II 31.639

DICŢIONAR ENCICLOPEDIC

vol. VI
R–Ş

Nr. 30 994

EDITURA ENCICLOPEDICĂ
BUCUREŞTI, 2006

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Dicţionar enciclopedic / [coord. generală: Marcel D. Popa, Anicuţa Tudor, Alexandru Stănciulescu, ...]. — Ed. a 3-a. - Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1993 — 7 vol.
ISBN 973-45-0143-7
Voi. 6: R–Ş — 2006. — ISBN 973-45-0530-0

I. Popa, Marcel D. (coord.)
II. Tudor, Anicuţa (coord.)
III. Stănciulescu, Alexandru (coord.)

030-135.1

© Editura Enciclopedică, 2006
Comercializarea lucrării în afara graniţelor ţării fără acordul editurii este interzisă

ISBN: 973-45-0143-7
973-45-0530-0, vol. VI (R–Ş)

COORDONARE GENERALĂ

MARCEL D. POPA

COORDONARE

RODICA CHIRIACESCU
ALEXANDRU STĂNCIULESCU
NICOLAE C. NICOLESCU
ANICUȚA TUDOR

AU COLABORAT

Corneliu Almășanu
Marin Andrei, prof. univ., dr.
Mircea Anghelescu, prof. univ., dr.
Marin Bălan, dr.
Gheorghe Buzatu, prof. univ., dr.
Ion Calafeteanu, prof. univ., dr.
Rodica Chiriacescu
Florin Constantiniu, membru al Acad. Române
Cristina Corciovescu
Costin Feneșan, prof. univ., dr.
Gheorghe Firca, dr.
Mihai Alin Gherman, prof. univ. dr.
Dan Ghinea
Eliza-Daniela Ghinea
Dinu C. Giurescu, membru al Acad. Române
Teofil Gridan, dr.
Dan Grigorescu, membru al Acad. Române
Ladislau Gyémânt, prof. univ., dr.
Angela Hondru, prof. univ., dr.
Gabriel-Florin Matei
Horia C. Matei
Mihai Maxim, prof. univ., dr.
Carmen-Maria Mecu, dr.
Nicolae Mecu, prof. univ., dr.
Adela Motoc
Cristina Muică, dr.
Ileana Muică
Eugen Nicolae, dr.
Ion Nicolae, dr.
Nicolae C. Nicolescu
Ludmila Patlanjoglu, dr.
Mircea Păcurariu, pr., m. coresp. al Acad. Române
Aurora Pețan
Irina Ruxandra Popa
Marcel D. Popa
Bujor T. Rîpeanu
Constantin Rezachevici, dr.
Dorina Rusu, dr.
Sorin V. Stan, dr.
Alexandru Stănciulescu

Gruia Traian Stoia
Oltea Şerban-Pârâu
Willy Tauwinkl
Şerban Toader
Anicuţa Tudor
Carmen Zgăvârdici, ing.

Tehnoredactare şi paginare computerizată: Diana Tatu
Gabriela Iancu
Mihaela Tudor

Copertă şi supracopertă: Gheorghe Baltoc

Corectură: Mihai Grigorescu

Cartografie: Vasile Mărgărit
Melamedman Cezar

Secretariat de redacţie: Vanda Anghel
Cătălin Macovei
Danny Maryvonne Moldovan
Dumitru-Dorel Popa

Culegere şi corectură computerizată:
Liliana Kipper Marcela Popa

ÎNDRUMĂRI PENTRU FOLOSIREA DICȚIONARULUI ENCICLOPEDIC

Structura articolelor

Definiția explicativă largă (urmată de informații enciclopedice) figurează de obicei la un singur reprezentant al familiei lexicale, cel mai răspândit.

La cuvintele cu mai multe sensuri, prezentarea explicativă pleacă de la sensul general, uzual, către cele speciale, filiația semantică făcându-se pe baza relațiilor logice. Contextele, exemplele au fost folosite pentru clarificarea sau completarea definiției. În interiorul unui articol, sensurile înrudite explicit sunt numerotate cu cifre arabe, iar cele mai îndepărtate cu cifre romane. Unitățile frazeologice care nu se subordonează unui sens principal figurează ca sensuri independente.

Definițiile sunt urmate de sinonime, când acestea există.

La numele de plante și de animale, definiția este urmată de numele științific (în latină) al speciei.

Semnul ✧ în interiorul unui articol marchează unitățile frazeologice (locuțiuni, expresii compuse etc.) subordonate unui sens principal, precum și unele schimbări stilistice sau gramaticale din cadrul unui sens, care nu cer o nouă definiție.

Semnul ✦ în interiorul unui articol marchează sensurile subordonate unui sens principal (notat cu cifre), pe alocuri și unitățile frazeologice mai îndepărtate de un sens principal.

Trimiterile pentru completarea informației se fac în două moduri: a) printr-un v., urmat de termenul la care se trimite, plasat la sfârșitul definiției unui cuvânt sau al unui sens; b) prin redarea unui termen (sau a unor termeni) din definiție cu caractere cursive.

Toate abrevierile folosite în cuprinsul lucrării sunt explicate în *Lista de abrevieri*. Se abreviază, de asemena, cuvântul-titlu în cuprinsul definiției ori în formularea unităților frazeologice dependente.

Accentul normativ este indicat printr-un punct plasat sub vocala respectivă din cuvântul-titlu **(CAIẹT)**. La cuvintele compuse care figurează ca articole independente este indicat numai accentul principal **(PIERDE-VẠRĂ, REA-CREDIṆȚĂ)**.

Numărul de ordine al omonimelor sau al omografelor este notat printr-un exponent pus după cuvântul-titlu **(MASĂ[1])**.

Formele concurente sunt înregistrate (în paranteză) alături de forma considerată recomandabilă: **AỊCI (ACỊ)**. Variantele lexicale cu circulație mai restrânsă nu figurează în lucrare. Parantezele au funcția de a izola elementele facultative sau explicative, dând definiției un plus de claritate. În cazul adjectivelor, definiția este precedată de indicația („despre lucruri"), („despre persoane"), arătând natura numelui al cărui calificativ este. Etimologiile sunt, în genere, cele admise în lucrările de specialitate. Câteva precizări se impun:

a) la cuvintele moștenite și la cele împrumutate este indicată limba (sau limbile) din care termenul provine în română;

b) la unele cuvinte recent împrumutate este menționată și circulația internațională a termenului respectiv {i}, crearea lui în terminologia de specialitate {s} ori formele etimologice originare (cu explicarea lor), atunci când ele sunt utile pentru înțelegerea cuvântului românesc;

c) la cuvintele provenite prin derivare, compunere, regresiune etc. pe teren românesc este consemnat termenul de proveniență prin semnul < („provine din...").

Semnul * se folosește (la indicațiile etimologice) înaintea etimoanelor neatestate în texte (reconstituite).

Unitățile frazeologice figurează în principiu la termenul cel mai semnificativ din punct de vedere semantic (*acid clorhidric* — la **CLORHIDRIC**, *unghiuri adiacente* — la **ADIACENT** etc.).

Personalitățile aparținând aceleiași familii (ex.: membrii familiilor Asachi, Golescu sau Becquerel, Dumas ș.a.), regii (ex.: Carol — regi ai Spaniei, Carol — regi ai Suediei ș.a.), împărații (ex. Frederic — împărați germani), papii (ex. Grigore — numele a 16 papi), precum și denumirile geografice (ex.: Bistrița — râul ~, orașul ~; Mississippi — fluviul ~, statul ~), revistele (ex.: România literară — 1885, 1932, 1968; Contemporanul — 1891, 1946), ziarele (ex. Adevărul — 1888 și 1989) cu același nume sunt coordonate într-un singur articol.

Organizațiile, instituțiile etc. mai cunoscute prin forma lor abreviată sunt tratate în ordinea alfabetică a acestei forme și înregistrate sub denumirea integrală ca trimiteri (ex. **ASOCIAȚIUNEA TRANSILVANĂ...** v. **ASTRA**). Numele de organizații, societăți, periodice străine care nu au un corespondent în limba română sunt tratate cu numele lor original **(MONDE, Le ~)**.

Denumirile unor unități geografice care se găsesc pe teritoriul a două sau mai multe state au fost consemnate în formele oficiale corespunzătoare; ex.: **ELBA (ELBE, LABE), NEISSE (NYSA ŁUŻYCKA), DUNĂREA (DONAU, DUNAJ, DUNA, DUNAV, DUNAI), AMUR (HEILONGJIANG).**

Numirile oficiale duble **(ANTWERPEN = ANVERS, GENÈVE = GENF, LUIK = LIÈGE)** au fost înregistrate cu ambele forme.

Denumirile geografice, recent schimbate, sunt tratate la numele actual; ex.: **DAHOMEY** v. **BENIN, FORT-LAMI** v. **N'DJAMENA, SANTA ISABEL** v. **MALABO, VOLTA SUPERIOARĂ** v. **BURKINA FASO.**

Scrierea numelor proprii

În principiu, numele proprii străine apar înregistrate ca articole-titlu, în forma sub care au intrat în circulație în limba română.

Când limba română nu dispune de o formă consacrată, numele străine sunt scrise în forma lor originală sau într-o formă cât mai apropiată de aceasta, după sistemele de transcriere și transliterare recomandate de statele respective și de Academia Română, după cum urmează:

1 — Numele străine din limbile care folosesc grafia cu alfabet latin (ex.: limbile albaneză, cehă, croată, franceză, germană, poloneză, portugheză, spaniolă, suedeză, turcă, maghiară, vietnameză etc.) se scriu cu ortografia limbilor respective, folosind semnele diacritice specifice, iar, între paranteze drepte, se înregistrează pronunția.

2 — Numele străine din limbile cu alfabet nelatin sunt scrise astfel:

a) numele proprii din greaca veche (denumiri mitologice, alte denumiri din istoria antică, personalități etc.) sunt înregistrate în forma indicată de *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație,* întocmit de Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan" al Academiei

Române, Editura Univers Enciclopedic, 1995, iar, în paranteze rotunde, este menționată transliterarea formei originale în alfabet latin;

b) numele proprii de persoane din limbile care folosesc alfabetul chirilic (ex.: rusa, bulgara) sunt consemnate în dicționar potrivit indicațiilor de transcriere cuprinse în *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație.* Pentru denumirile geografice se dă și o a doua formă, reprezentând transliterarea din „The World Atlas", 1967, Moscova, „Britannica Atlas", Londra, Chicago, 1994;

c) numele proprii de persoane din statele care utilizează alte alfabete (chinez, japonez, arab, persan, ebraic etc.) se redau în alfabet latin folosind sistemele internaționale de transliterare și transcriere (ISO, Hepburn, Pin-yin).

În cazul numelor proprii înregistrate cu două variante grafice, dintre care prima reprezintă transcrierea fonetică românească a celei de a doua, nu se mai indică pronunția (ex. *Șahtî—Šachty*).

Pentru redarea pronunției (atât pentru numele proprii, cât și pentru cele comune) se folosesc, pe cât posibil, semnele grafice din limba română. Pentru sunetele străine limbii române se apelează la următoarele semne speciale din scrierea fonetică internațională:

ã redă un *a* nazal, atunci când acesta este urmat de un *n* sau un *m* care nu se articulează; ex. **GALLAND** [galã]

ẽ redă un *e* nazal în aceleași condiții ca și ale lui *a*; ex. **TESSIN** [tesẽ]

æ redă un *e* foate deschis; ex. **BAFFIN** [bæfin], **KANSAS** [kænzəs]

õ redă un *o* nazal în condițiile lui *a* și *e*; ex. **GIRONDE** [ʒirõd]

ö și ü reprezintă sunetele cunoscute în limbile germană, maghiară ș.a.; ex. **JUSSIEU** [jüsiö]

ə redă un sunet asemănător cu *a* românesc, dar mai închis; ex. **GALLUP** [gələp], **GEIGER** [gaigər]

ə̃ redă un *a* nazal; ex. **CAMPOS** [kə̃pus]

j sunet asemănător cu *i* românesc, palatalizat, folosit înaintea vocalelor, ex.: **JACOBAEUS** [jakobe:us], **JACOBI** [jakobi]

ʒ sunet asemănător cu *j* românesc, ex.: **JACOB** [ʒakob], **JACQUARD** [ʒaka:r]

k sunet asemănător lui *c* românesc, ex. **JOLIOT-CURIE** [ʒoliо-kuri]

λ redă un *l* muiat; ex. **MODIGLIANI** [modiλani]

ñ redă un *n* muiat; ex. **SEGNI** [señi]

ŋ sunet rostit ca *n* românesc din cuvintele *încă, lângă,* în care *n* nu se pronunță dental, ci își are punctul de articulație în vălul palatului; ex. **KINGSLEY** [kiŋsli]

θ sunet specific limbii engleze și spaniole, pronunțat ca un *s,* cu vârful limbii între dinți; ex. **JUAREZ** [huareθ], **THACKERAY** [θækəri]

ð sunet specific limbii engleze, pronunțat ca un *z,* cu vârful limbii între dinți; ex. **GALSWORTHY** [gɔ: lzwəði]

ʃ sunet care redă un *ș* românesc, ex.: **KIŠ** [kiʃ], **KOBAYASHI** [kobaiaʃi]

tʃ sunet asemănător cu *ci* românesc, dar mai aspru; ex. **KITSCH** [kitʃ]

dʒ sunet asemănător cu *gi* românesc, dar mai aspru; ex. **GEORGIA** [dʒɔrdʒə]

: indică lungimea vocalei precedente; ex. **KEATON** [ki:tən]

Semne convenționale*

□ orașe cu peste 1 mil. loc.

◎ orașe cu populația cuprinsă între 500 mii și 1 mil. loc.

◉ orașe cu populația cuprinsă între 100 mii și 500 mii loc.

o orașe sub 100 mii loc.

----- limită de graniță statală

..... limită de diviziune ad-tivă (stat, provincie, regiune, land, district etc.)

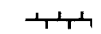 căi ferate

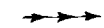 canale

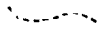 ueduri

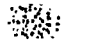 deșerturi

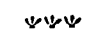 mlaștini

* Cu excepția hărților județelor României

LISTA DE ABREVIERI*

absol. = absolut
acad. = academie; academician
ad. = adâncime
adj. = adjectiv
adj. dem. = adjectiv demonstrativ
adj. inter.-rel. = adjectiv interogativ-relativ
adj. nehot. = adjectiv nehotărât
adj. pos. = adjectiv posesiv
ad-tiv = administrativ
adv. = adverb
afl. = afluent
AGR. = agricultură
AGRON. = agronomie
alb. = limba albaneză; albanez
alim. = alimentar
alt. = altitudine
ANAT. = anatomie
Antic. = Antichitate
ANTROP. = antropologie
APIC. = apicultură
arg. = termen (sau sens) de argou; argotic
arh. = arhipelag
ARHEOL. = arheologie
ARHIT. = arhitectură
art. = articol; articulat
art. adj. = articol adjectival
ARTE DEC. = arte decorative
ARTE PL. = arte plastice
art. hot. = articol hotărât
art. nehot. = articol nehotărât
art. pos. = articol posesiv
ASTR. = astronomie
AV. = aviație
bg. = limba bulgară; bulgar
BIBL. = bibliologie
BIOCHIM. = biochimie
BIOGEOGR. = biogeografie
BIOL. = biologie
BIOL. CEL. = biologie celulară
BIOL. MOL. = biologie moleculară
BIS. = biserică
BOT. = botanică
brit. = britanic
c. = circa
C. = (urmat de un nume propriu) câmpie
cap. = capitală
c. f. = căi ferate
cf. = confer, compară cu
C.F.A. = Comunitatea Financiară Africană
CHIM. = chimie
CIB. = cibernetică
CINEMAT. = cinematografie
com. = comună
concr. = concretizat
conf. = confecții
confl. = confluență
conj. = conjuncție
CONSTR. = construcții
constr. mașini = construcții de mașini
CONT. = contabilitate
COREGR. = coregrafie
cuv. = cuvânt
dan. = daneză
dat. = dativ
DEMOGR. = demografie
depr. = depresiune
deprec. = depreciativ
d. Hr. = după Hristos
DR. = drept
dr. = (referitor la un râu) pe dreapta
dr. = doctor
dr. doc. = doctor docent
DRUM. = drumuri
ebr. = ebraică
EC. = economie
ELECTR. = electricitate
ELT. = electrotehnică
EMBRIOL. = embriologie
engl. = limba engleză; englez
ENTOM. = entomologie
et. nec. = etimologie necunoscută
ETNOGR. = etnografie
ETOL. = etologie
Ev. Med. = Evul Mediu
ex. = (de) exemplu
expl. = exploatări
expr. = expresie
EXTR. = extracție; extractiv
f. = feminin
fam. = familiar
FARM. = farmacie, farmacologie
fig. = (sens) figurat; (folosire) figurată
FILAT. = filatelie
FILOL. = filologie
FILOZ. = filozofie
FIN. = finanțe; financiar
FITOPAT. = fitopatologie
FITOTEHN. = fitotehnie
FIZ. = fizică
FIZIOL. = fiziologie

* Nu au fost incluse în această listă abrevierile curente — nume de unități de măsură, de puncte cardinale etc.— și nici numele abreviate ale unor organizații, asociații, instituții etc.

fl. = fluviu
FOLC. = folclor
fr. = limba franceză; francez
G. = golf
gen. = (urmat de un nume propriu) general
GENET. = genetică
GEOCHIM. = geochimie
GEOFIZ. = geofizică
GEOGR. = geografie
GEOM. = geometrie
GEOMORF. = geomorfologie
germ. = limba germană; german
gr. = limba greacă (veche); grecesc
GRAM. = gramatică
gr. sp. = greutate specifică
HIDROTEHN. = hidrotehnică
HIST. = histologie
HORT. = horticultură
id., idem = același
IHT. = ihtiologie
Imp. = Imperiu (atunci când este urmat de alt cuvânt)
impr. = impropriu
ind. = industrie; industrial
INFORM. = informatică
ins. = (urmat de un nume propriu) insulă, insulele
interj. = interjecție
intranz. = intranzitiv
invar. = invariabil
ir. = ironic
IST. = istorie
it. = limba italiană; italienesc
izv. = izvor; izvorăște
î. Hr. = înainte de Hristos
încălț. = încălțăminte
înv. = învechit
jud. = județ
L. = (urmat de un nume propriu) lac
lat. = limba latină; latinesc
lat. = (precedat de o cifră) latitudine
lat. m. = latină medievală
lat. pop. = latină populară
lb. = limbă
LINGV. = lingvistică
LIT. = literatură
livr. = livresc
loc. = (după cifre) locuitori
loc. = (înaintea unei unități frazeologice) locuțiune
localit. = localitate
LOG. = logică
long. = longitudine
m. = masculin
M. = (urmat de un nume propriu) mare
m. al Acad. = membru al Academiei
m. coresp. al Acad. = membru corespondent al Academiei
magh. = limba maghiară; maghiar
MAT. = matematică
m. at. = masă atomică
mat. de constr. = materiale de construcție
max. = maxim; maximum
MED. = medicină
MED. VET. = medicină veterinară
METAL. = metalografie, metalurgie
METEOR. = meteorologie
METR. = metrologie
MICROBIOL. = microbiologie
mii. = milion
milen. = mileniu
MILIT. = militărie
min. = minereuri
MINER. = mineralogie
MITOL. = mitologie
m-ții = munții
MUZ. = muzică
n. = neutru
n. = (urmat de o cifră sau de un nume de localitate) născut
NAV. = navigație; naval
ngr. = limba neogreacă; neogrec
nr. = număr
nr. at. = număr atomic
num. = numeral
num. adv. = numeral adverbial
num. card. = numeral cardinal
num. col. = numeral colectiv
num. multipl. = numeral multiplicativ
num. nehot. = numeral nehotărât
num. ord. = numeral ordinal
Oc. = (urmat de un nume propriu) ocean
onomat. = onomatopee
op. = opere
op. pr. = operă principală sau opere principale
ORNIT. = ornitologie
PALEONT. = paleontologie
p. analog. = prin analogie
PARAZIT. = parazitologie
PEDAG. = pedagogie
PEDOL. = pedologie
peior. = peiorativ
pen. = peninsulă
pers. = persoană (verb, pronume)
PESC. = pescuit și instrumente de pescuit
PETROGR. = petrografie
p. ext. = prin extensie
p.f. = punct de fierbere
p. gener. = prin generalizare
piei. = pielărie
pl. = plural
pod. = podiș
POLIGR. = poligrafie
pol. = limba poloneză; polonez
POLIT. = politologie
pop. = popular
port. = limba portugheză
pr. = principal
pref. = prefix
prelucr. = prelucrare
prep. = prepoziție
p. restr. = prin restricție
prim.-min. = prim-ministru
prod. = producție
prof. univ. = profesor universitar
pron. = pronume
pron. dem. = pronume demonstrativ
pron. inter.-rel. = pronume interogativ-relativ
pron. întăr. = pronume de întărire
pron. nehot. = pronume nehotărât
pron. pers. = pronume personal
pron. pos. = pronume posesiv
pron. refl. = pronume reflexiv
prov. = provincie
PSIH. = psihologie
p. t. = punct de topire
refl. = reflexiv
refl. pas. = reflexiv pasiv
refl. recipr. = reflexiv reciproc
reg. = (cuvânt) regional
reg. = regiune
REL. = religie
rep. = republică
reșed. = reședință
REZ. MAT. = rezistența materialelor
rom. = limba română; român
rus. = limba rusă; rusesc
săs. = săsesc

scr. = limba sârbo-croată; sârbo-croat
SCULPT. = sculptură
sec. = secolul, secolele
Sf. = Sfântul, Sfânta
s.f. = substantiv feminin
sg. = singular
SILV. = silvicultură
sin. = sinonim
sl. = limba slavă; slav
s. m. = substantiv masculin
s. n. = substantiv neutru
SOCIOL. = sociologie
sp. = limba spaniolă; spaniol
STATIST. = statistică
stg. = (referitor la un râu) pe stânga
STIL. = stilistică
str. = (urmat de un nume propriu) strâmtoare
STRAT. = stratigrafie
subst. = substantiv
suf. = sufix
supr. = suprafață
tăt. = limba tătară; tătăresc
tc. = limba turcă; turcesc
t.d.w. = tone deadweight
TEHN. = tehnică și tehnologie
TELEC. = telecomunicații
temp. = temperatură
terit. = teritoriu
TOPOGR. = topografie și geodezie
TRANSP. = transporturi
tranz. = tranzitiv
t.r.b. = tone registru brut
țig. = limba țigănească; țigănesc
ucr. = limba ucraineană; ucrainean
unipers. = unipersonal
URB. = urbanism
v. = vezi
vb. = verb
vf. = (urmat de un nume propriu) vârf
VITICULT. = viticultură
vol. = volum, volumele
v. sl. = limba veche slavă; vechi slav
ZOOL. = zoologie
ZOOTEHN. = zootehnie

HĂRŢI

România 178
Rusia, Federaţia ~ 224–225
Rwanda 236
Saint Kitts şi Nevis, Federaţia ~ 254
Saint Lucia 256
Samoa 271
San Marino 281
São Tomé şi Principe 290
Satu Mare (jud.) 302
Sălaj (jud.) 311
Senegal 373
Serbia şi Muntenegru 379
Seychelles 391
Sibiu (jud.) 407
Sierra Leone 411
Singapore 432
Siria 439
Slovacia 452
Slovenia 455
Solomon, Insulele 472
Somalia 476
Spania 490
Sri Lanka 510
Statele Unite ale Americii 522–523
Suceava (jud.) 573
Sudan 577
Suedia 581
Suriname 600
Swaziland 607

TABELE CU ÎMPĂRŢIREA ADMINISTRATIV-TERITORIALĂ A STATELOR INDEPENDENTE

România 177
Rusia, Federaţia ~ 226–227
Rwanda 236
Samoa 271
San Marino 281
São Tomé şi Principe 290
Senegal 373
Serbia şi Muntenegru 379
Sierra Leone 411
Siria 439
Slovacia 452
Slovenia 455
Solomon, Insulele 472
Somalia 476

Spania 490
Sri Lanka 510
Statele Unite ale Americii 521
Sudan 577
Suedia 581
Suriname 600
Swaziland 607

DESENE, GRUPAJE, PLANŞE, SCHEME, TABELE

Rac 3
Raportor 28
Tipuri de rădăcini 39
Redingotă 75
Renaşterea 98
Roma 162
Artă romană 166
Artă romanică 169
Roza vânturilor 209
Rune 220
Secantă 356
Sesterţ 386
Solid[1] (1) 470
Artă spaniolă 493
Splina 504
Stater 526
Suprarealism 596

PLANŞE COLOR

România. Hartă generală
Steagurile statelor lumii

R

R s. m. invar. **1.** A douăzeci și una literă a alfabetului limbii române; sunetul notat cu această literă (consoană sonantă lichidă vibrantă dentală). **2.** (METR.) Simbol pentru *roentgen*. **3.** (MAT.) Simbol pentru mulțimea numerelor reale.

°R (METR.) simbol pentru grad *Réaumur*.

Ra, simbol chimic pentru *radiu*.

RA (RE), divinitate egipteană, zeu al Soarelui și al luminii ca izvor de forță vitală, dar și ca astru. Vreme îndelungată adorat ca divinitate supremă, era considerat ziditor al lumii și creator al oamenilor. Reprezentat ca un om cu cap de șoim și cu un disc solar pe cap. O dată cu ascensiunea Tebei (milen. 2 î.Hr.), s-a contopit cu zeul acestui oraș, Amon, luând numele de *Amon-Ra*.

RAAB v. **Rába.**

RAAB [ra:p], **Julius** (1891–1964), om politic austriac. Lider al Partidului Populist (1951–1960). Cancelar al Austriei (1953–1961). Unul dintre artizanii redresării economice a Austriei. În mandatul său a fost semnat Tratatul care restabilea suveranitatea Austriei (15 mai 1955).

RAABE [ra:bə], **Wilhelm** (pseudonimul lui Jakob Corvinus) (1831–1910), scriitor german. Romane inspirate din viața clasei de mijloc și a păturilor sărace, în care pesimismul se împletește cu umorul („Cronica uliței vrăbiilor"; trilogia „Pastorul foamei", „Abu Telfan", „Cotiuga ciumaților"; „Paragină"). Nuvele satirice („Gâștele din Bützow", „Noblețe germană", „Oameni agitați"). Proză autobiografică („Actele suburbiei Vogelsang").

RÁBA (în germ. **RAAB**), râu în Europa Centrală (SE Austriei și V Ungariei), afl. dr. al Dunării în aval de Győr; 398 km, din care 275 km pe terit. Ungariei. Izv. dintr-un lac din Alpii Stiriei. Navigabil pentru vase mici, în aval de Körmend.

RABAB s. n. v. **rebab.**

RABAL, Francisco (1925–2001), actor spaniol de teatru și film. Într-o carieră de o jumătate de sec., se impune ca june-prim în filmele marilor regizori ai anilor '50-'60 („Nazarin", „Viridiana", „Eclipsa") din sec. 20 pentru ca la maturitate să exceleze în roluri de personaje „originale" uneori malefice („Evanghelia miracolelor", „Goya la Bordeaux").

RABAN MAUR v. **Rabanus.**

RABANĂ (< fr.) s. f. Țesătură dungată, impermeabilă, obținută din rafie, care se folosește la confecționarea îmbrăcămintii (în Africa) sau (prin adăugarea în țesătură a fibrelor de bumbac ori de mătase) ca material pentru perdele, ca pânză de cort etc.

RABANNE, Francisco da Cuervo (zis Paco) (n. 1934), designer de modă spaniol. Fondator (1967) al unei Case de modă celebre.

Ra

RABANUS (HRABANUS), Maurus (Magnentius) (c. 780–856), călugăr benedictin german. Discipol al lui *Alcuin*. A organizat un centru de învățământ la mănăstirea Fulda (803), devenind stareț al acesteia (822–842). Arhiepiscop de Mainz (din 847). Autor de poeme, lucrări teologice și pedagogice („De arte grammatica", „De institutione clericorum", „De rerum naturis").

RABAT (< fr.) s. n. Reducere, scăzământ. ✧ *R. comercial* = reducere de preț acordată de vânzător la cumpărarea unor mărfuri în situații ca plata în numerar, cumpărarea unor cantități mari, achiziții în extrasezon, fidelitatea clientului. Cea mai folosită formă de **r.** este reducerea prețurilor pentru soldurile de la sfârșit de sezon.

RABAT (în arabă: **ER-RIBĀT),** capitala Marocului, situată în NV țării, pe țărmul Oc. Atlantic, la gura de vărsare a fluviului Bou Regreg; 623,5 mii loc. (1994). Nod feroviar și rutier. Aeroport (în suburbia Salé). Port. Pr. centru politic, economic, financiar-bancar, comercial, cultural-științific și turistic. Ind. metalurgiei neferoase, de prelucr. a lemnului, textilă, a mat. de constr. (cărămidă, azbest), pielăriei și încălțămintei, alim. Producție de covoare și de păturі. Poligrafie. Artizanat. Universitatea Muhammad V (1957); Institut agronomic și veterinar (1966); Academie Națională (1977); Bibliotecă Națională (1920); Universitate musulmană (sec. 12–17). Teatru; Orchestră simfonică. Muzee de arheologie (1920), artă decorativă (1915) și artizanat. Moscheea Hassan (1190–1195), cu minaret de 44 m înălțime, fortăreața Kasbah Oudaïa (sec. 12), cu porțile Oudaïa, Bāb-el-Had, Bāb-ar-Ruwāh ș.a., moscheile Yakub al-Mansur (sec. 18),

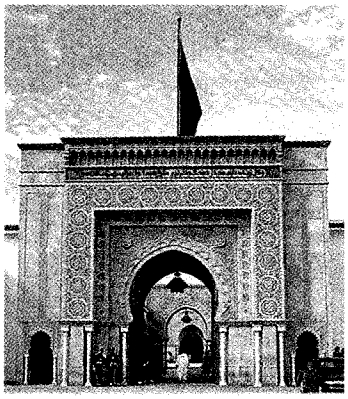

Rabat. Poarta Palatului Regal

Moulay-Sliman (sec. 19) ş.a., mausoleul lui Muhammad V; Palatul Regal (1950); Grădini în stil andaluz. Fundat de fenicieni, apoi colonie romană cu numele *Sala,* iar în sec. 8–10 a fost sediul unei mănăstiri musulmane fortificate. În 1150, califul almohad Abd al-Mūmin (1130–1163) a întemeiat un punct întărit cu numele *Ribat* (= tabără) unde şi-a încartiruit trupele, în vederea „războiului sfânt" împotriva creştinilor din Pen. Iberică. În Ev. Med. a fost important centru al corsarilor sarazini. În perioada 1627–1666 a fost capitala unui stat independent; centrul ad-tiv (1912–1956) al protectoratului francez Maroc, iar din 1956 capitala regatului Maroc.

RABAT, oraş în Malta, în partea central-vestică a ins. Gozo; 11,7 mii loc. (2003). Ind. textilă (covoare) şi alim. (vinuri). Vestigii din perioada romană. Biserici şi mănăstiri medievale. Palatul Verdala (1586); palatul Sf. Sofia (sec. 12). Catedrală. Muzeu de antichităţi romane. Ziduri de fortificaţie ale oraşului datând din sec. 18. Cunoscut şi sub numele *Victoria.*

RABATABIL, -Ă (< fr.) adj. (Despre elemente de construcţie, de mobilier, organe de maşini etc.) Care poate fi rotit în jurul unei axe (orizontale).

RABATE (< fr.) vb. III tranz. **1.** (MAT.) A roti o figură plană în jurul unei drepte situate în planul figurii. **2.** A lăsa în jos; a plia, a îndoi.

RABATERE (MAT.) Rotirea unei figuri plane în jurul unei drepte (orizontale sau frontale) din planul figurii până când ajunge să fie paralelă cu unul dintre planele de proiecţie (orizontal sau vertical) şi deci să se proiecteze pe acesta în adevărata sa mărime.

RABATOR (< fr.) s. n. Organ al unor maşini agricole (combine de cereale, secerători-legători etc.) care susţine partea superioară a plantelor în timpul tăierii, aplecându-le pe platforma maşinii.

RABAUD [rabo], **Henri** (1873–1949), compozitor francez. Elev al lui *Massenet.* Director al Conservatorului din Paris (1920–1941). A lăsat 6 opere, între care *Procesiunea nocturnă* e cea mai cunoscută.

RABAUL, oraş în Papua Noua Guinee, în ins. Noua Britanie din arh. Bismarck, situat în pen. Gazelle, la G. Blanche, dominat de vulcanii Matupi (sau Mount Tavurvur) şi Vulcan; 3,8 mii loc. (2000). Producţie de copra şi ulei de cocos. Port pentru exportul de copra, nuci de cocos, cafea, cacao. Fundat de germani (1910) a devenit capitala teritoriului Noua Guinee în 1921. Distrus în mare parte de erupţiile vulcanilor în anii 1937, 1941 şi 1944. Ocupat de japonezi la 23 ian. 1942, **R.** a devenit bază aeronavală japoneză, distrusă de aviaţia americană (1945).

RABDOMANŢIE (< fr.; {s} gr. *rhabdos* „baghetă" + *manteia* „divinaţie") s. f. Căutarea unor obiecte ascunse şi îndeosebi a apei subterane (în scopul realizării de fântâni) cu ajutorul unei baghete care se crede că începe să vibreze în locul respectiv.

RABEARIVELO, Jean-Joseph (1901–1937), poet malgaş de expresie franceză. Lirică inspirată din miturile ancestrale ale poporului său cu influenţe ale literaturii occidentale („Cupa cu cenuşă", „Aproape vise", „Puiul nopţii"). Printre primii care au afirmat valorile spirituale naţionale („Vechi cântece din ţinuturile Imerina").

RABELAIS [rablę], **François** (1494–1553), scriitor şi umanist francez. Călugăr benedictin şi medic. Reprezentant al Renaşterii franceze. Biografia sa este puţin cunoscută. Opera sa capitală, romanele fantastice şi burleşti cu personaje inconfundabile, „Gargantua" şi „Pantagruel", reprezintă o satiră îndrăzneaţă la adresa scolasticii, a bigotismului şi ignoranţei monahale, a absurdităţii războaielor, a abuzurilor feudale. Ea exprimă în acelaşi timp încrederea autorului în esenţa umană, în ştiinţă, în viaţa liberă şi naturală, într-o educaţie care dezvoltă în mod egal facultăţile intelectuale şi cele fizice. Spirit erudit, excelent povestitor şi cunoscător al limbii, **R.** se distinge prin bogăţia expresiei, gustul pentru concret şi pitoresc, umorul suculent, de sursă populară, precum şi prin fantezia debordantă şi capacitatea de a cultiva toate formele comicului, de la ironie la grotesc. Opera sa îl situează printre marii creatori ai literaturii universale, ea având o covârşitoare influenţă asupra marilor scriitori satirici şi umorişti ai lumii.

François Rabelais

RABEMANANJARA, Jacques (n. 1913), om politic şi scriitor malgaş de expresie franceză. Eseist. Exponent al luptei pentru independenţă naţională; lirică („Antidoturi", „Ordalii") şi piese de teatru cu subiect istoric („Agapele zeilor", „Zeii malgaşi").

RABI [rębi], **Isidor Isaac** (1898–1988), fizician american originar din Polonia. Prof. la Univ. Columbia şi la Institutul Tehnologic din Massachusetts. A studiat fenomenele magnetice moleculare şi a găsit o metodă (*metoda R.*) de investigare prin fenomene de rezonanţă a structurii hiperfine a nivelurilor energetice ale atomului. Cercetări asupra spinului şi asupra proprietăţilor electrice şi magnetice ale nucleului atomic. Premiul Nobel pentru fizică (1944).

RĂBIC, -Ă (< fr.; {s} lat. *rabies* „turbare") adj. Caracteristic rabiei, privitor la rabie.

RĂBIE (< lat., it.) s. f. (MED., MED. VET.) Turbare.

RABIER [rabię], **Benjamin** (1869–1939), desenator francez. Precursor al benzilor desenate („Tintin ştrengarul").

RĂBIH (RABAH) az-Zubayr ibn Fadl Allāh (c. 1840–1900), conducător militar din Africa Centrală. A cucerit imperiul Bornu (1893), stabilindu-şi capitala la Dikwa, la E de L. Ciad. Înfrânt şi ucis de trupele franceze la Kousseri.

RĂBIN (< pol., germ.; de la cuv. ebraic *rabbi* „învăţătorul, stăpânul meu") s. m. Titlu conferit unei personalităţi recunoscute ca o autoritate în domeniul religiei. Iniţial o

formulă de respect, din sec. 1 d. Hr. devine un titlu oficial atribuit experților în materie de legislație; ulterior, utilizat pentru a desemna orice persoană calificată să ia decizii în materie de legi. Ei aveau, mai târziu, în sarcină, să hotărască conform legii rabinice, nu numai în probleme religioase, ci și în cele civile. Ulterior, cu excepția comunităților ultraortodoxe, modelul care s-a impus pune accentul pe activitățile pastorale, sociale, pedagogice și ecumenice ale **r.**

RABIN, Yitzak (1922–1995), om politic israelian. Lider al Partidului Laburist. Comandant al armatei israeliene în Războiul de 6 zile (1967). Ambasador al statului Israel în S.U.A. (1968–1973). Prim-min. (1974–1977; 1992–1995); ministru al Apărării (1984–1990). Rol important în procesul de pace din Orientul Apropiat și în detensionarea relațiilor cu Organizația pentru Eliberarea Palestinei (acordurile din 1993, Washington și 1994, Cairo). Asasinat de un fanatic israelian. Premiul Nobel pentru pace (1994), împreună cu S. Peres și Y. Arafat.

RABIȚ (< germ.) s. n. Plasă de sârmă galvanizată care servește ca suport pentru executarea unor tencuieli pe elemente de construcție din materiale la care tencuiala aderă mai greu (lemn, metal etc.).

RABLAGI (< *rablagiu*, rar, „ramolit") vb. IV refl. (Fam.) A se uza, a se învechi, a se strica (prin întrebuințare îndelungată); *p. ext.* (despre oameni) a-și pierde puterile; a se ramoli.

RABLĂ (< bg.) s.f. (Fam. și deprec.) **1.** Obiect uzat, deteriorat sau de proastă calitate; vechitură. **2.** Animal bătrân și slab; gloabă. **3.** Om fără putere, ramolit.

RABOTA (< fr.) vb. I tranz. A prelucra o piesă metalică prin rabotare.

RABOTAJ (< fr.) s. n. Rabotare.

Yitzak Rabin

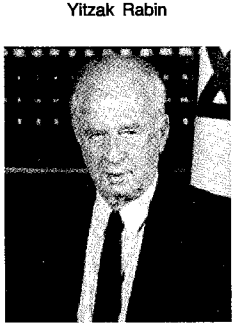

RABOTARE (< *rabota*) s. f. Operație de prelucrare prin așchiere a suprafețelor plane ale pieselor metalice de dimensiuni mari, în care unealta aschietoare se mișcă rectiliniu alternativ pe o direcție perpendiculară pe axa ei; rabotaj; rabotat.

RABOTAT (< *rabota*) s. n. Rabotare. ✧ *Mașină de r.* = mașină-unealtă cu ajutorul căreia se efectuează operația de rabotare; raboteză.

RABOTEZĂ (< fr.) s. f. Mașină de rabotat.

RABOTOR (< fr.) s. m. Lucrător calificat care lucrează la mașina de rabotat.

RAC (< sl.) s. m. **1.** Gen de crustaceu decapod, comestibil, din râurile și bălțile Europei. Are carapacea brună-verzuie (roșie după fierbere), prima pereche de picioare cu clești puternici și abdomenul inelat, care servește la înot *(Astacus).* **2.** Dispozitiv cu care se execută operații de prindere și apoi de extragere din gaura de sondă a unor piese scăpate sau rămase în sondă în urma unui accident. ✦ Dispozitiv folosit pentru fixarea coloanei de țevi de pompare în coloana de exploatare a unei sonde. **3.** (Înv.) Ustensilă din oțel, ascuțită, fixată într-un mâner, cu care se extrag dopurile de plută din sticle. **4.** (MED.; pop.) Cancer. **5.** (Art.) Una dintre cele 12 zodii ale anului cuprinsă între 22 iun. și 22 iul. ✦ Unul dintre cele 12 semne ale zodiacului reprezentând un rac (**1**).

RACAN, Honorat de Bueil, senior de ~ (1589–1670), poet și militar francez. Unul dintre cei dintâi literați care scriu în manieră clasicistă („Ode sacre").

RACEM (< fr.; {s} lat. *racemus* „ciorchine") s. n. (BOT.) Inflorescență formată dintr-un ax principal lung pe care se inseră alternativ, la diferite nivele pediceli, florali aproximativ egali între ei ca lungime (ex. la salcâm, zambilă, lăcrămioară); ciorchine. ✧ *R. compus* = inflorescență alcătuită din mai multe r. simple așezate în lungul unui ax principal (ex. la vița de vie, castan).

RACEMAZE (< *racem*) s. f. pl. (BIOCHIM.) Enzime care catalizează reacțiile de racemizare.

RACEMIC (< fr.; {s} lat. *racemus* „ciorchine") adj., *amestec r.* Substanță chimică organică, optic inactivă, formată dintr-un amestec echimolecular de antipozi optici.

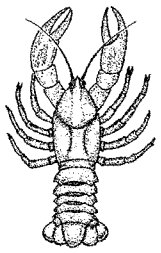

Rac (1)

RACEMIFORM, -Ă (< fr.; {s} lat. *racemus* „ciorchine" + *forma* „formă") adj. (BOT.; despre inflorescențe) În formă de racem.

RACEMIZARE (după fr. *racémisation*) s. f. Transformarea parțială a unei substanțe optic active în antipodul său până la obținerea unui amestec racemic.

RACHEL [raʃel], **Élisabeth FÉLIX,** numită **Mlle ~** (1821–1858), actriță franceză. Din 1838 la Teatrul „Comedia Franceză" (Paris). Strălucită interpretă a marilor roluri din tragediile clasice franceze (Corneille, Racine). Numeroase turnee internaționale.

RACHELA (RAHELA, RAHILA), personaj biblic, mândra și frumoasa fiică a lui Laban, soția preferată a patriarhului Iacov. Mama lui Iosif și a lui Beniamin. Mormântul ei se află în apropiere de Bethleem; un important loc de pelerinaj.

RACHETĂ[1] (< germ., it., rus.) s. f. **1.** (AV.) Vehicul zburător propulsat prin reacție directă, echipat cu un motor-rachetă. Principalele lui elemente constitutive sunt: corpul, motorul și compartimentul cu încărcătura utilă (aparate științifice de măsurat și eventual o cabină). **R.** pot fi dirijate (prin radio, radiolocație, pe bază de program) sau nedirijate; pot avea o singură treaptă sau mai multe trepte (ultima purtând încărcătura utilă). Primii care au construit și lansat **r.** au fost chinezii prin sec. 11–12. Ideea utilizării **r.** ca motor al unor mașini capabile să zboare în spațiu a fost emisă de K.E. Țiolkovski la sfârșitul sec. 19. **2.** *R. cosmică* = r. de mari dimensiuni, utilizată pentru plasarea sateliților artificiali pe orbite sau a navelor cosmice pe traiectoriile stabilite; după ce își epuizează rezerva de combustibil, treptele (sau etajele) *r. c.* se desprind pe rând de aceasta, urmând să cadă pe Pământ sau să se înscrie pe o traiectorie apropiată de cea a satelitului sau a navei cosmice. **3.** (TEHN.) *Motor-r.* = motor

la care propulsia se realizează prin evacuarea cu mare viteză a unui jet gazos, funcționând independent de condițiile mediului exterior. Se deosebesc *m.-r. chimice, m.-r. cu plasmă, m.-r. ionice, m.-r. nucleare, m.-r. termosolare, m.-r. fotonice.* **4.** (METEOR.) *R. meteorologică* = **r.** care urcă la înălțimi mari, având în interiorul ei aparataj de cercetări meteorologice care trebuie apoi recuperat. **5.** (MILIT.) *R. luminoasă* (sau *de semnalizare*) = cartuș special, lansat cu un pistol, care, la o anumită înălțime, se aprinde, luminând pe o rază mare, sau care eliberează alte cartușe a căror încărcătură arde explodând în formă de stea de o anumită culoare.

RACHETĂ² (< fr.) s. f. (SPORT) Paletă pentru jocul de tenis de câmp, formată dintr-un cadru de lemn de formă ovală și un mâner; pe cadrul r. este fixată o rețea de coarde întinse, confecționate din intestine de animale (de obicei de oaie), fire sintetice (nailon, capron) sau metalice. **R.** au greutăți diferite (pentru bărbați, femei, juniori).

RACHETODROM (< *rachetă* + [*aero*]*drom*) s. n. Teren și instalații amenajate pentru decolarea și aterizarea rachetelor, precum și pentru urmărirea și dirijarea zborului acestora.

RACHIS v. **Rahis (1).**

RACHIU (< tc.) s. n. Băutură alcoolică, cu tăria de 25–70° alcoolice, obținută prin distilarea fructelor sau a sucurilor fermentate (**r.** natural) ori prin diluarea cu apă a alcoolului etilic rafinat, cu sau fără adaos de sirop de zahăr și de ingrediente.

RACILA v. **Gârleni.**

RĂCILĂ s. f. **1.** Boală cronică; *fig.* defect, meteahnă, cusur. **2.** Fig. Ură, dușmănie veche.

RACINE [rasin], **Jean** (1639–1699), dramaturg francez. Reprezentant al clasicismului. Format la mănăstirea jansenistă „Port-Royal". Tragedii de inspirație mitologică și istorică („Andromaca", „Britannicus", „Berenice", „Baiazid", „Mithridate", „Ifigenia", „Fedra") sau biblică („Estera", „Atalia"), configurând eroi dominați de pasiuni puternice care le covârșesc rațiunea, în momente de criză interioară. Interpret subtil al dialecticii sentimentelor, a conferit personajelor, mai ales celor feminine, dimensiuni umane, firești, de răscolitoare autenticitate. Piesele sale se disting prin puritatea, fluența, muzicalitatea și eleganța expresiei. Comedia „Împricinații", satiră a mediului avocățesc; poezii.

RACKET (<engl., fr.) s. n., s. m. **1.** Stoarcere de bani prin intimidare și violență. **2.** S. m. Hoț, bandit, tâlhar.

RACKHAM [rækəm], **Arthur** (1867–1939), acuarelist britanic. Influențat de simbolism. Ilustrații în manieră fantastică și grotescă pentru „Peter Pan", „Alice în țara minunilor", povestiri de H.C. Andersen, frații Grimm, Poe ș.a.

RACLA (< fr.) vb. I tranz. A răzui; (MED.) a face un raclaj.

RACLAJ (< fr.) s. n. (MED.) Chiuretaj.

RĂCLĂ (LĂCRĂ) (< bg.) s. f. (Pop.) **1.** Coșciug, sicriu. **2.** Ladă de lemn (de dimensiuni mari și ornamentată). ✦ Cutie de lemn cu capac care servește la păstrarea anumitor alimente. **3.** Despărțitură într-un hambar.

RACLETĂ (< după fr. *racloir*) s. f. (TEHN.) Lamă flexibilă de oțel care servește la curățirea sau la răzuirea unor suprafețe.

RACLOR (< fr.) s. n. **1.** Dispozitiv mobil folosit pentru curățirea nămolului depus pe fundul decantoarelor, fără scoaterea din funcție a instalației. **2.** Răzuitor **(1).**

RACOLA (< fr.) vb. I tranz. A recruta pe cineva pentru o anumită activitate, în special reprobabilă, atrăgându-l prin promisiuni, presiuni etc.

RACORD (< fr.) s. n. **1.** (TEHN.) Element de legătură între două țevi, recipiente etc., flexibil sau fix, echipat de obicei cu un închizător și prin care poate circula un fluid sau un material pulverulent ori granular. ✧ *R. olandez* = element de legătură între două conducte, alcătuit dintr-o piesă tubulară și una sau două piulițe. **2.** (ELT.) Parte dintr-o instalație care face legătura între o conductă principală și o conductă secundară de distribuție a energiei electrice. **3.** (HIDROTEHN.) Parte dintr-un canal sau piesă a unei conducte care face legătura între două porțiuni cu secțiuni diferite ale acestora. **4.** (CINEMAT.) Procedeu al sintaxei cinematografice cu ajutorul căruia se asigură continuitatea dintre două cadre sau secvențe consecutive.

Jean Racine

RACORDA (< fr.) vb. I tranz. **1.** (TEHN.) A realiza legătura dintre două elemente ale unui sistem tehnic sau dintre două sisteme tehnice asociate în serviciu. **2.** (DRUM., TRANSP.) A efectua operația de racordare **(4). 3.** (MAT.) A uni printr-un arc de curbă (porțiune de suprafață) două arce (porțiuni de suprafață) date.

RACORDARE (< *racorda*) s. f. **1.** Acțiunea de a racorda. **2.** (TEHN.) Porțiune din suprafața unei țevi, a unui tub etc. prin care se face trecerea dintre două zone cu secțiuni diferite. **3.** Locul de legătură a două elemente ale unui sistem tehnic. **4.** (DRUM., TRANSP.) Realizarea unei legături între două porțiuni ale unui drum sau ale unei căi ferate prin introducerea între ele a unui tronson de traseu cu axa curbă.

RACOȘ, com. în jud. Brașov, în N m-ților Perșani, în zona în care Oltul își taie un impresionant defileu în bazalte; 3 371 loc. (2005). Stație (în satul **R.**) și haltă de c.f. (în satul Mateiaș). Expl. de bazalt și de calcar. Centru de artă populară și punct muzeal, inaugurat în 1969 (în satul Mateiaș), cu colecții de arheologie și istorie locală și de etnografie (ceramică, țesături, obiecte de port popular și de cult etc.). În satul **R.**, menționat documentar în 1421, se află ruinele unei cetăți din sec. 16, castelul Bethlen (1664) și o biserică reformată (1825–1831), iar în satul Mateiaș o biserică ortodoxă din sec. 17 (amplificată în 1798). Rezervația geologică „Bazaltele de la Racoș", în cadrul căreia bazaltele apar sub forma unor coloane verticale, înalte de 10–15 m, deasupra cărora se află un strat de lavă; punctul fosilifer Carhaga, cu bogată faună de amoniți și foraminifere din Cretacicul inferior.

RACOVA 1. Râu, afl. dr. al Bârladului în aval de municipiul Vaslui; 53 km. Izv. din Pod. Central Moldovenesc pe care îl traversează de la vest spre est, având un curs tipic subsecvent. Versantul drept al văii **R.** este delimitat de o cuestă întinsă pe zeci de km, coasta Racovei, care constituie limita S a

Pod. Central Moldovenesc. Pe cursul inferior al râului **R.** se află lacul antropic *Puşcaşi.* Afl. pr.: Gârceanca, Hârşova. **2.** Com. în jud. Bacău, situată la poalele de S ale dealului Bahna (Subcarpaţii Neamţului) şi cele de N ale culmii Pietricica, pe cursul inferior al Bistriţei; 3 375 loc. (2005). Staţie de c.f. În arealul com. **R.** s-a construit lacul de acumulare omonim (8,66 mii. m^3), ale cărui ape alimentează hidrocentrala cu o putere instalată de 23,6 MW, dată în folosinţă în 1964. Vestigii neolitice (topoare din piatră, fragmente de ceramică pictată ş.a.). În satul **R.**, menţionat documentar în 1437, se află biserica de lemn Sf. Ioan (1844, reconstruită în 1934). În perimetrul com. **R.** a fost descoperit scheletul unui elefant uriaş (*Elephas meridionalis*). Rezervaţie forestieră (pădurea Runc). **3. Lupta de la ~** v. **Vaslui (2).**

RACOVEANU, Virgil (1898–1967, n. sat Crăguești, jud. Mehedinţi), medic otorinolaringolog român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în chirurgia otomastoidiană, chirurgia sinusurilor feţei şi a craniului, chirurgia plastică.

RACOVIŢA 1. Com. în jud. Brăila, situată în NV C. Brăilei, pe râul Buzău; 1 341 loc. (2005). Zonă de interes cinegetic. Pe terit. satului **R.** a fost descoperită (1943–1945) o necropolă de tip Sântana de Mureş (sec. 3–4) din care s-au recuperat fragmente de ceramică neagră, fină, precum şi un vas înalt, asemănător cu *oenochoe* din tezaurul de la Pietroasele. Biserica Sfinţii Trei Ierarhi (1860), în satul **R. 2.** Com. în jud. Sibiu, situată în V depr. Făgăraş, pe stg. văii Oltului; 2 933 loc. (2005). Staţie (în satul **R.**) şi haltă de c.f. (în satul Sebeşu de Sus). Creşterea porcinelor. În satul Sebeşu de Sus, menţionat documentar în 1733, se află biserica Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel (c. 1760, cu picturi murale din 1774 şi cu unele adăugiri din 1909). **3.** Com. în jud. Timiş, situată în C. Lugojului, pe râul Timiş; 3 215 loc. (2005). Creşterea bovinelor. Satul **R.** apare menţionat documentar în 1447. În satul Căpăt, atestat documentar în 1447, se află biserica Adormirea Maicii Domnului (1736, cu picturi murale din 1778, recondiţionate în 1810). **4.** Com. în jud. Vâlcea, situată în depr. Loviştea, pe râul Olt; 1 803 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Balota). Pe terit. satului Copăceni au fost descoperite (1894) urmele unui castru roman construit în timpul împăratului Publius Aelius Hadrianus (117–138) şi refăcut în anul 140, când i s-au adăugat două turnuri. Acest castru, care a dăinuit până la mijlocul sec. 3, făcea parte din sistemul de apărare numit „Limes Alutanus", realizat la graniţa Imperiului Roman împotriva atacurilor popoarelor barbare. În jurul castrului a existat o aşezare civilă romană din vestigiile căreia s-au recuperat vase ceramice, opaiţe, bronzuri, terme, inscripţii etc. În satul **R.** se află biserica cu dublu hram Sf. Nicolae şi Cuvioasa Parascheva (1812), iar în satul Copăceni biserica de lemn Sf. Nicolae (1805).

RACOVIŢĂ, Emil (1868–1947, n. Iaşi), biolog român. Acad. (1920), prof. univ. la Cluj. Preşedinte al Acad. Române (1926–1929). Fondator al Institutului de Speologie (Cluj, 1920), primul de acest fel din lume. A participat la expediţia antarctică a navei „Belgica" (1897–1899), colectând un bogat material ştiinţific botanic şi zoologic, şi a făcut cercetări, devenite clasice, asupra balenelor („La vie des animaux et des plantes dans l'Antarctique"). Subdirector (1900–1920) al staţiunii zoologice marine de la Banyuls-sur-Mer (Franţa), având aceeaşi funcţie şi la laboratorul de anatomie comparată de la Sorbona. Fondatorul *biospeologiei* (1907), prin publicarea „Eseului asupra biospeologiei", un adevărat statut fundamental al noii ştiinţe. Explorator a numeroase peşteri din Franţa, Spania, Algeria, Italia şi Slovenia, unde a făcut cercetări asupra izopodelor terestre şi cavernicole. Însemnate contribuţii în zoologie şi în biologia teoretică („Problemele biospeologiei", „Evoluţia şi problemele ei"); codirector al revistei internaţionale „Archives de zoologie expérimentale et générale". A fost unul dintre iniţiatorii acţiunilor de ocrotire a naturii din România. Membru al mai multor academii şi societăţi ştiinţifice străine.

Emil Racoviţă

RACOVIŢĂ, Mihail (1889–1954, n. Bucureşti), general român. A parcurs treptele ierarhiei militare de la sublocotenent (1918) la general de armată (1946). Comandant al Corpului de cavalerie (1941–1942), remarcându-se în campania de eliberare a Basarabiei şi în ofensiva din Caucaz a trupelor motomecanizate (1943–1944), şi al armatei a IV-a (ian.–aug. 1944). Ministru de Război (23 aug.–4 nov. 1944). Arestat (1950), a fost închis la Sighet, unde a şi murit.

RACOVIŢĂ-CEHAN, familie de boieri din Moldova, ai cărei membri au deţinut importante dregătorii şi au fost domni în Moldova şi Ţara Românească. Mai importanţi: **1. Mihai R.,** domn al Moldovei (1703–1705, 1707–1709, 1715–1726) şi al Ţării Româneşti (1730–1731, 1741–1744). A practicat o fiscalitate excesivă. **2. Constantin R.,** domn al Moldovei (1749–1753, 1756–1757) şi al Ţării Româneşti (1753–1756, 1763–1764). Fiul lui **R. (1).** A favorizat pe boierii greci, ceea ce a provocat ostilitatea boierilor pământeni. **3. Ştefan R.,** domn al Ţării Româneşti (1764–1765). Fiul lui **R. (1)** şi frate cu **R. (2).** În timpul lui continuă să se manifeste opoziţia boierilor pământeni faţă de boierii greci. Asuprirea fiscală provoacă, în mai 1765, răscoala *rufeturilor* din Bucureşti. **4. Alecu R.** (1773–1853), fiul dregătorului **Mihai R.**, nepotul lui **R. (3),** magistrat, preşedinte al Comisiei proprietăţii în vremea Revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească.

RACOVIŢENI, com. în jud. Buzău, situată în Subcarpaţii Buzăului, la poalele dealurilor Blăjani şi Buda, pe râul Călnău; 1 478 loc. (2005). Bisericile Sf. Nicolae (1845), Sf. Ioan (1848) şi Sf. Treime (1857).

RACOVSKI, Cristian (1873–1941), om politic român de origine bulgară. Publicist. Membru al Comitetului Executiv al Partidului Social-Democrat din România (ales după reorganizarea acestuia în 1910). A participat la Conferinţa de la Zimmerwald (1915). În 1917 a plecat în Rusia, unde a activat în organismele Internaţionalei III. A căzut victimă epurărilor staliniste.

RACU, com. în jud. Harghita; 1 548 loc. (2005). Situată în depr. Ciuc; pragul de la **R.,** alcătuit din roci mai dure de natură eruptivă, desparte compartimentul Ciucului superior de cel mijlociu. Exploatări de balast. Ruinele unei cetăţi dacice fortificate (sec. I d.Hr.), biserică romano-catolică (sec. 13), cu zid de incintă, şi conacul „Cserei". Atestat documentar în 1333.

RACUL v. **Cancerul.**

RACURSI (< fr.) adj. invar., s. n. **1.** Adj. invar. Scurtat, prescurtat. **2.** S. n. (ARTE PL.) Procedeu de folosire a perspectivei liniare (în desen, pictură, basorelief), al cărui efect constă în faptul că extremitățile obiectului reprezentat apar apropiate, iar unele dimensiuni ale acestuia reduse. Printre cele mai cunoscute **r.** se numără „Hristos mort" de Andrea Mantegna. **3.** (CINEMAT.) Unghi de filmare subiectiv care sugerează privirea de jos în sus. Sin. cu contraplonjeu.

RAD[1] ([s] engl. *r[adiation] a[bsorbation] d[osage]* „dozarea radiației absorbite") s. m. (METR.) Unitate de măsură egală cu doza radiației care cedează o energie de 100 de ergi unui gram din substanța în care este absorbită.

RAD[2] s. m. (MAT.) Simbol pentru *radian*.

RADAMANT (RHADAMANTHYS) (în mitologia greacă), unul dintre cei trei judecători care împart dreptatea în Hades (Infern), considerat fiul lui Zeus și al nimfei Europe. Rege în Cnossos. După moarte, în Infern judeca umbrele morților alături de Minos, fratele său, și de Eac.

RADAR (< fr., germ.; engl. *ra[dio] d[etecting] a[nd] r[anging]* „detectare și localizare prin radio") s. n. Sistem de radiolocație în care, cu ajutorul unui tub catodic și al unei aparaturi anexe, se determină direcția și distanța la care se află diverse obiecte îndepărtate (avioane, obstacole etc.); se bazează pe emiterea unor unde radio și recepționarea acestora după reflectarea lor de către obiectul urmărit. Sin. *radiolocator*. Își are originea în opera experimentală a lui *H. Hertz* la sfârșitul anilor 1880. Primul **r.** a fost realizat în 1904 de germanul C. Hülsmeyer. În 1934, francezul Pierre David a experimentat cu succes un sistem de detectare electromagnetică a avioanelor. A fost dezvoltat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial; azi **r.** este folosit mult mai amplu, în identificarea și monitorizarea sateliților artificiali pe orbitele pământene, ca ajutor de navigație pentru avioane și vasele maritime și pentru controlul traficului aerian în jurul marilor aeroporturi; de asemenea, **r.** este folosit de poliția rutieră pentru a stabili viteza vehiculelor auto.

RADASBONA v. **Regensburg.**

RADĂ[1] (< fr.) s. f. **1.** Bazin natural sau artificial în ieșire liberă spre mare, în care navele pot acosta în

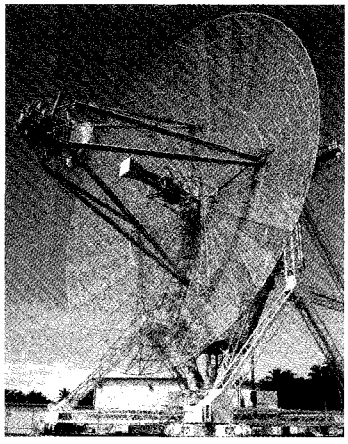

Radar

siguranță așteptând accesul în port. *R. interioară* = porțiunea de acvatoriu îngrădită a unui port; *R. exterioară* = cuprinsul apelor de la intrarea unui port. **2.** (prin extensie) Supr. de mare din jurul unui port (până la 2 mile marine) care intră în jurisdicția acestuia.

RADĂ[2] (< pol., rus.) s. f. (La unele popoare slave) Denumire dată unui consiliu, unei adunări, unui organ colegial al puterii. Uneori, prin termenul de **r.** se înțelegeau adunările populare, adunările politice și alte organizații.

RADCLIFFE [rædklif], **Anne** (1764–1823), romancieră engleză. Autoare a unor romane de groază și mister care se remarcă prin crearea unei atmosfere de tensiune și suspans („O poveste siciliană", „Misterele castelului Udolpho", „Italianul"). Memoriale de călătorie.

RADCLIFFE-BROWN [rædklif-braun], **Alfred Reginald** (1881–1955), antropolog britanic. Prof. univ. la Cape Town, Sydney, Chicago și Oxford. Unul dintre creatorii Școlii funcționaliste („Structură și funcție în societatea primitivă"). A studiat populațiile din arh. Andaman.

RĂDE (lat. *radere*) vb. III **1.** Tranz. și refl. A(-și) tăia de la rădăcină părul, barba sau mustățile cu un aparat de ras; a (se) bărbieri. ✦ Tranz. A curăța părul de pe pielea unui animal sau solzii de pe un pește. **2.** Tranz. A înlătura, a răzui un strat (subțire) de la suprafața unui lucru. ✦ A șterge cu lama ceva scris. ✦ A da pe răzătoare. **3.** Tranz. Fig. A distruge, a nimici. ✦ A învinge, a bate pe adversar. **4.** Tranz. A atinge ușor (în zbor) suprafața apei sau a pământului.

RADEK, Karl Bernhardovici (pe numele adevărat *Karl Sobelsohn*) (1885–1939), om politic rus de origine poloneză. Inițial social-democrat, după revoluția rusă din 1917 adept al mișcării comuniste. În fruntea *Kominternului* (1920–1924). Troțkist, l-a sprijinit ulterior pe Stalin. A deținut funcții importante în Partidul Comunist. Victimă a epurărilor staliniste.

RADETZKY VON RADETZ [radețski fon rădets], **Joseph, conte** (1766–1858), feldmareșal austriac. S-a remarcat, în 1813–1815, în luptele împotriva Franței în Războaiele napoleoniene; ca șef al Statului Major, el a întreprins modernizarea armatei austriece. În calitate de comandant-șef al armatei austriece din N Italiei (1831–1857) a reprimat sângeros mișcarea revoluționară. Guvernator general al Regatului Lombardo-Venețian (1849–1857). Cel mai popular comandant de armată al Austriei. L-a inspirat pe J. Strauss-tatăl, care a compus celebrul „Marș al lui Radetzky".

RADFORD [rædford], **Arthur** (1896–1973), amiral american. Comandant (1943) al flotei de portavioane din Pacific; a avut o contribuție importantă la distrugerea flotei japoneze. Comandant (1950–1953) al flotei din Pacific în timpul războiului din Coreea.

RĂDHĂ (în tradiția indiană), păstoriță; iubita și soția lui Krișna. Iubirea lor simbolizează relațiile zeului cu sufletul fiecăruia. Este venerată ca zeiță.

RADHAKRISHNAN [radakriʃnən], **Sir Sarvepalli** (1888–1975), om politic și filozof indian. Prof. univ. la Calcutta, New Delhi, Chicago și Oxford. Membru al partidului Congresul Național Indian. Președinte al Republicii India (1962–1967). Studii de istorie a filozofiei indiene, de religie și etică („Filozofia indiană", „Religie și societate", „Religiile

Sir Sarvepalli Radhakrishnan

orientale şi gândirea occidentală"). M. de onoare al Acad. Române (1956).

RADIA[1] (< fr., lat.) vb. I intranz. şi tranz. A răspândi radial, în toate direcţiile, lumină, căldură, unde sonore sau fascicule de particule. ✦ Intranz. Fig. A reflecta bucurie, fericire; a fi vesel, surâzător.

RADIA[2] (< fr.) vb. I tranz. (DR.) A face operaţia de radiere.

RADIAL, -Ă (< fr., germ.; {s} lat. *radius* „rază") adj. Care pleacă dintr-un punct central ca razele unui cerc; aşezat, dispus în formă de raze; radiar.

RADIAN (< fr. {i}; {s} lat. *radius* „rază") s. m. Unitate de măsură a unghiurilor plane (simbol: rad.), egală cu unghiul care, având vârful în centrul unui cerc, subîntinde un arc a cărui lungime este egală cu raza cercului; 1 rad = 57°17'45".

RADIANT, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre corpuri cereşti) Care radiază; care emite lumină, radiaţii infraroşii etc. ✦ (Despre energie) Care se răspândeşte prin radiaţii.

RADIANŢĂ (< fr.) s. f. (FIZ.) Mărime fotometrică egală cu raportul dintre fluxul luminos total emis de suprafaţa unui corp şi aria acestei suprafeţe; emitanţă.

RADIAR, -Ă (< fr.) adj. Radial.

RADIAT, -Ă (< *radia*) adj., s. n. pl. **1.** Adj. Radial. **2.** Adj. (BOT.; despre organele unei plante) Care sunt dispuse în formă de raze în jurul unui centru comun. **3.** S. n. pl. Denumire dată animalelor cu simetrie radială (ex. celenteratele, echinodermele).

RADIATIV, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care ţine de radiaţie, care se referă la radiaţie. **2.** (FIZ.; despre tranziţii) Însoţit de emisia unei radiaţii. **3.** (METEOR.) *Bilanţ r.* = raportul dintre cantitatea de căldură primită şi cea cedată de Pământ într-un timp dat.

RADIATOR (< fr., germ.) s. n. **1.** Aparat, corp sau dispozitiv care emite radiaţii. **2.** Parte componentă a instalaţiei de răcire a motoarelor, formată dintr-o reţea de tuburi sau dintr-un rezervor cu o reţea de celule (**r.** celular), în care se răceşte apa sau uleiul care circulă prin instalaţie. **3.** Aparat sau element de instalaţie folosit la încălzirea încăperilor prin radiaţie. **4.** Antenă de emisie reprezentând elementul activ al unui sistem de antene.

RADIAŢIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Emisie de unde (sonore, electromagnetice etc.) sau de particule (**r.** alfa, **r.** beta etc.). Oricare **r.** realizează un transport de masă şi de energie, exercită o apăsare asupra corpurilor pe care cade şi poate produce numeroase efecte de natură fizică, chimică sau biologică. ✧ *R. electromagnetică* = câmp electromagnetic variabil în timp şi în spaţiu, care se propagă sub formă de unde transversale, cu viteza de c. 300 000 km/s în vid; cele două componente, electrică şi magnetică, oscilează în plane perpendiculare, linia de intersecţie a acestora fiind însăşi direcţia de propagare. Bazele teoriei clasice a radiaţiei electromagnetice au fost puse în sec. 19 de *M. Faraday* şi *J. Maxwell*. Teoria cuantică a **r.** a apărut în 1900, fiind introdusă de Max Planck. *R. alfa*, radiaţie formată din nuclee de heliu-4 cu masa 4,00273 u. şi energia de legătură egală cu 28,11 MeV. *R beta*, radiaţie formată din electroni şi pozitroni emişi în timpul dezintegrării beta. *R. canal*, radiaţie corpusculară compusă din ionii pozitivi care au fost accelerați în câmpul electric intens al unei descărcări electrice şi se propagă în spatele catodului perforat al unui tub de descărcare. Descoperită în 1886 de fizicianul german Eugen Goldstein (1850–1930). *R. indusă* (radiaţie stimulată), proces de emitere a undelor electromagnetice de către atomi excitanţi şi alte sisteme cuantice sub acţiunea unei radiaţii exterioare (inductoare). Frecvenţa, faza, polarizarea şi direcţia radiaţiei emise şi a celei inductoare coincid. *R. ionizantă*, fluxuri de particule şi de cuante electromagnetice care interacţionând cu mediul duce la ionizarea atomilor şi moleculelor lui. Ex.: razele Roengen, razele gama, fluxurile de particule alfa, de electroni, pozitroni, protoni, neutroni. Poate avea efecte nocive asupra organismelor. *R. optică*, unde electromagnetice cu lungimea de undă cuprinsă între 1 nm şi 1 mm. Pe lângă lumina percepută de ochiul uman, include de asemenea radiaţia IR şi cea UW. *R. solară*, radiaţia electromagnetică şi cea corpusculară ale Soarelui. Radiaţia electromagnetică constă din unde în diapazonul de la raze gama, până la unde radio, cea corpusculară — protoni şi electroni. *R. terestră*, radiaţie termică (infraroşie) a suprafeţei terestre, având lungimea de undă cuprinsă între 3 şi 80 mkm (micrometru). *R. termică*, radiaţie electromagnetică emisă de o substanţă aflată la o anumită temperatură pe seama energiei interne. Dacă se află în echilibru termodinamic cu substanţa, se numeşte **r.t.** de echilibru, iar distribuţia energiei în spectrul ei este determinată de legea de radiaţie Planck. Pentru **r.t.** este valabilă legea de radiaţie Kirchhoff. *R. catodică*, veche denumire (nu se mai foloseşte azi), pentru un flux de electroni într-o incintă vidată, emişi de catodul unui tub de descărcare. Razele catodice pot fi observate prin fluorescenţa sticlei pe care cad electronii într-un tub catodic. Descoperită de *J. Plücker*, în 1859. *R. de fond*, radiaţie ionizantă de mică intensitate prezentă la nivelul solului şi în atmosferă, ca urmare a radiaţiilor cosmice şi a radioactivităţii naturale a rocilor şi a solului. *R. corpului negru*, radiaţie termică a corpului absolut negru. Este o radiaţie de echilibru care nu depinde de natura materiei radiante şi este caracterizată numai de temperatura sa. *R. gamma*, radiaţie electromagnetică cu lungimea de undă $\lambda \leq 1$ Å, în care se manifestă proprietăţile corpusculare ale luminii. Un fascicul de *r. gamma* este format din fotoni cu energia $E = \hbar\omega$ şi impulsul $p = \hbar\omega/c$, cu ω — pulsaţia. V. *foton*. *R. cosmică* v. *cosmic*. *R.* (sau *raze*) *X* v. *X*. **2.** *R. adaptativă* (BIOL.), evoluţie prin care de la o specie de bază se ajunge la o serie de forme diferite, adaptate la diverse surse de hrană sau tipuri de habitate, ceea ce cu timpul duce la apariţia unor specii distincte. Sin. evoluţie divergentă.

RADICAL, -Ă (< fr., germ.) adj., s. m. **I.** Adj. **1.** Fundamental, esenţial, de bază; (adverbial) din temelie, complet. **2.** Care preconizează reforme mari, complete, schimbări fundamentale. **3.** (MAT.) *Axă r.* = locul geometric al punctelor din plan care au aceeaşi putere faţă de două cercuri date, fiind o dreaptă perpendiculară pe linia care uneşte centrele cercurilor. *Plan r.* = plan care este locul geometric al punctelor din spaţiu, având aceeaşi putere faţă de două sfere date. **II.** S. m. **1.** (MAT.) *R. al unui număr* = număr care ridicat la o anumită putere (numită ordinul radicalului) dă numărul dat; rădăcină **(5). 2.** (CHIM.) Grupare de atomi care se comportă în reacţiile chimice ca un element unic. *R. liber* = atom sau grup de atomi care au un electron de valenţă neîmperecheat. Se formează când o legătură chimică se rupe fără formare de ioni. Unii **r.l.** care se formează în corp prin procese metabolice au efect nociv asupra celulelor şi ţesuturilor. **3.** (LINGV.) Rădăcină **(6). 4.** *R. filozofici* = grup de teoreticieni din sec. 18–19 (D. Ricardo, G. Grote, J. Austin, J. St. Miil) militând pentru

afirmarea ideilor liberalismului și individualismului.

RADICALISM (< fr.) s. n. **1.** În literatură și artă, o dată cu avangarda, s-a introdus noțiunea de **r.**, însemnând o opoziție violentă față de mijloacele tradiționale de expresie (de pildă la expresioniști, dadaiști, letriști ș.a.). **2.** Concepție și atitudine politică ce preconizează și urmărește folosirea de metode radicale, totale, pentru soluționarea unor probleme ale vieții sociale; practicarea acestor metode. **R.** se manifestă diversificat, în cadrul lui distingându-se orientări net opuse (**r.** de stânga, **r.** de dreapta), dintre care unele ajung până la *extremism*.

RADICANT adj. (BOT.; despre tulpini) Care are capacitatea de a emite rădăcini; (despre plante) agățător prin rădăcini suplimentare.

RADICAȚIE (< fr.) s. f. (BOT.) Dispoziția rădăcinilor unei plante.

RADICELĂ (< fr.) s. f. (BOT.) Ramificație laterală desprinsă din rădăcina principală a unei plante; rădăcină laterală, rădăcină secundară.

RADIČEVIĆ [radi:ʧevitʃ], **Branko** (1824–1853), poet sârb. Discipol al lui *V. S. Karadžić*. Lirică romantică, în maniera lui Byron, concisă, alegorică, paradoxală, cu accente populare pe tema naturii, a dragostei de viață și iubirii („Poezii", „Răzbunarea").

RADICIFORM, -Ă (< fr.; {s} lat. *radix* „rădăcină" + *forma* „formă") adj. (BOT.) Care are forma unei rădăcini.

RADICIVOR adj. Care se hrănește cu rădăcini.

RADIČKOV, Iordan (n. 1929), scriitor bulgar. Proză în maniera stilului oral tradițional, prezentând în mod grotesc nedreptățile și ciudățeniile din societatea contemporană („Oul din ianuarie", „Relatări despre Cerkazki"). Teatru („Balamucul", „Chipul și asemănarea").

RADICULAR adj. Care se referă la rădăcină, care aparține rădăcinii. *Sistem radicular* = totalitatea rădăcinilor unei plante.

RADICULĂ (< fr., lat.) s. f. Rădăcinița plantulei din sămânță, care, după încolțirea seminței, se transformă în rădăcină principală.

RADIER (< fr.) s. n. **1.** Element de construcție în formă de placă de beton armat, servind ca fundație pentru o construcție hidrotehnică sau pentru unele construcții grele (silozuri, castele de apă etc.) fundate pe terenuri slabe, ca fund de canal sau ca element de apărare a fundului albiei. **2.** Căptușeală de beton, de bolovani sau de pavele, executată pe fundul albiei între culeele unui podeț sau între picioarele unui pod pentru a evita eroziunea și adâncirea albiei.

RADIERĂ (< germ.) s. f. Gumă **(2).**

RADIERE (< *radia*[2]) s. f. (DR.) Ștergerea dintr-un registru a inscripției privitoare la anumite acte sau drepturi (ex. ștergerea unei inscripții ipotecare).

RADIGUET [radigę], **Raymond** (1903–1923), scriitor francez. Versuri avangardiste („Obrajii în flăcări"). Romane de factură clasică psihologice („Neastâmpăr", „Diavolul în corp", „Balul contelui d'Orgel").

RADIO[1]- (< fr.; {s} lat. *radius* „rază") Element de compunere care indică referirea unei mărimi, a unui aparat etc. la radiația electromagnetică cu frecvențe plasate între anumite limite sau la radioactivitate; servește la formarea unor substantive, adjective sau verbe.

RADIO[2] (< fr.) s. n. Prescurtare folosită pentru o serie de cuvinte în a căror componență intră elementul *radio*[1] (ex. radioemițător, radiodifuziune). ✧ (Adjectival) *Piese r.* = elemente componente ale sistemelor care lucrează cu undele radio (condensatoare electrice, rezistențe electrice, ferite etc.). ✦ Spec. Aparat de recepție radiofonică; radioreceptor.

RADIOACTIV, -Ă (< fr., germ.) adj. Care prezintă radioactivitate; referitor la acest fenomen. ✧ *Constantă r.* = caracteristică a unui *izotop radioactiv*, egală cu inversul timpului după care un anumit număr de nuclee ale acestuia se reduce de „e" ori (e = 2,71...) în urma transformărilor radioactive.

RADIOACTIVITATE (< fr. {i}) s. f. Emisie continuă de radiații alfa, beta sau gamma caracteristică substanțelor care au în componența lor și unul sau mai mulți izotopi radioactivi. Nucleele atomilor acestor izotopi sunt instabile și suferă în mod spontan anumite transformări însoțite de emisia unei particule (alfa sau beta) sau a unei cuante gamma; în urma emisiei de cuante se modifică numai starea energetică a nucleului, în timp ce în urma emisiei de particule se modifică însăși compoziția nucleului, care astfel se transformă în nucleul unui izotop al altui element chimic. Deoarece **r.** este de natură nucleară, ea nu este influențată de factorii externi, ca temperatura, presiunea, starea de agregare, legăturile chimice etc. **R.** are aplicații în construcția reactorilor nucleari, în defectoscopia nedestructivă, în tehnica reglajului automat, în carotajul radioactiv, în analiza radiochimică etc. A fost descoperită de *H. Becquerel* (1896) pe când studia luminescența unor săruri ale uraniului. În 1898 soții Pierre și Maria Skłodowska-Curie au descoperit *poloniul* și *radiul*, două elemente cu **r.** mult mai puternică decât a uraniului. Legile generale ale **r.** au fost formulate de către E. Rutherford și F. Soddy în 1903. ✧ *R. naturală* = rezultatul dezintegrării spontane a radioizotopilor naturali. ✧ *R. artificială* = (impr.) **r.** a izotopilor radioactivi care nu se găsesc în natură ci sunt obținuți pe cale artificială în laborator; a fost descoperită de soții Joliot–Curie (1934) la bombardarea aluminiului cu particule α.

RADIOALTIMETRU (< fr.) s. n. Aparat de bord folosit pentru măsurarea înălțimii de zbor a unui avion. Constituit dintr-un emițător de unde electromagnetice și dintr-un post care recepționează undele reflectate de sol. Determinarea înălțimii se face prin măsurarea intervalului de timp dintre momentul emisiunii undelor și cel al recepționării undelor reflectate.

RADIOAMATOR (< fr., germ.) s. m. Persoană care practică radioamatorismul.

RADIOAMATORISM (< *radioamator*) s. n. Practicarea radiocomunicațiilor prin posturi de emisie-recepție proprii, fără a se urmări interese economice sau transmiterea altor informații tehnice în afară de cele referitoare la calitatea emisiunilor stabilite. Este reglementat de convenții internaționale.

RADIOAMPLIFICARE (< radio[1]- + *amplificare*, după fr. *radioamplification*) s. f. Recepția, amplificarea și distribuirea prin rețea a programelor de radiodifuziune sonoră cu ajutorul unei instalații de amplificare.

RADIOASTRONOMIE (< fr.) s. f. Capitol al astronomiei care studiază corpurile cerești prin măsurarea energiei pe care acestea o emit sau o reflectă, în lungimi de undă radio. **R.** s-a dezvoltat în ultima jumătate a sec. 20 sub impulsul progreselor acumulate în domeniul electronicii. S-au realizat uriașe antene de radiolocație concave, receptoare din ce în ce mai perfecționate, metode mai bune de procesare a datelor obținute, radiointerferometre pentru studierea radioundelor emise de corpurile cerești. Radioundele pe care ionosfera le lasă s-o străbată au lungimile de unde cuprinse între câțiva milimetri și aproximativ 20 m.

Pe sateliții artificiali și pe rachetele cosmice se pot recepționa unde radio cu lungimi de undă și mai mari. Unele radiounde emise de corpurile cerești sunt produse prin procese termice, altele prin accelerarea electronilor în câmpuri magnetice (mecanism sincrotronic) etc. Prin procedee radar se pot trimite fascicule de unde radio asupra meteoriților, Lunii, planetelor și Soarelui, observându-se radio-ecoul. Pe baza lor s-a constituit *astronomia-radar,* capitol al **r.** Cu aceste mijloace s-au studiat curenții meteoritici în timpul zilei și pe vreme noroasă și s-au determinat cu mare precizie distanțele în sistemul solar. Deoarece undele radar pot străbate chiar printr-un strat dens de nori, cu ajutorul lor s-au obținut singurele hărți ale suprafeței planetei Venus; de asemenea, studiile prin unde radio și radar au pus în evidență structura nisipoasă a suprafeței Lunii înainte de aselenizare. **R.** a adus noi cunoștințe despre Soare, Lună și planete, despre Galaxia noastră și Metagalaxie. **R.** a pus în evidență forma spirală a brațelor Galaxiei noastre, a adus date privind legătura dintre razele cosmice și exploziile de supernove în care iau naștere radiounde, a permis sondarea celor mai îndepărtate regiuni accesibile ale Metagalaxiei. **R.** a dat posibilitatea realizării de studii detaliate asupra mediului interstelar din Galaxia noastră și a dus la descoperirea unor corpuri cosmice neidentificate anterior (de ex. *pulsari, quasari*). Radiosursele extragalactice, radiogalaxiile, emițând în domeniul undelor radio mult mai mult ca galaxiile obișnuite, și în special cvasistelele, obiecte cosmice extragalactice de aspect punctai, intense emițătoare de radiounde, sunt cele mai îndepărtate corpuri cerești identificate. Distanța până la care se poate ajunge în spațiu cu radiotelescoapele este de câteva ori mai mare ca aceea la care se ajunge cu telescopul de 5 m diametru. Primele radiounde din Galaxia noastră au fost recepționate de K. *Jansky* în 1931 (dar comunicată în 1932). Emisia radio a Soarelui a fost observată în 1942, prima *radiosursă* (Lebăda A) a fost detectată în 1946, iar emisia hidrogenului neutru în linia de 21 cm a fost observată în 1951. **R.** are o deosebită importanță în studierea structurii Universului.

RADIOATERIZARE s.f. Aterizare fără vizibilitate, în cursul căreia avionul este dirijat cu ajutorul unor emițătoare situate la sol.

RADIOBALIZĂ (< fr.) s. f. Aparat de radionavigație, terestru, care indică trecerea aeronavelor deasupra unui anumit punct geografic prin emiterea sau prin reflectarea unor unde radio; radiofar.

RADIOBIOLOGIE (< *radio*[1]- + *biologie*) s. f. Știință care se ocupă cu cercetarea acțiunii radiațiilor ionizante (ultraviolete, roentgen, cosmice, α, β, γ) asupra organismelor vii. Problemele de bază ale **r.** sunt următoarele: lămurirea mecanismului intim, la nivel molecular, al acțiunii radiațiilor ionizante asupra organismului; efectele iradierii; stabilirea dozelor maxime de radiații pe care le pot suporta ființele vii fără să apară efecte negative și elaborarea pe această bază a regulilor de lucru cu substanțe radioactive. **R.** are largi aplicații în medicină, în selecția și ameliorarea animalelor și plantelor de cultură etc.

RADIOCARBON (< fr.) s. n. Izotopul radioactiv, C_{14}, al carbonului, utilizat în cercetările biologice și pentru datarea fosilelor sau a resturilor de natură vegetală sau animală din situri arheologice. Metoda determinării vârstei a fost dezvoltată, într-un studiu, de *W.F. Libby.*

RADIOCASETOFON (< *radio*[1]- + *casetofon*) s. n. Aparat compact care încorporează un radioreceptor și un casetofon.

RADIOCHIMIE (< *radio*[1]- + *chimie*) s. f. Ramură a chimiei fizice care studiază legitățile fizico-chimice ale comportării elementelor și izotopilor radioactivi, metodele de separare și concentrare a acestora. **R.** include și elaborarea metodelor de sinteză a compușilor marcați și de utilizare a izotopilor radioactivi în diferite ramuri ale științei și tehnicii.

RADIOCINEMATOGRAFIE (< fr.) s. f. Metodă modernă de investigație radiologică, constând în înregistrarea pe un film cinematografic a imaginilor unui organ (stomac, intestin, plămân etc.) în activitate, redate seriat.

RADIOCOMANDĂ (< *radio*[1]- + *comandă*) s. f. Telecomandă efectuată prin intermediul undelor radio.

RADIOCOMPAS (< fr., germ.) s. n. Aparat de radionavigație instalat la bordul avioanelor, care servește la determinarea direcției axei longitudinale a avionului în raport cu un post terestru de radioemisiune.

RADIOCOMUNICAȚIE (< fr.) s. f. Telecomunicație care, pentru transmiterea informației, folosește undele radio. Transmiterea mesajelor se face cu ajutorul unui radioemițător și al unei antene de emisie, iar recepția cu ajutorul unei antene de recepție și al unui radioreceptor. În radioemițător se formează semnalele radio, care sunt emise (în formă de unde electromagnetice) de antena de emisie în spațiul înconjurător, ajung până la antena de recepție, iar de la aceasta sunt transmise la radioreceptor, unde mai întâi sunt amplificate, apoi transformate în semnale corespunzătoare mesajului transmis. **R.** a fost demonstrată prima dată la 7 mai 1896 de către *A.S. Popov.*

RADIOCONDUCTOR (< fr.) s.n. Corp care devine conductor de electricitate sub influența undelor electromagnetice.

RADIODEFECTOSCOPIE (< fr.) s.f. Metodă de control nedistructiv bazată pe deosebirea condițiilor de propagare (absorbție) a radioundelor din gama de unde centimetrice și milimetrice în diferite medii (în principal, în dielectrici); se folosește pentru depistarea defectelor superficiale, măsurarea grosimii acoperirilor de dielectrici, controlul calității și dimensiunii foilor, sârmelor, barelor metalice în procesul de fabricație.

RADIODERMITĂ (< engl.) s. f. Ansamblul leziunilor cutanate provocate de o expunere excesivă la razele X sau orice alt agent radioactiv.

RADIODIAGNOSTIC (< *radio*[1]- + *diagnostic*) s. n. Orice diagnostic stabilit printr-un examen radiologic.

RADIODIFUZA (< fr.) vb. I tranz. A transmite, a emite prin radio.

RADIODIFUZIUNE (< fr.) s. f. Radiocomunicație unilaterală care constă în transmiterea sistematică prin unde radio neghidate a unui program de sunet (**r.** sonoră) sau de imagini și sunet (**r.** vizuală sau televiziune radiodifuzată), destinată recepției publice; unul dintre mijloacele principale de informare în masă. ✦ Instituția care se ocupă cu întocmirea și cu difuzarea acestor programe.

RADIODISTRIBUȚIE (< *radio*[1]- + *distribuție*) s. f. Distribuția publică a programelor de radiodifuziune prin linii de telecomunicații speciale de la o stație centrală.

RADIOELECTRICITATE (< fr. {i}) s. f. Capitol al electromagnetismului care studiază oscilațiile de înaltă frecvență și undele electromagnetice, precum și aplicațiile acestora în radiocomunicații, în radiolocație etc. În 1896 savantul rus *A.S. Popov* a transmis prin „Morse" la 250 m numele „Heinric

Hertz" — primul mesaj transmis de om prin radiocomunicație.

RADIOELECTRONICĂ (< *radio*[1] + *electronică*) s. f. Denumire generică dată unui șir de domenii ale științei și tehnicii legate de transmiterea și transformarea informației, folosind oscilațiile și undele electromagnetice de radiofrecvență; domeniile principale ale **r.** sunt radiotehnica și electronica; metodele și mijloacele **r.** se folosesc în majoritatea ramurilor științelor și tehnicilor moderne.

RADIOELEMENT (fr.) s. n. Element chimic radioactiv.

RADIOEMISIE (< fr.) s. f. Emisie **(1)** de radiații electromagnetice de radiofrecvență; emisie radio.

RADIOEMIȚĂTOR (< *radio*[1]- + *emițător*, după fr. *radio-émetteur*) s. n. Emițător radio.

RADIOFAR (< fr.) s. n. Radiobaliză.

RADIOFICARE (< rus.) s. f. Generalizare a transmisiunii programelor de radiodifuziune sonoră prin radiodistribuție.

RADIOFIZICĂ (< *radio*[1]- + *fizică*) s. f. Ramură a fizicii care studiază procesele legate de oscilațiile și undele electromagnetice din gama de frecvențe radio: excitația, propagarea, recepția undelor, schimbarea frecvenței lor, precum și interacțiunile care apar în aceste procese ale câmpurilor electrice și magnetice cu sarcinile electrice în vid și în substanțe. Metodele radiofizice de cercetare pătrund și în alte domenii ale fizicii (de ex. în optică); unele compartimente ale **r.** s-au separat în domenii aparte (de ex. radioastronomia, radiospectroscopia).

RADIOFONIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la radiofonie, care aparține radiofoniei.

RADIOFONIE (< fr.; {s} *radio-*[1] + gr. *phone* „sunet") s. f. Transmisie și recepționare a mesajelor sonore prin unde radio fără a folosi fire conducătoare între postul de emisiune și cel de recepție.

RADIOFRECVENȚĂ (< *radio*[1]- + *frecvență*) s. f. Frecvența undelor electromagnetice limitată superior de frecvența undelor infraroșii, iar inferior de frecvența undelor sonore; corespunde aproximativ domeniului cuprins între 10^4 și 10^{12} Hz.

RADIOGALAXIE (< fr.) s.f. Galaxie caracterizată printr-o emisie intensă de radiounde.

RADIOGENETICĂ (< fr., engl.) s. f. Ramură a geneticii care studiază efectele mutagene ale radiațiilor asupra genomului organismelor. Bazele acestei științe au fost puse în 1927 de geneticianul american *H. J. Müller*, care a obținut mutații genetice la musculița de oțet (*Drosophila melanogaster*) sub acțiunea razelor X.

RADIOGHIDAJ (< fr.) s. n. Procedeu de teleghidare a vehiculelor, care folosește unde radio.

RADIOGONIOMETRIE (< fr. {i}) s. f. Metodă de determinare a direcției din care se emit unde radio, bazată pe utilizarea proprietăților de directivitate ale antenelor receptorului.

RADIOGONIOMETRU (< fr. {i}) s. n. Instalație de radiorecepție folosită în radiogoniometrie, în navigația fără vizibilitate și în radiolocație pentru determinarea direcției din care sunt emise semnale radio.

RADIOGRAFIE (< fr.) s. f. Înregistrare pe film fotografic special a imaginii structurale a unui obiect obținută cu ajutorul radiațiilor γ sau X (roentgen). În medicină, **r.** se utilizează pentru examinarea organelor profunde (plămâni, oase, inimă, tub digestiv, rinichi etc.). În domeniul tehnic, **r.** se aplică la controlul calității sudurilor, pieselor turnate, precum și în cercetarea științifică; radiogramă **(2).** ✦ (Concr.) Fotografie obținută cu ajutorul acestor radiații.

RADIOGRAMĂ (< fr., germ. {i}) s. f. **1.** Radiotelegramă. **2.** Radiografie.

RADIOIMUNOANALIZĂ (< fr.) s. f. Metodă cantitativă de înaltă sensibilitate utilizată pentru detectarea unor cantități foarte mici de substanță dintr-o biomoleculă.

RADIOIMUNOTERAPIE (< engl.) s. f. Folosire a anticorpilor legați de un element radioactiv, în tratamentul pe cale intravenoasă a unor forme de cancer, în special al limfoamelor.

RADIOINTERFEROMETRU (< fr.) s.n. (ASTRON.) Radiotelescop a cărui funcționare se bazează pe interferența radiounde lor ce ajung la un sistem de două sau mai multe antene cu care este echipat radiotelescopul.

RADIOIZOTOP (< fr.) s. f. Izotop al unui element chimic care are proprietăți radioactive.

RADIOJURNAL (< fr.) s. n. Emisiune radiofonică cuprinzând știri și comentarii de actualitate internă și internațională, transmisă la anumite ore.

RADIOLARI (< fr. {i}; {s} lat. *radiolus* „rază mică") s. m. pl. Subclasă de protozoare marine (îndeosebi pelagice) cu endoplasma și nucleul înconjurate de o membrană pseudochitinoasă, cu pori prin care ies radial pseudopodele; majoritatea **r.** au schelet silicios *(Radiolaria)*. Prin acumularea scheletelor de **r.** pe fundul mărilor s-au format roci silicioase; prin fosilizare, scheletul **r.** cristalizează, trecând în calcedonie sau cuarț.

RADIOLARIT (< fr. {i}) s. n. Rocă sedimentară organogenă silicioasă, cenușie, gălbuie sau roșietică, alcătuită în principal din schelete de radiolari. Se utilizează ca material abraziv și absorbant.

RADIOLOCATOR (< rus.) s. n. Radar.

RADIOLOCAȚIE (< fr., engl., rus.) s. f. Ramură a științei și tehnicii care are ca obiectiv observarea diferitelor corpuri prin metode radiotehnice: detectarea, identificarea, determinarea poziției în spațiu și a vitezelor etc. Primele stații de **r.** au apărut în deceniul 4 al sec. 20. Metodele și mijloacele de **r.** se folosesc în domeniul militar, navigația cosmică, aeriană și maritimă, în metrologie, astronomie ș.a.

RADIOLOG (< fr.) s.m. Medic specializat în radiologie.

RADIOLOGIE (< fr. {i}; {s} *radio*[1]- + gr. *logos* „studiu") s. f. Ramură a medicinii care folosește radiațiile X și γ în precizarea diagnosticului și în terapeutica unor boli.

RADIOMANOMETRIE (< fr.) s. f. ~ *biliară* = metodă de examinare a căilor biliare extrahepatice, care asociază un examen radiologic cu un studiu al presiunilor manometrice existente la acest nivel.

RADIOMETALOGRAFIE (< fr. {i}) s. f. Ramură a *metalografiei* care se ocupă cu cercetarea nedistructivă a metalelor și a pieselor metalice, folosind radiațiile X și γ.

RADIOMETRIC, -Ă (< fr. {i}) adj. **1.** Care aparține radiometrului, privitor la radiometru. **2.** *Efect r.* = creștere a presiunii aerului exercitată pe suprafața unui corp iluminat, datorită încălzirii locale a corpului și a aerului, produsă de energia luminii absorbite de corp.

RADIOMETRIE (< fr.) s. f. Metodă geofizică de prospecțiune bazată pe determinarea și măsurarea radioactivității rocilor, precum și a apei și a aerului conținute în acestea; se folosește fie în laborator, fie direct pe teren.

RADIOMETRU (< fr. {i}; {s} *radio*[1]- + gr. *metron* „măsură") s.n. **1.** Aparat pentru măsurarea energiei

radiației electromagnetice din domeniul optic, bazat pe efectul termic pe care aceasta îl produce. **2.** Receptor al unui radiotelescop, care în combinație cu o antenă dă posibilitatea de a studia radiația din domeniul radioundelor, emisă de obiectele astronomice. **3.** Aparat pentru măsurarea presiunii radiației sonore.

RADIOMICROFON (< *radio*[1]- + *microfon*) s. n. Mic radioemițător portabil prevăzut cu un microfon, folosit pentru interviuri sau pe scenă; semnalele, preluate de un radioreceptor, sunt amplificate și transmise la centrul de radiodifuziune.

RADIOMICROMETRU (< fr.) s.n. Instrument folosit pentru măsurarea intensităților de radiație foarte mici.

RADIOMIMETIC, -Ă (< fr., engl.) adj. (FIZ.; despre substanțe) Cu acțiune asemănătoare radiațiilor ionizante.

RADIONAVIGAȚIE (< fr.) s. f. Ramură a radiotehnicii care cuprinde aplicarea metodelor și mijloacelor radiotehnice la conducerea navelor, avioanelor ș.a. Sarcina principală a **r.** este alegerea coordonatelor geografice ale obiectului. Pentru împlinirea acestora se folosesc diferite aparate și sisteme de radionavigație (radiobusole, radiofaruri ș.a.).

RADIONUCLEU s.n. (FIZ.) Nucleu (instabil) radioactiv.

RADIOOPAC, -Ă (< fr.) adj. (FIZ.; despre unele substanțe) Care împiedică trecerea radiațiilor printr-un organ, determinând obținerea unei imagini radiologice sau radiografice clare.

RADIOPIRAT (< fr.) s.n. Post de radio[2] clandestin.

RADIOPROIECTOR s.n. Instalație (înglobând un radiolocator și un proiector) destinată să descopere și să lumineze țintele aeriene în timpul nopții.

RADIOPROTECTOR, -OARE (< fr.) adj., s.f. **1.** Adj. Care protejează de acțiunea nocivă a unor radiații. **2.** S.f. (În sintagma) Radioprotectoare chimică = substanță chimică neutralizantă, în anumite limite, a efectului energiei radiante asupra organismului.

RADIOPROTECȚIE (< fr.) s.f. (MED.) Protecție împotriva radiațiilor în radiologie.

RADIORECEPTOR (< fr.) s. n. Aparat sau instalație de telecomunicație, folosite pentru recepționarea undelor radio, prin intermediul unei antene, și transformarea lor în semnale utile, similare semnalelor care compun mesajul transmis.

RADIORECEPȚIE (< fr.) s. f. Recepția undelor radio folosite în telecomunicație, însoțită de transformarea semnalelor electrice transmise în semnale acustice sau vizuale corespunzătoare.

RADIORELEU (< *radio*[1]- + *releu*) s. n. Instalație care permite realizarea unei telecomunicații uni- sau bilaterale fără fir între două stații terminale, prin mai multe stații de recepție-emisie intermediare.

RADIOREPERAJ (< *radio*[1]- + *reperaj*) s. n. Procedeu de obținere a informațiilor privitoare la prezența, poziția, natura etc. diverselor obiecte cu ajutorul undelor radio; include *radiogoniometria, radiolocația, radiotelemetria* etc.

RADIOREPORTAJ (< fr.) s.n. Reportaj transmis prin radio[2].

RADIOREPORTER (< fr.) s.m. Reporter pentru emisiunile de radio[2].

RADIOREZISTENȚĂ (< fr.) s.f. (MED.) Rezistență față de radiațiile nocive.

RADIOS, -OASĂ (< fr., lat., it.) adj. **1.** Strălucitor, luminos. **2.** Fig. (Despre figura omenească; *p. ext.* despre oameni) Care exprimă fericire, încântare.

RADIOSCOPIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care aparține radioscopiei, privitor la radioscopie.

RADIOSCOPIE (< fr. {i}; {s} *radio*[1]- + gr. *skopein* „a examina") s. f. Examinare vizuală a structurii interne a unui corp prin proiectarea pe un ecran fluorescent a unui fascicul de radiații X care a străbătut corpul respectiv.

RADIOSENSIBILITATE (< fr.) s.f. Sensibilitate față de radiațiile ionizante.

RADIOSEXTANT s.n. Aparat cu care se stabilește pe hartă poziția unei nave, folosind emisiile radio[2] ale aștrilor.

RADIOSONDĂ (< fr. {i}) s. f. Sistem de aparate utilizate pentru efectuarea observațiilor meteorologice pe verticală, în atmosferă (până la 30–35 km alt.), care comunică automat, prin semnale radio, transmițând date asupra presiunii, temperaturii și umidității aerului.

RADIOSPECTROSCOPIE (< fr.) s. f. Domeniu al fizicii în care se studiază tranzițiile între nivelele energetice ale unui sistem cuantic, induse de undele radio. A apărut în urma experimentelor lui *I.I. Rabi* asupra fluxurilor moleculare și atomice. Subdomeniile **r.** sunt: rezonanța magnetică nucleară, rezonanța electronică de spin, rezonanța paramagnetică electronică, rezonanța ciclotronică.

RADIOSTAȚIE (< germ., rus.) s. f. Ansamblu format din radioemițător, antenă de emisie, instalații și clădiri anexe, destinat efectuării radioemisiilor.

RADIOSTEA s.f. Radiosursă de dimensiuni foarte mici.

RADIOSTEREOGRAFIE (< fr.) s.f. Radiografie în care imaginea apare în relief.

RADIOSTIMULARE (după fr.) s.f. (BIOL.) Metodă de stimulare a creșterii plantelor (prin tratarea semințelor cu radiații).

RADIOSURSĂ (< fr.) s. f. (ASTR.) Sursă de unde radio din spațiul cosmic. Primele semnale de la o **r.**, alta decât Soarele, au parvenit în 1946 din constelația „Lebăda".

RADIOTEHNICĂ (< fr. {i}) s. f. **1.** Știință despre oscilațiile și undele electromagnetice din gama de radiofrecvențe, metodele de generare, amplificare, emisie și recepție a acestora. **2.** Ramură a tehnicii care realizează aplicarea unor astfel de oscilații și unde la transmiterea informațiilor în radiocomunicație, radiodifuziune, televiziune, radiolocație, radionavigație ș.a. Metodele și aparatele radiotehnice se folosesc în automatică, tehnică de calcul, astronomie, fizică, chimie, biologie, medicină ș.a.

RADIOTELEFON (< fr. {i}) s. n. Aparat portabil de emisie-recepție, folosit pentru radiocomunicații bilaterale pe distanțe relativ scurte.

RADIOTELEFONIE (< fr. {i}) s. f. Comunicație radiofonică în ambele sensuri între două posturi înzestrate cu radiotelefoane.

RADIOTELEGHIDAT, -Ă adj. Care este teleghidat prin unde radio[2].

RADIOTELEGRAFIE (< fr. {i}) s. f. Comunicație telegrafică prin unde electromagnetice; telegrafie fără fir.

RADIOTELEGRAMĂ (< fr. {i}) s. f. Telegramă transmisă prin radio; radiogramă **(1).**

RADIOTELEMECANICĂ (< fr.) s. f. Ramură a telemecanicii care folosește undele radio pentru emiterea și recepționarea comenzilor.

RADIOTELEMETRIE (< fr.) s. f. Determinarea distanței dintre un obiect și un reper dat, folosind undele radio.

RADIOTELEMĘTRU (< fr.) s. n. Aparat pentru măsurarea cu ajutorul undelor radio a distanțelor până la obiecte. De mai multe tipuri (**r.** cu impulsuri, **r.** de fază), ele sunt folosite în radiolocație, radionavigație, geodezie ș.a.

RADIOTELESCOP (< fr.) s. n. Instalație alcătuită dintr-o antenă paraboloidală sau dintr-un grup de antene dirijate, precum și din receptoarele radioelectronice aferente, care servește la recepția și la studierea radioundelor emise de corpurile cerești. Primul **r.** a fost construit în 1937 de inginerul american Grote Reber, la Wheaton, Illinois. De-a lungul timpului, o serie de specialiști s-au angajat în efortul de perfecționare a **r.**; dintre ei remarcându-se Baade, W., Hanbury-Brown, R., Hewish, A., Lovell, A.C.B. și Sir Ryle, M. ș.a. Între cele mai cunoscute **r.** sunt cele de la Jodrell Bank (Cheshire), la S de Manchester, construit între 1951 și 1957, și la Cambridge (Marea Britanie), cel de la Institutul de Radioastronomie Max Planck (Germania), de la Arecibo (Puerto Rico) și cel de la Very Large Array (S.U.A.). Cu ajutorul **r.** au fost descoperite, între altele, intense emisii radio ale planetei Jupiter și au putut fi măsurate temperaturile tuturor planetelor.

RADIOTELEVIZAT, -Ă adj. Care este transmis simultan la radio și televiziune.

RADIOTEODOLIT (< germ.) s.n. Radiogoniometru folosit la reperarea în înălțime.

RADIOTERAPEUT, -Ă (< fr.) s.m. și f. Specialist în radioterapie.

RADIOTERAPIE (< fr. {i}) s. f. Utilizarea unor surse de radiații în tratamentul medical (de ex. în cazul tumorilor canceroase și al dermatozelor). Radiațiile ionizante (îndeosebi razele X sau diferiți izotopi radioactivi) sunt folosite pentru distrugerea celulelor maligne. Tratamentul poate fi extern, când se efectuează după extirparea chirurgicală a tumorii sau când aceasta nu poate fi operată; în anumite situații sursele radioactive pot fi implantate în tumori. Deoarece radiațiile ele însele pot provoca cancer, nu sunt recomandate în cazul tumorilor benigne. Tratamentele prin **r.** sunt însoțite de greață, căderea părului, pierderi în greutate, slăbiciune. Pentru a reduce inflamațiile, radiațiile infraroșii și cele ultraviolete sunt aplicate cu lămpi speciale. Se mai numește radiologie terapeutică.

RADIOTOXINE (< fr.) s. f. la pl. Compuși chimici, care se acumulează în organismele vegetale și cele animale ca urmare a tulburării proceselor metabolice cauzate de radiațiile ionizante; au un anume rol în patogeneza leziunilor actinice.

RADIOTRANSMISIE (RADIOTRANSMISIUNE) (< fr.) s. f. **1.** Transmiterea la distanță a semnalelor prin intermediul undelor radio. **2.** (Impr.) Transmisie radio sonoră; programul transmis printr-un sistem de radiodifuziune.

RADIOUNDĂ (< *radio*[1]- + *undă*) s. f. Undă electromagnetică cu lungimea cuprinsă între 10 km și 1 mm.

RADIȘCEV [radiʃtʃif], **Aleksandr Nikolaevici** (1749–1802), scriitor rus. Sub influența scriitorilor iluminiști francezi, a scris „Călătorie de la Petersburg la Moscova", care, sub forma unui șir de tablouri ale vieții din Rusia feudală, conține un protest la adresa autocrației țariste. Poeme. Arestat, condamnat la moarte (1790), grațiat și apoi deportat în Siberia (1790–1797).

RADIU (< fr., germ. {i}; {s} fr. *radio*[*actif*] „radioactiv") s. n. Element radioactiv (Ra; nr. at. 88, m. at. 226,03) din grupa metalelor alcalino-pământoase. Se găsește în minereurile de uraniu. A fost descoperit în 1898 de *Pierre* și *Maria Skłodowska–Curie* și colaboratorul lor G. Bémont și izolat în 1910. Cel mai stabil izotop, Ra^{226}, are perioada de înjumătățire de 1620 de ani; metal alb-argintiu strălucitor, foarte activ. Datorită proprietăților sale radioactive este folosit în medicină (terapia prin radiații, radiologie, medicina nucleară) și în tehnică (în amestec cu beriliu servește ca sursă de neutroni).

RADIUMTERAPIE (< fr. {i}) s. f. Utilizare a radiului în tratamentul unor forme de cancer; curieterapie.

RADIUS (cuv. lat.) s. n. (ANAT.) Os lung situat în prelungirea degetului mare care, împreună cu ulna, formează scheletul antebrațului. Forma sa ușor spiralată și articularea complexă permit mișcările de răsucire (pronație–supinație) ale antebrațului.

RADLOV, Vasili Vasilievici (Radloff, Wilhelm) (1837–1918), filolog rus de origine germană. Orientalist. Stabilit în Rusia (1858). Curator (din 1884) și director (din 1894) al Muzeului de Antropologie și Etnografie din Sankt-Petersburg. Studii privind limba și viața populațiilor turcice din Asia Centrală („Studii privind literatura populară ale triburilor turcice", „Dicționar comparativ al limbilor turcice").

RADNA v. **Lipova (2).**

RADNÓTI [rɔdno:ti] **Miklós** (1909–1944), poet ungur. Versuri expresioniste („Salut păgân"); poeme antifasciste („Cer învolburat", „Mergi, condamnatule"). Deportat și executat în Germania.

RADOM (< fr.) s.n. Dispozitiv pentru protejarea antenelor de unde scurte contra agenților atmosferici.

RADOM, oraș în ESE Poloniei, situat la c. 100 km SSE de Varșovia; 229,7 mii loc. (2002). Nod rutier și feroviar. Ind. metalurgică, constr. de mașini, electrotehnică, chimică, de prelucr. a lemnului și tutunului, textilă, pielăriei și încălțămintei, sticlăriei și alim. Muzeu. Teatru. Cetate (sec. 12); biserică gotică. Turism. Menționat documentar în 1154. Ocupat de austrieci (1795), a devenit capitala Marelui Ducat al Varșoviei (1809–1815). După 1815, încorporat la Rusia. A revenit Poloniei în 1918.

RADOMIREȘTI, com. în jud. Olt, situată în C. Boian, pe cursul superior al râului Călmățui; 3 833 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **R.**). Moară de cereale (1936) în satul **R.** Conac (sec. 19), în satul Poiana. Manifestări etnofolclorice („Sărbătoarea bujorului"), în satul Crăciunel.

RADON (< fr. {i}) Element chimic radioactiv (Rn; nr. at. 86, m. at. 222); gaz monoatomic din grupa gazelor nobile, care ia naștere la dezintegrarea radiului. Se lichefiază la – 61,8 °C și se solidifică la – 71 °C. Descoperit (1900) de chimistul german Friedrich E. Dorn. Cel mai stabil izotop, Rn^{222}, are perioada de înjumătățire de 3,823 zile; se folosește în cercetarea științifică și în medicină. V. *emanație* **(2).**

RADONIĆ, Iovan (1873–1956), istoric sârb. Prof. univ. la Belgrad. Lucrări de istorie a sârbilor și a popoarelor balcanice („Europa apuseană și popoarele balcanice", „Contribuții la istoria sârbilor din Ungaria în sec. XVI, XVII, XVIII", „Banatul"). M. coresp. al Acad. Române (1914).

RADOR *(Agenția Orient-Radio)*, agenție de presă din România, înființată în iun. 1921. În 1926 a devenit agenția oficială a guvernului. În mai 1949 și-a încetat activitatea, fiind înlocuit de Agerpres. După 1990 și-a reluat activitatea.

RADOVAN, com. în jud. Dolj, situată în C. Desnățuiului, pe râul Desnățui; 1 304 loc. (2005). Nod rutier. Mat. de constr. Rezervația naturală Valea Rea. În satul **R.**, menționat documentar în 1558, se află biserica

Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (sec. 19, refăcută în 1870), în satul Întorsura există biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena (1783), iar în satul Târnava, schitul Târnăvița, cu biserica Sf. Gheorghe (1672), cu picturi murale din 1694, executate de un grup de meșteri condus de Andrei zugravul, proveniți de la Școala de zugravi din Hurez.

RADOVANU, com. în jud. Călărași, situată în C. Burnas, pe dr. văii Argeșului; 4 942 loc. (2005). Centru viticol. Pe terit. satului **R.** au fost descoperite (1960–1974), vestigiile unei așezări neolitice, aparținând Culturii Boian (milen. 4 î.Hr.) din care s-au recuperat vase de provizii, vase cu picior (decorate menadric în alb și roșu cărămiziu), figurine cu brațele în cruce, străchini ș.a. Biserica Adormirea Maicii Domnului (1754) și ruinele Palatului Ghica (sec. 18), în satul **R.**

RADU, Dimitrie (Demetriu) (1861–1920, n. Rădești, jud. Alba), cleric român. Preot unit în București și prof. la Seminarul teologic romano-catolic (din 1886). Episcop al Lugojului (din 1896) și al Oradiei (din 1903). S-a preocupat de școlile românești din eparhiile pe care le-a păstorit. Copreședinte al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia (1 dec. 1918). A murit în urma unui atentat politic de tip terorist în Senat la 8 dec. 1920.

RADU, Elie (1853–1931, n. Botoșani), inginer constructor român. M. de onoare al Acad. (1926), prof. univ. la București. Director al Consiliului Tehnic Superior (1919–1930). Colaborator apropiat al lui A. Saligny, a fost unul dintre întemeietorii ingineriei de construcții din România. A proiectat și construit linii de cale ferată (Pitești–Curtea de Argeș, Galați–Bârlad), poduri metalice și de beton armat cu deschideri mari (opt poduri peste Siret, peste

Radu Elie

Olt la Slatina, peste Jiu la Craiova ș.a.), sisteme de alimentare cu apă (sistemul Bragadiru, pentru București). A introdus folosirea planșeelor de beton armat în construcția clădirilor. Lucrări: „Alimentarea cu apă a orașelor", „Alimentarea cu apă a orașelor de munte".

RADU, Ioana (1917–1990, n. București) (pseudonimul Ioanei Braia), cântăreață de muzică populară și de romanțe. A fost una dintre cele două câștigătoare ale concursului organizat în 1936 de Societatea Română de Radiodifuziune, pentru depistarea de tineri interpreți de muzică populară. Creatoare de stil în muzica de concert, s-a distins prin timbrul particular, grav al vocii și prin sensibilitatea interpretării, realizând versiuni antologice în ambele mari genuri pe care le-a frecventat.

RADU, Vasile Gh. (1903–1982, n. Pârgărești, jud. Bacău), zoolog român. M. coresp. al Acad. (1948), prof. univ. la Cluj. Director al Institutului de Speologie din Cluj (1947–1952). S-a ocupat de sistematica, ecologia și zoogeografia izopodelor, descriind câteva genuri și mai multe specii noi. A organizat cercetări privind macro- și microfauna din sol. Lucrări: „Izopodes terrestres de Roumanie", „Nevertebrate. Clasificare și scurtă caracterizare", „Zoologia nevertebratelor".

RADU I, domn al Țării Românești (c. 1377–c. 1385). Fiul lui Nicolae Alexandru. Asociat la domnie de fratele său, Vladislav I (Vlaicu), în 1372. În conflict cu regele ungur Ludovic I de Anjou, pe care l-a înfrânt, recucerind cetatea Severinului ocupată de rege. Ctitor al mănăstirilor Tismana și Cotmeana. Cronicarii l-au confundat cu *Negru-Vodă,* legendarul întemeietor al Țării Românești. I-a succedat la domnie fiul său Dan I.

RADU CEL FRUMOS, domn al Țării Românești (1462–1473, 1473–1474, sept.–oct. 1474, 1474–1475). Fiul mezin al lui Vlad Dracul. A obținut domnia cu ajutorul turcilor, înlăturându-l pe Vlad Țepeș, fratele său. Înfrânt de Ștefan cel Mare la Soci (1471) și, mai târziu, la pârâul Vodna (1473). Fiica sa, Maria Voichița, a fost una dintre soțiile lui Ștefan cel Mare. I-a urmat în scaunul domnesc Basarab Laiotă cel Bătrân.

RADU CEL MARE, domn al Țării Românești (1495–1508). Fiul lui Vlad Călugărul, care și l-a asociat la domnie în 1492. Bucurându-se de concursul familiei boierilor Craiovești, cu care se înrudea și pentru care a creat instituția marii bănii, a luat unele măsuri privind centralizarea statului. Supus față de Poartă. S-a aflat în bune relații de vecinătate cu regele Ungariei și cu regele Poloniei. A acordat o mare atenție vieții culturale (a înființat o tipografie și l-a adus în țară pe ieromonahul Macarie, care a tipărit trei cărți de cult — „Liturghierul", 1508, „Octoihul", 1510 și „Evangheliarul", 1512, primele tipărituri apărute pe teritoriul românesc) și religioase, pentru reorganizarea căreia l-a adus în Țara Românească pe *Nifon.* Prin grija sa a fost construită în mare parte biserica Sf. Nicolae a Mănăstirii Dealu (1499–1501), terminată de fratele său, Vlad cel Tânăr în perioada 1510–1512, precum și biserica de la Lopușnia (Lopușnja, Serbia) (1501). După moartea sa, scaunul domnesc a fost dobândit, cu ajutor turcesc, de Mihnea cel Rău, fiul nelegitim al lui Vlad Țepeș.

RADU DE LA AFUMAȚI, domn al Țării Românești (1522, 1522–1523, 1524, 1524–1525, 1525–1529). Fiul

Radu cel Mare

Radu de la Afumați, piatra funerară

lui Radu cel Mare şi ginere al lui Neagoe Basarab, a fost ales domn de către boieri. A dus o politică antiotomană şi a luptat împotriva lui Mehmed beg, Vladislav III şi Radu Bădica, pretendenţi la scaunul domnesc, sprijiniţi de Poartă, care i-au întrerupt domnia. La îndemnul boierilor Craioveşti, s-a supus Porţii. Încercând să reia politica antiotomană, a fost ucis de boieri la Râmnicu Vâlcea, domnia fiind încredinţată de către complotişti unui oarecare Basarab, pretins fiu al lui Neagoe Basarab.

RADUŢĂ (< fr. {i}; {s} lat. *radula* „răzuitoare") s. f. (ZOOL.) Placă chitinoasă cu numeroşi dinţişori, asemănătoare unei pile, situată la baza limbii unor moluşte, servind la roaderea hranei.

RADU MIHNEA, domn al Ţării Româneşti (1601–1602, 1611, 1611–1616, 1620–1623) şi al Moldovei (1616–1619, 1623–1626). Fiul lui Mihnea Turcitul. Supus turcilor. În politica internă s-a sprijinit mai ales pe boierii greci, ceea ce a provocat ostilitatea boierimii pământene. A favorizat eliberarea *rumânilor.*

RADU NEGRU (NEGRU-VODĂ), potrivit legendei „descălecatului", primul domn al Ţării Româneşti, venit din Ţara Făgăraşului. Sub acest nume era cunoscut în popor *Radu I.*

RADU PAISIE (Petru de la Argeş), domn al Ţării Româneşti (1535–1536, 1536–1539, 1539–1544, 1544–1545). Fiul nelegitim al lui Radu cel Mare şi văr cu umanistul Nicolaus Olahus. Călugărit sub numele Paisie, a ajuns egumen al mănăstirii Argeş. Ales domn de boieri, după uciderea lui Vlad Vintilă, fratele său vitreg, de către complotişti la o vânătoare. Supus Porţii. În timpul domniei lui se accentuează luptele dintre grupările boiereşti, iar turcii fac dese incursiuni în ţară, cucerind Brăila şi teritoriul înconjurător, pe care le transformă în raia (1540). Ctitor al mănăstirilor Valea (1533–1534) şi Mislea (1536–1537). Mazilit de către turci, a fost înlocuit de Mircea Ciobanul, un alt fiu al lui Radu cel Mare.

RADU PRAZNAGLAVA, domn al Ţării Româneşti (1420–1422, 1426–1427). Fiul nelegitim al lui Mircea cel Bătrân. Urmează la domnie după moartea lui Mihail I. Susţinut de turci, a luptat împotriva lui Dan II, reuşind să întrerupă, în mai multe rânduri, domnia acestuia. I-a succedat la domnie Dan II.

RADU ŞERBAN, domn al Ţării Româneşti (1601, 1602–1610, 1611), din neamul Craioveştilor, urmaş în

Radu Şerban

fapte al lui Mihai Viteazul. Nepot al lui Neagoe Basarab. Politică de echilibru şi de refacere a ţării după războiul antiotoman (1593–1606). Victorii asupra tătarilor (Ogretin, 1602), turcilor (Belgrad, 1602, Silistra, Hârşova, Brăila, 1603) şi principilor ardeleni filoturci: Moise Székely (Braşov, 1603) şi Gabriel Báthori (Braşov, 1611). Menţine independenţa Ţării Româneşti; are relaţii strânse cu Transilvania şi Moldova. Înlăturat de turci, moare, după un exil activ (1611–1620) la Viena. Ctitor al mănăstirii Comana. I-a urmat în scaunul domnesc mai vechiul său rival Radu Mihnea.

RADU ZUGRAVUL (1740–1802), zugrav de biserici, iconar şi copist de manuscrise. Reprezintă ultima etapă a picturii medievale din Ţara Românească (frescele bisericilor din Gura Văii, Brădet şi Cornetu). Autorul unui „Caiet de modele" pentru zugravii de biserici.

RADZIWIŁŁ [radʒivił], familie de nobili lituanieni cu rol important şi în istoria Poloniei. Mai importanţi: **1. Mikołaj R. (Cel Roşu)** (1512–1584), hatman şi cancelar al Lituaniei. A întreţinut relaţii de prietenie cu Despot-Vodă, domnul Moldovei. **2. Janusz R.** (1612–1655), hatman al Lituaniei (din 1654). Căsătorit (din 1645) cu o fiică a lui Vasile Lupu, domnul Moldovei. A încercat atragerea celor trei ţări române în Liga antiotomană iniţiată de Vladislav IV, regele Poloniei.

RAEBURN [reibə:n], **Sir Henry** (1756–1823), pictor scoţian. Unul dintre reprezentanţii de seamă ai pleiadei de portretişti de la începutul sec. 19. Portretele sale proiectate pe un fundal de peisaj se disting prin coloritul sobru, vigoarea desenului şi a contrastului dintre umbră şi lumină („W. Scott", „Sir John Sinclair").

RAEDER [re:dər], **Erich** (1876–1960), amiral german. Comandant-şef al flotei (1935–1943). A promovat construcţia de submarine. A demisionat în urma divergenţelor cu A. Hitler. Judecat şi condamnat la închisoare pe viaţă la procesul de la Nürnberg (1945–1946). Eliberat în 1955.

RAETIA (RHAETIA), provincie la S de Dunăre, ce cuprindea părţi din actualele state Austria, Elveţia şi Germania. Populată, probabil, de descendenţii ilirilor şi de celţi, a fost cucerită de romani (15 î.Hr.) şi a devenit o importantă parte a imperiului prin poziţia strategică; terit. de frecvente confruntări între trupele imperiale romane şi triburile germanice invadatoare; în sec. 1 d.Hr. hotarul nordic se întindea până la râul Neckar; după mijlocul sec. 5, autorităţile romane controlau numai ţinuturile alpine ale provinciei.

RAF v. **Royal Air Force.**

RAFAEL (RAFAIL) (ebr. „Dumnezeu vindecă"), arhanghel. În „Vechiul Testament" însoţitorul lui *Tobit* în călătorie. Patronul pelerinilor, al călătorilor şi, în general, simbolul îngerului păzitor. Unul dintre cei 4 (sau 7) arhangheli antemergători lui Dumnezeu.

RAFAEL, Sanzio (Raffaello Sanzio sau Santi) (1483–1520), pictor italian, unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai apogeului Renaşterii. Elev al lui Perugino, a lucrat la Perugia, Florenţa şi, începând din 1508, la Roma, unde a fost arhitect şef şi superintendent al edificiilor Vaticanului. Arta acestui maestru al clasicismului renascentist asociază precizia desenului cu armonia şi delicateţea coloritului şi cu amploarea

Rafael. „Fecioara cu pruncul"

expresivă a compoziției. Autor al unor portrete (Iuliu II, Leon X, Baldassare Castiglione) de un realism viguros, al unor reprezentări grațioase și candide ale Madonei („Logodna Fecioarei", „Fecioara cu pruncul", „Madona cu sticletele", „Madona Sixtină"), el a pictat și ample compoziții cu complicate semnificații simbolice („Triumful Galateei", „Transfigurarea", „Missa din Bolseno"). Papa Iuliu II i-a comandat decorarea apartamentelor papale de la Vatican, pentru care **R.** a realizat seria de fresce numită „Stanțe" („Triumful euharistiei", „Școala de la Atena", „Parnasul", „Heliodor alungat din Templu" etc.), precum și cartoanele tapiseriilor pentru Capela Sixtină, restul decorațiilor fiind lucrate, sub îndrumarea lui, de elevii săi. Creația lui **R.** concentrează aspirațiile platoniciene la echilibru și la armonie ale epocii, afirmând încrederea în frumusețea lumii, caracteristică Renașterii târzii. Influența lui a fost enormă, mai profundă decât a oricărui contemporan al său, fiind evidentă până la sfârșitul sec. 19.

RAFAILA, com. în jud. Vaslui, în Pod. Central Moldovenesc; 2 046 loc. (2005). Haltă de c.f. Mănăstirea **R.** de călugări, cu hramul Nașterea Maicii Domnului.

RAFĂLĂ (< fr.) s. f. **1.** Dezlănțuire de vânt sau de ploaie. **2.** (MILIT.) Serie neîntreruptă de lovituri ale unei arme de foc automate.

RAFELSON [ræflsən], **Bob** (n. 1935), scenarist, regizor și producător american de film. Spirit înnoitor în cinematograful independent ai anilor '70 din sec. 20 („Cinci piese ușoare"), cedează tentațiilor filmului hollywoodian cu succes asigurat („Poștașul sună întotdeauna de două ori", „Văduva neagră").

RAFFET [rafe], **Denis Auguste Marie** (1804–1860), pictor și grafician francez. S-a consacrat litografiei. Prodigios ilustrator (Béranger, Chateaubriand). Călătorind prin Balcani și mai ales în Țările Române (1837), a realizat un mare număr de litografii (tipuri, costume, peisaje, monumente).

RĂFIE (< fr.) s. f. Denumire dată fibrelor obținute din nervurile și teaca frunzelor unor specii de palmieri din genul *Raphia (R. sudanica, R. elegans, R. ruffia)* cu tulpina scurtă și groasă, terminată cu o coroană de frunze de dimensiuni mari, între 15 și 20 m, originare din Africa de Sud. Sunt elastice și rezistente, având diverse utilizări. Din fructul de *R. vinifera* se obține vinul de palmier.

RAFINA (< fr., germ.) vb. I **1.** Tranz. A efectua o rafinare. **2.** Tranz. și refl. Fig. A (se) face mai subtil, mai delicat, mai fin.

RAFINAMENT (< fr.) s. n. **1.** Subtilitate, finețe. **2.** (Peior.) Perfidie, șiretenie.

RAFINARE (< *rafina*) s. f. **1.** Proces tehnologic prin care se îndepărtează impuritățile din unele substanțe (alcool, uleiuri, zahăr, produse petroliere etc.), în scopul îmbunătățirii calității lor, folosind diferite metode (distilare fracționată, tratare cu agenți chimici, cu absorbanți, cu solvenți selectivi etc.). **R.** metalelor se face, în general, prin electroliză (ex. r. electrolitică a cuprului, a argintului etc.) și are loc după afinare. **2.** (IND. HÂRTIEI) Tratament mecanic al pastei de hârtie, al semicelulozei etc., executat de obicei cu ajutorul rafinoarelor cu piatră după procesul de fierbere.

RAFINAT, -Ă (< *rafina*) adj. **1.** (Despre produse; și subst.) Care a fost supus rafinării. **2.** Fig. Subtil, fin. **3.** (Peior.) Perfid, șiret.

RAFINATOR (< *rafina*) s. m., s. n. **1.** S. m. Rafinor **(1). 2.** S. n. Rafinor **(3).**

RAFINĂRIE (fr.) s. f. Instalație sau fabrică în care se face rafinarea unor produse. ✧ *R. de petrol* = unitate industrială în care se prelucrează țițeiul. Denumire improprie, deoarece procesul de rafinare reprezintă numai unul dintre procesele tehnologice efectuate într-o *r. de p.* Prima *r. de p.* din România a fost aceea a lui Theodor Mehedințeanu de la Râfov, lângă Ploiești, care a intrat în funcțiune în 1857.

RAFINOR (fr.) s. m., s. n. **1.** S. m. Muncitor calificat pentru operațiile de rafinare; rafinator **(1). 2.** S. n. Mașină de mărunțire folosită la măcinarea sau la rafinarea semifabricatelor fibroase (pastă mecanică sau semicelulozã) ori a pastei de hârtie. **3.** S. n. (CHIM.) Utilaj în care se execută un proces de rafinare **(1)**; rafinator **(2).**

RAFINOZĂ (< fr. {i}) s. f. Trizaharidă nereducătoare, formată din galactoză, glucoză și fructoză. Se obține din semințele de bumbac și din sfecla de zahăr (melasă). Folosită în medicină și bacteriologie.

RAFISTOLA (franțuzism) vb. I tranz. A repara sau a îndrepta ceva (sumar și nesistematic).

RAFLEZIA (< fr.; de la n. pr. Sir *T.S. Raffles*, 1781–1826, guvernator britanic în Indiile de Est) s. f. Gen de plante exotice, parazite, din Indonezia, cu cea mai mare floare din lume (cântărind c. 5 kg), cu diametrul de aproape un metru, cu pete roșii și albe și miros cadaveric. Tulpinile se dezvoltă în interiorul arborilor parazitați.

RAFSANDJANI, 'Aii Akbar Hāchemi (pe numele adevărat *'Ali Akbar Bahremani*) (n. 1934), om politic iranian. Președinte al Parlamentului (1980–1989). După moartea ayatollahului Khomeini, a devenit șef al Republicii Islamice Iran (1989–1997). Împreună cu liderul religios Ali Khamenei a dus o politică antioccidentală și antiamericană.

RAFT (< tc.) s. n. Poliță fixată pe un perete, într-un dulap etc.

RAFT [ræft], **George** (1903-1980), actor american de film. Cel mai rapid dansator de Charleston din lume devine pe ecran unul dintre cei mai celebri gangsteri ai anilor '30 din sec. 20 („Scarface").

RAGACI (< fr.) s.n. Unealtă în formă de clește cu coadă lungă, folosită la pescuit.

Denis Auguste Raffet. „Popas"

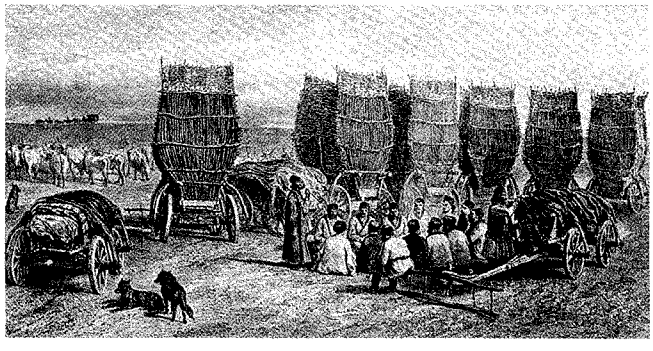

RAGÁDĂ (< fr.) s. f. (MED.) Eroziune superficială de formă lineară a pielii, care apare la colțurile gurii, la nări, la anus sau în timpul alăptării pe mamelon; (pop.) zăbăluță **(3).**

RAGE (lat. *ragere*) vb. III intranz. (Despre anumite animale) A scoate răgete.

RAGGHIANTI, Carlo Ludovico (1910–1987), critic și istoric de artă italian. Unul dintre fondatorii revistei „Critica de artă". Influențat de Croce, susține rolul intuiției în creație („Caracteristicile și critica de artă în epoca barocă", „Mondrian și arta secolului XX").

RĂGILĂ (cf. germ. *Raffel*) s. f. Instrument folosit pentru pieptănarea manuală a fuioarelor de in sau de cânepă după ce au fost melițate.

RAGLAN [rægl*ə*n], **Fitzroy James Henry Somerset** (1788–1855), ofițer englez. S-a distins în Războiul Crimeii (1853–1856). Numele este asociat unei anumite croieli a mânecii pe care a imaginat-o pentru a-și masca amputarea brațului pierdut în bătălia de la *Waterloo*.

RAGNARÖK (în vechea scandinavă „Destinul final al zeilor"). Veche legendă islandeză care descrie sfârșitul omenirii în urma unui cataclism universal și reînvierea vieții, lumea reașezându-se în tipare noi. Sursă de inspirație pentru opera „Amurgul zeilor", de Richard Wagner.

RAGTIME [rægtaim] (cuv. engl.) s. n. Stil pianistic la modă în perioada 1896–1917, care a luat naștere în statul american Missouri și a reprezentat, împreună cu bluesul, unul dintre elementele constitutive ale jazz-ului. Muzică veselă și optimistă, în tempo moderat, cu formă simetrică. Beneficiază de partituri scrise și publicate.

RAGUSA 1. Oraș în S Italiei (Sicilia), situat la poalele dealurilor Iblei, în zona cheilor râului Irminio, la 182 km SE de Palermo; 69,7 mii loc. (2003). Expl. de petrol, de șisturi bituminoase și de asfalt. Rafinărie de petrol. Ind. cimentului, chimică (materiale plastice), de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă și alim. Muzeu de Arheologie; Catedrală (1706–1760), bazilica San Giorgio (1738–1775). **R.** s-a dezvoltat pe locul anticei așezări *Hybla Heraea*. Ocupat de arabi (sec. 9) și apoi de normanzi (sec. 11), a devenit, în perioada 1091–1296, capitala unui district de sine stătător. Distrus în mare parte de cutremurul din 1693. **2.** Denumirea (italienească) purtată în Ev. Med. de orașul croat *Dubrovnik*.

RAHAT (< tc.) s. n. Produs gelatinos de cofetărie, fabricat din sirop de zahăr cu amidon și substanțe aromatizante.

RAHI- (< fr., it.; gr. *rhakhis* „coloană vertebrală") Element de compunere cu semnificația „(referitor la) coloana vertebrală", cu ajutorul căruia se formează adjective și substantive.

RAHIALGIE (< fr.; {s} *rahi-* + gr. *algos* „durere") s. f. Durere resimțită în regiunea coloanei vertebrale.

RAHIANESTEZICE (< fr.) s. n. pl. Substanțe medicamentoase cu ajutorul cărora se efectuează rahianestezia (ex. novocaina, percaina, stovaina).

RAHIANESTEZIE (< fr.; {s} *rahi-* + fr. *anestésie* „anestezie") s. f. Metodă de anestezie care constă în injectarea unei substanțe anestezice în canalul rahidian.

RAHICENTEZĂ (< fr.; {s} *rahi-* + gr. *kentesis* „înțepare") s. f. Puncție transcutanată a spațiului subrahidian între două vertebre, în scop explorator, terapeutic sau anestezic.

RAHIDIAN, -Ă (< fr.; {s} gr. *rhakhis* „coloană vertebrală") adj. Care aparține coloanei vertebrale; care se referă la coloana vertebrală. *Canal r.* = canal care se formează prin suprapunerea vertebrelor, la nivelul cavităților centrale situate în spatele capului vertebrei. Se întinde în lungul coloanei vertebrale și cuprinde în interior măduva spinării, de la care pornesc rădăcinile nervilor periferici. Bulb **r.** v. **bulb**.

RAHIROA v. **Rangiroa**.

RAHIS (< ngr., fr.) s. n. **1.** (ANAT.) Coloană vertebrală. **2.** (BOT.) Ax central în lungul căruia se înșiră o serie de organe asemenea (ex. pedunculul comun al spicelor gramineelor, pețiolul comun al frunzelor compuse etc.). **3.** (ZOOL.) Axul central al penelor la păsări.

RAHITIC, -Ă (< ngr., fr., germ. {i}; {s} gr. *rhakhites* „al coloanei vertebrale") adj. (Despre persoane) Care suferă de rahitism. ✦ (Despre unele părți ale corpului) Anormal dezvoltat, prea subțire.

RAHITISM (< fr., it.) s. n. Boală întâlnită la copii și adolescenți, cauzată de o carență cronică de calciu sau de vitamină D (datorită unui deficit alimentar sau unui deficit de expunere la soare), care provoacă tulburări în metabolismul fosforului și al calciului, ceea ce duce la o mineralizare incompletă a oaselor. Se manifestă prin deformări osoase (îngroșarea extremității oaselor, curbarea membrelor inferioare, proeminențe la nivelul coastelor și al sternului) și întârziere în apariția dinților etc. Tratamentul implică doze masive de vitamina D, expunere la soare și o dietă echilibrată.

RAHMAN [ra:mą:n], **Mujibur** (1920–1975), om politic din Bangladesh. Militant pentru autonomia Pakistanului de Est; cofondator (1949) al Ligii Awami și secretar general al acesteia (din 1953). Artizanul secesiunii față de Pakistanul de Vest, a proclamat (mart. 1971) independența noului stat Bangladesh. Închis în perioada 1971–1972, a condus statul până în 1975, când a fost asasinat de un grup de ofițeri, în urma unei lovituri de stat.

RAHMAN, Ziaur- (1935–1981), ofițer și om politic din Bangladesh. A preluat puterea prin înlăturarea lui Mujibur Rahman, devenind administrator-șef al Legii Marțiale (1976–1979) și președinte al țării (1979–1981). Asasinat.

RAHMANINOV, Serghei Vasilievici (1873–1943), compozitor, pianist și dirijor rus. Reprezentant de seamă al artei pianistice universale. După ce a activat ca dirijor al Teatrului Mare din Moscova (1904–1906), a emigrat în Franța (1917), apoi s-a stabilit definitiv în S.U.A. (1918). Legat de sistemul tonal, este considerat ultimul compozitor romantic. Inventivitate melodică și stil pianistic personal. Muzică de un lirism tumultuos. A scris în toate genurile (lieduri, muzică de cameră, simfonică, operă), dar a excelat în creația pianistică (patru concerte, piese pentru pian). Remarcabil interpret al muzicii lui Beethoven și Skriabin. Pianist virtuoz, și-a înregistrat propriile creații.

Serghei Vasilievici Rahmaninov

BIBLIOTECA CENTRALĂ
NR. 30 994

RAHNER [ra:nər], **Karl** (1904–1984), teolog german. Iezuit. Profesor de teologie dogmatică, filozofie și religie la colegii din Austria și Germania Occidentală. A fundamentat o „teologie a eliberării", doctrină care implică teologia în problemele sociale și politice („Cercetări teologice", „Fundamente ale eredității creștine").

RAHOVA, localitate în NV Bulgariei. Cetate turcă, asediată și cucerită de armata română la 9/21 nov. 1877, în timpul Războiului Ruso-Româno-Turc (1877–1878). Azi *Oreahovo.*

RAI[1] (< sl.) s. n. **1.** Paradis, eden. **2.** Fig. Loc frumos, încântător din natură. ✦ Loc în care cineva se simte foarte fericit.

RAI[2] (< sl.) s. n. (NAV.) Roată de lemn sau de metal canelată la periferie, prin care poate fi rulată o parâmă de cânepă sau de oțel.

RAI (presc. de la *R*adiotelevisione *I*taliana), societate pe acțiuni de interes național care gestionează serviciile de radiodifuziune (radiofonia, TV — din 1954 —, și rețeaua de difuzare). Înființată în 1924, la Roma, sub denumirea de URI, și-a schimbat de mai multe ori denumirea.

RAIA (< tc.) s. f. (În Ev. Med.) **1.** Teritoriu supus de turci, care forma hinterlandul unei cetăți (ex. r. cetății Brăila). **2.** Denumire dată supușilor creștini din Imp. Otoman.

RAÏATÉA, insulă de origine vulcanică, situată în Polinezia franceză, în S Oc. Pacific, în Insulele Societății, cea mai mare din grupul Insulelor de sub Vânt; 192 km^2. Orașe pr.: Uturoa, Opoa, Tevaitoa, Avera, Fetuna, Vaiaau. Înconjurată de recifi coraligeni. Relief muntos vulcanic cu alt. max. în Mont Toomaru (1 033 m). Plantații de cocotieri, vanilie, portocali și cafea. Culturi de tutun.

RAIBĂ (< germ.) s. f. Mașină de mărunțit cartofi, folosită în fabricile de amidon.

RAICEVICH [raițʃevitʃ], **Ignaz Stephan** (c. 1739–după 1792), medic și om de cultură raguzan. Preceptor al fiilor domnului Alexandru Ipsilanti. Primul consul al Austriei în Țara Românească (1782–1786). Informații prețioase privitoare la români în sec. 18 („Observații istorice, naturale și politice asupra Valahiei și Moldovei").

RAICU, Lucian (n. 1934, Iași), critic literar român. Stabilit în Franța (1986). Studii monografice pătrunzătoare realizate într-un stil empatic și elegant („Liviu Rebreanu", „Gogol sau fantasticul banalității", „Nicolae Labiș"). Eseuri („Critica — formă de viață", „Practica scrisului și experiența lecturii", „Calea de acces", „Scene din romanul literaturii", „Jurnal în fărâme cu Eugène Ionesco").

RAID (< fr.) s. n. **1.** Incursiune rapidă de nave sau de avioane făcută (individual sau în grup) în spațiul unei țări străine, în scopuri militare. **2.** Deplasare de nave sau de avioane pe un itinerar prestabilit, în scopul unor recunoașteri, al unor cercetări științifice etc. **3.** *Raid-anchetă* = anchetă cu aceeași temă efectuată în diferite întreprinderi, localități etc.

RAIFFEISEN, Friedrich Wilhelm (1818–1888), economist german. Pentru a contracara gravele efecte ale crizei agrare din Germania (1846–1847) a fundamentat (1865) un sistem de cooperative bancare agrare.

RAIFORME s. f. pl. Ordin de pești selacieni înrudiți cu rechinii, în general cu corpul puternic turtit dorso-ventral (*Rajiformes*). Înotătoarele pectorale înconjoară corpul, de la cap până la coadă. Coada este subțire, în formă de bici; la unele specii la baza cozii există un spin veninos. Ochii sunt situați în partea superioară a capului iar fantele branhiale pe partea ventrală. Sunt pești bentonici, care se hrănesc în special cu moluște și crustacee de pe fundul apei. Printre cele mai cunoscute specii se numără vulpea de mare, pisica de mare și peștele-torpilă electrică.

RAIGRAS (< germ., engl., fr.) s. n. (BOT.) **1.** *R. englezesc* = plantă erbacee perenă din familia poacee, cu tulpini până la 60 cm, frunze alungit-liniare și inflorescența cu spiculețe nearistate *(Lolium perenne).* În amestec cu alte specii de graminee este folosit pentru pășuni artificiale, peluze la aeroporturi, terenuri de sport etc. Sin. *zâzanie, iarbă de gazon.* **2.** *R. italian* = plantă erbacee perenă din familia poacee, cu tulpini până la 100 cm, deosebită de r. englezesc prin spiculețele sale aristate și longevitatea mai redusă *(Lolium multiflorum).* Este folosit pentru pășuni de scurtă durată, mai ales în condiții de irigare.

RAIMBAUT d'Orange [rembo d'Oranʒ], **conte ~** (c. 1115–c. 1210), trubadur provensal. Unul dintre primii poeți ermetici.

RAIMOND [remõ], numele a șapte conți de Toulouse. Mai importanți: **1. R. IV, de Saint Gilles** (1088/1093–1105), conte, marchiz de Provence (1066–1105), conducătorul cavalerilor provensali în prima Cruciadă (1096–1099), în timpul căreia a contribuit decisiv la cucerirea Antiohiei (1098), Ierusalimului (1099), refuzând însă să devină primul rege cruciat al Ierusalimului; mai târziu, în 1102, a cucerit și orașul Tripoli. **2. R. VI** (1194–1215; 1218–1222), protector al *albigensilor* și adversar al lui Simon de Montfort.

RAIMONDI, Ezio (n. 1924), critic literar italian. Studii de filologie și critică literară („Literatura barocă"). Interesat de noi metode pentru interpretarea textului literar („Tehnici ale criticii literare").

RAIMONDI, Marcantonio (c. 1480–c. 1534), gravor italian. Contribuții la popularizarea compozițiilor lui Rafael, pe care le-a transpus în gravură („Judecata lui Paris", „Masacrul inocenților").

RAIMONDI, Ruggero (n. 1941), bas-bariton italian. Voce somptuoasă, plină de vitalitate, de un colorit variat. Carieră internațională după 1970. Mari succese în „Boris Godunov" de Musorgski, „Falstaff" de Verdi etc. Roluri în filme („Don Giovanni").

RAIMU [remü] (pseud. lui *Jules Auguste César Muraire*) (1883–1946), actor francez de teatru și film. Spectaculoasa lui evoluție de la scenele provinciale de revistă la statutul de societar al „Comediei franceze" și de la roluri neînsemnate în filme mute la roluri principale scrise special pentru el (César din trilogia „Marius-Fanny-César") se datorează temperamentului său năvalnic, vocii tunătoare, umorului irezistibil cu care își copleșește partenerii și publicul („Tartarin din Tarascon", „Colonelul Chabert").

RAIMUND, Ferdinand Jakob (1790–1836), actor și dramaturg austriac. Director (1828–1830) și actor (1817–1830) la Leopoldstädter Theater din Viena. Feerii baroce cu elemente romantice și sens alegoric-educativ, în tradiția teatrului popular vienez („Regele Alpilor și mizantropul", „Fata din Țara zânelor sau Țăranul milionar", „Risipitorul"). S-a sinucis.

RAIMUNDO, don ~ (?–1152), prelat francez. Și-a desfășurat activitatea în Spania. Cancelar al lui Alfons VII de León și Castilia. Arhiepiscop de Toledo și primat al Spaniei (1124–1152). A tradus în latină numeroase texte arabe sau ebraice.

RAINALDI, Carlo (1611–1691), arhitect italian. A elaborat un stil

personal – sinteză între manierism şi barocul roman (faţada bisericii Andrea della Valle şi bisericile Santa Maria in Monte Santo şi Santa Maria dei Miracoli – din Piazza del Popolo, Roma).

RAINBOW BRIDGE NATIONAL MONUMENT [reinbou briʤ næʃənəl monjument], unul dintre cele mai mari poduri naturale din lume, situat în V S.U.A., în SE statului Utah, în Rezervaţia indienilor navajo, lângă graniţa cu Arizona. Format într-o zonă de platou calcaros, arcul podului are 88 m înălţime, 94 m lungime şi 85 m deschidere. Explorat în 1909 de dr. Byron Cummings şi W. B. Douglas. Declarat monument naţional în 1910.

RAINER, Francisc Iosif (1874–1944, n. Rohozna, Basarabia), medic şi antropolog român. M. de onoare al Acad. (1943), prof. univ. la Iaşi şi la Bucureşti. Creatorul şcolii antropologice româneşti. Fondator şi director (1940–1944) al Institutului de Antropologie din Bucureşti. Studii fundamentale asupra sistemului limfatic („Limfaticele inimii"), asupra structurii funcţionale a organelor („Variabilitatea fisurilor ficatului omenesc") şi asupra anatomiei inimii; contribuţii la cunoaşterea omului preistoric în aria geografică a Carpaţilor („Sur le premier crâne d'homme paléolitique trouvé en Roumanie").

RAINIER, Mount ~ [maunt reiniər], cel mai înalt vârf (vulcan stins) al m-ţilor Cascadelor, situat în NV S.U.A., în partea central-vestică a statului Washington, la 64 km SE de oraşul Tacoma; 4 392 m. Uşoare emanaţii de vapori şi gaze. Versanţii sunt acoperiţi cu păduri de conifere, urmate de pajişti alpine, iar în partea superioară este domeniul zăpezilor persistente şi al gheţarilor, aceştia din urmă fiind extinşi pe c. 104 km^2.

Francisc Iosif Rainer

Parc naţional (1899), cu o supr. de 95,4 mii ha, cu cascade, lacuri şi numeroase specii de plante. Conul vulcanic a fost descoperit de englezul George Vancouver (8 mai 1792), care l-a numit astfel în onoarea lui Peter Rainier. Escaladat pentru prima dată de Hazard Stevens şi P. B. van Trump la 17 aug. 1870. Turism. Cunoscut şi sub numele de *Mount Tacoma*.

RAINIER III [renie], **Louis Henri Maxence Bertrand, prinţ de Monaco** (1923–2005), şef de stat al Principatului Monaco (1949–2005), din familia Grimaldi. A promovat (1962) o constituţie liberală, încurajând investiţiile bancare şi turismul.

RAINIS, Jānis (pseud. lui *Jānis Pliekšāns*) (1865–1929), scriitor leton. Novator al limbajului poetic. Lirică romantică („Sfârşit şi început", „Fiica lunii", „Cartea tăcută"), drame de inspiraţie mitologică şi naţională („Văpaia şi noaptea", „Iosif şi fraţii săi"). Pentru activitatea sa obştească a fost condamnat la închisoare şi deportat (1897–1903); între 1905 şi 1920 s-a aflat în exil.

RAINWATER [reinuɔtər], **Leo James** (1917–1986), fizician american. Prof. la Univ. Columbia. Contribuţii în spectroscopia nucleară şi la teoria nucleului atomic. A propus modelul nuclear sferic (1950), calculându-i raza, şi a investigat împrăştierea pionilor pe nuclee. Premiul Nobel pentru fizică (1975), împreună cu A. Bohr şi B. Mottelson.

RAION (< rus., fr.) s. n. **1.** (În unele ţări) Unitate administrativ-teritorială din cadrul unei regiuni sau al unui oraş mare. În România, copiind modelul sovietic, regiunile au fost împărţite (1950–1968) în **r.** La 8 sept. 1950 erau 177 **r.**, numărul lor variind de-a lungul timpului. **2.** Secţie specializată într-un magazin în care se găsesc articole dintr-o anumită grupă sau subgrupă de mărfuri (ex. **r.** de încălţăminte).

RAIONAL, -Ă (< *raion*) adj. Care aparţine raionului **(1)**, privitor la raion **(1)**.

RAIONARE (< *raion*) s.f. **1.** Operaţie de împărţire administrativ-teritorială pe raioane **(1)**. **2.** (PEDOL.) *R. pedologică* = delimitare a unităţilor teritoriale cu însuşiri pedologice relativ unitare, rezultate în urma unui proces specific de geneză şi de evoluţie a solurilor; zonare **(2)**.

RAIPUR, oraş în partea central-estică a Indiei, situat în NE Pod. Deccan, la 261 km E de Nāgpur; centrul ad-tiv al statului Chhattīsgarh; 605,1 mii loc. (2001). Nod de comunicaţii. Ind. constr. de maşini, chimică, textilă, de prelucr. a lemnului şi tutunului, alim. Universitate (1963). Muzeu. Fundat în sec. 14 de Rai Brahma Deo din dinastia Ratanpur. Oraş din 1867.

RAI San'yô (1781–1832), istoric şi poet japonez. Autor al „Istoriei neoficiale a Japoniei", operă reprezentativă pentru istoriografia sec. 19, care a cunoscut numeroase ediţii. A anticipat căderea şogunatului Tokugawa.

RAITĂ (< *raita*, interj., vechi cuvânt de recunoaştere, rostit între paznicii de noapte) s. f. (De obicei în legătură cu verbul „a da") Trecere în grabă pe undeva; ocol.

RAJAČIĆ [raiaʧiʧ], **Iosif** (1785–1861), cleric croat. Mitropolit (din 1842), apoi patriarh (din 1848) al Bisericii ortodoxe sârbe. În timpul Revoluţiei din 1848–1849 a avut o atitudine filohabsburgică.

RAJAH (din sanscrită) s. m. **1.** Titlu purtat de şeful unui stat în India antică şi medievală; ulterior, titlu princiar. **2.** Persoană care poartă acest titlu.

RAJANG [raʤan] **(BATANG RAJANG)**, fluviu în partea de E a Malaysiei, în NV ins. Borneo (statul Sarawak); 563 km. Izv. din m-ţii Iran şi se varsă în M. Chinei de Sud printr-o deltă. Navigabil pentru vase oceanice pe 130 km (până la Sibu) şi pentru ambarcaţiuni mai mici pe 160 km.

RĀJASTHĀN [raʤəstan], stat în NV Indiei; 342,2 mii km^2; 56,5 mii. loc. (2001). Centrul ad-tiv: *Jaipur*. Expl. de petrol, cărbuni, min. de plumb, zinc, argint, de sare şi gips. Grâu, porumb, trestie de zahăr, bumbac. Creşterea animalelor.

RAJK [roik] **László** (1909–1949), om politic ungur. Membru al Partidului Comunist (din 1930). Ministru de Interne (1946–1948) şi de Externe (1948–1949). Acuzat de deviere titoistă şi trotkistă, a fost condamnat la moarte şi executat. Reabilitat (1956).

RĀJKOT [raʤkot], oraş în V Indiei (Gujarāt), situat în pen. Kāthiāwār, la 201 km VSV de Ahmedābād; 966,6 mii loc. (2001). Nod feroviar. Aeroport. Ind. constr. de maşini, chimică, textilă şi alim. Centru comercial. Piaţă agricolă (orez, bumbac, trestie de zahăr, fructe). Universitate (1967).

RĂJPUTANA, reg. în NV Indiei ai cărei terit. se află în actualul stat Rājastān; cuprinde şi mici părţi din statele Madhya Pradesh şi Gujarat. Locuită din sec. 7 de rajputi (azi c. 12 mii.), a fost invadată de musulmani (sec. 11); stăpânită de Imp. Marilor Moguli (sec. 16) şi de marati (sec. 18). Din 1818, a intrat sub protectorat britanic. Celebră şcoală de pictură (sec. 18).

RĂJSHĂHĪ [radʒʃahi], oraş în partea de V a Rep. Bangladesh, pe fl. Gange, la NV de Dacca, în apropiere de granita cu India; centrul ad-tiv al reg. omonime; 402,6 mii loc. (2001). Expl. de lemn. Centru comercial şi agricol. Universitate (1953). Vechea denumire: *Rampur Boalia.* Oraş din 1876.

RĂJSHĂHĪ [radʒʃahi], reg. în V Bangladeshului; 34,5 mii km^2; 31,4 mil. loc. (2001). Centrul ad-tiv al oraşului omonim.

RAKAPOSHI sau **RAKAPUSHI,** vârf în m-tii Karakorum, în NE Pakistanului; 7 788 m. Escaladat pentru prima dată în 1958 de o echipă de alpinişti anglo-pakistanezi.

RAKEŚ, Mohan (1925–1972), scriitor indian de limbă hindi. Povestiri („Nori noi") şi romane („Dimineata care nu mai vrea să vină") de analiză psihologică, inspirate din lumea intelectualilor.

RÁKÓCZI [ra:ko:tsi], familie de nobili maghiari din Transilvania. Mai importanţi: **1. Gheorghe R. I,** principe al Transilvaniei (1630–1648). A urmărit întărirea autorităţii centrale şi a sprijinit calvinismul, încercând să-l răspândească printre români. Aliat al Suediei şi Franţei, a luptat (din 1643) împotriva Habsburgilor în timpul Războiului de 30 de Ani, obţinând, prin Pacea de la Linz (1645), libertatea religioasă, iar prin cea westfalică (1648), recunoaşterea Transilvaniei ca stat suveran. A dus o politică antiotomană, înfrângând pe turci la Salonta (1636) şi a aderat la Liga iniţiată de Polonia. S-a aflat în bune relaţii cu Matei Basarab şi Vasile Lupu. În plan intern a promovat o politică de protejare a comerţului şi de reorganizare a sistemului judiciar. **2. Gheorghe R. II,** principe al Transilvaniei (1648–1660). A continuat politica tatălui şi predecesorului său privind întărirea autorităţii centrale. L-a sprijinit în obţinerea tronului Moldovei pe Gheorghe Ştefan (1653), iar pe Constantin Şerban, domnul Ţării Româneşti, să înăbuşe răscoala

Gheorghe Rákóczi II

populară din 1655. A eşuat în încercarea de a ocupa tronul Poloniei. Mazilit de turci, a început lupta deschisă împotriva acestora, avându-l alături pe Constantin Şerban, iar apoi l-a susţinut, în lupta antiotomană, pe Mihnea III, dar a fost învins şi rănit mortal în lupta de lângă Floreşti. **3. Francisc R. II,** principe al Transilvaniei (1704–1711), fiul precedentului. Conducătorul răscoalei (1703–1711) antihabsburgice din Ungaria şi Transilvania. După mai multe lupte, părăsit de ţărani, cărora nu le satisfăcuse promisiunile făcute, şi de nobilime, care s-a împăcat cu Habsburgii prin pacea de la Satu Mare (1711), a pribegit prin Rusia, Franţa şi Imp. Otoman, unde a şi murit (1735). A întreţinut relaţii cu Ţara Românească şi Moldova. Autor al unor „Confesiuni" şi „Memorii".

RÁKOSI [rakoʃi] **Mátyás** (1892–1971), om politic ungur. Membru al Partidului Comunist (din 1918) şi al guvernului Republicii Sovietice Ungare (1919). Prim-secretar al P.C.U. (1945–1948), apoi al Partidului Muncitorilor (1948–1956). Prim-min. (1952–1953). Adversar al orientării liberale a lui Imre Nagy, de după 1953. După revolta populară anticomunistă din 1956, s-a refugiat în U.R.S.S. Exclus din partid (1962).

RAKOVSKI, Gheorghi (1821–1867), ziarist şi om politic bulgar. Democrat-revoluţionar, conducător al mişcării de eliberare antiotomane. În emigraţie, a organizat detaşamente armate de voluntari bulgari (la Belgrad), a pus bazele Comitetului secret revoluţionar bulgar (la Bucureşti) şi a fundat ziarele „Dunavski lebed" (la Belgrad) şi „Bădustnost" (la Bucureşti). Poezii („Călător în pădure").

RAKUGO, spectacol japonez care datează din sec. 16. Constă într-un monolog comic, fără decor, cu acompaniament de *şamisen,* tobă şi fluier. Efectele de mimă şi cele sonore sunt mai importante decât însuşi firul naraţiunii. În Tōkyō există şi astăzi patru teatre în care se dau spectacole de **r.** cel puţin o dată pe lună. Formă de spectacol mediatizat prin emisiuni radiofonice şi televizate, ceea ce explică supravieţuirea lui.

RAL (< fr.) s. n. (MED.) Zgomot anormal care se aude la auscultaţia plămânilor în cazul unor afecţiuni ale bronhiilor sau ale alveolelor pulmonare.

RALANTI [ralăti] (cuv. fr.) s. n. **1.** Regim de mers încet al motoarelor cu ardere internă. **2.** (CINEMAT.) Procedeu cinematografic, care urmăreşte încetinirea mişcărilor pe ecran cu scop estetic sau ştiinţific, realizat prin filmarea cu o viteză superioară celei normale de 24 imagini/secundă.

RALEA, Mihai (1896–1964, n. Huşi), sociolog, psiholog, eseist şi om politic român. Acad. (1948), prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Director al revistei „Viaţa românească" (1933–1940). În perioada interbelică, a desfăşurat o activitate politică democratică şi antifascistă, fiind membru al Partidului Naţional Ţărănesc, pe care l-a părăsit în 1938. Ministru al Muncii (1938–1940) şi al Artelor (1945–1946). Ambasador al României în SUA (1946–1948). Director al Institutului de Psihologie al Academiei Române (din 1956). Influenţat de E. Durkheim şi de marxism, **R.** a formulat idealul unei democraţii „sociale", care să îmbine libertăţile individuale cu solidarismul social („Introducere în sociologie", „Contribuţii la istoria societăţii"). A definit psihicul uman prin fenomenul „amânării". Studii de antropologie filozofică („Explicarea omului"). Critică literară, eseuri („Interpretări", „Atitudini", „Comentarii şi sugestii", „Perspective", „Valori", „Cele două

Mihai Ralea

Franțe"). Alte opere: „Istoria psihologiei" (în colab. cu C. I. Botez), „Sociologia succesului", „Introducere în psihologia socială" (în colab. cu T. Herseni). Note de călătorie, traduceri.

RALEIGH [rɔ:li], oraș în ESE S.U.A., centrul ad-tiv al statului Carolina de Nord, la 190 km V de țărmul Oc. Atlantic; 276,1 mii loc. (2003). Aeroport. Nod feroviar. Ind. siderurgică, a constr. de mașini agricole, electronică, electrotehnică, chimico-farmaceutică, textilă, hârtiei, de prelucr. a tutunului și alim. Centru comercial pentru tutun și bumbac. Shaw University (1865) și North Carolina State University (1887). Muzee de Artă, de Istorie și de Științele Naturii. Orchestră simfonică. Teatru. Centru de cercetări nucleare. Capitoliu (1794) reconstruit în 1831 și completat în 1840), cu arhitectură în stil grecesc (colonade). Casa Joel Lane (1760), cea mai veche construcție din **R.** Fundat de englezi în sec. 18. Numit în onoarea lui Sir Walter Raleigh.

RALEIGH [rɔ:li], **(RALEGH) Sir Walter** (1554–1618), navigator și om politic englez. Favorit al reginei Elisabeta I. A descoperit Virginia (1584), pe care a încercat, fără succes, să o colonizeze (1585). Numele său este legat de aducerea în Europa a tutunului și a cartofului. În căutarea legendarului El Dorado, a condus mai multe expediții de jaf împotriva coloniilor spaniole și a explorat pod. Guyanei (1595) și cursul inf. al fl. Orinoco (1616). Condamnat la închisoare (ținut în Turnul Londrei, 1603–1616, fiind eliberat pentru o expediție pe fl. Orinoco) și apoi la moarte (1618) de Iacob I, regele Angliei, sub acuzația de a fi participat la un complot împotriva sa. În închisoare a scris o „Istorie a lumii".

RALET, Dimitrie (1816–1858, n. Istanbul), om politic moldovean, unul dintre conducătorii luptei pentru unirea Principatelor. Membru al Comitetului central al Unirii din Iași și deputat în Adunarea ad-hoc a Moldovei (1857). **R.** a scris fabule, scenete politice, satirice și memorialistică („Suvenire și impresii de călătorie în România, Bulgaria, Constantinopole").

RALIA (< fr.) vb. I refl. A se strânge, a se grupa, a se aduna (în jurul cuiva sau a ceva) pentru a realiza o acțiune comună. ✦ A adera la o propunere, la o părere etc.; a se alătura (unei persoane).

RALIDE (< fr.) s. f. pl. Familie de păsări terestre sau semiacvatice,

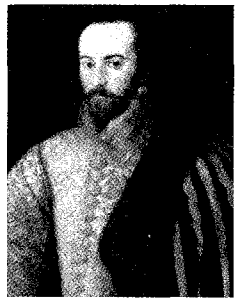

Sir Walter Raleigh

alergătoare, de talie mică sau mijlocie, cu cioc scurt, picioare relativ lungi și penaj întunecat *(Rallidae)*. Puii sunt nidifugi. Trăiesc mai ales în locuri umede (ex. cârsteiul de baltă, lișita). Unele specii sunt protejate în Europa: crestețul pestriț (*Porzana porzana*), crestețul cenușiu (*P. parva*), crestețul mic (*P. pusilla*), cristelul de câmp (*Crex crex*).

RALIK, lanț insular în Micronezia, alcătuit din 18 atoli, situat în V Oc. Pacific, constituind arcul occidental al arhipelagului Marshall, extins pe direcție NV–SE, pe 1 205 km. Ins. pr.: Eniwetok (37 km^2), Kwajalein (29 km^2), Jaluit (17 km^2), Wotje, Ujae, Lae, Namu, Namorik, Kili, Ebon.

RALIU (< engl., fr.) s. n. ~ *automobilistic* = cursă de regularitate, desfășurată pe distanțe mari, constând uneori și din probe speciale (de coastă, de viteză etc.). Ex.: **r.** Paris–Beijing (1907), **r.** Monte-Carlo, desfășurat prima dată în 1911, **r.** Paris–Dakar (1979).

RALLY, Dionisie (Paleologul) (sec. 16–17), mitropolit de Târnovo. Legături cu Mihai Viteazul, sub obladuirea căruia pregătea o răscoală antiotomană în Bulgaria. Venit în Țara Românească, a fost sfetnic al domnului, care l-a numit mitropolit al Moldovei (1600).

RALU, Domnița ~ (sec. 19), fiica mai mică a domnului Țării Românești, Ioan Gheorghe Caragea. A inițiat prima formă organizatorică de teatru cult din România (Teatrul de la Cișmeaua Roșie din București, 1817).

RAM (lat. *ramus*) s. n. Ramură.

RAM (abreviere de la *R*andom *A*ccess *M*emory) s. n. invar. Memorie a semiconductoarelor rapide accesibile pentru lecturare și scriere la microprocesoare.

RĂMA (în mitologia hindusă), erou al poemului epic „Rămăyana". Considerat prototipul bărbatului ideal, model de eroism, cinste și virtute.

RAMA IX v. **Bhumibol Adulyadej.**

RAMADAN (în Islam), a noua lună a anului musulman, considerată sfântă, în care lui Mahomed i s-a revelat „Coranul". În această perioadă, de la răsăritul Soarelui până la apus se practică o abstinență totală; postul ramadanului constituie unul dintre cei cinci stâlpi ai Islamului. Fam. Ramazan.

RAMADAN, Constantin (1896–1958, n. Iași), actor român de teatru și film. Activitate prestigioasă la Teatrul Național din Iași și Teatrul Nottara din București. Creație antologică în Harpagon din „Avarul" de Molière. Roluri remarcabile pe scenă („Domnișoara Nastasia", „Doctor fără voie", „Revizorul", „Hamlet", „Puterea întunericului").

RAMAKRISHNA PARAMAHAMSA [ramakriʃnə] (1836–1886) (pe numele adevărat *Gadadhar Chatterji*), guru indian, originar dintr-o familie brahmană din Bengal. A activat multă vreme ca preot la un templu al lui Kālī din Calcutta. După o serie de experiențe mistice, a avut revelația unității esențiale a tuturor religiilor prin viziunea lui Mahomed și a lui Iisus Hristos. Doctrina sa, reformatoare a hinduismului vedantist, a contribuit la promovarea ideii de solidaritate umană și la trezirea conștiinței naționale. Numeroși discipoli au scris despre ideile sale, iar unul dintre ei, Swami Vivekānanda, a înființat (1897), lângă Calcutta, un ordin monastic (Misiunea **R.**) destinat operelor de educație și filantropice.

RĂM ALLĂH, oraș în Cisiordania (Palestina), situat pe dealurile Iudeii, la 872 m alt., la 30 km NV de Ierusalim; 23,6 mii loc. (2003). Centru comercial. Ind. cimentului, de prelucr. a lemnului și alim. Plantații de măslini și viță de vie.

Ramakrishna

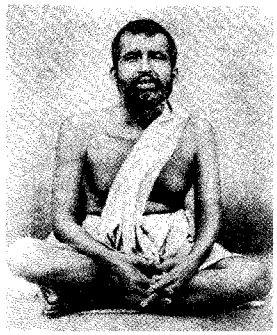

Universitatea Birzeit (1924). Moschee. Biserică cruciată. Turnul Alb (1318). Stațiune climaterică. Fundat de califul omeiad Sulaiman ibn Abd al-Malik în anii 716–717. Ocupat de Israel în perioada 1967–1995.

RAMAN, Sir Chandrasekhara Venkata (1888–1970), fizician indian, directorul Institutului de fizică din Bangalore, președintele Academiei Indiene de Științe, membru de onoare al Academiei Române. Este autorul a numeroase lucrări din domeniile opticii, acusticii și fizicii moleculare. Studiind difuzia luminii în lichide, **R.** a descoperit, în colab. cu K.S. Krishnan (1928), fenomenul *difuziei combinate* (numit și *efect R.*), fenomen descoperit, în același timp, dar în solide, de către L.I. Mandelștam și G.S. Landsberg. A cercetat, de asemenea, difracția luminii pe unde ultrasonore. Premiul Nobel pentru fizică (1930) — *Efectul R.*, apariția, în spectrul luminii difuzate pe moleculele unei substanțe, a unor noi linii spectrale (numite *sateliți*) pe lângă fiecare linie din spectrul luminii incidente. Frecvențele sateliților corespund combinațiilor (prin adunare sau prin scădere) dintre frecvența liniei incidente și frecvența liniilor din spectrele de vibrație și de rotație ale moleculelor.

RĂMĂNANDA (c. 1400–c. 1470), lider spiritual indian. A predicat în hindi. Fondator al cultului de slăvire a lui Rāma adresat tuturor castelor. Numeroși discipoli în Kabīr.

RĂMĂNUJA (c. 1050–1137), brahman indian. Reprezentant al *Vedantei*. Autor de comentarii la Brahmasutra și Bhagavadgita prin care își formulează propria concepție asupra divinității. Fondator al celei mai importante școli din religia Vaishana. **R.** a influențat viața religioasă din India mai ales în ce privește percepția personalizată a divinității.

RAMANUJAN, Srinivasa Aaiyangar (1887–1920), matematician indian. Talent neobișnuit, a descoperit sau redescoperit, inițial, fără o pregătire de specialitate, numeroase teoreme din diversele domenii ale matematicii. Remarcat de G.H. Hardy (1877–1947) și grație acestuia a fost admis la Trinity College din Cambridge, unde a publicat peste 20 de memorii asupra teoriei analitice a numerelor.

RAMAPITECUS, reprezentant al primatelor care a trăit în urmă cu 8–14 milioane de ani; resturi fosile au fost găsite în Africa de E, S Asiei, SE Europei. S-a emis ipoteza că ar fi cel mai timpuriu reprezentant

Sir Chandrasekhara Venkata Raman

al hominizilor, iar după alte opinii sunt considerați mai apropiați de strămoșii urangutanului.

RAMAT GAN, oraș în Israel, situat în C. Sharon, la 3 km E de Tel Aviv-Yafo; 126,6 mii loc. (2002). Ind. electrotehnică, chimico-farmaceutică, a mat. de constr., textilă și alim. (ciocolată, conserve de fructe, sucuri, țigarete). Prelucr. diamantelor. Universitatea Bar-Ilan (1953). Parc național. Stadion de atletism (50 mii locuri). Stațiune climaterică. Turism. Fundat în 1920.

RĀMĀYANA, epopee sanscrită, creată probabil în sec. 4 î.Hr. și atribuită poetului Vālmīki. Compusă din c. 24 000 de distihuri, cuprinde povestirea peripețiilor prințului Rāma, a șaptea reîncarnare a lui *Vișnu* și a soției sale Sītā, fiica regelui Janaka; ei sunt reprezentați ca imaginea perfectă a omului-rege și a soției sale. Tradusă în numeroase dialecte locale, **R.** a fost extrem de populară în India și Asia de Sud-Est și a inspirat multe opere literare și artistice. Împreună cu „Mahabharata" este unul dintre cele două mari poeme epice în limba sanscrită ale Indiei antice.

RAMAZAN 1. v. **Ramadan. 2.** (Fam.) Stomac.

RAMAZZINI [ramatsini], **Bernardino** (1663–1714), medic italian. Prof. la univ. din Modena și Padova. Unul dintre fondatorii învățăturii despre bolile profesionale („De morbis artificum diatriba").

RAMĂ[1] (< germ.) s. f. **1.** Cadru de lemn, de metal, de ceramică, simplu sau ornamentat, cu contur diferit (poligonal sau curb), care protejează, susține o placă, un geam, marginile unui obiect (ex. ale unei oglinzi), care menține o pânză întinsă. **2.** Fâșie de piele flexibilă, cusută pe marginea încălțămintei, care fixează talpa.

RAMĂ[2] (< fr.) s. f. Vâslă manevrată pe un singur bord.

RAMĂ[3] (< fr.) s. f. Garnitură de vagoane de metrou.

RAMBAUD [rābo], **Alfred** (1842–1905), istoric francez. Prof. univ. la Sorbona. Ministru al Instrucțiunii Publice (1896–1898). Împreună cu E. Lavisse, a condus elaborarea și editarea lucrării „Istoria generală din sec. IV până în zilele noastre", la care a colaborat și A. D. Xenopol. M. de onoare al Acad. Române (1895).

RAMBERT [ræmbərt], **Dame Marie** (pe numele adevărat *Miriam Ramberg*) (1888–1982), balerină și coregrafă britanică de origine poloneză. După ce a colaborat cu Deaghilev, a fondat la Londra (1920) o școală de dans (din 1930 Rambert Club; din 1935, Ballet Rambert). Memorii.

RAMBLEIA (< fr.) v. I tranz. A efectua operația de rambleiere.

RAMBLEIAJ (< fr.) s. n. Rambleiere **(1).**

RAMBLEIERE (< *rambleia*) s. f. **1.** Ansamblul operațiilor de umplere a golurilor rămase în urma unor excavări subterane, cu steril și deșeuri rezultate de la prepararea substanței minerale utile, cu nisip, prundiș, șisturi etc.; rambleiaj. **2.** Ansamblul operațiilor de executare a unei umpluturi de pământ sau a unui *rambleu* de drum sau de cale ferată.

RAMBLEU (< fr.) s. n. Lucrare de terasament destinată să susțină suprastructura unei șosele sau a unei căi ferate deasupra nivelului terenului, constituită din material granular (piatră, pământ etc.) și având o secțiune transversală trapezoidală.

Rāmāyana. Rāma și Sītā

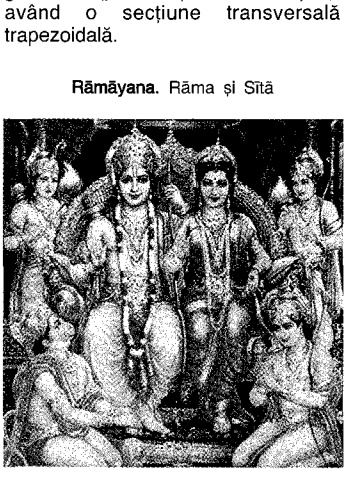

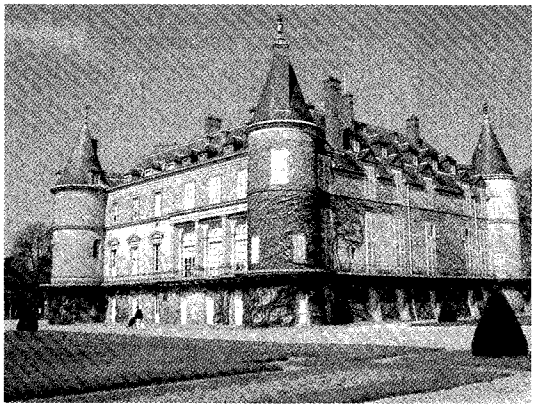

Castelul Rambouillet

RAMBOUILLET [răbuiẹ], castel în Franța (departamentul Yvelines), construit în 1375 de conții de Toulouse. Reședință princiară, regală sau imperială (sec. 18–19) și prezidențială (după 1870).

RAMBOUILLET [răbuiẹ], **Catherine de Vivonne, marchiză de** (1588–1655), animatoare a vieții literare franceze. Foarte inteligentă și cultivată, supranumită „Arthénice", a reușit să adune în salonul său, de la hotelul **R.** din Paris, numeroși aristocrați cultivați și pe cei mai apreciați scriitori ai vremii.

RAMBURS (< *rambursa*) s. n. Sistem de expediere a mărfurilor conform căruia destinatarul este obligat, la primire, să achite expeditorului contravaloarea mărfii sau a taxei de transport. ✦ Contravaloarea mărfii sau a taxei de transport plătită expeditorului de către destinatar.

RAMBURSA (< fr.) vb. I tranz. A restitui un împrumut, un credit. ✦ A trimite, a da înapoi (prin ramburs).

RAMBURSABIL, -Ă (< fr.) adj. Care poate sau trebuie să fie rambursat.

RAMCĂ (< germ.) s. f. Ramă de fier care încadrează forma pentru o mașină de tipar.

RAMEAU [ramọ], **Jean-Philippe** (1683–1764), compozitor, teoretician și organist francez. Figură proeminentă, alături de François Couperin, a muzicii franceze din sec. 18. Tragedii lirice („Hippolyte și Aricia", „Pygmalion", „Castor și Pollux"), opera-balet „Indiile galante", balete („Anacreon"), piese pentru clavecin, trio-uri. Teoretician al armoniei clasice („Tratat de armonie").

RAMEY, Samuel (n. 1942), bas american. Voce gravă, dar luminoasă. Roluri italiene și mozartiene, în principal la New York City Opera, apoi în întreaga lume.

RAMEZĂ (< fr.) s. f. Mașină pentru întinderea în lățime și uscarea țesăturilor, prin prinderea lor pe o ramă mobilă trecută printr-un spațiu de uscare în care circulă un curent de aer cald.

RAMGOOLAM, Sir Seewoosagur (1900–1985), om politic din Mauritius. Prim-min. (1968–1982). Președinte al Organizației Unității Africane (1976–1977).

RAMIA (< fr.) s. f. Plantă textilă din familia urticaceelor, cu tulpina înaltă de c. 2 m, cu frunze alungit-cordate, albicioase pe fața inferioară, originară din Extremul Orient *(Boehmeria nivea)*. Din fibrele sale lungi, elastice și rezistente se fac țesături fine, dantele etc.

RAMIDAVA, așezare civilă dacică, apoi romană, dezvoltată în apropierea unui castru roman (care a durat din 101 până în 117), ale căror vestigii au fost descoperite în arealul satului Drajna de Sus (com. Drajna, jud. Prahova). Aici au fost găsite arme de fier, monede, vase ceramice, fibule, garnituri vestimentare din bronz, fragmente de *terra sigilata,* o cățuie dacică ș.a.

Jean-Philippe Rameau

RAMIFICA (< fr.) vb. I refl. A se despărți în două sau în mai multe ramuri, ramificații etc.

RAMIFICAȚIE (< fr.) s. f. **1.** Parte desfăcută dintr-un întreg; braț. **2.** Formare a ramurilor laterale la tulpinile și rădăcinile plantelor; mod de dispunere a ramurilor laterale ale tulpinii sau inflorescenței în raport cu axa principală. **3.** Locul de separare a unei căi de circulație, a unei conducte etc. în două sau mai multe ramuri; ramurile, despărțiturile (secundare) formate prin această separare.

RAMKHAMHAENG CEL MARE, rege (1279–1299) în Sukhothai, un regat thai situat în partea central-nordică a Thailandei de azi. În timpul domniei sale, plină de realizări culturale (înflorirea artei, inventarea alfabetului thai), regatul Sukhothai atinge apogeul puterii politice și expansiunea terit. maximă, fiind unul dintre cele mai puternice state din SE Asiei.

RĂM MOHAN ROY (1772–1833), reformator religios indian. Adversar al hinduismului, a elaborat un sistem religios-filozofic în care respinge castele, idolatria, autojertfirea văduvelor etc. S-a străduit să introducă în India cultura occidentală.

RAMNA, com. în jud. Caraș-Severin, situată în zona de contact a dealurilor Dognecei cu C. Bârzavei; 1 716 loc. (2005). Muzeu etnografic (în satul **R.**). În satul Valeapai, atestat documentar în 1597, se află un conac baroc (sec. 18) și biserica Adormirea Maicii Domnului (1834). Satul **R.** este menționat documentar în 1364.

RAMOLI (< fr.) vb. IV refl. A-și pierde, în urma procesului de îmbătrânire, acuitatea, integritatea facultăților intelectuale și fizice.

RAMOLISMENT (< fr.) s.n. Stare a celui care s-a ramolit. ✧ (MED.) *R. cerebral* = necroză a unei porțiuni de țesut cerebral, cauzată de întreruperea locală a circulației sangvine în urma unei tromboze sau a unei embolii.

RAMON [ramõ], **Gaston-Léon** (1886–1963), biolog și medic bacteriolog francez. Director al Institutului Pasteur din Paris (iun.–dec. 1940). A descoperit anatoxina difterică.

RAMÓN Y CAJAL [kahal], **Santiago** (1852–1934), medic și histolog spaniol. Prof. univ. la Valencia, Barcelona și Madrid. Cercetări și descoperiri în histologia sistemului

nervos, considerând neuronul ca unitate morfologică a sistemului nervos („Textura sistemului nervos al omului și vertebratelor", „Degenerarea și regenerarea sistemului nervos"), în anatomia microscopică a simpaticului, a măduvei spinării, a retinei. A utilizat metode noi și originale de colorare a țesutului nervos *(impregnarea R.)*; contribuții importante în neurofiziologie și citologie. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1906), împreună cu C. Golgi. M. de onoare al Acad. Române (1923).

RAMOS, Fidel (n. 1928), om politic filipinez. Ministrul Armatei în timpul mandatului lui F. Marcos. Președinte al țării (1992–1998); s-a confruntat cu mișcarea de gherilă a minorităților islamice.

RAMOS, Graciliano (1892–1953), prozator brazilian. Romane sociale și de analiză psihologică („Caetés", „Neliniște", „Vieți uscate"). Memorialistică.

RAMPA, cotidian cultural-artistic apărut la București, cu intermitențe (16 oct. 1911–31 dec. 1913, 1 ian. 1915–20 iun. 1938, 21 oct. 1946–18 iul. 1948). Director: N.D. Cocea. Colaboratori: L. Rebreanu, M. Sevastos, Ed. Caudella, Z. Bârsan, I.M. Sadoveanu, V. Eftimiu, V. Voiculescu, I. Massoff, Cezar Petrescu, C. Theodorescu, Gala Galaction, T. Arghezi ș.a.

RAMPAL, Jean-Pierre (1922–2000), flautist francez. Prof. la Conservatorul din Paris. Entuziasm și strălucire a sunetului. Repertoriu amplu, de la muzica barocă la cea contemporană. Discografie imensă, cuprinzând piese clasice, multe lucrări redescoperite de el și prime audiții absolute.

RAMPĂ (< fr., germ.) s. f. **1.** Porțiune din traseul unei căi ferate sau al unui drum pe care vehiculele o parcurg urcând. Pentru sensul contrar de parcurgere, porțiunea respectivă se numește *pantă*. **2.** (TEHN.) Platformă pentru instalarea unui utilaj sau pentru depozitarea, încărcarea și descărcarea mărfurilor. **3.** Lucrare minieră care face legătura între un puț de mină și galeria de transport a unui orizont **(5)** și care servește la gararea vagonetelor, la manevrarea lor pentru a fi remorcate de locomotive etc. **4.** *R. de lansare* = platformă prevăzută cu dispozitive de orientare și de ghidare, folosită pentru lansarea avioanelor catapultate sau a rachetelor. **5.** Balustradă care mărginește de-a lungul ei o scară, un pod. ✦ Barieră. **6.** (TEATRU) Șirul de lumini situate la marginea dinspre sală a avanscenei. ✧ Expr. *A chema la rampă* = a cere, prin aplauze, revenirea artiștilor pe scenă. *A vedea luminile rampei* = (despre piese de teatru) a fi jucate în fața publicului.

Jean-Pierre Rampal

RAMPLING [ræmplin], **Charlotte** (n. 1945), actriță britanică de film. Ochii verzi, vocea învăluitoare, o anume atitudine rece și distantă o recomandă pentru personaje ciudate, misterioase („Căderea zeilor", „Portar de noapte", „Max, dragostea mea").

RAMPUR BOALIA v. **Rājshāhī.**

RAMSAR, localitate în Iran, pe litoralul S al Mării Caspice (loc important de iernare pentru multe păsări de apă), unde în 1971 a fost semnată *Convenția asupra zonelor umede*, cunoscută și sub numele de Convenția **R.** Această convenție, la care au aderat treptat cele mai multe țări ale lumii, creează un cadru pentru conservarea și utilizarea rațională a zonelor umede și a resurselor lor. Sunt prevăzute acțiuni la nivel local, național, regional și de cooperare internațională. Pe baza ei au fost puse sub ocrotire numeroase arii importante pentru conservarea biodiversității, pentru protecția unor specii sau comunități rare sau periclitate, a unor locuri de cuibărit, iernat sau popas în timpul migrației pentru păsări de apă și limicole, locuri de depunere a icrelor etc., aceste arii fiind cunoscute sub numele de situri **R.** Cele mai valoroase dintre acestea sunt înscrise pe lista **R.** de zone umede de importanță internațională. România a aderat la Convenția **R.** în 1991.

RAMSAY [ræmzi], **Allan** (1686–1758), poet scoțian. A folosit tradițiile poetice vechi redeșteptând arta poetică a baladelor scoțiene înainte de a fi fost anglicizată („Poeme", „Proverbe scoțiene", „Fabule și povestiri"). A înființat o bibliotecă mobilă (1726) și un teatru (1736–1739) la Edinburgh.

Allan Ramsay.
„Portretul domnișoarei Margaret Lindsay"

RAMSAY [ræmzi], **Allan** (1713–1784), pictor scoțian. Creatorul „portretului de salon" („Margaret Ramsay"). Pictor la curtea regelui George III, a pictat mai ales portrete ale regelui, reginei, ale unor lorzi, remarcabile prin grație și colorit discret.

RAMSAY [ræmzi], **Sir Bertram Home** (1883–1945), amiral britanic. Organizatorul evacuării trupelor aliate încercuite la Dunkerque (iun. 1940) și comandantul flotei Aliaților care a efectuat debarcarea din Normandia (iun. 1944).

RAMSAY [ræmzi], **Sir William** (1852–1916), chimist britanic. Prof. univ. la Bristol și Londra. Cercetări în chimia fizică (în 1879, a explicat mișcarea browniană ca rezultat al șocurilor moleculare). A descoperit gazele nobile (argonul, 1894, împreună cu *J. Rayleigh*, criptonul, xenonul și neonul, 1895) și a determinat locul lor în sistemul periodic al elementelor lui Mendeleev; a obținut (1895) heliul. De asemenea, a făcut cercetări asupra emanației de radiu și a determinat masa atomică a radonului. Premiul

Sir William Ramsay

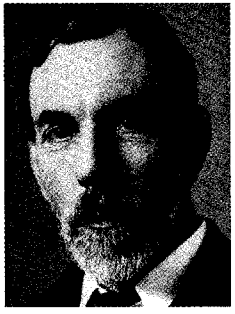

Nobel pentru chimie (1904). M. de onoare al Acad. Române (1913).

RAMSAY [ræmzi], **Sir William Mitchel** (1851–1939), arheolog și istoric britanic. Prof. univ. la Aberdeen. Lucrări de istorie geografică a Asiei Mici și asupra istoriei creștinismului timpuriu („Istoria geografică a Asiei Mici", „Orașele și episcopiile din Frigia", „Elemente asiatice în civilizația greacă", „Biserica în Imperiul Roman Timpuriu"). M. de onoare al Acad. Române (1924).

RAMSDEN [ræmzden], **Jesse** (1735–1800), mecanic britanic. Constructor de instrumente optice, astronomice, de navigație și geodezie precise; a inventat teodolitul și o mașină electrostatică (1768).

RAMSES, numele a 12 faraoni ai Egiptului antic din dinastiile 19 și 20. Mai importanți: **1. R. II cel Mare** (1279–1213 î.Hr.), cel mai însemnat faraon al dinastiei 19. În urma luptelor cu statul hitit a încheiat cu Hattușil III primul tratat de pace păstrat în istorie (1258 î.Hr.). A restabilit dominația Egiptului asupra Palestinei. A construit Ramaseul de la Tanis și templele de la Abu-Simbel. **2. R. III** (1187–1156 î.Hr.), faraon, întemeietor al dinastiei 20. A respins atacurile „popoarelor mării" (pelasgii) și ale triburilor libiene. În timpul domniei lui a fost construit templul de la Medinet-Habu.

RAMSEY [ræmzi], **Arthur Michael** (1904–1988), prelat anglican. Episcop de Durham (1952–1956), arhiepiscop de York (1956–1961) și de Canterbury (1961–1974); a militat pentru reconcilierea bisericilor creștine.

Ramses II

RAMSEY [ræmzi], **Frank Plumpton** (1903–1930), matematician și filozof englez. Contribuții în logică, matematică și teoria probabilităților („Fundamentele matematicii și alte eseuri logice").

RAMSEY [ræmzi], **Norman Foster** (n. 1915), fizician american. Prof. univ. la Harvard. Cercetări în domeniul fizicii nucleare; contribuții la perfecționarea maserului prin metoda câmpurilor oscilatorii, utilizată și la instrumentele de măsură a timpului bazate pe tranziția atomică a cesiului. A descoperit momentul de cvadripol electric al deuteriului. Premiul Nobel pentru fizică (1989), împreună cu H.G. Dehmelt și W. Paul.

RAMURĂ (< *ram*, rar, „creangă") s. f. **1.** Fiecare dintre ramificațiile unei tulpini de plantă. ✦ Fiecare dintre ramificațiile coarnelor cerbului sau ale căpriorului. **2.** Diviziune (secundară), subîmpărțire. ✦ Spec. Ramificație a unei familii, a unui popor. **3.** Diviziune, sector al unei științe sau al unui domeniu de activitate. ✧ *R. a economiei naționale* = ansamblu de unități (întreprinderi, organizații, instituții etc.) cu activitate specializată, care desfășoară același gen de activitate productivă (ex. industria, agricultura) sau neproductivă (ex. învățământ, ocrotirea sănătății). Are, la rândul ei, subdiviziuni deosebite între ele prin anumite caracteristici în funcție de natura rezultatelor și de destinația economică etc. **4.** (MAT.) *R. a unei curbe* = mulțimea punctelor unei curbe pentru care una dintre coordonatele carteziene ale fiecărui punct este funcție uniformă de cealaltă coordonată.

RAMURI, revistă literară, inițial de orientare semănătoristă, apoi eclectică, apărută cu intermitențe, de la 5 dec. 1905 până la 1 mai 1947, la Craiova, Iași și apoi la București. Între 1 ian. 1915 și 15 iul. 1917 a apărut cu titlul „Drum drept", sub direcția lui N. Iorga. Din conducerea sa au făcut parte C. Făgețel-Șaban și D. Tomescu. Printre colaboratori: E. Gârleanu, Șt. O. Iosif, I.L. Caragiale, T. Arghezi, L. Blaga, N. Iorga, I. Pillat, N. Crainic, I. Minulescu, A. Cotruș, D. Nanu ș.a. De la 1 aug. 1964 până în 1989 apare la Craiova o nouă serie. Printre redectorii-șefi: Al. Piru (1969–1974), M. Sorescu (1974–1989). Colaboratori: V. Carianopol, I. Purcaru, E. Simion, N. Manolescu, Constanța Buzea, M. Ciobanu, P. Țugui, Șt. Aug. Doinaș, Șt. Bănulescu ș.a. Din 1990 apare o altă serie, având-l ca redactor-șef tot pe M. Sorescu (1990–1996).

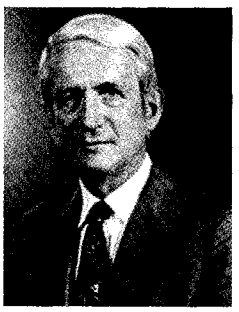

Norman Foster Ramsey

Colaboratori: M. Dinescu, D. Micu, M. Șora, E. Cioran ș.a.

RAMUS [ramȕs], **Petrus** (numele latinizat al lui *Pierre de la Ramée*) (1515–1572), filozof și matematician francez. Reformator al universalismului. Primul prof. de matematică la Collège de France. Contribuții în analiza textelor clasice („Dialectica"). Convertit la protestantism, a fost ucis în „Noaptea Sf. Bartolomeu".

RAMUZ [ramü], **Charles-Ferdinand** (1878–1947), scriitor elvețian de limbă franceză. Romane lirice și alegorice, evocând ținutul natal și caractere tenace, într-o viziune mitică („Viața unui soldat", „Spaima în munți", „Frumusețea pe pământ", „Dacă Soarele nu se reîntoarce"); eseuri, memorialistică, versuri.

RAN, sirenă în mitologia nordică care pescuia cu un năvod înecații. Ulterior, devine zeița morților domnind peste o împărăție a acestora. Numele ei înseamnă *jefuitoarea* (de la nordicul *ran* „jaf").

RANA, familie din Nepal care a acaparat puterea guvernamentală (la 17 sept. 1846) prin generalul Rana Jang Bahadur (1817–1877), prim-ministru (1846–1856 și 1857– 1877). A instituit un regim autoritar și a controlat, prin reprezentanții săi — care au fost prim-miniștri (până în 1951) — viața politică a țării. Perioada din istoria Nepalului cuprinsă între 1846 și 1951 este cunoscută ca *era R.*

RANAVALONA, numele a trei regine ale Madagascarului. Mai importantă **R. III,** regină (1883–1897). A semnat Tratatul franco-malgaș (1885) prin care Franța și-a instituit protectoratul asupra Madagascarului; înlăturată printr-o lovitură de stat.

RANĂ (< sl.) s. f. **1.** (MED.) Plagă, leziune. ✧ Expr. *A pune degetul pe rană* = a dezvălui adevărata cauză a unei stări rele de lucruri. **2.** Fig. Suferință morală; durere sufletească, chin.

RANCAGUA, oraș în Chile, situat la poalele vestice ale m-ților Anzi, pe râul Cachapoal, la 77 km S de Santiago; 206,9 mii loc. (2002). Ind. metalurgică, de prelucr. a lemnului, constr. de mașini (asamblare de automobile și tractoare) și alim. (preparate din carne, conserve de fructe, vin, bere). Stațiune climatericǎ. Fundat în 1743 de guvernatorul spaniol José Antonio Manso de Velasco (1688–1765), cu numele *Villa Santa Cruz de Triana.* Aici a avut loc (2 oct. 1814) o bătălie în care trupele republicane, conduse de generalul Bernardo O'Higgins, au apărat orașul de forțele regaliste spaniole.

RANCE [rã:s] **(La ~),** fluviu în NV Franței (Bretagne); 100 km. Izv. din Lande du Mené și se varsă în G. Saint-Malo (Marea Mânecii). În estuarul lui s-a construit (1961–1966), în premieră mondială, o hidrocentrală acționată de maree (240 MW), dată în folosință în 1967.

RANCH [rænʧ] (cuv. engl.) s. n. Fermă mare pentru creșterea vitelor, specifică vestului S.U.A. și Mexicului.

RĂNCHĪ [rɑnʃi], oraș în E Indiei (Bihār), situat pe platoul Chotā Nāgpur; centrul ad-tiv al statului Jharkhand; 846,4 mii loc. (2001). Nod rutier. Ind. metalurgiei feroase (oțel) și neferoase (aluminiu), a constr. de mașini (mașini-unelte), textilă și alim. Universitate (1960). Municipalitate din 1869.

RANCHIUNĂ (< fr.) s. f. Sentiment de dușmănie, asociat cu dorință de răzbunare; pizmă, pică.

RANCHIUNOS, -OASĂ (< fr.) adj. Care poartă ranchiună, care ține dușmănie; răzbunător.

RANCILLAC [ransiak], **Bernard** (n. 1931), pictor francez. A debutat cu pictură abstractă. Din 1964 s-a îndreptat spre arta figurativă, susținând principiul „imaginii lizibile". A abordat teme dramatice ale istoriei contemporane: războiul din Orientul Apropiat și cel din Vietnam.

RAND (< fr.) s. m. Unitate monetară din Republica Africa de Sud.

RANDALINARE (< germ.) s. f. (TEHN.) Moletare.

RANDALINĂ (< germ.) s. f. (TEHN.) Moletă.

RANDAMENT (< fr.) s. n. **1.** Efectul util al unui factor al procesului de producție într-o unitate de timp. ✦ Eficiență, folos. **2.** Raportul dintre valoarea unei mărimi scalare care satisface o lege de conservare (energie, putere etc.), cedată de un sistem tehnic sub formă utilă, și valoarea aceleiași mărimi absorbită de acest sistem. Datorită pierderilor din sistemele tehnice, **r.** este întotdeauna subunitar. ✧ *R. global* = **r.** care se referă la ansamblul transformărilor produse de totalitatea sistemelor tehnice (aparate, mașini etc.) care concurează la efectuarea unui anumit produs. *R. indicat* = raportul dintre puterea indicată a unei mașini de forță și puterea teoretică a mașinii respective. *R. termic* = raportul dintre echivalentul în căldură al lucrului mecanic, efectuat într-o mașină termică ideală (fără pierderi) și căldura totală obținută prin arderea combustibilului. (EC.) Formă a eficienței economice care reflectă raportul dintre volumul producției obținute, exprimate în unități naturale sau valorice și un factor de producție care a contribuit la obținerea producției (munca, capitalul, pământul). ✦ *R. la hectar* = cantitatea de recoltă obținută de pe un hectar cultivat. ✦ *R. obligațiunii* = raportul dintre dobânda adusă de obligațiune și prețul de cumpărare al acesteia. El poate fi **r.** nominal, calculat ca raport procentual între dobânda anuală și valoarea nominală a obligațiunii; **r.** până la scadență, calculat ca raport procentual între dobânda anuală plus discountul mediu anual (la numărător) și media aritmetică simplă dintre valoarea nominală și prețul de cumpărare (la numitor).

RANDERS, oraș în Danemarca, situat în E pen. Iutlanda, pe fl. Gudenå, la 24 km V de str. Kattegat, la N de Århus; 62,2 mii loc. (2003). Port comercial. Ind. constr. de mașini (mașini agricole, material rulant feroviar), electrotehnică, textilă, marochinărie (mănuși) și alim. (preparate din carne și lapte, bere). Biserica Sf. Morten/Sf. Martin (1490), mănăstirea Sf. Duh (1436, renovată în 1510); Primărie (1768). Menționat documetar în 1086, a obținut statut de oraș din 1302.

RANETTI, George (1875–1928, n. Mizil), scriitor și publicist român. A debutat la „Adevărul literar", a colaborat la „Moș Teacă" și „Moftul român" și a editat, în colaborare, revistele umoristice de largă circulație „Zeflemeaua", „Furnica". Discipol al lui I.L. Caragiale și A. Bacalbașa, a cultivat cu talent cronica rimată, fabula, satira, cu obiective sociale, antidinastice și antipolitic ianiste („De inimă albastră"; „Strofe și apostrofe"; „Fabule". A mai scris schițe umoristice („Schițe vesele"; „Matache Pisălog" ș.a.) și comedii („Romeo și Julieta la Mizil", „Săracu Dumitrescu"). Postum o selecție de „Versuri".

RANFLUARE (după fr. *renflouage*) s. f. Operație de readucere la suprafață și de punere în stare de plutire a unei nave scufundate.

RANFORSARE (după fr. *renforcage*) s. f. Faptul de a deveni mai puternic, mai rezistent, mai ferm; consolidare. ✦ (TEHN.) Întărire a unei piese sau a unei construcții metalice cu ajutorul unor nervuri, grinzi etc. pentru mărirea rigidității lor.

RANFORT (< fr.) s. n. **1.** Element de construcție alcătuit din una sau din mai multe bare de oțel profilat, destinat să asigure rigiditatea transversală a unui pod metalic. **2.** Fiecare dintre nervurile unei pile înalte de beton armat, care asigură rigiditatea acesteia.

RANG (< fr.) s. n. **1.** Treaptă într-o ierarhie administrativă, bisericească, militară sau diplomatică. ✧ Expr. *De prim rang* (sau *de rangul întâi, al doilea* etc.) = de categoria sau de calitatea întâi (sau a doua etc.) **2.** (DR.) Calitate a unei ipoteci sau a unui privilegiu în funcție de care se stabilește ordinea de plată a creditorilor din prețul de vânzare a unui lucru al debitorului lor. **3.** (MAT.) Număr natural care indică locul pe care un termen îl ocupă în cadrul unui șir. ✦ *Rang (al unei matrice)* = cel mai mic număr natural *r* pentru care toți minorii matricei de ordin mai mare ca *r* sunt nuli.

RANG, Henri (1902–1946, n. Iași), călăreț român. Medalie olimpică de argint (Berlin, 1936, la „Marele Premiu al Națiunilor"). A făcut parte din „echipa de aur" a României în perioada 1935–1940.

RANGAVIS sau **RANGABÉ, Aleksandros Rizos** (1809–1892), scriitor grec. Lirică romantică („Poezii diferite") și proză („Prințul Mareei", teatru („Nunțile lui Cutrulis"). A contribuit la formarea limbii literare grecești moderne.

RANGĂ s. f. Bară de oțel folosită ca pârghie la desfacerea unor pavaje ori pentru ridicarea sau deplasarea corpurilor grele.

RANGER [reindʒər], numele mai multor sonde americane lansate de NASA între 1961 și 1965 cu scopul de a studia solul lunar; în 1964, **R.7** a efectuat primele fotografii ale Lunii de la o distanță relativ mică și cu o rezoluție remarcabilă.

RANGER (cuv. engl.) s. m. 1. Corp de elită al armatei de uscat americane folosit pentru prima dată în războiul cu indienii din 1756–1763.

2. Persoană care asigură protecția și ordinea în cadrul parcurilor naționale.

RANGIROA (sau **RAHIROA**), ins. coraligenă în arh. Tuamotu (Polinezia franceză), în S Oc. Pacific, la 322 km NNE de Tahiti; 75 km^2 (cea mai mare din acest arh.).

RANGOON [rænguːn], vechea denumire (1755–1989) a orașului Yangon.

RANGPUR, oraș în NNV Bangladesh-ului, situat pe râul Ghāghāt (afl. al râului Jamuna); 264,1 mii loc. (2001). Prelucr. tutunului (țigarete) și a iutei; covoare. Universitate. Oraș din 1869.

RANIDE (< lat. *rana* „broască") s. f. pl. Familie de amfibieni din ord. *Anure*, cu picioarele din spate lungi, în poziția de repaus îndoite, utilizate pentru înot și deplasare în salturi. Adulții sunt lipsiți de coadă. Este o familie foarte răspândită pe glob, îndeosebi în regiunile tropicale (unde există și unele specii viu colorate, la care pielea secretă o toxină foarte puternică, utilizată de amerindieni pentru săgeți otrăvite). În România cuprinde broaștele verzi (de lac) și broaștele brune (de pădure, de mlaștină, broasca roșie de munte).

RANITE, Grigore (sec. 18), zugrav român. A lucrat în Oltenia, Banat și S Transilvaniei. Promotor al stilului postbrâncovenesc (naosul mănăstirii Tismana, paraclisul de nord al Bisericii din Șcheii Brașovului, biserica din Blaj).

RANIȚĂ (< rus.) s. f. Rucsac.

RANJIT, Singh (1780–1839), maharadjah indian. Fondatorul regatului Sikh din Punjab (1801–1839). A dus o politică de forță, consolidând statul nou creat, care s-a destrămat după moartea sa. Supranumit „Leul din Punjab".

RANK [raŋk], **Otto** (pe numele adevărat *O. Rosenfeld*) (1884–1939), psiholog și psihoterapeut austriac. Stabilit în S.U.A. (1936). Discipol al lui Freud, a interpretat din punct de vedere psihanalitic mituri și legende. A respins importanța complexului lui Oedip și a explicat influența traumei produse de naștere asupra psihicului și comportamentului uman („Trauma nașterii", „Mitul nașterii eroului", „Motivul incestului în Poezie și Legendă").

RANKE [raŋkə], **Leopold von** (1795–1886), istoric german. Prof. univ. la Berlin (1825–1871). Lucrări consacrate în special istoriei politice a țărilor din Europa Apuseană în sec. 16–17 („Istoria Germaniei în timpul Reformei", „Istoria Franței în sec. 16–17", „Istoria Angliei în sec. 16–17", „Nouă cărți de istorie prusiană"), remarcabile prin generalizările ample, critica izvoarelor și măiestria stilului.

RANKEI Dōryū (1213–1278), călugăr budist chinez. A promovat budismul zen în Japonia, fiind primul căruia i s-a conferit aici titlul de „maestru zen".

RANKER s.n. Sol slab evoluat format pe roci silicatice, având un orizont bogat în substanță organică, situat direct pe roca dură.

RANKINE [rænkin], **William John Macquorn** (1820–1872), inginer și fizician britanic. Prof. univ. la Glasgow. Unul dintre fondatorii termotehnicii; a elaborat teoria generală a ciclurilor de funcționare a motoarelor termice. În termodinamică a propus termenul de „energie" și a efectuat distincție între energiile mecanică, potențială și cinetică.

RANSOM [rænsəm], **John Crowe** (1888–1974), poet și critic literar american. Fondator (1941) al curentului „noul criticism" („Noua critică"). Lirică rafinată, într-un stil concis, ironic și metaforic pe teme ale Sudului patriarhal („Fiori și febră", „Poeme despre Dumnezeu", „Doi gentilomi în temniță").

Singh Ranjit

Leopold von Ranke

RANSON [ransɔ̃n], **Paul** (1864–1909), pictor, gravor și scriitor francez. Unul dintre reprezentanții grupării *nabis*. Autor al unor litografii colorate și al unor cartoane de tapiserie, cu un pronunțat caracter decorativ care vor influența viziunea „Artei 1900".

RANTIE s. f. Haină lungă și largă, purtată peste îmbrăcăminte de către preoți și călugări.

RANUNCULACEE (< fr.; {s} lat. *ranunculus* „broască mică") s. f. pl. Familie de plante erbacee, perene sau anuale, dicotiledonate, cu tuberculi sau rizomi, frunze alterne de obicei divizate, flori bisexuate, dialipetale, și fructe folicule, nucule sau bace (ex. piciorul-cocoșului, spânzul, bujorul etc.). Cuprinde peste 1 500 de specii, răspândite mai ales în reg. temperate și reci.

RANVERSARE (după fr. *renversage*) s. f. **1.** Evoluție acrobatică a unui avion, constând din urcarea pe verticală și întoarcerea lui, în vederea schimbării rapide a direcției de zbor cu 180°. **2.** (Psih.) *R. în contrariu* = mecanism de apărare al „Eului" prin care scopul unei impulsii se inversează trecând de la activitate la pasivitate, ori invers.

RANVIER [rãvie], **Louis Antoine** (1835–1922), histolog francez. Prof. la Collège de France. Autor al unor tratate de anatomie și histologie de mare circulație. A descoperit numeroase elemente și formațiuni celulare care îi poartă numele (ex. nodurile lui **R.** care întrerup din loc în loc teaca de mielină a axonilor neuronilor).

RAOULT [raul], **François Marie** (1830–1901), chimist și fizician francez. Prof. univ. la Grenoble. Creatorul crioscopiei, ebuliometriei și al tonometriei. Cercetând proprietățile soluțiilor, a formulat, în 1882–1888, legile (care îi poartă numele), conform cărora: 1) scăderea relativă a presiunii de vapori a unei soluții, față de presiunea de vapori a dizolvantului, este direct proporțională cu fracția molară a dizolvantului și 2) creșterea temperaturii de fierbere sau scăderea temperaturii de îngheț a soluției este proporțională cu concentrația substanței dizolvate.

RAP [ræp] (cuv. engl. „bătaie ușoară") s. n. Gen muzical de origine afro-americană, caracterizată prin rostirea sacadată a textului. Este diferențiat ca mesaj pe coasta de Est și pe cea de Vest a S.U.A. Acreditat în rândul publicului alb de trioul Run-D.M.C. De multe ori mesaj violent și rebel.

RAPACE (< fr., it., lat.) adj. (Livr.) Lacom, hrăpăreț, hapsân.

RAPACITATE (< fr., lat.) s. f. Însușirea de a fi rapace; lăcomie.

RAPAKIVI (cuv. finlandez) subst. Varietate roșie de granit, cu structura porfirică și larg cristalizat, utilizat ca material de construcție și ca ornament.

RAPALLO, oraș în NV Italiei (Liguria), în G. **R.** al M. Ligurice, la 26 km ESE de Genova; 29,1 mii loc. (2001). Stațiune balneoclimaterică. Port turistic. Ind. de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă (confecții) și alim. (ulei de măsline, vin ș.a.). Șantier naval. Biserici din sec. 12–15. Castel (sec. 15). Sanctuarul Montallegro (1557). Menționat documentar în anul 964. Aici s-au semnat două tratate internaționale. Primul încheiat la 12 nov. 1920 între Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor și Italia, prin care cel dintâi primea Dalmația, Fiume devenea oraș liber, Italia păstra câteva ins. din Adriatica, iar al doilea, încheiat la 16 apr. 1922, între Germania și Rusia Sovietică, prevedea renunțarea reciprocă la pretenții privind reparațiile de război, restabilirea relațiilor diplomatice, dezvoltarea legăturilor economice și comerciale. Tratatul a constituit prima recunoaștere *de iure* a statului sovietic.

RAPA NUI v. **Paștelui, Insula ~.**

RAPĂN s. n. **1.** Râie a cailor, porcilor și câinilor. ✦ P. ext. Jeg. **2.** (FITOPAT.) Boală a merilor și perilor, provocată de ciuperca *Endostigme inaequalis* și manifestată prin apariția unor formațiuni crustoase pe frunze, pe fructe și pe ramurile tinere; **r.** încetinește sau oprește creșterea.

RAPEL (< fr.) s. n. **1.** Readucere în poziție inițială a unui sistem tehnic sau a unei piese sub acțiunea greutății proprii ori a unor forțe elastice. **2.** (MED.) Doză nouă de vaccin care se inoculează unei persoane vaccinate pentru a-i întări și a-i prelungi imunitatea creată inițial.

RAPID, -Ă (< fr., lat.) adj., s. n. **1.** Adj. (Și adv.) Care se desfășoară, se efectuează cu viteză mare. **2.** Adj. Care acționează cu promptitudine. **3.** S. n. Tren care merge cu viteză mare și nu face opriri decât în stațiile importante.

RAPIDITATE (< fr., lat.) s. f. Însușirea a ceea ce este rapid; viteză mare, iuțeală, repeziciune.

RAPISARDI [rapizardi], **Mario** (1844–1912), poet italian. Exponent al romantismului umanitar. Poeme filozofice („Paligeneza", „Lucifer", „Iov") și poemul alegoric „Atlantida", pamflet inspirat de viața socială și politică a Italiei.

RAPIȚĂ (< bg.) s. f. pl. Numele mai multor plante anuale, cultivate și spontane, din fam. brasicacee, cu flori galbene și fructul în formă de silicvă cu numeroase semințe mici. *R. mare* (colza), cu tulpina înaltă până la 1,6 m, rădăcină pivotantă, are frunze verzi-albăstrii, cele bazale pețiolate, cele mijlocii și superioare sesile (*Brassica napus* ssp. *Oleifera*). Există soiuri de primăvară și soiuri de toamnă. Semințele, bogate în ulei (45–48%) sunt folosite în ind. alimentară, a lacurilor și vopselurilor. Este cultivată și ca plantă furajeră. Rădăcina și frunzele au proprietăți depurative, emoliente, dezinfectante, expectorante. *R. mică* (*B. rapa* = *Campestris* ssp. *Oleifera*), înaltă de 30–40 cm, cu rădăcină subțire, este de asemenea cultivată pentru ulei și ca plantă furajeră. *R. sălbatică* (*B. rapa* ssp. *sylvestris*) de 20–40 cm, este frecventă ca buruiană în culturi, pe terenuri virane, margini de drum. În prezent se urmărește utilizarea uleiului de rapiță pentru obținerea de biocombustibil (pentru motoare Diesel), ca soluție alternativă în contextul crizei petrolului.

RAPOLTU MARE, com. în jud. Hunedoara, situată în culoarul Orăștiei, pe dr. văii Mureșului, la poalele SE ale m-ților Metaliferi; 1 888 loc. (2005). Expl. de calcar și de andezit. În satul **R.M.,** menționat documentar în 1346, se află o biserică din sec. 14 (azi biserică reformată) și un conac din sec. 18, iar în satul Bobâlna, atestat documentar în 1362, un castel din sec. 18. Rezervația naturală tufurile calcaroase din Valea Bobâlna.

RAPOPORT [rɔpəpərt], **Anatol** (n. 1911), filozof, psiholog și biolog american. Reprezentant al *operaționalismului* („Filozofia operațională"), adept al *teoriei generale a sistemelor*. Contribuții în cercetarea comportamentului în situații conflictuale („Dilema prizonierului").

RAPORT (< fr.) s. n. **I. 1.** (FILOZ.) Relație: proporție, măsură comună. *R. de forțe* = stadiul atins de confruntarea unor forțe social-politice, militare, opuse, ponderea fiecăreia dintre aceste forțe în determinarea unui deznodământ, tendința evoluției acestei confruntări. Analiza *r. de f.* pe plan mondial are un rol deosebit în stabilirea liniei politice a unui stat. ✧ Loc. *În raport cu...* = față de..., în comparație cu... *Sub raportul* (sau *sub acest raport*) = din acest punct de vedere. **2.** *R. juridic* = relație socială reglementată de o normă juridică și care, în consecință, produce efecte juridice (ex. **r.** juridic de muncă, **r.** de vânzare-cumpărare). **3.** (DR.) *R. succesoral* = întoarcerea în patrimoniul succesoral al bunurilor dobândite pe cale de donație, de la cel care lasă moștenirea, către descendenți și soțul supraviețuitor, care vin împreună la moștenire. **4.** (MAT.) Simbol care indică operația de împărțire a două numere, polinoame etc. ✦ Număr care pune în evidență rezultatul comparării a două mărimi sau care indică de câte ori a doua mărime se cuprinde în prima. ✧ (EC.) *R. de schimb* = (în comerțul exterior) relația dintre prețurile de export și cele din import; respectiv puterea de cumpărare în comerțul exterior al unei țări. Se calculează ca indice prin împărțirea indicelui de export la indicele prețurilor de import. ✧ (TEHN.) *R. de compresiune* = **r.** dintre volumul maxim al cilindrului unei mașini, corespunzător poziției pistonului la punctul mort exterior (depărtat) și volumul lui minim, corespunzător poziției pistonului la punctul interior (apropiat). *R. de mase* = r. dintre masa unei rachete înainte de decolare și masa acesteia după încetarea definitivă a funcționării motorului. *R. de transformare* = **a)** (TEHN.) **r.** dintre viteza unui element condus și viteza elementului conducător al unui mecanism (reductor, schimbător de viteză, transmisiune cu curea etc.); se numește *r. de multiplicare* când are valoare supraunitară și *r. de demultiplicare*, când are valoare subunitară; **b)** (ELT.) **r.** dintre valoarea efectivă (eficace) a tensiunii la bornele înfășurării primare a unui transformator electric și valoarea efectivă a tensiunii la bornele înfășurării secundare a transformatorului în condiții de funcționare date. La transformatoarele monofazate, *r. de t.* este apropiat, în condiții obișnuite de funcționare, de **r.** dintre numerele de spirale ale celor două înfășurări. **II. 1.** Informare scrisă sau verbală făcută de către o persoană sau de către un colectiv în fața unei adunări sau a unei autorități asupra unei activități, a unor fapte etc. **2.** (DR.) Înscris care cuprinde punctul de vedere al unei comisii a parlamentului asupra unui proiect de lege sau a unei probleme care i-a fost trimisă spre studiere. **3.** (MILIT.) Scurtă prezentare a situației

unei subunități sau a unei unități făcută de un subaltern către comandant. **III.** Câștig ✧ *Casă* (sau *imobil*) *de raport* = casă sau imobil care, prin închiriere, aduce venit proprietarului.

RAPORTĂ (< fr.) vb. I tranz. **1.** A stabili o relație între două sau mai multe noțiuni, fapte, lucruri, a le pune în legătură unele cu altele; a considera ceva în raport cu... ✦ Refl. A se referi, a face aluzie la ceva. **2.** A prezenta un raport; a aduce un fapt la cunoștința cuiva. ✦ A relata, a povesti ceva (în mod indiscret și cu răutate); *p. ext.* a pârî.

RAPORTOR, -OARE (< fr.) s. m. și f., s. n. **1.** S. m. și f. Persoană care prezintă un raport **(II). 2.** S. n. Instrument pentru construirea și măsurarea unghiurilor (în grade sau în radiani, la desenele tehnice).

RAPPER [ræpə] (cuv. engl.) s.m. Persoană care cântă sau îi place muzica rap.

RAPSOD (< fr., gr.) s. m. **1.** (În Grecia antică) Cântăreț și recitator pribeag al cărui repertoriu era format îndeosebi din fragmente ale poemelor homerice. *V. aed.* **2.** Autor de ample poeme epice, care evocă evenimentele de seamă din viața unui popor.

RAPSODIE (< fr., it.) s. f. **1.** (În Grecia antică) Cântec având ca temă un episod din poemele homerice. **2.** Compoziție muzicală, de obicei instrumentală, de formă liberă, alcătuită dintr-o succesiune de motive și fragmente de melodii de inspirație folclorică. **R.** celebre au fost compuse de F. Liszt, M. Ravel, G. Gershwin, G. Enescu.

RAPT (< fr., lat.) s. n. (Livr.) **1.** Furt săvârșit prin violență; jaf, hoție. **2.** Răpire (a unei persoane).

RAPTI, râu în Nepal și N Indiei; 645 km. Izv. din m-ții Himalaya, traversează NV Nepalului și SE statului Uttar Pradesh (India) și se varsă în râul Ghāghāra. Navigabil în cursul inferior.

RAPTUS (< fr., lat.) s. n. Acces brutal și irezistibil de furie, care apare în unele boli mintale (epilepsie, schizofrenie, psihoză maniaco-depresivă) și îl împinge pe subiect la o acțiune cu consecințe uneori tragice; poate avea urmări dramatice pentru bolnav (ex. sinuciderea) sau pentru cei din jur (ex. crimă).

RAQQAH (RAKKA), oraș în Siria, capitala districtului omonim situat pe malul stg. al Eufratului la 161 km ESE de Alep; 165,2 mii loc. (1994).

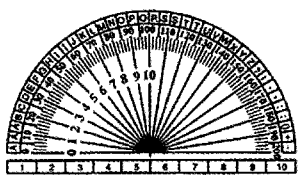

Raportor (2)

Piața agricolă; turism. Ruinele anticului *Nicephorium* construit de Seleucos Nicator și ale palatului lui Harun ar-Rașid. Biserica Sf. Sergiu (sec. 5) în stil bizantin. Marea Moschee (sec. 12), poarta Bagdadului (sec. 16). Fundat de califul abbasid al-Mansur (754–775).

RAR, -Ă (lat. *rarus*) adj. **1.** Care se află așezat unul față de altul la o distanță mai mare decât cea obișnuită; (despre un întreg) ale cărui elemente componente sunt mai depărtate unele de altele decât de obicei; cu densitate mică. **2.** (Și adv.) Care nu se întâlnește des, puțin frecvent; *p. ext.* neobișnuit, excepțional. **3.** (Și adv.) Care apare, se petrece, se efectuează, se succedă la intervale mari, într-un ritm lent. **4.** Distins, ales, scump; superior, excepțional (ca merit, ca valoare).

RARĂU 1. Masiv muntos în N m-ților Bistriței (Carpații Orientali), între văile Moldovei (la N) și Bistriței (la S), alcătuit din șisturi cristaline și calcare mezozoice. Eroziunea diferențială a scos în evidență calcarele sub formă de turnuri, piramide, blocuri, pereți abrupți, stânci zvelte (ex. Pietrele Doamnei, monument al naturii). Alt. max.: 1 651 m (vf. Rarău). Rezervația științifică Codrul secular Slătioara (1 064 ha), situată pe versantul de E, include păduri seculare de fag în amestec cu brad și molid, cu exemplare rare de tisă (*Taxus baccata*), iar la altitudini mai mari păduri de molid. Pe creastă se află pajiștea numită „plaiul Todirescu" (44 ha), cu un bogat covor vegetal format din arnică, margarete, clopoței de munte etc. Obiectiv turistic. Stație meteorologică. Pârtie de schi. Conform legendei, masivul **R.** s-a numit Dodu, până în anul 1541, denumirea actuală datând din timpul lui Petru Rareș, care i-a atribuit acest nume. **2.** Mănăstire (de călugări) situată pe masivul cu același nume, având biserica cu hramul Sf. Ioan Boguslavul, construită de către Petru Rareș, în timpul celei de-a doua domnii (1541–1546), pe locul unei biserici vechi a fostei sihăstrii Dodu, care data de la sf. sec. 15. În 1538, în timpul refugierii lui Petru Rareș în cetatea Ciceu, aici s-a ascuns Doamna Elena (soția sa) cu copiii, fiind ocrotiți de călugării sihăstriei Dodu. Drept recunoștință, domnul a sprijinit construirea bisericii și a poruncit ca sihăstria și muntele să se numească Rarău. Jefuită și devastată de mai multe ori, mănăstirea a fost desființată de austrieci în 1786, fiind reînființată în 1918; în 1959 a devenit schit, iar din 1990 mănăstire. Aici se află o icoană a Maicii Domnului, considerată făcătoare de minuni.

RAREFACȚIE (< fr.) s. f. Scăderea densității sau a cantității locale a unei substanțe (ex. r. osoasă, caracteristică osteoporozei).

RAREFIA (< fr.) vb. I tranz. A micșora densitatea unui gaz. ✦ Refl. (Despre gaze) A-și micșora densitatea, a deveni mai rar.

RAREORI (< *rare* + *ori*) adv. Nu prea des (în timp); uneori, câteodată.

RAREȘ, Ștefania (n. 1938, Dumbrăveni, jud. Suceava), cântăreață de muzică populară. Repertoriu original de cântece de petrecere și de joc, în care valorifică elemente muzicale și poetice caracteristice liricii tradiționale din N Moldovei.

RARIȘTE (< *rar*) s. f. Pădure sau porțiune dintr-o pădure în care arborii sunt rari. **R.** *de limită*, vegetație caracteristică pentru etajul subalpin, care face tranziția de la pădurea încheiată la tufișurile subalpine. Este alcătuită din arbori din ce în ce mai rari și mai scunzi, deformați de vânt (adesea cu formă „de steag"), chirciți, printre care se dezvoltă tufe de jneapăn din ce în ce mai abundente o dată cu creșterea altitudinii. În decursul timpului, ca urmare a pășunatului în golul de munte, cele mai multe rariști au dispărut, fiind înlocuite cu vegetație de pajiște sau tufărișuri scunde de ienupăr și afin. Se situează între limita superioară naturală a pădurii încheiate și limita superioară a arborilor izolați.

RARITATE (< lat., fr., it.) s. f. **1.** Caracterul a ceea ce este rar. **2.** Lucru rar întâlnit, puțin frecvent sau, *p. ext.*, considerat ca o curiozitate, care atrage atenția, excepțional.

RARIȚĂ (< bg.) s. f. Unealtă agricolă asemănătoare plugului, cu două cormane care răstoarnă brazda în ambele părți; se folosește la semănăturile de cartofi și la alte culturi.

RAROTONGA, insulă vulcanică în SV arh. Cook (Pacificul de Sud),

situată la 3 400 km de Noua Zeelandă; 67,1 km² (cea mai mare din arh. Cook). Oraș pr.: *Avarua*. Alt. max.: 652 m (Mount Te Manga). Plantații de bananieri, cocotieri, citrice ș.a. Vizitată în 1789 de rebelii de pe vasul britanic Bounty. Sub protectorat britanic (1888–1901), din 1901 aparține Noii Zeelande.

RAS, -Ă (< *rade*) adj. **1.** (Despre păr, barbă, mustăți) Tăiat de la rădăcină. ✦ (Despre persoane) Care are părul (de pe obraz) tăiat până la piele; fără barbă și mustăți; bărbierit. **2.** (Despre lucruri) De pe care s-a înlăturat prin răzuire stratul exterior. ✦ Tăiat în bucăți subțiri, mărunte, prin frecare pe râzătoare. **3.** (Despre suprafețe, terenuri) Neted, drept. ✦ (Adverbial) Aproape atingând o suprafață (pământul, apa); razant. **4.** (Despre recipiente) Plin până la refuz, foarte plin. ✧ *tăiere rasă* (în *ras*), exploatare a pădurii prin tăierea tuturor arborilor de pe respectiva parcelă.

RA'S (RĀS) 1. Cuvânt arab semnificând un promontoriu sau un vârf. **2.** În Ethiopia intră în titlul unui conducător politic sau militar al unei provincii.

RĀS AL-KHAIMAH, emirat în SE G. Persic, în Emiratele Arabe Unite; 1,7 mii km²; 187 mii loc. (2002). Centrul ad-tiv: *Rās al-Khaimah*. Plantații de curmali. Creșterea caprinelor și ovinelor. Pescuit de perle. Expl. de gaze naturale. A intrat în federația Emiratelor Arabe Unite în 1972.

RAS ASIR v. **Guardafui.**

RASAT, -Ă (< fr.) adj. De rasă; *p. ext.* select, distins, stilat.

RĀ'S AT-TANNŪRAH (RAS TANURA), oraș în ESE Arabiei Saudite, în peninsula omonimă, port petrolier la G. Persic; 6,3 mii loc. (1992). Mare centru de exploatare și prelucr. a petrolului (rafinării). Pipeline-uri pentru exportul de petrol brut.

RAS AT-TÎB v. **Bon.**

RASĂ[1] (< fr., germ.) s. f. **1.** (BIOL.) Grup de indivizi aparținând aceleiași specii de microorganisme, plante sau animale, prezentând unele caractere comune, constante, conservate ereditar. **2.** *Rase omenești* = grupări mari, naturale, de oameni, unitare prin origine și printr-un ansamblu de caractere somatico-ereditare (pigmentația pielii, forma nasului și dispoziția nărilor, epicantusul, forma și dispoziția oaselor malare, aspectul secțiunii firului de păr etc.), dar având o mare variabilitate individuală, apărută ca rezultat al evoluției în condiții diferite de mediu. *R. o.* sunt expresia variabilității speciei umane *Homo sapiens sapiens*. Antropologia modernă consideră că rasele sunt populații ce diferă una de alta prin frecvența anumitor gene. Antropologia clasică consideră că ar exista trei rase mari principale, împărțite la rândul lor în rase secundare: **a)** *r. europidă* sau *caucaziană* (cu rasele secundare mediteraneană, nordică, est-europidă etc.); **b)** *r. mongolidă* (cu rasele secundare nord-asiatică, amerindiană, nord-chineză etc.); **c)** *r. negridă* sau *negrid-australidă* (cu rasele secundare australoidă, veddoidă, jawaneză, singaleză etc.). **3.** (ZOOT.) Grup individualizat de animale domestice din aceeași specie, cu proprietăți biologice și productive asemănătoare. ✧ *R. amelioratoare* = **r.** specializată, consolidată și cu calități productive ridicate, având mare valoare de prăsilă; este folosită la îmbunătățirea calitativă a raselor locale. ✧ *R. ecologică* = **r.** atașată de un anumit biotop; ecotip. *R. geografică* = **r.** atașată de o anumită regiune din arealul speciei, nu de un biotop definit; subspecie. ✧ Loc. *De rasă* = de soi bun; select.

RASĂ[2] (< sl.) s. f. Veșmânt din postav, larg și lung până la călcâie, purtat de călugări și de călugărițe.

RASCOLNIC, -Ă (< rus.) s. m. și f. Adept al unei secte care s-a despărțit de Biserica ortodoxă rusă în 1654, din cauza reformelor introduse de patriarhul Nikon, rămânând fidelă așa-numitului „rit vechi".

RAS EL-ABIAD v. **Blanc.**

RASEOLOGIE (< *rasă*[1] + gr. *logos* „studiu") s. f. Parte a antropologiei care studiază rasele omenești.

RAS HAFUN v. **Hafun, Ras ~.**

RASHNU (în zoroastrism), zeul ordaliei și păzitorul podului Cinvat, care duce în lumea de dincolo, personificare a dreptății. Cântărește cu o balanță de aur, la Judecata de Apoi, faptele bune și rele.

RASHT (RESHT), oraș în NV Iranului situat la 24 km S de țărmul M. Caspice, centrul ad-tiv al prov. Gilān; 417,8 mii loc. (2004). Nod rutier. Centru comercial. Ind. de prelucr. a lemnului, sticlăriei, textilă (țesături de mătase și de bumbac, saci de iută, covoare), alim. (prelucr. ceaiului și a orezului). Baraj și lac de acumulare (1962) pe râul Safid. Menționat documentar din sec. 14.

RASIAL, °Ă (< fr.) adj. Care aparține rasei, privitor la rasă. ✧ *Discriminare r.* v. *discriminare.*

RASISM (< fr.) s. n. Teorie social-politică, care susține inegalitatea biologică și intelectuală a raselor umane, precum și caracterul determinant în istorie al particularităților rasiale ale oamenilor, ale luptei dintre rase. La mijlocul sec. 19, francezul Joseph Arthur de *Gobineau* a căutat să argumenteze (1855) prima concepție rasistă, proclamând pe arieni „rasa superioară", și prin aceasta inegalitatea raselor. În perioada interbelică și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, **r.**, exprimat în special prin antisemitism, a devenit ideologie și politică oficială a statelor cu regim fascist. Apartheidul în Africa de Sud și Ku-Klux-Klanul în S.U.A. au dat dimensiuni aberante **r.**

RASIST, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. S. m. și f. Adept al rasismului.

RASK [rasg], **Rasmus Khristian** (1787–1832), lingvist danez. Poliglot. Prof. univ. la Copenhaga. Întemeietor, alături de Fr. Bopp și J. Grimm, al lingvisticii comparate indo-europene. Primul lingvist care a analizat fenomenul mutației consonantice în limbile germanice. Op. pr.: „Cercetări asupra limbii vechi nordice, sau originea limbii islandeze".

RASMUSSEN [rasmusən], **Knud Johan Victor** (1879–1933), explorator polar și etnolog danez. A participat la expedițiile daneze din Groenlanda (1902–1904, 1906–1908, 1909 și 1910–1911), precum și la câteva expediții polare (între 1912 și 1933). A traversat pentru prima oară (1921–1924) America de Nord, de la E la V, în zona de dincolo de Cercul Polar, considerată cea mai lungă expediție cu sănii trase de câini din istoria Arcticii. A pus bazele (1910) stațiunii Cap York la Thule (Groenlanda) și a studiat viața eschimoșilor și originea lor („Mituri și legende din Groenlanda", „De-a lungul Americii Arctice").

Knud Johan Victor Rasmussen

RASMUSSEN [rasmusen], **Poul Nyrup** (n. 1943), om politic danez. Social-democrat. Prim-min. (1993–2001). În timpul mandatului său se organizează un referendum (28 sept. 2000), prin care danezii se opun introducerii monedei europene unice — euro; la 25 mart. 2001, Danemarca aderă la spațiul Schengen.

RASOL (< bg., scr., rus.) s. n. Fel de mâncare preparat din carne fiartă (cu diferite ingrediente). ✦ Sortiment de carne de bovine sau de porcine, din care se prepară această mâncare. ✧ Expr. *A da rasol* = a face un lucru de mântuială.

RASOVA, com. în jud. Constanța, situată în NV pod. Oltinei, pe dr. văii Dunării; 3 947 loc. (2005). Expl. de calcar și de cretă. Centru pomi-viticol. Pescuit. Țesături și piese de port popular. Biserica Sf. Nicolae.

RASPE, Rudolph Erich (1737–1794), scriitor german. Erudit. Preocupări în științele naturii, matematică; anticar și editor; traduceri din literatura engleză. Celebru pentru lucrarea sa „Aventurile baronului Münchhausen".

RASPUTIN (NOVÎH), Grigori Efimovici (1864/1865 sau 1872– 1916), călugăr și aventurier rus. Fiul unor țărani din Siberia. Mistic. Favorit al familiei țarului Nicolae II, mai ales al țarinei Aleksandra Fiodorovna (care-l numea „omul lui Dumnezeu"), deoarece îi crease iluzia că este singurul care îi poate salva fiul (țareviciul Aleksei) bolnav de hemofilie. A avut o mare influență în politică. A scandalizat opinia publică prin orgiile sale. Asasinat de prințul Feliks F. Iusupov, în urma unei conjurații de palat.

RASPUTIN, Valentin Grigorievici (n. 1937), scriitor rus. Povestiri și nuvele despre viața satului contemporan, pătrunse de dramatism, cu o problematică morală („Bani pentru Maria", „Ultimul termen", „Pururea adu-ți aminte", „Cât trăiești să tot iubești", „Incidentul").

Grigori Efimovici Rasputin

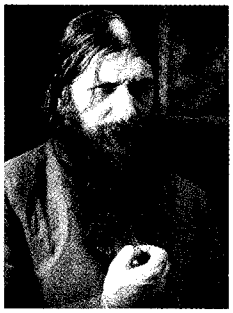

Rastatt. Castelul Rastatt

RAȘSEL s. n. Fundație rutieră excutată din unul sau mai multe straturi, cilindrate, de piatră spartă cu granule de dimensiuni mari, folosită la macadamuri în locul fundației executate din blocaj.

RAST, com. în jud. Dolj, situată în lunca și pe terasele de pe stg. Dunării, la granița cu Bulgaria; 3 658 loc. (2005). Vestigii neolitice (milen. 4 î.Hr.) reprezentate prin statuete antropomorfe din lut ars, cu brațele în cruce, decorate cu motive geometrice. În satul **R.**, menționat documentar în 1535, se află biserica cu dublu hram Sf. Nicolae și Sf. Parascheva (1844), cu picturi murale interioare originare.

RAS TANURA v. **Rā's at-Tannūrah.**

RASTATT (RASTADT) [raștat], oraș în SV Germaniei (Baden-Württemberg), în C. Renană, pe dr. Rinului, la 30 km SV de Karlsruhe; 46,2 mii loc. (2002). Constr. de mașini și de instrumente de precizie; produse textile; fabrici de mobilă, bere și hârtie. Monumente (castel baroc din sec. 17–18). Turism. Menționat în 1207. Aici s-au încheiat, la 6 mart. și 7 sept. 1714, tratatele de pace care, împreună cu cel de la Utrecht (1713), puneau capăt Războiului pentru Succesiune la Tronul Spaniei (1701–1714); prin acestea împăratul german Carol VI a recunoscut dinastia Bourbonilor în Spania, iar Habsburgii au primit actualul teritoriu al Belgiei și posesiunile franceze și spaniole din Italia.

RASTEL (< it., germ.) s. n. **1.** Suport compartimentat pentru păstrarea, prin așezare rezemată, a mai multor obiecte de același fel (arme, schiuri, biciclete etc.) **2.** Subansamblu al unor mașini de filat și al mașinilor de răsucit firele textile, având rolul de a susține materialul cu care se alimentează aceste mașini.

RASTENBURG, denumirea germană a orașului polonez Ketrzyn din Prusia Orientală. Aici a avut loc, la cartierul general german, atentatul eșuat, organizat de un grup de opoziționiști militari și civili și pus în aplicare de colonelul von Stauffenberg (20 iul. 1944) împotriva lui Adolf Hitler.

RAȘTER (< germ.) s. n. Dispozitiv optic compus dintr-o placă de sticlă pe care sunt trasate combinații de linii foarte subțiri sau de puncte și care se așază, la fotoreproducere, în fața plăcii fotografice, pentru descompunerea imaginii în puncte de aceeași densitate; sită fotografică.

RASTRELLI 1. Bartolomeo Carlo R. (c. 1675–1744), sculptor și arhitect italian. Stabilit (1716) în Rusia, la Sankt-Petersburg; autorul statuii ecvestre a lui Petru cel Mare din oraș. **2. Bartolomeo Francesco R.** (c. 1700–1771), arhitect rus de origine italiană. Fiul lui **R. (1).** Cel mai de seamă reprezentant al barocului rus. A construit Palatul de iarnă (1754–1762) și mănăstirea Smolnîi (1748–1754) la Sankt-Petersburg, biserica Sfântul Andrei din Kiev, Palatul de vară de la Țarskoe Selo (1752–1757).

RAȘTRU (< germ.; lat. *rastrum* „greblă") s. n. Ansamblul liniilor (orizontale) în care este descompusă o imagine de televiziune. Conform normei de televiziune din România, **r.** este format din 625 de linii.

RASŪLIZI, dinastie musulmană care a stăpânit Yemenul și Hadramaut (1229–1454), întemeiată de ʾUmar I ibn Alī (1229–1250). Înlăturată de dinastia Tāhirizilor.

RAȘCĂ s. f. **1.** Unealtă pescărească în formă de prăjină, cu care pescarii împing frânghiile năvodului pe sub gheață de la o copcă la alta. **2.** Unealtă cu mâner de lemn având la capăt un ac metalic gros, folosită la operația de cătrănire a plutelor.

RAȘCHETA *(< raşchetă)* vb. I tranz. **1.** A curăța de vopsea sau de

rugină o piesă cu ajutorul raşchetei **(1).** ✦ A rade parchetul cu o raşchetă **(1)** pentru a-l curăţa. **2.** A prelucra o tencuială cu raşcheta **(3).**

RAŞCHETĂ (< it.) s. f. **1.** (TEHN.) Unealtă de forma unei bare plate din oţel, cu unul sau cu ambele capete ascuţite şi îndoite la 90°, folosită la răzuit. **2.** (NAV.) Unealtă în formă de perie de bordaj, la care perii sunt înlocuiţi cu o bucată prismatică de cauciuc, folosită la curăţirea punţii. **3.** (CONSTR.) Unealtă în formă de perie la care perii sunt înlocuiţi cu cuie, folosită pentru a fasona, pe tencuieli proaspete, şanţuri mici, dese, dispuse regulat.

RAŞCOV, com. în Republica Moldova (Dubăsari). Catedrală romano-catolică Sf. Caetan, construită în sec. 17. Sit arheologic cu aşezări tripoliene (sec. 4–3 î. Hr.). Târg şi punct vamal la trecerea peste Nistru (sec. 16–18).

RAŞEL (< germ.) s. n. (IND. TEXT.) Maşină rectilinie de tricotat.

RAŞID AD-DIN, Fadl Allah (1247–1318), istoric persan. Vizir şi medic aflat în slujba hanilor mongoli din Iran. Autor al unei istorii universale, intitulată „Suma istoriilor", care îi menţionează pe români în luptele cu tătarii din 1241–1242; *kara ulak,* cei aflaţi între Dunăre şi arcul carpatic, şi *ulak,* românii din Ţaratul Vlaho-Bulgar.

RAŞPEL (< germ.) s. n. Pilă de oţel cu una sau cu mai multe feţe prevăzute cu dantură discontinuă, de obicei grosolană, pentru prelucrarea manuală sau mecanizată (netezire, darea formei) a pieselor metalice de duritate mică sau a pieselor nemetalice.

RAŞTRAKUŢI, dinastie şi stat medieval indian întemeiat în V Deccanului în c. 625 la Ellichpur (Mahārāshtra) de familia Raştrakuta. În sec. 8–10 a fost cel mai puternic stat din peninsula Hindustan. Şi-a încetat existenţa în 974.

RATA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A da greş, a nu reuşi; a scăpa, a pierde o ocazie. **2.** Intranz. (Despre explozibile, arme de foc) A nu lua foc la declanşare. **3.** Refl. A nu reuşi să se afirme, să se realizeze.

RATAK, lanţ insular în Insulele Marshall, alcătuit din 16 ins. coraligene, situat în V Oc. Pacific, constituind arcul oriental al arh. Marshall, extins pe direcţie NV–SE, pe 1 130 km lungime. Ins. pr.: Majuro (30 km^2; aici se află capitala statului Marshall, *Dalap-Uliga-Darrit*), Maloelap (9,7 km^2), Wotje (8,2 km^2), Likiep, Rongerik, Rongelap, Bikini. Plantaţii de cocotieri şi bananieri.

RATAT, -Ă *(< rata)* adj. (Despre acţiuni) Care a dat greş; nereuşit, neizbutit, eşuat. ✦ (Despre oameni; şi subst.) Care nu a reuşit să se realizeze, să se afirme pe măsura posibilităţilor sale.

RATATINARE (după fr. *ratatiner*) s. f. (ANAT.) Tulburare profundă de nutriţie caracterizată prin reducerea dimensiunilor şi zbârcirea celulelor, ca urmare a pierderii apei intracelulare.

RATĂ (germ.) s. f. **1.** Cotă, parte eşalonată dintr-o datorie sau dintr-o obligaţie, care urmează să fie plătită la un termen dinainte fixat. Loc. *În rate* = cu plata eşalonată în părţi (de obicei egale). **2.** Raport (procentual) între doi indicatori. (FIN.) *Rate financiare* = raportul dintre două elemente ale situaţiei financiare ale unei întreprinderi, care se condiţionează din punct de vedere economic. **R.** financiare exprimă diferitele forme ale eficienţei economice. ✦ *R. dobânzii* = raportul procentual dintre dobânda încasată sau de plătit şi suma împrumutată. ✦ *R. anuală a inflaţiei* = creşterea medie a preţurilor de consum într-un an faţă de anul precedent. Se calculează ca un raport, exprimat procentual, între indicele mediu al preţurilor dintr-un an şi cel precedent, din care se scade 100. ✦ *R. profitului* v. *rentabilitate.* ✦ Curs (ex. **r.** schimbului). *R. anuală a natalităţii,* indice ce măsoară frecvenţa naşterilor prin raportarea numărului născuţilor vii în anul respectiv la numărul total al populaţiei.

RATCA, lac situat în lunca râului Sărata (afl. stg. al Ialomiţei), în perimetrul com. Jilavele (jud. Ialomiţa). Supr.: 3,37 km^2; lungime: 4 km; lăţ. max.: 2 km; ad. max.: 3 m. Folosit pentru irigaţii şi piscicultură.

RATEAU [rato], **Auguste** (1863–1930), inginer francez. Prof. univ. la Paris. Invenţii privind „turbomaşinile", concepând (1901) o turbină multicelulară cu acţiune, ce-i poartă numele; a realizat un turbocompresor ce permite zborul avioanelor la mare înălţime (1917).

RATEU (< fr.) s. n. **1.** Defecţiune în funcţionarea motorului cu electroaprindere, care constă în arderea unei părţi a amestecului combustibil fără dezvoltare de lucru mecanic util. Se manifestă prin producerea flăcării în colectorul de admisie, însoţită de efectul sonor numit „tuşire". **2.** Cartuş a cărui încărcătură de azvârlire nu a luat foc în urma percuţiei capsei. **3.** Proiectil care nu a explodat la ţintă. **4.** (Fam.) Gafă.

RATHENAU 1. Emil (1838–1915), industriaş german. A fondat (1883) Deutsche Edison-Gesellschaft care produce echipament electric. Din 1887 şi-a schimbat numele în Allgemeine-Elektrizitäts-Gesellschaft (AEG). A produs în societatea sa aluminiu pentru uz industrial. **2. Walther** (1867–1922), om politic şi industriaş german. Fiul lui **R.1.** A reorganizat economia germană după Primul Război Mondial şi a pus bazele Partidului Democrat German (1918). Ca ministru de Externe (1922), a participat la conferinţele de la Genova şi a semnat Tratatul de la Rapallo dintre Germania şi Rusia Sovietică. Asasinat de terorişti naţionalişti.

RATHKE, Martin Heinrich (1793–1860), medic german. Anatomo-patolog. Prof. la Dorpat, azi Tartu (Estonia) şi Königsberg, azi Kaliningrad (Federaţia Rusă). A descris pentru prima dată (1839) structura embrionară cunoscută ca „punga lui **R.**" din care se diferenţiază lobul anterior şi glanda pituitară.

RATICID, -Ă ({s} fr. *rat* „şobolan" + lat. *-cida* „care ucide") adj., s. n. (Substanţă) care stârpeşte şobolanii.

RATIERĂ (< fr.) s. f. Dispozitiv la războiul mecanic de ţesut, cu ajutorul căruia se ridică şi se coboară iţele pentru formarea rosturilor.

RATIFICA (< fr., lat. m.) vb. I tranz. (DR.) A face o ratificare.

RATIFICARE *(< ratifica)* s. f. (DR.) Act al organului suprem al puterii de stat, prin care statul îşi manifestă voinţa de a deveni parte la un tratat. ✧ *Instrument de r.* = act prin care un stat face cunoscută îndeplinirea formalităţilor cerute de legea internă pentru exprimarea consimţământului său de a fi legat printr-un tratat.

RATINARE (după fr. *ratiner*) s. f. Operaţie de finisare a ţesăturilor de lână scămoşate, prin care fibrele de pe suprafaţa ţesăturii se strâng şi se răsucesc în fascicule.

RATING [reitiŋ] (cuv. engl. „evaluare") s. n. **1.** Estimarea numărului de telespectatori care urmăresc programele TV. **2.** (FIN.) ***R. de credit*** = evaluarea formală a creditului acordat unei persoane fizice sau întreprinderi, în ce priveşte îndeplinirea obligaţiilor de plată a serviciului datoriei şi a capacităţii viitoare de rambursare a creditului. **R.** de credit este evaluat de bănci şi de agenţii de **r.** specializate.

RATISBONA v. **Regensburg.**

RĂTISCHE ALPEN v. **Retici, Alpii ~.**

RAȚIȚE (< fr.; {s} lat. *ratis* „plută") s. f. pl. (ZOOL.) Acarinate.

RATKE (RATICHIUS), Wolfgang (1571–1635), pedagog german. Unul dintre întemeietorii didacticii. A subliniat importanța principiului intuiției în procesul școlar și învățământului laic în limba maternă.

RATON (< fr.) s.m. Mamifer omnivor din familia Procyonide, de 40–60 cm lungime, cu blana cenușiu-negricioasă (*Procyon lotor*), în dreptul ochilor și pe față prezintă o dungă lată neagră. Coada stufoasă, cu 5–10 inele albicioase. Este răspândit în America de Nord și Centrală; introdus în crescătorii în Europa, de unde s-a răspândit spontan în natură. Câteva specii înrudite sunt răspândite, pe areale mici, în America de Sud și Centrală și în ins. din M. Caraibilor. Sin. ursuleț spălător.

RATSIRAKA, Didier (n. 1936), amiral și om politic malgaș. Președinte al Consiliului Suprem al Revoluției (din 1975; în 1975–1976, șef al statului și prim-min.). Președinte al Republicii Democratice Madagascar (1976–1993, 1997–2002).

RATTIGAN [rætigən], **Sir Terence Mervyn** (1911–1977), dramaturg englez. Autor de comedii de mare succes („Principele și balerina", „Cine este Sylvia?") și drame („Mese separate", „Cadetul Winslow", „Ross", „Elogiul dragostei"), în care conturează cu ironie viciile și virtuțile societății contemporane, unele dintre ele ecranizate.

RATTLE [rætl], **Simon Sir** (n. 1955), dirijor englez. Repertoriu larg: lucrări clasice (Brahms, Beethoven), muzică contemporană (Boulez, Bernstein), concert simfonic, operă. Dirijor și director muzical la celebre orchestre europene (Filarmonica din Berlin).

RATZEL [rɑtsəl], **Friedrich** (1844–1904), etnograf și geograf german. Prof. univ. la München și Leipzig. A călătorit în Europa și America de N, lucrările sale conținând mult material faptic. A folosit primul și a descris conceptul de „Lebensraum" (spațiul vital). A elaborat (1869) concepția determinismului geografic (sub influența lui Darwin), arătând raporturile între om, stat și mediul înconjurător în societățile primitive, a fondat antropogeografia și a pus bazele geopoliticii („Antropogeografia", „Geografia politică", „Pământul și viața").

RATZINGER [rɑtsiŋər], **Joseph** (n. 1927), prelat german. Papă (din 19 apr. 2005), sub numele de Benedict XVI. Arhiepiscop de München și cardinal

Joseph Ratzinger, papa Benedict XVI

(1977). Prefect al Congregației pentru doctrina creștină (1981). A prezidat comisia de redactare a „catehismului universal" publicat în 1992. Teologia sa este o sinteză între tomism, personalism și noua teologie a lui Henri de Lubec și Hans Urs von Balthasar („Spiritul liturghiei", „Adevăr și toleranță". Credința creștină și religiile lumii"). Militează pentru păstrarea tradițiilor în Biserica Catolică.

RAȚ, Giurgiu (Gheorghe) (?–1611), căpitan de origine sârbă în serviciul domnilor Mihai Viteazul și Radu Șerban. S-a remarcat în campaniile din Transilvania ale celor doi domni.

RAȚĂ (cuv. autohton) s. f. Pasăre înotătoare din ordinul anseriformelor, cu cioc lățit, cu trunchi scurt și îndesat și picioare deplasate spre partea posterioară a trunchiului. Masculul are de obicei penajul mai viu colorat. Există numeroase specii, majoritatea fiind migratoare. Se disting *rațe de suprafață,* din subfamilia Anatine, care se hrănesc prin agitarea apei și basculatarea corpului pentru a căuta hrana în apă, fără a se scufunda cu totul (ex. rața sălbatică mare, rața mică, rața lingurar) și *rațe scufundătoare,* subfamilia Aythyine, care se scufundă și înoată sub apă (ex. rața sunătoare). ✧ *R. sălbatică mare* = strămoșul celor mai multe rase de rațe domestice *(Anas platyrhynchos).*

Rațe

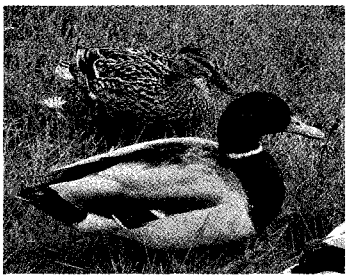

R.-lingurar = rață cu ciocul lung, lățit la capăt ca o lingură *(Anas clypeata)*; cuibărește rar în România, mai ales în Delta Dunării. *R. mandarin* (*Aix galericulata*), originară din China; masculul prezintă un colorit foarte original. *R. sunătoare* (*Bucephala changula*), răspândită în pădurile din nordul Eurasiei.

RAȚCĂ (< scr.) s. f. (ZOOT.) **1.** Varietate de oi țurcane cu lână groasă și cu coarnele răsucite ca un tirbușon; se cresc în Banat. **2.** Lână neomogenă, de calitate inferioară, produsă de oile din rasa rațcă **(1).**

RAȚIE (< lat., fr., it.) s. f. **1.** Porție (mai ales de hrană) socotită ca fiind necesară pentru un timp determinat și fixată după o anumită normă. ✧ (FIZIOL.) *R. alimentară* = cantitate de alimente necesară unui om pentru o zi. *R. a.* de întreținere a unui om adult în repaus trebuie să aibă o valoare energetică minimă de 2 400 de calorii. (ZOOT.) *R. de hrană* = cantitatea de nutreturi dată unui animal în curs de 24 de ore. Conține necesarul de substanțe nutritive și este adaptată după specie, vârstă, sex, stare fiziologică etc. **2.** (MAT.) Număr constant egal cu diferența a doi termeni consecutivi ai unei progresii aritmetice sau egal cu câtul a doi termeni consecutivi ai unei progresii geometrice. ✧ *Medie și extremă r.* = divizarea unui segment dat printr-un punct în două segmente, în așa fel încât pătratul distanței de la o extremitate a segmentului la punct să fie egal cu produsul dintre lungimea segmentului și distanța de la punct la cealaltă extremitate.

RAȚIONA *(< rațiune)* vb. I intranz. A judeca, a gândi în mod rațional, logic.

RAȚIONAL, -Ă (< fr., lat., it.) adj. **1.** (Și adv.) Conform cu rațiunea, logic; care aparține rațiunii, provenit din rațiune; (despre oameni) înzestrat cu rațiune. **2.** (Și adv.) Care se face cu judecată, cu măsură; care este conform unor principii sistematice, metodice; socotit, măsurat, cumpătat. **3.** (MAT.) *Număr r.* v. *număr. Funcție r.* v. *funcție.*

RAȚIONALISM (< fr.) s. n. (FILOZ.) Doctrinele filozofilor din sec. 17–18 (Descartes, Spinoza, Leibniz) care au susținut posibilitatea dobândirii și justificării cunoașterii exclusiv prin rațiune sub forma unui sistem deductiv unic; opus *empirismului.* ✧ P. ext. Orice doctrină în care este preferată rațiunea în detrimentul simțurilor (Parmenide, Platon, Kant ș.a.) sau rațiunea ca opusă credinței (incluzând empiriștii).

RAȚIONALIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care ține de raționalism, care este propriu raționalismului. **2.** S. m. și f. Adept al raționalismului.

RAȚIONALITATE s. f. Ceea ce poate fi descris ca fiind rațional în comportamentul, gândirea, decizia și alte activități ale ființei umane.

RAȚIONALIZA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A face o raționalizare **(2). 2.** A reglementa, a limita prin anumite restricții consumul unor produse deficitare. **3.** (MAT.) A transforma o fracție al cărei numitor este irațional într-o fracție cu numitor rațional. **4.** (FIZ.) A supune operației de raționalizare **(4)** formule, sisteme de unități de măsură etc.

RAȚIONALIZARE (< *raționaliza*) s. f. **1.** Acțiunea de a raționaliza. **2.** Îmbunătățire, perfecționare adusă organizării producției și a muncii, proceselor tehnologice în scopul: creșterii producției, economisirii de materii prime, combustibil, sporirii productivității muncii etc. Constituie, de asemenea, **r.** și rezolvarea unor probleme tehnice de natura inovațiilor, având însă efecte economice mai restrânse decât acestea. **3.** (MAT.) Operația prin care se raționalizează o fracție. **4.** (FIZ.) Alegere convenabilă a anumitor unități de măsură cu scopul de a le elimina factorul 4π, care apare în numeroase formule din electromagnetism și a ușura astfel calculele (4π reprezintă unghiul solid total exprimat în steradiani). **5.** (SOCIOL.) Procesul de înlocuire treptată a metodelor tradiționale de organizare socială, cu caracter informal și spontan, pun reguli și proceduri formale de administrare eficientă. În general procesul prin care ideile religioase tradiționale pierd din importanță, iar ideile bazate pe știință și calcul rațional devin dominante.

RAȚIONAMENT (după fr. *raisonnement*) s. n. Formă logică fundamentală care constă dintr-o înlănțuire de propoziții și prin care se obțin cunoștințe noi (sub formă de concluzii) din cunoștințe anterioare (asumate ca premise), în două feluri: *inductiv* (când premisele sunt, de regulă, propoziții de observație, iar concluzia este o propoziție teoretică mai generală) sau *deductiv* (când cel puțin una din premise este o propoziție teoretică sau o propoziție redând o exemplificare). V. *inferență*. ✦ P. ext. șir de argumente folosite de cineva în judecarea unei chestiuni sau pentru a-și susține punctul de vedere.

RAȚIU 1. Adrian (1928–2005, n. București), compozitor român. Prof. univ. la București. Poziție deschisă înnoirilor de limbaj, dar netributară modelor. Predilecție pentru tehnica modurilor complementare. Creație predominant instrumentală, muzică de cameră (ciclul „Convergențe") și simfonică. **2. Dan** (n. 1969, București), dirijor și compozitor român. Fiul iui **R. (1).** Carieră dirijorală în România și țările europene (Germania, Austria).

RAȚIU 1. Ioan R. (1828–1902, n. Turda), om politic român. Unul dintre conducătorii luptei de eliberare națională a românilor din Transilvania, participant la Revoluția din 1848–1849. În 1863–1864 a fost deputat și secretar al Dietei Transilvaniei din Sibiu. Adversar al pactului dualist austro-ungar, **R.** a fost unul dintre inițiatorii *Pronunciamentului de la Blaj din 1868* și ai *Memorandului din 1892* și unul dintre întemeietorii Partidului Național Român din Transilvania (1881), al cărui președinte a fost între 1889 și 1890. A fost conducătorul delegației, formată din 300 de români, care trebuia să prezinte împăratului, la Viena, textul Memorandului din 1892. Judecat și condamnat la doi ani închisoare, a fost eliberat după 15 luni, în urma protestelor opiniei publice din țară și din străinătate. **2. Ion R.** (1917–2000, n. Turda), om politic și de afaceri român. Național-Țărănist. După sept. 1940, a cerut azil politic în Marea Britanie. Colaborează la emisiunile BBC. În exil, s-a implicat activ în organizarea diasporei. Membru în Comitetul Executiv al Mișcării Românilor Liberi și al Uniunii Mondiale a Românilor Liberi. După repatrierea sa (ian. 1990), a devenit unul dintre conducătorii P.N.Ț.C.D. Autor al mai multor lucrări: „România de astăzi: comunism sau independență", „În așteptarea redeșteptării".

RAȚIUNE (lat.) s. f. **1.** Capacitatea intelectuală de a cunoaște cognitiv adevărul fie în mod direct, fie prin intermediul unui proces de inferență; gândire (logică), judecată **(1),** minte. **2.** Temei; motiv justificare. ✧ *R. de stat* = motiv de ordin superior politic, în funcție de care o autoritate de stat poate lua unele măsuri în problemele majore ale politicii interne și externe. ✧ Expr. *Rațiunea de a fi a unui lucru* = sensul, finalitatea (existenței) unui lucru; ceea ce justifică existența lui. **3.** (LOG.) *R. suficientă* = lege, principiu fundamental al gândirii formulat de G. W. Leibniz, în virtutea căruia orice fapt trebuie să aibă un temei pentru care este astfel, iar nu altfel.

RAU, Johannes (1931–2006), om politic german. Social-democrat. Președinte al Republicii (1999–2004).

RAU, Sir Benegal Narsing (1887–1953), jurist și om politic indian. Autorul constituțiilor din Birmania (1947) și India (1950). Înalt funcționar O.N.U.; a contribuit la încetarea focului (1953) în conflictul coreean.

RAUCH [rauh], **Christian Daniel** (1777–1857), sculptor german. Reprezentant al neoclasicismului. Portrete („Goethe"), statuară („Frederic cel Mare") și monumente funerare (sarcofagul reginei Luiza).

RAUH, Frédéric (1861–1906), filozof francez. A afirmat posibilitatea unei morale pozitive, caracterizată printr-o atitudine obiectivă, impersonală, deschisă diversității experiențelor individuale și colective („Experiența morală").

RAUSCHENBERG [rauʃənberg], **Robert** (n. 1925), pictor și scenograf american. Unul dintre pionierii pop art-ului: „Octava", „Benzi (B + C)", seria „Revolvere". După 1961 folosește *serigrafia*. Decoruri și costume pentru spectacole de dans.

RAVAC (< tc.) s. n. Must care se scurge de la sine, fără presare, din boabele de struguri și din care se obțin vinuri de calitate superioară.

RAVAGIU (< fr.) s. n. (Mai ales la pl.) Pagubă foarte mare, distrugere,

Ioan Rațiu

Ion Rațiu

stricăciune cauzată de fenomene ale naturii, de boli, de războaie etc.

RAVAILLAC [ravaiak], **François** (1578–1610), călugăr francez. L-a asasinat pe regele Henric IV al Franței la 14 mai 1610. Condamnat la moarte și executat.

RĂVANA (în mitologia hindusă), principe cu zece capete și 20 de brațe din grupul de demoni Rāhșasaj, învins de zeul Vișnu, născut ca fiu al regelui Rāma.

RAVEL, Maurice (1875–1937), compozitor francez. Scriitură excelând prin limpezime și puritate, prin perfecțiunea orchestrației, lirismul profund și inventivitate. A adus modificări majore în limbajul armonic al epocii, fără a se rupe de sistemul tonal. Muzică de un mare rafinament, plină de poezie, dar de o mare claritate formală. A compus în toate genurile, de la lucrări camerale (vocale sau instrumentale, în mod deosebit pentru pian), până la piese simfonice („Bolero", „Valsul", „Rapsodia spaniolă"), balet („Daphnis și Chloé") și operă („Ora spaniolă").

RAVENĂ (< fr.) s. f. (GEOMORF.) Formă negativă de relief în general cu adâncimi mai mari de 2 m, rezultată ca urmare a eroziunii în adâncime efectuată de apa de ploaie care se scurge pe versanți; are aspect de vale strâmtă cu versanți abrupți, instabili adâncită în sol sau în depozitele de versant; poate evolua spre un organism torențial. Se formează îndeosebi pe versanți despăduriți, în regiuni cu roci sedimentare neconsolidate.

RAVENNA, oraș în NNE Italiei (Emilia-Romagna), situat la confl. râului Ronco cu Montone, la 8 km V de Marea Adriatică, de care este legat prin canalul Marina di Ravenna; 136,6 mii loc. (2003). Nod feroviar. Rafinărie de petrol. Ind. chimică (îngrășăminte, cauciuc sintetic, mase plastice), a mat. de constr. (ciment), de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă, încălțămintei și alim. (zahăr, conserve, vin). Zăcăminte de gaz metan. Centru comercial. Muzeu Național de Antichități; pinacotecă; Biblioteca Classense cu c. 1 800 de manuscrise și incunabule, între care și o ediție rară, din 1369, a lucrării lui Dante „Divina Comedie". Monumente de arhitectură bizantină și vestigii romane: Amfiteatru; Poarta Aurea; bazilicile San Vitale (525–547), de plan octogonal, cu notabile

Maurice Ravel

mozaicuri (reprezentând pe împăratul Iustinian și pe soția sa, Teodora, cu suitele lor) și decorații în marmură, San Apollinare Nuovo (535–549), cu mozaicuri și cu o campanilă (870–878) și San Apollinare in Classe (sec. 6), cu mozaicuri; catedrală (370–390), cu o campanilă cilindrică din sec. 10, distrusă în 1733 și reconstruită imediat; mausoleele principesei Galla Placidia (440 d.Hr.), sora împăratului Honorius, cu mozaic în interior și al regelui ostrogot Teodoric (520), de plan circular; Baptisteriu (sec. 5); biserica Santa Maria in Porto Fuori (1069); biserica San Francesco (sec. 12) cu mormântul lui Dante Alighieri; palatul fortificat Rocca Brancaleona, datând din perioada venețiană (sec. 15–16); Loggia del Giardinio (1508) ș.a. Monumentele paleocreștine din **R.** au fost incluse (din 1996) în lista Patrimoniului cultural universal. Centru turistic. Stațiune balneară. Primii locuitori au venit aici din *Aquileia.* Ocupat de etrusci și apoi de gali, intră sub autoritatea romană (în 191 î.Hr.) ca municipiu. Important port militar în epoca imperială romană, devine capitala Imperiului Roman de Apus (402–476) și apoi capitala Regatului ostrogot (493–540), după care evoluează ca centru înfloritor în cadrul Imperiului Bizantin (540–700). Centrul Exarhatului cu același nume, menționat documentar în 584. Ocupat de longobarzi (751) și apoi de franci (754), care l-au donat papei (756), devenind domeniu pontifical (cu excepția perioadelor de ocupație venețiană, 1441–1509, și franceză, 1796–1815), până în 1859 când a intrat în componența Regatului Sardiniei.

RAVENSBRÜCK [ra:vnsbruk], localitate în NE Germaniei (Brandenburg), în apropierea orașului Fürstenberg. Între 1939 și 1941, aici a funcționat un lagăr de concentrare nazist pentru femei, iar din 1941 și pentru bărbați; până în 1945 au fost încarcerați c. 135 000 de femei și copii de diferite naționalități. O mare parte dintre deținuți (c. 92 000) au efectuat munci foarte grele în fabricile de muniții.

RAVIOLI (< it., fr.) s.n. invar. Preparat culinar în formă de colțunași umpluți cu carne, bine asezonați și serviți cu sos.

RĂWALPINDI [ravəlpindi], oraș în NE Pakistanului (Punjab), situat pe platoul Potwar, la poalele SV ale m-ților Himalaya, pe râul Leh, la 15 km SV de Islāmābād; 1,4 mil. loc. (1998). Aeroport. Nod de comunicații. Centru comercial. Rafinărie de petrol. Ind. metalurgică, a constr. de mașini (locomotive), chimică (prelucr. gazului metan), de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă, pielăriei și încălțămintei, ceramicii și alim. Târg anual de cabaline. Universitate. Așezare antică a triburilor rāwāl (de la care derivă numele actual = „satul rawalilor"), în Antic. a fost inclusă în Imp. Ahemenizilor persani; a deținut o importantă poziție strategică, controlând drumurile către Kashmir;

Ravenna. Bazilica San Vitale

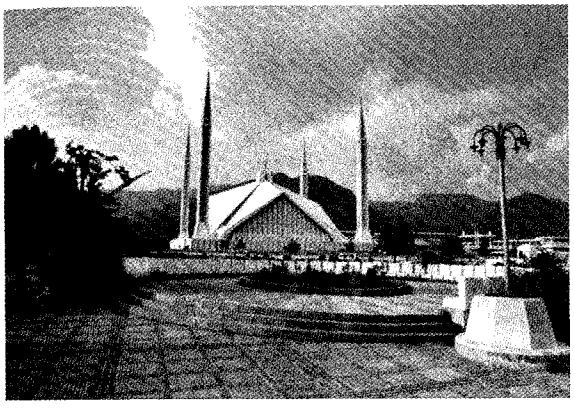

Răwalpindi. Moscheea Shah Faisal

ocupată de arabi (sec. 8–11) şi de britanici (1849–1947). Capitala interimară a Pakistanului (1959–1969), perioadă în care s-a construit actuala capitală, Islāmābād. Vestigii budiste (sec. 3 î.Hr.).

RAWLINGS [rɔ:liŋz], **Jerry John** (n. 1947), ofiţer şi om politic ghanez. Preşedinte al Consiliului Revoluţionar al Forţelor Armate (şef al statului) şi şef al guvernului Republicii Ghana (iun.–sept. 1979). Preşedinte al Consiliului Provizoriu al Apărării Naţionale (şef al statului) şi şef al guvernului (1981–2001).

RAWLINSON [rɔ:linsn], **Sir Henry Creswicke** (1810–1895), ofiţer şi orientalist britanic. În serviciul Companiei Indiilor Orientale (din 1827); director al acesteia din 1856. A stabilit (1846) principiile de bază ale descifrării textelor cuneiforme babiloneene şi asiriene („Inscripţiile cuneiforme din Asia de Vest").

RAWLS [rɔlz], **John** (1921–2002), filozof american. Prof. univ. la Harvard şi Oxford. Prin lucrarea sa „Teoria dreptăţii" a revigorat studiul despre instituţiile fundamentale ale societăţii („Liberalismul politic").

RAY [rei], **John** (până în 1670 **Wray**) (1627–1705), naturalist englez. Prof. la Cambridge. A abordat problemele noţiunii de specie şi ale criteriilor de delimitare a speciilor („Methodus plantarum nova", „Historia generalis plantarum"). A realizat o schiţă a clasificării insectelor. Supranumit „părintele ştiinţelor naturii englezeşti".

RAY, Man (pseud. lui *Emmanuel Rudnitsky*) (1890–1976), fotograf, pictor şi grafician american. Aderă la dadaism, suprarealism, apoi la pictura abstractă, urmărind să ofere lucrărilor sale starea de premisă. Original în folosirea unor tehnici noi. Serii de „raiografe", de *ready-made* („Cadou — fier de călcat", „Enigma Isadorei Ducasse — cusătoreasa încuiată"). Grafică publicitară. Fotograf de notorietate.

RAY [rei], **Nicholas** (pseud. lui *Raymond Nicholas Kienzle*) (1911–1979), regizor american de film. Personaj solitar şi caz singular în cinematograful anilor '50 din sec. 20, când surprinde prin romantismul său febril, apetenţa pentru eroi revoltaţi, măcinaţi de căutarea unei fericiri iluzorii („Amanţii nopţii", „Johnny Guitar", „Rebel fără cauză").

RAY [rei], **Satyajit** (1921–1992), regizor de film, scenarist şi compozitor indian. Reprezentant al neorealismului indian. Comedii dramatice bazate pe realitatea profundă a Indiei, având ca teme predilecte statutul femeii, relaţiile de familie, superstiţiile („Panther Panchali", „Cântecul potecii", „Neînvinsul", „Lumea lui Apu", „Metropola", „Laşul", „Tunet îndepărtat", „Jucătorii de şah", „Casa şi lumea", „Un duşman al poporului"). Memorii. Premiul Oscar: 1992, pentru măiestria artei cinematografice şi omenescul profund al viziunii.

Satyajit Ray

RAYET [raiẹ], **Georges** (1839–1906), astronom francez. Primul director al Observatorului din Bordeaux (1879– 1906). A descoperit (1867), împreună cu Charles Wolf, un tip de stele calde, caracterizate prin dungi late de emisie, denumite, în prezent, stele Wolf–Rayet.

RAYLEIGH [reili], **John William STRUTT** [strat], **baron** (1842–1919), fizician englez. Prof. univ. la Cambridge şi Londra. Contribuţii la teoria sunetelor (rezonanţă) şi a difuziunii moleculare a luminii (împrăştiere, polarizare). A studiat, între altele, propagarea undelor *(legea lui R.)* şi a explicat culoarea albastră a cerului; împreună cu W. Ramsay a descoperit, în 1894, elementul chimic argon; a dat o valoare numărului lui Avogadro. În electricitate a definit unitatea de măsură a rezistenţei electrice „ohmul". Premiul Nobel pentru fizică (1904). M. de onoare al Acad. Române (1914).

RAYMOND [reimõ], **Marcel** (1897–1981), eseist elveţian de limbă franceză. Comentarii asupra poeziei franceze („De la Baudelaire la suprarealism", „Paul Valéry şi tentaţia spiritului", „Barocul şi renaşterea poetică"). Versuri, o antologie a nuvelei franceze.

RAYNAUD [reinọ], **Jean-Pierre** (n. 1939), artist plastic francez, reprezentant al direcţiei radicale a avangardei pariziene. Adversar al „simulacrului picturii figurative", a creat „psiho-obiecte" în viziunea „noului realism".

RAYNOUARD [reinuar], **François Juste Marie** (1761–1836), lingvist şi dramaturg francez. Tragedii istorice („Cato din Utica"). Iniţiator al gramaticii comparate a limbilor romanice.

RAYONISM (< fr.) s.n. Mişcare în pictura abstracţionistă rusă din primele două decenii ale sec. 20, dezvoltată de M. Larionov şi Natalia

John W.S. Rayleigh

Goncearova; și-a expus programul într-un manifest din 1912, publicat, la Moscova, în 1913. Își propunea să sugereze a patra dimensiune în pictură, să dea impresia că opera este atemporală și aspațială, printr-o spiritualizare a imaginii vizuale realizată prin tehnica razelor colorate paralele și contrastante.

RAYONNANT (cuv. fr.) [reionã] adj. (ARHIT.) Denumire dată celei de-a doua perioade a dezvoltării stilului gotic (între goticul lanceolat și cel flamboyant), apărută, inițial, în sec. 13, în Franța și ulterior în restul Europei, caracterizată prin folosirea decorației geometrice elaborate, inclusiv a *rozetelor* de proporții impresionante. Reprezentative pentru acest stil sunt catedralele din Amiens (1220–1270), Notre-Dame din Paris (1177–1250), biserica Saint-Urbain din Troyes (1262) și, îndeosebi, Saint-Chapelle din Paris, consacrată în 1248 de regele Ludovic IX *cel Sfânt* (1226–1270) drept capelă a palatului său.

RAYSSE [rais], **Martial** (n. 1936), pictor francez. A debutat în gruparea „noilor realiști", evoluând apoi spre o viziune apropiată de arta *pop*, continuând cu utilizarea unor resurse ale tehnicii moderne – tuburi de neon, hârtie fotografică, pictură fluorescentă, „tablouri cu geometrie variabilă". După 1968, s-a orientat spre o tematică în centrul căreia se afla omul contemporan; a realizat câteva scurt-metraje, folosind negativele filmelor și colajele.

RAZ (< scr.) s. n. **1.** Unealtă formată dintr-o bară rotundă de oțel cu un capăt lățit și ascuțit, utilizată la săparea gropilor pentru așezarea stâlpilor etc. **2.** Răzuitor **(2).**

RAZACHIE (< tc., ngr.) s. f. Soi românesc de viță de vie, cu ciorchini cilindro-conici având boabele uniforme, albe (**r.** albă) sau roșii (**r.** roșie). Se cultivă pentru producerea strugurilor de masă, prezentând interes și pentru lucrările de selecție a viței de vie.

RAZANT, -Ă (< fr.) adj. (Și adv.) Care trece cu viteză, foarte aproape de suprafața pământului, a apei etc., aproape atingându-le.

RAZANȚĂ (< fr., germ.) s. f. (BALISTICĂ) **1.** Proprietate a unei traiectorii de a avea o curbură mică. **2.** Distanța până la care o traiectorie se păstrează paralel și la mică înălțime față de pământ.

RAZĂ (lat. *radia*) s. f. **1.** Fascicul dintr-o radiație ondulatorie sau corpusculară, cu secțiunea neglijabilă în raport cu dimensiunile corpurilor prin care sau pe lângă care se propagă (ex. **r.** de lumină, **r.** electronică). ✦ Zonă luminoasă; lumină; strălucire. **2.** Fig. Pâlpâire, licărire. ✦ Semn, indiciu vag de... **3.** (FIZ.; la pl.) Radiație. ✧ *Raze* (sau *radiație*) *X* v. *X. Raze canal* = radiație corpusculară constituită din ioni pozitivi, care se propagă în spatele catodului perforat, într-o descărcare electrică în gaze. În 1865, fizicianul german *J. Plücker* a observat apariția unei fluorescențe verzi în peretele tubului, la extremitatea opusă celei în care se afla catodul. *Raze cosmice* = Experiențele făcute în 1889 de fizicienii germani *J. Elster* și Hans Friedrich Geitel (1855–1923), au probat existența în atmosferă a unui agent de ionizare necunoscut. Ulterior s-a dovedit că agentul ionizat era o radiație extraterestră capabilă să traverseze atmosfera. Termenul a fost introdus (1925) de fizicianul american *R.A. Millikan.* **4.** (MAT.) Distanță constantă de la un punct al unui cerc sau al unei sfere la centru. ✧ *R. vectoare a unui punct* = segmentul orientat din plan sau din spațiu, care unește originea sistemului de coordonate cu punctul, al cărui sens pozitiv este îndreptat de la origine la punct. *R. de curbură* = **r.** arcului de cerc care aproximează o curbă în vecinătatea unui punct. **5.** Distanță până la care se poate exercita influența, puterea, acțiunea cuiva sau ceva. ✧ *R. de acțiune* = distanța maximă până la care este eficientă o anumită acțiune, măsurată de la sursă sau de la un punct de referință (ex. distanța până la care se poate asigura o telecomunicație satisfăcătoare; distanța maximă pe care o poate parcurge o navă etc.). **6.** (BIOL.) *Raze mitogenetice* = vibrații electromagnetice eliberate de celulele în creștere sau în activitate și care stimulează înmulțirea celulelor vecine. **7.** Fiecare dintre fofezele unei vârtelnițe.

RAZELM v. **Razim.**

RAZGRAD, oraș în NE Bulgariei, situat pe râul Lom Alb (Belîi Lom), la SE de Ruse; centrul ad-tiv al districtului omonim; 39,1 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Centru comercial și agricol (tutun, porumb, grâu). Ind. constr. de mașini, chimico-farmaceutică (antibiotice), textilă, porțelanului, sticlăriei și alim. Moscheea Ibrahim Pașa (1614). Vestigii ale orașului roman *Abrittus.* Ocupat de turci (sec. 15–19).

RĂZI, Abū Bakr Muhammad ibn Zakarīyā, ar - (latinizat Rhazes) (c.

Abū Bakr Muhammad ar-Rāzi

865–c. 923/935), alchimist, medic și filozof persan. Considerat cel mai mare medic al lumii musulmane. A lucrat la spitale din ar-Rayy și Bagdad. Autor a numeroase tratate de medicină și alchimie, unde a sintetizat cunoștințele medicale ale epocii și care au influențat medicina medievală („Liber continens").

RAZIE (< fr.) s. f. Control inopinat al populației dintr-o anumită zonă teritorială, dintr-un oraș etc., în scopul descoperirii unor infractori sau contravenienți, făcut de organele care asigură ordinea publică.

RAZIM, complex lagunar în NE Dobrogei, pe țărmul Mării Negre, alcătuit din lacurile Razim propriu-zis (415 km^2), Golovița (119 km^2), Zmeica (54,6 km^2), Sinoie (171,5 km^2) ș.a., a cărui supr. totală este de 868 km^2; ad. max.: 3,5 m (în lacul Razim). Complexul lagunar **R.** s-a format prin bararea de către cordoanele litorale a vechiului golf *Halmyris.* Partea sa central-nordică include lacurile **R.** și Razimu Mic, cu apă dulce, care comunică cu Marea Neagră prin Gura Portiței, iar partea de S cuprinde lacurile Golovița, Zmeica, Sinoie ș.a., cu apă sărată, care comunică cu Marea Neagră prin Periboina. În interiorul complexului lagunar se găsesc câteva ins. (martori de abraziune), respectiv Popina, Bisericuța, Istria, iar țărmul său este accidentat, având numeroase sinuozități, peninsule și capuri (Dolojman, Iancina, Coșburum ș.a.). **R.** este unul dintre cele mai mari bazine piscicole din țară și pr. loc de popas al multor păsări (călifarul alb, călifarul roșu, egreta mare, egreta mică, piciorongul etc.). Cherhana. Pe țărmul SV se află ruinele cetății antice *Histria.* Cunoscut și sub numele de *Razelm.* Complexul lagunar **R.** este inclus în Rezervația Biosferei Delta Dunării.

RAZIN, Stepan Timofeevici (zis *Stenka*) (c. 1630–1671), cazac de pe Don. Între 1662 și 1670 s-a remarcat în luptele împotriva tătarilor din Crimeea și a turcilor otomani. În primăvara anului 1670, în fruntea unei mari armate de cazaci (c. 20 000), cărora li s-au alăturat numeroși țărani nemulțumiți, **R.** s-a răsculat și a cucerit orașele Țarițîn (azi Volgograd), Astrahan și Saratov, dar a fost înfrânt de oștile ruse la Simbirsk. Capturat la Kaluga, a fost dus la Moscova, unde a fost torturat și executat. Erou popular, trecut în cântece și legendă.

RAZMOT (< fr.) s. n. Zbor orizontal al unei aeronave la înălțime foarte mică (1–2 m deasupra solului).

RAZNA (< sl.) adj. Fără țintă precisă, neținând seama de direcție; la întâmplare. ✧ Expr. *A o lua razna* = **a)** a pleca la întâmplare, fără țintă; **b)** *fig.* a apuca pe o cale greșită.

RAZNOCINȚI (< rus.) s. m. pl. (În Rusia) Denumire dată intelectualității care s-a format, începând din sec. 18, din rândurile funcționărimii, clerului, ale micii burghezii, ale negustorimii și ale țărănimii; au avut un rol însemnat în mișcările revoluționare, în dezvoltarea științei și culturii.

RAZUMOVSKI, Andrei Kirilovici, prinț (1752–1836), diplomat și mecenat rus. Aflat în misiune la Viena, i-a cunoscut pe Haydn, Mozart și Beethoven pe care i-a susținut. Membru al unui cvartet fondat la palatul său (1808–1815); el este cel căruia Beethoven i-a dedicat cele trei cvartete op. 59 care îi poartă numele.

RĂBĂGANI, com. în jud. Bihor, situată în NV depr. Beiuș, pe râul Holod; 2 198 loc. (2005). Bisericile Sf. Teodor Tiron (1718) și Sfinții Trei Ierarhi (sec. 18, cu picturi interioare din 1853), în satele Brătești și Vărășeni. Rezervație naturală (Izvoarele mezotermale de la **R.**).

RĂBDA (probabil cuv. autohton) vb. I **1.** Tranz. și intranz. A îndura (fără împotrivire) greutăți, neplăceri morale sau fizice; a suporta. ✦ Intranz. (Despre lucruri) A fi durabil, rezistent, a nu se strica ușor. **2.** Tranz. și intranz. A tolera, a permite, a îngădui. **3.** Intranz. și refl. A-și stăpâni enervarea, neliniștea; a avea răbdare, a-și păstra calmul.

RĂBDARE (< *răbda*) s. f. **1.** Faptul de a răbda; însușirea de a îndura fără împotrivire neplăceri, dureri fizice sau morale; puterea de a aștepta cu calm desfășurarea anumitor evenimente. ✦ (Cu valoare de imperativ) Așteaptă! **2.** Stăruință, perseverență, tenacitate.

RĂBDĂTOR, -OARE (< *răbda*) adj. **1.** Care suportă cu tărie (și fără împotrivire) neplăceri, suferințe fizice sau morale. **2.** Stăruitor, tenace, perseverent.

RĂBOJ (< bg., scr.) s. n. **1.** Bucată de lemn de formă cilindrică sau prismatică pe care se însemnau în trecut, prin crestături, diferite cantități (mărfuri, sume de bani, vite etc.) în tranzacții comerciale, înregistrări fiscale (dări), zile de muncă etc. **2.** Crestătură făcută ca semn distinctiv în urechea oilor sau vitelor.

RĂBUFNEALĂ (< *răbufni*) s. f. **1.** Acțiunea de a răbufni. **2.** Suflu puternic; izbucnire.

RĂBUFNI (< *răzbufni*, înv., „a răbufni") vb. IV 1. Intranz. și tranz. A produce (prin izbire, cădere) un zgomot înfundat și puternic; a (se) trânti, a (se) izbi cu zgomot. ✦ Intranz. (Despre zgomote) A răsuna cu putere. **2.** Intranz. A țâșni, a năvăli, a izbucni, a năpădi. **3.** Intranz. A(-și) exprima pe neașteptate și în mod violent nemulțumirea, după ce a tăcut mai mult timp.

RĂBUFNIRE (< *răbufni*) s. f. **1.** Zgomot surd și puternic. **2.** Țâșnire, izbucnire. ✦ Fig. Manifestare bruscă și violentă a unei emoții sau nemulțumiri etc.

RĂCARI, oraș (din 2004) în jud. Dâmbovița, situat în C. Titu, pe râul Ilfov; 6 748 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul Ghergani). Ambalaje; produse ceramice și alim. Lacuri piscicole (107 ha), în satul Colacu. Biserica Sf. Nicolae (1772) și Nașterea Maicii Domnului (1828), în satele Ghimpați și Colacu. În satul Stănești se află biserica cu triplu hram — Adormirea Maicii Domnului, Sfinții Voievozi și Sf. Dumitru (ante 1810), iar în satele Mavrodin și **R.** câte o biserică din 1840 și, respectiv, 1845. În satul Ghergani există un conac (sec. 19) și capela (1869) familiei scriitorului Ion Ghica.

RĂCARII DE JOS, sat în com. Brădești, jud. Dolj, în apropierea căruia au fost descoperite vestigiile unui castru roman construit în primul sfert al sec. 2 d.Hr. și refăcut în prima jumătate a sec. 3. Utilizat din nou în sec. 4–6. În preajmă, așezarea civilă.

RĂCĂCIUNI, com. în jud. Bacău, situată în lunca și pe terasele de pe dr. Siretului, la poalele SE ale culmii Pietricica; 8 114 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **R.**). Expl. de balast. Hidrocentrală (45 MW), intrată în funcțiune la 14 dec. 1985 cu un lac de acumulare cu volum de 103,7 mil. m^3, declarat în 2005 arie de protecție specială avifaunistică. Centru viticol, de prelucr. a pieilor și de cojocărit. Muzeu etnografic. În satul Gâșteni se află biserica de lemn Sfinții Voievozi (1808, refăcută și pictată în 1877, reparată în 1929), iar în satul **R.** biserica Sf. Nicolae (1852).

RĂCĂNEL s. m. (ZOOL.) Brotăcel.

RĂCĂȘDIA, com. în jud. Caraș-Severin, situată în zona de contact a C. Carașului cu dealurile Oraviței, pe râul Ciclova; 2 042 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **R.**) și haltă de c.f. (în satul Vrăniuț). Biserica Adormirea Maicii Domnului (1787, cu modificări din 1903), în satul **R.**

RĂCEALĂ (< *răci*) s. f. **1.** Temperatură scăzută; frig. ✦ Senzație de frig. **2.** Fig. Indiferență, lipsă de afecțiune; nepăsare. **3.** Îmbolnăvire ușoară (în special a căilor respiratorii) provocată de frig.

RĂCHITAN (< *răchită*) s. m. Plantă erbacee perenă, meliferă, din fam. litracee (*Lythrum salicaria*), cu frunze opuse triunghiular lanceolate și flori bisexuate, dialipetale, scurt-pedunculate, roșietice, violete, rar alburii, așezate în inflorescențe în formă de racem sau spic. Crește în locuri mlăștinoase sau pe malul apelor. Părțile aeriene au utilizări terapeutice în medicina umană și veterinară, mai ales ca antiseptic, hemostatic și cicatrizant. Utilizat în timpul celor două războaie mondiale pentru tratarea epidemiilor de dizenterie.

RĂCHITAR (< *răchită*) s. m. Fluture de noapte cu anvergura de 6–9 cm, având aripile de culoare cenușie, brăzdate de numeroase linii brune (*Cossus cossus*). Larvele cu corpul viu colorat în roșu și negru, neacoperit de peri, lung de 8–9 cm; se hrănesc cu lemn, săpând galerii în trunchiurile copacilor (salcie, plop, stejar, prun, nuc etc.).

RĂCHITAȘU MARE, masiv deluros în NV Subcarpaților Vrancei, situat între văile Șușiței (la N) și Putnei (la S), alcătuit din gresii, marne nisipoase, șisturi argiloase, nisipuri etc. Apare în relief sub formă de *hogback*, cu povârnișuri prăpăstioase. Alt. max.: 927 m. Acoperit cu păduri de fag și de gorun.

RĂCHIȚĂ (< bg., scr.) s. f. Arbore din familia salicaceelor, înalt de 4–8 m, cu ramuri lungi, erecte și subțiri (*Salix viminalis*). Crește spontan în regiunile de câmpii și coline, pe malurile râurilor. În țara noastră se cultivă în plantații (*răchitării*). Nuielele de **r.** sunt folosite la confecționarea coșurilor și a împletiturilor. Denumirea de **r.** este folosită și pentru alte specii din genul *Salix (Salix fragilis, Salix purpurea, Salix triandra).*

RĂCHITĂRIE (< *răchită*), s. f. Teren, de obicei situat în lunci umede, cultivat cu răchită, de la care se recoltează periodic ramurile pentru diverse împletituri: coșuri, mic mobilier (în special de grădină) etc.

RĂCHITENI, com. în jud. Iași; 3 439 loc. (2005), situată pe dr. Siretului. Menționată documentar la 1520.

RĂCHITOASA, com. în jud. Bacău, situată în colinele Tutovei, la confl. râului Răchitoasa cu Zeletin; 5 097 loc. (2005). În satul **R.,** menționat documentar în 1452, se află biserica de lemn Cuvioasa Parascheva (1650, pictată în 1864) și biserica de zid Adormirea Maicii Domnului a fostei mănăstiri, construită în anii 1697–1704, reconstruită și pictată după distrugerile provocate de cutremurul din 31 mai 1739. Casele stăreției și chiliile fostei mănăstiri au fost transformate (în a doua jumătate a sec. 19) în cămin de bătrâni, iar în 1885, când se aflau în stare foarte proastă, au devenit penitenciar. Bisericile de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1640) și Sf. Dumitru (1842, reparată în 1910 și 1932), în satele Oprișești și Movilița și biserica de zid Sfinții Voievozi (1810), în satul Burdusaci.

RĂCHITOVA, com. în jud. Hunedoara, situată în V depr. Hațeg, la poalele SE ale m-ților Poiana Ruscăi, pe râul omonim; 1 396 loc. (2005). Expl. de min. de fier (în satul **R.**) și de pirite cuprifere (în satul Boița). În satul **R.,** atestat documentar în 1360, se află vestigiile unei cetăți țărănești (sec. 14).

RĂCHIȚEANU-ȘIRIANU, Irina (n. 1920, Brăila), actriță română de teatru. Tragediană cu un joc cerebral, sobru și profund, abordând un repertoriu variat. Creații memorabile („Năpasta" de I.L. Caragiale, „Domnișoara Nastasia" de G.N. Zamfirescu, „Medeea" de L.A. Seneca, „Orfeu în infern" de Tennesee Williams, „Maria Stuart" de Fr. Schiller.

RĂCHIȚELE (< *răchită*) s. f. pl. Arbust târâtor pitic, din familia ericaceelor, cu frunze mici pieloase, persistente, flori roz-carmin și fructe bace roșii, acrișoare, comestibile *(Vaccinium oxycoccus).* În România **r.** crește în regiunea montană și subalpină prin turbării.

RĂCHIȚI, com. în jud. Botoșani, situată în C. Jijiei, pe râurile Sitna și Morișca; 4 668 loc. (2005). Creșterea bovinelor și a păsărilor. Abator. Centru de prelucr. a blănițelor de astrahan. Iaz pentru piscicultură (amenajat pe râul Morișca), în satul Costești. Biserica Sfinții Apostoli Petru și Pavel (1801), în satul **R.**

RĂC! (< *rece*) vb. IV **1.** Refl. și tranz. A deveni sau a face să devină (mai) rece; (tranz.) a scădea, a micșora temperatura unui corp sau a unui sistem fizico-chimic prin transfer de căldură către alte corpuri sau sisteme mai reci. ✦ A pierde sau a face să-și piardă căldura vitală obișnuită (de spaimă, de emoție etc.); a îngheța, a încremeni. **2.** Tranz. A menține constantă temperatura unui sistem tehnic în funcțiune, prin transferarea căldurii dezvoltate către mediul ambiant sau către un curent de fluid dirijat. **3.** Intranz. A contracta o răceală **(3). 4.** Refl. Fig. A-și pierde însuflețirea, entuziasmul, interesul pentru cineva sau pentru ceva; a se îndepărta, a se înstrăina.

RĂCIT, -Ă (< *răci*) adj. **1.** Devenit (mai) rece. **2.** Bolnav din cauza răcelii.

RĂCITOR, -OARE (< *răci*) adj., s. n. **1.** Adj. Care ajută la menținerea unei temperaturi scăzute, care răcește **(1). 2.** S. n. Instalație sau aparat în care se menține o temperatură scăzută, cu ajutorul unui agent refrigerent (gheață, lichid volatil, aer sau apă rece).

Irina Răchițeanu-Șirianu

RĂCNET (< *răcni*) s. n. Urlet, zbieret de animal; *p. ext.* țipăt, strigăt puternic scos de om.

RĂCNI (< sl.) vb. IV intranz. **1.** (Despre animale) A scoate strigăte puternice și prelungi; a zbiera. **2.** (Despre oameni) A striga, a țipa; *p. ext.* a vorbi tare și răstit.

RĂCOARE (< *rece*) s. f. **1.** Temperatură a aerului ușor scăzută; *p. ext.* loc umbrit, răcoros. ✧ Loc. *Pe răcoare* = când nu este încă cald, când este vreme răcoroasă. *La răcoare* = la închisoare. **2.** Senzație de răceală pe care o produc unele obiecte la atingere. ✦ (De obicei la pl.) Senzație de frig provocată de o stare de emoție puternică, de un fior.

RĂCOASA, com. în jud. Vrancea, situată în N Subcarpaților Vrancei, în depr. Câmpuri–Răcoasa, pe cursul superior al râului Șușița; 3 556 loc. (2005). Mausoleu construit în 1928 în memoria eroilor Primului Război Mondial (în satul Mărăști). Bisericile Sf. Nicolae (ante 1780) a fostului schit Varnița și Sfinții Voievozi (1807, renovată în 1898 și 1924) și Sf. Nicolae (ante 1809), în satele **R.** și Verdea. V. și *Mărăști.*

RĂCORI (< *răcoare*) vb. IV **1.** Refl. A pierde din căldura inițială, a deveni mai rece; (despre vreme) a se face mai răcoroasă. **2.** Tranz. și refl. (Despre ființe) A(-și) potoli, a(-și) calma fierbințeala sau setea. ✦ Fig. A (se) calma, a (se) liniști, a (se) potoli.

RĂCORITOR -OARE (< *răcori*) adj. Care răcorește; răcoros. ✦ (Substantivat, f.) Băutură (sirop, limonadă, suc etc.) care potolește setea, care răcorește.

RĂCOROS, -OASĂ (< *răcoare*) adj. Care are o temperatură ușor scăzută. ✦ Fig. Înviorător, proaspăt, fraged.

RĂCUIȘNĂ s. f. Mică plantă erbacee din familia rubiaceelor, cu tulpină fragilă, frunze verticilate și flori albe sau albe-verzui, dispuse în panicule *(Galium rotundifolium).* Crește în păduri.

RĂCULEȚ (< *rac*) s. m. Plantă erbacee perenă, cu tulpina de 30–100 cm, cu rizom gros, răsucit în formă de S, și flori roz-roșietice, dispuse într-un spic terminal *(Polygonum bistorta).* Crește pe pajiști umede, în regiunea montană și subalpină. Rizomul are proprietăți astringente, antidiareice și hemostatice.

RĂDAȘCĂ (< bg.) s. f. Insectă coleopteră mare (3–7,5 cm), cu

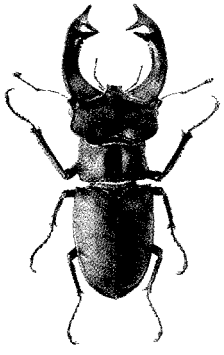

Rădașcă

corpul tare, scorțos, neagră-castanie, din familia lucanidelor, care prezintă dimorfism sexual accentuat, masculul recunoscându-se după mandibulele lungi, asemănătoare coarnelor de cerb *(Lucanus cervus)*. Răspândită mai ales în pădurile de foioase; răgace.

RĂDĂCINĂ (lat. *radicina*) s. f. **1.** (BOT.) Organ al plantelor superioare situat de obicei sub nivelul suprafeței solului; există însă și plante (în special epifite) cu rădăcini aeriene. O serie de plante au capacitatea de a dezvolta rădăcini adventive, care pornesc de pe tulpină sau din ramuri (ex. rădăcini proptitoare, în formă de scânduri, contraforturi, catalige etc.). Este formată din următoarele zone: *piloriza* (caliptra), care protejează vârful **r.**; regiunea netedă, care cuprinde zona de creștere în lungime a **r.**; zona absorbantă, acoperită cu peri sugători și regiunea aspră unde se formează ramificațiile rădăcinii. **R.** are rolul de a fixa planta în sol și de a absorbi apa cu substanțele minerale dizolvate în ea. Mai poate servi și ca organ de depozitare, de regenerare a plantei etc. După formă și mod de ramificație se cunosc **r.** pivotante, rămuroase, fasciculate. Unele **r.** modificate au și rol de depozitare a substanțelor nutritive de rezervă (la morcov, dalie etc.). ✦ Fig. Origine, izvor, cauză. **2.** (ANAT.) Parte a unui organ prin care acesta este implantat într-un țesut (ex. **r.** dentară, **r.** părului). **3.** Partea profundă a unei tumori. **4.** P. analog. Partea de jos a unui zid, a unui munte etc.; bază; temelie. **5.** (MAT.) Radical **(II 1).** ✧ *R. a unei ecuații* = număr care verifică o ecuație numerică. **6.** (LINGV.) Element ireductibil al unui cuvânt, obținut prin eliminarea tuturor elementelor de formație (desinențe, sufixe, prefixe) și care este comun tuturor cuvintelor din aceeași familie; radical **(II 3).**

RĂDĂCINOS, -OASĂ (< *rădăcină*) adj., s. f. **1.** Adj. (Despre plante) Cu rădăcini multe sau mari. **2.** S. f. pl. Grup de plante cultivate pentru rădăcinile lor, bogate în substanțe nutritive de rezervă; sunt utilizate în alimentație, în industrie sau în furajare (ex. sfecla de zahăr, sfecla furajeră, napii).

RĂDĂȘENI, com. în jud. Suceava, situată în Pod. Fălticeni, pe dr. văii Șomuzu Mare; 4 407 loc. (2005). Centru pomicol (meri). În satul **R.**, atestat documentar în 1434, se află biserica de lemn cu dublu hram — Sf. Mercurie și Sf. Ecaterina, ctitorie din 1623 a domnului Ștefan Tomșa, renovată și pictată în 1875, cu pridvor adăugat în 1909, iar în satul Lămășeni există biserica de lemn Sf. Nicolae (ante 1703, cu decor sculptat, pridvor adăugat în 1909 și tencuieli interioare executate în 1935) și biserica de zid Sfinții Împărați Constantin și Elena (1850). Popas turistic.

RĂDĂUȚANU, Sergiu Ion (1926–1998, n. Chișinău), fizician român. M. de onoare al Acad. (1991), prof. univ. la Chișinău. Rector al Universității Tehnice din Chișinău (1964–1973). Studii asupra chimiei semiconductorilor și asupra electronicii corpului solid. Numeroase brevete de invenții.

RĂDĂUȚI 1. Depresiune situată în NNV pod. Sucevei, la 360–380 m alt., străbătută de râurile Suceava și Sucevița. Supr.: peste 600 km^2. Fundament alcătuit din calcare albe peste care sunt dispuse strate de gresii, nisipuri, anhidrit, marne, argile, gresii micacee ș.a. Depr. **R.** prezintă largi văluriri ale stratelor componente, evidențiate în relief prin boltiri ușoare, sub forma unor domuri. Climă rece, cu temp. medii anuale de c. 7°C, cu ierni friguroase (medii lunare sub

Tipuri de rădăcină
1. Pivotantă; 2. Rămuroasă; 3. Fasciculată

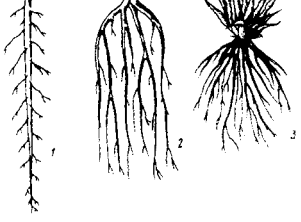

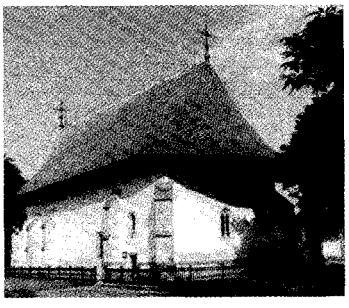

Rădăuți.
Biserica Sf. Nicolae

–5°C) și veri răcoroase (18–20°C). Precipitațiile medii multianuale însumează c. 650 mm. Culturi de plante tehnice, cartofi, plante de nutreț, legume (varză, castraveți) ș.a. Extinse suprafețe cu pășuni și fânețe naturale. **2.** Municipiu în jud. Suceava, situat în depresiunea omonimă, pe interfluviul dintre râurile Sucevița și Pozen; 29 398 loc. (2005). Stație de c.f. (inaugurată în 1889). Nod rutier. Fabrici de scule, de mobilă, tricotaje, piese de polizor pentru stomatologie, de produse alim. Morărit. Centru pomicol. Ferme de creștere a bovinelor, de creștere și ameliorare a rasei de cai „ghidran" (din 1857). Centru de ceramică populară smălțuită. Târg anual de vase ceramice (iul.–aug., din 1982). Centrul de studii „Bucovina" (înființat de Academia Română în 1992). Muzeu etnografic (din 1934). Parc zoologic. Cunoscută ca așezare rurală din sec. 14, localitatea apare menționată documentar la 18 nov. 1393 într-un hrisov al domnului Roman I. Din a doua jumătate a sec. 14 și până în 1789, la **R.** a funcționat o Episcopie, pe lângă care a funcționat (din 1747) o școală cu predare în limbile română și slavonă. A fost declarat oraș în 1819 și municipiu la 24 nov. 1994. Monumente: biserica Sf. Nicolae (numită și Bogdana), ctitorie din 1359 a domnului Bogdan I, este cea mai veche clădire bisericească din zid din Moldova, transformată în a doua jumătate a sec. 15 de către Ștefan cel Mare în necropolă domnească. Picturile murale interioare, executate în timpul domniei lui Alexandru cel Bun (1400–1432), au fost refăcute în întregime în timpul lui Ștefan cel Mare și recondiționate în 1880. În biserică se află mormintele domnilor Bogdan I, Lațcu, Roman I, Ștefan I, Bogdan II ș.a. La 7 dec. 1992, la biserica Sf. Nicolae a fost instalat un stareț, redevenind mănăstire (din 1993 a început construcția chiliilor, a zidului de incintă, a unui paraclis ș.a.); catedrala Pogorârea

Duhului Sfânt, construită în două etape (1926–1940 și 1947–1961), după planurile arhitectului Mihail Pankowski; biserica romano-catolică (1823–1826), în stil romanic, cu un turn-clopotniță de 35 m înălțime; biserica evanghelică (1862); clădirea fostei judecătorii (1862); clădirea liceului „Eudoxiu Hurmuzaki" (1863); clădirea muzeului municipal (1860); templul evreiesc (1879); busturile domnilor Bogdan I, Petru Mușat, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș.

RĂDĂUȚI-PRUT, com. în jud. Botoșani, situată în C. Jijiei, în lunca și pe terasele de pe dr. Prutului, la granița cu Rep. Moldova; 3 938 loc. (2005). Expl. de nisip cuarțos (în satul Miorcani). Centru de cusături și țesături populare. În satul **R.-P.**, atestat documentar în 1437, se află biserica de lemn Sf. Nicolae (sec. 18).

RĂDESCU, Nicolae (1876–1953, n. Călimănești, jud. Vâlcea), general și om politic român. A parcurs treptele ierarhiei militare de la gradul de sublocotenent (1898) la cel de general de corp de armată (1944). Arestat și internat la Târgu Jiu (oct. 1941–sept. 1942) din ordinul mareșalului Antonescu din cauza opoziției față de participarea trupelor române dincolo de Nistru. Șef al Marelui Stat Major (oct.–dec. 1944). Ca prim-min. (1944–1945) a încercat să reziste presiunilor sovietice și imixtiunilor exercitate de A.I. Vișinski pentru impunerea unui guvern comunist. Silit să-și dea demisia (28 febr. 1945), în urma manifestațiilor comuniștilor care urmăreau preluarea întregii puteri, s-a stabilit, ulterior, în S.U.A., unde a devenit primul președinte al Comitetului Național Român (guvernul român din exil) (1949–1950), apoi lider al Ligii Românilor Liberi.

RĂDEȘTI, com. în jud. Alba, situată în lunca și pe terasele de pe stg. văii Mureșului; 1 357 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Șoimuș). Biserică reformată (sec. 18), în satul **R.**

RĂDEȘTI, com. în jud. Galați; 1 703 loc. (2005) situată în Pod. Covurlui. Centru de olărit.

RĂDOIEȘTI, com. în jud. Teleorman, situată în C. Găvanu-Burdea, pe râul Tinoasa; 2 413 loc. (2005). Reședința com. este satul *Rădoiești-Vale.* Stație de c.f. (Rădoiești-Vale), Biserica Sf. Treime (1817), în satul Rădoiești-Vale.

RĂDUCAN, Andreea (n. 1983, Bârlad), gimnastă română. Campioană mondială la bârnă și cu echipa (Tianjin, 1999), la bârnă, sol și cu echipa (2001), campioană olimpică cu echipa și vicecampioană la sărituri (Sydney, 2000), vicecampioană mondială la sol (Paris, 2000); multiplă campioană europeană.

RĂDUCANU, Ion (1884–1964, n. Brăila), economist și om politic român. M. coresp. al Acad. (1936), prof. univ. la București. Rector al Academiei de Înalte Studii Comerciale din București (1930–1940). Membru al P.N.Ț. Ministru al Muncii, Cooperației și Asigurărilor Sociale (1928–1929) al Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale (1929–1930), al Finanțelor (7–8 iun. 1930) și al Lucrărilor Publice și Comunicațiilor (1930–1931). A susținut elaborarea unor legi privind reglementarea conflictelor de muncă, organizarea sindicatelor profesionale, stabilirea repausului duminical, protecția muncii femeilor și a minorilor, organizarea cooperației, a recensământului etc. Lucrări: „Bugetul statului în criza economică", „Problema cooperației românești".

RĂDUCANU, Ion (zis **Johnny**) (n. 1931, Brăila), interpret și compozitor român de jazz. Remarcabil improvizator; interpretări de excepție la contrabas și pian. Compoziții de inspirație folclorică („Pe Olt", „Jocul țambalelor", „Blues minor").

Andreea Răducan

RĂDUCANU, Miriam (n. 1924, Piatra Neamț), dansatoare și coregrafă română. Protagonistă de notorietate a seriei de spectacole cu nocturne de la Teatrul Țăndărică. Realizatoare a mișcării scenice în spectacole memorabile („Maestrul și Margareta", „O lume pe scenă", „Bastien și Bastienne"). Pedagog de excepție în domeniul expresiei corporale pentru generații de actori.

RĂDUCĂNENI, com. în jud. Iași, situată în E Pod. Central Moldovenesc, pe râul Bohotin și pe dr. văii Jijia; 8 017 loc. (2005). Expl. de gresii. Tăbăcărie. Ateliere de covoare și de împletituri din răchită și papură. Centru viticol (podgoria Bohotin) și de vinificație. Pomicultură. Izv. cu ape minerale bicarbonatate, sulfatate, calcice, magneziene folosite pe plan local. În satul **R.**, înființat în 1806, se află casa „Rosetti-Catargiu" (sec. 19), iar în satul Bohotin, biserica Sf. Nicolae (1842–1845).

RĂDULESCU, Alexandru D. (1886–1979, n. Focșani), medic chirurg și scriitor român. Acad. (1955), prof. univ. la București. A întemeiat, la Cluj, Spitalul de Chirurgie Infantilă, al cărui director a fost (1920–1940), și Spitalul de Ortopedie (1921). Fondator al „Revistei de ortopedie și

Nicolae Rădescu

Ion (Johnny) Răducanu

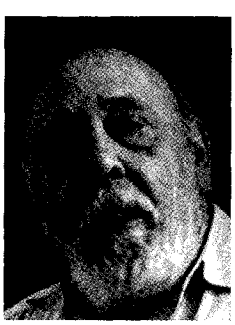

Alexandru D. Rădulescu

Andrei Rădulescu

Constantin (Costin) Rădulescu

Eugen Rădulescu

chirurgie infantilă" (1927) şi al Societăţii Române de Ortopedie (1931). Cercetări originale în domeniul transplantelor osoase la om, al chirurgiei morbului lui Pott (procedeu personal), al fiziopatologiei fracturilor deschise („Mica chirurgie şi elemente de patologie chirurgicală", „Fracturi şi luxaţii", „Probleme de patologie a osului", „Traumatismele osteoarticulare", „Scoliozele").

RĂDULESCU, Andrei (1880–1959, n. Chiojdeanca, jud. Prahova), jurist român. Acad. (1920), prof. univ. la Bucureşti. Preşedinte al Acad. (1946–1948). Întemeietor al şcolii de cercetare în dreptul românesc. Lucrări de istoria dreptului românesc („Izvoarele Codului Calimach", „Studii de drept civil", „Romanitatea dreptului nostru", „Originalitatea dreptului român"). Monografii („Juristul Andronache Donici").

RĂDULESCU, Constantin (Costin) (1932–2002, n. Bucureşti), speolog şi paleontolog român. M. coresp. al Acad. (1993). Director al Institutului de speologie „Emil Racoviţă" (din 1990). Cercetări asupra resturilor fosile mamaliene, inclusiv umane, asupra micromamiferelor din Miocen până în Cuaternar. Lucrări: „Remarques sur quelques Equidés quaternaires de Roumanie", „Oligocene Mammals from Romania", „The First Multituberculate Skull from the Late Cretaceous (Maastrichtian) of Europe (Haţeg Basin Romania)".

RĂDULESCU, Dan (1884–1969, n. Bucureşti), chimist român. Prof. univ. la Cluj. Lucrări în domeniul chimiei organice (contribuţii la chimia spiranilor), al structurii atomului şi al chimiei aplicate.

RĂDULESCU, Dan P. (n. 1928, Bucureşti), geolog român. Acad. (1993), prof. univ. la Bucureşti. Director al Institutului Geologic (1964–1969). Cercetări asupra mineralelor din rocile vulcanice; a identificat neokitul, o formă mineralogică nouă. Lucrări de sinteză („Determinarea mineralelor cu ajutorul metodei universale Fedorow", „Mineralogia topografică a României", în colab.), studii („Petrografie sedimentară", „Vulcanii, astăzi şi în trecutul geologic", „Petrologie magmatică şi metamorfică").

RĂDULESCU, Dem (1931–2000, n. Râmnicu Vâlcea), actor român de teatru şi film. Prof. univ. la Bucureşti. Creator al unui personaj comic de o inocenţă prefăcută, care alternează cu egală uşurinţă supuşenia şi agresivitatea, prostia şi viclenia, modestia şi fanfaronada. Un personaj pe care îl trece cu imens succes de public de pe scenă („Siciliana", „O scrisoare pierdută", „Titanic Vals", „Troilus şi Cresida") pe ecran (seria „BD", „Astă seară dansăm în familie", „Veronica").

RĂDULESCU, Dinu (n. 1947, Bucureşti), sculptor român. A găsit modalităţile expresive ce asociază un temperament romantic cu echilibrul monumental al formelor de factură clasicistă, deopotrivă în reliefuri şi în lucrările tridimensionale, în modelaj şi în cioplire directă.

RĂDULESCU, Eugen (1904–1993, n. Borduşani, jud. Ialomiţa), inginer agronom, fitopatolog român. Rector al Institutului Agronomic din Cluj (1948–1954) şi al celui din Bucureşti (1961–1969). Acad. (1963), prof. univ. la Cluj şi Bucureşti. Cercetări asupra mălurii, tăciunelui zburător şi ruginii cerealelor, asupra rezistenţei plantelor la boli criptogamice şi asupra biologiei agenţilor fitopatogeni („Tratat de fitopatologie agricolă", „Dicţionar de termeni populari tehnici şi ştiinţifici în fitopatologie", în colab.).

RĂDULESCU, Gheorghe Aurelian (1907–2002, n. Călăraşi), inginer chimist român. M. de onoare al Acad. (1992). Director al Rafinăriei

Dan P. Rădulescu

Dem Rădulescu în „O scrisoare pierdută"

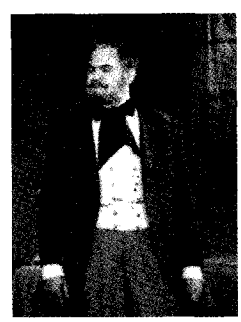

Gheorghe Aurelian Rădulescu

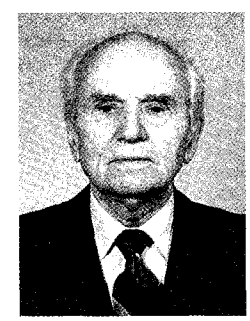

româno-americane Teleajen (1940–1948) și director științific ai Institutului „Petrochim" (1963–1973). Lucrări despre fabricarea uleiurilor, asupra procedeelor de rafinare, a desalinizării țițeiului, privind fabricarea carburanților cu cifră octanică mare etc. („Tehnologia uleiurilor minerale", „Proprietățile țițeiurile românești", „Fabricarea uleiurilor lubrifiante").

RĂDULESCU, Horațiu (n. 1942, București), compozitor francez de origine română. Stabilit în Franța (1969). Repune radical problema materialului sonor și a formei. Consideră că muzica trebuie să creeze o anumită stare sufletească. Lucrări orchestrale („Taaroa"), vocale („Doruind"), camerale („Incandescent Serene").

RĂDULESCU, Magdalena (1902–1983, n. Râmnicu Vâlcea), pictoriță română. Stabilită în Franța. Soția pictorului M. Campigli. Peisaje, portrete, compoziții, în care îmbină elemente din arta populară românească cu influența picturii frescelor pompeiene („Țărancă", „Scenă de balet").

RĂDULESCU, Nicolae Al. (1905–1989, n. sat Budești, jud. Vrancea), geograf român. M. coresp. al Acad. (1948), prof. univ. la București și Craiova. Contribuții în domeniul geografiei populației și așezărilor, a celei fizice, a utilizării terenurilor în agricultură, seismologie, antropogeografie și turism („Introducere sumară în Geografia economică", „Vrancea. Geografie fizică și umană", „Poziția geopolitică a României", „Geografia agricolă a României").

RĂDULESCU, Savel (1895–1970, n. Râmnicu Sărat), diplomat român. Colaborator apropiat al lui Nicolae Titulescu. Membru P.N.Ț. (1938). După 1927 a făcut parte din delegațiile române care au participat la sesiunile Societății Națiunilor și la Conferința de dezarmare (1934). Membru și apoi președinte (1945–1947) al Comisiei române pentru aplicarea Convenției de armistițiu.

RĂDULESCU, Scarlat I. (1893–1962, n. Câmpulung), general de aviație român. În Primul Război Mondial a organizat apărarea antiaeriană a Bucureștilor cu baloane captive. A contribuit la înființarea primei linii aeriene transcontinentale din lume: Paris–Strasbourg–Praga–Viena–Budapesta–București (12 noiembrie 1922), extinsă ulterior până la Istanbul. Fondator și director general al LARES (Liniile Aeriene Române Exploatate de Stat). Deținut politic.

RĂDULESCU-CODIN, Constantin (1875–1926, n. sat Zgripcești, jud. Argeș), învățător și folclorist român. A publicat cea mai întinsă colecție de povești din Muntenia („Din Muscel, Cântece poporane", „Îngerul românului, Povești și legende din popor", „Comorile poporului").

RĂDULESCU-MOTRU, Constantin (1868–1957, n. Butoiești, jud. Mehedinți), filozof și psiholog român. Acad. (1923), prof. univ. la București. Președinte al Acad. (1938–1941). În 1906 a înființat primul laborator de psihologie experimentală din România. A pus bazele (1910) și a condus „Societatea de studii filozofice" devenită ulterior „Societatea română de filozofie" și diverse periodice („Noua revistă română", „Revista de filozofie", „Analele de psihologie"; în 1905 a editat „Studii filozofice" devenite în 1923, „Revista de filozofie"). Concepția sa, un determinism teleologic, energetic și personalist care include intervenția umană în mersul societății este susținută cu idei din criticile lui Kant („Personalismul energetic", „Elemente de metafizică pe baza filozofiei kantiene"). **R.-M.** a realizat o critică a fondului tradițional românesc („Românismul), a politicianismului primitiv românesc („Cultura română și politicianismul"). Promotor al psihologiei experimentale în România („Problemele psihologiei", „Curs de psihologie").

RĂDULESCU-POGONEANU, Ion A. (1870–1945, n. Pogoanele), pedagog român. M. coresp. al Acad. (1919), prof. univ. la București. Colaborator la „Convorbiri literare" și „România jună". Contribuții la răspândirea cunoștințelor pedagogice în România („Johann Heinrich Pestalozzi, o schiță a vieții și ideilor sale", „Fenomenul educației", „Probleme ale culturii române"). Discipol al lui Maiorescu, a editat memorialul acestuia („Însemnări zilnice"). A tradus „Leonard și Gertruda", de Pestalozzi.

RĂDULEȚ, Remus (1904–1984, n. Hendorf, azi Brădeni, jud. Sibiu), inginer român. Acad. (1963), prof. univ. la București. Contribuții în electrotehnică și electroenergetică, în domeniul teoriei generale a câmpului electromagnetic, al electrotermiei, al parametrilor regimului tranzitoriu în circuite electrice („Electricitatea și magnetismul", „Bazele teoretice ale electrotehnicii", „Metode de prognoză aplicate în energetică"). Coordonator și autor principal al „Lexiconului tehnic român" (18 voi.). Vicepreședinte (1961–1964) și apoi președinte (1964–1967) al Comisiei electrotehnice internaționale.

RĂDUȚIU, Aurel (n. 1936, Deva), istoric român. Cercetări și studii privind, în special, istoria Transilvaniei („Incursiuni în istoriografia vieții sociale", „Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română 1690–1847", în colab., „Repertoriul izvoarelor statistice privind Transilvania 1690–1847").

RĂDVAN (< rus., pol.) s. n. (Înv.) Trăsură de lux, trasă de mai mulți cai.

RĂFUI vb. IV refl. recipr. A limpezi, a lămuri cu cineva o neînțelegere, un diferend, o situație; *p. ext.* a se certa, a se bate cu cineva.

RĂFUIALĂ (< *răfui*) s. f. Faptul de a se răfui; *p. ext.* ceartă, bătaie.

RĂGACE (< bg., scr.) s. f. (ENTOM.) Rădașcă.

RĂGAZ s. n. **1.** Timp liber, disponibil pentru a face ceva. ✦ Amânare, păsuială. **2.** Interval de timp în care se întrerupe o activitate; repaus, odihnă. ✧ Loc. *Fără răgaz* = fără întrerupere, încontinuu. ✦ Liniște, tihnă, pace.

Constantin Rădulescu-Motru

Remus Răduleț

RĂGĂLIE s. f. (Pop.) Desiș format din rădăcini de copaci ieșite la malul apelor curgătoare.

RĂGET (< *rage*) s. n. Zbieret, urlet puternic scos de unele animale; *p. ext.* țipăt, răcnet de om.

RĂGILĂ (< *ragilă*) vb. I tranz. A trage fuiorul pe ragilă, pentru a-l curăța de puzderii **(2)** și de câlți.

RĂGUȘEALĂ (< *răguși*) s. f. (MED.) Alterare a vocii, care capătă un timbru aspru, surd sau hârâit. Este provocată de o inflamare a laringelui, care poate avea diverse cauze (surmenaj vocal, infecție locală, intoxicație cu tutun).

RĂGUȘI vb. IV intranz. A prezenta o alterare a vocii ca urmare a inflamării laringelui.

RĂILEANU, Grigore (1913–1966, n. Cordeni, azi sat Vinețești, jud. Vaslui), geolog român. Prof. univ. la București. Studii geologice, tectonice, stratigrafice cu privire la zăcăminte de substanțe minerale utile, în special de cărbuni, din diferite regiuni ale țării („Geologie generală"; „Geologia zăcămintelor de cărbuni cu privire specială asupra teritoriului României").

RĂMAS (< *rămâne*) s. n. Faptul de a rămâne. ✧ Expr. *A-și lua rămas bun* = a se despărți de cineva, a pleca.

RĂMĂȘAG (< *rămas*) s. n. Pariu, prinsoare.

RĂMĂȘIȚĂ (< *rămas*) s. n. **1.** Ceea ce a rămas dintr-un întreg, dintr-un tot, consumat sau utilizat în cea mai mare parte; rest. ✧ *Rămășițe pământești* (sau *trupești*) = corpul neînsuflețit al unui om; cadavru. **2.** Ceea ce a mai rămas de îndeplinit, de executat dintr-o datorie, dintr-o obligație. **3.** Ceea ce mai trebuie până la limita sau cantitatea prevăzută. **4.** (LOG.) *Metoda rămășițelor (reziduurilor)* = una dintre metodele inductive formulate de *Fr. Bacon* și *J. St. Mill*, conform căreia, înlăturându-se dintr-un fenomen complex acea parte a sa care este efectul anumitor împrejurări, se stabilește că restul fenomenului trebuie să fie consecința împrejurărilor rămase.

RĂMÂNE (lat. *remanere*) vb. III Intranz. **1.** (Despre ființe) A sta pe loc, a nu pleca de unde se află; (despre lucruri) a nu fi mutat, a fi lăsat pe loc. ✦ A fi lăsat în urmă, a fi depășit. **2.** A se afla, a fi sau a ajunge într-o anumită situație; a se opri, a se menține într-o anumită atitudine sau stare. ✧ Expr. *A rămâne pe drumuri* = a-și pierde mijloacele de existență, a sărăci. *Cum rămâne (cu)...* = ce se întâmplă (cu)... ce se hotărăște (în privința)... **3.** A nu se schimba, a păstra aceeași stare. ✦ A dura, a persista, a dăinui în conștiința oamenilor. ✦ A fi lăsat (de cineva), a continua să existe, a dăinui după dispariția sau plecarea cuiva. ✦ A trece, a ajunge în posesia cuiva. **4.** A mai avea o parte, un rest dintr-un tot; a fi în plus, a prisosi.

RĂMUREȚE (< *ramură*) s. f. pl. Ciupercă comestibilă, înaltă de 7–15 cm, cu fructificații cărnoase, ramificate coraliform având aspectul unei conopide *(Ramaria botrytis)*. De culoare albă sau gălbuie, cu extremitățile ramurilor roz, roșii sau purpurii, crește în păduri de foioase sau conifere izolată sau formând grupuri numeroase în jurul arborilor.

RĂMURIȘ (< *ramură*) s. n. Totalitatea ramurilor unui copac; desiș de ramuri. *Rădăcină rămuroasă*, rădăcină la care axul principal se dezvoltă aproximativ în aceeași măsură ca și ramificațiile de ordinul I (ex. la măr).

RĂMUROS, -OASĂ (< *ramură*) adj. Care are multe ramuri; stufos.

RĂNI (< sl.) vb. IV tranz. și refl. A(-și) produce, a(-și) pricinui o rană. ✦ Tranz. Fig. A întrista, a îndurera, a amărî; a jigni, a ofensa.

RĂPĂI (onomat.) vb. IV intranz. (Despre ploaie, grindină etc.) A lovi, a izbi cu zgomot cadențat și scurt. ✦ A lovi ritmic într-un obiect, producând zgomote dese, scurte.

RĂPĂIALĂ (< *răpăi)* s. f. Răpăit. ✦ Ploaie puternică, de scurtă durată.

RĂPĂIT (< *răpăi)* s. n. Faptul de a răpăi; zgomot produs de ploaie, de grindină etc.; răpăială. ✦ Succesiune de lovituri dese, scurte și ritmice; zgomotul produs de aceste lovituri.

RĂPĂNOS, OASĂ *(< rapăn)* adj. (Și subst.) Care are rapăn, bolnav de rapăn. ✦ Fig. Zdrențăros, murdar, jegos.

RĂPEDEA v. **Repedea (1).**

RĂPCIUGĂ s. f. **1.** (MED. VET.) Morvă. **2.** Epitet dat unui animal slab, neîngrijit, bolnav, bătrân.

RĂPCIUGOS, -OASĂ *(< răpciugă)* adj. (Despre animale) Bolnav de răpciugă; *p. ext.* care arată rău; slab, bolnav, neîngrijit.

RĂPCIUNE (lat. *raptio, -onis*) s. m. Numele popular al lunii septembrie.

RĂPI (lat. *rapire)* vb. IV tranz. **1.** A duce cu sine, forțat, pe cineva; a fura. ✦ (De obicei cu subiectul „moartea") A curma firul vieții cuiva. **2.** Fig. A lua abuziv ceva de care dispune o persoană, a-i smulge ceea ce îi aparține; ✦ Fig. A vrăji, a încânta, a fermeca, a captiva.

RĂPIDEA v. **Repedea (1).**

RĂPIT, -Ă (< *răpi*) adj. **1.** Furat, capturat. **2.** Fig. Încântat, fermecat, vrăjit, captivat.

RĂPITOR, -OARE *(< răpi)* adj. **1.** (Adesea substantivat) Care răpește. **2.** (Despre animale) Care consumă hrană de origine animală, în general vie. ✦ (Substantivat, f. pl.) Numele a două ordine de păsări de pradă, bune zburătoare, cu cioc gros, arcuit și încovoiat și picioare terminate cu gheare ascuțite și încovoiate. Unele vânează ziua (răpitoare de zi, *falconiforme*); în cadrul lor se disting **r.** mari (condori, vulturi, acvile) și **r.** mici (ulii, ereți, șoimi ș.a.). Altele vânează noaptea (răpitoare de noapte, *strigiforme*). Multe specii de **r.** sunt astăzi într-un regres pronunțat, făcând obiectul unor măsuri speciale de ocrotire. ✦ **Hrăpăreț**, uzurpator. **3.** Fig. Care vrăjește, farmecă, încântă.

RĂPOSA (lat. *repausare*) vb. I intranz. (Pop.) A muri, a deceda.

RĂPOSAT, -Ă (< *răposa*) adj. (Și subst.) Mort, decedat, defunct.

RĂPUNE (lat. *reponere*) vb. III tranz. (Pop.) A omorî, a lua viața cuiva. ✦ A învinge, a doborî un adversar. ✦ Fig. A învinge pe cineva într-o luptă de opinii.

RĂRI (< *rar*) vb. IV **1.** Refl. A fi, a deveni, a se găsi (mai) rar unul față de celălalt (în timp sau în spațiu). ✦ A deveni mai puțini la număr. **2.** Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni mai puțin des sau mai puțin compact. ✦ Refl. (Despre țesături) A se subția prin uzare îndelungată. **3.** Tranz. A încetini ritmul unei acțiuni.

RĂRITURĂ (< *rări*) s. f. Spațiu rămas liber între obiecte așezate rar. ✦ Loc (în pădure, în câmp) cu vegetație rară. ✦ Porțiune, loc dintr-o țesătură unde urzeala sau bătătura sunt mai rare decât în rest.

RĂRIȚA (< *rariță*) vb. I tranz. A lucra pământul cu rarița.

RĂRUNCHI (lat. *renunculus*) s. m. (Pop.) Rinichi. ✦ Fig. Miezul, mijlocul unui lucru.

RĂS- (RĂZ-) (< sl.) Element de compunere cu ajutorul căruia se formează derivate de la verbe (mai rar de la adjective sau substantive) exprimând o acțiune prelungită, repetată sau o intensificare a acțiunii exprimate de verbul simplu (ex. răscoace, răsciti) ori modificând ideea (în sens negativ).

RĂSAD (< bg., scr.) s. n. Plantă tânără crescută din sămânță în seră sau în răsadniță, cu scopul de a fi plantată în aer liber. Prin folosirea r. se obțin recolte timpurii, se lungește perioada de vegetație și sporește productivitatea plantelor.

RĂSADNIȚĂ (< bg., scr.) s. f. Construcție simplă din scânduri sau din prefabricate, folosită în legumicultură și floricultură pentru obținerea răsadurilor; este acoperită de obicei cu geamuri și așezată pe un pat de gunoi de grajd în fermentare pentru producerea căldurii; pătul[1] **(5).**

RĂSALTĂIERI (< *răs- + alaltăieri*) adv. Ziua care precedă pe cea de alaltăieri.

RĂSĂDI (< bg., scr.) vb. IV tranz. A transplanta un răsad din seră sau din răsadniță la locul de cultură.

RĂSĂRI (lat. **resalire*) vb. IV intranz. **1.** (Despre aștri) A se arăta la orizont, a apărea pe cer. **2.** (Despre plante) A încolți, a ieși din pământ. **3.** A se ivi, a apărea pe neașteptate. ✧ Expr. (Tranz.) *A-i răsări cuiva (ceva) în minte* = a-și aminti brusc ceva; a i se năzări. **4.** A ieși în evidență, a apărea mai ridicat, mai vizibil decât cele din jur. **5.** (Pop.) A sări brusc (în picioare); a tresări, a sări în sus speriat.

RĂSĂRIT, -Ă (< *răsări*) adj., s. n. **1.** (Despre plante) Încolțit. ✦ (Despre copii) Care s-a dezvoltat, care a crescut (mai) mare (decât alți copii). **2.** Care depășește măsura obișnuită; *fig.* (mai) de seamă, (mai) valoros. **3.** Faptul de a răsări. ✦ Trecere a unui astru deasupra orizontului; momentul din zi când răsare Soarele, Luna; priveliște oferită de Soare, Lună când răsare. ✦ Fig. Începutul unei ere sau al unei vieți noi. **4.** Parte a cerului unde răsare Soarele, Luna; orient; est.

RĂSĂRITEAN, -Ă (< *răsărit*) adj. Care se află la răsărit, de la răsărit; estic. ✧ *Biserica r.* = Biserica ortodoxă. ✦ (Substantivat) Locuitor din răsărit; oriental.

RĂSĂTURĂ (< *rade*) s. f. **1.** Urmă rămasă pe un obiect de pe care s-a ras ceva; ștersătură făcută (cu guma, cu lama) pe o hârtie. **2.** Resturi rezultate de la raderea unui obiect; răzătură.

RĂSCOACE (< *răs- + coace*) vb. III tranz. și refl. A (se) coace mai mult decât trebuie.

RĂSCOAGE s. f. Plantă erbacee perenă, meliferă, înaltă de 50–150 cm, cu frunze moi, lanceolate și flori mari, roșii-purpurii, rar albe, în racem terminal *(Chamaenerion angustifolium)*. Foarte abundentă în tăieturi de pădure. Frunzele tinere și lăstarii tineri se pot consuma ca salată. Frunzele și florile au proprietăți depurative, hemostatice, astringente, diuretice, dezinfectante, decongestionante. Sin. *pana zburătorului, zburătoare.*

RĂSCOALA DIN 1907, cea mai puternică răscoală țărănească din istoria modernă a României, izbucnită la capătul unui lanț de mișcări țărănești, desfășurate după 1888. Printre cauzele răscoalei: menținerea a numeroase vestigii feudale în agricultură, repartiția inechitabilă a proprietății funciare. Declanșată în N Moldovei, la *Flămânzi* (8/21 febr. 1907), răscoala s-a întins cu rapiditate, cuprinzând întreaga țară, țăranii arzând conacele și registrele cu învoielile agrare și îndreptându-se spre reședințele județene. Reprimată cu ajutorul armatei, răscoala s-a soldat cu numeroase victime omenești. A avut un larg ecou în țară și peste hotare.

RĂSCOALĂ (< *răscula*) s. f. **1.** Acțiune spontană și neorganizată de răzvrătire a maselor (țărănești) ca urmare a nemulțumirilor provocate de abuzuri, nedreptăți, oprimare, sărăcie etc.; revoltă. ✦ Fig. Protest, împotrivire. **2.** P. ext. Gălăgie, agitație, zarvă.

RĂSCOL (< sl.) s. m. **I.** Bară de lemn prevăzută la capete cu câte o gaură în care intră carâmbii de sus ai loitrelor carului. **II. 1.** Desfacerea stânii toamna, după ce s-a preparat brânza și după ce fiecare proprietar și-a ridicat partea cuvenită; separarea oilor la fiecare proprietar. **2.** Dispozitiv de scânduri folosit pentru separarea oilor.

RĂSCOLI (< sl.) vb. IV **I. 1.** Tranz. și intranz. A face dezordine, a scotoci pentru a căuta ceva sau pe cineva, a răvăși. **2.** Tranz. A agita. ✦ Fig. A trezi amintiri, emoții, sentimente; a tulbura. **II.** Tranz. (Pop.) A desface stâna toamna și a împărți oile proprietarilor lor.

RĂSCOLITOR, -OARE (< *răscoli*) adj. Care trezește amintiri, care emoționează; tulburător.

RĂSCOPT, -OAPTĂ (< *răscoace*) adj. Copt prea tare, mai mult decât trebuie. ✦ Încins, înfierbântat de Soare.

RĂSCROI (< *răs- + croi*) vb. IV tranz. A tăia o țesătură urmând linia prinderii mânecilor sau linia gâtului.

RĂSCROIALĂ (< *răscroi*) s. f. Tăietura unei haine în jurul gâtului și la baza mânecilor.

RĂSCRUCE (< *răs- + cruce*) s. f. **1.** Loc de intersecție a două sau a mai multor drumuri; răspântie. ✧ *Răscrucile cerului* = zenit. **2.** Fig. Moment crucial, hotărâtor în viața unui individ sau a unei colectivități. **3.** Parte a carului de care se prind șleaurile. **4.** Cruce de lemn care împarte o fereastră în mai multe despărțituri. **5.** Parte a vârtelniței formată din două stinghii încrucișate de care sunt prinse fofezele.

RĂSCULA (< *răs- + scula*) vb. I tranz. și refl. A se împotrivi sau a face să se împotrivească unei asupriri, unei nedreptăți; a (se) ridica împotriva asupritorilor; a (se) răzvrăti.

RĂSCUMPĂRA (< *răs- + cumpăra*) vb. I tranz. **1.** A plăti prețul unui lucru vândut sau amanetat pentru a reintra în proprietatea (posesiunea) lui. ✦ (Pop.) A cumpăra un lucru de la cineva care îl cumpărase la rândul lui. **2.** A elibera pe cineva din captivitate în schimbul unei sume de bani. **3.** A compensa printr-o realizare ulterioară o acțiune (dăunătoare) săvârșită. ✦ Fig. A ispăși o greșeală făcută.

RĂSFĂȚ (< *răsfățat*) s. n. **1.** Faptul de a (se) răsfăța; dezmierdare, alintare; (deprec.) răzgâiere. **2.** Delectare, desfătare. **3.** Huzur, belșug.

RĂSFĂȚA (< *răs- + față*) vb. I **1.** Tranz. și refl. A (se) alinta; (deprec.) a (se) răzgâia. **2.** Tranz. și refl. A (se) delecta, a (se) desfăta. **3.** Refl. A trăi în belșug; a huzuri. ✦ Refl. A se întinde în voie, a se lăfăi.

RĂSFIRA (< *răs- + fir*) vb. I **1.** Tranz. și refl. A (se) rări, a (se) desface, a (se) separa, între ele (firele de păr, de lână etc.). **2.** Tranz. și refl. A (se) întinde, a (se) împrăștia în diferite direcții; a (se) răzleți. **3.** Tranz. A presăra, a împrăștia, a răspândi.

RĂSFIRAT, -Ă (< *răsfira*) adj. **1.** (Despre păr, lână etc.) Cu firele separate unele de altele; rărit. **2.** (Despre elementele unui întreg) Depărtat unul de altul, distanțat; (despre un întreg) cu elementele

componente depărtate între ele. ✦ Împrăştiat, risipit, difuz.

RĂSFOI (< *răs-* + *foaie*) vb. IV tranz. A întoarce foile unei cărţi, ale unui ziar etc., citind în fugă, pe sărite; a frunzări.

RĂSFRÂNGE (< *răs-* + *frânge*) vb. III **I. 1.** Tranz. şi refl. (FIZ.) A (se) reflecta; a (se) refracta. ✦ Refl. A se întoarce sub formă de ecou. **2.** Refl. Fig. A-şi exercita influenţa, a se face simţit influenţând, determinând ceva. **3.** Refl. şi tranz. A (se) oglindi, a (se) reflecta. **II.** Tranz. şi refl. (Despre ţesături, părţi de îmbrăcăminte) A (se) întoarce în afară.

RĂSFRÂNGERE (< *răsfrânge)* s. f. Acţiunea de a se răsfrânge. ✦ (FIZ.) Reflexie; refracţie.

RĂSFRÂNT, -Ă (< *răsfrânge*) adj. Întors, îndoit în afară.

RĂSFUG s. n. **1.** (MED. VET.) *R. alb = agalactie contagioasă.* **2.** (BOT.) Plantă erbacee din familia asteracee, înaltă de 50–100 cm, cu tulpina ramificată, flori galbene în capitule şi fructe achene cu cinci dinţi *(Chondrilla juncea).* Folosită în medicina tradiţională ca medicament împotriva **r.** alb.

RĂSMIREŞTI, com. în jud. Teleorman, situată în NV C. Burnas; 931 loc. (2005). Biserica Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena (1850), în satul **R.**

RĂSPĂR (< *răs-* + *păr*) s. n. (În expr.) *În răspăr* = **a)** împotriva direcţiei naturale în care creşte părul; *p. ext.* împotriva direcţiei unui agent fizic în mişcare; **b)** *fig.* ostil, potrivnic.

RĂSPÂNDI (< sl.) vb. IV **1.** Refl. (Despre lumină, căldură, mirosuri etc.) A se împrăştia, a se propaga (sub formă de unde, emanaţii, vapori etc.); a se degaja, **2.** Refl. (Despre veşti, ştiri, publicaţii) A se difuza. ✦ (Despre lichide) A se extinde pe o suprafaţă largă. **3.** Refl. şi tranz. (Despre fiinţe) A porni în direcţii diferite, a (se) răzleţi, a (se) împrăştia.

RĂSPÂNDIT -Ă (< *răspândi*) adj. **1.** Împrăştiat, întins. **2.** Cunoscut, obişnuit, frecvent.

RĂSPÂNDITOR (< *răspândi*) s. n. Maşină rutieră de lucru folosită pentru aşternerea într-un strat uniform a materialelor necesare confecţionării straturilor rutiere.

RĂSPĂNTIE (< sl.) s. f. **1.** Loc unde se încrucişează sau de unde se separă două sau mai multe drumuri; răscruce. **2.** Fig. Moment crucial, hotărâtor în viaţa cuiva, în istoria unui popor etc.

RĂSPICA (< *răs-* + *[des]pica*) vb. I tranz. (Înv.) **1.** A străbate, a despica. ✦ Fig. A analiza, a cerceta. **2.** A rosti, a spune, a pronunţa desluşit, limpede, lămurit. ✦ A explica cu claritate.

RĂSPICAT, -Ă (< *răspica*) adj. (Şi adv.; despre vorbe, *p. ext.* despre glas, voce) Desluşit, limpede, clar; ferm. ✦ (Despre gesturi, atitudini) Energic, hotărât.

RĂSPLĂTĂ (< *răsplăti*) s. f. Recompensă (morală sau materială). ✦ Acţiune prin care se pedepseşte o faptă.

RĂSPLĂTI (< bg., scr.) vb. IV tranz. A da cuiva o recompensă, o plată (morală sau materială) pentru o faptă, o acţiune săvârşită; a recompensa.

RĂSPOIMÂINE (< *răs-* + *poimâine)* adv. În ziua imediat următoare celei de poimâine; a treia zi, exclusiv ziua prezentă.

RĂSPOPI (< *răs-* + *popi*) vb. IV tranz. A retrage cuiva calitatea de preot; a caterisi.

RĂSPUNDE (lat. *respondere*) vb. III **1.** Tranz. şi intranz. A da răspuns la o întrebare. **2.** Intranz. A reacţiona la diferite solicitări, acţiuni. ✦ A face dovada cunoştinţelor sale în faţa unui examinator. ✦ A replica, a obiecta, a riposta. ✦ A scrie unei persoane de la care s-a primit o scrisoare. **3.** Intranz. A da ascultare unei chemări, unei solicitări. ✦ A lămuri o problemă la cererea sau sesizarea cuiva. **4.** Intranz. Fig. A satisface; a corespunde. **5.** Intranz. A străbate până la..., a avea legătură, comunicaţie cu... ✦ (Despre senzaţii fizice sau psihice) A se transmite; a răzbate până... **6.** Intranz. A garanta pentru cineva sau ceva. ✦ A da seamă, a fi răspunzător.

RĂSPUNDERE (< *răspunde*) s. f. **1.** Obligaţia de a da seamă, de a răspunde (moral, material etc.) de îndeplinirea ori de neîndeplinirea unor acţiuni, sarcini etc.; responsabilitate. ✦ (DR.) *R. colectivă* = **r.** a unui organ colegial, în întregul său, pentru executarea obligaţiilor ce intră în atribuţiile sale potrivit legii. ✧ Expr. *A trage* (sau *a chema pe cineva*) *la răspundere* = a cere cuiva socoteală, a-l face responsabil de faptele sale. *Pe răspunderea cuiva* = pe garanţia materială sau morală a cuiva. **2.** (DR.) Consecinţă a neîndeplinirii din culpă a unei obligaţii. ✧ *R. civilă* = obligaţia debitorului care nu a executat contractul sau a săvârşit, în afară de contract, o faptă păgubitoare, de a repara prejudiciul cauzat astfel *(r. contractuală* şi *r. delictuală). R. materială* = obligaţia angajatului de a repara paguba cauzată celui care l-a angajat. *R. disciplinară* = obligaţia de suportare, de către angajatul care a încălcat regulile de disciplină a muncii, a unei pedepse *(pedeapsă disciplinară). R. penală* = suportarea unor pedepse de către cel care săvârşeşte o infracţiune. *R. internaţională* = suportarea, de către statul care a încălcat anumite norme de drept internaţional ori de către persoana fizică vinovată, a unor sancţiuni de ordin moral, politic, penal, precum şi obligaţia de reparare a pagubelor astfel cauzate.

RĂSPUNS (lat. *responsum*) s. n. **1.** Ceea ce se spune, se scrie, se comunică celui care întreabă ceva. ✦ Expunere, dovedire a nivelului de cunoştinţe într-un anumit domeniu în faţa unui examinator. ✦ Replică, ripostă. **2.** (În legătură cu verbele „a duce", „a aduce") Ştire, informaţie. ✦ Soluţie, dezlegare. **3.** (TELEC.) Funcţia de timp reprezentând mărimea de ieşire a unui sistem de transmisiune când la intrarea lui se aplică un anumit semnal în regim tranzitoriu sau în regim sinusoidal. **4.** (BIOL.) *R. imun,* ansamblul reacţiilor declanşate de sistemul imun în momentul contactului organismului cu un agent străin (antigen), reacţie care are drept scop neutralizarea şi eliminarea agresorului. În cadrul **r.i.** globule albe specializate (limfocite) sintetizează proteine numite anticorpi care interacţionează cu antigenele, neutralizându-le. Sin.: reacţie imună.

RĂSPUNZĂTOR, -OARE (< *răspunde*) adj. Care poartă răspunderea faptelor sau a vorbelor sale; care trebuie tras la răspundere; responsabil.

RĂSPUTERE (< *răs-* + *putere*) s. f. *Din răsputeri* = cu toate forţele, din toate puterile.

RĂSTĂV s. n. Fâşie de pământ între două rânduri de semănături. ✦ Fâşie de pământ pe care se cultivă un singur soi de plante.

RĂSTĂLMĂCI (< *răs-* + *tălmăci*) vb. IV tranz. A interpreta sau a explica în mod eronat o idee, un cuvânt, un text; a denatura (în mod voit) înţelesul.

RĂSTI vb. IV refl. A se adresa cuiva pe un ton aspru, ameninţător; a ridica glasul.

RĂSTIGNI (< sl.) vb. IV tranz. **1.** A provoca cuiva moartea, pironindu-l pe o cruce; a crucifica; *p. ext.* a chinui, a tortura. **2.** A întinde cuiva brațele în lături. ✦ Refl. A sta, a se așeza cu brațele întinse în lături.

RĂSTIGNIRE (< *răstigni*) s. f. **1.** Faptul de a răstigni; crucificare. **2.** Cruce de dimensiuni mari, așezată la margine de drum.

RĂSTIMP (< sl. *rastonpŭ*, după timp) s. n. Durată între două momente sau două perioade diferite de timp; interval. ✧ Loc. *În răstimp* = între timp. *În răstimpuri* sau *din răstimp în răstimp* = câteodată, uneori; din când în când.

RĂSTOACA, com. în jud. Vrancea, situată în C. Siretului Inferior, la confl. Milcovului cu Putna; 2 451 loc. (2005).

RĂSTOACA v. **Sabar.**

RĂSTOACĂ (< rus.) s. f. Loc (cu vârtej) unde o apă este puțin adâncă; brat de râu puțin adânc, format prin abaterea apei.

RĂSTOLIȚA, com. în jud. Mureș, situată în zona defileului Mureșului dintre Toplița și Deda, la poalele S ale m-ților Căliman și cele NV ale m-ților Gurghiu, la confl. râului Răstolița cu Mureșul; 2 167 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **R.**) și haltă de c.f. (în satul Andreneasa). Hidrocentrală (50 MW) alimentată de apele lacului de acumulare Răstolița (3,8 km lungime; volum: 43 mil. m^3). Expl. și prelucr. lemnului (cherestea). În satul **R.**, atestat documentar în 1850, se află biserica Sf. Nicolae (sec. 18, cu unele transformări din sec. 19).

RĂSTURNA (< *răs-* + *turna*) vb. I **1.** Tranz. A deplasa, a mișca un corp din poziția lui normală, înclinându-l într-o parte sau întorcându-l cu partea de sus în jos. ✧ Expr. *A răsturna brazda* = a tăia brazde cu plugul; *p. ext.* a ara. ✦ A întoarce un recipient cu gura în jos pentru a face să cadă sau să curgă conținutul; a vărsa. **2.** Refl. A se așeza, a sta într-o poziție comodă, sprijinindu-se cu spatele de ceva. **3.** Tranz. A culca la pământ, a doborî. ✦ Fig. A înlătura de la putere, dintr-un post de conducere. ✦ A înlătura, a distruge o situație, o poziție, un plan.

RĂSTURNĂTOR (< *răsturna*) s. n. **1.** (METAL.) Dispozitiv folosit la laminoare pentru a executa operația de răsturnare pe o față sau pe alta a blocurilor, a lingourilor, a tablelor etc. între două treceri, faze succesive de laminare. **2.** (IND. EXTR.) Dispozitiv care servește la răsturnarea vagonetelor de mină în scopul golirii acestora.

RĂSUC (< *răsuci*) s. n. Fus mare din lemn cu un cârlig la capătul de jos de care se leagă firul pentru a fi răsucit.

RĂSUCENI, com. în jud. Giurgiu, situată în NV C. Burnas, pe dr. văii Călnișteа; 2 667 loc. (2005). În satul **R.** se află bisericile Sf. Nicolae (1876) și Adormirea Maicii Domnului (1883), iar în satul Cucuruzu, biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena (1830).

RĂSUCI (< *răs-* + *suci*) vb. IV **1.** Tranz. A deforma un corp alungit, un fir etc., făcând ca extremitățile sale să se rotească în sensuri opuse sau menținând fixă una dintre extremități și rotind-o pe cealaltă. ✦ A reuni două sau mai multe fire înfășurându-le pe unele în jurul altora. **2.** Tranz. și refl. A(-și) imprima o mișcare de rotație; a (se) roti. ✦ Refl. A se întoarce pe loc, brusc, în altă direcție decât cea în care se află. ✦ Refl. A se rostogoli. **3.** Tranz. și refl. A-și întoarce o parte a corpului, a-i schimba poziția. **4.** Tranz. A învârti cu un gest mecanic un obiect ținut în mână. **5.** Tranz. A da unui obiect formă de sul. ✦ A face o țigară din foiță și tutun. **6.** A înfășura un fir în jurul unui suport.

RĂSUCIRE (< *răsuci*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) răsuci. ✦ (FIZ.) Solicitare simplă a unei bare sau a unei piese supuse acțiunii a două cupluri de forțe acționând în plane paralele; torsiune **(1). 2.** Defect al pieselor de cherestea produs la uscare, care face ca suprafața lor să devină elicoidală. **3.** (FITOPAT.) *Răsucirea frunzelor* = boală virală a cartofului, tutunului și pătlăgelelor roșii, manifestată prin îngălbenirea și încovoierea frunzelor și prin nanismul plantelor.

RĂSUFLA (< *răs-* + *sufla*) vb. I **1.** Intranz. A respira. **2.** Intranz. A simți o ușurare după o încordare, o emoție, o grijă etc. ✦ A se opri ca să se odihnească. ✦ A se simți la adăpost, a nu mai fi în primejdie. **3.** Intranz. (Despre vase, recipiente etc.) A avea un orificiu prin care comunică cu exteriorul; a lăsa să se scurgă încet fluidul printr-o mică deschizătură. ✦ (Despre unele alimente sau băuturi) A-și pierde concentrația, gustul pentru că vasul în care s-au păstrat n-a fost bine închis. **4.** Tranz., intranz. și refl. A (se) destăinui. **5.** Intranz. A se afla, a se auzi (o știre, o taină etc.); a ajunge la urechile celor care nu ar trebui să știe.

RĂSUFLARE (< *răsufla*) s. f. Acțiunea de a (se) răsufla; respirație, răsuflu. ✧ Loc. *Fără răsuflare* = mort, inert. *Dintr-o răsuflare* = repede, pe nerăsuflate. ✦ Concr. Aerul expirat din plămâni; suflu. ✦ Fig. Adiere ușoară.

RĂSUFLAT, -Ă (< *răsufla*) adj. (Despre lichide acidulate și băuturi alcoolice) Care și-a pierdut tăria, gustul, aciditatea. ✦ Fig. (Fam.) Învechit, depășit, banal, arhicunoscut.

RĂSUFLĂTOR, -OARE (< *răsufla*) s. f., s. n. **1.** S. f. Canal de evacuare a aerului și a gazelor la turnarea metalului lichid în forme; servește și la verificarea umplerii formei. **2.** S. f. Canal de ventilație în pivnițe. **3.** S. n. Tub de evacuare a gazelor de ardere din carterul unui motor cu ardere internă.

RĂSUNA (lat. *resonare*) vb. I intranz. **1.** A suna puternic, prelung, cu rezonanță. ✦ A produce sunete puternice; a vui. **2.** Fig. A avea răsunet, ecou în sufletul cuiva; a vibra.

RĂSUNĂTOR, -OARE (< *răsuna*) adj. Care sună prelung, cu rezonanță; care se aude până (sau de) departe. ✦ Fig. Care impresionează profund, care produce senzație, care stârnește un interes puternic; de mare efect.

RĂSUNET (< *răsuna*) s. n. Sunet prelung și puternic; *p. gener.* sunet. ✦ Ecou. ✦ Rezonanță. ✦ Fig. Interes puternic, impresie profundă produsă de un lucru, de un eveniment etc.

RĂSURĂ[1] s. f. Măceș.

RĂSURĂ[2] (cf. *rade*) s. f. (În Țările Române în sec. 18–19) Cotă adițională la dări din care se făcea plata dregătorilor.

RĂȘCANU, Vasile (1885–1980, n. Orgoiești, jud. Vaslui), medic și fiziolog român. Acad. (1955), prof. univ. la Iași. Cercetări asupra electrofiziologiei musculare și cardiace

Vasile Rășcanu

(a înființat primul laborator de acest gen din România) și reflexelor medulare. S-a ocupat și de probleme de organizare sanitară (a construit noi clinici și a reamenajat spitalele distruse de război). Lucrări: „Notă asupra modificărilor electrofiziologice ale mușchilor", „Cercetări fiziologice în parkinsonism și paralizia agitantă".

RĂȘCHIA (lat. **rasclare*) vb. I tranz. A depăna firele toarse de pe fus sau de pe ghem de rășchitor.

RĂȘCHIRA (cf. *răsfira*) vb. I **1.** Tranz. și refl. A (se) răsfira. ✦ A (se) împrăștia. **2.** Tranz. și refl. A (se) întinde în lături, a (se) desface. **3.** Tranz. (Reg.) A rășchia.

RĂȘCHITOR (< *rășchia*) s. n. Unealtă făcută din lemn pe care se deapănă firele toarse pentru a le face jirebii.

RĂȘINARI, com. în jud. Sibiu, situată la poalele NE ale m-ților Cindrel, pe cursul superior al râului Sebeș, la 12 km SV de municipiul Sibiu, de care este legat printr-o linie de tramvai și una de autobuz; 5 598 loc. (2005). Expl. de serpentină (folosită pentru lucrări de ornamentații). Expl. și prelucr. lemnului. Producție meșteșugărească (sănii, șarete, bănci pentru școli etc.). Centru de cusături și țesături populare (covoare, carpete, ștergare, laibăre etc.), de articole de artizanat (blidare, mese, cuiere, obiecte de uz casnic ș.a.) și de ceramică cu decorațiuni. Pomicultură, creșterea animalelor (în special ovine). În satul **R.**, atestat documentar în 1488, se află un muzeu etnografic și de științele naturii, casa memorială „Octavian Goga", ruinele unei cetăți din sec. 12–13, conacul „Berceanu" (sec. 19), o casă din lemn (1832), clădirea vechii școli (1836, cu adăugiri și reparații din 1864, 1904, 1957) și biserica Cuvioasa Parascheva (1752–1758), cu picturi murale interioare și exterioare originare, în cadrul cărora se regăsesc unele personaje în port popular local. **R.** se află în renumita zonă Mărginimea Sibiului, remarcabilă prin frumusețea portului popular, a cusăturilor și țesăturilor populare, a caselor decorate artistic, a porților de lemn sculptat etc.

RĂȘINĂ (lat. *resina*) s. f. pl. (CHIM.) Amestec complex de compuși organici, de constituție adeseori necunoscută. Sunt substanțe amorfe, solide sau semisolide, fără punct de topire definit. **R.** pot fi *vegetale* (copalul, damarul), *animale* (șelacul) sau *sintetice* (r. alchidice, r. anilin-formaldehidice, galalitul etc.). **R.** naturale nu sunt solubile în apă, spre deosebire de gume. Sunt solubile în anumiți solvenți organici, cu care formează soluții utilizabile ca lacuri de acoperire. — *R. alchidice* v. *alchidali.* — *R. anilin-formaldehidice,* amestec complex de produși macromoleculari obținut prin condensarea anilinei cu un exces de formaldehidă, în prezența unor catalizatori acizi. *R. a-f.* au structură tridimensională și sunt termoinerte. Amestecate cu diverse materiale de umplutură, pot fi prelucrate prin presare la cald. Obiectele formate sunt dure, casante și electroizolante. Se mai utilizează la fabricarea lacurilor pentru lemn, pânză sau hârtie. V. și *aminoplaste.* — *R. cazein-formaldehidice* v. *galalit.* — *R. de melamină,* produși de condensare ai melaminei cu formaldehida. Sunt substanțe solide, rezistente la apă și cu bună stabilitate termică. Se pot colora cu ușurință în cele mai diferite nuanțe. Sunt întrebuințate la fabricarea unor adezivi pentru hârtie, lemn și carton, în industria textilă, la fabricarea unor obiecte de uz casnic și, în amestec cu fibre de sticlă, la confecționarea unor elemente de construcție care au rezistență mecanică foarte mare. V. și *aminoplaste.* — *R. de presare,* rășini artificiale, obținute prin procese de policondensare și prelucrare prin presare la cald a amestecului format din polimer, materiale de umplutură, coloranți etc. În condițiile de prelucrare, între macromoleculele polimerului se stabilesc legături tridimensionale, datorită cărora materialul obținut devine termoinert, infuzibil, insolubil și dur (ex. fenoplastele, aminoplastele etc.). — *R. epoxidice* (sau *epoxi*), produși macromoleculari obținuți prin reacția de condensare dintre un compus epoxidic și un difenol. Au structură liniară, care poate fi trecută ușor într-o structură tridimensională prin adăugarea în masa de reacție a unor agenți de întărire (etilendiamina sau anhidrida ftalică). Prezintă o mare stabilitate termică și chimică. Se întrebuințează în special ca adezivi pentru lipituri rezistente între obiecte din materiale diferite (metal, ceramică, sticlă, materiale plastice), în industria lacurilor etc. — *R. fenol-formaldehidice* v. *fenoplaste.* — *R. schimbătoare de ioni,* produse macromoleculare cu grupări polare care au proprietatea de a schimba ionii lor cu o cantitate echivalentă din ionii existenți în soluția cu care vin în contact. Există rășini schimbătoare de cationi și rășini schimbătoare de anioni. Se întrebuințează la epurarea apei, în industria zahărului, la separarea unor elemente, în medicină etc. (ex. **r.** obținute prin condensarea formaldehidei cu amide sau cu proteine etc.). V. și *schimbători de ioni.* — *R. ureo-formaldehidice* (sau *carbamidice*), produse de policondensare ale ureei cu formaldehida. În prima etapă a reacției se obține un produs lichid care, amestecat cu un material de întărire (rumeguș de lemn), se supune la încălzire, se solidifică prin răcire, apoi se macină și se formează din el obiecte prin presare. Sunt incolore, translucide, incasante și pot fi frumos colorate în nuanțe pastel. Se întrebuințează la fabricarea unor obiecte de uz casnic, a reflectoarelor, a abajururilor, în industria peliculogenelor, ca adezivi în industria textilă etc.

RĂȘINOS, -OASĂ (< *rășină*) adj., s. f. pl. **1.** Adj. Care conține sau care produce rășină. **2.** S. f. pl. (SILV.) Denumire dată unor arbori, arbuști sau subarbuști cu frunze aciculare sau solzoase, de regulă persistente, mai rar căzătoare, dispuse câte una, două sau în mănunchiuri. Inflorescențele mascule au forma unor conuri mici sau a unor mătișori, iar cele femele sunt conuri lemnoase, pieloase sau cărnoase. Semințele unor specii de **r.** sunt aripate. Cele mai multe **r.** formează, singure sau în asociații, păduri întinse, cu o mare valoare economică. Lemnul de **r.** are o creștere rapidă și se folosește în construcții sau în industria hârtiei și celulozei. Rășina produsă de acești arbori are numeroase utilizări industriale. Printre cele mai importante specii de rășinoase se numără bradul, pinul, molidul etc. Sin. *conifere.* **3.** Adj. Care are aspectul și proprietățile rășinii; cleios, lipicios.

RĂȘPĂLUI (< *raspel*) vb. IV tranz. A prelucra suprafețele corpurilor metalice sau nemetalice cu ajutorul rașpelului.

RĂTĂCI (lat. **erraticire*) vb. IV **1.** Tranz. și refl. A greși drumul, a nu mai ști unde se află. ✦ Refl. A se răzleți, a se pierde de cineva. ✦ Intranz. A căuta drumul pierdut, a încerca să se orienteze. **2.** Intranz. A hoinări, a colinda; a pribegi. ✦ Refl. A se pripăși, a se aciua undeva. **3.** Tranz. A pierde ceva, a nu mai ști unde se găsește. **4.** Refl. A se găsi, a ajunge într-un loc unde nu se aștepta nimeni să se afle.

RĂTĂCIRE (< *rătăci*) s. f. **1.** Faptul de a (se) rătăci. ✦ Fig. Pierdere a facultăților mintale; nebunie. **2.** Fig. Eroare, greșeală.

RĂTĂCIT, -Ă (< *rătăci*) adj. **1.** Care a pierdut drumul, direcția; dezorientat. ✦ Fig. Care și-a pierdut facultățile mintale; cu mintea întunecată. ✦ (Despre privire) Care țintește în gol, care manifestă nedumerire; absent. **2.** Care s-a înstrăinat, s-a pierdut, s-a răzlețit de ai săi.

RĂTĂCITOR, -OARE *(< rătăci)* adj. Care umblă din loc în loc, care rătăcește; pribeag.

RĂTEI, peșteră ocrotită ca rezervație speologică situată în S m-ților Leaota, săpată în calcarele jurasice ale masivului Lespezi, pe stg. râului Rătei (afl. al Ialomiței), la 1 080 m alt. Lungimea galeriilor: 5 160 m. Explorată în anii 1969–1972. Prezintă o rețea ramificată și meandrată de galerii paralele, dispuse pe trei niveluri și câteva săli mari. Etajul inferior, constituit din mai multe galerii care însumează 1 250 m lungime, cu înălțimi de c. 4 m, conține lapiezuri, marmite, sifoane ș.a., etajul mediu, alcătuit dintr-un labirint de galerii cu o lungime totală de 2 400 m, prezintă stalactite, stalagmite, blocuri de prăbușire, diaclaze, concrețiuni ș.a., iar nivelul superior (1 510 m lungime) are concrețiuni de calcită, gips și aragonit. Temp. aerului din interiorul peșterii este de 8–12°C, iar umiditatea de 90–100%. Faună săracă. Greu accesibilă.

RĂTEȘTI, com. în jud. Argeș, situată în C. Piteștiului, pe dr. văii Argeșului și pe cursul superior al râului Neajlov; 3 360 loc. (2005). Fermă de creștere a bovinelor (rasa Holstein), în satul **R.** În satul Tigveni se află un conac fortificat (sec. 18, cu unele modificări din sec. 19), conacul lui Gheorghe Brătianu (1925) și biserica Adormirea Maicii Domnului (1906), iar în satul Ciupa-Mănciulescu există casa lui Armand Călinescu (1925). Rezervație naturală (pădurea Rătești).

RĂȚIȘOARĂ (< *rață*) s. f. **1.** Rățușcă. **2.** Gen de insecte coleoptere, lungi de 6,5–8 mm, brune-cenușii, cu rostrul lățit, asemănător ciocului de rață *(Tanymecus).* Atacă porumbul, sfecla, ovăzul etc. **3.** (BOT.) Plantă erbacee perenă din familia iridaceelor, cu tulpina scundă și flori violacee, albastre-deschis, rar albe sau galbene *(Iris pumila).* Crește pe coline înierbate, însorite.

RĂȚOI[1] (< *rață*) s. m. Bărbătușul rățeI.

RĂȚOI[2] (< *rățoi*[1]) vb. IV refl. (Fam.) A se răsti la cineva, a vorbi pe un ton ridicat, amenințător.

RĂȚUȘCĂ (< *rață*) s. f. Diminutiv al lui rață; boboc de rață; rățișoară **(1).**

RĂU, REA (lat. *reus,* „acuzat, vinovat") adj., adv., s. n. **I.** Adj. **1.** (Și subst.) Care are însușiri negative, care face, în mod obișnuit, neajunsuri, neplăceri altora. ✦ Care denotă, exprimă răutate. **2.** Care nu convine într-o anumită circumstanță, care nu e potrivit unei anumite situații, unui anumit lucru; necorespunzător, nepotrivit. ✦ (Despre copii) Neastâmpărat, neascultător. ✦ (Substantivat, la f. pl.) Pozne, nebunii. **3.** Care este contrar legilor morale. **4.** (Despre vorbe) Supărător, jignitor; urât. **5.** (Despre viață, trai) Greu, chinuit. ✧ Expr. *A duce casă rea (cu cineva)* = a nu se înțelege cu cineva. **6.** (Despre vești) Care anunță un lucru neplăcut, o nenorocire. **II.** Adj. **1.** Care prezintă defecte, imperfecțiuni esențiale; de proastă calitate. **2.** (Despre organele corpului) Care nu funcționează normal; bolnav; (despre funcțiuni fiziologice) care nu se desfășoară cum trebuie. **3.** (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Uzat, stricat. ✦ De calitate inferioară. ✦ Care produce o senzație dezagreabilă, care displace. ✦ Spec. (Despre mâncăruri, băuturi) Cu gust neplăcut, prost pregătit. **4.** Neîndemânatic, incapabil, nepriceput. **5.** Nesatisfăcător, dăunător. **6.** (Despre starea vremii) Nefavorabil, urât. **7.** (În superstiții) Care aduce nenorocire, nefast. **III.** S. n. **1.** Categorie etică exprimând sub forma cea mai generală caracteristica fenomenelor sociale, a comportărilor, a însușirilor de caracter etc., care sunt condamnabile din punct de vedere moral și care contravin normelor, idealurilor morale, cerințelor moralității unei societăți. ✦ Ceea ce provoacă necazuri, nefericire; neajuns. ✧ Loc. *De răul (cuiva)* = din pricina (răutății) cuiva. *Cu părere de rău* = cu regret. **2.** Boală, suferință, chin. ✧ *R. de altitudine* = tulburare trecătoare care apare în cursul ascensiunilor peste o anumită altitudine, în general peste 4 000 m, ca urmare a deficitului de oxigen (datorită aerului rarefiat) și care se manifestă prin dureri de cap, astenie, somnolență, amețeli, grețuri, vărsături etc. *R. de transport* = ansamblu de senzații neplăcute (amețeli, dureri de cap, greață, vărsături, apatie etc.) încercate de anumite persoane, îndeosebi copii, în timpul călătoriilor cu diferite mijloace de transport. Se datorează unei stări de confuzie apărută la nivelul creierului, ca urmare a informațiilor contradictorii primite de la urechea internă (care detectează mișcarea vehiculului) și de la ceilalți receptori (ochi, proprioceptorii din mușchi). În funcție de mijlocul de transport poate fi **r.** de mașină, **r.** de avion, **r.** de mare etc. **IV.** Adv. **1.** Așa cum nu trebuie, cum nu se cade; nepotrivit, greșit. ✦ Neconform cu realitatea; inexact, neprecis, incorect. **2.** Contrar dorinței cuiva; neplăcut, supărător. ✧ Expr. *A-i fi* (sau *a-i merge*) *cuiva rău* = a duce o viață grea, plină de neplăceri. *A sta rău* = a fi lipsit de confort; *p. ext.* a fi sărac. *A-i ședea* (sau *a-i sta*) *rău* = a nu i se potrivi (o haină, o atitudine etc.); a fi ridicol. *A-i fi (cuiva) rău* (sau *a se simți, a-i merge rău*) = a fi bolnav. *A i se face* (sau *a-i veni*) *cuiva rău* = a-i veni amețeală, greață etc.; *a leșina.* ✦ Incomod, neconfortabil. **3.** Foarte, tare.

RĂU, Alexandru (1900–1993, n. București), inginer român. M. de onoare al Acad. (1993), prof. univ. la București. Specialist în metalurgia oțelului și a feroaliajelor. A lucrat ca inginer în oțelăriile de la Reșița, Hunedoara, Târnăveni, Brașov, unde a inventat noi procedee de producere a oțelurilor de calitate și de îmbunătățire a proceselor tehnologice siderurgice.

RĂU, Aurel (n. 1930, Josenii Bârgăului, jud. Bistrița-Năsăud), poet român. Lirică meditativă și peisagistică cu reflexe livrești („Jocul de-a stelele", „Pe înaltele reliefuri", „Zeii asediați", „Flori din cuvinte", „Septentrion"); ediții, eseuri, traduceri.

RĂUCEȘTI, com. în jud. Neamț, situată în Subcarpații Neamțului, la confl. râului Sărata cu râul Moldova; 8 573 loc. (2005). Centru de confecționare a covoarelor manuale. Izvoare cu ape minerale sărate (în satul Oglinzi). În satul **R.,** atestat documentar în 1711, se află biserica Adormirea Maicii Domnului, ctitorie din 1866 a lui Mihail Kogălniceanu.

RĂUFĂCĂTOR, -OARE *(< rău + făcător)* s. m. și f. (Și adj.) Persoană care face sau aduce mult rău altora, care încalcă legile morale și sociale; infractor, făcător de rele.

RĂUSENI, com. în jud. Botoșani, situată în C. Jijiei, pe râul Jijia; 3 074 loc. (2005). Halte de c.f. (în satele **R.** și Rediu). În satul **R.,** atestat documentar în 1425, se află biserica de lemn Sf. Elefterie (1789, renovată în 1856).

RĂUT, râu în Republica Moldova, afluent pe dreapta al Nistrului; 286 km lungime; supr. bazinului: 7 760 km^2; izvorăște în apropiere de satul Rediul Mare (raion Dondușeni), curge spre SE și se varsă în Nistru

lângă satul Ustia (raion Dubăsari); are numeroși afluenți.

RĂUTATE (< *rău*) s. f. **1.** Caracteristică a omului rău; înclinare, tendință de a face rău. **2.** (Mai ales la pl.) Defect, cusur, slăbiciune. ✦ (Concr.) Faptă, intenție rea. ✦ Om rău.

RĂUTĂCIOS, -OASĂ (< *răutate*) adj. (Și subst.) Care e înclinat să supere, să necăjească, să facă mici răutăți; malițios. ✦ (Despre atitudini, gesturi, cuvinte) Care supără; jignitor. ✦ Care exprimă răutate.

RĂUTU, Colea (pseud. lui *Colea Rutkovschi*) (n. 1912, Bălți), actor român de teatru și film. Tipajul său insolit îl recomandă cu precădere pentru roluri exotice de plan doi, deși e dotat cu reale capacități interpretative, evidente în filme precum „Desfășurarea", „La Moara cu noroc", „Facerea lumii".

RĂUTU, Leonte (pe numele adevărat *Lev Olgenstein*) (1910–1993, n. Bălți, Basarabia), om politic român. Comunist. Unul dintre colaboratorii apropiați ai lui Gh. Gheorghiu-Dej. A emigrat în U.R.S.S. (1940). Redactor-responsabil (1942–1945) al secției române a postului de Radio Moscova. Revenit în România (1945), a ocupat importante funcții de partid și de stat. Rector (1974–1981) al Academiei „Ștefan Gheorghiu". A exercitat o influență nefastă asupra vieții intelectuale și culturii românești.

RĂUVOITOR, -OARE (< *rău* + *voitor*) adj. (Și subst.) Care manifestă rea-voință, care dorește cuiva răul.

RĂVAR s. n. **1.** Băț folosit la stână pentru frământarea urdei și a cașului. **2.** Strecurătoare de lut.

RĂVAȘ (< magh.) s. n. (Pop.) Scrisoare, bilet.

RĂVĂȘI (< scr.) vb. IV tranz. A produce dezordine, neorânduială, a împrăștia, a răscoli. ✦ Fig. A tulbura, a dezorienta.

RĂZ- v. **răs-**.

RĂZĂTOARE (< *rade*) s. f. **1.** Obiect casnic folosit pentru rasul legumelor, fructelor, brânzeturilor etc.; răzătoare. **2.** Obiect de lemn, de metal etc. format din mai multe lame paralele, așezat la intrarea locuințelor, pe care se șterge noroiul de pe talpa încălțămintei; răzuitoare **(4)**.

RĂZĂTURĂ (< *rade*) s. f. Resturi care rezultă din raderea unui obiect.

RĂZBĂTE (< *răz-* + *bate*) vb. III **1.** Intranz. A înainta, a-și croi drum prin...; a răzbi cu greu, înlăturând obstacole. ✦ (Despre zgomote, glas; *p. ext.* despre știri, idei etc.) A străbate, a pătrunde. ✦ Fig. A reuși, a izbuti. **2.** Intranz. A umbla peste tot; a cutreiera, a colinda.

RĂZBĂTĂTOR, -OARE (< *răzbate*) adj. Care răzbate, care își face drum, biruind obstacolele.

RĂZBI (< sl.) vb. IV **1.** Intranz. A pătrunde, a străbate (anevoie), a trece peste piedici. ✦ Fig. A izbuti, a reuși. ✦ (Despre sunete) A ajunge până la..., a se face auzit. ✦ (Despre mirosuri) A trece prin..., a se răspândi. **2.** Tranz. A înfrânge, a învinge. ✦ (Despre senzații, sentimente) A cuprinde, a copleși. **3.** Tranz. și intranz. A termina, a prididi, a isprăvi.

RĂZBOAIE DE SUCCESIUNE, denumire a războaielor purtate între diferitele case domnitoare pentru succesiunea la tronurile rămase vacante ca urmare a lipsei urmașilor direcți. Cele mai cunoscute sunt: **Războiul pentru Succesiunea la Tronul Spaniei (1711–1714),** provocat în urma morții regelui Spaniei, Carol al II-lea, de pretențiile lui Ludovic XIV, regele Franței, la moștenirea spaniolă. Purtat între Franța și Spania, pe de o parte, și Habsburgi, Anglia, Olanda, Portugalia, Danemarca, Savoia și Prusia, pe de altă parte. Încheiat prin tratatele de pace de la *Utrecht* și *Rastatt.* **Războiul pentru Succesiunea la Tronul Austriei (1740–1748),** între Prusia, Franța, Spania, Bavaria, Saxonia (din 1742, alături de Austria) și Sardinia, pe de o parte, și Austria, sprijinită de Anglia, Olanda și Rusia, pe de altă parte. Încheiat prin tratatele de pace de la *Aachen* (1748).

RĂZBOAIELE BALCANICE, denumire a două războaie purtate în Peninsula Balcanică. **Primul R.B.** (oct. 1912–mai 1913), război de eliberare națională, purtat de Alianța balcanică (Bulgaria, Serbia, Grecia, Muntenegru) împotriva Imp. Otoman; s-a încheiat cu victoria Alianței. Prin Pacea de la Londra (mai 1913), Turcia restituia toate posesiunile din Europa, cu excepția orașului Istanbul și a unui mic teritoriu din jurul orașului, iar Albaniei i se recunoștea independența (proclamată la 28 nov. 1912). **Al doilea R.B.** (iun.–aug. 1913), război care a avut loc între Bulgaria, pe de o parte, și Grecia, Serbia, Muntenegru, România și Imp. Otoman, pe de altă parte, încheiat cu înfrângerea Bulgariei. Potrivit Tratatului de Pace de la București (28 iul./10 aug. 1913), Bulgaria ceda S Macedoniei și V Traciei Greciei, N Macedoniei Serbiei, regiunea din S Dobrogei (Cadrilaterul) intra în componența României, iar o parte a Traciei răsăritene, cu Adrianopolul, revenea Turciei potrivit unui tratat turco-bulgar (29 sept. 1913) încheiat la Istanbul. **R.B.** au provocat ascuțirea contradicțiilor internaționale, contribuind la izbucnirea Primului Război Mondial.

RĂZBOAIELE DACO-ROMANE, denumire a celor două războaie, purtate de statul dac condus de Decebal, împotriva Imp. Roman. **Primul război daco-roman (101–102).** Decebal a continuat politica de întărire a statului dac, nerespectând obligațiile impuse de situația de rege clientelar al Romei, în urma păcii încheiate cu statul roman în 89, amenințând stăpânirea romană la Dunăre. În fața acestui pericol, Traian, în fruntea a c. 13–14 legiuni, a trecut Dunărea, și, prin Banat, s-a îndreptat spre centrul statului dac. Profitând de răgazul prilejuit de încetarea temporară a ofensivei romane, în iarna anului 101/102, dacii, aliați cu roxolanii și unele populații germanice, au atacat garnizoanele romane din Dobrogea. Sunt însă înfrânți în bătălia de la Adamclisi. În primăvara anului 102, Traian l-a înfrânt, la Tapae, pe Decebal, care, nevoit să încheie pacea, s-a obligat să cedeze unele teritorii, să renunțe la o politică externă proprie etc. **Al doilea război daco-roman (105–106).** Condițiile păcii din 102 fiind încălcate de către daci, romanii au organizat o nouă campanie, atacând din mai multe direcții zona cetăților fortificate din M-ții Orăștiei. După căderea Sarmizegetusei, Decebal s-a sinucis. Dacia a fost transformată în prov. romană (106).

RĂZBOAIELE ITALIENE (1494–1559), denumire a războaielor purtate între Franța, pe de o parte, și Spania și Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană, pe de altă parte, pentru supremație în Pen. Italică, iar apoi în V Europei. Conflictul a avut mai multe perioade, în care succesele au alternat de o parte și de alta. Terminat prin Pacea de la Cateau-Cambrésis (1559), care a marcat instaurarea hegemoniei spaniole în V Europei.

RĂZBOAIELE MEDICE, denumire a conflictelor armate desfășurate între anii 500 și 449 î.Hr. pentru hegemonie în bazinul oriental al Mării Mediterane, între statele grecești pe de o parte și Imp. Persan pe de altă parte. Terminate cu victoria grecilor. V. *Grecia antică.*

RĂZBOAIELE MONDIALE, denumirea celor două mari conflagrații din sec. 20. **Primul Război Mondial**

(1914–1918), conflict armat izbucnit ca urmare a contradicţiilor dintre marile puteri, în lupta pentru reîmpărţirea sferelor de influenţă şi pentru acapararea de colonii şi teritorii străine. A început prin ofensiva Puterilor Centrale (Germania şi Austro-Ungaria) împotriva Antantei (Franţa, Marea Britanie şi Rusia), antrenând, în final, 33 ţări cu o populaţie de peste un miliard locuitori. A izbucnit prin atacarea Serbiei de către Austro-Ungaria (28 iul. 1914), pretextul fiind asasinarea prinţului moştenitor al Austriei, Franz Ferdinand, la Sarajevo. Principalele operaţiuni militare s-au desfăşurat în Europa, acţiuni secundare având loc în Africa, Asia şi Oc. Pacific. În 1914 armatele germane au ocupat în V Belgia (aug.) şi o parte a Franţei, fiind oprite de armatele franco-engleze pe *Marna,* iar în E, au oprit ofensiva rusă prin victoriile de la Tannenberg şi Lacurile Mazuriene (sept.). La sfârşitul lui 1914 fronturile stabilizându-se, războiul a devenit un război de poziţii. În 1915 frontul răsăritean a fost mai activ; ofensiva Puterilor Centrale s-a soldat cu ocuparea Poloniei, Lituaniei şi a Galiţiei. Ofensiva armatei italiene, intrată în război alături de Antantă (mai), este oprită în Alpi. După intrarea în război a Bulgariei (oct.), alături de Puterile Centrale, Serbia este înfrântă şi ocupată, iar Antanta debarcă trupe în Grecia (oct.), formând frontul de la Salonic. În 1916 pe frontul de V au avut loc marile bătălii de la *Verdun* şi de pe *Somme,* iar în E armata rusă, în urma ofensivei din iun.–sept., a silit armata austro-ungară să se retragă din Galiţia răsăriteană şi din Bucovina. La 14/27 aug. 1916, după doi ani de neutralitate, România s-a alăturat Antantei, care promitea terit. româneşti stăpânite de Austro-Ungaria (Transilvania, Banat, Bucovina). După câteva succese militare în Transilvania, armata română înfrântă pe Frontul de Sud, la Turtucaia, a fost obligată să se retragă. În dec. 1916, trupele inamice au ocupat Capitala şi, o dată cu ea, aproximativ 2/3 din terit. României, frontul stabilizându-se, la începutul anului 1917, pe linia Siretului, de-a lungul Dunării şi al braţului Sf. Gheorghe. În 1917, prin intrarea în război a S.U.A., Chinei şi a altor state, alături de Antantă, şansele acesteia de a obţine victoria s-au mărit. Pe frontul românesc, armata română reorganizată a desfăşurat ofensiva de la *Mărăşti* şi a zdrobit ofensiva armatei germane de la *Mărăşeşti.* În febr. 1917, în urma revoluţiei bolşevice, ţarismul a fost răsturnat, iar ca rezultat al Insurecţiei de la Petrograd (24–25 oct./ 6–7 nov. 1917) este instaurată puterea sovietică, Rusia fiind proclamată Republică Sovietică Federativă Socialistă (ian. 1918). În condiţiile refuzului Germaniei de a încheia o pace fără anexiuni, Rusia Sovietică a semnat, în interesul salvării revoluţiei, Tratatul de Pace de la *Brest-Litovsk* (3 mart. 1918). Se declanşează războiul civil (1918–1922), în sprijinul forţelor albgardiste intervenind Marea Britanie, Franţa S.U.A., Japonia şi Italia, ostile puterii sovietice. În 1918 armatele Antantei trec la ofensivă pe toate fronturile. În Balcani ele înaintează rapid spre Dunăre; Bulgaria, unde izbucnise o răscoală republicană, capitulează (sept.). În Austro-Ungaria au loc mişcări de eliberare naţională şi pentru transformări democratice ale cehilor, slovacilor, sârbilor, croaţilor, românilor. Revoluţia din Ungaria, izbucnită în oct., a proclamat abolirea dualismului austro-ungar, independenţa Ungariei, republica democratică; Croaţia, Slovenia, Muntenegru, Bosnia s-au unit cu Serbia, formând Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor, iar Cehia şi Slovacia au format Cehoslovacia. În nov. a fost restabilit statul polon independent. Austro-Ungaria înfrântă şi pe frontul italian a semnat armistiţiul la 3 nov., iar Germania la 11 nov. România, care încheiase cu Puterile Centrale, Bulgaria şi Turcia, Pacea de la *Buftea-Bucureşti,* o denunţă printr-un ultimatum la 27 oct./9 nov., reintrând în război. În împrejurările prăbuşirii Imp. Habsburgic şi a ţarismului în Rusia a apărut posibilitatea încheierii procesului de formare a statului naţional unitar român. Basarabia, Bucovina şi Transilvania se unesc cu România, ca urmare a hotărârilor adoptate în 1918 la Chişinău (27 mart./9 apr.), Cernăuţi (15/28 nov.) şi Alba Iulia (18 nov./1 dec.). Primul Război Mondial a luat sfârşit cu victoria Antantei, concretizată prin sistemul de tratate de pace de la Versailles, cel mai important, cu Germania, fiind semnat la 28 iun. 1919. În acest război s-au folosit submarinele, gazele toxice (Ypres, 1915), tancurile (Somme, 1916) şi avioanele. S-au pricinuit uriaşe pierderi umane (c. 9 700 000 morţi şi c. 20 000 000 răniţi) şi materiale (evaluate la peste 278 miliarde dollari). **Al Doilea Război Mondial (1939–1945),** cel mai mare conflict militar, politic, economic şi diplomatic din istoria omenirii, care a cuprins, în final, 72 state cu o populaţie de c. 1 700 000 000 de oameni (80% din populaţia lumii), fiind mobilizaţi sub arme 110 000 000 de oameni. A fost dezlănţuit de Germania, aliată cu Italia şi Japonia, cu scopul instaurării dominaţiei lor asupra lumii. La 1 sept. 1939 Germania a atacat Polonia, dezlănţuind războiul. Marea Britanie şi Franţa, deşi au declarat război Germaniei (3 sept.) n-au întreprins acţiuni militare de anvergură („Războiul ciudat"), Polonia fiind înfrântă în 26 zile. După ce au ocupat Danemarca şi Norvegia, armatele germane au invadat Olanda, Belgia, Luxembourg şi Franţa care, atacată şi de Italia (intrată în război la 10 iun. 1940), a semnat armistiţiul la 22 iun. 1940. Prin intrarea Italiei în război, au început operaţiunile militare şi în Africa. Prinsă între Germania şi U.R.S.S., care îşi delimitaseră sferele de interese prin Pactul Molotov–Ribbentrop (23 aug. 1939), România s-a găsit izolată pe plan extern, lipsită de orice sprijin din afară; în acest context, i-au fost impuse importante cesiuni teritoriale: Basarabia, partea de nord a Bucovinei şi ţinutul Herţa au fost anexate (iun. 1940) de U.R.S.S.; partea de NE a Transilvaniei, prin Dictatul de la Viena (aug. 1940) a fost cedată Ungariei, iar apoi Bulgariei partea de S a Dobrogei — Cadrilaterul (sept. 1940). La 6 sept. 1940 regele Carol al II-lea renunţă la tron, puterea fiind preluată de generalul Ion Antonescu; din oct. 1940 trupele germane intră în ţară. În primăvara lui 1941, Germania ocupă Iugoslavia şi Grecia (atacată anterior de Italia), instaurându-şi controlul în Pen. Balcanică. La 22 iun. 1941, trupele germane, încălcând Tratatul de neagresiune încheiat între U.R.S.S. şi Germania în 1939, au atacat prin surprindere Uniunea Sovietică, sperând ca prin desfăşurarea „războiului fulger" să o învingă până la sfârşitul anului. Împreună cu Germania au început operaţiuni militare împotriva Uniunii Sovietice, România, Finlanda, Slovacia, Ungaria şi Italia. Prin concentrarea de forţe şi amploarea bătăliilor, frontul sovieto-german a devenit principalul front al războiului. În primele luni, trupele germane au ocupat o mare parte a terit. U.R.S.S., dar în dec. au suferit, în faţa Moscovei, prima mare înfrângere. În Extremul Orient, Japonia, care continua războiul împotriva Chinei, a atacat baza maritimă a S.U.A. de la Pearl Harbor (7 dec. 1941), provocând intrarea S.U.A. în război. S-a constituit astfel coaliţia statelor antifasciste. Un rol însemnat în lupta împotriva Germaniei l-au

avut mișcările de rezistență din țările ocupate de Reich. În 1942, pe Frontul de Est începe la 19 nov. contraofensiva de la *Stalingrad,* terminată printr-un mare dezastru pentru trupele germane și române. Pe frontul din Extremul Orient, unde Japonia câștigase până atunci o serie de victorii, începe contraofensiva anglo-americană. În Africa de N aliații trec la ofensivă, provocând grele pierderi trupelor italo-germane (*El Alamein*). Anul 1943 a marcat trecerea definitivă a inițiativei strategice în mâinile coaliției antifasciste. Pe frontul răsăritean, după bătălia de la Kursk, ofensiva armatei sovietice silește armatele germane la retragere. În iul. 1943, armatele anglo-americane debarcă în Italia. În sept. Italia iese din război și declară război Germaniei, ceea ce provoacă ocuparea Italiei de N și centrale de către germani (Republica de la Salò). În unele țări — U.R.S.S., Iugoslavia, Italia, China — mișcarea de rezistență ia o amploare deosebită, provocând grele pierderi ocupanților. În 1944, pe frontul de E armatele sovietice au zdrobit mari grupuri de armate germane și, după eliberarea terit. U.R.S.S., au depășit granițele de stat ale acesteia, desfășurând operațiuni militare victorioase pe terit. Poloniei, României, Bulgariei, Iugoslaviei, Ungariei, Cehoslovaciei, Austriei, Danemarcii, Norvegiei. În sept., Finlanda cere armistițiu. În V, puternice forțe anglo-americane au debarcat în Normandia (6 iun.) și, împreună cu Forțele Franceze din Interior, au început operațiunile de eliberare a Franței. Anul 1944 a fost anul unor victorii hotărâtoare ale coaliției antifasciste, al insurecțiilor din Paris (aug.), Slovacia (aug.), Bulgaria (sept.) și al ofensivei forțelor de rezistență antigermană din Iugoslavia, Grecia, Albania. În oct. 1944, trupele engleze au debarcat în Grecia. România, în urma loviturii de stat de la 23 august 1944, a întors armele împotriva Germaniei, alăturându-se coaliției antifasciste. Schimbarea de orientare a dus la prăbușirea dispozitivului german din Balcani, deschizând larg calea înaintării rapide a armatelor sovietice, grăbind victoria armatelor aliate împotriva Germaniei. După alungarea, la 25 oct. 1944, a tuturor trupelor hitleristo-horthyste de pe întreg teritoriul României trupele române au luptat alături de Armata Roșie, contribuind la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și a unei părți din teritoriul Austriei. În 1945, armatele sovietice încercuiesc Berlinul și-l ocupă (2 mai), după lupte îndârjite. La 5 mai izbucnește insurecția la Praga, orașul fiind eliberat la 9 mai. Înfrântă, Germania capitulează fără condiții (9 mai 1945). În Extremul Orient, Japonia suferea înfrângeri importante. În iun. 1945, americanii debarcă pe terit. Japoniei, în arh. Ryūkyū. În aug. 1945, U.R.S.S. începe operațiunile militare împotriva Japoniei, în Manciuria, iar la 6 și respectiv 9 aug., S.U.A. efectuează bombardamente atomice asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki. Zdrobită, Japonia capitulează fără condiții la 2 sept. 1945. În cel de-al Doilea Război Mondial au pierit c. 50 000 000 de oameni. Încălcând convențiile internaționale, Germania, Italia și Japonia au folosit metode barbare de ducere a războiului. Hitler a dus o politică de exterminare a populației evreiești din spațiul german și din terit. ocupate vremelnic („Holocaust"). Numai în lagărele de concentrare au pierit c. 6 mii. oameni din rândurile evreilor. Pierderile materiale se cifrează la c. 1 384 miliarde dolari. Crimele de război săvârșite au fost condamnate la procesele de la Nürnberg și Tōkyō. După terminarea războiului s-au încheiat la Paris (febr. 1947) tratatele de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda. Germania a fost divizată în urma ocupării ei de către forțele S.U.A., U.R.S.S., Marii Britanii și Franței și a începutului Războiului rece (în 1949 s-au constituit două state germane R.F.G. și R.D.G.). În sept. 1951, S.U.A. și Marea Britanie au încheiat un tratat de pace separat cu Japonia; în 1956, încetează starea de război dintre U.R.S.S. și Japonia. În mai 1955 a fost semnat Tratatul de Pace cu Austria.

RĂZBOAIELE NAPOLEONIENE, denumirea războaielor purtate de Franța între 1799 și 1815, prin care urmărea să-și asigure hegemonia comercialo-industrială și militaro-politică în Europa. Războaiele au contribuit la răspândirea ideilor Revoluției franceze din 1789–1794. **R. N.** sunt: **1.** Războiul împotriva Coaliției II, formată din Anglia, Rusia, Austria, Turcia, Napoli, Suedia (1789–1801), terminat prin Pacea de la *Lunéville* (1801), cu Austria, și de la *Amiens* (1802), cu Anglia. În acest război armata franceză a obținut victoria decisivă de la *Marengo* (1800). **2.** Războiul împotriva Coaliției III, formată din Anglia, Austria, Rusia, Suedia, Napoli (1805). Franța obține, pe uscat, victoriile de la *Ulm* (20 oct.) și *Austerlitz* (2 dec.), dar este înfrântă, pe mare, la *Trafalgar* (21 oct.), de flota engleză, condusă de amiralul Nelson. Austria, înfrântă, încheie Pacea de la *Pressburg* (26 dec.). **3.** Războiul împotriva Coaliției IV, formată din Prusia, Anglia, Rusia (1806–1807). Înfrântă în bătăliile de la *Jena* (1806) și *Auerstädt* (1806), Prusia este scoasă din luptă, iar în urma bătăliilor de la *Eylau* (1807) și *Friedland* (1807), Franța încheie tratatul de pace cu Rusia și Prusia la *Tilsit* (1807). **4.** Războiul cu Spania (1808–1812), declarat în urma instituirii *Blocadei Continentale,* a măcinat forțele franceze, contribuind la înfrângerea Franței. **5.** Războiul împotriva Coaliției V, formată din Austria, Anglia, guvernul insurecțional al Spaniei (1809). Înfrântă decisiv la *Wagram* (1809), Austria încheie Pacea de la Schönbrunn (1809). **6.** Campania împotriva Rusiei (1812), în care, după bătălia de la *Borodino* (7 sept.) și ocuparea Moscovei, armata franceză este nevoită să se retragă, suferind înfrângerea zdrobitoare de la *Berezina* (26–28 nov.). **7.** Războiul împotriva Coaliției VI, formată din Anglia, Rusia, Prusia, Suedia, Spania, Portugalia, Austria (1813). După ce a câștigat bătăliile de la *Lutzen* (2 mai) și *Bautzen* (20–21 mai), armata franceză a fost înfrântă (16–19 oct.) la *Leipzig* („Bătălia națiunilor"). **8.** Războiul împotriva Coaliției VII, formată din Prusia, Austria, Rusia, Anglia (1815). Bătălia decisivă s-a dat la *Waterloo* (18 iun.), armata franceză fiind înfrântă de armata anglo-prusiană.

RĂZBOAIELE OPIULUI, denumire a două războaie purtate de Anglia și Franța împotriva Chinei. Numele vine de la pretextul războaielor: măsurile prohibitive chineze împotriva comerțului cu opiu practicat de europeni și nord-americani. *Primul război al opiului* (1840–1842), purtat între China și Marea Britanie, s-a terminat, prin Pacea de la Nanjing (1842), cu primul tratat de înrobire a Chinei. *Al doilea război al opiului* (1856–1860) a fost purtat între China, pe de o parte, și Marea Britanie și Franța, pe de alta. Războiul s-a încheiat cu tratatele de la Tianjin (1859), iar după reluarea ostilităților de către puterile occidentale cu tratatele de la Beijing (1860). După terminarea războiului, statele occidentale au ajutat guvernul chinez să înăbușe războiul țărănesc al taipinilor (1851–1864). În timpul și în urma **r.o.,** și S.U.A. și Rusia au impus Chinei tratate înrobitoare.

RĂZBOAIELE PUNICE, denumirea celor trei războaie purtate de Roma antică împotriva Cartaginei (264–241, 218–201 și 149–146 î.Hr.) pentru hegemonia în bazinul occidental al Mării Mediterane. **R.P.** s-au terminat cu înfrângerea Cartaginei și distru-

gerea totală a acesteia de către romani. V. și *Roma antică.*

RĂZBOAIELE RELIGIOASE DIN FRANȚA (1562–1598), nume dat războaielor dintre catolici și protestanții calvini (numiți în Franța *hughenoți*). *Edictul de toleranță* din 17 ian. 1562 acorda protestanților libertatea cultului religios, ceea ce a provocat reacția partidei catolice. Uciderea protestanților calvini de la Wassy (1 mart. 1568) a declanșat seria celor opt războaie, întrerupte de scurte armistiții. Un moment dramatic al acestor confruntări l-a constituit masacrarea hughenoților din Paris în *Noaptea Sf. Bartolomeu* (23/24 aug. 1572). În timpul luptelor au murit atât ducele de *Guise* (1550–1588), conducătorul catolicilor cât și al Ligii Sfinte (dec. 1588), precum și regele Henric al III-lea, asasinat la 1 aug. 1589. Henric III de Navarra, conducătorul hughenoților și urmașul legitim (din 1572) al lui Henric III al Franței, îi succede la tron la 2 aug. 1589, ca *Henric IV* (încoronat la 27 febr. 1594), întemeind dinastia regală a Bourbonilor. El îmbrățișează confesiunea catolică (iul. 1593), aducând pacea în Regatul Franței. La 13 apr. 1598 Edictul din *Nantes* acorda libertatea cultului protestant și garantarea drepturilor civile, juridice, politice și militare pentru hughenoți, în regat.

RĂZBOAIELE RUSO-TURCE, denumirea conflictelor armate din sec. 18–19 între Rusia și Imp. Otoman, prin care prima urmărea să obțină supremația în bazinul Mării Negre, să ia locul stăpânirii turcești în Balcani și să-și deschidă drum spre Constantinopol. În cursul istoriei au avut loc următoarele războaie ruso-turce: **1. R. r.-t. din 1711,** la care a participat și domnul Moldovei, Dimitrie Cantemir. Încheiat prin Pacea de la Prut (iul. 1711), dar starea de război s-a menținut până în 1713. **2. R. r.-t din 1735–1739,** la care a participat de partea Rusiei și Austria, încheiat cu Pacea de la Belgrad (sept. 1739), prin care Imp. Otoman înapoia Rusiei fortăreața Azov, demilitarizată. Oltenia a reintrat în hotarele Țării Românești. **3. R. r.-t. din 1768–1774,** încheiat prin Pacea de la *Kuciuk-Kainargi,* prin care Rusia a primit teritorii în N și NE Mării Negre și unele cetăți, precum și libertatea comerțului în Marea Neagră și Mediterană. Prevederile acestei păci limitau monopolul turcesc asupra comerțului Țărilor Române. În timpul ostilităților, Țările Române au fost sub administrație provizorie militară rusă, sub comanda mareșalului P.A. Rumeanțev. **4. R. r.-t. din 1787–1791,** la care Austria a participat din nou de partea Rusiei. Prin Pacea de la *Iași,* care încheia războiul, Rusia a primit terit. dintre Bugul de Sud și Nistru și i se recunoștea stăpânirea asupra Crimeii. În timpul ostilităților, Moldova a fost ocupată de trupele ruse, iar Țara Românească de cele austriece. **5. R. r.-t. din 1806–1812,** încheiat prin Pacea de la *București,* prin care, între alte prevederi, Rusia a anexat partea de est a Moldovei situată între Prut și Nistru (Basarabia). În timpul acestui război, Moldova și Țara Românească au fost sub administrație provizorie militară rusă. **6. R. r.-t. din 1828–1829,** încheiat prin Pacea de la Adrianopol, prin care Rusia obținea recunoașterea stăpânirii asupra țărmului caucazian al Mării Negre, asupra unor terit. din Transcaucazia și asupra gurilor Dunării, precum și dreptul pentru flota comercială rusă de a trece nestingherită prin Bosfor și Dardanele; Turcia recunoștea independența Greciei și acorda o largă autonomie Serbiei. În privința Moldovei și Țării Românești, Tratatul de la Adrianopol prevedea: restituirea către Țara Românească a cetăților de pe malul stâng al Dunării, autonomia administrativă pentru ambele țări române, alegerea pe viață a domnilor, care vor administra liber țara împreună cu Divanul, libertatea comerțului pentru toate produsele (abolirea monopolului turcesc asupra comerțului Principatelor Române), îngrădirea dreptului de intervenție a Turciei în Principate, menținerea ocupației rusești până la plata despăgubirilor de război de către Poartă ș.a. Între 1828 și 1834, Moldova și Țara Românească au fost sub administrație militară rusă, în care timp au fost elaborate și au intrat în vigoare *Regulamentele organice.* **7. R. r.-t. din 1877–1878** v. *Războiul pentru independență.*

RĂZBOI[1] (< sl.) s. n. **1.** Fenomen social-istoric complex, constând din lupta armată între diferite grupuri, clase sociale și state pentru realizarea unor interese sociale, economice și politice; reprezintă continuarea cu mijloace violente a politicii statului și claselor respective, de obicei pentru controlarea unor teritorii. ✧ *R. civil* = luptă armată în interiorul unui stat între diverse grupări (politice, militare), categorii sociale etc., în vederea schimbării ordinii politice și de stat sau pentru menținerea celei existente. *R. de eliberare națională* = luptă armată dusă de forțele patriotice, naționale pentru eliberarea țării de sub dominația străină. *R. de partizani* = luptă dusă de detașamente armate în spatele frontului armatei dușmane; formă a războiului popular, împotriva unui regim politic și a armatelor sale oficiale. V. *gherilă. R. mondial* = luptă armată la care participă, direct sau indirect, majoritatea statelor lumii. *R. țărănesc* = formă a luptei țărănimii împotriva exploatării feudale, care prin amploare și desfășurare depășește răscoala țărănească. *R. rece* = stare de încordare, de tensiune în relațiile internaționale, creată după cel de-al Doilea Război Mondial ca urmare a conflictului dintre cele două sisteme, capitalist și comunist, care însă nu a luat forma unui conflict armat; a luat sfârșit în 1989 prin prăbușirea sistemului comunist, urmat de dezmembrarea U.R.S.S. *R. psihologic* v. *psihologic. R. total* = luptă armată în care statul agresor folosește toate mijloacele de distrugere, nu numai împotriva forțelor armate, ci și împotriva întregii populații. *Stare de război* = beligeranță. **2.** Fig. Neînțelegere, ceartă, gâlceavă.

RĂZBOI[2] (< bg., scr.) s. n. **r. de țesut,** mașină de lucru folosită la fabricarea țesăturilor din fibre textile. Elementele constitutive principale ale **r. de ț.** sunt: sulurile pentru înfășurarea urzelii și a țesăturii; dispozitivul de separare și de dirijare a firelor de urzeală (fuscei, rame cu lamele etc.); iețele, acționate prin pedale (la războiul manual) sau prin dispozitive cu came; dispozitive *Jacquard* ori ratiere (la războiul mecanizat); suveicile și dispozitivul de aruncare a lor; vatalele; mașinile și dispozitivele de acționare. **R. de ț.** reprezintă una dintre cele mai importante invenții ale omului. Primele **r. de ț.** manuale au apărut în milen. 6 î.Hr. În Antic. s-au folosit **r. de ț.** verticale, la care țesăturile se făceau prin împletirea manuală a firelor de urzeală cu firul de bătătură, înfășurat pe o vergea ascuțită. **R. de ț.** orizontale, cu iețe acționate prin pedale pentru formarea rostului, s-au răspândit în timpul Ev. Med. Primele încercări de mecanizare a **r. de ț.** (ex. **r. de ț.** ale lui M. de Gennes, 1678; J. de Vaucanson, 1745 etc.) datează din perioada producției manufacturiere în apusul Europei, când au fost inventate unele mecanisme de aruncare a suveicii. Apariția în timpul revoluției industriale din Anglia a mașinii de filat (de tors) a dat un impuls pentru mecanizarea țesutului. În 1785 E. Cartwright a obținut patentul și a construit primul **r. de ț.** mecanizat, la care suveica, iețele și vatala erau acționate mecanic. Cea mai importantă invenție

aparţine lui J.M. Jacquard, care în 1801 a realizat mecanismul de comandă automată individuală a iţelor, ceea ce a permis obţinerea unor ţesături cu desene complicate şi variat colorate. Mai târziu s-au adus perfecţionări care au permis mărirea vitezei de lucru, oprirea automată, crearea de **r. de ţ.** specializate etc. Mai importantă a fost realizarea, în 1889–1894, de către J.H. Northrop, a mecanismului de înlocuire automată a ţevilor cu firul de bătătură din suveică. Acesta, împreună cu mecanismul de oprire automată a **r. de ţ.** în caz de defecţiune şi cu mecanismul de întindere constantă a urzelii, a permis mărirea numărului de **r. de ţ.** supravegheate de un singur lucrător până la c. 100. În prezent, în afară de **r. de ţ.** clasice cu suveică, pe care se prelucrează peste 98% din totalul ţesăturilor de pe piaţa mondială, se folosesc şi **r. de ţ.** la care firul de bătătură este introdus cu ajutorul altor agenţi, ca: vâna de aer sau de apă, baghete (tije), mici proiectile etc., cum sunt, de ex., **r. de ţ.** Neumann, Leontiev, Maxbo, Murata, Topor etc.

RĂZBOI (< *război*[1]) vb. IV refl. A purta războaie; a se lupta, a se bate.

RĂZBOIENI, com. în jud. Neamţ, situată în Subcarpaţii Neamţului, pe râul Valea Albă şi pe dr. văii râului Moldova; 2 293 loc. (2005). Reşed. com. este satul *Războienii de Jos.* În arealul actual al com. **R.** a avut loc (26 iul. 1476) bătălia de la Valea Albă în care, după o apărare eroică, oastea moldoveană, comandată de Ştefan cel Mare şi fiul său Alexandru, a fost înfrântă de armata otomană condusă de Mehmet II, superioară din punct de vedere numeric. În amintirea şi în cinstea eroilor căzuţi în luptă, Ştefan cel Mare a construit (1495–1496) biserica Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (sfinţită la 8 nov. 1496), pictată la interior în sec. 19 şi restaurată în 1973–1974. În 1991, aici s-a redeschis o mănăstire de maici. În satul Valea Mare (fost Târnpeşti) există biserica Sf. Gheorghe (1740).

Războieni.
Biserica Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil

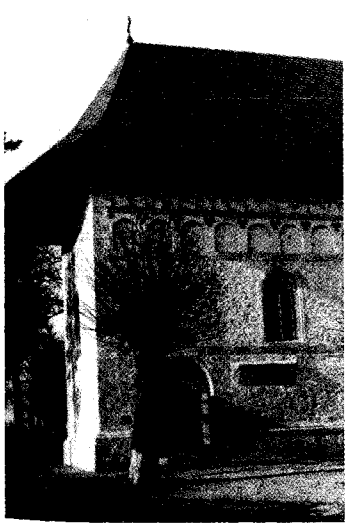

RĂZBOINIC, -Ă (< sl.) adj., s. m. **1.** Adj. Căruia îi place lupta, bătăios. **2.** S. m. Ostaş, luptător.

RĂZBOIUL CELOR DOUĂ ROZE, denumirea războiului civil din Anglia (1455–1485), dintre familiile nobiliare Lancaster şi York. Se numea aşa deoarece familia Lancaster avea ca blazon trandafirul roşu, iar familia York, trandafirul alb. În lupta de la Bosworth Field (aug. 1485), Henric Tudor, ultimul descendent al dinastiei Lancaster, unit cu o parte a partidului york, pune capăt domniei lui Richard III şi întemeiază dinastia Tudor.

RĂZBOIUL CIVIL DIN SPANIA (1936–1939), război izbucnit în urma rebeliunii naţionaliştilor spanioli, conduşi de F. Franco, la 18 iul. 1936, împotriva Republicii Spaniole (proclamată în 1931). După trei ani de lupte, datorită intervenţiei Germaniei şi a Italiei, republicanii au fost înfrânţi. Alături de republicanii spanioli au luptat voluntari din întreaga lume: peste 35 000 din 54 ţări. Din România au participat combatanţi de ambele părţi beligerante.

RĂZBOIUL CRIMEII (1853–1856), război purtat între Rusia, pe de o parte, şi Turcia, Marea Britanie, Franţa şi Regatul Sardiniei, pe de alta. Izbucnit ca urmare a acutizării divergenţelor anglo-franco-ruse în problema orientală, în general, şi problema împărţirii posesiunilor Imp. Otoman aflat în declin, în special. În primele zile ale războiului, flota rusă a distrus la *Sinope* flota turcă. Operaţiunile militare s-au desfăşurat pe Dunăre, în Transcaucazia şi în Crimeea, în Marea Baltică şi în Kamceatka. Teatrul principal al războiului a fost Crimeea, unde aliaţii au provocat înfrângeri grele armatei ruse, cucerind, după un îndelungat asediu, oraşul Sevastopol (1855). Războiul s-a încheiat prin Tratatul de Pace de la Paris (1856).

RĂZBOIUL DE SECESIUNE (1861–1865), denumirea Războiului Civil din S.U.A. purtat între coaliţia statelor din *nord* (aboliţioniste) şi a celor din sud (susţinătoare ale sclavagismului), care s-au desprins din „Uniune" şi au format o confederaţie. În urma alegerii ca preşedinte a lui *A. Lincoln,* cunoscut pentru convingerile sale aboliţioniste, statele din S ţării s-au răsculat (apr. 1861) cu scopul de a menţine sclavia. După victoriile de la *Gettysburg* şi *Vicksburg,* nordiştii au silit pe rebeli să capituleze la *Appomattox.* În urma războiului, sclavajul (abolit încă de la 1 ian. 1863) a fost desfiinţat pe întreg terit. S.U.A.

RĂZBOIUL DE 7 ANI (1756–1763), război purtat între Marea Britanie, Prusia şi Portugalia, pe de o parte, şi Franţa, Austria, Rusia, Suedia, Saxonia şi Spania, pe de altă parte. A izbucnit ca urmare a ascuţirii luptei dintre Anglia şi Franţa pentru colonii şi a înăspririi antagonismelor dintre Prusia, pe de o parte, şi Franţa, Austria şi Rusia, pe de altă parte. Războiul s-a purtat, în Apus, pe mare şi în coloniile din America de Nord, între Franţa şi Marea Britanie, iar în centrul Europei între armatele coalizate ale Franţei, Austriei şi Rusiei împotriva Prusiei. Războiul s-a încheiat în 1763 prin păcile de la Paris (între Franţa şi Anglia) şi de la Hubertusburg (între Prusia, Austria şi Rusia, care-şi schimbase, în ultimul an al războiului, atitudinea faţă de Prusia). În urma acestui război a slăbit considerabil puterea colonială şi comercială a Franţei, a început supremaţia maritimă a Marii Britanii, iar Prusia şi-a consolidat preponderenţa în rândul statelor germane.

RĂZBOIUL DE 30 DE ANI (1618–1648), război între principii protestanţi din Imperiul Romano-German, pe de o parte, şi principii catolici şi împărat, pe de altă parte, transformat apoi într-un război european general. În acest război, împăratul urmărea întărirea Sfântului Imperiu Roman de Naţiune Germană sub steagul catolicismului, iar principii, fără deosebire de credinţa religioasă, voiau să-şi întărească independenţa lor faţă de împărat, menţinând fărâmiţarea Germaniei. A început cu răscoala Cehiei împotriva dominaţiei habsburgice. În cursul războiului s-au constituit două tabere: blocul Habsburgilor (Habsburgii spanioli şi austrieci, principii catolici germani, sprijiniţi de Papalitate, şi Polonia) şi coaliţia antihabsburgică (principii protestanţi germani, Franţa, Suedia, Danemarca, sprijinită de Olanda, Anglia şi Rusia). În funcţie de

intervenția diferitelor state, războiul s-a împărțit în patru perioade: cehă (1618–1624), daneză (1625–1629), suedeză (1630–1634) și franco-suedeză (1635–1648). La acest război a participat și Transilvania, sub conducerea principilor Gabriel Bethlen și Gh. Rákóczi I, împotriva Habsburgilor. Războiul s-a încheiat prin păcile de la Osnabrück și Münster *(Pacea din Westfalia).*

RĂZBOIUL DE 100 DE ANI (1337–1453), conflict armat între Anglia și Franța pentru terit. franceze stăpânite de dinastia engleză și pentru Flandra. În prima parte, Anglia a obținut victorii importante în bătăliile de la *Crécy* (1346) și *Poitiers* (1356), ocupând o mare parte a terit. Franței. În deceniul 8 al sec. 14, francezii au reușit să recucerească aproape toate terit., dar după bătălia de la *Azincourt* (1415) au pierdut N Franței și Parisul. Spre sfârșit, războiul a căpătat un caracter popular, prin intrarea în acțiune a maselor sub conducerea Ioanei d'Arc și, ca urmare, Anglia a pierdut toate posesiunile de pe terit. Franței, cu excepția portului Calais, pe care l-a mai stăpânit până în 1558.

RĂZBOIUL FRANCO-PRUSIAN (1870–1871), război purtat de Prusia împotriva Franței, având ca pretext candidatura unui membru al familiei Hohenzollern la tronul Spaniei. Înfrântă la *Sedan* (1–2 sept. 1870) și *Metz,* Franța a fost nevoită să încheie Pacea de la *Frankfurt am Main.* Războiul a avut consecințe importante pentru istoria celor două țări și a Europei; în Franța căderea celui de-al Doilea Imperiu și izbucnirea primei revoluții proletare *(Comuna din Paris),* iar în Germania realizarea unificării acesteia în jurul Prusiei.

RĂZBOIUL HISPANO-AMERICAN, primul război pentru reîmpărțirea lumii (1898), purtat între S.U.A. și Spania. Dezlănțuit de S.U.A. pentru a ocupa unele colonii spaniole, s-a încheiat prin Pacea de la Paris (dec. 1898). S.U.A. au obținut Filipinele, Puerto Rico, ins. Guam etc. și controlul asupra Cubei, devenită, formal, independentă, și, prin aceasta, importante poziții strategice în Atlantic și Pacific.

RĂZBOIUL NORDULUI (1700–1721), denumirea războiului purtat de Rusia, aliată cu Danemarca, Saxonia și Polonia, împotriva Suediei, încheiat cu Pacea de la *Nystad.* Înfrântă la începutul războiului în lupta de lângă *Narva* (1700), armata rusă reorganizată, comandată de Petru I, a învins decisiv armata suedeză condusă de Carol XII, la *Poltava,* cucerind apoi cetățile Revel, Riga, Vîborg și obținând astfel ieșirea la Marea Baltică.

RĂZBOIUL PELOPONESIAC, denumirea conflictului dintre Atena și Sparta pentru supremație în lumea greacă (431–404 î.Hr.), terminat cu victoria Spartei și instaurarea regimului oligarhic la Atena. V. și *Grecia antică.*

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚA COLONIILOR ENGLEZE DIN AMERICA DE NORD (1775–1783), război de eliberare purtat de cele 13 colonii engleze din America de Nord împotriva metropolei, care împiedica dezvoltarea lor economică și politică. La 4 iul. 1776, reprezentanții coloniilor au adoptat „Declarația de independență", care a proclamat crearea Republicii Statelor Unite ale Americii, primul stat independent de pe continentul american. Armata S.U.A. și detașamentele de voluntari au repurtat, sub conducerea lui *George Washington,* o serie de victorii asupra armatelor engleze, dintre care cele mai însemnate au fost la Saratoga (1777) și Yorktown (1781). Înfrântă, Anglia a fost nevoită să recunoască în 1783 independența S.U.A.

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚA COLONIILOR SPANIOLE DIN AMERICA (1810–1826), război de eliberare purtat de coloniile spaniole din America împotriva metropolei. În cursul războiului, care a evidențiat calitățile militare ale lui *Simón Bolívar* (conducătorul armatelor populare din nordul Americii de Sud) și ale lui *José de San Martin* (conducătorul armatelor populare din sudul Americii de Sud), întreg terit. Americii Latine (cu excepția Cubei și a Puerto Rico-ului) a fost eliberat de sub dominația spaniolă, constituindu-se actualele state latino-americane. Brazilia, care era colonie portugheză, n-a participat la acest război; ea și-a proclamat independența în 1822.

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ (1877–1878), război împotriva turcilor, care a avut drept consecință recunoașterea pe plan internațional a independenței României. Ca urmare a necesității istorice și în împrejurările favorabile create de răscoalele din Bosnia și Herțegovina (1875), Bulgaria (1876) și declanșarea unui război ruso-turc (1877), România și-a proclamat independența de stat (9/21 mai 1877). Conform convenției româno-ruse din 4/16 apr. 1877, armata rusă a trecut prin România și a ocupat linia Dunării până la Olt, iar armata română a fost concentrată în S Olteniei. În iun. trupele rusești au trecut Dunărea, începând operațiunile militare pe terit. Imp. Otoman. Rezistența lui Osman Pașa la Plevna a oprit ofensiva rusă, determinând, la cererea Rusiei, participarea armatei române la război cu Diviziile III și IV și o divizie de rezervă, având un efectiv total de c. 38 000 oameni și 108 tunuri. După lupte grele în care armata română, cu prețul unor mari sacrificii, a cucerit reduta Grivița I (30 aug./11 sept. 1877), cetatea Rahova (9/21 nov. 1877), Plevna a fost silită să se predea prin eforturile unite ale trupelor ruso-române la 28 nov./10 dec. 1877. Căderea Plevnei a dus la precipitarea evenimentelor militare. Trupele române asediază Vidinul, iar cele ruse se îndreaptă spre Constantinopol, în apropierea căruia ajung în ian. 1878. După cucerirea orașelor *Filipopol* și *Adrianopol,* Turcia cere armistițiu (23 ian./4 febr.). Independența de stat a României a fost recunoscută pe plan internațional prin Pacea de la *San Stefano* și Congresul de la *Berlin.* În același timp, prin Tratatul de pace de la Berlin, s-a restabilit autoritatea statului român asupra Dobrogei — străvechi terit. românesc ce fusese cotropit de turci în 1417. Concomitent, cele trei județe din sudul Basarabiei (Cahul, Ismail și Bolgrad), care fuseseră restituite Moldovei în 1856, sunt anexate din nou Rusiei.

RĂZBUNA (< *răz-* + *bun,* cf. și lat. **reexbonare*) vb. I **1.** Refl. A-și face singur dreptate, pedepsind pe cel de la care a suferit un rău. ✦ Tranz. *Și-a răzbunat forțele.* ✦ A-și vărsa mânia, a se descărca pe cineva. **2.** Refl. (Pop.) A se face vreme bună; a se înseni. ✦ (Despre nori) A se împrăștia, a se risipi.

RĂZBUNĂTOR, -OARE (< *răzbuna*) adj. (Și subst.) Care nu iartă răul, nedreptatea ce i s-a făcut, care se răzbună.

RĂZEȘ (< magh.) s. m. (În Ev. Med., în Moldova) Țăran liber, stăpân în devălmășie al pământului moștenit de la un strămoș comun. ✦ Copărtaș de moșie.

RĂZGÂIA (< bg.) vb. I tranz. A alinta, a răsfăța peste măsură.

RĂZGÂIAT, -Ă (< *răzgâia*) adj. (Mai ales despre copii) Alintat, răsfățat.

RĂZGÂNDI (< *răz-* + *gândi*) vb. IV refl. **1.** A-și schimba gândul, a reveni asupra unei hotărâri luate. **2.** A reflecta îndelung, a se gândi bine, a chibzui.

RĂZLEȚ, -EAȚĂ (< *răzleți*) adj. **1.** (Despre ființe) Care s-a depărtat, s-a rătăcit de un grup, care a rămas singur. ✦ (Și adv.) Aflat la distanță (unul de altul), izolat. **2.** Care rătăcește din loc în loc; hoinar, pribeag. **3.** (Despre privire, ochi) Rătăcit, pierdut.

RĂZLEȚI (< *răz-* + *lăți*) vb. IV refl. **1.** A se îndepărta de o colectivitate, a se rătăci de un grup, a pleca de lângă... **2.** A se împrăștia, a se risipi.

RĂZMERIȚĂ (< bg., scr.) s. f. (Pop.) Răscoală, răzvrătire.

RĂZOARE, pădure în apropiere de orașul Mărășești, unde la 6/19 aug. 1917 armata română a zdrobit ultimul efort al armatei germane de a străpunge frontul armatei române („Bătălia de la Mărășești"). În lupta de la **R.** a căzut eroic, în fruntea companiei sale, căpitanul Grigore Ignat.

RĂZOR (< bg., scr.) s. n. **1.** Fâșie îngustă de pământ nearat care separă două loturi agricole. **2.** Strat de flori sau de legume.

RĂZUI (< *raz*) vb. IV tranz. A efectua operația de răzuire.

RĂZUIRE (< *răzui*) s. f. Operație de desprindere a unor bucăți mici de la suprafața unui corp sau a unui material pentru a o curăța sau netezi; este efectuată manual, cu răzuitoarea sau cu rașcheta și, mecanizat, cu răzuitoarea mecanică; **r.** roților dințate se numește *șeveruire.*

RĂZUITOR, -OARE (< *răzui*) s. n., s. f. **1.** S. n. Unealtă constituită dintr-o lamă subțire de oțel, rigidă sau flexibilă, cu o muchie ascuțită, folosită pentru desprinderea așchiilor sau a talașului de la suprafața pieselor de lemn, de tablă etc.; raclor **(2). 2.** S. n. Unealtă sau organ de mașină constituit dintr-o placă de metal sau de lemn, utilizată la curățirea prin răzuire a materialului aderent de pe organul de lucru al unei mașini, al unui agregat sau aparat. **3.** S. f. Unealtă de oțel alcătuită dintr-o lamă de metal cu coadă de lemn folosită la curățirea noroiului sau a gheții acumulate între șinele de cale ferată. ✦ Răzătoare **(1, 2).**

RĂZUȘ (< *răzui)* s. n. **1.** Daltă pentru prelucrarea lemnului. **2.** Unealtă de plivit, formată dintr-un băț cu vârf de oțel, lățit și ascuțit.

RĂZVAD, com. în jud. Dâmbovița, situată în zona de contact a C. Târgoviștei cu Subcarpații Ialomiței, pe stg. văii Ialomiței; 8 516 loc. (2005). Stație (în satul **R.**) și haltă de c.f. (în satul Valea Voievozilor). Expl. de petrol. Punct muzeal cu colecții de istorie și etnografie (în satul **R.**). În satul Gorgota se află biserica Schimbarea la Față, ctitorie din anii 1554–1557 a domnului Pătrașcu cel Bun, incendiată de turci în 1597 și refăcută de mai multe ori (1612, 1623, 1836, 1968). În satul **R.,** atestat documentar în 1431, există bisericile Adormirea Maicii Domnului (1859) și Sf. Nicolae (1868), clădirea Primăriei (sec. 19), conacul Vlădenilor (începutul sec. 20) și un monument închinat eroilor Primului Război Mondial, iar în satul Valea Voievozilor, biserica Adormirea Maicii Domnului (1824).

RĂZVRĂTI (< sl.) vb. IV tranz. și refl. A (se) răscula, a (se) revolta.

RÂBNICUL DE VÂLCEA v. **Râmnicu Vâlcea (2).**

RÂCA, com. în jud. Argeș, în C. Găvanu-Burdea; 1 453 loc. (2005).

RÂCĂ (< *râcâi)* s. f. (Fam.) Ceartă, sfadă, gâlceavă. ✧ Expr. *A căuta (cuiva) râcă* = a căuta motiv de ceartă cu cineva.

RÂCÂI (onomat.) vb. IV tranz. (Despre păsări și animale) A scurma pământul cu ghearele sau cu labele; *p. ext.* (despre oameni) a zgâria ceva cu unghiile sau cu ajutorul unui instrument. ✧ Expr. *A-l râcâi (pe cineva) la inimă* = a-l chinui (pe cineva) un gând, o dorință neîmplinită; a neliniști. ✦ (Pop.) A îndepărta zgâriind, un înveliș, un strat; a răzui.

RÂCIU, com. în jud. Mureș, situată în zona de contact a colinelor Mădărașului cu cele ale Comlodului, pe cursul superior al râului Lechința; 3 676 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satele **R.** și Sânmărtinu de Câmpie). Nod rutier. Expl. de gaze naturale (în satele **R.** și Valea Ulieșului). Satul **R.** apare menționat documentar în 1305. În satul Sânmărtinu de Câmpie, atestat documentar în 1329, se află mănăstirea Sânmărtin (de călugări) înființată în sec. 13 sau începutul sec. 14. Biserica actuală, de lemn, cu hramul Adormirea Maicii Domnului a fost construită la începutul sec. 17, pe locul celei de zid (care a fost distrusă), refăcută în 1660 și restaurată în 1978. Mănăstirea a fost desființată în 1782 și reînființată în 1990.

RÂDE (lat. *ridere*) vb. III intranz. **1.** A-și manifesta bucuria, satisfacția printr-o mișcare caracteristică a feței și a gurii, scoțând în același timp sunete nearticulate specifice. ✧ Expr. *A râde* (sau *a-și râde*) *în barbă* = a râde reținut, pe ascuns. **2.** A fi mulțumit, satisfăcut, vesel; a se bucura. ✦ A se înveseli, a se distra, a petrece; a se amuza. **3.** A lua în râs pe cineva, a-și bate joc; a face haz, a se amuza pe socoteala cuiva. ✦ A nu ține seama de...

RÂFOV, com. în jud. Prahova, situată în C. Ploieștiului, pe dr. văii Teleajenului și pe râul Ghighiu; 5 493 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **R.**). În mart. 1857, la **R.** a fost pusă în funcțiune o rafinărie de petrol, cu o capacitate de 2 700 t pe an (printre primele din lume), concepută de Alexe Marin, Theodor Mehedinteanu și Adolf Steege. În satul **R.** se află Curtea Domnească a lui Ștefan Cantacuzino (1714–1715), conacul lui Costache Cantacuzino (prima jumătate a sec. 18) și biserica Sf. Nicolae (1742, cu picturi din 1748), iar în satul Goga, biserica Sf. Nicolae (1776, restaurată în 1866).

RÂGÂI (onomat.) vb. IV intranz. A elimina gazele din stomac printr-un zgomot caracteristic; a eructa.

RÂGÂIALĂ (< *râgâi*) s. f. Eructație.

RÂIE (lat. *aranea* „păianjen") s. f. (Pop.) **1.** Boală provocată la om și la animale de diverși acarieni, paraziți, la suprafața sau în profunzimea epidermei; se manifestă prin mâncărimi, leziuni ale pielii, frecvent cu formare de cruste iar la mamifere și prin căderea părului. Printre cele mai frecvente forme se numără **r.** sarcoptică (v. *scabie*), **r.** psoroptică (produsă de acarieni din genul *Psoroptes,* care afectează îndeosebi cai, bovinele și ovinele), **r.** notoedrică (afectează pisicile, câinii și iepurii, fiind localizată în special pe cap, gât și membre, produsă de acarieni din genul *Notoedres*), **r.** auriculară (localizată la urechi, produsă la câini și pisici de acarianul *Otodectes*). **2.** Fig. Termen depreciativ pentru cineva sau pentru ceva de care nu poți scăpa; năpastă, pacoste. **3.** (FITOPAT.) *Râia neagră a cartofului* = boală a cartofului provocată de ciuperca *Synchytrium endobioticum,* manifestată prin apariția unor excrescențe moi, brune-negricioase pe părțile subterane ale plantei. *Râia comună a cartofului* = actinomicoza cartofului.

RÂIOASA 1. Pădure de tip șleau de câmpie (rest al Codrilor Vlăsiei), situată la NV de București, la 6 km S de Mogoșoaia. Extinsă pe o supr. de 54,8 ha, pădurea **R.** a fost declarată rezervație forestieră și floristică (în 1973), în interiorul ei dezvoltându-se mai multe varietăți și forme de brândușe de primăvară *(Crocus flavus).* Parcelele de pădure

cu stejar, carpen, arțar, ulm ș.a. alternează cu cele ocupate de plantații de salcâm (peste o treime din supr. sa). Stratul de arbuști este format din exemplare de corn, soc, sânger ș.a., iar cel ierbaceu este reprezentat prin ghiocei, viorele, toporași, untișor, brebenei ș.a. **2.** V. **Lunca (4).**

RÂIOS, -OASĂ (< *râie*) adj. (Și subst.) Bolnav de râie **(1)**; scabios.

RÂMA (lat. *rimare*) vb. I intranz. (Despre porci) A scormoni pământul cu râtul.

RÂMĂ (< *râma*) s. f. Vierme anelid, oligochet, lung până la 30 cm, de culoare roșcată, cu corpul aproape cilindric, constituit din numeroase inele *(Lumbricus terrestris)*. Trăiește în pământ, pe care-l afânează contribuind la formarea humusului.

RÂMĂTOR (< *râma*) s. m. (Pop.) Porc.

RÂMETEA, com. în jud. Alba, în depr. Trascău; 1 146 loc. (2005). Muzeu etnografic. Rezervația naturală Cheile Siloșului. Pe terit. satului **R.,** atestat documentar în 1257, au fost identificate urmele unei fortificații din Epoca fierului (sec. 5 î.Hr.–1 d.Hr.), iar în arealul satului Coițești au fost descoperite vestigiile unui castru roman (sec. 2–3) și două colane dacice din argint. În satul Colțești, menționat documentar în 1332, se află ruinele unei cetăți din sec. 13–15 și biserica Sf. Gheorghe (1727).

RÂMEȚ, com. în jud. Alba, situată în NE m-ților Trascău, pe cursul mijlociu al râului Stremț (Geoagiu), în zona în care acesta formează cheile Râmețului; 687 loc. (2005). Cheile Râmețului (3 km lungime) și Cheile Mănăstirii cu versanții abrupți, la baza cărora apar mai multe guri de peșteri, au fost declarate rezervații naturale. Aici se întâlnesc o serie de plante rare ca cetina de negi *(Juniperus sabina)*, papucul doamnei *(Cypripedium calceolus)*, tămâița *(Daphne cneorum)* ș.a. Satul **R.** apare menționat documentar în 1441. În satul Valea Mănăstirii se află mănăstirea Râmeț (de maici), cu biserica Izvorul Tămăduirii (1214, una dintre cele mai vechi din Transilvania). În anii 1987–1988 au fost identificate mai multe straturi de picturi pe pereții interiori, datând din anii 1300, 1310, 1377, 1450, 1483, 1600, 1741 și 1809. La 20 aug. 1762, așezământul monahal a fost distrus din ordinul generalului austriac Adolf Buccow. Refăcut ulterior, ansamblul monastic a fost din nou distrus de armata habsburgică la 23 dec. 1785. În 1826, așezământul a rămas doar ca biserică de mir, redevenind mănăstire în 1932. Desființată în 1960, mănăstirea a fost transformată în centru turistic, iar în 1982 a fost reînființată, când a început și construirea unei noi biserici cu dublu hram — Adormirea Maicii Domnului și Sfinții Apostoli Petru și Pavel, sfințită la 30 iun. 1992 (picturile murale interioare au fost executate în anii 1990–1992). Biserica veche a fost restaurată în perioada 1987–1989, iar celelalte clădiri ale ansamblului monahal în 1998. Muzeu cu colecții de icoane pe lemn și pe sticlă, obiecte de cult, cărți vechi, numismatică, piese de etnografie etc.

Râmeț. Clopotnița bisericii Izvorul Tămăduirii

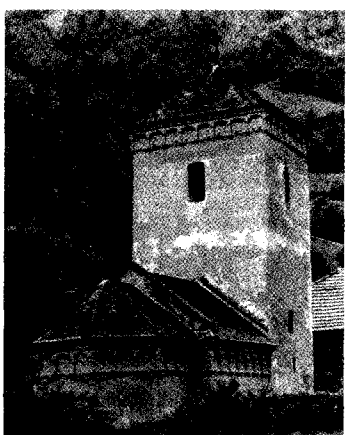

RÂMLEAN (< sl.) s. m. (Înv.) Din Roma sau din Imp. Roman; roman.

RÂMNA, râu, afl. dr. al Putnei în C. Siretului Inferior, pe terit. com. Milcovul (jud. Vrancea); 56 km. Izv. din Subcarpații Vrancei, de pe pantele de SE ale dealului Gârbova, de la 690 m alt., iar la ieșirea din Subcarpați, la contactul cu câmpia, formează un larg con de dejecție. Afl. pr.: Valea Neagră, Răscuța, Tinoasa.

RÂMNIC 1. V. **Râmnicu Sărat (1). 2.** V. **Râmnicu Vâlcea (2).**

RÂMNICEANU, Grigore (1845–1915, n. București), medic român. M. coresp. al Acad. (1890), prof. univ. la București. Contribuții în domeniul grefelor dermoepidermice, al aparatelor pentru fracturi. Tratate („Manual de patologie chirurgicală", „Tratat elementar de anatomie descriptivă"). Alte lucrări: „Despre colera epidemică", „Diferite forme de sifilis infantil".

RÂMNICEANU, Mihail (1854–1955, n. București), inginer român. M. coresp. al Acad. (1904). A proiectat și realizat numeroase construcții de căi ferate și tunele, fiind unul dintre colaboratorii lui A. Saligny.

RÂMNICEANU, Naum (1764–c. 1838, n. Corbi, jud. Argeș), cleric. Cronicar, autor de versuri și traducător român. A scris în română o cronică a Țării Românești, cu o descriere geografică (până în 1834), în greacă o cronică privind istoria Țării Românești între anii 1768 și 1810, care cuprinde știri referitoare la istoria Europei și a Imp. Otoman, precum și un „Istoric al zaverei în Valahia", lucrare apreciată pentru bogăția documentară privind mișcarea lui Tudor Vladimirescu de la 1821.

RÂMNICELU 1. Com. în jud. Brăila, situată în C. Brăilei, pe cursul inf. al râului Buzău; 2 200 loc. (2005). Zonă de interes cinegetic. Vestigii neolitice (fragmente ceramice de tip Cucuteni), în satul **R. 2.** Com. în jud. Buzău, situată în C. Râmnicului, pe râul Râmnicu Sărat; 4 314 loc. (2005). În satul **R.,** atestat documentar în 1599, se află biserica Sfinții Voievozi (1857). Până la 1 ian. 1965, satul și com. **R.** s-au numit *Obidiți.*

RÂMNICU DE SUS v. **Râmnicu Vâlcea (2).**

RÂMNICU PE OLT v. **Râmnicu Vâlcea (2).**

RÂMNICU SĂRAT 1. Râu în E României, afl. dr. al Siretului pe terit. com. Nănești, jud. Vrancea; 123 km. Izv. de pe pantele E ale masivului Furu (m-tii Vrancei), de la 1 310 m alt., de sub vf. Furu Mare, apoi meandrează larg în cadrul Subcarpaților Vrancei, unde pantele longitudinale sunt accentuate (33‰), cu excepția zonelor depresionare, unde pantele scad sub 5‰, având o direcție generală de curgere NV–SE. După un curs de c. 10 km de la izvor, râul pătrunde în depr. Neculele și apoi în depr. Dumitrești, unde primește aportul a numeroase izvoare cloruro-sodice (Motnău, Păcuri ș.a.), prin contribuția cărora apele râului devin sărate (de aici numele de *Râmnicu Sărat*) până la vărsare. Râul are un debit inconstant, cu o medie multianuală de 2,65 m^3/s. Irigații în cursul inf. Afl. pr.: Sărățel, Râmnicel, Motnău, Coțatcu, Voetin. În unele lucrări de specialitate râul Râmnicu Sărat apare numai cu numele de *Râmnic.* **2.** Municipiu în jud. Buzău, situat în C. Râmnicului,

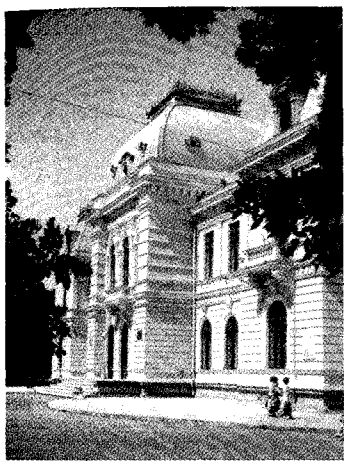

Râmnicu Sărat (2). Primăria

pe râul Râmnicu Sărat; 40 290 loc. (2005). Staţie de c.f., inaugurată la 13 iun. 1881. Nod rutier. Turnătorie de piese din fontă pentru maşini-unelte. Instalaţie (rafinărie) pentru regenerarea uleiurilor lubrifiante uzate (din 1952). Fabrici de garnituri de frână şi etanşare pentru toate tipurile de autovehicule, de şuruburi, buloane, lanţuri şi arcuri, de confecţii, ţigarete şi de produse alim. (conserve de legume şi fructe, ulei vegetal, preparate din carne şi lapte etc.). Muzeu cu secţii de etnografie, arte plastice, ştiinţele naturii, cu colecţii de costume, covoare şi ceramică populare, de floră şi faună autohtone şi străine (fluturi exotici din China şi Malaysia). **R.S.** apare menţionat documentar ca aşezare rurală la 8 sept. 1439 într-un privilegiu comercial emis de domnul Vlad Dracul, iar ca oraş în 1574. Unele documente din sec. 15 atestă că **R.S.** era reşedinţă de judeţ — statut menţinut până în 1950 (în 1700, figura ca reşed. de judeţ pe o hartă a stolnicului Constantin Cantacuzino). În 1474, domnul Ştefan cel Mare a pus piatra de temelie a bisericii Cuvioasa Parascheva, iar în a doua jumătate a sec. 16 s-a construit o puternică fortificaţie care să slujească drept „stavilă în calea oştilor otomane şi mai ales a invaziei tătarilor", fortificaţie refăcută la sfârşitul sec. 17 de Constantin Brâncoveanu. În sec. 18, **R.S.** a suferit de pe urma războaielor ruso-turce, iar în sec. 19 a cunoscut efervescenţa anului revoluţionar 1848, a anului unionist 1859 şi a celui de cucerire a Independenţei din 1877. În perioada interbelică avea o industrie incipientă (fabrici de ulei, săpun, rachiu, moară ş.a.), dar se dezvoltă din punct de vedere economic, urbanistic, social-cultural după 1950. Declarat municipiu la 24 nov. 1994. *Monumente:* biserica Adormirea Maicii Domnului, ctitorie din anii 1690–1696 a lui Constantin Brâncoveanu, cu o bogată decoraţie sculptată la portal; păstrează picturi murale executate de Pârvu Mutu. În apropierea bisericii se află Casa Domnească; bisericile Sf. Dumitru (1708, cu unele refaceri din 1870–1871) şi Sf. Spiridon (1784, renovată în 1814); edificiile celor două gări feroviare (gara veche, 1881 şi gara nouă, 1893–1898); clădirea Primăriei (1898); bustul lui Alexandru Vlahuţă, operă a sculptorului O. Späthe; casele memoriale ale biologului Traian Săvulescu şi sopranei Florica Cristoforeanu ş.a.

RÂMNICU VÂLCEA 1. Lac de acumulare realizat pe cursul inf. al râului Olt, la N de municipiul omonim, dat în folosinţă în 1974, ale cărui ape pun în mişcare turbinele hidrocentralei de aici. Supr.: 319 ha; vol.: 19,04 mii. m^3. **2.** Municipiu în partea central-sudică a României, reşed. jud. Vâlcea, situat pe dr. râului Olt, în partea de E a Subcarpaţilor Vâlcii, la poalele dealurilor Capela, Gurnoaia şi Purcăreţ, la 16 km aval de ieşirea Oltului din defileul Cozia; 111 701 loc. (2005). Staţie de c.f., inaugurată la 20 iun. 1887. Nod rutier. Hidrocentrală (46 MW), intrată în funcţiune în 1974. Termocentrală. Constr. de utilaj chimic şi de motoare electrice cu putere mică. Combinat chimic (sodă caustică şi calcinată, mase plastice, insecticide, răşini sintetice ş.a.) dat în folosinţă în 1973; combinat de industrializare a lemnului (mobilă, placaje, furnire, plăci aglomerate din lemn/PAL, panel). Fabrici de pielărie şi încălţăminte, de cărămizi, confecţii, ţesături şi de produse alim. (conserve de legume şi fructe, preparate din carne şi lapte, gemuri şi dulceţuri, băuturi, panificaţie etc.). Tipografie. Muzeu judeţean de istorie (1951 pe baza unei colecţii întemeiată în 1921 de Esmeralda Căpleanu, reorganizat în 1981–1982); muzee de etnografie, de arhitectură populară vâlceană şi de artă medievală şi modernă (icoane, argintărie, mobilier, lucrări aparţinând artiştilor plastici români ş.a.). Biblioteca judeţeană „Antim Ivireanul" (1935). Filarmonica de stat „Ion Dumitrescu" (30 nov. 1995), Teatrul de stat „Anton Pann" (1990), parcul Zăvoi (13 ha) amenajat în timpul domniei lui Barbu Ştirbei (1849–1853), în care s-a cântat pentru prima dată (la 29 iul. 1848) imnul revoluţionar „Deşteaptă-te, române!". La **R.V.** are loc anual (din 1968, în luna iul.) Festivalul internaţional de folclor „Cântecele Oltului", precum şi Târgul de artă populară (în luna aug., din 1968). În arealul localităţii componente Stolniceni au fost descoperite (1962–1967) vestigiile unui castru roman de zid (60 x 50 m) şi ale unei aşezări civile cu nume dacic (Buridava), datând din sec. 2–3, care a durat până în sec. 6. **R.V.** apare menţionat documentar în 1370 ca reşed. domnească a lui Vladislav I (Vlaicu Vodă), an în care el a înfiinţat aici a doua mitropolie, numită Noul Severin şi transformată în 1497 în Episcopia Râmnicului şi a Noului Severin de către domnul Radu cel Mare. La 4 sept. 1389, **R.V.** este declarat oraş de către Mircea cel Bătrân. În diferite acte de cancelarie, cronici sau hărţi din Evul Mediu, localitatea apare înscrisă cu felurite denumiri: *Noul Severin, Târgu Râmnicului, Râmnicu de Susu, Râmnicu pe Olt, Râbnicul de Vâlcea,* iar într-un hrisov din 1533, domnul Vlad Vintilă aminteşte de oraşul *Râmnic.* La jumătatea sec. 16, în

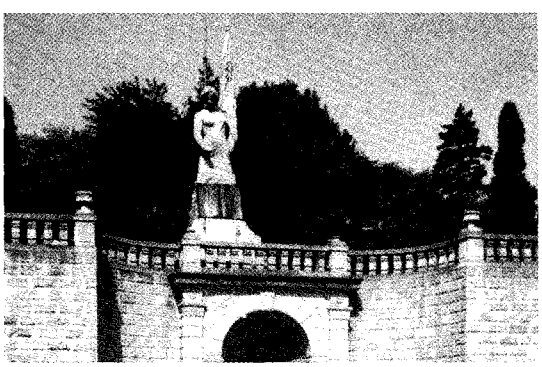

Râmnicu Vâlcea (2). „Statuia independenţei" (opera sculptorului Ion Iordănescu)

oraș a fost construită o Curte Domnească, întărită cu turnuri de apărare, unde și-a avut reședința domnul Pătrașcu cel Bun (1554–1557). În 1705, Constantin Brâncoveanu a instalat la **R.V.**, pe lângă Episcopie, o tiparniță, în fruntea căreia l-a adus pe marele cărturar Antim Ivireanul. La această tiparniță a apărut mai târziu (în 1787) cea dintâi *Gramatică* tipărită în limba română, întocmită de Ienăchiță Văcărescu. În timpul Războaielor turco-austriece din 1738 și 1788, orașul a fost distrus aproape în întregime de incendii, fiind refăcut de fiecare dată. După o lungă perioadă de stagnare, **R.V.** se dezvoltă intens după 1950. Declarat municipiu la 17 febr. 1968, când devine și reșed. jud. Vâlcea. *Monumente:* biserica Episcopiei Râmnicului cu hramul Sf. Nicolae, ctitorie din 1504 a domnului Radu cel Mare, rezidită, de fiecare dată, după câteva incendii, respectiv în anii 1677–1680, 1735, 1847 și 1850–1856 (în această ultimă perioadă biserica a fost pictată de Gheorghe Tattarescu). În această biserică a fost ucis, la 2 ian. 1529, domnul Radu de la Afumați, împreună cu fiul său Vlad, de către postelnicul Drăgan și vornicul Neagoe, la îndemnul boierilor Craiovești, ca urmare a faptului că Radu de la Afumați a încercat să schimbe politica de supunere față de Imperiul Otoman; bisericile Buna Vestire (construită în timpul primei domnii a lui Mircea Ciobanul, 1545–1552, incendiată de turci în 1736 și 1739 și refăcută în 1747 de logofătul Radu Râmniceanu), Cuvioasa Parascheva (ctitorie din 1557 a domnului Pătrașcu cel Bun, terminată în 1587 de fiul său, Mihai Viteazul, și sfințită în 1593; restaurată în 1790, 1831–1840, 1879–1889 și după 1980), Sf. Gheorghe (ante 1636, refăcută în 1737–1738), Sfinții Voievozi (1677–1680), Adormirea Maicii Domnului (Biserica bolniței, 1746), Sf. Anton (1723), Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1725), Duminica Tuturor Sfinților (1762–1765, cu picturi murale interioare din 1778 și pridvor sculptat în stil brâncovenesc) ș.a.; casa în care a locuit Anton Pann, construită în sec. 18, în stilul arhitecturii populare vâlcene, cu foișor deschis, sprijinit pe stâlpi de stejar, sculptați; clădirile fostului Tribunal județean (1900), ale liceului „Nicolae Bălcescu" (fost „Alexandru Lahovari"), construit în anii 1907–1913, după planurile arhitectului Nicolae Ghika-Budești, și clădirea Muzeului de Artă, operă din 1940 a arhitectului Gheorghe Simotta; casa lui Gheorghe Tattarescu (1909), statuia lui Mircea cel Bătrân ș.a.

RÂNĂ (lat. **rena*) s. f. (Pop.) Fiecare dintre cele două laturi ale corpului omenesc. ✧ Loc. *Într-o* (sau *pe o*) *rână* = (culcat sau aplecat) pe o parte a trupului; (despre obiecte) înclinat într-o parte, strâmb.

RÂNCA, stațiune climaterică și de odihnă, situată în m-ții Parâng (jud. Gorj), la 1 600 m. alt., la 63 km NE de Târgu Jiu, pe drumul național alpin Novaci–Oașa–Sebeș. Pârtie de schi. Climat tonic, cu veri răcoroase (în iul. temp. medie este de 14°C) și ierni friguroase (în ian. media termică sub –4°C), cu zăpadă abundentă. Aerul curat, lipsit de praf și alergeni, liniștea deplină ș.a. sunt factorii de cură indicați pentru tratarea nevrozelor, a stărilor de debilitate, de surmenaj fizic și intelectual.

RÂNCED, -Ă (lat. *rancidus*) adj. (Despre grăsimi) Care a râncezit. ✦ Cu gust și miros neplăcut ca urmare a râncezirii.

RÂNCEZI (< *rânced*) vb. IV intranz. și refl. (Despre grăsimi) A se altera datorită unor procese fizico-chimice (oxidare, hidroliză etc.).

RÂND (< sl.) s. n. **1.** Șir de ființe sau de lucruri, așezate într-o ordine anumită. ✧ Loc. *De-a rândul* = în șir neîntrerupt, continuu. *Pe rând* = unul după altul, succesiv. ✧ Expr. *A fi în primele rânduri* = a fi în fruntea unei acțiuni. ✦ Fiecare dintre șirurile orizontale de cuvinte care formează o linie dreaptă într-un text tipărit sau scris. ✧ Expr. *A citi printre rânduri* = a pricepe, a descifra într-un text și ceea ce nu este exprimat direct ci este sugerat, subînțeles. **2.** Loc cuvenit sau ocupat de cineva într-un șir sau într-o activitate; moment stabilit pentru o activitate. ✧ Loc. *Cu rândul* = cu schimbul, alternativ. *De rând* = de serviciu. ✧ Expr. *La rândul meu (tău* etc.*)* = la momentul potrivit pentru mine (tine etc.), din partea mea (a ta etc.). **3.** Grup de obiecte care formează un tot, o serie și care folosesc deodată. ✦ *Un rând de case* = un corp de case. ✦ Dată, oară. **4.** Categorie socială, tagmă. ✧ Expr. *În rând cu cineva* = în aceeași categorie, pe aceeași treaptă cu cineva. ✧ Loc. *De rând* = **a)** din popor, fără rang; **b)** obișnuit, comun, vulgar.

RÂNDAȘ *(< rândui)* s. m. (Înv.) Om angajat pentru muncile obișnuite dintr-o gospodărie; servitor, slugă.

RÂNDUI (< *rând*) vb. IV tranz. **1.** A așeza la rând, în șir, într-o succesiune regulată; *p. ext.* a face ordine, a aranja. ✦ Refl. A trece unul după altul, a se succede, a se perinda; a se înșira. **2.** A organiza un anumit domeniu de activitate, a pune ordine. **3.** A da cuiva o însărcinare, un ordin, o dispoziție; a porunci, a hotărî, a decide. ✦ A stabili, a dispune, a fixa; a destina. **4.** (Înv.) A pune pe cineva într-o slujbă, a numi într-o funcție.

RÂNDUIALĂ (< *rândui*) s. f. **1.** Faptul de a (se) rândui; mod de organizare, de aranjare; *p. ext.* ordine. **2.** Mod de desfășurare a unor acțiuni impuse sau statornicite; datină, obicei **(2),** regulă, uzanță. ✦ (În Evul Mediu în Țara Românească și în Moldova) Denumire generică a unor dări în bani către domnie (ex. **r.** fânului, **r.** oilor împărătești).

RÂNDUNEA (lat. *hirundinella*) s. f. Rândunică.

RÂNDUNEL (< *rândunea*) s. m. Bărbățușul rândunicii.

RÂNDUNICĂ (< *rândunea*) s. f. **1.** Pasăre călătoare, insectivoră, din ordinul paseriformelor, cu ciocul scurt și lat, cu coada adânc bifurcată, cu spatele negru-albăstrui cu luciu metalic, pântecele alb-gălbui, fruntea și bărbia roșie *(Hirundo rustica).* Adesea cuibărește în localități; în ultimul timp într-un regres pronunțat determinat de poluare și de modificările edilitare. **2.** *Rândunică-de-mare* = pește teleostean marin, din familia triglidelor, lung de c. 60 cm, care se poate deplasa pe fundul apei cu ajutorul înotătoarelor pectorale *(Trigla lucerna).* Trăiește și în Marea Neagră. **3.** Ultima dintre cele cinci pânze ale unui catarg, așezată în vârf.

RÂNI (< bg.) vb. IV tranz. A curăța un loc de stratul de murdărie depus.

RÂNJI (< bg.) vb. IV intranz. și refl. **1.** (Despre oameni) A-și arăta dinții într-o grimasă de răutate, de batjocură, de prostie. ✦ A râde forțat, în silă. **2.** (Despre animale) A mârâi, arătându-și amenințător colții.

RÂNTAȘ (< magh.) s. n. Sos făcut din făină și ceapă, prăjite în grăsime, stins cu suc de roșii, bulion etc.

RÂNZĂ s. f. Pipotă.

RÂNZESCU, Jean (1909–1996, n. Bârlad), regizor de operă român. A montat, la Opera Română (azi Opera Națională din București), numeroase lucrări românești („Oedip", „Decebal") și din repertoriul universal („Lohengrin", „Aida").

RÂPA ALBASTRĂ, lac antropic în jud. Vaslui, realizat pe cursul inf. al râului Simila, la 6 km amonte de confl. cu Bârladul. Supr.: 232 ha; voi.: 10,6 mii. m^3.

RÂPA DE SUS v. **Vătava.**

RÂPA ROȘIE v. **Sebeș (3).**

RÂPĂ (lat. *ripa*) s. f. Coastă abruptă a unui deal, rezultată în urma procesului de eroziune, alunecare sau de surpare. În vorbirea curentă termenul este folosit adesea și în sens de *ravenă. R. de desprindere,* abrupt format pe versant în locul de unde s-a desprins masa de rocă sau de material deluvial în cadrul proceselor de alunecare sau prăbușire.

RÂPEANU, Valeriu (n. 1931, Ploiești, jud. Prahova), istoric și critic literar român. Prof. univ. la București. Director al Editurii „Mihai Eminescu" (1972–1990). Monografii („George Mihail Zamfirescu", „Vlahuță și epoca sa", „I.G. Duca", „George Enescu"). Studii și eseuri pe teme diverse („Cultură și istorie", „Memoria și fețele timpului"); eseuri critice („N. Iorga", „Gh. I. Brătianu"); ediții (Vlahuță, Iorga).

RÂPILE v. **Gura Văii.**

RÂS[1] (lat. *risus*) s. n. Acțiunea de a râde; mișcare caracteristică a gurii și sunetele care o însoțesc, specifice unei stări de veselie.

RÂS[2] (< sl.) s. m. Mamifer carnivor din familia felidelor, lung de c. 1 m, cu blană galben-roșcată cu pete cafenii, coadă scurtă și având câte un smoc de păr în vârful urechilor *(Lynx lynx).* Trăiește în pădurile Eurasiei; în România este ocrotit prin lege. Sin. *linx.* Specii înrudite sunt râsul canadian (*L. canadensis*), răspândit în Canada, Alaska și N S.U.A. și râsul roșu (*L. rufus*), numit și bobcat, în S Canadei, S.U.A. și Mexic. În regiuni aride din Africa și Asia se întâlnește râsul de deșert (*L. caracal*), cu păr mai scurt și blana gălbuie fără pete.

RÂȘCA, com. în jud. Suceava, situată în zona de contact a Subcarpaților Neamțului cu prelungirile NE ale m-ților Stânișoarei, pe cursul superior al râului Râșca; 5 245 loc. (2005). Expl. și prelucr. lemnului (cherestea). În satul **R.** se află mănăstirea cu același nume (de călugări), cu biserica Sf. Nicolae, ctitorie din 1540–1542 a domnului Petru Rareș, cu fresce executate în 1551–1552 de pictorul grec Stamatello Cotronas. În interior se păstrează un valoros tablou votiv înfățișându-l pe ctitor cu familia lui. Chiliile actuale datează din 1821–1842, iar pridvorul bisericii a fost adăugat în perioada 1611–1617. Ansamblul monahal a fost renovat în 1972 și 1991. În 1844, la această mănăstire a fost trimis în surghiun de către domnul Mihail Sturdza, timp de șase luni, Mihail Kogălniceanu. Biserica Sf. Gheorghe (1790, renovată în 1898 și 1925), în satul Buda.

RÂȘCOV (cf. ucr. *ryžok, ryžka*) s. m. Ciupercă comestibilă, de culoare portocalie-cărămizie și cu picior galben-portocaliu *(Lactarius deliciosus).* Pălăria, măsurând 5–15 cm în diametru, este convexă la ciupercile tinere, căpătând apoi formă de pâlnie. Secretă latex roșu-portocaliu cu gust dulce; crește în pădurile de brad și de fag și în pajiști.

RÂȘNI (< *râșniță*) vb. IV tranz. A măcina cu râșnița (cafea, piper etc.).

RÂȘNIȚĂ s. f. Mașină rudimentară de măcinat sare, porumb etc., formată din două pietre suprapuse, cea de deasupra fiind mânuită cu ajutorul unui mâner. ✦ Ustensilă casnică (în trecut manuală, iar în prezent electrică) folosită pentru măcinarea boabelor de cafea, de piper etc.

RÂȘNOV, oraș în jud. Brașov, situat în SV depr. Brașov, pe râul Ghimbășel, la 14 km SV de municipiul Brașov; 15 882 loc. (2005). Stație de c.f. Nod rutier. Expl. de argilă. Constr. de mașini; fabrică de mase plastice; prelucr. lemnului; produse de panificație. Ferme de creștere a bovinelor și păsărilor. Muzeu de istorie. Rezervație naturală: peștera din Valea Cetății. Vestigii ale unei așezări daco-romane *(Cumidava)* și ale unui castru roman (114 x 110 m) construit în sec. 2 d.Hr. și refăcut în sec. 3. Localitatea apare menționată documentar în 1331. Cetate țărănească, situată pe un deal care domină orașul de la 150 m alt., construită din piatră, în mai multe etape, respectiv din sec. 14 (atestată documentar în 1335) până în sec. 17. Capela din interiorul cetății, azi în ruină, datează din 1650. În oraș se află o biserică din sec. 13–15 (azi biserică evanghelică), în stil gotic, fortificată, cu picturi murale interioare cu caracter renascentist, realizate în anul 1500 și o biserică ortodoxă cu hramul Sf. Nicolae, ctitorie din 1384 a domnului Dan I, restaurată de Mihai Viteazul în 1600 și amplificată în anul 1700 (păstrează picturi murale interioare executate în 1864 de Mișu Popp).

RÂT (< sl.) s. n. Botul porcului.

RÂU (lat. *rivus*) s. n. **1.** Curs de apă cu debit permanent sau aproape permanent, cu o vale și un bazin hidrografic bine dezvoltate, care se varsă într-un lac, într-un râu mai mare sau se pierde în terenurile formate din roci permeabile din zonele aride. La un **r.** se deosebesc: *izvorul, cursul* propriu-zis (format din trei sectoare: superior, mijlociu și inferior), în lungul căruia primește afluenții, și *vărsarea* (confluență, deltă, liman, lac etc.). **2.** Șuvoi dintr-un lichid. **3.** (În costumul popular; la pl.) Element decorativ cusut în rânduri verticale sau oblice (obținute prin repetarea ornamentelor geometrice sau florale), care împodobesc mânecile, de la altiță la manșetă, și piepții cămășilor.

RÂU CÂINELUI, râu, afl. stg. al Vedei pe terit. com. Buzescu (jud. Teleorman); 84 km. Izv. din N C. Găvanu-Burdea, din arealul com. Silițea Nouă.

RÂU DE MORI, com. în jud. Hunedoara, situată în S depr. Hațeg, la poalele N ale m-ților Retezat, pe cursul superior al râului Râu Mare; 3 409 loc. (2005). Expl. de granit.

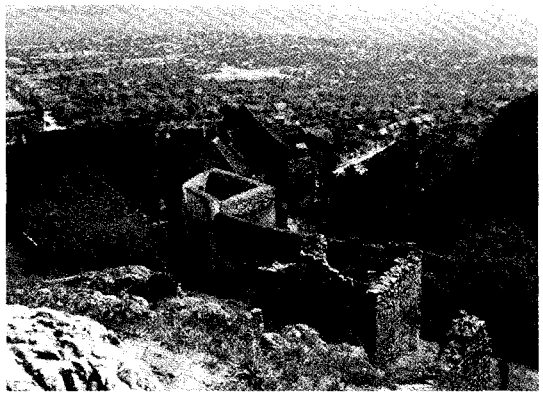

Râșnov.
Ruinele Cetății

Hidrocentrale în satele Ostrovu Mic (15,9 MW, intrată în funcțiune în 1986), Clopotiva (14 MW, 1987) și Ostrov (15,9 MW, 1988). În satul **R. de M.,** atestat documentar în 1359, se află ruinele Curții cnejilor Cânde (sec. 15), iar în satul Suseni, menționat documentar în 1439, ruinele cetății Colț (sau Cetatea Colțului), construită de cnejii Cânde pe un pinten stâncos din m-ții Retezat. A fost una dintre cele mai puternice cetăți cneziale din Transilvania. Biserica Pogorârea Duhului Sfânt (sec. 14), în satul Ostrov, și bisericile Cuvioasa Parascheva (1700) și Sf. Ioan Botezătorul (1768), în satul Clopotiva. Acces spre rezervațiile Gemenele (din Parcul Național Retezat) și spre calcarele de la Fața Fetei (cu planta endemică *Centaurea pseudophrygia* ssp. *retezatensis*).

RÂU DOAMNEI, râu, afl. stg. al Argeșului la Pitești; 98 km. **R.D.** își formează cursul prin confl. a două pâraie (*Valea Rea,* 20 km, considerat izv. pr., și *Zârna,* 17 km) care au obârșia în două lacuri glaciare (Vișteа și, respectiv, Zârna) aflate aproximativ la aceeași alt. (2 190 m), pe versantul de S al m-ților Făgăraș. După un curs vijelios în sectorul montan (panta medie este de 40‰), străbate muscelele și dealurile Argeșului, unde panta de curgere este de 4–8‰. Apele cursului său superior sunt parțial captate și conduse printr-un tunel de aducțiune în lacul de acumulare Vidraru. Afl. pr.: Cernat, Râu Târgului.

RÂU MARE, râu, afl. stg. al Streiului în depr. Hațeg; 62 km. **R.M.** se formează prin unirea (în cadrul bazinetului Gura Apelor) Râului Șes (care izv. din masivul Godeanu) cu râul Lăpușnicu Mare (izv. din m-ții Retezat, de sub vf. Peleaga). Pe cursul superior, în bazinetul Gura Apelor, s-a construit (1980–1986) cel mai mare baraj de pe râurile interioare ale țării (barajul „Gura Apelor"), cu o înălțime de 174 m, o lățime max. (la bază) de 570 m și o lungime (la coronament) de 480 m. Lacul de acumulare din spatele acestui baraj are o capacitate de 225 mii. m^3 de apă, constituind sursa de alimentare și punere în mișcare a turbinelor hidrocentralei Retezat (335 MW), dată în funcțiune în 1986. În aval de această hidrocentrală, pe **R.M.** au mai fost construite și date în exploatare încă zece hidrocentrale: Ostrovu Mic (15,9 MW, 1986), Clopotiva (14 MW, 1987), Ostrov (15,9 MW, 1988), Cârnești I (15,9 MW, 1988), Cârnești II (11,5 MW, 1988), Păclișa (15,9 MW, 1988), Totești I (15,9 MW, 1988), Totești II (15,9 MW, 1989), Hațeg (15,9 MW, 1990) și Sântămăria-Orlea (11,5 MW, 1991).

RÂU MORILOR v. **Telița.**

RÂU NEGRU, râu, afl. stg. al Oltului în aval de com. Chichiș (jud. Covasna); 97 km. Izv. de pe versantul de S al m-ților Nemira, de sub vf. Șandru Mare, de la 1 280 m alt., curge mai întâi pe direcție N–S, iar în arealul com. Lemnia (jud. Covasna) pătrunde în depr. Târgu Secuiesc, pe care o drenează pe direcție NE–SV, în cadrul căreia meandrează puternic, având numeroase despletiri ale cursului său. În cursul inf. străbate o zonă mlăștinoasă și arealul cu dune de nisip de la Reci. Afl. pr.: Estelnic, Cașin, Mărcușa, Zăbala, Covasna, Tărlung.

RÂURA (< *râu*) vb. I (Pop.) **1.** Intranz. A curge asemenea unui râu. ✦ (Despre păr) A cădea în ondulații. **2.** Tranz. A coase cu râuri o ie, o cămașă etc.

RÂURENI 1. Lac de acumulare realizat pe cursul inf. al Oltului, în aval de Râmnicu Vâlcea, dat în folosință în 1977. Supr.: 174 ha; vol.: 7,3 mil. m^3. Hidrocentrala de la **R.** are o putere instalată de 48 MW. **2.** Localitate componentă a municipiului Râmnicu Vâlcea. În sec. 19 aici aveau loc bâlciuri vestite, care atrăgeau numeroși negustori români și străini. În 1848, generalul Gh. Magheru a organizat aici, pe Câmpul lui Traian, o tabără militară pentru pregătirea oastei de voluntari menită să apere Revoluția din Țara Românească.

RÂU SADULUI, com. în jud. Sibiu, situată la poalele N ale m-ților Lotrului și cele E ale m-ților Cindrel, pe cursul mijlociu al râului Sadu; 620 loc. (2005). Hidrocentrala Sadu V (27,4 MW) dată în funcțiune în 1955. Expl. și prelucr. lemnului (cherestea).

RÂU TÂRGULUI, râu, afl. stg. al Râului Doamnei, în amonte de Mărăcineni; 67 km. Izv. din m-ții lezer, de sub vf. Păpușa, de la 2 050 m alt., străbate zona montană pe direcție N–S, pe o pantă medie de 50‰, la Câmpulung pătrunde în zona Muscelelor Argeșului, iar în aval de Mihăești drenează partea de V a piem. Cândești, separând-o de dealurile Argeșului. În cursul superior, în satele Lerești și Voinești au fost construite și date în folosință (1987) câte o hidrocentrală cu puteri instalate de 19 MW și, respectiv, 5,2 MW.

RÂVNĂ (< *râvni*) s. f. Elan, imbold, stăruință pentru muncă; zel, sârguință, silință. ✦ Dorință vie pentru ceva, poftă.

RÂVNI (< sl.) vb. IV intranz. și tranz. A dori cu ardoare ceva, a simți un imbold puternic să ajungă la ceva sau să realizeze un anumit lucru; a năzui. ✦ A jindui la un lucru străin; a invidia.

Rb, simbol chimic pentru *rubidiu.*

R&B (rhythm and blues), muzică de dans specifică populației afro-americane, provenind din blues și gospel, lansată la începutul anilor '40 ai sec. 20. Contribuie la apariția rock and roll-ului ca muzică a albilor americani. Din **R&B** s-au desprins noile genuri: soul, funk, disco.

RE v. **Ra.**

RE[1]- (< fr., lat.) Element de compunere cu sens iterativ, care servește la formarea unor verbe, substantive și adjective.

RE[2] (cuv. it.) s. m. invar. (MUZ.) Una dintre cele șapte denumiri simbolice ale sunetelor muzicale, corespunzătoare notației literale D.

Re, simbol chimic pentru *reniu.*

REABILITA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. și refl. A face să-și recapete sau a recăpăta buna reputație, a(-și) restabili prestigiul știrbit, a dezminți învinuirile aduse cuiva. **2.** Tranz. (DR.) A face o reabilitare **(2).**

REABILITARE (< *reabilita*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) reabilita. **2.** (DR.) Încetare, uneori de drept, mai adesea la cerere și în temeiul unei hotărâri judecătorești, a decăderilor, interdicțiilor și incapacităților care rezultau pentru o persoană dintr-o condamnare penală. **3.** (MED.) Complex de măsuri medicale, pedagogice, profesionale, juridice menite să restabilească (sau să compenseze) funcțiile tulburate ale organismului și capacității de muncă a bolnavilor și invalizilor.

REACLIMATIZARE (< fr.) s. f. Reintroducerea unor specii de plante sau de animale în reg. unde au dispărut pe cale naturală sau în urma acțiunii omului.

REA-CREDINȚĂ (< *rea- + credință*) s. f. Atitudine necorectă, necinstită; perfidie.

REACTANT (< engl.) s. m. Substanță care ia parte la o reacție chimică.

REACTANȚĂ (< engl.) s. f. (FIZ.) Mărime caracteristică circuitelor electrice care lucrează în curent alternativ și care conțin elemente reactive

(bobine, condensatoare). **R.** se definește ca raportul dintre valoarea efectivă a componentei reactive (în cvadratură cu intensitatea curentului) a tensiunii la borne și valoarea efectivă a intensității curentului absorbit. Valoarea **r.** depinde de frecvența curentului. După cum curentul este decalat în urma sau înaintea tensiunii, **r.** se numește *inductivă* sau, respectiv, *capacitivă*. Cazul **r.** nule corespunde fie lipsei din circuit a elementelor reactive, fie rezonanței. **R.** constituie componenta reactivă a *impedanței;* ea se notează *X* și se măsoară în ohmi.

REACTIV, -Ă (< fr.) adj., s. m. **1.** Adj. (FIZ.) Referitor la reactanță (ex. curent **r.**); (despre elemente de circuit, ca bobine, condensatoare etc.) care realizează un transfer periodic de energie în circuit, introducând un defazaj între intensitatea curentului și tensiunea electrică (v. *putere r.*). **2.** S. m. (CHIM.) **a)** Substanțe chimice (săruri, acizi, baze, substanțe organice) care se folosesc în analiza chimică sau la transformarea altor substanțe. Se utilizează fie în stare solidă, fie sub formă de soluție. **b)** Substanțe chimice care, în anumite condiții (pH, temperatură etc.), dau reacții specifice (de precipitare, de culoare etc.) cu un anumit ion. Se folosesc în chimia analitică atât pentru identificarea, cât și pentru dozarea ionilor. **3.** (METAL.) *Reactiv metalografic,* soluție alcoolică sau apoasă, conținând substanțe cu acțiune acidă sau bazică, folosită în metalografie pentru a pune în evidență structura metalelor și a aliajelor. Pentru oțeluri și fonte se folosește soluție alcoolică cu 4% acid pieric sau 2% acid azotic; pentru cupru și aliajele lui, soluție apoasă de clorură cuprică amoniacală etc.

REACTIVA (< fr.) vb. I tranz. **1.** (Rar) A repune în activitate. ✦ Refl. A se încadra din nou în armată. ✦ Intranz. (Despre boli) A se declanșa din nou, după o vindecare aparentă. **2.** (CHIM., FIZ.) A face ca o substanță, un fenomen să devină din nou active.

REACTIVANT s. m. (IND. EXTR.) Reactiv chimic folosit la flotația unor minereuri, pentru a reda particulelor de minereu proprietatea de a putea pluti într-un lichid (proprietate pierdută în urma unor reacții de suprafață).

REACTIVARE (< *reactiva*) s. f. Acțiunea de a (se) reactiva. ✧ (MED.) *Reactivarea serului* = reapariția proprietăților active ale unui ser devenit inactiv, prin adăugarea de ser proaspăt.

REACTIVITATE (< fr. {i}) s. f. **1.** (FIZ.) Mărime ce caracterizează funcționarea unui reactor nuclear; are valoare nulă pentru regimul critic de funcționare, este pozitivă pentru regimul de intensificare a reacției de fisiune și negativă pentru regimul de încetinire a reacției. **2.** (CHIM.) Capacitate a unui atom, a unei molecule sau a unui radical de a participa la o reacție chimică. **3.** (BIOL.) Proprietate a unui organism de a răspunde într-un mod determinat la excitanții mediului. Particularitățile **r.** sunt determinate de caracterele ereditare și de cele dobândite în cursul dezvoltării individuale. **R.** patologică se caracterizează prin răspunsuri inadecvate, diferite cantitativ sau calitativ de cele normale (ex. hipersensibilitate, alergie, anafilaxie).

REACTOR (< fr.) s. n. **1.** (CHIM.). Aparat industrial sau de laborator în care se efectuează reacții chimice (catalitice sau necatalitice) în scopul obținerii anumitor substanțe. **R.** constituie partea principală a unei instalații chimice. Există **r.** în care materiile prime se introduc o singură dată, la început, iar după terminarea reacției se scot produsele finite (*r. discontinuu*), sau în care se introduc materiile prime și se scot produsele finite în mod continuu (*r. continuu*). După natura procesului chimic se deosebesc *r. termice, electrochimice, biochimice* și *fotochimice,* iar după fazele prezente în proces se deosebesc **r.** în care fazele reactante sunt gaze (gaz-gaz), lichide (lichid-lichid omogen sau neomogen), solide și gaz (gaz-solid) etc. (ex. **r.** pentru oxidarea amoniacului în amestec cu oxigen și vapori de apă, **r.** pentru nitrarea benzenului etc.). **2.** (AV.) Motor termic folosit pentru asigurarea propulsiei unor vehicule (de obicei avioane), în interiorul căruia are loc transformarea energiei chimice a combustibilului în energia cinetică a unui curent de fluid (jet de gaze de ardere), în scopul producerii forței de propulsie (care apare datorită efectului de reacțiune provocat de evacuarea gazelor de ardere cu viteză mare). **R.** la care aerul necesar arderii combustibilului este introdus în camera de ardere, sub presiune, de către un compresor (axial sau centrifugal) antrenat de o turbină cu gaze se numesc *turboreactoare.* Principalele elemente componente ale unui turboreactor sunt: *difuzorul* (care are rolul de a frâna curentul de aer atmosferic la intrarea în motor), *compresorul, camera de ardere, turbina cu gaze* și *efuzorul* (în care are loc destinderea gazelor evacuate din turbină). În prezent, turboreactoarele cu compresor centrifugal sunt prevăzute cu *camere de ardere individuale,* iar cele cu compresor axial au *camere de ardere inelare* (camere bloc). **R.** care echipează avioanele cu viteze de zbor supersonice pot fi construite fără compresor, comprimarea aerului necesar arderii făcându-se în difuzor (datorită vitezei foarte mari cu care aerul atmosferic intră în motor). **R.** fără compresor pot fi: *statoreactoare,* când aerul și gazele de ardere circulă în curent continuu în interiorul motorului, și *pulsoreactoare,* în care circulația gazelor este intermitentă (pulsatorie); **r.** fără compresor pot funcționa numai după ce avioanele pe care sunt montate au fost lansate în zbor prin alte mijloace (rachete, catapulte etc). Sin. *motor cu reacție,* **3.** (ELT.) Bobină electrică cu reactanța mult mai mare decât rezistența ei electrică, utilizată în instalațiile electrice pentru limitarea curenților de scurtcircuit.

REACTOR NUCLEAR s. n. (FIZ.) Instalație complexă în care se realizează fisiunea nucleelor elementelor grele printr-o reacție în lanț controlată. Funcționarea unui **r. n.** se bazează pe faptul că fisiunea unui nucleu atomic, provocată de acțiunea unui neutron, este însoțită de eliberarea altor 2–3 neutroni, precum și de degajarea unei însemnate cantități de energie (îndeosebi ca energie cinetică a fragmentelor de fisiune și a neutronilor emiși), care, în final, apare sub formă de căldură. Fiecare nou neutron poate provoca, la rândul lui, fisiunea altui nucleu și astfel numărul neutronilor, ca și cel al fisiunilor, poate crește în avalanșă, procesul dobândind un caracter de reacție în lanț autoîntreținută. Din punctul de vedere al vitezei neutronilor care realizează fisiunile, **r.n.** se împart în: *r. termice,* în care viteza predominantă corespunde practic unei situații de echilibru termic al neutronilor cu materialele din zona activă; *r. epitermice,* în care aproape jumătate din fisiuni se datoresc neutronilor cu viteze superioare celor de agitație termică; *r. intermediare,* în care majoritatea fisiunilor sunt produse de neutroni ale căror viteze sunt superioare celor de agitație termică și inferioare celor cu care neutronii sunt eliberați în procesele de fisiune; *r. rapide,* în care fisiunile sunt înfăptuite de neutronii ale căror viteze nu diferă mult de cele cu care ei sunt emiși prin fisiune. Partea cea mai importantă a unui **r.n.** este regiunea unde se desfășoară reacțiile de

fisiune, numită *zonă activă.* Aici se află materialul fisionabil sau *combustibilul nuclear,* care poate fi: uraniu natural, uraniu îmbogățit în izotopul U^{235}, plutoniu etc., și *moderatorul,* care are rolul de a încetini neutronii rapizi și care poate fi: apă obișnuită, apă grea, grafit etc. În **r.n.** de tip *eterogen* combustibilul nuclear este dispus sub formă de elemente distincte (de obicei bare) înconjurate de moderator, iar în **r.n.** de tip *omogen* combustibilul și moderatorul formează un amestec intim, sub forma unei soluții sau a unei suspensii. Proporția de moderator raportată la cantitatea de combustibil depinde de felul **r.n.**, fiind mai mare la **r.n.** termice și foarte mică (sau lipsind complet) la **r.n.** rapide. Zona activă este înconjurată de un *reflector,* care are rolul de a reduce, prin împrăștiere elastică, scăpările de neutroni în afara zonei active. Pentru reglarea puterii, **r.n.** este prevăzut cu câteva *bare de control* (sau de *reglaj*), care pot fi introduse mai mult sau mai puțin în zona activă și care, fiind făcute din materiale puternic absorbante, acționează asupra cantității de neutroni liberi și, implicit, asupra intensității reacției globale. Alte bare de același tip, numite *bare de siguranță,* au rolul de a opri automat funcționarea **r.n.** în caz de avarie. Căldura produsă în zona activă este preluată și transferată în afara **r.n.** prin intermediul unui *agent de răcire,* care poate transporta energia termică până la un schimbător de căldură sau direct la un turbogenerator (în cazul unor tipuri de **r.n.** energetice) ori la un turn de răcire (în cazul **r.n.** de cercetare). Drept agenți de răcire se folosesc: apă, apă grea, gaze (ex. bioxid de carbon), metale topite (ex. sodiu), substanțe organice (ex. difenil) etc. Uneori agentul de răcire se confundă cu moderatorul (de exemplu la **r.n.** cu apă). O componentă importantă a **r.n.** este *recipientul,* care împiedică substanțele radioactive să iasă în afara zonei active și care uneori este și vas de presiune pentru agentul de răcire. Pentru evitarea iradierii personalului cu radiațiile nocive foarte intense care se formează în zona activă, precum și pentru evitarea contaminării aparaturii și echipamentului auxiliar, recipientul **r.n.** este înconjurat de un zid gros dintr-un material absorbant (de obicei beton special). **R.n.** este prevăzut cu un *tablou de comandă,* care conține comenzile dispozitivelor de reglaj, precum și instrumentele de măsură și de înregistrare pentru temperatura și presiunea din zona activă, fluxul de neutroni, pozițiile barelor de control și ale celor de siguranță etc. Se construiesc **r.n.** pentru diferite scopuri: a) *r. de cercetare,* care oferă posibilitatea utilizării fluxurilor intense de neutroni și de radiații gamma și care uneori poate fi folosit și pentru producerea izotopilor radioactivi; b) *r. energetic,* care este destinat producției de energie termică și care poate fi staționar (montat într-o centrală electronucleară) sau mobil (montat pe nave de suprafață, pe submarine etc.); c) *r. reproducător,* care transformă un material puțin fisionabil (ex. U^{238}) sau nefisionabil (ex. Th^{232}) într-un combustibil nuclear mult mai eficient (în Pu^{239}, respectiv U^{233}), în vederea utilizării ulterioare a acestuia într-un **r.n.** energetic. Primul **r.n.** a fost construit la Chicago (S.U.A.), în 1942, de către *E. Fermi*; era un **r.n.** eterogen, cu grafit ca moderator, de putere practic nulă. În prezent, puterea **r.n.**, ca și diversitatea de tipuri, este în continuă creștere; cele mai mari **r.n.** au puteri de ordinul sutelor de megawați. În România a fost dat în funcțiune, în 1954, un **r.n.** de cercetare, de tip eterogen, care funcționează cu uraniu îmbogățit (10% U^{235}), având ca moderator apa obișnuită; s-a construit, la Cernavodă, o centrală atomoelectrică, în colaborare cu Canada, pe baza conceptului **r.n.** de tip CANDU (*Can*adian *D*euterium *U*ranium). Centrala atomoelectrică funcționează cu uraniu natural și utilizează apa grea ca moderator și ca agent de răcire. Primul grup energetic (din cele 5 preconizate) are o putere instalată de 700 MW și a fost inaugurat oficial la 17 apr. 1996 (producția de energie electrică a început în nov. același an).

REACTUALIZA (< *re*[1] + *actualiza*) vb. I tranz. A face să fie din nou actual, a readuce în actualitate.

REACȚIE (< fr. {i}) s. f. **I 1.** Faptul de a reacționa. ✦ Manifestare, atitudine ca răspuns la ceva. ✦ (PSIH.) Orice răspuns integral sau parțial al unui sistem la o stimulare exterioară lui sau străină de el. ✧ *R. electrodermală* = **r.** legată de activitatea sistemului nervos simpatic, care se manifestă printr-o variere a rezistenței electrice a pielii ca urmare a unei excitații senzoriale sau a unei emoții, susceptibile să provoace activitatea glandelor sudoripare. Primele studii privind *r.e.* datează de la sfârșitul sec. 19 și se datorează psihologilor francezi R. Vigouroux, C. Ferré și J. Tarchanoff. **2.** (CHIM.) Transformare pe care o suferă substanțele sub acțiunea unor agenți fizici sau a altor substanțe chimice, în urma căreia se formează substanțe noi, cu proprietăți diferite de ale celor inițiale. În cursul **r.** se pot forma atomi, radicali sau noi molecule, ca urmare a descompunerii moleculei inițiale (ex. *r. de cracare*); procesul poate consta însă și din unirea mai multor molecule inițiale într-una nouă (ex. *r. de combinare, de polimerizare, de hidrogenare* etc.) sau din schimbul de atomi sau radicali între moleculele substanțelor care participă la **r.** (ex. *r. de dublu schimb, r. de substituție* etc.). **R.** se reprezintă prin ecuația chimică respectivă. Diferitele **r.** se produc în timp, cu viteze care depind de însuși procesul chimic, de concentrația reactanților, de temperatură, de solvent (dacă au loc în soluție) și de prezența unor substanțe, denumite catalizatori, care, deși aparent nu participă la **r.**, influențează viteza acestora. **R.** se împart în **r.** mono-, bi- și trimoleculare, după cum în procesul respectiv are loc **r.** unei molecule, a două sau a trei molecule. Din studiul dependenței vitezei de **r.** de concentrația reactanților s-a putut defini ordinul de reacție. **R.** de ordinul zero, întâi, al doilea și al treilea au vitezele proporționale cu concentrațiile reactanților la puterile zero, unu, doi și trei, definindu-se astfel condițiile cinetice în care are loc procesul chimic. Cercetarea molecularității, a ordinului de reacție, a factorilor termodinamici și structurali permite descrierea *mecanismului de r.*, adică a **r.** elementare, a căror succesiune formează **r.** chimică, reprezentată global prin ecuația chimică respectivă. Interpretarea mecanismului de **r.** se poate face cu ajutorul chimiei cuantice, considerând că în fiecare **r.** elementară sistemul trece printr-o stare intermediară, de tranziție. **R.** se produce datorită capacității moleculelor de a interacționa chimic, iar aceasta (reactivitatea chimică) depinde de natura atomilor ce compun moleculele, de structura moleculară și mai ales de structura electronică. Unele **r.** sunt *ireversibile*, adică au loc într-o singură direcție până la epuizarea reactanților, iar altele sunt *reversibile,* având loc simultan în ambele sensuri până la stabilirea unei stări de echilibru, în care, la presiune și temperatură constante, concentrațiile substanțelor care participă la **r.** nu se modifică în timp. Starea de echilibru se stabilește datorită faptului că viteza **r.** într-un sens este egală cu

cea a **r.** în sens opus. După efectul termic al **r.** (degajare, respectiv absorbție de căldură), acestea se pot clasifica în *r. exoterme* și *r. endoterme.* **R.** care se produce în urma intervenției unui factor fizic (acțiunea luminii, la electrozi sau în urma procesului electrochimic etc.) se denumește în mod corespunzător *r. fotochimică, r. electrochimică* etc., iar când se produce datorită intervenției unor substanțe biocatalitice (enzime) se numește *r. enzimatică.* După cum au loc într-o singură fază sau în mai multe faze, **r.** se clasifică în *r. omogene,* respectiv *r. eterogene.* — *R. unei soluții* = grad de aciditate sau alcalinitate a unei soluții, exprimat de obicei în unități pH. *R. în lanț,* reacție care constă dintr-o succesiune de **r.** elementare, astfel încât substanțele produse în una dintre **r.** iau parte la **r.** următoare. **R.** elementară inițială poate fi fotochimică, termică etc., după care procesul poate continua de la sine, fără nici o intervenție din afară. Un asemenea lanț de **r.**, compus din câteva zeci, sute sau chiar zeci de mii de **r.** elementare, poate fi întrerupt în urma unor **r.** secundare. — *R. specifică,* reacție care, în condiții bine determinate (pH, temperatură, prezența substanțelor complexante etc.), este dată numai de un anumit ion. *Reacție imună,* v. *răspuns imun.* (BIOCHIM.) *R. antigen-anticorp,* reacție dintre anticorpii din serul imun și antigeni. Este o reacție specifică, deoarece anticorpul reacționează numai cu acel antigen sub influența și în prezența căruia a luat naștere. Există mai multe tipuri de *r.a.-a.*: unele (aglutinare, precipitare) sunt puse în evidență mai cu seamă *in vitro,* altele (bacterioliză, hemoliză) atât *in vitro,* cât și *in vivo,* iar altele (neutralizarea toxinelor și a virusurilor) de obicei numai *in vivo. R. a.-a.* au multe aplicații practice, în biologie în general și în medicină în special. **3.** (FIZ. v. **reacțiune**). **4.** (FIZ.) *R. nucleară* = fenomen care constă în ciocnirea a două sau mai multe nuclee atomice (sau constituenți ai acestora), în urma căreia, datorită interacțiunii cauzate cu precădere de forțele nucleare, se produc unul sau mai multe nuclee atomice (sau constituenți ai lor). Ciocnirea particulelor inițiale poate duce fie la o împrăștiere elastică sau inelastică a lor (modificându-se numai impulsul, respectiv impulsul și energia particulelor), fie la o **r.n.** propriu-zisă, în urma căreia se schimbă nu numai impulsul și energia, dar și natura (eventual numărul) particulelor care intră în reacție. Astfel, prin **r.n.** se poate face transmutația elementelor și se pot obține izotopi care nu există în natură sau chiar elemente noi (transuranice). Cel mai adesea, **r.n.** sunt realizate prin bombardarea nucleelor imobile cu neutroni, cu nuclee sau cu particule accelerate (particule α, deuteroni, protoni etc.). Izbind nucleul, particula incidentă poate provoca diferite fenomene: smulgerea unei particule din nucleu, captarea particulei incidente urmată (sau neurmată) de expulzarea din nucleu a altei particule, fisiunea nucleului în câteva fragmente etc. Deoarece **r.n.** constituie fenomene deosebit de complexe, explicarea lor se face cu ajutorul unor modele intuitive simplificate, numite *mecanisme de reacție.* Toate **r.n.** respectă anumite legi de conservare, unele mărimi fizice globale având în starea finală aceeași valoare ca în starea inițială (de ex. energia, numărul de masă, sarcina electrică, impulsul, momentul cinetic etc.); există însă legi de conservare respectate numai de unele **r.n.** (ex. legea conservării spinului izotopic). Spre deosebire de reacțiile chimice, care se desfășoară la nivelul învelișului electronic al atomilor, **r.n.** se petrec la nivelul nucleelor atomilor. Ca urmare, este mult mai mare energia implicată într-o **r.n.** (v. și *energie*). Din punct de vedere energetic, cele mai importante **r.n.** sunt *fisiunea* nucleară și fuziunea nucleară. Prima **r.n.** a fost realizată de *E. Rutherford* (1919) prin folosirea particulelor α emise de radiu. *R. termonucleară* v. *termonuclear.* **5.** (CIB.) v. **reacțiune (2). II.** (În forma *reacțiune*) împotrivire politică și economică față de orice manifestare a progresului social; totalitatea acțiunilor, a inițiativelor etc. care au ca scop restaurarea unui regim politic autoritar; complex de forțe, tendințe, curente cu caracter conservator care determină instituirea unui regim cu structură autoritară; *p. ext.* totalitatea forțelor reacționare.

REACȚIONA (< *reacție*) vb. I intranz. A răspunde la o acțiune sau la o excitare exterioară într-un anumit fel. ✦ A lua atitudine; a riposta, a replica față de o situație sau împrejurare.

REACȚIONAR, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la reacțiune sau este specific reacțiunii; ostil progresului; retrograd. ✦ (Substantivat) Adept al reacțiunii politice, persoană care are o atitudine ostilă față de ceea ce este înaintat, progresist și care luptă pentru menținerea sau reinstaurarea rânduielilor vechi, perimate.

REACȚIONARISM (< *reacționar*) s. n. Caracterul a ceea ce este reacționar; atitudine ostilă față de progres.

REACȚIUNE 1. (FIZ.) Forță sau cuplu de forțe pe care le exercită un corp asupra altui corp atunci când cel ce-al doilea corp exercită asupra primului o forță sau un cuplu de forțe considerate *acțiune.* Conform principiului acțiunii și reacțiunii, acestea sunt întotdeauna egale și de sensuri contrare. **2.** (CIB.) Stabilire, în sistemele de transmisiune, în sistemele automate, în calculatoare, în organismele vii și în societate, a unui semnal (*semnalul de r.*) prin intermediul căruia se transmit, la intrarea acestora, informații referitoare la starea organelor de execuție sau la rezultatul acțiunii lor. **R.** se efectuează cu ajutorul unei legături speciale, numită *legătură de r.* sau *legătură inversă,* care asigură întoarcerea la intrare a unei părți din energia semnalului de ieșire. În sistemele tehnice automate, semnalele de **r.** se stabilesc la intrarea unui amplificator și sunt, de regulă, proporționale cu semnalele de ieșire. După cum semnalul de **r.** este în fază cu semnalul de intrare și-l întărește sau în opoziție de fază cu acesta și-l slăbește, **r.** poate fi pozitivă sau negativă. *R. pozitivă* are drept rezultat o mărire a amplificării (o intensificare progresivă a semnalelor de ieșire), putându-se ajunge până la amorsarea de oscilații (în care caz amplificatorul se transformă în generator de oscilații), la funcționarea nestabilă a sistemului și chiar la scoaterea lui din funcțiune. În organismele vii, *reacțiunea pozitivă* servește la intensificarea sau la prelungirea unui efect (autoexcitație). *R. negativă* are drept efect o reducere a amplificării, reducerea distorsiunilor și perturbațiilor, mărirea stabilității sistemului și adaptarea funcționării lui la solicitări. De aceea *reacțiunea negativă* este o condiție generală a autoreglării sistemelor automate și a organismelor vii și are un rol esențial în cibernetică. **3.** (ELT.) *Reacțiunea indusului,* totalitatea fenomenelor datorite câmpului magnetic produs de indus la funcționarea în sarcină a unei mașini electrice. Câmpul magnetic al indusului se compune cu câmpul magnetic inductor, dând câmpul magnetic rezultant. Compunerea acestor câmpuri depinde, la mașinile de curent continuu, de poziția periilor iar la mașinile sincrone de factorul de putere.

READ [ri:d], **Sir Herbert Edward** (1893–1968), scriitor, eseist, critic

literar și de artă englez. Prof. univ. la Edinburgh. Promotor al curentelor artistice moderne („Forma în poezia modernă", „Semnificația artei", „Filozofia artei moderne", „Imagine și idee", „Originile formei în artă"). Sinteze critice („Fazele poeziei engleze", „Eseuri de critică literară"). Lirică imagistă cu implicații metafizice („Metamorfozele lui Phoenix", „O lume în război", „Poeme", „Ferma lunii"). Memorialistică.

READAPTARE (< fr.) s. f. A se adapta din nou, a reveni progresiv la un mod de viață.

READE [ri:d], **Charles** (1814–1884), scriitor englez. Romane realiste în care denunță abuzurile din închisori („Niciodată nu e prea târziu pentru îndreptare", „Tentație teribilă"). Romanul istoric „Mănăstirea și căminul" este considerat capodopera sa.

READING [ri:diŋ] **1.** Oraș în S Marii Britanii (Anglia), situat la poalele dealurilor Chiltren, în zona de confl. a râului Kennet cu Tamisa, la 63 km V de Londra, legat prin canalul Avon cu orașul Bristol; 144 mii loc. (2002). Nod feroviar. Expl. de cărbune. Constr. navale. Ind. metalurgică, a constr. de mașini (material rulant feroviar, mașini agricole ș.a.), chimică, electrotehnică (computere, componente electronice), textilă și alim. Poligrafie. Centru comercial. Piață agricolă. Universitate (1926). Centru european de cercetări meteorologice. Grammar School (1485). Muzeu. Ruinele unei mănăstiri benedictine, fondată de Henri I în 1121 și distrusă în timpul Războiului Civil. Inițial o tabără a cuceritorilor danezi (871), a primit statutul de oraș în 1253 din partea regelui Henric III. **2.** Oraș în NE S.U.A. (Pennsylvania), port fluvial pe Schuylkill, situat la 82 km NV de Philadelphia; 80,3 mii loc. (2003). Nod feroviar. Ind. siderurgică (oțeluri speciale), cocsochimică, a constr. de mașini (material rulant feroviar, automobile, piese auto, biciclete), electrotehnică (componente electronice), de prelucr. a lemnului, textilă (tricotaje), ceramicii (cărămizi) și alim. Producție de aparatură optică. Centru comercial al unei zone agricole. Universitate. Fondat în 1733; oraș din 1847.

READUCĂTOR (< *readuce*) s.n. (TEHN.) Dispozitiv de restabilire totală sau parțială a condițiilor inițiale de funcționare a unui sistem tehnic sau de readucere a unei mărimi la o valoare cuprinsă în intervalul de reglare pentru a se obține funcționarea stabilă a sistemului.

READY-MADE [ridi-meid] (cuv. engl. „de gata") subst. Termen introdus în arta modernă de *Marcel Duchamp* (1913), pentru a desemna obiecte obișnuite, „gata făcute", pe care le prezintă, scoase din contextul cotidian, drept opere de artă. Apărută ca formă protestatară, a influențat, în sec. 20, arta dadaistă și pop-art.

REAGAN [ręgən], **Ronald Wilson** (1911–2004), om politic american. Republican. Actor de cinema. Guvernator al Californiei (1967–1974). Președinte al S.U.A. (1981–1989). A propus (1983) un program de apărare strategică, însoțit de o politică tenace față de țările Tratatului de la Varșovia, determinând, în final, prăbușirea comunismului în Europa și destrămarea U.R.S.S.

REAL[1] (cuv. sp.) s. m. **1.** Mică monedă spaniolă de argint, valorând 25 de centime. **2.** Unitate monetară în Brazilia (1 **r.** = 100 centavos).

REAL[2], **-Ă** (< lat., it., fr.) adj. **1.** Care există în realitate; obiectiv, adevărat. ✦ (Substantivat, n.) Ceea ce există, ceea ce este real **(1)**; realitate. **2.** Indiscutabil, efectiv, veritabil. **3.** *Drept r.* = drept subiectiv care îndreptățește pe titularul său să exercite anumite facultăți în legătură cu un lucru (ex. dreptul de proprietate, dreptul de uzufruct, dreptul de servitute). **4.** (FIZ.) *Imagine r.* = imagine a unui obiect dată de un instrument optic (aparat de proiecție, aparat fotografic etc.) care poate fi prinsă pe un ecran, pe o peliculă etc. **5.** (MAT.) *Număr r.* = număr care poate fi exprimat ca limită a unui șir convergent de numere raționale. ✦ *Funcție r.* = funcție al cărei domeniu de valori este o mulțime de numere reale, iar domeniul ei de definiție este o mulțime de

Ronald W. Reagan

aceeași natură. **6.** *Învățământ r.* = (în unele sisteme de învățământ) secție a liceului în cadrul căreia se studiau cu precădere științele exacte.

REALEGE (< *re-*[1] + *alege*) vb. III tranz. A alege din nou.

REALGAR (< fr. {i}) s. n. Sulfură naturală de arsen, care cristalizează în sistemul monoclinic. Are culoare portocalie, luciu adamantin și se utilizează pentru extragerea arseniului, în vopselărie, pirotehnie, industria sticlei etc.

REALINIERE (< *re-*[1] + *aliniere*) s.f. Ajustarea frecvenței de rezonanță, a filtrelor de medie frecvență din radioreceptoare la valoarea prevăzută în proiect, prin modificarea parametrilor (capacități sau inductivități).

REALISM (< fr.) s. n. **1.** Atitudine care ține cont de realitate, așa cum este ea. **2.** (FILOZ.) (În Ev. Med.) Concepție, opusă *nominalismului*, potrivit căreia *universaliile* au o existență substanțială reală independent de gândirea noastră (Duns Scotus). **3.** (În epoca modernă) Concepție, opusă *idealismului*, potrivit căreia lucrurile există independent de faptul că sunt percepute sau nu. ✦ *R. critic* = doctrină care admite realitatea lumii înconjurătoare, dar susține că experiența senzorială depinde de mental (R.W. Sellars, G. Santayana, A.O. Lovejoi). *R. naiv* = doctrina după care experiența senzorială reprezintă calea de acces directă a subiectului la lucrurile lumii exterioare. *R. politic* = atitudine întemeiată pe analiza și aprecierea atentă, multilaterală, a fenomenelor și evenimentelor social-politice interne și internaționale, de luare în considerare a tendințelor de dezvoltare a realității. **4.** Atitudine în creația artistică și literară care vizează reprezentarea obiectivă a realului sau a posibilului în datele sale esențiale, caracteristice. Trăsăturile specifice **r.** se regăsesc în operele literare și artistice din toate epocile, aparținând celor mai diferite curente sau școli (Plaut, Petronius, Martial, *fabliaux*-urile medievale, Rabelais, Boccaccio, Chaucer ș.a.; portretistica romană, pictura flamandă și olandeză, lucrările fraților Le Nain sau cele ale lui Géricault etc.). ✦ Denumire dată mișcării artistice și literare apărute în sec. 19, care, de pe pozițiile **r. (3)**, se opunea romantismului și academismului neoclasicist. **R.**, a cărui expresie filozofică este *pozitivismul*, aduce refuzul imaginarului și descrierea realității imediate, cultul observației sociale și psihologice, obiectivitatea și stilul impersonal al autorului, tinzând

să facă din opera literară un tablou al societății contemporane. Teoretizat de Champfleury, **r.** a fost ilustrat de operele lui Stendhal, Mérimée și mai ales Balzac în Franța, Dickens și Thackeray în Anglia, Gogol în Rusia, ș.a. Spre sfârșitul sec. 18 și în sec. 20, **r.** se generalizează, diversificându-se, adaptându-se evoluției specifice fiecărei literaturi, căpătând în general trăsături naturaliste. În Rusia apare sub numele de „școala naturală", teoretizat de Belinski, Dobroliubov, Cernîșevski. În România aspecte realiste au coexistat, în perioada pașoptistă, cu romantismul și clasicismul, **r.** marcând scrierile lui C. Negruzzi, M. Kogălniceanu, N. Filimon, impunându-se definitiv în perioada marilor clasici prin I. Slavici și I. L. Caragiale. Între cele două războaie a fost ilustrat prin operele lui L. Rebreanu, Cezar Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, G. Călinescu ș.a., lărgindu-și apoi tematica și valențele interpretative în concordanță cu noile realități sociale. În *artele plastice,* manifestul **r.** îl constituie lucrarea „Înmormântarea din Ornans" (1849) a lui Courbet, care, alături de Daumier și de pictorii de la Barbizon (Millet, Th. Rousseau), a fost principalul exponent al **r.** Alți reprezentanți: A. von Menzel, W. Homer, T. Eakins, F. Leibl, M. Munkâcsy, I. Repin și, în general, peredvijnicii. O serie de curente și experimente artistice ale sec. 20 se leagă de unele aspecte ale **r.** (**r.** fantastic, **r.** magic, **r.** poetic, noul **r.**, hiperrealismul ș.a.). În România, **r.** s-a manifestat, cu nuanțe diferite, în operele lui N. Grigorescu, I. Andreescu, Șt. Luchian, C. Ressu ș.a. ✧ *R. magic* = curent literar german, apărut după 1945, amestecând elemente realiste cu psihologia (H. Kasack, E. Langgässer) și sud-american, cu caracter politic și social (M.A. Asturias). *R. socialist* = doctrină estetică adoptată în U.R.S.S. (1934) sub influența determinantă a lui *A. Jdanov,* promovând ca unic scop evocarea și glorificarea omului nou, constructor al socialismului. După al Doilea Război Mondial a fost impus în toate țările socialiste.

REALIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Bazat pe realism, specific realismului. ✦ (Despre oameni; și subst.) Care manifestă spirit practic, simț al realității. **2.** Adj., s. m. (Artist, scriitor) care reprezintă realismul în artă, în literatură; adept al realismului.

REALITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** (FILOZ.) Existență, tot ce există; (în opoziție cu *posibilitate*) existență înfăptuită, efectivă. **2.** Fapt, lucru real, care există efectiv, stare de fapt; *p. ext.* adevăr. ✧ Loc. *În realitate* = de fapt, efectiv. ✦ (DR.) *Realitatea legii penale* = principiu potrivit căruia legea penală se aplică și infracțiunilor săvârșite în afara teritoriului țării contra securității statului român sau contra vieții unui cetățean român ori prin care s-a adus o vătămare gravă integrității corporale sau sănătății unui cetățean român, de către un cetățean străin sau de către o persoană fără cetățenie, care nu domiciliază pe teritoriul țării.

REALITY-SHOW [ri:æliti ʃou] (cuv. engl.). Emisiune de televiziune bazată pe fapte reale.

REALIZA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A face să devină real, a îndeplini, a înfăptui; a atinge (un scop). **2.** A crea, a plăsmui o operă de artă. ✦ Refl. a se dezvolta deplin, a se desăvârși, a-și pune în valoare capacitatea creatoare. **3.** A obține, a dobândi, a câștiga ceva (ca rezultat al unui schimb sau al unei vânzări). **4.** A-și face o idee precisă despre..., a reuși să înțeleagă, să pătrundă sensul unui lucru.

REALIZABIL, -Ă (< fr.) adj. Care poate fi pus în practică, realizat, înfăptuit.

REALIZANT (< fr.) s. m. (MAT.) Discriminant.

REALIZAT, -Ă (< *realiza*) adj. Împlinit, înfăptuit. ✦ Reușit, valoros din punct de vedere artistic.

REALIZATOR (< fr.) s. m. **1.** Persoană care realizează un obiect, un proiect etc. **2.** Termen de specialitate folosit în film, radio și televiziune, sinonim cu acela de „regizor".

REALMENTE (< it.) adv. În mod real, de fapt, într-adevăr.

REAL POLITIK (cuv. germ.). Acțiune politică care are în vedere toate posibilitățile concrete. Este uzitat în special în legătură cu politica externă.

REAMINTI (< *re*[1]- + *aminti*) vb. IV tranz. și refl. A(-și) aminti din nou, a rechema în memorie, în minte.

REANCLANȘARE (< *re*[1]- + *anclanșare*) s. f. ~ *automată rapidă* = restabilire automată a alimentării unui circuit întrerupt automat în urma unui scurtcircuit.

REANGAJA (< *re*[1]- + *angaja*) vb. I tranz. și refl. A (se) angaja din nou. ✦ Refl. A se angaja în cadrele active ale armatei după terminarea stagiului militar obligatoriu.

REANIMA (< fr.) vb. I tranz. A face o reanimare; a reînsufleți, a da vigoare.

REANIMARE (< *reanima*) s. f. Ansamblul măsurilor de urgență folosite în vederea restabilirii funcțiilor vitale ale organismului pe moment compromise (circulația, respirația etc.), cum ar fi: masajul cardiac, șocul electric, intubarea, respirația gură la gură etc.

REARBITRA (< *re*[1]- + *arbitra*) vb. I tranz. (DR.) A soluționa din nou un litigiu arbitral după desființarea de către organul de control competent, ca netemeinică sau nelegală, a primei hotărâri pronunțate în cauză.

REASIGURA (< *re*[1]- + *asigura*) vb. I tranz. A asigura din nou; a face o reasigurare.

REASIGURARE (< *reasigura*) s. f. Asigurarea ulterioară, făcută de un asigurător, integral sau parțial, a unui risc pe care l-a preluat deja dintr-o poliță de asigurare, printr-un contract cu un alt asigurător, denumit reasigurător. În acest fel, în schimbul unei prime plătite reasigurătorului, acesta preia riscul ca o eventuală daună pe care ar trebui să o plătească asigurătorul să-i cauzeze falimentul sau dificultăți financiare.

REA SILVIA (RHEA SILVIA) (în mitologia romană), mama lui Romulus și Remus. Considerată fiica eroului troian Enea, sau, după o altă versiune, a regelui din Albalonga, Numitor, descendent din Enea.

REAȘEZA (< *re*[1]- + *așeza*) vb. I refl. A așeza din nou. ✦ A pune, a stabili pe o nouă bază.

RÉAUMUR [reomȕr], **René Antoine FERCHAULT** [ferʃo] **de** (1683–1757), fizician și naturalist francez. A inventat (1730) un termometru cu alcool și scara termometrică ce-i poartă numele. Fondator (1722) al metalografiei; a izolat (1752) acidul citric și a demonstrat rolul sucului gastric în digestie. Studii complexe asupra coloniilor de insecte, a moluștelor, crustaceelor și păsărilor („Memorii pentru o istorie a insectelor").

REAVĂN, -Ă (< sl.) adj. (Despre soluri) Care are un grad de umiditate intermediar între uscat și jilav; oferă condiții favorabile pentru lucrările de cultură. ✦ Răcoros, proaspăt.

REA-VOINȚĂ (< *rea* + *voință*) s. f. Purtare sau atitudine ostilă, lipsită de bunăvoință.

REAZEM (< *rezema*) s. n. **1.** Dispozitiv care asigură sprijinirea unui corp de un alt corp; obiect de care te poți sprijini. ✦ Fig. Sprijin, ajutor; ocrotire. **2.** (REZ. MAT.) Legătură care restrânge posibilitățile de mișcare (translație sau rotație) a unui corp, anulând unul sau mai multe grade de libertate ale acestuia. Se deosebesc: *r. simplu mobil,* în care rotirea și deplasarea e posibilă într-o singură direcție; *r. articulat fix,* în care rotirea e posibilă, nu însă și deplasarea; *r. mobil de translație,* cu libertate de deplasare, dar nu de rotire; r. *încastrat,* care nu permite nici deplasări, nici rotații. Sin. *sprijin* **(2).**

REBAB (sau **RABAB**) (< fr.; {s} cuv. arab *rabāb*) s. n. Instrument muzical cu două coarde, asemănător viorii, mult utilizat în țările Maghreb-ului (menționat în sec. 10) și în India.

REBARBATIV, -Ă (< fr.) adj. (Livr.) Respingător, aspru, urât (la înfățișare). ✧ *Cuvânt r.* = cuvânt neintegrabil într-o limbă.

REBEC (< fr.; cuv. arab) s. n. Instrument muzical în formă de lăută, cu trei coarde și arcuș, introdus în Europa de arabi (sec. 11); a fost mult folosit de menestreli.

REBECA (în „Vechiul Testament"), soția patriarhului evreu Isaac și mama lui Esau și Iacov.

REBEGEALĂ (< *rebegi*) s. f. Faptul de a (se) rebegi; starea celui rebegit.

REBEGI (< magh.) vb. IV intranz. A amorți, a înțepeni de frig; a se zgribuli. ✦ Refl. A slăbi, a arăta rău.

REBEL, -Ă (< lat., fr., germ.) adj. (Și subst.) Care participă la o rebeliune. ✦ Care nu recunoaște autoritatea cuiva, care se revoltă împotriva acestei autorități; *p. ext.* refractar la..., nesupus. ✦ Fig. (Despre păr) Care nu stă pieptănat. ✦ Fig. (Despre boli) Care se vindecă greu, care cedează anevoie la un tratament medical.

REBELIUNE (< fr., lat.) s. f. Răzvrătire, revoltă care constă în acte de violență sau de amenințare cu forța îndreptate împotriva organelor puterii de stat, ale administrației de stat ori ale reprezentanților acestora cu scopul de a împiedica în orice mod exercițiul liber al mandatului sau funcției lor.

REBENGIUC, Victor (n. 1933, București), actor român de teatru și film. Prof. univ. la București. Intuiție, sensibilitate, sobrietate, autoritate sunt caracteristicile unei cariere de lungă durată care alternează drama cu comedia. Creează persoanje memorabile pe scenă („Un tramvai numit dorință", „Furtuna", „Șase personaje în căutarea unui autor") și pe ecran („Pădurea spânzuraților", „Morometii", „Niki Ardelean colonel în rezervă").

REBMANN, Johannes (1820–1876), misionar și explorator german. Împreună cu J.L. Krapf a descoperit (1848) muntele Kilimanjaro. A studiat limba swahili.

REBO (< fr.) s. n. Gen de rebus având soluția, ca și monoverbul, într-un singur cuvânt, care rezultă din citirea legată a unor imagini, formând un tablou unitar. ✧ *R. anagramat* = **r.** a cărui soluție se obține prin anagramarea literelor ce formează cuvintele ilustrate.

REBOBINA (< re^1- + *bobina*) vb. I tranz. **1.** A bobina din nou (o mașină electrică). **2.** (CINEMAT.) A întoarce filmul, pentru a fi adus din nou la început, după rulare.

REBRA, com. în jud. Bistrița-Năsăud, situată în zona dealurilor Năsăudului, pe cursul inf. al râului Rebra; 3 067 loc. (2005). Expl. de gresii. Pomicultură. Satul **R.** este atestat documentar în 1440.

REBREANU, Liviu (1885–1944, n. Târlișua, jud. Bistrița-Năsăud), scriitor român. Acad. (1939). Președinte al Societății scriitorilor români (din 1925); director (1928–1930, 1940–1944) al Teatrului Național din București. A editat și condus revistele „Mișcarea literară" (1924–1925), „Gazeta literară" (1929) și „România literară" (1932–1934). Nuvele de atmosferă, de observație socială și de analiză psihologică, reliefând aspecte din viața satului ardelean și a periferiei bucureștene („Frământări",

Victor Rebengiuc

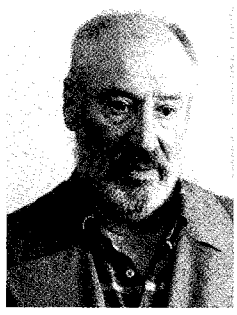

Liviu Rebreanu

„Golanii", „Răfuiala") sau tragice situații dilematice generate de război („Catastrofa", „Ițic Ștrul dezertor"). Excelent creator de tipuri, stăpân pe arta compoziției, s-a remarcat ca romancier polivalent. Cu „Ion", capodoperă a prozei românești, realizează un moment de răscruce în evoluția romanului românesc, prin capacitatea de obiectivare artistică; în „Răscoala" configurează romanul maselor răzvrătite; cu „Pădurea spânzuraților", creează romanul crizei morale declanșate de absurditatea războiului. Experimentează romanul metafizic („Adam și Eva") și al obsesiei patologice („Ciuleandra"), istoric („Crăișorul") și politic („Gorila"), narațiunea polițistă („Amândoi") și de investigație a mentalității burgheze („Jar"). Comedii de moravuri („Cadrilul", „Plicul", „Apostolii"); eseuri („Amalgam"), memorialistică („Jurnal"). Premiul Național (1929).

REBRICEA, com. în jud. Vaslui, situată în Pod. Central Moldovenesc, pe râul Rebricea; 3 719 loc. (2005). Halte de c.f. (în satele **R.** și Rateșu Cuzei), inaugurate la 1 mai 1892. Pomicultură. Satul **R.** este atestat documentar în 1460. Bisericile Adormirea Maicii Domnului (1790–1792, cu unele transformări din 1888; renovată în 1935–1939 și 1957–1960) și Sfinții Voievozi (ante 1809) în satele Tatomirești și Tufești de Jos; biserica de lemn Sf. Nicolae (ante 1716), în satul Draxeni.

REBRIȘOARA, com. în jud. Bistrița-Năsăud, situată în zona dealurilor Năsăudului, pe Someșu Mare, la confl. cu râurile Rebra și Gersa; 4 926 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **R.**). Pomicultură. Centru de confecționare a obiectelor din răchită (în satul R.). În satul **R.**, atestat documentar în 1375, se află o biserică de lemn cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1721) și

o biserică de zid din 1903. Rezervația naturală peștera *Izvorul Tăușoarelor* (Tăușoare–Zalion).

REBRUSMENT (< fr.) s. n. Schimbare a direcției și a sensului de mișcare a unui tren prin întoarcerea locomotivei și legarea ei la capătul opus al șirului de vagoane; se efectuează într-o *stație de rebrusment.*

REBUS (< fr., germ.) s. n. Joc în care un cuvânt sau o frază sunt reprezentate printr-o combinație de figuri, litere sau semne pe baza cărora urmează să se reconstituie cuvântul sau fraza dată. ✦ Fig. Enigmă, șaradă.

REBUSIST, -Ă s.m. și f. Persoană care creează sau rezolvă probleme de rebus.

REBUT (< fr.) s. n. Produs care nu corespunde condițiilor de calitate stabilite prin standarde, norme interne, caiete de sarcini, contracte etc. și care nu poate fi folosit conform destinației sale; reprezintă o pierdere economică. ✧ *R. recuperabil* = rebut care, printr-o remaniere, poate fi readus la condițiile calității stabilite.

REBUTA (< fr.) vb. I tranz. A declara rebut un produs; a respinge ca necorespunzător.

REC (< germ.) s. n. Bară fixă (pe care se fac exerciții de gimnastică).

RECALCITRANT, -Ă (< fr.) adj. (Și subst.) Care este refractar, care se opune; încăpățânat, îndărătnic, nesupus.

RECALCITRANȚĂ (< fr.) s. f. Faptul de a fi recalcitrant; încăpățânare, îndărătnicie, nesupunere.

RECALCULA (< *re*[1]- + *calcula*) vb. I tranz. A calcula din nou, a stabili ceva pe baza unor noi calcule (pornind de la date noi).

RECALESCENȚĂ (< fr., {i}; {s} *re*[1]- + lat. *calescere* „a se încălzi") s.f. (METAL.) Creșterea spontană a temperaturii unui metal în curs de răcire, care se manifestă vizibil printr-o licărire a metalului. Se poate observa la solidificarea metalelor, la producerea transformărilor în stare solidă (transformări polimorfice, eutectoide etc.) și la subrăciri mari, când căldura latentă de transformare se degajează brusc, ridicând temperatura cu câteva grade.

RECALIBRARE (după fr. *recalibrage*) s. f. Operație prin care se realizează cu precizie piese identice și interschimbabile, dar cu dimensiuni diferite de cele obținute la calibrarea inițială. Se aplică pieselor degradate prin uzură sau deteriorare.

RECALIFICA (< *re*[1]- + *califica*) vb. I tranz. și refl. A (se) pregăti, a (se) instrui pentru o nouă calificare profesională; a da sau a obține o nouă calificare.

RÉCAMIER [rekamie], **Jeanne-Françoise-Julie Adélaïde, Mme** (1777–1849), femeie de litere franceză, fiica unui prosper bancher, celebră pentru frumusețe și spirit. Personalitate de vastă cultură, antibonapartistă, a ținut la Paris un salon frecventat de primii exponenți ai opoziției liberale (L. David, J.B. Bernadotte, J.V. Moreau ș.a.). În dizgrația (1805) lui Napoleon, a plecat la Lyon, apoi a fost exilată (1811) în Italia; după căderea împăratului și-a reconstituit salonul (1819) la Abbaye-aux-Bois, acesta având acum un specific literar. Prietenă cu *Chateaubriand.* Corespondență; poezii („Suvenire"). Apropiata ei, Germaine de Stäel, i-a creat portretul literar în romanul „Corinne".

RECAPITULA (< fr., lat.) vb. I tranz. A reveni asupra punctelor esențiale ale unei lucrări, ale unei chestiuni, probleme etc.; *p. ext.* a sintetiza, a rezuma. ✦ A revedea, a trece în revistă; a rememora, a repeta (o lecție, o materie de învățat).

RECAPITULATIV, -Ă (< fr.) adj. Care recapitulează; *p. ext.* rezumativ.

RECARBURA (< fr.) vb. I tranz. A efectua operația de recarburare.

RECARBURARE (< *recarbura*) s. f. (METAL.) Îmbogățire în carbon a oțelului în stare lichidă, care a fost decarburat sub limita prescrisă în timpul elaborării.

RECAȘ, oraș în jud. Timiș, situat în E C. Timișului, pe canalul Bega; 8 221 loc. (2005). Stație (în satul **R.**) și haltă de c.f. (în satul Izvin). Expl. de argilă. Mat. de constr.; pielărie și încălțăminte. Creșterea bovinelor și a cailor de rasă Nonius (în satul Izvin). Centru viticol și de vinificație. În satul Bazoș, atestat documentar în 1783, se află un parc dendrologic (59 ha), amenajat în anii 1909–1914 de către F. von Engelhardt (directorul grădinilor publice din Düsseldorf), inclus pe lista ariilor protejate, care cuprinde peste 500 de specii de arbori din diferite zone ale lumii, printre care ienupărul de Virginia (*Juniperus virginiana*), gutuiul japonez (*chaenomeles japonica*), arțarul nord-american (*Acer saccharinum*), arborele-lalea (*Lyrodendron tulipifera*) ș.a.

RECĂPĂTA (< *re*[1]- + *căpăta*) vb. I tranz. A redobândi, a recâștiga.

RECĂSĂTORI (< *re*[1]- + *căsători*) vb. IV refl. A se căsători din nou.

RECÂȘTIGA (< *re*[1]- + *câștiga*) vb. tranz. A câștiga din nou; a redobândi; a recăpăta.

RECE (lat. *recens*) **1.** Care are o temperatură mai scăzută decât o limită dată, care este lipsit de căldură, care dă senzație de frig, care aduce frig. ✧ *Climă r.* = climă polară. *Abces r.* = abces fără caracter inflamator. ✦ (Substantivat, n. sg.) Temperatură scăzută; răceală, frig. ✧ Loc. *La rece* = la o temperatură scăzută; fără a încălzi, la temperatură normală; *fig.* în mod obiectiv, neinfluențat de sentimente, de pasiuni. ✧ Expr. *A nu-i fi* (cuiva) *nici cald, nici rece* = a-i fi indiferent, egal. ✦ (Despre mâncăruri) Care și-a pierdut căldura; care se consumă fără a fi încălzit. ✦ (Despre produse de panificație) Care nu e proaspăt; vechi, uscat. ✦ (Despre îmbrăcăminte) Care nu ține de cald. ✦ Fig. Care înfioară, înfrigurează. ✦ P. ext. (Despre oameni sau despre părți ale corpului omenesc) Înțepenit, inert. Expr. *Cu sânge rece* = cu calm, cu prezență de spirit, cu luciditate. *(Animal) cu sânge rece* = poikiloterm. **2.** Fig. (Despre oameni sau despre manifestările lor) Lipsit de afectivitate, care dovedește indiferență, neprietenos; nepăsător, flegmatic, imperturbabil. ✦ (Despre o încăpere) Neprimitor, neprietenos, străin.

RECEA 1. Com. în jud. Argeș, situată în C. Găvanu-Burdea, pe cursul superior al râului Teleorman; 3 094 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **R.**). Bisericile cu același hram — Adormirea Maicii Domnului, în satele Deagu de Sus (1765) și **R.** (1805, cu picturi murale interioare din 1806). **2.** Com. în jud. Brașov, situată în depr. Făgăraș, pe râul Săvăstreni; 3 140 loc. (2005). Nod rutier. Pomicultură. Satul **R.** este atestat documentar în 1520. Biserica Sf. Nicolae (sec. 18), în satul Săsciori. **3.** Com. în jud. Maramureș, situată în depr. Baia Mare, la poalele m-ților Gutâi, pe râul Lăpuș; 5 406 loc. (2005). Halte de c.f. (în satele Săsar și Lăpușel). Expl. de aur și argint (în satul Săsar). Pomicultură. **4. Mănăstirea ~** v. **Ungheni (3).**

RECEA-CRISTUR, com. în jud. Cluj, situată în zona dealurilor

Gârboului, la poalele E ale dealului Cacova, pe cursul superior al râului Lonea; 1 632 loc. (2005). Satul **R.-C.** apare atestat documentar în 1320. În satul Osoi, menționat documentar în 1314, se află biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1800, cu picturi murale interioare din 1821), iar în satul Ciubâncuța, amintit documentar în 1554, biserica de lemn Sf. Nicolae (1829).

RECENSĂMÂNT (după fr. *recensement*) s. n. Formă specială de înregistrare statistică de mare amploare, de obicei periodică și exhaustivă, în care culegerea datelor despre fenomenele supuse observării se face direct de către observatorii speciali trimiși la fața locului. ✧ *Recensământul populației* = **r.** al cărui scop îl constituie stabilirea pe întreg teritoriul unei țări, la un moment dat, după un program unitar, a numărului și a structurii populației după principalele sale caracteristici demografice, economice, religioase și social-culturale: sex, vârstă, stare civilă, naționalitate, nivel de instruire, ocupație, ramură de activitate etc. Adesea se realizează concomitent și un **r.** al locuințelor. În epoca modernă primele **r.** au avut loc în S.U.A. (1790), Franța și Marea Britanie (1801). În Principatele Unite prima încercare de **r.** datează din 1859, din inițiativa domnitorului Al. I. Cuza. **R.** în România au avut loc în anii: 1899, 1912, 1930, 1941, 1948, 1956, 1966, 1977, 1992, 2002.

RECENT, -Ă (< fr., lat.) adj. Petrecut, întâmplat, apărut de curând; care datează de puțin timp; nou, proaspăt. În sens geologic se referă la procese sau elemente legate de condițiile actuale de mediu (ex. depozite recente).

RECENZA[1] (< fr.) vb. I tranz. A face un recensământ.

RECENZA[2] (< germ.) vb. I tranz. A face o recenzie.

RECENZENT, -Ă (< germ.) s. m. și f. Persoană care face o recenzie.

RECENZIE (< fr., lat.) s. f. Prezentare succintă, cu comentarii și aprecieri critice, a unei opere literare sau științifice, de obicei la apariția acesteia.

RECENZOR, -OARE (< fr.) s. m. și f. Persoană care participă la lucrările unui recensământ.

RECEPARE (după fr. *recépage*) s. f. (SILV.) Tăiere de jos a puieților de arbori pentru a provoca formarea unor noi tulpini prin lăstărire. Se execută la puieții care au tulpinile vătămate.

RECEPTA (cf. *receptiv, recepție*) vb. I tranz. A capta, a înregistra, a recepționa (unde sonore sau luminoase).

RECEPTACUL (< fr., lat.) s. n. (BOT.) Extremitatea superioară dilatată a pedunculului floral, pe care se dezvoltă elementele florii (sepale, petale, stamine, carpele); poate avea formă de disc, cupă, con, cilindru etc.

RECEPTIV, -Ă (< fr.) adj. Capabil de a recepționa, de a primi impresii din afară. ✦ Care învață, care asimilează ușor. ✦ Care contractează ușor o boală infecțioasă.

RECEPTIVITATE (< fr.) s. f. Însușirea de a fi receptiv. ✦ Capacitatea unui substrat biologic de a suferi influența unui agent exterior. ✦ Predispoziție a unui organism de a dobândi cu ușurință o boală infecțioasă, ca urmare a scăderii mijloacelor sale de apărare.

RECEPTOR -OARE (< fr., lat.) s. n., s. m., adj. **I. 1.** S. n. Sistem tehnic destinat primirii și, eventual, dirijării energiei de o anumită formă. **2.** S. n. (ELT.) Element de circuit electric, aparat, mașină etc. care absoarbe energia în scop util. ✧ *R. radio* = radioreceptor. *R. telefonic* = aparat care transformă oscilațiile curentului electric, produse de un microfon telefonic, în vibrații sonore similare mesajului transmis. **3.** S. n. (TELEC.) Dispozitiv (electromagnetic) destinat captării și selectării anumitor semnale în funcție de o serie de parametri (frecvență, durată etc.), în vederea unor semnalizări, comenzi etc. **4.** S. n. (BIOL.) Structură specializată, sensibilă la o anumită categorie de stimuli (presiune, temperatură, lumină etc.) proveniți din mediul extern sau intern, pe care îi convertește în influx electric transmis sistemului nervos. **R.** sunt reprezentați de o celulă sau un grup de celule (ex. celulele cu conuri și bastonașe din retină), dar și de terminații nervoase libere (**r.** pentru durere). Pot fi grupați în organe de simț (ochi, urechi, muguri gustativi) sau răspândiți în tot corpul (**r.** pentru durere sau temperatură). ✦ Structură prezentă la nivelul membranei celulare, capabilă să recunoască în mod specific o anumită moleculă exterioară. ✦ Parte a celulei care funcționează ca anticorp în combinare cu moleculele din afară. **II.** Adj. Care receptează, care primește (o acțiune mecanică, un curent etc.).

RECEPȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Luarea în primire a unor mărfuri sau lucrări (la cumpărător sau la furnizor) pe baza verificării cantitative și calitative a acestora. **2.** Serviciu de evidență și de primire a persoanelor într-un hotel. **3.** (TELEC.) Captarea și detecția (extragerea mesajului) semnalelor de telecomunicații, urmată de amplificarea și transformarea lor într-un mesaj (sonor, optic sau grafic) asemănător și de aceeași natură cu mesajul transmis. **4.** Primire, reuniune cu caracter festiv, care se desfășoară după un anumit ceremonial. ✧ *R. diplomatică* = reuniune organizată, în țara de reședință, de o misiune diplomatică, cu ocazia sărbătoririi zilei naționale, precum și în alte împrejurări (sosirea unor personalități importante sau a unor delegații din țara căreia îi aparține misiunea diplomatică). **5.** Faptul de a primi (de a fi primit) ca membru într-o societate, într-un for științific (academic). ✧ *Discurs de r.* = discurs ținut cu această ocazie de noul ales.

RECEPȚIONA (< fr.) vb. I tranz. A face, a efectua o recepție **(1, 3).**

RECEPȚIONER, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană însărcinată cu recepționarea unei lucrări, a unui material etc. ✦ Persoană care se ocupă cu primirea obiectelor expediate (prin poștă). ✦ Persoană care întâmpină și repartizează în camere persoanele care solicită cazarea într-un hotel.

RECESIUNE (< fr., lat.) s. f. Retragere. ✦ (EC.) *R. economică* = stadiu al ciclului de afaceri în care activitatea economică se află în declin. Se caracterizează prin diminuarea producției și investițiilor, a produsului intern brut, creșterea șomajului. Mulți economiști consideră că economia se află în **r.** atunci când s-a realizat diminuarea produsului intern brut pe parcursul a cel puțin două trimestre consecutiv; stagnare temporară a afacerilor. Definirea termenului a fost introdusă în 1947, într-o lucrare de specialitate de economiștii americani *H. Burns* și *W. Mitchell.*

RECESIV, -Ă (< fr.) adj. **1.** (GENET.) (Despre o însușire determinată genetic a unuia dintre părinți) Care este mascată la urmași de însușirea dominantă sau alternativă corespondentă de la celălalt părinte, deci nu se manifestă la heterozigoți în F_1 (prima generație de urmași) dar poate să apară în generațiile următoare dacă ambii părinți sunt purtători ai genei respective (de ex.

la om gena care determină culoarea albastră a ochilor este recesivă). **2.** Care dă îndărăt, care este pe cale de a dispărea; care există în stare latentă.

RECHEMA (< *re*[1]- + *chema*) vb. I tranz. A chema înapoi, a chema din nou. ✦ Fig. A evoca (o întâmplare, o imagine din trecut). ✦ A revoca din funcție un ambasador, un ministru plenipotențiar etc., chemându-l înapoi în țară.

RECHIE s. f. Numele unor plante din genul *Reseda*, cu tulpina ramificată, frunze alterne și flori mici, galbene-verzui, dispuse în racem terminal, dintre care *R. luteola*, înaltă de 50–130 cm, cu frunze întregi, frecventă în regiuni de câmpie și dealuri joase, folosită în trecut ca plantă tinctorială și *R. lutea*, plantă erbacee meliferă, înaltă de 30–60 cm, cu frunze penat-fidate, întregi sau dințate.

RECHIN (< fr.) s. m. **1.** Nume generic dat unor pești răpitori, selacieni, cu dinți ascuțiți, triunghiulari, cu solzi mărunți, aspri, cu coada formată din lobi inegali, înotătoarea dorsală proeminentă, cu cinci fante branhiale pe laturile capului și cu schelet cartilaginos. Există peste 300 de specii; cele mai multe sunt marine, dar există și unii rechini de apă dulce (ex. în Gange, Zambezi). Sunt pești răpitori care se deplasează cu mare rapiditate; unele specii atacă omul, provocându-i adesea răni mortale sau invaliditate. Multe specii sunt vivipare. Unele specii sunt de mari dimensiuni, ex. rechinul uriaș, numit și rechinul-balenă, care poate atinge 16 m lungime, fiind considerat cel mai mare pește din fauna actuală a globului. În schimb rechinul din M. Neagră, supranumit *câine de mare*, are doar 1–1,7 m lungime; nu atacă omul. ✧ *R. albastru* = specie de rechin, lung de 3–5 m din M. Mediterană și Oc. Atlantic *(Charcharias glaucus)*. **2.** Fig. Om lacom, hrăpăreț, lipsit de scrupule.

Rechin albastru

RECHIZITE (< germ.) s. f. pl. Totalitatea materialelor necesare pentru scris (hârtie, cerneală, creioane etc.) într-un birou, unui școlar etc.

RECHIZITORIU (< fr.) s. n. **1.** (DR.) Denumire dată actului prin care procurorul pune în mișcare acțiunea penală împotriva unui infractor și dispune trimiterea lui în judecată. ✦ Cuvântare a procurorului în care acesta expune motivele pe care se sprijină acuzarea. **2.** Fig. Acuzare gravă și violentă.

RECHIZIȚIE (< fr., germ.) s. f. (DR.) Act prin care un organ al administrației de stat ia de la populație, în împrejurări excepționale (ex. în timp de război), anumite lucruri neconsumptibile (ex. mijloace de transport, construcții, animale etc.) cu obligația de restituire sau anumite lucruri consumptibile (alimente, furaje etc.) contra plată.

RECHIZIȚIONA (< fr.) vb. I tranz. A face o rechiziție, a lua prin rechiziție, a supune rechiziției.

RECI, com. în jud. Covasna, situată în E depr. Sfântu Gheorghe, la poalele S ale m-ților Bodoc, pe cursul inf. al Râului Negru; 2 210 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Bita). Expl. de gresii. Moară (sec. 19). Topitorie de in. În perimetrul com. **R.** are loc o îngustare a văii Râului Negru („strâmtoarea" sau „poarta" de la **R.**) prin care se face trecerea din depr. Sfântu Gheorghe în depr. Bârsei. Pe terit. satului **R.** au fost descoperite (1957–1959) vestigiile unor așezări suprapuse datând din Neolitic, din prima Epocă a fierului (Hallstatt), din sec. 3–4, precum și un cimitir de înhumație din sec. 10–11. În satul **R.**, menționat documentar în 1334, se află o biserică în stil romanic (sec. 13), azi biserică reformată, reconstruită în 1515, cu transformări din 1857 și un conac din 1717. În arealul com. **R.** există numeroase dune de nisip (Dunele de la **R.**), cu înălțimi cuprinse între 3 și 12 m, a căror orientare (NE-SV) se datorează vântului Nemira care bate în această zonă cu o deosebită intensitate. Între dune sunt cantonate mai multe mlaștini și lacuri cu forme alungite. Această zonă de dune, extinse pe o supr. de 8 km^2, era acoperită în sec. 19 de un mestecăniș întins („Mestecănișul de la **R.**") care a fost treptat afectat de tăieri, ceea ce a determinat apariția nisipurilor mișcătoare. Ulterior a luat o mare extindere aninul, alături de care s-au plantat pinul negru, plopul canadian, stejarul ș.a., oprindu-se înaintarea dunelor. O parte a câmpului de dune a fost transformată în teren agricol. În porțiunea în care se mai păstrează peisajul natural a fost constituită rezervația Mestecănișul Reci – Bălțile de la Uzun – Sântionlunca, în supr. totală de 2 020 ha. Pe o mică porțiune din rezervația naturală se mai află mesteceni bătrâni, rari. În NE acestei zone nisipoase, unde terenul este mai umed și ochiurile de apă sunt mai mari și mai numeroase, se află un aninș întins. Aici se întâlnesc plante plutitoare, ca nufărul alb *(Nymphea alba)* și *Aldrovanda vesiculosa* și plante higrofile, ca roua cerului *(Drosera rotundifolia)*, trifoiștea *(Menyanthes trifoliata)* și șapte degete *(Comarum palustre)*. Fauna este abundentă și diversă, aici fiind un important loc de popas pentru păsările de apă. Tot aici există și un batracian interesant, considerat relict glaciar, broasca de mlaștină (*Rana arvalis*).

RECICLARE (< fr.) s. f. **1.** Formă de perfecționare profesională organizată pentru împrospătarea și îmbogățirea cunoștințelor dobândite anterior, precum și pentru însușirea noilor idei ale științei și tehnicii din specialitatea respectivă. **2.** Introducerea unor reziduuri, deșeuri etc. într-un proces tehnologic pentru a obține reutilizarea și valorificarea lor sau în scopuri ecologice.

RECIDIVA (< fr.) vb. I intranz. **1.** (DR.) A se afla în stare de recidivă. **2.** (MED.; despre o boală) A reapărea, a reveni după o vindecare clinică.

RECIDIVĂ (< fr., lat. m.) s. f. **1.** (DR.) Săvârșire de către o persoană, în anumite condiții, a unei noi infracțiuni pentru care legea penală prevede pedepse privative de libertate; ea constituie o circumstanță agravantă a pedepsei. **2.** (MED.) Reapariția unei boli după vindecarea clinică.

RECIDIVIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. (Persoană) care se află în stare de recidivă; care recidivează, *p. ext.* (persoană) care repetă aceeași greșeală.

RECIF (< fr.; arab. *ar-rasif* „dig") s. n. ~ *coralier* (sau *de corali*) = acumulare calcaroasă biogenă formată în mările calde (la peste 20°C) în locuri cu ape limpezi și puțin adânci (de obicei, sub 50 m), actualmente întâlnită în zona tropicală (foarte extinși în V Oc. Pacific, în Oc. Indian, în Marea Roșie și în M. Caraibilor), alcătuită în cea mai mare parte din schelete de corali, îndeosebi madreporari (hexacoralieri),

uneori și de echinoderme, foraminifere, moluște. Constituie o comunitate biotică extrem de complexă, oferind adăpost pentru numeroase specii de alge, actinii, pești viu colorați, spongieri ș.a. După forma și dispoziția lor, se deosebesc: *r. c. marginali (litorali)*, *r. c. barieră* și *r. c. inelari (atoli)*. În prezent puternic periclitați din cauza poluării apelor marine și recoltării coralilor în scopuri comerciale. În vederea ocrotirii lor, s-au constituit unele rezervații marine: Marea Barieră de Corali (care se extinde pe c. 2 000 km la E de continentul australian, constituind cel mai mare sistem de **r.** de corali din lume, în care sunt incluși și c. 250 de atoli), rezervația ecosistemului **r.** de corali din Hawaii, Parcul Național Biscayne la SE de pen. Florida.

RECIFE [resífe], oraș în NE Braziliei, centrul ad-tiv al statului Pernambuco (din 1823), situat la gura de vărsare a fl. Capibaribe în Oc. Atlantic, extins și pe ins. Santo Antônio; 1,4 mil. loc. (2003). Port și bază navală. Aeroportul Guararapes. Veche și mare piață a zahărului. Ind. chimică, de prelucr. a metalelor și a lemnului (mobilă), textilă, pielăriei și încălțămintei, hârtiei și alim. (zahăr). Rafinărie de petrol. Universitate (1946); Universitate catolică (1951); Universitate agricolă (1954). Teatru de amatori; Teatru popular; Conservator de muzică; Orchestră simfonică. Muzeu de artă populară; Muzeul trestiei de zahăr. Biserica Sf. Duh (1688), în stil rococo. Centru turistic (supranumit „Veneția Braziliei" datorită numeroaselor canale și poduri). Fondat în 1535 de navigatorul portughez Duarte Pereira Coelho, devastat de englezi (1595), ocupat de olandezi în perioada 1630–1654 (care l-au numit *Mauritzsad*), capătă statut independent în 1709 și de oraș în 1823. Vechea denumire: *Pernambuco*.

RECIPIENT (< fr., lat.) s. n. Vas folosit pentru păstrarea sau transportul fluidelor sau solidelor (pulverulente sau granulare).

RECIPISĂ (după fr. *récépissé*, germ. *Rezepisse*) s. f. Dovadă sau adeverință (detașată dintr-un carnet special) prin care se confirmă oficial primirea pentru expediere a unui act, a unei sume de bani, a unui colet etc.

RECIPROC, -Ă (< fr., lat., germ.) adj. **1.** (Despre acțiuni, fenomene) Care acționează unul asupra celuilalt, care se influențează unul pe altul. ✦ (Despre convenții sau obligații) Care angajează în egală măsură (părțile contractante). ✧ *Reflexiv r.* = formă a verbului care arată că acțiunea este săvârșită concomitent de două sau de mai multe subiecte, fiecare dintre ele suferind efectele acțiunii făcute de celelalte. **2.** (MAT.) *Ecuație r.* = ecuație care, pe lângă orice soluție dată, admite ca soluție și valoarea inversă a acesteia. (Substantivat, f.) *Reciprocă a unei teoreme* = teoremă care are ca ipoteză concluziile teoremei respective, iar drept concluzie ipoteza teoremei respective.

RECIPROCITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Însușirea de a fi reciproc. **2.** (DR.) Aplicarea de către un stat altui stat, cu care întreține relații diplomatice, culturale, comerciale, a unui tratament egal sau echivalent cu tratamentul pe care acel stat i-l aplică la rândul lui. **3.** (FIZ.) Proprietatea razelor luminoase de a nu-și schimba forma și poziția când se inversează sensul de propagare a luminii; se manifestă în fenomenele de reflexie și de refracție.

RECIRCULAȚIE (< fr.) s. f. Reintroducere, de obicei parțială, a unui material sau a unei substanțe în ciclul de fabricație, în scopul îmbunătățirii unor parametri ai producției (ex. retopirea deșeurilor metalice, reintroducerea apei care a servit la răcirea unei instalații după ce a fost trecută prin turnul de răcire etc.).

RECITA (< fr., lat.) vb. I tranz. A spune cu voce tare, din memorie, un text (de obicei în versuri); a declama.

RECITAL (< fr.) s. n. (MUZ.) Concert al cărui program este susținut de un singur interpret, cuplu cameral sau formație de muzică de cameră. ✦ P. ext. Manifestare artistică susținută de un singur interpret ori formație camerală sau în cursul căreia se prezintă același gen de spectacol.

RECITARE (< *recita*) s. f. Acțiunea de a recita; declamare. ✦ Poezie recitată.

RECITATIV (< fr.) s. n. Gen al muzicii vocale (cu sau fără acompaniament instrumental) care, prin intonația și ritmica asemănătoare vorbirii, se apropie de declamație și care, în operă, comentează acțiunea și face legătura între arii; de asemenea, joacă un rol important în oratoriu. Apărut în Italia, în sec. 16, a fost utilizat de *Monteverdi*, care l-a perfecționat, ducându-l la o expresivitate dramatică inedită. După o perioadă de decădere, a recâștigat în dramatism și expresivitate prin creațiile lui *Bellini* și *Verdi*.

RECITATOR -OARE (< fr.) s. m. și f. Persoană care recită.

RECITI (< *re*[1]- + *citi*) vb. I tranz. A citi din nou același text.

RECKLINGHAUSEN, Friedrich Daniel von (1833–1910), medic german. Profesor de anatomie patologică la Königsberg, Würzburg și Strasbourg. A descris, neurofibromatoza și osteita fibrochistică.

RECLAMA (< fr., lat.) vb. I tranz. 1. A cere, a pretinde ceva (pe baza unui drept); a revendica. ✦ A necesita, a impune. **2.** A face o reclamație contra cuiva, a se plânge împotriva cuiva. **3.** A formula pretenții în fața unui organ de jurisdicție.

RECLAMANT, -Ă (< fr.) s.m. și f. Persoană care se adresează, printr-o cerere, unui organ de jurisdicție pentru stabilirea unui drept.

RECLAMAT, -Ă (< *reclama*) adj. **1.** Care este pretins, cerut, revendicat. 2. (Și subst.) Pârât; denunțat, inculpat.

RECLAMAȚIE (< fr., lat.) s. f. Petiție, plângere în care se cere ceva sau se aduc învinuiri cuiva. ✦ (DR.) Sesizare adresată unui organ al administrației de stat în legătură cu încălcarea unui drept al petiționarului, sau unui organ de urmărire penală în legătură cu săvârșirea unei infracțiuni.

RECLAMĂ (< fr.) s. f. **1.** Activitate (comercială) prin care se urmărește, pe calea publicității (prin tipărituri, radio, televiziune, cinematograf, casete video etc.), suscitarea, câștigarea interesului publicului pentru cumpărarea anumitor mărfuri, pentru un spectacol, pentru folosirea unor servicii etc. ✦ Răspândire de informații elogioase despre cineva sau ceva pentru a-i crea popularitate, faimă. **2.** Articol (dintr-o publicație), afiș, prospect etc. prin care se înfăptuiește reclama **(1).**

RECLĂDI (< *re*[1]- + *clădi*) vb. IV tranz. A clădi din nou, a reconstrui, a reface din temelii.

RECLUS [reklü] **1. Jean Jacques Elisée R.** (1830–1905), geograf și om politic francez. Prof. univ. la Bruxelles. Revoluționar anarhist („Evoluția, revoluția și idealul anarhismului"). Participant la Comuna din Paris (1871). A călătorit prin Europa și America (1851–1857). Autor al unei „Geografii universale". **2. Paul R.** (1847–1914), chirurg francez. Fratele lui **R.1.** Contribuții în descrierea unor maladii ale plămânilor și sânilor. A folosit cocaina ca anestezic local.

RECLUZIUNE (< fr., lat.) **1.** Pedeapsă privativă de libertate, aplicată pentru crime. **2.** Starea

cuiva care trăiește izolat; faptul de a fi închis.

RECOACE (< *re*[1]- + *coace*) vb. III tranz. A efectua o operație de recoacere.

RECOACERE (< *recoace*) s. f. (METAL.) Tratament termic aplicat în scopul îmbunătățirii calităților structurale și fizico-chimice ale unor piese sau materiale metalice; **r.** constă în încălzirea și menținerea la o anumită temperatură, urmată de răcirea de obicei lentă a pieselor sau materialelor.

RECOGNOSCIBIL, -Ă adj. (LIVR.) Care poate fi recunoscut.

RECOLTA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A strânge, a aduna, a culege roadele plantelor cultivate. **2.** (MED.) A preleva sânge, urină, diferite secreții normale (suc gastric, bilă) sau patologice (lichid pleural, peritoneal) pentru analiza de laborator. **3.** (BIOL.) A preleva celule sau fragmente de țesut în vederea examinării lor la microscop sau a efectuării de culturi de celule; a preleva organe de la donatori în scopul transplantării.

RECOLTAT (< *recolta*) s. n. Faptul de a recolta. ✧ *Mașină de r.* = mașină pentru recoltarea produselor agricole cultivate; poate fi *simplă* (cositoarea, mașina de smuls etc.) sau *combinată* (combina cerealieră, combina de recoltat sfeclă etc.).

RECOLTĂ (< fr.) s. f. **1.** Operația de strângere a roadelor produse de plantele agricole; cules. **2.** Roadele adunate într-o anumită perioadă.

RECOMANDA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A îndemna (la ceva), a sfătui; a prescrie, a indica, a propune. **2.** Tranz. A semnala în mod special (pe cineva sau ceva) atenției cuiva. ✦ A propune, a indica pe cineva pentru o sarcină sau pentru un post. **3.** Refl. A face cunoștință (cu cineva), a se prezenta, spunându-și numele. ✦ A se da drept... ✦ Tranz. A face prezentările.

RECOMANDABIL, -Ă (< fr.) adj Care se poate recomanda, care merită, poate să fie recomandat; potrivit, indicat.

RECOMANDAT, -Ă (< *recomanda*) adj. **1.** Indicat ca potrivit; prescris. **2.** (Despre scrisori, colete etc.; și subst., f.) Pentru care poșta, contra unei taxe speciale, garantează remiterea, sub semnătură, destinatarului.

RECOMANDAȚIE (< fr.) s. f. Faptul de a (se) recomanda; sfat, povață. ✦ Prescripție medicală. ✦ Scrisoare, bilet, adresă etc. prin care se recomandă o persoană în vederea unei acțiuni, a unei bune primiri etc.

RECOMBINARE (< *re*[1]- + *combinare*) s. f. **1.** (FIZ.) Neutralizare reciprocă a purtătorilor de sarcină electrică de semn contrar, produsă fie direct la întâlnirea acestora, fie indirect, prin mijlocirea unei particule neutre, cu refacerea moleculelor substanței respective. **2.** (GENET.) Rearanjare a materialului genetic ce are loc în momentul formării celulelor reproducătoare (gameți). La organismele eucariote se întâlnesc două tipuri principale de **r.** *intracromozomială*, prin schimb reciproc de gene între cromozomii pereche (crossing-over), și *intercromozomială*, prin separarea independentă a perechilor de cromozomi. Datorită **r.**, gameții produși de un individ sunt extrem de variați din punct de vedere genetic; prin combinarea probabilistică a lor în procesul fecundației se obține un număr imens de genotipuri, astfel încât niciodată copiii unei familii nu sunt identici cu părinții sau bunicii și nici între ei.

RECOMPENSA (< fr.) vb. I tranz. A da o recompensă, a răsplăti.

RECOMPENSĂ (< fr.) s. f. **1.** Răsplată; gratificație care sancționează un act. Este folosită ca încurajare și întărire a motivației. Este socotită a fi mai eficace decât pedeapsa. **2.** (DR.) Sumă de bani ce se cuvine inventatorului sau inovatorului care cedează statului invenția sau inovația sa.

RECOMPRIMARE (< *re*[1]- + *comprimare*) s. f. (TEHN.) Introducere a unor stațiuni intermediare de comprimare pe traseul unei conducte de gaz pentru a compensa pierderile de energie și a asigura curgerea acestuia până la locul de folosire.

RECOMPUNE (< *re*[1]- + *compune*) vb. III tranz. A reconstitui, a reface, a compune din nou un lucru din elementele în care a fost descompus.

RECON s. m. (GENET.) Cea mai mică unitate de ADN la nivelul căreia se poate produce o mutație; este reprezentat de o singură pereche de nucleotide.

RECONCILIA (< fr., lat.) vb. I tranz. și refl. A (se) împăca din nou, a ajunge sau a face să ajungă din nou la o înțelegere.

RECONCILIERE (< *reconcilia*) s.f. Punere de acord; împăcare.

RECONDIȚIONA (< fr.) vb. I tranz. A efectua o recondiționare; a repara.

RECONDIȚIONARE (< *recondiționa*) s. f. Restabilire a caracteristicilor constructive sau funcționale ale unui sistem tehnic (ex. utilaj, vehicul, unealtă) sau ale unui obiect de uz curent uzat sau deteriorat, pentru ca acesta să poată fi din nou utilizat în condițiile de funcționare inițiale sau apropiate de acestea.

RECONDUCȚIE (< fr., lat.) s. f. (DR.) Reînnoire a unui contract (de închiriere).

RECONFORTA (< fr.) vb. I tranz. și refl. A (se) reface din punct de vedere fizic; a (se) fortifica, a (se) întrema. ✦ Tranz. Fig. A reda cuiva încrederea, curajul.

RECONFORTANT, -Ă (< fr.) adj. Care reface, care întărește forțele fizice sau psihice; întăritor.

RECONQUISTA [rekonkista], denumirea perioadei, din istoria Pen. Iberice, cuprinsă între sec. 8 și 15, dominată de lupta pentru eliberarea terit. ocupate de arabi și de berberi. O importanță crucială în timpul **R.** a avut-o lupta din 16 iul. 1212 de lângă *Las Navas de Tolosa* în care forțele creștinilor, comandate de regele Alfons VIII al Castiliei, au înfrânt armata maură a Almohazilor. Cu toate că încă de la mijlocul sec. 13 creștinii eliberaseră cea mai mare parte a Pen. Iberice, **R.** a luat sfârșit abia în 1492, odată cu cucerirea Granadei (asediată din 1481). În timpul **R.** s-au format regatele León, Aragón, Navarra, Castilia și Portugalia. Perioada **R.** a avut un rol important în dezvoltarea economică și politică a statelor iberice, accelerând formarea statelor unitare Spania și Portugalia; în același timp a contribuit la creșterea devotamentului față de Regalitate și Biserică; spre sfârșitul ei se instituie *Inchiziția*.

RECONSIDERA (< fr.) vb. I tranz. A interpreta dintr-un punct de vedere nou o operă, un eveniment, un autor etc.

RECONSTITUI (< fr.) vb. IV tranz. 1. A constitui din nou, a recompune, a reface; *fig.* a reface din memorie. **2.** (DR.) A face o reconstituire **(3). 3.** A reface (întocmai) un edificiu, o operă de artă etc. pe baza unor fragmente rămase sau a unor documente.

RECONSTITUIRE (< *reconstitui*) s. f. **1.** Acțiunea de a reconstitui. **2.** Refacere a unor acte de stare civilă (ex. act de naștere, căsătorie, deces) pierdute, distruse sau aflate în străinătate, de unde nu pot fi obținute. **3.** Restabilirea împrejurărilor

în care s-a comis o infracțiune. **4.** (LINGV.) Reconstrucție. **5.** (BIOL.) Reasamblarea celulelor diferențiate și izolate pentru a forma un nou individ (de ex. la spongieri, în culturile de țesuturi).

RECONSTRUCȚIE (< fr.) s. f. Faptul de a reconstrui; reconstituire, refacere. ✦ (LINGV.) Refacere, cu ajutorul comparației dintre formele existente în limbile înrudite, a unor forme ale limbii de bază neatestate în texte; reconstituire. ✧ *R. ecologică*, realizarea unor habitate complexe, care să favorizeze o mare diversitate de biocenoze naturale, pe terenuri care au fost anterior puternic degradate sau care au fost implicate în activități economice la care s-a renunțat (ex. terenuri agricole abandonate, foste exploatări miniere la zi, terenuri de pe care au fost dezafectate unele construcții). Are ca scop refacerea biodiversității și integrarea armonioasă a teritoriului respectiv în peisajul natural.

RECONSTRUI (< fr.) vb. IV tranz. A reface, a construi din nou (pe baze noi). ✦ Fig. A reconstitui.

RECONVENȚIONALĂ (< fr.) adj. (DR.) *Cerere* (sau *acțiune*) ~ = cerere prin care, într-un litigiu, pârâtul formulează pretenții împotriva reclamantului în legătură cu acțiunea.

RECONVERSIE (RECONVERSIUNE) (< fr.) s. f. Modificare, adaptare a obiectului activității unor întreprinderi sau a unor ramuri industriale, a forței de muncă etc. la noi necesități (ex. ca urmare a trecerii de la producția de război la producția de pace sau a restrângerii activităților miniere).

RECORD (< fr.) s. n. Rezultat realizat într-o competiție sportivă oficială, a cărui valoare reprezintă cea mai bună performanță, stabilită individual sau pe echipe, omologată de către o persoană juridică (ex. r. național, mondial, olimpic, balcanic etc.); *p. ext.* realizare, performanță maximă obținută într-un domeniu de activitate, într-o acțiune etc. Cele mai importante sau ciudate performanțe, omologate de o comisie, sunt cuprinse în *Cartea Recordurilor* (Guiness Book).

RECORDE [rękərd], **Robert** (c. 1510–1558), matematician englez. A predat la Oxford și Cambridge. A introdus studiul algebrei în Anglia. I se atribuie folosirea semnului de egalitate (=) pentru prima oară.

RECORDMAN, -Ă (< fr.) s. m. și f. Sportiv care a stabilit un record.

RECREA[1] (< fr., lat.) vb. I tranz. și refl. A (se) odihni, a (se) reface (după un efort susținut); a (se) destinde, a (se) înviora; a se distra.

RECREA[2] (< fr.) vb. I tranz. A crea din nou.

RECREANȚĂ (< fr.) s. f. Uzufruct al unui bun aflat în litigiu.

RECREATIV, -Ă (< fr.) adj. Care destinde, recreează, relaxează.

RECREAȚIE (< lat., fr.) s. f. **1.** Faptul de a (se) recrea[1]; odihnă după un efort susținut; destindere. **2.** Scurtă pauză între orele de clasă, destinată odihnei și jocului elevilor; pauză.

RECRIMINA (< fr.) vb. I tranz. (Livr.) A răspunde unor injurii sau acuzații prin alte injurii sau acuzații.

RECRISTALIZARE (< *re*[1]- + *cristalizare*) s. f. **1.** Operație de purificare a unei substanțe chimice impure, constând în dizolvarea la cald a acesteia, urmată de cristalizarea prin răcire a substanței pure. **2.** Refacerea grăunților cristalini ai unui metal sau ai unui aliaj care a suferit anterior un *ecruisaj*.

RECROMARE (< *re*[1]- + *cromare*) s. f. Operație de tăbăcire cu crom a pieilor, ulterioară unei alte tăbăciri și destinată îmbunătățirii unor carcteristici a pieilor finite.

RECRUDESCENȚĂ (< fr.) s. f. Agravarea simptomelor unei boli după scăderea intensității acestora. ✧ *Recrudescența unei epidemii* = reapariția cazurilor de boală după trecerea aparentă a epidemiei. ✦ Fig. Reluare mai intensă, mai accentuată a unei activități, a unei stări etc.

RECRUT (< germ., rus.) s. m. Tânăr încorporat de curând în armată; persoană care face parte din ultimul contingent chemat sub arme.

RECRUTA (< fr., germ.) vb. I tranz. **1.** (MILIT.) A lua, a înscrie un tânăr în evidența autorităților militare în vederea încorporării. ✦ Intranz. A se prezenta pentru înscrierea în evidența armatei. **2.** Fig. A angaja, a primi, a atrage pe cineva pentru o activitate.

RECT (< fr., lat.) s. n. (ANAT.) Porțiune terminală a tubului digestiv, care se întinde de la colonul sigmoid până la orificiul anal. În porțiunea sa inferioară, r. prezintă o dilatație, denumită *ampulă rectală*, în care se adună materiile fecale.

RECTAL, -Ă (< fr.) adj. Care aparține rectului, privitor la rect.

RECTANGULAR, -Ă (< fr.) adj. Care formează un unghi drept.

RECTE (cuv. lat.) adv. Cu adevărat; anume.

RECTIFICA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A îndrepta, a corecta. **2.** (MAT.) A determina lungimea unui arc de curbă.

RECTIFICABIL, -Ă (< *rectifica*, după fr. *rectifiable*) adj. Care poate fi rectificat. ✦ (MAT.) *Curbă r.* = curbă din plan sau din spațiu pentru care orice arc mărginit al ei are o lungime.

RECTIFICARE (< *rectifica*) s. f. **1.** Acțiunea de a rectifica și rezultatul ei; îndreptare, corectare. **2.** (CHIM.) Operație de separare a componenților volatili cu puncte de fierbere diferite dintr-un amestec lichid, printr-o succesiune de evaporări și de condensări, în care o parte din lichidul rezultat prin condensarea vaporilor este recirculat în coloană sub formă de reflux. Se execută în coloana de r. (sau de fracționare). V. și *distilare*. **3.** (TEHN.) Operație de supernetezire prin așchiere, executată la mașinile de rectificat cu ajutorul sculelor abrazive, pentru obținerea fie a unor suprafețe foarte netede, fie a unor dimensiuni realizate cu mare precizie, fie a ambelor calități. ✦ Operație sau ansamblu de operații de readucere a unui corp (ex. unealtă), a unui sistem tehnic (ex. cale ferată), a unei construcții sau a unui sistem natural (ex. un curs de apă) la forma sau la starea inițială, anterioară unei deformări, sau la o formă și stare nouă, stabilită printr-un proiect. R. cursurilor de apă (r. de albie) prin tăierea meandrelor are ca scop facilitarea navigației, o mai bună utilizare a terenurilor din luncă etc. Poate însă să afecteze biodiversitatea prin restrângerea zonelor umede. **4.** (DR.) Înlăturarea, printr-o încheiere **(2)**, de către un organ de jurisdicție, a erorilor materiale strecurate în dispozitivul hotărârii asupra numelui, calității sau susținerilor părților ori asupra unui calcul.

RECTIFICATOR, -OARE (< fr.) adj., subst. **1.** Adj. Care rectifică. **2.** S. m. Lucrător specializat care lucrează la mașina de rectificat. **3.** S. n. Dispozitiv care separă vaporii de apă antrenați de vaporii de amoniac, folosit în instalațiile frigorigene cu absorbție.

RECTILINIU, -IE (< fr., lat.) adj. (MAT.) **1.** Care este în linie dreaptă. **2.** (Despre figuri geometrice) Care este mărginit de linii drepte.

RECTITUDINE (< lat., fr.) s. f. **1.** Stare, calitate a unei linii drepte. **2.** Fig. Spirit de dreptate; sinceritate.

RECTO (cuv. lat.) s. n. (În opoziție cu verso) Prima pagină a unei foi scrise sau tipărite; față.

RECTOR (< lat., fr., germ.) s. m., adj. **1.** S. m. Conducător, sub raport științific și administrativ, al facultăților dintr-o instituție de învățământ superior (ex. universitate). **2.** Adj. Conducător. ✧ *Spirit r.* = conducător spiritual.

RECTORAGIE (< fr.) s. f. Evacuarea prin anus de sânge roșu, provenit din rect. Se deosebește de melenă, în care se evacuează sânge negru.

RECTORAT (< fr., germ.) s. n. Funcția de rector; serviciile administrative care țin de rector.

RECTRICE s. f. (ORNIT.) (< lat. *rectrix*, direcție) Fiecare dintre penele mari și puternice ale cozii unei păsări, cu rol de cârmă și de echilibru. La unele specii (ex. la păun, la pasărea-liră) **r.** masculului sunt foarte lungi, având rol de ornament; uneori sunt etalate („rotite") în cursul paradelor nupțiale.

RECȚIUNE (< germ., fr.; {s} lat. *rectio, -onis* „conducere") s. f. (LINGV.) Proprietate a unui cuvânt de a primi un determinant care trebuie să aibă o anumită formă flexionară sau o anumită construcție prepozițională; regim **(7).**

RECUCERI (< *re*[1]- + *cuceri*) vb. IV tranz. A cuceri din nou, a relua.

RECUL (< fr.) s. n. Impuls pe care îl capătă o armă de foc (pușcă, tun etc.) în clipa când se efectuează tragerea; are sens contrar sensului de deplasare a glonțului, a proiectilului etc. și poate produce mișcarea întregii arme sau numai a unei părți a acesteia, special destinată preluării **r.** ✦ P. ext. Mișcare îndărăt, retragere.

RECULEGE (< *re*[1]- + *culege*, după fr. *recueillir*) vb. III refl. A-și recăpăta calmul, liniștea; a-și veni în fire; a se regăsi. ✦ A medita profund, a se concentra, a se cufunda în meditație.

RECULEGERE (< *reculege*) s. f. Acțiunea de a se reculege. ✧ *Moment* (sau *minut*) *de r.* = moment de tăcere și de meditație în semn de omagiu pentru un dispărut.

RECUNOAȘTE (< *re*[1]- + *cunoaște*, după fr. *reconnaître*) vb. III tranz. **1.** A identifica un lucru, o persoană etc. cunoscute mai înainte. ✦ Refl. A-și descoperi în altul trăsăturile caracteristice, a se regăsi în altcineva. **2.** A admite ca bun, ca valabil, ca adevărat. ✦ A mărturisi. ✦ A considera pe cineva sau ceva merituos, valoros. **3.** (DR.) A face un act de recunoaștere **(3, 4). 4.** A se arăta recunoscător față de cineva sau de ceva.

RECUNOAȘTERE (< *recunoaște*) s. f. **1.** Acțiunea de a recunoaște și rezultatul ei. **2.** (PSIH.) Proces al memoriei prin care ne dăm seama, în prezența unui obiect perceput anterior, că el a mai fost cunoscut de noi în trecut; identificare, după anumite trăsături caracteristice, a unui lucru, a unei persoane etc. care nu au fost cunoscute dinainte. ✧ *Semn de r.* = trăsătură distinctivă după care se recunoaște, se identifică o ființă sau un lucru. **3.** (DR.) Acceptarea, expresă sau tacită, de către un stat, a unei situații juridice nou create pe plan internațional (ex. apariția unui stat nou, situație de independență dobândită de o națiune, venirea la putere a unui guvern nou, calitatea de beligerant a unui stat etc.). **4.** (DR.) Act prin care un copil născut în afara căsătoriei dobândește, pe temeiul manifestării de voință a părintelui (*r. voluntară*) sau al unei hotărâri judecătorești *(r. forțată),* o condiție juridică asemănătoare celei a copilului născut din căsătorie. **5.** (MILIT.) Activitate desfășurată în teren în scopul precizării hotărârii de luptă *(r. comandantului)* sau în scopul aflării posibilităților de deplasare *(r. itinerarului).* **6.** (CONT.) Procesul de încorporare în bilanț sau în contul de profit și pierdere a unui element care îndeplinește următoarele criterii: a) este probabil ca orice beneficiu economic viitor asociat să intre sau să iasă în sau din întreprindere; și b) elementul are o valoare sau un cost, care pot fi evaluate în mod credibil.

RECUNOSCĂTOR, -OARE (< *recunoaște*) adj. Care poartă (cuiva) recunoștință, care recunoaște un bine, un serviciu etc. ce i s-a făcut.

RECUNOSCUT, -Ă (< *recunoaște*) adj. Cunoscut; identificat; admis, acceptat (ca adevărat, valabil, bun). ✦ Considerat, consacrat ca autoritate într-un anumit domeniu; notoriu. ✦ Declarat, mărturisit.

RECUNOȘTINȚĂ (< *recunoaște,* după fr. *reconnaissance*) s. f. Datorie, obligație morală față de un binefăcător; gratitudine.

RECUPERA (< fr., lat.) vb. I tranz. A redobândi, a recâștiga. ✦ A capta și a folosi o energie, substanțe, materiale etc. care altfel s-ar pierde.

RECUPERABIL, -Ă (< fr.) adj. Care poate fi recuperat.

RECUPERARE (< *recupera*) s. f. **1.** Acțiunea de a recupera. ✧ *R. a cheltuielilor* = acoperirea cheltuielilor de producție și de circulație ale unei unități economice prin încasarea prețului mărfurilor sau a tarifelor serviciilor prestate. ✦ (TEHN.) Folosirea parțială sau totală a deșeurilor rezultate din prelucrări sau a energiei disipate într-o instalație de producere sau de transformare a acesteia, care altfel s-ar pierde (ex. **r.** căldurii din gazele de ardere). ✦ (IND. EXTR.) Extragere din gaura de sondă a unei cantități de țiței care a fost introdusă pentru „pornirea" unei sonde (prin metoda circulației de fluide). **2.** (PSIH.) Sistem de măsuri luate de societate pentru a normaliza personalitatea și a obține o contribuție firească de la un subiect deficient senzorial, intelectual sau moral.

RECUPERATOR (< fr.) s. n., s. m. (TEHN.) **1.** Parte dintr-o instalație în care se efectuează recuperarea totală sau parțială a energiei disipate în cursul ciclului de transformare a energiei sau a unor materiale auxiliare, a unor deșeuri. **2.** Preîncălzitor de aer pentru cuptoare industriale (ex. **r.** de aer tip Cowper pentru furnal).

RECURENT, -Ă (< fr., lat.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. (Despre boli) Care revine, care recidivează. ✧ *Febră r.* v. *febră.* **2.** S. m. și f. (DR.) Persoană care face un recurs.

RECURENȚĂ (< fr.) s. f. **1.** Revenire, întoarcere. **2.** (MAT.) *Raționament prin r.* = formulă care exprimă un termen dintr-un șir în funcție de termenii anteriori.

RECURGE (< *re*[1]- + *curge*, după fr. *recourir*) vb. III intranz. A apela la cineva sau la ceva, a se adresa cuiva pentru un sprijin, un ajutor, a se servi, a face uz de...

RECURS (< lat., germ., fr.) s. n. (DR.) Cale de atac ordinară prin care se urmărește desființarea, ca netemeinică sau nelegală, a unei hotărâri judecătorești; în caz de admitere a **r.** instanța de **r.** poate reține litigiul pentru rejudecarea lui în fond sau poate trimite cauza, spre rejudecare, la instanța care a pronunțat hotărârea desființată. ✧ *R. extraordinar* = cale de atac în contra hotărârilor judecătorești împotriva cărora nu mai există nici o altă cale de atac.

RECURSIV, -Ă (< fr.) adj. f. (MAT.) Care poate fi repetat în mod nelimitat. ✧ *Funcție r.* = funcție de mai multe variabile cu domeniul de definiție cuprins în mulțimea nume-

relor naturale, ale cărei valori, care sunt tot numere naturale, se calculează după anumite reguli de calcul din aproape în aproape.

RECUZA (< fr., lat.) vb. I tranz. (DR.) A face o recuzare; *p. ext.* a respinge, a nu recunoaște ceva.

RECUZABIL, -Ă (< fr.) adj. (DR.) Care poate fi recuzat.

RECUZARE (< *recuza*) s. f. (DR.) Cerere formulată de părți pentru retragerea din completul de judecată a unui judecător în cazurile în care ar exista motive să se pună la îndoială obiectivitatea sa datorită unor împrejurări speciale (ex. când ei, soțul sau soția, ori descendenții lor ar avea un interes în judecarea pricinii).

RECUZITĂ (< germ.) s. f. Ansamblu de obiecte auxiliare decorului și costumației, necesare montării unei piese de teatru sau unui film.

RECUZITOR, -OARE (< germ.) s. m. și f. Persoană care procură și păstrează recuzita unui teatru sau a unui studio cinematografic.

RECVIEM (< lat. *requiem* „odihnă") s. n. (În cultul romano-catolic) Slujbă religioasă pentru pomenirea morților; muzică corală compusă pentru această slujbă. ✦ Compoziție muzicală pentru soliști, cor și orchestră, alcătuită din mai multe părți, scrisă pe textul liturgic al misei funebre. Cele mai cunoscute **r.** au fost compuse de Cherubini, Mozart (terminat de elevul său Franz Süssmayr), Verdi (dedicat memoriei poetului Manzoni), monumentalele **r.** ale lui Berlioz, Fauré, Brahms, Britten.

REDA (< *re*[1]- + *da*) vb. I tranz. **1.** A da din nou, a face să recapete ceea ce a avut; a restitui. **2.** Fig. A reprezenta, a descrie, a exprima ceva (prin scris, viu grai sau alte mijloace); a reproduce.

REDACTA (< *redactor*, după fr. *rédiger*) vb. I tranz. **1.** A formula în scris, a compune, a întocmi o lucrare, un act etc. **2.** A îngriji, a pregăti (la un ziar, la o editură etc.) manuscrisele primite de la autori în vederea publicării lor.

REDACTOR, -OARE (< fr.) s. m. și f. **1.** Persoană care scrie, care întocmește, care compune un articol, un act etc. **2.** Persoană care redactează **(2)** (ex. **r.** de carte, de rubrică la o revistă, la un ziar).

REDACȚIE (< fr.) s. f. **1.** Colectiv de redactori în cadrul unei publicații periodice, al unei edituri, al unui post de radio sau de televiziune etc.; local în care se află birourile redactorilor. **2.** (LINGV.) Denumire dată diferitelor redactări locale târzii ale vechii slave (ex. **r.** sârbă, **r.** bulgară).

REDACTIONAL, -Ă (< fr.) adj. Privitor la redacție sau la activitatea unui redactor.

REDAN (< fr.) s. n. **1.** Lucrare simplă de fortificație, alcătuită dintr-un zid în formă de unghi ieșit în afară, folosită în trecut pentru apărarea unei treceri. **2.** Motiv decorativ sculptat în formă de dinți alăturați, folosit în arhitectura Evului Mediu. **3.** Fiecare dintre treptele amenajate în partea superioară a unui zid construit pe un teren înclinat. **4.** Aliniere oblică a clădirilor față de axa căii de-a lungul căreia sunt construite. **5.** Element de construcție din beton armat, în formă de prismă, de piramidă sau de con, așezat pe radierul unui disipator de energie a apei pentru a mări efectul de disipare. **6.** Suprafață proeminentă pe fundul cocăi[2] unei ambarcații (șalupă rapidă, hidroglisor) sau a unui hidroavion, având rolul de a reduce rezistența la înaintare a acestora.

REDDING [rędiŋ], **Otis** (1941–1967), cântăreț american de soul. Figură reprezentativă a muzicii soul. Voce puternică, dar lirică. Discografie selectivă: „Live At The Whiskey A Go Go"; „The Dock Of The Bay".

REDEA, com. în jud. Olt, situată în C. Romanați, pe râul Valea Pârliți; 3 039 loc. (2005). În satul **R.** se află bisericile Sf. Nicolae (1721, renovată în 1802–1804), Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1830), Sf. Ioan Botezătorul (1834–1836), Sfinții Voievozi (1868) și conacul „Găleteanu" (sec. 19).

REDEMPȚIUNE (< lat.) s.f. (Livr.) Mântuire, izbăvire.

REDEȘTEPTA (< *re*[1]- + *deștepta*) vb. I tranz. și refl. A (se) deștepta, a (se) trezi din nou, a face să-și revină sau a-și reveni în fire. ✦ Fig. A reizbucni sau a face să reizbucnească, a (se) stârni din nou. ✦ Tranz. A aduce aminte, a evoca.

REDEVENȚĂ (< fr.) s. f. (EC.) Orice sumă ce trebuie plătită în bani sau în natură pentru folosirea sau dreptul de folosință a unor active corporale sau necorporale. **R.** se plătește pentru folosirea sau dreptul de folosință a oricăreia din următoarele: dreptul de autor, orice brevet de invenție, marcă de comerț sau de fabrică, franciza, proiect, desen, plan, formulă secretă, procedeu de fabricație, software, know-how, numele sau imaginea oricărei persoane fizice, orice transmisiuni directe sau indirecte prin cablu, satelit, fibre optice, orice drept de a înregistra sau transmite spectacole, emisiuni, evenimente sportive, ca și orice echipament industrial, comercial sau științific și mijloc de transport. **R.** se plătește și pentru cedarea dreptului de folosință, printr-un contract de concesiune, a bunurilor din proprietatea publică sau privată a statului, județului, orașului sau comunei, ca și a activităților și serviciilor publice de interes național sau local.

REDFIELD [rędfild], **Robert** (1897–1958), antropolog american. Prof. univ. la Chicago. Contribuții privind societățile populare („Tepoztlân: Viața într-un sat mexican"); alte lucrări: „Societatea țărănească și cultura".

REDFORD [rędfə:d], **Robert** (n. 1937), actor și regizor american de film. Interpret extrem de charismatic al unor personaje puternice și adesea solitare, capabile însă de tandrețe și gingășie („Butch Cassidy și Sundance Kid", „Marele Gatsby", „Îmblânzitorul de cai"). Susținător al cinematografului independent pentru care creează Institutul și festivalul de la Sundance. Premiul Oscar pentru film și regie 1981 („Oameni obișnuiți").

REDGRAVE [rędgreiv] **1. Sir Michael** (1908-1985), actor britanic de teatru și film. Pe scenă — distins

Robert Redford

Sir Michael Redgrave

interpret al repertoriului shakespearian („Hamlet", „Richard al II-lea", „Regele Lear") și cehovian („Trei surori", „Unchiul Vania"). În film — maestru al jocului interiorizat, remarcabil prin discreția și distincția cu care exprimă drama personajelor sale („Drumul spre stele", „Suflete împietrite", „Singurătatea alergătorului de cursă lungă"). **2. Vanessa R.** (n. 1937), actriță britanică de teatru și film. Fiica lui **R. (1).** Considerată cea mai mare actriță de teatru, de limbă engleză, a sec. 20, excelează în roluri care îi pun în valoare feminitatea ei rebelă („Femeia îndărătnică", „Femeia mării", „Pescărușul", „Orfeu în infern"). Aparent rațională, dar profund temperamentală, este pe ecran interpreta unor femei puternice, voluntare, dar care nu ezită să-și devoaleze excentricitățile („Isadora", „Diavolii", „Bostonienii", „Întoarcere la Howards End").

REDHIBIȚIUNE (< lat.) s.f. (DR.) Anulare a unei vânzări când actul vânzării are un viciu.

REDI, Francesco (1626–1698), om de știință și literat italian. Descoperiri importante în domeniul biologiei: metamorfoza insectelor, viermii intestinali, acțiunea veninului viperelor. Este considerat unul dintre fondatorii parazitologiei. A combătut teoria „generației spontanee" a vieții pornind de la materie inertă, demonstrând (1688) că viermii nu apar spontan în carnea putrefiată, ci sunt de fapt larve ieșite din ouăle de muscă. Precursor al studiilor de filologie romanică și de dialectologie. Lirică („Bachus în Toscana").

REDIE s. f. Larvă (stadiu larvar în dezvoltarea gălbezei); are corpul alungit, plin cu celule germinative care dau naștere *cercarului* și trăiește ca parazită în melcul de apă *Limnea*.

REDINGOTĂ (< fr.) s. f. Haină bărbătească de ceremonie (de culoare neagră), cu două rânduri de nasturi, lungă până la genunchi. Inițial a fost folosită în Anglia (sec. 18) ca veșmânt de călărie.

REDISTRIBUI (< fr.) vb. IV tranz. A împărți, a repartiza, a distribui din nou.

REDISTRIBUIRE (< *redistribui*) s. f. Acțiunea de a redistribui și rezultatul ei. ✧ *R. a veniturilor* = proces de preluare cu titlu gratuit și nerambursabil a unei părți din veniturile primare ale agenților economici și de cheltuire a acestora pentru asigurarea funcționării altor agenți economici, ale căror activități sunt absolut necesare. Principalul instrument de r. a veniturilor este bugetul de stat consolidat.

REDIU s. n. Pădure de mici dimensiuni; termen folosit îndeosebi în Moldova, unde a dat naștere la numeroase toponime.

REDIU 1. Com. în jud. Galați, situată în C. Covurlui, pe râul Suha; 3 889 loc. (2005). Până la 1 ian. 1965, satul și com. **R.** s-au numit *Oasele*. **2.** Com. în jud. Iași, situată în SE C. Jijiei, pe râul Valea Lupului; 3 710 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **R.**). Pe terit. satului **R.**, menționat documentar în 1472, au fost descoperite fragmente de vase ceramice datând de la sfârșitul celei de-a doua Epoci a fierului (La Tène), precum și vestigiile unor așezări din sec. 4 și din sec. 17–18. În satul **R.** se află biserica Sf. Grigore (sec. 19, renovată în 1930). Până la 17 febr. 1968, satul și com. **R.** s-au numit *Rediu-Tătar*. **3.** Com. în jud. Neamț, situată în depr. Cracău-Bistrița, pe dr. văii Bistriței; 5 338 loc. (2005). Bisericile Sfinții Voievozi (sec. 19) și Adormirea Maicii Domnului (ante 1809, reconstruită în anii 1820–1824), în satele **R.** și Bețești; biserica de lemn Buna Vestire (sec. 19), în satul Poloboc.

REDOARE (< fr.) s.f. (MED.) Limitare a mișcărilor unei articulații.

REDOBÂNDI (< *re*[1]- + *dobândi*) vb. IV tranz. A obține, a dobândi din nou o situație, un lucru pierdut; a recâștiga.

REDON [redõ], **Odilon** (1840–1916), pictor și gravor francez. Reprezentant al simbolismului. A transpus în imagini fantastice sugestiile inconștientului („Ciclopul", „Păianjenul surâzător"). Viziunea sa onirică a influențat pe suprarealiști.

Redingotă

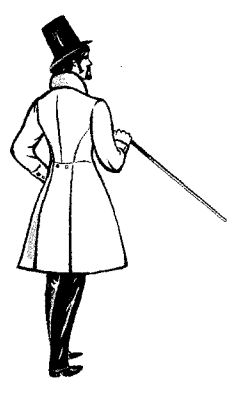

Litografii („Florile răului"). Cele mai multe dintre lucrările sale sunt executate în tehnica litografiei și gravurii în acvaforte („Omagiu lui Goya", „Tentațiile Sf. Anton").

REDONDANȚĂ s. f. v. **redundanță.**

REDOUTÉ [redute], **Pierre** (1759–1840), pictor și litograf francez. Pictor al florilor (ciclul „Trandafirii"); portretist („Maria Antoaneta", „Josephine").

REDOX, prescurtare folosită în mod curent pentru reacția de *oxido-reducere*.

REDRESA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. și refl. A readuce sau a reveni la poziția normală după o perturbație accidentală; a (se) îndrepta. ✦ Fig. A (se) reface, a (se) înviora. **2.** Tranz. (ELT.) A efectua o redresare.

REDRESARE (< *redresa*) s. f. Acțiunea de a (se) redresa și rezultatul ei. ✦ Revenire a unui avion dintr-o evoluție de zbor oarecare în poziția de zbor orizontal. ✦ (ELT.) Transformare a energiei electromagnetice de curent alternativ în energie electromagnetică de curent continuu, realizată în stațiile electrice de redresare prin blocarea alternanțelor de un anumit sens ale tensiunii alternative aplicate unui element cu conductibilitate electrică unidirecțională (element redresor, numit și supapă electrică sau ventil electric).

REDRESOR (< fr.) s. n. **1.** Mutator mecanic sau electronic (cu tuburi sau cu semiconductoare) care transformă energia electromagnetică de curent alternativ în energie electromagnetică de curent continuu, folosind efectul de redresare. Sin. *supapă electrică*. **2.** Sistem de lentile sau de prisme dispuse într-un instrument optic, cu scopul de a îndrepta imaginea răsturnată dată de obiectivul instrumentului.

RED RIVER [rivə] **1.** Râu în S S.U.A., afl. dr. al fl. Mississippi la 80 km NNV de Baton Rouge; 1 638 km; supr. bazinului hidrografic: 241 mii km^2. Izv. din Pod. Llano Estacado din E statului New Mexico prin râurile Salt Fork și North Fork. În timpul apelor mari, în apropiere de gura de vărsare, o parte din ape se revarsă în râul Atchafalaya, care debușează în golful cu același nume al G. Mexic. Formează parțial granița statelor Texas cu Oklahoma și Arkansas. Pe cursul mijlociu a fost construit (1944) barajul Denison, în urma căruia s-a format lacul Texoma (585 km^2). Navigabil pe 725 km, până în apropiere de Shreveport.

Hidrocentrale. Afl. pr.: Pease, Wichita, Sulphur, Ouachita. **2.** Râu în America de Nord (S.U.A. și Canada), format prin unirea la Breckenridge a râurilor Otter Tail și Bois de Sioux, care izv. din lacul Traverse; 1 125 km (cu cel mai lung tributar); supr. bazinului hidrografic: 104,1 mii km^2. Curge către N, formând granița între statele americane Dakota de Nord și Minnesota, apoi străbate partea de S a prov. Manitoba, trece prin orașul Winnipeg și se varsă în lacul Winnipeg. Navigabil pentru vase mici în cursul inferior și mijlociu, până la Grand Forks (Dakota de Nord). Explorat în anii 1732–1733 de o expediție franceză condusă de Pierre Gaultier de Varennes de lâ Vérendrye. Cunoscut și sub numele de *Red River of the North.*

REDUCĂTOR (< *reduce)* s. m. **1.** Substanță chimică care în reacția de oxidoreducere cedează electroni, oxidându-se; reductor **(3). 2.** (BIOL.) Descompunător; organism (îndeosebi bacterie sau ciupercă) care își obține energia necesară prin descompunerea chimică a materiei organice moarte. Au un rol important în cadrul circuitului materiei în ecosistemele naturale.

REDUCE (< lat., fr.) vb. III tranz. **1.** A micșora, a scădea, a diminua. ✦ A reda la dimensiuni mai mici. **2.** (MAT.) A efectua o reducere. **3.** A restrânge, a limita. ✧ Expr. (Fam.) *A reduce pe cineva la tăcere* = a face pe cineva să nu mai poată spune nimic. **4.** (CHIM.) A efectua o reducere.

REDUCERE (< *reduce*) s. f. **1.** Acțiunea de a reduce. ✦ (MAT.) Transformare pe baza regulilor de calcul a unei egalități sau inegalități pentru obținerea celei mai simple forme a egalității sau a inegalității respective. ✦ Micșorare a prețului unei mărfi. ✦ Reacție chimică în care un atom sau un ion câștigă electroni; în general însoțește o reacție de oxidare, în cadrul procesului de oxidoreducere. **2.** (LOG.) Procedeu de probare a corectitudinii modurilor silogistice ale figurilor II, III și IV prin transformarea lor în moduri ale figurii I. ✧ *R. la absurd* = demonstrarea adevărului unei teze prin arătarea faptului că teza contradictorie este falsă. **3.** (CHIM., METAL.) Proces invers oxidării, caracterizat prin îndepărtarea oxigenului dintr-un compus oxigenat; prin generalizare, orice reacție în care un atom sau un ion câștigă electroni. **R.** se face cu ajutorul carbonului, oxidului de carbon, al hidrogenului și al unor metale (aluminiu, siliciu etc.). În metalurgie se face **r.** (parțială sau totală) a oxizilor metalici, în scopul obținerii metalului respectiv, a unui aliaj sau a unui oxid inferior. **4.** (MED.) Metodă ortopedică prin care oasele luxate sau fracturate sunt puse la loc. Uneori, prin extensiune, termenul se utilizează și pentru operația de punere la loc a unor organe deplasate (ex. rinichi, intestin).

REDUCTIBIL, -Ă (< fr.) adj. Care poate fi redus, care se poate simplifica.

REDUCTIBILITATE (< fr.) s. f. Însușirea a ceea ce este reductibil.

REDUCTOR, -OARE (< fr.) adj., s. n., s. m. **1.** Adj. Care reduce, care micșorează ceva. **2.** S. n. Mecanism sau aparat care servește la micșorarea unei mărimi (presiune, turație etc.) proprii unui sistem tehnic. ✧ *R. de tensiune* = divizor de tensiune. **3.** S. m. (CHIM.) Reducător.

REDUCȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Faptul de a reduce ceva. **2.** Piesă cu ajutorul căreia se pot racorda țevi de diametre diferite. ✦ Piesă cu ajutorul căreia se asamblează o piesă cu filet interior cu alta cu filet exterior mai mic decât primul.

REDUCȚIONISM (< fr.) s. n. Tendință care constă în explicarea sau interpretarea unor fenomene, structuri sau valori complexe ale realității sau ale cunoașterii prin reducerea lor la concepte, structuri, legi sau configurații mai simple și nespecifice. ✦ Simplificare excesivă.

REDUCȚIUNE (< fr.) s. f. (DR.) Restrângere, prin hotărâre judecătorească, după moartea unei persoane, a liberalităților (donații, legate) făcute de ea cu încălcarea drepturilor moștenitorilor rezervatari, în limitele cotității disponibile, în care putea dispune de averea sa cu titlu gratuit.

REDUNDANȚĂ (REDONDANȚĂ) (< engl., fr.) s. f. **1.** (TELEC.) Mărime care caracterizează o sursă de mesaje și care prezintă excesul de informație transmisă față de strictul necesar; este utilă când excesul de semnale se introduce pentru a se asigura transmisiunea fără erori (în prezența perturbațiilor). **2.** Abundență (inutilă) de cuvinte, de figuri retorice, de imagini pentru exprimarea unei idei care repetă aceeași informație.

REDUPLICA (< lat.) vb. I tranz. A dubla. ✦ (LINGV.) A repeta unul sau mai multe foneme din rădăcina unui cuvânt pentru a da cuvântului o nouă valoare morfologică sau stilistică ori pentru a crea un cuvânt nou.

REDUS, -Ă (< *reduce*) adj. **1.** Micșorat, scăzut, diminuat. **2.** (MAT.; despre egalități sau inegalități) Asupra căreia s-a efectuat operația de reducere. **3.** Lipsit de inteligență, de cultură; mărginit. **4.** (CHIM.; despre substanțe) Care a suferit o reducere. **5.** (FIZ.) *Masă r.* = masă pe care ar trebui să o posede un corp punctiform ales convențional la o anumită distanță față de axa de rotație a unui sistem mobil, astfel ca momentul său de inerție să fie egal cu cel al întregului sistem.

REDUTABIL, -Ă (< fr.) adj. Puternic, de temut; valoros.

REDUTĂ (< fr.) s. f. (MILIT.) Lucrare de campanie, de formă poligonală, construită pentru apărarea circulară. Constituia în sec. 16–19 ultimul punct de sprijin al unei fortificații.

REECHILIBRARE (< *re*[1]- + *echilibrare*) s. f. Revenire la starea de echilibru.

REED [ri:d] **Sir Carol R.** (1906–1976), regizor britanic de film. Reprezentant proeminent al cinematografului european din anii '40-'50 ai sec. 20. Stăpânește un limbaj cinematografic puternic și rafinat pentru a crea filme în care primează atmosfera și portretul psihologic („Idolul prăbușit", „Al treilea om", „Intermediarul"). Ulterior asimilează influențe hollywoodiene („Trapez", „Agonie și extaz"). Premiul Oscar pentru film și regie: 1968 („Oliver!").

REED [ri:d], **John** (1887–1920), ziarist și om politic american. Unul dintre fondatorii Partidului Comunist din S.U.A. (1919). Autor al unor reportaje celebre („Zece zile care au zguduit lumea", evocare a Revoluției din Octombrie la care a participat; „Mexicul răsculat"). A murit în Rusia Sovietică.

REED [ri:d], **Walter** (1851–1902), medic american. Prof. la Muzeul Medical al Armatei. Bacteriolog. A condus o misiune în Cuba pentru a studia febra galbenă. A descoperit că boala este transmisă prin intermediul unei specii de țânțar.

REEDITA (< fr.) vb. I tranz. A publica o lucrare, o operă etc. într-o nouă ediție; a scoate o nouă ediție a operelor unui scriitor. ✦ Fig. A readuce, a repune în discuție, în circulație o concepție, o idee, o

teorie etc.; a repeta, a retrăi un anumit moment.

REEDUCA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A îndrepta o educație greșită; a da o nouă *educație*. **2.** A face ca un convalescent să-și recapete deprinderile fizice și psihice. ✦ A deprinde pe un infirm cu o meserie nouă (pe care o poate exercita, adecvată stării sale).

REEDUCARE (< *reeduca*) s. f. Proces sistematic, integral și nou, de educare menit să compenseze pierderea unor deprinderi în urma unor traume, infirmități, inadaptări sau să combată, să înlăture și să înlocuiască efectele unei educații și adaptări defectuoase și negative.

REELIGIBIL, -Ă (< fr.) adj. Care poate fi ales din nou în aceeași funcție.

REESCONT (< fr., engl.) s. n. Scontarea unor instrumente negociabile de debit pe termen scurt (cambii, bilete la ordin), care au fost scontate de o bancă și care sunt transferate contra unei sume de bani, ajustată cu rata curentă a dobânzii.

REESCONTA (< fr.) vb. I tranz. A efectua un reescont.

REEVALUA (< fr.) vb. I tranz. A evalua din nou pe baze noi.

REEVALUARE (< *reevalua*) s. f. Acțiunea de a reevalua și rezultatul ei. *R. imobilizărilor corporale* = determinarea valorii juste a acestora, ținându-se seama de inflație, utilitatea bunului, starea acestuia și prețul pieței, atunci când valoarea contabilă diferă semnificativ de valoarea justă.

REEVES [ri:vz], **Keanu** (n. 1964), actor american de film. Supervedetă a generației sfârșitului de mileniu, apreciată pentru ambiguitatea și misterul personajelor interpretate („Un Idahoo doar al meu", „Micul Buddha", seria „Matrix").

REEXAMINA (< *re*[1]- + *examina*) vb. I tranz. A supune încă o dată la examen (un student) sau la control (un bolnav). ✦ P. ext. A restudia, a cerceta din nou.

REEXAMINARE (< *reexamina*) s. f. Faptul de a reexamina. ✦ (DR.) O nouă examinare a litigiului arbitral de către organul care a pronunțat hotărârea, după desființarea ei de către același organ, dacă părțile, deși legal citate, nu s-au prezentat la arbitrare ori ele prezintă acte noi de natură să ducă la schimbarea soluției.

REEXPORT (< *re*[1]- + *export*) s. n. Exportare a unor mărfuri importate (fără a le supune vreunei prelucrări).

REEXPORTA (< fr.) vb. I tranz. A face un reexport.

REFACE (< *re*[1]- + *face*, după fr. *refaire*) vb. I tranz. **1.** A face din nou; a repara; *p. ext.* a transforma, a modifica, a schimba. ✦ Refl. (Despre țesuturi) A se regenera. ✦ Tranz. și refl. Fig. (Despre ființe) A (se) întrema, a (se) restabili (după o boală), a (se) însănătoși. **2.** A reconstrui.

REFACERE (< *reface*) s. f. Acțiunea de a (se) reface. ✦ Operație prin care o unitate militară este retrasă din luptă pentru odihnă și reaprovizionare cu efective și armament.

REFACȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Reducere a taxelor vamale pentru mărfurile care au suferit de pe urma transportului pe mare, micșorându-și astfel valoarea. **2.** *Refacția căii* = înlocuirea elementelor componente ale unei căi ferate ca urmare a uzurii sau scăderii siguranței în funcționare.

REFEC (< *refeca*) s. n. Cusătură manuală dublă, cu îndoirea rezervei lăsate, folosită la asamblarea detaliilor de lenjerie. ✧ Expr. *A lua* (pe cineva) *la refec* = a cerceta, a cere socoteală.

REFECA vb. I tranz. A coase un refec.

REFECTORIU (< lat., fr.) s. n. Sală de mese, sufragerie comună într-o mănăstire, într-un internat etc.

REFERAT (< germ.) s. n. Dare de seamă, scrisă sau orală, asupra unei activități. ✦ Apreciere critică asupra unei lucrări științifice, a unei cărți, a unui studiu etc. ✦ Scurt raport făcut pe marginea unui act, a unei cereri etc. (în care se propune o rezoluție).

REFERENDAR (< lat. *referendarius*) s.m. Demnitar la Curtea franceză însărcinat cu prezentarea și urmărirea cererilor referitoare la titlurile de noblețe, la dispensele de vârstă etc.

REFERENDUM (< fr.; {s} lat. *[ad] referendum* „spre a fi supus [adunării]") s. n. (DR.) Consultare a cetățenilor, care trebuie să răspundă, prin „da" sau „nu", asupra unui proiect de lege de o deosebită importanță sau asupra altor probleme de stat. Opțional rezultatul **r.** poate figura în Constituția unui stat. Primul **r.** pentru ratificarea unei Constituții s-a desfășurat în Massachusetts S.U.A. (1778). În Europa un **r.** pentru ratificarea unor legi s-a ținut în cantonul elvețian Sankt Gallen (1831). Primul **r.** (plebiscit) ținut în România (10/22–14/26 mai 1864), prin care a fost sancționată o nouă Constituție (*Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris*) și o nouă lege electorală.

REFERENT, -Ă (< germ.) s. m. și f. Specialist al unei instituții care dă îndrumări și informații într-un anumit domeniu. ✦ Persoană care face un referat.

REFERENȚIAL (< fr.) s. n. Sistem de referință.

REFERI (< germ., fr.) vb. IV. **1.** Intranz. A face un referat; a relata, a raporta. **2.** Refl. A se raporta (la cineva sau la ceva); a viza (ceva sau pe cineva).

REFERINȚĂ (< germ., fr.) s. f. **1.** Relație pe care o dă cineva în legătură cu o persoană. ✦ Informație, explicație, lămurire. **2.** (MAT., FIZ.) *Sistem de r.* = ansamblu de elemente geometrice (puncte, linii, suprafețe) sau de corpuri imobile unul față de celelalte, la care se raportează poziția punctelor unei figuri sau ale unui corp; referențial. V. *inerțial, neinerțial.*

REFERIRE (< *referi*) s. f. Faptul de a (se) referi. ✧ Loc. *Cu referire la...* = în legătură cu..., referitor la...

REFERITOR, -OARE (< *referiri*) adj. Care se raportează la..., care este în legătură cu...; privitor la...

REFLECTA (< fr., lat., germ.) vb. I 1. (FIZ.) Tranz. (Despre medii) A produce reflexia luminii incidente, a sunetelor, a fasciculelor corpusculare etc. ✦ Refl. (Despre unde, radiații luminoase, particule etc.) A suferi fenomenul de reflexie. **2.** Tranz. și refl. Fig. A (se) oglindi. **3.** Intranz. A gândi profund; a medita, a cugeta.

REFLECTANT, -Ă (< *reflecta*) adj. (Despre corpuri) A cărui suprafață reflectă lumina, sunetele etc.; reflectorizant.

REFLECTARE (< *reflecta*) s. f. Acțiunea de a reflecta.

REFLECTĂTOR, -OARE (< *reflecta*) adj. Care se referă la reflexie (ex. putere reflectătoare); reflectant, reflectorizant.

REFLECTOMETRU (< fr., germ.; {s} lat. *reflectere* „a întoarce" + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument pentru determinarea puterii reflectătoare a suprafeței corpurilor, utilizat mai ales în industria hârtiei.

REFLECTOR (< fr. {i}; {s} lat. *reflectere* „a întoarce") s. n. (FIZ., TEHN.) **1.** Dispozitiv al unui corp de iluminat sau al unui proiector, care servește la modificarea repartiției spațiale a fluxului luminos emis de o sursă de lumină și care se bazează pe fenomenul de reflexie (regulată sau difuză) sau pe fenomenul de reflexie totală. După construcție, r. pot fi: cu oglinzi concave (de obicei paraboloidale, utilizate în proiectoare), cu prisme simple sau cu reflexie totală (la proiectoarele cu deschidere foarte mare), emailate sau de sticlă difuzantă (utilizate la corpurile de iluminat) etc. **R.** se folosesc în construcția unor instrumente optice, în tehnica iluminatului, în tehnica militară, în teatru și în cinematografie etc. **2.** Piesă care înconjură zona activă a unui *reactor nuclear,* având rolul de a evita scăpările de neutroni prin reflectarea lor difuză spre interiorul zonei active. Se confecționează din materiale dense, care însă sunt slab absorbante pentru neutroni (ex. grafit).

REFLECTORIZANT, -Ă (< *reflector*) adj. Care reflectă, reflectant. ✧ *Placă r.* = strat alcătuit din numeroase bile mici de sticlă înglobate într-un material plastic transparent și colorat; reflectă bine lumina incidentă, îndeosebi pe cea care vine normal; se utilizează în semnalizarea rutieră.

REFLECȚIE (< lat., fr., germ.) s. f. **1.** Meditare, cugetare, gândire. **2.** (FILOZ.; la Locke, Leibniz ș.a.) Cunoaștere a proceselor care se petrec înlăuntrul conștiinței, întoarcere a gândirii (a conștiinței) asupra ei înșăși.

REFLEX, -Ă (< lat., fr., germ.) adj., s. n. **I. 1.** Adj. Produs în mod spontan, independent de voință. **2.** S. n. (BIOL.) Reacție (motorie, secretorie etc.) adecvată și constantă a organismului animal sau uman la o modificare a mediului extern sau intern și care constă într-un răspuns imediat și involuntar al organismului la o excitație particulară (ex. **r.** pupilar, **r.** salivar); reprezintă un act fundamental al sistemului nervos, prin care se reglează relațiile dintre organism și mediu, precum și cele dintre diferitele părți ale organismului. Mecanismul unui **r.** se realizează pe calea *arcului reflex.* **R.** se pot manifesta prin reacții motorii (mișcări musculare) sau prin reacții vegetative (vasculare, secretorii ș.a.). **R.** a fost conceput de Descartes, denumit de anatomistul englez Th. Willis (1664) și experimentat inițial de R. Whytt (1782). Noțiunea de **r.** a fost extinsă și la activitatea superioară a sistemului nervos central de fiziologul rus I.M. Secenov (1863). ✧ *R. condiționat* = r. dobândit în cursul vieții, în urma asocierii repetate a unui excitant oarecare cu un excitant care provoacă un **r.** înnăscut (ex. salivația la auzul unui sunet care precede administrarea hranei). A fost descoperit în 1897 și studiat sistematic de *I.P. Pavlov. R. necondiționat* = reflex înnăscut. **3.** Adj. (Despre un fenomen fiziologic) care are natura unui **r. (I 2),** care se bazează pe reflexe. **II.** S. n. Lucire, strălucire. ✦ Oglindire, reflectare.

REFLEXIE (< lat., fr., germ.) s. f. (FIZ.) Fenomen de reîntoarcere a undelor electromagnetice (inclusiv a luminii, a sunetului, a radiațiilor corpusculare etc.) în mediul din care au venit atunci când cad pe suprafața altui mediu. Datorită **r.** luminoase se pot vedea obiectele care nu emit lumină. ✧ *R. totală* = **r.** pe care o suferă radiațiile electromagnetice (inclusiv luminoase) care vin dintr-un mediu mai dens pe suprafața unui mediu mai puțin dens, sub un unghi de incidență superior unei anumite limite, caracteristică fiecărei perechi de medii; în cel de-al doilea mediu, deși este și el transparent, nu pătrunde nici o fracțiune a energiei radiațiilor electromagnetice (inclusiv luminoase).

REFLEXIV, -Ă (< fr., lat., germ.) adj. **1.** Propriu reflecției, gândirii introspective; meditativ. **2.** *Pronume r.* = pronume care ține locul numelui unui obiect asupra căruia se exercită direct sau indirect acțiunea verbului și care e identic cu subiectul verbului. *Verb r.* = verb însoțit de pronume **r.** *Diateză r.* = diateză în care subiectul e în același timp autorul și obiectul acțiunii. ✦ (Substantivat, n.) Diateza reflexivă. **3.** (MAT.) *Relație r.* = relație care are proprietatea de reflexivitate.

REFLEXIVITATE (< fr.) s. f. **1.** (Rar) Înclinare spre meditație. **2.** (MAT.) Proprietate a unei relații de a avea loc întotdeauna între un element și el însuși.

REFLEXOGEN (< fr.) adj. Care poate produce reflexe **(1).**

REFLEXOLOGIE (< fr.) Disciplină care se ocupă cu studiul reflexelor. A fost creată în 1921 de *V.M. Behterev;* termenul a fost aplicat și teoriei lui I.P. Pavlov. Numită și *psihologie obiectivă,* deoarece reduce toate fenomenele psihice la reflexe condiționate. Ea a influențat decisiv *behaviorismul.*

REFLEXOTERAPIE (< fr.) s. f. Metodă de tratament care constă în provocarea de reacții reflexe la distanță de regiunea bolnavă (prin cauterizare, excitații, anestezie locală etc.).

REFLUX (< fr.) s. n. **1.** Fază de coborâre a nivelului apelor mărilor și oceanelor în cadrul fenomenului de maree, ca urmare a mișcării de rotație a Pământului și a atracției exercitată de Lună și de Soare. V. *flux.* ✦ Fig. Mișcare de retragere, descreștere. **R.** *gastric (gastroesofagian),* regurgitare a conținutului acid al stomacului în esofag, provocată de o incontinență a sfincterului inferior al esofagului. Survine de obicei după masă și provoacă o senzație de arsură în capul pieptului. **2.** (CHIM.) Lichid rezultat prin condensarea vaporilor obținuți la rectificare și care este reintrodus în aparatul din care provine.

REFORMA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A scoate din folosință unele bunuri uzate (socotite a fi inutilizabile). **2.** A declara o persoană inaptă pentru serviciul militar și a o scoate din evidențele armatei. **3.** A schimba (în bine); a îndrepta, a îmbunătăți (o situație, o concepție etc.).

REFORMA, mișcare religioasă de la începutul sec. 16 în Germania, răspândită în cea mai mare parte a Europei. Afirmând principiul mântuirii prin credință, ideologii **R.** au respins rolul decisiv atribuit Bisericii prin administrarea „tainelor", au declarat „Biblia" singurul izvor al adevărurilor credinței, au combătut abuzurile Bisericii romano-catolice, au cerut secularizarea averilor clerului, au militat pentru introducerea limbilor naționale în serviciile de cult, traducând „Biblia". Inițiată de *M. Luther.* Precursori: *J. Wycliffe* în Anglia (în sec. 14) și *J. Hus* în Cehia (la începutul sec. 15). În urma **R.**, puterea și autoritatea Bisericii catolice au fost zdruncinate și au apărut bisericile protestante, care vor ajunge să domine N Europei. Data considerată a marca începutul **R.** este anul 1517, când Martin Luther a afișat cele 95 de teze ale sale pe ușa catedralei din Wittenberg. În Anglia, Henric VIII întemeiază în 1534 Biserica anglicană, rădăcinile acestui gest fiind mai degrabă politice decât religioase, iar motivul invocat fiind refuzul papei de a-i acorda un divorț suveranului englez. Spania și Italia au rămas rezistente la protestantism, devenind centre ale *Contrareformei.* V. *protestantism.*

REFORMARE (< *reforma*) s. f. Acțiunea de a reforma. ✦ (CHIM.) Proces de transformare a benzinelor medii și grele în benzine cu cifre

octanice mari sau în concentrate de hidrocarburi aromatice. **R.** poate fi termică sau catalitică. V. și *aromatizare.*

REFORMAT, -Ă (< *reforma*) adj. **1.** (Despre bunuri) Scos din uz ca inutilizabil. **2.** (Despre militari) Scos din serviciul sau din evidența armatei (ca necorespunzător din punct de vedere fizic sau al sănătății). **3.** Care ține de cultul religios protestant. ✦ (Substantivat) Persoană de confesiune creștină protestantă; protestant, calvin.

REFORMATOR, -OARE (< fr., lat.) adj., s. m. și f. (Persoană) care aduce reforme, care reînnoiește; propagator de reforme.

REFORMĂ (< fr.) s. f. **1.** Transformare politică, economică, socială cu caracter limitat sau de structură, făcută cu scopul de a se realiza un progres. ✧ *R. agrară* v. *agrar. R. bănească* (sau *monetară*) = reorganizare a sistemului monetar al unei țări determinată, de obicei, de deprecierea puternică a monedei naționale, ca urmare a perturbărilor din sistemul economic național. Este o măsură care se ia în cazuri extreme (în România **r.** monetare: 16 aug. 1947 și 26 ian. 1952). *R. religioasă* = orice încercare de a readuce comunitatea religioasă la ceea ce este considerat a fi esența ei, deformată în timp. **2.** Totalitatea obiectelor reformate **(1).**

REFORMISM (< fr.) s. n. Tendință specifică partidelor politice de sorginte marxistă, care vizează modificarea doctrinei prin luarea în considerare a schimbărilor survenite în societate după dispariția lui Marx.

REFORMIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care preconizează, care susține reformismul, care se face în spiritul reformismului. **2.** S. m. și f. Adept al reformismului.

REFRACTA (< fr.; {s} lat. *refractum* „frânt") vb. I **1.** Intranz. și refl. (Despre unde, raze de lumină, particule etc.) A suferi fenomenul refracției. **2.** Tranz. (Despre medii) A produce fenomenul refracției.

REFRACTAR, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** (Despre minerale, roci, materiale de construcție, diverse produse etc.) Care rezistă la temperaturi înalte fără să-și schimbe structura, compoziția și caracteristicile (ex. cărămidă **r.** pentru căptușirea focarelor, șamota pentru căptușirea cuptoarelor metalurgice etc.). **2.** Fig. (Despre oameni, despre firea acestora etc.) Care refuză să se supună la ceva, care se împotrivește.

REFRACTOMETRIE (< fr. {i}) s. f. Ansamblul procedeelor utilizate pentru determinarea indicilor de refracție ai substanțelor și pentru studierea altor proprietăți legate de valorile acestor indici.

REFRACTOMETRU (< fr. {i}; {s} fr. *réfraction* „refracție" + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument optic pentru determinarea indicilor de refracție ai substanțelor.

REFRACTOR (< fr., germ.) s. n. **1.** (FIZ.) Dispozitiv optic care schimbă direcția unui fascicul de lumină prin fenomenul de refracție. **2.** (ASTR.; rar) Denumire dată uneori lunetei astronomice.

REFRACȚIE (< fr., lat.) s. f. Fenomen de modificare a direcției de propagare a unei unde (ex. undă mecanică, electromagnetică etc.) sau a direcției de mișcare a unui corpuscul rapid (ex. foton, electron etc.) atunci când traversează suprafața de separare a două medii; **r.** explică mersul radiațiilor luminoase (și, în general, electromagnetice) în lentile, prisme optice etc. ✧ *Indice de r.* v. *indice. Dublă r.* = dedublare, prin **r.**, a radiațiilor luminoase care pătrund într-un mediu anizotrop din punct de vedere optic. V. *birefringență. R. astronomică* = curbarea treptată a radiațiilor luminoase care vin de la aștri, prin **r.** lor în straturile atmosferice a căror densitate crește pe măsura apropierii de sol; are drept rezultat înălțarea poziției aparente a aștrilor față de orizont.

REFREN (< fr.) s. n. **1.** Cuvânt, vers sau grup de versuri care se repetă după una sau mai multe strofe, cu scopul de a sublinia prin repetiție o idee poetică. **2.** Frază muzicală care se repetă după fiecare cuplet al unui cântec. ✦ Temă principală a rondoului, care se repetă după fiecare cuplet (episod). **3.** Cuvânt, frază, expresie care se repetă stereotip.

REFRIGERA (< fr., lat.) vb. I tranz., intranz și refl. A (se) răci un produs până la o temperatură apropiată de punctul de înghețare, la care este încetinită dezvoltarea microorganismelor, pentru a putea păstra produsul în stare naturală un anumit timp, în funcție de structura țesuturilor. **R.** cărnii de bovine se face la temperatura de –3°C și –5°C pentru cea de porc etc.

REFRIGERATOR (< fr.) s. n. Aparat sau instalație folosită pentru obținerea temperaturilor scăzute, în general cu ajutorul energiei electrice.

REFRIGERAȚIE (< fr.) s. f. Metodă chirurgicală care constă în răcirea, în scop anestezic sau terapeutic, a unui membru, a unui segment de membru sau a unei porțiuni limitate de tegument.

REFRIGERENT, -Ă (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. *Agent r.* = agent termic care contribuie la răcirea unui mediu până la o anumită temperatură, eventual egală sau mai joasă decât cea ambiantă. **2.** S. n. Schimbător de căldură, confecționat din sticlă sau din metal, folosit în lucrările de laborator pentru condensarea vaporilor rezultați la distilare.

REFRINGENT, -Ă (< fr.) adj. (Despre medii transparente) Care refractă lumina.

REFRINGENȚĂ (< fr.) s. f. **1.** Proprietate a mediilor transparente de a fi refringente. **2.** Mărime caracteristică mediilor transparente, izotrope din punct de vedere optic (care nu prezintă birefringență), egală cu diferența dintre indicele de refracție absolut al mediului respectiv și unitate.

REFUGIA (< fr.) vb. I refl. A se retrage dintr-un teritoriu ocupat, a se pune la adăpost de un pericol, a fugi de o urmărire. ✦ Fig. A se retrage într-un loc liniștit, ferit de zgomot.

REFUGIAT, -Ă (< *refugia*) adj., s. m. și f. Persoană care a fost nevoită să-și părăsească patria din diferite motive. Spre sfârșitul sec. 19, când frontierele naționale au devenit fixe și închise, iar numărul de refugiați a crescut, a fost necesară ajutorarea lor prin acțiuni speciale. În 1921, F. Nansen, a creat pașaportul Societății Națiunilor („pașaportul Nansen") care să le permită **r.** să se deplaseze liber dincolo de granițe. În acea vreme, statutul de **r.** era acordat numai celor care erau siliți să-și părăsească patria împotriva voinței lor și își căutau azil în altă țară. În 1938, definiția a fost lărgită, incluzând și teama de persecuții din cauza originii etnice, religiei, naționalității, apartenenței la un anumit grup sau opiniilor politice. Ulterior, apărând și alte criterii, în categoria **r.** au fost și cei nevoiți să-și părăsească căminul în propria țară (cum s-a întâmplat cu numeroase familii de români care au părăsit Transilvania de NV ocupată vremelnic de unguri, după Dictatul de la Viena). Statutul de **r.** încetează când emigrantul se stabilește în altă parte sau se reîntoarce acasă. În prezent cei mai mulți **r.** (peste 5 mii.) sunt în Africa, dar conflictele din fosta

Iugoslavie și din alte locuri din Europa de după Războiul rece au dus și ele la creșterea numărului de **r.** ✧ *R. politic* = persoană care cere azil politic într-o țară străină. În 1950 a fost creat Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite în cadrul O.N.U. cu obiectivul de a realiza protecția refugiaților politici, iar în 1951 O.N.U. a definit clar statutul de r. într-o convenție semnată de membrii ei. Potrivit acesteia **r.** din cauze politice nu pot fi repatriați cu forța.

REFUGIU (< fr., lat.) s. n. **1.** Faptul de a se refugia; perioadă petrecută într-un loc ca refugiat. **2.** Loc de adăpostire în caz de pericol; adăpost, azil. ✦ Fig. Consolare, mângâiere. ✦ Platformă având înălțimea unui trotuar, amenajată în partea carosabilă a căilor de circulație cu trafic intens sau în mijlocul unor piețe, pentru a ușura traversările de către pietoni, urcarea sau coborârea din vehiculele de transport în comun etc. ✧ *R. glaciar*, arie cu condiții climatice mai blânde, unde și-au găsit adăpost diverse specii de plante și animale în timpul glaciației cuaternare, de unde au revenit și au repopulat zona temperată odată cu încălzirea climatică din Holocen. *R. ornitologic*, arie de mici dimensiuni, care permite buna desfășurare a vieții păsărilor, în special a celor migratoare. De obicei sunt locuri de popas, de adăpost sau de cuibărit, unele ocrotind colonii mari, fie ale anumitor specii de păsări ca pelicani, egrete, călifari, fie mixte; în prezent acestea sunt în mare măsură incluse în arii de protecție specială avifaunistică sau în situri Ramsar. *R. turistic*, construcție simplă, cu grad redus de confort, din masive muntoase cu trasee lungi și dificile. Oferă turiștilor posibilități de adăpost în caz de intemperii sau atunci când nu pot ajunge la timp până la o cabană.

REFULA (< fr.) vb. I tranz. **1.** (În psihanaliză) A menține în afara câmpului conștiinței anumite impulsuri, emoții, idei, sentimente, amintiri. **2.** (TEHN.) A deplasa un fluid într-o conductă prin împingere cu ajutorul unei pompe. **3.** A prelucra la cald sau la rece piesele de metal prin batere cu ciocanul sau prin presare, în scopul măririi unor dimensiuni transversale ale acestora (ex. fasonarea și prelucrarea capetelor de bielă).

REFULARE (< *refula*) s. f. Acțiunea de a refula. ✦ (În psihanaliză, la S. Freud) Noțiune desemnând mecanismul inconștient de apărare a eului prin care conținuturile psihice inacceptabile sunt reprimate, menținute în afara conștiinței. În *refulare primală* sunt blocate impulsurile inconștiente, instinctuale; în *refularea primară* sunt blocate informațiile anxiogene intrate deja în conștiință; în *refularea secundară* sunt blocate conținuturile rămase în conștiință în urma *refulării secundare*.

REFUTABIL, -Ă (< fr.) adj. (Livr.) Care poate fi combătut cu argumente puternice.

REFUZ (< fr.) s. n. **1.** Faptul de a refuza; respingere, neacceptare. ✧ Expr. *Până la refuz* = atât (de mult, de plin) încât nu se mai poate adăuga nimic. **2.** (TEHN.) Produsul rămas pe site sau pe ciururi în cursul unei operații de cernere, de sortare sau de clasare. **3.** Deficiență în funcționarea unui sistem tehnic. **4.** (METAL.) Defect de turnare care constă în producerea unor goluri rezultate din umplerea incompletă a formei cu metal topit. **5.** (CONSTR.) *Refuzul pilotului* = fază finală în baterea unui pilot[2], când acesta nu mai pătrunde sensibil în pământ; continuarea baterii după această fază poate produce deformarea pilotului.

REFUZA (< fr.) vb. I tranz. A nu accepta, a nu primi, a respinge (ceva sau pe cineva). ✦ A nu acorda, a nu da ceva ce ți se cere; a nu consimți la ceva. ✦ (Construit cu dativul; de obicei în forma negativă) A renunța la ceva, a se priva de ceva.

REG (cuv. arab, *ruqq*) s. n. Teren în cuprinsul deșerturilor, care ocupă în general porțiunile mai coborâte ale reliefului, acoperit cu pietrișuri și nisipuri grosiere provenite din zona hamadelor.

REGAL, -Ă (< fr., it., lat.) adj., s. n. **1.** Adj. Care aparține unui rege, privitor la un rege, regesc; *p. ext.* maiestuos; luxos. **2.** Banchet, ospăț bogat. ✦ Plăcere deosebită; eveniment care încântă, desfată. **3.** Adj. *Apă r.* v. *apă*.

REGALĂ (< fr., it.) s. f. Vechi instrument muzical de suflat, asemănător cu orga dar mai mic decât aceasta. ✦ Unul dintre registrele orgii.

REGALISM (< *regal*, după fr. *royalisme*) s. n. Concepție politică ce susține monarhia ca formă de guvernământ; atașament față de monarhie sau față de rege; atitudine de susținere a regalității.

REGALIST, -Ă (< *regal*, după fr. *royaliste*) s. m. și f. Partizan, adept al regelui, al regalității; monarhist.

REGALITATE (< lat.) s. f. Formă de guvernământ în care statul este condus de un rege; monarhie.

REGAT (< *rege*) s. n. Stat al cărui șef este regele; monarhie. ✧ *Vechiul Regat* = nume dat, după Primul Război Mondial, terit. României de dinaintea acestui război, cuprinzând Țara Românească, Moldova și Dobrogea.

REGATĂ (< it.) s. f. Denumire dată unei competiții sportive nautice (caiac, canoe, canotaj, iahting) în ansamblul ei tehnic (probe, zile). Cele mai vechi **r.** au avut loc la Veneția în 1315. ✦ Probă în competițiile de iahting, care are mai multe etape în cadrul aceluiași program.

REGATUL UNIT AL MARII BRITANII ȘI IRLANDEI DE NORD, v. **Marea Britanie.**

REGĂSI (< *re*[1]- + *găsi*, după fr. *retrouver*) vb. IV **1.** Tranz. A găsi din nou pe cineva sau ceva. ✦ Refl. A se afla din nou în aceeași situație, în același loc. **2.** Refl. Fig. A se reculege, a-și recăpăta liniștea, echilibrul sufletesc.

REGĂȚEAN, -Ă (< *regat*) s. m. și f. (La pl.) Nume dat, după Primul Război Mondial, locuitorilor Vechiului Regat; (la sg.) locuitor al Vechiului Regat.

REGE (< lat.) s. m. **1.** Suveranul unui regat. **2.** Fig. Cel care are poziția cea mai însemnată într-un domeniu oarecare, într-o colectivitate, prin importanță, competență etc. Piesă de șah care se poate muta în toate direcțiile pe tabla de șah, într-un câmp vecin neatacat de o piesă adversă. ✦ Numele unei cărți de joc; popă, rigă.

REGENCY (< cuv. engl.), subst. Stil în artele decorative și arhitectura britanică, în timpul domniei lui George IV (1820–1830), combinând elemente neoclasice cu influențe orientale. Promovat mai ales prin lucrările lui J. Nash.

REGENER [regənər], **Erich Rudolph Alexander** (1881–1955), fizician german. Prof. la Stuttgart. Preocupări în fizica atomică; a determinat sarcina electrică elementară (1909). În fizica stratosferei a folosit baloane-sondă, studiind razele cosmice.

REGENERA (< fr., lat.) vb. I **1.** Refl. (Despre un organism, un organ, un țesut) A se reface, a-și recăpăta integritatea anatomică. **2.** Tranz. Fig. A înnoi, a înviora, a da o viață nouă. **3.** Tranz. A readuce în condiții de

folosire unele produse uzate, prin anumite procedee care le refac parțial sau integral proprietățile inițiale (ex. **r.** uleiurilor, a cauciucului, **r.** catalizatorilor etc.).

REGENERARE (< *regenera*) s. f. Acțiunea de a (se) regenera; refacere, reînnoire. ✦ (BIOL.) Proprietate a unui organism de a-și reface integritatea atunci când aceasta este lezată. **R.** reprezintă o proprietate fundamentală de autoreproducere a materiei vii și are o mare importanță în cicatrizarea rănilor, în chirurgia plastică, precum și în fitotehnie, în horticultură etc. În unele cazuri, organismele pot regenera organe întregi (ex. **r.** membrelor la triton); în alte cazuri, un organism se poate regenera în întregime din părți izolate (ex. **r.** hidrei). Se remarcă faptul că **r.** decurge mai ușor la plante și la nevertebrate, mai greu — la vertebrate. Sin. *restituție* **(4).** (SILVIC.) *R. naturală*, refacere pe cale naturală a pădurii, din lăstari sau puieți.

REGENERATOR, -OARE (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. Care regenerează. **2.** S. n. Sistem tehnic care servește la regenerarea unui material uzat (de exemplu prin purificare).

REGENSBURG [regənsburk], oraș în SE Germaniei (Bavaria), situat pe dr. Dunării, în zona de confl. cu râul Regen, la 105 km NNE de München; 127,2 mii loc. (2003). Port fluvial. Nod rutier și feroviar. Ind. siderurgică, chimică, electrotehnică, constr. de mașini (automobile, motoare), textilă, de prelucr. a lemnului, pielăriei, alim. (zahăr, bere, conserve ș.a.). Tipografie. Centru comercial. Universitate (1962). Monumente: catedrala Sankt Peter (1275–1524), în stil gotic, cu frumoase vitralii, biserica Minoriților (1250–1350), mănăstirea benedictină Sankt Emmeram (sec. 7), Schottenkirche (sec. 12), Ulrichkirche (sec. 13), Primăria (sec. 14–15), castelul Thurn und Taxis (sec. 17), podul de piatră peste Dunăre (1135–1146). Turism. Așezare celtică *(Radasbona)*, apoi fortăreață romană *(Castra Regina,* fondată în anul 179 d.Hr.), devine capitala ducatului Bavaria (530–739), după care este sediul unei episcopii (din 739). Oraș liber imperial (din 1245), iar din 1663 este sediul permanent al Dietei imperiale. În 1810 a intrat în Regatul Bavariei. În Ev. Med. s-a numit *Ratisbona.*

REGENT, -Ă (< fr., lat., germ.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care guvernează o monarhie în timpul minoratului, al bolii sau al absenței suveranului; funcțiile regentului sunt exercitate uneori de către un consiliu de regență. **2.** Adj. (LINGV.; despre propoziții sau părți de vorbire; și subst.) Căreia îi este subordonată una sau mai multe propoziții sau o parte de propoziție. **3.** Diamant celebru de 137 carate montat în Coroana franceză. De origine indiană a fost cumpărat, în 1717, de regentul Philippe II d'Orleans.

REGENȚĂ (Regence) (< fr.) s. f. **1.** (În statele monarhice) *Consiliu de r.* = organ colegial care exercită prerogativele monarhului lipsit de capacitate de exercițiu ori cu capacitatea de exercițiu restrânsă sau în absența acestuia; perioada cât durează această guvernare. În România, Parlamentul a votat (4 ian. 1926), instituirea unui Consiliu de **R.**, format din patriarhul Miron Cristea, președintele Înaltei Curții de Casație și Justiție Gheorghe Buzdugan (din 1 oct. 1929, în urma decesului său, a fost numit Constantin Sărățeanu) și principele Nicolae, fratele principelui Carol, pe timpul minoratului viitorului rege Mihai I. Și-a încetat activitatea la 7 iun. 1930. **2.** (În arhitectura și artele decorative franceze) Stil care face tranziția între stilul Ludovic al XIV-lea și stilul Ludovic al XV-lea, dezvoltat în perioada regenței ducelui Philippe II d'Orléans (1715–1723); se caracterizează prin suplețea, grația și delicatețea elementelor decorative. Constituie o primă fază a *rococoului.* Printre reprezentanții de seamă ai stilului **r.** au fost: arhitectul Robert de Cotte, decoratorii G.M. Oppenordt, Cl. Audrant și ebenistul Ch. Cressent.

REGER [regər], **Max** (pe numele adevărat *Johann Batist Joseph Maximilian R.*) (1873–1916), compozitor, organist, pianist, dirijor și critic muzical german. Prof. univ. la München și Leipzig. Creație amplă, inegală ca valoare, influențată de maeștrii clasicismului. Sinteză între inspirație și meșteșug, între rigoare neoclasică și expresivitate romantică. A abordat toate genurile, mai puțin teatrul muzical, cultivând formele clasice („Variațiuni și fugă pe o temă de Telemann", „Variațiuni pe o temă de Mozart").

REGEȘC, -EASCĂ (< *rege*) adj. Regal[3].

REGEȘTE (< fr.; {s} lat. *regesta* „registru") s. f. pl. Nume dat în Ev. Med. registrelor în care erau trecute, în ordine cronologică, actele, documentele etc. emanate de la aceeași cancelarie și de la aceeași persoană și care intercalau indicații, note explicative și chiar extrase din cronici.

REGGAE [rege] (cuv. engl.) subst. Gen muzical originar din Jamaica, provenind din muzica ska care se dezvoltă în anii 1970–1980. Popularitate mondială datorată lui Bob Marley, Jimmy Cliff și Peter Tosh.

REGGE, Tulio Eugenio (n. 1931), fizician italian. Lucrări de fizica particulelor elementare și teoria câmpului. A asociat particulelor elementare conceptul de momente cinetice complexe.

REGGIANI, Mauro (1897–1980), pictor italian. După un debut în spiritul figurativului tradițional, călătorește la Paris (1926 și 1930), de unde aduce, printre primii artiști din țara sa, influențele picturii lui Kandinsky și Mondrian. A fost printre

Regensburg. Podul peste Dunăre și catedrala Sankt Peter

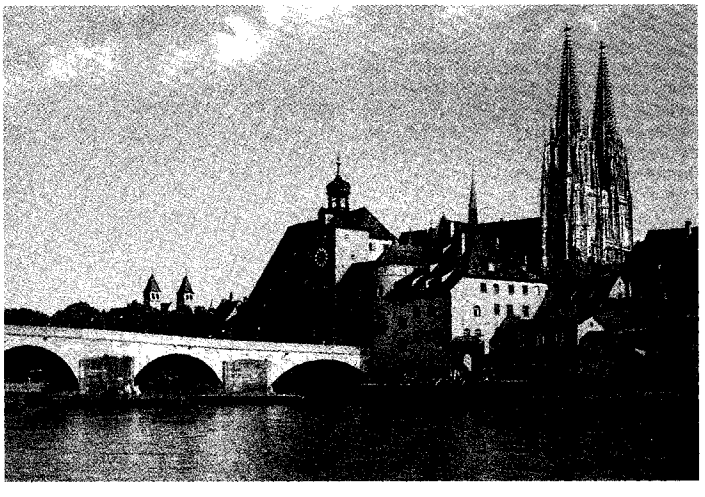

semnatarii celui dintâi manifest abstracționist italian (1934).

REGGIO DI CALABRIA, oraș în extremitatea de S a Italiei (Calabria), port la str. Messina, situat la 325 km SSE de Napoli; 180,3 mii loc. (2003). Nod de comunicații. Aeroportul Santa Eufemia. Ind. siderurgică, a constr. de mașini (vagoane de c.f.), chimico-farmaceutică, electrotehnică, de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă; produse cosmetice (parfumuri, săpunuri) și alim. (ulei de măsline ș.a.). Stațiune balneară. Turism. Universitate. Muzeu național de arheologie, cu colecții de sculpturi și ceramică grecești și romane. Pinacotecă. Catedrală în stil bizantin, reconstruită după cutremurul din 1908; castel aragonez (sec. 15). Fondat de coloniști greci în anul 723 î.Hr. cu numele *Rhégion,* apoi capturat și stăpânit de Dionysius I cel Tânăr, tiranul Syracusei (387–351 î.Hr.) și de romani în 270 î.Hr. *(civitas foederata).* Municipiu roman în 89 î.Hr. *(Regium Iulium).* Ocupat succesiv de vizigoți, ostrogoți și bizantini (când a devenit un înfloritor centru), preluat de arabi (sec. 10), de normanzi (c. 1060) și de aragonezi. Anexat (1443) Regatului de Napoli până în 1860, când a fost cucerit de Garibaldi. De-a lungul istoriei a avut mult de suferit din cauza invadatorilor sarazini și a cutremurelor (de ex. în 1908), fiind în repetate rânduri reconstruit.

REGGIO NELL'EMILIA, oraș în N Italiei (Emilia-Romagna), situat în C. Padului, pe râul Crostolo, la 114 km NNV de Florența; 144,3 mii loc. (2003). Nod de comunicații. Centru comercial. Ind. metalurgică, a constr. de mașini (locomotive, mașini agricole și de transport, motoare pentru avioane), electrotehnică, chimică (îngrășăminte), a mat. de constr. (ciment), textilă, încălțămintei, farmaceutică (medicamente), alim. (vin, brânzeturi/parmezan, conserve, preparate din carne). Muzeu municipal. Galerie de artă. Catedrală (sec. 9, reconstruită în sec. 16); ruinele castelului Canossa (sec. 10); bisericile Madonna della Ghiara (1597–1619), San Prospero (1517) și San Girolamo (sec. 16); Primărie (sec. 15, restaurată în sec. 18), cu turn înalt; palat episcopal (sec. 15–16); palat ducal (sec. 18–19). Fondat de pretorul roman Marcus Aemilius Lepidus în anul 187 î.Hr. cu numele *Regium Lepidi.* Stăpânit succesiv de bizantini, longobarzi și apoi de franci (până în 773); domeniu seniorial al familiei Canossa (sec. 10), a aderat la Liga lombardă în 1168; condus de familiile Este, Gonzaga, Visconti și din nou Este (1290–1859); anexat de Piemont (1859) intră în componența Regatului Italiei în 1860.

REGHIN, municipiu în jud. Mureș, situat în E Pod. Transilvaniei, pe râul Mureș, la confl. cu râul Gurghiu; 36 773 loc. (2005). Stație de c.f. (inaugurată în 1885 și modernizată în 1968). Nod rutier. Centrală electrică și de termoficare. Turnătorie de oțel și fontă. Constr. de mașini, utilaje agricole și de piese de schimb. Combinat de prelucr. a lemnului, în cadrul căruia se produc instrumente muzicale, ambarcațiuni nautice, articole sportive, plăci aglomerate din lemn etc. Fabrici de confecții, de încălțăminte, de lapte praf, bere, sucuri naturale, preparate din carne etc. Parc (6 ha); pădurea Rotundă (30 ha), folosită ca loc de agrement. Muzeu (1960), cu secții de istorie, etnografie și științele naturii (peste 1 500 specii din ornitofauna României și a altor țări). Colecție de ouă încondeiate. Bibliotecă municipală, cu cărți rare și vechi. În perimetrul municipiului au fost descoperite vestigiile mai multor așezări suprapuse datând din Neolitic, Epoca bronzului și din perioada geto-dacă. Totodată, s-a mai descoperit un tezaur monetar roman (peste 600 de piese) și vestigiile unei cetăți de pământ din sec. 8–9. În sec. 12, în **R.** și zonele înconjurătoare au fost colonizați sași. Prima mențiune documentară datează din 1228, cu numele *Regun,* iar apoi ca reședință a unui decanat monahal (1300) și al unui capitlu (1332). Prădată și incendiată de invaziile tătare din anii 1241, 1285, 1393, așezarea s-a refăcut de fiecare dată și a fost înconjurată cu ziduri de apărare. Amintit documentar ca târg *(oppidum)* în 1427, **R.** devine în sec. 16 un important centru meșteșugăresc în care activau numeroase bresle (tăbăcari, cizmari, cojocari, croitori etc.) și comercial, cu vestite târguri anuale. În 1863, **R.** a fost ridicat la rangul de oraș liber, cu drept de a trimite deputați în Dieta Transilvaniei. În 1870, la **R.** a fost instalată o tipografie, iar în 1874 a luat ființă o secție a societății ASTRA, care a jucat un important rol cultural. După 1 dec. 1918, **R.** a cunoscut o dezvoltare însemnată, mai ales în domeniul ind. lemnului și alim. Declarat municipiu la 24 nov. 1994. *Monumente:* biserica evanghelică, începută înainte de anul 1300 ca bazilică romanică și terminată în 1330, cu unele transformări gotice din sec. 16 și 18. Renovată în 1857 (după incendiul din 1848) și restaurată în anii 1929–1930 și 1959–1961. Are un turn înalt de 47 m, prevăzut cu un ceas instalat în sec. 19; biserica de lemn Sf. Nicolae (1725 sau 1744–1748, renovată în 1760, 1857, 1957 și 1982), cu picturi de factură populară în altar și icoane pe tâmplă datând din 1857; biserica romano-catolică (1781), în stilul barocului târziu, a fost repictată în 1968; biserica Sf. Treime, ctitorie din 1805 a lui Petru Maior, terminată în 1811; castel (sec. 15, refăcut în sec. 19), în localit. componentă Apalina, construit în stilul Renașterii, cu elemente baroce, situat într-un parc (15 ha) cu exemplare de frasin american, salcâm japonez, pin, tisă ș.a.

REGHIU 1. Masiv deluros în Subcarpații Vrancei, situat între văile râurilor Milcov (la E) și Zăbala (la V), alcătuit din gresii, șisturi argiloase, marne ș.a. Alt. max.: 867 m (vf. Răchitașu). Acoperit cu păduri de fag. În perimetrul acestui masiv se află rezervația complexă (geologică, paleontologică și floristică) Scruntaru (95 ha), ocrotită din apr. 1973, în cadrul căreia se evidențiază un interesant relief ruiniform, dezvoltat pe gresiile sarmațiene (vârfuri conice, jgheaburi adânci, pereți abrupți etc.), bogate depozite fosilifere (lamelibranhiate, gasteropode) și variate specii de plante, printre care mojdreanul *(Fraxinus ornus),* jugastrul *(Acer campestre),* cătina *(Hippophäe rhamnoides),* iarba fiarelor *(Cynanchum vincetoxicum),* inul sălbatic *(Linum austriacum)* ș.a. **2.** Com. în jud. Vrancea, situată în Subcarpații Vrancei, la poalele dealurilor Reghiu și Răiuț, pe cursul superior al râului Milcov; 2 599 loc. (2005). Zăcăminte de sare gemă și de cărbune brun (neexploatate). Pomicultură. Biserica Pogorârea Duhului Sfânt (ante 1809), în satul Ursoaia.

REGI, două cărți canonice din „Vechiul Testament", tratând istoria regilor de la sfârșitul domniei lui David (965 î.Hr.) și urcarea pe tron a lui Solomon (c. 965 î.Hr.) până la decăderea statului iudeu (586 î.Hr.).

REGICID (< fr.; {s} lat. *regis* „rege" + *-cida* „care ucide") s. n., s. m. (DR.; în statele monarhice) **1.** S. n. Crima de ucidere a monarhului. **2.** S. m. Persoană care săvârșește această crimă.

REGIE (< fr.) s. f. **1.** Inițial simplă funcție administrativă, r. a cuprins, cu timpul, și domeniul de urmărire a disciplinei muncii artistice și tehnice (organizarea și conducerea repetițiilor; dirijarea jocului și a relațiilor actorului în spectacol; alegerea și dispunerea

decorurilor şi efectelor scenice etc.). În acest stadiu, **r.** avea un caracter empiric şi era încredinţată directorului teatrului sau unui actor de frunte (la noi, C. Aristia, C. Caragiale, M. Pascaly, M. Millo). Din deceniul al patrulea al sec. 19, **r.** se aplică cu precădere în domeniul artistic şi e înţeleasă ca un fenomen de artă specific teatrului, care concepe şi iniţiază, potrivit unei viziuni de ansamblu, prealabile, încorporarea scenică a unei idei sau a unui text dramatic. **R.** dispune în acest scop de întreaga sferă a artelor şi de întregul aparat al scenei (actori, dansatori, scenografi, muzicieni, costumieri, tehnicieni, maşinişti, dotarea tehnică, decorativă, arhitectonică etc.). **R.** distribuie acestor factori sarcini artistice corespunzătoare, organizează şi urmăreşte procesul lor de creaţie în vederea închegării finale a spectacolului. Începuturile **r.** moderne pentru spectacolul dramatic se socotesc a fi apărut după 1870, la curtea ducelui George de Meiningen, iar pentru spectacolul de operă la festivalurile muzicale iniţiate de R. Wagner la Bayreuth. Sub imperiul curentului realist critic de la sfârşitul sec. 19, s-au dezvoltat apoi şcolile regizorale veriste şi naturaliste, ale aşa-numitului „teatru liber" (animate de Antoine, Brahm, Stanislavski). Curentele ideologice şi artistice ulterioare au imprimat **r.** noi tendinţe stilistice. Înainte de Primul Război Mondial şi în perioada interbelică, aceste tendinţe au fost iniţiate şi animate de teoreticieni şi de practicieni ai teatrului ca: G. Craig, A. Appia, Lugné Poe, Paul Fort, V.E. Meierhold, E.B. Vahtangov, A.I. Tairov, A.G. Bragaglia, L. Jessner, E. Piscator, A. Artaud, M. Reinhardt, Ch. Dullin etc. După cel de-al Doilea Război Mondial, rolul **r.** ca factor determinant al artei şi imaginii teatrale a crescut şi este ilustrat de animatori ca B. Brecht, J. Vilar, A. Vitez, J. Grotowski, E. Barba, T. Kantor, Julian Beck, Peter Stein, Richard Schechner, Peter Sellers, Robert Wilson, J.L. Barrault, M. Mnouchkine, Peter Brook, G. Strehler, Patrice Chereau, Lev Dodin, Luca Ronconi, Robert Lepage ş.a. În România, la Iaşi în 1864, un Regulament teatral cuprinde un capitol „despre regizori", primul profesionist recunoscut în domeniu fiind A.F. Gattineau, de origine franceză, stabilit în ţară. Începând cu sec. 20 regia, în accepţiunea modernă, este un fenomen puternic şi continuu în teatrul românesc. Cristalizarea noţiunii de şcoală, înfiinţarea învăţământului specializat, definirea **r.** ca artă reuneşte artişti din toate generaţiile. Al. Davila, primul regizor artist domină începutul de sec. Urmează în perioada interbelică personalităţi ca: Ion Sava, Soare Z. Soare, V.I. Popa, G.M. Zamfirescu, Ion Aurel Maican, Ion Şahighian, Marietta Sadova, Camil Petrescu, Haig Acterian, Paul Gusty. După cel de-al Doilea Război Mondial se vor afirma noi personalităţi ca: Sică Alexandrescu, Moni Ghelerter, Al. Finţi, N. Tompa, alături de reprezentanţii mişcărilor de „reteatralizare" şi „teatralizare" a teatrului: Liviu Ciulei, Horea Popescu, Sorana Coroamă-Stanca, Crin Teodorescu, Lucian Pintilie, David Esrig, Radu Penciulescu, Vlad Mugur, Valeriu Moisescu, Dinu Cernescu, Sanda Manu, Ion Cojar, Margareta Niculescu ş.a. Direcţia lor novatoare va fi continuată de Cătălina Buzoianu, Andrei Şerban, Alexa Visarion, Dan Micu, Aureliu Manea, Silviu Purcărete, Cristian Pepino, Mihai Măniuţiu, Al. Dabija, Tompa Gabor, Al. Darie ş.a. Printre tinerii regizori de talent afirmaţi după 1989 se numără: Felix Alexa, Beatrice Grancea, Radu Afrim, Theodora Herghelegiu, Vlad Masaci, Nona Ciobanu, Geanina Cărbunariu, Ana Mărgineanu, Andreea Vălean, Radu Apostol, Radu Berceanu ş.a. Au cunoscut notorietate internaţională prin activitate pe marile scene ale lumii: Liviu Ciulei, Andrei Şerban, Silviu Purcărete, David Esrig, Radu Penciulescu, Margareta Niculescu, Petre Ionescu. **R.** de film presupune deopotrivă conceptul de creaţie cinematografică a viitoarei opere, cât şi coordonarea tuturor compartimentelor care contribuie la transpunerea pe peliculă a acestui concept (imagine, sunet, montaj etc.). Munca de regie începe cu scenariul sau decupajul regizoral, continuă cu alcătuirea echipei, supervizarea operaţiei de casting, alegerea locurilor de filmare, realizarea filmării propriu-zise, supervizarea montajului şi a celorlalte operaţiuni care aparţin etapei de postproducţie. Istoria cinematografului cunoaşte numele unor mari artişti care s-au ilustrat în regia de film: D.W. Griffith, Charles Chaplin, Buster Keaton, Serghei Eisenstein, Vsevolod Pudovkin, Eric von Stroheim, Josef von Sternberg, Ernst Lubitsch, Jean Renoir, Orson Welles, Marcel Carné, René Clair, John Ford, Vittorio De Sica, Luchino Visconti, Federico Fellini, Michelangelo Antonioni, Ingmar Bergman, Luis Buñuel, Andrei Tarkovski, Krzysztof Kiesłowski. Lor li se alătură astăzi creatori de o remarcabilă forţă şi originalitate: Theo Angelopoulos, Bernando Bertolucci, Robert Altman, Otar Iosseliani, Pedro Almodóvar, David Lynch, Lars von Trier, Tim Burton, Wong Kar-wai, Zhang Yimou ş. a. Pionierii regiei româneşti de film (Jean Georgescu, Jean Mihail, Ion Şahighian) au deschis drum câtorva generaţii de realizatori care s-au impus după 1950 prin reprezentanţi de renume naţional şi chiar internaţional: Liviu Ciulei, Victor Iliu, Ion Popescu-Gopo, Iulian Mihu, Malvina Urşianu, Elisabeta Bostan, Sergiu Nicolaescu, Mircea Veroiu, Dan Piţa, Alexandru Tatos, Mircea Daneliuc, Stere Gulea ş. a. În ultimii ani asistăm la afirmarea unor talente tinere (Cristi Puiu, Cristian Mungiu, Cătălin Mitulescu), semne ale unei înnoiri în regia de film din România. **2.** (EC.) Formă de organizare a unei întreprinderi având ca obiect exploatarea de bunuri ale statului sau valorificarea unor drepturi ale acestuia (ex. perceperea unor impozite directe), caracterizată prin personalitate juridică proprie şi gestiune separată de a statului, dar legată într-o măsură mai mare sau mai mică de bugetul statului, prin rezultatele financiare; *p. ext.* administraţia, personalul, sediul unei asemenea întreprinderi. **3.** Sistem de executare a unei lucrări sau de exploatare a unui bun public sau particular de către un administrator care urmează să justifice conturile faţă de organele superioare sau faţă de proprietar. ✧ *Cheltuieli de r.* = totalitatea acelor cheltuieli ale unei unităţi economice care privesc, într-o măsură sau alta, asigurarea mai multor activităţi, neputându-se preciza în ce măsură sunt legate de un anumit produs sau de o anumită lucrare, şi care se includ în costuri după anumite criterii convenţionale (ex. cheltuielile administrative şi de conducere). *Construcţii, lucrări de montaj, reparaţii capitale* etc., *executate în regie (proprie)* = operaţii pe care beneficiarul le face cu aparatul său propriu de producţie sau cu o subunitate proprie specializată, folosind mijloace existente ori achiziţionate special în acest scop şi pe care le asimilează producţiei marfă prin facturarea lor ca investiţii sau ca reparaţii capitale pe seama fondurilor sociale destinate în acest scop.

REGIFUGIU (< lat. *regifugium*) s.n. Sărbătoare romană care se celebra în amintirea alungării regilor din vechea Romă.

REGIM (< fr.) s. n. **1.** (FIZ., TEHN.) Ansamblu de structuri sau de evoluții ale unui sistem fizic sau tehnic, determinat, într-un interval de timp limitat, de anumite condiții externe invariabile. Evoluția în timp a unui sistem fizic sau tehnic este caracterizată printr-o succesiune de **r.**, care constituie serviciul sistemului respectiv. După modul de variație în timp al mărimilor caracteristice ale sistemului, **r.** poate fi: *static,* dacă nici una dintre mărimile lui de stare nu variază în timp și nu au loc transferuri sau transformări de energie; *staționar,* dacă mărimile de stare ale sistemului nu variază în timp, dar au loc transferuri sau transformări de energie; *permanent,* dacă mărimile de stare ale sistemului variază periodic în timp; *nestaționar,* dacă mărimile de stare variază în timp, și *tranzitoriu,* dacă cel puțin o mărime de stare variază în timp, ca urmare a trecerii sistemului dintr-un regim static, staționar sau permanent într-alt regim static, staționar sau permanent. — *R. deformant,* regim periodic de funcționare a rețelelor electrice de curent alternativ în care există curenți sau tensiuni care nu variază sinusoidal în timp. Apare fie datorită elementelor de circuit nelineare (redresoare, bobine cu miez feromagnetic saturat etc.), fie datorită faptului că tensiunile de alimentare nu sunt riguros sinusoidale. **2.** (TEHN.) Ansamblu de condiții externe invariabile, care, pentru un anumit interval de timp, determină dispoziția, funcționarea sau modul de utilizare a unor sisteme tehnice (mașini, aparate, instalații, clădiri etc.). Condițiile externe pot fi: a) valorile anumitor mărimi funcționale caracteristice (cuplu, putere, viteză, presiune, temperatură, tensiune electrică etc.), în cazul *r. de funcționare,* sau b) valorile mărimilor ce caracterizează fie condițiile în care este utilizat un sistem tehnic, fie condițiile în care se efectuează un proces tehnic, în cazul *r. de utilizare.* Din punctul de vedere al condițiilor generale, *r. de f.* al unui sistem tehnic poate fi: *nominal,* când este corespunzător condițiilor pentru care a fost construit, *uzual* și *accidental,* când este provocat de defecte interne sau de cauze exterioare. Din punctul de vedere al sarcinii, se deosebesc *r. de subsarcină, de plină sarcină,* adică de mers în sarcină nominală, și *de suprasarcină.* Pentru motoarele termice se definește și *r. economic* (**r.** în care motorul funcționează cu consum minim de combustibil). **3.** (HIDROTEHN.) *Regim hidrologic,* regim definit de ansamblul mărimilor variabile caracteristice unei ape sau unui bazin hidrografic (debitul apelor din precipitații, pierderile de apă prin evaporare, nivelurile suprafețelor libere, vitezele și curenții, debitele lichide și solide etc.). **4.** (PEDOL.) *Regim hidric,* ansamblul fenomenelor de mișcare și de reținere a apei în sol, care determină raportul dintre apa provenită din precipitații, din scurgerile de suprafață, din apa subterană și apa pierdută prin evaporare și prin infiltrare. *R.h.* al solurilor este determinat de factori fizico-geografici (climă, relief, apă freatică, vegetație) în raport cu anumite însușiri ale solului (permeabilitate, capacitate de a reține apa etc.). **5.** (EC.) *Regim preferențial,* acordare de avantaje, în legătură cu comerțul exterior, de către un stat altui stat pe bază de reciprocitate (ex. reducerea taxelor vamale de import), fără ca față de statele terțe să se aplice „clauza națiunii celei mai favorizate". *R.p.* este folosit de Anglia în relațiile sale cu țările care fac parte din Commonwealth. **6.** (MED.) *Regim alimentar,* utilizare a alimentelor și a băuturilor în conformitate cu anumite reguli impuse de condițiile de sănătate sau de boală ale unei persoane. La omul normal, *r.a.* este mixt, cuprinzând toate principiile alimentare. În diferite boli, *r.a.* este un factor terapeutic și se prescrie în raport cu boala persoanei suferinde (ex. *r.a.* lactat, hidrozaharat, vegetarian etc.). **7.** (LINGV.) **a)** V. *recțiune.* **b)** Termen dependent de altul, corespunzând cerințelor recțiunii acestuia. Se vorbește, de obicei, de **r.** unui verb sau al unei prepoziții (ex. în limba română, **r.** celor mai multe prepoziții este în cazul acuzativ: *cu mine, la mine* etc.) — *R. direct,* alăturarea unui determinant fără intermediul unui cuvânt auxiliar.

REGIMENT (< fr., germ.) s. n. Unitate tactică (de instrucție și administrativă) de bază a forțelor armate. **R.** este compus din mai multe batalioane (sau divizioane, escadrile etc.). Primul regiment de cavalerie a apărut în Franța în 1558. ✦ Militarii care fac parte dintr-o astfel de unitate.

REGIMENTELE GRĂNICEREȘTI, unitățile militare de români și de secui, înființate în 1762 de Curtea imperială de la Viena de-a lungul frontierei Transilvaniei. **R.g.** de români cuprindeau oameni liberi sau răscumpărați din iobăgie, de confesiune greco-catolică, scutiți de o serie de sarcini către stat și iobăgești în schimbul satisfacerii obligațiilor militare. S-au înființat două **r.g.**: Regimentul I, cu sediul la Orlat, și Regimentul al II-lea, cu sediul la Năsăud; în 1768 s-a mai înființat, în Banat, Batalionul I românesc, cu sediul la Caransebeș. Prin înființarea **r.g.**, care urmau, în concepția organizatorilor, să slujească întru totul interesele Habsburgilor, se lărgea cercul românilor liberi și se întărea lupta de emancipare națională a românilor din Transilvania.

REGINA [ridʒainə], oraș în S Canadei, centrul ad-tiv al prov. Saskatchewan (din 1905), situat în zona de prerie, pe Wascana Creek, pe autostrada Trans-Canadiană, la 160 km N de granița cu S.U.A.; 178,2 mii loc. (2003). Nod rutier. Aeroport. Centru comercial al unei reg. cerealiere și de creștere a animalelor. Zăcăminte de petrol și gaze naturale. Ind. siderurgică (oțel și produse din oțel), a constr. de mașini agricole, de echipament pentru comunicații și de aparate telefonice, chimică (îngrășăminte, vopsele), de prelucr. a lemnului, a mat. de constr. (ciment), hârtiei, poligrafică și alim. Rafinărie de petrol. Reparații feroviare. Universitate (1974). Muzeu de istorie naturală; Galeria de artă „Norman MacKenzie"; Orchestră simfonică; Teatru. Institut de Artă Aplicată și Științe. Lacul artificial Wascana (930 ha) situat în mijlocul parcului cu același nume. Zona orașului a fost vizitată în 1857 de exploratorul britanic John Palliser, numind-o Wascana (nume derivat de la denumirea indienilor localnici — Oskana). Fondat în 1882 ca centrul ad-tiv al prov. Northwest Territories of Canada (1882–1905) pe linia de c.f. Trans-Canada (Canadian Pacific Railway) cu numele **R.** (denumire referitoare la regina Victoria a Marii Britanii). Distrus în mare parte de un ciclon în 1912, a fost refăcut ulterior, mai ales după al Doilea Război Mondial a cunoscut o expansiune rapidă.

REGINA ALEXANDRA v. **Queen Alexandra Range.**

REGINA CHARLOTTE, Insulele ~ v. **Queen Charlotte Islands.**

REGINA ELIZABETH, Insulele ~ v. **Queen Elizabeth Islands.**

REGINA MARY, Țărmul ~ v. **Queen Mary Coast.**

REGINA MAUD, Munții ~ v. **Queen Maud Mountains.**

REGINA MAUD, Ţara ~ v. **Queen Maud Land.**

REGINA STELELOR, nume popular al stelei *Vega* din constelaţia Lira.

REGINĂ (< lat.) s. f. **1.** Suverana unui regat. **2.** Soţie de rege. **3.** (La şah) Damă **(II 2). 4.** (APIC.) Matcă. **5.** *Regina-nopţii* = nume dat unor plante de grădină din familia solanacee originare din America de S, cu florile albe, violete sau roşietice, care se deschid la căderea nopţii, răspândind un miros plăcut *(Nicotiana alata).*

REGIOMONTANUS (pe numele adevărat *Johannes Müller*) (1436–1476), astronom şi matematician german. Prof. la Viena şi Nürnberg. Cunoscut prin lucrările sale de astronomie şi trigonometrie. Op. pr.: „De triangulis omnimodis libri quinque", carte fundamentală în trigonometria plană şi sferică, cu tabele de valori trigonometrice. Construieşte (1471) un Observator astronomic la Nürnberg, cu ateliere şi tipografie proprie, unde apar primele Anale astronomice şi Efemeridele.

REGIONAL, -Ă (< fr.) adj. Privitor la o regiune, caracteristic unei regiuni, care aparţine unei regiuni. Termenul se referă fie la subdiviziuni ale teritoriului naţional, fie la regiuni mai întinse (ex. Europa Centrală, Asia de SE), eventual la grupări de state, în acest sens fiind o treaptă intermediară între nivelul naţional şi cel planetar, de exemplu atunci când se vorbeşte de politici regionale de dezvoltare. ✦ (Substantivat, f.) Unitate organizatorică a unei organizaţii politice, economice sau publice, corespunzătoare unei regiuni administrative (ex. **r.** C.F.R.).

REGIONALISM (< fr.) s. n. **1.** Mişcare sau doctrină care pornind de la existenţa unor entităţi regionale în unele provincii ale unei ţări duc la o activitate descentralizatoare, independentă de capitală; supraapreciere a unei provincii; patriotism local. **2.** (LINGV.) Fapt de limbă existent numai într-o anumită regiune, caracteristic pentru un anumit grai. **R.** sunt de obicei de natură lexicală (cuvinte, de ex. mold. *curechi* „varză") şi fonetică (variante ale cuvintelor existente în limba comună, de exemplu pronunţarea bănăţeană *frace* pentru frate); există însă şi **r.** gramaticale-morfologice (forme flexionare) şi sintactice (construcţii). **R.** sunt folosite pentru culoarea locală în limba literaturii artistice, unele dintre ele devenind cu timpul bunuri ale limbii literare. Sin. *provincialism.*

REGIONARE (< *regiune*) s. f. (GEOGR.) *R. climatică* = împărţire a unui teritoriu în regiuni cu condiţii climatice oarecum omogene, stabilite pe baza unor indici climatici. *R. fizico-geografică* = împărţire a unui teritoriu în regiuni naturale, caracterizate printr-o fizionomie proprie, prin anumite particularităţi ale elementelor componente, printr-o dinamică internă proprie şi printr-un anumit grad de utilizare de către societatea omenească. *R. hidrologică* = împărţire a unui teritoriu în unităţi cu particularităţi hidrologice proprii (sub aspectul regimului hidrologic), pe baza analizei detaliate a regimului nivelurilor, a debitelor etc.

REGISTRATURĂ (< germ., lat.) s. f. Serviciu, birou unde se înregistrează, în cadrul unei instituţii, întreprinderi etc., corespondenţa, actele intrate şi ieşite.

REGISTRU (< lat., fr., it., germ.) s. n. **1.** Caiet, condică (cu filele numeroase şi şnuruite) sau sistem de fişe, de foi volante (numerotate, vizate şi certificate) în care se înscriu operaţii sau acte oficiale privind activitatea unei persoane juridice sau fizice. ✧ *R. de stare civilă* = **r.** în care sunt transcrise unele acte de stare civilă (ex. actul de naştere, de căsătorie, de deces) ori sunt înscrise alte acte privind recunoaşterea, înfierea, schimbarea numelui. **2.** *Registrul navelor* = instituţie de stat care stabileşte normele de construcţie a navelor, cu luarea în consideraţie a prevederilor cuprinse în „Convenţia internaţională pentru siguranţa navelor de comerţ şi a vieţii umane pe mare". **3.** (ARHIT.) Suprafaţă cuprinsă între două profile orizontale de-a lungul unei faţade. ✦ Zonă orizontală în care este împărţită o suprafaţă decorativă (perete pictat, vase etc.) **4.** (MUZ.) Porţiune din *ambitusul* unei voci sau al unui instrument (**r.** grav, mediu, acut). ✦ Grupul tuburilor (ex. la orgă) sau butoanelor (ex. la acordeon) ce generează sunete cu acelaşi timbru. **5.** (TEHN.) Placă culisantă sau rotativă cu ajutorul căreia se reglează deschiderea unei conducte. **6.** Dispozitiv utilizat în centralele telefonice automate la înregistrarea numărului telefonic chemat şi selectarea legăturilor pentru găsirea acestuia. **7.** (POLIGR.) Ansamblul semnelor de reper care indică suprapunerea exactă a tiparului pe ambele feţe ale hârtiei. **8.** (INFORM.) Dispozitiv al calculatoarelor electronice destinat păstrării temporare a informaţiei.

REGIUM IULIUM v. **Reggio di Calabria.**

REGIUM LEPIDI v. **Reggio nell' Emilia.**

REGIUNE (< fr., lat.) s. f. **1.** Ţinut, zonă. ✧ *R. naturală,* a) regiune geografică a cărei fizionomie (peisaj) este dată numai de particularităţile elementelor componente abiotice (aer, ape, roci) şi biotice (plante, animale) şi a cărei dinamică internă se rezumă la procesele legate de schimbul de substanţă şi de energie dintre aceste elemente. Elementele antropice lipsesc sau au un rol cu totul secundar în formarea fizionomiei regiunii (ex. **r.** deşertului polar, ale tundrei, ale taigalei, ale stepelor uscate montane asiatice, ale pădurii ecuatoriale sud-americane, ale deşerturilor tropicale etc.); b) unitate teritorială a cărei extindere este marcată de limite naturale (ex. Kalahari) — *Regiune zoogeografică,* terit. întins care are o compoziţie specifică a faunei, ca rezultat al evoluţiei istorice comune în condiţii de relativă izolare geografică. Pe glob există opt asemenea **r.**: *R.z. neozeelandeză* are fauna cea mai veche, în care mamiferele lipsesc, şi prezintă numeroase endemisme. *R.z. australiană* (Australia şi Noua Guinee) are o faună foarte originală; dintre mamifere îi sunt proprii monotremele (ex. ornitorincul), iar marsupialele (ex. cangurul) sunt foarte bine reprezentate; mamiferele placentare lipsesc aproape complet. *R.z. polineziană* se caracterizează prin lipsa aproape totală a mamiferelor, precum şi prin lipsa a numeroase familii şi genuri din celelalte clase. *R.z. neotropicală,* care ocupă toată America de Sud şi America Centrală, are numeroase forme proprii, printre care ordinul edentatelor (leneşi, tatu, furnicari), al struţilor americani, subordinul maimuţelor platirine, familia vampirilor. *R.z. malgaşă* se caracterizează prin familia endemică a tanrecilor (mamifere insectivore primitive) şi a lemurienilor. *R.z. ethiopiană,* care se întinde în Africa la S de Sahara, are o faună foarte bogată. Specii proprii acestei **r.** sunt struţul african, cârţiţa aurie, elefantul african, rinocerul african, girafa, zebra; foarte numeroase sunt antilopele şi carnivorele mari. *R.z. indo-malaeză,* care cuprinde India, Indochina şi Arh. Malaez, are multe asemănări cu *r.z.* ethiopiană. Aici există multe specii de cervidee, sciuride, veveriţe zburătoare, fazani, maimuţe. Este caracteristic elefantul indian şi rinocerul indian. *R.z. holarctică,* care ocupă toată Europa, Africa de N, Asia fără partea de S şi de SE, toată America de Nord, are o faună relativ săracă faţă de

întinderea ei. Acestei r. îi sunt proprii cârtițele, castorii, dintre păsări tetraonidele, alcidele și columbiformele, dintre batracieni urodelele, iar dintre pești acipenseridele și salmonidele. Sunt bine reprezentate sciuridele și alte rozătoare, bovidele, canidele (lupi, vulpi etc.), ursidele etc. Se împarte în subregiunile *Palearctica* (Europa, Asia, Africa de Nord) și *Nearctica* (America de Nord). — *Regiune floristică,* terit. întins acoperit cu o floră relativ omogenă, ca rezultat al unei îndelungate evoluții comune în condiții de relativă izolare geografică și care posedă unele familii, precum și numeroase genuri și specii absente în celelalte regiuni (grupate în unități de vegetație proprii). Pe glob există șase *r.f. R.f. holarctică* ocupă toată Europa, Africa de Nord (inclusiv Sahara), Asia, în afară de partea ei sudică, America de Nord până la Podișul Mexican. Se caracterizează prin conifere, foioase și plante erbacee cu un ciclu vegetativ legat de alternanța dintre vară și iarnă. Principalele ei subregiuni sunt: *arctică, eurosiberiană, chino-japoneză, pontico-central-asiatică, mediteraneană* (care uneori este considerată ca o *r.f.* separată), *nord-americană atlantică, nord-americană pacifică, a prerriilor. R.f. paleotropicală* ocupă Africa, la S de Sahara (cu excepția extremității ei sudice), SV Arabiei, India, Indochina, sudul Chinei, Arh. Malaez și Oceania. Se caracterizează prin păduri tropicale și savane, cu numeroase specii proprii. Cuprinde subregiunile: *indo-africană, malgașă, malaeziană, neozeelandeză și havaiană. R.f. neotropicală* ocupă America Centrală, Mexicul, sudul Floridei, America de Sud până la 40° lat. sud. Prezintă păduri tropicale cu palmieri și arbori de cauciuc, deșerturi cu cactuși, savane, stepe. Cuprinde subregiunile *central-americană, americană tropicală* și *andină. R.f. australiană* are foarte multe specii proprii, printre care diverse specii de eucalipt. *R.f. a Capului* ocupă extremitatea sudică a Africii: are o floră foarte bogată. *R.f. antarctică* ocupă sudul Americii de Sud, ins. antarctice și țărmurile Antarctidei. Are o vegetație săracă, formată în special din mușchi și licheni. **2.** (Între 8 sept. 1950 și 16 febr. 1968 în organizarea ad-tiv–terit. a României) Unitate ad-tiv–terit. care cuprindea mai multe raioane, orașe, comune (inițial au existat 28 r.). Această configurație copia modelul existent în Uniunea Sovietică. **3.** (GEOGR., METEOR.) *Regiune anticiclonică* v. *anticiclon.* **4.** Porțiune a unui organism (ex. r. abdominală), a unui tot.

REGIZA (< *regizor*) vb. I tranz. A îndruma jocul actorilor și montarea unui spectacol (de teatru, de operă etc.), a unui film, conform unei concepții și viziuni artistice; a pune în scenă. ✦ Fig. A pregăti, a organiza, a conduce (din umbră) o activitate, o operație etc.

REGIZOR, -OARE (< fr., germ.) s. m. și f. Specialist care regizează o piesă de teatru, un film etc.

REGIZORAT (< *regizor*) s. n. Faptul de a regiza; arta regizorului; regie (**1**).

REGLA (< fr.) vb. I tranz. **1.** (TEHN.) A efectua ansamblul de operații de reglare. **2.** (MILIT.) A determina elementele tragerii (bătaia și direcția) necesare pentru atingerea unui obiectiv. **3.** A aranja, a orândui, a potrivi.

REGLABIL, -Ă (< *regla*) adj. Care se poate regla.

REGLAJ (< fr.) s. n. Mod de realizare a reglării; *p. ext.* reglare.

REGLARE (< *regla*) s. f. Acțiunea de a regla. ✦ Ansamblu de operații executate cu ajutorul unor dispozitive și legături prin care o mărime fizică a unui proces tehnic sau a unei instalații este adusă și menținută într-o dependență prestabilită față de o altă mărime. Poate fi *automată* sau *manuală.* ✦ Ansamblu de operații efectuate asupra unui sistem tehnic înainte de punerea lui în funcțiune, cu scopul stabilirii unor valori prescrise sau optime ale tuturor parametrilor caracteristici elementelor sau funcționării sistemului respectiv.

REGLEMENTA (< fr.) vb. I tranz. (DR.) A stabili o reglementare. ✦ A pune în ordine, a aranja.

REGLEMENTAR, -Ă (< fr., germ.) adj. Conform cu un regulament, cu o normă; regulamentar.

REGLEMENTARE (< *reglementa*) s. f. **1.** Acțiunea de a reglementa. **2.** (DR.) Ansamblu de norme juridice aplicabile într-un anumit domeniu (ex. în materie de transport, de construcții, de aprovizionare tehnică-materială); operația de stabilire a acestor reguli. R. este larg utilizată spre a desemna normele impuse în mod public conducerii unei firme (industrii) mai ales în ce privește siguranța și normele de protecție a mediului. **3.** *Reglementarea pașnică a problemelor internaționale* = principiu fundamental al dreptului internațional, înscris în Carta O.N.U., potrivit căruia statele sunt obligate să rezolve problemele litigioase dintre ele pe cale politică, prin negocieri și nu prin amenințarea cu forța sau cu folosirea forței. **4.** *Reglementarea nașterilor (contracepția)* = acțiune destinată evitării temporare a procreației. Proces încurajat de Organizația Mondială a Sănătății, după 1985, pentru îngrădirea nașterilor în țările cu o explozie demografică rapidă greu suportabilă de statele respective.

REGLET (< fr.) s. f. (POLIGR.) Piesă de fontă, de material plastic sau de plumb folosită în poligrafie la completarea spațiilor albe (netipărite) în forma de tipar.

REGLETĂ (< fr.) s. f. Piesă din material izolant pe care se fixează contacte electrice și care servește pentru legarea între ele a diverselor secțiuni ale unei instalații sau ca suport pentru fixarea unor piese mici.

REGLOR (< fr.) s. m. **1.** Tehnician care reglează mașinile-unelte sau dispozitivele într-o secție de producție. **2.** Lucrător cu calificare superioară care reglează un aparat în curs de fabricație, astfel încât scările indicatoare și indicațiile acestuia să corespundă mărimilor reale.

REGMAN, Cornel (1919–1999, n. Daneș, jud. Mureș), critic și istoric literar român. A făcut parte din Cercul literar de la Sibiu. Cronici și medalioane literare („Cărți, autori, tendințe", „Cică niște cronicari...", „Nuvela și povestirea românească în deceniul 8", „Noi explorări critice").

REGN (< lat., fr., it.) s. n. (BIOL.) Cea mai mare categorie sistematică. Organismele au fost împărțite în două r.: *animal* și *vegetal.* În unele clasificări moderne se individualizează cinci regnuri: procariote (bacterii), protoctiste (protozoare, alge), fungi, plante și animale. Ca urmare a gradului diferit de evoluție la care au ajuns și a descendenței unora din altele, organismele sunt diferențiate în grupuri naturale mai mari sau mai mici, mai vechi sau mai noi, mai primitive sau mai evoluate, între care există legături de înrudire mai apropiată sau mai îndepărtată. Aceste grupuri naturale (*categorii sistematice*) au primit rang de încrengătură, clasă, ordin, familie, gen, specie etc., putând fi orânduite într-un sistem de clasificare ce oglindește evoluția și gradul lor de înrudire.

REGNARD, Jean-François (1655–1709), memorialist și autor dramatic francez. A avut o tinerețe aventuroasă: a fost luat captiv de corsari, care l-au dus în Algeria (1678–1679), de

unde, după ce a fost eliberat, a plecat într-o călătorie în Laponia. Însemnările sale din această călătorie constituie partea cea mai interesantă a operei sale. A scris deopotrivă pentru teatrul francez și pentru cel italian („Cartoforul", „Distratul", „Nebuniile amorului", „Legatarul universal"), fiind unul dintre cei care l-au transformat pe Arlecchino dintr-un personaj cinic și bădăran într-un valet spiritual și îndemânatic. A deschis drumul comediei lui *Marivaux*.

REGNAULT [reño], **Elias** (1801–1868), publicist și istoric francez. Legături cu revoluționari români pașoptiști exilați în Occident. Pe baza informațiilor extrase din lucrările lui N. Bălcescu, Al. Papiu-Ilarian, I. Ghica și I. Heliade Rădulescu, a scris „Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes", precum și „Mystères diplomatiques aux bords du Danube".

REGNAULT [reño], **Henri Victor** (1810–1878), fizician și chimist francez. Prof. la Școala Politehnică și Collège de France din Paris. A efectuat măsurători precise privind dilatarea, densitatea și căldura specifică a gazelor. A descoperit (1835) clorura de vinil și tetraclorura de carbon (1839). Primul președinte al Societății Franceze de Fotografie (1855).

RÉGNIER [reñie], **Henri de** (1864–1936), scriitor francez. Versuri de factură simbolistă, apoi neoclasică și parnasiană, îmbinând grația cu senzualismul elenic („Poeme vechi și romanești", „Medaliile de lut", „Cetatea apelor", „Oglinda orelor"). Romane estetizante pe teme erotice, cu rafinate analize ale pasiunilor („Vacanța unui tânăr cuminte", „Teama de iubire").

RÉGNIER [reñie], **Mathurin** (1573–1613), poet francez. Adversar al lui Malherbe; apărător al inspirației libere și al fanteziei. Elegii, epistole și satire, în care a configurat, înainte de Molière, tipuri și moravuri sociale („Domnului Rapin").

REGOSOL (< fr.) s. n. Tip de sol, azonal tânăr, neevoluat, format pe depozite afânate sau slab consolidate (nisipuri, loess, argile, marne etc.). Se întâlnește frecvent pe versanții cu înclinare puternică, pe rupturi de pantă etc.

REGRES (< lat., it., germ.) s. n. Întoarcere de la o stare sau o formă superioară de dezvoltare la una inferioară; decădere, declin. **R.** include și momentele de stagnare, de revenire la formele și structurile învechite; este opus progresului. ✦ (DR.) *Acțiune de r.* = acțiune prin care o persoană care a plătit o sumă de bani din culpa alteia se întoarce împotriva acesteia din urmă pentru recuperarea sumei plătite.

REGRESA (< fr.) vb. I intranz. A da înapoi, a decădea.

REGRESIUNE (< fr., lat.) s. f. **1.** (GEOL.) Proces de retragere a mării și deci a liniei țărmului de pe întinse porțiuni ale scoarței terestre; poate fi determinată de scăderea nivelului mării (cum s-a întâmplat în Pleistocen, când un volum mare de apă era stocat în calotele glaciare) sau de mișcări de ridicare a scoarței terestre. **2.** (LINGV.) Micșorarea extensiunii geografice a unui fenomen fonetic, morfologic etc. **3.** (PSIH.) Întoarcerea la moduri de gândire, trăire, comportare imature, caracteristice unor vârste anterioare. În psihanaliză, această întoarcere reprezintă un mecanism de apărare cu scopul de a reduce ori evita anxietatea provocată de experiențe din prezent.

REGRESIV, -Ă (< fr.) adj. Care este în regres; care dă înapoi. ✧ *Mișcare r.* = mișcare care se face în direcția inversă celei normale. (LINGV.) *Derivare r.* = procedeu de formare a unui cuvânt nou de la un cuvânt existent în limbă prin suprimarea unui afix. *Formație r.* = cuvânt format prin derivare **r.** *Asimilare r.* = asimilare în care sunetul modificat se află înaintea sunetului care exercită influența modificatoare. *Eroziune r.* v. eroziune.

REGRET (< fr.) s. n. Părere de rău; remușcare, căință.

REGRETA (< fr.) vb. I tranz. A simți un regret; a fi cuprins de părere de rău; a avea remușcări, a se căi.

REGRETABIL, -Ă (< fr.) adj. Care provoacă părere de rău, care poate fi regretat, de care poate să-ți pară rău.

REGRETAT, -Ă (< *regreta*) adj. (Despre o persoană dispărută, decedată; și substantivat art.) Pe care îl regreți; de a cărui dispariție îți pare rău. ✦ (Despre întâmplări, situații) De care îți pare rău că s-a întâmplat.

REGRUPA (< *re*[1]- + *grupa*) vb. I tranz. și refl. A (se) grupa din nou.

REGULA (< lat., it.) vb. I tranz. **1.** A organiza după anumite reguli, a supune unor anumite reguli. **2.** A pune în ordine, a rândui.

REGULAMENT (< fr., lat.) s. n. Act administrativ cu caracter normativ emis de puterea executivă în aplicarea unei legi. ✦ Totalitatea instrucțiunilor, normelor și regulilor care se stabilesc și asigură ordinea și bunul mers al unei instituții, întreprinderi etc. ✦ Totalitatea normelor după care se joacă un sport, un joc etc.

REGULAMENTAR, -Ă (< *regulament*) adj. Care este prevăzut într-un regulament, care se face conform unui regulament; reglementar. ✦ Care se referă la Regulamentul Organic, privitor la Regulamentul Organic. ✧ *Domn r.* = domn al Principatelor Române care a domnit în perioada Regulamentelor Organice.

REGULAMENTE ORGANICE, regulamente (legiuiri) privitoare la organizarea și conducerea Țării Românești și a Moldovei sub ocupația rusă (1828–1834), prevăzute prin Convenția de la Adrianopol (1829). Întocmite de două comisii formate din câte patru boieri moldoveni și patru munteni, sub președinția consulului general rus *M. L. Minciaki*. Au fost puse în aplicare în 1/13 iul. 1831 în Țara Românească și în 1/13 ian. 1832 în Moldova, sub îndrumarea și supravegherea generalului rus Pavel Kiseleff. **R. O.** au menținut și au întărit privilegiile boierimii, precum și obligațiile clăcașilor. Ele au constituit o aspră legislație agrară. **R. O.** au îngrădit puterea domnească, au introdus principiul separării puterilor în stat, au instituit adunările obștești (embrion al regimului parlamentar), au reorganizat vechile servicii publice și au creat altele noi. **R. O.** au favorizat îmbunătățirea organizării administrative, dezvoltarea capitalismului și, prin dispozițiile aproape identice, au pregătit unirea celor două țări române. Au fost abrogate în 1858, în urma Convenției de la Paris.

REGULARITATE (< fr.) s. f. Însușirea a ceea ce este regulat, a ceea ce se face întotdeauna în același fel și în același timp. ✦ Simetrie; proporție. ✦ Uniformitate.

REGULARIZA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A supune unor norme, unor reguli. ✦ A pune în ordine, în concordanță (evidențe, balanțe etc.). ✦ A pune de acord datele evidenței contabile cu realitatea constatată pe teren prin inventariere. ✦ A corecta erori de înregistrare prin stornări, virări etc. ✦ A stabili și a achita suma în contul căreia s-au făcut plăți provizorii. **2.** A da o formă regulată unui obiect (corectându-i conturul). **3.** A amenaja cursul unei ape.

REGULARIZARE (< *regulariza*) s. f. **1.** Acțiunea de a regulariza și rezultatul ei. ✧ *R. a conturilor* = operațiune de modificare a unor conturi, ca urmare fie a înregistrării unor cheltuieli ce trebuie repartizate între două sau mai multe exerciții contabile, fie a constatării unui venit care a fost obținut sau a unei cheltuieli care a fost efectuată, dar care nu au fost înregistrate. **2.** (TEHN.) Operație prin care un obiect sau o instalație sunt aduse în starea care prezintă regularitate (uniformitate) dintr-unul sau din mai multe puncte de vedere tehnice (ex. punerea la punct a unei mașini care să lucreze conform unui anumit program). **3.** (HIDROTEHN.) Ansamblu de lucrări efectuate în albia unui curs de apă în scopul folosirii în condiții optime a debitelor acestuia (pentru hidroenergie, navigație, alimentări cu apă etc.) și al reducerii acțiunilor lui distructive.

REGULAT, -Ă (< *regula*) adj. **1.** (Și adv.) Care urmează anumite reguli prestabilite, care se repetă neabătut, într-o anumită ordine și după anumite reguli. ✦ Care se desfășoară fără abatere; obișnuit, firesc, normal. ✧ *Verb r.* = verb care respectă fără excepții regulile generale ale conjugării. ✦ Ordonat, uniform. **2.** Organizat după anumite legi; organizat pe baze permanente. ✦ Orânduit, sistematizat. **3.** *Poligon r.* = poligon care are toate laturile și toate unghiurile egale. *Poliedru r.* = poliedru cu toate fețele poligoane regulate și toate unghiurile diedre egale. ✦ (Despre forme, trăsături) Ale cărui elemente sunt simetrice; armonios, frumos.

REGULATOR, -OARE (< fr., germ.) adj., s. n. **1.** Adj. Care sistematizează, care stabilește regularitatea unei funcții, a unei mișcări etc. **2.** S. n. Aparat sau dispozitiv al unei instalații de automatizare care, primind la intrare semnalul emis de elementul de comparație, transmite la ieșire o mărime de comandă a elementului de execuție (care efectuează operația impusă) și asigură funcționarea instalației astfel încât abaterea mărimii de ieșire față de valoarea impusă să fie cât mai mică. După natura mărimii reglate pot fi: **r.** de viteză, **r.** de nivel etc. **3.** S. n. (DR.) *R. de competență* = act prin care organul de jurisdicție superior celor între care s-a ivit un conflict de competență stabilește care dintre ele este competent să judece procesul.

REGULĂ (< lat. *regula*) s. f. **1.** Normă, lege după care se desfășoară ceva; precept. ✧ *R. celor trei unități* = principiu fundamental al teatrului în clasicism, potrivit căruia acțiunea piesei trebuie concentrată într-un subiect principal unic (unitatea de acțiune), evenimentele desfășurându-se într-un răstimp de 24 de ore (unitatea de timp) și în același loc (unitatea de loc). Existentă încă în „Poetica" lui *Aristotel*, cerința unității de acțiune și de timp este întregită în timpul Renașterii cu ideea unității de loc formulată de Gian Giorgio Trissino în Pen. Italică, de Ben Jonson în Anglia, de Cervantes și Tirso de Molina în Spania, de P. Ronsard, Joachim du Bellay, J.C. Scaliger în Franța. Aplicată riguros pentru prima dată de Jean Mairet în pastorală („Silvanire") și în tragedia clasică („Sophonisbe"), ea a fost susținută de J. Chapelain, G. de Scudery, abatele Fr. d'Aubignac și s-a impus îndeosebi în teatrul francez al sec. 17–18, după ce *Boileau* a canonizat-o în „Arta poetică", fiind apoi abandonată odată cu apariția romantismului. *Regula de aur* = maximă întâlnită în aproape toate sistemele religioase și etice: „Poartă-te cu ceilalți așa cum ai vrea ca ei să se poarte cu tine." **2.** Mod de a rezolva o serie de probleme care au anumite caracteristici comune. ✧ *Regula de trei compusă* = **r.** care determină valoarea unei mărimi depinzând direct sau invers proporțional de alte mărimi. *Regula de trei simplă* = **r.** care determină valoarea unei mărimi direct sau invers proporționale cu o altă mărime atunci când se cunosc două valori ale uneia dintre mărimi și o valoare a celeilalte mărimi. **3.** (CHIM.) *Regula lui Hund* = **r.** conform căreia completarea cu electroni a orbitalilor cu energie egală dintr-un substrat se realizează prin ocuparea fiecărui orbital mai întâi de către un singur electron și numai după aceea are loc ocuparea fiecărui orbital cu câte doi electroni. **4.** Rânduială, ordine; regularitate. ✧ Loc. *De regulă* = în mod obișnuit, de obicei.

REGULUS, cea mai strălucitoare stea din constelația Leul, de mărime 1,3. Situată la 85 ani-lumină de Soare.

REGULUS, Marcus Attilius (?–250 î.Hr.), general și om politic roman. Comandant al corpului expediționar roman care a debarcat în timpul Primului Război Punic în N Africii (256 î.Hr.). A înfrânt flota cartagineză la Ecnomos, în largul coastelor Siciliei, în una din marile bătălii navale ale Antic. Înfrânt de cartaginezi și făcut prizonier (255 î.Hr.), a fost trimis la Roma pentru a media pacea (c. 250 î.Hr.), dar cunoscând forțele slăbite ale cartaginezilor, a pledat pentru continuarea războiului. Reîntorcându-se în captivitate, conform angajamentului, a fost ucis de cartaginezi.

REGURGITAȚIE (< fr.) s. f. (FIZIOL.) Revenire în cavitatea bucală a conținutului gastric sau esofagian, fără spasmul de vomă și însoțită, de obicei, de eructație. Se manifestă în mod normal la sugari și la unii adulți după masă, iar în mod patologic la bolnavii de gastrită hiperacidă.

REHMKE [remkə], **Johannes** (1848–1930), filozof german. A înțeles filozofia ca știință fundamentală „lipsită de prejudecăți", al cărei obiect îl constituie „ceea ce este cel mai general al unui dat". Teoria sa realist-monistă a cunoașterii era îndreptată, în special, împotriva idealismului din teoria cunoașterii și a metafizicii tradiționale („Filozofia ca știință fundamentală").

REIAT, -Ă (< fr.) adj. Cu dungi în relief formate din țesătură; dungat.

REICH [raih] (cuv. germ. „imperiu") subst. Termen folosit de la sfârșitul sec. 19 pentru a desemna Germania, în istoria căreia sunt cunoscute trei formațiuni statale, denumite astfel: *Sfântul Imperiu Roman* (de la sfârșitul sec. 15, Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană) (962–1806); statul creat prin unificarea Germaniei sub autoritatea Prusiei (1871–1918); statul hitlerist (1933–1945), cunoscut și sub numele de al Treilea Reich.

REICH [raik], **Steve** (n. 1936), compozitor american. Reprezentant marcant al generației repetitive (împreună cu Phil Glass). Muzică bazată pe tratarea prin repetiție, îmbinare, suprapunere, decalaj a unor motive cu o pulsație ritmică foarte clară și un centru de atracție tonală („It's Gonna Rain", „Drumming").

REICH [raik], **Wilhelm** (1897–1957), medic și psihanalist austriac. Cunoscut mai ales prin încercările de a combina teoriile lui Freud cu cele ale lui Marx. Ca medic s-a preocupat de igiena sexuală a muncitorilor, la Viena și Berlin. După apariția (1933) lucrării „Psihologia de masă a fascismului" este exclus din asociația psihanaliștilor, apoi și din Partidul Comunist. Emigrează în Suedia, Norvegia, apoi în S.U.A. (1939), unde a propagat prin lucrările sale înlăturarea reprimării sexuale a omului de către societatea autoritară, pe care o consideră responsabilă de

afecțiuni psihice și chiar de îmbolnăvirile de cancer. Acuzat de escrocherie, este închis la penitenciarul Lewisburg, unde și moare. Alte lucrări: „Revoluția sexuală", „Funcțiunea orgasmului", „Lupta sexuală a tinerilor", „Analiza caracterului".

REICHA [raiʃa], **Antonin (Anton)** (1770–1836), compozitor, teoretician muzical și pedagog ceh. Stabilit la Paris (1808). Elev al lui Haydn. Prof. la Conservatorul din Paris. Opere („Cagliostro", „Sapho"), simfonii, muzică de cameră. Lucrări pedagogice („Tratatul de melodie").

REICHENAU [raiʃənau], **Walther von** (1884–1942), feldmareșal german. A comandat Armata X germană (1939) cucerind Varșovia, Armata VI în Belgia și Franța; i-a succedat lui von Rundstedt (1941), în fruntea Grupului de Armate Sud în U.R.S.S.

REICHENBACH [raiʃənbah], **Hans** (1891–1953), filozof și logician german. Prof. univ. la Berlin, Istanbul și Los Angeles. Unul dintre organizatorii „Societății de filozofie științifică" din Berlin, care, alături de „Cercul de la Viena", a pus, între 1920 și 1930, bazele neopozitivismului. Preocupat de problema cauzalității și de aplicarea teoriei probabilității în logică („Logica probabilității", „Filozofia spațiului și timpului").

REICHERSDORFFER [raiʃərsdorfər], **Georg von** (c. 1495–1554, n. Sibiu), cărturar și diplomat sas. Notar al orașului Sibiu, secretar regal și consilier (din 1526) al lui Ferdinand I de Habsburg și emisar al acestuia în Moldova (în 1527 și în 1535), la Curtea lui Petru Rareș. Scrierile sale („Chorographia Moldovei" și „Chorographia Transilvaniei") cuprind informații privind Țările Române în sec. 16.

REICHSRAT [raiʃsrat] (cuv. germ.) subst. **1.** Denumire dată parlamentului bicameral din fostul Imperiu austro-ungar. **2.** Denumire dată în Germania (1919–1934) organului reprezentativ legislativ în unele landuri. **3.** Denumire dată Consiliului de pe lângă Coroană, care participa la conducerea țării, în Danemarca (până în 1866) și în Suedia (până în 1772). **4.** Denumire dată, în Bavaria (1818–1918), camerei organului reprezentativ, landtag.

REICHSTADT, ducele de v. **Napoleon II.**

REICHSTAG [raiʃtag] (cuv. german) **1.** (În Ev. Med.) Denumire dată unuia dintre organele puterii centrale în Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană. **2.** Denumire dată parlamentului german în Confederația Germană de Nord (din 1867), în Imperiul German (din 1871) și în Republica de la Weimar (1919–1933). După acapararea puterii de către naziști, **R.** a devenit un instrument al acestora.

REICHSTEIN [raiʃtain], **Tadeus** (1897–1996), biochimist elvețian originar din Polonia. Prof. la Zürich și Basel. Cercetări fundamentale asupra hormonilor corticosuprarenali, vitaminei C și glucozidelor. A separat cortizonul și a stabilit structura chimică a acestuia (1936–1940, independent de E.C. Kendall). Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1950), împreună cu E.C. Kendall și Ph. S. Hench.

REICHSWEHR [raihsve:r] (cuv. germ. „Apărarea Imperiului") Denumire dată forțelor armate germane, create în 1919 prin Tratatul de Pace de la Versailles, care fixa efectivul acestora la 100 000 de oameni. **R.** era format din forțele armate de uscat (Reichsheer) și forțele militare maritime (Reichsmarine). Prin adoptarea legii cu privire la serviciul militar obligatoriu (16 mart. 1935), Germania nazistă a lichidat toate îngrădirile impuse prin clauzele militare ale tratatului, transformând **R.** în Wehrmacht.

REID [ri:d], **Thomas** (1710–1796), filozof scoțian. Pastor presbiterian. A succedat lui Adam Smith la catedra de filozofie morală a Univ. din Glasgow. Fondatorul școlii scoțiene de filozofie. Adversar al lui Berkeley și Hume. A criticat empirismul, afirmând existența unor principii înnăscute ale „bunului simț" („Cercetare asupra intelectului uman prin prisma bunului-simț", „Eseu asupra facultăților intelectuale").

REID [ri:d], **Thomas Mayne** (cunoscut și sub numele de *căpitanul Mayne Reid*) (1818–1883), scriitor și ziarist irlandez. A trăit după 1840 în America, fiind căpitan de voluntari în războiul contra Mexicului. Viața sa aventuroasă i-a inspirat numeroase scrieri cu acțiune palpitantă, localizată în Vestul Sălbatic sau în sud („Călărețul fără cap", „Vânătorii de scalpuri", „Căpetenia albă").

REIDY, Affonso Eduardo (1909–1964), arhitect și urbanist brazilian. Prof. univ. la Rio de Janeiro. Discipol al lui Le Corbusier, a colaborat la începutul carierei cu L. Costa și O. Niemeyer. S-a impus cu complexul de locuințe și servicii Pedregulho de la periferia orașului Rio (un edificiu sinuos de 260 m lungime). Alte opere: Teatrul popular din cartierul Marechal Hermes, Cartierul Gavea, Ministerul Educației și Sănătății, Centrul administrativ de pe colina São Antonio — toate la Rio de Janeiro; muzeele de artă modernă din Rio de Janeiro și São Paulo.

REIEȘI (< *re*[1]- + *ieși*, după fr. *ressortir*) vb. IV intranz. A apărea ca o consecință logică; a rezulta.

REIFICARE (după fr., *réification;* de la lat. *res* „lucru") s. f. (FILOZ.) Proces în cursul căruia relațiile sociale îmbracă forma unor relații obiectuale, iar omul însuși devine din subiect (agent conștient) al proceselor sociale obiectul acestora, asemenea unui lucru. Conceptul a fost formulat de *G. Lukács* și mai ales de *Th. Adorno.*

REIMANN [raiman], **Albert** (n. 1936), compozitor german. Lieduri și operă („Un joc al visului", „Sonata fantomelor" după Strindberg, „Lear" după Shakespeare, „Castelul" după Kafka).

REIMARUS, Hermann Samuel (1694–1765), erudit german. Prof. de ebraică la Hamburg. A dezvoltat o concepție raționalistă asupra religiei („Apologia sau apărarea rațiunilor lui Dumnezeu").

REIMS [rẽ:s], oraș în NE Franței (Champagne), situat la poalele masivului omonim, pe râul Vesle (afl. al lui Aisne) și pe canalul Aisne–Marna, la 142 km ENE de Paris; 187,2 mii loc. (1999). Nod rutier și feroviar. Port fluvial. Important centru de producție a șampaniei. Ind. metalurgică, a constr. de mașini (componente pentru automobile și

Reims. Catedrala Notre-Dame

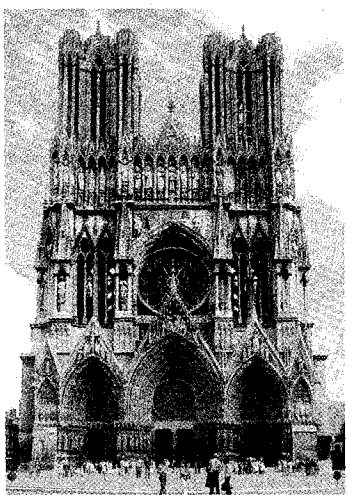

avioane), electrotehnică, chimică, textilă (lână), a hârtiei, sticlăriei și alim. (vinuri, biscuiți ș.a.). Producție de biciclete. Vechi centru universitar (1548). Muzeu de istorie și arheologie; Muzeul de artă „Saint-Denis". Monumente: Amfiteatru, Poarta lui Marte și Arcul de Triumf (din perioada romană); catedrala Notre-Dame, de mari dimensiuni (149,2 m lungime, din care nava are 115 m lungime, și 138,7 m lățime), cu două turnuri la fațadă, de 81 m înălțime, una dintre capodoperele artei gotice, a fost construită în etape (1211–1231, 1253–1311, cu completări din 1430; cele două turnuri datează din sec. 14–15). Decorată la exterior cu un bogat și valoros ansamblu de sculpturi; vitralii gotice. Distrusă în mare parte în timpul Primului Război Mondial, catedrala a fost refăcută (1927–1938) prin generozitatea filantropului american John D. Rockefeller. În 1991, catedrala Notre-Dame a fost inclusă pe lista monumentelor Patrimoniului cultural universal; biserica Saint-Rémi (sec. 11–12); biserica Saint-Jacques (sec. 13, reconstruită în sec. 15–16); bazilica Sainte-Clotilde (1898); Palatul regal (sec. 18); primărie în stil Ludovic al XIII-lea (sec. 17). Locuită de triburile galice remi și cunoscută în Antic. preromană cu numele *Durocortorum,* așezarea a fost ocupată de romani și transformată în capitala prov. Gallia Belgica și reșed. a guvernatorilor romani. După botezul lui Clovis (25 dec. 496), **R.** a devenit locul tradițional de încoronare a regilor Franței (25 de încoronări), respectiv de la Ludovic VIII (1223) până la Carol X (1825). În Ev. Med. a fost un important centru religios, cultural și politic. La 7 mai 1945, la **R.,** generalul german Alfred Jodl a semnat actul preliminar de capitulare necondiționată a Germaniei (pe Frontul de Vest).

REINCARNARE s. f. v. **metempsihoză.**

REINDEER LAKE v. **Lacul Renului.**

REINES, Frederick (1918–1998), fizician american. Prof. la Institutul Tehnologic Keis și la Univ. California. Împreună cu Clyde Cowan, a descoperit (1956) antineutrinul în dezintegrarea beta inversă. Studii care au confirmat existența neutrinului. Împreună cu colaboratorii săi, **R.** a demonstrat experimental (1957) conservarea sarcinii barionice și faptul că protonoul are timpul de viață de peste $3 \cdot 10^{24}$ ani. Premiul Nobel pentru fizică (1995), împreună cu M.L. Perl.

REINHARDT [rainhart], **Jean-Baptiste** (zis *Django*) (1910–1953), chitarist francez de jazz. Manieră interpretativă extrem de creativă, imprevizibilă. Colaborează cu Stéphane Grappelli (Hot Club Quintet). Impact imens asupra evoluției instrumentului. Celebritate internațională.

REINHARDT [rainhart], **Max** (pe numele adevărat *M. Goldmann*) (1873–1943), regizor și actor german. Stabilit în S.U.A. (1933), s-a consacrat filmului. Animator și conducător al mai multor teatre din Berlin și Viena. Inițiator al festivalurilor de la Salzburg (1920–1934). Unul dintre inovatorii tehnicilor de montare. Repertoriu variat, de la tragicii greci și Shakespeare până la Strindberg și Pirandello. La **R.,** noțiunile de spectaculos, plastic, vizual, dinamic trec pe primul plan în potențarea textului dramatic.

REININGER, Lotte (1899–1981), regizoare germană. Pionier al filmului de animație mondial. Utilizează în principal tehnica „umbrelor mișcătoare" („Aventurile prințului Ahmed").

REINMAR CEL BĂTRÂN (*Reinmar von Hagenau*) (c. 1160–c.1210), poet german pe care contemporanii l-au numit „căpetenia privighetorilor". A trăit la Curtea lui Leopold VI al Austriei, unde a fost profesorul lui Walter von der Vogelweide.

REINSERȚIE s. f. Reintroducerea unei persoane în fostul său mediu familial, social și profesional. Implică o serie de acțiuni educative, eventual psihoterapie, în cazul persoanelor care prezintă tulburări de comportament.

REINTEGRA (< fr., lat. m.) vb. I tranz. A repune o persoană în drepturile sale sau într-o funcție pe care a mai avut-o. ✦ Refl. A face corp comun cu ceva; a se îngloba, a se contopi.

REIONISM v. **Rayonism.**

Frederick Reines

REIS (< turc.) s. m. **1.** Titlu purtat de ofițeri superiori sau demnitari în Imperiul Otoman. **2.** Titlu dat căpitanilor de corsari din N Africii.

REISCHAUER, Edwin (1910–1990), diplomat și orientalist american. A studiat cu precădere călătoriile preotului budist zen Ennin în China. Lucrări: „Japonia – trecut și prezent", „Japonia – povestea unei națiuni", „Japonezii", „Viața mea între Japonia și America". În calitate de ambasador al S.U.A. în Japonia (1961–1966), a încercat să restabilească dialogul dintre cele două țări, acționând pentru retrocedarea *Okinawei* japonezilor (realizată abia în 1972).

REISZ [rais], **Karel** (1926–2002), regizor britanic de film de origine cehă. Unul dintre fondatorii „free cinema"-ului englez. Carieră eclectică gravitând în jurul unor teme predilecte: revolta, iubirea imposibilă, pasiunea necontrolată („Sâmbătă seara, duminică dimineața", „Morgan", „Logodnica locotenentului francez").

REȚCORD (denumire comercială) s.n. Nume dat unei țesături de bumbac vopsite în bucată și mercerizată, utilizată la confecționarea balonzaidelor, raglanelor și canadienelor.

REITERA (< fr.) vb. I tranz. A repeta.

REITERAȚIE (< fr.) s. f. **1.** Repetare. **2.** Metodă topografică constând în măsurarea repetată a unghiurilor pentru reducerea erorilor.

REIYÛKAI, una dintre cele mai mari secte laice japoneze (peste 3 mil. adepți); înființată în 1925, propovăduiește prin doctrinele sale venerarea strămoșilor, păstrarea sistemului familial tradițional și budismul întruchipat de Lotus Sutra. Nu este afiliată nici unei secte budiste.

REIZEÍ Tamechika (1823–1864), pictor japonez. Prezintă în lucrările sale teme budiste și aspecte de la Curtea epocilor *Nara* (710–794) și *Heian* (794–1185). Încearcă să reînvie pictura *yamato-e,* apărută sub această denumire la mijlocul sec. 9, pentru a o deosebi de pictura chineză.

REIZEI Tamesuke (1263–1328), poet japonez. 65 dintre poeziile sale clasice (waka) sunt cuprinse în „Antologia Imperială". Fondatorul uneia dintre cele trei importante școli – *Reizei.*

REÎMPĂDURI (< *re*[1]- + *împăduri*) vb. IV tranz. A planta arbori forestieri pe un teren despădurit; a împăduri

din nou. În România la sfârșitul sec. 19 și pe parcursul sec. 20 s-au realizat ample acțiuni de **r.** pe terenuri degradate din Subcarpați, M. Apuseni, Carpații Orientali, pe terenurile nisipoase din Oltenia etc. După 1989 s-a desfășurat o politică nefastă față de fondul forestier prin defrișări masive și necontrolate.

REÎMPĂRȚI (< *re*[1]- + *împărți*) vb. IV tranz. A împărți din nou, a face o nouă împărțire.

REÎMPROSPĂTA (< *re*[1]- + *împrospăta*) vb. I tranz. A împrospăta din nou; *fig.* a readuce în memorie; a reaminti cuiva ceva.

REÎNARMA (< *re*[1]- + *înarma*) vb. I tranz. și refl. A(-și) reface potențialul de război; a (se) înarma din nou, înzestrând armata cu mijloace noi de luptă.

REÎNCADRA (< *re*[1]- + *încadra*) vb. I tranz. A încadra pe cineva din nou într-un post (pe care l-a ocupat anterior).

REÎNCARNARE (REINCARNARE) (< *reîncarna*) s. f. V. *metempsihoză.*

REÎNFIINȚA (< *re*[1]- + *înființa*) vb. I tranz. A înființa din nou, a reîntemeia, a reface.

REÎNNODA (*re*[1]- + *înnoda*) vb. I. **1.** Tranz. și refl. A (se) înnoda din nou. **2.** Tranz. Fig. A restabili o relație deteriorată, a reface o prietenie.

REÎNNOI (< *re*[1]- + *înnoi*) vb. IV tranz. **1.** Tranz. A schimba din nou, a înnoi încă o dată. **2.** Tranz. A preschimba sau a prelungi valabilitatea unui document. **3.** Refl. (Despre acțiuni) A se produce din nou, a se repeta. **4.** Tranz. A reactualiza. **5.** Tranz. și refl. Fig. A (se) împrospăta; a (se) regenera.

REÎNSUFLEȚI (< *re*[1]- + *însufleți*) vb. IV tranz. și refl. A (se) însufleți iarăși, a face să prindă sau a prinde din nou viață.

REÎNTINERI (< *re*[1]- + *întineri*) vb. IV intranz. și tranz. A se simți sau a face să se simtă din nou tânăr; a căpăta sau a face să capete o înfățișare tinerească. ✦ Intranz. Fig. A primi noi forțe.

REÎNTINERIRE (< *reîntineri*) s. f. (CITOL.) Reînnoirea proceselor vitale și a vigorii ca urmare a conjugării, interschimbului și fuziunii materialului nuclear și protoplasmatic.

REÎNTREGI (< *re*[1]- + *întregi*) vb. IV tranz. A întregi, a completa din nou un întreg.

REÎNVIA (< *re*[1]- + *învia*) vb. I **1.** Intranz. A reveni la viață; a se reînsufleți. ✦ (Despre vegetație) A renaște după amorțirea din timpul iernii, a începe să se dezvolte, să înverzească. ✦ Fig. A căpăta din nou viață, putere; a renaște. ✦ Fig. A reveni în amintirea cuiva. ✦ Tranz. Fig. A face să fie din nou folosit, să devină actual. **2.** Tranz. (MED.) A resuscita.

REJ [rei], **Mikołaj** (1505–1569), scriitor polonez. Considerat creatorul literaturii naționale polone. Operă cu caracter satiric și moralizator, în versuri și proză, prezentând idealul uman al Reformei („Scurtă dispută între un senior, un primar și un preot", „Oglinda").

RÉJANE (reʒan] (pseud. lui *Gabrielle Charlotte Réju*) (1856–1920), actriță franceză. Faimoasă interpretă a repertoriului de dramă și de comedie al vremii. A condus teatrul (1906–1918), care-i purta numele. Roluri în filme.

REJANSĂ (< fr.) s. f. Panglică neextensibilă de bumbac, cu legătura de rips, utilizată ca furnitură în confecții.

REJECȚIE (< engl.) s. f. **1.** (TELEC.) Eliminare prin filtrare a unor componente ale semnalului care perturbă transmisiunea componentelor utile. **2.** (MED.) v. respingere.

REJET (< fr.) s. n. **1.** Procedeu poetic asemănător ingambamentului, constând în trecerea unui cuvânt, care aparține sintactic unui emistih, în emistihul următor. V. *ingambament.* **2.** (MED.) v. respingere.

RELANSA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A acorda o mai mare atenție unui anumit domeniu; a relua o activitate, a se reangaja într-o acțiune cu intensitate sporită. **2.** (La jocul de tenis) A retrimite mingea în terenul advers.

RELASCOP s. n. Aparat utilizat pentru determinarea suprafeței totale ocupate de trunchiurile arborilor dintr-un arboret.

RELAȘ (< fr.) s. n. Suspendare temporară a reprezentațiilor unui teatru sau ale unei opere; zi sau interval de timp în care nu se dau reprezentații. ✦ (Fam.) Zi sau interval de repaus.

RELATA (< fr.) vb. I tranz. A povesti ceva amănunțit, detaliat; a expune, a istorisi.

RELATIV, -Ă (< lat., fr. it., germ.) adj. **1.** Care există în cadrul unor relații determinate (și este considerat ca atare); condiționat. ✦ (Adverbial) Aproximativ, aproape. ✧ *Drept r.* = drept care produce efecte numai față de părțile raportului juridic. **2.** Care e în raport, care are legătură cu cineva sau cu ceva. ✧ *Pronume* (sau *adverb*) *r.* = pronume (sau adverb) care face legătura între o propoziție subordonată și cuvântul determinat din propoziția regentă. *Propoziție r.* (și subst. f.) = **a)** propoziție subordonată introdusă prin pronume sau adverbe relative; **b)** propoziție atributivă. ✧ Loc. *Relativ la...* = privitor la..., în legătură cu... **3.** (Despre mărimi fizice) Care are valoarea dependentă de un anumit sistem de referință; care se definește sau se calculează prin raportarea la o altă mărime sau la anumite condiții concrete. ✧ *Mișcare r.* = deplasare a unui corp față de un sistem de referință mobil. *Eroare r.* v. *eroare* **(4).**

RELATIVISM (< fr. {i}) s. n. (FILOZ.) Doctrină potrivit căreia nu există standarde universale în chestiunea valorilor, adevărul însuși fiind relativ la punctul de vedere al subiectului. Protagoras a oferit prima formă de **r.** („omul este măsura tuturor lucrurilor"). **R.** își găsește expresia și în alte sfere ale culturii (etică, estetică, istoriografie ș.a.), fiind caracterizat prin accentuarea unilaterală a subiectivității valorilor, normelor, a aprecierii faptelor și evenimentelor prin contestarea întemeierii obiective, a semnificației general-umane ale acestora. Filozoful și psihologul american *W. James* a descris pragmatismul său ca r.; gândirea postmodernă pledează în multe cazuri pentru **r.** *R. cultural* = teorie potrivit căreia culturile sunt incomensurabile întrucât viziunile lor asupra lumii sunt bazate pe premise și limbaje foarte diferite. ✦ Relativitate.

RELATIVIST, -Ă (< fr. {i}) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care ține de relativism, privitor la relativism. **2.** S. m. și f. Adept al relativismului. **3.** (FIZ.) Adj. Referitor la teoria relativității, la efectele prevăzute de această teorie. ✦ *Electron r.* = electron care se mișcă atât de rapid, încât se poate observa creșterea masei sale conform teoriei relativității.

RELATIVITATE (< fr. {i}) s. f. **1.** Faptul de a fi relativ. **2.** Proprietate a mărimilor fizice de a depinde de condițiile concrete în care se efectuează măsurarea lor sau de sistemul de referință la care sunt raportate (ex. dependența vitezei unui mobil de mișcarea reperului la

care este raportată). Fizica modernă a dezvăluit **r.** multor mărimi (ex. masa, lungimea, durata), care, în trecut, erau considerate ca având caracter absolut. Principiul **r.** galileiene a fost enunțat în lucrarea „Dialog asupra celor două sisteme ale lumii" în 1630. ✧ *Teoria relativității* = teorie a relațiilor dintre spațiu, timp și mișcarea materiei, în care legile fundamentale ale fenomenelor fizice sunt enunțate într-o formă valabilă atât pentru viteze relative mici ale corpurilor cât și (ceea ce îi este caracteristic) pentru viteze relative foarte mari, apropiate de viteza luminii. **T.r.** cuprinde două părți: *t.r. restrânse* (sau *speciale*) și *t.r. generale* (sau *generalizate*). În mecanica clasică (newtoniană), spațiul și timpul sunt independente de materie și de mișcarea acesteia, având un caracter absolut; spațiul este omogen și izotrop, fiind lipsit de proprietăți fizice și având numai însușiri geometrice (euclidiene); timpul se scurge în mod uniform. Mișcarea corpurilor este descrisă prin raportarea la sistemele de referință, între care un loc aparte îl ocupă sistemele inerțiale. Potrivit *principiului relativității mecanice* (sau *clasice*), enunțat de Galilei, „prin nici o experiență mecanică efectuată în interiorul unui sistem inerțial nu se poate stabili dacă acesta se află în stare de repaus sau dacă are o mișcare rectilinie și uniformă", sau, ceea ce este echivalent, „legile fenomenelor mecanice au aceeași formă în toate sistemele inerțiale". Din acest principiu rezultă că mișcarea uniformă absolută sau repausul absolut sunt lipsite de semnificație. Mișcarea și repausul au sens numai prin raportarea la sisteme de referință, posedă deci un caracter relativ. În fizica sec. 19 se admitea existența unui mediu elastic, *eterul,* care constituia substratul propagării undelor electromagnetice (în particular a luminii). Studiile asupra fenomenelor electromagnetice au dus la concluzia că eterul ar reprezenta un sistem de referință imobil și atunci s-a încercat (Michelson, 1881, ș.a.) punerea în evidență a mișcării absolute a Pământului față de el. Rezultatul tuturor experiențelor a fost negativ, confirmând valabilitatea principiului relativității din mecanică și pentru procesele electromagnetice. De asemenea s-a dovedit experimental că viteza undelor electromagnetice în vid nu depinde de viteza sursei și reprezintă, în natură, o viteză maximă care nu poate fi depășită în nici un mod. Aceste fapte au stat la baza creării de către Einstein, în 1905, a *t.r. restrânse,* numită astfel deoarece nu cuprinde în sfera sa de fenomene și pe cele gravitaționale, menținându-se tot la sistemele de referință inerțiale. Ea se întemeiază pe două principii: *principiul relativității,* „legile fenomenelor fizice au aceeași formă față de toate sistemele inerțiale" și *principiul constanței vitezei luminii,* „viteza luminii în vid este aceeași față de toate sistemele inerțiale (ea este o constantă universală)". Aceste două principii exclud posibilitatea existenței eterului și, în același timp, conduc la o serie de concluzii care revoluționează reprezentările noastre tradiționale despre spațiu și timp. Astfel, lungimea unui corp se contractă față de un sistem de referință în raport cu care corpul are o mișcare relativă, iar durata unui fenomen se dilată (timpul se scurge mai încet) față de un sistem de referință în raport cu care sediul fenomenului are o mișcare relativă, deși atât lungimea corpului, cât și durata fenomenului rămân aceleași față de sistemul de referință propriu (legat de ele). Spațiul și timpul capătă deci un caracter relativ, în sensul că ele depind de sistemul inerțial la care sunt raportate; același caracter îl dobândește și *simultaneitatea* a două evenimente, precum și *masa* corpurilor. Aceasta din urmă crește odată cu mărirea vitezei corpului față de sistemul de referință, tinzând către infinit atunci când viteza relativă se apropie de viteza luminii. O realizare importantă a *t.r. restrânse* a constituit-o stabilirea interdependenței dintre masa și energia unui corp: variația energiei este egală cu produsul dintre variația masei și pătratul vitezei luminii (cunoscuta relație $E=mc^2$). Această lege a dezvăluit faptul că substanța (materia ponderabilă) conține în sânul său prodigioase rezerve de energie, care pot fi puse în libertate și care, de altfel, se folosesc de pe acum prin reacții nucleare. *T.r. restrânse* a relevat totodată faptul că orice radiație (ex. lumina) are o masă inertă. Elaborarea *t.r. generale* de către Einstein (1908–1916) a pornit de la faptul, constatat experimental, al egalității dintre masele inertă și grea ale unui corp. Pe această bază, Einstein a extins principiul relativității la toate sistemele de referință și la toate fenomenele cunoscute (inclusiv cele gravitaționale): „legile fenomenelor fizice au aceeași formă oricare ar fi sistemul de referință față de care sunt exprimate și starea lui de mișcare". *T.r. restrânse* devine un caz particular al *t.r. generale,* principiile sale fiind valabile numai local (pe porțiuni ale spațiului suficient de mici), în câmpuri gravifice neglijabile și pentru intervale de timp destul de scurte. *T.r. generale* duce la concluzia că spațiul, timpul și materia în mișcare se află într-o strânsă interdependență: proprietățile spațiale și temporale ale fenomenelor sunt determinate de distribuția maselor gravitaționale, iar mișcarea acestora este determinată de însușirile spațiului și timpului. Spațiul este descris de o geometrie riemanniană; el este curbat îndeosebi în vecinătatea marilor concentrații de mase. Tot aici timpul este încetinit, iar principiul constanței vitezei luminii este încălcat. Pentru practica de toate zilele, efectele *t.r. generale* sunt neglijabile. Totuși, consecințele sale au primit strălucite confirmări experimentale. Astfel a fost explicat, prin *t.r. generale,* avansul continuu al periheliului orbitei planetei Mercur, fapt descoperit încă din sec. 19; a fost determinată curbarea razelor de lumină (provenite de la aștri) atunci când trec prin vecinătatea Soarelui; a fost observată deplasarea spre roșu a liniilor spectrale emise de pe o mare masă gravifică; a fost confirmată creșterea masei particulelor rapide în marile acceleratoare; a fost constatată creșterea timpului de viață al mezonilor rapizi în comparație cu cel al mezonilor lenți ș.a. **T.r.** constituie una dintre cele mai de seamă cuceriri științifice ale sec. 20. Ea a stabilit interdependența dintre proprietățile spațiale și temporale ale materiei în mișcare, relevând unitatea și condiționarea lor reciprocă. **3.** (DR.) *Principiul relativității contractelor* = principiu în temeiul căruia contractele produc efecte numai între părțile contractante.

RELAȚIE (< lat., fr., it., germ.) s. f. **1.** (FILOZ.) Caracteristică a obiectelor gândirii care pot fi sesizate într-un același act intelectual, ca urmare a legăturilor care există între ele (cauzalitate, asemănare, opoziție etc.). În mediul uman, legătura sau comunicarea cu alte persoane: **r.** de prietenie, **r.** de afaceri, **r.** politice; *p. ext.,* chiar acele persoane. ✧ (LINGV.) *Complement circumstanțial de r.* = complement circumstanțial care arată obiectul la care se referă o acțiune sau o calitate. **2.** (LOG.) (**r.** diadice, triadice, poliadice) Structura și

proprietățile acestor **r.**, operațiile lor, precum și operațiile efectuate cu ele formează obiectul așa-numitei logici a relațiilor documentate de logicianul și matematicianul britanic *Augustus de Morgan* (1806–1871), întemeietorul logicii simbolice (1847). **3.** (MAT.) Familie de perechi în mulțimea perechilor ordonate de elemente ale unei mulțimi date (considerată în vederea remarcării anumitor legături între elementele mulțimii). ✧ *R. de congruență* v. *congruență. R. de ordine* v. *ordine.* **4.** (La pl.) Legătură între persoane, popoare, state. ✧ *Relații diplomatice* = raporturi politice cu caracter de continuitate între state, stabilite prin misiuni diplomatice permanente ale acestora. *Relații externe* = relații pe care un stat le întreține cu alte state, cu organisme și cu organizații internaționale, în funcție de interesele lor naționale și internaționale, ca state suverane și independente. *Relații internaționale* = totalitatea relațiilor politice, economice, culturale, sociale, juridice, diplomatice etc. dintre state, reglementate prin acte juridice, principii și norme de drept internațional. *Relații juridice* = relații sociale statornicite între membrii societății, având caracter normativ prin reglementarea lor de către lege. *Relații politice* = raporturi între state, națiuni, clase, pături și categorii sociale, partide politice, organizații obștești, între individ și stat. În funcție de natura economică și social-politică a diverselor epoci ele pot fi de dominație sau de alianță. *Relații publice* = activitatea unei întreprinderi, organizații sau altei entități în direcția creării unei imagini publice favorabile în rândul potențialilor clienți, angajaților, acționarilor, creditorilor, furnizorilor, autorităților publice locale. Măsurile adoptate în acest sens sunt informarea asupra obiectului de activitate, organizarea de vizite, editarea de reviste, pliante și alte materiale de prezentare, conferințe de presă etc. **5.** Expunere, informație, relatare. ✧ Loc. *A da relații* = a informa, a relata.

RELAXÁ (< fr.) vb. I tranz. și refl. **1.** Tranz. A pune în stare de relaxare **(2). 2.** Refl. Fig. A se liniști, a se destinde (după un efort susținut).

RELAXÁRE (< *relaxa*) s. f. **1.** Faptul de a se relaxa. **2.** (FIZ.) Proces ireversibil prin care un sistem fizic scos dintr-o stare de echilibru termodinamic, electric etc. revine liber și relativ lent la vechea stare sau la o nouă stare de echilibru; relaxație. ✦ Scăderea în timp a tensiunilor interne într-un material, deformația rămânând neschimbată. **3.** (MED.) Obținerea, prin diverse metode, a unei stări de destindere a mușchilor și a sistemului neurovegetativ, mergând până la o deconectare generală a organismului, în scopul reducerii stărilor de tensiune, anxietate, dezechilibru emoțional.

RELAXÁȚIE (< fr.) s. f. Relaxare **(2).**

RELEGÁ (fr., lat., it.) vb. I tranz. (Înv.) A expulza; a surghiuni.

RELÉU (< fr.) s. n. **1.** (TEHN.) Aparat sau dispozitiv caracterizat prin faptul că determină automat o variație bruscă, în salt, a mărimii sale de ieșire când mărimea sa de intrare atinge anumite valori. Principalele elemente funcționale ale **r.** sunt: *elementul sensibil* sau *organul de excitație,* care este supus direct acțiunilor determinate de mărimea de intrare (ex. bobina de excitație și miezul feromagnetic al unui **r.** electromagnetic); *elementul de comparație,* care compară mărimea de intrare cu o anumită mărime de referință și împiedică funcționarea **r.** dacă mărimea de intrare nu a depășit o anumită valoare prestabilită (ex. resortul antagonist care reține armătura mobilă a unui **r.** electromagnetic), și *elementul* sau *organul de execuție* (ex. contactele care deschid sau închid brusc un circuit electric, mărimea de ieșire fiind în acest caz curentul din circuit). După funcțiunea pe care o au, **r.** pot fi: *de protecție, de control, de semnalizare, de blocare, de timp, selectoare, cu programe* etc. După natura fenomenelor pe care se bazează funcționarea lor, **r.** pot fi: *mecanice* (de presiune, de debit, de viteză, de accelerație etc.), *termice* (de temperatură), *optice, chimice* și *electrice,* care, la rândul lor, după principiul de funcționare, pot fi: *electromagnetice, magnetoelectrice, electrodinamice, de inducție, electronice* (cu tuburi electronice sau cu dispozitive semiconductoare), *cu miezuri magnetice* etc. Se construiesc și relee combinate: termoelectrice, electromecanice, fotoelectrice etc. **2.** Instalație intermediară a unui lanț de transmisiune prin care parametrii mesajului, atenuați sau deformați pe parcursul lanțului, se readuc la valoarea inițială. **3.** Mod de înlocuire a cailor (în cursul drumului), a câinilor (în timpul vânătorii) sau a ștafetelor (în timpul unei curse); locul în care se face schimbul; animalul sau ștafeta de schimb.

RELEVÁ (< fr.) vb. I tranz. A pune în lumină, a scoate în relief; a evidenția, a remarca, a sublinia.

RELEVÁNT, -Ă (< fr.) adj. Care relevă; care iese în evidență.

RELEVÁNȚĂ (< fr.) s. f. Semnificație, însemnătate.

RELEVÉU (< fr.) s. n. (ARHIT.) Operație de măsurare a elementelor ce alcătuiesc o construcție sau un ansamblu de construcții și de reprezentare la scară a acestora în desen.

RELEVMÉNT (< fr.) s. n. (NAV.) Unghi în planul orizontal format de o direcție de referință și direcția unui punct oarecare, reprezentat printr-un astru ori printr-un obiect terestru sau de pe mare. ✦ (TELEC.) Unghi format de o direcție de referință cu direcția aparentă a unui emițător de unde electromagnetice.

RELÍCT, -Ă (< germ.; {s} lat. *relictum* „rămas") adj. (BIOL.) *Specie r.* = specie actuală de plante sau de animale, rămășiță a unei flore sau a unei faune dispărute, cunoscută într-o formă identică sau abia schimbată din timpuri geologice trecute. Unele *s.r.* s-au menținut până în zilele noastre (*s.r. conservative*), datorită constanței condițiilor de mediu (ex. *drețele,* relict Terțiar; *hatteria,* relict mezozoic din Noua Zeelandă), iar altele s-au adaptat condițiilor noi, supraviețuind (ex. *mizidele*). *Sol. r.* = sol format în alte condiții decât cele actuale.

RELICVÁRIU (< it.) s. n. Cutie, având forme variate, în care se păstrează rămășițe din trupul sau din obiectele unui sfânt. Cele mai prețioase sunt realizate din argint, aurite și decorate cu reliefuri, pietre prețioase, email etc.

RELÍCVĂ (< lat., fr.) s. f. **1.** Obiect sau rămășiță dintr-un lucru vechi, păstrat pentru a aminti ceva din trecut; vestigiu. **2.** (La pl.) Moaște.

RELIÉF (< fr., germ.) s. n. **1.** (GEOGR.) Abatere pozitivă sau negativă a suprafeței litosferei față de un plan de referință general (suprafața oceanului planetar), când se referă la dimensiuni mari, sau local (suprafața unei forme de **r.** oarecare), când este vorba de dimensiuni mijlocii și mici. În raport cu sensul abaterii de la planul de referință, **r.** poate fi: pozitiv (continente, câmpuri, culmi, creste, movile etc.), sau negativ (bazine

oceanice, depresiuni, văi, crovuri etc.). Este alcătuit din: elemente de **r.** (suprafețe orizontale și înclinate, ca, de ex., versant, povârniș, câmp, pod, fund de vale etc.), forme elementare de **r.** care reprezintă asocieri de elemente, ca, de ex., *valea* (care este alcătuită din doi versanți ce se intersectează sau se racordează în partea lor inferioară prin intermediul unei suprafețe orizontale, numită fund de vale), *interfluviul* (care este alcătuit fie dintr-o suprafață plană, orizontală sau slab înclinată, mărginită de două povârnișuri, fie din două povârnișuri care se intersectează în partea lor superioară etc.) și forme complexe de **r.** care reprezintă asocieri de forme elementare de **r.**, pozitive și negative (câmpii, dealuri, podișuri, munți etc.). După dimensiuni se deosebesc următoarele categorii: *megarelief* (continente, bazine oceanice), *macrorelief* (munți, podișuri, câmpii, depresiuni), *mezorelief* (interfluvii, văi) și *microrelief* (neregularități ale căror variații altimetrice nu depășesc câțiva metri, uneori chiar numai câțiva centimetri, ca de exemplu: crovuri, movilițe înierbate, pâlnii carstice, lapiezuri etc.). **R.** s-a format ca rezultat al acțiunii simultane, conjugate, a forțelor endogene și exogene asupra suprafeței Pământului. Aceste forțe acționează în mod antagonist: când cele endogene creează, prin mișcări pozitive ale scoarței, proeminențe ale suprafeței Pământului, cele exogene tind să le niveleze prin procese de eroziune, iar când forțele endogene creează, prin mișcări negative ale scoarței, depresiuni ale suprafeței Pământului, forțele exogene tind, de asemenea, să le niveleze, de astă dată însă prin procese de acumulare a materialelor rezultate în urma eroziunii proeminențelor învecinate. **R.**, prin altitudinea, orientarea și alcătuirea sa geologică modifică condițiile climatice (atât macroclima, cât mai ales microclima) și contribuie la diversificarea hidrografiei, învelișului vegetal, a celui de soluri și a faunei. **2.** (ARTE PLAST.) **a)** Lucrare de sculptură caracterizată prin aceea că întreaga compoziție aderă la un plan-suport față de care volumele se desprind mai mult sau mai puțin. În funcție de gradul de evidențiere a volumelor față de suprafața-suport, se disting mai multe feluri de **r.**: *meplat* (denumit și **r.** scobit sau incizat), *basorelief*, **r.** înalt (denumit și *altorelief*). **R.** sunt întrebuințate la decorarea edificiilor, a soclurilor de monumente, a mobilierului, a unor obiecte de artă decorativă etc. **b)** (În grafică sau în pictură) Modelajul sculptural al volumelor, obținut prin valorație. **c)** Tehnică specială în gravură. V. și gravură.

RELIEFA (< *relief*) vb. I tranz. A scoate în relief, a pune în lumină; a sublinia, a evidenția, a accentua.

RELIEFARE (< *reliefa*) s. f. **1.** Acțiunea de a reliefa. **2.** (TEHN.) Operație manuală de deformare plastică la rece a pieselor de tablă subțire, pentru a obține ornamente în relief.

RELIGIE (< lat., fr., germ.) s. f. Ansamblu de idei, sentimente și acțiuni împărtășite de un grup și care oferă membrilor săi un obiect de venerare, un cod de comportament, un cadru de referință pentru a intra în relația cu grupul și universul. De obicei, **r.** distinge între real și supranatural, vizează ceva ce transcende cunoscutul sau naturalul, este o recunoaștere a misteriosului și a supranaturalului; **r.** include un concept sau o divinitate care implică omul într-o experiență dincolo de nevoile lui personale sau sociale imediate, recunoscută ca „sacră" sau „sfântă". *R. revelată* = **r.** al cărei corp de cunoștințe este de natură revelată: iudaism (Dumnezeu a revelat poruncile lui Moise); creștinism (Hristos, Fiul lui Dumnezeu, a revelat Cuvântul Tatălui); islam (arhanghelul Gabriel a revelat lui Mahomed voința lui Dumnezeu). *R. culturală* = stadiu superior al religiozității corespunzând unei culturi și organizări social-politice avansate. *R. universală* = **r.** care depășește granițele unui popor, cu mesaj universal (budismul, creștinismul, islamul). ✦ Fig. Crez, cult.

RELIGIOS, -OASĂ (< lat. *religiosus*) adj. Care se referă la religie; bisericesc. ✦ Evlavios, cuvios, pios.

RELIGIOSO (cuv. it.) adv. (MUZ.; ca indicație de execuție) Cu evlavie, în mod pios.

RELIGIOZITATE (< fr.) s. f. Evlavie, pietate. ✦ Strictețe, rigurozitate.

RELON (denumire comercială de la *R*[omânia] + [nai]*lon*) s. n. Fibră sintetică obținută prin polimerizarea caprolactamei, folosită la fabricarea țesăturilor, a tricotajelor etc.

RELUA (< *re*[1]- + *lua*) vb. I tranz. **1.** A lua din nou; a lua înapoi. **2.** A reîncepe; a continua, a urma (după o întrerupere).

RELUCTANȚĂ (< fr., engl. {i}; {s} lat. *reluctare* „a rezista") s. f. (ELT.) Rezistență magnetică, caracteristică unui circuit magnetic, egală cu raportul dintre forța magnetomotoare în circuit și fluxul magnetic creat în el.

RELUCTIVITATE (< fr., engl.) s. f. Mărime caracteristică materialelor magnetice, egală cu reluctanța dintre două fețe opuse ale unui cub confecționat din materialul respectiv și având muchia egală cu unitatea.

REM (< engl.; {s} *r*[öntgen] *e*[quivalent] *m*[an] „röntgen echivalent uman") s. m. Unitate de măsură a dozelor de radiație raportate la efectul lor biologic, egală cu doza unei radiații care produce într-un țesut același efect ca un rad al unei radiații X de referință.

R.E.M., grup rock alternativ american, constituit în 1980, în componența lui Mike Millis, Michael Stipe, Peter Buck, Bill Berry. Discografie selctivă: „Automatic for the People", „Monster".

REMAGEN, oraș în V Germaniei, pe malul Rinului (Renania Palatinat); 16,1 mii loc. (2002). Celebru pentru operațiunea militară desfășurată de Aliați (1945), prin care aceștia au pătruns prin surprindere pe terit. Reich-ului.

REMAIA (< fr.) vb. I tranz. A reface ochiurile rupte sau firele deșirate (mai ales la ciorapi) cu ajutorul unui instrument special.

REMAK, Robert (1815–1865), medic neurolog german. Cercetări în embriologie. Pornind de la rezultatele obținute de *K.E. von Baer*, **R.** a descoperit (1842) cele trei foițe ale discului embrionar pe care le-a numit ectoderm, mezoderm și endoderm. Ulterior (1844), a pus în evidență celulele nervoase ale inimii.

REMAKE [rimeik] (cuv. engl.) s. n. Variantă a unui film a cărui primă versiune a obținut un mare succes sau a cărui temă își recapătă actualitatea (ex. „Cei șapte magnifici", variantă americană a filmului japonez „Cei șapte samurai").

REMANENT, -Ă (< fr. {i}; {s} lat. *remanent* „care rămâne") adj. Care persistă. ✦ (Despre câmpuri electrice sau magnetice) Care se datorește fenomenului de remanență.

REMANENȚĂ (< fr. {i}) s. f. **1.** (FIZ.) **a)** *Remanență electrică,* stare de polarizație a unui corp feroelectric păstrată de acesta după anularea câmpului electric exterior polarizant. Materialele cu *r.e.* mare (ex. titanatul de bariu) sunt utilizate în dispozitivele cu memorie feroelectrică. **b)** *Remanență magnetică,* stare de magnetizație a unui corp feromagnetic

păstrată de acesta după anularea câmpului de magnetizare exterior. Materialele cu *r.m.* mare, numite materiale magnetic dure, se utilizează la confecționarea magneților permanenți, iar materialele cu *r.m.* mică, numite materiale magnetic moi, se folosesc la construcția electromagneților, a mașinilor și aparatelor electrice etc. **2.** Durată în care un erbicid sau un alt produs fitosanitar încorporat în sol continuă să-și exercite acțiunea.

REMANIA (< fr.) vb. I tranz. A face o remaniere.

REMANIERE (< *remania*) s. f. **1.** Ansamblu de operații de corectare a defectelor unor materiale sau produse care nu corespund condițiilor calitative impuse, dar care nu sunt rebut total. **2.** (DR.) *R. ministerială* (sau *guvernamentală*) = schimbare în componența unui guvern, intervenită în urma demisiei a cel puțin unui membru al guvernului, a trecerii lui la conducerea unui alt minister, a modificărilor produse în conducerea unor ministere etc.

REMARCA (< fr.) vb. I tranz. A observa, a scoate în evidență, a releva. ✦ Refl. A se distinge, a se evidenția.

REMARCABIL, -Ă (< fr.) adj. Demn de a fi remarcat; deosebit, însemnat.

REMARCĂ (< fr.) s. f. Observație; notă, însemnare.

REMARQUE [remark], **Erich Maria** (pe numele adevărat *Erich Paul Remark*) (1898–1970), scriitor german. Persecutat de naziști, s-a refugiat în Elveția (1932), apoi în S.U.A. (1939). Romane evocând dramele și consecințele morale ale războiului („Pe frontul de vest nimic nou", „Iubește pe aproapele tău", „Soroc de viață, soroc de moarte", „Obeliscul negru", „Arcul de triumf"), într-o tehnică documentară, fotografică, în care faptele primează asupra comentariilor.

REMAXOS, conducător al unor triburi geto-dace, din stânga Dunării, menționat într-o inscripție din Histria de la începutul sec. 2 î.Hr. Protector al orașelor grecești din Dobrogea, care îi plăteau tribut în schimbul obligației de a le apăra de atacurile sciților.

REMBRANDT, Harmenszoon van Rijn (1606–1669), pictor și gravor olandez. Născut la Leyda, a luat aici primele lecții de pictură și gravură; în jurul lui 1631 s-a stabilit la Amsterdam, unde profesorii săi i-au deschis orizontul spre arta italiană și

Erich Maria Remarque

spre clarobscurul lui Caravaggio. Începuturilor de la Leyda, reprezentate de lucrări de mici dimensiuni înfățișând scene de interior de inspirație biblică, portrete de bătrâni, autoportrete și nuduri, lucrate în contraste cromatice energice, le urmează, după ce s-a mutat la Amsterdam, o apropiere evidentă de viziunea și tehnicile barocului. Dramatismul compozițiilor sale va deveni tot mai intens, iar temelor biblice – de inspirație protestantă – li se vor alătura cele ale vieții de fiecare zi, pătrunse de aceeași reculegere gravă și de dorința de a surprinde viața interioară a personajelor. Opera sa constituie momentul de culme al clarobscurului, dar și al reprezentării pline de strălucire a efectelor de lumină – deopotrivă în compozițiile cu mai multe personaje și în peisaje –, într-o viziune despre care s-a spus că e „a gloriei aurului și umbrei". Gravura în acvaforte (finisată cu acul) a atins la el o inegalabilă perfecțiune, constituind un model pentru gravorii epocilor de mai târziu. Cele aproape 60 de autoportrete dezvăluie una dintre cele mai dramatice autobiografii din istoria artei universale, așa cum celelalte picturi, cele 300 de gravuri și peste 1 000 de desene constituie o profundă meditație asupra destinului uman.

REMEDIA (< fr., lat.) vb. I tranz. A îndrepta, a îmbunătăți o situație, o stare etc.

REMEDIABIL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care poate fi remediat, care se poate îndrepta, corecta.

REMÉDIOS, Vila dos ~, localitate în Brazilia, în ins. Fernando de Noronha (statul Pernambuco), centrul ad-tiv al terit. omonim; c. 800 loc. Centru comercial. Escală aeriană.

REMEDIU (< lat., fr.) s. n. Modalitate sau mijloc de îndreptare sau de îmbunătățire a unei situații; soluție. ✦ Leac, medicament, doctorie; *p. ext.* orice metodă care poate preveni sau combate o boală sau să amelioreze starea de sănătate.

REMEMORA (< fr., lat.) vb. I tranz. A-și aduce din nou în memorie; a-și reaminti.

REMESIANA, vechi oraș în Dacia Mediterranea (azi Bela Palanka, Serbia). Aici și-a desfășurat activitatea episcopul *Niceta Remesianul.*

REMETEA 1. Com. în jud. Bihor, situată în N depr. Beiuș, în zona de confl. a râului Meziad cu Valea Roșie; 3 056 loc. (2005). Centre de rotărit, de cioplituri și sculpturi în lemn (în satele Meziad și Petreasa). Punct de plecare spre peștera Meziad. În satul **R.,** menționat documentar în 1422, se află o biserică (c. 1400) cu picturi murale de influență tiroleză, datând din 1420, acoperite de zugrăveli în sec. 16; biserica Sf. Nicolae (1743, cu iconostas pictat în 1875), în satul Șoimuș. **2.** Com. în jud. Harghita, situată în depr. Giurgeu, pe cursul superior al Mureșului; 6 307 loc. (2005). Expl. și prelucr. lemnului. Fabrică de lapte praf. Centru de prelucr. artistică a lemnului. Creșterea bovinelor. În satul **R.,** atestat documentar în 1567, se află un muzeu etnografic. Satul **R.** are statut de stațiune balneoclimaterică de interes local, cu climat tonic și cu izvoare de ape minerale carbogazoase, feruginoase, bicarbonatate, sodice, calcice, magneziene indicate în cură internă pentru tratarea bolilor digestive, a celor hepato-biliare, precum și în cură externă pentru afecțiuni reumatismale, cardiovasculare ș.a. Rezervație naturală („Mlaștina cea Mare de la **R.**").

Harmenszoon van Rijn Rembrandt.
„Autoportret"

REMETEA CHIOARULUI, com. în jud. Maramureș, situată în SE depr. Baia Mare, la poalele dealurilor Chioarului și a culmii Pietricica, pe cursul mijlociu al râului Lăpuș; 2 866 loc. (2005). Pomicultură. În satul Berchezoaia se află ruinele Cetății Chioarului, construită în sec. 13 ca cetate de pază și amintită prima oară în 1319. În 1367, cetatea a intrat în posesia lui Drag (voievod din Maramureș), iar în 1378 apare cu numele *castrum Kewar,* aflată în proprietatea voievozilor maramureșeni Drag și Balc. În 1424, cetatea cuprindea în subordinea sa c. 100 de sate, iar în 1599, Cetatea Chioarului a fost cucerită de Mihai Viteazul. În 1657 a fost ocupată de poloni, iar în 1660 de oastea otomană comandată de Ali-Pașa. Ocupată în 1685 de austrieci și stăpânită de aceștia până în 1718 când au distrus-o, după care a căzut în ruină. În perioada medievală, Cetatea Chioarului a funcționat ca district de sine stătător, fiind cunoscută sub numele *Cetatea de Piatră.* În satul **R.C.,** atestat documentar în 1566, se află biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1800), cu un turn-clopotniță monumental și cu un frumos pridvor cu arcade din bârne cioplite, iar în satul Posta, bisericile de lemn Sf. Ioan Botezătorul (sec. 17, cu picturi interioare originare), Sf. Ilie (1806) și Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1820).

REMETEA MARE, com. în jud. Timiș, situată în C. Timișului, pe canalul Bega; 3 105 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **R.M.**). Vestigii din prima Epocă a fierului (Hallstatt). În satul **R.M.,** menționat documentar în 1333, se află un conac din 1820. În satul Bazoșul Nou se află un parc dendrologic (59 ha), amenajat în spațiul unei păduri de stejar în anii 1909–1914 de către F. von Engelhardt (directorul grădinilor publice din Düsseldorf), inclus pe lista ariilor protejate, care cuprinde peste 500 de specii de arbori și arbuști din diferite zone ale lumii, printre care specii americane de stejar, ienupărul de Virginia *(Juniperus virginiana),* gutuiul japonez *(Chaenomeles japonica),* arțarul nord american *(Acer saccharinum),* arborele-lalea *(Lyriodendron tulipifera)* ș.a.

REMEȚI, com. în jud. Maramureș, situată la poalele N ale m-ților Gutâi, pe stg. râului Tisa, la granița cu Ucraina; 3 119 loc. (2005). În satul **R.,** atestat documentar în 1363, se află biserica fostei mănăstiri a Paulinelor, datând din sec. 15.

REMF (< săs. *rămp, remp*) s.m. Plantă din fam. aristolochiacee cu flori galbene, dispuse în fascicule la subsuoara frunzelor, cu fructul o capsulă în formă de pară *(Aristolochia clematitis).* Sin. mărul lupului.

REMI s. m. v. **rummy.**

REMIGE (< fr.; {s} lat. *remiex, -igis* „vâslaș") s. f. (ORNIT.) Fiecare dintre penele mari ale aripilor unei păsări, care servesc la baterea aerului în timpul zborului.

REMINGTON [remințen], familie de industriași americani: **Eliphalet** (1793–1861) și fiul său, **Philo** (1816–1889). Inovații în domeniul armamentului; au fabricat în serie prima mașină de scris (1873), pe care au comercializat-o prin compania **R.,** înființată în 1860.

REMINISCENȚĂ (< fr., it., lat.) s. f. (PSIH.) Evocare a unor lucruri memorate anterior, care nu sunt recunoscute ca amintiri. ✧ *Teoria reminiscenței* = teorie platoniciană potrivit căreia omul recunoaște ideile datorită faptului că sufletul său le-ar fi contemplat într-o existență anterioară. ✦ Rest, rămășiță, urmă.

REMISIUNE (< lat., fr.) s. f. **1.** (La catolici) Iertare a păcatelor. **2.** Ameliorare temporară (**r.** parțială) sau dispariția manifestărilor clinice ale unei boli (**r.** stabilă).

REMITE (< lat., fr.) vb. III tranz. **1.** A înmâna, a preda, a da. **2.** A amâna.

REMITENT (< germ.) s. m. (Rar) Posesorul unei trate. ✦ Girant.

REMITERE (< *remite*) s. f. **1.** Înmânare. **2.** (DR.) *R. de datorie* = renunțare, totală sau parțială, a unui creditor la dreptul său împotriva debitorului; iertare de datorie.

REMIX (cuv. engl.) s.n. Versiune ulterioară a unei piese muzicale pop-rock, cu modificări (de obicei în orchestrație și ritmică), interpretată de același muzician care a lansat-o sau de alt artist/grup.

REMIZĂ (< fr.) s. f. **I. 1.** Situație în care doi șahiști angajați într-o partidă consimt reciproc asupra unui rezultat de egalitate. **2.** Plată făcută (unui lucrător comercial) sub forma unei cote procentuale față de deverul realizat; *concr.* sumă astfel acordată ca plată. ✦ Comision. **3.** Reducere a prețurilor pentru produse destinate unor clienți stabili. **II. 1.** Clădire destinată adăpostirii vehiculelor rutiere, mașinilor agricole etc. între perioadele de serviciu; este prevăzută cu instalații de spălare și de ventilare, precum și cu un mic atelier de reparații. **2.** Porțiune dintr-o pădure care servește ca loc de adăpost pentru vânat.

REMIZIER, -Ă (< fr.) s. m. și f. Lucrător comercial plătit prin remiză **(I 2).**

REMIZOV, Aleksei Mihailovici (1877–1957), scriitor rus. Stabilit în Franța (1921). Romane și povestiri marcate de realism și simbolism, pe teme de tradiție populară („Iazul", „Călugărițele în cruce", „A cincea suferință", „Olea", „Pajiștea pioasă") în care se dovedește un maestru al cuvântului și un mare stilist.

REMONTA (< fr.) vb. I tranz. A monta din nou o fabrică, o instalație etc. ✦ Refl. Fig. A se reface, a se redresa.

REMONTANT, -Ă (< fr.) adj. Care întărește, care înviorează.

REMONTĂ (< fr.) s. f. Cal tânăr (de tracțiune) folosit în armată. ✦ Serviciu militar însărcinat cu procurarea cailor necesari armatei sau a armăsarilor pentru crescătoriile de cai. ✦ Crescătorie de cai.

REMONTOAR (< fr.) s. n. Mecanism cu ajutorul căruia se întoarce un ceasornic, fără a se folosi o cheie sau fără a-l deschide.

REMORA (< fr., lat., it.) s. f. Numele a 8–10 specii de pești din genul *Echeneis,* cu lungimea între 30 și 90 cm, caracterizate prin prezența unui disc adeziv la partea superioară a capului, cu care se fixează pe corăbii și pe corpul rechinilor *(E. remora* și *E. naucrates)* sau ale altor animale marine; trăiesc în M. Mediterană și în mările tropicale.

REMORCA (< fr.) vb. I tranz. A face operația de remorcare. ✦ Fig. A trage, a târî cu sila; a atașa pe cineva unui grup.

REMORCAJ (< fr.) s. n. Remorcare.

REMORCARE (< *remorca*) s. f. Tragere a unui vehicul de către un alt vehicul autopropulsat, așa încât vehiculul tractat să se deplaseze fără consum propriu de energie; remorcaj.

REMORCĂ (< fr.) s. f. **1.** Vehicul fără autopropulsie, tractat de un vehicul motor și destinat transportului de persoane sau de mărfuri. ✧ Expr. *A fi la remorca cuiva* (sau *a ceva*) = a depinde (total) de cineva (sau de ceva). **2.** Cablu folosit pentru remorcarea unei nave, a unui șlep etc.

REMORCHER (< fr.) s. n. Navă echipată cu un grup propulsor de putere mare, folosită pentru remor-

carea ambarcațiilor fără propulsie proprie.

REMSCHEID [remʃait], oraș în V Germaniei (Renania de Nord-Westfalia), situat la 40 km ESE de Düsseldorf; 118,7 mii loc. (2002). Nod feroviar. Siderurgie; laminate (tablă); ind. constr. de mașini, electrotehnică, textilă, chimică și alim. Muzeul Röntgen. Menționat în sec. 11 a primit statutul de oraș în 1808.

REMULADĂ (< fr.) s. f. Sos rece, picant, preparat din gălbenuș de ou, untdelemn, zeamă de lămâie, muștar și verdețuri.

REMUNERA (< fr., lat.) vb. I tranz. A retribui, a plăti.

REMUNERAȚIE (< fr., lat.) s. f. Salariu, plată.

REMUS (în mitologia romană), fiul Reei Silvia și al zeului Marte și fratele geamăn al lui Romulus. Ucis de acesta în timpul pregătirilor pentru întemeierea cetății Roma.

REMUȘCARE (< *re*[1]- + *mușcare*, după fr. *remords*) s. f. Părere de rău, căință, regret; mustrare de cuget. Reprezintă o reacție a eului față de propriul sentiment de vinovăție, având semnificația unei autoagresiuni psihice.

REMUU (REMU) (< fr.) s. n. Contracurent în lungul malurilor unui curs de apă; poate fi produs sau accentuat de existența unor obstacole sau de circulația navelor. ✧ (METEOR.) *R. de aer* = zonă instabilă a sistemului baric, unde apar curenți de aer ascendenți și descendenți.

RÉMY, Gilbert Renault (zis colonelul R.) (1904–1984), scriitor francez. Lucrări cu elemente autobiografice privind activitatea sa în cadrul Rezistenței („Memoriile unui agent secret al Franței Libere", „Linia de demarcație").

REN [jen] (< chineză „omenie") s. m. Principiu esențial al gândirii morale și sociale a lui Confucius (Kong zi). Se referă nu numai la omenie ca virtute individuală, ci și la atitudinea bună, omenoasă în actul guvernării.

REN (< fr.) s. m. Mamifer rumegător asemănător cu cerbul, cu coarnele în formă de arc, ramificate, prezente atât la mascul cât și la femelă, având concavitatea îndreptată înainte, cu smocuri lungi de păr aspru între copite *(Rangifer tarandus)*. Trăiește în tundrele din N Europei, Asiei și Americii de Nord, iar toamna migrează în zona pădurilor de conifere. În Laponia și Siberia este folosit ca animal de tracțiune. În America de Nord (unde este numit caribu) este întâlnit numai în stare sălbatică. Se hrănesc mai ales cu licheni. În unele regiuni este vânat pentru carne și piele. Domesticit, este folosit ca animal de tracțiune.

RENAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Privitor la rinichi, care se referă la rinichi.

RENAN (< fr.) adj. Care ține de fl. Rin sau de reg. străbătută de acest fluviu.

RENAN [renã], **Joseph-Ernest** (1823–1892), scriitor, filozof, filolog și istoric al religiilor francez. După studii teologice îndelungate, trece printr-o criză mistică, care îl face să renunțe la sacerdoțiu și să se dedice filozofiei (1845), pe care a predat-o la Collège de France. Autor al unei cunoscute „Vieți a lui Iisus", în care a negat caracterul divin al acestuia, iscând un imens scandal în epocă. A studiat îndeosebi începuturile creștinismului („Istoria originilor creștinismului"), încercând, într-o modalitate literară erudită, o fuziune a gândirii filozofice cu cea religioasă. Lucrări de poiitologie („Monarhia constituțională în Franța"). Memorialistică.

RENANIA DE NORD-WESTFALIA (NORDRHEIN WESTFALEN [nɔrtrain vestfalən]), land în V Germaniei, în bazinul Ruhr; 34,1 mii km^2; 18,0 mii. loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Düsseldorf*. Mari expl. de cărbuni (huilă și lignit), de min. de fier, plumb. zinc. Cea mai importantă zonă ind. a țării (siderurgie, constr. de mașini, produse chimice și textile, prelucr. petrolului). Cereale, cartofi. Legumicultură, pomicultură. Creșterea animalelor.

RENANIA PALATINAT (RHEINLAND-PFALZ [rainland pfalts]), land în SV Germaniei; 19,8 mii km^2; 4,0 mii. loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Mainz*. Prelucr. metalelor; ind. chimică, a încălțămintei, hârtiei. Cereale, sfeclă de zahăr, cartofi, ovăz, tutun. Legumicultură. Pomicultură. Vastă reg. viticolă.

Reni

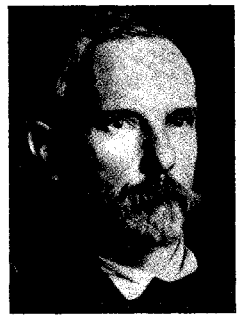

Jules Renard

RENARD [rena:r], **Jules** (1864–1910), scriitor francez. Remarcabil stilist. Proză de observație a vieții cotidiene de la țară („Podgoreanul în via sa", „Linge-blide"), a lumii animale („Istorii naturale") sau de rememorare a universului copilăriei („Morcoveață"). Comedii („Plăcerea de a rupe", „Bigota", „Pâinea de casă"). Memorialistică.

RENASCENTIST, -Ă (RINASCENTIST, -Ă) (< *Renașterea*) adj. Care aparține Renașterii. ✦ Care este în spiritul Renașterii.

RENAȘTE (< *re*[1]- + *naște*) vb. III intranz. A se naște din nou, a lua ființă. ✦ A se arăta, a se ivi din nou, a reapărea. ✦ A se trezi la viață; *fig.* a se înviora, a înflori.

RENAȘTERE (< *renaște*) s. f. Faptul de a renaște; trezire la o nouă viață; refacere; *fig.* reînflorire, reviriment.

RENAȘTEREA, epocă în istoria Europei, care cuprinde, în linii generale, sec. 14–16, perioada de tranziție de la societatea medievală la cea modernă. **R.** a început în Italia, unde au apărut mai întâi germenii relațiilor capitaliste, dar a fost un fenomen general european, care s-a dezvoltat, mai curând sau mai târziu, în cadrul societății medievale, cunoscând deosebiri de la o țară la alta, în funcție de etapa istorică și de situația specifică, de tradiție etc. În epoca **R.**, se dezvoltă burghezia, începe emanciparea țărănimii, iar nobilimea pierde treptat supremația economică, păstrându-și doar preeminența politico-socială. Cu excepția Italiei și a Germaniei, de exemplu, în care fărâmițarea politică s-a menținut multă vreme, se formează statele centralizate în jurul monarhiei (Franța, Spania, Anglia), care încurajează expansiunea comercială, protejează creditul și sprijină industria. În epoca **R.** au loc marile descoperiri geografice (călătoriile lui Henric Navigatorul, Vasco

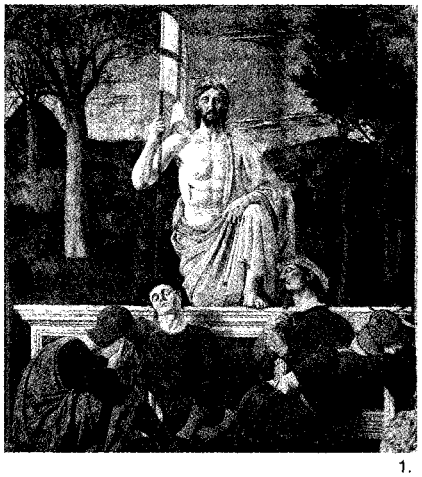

1.

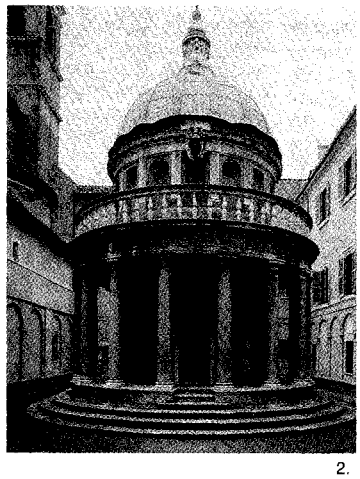

2.

Renaşterea

1. Pierro della Francesca, „Învierea";
2. Donato Bramante, Capela catedralei Sf. Petru;
3. Sandro Botticelli, „Naşterea lui Venus";
4. Leonardo da Vinci, „Doamna cu hermina"

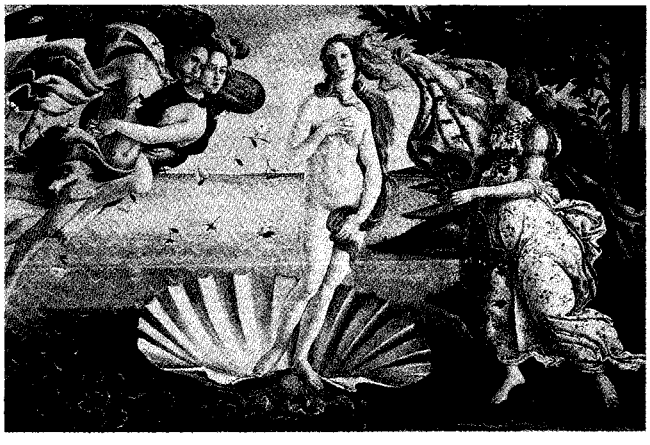

3.

4.

da Gama, Cristofor Columb, Fernando de Magellan ş.a.), care au spart limitele vechii lumi cunoscute, punând bazele comerţului mondial şi grăbind, prin exploatarea noilor teritorii cucerite, procesul acumulării capitalului. Ca urmare a acestor schimbări din economie şi din structura socială, încep să apară statele naţionale moderne, care corespund cel mai bine cerinţelor de dezvoltare a relaţiilor capitaliste şi a noii clase burgheze. Statele moderne cu interesele lor naţionale se substituie pe arena europeană celor două mari entităţi cu vocaţie universală — Biserica catolică şi Imperiul — a căror rivalitate pentru hegemonie dispare. Acestor transformări social-economice şi politice profunde le-a corespuns un avânt fără precedent şi în domeniul culturii, o perioadă de înflorire a artei, literaturii, ştiinţei, gândirii social-politice şi filozofice. Purtătorii noii culturi şi ideologii, ei, *umaniştii,* au considerat epoca lor o epocă de „renaştere" spirituală, întemeiată pe reînvierea culturii antice greco-romane, după o lungă perioadă de întuneric şi de decădere. Umaniştii au creat o cultură nouă, profană, în centrul căreia se afla omul, opusă culturii impregnate de dogmele şi învăţăturile ecleziastice ale societăţii medievale. Ascetismului şi pesimismului medieval, **R.** i-a opus o concepţie nouă, optimistă, despre lume, pătrunsă de încrederea în om şi în natură, de idealul unei fericiri terestre. Învăţaţii **R.** au făcut elogiul culturii, al studiilor umaniste ca mijloc de înnobilare şi de desăvârşire a omului, au formulat idealul unei dezvoltări multilaterale a personalităţii, a omului universal, întruchipat în figura unor titani ai creaţiei şi ai acţiunii, ca Leonardo da Vinci, Michelangelo sau Dürer. **R.** a promovat spiritul critic, aşezând raţiunea mai presus de credinţă şi de tradiţie. Ea a pus bazele ştiinţelor moderne ale naturii, a iniţiat istoriografia modernă, întemeiată pe o concepţie laică şi pe studiul critic al izvoarelor, a asigurat triumful limbilor „vulgare" în literatură. *Ştiinţele naturii* au cunoscut în epoca **R.** un puternic avânt. Din această epocă datează începuturile ştiinţelor moderne ale naturii, întemeiate pe experiment şi pe aplicarea matematicii. Ramurile ştiinţei care se dezvoltă cu precădere sunt: mecanica cerească şi terestră şi, în strânsă legătură cu ele, disciplinele matematice. Cea mai mare realizare ştiinţifică a epocii o constituie crearea sistemului heliocentric de către Copernic, care a dat o lovitură decisivă viziunii tradiţionale, care plasa Pământul în centrul Universului. Galilei pune bazele cinematicii, iar Kepler descoperă legile mişcării planetelor. În matematică se dezvoltă mai cu seamă algebra şi geometria (Tartaglia, Ferrari, Cardano). În domeniul medicinii, A. Vesalius pune bazele anatomiei moderne, iar M.

Serveto descoperă circulaţia mică a sângelui. Un progres considerabil au înregistrat cunoştinţele tehnice; se răspândesc armele de foc, se dezvoltă considerabil industria textilă, mineritul, metalurgia, fabricarea hârtiei, construcţiile de corăbii (în legătură cu explorările geografice). Tot din această epocă datează invenţia tiparului în Europa (sfârşitul sec. 15), a telescopului (sfârşitul sec. 16 şi începutul sec. 17). În *filozofie,* trăsătura caracteristică generală a **R.** a constituit-o orientarea sa antiscolastică. În cursul sec. 14–15 a predominat reluarea şi dezvoltarea, potrivit cu condiţiile specifice ale epocii, a curentelor filozofice antice. Gânditorii **R.** au apelat la stoicism pentru a crea o morală independentă de rigorile preceptelor religioase, bazată cu precădere pe raţiune şi pe natură, pentru a proclama triumful omului asupra „Fortunei" („sorţii"). Ei au îndreptat epicureismul împotriva ascetismului medieval (L. Valla), scepticismul împotriva dogmelor bisericii (Montaigne). Reprezentanţii Academiei florentine (Marsilio Ficino, Pico della Mirandola) au pornit de la Platon şi neoplatonism pentru a fundamenta teza unităţii dintre om şi natură, dintre spirit şi corp, cultul frumosului ca întruchipare sensibilă a divinului, concepţie care a influenţat arta **R.** Neoaristotelicienii de la Universitatea din Padova au tras chiar concluzii ateiste din doctrina Stagiritului (P. Pomponazzi). Umaniştii **R.** au dezvoltat o nouă concepţie despre om, promovând ideea demnităţii omului ca fiinţă liberă, autonomă, creatoare (Pico della Mirandola, T. Campanella). Concepţiei pesimiste despre om, ca făptură supusă permanent păcatului, i-au opus teza „naturii bune" a omului (Erasm, Rabelais, Vittorino da Feltre), fundamentând astfel pedagogia umanistă. În filozofia naturii, concepţia despre însufleţirea întregului cosmos exprima, într-o formă naivă, fantastică, ideea unei materii active, care îşi desfăşoară prin sine însăşi bogăţia formelor (G. Bruno); concepţiile magice şi astrologice sugerau ideea conexiunii universale (Paracelsus). Filozofia **R.** culminează cu concepţiile legate nemijlocit de ştiinţele noi ale naturii. Aceste concepţii fundamentează metodele cercetării experimentalo-matematice a naturii (Leonardo da Vinci, Galilei), opun finalismului determinismul, formulează conceptul modern al legilor naturii (Galilei, Kepler). Formarea statelor naţionale s-a oglindit în epoca **R.** în concepţiile politice care au negat caracterul divin al puterii de stat, marcând emanciparea teoriei politice şi juridice de sub tutela teologiei (Machiavelli, Bodin). În epoca **R.** apar şi primele doctrine utopice; ele zugrăvesc imaginea unei societăţi viitoare în care proprietatea privată va fi desfiinţată (T. Morus, T. Campanella). Istoriografia **R.** a impus o viziune laică asupra evoluţiei societăţii, încercând, pe baza studiului critic al izvoarelor, să detecteze raportul dintre social şi individual în desfăşurarea procesului istoric (Machiavelli, Guicciardini). Umanismul rinascentist a avut ecouri puternice şi în ţările Europei Centrale (istoricul A. Bonfini în Ungaria, marele pedagog J. A. Komensky în Cehia, gânditorul A. Modrzewski-Frycz şi poetul J. Kochanowski în Polonia etc.). *Literatura* **R.** a pus bazele creaţiei literare europene moderne. Dante a promovat în opera lui, alături de elementele mistico-fantastice, un filon umanist. Creaţia prin excelenţă satirică la adresa principiilor etice ale societăţii medievale a unor scriitori ca Villon sau Chaucer aparţine aceleiaşi perioade de tranziţie spre modernitate. Petrarca ilustrează prin versurile sale, pentru prima dată în literatură, bogăţia eului, Boccaccio opune bigotismului medieval spiritul laic, burghez şi popular, exaltă dragostea descătuşată de prejudecăţile ascetice. Lorenzo de Medici, Angelo Poliziano, Luigi Pulci, Lodovico Ariosto şi Torquato Tasso au cultivat o poezie a temelor mitologice şi cavalereşti împletite cu cele de inspiraţie populară, care celebrează plăcerea şi bucuria de a trăi. În Franţa, realismul satiric al **R.** este reprezentat în primul rând de creaţia lui Rabelais, străbătută de un optimism şi de un umor de resurse populare. Clément Marot şi poeţii *Pleiadei* au inaugurat o poezie de inspiraţie pastorală şi contemporană, cu bogate referiri la mitologia greco-romană. În Spania, literatura **R.** este ilustrată îndeosebi prin romanul picaresc, ai cărui reprezentanţi au fost Mateo Alemán y de Enero, Quevedo y Villegas Francisco Gómez ş.a. Filonul realist-satiric al literaturii spaniole rinascentiste este strălucit valorificat de Cervantes în „Don Quijote", primul roman al literaturii moderne. Epopeea „Luisiadele" a portughezului Luis de Camoës cuprinde, alături de idei cu caracter rinascentist, aluzii polemice la stări sociale şi politice ale vremii. În Anglia, **R.** este dominată de personalitatea lui Shakespeare, a cărui operă oglindeşte dramatic atât crepusculul societăţii medievale cât şi tensiunile embrionare ale societăţii moderne. În Germania, datorită unor condiţii specifice, umanismul **R.** (Ulrich von Hutten, Hans Sachs ş.a.) s-a dezvoltat şi sub haina reformei religioase în luptă cu Biserica catolică, impunându-se prin spiritul său pronunţat popular şi prin ideea unităţii naţionale. Cărţile populare care au circulat în sec. 15–16 („Burghezii din Schilda", „Doctor Faust" şi „Till Eulenspiegel") au contribuit la răspândirea în mase a spiritului **R.** În *arhitectură, artele plastice* şi *decorative,* stilul **R.** a apărut întâi în Italia în sec. 15. În concretizarea noilor idealuri umaniste, artele vizuale, care s-au inspirat după modelul operelor clasice greco-romane, dar fără a le copia, au deţinut un rol hotărâtor. Viziunea unui univers organizat, inteligibil a determinat noua structură a imaginilor artistice şi orientarea lor spre oglindirea realităţii obiective şi concrete, spre figurarea spaţiului real. Cunoaşterea artistică şi cea ştiinţifică se împletesc în activitatea multor creatori de seamă (L.B. Alberti, Leonardo da Vinci, A. Dürer ş.a.). Încercând să pătrundă legile frumuseţii (de structură, proporţii, ritm etc.), ei au contribuit la dezvoltarea ştiinţelor ajutătoare artei (perspectiva, optica, tehnologia culorii, anatomia artistică etc.). În aprecierea operelor de artă, principalele criterii aveau în vedere claritatea, echilibrul şi armonia ansamblului. În epoca **R.**, rolul artistului a evoluat de la cel al meşteşugarului medieval (de obicei anonim) la cel al creatorului care semnează opera, proclamându-şi astfel individualitatea artistică. Sculptura şi pictura se desprind de arhitectură şi, pe lângă arta monumentală (pictura murală şi decoraţiile sculpturale), se dezvoltă pictura de şevalet şi sculptura de postament. Desenul este apreciat ca operă de sine stătătoare, iar gravura cunoaşte o mare răspândire, răspunzând prin posibilitatea de multiplicare, ca şi textul tipărit în noile tipografii, necesităţilor publicului numeros al oraşelor. În Italia, **R.** cuprinde următoarele perioade: *Prerenaşterea* (sec. 14), *R. timpurie* (sec.15), *R.* (c. 1500–1530), *R. târzie* (sfârşitul sec. 16) şi are următoarele centre principale: în sec. 15 numeroase şcoli locale la Florenţa, Siena, Veneţia, Padova, Urbino etc., iar în sec. 16 la Roma şi Veneţia. Arhitectura **R.** se caracterizează prin revenirea la principiile constructive romane, cu dominanţa orizontală şi zidurile pline. În sec. 15 s-au adoptat (prin renumiţii arhitecţi L.B. Alberti, F. Brunelleschi) elemente antice, ca arcade semicirculare, coloane etc. În sec. 16 s-a dezvoltat tema planului central cu elevaţie piramidală (D. Bramante, Michelangelo), desăvârşindu-se compoziţia ritmică a faţadelor

(ex. Palatul Pitti din Florența). În sculptură, opera lui Donatello rezumă evoluția artei sec. 15, de la statuile care împodobeau biserica, la portretul laic și monumentul ecvestru (Ghiberti, Jacopo della Quercia, Verrocchio, Luca della Robbia ș.a.). În sec. 16, Michelangelo realizează deplina dezvoltare a sculpturii de ronde-bosse. În pictură, trăsăturile înnoitoare din creația lui Giotto sunt dezvoltate, la începutul sec. 15, în pictura murală de florentinul Masaccio, alături de Fra Angelico, Uccello etc., apoi, în a doua jumătate a sec., de Piero della Francesca, Mantegna, Botticelli, Signorelli etc., iar pictura de șevalet este ilustrată cu precădere la Veneția (familia Bellini). În sec. 16, apogeul picturii **R.** este atins în operele lui Leonardo da Vinci, Rafael Sanzio, Michelangelo Buonarroti (ultimul lucrând mai ales la Roma) și în cele ale venețienilor Giorgione, Tiziano, Veronese, Tintoretto. Artele decorative au atins un înalt nivel artistic (mătăsurile și catifelele venețiene și genoveze, majolica din Faenza sau din Urbino, sticlăria de Murano etc.). Evoluția generală a stilului a fost de la simplitate (sec.15) spre fast și măreție (sec. 16). În Țările de Jos, începuturile **R.** au loc în sec. 15 în pictura fraților Van Eyck, a lui Memling etc. În arhitectură și în decorație persistă încă stilul gotic. În sec. 16, sub influența artei italiene, ia naștere curentul romanist, cei mai de seamă pictori rămân însă credincioși tradițiilor populare locale, folosindu-le în lărgirea tematicii sau în crearea unei viziuni artistice moderne (H. Bosch, Pieter Brueghel cel Bătrân, Lucas van Leyden). În Germania, **R.** a avut loc la sfârșitul sec. 15 și în prima jumătate a sec. 16 numai în câteva orașe, printre care Nürnberg. În arhitectură, în sculptură și în decorație, fondul tradițional gotic este asimilat în noua structură constructivă rinascentistă. În pictură, limbajul gotic expresionist rămâne determinant în opera lui M. Grünewald, dar prin opera lui A. Dürer, H. Holbein cel Tânăr și L. Cranach se remarcă o eliberare sub semnul tendinței de laicizare. Gravura are un rol major în concretizarea noilor concepții artistice, opera lui A. Dürer fiind în această privință reprezentativă. În Franța, arta **R.** se dezvoltă abia în sec. 16 la Curtea regală, primele ei elemente apar în miniaturile lui Fouquet (sfârșitul sec. 16). Castelele de pe Loara reprezintă sinteze între tradiția gotică și influența italiană, asimilată treptat în cadrul școlii de la Fontainebleau. Apare stilul original al R. franceze (aripa Palatului Louvre, construită de arhitectul P. Lescot, și opera sculptorului J. Goujon). În artele plastice se remarcă portretul (în sculptură G. Pilon, în desen și în pictură Jean și François Clouet ș.a.). În artele decorative capătă o mare dezvoltare tapiseria și ceramica (B. Palissy). În Spania, influența artei italiene s-a manifestat direct, prin import de opere de artă, sau prin formarea unor artiști locali (Juan de Juanes, Alejo Fernández etc.). În țările din centrul și din răsăritul Europei, stilul **R.** se manifestă mai ales în arhitectură. În Polonia este reprezentat prin Castelul Wawel din Cracovia (1507–1563) și prin capela funerară a Iagellonilor, capodoperă a **R.** polone, prin loggia primăriei din Poznań etc., în Cehia prin Pavilionul Belvedere din Praga, în Ungaria prin vestigiile palatului lui Matia Corvin de la Buda, iar în Rusia prin unele elemente integrate unor construcții din Kremlinul Moscovei, ca Palatul cu fațete după modelul Palatului diamantelor din Ferrara. În *muzică*, **R.** începe în sec. 14, prelungindu-se până spre sfârșitul sec. 16. Influența R. se manifestă pentru prima oară în Italia, în „Ars nova florentina", în care stilul polifon devine caracteristic și pentru lucrările laice, iar muzica, emancipându-se de comandamentele ecleziastice, devine expresia sentimentelor laice. Poezia lirică a lui Dante și Petrarca e tălmăcită în muzică de Fr. Landino, Ghirardello, G. da Cascia etc. Forma muzicală predominantă este madrigalul. În Franța, P. de Cruce, G. de Machault, Cl. Janequin, Cl. Le Jeune, G. Costeley sunt reprezentanții cei mai de seamă ai spiritului **R.** În școala franco-flamandă, în special compozitorii de origine franceză sunt exponenții idealului estetic al **R.**, întruchipat în *chansonul* francez. O pregnantă notă individuală caracterizează influența **R.** în lucrările maeștrilor stilului cromatic (L. Marenzio, G. di Venosa și C. de Rore). În muzica școlii venețiene (Andrea și Giovanni Gabrieli și A. Willaert) se observă diminuarea rolului polifoniei în favoarea armoniei. Palestrina și O. di Lasso (care a activat și în Germania, alături de H.L. Hassler), reprezentând culmea polifoniei vocale, exprimă atât în lucrările laice, cât și în cele liturgice, în modul cel mai cuprinzător, umanismul **R.** În epoca **R.** apar primele suite și sonate instrumentale. **R.** târzie cunoaște apariția genului inovator al operei, iar în domeniul muzicii corale de ample proporții, cantata și oratoriul. În Țările Române, **R.** s-a manifestat prin umanismul transilvănean (sec. 15–16), iar mai târziu în Moldova și în Țara Românească, prin marii cărturari din sec. 17 și începutul sec. 18, umanismul românesc, având trăsături specifice, generate de caracterul său mediat și tardiv. Prin mijlocirea înaltului cler și a marii nobilimi, aflate în strânse relații cu Roma, **R.** a influențat puternic arhitectura transilvăneană. Caracteristic stilului **R.** este capela Lazoi a catedralei Sf. Mihail din Alba Iulia. În același stil au fost transformate, în sec.16, și castelele nobiliare. S-au construit pe plan dreptunghiular, cu curte interioară, castelele din Vințu de Jos, Criș și Sânmiclăuș, cel din urmă având două loggia suprapuse, formate din arcade în semicerc. Casele burgheze din orașe au adoptat formele noi în special în decorația porților și a ferestrelor (casa Göllner din Sibiu, casa Halphard din Cluj ș.a.)

RENATURARE s. f. (BIOL.) Refacerea structurii unui acid nucleic sau a unei proteine denaturate, prin restabilirea condițiilor (temperatură, pH etc) a căror modificare a dus la denaturare. Prin **r.** se pot obține hibrizi moleculari între catene de ADN provenind de la specii diferite sau hibrizi moleculari ADN-ARN.

RENAUD, Madeleine (1900–1994), actriță franceză. După o îndelungată carieră la Comedia Franceză (1921–1947), a fondat, împreună cu soțul său, J.L. Barrault, compania Renaud-Barrault (1947) care, după câțiva ani de repertoriu clasic, s-a consacrat textelor contemporane (Beckett, Genet, Marguerite Duras). A jucat, de asemenea, în mai multe filme memorabile, mai ales în regia lui J. Duvivier („Maria Chapdelaine") și a lui J. Grémillon („Lumina de vară", „Carul e al vostru").

RENAUDOT [renodo], **Théophraste** (1586–1653), medic și publicist francez. A fondat (1631) „La Gazette", primul hebdomadar francez. Din 1925 se acordă în Franța un premiu literar anual ce-i poartă numele.

RENAULT [reno], grup automobilistic francez fondat (1898) la Boulogne-Billancourt de Louis **R.** (1877–1944), împreună cu frații săi Marcél (1872–1903) și Fernand (1865–1909) sub numele de „Frații **R.**". În timpul Primului Război Mondial a realizat producție de război (tancuri, motoare de avion). Naționalizat (1945), sub numele de „Regia națională a uzinelor **R.**", a început să producă și echipamente ind., ustensile, materiale feroviare și automobilistice, echipamente agricole. Din 1996, a devenit majoritar privată (56%).

RENĂSCĂTOR, -OARE (< *renaște*) adj. (Livr.) Care renaște, care face să renască.

RENCI s. n. Stofă fabricată experimental, în cantitate redusă, pentru selectarea mostrelor și lansarea lor în producție.

RENDEZ-VOUS [rãde-vu] (cuv. fr.) s. n. Întâlnire programată într-un timp și într-un loc dinainte stabilite.

RENDZINĂ (< pol. {i}) s. f. Grupă de soluri intrazonale formate pe substrat calcaros, într-un climat umed sau semiuscat, cu o fertilitate naturală mijlocie sau bună. Prezența calcarului în substrat favorizează formarea humusului calcic, care dă o culoare neagră sau brun-închisă orizontului superior. Incluse în clasa cernisolurilor.

RENÉ, (France) Albert (n. 1935), om politic din Seychelles. Lider al Partidului Popular Unificat (1964–1978) și președinte al partidului Frontului Progresist Popular (din 1978). Prim-min. (1976–1977) și președinte (1977–2004) al Republicii Seychelles.

RENEGA (< lat.) vb. I tranz. A se lepăda de cineva sau de ceva, a nu recunoaște că-i aparține; a contesta ceva, a dezminți, a tăgădui, a nega.

RENEGAT, -Ă (< *renega*) s. m. și f. Persoană care s-a înstrăinat, care s-a lepădat de patria sa sau de credința sa. ✦ Persoană care a renunțat la convingerile sau la părerile anterioare, care a trădat grupul, partidul căruia i-a aparținut.

RENET (< fr.) s. n. *R. ananas* = soi de măr de origine olandeză, înalt până la 3,5 m cu coroană sferică, deasă. Fructul de mărime mijlocie, este conic, galben-limoniu, portocaliu pe partea expusă la soare, cu numeroase puncte ruginii proeminente. Este un soi răspândit în Germania și în Italia. În România se cultivă numai în grădini.

RENGA, poeme japoneze înlănțuite, formate din 31 de silabe în grupe de câte 5, 7, 5 și 7, 7, la care își aduc de obicei contribuția doi poeți. Genul literar a cunoscut o deosebită înflorire între sec. 13 și 16, atingând punctul culminant în sec. 15. În zilele noastre se consideră ideal un grup de 7–8 persoane care să compună aproximativ 100 de strofe. Regulile de compoziție sunt stricte, deoarece importantă este nu legătura, ci efectul general creat de poem. Se aleg teme tradiționale cum ar fi: particularități ale anotimpurilor, florile de cireș, luna plină, dragostea etc.

RENGHI (< tc.) s. n. *A juca cuiva renghiul* (sau *un renghi*) = a păcăli pe cineva, a face cuiva o farsă.

RENGLOT (< din fr. *Reine Claude*) s. m. Soi de prun cu fructe mari, galbene-verzui sau roșcate; *p. restr.* fructul (renglotă) acestui soi de prun.

RENI, oraș în SV Ucrainei, port pe Dunăre, în Cotul Pisicii, la E de L. Cahul; 20,4 mii loc. (2001). Șantier de reparații nave fluviale. Ind. ușoară și alim. (ulei, carne). Menționat documentar în anul 1548. Ocupat de turci, apoi de ruși, a fost cedat Moldovei, prin Tratatul de la Paris (1856). Din 1991 aparține Ucrainei.

RENI, Guido (1575–1642), pictor italian. Reprezentant al barocului, format la școala bologneză a fraților Carracci. Operă vastă, dominată de teme de inspirație religioasă și mitologică. Creația sa, de tendință eclectică, realizată cu virtuozitate, alunecă adesea spre sentimentalism și teatralism („Ecce Homo", „Uciderea pruncilor", „Crucificarea Sf. Petru", „Atalanta și Hippomene", „Portretul mamei"). Fresce (plafonul „Aurora" în palatul Pallavicini-Rospigliosi din Roma).

RENIE (< ucr.) s. f. Porțiune joasă și convexă din *meandrul* unui râu, acoperită de nisipuri și de prundișuri, reprezentând zona de acumulare a aluviunilor.

RENIFORM (< fr.) adj. În formă de rinichi.

RENINĂ ({s} lat. *ren, renis* „rinichi") s. f. (BIOCHIM.) Enzimă secretată de celulele aparatului juntaglomerular, eliberată în sânge în condițiile scăderii presiunii sangvine sau a modificării compoziției chimice a urinei ajunsă în tubii distali. Acționează asupra unei proteine secretate de ficat (α -globulina), pe care o transformă în angiotensină I.

RENIU (< fr., germ. {i}; {s} lat. *Rhenium* „Rin") s. n. Element chimic (Re; nr. at. 75, m. at. 186,2), metal rar, cenușiu-deschis, asemănător cu platina, foarte stabil din punct de vedere chimic, care se găsește în natură în cantități foarte mici. Descoperit de chimiștii germani Ida Tacke și Walter Noddack în 1925. Din aliajele r. cu metale extrem de termorezistente (de ex. wolframul, molibdenul) se fac piese pentru avioane supersonice și pentru rachete; din aliajele cu wolfram se produc filamente pentru lămpile cu incandescență și termocupluri.

RENMIN RIBAO [jen-min jî-pao]. Ziarul oficial al C.C. al Partidului Comunist Chinez. Fondat în 1948, ca ziar zonal al P.C.C. Din 1949 apare la Beijing ca ziar central.

RENN, Ludwig (pseud. lui *Arnold Friedrich Vieth von Golssenau*) (1889–1979), scriitor german. Antifascist; participant la Războiul civil din Spania. În exil (1939–1947). Romane antimilitariste („Războiul", „După război"). Literatură pentru copii („Trini", „Negrul Nobi"). Reportaje („Călătorii în Rusia", „Războiul spaniol").

RENNER, Karl (1870–1950), om politic austriac. Lider social-democrat; unul dintre autorii teoriei autonomiei național-culturale a Austriei față de Germania. Cancelar (1918–1920; apr.–dec. 1945) și președinte al Austriei (1945–1950).

RENNES [ren], oraș în NV Franței (Bretagne), situat la confl. râului Ille cu Vilaine, la 344 km VSV de Paris; 206,2 mii loc. (1999). Nod rutier. Aeroport. Port fluvial. Ind. constr. de mașini (automobile, mașini agricole, material rulant feroviar), chimică (îngrășăminte), electrotehnică, textilă, de prelucr. a petrolului și a lemnului (mobilă), încălțămintei, hârtiei, poligrafică și alim. Piață agricolă. Centru comercial. Vechi centru cultural (Universitate, 1735). Muzeu cu colecții de pictură din sec. 16–20. Grădină botanică. Catedrala Saint-Pierre (sec. 14, cu restructurări succesive și completări din 1844), cu două turnuri; biserica Notre-Dame sau Sainte Mélanie (sec. 14, renovată în sec. 17), în stil gotic; biserica Saint-Germain (sec. 15–16), în stil gotic; bazilica Saint-Sauveur (sec. 18); Palatul Parlamentului Bretaniei (sec. 17), azi Palatul de Justiție, distrus în mare parte de incendiul din 1994; Clădirea Primăriei (1720). Veche așezare celtică *(Condate)*, a devenit centrul ad-tiv al prov. romane Armorica. Capitala ducatului Bretania (sec. 10). Sediul Parlamentului Bretaniei (din 1561). Orașul a fost mistuit în mare parte de incendiul din 1720, după care a fost reconstruit. A suferit din cauza bombardamentelor din cel de-al Doilea Război Mondial.

RENNIE, John (1761–1821), inginer britanic. A proiectat și construit mai multe poduri celebre peste Tamisa, în Londra: Waterloo (1811–1817), demolat în 1938, London Bridge (1821–1831), demolat în 1969 și numeroase docuri și instalații portuare.

RENO [rinou], oraș în VSV S.U.A. (Nevada), situat la poalele m-ților Sierra Nevada, la 1 369 m alt., pe râul Truckee, la NE de Sacramento; 190,2 mii loc. (2002). Aeroport. Producție de componente electronice. Universitate (1864). Muzeul automobilului (c. 1 000 de exponate). Orchestră simfonică. Trupe de teatru și de

balet. Planetarium. Concurs anual de rodeo. Centru turistic (cazinouri). 33 parcuri cu o supr. totală de 120 ha. **R.** este faimos pentru legislația sa care permite încheierea rapidă a căsătoriilor sau a divorțurilor. Fundat în 1859; oraș din 1868.

RENO, Jean (n. 1948), regizor francez de film. Cu aptitudini egale pentru dramă și comedie este protagonistul unor filme campioane de *box-office*, cucerind simpatia publicului cu statura-i deșirată, chipul ursuz și mutismul programat („Marele albastru", „Leon", „Vizitatorii").

RENOIR [renuar] **1. Auguste R.** (1841–1919), pictor, grafician și sculptor francez. Influențat la început de Courbet și Delacroix, a devenit unul dintre reprezentanții de seamă ai impresionismului, din limita căruia iese prin preferința manifestată pentru compozițiile cu personaje și pentru portrete („Le Moulin de la Galette", „Loja", „Balansoarul", „Jeanne Saray", „D-na Charpentier și fiicele sale"), pictate, ca și numeroasele sale tablouri cu nuduri feminine, într-o gamă caldă, luminoasă, cu o notă de senzualitate senină („Judecata lui Paris", „Nud în soare", „Femei la scăldat", „Tinere la pian", „Dejunul vâslașilor"). Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României. **2. Jean R.** (1894–1979), regizor francez de film. Fiul lui **R. (1).** Unul dintre marii maeștri ai cinematografului mondial. Reprezentant al realismului poetic din cinematograful anilor '30 ai sec. 20, autorul câtorva capodopere („Azilul de noapte", „Iluzia cea mare", „Regula jocului", „Bestia umană", „Cei din sud"). Filme îmbinând perfecțiunea tehnică cu o profundă intuiție psihologică, în care sentimentul predilect este cel al

Auguste Renoir. „Loja"

Jean Renoir

iubirii („Jurnalul unei cameriste", „Caleașca de aur", „Fluviul", „French Cancan", „Elena și bărbații", „Testamentul dr. Cordelier"). Premiul Oscar onorific: 1974.

RENOUVIER [renuvie], **Charles** (1815–1903), filozof francez. Neokantian apoi personalist („Știința moralei", „Personalism"). În 1848 a scris „Manualul republican al omului și cetățeanului", prelucrat de N. Bălcescu în „Manualul bunului român".

RENOUVIN [renuvẽ], **Pierre** (1893–1974), istoric francez. Prof. univ. la Sorbona. Studii asupra Primului Război Mondial și al relațiilor internaționale („Criza europeană și Marele Război 1904–1918", „Istoria relațiilor internaționale").

RENOVA (< fr., lat.) vb. I tranz. A efectua operația de renovare; a înnoi.

RENOVARE (< *renova*) s. f. Ansamblul lucrărilor tehnice, parțiale sau generale, executate la un sistem tehnic existent (mașină, clădire, instalație etc.) fără a-i schimba în esență destinația, pentru a-l aduce la o stare ameliorată din punctul de vedere al destinației, al confortului, al igienei sau al esteticii. ✦ Fig. Înnoire, schimbare.

RENTA (< germ.) vb. I intranz. A se solda cu câștig, cu profit, cu beneficiu, cu venit net. ✦ (Fam.) a merita osteneală; a fi util.

RENTABIL, -Ă (< fr.) adj. Care se soldează cu câștig, cu profit, cu beneficiu, cu venit net.

RENTABILITATE (< fr.) s. f. (FIN.) Capacitatea unei întreprinderi sau investiții de a genera profit. Se poate exprima în termeni monetari, prin mărimea profitului și în termeni de rate, prin rata **r.** sau rata profitului, respectiv prin raportul procentual dintre o formă de profit (brut sau net) și o formă a capitalului sau cifra de afaceri. La nivel de întreprindere se calculează rata **r.** economice (profit brut raportat la capitalul investit), rata **r.** financiare (profit net raportat la capitalul propriu), rata **r.** activelor (profit net raportat la valoarea activelor totale), rata **r.** comerciale sau a vânzărilor (profit net raportat la cifra de afaceri).

RENTABILIZA (< fr.) vb. I tranz. A face să devină rentabil.

RENTĂ (< fr.) s. f. Venit regulat pe care îl poate obține un proprietar în virtutea dreptului său de proprietate asupra unui teren, capital etc. (prin cedarea contra plată a dreptului de folosință a acestora). ✧ *R. viageră* v. *viager. R. economică* = surplusul de venit pe care îl primește un factor de producție (pământul, capitalul, munca) față de venitul necesar pentru a-l menține în ocuparea prezentă. *R. funciară* = venitul periodic, sub formă bănească sau în natură, primit de proprietarul terenului în schimbul cedării dreptului de ocupare și de utilizare a acestuia, conform cu termenii unui contract de arendare a terenului.

RENTIER, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care trăiește dintr-o rentă fără să desfășoare vreo activitate productivă.

RENUME (< *nume,* după fr. *renom*) s. n. Faimă, reputație; celebritate; notorietate.

RENUMIT, -Ă (< *renume*) adj. Cu renume; vestit, celebru, ilustru.

RENUNȚA (< fr., lat.) vb. I intranz. A părăsi de bunăvoie (ceva sau pe cineva), a se lăsa de ceva, a înceta, a întrerupe o acțiune.

RENURĂ (< fr.) s. f. (TEHN.) Canelură **(1).**

REO- (< fr., it.; {s} gr. *rheo* „a curge") Element de compunere cu sensul „curgător", „scurgere", „curent de apă" cu ajutorul căruia se formează adjective și substantive.

REOBAZĂ (< fr.; {s} *reo-* + gr. *basis* „sprijin, susținere") s. f. (FIZIOL.) Măsură a excitabilității unui substrat viu (nerv, mușchi etc.), reprezentată de valoarea minimă a intensității stimulului natural sau artificial (electric) necesară pentru a produce excitația.

REOFIL, -Ă (< germ., engl., fr.; {s} *reo-* + gr. *philos* „iubitor") adj. (Despre viețuitoare) Care trăiește în ape repede curgătoare; organismele **r.** prezintă diverse adaptări pentru a rezista la acțiunea mecanică a curentului apei.

REOFOR (< fr.) s.m. Fir al unei pile electrice.

REOLOGIE (< fr. {i}; {s} *reo-* + gr. *logos* „studiu") s. f. Știință

fizico-tehnică al cărei obiect de studiu îl constituie curgerea lentă și deformarea în timp a corpurilor solide sub acțiunea forțelor exercitate asupra lor.

REOMĚTRU (< fr. {i}; {s} *reo-* + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument pentru studierea și măsurarea caracteristicilor reologice ale materialelor.

REONOM, -Ă ({s} *reo-* + gr. *nomos* „lege") adj. (FIZ.; despre legăturile sistemelor de puncte materiale) Care variază în timp, însă după o lege independentă de forțele care acționează în cadrul sistemelor de puncte.

REORGANIZA (< fr.) vb. I tranz. A organiza din nou, pe baze noi; a restructura.

REORIENTA vb. I tranz. și refl. A (se) orienta într-o nouă direcție.

REOSPĂLĂTOR (< *reo-* + *spălător*) s. n. Jgheab înclinat, confecționat din tablă și căptușit cu faianță (pentru micșorarea frecării și a uzurii), utilizat la spălarea, respectiv la concentrarea cărbunilor.

REOSTAT (< fr. {i}; {s} *reo-* + gr. *statos* „staționar") s. n. Aparat alcătuit dintr-un rezistor a cărui rezistență electrică este reglabilă fără demontarea conexiunilor. Este utilizat la reglarea tensiunii și intensității curentului electric din circuite.

REOSTRICȚIUNE (< fr.) s. f. (FIZ.) Contracție transversală a unui fascicul de purtători de sarcină electrică (ex. o coloană de plasmă), provocată de forțele exercitate de câmpul magnetic propriu.

REOTROPISM (< fr. {i}; {s} gr. *reo-* + gr. *tropos* „întoarcere") s. n. (BIOL.) Orientare în direcția curentului apei a organismelor acvatice fixate.

REPAN, Alexandru (n. 1940, București), actor român de teatru și film. Creații memorabile în teatru („Hamlet", „Karamazovii", „Craii de Curtea Veche", „Jocul vieții și al morții în deșertul de cenușă"). Roluri în film („Cantemir", „Rochia albă de dantelă").

REPĂOS s. n. v. **repaus.**

REPARA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A readuce un obiect în stare de funcționare, de folosire; a reface, a drege. ✦ A cârpi. **2.** Fig. A îndrepta, a corecta. ✦ (Rar) A înlocui, a compensa. ✦ (DR.) A acoperi o pagubă. ✦ *Repararea ADN-ului.* (GENET.) Ansamblu de mecanisme care împiedică acumularea erorilor apărute în cursul replicației în secvența de gene a ADN-ului. Nucleotidele sau secvențele de nucleotide care au fost greșit incorporate în catena nou-sintetizată sunt îndepărtate pe cale enzimatică, în locul lor fiind atașate, pe bază de complementaritate, nucleotidele corecte.

REPARABIL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care se poate repara. ✦ Fig. Care se poate îndrepta, corecta.

REPARATOR, -OARE (< fr., lat.) adj. Care repară; *p. ext.* care întremează. ✦ (DR.) Care acoperă o pagubă.

REPARAȚIE (< fr., lat., germ.) s. f. **1.** Complex de lucrări efectuate asupra unui lucru uzat, defectat sau stricat pentru a-l menține ori a-l readuce în stare normală de funcționare. ✧ *Reparații capitale* = înlocuirea sau refacerea completă a unor elemente (piese sau părți) principale ale utilajelor, agregatelor, clădirilor etc., în scopul menținerii caracteristicilor tehnice și economice de exploatare ale acestora până în momentul uzurii totale; adesea, la efectuarea *r.c.*, se fac și modernizări. *Reparații curente* = înlocuirea (cu piese de schimb) sau refacerea (în mod curent) a unui număr restrâns de piese sau de părți mai mici (și mai expuse uzurii) ale mașinilor, utilajelor, construcțiilor etc., în scopul asigurării funcționării normale a acestora. **2.** (DR.) Despăgubire. ✧ *Reparații de război* = compensarea pagubelor pricinuite unui stat de către alt stat în caz de război, stabilită prin tratate de pace sau alte acte internaționale. A căpătat fundamentare juridică prin sistemul de tratate încheiate la Versailles după Primul Război Mondial. ✦ Fig. Satisfacție dată cuiva pentru o ofensă.

REPARTITOR (< fr.) s. n. (TELEC.) Ansamblu de rame și de reglete folosit pentru distribuirea conductoarelor liniilor aeriene sau în cablu de la centrale telefonice sau telegrafice la părțile componente ale echipamentelor de telecomunicații. *R. de căldură* = dispozitiv prin care se poate regla cantitatea de căldură primită.

REPARTIȚIE (< fr.) s. f. **1.** Repartizare, distribuire, împărțire. ✦ Concr. Înscris prin care se atestă repartizarea a ceva. **2.** (EC. POL.) *R. veniturilor* = defalcarea venitului național, produsului intern brut sau altor indicatori de venituri pe grupe de destinatari sau pe factori de producție. În cazul **r.**, P.I.B. se formează din venitul brut din munca angajată (veniturile salariale brute și contribuțiile sociale) și venitul brut din activitatea de întreprinzător și din proprietate (chirii, dobânzi, dividende). **3.** (GEOGR.) *R. teritorială*, distribuție în teritoriu a elementului analizat (ex. a populației, a industriei) în cadrul unor unități naturale sau administrative.

REPARTIZA (după fr. *répartir*) vb. I tranz. **1.** A împărți ceva (după anumite norme); a distribui. **2.** A pune pe cineva într-un anumit loc sau domeniu de activitate.

REPASARE (< fr.) s. f. Revizuire și retușare a țesăturilor sau a tricoturilor, efectuată cu ajutorul unui ac, al unei pensete sau al unei mașini speciale, la o masă translucidă luminată de dedesubt.

REPATRIA (< lat., fr.) vb. I tranz. și refl. A face o repatriere sau a reveni prin repatriere.

REPATRIERE (< *repatria*) s. f. (DR.) Aducere sau întoarcere în patrie a unei persoane care, de bunăvoie sau silită, o părăsise, în principiu, pentru totdeauna.

REPAUS (REPAOS) (*lat. *repausum*) s. n. **1.** (FIZ.) Stare a unui corp ale cărui puncte nu-și modifică poziția în raport cu un sistem de referință. **2.** (FIZIOL.) Suspendare temporară a unei activități, care are rolul de a reface capacitatea de muncă a unui organ sau a întregului organism (ex. **r.** fizic, **r.** intelectual); odihnă. **3.** (ZOOT.) *R. mamar* = intervalul de timp de la încheierea unei lactații (încetarea mulsului) până la următoarea fătare a vacilor și a oilor. Durata **r. m.** la vaci este în medie de 50–60 de zile, putând varia în funcție de tipul de producție (lapte sau carne), vârstă, starea de întreținere etc. Respectarea **r. m.** condiționează într-o măsură importantă capacitatea productivă a femelei la viitoarea lactație, precum și dezvoltarea viitorului făt.

REPAUZA (< lat. *repausare*) vb. I **1.** Refl. A se odihni. **2.** Intranz. (Livr.) A muri.

REPCIUC, Emil (1911–1981, n. Cernăuți), anatomist român. Prof. univ. la București. Contribuții în diferite domenii ale anatomiei și anatomiei patologice, în special în sistemul vascular.

REPEDE (lat. *rapidus*) adv., adj. **I.** Adv. **1.** În grabă, cu zor, iute. ✦ Îndată, imediat; deodată, brusc. **2.** Devreme, de timpuriu; prea curând. **II.** Adj. **1.** (Despre mișcări) Care se produce fără întârziere, iute, rapid; (despre lucruri în mișcare) care se deplasează, se mișcă cu repeziciune, cu iuțeală. ✦ (Despre timp) Care trece (pentru cineva) cu repeziciune.

2. (Despre oameni și manifestările lor) Iute în mișcări, ager, sprinten, vioi; repezit, grăbit, pripit. **3.** (Despre ploaie, vânt etc.) Intens, puternic (și de scurtă durată). ✦ (Despre stropi, picături etc.) Care cade cu putere, succedându-se rapid. ✦ (Despre ape curgătoare) Care curge cu repeziciune. **4.** (Despre dealuri, pante etc.) Abrupt, foarte înclinat, pieziș.

REPEDEA s. f. (La pl.) Grup de insecte coleoptere cu corpul zvelt, cu picioare puternice, foarte lungi și subțiri, adaptate pentru alergat (familia Cicindelide). Au zbor foarte rapid, dar scurt, de unde le vine și numele. Au culori metalice, strălucitoare și de obicei prezintă pete sau benzi albe pe elitre. Atât adulții cât și larvele se hrănesc cu insecte, fiind folositoare pentru combaterea dăunătorilor agriculturii. Cele mai comune specii sunt repedeaua de câmp (*Cicindela campestris*) și repedeaua de munte (*C. silvicola*).

REPEDEA 1. Deal cu caracter structural, situat la marginea NE a Pod. Central Moldovenesc, la SE de Iași, alcătuit dintr-o succesiune de straturi de argile, gresii și calcare oolitice sarmațiene. Spre NE este delimitat de cueste puternice, afectate de alunecări de straturi. Alt. max.: 404 m. Acoperit cu păduri de fag, stejar, gorun și, parțial, de livezi și podgorii. A fost studiat din punct de vedere geologic de către Grigore Cobălcescu, în 1862, care a elaborat prima lucrare geologică din România („Calcarul de la Răpidea"). Cunoscut și sub numele de *Răpedea* sau *Răpidea.* Declarat monument al naturii (1955). Punct turistic. **2.** Com. în jud. Maramureș, situată în depr. Poienile de sub Munte, la poalele m-ților Maramureș, la confl. râului Repedea cu Ruscova; 4 877 loc. (2005). Rezervațiile naturale Poiana cu narcise Tomnatec, Sehleanu, vârfurile Farcău, Vinderelu și Mihailecu.

REPENT, -Ă (< lat. *repent, -ntis* „târâtor") Adj. (Despre tulpinile plantelor) Care, în poziție normală, stă culcat la pământ.

REPER (< fr.) s. n. **1.** Semn sau obiect care ușurează orientarea (**r.** aeronautic, de navigație, de radiolocație) sau care permite recunoașterea unui sistem tehnic (**r.** fix, **r.** de semnal, **r.** de talonare). ✦ (MILIT.) Detaliu de teren distinct, care ajută la orientare, la indicarea obiectivelor, la executarea tragerii etc. ✧ *Punct de r.* = semn, indicație care ajută la recunoașterea unui lucru, a unui loc etc. **2.** (TEHN.) Fiecare dintre semnele (linie, punct, perforație etc.) trasate pe obiectele care trebuie asamblate pentru a se identifica poziția lor corectă în ansamblu. **3.** (TOPOGR.) *R. fotogrammetric* = detaliu topografic punctiform, natural sau artificial, identificat pe fotogramă și pe teren și utilizat în lucrările de restituție sau de redresare pentru legarea precisă a hărților de rețeaua geodezică și de nivelment a unei țări. **4.** (MAT.) Sistem de referință pentru dreaptă (plan sau spațiu) în raport cu care, cu ajutorul unui sistem de numere numite coordonate, poate fi determinat orice punct al dreptei (planului sau spațiului).

REPERA (< fr.) vb. I tranz. A marca prin repere **(2);** a determina cu ajutorul unui reper poziția exactă a unui loc.

REPERCUSIUNE (< fr., lat.) s. f. Urmare, consecință.

REPERCUTA (< fr., lat.) vb. I refl. **1.** A se răsfrânge, a se întoarce, a reveni. **2.** Fig. A avea urmări, consecințe; a-și manifesta indirect efectele.

REPERTORIU (REPERTOAR) (< lat., fr.) s. n. **1.** Caiet, registru în care datele (nume, titluri etc.) se înscriu în ordine alfabetică (în foile compartimentate pe litere) pentru a putea fi ușor găsite. **2.** Totalitatea pieselor teatrale sau muzicale care se joacă în cadrul unui teatru în timpul unei stagiuni. ✦ Totalitatea pieselor interpretate de un actor, de un muzician. **3.** Culegere de texte, de cântece etc.

REPETA (< fr., germ.) vb. I **1.** Tranz. A face, a spune, a produce încă o dată ceva care a mai fost făcut, spus sau produs. ✦ A citi un text de două sau de mai multe ori pentru a reține sau pentru a înțelege bine; *spec.* a face repetiția unui rol, a unei piese de teatru etc. ✦ (Despre elevi sau studenți) A urma din nou cursurile anului de studii (în care a rămas repetent). **2.** Refl. A se întâmpla, a se produce, a avea loc din nou.

REPETEK, rezervație a biosferei (34 600 ha) situată în Turkmenistan, în marginea E a deșertului Karakum, la 180–220 m alt. Este cea mai importantă rezervație de deșert din Asia Centrală, cu barcane mobile de mari dimensiuni alternând cu dune fixate de vegetație și depresiuni interdune. Pe suprafețe întinse se formează cruste de gips, cu cristale foarte mari (60–80 cm), cunoscute sub numele de gipsuri de **R.** În floră se remarcă saxaulul alb și saxaulul negru și mușchiul *Tortula desertorum,* iar în faună diverse specii endemice de rozătoare, iepurele tolai, gazela cu gușă, râsul de deșert, dihorul pătat, vrabia de deșert, broasca țestoasă de Asia Centrală, varanul cenușiu, numeroși șerpi. 75% din speciile de nevertebrate sunt endemice.

REPETENT, -Ă (< germ.) adj., s. m. și f. (Elev, student) care repetă clasa sau anul de studii din cauza neîndeplinirii condițiilor de promovare.

REPETENȚIE (< *repetent*) s. f. Faptul de a rămâne repetent; situația de repetent.

REPETITIVĂ (MUZ.) *Muzică r.* = Mișcare muzicală americană lansată la sfârșitul anilor '50 ai sec. 20, având la bază ideea de repetiție și pulsație ritmică constantă (La Monte Young, Phil Glass, Terry Riley, Steve Reich). Se mai numește și muzică minimalistă.

REPETITOR, -OARE (< fr., germ.) subst. **1.** S. m. și f. (Ieșit din uz) Pedagog, meditator. **2.** S. n. (Ieșit din uz) Sală de meditație în internate. **3.** S. m. și f. (MUZ.) Corepetitor.

REPETIȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Repetare, reluare a aceleași acțiuni, idei, vorbe, fragmente muzicale etc. ✦ Reluare de către elevi la școală, în cadrul unor lecții speciale sau acasă, a materiei de învățământ deja parcurse. ✦ Activitatea de pregătire a interpreților pentru un spectacol sau concert. ✧ *R. generală* = ultima repetiție făcută înainte de premiera unui spectacol. **2.** Procedeu stilistic care constă în folosirea repetată a aceluiași cuvânt sau a unui grup de cuvinte cu scopul de a înviora expunerea, de a întări ideea etc. **3.** *Armă cu r.* = armă cu care se pot trage mai multe focuri dintr-o singură apăsare pe trăgaci, reîncărcarea făcându-se automat.

REPETOR (< fr.) s. n. (TELEC.) Aparat pentru amplificarea bilaterală a semnalelor într-o cale de telecomunicații pe fire, având rolul de a compensa atenuarea semnalului pe o secțiune a liniei. Este utilizat în telefonia la mare distanță.

REPEZEALĂ (< *repezi*) s. f. Grabă mare, iuțeală, repeziciune. ✧ Loc. *La repezeală* = foarte repede, în mare grabă; *fig.* superficial.

REPEZI (< *repede*[1]) vb. IV **1.** Refl. A porni în grabă, a se duce repede spre..., a da fuga. ✦ A trece pe undeva în grabă (și pentru scurt timp); a da o fugă. **2.** Refl. A se

năpusti, a se arunca, a năvăli. **3.** Tranz. A trânti, a izbi. ✦ A da cu violență o lovitură cu pumnul, cu palma etc. **4.** Tranz. Fig. A se răsti la cineva, a-i vorbi aspru; a brusca.

REPEZICIUNE (< *repede*[1]) s. f. Grabă mare, iuțeală, rapiditate, repezeală.

REPEZIȘ (< *repede*[1]) s. n. **1.** Pantă abruptă; povârniș foarte înclinat. **2.** Porțiune din cursul unui râu unde apa curge foarte repede.

REPEZIT, -Ă (< *repezi*) adj. **1.** Făcut în grabă, la repezeală. **2.** Care acționează pripit; *p. ext.* mânios, nervos, nestăpânit, răstit.

REPICARE (după fr. *repiquer*) s. f. Răsădire la distanțe mai mari a plantelor tinere crescute în răsadnițe sau sere, cu scopul de a le asigura o suprafață mai mare de nutriție. Uneori **r.** se repetă de mai multe ori până la plantarea definitivă.

REPIN, Ilia Efimovici (1844–1930), pictor rus. Prof. de istoria picturii la Academia de Artă din Sankt-Petersburg. Unul dintre ctitorii picturii ruse moderne. Reprezentant al peredvijnicilor. A înfățișat aspecte din viața poporului rus („Ivan cel Groaznic și fiul său Ivan", „Zaporojenii scriind o scrisoare sultanului Mahomed al IV-lea", „Edecarii de pe Volga", „Procesiune religioasă în gubernia Kursk"). Strălucit portretist („Musorgski", „Tretiakov", „V.V. Stasov", „Lev Tolstoi"). Opera sa se caracterizează printr-o viziune monumentală, dinamism, cromatică caldă și strălucitoare, pensulație largă. Lucrări teoretice („Apropiere depărtată").

REPLANTA (< fr.) vb. I tranz. A planta din nou; a transplanta.

REPLIA (< fr.) vb. I tranz. (MILIT.) A executa o repliere.

REPLICA (< fr.) vb. I tranz. A da o replică **(1)**, a răspunde; a riposta.

REPLICARE (< fr.) s. f. (GENET.) Proces prin care o moleculă de ADN servește drept matriță pentru sinteza unei molecule noi, identică cu prima. Prin ruperea punților de hidrogen dintre bazele azotate, macromolecula de ADN se separă în cele două catene complementare; nucleotidele libere din citoplasmă se atașează pe bază de complementaritate la catenele vechi, rezultând două molecule de ADN bicatenar, fiecare cu câte o catenă veche (care a avut rolul de model) și una nou sintetizată (*replicație semiconservativă*). În felul acesta se asigură o sinteză foarte fidelă, moleculele fiice fiind identice cu molecula mamă. În procesul de **r.** intervin numeroase enzime (ADN – polimeraze, ligoze etc.). ✦ *R. conservativă* = ipoteză, astăzi abandonată, conform căreia moleculele de ADN inițiază procesul de **r.** fără să se separe în catene complementare.

REPLICĂ (< fr.) s. f. **1.** Răspuns (prompt și energic) la afirmațiile cuiva; ripostă. ✧ Loc. *Fără replică* = fără a putea riposta; definitiv. (DR.) *A vorbi în replică* = a răspunde în cursul unei dezbateri, combătând afirmațiile și atacurile părții adverse. **2.** Element al dialogului menit să anime o acțiune dramatică; parte din rolul unui actor, constituind răspunsul la cele spuse de partener. ✦ Parte finală a unui dialog care solicită intervenția interlocutorului. **3.** (ARTE PL.) Copie a unei opere de artă executată de autorul originalului sau sub supravegherea lui. Primele **r.** apar în Antic., cele mai frecvente fiind semnalate între sec. 16 și 18. **R.** poate fi de dimensiuni sau din materiale diferite de cele ale originalului și poate prezenta și unele mici modificări de formă. **4.** (FIZ.) Mulaj al suprafeței unui corp, realizat sub forma unei pelicule, care pe o parte este plană, iar pe cealaltă reproduce structura superficială a corpului; se utilizează în microscopia electronică pentru studiul corpurilor groase, netransparente pentru electroni. **5.** (GEOL.) Mișcare tectonică ulterioară unui seism de mare adâncime (și foarte puternic) care apare la scurt timp, având o mai mică intensitate.

REPLICON (< replica) s. n. (GENET.) Secvență de ADN care este replicată ca o singură unitate, pornind dintr-un singur punct (numit originea replicării). La organismele eucariote, fiecare cromozom conține mai mulți **r.**; la bacterii și virusuri genomul este alcătuit dintr-un singur **r.**

Ilia E. Repin. „Ucraineanca"

REPLIERE (< *replia*) s. f. (MILIT.) Mutare a apărării de pe un aliniament pe altul, situat mai înapoi, de regulă sub presiunea inamicului atacator. Se execută în scopul sustragerii forțelor proprii de sub loviturile inamicului și al refacerii apărării pe un aliniament mai favorabil ducerii acțiunilor de luptă ulterioare.

REPOPULA (< *re*[1]- + *popula*) vb. I tranz. **1.** A popula din nou un teritoriu. **2.** A reface efectivele unor specii în habitate din care acestea au dispărut ca urmare a supraexploatării sau deteriorării temporare a condițiilor de mediu. **R.** se realizează în general în vederea utilizării ulterioare în scopuri economice (ex. **r.** cu pește a unor râuri sau bazine lacustre).

REPORT (< fr.) s. n. **1.** Trecere a unei sume (a unui total) din josul unei coloane în fruntea coloanei următoare, pentru a fi adunată în continuare; *p. ext.* suma, totalul reportat. (CONT.) Trecerea unui rezultat (profit sau pierdere) dintr-un exercițiu financiar încheiat în contul altor exerciții financiare viitoare. **2.** Faptul de a amâna ceva pentru mai târziu, pentru o altă dată decât cea inițial stabilită.

REPORTA (< fr.) vb. I tranz. A face un report.

REPORTAJ (< fr.) s. n. Specie publicistică, apelând adesea la modalitățile literare de expresie, care informează operativ asupra unor realități, situații, evenimente de interes general sau ocazional. ✦ *Car de r.* = autovehicul special dotat cu echipamentul necesar realizării unei înregistrări sau a unei transmisiuni de radiodifuziune ori de televiziune în afara studiourilor.

REPORTER (< fr., engl., germ.) s. m. **1.** Ziarist trimis să culeagă și să transmită de pe teren diferite informații. ✧ *R. cinematografic* = operator care filmează în vederea realizării unor jurnale de actualități, a unor filme documentare. **2.** Autor de reportaje.

REPORTOFON (< *report[er]* + *[magnet]ofon*) s.n. Magnetofon special pentru reportaje și interviuri.

REPOVESTI (< *re*[1]- + *povesti*) vb. IV tranz. A povesti din nou, a mai spune o dată ceea ce a fost povestit.

REPREHENSIBIL, -Ă (< fr., lat.) adj. Livr. Care merită să fie condamnat, care atrage reproșuri; blamabil.

REPREHENSIÚNE (< fr., lat.) s. f. Livr. Mustrare, reproș; blam.

REPRESÁLII (< fr.) s. f. pl. (DR.) **1.** Măsuri de reprimare luate de anumite organe de stat împotriva unor persoane sau grupuri sociale ca urmare a săvârșirii unor acțiuni cu caracter politic, a unor acte de nesupunere sau răzvrătire. **2.** Măsuri de constrângere luate de un stat, împotriva organelor sau cetățenilor altui stat ca urmare a săvârșirii, de către acel stat, a unor acte ilicite față de el sau față de cetățenii lui și spre a-l determina să revină asupra lor. **3.** Doctrină a descurajării promovate de administrațiile americane post Eisenhower și care presupune libertatea S.U.A. de a utiliza armament inclusiv nuclear oriunde pentru a preveni o eventuală lovitură nimicitoare a inamicului.

REPRESIÚNE (< fr., lat.) s. f. **1.** (DR.) Măsură de constrângere împotriva infractorilor, constând în arestarea, trimiterea în judecată și condamnarea lor la pedepsele stabilite de legea penală. **2.** Reprimare, înăbușire a unei acțiuni de revoltă, de opoziție colectivă.

REPRESÍV, -Ă (< fr.) adj. Care reprimă, care servește la represiune.

REPRESÓR s. m. (GENET.) Moleculă proteică, specificată printr-o genă de reglare care, atunci când prezintă o anumită conformație, este capabilă să se fixeze la nivelul operatorului unui operon și să blocheze transcripția.

REPREZENTÁ (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A înfățișa, a reda. ✦ A simboliza. **2.** A interpreta pe scenă o lucrare dramatică. **3.** (DR.) A face acte juridice în numele și pe seama altei persoane, în temeiul împuternicirii primite de la aceasta sau de la lege. **4.** A fi exponentul unui curent, al unei teorii, școli etc. **5.** A constitui, a fi, a însemna. **6.** A-și readuce în conștiință imagini ale unor obiecte sau fenomene percepute anterior; *p. ext.* a-și imagina. **7.** (MAT.) A efectua o reprezentare **(5)**.

REPREZENTÁNT, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care reprezintă pe cineva sau ceva. ✧ *R. personal* = personalitate politică însărcinată să reprezinte pe șeful unui stat pe lângă șeful altui stat pentru înmânarea unui mesaj, asistarea la o ceremonie etc.

REPREZENTÁNȚĂ (< germ.) s. f. **1.** Organ care reprezintă o colectivitate. **2.** *R. comercială* = organ al unui stat, care îl reprezintă în relațiile comerciale cu alte state. *R. diplomatică* v. *misiune diplomatică*.

REPREZENTÁRE (< *reprezenta*) s. f. **1.** Acțiunea de a reprezenta. **2.** Înfățișare, redare, reproducere, **3.** Interpretare pe scenă a unei lucrări dramatice; reprezentație. **4.** (PSIH.) Imagine senzorială (vizuală, auditivă etc.) a unor obiecte sau fenomene din realitate, evocată mintal în absența acestora; proces psihic care realizează această evocare. **R.** intervine în procesul memoriei, când se reproduce imaginea unor obiecte percepute anterior, sau în procesul imaginației, când se creează, pe baza elementelor date de experiența anterioară, imaginea unor obiecte necunoscute sau inexistente. **R.** constituie o formă de reflectare senzorială, aparținând primei trepte a cunoașterii, dar are un rol important în realizarea trecerii la cea de-a doua treaptă a cunoașterii, la gândirea abstractă. În psihologia cognitivă, *reprezentările* sunt cunoștințe comune, aparținând nespecialiștilor, asupra unei probleme. **5.** (MAT.) Transcriere simbolică a unei proprietăți matematice, figurare geometrică a unei funcții etc. ✧ *R. parametrică* = exprimarea coordonatelor carteziene ale unui punct curent al unei curbe (suprafețe) ca funcție de un parametru (doi parametri independenți). ✧ *R. proporțională* = schemă care caută să asigure că fiecare factiune (partid) este reprezentată în adunarea aleasă (comisie) proporțional cu mărimea sa pentru a-și impune politica.

REPREZENTATÍV, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care are menirea, proprietatea, misiunea de a reprezenta. ✦ (Despre o adunare) Ai cărei membri aleși reprezintă o colectivitate și acționează în numele ei. **2.** Ilustrativ, tipic.

REPREZENTÁȚIE (< fr., lat.) s. f. Înfățișare pe scenă a unei piese de teatru, a unei opere etc.; spectacol.

REPRIMÁ (< fr., it.) vb. I tranz. **1.** (DR.) A face acte de represiune. **2.** A curma, a înăbuși desfășurarea unei acțiuni de revoltă, de opoziție.

REPRIMÍ (< *re*[1]- + *primi*) vb. IV tranz. A primi înapoi. ✦ A reangaja o persoană care a fost concediată.

REPRÍNT (cuv. engl.) s. n. Retipărire.

REPRIVATIZÁ (< *re*[1]- + *privat*) vb. I tranz. A face o reprivatizare.

REPRIVATIZÁRE (< *re*[1]- + *privat*) s. f. Trecere a unei întreprinderi sau a unei ramuri economice naționalizate din nou în proprietate privată.

REPRÍZĂ (< fr.) s. f. **1.** Fiecare dintre părțile sau etapele succesive ale unei activități. **2.** (SPORT) Fiecare dintre părțile egale în care se împarte desfășurarea unor jocuri sportive. Numărul și durata **r.** variază de la un joc sportiv la altul (ex. la fotbal, două **r.** a 45 de minute; la rugbi, două **r.** a 40 de minute; la hochei, trei **r.** a 20 de minute; la polo, patru **r.** a 5 minute). **R.** sunt despărțite între ele prin pauze a căror durată diferă și ea de la un joc la altul. **3.** Repetarea sau reluarea, în aceleași condiții, a unei operații întrerupte sau a unei faze într-o operație tehnică; etapă de lucru. ✧ Loc. *În reprize* = în etape, pe rând. **4.** Secțiune a unei lucrări muzicale (ex. sonata) dispusă simetric față de expoziție, în care sunt reluate temele principale. **5.** (TEHN.) Creștere a turației unui motor prin îmbogățirea amestecului aer-combustibil, în scopul învingerii unei rezistențe exterioare momentane. **6.** (METAL.) Defect de suprafață a pieselor turnate cauzat de umplerea incompletă a formelor de turnare, care se prezintă sub forma unor șanțuri cu adâncime variabilă, cu margini rotunjite și oxidate etc.

REPROBÁ (< lat.) vb. I tranz. A dezaproba, a condamna; a respinge.

REPROBÁBIL, -Ă (< lat.) adj. Care merită să fie reprobat, dezaprobat; condamnabil.

REPRODUCĂTÓR (< *reproduce*, după fr. *reproducteur*) s. m. (ZOOT.) **sistem ~** Ansamblul de organe implicate în procesul reproducerii sexuate a organismelor. La angiosperme, *s. r.* este situat la nivelul florii și este alcătuit din stamine (organele masculine) și carpele (organele feminine). La mamifere, *s. r.* este format din gonade (testicule și ovare), conducte genitale (epididim, canal deferent și canal ejeculator la mascul, trompe uterine, uter și vagin la femelă), organe genitale externe (penis la mascul, vulvă la femelă) și glande anexe.

REPRODÚCE (< *re*[1]- + *produce*, după fr. *reproduire*) vb. III **1.** Tranz. (EC.) A produce din nou, a relua procesul de producție. **2.** Tranz. A reda cu exactitate ceea ce este scris, ceea ce a spus sau a făcut cineva etc. **3.** Tranz. A executa sau a multiplica exemplare identice după un original. **4.** A se repeta, a se produce din nou. **5.** Refl. A se perpetua **(5)**.

REPRODÚCERE (< *reproduce*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) reproduce și rezultatul ei. **2.** (Concr.) Copie după originalul unei lucrări de artă (desen, sculptură etc.). **3.** *Drept de r.* = drept exclusiv legal de realizare a uneia sau a mai multor còpii ale unei opere originale de creație intelectuală, în orice formă materială, inclusiv realizarea oricărei înregistrări sonore

sau vizuale a unei opere, precum și stocarea permanentă a acesteia cu mijloace electronice. V. *copyright*. **4.** (PSIH.) Proces al memoriei prin care se evocă, se reactualizează mintal imagini, idei, cunoștințe însușite în cursul experienței anterioare, în lipsa obiectelor, textelor etc. respective (spre deosebire de recunoaștere, când reactualizarea se produce în prezența obiectelor). **R.**, fiind rezultatul final al memorării, reprezintă criteriul verificării practice a eficienței memoriei. **5.** (BIOL.) Procesul prin care organismele, aflate într-un anumit stadiu de dezvoltare, dau naștere la noi indivizi, mai mult sau mai puțin asemănători cu părinții. Poate fi de două tipuri: sexuată și asexuată. ✧ *R. asexuată* = tip de **r.** caracteristic microorganismelor, plantelor și animalelor inferioare, în care noii indivizi provin dintr-un singur părinte, fără ca procesul formării gameților și fecundația să aibă loc. Se realizează prin diviziune directă (la bacterii, protozoare), înmugurire (spongieri), formare de spori (mușchi, ferigi, unele ciuperci) sau înmulțire vegetativă (prin bulbi, tuberculi, fragmente de tulpină, rădăcină, frunză etc.) *R. sexuată* = tip de **r.** ce implică fuzionarea a două celule reproducătoare (gameți), una provenind de la mamă și cealaltă de la tată, în cadrul procesului de fecundație. Rezultă o celulă-ou (zigot) din care se va dezvolta un nou individ; reproducție **(2)**.

REPRODUCȚIE (< fr.) s. f. **1.** (EC. POL.) Reluare, reînnoire continuă a procesului de producție; producția socială privită în reînnoirea sa continuă, ca unitate organică a momentelor sale conexe; *producția, repartiția, schimbul de activități* și *consumul*. **2.** (BIOL.) Reproducere **(5)**.

REPROFILA (< *re*[1]- + *profila*) vb. I tranz. și refl. A schimba profilul unei instituții, al unei întreprinderi etc.; a reorganiza. ✦ Refl. (Despre oameni) A-și schimba ocupația, meseria.

REPROȘ (< fr.) s. n. Învinuire; mustrare, imputare.

REPROȘA (< fr.) vb. I tranz. A(-și) face reproșuri, a(-și) imputa ceva.

REPTA, Vladimir (nume de botez **Vasile), cavaler de** (1841–1926, n. Ceremuș, Bucovina), mitropolit român. M. de onoare al Acad. (1919). Prof. la Institutul Teologic și la Universitatea din Cernăuți. Episcop de Rădăuți (1899), arhiepiscop al Cernăuților și mitropolit al Bucovinei (1902–1924). Luptător pentru unirea Bucovinei cu România. Președinte al Senatului României (1924–1926). Predici și cuvântări. Autor al lucrării „Psihologia și însemnătatea ei pentru deșteptarea, cultivarea și înaintarea vieții religioase".

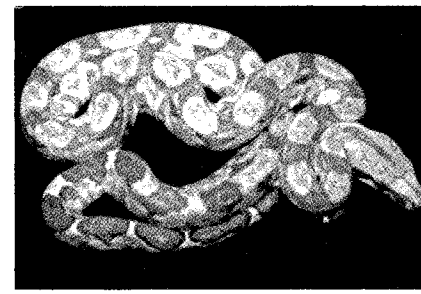

1. 2.

Reptile.
1. broască țestoasă de lac; 2. șarpe boa

REPTILĂ (< fr., germ.) s. f. (La pl.) Clasă de vertebrate amniote, poikiloterme, ovipare, având membre scurte, uneori rudimentare sau absente (ex. șerpii), plămânii bine dezvoltați și inimă tricamerală (*Reptilia*). Sunt primele vertebrate în întregime terestre, ca adaptare având pielea acoperită de un strat de solzi cornoși care împiedică pierderea apei din corp. Au apărut la sfârșitul Carboniferului și au fost animalele dominante în Mezozoic, când au ocupat toate mediile de viață (acvatic, terestru și aerian) și au atins dimensiuni impresionante (dinozaurii, ichtiosaurii, pterodactilii etc.). Formele actuale includ șopârlele, șerpii, broaștele țestoase și crocodilii. ✦ (Și la sg.) Animal din această clasă.

REPUBBLICA, La ~, cotidian italian de centru stânga, fondat (1976) la Roma de E. Scalfari, care a fost și director până în 1996. S-a afirmat în scurt timp, devenind unul dintre cele mai citite cotidiene.

Vladimir Repta

REPUBLICA (< *re*[1]- + *publica*) vb. I tranz. A publica din nou; a reedita, a retipări.

REPUBLICA ARABĂ UNITĂ (R.A.U.), stat fondat în 1958 prin unirea Egiptului cu Siria. În 1961 Siria s-a retras din uniune, Egiptul păstrând denumirea până în 1971. Între 1958 și 1961, la **R.A.U.** a aderat și Yemen.

REPUBLICAN, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține republicii, privitor la republică. **2.** S. m. și f. Adept al republicii ca formă de guvernământ.

REPUBLICA ROMÂNĂ, revistă politică și literară a emigranților români, apărută la Paris (1851) și Bruxelles (1853), sub redacția lui C. A. Rosetti și cu concursul fraților I.C. și D. Brătianu și al lui C. Bolliac. A militat pentru unirea Principatelor într-un stat democratic.

REPUBLICĂ (< fr., it., germ.; lat. *respublica* „treburi publice") s. f. Formă de organizare politică în care conducerea este exercitată de un organ suprem al puterii de stat sau de un președinte ales ori numit. Formele istorice ale **r.** sunt: **r.** democratică și aristocratică (Grecia și Roma antică, iar în Ev. Med. **r.** Veneția, **r.** Florența); în epoca modernă, **r.** parlamentare, **r.** prezidențiale, semiprezidențiale etc. ✧ **R.** autonomă: în cadrul statelor federale entitate care are unele atribute proprii ale puterii, dar este înglobată în statul federal. În Federația Rusă există 21 *r.a.* denumite în general după numele etniei majoritare, fără drept de secesiune.

REPUDIA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** (În Roma antică) A se despărți de soție, a divorța. **2.** A refuza, a respinge, a desconsidera (ceva sau pe cineva); a renega. ✦ A renunța la ceva (moștenire, opinie etc.).

REPUDIERE (< *repudia*) s. f. Acțiunea de a repudia. ✧ (DR.) *Repudierea unei moșteniri sau a unui legat* = renunțarea unei persoane la drepturile sale de moștenitor legal sau la un legat.

REPUGNA (< fr., lat.) vb. I intranz. A-i produce cuiva silă sau oroare; a-i displăcea profund.

REPULSIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Aversiune instinctivă; oroare, dezgust. **2.** (FIZ.) Respingere **(2).**

REPUNE (< *re*[1]- + *pune*) vb. III tranz. A pune din nou, a reașeza. ✧ Expr. *A repune pe cineva în drepturi* = a-i reda cuiva drepturile.

REPURTA (< it., lat.) vb. I tranz. A obține, a câștiga o victorie, un succes.

REPUTAT, -Ă (< fr.) adj. Care se bucură de o reputație bună; renumit, prețuit; cunoscut.

REPUTAȚIE (< fr., lat.) s. f. Părere publică, favorabilă sau defavorabilă, despre cineva sau ceva; felul în care cineva este cunoscut sau apreciat. ✦ Renume, faimă.

RÉQUICHOT [rekiʃo], **Bernard** (1928–1961), pictor și sculptor francez. A debutat cu opere de inspirație mistică și cu nuduri monumentale, după care s-a îndreptat spre abstracționism, folosind o tehnică „a colajelor de hârtii alese", practicând „scrierea iluzorie" și creând o ordine sistematică a spiralelor desenate („Vibroskomenopatof"); tema spiralei va reveni în sculpturile sale în polistiren. Umplea „Relicvariile" sale, mari cuburi de lemn cu o latură deschisă, cu pământ, obiecte diverse și oseminte pe care le acoperea cu o pastă groasă, colorată. S-a sinucis.

RESCIZIUNE (< fr., lat.) s. f. (DR.) Desființare a unui act juridic pentru leziune **(2).**

RESECVENTĂ (< fr.) adj. f. (GEOMORF.) (Despre o vale) Dezvoltată într-o structură monoclinală, cu direcție inversă văii *consecvente.*

RESEMNA (după fr. *résigne;* lat. *resignare* „anulare") vb. I refl. A se împăca cu o situație grea, defavorabilă; a accepta ceva fără împotrivire.

RESEMNARE (< *resemna*) s. f. Sentiment de supunere față de un rău, de acceptare, de împăcare cu o situație defavorabilă.

RESENTIMENT (< fr.) s. n. Sentiment ostil față de cineva, izvorât dintr-o nemulțumire mai veche; ură, dușmănie, pică, antipatie.

RESHT v. **Rasht.**

RESIMȚI (< *re*[1]- + *simți,* după fr. *ressentir*) vb. IV **1.** Tranz. A simți. **2.** Refl. A simți consecințele unei împrejurări anterioare. ✦ A avea urmări, repercusiuni.

RESNAIS, Alain (n. 1922), regizor francez de film. Contemporan *Noului Val* fără să facă parte din el, șochează și seduce prin originalitatea discursului centrat pe tema obsesivă a memoriei, uitării, trecerii timpului („Noapte și ceață", „Hiroșima, dragostea mea", „Anul trecut la Marienbad", „Providența"). După 1990, renunță la obsesiile de tinerețe optând pentru registrul solar, stenic al comediei de replică și de situație („A fuma — A nu fuma", „Refrenul e cunoscut", „Nu pe gură").

RESOCIALIZARE (< *re*[1]- + *socializare*) s. f. Ansamblu de măsuri pentru reintegrarea socială a unor grupuri sociale marginale, a unor delincvenți, a unor categorii de persoane handicapate etc.

RESORBI (< lat. *resorbere*), vb. IV refl. (MED.) A dispărea prin resorbție.

RESORBȚIE (după fr. *résorption*) s. f. **1.** (MED.) Proces prin care un lichid sau un gaz trece dintr-o cavitate, dintr-un conduct sau din țesutul interstițial în circulație. **2.** (MED.) Dispariție lentă, prin absorbție treptată, a unui țesut, de obicei străin organismului (ex. **r.** a unei grefe). **3.** (FIZ.) Absorbție sau adsorbție a gazelor ori a vaporilor proveniți din corpul absorbantului sau adsorbantului.

RESORCINĂ (< fr.) s.f. Substanță chimică extrasă din anumite rășini, întrebuințată în medicină și în ind. coloranților.

RESORT[1] (< fr., germ.; cf. fr. *sortir* „a ieși") (TEHN.) s. n. Element elastic al suspensiei unei mașini de transport, care amortizează șocurile și rezistă la solicitările de lucru fără deformații remanente. Se deosebesc **r.** lamelare, **r.** de torsiune, **r.** elicoidale, precum și **r.** hidraulice și **r.** pneumatice. ✦ Fig. Suport moral; izvor, sursă de energie fizică sau morală.

RESORT[2] (< fr.; cf. fr. *ressortir* „a fi de competența cuiva") Sector, domeniu de activitate. ✧ Expr. *A fi de resortul cuiva* = a ține de competența, de specialitatea cuiva; a intra în atribuțiile cuiva.

RESORTISANT (< fr.) s. m. (DR.) Persoană fizică sau juridică aparținând unui stat aflată sub protecția altui stat (ex. cetățenii unui stat dintr-un teritoriu aflat sub administrarea altui stat) și care sunt protejați de diplomații țării de care aparțin.

RESPECT (< fr.; lat. *respectus* „considerație") s. n. Atitudine sau sentiment de stimă, de prețuire față de cineva sau de ceva; considerație, deferență. ✧ Expr. *A ține (pe cineva) la respect* = a ține pe cineva la distanță, a nu da cuiva posibilitatea să devină prea familiar.

RESPECTA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A simți și a manifesta respect față de cineva sau ceva; a cinsti, a stima. ✦ A nu neglija, a ține seama de... ✦ Refl. A-și păstra demnitatea. ✦ A nu tulbura, a nu deranja. **2.** A nu se abate de la un contract, de la o lege etc.

RESPECTABIL, -Ă (< fr.) adj. **1.** Demn de respect; care impune respect. **2.** (Fam.) Impresionant, impozant; considerabil, mare.

RESPECTIV, -Ă (< fr.) adj. (Și adv.) Care privește persoana, obiectul, împrejurarea despre care este vorba; care se raportează la fiecare în particular, care privește fiecare dintre părțile interesate.

RESPECTUOS, -OASĂ (< fr.) adj. Plin de respect; cuviincios; care insuflă respect.

RESPIGHI, Ottorino (1879–1936), compozitor neoclasic italian. Prof. univ.

Alain Resnais

Ottorino Respighi

la Roma. Reprezentativ pentru curentul neoclasic, excelând prin măiestria orchestrațiilor. Muzică de cameră, simfonică („Fântânile Romei", „Pinii din Roma", „Serbările romane"), balete.

RESPINGĂTOR, -OARE *(< respinge)* adj. Care respinge, care inspiră dezgust, silă, aversiune.

RESPINGE (< it.) vb. III tranz. **1.** A nu accepta, a refuza. ✦ A declara pe cineva căzut la examen. **2.** A îndepărta, a da la o parte; a împinge, a arunca înapoi. **3.** (MILIT.) A ține piept atacurilor dușmanului, obligându-l să se retragă pe pozițiile de plecare. **4.** A combate cu energie.

RESPINGERE (< *respinge)* s. f. **1.** Faptul de a respinge. **2.** (FIZ.) Exercitare de către un corp asupra altui corp a unei forțe îndreptate dinspre primul corp spre cel de-al doilea; poate fi de natură electrică, magnetică etc.; repulsie **(2). 3.** (MED.) *R. grefei* = distrugerea grefei sau perturbarea gravă a funcționării organului transplantat, ca urmare a faptului că acestea sunt percepute de organism ca un corp străin care trebuie eliminat prin producerea de anticorpi și limfocite citotoxice. Pentru a preveni *r. g.* donatorul trebuie să aibă un grup imunologic foarte apropiat de cel al primitorului; după realizarea grefei se utilizează în doze mari medicamente imunosupresoare. Sin. *rejecție, rejet.*

RESPIRA (< fr., it., lat.) vb. I **1.** Intranz. și tranz. A realiza un schimb de gaze cu mediul, preluând oxigen și eliminând dioxid de carbon. ✦ Intranz. Fig. A-și reveni după o grijă, un efort; a se simți ușurat. **2.** Intranz. Fig. A răspândi, a degaja.

RESPIRATOR, -IE (< fr.) adj. (ANAT.) Care se referă la respirație; care folosește la respirație. ✧ *Aparat r.* = totalitatea organelor prin intermediul cărora se realizează schimbul de gaze dintre organism și mediu. Structura *a. r.* este adaptată modului de viață al animalului și tipului de respirație. La animalele cu *respirație acvatică* (crustacee, pești, unele moluște etc.), *a. r.* este reprezentat prin branhii; la animalele cu *respirație aeriană, a. r.* este alcătuit dintr-un sistem de trahee ramificate și anastomozate (la insecte) sau din plămâni și din căile respiratorii (la vertebrate). La mamifere și la om, căile respiratorii (cavitatea nazală, faringe, laringe, trahee și bronhii) nu iau parte la schimbul de gaze; ele au rolul de a conduce aerul la și de la plămâni și de a curăța, a încălzi și a umezi aerul inspirat. *Plămânii* au rolul cel mai important în respirație, schimbul gazos între organism și mediu realizându-se la nivelul alveolelor pulmonare.

RESPIRAȚIE (< fr., lat.) s. f. (FIZIOL.) **1.** Proces fiziologic fundamental prin care organismele realizează un schimb de oxigen și dioxid de carbon cu mediul înconjurător. La plante, aerul încărcat cu oxigen pătrunde prin stomate și se răspândește la țesuturi prin spațiile intercelulare. La animale, schimbul de gaze se realizează la nivelul unor structuri specializate (*aparat respirator*). Aerul (sau apa în cazul animalelor acvatice) este introdus în organele respiratorii prin mișcări respiratorii ritmice, controlate de centri aflați în sistemul nervos (*r. externă* sau *ventilație*); de aici oxigenul trece în sânge și este transportat la țesuturi. Deoarece în organism nu există depozite de oxigen, întreruperea r. pentru mai mult de câteva minute provoacă moartea. ✧ *R. artificială* = ansamblu de mișcări având drept scop introducerea și scoaterea alternativă și ritmică a aerului din plămâni, executate asupra unei persoane ale cărei mișcări respiratorii normale au fost temporar întrerupte (în caz de asfixie, înec etc.). **2.** Proces metabolic prin care moleculele organice bogate în energie (ex-glucoza) sunt degradate prin oxidare în molecule mai mici, eliberându-se energia necesară vieții. La majoritatea plantelor și animalelor oxidarea se realizează cu ajutorul oxigenului atmosferic (*r. aerobă*) și are ca produși finali dioxidul de carbon și apa. Sin. *r. celulară, r. internă, r. tisulară.* ✧ *R. anaerobă* = tip de r. în care substanțele nutritive sunt oxidate în absența oxigenului atmosferic. Deoarece oxidarea nu este completă, cantitatea de energie degajată este mai mică decât în cazul *r. aerobe.* Se întâlnește la unele drojdii și bacterii și în țesutul muscular lipsit de oxigen.

RESPIRO (< it.) s. n. Moment de relaxare între două perioade tensionate, agitate.

RESPONSABIL, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Care poartă răspunderea unui fapt, a unui lucru; răspunzător. **2.** S. m. și f. Persoană însărcinată cu o funcție de răspundere; șef.

RESPONSABILITATE (< fr.) s. f. **1.** Simț de răspundere, atitudine conștientă față de obligațiile sociale (civile, etice, juridice, profesionale, familiale etc.). **2.** Sarcină, funcție de răspundere.

RESSAC (< fr.) s. n. Val marin sau oceanic de interferență, care, izbindu-se de un obstacol, se combină continuu cu valul direct, prezentând aspectul unei explozii.

RESSU, Camil (1880–1962, n. Galați), pictor, grafician și pedagog român. Acad. (1955), prof. univ. la București. Desene satirice în publicațiile vremii, mai ales în „Adevărul". În 1910 a expus la „Tinerimea artistică". Compoziții („Terasa Oteteleșanu", „Înmormântare la țară", „Cosași odihnindu-se"), portrete („Luchian", „T. Arghezi", „Autoportret"), peisaje („Drum spre Dârste", „Peisaj cu biserică") și nuduri, solid construite, care se disting prin cromatica sobră și o notă de profundă gravitate. Desenator de factură clasică.

REST (< ngr., it., germ.) s. n. **1.** Ceea ce rămâne din ceva; rămășiță. **2.** Sumă de bani care se înapoiază celui care face o plată cu bani mai mulți decât suma cuvenită. **3.** (MAT.) *Restul împărțirii a două numere întregi (polinoame)* = număr (polinom) mai mic (de grad mai mic) ca împărțitorul, rezultat al scăderii din deîmpărțit a produsului dintre împărțitor și cât. **4.** Restanță.

RESTABILI (< *re*[1]- + *stabili*) vb. IV **1.** Tranz. A aduce în starea în care a fost mai înainte. **2.** Tranz. A reconstitui cuvinte, texte etc. în forma (presupusă) originală. **3.** Refl. A se întrema, a se însănătoși, a se reface.

RESTANT, -Ă (< fr., germ.) adj. Neachitat în termen. ✦ Rămas în urmă; întârziat.

RESTANȚĂ (< lat., it.) s. f. **1.** Lucrare neefectuată la timp, rămasă în întârziere. ✦ Examen care nu a fost trecut la termen. **2.** Datorie, obligație (sau o parte a ei) neonorată, neplătită la termen.

RESTANȚIER, -Ă (< *restanță)* adj. (Și subst.) Care a rămas în urmă, în restanță cu o lucrare, cu o plată, cu un examen etc.

Camil Ressu. „Autoportret"

RESTAURÁ (< fr., it., lat.) vb. I tranz. **1.** A repara, a reface, a reconstitui o lucrare de artă, un monument de arhitectură, respectând forma inițială, stilul originar. ✦ Refl. A-și reface, a-și consolida forțele (după o boală). **2.** A instaura din nou un suveran, o dinastie sau o formă de guvernământ abolită.

RESTAURÁNT (< fr.) s. n. Unitate de alimentație, care prepară în bucătărie proprie mâncăruri și le desface (contra plată directă), împreună cu băuturi, în săli proprii de consumație; local în care se află o asemenea unitate.

RESTAURÁRE (< *restaura*) s. f. Ansamblu de proceduri științifice, bazate pe documentare și cercetare prealabilă, prin care se urmărește restituirea unui aspect, cât mai apropiat de original, al unei construcții, opere de artă, de arheologie, de etnografie etc., cât și stoparea proceselor distructive și a degradărilor suferite, prin folosirea unei metodologii adecvate și a unor materiale proprii fiecărui domeniu.

RESTAURÁTOR, -OÁRE (< fr., lat.) s. m. și f. Persoană specializată în restaurarea unei lucrări de artă sau de arhitectură.

RESTAURÁȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Perioadă din istoria unor state, caracterizată prin readucerea pe tron a dinastiilor înlăturate în urma unor revoluții, lovituri de stat etc. (ex. restaurarea Bourbonilor în Franța, 1814–1830, a Stuarților în Anglia, 1660–1714). **2.** Stil în arta franceză din epoca **r. (1);** face trecerea între stilurile Empire și Ludovic-Filip, menținând inspirația din arta Antic., dar, sub influența romantismului, manifestă și interesul pentru stilurile naționale ale goticului și Renașterii. S-a caracterizat prin linii ușor curbate, forme rotunjite, ornamente grațioase. **3.** Epocă în istoria literaturii engleze, urmând perioadei elisabetane și promovând clasicismul (J. Dryden, S. Butler ș.a.)

RESTÉU s. n. Fiecare dintre cele două bețe făcute din metal sau din lemn, în formă de cui, care se introduc vertical în partea exterioară a jugului pentru a reține gâtul animalului.

RESTIF (RÉTIF) DE LA BRETONNE [retif de la bretɔn], **Nicolas** (1734–1806), scriitor francez. Proză („Țăranul pervertit", „Domnul Nicolas sau Inima umană dezvăluită", „Viața tatălui meu") de observație a moravurilor societății din preajma Revoluției franceze.

RESTITUÍ (< lat., fr.) vb. IV tranz. A înapoia, a da îndărăt.

RESTITÚȚIE (< lat., fr.) s. f. **1.** Acțiunea, faptul de a restitui. ✦ (DR.) Restituire de către un stat beligerant către alt stat beligerant a unor lucruri aparținând acestuia din urmă, pe care acela și le-a însușit, și le-a transportat fără drept pe teritoriul său. Modalitate prin care statul dă înapoi sau dă echivalentul bănesc al unui bun confiscat ilegal de autorități. **2.** (BIOL.) Formare a unui singur sistem (sau organism) din piese separate de țesut. **3.** Unire a celulelor separate sau a fragmentelor de cromozomi. **4.** Regenerare.

RESTRÂNGE (< *re*[1]- + *strânge*, după fr. *restreindre*) vb. III tranz. A micșora, a reduce; a limita, a mărgini. ✦ Refl. (Fam.) A-și limita, a-și reduce cheltuielile pentru trai, a trăi mai modest.

RESTRICTÍV, -Ă (< fr.) adj. Care creează restricții, care îngrădește, care limitează.

RESTRICȚIE (RESTRICȚIÚNE) (< fr., lat.) s. f. **1.** Măsură de restrângere, de limitare a unui drept, a unei libertăți etc. Loc. *Fără restricție* = în întregime, fără rezerve. **2.** (TEHN.) Limitare a valorilor mărimilor variabile și a condițiilor de serviciu ale unui sistem tehnic (ex. limitarea vitezei unui tren pe o porțiune de cale ferată).

RESTRIȘTE (< *răs-* + *triște*, înv., „soartă") s. f. Situație grea, primejdie, nenorocire care se abate asupra cuiva; cumpănă **(6).**

RESTRUCTURÁ (< *re*[1]- + *structura*) vb. I tranz. A da o nouă structură, a organiza pe baze noi.

RESURECȚIE (< fr., lat.) s. f. (Rar) Reînviere; trezire; deșteptare. ✦ Revenire, reapariție a unui fenomen social, artistic, cultural etc.

RESÚRSĂ (< fr.) s. f. **1.** Rezervă sau sursă de mijloace susceptibile de a fi valorificate la un moment dat (ex. bogății ale naturii, forță de muncă, fonduri de producție etc.). ✧ *Resurse naturale (ale țării)* = totalitatea zăcămintelor de minerale și de minereuri, a terenurilor cultivate și folosibile, a pădurilor și apelor (de care dispune o anumită țară). *Resurse de muncă* = totalitatea persoanelor cu vârstă de muncă și capabile de muncă, precum și a persoanelor care se găsesc sub sau peste vârsta aptă de muncă, dar care pot fi sau sunt ocupate într-un anumit domeniu de activitate. ✦ Fig. Mijloc, posibilitate de a ieși dintr-o anumită situație. ✦ (La pl.) Mijloace bănești, bani. **2.** (AV.) Durată de timp, în ore de zbor, admisă pentru utilizarea normală a unui avion între două reparații generale sau între două revizii preventive succesive.

RESUSCITÁ (< fr., lat.) vb. I tranz. (MED.) A restabili funcțiile vitale, temporar întrerupte, ale organismului; a realiza repunerea în funcțiune a inimii sau a respirației oprite. ✦ Fig. A face să renască, a da viață.

REȘAPÁRE (< fr.) s. f. Refacere a benzii de rulare a unei anvelope uzate prin adăugarea unui nou strat de cauciuc.

REȘCĂ s. f. Unealtă de pescuit în formă de sac, confecționată din plasă și purtată de pescarii din două bărci, folosită toamna și primăvara, pentru pescuitul la adâncime pe Dunăre.

REȘEDINȚĂ (< *ședință*, după fr. *résidence*) s. f. Sediu, loc unde se află instalată o autoritate sau o persoană oficială; localitate, clădire unde se află acest sediu.

REȘID PAȘA, Mustafa (1800–1858), diplomat și om politic turc. Mare-vizir al Imp. Otoman (1846–1848, 1848–1852, mart.–aug. 1852, 1854–1855, 1856–1857, 1857–1858). Unul dintre inițiatorii *Tanzimatului.* A fost favorabil unirii Moldovei și Țării Românești, urmărind crearea unui „stat-tampon" între Turcia și Rusia. Favorabil unei apropieri de Franța și Marea Britanie.

REȘIȚA 1. *Culoarul Reșiței*, culoar depresionar de natură tectonică, cu orientare NE–SV, situat între m-ții Semenicului și Aninei (în E) și munții Dognecei (în V). Este alcătuit din trei compartimente, despărțite de dealuri de 300–400 m alt.: depr. Ezeriș în N, depr. **R.** în centru și depr. Lupac în S. Bine populat, intens despădurit, străbătut de căi de comunicație. **2.** Municipiu, reședința jud. Caraș-Severin, situat în depr. omonimă, pe cursul superior al râului Bârzava; 86 275 loc. (2005). Stație finală de c.f. Nod rutier. Expl. de huilă (în localit. componente Doman și Secu) și de calcar (Doman). Termocentrală (din 1965). Vechi centru siderurgic (1769–1771) care produce fontă, oțel și laminate. Constr. metalice grele, de mașini și utilaje. Uzină cocsochimică; întreprinderi textile, de mat. de constr. și alim. Centru pomicol. Muzeu județean cu secții de istorie și arheologie, etnografie, de artă românească contemporană și de numismatică. Muzeul locomotivelor cu abur (1972). Biblioteca județeană „Paul Iorgovici" (1952). Teatrul municipal „G.A. Petculescu"; orchestră profesionistă de muzică populară. Universitatea „Eftimie Murgu", cu două facultăți. Parc zoologic. Localitatea s-a dezvoltat pe vatra unei vechi așezări,

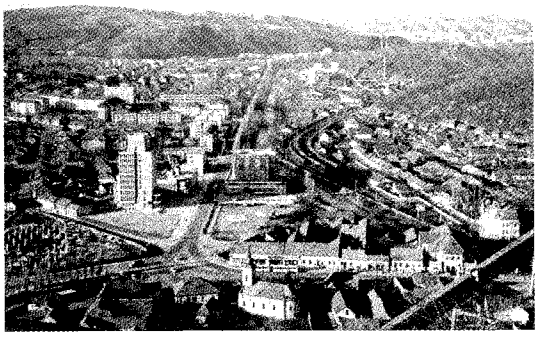

Reşiţa. Vedere generală

datând din vremea romanilor. În cartierul Surduc au fost descoperite vestigiile unui castru roman (sec. 2–3), fortificat cu *agger* şi două şanţuri. Prima menţiune documentară datează din sec. 15. S-a dezvoltat ca centru industrial după 1769 când au fost instalate primele furnale. Declarat municipiu la 17 febr. 1968. Catedrala ortodoxă Sf. Ioan Botezătorul (sec. 19); biserică evanghelică (sec. 19); biserica romano-catolică (1848); cazinoul german (1862); cazinoul român (sec. 20); clădirea vechii poşte (1912); Palatul Cultural (1928).

REŞOU (< fr.) s. n. Aparat electric de menaj, servind pentru a încălzi sau a fierbe alimente.

REŞUTĂ (< fr.) s. f. Reluare evolutivă a unei boli aflată în curs de vindecare; nu este acelaşi lucru cu recidiva la care simptomele reapar după vindecarea completă a bolii.

RETÁBLU (< fr.) s.n. Partea din spate, din lemn, decorată (pictată sau sculptată), a unui altar. De origine paleocreştină, capătă o mare dezvoltare în Ev. Med. şi în special în Renaştere. Printre cei mai cunoscuţi artişti care au pictat **r.** se numără J. van Eyck.

RETÁRD, -Ă (< fr.) adj. (Despre medicamente) A cărui acţiune este prelungită prin adăugarea unor substanţe care se resorb lent în organism (ex. insulină **r.**).

RETARDÁT, -Ă (< fr.) adj. (Şi subst.) Înapoiat mintal.

RETASÚRĂ (< fr.) s. f. Defect al pieselor turnate, care apare sub formă de gol la partea lor superioară şi se datorează unei solidificări neuniforme a piesei de la interior la periferie.

RETĂBĂCÍRE (< *re*[1]- + *tăbăcire*) s. f. Operaţie care se efectuează după tăbăcirea propriu-zisă, mai ales la pieile de talpă, şi care constă în tensionarea pieilor în soluţii concentrate de tananţi pentru umplerea spaţiilor interfibrilare.

RETENŢIE (RETENŢIÚNE) (< fr.; lat. *retentio* „oprire, reţinere") s. f. **1.** Oprire, reţinere. ✧ (DR.) *Drept de r.* = drept acordat unei persoane, care deţine un lucru, de a refuza restituirea lui până la plata de către persoana căreia urmează a-i face restituirea, a unor sume de bani pe care aceasta din urmă le datorează în legătură cu lucrul (ex. *dreptul depozitarului* pentru cheltuielile de depozitare, *dreptul creditorului* garantat printr-un gaj pentru suma de bani împrumutată debitorului). **2.** (MED.) Reţinere în cavităţile organismului sau în ţesutul interstiţial a lichidelor sau gazelor care în mod obişnuit sunt eliminate (ex. **r.** urinară, **r.** apoasă). **3.** (HIDROTEHN.) Creare a unor bazine de acumulare pe cursul unei ape, prin înălţarea nivelului acesteia cu ajutorul unor construcţii speciale (baraje de **r.**); reţinere **(3)**.

RETEVÉI s. n. (Pop.) Bucată scurtă de lemn; scurtătură **(1)**.

RETEZÁ vb. I tranz. A tăia complet, dintr-o singură tăietură, un obiect, o parte a unui obiect sau o parte a corpului unei fiinţe. ✦ Fig. A curma, a întrerupe.

RETEZÁT, Munţii ~, masiv muntos în V Carpaţilor Meridionali, situat între depr. Haţeg-Pui (la N), depr. Petroşani (ESE), valea Râului Mare (V) şi m-ţii Vâlcan, de care este despărţit prin valea superioară a Jiului de V şi Godeanu, de care este despărţit prin Valea Soarbele, Paltina şi Lăpuşnicu Mare (S). M-ţii **R.** sunt alcătuiţi din granite, granodiorite, şisturi cristaline şi petice de calcar (în S), unde apar frecvente forme carstice. Prezintă vaste platforme de eroziune, etajate, precum şi versanţi abrupţi şi piscuri semeţe. M-ţii **R.** au peste 20 de vârfuri care depăşesc 2 000 m alt., printre care: Peleaga (2 509 m), Custura (2 457 m), Bucura (2 433 m) ş.a. În m-ţii **R.** se găsesc cele mai multe şi mai evidente urme ale glaciaţiei cuaternare din Carpaţii româneşti, care le conferă o înfăţişare tipic alpină, cu circuri şi văi glaciare, custuri dantelate, morene, câmpuri de grohotişuri, peste 80 de lacuri glaciare (Bucura, Zănoaga, Galeşu, Tău Negru, Tău Mare, Ana, Lia, Viorica ş.a.). Partea sudică, calcaroasă (numită şi **R.** Mic) cuprinde masivele Piule — Piatra Iorgovanului, foarte spectaculoase, dominând prin abrupturi stâncoase cursul superior al Jiului. Prezintă chei (ale Butei, Scorotei), peşteri, avene. Partea de est (între Râu Bărbat şi Jiul de E), mai joasă (alt. max. 1 792 m) este cunoscută şi sub numele de Tulişa. **R.** reprezintă unul dintre cele mai frecventate obiective turistice ale ţării, fiind accesibili dinspre depr. Haţeg şi Petroşani. Masivul **R.** este un important nod orohidrografic din care porneşte o densă reţea de râuri cu debite bogate şi potenţial hidroenergetic ridicat (Râu Mare, Nucşoara, Valea Rea, Râu Bărbat ş.a.). Versanţii sunt bine împăduriţi. La peste 1 800 m alt. se află domeniile tufărişurilor subalpine şi ale păşunilor alpine, unde se dezvoltă ţăpoşica (*Nardus stricta*), păiuşul (*Festuca airoides*), iarba vântului (*Agrostis rupestris*) ş.a. În V m-ţilor

Munţii Retezat. Vedere panoramică

R., în bazinetul numit Gura Apelor, pe Râu Mare s-a construit cel mai mare baraj de pe râurile interioare ale țării. În partea centrală și sudică a m-ților **R.** se află Parcul Național Retezat (54 400 ha), înființat în 1935 din inițiativa și prin efortul savanților Emil Racoviță și Alexandru Borza și inclus (în 1980) în rețeaua mondială a rezervațiilor biosferei. În interiorul lui (în zona lacul Gemenele—Tău Negru—Valea Dobrunului), o supr. de 1 629,4 ha este declarată rezervație științifică, aici nefiind permis accesul turiștilor sau al altor persoane decât cu avizul Comisiei Monumentelor Naturii. Vegetația din cadrul Parcului Național este foarte puțin modificată de intervenția omului, ea cuprinzând peste 1 200 de specii, etajate pe versanți, din care c. 15% sunt endemite carpatice (unele specifice doar masivului **R.**), iar altele sunt declarate monumente ale naturii. Începând de la poale spre înălțimi, în locurile mai adăpostite există arboret de gorun cu carpen în care diseminat apar teiul (*Tilia cordata*) și nucul (*Juglans regia*), care urcă până la c. 600 m alt. ș.a. Urmează o zonă compactă cu păduri de fag, care depășesc uneori alt. de 1 400 m și apoi una de molidișuri (local în amestec cu zâmbrul) ce ajung până la 1 800 m. La peste 1 800 m alt., peisajul subalpin este dominat de întinse jnepenișuri (*Pinus mugo*) și, răzleț, zâmbru (*Pinus cembra*), de scoruș de munte (*Sorbus aucuparia*) și tufișuri alcătuite de smârdar (*Rhododendron myrtifolium*), ienupăr pitic (*Juniperus sibirica*) ș.a. O caracteristică a florei Parcului Național o constituie marea variabilitate a genului *Hieracium* (vulturica), reprezentat prin 27 de specii cu 51 de varietăți, multe dintre ele endemice, masivul **R.** fiind un adevărat centru genetic al acestui gen. Printre plantele declarate monumente ale naturii se evidențiază floarea de colți (*Leontopodium alpinum*), sângele voinicului (*Nigritella rubra*), strugurii ursului (*Arctostaphyllos uva ursi*), gențiana (*Gentiana punctata*) ș.a. Fauna Parcului Național este reprezentată prin aproape toate speciile caracteristice Carpaților: urs, mistreț, jder de copac, râs, cerb, căprior, pisică sălbatică, capră neagră (declarată monument al naturii), ocrotită de lege, cocoș de munte, ieruncă ș.a. În trecut **R.** era renumit ca loc de cuibărit al unor păsări răpitoare mari: zăganul, vulturul pleșuv sur, vulturul negru (astăzi dispărute din zonă) și acvila de munte (acum foarte rară). Sunt încă prezente răpitoare mici ca șorecarul, diverse specii de uliu, șoimul și vânturelul, iar dintre răpitoarele de noapte huhurezul. Sunt abundenți amfibienii (tritonii, diferite specii de broască) și șerpii. Recent a fost colonizată marmota. Numeroase specii de fluturi, printre care unele endemite și elemente sudice. În cadrul Parcului Național există trei puncte de observații (Gura Zlata, la 795 m, Rotunda, la 1 100 m și Pietrele, la 1 487 m), care controlează intrarea și ieșirea turiștilor, o cabană a paznicilor (la Gura Zlata) și un laborator de cercetare științifică (inaugurat în 1965), situat la 1 770 m alt., pe malul râului Rovina.

RETHEL, Alfred (1816–1859), pictor german. A folosit tonalități sumbre în realizarea unor tablouri monumentale cu subiecte religioase, mitologice sau tratând viața unor personalități („Sfinții Petru și Ioan vindecând un olog", „Viața lui Carol cel Mare", frescă din primăria din Aachen, „Hannibal traversând Alpii").

RETHONDES, localit. în Franța, în departamentul Oise. Aici s-au semnat armistițiile dintre Franța și Germania din 1918 și 1940.

RÉTI István (1872–1945), pictor și istoric de artă ungur. Unul dintre întemeietorii coloniei de pictură de la Baia Mare. În peisajele și portretele sale („Mama artistului", „Jókai M.") a fost preocupat îndeosebi de integrarea atmosferei și luminii. Scrieri teoretice („Arta picturii", „Colonia de pictură de la Baia Mare").

RETIAR (< lat.), s. m. Gladiator roman înarmat cu un trident, un pumnal și o plasă de pescuit cu care încearcă să-și învingă adversarul.

RETICENT, -Ă (< fr.) adj. Care manifestă reticență, reținere, rezervă.

RETICENȚĂ (< fr., lat.) s. f. Omisiune voită, trecere sub tăcere a unui lucru care trebuie spus; reținere, rezervă într-o anumită chestiune. ✦ Figură retorică prin care vorbitorul, întrerupându-și exprimarea, lasă totuși să se înțeleagă lucrurile trecute sub tăcere.

RETICI, Alpii ~ (în fr. **ALPES RHÉTIQUES;** în italiană **ALPI RETI;** în germ. **RÄTISCHE ALPEN** [rețișe alpən]), grup de munți în Alpii Centrali (Elveția), între pasurile Splügen și Brenner, format din masivele Bernina, Ötztal, Silvretta, alcătuite din marne și calcare dolomitice. Alt. max.: 4 049 m (vf. Bernina). Acoperiți până la 2 000–2 200 m cu păduri, apoi cu pășuni alpine (c. 2 500 m) și zăpezi. Parc Național.

RETICUL (< fr.; lat. *reticulum* „plasă") s. n. **1.** (FIZ.) Ansamblu de linii încrucișate, de scări gradate sau de alte semne, realizate din fire subțiri sau prin trasare pe lame transparente; intră în construcția unor instrumente optice (microscoape, lunete etc.) și servește la vizarea direcțiilor, la efectuarea de măsurări etc. **2.** *R. endoplasmic* = (HIST.) rețea foarte ramificată de canalicule intracitoplasmatice, care din loc în loc se lărgesc, formând vezicule și cisterne. Face legătura între exteriorul celulei și nucleu, având rol în transportul diferitelor substanțe. În funcție de prezența sau absența ribozomilor atașați de pereții canaliculelor, *r. e.* poate fi de două tipuri: *rugos* sau *granuiar* (numit și ergastoplasmă), implicat în sinteza proteinelor, și *neted,* lipsit de ribozomi, având rol în sinteza lipidelor și a acizilor grași.

RETICULAR, -Ă (< fr.) adj. Care este alcătuit în forma unei rețele de puncte sau linii (ex. structura corpurilor cristaline, cupolele anumitor construcții etc.). ✦ Care aparține unui reticul (ex. fir **r.**).

RETICULAT, -Ă (< fr.) adj. *Formațiune* (substanță) ~ = structură anatomică aparținând trunchiului cerebral, reprezentată de o grupare difuză de celule și de fibre nervoase care formează o coloană neîntreruptă, de la marginea inferioară a bulbului rahidian până la regiunea subtalamică. Are un rol important în reglarea tonusului muscular, a ritmului somn-veghe și în determinarea reactivității scoarței cerebrale și a formațiunilor subcorticale.

RETICULINĂ (< fr.) s. f. (BIOCHIM.) Substanță stimulantă, de natură proteică, prezentă în componența țesutului reticulo-endotelial și care poate fi extrasă din organele bogate în acest țesut (măduvă osoasă, ficat, ganglioni limfatici, suprarenale, splină).

RETICULO-ENDOTELIAL (RETICULOHISTIOCITAR) (< fr.) adj. (HIST.) *Sistem ~* = componentă a sistemului imunitar al organismului, reprezentată de o clasă de celule numite *macrofage* sau *histiociți,* care sunt răspândite difuz în toate organele corpului, atingând concentrații mari în măduva osoasă, ficat, splină și ganglioni limfatici. Celulele **s.r.** recunosc și distrug particulele străine, microorganismele patogene și resturile de celule, ca și celulele și țesuturile anormale sau îmbătrânite (ex. macrofagele din splină distrug eritrocitele și trombocitele bătrâne).

RETICULOZĂ (< fr.) s. f. (MED.) Termen care înglobează o serie de afecțiuni caracterizate prin proliferarea tipică sau atipică a celulelor sistemului reticulo-histiocitar. Dintre **r.** maligne fac parte: limfogranulomatoza malignă, limfosarcomul, reticulosarcomul, mielomul multiplu.

RETICULUM (< lat.) s. n. Al doilea dintre cele patru compartimente care alcătuiesc stomacul rumegătoarelor, asemănător unui fagure, cu rol de depozitare și triturare a hranei; ciur **(3)**, rețea **(13)**.

RETINĂ (< fr.; lat. *retina* < *rete* „rețea") s. f. (ANAT.) Tunica internă, nervoasă, a globului ocular, alcătuită din mai multe straturi de celule. Cuprinde cele două tipuri de receptori vizuali, celulele senzoriale în formă de conuri și de bastonașe. Porțiunea cea mai sensibilă a **r.**, pata galbenă *(macula lutea)*, prezintă în mijlocul ei o mică depresiune *(fovea centralis)*. Aici densitatea celulelor cu conuri, importante pentru percepția vizuală din timpul zilei și a culorilor, este maximă. Nervul optic își are originea în celulele multipolare ale **r.** V. *ochi*.

RETINEN (RETINAL) s. n. Derivat aldehidic al retinolului ce intră în alcătuirea pigmentului vizual rodopsină.

RETINITĂ (< fr.) s. f. (MED.) Inflamație a retinei, care determină scăderea progresivă a vederii, mergând până la pierderea ei.

RETINOPATIE s. f. Denumire dată oricărei afecțiuni a retinei, indiferent de originea ei. *R. pigmentară* = boală degenerativă ereditară ce afectează celulele fotoreceptoare, manifestându-se printr-o adaptare deficitară la întuneric și prin îngustarea câmpului vizual, care se accentuează cu timpul.

RETIPĂRI (< *re*[1]- + *tipări*) vb. IV tranz. A tipări din nou o lucrare.

RETOPI (< *re*[1]- + *topi*) vb. IV tranz. A topi din nou.

RETOR (< fr., it., ngr., lat.; {s} gr. *rhetor* „orator") s. m. (În Antic.) Maestru, profesor de retorică; *p. ext.* orator.

RETORIC, -Ă (< fr., ngr.) s. f., adj. **1.** S. f. Ansamblu de procedee (stilistice și compoziționale) ale expunerii orale (constituită ca artă în Antic. greco-latină: sofiștii, Platon, Aristotel, Demostene, Cicero, Quintilian), urmărind convingerea auditoriului prin măiestria argumentației, frumusețea stilului și a limbii etc. În Ev. Med., numărându-se printre cele „șapte arte liberale", a devenit o știință rigidă, ale cărei reguli și precepte erau asimilate mecanic. În epoca modernă a fost subordonată altor domenii (ex. științelor juridice). Sin. *oratorie*. **2.** S. f. (LIT.) Poetică. **3.** Adj. Care aparține retoricii **(1)**, privitor la retorică. ✧ *Figură r.* = mijloc de expresie destinat să producă un efect în discurs (text) și care constă într-o abatere de la uzul comun. Sunt clasificate în: figuri de sintaxă (inversiunea, repetiția), figuri ale gândirii (hiperbola, antiteza, litota, exclamația etc.), figuri ale cuvântului sau tropi (metafora, metonimia, alegoria etc.). ✦ (Despre stil; de obicei peior.) Afectat, emfatic.

RETORISM (< *retoric*) s. n. Abuz de figuri și de elemente retorice; elocvență afectată, prețioasă.

RETOROMAN, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Populație care trăiește în SE Elveției și în NE Italiei, în unele regiuni ale Alpilor Dolomitici; (la sg.) persoană care aparține acestei populații. **2.** Adj. Care aparține retoromanilor, privitor la retoromani. ✧ *Limba r.* (și subst. f.) = limbă romanică vorbită de retoromani; prezintă mari deosebiri dialectale. Varietatea cea mai bine reprezentată este *friulana*, apoi urmează *romanșa* (varietatea vestică), pe baza căreia s-a dezvoltat retoromana literară, devenită una dintre cele patru limbi de stat ale Elveției. Cele mai vechi texte datează din sec. 11–12.

RETORSIUNE (< fr.; lat. *retorsio* < *retorquere* „a răsuci") s. f. Exercitare cu rigoare a unui drept de către un stat în scopul determinării unui alt stat de a înceta exercitarea unui drept cu aceeași rigoare, neținând seama de regulile de morală sau curtoazie internațională (ex. sporirea excesivă a taxelor vamale; expulzarea în masă a unor cetățeni străini).

RETORTĂ (< fr., germ.) s. f. Vas de sticlă, de pământ sau de platină de forma unui balon cu gâtul lung și curbat, folosit în laborator pentru distilare. ✦ Recipient cu forme diferite, construit din metal sau din materiale refractare, care este folosit pentru distilări industriale.

RETRACTA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A retrage o afirmație, un cuvânt etc., a reveni asupra celor spuse; a se dezice, a se lepăda de o faptă, de o atitudine etc. **2.** Refl. (Despre unele organe, țesuturi etc.) A se strânge, a se contracta.

RETRACTIL, -Ă (< fr.; {s} lat. *retractus* „tras înapoi") adj. (Despre unele organe sau părți ale corpului) Care are însușirea de a se strânge, de a se trage înapoi sau în interior (ex. ghearele felinelor, acul himenopterelor).

RETRACȚIE (< fr., lat.) s. f. Însușire a unui țesut sau a unui organ de a se contracta din cauza unei excitații, a unei boli etc.

RETRADUCE (< *re*[1]- + *traduce*) vb. III tranz. A traduce din nou sau a traduce după o traducere.

RETRAGE (< *re*[1]- + *trage*, după fr. *retirer*) vb. III **1.** Tranz. A trage înapoi. ✦ A scoate, a lua înapoi ceva. ✦ Refl. A se lăsa de o meserie, de o ocupație etc.; a renunța la... **2.** Refl. A merge (înapoi), a pleca; a se îndepărta. ✦ (MILIT.) A efectua operația de retragere. ✦ A părăsi un loc, o încăpere; a pleca. ✦ A părăsi viața socială, a se izola. ✦ (Despre ape curgătoare) A reintra în albie (după o revărsare). **3.** Tranz. Fig. A retracta.

RETRAGERE (< *retrage*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) retrage. ✦ (MILIT.) Formă de acțiune de luptă constând în cedarea unei fâșii de teren pentru a scoate trupele proprii dintr-o situație nefavorabilă și în plasarea lor mai înapoi, pe o poziție mai avantajoasă. **2.** (TEHN.) Scădere a volumului unui material ca urmare fie a modificării umidității acestuia, fie a arderii, a calcinării sau a întăririi lui. **3.** (ARHIT.) Denumire dată planurilor intrânde față de planul principal al unei fațade. Folosirea **r.** răspunde fie unor cerințe tehnice, fie unui program decorativ.

RETRANSMISIE (RETRANSMISIUNE) (< *re*[1]- + *transmisie*) s. f. Recepție și reemisiune concomitentă a unui program de radiodifuziune sau de televiziune.

RETRANSMITE (< *re*[1]- + *transmite*) vb. III tranz. A realiza o retransmisie.

RETRAS, -Ă (< *retrage*) adj. (Despre oameni) Izolat, singur. ✦ (Despre clădiri, locuri) Lăturalnic, dosnic; singuratic, solitar; liniștit.

RETRĂI (< *re*[1]- + *trăi*) vb. IV tranz. A simți intens ceea ce ai mai simțit odată; a avea impresia că treci prin aceleași întâmplări prin care ai mai trecut odată (sau prin care a trecut altcineva).

RETRIBUI (< fr., lat.) vb. IV tranz. A plăti o muncă prestată; a remunera.

RETRIBUȚIE (< fr., lat.) s. f. Plată a muncii, remunerație; leafă, salariu.

RETRIMITE (< *re*[1]- + *trimite*) vb. III tranz. A trimite din nou; a înapoia, a restitui.

RETRO[1] (fr.; {s} lat. *retro* „înapoi") Element de compunere cu sensul „înapoi, în sens contrar", care servește la formarea unor substantive, adjective sau verbe (ex. retrogradare, retrospectiv, retroversiune).

RETRO[2] (< fr.) adj. invar. Care indică o preferință pentru fenomene din trecut; care marchează o întoarcere, reluând sau imitând un stil mai vechi (ex. muzică r.).

RETROACTIV, -Ă (< fr.) adj. Care are aceleași efecte și pentru ceea ce s-a petrecut în trecut.

RETROACTIVITATE (< fr.) s. f. (DR.) Dispoziție în temeiul căreia o lege nouă se aplică și faptelor săvârșite și actelor juridice încheiate și executate sub imperiul legii vechi. Constituie o excepție de la principiul neretroactivității legilor.

RETROCEDA (< fr., lat.) vb. I tranz. (DR.) A face o retrocesiune.

RETROCESIUNE (< fr., lat.) s. f. **1.** Acțiune a unui stat de a retroceda, de a restitui altui stat un teritoriu sau o porțiune dintr-un teritoriu pe care acesta le cedase anterior. **2.** Act prin care se restituie cuiva un bun sau un drept.

RETROCONTROL (< fr., lat.) s. n. Metodă de reglare a activității unui sistem, în care produșii rezultați prin funcționarea sistemului respectiv controlează tocmai procesele prin care au fost creați, intensificându-le (*r. pozitiv*) sau inhibându-le (*r. negativ*) desfășurarea. Numeroase procese biologice și biochimice sunt reglate prin *r. negativ*. Sin. *conexiune inversă*.

RETROGNATISM (< fr.; {s} *retro-* + gr. *gnathos* „falcă") s. n. Conformație a feței caracterizată prin poziția posterioară a bărbiei față de planul frontal al craniului, datorită unei insuficiente dezvoltări a mandibulei.

RETROGRAD, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care se opune progresului; contrar progresului, învechit. **2.** (Despre mișcarea aparentă a aștrilor în jurul axei lumii) Care are loc în sensul invers mișcării directe. (ASTR.) *Mișcare r.* = mișcare reală sau aparentă a unui corp ceresc care se desfășoară în sens invers față de mișcările predominante („directe") ale corpurilor similare. Mișcările de rotație și revoluție ale marii majorități a corpurilor din sistemul solar se desfășoară în sens invers acelor de ceasornic, această direcție comună de mișcare luând probabil naștere în timpul formării nebuloasei solare. Puținele obiecte care se mișcă în sensul acelor de ceasornic (ex. rotația planetelor Venus, Uranus și Pluton) sunt numite r.

RETROGRADA (< fr., lat.) vb. I tranz. A trece pe cineva într-o funcție sau într-un grad inferior celui avut înainte. ✦ Intranz. (Despre echipe sportive) A trece într-o categorie (serie) inferioară.

RETROMORFISM (< fr.) s. n. (PETROGR.) Diaftoreză.

RETROPROIECTOR (< fr.) s. n. Aparat care permite proiecția documentelor opace sau transparente pe un ecran într-o sală cu lumină.

RETROPROIECȚIE (< fr.) s. f. Trucaj cinematografic care asigură acțiunii ambianța dorită, proiectând imaginile filmate anterior pe un ecran translucid situat în fundal.

RETRORACHETĂ (< fr.) s. f. Motorachetă a cărei forță de propulsie este dirijată în sens invers față de direcția de deplasare, pentru obținerea unui efect de frânare.

RETROSPECTIV, -Ă (< fr.; {s} *retro-* + lat. *specto* „a privi") adj. Care privește în urmă; care se referă la trecut. ✧ *Expoziție r.* = expoziție de artă plastică care cuprinde ansamblul operei create de un artist de-a lungul carierei sale sau aparținând unui curent, școli artistice etc.

RETROSPECȚIE (RETROSPECȚIUNE) (< fr.) s. f. Faptul de a privi în trecut; rememorare (și analiză) a trecutului. ✦ Metodă psihologică, formă a introspecției, constând în descrierea propriilor manifestări psihice, după ce, într-un mediu firesc sau experimental, ele au avut loc.

RETROVERSIUNE (< germ.) s. f. Retraducere a unui text în limba din care a fost tradus. ✦ Traducere a unui text din limba natală într-o altă limbă.

RETROVIRUS (GENET.) (< fr. *retro + virus*) s. n. Oricare dintre virusurile al căror material genetic este reprezentat de ARN. Denumirea provine de la faptul că r., folosind enzima numită reverstranscriptază, sunt capabile să sintetizeze ADN pornind de la ARN (invers față de succesiunea normală a proceselor care au loc în celule). În acest fel genomul viral se poate integra în ADN-ul celulei gazdă și este replicat de către acesta. Cele mai cunoscute r. sunt virusul HIV (care provoacă SIDA) și oncovirusurile (responsabile pentru unele forme de cancer la om și animale).

RETROVIZOR (< fr.; {s} *retro-* + lat. *viso* „a privi") s. n. Oglindă fixată la autovehicule care permite conducătorului să vadă ce se petrece în spatele vehiculului.

RETUR (< fr.) s. n. **1.** Întoarcere, revenire (în punctul de plecare). **2.** (SPORT) A doua parte a unei competiții în care echipele, după ce s-au întrecut fiecare cu fiecare (tur), se întâlnesc încă o dată pentru revanșă (retur). ✦ Întâlnire sportivă revanșă între două echipe, cu caracter eliminatoriu sau punctaj adițional. ✦ (La tenis) Remitere a unei mingi servite de adversar în terenul acestuia. **3.** (TEHN.) Conductă de întoarcere a agentului calorifer sau frigorifer dintr-o instalație de încălzire, respectiv de răcire, după ce acesta a trecut prin instalație și a cedat sau a preluat căldura.

RETURNA (< fr.) vb. I tranz. A trimite înapoi; a înapoia.

RETUȘ (< fr.) s. n. Corectare, îndreptare (executată de obicei manual) a unei picturi, a unui desen, a unei fotografii, a unei piese tehnice etc.; retușare.

RETUȘA (< fr.) vb. I tranz. A face un retuș; a îndrepta, a corecta.

RETZ [re], **Jean François, Paul de GONDI, cardinal de** (1613–1679), om politic și scriitor francez. Adversar al lui Mazarin, a fost un agitator al maselor populare pariziene în timpul *Frondei*. Autorul unor valoroase „Memorii", scrise în exil, prezentând portrete ale unor personalități contemporane lui.

RETZIUS [rętsius] **1. Anders Adolf** (1796–1860), medic și antropolog suedez. Prof. univ. la Stockholm. Neurolog, pionier în craniometrie, a stabilit indexul cefalic (1842). **2. Gustaf Magnus** (1842–1919), antropolog și medic suedez. Fiul lui **R.1.** Prof. univ. la Stockholm. Cercetări asupra sistemului nervos la oameni și animale. Considerat unul dintre creatorii neurologiei moderne („Creierul uman").

REȚEA (lat. **retella*) s. f. **1.** Împletitură din fire de ață, de sfoară, de sârmă etc., lucrată cu ochiuri mari; plasă, fileu; *p. ext.* țesătură rară care imită acest fel de împletitură. **2.** Obiect făcut din **r. (1).** ✦ Obstacol, întăritură în fața tranșeelor sau gard făcut din sârmă ghimpată, întinsă (în rânduri dese) între stâlpi susținători. **3.** (MAT.) *R. de drepte în plan* = sistem format din două familii (fiecare depinzând de un parametru) de drepte. *R. de curbe pe o suprafață* = sistem format din două familii

(depinzând fiecare de un parametru) de curbe, situate pe o suprafață. *R. de cercuri în pian* = familie de cercuri a căror ecuație depinde liniar de trei parametri omogeni. **4.** (EC.) *R. tarifară* = element component al sistemului de plăți, prin care se stabilește categoria de încadrare a angajaților în mod diferențiat pe ramuri, în funcție de complexitatea procesului tehnologic. **5.** (FIZ.) Ansamblu plan sau spațial format din două sau din mai multe sisteme de linii care se întretaie între ele; ansamblu de obiecte aflate în punctele de întretăiere ale acestor linii. *R. cristalină*, r. de linii imaginare care leagă punctele ce reprezintă centrele particulelor constitutive ale unui cristal. ✧ *R. de difracție* v. *difracție*. **6.** (TEHN.) Ansamblu de conducte (de apă, de canalizare etc.) sau de conductoare electrice legate la noduri între ele. ✧ *R. de telecomunicații* = ansamblul liniilor, stațiilor de amplificare, centralelor etc. care realizează comunicațiile pe un anumit teritoriu. *R. electrică de energie* = ansamblul instalațiilor pentru transmiterea energiei electrice de la centralele electrice până la consumatori. **7.** (TOPOGR.) *R. geodezică* = ansamblu de puncte geodezice marcate pe teren prin borne de beton a căror poziție în cadrul planului de proiecții este precis determinată și care, unite între ele, formează o r. de triunghiuri echilaterale. *R. trigonometrică* = ansamblu de puncte dintr-o triangulație. *R. de nivelment* = totalitatea punctelor de nivelment din ansamblul unui teritoriu. **8.** (HIDROL.) *R. hidrografică* = totalitatea albiilor prin care se scurg apele de suprafață dintr-un anumit teritoriu, care cuprinde: *r. h. temporară* (care nu funcționează decât în urma ploilor sau a topirii zăpezii), *r. h. semipermanentă* (lipsită de apă în perioadele secetoase), *r. h. permanentă* (care are apă tot timpul anului). **9.** *R. meteorologică* = totalitatea stațiilor meteorologice care efectuează observații asupra elementelor meteorologice de pe un anumit teritoriu. Se deosebesc: *r.m. de ordinul I* (sau *aerologice*), care efectuează observații din oră în oră; *r.m. de ordinul II* (sau *climatice*), care efectuează patru observații în 24 de ore, și *r.m. de ordinul III* (sau *posturi pluviometrice*) care înregistrează numai precipitațiile atmosferice căzute. **10.** *R. cartografică*, reprezentare pe hartă a meridianelor și paralelelor geografice într-o anumită proiecție cartografică. Servește la întocmirea hărților și la determinarea coordonatelor punctelor. **11.** Ansamblu de instituții, de școli etc. răspândite într-o localitate, într-o regiune etc. **12.** Ansamblu de relații și de membri ai unei organizații clandestine (ex. r. de spionaj). **13.** (ZOOL.) Reticulum. **14.** (ECOL.) *R. trofică*, sistem de *lanțuri trofice* interconectate prin care se realizează circuitul substanței organice (prin intermediul organismelor vii) în cadrul unei biocenoze. O serie de specii au o alimentație diversificată, participând la mai multe lanțuri trofice la diverse niveluri ale acestora (de ex. unele răpitoare de noapte, care se hrănesc atât cu rozătoare cât și cu păsări insectivore și granivore, vulpile, șacalii), în timp ce alte specii servesc ca hrană (ca șoarecii, iepurii etc.) mai multor tipuri de consumatori. În acest fel se stabilesc *legături* complexe care în general asigură stabilitatea sistemului.

REȚETAR (< *rețetă*) s. n. **1.** Set de formulare pe care se scriu rețetele medicale. **2.** Listă cu componentele prevăzute pentru prepararea unei mâncări sau băuturi. **3.** Normativ conținând alimentele și rațiile alocate echipajului unei nave comerciale.

REȚETĂ (< ngr.) s. f. **1.** Prescripție a medicamentelor necesare unui bolnav. **2.** Indicație pentru prepararea unei mâncări sau a unei băuturi. **3.** Fig. Soluție practică pentru rezolvarea unui lucru, a unei situații dificile etc. **4.** Sumă de bani realizată din vânzarea biletelor la un spectacol.

REȚINĂTOR (< *reține*) s. n. Ansamblu de conducte și de organe de reținere care permite circulația fluidului dintr-o instalație într-un singur sens. ✦ Casetă cu organe de reținere care comandă aspirația și refularea fluidului la o pompă cu piston sau la un compresor cu piston.

REȚINE (< *re*[1]- + *ține*, după fr. *retenir*) vb. III tranz. **1.** A ține în loc, a opri; a împiedica de la ceva. ✦ A închide pe cineva temporar, a-l priva de libertate. ✦ Tranz. și refl. Fig. A (se) stăpâni, a (se) înfrâna. **2.** A opri la plată o parte din drepturile materiale (bănești ori de altă natură) cuvenite cuiva; a popri. **3.** A rezerva (un bilet, un loc la teatru, într-un vehicul etc.). **4.** A ține asupra sa, a păstra și a nu restitui. **5.** A ține minte, a nu uita.

REȚINERE (< *reține*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) reține; oprire, rezervare. ✦ Reticență. **2.** (DR.) Măsură luată de organele de cercetare penală, în condițiile prevăzute de lege, de a lipsi de libertate o persoană pentru cel mult 24 de ore înainte de punerea sa sub urmărire. **3.** (HIDROTEHN.) Retenție **(3). 4.** Acumulare.

REȚINUT, -Ă (< *reține*) adj. (Despre oameni) Stăpânit, rezervat, cumpătat, moderat; sobru.

REUCHLIN [rɔiʃlin], **Johannes** (numit și *Capnio, Kapnion*) (1455–1522), teolog și umanist german. Prof. la univ. din Ingolstadt și Tübingen. Adversar al scolasticii. S-a împotrivit intenției dominicanilor de a arde scrierile ebraice, afirmând utilitatea cunoașterii lor. Este, alături de Erasm, unul dintre promotorii studiului filologiei clasice. Contribuții privind pronunția limbii grecești clasice (sistemul reuchlinian) apropiat de cel din greaca modernă. Alte lucrări: „Arta cabalistică", „De Rudimentis Hebraicis". Traducător al „Bibliei" și inițiator al studiului iudaisticii.

REULEAUX [röloː], **Franz** (1829–1905), inginer german. Prof. univ. la Zürich și Berlin. Unul dintre întemeietorii teoriei mecanismelor, a elaborat metode de transformare a mecanismelor și de calcul al cuplelor cinematice.

REUMATIC, -Ă (< lat., it., germ.) adj. **1.** Provocat, cauzat de reumatism. ✦ Referitor la reumatism. **2.** (Și subst.) Care suferă de reumatism.

REUMATISM (lat., it., germ.; {s} gr. *rheuma* „scurgere a umorilor") s. n. **1.** Denumire generică pentru o serie de afecțiuni ale aparatului locomotor (în special ale articulațiilor și ale țesuturilor înconjurătoare), având drept cauze: o infecție (de obicei streptococică), o reacție inflamatorie articulară și periarticulară sau o patogenie inflamatorie alergică. Principalele boli reumatismale sunt: r. poliarticular acut, poliartrita cronică

Johannes Reuchlin

evolutivă (artrita reumatoidă), spondilita. ✧ *R. poliarticular acut* = boală acută, de natură infecțioasă, frecventă la copii și la tineri, consecutivă amigdalitei și caracterizată prin transpirații și tumefacții dureroase ale articulațiilor. Boala se complică frecvent cu îmbolnăvirea inimii (endocardită, pericardită etc.), pleurezie, nefrită etc. și evoluează în puseuri, având tendința de recidivă. **2.** Durere reumatică.

REUMATISMAL, -Ă (< *reumatism*, după fr. *rhumatismal*) adj. De natură reumatică.

REUMATOLOGIE (după fr. *rhumatologie*) s. f. Ramură a medicinei interne care se ocupă cu studiul afecțiunilor reumatice.

REUNI (< fr.) vb. IV tranz. și refl. A (se) aduna, a (se) întruni, a (se) împreuna.

RÉUNION [reüniõ], insulă vulcanică în arh. Mascarene (Oc. Indian) la 640 km E de ins. Madagascar; 2 512 km²; 757 mii loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Saint-Denis*. Populație de creoli. Relief muntos cu vulcani activi, cu alt. max. de 3 069 m (vf. Piton des Neiges). Vulcanul Piton de la Fournaise cu alt. 2 613 m este unul dintre cei mai activi din lume. Câmpii litorale înguste. Climă tropicală-maritimă. Savane și păduri tropicale, în bună parte azi defrișate. Se cultivă trestie de zahăr (2/3 din supr. cultivată), ceai, tutun, vanilie. Pomicultură. Se cresc porcine, bovine și caprine. Mici întreprinderi producătoare de zahăr, rom și esență de parfum. Moneda: 1 euro = 100 centimes. Export: zahăr, rom, esență de parfum, cafea. Import: mașini și echipament de transport, îngrășăminte chimice, produse alim. Descoperită în 1513 de navigatorul portughez Pedro de Mascarenhas, a fost revendicată de Franța în 1638 și a devenit posesiune a acesteia în 1646 sub denumirea *Île de Bourbon* (din 1649). Colonizată de francezi, care au adus sclavi din E Africii pentru a lucra pe plantațiile de cafea și trestie de zahăr. Numele actual datează din 1793. Stăpânită de englezi în perioada 1810–1814. De la 1 ian. 1947 are statut de „departament de peste mări" al Franței. Are un parlament propriu „Consiliul regional" din 1983.

REUNIUNE (< fr.) s. f. **1.** Adunare, întrunire. ✧ *R. internațională* = întrunire a reprezentanților unor state, ai unor organizații internaționale sau ai unor asociații de persoane aparținând unor state diferite spre a discuta probleme de interes comun. ✦ Competiție sportivă amicală sau oficială. **2.** (MAT.) *R. a două mulțimi* = mulțime ale cărei elemente aparțin cel puțin uneia dintre cele două mulțimi date. Se notează grafic „U".

REUSENI v. **Udești.**

REUȘI (< it., fr.) vb. IV intranz. și tranz. **1.** A ajunge la rezultatul dorit; a izbuti, a izbândi. **2.** A ieși bine, a avea succes. ✦ A face ceva cu pricepere și îndemânare.

REUȘITĂ (după fr. *reussite*) s. f. Izbândă, succes, realizare.

REUTERS [rɔitəz], agenție de presă din Marea Britanie, cu sediul la Londra. Înființată în 1851 de Paul Julius Reuter (1816–1899). Din 1865 societate pe acțiuni, aparține azi unui consorțiu din care fac parte proprietarii principalelor ziare engleze.

REUTILA (< *re*[1]- + *utila*) vb. I tranz. A utila din nou, a înzestra cu utilaje noi.

REVACCINA (< fr.) vb. I tranz. A vaccina din nou, pentru a întări sau prelungi efectul primei vaccinări.

REVAL (REVEL) v. **Tallinn.**

REVALORIFICA (< *re*[1]- + *valorifica*) vb. I tranz. A valorifica din nou, a repune în valoare. ✦ A readuce în stare de folosire resturi de materiale, deșeuri, rebuturi, piese și organe de mașini uzate (prin utilizarea la fabricarea de noi produse).

REVALORIZA (< fr.) vb. I tranz. A aduce la valoarea inițială; a ridica conținutul în aur al monedei naționale și a modifica corespunzător paritatea cu alte valute.

REVANȘA (< fr.) vb. I refl. A-și lua revanșa, a întoarce cuiva binele sau răul făcut. ✦ (SPORT) A reușI să învingă adversarul din întâlnirea precedentă pierdută.

REVANȘARD, -Ă (< fr.) adj. (Și subst.) Care dorește să-și ia revanșa, să se răzbune; răzbunător; care duce sau sprijină o politică de revanșă pentru o pierdere suferită.

REVANȘĂ (< fr.) s. f. Acțiunea prin care cineva se răzbună pentru un rău suferit sau răsplătește un serviciu ce i s-a făcut. ✧ *Spirit de r.* = dorință de răzbunare; revanșism. ✦ Reîntâlnire a unui sportiv sau a unei echipe sportive învinse cu același adversar pentru a-și disputa întâietatea.

REVANȘISM (< *revanșă*) s. n. Spirit de revanșă, dorință de răzbunare. ✦ Politică expansionistă ce urmărește recucerirea unor teritorii străine, pierdute în urma unor războaie sau pe altă cale, și care generează neînțelegeri între state și războaie.

REVĂRSA (lat. *reversare*) vb. I **1.** Refl. (Despre ape curgătoare) A ieși din albie, vărsându-se peste margini. ✦ A curge din belșug. **2.** Refl. Fig. (Despre oameni) A se împrăștia în număr mare; a împânzi. ✦ Refl. și tranz. (Despre lumină, căldură, sunete, mirosuri etc.) A (se) răspândi, a (se) împrăștia în toate părțile. ✧ Expr. (Refl.) *A se revărsa zorile* (sau *zori de ziuă*) = a se lumina de ziuă. **3.** Tranz. A împrăștia, a presăra în cantitate mare peste ceva.

REVĂRSAT (< *revărsa*) s. n. *Revărsatul zorilor* (sau *zilei*) sau *revărsat de zori* (sau *de ziuă*) = timpul când se luminează de ziuă; zori de zi.

REVĂZUT, -Ă (< *revedea*) adj. (Despre lucrări scrise) Reexaminat, revizuit.

REVCOLEVSCHI, Alexandre (n. 1940, București), chimist francez de origine română. Prof. univ. la Paris. Director al Laboratorului de chimia solidelor (din 1977). A elaborat noi metode de tratament termic al corpurilor solide la temperaturi foarte mari; cercetări privind cristalele, monocristalele de înaltă puritate, oxizii supraconductori etc. M. de onoare al Acad. Române (1993).

REVEDEA (< *re*[1]- + *vedea*, după fr. *revoir*) vb. II **1.** Tranz. și refl. A (se) vedea din nou; a (se) întâlni după mai multă vreme. ✦ Fig. A (se) vedea în amintire în starea în care a fost altădată, a(-și) evoca trecutul. **2.** Tranz. A examina, a citi din nou un text scris; a revizui.

REVEDERE (< *revedea*) s. f. Faptul de a (se) revedea. ✧ *La revedere* = formulă de salut la despărțire.

REVELA (< fr., lat.) vb. I **1.** Tranz. A dezvălui, a destăinui, a descoperi. **2.** Refl. A se face cunoscut, a se ivi, a ieși la lumină. **3.** Tranz. A face vizibilă imaginea latentă (în arta fotografică), prin developare.

REVELATOR, -OARE (< fr., lat.) adj., s. n. **1.** Adj. Care revelează. ✦ Caracteristic. **2.** S. n. Soluție utilizată în tehnica fotografiei pentru developare. Pe lângă un developator, r. mai conține câteva substanțe utile (conservantul, acceleratorul, atenuatorul ș.a.). Introducând în r. filmul sau placa fotografică, halogenurile de argint din emulsia fotosensibilă sunt

reduse la argint metalic în locurile care au fost expuse la lumină; urmează operația de fixare.

REVELAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Dezvăluire, descoperire (neașteptată) a unui fapt, a unui adevăr ascuns etc.; *p. ext.* lucru revelat. ✧ Expr. *A fi o revelație* = a depăși așteptările, a surprinde. **2.** Noțiune teologică desemnând actul prin care Dumnezeu își dezvăluie natura și voința sa unor persoane alese, dotate cu facultăți suprarționale.

REVELIȘON (< fr.) s. n. Petrecere care are loc în noaptea dintre 31 dec. și 1 ian. a fiecărui an, în care se sărbătorește venirea Anului Nou.

REVEL, Jean-François (n. 1924), eseist francez. Ziarist la „L'Express" (1966–1978). În scrierile sale („Tentația totalitară", „Cum sfârșesc democrațiile") a formulat o concepție a democrației întemeiate pe liberalismul economic și politic. În „Absolutismul ineficace", analizează derivele autoritariste ale regimurilor democratice.

REVELL, Viljo (1910–1964), arhitect și urbanist finlandez. Inițial adept al funcționalismului („Palatul de gheață din Helsinki") a evoluat spre raționalism — imobile comerciale și hoteliere, primăria din Toronto — toate în colab.

REVENDICA (< fr.; lat. *vindicare* „a chema în judecată") vb. I tranz. A cere, a pretinde un lucru care i se cuvine. ✦ (DR.) A prezenta o revendicare. ✦ Refl. A-și asuma.

REVENDICARE (< *revendica*) s. f. Acțiunea de a revendica. ✦ (DR.) *Acțiune în revendicare* = acțiune prin care se urmărește recunoașterea de către un organ de jurisdicție a dreptului de proprietate, de administrare operativă sau a unui alt drept real, în scopul redobândirii posesiunii lucrului aflat fără drept în deținerea altei persoane.

REVENDICATIV, -Ă (< fr.) adj. Care face o revendicare, care cuprinde o revendicare.

REVENEALĂ (< *reavăn*) s. f. **1.** (Pop.) Umezeală, jilăveală din pământ sau din atmosferă. **2.** Răcoare, răcoreală. ✦ Mireasmă, emanație, aromă; miros.

REVENI (< *re*[1]- + *veni*, după fr. *revenir*) vb. IV intranz. **1.** A veni îndărăt, a se întoarce. ✦ A se ivi din nou; a apărea, a se face văzut, simțit etc. din nou. **2.** A se întoarce la starea normală, obișnuită; a-și recăpăta echilibrul sufletesc, a se regăsi. ✧ Expr. *A-și reveni în fire* = a-și recăpăta cunoștința în urma unei crize, a unui leșin etc.; a se trezi. **3.** (Cu determinări introduse prin prep. „la", „asupra") A relua un subiect, o idee etc., a se ocupa din nou de... **4.** A i se atribui, a i se repartiza; a fi de resortul, de datoria cuiva. ✦ A i se cădea, a i se cuveni. **5.** A renunța la cele spuse; a revoca. **6.** A costa.

REVENIRE (< *reveni*) s. f. **1.** Acțiunea de a reveni; întoarcere. **2.** (METAL.) Tratament termic care se aplică unei piese metalice călite, constând în obținerea unei întoarceri parțiale la starea de echilibru fizico-chimic corespunzătoare temperaturii ambiante, pentru mărirea ductibilității și tenacității și pentru reducerea tensiunilor interne; se realizează prin încălzirea materialului la o temperatură inferioară aceleia de transformare, urmată de o răcire dirijată (în general înceată). **3.** Variația în timp a deformației unui corp după suprimarea sarcinilor aplicate inițial.

REVENT (< tc.) s. n. Plantă din familia Polygonacee, cu frunze mari de 50–70 cm și cu florile verzui, mici; rabarbă, rubarbă. Pețiolul speciei *Rheum rhabarbarum*, cu gust dulce-acrișor, este folosit în alimentație (pentru compot, dulceață, jeleuri etc.). Se cultivă intens în țările din NV Europei, iar în România sporadic în grădini, îndeosebi în Transilvania. Rădăcina cărnoasă și rizomul napiform al speciilor înrudite *R. officinale* și *R. palmatum* cu un gust foarte amar, conțin principii active cu acțiune astringentă, antianemică, antiinflamatorie, purgativă etc.

REVER (< fr.) s. n. **1.** Partea răsfrântă a unei haine în prelungirea gulerului, de o parte și de alta a pieptului. **2.** (SPORT) Lovitură executată cu partea exterioară a rachetei sau a paletei, la jocurile de tenis de câmp sau tenis de masă.

REVERBERAȚIE (< fr.) s. f. (FIZ.) Persistență a unui sunet într-o încăpere după ce sursa sonoră și-a încetat emisia, datorată reflecțiilor multiple ale sunetului pe pereți sau pe alte obiecte, înainte ca intensitatea lui să se anuleze în urma absorbției. O durată scurtă de r. face ca sunetele să pară seci și fără sonoritate, iar o durată prea lungă de r. face ca vorbele și melodiile să fie neinteligibile. Pentru diferitele feluri de săli (de teatru, operă, concert, curs etc.) există o anumită durată de r. optimă. R. constituie una dintre problemele importante pentru acustica unei săli. ✧ *R. artificială* = prelucrare electroacustică a semnalelor sonore, cu ajutorul unui reverberator, în scopul obținerii unor condiții optime de audiție în sălile de spectacole, în studiourile de televiziune, de radiodifuziune etc.

REVERDY, Pierre (1889–1960), poet francez. Precursor al cubismului și suprarealismului. Fondator (1916) al revistei „Nord–Sud". Poeme într-un limbaj ermetic exprimând vocația pentru solitudine și meditație („Poeme în proză", „Olanele acoperișului", „Chitara adormită", „Epavele cerului"). Culegeri de aforisme, note intime și meditații („Mănușa din păr de cal", „De-a valma").

REVEREND (< lat., fr.) s. m. Titlu dat pastorilor anglicani.

REVERENDĂ (< lat.) s. f. Haină preoțească lungă (de culoare neagră).

REVERENȚĂ (< lat., fr.) s. f. **1.** Plecăciune în semn de respect, de venerație; temenea. **2.** Respect, venerație, stimă.

REVERENȚIA (în mitologia romană), zeiță care patrona respectul oamenilor față de semenii lor. Amintită de Ovidiu.

REVERENȚIOS, -OASĂ (< fr.) adj. Respectuos; ceremonios.

REVERIE (< fr.) s. f. Stare a spiritului care dă curs liber imaginației; visare.

REVERS (< lat., fr., germ.) s. n. **1.** Față a medaliei opusă *aversului*. ✧ Expr. *Reversul medaliei* = partea neplăcută a unei situații. **2.** Fig. Aspect, fața ascunsă a unui lucru, a unei situații etc.

REVERSIBIL, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care poate reveni, care poate fi adus sau întors înapoi. **2.** (DR.; despre un drept) Care se întoarce în patrimoniul persoanei care l-a înstrăinat. **3.** (FIZ.; CHIM.) Care se poate produce în mod natural atât într-un sens, cât și în sens invers, trecând prin aceleași stări intermediare.

REVERSIBILITATE (< fr.) s. f. Însușirea de a fi reversibil; faptul de a fi reversibil.

REVERSIUNE (< fr.) s. f. (FIZ.) Schimbarea ordinii de parcurgere a succesiunii de stări intermediare prin care trece un sistem în cursul unei transformări.

REVERSIV, -Ă (< fr.) adj. (Despre mecanisme, procese etc.) Care revin spontan la poziția (sau la starea) inițială după încetarea fenomenului modificator.

REVERSTRANSCRIPTAZĂ s. f. (GENET.) Enzimă produsă de

retrovirusuri, capabilă să catalizeze sinteza de ADN dublu-catenar utilizând ca matriță ARN-ul monocatenar al genomului viral. În ingineria genetică, r. este utilizată pentru obținerea de ADN complementar pornind de la ARN mesager.

REVIGORA (< fr.) vb. I tranz. A înviora.

REVIGA, com. în jud. Ialomița, situată în C. Bărăganului; 3 250 loc. (2005). Moară. Conac (1931–1932), azi sediul Primăriei, în satul **R.**

REVILLAGIGEDO [reviλahideḍo], arhipelag vulcanic mexican în Oc. Pacific, în terit. ad-tiv al statului Colima, la 595 km V de Mexic; 830 km^2. Ins. pr.: Socorro, San Benedicto, Roca Partida, Clarión. Relief muntos. Depozite de guano. Nu este locuit.

REVÎNDE (< *re*[1]- + *vinde*) vb. III tranz. A vinde un obiect cumpărat de la altcineva.

REVIRIMENT (< fr.) s. n. Schimbare bruscă în bine; înviorare. ◇ *R. de fonduri* = mod de a achita o datorie prin transferul unei creanțe echivalente cu suma datorată.

REVISTA CONTIMPORANĂ, publicație literară-științifică lunară, apărută la București (1 mart. 1873–1 iun. 1876). A polemizat cu revista „Convorbiri literare". De la 1 iul. 1876 a fuzionat cu „Revista literară și științifică", apărând sub denumirea „Revista contimporană, literară și științifică". Colaboratori: P. Grădișteanu, Șt. C. Michăiliescu, V.A. Urechia, V. Alecsandri, Al. Macedonski, Gh. Sion ș.a.

REVISTA DE FILOZOFIE, revistă trimestrială apărută la București (1923 și 1943), sub direcția lui C. Rădulescu-Motru, ca serie nouă a publicației „Studii filozofice" (1907–1919). În perioada 1954–1963 a apărut revista „Cercetări filozofice", care din 1963 și-a schimbat titlul în „Revista de filozofie". Editată de Institutul de Filozofie și Psihologie „C. Rădulescu-Motru" al Academiei Române.

REVISTA DE ISTORIE, publicație a secției de istorie și arheologie a Academiei Române. Apare lunar la București (din 1974). În 1948–1974 a apărut sub titlul de „Studii" (în 1948–1954 trimestrial, în 1955–1973 de șase ori pe an). Din 1990 apare cu titlul „Revista Istorică", editată de Institutul de Istorie „N. Iorga" al Academiei Române.

REVISTA DE ISTORIE ȘI TEORIE LITERARĂ, publicație a Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu" al Academiei Române. Apare la București din 1952, anual, din 1953 bianual, iar din 1957 trimestrial. A fost fondată și condusă, până în 1965, de G. Călinescu. Până în 1963 s-a numit „Studii și cercetări de istorie literară și folclor". La conducerea ei s-au mai aflat, succesiv, Al Dima, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, N. Florescu, Al. Săndulescu.

REVISTA DE PEDAGOGIE, publicație lunară, organ al Institutului de Științe Pedagogice. Apare la București (din 1952).

REVISTA DE PSIHOLOGIE, revistă trimestrială editată de Institutul de Filozofie și Psihologie „C. Rădulescu-Motru" al Academiei Române. Apare la București (din 1955).

REVISTA DE STATISTICĂ, organ al Direcției Centrale de Statistică (azi Institutul Național de Statistică) și al Societății de Științe Economice din România. Apare, lunar, la București (din 1952).

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE, publicație lunară cu caracter cultural, literar și artistic, apărută la București (1 ian. 1934–31 dec. 1947), având succesiv ca redactori-șefi pe Paul Zarifopol, Camil Petrescu și D. Caracostea. Începând de la 1 sept. 1945 a apărut o nouă serie, avându-l ca director pe Al. Rosetti. Au colaborat A. Maniu, T. Arghezi, I. Pillat, G. Lesnea, Camil Petrescu, E. Jebeleanu, Magda Isanos, G. Dumitrescu, Al. Philippide, M.R. Paraschivescu, G. Mihăescu, V. Eftimiu, G. Bogza, Ș. Cioculescu, V. Streinu, M. Eliade, T. Vianu, Al. Dima, P. Comarnescu, G. Oprescu, E. Lovinescu ș.a.

REVISTA GENERALĂ A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI, publicație pedagogică fundată de Spiru Haret. A apărut la București (1905–1917 și 1923–1944) de 10 ori pe an.

REVISTA ISTORICĂ, publicație lunară apărută la București (1915–1946). Înființată de N. Iorga, care a condus-o până în 1940; ulterior a fost editată de istoricul *N. Bănescu.*

REVISTA ISTORICĂ ROMÂNĂ, publicație trimestrială apărută la București (1931–1947), sub egida Institutului de Istorie Națională de pe lângă Universitatea din București. A fost condusă de un comitet de redacție, iar din 1940 de C.C. Giurescu

REVISTA NOUĂ, publicație literară lunară fondată și condusă de B.P. Hasdeu, apărută la București (dec. 1887–sept. 1895). A publicat literatură, studii de istorie, filologie și sociologie, cronici plastice și dramatice ș.a. Colaboratori: B. Delavrancea, Al. Vlahuță, I. Bianu, G.I. Ionnescu-Gion, Th. D. Speranția.

REVISTA PENTRU ISTORIE, ARHEOLOGIE ȘI FILOLOGIE, publicație trimestrială apărută la București (1882–1922, cu mari intermitențe). Întemeiată de Grigore Tocilescu. Colaboratori: B.P. Hasdeu, N. Iorga, V.A. Urechia, M. Gaster, O. Tafrali.

REVISTA ROMÂNĂ DE DREPT, publicație lunară a Asociației juriștilor din R.S. România înființată în dec. 1946. Până în 1966 a apărut sub denumirea de „Justiția Nouă". Este continuatoarea revistei „Dreptul", al cărei prim număr a apărut la 16 dec. 1871.

REVISTA ROMÂNĂ PENTRU ȘTIINȚE, LITERE ȘI ARTE, publicație lunară, apărută la București (apr. 1861–nov. 1863), sub conducerea lui Al. Odobescu. A publicat, alături de scrieri beletristice, studii de istorie și arheologie, medicină, economie, geologie, drept. Între colaboratori: V. Alecsandri, N. Filimon, Gr. Cobălcescu, Em. Bacaloglu, Gr. Ștefănescu, P.S. Aurelian.

REVISTA SCRIITORILOR ROMÂNI, revistă apărută anual la München (1962–1988), în total 9 voi. Printre colaboratori: V. Ierunca, P. Miron, Șt. Baciu, Vintilă Horia, P. Dumitriu, M. Eliade, Monica Lovinescu, Sanda Stolojan, Al. Gregorian ș.a.

REVISTA SOCIALĂ, publicație teoretică socialistă din România. A apărut, lunar, la Iași (1884–1887).

REVISTĂ (< it.) s. f. **1.** Publicație periodică (săptămânală, lunară ș.a.) cuprinzând articole, studii, dări de seamă, recenzii etc. din domenii variate sau de strictă specialitate. Prima **r.** este considerată „Journal des savants" apărută în Franța, în 1665. **2.** *Trecere în r.* = **a)** solemnitate constând în trecerea unui comandant sau a unei persoane oficiale de-a lungul frontului unei subunități sau unități militare, care dă onorul stând pe loc; **b)** examinare, cercetare pe rând a anumitor fapte. **3.** Spectacol alcătuit dintr-o succesiune de dansuri, cântece, cuplete, scenete vesele cu subiecte din actualitate; spectacol de varietăți. Derivă din manifestări de stradă din Franța Ev. Med., dar a căpătat dimensiunile din prezent prin apariția în sec. 19 a unor teatre pariziene („Folies Marigny" și apoi „Folies Bergères"). În scurtă vreme, spectacole de revistă, jucate de cele mai multe ori în teatre specializate, au apărut în toată lumea.

REVIVISCENT, -Ă (< fr., lat.) adj. Care poate reînvia sau reveni la viață.

REVIVISCENȚĂ (< fr.) s. f. Revenire la viață; înviorare, însu-

fleţire. ✦ (BIOL.) Proprietate a unor plante şi animale acvatice inferioare de a reveni la viaţă, după ce s-au uscat, dacă beneficiază din nou de un aport de apă.

REVIZIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Faptul de a revizui; cercetare, control, verificare. **2.** (CONT.) Formă de control (întreprinsă de obicei de organe speciale) care constă în revederea sau reverificarea documentelor de evidenţă privitoare la operaţii care au avut loc anterior. **3.** (TEHN.) Ansamblul operaţiilor efectuate asupra unei instalaţii şi a unei maşini etc., care constă în reglarea pieselor şi aparatajelor, înlăturarea jocurilor survenite prin uzură, lubrefierea suprafeţelor de contact etc. **4.** Inspecţie.

REVIZIONISM (< fr., rus.) s. n. **1.** Acţiune sau atitudine care urmăreşte revizuirea şi modificarea unui tratat, a unei legi, a unei concepţii. **2.** Poziţie ideologică a marxiştilor partizani ai revizuirii tezelor revoluţionare în funcţie de evoluţia politică, socială sau economică. Iniţial, r. a fost fundamentat de *E. Bernstein*.

REVIZIONIST, -Ă (< rus.) adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Care se referă la revizionism, care ţine de revizionism. **2.** S. m. şi f. Adept al revizionismului.

REVIZOR, -OARE (< fr., germ.) s. m. şi f. Persoană care revizuieşte, care face revizie, care controlează, verifică ceva; *spec.* persoană care are calitatea şi funcţia de a face revizii contabile (r. contabil). ✧ (În trecut) *R. şcolar* = inspector al şcolilor primare dintr-un judeţ.

REVIZORAT (< *révizor*) s. n. (În trecut) **1.** Funcţia de revizor şcolar. **2.** Inspectorat şcolar judeţean.

REVIZUI (după fr. *réviser*) vb. IV tranz. A revedea o lucrare pentru a corecta eventualele lipsuri; a cerceta, a examina din nou; a controla.

REVIZUIRE (< *revizui*) s. f. **1.** Acţiunea de a revizui; revizie. **2.** (DR.) Cale de atac introdusă de partea nemulţumită sau de către procuror pentru desfiinţarea unei hotărâri judecătoreşti definitive ca netemeinică şi nelegală în raport cu probele şi datele descoperite ulterior judecării pricinii (ex. dacă un judecător care a luat parte la judecată a fost condamnat pentru infracţiune legată de acel proces). *R. juridică* = puterea de a revizui deciziile legislativului şi de a le abroga pe cele ce vin în contradicţie cu Constituţia. În general, o decizie de acest fel o ia instanţa judiciară supremă a unui stat.

REVOCA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A anula, a contramanda. **2.** (DR.) A face un act de revocare **(2).**

REVOCABIL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care poate fi revocat.

REVOCARE (< *revoca)* s. f. **1.** Acţiunea de a revoca; anulare, contramandare. **2.** (DR.) Desfacere a unui act de voinţă unilaterală de către persoana care l-a făcut (ex. r. unui legat). ✦ Desfacere a unui act juridic în cazurile prevăzute de lege. **3.** Act prin care instituţia de stat competentă hotărăşte încetarea calităţii de membru într-un organ ales. ✦ Retragere de către alegători a mandatului dat unei persoane de a-i reprezenta în organele reprezentative ale statului.

REVOLTA (< fr.) vb. I **1.** Refl. A fi cuprins de revoltă, de indignare. **2.** Refl. şi tranz. A (se) răscula, a (se) răzvrăti.

REVOLTĂ (< fr.) s. f. **1.** Sentiment de mânie provocat de o nedreptate sau de o acţiune nedemnă; indignare. **2.** Răscoală spontană; răzvrătire, rebeliune contra autorităţii. Reprezintă reacţia normală la frustrare.

REVOLTĂTOR, -OARE (< *revolta*) adj. Care provoacă indignare; nedrept, scandalos.

REVOLUT, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care şi-a încheiat cursul; terminat, împlinit, îndeplinit. **2.** (BOT.; despre unele părţi ale plantelor) Răsfrânt, întors în afară, în jos.

REVOLUŢIA DE LA 1848, revoluţie de inspiraţie liberală şi democratică, desfăşurată în aproape întreaga Europă în anii 1848–1849. Îndreptată împotriva regimurilor absolutiste, întărite după Congresul de la Viena (1814–1815), revoluţia a avut caracteristici proprii fiecărei ţări, dar a fost pretutindeni în coeziune cu mişcarea revoluţionară generală. A început mai întâi în Italia (la Palermo, 12 ian.), frământată de o mare diversitate de probleme, de la abolirea iobăgiei (în Sud şi în Regatul Neapolelui) până la consolidarea poziţiilor burgheziei (Regatul Sardiniei) şi realizarea unităţii naţionale. Sub presiunea insurecţiilor populare au fost introduse constituţii liberal-democrate în Regatul Celor Două Sicilii, în Regatul Sardiniei, Toscana şi Statul Papal; în urma insurecţiei antihabsburgice izbucnite în partea de N a Pen. Italice (18–22 mart. 1848), Lombardia şi Veneţia sunt eliberate de sub dominaţia Habsburgilor, marcând, totodată, începutul războiului de eliberare. Revoluţia a cuprins curând aproape întreaga Pen. Italică (insurecţiile din Parma, Modena, Toscana), culminând cu proclamarea republicii la Roma (9 febr. 1849), în frunte cu *Mazzini* şi *Garibaldi*. La 22 febr. 1848 revoluţia a izbucnit şi în Franţa, soldându-se cu răsturnarea regelui *Ludovic Filip* şi a oligarhiei financiare şi cu proclamarea republicii (25 febr.). Evenimentele din Franţa au exercitat o puternică influenţă asupra desfăşurării ulterioare a evenimentelor în numeroase ţări din Europa. La 13 mart. 1848 a izbucnit revoluţia în Austria, devenită după 1815 bastionul politic al reacţiunii în Europa Centrală. Insurecţia din Viena (15 mart.) s-a soldat cu răsturnarea regimului *Metternich*, urmată de constituirea (17 mart.) a guvernului reprezentanţilor nobilimii şi ai burgheziei liberale, deschiderea (22 iul.) a Reichstagului unicameral şi promulgarea (7 sept.) Legii privind desfiinţarea dependenţei personale (fără răscumpărare) a ţăranilor. Momentul maxim al revoluţiei din Imp. habsburgic a fost marcat de insurecţia de la Viena (6–31 oct. 1848), când insurgenţilor li s-a alăturat o parte a garnizoanei din oraş, dar, după lupte îndârjite, insurecţia a fost înfrântă de trupele imperiale. În cadrul evenimentelor revoluţionare din Imp. Habsburgic o mare importanţă a avut-o revoluţia ungară izbucnită la 15 mart. la Pesta, condusă de Kossuth Lajos. Guvernul constituit în mart. 1848 desfiinţează iobăgia şi promovează alte reforme democrat-liberale menite să asigure dezvoltarea ţării. Conducătorii r. nu au ţinut seama de revendicările sociale şi naţionale ale românilor şi slavilor, ceea ce a dus la dezbinarea forţelor revoluţionare şi la conflicte armate între acestea. În aceste condiţii Habsburgii trec la contraofensivă împotriva revoluţiei ungare, făcând apel la trupele croate şi ruse. Pentru respingerea atacului contrarevoluţiei se creează (21 sept. 1848) Comitetul apărării patriei (din oct. guvern revoluţionar) în frunte cu Kossuth Lajos, care la rându-i formează o armată revoluţionară, care reuşeşte să pricinuiască un şir de înfrângeri armatei habsburgice şi celei croate. Însă în ian. 1849, armatele habsburgice ocupă Pesta, iar guvernul revoluţionar se refugiază la Debreţin, unde Dieta proclamă independenţa deplină a Ungariei şi detronarea Habsburgilor. La 13 aug. 1849, revoluţia ungară este înfrântă de armata rusă, chemată de Habsburgi în sprijinul lor. La 12 iun. 1848 a izbucnit revoluţia la Praga, iar

în Croația și Slovenia au avut loc mișcări revoluționare. În Germania, a început cu insurecția din Baden (27–28 febr.) și Hessa (11 mart.), cuprinzând apoi toate statele germane; în Bavaria, regele abdică (20 mart.); numeroși principi acordă insurgenților libertăți democratice. Insurecția de la Berlin (18 mart.), obligă pe regele Prusiei să accepte formarea (29 mart.) unui guvern din reprezentanții burgheziei liberale și să acorde o Constituție. Revoluția a cunoscut o deosebită intensitate în statele germane din Vest, unde procesul de dezvoltare a capitalismului era mai avansat. La revoluția din Germania au luat parte și K. Marx și Fr. Engels. La 18 mai 1848 s-a întrunit, la Frankfurt pe Main, Parlamentul german, ales prin vot universal, în scopul realizării unității Germaniei; această acțiune nu a avut sorți de izbândă, atât din cauza poziției nehotărâte a burgheziei liberale germane, cât și din pricina nerecunoașterii de către Austria și principii germani a autorității Parlamentului de la Frankfurt, care oferea coroana imperială a Germaniei unificate regelui Prusiei, Frederic-Wilhelm al IV-lea. În urma loviturii de stat din Prusia (nov.–dec. 1848) înfăptuită de nobilii monarhiști s-a deschis calea spre restabilirea absolutismului și înfrângerea revoluției (iul. 1849). Speriată de amploarea mișcării, burghezia liberală germană a renunțat la programul Revoluției. În a doua jumătate a anului 1848, după insurecția proletariatului parizian din 23–26 iun., contrarevoluția europeană, sub steagurile monarhiilor coalizate, a început contraofensiva împotriva mișcărilor revoluționare. O nouă insurecție declanșată la Viena (6 oct. 1848) a fost reprimată cu forța. Același lucru s-a întâmplat cu insurecțiile din Baden (sept. 1848), Dresda (mai 1849), cu revoluțiile din Ungaria (aug. 1849) și cu cele din Țara Românească (sept. 1848) și din Transilvania (aug. 1849), înăbușite de armatele Prusiei, Rusiei, Austriei, Imperiului Otoman și de cele ale Republicii franceze. Insurecția pariziană a contribuit la desființarea iobăgiei în țările din centrul Europei și la abolirea unor privilegii nobiliare. În urma revoluției, burghezia și-a consolidat pozițiile în țările din Apusul Europei, iar în celelalte țări a pătruns în administrația de stat. În *Țările Române* apariția și dezvoltarea burgheziei, pe de o parte, menținerea structurilor feudale și a privilegiilor boierești, existența suzeranității turcești (în Țara Românească și Moldova) și a stăpânirii habsburgice (în Transilvania), pe de altă parte, au fost factorii determinanți ai intensificării mișcării de eliberare socială și națională. Începutul desfășurării evenimentelor revoluționare l-a făcut mișcarea revoluționară din *Moldova* (mart.), repede înăbușită. Nevoiți să se exileze, fruntașii pașoptiști au formulat în emigrație programul revoluției („Prințipiile noastre pentru reformarea patriei" și „Dorințele partidei naționale din Moldova"), în care, pe lângă problema împroprietăririi țăranilor se punea și problema creării statului național român. În *Țara Românească* a avut loc o revoluție la care au participat: țărănimea, meșteșugarii și lucrătorii de la orașe, burghezia și boierimea liberală. Principalii ei conducători au fost: N. Bălcescu, Gh. Magheru, Al. G. Golescu, I. Heliade-Rădulescu, C.A. Rosetti, Chr. Tell. Programul Revoluției, izbucnită la 9/21 iun. 1848, sintetizat în *Proclamația de la Islaz*, prevedea independența administrativă și legislativă a țării, egalitatea în fața legii, eliberarea și împroprietărirea țăranilor (art. 13) etc. La 13/25 iun. domnul țării, Gh. Bibescu, a abdicat, conducerea revenind unui guvern provizoriu, iar apoi, ca urmare a preponderenței elementelor moderate, unei locotenențe formată din I. Heliade-Rădulescu, N. Golescu și Chr. Tell. Îngrijorat de evenimente, guvernul rus a exercitat presiuni asupra Imp. Otoman ca să intervină cu forța armată (sept.). Au fost restaurate prevederile Regulamentului Organic, abolite temporar. În *Transilvania* problemele eliberării sociale s-au împletit strâns cu cele ale eliberării naționale. Principalii conducători au fost: Avram Iancu, S. Bărnuțiu, G. Barițiu, E. Murgu, A. Șaguna. Unirea forțată a Transilvaniei cu Ungaria, refuzul conducătorilor maghiari de a recunoaște drepturile naționale ale românilor i-au silit pe aceștia să meargă pe o cale revoluționară proprie. La *Adunarea de la Blaj* de pe Câmpia Libertății (3–5/15–17 mai 1848), care a constituit punctul culminant al revoluției în Transilvania, cei peste 40 000 participanți au adoptat programul, care prevedea desființarea iobăgiei, egalitate națională și reprezentare proporțională în Dietă, administrație, justiție, Gardă națională, înființarea de școli în limba română etc. Neținând seama de voința clar exprimată la Blaj, Dieta nemerească din Cluj a confirmat la 17/29 mai 1848 încorporarea Transilvaniei la Ungaria, ceea ce a provocat dezbinarea forțelor revoluționare române și maghiare, fapt de care a profitat Curtea de la Viena. Avram Iancu a organizat cetele moților, transformându-le într-o oaste țărănească, cu care a apărat regiunea Munților Apuseni împotriva oștilor nobilimii maghiare. Abia la 2/14 iul. 1849, în urma stăruințelor lui N. Bălcescu, a fost încheiat proiectul de pacificare prin care se punea capăt ostilităților între cele două tabere. Era însă prea târziu, deoarece în aug. 1849 revoluția maghiară a fost înfrântă de trupele habsburgice și ruse. Deși înfrântă, Revoluția de la 1848 în Țările Române a avut totuși urmări însemnate; a contribuit în mod esențial la dezvoltarea conștiinței naționale a poporului român și a pus la ordinea zilei problemele fundamentale ale dezvoltării societății: problema agrară, a eliberării sociale, a egalității în drepturi, a unirii celor trei țări române în cadrul fruntariilor unuia și aceluiași stat, a libertății și independenței naționale.

REVOLUȚIA DIN ANGLIA de la 1642–1649, revoluție de însemnătate europeană în urma căreia în Anglia a fost instaurat un nou regim politic, cel al prosperității generale (*Commonwealth*). A fost îndreptată împotriva regimului absolutist care, în timpul regilor Iacob I și Carol I din dinastia Stuart, trecea printr-o adâncă criză socială. Lupta opoziției (reprezentată de burghezie, noua nobilime și o parte a țărănimii) a îmbrăcat un veșmânt religios (puritanismul), Parlamentul fiind principalul ei centru organizatoric și politic. Revoluția a început în condițiile agravării conflictului dintre rege și Parlament, ca urmare a persecuției puritanilor și a războiului împotriva Scoției protestante, răsculată în 1637–1638. Carol I a convocat, după o întrerupere de 11 ani (1629–1640), Parlamentul (între 13 apr. și 5 mai 1640, *Parlamentul scurt* și între 3 nov. 1640 și 20 apr. 1653, *Parlamentul lung*), cerându-i să aprobe alocarea unor sume de bani pentru continuarea războiului împotriva Scoției. Parlamentul lung a condiționat acordarea sumelor, cerând unele măsuri îndreptate împotriva absolutismului (desființarea impozitelor create de rege între 1629 și 1640, lichidarea tribunalelor extraordinare regale și bisericești, stabilirea principiului responsabilității puterii executive în fața Parlamentului), care l-au determinat pe regele Carol I să înceapă războiul împotriva Parlamentului. În timpul primului război civil (1642–1646) s-a adâncit revoluția. Resursele Parlamentului bazate pe principalele porturi și pe

regiunile din S și E erau mult mai mari decât cele ale regelui, care avea sprijinul regiunilor rurale din N și V. În prima etapă a războiului armata Parlamentului a suferit înfrângeri; reorganizată de O. Cromwell, armata „noului model" (al cărei nucleu l-a constituit detașamentul de cavalerie numit „coastele de fier", format din țărani și din mica nobilime) a obținut victorii decisive asupra armatei regelui la *Marston Moor* (1644) și *Naseby* (1645). În desfășurarea evenimentelor s-au cristalizat în tabăra revoluționară unele grupări și curente politice radicale (în special în rândul armatei), care doreau să dezvolte revoluția până la egalitatea socială *(levellerii)*. După tratative infructuoase cu Parlamentul, regele dezlănțuie, în 1648, al doilea război civil, cu ajutorul marii nobilimi și al scoțienilor. Este înfrânt la *Preston* (1648) de armata revoluționară condusă de Cromwell. Regele Carol I a fost judecat, condamnat și executat, iar monarhia și Camera Lorzilor, lichidate. La 19 mai 1649 a fost proclamată republica. V. și *Marea Britanie*.

REVOLUȚIA DIN OCTOMBRIE, insurecție armată declanșată la Petrograd în noaptea de 24/25 oct. (6/7 nov.) 1917, în cursul căreia forțele revoluționare (muncitori, soldați și marinari) din oraș ocupă principalele instituții guvernamentale, iau cu asalt (26 oct./8 nov. 1917) Palatul de Iarnă și arestează Guvernul provizoriu (constituit în febr. 1917, în condițiile existenței dualității puterii în Rusia), care reprezenta interesele burgheziei. Congresul II General al Sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților din Rusia (26–27 oct. / 8–9 nov. 1917) proclamă instaurarea puterii sovietice, ca formă a dictaturii proletariatului. Congresul adoptă, totodată, Decretul asupra păcii și Decretul asupra pământului și formează primul guvern sovietic, Consiliul Comisarilor Poporului, în frunte cu V. I. Lenin. Din oct. 1917 și până în febr. 1918, revoluția s-a extins în întreaga țară. **R. din O.** a creat condițiile instaurării în Rusia a unui sistem comunist-totalitar, însoțit de teroare și de pierderea a milioane de vieți omenești.

REVOLUȚIA DIN ȚĂRILE DE JOS, prima revoluție din Europa, desfășurată între 1566 și 1609, în Țările de Jos aflate în stăpânirea Spaniei. Cu un caracter antifeudal și de eliberare națională de sub dominația absolutismului spaniol, revoluția a îmbrăcat forma luptei împotriva Bisericii catolice, sprijinul principal al Spaniei în Țările de Jos, și s-a desfășurat sub steagul calvinismului. A început cu răscoala populară din 1566, cunoscută în istorie sub numele de *răscoala iconoclastă*, reprimată de armata spaniolă comandată de ducele de Alba, care a instaurat un regim de teroare sângeroasă, împotriva căruia a luat naștere o puternică mișcare de partizani, care s-a generalizat în 1572. Speriată de proporțiile revoluției, o parte a marii burghezii au trecut puterea în provinciile Olanda și Zeeland prințului Wilhelm de Orania (Wilhelm Taciturnul). La sfârșitul deceniului al optulea al sec. 16 au avut loc răscoale populare și mișcări țărănești și în sudul Țărilor de Jos, la Bruxelles, Gand, Ypres, Anvers ș.a., unde au fost create „comitetele celor 18", organe revoluționare ale puterii. Nobilimea, orășenimea și clerul catolic din provinciile din S, temându-se de revoluție, au constituit „Uniunea de la Arras" (1579) și au căzut la înțelegere cu Filip II, regele Spaniei, rămânând sub stăpânirea lui. În același an, provinciile din N (Holland, Zeeland, Frisia și Utrecht), au încheiat „Uniunea de la Utrecht" la care au aderat și orașele din Flandra și Brabant, în frunte cu Gand; pe baza acestei uniuni s-a constituit în 1581 „Republica Provinciilor Unite", care, după numele celei mai mari provincii, a fost numită în mod curent, după 1609, Olanda, recunoscută în mod formal de Spania în 1609, iar pe plan european, prin Pacea westfalică (1648).

REVOLUȚIA DIN 1905–1907 DIN RUSIA, ansamblu de acțiuni revoluționare care au izbucnit ca urmare a crizei economice din 1900–1903, agravată și de pierderile suferite în Războiul Ruso-Japonez (1904–1905). A început prin manifestația pașnică din 9/22 ian. 1905, de la Sankt-Petersburg, reprimată violent („Duminica sângeroasă"), căreia i-au urmat, în primăvara și vara anului 1905, mari greve politice, în principalele centre industriale și puternice răscoale țărănești în regiunea Volgăi. Au avut loc și frământări în rândurile armatei, culminând cu răscoala din iun. 1905 a marinarilor de pe cuirasatul „Potemkin" din flota Mării Negre. Revoluția își propunea răsturnarea țarismului, confiscarea pământurilor moșierești, ziua de muncă de opt ore. În toamna lui 1905 mișcarea revoluționară s-a extins în toată țara, creându-se detașamente de muncitori înarmați. În oct., în urma unei puternice greve generale, țarul Nicolae II a dat la 17/30 oct. un manifest în care făgăduia satisfacerea unor revendicări general-democratice și convocarea Dumei de Stat. Mișcările au continuat, culminând cu insurecția armată din dec. 1905. După înfrângerea ei la Moscova, revoluția a intrat în declin, fiind, până în 1907, înăbușită.

REVOLUȚIA FRANCEZĂ, revoluție desfășurată între 1789 și 1794, care a avut ca scop abolirea structurilor vechiului regim. A izbucnit în condițiile agravării situației economice a populației, ale progresului ideii de națiune, ale necesității acute de creare a unei piețe naționale. Preludiul revoluției l-a constituit convocarea Statelor Generale (5 mai 1789). Deputații stării a treia din Adunarea Statelor Generale s-au declarat constituiți în Adunarea Națională, apoi, în vederea elaborării unei constituții, în Adunarea Națională Constituantă (9 iul. 1789–30 sept. 1791). În fața măsurilor represive pe care le pregăteau nobilimea și regele, insurgenții parizieni au luat cu asalt *Bastilia*, simbolul absolutismului regal și al arbitrarului său (14 iul. 1789, dată devenită sărbătoare națională a poporului francez). Adunarea Constituantă a votat desființarea privilegiilor feudale (4 aug. 1789), a adoptat *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* (26 aug. 1789) și o nouă Constituție (3 sept. 1791). Aceste realizări, împreună cu reformele administrative, judecătorești, fiscale și bisericești, au favorizat dezvoltarea structurilor capitaliste. Sub presiunea insurecției naționale de la 10 aug. 1792, Adunarea Legislativă (1 oct. 1791–20 sept. 1792) a suspendat monarhia și a aprobat instituirea Comunei insurecționale (*Comuna din Paris*), o adevărată putere de stat populară. În perioada aug.–sept. 1792 — cunoscută în istoria revoluției sub numele de *prima teroare* —, parizienii, sub conducerea Comunei insurecționale, au impus instaurarea democrației politice. În fața primejdiei provocate de invadarea Franței de către armatele austro-prusiene, precum și de trădarea generalilor monarhiști, Comuna insurecțională a declarat „patria în primejdie". Armatele franceze au înfrânt la Valmy (20 sept. 1792) armatele invadatoare. La 21 sept. 1792 Convenția Națională (20 sept. 1792–26 oct. 1795), care luase locul Adunării Legislative, a proclamat Republica. În cadrul Convenției Naționale s-au reliefat două tendințe principale: partidul moderat al *girondinilor* și cel radical al *montagnarzilor*, conduși de *iacobini*; între ele se afla masa deputaților independenți, porecliți

„câmpia" sau „mlaștina". Lupta dintre cele două tendințe a atins apogeul în timpul procesului regelui Ludovic XVI, care, cu toată opoziția girondinilor, a fost condamnat la moarte și executat (21 ian. 1793). Întreaga Europă, cu excepția câtorva state, s-a coalizat împotriva Franței republicane. Înfrângerile de pe front, trădarea generalului Dumouriez, scumpirea vieții și izbucnirea răscoalei contrarevoluționare din Vandeea au provocat sfârșitul guvernării girondine. În urma insurecției din 31 mai–2 iun. 1793 a fost instaurată dictatura iacobinilor, girondinii fiind excluși din Convenție, iar unii dintre ei executați. Perioada dictaturii iacobine (2 iun. 1793–27 iul. 1794), cunoscută sub numele de „teroarea iacobină", a constituit punctul culminant al revoluției. În timpul acestei dictaturi au fost desființate, fără răscumpărare, servitutile feudale, au fost introduse prețuri maximale, a fost instituit învățământul elementar gratuit. Iacobinii au înfrânt răscoala din Vandeea și pe cea a federaților-regaliști, au creat o armată națională de peste 600 000 de oameni, care a alungat din țară armatele interven ționiste. Comitetul Salvării Publice, creat la 5 apr. 1793, a concentrat în mâinile sale întreaga putere executivă. Teroarea a impus, pentru o vreme, economia dirijată în direcția sprijinirii efortului de război și salvării republicii. Înlăturarea moderaților, conduși de Danton, cât și a extremiștilor de stânga, în frunte cu J. Roux și Hébert, au slăbit considerabil baza socială a dictaturii iacobine, ușurând sarcina marii burghezii, care a organizat lovitura de stat din 9 thermidor (27 iul. 1794). Robespierre, Saint-Just și partizanii lor au fost ghilotinați (28 iul. 1794). Prin venirea la putere a marii burghezii, revoluția era terminată.

REVOLUȚIA RUSĂ DIN FEBRUARIE 1917, izbucnită pe fondul contradicțiilor regimului țarist, agravate de înfrângerile din război, a răsturnat țarismul, marcând începutul transformării războiului în război civil. În fruntea mișcării s-a aflat partidul bolșevic. Începutul revoluției l-a constituit greva muncitorilor de la uzina „Putilov" din Petrograd sub lozincile „Pâine", „Jos războiul", „Jos absolutismul" (18 febr./3 mart. 1917). La 24 febr./9 mart. a avut loc o mare demonstrație care s-a transformat la 25 febr./10 mart. în grevă politică generală, iar la 26 febr./11 mart., în insurecție. La semnalul insurecției din Petrograd în întreaga țară s-au constituit sovietele de deputați ai muncitorilor și soldaților, organe ale dictaturii proletariatului și țărănimii. Comitetul Executiv al Sovietelor din Petrograd, în conducerea căruia precumpăneau menșevicii și socialiștii revoluționari, a acceptat ca guvernul să fie format de Comitetul provizoriu al Dumei de Stat (constituit în 27 febr./12 mart.). La 2/15 mart. a fost format Guvernul provizoriu, iar țarul Nicolae II a abdicat și a fost arestat. În țară s-a creat o situație politică instabilă, caracterizată prin dualismul puterii: dictatura burgheziei exercitată prin Guvernul provizoriu — și dictatura bolșevică, exercitată prin Sovietele de deputați ai muncitorilor și soldaților. Întors din emigrație, Lenin a elaborat „Tezele din aprilie", în care a formulat planul etapelor următoare. În perioada dualității puterii, bolșevicii au desfășurat o propagandă incisivă în vederea cuceririi maselor, organizând marile demonstrații de la 18 iun./1 iul. și 4/17 iul. 1917, sub lozinca „Toată puterea în mâinile sovietelor". După reprimarea în sânge a demonstrațiilor din iul., dualitatea puterii a luat sfârșit, întreaga putere fiind preluată de guvernul provizoriu condus de Kerenski, care a fost răsturnat de *Revoluția din Octombrie*.

REVOLUȚIE (< lat., fr.) s. f. **I. 1.** (POL.) Orice schimbare fundamentală a valorilor, instituțiilor politice, a structurii sociale, a conducătorilor și ideologiilor unei societăți. Gândirea contemporană despre **r.** este dominată de ideile marxiste: **r.** este mijlocul de înlocuire a claselor reacționare și de transferare a puterii unor clase progresiste. ✧ *R. burgheză* = revoluție socială care constă în înlocuirea puterii de stat a feudalilor cu cea a burgheziei. *R. de eliberare națională* = formă specifică a revoluției, în colonii și în țările dependente, care are ca scop cucerirea independenței naționale, lichidarea dominației politice și economice străine. **2.** *R. industrială* = proces de înlocuire radicală a producției manuale manufacturiere cu producție *(de fabrică)* bazată pe folosirea în masă a mașinilor. A avut loc pentru prima dată în Anglia, în ultimele decenii ale sec. 18 și începutul sec. 19, ulterior în Franța, S.U.A., Germania, Japonia etc. În România s-a desfășurat mai târziu, încheindu-se în linii generale până la sfârșitul sec. 19 și începutul sec. 20. *R. i.* a instaurat, în țările în care s-a înfăptuit, dominația marii producții capitaliste asupra micii producții de mărfuri, a pus temelia industrializării, a marcat victoria relațiilor de producție capitaliste asupra formelor de relații precapitaliste. *Revoluția științifică și tehnică contemporană* = proces complex contemporan de dezvoltare accelerată, interdependentă a științei și tehnicii, în cadrul căreia știința se situează în fruntea progresului tehnic, salt calitativ în dezvoltarea procesului cunoașterii naturii și folosirea de către oameni a legilor ei. **R.** științifică și tehnică reprezintă una din caracteristicile fundamentale ale epocii contemporane, care determină crearea unei baze tehnice materiale calitativ noi a societății. Se concretizează în descoperirile epocale și marile realizări teoretice în diferite ramuri ale științelor, obținute în special în sec. 20, precum și în schimbările intervenite în domeniul tehnicii, ca urmare a materializării tehnice a descoperirilor științifice prin automatizarea activităților, introducerea și folosirea calculatoarelor electronice, stăpânirea și folosirea unor noi resurse energetice etc. Schimbările profunde intervenite în știință și tehnică constituie premisele unei noi revoluții industriale. *R. verde*, ansamblu de acțiuni promovate de FAO și de Banca Mondială, începând din anii '60 ai sec. 20, în scopul sporirii producției agricole, în special în țări din „lumea a treia" cu o creștere demografică importantă și deficit cronic de alimente. A implicat modernizarea tehnicilor agricole prin utilizarea pe scară largă a irigațiilor, a îngrășămintelor și a produselor fito- și zoosanitare și îndeosebi obținerea de noi soiuri de plante și rase de animale de mare randament și mai bine adaptate la condițiile climatice din diferite zone ale globului. Deși s-au obținut unele succese spectaculoase (îndeosebi o creștere masivă a producției de orez în unele țări asiatice suprapopulate), în ultimul timp acest program a suscitat critici, deoarece duce la creșterea poluării mediului și la un consum ridicat de apă. În prezent se caută noi soluții, bazate pe principii ecologice. **3.** Fig. Schimbare, transformare radicală într-un anumit domeniu. **4.** (Pop.) Răscoală, revoltă. **II.** (ASTR.) Mișcare de rotație a unui corp ceresc în jurul altui corp ceresc (ex. **r.** Pământului în jurul Soarelui, a Lunii în jurul Pământului); denumirea de **r.** se folosește în scopul de a distinge această mișcare de mișcarea de rotație a corpului ceresc în jurul unei axe care trece prin centrul său. ✧ *Perioadă de r.* = timpul în care un corp ceresc execută o **r.** completă.

REVOLUȚIONA (< fr.) vb. *I* tranz. A transforma radical, a schimba, a preface.

REVOLUȚIONAR, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care ține de revoluție **(I 1),** care este în legătură cu revoluția. ✦ Fig. Înnoitor, transformator. **2.** S. m. și f. Adept al revoluției **(I 1),** participant la o revoluție.

REVOLVER (< fr., germ.) s. m. Armă de foc cu repetiție, de dimensiuni mici, care se mânuiește cu o singură mână. Inventatorul său (1836) a fost americanul Samuel Colt (1814–1862).

REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES [revü dez etüd süd-est öropeen], revistă editată de Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române. Apare la București, de patru ori pe an, începând din 1963. Este succesoarea publicației „Revue Historique du Sud-Est Européen".

REVUE HISTORIQUE DU SUD-EST EUROPÉEN [revü istorik dü süd-est öropeen], revistă apărută la București (1914–1946). Întemeiată și condusă până în 1940 de Nicolae Iorga, a publicat articole și studii privind istoria popoarelor din SE Europei, scrise în cea mai mare parte de directorul ei, N. Iorga.

REVUE ROUMAINE DES SCIENCES SOCIALES [revü rumen de siăs sosial], revistă română de științe sociale. Înființată în 1954. Apare la București, în cinci serii: filozofie și logică, psihologie, științe juridice, științe economice, sociologie.

REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE [revü rumen distuar], revistă română de istorie, publicată de secția de Științe Istorice și Arheologie a Academiei Române. Apare din 1962, de șase ori pe an, iar din 1975, trimestrial.

REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART [revü rumen distuar de lar], revistă de istorie și teorie a artei, editată de Institutul de Istorie a Artei „G. Oprescu" al Academiei Române. Apare la București din 1964.

REVUISTIC, -Ă (< *revuist,* rar, „autor dramatic de reviste") adj. Care se referă la un spectacol de revistă.

REVULSIE (< fr.) s. f. Metodă de tratament care constă în aplicarea pe piele a unor substanțe care provoacă deplasarea spre piele a sângelui stagnat într-un organ sau într-o regiune inflamată a corpului.

REVULSIV, -Ă (< fr. {i}) adj., s. n. (Medicament) care provoacă revulsie (ex. făina de muștar).

REXISM (< lat.) s. n. Mișcare politică profascistă antiparlamentară (1935) în Belgia, întemeiată de Léon Degrelle, care inițial a avut numeroși aderenți. După al Doilea Război Mondial a fost interzisă.

Reykjavik. Vedere generală

REY, Abel (1873–1940), filozof francez. Specialist în epistemologie, a consacrat primele sale lucrări studierii teoriei fizice, apărând principiile mecaniciste sub cuvânt că sunt inteligibile, împotriva energetismului. Într-o perspectivă realistă, afirmă dependența conștiinței și a cunoașterii, în privința funcțiilor biologice ale naturii și pune în lumină originile mitice, apoi tehnice ale gândirii științifice („Știința orientală de dinaintea grecilor").

REY, Fernando (pseud. lui *Fernando Casado Arambillet*) (1916-1994), actor spaniol de teatru și film. Interpretează mai ales personaje a căror morgă aristocratică disimulează gânduri necurate, fapte ticăloase, porniri depravate („Viridiana", „Tristana", „Filiera", „Elisa viața mea").

REY, Violette (n. 1943), geograf francez. Prof. univ. la Paris. Coordonatoare a programului „Interacțiunea spațială a sistemelor teritoriale în Europa" și a grupului de cercetători având ca temă Europa de Est. Studii privind România („Brașov — o vocație urbană", „România — studiu de analiză regională", „Nouă privire asupra urbanizării României"). M. de onoare a Acad. Române (1993).

REYES, Alfonso (1889–1959), scriitor mexican. Eseuri critice („Experiența literară", „Capitole de literatură spaniolă", „Critica în epoca ateniană"), biografii („Goethe"); proză („Planul oblic", „Viață și ficțiune"), lirică parnasiană („Urme", „Ierburi din Tarahumara"); poemul dramatic „Cruda Ifigenia". A exercitat o mare influență asupra orientării intelectuale din Mexic și America Latină.

REYKJAVIK [reikiavi:k], capitala Islandei, situată în pen. Seltjarnar, în SE G. Faxa, la 64°10' lat. N (capitala aflată la cea mai nordică latitudine); 11,5 mii loc. (2003). Port de pescuit. Aeroportul Keflavik, situat la 32 km VSV de oraș. Pr. centru politic, economic, financiar, comercial, cultural și turistic al țării. Important punct de tranzit maritim și aerian pe traseele dintre Europa și America de Nord. Construcții navale. Ind. chimică, a mat. de constr. (ciment), textilă, poligrafică și alim. (prelucrarea și conservarea peștelui). Universitate (1911). Bibliotecă Națională (1818). Muzeu Național de Istorie (1863). Muzeu de artă populară „Einar

Fernando Rey

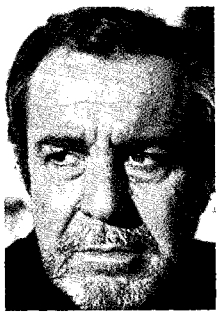

Violette Rey

Jonsson". Galerie de Artă. Teatru Național (1950). Orchestră simfonică. Operă. Catedrală luterană (1975). Așezare întemeiată, potrivit tradiției, de vikingul Ingólfur Arnarson în anul 874. A obținut statut de oraș în 1786. Stăpânit de danezi din 1786 până la sfârșitul sec. 19. Capitala Islandei din 1918 și a Rep. Islanda din 1944. Aici s-au purtat, în 1986, importante convorbiri între conducătorii S.U.A. și U.R.S.S. privind problema controlului armamentelor.

REYLES, Carlos (1868–1938), prozator uruguayan. Romane naturaliste evocând locurile natale, caracterizate printr-un stil elegant, elaborat („Rasa lui Cain", „Pământul", „Vrăjirea Sevillei" — capodopera sa, „Gaucho de soi").

REYMONT [reimont], **Władysław Stanisław** (1867–1925), scriitor polonez. Romane de factură socială repudiind civilizația industrială („Pământul făgăduinței"). Capodopera sa, „Țăranii", un roman epopeic, înfățișează un larg tablou al satului în succesiunea anotimpurilor, cu mulțimea de evenimente și personaje. Narațiuni autobiografice („Comedianta", „Frământări"), evocări istorice (trilogia „Anul 1794", „Ultima dietă a republicii", „Insurecția"). Premiul Nobel pentru literatură (1924).

REYNAUD [reno], **Emile** (1844–1918), inventator francez, precursor al cinematografului, pionier al filmului de animație.

REYNAUD [reno], **Paul** (1878–1966), om politic francez. De mai multe ori ministru; prim-min. (mart.–iun. 1940). Adept al rezistenței în fața agresiunii Germaniei naziste. Arestat (1940) și deportat în Germania (1942–1945). După război, lider al Partidului Republican Independent și susținător al ideii Europei unite. Memorii.

REYNOLDS [renəldz], **Sir Joshua** (1723–1792), pictor englez; teoretician al artei. Elev al lui Thomas Hudson. Întemeietorul școlii engleze de pictură din sec. 18. Fondator (1768) și primul președinte al Academiei Regale de Artă. Influențat de Tiziano, Rembrandt și Van Dyck. Portrete din lumea aristocratică („Lord Heathfield", „Samuel Johnson", „Nelly O'Brien"). Compoziție severă, colorit cald, pensulație amplă, folosind tehnica clarobscurului. Lucrări teoretice („Observații despre artă").

REYNOLDS [renəldz], **Osborne** (1842–1912), inginer și fizician britanic. Prof. univ. la Manchester. Contribuții în dinamica fluidelor; a stabilit (1883) o mărime adimensională *(numărul lui R.)*, folosită drept criteriu de similitudine a fenomenelor hidraulice, și a inventat (1887) o pompă centrifugă.

Władysław Stanisław Reymont

REYNOSA, oraș în NE Mexicului (Tamaulipas) situat pe cursul inf. al lui Rio Bravo del Norte (Rio Grande); 403,7 mii loc. (2000). Punct de vamă la granița cu S.U.A. Zăcăminte de petrol și gaze naturale. Rafinărie de petrol. Ind. petrochimică. Prelucr. lemnului și a bumbacului. Fabrică de cărămizi. Produse alim. Fondat în 1749; oraș din 1926.

REZ (sau **DEALUL ARAMEI**), masiv deluros în Subcarpații Transilvaniei, alcătuit din nisipuri, argile, conglomerate și tufuri andezitice, care străjuiește depr. Odorhei. Alt. max.: 933 m (vf. Aramei).

REZĀ 'ABBĀSĪ (c. 1575–c. 1635), pictor persan din școala safavidă. Precursor al miniaturii și al portretului. A lucrat la Curtea șahului de la Isfahan.

REZACHEVICI, Constantin (n. 1943, Iași), istoric român. Cercetări și studii consacrate Ev. Med. românesc, precum și relațiilor româno-polone („Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova, secolele XIV-XVI", „Istoria popoarelor vecine și neamul românesc în Evul Mediu", „Rolul românilor în apărarea Europei de expansiunea otomană").

REZĀÎYEH v. **Urmia.**

REZALIT (< germ.) s. n. (ARHIT.) Porțiune de zid ieșită din linia fațadei, folosită pentru a prezenta o anumită structură a planului clădirii, o anumită compoziție; poate găzdui un portal.

REZECȚIE (< fr., lat.) s. f. Îndepărtare pe cale chirurgicală a unui țesut sau organ, parțial sau în totalitate (ex. **r.** gastrică).

REZEDĂ (< fr., lat.) s. f. Plantă decorativă erbacee, din familia resedaceelor, cu tulpina înaltă de 30–60 cm, ramificată la bază, cu frunze întregi alungite și cu flori mici galbene-aurii, în racem, cu miros plăcut *(Reseda odorata);* (pop.) rozetă **(4).** Utilizată pentru vopsirea fibrelor naturale în galben.

REZEMA vb. I tranz. și refl. A (se) așeza astfel încât să fie susținut de ceva; a (se) sprijini, a (se) propti. ✦ Refl. Fig. A se sprijini, a se baza pe ceva.

REZEMĂTOARE (< *rezema*) s. f. **1.** Spetează (a unui scaun); spătar. ✦ Fiecare dintre părțile laterale ale unui scaun sau fotoliu pe care se sprijină brațele. **2.** Balustradă, parapet.

REZERPINĂ (< fr.) s. f. Alcaloid extras din planta *Rauwolfia serpentina,* care crește în India, Sri Lanka, Indonezia ș.a. Are acțiune sedativă asupra sistemului nervos central, precum și hipotensivă; serpasil.

REZERVA (< fr.) vb. I tranz. A păstra, a reține ceva pentru cineva sau pentru ceva; a pune la o parte, a opri ceva dintr-un tot. ✦ (Fig.) A hărăzi, a meni, a destina.

REZERVAT, -Ă (< *rezerva*) adj. **1.** Pus la o parte, oprit, reținut. **2.** (Despre oameni; *p. ext.* despre sentimente, atitudini) Stăpânit, cumpătat, sobru; reținut, discret.

REZERVATAR, -Ă (fr.; {s} lat. *reservatus* „rezervat") s. m. și f. (DR.) **1.** Moștenitor care se bucură de rezervă succesorală (părinții, descendenții și soțul celui care lasă moștenirea). **2.** Stat care formulează o rezervă la încheierea unui tratat.

REZERVAȚIA BIOSFEREI DELTA DUNĂRII (RBDD) (statut acordat de Comitetul UNESCO „Omul și Biosfera", incluzând și delta secundară a Chiliei de pe terit. Ucrainei); este în

Sir Joshua Reynolds.
„Portretul lui Francis George Hare"

același timp *Zonă umedă de importanță internațională* desemnată de secretariatul convenției Ramsar și *Sit al patrimoniului natural universal,* recunoscut de UNESCO. Cuprinde în întregime Delta Dunării, complexul lacustru Razim – Sinoie, inclusiv grindul Chituc cu apele litorale aferente (până la izobata de 20 m) și lunca Dunării începând de la Cotu Pisicii. Partea românească are administrație proprie. Intră în jud. Tulcea (cea mai mare parte) și Constanța (grindurile Lupilor, Chituc, Saiele, lacurile Sinoie, Istria și Nuntași). Vegetația are caracter predominant higrofil (stufărișuri, zăvoaie de salcie și plop), dar pe grinduri se află și vegetație psamofilă și de sărătură, iar pe grindurile Letea și Caraorman păduri de stejar în amestec cu frasin cu frunza îngustă *(Fraxinus angustifolia)* și frasin pufos *(F. pallissae),* ulm, plop, cu abundente plante agățătoare (curpen de pădure, viță sălbatică, *Periploca graeca).* Se remarcă și plantele acvatice *Trapa natans, Aldrovanda vesiculosa, Utricularia vulgaris, Stratiotes aloides,* plante higrofile ca *Dryopteris thelipteris, Acorus calamus, Calla palustris.* Faună bogată și diversă, incluzând numeroase păsări oaspeți de vară, de iarnă și de pasaj (pe teritoriul Deltei se intersectează mai multe rute de migrație), dintre care cea mai mare colonie de pelicani din Europa. Se întâlnesc aici pelicanul comun și pelicanul creț, ambele specii fiind ocrotite, gâsca polară cu gâtul roșu *Branta ruficollis,* care iernează numai în Delta Dunării și pe litoralul sudic al M. Caspice (venind din tundra din Siberia centrală), lebede, cormorani (peste 60% din populația mondială de cormoran mic), egrete (70% din populația europeană de egretă mare), țigănuș, lopătar, erete de stuf etc. Mamifere: vidra, nurca, pisica sălbatică, mistrețul, vulpea și două specii pătrunse de curând în fauna țării, câinele enot și bizamul. Dintre pești deosebit de valoroși sunt sturionii – morunul, cega, nisetrul, păstruga. Cuprinde și numeroase zone de conservare specială (rezervații științifice): *sărăturile Murighiol,* cu colonii de sternide, piciorong, cioc-întors, *rezervația Roșca – Buhaiova* cu colonii de pelican comun, *Pădurea Letea* (Hasmacu Mare), *grindul și lacul Răducu,* cu vegetație psamofilă, *lacul Nebunu* cu ihtiofaună specifică, complexul *Vătafu–Lunguleț,* loc de cuibărit pentru stârcul pitic și cormoranul mic, în colonii mixte de ardeide, *pădurea Caraorman,* cu exemplare monumentale de stejari, vultur codalb, corb, *arinișul Erenciuc,* singurul loc din deltă unde se dezvoltă abundent aninul negru, loc de cuibărit pentru vulturul codalb, *insula Popina,* loc important de popas pentru păsările migratoare și de cuibărit pentru călifarul alb, complexul *Sacalin–Zătoane,* loc de cuibărit pentru lebăda mută, cea mai mare colonie de chire de mare, păsări limicole, complexul *Periteasca Leahova,* loc de cuibărit pentru specii limicole, călifar (ins. Bisericuța), laride, sternide, loc de popas și hrănire pentru oaspeți de iarnă, refugiu diurn pentru *Branta ruficolis, capul Dolosman,* cu ruinele unei cetăți greco-romane, loc important pentru protecția dihorului pătat și a șarpelui *Coluber jugularis, lacul Potcoava,* cu o colonie mixtă de stârci, țigănuși, egrete, cormorani mici, *lacul Belciug,* favorabil unor pești periclitați (caracuda, linul, văduvița) și, în stufăriile din jur pentru cuibăritul cocorului, *lacul Rotundu,* tipic pentru biocenoze adaptate la amplitudini mari ale undelor de viitură, *grindul Chituc,* cu vegetație de nisipuri sărăturate, loc de iernat al păsărilor, *grindul Lupilor,* punct de popas important în perioada migrației de toamnă, complexul *Corbu-Nuntași-Histria, cetatea Histria.* În afara acestor arii strict ocrotite, sunt admise activitățile considerate tradiționale: pescuit, vânătoare (cu respectarea unor restricții), ecoturism, recoltarea de mică amploare a stufului, piscicultură și chiar activități agricole limitate. În trecut, Delta Dunării a fost grav afectată de unele acțiuni de „valorificare" inadecvate – recoltarea excesivă a stufului cu mijloace mecanizate, realizarea de desecări în „incinte îndiguite" pentru extinderea terenurilor cultivate etc. Pericole ce se mențin constant sunt braconajul și supraexploatarea resurselor piscicole.

REZERVAȚIE (< fr., engl.) s. f. **1.** Întindere redusă din teritoriul unui stat înlăuntrul căreia au posibilitate să trăiască anumite grupuri de băștinași păstrându-și stilul specific de viață (ex. **r.** din S.U.A. în care trăiesc indienii). **2.** Arie protejată prin lege pentru conservarea unor ecosisteme, specii de plante sau animale, elemente geologice etc. de interes științific sau peisagistic. În funcție de modul de administrare și obiectivele urmărite se disting: *Rezervație a biosferei,* arie protejată care se întinde pe o suprafață mare și cuprinde un complex de ecosisteme terestre și acvatice cu biocenoze unice, cu peisaje armonioase naturale sau rezultate din amenajarea tradițională a terit., ecosisteme modificate sub influența omului și care pot fi readuse la starea naturală, comunități umane a căror existență este bazată pe valorificarea resurselor naturale pe principiul dezvoltării durabile și armonioase. Fac parte dintr-o rețea internațională organizată prin programul U.N.E.S.C.O. „Omul și Biosfera" (MAB), care cuprinde eșantioane caracteristice ale diverselor biomuri de pe glob. În cuprinsul lor se pot delimita zone cu regim diferențiat de protecție ecologică: zone strict protejate, cu regim de rezervație științifică, zone tampon, cu rol de protecție a ariilor strict protejate, în care sunt admise activități limitate de valorificare a resurselor disponibile, zone de reconstrucție ecologică, în care se realizează acțiuni de refacere a mediului deteriorat, zone ce pot fi valorificate economic prin practici tradiționale sau ecologice, în limitele capacității de regenerare a resurselor. *Rezervație naturală* = arie care are ca scop protecția și conservarea unor ecosisteme naturale și seminaturale și a unor specii de plante sau animale importante sub aspect floristic, faunistic, geologic, peisagistic etc. Managementul rezervațiilor naturale are în vedere (în funcție de natura lor) măsuri active de asigurare a menținerii habitatelor și protejare a anumitor specii, grupe de specii sau comunități vegetale și animale. Pe lângă activități științifice pot fi admise, după caz, activități turistice sau recreaționale organizate. În unele cazuri sunt admise activități de valorificare durabilă a unor resurse naturale care nu dăunează obiectivelor sau chiar sunt necesare pentru menținerea specificului lor (ex. cosirea fânețelor). Deoarece modificarea antropică a peisajului se produce într-un ritm accelerat, în prezent se consideră importantă conservarea unor eșantioane reprezentative din diverse tipuri de biocenoze, chiar dintre cele alcătuite din specii relativ comune. Totuși multe dintre rezervații au un obiect de interes clar precizat (protejarea unor specii rare, periclitate, specii la limită de areal, obiective geologice, paleontologice. geomorfologice remarcabile). Se disting următoarele categorii: rezervații botanice (floristice), zoologice (faunistice), inclusiv refugiile ornitologice, forestiere, geologice – geomorfologice, paleontologice (numite și puncte sau locuri fosilifere), speologice, peisagistice, mixte, de zonă umedă, de resurse genetice etc. De fapt cele mai multe rezervații au caracter complex: acolo unde s-a

păstrat o vegetație abundentă, cu un anumit specific, există de .cele mai multe ori și o faună interesantă, ambele adesea asociate și cu un peisaj aparte. Printre cele mai valoroase rezervații din România se numără rezervații botanice ca Bosanci Ponoare și Bosanci Frumoasa din pod. Sucevei, Fântânița – Murfatlar din Dobrogea, Fânațele Clujului, Fânațele de la Suatu (cu endemitul strict local *Astragalus peterfii),* Zaul de Câmpie (cu bujor de stepă, *Paeonia tenuifolia)* din pod. Transilvaniei, șesul Craiului Scărița – Belioara din M-ții Apuseni, Pietrele Roșii – Tulgheș și mlaștinile cu relicte glaciare din Carpații Orientali (Poiana Stampei, Tinovul Mohoș, Tinovul Luci cu *Betula nana),* poienile cu narcise de la Dumbrava Vadului, lacul și pârâul Peța de la Băile Felix cu nufărul termal *(Nymphaea lotus thermalis); rezervații zoologice* ca rezervația pentru păsări de apă de la Satchinez în Banat, lacul Geaca din pod. Transilvaniei; *rezervații mixte:* vulcanii noroioși de la Pâclele Mari și Pâclele Mici, cu *Nitraria schoberi,* specie est-continentală la limită de areal, în unica stațiune din țară, Valea lui David de lângă Iași cu floră și faună est-continentală (reptile ca vipera de stepă, unele nevertebrate), iezerele Cindrelului și iezerul Șurian cu peisaj glaciar, floră și faună alpină și subalpină, Cheile Sohodolului din munții Vâlcan, Cheia Turzii din M-ții Apuseni, pădurile Hagieni, Esechiori și Dumbrăveni din Dobrogea, cu floră și faună sudică; *rezervații geologice:* Creasta Cocoșului din m-ții Gutâi, muntele Puciosu și Valea Iadului cu emanații postvulcanice din Carpații Orientali, blocurile de calcar de la Bădila – Sarea lui Buzău din Subcarpați, coloanele de bazalt de la Detunate și olistolitele din M-ții Apuseni, bazaltele de la Racoș, Râpa Roșie de la Sebeș; *rezervații paleontologice:* rezervația Chiuzbaia de la poalele m-ților Igniș (unul dintre cele mai bogate depozite de floră fosilă pliocenă din Europa), Cozla – Pietricica – Cernegura din împrejurimile orașului Piatra Neamț, cu abundente urme de pești fosili din Oligocen, Mălușteni din pod. Bârladului și dealul Repedea de la Iași, Suslănești (muscelele Argeșului), Dealul cu Melci de la Vidra din Apuseni cu gasteropode din Cretacicul superior, Punctul fosilifer de la Agighiol din Dobrogea, cu o bogată faună marină triasică, în special amoniți; *peșteri ocrotite:* Peștera Muierii la poalele Parângului, Gura Plaiului la poalele Vâlcanului, Topolnița în pod. Mehedinți, Meziad în Apuseni, Limanu, Gura Dobrogei și Peștera de la Movile din Dobrogea; *rezervații forestiere:* arboretele de castan de la Tismana și cele de la Baia Mare, codrul secular Slătioara din m-ții Rarău, laricetul de la Vidolm din M-ții Apuseni, pădurea Stârmina de lângă Drobeta-Turnu Severin. *Rezervație științifică* = arie care are ca scop protecția și conservarea unor habitate naturale cuprinzând elemente reprezentative de mare interes științific sub aspect floristic, faunistic, geologic, speologic, paleontologic sau de altă natură. Mărimea ei este determinată de arealul necesar pentru asigurarea integrității zonei protejate. În cadrul ei se asigură un regim strict de protecție, prin care habitatele să fie păstrate pe cât posibii neperturbate, nefiind admise decât activități științifice nedistructive, cu acordul forului științific competent. Poate fi o arie de sine stătătoare sau o porțiune din interiorul unui parc național sau natural care necesită măsuri speciale de protecție și în care nu este permis accesul publicului.

REZERVĂ (< fr.) s. f. **1.** Cantitate de alimente, de obiecte, de bani, de materiale etc. reținută pentru a fi folosită mai târziu, la nevoie; depozit **(2).** ✧ *Rezerve de stat* = cantități de bunuri materiale (dintre cele mai importante) acumulate și păstrate de stat pentru a fi folosite în cazul ivirii unor greutăți neprevăzute (calamități naturale, greutăți de aprovizionare din import etc.). *Rezerve interne* = resurse de mărire și îmbunătățire a producției existente într-o unitate economică. *R. bugetară* = parte din veniturile unui buget, constituită în vederea acoperirii cheltuielilor în cazul sporirii lor neprevăzute sau a nerealizării integrale a veniturilor. *Rezervele minime obligatorii* = disponibilitățile bănești ale băncilor, în lei și în valută, păstrate în conturi deschise la Banca Națională. Se constituie ca o rată (cotă procentuală) din obligațiile băncilor, în monedă națională și în valută, rezultate din acceptarea depozitelor și a altor fonduri. Rata **r.** minime obligatorii se stabilește de Banca Națională și se modifică în funcție de obiectivele politicii monetare. *R.-aur* = cantitate de aur aflată în depozitul băncilor de emisiune spre a servi drept garanție pentru biletele de bancă emise și pentru lichidarea datoriilor către alte țări în cazul în care nu există o altă posibilitate de lichidare (ex. prin export de mărfuri, plată în devize) a datoriilor respective. *R. lichidă* = **a)** cantitate de aur, de valute și de devize liber-convertibile în aur de care dispune la un moment dat o bancă sau o țară pentru a putea efectua plăți internaționale; **b)** totalitatea mijloacelor bănești (existente sub orice formă), negrevate de nici o sarcină, disponibile la o bancă, la o întreprindere etc. **2.** Cantitatea de substanță minerală utilă dintr-un zăcământ, pusă în evidență prin lucrări geologice de prospecțiune și de explorare (lucrări miniere sau foraje). **3.** (MILIT.) Parte a forțelor sau a mijloacelor păstrată la dispoziția comandantului pentru a fi folosită după nevoi în perioada luptei. ✦ Parte a armatei care nu se află sub arme și este formată din persoane care au satisfăcut serviciul militar (ex. ofițer în **r.**, subofițer în **r.**). ✦ Persoană sau grup de persoane destinat să ia locul altora în anumite condiții sau împrejurări. ✦ (SPORT) Jucător care înlocuiește pe titular într-un meci, într-o competiție etc. **4.** Cameră de spital în care se internează un singur bolnav sau cel mult doi. **5.** (DR.) Manifestare de voință a unui stat care consimte să devină parte la un tratat cu privire la neaplicarea ori aplicarea specifică în privința sa a uneia dintre clauzele tratatului. ✦ *R. succesorală* = parte din succesiunea unei persoane de la care moștenitorii rezervatari nu pot fi înlăturați printr-un act de libertate de către cel ce lasă moștenirea. **6.** *R. alcalină* v. alcalin. **7.** Obiecție, îndoială, motiv de îndoială. ✧ Loc. *Fără rezervă* = fără reticențe; în întregime. *Sub rezerva...* = cu condiția... *Cu rezervă* = fără siguranță, cu îndoială. ✦ Fig. Prudență, circumspecție; cumpătare; *p. ext.* răceală, indiferență.

REZERVIST (< fr.) s. m. Persoană care, după ce a efectuat serviciul militar, a trecut în rândul cadrelor de rezervă ale armatei.

REZERVOR (după fr. *réservoire*) s. n. Recipient pentru depozitarea fluidelor sau a materialelor pulverulente ori granulare. ✧ *R.-tampon* = **r.** de aer montat între stația de compresoare și conducta principală a unei instalații de aer comprimat, servind atât ca regulator de debit și de presiune a aerului din rețea, cât și ca acumulator de energie. *R. magmatic* = bazin magmatic. *Toc-r.* = stilou.

REZIDA (< fr., lat.) vb. I intranz. A exista, a consta în...

REZIDENT (< lat., fr., germ.) s. m. **1.** Reprezentant diplomatic, inferior ca rang ministrului plenipotențiar sau

ambasadorului. **2.** Cetățean stabilit în altă țară decât cea de origine.

REZIDENȚĂ (< it., fr., germ.) s. f. **1.** Reședință, domiciliu. **2.** Dreptul și starea persoanei care se stabilește într-o țară străină ca rezident **(2).**

REZIDUAL, -Ă (< fr.) adj. Care rămâne (ca reziduu). V. și *apă reziduală. Efect rezidual,* efect care se menține și după ce cauza care l-a produs a fost înlăturată (d. ex. poluare **r.**).

REZIDUU (< lat., fr.) s. n. Restul rămas de la o operație de prelucrare fizică sau chimică a unui material brut (ex. păcura, cenușa). (PEDOL.) *R. fix* = conținutul total de săruri solubile din soluția solului, exprimat în procente sau în mg/100 g sol. ✦ Fig. Ceea ce este lipsit de valoare; inutil, inutilizabil.

REZILIA (< fr.) vb. I tranz. (DR.) A face o reziliere.

REZILIENȚĂ (< fr., engl.; lat. *resilio „a* se sfărâma") s. f. (REZ. MAT.) Mărime caracteristică pentru comportarea materialelor la solicitările prin șoc, egală cu raportul dintre lucrul mecanic efectuat pentru ruperea la încovoiere (prin șoc) a unei epruvete și valoarea inițială a ariei secțiunii transversale în care s-a produs ruperea.

REZILIERE (< *rezilia*) s. f. (DR.) Desființare a unui contract în caz de neexecutare a uneia dintre obligațiile reciproce ale părților, efectele produse până în momentul desființării rămânând neatinse; desfacere, anulare (ex. a unui contract).

REZINARE (după fr. *résiner*) s. f. Recoltare a rășinii prin scurgerile naturale sau prin tăieturile făcute în trunchiul arborilor rășinoși.

REZINAȚI (< fr. {i}) s. m. pl. Săruri ale acizilor rezinici; se întrebuințează în industria de peliculogene.

REZINIFICA (< fr.) vb. I tranz. A efectua o rezinificare.

REZINIFICARE (< *rezinifica)* s. f. Transformare, prin încălzire sau pe cale chimică, a unei substanțe chimice organice într-un produs asemănător rășinilor.

REZISTA (< fr., lat.) vb. I intranz. A opune rezistență, a nu ceda la acțiunea unor forțe din afară. ✦ Fig. A nu se lăsa învins, a se împotrivi.

REZISTENT, -Ă (< it., lat.) adj. Care nu cedează la acțiunea unor forțe din afară, care rezistă; durabil, trainic. ✦ Care nu se lasă doborât, biruit (de supărare, de boală, de oboseală etc.); dârz, neclintit; puternic, tare.

REZISTENȚA, denumire a mișcării populare antifasciste de eliberare, desfășurată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial (1939–1945) în țările ocupate de trupele germane, italiene și japoneze, precum și în state cu regim fascist. **R.** s-a manifestat, în funcție de condițiile concrete din fiecare țară, prin greve și sabotaje, neîndeplinirea ordinelor ocupanților, difuzarea presei ilegale și propaganda antifascistă, ajungând până la lupta de partizani, la constituirea în armate populare și la insurecția armată. După război, participanții la **R.** s-au unit în Federația Internațională a Luptătorilor din Rezistență, a victimelor și a deținuților fascismului (FIR).

REZISTENȚĂ (< fr.) s. f. **I.** Faptul de a rezista, de a avea capacitatea de a se opune unei acțiuni, unei solicitări; împotrivire, opoziție. ✦ (MILIT.) Respingere a atacurilor repetate ale inamicului și menținerea pozițiilor proprii. **II. 1.** Calitatea de a fi rezistent. **2.** (POLIT.) *R. pasivă* = tactică nonviolentă împotriva autorităților inițiată de *Mahatma Gandhi* în campania împotriva guvernului britanic din India, în anii '30–'40 ai sec. 20. *R. pasivă* a devenit de atunci modul în care minoritățile exercită o presiune morală asupra majorității. **3.** (MED.) Calitate a unui organism de a nu contracta o boală contagioasă. V. *imunitate.* **4.** (TEHN.) Proprietate a corpurilor de a se opune forțelor care tind să le deformeze sau să le rupă (ex. **r.** la întindere, **r.** la torsiune etc.). ✧ *R. admisibilă* = mărime admisă în calcul ca limită a *efortului unitar* și care reprezintă o fracțiune convenită a rezistenței de rupere. *R. de rupere* = valoarea maximă pe care o poate atinge efortul unitar care acționează asupra unui corp solid sub o formă oarecare (solicitare de tracțiune, de compresiune, forfecare, încovoiere sau răsucire) înainte de deteriorarea corpului; se stabilește în mod convențional pe baza încercărilor. **5.** (FIZ.) *R. la înaintare* = componentă a forței aplicate unui corp care se mișcă în raport sau în contact cu un mediu, având orientarea opusă vitezei relative a corpului față de mediu. În cazul când corpul care se mișcă este un vehicul, suma rezistențelor la înaintare se numește *r. la mers. R. aerodinamică* = **r.** la mișcarea unui corp solid într-un mediu gazos. *R. hidrodinamică* = **r.** la deplasarea relativă a unui corp solid în mediu lichid. ✦ Împotrivire pe care o întâmpină un fluid la curgerea printr-o conductă. **6.** *R. electrică* = mărime caracteristică unui circuit electric (sau unui element de circuit) egală cu raportul dintre tensiunea aplicată la capetele lui și intensitatea curentului care îl străbate; (impr.) rezistor. **7.** (TEHN.) Proprietate a materialelor de a se opune acțiunii distructive a agenților fizici sau chimici externi (ex. **r.** la uzură, **r.** la coroziune etc.). **8.** *Rezistența materialelor* = ramură a mecanicii corpului solid deformabil, care studiază stările de solicitare (starea de tensiune și starea de deformație) sub acțiunea sarcinilor exterioare.

REZISTIVITATE (< fr., engl.) s. f. (FIZ.) Mărime caracteristică materialelor, egală cu rezistența electrică a unui cub cu latura egală cu unitatea.

REZISTOR (< engl.) s. n. Element de circuit electric care prezintă o anumită rezistență electrică, dar inductivități și capacități neglijabile, fiind folosit datorită acestei proprietăți în construcția reostatelor, a aparatelor de încălzire electrică, a instrumentelor de măsură electrice etc.; (impr.) rezistență **(II 5).**

REZIȚĂ (< fr., germ. {i}) s. f. Rășină sintetică obținută ca produs final în reacția de policondensare a fenolului cu formaldehida în prezența unui catalizator bazic. Se formează prin încălzirea rezolului la 150°C. **R.** este solidă, insolubilă și infuzibilă. Se mai numește *bachelită C.* V. *fenoplaste.*

REZOL (< fr., germ., rus. {i}) s. n. Rășină sintetică obținută ca prim stadiu în reacția de policondensare a fenolului cu formaldehida în prezența unui catalizator bazic. Este solubil în acetonă și se topește la 70–100°C. Se mai numește *bachelită A.*

REZOLUT, -Ă (< lat., germ.) adj. Hotărât, ferm, decis.

REZOLUTORIU, -IE (< fr., lat.) adj. (DR.) Care desființează. ✧ *Condiție r.* = condiție a cărei împlinire determină stingerea cu efect retroactiv a efectelor unui act juridic.

REZOLUȚIE (< lat., fr.) s. f. **1.** Hotărâre luată în urma unor dezbateri colective. ✦ Document adoptat prin vot de un congres, o conferință sau de un alt organ de conducere, al unui partid, al unei organizații sau de un congres, o conferință ori o organizație internațională, de o consfătuire, care stabilește principalele orientări și direcții de acțiune, având caracter de directivă sau de recomandare. **2.** Desființare retroactivă a unui contract sinalagmatic cu executare imediată (ex. contractul de vânzare) pentru neexecutarea uneia dintre obligațiile reciproce ale părților.

3. Rezolvare a unei cereri; decizie, hotărâre. **4.** (FIZ.) *Putere de r.* = capacitate a ochiului, a instrumentelor optice etc. de a distinge amănunte cât mai mici ale obiectelor studiate; se exprimă prin distanța liniară sau unghiulară minimă dintre două puncte care apar separate; putere de separare.

REZOLVA (< lat., germ.) vb. I tranz. **1.** A găsi răspunsul unei probleme, a soluționa un litigiu, un conflict, o contradicție etc. **2.** (Despre instrumente optice) A separa, a distinge amănunte cât mai fine ale obiectelor studiate.

REZOLVABIL, -Ă (< *rezolva*) adj. Care se poate rezolva.

REZOLVANTĂ (< fr.) adj. f. *Ecuație ~* = ecuație formată cu coeficienții altei ecuații, care ajută la găsirea rădăcinilor acesteia (ex. **r.** unei ecuații de gradul patru este o ecuație de gradul trei).

REZON (< fr.) s. n. (Înv.) **1.** Cauză, motiv, temei. **2.** Rațiune, judecată dreaptă. ✦ (Cu valoare de interjecție; glumeț) Desigur! just! ai dreptate!

REZONABIL, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care are o judecată sau o comportare rațională; cu judecată, cumpănit, cuminte. **2.** Care se menține în limitele normale, obișnuite; fără exagerări, cumpătat. ✦ (Despre prețuri) Potrivit, accesibil.

REZONANT, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre corpuri sau sisteme fizice) Capabil să intre în rezonanță.

REZONANȚĂ (< fr. {i}) s. f. **1.** Fenomenul de oscilație a unui sistem fizic datorită energiei primite din exterior de la un alt sistem, cu care se află în legătură directă sau mijlocită prin intermediul undelor și care oscilează cu o frecvență egală sau apropiată de una dintre frecvențele cu care este capabil să oscileze primul sistem; cu cât frecvența celui de-al doilea sistem este mai apropiată de frecvența primului sistem, cu atât amplitudinea oscilațiilor acestui sistem este mai mare. **R.** este folosită la instrumentele muzicale (pentru amplificarea și timbrarea sunetelor), în radiofonie (pentru acordarea radioreceptoarelor pe frecvența postului emițător), în cercetările privind fizica corpului solid (ex. **r.** ciclotronică, **r.** paramagnetică) etc.; ea apare și în împrejurări nedorite (ex. trepidațiile). ✧ *Cutie de r.* = cavitate al cărei volum de aer este capabil să oscileze și să amplifice sunetele. ✦ Creștere puternică, în anumite condiții, a secțiunii eficace a unor reacții nucleare; prin analogii matematice, această **r.** poate fi interpretată ca fiind o particulă elementară cu viață foarte scurtă. **2.** (CHIM.) Teorie conform căreia starea electronică reală a moleculei rezultă prin suprapunerea diferitelor stări electronice probabile ale moleculei respective (structuri limită). Funcția de undă globală a moleculei se obține prin combinarea liniară a funcțiilor de undă ale structurilor limită. ✧ *R. magnetică nucleară (RMN)* = modificarea orientării anumitor nuclee atomice plasate în câmp magnetic static, atunci când sunt supuse acțiunii unui al doilea câmp electromagnetic oscilator. Principalele aplicații practice sunt *spectroscopia RMN*, folosită pentru efectuarea de analize chimice și biochimice de mare finețe (ex. în controlul calității produselor în industria famaceutică) și *imageria prin RMN*, folosită în medicină pentru obținerea de imagini de foarte bună calitate (îndeosebi în vederea localizării tumorilor sau leziunilor de la nivelul sistemului nervos).

REZONATOR (< fr.) s. n. Corp, sistem fizic etc. capabil să amplifice oscilații mecanice, sonore, electromagnetice etc. prin rezonanță.

REZORCINĂ (RESORCINĂ) (< fr., engl.) s. f. Substanță organică (difenol) solidă, cristalizată, cu punct de topire 114°C, solubilă în apă și alcool, cu acțiune slab reducătoare. Se întrebuințează ca materie primă în industria coloranților, a medicamentelor etc.

REZULTA (< fr., lat.) vb. I intranz. A apărea ca o consecință logică; a urma, a reieși. ✦ A se obține, a decurge din... ✦ (Despre calcule, socoteli) A da, a ieși.

REZULTANTĂ (< fr.) s. f. **1.** Efectul combinat al mai multor cauze. **2.** *Rezultanta unui sistem de vectori* = suma vectorială (obținută după regula poligonului) a tuturor vectorilor unui sistem de vectori (ex. forțe, viteze).

REZULTAT (< fr., germ.) s. n. Efectul unei acțiuni sau al unei cauze; urmare, consecință. ✦ Ceea ce se obține printr-un șir de operații matematice.

REZUMA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A reda, a prezenta pe scurt esențialul unei lucrări, al unei expuneri etc. ✦ Refl. A se limita, a se mărgini la..., a se mulțumi cu... **2.** A cuprinde în sine, a însuma.

REZUMAT (< fr.) s. n. Prezentare pe scurt, în scris sau oral, a unei lucrări, a unei expuneri etc.; recapitulare succintă.

REZUMATIV, -Ă (< *rezumat*) adj. (Și adv.) În formă de rezumat, pe scurt, succint, concis.

REZZORI, Gregor von (1914–1998, n. Cernăuți), scriitor austriac de origine română. A lucrat ca ziarist în București, apoi la Berlin (1938). Proză descriind decadentismul și complexitatea lumii balcanice, periferia Imperiului Austro-Ungar în dezagregare, pe un ton lirico-ironic, fantastic și grotesc („O hermină la Cernopol", „Moartea fratelui meu Abel", „Memoria unui antisemit", „Oedip învinge la Stalingrad").

Rh, simbol chimic pentru rodiu.

Rh (FIZIOL.) Antigen existent pe suprafața globulelor roșii la majoritatea oamenilor (persoane Rh pozitive) și la unele maimuțe. Denumirea provine de la maimuțele Rhesus, la care a fost pus în evidență pentru prima oară. Dacă o persoană la care acest factor lipsește (persoană Rh negativă) primește prin transfuzie sânge Rh pozitiv, va sintetiza anticorpi anti-Rh care pot provoca aglutinarea sângelui. În cazul în care o femeie Rh negativ prezintă o sarcină cu Rh pozitiv, prin reacția cu sângele fetusului va produce anticorpi care pot provoca anemia și chiar decesul nou-născutului (în cazul unor sarcini repetate). Caracterul se moștenește și este dominant.

RHAGAE (RAGAE sau **REY),** oraș antic în Media (puținele sale ruine se află azi în N Iranului, în modernul Rey, la 8 km S de Teheran). Atestat din milen. 3 î.Hr., s-a aflat în stăpânirea *Sasanizilor* (sec. 3–7), când a fost unul dintre principalele centre ale *zoroastrismului*. Cucerit de arabi în 641, a cunoscut o permanentă prosperitate — devenit faimos prin mătăsurile și ceramica sa —, până în sec. 12, când a început să decadă din cauza luptelor religioase. Cucerit și distrus de mongoli în 1220, iar populația masacrată. Popularizat de „O mie și una de nopți", ca locul de naștere al califului *Hārūn ar-Rașid*.

RHAZES v. **ar-Rāzi.**

RHEA (în mitologia greacă), titanidă, fiică a lui Uranus și a Geei, soția lui Cronos, mama lui Demeter, Hades, Hera, Hestia, Poseidon și Zeus. Ca să-și salveze măcar pe unul dintre copii, deoarece Cronos îi înghițea pe măsură ce se năștea, **R.** l-a ascuns pe Zeus, dându-i soțului său să înghită în locul acestuia un bolovan înfășurat în scutece. Asimilată mai târziu cu *Cibele*.

RHEA, al cincilea satelit al lui Saturn, descoperit în 1672. Diametrul 1 530 km; perioada orbitală 4 zile, 12 ore și 24 minute; densitatea medie 1,2. Se presupune că este constituit în cea mai mare parte din gheață iar suprafața este marcată de cratere de meteoriți.

RHEA SILVIA v. **Rea Silvia.**

RHEE, Syngman v. **LI SÎN MAN.**

RHÉGION v. **Reggio di Calabria.**

RHEIN v. **Rin.**

RHEINLAND-PFALZ v. **Renania Palatinat.**

RHETIAN, ultimul etaj (vârstă) al Triasicului, considerat și primul etaj al Jurasicului.

RHEYDT [rait], oraș în V Germaniei (Renania de Nord-Westfalia), la S de Mönchengladbach și la V de Rin; 166,5 mii loc. (2001). Constr. de mașini-unelte, de utilaj poligrafic și aparataj electrotehnic. Ind. chimică, poligrafică, textilă (lână și bumbac), pielăriei și încălțămintei. Castel în stilul Renașterii (1568–1581), adăpostind un muzeu. Menționat în sec. 11, fief al familiei Bylandt (după 1500), a intrat în stăpânirea Prusiei (1815); statut de oraș (din 1856).

RHIN v. **Rin.**

RHINE [rain], **Joseph Banks** (1895–1980), psiholog american. Prof. la Univ. Duke. Considerat întemeietorul parapsihologiei moderne. Fondator al unui laborator de parapsihologie (1935) și al publicației „Revista de parapsihologie" (1937). A încercat să demonstreze științific existența unei facultăți de percepție extrasenzorială manifestată prin fenomenele de telepatie și clarviziune („Percepția extrasenzorială").

RHINOCEROTIDE, familie de mamifere care cuprinde speciile de rinocer, actuale și fosile.

RHINOLOPHIDE, s. f. pl. Familie de microchiroptere (lilieci insectivori) cu coada lungă, pavilionul urechii puternic dezvoltat, cu apendici nazali mari, în formă de potcoavă, cu numeroase cavități. Mai multe specii din genul *Rhinolopus* beneficiază de un regim de protecție.

RHIZOPODA v. **Rizopode.**

RHODANUS v. **Ron.**

RHODE ISLAND [roud ailənd], stat în NE S.U.A., cu ieșire la Oc. Atlantic; 3,14 mii km^2; 1,1 mii. loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Providence.* Cel mai mic stat al S.U.A. Terit. său include și o serie de insule printre care și Rhode Island (101 km^2) de la care provine numele statului. Metalurgie; constr. de mașini și de

Joseph Banks Rhine

instrumente optice; ind. electronică, textilă. Creșterea animalelor (pentru carne și lapte). Legumicultură. Cereale. Pescuit. Colonizată în 1636 de puritanii disidenți din Massachusetts, este prima colonie care-și proclamă independența în 1776, intrând în Uniune în 1790.

RHODE ISLAND [roud ailənd] (cuv. engl.) subst. Rasă de găini creată în S.U.A., cu penajul de culoare roșie (mai rar albă), bună atât pentru producția de carne, cât și pentru cea de ouă.

RHODES [rod], **Alexandre de** (1591–1660), misionar francez. Primul francez care a vizitat Vietnamul, fondând o misiune iezuită (1619). A întocmit un „Dicționar vietnamezo-latino-portughez", cu caractere latine.

RHODES [roudz], **Cecil John** (1853–1902), financiar și om politic britanic. Prim-min. al Coloniei Capului (1890–1896). Urmărind crearea unui imp. colonial britanic în Africa, a organizat cucerirea unui vast terit. în S Africii (căruia i-a fost atribuită denumirea de Rhodesia). A fondat, în 1888, o importantă companie (De Beers Consolidated Mines), specializată în exploatarea și comerțul cu diamante. Unul dintre inițiatorii Războiului anglo-bur din 1899–1902.

RHODESIA, regiune în S părții centrale a Africii, pe terit. căreia se află azi statele Zimbabwe (în S) și Zambia (în N). Denumirea de **R.** i s-a atribuit după numele britanicului Cecil J. Rhodes. Administrată inițial de Compania Britanică a Africii de Sud, care a realizat câștiguri fabuloase din exploatarea bogatelor zăcăminte de aur, cupru, cărbune etc., în 1911 s-a divizat în *R. de Nord* și *R. de Sud. R. de Sud* a devenit colonie britanică în 1923, iar *R. de Nord* — protectorat britanic în 1924. Între 1953 și 1963, împreună cu Nyassaland a făcut parte din Federația **R.** și Nyassaland. V. și *Malawi.*

RHODESIA DE NORD v. **Zambia.**

RHODESIA DE SUD v. **Zimbabwe.**

RHODODENDRON v. **Rododendron.**

RHODOPHYTA v. **Rodofite.**

RHÓDOS v. **Rodos.**

RHONDDA [rəndə], oraș în Marea Britanie (Țara Galilor); 126,3 mii loc. (2001). Expl. de huilă. Ind. cocs-chimică; constr. de utilaj minier. Fabrici de mobilă și de încălțăminte.

RHÔNE v. **Ron.**

RHYTON (cuv. gr.) s. n. (În Antic.) Vas de băut având forma unui corn adesea terminat cu un cap de animal sau de om.

RIABUȘINSKI, Dmitri Pavlovici (1882–1962), fizician și inginer rus. A fondat la Kutcino (1904) primul institut de aerodinamică din Europa.

RIAD v. **RIYADH.**

RIAL (< fr.; cuv. persan) s. m. Unitate monetară în Iran, Oman și Qatar.

RIALTO (< it. Rivo Alto), pod venețian dintr-o singură arcadă construit (1588–1591) de către Antonio da Ponte peste Canal Grande.

RIAS (cuv. sp.) subst. Tip de țărm marin cu aspect dantelat, care se formează prin pătrunderea apelor mării pe văile largi ale râurilor dintre culmi muntoase perpendiculare pe linia țărmului. Este foarte caracteristic pentru litoralul NV al Pen. Iberice.

RIAU [riau] (**RIOUW** [riou]), arhipelag indonezian în S Mării Chinei de Sud, între ins. Sumatera și pen. Malacca, separat de statul Singapore prin str. Singapore, iar de ins. Sumatera prin str. Berhala; 5,9 mii km^2. Ins. pr.: Bintan, Batam, Rempang, Karimun. Relief deluros, granitic, cu alt. max. de 722 m. Expl. forestiere, de petrol și gaze naturale, bauxită și staniu. Culturi de orez, porumb, ceai ș.a. Plantații de cocotieri, arbori de cafea, piper ș.a. Explorat de olandezi în 1596 și controlat de aceștia până în sec. 18. Aparține Indoneziei din 1950.

RIAZAN, oraș în Federația Rusă, situat pe dr. râului Oka, la 196 km SE de Moscova; 521,7 mii loc. (2002). Nod feroviar. Aeroport. Ind. metalurgică, a constr. de mașini, electroteh-

Rhyton

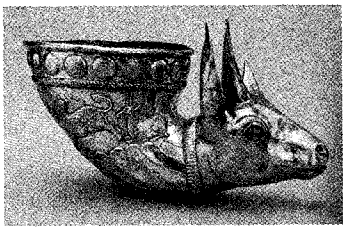

nică, chimică, mat. de construcții, de prelucr. a lemnului, pielăriei și încălțămintei, alim. Monumente: Kremlin (1095); catedrala Uspenski (1693–1699); bisericile Nașterea Domnului (sec. 15, reconstruită în 1826), Sfinții Arhangheli (sec. 16, reconstruită în 1647), Sf. Duh (1642), Adormirea Maicii Domnului a mănăstirii Spaski (1647), în stil baroc, decorată la exterior cu faianță, Buna Vestire (1673), Schimbarea la Față (1702) ș.a. Palat arhiepiscopal (1653–1692). Vechi oraș rus întemeiat în 1095 de cneazul Iaroslav Sviatoslavici, cu denumirea Periaslavl Riazanski. Distrus de invazia mongolă din 1237 și de cea tătară în 1372 și 1378. De la mijlocul sec. 13 capitala cneazului de Riazan. În 1778 și-a schimbat numele în Riazan.

RIAZANOV, Eldar Aleksandrovici (n. 1927), regizor și scenarist rus de film. Autor de comedii satirice pe tema vieții cotidiene în societatea sovietică și în Rusia după 1990. Incisivitatea discursului este întotdeauna temperată, transformându-se într-o ironie tandră la adresa personajelor și situațiilor („Dragoste și statistică", „Gară pentru doi", „Hoaște bătrâne").

RIBALTA, Francisco (1565–1628), pictor spaniol, influențat de Caravaggio. Folosind efecte de lumini și umbre a desăvârșit stilul „tenebros" influențând generații de pictori spanioli. A realizat retablurile bisericilor Santiago și Porta-Coeli din Algemesi, Valencia ș.a. Compoziții cu tematică religioasă („Răstignirea", „Christ îmbrățișându-l pe Sfântul Bernard", „Viziunea Sfântului Francisc").

RIBĂT (cuv. arab), tabără (mănăstire fortificată) construită la frontiere în primele sec. ale Islamului; constituiau veritabile puncte strategice.

RIBBENTROP [ribntrop], **Joachim von** (1893–1946), diplomat și om politic german. Național-Socialist. Ambasador la Londra (1936–1938). Ministru de Externe (1938–1945), calitate în care a negociat alianța cu Italia (mai 1939) și pactul din 1939 cu U.R.S.S. (**R.**–Molotov) pentru împărțirea zonelor de influență, având și un protocol adițional secret care cuprindea consimțământul Germaniei la anexarea Basarabiei și N. Bucovinei de către U.R.S.S. Judecat de Tribunalul internațional de la Nürnberg, a fost condamnat la moarte și executat.

RIBBON FALL [ribən fɔ:l], cascadă în SV S.U.A., pe pantele V ale m-ților Sierra Nevada, în cadrul Parcului Național Yosemite (California); 491 m înălțime (una dintre cele mai mari căderi de apă din lume).

RIBEIRÃO PRÊTO [ribeireu prețu], oraș în SE Braziliei (São Paulo), situat pe râul Prêto, la 282 km NNV de São Paulo; 525,5 mii loc. (2003). Ind. chimică, de prelucr. a lemnului și a tutunului, a constr. de mașini agricole, textilă și alim. (bere, zahăr). Piață agricolă (cafea, bumbac, tutun, cereale, trestie de zahăr). Muzeul cafelei. Fondat în 1856 cu numele *Entre Rios,* oraș din 1870.

RIBEIRO [ribeiru], **Aquilino** (1885–1963), scriitor portughez. Adversar al regimului lui Salazar, a trăit multă vreme în exil. Remarcabil stilist. Proză inspirată din viața țăranilor și pescarilor („Grădina chinurilor", „Pământurile demonului") sau evocând orașul modern („Omul care a ucis diavolul"). Dialogia „Drum întortocheat", „Wolfram" și „Când urlă lupii". Biografii; eseuri.

RIBEIRO [ribeiru], **Bernardim** (1482–1552), scriitor portughez. Creator al poeziei bucolice în genul eglogei, cu o puternică tentă populară. Romanul neterminat „Cartea dorului".

RIBEMONT-DESSAIGNES, Georges (1884–1974), scriitor francez. Autor dramatic („Împăratul Chinei", „Călăul din Perú", „Faust"), romancier („Struțul cu ochii închiși", „Celestul Ugolin", „Frontiere umane", „Timpul catastrofelor") și poet („Umbre", „Ecce Homo", „Noaptea. Foamea") a cărui operă reprezintă deopotrivă o contestare prin reducere la absurd și o ironizare sarcastică a lumii, dar și o întrebare patetică, fără răspuns, în fața Universului. A participat la mișcarea Dada, însă s-a ținut departe de suprarealism, separându-se, în cele din urmă, de Breton. Traducător al versurilor lui Nietzsche.

RIBERA, José (Jusepe) de (zis și *Lo Spagnoletto*) (1591–1652), pictor și gravor spaniol. Stabilit la Napoli (1616) (atunci în stăpânirea Spaniei). Cele mai multe din pânzele sale au subiecte religioase. Atras de pictura lui Caravaggio, a executat compoziții dramatice („Martiriul Sf. Bartolomeu"), de un realism crud („Băiețașul șchiop") sau exaltat („Sf. Francisc și îngerul"). Maestru al contrastelor de lumină și întuneric.

RIBIȚA, com. în jud. Hunedoara, situată în depr. Brad, la poalele S ale m-ților Bihor, pe cursul superior al Crișului Alb; 1 547 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **R.**). În satul Crișan (fost Vaca), menționat documentar în 1439, se află casa natală a lui Marcu Giurgiu Crișan, unul dintre conducătorii Răscoalei țărănești din 1784–1785 din Transilvania. În satul **R.**, atestat documentar în 1417, se află biserica Sf. Nicolae, de tip biserică-hală, zidită și pictată în manieră bizantină (1417) prin grija cnejilor Vladislav și Miclăuș. În satul Ribicioara există biserica de lemn Cuvioasa Parascheva (1763), iar în satul Uibărești, biserica de zid Sf. Nicolae (sec. 19).

RIBNICA v. **Podgorica.**

RIBOFLAVINĂ (< fr. {i}) s. f. Vitamina B_2.

RIBONUCLEAZĂ (< fr.) s. f. Enzimă care catalizează hidroliza nucleotidelor din molecula de ARN.

RIBONUCLEIC (< fr., engl.) adj. *Acid ribonucleic* = Compus organic complex (acid nucleic) prezent în toate celulele vii, format dintr-un lanț lung de nucleotide al căror glucid este reprezentat de riboză, iar bazele azotate de adenină, guanină, citozină și uracil. Poate fi de mai multe tipuri. *ARN mesager (ARNm)* copiază informația genetică stocată în ADN, trece din nucleu în citoplasmă, se asociază cu ribozomii și servește drept tipar pentru sinteza de proteine. *ARN de transfer (ARNt)* sau *ARN solubil (ARNs)* transportă aminoacizii la locul sintezei proteice. *ARN ribozomal (ARNr)* intră în alcătuirea ribozomilor, reprezentând 80% din ARN-ul total al celulei. *ARN viral* constituie materialul genetic al unor virusuri (ribovirusurile).

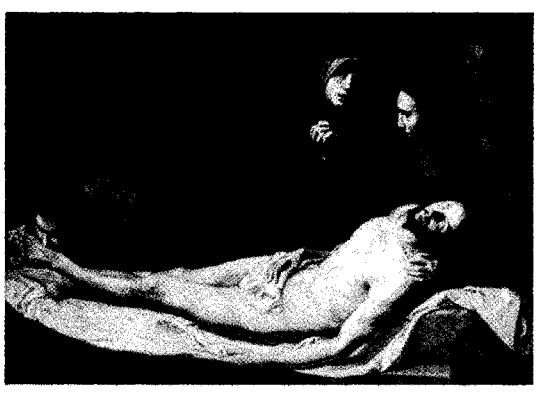

José Ribera. „Martiriul Sf. Bartolomeu"

în 1965, *R.W. Holley* a descris structura unei molecule de ARN.

RIBOT [ribo], **Théodule Armand** (1839–1916), psiholog francez. Promotor al psihologiei experimentale în Franța. A studiat tulburările memoriei, voinței, gândirii, personalității („Bolile memoriei", „Bolile voinței", „Logica sentimentelor", „Bolile personalității").

RIBOZĂ (< fr. {i}) s. f. Monozaharid cu cinci atomi de carbon ($C_5H_{10}O_5$), prezent în structura ARN-ului și a unor coenzime. Derivatul său, *deoxiriboză* ($C_5H_{10}O_4$), intră în alcătuirea ADN-ului.

RIBOZIMĂ (GENET.) s. f. Moleculă de ARN capabilă să catalizeze modificarea propriei sale structuri (ex. intronii, care sunt capabili de autoexcizie).

RIBOZOM (< germ.; fr.) s. m. pl. (GENET.) Organit celular sferic, de mici dimensiuni, alcătuit din ARN (60%) și proteine (40%); sunt prezenți în număr mare în celulele vii, fie liberi în citoplasmă, fie atașați de membranele reticulului endoplasmatic, la nivelul lor având loc sinteza proteinelor. Sunt numiți și *granulele* sau *corpusculii lui Palade*, după numele savantului american de origine română G. Palade care i-a descoperit în 1953.

RICARDO [rikɑ:dou], **David** (1772–1823), economist și om politic britanic. Om de afaceri. Reprezentant al școlii clasice de economie. Promotor al sistemului de piață liberă; a dezvoltat teoria valorii bazate pe muncă și teoria plusvalorii; a analizat repartiția venitului național și principalele categorii economice legate de aceasta. Teoria rentei diferențiale a legat-o de legea fertilității descrescânde a solului. Justificând liber-schimbismul și diviziunea muncii între țări, a elaborat teoria costurilor comparative de producție. Opera lui **R.**, alături de cea a lui Smith, a influențat gândirea economică contemporană. Op. pr.: „Despre principiile economiei politice și ale impunerii".

RICARDOU, Jean (n. 1932), scriitor francez. Reprezentant al direcției „Noului roman", căreia i-a consacrat și două texte teoretice („Problemele Noului roman", „Pentru o teorie a Noului roman"). Primul său roman („Observatorul de la Cannes") e mai curând „aventura unei scrieturi" decât „scriitura unei aventuri". S-a îndreptat spre romanul cu temă istorică („Cucerirea Constantinopolului", „Revoluția minusculă").

RICASOLI, Bettino, baron de Brolio (1809–1880), om politic italian. Exponent al curentului liberal-moderat. A condus mișcarea națională din Toscana (1859) impunând unirea

David Ricardo

acesteia cu Piemontul. Guvernator general al Toscanei (1860–1861). Prim-min. al Italiei (1861–1862, 1866–1867).

RICCATI, Jacopo Francesco (1676–1754), matematician italian. Contribuții în domeniul teoriei ecuațiilor diferențiale *(ecuații de tip R.)*. A utilizat metoda de separare a variabilelor.

RICCI, familie de pictori italieni **1. Sebastiano R.** (1659–1734). Arta lui a reprezentat o sinteză a influențelor lui Annibale Carracci, Caravaggio și Correggio și a exercitat la rându-i o puternică influență asupra picturii din N Italiei și din Anglia (unde **R.** a lucrat între 1712 și 1716), introducând acolo primele principii ale „compoziției grandioase" pe care o va dezvolta pictura academică din cea de-a doua jumătate a sec 18. **2. Marco R.** (1676–1730). Nepotul lui **(R.1)**. Autor al unor peisaje și al unor compoziții înfățișând aventuri de vânătoare, atacuri ale briganzilor, scene de luptă, în maniera lui Salvator Rosa („Peisaje din Valea râului Piave"). A lucrat câțiva ani în Anglia, unde repertoriului său obișnuit a adăugat imagini și portrete din cartierele londoneze sărace.

RICCI, Matteo (1552–1610). Călugăr iezuit italian (din 1571), misionar în India (1578). În 1582 ajunge în portul Macao. În 1583 obține permisiunea de a se stabili în China (sub dinastia Ming), unde a întemeiat Misiunea catolică. Considerat unul dintre primii sinologi. Matematician și astronom pe lângă împăratul Shenzong (1573–1620). A propagat învățătura creștină și știința europeană (a tradus în chineză primele șase cărți ale „Elementelor" lui Euclid). Lucrări despre geografia și istoria Chinei („Mappamondo cinese"). Comentarii, apărute postum (1911–1913). Cunoscut în China cu numele de Li Madou.

RICCI-CURBASTRO, Gregorio (1853–1925), matematician italian. Prof. la Padova. Lucrări fundamentale în geometria diferențială, sistematizarea calculului sensorial și aplicații în mecanică și fizica teoretică.

RICCIOLI, Giovanni Battista (1598–1671), astronom și geograf italian. În 1650 a observat o stea dublă: Mizar în Ursa Mare. A publicat (1651) una din primele hărți ale lumii în „Almagestum Novum". Autor al unui tratat de geografie („Geographicae crucis fabrica et usus").

RICERCĂR (< it.) s. n. Compoziție muzicală polifonică anterioară fugii, alcătuită din mai multe secțiuni (fiecare având tema sa proprie), care se cântă fără întrerupere, sub forma unor imitații.

RICHARD [riʧəd], numele a trei regi ai Angliei: **R. I Inimă de Leu** (1189–1199). Duce de Aquitania (1168–1196), conte de Anjou, Maine și Touraine; duce al Normandiei. Participant la Cruciada a III-a (1189–1192), a cucerit Ciprul de la bizantini, fapt care a permis instaurarea unui regat latin în insulă; capturat pe drumul de întoarcere din Cruciadă de ducele austriac Leopold și predat împăratului german *Henric VI*, a fost eliberat în schimbul unei mari sume de bani. A purtat un război împotriva regelui francez Filip August, pentru apărarea domeniului său angevin, murind în luptă. A intrat în legendă, devenind un simbol al cavalerului medieval. **R. II** (1377–1399). La început sub regența ducilor de Lancaster și de Gloucester. În vremea sa s-a accentuat lupta dintre Parlament și Regalitate și a avut loc răscoala condusă de Wat Tyler. Detronat de Henric de Lancaster (Henric IV), a murit (febr. 1400) în captivitate. Personajul principal al unei drame a lui W. Shakespeare. **R. III** (1483–1485), ultimul din Casa de York. A ucis pe toți fiii fratelui său Eduard al IV-lea, urmași legitimi la tronul Angliei. Mort în lupta de la Bosworth cu seniorii englezi conduși de contele Richmond, devenit Henric VII Tudor. Personajul principal al unei celebre piese de teatru a lui W. Shakespeare.

RICHARD [riʧəd] **de la Saint-Victor** (1123–1173), călugăr scoțian sau irlandez la mănăstirea din Saint-Victor. Lucrări de exegeză asupra Scripturii, în care a accentuat semnificația „tropologică" („Cei doisprezece patriarhi", „Arca mistică").

RICHARD [riʃar], **Pierre** (pe numele adevărat Pierre Deloys) (n. 1934), actor și regizor francez de film. Creatorul unui personaj comic cu mare priză la public. Aiurit, timid, încurcă-lume, permanent agitat, provoacă bucluri de proporții din care scapă neatins („Lunganul blond

Dickinson Woodruff Richards

Sir Owen Williams Richardson

Robert Richardson

cu un pantof negru", „Îmi sare țandăra", „Capra").

RICHARDS [riʧərdz], **Dickinson Woodruff** (1895–1973), medic chirurg și fiziolog american. Prof. la Univ. Columbia. Cercetări asupra funcțiunilor cardio-pulmonare; a diagnosticat o serie de maladii cardiace. A descoperit și a utilizat pentru prima oară tehnica cateterismului cardiac. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1956), împreună cu A. Cournand și W. Forssmann.

RICHARDS [riʧərdʒ], **Ivor Armstrong** (1893–1979), critic literar și poet englez. Prof. univ. la Cambridge, Harvard și Beijing. Lucrările sale stau la baza „noii critici" americane („Critica în acțiune", „Principiile criticii literare"). Studii de semantică; versuri.

RICHARDS [riʧərdz], **Theodore William** (1868–1928), chimist american. Prof. univ. la Harvard. Lucrări în domeniul metodelor de determinare precisă a greutății atomice a elementelor chimice; a creat (1905) un calorimetru adiabatic pentru măsurarea precisă a cantității de căldură. Premiul Nobel pentru chimie (1914).

RICHARDSON [riʧərdsn], **Henry Hobson** (1838–1886), arhitect american. Promotor al construcțiilor de zgârie-nori cu schelet de oțel („Marshall Field" din Chicago). Construcții religioase în stil romanic (Trinity Church din Boston).

RICHARDSON [riʧədsn], **Sir John** (1787–1865), naturalist și explorator scoțian. A participat la expedițiile polare ale lui Sir John Franklin (1819–1822, 1825–1827). A explorat coasta canadiană între râul Mackenzie și Marele Lac al Sclavului. A elaborat „Fauna Boreal-Americană".

RICHARDSON [riʧədsn], **Sir Owen Williams** (1879–1959), fizician britanic. Prof. univ. la Princeton și director (din 1914) al Institutului de Fizică de la King's College. Studii de fotoelectricitate, magnetism, spectroscopie; a descoperit (1901) legile fenomenului de emisie termoelectronică („Emisia de electricitate din corpurile fierbinți") (*efectul R*) și a stabilit dependența dintre densitatea curentului de emisie și temperatură (*formula R*). Premiul Nobel pentru fizică (1928).

RICHARDSON [riʧərdsn], **Robert** (n. 1937), fizician american. A descoperit suprafluiditatea în heliu–3. Premiul Nobel pentru fizică (1996), împreună cu D. Osheroff și D. Lee.

RICHARDSON [riʧedsn], **Samuel** (1689–1761), scriitor englez. Unul dintre creatorii romanului sentimental cu caracter moralizator, cu personaje bine individualizate („Pamela sau virtutea răsplătită", „Clarissa Harlow sau povestea unei domnișoare", „Istoria lui Sir Charles Grandison"). A avut o mare influență asupra evoluției genului în Europa.

RICHARDSON [riʧedsn], **Tony** (pe numele adevărat Cecil Antonio **R.**) (1928–1991), regizor britanic de teatru și film. Susține mișcarea literară a *Tinerilor furioși* prin montarea pe scenă a pieselor acestora. Reprezentant de marcă al școlii *Free Cinema* din anii '50-'60 ai sec. 20, privilegiază subiecte extrase din cotidianul oamenilor mărunți („Privește înapoi cu mânie", „Singurătatea alergătorului de cursă lungă")

Tony Richardson

și se opune cinematografului comercial cu care ulterior va ajunge să cocheteze („Marinarul de pe «Gibraltar»", „Atacul cavaleriei ușoare"). Premiul Oscar: 1963 („Tom Jones").

RICHELIEU [riʃəliö], familie nobiliară franceză. **1. Armand Jean DU PLESSIS de** (1585–1642), om politic și cardinal francez (din 1622). Reprezentant al absolutismului în Franța. Ca prim-min. (1624–1642), în timpul domniei lui Ludovic XIII, a fost conducătorul de fapt al Franței. Prin înfrângerea hughenoților (cucerirea cetății La Rochelle), prin înlăturarea tendințelor autonomiste ale marilor seniori feudali și printr-o serie de reforme (finanțe, armată și legislație), a consolidat monarhia absolută. Pe plan extern, a luptat împotriva hegemoniei Habsburgilor în Europa, Franța participând (din 1635), alături de principii protestanți germani și de Suedia, împotriva Sfântului Imp. Roman de Națiune Germană și a Spaniei, în Războiul de 30 de Ani (1618–1648). A manifestat interes pentru literatură și arte. A contribuit la întemeierea (1635) Academiei Franceze. **2. Armand Emmanuel DU PLESSIS, conte de Chinon, duce de Fronsac** (1766–1822), general și om politic francez. Emigrat în Rusia (1790), a devenit guvernator al provinciei Odessa (1803–1814). Reîntors în

Cardinalul Richelieu

Franța a devenit prim-min. (1815–1818, 1820–1821) obținând plecarea Aliaților din Franța și acceptarea ei în Sfânta Alianță.

RICHET [riʃe], **Charles Robert** (1850–1935), imunolog și fiziolog francez. Prof. univ. la Paris. Cercetări importante în domeniul fiziologiei nervoase, al fiziologiei digestiei, al căldurii animale, al serologiei. A descris, pentru prima oară (1902), împreună cu Paul Portier (1866–1927), *anafilaxia*. A fundamentat conceptul de metapsihică și a formulat noțiunea de „imunitate pasivă". Autor al monumentalei lucrări „Dicționar de fiziologie". Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1913). M. de onoare al Acad. Române (1926).

RICHIER [riʃie], **Germaine** (1904–1959), sculptor francez. A pornit de la o viziune de factură clasicizantă, evoluând spre o tematică în care erau cuprinse animale ce, prin tradiție, menesc rău – lilieci, broaște râioase, păianjeni. A abordat apoi o sculptură – folosind cu predilecție bronzul – reprezentând făpturi umane cu înfățișare grotescă sau tragică, apropiindu-se astfel programatic de expresionism.

RICHMOND [ritʃmənd], oraș în E S.U.A., centrul ad-tiv al statului Virginia, port pe James River; 197,7 mii loc. (2000). Nod de comunicații. Aeroport. Important centru financiar-bancar și comercial. Ind. metalurgică, chimico-farmaceutică, poligrafică, textilă, de prelucr. a lemnului și a tutunului, hârtiei și alim. Trei Universități (1804, 1832, 1865). Muzeul Valentine (1812), cu exponate referitoare la istoria orașului și o vastă colecție de costume de epocă; Muzeul de artă (1934); Muzeul „Edgar Allan Poe", amenajat într-o casă care datează din 1737; Muzeul Confederației; Muzeul Științelor. Teatru; Orchestră simfonică. Festival anual de artă (iun.–aug.); 25 de parcuri cu o supr. totală de 1 600 ha, din care James River Park are 1 200 ha. Arenă de tenis; stadion (21 000 locuri). Fortul Charles (1645); biserica St. John (1741, cea mai veche construcție din lemn din statul Virginia) și biserica episcopală St. Paul (1818); Capitoliu (1785–1792), în stil neoclasic, cu colonade asemănătoare templelor romane; statuile ecvestre ale liderilor Confederației, respectiv ale generalului-maior Jeb Stuart și generalului Robert E. Lee. Zona actuală a orașului a fost vizitată în 1607 de căpitanul englez Christopher Newport și John Smith, care s-au stabilit aici, întemeind așezarea *Jamestown*. În 1609, căpitanul Francis West a construit un fort

Charles Robert Richet

Burton Richter

care, după conflictele cu indienii, a fost abandonat. În 1637, Thomas Stegg a stabilit aici un punct comercial pentru tutun, iar după masacrarea indienilor (în 1644) a construit fortul Charles (1645). Numele de azi datează din 1733. Oraș din 1742, a devenit capitală de stat în 1779, iar în timpul Războiului civil american a fost proclamată capitală a Confederației Statelor Americane din Sud. Cucerit în 3 apr. 1865, de generalul U.S. Grant, a suferit importante distrugeri.

RICHMOND HILL, oraș rezidențial în SE Canadei (Ontario) situat la 16 km N de Toronto; 132,1 mii loc. (2001). Observator astronomic. Până în 1819 s-a numit *Mount Pleasant*. Oraș din 1956.

RICHTER [riktər], **Adrian Ludwig** (1803–1884), pictor, desenator și gravor german. Peisaje rurale în tradiție romantică. Gravuri inspirate din legendele populare. Memorii importante pentru studiul romantismului german.

RICHTER [riktər], **Burton** (n. 1931), fizician american. Prof. univ. la Stanford. Lucrări privind fizica particulelor elementare. A contribuit la descoperirea unei noi particule elementare grele (particula *psi*, similară cu particula Y/*J* descoperită de S.C. Ting). Premiul Nobel pentru fizică (1976), împreună cu S.C. Ting.

RICHTER, Charles Francis (1900–1985), geofizician american. Prof. univ. la Institutul Tehnologic din Pasadena. A propus (1935, împreună cu Beno Gutenberg) o scară seismologică logaritmică a magnitudinii, teoretic fără limită superioară, dar, în uz curent cu nouă grade, în funcție de energia eliberată de cutremur. Unul dintre realizatorii clasificării geografice a cutremurelor în legătură cu procesele geologice („Seismicitatea pământului").

RICHTER [riktər], **Frantisek (Franz) Xaver** (1709–1789), compozitor și dirijor ceh. Unul dintre reprezentanții Școlii de la Mannheim. Simfonii, concerte, mise, recviemuri, motete, muzică de cameră.

RICHTER [riktər], **Hans** (1843–1916), dirijor german de origine austro-ungară. Specializat în muzica lui Wagner (prima audiție a „Inelului nibelungilor"), promovează muzica lui Brahms, Beethoven, Dvořák și Elgar. Activează preponderent în Germania și Marea Britanie.

RICHTER [riktər], **Hans Werner** (1908–1993), scriitor german. Inițiatorul și organizatorul „Grupului 47". Romane antirăzboinice și de critică a societății postbelice scrise într-un stil de reportaj sau de cinema („Urme în nisip", „Să nu ucizi").

RICHTER, Johann Paul Friedrich v. **Jean Paul**.

RICHTER, Sviatoslav Teofilovici (1915–1997), pianist rus. Largă paletă a nuanțelor, interpretare îmbinând forța și delicatețea, rigoarea și libertatea, descoperă în fiecare lucrare ritmul interior potrivit. A excelat în creația clasică și romantică. Carieră internațională, înregistrări, integrale discografice. Trio celebru cu David Oistrah și Mstislav Rostropovici. A efectuat lungi turnee în întreaga lume, inclusiv la București.

Sviatoslav Teofilovici Richter

RICHTHOFEN [rihtofn], **Ferdinand Paul Wilhelm, baron von** ~ (1833–1905), geograf, geolog și explorator german. Prof. univ. la Bonn, Leipizig și Berlin. Cercetări geologice pe terit. Austriei (1856), apoi a călătorit prin Persia, E Asiei (1860–1862) și în America de Nord (California) (1863–1868); a traversat China (1868–1872). A enunțat teoria originii eoliene a loessului („China, rezultatele călătoriilor mele și studii asupra lor").

RICHTHOFEN [rihtofn], **Manfred von, conte** (1892–1918), pilot german. Cunoscut ca „Baronul Roșu". În luptele aeriene la care a participat în Primul Război Mondial, a doborât peste 80 de avioane inamice. A murit în luptă.

RICIMER FLAVIUS (?–472), general roman de origine germanică. A intrat în serviciul Romei, parcurgând treptele ierarhiei militare; *magister militum* (456). Conducător de fapt al Imp. Roman de Apus între 457 și 472, numind sau schimbând mai mulți împărați.

RICIN (< fr., lat.) s. n. Plantă (anuală în climatul temperat și perenă în cel subtropical) din familia euforbiaceelor; are rădăcina puternică, pivotantă și tulpina înaltă de 1–2 m, cu frunze mari palmat-lobate, pețioli lungi și cu flori unisexuate de culoare verde, roz, roșu sau violet *(Ricinus communis)*. Fructul este o capsulă cu trei compartimente, cu semințe mari (de 5–22 mm) ce conțin 47–53% ulei nesicativ, neinflamabil, ce își păstrează consistența la variații mari de temperatură. Se folosește ca lubrifiant pentru angrenaje de mare viteză, la motoarele de avion și în industria farmaceutică, a pielăriei, a săpunului etc. Sin. *căpușă* **(2).** ✧ *Ulei* sau *unt de r.* = ulei extras din semințele de ricin, cu acțiune laxativă.

RICINĂ (*ricin* + suf. *-ă*) s.f. Toxină vegetală care se găsește în semințele de ricin.

RICKEN, tunel rutier în NE Elveției, în V cantonului Sankt Gallen, la E de lacul Zürich; 8,6 km lungime.

RICKERT [rikərt], **Heinrich** (1863–1936), filozof german. Neokantian. Reprezentant al *Școlii de la Baden.* Promotor al filozofiei valorilor („Obiectul cunoașterii"). A postulat opoziția dintre conceptele științelor istorice și ale științelor naturii („Limitele conceptualizării în științele naturii").

RICKEȚSIE [< engl., fr. {i}; {s} n. pr. *Howard Taylor Ricketts* (1871–1910), biolog american] s. f. Bacterie gram-negativă, de mici dimensiuni, având formă sferică sau de bastonaș (genul *Rickettsia*). Ca și virusurile, **r.** sunt parazite totale, fiind incapabile să se reproducă în afara unei celule gazdă. Parazitează artropode (purici, păduchi, ploșnițe, căpușe), de la care se transmit la vertebrate, inclusiv la om. Provoacă *ricketsioza.* Din acest grup fac parte agenții patogeni ai unor forme de tifos.

RICKETSIOZĂ (< fr.) s. f. Boală infecțioasă provocată de o bacterie din genul *Rickettsia.* **R.** se manifestă prin febră foarte mare, stare de prostrație și apariția de erupții cutanate caracteristice, netratate având o evoluție gravă ce poate duce la moarte. De obicei, **r.** sunt localizate geografic și apar sub formă de cazuri izolate, dar unele (mai ales tifosul exantematic) pot afecta colectivități mari.

RICŒUR [rikör], **Paul** (n. 1913), filozof francez. De formație fenomenologică, a creat o filozofie ermeneutică a limbajului, concepută ca educație a realității reflectate asupra sinelui („Despre interpretare: Eseu asupra lui Freud", „Conflictul interpretării", „Sfidarea semiologică", „Același ca un altul").

RICORDI, editură muzicală italiană, fondată la Milano (1808) din inițiativa lui Giovanni Ricordi (1785–1855). A îngrijit apariția integralelor Vivaldi, Rossini, Verdi și Puccini. Din 1994 a intrat sub controlul grupului german Bertelsmann.

RICOȘA (< fr.) vb. I intranz. (Despre un proiectil; *p. ext.* despre orice lucru aruncat sau izbit cu putere) A-și schimba direcția traiectoriei în urma ciocnirii de un obstacol.

RICOȘEU (RICOȘET) (< fr.) s. n. Faptul de a ricoșa. ✦ (MILIT.) Înscriere a proiectilului pe o nouă traiectorie când lovește pământul sau alt obstacol sub un unghi până la 20°; proiectil care a suferit o astfel de schimbare. Invenția acestui tip de lovitură îi aparține inginerului francez Sébastien Le Prestre de Vauban. ✦ Fig. Efect invers, indirect.

RICȘĂ (< engl.) s. f. Trăsurică cu două roți trasă de un om, folosită în unele țări din Orient. Introdusă în Japonia (sec. 19) de misionari. Astăzi este atașată unei biciclete sau unui triciclu.

RICTUS (< fr.; {s} lat. *rictus* „gură căscată") s. m. Contracție spasmodică a mușchilor feței, care dă figurii expresia de râs crispat. Survine ca simptom în unele boli ale sistemului nervos (ex. în tetanos).

RID (< fr.) s. n. Încrețitură a pielii obrazului; zbârcitură, cută, creț, determinată de ruperea fibrelor elastice ale dermului. Se disting **r.** *de expresie*, care pot apărea de timpuriu, fiind legate de mimica feței (care imprimă o activitate specifică mușchilor faciali) și **r.** de îmbătrânire, care apar îndeosebi după 50 de ani, ca urmare a slăbirii rezistenței pielii.

RIDA (< fr.) vb. I refl. A căpăta riduri.

RIDEAU [ridəu], canal în SE Canadei (Ontario), construit în anii 1826–1832 pe văile râurilor **R.** și Cataraqui, care leagă râul Ottawa (respectiv, orașul Ottawa) cu lacul Ontario (respectiv, orașul Kingston); 203 km. Are 47 de ecluze, fiecare având 41 m lungime, 10 m lățime și 1,5 m adâncime.

RIDESCU, Dumitru (n. 1952, Pietrele, jud. Ilfov), cântăreț de muzică populară. Voce caldă, cu timbru tenoral foarte deschis, repertoriu de cântece de dragoste caracteristice zonei Vlașca-Teleorman, valorificate într-un stil tradițional de sinteză între cântarea țărănească și cea a lăutarilor sătești.

RIDGER (cuv. engl.) s. n. Utilaj folosit pentru executarea digurilor mici, în lucrări de teren pentru irigații sau pentru reținerea zăpezilor pe terenuri agricole.

RIDGWAY [ridguei], **Mattew B.** (1895– 1993), general american. În cel de-al Doilea Război Mondial s-a remarcat la comanda unor unități aeropurtate și de parașutiști care au invadat Sicilia (iul. 1943) și au participat la debarcarea din Normandia (iun. 1944). Comandant al armatei a 8-a americane în Războiul din Coreea (declanșat în 1950). I-a succedat generalului D. Mac Arthur la comanda forțelor aliate din Extremul Orient (1951), devenind apoi comandant suprem al forțelor N.A.T.O. (1952) și șef al Statului Major (1953–1955).

RIDICA (lat. *eradicare* „a dezrădăcina") vb. I **1.** Tranz. **1.** A lua de jos și a înălța; a sălta. ✧ Expr. *A ridica mănușa* = a primi o provocare (la duel). *A ridica paharul* = a închina în cinstea cuiva. *A ridica armele* = a începe o luptă, un război. **2.** A lua de pe ceva; a îndepărta, a înlătura. ✦ A sumete, a sufleca mânecile, poalele hainei etc. **3.** Fig. A suspenda, a face să înceteze; a anula, a îndepărta. **4.** A lua, a muta din loc; a strânge de pe

jos, a aduna. ✧ Expr. *A ridica stâna* = a desface (toamna) stâna și a coborî cu turmele și cu toate uneltele păstorești de la munte. ✦ A încasa o sumă de bani. ✦ A lua cu forța pe cineva, a aresta. **5.** A pune, a așeza drept (un obiect); a îndrepta. **6.** *A ridica un plan* = a determina prin măsurători poziția punctelor dintr-o regiune și a le reprezenta pe o hartă. **II. 1.** Refl. A se scula de jos; *fig.* a se pune pe picioare, a se întrema, a se însănătoși. ✦ Tranz. A susține, a ajuta să se scoale. **2.** Tranz. A duce, a îndrepta în sus o parte a corpului. **3.** Refl. (Despre construcțiile înalte, copaci etc.) A se arăta în toată înălțimea, a se înălța. ✦ Tranz. și refl. A (se) sui. **4.** Refl. (Despre păsări) A-și lua zborul; a se înălța în văzduh. ✦ (Despre nori, fum, praf etc.) A se îndrepta în sus. ✦ (Despre aștri) A se sui pe bolta cerului; a răsări, a se ivi. ✦ (Despre ceață, negură etc.) A se împrăștia, a se risipi. ✦ (Despre obiecte cufundate într-un lichid) A ieși la suprafață. **5.** Tranz. (Despre sunete) A se auzi cu putere, a se înălța, a răsuna. ✦ Tranz. A face să se audă, să răsune cu putere. ✧ Expr. *A ridica glasul* (sau *tonul, vocea*) = a vorbi tare și răstit; a protesta cu vehemență. **6.** Refl. (Despre oameni, *p. ext.* despre popoare, țări, grupuri sau comunități sociale etc.) A se opune; a se răzvrăti, a se răscula. ✦ Tranz. A pune în mișcare un număr mare de oameni, o colectivitate; a mobiliza, a strânge, a aduna. **7.** Refl. A se isca, a se stârni, a se naște. ✦ A apărea, a se ivi, a se arăta. **III. 1.** Tranz. și refl. (Despre copii sau despre puii de animale) A (se) face mare, a crește. ✦ Fig. A (se) dezvolta, a (se) forma. **2.** Refl. (Mai ales despre nivelul apelor) A se face (mai) înalt; a (se) înălța. **3.** Tranz. Fig. A promova; a înălța în rang, în grad, în post. ✧ Expr. (Înv. și pop.) *A ridica în scaun* = a înălța pe tronul țării, a face domn. ✦ Refl. (Despre oameni) A-și face o situație mai bună, a se situa pe o treaptă superioară, a progresa. **4.** Tranz. A mări, a spori, a face să crească. ✧ (MAT.) *A ridica un număr la o putere* = a înmulți un număr cu el însuși de câte ori arată exponentul. *A ridica la pătrat* = a înmulți un număr cu el însuși. *A ridica la cub* = a înmulți pătratul unui număr cu numărul simplu. ✦ Refl. A ajunge la o anumită valoare, cantitate, sumă etc.; a se cifra la..., a însuma. **5.** Tranz. A construi, a clădi. ✦ A făuri, a crea, a întemeia. **6.** Tranz. A da naștere, a da loc, a pricinui, a cauza, a produce, a provoca.

RIDICARE (< *ridica*) s. f. Acțiunea de a (se) ridica. ✧ *R. altimetrică* = ansamblu de operații și de lucrări care se execută pentru determinarea altitudinii unui punct sau pentru reprezentarea reliefului pe planuri și pe hărți. *R. planimetrică* = ansamblul operațiilor necesare pentru reprezentarea pe hartă a detaliilor de planimetrie. *R. topografică* = ansamblul operațiilor necesare întocmirii unei hărți. *R. geologică* = metodă de studiere a structurii geologice a unui teritoriu și de evidențiere a perspectivelor acestuia privind localizarea substanțelor minerale utile.

RIDICATĂ (< *ridicat*) s. f. art. (În loc.) *Cu ridicata* = în cantități mari, angro; *fig.* cu grămada, în bloc. *Comerț cu r.* v. *comerț. Preț cu r.* v. *preț. Comerciant cu r.* = angrosist.

RIDICĂTOR (< *ridica*) s. n. ~ *de plante* = mecanism al combinelor de cereale folosit pentru ridicarea și adunarea plantelor căzute sau a celor tăiate în timpul recoltării.

RIDICĂTURĂ (< *ridica*) s. f. **1.** Loc ridicat, proeminență, înălțime; dâmb, colină. **2.** (Rar) Faptul de a ridica (ceva greu).

RIDICHE (lat. *radicula*) s. f. Plantă legumicolă anuală (varietatea *r.* de lună) sau bienală (*r.* neagră) din familia brasicacee, cu rădăcina sferică sau conică alungită, cărnoasă, comestibilă, cu coaja albă, roșie, violacee sau neagră și cu frunze mari, adânc crestate *(Raphanus sativus)* cu valoare alimentară ridicată. **R.** neagră conține zaharuri, săruri minerale, uleiuri eterice, vitamina C și are însușiri antiscorbutice, antitusive, sedative și diuretice. ✧ *R. sălbatică* = buruiană anuală, dăunătoare plantelor de cultură, înaltă de 30–60 cm, cu tulpina acoperită cu peri rigizi, cu frunze pețiolate, obovat-lanceolate și cu flori albe, roșii, violete, rar gălbui *(Raphanus raphanistrum).*

RIDICOL, -Ă (< fr., it., lat.) adj. **1.** (Și subst.) Care stârnește ilaritate sau batjocură; caraghios. **2.** (Despre cifre, sume etc.) Foarte mic, neînsemnat, derizoriu.

RIDICULIZA (< fr.) vb. I tranz. A face pe cineva ridicol, a scoate în evidență ridicolul; a-și bate joc de cineva sau de ceva.

RIEBECKIT [ribekit] (< fr. {i}; {s} n. pr. *E. Riebeck*) s. n. (MINER.) Silicat natural hidratat de sodiu și fier din grupa amfibolilor, cristalizat în sistemul monoclinic, în forme prismatice sau fibroase de culoare neagră-albăstruie. Se găsește în roci eruptive alcaline (ex. în granitele alcaline de la Iacob Deal, din jud. Tulcea).

RIEBEECK, Anthonie Jan van (1619–1677), chirurg și explorator olandez. Administrator al Companiei Indiilor de Est Olandeze (din 1637). A fondat Cape Town (1652) al cărui prim comandant a fost (1652–1662), devenind, ulterior, guvernator al Malaccăi (1662–1665) și secretar al Consiliului Indiei (1665–1677). Jurnal.

RIEFENSTAHL [rifənʃta:l], **Leni** (1902–2003), regizoare și actriță germană de film. Realizatoarea unor grandioase documentare de propagandă nazistă („Triumful voinței", „Olympia"), mărturii prețioase pentru înțelegerea epocii, dar și pentru talentul cineastei și a mitului creat în jurul ei.

RIEGL [ri:gl], **Alois** (1858–1905), istoric de artă austriac. Prof. univ. la Viena. Cercetări dedicate analizei estetice a evoluției motivelor ornamentale („Probleme de stil") și unor capitole independente din istoria artelor („Arta romană târzie", „Originile artei baroce la Roma").

RIEGLER, Emanoil (1854–1929, n. Grozești, azi Oituz, jud. Bacău), medic și farmacolog român. M. coresp. al Acad. (1904), prof. univ. la Iași. A înființat (1918) Serviciul de clinică terapeutică. Studii privind acțiunea chimică a antisepticelor și biochimia acidului uric. Tratate („Chimia, fiziologia și patologia urinei umane", „Terapeutica bolilor interne"). A inventat aparate și dispozitive noi pentru dozarea substanțelor chimice. A lăsat (1929) Acad. Române suma de 200 000 lei pentru un premiu care să fie acordat celor mai valoroase lucrări de terapeutică.

RIEGLER, Paul (1867–1937, n. Roman), medic veterinar român. Prof. univ. la București. Unul dintre întemeietorii învățământului veterinar din România. A înființat (1909), la București, Institutul de Seruri și Vaccinuri „Pasteur". A separat serul antirujetic. A pus bazele școlii românești de anatomie patologică, microbiologie și patologie veterinară.

RIEGO Y NÚÑEZ [nuñeθ], **Rafael del** (1785–1823), general și om politic spaniol. Unul dintre conducătorii revoluției din Spania (1820–1823); președinte al Cortesurilor (1822–1823). După înfrângerea revoluției de către trupele franceze trimise în numele Sfintei Alianțe, a fost prins și executat.

RIEHL [ri:l], **Alois** (1844–1924), filozof german. Prof. la Graz, Freiburg, Berlin. Reprezentant al

realismului critic neokantian („Criticismul filozofic și însemnătatea sa pentru știința pozitivă"). Studii de istorie a filozofiei („Introducere în filozofia contemporană").

RIEL (< fr.) s. m. Unitate monetară în Cambodgia.

RIEMANN [ri:man], **Georg Friedrich Bernhard** (1826–1866), matematician german. Prof. univ. la Göttingen. Discipol al lui *Gauss*. A creat („Asupra ipotezelor care stau la baza geometriei") geometria riemanniană (fundamentală pentru teoria relativității), a definit (1854) noțiunea de integrală (în sensul lui **R.**), iar în teoria analitică a numerelor a introdus funcția „zeta". Unul dintre fondatorii teoriei funcțiilor de variabilă complexă, în care a introdus (1851) noțiunea de *suprafață riemanniană* („Fundamentele teoriei generale a funcțiilor de o variabilă complexă"). Contribuții în teoria ecuațiilor cu derivate parțiale și în topologie.

RIEMANN [ri:man], **Hugo** (1849–1919), muzicolog german. Impune un sistem de analiză muzicală adoptat de întreaga lume germanică. Autorul unui „Lexicon muzical". A oferit noi perspective muzicologiei, printr-o abordare sistematică și metodică a fenomenului muzical, privit sub aspectul său global și universal.

RIEMENSCHNEIDER [ri:mənʃnaidər], **Tilman** (1460–1531), sculptor german. Unul dintre marii reprezentanți ai goticului târziu. A lucrat mai multe altare, cuprinzând grupuri statuare și reliefuri (altarul din Creglingen, din Rothenburg ob der Tauber, din Dettwang), statui de madone și monumente funerare (mormântul episcopului Rudolf de Scherenberg, mormântul cavalerului Konrad de Schaumberg etc.). Consilier (1504–1520) și burgmeister (1520–1525) în orașul Würzburg. În 1525, pentru participare la Războiul țărănesc, a fost pedepsit cu sfărâmarea mâinilor.

RIENI, com. în jud. Bihor, situată în SE depr. Beiuș, pe cursul superior al Crișului Negru; 3 192 loc. (2005). Stație (în satul Sudrigiu) și haltă de c.f. (în satul **R.**). Fabrici de ambalaje pentru băuturi răcoritoare (din 1984), de sucuri naturale din fructe (din 1992) și băuturi alcoolice. Centru de pielărie și cojocărit și de ceramică populară (albă și roșie), în satul Valea de Jos. Moară de apă (sec. 19), în satul **R.** În satul **R.**, atestat documentar în 1588, se află biserica de lemn Sf. Mucenic Teodor Tiron (1752–1754, pictată pe pereții interiori în 1755). Biserica are frumoase decorații sculptate (rozete, funii, cruci, triunghiuri, pomul vieții) realizate de meșteri locali. Restaurată în 2005. În satul Valea de Jos, menționat documentar în 1588, există biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1738).

RIENZO, Cola di, v. **Cola di Rienzo.**

RIESENER [riznər] **1. Jean Henri R.** (1734–1806), ebenist francez de origine germană. Lucrări care se disting prin eleganța decorației și perfecțiunea execuției („Biroul lui Ludovic al XV-lea"). **2. Henri François R.** (1767–1828), pictor francez. Fiul lui **R. (1).** Elev al lui David și unchiul lui E. Delacroix. Portrete („Portretul lui Talma").

RIESLING (< germ.) s. n. *R. de Rin* = soi de viță de vie originar din Germania, cu ciorchini cilindrici cu boabe rotunde, verzi-gălbui și cu pieliță groasă; produce vinuri superioare, fine. *R. italian* = soi de viță de vie originar din Italia, cu ciorchini cilindrici cu boabe mici, verzi, ușor rumenite; produce vinuri de calitate, seci. Este unul dintre cele mai răspândite și mai apreciate soiuri din România, cultivat aproape în toate podgoriile, atât la deal, cât și la șes. Vinul produs de soiul **r.i.** din România a fost distins cu mai multe medalii la concursuri internaționale. *R. de Banat* = creață (v. *creț* **4.**). ✦ Vin obținut din astfel de struguri.

RIESMAN [ri:zman], **David** (1909–2002), sociolog american. Studii de analiză asupra evoluției omului în relația cu timpul; a stabilit etapele structurilor culturale specifice („Mulțimea solitară", „Chipuri în mulțime", „La ce servește abundența?").

RIESZ [ries] **Frigyes** (1880–1956), matematician ungur. Prof. univ. la Cluj, Szeged și Budapesta. Unul dintre fondatorii analizei funcționale. Contribuții în teoria operatorilor liniari și în cea a măsurii și a ecuațiilor integrale Fredholm. A introdus noțiunea de „funcție subarmonică". Tratate („Lecții de analiză funcțională").

Georg Friedrich Bernhard Riemann

RIETVELD [ri:tfelt], **Gerrit Thomas** (1888–1964), arhitect și decorator olandez. Exponent al neoplasticismului grupului *De Stijl*, s-a specializat în producția de mobilier, reușind să creeze un nou limbaj al decorațiilor interioare (fotoliu «roșu și bleu»). Ca arhitect a realizat: casa Schröder din Utrecht, Muzeul Van Gogh din Amsterdam, pavilionul olandez la Bienala Veneția din 1954.

RIF (ER RIF), lanț muntos în N Africii, de-a lungul țărmului mediteranean al Marocului, extins pe c. 350 km lungime și 50–100 km lățime, respectiv între Ceuta în V și Melilla în E. Structură geologică complexă, șariată (în V), cu relief fragmentat și accidentat, în mare parte împădurit. În E, structuri geologice simple. Alt. max.: 2 465 m (Jebel Tidirhine).

RIF (RIFANI sau **RIFEI),** popor berber musulman din reg. m-ților Rif din N Marocului. Sub conducerea lui *Abd el-Krim*, ei au dus un război de eliberare națională (declanșat în 1920) împotriva colonialiștilor spanioli și francezi, proclamând (19 sept. 1921) Republica Rif (1921–1926), al cărei conducător independent a fost Abd el-Krim; forțele coloniale franco-spaniole coalizate (iul. 1925) au reluat ofensiva (sept. 1925) împotriva Republicii Rif, Abd el-Krim fiind obligat să capituleze (27 mai 1926).

RIFBJERG [rifbier], **Klaus** (n. 1931), scriitor danez. Poeme pe tema crizei umane sau a esteticii contemporane, de mare virtuozitate formală și tensiune tragică („Confruntare", „Mitologie"). Romane și nuvele de observație psihologică, socială, istorică sau politică („Amatorul de operă", „Tango"); comedii muzicale, piese de teatru („Ăsta marș").

RIFLU (< germ.) s. n. Crestătură tăiată pe suprafața cilindrilor valțurilor de moară, în lungul acestora, cu scopul de a le mări eficacitatea.

RIFLUIRE (< *riflu*) s. f. Executarea riflurilor pe suprafața valțurilor de moară.

RIFT s.n. Fractură alungită a litosferei, care capătă la suprafață forma de vale foarte adâncă sau de graben. Se întâlnesc pe uscat (E Africii), dar mai ales sunt specifice marilor dorsale oceanice.

RIFT VALLEY v. **Marele Graben Est-African.**

RIGA 1. Golf al M. Baltice, mărginit de Letonia și Estonia; 19 mii km^2. Lungime: 160 km; lățime max.:

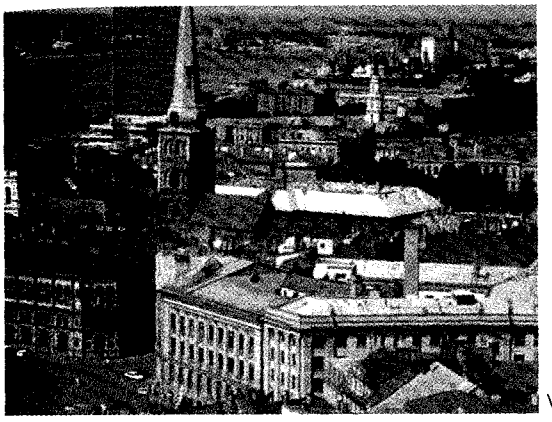

Riga. Vedere panoramică

97 km; ad. max.: 54 m. Salinitate: 3,5–6‰. Închis parțial de ins. Saaremaa la NNV. Comunică cu M. Baltică prin str. Irbeni. În el se varsă Daugava (Dvina de Vest). Îngheață din dec. până în apr. **2.** Capitala Letoniei, situată pe ambele maluri ale fl. Daugava (Dvina de Vest), la 15 km de vărsarea acestuia în G. Riga; 747,1 mii loc. (2002). Port fluvio-maritim. Aeroport. Nod feroviar și rutier. Șantier naval. Ind. constr. de mașini, chimică, a mat. de constr., de prelucr. a lemnului, textilă, a confecțiilor, celulozei și hârtiei, sticlăriei și alim. Academie de Științe (1919); Universitate (1919), Institut Politehnic, Institut de Medicină; Conservator, opt teatre. Muzeu etnografic în aer liber. Stațiune balneară. Centru turistic. Monumente: catedrală (c. 1215, restaurată în sec. 16 și 19), cu o orgă renumită instalată în 1883; Fortăreață (1201); Castel al cavalerilor teutoni (sec. 14–16); biserica Petri (1211, reconstruită în sec. 14, renovată în sec. 17); catedrala Sfinții Petru și Pavel (sec. 18), în stil neoclasic; Turnul Pulberăriei (sec. 16, azi muzeu). Centrul istoric al orașului a fost inclus (în 1997) în Patrimoniul cultural universal. Așezare anterioară sec. 13, a devenit în 1201 domeniul lui Albert I de Buxhoevden, episcopul Livoniei, iar în 1253 centru episcopal și apoi arhiepiscopal. În 1282 a aderat la Liga hanseatică, afirmându-se ca important centru comercial. În perioada 1237–1561 a fost dominat de Cavalerii teutoni; declarat oraș liber în 1561. Stăpânit de poloni (din 1561), apoi de suedezi (din 1621), care i-au garantat autoguvernarea; ocupat de Rusia, în 1710, în timpul Războiului Nordului. Populația orașului a fost convertită la luteranism în sec. 16. Capitala Letoniei independente (1918–1940), apoi a R.S.S. Letone (1940–1990) din cadrul U.R.S.S. și a Letoniei independente (din 1991). *Tratatul de la* **R.** încheiat în 1921 între Polonia și Rusia Sovietică, pune capăt Războiului ruso-polon (1919–1920).

RIGAS VELESTINLIS, Konstantinos (c. 1757–1798), poet grec. Participant la lupta antiotomană de eliberare a Greciei, unul dintre fondatorii „Eteriei". A trăit în Țara Românească și apoi la Viena. Predat de austrieci turcilor, aceștia l-au spânzurat într-o închisoare din Belgrad. Autor al unor hărți ale Moldovei și Țării Românești. Versuri mobilizatoare și patriotice („Cântecul de război"), traduceri.

RIGAUD [rigo], **Hyacinthe** (pe numele adevărat *Hyacinthe François Honoré Rigau y Ros*) (1659–1743), pictor francez. Portrete de gală de o remarcabilă expresivitate și forță de caracterizare („Ludovic al XIV-lea". „Gaspard de Gueydan"). Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României.

RIGAUDON (RIGODON) (cuv. fr.) [rigodõ] s. n. Dans francez de origine provensală, cu ritm binar și mișcare vioaie, devenit, în sec. 17, dans de bal asemănător contradansului și introdus, ulterior, în balete și în suite instrumentale; melodia după care se execută acest dans. În forma **r.** au fost scrise părțile de dans și divertisment din operele compozitorilor francezi din sec. 18: Rameau, Philidor ș.a.

RIGĂ (< ngr.) s. m. **1.** (Înv.) Rege **2.** Rege la cărțile de joc; popă.

RIGEL, stea dublă, una dintre cele mai strălucitoare, din emisfera australă, de mărimea stelară 0,1, situată în constelația Orion, la c. 600 ani-lumină de Soare. Cunoscută și sub numele de *Beta Orionis.*

RIGGENBACH [rigenbah], **Nikolaus** (1817– 1899), inginer elvețian. A inventat (1865) șina cu cremalieră pentru calea ferată; realizează primul tren de acest tip în Europa, pe ruta Vitznau-Righi.

RIGID, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** (Despre corpuri) Care nu se deformează sub acțiunea forțelor exterioare, care rezistă; neflexibil, țeapăn. **2.** Fig. (Despre oameni) Care nu admite compromisuri, concesii, menajamente; inflexibil, intransigent; (despre expresie, trăsăturile feței) care exprimă asprime, severitate.

RIGIDITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Proprietate a corpurilor de a nu putea fi deformate sub acțiunea forțelor care se exercită asupra lor. În natură nu există corpuri perfect rigide. **R.** se exprimă printr-o mărime invers proporțională cu deformația corpului, în condiții de solicitare date, fără ca acesta să fie fisurat. ✧ *R. dielectrică* = proprietate a dielectricilor de a nu fi străpunși sub acțiunea unei tensiuni electrice; se exprimă prin valoarea maximă a intensității câmpului electric pe care o poate suporta local dielectricul, în condiții determinate, fără să fie străpuns; depinde, în esență, de natura dielectricului, de puritatea lui, de neuniformitatea repartiției în dielectric a câmpului, de presiune (la materialele gazoase sau lichide), de temperatură etc. **2.** Lipsă de flexibilitate; înțepenire. ✧ *R. cadaverică* = înțepenire musculară apărută după moarte, ca urmare a coagulării proteinelor musculare. Sin. *rigor mortis. R. musculară* = contracție musculară susținută, apărută în unele boli nervoase (ex. meningită, tetanos). **3.** Fig. Duritate, asprime, intransigență, severitate.

RIGIDIZARE (< *rigid*) s. f. Întărire a unei piese sau a unui element de construcție (grindă sau placă) cu ajutorul unor nervuri, traverse sau platbande nituite ori sudate, pentru a se evita astfel flambajul.

RIGLAT, -Ă (< *riglă*) adj. *Suprafață* ~ = suprafață generată de mișcarea unei drepte după o anumită lege (de ex. planul, cilindrul, conul).

RIGLĂ (< ngr.) s. f. **1.** Instrument simplu de măsură a lungimilor, confecționat din lemn, metal, celuloid etc., de obicei gradat, având formă de prismă dreaptă cu lungime mare în raport cu dimensiunile secțiunii. Este folosit pentru desen, pentru trasarea liniilor drepte (*r. obișnuite*), și în atelier, pentru măsurări brute (*r. de măsură*), pentru lucrări de trasare (*r. de trasare*) sau pentru verificarea

rectilinității și planeității suprafețelor etc. Sin. *linie.* ✧ *R. de calcul* = instrument cu care se fac anumite calcule aritmetice, algebrice și trigonometrice, alcătuit dintr-o riglă fixă, o riglă mobilă (*rigletă*), care se deplasează în ambele sensuri (culisează) într-un canal și un cursor cu unul până la trei fire reticulare pentru ușurarea manevrării și citirii. **2.** (METAL.) Unealtă metalică sau de lemn în formă de r. **(1),** folosită pentru netezirea și îndepărtarea surplusului de amestec de formare. **3.** Semifabricat de lemn, având forma de bară subțire de secțiune dreptunghiulară.

RIGLEȚĂ (< *riglă,* după fr. *réglete*) s. f. Riglă de lemn, cu lungimea de 2–5 m și grosimea de 2–4 cm, având la capete armături metalice, folosită în măsurări topografice. ✦ Rigla mobilă a unei rigle de calcul.

RIGOARE (< fr., it., lat.) s. f. Asprime, severitate, strictețe; intransigență, rigiditate. ✧ Loc. *De rigoare* = cerut de o împrejurare, potrivit unei împrejurări. *La rigoare* = la mare nevoie, în caz de extremă necesitate. ✦ (La pl.) Principii severe, stricte, rigurozitate, precizie.

RIGOLĂ (< fr.) s. f. **1.** Canal deschis sau șanț mic situat la marginea unei străzi, având rolul de a colecta apele superficiale și de a le dirija la un punct de descărcare, la o gură de scurgere. **2.** Canal mic sau brazdă prin care apa de irigație este condusă la plante. ✦ Formă de eroziune de mici dimensiuni, de obicei cu adâncimi de până la 20–50 cm. În urma acțiunii apelor de șiroire pe versanți lipsiți de un covor vegetal protector apar adesea numeroase r. paralele sau convergente.

RIGORISM (< fr., germ.; {s} lat. *rigor* „rigiditate") s. n. **1.** Severitate extremă în stabilirea, în interpretarea sau în aplicarea normelor morale (ex. jansenismul); austeritate. **2.** Concepție etică promovată în special de I. Kant, care nu admite acțiuni indiferente în domeniul moralei și susține că au valoare morală numai acțiunile ce se întemeiază pe respectul legii morale.

RIGOR MORTIS v. **rigiditate cadaverică.**

RIGSDAG [riksda:], denumire dată parlamentului bicameral al Danemarcii până în 1953; de la această dată se numește *Folketing.*

RIGUROS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. **1.** Făcut cu scrupulozitate; sever, exigent, strict. ✦ Care dovedește rigurozitate. **2.** Care nu permite abateri; inflexibil, necruțător, neînduplecat. **3.** (Despre demonstrații) În care fiecare afirmație este consecința necesară a afirmațiilor demonstrate anterior.

RIGUROZITATE (< *riguros*) s. f. Strictețe, severitate; rigiditate, asprime.

RIG-VEDA v. **Vede.**

RIHM [rim], **Wolfgang** (n. 1952), compozitor german. Reprezentant al curentului „noua simplitate". Muzică expresivă, adresată direct auditoriului. Tehnică de compoziție inspirată din modele anterioare (catalogată drept neoromantică). A compus în toate genurile, de la muzica de cameră la operă („Jacob Lenz").

RIHTUI (< germ.) s. f. A ajusta fețele unor produse de încălțăminte pentru a putea fi asamblate cu tălpile.

RIJEKA [riieka], oraș în V Croației, situat pe țărmul N al G. Kvarner al M. Adriatice, la 130 km VSV de Zagreb; 143,8 mii loc. (2001). Port. Bază navală. Șantier naval. Rafinărie de petrol. Constr. de motoare Diesel. Fabrici de ciment, de hârtie, de prelucr. a lemnului și a tutunului; produse chimice, textile și alim. Universitate (1973). Muzee de istorie, de artă modernă. Stațiune balneară. Arc de triumf din perioada romană (sec. 1 d.Hr.); castel (sec. 13), cu adăugiri ulterioare; Biserică (sec. 14); Primărie (sec. 16). Așezare romană cu numele *Tarsatica* (sec. 3 d.Hr.), apoi bizantină; în sec. 6–7 aici s-au stabilit avari și slavi. În sec. 13 a intrat în concurență comercială cu Veneția. În 1471 a fost încorporat în stăpânirile Habsburgilor, cu o oarecare autonomie (port liber, 1717), s-a unit cu Croația în 1776; declarat oraș autonom în 1779. Ocupat de Franța (1809–1814). Până la Primul Război Mondial a fost alternativ sub stăpânire austriacă, ungară și croată. În perioada 1919–1945 a aparținut Italiei sub numele *Fiume.* Între 1945 și 1991 s-a aflat în componența Iugoslaviei, iar din 1991 a trecut la Croația. În unele documente din Ev. Med. apare sub denumirea de *Flumen.*

RIJKSMUSEUM, muzeul regal olandez, înființat (1808) la Amsterdam, din inițiativa lui Ludovic Bonaparte, regele Olandei. Ulterior, într-o clădire proiectată de P.J.H. Cuypers și construită între 1877 și 1885 s-a redeschis acest muzeu, unul dintre cele mai mari din lume, care cuprinde colecții de pictură universală (sec. 15–19), colecții de artă indiană, sculptură olandeză și europeană (sec. 15–17), pictură și grafică olandeză (cu c. 1 000 de lucrări ale lui Rembrandt), tapiserii, mobilier sculptat etc.

RIJN v. **Rin.**

RIJSWIJK (Ryswick), localit. în S Olandei, suburbie a orașului Haga; 47,4 mii loc. (2004). La 20 sept. 1697 la R. a fost semnat un tratat între Franța și Țările de Jos, Anglia și Spania, iar la 30 oct. cu Imp. Habsburgic care punea capăt războiului cu Liga de la Augsburg. Franța restituia Spaniei orașele ocupate prin Pacea de la *Nijmegen* și primea V ins. Hispaniola. Ea recunoștea pe Wilhelm de Orania ca rege al Angliei. Provinciile Unite obțineau avantaje comerciale în porturile franțuzești, iar Lorena era restituită ducelui Leopold.

RIKER [rikər], **That Weed** (1880–1952), istoric american. Prof. la univ. Corneli și Texas. Autor al unei monografii despre unirea Principatelor Române și despre domnia lui Al. I Cuza („Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale 1856–1866"). Alte lucrări: „Istoria Europei Moderne". M. coresp. al Acad. Române (1933).

RIKSDAG (< fr.; cuv. suedez) s. n. Denumirea Parlamentului bicameral al Suediei.

RIKSMÅL [riksmo:l] (cuv. norvegian „limba statului") subst. Una dintre cele două limbi literare norvegiene moderne, alături de *landsmål,* creată în sec. 19 pe baza limbii daneze (care fusese timp de patru sec. limba scrisă oficială în Norvegia), cu multe elemente norvegiene din graiurile orășenești. În r. au scris H. Ibsen și B. Björnson, clasicii literaturii norvegiene din sec. 19, și tot în r. sunt publicate astăzi operele celor mai mari scriitori, principalele ziare și reviste; r. predomină, de asemenea, în teatru, în știință, în viața de afaceri etc. Se mai numește *bokmål*

Rijeka. Vedere dinspre mare

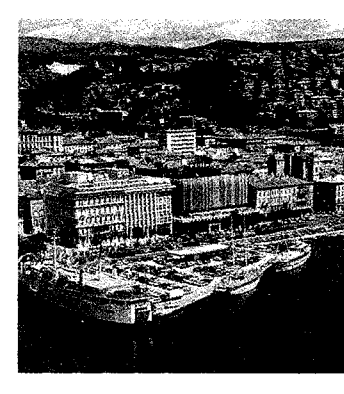

(în norvegiană „limba cărturărească"). Astăzi există o puternică tendință de apropiere a r. de landsmål, ceea ce dă naștere unor forme de compromis între ele.

RIKUCHŪ KAIGAN KOKURITSU KŌEN (Parcul Național Rikuchû), situat în N ins. Honshū, de-a lungul coastei Pacificului pe o lungime de 180 km. Renumit pentru fenomenul eroziunii plajei și pentru numeroasele peșteri. La jumătatea distanței se află cunoscuta plajă Jôdogahama, care abundă în pin roșu, trandafir-de-munte și câteva specii de păsări rare.

RIL (< germ.) s. n. 1. la pl. Șănțulețe ondulate, relativ paralele cu țărmul, formate pe nisipul plajelor la retragerea unui val defectat. 2. Șanț executat cu o mașină specială pe linia de îndoire a unui carton, încât straturile exterioare din spatele îndoirii să nu se rupă. ✦ Șanț pe un disc.

RILA (RILA PLANINA), Munții ~, lanț muntos în SV Bulgariei, prelungire spre NV a m-ților Rodopi, alcătuit din roci cristaline, cu relief glaciar (circuri, lacuri, văi). Alt. max.: 2 925 m (vf. Musala), cel mai înalt din Pen. Balcanică. Păduri de stejar, fag și conifere până la 2 100 m, apoi pajiști alpine. Numeroase lacuri de retenție. De aici izvorăsc fl. Marița și Mesta și râul Iskăr. Parcul Național Rila (81 000 ha), în partea centrală a masivului, adăpostește o faună montană bogată, o serie de endemite balcanice și locale. La poalele acestui masiv (la 1 147 m alt.) se află mănăstirea Rila fondată de Ivan Rilski (876–946), refăcută după incendiile din sec. 14 și din 1833, inclusă (din 1983) în lista Patrimoniului cultural universal, important centru cultural și religios al Bulgariei medievale. Actualul complex a fost ridicat între 1836 și 1860.

RILEY [raili], **Bridget** (n. 1931), pictoriță britanică. Prof. univ. la Londra. Importantă exponentă a „op art", autoare de compoziții prin excelență tehnice, folosind efecte optice, dar nu lipsite de lirism („Fall", „Cataract III").

RILEY [raili], **Terry** (n. 1935), compozitor și improvizator american. Primul reprezentant al curentului repetitiv sau minimalist american, scrie o muzică mai apropiată de pop („Poppy No Good și orchestra fantomă"). Dezvoltă tehnicile improvizatorice agresive. Limbaj de o consonanță și un tonalism bazat pe principiul *ostinato*.

RILKE, Rainer Maria (pe numele adevărat *René Maria Rilke*) (1875–1926), poet austriac. Secretarul lui A. Rodin (1905–1906). De formație umanistă, este unul dintre exponenții de seamă ai poeziei moderne, novator al mijloacelor de expresie. Lirică de transfigurare, în tonalități folclorice, a sentimentului de solitudine („Viață și cântece"); poeme de inspirație religioasă („Cartea orelor", „Viața Mariei"); meditații pe tema candorii, a dragostei, a morții, a artei („Elegii din Duino", „Sonete către Orfeu"); evocări neoromantice („Cântecul despre iubirea și moartea stegarului Christoph Rilke"); proză autobiografică („Însemnările lui Malte Laurids Brigge"); eseuri („Auguste Rodin"); mărturisiri estetice („Scrisori către un tânăr poet"). Corespondență. Traduceri.

Rainer Maria Rilke

J. N. Arthur Rimbaud

RIMA (< fr.) vb. I 1. Intranz. (Despre două sau mai multe cuvinte, *p. ext.* despre versuri). A avea aceleași sunete în silabele finale. 2. (Fam.) A face versuri.

RIMĂ (< fr.) s. f. Repetare a sunetelor finale în două sau mai multe versuri (începând cu ultima silabă accentuată), procedeu care contribuie la realizarea efectului de muzicalitate. Originea r. se află în versurile latine din perioada decăderii literaturii clasice, numite leoniene. După poziția r. în strofă, ea poate fi: *împerecheată* (aa. bb), *încrucișată* (ab, ab) sau *îmbrățișată* (ab, ba); după numărul silabelor din care este formată r. poate fi: *masculină* (o singură silabă accentuată: ex. *profir, fir*), *feminină* (două silabe: prima accentuată, a doua neaccentuată: ex. *furcii, turcii), dactilică* (trei silabe: prima accentuată, celelalte două neaccentuate: ex. *munților, frunților).* ✦ Fig. Vers.

RIMBAUD [rẽbo], **Jean Nicolas Arthur** (1854–1891), poet francez. Predecesor al simbolismului. Prieten cu Verlaine. Talent exploziv, copil minune al poeziei, și-a încheiat activitatea literară la 19 ani, ducând apoi o viață de peregrinări și aventuri în Asia și Africa. Oscilând între lucid și halucinant, sublim și grotesc, angelic și demonic, într-o continuă confruntare cu sine și cu realitățile exterioare, înzestrat cu o fantezie debordantă, vizionară, se impune prin arta rafinată a transfigurării realului în sinteze de senzații, gânduri și afecte, de o originalitate expresivă unică („Iluminări"). Poeme în proză („Un anotimp în infern"). Creator al versului liber și al sinesteziei, procedeu mult folosit de simboliști.

RIMEL (< fr.) s. n. Produs cosmetic, cu aspect de pastă colorată, folosit pentru machierea genelor.

RIMINI, oraș în ENE Italiei (Emilia-Romagna), situat pe Riviera del Sole, la gura de vărsare a râului Marecchia în M. Adriatică; 129,6 mii loc. (2003). Port. Nod rutier și feroviar. Ind. încălțămintei, textilă, de prelucr. a lemnului (mobilă) și alim. Izv. cu ape minerale. Stațiune balneoclimaterică cu plaje mari. Centru turistic. Pinacotecă. Monumente: Arcul de Triumf al lui Augustus (27 î.Hr., completat în 22 î.Hr.; podul lui Tiberiu peste Marecchia (14–21); ruinele amfiteatrului roman; bisericile San Agostino (1247), San Francesco (sec. 13–15), în stil gotic (numită și Templul Malatesta), San Giuliano (sec. 16), San Francesco Saverio (1721); palatul Arengo (1204); ruinele

Rimini. Arcul de Triumf al lui Augustus

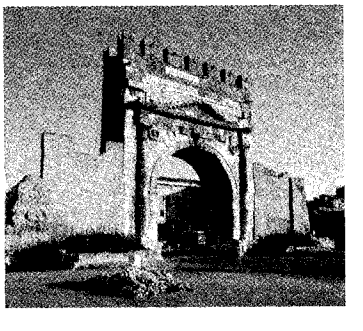

castelului Malatesta (1446), palatul Gambalunga (1610). Primărie (sec. 17). Așezare etruscă, devine colonia romană în 268 î.Hr. (cu numele *Ariminum*) și municipiu în 89 î.Hr. Cucerit de ostrogoți, bizantini și longobarzi, a fost donat Papalității în 754. În sec. 12 a primit statut de oraș liber, în perioada 1295–1500 a fost în posesia familiei Malatesta, iar în 1529 a trecut la Statul papal până în 1860 când intră în componența Regatului Italiei.

RIMINI, Francesca da (?–1283), nobilă italiană. Fiica lui Guido Minore da Polenta, senior al Ravennei. Căsătorită împotriva voinței sale cu Gianciotto Malatesta, senior de Rimini. Îndrăgostindu-se de cumnatul său, Paolo, și-a atras răzbunarea soțului care i-a ucis pe amanți. Drama lor a fost sursă de inspirație pentru Dante, S. Pellico, D'Annunzio, Liszt, Ceaikovski.

RIMPA, școală japoneză de pictură înființată de Sōtatsu în jurul anului 1600, renumită pentru materialele prețioase, îndeosebi aurul și argintul, folosite la pictarea paravanelor, a evantaielor și a albumelor de artă. Teme dominante: literatura medievală și frumusețea naturii. Influența școlii **R.** se resimte puternic în pictura sec. 20.

RIMSKI-KORSAKOV, Nikolai Andreevici (1844–1908), compozitor, dirijor și pedagog rus. Prof. la Conservatorul din Sankt-Petersburg. Membru al „Grupului celor cinci". Știință a orchestrației, cu o atracție deosebită pentru combinațiile sonore noi. Limbaj armonic inspirat din folclor, dar și de orientarea impresionistă. Muzică plină de poezie și de luminozitate. Opere („Sadko", „Cocoșelul de aur"), muzică simfonică („Șeherezada", „Capriciu spaniol"), muzică de cameră etc. Tratat de orchestrație.

RIN (fr. **RHIN,** germ. **RHEIN,** ol. **RIJN**), fluviu în V Europei, care străbate E și N Elveției, V Liechtenstein-ului, V Austriei, SV și V Germaniei și partea central-sudică a Olandei; 1 326 km; supr. bazinului hidrografic: 224,4 mii km^2. Izvorăște din Alpii Lepontini, prin intermediul a doi afluenți, care confluează în amonte de orașul Chur (Elveția), respectiv *Vorderrhein* (Rinul anterior), care își adună apele din lacul Toma, de la 2 341 m alt. și *Hinterrhein* (Rinul posterior), care izv. din masivul Adula, de la 2 216 m alt. După confluența celor două izvoare, **R.** se îndreaptă către N, formând mai întâi granița între Elveția și Liechtenstein, iar apoi între Elveția și Austria, traversează lacul Constanța, schimbându-și cursul spre V, până la Basel, constituind frontiera între Germania și Franța, pe porțiunea Basel–SV de Karlsruhe, în continuare drenează partea de V a Germaniei, până în aval de Wesel, după care intră pe terit. Olandei (în amonte de Arnhem) pe care o parcurge de la E la V, vărsându-se în Marea Nordului printr-o deltă extinsă pe 220 mii km^2. Navigabil în aval de Basel (886 km). Trece prin numeroase orașe importante: Vaduz, Basel, Strasbourg, Mannheim, Mainz, Koblenz, Bonn, Köln, Düsseldorf, Duisburg, Wesel, Arnhem, Rotterdam. Afl. pr.: Aare, Moselle, Meuse (Maas) (pe stg.), Neckar, Main, Lahn, Ruhr, Lieppe (pe dr.). Este legat prin canale cu Dunărea, Ronul, Marna, Elba și constituie una dintre cele mai importante căi de navigație europene. Pe cursul superior al **R.** se petrece acțiunea legendei *Lorelai.* Numeroase castele există de-a lungul văii **R.** (Marksburg, Stolzenfels, Rheinfels ș.a.). În Antic., **R.** a constituit (c. 400 de ani) granița între triburile germanice și Imp. Roman, pe malurile sale dezvoltându-se orașele romane *Colonia Agrippinensium* (azi Köln), *Confluentes* (Koblenz), *Mogontiacum* (Mainz), *Argentoratum* (Strasbourg) ș.a. Valea sa mijlocie și superioară (peste 100 km) a fost inclusă (2002) în lista Patrimoniului natural universal.

RINASCENȚIST, -Ă adj. v. **renascentist, -ă.**

RIȘNĂ (< germ.) s.f. Jgheab prin care metalele și aliajele topite se scurg din cuptoare în oalele de turnare.

RINCOCEFALI (< fr.; {s} gr. *rygkhos* „bot" + *kephale* „cap") s. m. pl. Ordin de reptile primitive caracterizat prin persistența coardei dorsale; au apărut din Triasic (*Rhynchocephalia*). Astăzi sunt reprezentați de o singură specie, șopârla *Hatteria,*

Nikolai A. Rimski-Korsakov

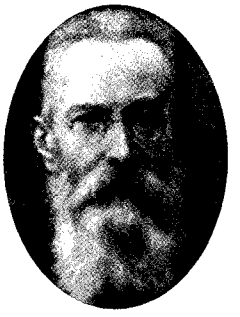

numită și *tuatara (Sphenodon punctatus),* fosilă vie care se mai păstrează numai în câteva insulițe din cadrul Noii Zeelande, pe când din cele două ins. principale a dispărut, ca urmare a presiunii antropice.

RINCÓN DEL BONETE v. **Rio Negro (2).**

RINDEA (< tc.) s. f. Unealtă compusă din unul sau mai multe cuțite, fixate cu ajutorul unor pene într-un corp de lemn; servește la prelucrarea manuală, netezirea, fasonarea pieselor de lemn prin detașarea de așchii subțiri și lungi (talaș).

RINDELUI (< *rindea*) vb. IV tranz. A prelucra lemnul prin așchiere, pentru a obține piese cu fețe netede, plane sau profilate; a gelui.

RINDELUIT (< *rândelui*) s. n. Rindeluire. ✧ *Mașină de r.* = mașină care efectuează în mod mecanic operații cu rindeaua și la care cuțitele au o mișcare de rotație, prelucrarea asemănându-se cu frezarea.

RINENCEFAL (< fr.; {s} gr. *rhin-* „nas" + *enkephaios* „creier") s. n. (ANAT.) Parte a creierului care cuprinde sectoarele mai vechi (sub aspect filogenetic) ale scoarței cerebrale și formațiile subcorticale corelate cu acestea, unde, în afara funcției olfactive, se realizează integrări superioare ale funcțiilor vegetative și emoționale.

RINFORZANDO (cuv. it.) adv. (MUZ.; ca indicație de execuție) Cu sonoritate accentuată, sporită.

RING[1] (< engl., fr.) s. n. Estradă construită la o înălțime regulamentară, de formă pătrată (latura poate avea de la 4,90 m la 6,10 m), pe suprafața căreia se delimitează un cadru marcat de trei rânduri de corzi, sprijinite pe patru stâlpi, unde se dispută gale de box, kick-boxing, K1 etc. ✦ Platformă, estradă într-un local, pe care se dansează.

RING[2] (< engl.) s. n. (referitor la bursa de valori) Spațiul circular din incinta burselor tradiționale, înconjurat de o balustradă în care operau numai agenții de schimb tradiționali.

RINGGIT, denumirea unității monetare din Malaysia (1r = 100 sen).

RINICHI (lat. *reniculus*) s. m. Organ principal de excreție la vertebrate. Mamiferele și omul au câte doi **r.**, așezați în cavitatea abdominală retroperitoneal, de o parte și de alta a coloanei vertebrale, în regiunea lombară; **r.** drept este așezat ceva mai jos decât cel stâng. **R.** are forma unui bob de fasole și pe secțiunea longitudinală este alcătuit dintr-o

capsulă externă fibroasă şi substanţa renală propriu-zisă. Aceasta, la rândul său, este formată din două zone: o zonă externă sau corticală şi una internă sau medulară. Zona corticală este formată în special din glomeruli, iar zona medulară din canale urinifere, care formează piramidele lui Malpighi. Principala unitate morfofuncţională a **r.** este *nefronul,* alcătuit din glomerul şi canale urinifere, în care are loc filtrarea plasmei sangvine şi formarea urinei. Fiecare **r.** conţine aproximativ un milion de nefroni, din care, în condiţii obişnuite, funcţionează simultan doar 30%. **R.** se caracterizează printr-o vascularizaţie foarte bogată, ceea ce permite ca în decurs de 24 de ore să treacă prin el 1 500 l de sânge. Nefronii comunică cu o cavitate din interiorul **r.** în care se acumulează ureea, care se scurge apoi prin uretere în vezica urinară. **R.** îndeplinesc în organism numeroase funcţiuni, dintre care cea mai importantă este eliminarea din organism prin urină a produşilor de dezasimilaţie azotaţi, a surplusului de săruri, apă, substanţe toxice şi eterogene. De asemenea, **r.** au un rol important în menţinerea echilibrului acidobazic şi al homeostaziei mediului intern etc. Secretă *renină* şi eritropoietină. ✧ *R. artificial* = aparat care serveşte la înlocuirea temporară a funcţiilor **r.**, realizând eliminarea produşilor toxici (ex. uree) din sânge fără să modifice compoziţia acestuia. Funcţionarea *r.a.* se bazează pe principiul hemodializei (separarea sângelui prin membrana semipermeabilă a *r.a.*).

RINIŢĂ (< fr.; {s} gr. *rhin-* „nas") s. f. Inflamaţie a cavităţii nazale de origine infecţioasă sau alergică, în formă acută sau cronică. V. *guturai.*

RINO- (fr.; {s} gr. *rhis, rhinos* „nas") Element de compunere cu semnificaţia „nazal", „(referitor la) nas", cu ajutorul căruia se formează substantive şi adjective.

RINOCER (< fr.; {s} *rino-* + gr. *keras* „corn") s. m. Mamifer imparicopitat, ierbivor, din familia *Rhinocerotide,* cu corpul masiv, cel mai mare animal de uscat după elefant, capul mare, cu 1–2 coarne pe linia mediană a botului, membre scurte, puternice, cu câte 3 degete învelite fiecare în câte o copită, piele groasă, lipsită de păr, ochi mici, urechi scurte, drepte. Au existat mai multe forme fosile (inclusiv rinocerul lânos, *Coelodonta,* răspândit în Pleistocen în Europa şi Siberia). În prezent în Africa trăiesc două specii de rinocer bicorn: *r.* alb (*Ceratotherium simum*), care poate atinge greutatea de 4,5–5 t, cu cornul anterior în medie de 0,6 m lungime, dar putând să atingă şi 1,5 m, şi *r.* negru (*Dioceros bicornis*). În S Asiei se întâlnesc trei specii de r. care, spre deosebire de cei africani, au pielea cu pliuri foarte largi, ceea ce dă un aspect caracteristic: **r.** indian, cu un singur corn (*Rhinoceros unicornis*), **r.** javanez, tot cu un singur corn (*Rhinoceros sondaicus*), întâlnit şi în Indochina şi **r.** asiatic bicorn (*Dicerorhinus sumatrensis*). Toate cele 5 specii au fost vânate până în pragul extincţiei; în prezent r. sunt ocrotiţi în rezervaţii şi parcuri naţionale, totuşi sunt încă periclitaţi datorită braconajului (îndeosebi pentru corn, preţuit ca talisman iar în Asia pentru preparate medicinale tradiţionale).

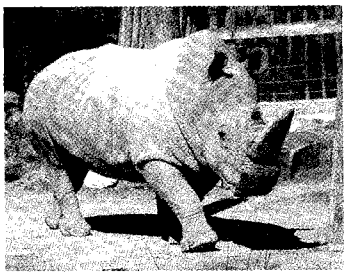

1.

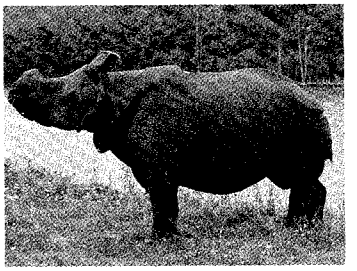

2.

Rinocer

1. rinocer african; 2. rinocer indian

RINOPLASTIE (< fr.; {s} *rino-* + gr. *plastos* „modelat") s. f. Intervenţie chirurgicală plastică şi reparatorie, efectuată cu scopul de a reface un nas diform, distrus sau mutilat.

RINOSCOPIE (< fr.; {s} *rino-* + gr. *skopein* „a examina") s. f. Examinare a foselor nazale.

RINZAISHŪ, una dintre cele mai importante secte aparţinând budismului *zen.* Întemeietorul ei în Japonia este călugărul Eisai (1141–1215).

RIOBAMBA, oraş în partea centrală a Ecuadorului, situat în m-ţii Anzi, la 2 782 m alt., pe valea Riobamba, la 177 km S de Quito, la 32 km SE de vulcanul Chimborazo; 124,4 mii loc. (2001); centrul ad-tiv al provinciei Chimborazo. Ind. mat. de constr. (ciment), textilă (covoare), ceramicii, încălţăminţei şi alim. Piaţă agricolă. Institut Politehnic (1969). Dioceză romano-catolică (din 1863). Veche aşezare inca, lângă care (c. 19 km S de **R.**) s-au stabilit (în 1534) spanioli întemeind localit. *Cajabamba.* În 1797, după ce au omorât mulţi localnici, spaniolii s-au mutat în zona actuală a oraşului, fondând **R.** La **R.** s-au desfăşurat lucrările unui congres constituţional (1830) care a proclamat existenţa Republicii Ecuador.

RIO BEC, numele unui stil arhitectural maya (600–950) dezvoltat în pen. Yucatán din Mexic şi caracterizat printr-o arhitectură originală.

RIO BRANCO [riu brẽŋku] **1.** Oraş în V Braziliei, pe râul Acre, centrul ad-tiv al statului Acre; 245,5 mii loc. (2003). Centru comercial (cauciuc, lemn). Prelucr. petrolului şi a lemnului; cauciuc. Universitate (1971). Fondat în 1882. **2.** V. **Branco (Parima), Rio ~.**

RÍO BRAVO DEL NORTE v. **Rio Grande.**

RÍO CUARTO, oraş în partea central-nordică a Argentinei, situat în zona de contact a pampasului cu Sierra de los Cóndores, pe valea râului Cuarto, la 200 km S de oraşul Córdoba; 144,1 mii loc. (2001). Aeroport. Nod feroviar şi rutier. Centru agricol şi comercial. Muzeul Municipal de Artă (1933). Catedrală (1797). Fondat (1794) de intendentul spaniol Rafael de Sobremente.

RIO DE JANEIRO [riu də jəneiru] **1.** Oraş în SE Braziliei, centrul ad-tiv al statului cu acelaşi nume (din 1975), situat pe ţărmul G. Guanabara al Oc. Atlantic, străjuit de masivul granitic *Pão de Açúcar* (404 m alt.) şi de vf. Corcovado (704 m alt.); 5,9 mii. loc. (2003) (cu suburbiile ajunge la 11,2 mil. loc.). Port comercial şi port turistic. Aeroporturile Galeão şi Santos Dumont. Nod de comunicaţii. Metrou (inaugurat în 1979). Legat prin pipe-line cu Belo Horizonte şi printr-un pod peste G. Guanabara (14 km lungime) cu oraşul Niterói. Important centru comercial, financiar-bancar, de transport, cultural-ştiinţific, turistic (carnavalul de la Rio) şi balnear (celebrele plaje Copacabana, Ipanema, Barra de Tijuca). Şantier naval. Ind. electrotehnică, chimică, a cauciucului, textilă, de prelucr. a petrolului, a lemnului (mobilă) şi a tutunului, sticlăriei, hârtiei, pielăriei şi încălţămintei, alim. Cinci universităţi. Muzeu Naţional de Artă; Muzeu de Artă

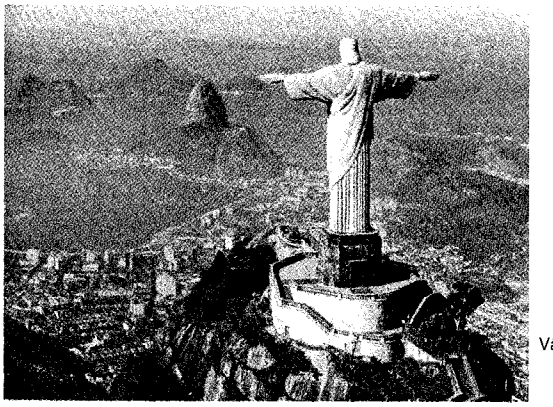

Rio de Janeiro. Vârful Corcovado cu monumentala statuie a lui Iisus

Populară. Bibliotecă națională cu peste 2 mil. vol. Teatru. 44 școli de samba, cu peste 100 000 de cursanți, care pregătesc pe cei amatori să participe la carnaval. Grădină botanică (1808), cu peste șapte mii de varietăți de plante, extinsă pe 141 ha. Parc zoologic. Monumente: mănăstirile Candelária (1775) și São Bento (sec. 17), în stil colonial, Catedrala metropolitană (1590), bisericile Carmo (1752), Nossa Senhora da Glória do Outerio (1714), São Antônio, franciscană (1773), São Francisco da Pentência (1773), Palatul Quinta da Boa Vista, în stil Empire, în care se află Muzeul Național de Științele Naturii, Palatul Tiradentes (1926) — fosta Cameră a Deputaților, Palatul Ministerului Educației (1939), clădirea Facultății de Arhitectură, construită după planurile arhitectului Oscar Niemeyer, Noua Catedrală (1976), clădirea Teatrului Municipal, replică a Operei din Paris, statuia monumentală a lui Iisus Hristos (38 m înălțime), iluminată noaptea, situată pe vf. Corcovado. Stadionul Maracana (165 000 locuri). Golful Guanabara, în care se află orașul **R. de J.**, a fost descoperit la 1 ian. 1502 de portughezul A. Gonçalves, unul dintre membrii expediției lui Amerigo Vespucci, atribuindu-i numele Rio de Janeiro (Râul Ianuarie), deoarece a fost descoperit în luna ianuarie. În 1555, expediția francezului Nicolas Durand de Villegaignon amplasa în această zonă primele locuințe ale unei colonii hughenote, dar în 1565, portughezii fondează orașul propriu-zis cu numele São Sebastião de **R.** În 1676 sediul unui episcopat, iar din 1670 al Căpităniei Braziliei Meridionale. Importanța sa sporește începând din sec. 18, odată cu exportul minereurilor de aur și diamante. Între 1763 și 1960, **R. de J.** a fost capitala Braziliei. *Conferința de la ~*, conferință mondială sub auspiciile O.N.U., asupra „mediului și dezvoltării", supranumită „summitul Terrei" (iun. 1992). La lucrări au participat reprezentanți ai țărilor din întreaga lume care consacră „Carta asupra Pământului", declarație privind drepturile și îndatoririle fundamentale privind protejarea mediului, concretizate în „Agenda 21", pe baza principiului dezvoltării durabile. **2.** Stat în SE Braziliei, cu ieșire la Oc. Atlantic, creat în 1975 prin fuziunea Districtului Federal Rio de Janeiro cu statul Guanabara; 43,7 mii km^2; 14,8 mil. loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Rio de Janeiro.* Cereale, cafea, plante tropicale; creșterea animalelor. Turism.

RÍO DE LA PLATA, larg estuar situat la granița între Argentina și Uruguay, format de fl. Paraná și Uruguay. Lungime: 320 km; lățime max.: 220 km. În estuar se varsă și fl. Uruguay. Pe țărmurile sale se află orașele Buenos Aires, La Plata, Montevideo. Descoperit în 1516 de spaniolul J.D. de Solís. Explorat de F. Magellan (1520) și de S. Cabot (1527–1529), prima așezare permanentă a coloniștilor spanioli în regiune s-a fixat la Asunción (1537).

RÍO DE LA PLATA, unul dintre cele patru viceregate spaniole creat în 1776 în cadrul procesului de descentralizare a Imperiului colonial spaniol, prin desprindere din viceregatul Perú; constituit pe un terit. aflat azi în componența statelor Argentina, Uruguay, Paraguay și Bolivia. Capitala în orașul Buenos Aires. A avut de făcut față agresiunilor colonialiste, îndeosebi ale britanicilor. În 1810, în urma răscoalei populației creole împotriva autorităților spaniole, ultimul vicerege a fost alungat, instituindu-se o juntă provizorie.

RÍO DE ORO, protectorat spaniol în N Africii situat între Atlantic și terit. de azi al Mauritaniei. Cap.: *Villa Cisneros,* azi Dakhla. Cucerit de spanioli (1885) a format (1958) împreună cu terit. Saguía El Hamra prov. Sahara, care din 1976 aparține Marocului. V. și Sahara Occidentală.

RÍO GALLEGOS, oraș în SE Argentinei, situat la 166 km N de str. Magellan; 79,1 mii loc. (2001). Centrul ad-tiv al prov. Santa Cruz. Port. Centru al comerțului cu oi și lână din Patagonia; ind. prelucrătoare aferente. Fundat în sec. 19 și numit **R.G.** în onoarea lui Blasco Gallegos, pilotul lui Magellan.

RIO GRANDE [riu grędi] **1.** Râu în SE Braziliei, c. 1 100 km. Izv. din Serra da Mantiqueira, străbate o reg. de campos și se unește cu râul Paranaíba (în amonte de orașul Rubinéia) formând fl. Paraná. Lac de acumulare în cursul superior. **2.** Oraș în SE Braziliei (Rio Grande do Sul), situat pe țărmul Oc. Atlantic, în extremitatea de S a lagunei Patos, la 241 km S de Pôrto Alegre; 180 mii loc. (2000). Port. Ind. de prelucr. a petrolului, a constr. de mașini, cimentului, pielăriei și încălțămintei, textilă (țesături din bumbac, lână și iută), a confecțiilor, alim. (conserve de pește și carne, bere ș.a.). Stațiune balneară. Universitate; muzeu oceanografic. Fondat de portughezi în 1737 (fortul *Estreito*). În 1751 a fost numit *São Pedro do Rio Grande do Sul.* Oraș din 1835.

RIO GRANDE (în spaniolă: **RÍO BRAVO DEL NORTE**), fluviu în America de Nord, în SV S.U.A. și NE Mexicului; 3 034 km, unul dintre cele mai lungi din America de Nord; supr. bazinului hidrografic: 440,3 mii km^2. Izv. din masivul San Juan (M-ții Stâncoși), din SV statului Colorado, de la 3 700 m alt., curge pe direcție N–S până în amonte de localit. Las Cruces, traversând zona montană din statul New Mexico, unde a sculptat mai multe canioane și chei, apoi își schimbă direcția de curgere spre SE, vărsându-se în G. Mexic. În perioada colonială spaniolă cursul mijlociu și superior al fl. se numea Río del Norte, iar cursul inferior, Río Bravo. Pe c. 2 100 km, între NV de orașul El Paso și gura de vărsare, formează granița între S.U.A. și Mexic. În cursul superior și mijlociu au fost construite mai multe lacuri de acumulare (Elephant Butte Reservoir, Caballo Reservoir, Amistad Reservoir, Falcon Reservoir) și hidrocentrale, iar pe cursul mijlociu, în V statului Texas, la granița cu Mexic, a fost creat (1935) Parcul Național Big Bend (3 072 km^2). Trece prin orașele Ciudad Juárez (Mexic) și El

Paso (S.U.A.). Irigații în cursul inferior. Afl. pr.: Chama, Puerco, Conchos, Río Salado, Pecos, Devils. Navigabil pentru vase mici în aval de Presidio.

RÍO GRANDE DE SANTIAGO, fluviu în partea central-vestică a Mexicului; 965 km. Izv. din Sierra Madre Occidental, de la 29 km V de Ciudad de Mexico, traversează lacul Chapala și se varsă în Oc. Pacific, în fața ins. Marías. În cursul superior, până la intrarea în lacul Chapala, poartă numele *Río Lerma*. În apropiere de orașul Guadalajara, formează cascada Juancatlán, cu o cădere de 22 m.

RIO GRANDE DO NORTE [riu grędi du nortə], stat în NE Braziliei; 52,7 mii km^2; 2,8 mil. loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Natal*. Expl. forestiere. Bumbac, trestie de zahăr, porumb, orez; cauciuc natural. Creșterea animalelor.

RIO GRANDE DO SUL [riu grędi du sul], stat în S Braziliei; 281,7 mii km^2; 10,5 mii. loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Pôrto Alegre*. Zăcăminte de aur, argint și zinc. Expl. forestiere. Cereale, trestie de zahăr, orez, tutun; creșterea animalelor.

RÍOHACHA, oraș în N Columbiei, pe țărmul M. Caraibilor, la 145 km NE de Santa Marta; 90,8 mii loc. (2003); centrul ad-tiv al departamentului La Guajira. Port. Ind. tananților și de prelucr. a bumbacului. Fondat în 1545.

RIOJA v. **La Rioja.**

RIOLIT (< fr., germ. {i}; {s} gr. *rhein* „a curge" + *lithos* „piatră") s. n. Rocă neovulcanică efuzivă, acidă, recentă, alcătuită din cristale de feldspați și cuarț prinse într-o masă măruntă sau sticloasă; liparit. În România r. se găsește în m-tii Gutâi, Vlădeasa și Metaliferi. Folosit ca material de construcții, la pietruirea drumurilor și ca piatră decorativă.

RÍO MUNI, denumirea spaniolă pentru partea continentală a statului Guineea Ecuatorială. Relief de podiș și câmpie litorală. Denumirea actuală: *Mbini*.

RIO NEGRO 1. Râu în America de Sud (E Columbiei și NV Braziliei), afl. stg. al Amazonului în aval de Manaus; 2 253 km (din care 1 360 km pe terit. Braziliei). Izv. din E Columbiei (pe terit. căreia poartă numele *Guainía*), curge pe direcție V–E până la Cejal, iar de aici își schimbă direcția spre S, formând granița între Columbia și Venezuela (între orașele Cejal în N și Cucuí în S), iar în aval de Içana se îndreaptă către SE. În cursul superior este unit cu fl. Orinoco prin canalul *Casiquiare*. Navigabil pe c. 1 000 km. Afl. pr.: Içana, Vaupés (Uaupés), Rio Branco. **2.** Râu în SE Americii de Sud (S Braziliei și Uruguay), afl. stg. al fl. Uruguay; 800 km. Izv. din SE înălțimilor deluroase de la S de orașul Bagé (Brazilia) și traversează zona centrală a statului Uruguay pe direcție NE–SV. Pe cursul mijlociu, pe terit. statului Uruguay a fost construit barajul de la Paso de los Toros, în urma căruia s-a format lacul de acumulare *Rincón del Bonete* sau *Gabriel Terra* (10,4 mii km^2), cel mai mare lac artificial din America de Sud. În aval de acesta au mai fost construite lacurile Baygorria și Palmar și hidrocentralele cu același nume. Navigabil pe 72 km în amonte de gura de vărsare. **3.** Fluviu în N Patagoniei (Argentina), format prin confl. râurilor Neuquén și Limay; 640 km Izv. din Anzi și curge printr-o depr. secetoasă din N Patagoniei, vărsându-se în Oc. Atlantic printr-un estuar. Hidrocentrale. Irigații. Navigabil pe unele porțiuni.

RIONI, fluviu în Georgia; 327 km. Izv. din m-tii Caucaz, curge pe direcție SV și V, trece prin Kutaisi și se varsă în Marea Neagră, la N de Poti. Navigabil în cursul mijlociu și inferior. Hidrocentrala Kutaisi. Denumirea antică: *Phasis*. În zona de vărsare este plasată legendara *Colhida*. A fost considerat un timp frontiera între Europa și Asia.

RIOPELLE [riopel], **Jean Paul** (n. 1923), pictor, sculptor și grafician canadian. Stabilit la Paris (1947). Face parte din grupul „automatiștilor". Unul dintre pionierii abstracționismului liric. Compoziții adesea străbătute de sugestii ale imaginilor din realitate și în care sunt transcrise complexul senzațiilor pe care le oferă prin modalitățile de expresie ale *gestualismului* („Avalanșa", „Muntele", „Ghețarul").

RIPAN, Raluca (1894–1975, n. Iași), chimistă română. Acad. (1948), prof. univ. la Cluj. Director al Institutului de Chimie din Cluj (din 1951). Lucrări în domeniul chimiei anorganice și analitice, privind cercetarea combinațiilor complexe, elementele rare și disperse, utilizarea izotopilor radioactivi și a radiațiilor în procesele chimice; studii pentru aplicarea în industrie a rezultatelor teoretice. Op. pr.: „Tratat de chimie analitică", „Sels complexes de magnésium".

RIPARE (după fr. *riper*) s. f. *Riparea căii* = deplasare în plan orizontal a unei linii de cale ferată, deformată sub efectul circulației, pentru readucerea ei în poziție corectă. *Riparea podului* = operație de deplasare transversală a tablierului unui pod metalic pe o schelă provizorie, care se face atunci când fundațiile și suprastructura podului se execută concomitent sau atunci când se înlocuiesc tablierele vechi fără a se întrerupe circulația etc.

RIOUW v. **Riau.**

RIPARIA GLOIRE [ripariə gluar] (loc. fr.) Soi de portaltoi pentru vița de vie, utilizat pe solurile afânate, fertile, cu umiditate bogată și cu conținut redus de calciu.

RIPERT [ripe:r], **Georges** (1880–1958), jurist francez. Prof. univ. la Paris. Autorul unor lucrări de drept civil, de drept comercial și maritim („Regimul democratic și dreptul civil modern", „Tratat practic de drept civil", în colab., „Tratat de drept maritim", „Tratat elementar de drept comercial"). M. de onoare al Acad. Române (1939).

RIPICENI, com. în jud. Botoșani, situată în E C. Jijiei, pe dr. râului Prut și a lacului de acumulare Stânca-Costești, la granița cu Republica Moldova; 2 316 loc. (2005). Expl. de calcar. Muzeu sătesc. În arealul satului **R.** au fost descoperite schelete de mamut, rinocer și bizon, precum și vestigiile unei așezări din Paleoliticul inferior, peste care există, suprapus, urme de locuire din Epoca fierului, din perioada statului dac, din timpul migrațiilor și din sec. 6–10.

RIPICOL, adj. (despre un organism sau o biocenoză) Care trăiește pe malul apelor curgătoare sau al lacurilor.

RIPIDĂ (< sl.) s. f. Obiect din recuzita mesei altarului dintr-o biserică ortodoxă, de metal sau de lemn, de forma unei palete sau evantai, decorat cu reliefuri pe ambele părți (scene biblice, donatori etc.), folosit în cursul unor ceremonii religioase. **R.** mari, cu mânere mai lungi, în formă de aripi simbolizează heruvimii (serafimii).

Raluca Ripan

RIPIENO (cuv. it.) subst., adv. (MUZ.) **1.** Grupa viorilor într-o orchestră simfonică. **2.** Adv. (În concerto grosso) Tutti, cântat de toți.

RIPOSTA (< fr.) vb. I intranz. A răspunde (în contradictoriu), prompt și cu energie; a replica. ✦ (SPORT) A ataca (la scrimă) imediat după ce a parat o lovitură.

RIPOSTĂ (< fr.) s. f. Răspuns prompt și energic, replică. ✦ Acțiune hotărâtă prin care se respinge un atac. ✦ (MILIT.) *R. gradată* = adoptare a căii sau mijloacelor militare pentru a răspunde descurajant la inițiativele adversarului. Teoria a fost enunțată de Secretarul de Stat al Apărării S.U.A., R. Mc. Namara.

RIPPL-RÓNAI [ripl-ro:noi] **József** (1861–1927), pictor, grafician și decorator ungur. Influențat de nabiști, a dezvoltat stilul „boabelor de porumb", o variantă a pointilismului. Tablouri în ulei, pasteluri, tapiserii, gravuri.

RIPS (< germ.) s. n. Țesătură din bumbac sau mătase care prezintă dungi paralele înguste, în relief, folosită pentru pasmanterie, căptușeli, stofe de mobilă etc.

RIPSAT, -Ă (< *rips*) adj. (Despre țesături) Care imită ripsul, ca ripsul.

RI Sampei (1579–1655), olar coreean. A descoperit (1616) caolinul în zona Arita, ins. Kyūshū, fapt care a dus la o adevărată revoluție în evoluția ceramicii japoneze.

RISBERMĂ (< fr.) s. f. Element de construcție al unor baraje, care împiedică eroziunea albiei de către apa care iese din disipatorul de energie, servind și pentru disiparea energiei remanente; este realizat din plăci și blocuri de beton armat, căsoaie umplute cu piatră etc.

RISC (< fr.) s. n. **1.** Pericol posibil. **2.** (DR.) *R. contractual* = suportare de către debitor a consecințelor păgubitoare ale eliberării creditorului de obligația pe care o avea față de el, ca urmare a neexecutării de către debitor a obligației sale din cauze ce nu-i sunt imputabile (caz de forță majoră sau fortuit). *R. asigurat* = fenomen sau eveniment la producerea căruia asiguratorul este obligat (prin contractul de asigurare) să achite asiguratului sau beneficiarului asigurării despăgubirea de asigurare sau suma asigurată. *R. lucrului* = suportarea de către proprietar sau titularul unui drept de administrare operativă și directă a pagubelor rezultate din pierderea sau din distrugerea lucrului prin forță majoră sau caz fortuit. (EC.) Gamă largă de incertitudini privind activitatea economico-financiară viitoare a unui agent economic (**r.** al întreprinderii) sau a unei țări (**r.** de țară). La nivel de întreprindere există **r.** de lichiditate (cauzat de incapacitatea de a vinde rapid produsele și de a încasa contravaloarea lor), **r.** de preț (cauzat de fluctuația prețurilor), **r.** valutar (cauzat de fluctuația posibilă a cursului de schimb valutar), **r.** fluxului de numerar (generat de fluctuația nivelului fluxurilor de numerar viitoare), **r.** ratei dobânzii (probabilitatea modificării valorii unui instrument financiar din cauza modificării nivelului ratei dobânzii de piață. La nivel de țară există **r.** de țară care reflectă probabilitatea apariției unor evenimente macroeconomice și/sau politice care pot genera pierderi financiare în afacerile internaționale prin neonorarea sau încetarea plăților/transferurilor de capitaluri și profituri către creditorii/finanțatorii externi. Evaluarea **r.** de țară aferent titlurilor financiare, tranzacționate pe piața internațională, se face de câteva agenții specializate de evaluare a **r.** de țară, care acordă calificative de **r.** în funcție de trei grupe de indicatori: economici, politici și sociali. **3.** (GEOGR.) *R. natural* = fenomen natural care poate produce pierderi de vieți omenești, răniri, distrugeri de locuințe și alte bunuri materiale. Amploarea distrugerilor este determinată atât de intensitatea fenomenului respectiv cât și de vulnerabilitatea comunităților umane (în funcție de amplasarea în terit., mijloacele de protecție, gradul de echipare, capacitatea de reacție etc.). Se disting *r.* geologice (cutremure, erupții vulcanice, tsunami), climatice (taifunuri, uragane, tornade, valuri de frig, de căldură, secete etc.), hidrologice (inundații), geomorfologice (alunecări de teren, curgeri de noroi).

RISCA (< fr.) vb. I tranz. și intranz. **1.** Tranz. A-și pune în primejdie viața sau onoarea; a se expune unui pericol posibil. **2.** Intranz. A intra într-o acțiune nesigură, a acționa la noroc.

RISCANT, -Ă (< germ.) adj. Plin de riscuri, expus la primejdii; nesigur, primejdios; riscat.

RISI, Dino (n. 1916), regizor și scenarist italian de film. Cineast prolific (peste 50 de filme), autor de comedii incomode la adresa societății italiene contemporane lui, un amestec de umor, cruzime, realism cotidian și nebunie („Depășirea", „Monștrii", „Parfum de femeie").

RISIPĂ (< *risipi*) s. f. **1.** Folosire nechibzuită a bunurilor materiale sau bănești; irosire. ✦ Fig. Abundență, belșug, prisos. **2.** (Înv.) Sfărâmare, surpare, distrugere, prăbușire. ✦ Împrăștiere, răspândire, risipire.

RISIPI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A împrăștia avere, bunuri materiale, a cheltui bani fără socoteală; a irosi. **2.** Tranz. A arunca în toate părțile în dezordine; a împrăștia. ✦ Refl. și tranz. A (se) răspândi, a (se) propaga. ✦ A (se) irosi. **3.** Refl. (Despre oameni) A se răspândi în toate părțile, a se împrăștia, a se răzleți. ✦ Tranz. A pune pe fugă, a respinge o armată, o ceată vrăjmașă etc. **4.** Refl. A se dărâma, a se surpa, a se prăbuși; a se distruge, a se nimici. ✦ (Despre nori, ceață, aburi etc.) A dispărea, a se destrăma, a pieri. **5.** Tranz. A înlătura, a îndepărta un gând, o grijă, o durere.

RISIPITOR, -OARE (< *risipi*) adj. Care își risipește averea, care cheltuiește mult și fără rost; cheltuitor.

RISOLUTO (cuv. it.) adv. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) Decis, hotărât.

RISORGIMENTO, IL ~ *(„Renaștere")*, denumirea epocii din istoria Italiei, cuprinsă între c. 1820 (începuturile organizării carbonarilor) și 1870 (încheierea procesului de unificare a Italiei, odată cu alipirea Romei la Regatul italian), caracterizată prin lupta pentru cucerirea independenței și pentru crearea statului italian unitar. Denumirea este extinsă și asupra mișcării literare și ideologice a epocii.

RISS, a treia glaciație cuaternară alpină.

RISS-WÜRM, a treia interglaciație cuaternară alpină.

RIST, Charles (1874–1955), economist francez. Prof. univ. la Montpellier și Paris. Viceguvernator al Băncii Franței (1926–1929). Consilier tehnic al Băncii Naționale a României. Partizan al economiei liberale („Istoria doctrinelor economice de la fiziocrați până în zilele noastre", „Finanțele de război ale Germaniei", „Raport asupra finanțelor publice ale României", „Studiu asupra câtorva probleme economice și monetare"). M. de onoare al Acad. Române (1931).

RISTIC (< tc.) v. **Gogoașă de r.**

RISTIĆ [ristiți], **Jovan** (1831–1899), om politic și istoric sârb. Lider al Partidului Liberal Radical. Prim-min. al Serbiei (apr.–nov. 1873, 1878–1880, iun.–dec. 1887), a promovat o politică expansionistă. Regent (1868–1872) și șef al Consiliului de Regență (1889–1893). Lucrări privind istoria Serbiei.

RIȘCA, com. în jud. Cluj, situată la poalele N ale m-ților Gilău și cele E ale măgurii Călățele, pe cursurile superioare ale râurilor Someșu Cald și Rișca; 1 740 loc. (2005).

RIȘCĂ (< rus.) s.f. Numele unui joc de noroc în care trebuie să se ghicească pe ce parte va cădea moneda aruncată în sus.

RIT (< ngr., lat.) s. n. **1.** Ritual. ✦ P. gener. Rânduială, tipic. **2.** Confesiune **(2)**, religie. ✦ *Rit vechi* = vechea rânduială bisericească, păstrată de *rascolnici*.

RITCHEY [ritʃi:], **George Willis** (1864–1945), astronom american. A îmbunătățit calitatea sistemelor optice ale telescoapelor prin realizarea unor oglinzi mai mari și mai competitive.

RITIDOM (< fr.; {s} gr. *rhytidoma* „încreștitură, rid") s. n. Strat extern al scoarței arborilor bătrâni, alcătuit din țesuturi moarte (suber, parenchim, liber etc.) care cu timpul crapă și se exfoliază. Modul de exfoliere este caracteristic pentru diverse specii de arbori: ex. la cireș se formează inele orizontale, la platan plăci solzoase, la stejar crăpături în lungul trunchiului.

RITM (< ngr., lat., fr., it.) s. n. **1.** Periodicitate a unei mișcări, activități sau a unor procese, repetare regulată la intervale determinate ale acelorași momente. ✧ *R. biologic* v. *bioritm.* (MED.) *R. fetal* = embriocardie. **2.** (LIT.) Efect obținut prin succesiunea ritmică și periodică a silabelor accentuate și neaccentuate într-un vers sau într-o frază. Unitățile ritmice prin care se realizează în poezie diferite feluri de ritm sunt: troheul, iambul, coriambul, dactilul, amfibrahul, anapestul ș.a. Unei anumite ritmicități i se supune și proza literară. **3.** (MUZ.) Sistem de organizare a duratelor sunetelor și pauzelor în cadrul unei lucrări muzicale. Element fundamental al muzicii, alături de melodie și armonie. **4.** (EC.) Indicator exprimat în mărime relativă, folosit pentru caracterizarea dinamicii unor indicatori economici. ✧ *R. mediu anual* = creștere procentuală a unui indicator, pe parcursul unei perioade de mai mulți ani, calculată ca medie a creșterilor sau descreșterilor anuale. La nivel macroeconomic, cel mai sintetic este **r.** mediu anual de creștere a produsului intern brut (P.I.B.).

RITMA (< fr.) vb. I tranz. A da ritm unei fraze.

RITMAT, -Ă (< *ritma*) adj. Ritmic.

RITMIC, -Ă (< fr., gr.) adj. **1.** Care se referă la ritm, care are ritm. **2.** Capitol al teoriei muzicale care se ocupă cu studiul ritmului. **3.** *Secțiune r.* = parte a orchestrei (formației de jazz) a cărei funcție principală este aceea de a marca pulsația (compusă din claviaturi, chitară bas, baterie).

RITMICITATE (< *ritmic*) s. f. Desfășurare uniformă, fără întreruperi, a unei activități (de producție, de aprovizionare, de desfacere etc.).

RITORNELĂ (< it.) s. f. **1.** (În muzica vocală din sec. 12–15) Refren. ✦ (În sec. 17) Introducere instrumentală a unei melodii sau a unei arii. **2.** Improvizație poetică formată din trei versuri, în care cel de-al treilea rimează cu primul. În literatura română a scris *r.* G. Coșbuc („Fresco-ritornele").

RITSCHL, Albrecht (1822–1889), teolog protestant german. Prof. univ. la Bonn și Göttingen. Teologia, ca reacție împotriva raționalismului și a metafizicii, este centrată pe revelația conținută în lucrările și persoana lui Iisus Hristos („Doctrina creștină a justificării și reconcilierii", „Teologie și metafizică").

RITOS (< ngr.) adj. Ferm, hotărât, categoric; deschis.

RITSOS, Iannis (1909–1990), poet grec. Lirică modernistă, puternic interiorizată, despre speranțele omenirii și cu caracter antifascist, în versuri libere, de mare expresivitate („Epitaf", „Tragedia celor doi frați ai mei", „Sonata clarului de lună", „Orestis"). Multe din versurile sale au fost puse pe muzică de Mikis Theodorakis.

RITT, Martin (1920–1990), regizor american de film. Semnatar al unor filme pe teme sociale nevralgice ca discriminarea și lupta pentru afirmarea propriei identități. Adept al unui discurs demonstrativ, el nu ocolește melodrama („Ultraj", „Hombre", „Norma Rae").

RITTER, Carl (1779–1859), geograf german. Prof. univ. la Berlin. Unul dintre fondatorii geografiei moderne, alături de Alexander von Humboldt. A susținut influența factorilor geografici în decursul istoriei, subliniind relațiile acesteia cu factorul uman și natura („Știința Pământului în relația cu natura și istoria oamenilor").

RITTER, Johann Wilhelm (1776–1810), fizician și fiziolog german. A descoperit polarizarea pilelor electrice (1798) și a utilizat electroliza pentru a separa cuprul metalic dintr-o soluție de sulfat de cupru. A semnalat (1801) existența razelor ultraviolete după acțiunea lor chimică asupra clorurii de argint.

RITUAL, -Ă (< fr., lat.) adj., s. n. **1.** Adj. Care ține de rituri, privitor la rituri; care se face după anumite rituri. **2.** S. n. Orânduiala unei ceremonii religioase. ✦ Ceremonial derivat din vechi tradiții religioase, care se desfășoară după anumite reguli, cu prilejul unor momente importante ale existenței (nașterea, botezul, căsătoria, moartea) sau în legătură cu succesiunea anotimpurilor și cu etape din procesul muncii (semănatul, culesul recoltei etc.). **R.** are strânse relații cu folclorul, desfășurarea sa fiind punctată, la poporul român, cu numeroase cântece, ca oratia de nuntă, bocetul, cântecele *drăgaicei*, ale *cununei* etc. (BIOL.) *R. de curtare* = comportament care precede la diverse specii de animale actul sexual; include posturi și manifestări cu caracter stereotip ale masculului, având aspecte strict individualizate în funcție de specie. Ex. *parada nupțială* la păsări, oferirea rituală a hranei, luptele rituale.

RITZ [rits], **César** (1850–1918), om de afaceri elvețian. După ce, ani la rând, a condus mai multe hoteluri, a înființat (1898, Paris) compania hotelieră **R.,** cu numeroase hoteluri în marile orașe ale lumii (Paris, Londra, New York ș.a.).

RIVADAVIA, Bernardino (1780–1845), om politic argentinian. Participant la Războiul pentru Eliberarea

Iannis Ritsos

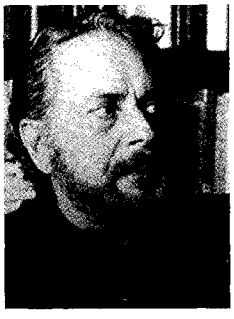

Carl Ritter

Coloniilor Spaniole din America de Sud. Guvernator al Buenos Aires (1820–1823) şi primul preşedinte al Provinciilor Unite (Confederaţia argentiniană) (1826–1827), calitate în care a organizat parlamentul şi instituţiile politico-administrative ale noului stat. Fondatorul Universităţii din Buenos Aires (1821). În faţa iminenţei declanşării unui război civil, a plecat în exil.

RIVAL, -Ă (< fr., lat.) s. m. şi f. Persoană care aspiră, în concurenţă cu alta, la aceeaşi situaţie, la aceleaşi succese; concurent, adversar. ✦ Persoană care aspiră, deodată cu alta, la dragostea aceleiaşi persoane. ✦ Persoană care are merite şi calităţi egale cu ale alteia; egal. ✧ Loc. *Fără rival* = cu care nu se poate măsura nimeni; fără pereche, fără seamăn, inegalabil.

RIVALITATE (< fr., lat.) s. f. Concurenţă între două sau mai multe persoane care aspiră la aceeaşi situaţie, care îşi dispută acelaşi lucru; competiţie.

RIVALIZA (< fr.) vb. I intranz. A năzui, a tinde să ajungă sau să întrecă pe cineva în putere, în merite etc.; a concura. ✦ A sta alături de..., a egala.

RIVALTĂ (< it.) s. f. Şirul de lumini fixate în dosul cortinei, în partea superioară a scenei.

RIVAROL [rivarol] **Antoine, zis contele de** (1753–1801), eseist, pamfletar şi moralist francez. Satire; reflecţii şi maxime. Autor al unui „Discurs asupra universalităţii limbii franceze", lucrare de bază pentru studiul limbii franceze. Scrieri polemice („Mic dicţionar al marilor oameni ai revoluţiei"). După 1792, în emigraţie.

RIVERA, Diego (Diego María Concepción Juan Nepomuceno Estanislao de la R. y Barrientos Acosta y Rodríguez) (1886–1957), pictor muralist mexican. Compoziţii energice în care se îmbină tradiţiile artei vechi mexicane cu tendinţele artei plastice moderne (ciclul „Balada revoluţiei mondiale"). Decoraţii la Şcoala naţională preparatorie, în Palatul Naţional, Palatul lui Cortès şi în străinătate.

RIVERA, José Eustasio (1888–1928), scriitor columbian. Sonete parnasiene cântând peisajul luxuriant tropical („Ţara făgăduinţei"). Renumit pentru romanul „Vâltoarea", un poem închinat junglei amazoniene, după care a fost considerat unul dintre marii maeştri ai literaturii hispano-americane.

RIVERA, José Fructuoso (c. 1788–1854), general şi om politic uruguayan. Unul dintre liderii Revoluţiei din 1830. Primul preşedinte al ţării (1830–1834 şi din nou 1838–1843). Lider al facţiunii *colorados* (liberală), participant la Războiul Civil (1842–1851); înfrânt de J.J. Urquiza în bătălia de la India Muerta (1845) şi silit să se refugieze în Brazilia. Reales (1853), alături de J.A. Lavalleja şi V. Flores, în fruntea unui guvern provizoriu.

RIVERAN, -Ă (< lat. *rivus* „râu") adj. Situat pe malul unei anumite ape (râu, lac, mare) sau străbătut de o anumită apă curgătoare (în general în sensul că este legat, sau are anumite drepturi sau obligaţii legate de această poziţie) în sintagme ca „Ţările riverane M. Negre". Prin extensie, domiciliat în raza unei artere de circulaţie (eventual având acces exclusiv la aceasta).

RIVERS [rivə:z], stat în S Nigeriei, la G. Biafra, ocupând delta Nigerului; 11,1 mii km^2; 4,5 mil. loc. (1995). Centrul ad-tiv: *Port Harcourt*. Mari expl. de petrol. Expl. forestiere. Cauciuc natural.

RIVERS [rivə:z], **William Halse** (1864–1922), psiholog şi antropolog britanic. Prof. univ. la Londra. Fondatorul şcolii de psihologie experimentală de la Cambridge. Expediţii antropologice în str. Torres (1898) şi Melanezia (1908). Lucrări: „Înrudire şi organizare socială", „Istoria societăţii melaneziene".

RIVET [rivę], **Paul** (1876–1958), antropolog francez. Fondator (1937) al Muzeului Omului din Paris. Contribuţii privind vechile populaţii americane („Metalurgia precolumbiană", „Originile omului american").

RIVETTE [rivęt], **Jacques** (n. 1928), regizor şi critic francez de film. Ambiţionând să experimenteze un cinematograf care pătrunde realitatea dincolo de suprafaţă, cineastul ignoră deliberat rigorile impuse de genuri, de obligativitatea creării tensiunii dramatice, de comunicarea cu publicul („Călugăriţa", „Celine şi Julie pleacă cu barca", „La belle noiseuse", „Ghiceşte dacă poţi").

RIVIERA, denumire atribuită litoralului M. Mediterane în porţiunea dintre Cannes (Franţa) şi La Spezia (Italia), limitată de Alpii Maritimi, Alpii Ligurici şi Apeninii Ligurici. Sectorul francez este cunoscut sub numele de *Coasta de Azur*. În cadrul **R.** italiene se disting două sectoare: *R. di Ponente,* la V de Genova, şi *R. di Levante* între Genova şi La Spezia. Climă mediteraneană şi vegetaţie abundentă. Citrice, măslini, viţă de vie. Pomicultură, floricultură. Zonă balneoclimaterică renumită, cu numeroase staţiuni: Portofino, San Remo, Rapallo, Imperia, Cannes, Nisa,

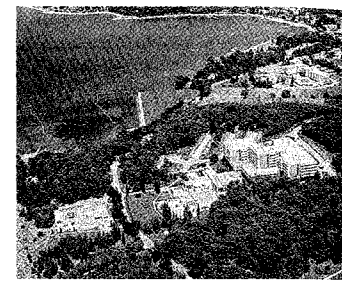

Riviera. Vedere de pe Coasta de Azur

Monte Carlo, Monaco, Saint-Tropez. Turism.

RIVIÈRE [rivięr], **Émile** (1835–1922), antropolog francez. A descoperit, în Alpii Maritimi, grota *Grimaldi* unde, în urma unor săpături arheologice (1872–1875), a identificat resturile unui hominid fosil de tip Cro-Magnon.

RIVIÈRE [rivięr], **Jacques** (1886–1925), scriitor francez. Unul dintre fondatorii influentei „La Nouvelle Revue Française" (1910), pe care avea s-o conducă între 1919 şi 1925. Autor al unor solide studii privitoare la scriitorii moderni francezi (Rimbaud, Gide, Claudel, Jammes). Însemnări din lagărul de prizonieri în care a fost internat în timpul Primului Război Mondial. Note privind problemele religiei şi moralei („Moralism şi literatură", „Despre credinţă").

RIVIERĂ (< it., fr.) s. f. Obstacol format dintr-un şanţ sau dintr-o groapă cu apă, pe care trebuie să-l sară un sportiv (într-o probă de alergări) sau un cal de curse.

RIVNE (în poloneză **Równe**), oraş în Ucraina, situat pe râul Ustie, la 180 km NE de L'viv; 248,8 mii loc. (2004); centrul ad-tiv al regiunii omonime. Nod feroviar. Ind. constr. de maşini, chimică, mat. de constr., de prelucr. a lemnului, pielăriei, textilă şi alim. Universitate (1960). Turism. Veche aşezare poloneză, menţionată documentar în 1282, a trecut la Rusia în 1795 şi a devenit oraş în 1797. A revenit Poloniei în anii 1920–1939, ulterior a intrat în componenţa R.S.S. Ucraineană şi din 1991 a Ucrainei independente. Vechea denumire: *Rovno* (până în 1991).

RIXDALE (RIJSDAALER), veche monedă de argint; a circulat în Ţările de Jos şi în ţări din nordul şi centrul Europei din sec. 16.

RIYĀDH (AR RIAD sau **RIAD),** capitala Arabiei Saudite, situată în centrul pen. Arabia, într-o oază din pod. Nejd, pe valea Wādī Hanīfa, la poalele m-ţilor Tuwayq, la 590 m alt., la 380 km de G. Persic şi 773 km

NE de Mecca; 4,7 mii. loc. (2001, cu suburbiile). Aeroportul Khalid, situat la 35 km de oraș. Rafinărie de petrol. Ind. chimică (mase plastice), a cimentului, textilă și alim. Legat prin pipe-line cu Al Jubayl de la G. Persic (467 km) și cu o conductă de apă potabilă rezultată din desalinizarea apei mării în instalații speciale. Muzeu de arheologie și etnologie (1978). Biblioteca Universității (1957), cu 1,1 mil. voi. Universitatea Riyādh (1957); Universitatea islamică Muhammad ibn Saud (1974). Moscheea Jami'da. Palat regal. Punct de popas pe drumurile caravaniere și pentru pelerini în drum spre Mecca, devine la începutul sec. 19, odată cu mutarea aici, în nov. 1824, a centrului puterii imamului wahhabit Turki ibn Abdallah (1823–1834), capitala cârmuirii saudite, până în 1885, când reg. Nejd, inclusiv **R.**, a fost cucerită de emirul rival, rașididul Muhammad (1872–1897), care a numit aici guvernatori. În 1902, Abd al-Aziz II ibn Abd ar-Rahman ibn Saud, emir de Nejd și imam al wahhabiților, a recucerit **R.**, făcând din el baza cuceririlor sale din Pen. Arabia. Odată cu proclamarea Regatului Arabiei Saudite (sept. 1932), **R.** devine capitala noii creații statale. Orașul a beneficiat de pe urma imenselor zăcăminte de petrol, cunoscând o expansiune a construcțiilor în afara vechilor ziduri de incintă.

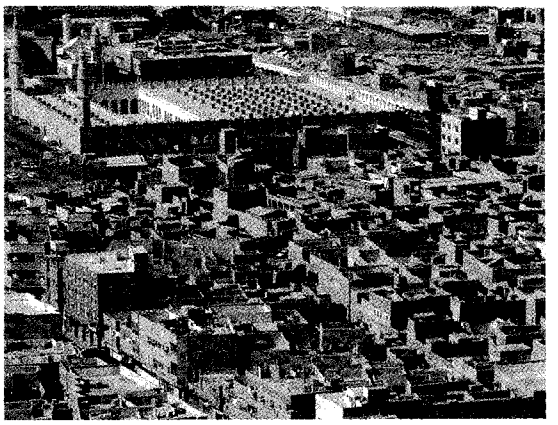

Riyadh.
Orașul vechi

RIYAL (< fr.) s. m. Unitate monetară în Arabia Saudită și Yemen.

RIZ (< germ.) s. n. (TEHN.) **1.** Zgârietură sau fisură îngustă și de mică adâncime, provocată de acțiunea unor particule dure erozive, rezultate în urma uzurii suprafețelor de contact ale organelor de mașini în mișcare. **2.** Zgârietură executată cu vârful unui obiect metalic (ac de trasare, cuțit etc.), în scopul stabilirii poziției unor piese în ansamblul sau în mașina din care fac parte.

RIZAL Y MERCADO Y ALONSO, José Protasio (1861–1896), scriitor și om politic filipinez. Unul dintre conducătorii răscoalei populare (1896) din Filipine împotriva dominației spaniole. Arestat și executat de către autoritățile spaniole. Erou național. Lirică („Cel din urmă rămas bun"). Romane cu caracter politic („Noli me tangere", „Pirateria").

RIZARE (< *riz.*) s. f. Defect de funcționare a unei mașini, ca urmare a apariției rizurilor pe suprafețele a două piese aflate în contact.

RIZEA, Elisabeta (1912–2003, n. Nucșoara, jud. Argeș), țărancă română, luptătoare împotriva comunismului. A făcut parte din grupul de rezistență anticomunistă „Haiducii Muscelului". Arestată și torturată cu sălbăticie de Securitate pentru a divulga ascunzătoarea grupului de rezistență din m-ții Făgărașului, pe care îl ajuta cu alimente și din care făcea parte și soțul ei, Gheorghe Rizea. A fost condamnată (22 iun. 1958) la 25 ani muncă silnică pentru favorizarea partizanilor, fiind eliberată în 1964, dar urmărită în continuare de Securitate. A supraviețuit acelor vremuri de teroare cumplită, stingându-se din viață cu dorința împlinită de a asista la prăbușirea comunismului în România.

RIZEAFCĂ (RIZAFCĂ) s. f. Pește teleostean răpitor, din familia clupeidelor, înrudit cu scrumbia, lung de 14–20 cm, pescuit mai ales în Dunăre *(Alosa caspia nordmanni)*. Trăiește în V Mării Negre, de unde pătrunde în fluvii pentru reproducere. Considerată relict ponto-caspic, în prezent endemică în bazinul M. Negre.

RIZIBIL, -Ă (< fr.) adj. (Rar) De râs, de batjocură; ridicol, caraghios.

RIZICULTURĂ (< fr.; {s} fr. *riz* „orez" + lat. *cultura* „creștere") s. f. Cultură a orezului; orezărie.

RIZO- (< fr.; {s} gr. *rhiza* „rădăcină") Element de compunere cu semnificația „rădăcină", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

RIZO, Anastasia (1801–1891, n. Răciula, Basarabia), pedagog român. Prima directoare a Școlii Eparhiale de Fete din Chișinău.

RIZOCTONIOZĂ (< fr. {i}; {s} *rizo-* + gr. *kteino* „a ucide") s. f. Boală a plantelor (mai ales a cartofului și a tutunului) provocată de ciuperca *Rhizoctonia solani* și manifestată prin înmuierea părților aeriene ale plantei.

RIZODERMĂ (< fr. {i}; {s} *rizo-* + gr. *derma* „piele") s. f. Epidermă a rădăcinii formată dintr-un singur strat de celule, din care iau naștere perii absorbanți.

RIZOID s. m. (< {s} *rizo* + gr. *eidos* „asemănător") Prelungire a talului, filiformă, asemănătoare cu o rădăcină foarte subțire, prezentă la unele alge brune și la multe specii de mușchi. **R.** fixează plantele de substrat și absorb apa cu săruri minerale, dar au o structură internă diferită de cea a rădăcinilor plantelor superioare.

RIZOM (< fr.) s. m. Tulpină subterană, cărnoasă, cu noduri și internoduri, la plantele erbacee perene, lipsită de clorofilă, uneori cu frunze rudimentare (scvame), în formă de solzi. **R.** este foarte important în viața plantei, servind la înmagazinarea substanțelor de rezervă și ca organ de înmulțire vegetativă prin muguri terminali sau laterali (de la nivelul nodurilor).

RIZOPODE (< fr. {i}; {s} *rizo-* + gr. *pous, podos* „picior") s. n. pl. Clasă de protozoare cu *pseudopode*, trăind libere în sol, în mări și ape dulci sau parazite *(Rhizopoda)*. Unele au corpul nud *(amibele)*, altele au un schelet silicios *(radiolarii)* sau o căsuță calcaroasă *(foraminiferele)*.

RIZOSFERĂ (< fr. {i}; {s} *rizo-* + gr. *sphaira* „sferă") s. f. Strat de pământ din jurul rădăcinilor plantelor în care numărul de microorganisme este foarte ridicat, datorită relațiilor reciproc avantajoase: bacteriile furnizează plantei azotați și substanțe care favorizează creșterea și primesc substanțe organice. Are dimensiuni diferite, în funcție de gradul de dezvoltare a sistemului radicular al plantei; densitatea microorganismelor scade dinspre suprafața rădăcinii (fiind maximă în solul aderent la perii absorbanți) spre exterior.

RIZOTO (< it.) s. n. Preparat culinar din orez, unt, sos de roșii și parmezan.

RÎBAKOV, Anatoli Naumovici (1911–1998), scriitor rus. Romane abordând probleme sociale și morale ale contemporaneității („Ecaterina Voronina", „Nisip greu", „Copiii Arbatului"). Proză pentru adolescenți („Pumnalul", „Pasărea de bronz").

RÎBAKOV, Boris Aleksandrovici (n. 1908), istoric și arheolog rus. Prof. univ. la Moscova. Specialist în domeniul arheologiei slavo-ruse („Meșteșugurile în vechea Rusie", „Vechea Rusie").

RÎBINSK 1. Oraș în Federația Rusă, pe Volga, la NE de Moscova; 222,8 mii loc. (2002). Nod de comunicații. Port fluvial. Hidrocentrală. Ind. constr. de mașini, electrotehnică, optică, de prelucr. a lemnului, alim. Teatru dramatic. Muzeu de istorie. Catedrala Schimbarea la Față (1838–1851), biserica Kazanskaia (1697, cu fresce din 1767–1768), Biserica Frumoasă (1724) ș.a. Menționat documentar în 1071 cu numele *Ust-Șeksna,* iar în 1137 cu denumirea actuală. Între 1946 și 1957 s-a numit *Șcerbakov,* iar între 1984 și 1989, *Andropov.* **2.** Lac de acumulare construit pe fl. Volga (1941–1947), care alimentează hidrocentrala cu același nume; 4,55 mii km^2; volum: 25,4 km^3. Ad. max.: 5,6 m. Pescuit. Cunoscut și sub denumirea de *Marea R.*

RÎKOV, Aleksei Ivanovici (1881–1938), om de stat sovietic rus. Vechi membru al Partidului Bolșevic, a devenit, după moartea lui V.I. Lenin, președinte al Consiliului Comisarilor Poporului (1924–1930). Adept al „NEP"-ului. Apropiat de I.V. Stalin în lupta acestuia împotriva adversarilor săi — L. Trotki, G.E. Zinoviev și L.B. Kamenev. A luat atitudine împotriva metodelor staliniste privind colectivizarea și industrializarea forțată. Arestat, condamnat la moarte și executat (1938).

RÎLEEV, Kondrati Fiodorovici (1795–1826), poet rus. Participant la mișcarea decembriștilor. Lirică romantico-patriotică („Favoritul zilei", „Cetățeanul", „Dume"). Poeme istorice de rezonanță byroniană („Voinarovski", „Nalivaiko"). A fost condamnat la moarte și spânzurat.

RÎLSKI, Maksim Fadeevici (1895–1964), poet ucrainean. Lirică de factură contemplativă și militantă („Sub stelele toamnei", „Trandafiri și struguri", „Frăție", „Orizonturi îndepărtate"). Lucrări de teorie literară și folclor; traduceri.

RMN v. **Rezonanță magnetică nucleară.**

ROABĂ s. f. **1.** Un fel de cărucior pentru transportul materialelor pe distanțe mici, alcătuit dintr-o platformă cu două mânere pentru susținere și împingere, care se reazemă pe o roată și pe două picioare (de sprijin în repaus). **2.** Cantitate de material care se poate transporta o dată cu roaba **(1).**

ROACH, Hal (1892-1992), producător, regizor și scenarist american de film. Nume important în evoluția comediei mute pe care o face să depășească stadiul unei simple succesiuni de gaguri. Descoperitor de talente actoricești (Harold Lloyd, Charlie Chase, Stan și Bran) și regizorale (Frank Capra).

ROAD TOWN, oraș în ins. Tortola (arh. Virgine din M. Caraibilor), centrul ad-tiv al posesiunii Insulele Virgine Britanice; 7,9 mii loc. (2000). Port maritim. Distilerie de rom. Export de produse agricole și animaliere. Turism.

ROADE (lat. *rodere*) vb. III. **1.** Tranz. și intranz. A tăia cu dinții, puțin câte puțin din ceva tare (în general pentru a mânca). ✦ Tranz. A morfoli ceva. **2.** Tranz. și refl. A (se) uza lent; a (se) distruge printr-o acțiune îndelungată. ✦ Tranz. (Despre încălțăminte) A freca pielea de pe picior, de pe deget (provocând răni). **3.** Tranz. Fig. (Despre gânduri, stări sufletești) A consuma, a tortura, a chinui.

ROATA DE JOS, com. în jud. Giurgiu, situată în C. Găvanu-Burdea, pe râul Dâmbovnic; 8 266 loc. (2005). Nod rutier. Expl. de petrol și gaze naturale (în satele Roata de Jos și Cartojani). În satul Sadina se află biserica Adormirea Maicii Domnului (1668), iar în satul **R. de J.** bisericile Sf. Nicolae (1825–1902) și Adormirea Maicii Domnului (1880).

ROATĂ[1] (lat. *rota*) s. f. (TEHN.) **1.** Organ de mașină, în general de forma unui corp de revoluție, care se poate roti în jurul axei proprii și care servește la transmiterea unei mișcări de rotație, la rularea pe o cale a unui vehicul (**r.** de rulare) etc. ✧ *R. de transmisie* = **r.** folosită la transmiterea unei mișcări de rotație direct, prin **r.** dințate, ori indirect, prin intermediul curelelor, cablurilor etc. *R. dințată* = **r.** în general circulară, având o dantură exterioară sau interioară și servind la transmiterea prin angrenare directă a unei mișcări de rotație. *Roata morii* = **r.** cu cupe sau cu palete, acționată de o apă curgătoare, care pune moara de apă în mișcare. *Roata olarului* = mecanism rudimentar constituit dintr-un disc orizontal fixat pe un arbore rotitor, pe care olarul rotunjește lutul, dând diferite forme oalelor. *Roata noroculuí* = disc mare, numerotat, care este învârtit cu mâna de către jucător, fiind apoi lăsat să se miște din inerție până la încetarea mișcării, pentru a afla numărul (câștigător) la care s-a oprit. **2.** Nume dat unor instrumente asemănătoare cu **r. (1),** folosite la torsul lânii, cânepii sau inului. ✧ Expr. *Roata lumii* (sau *a vremii*) = mersul evenimentelor. *S-a întors roata* = s-a schimbat situația, în favoarea sau în defavoarea cuiva. **3.** Disc, cerc; *p. ext.* obiect de forma aceasta. ✦ Ființe sau obiecte așezate în formă de cerc. **4.** Mișcare circulară; învârtitură, rotocol. **5.** Instrument de tortură și execuție folosit în Ev. Med.

ROATĂ[2] (< pol., ucr., germ.) s. f. (În Ev. Med., în Țara Românească și în Moldova) Unitate militară cu un efectiv aproximativ egal cu cel al unei companii din armata modernă.

ROATĂ, Ion (zis și *Moș Ioan Roată*) (1806–1882, n. Rotilești, azi satul Rotilești Mari, jud. Vrancea), deputat pontaș (cățaș) în Adunarea ad-hoc a Moldovei (1857). Exponent al țărănimii în lupta pentru Unirea Principatelor, a fost larg popularizat de Ion Creangă prin povestirile „Moș Ion Roată și Unirea" și „Moș Ion Roată și Vodă Cuza".

ROB, ROABĂ (< sl.) s. m. și f. **1.** Sclav **2.** (În Ev. Med., în Țara Românească și în Moldova) Om aflat în dependență totală față de stăpânul feudal, care nu avea însă și dreptul de a-l omorî. ✦ Captiv. ✦ (Pop.) Deținut. ✦ Fig. Persoană foarte supusă, foarte devotată cuiva. ✦ Fig. (Urmat de determinări în genitiv sau dativ) Persoană stăpânită de o pasiune, de o preocupare copleșitoare. **3.** Fig. (În limbajul bisericesc) Creștin.

ROBĂ (< fr.) s. f. **1.** Haină de ceremonie purtată de magistrați și de avocați în ședințe, precum și de profesorii universitari (la anumite solemnități). **2.** (ZOOTEHN.) Ansamblul culorii și particularităților părului la cai, la vaci etc. (ex. **r.** albă, **r.** roib înspicat).

ROBĂNEȘTI, com. în jud. Dolj, situată în NV C. Romanați, pe cursul superior al râului Teslui; 2 614 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul

R.). Reşed. com. este satul *Robăneştii de Jos,* în care se află biserica Înălţarea Domnului (1740). Bisericile Adormirea Maicii Domnului (1820), Sf. Nicolae (1848, restaurată în anii 1898 şi 1908), Naşterea Maicii Domnului (1875) şi Sf. Ioan Botezătorul (1875), în satele Robăneştii de Sus, Lăcriţa Mică, Lăcriţa Mare şi Golfin.

ROBBE-GRILLET [rob-griie], **Alain** (n. 1922), scriitor, scenarist şi regizor francez de film. Reprezentant principal al *Noului Roman* din anii '50 ai sec. 20, pe care îl teoretizează în volumul „Pentru un nou roman". Proză antitradiţionalistă, în care accentul este pus pe lumea obiectelor şi pe percepţiile pe care acestea le declanşează, prin tehnica „redublării" („Gumele", „Vizionarul", „Gelozia", „În labirint", „Casa de întâlnire"). În calitate de cineast, scrie în maniera sa neconvenţională scenariul la „Anul trecut la Marienbad" (realizat de Alain Resnais) şi regizează câteva filme pe scenarii proprii („Nemuritoarea", „Trans-Europe-Express").

ROBBIA DELLA, Luca şi Andrea v. **Della Robbia.**

ROBBINS [robinz], **Frederick Chapman** (1916–2003), microbiolog american. Prof. univ. la Cleveland. A descoperit, împreună cu J. F. Enders şi Th. H. Weller, posibilitatea de cultivare a virusului poliomielitei pe culturi de ţesuturi umane, ceea ce a făcut posibilă crearea vaccinului antipoliomielitic. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1954), împreună cu J. F. Enders şi Th. H. Weller.

ROBBINS [robinz], **Jerome** (1918–1998), dansator şi coregraf american. Creator al unui nou stil de dans modern prin integrarea temelor clasice pe muzică de jazz („Colivia", „După-amiaza unui faun"). Realizator al coregrafiei unor comedii muzicale („Regele şi eu"). Fondator (1966) al Teatrului liric american „Atelier"; codirector (1969–1989) al Teatrului de balet din New York al lui G. Balanchine. A compus numeroase lucrări („Dansuri la adunare", „Fantezie liberă"). Premiul Oscar pentru coregrafie: 1962 („Poveste din Cartierul de Vest").

ROBEASCA, com. în jud. Buzău, situată în C. Râmnicului, pe stg. văii Buzăului; 1 285 loc. (2005). Satul **R.** apare menţionat documentar în 1687.

ROBERT [robət], numele a trei regi ai Scoţiei. Mai importanţi: **1. R. I. Bruce** (1306–1329). A învins la Bannockburn (1314) armata engleză, condusă de Eduard II. Prin tratatul de la Northampton (1328) l-a silit pe regele englez Eduard III să renunţe la stăpânirile din Scoţia şi să-l recunoască ca rege. **2. R. II Stuart** (1371–1390), primul rege din dinastia Stuart (Stewart). În timpul domniei sale, scoţienii au invadat în mai multe rânduri Anglia (1378–1388).

ROBERT [robeR], **Hubert** (1733–1808), pictor, grafician, decorator şi proiectant de grădini francez. Precursor al romantismului. Supranumit „Pictorul ruinelor", peisajele sale („Pont du Gard") înfăţişează lumea antichităţilor din Italia şi din Franţa şi se caracterizează prin rigoarea perspectivei şi dozajul subtil al luminii („Portul Ripetta din Roma"). Preocupări în amenajarea parcurilor (Versailles, Compiègne, Rambouillet).

ROBERT [robeR], **Paul** (1910–1980), lexicograf şi editor francez. A condus lucrările „Dicţionarului alfabetic şi analogic al limbii franceze", ale „Micului Robert" (*Petit Robert*) şi ale „Micului Robert de nume proprii". A fondat Editura Robert (1951); ulterior a publicat în coeditare cu Editura britanică Harper Collins.

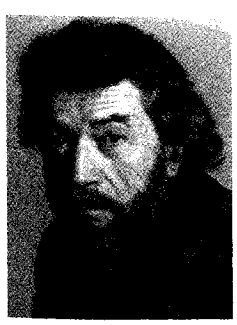

Alain Robbe-Grillet

Frederick Chapman Robbins

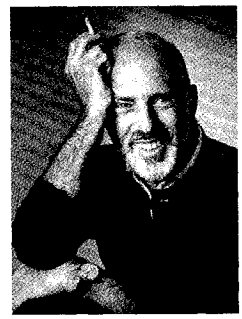

Jerome Robbins

ROBERT I GUISCARD [robeR giskaR] (c. 1015–1085), duce normand. A condus campania de cucerire a Siciliei şi a S Italiei de la arabi şi bizantini, întemeind aici un stat normand. A recunoscut suzeranitatea papei Grigore VII, pe care s-a obligat să-l sprijine împotriva împăratului german Henric IV. În 1083 a întreprins o expediţie împotriva Imp. Bizantin.

ROBERT-HOUDIN [robeR-hudăn], **Jean Eugène** (1805–1871), magician francez. Celebru în epocă pentru inovaţiile în echipamente şi dispozitive mecanice şi efecte electrice, considerat părintele iluzionismului modern. În 1845 a deschis la Paris un teatru (Serile fantastice) specializat în iluzionism. Memorii.

ROBERTI, Ercole de' (sau **Ercole da Ferrara**) (c. 1450–1496), pictor italian. A asimilat, la începuturile creaţiei sale, sinteza ferareză constituită din prelucrarea unor elemente ale goticului, a monumentalităţii renascentiste, a expresiei grafice dramatice venite din Flandra şi dezvoltată cu o violenţă extremă de predecesorii săi. A evoluat repede spre o sintaxă compoziţională elegantă, rafinată, o viziune neliniştitoare, un simţ al contrastelor ce vădeau o creativitate foarte personală în acea epocă de amurg al Renaşterii.

ROBERT-JONES [robeR-ʒon], **Philippe** (n. 1924), istoric şi critic belgian de artă. Prof. univ. la Bruxelles. Conservator-şef al Muzeelor Regale de Arte Frumoase din Bruxelles (1961– 1985). Numeroase lucrări („Caricatura franceză între 1860 şi 1890", „Presa satirică ilustrată între 1860 şi 1890", „Arta majoră", „Pictura nerealistă a sec. XIX"). Autor de poeme. M. de onoare al Acad. Române (1997).

ROBERTS [rɔbərts], **Julia** (n. 1967), actriță americană de film. Vedetă hollywoodiană a anilor '80-'90 ai sec. 20, interpreta unor personaje a căror forță se naște din nevoia de a-și depăși propria slăbiciune generată de frică, o condiție socială inferioară, o profesie reprobabilă („Frumușica", „Să mori tânăr", „Mary Reilly"). Premiul Oscar: 2000 („Erin Brockovich").

ROBERTS [rɔbərts], **Frederick Sleigh, lord ~** (1832–1914), mareșal britanic. A luptat în confruntările militare în care a fost angajată țara sa în a doua jumătate a sec. 19: înăbușirea revoltei șipailor, 1857, campaniile din Abisinia, 1868, al doilea război din Afghanistan, 1880, și împotriva burilor (1899–1900). Memorii.

ROBERTS [rɔbərts], **Richard John** (n. 1943), biochimist britanic. A descoperit că genele sunt formate din două tipuri de segmente (exonii și intronii). Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1993), împreună cu P.A. Sharp.

ROBERVAL, Gilles (1602–1675), matematician și fizician francez. Unul dintre fondatorii geometriei infinitezimale. A formulat legea compunerii forțelor *(balanța lui R.)*.

ROBESCU, Constantin (1839–1920, n. Râmnicu Sărat), inginer agronom și om politic liberal român. M. coresp. al Acad. (1871). Unul dintre fondatorii Școlii Speciale de Silvicultură din București (1883). Președinte al societății Progresul Silvic (din 1883). Primar al Bucureștiului (1895–1899).

ROBESON [rɔubsn], **Paul Bustill** (1898–1976), cântăreț american de culoare. Actor de teatru (mai ales în piesele lui O'Neill) și de film. Repertoriul său cuprinde cântece populare ale negrilor („spirituals") și operă („Othello"). Militant pentru drepturile omului.

ROBESPIERRE [robespiẹ:r], **Maximilien de** (1758–1794), om politic francez. Avocat. Figură centrală a Revoluției Franceze, supranumit „Incoruptibilul" (credea în virtutea morală absolută). Unul dintre conducătorii revoluției și ai iacobinilor. Șef al guvernului revoluționar (1793–1794); a instituit dictatura iacobină, prin care urmărea să instaureze o republică democratică și egalitară. În timpul guvernării sale, revoluția a atins apogeul. Răsturnat în urma loviturii de stat de la 9 thermidor (27 iul.) 1794 și ghilotinat.

ROBI (< *rob*) vb. IV **1.** Tranz. A priva pe cineva de libertate, a aduce în stare de rob. ✦ (Pop) A băga la închisoare. **2.** Tranz. A aservi o țară,

Julia Roberts

un popor etc.; a exploata. **3.** Intranz. A trăi în robie, a fi rob. ✦ A munci din greu, a trudi. **4.** Tranz. Fig. A subjuga pe cineva (printr-un farmec deosebit). ✦ Refl. A fi sclavul unor pasiuni; a fi sub dominația cuiva sau a ceva.

ROBIE (< *rob*) s. f. **1.** (În Ev. Med., în Țara Românească și Moldova) Instituție caracterizată prin dependența totală a unui om față de stăpânul său, care nu avea însă și dreptul de a-l omorî. ✦ Captivitate, prizonierat. ✦ Dominație, subjugare. **2** Aservire politică, socială, economică a unui popor, a unei clase sociale, a unui individ. **3.** Întemnițare; *p. ext.* închisoare.

ROBINET (< fr.) s. n. (TEHN.) Organ de mașină sau armătură, care se montează la capătul unei conducte, între două conducte sau la capătul conductei de scurgere a unui recipient, în scopul opririi, restabilirii sau reglării circulației unui fluid. După forma și mișcarea organului de închidere-deschidere a circulației fluidului, **r.** pot fi: cu ac, cu bilă, cu cep, cu clapă, cu sertar, cu supapă, cu vană etc. După funcția lor, se disting: *r. de asigurare* (sau *de siguranță*), pentru oprirea automată a circulației fluidului, în cazul apariției unei defecțiuni în instalația deservită; *r. de dirijare* a circulației într-o ramificație de conducte; *r. de închidere,* folosit în instalațiile obișnuite de apă, de gaz, de încălzire centrală etc.; *r. special* (sau *de comandă, de reglare, de control* etc.), folosit în condiții sau în instalații speciale etc.

ROBINET [robinẹ], **Jean-Baptiste René** (1735–1820), literat și filozof francez. Concepții materialiste influențate de deism și hilozoism. Considera că elementele constitutive ale materiei ar fi *animaliculele,* ființe vii elementare („Despre natură").

ROBIN HOOD [rɔbin hu:d], erou legendar din baladele populare engleze (sec. 12–15), care s-ar fi remarcat în luptele cu cuceritorii normanzi și ca apărător al sărăcimii; evocat în literatura cultă de Shakespeare, W. Scott, L.T. Peacock ș.a. Numeroase dramatizări și ecranizări.

ROBINSON [rɔbinsn], **Abraham** (1918–1974), matematician și logician american de origine germană. Fondator al teoriei modelelor („Introducere în teoria modelelor, în matematici și algebră"). Cercetări de analiză infinitezimală, în domeniul naturii logicii.

ROBINSON [rɔbinsn], **Edward G.** (pseud. lui *Emanuel Goldenberg*) (1893-1973, n. București), actor american de film. Vedetă a cinematografului hollywoodian interbelic, când se specializează în roluri de gangsteri a căror furie necontrolată încearcă să o justifice psihologic („Micul Cesar", „Orașul fără legi", „Dubla existență a doctorului Clitterhouse"). Memorii. Premiul Oscar onorific: 1973.

ROBINSON [rɔbinsn], **Edwin Arlington** (1869–1935), poet american. Maestru al versificației, autor al unor poeme narative de inspirație cavalerească, legendară, cu implicații filozofice și moralizatoare, cultivând alegoria („Omul împotriva cerului", „Merlin", „Lancelot", „Omul care a murit

Maximilien de Robespierre

Edward G. Robinson

de două ori", „Îndoiala lui Dionysos"). Lirică meditativă („Sonete").

ROBINSON [robinsn], **Joan Violet** (1903–1983), economistă britanică. Prof. univ. la Cambridge. A introdus, independent de E.H. Chamberlin, conceptul de concurență imperfectă. Studii asupra creșterii economice („Acumularea capitalului") și privind fundamentele științei economice („Ideologie și știință economică", „Libertate și necesitate").

ROBINSON [robinsn], **Mary** (n. 1944), om de stat irlandez. Prof. univ. la Dublin. Militantă pentru drepturile femeilor și ale grupurilor sociale defavorizate. Prima femeie președintă a Republicii Irlanda (1990–1997). Din 1997, Înalt Comisar al O.N.U. pentru drepturile omului.

ROBINSON [robinsn], **Ray Sugar** (pe numele adevărat *Walker Smith*) (1920–1989), boxer american. Remarcabil tehnician, a avut, începând cu 1946, o carieră impresionantă, fiind campion mondial la categoria semimijlocie (până în 1950), apoi la mijlocie (1951–1957 și 1958–1960); a învins în cariera sa mari campioni: Jake La Motta, Rocky Graziano, Gene Fullmer ș.a.

ROBINSON [robinsn], **Sir Robert** (1886–1975), chimist britanic. Prof. univ. la Sydney, Liverpool, Manchester și Oxford. Cercetări fundamentale în domeniul compușilor organici naturali (alcaloizi, coloranți, hormoni, antibiotice). A detectat structura chimică a morfinei (1925) și a stricninei (1946). Premiul Nobel pentru chimie (1947). M. de onoare al Acad. Române (1965).

ROBINSONÁDĂ (< germ.; de la n. pr. *Robinson* [Crusoe]) s. f. **1.** Relatare despre persoane naufragiate și pierdute; fantezie în care individul izolat apare trăind (fericit) în afara societății. **2.** Săritură acrobatică executată de un jucător dintr-o echipă (de fotbal).

ROBÍT, -Ă (< *robi*) adj. **1.** (Și subst.) Aservit cuiva; rob. **2.** Fig. Subjugat, fermecat, captivat.

ROBLÈS, Emmanuel (1914–1995), scriitor francez. În romanele („Acțiunea", „Vânătoarea licornului", „Croaziera") și piesele sale de teatru („Montserrat", „Un castel în noiembrie") dezvoltă tema dramatică a necesității unei alegeri făcute în împrejurări critice și sub semnul morții. Eseuri. Traduceri.

ROBOAM, suveran al statului iudeo-israelian (931–913 î.Hr.). Fiul și urmașul lui Solomon. În timpul său, regatul s-a scindat (926 î.Hr.) în Iudeea și Israel, el rămânând rege al Iudeii.

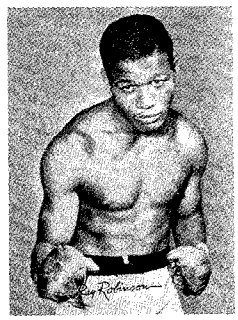

Ray Sugar Robinson

ROBOT (< fr.; {s} ceh *robota* „muncă") s. m. Aparat automat al cărui program conține un sistem complex cu legături inverse (cu reacție) stabilite la anumite excitații exterioare și care, ca urmare, este capabil de o serie de acțiuni dirijate. El poate înlocui efortul uman, deși nu are, în cele mai multe cazuri, vreo asemănare cu omul sau un mod de funcționare de tip uman. Termenul a fost preluat din piesa „R.U.R." (1920) aparținând scriitorului ceh Karel *Capek*. În prezent se utilizează **r.** foarte performanți la fabricarea de automobile, asamblarea de avioane, realizarea de produse electronice sau execută unele lucrări în condiții periculoase pentru om. **R.** cu formă omenească sunt numiți androizi.

ROBOTĂ (< sl.) s. f. **1.** (În Ev. Med., în Transilvania), obligația în muncă a *iobagilor* și *jelerilor* către stăpânul feudal. De la o zi pe săptămână (la începutul sec. 16), **r.** a ajuns la patru zile pentru iobagi și trei zile pentru jeleri (la sfârșitul sec. 18), ceea ce a provocat mari mișcări țărănești. În Țara Românească i se spunea *clacă*, iar în Moldova *boieresc*. **2.** Muncă, trudă.

ROBOTEÁLĂ (< *roboti*) s. f. Faptul de a roboti; treburi mărunte pe lângă casă.

Sir Robert Robinson

ROBOTEHNICĂ (< *robot* + *tehnică*) s. f. Domeniu al tehnicii care se ocupă de construirea modelelor mecanice, informatice sau mixte și a roboților.

ROBOTÍ (< *robotă*) vb. IV intranz. **1.** A trudi. **2.** A face treburi mărunte pe lângă casă; a trebălui.

ROBOTICĂ (< engl., fr.) s. f. Domeniu pluridisciplinar al științei și tehnicii care studiază proiectarea și tehnica construirii sistemelor mecanice, informatice sau mixte și a roboților, în scopul înlocuirii totale sau parțiale a omului în procesele tehnologice, în acțiunea asupra mediului înconjurător etc. Multe aspecte ale **r.** implică inteligența artificială: roboții pot fi echipați cu senzori echivalenți cu organele de simț ale omului, pentru vedere, pipăit, perceperea temperaturii. Unii au chiar capacitatea de a lua decizii simple, iar în prezent cercetările în domeniu sunt orientate spre obținerea de roboți cu un grad de autocontrol care să le permită mobilitatea și luarea de decizii într-un mediu necontrolat direct de către oameni.

ROBOTIZÁ (< fr.) vb. I tranz. A dota cu sisteme mecanice, informatice sau mixte, cu roboți, procesul de producție, în scopul de a înlocui omul în operații repetabile sau vătămătoare.

ROB ROY (*Robert Mac Gregor Cambell, zis ~*) (1671–1734), brigand scoțian. Celebru prin curajul său și prin viața aventuroasă. Arestat în 1722; grațiat în 1727. Eroul celebrului roman al lui W. Scott.

ROBSON [robsn], cel mai înalt vârf din M-ții Stâncoși canadieni, acoperit cu zăpezi veșnice și ghețari. Alt.: 3 954 m. Cucerit în 1913 de o expediție formată din exploratorii A. Mac Carthy, W. Foster și Conrad Kain.

ROBU, Ioan (n. 1944, Târgu Secuiesc), arhiepiscop al Bisericii romano-catolice din România. M. de onoare al Acad. (2001). Carieră didactică

Ioan Robu

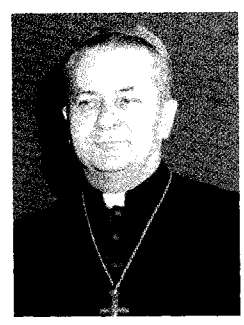

teologică. Lucrări: „Curs de teologie morală generală", „Sfinții ne învață".

ROBURIT (< fr. {i}; {s} lat. *robur* „forță") s. n. Exploziv format dintr-un amestec de 86% azotat de amoniu și 14% clordinitrobenzen, folosit în lucrări miniere.

ROBUST, -Ă (< fr.) adj. Rezistent la muncă, la oboseală; înzestrat cu o constituție fizică puternică; voinic, viguros.

ROBUSTEȚE (după fr. *robustesse*) s. f. Faptul de a fi robust; forță, vigoare fizică.

ROC (RUKH), pasăre fabuloasă gigantică capabilă să ridice în aer elefanți sau alte greutăți mari, cunoscută din „O mie și una de nopți" sau din scrierile lui Marco Polo. Numele său a fost atribuit ulterior unei păsări nezburătoare de mari dimensiuni (până la 3 m înălțime), *Aepiornis*, din Madagascar, dispărută în timpurile istorice ca urmare a vânării excesive.

ROCA, Cabo da ~, cap pe coasta atlantică a Portugaliei, cel mai vestic punct al Europei continentale, situat la 38°47' lat. N și 9°30' long. V. Stâncă de granit, înaltă de 144 m, formează extremitatea vestică a m-ților Sintra. Romanii au numit-o *Promontorium Magnum.*

ROCA, Julio Argentino (1843–1914), general și om politic argentinian. Președinte al statului (1880–1886, 1898–1904). S-a implicat în rezolvarea conflictului militar cu Chile (1902).

ROCADĂ (< fr., germ.) s. f. **1.** Mutare combinată a regelui și a turnului, la jocul de șah, care constă în aducerea unuia dintre turnuri lângă rege și în trecerea regelui peste turn, pentru a se pune la adăpost de atacurile directe; poate fi executată o singură dată în cursul unei partide de către fiecare concurent, cu condiția ca nici una dintre cele două piese vizate să nu fi fost mutată înainte. Există o *r. mică* (pe flancul regelui) și o *r. mare* (pe flancul reginei). **2.** (MILIT.) Cale de comunicație cu un traseu în general paralel cu linia frontului. Este folosită pentru regruparea și manevrarea trupelor și pentru asigurarea materială a acestora.

ROCAILLE [rokai] (cuv. fr.) adj. *Stil ~* = stil în arhitectura de interior și în artele decorative franceze (prima jumătate a sec. 18), reprezentând faza de înflorire a stilului rococo, caracterizat prin importanța deosebită pe care o capătă ornamentul, prin eleganță, rafinament și fantezia contururilor răsucite, prin imitarea unor elemente naturale (grote, stânci, scoici).

ROCAMBOLE, personaj al lui Ponson du Terrail în „Dramele Parisului"; simbol al aventurierului extravagant.

ROCAMBOLESC (< fr.; n. pr. *Rocambole*) adj. (Livr.) Fantastic, extravagant.

ROCARD [rokar], **Michel** (n. 1930), om politic francez. Unul dintre fondatorii (1960) și secretar general (1967–1973) al Partidului Socialist Unificat, unit cu Partidul Socialist (în 1974). De mai multe ori ministru; prim-min. (1988–1991).

ROCARNIȚĂ (< germ.) s.f. Cerc de oțel sau de parâmă care servește la ridicarea pânzelor unei nave de-a lungul catargului.

ROCĂ (< fr.) s. f. (PETROGR.) Material constitutiv al unei formații naturale, parte integrantă a scoarței terestre. Se prezintă, în general, sub formă de agregate alcătuite din unul sau din mai multe minerale. **R.** iau naștere în urma variatelor procese geologice. În funcție de geneza lor, se deosebesc: a) *r. eruptive* sau *magmatice,* formate prin consolidarea maselor topite de silicați în interiorul scoarței *(r. intruzive, r. plutonice)* ori pe suprafața ei *(r. efuzive, r. vulcanice);* b) *r. sedimentare,* rezultate prin depunerea materialelor de dezagregare și de alterare a rocilor de pe suprafața scoarței, transportate sub acțiunea vântului, a ghețarilor, a apelor curgătoare și a mării *(r. clastice),* sau formate prin precipitare chimică, în ape marine, lacustre sau de izvoare *(r. de precipitare),* prin intermediul organismelor *(r. biogene)* ori prin acumularea pe loc a materialului insolubil rezultat din alterarea rocilor *(r. reziduale);* c) *r. metamorfice,* născute prin transformarea rocilor preexistente în condiții de temperatură ridicată *(r. de contact)* sau în condițiile unei intense dislocații a zonelor mobile ale scoarței Pământului *(r. cristalofiliene* și *r. cataclastice).* **R.** sunt caracterizate prin compoziția mineralogică, structură (gradul de cristalizare, mărimea cristalelor) și textura lor (dispoziția în spațiu a mineralelor componente). Aceste elemente fundamentale pentru identificarea **r.** se pot stabili în unele cazuri cu ochiul liber, dar în mod curent se recurge la examenul microscopic. Pentru studiul mai complet al **r.** se apelează și la analiza chimică, la determinarea proprietăților tehnologice etc. În afară de interesul științific general al cercetării **r.,** studiul acestora prezintă importanță practică deosebită, deoarece ele însele constituie uneori substanțe minerale utile sau conțin astfel de substanțe, formate fie o dată cu ele, fie mai târziu. — *R. utilă,* rocă folosită în industrie. *R.u.* pot fi materiale de construcție (ex. marmură, granit, andezit, bazalt), materiale abrazive (ex. piatra ponce, gresia, șmirghelul etc.), materii prime ceramice (ex. argilă refractară), materie primă pentru fabricarea cimentului (ex. marne, calcare), fondanți în siderurgie (ex. calcare), materiale cu felurite întrebuințări industriale (ex. piatra litografică, creta, diatomitul etc.). — *R.-mamă de petrol* = rocă argiloasă, marnoasă, silicioasă sau calcaroasă, rezultată în urma consolidării unor sedimente bogate în substanțe organice, prin transformarea cărora, în condițiile unui bazin marin cu ape de fund lipsite de oxigen, au luat naștere bitumine (gaze, petrol, asfalt etc.). În anumite condiții de presiune și de temperatură, *r.-m. de p.* s-a compactizat și a cedat o parte din petrolul și din gazele pe care le conținea rocilor poroase înconjurătoare, care au devenit astfel *roci-magazin* sau *roci-colectoare.* În România se întâlnesc roci cu caracter de *r.-m. de p.* în Silurian (șisturi cu graptoliți în Dobrogea), Liasic (șisturi bituminoase în Banat), Cretacicul inferior (seria șisturilor negre din flișul Carpaților Orientali), Oligocen (șisturi disodilice, menilite, marne albe bituminoase în Carpații Orientali) și în Neogen (marne, șisturi cu radiolari în zona precarpatică și în Transilvania). (PEDOL.) *R. parentală* = rocă pe care s-a format profilul de sol sau din care a provenit materialul pe care s-a format solul. Sin. *r. – mamă de sol, r. de solidificare.*

ROCH, Sfântul ~ (1300–1350), personaj semilegendar, cunoscut ca patron al câinilor.

ROCHA [roʃa], **Glauber** (1938–1981), regizor brazilian de film. Promotor al curentului *Cinema Novo.* Angajamentul său politic face din el un perpetuu revoluționar, iar din filmele sale un manifest agitatoric, pe care îl îmbracă într-o haină fantast-poetică („Dumnezeu și diavolul pe pământul soarelui", „Pământ în transă", „Antonio das Mortes").

ROCHE [roʃ], **Denis** (n. 1937), scriitor și fotograf francez. Redactor al revistei „Tel Quel". Autor al unei poezii cu o formă discontinuă, la care renunță odată cu publicarea volumului „Poezia e inadmisibilă". Se îndreaptă spre o „subversiune a

literaturii", ilustrată prin multe eseuri teoretice. Traducător al lui Cummings și Pound.

ROCHE [roʃ], **Édouard** (1820–1883), astronom, matematician și geofizician francez. Cercetări privind cosmogonia sistemului solar, cometele și structura Pământului. A stabilit (1849) *limita lui R.*, reprezentând distanța la care un satelit natural este distrus de forța de maree datorată atracției corpului în jurul căruia gravitează.

ROCHE [roʃ], **Jean** (1901–1992), medic și biochimist francez. Prof. la Collège de France. Cercetări originale în biochimia hormonilor tiroidieni, fizico-chimia și biochimia proteinelor („Biochimie medicală"), în enzimologia și biochimia comparată. A descoperit și a sintetizat trei noi hormoni tiroidieni, a pus în evidență căile de metabolizare și rolul particulelor infracelulare; a făcut cercetări asupra pigmenților respiratori sanguini și musculari la vertebrate. M. de onoare al Acad. Române (1965).

ROCHEFORT [roʃfo:r], **Jean** (n. 1930), actor francez de teatru și film. Carieră prolifică și foarte diversă ca gen de roluri — de la comedia dramatică la cea bufă, de la filmul de capă și spadă la cel psihologic —, care se întinde peste mai bine de o jumătate de sec. Cuceritor prin inteligență, eleganță și umor („Să înceapă petrecerea", „Fustangiul", „Mustăciosul", „Bărbatul coafezei").

ROCHEFORT [roʃfo:r], **Victor Henri, marchiz de ~ -Luçay** (1831–1913), ziarist și om politic francez. Fondator (1868) al săptămânalului „La Lanterne", în care a publicat pamflete virulente contra Imperiului, fiind obligat să se exileze la Bruxelles. Din 1869, a condus jurnalul „La Marseillaise", fiind închis în urma unui proces. În 1870 a fondat o nouă publicație, „Cuvântul de ordine", fiind deportat (1873) în Noua Caledonie, de unde a fugit, în Anglia. Amnistiat, revine în Franța (1880) și înființează jurnalul radical „Intransigentul". S-a raliat mișcării naționaliste de dreapta, conduse de generalul Boulanger, pe care l-a urmat în Belgia refugiindu-se apoi la Londra. Amnistiat (1895), a revenit în Franța și a trecut de pe poziții de stânga la cele de extrema dreaptă (Afacerea Dreyfus).

ROCHELLE [roʃel], **La ~**, oraș în V Franței (Aunis), port la Oc. Atlantic, situat vizavi de ins. Ré, de care este legat printr-un pod (din 1988), la 446 km SV de Paris; 76,1 mii loc. (1999). Șantier naval. Rafinărie de petrol. Ind. metalurgică, a constr. de mașini (avioane, automobile), electrotehnică, chimică, textilă, alim. (conserve de pește). Centru turistic. Muzeu de artă (opere aparținând pictorilor flamanzi și francezi); Muzeu de istorie locală și de ceramică; Muzeu de istorie naturală și etnografie; Muzeu maritim; Muzeul Lumii noi. Monumente: ruinele unei fortificații din sec. 12; numeroase turnuri de apărare, între care Tour de la Grosse-Horologe (sec. 13, refăcut în sec. 18), Tour de la Chaîne (sec. 14); Tour Saint-Nicolas (1317–1345), de formă pentagonală, Tour de la Lanterne (1445–1476), catedrala Saint-Louis (1774–1784); Palatul episcopal (1773–1777, azi muzeu); clădirea Primăriei (sec. 16, restaurată în sec. 19), în stil renascentist; clădirea Bursei (sec. 18). Menționat documentar în 1023, a fost disputat în Ev. Med. între Franța și Anglia. În sec. 16–17 a fost una dintre principalele fortărețe ale hughenoților și, totodată, unul dintre centrele protestantismului, având de făcut față la două asedii celebre (1573 și 1627–1628). În Antic. s-a numit *Rupella.*

ROCHE MOUTONNÉE [roʃ mutoné] loc. fr. Stâncă rotunjită și striată de eroziunea glaciară. Apar în grup în văile unde au existat ghețari; spinări de berbec. Termen introdus (1777) de savantul elvețian Bénedict Horace de Saussure.

ROCHESTER [roʧistə] **1.** Oraș în Marea Britanie (Anglia), la 45 km SE de Londra, port în estuarul râului Medway; 127,7 mii loc. (2001). Aeroport. Rafinărie de petrol. Ind. aluminiului, a constr. de mașini (avioane, mașini agricole), mat. de constr. (ciment), hârtiei și alim. Centru turistic. Catedrala romanică Saint Andrew, construită în anii 604–605, distrusă parțial de danezi, reconstruită în 1082 de episcopul Gundulf și amplificată în sec. 14–15 (în stil gotic); ruinele unui castel fortificat, construit în 1088 de William II; Donjon (sec. 12), castelul Guildhall (1687). Muzeu, spitalul Charity (1579), Școala de matematică (1707). Vechi oraș roman (*Dubrobricae*), a fost un activ centru episcopal în anul 604. Menționat documentar în 1189. **2.** Oraș în NE S.U.A. (New York), port pe țărmul de S al lacului Ontario, la gura de vărsare a râului Genesee, la 114 km ENE de Buffalo; 217,1 mii loc. (2002). Aeroport. Construcții de aparate optice (camere video, copiatoare, lentile) și fotografice (aici se află Compania Eastman-Kodak și Corporația Xerox), de instrumente de precizie și control, de mașini-unelte, subansamble auto, utilaje textile, radioreceptoare, echipament electric, echipament pentru stomatologie ș.a. Ind. chimică (filme fotografice), pielărie și încălțăminte, textilă și alim. (prelucr. fructelor, în special a merelor). Centru de cercetări nucleare. Institut Tehnologic (1829), Universitate (1850). Muzeu internațional de fotografie, amenajat în casa lui George Eastman; Galerie de Artă; Teatru; orchestră simfonică; Planetarium; Festivalul liliacului (anual, în luna mai). Parcul Monroe (2 000 ha). Grădină zoologică. În 1789, Allen Ebenzer a construit pe râul Genesee o moară de cereale pentru indienii seneca din această zonă. În 1811, omul de afaceri, colonelul Nathaniel Rochester a cumpărat moara și a ridicat apoi mai multe construcții, devenind (în 1812) așezare permanentă cu numele **R.**, care s-a dezvoltat rapid după construirea canalului Erie (1817–1825) și a hidrocentralei de pe râul Genesee. Declarat oraș în 1834. Centrul orașului (down town), printr-un plan de sistematizare, a căpătat o nouă înfățișare (1960–1980).

ROCHIE (< bg., scr.) s. f. Îmbrăcăminte femeiască la care bluza și fusta formează o singură piesă.

ROCHIȚĂ (< *rochie*) s. f. Diminutiv al lui rochie. ✧ (BOT.) *Rochița-rândunelei* = volbură **(II).**

ROCIU, com. în jud. Argeș, situată în C. Piteștiului, pe cursurile superioare ale râurilor Dâmbovnic, Mozacu și Neajlov; 2 760 loc. (2005). Pe terit. satului Gliganu de Jos a fost descoperit (1964) un tezaur dacic din argint (brățări, inele, o fibulă cu scut romboidal, denari romani republicani) datând din sec. 1 î.Hr. În satul Șerbănești se află biserica Adormirea Maicii Domnului (1910).

ROCK AND ROLL; ROCK'N'ROLL; ROCK (cuv. engl.) s.n. Muzică de dans cu caracter dinamic provenită din blues, R&B, country & western, apărută în anii '50 în S.U.A. Popularitate internațională datorată cântăreților albi (Elvis Presley, Cliff Richard), dar și afro-americani (Chuck Berry, Little Richard, Fats Domino). Stă la baza curentului rock dezvoltat din anii '60 de grupurile The Beatles, The Rolling Stones, The Who etc.

ROCKEFELLER [rakifelər], familie de oameni de afaceri, filantropi și oameni politici din S.U.A. **1. John Davison** (1839–1937), industriaș și filantrop american. Continuând afacerile cu petrol ale tatălui său, a fondat

(1862) prima antrepriză petrolieră, în 1863 o rafinărie de petrol, apoi (1870) imperiul industrial Standard Oil Company, cu peste 30 de corporații, care i-a adus venituri imense. Dedicându-se activităților filantropice, a creat Fundația **R.** (1913), Universitatea **R.** din Chicago (1902), Institutul **R.** pentru cercetări medicale din New York (1901), care a devenit (din 1954) Universitatea **R.** Prin generozitatea lui a fost refăcută (după distrugerile din Primul Război Mondial) catedrela Notre-Dame din Reims. **2. John D. Jr.** (1874–1960), industriaș și filantrop american. Fiul lui **R. (1).** A continuat donațiile tatălui său (locul pe care s-a construit sediul Națiunilor Unite), a construit Center **R.** și a restaurat în stil colonial Williamsburg. **3. Nelson Aldrich** (1908–1979), om politic și filantrop american. Nepotul lui **R. (1).** Vicepreședinte al S.U.A. (1974–1977), în timpul lui G. Ford. Colecționar de artă. A făcut donații importante la Muzeul de Artă Modernă și a fondat Muzeul de Artă Primitivă, ambele din New York.

ROCKEFELLER CENTER [rakifelər sentər], complex de 14 clădiri, construit (1929–1940) de H.W. Corbett și Raymond Hood, în Manhattan, pe o întindere de 5 ha; adăpostește mai multe muzee.

ROCKFORD [rakfərd], oraș în NNE S.U.A. (Illinois), situat pe Rock River, la 129 km NV de Chicago; 151,1 mii loc. (2002). Aeroport. Nod feroviar. Piață agricolă pentru cereale. Ind. constr. de mașini (mașini-unelte, mașini agricole, containere, utilaj textil, aparate și instrumente pentru rachetele aerospațiale, echipament de aer condiționat pentru avioane, piese și subansamble pentru automobile, motoare electrice, aparate de televiziune, șuruburi ș.a.), chimică (vopsele), de prelucr. a lemnului (mobilă), pielăriei, hârtiei și alim. Muzeu de istorie naturală; Galerie de Artă. Orchestră simfonică. Fondat de englezi originari din New England în 1834 sub numele de Midway și menționat documentar în 1836. În anii 1850–1852, aici s-au stabilit numeroși emigranți italieni și suedezi. Declarat oraș în 1852.

ROCKY MOUNTAINS v. **Stâncoși, Munții ~.**

ROCOCO (< fr.) adj. *Stil ~* = (și subst.) stil în arta europeană a sec. 18, urmând barocului și precedând stilul neoclasic. Renunțând la ordinele clasice, arhitectura rupe cu tradiția într-o nouă concepție, conform căreia formele diferă de funcție, iar relația dintre interior și exterior nu este obligatorie. Decorația arhitecturală

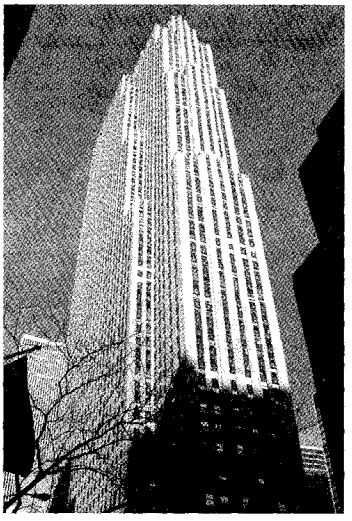

Centrul Rockefeller

de interior și mobilier capătă o deosebită importanță, odată cu artele minore în general, r. adoptând o ornamentație excesivă cu un repertoriu nou de motive (embleme, atribute de zeități mitologice, imitarea unor elemente naturale ca grotele, stâncile, scoicile). În pictură și sculptură domină subiectele galante, frivole, idila bucolică. Arta r. manifestă o preferință pentru culorile deschise și strălucitoare, pentru liniile ușoare și răsucite, compoziția asimetrică, pitoresc și rafinament. **R.** a predominat în Franța în prima jumătate a sec. 18, cunoscând câteva faze de dezvoltare (stilurile *regență, rocaille, Pompadour*) și s-a răspândit și în restul Europei. ✦ P. ext. Demodat și puțin ridicol.

ROCOINĂ s. f. Mică plantă erbacee din familia cariofilaceelor, cu frunze opuse, ovate și cu flori mici, albe dispuse în cime rare *(Stellaria media)*. Semințele constituie hrană pentru păsări.

ROCOTEA (cf. *rocoină*) s. f. Plantă erbacee perenă toxică din familia cariofilaceelor, înaltă până la 60 cm, cu frunze opuse, liniare și cu flori albe, dispuse în cime terminale *(Stellaria graminea)*. Se cunosc c. 120 de specii răspândite pe tot globul.

ROCROI [rokrua], localitate în masivul Ardeni (Franța). În timpul Războiului de 30 de Ani, la 19 mai 1643, francezii, conduși de ducele d'Enghien (viitorul mareșal de Condé), au obținut aici o remarcabilă victorie asupra spaniolilor.

ROD (în mitologia slavă), zeu al fecundității, însoțit, de obicei, de mai multe zeițe ale nașterii. Era considerat protector al neamului și al descendenților din același strămoș.

ROD (< sl.) s. n. **1.** Denumirea produselor vegetale obținute de la plantele cultivate, în special de la pomii fructiferi; fruct. ✧ Loc. *Cu rod* = roditor. ✧ *Rodul-pământului* = plantă erbacee toxică, cu frunze lung-pețiolate și cu inflorescența spadice *(Arum maculatum)*. Se cunosc c. 15 specii, răspândite în Europa și Asia Anterioară. Crește în păduri umbroase și umede. După dezvoltarea florală, oamenii apreciază recolta anului în general. **2.** Rezultat (favorabil), efect; folos. **3.** Copil.

ROD, Edouard (1857–1910), romancier elvețian de limbă franceză. Romane naturaliste („Nevasta lui Henri Vanneau"), mai târziu psihologice, axate pe probleme de conștiință („Cursa spre moarte", „Sensul vieții"). Eseuri („G. Leopardi", „Dante", „J.-J. Rousseau"). Teatru („Reformatorul").

RODA (< fr.) vb. I tranz. A efectua o rodare.

RODAJ (< fr.) s. n. Rezultatul operației de rodare **(1);** perioadă de rodare **(1).**

RODAN (< ngr) s. n. *Sucală.*

RODANHIDRIC (< fr.) Adj. *Acid ~* = acid tiocianic.

RODANȚĂ (< it.) s. f. Inel metalic cu un jgheab pe suprafața laterală, care apără ochiurile parâmelor la ambarcații.

RODANURĂ (< fr.) s. f. Sare a acidului tiocianic; tiocianat, sulfocianură.

Rodul-pământului

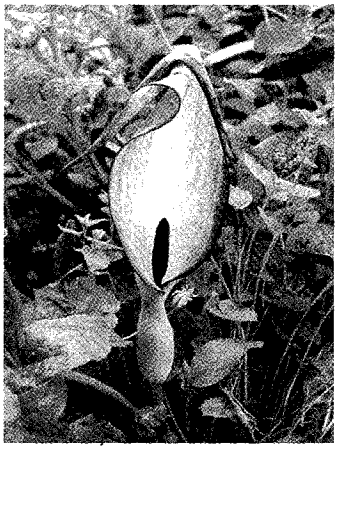

RODARE (< *roda*) s. f. **1.** Operație prin care unele mecanisme sau utilaje sunt puse în stare de funcționare în anumite regimuri de exploatare, în scopul netezirii și ajustării suprafețelor de contact în mișcare ale pieselor și organelor componente (ex. **r.** turbinelor, **r.** autovehiculelor etc.). În timpul acestei operații, se spune că mecanismele sau utilajele respective sunt în *rodaj*. **2.** Operație de suprafinisare a suprafețelor de contact în mișcare, executată cu ajutorul unei pulberi sau a unei paste abrazive, în scopul obținerii unei netezimi mari.

RODBAV, stațiune balneoclimaterică de interes general, cu funcționare permanentă, situată în com. Șoarș, jud. Brașov, în SE pod. Hârtibaci, la 476 m alt. Climat tonic, cu veri răcoroase (temp. medie a lunii iul. este 18°C) și ierni reci (în ian. medii termice de −5,5°C). Temp. medie anuală este de c. 7,5°C. Izvoare cu ape minerale clorurate, sodice, iodurate, bicarbonatate, hipotone indicate în cură externă pentru tratarea afecțiunilor reumatismale degenerative, a celor posttraumatice, ginecologice, vasculare etc. Punct muzeal cu piese de arheologie locală. Biserică de lemn (sec. 18); ruinele unei cetăți țărănești din sec. 14. Arie de protecție specială avifaunistică.

RODBELL, Martin (n. 1925), biolog american. A susținut, independent de Alfred Gilman, existența proteinelor membranoase cu rol în transmiterea semnalelor între celulele organismului. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1994), împreună cu A. Gilman.

RODCENKO, Aleksandr Mihailovici (1891–1956), designer, grafician și scenograf rus. Influențat de constructivism, este creatorul artei nonobiectuale („Negru pe negru"). A realizat primele fotomontaje, în arta tipografică.

RODENBACH [rodẽbah], **Georges** (1855–1898), poet belgian de limbă franceză. Versuri simboliste, evocând atmosfera monotonă, peisajele de ceață și penumbră ale orașelor Flandrei („Tristețile", „Tinerețe candidă", „Domnia liniștii", „Oglinda cerului natal", „Viețile închise"); romane („Bruges, orașul mort").

RODENTIA v. **rozătoare.**

RODENTICID (< germ.; {s} lat. *rodent-* „care roade" + *-cida* „care ucide") s. n. Substanță toxică folosită pentru distrugerea rozătoarelor.

RODEO (< sp.) s. n. **1.** Serbare organizată cu ocazia marcării animalelor în unele reg. din America. **2.** Întrecere sportivă organizată în unele reg. din S.U.A. și Mexic, care constă în încălecarea fără șa de către un cow-boy a unui cal sau taur nedomesticit și menținerea lui cât mai mult timp călare. Primul **r.** s-a desfășurat în 1872 în Arkansas.

RODERIC (RODERICK, RODRIGO) (?–711), ultimul rege vizigot în Spania (710–711). Domnie marcată de confruntări militare cu rebelii basci în N și cu invadatorii arabi veniți din N Africii. Înfrânt la 19 iul. 711 la Río Barbate de armata de berberi și arabi comandată de Tariq ibn Ziyād.

RODGERS [rɒdʒərz], **Richard** (1902–1979), compozitor american. Muzicale de succes („Oklahoma", „Caruselul", „South Pacific"). Muzică de film („Sunetul muzicii", „Iubește-mă astă-seară"); cântece („Blue Moon", „Bewitched", „Where or When").

RÓDHOS v. **Rodos.**

RODI (< v. sl.) vb. IV intranz. A produce roade.

RODIE (< ngr.) s. f. Fructul rodiului[2].

RODIN [rodẽ], **Auguste** (1840–1917), sculptor francez. Figură remarcabilă a sculpturii europene din sec. 19. Vasta sa operă (busturi, monumente, grupuri compoziționale) se afirmă prin forța tumultuoasă și intensa expresivitate. Folosește adesea un modelaj vibrat (înrudit cu viziunea impresionistă), în care colaborarea cu efectele luminii are un rol esențial. A exprimat deopotrivă grația și gingășia, încordarea, vigoarea fizică și concentrarea spirituală, având ca teme predilecte dragostea („Sărutul", „Primăvara"), interogarea filozofică în fața destinului („Poarta infernului", „Gânditorul", „Burghezii din Calais"), evocarea geniului („Balzac", „Hugo"). A exercitat o adâncă influență asupra sculpturii universale.

Auguste Rodin. „Sărutul"

RODITOR, OARE (< *rodi*) adj. (Despre terenuri agricole) Care dă roade; mănos; (despre pomi) care rodește; fructifer.

RODIU[1] (< fr. {i}; {s} gr. *rhodon* „trandafir") s. n. Element chimic (Rh; nr. at. 45, m. at. 102,905) din familia metalelor platinice. De culoare alb-argintiu, asemănător cu platina, se folosește, împreună cu aceasta, la confecționarea instrumentelor de laborator. A fost descoperit (1803) de britanicul William H. Wollaston.

RODIU[2] (< *rodie*) s. m. Arbust ornamental, cu frunze invers alungit-lanceolate, pieloase, cu flori roșii și cu fructe mari (ca un măr), cu multe semințe acoperite de un înveliș cărnos, comestibil, suculent și roșiatic (*Punica granatum*). Răspândit în zona mediteraneană.

RODNA 1. Munții Rodnei, masiv muntos în N Carpaților Orientali, situat între văile râurilor Vișeu și Bistrița Aurie (N și NE), Someșu Mare (E și SE) și Sălăuța (V) și dealurile Năsăudului (S). Extins pe o supr. de c. 1 300 km^2, prezintă o creastă principală, orientată E–V, între pasurile Rodna și Șetref, cu o lungime de 52 km și o lățime max. de 25 km, dominată de mai multe vârfuri de peste 2 000 m alt.: Pietrosu Mare (2 303 m, cel mai înalt din Carpații Orientali), Ineu (2 279 m), Rebra (2 221 m), Puzdrele (2 189 m) ș.a. Alcătuit predominant din șisturi și calcare cristaline, intens faliate în N (falia Dragoș Vodă) și în S (falia Rodnei). Marginile cristalinului sunt acoperite, transgresiv, cu gresii, marne, conglomerate și calcare numulitice, străpunse pe alocuri de formațiuni eruptive (andezite, riolite, dacite), care apar în relief sub formă de măguri, mai frecvente pe versantul de S (Măgura Porcului, Măgura Sângeorz, Măgura Mare). Masivul **R.** are aspectul unui horst asimetric, înalt și cu pereții abrupți în N și mai scund și cu înclinare accentuată spre S. Prezintă un relief puternic fragmentat, cu forme semețe (creste ascuțite, versanți abrupți), niveluri de eroziune etajate, forme structurale, fenomene carstice (peșterile Izvorul Tăușoarelor, Zânelor) pe versantul SV și pe cel de N (izbucul Izvorul Albastru al Izei), văi adânci ș.a. Frecvente urme ale glaciației

Munții Rodnei

cuaternare (lacurile glaciare Buhăescu, Lala Mare, Lala Mică, lezerul Pietrosului ș.a., circuri glaciare etc.). Important nod hidrografic din care izvorăsc râurile Someșu Mare, Vișeu, Iza, Bistrița Aurie, Arieș, Cormaia, Rebra ș.a. Stație meteorologică de altitudine. Acoperit cu păduri de molid și de fag și brad. La peste 1 800 m alt. se află domeniul subalpin cu tufărișuri de jneapăn, pâlcuri de smârdar (*Rhododendron myrtifolium*) și exemplare rare de zâmbru (*Pinus cembra*), iar pe culmi pajiști alpine în care sunt dominante *Carex curvula, Juncus trifidus* și *Oreochloa disticha*. În cadrul florei M-ților **R.** se remarcă o specie înrudită cu gușa porumbelului (*Silene nivalis*), endemit al **R.**, precum și o serie de endemite ale Carpaților Orientali ca de ex. *Centaurea carpatica, Silene zawadzkii* ș.a. Pe muntele Saca poiană cu narcise. Faună bogată (urși, mistreți, cerbi, râși, jderi, cocoși de munte și de mesteacăn, ierunică, capră neagră — reintrodusă în rezervația Pietrosu Rodnei ș.a.). Începând din 1973 a fost colonizată cu succes marmota. Incluși în cea mai mare parte în Parcul Național Munții Rodnei, în cadrul căruia se individualizează. Rezervația naturală complexă Pietrosu Rodnei (900 ha), înființată în 1932 și rezervația Ineu-Lala. Turism. **2.** Pas în N Carpaților Orientali, între culmile de E ale m-ților Rodnei și cele de NV ale m-ților Suhard, în zona de izvor a Someșului Mare, la 1 271 m alt., prin care se fac legăturile rutiere între Moldova și Transilvania. Cunoscut și sub numele de *Rotunda*. **3.** Com. în jud. Bistrița-Năsăud, situată la poalele SSE ale m-ților Rodna și cele NV ale m-ților Bârgău, pe cursul superior al Someșului Mare; 6 354 loc. (2005). Punct terminus de c.f. Expl. de min. cuprifere și min. complexe. Expl. de prelucr. lemnului. Muzeu etnografic. În satul Valea Vinului sunt izv. cu ape minerale carbogazoase, bicarbonatate, calcice. În satul **R.**, atestat documentar în 1235, se află o biserică romano-catolică (sec. 18) și o biserică ortodoxă în stil neobizantin (1825). Ruinele unei mănăstiri dominicane din sec. 13–14.

RODNIC, -Ă (< *rod*) adj. Care produce multe roade; fecund, fertil.

RODNICIE (< *rodnic*) s. f. Calitatea de a fi rodnic; fertilitate.

RODNINA, Irina (n. 1949), patinatoare rusă. Triplă campioană olimpică la patinaj artistic, în proba de perechi (Sapporo, 1972, cu Aleksei Ulanov, Innsbruck, 1976 și Lake Placid, 1980, cu Aleksandr Zaițev), de 10 ori campioană mondială și de 11 ori europeană.

RODÓ, José Enrique (1871–1917), eseist și critic literar uruguaian hispano-american. Unul dintre promotorii modernismului. Eseist de mare finețe, a apărat valorile umaniste ale lumii romanice și hispanice în opoziție cu materialismul anglo-saxon („Ariel", „Oglinda lui Prospero").

RODOCROZIT (< fr. {i}; {s} gr. *rhodon* „trandafir" + *khros* „culoare") s. n. (MINER.) Carbonat natural de mangan. Se prezintă în cristale romboedrice și în mase compacte de culoare roz. **R.** reprezintă o sursă importantă pentru extragerea manganului. În România se găsește în zăcămintele de mangan de la Iacobeni, Răzoare și Delinești și în filoanele metalifere de la Cavnic, Roșia Montană, Brad și Săcărâmb etc.

RODODENDRON (< fr.; {s} gr. *rhodon* „trandafir" + *dendron* „copac") s. m. (BOT.) Numele unor plante lemnoase din fam. enicacee; există circa 800 specii, incluse în genul *Rhododendron*. Au dimensiuni variate, de la arbuști scunzi și subarbuști din etajul subalpin până la plante lemnoase de mari dimensiuni din regiuni tropicale și subtropicale. Unele specii au frunze persistente, lucioase, altele frunze căzătoare; florile, tubulare sau în formă de cupă, sunt foarte decorative, viu colorate sau albe; o serie de specii sunt cultivate, sub numele de *azalee*. Un număr mare de specii se întâlnesc în Himalaya, în Asia de SE și Indonezia. În România crește o singură specie de **r.**, *smârdarul*.

RODOFITE, s. f. pl. Filum care cuprinde alge unicelulare sau pluricelulare (filamentoase, lamelare sau amplu ramificate) cu un colorit specific, roșu, roz sau violaceu, datorită pigmenților ficocianină și ficobilină (*Rhodophyta*). Abundente în apropierea țărmului în mările tropicale, până la adâncimi de c. 200 m, dar prezente și în mări temperate (inclusiv în M. Neagră) și chiar în apele continentale. Sin. *alge roșii*.

RODONIT (< fr. {i}; {s} gr. *rhodon* „trandafir") s. n. (MINER.) Silicat natural de mangan, cristalizat în sistemul triclinic. Se întâlnește sub formă de mase granulare de culoare roz, formate prin metamorfismul sedimentelor cu mangan sau prin depuneri în filoanele hidrotermale. Este folosit ca material pentru ornamentații, în confecționarea bijuteriilor și în construcții. În România se găsește în zăcămintele de mangan de la Iacobeni, Răzoare, Delinești, Munții Sebeșului și în filoanele metalifere de la Cavnic și Roșia Montană. De asemenea, **r.** se găsește în Federația Rusă (m-ții Ural), Suedia, Australia, S.U.A. (California, New Jersey) ș.a.

RODOPI, Munții ~ (în bulg.: **RODOPI PLANINA**; în grec.: **OROSIRA RODHÓRIS**), lanț muntos în Pen. Balcanică, în SSV Bulgariei și NE Greciei, extins pe direcție NV–SE, pe 290 km lungime și 60 km lățime max., delimitat la N de valea fl. Marița și la V de cea a fl. Mesta. Alcătuit din roci cristaline și vulcanice, prezintă un relief domol, cu alt. ce scad de la NV la SE. Alt. max.: 2 191 m (vf. Goliam Perelik). Spre NV, **R.** se prelungesc cu m-ții Rila, iar spre V cu m-ții Pirin. Zăcăminte de min. de plumb, zinc, cupru și crom. Acoperiți în mare parte cu păduri. De aici izv. râul Arda.

RODOPSINĂ, s. f. Pigment fotosensibil prezent în celulele cu bastonașe din retină; facilitează vederea în semiîntuneric. Este alcătuită dintr-o proteină numită opsină, legată de un cromofor neproteic, *retinal*.

RODOS, RÓDHOS sau **RHODOS** **1.** Insulă grecească în M. Egee, cea mai mare din arh. Sporadelor de Sud (grupul Dodecanez), situată în apropierea ţărmului Asiei Mici; 1,4 mii km^2; 75 km lungime; 37 km lăţime max. Relief deluros, cu alt. max. de 1 215 m (vf. Atáviros), iar pe litoral câmpii de acumulare. Păduri de pin, chiparos, stejar mediteranean şi vegetaţie de maquis. Cereale, viţă de vie, tutun, citrice, măslini. Creşterea animalelor. Staţiuni balneoclimaterice. Pescuit. **2.** Oraş în Grecia, în ins. cu acelaşi nume, port la M. Egee; 53,7 mii loc. (2001). Aeroport. Piaţă agricolă. Expl. de roci de constr. Export de citrice. Centru turistic şi staţiune balneară. În milen. 3–2 î.Hr., în **R.**, care se afla în sfera de influenţă a civilizaţiei cretano-micenian, au existat importante centre ale comerţului maritim, care şi-au păstrat însemnătatea şi după invazia în **R.** a *dorienilor*. În sec. 8–7 î.Hr., oraşele din **R.** au participat intens la colonizarea Siciliei, Africii de Nord şi altor terit. În timpul războaielor greco-persane (Războaiele medice) (500–449 î.Hr.) ins. a fost cucerită de Persia, apoi oraşele **R.** au devenit membre ale Ligii Ateniene. În 412 î.Hr., Sparta a reuşit să-şi subordoneze **R.**, însă în 396 (sau 395 î.Hr.), ins. din nou a trecut la Atena, de care s-a despărţit definitiv în timpul Războiului Aliaţilor (357–355 î.Hr.). În 408–405 î.Hr. are loc unirea politică a oraşelor din **R.**, cu centrul în oraşul **R.** fondat în 408/407 î.Hr. În Antic., puternic stat sclavagist care şi-a menţinut şi în perioada elenismului organizarea politică republicană. În 44 d.Hr., **R.** a intrat în prov. romană *Asia*, iar în sec. 4–13 în componenţa Bizanţului; la începutul sec. 14 a fost cotropită de ordinul monaho-cavaleresc al Ospitalierilor. Începând din sec. 16 ins. a fost alipită la Imp. Otoman până în 1923, când în baza Tratatului de la Lausanne s-a recunoscut Italiei dreptul de stăpânire a ins. Din 1947, ins. **R.** aparţine Greciei, devenind unul dintre cele mai importante centre turistice. Biserica Panaghia (sec. 13), moschei, Palatul Marilor Maeştri din oraşul medieval este inclus (din 1988) în lista Patrimoniului cultural universal. **3.** V. *Colosul din Rodos*.

RODRIGO, Joaquín (1902–1999), compozitor spaniol. Orb din copilărie. Muzică de inspiraţie folclorică. Lucrări diverse, camerale şi orchestrale („Concerto de Aranjuez" pentru chitară şi orchestră).

RODRIGUES [rudrigiʃ], **Amalia** (1920–1999), cântăreaţă portugheză. Cea mai mare interpretă de fado (gen tradiţional portughez). Voce charismatică, vibrantă, cu o forţă expresivă unică. Roluri în filme. A concertat în întreaga lume (şi în România). Discografie selectivă: „Fado portugues", „Lisboa antiga".

RODRIGUES, João (c. 1561–1633), călugăr iezuit portughez. Interpret şi agent comercial al shogunilor Toyotomi Hideyoshi şi Tokugawa Ieyasu, cunoscut pentru celebra „Arte da Lingoa de Iapam", care cuprinde nu numai reguli de gramatică japoneză, ci şi pertinente comentarii istorice şi literare.

RODRIGUES [rudrigiʃ], **Nélson** (1912–1980), scriitor brazilian. A reînnoit dramaturgia braziliană prin tehnicile narative şi compartimentarea scenelor („Sărut pe asfalt").

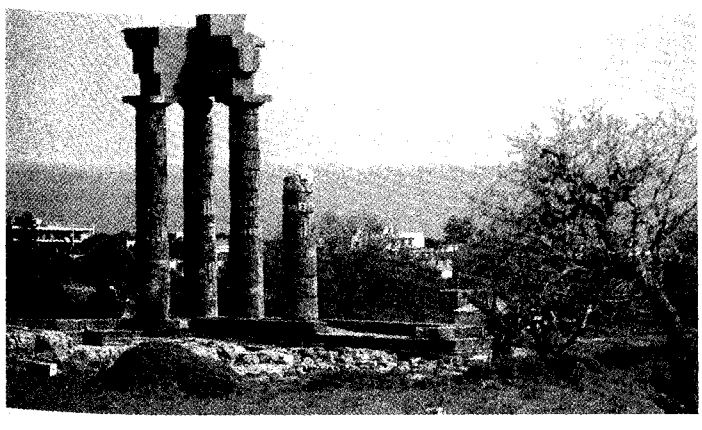

Rodos (2). Ruinele templului

Amalia Rodrigues

RODRIGUES sau **RODRIGUEZ** [rodriges], ins. vulcanică în V Oc. Indian, în arh. Mascarene, la 800 km NE de Madagascar, dependentă de statul Mauritius; 104 km^2; 15 km lungime; 7 km lăţime max. Relief deluros, cu alt. max. de 395 m. Oraş pr.: *Port Mathurin*. Pescuit; creşterea animalelor. Descoperită de portughezi în 1645, colonizată de francezi în sec. 18 şi preluată de englezi în 1810, care au stăpânit-o până în 1968.

RODRÍGUEZ, Lorenzo (c. 1704–1774), arhitect spaniol. Reprezentant al stilului baroc *„churrigueresc"*. După planurile sale s-a construit catedrala Sagrario (1749) şi capela bisericii San Francisco (1770) din Ciudad de México.

RODRÍGUEZ, Ventura (1717–1785), arhitect spaniol. Prof. la Acad. de Arte San Fernando din Madrid. Reprezentant al barocului. Arhitect-şef al Madridului (din 1764). După planurile sale s-au construit bisericile San Marcos (1740) din Madrid, Nuestra Señora del Pilar din Zaragoza (1745), faţada Catedralei din Pamplona (1780).

RODRÍGUEZ, Sánchez Manuel Laureano (zis Manolete) (1917–1947), toreador spaniol. În numeroasele înfruntări din arenă, **R.** a excelat printr-o manieră originală, caracterizată prin economia şi simplitatea mişcărilor. Rănit mortal în arenă.

ROE [rou], **Alliott Verdon** (1877–1958), inginer britanic. Designer de avioane, a fondat (1910) o companie de construcţii de avioane, în cadrul căreia a realizat şi zburat cu propriul său avion.

ROEBLING, John Augustus (1806–1869), inginer american de origine germană. Fondator al primei uzine de cabluri metalice din S.U.A. lângă Pittsburgh. A construit mai multe poduri suspendate: cascada Niagara, Cincinnati, Brooklyn.

ROENTGEN (RÖNTGEN) (< fr. {i}; {s} n. pr. *Röntgen*) s. m. Unitate de măsură a dozei radiațiilor X sau γ (simbol: R), egală cu cantitatea de radiații care produce, prin ionizarea unui centimetru cub de aer, în condiții fizice normale, o sarcină electrică de un franklin. *Raze R.* = raze X.

ROENTGEN, familie de ebeniști germani: **Abraham R.** (1711–1793) și fiul său **David R.** (1743–1807). Au lucrat la Curtea lui Ludovic XVI piese de mobilier în stil rococo.

ROENTGENDEFECTOSCOPIE (< fr. {i}; {s} n. pr. *Röntgen*) s. f. (MED.) Metodă de control nedistructiv bazată pe absorbirea razelor roentgen ce străbat materialul controlat. Se folosește, de regulă, la depistarea defectelor la piesele turnate sau sudate.

ROENTGENOLOGIE (< fr. {i}; {s} n. pr. *Röntgen*) s. f. (MED.) Ramură a medicinei care cercetează aplicarea razelor roentgen la studierea structurii și funcției organelor și a sistemului de organe, la precizarea diagnosticului și în tratamentul unor boli.

ROENTGENTERAPIE (< fr. {i}; {s} n. pr. *Röntgen*) s. f. (MED.) Radioterapie.

ROESLER [rǫslər], **Robert** (1840–1881), istoric german. În lucrarea „Studii românești. Cercetări asupra istoriei vechi a românilor" a susținut teza neștiințifică potrivit căreia poporul român s-a format exclusiv în S Dunării, de unde ar fi imigrat, în sec. 9, la N de fluviu. A fost combătut de B.P. Hasdeu, A.D. Xenopol, D. Onciul ș.a.

ROEȘTI, com. în jud. Vâlcea, situată în piem. Oltețului, pe râul Cerna; 2 307 loc. (2005). În satul **R.** se află biserica Sfinții Voievozi (1799, cu picturi originare), iar în satul Ciocâltei, biserica de lemn Cuvioasa Parascheva (1878).

ROGALSKI, Theodor (1901–1954, n. București), compozitor și dirijor român. Prof. univ. la București. Scriitură modernă, discurs muzical de mare claritate, talent de orchestrator. A excelat în muzica simfonică („Două schițe simfonice – Înmormântare la Pătrunjel și Paparudele", „Trei dansuri românești"); a scris și muzică de cameră de un mare rafinament coloristic, vocal-simfonică și de film.

ROGATORIE (< fr.) adj. f. (DR.) *Comisie ~* = mandat acordat de un organ de jurisdicție cu sediul într-o anumită localitate sau țară unui organ de jurisdicție, cu sediul în altă localitate sau țară, de a strânge anumite dovezi necesare soluționării litigiului cu care a fost sesizat primul organ.

ROGER, numele mai multor conți și regi ai Siciliei. Mai importanți: **1. R.I. Guiscard** (c. 1031–1101), conte de Sicilia (din 1062). A participat, alături de fratele său *Robert I Guiscard,* la campaniile împotriva arabilor pentru cucerirea sudului Italiei și a Siciliei (din c. 1061). **2. R. II,** conte (1101–1127), duce al Apuliei și Calabriei (1127–1130) și apoi primul rege al Siciliei (1130–1154), fiul precedentului. A învins coaliția organizată împotriva sa de papa Inocențiu II și, cucerind Napoli și Capua, a pus bazele Regatului Siciliei. A construit o flotă puternică, cu ajutorul căreia a făcut cuceriri pe coasta Africii (între Tunis și Tripoli) și a atacat stăpânirile bizantine, instituindu-și propria supremație în Mediterana meridională. A promulgat un cod de legi (1140), iar Curtea sa a devenit un important centru intelectual atât pentru învățații creștini cât și arabi. A refuzat să participe la a doua Cruciadă.

ROGERIUS (sec. 13), canonic din Oradea, autor al cronicii intitulate „Carmen miserabile" („Cântec de jale"), care descrie invazia pustiitoare a tătarilor din 1241 în Transilvania și în Ungaria. **R.** a fost prizonier la tătari timp de un an și jumătate; astfel a putut prezenta în opera sa importante informații istorice privind acțiunile tătarilor mai ales în Transilvania.

ROGERS [rǫdʒərz], **Carl Ransom** (1902–1987), psiholog american. Unul dintre reprezentanții psihologiei umaniste (al cărei obiectiv este dezvoltarea persoanei), conceptele centrale ale acesteia fiind: autenticitatea, empatia, nondirectivitatea; acestea numesc atitudini necesare atât în relațiile cotidiene cât și în cele din psihoterapie („Consiliere și psihoterapie", „Psihoterapia și schimbarea personalității", „Un manifest personalist").

Theodor Rogalski

Ginger Rogers

ROGERS [rǫdʒərz], **Ginger** (pseud. lui *Virginia Katherine McMath*) (1911–1995), actriță americană de film, partenera blondă și vaporoasă a lui Fred Astaire în epoca de aur a comediei muzicale hollywoodiene din anii '30 ai sec. 20 („Roberta", „Invitație la dans", „Farandola").

ROGERS [rǫdʒəz], **John** (1500–1555), prelat englez. Editor (1537) al primei „Biblii" complete în limba engleză, folosind traducerile lui W. Tyndale și M. Coverdale, pe care a publicat-o sub pseudonimul Thomas Matthew. Condamnat la moarte ca eretic din ordinul reginei Maria I Tudor.

ROGERS [rǫdʒəz], **Richard** (n. 1933), arhitect britanic. De orientare funcționalistă. A construit la Paris Centrul Pompidou (în colab. cu Renzo Piano) și la Londra clădirile Lloyds.

ROGIER [roʒie], **Charles** (1800–1885), om politic belgian. Prim-min. (1847–1852 și 1857–1868). Contribuții la laicizarea învățământului și dezvoltarea economică a țării.

ROGGEWEEN [rohevę:n], **Jakob** (1659–1729), navigator olandez. În serviciul Companiei Indiilor Occidentale, a condus o expediție în Pacific descoperind Insula Paștelui și Samoa (1722).

ROGOJINĂ (< bg., scr.) s. f. Împletitură de tulpini sau de frunze de plante (mai ales de rogoz ori de papură), care se folosește pentru protecția unor elemente de construcție, pentru decorațiuni interioare sau se așterne pe jos în casele țărănești.

ROGOVA, com. în jud. Mehedinți, situată în Câmpia Blahniței, pe cursul superior al râului Blahnița; 1 473 loc. (2005). Viticultură. Biserică având dublu hram — Sf. Nicolae și Sf. Ioan Botezătorul (ante 1822, cu picturi murale interioare din 1822), în satul Poroinița, și biserica Sf. Nicolae (1832, cu picturi murale interioare originare), în satul **R.**

ROGOZ (< sl.) s. m. Plantă erbacee din genul *Carex,* familia ciperaceelor, cu tulpina în trei muchii, frunze liniare, flori unisexuate sau hermafrodite, fără înveliș floral, grupate în spice. Există c. 2 000 de specii, răspândite mai ales în locuri umede, în reg. temperate și în cele reci; multe dintre ele sunt plante decorative, medicinale, furajere.

ROHAN [roã], familie nobiliară franceză. Mai important: **Henric II, duce de R., prinț de Léon** (1579–1638), militar, șef al partidului hughenot (din 1611). Silit de Richelieu să semneze Pacea de la Alès (1629), se retrage la Veneția, dar este rechemat (1635) și comandă o campanie victorioasă împotriva Habsburgilor în Lombardia și îi învinge pe spanioli la Valtelinna (1635); el și-a aflat moartea în lupta de la Rheinfelden în timpul Războiului de 30 de Ani.

RÓHEIM [rouheim] **Géza** (1891–1953), psihanalist și etnolog american de origine maghiară. Prof. univ. la Budapesta și New York. A cercetat, cu ajutorul unei metode psihanalitice, populațiile primitive din Australia și Noua Guinee, susținând existența unui complex oedipian universal („Originea și funcția culturii", „Eroii falici și simboluri materne în mitologia australiană").

ROHIA, Mănăstirea ~ v. **Târgu Lăpuș.**

ROHLFS [ro:lfs], **Friedrich Gerhard** (1831–1896), explorator german. Primul european care a traversat Africa de la M. Mediterană la Golful Guineii (1865–1866). A vizitat Abisinia, mai multe oaze din Sahara, deșertul Libiei. Consul al Germaniei la Zanzibar (1884–1885). Memorii.

ROHLFS [ro:lfs], **Gerhard** (1892–1986), lingvist și filolog german. Prof. univ. la Berlin, Tübingen și München. Specialist în romanistică („Gramatica istorică a limbii italiene și a dialectelor sale", „Studii de onomastică romanică"). Preocupat mai ales de dialectologie și de lexicologie.

RÖHM [röm], **Ernst** (1887–1934), om politic german. Unul dintre exponenții (1919) Partidului Național-Socialist al Muncitorilor Germani. Participant la puciul de la München (1923). A condus (din 1931) organizarea trupelor SA. După preluarea puterii (1933) de către Hitler, a fost numit șef de stat-major al trupelor SA și ministru fără portofoliu. Dorind să integreze trupele SA în cadrul forțelor armate, și-a atras ostilitatea lui Hitler. Asasinat (30 iun., în „Noaptea cuțitelor lungi").

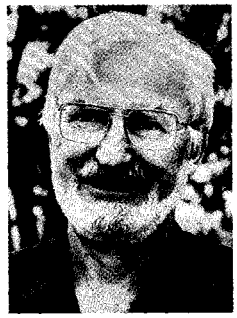

Heinrich Rohrer

ROHMER [romęr], **Eric** (pseud. lui *Jean-Marie Maurice Schérer*) (n. 1920), regizor și critic francez de film. În anii '50 ai sec. 20, ca redactor-șef al revistei „Cahiers du cinema" susține Noul Val și politica filmului de autor. Filmele sale grupate pe cicluri („Povestiri morale", „Comedii și proverbe", „Povestirile celor patru anotimpuri") constituie un fel de Comedie umană a societății contemporane franceze („Noaptea mea cu Maud", „Pauline la plajă", „Raza verde", „Poveste de primăvară").

ROHRER, Heinrich (n. 1933), fizician elvețian. A pus la punct primul microscop cu baleiaj (1978), utilizând efectul tunel. Premiul Nobel pentru fizică (1986), împreună cu G. Binnig și E. Ruska.

ROI[1] (< sl.) s. n. **1.** Grup compact de albine ieșite din stup, împreună cu o matcă, în căutarea unui adăpost nou. ✦ Mulțime de insecte sau de păsări mici care zboară în grupuri. **2.** Grup de oameni care se mișcă grăbiți și zgomotos. **3.** (ASTR.) (la pl.) Grup de stele de proveniență comună, relativ concentrate, legate din punct de vedere fizic. **R. de s.** se împart în: *roiuri de stele sferice* (se cunosc c. 120) și *roiuri de stele difuze* (se cunosc peste 500). Primele sunt formate din zeci de mii și chiar sute de mii de stele și au o pronunțată formă sferică, cu creșterea rapidă a numărului de stele spre centru; ele au un diametru de la 40 până la 200 de parseci și sunt distribuite sferic pe o distanță până la 50 000 de parseci în jurul nucleului Galaxiei noastre. *R. de s. difuze* sunt alcătuite din zeci sau sute de stele și au de obicei o formă neregulată. Ele se mai numesc *roiuri împrăștiate (deschise)* sau *galactice,* au un diametru între 3 și 15 parseci și sunt dispuse în planul Galaxiei. Studierea **r. de s.** este foarte importantă atât pentru cunoașterea structurii Galaxiei, cât și pentru înțelegerea proceselor de formare și de evoluție ale stelelor.

ROI[2] (scr.) vb. IV intranz. (Despre albine) A pleca din stupul vechi în grupuri mari pentru căutarea unui nou adăpost și constituirea unei familii noi. ✦ P. ext. (Despre insecte sau păsări mici) A zbura în grupuri dintr-o parte într-alta. ✦ Fig. (Despre oameni) a se învârti în număr mare în jurul (cuiva sau a ceva); a umbla dintr-o parte într-alta; a forfoti; a mișuna. *Roirea satelor,* proces prin care, în urma creșterii demografice, o parte din populația unui sat se instalează pe un nou teritoriu din apropierea satului de origine, întemeind o nouă așezare. Fenomenul, foarte frecvent în trecut, a dus la îndesirea continuă a rețelei de așezări.

ROIB, ROAIBĂ (lat. *robeus*) adj. (Despre cai) Cu părul roșcat, inclusiv coada, coama și picioarele (spre deosebire de murg, la care acestea sunt negre). ✦ (Substantivat) Cal cu părul roșcat.

ROIBĂ (lat. *robia*) s. f. Plantă erbacee perenă din familia rubiaceelor, înaltă de 50–80 cm, cu frunze verticilate, lanceolat-eliptice și cu flori gălbui în cime *(Rubia tinctorum).* Cultivată în trecut pentru substanțele colorante din rădăcină, folosite la vopsirea fibrelor textile. Utilizată și ca plantă medicinală, în special pentru afecțiuni renale.

ROINIȚĂ[1] (< scr.) s. f. Stup mic portabil, folosit la capturarea roiurilor de albine.

ROINIȚĂ[2] (< *roi*[2]) s. f. Plantă erbacee perenă, din familia labiatelor, cu rizom orizontal, tulpină înaltă de 30–80 cm, cu frunze ovale și cu flori albe sau liliachii, plăcut mirositoare, așezate în verticile axilare *(Melissa officinalis).* Din frunze se extrage un ulei volatil, utilizat în ind. farmaceutică.

Roiniță²

Folosită de apicultori pentru atragerea în r. (1) a roiurilor de albine. R. este și o bună plantă meliferă.

ROISSY-EN-FRANCE [ruasi ẽ frãs], com. la NE de Paris (Val-d'Oise); 2 054 loc. (1999). Aici se găsește cel mai important aeroport francez (Charles de Gaulle) dat în folosință în 1974.

ROIZEN, Elena (n. 1945, com. Ovidiu, jud. Constanța), interpretă și creatoare de cântece. Reprezentantă a stilului dobrogean în muzica populară românească. A valorificat melodica de colind în cântecul de joc.

ROJA, Gheorghe Constantin (1786–1847, n. Bitolia, Macedonia), medic și filolog aromân. Cercetări despre viața românilor de la S de Dunăre. Influențat de Școala Ardeleană, a încercat să demonstreze latinitatea aromânilor și necesitatea introducerii alfabetului latin.

ROJAS [roḥas], **Fernando de** (c. 1465–c. 1541), scriitor spaniol. I se atribuie „Comedia lui Calisto și Melibea", cunoscută și sub titlul „La Celestina", una dintre capodoperele dramaturgiei spaniole.

ROJAS-ZORILLA [roḥas θoriʎa], **Francisco de** (1607–1648), dramaturg spaniol. Comedii („În afară de rege, nimeni", „Între nebuni, joaca") și drame („Șerpii Cleopatrei", „Farmecele Medeii"), relevând un puternic simț al tragicului și al grotescului.

ROJDĂNIC (< sl.) s. n. Carte care cuprinde preziceri asupra destinului oamenilor, potrivit constelației (zodiei) în care s-au născut. Alături de *gromovnic* și *trepetnic*, r. face parte din literatura populară de prevestire. De origine orientală (asiriană sau caldeeană), preluate apoi de bizantini, r. au fost răspândite pe terit. României prin intermediul unor traduceri sârbești. Cel mai vechi r. în limba română este cel copiat în 1620 de popa Ion Românul din *„Codex Neagoeanus"*. Ulterior s-a numit *zodiac*.

ROJDESTVENSKI, Ghenadi Nikolaevici (n. 1931), dirijor rus. Prof. univ. la Moscova. Unul dintre cei mai mari interpreți ai muzicii ruse (a înregistrat integrala simfoniilor lui Prokofiev, muzică rusă contemporană). Carieră internațională (din 1974): Stockholm, B.B.C. Londra, Viena. Activitate didactică („Tehnica dirijatului de orchestră").

ROJDESTVENSKI, Robert Ivanovici (1932–1994), poet rus. Reprezentant al generației care s-a opus energic dogmei realismului socialist („Glasul poporului", „E Vremea!").

ROJIȘTE, com. în jud. Dolj în C. Romanați, pe stg. Jiului; 2 524 loc. (2005). Apicultură. Biserica Sf. Nicolae (1780).

ROKITANSKY, Cari von (1804–1878), medic austriac. Pionier al anatomiei patologice. A descris maladia *R.–Frerichs* a ficatului.

ROKOSSOVSKI, Konstantin Konstantinovici (1896–1968), mareșal sovietic. Victimă a epurărilor staliniste, în 1937 a fost arestat, învinuit de spionaj în favoarea Poloniei și Japoniei, a fost închis; eliberat (1940) și repus în drepturi. Trupele de sub comanda sa au participat la bătăliile pentru Moscova, Stalingrad, Kursk, apoi a comandat, succesiv, armatele de pe Frontul Briansk, al Donului, cele ale Frontului central și ale Frontului I și II bielorus. Ministru al Apărării Naționale și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în Polonia (1949–1956), unde i s-a acordat titlul de mareșal al Poloniei, și viceministru al Apărării în U.R.S.S. (1958–1962). Memorii.

ROL (< fr.) s. n. **I.1.** Partitură scenică ce revine unui interpret într-un spectacol. ✦ Personaj interpretat de un actor într-un spectacol scenic. **2.** Atribuție, sarcină care-i revine cuiva într-o acțiune; menire. **II. 1.** (DR.) Totalitatea litigiilor care urmează a fi rezolvate într-o anumită zi de către un organ de jurisdicție. *Repunere pe r.,* fixare a unui termen de judecată privitor la un proces al cărui curs a fost suspendat. *Scoatere de pe r.,* măsură prin care un organ de jurisdicție dispune întreruperea îndeplinirii actelor de procedură referitoare la un proces (ex. în cazul neprezentării părților într-o pricină civilă). **2.** (FIN.) *R. fiscal,* registru în care organele financiare țin evidența impozitelor pentru fiecare contribuabil în parte. În România se folosește *r.f.* unic. **3.** (NAV.) *Rolul echipajului,* lista persoanelor care alcătuiesc echipajul unei nave, ținută la bordul acesteia. **4.** (SOCIOL.) Concept care evidențiază așteptările sociale asociate cu anumite statusuri și poziții sociale.

ROLAND [rolã] (?–778), conte franc al mărcii Bretagne, în timpul domniei lui Carol cel Mare. Comandantul ariergărzii france care a fost atacată și distrusă de basci în 778 la *Roncevaux*, episod cunoscut din poemul epic „Chanson de Roland". Figură centrală a acestui poem epic, el întruchipează tipul ideal de cavaler medieval.

ROLAND, Borșa, voievod al Transilvaniei (1282, 1284–1285, 1288–1293). A manifestat tendințe de autonomie față de Coroana ungară (a convocat și prezidat „adunarea generală" a nobililor, menționată prima oară în 1288, a numit vicevoievozi și a confirmat privilegii).

ROLAND GARROS, arenă de tenis din Paris, inaugurată în 1928. V. și **Garros, Roland.**

ROLARE (< *rolă*) s. f. **1.** (TEHN.) Operație de prelucrare prin deformare plastică la cald sau la rece (presare) a unor suprafețe simple sau profilate ale pieselor metalice, în scopul netezirii microasperităților și al durificării stratului superficial (ex. r. fusurilor la arbori, r. filetului la șuruburi, r. de netezire a tablelor etc.). **2.** (CONSTR.) Operație de netezire sau de imprimare pe suprafața stratului de tencuială ori de beton a unor adâncituri dese de o anumită formă. Se execută cu unelte numite *role.*

ROLĂ (< germ.) s. f. **1.** (TEHN.) Piesă sau organ de mașină având forma unui corp de revoluție (cilindric, conic etc.), cu lungimea mai mare decât diametrul său și care, în timpul funcționării, se poate roti în jurul unei axe. R. se execută din materiale metalice sau nemetalice și se folosesc ca piese componente ale unor rulmenți, la stabilirea unui contact mobil (ex. r. de troleu), la rularea unui mecanism pe o cale (ex. la rularea săniilor unor aparate de măsură), la ghidarea într-o anumită direcție sau la întinderea unui organ flexibil (curea, cablu) etc. **2.** Unealtă formată dintr-un cilindru cu axul solidar cu un mâner, folosită într-o serie de lucrări de finisare în construcții (r. de tencuit, r. de zugrav).

ROLES (sec. 1 î.Hr.), conducător geto-dac de pe terit. Dobrogei. Pentru ajutorul dat lui Crassus în luptele cu bastarnii (29–28 î.Hr.), August i-a acordat titlul de „prieten și aliat al poporului roman".

ROLFILM (< germ.) s. n. Peliculă fotografică de forma unei benzi înfășurate pe un mosor ambalat în hârtie opacă sau introdus într-o casetă specială; are lățimea între 8 și 35 mm și se folosește la aparatele fotografice de format mic.

ROLGANG (< germ.) s. n. (TEHN.) Transportor cu rulouri, folosit în industria constructoare de mașini la deplasarea pieselor de la un loc de muncă la altul și, mai ales, în industria metalurgică la deplasarea laminatelor.

ROLL, Ștefan (pseud. lui *Gheorghe Dinu*) (1903–1974, n. Florina, Macedonia), ziarist și poet român. Colaborări la revistele literare de

avangardă. Lirică descriptivă, celebrând feeria elementului mecanic, citadin, antipoetic („Ospățul de aur"); poeme în proză („Moartea vie a Eleonorei").

ROLLA, Constantin (Costache) (?–1878), om politic moldovean, participant la mișcarea revoluționară din 1848 și la lupta pentru Unirea Principatelor. A fost membru al Comitetului central al Unirii din Iași și deputat în Adunarea ad-hoc a Moldovei (1857). În timpul domniei lui Al. I. Cuza, a cărui alegere a susținut-o, a fost ministru al Cultelor și Instrucțiunii (1859) și ministru de Externe (1861) în guvernul Moldovei.

ROLLAND [rolă], **Romain** (1866–1944), scriitor francez. Prof. la Sorbona. Spirit generos, însuflețit de idealul păcii și al libertății, a militat împotriva ororilor războiului. A reînnoit tradiția realistă romanescă prin romanul-fluviu („Jean Christophe", „Inimă vrăjită"); evocă omul simplu și bonomia galică („Colas Breugnon"); piese despre Revoluția Franceză („Teatrul revoluției", „Lupii"). Scrieri despre muzică („Muzicieni de altădată"); biografii ale lui Michelangelo, Beethoven, Tolstoi, Mahatma Gandhi. Articole pacifiste („Deasupra învălmășelii"). Memorialistică. Premiul Nobel pentru literatură (1915).

ROLLE [rol], **Michel** (1652–1719), matematician francez. Contribuții privind rezolvarea ecuațiilor algebrice de grad superior lui doi, *teorema lui R.* („Tratat de algebră").

ROLLER, Mihail (1908–1958, n. București), istoric român. Membru al P.C.R. (din 1926). Colaborator apropiat al lui Iosif Chișinevschi. Acad. (1948). Primul redactor-responsabil (1948–1952) al revistei „Studii". Scrierile sale („Anul revoluționar 1848", „Studii și note științifice privind istoria poporului român", „Istoria R.P.R.", sub redacție) reprezintă o grosolană falsificare a trecutului țării și a istoriei românilor.

ROLLINAT, Maurice (1846–1903), poet francez. Autor al unei poezii delicate și muzicale. A înnoit genul baladei. Sub influența lui Baudelaire și a lui E.A. Poe, a scris o lirică morbidă („Nevroze") pe care o vor relua unii simboliști. La cabaretul „Chat noir" interpreta propriile cântece.

ROLLING STONES [roulin stounz], grup britanic de muzică rock format la Londra în 1962. Înființat de Brian Jones, Mick Jagger, Keith Richards, cărora li s-au alăturat Dick Taylor (înlocuit de Bill Wyman), Ian Stewart și Mick Avory (înlocuit de Charlie Watts). Considerat cel mai mare grup de rock'n'roll din lume, a șocat prin atitudinea provocatoare și prin stilul de viață neconvențional. Discografie selectivă: „The Rolling Stones", „Out Of Our Heads", „Let It Bleed".

Romain Rolland

ROLLINS [roulinz], **Sonny** (n. 1930), saxofonist tenor american. Libertate ritmică, emancipare, continuator al lui Charlie Parker. Discografie selectivă: „The Bridge", „Dancing in the Dark".

ROLLON (HROLF) (c. 860 – c. 932), conducător normand. S-a remarcat prin raidurile piraterești întreprinse în Scoția, Anglia, Flandra și Franța. La începutul sec. 10 a cucerit terit. de la gurile Senei, care i-a fost recunoscut ca ducat (ducatul Normandiei) în 911, în schimbul acceptării suzeranității regelui francez Carol al III-lea cel Simplu și a promisiunii că nu va mai face expediții de jaf în regatul său.

ROLLS-ROYCE Ltd. [roulz rois], societate britanică fondată (1906), la Manchester, de Charles Stewart Rolls (1877–1910) și Frederick Henry Royce (1863–1933), specializată în producția de mașini de lux, în care a deținut supremația mondială absolută. În timpul Primului Război Mondial a

Rolling Stones

fabricat motoare pentru avioane (primul fiind modelul „Eagle"). În 1931, **R.-R.** a achiziționat Bentley Motors, altă companie producătoare de mașini de lux. Un contract încheiat cu Lockheed Aircraft pentru producerea de motoare cu reacție a dus la falimentul companiei în 1971. **R.-R.** s-a separat în două companii: secțiunea producătoare de motoare cu reacție, care a fost salvată de guvernul britanic și ulterior privatizată ca **R.-R.** PLC, și **R.-R.** Motor Holdings Ltd., care a fuzionat cu Vickers Ltd. în 1980 și a fost cumpărată de Volkswagen în 1998.

ROM[1] (< fr., germ.) s. n. Băutură alcoolică tare, obținută prin fermentarea și distilarea sucului de trestie de zahăr și colorată prin învechire în vase de lemn. Se mai obține din alcool rafinat cu adaos de esență preparată pe cale chimică și colorat cu caramel.

ROM[2] (< țig. *rom* „om") s. m. Țigan.

ROMA 1. Capitala Italiei și centrul ad-tiv al reg. Lazio, situată în apropierea țărmului de V al Pen. Italice, pe ambele maluri ale fl. Tibru, la 28 km de gura de vărsare a acestuia în M. Tireniană, extinsă pe colinele Campidogiio (Capitolină), Palatino, Aventino, Quirinale, Viminale, Esquilino și Celio. **R.** include în arealul său statul independent *Città del Vaticano* (0,44 km^2) și ins. Tiberina (pe Tibru); 2,3 mil. loc. (2005). Important nod de comunicații (aeroporturile „Leonardo da Vinci" și Ciampino; numeroase gări feroviare ș.a.) și pr. centru politic, economic, financiar-bancar, comercial, de transport, cultural-științific, de învățământ, turistic (c. 12 mil. turiști anual) și religios (Vatican). Metrou (inaugurat în 1955). Ind. metalurgică, a constr. de mașini (mașini agricole și de transport, utilaj energetic și electrotehnic), chimico-farmaceutică, poligrafică, pielăriei și încălțămintei, textilă și de confecții, de prelucr. a lemnului, cosmeticii, alim. Important centru al producției cinematografice (studiourile „Cinecitta"). Universitate (1303). Academia Națională de Științe; biblioteci. Librării Universității (1661). Muzee naționale și galerii de artă: Capitolino (1471), cu colecții de sculpturi clasice, Pio Clementino (sculptură greacă și romană), Barracco (sculpturi antice), Muzeul Național Villa Giulia (artă etruscă și italică), Muzeul Național de Artă și Tradiții Populare, Muzeul de Preistorie și Etnografie, Muzeul Palazzo Venezia (artă aplicată), Galeria Națională de Artă Modernă (lucrări

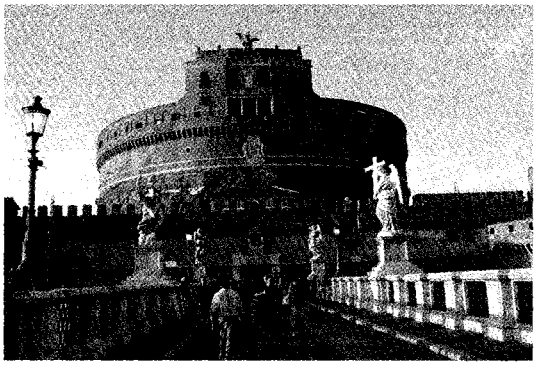

1.

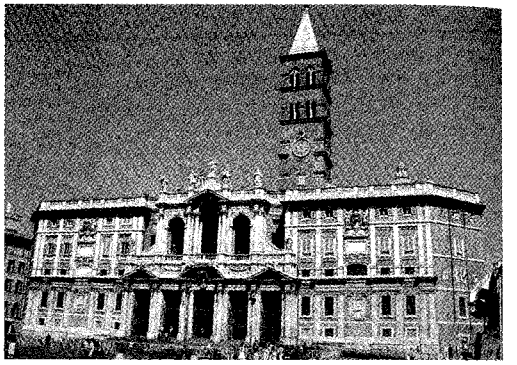

2.

3.

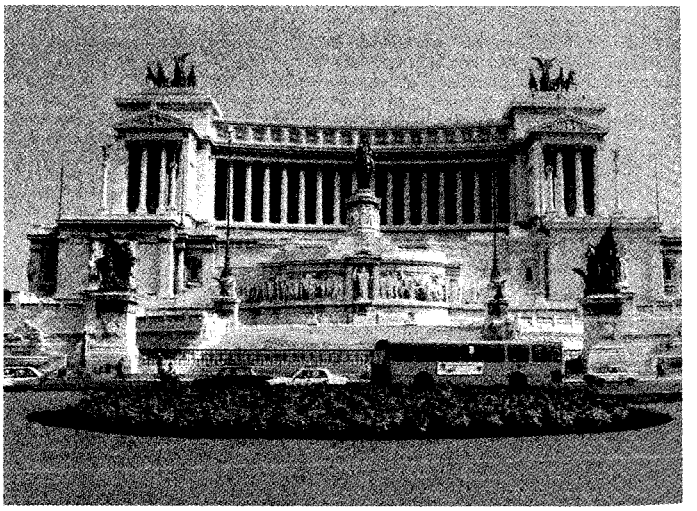

4.

Roma

1. Castelul Sant Angelo 2. Santa Maria Maggiore; 3. Forumul Roman; 4. Piața Veneția

ale artiștilor din perioada 1800–1900), Villa Borghese (deschisă publicului din 1902, cu colecții de artă renascentistă), Cabinetul Național de Stampe ș.a. Operă. Orchestră simfonică. Teatre. La **R.** s-au desfășurat Jocurile Olimpice de vară în 1960. Sediul FAO. Numeroase monumente și vestigii romane, paleocreștine, renascentiste ș.a., astfel încât **R.** poate fi socotită ca un „muzeu în aer liber". Zidul de fortificație construit în anul 272 d.Hr. (în timpul împăratului Aurelian) în jurul orașului vechi pentru apărarea împotriva invaziei popoarelor migratoare, care se întinde sub forma unui semicerc pe malul dr. al Tibrului, fiind străpuns de numeroase porți, între care Pinciana, Pia, San Lorenzo, Porta Maggiore, San Giovanni, San Sebastiano (din care pornește Via Appia Antica), San Paolo, Porta del Popolo (reconstruită în 1561). Piețe notabile: Piața Veneției, dominată de monumentul gigantic din marmură albă, închinat regelui Victor Emmanuel II, primul rege al Italiei unificate, Piața Campidoglio, construită după planurile lui Michelangelo, Piața Colonna, în mijlocul căreia se află columna lui Marc Aureliu, închinată victoriilor armatelor romane, Piața Spaniei, realizată în 1723–1726, cu cele 137 de trepte care duc la biserica Trinità dei Monti (1495), Piața Navona (1651), Piața Poporului (1816–1820), Piața Barberini ș.a. Apeductele dell'Aqua Marcia (144 î.Hr.), dell'Aqua Iulia (sec. 1 î.Hr.), dell'Aqua Virgo (sec. 1 d.Hr.); Podurile Milvio (109 î.Hr.), Fabricio (62 î.Hr.) ș.a. Arcurile de Triumf ale lui Septimiu Sever (203), Constantin (312), Titus (sec. 1) ș.a.; Pantheonul, construit în anul 27 î.Hr. și refăcut în anii 118–125; Mausoleul împăratului August (28 î.Hr.); Termele lui Caracalla (212, cu mozaicuri), ale lui Dioclețian (306) ș.a. Ruinele Forumului Roman,

centrul religios, politic și comercial al Romei antice, în care se aflau mai multe temple și bazilicile Emilia (sec. 3 î.Hr.), Giulia (55 î.Hr.), Masenzio (308–312). Forumurile imperiale ale lui Cezar (54 î.Hr.), August (7 î.Hr.) și Traian (111–114, construit după planurile lui Apolodor din Damasc) în care se află Columna lui Traian, monument de 29,78 m înălțime, ridicat în amintirea victoriilor armatelor romane asupra dacilor, acoperit de jur împrejur cu un basorelief în spirală cu scene din timpul războaielor daco-romane; Palatul *Domus Augustana,* al lui Domițian; Amfiteatrul lui Titus Flavius Vespasianus sau *Colosseum,* situat la poalele colinelor Palatino și Esquilino, construit în anii 70–80. Bisericile San Marco (336), Santa Maria Maggiore (sec. 5), decorată cu mozaicuri, cu o campanilă înaltă, San Giovanni in Laterano (311–314, restaurată în 1646–1649 de Borromini și în 1735 de A. Galilei) ș.a.; bisericile San Callisto (sec. 2), Santa Costanza (sec. 4), Santa Sabina (sec. 5), San Stefano-Rotondo (sec. 5), Santa Maria Antiqua (sec. 6–8, cu fresce originare), Santa Maria in Cosmedin (sec. 6–12), în peretele căreia este inclusă celebra Boca de la Verita, Santa Maria in Trastevere (sec. 12), San Clemente (1108), San Saba (1205), Santa Maria sopra Minerva (1280), Santa Maria del Popolo (1472–1477), cu fațadele neoclasice, pictată în interior de marii artiști ai Renașterii, San Augustino (1479–1483), San Pietro in Monitorio (1503), bazilica San Pietro (sec. 16–17, consacrată la 18 nov. 1626 de papa Urban VIII) de la Vatican, San Luiggi dei Francesi (1518), Santa Maria degli Angeli (1566), Il Gessù (1568) ș.a.; Palatele Venezia (1455), în stil renascentist, Cancelleria (1511), Farnese (1534–1549), Massimo (1532–1536), Borghese (1560–1614), Chigi (1562), reșed. oficială a primului ministru, Quirinale (sec. 17–18) — veche reșed. regală, iar astăzi reșed. președintelui Republicii, Barberini (1625–1633); castelul San Angelo (1492–1503); Villa Farnesina, cu picturi de Rafael, Villa Medici (1544). Catacombele Romei, datând din anii 100–400, decorate cu picturi murale reprezentând simboluri creștine, renumite fiind cele ale Domitillei (sec. 1), San Callisto (sec. 2), San Sebastiano (sec. 2), Sant' Agnese (sec. 2) ș.a. Numeroase fântâni monumentale, printre care celebra Fontana di Trevi (1762), monument baroc având în centru statuia lui Okeanos într-un car tras de doi cai de mare și doi tritoni (se spune că cei care aruncă aici monede vor reveni la Roma), Fontana dei Fiumi din Piazza Navona, opera lui Bernini, simbolizând „cele 4 mari fluvii ale lumii" (Dunăre, Gange, Río de la Plata, Nil). Așezarea de pe cele șapte coline este atestată arheologic de la începutul Epocii bronzului (c. 1500 î.Hr.), dar, potrivit legendei, a fost întemeiată în c. 753 î.Hr. de *Romulus* și *Remus*; statuia lupoaicei (*Lupa Capitolina*) care alăptează pe cei doi gemeni este considerată simbolul Romei. La sfârșitul sec. 6 î.Hr. a devenit centrul republicii romane, iar în sec. 1 î.Hr. capitala Imp. Roman – atingând culmea grandorii la sfârșitul sec. 1 și începutul sec. 2; și-a păstrat calitatea până în timpul domniei împăratului *Constantin cel Mare*, care a trecut-o Constantinopolului (azi Istanbul) în anul 330. Împărțirea Imp. Roman (395 d.Hr.), căderea Imp. Roman de Apus (476) și migrațiunea popoarelor (cucerită și jefuită de vizigoți, 410 și vandali, 455) au dus la decăderea orașului. Din sec. 4 a fost reședință papală, de la sfârșitul sec. 6 protecția orașului a trecut în mâinile Bisericii romane, iar din sec. 8 devine capitală a Statului Papal (până în 1870, cu excepția anilor 1309–1377, când aceasta se mută la Avignon) (v. și *Vatican*). În 1084 a fost pustiită de normanzi. În timpul răscoalelor populare, conduse de Arnaldo da Brescia și Cola di Rienzo, **R.** a fost declarată republică (1143–1155 și 1347–1354). **R.** a cunoscut o perioadă de mare înflorire în timpul Renașterii. După cucerirea Statului Papal de către francezi, **R.** s-a proclamat republică (1798–1799), iar între 1809 și 1814 a fost inclusă în Imp. napoleonian. Centru al Republicii Romane (febr.–iul. 1849), instaurată în timpul Revoluției de la 1848–1849. Ocupată de armatele Regatului Italiei (1870), **R.** a devenit capitala Italiei unificate (de la 26 ian. 1871). În oct. 1922, fasciștii italieni au organizat așa-numitul „marș asupra Romei", instaurând în Italia dictatura fascistă. **R.** a fost transformată într-o capitală modernă în anii '20–'30 ai sec. 20, când a devenit centrul ad-tiv, cultural și al transporturilor țării. Unul dintre principalele centre ale Rezistenței antifasciste italiene. Ocupată de naziști în sept. 1943. Eliberată de trupele anglo-americane la 4 iun. 1944. — **Tratatul de la ~,** semnat la 25 mart. 1957 de Belgia, Franța, Republica Federală Germania, Italia, Luxembourg și Olanda, prin care se înființa Comunitatea Economică Europeană (Piața Comună) și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (Euratom). **2. ~ (Imp. Roman),** stat sclavagist, unul dintre cele mai mari și mai puternice state ale lumii antice. Evoluția sa istorică a cunoscut mai multe perioade. Cea mai veche perioadă din istoria **R.** este cunoscută sub numele de „perioada regalității", care ar fi durat, potrivit tradiției, aproximativ două sec. și jumătate (753–509 î.Hr.). Organizarea socială a **R.** în această perioadă era democrația militară; locuitorii **R.** (*populus romanus*) erau împărțiți în trei triburi a câte zece curii, fiecare curie având câte zece ginți. Principalele instituții politice ale statului roman incipient erau adunarea bătrânilor (*senatus*), adunarea poporului pe curii (*comitia curiata*), care alegea pe toți magistrații, și regele (*rex*), ales de adunarea poporului. În cursul evoluției sale din această perioadă, populația **R.** s-a împărțit în *patricieni* (aristocrația gentilică) și *plebei* (reprezentanți ai triburilor aservite), amândouă categoriile fiind formate din oameni liberi, sclavia, incipientă, având încă un caracter patriarhal. În sec. 6 î.Hr., Roma a cunoscut o perioadă de dominație politică etruscă, care a influențat tradiția, instituțiile politice și arhitectura sec. următoare. La sfârșitul sec. 6 î.Hr. (potrivit tradiției romane în anul 509 î.Hr.) la Roma s-a instituit republica, autoritatea regală fiind înlocuită prin aceea a doi magistrați, numiți la început *praetori,* iar apoi *consuli,* aleși dintre patricieni, de către adunarea poporului, aleși pe timp de un an de comițiile centuriate și învestiți cu putere absolută. Senatul devine instituție supremă a statului. Istoria internă a statului roman în perioada timpurie se caracterizează prin lupta dintre plebei și patricieni pentru pământ și pentru egalitate în drepturi politice, încheiată în 287 î.Hr. prin Lex Hortensia, a dus la importante modificări în structura socială a statului roman; populația liberă a Romei s-a împărțit în caste (*ordines*), în fruntea cărora era noua aristocrație (*nobilitas*), alcătuită din vârfurile patriciene și plebeiene. În a doua jumătate a sec. 5 î.Hr., Roma, dispunând de o excelentă organizare, a inițiat o politică expansionistă în Latium, apoi în Italia. În urma războiului cu coaliția orașelor latine (340–338 î.Hr.), care i-a adus Latium și a războaielor cu samniții (343–341, 327–304 și 298–290 î.Hr.), Roma a cucerit întreaga Italie centrală de pe ambii versanți ai Apeninilor. După cucerirea Italiei centrale, Roma a

ajuns în conflict cu orașele grecești din sudul Italiei. În urma războiului (280–275 î.Hr.) cu regele Epirului, *Pyrrhos,* și a asediului Tarentului (272 î.Hr.), Roma a ocupat toată Italia de sud. După ocuparea Italiei și organizarea ei din punct de vedere politic, social-economic și ad-tiv, interesele Romei s-au ciocnit de cele ale *Cartaginei.* Lupta pentru supremație în bazinul apusean al Mării Mediterane a dus la cele trei războaie denumite, după numele dat de romani cartaginezilor, *războaie punice* (264–241, 218–201 și 149–146 î.Hr.). În urma Primului Război Punic, Roma a obținut Sicilia, dar forța economică, politică și militară a Cartaginei rămânea aproape intactă. În cursul celui de-al Doilea Război Punic (218–201 î.Hr.), armata cartagineză, condusă de *Hannibal* a invadat Italia, pricinuind armatei romane înfrângeri zdrobitoare la lacul *Trasimene* (217 î.Hr.) și mai ales la *Cannae* (216 î.Hr.). Dar tactica temporizatoare elaborată de *Fabius Cunctator,* precum și campaniile din Spania și Africa, conduse de Publius Cornelius *Scipio,* au hotărât soarta războiului; Cartagina a suferit o grea înfrângere la *Zama* (202 î.Hr.) și a pierdut în favoarea Romei toate posesiunile de peste mări. Roma a obținut, în urma celui de-al Doilea Război Punic, hegemonia în bazinul apusean al Mării Mediterane și și-a îndreptat atenția spre răsărit (unde ocupase *Iliria*). În urma a trei războaie (215–205, 200–197 și 171–168 î.Hr.), Macedonia a fost înfrântă și supusă. După înfrângerea unei mari răscoale antiromane (149–148 î.Hr.), Macedonia a fost transformată în provincie romană, iar în 146 î. Hr., după înfrângerea răscoalei Ligii aheene, orașele grecești au fost subordonate provinciei romane Macedonia. În acest timp, Cartagina s-a refăcut din punct de vedere economic; un nou război, al Treilea Război Punic (149–146 î.Hr.), provocat de romani, a avut drept rezultat zdrobirea Cartaginei (care a fost dărâmată), includerea terit. acesteia în provincia romană Africa. După consolidarea stăpânirii lor în Pen. Balcanică și după zdrobirea Cartaginei, romanii au început ofensiva pentru cucerirea terit. asiatice. În 129 î.Hr., regatul Pergamului și posesiunile sale au fost transformate în provincie romană; aceeași soartă a împărtășit-o Bitinia (Bithynia) în 74 î.Hr. În Asia Mică rămânea liber regatul Pontului, care, sub conducerea lui *Mitridate* al VI-lea Eupator (111–63 î.e.n.), a închegat în jurul lui o vastă uniune politică îndreptată împotriva Romei. În urma a trei războaie (89–84, 83–81 și 74–63 î.Hr.), Roma a înfrânt pe Mitridate, ocupând toate terit. stăpânite sau controlate de acesta. Creșterea imensă a numărului de sclavi în urma războaielor de cucerire și introducerea pe scară largă a muncii acestora în producție au marcat generalizarea sclaviei la Roma. Consecințele principale ale acestui fapt, eliminarea treptată a producătorilor liberi, concentrarea pământului și formarea latifundiilor, precum și ascuțirea contradicțiilor sociale au provocat o largă mișcare socială pentru înfăptuirea unei reforme agrare, condusă de frații Caius și Tiberius *Gracchus.* În sec. 2–1 î.Hr. au avut loc puternicele răscoale ale sclavilor din Sicilia (136–132 și 104–101 î.Hr.) și răscoala condusă de *Spartacus* (73–71 î.Hr.), una dintre cele mai puternice răscoale ale sclavilor cunoscute în istorie. În același timp s-au răsculat și aliații italici ai Romei (Războiul aliaților, 90–88 î.Hr.), care, deși înfrânți, au obținut cetățenia romană. Mișcarea socială a Gracchilor, răscoalele sclavilor, Războiul aliaților, complotul lui Catilina au fost semne ale crizei politice și sociale a republicii romane. Această criză a ieșit mai puternic în evidență în prima jumătate a sec. 1 î.Hr. în războiul civil dintre *popularii* conduși de Marius și *optimații* conduși de Sylla. În 64–63 î.Hr. Pontul, Siria și Cilicia devin și ele prov. romane, iar Armenia, Capadocia, Iudeea devin regate clientelare. Între 58 și 52 î.Hr., Cezar cucerește Galia. Hegemonia romană în bazinul răsăritean al M. Mediterane s-a desăvârșit în anul 30 î.Hr., prin cucerirea Egiptului. Spre sfârșitul sec. 1 î.Hr. R. a devenit unul dintre cele mai mari și mai puternice state ale lumii antice. Încercând să rezolve criza, sprijiniți de armată, cavaleri și plebei, Pompei, Crassus și Cezar încheie înțelegeri private (*triumvirate*), în scopul sprijinirii reciproce în lupta împotriva aristocrației senatoriale. Moartea lui Crassus (53 î.Hr.) și ascuțirea conflictului dintre Cezar și Pompei au dezlănțuit războiul civil (49–48 î.Hr.), în urma căruia, învingător, Cezar devine conducătorul unic al statului roman. Senatul l-a numit dictator pe 10 ani și tribun pe viață. Reformele înfăptuite de Cezar au netezit calea instaurării imperiului. Lupta pentru putere, care a continuat cu și mai multă violență după asasinarea lui Cezar (44 î.Hr.), s-a sfârșit, după un lung război civil, cu instituirea *principatului* de către Octavian August (27 î.Hr.). În timpul principatului s-a întărit proprietatea funciară mijlocie și s-au dezvoltat viața orășenească, meșteșugurile și comerțul. În sec. 1 î.Hr. și sec. 1 d.Hr., și mai ales în perioada lui August (numită și „epoca de aur" a artei și literaturii romane), cultura romană a atins apogeul. Cele mai remarcabile personalități ale epocii au fost oratorul Cicero, poeții Vergiliu, Horațiu, Ovidiu, istoricii Salustiu, Cezar, Trogus Pompeius, Titus Livius, Tacit cel Bătrân. În sec. 1 d.Hr., în timpul dinastiei Iulio-claudice (14–68) și al dinastiei Flavilor (69–96), puterea personală a câștigat teren în dauna autorității tradiționale a Senatului. Au avut loc dese mișcări sociale (în Galia și Spania) și răscoale ale populațiilor supuse, dintre care cea mai puternică a fost aceea din Iudeea (66–70). Sec. 1–2 se caracterizează prin cea mai mare dezvoltare a societății sclavagiste romane, prin întărirea imperiului și prin maxima extindere teritorială. În timpul domniei lui Traian, Adrian, Antoninus Pius, Marcus Aurelius, Imperiul roman atinge culmea puterii sale. El se întindea din Britania până în Arabia și din nordul Mării Negre până în nordul Africii, transformând Marea Mediterană într-o mare interioară („Mare internum"). Instaurarea dominației mondiale a Romei a fost însoțită de răspândirea relațiilor sclavagiste într-o măsură necunoscută până atunci. O caracteristică însemnată a perioadei sec. 1–2 a fost întărirea procesului de „romanizare" a provinciilor, unde locul vechilor rânduieli a fost luat de cultura și de civilizația superioară a Romei și creșterea rolului provincialilor în viața imperiului. Traian (98–117), primul provincial devenit împărat, i-a înfrânt pe daci în două războaie grele (101–102 și 105–106), transformând cea mai mare parte a *Daciei* în provincie romană. În sec. 3, Imp. Roman a intrat în criză; pe plan politic, aceasta s-a manifestat în desele schimbări de împărați în urma războaielor civile dintre pretendenți, în slăbirea rolului aristocrației senatoriale, în creșterea rolului politic al armatei, în tendințele unor provincii de a se rupe de imperiu (Galia, Hispania, Britania și regatul Palmyrei) și în răscoale ale colonilor și populațiilor supuse; în această perioadă a început marea mișcare a bagauzilor (sec. 3–5) din Galia și din Hispania. În sec. 3 sunt remarcabile domniile împăraților *Septimiu Sever, Aurelian* și *Diocleția*n. În timpul lui Aurelian, administrația romană a părăsit Dacia, sub presiunea goților

și a dacilor liberi. Diocleţian (284–305) a instaurat forma de guvernământ a *dominatului,* formă a monarhiei absolute, care întărea puterea împăratului şi a pus capăt pentru moment, prin reformele iniţiate, crizei din sec. 3. Începând din sec. 2, în agricultură, dată fiind lipsa de interes a sclavilor pentru muncă şi primejdia folosirii unui prea mare număr de sclavi, a apărut şi s-a dezvoltat forma de dependenţă a populaţiei rurale faţă de marii proprietari de pământ, cunoscută sub numele de *colonat,* una dintre cele mai importante manifestări ale crizei sclavagismului. Ca urmare a incursiunilor triburilor „barbare" de la graniţele imperiului, a anarhiei interne crescânde şi a imposibilităţii puterii centrale de a mai asigura pacea, în sec. 3 centrele vieţii economice decad, legăturile comerciale dintre provinciile imperiului se destramă, tendinţele centrifuge ale acestora se accentuează. Provinciile încep să ducă o viaţă aparte, diferenţiindu-se; în cadrul lor, latifundiile se transformă în unităţi economice închise. *Constantin cel Mare* (306–337) a continuat reformele sociale şi politice ale lui Diocleţian; el a împărţit imperiul în patru prefecturi (Galia, Italia, Iliria şi Orientul), a mutat capitala la Constantinopol, oraş clădit de el. În anul 313 a dat edictul de toleranţă în favoarea creştinismului. Dar, sfâşiat de luptele interne pentru putere, de atacurile popoarelor din afară, Imp. Roman nu mai putea să revină la vechea lui strălucire. La sfârşitul sec. 4, Theodosiu (379–395) a realizat ultima reunire a imperiului sub o singură autoritate. După moartea sa, imperiul s-a împărţit definitiv în formaţiunile politice cunoscute sub numele de *Imp. Roman de Apus* şi *Imp. Roman de Răsărit.* Dezvoltarea acestor două state a fost diferită. În Imp. Roman de Apus, prăbuşirea sclavagismului s-a făcut spectaculos şi a fost însoţită de războaie, răscoale populare şi invazii pustiitoare. Terit. statului s-a redus mereu, tronul a devenit o jucărie în mâinile căpeteniilor „barbare" ale armatei. În anul 410, Roma a fost ocupată şi jefuită de vizigoţi, conduşi de Alaric şi în 455 de vandali, conduşi de Genseric. În anul 476, ultimul împărat roman, Romulus Augustulus, a fost detronat de *Odoacru,* comandantul mercenarilor germani, şi pe teritoriul Italiei s-a constituit primul regat „barbar". Imp. Roman de Răsărit, cunoscut sub numele de *Imp. Bizantin,* a continuat să existe până în sec. 15.

ROMA, com. în jud. Botoşani, situată în C. Jijiei, pe cursul superior al râului Morişca; 3 337 loc. (2005). În satul Cotârgaci se află biserica de lemn Sfinţii Voievozi (1770).

ROMA, revistă de cultură apărută la Bucureşti (1921–1928 şi 1929–1931), sub conducerea lui Ramiro *Ortiz.*

ROMÁNICĂ (< fr., gr.) adj. *Limba ~* (şi substantivat) = limba neogreacă.

ROMAINS [romẽ], **Jules** (pseudonimul lui *Louis Farigoule*) (1885–1972), scriitor francez. Promotor, alături de Georges Chennevière, al *unanimismului.* Poeme („Viaţa unanimă"), romane (ciclul „Oameni de bună-voinţă"), piese satirice („Dr. Knock sau Triumful medicinei"). Eseuri.

ROMÁN[1] (< fr.) s. n. (LIT.) **1.** (În Ev. Med.), operă narativă în proză sau în versuri, scrisă într-o limbă romanică (ex. „Roman de la Rose", „Roman de Renart"). **2.** Specie a genului epic, care cuprinde o acţiune de o relativă amploare şi complexitate, desfăşurată de-a lungul unei anumite perioade, care angajează, de obicei, mai multe personaje şi care presupune un anumit grad de adâncime a observaţiei sociale şi a analizei psihologice. Specific mai ales literaturilor moderne, **r.** există ca manifestare epică, nu întotdeauna distinctă, încă din Antic. (Petronius, Apuleius, Longos, Heliodor) şi Ev. Med. (sub forma **r.** cavalereşti, eroice, galante, pastorale, scrise în spirit aristocratic). În perioada Renaşterii, **r.** cunoaşte primele sale concretizări moderne, ca viziune şi modalitate, o sferă de cuprindere tematică şi tipologică mai largă, prin Rabelais, Cervantes, proza picarescă. În epocile următoare, în funcţie de schimbările sociale care au loc, de îmbogăţirea continuă a ariei de cunoaştere, de dezvoltarea generală a ştiinţei şi filozofiei, a literaturii şi artei înseşi, ca şi prin contribuţiile unor scriitori deosebit de originali, **r.** se diversifică atât sub raportul problemelor abordate, cât şi sub acela al mijloacelor de expresie, devenind, progresiv (începând mai cu seamă din sec. 19), una dintre speciile cele mai reprezentative şi mai cultivate, exprimând gustul şi mentalitatea momentului istoric respectiv şi tinzând să contureze tablouri sugestive ale epocii. Prin W. Scott, Dickens, Thackeray (în Anglia), Goethe (în Germania), Manzoni, Verga (în Italia), Stendhal, Balzac, Flaubert, Zola (în Franţa), Dostoevski, Tolstoi (în Rusia) ş.a., **r.** îşi demonstrează exemplar viabilitatea şi adaptabilitatea. Cunoscând numeroase modalităţi şi devenit, prin aceasta, un gen „proteic", el atinge ulterior o largă dezvoltare în toate literaturile lumii, impunând atenţiei, şi în sec. 20, câteva nume de prestigiu universal: A. France, R. Rolland, M. Proust (în Franţa), J. Galsworthy, J. Joyce (în Anglia), Th. Mann, H. Mann, R. Musil (în Germania), S. Undset, K. Hamsun, S. Lagerlöf (în ţările scandinave), Dreiser, Hemingway, Faulkner, Steinbeck, Dos Passos, Caldwell (S.U.A.), Gorki, Solohov, Leonov (în Rusia) ş.a. Potrivit temelor tratate, viziunii estetice, modalităţii curentului artistic în care se integrează există **r.** romantic (V. Hugo); realist (Flaubert); naturalist (Zola); suprarealist (R. Queneau); filozofic (Voltaire); sentimental (G. Sand); umoristic şi de moravuri (Dickens); exotic (Bernadin de Saint-Pierre); psihologic (Dostoevski); istoric (Scott); de aventuri (Dumas); pedagogic (Rousseau); fantastic (Gautier); terifiant (H. Walpole); pastoral (Montemayor); picaresc (M. Alemán); epistolar (Laclos); pamfletar (Swift); bildungsroman (Goethe); epopeic (Tolstoi); de analiză (Proust); ciclic (R. Martin du Gard); fluviu (Rolland); foileton (Sue); pentru copii (Mark Twain); poliţist (Doyle); ştiinţifico-fantastic (Wells); existenţialist (Camus); „noul roman" (Robbe-Grillet); al tinerilor furioşi (J. Osborne) etc. etc. În literatura română, cea dintâi încercare de **r.** tipărit aparţine lui M. Kogălniceanu („Tainele inimei", fragment, 1850). Urmează o etapă de căutări, în care se remarcă D. Bolintineanu, cu „Manoil" (1855) şi „Elena" (1862), şi mai ales N. Filimon, cu „Ciocoii vechi şi noi" (1865). Ulterior specia e tot mai des cultivată, pentru ca în veacul 20 să cunoască o înflorire deosebită. Printre reprezentanţii ei se numără D. Zamfirescu, I. Slavici, M. Sadoveanu, L. Rebreanu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, G. Călinescu, I.M. Sadoveanu, M. Eliade, M. Blecher, M. Preda, E. Barbu, Petru Dumitriu, N. Breban, M. Nedelciu ş.a.

ROMÁN[2], **-Ă** (< lat. *romanus*) adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Propriu Romei antice, care se referă la Roma, care aparţine Romei. V. *latin.* ✧ *Cifre romane* = semne speciale (litere sau combinaţii de litere), care reprezintă numerele. V. şi *cifră. Biserica r.* = Biserica catolică; catolicism. **2.** *Arta r.* = denumire dată artei dezvoltate în Roma antică şi apoi în Imp. Roman, a cărei evoluţie se situează între sec. 4 î.Hr. şi sec. 4 d.Hr. Prin *a.r.* antică se înţelege nu numai arta care s-a dezvoltat în metropolă, ci şi realizările artistice din provincii. Istoria *a.r.* se divide în două mari perioade: republicană şi imperială. În prima parte a

perioadei republicane, până către sec. 3 î.Hr. (așa-numita perioadă primitivă), *a.r.* antică a fost puternic influențată de arta etruscă. Principalele elemente ale arhitecturii etrusce, arcul și cupola, au fost mult utilizate în arhitectura romană; tot de la etrusci, romanii au preluat sistemul construcțiilor de apeducte, tehnica tăierii pietrei și prelucrarea metalelor. Din această perioadă datează închisoarea mamertină, templul lui Iupiter Capitolinul etc. Începând din sec. 3 î.Hr. pătrund în arta romană influențele elenistice, care, altoite pe fondul tradițional, vor constitui un factor definitoriu în perioada următoare. O prelucrare tot mai abilă a materialelor, folosirea pe scară largă a betonului, constanta preocupare pentru realizarea, cu minimum de cheltuială, a unor edificii grandioase și cu aparelaj complex au asigurat arhitecturii romane din perioada imperială o diversitate și măreție fără precedent în arta antică. Preluând din arhitectura elenistică sistemul *ordinelor* grecești, romanii au preferat corinticul, pe care l-au interpretat în nenumărate forme decorative, creând în cele din urmă un ordin nou, ordinul compozit. De asemenea, în arhitectura romană a fost folosit așa-numitul ordin toscan, de origine etruscă. În perioada imperială, arhitectura romană a atins deplina maturitate. Definitorii pentru arhitectura romană din această perioadă sunt: a) folosirea blocajului și placajului în construcții (miezul zidului era alcătuit dintr-o masă informă de pietre și cărămizi legate prin mortare, fațadele fiind placate cu piatră fățuită sau marmură divers colorată în cazul construcțiilor pretențioase); b) îndrăzneața întrebuințare a arcului și cupolei (Panteonul din Roma are o cupolă cu diametrul de 43,30 m); c) varietatea și măreția programelor arhitectonice. Construcțiile erau încadrate într-un sistem urbanistic precis, constând în esență din două axe stradale perpendiculare (carda și decumanum), la intersecția cărora se afla piața principală, forul. Arhitecții romani au tratat cu multă libertate programele statornicite în arhitectura greacă (temple, bazilici, amfiteatre), creând în același timp programe noi. Pornindu-se de la prototipuri grecești, au fost construite temple dreptunghiulare (templul Fortunei virile) sau circulare (templul Vestei, Panteonul). Un important loc în arhitectura publică îl ocupau termele, uneori de proporții grandioase (termele lui Caracalla), teatrele (teatrul lui Marcellus), circurile (Colosseum), amfiteatrele (amfiteatrul Castrense), bazilicile (bazilica lui Maxențiu), arcurile de triumf (arcul lui Titus, arcul lui Constantin). Construcțiile dobândeau deseori rezolvări de o certă valoare inginerească și artistică, apeductele de la Sequoia (Spania) și Gard (Franța), ca și podul de pe Via Aurelia (Roma), fiind exemple de notorietate universală. Palatele și vilele de lux ale patriciatului roman uimesc și azi prin amploare și prin rafinamentul amenajărilor. Curțile interioare și încăperile palatelor erau decorate cu statui și picturi murale, foarte multe inspirate din arta greacă (Palatul Flaviilor de pe Palatinum — Roma, Vila lui Adrian la Tivoli, Palatul lui Dioclețian din Split — Croația, casa Poetului și casa Faunului din Pompei). În sculptură, romanii au fost puternic influențați de statuara greacă. Desebit de interesante ca document istoric sunt reliefurile care decorează monumentele triumfale evocând războaiele **R.** cu diferite popoare (Columna lui Traian și Columna lui Aureliu — Roma, Monumentul de la Adamclisi — Dobrogea). De reală valoare artistică sunt reliefurile, amintind arta elenistică, care decorează Altarul Păcii (Ara Pacis), ridicat de Octavian August (13 î.Hr.) la Roma. Sculptura

1.

2.

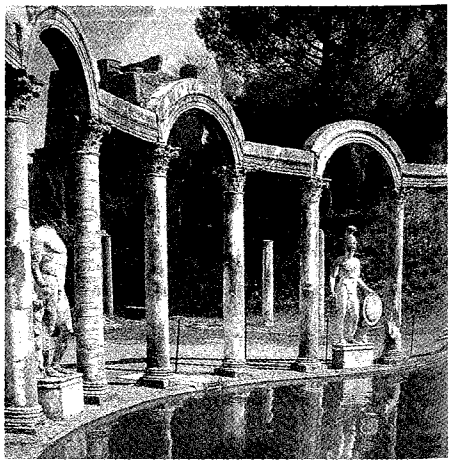

3.

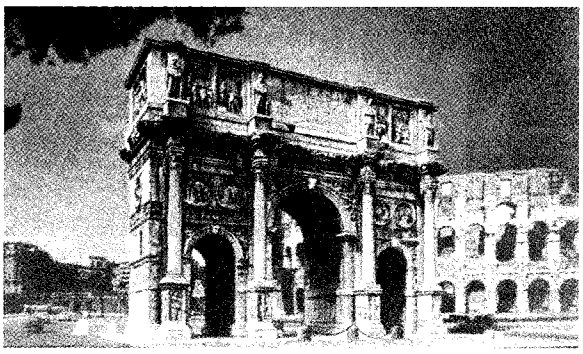

4.

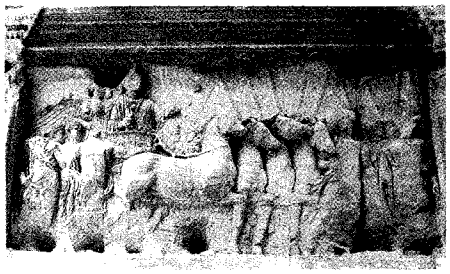

Artă romană.

1.Claudius înfățișat ca Jupiter

2. Villa Hadriana

3. Arcul lui Constantin și zidurile Colosseumului

4. Arcul lui Titus. Scenă

romană a excelat în arta portretului, gen în care au fost realizate numeroase opere remarcabile prin puterea de caracterizare a personajelor (bustul lui Nero, bustul lui Caracalla, bustul lui Gordianus). Pictura s-a bucurat de un real prestigiu în **R.** antică atât în decorarea edificiilor publice și a locuințelor, cât și în ornamentarea sarcofagelor și a mobilierului. Cele mai frumoase exemple de pictură romană s-au păstrat pe pereții unor vile din Pompei și Roma. Dezvoltând tradițiile picturii elenistice, alexandrine în primul rând, pictorii romani au realizat opere caracterizate prin vioiciunea cromatică, prin efectele de lumină și prin libertatea tratării (decorațiile din Casino Rospigliossi — Roma, din casa Poetului — Pompei etc.). În provincii, în funcție de tradițiile artistice locale, au avut loc și unele sinteze care nu se mai regăsesc în alte părți. Deosebit de importantă a fost arta romană din provincia Siria, unde au fost realizate monumente de dimensiuni colosale (templul lui Iupiter Heliopolitanul din Baalbek) și unde s-a constituit un anume tip de bazilică, transmis apoi arhitecturii medievale bizantine și romanice. Un loc important în *a.r.* l-au ocupat orfevrăria, numismatica și gliptica. Pe terit. României, *a.r.* este reprezentată prin câteva monumente importante: monumentul triumfal de la Adamclisi, ridicat de Traian în anul 105, palatul Augustaliilor și amfiteatrul din Sarmizegetusa, termele de la Histria, podul de la Drobeta Turnu-Severin, construit de către arhitectul Apolodor din Damasc (101), mozaicul de la Constanța (sec. 2–3) etc. În muzeele arheologice din București, Constanța, Cluj-Napoca, Deva etc. se păstrează numeroase statui de epocă romană, vase de lut, obiecte de artă, care ilustrează excepționala înflorire a artelor și meșteșugurilor pe teritoriul Daciei romane. *A.r.* a sintetizat și a răspândit principiile artistice ale lumii antice, influențând arta bizantină, musulmană, romanică și a Renașterii. **3.** S. m. (În Imp. Roman) Nume dat celor care se bucurau de drepturi depline de cetățenie. ✦ Locuitor al Romei.

ROMAN, municipiu în jud. Neamț, situat în culoarul Siretului, pe stg. râului Moldova, la 3 km în amonte de confl. cu Siretul; 71 307 loc. (2005). Stație de c.f. (inaugurată la 15 dec. 1872). Nod rutier. Turnătorii de fontă. Producție de țevi din oțel. Constr. de mașini. Fabrici de mobilă, confecții, tricotaje, mat. de constr., obiecte sanitare din porțelan și de produse alim. Centru de ceramică populară (oale și strachini ornamentate cu motive geometrice sau florale de culoare verde deschis sau brun pe fond alb). Spital (din 1798). Muzee de istorie, de artă și de științele naturii. Institutul Teologic Franciscan. Parc zoologic. Liceu de Artă cu sediul în casa natală a lui Sergiu Celibidache. *Monumente:* ruinele cetății (sec. 14–17); catedrala episcopală cu hramul Cuvioasa Parascheva (sau Sfânta Vineri), ctitorie din 1542 a lui Petru Rareș, terminată în 1550 de fiul său, Iliaș, cu unele modificări din sec. 17–18 (reparată în 1805). Biserica păstrează picturi murale interioare din sec. 16. Clopotniță dinainte de 1786; biserica Precista Mare sau Adormirea Maicii Domnului construită în anii 1568–1569 prin grija Doamnei Ruxandra, soția lui Alexandru Lăpușneanu, refăcută în 1753–1754 de episcopul Ioanichie pe cheltuiala domnului Constantin (Cehan) Racoviță, reparată în 1787 și renovată în 1836; biserica Sfinții Voievozi sau biserica Albă-Domnească, ctitorie din 1611–1615 a domnului Ștefan Tomșa II, a căzut în ruină la mijlocul sec. 17, pe locul ei zidindu-se (1695) o nouă biserică; biserica Precista Mică sau Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1791–1826, restaurată în 1867 și 1945); bisericile Sf. Nicolae (1747–1770) și Sf. Gheorghe (1843–1847, renovată în anii 1927–1929); biserica armenească (1709); hanul Episcopiei (ante 1752); casa vornicului Grigore Done (1828); statuia domnului Roman I, dezvelită la 31 mai 1992. Vestigii din Paleolitic, Neolitic și din Epoca bronzului. Umanistul italian Antonio Bonfini presupune că localitatea a fost întemeiată de romani sub numele *Forum Romanorum,* iar istoricul grec Dionisie Fotino amintește într-una din lucrările sale că „orașul datează din timpul împăratului roman Caracalla, care a trimis aici o colonie romană". Unii istorici români consideră **R.** ca fiind anterior întemeierii statului medieval Moldova, argumentând că „orașul ar fi purtat numele *Sânmedru*". Nicolae Iorga și A.D. Xenopol afirmă că așezarea a fost fundată de domnul Roman I, al cărui nume îl poartă. Acesta a construit la sfârșitul sec. 14 o cetate de pământ și lemn, amintită documentar în 1392, în jurul căreia s-au stabilit mai mulți negustori și meșteșugari, punându-se bazele unui târg la marginea cetății. **R.** apare menționat documentar, întâia oară, cu numele *Târgul lui Roman pe Moldova,* într-o listă cu orașe alcătuită în perioada 1388–1391, dar primul document care consemnează orașul cu numele **R.** este uricul din 30 mart. 1392, semnat de domnul Roman I. În 1410, la **R.** a fost stabilit sediul unei Episcopii care există și în prezent. În perioada 1466–1483, domnul Ștefan cel Mare a construit (la **R.**) o puternică cetate din piatră, pe care a numit-o *Cetatea nouă a Romanului* sau Smederovo (azi cartierul *Smirodava*), cu rol de avanpost al Sucevei. În sec. 16–18, activitatea meșteșugărească a fost amplificată de dezvoltarea comerțului, impulsionat și de stabilirea la **R.** a unui număr însemnat de armeni și sași. În sec. 17, **R.** este menționat ca reșed. domnească a lui Gheorghe Ștefan. În 1675, cetatea construită de Ștefan cel Mare a fost distrusă de Dumitrașcu Cantacuzino din ordinul Porții Otomane. În prima jumătate a sec. 20, **R.** a fost reșed. jud. omonim (până în 1950). Declarat municipiu la 17 febr. 1968.

Roman. Primăria

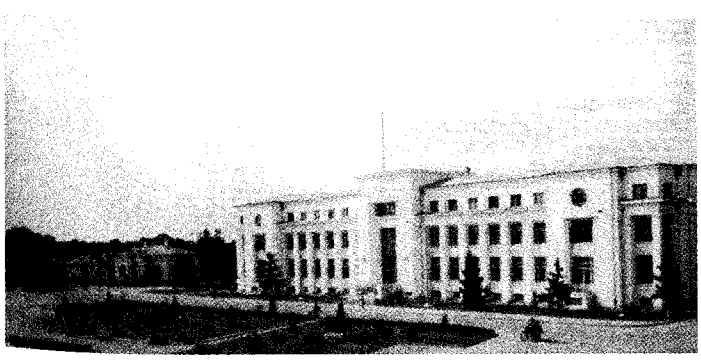

ROMAN (ROMANOS), numele a patru împărați bizantini. Mai importanți: **1. R. I. Lekapenos** (920–944). Înainte de a deveni împărat, a fost comandant al flotei bizantine și regent (919–920) al ginerelui său Constantin VII

Porfirogenetul, căruia i s-a substituit la conducerea imperiului. În timpul domniei sale Bizanțul a purtat războaie victorioase cu bulgarii, rușii și arabii. Detronat de fiii săi Ștefan și Constantin, care erau coîmpărați și constrâns să se călugărească. **2. R. IV Diogenes** (1068–1071). Membru al aristocrației militare, a devenit împărat (1068) în urma căsătoriei cu împărăteasa regentă Eudochia Makrembolitissa (1067–1071), văduva împăratului Constantin X Ducas. A purtat războaie victorioase împotriva turcilor selgiucizi (1067 și 1071), fiind învins în cele din urmă la *Manzikert* (1071) de sultanul *Alp Arslan* și luat prizonier. Eliberat din captivitate în schimbul unei sume de bani, a fost înfrânt de comandantul bizantin Andronic Ducas și, contrar celor promise, i s-au găurit ochii, murind curând după supliciu. I-a succedat Mihail VII Ducas, care s-a proclamat împărat în timpul captivității lui **R. IV.**

ROMAN, numele a doi domni ai Moldovei. Mai important: **R. I** (c. 1392–c. 1394). S-a intitulat „mare domn, singur stăpânitor al țării Moldovei de la munte până la mare". Vasal al regelui Poloniei, apropiat de Mircea cel Bătrân și în conflict cu Patriarhia din Constantinopol, pentru numirea lui *Iosif* ca mitropolit.

ROMAN, Alexandru (1826–1897, n. Aușeu, jud. Bihor), ziarist și om politic român. Acad. (1866), prof. univ. la Budapesta. Unul dintre conducătorii luptei politice a românilor transilvăneni. Deputat în parlamentul ungar. A editat la Budapesta ziarele românești, „Concordia" (1861–1866) și „Federațiunea" (1868–1876), unde a publicat „Pronunciamentul de la Blaj", pentru care a fost condamnat la închisoare de autoritățile ungare.

ROMAN, Ciorogariu (1852–1936, n. Pecica, jud. Arad), pedagog și ziarist român. M. de onoare al Acad. (1921). Vicar eparhial (din 1913) și episcop (din 1920) de Oradea. S-a implicat în lupta pentru realizarea statului național unitar român și a depus eforturi în edificarea unor instituții și publicații din vestul țării.

ROMAN DE LA ROSE („Romanul trandafirului"), poem medieval francez. Alcătuit din două părți. Prima (peste 4 000 de versuri), scrisă de Guillaume de Lorris (c. 1235), este o povestire alegorică de dragoste, în spiritul cavaleresc medieval; a doua parte (c. 18 000 de versuri), realizată în 1270–1275, având ca autor pe Jean de Meung (c. 1240 – c. 1305), are un pronunțat caracter satiric și erudit.

ROMAN, Elly (1905–1996, n. București), compozitor și dirijor român. Operete („Colomba", „Fetele din Murfatlar"), muzică corală și numeroase șlagăre de muzică ușoară („De ți-ar spune poarta ta", „Ada-Kaleh").

ROMAN, Petre (n. 1946, București), inginer și om politic român. Prof. univ. la București. Membru fondator al Frontului Salvării Naționale (22 dec. 1989); lider național (febr. 1990 – mart. 1992) și președinte (29 mart. 1992 – mai 1993) al partidului Frontul Salvării Naționale. Președinte al Partidului Democrat (1993– 2001). Președinte al partidului Forța Democrată (din 2004). Prim-min. al guvernului provizoriu (1989–1990) și al primului guvern postdecembrist (1990–1991). Președinte al Senatului (1996–2000); ministru al Afacerilor Externe (1999–2000)

ROMAN, Visarion (1833–1885, n. Sibiu), publicist și om politic român. M. coresp. al Acad. (1877). Participant la Revoluția de la 1848–1849 din Transilvania. Intensă activitate publicistică. A editat pentru sate „Amicul poporului", cel dintâi calendar scris cu alfabet latin în Transilvania; împreună cu I. Al. Lapedatu a scos (1877) „Albina Carpaților". Organizator al celei dintâi instituții de credit din Transilvania, Banca Albina, pe care a condus-o (1871–1884). A tradus și a întocmit manuale școlare.

ROMANAȚI, subunitate a Câmpiei Olteniei, situată în SE acesteia, între piemontul Oltețului (la N), râul Olt (E), fl. Dunărea (S) și râul Jiu (V), extinsă pe terit. jud. Dolj și Olt. Lungimea și lăț. max. sunt aproximativ egale (c. 80 km). Este formată din mai multe câmpuri, relativ netede, cu înălțimi ce scad treptat de la N la S (de la 140–150 m la 40–60 m), precum și din terasele și luncile Jiului, Oltului și Dunării. În partea de S, terasele sunt ocupate, parțial, de nisipuri, mai ales în sectorul Dăbuleni-Ostroveni. Sistem de irigații parțial repus în funcțiune. În perimetrul celei mai mari părți a C. Romanați a existat, până în 1950, jud. Romanați (3 560 km^2; 296 536 loc., 1 iul. 1937), cu 5 plăși, 3 orașe și 252 de sate. Este una dintre cele mai originale zone etnografice, în cadrul căreia se remarcă scoarțele bogat decorate cu modele policrome, țesăturile, lăzile de zestre, vasele ceramice (în special cele de Oboga), obiectele de port popular femeiesc (cămașa cu poale, vâlnicul sau zăvelciul, betelele, cojocul ș.a.).

ROMANCERO [romanθero] (cuv. sp.) s. f. **1.** Culegere de poeme spaniole epico-lirice *(romances)* anonime, transmise mai întâi pe cale orală, apoi, începând de la mijlocul sec. 16, tipărite. Având un conținut variat, r. cuprinde romanțe eroice sau tradiționale (despre personalități din istoria Spaniei, mai ales în legătură cu Cid Campeador), cavalerești (care împrumută subiectele din ciclurile epice franceze), de frontieră (despre luptele dintre spanioli și musulmani), legendare sau cu referire specială la mauri. **R.** s-a răspândit și în alte țări de limbă spaniolă. **2.** Gen literar specific literaturii spaniole.

ROMANCIER, -Ă (< fr.) s. m. și f. Autor de romane[1] **(1).**

ROMANELLI, Raffaello (1856–1928), sculptor italian. Descendent dintr-o familie de sculptori, **R.** s-a impus ca un desăvârșit practician, operele sale, în special monumente publice, fiind caracterizate prin robustețea și echilibrul formelor. A lucrat în Italia, în America, în Marea Britanie, în Austria și în România (monumentul lui Ion Heliade Rădulescu la București, monumentul lui Ovidiu de la Constanța, monumentul lui Garibaldi la Sienna etc.).

ROMANEȘC, -Ă (< fr., it.) adj. (Livr.) Care aparține sau care este caracteristic romanului[1] **(1).** ✦ Fantezist, imaginar.

ROMANESCU, Aristizza (1854–1918, n. Craiova), actriță română. Profesoară de declamație la Conservatorul de Artă Dramatică din București. A debutat în 1872 la teatrul din Craiova, apoi a jucat pe scena Teatrului Național din Iași. Din 1877 a fost angajată la București de „Societatea dramatică". A studiat, ca bursieră la Paris, împreună cu actorul Grigore Manolescu, partenerul ei. Revenită în România, **R.** a jucat pe scena Teatrului Național din București și din Iași, în piesele „Ovidiu" de V. Alecsandri, „O scrisoare pierdută", „O noapte furtunoasă" și „Năpasta" de I.L. Caragiale, în „Romeo și Julieta", „Othello" și „Macbeth" de W. Shakespeare, „Tartuffe" de Molière ș,a,. Jocul ei s-a caracterizat printr-o plastică desăvârșită a mișcării, armonizată cu o voce cristalină și o dicțiune impecabilă. Mimica ei sugestivă exterioriza puternic emoțiile pe care sensibilitatea ei le trăia. A apărut în primul film românesc „Războiul Independenței". Memorialistică.

ROMANIA 1. Denumire convențională dată de lingviști și istorici terit. pe care sunt răspândite limbile și

popoarele romanice; denumirea datează încă de la sfârșitul Antic., când prin *Romania* se înțelegea, în opoziție cu *Barbaria*, un terit. stăpânit de romani sau, mai târziu, locuit de o populație romanizată. **2.** Denumire a Imp. Roman, Imp. Bizantin și apoi a Imp. Latin de Constantinopol (1204–1261).

ROMANIAN, ultimul etaj al Pliocenului, cunoscut și sub numele de *Levantin*.

ROMÂNIC, -Ă (< germ., it.; {s} lat. *romanice ioqui* „a vorbi într-o limbă romanică") adj. **1.** De la romani[2] **(3)**, privitor la romani. ✧ *Limbi romanice* = grup de limbi care au la bază limba latină, continuată prin latina populară și diversificată mai accentuat în sec. 7–9. *L.r.* sunt în număr de zece: catalana, dalmata (dispărută la sfârșitul sec. 19), franceza, italiana, portugheza, provensala, româna, retoromana, sarda, spaniola, majoritatea dintre ele fiind limbi naționale (franceza, spaniola, portugheza, italiana și româna). Vorbite de c. 740 mil. (2005) de vorbitori nativi; dintre ele, limba spaniolă are cei mai mulți vorbitori (425 mil. în 2005). Se mai numesc și *limbi neolatine*. ✦ Care aparține limbilor romanice, care le este caracteristic. Care studiază, care se ocupă de limbile ce au la bază limba latină. **2.** *Artă r.* = denumire convențională, adoptată de istoriografi în sec. 19, prin care se înțelege în general arta care s-a dezvoltat în țările europene supuse influenței catolice în sec. 10–13. **A.r.** a preluat unele trăsături ale artei bizantine și în special elemente din arta carolingiană. Dezvoltând vechi tradiții ale artei antice romane, stimulată de frecvente schimburi cu arta orientală, cunoscută fie prin intermediul navigatorilor și al pelerinilor, fie prin intermediul armatelor de cruciați, **a.r.** a îmbrăcat variate aspecte, arhitectura fiind modul ei principal de manifestare. În perioada de înflorire a stilului romanic, principalele edificii au fost bisericile și mănăstirile. Dispunând de imense averi funciare și tezaurizate, mănăstirile și catedralele romanice au fost, în general, construite potrivit unor programe monumentale, amploarea lor fiind justificată și de faptul că trebuiau să găzduiască un uriaș număr de pelerini atrași de cultul relicvelor sfinte. Asupra dezvoltării **a.r.**, îndeosebi a arhitecturii **r.**, un rol important l-a avut marea expansiune a monahismului. Principalele tipuri de plan ale arhitecturii religioase romanice sunt: a) biserica-sală (o navă prevăzută cu o absidă pe latura de E și, eventual, cu un turn-clopotniță, b) bazilica, cu trei sau mai multe nave, c) biserica de plan central (circular sau polilobat). Mănăstirile erau prevăzute cu clădiri anexe, dezvoltate, de regulă, pe plan dreptunghiular în jurul unei curți interioare, către care se deschidea o galerie cu arcade pe coloane, cu deambulatoriu. Construite în general din piatră (cărămida a fost utilizată numai în anumite zone nordice), edificiile romanice sunt caracterizate prin grosimea masivă a zidurilor și prin folosirea plafoanelor (mai ales în Italia) sau a bolților semicilindrice, uneori întărite cu arcuri-dublou. Mai rar, sub influență orientală, a fost întrebuințată, pentru boltiri, cupola. Deschiderile, în general mici, practicate în ziduri (arcade, portale, ferestre) sunt totdeauna în plin cintru și trebuie subliniat că un principiu definitoriu pentru arhitectura romanică este predominanța plinurilor asupra golurilor. Deseori ferestrele sunt compartimentate în două sau în trei deschideri (bifore, trifore) cu ajutorul unor colonete. În interior, deschiderile sunt sprijinite pe coloane masive sau pe stâlpi articulați. Este de observat că, în cadrul **a.r.**, sculptura și pictura au fost subordonate arhitecturii. Decorul sculptat al edificiilor romanice se plasează în jurul portalurilor, în jurul capitelurilor, de asemenea pe fețele unor obiecte de cult. Inspirată mai ales de creștinism, dar utilizând și elemente fantastice, multe de origine orientală, sculptura **r.** are în primul rând un caracter decorativ, hieratizant. Considerată și ea ca un motiv decorativ, figura umană este turtită, alungită, contorsionată, după caz, pentru a răspunde nevoilor compoziționale. Tratarea schematizată, deseori rusticizată, a figurilor este compensată de simțul decorativ și de inventivitatea fabuloasă a meșterilor. Picturile **r.**, de asemenea cu un pronunțat caracter hieratic, sunt la origine o ramură a picturii bizantine, care s-a dezvoltat în condiții specifice, caracterizată fiind prin schematism, dar și prin spiritul narativ-popular. Ca monumente reprezentative de arhitectură **r.** citãm: biserica

Artă romanică

1. Iisus Pantocrator, frescă de la biserica San Clemente (Catalonia); 2. Biserica mănăstirii benedictine Maria Laach din Andernach

1.

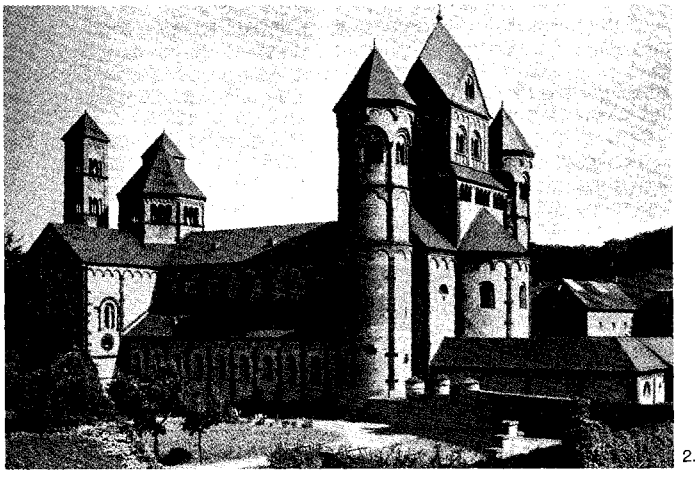

2.

abațială din Saint-Benoît-sur-Loire, catedrala din Toulouse, biserica din Marmoutier (Franța), domul din Modena, domul din Pisa (Italia), biserica Sfinții Apostoli din Köln, palatul conților de Thuringia din Wartburg (Germania), biserica din Cisnădioara (România). Pentru sculptura **r.** sunt de amintit timpanul portalului bisericii La Madeleine din Vézelay, portalul bisericii din Autun (Franța), profeții din corul catedralei din Bamberg (Germania), reliefurile catedralei Sf. Mihail din Alba Iulia (România). Pentru picturi sunt reprezentative decorațiile murale ale bisericilor din valea Tahull-Catalonia (Spania), ansamblul mural al bisericii Saint-Savin (Franța). În cadrul artei **r.** trebuie considerate și piesele de artă decorativă: tapiserii, emailuri în champ-levé, practicate în special la Limoges (Franța), manuscrise caligrafiate pe pergament și ornamentate cu miniaturi, feronerie, argintărie, obiecte din bronz, mobilier etc. În general, stilul artei **r.** se caracterizează prin măreția și severitatea construcțiilor, prin hieratismul și decorativismul artelor figurative. **A.r.** i-a urmat arta *gotică*.

ROMÂNISCHE REVUE [romẹnișe revü], publicație periodică, apărută între 1855 și 1904 la Budapesta, Viena și Sibiu sub conducerea lui C. Diaconovici (din 1894 „Romänische Jahrbücher"). A publicat articole și studii privind istoria politică și culturală a românilor, mai ales a celor din Transilvania.

ROMANIST, -Ă (< germ., fr.) s. m. și f. **1.** Specialist în studiul limbilor romanice. **2.** Specialist în dreptul roman[2] **(1). 3.** Denumire dată pictorilor flamanzi din sec. 16 care au lucrat la Roma, imitând pictura maeștrilor Renașterii italiene.

ROMANISTICĂ (< germ.) s. f. Ansamblu de discipline filologice care se ocupă cu studiul comparativ al limbilor romanice, literaturii, folclorului și culturii popoarelor de origine romanică.

ROMANITATE (< it., lat.) s. f. **1.** Totalitatea popoarelor romanice. **2.** Ansamblul trăsăturilor caracteristice culturii și civilizației romane; latinitate. ✦ Origine, descendență romană (a unui popor, a unei limbi etc.).

ROMANIȚĂ (< pol., ucr.) s. f. (BOT.) Mușețel.

ROMANIZA (< fr.) vb. I tranz. A imprima sau a impune unei țări ori unei regiuni obiceiurile, cultura, modul de organizare, instituțiile și civilizația romană **(1),** a face să devină roman **(1).**

ROMANO-CATOLIC v. **Catolic.**

ROMANO, Dionisie (Dimitrie) v. **Dionisie.**

ROMANO, Giulio (zis și *Giulio Pippi*) (1492 sau 1499–1540), pictor și arhitect italian. Însemnat elev al lui Rafael, cu care a colaborat la frescele Vaticanului și pe care le-a terminat după moartea acestuia („Transfigurația"). Din 1527 s-a stabilit la Mantova, unde a construit palatul „del Te", pe care l-a decorat cu fresce. Printre creațiile sale arhitecturale se numără și vilele Madama și Lante din Roma.

ROMANOSLAVICA, publicație anuală a Asociației slaviștilor din România; apare la București din 1958. Colaboratori: Gh. Mihăilă, C. Barboricâ, V. Șoptereanu, M. Mitu, Tatiana Nicolescu, I. Pătruț, Tr. Ionescu-Nișcov, I.C. Chițimia, N.N. Velichi, A. Vraciu.

ROMANOV, familie de boieri ruși, a cărei reprezentanți au fondat dinastia de țari (din 1613) și împărați (1721–1917) ai Rusiei. Numele ei vine de la Roman Iuriev (m. 1543), a cărui fiică Anastasia (c. 1530–1560) a fost, din 1547, prima soție a lui Ivan al IV-lea cel Groaznic. Nepotii ei de frate au asumat numele de **R.** și dinastia începe prin alegerea ca țar de către Zemski Sobor (la 21 febr. 1613) a tânărului Mihail Fiodorovici **R.** (1596–1645), fiul patriarhului Filaret. A domnit până la Revoluția din februarie 1917, când ultimul țar, *Nicolae II* (1894–1917), a fost detronat și executat împreună cu familia. Mai importanți: *Petru cel Mare,* țar (1682–1721) și împărat (1721–1725); *Aleksandru I* (1801–1825); *Nicolae I* (1825–1855); *Aleksandru II* (1855–1881), Nicolae II (1894–1917).

ROMANOVSKI, Dmitri Leonidovici (1861–1921), medic rus. Prof. univ. la Petrograd. S-a făcut cunoscut mai ales prin cercetările sale de parazitologie și de histologie a sângelui. El a elaborat și a introdus în practica laboratorului clinic colorația mixtă cu eozină și cu albastru de metilen, care-i poartă numele și care a jucat un rol important în cunoașterea histologiei sângelui („Parazitologia și terapia malariei", „Metodica cercetărilor clinice-microscopice").

ROMANSKI, Stoian (1882–1959), lingvist, filolog, etnograf și istoric bulgar. Prof. univ. la Sofia. S-a ocupat de relațiile dintre bulgari și popoarele vecine, printre care și de probleme privitoare la limba română și la istoria poporului român.

ROMANȘĂ (< fr.) s. f. Dialect din grupul vestic al dialectelor limbii *retoromane* (alături de dialectul retic), pe baza căruia s-a format limba literară; din 1938, una dintre limbile naționale ale Elveției; c. 50 000 vorbitori.

ROMANTIC, -Ă (< fr. {i}) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține romantismului, privitor la romantism. **2.** S. m. și f. Creator a cărui operă se încadrează în romantism. ✦ Visător, melancolic; romantios

ROMANTISM (< fr. {i}) s. n. **1.** Atitudine estetică fundamentală, caracterizată prin tendința de evocare a lumii în aspectele ei fenomenale, concrete, opunând faptul individual și istoric tipurilor eterne și abstracte ale clasicismului, prin afirmarea primatului factorului emoțional asupra celui rațional, al imaginației asupra observației, prin exacerbarea sensibilității (religiozitate, melancolie, sentimentul naturii), a subiectivității și a spontaneității, prin tendința evaziunii în vis, în exotic, în trecut. **2.** Mișcare literară și artistică, apărută în Europa la sfârșitul sec. 18 și începutul sec. 19. **R.** a influențat nu numai arta și literatura, ci și filozofia, istoria, dreptul, lingvistica, economia politică etc. **R.** se conturează în fiecare țară ca o mișcare cu conținut și finalitate specifică. Reprezentanții lui se adresează cu precădere tradiției, istoriei, folclorului, considerate ca manifestări ale geniului național. Literatura romantică și-a găsit izvoare și expresii teoretice în cultul rousseauist al naturii, în socialismul utopic, în idealismul kantian, în idealismul subiectiv al lui Fichte, în dinamica dialecticii hegeliene, în idealismul obiectiv al lui Schelling. O înrâurire considerabilă a exercitat, îndeosebi asupra **r.** târziu, metafizica voluntaristă a lui Schopenhauer și individualismul nietzschean, ca și existențialismul lui Kierkegaard. Definit în genere ca o reacție împinsă până la revoltă față de canoanele tematice și formale ale *clasicismului,* **r.** a militat pentru abolirea dogmatismului estetic și a academismului, a domniei raționalismului rece și a ordinii stereotipizate, pentru ieșirea din convențional și abstract, pentru lărgirea nelimitată a universului de probleme, de atitudini, de reprezentări și de imagini ale omului și artei; el a proclamat primatul subiectivității, ideea afirmării originalității, spontaneității și sincerității emoționale, a liberei inspirații personale; a promovat fantezia și sentimentul, cultul eului, individual și național, și libertatea de expresie ca principii și condiții funda-

mentale ale artei autentice. Sub toate aceste aspecte, **r.** stă la originea întregii arte moderne. Pregătit şi anunţat de către *preromantism,* s-a manifestat în momente diferite ale evoluţiei fiecărei literaturi naţionale. **R.** introduce în literatură noi categorii estetice (urâtul, grotescul, macabrul, pitorescul, feericul, culoarea locală, bizarul, fantasticul, romanescul etc.) şi favorizează apariţia unor noi specii în cadrul genurilor tradiţionale, ca şi fuzionarea sau transformarea unora dintre cele existente. **R.** a infuzat lirism genului epic şi dramatic, a încurajat amestecul de tragic şi comic, de sublim şi grotesc, a desfiinţat regula celor trei unităţi, s-a arătat deschis la inovaţiile prozodice. El a sugerat apropierea poeziei de muzică, a prozei de pictură şi a tuturor artelor între ele (sincretismul lui Wagner). În privinţa mijloacelor de expresie, a preferat comparaţiei metafora, vocabulei nobile cuvântul comun, popular, încărcat de valori afective, aluzia, sugestia, verbul energic şi elocvent. Subordonând expresia necesităţii de a comunica „stări sufleteşti", romanticii au înlesnit diversificarea stilurilor individuale în funcţie de natura mişcărilor psihice şi a emoţiilor trăite, cultivând, potrivit temperamentului, stilul patetic, evocativ, colorat, muzical, fraza amplă, încărcată de imagini şi antiteze. În proză, el manifestă predilecţie pentru peisajul pitoresc, portretul fizic, acţiunea captivantă, iar în dramă pentru conflictele violente, eroii antagonici, lovitura de teatru şi tirada retorică. Printre reprezentanţii cei mai de seamă ai **r.**, în diferite literaturi, se remarcă: fraţii Schlegel, Clemens Brentano, Achim von Arnim, Novalis, Tieck, Grimm, Hoffmann, Uhland (Germania); Coleridge, Byron, Shelley, Keats, Scott (Anglia); Lamartine, Hugo, Vigny, Musset, Gérard de Nerval (Franţa); Manzoni, Leopardi (Italia): Puşkin, Lermontov (Rusia); Mickiewicz, Słowacki (Polonia); Petőfi (Ungaria); Espronceda (Spania) ş.a. În România **r.** cunoaşte trei etape principale: prima, între 1830 şi 1840, caracterizată prin explorarea concomitentă a unor motive preromantice şi romantice (poezia ruinelor, a nopţii, a visului, a meditaţiei), cu influenţe lamartiniene (Heliade Rădulescu, V. Cârlova); a doua defineşte momentul paşoptist, cu predominanţa liricii militante, patriotice, vizionare, de evocare istorică, cu descoperirea filonului folcloric (Alecsandri, Alexandrescu, Bălcescu, Bolintineanu, Bolliac, Kogălniceanu, A. Mureşanu, Russo ş.a.); a treia, postpaşoptistă, cu inflexiuni elegiace, pesimiste şi critice. **R.** românesc culminează în creaţia lui Eminescu, unul dintre cel mai mari scriitori romantici europeni. Succesiv (fenomenul e caracteristic şi altor literaturi), atitudinea romantică, în diferite ipostaze şi parţial, reapare şi în epocile ulterioare (Al. Macedonski, D. Zamfirescu, Al. Vlahuţă, Delavrancea, Goga, M. Sadoveanu, T. Arghezi, Al. Philippide, E. Botta). În *artele plastice,* **r.** este caracterizat de predilecţia pentru exprimarea sentimentelor dramatice, prin intermediul subiectelor eroice şi patetice, al temelor istorice şi al legendelor medievale, al peisajului furtunos sau cu ruine, evocatoare de frământare şi mister, ca şi prin colţurile de natură care stârnesc emoţiile intime, duioşia, melancolia şi meditaţia solitară etc., prin cultivarea urâtului şi grotescului care modifică idealul clasic al frumuseţii echilibrate şi armonioase. Actul de naştere al **r.** în pictură pare să fie compoziţia „Ciumaţii din Jaffa" (1804) a lui A.J. Gros. Tendinţele acestui curent pot fi identificate în tablourile sale istorice în care mizeriile războiului sunt înfăţişate cu o crudă şi violentă veridicitate, într-o cromatică vie şi expresivă. **R.** se defineşte ca un curent de sine stătător, prin lucrările lui Géricault („Pluta Meduzei") şi Delacroix, Decamps, Fromentin, Gustave Doré, David Caspar Friedrich ş.a. În sculptură întâlnim aspecte romantice în opera lui Fr. Rude şi Aug. Préault. Apropiat de curentul **r.**, la noi, este C.D. Rosenthal şi, în unele aspecte ale operei sale din tinereţe, Nicolae Grigorescu. În *muzică* **r.** a fost prevestit de Şcoala de la Mannheim (Stamic, Richter), de primii mari clasici vienezi (Haydn, Mozart) şi, în special, de creaţia lui Beethoven. Expresia lirică se impune prin liedurile lui Schubert, Brahms şi piesele instrumentale ale lui Schumann şi Chopin, atingând patetismul prin simfoniile lui Ceaikovski, prin operele lui Verdi şi Wagner şi prin lucrări programatice de vaste proporţii ca „Simfonia Fantastică" de Berlioz. Operele lui Shakespeare, Dante, Schiller, Goethe, Byron, Puşkin, frumuseţile naturii, inspiră pe compozitori, le stimulează fantezia, măiestria transpunerilor sonore; armonia şi orchestraţia devin mai subtile şi mai nuanţate; se afirmă virtuozitatea solistică (Paganini, Liszt) şi dirijorală spectaculoasă. Datorită lui Liszt apare genul nou al poemului simfonic. Este valorificat creator folclorul muzical, se cristalizează şcolile muzicale naţionale, apar critica şi publicistica muzicală. Unii militează pentru revoluţionarea limbajului muzical (Schumann, Berlioz, Liszt, Wagner), alţii preferă să rămână credincioşi tradiţiilor (Brahms, Reger). Prin Franck, Saint-Saëns, Fauré, Bruckner, **r.** îşi trăieşte epilogul (postromantism) care s-a prelungit până către mijlocul sec. 20.

ROMANŢĂ (< it., fr.) vb. I tranz. A expune într-o formă literară un fapt istoric, o biografie etc.

ROMANŢĂ (< fr., it., germ.) s. f. **1.** Specie a poeziei lirice, de obicei de inspiraţie erotică. Cultivată la curţile aristocraţilor francezi de la mijlocul sec. 12 şi apoi în Ev. Med. în Spania, sub forma unor compoziţii lirice-narative cu conţinut eroic-legendar; este consacrată, începând cu secolul 15, ca specie a poeziei culte cu formă metrică fixă, fiind adesea transpusă pe muzică. **2.** Compoziţie muzicală vocală de formă strofică, cu acompaniament instrumental şi cu conţinut liric, sentimental; *p. ext.* piesă instrumentală cu un caracter asemănător.

ROMANŢIOS, -OASĂ (< *romanţ,* înv., „roman") adj. (Şi subst.) Predispus la visare, la melancolie; romantic.

ROMANU, com. în jud. Brăila, situată în C. Brăilei; 1 930 loc. (2005). Satul **R.** a fost înfiinţat în 1879, prin împroprietărirea însurăţeilor, cu numele *Plătica* (numele actual datează din 1922). Biserică (1890), în satul **R.**

ROMANY (ROMANI, ŢIGĂNEASCĂ) (< *rom*[2]) adj. Limbă indo-europeană din ramura indo-iraniană, grupul indic. Are patru mari grupuri dialectale (căldăresc, ursăresc, carpatic şi spoitoresc), fiecare cu mai multe graiuri. Limba **r.**, cu c. 3 mii. vorbitori, este utilizată în ţări de pe toate continentele, cei mai mulţi în E Europei. Din 1990 există un alfabet standard al limbii **r.** Folclor bogat. Există o literatură în limba **r.**, ale cărei începuturi datează din prima jumătate a sec. 20. Sin. subst. *romanes.*

ROMÂN, -Ă (lat. *romanus*) s. m. şi f., adj. **I.** S. m. şi f. **1.** (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca naţiune pe terit. României. De religie creştină, în mare majoritate ortodocşi. Mai trăiesc în Republica Moldova, S.U.A., Canada, Serbia-Muntenegru, Ungaria, Bulgaria, Ucraina, Grecia ş.a. Urmaş direct al populaţiei daco-romane din spaţiul cuprins între m-ţii Carpaţi, Dunăre şi Balcani, străvechea vatră a geto- daco-moesilor şi carpilor, poporul român s-a format de-a lungul unui proces îndelungat şi complex (sec. 1–9), similar cu al celorlalte

popoare romanice care făcuseră parte din larga arie a romanității. Cercetările arheologice și numismatice, dovezile de ordin lingvistic și istorico-literare demonstrează că în procesul formării poporului român se disting două perioade: prima, a *romanizării* (sec. 1–7), pe parcursul căreia a luat naștere un popor romanic *(protoromânii)* și a doua (sec. 7–9), aceea a *păstrării active* a acestei romanizări. În decursul acestei perioade s-a produs asimilarea populațiilor migratoare (huni, avari, gepizi, slavi) de către populația romanică autohtonă creștină, formată din agricultori și crescători de vite, ca urmare a superiorității ei demografice și culturale. Romanizarea acestor terit. a început înainte de transformarea Daciei în provincie romană, odată cu romanizarea Pen. Balcanice (sec. 2–1 î.Hr.) și crearea romanității orientale, ale cărei limite sudice treceau la N de Skopje, lacul Ohrid, la V de Serdica (azi Sofia), la V de versantul nordic al m-ților Balcani, până la Marea Neagră. La S de aceste limite se întindeau terit. de limbă și cultură greacă. Contactele economice permanente dintre S și N Dunării, precum și neîncetatele deplasări de populație care au precedat ocuparea Daciei de către romani au creat condiții favorabile romanizării *geto-dacilor,* locuitorii reg. carpato-balcano-dunărene. Astfel, romanizarea la N Dunării a cunoscut o primă etapă, de pătrundere economică și culturală, pașnică, geto-dacii dovedindu-se accesibili acesteia, cu condiția respectării independenței lor politice. După cucerirea Daciei de către romani (106 d.Hr.), autohtonii n-au fost exterminați de către cuceritori, ci, așa cum o dovedesc izvoarele istorice, mărturiile lingvistice, epigrafice, cât și descoperirile arheologice, au continuat să trăiască pe vechile lor terit. atât în Dacia, cât și în Moesia, în condițiile unei colonizări masive cu elemente latinofone, adoptând treptat, sub imperiul necesităților economico-sociale, limba latină ca limbă uzuală și elemente de civilizație romană. Mai mult, la granițele de NV, N și SE ale Daciei romane, pe terit. Moldovei și Munteniei, la răsărit de Olt, locuiau mase compacte de populație geto-dacă liberă *(carpii, dacii liberi)* care, romanizați și ei, vor împrospăta numărul și forța daco-romanilor în momentul retragerii stăpânirii romane la S de Dunăre. Astfel, cea de-a doua etapă a romanizării directe corespunde în limitele sale cronologice cu stăpânirea romană în Dacia (106–271/275), iar la S Dunării cu perioada cuprinsă între sec. 2 î.Hr. până la începutul sec. 7 d.Hr. La romanizarea intensă a noii provincii Dacia și-au adus contribuția mai mulți factori: urbanizarea (ridicarea și înflorirea a 12 orașe, pe ale căror terit. rurale adiacente modul de viață roman se propagă și printre autohtoni), așezările rurale romane (pe pământul cărora lucrau și autohtonii), armata (prin numeroase unități și tabere cu așezări civile, răspândite pe întreg terit. provinciei sau prin veterani colonizați), căsătoriile mixte și adoptarea limbii latine. Desigur că romanizarea, așa cum o arată descoperirile arheologice și epigrafice, a fost mai intensă și mai rapidă în reg. urbanizată și în zonele taberelor militare. Reg. rurale, periferice și cele de munte, în special, unde populația geto-dacică era mai compactă, au rămas mai îndelung la periferia procesului de romanizare. Romanizarea acestora s-a desăvârșit ulterior, alături de *daco-romani.* Daco-romanii au suferit pierderi demografice ca urmare a retragerii (271/275) administrației romane la S de Dunăre și a mutării centrului de greutate a romanității carpato-danubiene la S de Dunăre, prin crearea aici a două noi provincii, *Dacia Ripensis* și *Dacia Mediterranea.* Grupurile rămase la N de fluviu au fost însă alimentate continuu de provinciile romane existente încă în posesiunea Imperiului (*Panonia, Moesia Secunda și Scythia Minor*), contribuind la menținerea romanității lor. Astfel de elemente de continuitate daco-romană se constată după 271/275 atât în mediul urban (Ulpia Traiana, Apulum, Napoca, Dierna etc.), unde se observă un aflux de monedă romană și o activitate meșteșugărească de caracter roman, cât și în cel rural, devenit precumpănitor în condițiile decăderii progresive a orașelor. Populația daco- romană trăind în marea ei majoritate la sate *(fossatum),* practicând o agricultură extensivă, organizată în comunități sătești mobile ce se strămutau în locuri ferite din calea migratorilor, a ieșit învingătoare din confruntarea cu neamurile migratoare (goți, vizigoți, huni, gepizi, avari), cultura ei materială integrându-se în marea arie a culturii romano-bizantine. Aceeași mobilitate caracterizează și grupurile de păstori care, cu toate mișcările de caracter sezonier, rămâneau legați de așezările permanente ale agricultorilor sedentari, ceea ce explică terminologia precumpănitor latină a păstoritului și agriculturii, pomiculturii și viticulturii. Sec. 4 a însemnat nu numai restaurarea autorității romane asupra Olteniei și Munteniei sub Constantin cel Mare și consolidarea romanității la Dunărea de Jos, ci și recunoașterea de către romani a religiei creștine, ca religie de stat. Curând creștinismul (nearian și latin) s-a răspândit și în fosta provincie Dacia, aceasta nefiind niciodată creștinată la o dată oficială, cum vor fi mai târziu toate țările din jur, ci a fost în același timp cu romanizarea, ca o manifestare de caracter popular. Continuitatea daco-romană în sec. 4–6 (perioada hunică și până la venirea slavilor) este documentată arheologic prin cultura *Bratei,* ale cărei urme au fost identificate atât în fosta provincie Dacia, cât și în terit. din afara ei. Este o cultură românească, de caracter rural, cu forme de viață sedentară. În perioada care acoperă sec. 6–7 pe terit. de azi ia naștere și se dezvoltă cultura materială *Ipotești-Ciurel-Cândești,* dezvoltarea acesteia coincizând cu momentul pătrunderii și așezării *slavilor* în cuprinsul fostei Dacii. Analiza conținutului acestei culturi a scos în evidență coexistența elementelor daco-romane și romano-bizantine cu cele de origine slavă. Din datele oferite de izvoarele scrise, la care se adaugă și cele arheologice și numismatice, rezultă că așezarea slavilor în zona extracarpatică a țării a avut loc în a doua jumătate a sec. 6. În Transilvania, aceștia au pătruns și s-au așezat ceva mai târziu, după începutul sec. 7, aspectul cultural Bezid-Sălașuri, Cipău, Sf. Gheorghe relevând conviețuirea și asimilarea slavilor de către autohtoni. A doua perioadă a procesului de formare a poporului român (sec. 7–9) este și etapa desăvârșirii constituirii sale. Ea este marcată de prăbușirea sistemului de apărare bizantin la Dunărea de Jos (602) și trecerea în masă a triburilor de slavi la S de Dunăre. Așezarea slavilor în Pen. Balcanică a făcut ca Dacia nord-dunăreană să devină centrul de greutate al romanității orientale. La S de Dunăre slavii au copleșit numericește pe autohtoni. Elementele mobile, păstorii, s-au retras în reg. muntoase, greu accesibile, unde s-au putut păstra câteva grupuri cunoscute mai târziu sub denumirea de *aromâni (macedoromâni), meglenoromâni, istroromâni,*

iar în izvoarele bizantine sub aceea de vlahi. Pe terit. vechii Dacii, populația autohtonă, sporită numericește în urma dislocărilor de populație romanică din S Dunării produse de către slavi, dispunând de o organizare social-politică cu o mai mare putere de adaptabilitate împrejurărilor istorice, a reușit, în convietuirea sa cu slavii, să-i asimileze. Prezența populației românești, bine constituită din punct de vedere etnic, lingvistic și social-politic, va fi menționată în izvoarele bizantine (în sec. 9–11), slave și maghiare sub numele de *vlahi* sau *valahi*. Tot începând cu sec. 9 se fac și primele mențiuni despre constituirea celor dintâi formațiuni politice românești, voievodate, conduse de voievozi. În unele cronici maghiare referitoare la perioada de început a pătrunderii ungurilor la E de Tisa (începutul sec. 10) se atestă existența unor astfel de formațiuni împreună cu numele conducătorilor lor. Astfel, în Crișana exista voievodatul lui *Menumorut*, pe Mureșul inferior cel al lui *Glad*, iar în podișul Transilvaniei, între porțile Meseșului și izvoarele Someșului, cel condus de *Gelu*. Pe plan arheologic, acestei perioade îi corespunde cultura *Dridu*, dezvoltată pe toată aria romanității răsăritene din componența daco-romană a culturii *Ipotești-Ciurel-Cândești*. Dezvoltarea sa maximă s-a petrecut în condițiile nou create la Dunărea de Jos, ca urmare a renașterii autorității Imp. Bizantin (sec. 10–14), proces de o deosebită însemnătate pentru istoria politică, social-economică a poporului român, manifestat prin impulsuri noi date dezvoltării economice a comerțului, prin reurbanizarea așezărilor de pe cursul inferior al Dunării și prin cristalizarea primelor formațiuni social-politice care vor sta la baza statelor medievale românești de sine stătătoare. **2.** (Pop.) Om, bărbat. **II.** Adj. Care aparține României sau românilor **(I 1)**, referitor la România sau la români; românesc. ✦ (Substantivat, f.) Limbă romanică vorbită de români, care s-a format pe terit. de azi al României, precum și de-a lungul malului drept al Dunării de Jos, între Dunăre și Balcani, până la Marea Neagră. Limba română continuă cu o evoluție proprie, de aproape două milen., „latina dunăreană", adică latina populară vorbită pe acest terit. de colonii romani și de populația romanizată în primele sec. după Hristos. Elementele moștenite din substratul autohton dac (c. 80 de cuvinte), influențele ulterioare, mai ales ale limbii slave — exercitate îndeosebi din sec. 7, când limba română își formase deja trăsăturile ei definitorii —, păstrarea unor particularități fonetice gramaticale și lexicale ale latinei populare îi conferă românei acele trăsături specifice care o individualizează între celelalte limbi romanice, fără să-i altereze însă originea și caracterul fundamental romanic, reîntărit, din sec. 18, prin împrumuturile culte din latină și alte limbi romanice (în special din franceză și italiană). *Sistemul fonetic* al limbii române, latin *în esență*, se îmbogățește cu câteva foneme noi. Probabil, sub influență slavă, vocalismul înregistrează apariția vocalelor mediale închise *î (â), ă*, a unor diftongi și triftongi (precum diftongarea, în limba română populară a lui *e-* în *ie*), iar consonantismul, a semioclusivelor *č, ğ, ș*, a constrictivelor palatale *ș, j* și a velarei scurte *h*. O caracteristică a limbii române față de latină și față de celelalte limbi romanice este dezvoltarea sistemului de alternanțe fonetice, vocalice și consonantice, și a funcției acestora de morfeme în flexiune și în formarea cuvintelor. *Structura gramaticală*, esențial și definitoriu latină, are câteva caracteristici care o diferențiază de celelalte limbi romanice. Româna păstrează cele trei declinări latine populare, față de cele cinci ale latinei arhaice și clasice, cele trei genuri (masculin, feminin și neutru — ultimul ca o realitate vie a limbii), formele latine de genitiv-dativ pentru femininele declinărilor I și III, formele latine de vocativ singular masculin și feminin, adjectivul și gradele lui de comparație, articolul și declinarea lui, pronumele de toate categoriile, cu întreaga lui flexiune. Se mențin, de asemenea, cele patru conjugări latine, verbele auxiliare, diateza reflexivă. Numeralul românesc de la *unu* la zece este cel latin. De la unsprezece la o sută se formează cu elemente latine, dar după modelul slav. *Sută* este slav, dar *mie* este latin. Ordinea cuvintelor în frază este cea din latina populară și din celelalte limbi romanice, adică: subiect, predicat, complement. Dezvoltarea analizei, dispariția concordanței timpurilor, proporția scăzută a subordonatelor, simplificarea folosirii timpurilor, ca și a cazurilor cerute de anumite prepoziții și verbe, consolidarea conjunctivului în detrimentul infinitivului sunt trăsături caracteristice românei, urmând tendințe proprii latinei populare. Alte inovații de structură, precum formarea numeralului de la zece în sus, encliza sau postpunerea articolului, identitatea formelor de genitiv-dativ la toate cele trei genuri, singular și plural, formarea viitorului cu auxiliarul *a vrea* sau unele expresii idiomatice vădesc influența limbii slave sau a limbilor balcanice. *Vocabularul*, predominant latin, cuprinde elemente moștenite din latină ce desemnează noțiuni de bază, acțiuni omenești de primă importanță. Limba română are patru dialecte: dacoromân, care a reușit să se ridice până la nivelul unei limbi literare — identificat cu limba română —, aromân, meglenoromân și istroromân, care au cunoscut o evoluție proprie, specifică unor condiții de izolare, în zone enclavizate. Tradiția *scrisului* în românește trebuie coborâtă în a doua jumătate a sec. 15. Primul text scris în românește și datat cu precizie și care s-a păstrat este *Scrisoarea lui Neacșu* (1521). Primele *tipărituri* în românește datează din sec. 16 și se datorează activității diaconului Coresi din Brașov. Ele vădesc trăsături ale primelor traduceri maramureșene (rotacizante) și mai ales particularități ale graiului din nordul Munteniei și sud-estul Transilvaniei, constituind caracteristicile de bază ale limbii române literare. *Grafia* cu caractere chirilice (inițial 43, reduse la 33 și apoi la 27) este înlocuită mai întâi cu un alfabet mixt, iar în 1860 este introdusă oficial scrierea cu caractere latine. Având un loc bine stabilit în aria romanității, limba română are o importanță deosebită pentru studiile de romanistică, ea fiind singura reprezentantă a ariei sud-estice a latinei în ansamblul limbilor romanice. *Artă r.* = Primele ei manifestări se înregistrează încă în *Paleoliticul superior* fiind reprezentate din unelte de silex cioplite cu anume eleganță, cum sunt cele găsite la Iosăfel (jud. Arad), Ceahlău (jud. Neamț), Mitoc (jud. Botoșani). De asemenea, în peșterile de la Ohaba – Ponor (jud. Hunedoara) și Râșnov (jud. Brașov), au fost descoperite podoabe făcute din dinți de animale și din scoici marine – aduse, evident, de la mari depărtări. Cea mai spectaculoasă manifestare artistică în Paleoliticul din România a fost, însă, descoperită relativ recent în peștera Cuciulat (jud. Sălaj): mai multe desene gravate și două imagini pictate cu lut roșu pe peretele peșterei – un cal și o felină; datate în jurul anilor 10 000 î.Hr., ele

sunt în mod clar înrudite cu picturile rupestre din V Europei (Altamira, Teruel, Lascaux, Font de Gaume etc.). În *Neolitic*, are loc o evoluție permanentă a tehnicii, care face posibilă o plastică a formelor și a coloritului din ce în ce mai expresivă. Plăcerea ornamentului se reflectă în decorațiile obiectelor – inclusiv a uneltelor de întrebuințare obișnuită – și, deopotrivă, în diversitatea podoabelor. Dezvoltarea artei țesutului e dovedită nu numai de numărul mare al greutăților pentru războiul de țesut găsite de arheologi, ci și de aspectul textil pe care îl capătă ornamentica multor vase din primele perioade ale Neoliticului. La începutul milen. al 5-lea, mai ales în N actualului terit. al țării s-a produs o modificare semnificativă în arta ceramicii: decorul e alcătuit din linii paralele – drepte sau curbe – întrerupte din loc în loc de puncte obținute prin împungere. Compoziția ornamentală va evolua în sensul diversificării și reinterpretării permanente a acestui model care, către mijlocul milen. următor, în cultura numită *Boian*, va deveni atât de complicat încât nu va putea fi explicat dacă nu se acceptă existența unor ateliere de olari. Semnificativă e constatarea că unele caracteristici ale ceramicii acelor timpuri se vor regăsi în vasele realizate, până foarte târziu, de meșterii populari de la *Oboga* sau *Hurez*. Capitolul cel mai interesant al culturii *Hamangia* e constituit, fără îndoială, de figurinele antropomorfe ce aparțin categoriei idolilor feminini ce semnifică, de cele mai multe ori, cultul fecundității. Spre deosebire de acești idoli, ce vădesc o concepție geometrizantă, schematizată, două statuete descoperite în necropola de la Cernavodă aduc plastica unică a culturii Hamangia în rândul excepțiilor de la viziunea specifică întregii arte neolitice: statueta așa-numitului *Gânditor* și cea reprezentând un personaj feminin șezând, amândouă accentuând unele detalii anatomice, într-o stilistică puțin obișnuită în culturile europene contemporane cu cea de la Hamangia. Dar cele mai valoroase realizări ale ceramicii neolitice sunt considerate piesele executate de meșterii culturii *Cucuteni*, răspândită în Moldova, E Transilvaniei și N Munteniei (cultura poartă numele unui sat din jud. Iași). *Epoca bronzului* – care a urmat Neoliticului – începe în jurul anului 1800 î.Hr. și se încheie spre anul 1100, când are loc trecerea către *Epoca fierului*. În acest interval de 700 de ani, metalurgia bronzului se răspândește pe un terit. foarte larg (corespunzând aproape cu cel actual al țării). Uneltele tradiționale – topoare de piatră, vârfuri de săgeți confecționate din silex – nu au fost abandonate, bronzul fiind folosit la confecționarea unor vase rituale, a unor arme de elită și podoabe (culturile *Tei* și *Gârla Mare*). Dincolo de marea diversitate a formelor vaselor, sunt câteva tipuri dominante, caracteristice pentru întreaga cultură a Bronzului în România: ceașca cu toartă înaltă sau cu două toarte, vasele urnă, vasele de ofrandă. Statuetele constituie o prezență artistică modestă; singura excepție e reprezentată de figurile feminine de la Gârla Mare – Cârna (jud. Dolj): personajele sunt înveșmântate în haine bogate, cu centuri și coliere, cu pandantive, probabil din bronz. Obsesia fecundității fusese depășită. În sec. 12 î.Hr. în spațiul carpato-danubian au ajuns primele elemente ale tehnologiei fierului, cu aceasta inaugurându-se o nouă epocă cu două perioade: *Hallstatt* (1100–450 î.Hr.) și *La Tène* (c. 450–sec. 1 î.Hr.). Prima, împărțită la rândul ei în mai multe subperioade, se caracterizează la început printr-un proces tipic de tranziție: abia prezente, obiectele de fier nu le concurează pe cele de bronz care, dimpotrivă, sunt produse în cantități foarte mari, fapt dovedit de descoperirea unor depozite – de pildă, cel de la Drajna de Jos (jud. Prahova), alcătuit din 240 de obiecte de bronz, între care 199 de seceri, arme, piese de harnașament și pentru unelte și podoabe. În perioada mijlocie a Hallstatt-ului (c. 800–c. 500 î.Hr.) pare să fi avut loc un proces de unificare a triburilor tracice, ceea ce ar explica spectaculoasa răspândire a tipului de ceramică cunoscut sub denumirea de *Basarabi* (după satul cu acest nume din jud. Dolj). Atât tehnica de producere a ceramicii, cât și repertoriul decorativ sunt cele caracteristice vaselor din Epoca bronzului, dar formele au o mai mare eleganță. Mai ales în perioada La Tène s-au stabilit multe legături cu lumea culturilor scită, celtică și greco-romană. În sec. 5–4 î.Hr. se afirmă ceea ce s-a numit o „artă populară" purtând semnele stilului traco-getic (piese de aur și de argint, amplu decorate, de felul celor găsite la Agighiol, Coțofenești, Poroina), iar în sec. 3–1 î.Hr. înflorește o artă a argintului, reprezentată de cupe și podoabe (Bălănești, Sâncrăieni, Herăstrău), ornate cu imagini zoo – și antropomorfe, dar și cu stilizări geometrice tradiționale. În arhitectura Epocii fierului sunt ilustrate deopotrivă trăsăturile distincte ale civilizației grecești – temple ionice și dorice (Histria), teatre și construcții funerare (Callatis) – și caracterul construcțiilor autohtone – cetățile și sanctuarele din m-ții Orăștiei (Costești, Blidaru, Grădiștea Muncelului). Mai târziu – sec. 2–4 d.Hr. – se dezvoltă arhitectura monumentală de origine romană imperială – poduri (Drobeta, Sucidava), clădiri publice (Ulpia Traiana Sarmizegetusa), terme (la Histria) –, iar în sec. 4-6, bazilici creștine (Tomis, Sucidava, Histria, Tropaeum Traiani, Dinogetia, Troesmis). Sculptura monumentală și decorativă urmează două direcții principale: una care pornește din viziunea elenistică (Porolissum, Tomis) și o alta care dezvoltă tradiția – stele funerare (înfățișând de obicei ospățul funerar și cavalerul trac), sarcofage, capitele, statui. În sec. 5–12, cele mai de seamă creații plastice sunt somptuoase vase și podoabe de metal prețios, vădit influențate de arta greco-romană și de cea germanică (Pietroasa, Apahida, Someșeni, Șimleu Silvaniei), dar și de cea sud-dunăreană și orientală (Sânnicolau Mare). Tot acum pătrund și influențele arhitecturii militare și religioase bizantino-balcanice (Garvăn, Niculițel, Păcuiu lui Soare), precum și cele ale stilurilor preromanic și romanic (Alba Iulia). Sec. 13–14 sunt o perioadă de intensă activitate artistică: se afirmă stilul romanic (Alba Iulia, Cisnădioara), goticul (Cârța) și, la sud de munți, bizantinul (bisericile de la Drobeta, Sf. Nicolae de la Curtea de Argeș, Vodița, Cozia, Cotmeana), stil care pătrunde până în N Moldovei, la Siret. Cele două direcții stilistice se întâlnesc în arhitectura și pictura unor monumente de la S și E de Carpați (bisericile din Câmpulung și Rădăuți, cetățile de la Suceava, Poenari, Neamț etc.), ca și ale unora din Transilvania (Streisângiorgiu, Strei, Sântămaria-Orlea, Gurasada, Densuș), în orfevrăria și sculptura în piatră (Argeș, Tismana). Biserica catedrală, edificii publice și particulare (la Sibiu, Cluj, Sebeș, Sighișoara, Brașov), castele (Hunedoara, Bran), construite în stilul gotic, care a impus și pictura murală catolică (Mălâncrav, Mugeni, Ghelința) sau pictura de altar (cea ai cărei autori sunt artiști din familia Stoss sau Toma din Cluj), biserici

fortificate ale saşilor (Saschiz, Vorumloc, Buzd), sau ctitorii ale cnejilor români (Râbiţa, Criscior, Râu de Mori) constituie, probabil, formele artistice cele mai vrednice a fi menţionate în Transilvania sec. 15. Înfloritoare în aceeaşi epocă (mai ales în vremea lui Ştefan cel Mare) arta şi arhitectură moldovenească realizează – cum s-a spus – o sinteză originală a structurilor occidentale şi a celor bizantine. Se creează „bolta moldovenească", conferind construcţiilor o înfăţişare zveltă: faţadele sunt clădite armonios din cărămidă, piatră şi ceramică smălţuită (bisericile din Hârlău, Bălineşti, Borzeşti, Piatra Neamţ, cele ale mănăstirilor Putna, Voroneţ, Neamţ). Tradiţia bizantină se desluşeşte lesne în pictura murală, elegantă şi sobră, de la Voroneţ, Bălineşti sau Pătrăuţi, în arta manuscriselor (a unor caligrafi şi miniaturişti ca Teodor Mărişescu, Gavriil Uric, Spiridon Ieromonah), în sculptura în piatră sau în subtila broderie liturgică. În sec. 16 (mai cu seamă în epoca lui Petru Rareş), se continuă sinteza perioadei precedente, adăugându-i-se, în arhitectura religioasă şi în pictura murală, un echilibru al formelor dinamice. Acum apare acel fenomen ce a provocat îndelungi discuţii privind originea lui: pictura exterioară ce îmbracă întreaga biserică într-un strai colorat de mare rafinament (Humor, Sucevita, Moldovita, Arbore, Voroneţ). Dragoş Coman, zugravul de la Arbore, Toma din Suceava – la Humor, artiştii de la Voroneţ desfăşurau pe zidurile pictate de ei un adevărat program înnoitor (pe care cercetătorii îl presupun a fi fost gândit de un politician cărturar din preajma Tronului), în care se pot citi simbolurile unei aspiraţii de libertate naţională. Viziunea novatoare e prezentă şi în sec. 17, într-o concepţie decorativă a sculpturii de pe zidurile exterioare ale bisericii (Trei Ierarhi din Iaşi sau Dragomirna), ca şi pictura manuscriselor (atelierul mitropolitului Anastasie Crimca) sau somptuoasele broderii ale Movileştilor şi ale familiei lui Vasile Lupu. Semnificativă e prelungirea viziunii renascentiste (evidentă şi în arta unor ţări occidentale) în arhitectura şi pictura bisericii Golia din Iaşi. Stilurile Renaşterii se impuseseră în Transilvania încă din sec. 16 (arhitectura unor biserici din Bistriţa şi din Alba Iulia, a caselelor de la Deva, Lăzarea, Mediesu Aurit, Iernut). Barocul îşi află deplina afirmare în sec. 18, în arhitectura civilă şi militară a unor clădiri din Alba Iulia, Cluj, Timişoara, Oradea, Gornesti. În Ţara Românească, elegantele clădiri ridicate în vremea lui Radu cel Mare, şi a lui Neagoe Basarab (bisericile mănăstirilor Dealu şi Curtea de Argeş) dau măsura unei înţelegeri proprii a sensurilor sintezei Renaştere–Baroc, care fusese enunţată în aceeaşi perioadă în Moldova. Pictura, însă, păstrează mai clar canonul compoziţional şi stilizările bizantine (Tismana, Curtea de Argeş, Stăneşti, Snagov). Stilul acestui veac va fi continuat de arta cuprinsă între 1600 şi 1800, când ctitoriile lui Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu, ale familiilor Cantacuzino şi Mavrocordat vor porni aproape întotdeauna de la sugestiile Bisericii Domneşti de la Târgovişte, ridicată de Radu cel Mare. La răspântia dintre sec. 17 şi 18, s-a realizat acea viziune stilistică de mare vigoare expresivă căreia i se spune „stilul brâncovenesc". În afara unor clădiri civile (Herăşti, Măgureni, Potlogi, Mogoşoaia), ce pun în lumină un rafinat simţ al măreţiei şi al echilibrului, bisericile vremii (Colţea, Antim, Fundenii Doamnei, Văcăreşti, Stavropoleos), împodobite cu dantelării sculptate în piatră, aduc mărturia unui program complex de artă care a fost elaborat în acea epocă. Demnă de reţinut e prezenţa unor meşteri argintari (Sebastian Hann, Georg May II) veniţi din Transilvania ca să lucreze pentru comanditari bogaţi din Ţara Românească. Pictura abordează adesea o tratare narativă, nu o dată plină de pitoresc. Cel mai de seamă zugrav al vremii, Pârvu Pârvescu (zis „Mutu"), e autorul unor portrete ce dovedesc însuşirile lui de a surprinde trăsăturile individuale ale personajelor. Către sfârşitul sec. 18, pictura laică se desparte de cea religioasă, proces la care contribuie decisiv dezvoltarea picturii de şevalet; cum era şi firesc, genul dominant era portretul, ceea ce dezvăluie orgoliile celor bogaţi, care voiau să-şi ţină chipul în odăile casei, aşa cum ştiau că făceau şi oamenii de seamă din alte ţări. Artiştii locali poartă încă semnele evidente ale deprinderii cu tradiţia: compoziţiile sunt tridimensionale, volumele nu sunt modelate prin culoare, personajele au, de multe ori, o înfăţişare hieratică. Cercetări recente au avansat ipoteza – întru totul posibilă – că pictorii erau, de fapt, buni cunoscători ai meşteşugului lor, dar răspunzători de acest convenţionalism al viziunii picturale erau comanditarii, ce nu se puteau elibera de prejudecăţi. Mulţi pictori care studiaseră în străinătate au venit în sec. 19 în Principatele Române; ei erau, în general, bine şcoliţi în atelierele Occidentului şi au constituit, nu o dată, un model artistic pentru confraţii (sau ucenicii) lor de aici. Pe lângă artiştii originari din Ţările Române – I. Balomir, Nicolae Polcovnicul, E. Altini (acesta, cu studii la Viena) – istoria artei din acele vremuri reţine numele lui M. Töpler, C. Wallenstein (sau Valştain, fondatorul, la Şcoala Sf. Sava, al primei colecţii de artă din România), L. Stawski, G. Schiavoni, N. Livaditti, I.A. Schoefft, A. Chladek (profesorul lui N. Grigorescu) şi ale altor buni meseriaşi, care şi-au câştigat repede aici clienţi şi discipoli. Apariţia unor compoziţii alegorice cu conţinut patriotic stă sub semnul mişcării de idei ce a precedat Revoluţia de la 1848. Artiştii vremii s-au angajat uneori direct (I. Negulici, B. Iscovescu, C.D. Rosenthal, C. Petrescu, G. Năstăseanu) în acţiunile revoluţionare; alteori, au desprins din atmosfera acelei vremi un elan romantic pe care, însă, nu au ştiut să-l tălmăcească decât prin intermediul unei tehnici convenţional academiste; aşa sunt compoziţiile istorice ale lui C. Lecca, peisajele sau portretele de haiduci ale lui M. Popp. Un fapt cu consecinţe profunde în istoria culturală a Principatelor Române – şi, în primul rând, se înţelege, în aceea a artei de aici – e fondarea, în vremea domniei lui Cuza Vodă, a şcolilor de artă de la Iaşi şi Bucureşti. Profesorii – Gh. Tattarescu şi, mai ales, Th. Aman – aveau să exercite o profundă influenţă asupra viziunii artistice din România. Valoarea universală a picturii româneşti s-a afirmat în cea de-a doua jumătate a sec. 19, prin creaţia, celor doi fondatori de şcoală – N. Grigorescu şi I. Andreescu. Pictura plină de poezie a celui dintâi a fost un argument hotărâtor în afirmarea influentului curent sămănătorist şi va rămâne o întruchipare emblematică, pentru întreaga generaţie, a spiritului naţional; celălalt va reprezenta un lirism mai sobru, mai concentrat, o înţelegere mai profundă a naturii. Fapt vrednic de reţinut, amândoi s-au format şi în contact cu Şcoala de la Barbizon, relaţia cu arta Occidentului având să fie de acum încolo decisivă pentru realizarea unei sinteze plastice specific româneşti.

Sculptorii acestei perioade sunt clasicizanții I. Georgescu și K. Storck, romanticul Șt. Ionescu-Valbudea. Arhitectura de la răspântia sec. 19 și 20 e predominant de factură neoclasică, dar se pot consemna și tendințe neogotice, neorenascentiste și, semnificativ, de orientare „Jugendstil" (numit la noi „Arta 1900"); personalitatea proeminentă în arhitectură e I. Mincu, autor al unei viziuni „neoromânești", de amplă rezonanță în epocă. O sinteză complexă realizează, la începutul sec. 20, Șt. Luchian, în pictura căruia se exprimă, în chip foarte personal, ecourile sensibilității poetice a artei populare, asociate cu cele ale artei vechilor zugravi și cu concluziile unei descifrări proprii ale direcțiilor moderne. Lecția lui Grigorescu în pictura de mare concentrare a lui G. Petrașcu, cea a marilor creatori ai frescei medievale și renascentiste – la Th. Pallady – conturează un univers al formelor și al cromaticii de profundă rezonanță specifică. Și atunci când adeziunea la mișcări occidentale – de pildă, la impresionism în cazul lui J.Al. Steriadi, câteodată în cel al lui N. Dărăscu sau, mai târziu, al lui L. Grigorescu – e explicită, caracterul specific se păstrează nealterat. Uneori subiectul – la C. Ressu, Șt. Dimitrescu, Fr. Șirato, D. Ghiață, I. Theodorescu-Sion, I. Iser, Rodica Maniu, de pildă – dezvăluie adeziunea la programul „specificului național". Chiar și reprezentanții proeminenți ai avangardei artistice – Mattis-Teutch, V. Brauner, M. Iancu, M.H. Maxy, L. Vorel – se simt câteodată atrași de teme și de tipuri ale realității românești, pe care le tratează într-un stil înnoitor, în conformitate cu principiile artistice ale nonconformismului din Occident. Exemplul cel mai ilustru este, fără îndoială, cel al lui C. Brâncuși, întemeietor al sculpturii moderne, care a dezvoltat adesea semnificațiile miturilor și legendelor populare românești într-un limbaj propriu ce a dat artei universale un sens estetic profund. Contemporan cu el, D. Paciurea a ridicat arta modelajului la un nivel ce i-a îngăduit să dea glas înțelesurilor tragice ale epocii. În ansamblul ei, arta românească a perioadei interbelice s-a afirmat ca una dintre cele mai viguroase expresii a simțului acut al echilibrului formei și culorii. După instaurarea dictaturii comuniste, au urmat ani în care oficialitatea și-a subordonat și arta plastică, așa cum își subordonase toate formele culturii. Expoziția „Flacăra" din 1948 a marcat încercarea de a desprinde creația românească atât de tradițiile ei, cât și de înțelesurile artei universale. Cei mai de seamă artiști români, însă, au primit cu mari rezerve aceste îndemnuri (însoțite, de multe ori, de măsuri coercitive, traduse într-o politică de promovare prin achiziții ale statului); personalități de statura lui H.H. Catargi, Al. Ciucurencu, C. Baba, I. Țuculescu, M. Bunescu, W. Sachelarie-Vladimirescu au recurs la o stratagemă abilă, dând titluri cu rezonanță politică unor compoziții sau peisaje construite potrivit legilor artei adevărate. În 1961, printr-un șir de articole de presă, creația literară și artistică românească s-a despărțit de dogma realismului socialist. În afara maeștrilor – la numele pictorilor se cuvin adăugate cele ale unor sculptori ca G. Vida, Gh. D. Anghel, I. Vlasiu, Mac Constantinescu, I. Irimescu; graficieni – A. Jiquidi, V. Kazar, J. Perahim; în anii '60 ai sec. 20 – o generație foarte înzestrată a izbutit să păstreze valorile tradiționale ale artei naționale; uneori cu mari primejdii, pictori ca V. Almășanu, I. Pacea, I. Bitzan, B. Covaliu, I. Gheorghiu, C. Piliuță, I. Sălișteanu, C. Blendea, V. Celmare, I. Nicodim, V. Mărgineanu, I. Stenol, G. Pătrulea, O. Grigorescu, G. Năpăruș, Gh.I. Anghel, C. Vasilescu, P. Gherasim, M. Gherasim, H. Bernea, S. Ilfoveanu, sculptori – O. Maitec, Silvia Radu, C. Lucaci, Ioana Kassargian, C. Popovici, V. Ghelmez, P. Vasilescu, M. Spătaru, – graficieni – B. Gănescu, M. Chirnoagă, Val Munteanu, H. Masichievici, Geta Brătescu –, artiști care, ca W. Mihuleac, realizau o sinteză a creației și a mediului ambiant, au dat, implicit, o replică puternică interpretărilor convenționale, agreate de oficialitate. Se cuvine evocată și strădania unor critici care au cu abilitate (dar, când era nevoie, și cu vehemență polemică) strădaniile tinerilor artiști – I. Frunzetti, P. Comarnescu, N. Argintescu-Amza, D. Hăulică, E. Schileru, Th. Enescu. După 1989 se înregistrează o tendință de a recurge la diversele forme ale experimentului, nu o dată cu o vervă neconformistă ostentativă. Fără îndoială, roadele se vor ivi mai târziu, când experimentul va conduce spre exprimarea unor idei mai mature și mai coerent rostite. Premisele sunt constituite, așa cum o demonstrează multe manifestări expoziționale din ultima perioadă.

ROMÂNAȘI, com. în jud. Sălaj, situată în depr. Agrij, pe râul Agrij, la poalele m-ților Meseș; 2 960 loc. (2005). Nod rutier. În satul Romița, atestat documentar în 1408, au fost descoperite (1969) urmele unui castru roman (130 X 158,5 m) datând de la începutul sec. 3, cunoscut sub numele de *Largiana*. Satul **R.** apare menționat documentar în 1310. În satul Păușa se află biserica de lemn cu dublu hram — Sf. Nicolae și Nașterea Domnului (1730), cu picturi pe pereții interiori și exteriori din 1800. Bisericile cu același hram — Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, în satele Chichișa (sfârșitul sec. 17), Poarta Sălajului (1670) și Ciumărna (1771, cu picturi pe pereții interiori din 1801). În arealul satului Poarta Sălajului se află o poiană naturală cu lalele pestrițe (*Fritillaria meleagnis*).

ROMÂNCĂ (< *român*) s. f. **1.** Femeie română. **2.** (Pop.) Țărancă.

ROMÂNEȘC, -EASCĂ (< *român*) adj. Care aparține României sau populației ei, privitor la România sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limba română.

ROMÂNEȘTE *(< român)* adv. Ca românii, în felul românilor; în limba română. ✦ (Substantivat, f.) Limba română.

ROMÂNEȘTI 1. Com. în jud. Botoșani, situată în SE C. Jijiei Superioare, pe dr. râului Prut, la granița cu Rep. Moldova; 2 202 loc. (2005). **2.** Com. în jud. Iași, situată în C. Jijiei Inferioare; 1 883 loc. (2005). În satul **R.**, atestat documentar în 1609, se află biserica Sf. Gheorghe (1821).

ROMÂNI, com. în jud. Neamț, situată în ESE depr. Cracău-Bistrița, pe râul Români; 4 603 loc. (2005). Nod rutier.

ROMÂNIA, stat situat în partea de SE a Europei Centrale, la N de Pen. Balcanică, în bazinul inferior al Dunării, cu ieșire la M. Neagră, având drept „coloană vertebrală" catena Carpaților Sud-Estici. **R.** este cuprinsă între 43°37'07" și 48°15'06" lat. N și între 20°15'44" și 29°41'24" long. E, aflându-se la mijlocul distanței dintre Ecuator și Polul Nord (paralela de 45° lat. N); la distanțe aproximativ egale de marginile continentului european (2 700 km litoralul atlantic în V, 2 600 km m-ții Ural în E, 2 800 km țărmul arctic în N.); față de cel mai sudic punct al Europei continentale (capul Matapan din S Greciei) distanța este de 1 050 km. Lungimea totală a granițelor este de 3149,9 km, dintre care terestre

1 085,6, fluviale 1 816,9 km şi maritime 247,4. Se învecinează la N şi SE cu Ucraina (649,4 km), în E cu Republica Moldova (681,3 km), în SE cu M. Neagră (193,5 km cu apele internaţionale, la care se adaugă 22,2 km graniţa maritimă cu Bulgaria şi 31,7 km graniţa maritimă cu Ucraina), în S cu Bulgaria (631,3 km), în SV cu Serbia (546,4 km), iar în VNV cu Ungaria (448 km). Suprafaţa: 238 391 km^2 (cu apele teritoriale). Moneda oficială 1 leu = 100 bani. Populaţia: 21 mil. loc. (1 iul. 2005); din care populaţia urbană: 11 895 598 loc. (54,9%); rurală: 9 777 730 loc. (45,1%). Densitate: 90,7 loc./km^2. Structura populaţiei pe naţionalităţi (la recensământul din 2002): români (89,5%), maghiari (6,6%), ţigani (2,5%), germani (0,3%), ucraineni (0,3%), ruşi, turci, tătari, sârbi, slovaci, bulgari, evrei, cehi, greci, armeni ş.a. Limba oficială: româna. Religia (înregistrată la recensământul din 2002): ortodocşi (86,7% din populaţia ţării), romano-catolici (4,7%), reformaţi (3,2%), greco-catolici (0,9%), baptişti (0,6%), musulmani (0,3%) ş.a. Cap.: Bucureşti. Oraşe pr.: Arad, Bacău, Baia Mare, Botoşani, Braşov, Brăila, Buzău, Cluj-Napoca, Constanţa, Craiova, Drobeta-Turnu Severin, Galaţi, Iaşi, Oradea, Piatra-Neamţ, Piteşti, Ploieşti, Râmnicu Vâlcea, Satu Mare, Sibiu, Suceava, Târgovişte, Târgu Mureş, Timişoara. Porturi maritime: Constanţa, Mangalia, Midia-Năvodari, Sulina.

CADRUL NATURAL

Alcătuirea geologică complexă, relieful variat, poziţia **R.** la răspântia influenţelor climatice şi biogeografice central-europene, submediteraneene şi est-europene, determină o mare diversitate a condiţiilor fizico-geografice.

Marile unităţi de relief sunt dispuse sub forma a trei trepte principale relativ concentrice: munţii ocupă 31% din supr. ţării, dealurile şi podişurile 36%, iar câmpiile 33%, amplitudinea altitudinală fiind de peste 2 500 m (între nivelul 0 al Mării Negre şi alt. max. 2 544 m în vf. Moldoveanu din m-ţii Făgăraş); alt. medie este de 420 m. În partea centrală a ţării se află marea depresiune a Transilvaniei, un complex de dealuri, podişuri şi depresiuni cuprinzând în S pod. *Târnavelor*, în centru *C. Transilvaniei*, iar în N *Pod. Someşan*; este mărginită spre E, la contactul cu Carpaţii Orientali, de un şir de dealuri şi depresiuni (cunoscute şi sub numele de *Subcarpaţii interni* sau Subcarpaţii Transilvaniei), spre sud de depresiunile Făgăraş, Sibiu, Sălişte, Apold, culoarul Orăştiei (care o despart de Carpaţii Meridionali), iar în V, spre M-ţii Apuseni, de culoarul compartimentat Alba Iulia – Aiud – Turda – Gilău. Este înconjurată de arcul *Carpaţilor* româneşti, cu numeroase depresiuni intramontane mari (Maramureş, Dornelor, Giurgeu, Ciuc, Braşov, Loviştei, Haţeg, Petroşani, Beiuş ş.a.), străpunşi parţial sau total de numeroase văi, dintre care unele au format chei şi defilee spectaculoase (Mureş, Bicaz, Olt, Jiu, Crişul Repede ş.a.); prezintă o serie de pasuri şi trecători care

ORGANIZAREA ADMINISTRATIV-TERITORIALĂ
la 1 iul. 2005

Terit. **R.** este organizat, din punct de vedere ad-tiv, în 41 de jud. şi, separat, municipiul Bucureşti cu rang de jud., 2 850 comune (cu 13 092 sate) şi 314 oraşe (din care 103 sunt municipii).

Judeţele României

Judeţul	Suprafaţa km^2	Populaţia (2005)	Reşedinţa
Alba	6 242	379 189	Alba Iulia
Arad	7 754	459 286	Arad
Argeş	6 826	646 320	Piteşti
Bacău	6 621	723 518	Bacău
Bihor	7 544	595 685	Oradea
Bistriţa-Năsăud	5 355	317 254	Bistriţa
Botoşani	4 986	459 900	Botoşani
Braşov	5 363	595 211	Braşov
Brăila	4 766	370 428	Brăila
Buzău	6 103	494 052	Buzău
Caraş-Severin	8 520	331 876	Reşiţa
Călăraşi	5 088	317 652	Călăraşi
Cluj	6 674	694 511	Cluj-Napoca
Constanţa	7 071	715 148	Constanţa
Covasna	3 710	223 886	Sfântu Gheorghe
Dâmboviţa	4 054	537 090	Târgovişte
Dolj	7 414	718 874	Craiova
Galaţi	4 466	620 500	Galaţi
Giurgiu	3 526	286 208	Giurgiu
Gorj	5 602	384 852	Târgu Jiu
Harghita	6 639	326 558	Miercurea-Ciuc
Hunedoara	7 063	480 459	Deva
Ialomiţa	4 453	292 666	Slobozia
Iaşi	5 476	813 943	Iaşi
Ilfov	1 593	283 409	Bucureşti
Maramureş	6 304	515 610	Baia Mare
Mehedinţi	4 933	303 869	Drobeta-Turnu Severin
Mureş	6 714	583 383	Târgu Mureş
Neamţ	5 896	570 682	Piatra-Neamţ
Olt	5 498	483 674	Slatina
Prahova	4 716	827 512	Ploieşti
Satu Mare	4 418	368 702	Satu Mare
Sălaj	3 864	245 638	Zalău
Sibiu	5 432	422 259	Sibiu
Suceava	8 553	705 752	Suceava
Teleorman	5 790	422 314	Alexandria
Timiş	8 697	658 837	Timişoara
Tulcea	8 499	252 485	Tulcea
Vaslui	5 318	460 751	Vaslui
Vâlcea	5 765	415 181	Râmnicu Vâlcea
Vrancea	4 857	393 766	Focşani
Municipiul Bucureşti	228	1 924 959	Bucureşti

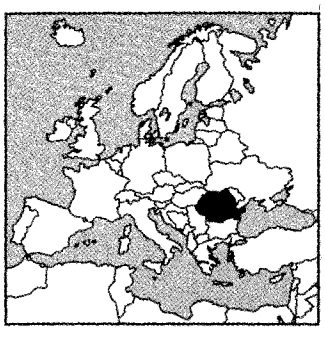

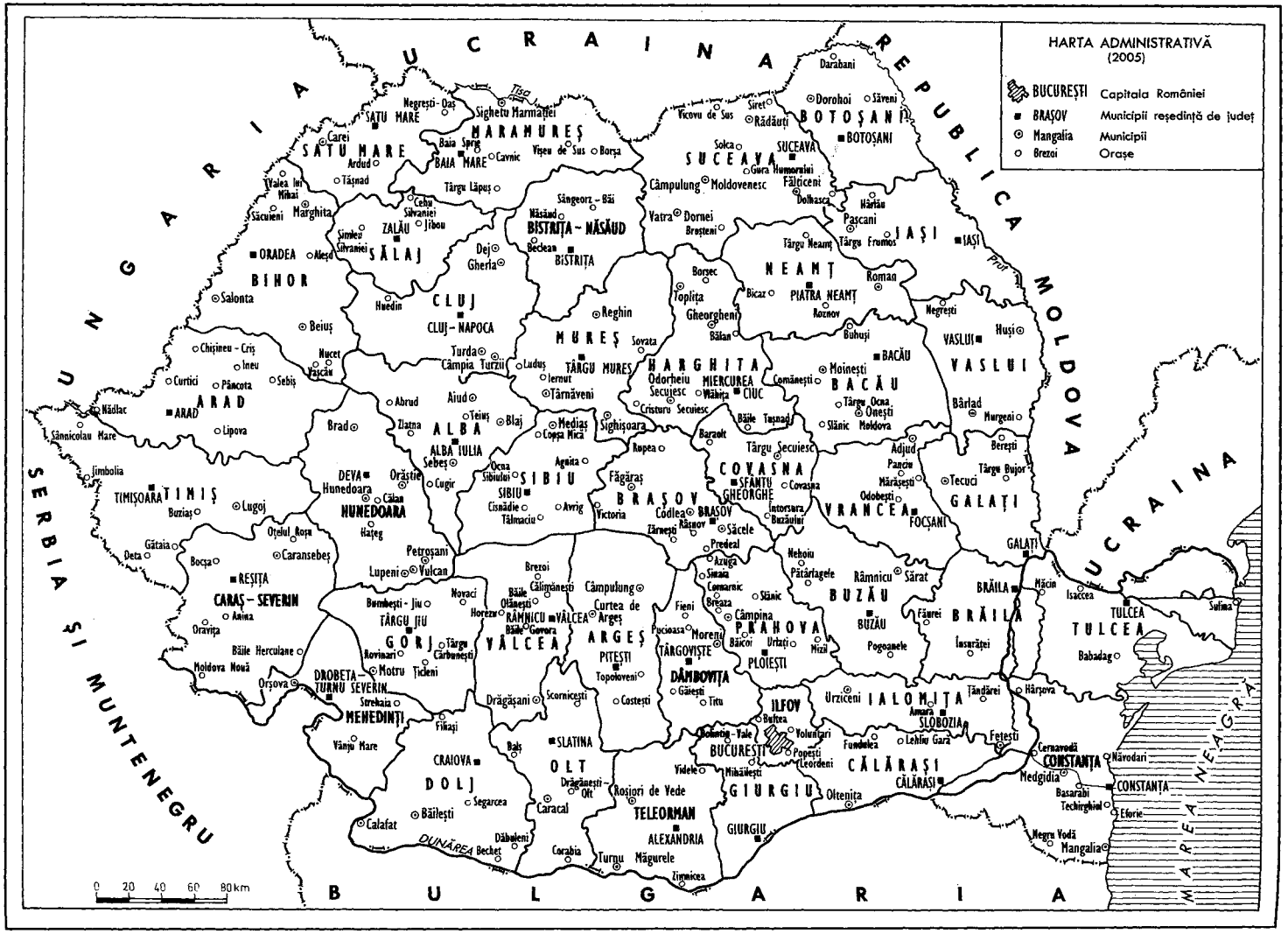
HARTA ADMINISTRATIVĂ
(2005)
BUCUREŞTI Capitala României
BRAŞOV Municipii reşedinţă de judeţ
Mangalia Municipii
Brezoi Oraşe
UCRAINA
UNGARIA
REPUBLICA MOLDOVA
SERBIA ŞI MUNTENEGRU
BULGARIA
MAREA NEAGRĂ
Tisa
Prut
DUNĂREA
SATU MARE
MARAMUREŞ
BAIA MARE
SUCEAVA
BOTOŞANI
BISTRIŢA – NĂSĂUD
ZALĂU
SĂLAJ
ORADEA
BIHOR
CLUJ
CLUJ – NAPOCA
MUREŞ
TÂRGU MUREŞ
HARGHITA
MIERCUREA CIUC
NEAMŢ
PIATRA NEAMŢ
IAŞI
BACĂU
VASLUI
ARAD
ALBA
ALBA IULIA
SIBIU
BRAŞOV
COVASNA
SFÂNTU GHEORGHE
VRANCEA
FOCŞANI
GALAŢI
BRĂILA
TIMIŞ
TIMIŞOARA
HUNEDOARA
DEVA
CARAŞ – SEVERIN
REŞIŢA
GORJ
TÂRGU JIU
VÂLCEA
RÂMNICU VÂLCEA
ARGEŞ
PITEŞTI
DÂMBOVIŢA
TÂRGOVIŞTE
PRAHOVA
PLOIEŞTI
BUZĂU
IALOMIŢA
SLOBOZIA
CĂLĂRAŞI
TULCEA
CONSTANŢA
MEHEDINŢI
DROBETA – TURNU SEVERIN
OLT
SLATINA
DOLJ
CRAIOVA
TELEORMAN
ALEXANDRIA
GIURGIU
ILFOV
BUCUREŞTI
0 20 40 60 80 km

înlesnesc legăturile rutiere şi feroviare între diferitele reg. ale ţării. În ansamblu Carpaţii sunt m-ţi de înălţime mijlocie şi mică (altitudinea medie este de 840 m, iar aproape 90% din suprafaţa lor se află sub cota de 1 500 m). Înălţimi mai mari de 2 000 m se întâlnesc doar în N Carpaţilor Orientali (Rodnei şi Călimani) şi îndeosebi în Carpaţii Meridionali (care grupează 85% din înălţimile de peste 2 000 m din ţară), în aceste masive fiind bine reprezentat relieful glaciar. În exteriorul Carpaţilor se desfăşoară celelalte unităţi mari de relief. Pe latura de E şi de S (între valea Moldovei şi Motru) se desfăşoară *Subcarpaţii*, strâns legaţi genetic de m-ţi, cu relief cutat, cu o alternanţă de dealuri şi depresiuni subcarpatice şi intracolinare, cu alt. medii de 600–700 m, dar depăşind în câteva vârfuri 1 000 m; dincolo de valea Motrului se întinde pod. *Mehedinţi*, o unitate cu caracter intermediar între reg. de munte (ca o treaptă mai coborâtă a m-ţilor Mehedinţi) şi reg. de deal. Pe latura externă a Carpaţilor Occidentali trecerea spre C. Banato- Crişană se realizează prin intermediul dealurilor Banato-Crişene (*Dealurile de Vest*), cu depresiuni care pătrund ca nişte golfuri în spaţiul muntos. Partea de E a ţării este ocupată de *pod. Moldovei*, iar în S se întinde *C. Română*. În sectorul cuprins între Dâmboviţa şi culoarul depresionar Drobeta-Turnu Severin – Bala – Comăneşti între Subcarpaţi şi câmpie se interpune o vastă unitate deluroasă, *Piemontul Getic*, cu înălţimi care scad treptat de la N spre S. În partea de SE a **R.**, la E de Dunăre, se află *m-ţii Măcin, pod. Dobrogei* şi *Delta Dunării*. O caracteristică legată de marea răspândire, în unele unităţi de relief, a rocilor calcaroase, o constituie relieful carstic bine dezvoltat, atât exocarstul (lapiezuri, doline, avene, polii) cât şi endocarstul (numeroase peşteri, dintre care unele foarte bogat şi divers concreţionate).

R. aparţine domeniului *carpato-danubiano-pontic*, respectiv unor coordonate geografice majore europene: lanţul *m-ţilor Carpaţi* parte a sistemului muntos alpino-carpato-himalaian, fluviul *Dunărea* (importantă cale navigabilă şi de legătură între ţările din V, centrul şi S-E Europei) şi *Marea Neagră* (amplă „poartă" deschisă larg către toate ţările lumii).

RESURSELE SUBSOLULUI

Petrolul este localizat îndeosebi în zona flişului din Carpaţii Orientali, în Subcarpaţi, în C. Română şi platforma litorală a M. Negre. Se exploatează în jud. Argeş, Bacău, Brăila, Bihor, Buzău, Dâmboviţa, Giurgiu, Gorj, Prahova şi Teleorman, Constanţa (foraj marin). *Gazele naturale,* sunt reprezentate prin metan şi gaze de sondă. Zăcăminte de metan se găsesc în pod. Transilvaniei, fiind exploatate, îndeosebi, în jud. Mureş şi Sibiu; gazele de sondă sunt exploatate în jud. Gorj şi Prahova. *Cărbunii* sunt localizaţi în unele depr. intramontane, îndeosebi huilele şi cărbunii bruni, precum şi în Subcarpaţi şi în zonele colinare. Huila se exploatează, în cea mai mare parte, din bazinul Petroşani şi în jud. Caraş-Severin, cărbunele brun se extrage în jud. Bacău, Braşov, Caraş-Severin, Cluj, Hunedoara şi Sălaj, iar lignitul este exploatat în jud. Argeş, Bihor, Caraş-Severin, Covasna, Dâmboviţa, Gorj, Mehedinţi şi Sălaj. *Minereurile de fier* se exploatează îndeosebi în SV ţării (în m-ţii Banatului şi mai ales în m-ţii Poiana Ruscăi), minereurile de mangan în N Carpaţilor Orientali. **R.** dispune de *minereuri neferoase* în grupa vulcanică de N a Carpaţilor Orientali şi în M-ţii Apuseni, de pirite cuprifere în cristalinul din N Carpaţilor Orientali, în M-ţii Apuseni şi în m-ţii Poiana Ruscăi, de min. auroargentifere în partea centrală şi de S a M-ţilor Apuseni, de bauxită în m-ţii Pădurea Craiului. *Sarea* se găseşte în părţile marginale ale depr. Transilvaniei, în Subcarpaţi şi depr. submontane. *Roci de construcţie* (calcar, marmură, granit, bazalt, argile caolinoase etc.) îndeosebi în reg. muntoase şi în Dobrogea. Există peste 2 000 de izv. minerale, unele dintre ele cu proprietăţi terapeutice deosebite. Se întâlnesc mai ales în Carpaţi şi Subcarpaţi (Vatra Dornei, Bixad, Borsec, Sângeorz-Băi, Biborţeni, Malnaş, Căciulata, Băile Olăneşti, Băile Tuşnad, Băile Govora, Băile Herculane, Vaţa de Jos, Geoagiu Băi, Sovata, Praid ş.a.), dar şi în zonele de pod. şi de câmpie.

CLIMA

Este de tip temperat-continental, cu numeroase variante locale determinate de alt., expunerea faţă de mişcarea generală a maselor atmosferice şi de alţi factori; suferă influenţe oceanice în V, submediteraneene în SV şi continentale în E. Diferenţa de latitudine marchează o scădere doar de 2–3°C între S şi N ţării. Mult mai însemnate sunt diferenţele climatice determinate de alt., atât ca temp., cât şi ca precipitaţii. Temp. medie anuală este de 11°C în S C. Române, pe litoralul M. Negre şi în S Banatului şi de 8°C în N ţării.

În reg. de dealuri şi podişuri temperatura medie anuală ajunge la c. 8°C, iar în cele de munte oscilează între 6°C şi -2°C pe culmile cele mai înalte. În luna iul. temperatura medie variază între 23°C în S ţării, 20°C în reg. de deal şi mai puţin de 6°C pe înălţimile munţilor, însă în condiţiile unor advecţii de aer tropical valorile zilnice pot fi mult mai ridicate; temperatura maximă absolută înregistrată în **R.** a fost de 44,5°C (în aug. 1951, la staţia meteo „Ion Sion" din Bărăgan). Iarna, în reg. de câmpie din E şi SE ţării, sub influenţa advecţiilor de mase de aer reci, continentale, temperatura medie a lunii ian. atinge valori scăzute (–3°C), pe când în V şi SV valorile sunt mai mari de –2°C. În NE ţării valorile scad sub –4°C, iar pe culmile m-ţilor ajung la –10°C. În depresiunile intracarpatice valorile pot scădea uneori foarte mult, datorită inversiunilor de temperatură; temperatura minimă absolută, –38,5°C s-a înregistrat în ian. 1942 la Bod. Precipitaţiile atmosferice înregistrează cele mai mari valori în reg. de munte, în special pe latura V şi NV a M-ţilor Apuseni (Stâna de Vale, 1 541 mm) şi în masivele înalte din Carpaţii Meridionali. În reg. de deal şi de câmpie diferenţele sunt mari în funcţie de poziţia în terit., în raport cu circulaţia generală a atmosferei, fiind în general mai abundente în jumătatea NV a ţării (550–650 mm în câmpie şi 700 mm în reg. de dealuri) şi mai reduse în partea de SE (sub 500 mm). Cantităţi reduse se înregistrează şi în reg. situate în „umbră de precipitaţii" şi influenţate de vânturi de tip foehn, ca partea de V a C. Transilvaniei, culoarul Mureşului, latura externă a Subcarpaţilor de la Curbură, E C. Române. Cele mai reduse cantităţi (sub 400 mm anual) se înregistrează în Delta Dunării şi pe litoral. Faţă de aceste medii multianuale, există variaţii foarte mari, înregistrându-se succesiuni de ani secetoşi şi ani ploioşi, pe întreg terit. ţării sau cu diferenţe mari între reg. (mai ales între cele situate la S şi E de Carpaţi şi cele din V şi SV). Precipitaţiile sunt distribuite foarte neuniform pe parcursul anului; în general maximele pluviometrice se înregistrează în mai-iun., iar minimele în febr.-mart., cu excepţia reg. din SV şi NV ţării unde se înregistrează un al doilea maxim de precipitaţii (cu valori mai reduse) în cursul toamnei. Ţinând

seama de influențele climatice predominante care determină procese atmosferice caracteristice, terit. țării a fost încadrat în șase provincii climatice: *cu influență oceanică*, cu advecții frecvente ale aerului temperat-maritim, pe tot parcursul anului, iarna cu advecții frecvente de aer rece din NV și calde din SV (cuprinzând toată partea de V a țării, până pe culmile Carpaților Orientali și Meridionali); *cu influențe submediteraneene*, iarna cu advecții de aer cald din SV, care determină un climat mai blând, durată mică a stratului de zăpadă (cea mai mare parte a Banatului, V și S Olteniei); *de tranziție de la influențe oceanice și submediteraneene la cele de ariditate*, cu alternanța advecțiilor de aer temperat-maritim din V și NV cu cele ale aerului temperat-continental (NE Olteniei, partea centrală a Munteniei); *cu influențe de ariditate*, iarna cu advecții de aer foarte rece de origine polară sau arctică, care determină geruri mari, iar în corelație cu advecțiile de aer cald din SV ninsori abundente și viscole, iar vara cu advecții de aer cald, de origine tropicală și adesea un regim deficitar al precipitațiilor (E C. Române, Subcarpații de la Curbură și jumătatea sudică a Subcarpaților Moldovei, cea mai mare parte a Dobrogei, E Pod. Moldovei); *cu influențe baltice*, cu advecții frecvente ale aerului temperat-continental de origine polară și arctică și ale aerului temperat-maritim, care determină nebulozitate mai mare și precipitații mai bogate (partea de NE a Carpaților Orientali și de NV a pod. Moldovei); *cu influențe pontice*, iarna cu advecții ale aerului cald și umed din SV, vara sub influența circulației locale sub formă de brize (litoralul M. Negre și Delta Dunării).

HIDROGRAFIA

Apele curgătoare izvorăsc, în cea mai mare parte, din coroana centrală a Carpaților și sunt colectate, aproape în totalitate (cu excepția câtorva râuri mici din Dobrogea), de Dunăre, rețeaua hidrografică având în mare parte caracter radial. Râurile din V țării sunt adunate de *Tisa* care face hotarul de N al țării pe o mică distanță, între afl. ei mai importanți sunt: *Someșul, Crișul* și *Mureșul.* În Banat, principalul râu este *Timișul.* Râurile mai mari din S țării sunt: *Jiul, Oltul, Argeșul* cu afl. său, Dâmbovița, *Ialomița.* În E țării, *Siretul* adună mari afl. din Carpați (între care Moldova, Bistrița, Buzăul) și din pod. Moldovei (Bârladul), înregistrând, aproape de vărsarea în Dunăre, cei mai mare debit al râurilor interioare; *Prutul,* deși mai lung, are afl. mici și un debit mai redus. Regimul râurilor din **R.** este supus unor variații de nivel relativ mari, datorită continentalismului climatic.

Lacurile se întâlnesc pe toate treptele de relief și au forme, mărimi și origini foarte variate. Deși în număr mare (c. 3 500) sunt, în general, reduse ca supr. Cele mai mari sunt cele din sistemul lagunar *Razim,* sau unele limane maritime *(Tașaul, Siutghiol, Techirghiol),* ori fluviale *(Oltina* în Dobrogea de S, *Snagov* la N de București etc.). Mult mai mici sunt lacurile de munte, majoritatea de origine glaciară. Tot mai numeroase și de mari dimensiuni sunt lacurile de acumulare de interes hidroenergetic (lacul de la *Porțile de Fier* pe Dunăre, *Izvoru Muntelui* pe Bistrița, *Vidraru* pe Argeș, *Vidra* pe Lotru, cele 17 lacuri de pe Olt ș.a.) sau pentru alimentări cu apă — pe văile Uzului, Doftanei, Firizei ș.a.

SOLURILE

Solurile prezintă o foarte mare diversitate, principalele categorii de soluri fiind distribuite în strânsă legătură cu treptele de relief, dar cu mari variații locale legate de influențele climatice, de litologie, de gradul de fragmentare a reliefului și de nivelul pânzei freatice, astfel că adesea se formează adevărate mozaicuri de soluri cu caracter zonal, intrazonal și azonal. În câmpii și podișuri joase, în S țării dar și în părțile marginale din E și V țării, ca expresie a zonalității latitudinale se întâlnesc diverse tipuri de sol din clasa molisoluri (cernisoluri), care ocupă c. un sfert din terit. țării. Dintre acestea cernoziomurile tipice, unele dintre cele mai fertile soluri de pe glob, se întâlnesc îndeosebi în Dobrogea și partea de E a C. Române, fiind formate sub vegetația de stepă (acum în cea mai mare parte dispărută). În mare parte din C. Română, C. Jijiei și porțiuni din pod. Bârladului, C. Banato-Crișană și local în pod. Transilvaniei se întâlnesc cernoziomuri cambice (= levigate) și cernoziomuri argilo-iluviale. Pe măsură ce alt. crește începe să se manifeste zonalitatea altitudinală, în câmpii mai înalte, podișuri și dealuri predominante fiind cambisolurile și luvisolurile. Pe de altă parte, în pod. Moldovei și depr. Cracău-Bistrița se manifestă influențe climatice estice care determină prezența solurilor cenușii (faeoziomuri greice sau griziomuri); în SV țării solurile brun-roșcate și brun-roșcate luvice atestă influențele submediteraneene, pe când în partea centrală și V a țării în dealuri și podișuri predomină solurile brune eumezobazice (eutricambosoluri) și brune argiloiluviale (preluvosoluri) și luvisoluri asemănătoare celor din Europa Centrală. În munți etajarea este clar exprimată, de la cambisoluri la spodosoluri și apoi la umbrisoluri (în etajul alpin fiind reprezentate prin soluri humico-silicatice).

VEGETAȚIA

Terit. **R.** este străbătut de o importantă limită biogeografică, cea între pădurea de foioase de tip central-european și stepele est-europene, între care se interpune o zonă de silvostepă. Pe acest fond general se suprapun influențe submediteraneene, bine exprimate în partea de SV a țării și în Dobrogea și din ce în ce mai estompate spre N și NE. Dar pe o mare parte a terit. caracteristicile covorului vegetal sunt determinate în primul rând de etajarea altitudinală. Datorită acțiunii omului, formațiunile vegetale naturale au suferit diverse transformări; unele s-au restrâns până aproape de dispariție, altele prezintă modificări mai mult sau mai puțin pronunțate. Pădurile, care ocupau în condiții naturale c. trei sferturi din supr. țării, reprezintă astăzi numai c. 26,6%. Zăvoaiele de luncă au fost în mare parte distruse sau puternic degradate. În reg. de deal și de munte pe locul pădurilor defrișate au luat o mare răspândire fânețele și pășunile naturale. Au fost introduse și o serie de specii provenind din alte reg. geografice, în special salcâmul, originar din America, care în prezent constituie un component obișnuit al pădurilor din câmpie. S-au răspândit mult diverse specii *ruderale. Vegetația zonală.* Zona de stepă ocupă partea de SE a țării (o parte din pod. Dobrogei, jumătatea de E a C. Române, o parte din C. Covurluiului și a Siretului Inferior), dar vegetația ierboasă de stepă, dominată de colilie și negară, încă bine reprezentată la sfârșitul sec. 19, a fost aproape total înlocuită prin culturi agricole sau izlazuri puternic degradate, în care predomină specii ca bărboasa (*Botriochloa ischaemum*), păiușul de stepă (*Festuca valesiaca*), pirul gros (*Cynodon dactylon*), firuța cu bulbi (*Poa bulbosa*). Zona de silvostepă se prezintă ca o fâșie de lățimi variabile, cu vegetația de asemenea puternic

modificată antropic, încât adesea este greu de pus în evidență extinderea reală a ei; în NE pod. Moldovei și C. Crișanei este o silvostepă de tip nordic, cu păduri de stejar (*Quercus robur*) adesea în amestec cu carpen, arțar tătăresc și cireș, pe când în silvostepa sudică, bine reprezentată în C. Română, dar apărând pe suprafețe mici și în Dobrogea și partea de SE a pod. Moldovei, în păduri predominau, în condiții naturale, două specii sudice, stejarul pufos (*Quercus pubescens*), element submediteraneean și stejarul brumăriu (*Quercus pedunculiflora*) răspândit în **R.** și Pen. Balcanică.

Zona pădurilor de foioase este reprezentată în S și V țării (partea de S a Piem. Getic, porțiuni din C. Română, Dealurile de V) prin păduri de cer (*Quercus cerris*) și gârniță (*Quercus frainetto*), specii cu caracter subtermofil foarte caracteristice pentru partea de SE a Europei, unde se interpun între pădurile de tip submediteraneean și cele caracteristice Europei Centrale. În pod. Transilvaniei și pod. Sucevei vegetația de pădure este reprezentată de stejar, adesea în amestec cu gorun, carpen, frasin, tei și ulm.

Etajarea altitudinală. Odată cu creșterea altitudinii, se trece de la zonalitatea latitudinală la cea altitudinală. Primul etaj este cel nemoral, cu două subetaje. Subetajul pădurilor de gorun (*Quercus petraea, Q. polycarpa, Q. dalechampii*) este cuprins în general între 300 și 600–700 m alt., cu extindere mare în Subcarpați, porțiunile mai înalte ale Piem. Getic, pod. Târnavelor, pod. Someșan, mare parte din pod. Moldovei, în porțiunile mai înalte ale Dealurilor de V). Subetajul pădurilor de fag (*Fagus sylvatica*) ocupă porțiunile mai înalte, peste 600–700 m alt., urcând adesea la 1 200–1 400 m, iar în SV Carpaților Meridionali chiar la peste 1 600 m alt. Pe mari întinderi se produce însă o întrepătrundere a acestor două subetaje, fagul coborând pe văi și pe versanții umbriți (ajungând chiar sub 100 m alt., de ex. în Defileul Dunării), iar gorunul ridicându-se pe versanții însoriți, pe culmi și pe muchii de deal până la alt. destul de mari (chiar peste 1 000 m), adesea constatându-se inversiuni de vegetație. În partea superioară a subetajului fagului frecvent se formează amestecuri de fag cu brad și molid, care ocupă suprafețe foarte mari în Carpații Orientali și în grupa estică a Carpaților Meridionali. Etajul pădurilor de molid începe în general la c. 1 200 (în N țării) – 1 400 m (1 600) m, ridicându-se până la c.1 800 m. Însă molidul a fost extins mult dincolo de limita sa naturală datorită plantațiilor forestiere. În schimb limita superioară adesea este mult coborâtă antropic, ca urmare a pășunatului în golul de munte, care a dus la extinderea asociațiilor de pajiște sau a tufărișurilor de ienupăr și afin pe locul vechilor molidișuri de limită. Etajul subalpin reprezentat în mod natural prin rarișt de limită și tufărișuri de jneapăn (*Pinus mugo*), este acum dominat de pajiști de părușcă (*Festuca airoides*) și țăpoșică (*Nardus stricta*) și de tufărișuri secundare de ienupăr, afin și merișor. Etajul alpin propriu-zis ocupă doar suprafețe mici, la alt. de peste 2 200–2 400 m, fiind caracterizat prin pajiști de coarnă (*Carex curvula*) și rugină (*Juncus trifidus*) sau prin plante scunde, în perniță (gușa porumbelului pitică, unghia găii etc), salcie pitică, mușchi și licheni.

FAUNA

Deși a suferit modificări importante, atât datorită supraexploatării (vânat și pescuit excesiv) cât mai ales în urma restrângerii habitatelor și dispariției surselor de hrană și, în special, în cazul faunei acvatice, datorită poluării apelor, **R.** mai păstrează încă o faună bogată și variată.

În cea mai mare parte este o faună de climă temperată caracteristică Europei Centrale, cu specii adaptate vieții în munți sau în pădurile de foioase din dealuri și câmpii, dar și în habitate mai mult sau mai puțin transformate de om (luminișuri, livezi, vii, și chiar în mediul urban, în parcuri și spații verzi). În ce privește *mamiferele,* **R.** deține încă efective importante de urs, lup și râs, de mare interes conservativ (fiind considerate cele mai importante din Europa în afara țărilor din fosta U.R.S.S.), dar sunt bine reprezentate și alte mamifere ca cerbul carpatin, cerbul lopătar (introdus în sec. 20, dar în prezent având efective mai importante decât ale cerbului carpatin), căpriorul, mistrețul, vulpea, pisica sălbatică, iepurele de câmp, jderul de copac și jderul de piatră, nevăstuica, bursucul, diferite specii de pârș, chițcanul, șoarecii de pădure, ariciul, cârtița. Se întâlnesc, mai ales în SE țării, și unele specii de stepă ca popândăul, hârciogul, orbetele, șoarecele de câmp, dihorul de stepă, dihorul pătat. În luncile râurilor erau abundente specii ca vidra și nurca, acum puternic periclitate. În golul de munte cea mai caracteristică specie este capra neagră; se mai întâlnesc diverse mamifere mici printre care șoarecele de zăpadă; în câteva masive muntoase înalte a fost introdusă marmota alpină. Zimbrul, dispărut din fauna **R.**, a fost reintrodus în semilibertate (rezervația Neagra de la Bucșani, jud. Dâmbovița, parcul natural Vânători-Neamț). Lumea *păsărilor* este extrem de diversă. În pădurile de munte se remarcă cocoșul de munte, ierunca, diverse specii de ciocănitoare, alunarul, pițigoiul de brădet, pițigoiul de munte, forfecuțele. Cocoșul de mesteacăn își restrânge arealul și efectivele, fiind astăzi întâlnit numai local (mai ales în jnepenișuri) în N Carpaților Orientali. În trecut erau bine reprezentate și marile răpitoare de zi, aflate astăzi pe cale de dispariție (zăganul și probabil vulturul pleșuv negru și sur au dispărut din fauna țării, pajura se mai întâlnește doar sporadic), în schimb sunt încă bine reprezentate micile răpitoare de zi și o serie de răpitoare de noapte. În reg. de câmpie erau abundente ciocârliile, prepelițele și potârnichile, și ele fiind astăzi în regres pronunțat, în timp ce dropia și spurcaciul aproape au dispărut. Printre păsările existente încă în mare număr: cotofana, gaița, mierla, sturzii, graurii, cioara de semănătură, cioara grivă, pupăza. Păsările de apă și cele limicole (de țărm), majoritatea migratoare (specii clocitoare în **R.**, specii de pasaj și oaspeți de iarnă) sunt extrem de diverse, iar pentru ocrotirea lor au fost realizate numeroase arii protejate, printre care un loc aparte îl ocupă *Rezervația Biosferei Delta Dunării.* Printre cele de interes deosebit *se remarcă* pelicanii (având în Delta Dunării cele mai mari colonii din Europa), cormoranii, egreta mare, egreta mică, lebăda albă și lebăda mută, diverse specii de rațe și gâște sălbatice. Pentru gâsca cu gâtul roșu din N Siberiei unul din cele mai importante locuri de iernat se află în deltă și pe litoralul Mării Negre. Dintre *reptile* există diverse specii de șerpi: vipera comună, vipera cu corn (specie sudică întâlnită în SV țării), șarpele de apă, șarpele de alun, iar în Dobrogea balaurul (*Elaphe quatuourlineata*), broasca țestoasă de apă și două specii de broască țestoasă de uscat (*Testudo hermanni* în SV țării și *Testudo graeca ibera* în Dobrogea). În ce privește *ihtiofauna,* în apele reci de munte este caracteristic păstrăvul; lostrița, frecventă altădată în râurile mai mari, este acum aproape dispărută (se încearcă însă

repopularea apelor cu exemplare obținute în condiții de laborator); în apele din reg. de deal predomină cleanul, scobarul și mreana, iar în râurile mari din câmpie și în Dunăre crapul, carasul, știuca, plătica, șalăul etc. Din Marea Neagră pătrund în Dunăre sturionii, furnizori de icre negre. În Marea Neagră se pescuiesc scrumbii albastre, heringi, hamsii, stavrizi, guvizi, chefali.

Se înregistrează și pătrunderea spontană de noi specii, care găsesc condiții favorabile în cadrul peisajului modificat de om (bizamul, câinele enot, guguștiucul etc.). Recent în S țării, în special în Dobrogea, a început să se răspândească șacalul. Pe lângă *Rezervația Biosferei Delta Dunării*, care are un statut special, fiind de mare interes la nivel european, mai există 12 *parcuri naționale*: Retezat (cel mai vechi din țară, înființat în 1935, ulterior extins pe o suprafață mai mare), m-ții Rodnei, Călimani, Ceahlău, Cheile Bicazului–Hășmaș, Piatra Craiului, Vânturarița–Buila, Cozia, Domogled–Valea Cernei, Semenic–Cheile Carașului, Cheile Nerei-Beușnița, m-ții Măcinului. Au fost declarate arii protejate și numeroase *parcuri naturale*, dintre care unele în reg. de munte (Bucegi, M-ții Apuseni, Grădiștea Muncelului–Cioclovina, Putna–Vrancea, m-ții Maramureșului, Porțile de Fier), altele în reg. de câmpie și luncă (Balta Mică a Brăilei, Comana, Lunca Mureșului – în jud. Arad și Timiș, Lunca joasă a Prutului inferior – în jud. Galați) sau la contactul dintre munți și reg. mai joase (Vânători-Neamț, geoparcurile platoul Mehedinți și Țara Hațegului). Există numeroase *rezervații științifice, rezervații naturale* și *arii de protecție specială avifaunistică*. Procesul de declarare de noi arii protejate este în plină desfășurare, în acord cu normele Uniunii Internaționale pentru Conservarea Naturii (U.I.C.N.) și cu preocupările în acest sens la nivelul Uniunii Europene.

ECONOMIA

Industria, bazată pe o apreciabilă tradiție meșteșugărească (mai ales în Transilvania) și pe resurse de sol și subsol, se dezvoltă începând din sec. 19 și se amplifică în ritmuri rapide în sec. 20. Pe lângă vechile reg. ind. București, Valea Prahovei, Banat, S Transilvaniei care continuă să joace un rol de primă importanță la nivel național, au apărut sute de întreprinderi ind. (de la cele siderurgice și chimice la cele ale ind. alimentare) în Oltenia, Moldova, Dobrogea, N Transilvaniei. Procesul de restructurare demarat în 1990 a dus inițial la o scădere a prod. ind. Începând din 1994, are loc o relansare a prod. ind. Unele întreprinderi și-au redus activitatea sau au fost nevoite să-și închidă porțile în timp ce altele s-au restructurat, diversificându-și sau modificându-și profilul, proces care se află încă în plină desfășurare. Au apărut însă și o serie de noi obiective ind., în general ca urmare a unor investiții externe.

Ind. energetică se bazează încă în mare măsură pe termoenergie (c. 60% din producția de energie electrică în anul 2004), deși aceasta implică un preț de cost mai ridicat și un grad mai mare de poluare a mediului. Totuși unele termocentrale au fost trecute în conservare sau lucrează la capacitate mai mică. Există și un număr mare de hidrocentrale, de capacități diferite; se remarcă Porțile de Fier I și II (Ostrovu Mare) pe Dunăre, hidrocentralele în cascadă de pe Bistrița, Argeș, Oltul inferior, cele de pe Lotru, de la Tismana, de la Stânca-Costești pe Prut, Fântânele în M-ții Apuseni, Râu Mare la poalele m-ților Retezat etc. O pondere mare o are centrala atomo-electrică de la Cernavodă. Mari rafinării de petrol funcționează în jud. Prahova (Ploiești, Brazi, Teleajen), Constanța (Midia-Năvodari), și Onești. Prelucrarea complexă a produselor petroliere se realizează și la Arpechim–Pitești. Ind. siderurgică este reprezentată de câteva centre: combinatul siderurgic Galați, care, după o perioadă foarte dificilă, este acum în plină activitate, combinatul de oțeluri speciale Târgoviște, uzinele de la Reșița, Hunedoara și Iași, laminoarele de la Roman și Brăila, ind. sârmei de la Câmpia Turzii. Metalurgia neferoasă este prezentă îndeosebi prin producția de alumină (Oradea, Tuicea) și producția de aluminiu și aliaje de aluminiu de la ALRO Slatina. Ind. constructoare de mașini a suferit modificări profunde, datorită lipsei de competitivitate a unora dintre produse. Printre întreprinderile rămase în funcțiune, unele chiar cu rezultate semnificative, se numără cele producătoare de autoturisme de oraș (Pitești, Craiova), utilaj petrolier (Ploiești, Târgoviște), mașini-unelte, piese și utilaje, în numeroase centre, mașini agricole (Brașov), frigidere și mașini de gătit (Găești, întreprindere retehnologizată conform normelor internaționale privind protecția stratului de ozon), construcții și reparații navale (Constanța, Mangalia, Galați, Brăila), material rulant (Arad). Ind. chimică, cu un puternic potențial poluant, a fost nevoită să întreprindă acțiuni de modernizare iar unele dintre întreprinderile care nu corespundeau standardelor de mediu au fost închise. Printre principalele produse se numără soda calcinată, soda caustică și alte produse cloro-sodice (Govora, Borzești, Râmnicu Vâlcea, Ocna Mureș, Turda, Târnăveni), îngrășăminte chimice (Craiova, Târgu Mureș, Năvodari, Făgăraș etc.), detergenți (Ploiești, Timișoara), amoniac, acid sulfuric etc. Se fabrică și cauciuc sintetic și produse din cauciuc, inclusiv anvelope auto (Bacău, Florești-Prahova, Jilava, Timișoara). Ind. farmaceutică are centre importante la Iași, București, Cluj-Napoca, iar pentru produse naturiste este cunoscut centrul Plantavorel de la Piatra-Neamț. Produse cosmetice se realizează la București, Cluj-Napoca, Brașov. R. este un important producător de ciment (Fieni, Câmpulung, Turda ș.a.), la care se adaugă și alte materiale de construcție (ceramică, cărămizi, geamuri). Pe baza exploatării, adesea excesive, a resurselor forestiere, s-a dezvoltat o importantă ind. de prelucrare a lemnului (îndeosebi cherestea, dar și furnir, mobilă, instrumente muzicale, celuloză și hârtie), în numeroase localit., îndeosebi în reg. Carpaților Orientali, la poalele Carpaților Meridionali (la Brezoi și Sebeș) și în aria M-ților Apuseni. Există și numeroase unități ale ind. textile și de confecții, ind. pielăriei și încălțămintei; la București, Oradea, Orăștie sunt unități ale ind. blănăriei. Ind. alimentară, bine reprezentată în toate orașele mari dar și în numeroase localit. mici și mijlocii, produce preparate din carne, conserve de legume, fructe, pește, produse lactate, ulei comestibil (în special de floarea soarelui), zahăr și produse zaharoase, produse de panificație, vin, bere, băuturi spirtoase și răcoritoare. Ind. poligrafică are centre importante la București, Iași, Cluj-Napoca, Craiova, Oradea, Sibiu.

Terenurile agricole ocupă peste 60% din suprafața țării; dintre acestea 63% sunt terenuri arabile, 38,7% pășuni și fânețe, 1,8% vii și 1,6% livezi. Pe mari suprafețe se cultivă cereale: grâu și orz (îndeosebi în reg. de câmpie, Dobrogea, partea centrală a pod. Transilvaniei și pod. Moldovei), porumb (foarte răspândit atât în reg. de câmpie cât și în cele de dealuri și podișuri), pe suprafețe mai mici ovăz și secară. Dintre plantele tehnice, producții importante

se obţin la floarea-soarelui, cultivată îndeosebi în C. Română, C. de Vest şi pod. Moldovei, dar se extind tot mai mult şi alte plante oleaginoase (soia, rapiţa, ricinul). În schimb sfecla de zahăr, inul şi cânepa înregistrează un regres. Cartoful este cultivat în toată ţara, dar pe suprafeţe mai mari în jud. Suceava, Maramureş, Satu Mare, în SE Transilvaniei (jud. Braşov, Covasna, Harghita), iar cartofii timpurii în partea centrală a C. Române, îndeosebi în jud. Dâmboviţa. Se mai cultivă tomate, fasole, mazăre, ceapă, varză, ardei, atât în câmp cât şi în grădini şi sere, îndeosebi în reg. sudice ale ţării şi în zonele preorăşeneşti; se folosesc pe scară largă solariile pentru producţia de legume timpurii. Pepenii verzi şi galbeni găsesc condiţii favorabile în S C. Române şi în C. de Vest. Se cultivă şi diverse plante furajere (sfeclă furajeră, lucernă, trifoi, borceag, dovleci, porumb pentru siloz). Producţiile agricole înregistrează însă mari fluctuaţii în funcţie de condiţiile climatice din anul respectiv. Deşi suprafaţa amenajată pentru irigat în a doua jumătate a sec. 20 depăşea 3 mil. ha (locul 2 în Europa), aceasta a fost doar parţial repusă în funcţiune. În anul 2004 (un an agricol foarte bun), **R.** a ocupat locul 2 în Europa la producţia de porumb, locul 3 la floarea-soarelui şi locul 4 la soia.

Pomicultura este bine dezvoltată în reg. deluroase (cu mari suprafeţe în jud. ca Argeş, Vâlcea, Buzău, Caraş-Severin) atât sub formă de livezi sistematice cât şi ca livezi tradiţionale asociate cu fânete. Pe primul loc se află prunul (în anul 2004, **R.** a ocupat locul 3 pe glob la producţia de prune); fructele sunt folosite preponderent pentru producţia de ţuică sau pentru gem şi magiun, dar există şi soiuri superioare de masă. Mărul se cultivă de asemenea pe scară largă, dar producţii însemnate din soiuri de calitate superioară se obţin îndeosebi în aria Bistriţa–Baia Mare–Sălaj, în pod. Sucevei şi în Subcarpaţii Ialomiţei (Voineşti). Se mai cultivă păr, cireş, vişin, cais, nuc iar în Dobrogea şi dealurile Crişanei se află întinse livezi de piersici. Viţa de vie are condiţii bune de dezvoltare, dar numai o parte din vii sunt de calitate superioară (altoite), în rest, mai ales în micile exploataţii agricole, fiind vii hibride cu producţii de calitate mai slabă. Printre cele mai importante reg. viticole din ţară, cu pondere importantă a soiurilor superioare se numără latura externă a Subcarpaţilor de la Curbură (din jud. Vrancea până în jud. Prahova, cu centre renumite ca Panciu, Odobeşti, Cotesti, Tohani, Pietroasa, Valea Călugărească), pod. Moldovei (Cotnari, Huşi), Dobrogea (Murfatlar, Niculiţel), Piemontul Getic (Drăgăşani), sudul Olteniei (Dăbuleni, Segarcea), pod. Târnavelor şi reg. Alba Iulia. Struguri de masă se obţin la Ostrov (Dobrogea) şi Greaca.

Efectivele de animale au înregistrat fluctuaţii importante din 1989; după o scădere importantă acum se înregistrează o redresare, atât în gospodăriile individuale cât şi în unităţile zootehnice de mare capacitate; au început să apară şi unele ferme moderne, la standarde europene. Se cresc bovine pentru carne şi lapte (inclusiv un număr relativ mic de bivoli, în unele reg. din Transilvania şi în S C. Române), porcine, ovine şi caprine, cabaline (locul doi în Europa, îndeosebi cai de tracţiune dar şi cai de rasă folosiţi pentru sport), păsări (îndeosebi găini pentru ouă, pui şi curcani). Apicultura se bazează pe bogata bază meliferă oferită de flora spontană, pe unele culturi agricole (ex. floarea-soarelui) şi plantaţiile de salcâm.

Pescuitul şi piscicultura se practică atât în Dunăre şi Marea Neagră cât şi în apele interioare; multe râuri şi bălţi au fost repopulate, totuşi se înregistrează o scădere cantitativă şi calitativă a producţiei, în special din cauza poluării apelor.

Se constată o creştere continuă a ponderii serviciilor (comerţ, transp., poştă, telecomunicaţii etc.). Reţeaua feroviară cuprinde 8 linii magistrale şi însumează 11 376 km (34% electrificată), cea rutieră c. 73 000 km drumuri publice (mai puţin de 18 000 km fiind modernizaţi, dintre care c. 120 km de autostrăzi); în schimb, calea navigabilă a Dunării şi canalul Dunărea–Marea Neagră înscriu **R.** pe una dintre magistralele ce leagă Europa Occidentală de E continentului şi Asia, portul Constanţa fiind şi cel mai mare din bazinul Mării Negre. Traficul maritim internaţional rămâne însă inferior celui din 1989 (în 2001: 28,9 mii. t, trafic total). Atât la mărfuri (74,3%), cât şi la pasageri (60%) predomină transp. rutier, urmat de cel feroviar (18% şi, respectiv, 39,3%). În urma procedurii de modernizare şi extindere, capacitatea principalului aeroport internaţional al ţării, „Henri Coandă", Bucureşti–Otopeni, a crescut la 3 mii. de pasageri anual (faţă de 1,6 mil. în 1998 şi 1 mii. în 1994). O reţea vastă de conducte asigură transportul gazelor naturale şi petrolului de la locurile de exploatare din ţară sau a celor importate la centrele de prelucrare sau la consumatori şi transportul produselor petroliere spre porturile Constanţa, Galaţi, Giurgiu. Reţeaua electrică de transport include aproximativ 8 800 km de linii electrice aeriene de tensiune înaltă, medie şi joasă, fiind interconectată cu reţelele electrice din ţările vecine. După excedentele înregistrate în anii '80 ai sec. 20, folosite în stingerea datoriei externe contractate în anii '70, balanţa comercială s-a deteriorat, pe fondul prăbuşirii unor pieţe tradiţionale (ţările membre ale fostului C.A.E.R.), al embargoului impus Iraqului şi fostei Iugoslavii şi al lipsei de competitivitate a multora dintre prod. ind. româneşti. Pentru acoperirea acestor deficite şi asigurarea de fonduri pentru restructurarea economiei s-a apelat la credite externe, în special de la instituţiile financiare internaţionale. Datoria externă a **R.** în 2005 era de 24,4 miliarde euro (din care datorie publică 11,3 miliarde euro şi public garantată 13,1 miliarde euro). De asemenea, s-au creat facilităţi pentru investiţiile străine, nivelul acestora depăşind 8 miliarde $ (oct. 2002), c. 3 miliarde $ fiind obţinute din privatizarea unităţilor ec. de stat; principalii investitori provin din Italia, Olanda şi Germania (aproape 40% din total), urmaţi de Cipru, Franţa, S.U.A., Marea Britanie ş.a.

Exportul, în valoare de 22,3 miliarde euro în 2005, are ca principale domenii produsele minerale (inclusiv produse petroliere, minereuri, ciment, sare) cu o pondere de 11,1% din valoarea totală a exportului, produsele metalurgice (siderurgie, aluminiu ş.a.) 14,8% maşini, aparate şi echipamente electrice 17,7%, mijloace şi materiale de transport 7,9%, produse textile şi confecţii (cu pondere ridicată, 19%, inclusiv produse realizate în regim de lohn), încălţăminte şi accesorii (5,8%), la care se mai adaugă produse chimice, material lemnos, mobilă, produse alimentare. Este orientat în special spre ţările Uniunii Europene, cu o pondere de 67,6% din totalul exporturilor (principalii parteneri fiind Italia cu 19,2%, Germania 14%, Franţa 7,4%, Marea Britanie 5,5%) şi spre Turcia (7,9%).

În 2005 s-a importat în valoare de 30,1 miliarde euro, în special maşini, aparate şi utilaje (23,4% din totalul importurilor), produse minerale (inclusiv ţiţei şi gaze naturale), 15,6%, produse textile şi confecţii (10,2%), mijloace şi materiale de transport (10,2%), produse metalurgice (8,8%), produse chimice (7,5%), principalii

parteneri fiind Italia, Germania, Federația Rusă, Franța, Turcia, China, Austria, Ungaria, Kazahstan.

TURISMUL

Principalele zone sau obiective: litoralul Mării Negre, cu renumite stațiuni de cură heliomarină, cu vestigii ale orașelor antice Tomis, Callatis, Histria; zona Bucegi–Brașov (principala zonă a turismului montan și hivernal din **R.**, cu orașul Brașov și stațiunile Poiana Brașov, Sinaia, Predeal ș.a.); Valea Oltului, cu stațiuni balneare în jud. Harghita (Băile Tușnad) și Vâlcea (Călimănești – Căciulata, Băile Olănești, Băile Govora); NV Moldovei (Bucovina), cu monumente de artă medievală bisericească; M-ții Apuseni, cu spectaculoase fenomene carstice; Maramureșul, cu valori folclorice și etnografice (o adevărată civilizație a lemnului: porți sculptate, case, biserici cu turle înalte — Ieud, Bogdan Vodă, Rozavlea ș.a., Cimitirul Vesel de la Săpânța ș.a., port popular viu colorat) unice în țară, cu stațiuni balneare (Ocna Șugatag) și de sporturi de iarnă (Borșa, Mogoșa); defileul Dunării, fenomene carstice în m-ții și pod. Mehedinți; M-ții Făgăraș (supranumiți „Alpii Transilvaniei"), Piatra Craiului, Parâng, Retezat. Obiective incluse în Patrimoniul natural și cultural universal: Rezervația Biosferei Delta Dunării, bisericile cu picturi exterioare din Bucovina, din sec. 15–16 (Voroneț, Sucevița, Moldovița, Humor, Arbore), mănăstirea Horezu din Oltenia, bisericile de lemn din Maramureș (Ieud, Șurdești, Bârsana, Rogoz ș.a.), cetățile dacice din m-ții Orăștiei, bisericile fortificate săsești din Transilvania (Biertan, Prejmer,Viscri ș.a.) și centrul istoric al Sighișoarei.

ISTORIA

Vestigii ale activității umane în spațiul carpato-dunărean coboară în timp până în epoca Paleoliticului inferior (unelte din această perioadă au fost descoperite pe Valea Dârjovului, Valea Dâmbovicioarei, Valea Lupului, Ripiceni etc.) și atestă apartenența acestei zone la marea arie geografică în care s-a desfășurat procesul de antropogeneză. Rămășițele osteologice cele mai vechi (descoperite la Ohaba-Ponor) aparțin omului de Neanderthal, purtătorul culturii Musteriene (Paleoliticul mijlociu). Urmele de cultură materială atestă o continuitate de viețuire și în perioadele Paleoliticului superior (Cioclovina, Peștera) și Mezoliticului (Lapoș, Scaune, Băile Herculane). Trecerea de la Paleolitic la Neolitic a fost însoțită de profunde prefaceri economice și sociale: din vânător și culegător, omul devine cultivator al pământului și crescător de animale; în același timp, gintei matriarhale îi urmează ginta patriarhală. Triburile preindo-europene dezvoltă un șir de culturi materiale, diferențiate mai ales prin ceramică, dintre care cele mai importante sunt: Hamangia, Gumelnița, Cucuteni. Pătrunderea indo-europenilor — triburi de păstori organizați în ginte patriarhale — la sfârșitul milen. 3 î.Hr. a dus la o sinteză între populația sedentară și cea migratoare, creându-se astfel — și cu aportul influențelor culturale sudice — un adevărat grup carpato-balcanic, individualizat etnic, lingvistic și cultural. Metalurgia aramei și a bronzului a contribuit în chip decisiv la progresul comunităților prototrace și a favorizat crearea uniunilor tribale (culturile Tei, preponderent pastorală, Sărata-Monteoru, cu economie mixtă, Otomani, cu o dezvoltată tehnică de prelucrare a bronzului), care întrețin strânse legături în aria civilizației miceniene și reprezintă principalii exportatori de aur pe continent. Epoca fierului înregistrează individualizarea triburilor geto-dace în cuprinsul grupului etnic, cultural și lingvistic nord-tracic. Populațiile autohtone din spațiul carpato-dunărean (acoperit aproape în întregime de cultura Basarabi din prima Epocă a fierului) au receptat succesiv influențe scitice (sec. 6 î.Hr.), grecești (sec. 7–6 î.Hr., când au fost întemeiate coloniile Histria, Tomis și Callatis) și celtice (300–280 î.Hr.), care au îmbogățit cultura materială și spirituală a localnicilor. Deosebiți doar prin zonele pe care le populau (geții la S și E de Carpați, dacii în pod. Transilvaniei și Banat), geto-dacii sunt semnalați pentru prima dată, în izvoarele scrise, în legătură cu expediția lui Darius, regele persan, din 513 î.Hr. (Herodot îi numește pe geți, „cei mai viteji și cei mai drepți dintre traci"). Aflați în faza democrației militare, geto-dacii vorbeau aceeași limbă și formau o mare și bine structurată unitate culturală, etnică și lingvistică. Ei trăiau în cadrul unor mari formațiuni unional-tribale, dintre care cea mai cunoscută a fost aceea a lui *Dromichaites*, care izbutește să-l înfrângă pe Lisimah, regele Traciei (c. 300 î.Hr.). Unificatorul formațiunilor politice și militare geto-dace a fost *Burebista*, care a pus bazele unui puternic stat ce se întindea din Boemia până la Marea Neagră — cu centrul probabil la Argedava —, cetățile grecești pontice (de la Olbia la Apolonnia) aflându-se, de asemenea, sub autoritatea sa. După moartea lui *Burebista* (44 î.Hr.), statul dac s-a destrămat în mai multe formațiuni politice. În timp ce Imp. Roman lua în stăpânire Pen. Balcanică și Dobrogea (alipită în 46 d.Hr. prov. romane Moesia), dacii, sub conducerea lui *Decebal* (87–106), își reconstituie statul, cu centrul politic, militar și religios în Transilvania, în m-ții Orăștiei. Amenințați de expansiunea romană, dacii fac dese incursiuni la S de Dunăre, înfrângând armata romană care le invadase terit. (victoria de la Tapae, 87). În cursul a două războaie (101–102, 105–106), împăratul *Traian* a izbutit, după lupte grele (Tapae, Adamclisi), să învingă pe daci și pe aliații lor și a transformat o mare parte a Daciei în prov. romană. Populația geto-dacilor care trăia în afara perimetrului prov. — carpii, costobocii etc. — și-a păstrat libertatea, cultura ei fiind însă influențată de cea romană. Colonizarea masivă și organizată cu elemente romanice sau romanizate, folosirea limbii latine și asimilarea civilizației romane, aflată pe o treaptă superioară de dezvoltare, precum și intensa urbanizare au dus la romanizarea autohtonilor și la constituirea, prin amestecul dacilor cu coloniștii romani, a populației daco-romane, principalul element al procesului de etnogeneză a românilor. După retragerea armatei și administrației romane la S de Dunăre (271/275), grosul populației daco-romane a rămas la N de Dunăre unde și-a continuat vechile îndeletniciri de agricultori și de păstori și a gravitat din punct de vedere politic, economic și cultural în sfera de influență a Imp. Roman și a celui Bizantin. În aceste condiții, procesul de romanizare a continuat, fiind însoțit, în același timp, de răspândirea creștinismului, predicat și practicat în limba latină. Până la începutul sec. 7, se constituie în cadrul romanității orientale, rămasă un bloc unitar, un popor romanic (protoromânii), distinct de celelalte popoare romanice care se formaseră (sau se formau) pe terit. fostului Imp. Roman. Migrația slavilor și căderea limesului danubian au dus la dislocarea blocului compact al romanității orientale care acoperea întreg spațiul carpato-balcanic. Protoromânii își mențin caracterul romanic și asimilează, succesiv, populațiile migratoare, chiar dacă acestea exercitau, temporar și parțial,

autoritatea politică şi militară asupra zonei carpato-dunărene. În sec. 7–9 are loc desăvârşirea procesului de formare a poporului român şi a limbii române, care prin origine, structură gramaticală şi fondul principal de cuvinte aparţine limbilor romanice, fiind singura succesoare directă a latinei vorbite în prov. carpato-balcanice ale Imp. Roman. După dispariţia centrelor urbane, nucleul de organizare economică şi socială a devenit obştea teritorială. Din rândul membrilor obştii se ridică, cu timpul, o pătură de şefi politici şi militari (cneji, juzi) care îşi consolidează autoritatea prin conducerea luptei împotriva migratorilor sau prin rolul de intermediari în relaţiile cu aceştia. Cnejii şi juzii devin cu timpul beneficiarii unor dări şi prestaţii, se diferenţiază prin avere de restul obştii şi îşi permanentizează situaţia de conducători ai obştilor sau ai uniunilor de obşti — care încep să se formeze mai ales pe văile apelor sau în depresiuni („ţări", precum Ţara Loviştei, Ţara Haţegului etc.). În sec. 10–11, pe întreg spaţiul carpato-dunărean sunt semnalate mici formaţiuni politice (cnezate, voievodate), precum cele conduse de Menumorut, Glad şi Gelu în Transilvania şi Banat (sec. 9–10), Tatos (Chalis), Satza şi Sestlav în Dobrogea (sec. 11). Cucerirea Transilvaniei de către unguri (desfăşurată în mai multe etape în sec. 10–12) a stânjenit procesul de constituire a societăţii medievale româneşti în bazinul carpatic, dar cuceritorii au recurs la instituţia autohtonă a voievodatului, ca formă de organizare a Transilvaniei, aceasta păstrându-şi astfel individualitatea în cuprinsul Regatului ungar. Marea invazie mongolă din 1241–1242 nu a putut anula rezultatele procesului de dezvoltare a societăţii româneşti, formaţiunile politice de la S şi E de Carpaţi continuând să progreseze în direcţia structurilor feudale. În 1247 sunt semnalaţi, între Carpaţi şi Dunăre, „mai mari ai pământului" *(majores terrae)*, care dispuneau de o anumită forţă militară şi a căror putere economică şi autoritate politică veneau din exploatarea masei de ţărani *(rustici)*, îndatoraţi la dări şi prestaţii. O situaţie similară este atestată în Moldova în prima jumătate a sec. 14. Pe această bază nucleele statale din sec. 10 se dezvoltă în microstate ca cele ale lui Litovoi, Ioan şi Farcaş (Oltenia) şi Seneslau (Muntenia); la E de Carpaţi, un rol important au jucat trei formaţiuni: Moldova (pe valea râului Moldova), cu capitala la Baia, alta în părţile de N cu capitala la Siret şi una în S Moldovei. Consolidarea acestor formaţiuni reprezenta un obstacol în calea politicii de expansiune a Regatului ungar peste Carpaţi, astfel că un conflict între acesta şi conducătorii formaţiunilor statale româneşti devenea inevitabil. În 1277 Litovoi (cel din 1247 sau un succesor omonim), care îşi extinsese autoritatea asupra unor terit. (poate în stânga Oltului) şi refuzase să plătească tribut regelui ungar, este ucis în luptă. În a doua jumătate a sec. 13 şi în prima jumătate a sec. 14, în condiţiile întăririi elitei politico-militare şi ale unor împrejurări externe favorabile (anarhia feudală din Regatul ungar, slăbirea forţei politice şi militare a Ţaratului bulgar şi a Hoardei de Aur), are loc unificarea formaţiunilor politice de la S şi E de Carpaţi în cadrul statelor feudale Ţara Românească şi, respectiv, Moldova. *Basarab I* (la Posada, 1330) şi *Bogdan I* (în 1364–1365) au consolidat independenţa Ţării Româneşti şi a Moldovei, înfrângând încercările regalităţii ungare de a-şi extinde stăpânirea şi asupra terit. româneşti de la S şi E de Carpaţi. Întemeierea statelor feudale româneşti a favorizat dezvoltarea demografică şi economică, a pus bazele organizării social-politice şi militare şi a dat românilor o identitate politică, ferindu-i de pericolul integrării lor în hotarele regatelor vecine care îşi disputau stăpânirea spaţiului carpato-dunărean. Structura economică şi social-politică a Ţărilor Române în Ev. Med. prezintă trăsăturile clasice ale feudalismului: economia autarchică, organizarea domenială ca celulă economică, în cadrul căreia ţăranii şerbi (iobagi, rumâni, vecini) erau obligaţi să asigure renta feudală stăpânilor de moşii. La nivelul structurilor politice, feudalismul din Ţara Românească şi Moldova se încadrează tipologic în feudalismul bizantin, iar cel din Transilvania, ca urmare a cuceririi maghiare, feudalismului apusean. O trăsătură specifică a societăţii medievale din Ţara Românească şi Moldova a fost menţinerea unei însemnate categorii de ţărani liberi (moşneni şi răzeşi), organizaţi în obşti, beneficiind de anumite libertăţi şi privilegii, care le-au asigurat o pondere importantă în viaţa socială şi politică a Ţărilor Române. Prin situarea lor geopolitică şi geostrategică, Ţările Române au fost confruntate cu expansionismele concurente ale regatelor ungar, polon şi Imp. Otoman, care din 1393 devine vecin la Dunăre cu Ţara Românească. Mijlocul cel mai frecvent folosit pentru a conserva individualitatea lor politică — impus de altminteri de contextul politic — a fost recunoaşterea unei suzeranităţi nominale pentru ca, la adăpostul ei, să se evite o suzeranitate reală. Din a doua jumătate a sec. 14, Ţările Române se angajează într-un îndelungat efort de apărare împotriva Imp. Otoman ce se încadrează în cruciada târzie. În Ţara Românească, *Mircea cel Bătrân* (1386–1418) câştigă bătălia de la Rovine (1394), iar, după victoria mongolă de la Ankara (1402), intervine în lupta pentru succesiune din Imp. Otoman, izbutind, pentru scurt timp, să impună ca sultan pe un protejat al său. După căderea acestuia însă Mircea a fost constrâns să plătească haraci Porţii (1417). Pentru a face faţă presiunii otomane sporite, voievodul Transilvaniei *Iancu de Hunedoara* (1441–1456), organizează un front antiotoman al Ţărilor Române — prin sprijinirea ca domni în Ţara Românească şi Moldova a unor partizani ai săi — şi stăvileşte înaintarea otomană prin apărarea Belgradului, asediat de Mehmet al II-lea (1456). Acţiunea sa a fost continuată de domnul Ţării Româneşti, *Vlad Ţepeş* (1448, 1456–1462, 1476), care, după ce a nimicit garnizoanele turceşti de la Dunăre, a înfrânt expediţia întreprinsă împotriva lui de sultan (1462), dar nu a putut să se menţină în domnie, ca urmare a conflictului cu regele Ungariei, Matia Corvin. Domnia voievodului Moldovei *Ştefan cel Mare* (1457–1504) marchează apogeul luptei împotriva expansiunii otomane. Consolidându-şi puterea în ţară printr-o energică politică de întărire a autorităţii domneşti şi făcându-se respectat de vecini (în 1467, înfrânge la Baia pe Matia Corvin, regele Ungariei, iar în 1497, în Codrii Cosminului, pe Ioan Albert, regele Poloniei), Ştefan s-a alăturat coaliţiei antiotomane alcătuită de Veneţia, Ungaria şi statul turcoman al lui Uzun-Hasan în episodul cunoscut ca Războiul turco-venetian (1463–1479). Biruitor în lupta de la Vaslui (1475), el a avut de făcut faţă în anul următor unei mari expediţii organizate de Mehmet al II-lea şi încheiate cu un eşec pentru otomani. Lipsit de sprijinul puterilor europene, cărora li se adresase, în repetate rânduri, în vederea unor acţiuni comune, Ştefan a sfârşit prin a accepta plata haraciului, în schimbul angajamentului Porţii de a nu interveni în afacerile interne ale ţării.

La sfârşitul sec. 15 şi începutul sec. 16, succesele Imp. Otoman (cucerirea Chiliei şi a Cetăţii Albe în 1484, ocuparea Belgradului în 1521, zdrobirea Ungariei la Mohács în 1526) şi posibilitatea de a-i utiliza pe tătarii din Crimeea ca instrument politic şi militar (deveniseră vasali Porţii din 1475) au constrâns Ţările Române să accepte suzeranitatea otomană, păstrându-şi însă un statut de autonomie. Încercările Porţii de a transforma statele române în provincii otomane au declanşat reacţia viguroasă a acestora (Radu de la Afumaţi, Petru Rareş) care au făcut, în cele din urmă, respectată autonomia lor. Regimul dominaţiei otomane a impus, alături de haraci, apăsătoare obligaţii materiale (grâne, vite, cherestea, contribuţii băneşti), care au sleit resursele economice ale Ţărilor Române. Agravarea considerabilă a acestui regim a provocat riposta militară a statelor române, care au încercat să se emancipeze de sub suzeranitatea Porţii. După o primă tentativă fără succes, a lui *Ioan-Vodă,* domnul Moldovei (1572–1574), se produce la sfârşitul sec. 16 războiul antiotoman al celor trei ţări româneşti, care se alăturaseră unei noi coaliţii europene (Liga Sfântă). În cursul acestui război, domnul Ţării Româneşti, *Mihai Viteazul* (1593– 1601), redobândeşte neatârnarea printr-un şir de victorii, cele mai importante fiind repurtate la Călugăreni şi Giurgiu (1595). În cursul acestui război, din raţiuni politico-strategice, Mihai i-a îndepărtat din domnie, pe principele Transilvaniei, Andrei Báthori, şi pe domnul Moldovei, Ieremia Movilă, înfăptuind (1600) astfel prima unire politică a Ţărilor Române (Ţara Românească, Transilvania şi Moldova). Deşi realizarea unirii Ţărilor Române sub domnia lui Mihai Viteazul a fost de scurtă durată, amintirea ei a fost mereu evocată în cadrul ideologiei naţionale din sec. 19, ca justificare a necesităţii constituirii statului naţional român. Reintrarea Ţărilor Române sub dependenţa Porţii la începutul sec. 17 s-a făcut în condiţiile atenuării regimului de exploatare, iar teama de o nouă ridicare la luptă a românilor a constrâns Imp. Otoman să respecte autonomia celor trei state româneşti. În acest nou cadru se integrează domniile lui *Radu Şerban* (1602–1611, cu întreruperi), continuator al programului politic al lui Mihai Viteazul, *Matei Basarab* (1632–1654), exponent, cu mari însuşiri politice, al regimului boieresc, în Ţara Românească, *Vasile Lupu* în Moldova (1634–1653), cu ambiţii de continuator al Bizanţului imperial, *Gabriel Bethlen* (1613–1629) şi *Gheorghe Rákóczi I* (1630–1648), în Transilvania, preocupaţi să asigure statului beneficii din intervenţia în Războiul de 30 de Ani. O nouă acţiune antiotomană a Ţărilor Române, condusă de *Constantin Şerban* (1654–1658), *Mihnea III* (1658–1659) şi *Gheorghe Rákóczi II* (1648–1660), este reprimată de Poartă. Eşecurile militare ale Imp. Otoman din a doua jumătate a sec. 17 intensifică lupta de emancipare de sub suzeranitatea Porţii. Promotorii ei, *Şerban Cantacuzino* (1678–1688) şi *Constantin Brâncoveanu* (1688–1714), în Ţara Românească, duc negocieri secrete cu puterile creştine sau se alătură deschis luptei antiotomane, ca *Dimitrie Cantemir,* domnul Moldovei (1693, 1710–1711), care participă la campania antiotomană a ţarului Petru I (1711). După înfrângerile suferite din partea armatelor austriece şi după instituirea stăpânirii habsburgice asupra Transilvaniei (1699), Poarta introduce în Moldova (1711) şi Ţara Românească (1716) regimul fanariot, ceea ce a avut drept urmare limitarea autonomiei şi înăsprirea exploatării otomane. Confruntaţi cu o criză demofiscală, domnii fanarioţi au promovat o politică amplă de reforme, care, începută în domeniul fiscal, a cuprins progresiv toate sectoarele vieţii sociale; dintre reformele adoptate, cea mai importantă a fost abolirea şerbiei de către *Constantin Mavrocordat* (1746, în Ţara Românească, 1749, în Moldova). În Transilvania stăpânită de Habsburgi au avut loc numeroase răscoale, culminând cu marea răscoală condusă de *Horea, Cloşca şi Crişan* (1784–1785), în urma căreia dependenţa personală a fost desfiinţată (1785). Războaiele ruso-austro-turce pentru rezolvarea „Chestiunii orientale", desfăşurate şi pe terit. Ţărilor Române, au produs mari devastări şi s-au încheiat prin amputări teritoriale în detrimentul Ţării Româneşti şi Moldovei: Oltenia s-a aflat temporar sub stăpânirea austriacă (1718–1739), Bucovina a fost cedată de Poartă Imp. Habsburgic (1775), iar prin Tratatul de Pace de la Bucureşti, care punea capăt Războiului ruso-turc (1806–1812), partea de E a Moldovei, situată între Prut şi Nistru (Basarabia) a fost anexată de Rusia. Destrămarea relaţiilor feudale, ca urmare a progresului economic şi a afirmării burgheziei a fost însoţită de avântul luptei de emancipare naţională. În Transilvania, regimul „naţiunilor" privilegiate (nobilimea maghiară, patriciatul săsesc şi elita secuiască) era principalul obstacol în calea afirmării naţionale a românilor; în Moldova şi Ţara Românească, dominaţia otomană devenise incompatibilă cu dezvoltarea noilor relaţii capitaliste; înlăturarea regimului feudal reclama ieşirea de sub dependenţa Porţii. Iniţiatorul luptei politice naţionale în Transilvania a fost episcopul *Ioan Inocenţiu Micu (Clain).* Acesta, invocând autohtonia, preponderenţa numerică şi contribuţia fiscală masivă a românilor transilvăneni, revendică egalitatea în drepturi cu celelalte trei „naţiuni". Rămase fără rezultat, demersurile lui Micu au fost reluate şi dezvoltate în cadrul memoriului *Supplex Libellus Valachorum* (1791), redactat de fruntaşii Şcolii Ardelene care, alături de egalitatea în drepturi, cereau reprezentarea proporţională în Dietă. Intensificarea luptei de emancipare socială şi naţională de la începutul sec. 19 a culminat cu *mişcarea din 1821* din Ţara Românească condusă de *Tudor Vladimirescu,* prin care se urmărea înlăturarea dominaţiei otomane. Ea s-a integrat marelui curent de emancipare naţională din Europa de SE, a cărei expresie a fost Eteria şi a solidarizat toate forţele social-politice ale Ţării Româneşti, determinând colaborarea lui Tudor Vladimirescu cu Eteria şi marii boieri. Dezavuarea acţiunilor Eteriei şi ale lui Tudor Vladimirescu de către ţar — la Congresul Sfintei Alianţe de la Laibach (azi Ljubljana) — l-a silit pe Tudor să intre în negocieri cu turcii. Faptul a provocat conflictul dintre Tudor Vladimirescu şi Alexandru Ipsilanti, conducătorul Eteriei; din ordinul acestuia, Tudor a fost prins şi ucis. Intrarea armatei turceşti în Ţara Românească şi Moldova a pus capăt mişcării. Deşi înfrântă, ea s-a încheiat cu abolirea regimului fanariot şi restabilirea domniilor pământene. Programele de reformă, care se înmulţesc în perioada imediat următoare, reflectă tendinţa generală de renovare socială şi politică; acestui curent, care se manifestă mai puternic în Moldova, unde reprezentantul micii boierimi — Ioniţă Sandu Sturdza — ocupă scaunul domniei, îi aparţine şi proiectul de constituţie din 1822, zis al „cărvunarilor", denumire care pune în evidenţă legăturile reformatorilor români cu mişcarea democratică europeană. Războiul ruso-turc, încheiat prin Pacea de la Adrianopol (1829) a deschis calea unor profunde prefaceri în viaţa internă a Ţărilor

Române. Abolind restricțiile comerciale impuse de Poartă Moldovei și Țării Românești, Tratatul de la Adrianopol a facilitat intrarea economiei celor două principate în circuitul european. Pentru a răspunde cererilor de produse cerealiere ale țărilor Vestului industrializat, se intensifică exploatarea forței de muncă a țărănimii prin sporirea cuantumului obligațiilor în muncă; marele domeniu se transformă într-o exploatare agricolă întemeiată pe clacă, a cărei producție este destinată în principal exportului. Totodată, boierii se străduiesc să-și elibereze stăpânirile funciare de servituțile feudale care le grevau și să transforme domeniul feudal în proprietate capitalistă. Pe plan legislativ, aceste prefaceri și-au găsit expresia în Regulamentele Organice. Dezvoltarea capitalistă a economiei și formarea burgheziei au imprimat un caracter acut confruntărilor sociale, iar în Transilvania se adăugau antagonismele izvorâte din discriminarea națională la care era supusă populația românească. Conflictele social-politice, latente, s-au manifestat viguros în *Revoluția din 1848–1849,* care, izbucnită aproape simultan în toate cele trei țări române — cauzele fiind comune — a fost, deopotrivă, parte integrantă a revoluției democratice europene și expresie a unității și solidarității forțelor novatoare. Adunările Ad-hoc, convocate, potrivit prevederilor Congresului de la Paris, au formulat cererea unirii Principatelor Române într-un singur stat cu numele de România, având un statut de autonomie și neutralitate (oct. 1857). Poziția ostilă Unirii, adoptată de Imp. Otoman, Imp. Habsburgic și Marea Britanie, a făcut ca revendicările românești să fie doar parțial acceptate: cele două Principate urmau să aibă câte un domnitor, guverne și adunări legiuitoare separate. Folosindu-se cu abilitate de imprecizia hotărârii reprezentanților celor șapte puteri, care nu prevăzuse posibilitatea alegerii aceleiași persoane în cele două Principate, atât moldovenii cât și muntenii l-au ales domn pe colonelul *Alexandru Ioan Cuza,* candidatul partidei naționale (5 și 24 ian. 1859), realizându-se astfel *Unirea Țării Românești cu Moldova.* Noul domnitor, după ce a asigurat recunoașterea internațională a unirii Țării Românești și Moldovei într-un singur stat, a inițiat un șir de reforme interne care urmau să consolideze Unirea, să elimine structurile social-politice perimate, să înzestreze noul stat cu instituții moderne și să asigure progresul societății. Măsurile preconizate de Cuza s-au lovit de rezistența grupărilor conservatoare care, dacă au acceptat secularizarea averilor mănăstirești, s-au opus cu îndârjire reformei agrare. Pentru a pune capăt acestei rezistențe, Cuza, sprijinit de cel mai apropiat colaborator al său, *Mihail Kogălniceanu,* a dat o lovitură de stat (2/14 mai 1864), dizolvând adunarea legislativă (în care predomina boierimea conservatoare) și a promulgat o nouă Constituție. Adoptată ulterior, legea rurală preconiza eliberarea țăranilor de servituțile feudale, aceștia devenind proprietarii loturilor de pământ aflate în folosința lor și urmând să plătească moșierilor, prin intermediul statului, o despăgubire. Prin Actul adițional la Convențiunea din aug. 1858 (semnat la Constantinopol în iun. 1864), Cuza a obținut autonomia deplină a României. Reformele înfăptuite de Cuza, îndeosebi reforma agrară și cea electorală, au întâmpinat o puternică opoziție din partea conservatorilor și liberal-radicalilor care, uniți într-o conjurație, l-au silit pe domnitor să abdice (11/23 febr. 1866) și să părăsească țara. Dând curs unui deziderat formulat în timpul Adunărilor Ad-hoc, Locotenența Domnească, instituită după abdicarea lui Cuza, oferă Coroana României (1866) unui domn de origine străină, în persoana prințului german Carol din familia de Hohenzollern-Sigmaringen. Alegerea unui domn străin era motivată și de necesitatea de a se pune capăt competiției dintre marile familii boierești pentru domnie și amestecului marilor puteri limitrofe, care sprijineau diverși candidați, pentru a-și întări influența în societatea română. Încă de la urcarea sa pe tron, *Carol I* se pronunță, în plan intern, pentru modernizarea structurilor economice, politice și militare ale țării, iar în cel extern pentru menținerea și consolidarea statutului internațional de stat autonom. Se promulgă o nouă Constituție, care consfințește unitatea și indivizibilitatea statului român, stabilește, pentru prima oară, în mod oficial, denumirea de România, în locul aceleia de Principatele Unite Române, consacră ca formă de stat monarhia constituțională, ereditară în familia principelui Carol, în linie directă masculină; în Constituție sunt prevăzute drepturile și libertățile cetățenești, precum și principiul separației puterilor în stat: legislativă, executivă și judecătorească. Primul deceniu al noii domnii s-a caracterizat prin instabilitate guvernamentală, reflex al divergențelor dintre grupările politice din țară. Noua fază a „crizei orientale", declanșată de intensificarea mișcării de eliberare din Balcani, a deplasat centrul de greutate de la politica internă la cea externă. În urma negocierilor purtate la Livadia (oct. 1876), s-a semnat o Convenție româno-rusă (4/16 apr. 1877), care prevedea dreptul de trecere a trupelor ruse pe terit. **R.** spre Balcani, Rusia obligându-se să mențină și să apere integritatea terit. a **R.** Declarația de război adresată Porții de Rusia și intrarea armatei ruse pe terit. **R.** au provocat riposta militară a Imp. Otoman — bombardarea terit. românesc. La 9 mai, **R.** își proclamă independența de stat, consolidată prin *Războiul de Independență* (1877–1878) și recunoscută pe plan internațional prin Pacea de la San-Stefano și Congresul de la Berlin (1878). Perioada de stabilitate cuprinsă între proclamarea independenței și izbucnirea Primului Război Mondial a favorizat rapida dezvoltare a economiei naționale. Promulgarea legii pentru încurajarea ind. (12/24 mai 1887) și adoptarea primelor tarife vamale protecționiste au asigurat un ritm mai rapid de dezvoltare a producției ind. autohtone. Cele mai însemnate progrese s-au înregistrat în domeniul ind. extractive (petrol–cărbune), alimentare și forestiere. Necesitățile economice au impus dezvoltarea rețelei de căi ferate și de reorganizare și modernizare a porturilor fluviale (Turnu Severin, Giurgiu, Brăila și Galați). Viața politică s-a polarizat în jurul Partidului Liberal (creat în mai 1875) și a Partidului Conservator (constituit în febr. 1880), a căror alternanță la conducerea țării a constituit trăsătura caracteristică a sistemului de guvernământ românesc. În 1893 s-a creat Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România. După 1848, Transilvania a devenit dependentă direct de Habsburgi, iar după instituirea dualismului austro-ungar (1867) a fost anexată la Ungaria, ceea ce a avut drept consecință agravarea politicii de discriminare și asimilare a românilor transilvăneni. Pentru continuarea luptei în noile condiții, elita intelectuală a creat Partidul Național Român (mai 1881), una dintre cele mai importante acțiuni ale sale fiind *Memorandul* din 1892. Dezvoltarea capitalismului în agricultură în condițiile menținerii unor forme anacronice de exploatare agricolă, alături de extinderea arendășiei și de pauperizarea țărănimii, a provocat răscoalele țărănești din 1888 și 1907. În politica externă, ca

urmare a tensiunilor din relaţiile româno-ruse din 1878, **R.** s-a apropiat de Puterile Centrale cu care a semnat (1883) un tratat secret de alianţă, în ciuda puternicelor divergenţe cu Austro-Ungaria, provocate de situaţia românilor din Transilvania, precum şi de cauze de ordin economic. Aceste divergenţe au slăbit cu timpul raporturile cu Tripla Alianţă şi au generat un curent favorabil apropierii de Franţa şi, implicit, de Antantă. La sfârşitul sec. 19 şi începutul sec. 20, cu toate progresele obţinute în înaintarea pe calea capitalismului, **R.** continua să fie o ţară slab dezvoltată din punct de vedere economic, cu o ind. restrânsă, cu o economie având un pronunţat caracter agrar. În 1913, **R.** a participat la cel de-al Doilea Război Balcanic încheiat cu Pacea de la Bucureşti (1913) prin care reg. din S Dobrogei — Cadrilaterul — revine României. La 28 iul. 1914 a izbucnit Primul Război Mondial între Antantă şi Puterile Centrale. La scurt timp moare Carol I, urmând la tron nepotul său, *Ferdinand I* (1914–1927). Neutralitatea proclamată în aug. 1914 nu a împiedicat însă apropierea progresivă a **R.** de puterile Antantei, cărora li s-a alăturat în 1916, declarând război Austro-Ungariei (14 aug. 1916). După o scurtă înaintare în Transilvania, armata română a fost prinsă în cleştele unei duble ofensive germane — cu colaborarea trupelor austro-ungare, bulgare şi turce — din direcţia Carpaţilor şi a Dunării. Armata română a fost silită să părăsească Oltenia şi Muntenia; regele Ferdinand şi guvernul s-au refugiat la Iaşi. În vara anului 1917, încercarea forţelor germano-austriece de a rupe frontul român s-a soldat cu un grav eşec în urma ofensivei române de la Mărăşti (iul.-aug.), a zdrobirii ofensivei germano-austro-ungare prin bătălia de la Mărăşeşti (aug.) şi prin bararea (aug.) văii Trotuşului (a treia bătălie de la Oituz). Situaţia **R.**, în urma negocierilor germano-ruse de la Brest-Litovsk, a devenit critică; în aceste condiţii guvernul român a intrat în negocieri cu Puterile Centrale şi a încheiat armistiţiul de la Focşani (26 nov./9 dec. 1917), căruia i-a urmat Tratatul preliminar de la Buftea şi apoi Tratatul de Pace de la Bucureşti (24 apr./7 mai 1918). Prin clauzele tratatului, **R.** era constrânsă la pierderi terit. şi concesii economice în favoarea Puterilor Centrale. La 27 mart./9 apr. 1918, Sfatul Ţării de la Chişinău a votat unirea Basarabiei cu România. În nov. 1918, guvernul român a denunţat Tratatul de la Bucureşti şi a redeschis ostilităţile cu Puterile Centrale. În condiţiile înfrângerii Puterilor Centrale în război şi ale dezmembrării Austro-Ungariei, Bucovina (15/28 nov. 1918) şi Transilvania (18 nov./1 dec.1918) se unesc cu **R.**, desăvârşindu-se astfel *formarea statului naţional român,* cu consecinţe pozitive asupra întregii evoluţii economice, politice şi sociale a ţării. La 28 iun. 1919, **R.** a devenit membră a Societăţii Naţiunilor. Pe plan intern, printre primele măsuri iniţiate, au fost reforma sistemului electoral din 1918 (care asigura o participare mai largă a populaţiei, îndeosebi a ţărănimii la viaţa politică a ţării) şi reforma agrară din 1921 (prin care se expropriau cu despăgubire peste 6 000 000 ha, adică 66% din întreaga suprafaţă de pământ deţinută de moşierime). Reforma agrară a dat impuls dezvoltării capitalismului în agricultură. În anii 1921–1930 are loc o dezvoltare mai accentuată a ind., care a cunoscut un avânt însemnat şi s-a diversificat, deşi în structura ei continuau să predomine ind. bunurilor de consum şi ind. extractivă. În 1923 a fost adoptată o nouă Constituţie, care a proclamat **R.** „stat naţional unitar şi indivizibil", înscriind în acelaşi timp prevederi cu caracter democratic („libertatea muncii", „libertatea de asociere", „libertatea presei", „dreptul de vot" ş.a.). La Congresul Partidului Socialist (8–12 mai 1921), s-a hotărât, prin votul majorităţii, transformarea Partidului Socialist în *Partidul Comunist din România,* care şi-a propus ca obiectiv răsturnarea burgheziei şi moşierimii, în vederea cuceririi puterii politice şi instaurarea dictaturii proletariatului şi ţărănimii. A fost scos în afara legii (1924), ca urmare a subordonării sale totale faţă de Komintern şi de U.R.S.S., acesta pronunţându-se, între altele, pentru autodeterminarea până la despărţire a Basarabiei de România. Criza economică mondială din 1929–1933 s-a manifestat în **R.** cu o violenţă deosebită. În 1932 indicele general al prod. ind. a scăzut din punct de vedere valoric la 57,7% faţă de 1929; multe întreprinderi ind. au fost închise; numărul şomerilor a ajuns la c. 35% din totalul salariaţilor; salariile au scăzut la jumătate. Criza a dus la ruinarea a mii. de producători agricoli şi la accentuarea degradării agriculturii. După 1918, pe parcursul colaborării dintre Partidul Ţărănesc (creat în dec. 1918) şi Partidul Naţional Român (înfiinţat în 1881) s-au creat condiţiile fuzionării acestora şi întemeierii Partidului Naţional-Ţărănesc (oct. 1926), care în perioada interbelică a sec. 20 a fost al doilea mare partid de guvernământ. Criza economică a fost însoţită de o criză politică caracterizată prin scindarea partidelor. În iun. 1930, Carol II (îndepărtat de la succesiune în 1926; în locul său, între 1927 şi 1930, Mihai I, minor, a fost rege sub tutela unui Consiliu de regenţă) revine în ţară cu sprijin intern şi extern şi se proclamă rege (1930–1940). După ieşirea din criza economică, prod. ind. şi agricolă a înregistrat o continuă creştere, atingând în 1938 cel mai înalt nivel antebelic. După Primul Război Mondial, **R.** a desfăşurat, pe plan extern, o serie de acţiuni politice, economice şi diplomatice, îndreptate spre consolidarea statului naţional român, spre menţinerea integrităţii terit. În anii 1920–1921 a încheiat tratate de alianţă bilaterale cu Cehoslovacia şi Iugoslavia, punând împreună baza unui organism politic internaţional, cunoscut sub numele de Mica Înţelegere, iar în 1921 a semnat cu Polonia, în scopuri defensive, un tratat de alianţă. Preocupată de menţinerea păcii prin apărarea *statu-quo*-ului terit., **R.** a reînnoit în 1926 tratatul de alianţă din 1921 cu Polonia şi a semnat, în 1926, un tratat de amiciţie şi arbitraj cu Franţa (reînnoit în 1936); totodată, prin încheierea unui tratat cu Italia (1926), guvernul român a reglementat raporturile cu aceasta. Cu prilejul adunărilor generale ale Societăţii Naţiunilor, prezidate de ministrul de Externe Nicolae Titulescu în 1930 şi 1931, **R.** s-a pronunţat în favoarea soluţionării controversatelor probleme ale dezarmării şi securităţii. În anii următori, consacrându-şi eforturile spre crearea sistemului securităţii colective, iniţiat de Franţa şi U.R.S.S., **R.** a luat iniţiativa reorganizării Micii Înţelegeri (1933), a semnat Convenţiile de la Londra de definire a agresiunii (1933), a încheiat alături de Iugoslavia, Turcia şi Grecia, Pactul Balcanic (1934), a stabilit relaţii diplomatice cu U.R.S.S. şi a purtat (1936) negocieri pentru încheierea unui pact de asistenţă mutuală româno-sovietic, abandonat după înlăturarea din guvern a lui N. Titulescu (29 aug. 1936). A susţinut adoptarea hotărârii de a se aplica sancţiuni economice Italiei fasciste, care atacase Ethiopia (1935), şi a protestat împotriva remilitarizării zonei renane (1936), precum şi împotriva anexării Austriei (1938) de către Germania nazistă. În febr. 1938,

regele Carol II a instaurat regimul de monarhie autoritară, în timpul căruia au fost luate o serie de măsuri (abolirea Constituției din 1923, dizolvarea partidelor politice, restrângerea atribuțiilor parlamentului ș.a.). După acordul de la München (1938) și dezmembrarea Cehoslovaciei de către al Treilea Reich, **R.** s-a văzut silită să accepte încheierea, în 1939 și 1940, a unor tratate economice cu Germania. În împrejurările complexe ale izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial, în urma semnării Pactului Molotov-Ribbentrop (23 aug. 1939), **R.** s-a găsit izolată pe plan extern. Situația s-a înrăutățit și mai mult, devenind deosebit de grea după capitularea Franței (iun. 1940) — principalul aliat al **R.** — și înfrângerea pe continent a Marii Britanii, amenințată ea însăși de invazia trupelor germane. La 28 iun. 1940, în urma notelor ultimative sovietice, Basarabia și N Bucovinei au fost anexate de U.R.S.S. După înfrângerile suferite de Franța și Marea Britanie pe Frontul de Vest regele Carol al II-lea a decis să dea o orientare progermană politicii externe a **R.** La 4 iul. 1940 a fost adus la putere un guvern agreat de cercurile guvernamentale germane, care a renunțat la garanțiile franco-engleze din apr. 1939. Germania și Italia au impus **R.** Dictatul de la Viena (30 aug. 1940), prin care partea de NV a Transilvaniei, cu o suprafață de 43 000 km^2, populată de c. 2 600 000 de locuitori, în majoritate români, era cedată Ungariei. La 7 sept. 1940, partea de S a Dobrogei (Cadrilaterul) a intrat în componența Bulgariei. Criza politică internă, agravată de succesiunea de catastrofe externe, l-a silit pe Carol al II-lea să renunțe la tron (6 sept. 1940) în favoarea fiului său Mihai (1940–1947).

Convins că restaurarea frontierelor României Mari se poate face numai cu ajutorul Reichului, noul conducător al statului, generalul Ion Antonescu, se alătură Germaniei în războiul împotriva U.R.S.S. (iun. 1941). La 23 aug. 1944, mareșalul Antonescu este arestat din ordinul regelui Mihai I, **R.** raliindu-se cu întregul potențial ec. și militar Puterilor Aliate până la sfârșitul războiului (9 mai 1945). Tratatul de Pace de la Paris (1947) recunoaște anularea Dictatului de la Viena, dar consacră totodată anexarea Basarabiei și N Bucovinei de către U.R.S.S. Inclusă în sfera de hegemonie a U.R.S.S., ca urmare a ocupării terit. ei de către Armata Roșie și a acordului de procentaj Churchill–Stalin (oct. 1944), **R.** cunoaște, în etapa istorică următoare, un regim totalitar, de represiune polițienească, al cărui artizan principal a fost Gheorghe Gheorghiu-Dej, conducătorul partidului și statului român timp de aproape 20 de ani. Ca urmare, **R.** a traversat aceeași evoluție ca și celelalte state est-europene devenite satelite ale U.R.S.S.: proclamarea Republicii Populare (30 dec. 1947), trecerea la dictatura partidului unic comunist (1948), naționalizarea întreprinderilor (1948), colectivizarea forțată a agr. (1949– 1962) și dezvoltarea centralizat-planificată a întregii societăți, lichidarea vechii elite politice, culturale, religioase și militare, precum și a participanților la Rezistența anticomunistă. Membră a C.A.E.R. (1949), a Tratatului de la Varșovia (1955) și a O.N.U. (1955). Adversar al destalinizării lansate de N.S. Hrușciov (1956), Gheorghe Gheorghiu-Dej a promovat o politică de relativă distanțare a **R.** față de U.R.S.S. și de deschidere față de Occident, care n-a fost însoțită însă de introducerea unor reforme reale în economie și de democratizare a vieții sociale și politice. Expresia noii orientări a fost Declarația din apr. 1964 a C.C. al P.M.R. în problemele mișcării comuniste internaționale și a relațiilor între țările socialiste. După moartea lui Gh. Gheorghiu-Dej, succesorul său, Nicolae Ceaușescu (din 1965, secretar general al partidului și din 1967, șef al statului), după o scurtă perioadă de relaxare politică, a continuat, în plan intern, linia dură a predecesorului, iar în cel extern a amplificat politica de individualizare a României în C.A.E.R. și Tratatul de la Varșovia. **R.** a avut o serie de inițiative și demersuri — stabilirea relațiilor cu R.F. Germania (1967), menținerea relațiilor cu statul Israel după „Războiul de șase zile" (1967), condamnarea invadării Cehoslovaciei (1968) — care au singularizat-o în blocul sovietic și au atras interesul marilor puteri occidentale, ilustrat de vizitele în **R.** ale generalului de Gaulle (1967) și președintelui S.U.A., Richard Nixon (1969), a președintelui Băncii „The Chase Manhattan", David Rockefeller (1973), a președintelui S.U.A., Gerald Ford (1975), a primului ministru al Marii Britanii, Harold Wilson (1975), a primului ministru al Italiei, Arnaldo Forlani (1975), a cancelarului federal al R.F. Germania, Helmut Schmidt (1978), a președintelui Franței, Valéry Giscard d'Estaing (1979) ș.a. Sub conducerea lui N. Ceaușescu (1965–1989), **R.** se prezintă ca o țară cu un regim de dictatură după modelul sovietic, dar cu o autonomie în politica externă. Accentuarea din anii '70 ai sec. 20 a represiunii interne, manifestările grotești ale cultului personalității cuplului Ceaușescu și dificultățile economice tot mai grave au slăbit progresiv adeziunea populației față de politica zisă „de independență" a regimului. Angajarea resurselor țării în proiecte gigantice a contribuit la reducerea drastică a nivelului de trai al populației. Revolta populară din dec. 1989 a eliminat regimul de dictatură comunistă, deschizând perspectiva reinstaurării democrației, a sistemului politic pluralist, a ec. de piață și a reintegrării **R.** în Europa. Moștenirea celor patru decenii și jumătate de comunism, rezistența vechilor structuri și mentalități, fărâmițarea forțelor politice într-o multitudine de partide au generat, în anii 1990–1991, tensiuni social-politice cu izbucniri violente, cele mai nocive pentru imaginea țării în exterior dovedindu-se „mineriadele". Alegerile locale, parlamentare și prezidențiale din 1990, 1992, 1996, 2000 și 2004 și adoptarea, la 21 nov. 1991, a noii Constituții, validată de referendumul din 8 dec. 1991 (modificată de Parlament și adoptată prin referendum național din 18–19 nov. 2003), au reprezentat tot atâția pași pe drumul despărțirii de trecutul totalitar, al funcționalității noii democrații și al principiului alternării la putere. Alegerile prezidențiale din 20 mai 1990, ca și cele din 18 oct. 1992 și 26 nov. 2000 sunt câștigate de candidatul F.S.N. (din 29 apr. 1992, P.D.S.R.), Ion Iliescu. Guvernul instaurat după alegerile parlamentare din 20 mai 1990 a făcut primii pași în tranziția spre o economie de piață, în redarea parțială și extrem de lentă a pământului foștilor proprietari sau urmașilor acestora (până la 10 ha de familie), în privatizarea comerțului, turismului, liberalizarea prețurilor ș.a. În urma dezmembrării U.R.S.S., Republica Moldova (constituită din cea mai mare parte a Basarabiei) și-a proclamat, la 27 aug. 1991, independența de stat, statut recunoscut în aceeași zi de către **R.** Prăbușirea prod. ind. (comparativ cu 1989, în anul 1992, 54%), dizolvarea C.A.E.R.-ului, care absorbea, în 1989, c. 80% din exporturile **R.**, criza iugoslavă ș.a. au accentuat regresul economiei românești. Ritmul lent al procesului de privatizare și al reformelor economice, rata înaltă a inflației și deprecierea monedei naționale, șomajul au avut ca rezultat sporirea dificultăților și a duratei perioadei de tranziție de la comunism

la capitalism. Alegerile parlamentare şi prezidenţiale din 1996 au fost câştigate de forţele aflate în opoziţie; preşedinte: Emil Constantinescu. La 12 dec. 1996 s-a constituit un guvern de coaliţie alcătuit din Convenţia Democrată Română (o alianţă electorală formată din P.N.Ţ.-C.D., P.N.L. şi alte formaţiuni politice şi organizaţii civice), Uniunea Social-Democrată (alianţă formată din Partidul Democrat şi P.S.D.R.) şi U.D.M.R. (formaţiune participantă pentru prima oară la guvernare). Structura doctrinară eterogenă a forţelor coaliţiei, frecventele dispute dintre acestea au generat lipsa de fermitate a acţiunilor de reformă economică şi restructurare socială. Urmarea a constituit-o scăderea P.I.B., menţinerea unei rate ridicate a inflaţiei şi a unui deficit comercial important în anii 1997 şi 1998, **R.** rămânând astfel în ultimul eşalon al statelor în tranziţie din Europa Centrală şi de Est. La alegerile din 26 nov. 2000 numai 5 din cele aproape 50 de partide participante au depăşit pragul electoral de 5%, accedând în noul for legislativ. P.D.S.R., care a obţinut aproape 48% din mandatele noului parlament, a format un guvern minoritar. La 28 dec. 2000, prim.-min. al **R.** a prezentat Parlamentului programul de guvernare, care prevedea relansarea creşterii economice, combaterea sărăciei şi şomajului, refacerea autorităţii statului şi a instituţiilor sale, reducerea birocraţiei, combaterea corupţiei şi criminalităţii, continuarea şi accelerarea procesului de integrare în Uniunea Europeană şi în N.A.T.O. În iun. 2001 s-a constituit, în urma fuziunii P.D.S.R. cu P.S.D.R., P. S. D. Într-o zonă geografică afectată de crize, **R.** s-a impus după 1989 ca un factor de echilibru şi stabilitate. **R.** a devenit la 1 febr. 1993 membru asociat al Uniunii Europene, membru cu drepturi depline al Consiliului Europei (29 sept. 1993), iar la 26 ian. 1994, **R.** a fost primul stat european care a semnat Parteneriatul pentru Pace propus de N.A.T.O., a luat parte la exerciţii multinaţionale, unele desfăşurate pe terit. său, şi a trimis trupe de menţinere a păcii în zone de conflict ale lumii (Somalia, Angola, Bosnia şi Herţegovina, Kosovo, Afghanistan şi Iraq), în cadrul unor acţiuni coordonate de O.N.U. sau N.A.T.O. La 15 dec. 2000, **R.** a început, la Bruxelles, tratativele de aderare la Uniunea Europeană, iar la summit-ul celor 19 state membre N.A.T.O. de la Praga (21–22 nov. 2002), **R.**, alături de alte şapte state europene, este invitată pentru negocieri de aderare la această Alianţă. La 26 mart. 2003, **R.** semnează la Bruxelles, protocolul de aderare la N.A.T.O., iar în 29 mart. 2004 devine din punct de vedere juridic membru cu drepturi depline al N.A.T.O. Integrarea în Uniunea Europeană, opţiune împărtăşită de cvasitotalitatea forţelor politice, rămâne o prioritate absolută a politicii externe româneşti. Alegerile parlamentare din nov. 2004 au fost câştigate de P.S.D., iar în turul al doilea al alegerilor prezidenţiale din dec. 2004 victoria a revenit, la limită, candidatului Alianţei Dreptate şi Adevăr P.N.L.–P.D., Traian Băsescu. După runde de negocieri, guvernul a fost format de o coaliţie de patru partide P.N.L., P.D., U.D.M.R. şi P.U.R. (din 2005, Partidul Conservator), care şi-a propus ca obiective consolidarea statului de drept şi a democraţiei, restrângerea intervenţiei statului în economie şi întărirea funcţiei de garant al legalităţii individuale, respectarea strictă a angajamentelor în procesul de aderare la U.E., precum şi integrarea deplină a României în structurile de securitate euroatlantice. Cu toate că noul guvern al coaliţiei a accelerat ritmul reformelor (introducerea cotei unice de impozitare de 16%, reforma sistemului judiciar, adoptarea legilor de restituire a proprietăţilor, asaltul asupra marilor datornici către fisc, aplicarea regulilor concurenţei etc.) nu a rezolvat în totalitate problemele în nici unul dintre cele şapte domenii semnalate la Bruxelles: combaterea corupţiei la nivel înalt şi instituţional, aplicarea în practică a reformelor din sistemul judiciar, afacerile interne, controlul la frontiere, agricultura, mediul, concurenţa şi achiziţiile publice. În plan extern, **R.** a semnat, la Luxemburg (15 apr. 2005), Tratatul de aderare la U.E., care urmează să fie ratificat, în perioada 2005–2006, de parlamentele statelor membre ale U.E. în vederea admiterii **R.** în U.E. la 1 ian. 2007. La 6 dec. 2005, secretarul de Stat al S.U.A., Condolezza Rice, şi ministrul de Externe al României, Mihai Răzvan Ungureanu, semnează la Palatul Cotroceni, Acordul privind instalarea a patru baze militare americane pe terit **R.**: Babadag, aerodromul Mihail Kogălniceanu, Smârdan – Galaţi şi Cincu, Sibiu – Braşov. Republică parlamentară.

ROMÂNIA, primul cotidian românesc. A apărut la Bucureşti între 20 dec. 1837 şi 31 dec. 1838. Redactori: Florian Aaron şi Gheorghe Hill. Primele 150 numere s-au tipărit cu caractere chirilice, următoarele, cu alfabetul de tranziţie.

ROMÂNIA JUNĂ, societate academică studenţească social-literară creată la Viena la 25 mart. 1871 prin fuziunea a două organizaţii studenţeşti „Societatea literară şi ştiinţifică" şi „Societatea literară-socială România". Militează pentru unitatea cultural-artistică şi naţională a tuturor românilor. Este condusă de un comitet în frunte cu Ioan Slavici (preşedinte) şi Mihai Eminescu (bibliotecar). A organizat la 14/26–15/27 aug. 1871 sărbătorirea (amânată din 1869) a 400 de ani de la târnosirea mănăstirii Putna.

ROMÂNIA LIBERĂ 1. Ziar editat la Bucureşti (1877–1889). A militat pentru desăvârşirea unităţii politice a poporului român. **2.** Ziar editat ilegal la Paris (1943–1944) de români participanţi la Rezistenţa franceză; concomitent a apărut şi o ediţie în limba franceză. **3.** Cotidian care apare la Bucureşti, începând cu 28 ian. 1943, mai întâi ilegal, apoi legal, de la 24 aug. 1944. Serie nouă din 23 dec. 1989.

ROMÂNIA LITERARĂ 1. Publicaţie ştiinţifică, istorică şi literară, apărută săptămânal la Iaşi (1 ian.–3 dec. 1855), sub conducerea lui V. Alecsandri. Colaboratori: A. Russo, D. Bolintineanu, D. Ralet, A. Donici, I. Ionescu de la Brad, Gr. Cobălcescu, M. Kogălniceanu, G. Sion ş.a. **2.** Săptămânal de critică şi informaţie literară, artistică şi culturală, apărut la Bucureşti (20 febr. 1932–6 ian. 1934), sub direcţia lui Liviu Rebreanu. Colaboratori: G. Călinescu, M. Sebastian, A. Holban, C. Baltazar, Camil Petrescu, Em. Bucuţa, E. Jebeleanu, P. Comarnescu, Ş. Cioculescu ş.a. **3.** Săptămânal apărut la Bucureşti (din 1968), editat de Uniunea Scriitorilor din România. Continuă „Gazeta literară" (18 mart. 1954–3 oct. 1968). Colaboratori: Geo Dumitrescu, George Ivaşcu, V. Teodorescu, Constanţa Buzea, V. Carianopol, I. Alexandru, A. Păunescu, T. George, I. Horea, M. Dinescu, R. Tudoran, M. Preda, A. Buzura, N. Breban, C. Baltag, Ş. Cioculescu, Z. Ornea, L. Raicu, G. Dimisianu, Magdalena Popescu, Al. Piru, N. Manolescu, E. Simion, L. Ulici, N. Balotă, M. Iorgulescu, V. Cristea, Al. Graur, D.R. Popescu, M. Cărtărescu ş.a. O serie nouă, începând din 4 febr. 1990 (director: N. Manolescu, director adjunct: G. Dimisianu, redactor-şef: Alex. Ştefănescu); apare sub egida Uniunii Scriitorilor şi este editată de Fundaţia România literară cu sprijinul Fundaţiei Ano-

nimul. Colaborează scriitori importanți din toate generațiile: D. Deșliu, Fl. Iaru, P. Stoica, Șt. Aug. Doinaș, D. Tudoran, M. Ciobanu, C. Țoiu, E. Brumaru, T. Urian, M. Mihăieș, Gh. Grigurcu, D. Cristea-Enache, Rodica Zafiu, C. Teodorescu ș.a.

ROMÂNIA MARE, denumire folosită pentru statul român între 1918 și 1940.

ROMÂNIA MUNCITOARE. Gazetă socialistă, apărută la București în două serii (1/14 ian.–10/23 iun. 1902, 5/18 mart. 1905–13/26 aug. 1916 și nov. 1918). Rol important în lupta pentru organizarea mișcării sindicale și în reorganizarea Partidului Social-Democrat din România (1910), al cărui organ a devenit.

ROMÂNIA VIITOARE, revistă editată de către revoluționarii români pașoptiști aflați în exil (N. Bălcescu, Șt. Golescu, Gh. Magheru, C.A. Rosetti, I. Voinescu II ș.a.). A apărut un singur număr, la Paris, în 1 nov. 1850 (este datat însă 20 sept.).

ROMÂNUL, ziar apărut la București (1857–1905), cu unele mici întreruperi, dictate în special de cenzură, sub conducerea lui C. A. Rosetti și, din 1885, a fiului său Vintilă C.A. Rosetti. Între 1864 și 1865, fiind suprimat, a apărut sub titlurile „Libertatea" și „Conștiința națională". A avut suplimentele „Românul de duminică" și „Românul literar". Colaboratori: C.D. Aricescu, I. Ghica, Gh. Sion, Al. Macedonski, P. Dulfu, Radu Rosetti, P. Mușoiu, I.A. Bassarabescu, G. Coșbuc, Elena Voronca ș.a.

ROMÂNIZA (< *român*) vb. I tranz. A da unui cuvânt sau unei expresii străine intrate în limba română o formă potrivită cu normele, cu structura limbii române.

ROMB (< fr., ngr.) s. n. Paralelogram cu toate laturile egale și cu unghiurile opuse egale.

ROMBENCEFAL, s. n. Ultima dintre cele trei vezicule cerebrale ale embrionului de la vertebrate, din care se formează cerebelul, puntea lui Varolio și bulbul rahidian.

ROMBIC, -Ă (< fr. {i}) adj. În formă de romb. ✧ *Sistem r.* = sistem de cristalizare ale cărui forme cristaline prezintă ca elemente de simetrie două axe și un plan, trei axe și un centru de simetrie, trei axe și trei plane.

ROMBOEDRIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care are formă de romboedru. ✧ *Sistem r.* = sistem cristalografic care prezintă un ax de simetrie de gradul trei.

ROMBOEDRU (< fr.{i}; {s} gr. *rhombos* „romb" + *hedra* „bază") s. n. Poliedru cu toate fețele în formă de romburi.

ROMBOID, -Ă (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. În formă de romb, asemănător cu un romb. **2.** S. n. Patrulater ale cărui diagonale perpendiculare se intersectează în mijlocul uneia dintre ele.

ROMÉ de L'ISLE, Jean-Baptiste (1736–1790), mineralog francez. A enunțat prima lege a cristalografiei, despre constanța unghiurilor („Eseu de cristalografie").

ROMER, Alfred Sherwood (1894–1973), paleontolog și anatomist american. Prof. la univ. din Chicago și la Harvard. Lucrări privind istoria evoluției vertebratelor („Paleontologia vertebratelor", „Corpul vertebratelor").

RÖMER [römər], **Ole (Olaus) Christensen** (1644–1710), astronom danez. Prof. la Univ. Copenhaga. Primar al Capitalei (1705). A efectuat prima determinare a vitezei luminii, pe baza observării eclipselor unuia dintre sateliții lui Jupiter (1676). A construit numeroase instrumente astrologice.

ROMM, Mihail Ilici (1901-1971), regizor sovietic de film. Cineast care, timp de aproape patru decenii (1932-1971), știe să-și plieze talentul după comanda politică a momentului și totodată să-și mențină ținuta profesională („Lenin în Octombrie", „Amiralul Ușakov", „Nouă zile dintr-un an", „Adevărata față a fascismului").

ROMMEL, Erwin (1891–1944), general-feidmareșal german. A comandat o divizie blindată în campania din Franța (1940). În anii 1941–1943 a comandat corpul expeditionar italo-german din N Africii („Africa-Korps") care, inițial, după unele succese în Libia, a fost înfrânt în bătălia de la El-Alamein. În 1943 a comandat gruparea de armate „B" în Franța. În 1944, comandant al unui sector din așa-numitul „Zid al Atlanticului". Implicat în conspirația generalilor împotriva lui Hitler (iul. 1944), a fost silit să se sinucidă. Supranumit „Vulpea deșertului" pentru temerarele sale atacuri surpriză.

ROMNEY [romni], **George** (1734–1802), pictor englez. Portrete remarcabile prin claritatea desenului („Lady Hamilton" — apare în peste 50 de portrete, „Doamna Robinson").

ROMNEY-MARSH [romni ma:ʃ] (cuv. engl.) subst. (ZOOT.) Rasă de oi din Anglia, cu lână albă, cu greutatea corporală ridicată și cu carne de bună calitate.

ROMOS, com. în jud. Hunedoara, situată la poalele NV ale m-ților Șureanu, pe râul Romos; 2 890 loc. (2005). Expl. de gips. În satul **R.**, atestat documentar în 1206, se află un muzeu și o casă parohială evanghelică din sec. 17.

ROMULA, oraș roman în Dacia, identificat pe terit. satului Reșca (com. Dobrosloveni, jud. Olt). La început s-a dezvoltat în jurul unui castru, apoi a primit rang de *municipium* în vremea lui Adrian (117–138 d.Hr.) și de *colonia* sub Septimiu Sever (193–211). Cap. prov. Dacia Inferior (apoi Dacia Malvensis). Orașul roman s-a dezvoltat pe locul unei vechi așezări, Malva. Important centru de producție agricolă și meșteșugărească.

ROMULI, com. în jud. Bistrița-Năsăud, situată la poalele de V ale m-ților Rodnei și cele de E ale m-ților Țibleș, pe cursul superior al râului Sălăuța; 1 748 loc. (2005). Stație (în satul Dealu Ștefăniței) și haltă de c.f. (în satul **R.**). Satul **R.** apare menționat documentar, prima oară, în 1750. În arealul com. **R.**, pe valea pârâului Strâmba (afl. al Sălăuței) se află o zonă bogată în izvoare cu ape minerale feruginoase, sodice, calcice, magneziene, bicarbonatate, declarată rezervație hidrogeologică și cunoscută sub numele de *Zăvoaiele Borcutului.* Câteva izvoare cu ape minerale bicarbonatate pierd dioxidul de carbon, iar carbonatul de calciu precipită, depunându-se pe plante și pe diferite resturi organice. Depunerile succesive de tuf calcaros în jurul izvoarelor au determinat formarea unui con proeminent. Întreaga zonă este ocrotită de lege.

ROMULUS (în mitologia romană), fondatorul legendar, alături de fratele său geamăn Remus, al Romei. Fiul Reei Silvia, o vestală, prințesă de Alba Longa, și al zeului Marte. Abandonați, dar crutați de slujitorii unchiului lor Amulius, care primiseră poruncă de la acesta să-i ucidă, **R.** și Remus au fost crescuți de o lupoaică, iar apoi de păstorul Faustulus. Ajungând la vârsta bărbăției, cei doi frați au ucis pe Amulius și au reîntronat pe bunicul lor Numitor; după aceea s-au hotărât să întemeieze o nouă cetate. Revenit pe meleagurile natale, după ce a fixat hotarele orașului și și-a ucis fratele rival, **R.** a pus bazele organizării constituționale a cetății, a organizat cultele unor divinități, a fixat sărbătorile, devenind (c. 753 î.Hr.) primul rege al Romei. A pus la cale răpirea Sabinelor. După 30 de ani de

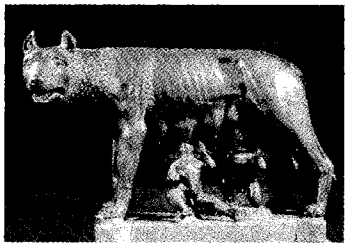

Lupa capitolina
(alăptând pe Romulus și Remus)

domnie, potrivit legendei, a fost răpit de un nor în timp ce vorbea poporului. Identificat mai târziu cu zeul *Quirinus*.

ROMULUS AUGUSTULUS, ultimul împărat al Imp. Roman de Apus (475–476). Detronarea lui de către *Odoacru*, căpetenia mercenarilor germani, marchează sfârșitul Imp. Roman de Apus și începutul dominației germanice în Italia.

RON (RHÔNE) [ron] **1.** Fluviu în V Europei (Elveția și Franța); 812 km, din care 522 km pe terit. Franței. Supr. bazinului hidrografic: 98 mii km^2. Izv. din ghețarul cu același nume, de la 1 850 m alt. (Alpii Lepontini), curge pe direcție NE–SV, traversează lacul Geneva și m-tii Jura, iar la Lyon își schimbă direcția de curgere către S, vărsându-se printr-o deltă de 1,2 mii km^2 în G. Lyon al M. Mediterane. Afl. pr.: Saône, Isère și Durance. Legat prin canale de Rin, Moselle, Loara. Hidrocentrale. Trece prin orașele Geneva, Lyon și Avignon. Navigabil (485 km) în aval de Lyon. Irigații în cursul inferior. În delta **R.** se află Parcul natural regional Camargue, zonă umedă de importanță excepțională, în care cuibăresc c. 350 specii de păsări, printre care flamingii roz, care alcătuiesc colonii de mii de indivizi. Delta **R.** este renumită pentru o rasă locală de cai și pentru taurii de Camargue, crescuți în libertate. În Antic. s-a numit *Rhodanus*. **2.** Ghețar montan în Alpii Lepontini, din care izv. Ronul; 9,4 km lungime; 20,8 km^2.

RONA DE JOS, com. în jud. Maramureș, situată în N depr. Maramureș, pe râul Rona; 2 080 loc. (2005). În satul **R. de J.**, atestat documentar în 1360, se află biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului (sec. 18).

RONA DE SUS, com. în jud. Maramureș, situată în N depr. Maramureș, pe cursul superior al râului Rona și pe stg. cursului superior al Tisei, la granița cu Ucraina; 4 715 loc. (2005). Satul **R. de S.** este menționat documentar în 1360. În satul Coștiui, atestat documentar în 1474, se află castelul „Apafi" (sec. 15), o biserică romano-catolică (sec. 19) și o biserică ucraineană (sec. 19). În apropierea vechilor exploatări de sare din satul Coștiui, pe malul unui lac format într-o ocnă părăsită se păstrează un arboret de larice (*Larix decidua*), ocrotit de lege, plantat la mijlocul sec. 19, cu arbori de dimensiuni impresionante, cu aspect monumental. În bazinul pârâului Ronișoara se află rezervația „Gorunetul de Ronișoara".

RONCAGLIA [ronkạlia], **Aurelio** (n. 1917), filolog italian. Prof. univ. la Pisa, Trieste, Pavia și Roma. Studii de sinteză asupra limbilor romanice („Originile", „Antologia literaturii limbilor d'oc și d'oil", „Curțile medievale"). M. de onoare al Acad. Române (1992).

RONCEVAUX [rõsvọ] (sp. **RONCESVALLES** [ronθesvạʌes]), trecătoare în m-tii Pirinei, la 1 057 m alt. Aici, la 15 aug. 778, ariergarda armatei lui Carol cel Mare, condusă de Roland, a fost nimicită de basci. Lupta a fost imortalizată în poemul epic „Chanson de Roland", unde, însă, atacatorii ariergărzii lui *Roland* apar maurii și nu bascii.

RONCIÈRE [ronsiẹr], **Charles Bourel de la** (1870–1941), istoric francez. Studii asupra istoriei marinei („Istoria marinei franceze", „Descoperirea Africii în Evul Mediu. Cartografie și exploratori"). În timpul Primului Război Mondial a susținut cauza românească în presa franceză. M. de onoare al Acad. Române (1919).

RONCONI, Luca (n. 1933), regizor de teatru italian. Director al „Teatrului Stabile" din Torino (1988–1994). Personalitate a teatrului mondial, promotor al avangardei; abordează în creațiile sale scenice problema spațiului, având ca teme predilecte de tratare: alienarea, demistificarea miturilor („Orlando furioso", „Utopie", „Orestia"). Creator al Laboratorului Preto (bazat pe colaborare interdisciplinară).

ROND (< fr., germ.) s. n. **1.** Strat de flori (de obicei circular), ridicat deasupra nivelului din jur. **2.** Piatetă circulară de unde pornesc mai multe artere de circulație, având adesea, la mijloc, o plantație de flori sau un monument. **3.** Serviciu de control al santinelelor, organizat pe garnizoană.

RONDĂ (< fr.) adj. **1.** *Scriere* (sau *literă*) *r.* = fel de scriere cu litere rotunde, groase. *Peniță r.* = peniță specială cu vârful lat, folosită pentru astfel de scriere.

RONDEA (< *rondelă*) s. f. Rondelă.

RONDE-BOSSE [rõd-bos] (cuv. fr.) s. n. Tip de sculptură ale cărei volume evoluează în spațiu, neaderând la nici o suprafață plană.

RONDEL (< it., fr.) s. n. Specie a poeziei lirice cu formă fixă, având 13 versuri (14 în literatura franceză), dispuse în trei strofe, în care primul vers este identic cu al șaptelea și al treisprezecelea, iar al doilea cu al patrulea și cu ultimul. A fost cultivat îndeosebi în lirica medievală franceză și de către parnasieni (Charles d'Orléans, Cl. Marot, V. Voiture). În literatura română, specia este introdusă de Al. Macedonski.

RONDELĂ (< fr.) s. f. **1.** Mic disc de metal, de lemn etc. folosit ca semifrabricat (pentru monede, medalii) sau, în tehnică, ca element auxiliar de transmitere, de separare sau de siguranță; rondea. ✦ Căpăcel de carton în formă de disc, care acoperă alicele dintr-un cartuș de vânătoare. **2.** (SILV.) Mostră de formă cilindrică din trunchiul unui arbore, folosită pentru analiza structurii macroscopice a lemnului, pentru determinarea vârstei acestuia etc.

RONDO (< it., fr.) s. n. **1.** Formă muzicală instrumentală, bazată pe revenirea periodică a unei teme principale (refren) care alternează cu diferite alte teme (cuplete sau episoade), frecventă în sec. 17 și 18. Apare în creațiile lui Bach, Mozart, Haydn, Beethoven. **2.** Poezie lirică de formă fixă alcătuită din 15 versuri în trei strofe (prima de cinci versuri, a doua un catren și ultima de șase versuri); constituie o variantă de *rondel*.

RONDÔNIA, stat în VNV Braziliei, pe cursul superior al râului Madeira, la granița cu Bolivia; 237,5 mii km^2; 1,4 mii. loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Pôrto Velho*. Expl. forestiere, de diamante, bauxită și gips. Plantații de arbori de cauciuc. Creșterea animalelor. Este numit după generalul brazilian Cândido Mariano da Silva Rondon (1865–1958), un mare explorator și protector al indienilor.

RONDOU (< fr.) s. n. Operație de schimbare a direcției de înaintare a unei nave cu 180°.

RONETTI-ROMAN, M. (1852–1908, n. Roman), scriitor român. Drama psihologică „Manasse" înfățișează triumful dragostei și al mentalității emancipate asupra prejudecăților rasiale; poemul romantic „Radu".

RONGALIȚĂ (< fr.) s. f. Substanță chimică obținută prin reacția dintre

Pierre de Ronsard

Wilhelm Conrad Röntgen

formaldehidă și ditionitul de sodiu (p.t. c. 65°). Se folosește ca intermediar în industria de medicamente și ca decolorant în industria textilă. Se mai numește *formaldehid-sulfooxilat de sodiu.*

RONGO-RONGO (cuv. polinezian), scriere cu semne incizate pe tăblițe de lemn; se presupune că descria vechi ritualuri desfășurate în Insula Paștelui.

RÔNIN (cuv. jap.), termen generic japonez folosit pentru samuraii fără stăpâni în perioada Edo (1600–1868).

RONJANT (< fr.) s. n. Reactiv folosit la imprimarea țesăturilor prin ronjare.

RONJARE (după fr. *rongeage*) s. f. Procedeu de imprimare a țesăturilor în prealabil vopsite, prin corodarea colorantului, pe anumite porțiuni.

RØNNE [rønə], oraș în Danemarca, în ins. Bornholm, al cărei centru ad-tiv. este; 14 mii loc. (2003). Aeroport. Expl. de caolin. Centru comercial. Produse alim. Ceramică.

RONSARD [rõsar], **Pierre de** (1524–1585), poet francez. Conducătorul „Pleiadei". Poet de curte sub Carol IX, a fost ostil Reformei. Spirit renascentist, îmbinând voluptatea păgână cu meditația gravă și visarea grațioasă, a fost un cântăreț al iubirii, naturii și vieții de o sinceritate cuceritoare a sentimentelor („Ode", „Iubirile", „Imnurile", „Elegii", „Sonete pentru Hélène"); epopeea istorică neterminată „La Franciade". A adus prețioase inovații prozodiei.

RÖNTGEN s. m. v. **roentgen.**

RÖNTGEN [rõntgən], **Wilhelm Conrad** (1845–1923), fizician german. Prof. univ. la Strasbourg, Giessen, Würzburg și München. Cercetări de mecanică, electricitate, optică, elaborând lucrări privind proprietățile piezo- și piroelectrice ale cristalelor, magnetismul ș.a. Studiind descărcările electrice în gaze, a descoperit (1895) radiațiile X (denumite și *radiații* sau *raze R.*). Premiul Nobel pentru fizică (1901).

RONȚĂI (onomat.) vb. IV tranz. A mânca sfărâmând între dinți (puțin câte puțin), dintr-un aliment tare, crocant, producând un zgomot caracteristic. ✦ A roade cu dinții dintr-un obiect.

RONȚĂIALĂ (< *ronțăi*) s. f. Ronțăire **(1).**

RONȚĂIRE (< *ronțăi*) s. f. **1.** Acțiunea de a ronțăi; ronțăială. **2.** (TEHN.) Decupare a unei table cu ajutorul unui poanson, cu care se execută găuri alăturate de-a lungul unui contur de decupat; grinotare.

ROODEPOORT [ru:dəpurt], oraș în NE Rep. Africa de Sud (Gauteng), în Witwatersrand, în conurbația Johannesburg (la 19 km V de acesta); 285,7 mii loc. (2001). Nod feroviar. Expl. aurului. Ind. metalurgică și textilă. Prelucr. lemnului; ciment. Fundat în 1886; declarat oraș în 1904 și municipiu în 1977.

ROON, Albrecht, conte von (1803–1879), feldmareșal și om politic prusian. Ca ministru de Război (1859–1873) a avut un rol important în reorganizarea armatei prusiene, alături de H. Moltke. Prin reformele sale a contribuit decisiv la victoriile armatei prusiene în „Războiul de 7 săptămâni" (1866) și în *Războiul franco–prusian (1870–1871),* punând astfel bazele supremației Germaniei pe continentul european. Prim-min. al Prusiei (ian. – nov. 1873).

ROONEY [ru:ni], **Mickey** (pseud. lui *Ninian Joseph Yule*) (n. 1920), actor american de film. Copil și adolescent-vedetă la Hollywood-ul anilor '30-'40 ai sec. 20, când întruchipează dinamismul, drăgălășenia, istețimea și hazul tinerei generații de vitrină. La vârsta maturității și a senectuții cariera sa se continuă în virtutea inerției („Visul unei nopți de vară", seria Andy Hardy, „Vis de glorie"). Premiul Oscar onorific (1982) pentru 50 de ani de carieră.

ROOSENDAAL [roʊsənda:] **EN NISPEN,** oraș în SSV Olandei, în apropiere de granița cu Belgia; 78,1 mii loc. (2003). Nod feroviar. Piață agricolă. Ind. constr. de mașini pentru ind. hârtiei, de prelucr. a tutunului și a lemnului (mobilă), electrotehnică (corpuri de iluminat), textilă, a ceramicii și alim. Reparații de material rulant feroviar. Fundat în 1268, odată cu construirea unei biserici.

ROOSEVELT [roʊzəvelt] **1. Theodore R.** (1858–1919), om politic american. Membru al Partidului Republican. Președinte al S.U.A. (1901–1909). Protagonist al unei politici externe dure („Marea bâtă") și al expansiunii nord-americane în America Latină; a trimis trupe în Rep. Dominicană (1905) și Cuba (1906). A părăsit politica izolaționistă a S.U.A., intervenind în rezolvarea Războiului Ruso-Japonez (1904–1905) și participând la conferințele de la Algésiras (1906) și Haga (1907). Premiul Nobel pentru pace (1906). **2. Franklin Delano R.** (1882–1945), om politic american. Vărul lui **R. (1).** Membru al Partidului Democrat. Președinte al S.U.A. (1933–1945). A inițiat un plan de reforme („New

Theodore R. Roosevelt

Franklin Delano Roosevelt

Deal") care urmărea redresarea economiei americane, zdruncinată de marea criză economică din 1929–1933, și întărirea capitalismului de stat. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, **R.** s-a afirmat ca partizan al unei strânse alianțe antifasciste. A hotărât fabricarea bombei atomice și, printr-o diplomație activă, a pregătit sfârșitul războiului. A participat la conferințele de la *Teheran* (1943) și *Ialta* (1945). **3. Anna Eleanor R.** (1884–1962), ziarist și om politic american. Soția lui **R. (2).** Militantă pe tărâm social, în organizațiile de femei. A reprezentat S.U.A. la Națiunile Unite (1945, 1949–1952, 1961). Memorii.

ROOSEVELT [ro:zəvelt], insulă nelocuită, acoperită de ghețari, situată în Antarctica, la NE de ghețarul de șelf Ross, în teritoriul Ross Dependency, în S G. Whales (Balenelor); 145 km lungime; 56 km lățime max.; alt. variază între 400 și 900 m. Descoperită în 1934 de exploratorul american Richard Evelyn Byrd.

ROOT [ru:t], **Elihu** (1845–1937), diplomat și jurist american. Ministru de Război (1899–1903) și de Externe (1905–1909). A promovat o politică de apropiere față de Japonia și de țările din America de Sud. Premiul Nobel pentru pace (1912).

ROPOT (< sl.) s. n. **1.** Zgomot produs de copitele unui cal care aleargă; mersul unui cal în trap sau în galop. **2.** Zgomot produs de căderea precipitată a ploii sau a grindinei; ploaie sau grindină abundentă, venită pe neașteptate. ✦ Curgere zgomotoasă a unei ape repezi, a unui torent sau a valurilor în mișcare. **3.** Dezlănțuire de aplauze; zgomotul produs de aceste aplauze. **4.** Mișcare săltăreață și zgomotoasă la unele dansuri populare.

ROPOTI (< *ropot*) vb. IV intranz. A produce sunete repezi și cadențate, bătând ritmic în ceva.

ROPS, Félicien (1833–1898), pictor și grafician belgian. Creații evoluând între un simbolism fantastic și un realism impresionist („Moartea la bal"). Numeroase litografii și gravuri, mai ales cu teme erotice. Ilustrator al operelor lui Baudelaire și Barbey d'Aurevilly.

ROQUEFORT-SUR-SOULZON [rokfor-sür-sulzõ], localit. în S Franței (departamentul Aveyron), celebră pentru brânza **R.**, din lapte de oaie, după o rețetă originală.

ROQUES [rok], **Mario** (1875–1961), lingvist și filolog francez, specialist în romanistică. Prof. la École des Langues Orientales (unde a predat limba română), la École des hautes études și la Collège de France, membru al Institutului Franței și Doctor *Honoris Causa* al Univ. din București. A condus timp de mai mulți ani revista „Romania". Autor al unor lucrări asupra cronologiei latinei vulgare, asupra metodei geografiei lingvistice și a istoriei vocabularului francez, precum și a numeroase ediții critice de texte franceze medievale. S-a ocupat de limba și literatura română, înființând în 1912 un lectorat de limba română la Facultatea de Litere din Paris, devenit „Institutul de Filologie Română". În 1925 a editat „Palia de la Orăștie", al cărui original îl studiase din 1913; a publicat un studiu asupra conjuncțiilor condiționale *să, de* și *dacă* din limba română veche. M. coresp. al Acad. Române (1914).

RORAIMA 1. Cel mai înalt masiv din pod. Guyanelor (America de Sud), cu versanți abrupți, alcătuit din cuarțite, situat în Serra Pacaraima, la granița dintre Brazilia, Venezuela și Guyana; 14 km lungime; 5 km lățime; alt. max.: 2 772 m. Numeroase cascade (cea mai mare are o cădere de 610 m). Zăcăminte de aur. **2.** Stat în NNV Braziliei, situat la granița cu Venezuela și Guyana, drenat de la N la S de Rio Branco; 224,2 mii km^2; 357,3 mii loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Boa Vista.* Zăcăminte de fier și mangan. Expl. forestiere. Creșterea animalelor. Între 1943 și 1990 a avut statut de terit. federal, iar până în 1962 s-a numit *Rio Branco.*

RORSCHACH [rorʃah], **Hermann** (1884–1922), psihiatru elvețian. Creator (1921) al testului psihodiagnostic *(testul R.),* constând în interpretarea de către subiecți a unor pete de cerneală simetrice aflate pe o planșă, care permite dezvăluirea unor aspecte ale personalității acestora.

RORTY, Richard McKay (n. 1931), filozof și critic american. Prof. la Univ. Virginia. Influențat de opera lui Dewey, Heidegger și Wittgenstein ș.a. A criticat pozițiile tradiționale din filozofia occidentală (esențialism, fundaționalism etc.) propunând o variantă postmodernă de pragmatism („Filozofia și oglinda naturii", „Contingență, ironie și solidaritate").

ROS, ROASĂ (< *roade*) adj. **1.** Distrus, măcinat, prin frecare, prin acțiunea lentă a unui agent exterior; uzat, deteriorat. **2.** Fig. Mâncat, măcinat, consumat de...

ROSA [roza], **Salvatore** (1615–1673), pictor, gravor, poet și muzician italian. A lucrat la Veneția, în atelierul lui Ribera, de care a fost influențat. Cea mai mare parte a activității sale a desfășurat-o la Roma, cu un scurt interludiu la Florența, sub patronajul cardinalului Medici. Tablouri caracterizate prin măreție severă, într-o viziune romantică, pe teme macabre și fantastice („Scenă de vrăjitorie", „Vrăjitorie și magie"). Remarcabil prin peisaje, marine și scene de luptă. Satire. Sonate. Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României.

ROSARIO, oraș în E Argentinei, situat pe fl. Paraná, la marginea pampasului, la 270 km NV de Buenos Aires; 1,1 mii. loc. (2001). Port fluvio-maritim prin care se exportă cereale, carne, lână, fructe, zahăr ș.a. Aeroport. Nod feroviar și rutier. Centru comercial. Rafinărie de petrol. Ind. metalurgică, a constr. de mașini, chimică, de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă, pielăriei și încălțămintei, mat. de constr., alim. (preparate din carne și lapte, zahăr, bere, ulei). Tăbăcării. Universitate (1968). Muzee. Catedrală în stil renascentist; Palatul Fuentes. Fondat în 1689 de Luis Romero de Pineda cu numele Pago de los Arroyos; a primit numele actual în 1725. Oraș din 1860. În 1969, aici au avut loc violente mișcări sociale.

ROSAS, Juan Manuel de (1793–1877), general și om politic argentinian. Lider al Partidului Federalist (conservator). Guvernator al orașului Buenos Aires (1829–1831, 1835–1852), a instaurat în întreaga țară un regim dictatorial. A intervenit în războiul civil din Uruguay, în sprijinul conservatorilor, fiind înfrânt în bătălia de la Monte Caseros (3 febr. 1852), de o coaliție formată din Brazilia, Uruguay, Franța și adversari ai săi din Argentina. După 1852, s-a exilat în Marea Britanie.

ROSĂTURĂ (< *roade*) s. f. **1.** (MED.) Eroziune. **2.** Loc ros, tocit, găurit.

ROSBIF (< engl. *roast-beef* „vită rumenită") s. n. Friptură din mușchi de vacă, preparată prin rumenire în grăsime de porc, astfel încât la mijloc să rămână aproape crudă.

ROSBRAT (< germ.) s. n. Carne de vacă friptă înăbușit, cu multă ceapă.

ROSCELIN din Compiègne [roslẽ din cõpiẽñ], (c. 1050–c. 1120), filozof scolastic francez. Teolog. Profesorul lui Abélard. Unul dintre întemeietorii *nominalismului.* Sinodul de la

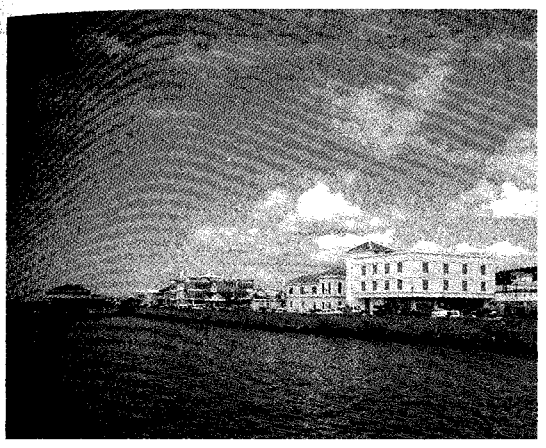

Roseau. Portul

Soissons (1092) l-a declarat eretic, iar el a abjurat doctrina Trinității. Cunoscut numai prin lucrările adversarilor săi, Anselm de Canterbury și Abélard. A afirmat că noțiunile generale sunt simple cuvinte, „emisiuni vocale" (*flatus vocis*).

ROSCHER [roʃer], Wilhelm (1817–1894), economist german, unul dintre principalii reprezentanți ai școlii istorice germane. A respins metoda abstractizării și tezele economiei politice clasice, a negat existența legilor economice obiective și a susținut că „tradițiile istorice" joacă un rol primordial în dezvoltarea societății. În cercetarea fenomenelor economice, **R.** a acordat o importanță de prim ordin unor factori ca morala, dreptul etc. („Sistemul economiei naționale").

ROSCIUS, Quintus Roscius Gallus (c. 126–c. 62 î.Hr.), actor roman. Prieten al lui Cicero. Socotit ca cel mai mare actor comic al Romei antice.

ROSE BOWL, cea mai mare sală acoperită din S.U.A. (c. 100 000 de locuri), construită în 1922 în Pasadena, California. Adăpostește meciuri importante de baschet, tenis, fotbal american, baseball ș.a.

ROSE de LIMA (pe numele adevărat Isabel de Flores) (1586–1617), călugăriță dominicană peruviană. Viață austeră, dedicată credinței și îngrijirii săracilor. Canonizată (1671). Patroană sfântă a Americii de Sud.

ROSEAU [roʊzou], capitala Rep. Dominica, situată pe țărmul de SV al ins. Dominica (Antilele Mici), la gura de vărsare a râului Roseau în M. Caraibilor; 19,7 mii loc. (2002). Port pentru exportul de banane, citrice, cacao, nuci de cocos ș.a. Aeroport. Ind. alim. Muzeul memorial Victoria. Grădină botanică. Catedrală romano-catolică. Biserica anglicană St. George's. Palatul Guvernului. Cascada Trafalgar (în apropiere de oraș). Izv. cu ape termale. Stațiune balneoclimaterică. Turism. Așezare fondată de francezi în 1633, disputată între Franța și Marea Britanie timp de un sec. și jumătate, s-a aflat sub stăpânire engleză în perioada 1783–1978. Refăcută după devastările provocate de francezi în 1805 și distrusă aproape în întregime de un uragan în 1979. Vechea denumire: *Charlotte Town.*

ROSEGGER [roːzegər], **Peter** (pe numele adevărat *Petri Kettenfeier*) (1843–1918), scriitor austriac. Romane și povestiri idealizând viața rurală și civilizația ei, agresată de viața tumultuoasă a orașelor („Scrierile învățătorului din pădure", „Casa de lângă pădure", „Căutătorul de Dumnezeu", „Lumina veșnică"). Versuri în dialect stirian.

ROSEN [ruːzən], **Gustav Fredrik, conte von** (1688–1769), general suedez. Guvernator general al Finlandei (1747). Comandant al armatei suedeze în timpul Războiului de 7 Ani.

ROSEN [ruːzən], **Mose David (Moses Rosen)** (1912–1994, n. Moinești), șef rabin al cultului mozaic din România (din 1948). Fondator (1956) al „Revistei cultului mozaic din România". Activitate publicistică și eseistică („În lumina Torei", „Scrieri biblice", „Eseuri iudaice", „Primejdii, încercări, miracole"). M. de onoare al Acad. Române (1992).

ROSENBERG [roːzenberg], **Afacerea ~,** proces intentat în S.U.A. inginerului **Julius R.** (1918–1953) și soției sale **Ethel R.** (1915–1953), acuzați de a fi livrat sovieticilor secretul armei atomice. Arestați și condamnați la moarte, au fost executați în ciuda protestelor opiniei publice de stânga din întreaga lume.

ROSENBERG [roːzenberg], **Alfred** (1893–1946), om politic german. Director (din 1921) al organului Partidului Național Socialist al Muncitorilor Germani, „Völkischer Beobachter". Participant (1923) la puciul de la München. Director (1933–1941) al Secției afaceri externe a partidului, responsabil cu germanizarea teritoriilor ocupate în E Europei; a deținut și funcția de ministru (din nov. 1941) al terit. ocupate din Est; a ordonat deportări de oameni în masă. Arestat (1945) a fost condamnat la moarte în procesul de la Nürnberg și executat (16 oct.). Teoretician al nazismului („Mitul secolului XX").

ROSENBUSCH [roːzənbuʃ], **Karl Heinrich Ferdinand** (1836–1914), geolog german. Prof. la Strasbourg și Heidelberg. Unul dintre inițiatorii studiului optic al mineralelor și rocilor; a pus bazele cercetării moderne și ale clasificării rocilor eruptive. În 1890 a fundamentat teoria diferențierii magmatice. („Fiziografia microscopică a celor mai importante minerale din punct de vedere petrografic", „Chimismul rocilor eruptive").

ROSENTHAL, Constantin Daniel (1820–1851, n. Budapesta), pictor român. Participant la Revoluția de la 1848 din Țara Românească. Lucrări

Constantin Daniel Rosenthal. „România revoluționară"

de inspirație romantică (portretul alegoric „România revoluționară", compoziția „România rupându-și cătușele pe Câmpia Libertății") și portrete („Elena Negri", „Anca Manu").

ROSENZWEIG [ro:zntsvaik], **Franz** (1886–1929), filozof evreu din Germania. A promovat un existențialism ce comportă o filozofie a revelației rezultată din regândirea iudaismului și a creștinismului („Steaua răscumpărării").

ROSETTI, familie de boieri români, descendenți din boierii *Ruset*. Rol însemnat în viața politică și culturală a țării, mai ales în sec. 19. Mai importanți: **1. Constantin A. R.** (1816–1885, n. București), om politic și publicist român, unul dintre conducătorii Revoluției de la 1848 din Țara Românească și ai luptei pentru unirea Principatelor Române. În timpul Revoluției de la 1848 a fost conducătorul aripii liberalilor radicali; secretar al Guvernului provizoriu, prefect de poliție și redactor al ziarului „Pruncul român". În anii exilului (1848–1857) a contribuit la editarea revistei „România viitoare" și mai ales a revistei „Republica Română", în care a susținut ideea unirii Principatelor Române într-un stat democratic. Revenit în țară, a editat ziarul liberal-radical „Românul" și a avut un rol de seamă în Adunarea ad-hoc și în alegerea lui Al. I. Cuza ca domnitor și în Țara Românească. În paginile ziarului „Românul", care a apărut timp de aproape o jumătate de sec., a militat pentru reforme democratice, pentru unitatea națională, pentru independența națională a țării. Unul dintre conducătorii Partidului Național-Liberal, creat în 1875, dar în 1884, intrând în conflict cu Ion C. Brătianu, a organizat o disidență liberală. A susținut proclamarea independenței țării și participarea României la Războiul Ruso-Turc din 1877–1878. A fost în mai multe rânduri ministru și președinte al Adunării Deputaților. Membru fondator (iun. 1867) al Societății Academice Române, din care demisionează (iul. 1867). Publicistica lui se caracterizează prin avânt romantic, stil patetic, vibrant. În tinerețe a scris și versuri sentimentale și social-patriotice („Ceasuri de mulțumire"). A tradus din Byron, Béranger, Lamartine, Hugo. **2. Maria R.** (1819–1893, n. Guernsey, Anglia), publicistă română. Soția lui **R. (1).** Considerată prima ziaristă română (a scris aproape în întregime ziarul „Mama și copilul", 1865–1866). A luat parte la activitatea politică a soțului ei. **3. Theodor G. R.** (1837– 1923, n. Iași), jurist și om politic român. M. de onoare al Acad. (1891). Unul dintre membrii fondatori ai Societății „Junimea". Guvernator al Băncii Naționale (1890–1895). Ministru în mai multe rânduri; prim-min. (1888–1889). **4. Vintilă C.A.R.** (1853– 1916, n. Donet, Franța), om politic și publicist român. Fiul lui **R. (1).** Redactor și, din 1885, conducător al ziarului „Românul". Unul dintre fondatorii revistei „Dacia viitoare" și al „Ligii culturale". Memorialistică („Amintiri istorice"). **5. Radu R.** (1853–1926, n. Iași), scriitor și istoric român. Studii asupra evoluției problemei agrare, scrise de pe poziții liberal-radicale („Despre originea și transformările clasei stăpânitoare din Moldova", „Pentru ce s-au răsculat țăranii?", „Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova"). Proză de evocare a trecutului („Păcatele slugerului"). **6. Radu R.R.** (1877–1949, n. Căiuți, jud. Bacău), general și istoric militar. Fiul lui **R. (5).** Acad. (1934). Lucrări de istorie militară („Încercări critice asupra războiului din 1653 dintre Matei Basarab și Vasile Lupu", „Studii asupra chipului cum se făptuia războiul de către Ștefan cel Mare", „Essais sur l'art militaire des Roumains"). **7. Alexandru R.** (1895–1990, n. București), lingvist și filolog român. Elev al lui Ovid Densusianu. Acad. (1948), prof. univ. la București. Membru al Academiei Regale Suedeze de Științe, Doctor *Honoris Causa* al Univ. din Lyon. A întemeiat și a editat revista „Bulletin linguistique" (1933–1948) și Centrul de Cercetări Fonetice și Dialectale din București (1961). Redactor responsabil al revistelor „Studii și cercetări lingvistice" și „Revue roumaine de linguistique", al publicației neperiodice „Cahiers de linguistique théorique et appliquée" și a îngrijit publicarea culegerii de studii „Fonetică și dialectologie". Lucrări: „Cercetări asupra foneticii limbii române în sec. al XVI-lea", „Curs de fonetică generală", „Istoria limbii române" (vol. I–IV și VI), „Filozofia cuvântului", „Lingvistica". A editat texte românești vechi. Memorialistică („Note din Grecia", „Cartea albă").

ROSETTI, Radu Dumitru (1874–1964, n. București), scriitor român. Versuri, de factură sentimentalistă, galantă sau larg umanitaristă („Din inimă"; „Sincere"; „Duioase"; „Valuri"; „Poezii" ș.a.), schițe inspirate din viața tribunalelor și barourilor („Din sala pașilor pierduți"), note de călătorie („Din largul lumii"; „Dincolo de hotare"; „Din Egipt" ș.a.). S-a afirmat mai ales ca virtuoz al epigramei („Epigrame", 1894). A scris și piese de teatru.

ROSEȚI, com. în jud. Călărași, situată în SE C. Bărăganului, pe brațul Borcea al Dunării; 5 975 loc. (2005). Pescuit. Între 17 febr. 1968 și 23 ian. 1981 a făcut parte din jud. Ialomița.

ROSHAR (< germ.) s. n. Țesătură cu legătură simplă, având ca urzeală fire de bumbac, iar ca bătătură – fire din coadă de cal; este întrebuințată ca furnitură în croitoria pentru bărbați.

ROSI, Francesco (n. 1922), regizor italian de film. Îmbină vocația pentru investigarea profundă și documentată a realității cu gustul rafinat al formei și al compoziției plastice. Reprezentant principal al cinematografului politic italian din anii '60-'70 ai sec. 20 („Salvatore Giuliano", „Cu mâinile pe oraș", „Cazul Mattei", „Cadavre excelente", „Eboli").

ROSKILDE [roskilə], oraș în Danemarca, situat în ins. Sjælland, în fiordul Roskilde, la 30 km V de Copenhaga; 53,4 mii loc. (2003). Nod de comunicații. Ind. agroalim. Constr. de echipament medical. Universitate (1972). Centru de cercetări atomice. Muzeul relicvelor vikingilor (1969). Turism. **R.** a fost

Constantin A. Rosetti

Alexandru Rosetti

prima capitală a țării (950–1443) și reședința regilor Danemarcei. Aici s-a semnat (1658) Tratatul de pace între Danemarca și Suedia prin care Danemarca renunța la dreptul asupra posesiunilor terit. din S Suediei. Catedrală în stil gotic (sec. 12–14), cu două turnuri gemene, unde se află mormintele a 37 de suverani danezi, declarată (din 1995) ca făcând parte din Patrimoniul cultural universal.

ROSMINI SERBATI, Antonio (1797–1855), preot și filozof italian. A căutat să pună de acord Biserica catolică cu noutățile vremii în gândirea științifică și politică. Fondator al Institutului de Caritate (1828). Filozofie spiritualistă („Principii de știință morală", „Teosofia").

ROSNY, Joseph Henri (zis **Rosny Ainé**) (1856–1940), scriitor francez. Împreună cu fratele său Séraphin Justin (1859–1948), a publicat, între 1887 și 1908, mai multe romane de factură naturalistă. După aceea, a abordat o literatură eclectică, impunându-se mai ales cu „Războiul de foc", „roman al vremurilor cumplite", care dovedește o mare putere a imaginației.

ROSNY [roni], **León Louis Lucien Prunol de** (1837–1916), orientalist și etnograf francez. Studii asupra limbii, istoriei și obiceiurilor popoarelor orientale și din America Latină („Civilizația japoneză", „Popoarele din Indochina", „Interpretarea textelor vechi maya"). Autor al unui amplu „Tratat de etnografie". Studii despre România. A donat Acad. Române o colecție de cărți și hărți japoneze și chineze. M. coresp. al Acad. Române (1877).

ROSS 1. Sir John R. (1777–1856), ofițer naval și explorator polar britanic. A condus două expediții în Arctica pentru găsirea Pasajului de Nord-Vest (trecerea din Oc. Atlantic în Oc. Pacific) (1818 și 1829–1833) și a cercetat Arh. Arctic Canadian, descoperind golful și pen. Boothia și ins. King William. **2. Sir James Clark R.** (1800–1862), amiral și explorator polar britanic. În 1818 a participat la expediția unchiului său, Sir John **R.**, în căutarea Pasajului de Nord-Vest, între 1819 și 1827 a efectuat patru expediții arctice, acompaniindu-l pe Sir William E. Parry, iar în anii 1829–1833 l-a însoțit pe unchiul său în explorarea Arcticii canadiene, localizând Polul Nord-magnetic al Pământului (1 iun. 1831). În perioada 1839–1843 a condus și comandat expediția navală cu vasele „Erebus" și „Terror" pentru observații magnetice în Antarctica, descoperind (1841) Marea Ross, ghețarul de șelf Ross, Bariera Ross, Victoria Land și vulcanii *Erebus* și *Terror*. Autor al unei lucrări referitoare la călătoria, cercetările și descoperirile din reg. Antarcticii. **3. Marea ~**, mare în extremitatea de S a Oc. Pacific care pătrunde adânc în interiorul Antarcticii, situată între 170°15' long. E și 158°15' long. V, între Capul Adare (în N Victoria Land) la V și Capul Colbeck (în pen. Edward VII) în E; c. 960 mii km^2; ad. max.: 900 m. Partea de S este acoperită de ghețarul de șelf Ross, cu o grosime de 300 m, iar în cea de N se întâlnesc ghețuri plutitoare și numeroase aisberguri. Descoperită la 5 ian. 1841 de exploratorul polar englez James Ross. **4. Ghețarul de șelf ~ (Ross Ice Shelf)**, ghețar în Antarctica, situat pe platforma continentală a M. Ross, extins pe 800 km lungime în interiorul continentului, între c. 78° și 86° lat. S și între c. 155° long. V și 160° long. E; supr. este estimată la c. 540 mii km^2. Descoperit în 1841 de James Ross. Marginea de N a ghețarului Ross, cu înălțimi de 15–60 m, extinsă pe 800 km, este cunoscută sub denumirea de **Bariera Ross**. Această reg. a fost traversată, la începutul sec. 20, de mai mulți exploratori, între care Roald Amundsen și Robert Scott (în 1911–1912) în expedițiile pentru cucerirea Polului Sud. Pe acest ghețar a funcționat, între anii 1926 și 1956, în anumite perioade, stațiunea antarctică Little America (S.U.A.), iar în 1957 stațiunea Scott (Noua Zeelandă). În același an, pe capul Hallet, și-a început activitatea stațiunea Hallet (S.U.A. și Noua Zeelandă). **5. Insula ~**, ins. vulcanică în M. Ross, la N de ghețarul de șelf Ross, în apropiere de țărmul Victoria Land, de care este separată prin G. Mc.Murdo; 69 km lungime și 72 km lățime. Aici se află vulcanii *Erebus* (3 743 m) și *Terror* (3 277 m).

Sir James Clark Ross

Diana Ross

ROSS, Herbert (n. 1927), regizor american. Comedii și musicaluri („Un cântec pe Broadway", „Adio, dar rămân cu tine").

ROSS, Sir Ronald (1857–1932), parazitolog și medic britanic. Ca medic militar în India, a făcut cercetări asupra paludismului și a descoperit și demonstrat că transmiterea malariei se face prin intermediul țânțarului anofel, propunând și o profilaxie a acestei maladii. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1902).

ROSSBACH [roșbah], localitate în Germania (Saxonia Superioară/ Sachsen-Anhalt), la 13 km SV de Merseburg. În apropiere de **R.**, la 5 nov. 1757, în timpul Războiului de 7 Ani, Frederic II, regele Prusiei, a obținut o importantă victorie asupra armatelor aliate ale Franței și ale Imp. Habsburgic.

ROSS DEPENDENCY (Teritoriul dependent Ross) [ros dipendensi], terit. în Antarctica, între Polul Sud și c. 60° lat. S, între 160° long. E și 150° long. V; 744 mii km^2 (din care 414 mii km^2 pe continent). Include ins. Balleny, Ross, Scott, Coulman, țărmurile M. Ross (pen. King Edward VII și parte din Victoria Land) și ins. Roosevelt în zona ghețarului de șelf Ross. Administrat din 1923 de Noua Zeelandă.

ROSS, Diana (n. 1944), cântăreață pop americană. Carieră solo de succes în anii '70–'80 ai sec. 20 („Upside Down", „Endless Love"), după ce a fost membră a grupului The Supremes. Roluri în filme.

ROSSELLINI, 1. Roberto (1906-1977), regizor italian de film. Maestru al neorealismului din anii '40-'50 ai sec. 20 („Roma oraș deschis", „Paisa", „Generalul de la Rovere"), căruia îi este creator și teoretician. În a doua parte a carierei, propensiunea către prezentarea realității așa cum e

Roberto Rossellini

ea glisează spre filmul de televiziune de coloratură didactică („Preluarea puterii de către Ludovic al XIV-lea", „Faptele apostolilor"). **2. Isabella R.** (n. 1952), actriță italiană. Fiica lui **R. (1)** și a actriței Ingrid Bergman. Interpretă a unor personaje ce-i pun în valoare frumusețea („Catifeaua albastră", „Suflet sălbatic").

ROSSELLINO, familie de sculptori și arhitecți italieni. **1. Bernardo R.** (1409–1464), sculptor și arhitect italian din școala florentină. Maestru al Renașterii timpurii. Sculpturi cu o compoziție clară, robustă, caracterizate prin dinamica plastică („Madonna della Misericordia", „Buna Vestire").

Bernardo Rossellino.
Mormântul lui Leonardo Bruni, biserica Santa Croce din Florența

„Mormântul lui Leonardo Bruni", din biserica Santa Croce din Florența, reprezintă un moment de cotitură în sculptura vremii sale. A construit palatul Piccolomini din Pienza, iar împreună cu L. B. Alberti, palatul Rucellai din Florența. **2. Antonio R.** (1427–1479), sculptor italian. Format în atelierul fratelui său **R. (1).** Busturi și madone grațioase, monumente funerare (mormântul cardinalului Jacopo di Portogallo – capodopera sa, bustul lui Giovanni Chellini), reliefuri („Anunțarea păstorilor").

ROSSETTI, Dante Gabriel (1828–1882), pictor și poet englez. Întemeietor și principal reprezentant al *prerafaelismului.* Cultivă o poezie a detaliului precis, evoluând spre sugestia simbolistă („Fericita fecioară", „Casa vieții", „Balade și sonete"). Tablouri („Proserpina", „Visul lui Dante").

ROSSI, Aldo (1931–1997), arhitect italian. Reprezentant al funcționalismului, una dintre figurile importante ale postmodernismului (cartierul Gallaratese din Milano, Teatrul lumii din Veneția, Muzeul din Maastricht). Lucrări de urbanism („Arhitectura orașului").

ROSSI, Constantin, zis **Tino** (1907–1983), cântăreț francez. Debut în spectacole de revistă („Parada Franței"). Vocea caldă, învăluitoare l-a impus pe plan mondial într-o serie de operete, filme („Marinella") și spectacole de revistă.

ROSSI, Carlo (Karl Ivanovici) (1775–1849), arhitect, urbanist și decorator rus de origine italiană. Reprezentant al clasicismului rus. Ansambluri monumentale la Sankt-Petersburg (palatul Mihailov, ansamblul pieței cu același nume, ansamblul teatrului de dramă „Aleksandrinski", în piața Ostrovski, clădirea Senatului și a Sinodului).

ROSSI, Ernesto (1827–1896), actor italian. A jucat numeroase roluri din teatrul clasic și contemporan, tragic și comic, realizând mari creații în interpretarea eroilor shakespearieni: Hamlet, Othello, Macbeth, Lear, Richard al III-lea, Romeo, Iuliu Cezar. În turneele lui prin Europa, a vizitat și România. Lucrări: „Studii shakespeariene" și „Patruzeci de ani de viață artistică".

ROSSI, Pellegrino, conte (1787–1848), jurist, economist și om politic italian. Stabilit în Franța (1815). Prof. la Collège de France. Reprezentant al școlii clasice a dreptului penal, considera ideea de justiție și utilitate ca fundament al dreptului („Tratat de drept penal"). Ca ambasador la Roma (1845–1848), a favorizat alegerea papei Pius IX. Asasinat.

ROSSINI, Gioacchino (1792–1868), compozitor italian. Unul dintre cei mai mari compozitori de operă ai epocii sale, a realizat în domeniul liric sinteza care a dus la succesul operei italiene. Structurează clar formele lirice, se bazează pe principiile belcanto-ului, umanizând cântul vocal. Preocupat de definirea muzicală a caracterelor și situațiilor comice. Numeroase opere seria, semiseria și bufe („Bărbierul din Sevilla" – capodopera sa, „Cenușăreasa", „Wilhelm Tell", „Othello"); muzică de cameră și religioasă.

ROSSO, Fiorentino (Giovanni Battista di Iacopo, zis il ~) (1494–1540), pictor și decorator italian. Unul dintre reprezentanții manierismului. În 1530, la invitația regelui Francisc I, s-a stabilit în Franța, unde a rămas în serviciul regal până la moarte. Inițiator al Școlii de la Fontainebleau, unde a condus lucrările de decorare („Pietà", fresce și stucaturi în galeria lui Francisc I de la castelul Fontainebleau).

ROSSO, Medardo (1858–1928), sculptor italian. Reprezentant al impresionismului. Portrete impregnate de o poezie melancolică („Copil bolnav", „Yvette Guilbert"), compoziții („Conversație în grădină") și reliefuri.

ROST (lat. *rostrum*) s.n. **1.** Înțeles; țel, scop; motivare. ✦ Rol, sarcină. **2.** Fel de a-și rândui modul de viață; stare, situație socială, materială, familială; *p. ext.* gospodărie. ✧ Expr. *A face rost de ceva* = a procura ceva (greu de obținut). ✦ Mod, fel de desfășurare a unei acțiuni. ✦ Plan de executare a ceva. ✦ Rânduială. **3.** (Înv.) Gură. ✧ Loc. *Pe de rost* = fără text în față, din aducere-aminte, din memorie. **4.** (IND. TEXT.) Unghiul diedru dintre planele formate de firele de urzeală

Gioacchino Rossini

la războiul de țesut, care permite trecerea suveicii și depunerea firului de bătătură **5.** (CONSTR.) Spațiu strâmt care separă două construcții, două elemente de construcție, două piese etc. alăturate, pentru a permite deplasarea lor relativă sub acțiunea temperaturii sau a forțelor exterioare. După poziție și destinație se deosebesc: *r. de dilatație-contracție,* care permite modificarea lungimii elementelor de construcție, datorită variațiilor de temperatură; *r. de tasare,* care permite tasarea independentă a diferitelor părți ale unei construcții; *r. de etanșare,* amenajat între două elemente de construcție supuse presiunii apei; *r. de lucru,* care marchează planul de întrerupere a turnării elementelor de beton cu volum mare. Operația de umplere cu material de etanșare a **r.** pentru a împiedica pătrunderea apei de ploaie sau de infiltrație se numește *rostuire.* ✦ Jgheab îngust săpat în lemn, pe care alunecă o ferestruică, o ușă, un capac.

ROSTAND [rostă] **1. Edmond R.** (1868–1918), poet și dramaturg francez. Piese de factură neoromantică, remarcabile prin fantezie, verva și strălucirea versurilor („Cyrano de Bergerac", „Prințesa de departe", „Puiul de vultur", „Chantecler", „Ultima noapte a lui Don Juan"). **2. Jean R.** (1894–1977), biolog francez. Fiul lui **R.1.** Studii de genetică și biologie. A militat pentru globalizare („Noile idei ale geneticii", „Biologia și viitorul omenirii").

ROSTI (< *rost*) vb. IV **1.** Tranz. A pronunța, a articula sunete, cuvinte. **2.** Tranz. A spune, a vorbi; a povesti; a expune. ✦ A declara, a spune ceva cu autoritate. **3.** Intranz. A face rostul **(4)** în timpul țesutului.

ROSTISLAV, cneaz al Moraviei (846–870). Și-a consolidat stăpânirea în fața tendințelor de cotropire din partea Imp. carolingian. În timpul domniei sale *Chiril* și *Metodiu* au creștinat Moravia.

ROSTOCK [roștok], oraș în NE Germaniei, situat în estuarul râului Warnow, la 13 km de G. Mecklenburg al M. Baltice, la 201 km NNV de Berlin, în landul Mecklenburg–Vorpommern; 199 mii loc. (2002). Port maritim. Nod feroviar. Aeroport. Vechi șantier naval (vase maritime, cargouri, containere). Ind. metalurgică, a constr. de mașini (mașini agricole, motoare Diesel, utilaj forestier), chimică, poligrafică, de prelucr. a petrolului și a lemnului (mobilă, chibrituri), textilă și alim. (prelucr. peștelui). Universitate (1419). Teatru (Volksteater). Muzeu de istorie. Monumente: Marienkirche (1230–sec. 15), în stil gotic, Nikolaikirche (sec. 14), Peterkirche (sec. 15), Michaelkirche (sec. 15), clădirea Primăriei (sec. 15, cu fațadă barocă din 1727). Legat prin feribot cu orașul danez Gedser. Fondat în sec. 12 și menționat documentar în 1218. În Ev. Med. a făcut parte din Liga hanseatică. Distrus în mare parte în urma bombardamentelor Aliaților, a fost reconstruit după război, devenind principala poartă maritimă a Germaniei de Est. Între 1952 și 1990 a fost centrul ad-tiv al districtului omonim din cadrul fostei Republici Democrate Germane.

ROSTOGOL (cf. *rotocol*) s. n., s. m. **I.** S. n. **1.** Mișcare de rostogolire. ✧ Loc. *De-a rostogolul* = dându-se peste cap, rostogolindu-se. **2.** Lucrare minieră cu secțiune mică și înclinare destul de mare, care servește la transportarea materialelor extrase de la nivel de abataj la un nivel inferior prin alunecare și rostogolire sub acțiunea greutății proprii. **II.** S. m. Plantă erbacee perenă, meliferă, din familia asteracee, înaltă de 60–200 cm, cu frunze lanceolate sesile, păroase și cu flori alburiu în capitule numeroase *(Echinops sphaerocephalus).*

ROSTOGOLI (< *rostogol*) vb. IV refl. și tranz. A (se) deplasa (pe o pantă) prin rotire în jurul lui însuși; a (se) duce de-a rostogolul; a (se) prăvăli. ✦ Refl. (Despre ape) A curge repede, tumultuos.

ROSTOGOLIRE s. f. (FIZ.) Mișcare a unui corp aflat în contact cu un alt corp, efectuată în așa fel încât viteza relativă dintre punctele de contact ale celor două corpuri să fie mereu nulă. Pot efectua o **r.** numai corpurile a căror suprafață este convexă (ex. sfera) sau riglată (ex. cilindrul, conul). În cazul **r.,** frecarea este mult mai mică decât în cazul alunecării, fapt care a stat la baza unor importante invenții tehnice (ex. roata, rulmentul etc.).

ROSTOPAȘCĂ (< ucr.) s. f. Plantă erbacee medicinală din familia papaveraceelor, de 30–90 cm înălțime, cu rizom gros de 1–2 cm, tulpină dispers-păroasă, frunze alterne, neregulat sectate, cu două-opt flori galbene-aurii așezate în vârful tulpinii, toate părțile plantei conținând un suc galben-portocaliu, acru, otrăvitor *(Chelidonium majus);* negelariță, iarbă de negi. Crește prin locuri umbroase, necultivate. Conține numeroși alcaloizi, dintre care unii au efect citostatic. Utilizată încă din Antic. ca plantă medicinală. În Ev. Med. era folosită la tratamentul icterului. Reprezintă un medicament

Rostopască

hepatoprotector, analgezic și antispastic, sub formă de infuzii; extern, este folosită pentru cicatrizarea rănilor și eliminarea negilor.

ROSTOV (ROSTOV IAROSLAVSKI), oraș în Federația Rusă, la NE de Moscova, pe malul lacului Nero; 34,1 mii loc. (2002). Ind. alim. și textilă. Biserici din sec. 17. Kremlin (sec. 17). Colecție de icoane (sec. 15–17). Menționat documentar în 862. Capitala cnezatului Iaroslav până în 1474 când a fost anexat cnezatului Moscovei.

ROSTOV-PE-DON (ROSTOV-NA-DONU), oraș în Federația Rusă, situat pe fl. Don, la 46 km de vărsarea acestuia în G. Taganrog al M. Azov, și pe canalul Volga-Don (dat în folosință în 1952), la 400 km SV de Volgograd; 1,1 mii. loc. (2002). Port. Aeroport. Nod feroviar și rutier. Șantier naval. Ind. siderurgică, a constr. de mașini, de prelucr. a petrolului și a lemnului, electrotehnică, chimică, pielăriei și încălțămintei, hârtiei, sticlăriei, mat. de constr., ceasornicelor, textilă și a tricotajelor, instrumentelor muzicale, alim. Universitate (1915). Institute de arhitectură, de medicină, de pedagogie. Teatrul dramatic „Maxim Gorki"; Teatru de comedie. Muzeu. Catedrala Aleksandr Nevski (1789, cu completări din 1908). Fondat în 1749. Așezarea s-a dezvoltat în jurul unei fortărețe (numită Rostov în cinstea mitropolitului Dmitri Rostovski) construită în 1761, cu rol de apărare împotriva invaziei turcilor. Declarat oraș în 1796, iar în 1806 i s-a atribuit numele actual.

ROSTOVȚEV, Mihail Ivanovici (1870–1952), istoric rus. Stabilit în S.U.A. (1918). Prof. univ. la Sankt-Petersburg, Wisconsin, Yale. Contribuții însemnate la istoria antică a regiunilor nord-pontice și a statelor elenistice („Iranieni și greci în sudul Rusiei", „Istoria socială și economică a Imperiului roman", „Istoria socială și economică a lumii elenistice").

ROSTOW [rostəu], **Walt Whitman** (n. 1916), sociolog, economist și istoric american. Prof. univ. la Oxford, Cambridge, Texas. A deținut importante demnități în cadrul administrației americane (1965–1969). Autor al teoriei „stadiilor creșterilor economice" („Stadiile creșterii economice. Un manifest nonconformist", „Țări bogate și țări sărace"). I se datorează conceptul de „take-off".

ROSTRAL, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre obiecte sau elemente de arhitectură) Decorat cu sculpturi reprezentând prore de nave antice. ✧ *Coloană r.* = coloană ornată cu prore sculptate în relief, în amintirea unei victorii navale.

ROSTROPOVICI, Mstislav Leopoldovici (n. 1927), violoncelist și dirijor rus de origine azeră. Prof. la Conservatorul din Moscova și Sankt-Petersburg. Stabilit în S.U.A. (1974), împreună cu soția sa, soprana Galina Vișnevskaia. Dirijor al Orchestrei simfonice naționale din Washington (1977–1994). Implicați în campania pentru drepturile omului în Uniunea Sovietică, în 1978 le-a fost retrasă cetățenia, pe care au redobândit-o în 1990. Carieră pedagogică. Interpretare de mare intensitate expresivă, forță în toate registrele, sunet cald, tehnică perfectă. Ample turnee de concerte. Promovează muzica rusă în întreaga lume. Numeroase lucrări contemporane pentru violoncel i-au fost dedicate (D. Șostakovici, B. Britten, W. Lutosławski, H. Dutilleux).

ROSTRU (< fr.; {s} lat. *rostrum* „cioc") s.n. (ZOOL.) **1.** Prelungire cartilaginoasă a botului rechinilor și acipenseridelor. **2.** Țep frontal al cefalotoracelui la unii raci. **3.** Organ bucal alungit, în formă de trompă, prezent la unele insecte (ex. la plosnițe, la muște).

ROSTUI (< *rost*) vb. IV tranz. **1.** A așeza, a aranja lucrurile la locul lor; a face ordine. ✦ A face cuiva rost de un post, de o situație avantajoasă. ✦ A procura ceva (prin mijloace improvizate). **2.** A umple cu un material de etanșare și a netezi rosturile dintre cărămizile unei zidării, dintre dalele unui pavaj etc. **3.** A forma cu mâna rostul urzelii la războiul de țesut.

ROȘCA, Alexandru (1906–1996, n. sat Călata, jud. Cluj), psiholog român. Acad. (1991), prof. univ. la Cluj-Napoca. Lucrări de psihologie generală aplicată și pedagogică („Probleme de defectologie", „Metodologie și tehnici experimentale în psihologie", „Creativitate, modele, programare", în colab., „Sinteze de psihologie generală", „Determinismul psihologic").

ROȘCA, Dumitru D. (1895–1980, n. Sălișe, jud. Sibiu), filozof român. Acad. (1974), prof. univ. la Cluj-Napoca. Autor al unor lucrări de istoria filozofiei („Influența lui Hegel asupra lui Taine", „Însemnări despre Hegel") și al unei încercări originale de sinteză filozofică („Existența tragică"). Traduceri din opera lui Hegel. Eseuri („Studii și eseuri filozofice"), memorialistică („Oameni și climate").

ROȘCA, Grigorie (c. 1500–1570), mitropolit român. Egumen la Probota (1523–1546), mitropolit al Moldovei (1546–1551). A restaurat și executat noi lucrări la Voroneț și Probota.

ROȘCA, Radu (1908–2005, n. Eliza-Stoenești, jud. Ialomița), matematician român. Stabilit în Franța. M. de onoare al Acad. (2001), prof. univ. la București, Toulouse și Sfax (Tunisia). A introdus conceptul de subvarietate pseudoizotropă din spații pseudoriemaniene. Lucrări privind geometria diferențială și aplicațiile în mecanică, relativitatea generală și fizica teoretică („Geometria diferențială a congruentelor în spațiul eliptic", „Varietăți izotrope și pseudoizotrope incluse într-o varietate relativistă", „Introduction in Relativy and Pseudo-Riemannian Geometry"). Deținut politic (1950–1964).

ROȘCANI, com. în jud. Iași, pe dreapta Prutului; 1 615 loc. (2005). Rezervație naturală: Pădurea Roșcani (34 ha), alcătuită din stejar, gorun, tei, frasin, arțar. Aici cărpinița (*Carpinus orientalis*) atinge limita N a arealului ei în România. În subarboret se întâlnește scumpia, specie ponto-mediteraneană.

ROȘCANI, localitate în Republica Moldova, lângă Cahul. Aici, în iun. 1574, pe vârful unui deal, Ioan-Vodă cel Viteaz a organizat o tabără întărită pentru a întâmpina atacul turcesc. După o rezistență eroică, pentru a salva viața oștenilor, Ioan-Vodă s-a predat turcilor, care, încălcând condițiile stabilite, l-au ucis.

ROȘCAT, -Ă (cf. *roșu*) adj. Cu reflexe roșietice. ✦ (Substantivat) Persoană care are părul în nuanțe roșietice. ✦ (Substantivat, n.) Culoare care bate în roșu.

ROȘCOV (< bg.) s. m. Arbore din familia fabacee răspândit în zona mediteraneană, cu frunze compuse, cu foliole eliptice și cu fructe (păstăi) lungi, de culoare cafenie-închisă, dulci, comestibile *(Ceratonia siliqua)*, bogate în substanțe pectice. Pulberea obținută din păstăi are efect antidiareic.

ROȘCOVĂ (< *roșcov*) s. f. Fructul roșcovului.

ROȘEALĂ (< *roși*) s. f. (Pop.) Substanță de culoare roșie cu care se vopsesc diferite lucruri. ✦ Fard de culoare roșie.

ROȘEAȚĂ (< *roșu*) s. f. Culoare roșie. ✦ Îmbujorare, împurpurare, înroșire.

ROȘ HAȘANA (ROSH HASHANA) (cuv. ebraic „Începutul anului"), una dintre marile sărbători ale evreilor

Mstislav Leopoldovici Rostropovici

Alexandru Roșca

Dumitru D. Roșca

celebrată în zilele de 1 și 2 ale lunii iști (sept. sau oct.), marcând Anul Nou. Supranumită uneori „Ziua judecății". Această zi este urmată de o perioadă de zece zile de autoanaliză și penitență, care se încheie cu sărbătoarea Iom Kipur (Yom Kippur). Ceremonialul include suflarea într-un corn de berbec, numit șofar, chemare simbolică la trezirea spirituală care a avut loc atunci când Moise a primit Tablele Legii pe Muntele Sinai.

ROȘI (< *roșu*) vb. IV tranz., intranz. și refl. A căpăta sau a imprima o culoare roșie; a (se) înroși. ✦ Intranz. și refl. A se îmbujora.

ROȘIA 1. Com. în jud. Bihor, situată în N depr. Beiuș, la poalele S ale m-ților Pădurea Craiului, pe cursul inf. al râului Valea Roșie; 2 619 loc. (2005). Expl. de bauxită. Centru de cojocărit, de țesături și cusături populare. În apropiere se află peșterile ocrotite Ciur — Ponor, Ciur — Izbuc (cu urme de pași ale omului preistoric) ș.a. Satul **R.** este atestat documentar în 1445. În satul Lazuri, menționat documentar în 1552, se află biserica Sf. Nicolae (1779, cu unele modificări din 1900). **2.** Com. în jud. Sibiu, situată în S pod. Hârtibaci, pe cursul inf. al râului Hârtibaci; 4 842 loc. (2005). Halte de c.f. (în satele Cașolț și Cornățel). În satul Cașolț, menționat documentar în 1302, au fost descoperite vestigiile unei așezări neolitice (milen. 5–4 î.Hr.) în care s-au găsit unelte de piatră, fragmente ceramice pictate policrom, cu motive geometrice ș.a., urmele unei așezări rurale romane (sec. 2–3) cu inventar alcătuit din fibule de bronz, râșnițe, unelte, ceramică dacică și romană etc., precum și o necropolă daco-romană (sec. 2–3) cu morminte de incinerație din care s-au recuperat vase ceramice (cești, oale, castroane), podoabe, monede imperiale romane ș.a. Biserici în satele **R.** (sec. 13, fortificată în sec. 15, cu transformări din sec. 16 și 18), Daia (sec. 13, cu zid de incintă și turn din sec. 17) și Nou (sec. 13–14, cu transformări din 1525); case țărănești vechi, în satele Daia (1525) și Cașolț (1750).

ROȘIA DE AMARADIA, com. în jud. Gorj, situată în NE dealurilor Amaradiei, în zona de izvor a râului Amaradia; 3 502 loc. (2005). Biserica de lemn cu dublu hram — Sfinții Voievozi și Cuvioasa Parascheva (1782), în satul **R. de A.**

ROȘIA DE SECAȘ, com. în jud. Alba, situată în pod. Secașelor, pe cursul superior al râului Secaș; 1 620 loc. (2005). Satul **R. de S.** este menționat documentar în 1306; iar satul Ungurei în 1304. În satul Tău, atestat documentar în 1335, se află biserica de lemn Sf. Gheorghe (sec. 18, cu picturi din 1820).

ROȘIA MONTANĂ, com. în jud. Alba, situată la poalele NV ale M-ților Metaliferi, pe râul Roșia; 3 588 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **R.M.**). Expl. de min. auro-argentifere și cuprifere. Muzeul mineritului. În arealul com. **R.M.** a existat o importantă așezare romană, cunoscută sub numele de *Alburnus Maior,* considerată ca cel mai important centru de extracție a aurului din Dacia. Săpăturile arheologice (1855) au scos la iveală multe tăblițe cerate cu inscripții care menționau o mare diversitate de coloniști specializați în exploatări miniere. Tot aici, au mai fost identificate mai multe galerii de mină din epoca dacică și din timpul stăpânirii romane, resturile unei roți hidraulice de lemn și o instalație complexă de drenaj, cu roți suprapuse. În satul Cărpiniș, atestat documentar în 1595, se află casa natală a lui Ion Oargă (cunoscut sub numele de Cloșca), renovată în 1985, în care a fost amenajat un muzeu memorial. În satul **R.M.,** atestat documentar în 1733, se află biserica Adormirea Maicii Domnului (sec. 18) și numeroase case vechi din sec. 18–19. În arealul com. **R.M.** există rezervațiile geologice Piatra Corbului (martor litologic al fazelor de erupții târzii, alcătuit din andezite piroxenice) și Piatra Despicată (un bloc de andezit bazaltoid de culoare închisă). Centru turistic și punct de plecare spre *Detunatele.*

ROȘIATIC, -Ă (< *roșu*) adj. Care bate în roșu, în care predomină roșul.

ROȘIE (< *[pătlăgică] roșie*) s. f. (BOT.) Pătlăgică roșie.

ROȘIEȘTI, com. în jud. Vaslui, situată în zona colinelor Fălciului, pe stg. râului Bârlad și pe râul Idrici; 3 654 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **R.**). Centru viticol și de vinificație. Bisericile Sf. Nicolae (1710, renovată în 1853) și Sfinții Voievozi (1806), în satele Gura Idrici și Idrici; în satul Valea lui Darie există o biserică din vălătuci din 1789.

ROȘIILE, com. în jud. Vâlcea, situată în piemontul Oltețului, pe râul Șasa; 2 938 loc. (2005). Școală (din 1856), în satul **R.** În satul Pleșești există o biserică de zid cu hramul Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1693), iar în satul Zgubea, biserica de lemn Sf. Nicolae (sec. 18).

ROȘIOARĂ s. f. **1.** Soi autohton de viță de vie cu ciorchini mici, de culoare roșiatică, puțin răspândit în cultură. **2.** Pește teleostean, ciprinid, lung de 20–30 cm și în greutate de 200–300 g cu corpul turtit lateral, acoperit cu solzi mari și cu înotătoarele (în afară de cea dorsală) de culoare roșie *(Scardinius erythrophthalmus).* Trăiește în apele dulci din Europa și Asia; în România este mai frecvent în bălți.

ROȘIOR, -OARĂ (< *roșu*) adj., s. m. și f. **I.** Adj. Diminutiv al lui roșu. **II.** S.m. (În Ev. Med.; la pl.) Corp de elită al cavaleriei în organizarea armatei Țării Românești (sec. 15–16). În sec. 18, r. au dispărut, dar au reapărut în 1869, când domnitorul Carol I a înființat primul regiment; (la sg.) Cavalerist din acest corp de armată.

ROȘIORI 1. Com. în jud. Bacău, situată în V Pod. Central Moldovenesc, pe râul Moara; 2 256 loc. (2005). Bisericile de lemn Adormirea Maicii Domnului (1808) și Sf. Nicolae (1811), în satele Poieni și Misihănești. **2.** Com. în jud. Bihor; 3 094 loc. (2005). Situată în C. Ierului, atestată documentar în 1291–1294. Urmele unei așezări fortificate aparținând culturii Otomani, cu ceramică tipică (cu decor spiralic incizat) și piese din bronz. **3.** Com. în jud. Brăila, situată în C. Bărăganului, pe țărmul V al lacului Tătaru; 3 006 loc. (2005). Satul **R.** a fost întemeiat în 1880 prin împroprietărirea însurăților, iar satul Pribeagu în 1897. **4.** Com. în jud. Ialomița; 2 065 loc. (2005). Situată în C. Vlăsiei.

ROȘIORI DE VEDE, municipiu în jud. Teleorman, situat în C. Gărvanu-Burdea, pe dr. râului Vedea; 32 208 loc. (2005). Nod feroviar (stația de c.f. a fost inaugurată la 1 ian. 1887) și rutier. Constr. și reparații de mașini și utilaje. Țesătorie și filatură de bumbac. Fabrici de furfurol, de mobilă, tricotaje din mătase, covoare și de produse alim. Morărit. Muzeu de istorie. Vestigii neolitice, din Epoca Bronzului și din perioada romană (urmele unui castru roman, plasat pe vechiul *limes transalutanus,* numit *Valul lui Traian*). Localitatea apare menționată documentar ca târg în 1385, iar în 1503 cu denumirea *Rușii de Vede.* În sec. 16 a fost sediul unei căpitănii de călărași, iar în a doua jumătate a sec. 19, un important centru de instrucție militară. În prima jumătate a sec. 20 s-a remarcat ca pr. centru comercial

pentru cereale, cu vestite târguri săptămânale și cu două târguri anuale mari (25 mart. și 8 sept.). Orașul s-a dezvoltat cu precădere în sec. 20. Declarat municipiu la 18 ian. 1995. *Monumente:* bisericile Sf. Ilie (1804, cu adăugiri din 1883), Sf. Teodor-Tiron (1818), Sfinții Împărați Constantin și Elena-Serdăreasa (1832–1835, cu zid de incintă, turn de apărare și casă parohială), Adormirea Maicii Domnului (1836), Cuvioasa Parascheva (1836), Sf. Ioan Nou (1842), Sfânta Cruce (1849); clădirile Gării de Est (1889), Școlii (1892), Primăriei (1912) și Judecătoriei (1912); casa „Mamut" (1899).

ROȘIU, Pelaghia (1800–1870, n. Mărișel, jud. Cluj), țărancă română. Eroină a Revoluției din 1848–1849 din Transilvania. A luptat în oastea lui Avram Iancu. Rol însemnat în obținerea victoriei de la Mărișel (19/31 ian. 1849) asupra unei oști a nemeșimii maghiare.

ROȘOGA, Gheorghe (n. 1945, Gura Motrului, jud. Mehedinți), cântăreț de muzică populară, culegător și creator de cântece și de stil interpretativ. Reprezentativ prin autenticitatea folclorică a surselor de inspirație; sinteză repertorială personală în care se regăsesc elemente muzicale ale doinei și stilului vechi adaptate cântecului de joc și formelor vocal-instrumentale de concert.

ROȘU, -IE (lat. *roseus*) subst., adj. **I.** Subst. **1.** S. n. Prima dintre culorile fundamentale ale spectrului luminii, situată în marginea acestuia spre lungimile de undă mari; este culoarea sângelui. ✧ Loc. *Până la roșu* = (despre metale) până la starea de incandescență. ✦ Vopsea roșie. ✧ (CHIM.) *R. de Congo* = colorant organic de sinteză, din clasa coloranților azoici. Se prezintă ca o pulbere roșie foarte ușor solubilă în apă. Vopsește bine fibrele de celuloză. Își modifică culoarea de la roșu până la albastru când trece din mediu alcalin în mediu acid. Este folosit în industria textilă și ca indicator în chimia analitică. *Roșu de buze* = ruj. **2.** S. f. (ZOOT.) *Roșie daneză* = rasă de taurine creată în Danemarca, dând o producție de c. 3 500 l de lapte anual. **3.** S. n. (La cărțile de joc) *De roșu* = de cupă. **II.** Adj. **1.** De culoarea sângelui. **2.** Roșcat, roșcovan, arămiu. **3.** Rumen; îmbujorat la față. ✦ (Despre ochi) Injectat. **4.** (Despre metale) Înroșit în foc, incandescent. ✦ *Fier r.* = fier înroșit în foc cu care se însemnează animalele; odinioară procedeul era folosit și pentru sclavi sau ocnași. **III.** S. m. **1.** Denumire dată adepților ideilor progresiste (*p. ext.* membrilor aparținând grupării radicale din cadrul Partidului Național-Liberal). **2.** (În Ev. Med., în Țara Românească) Curtean. ✦ Descendent din boieri mici. **3.** (În sec. 18, în Moldova) Membru al unui corp de slujitori înființat de domnul Grigore al II-lea Ghica, numit astfel datorită hainelor roșii pe care le purta.

ROȘU 1. Dealul ~, masiv deluros în Subcarpații Vrancei, delimitat de râurile Râmnic (S) și Motnău (N și E), alcătuit din fliș grezos cu intercalații șistoase, fliș bituminos cu gresie de Kliwa și din conglomerate. Alt. max.: 944 m. Acoperit cu păduri de fag. **2.** Vârf în masivul Iezer, reprezentând alt. max. a acestuia (2 473 m). **3.** Lac în E Deltei Dunării, între brațele Sulina și Sfântu Gheorghe, la N de grindul Săraturile; 14,5 km^2; lungimea: 7,5 km; lățimea max.: 4,5 km. Fundul lacului se află la 2 m sub nivelul Mării Negre. Comunică cu lacul Puiu prin canalul Potcoava, cu brațul Sfântu Gheorghe prin canalele Ivancea și Tătaru, cu brațul Sulina prin canalul Tătaru, iar cu Marea Neagră prin mai multe canale mici. Importanță piscicolă. V. și **Lacul Roșu.**

ROȘU ȘI NEGRU, grup rock românesc, constituit în 1963 la București. Componențe multiple. Succes în anii '60–'70 ai sec. 20, cu piese pe texte de poeți români („Somnoroase păsărele") sau folclor („Miorița"). Discografie selectivă: „Pseudofabulă", „Progresiv TM – Roșu și negru".

ROTA, Nino (1911-1979), compozitor italian. Scrie simfonii și concerte instrumentale, muzică de operă („Pălăria florentină") și balet („Dragoste de poet"), muzică de film. Este colaboratorul nedespărțit al lui Federico Fellini la absolut toate filmele sale (din „La Strada" imaginează ulterior un balet), al lui Luchino Visconti („Rocco și frații săi", „Ghepardul") și al altor mari cineaști internaționali. Premiul Oscar: 1972 („Nașul" I și II).

ROTACISM (< fr. {i}; {s} gr. *rho* „r") s. n. Fenomen fonetic care constă în transformarea unei consoane intervocalice în *r* (ex. trecerea lui *s* la *r* în latina arhaică, iar în limba română transformarea în *r* a lui *n* intervocalic în cuvintele moștenite din latină, ex. *bire* pentru *bine*).

ROTACIZA (< fr.) vb. I intranz. A vorbi cu rotacism. ✦ Refl. A prezenta fenomenul de rotacism.

ROTACIZANT, -Ă (< *rotaciza*) adj. Care prezintă fenomenul rotacismului. Primele scrieri în limba română („Psaltirea Voroneteană", „Codicele Voronețean", „Psaltirea Scheiană", „Psaltirea Hurmuzaki") sunt rotacizante, conținând fenomenul de rotacism, specific graiurilor nordice.

ROTALIT (< rus.) s. n. Piesă de sticlă turnată, cavă, colorată în verde-albăstrui sau galben, folosită la executarea luminatoarelor, a pereților care trebuie să permită trecerea luminii etc.

ROTAPRINT (< engl.) s. n. **1.** Procedeu de tipar monocrom în care cerneala se transmite de pe forma de imprimare (o foaie de aluminiu sau o foaie de hârtie specială având textul transpus cu ajutorul mașinii de scris) pe suprafața de cauciuc și apoi pe hârtie. **2.** Mașină rotativă de imprimare pentru acest procedeu.

ROTANG, s.m. Palmier-liană care poate atinge lungimi de zeci de m, frecvent în pădurile tropicale umede din Asia, utilizat pentru realizarea de mic mobilier, mânere de umbrele, împletituri etc.

ROTAR (< *roată*) s. m. **1.** Meseriaș care lucrează roți de căruță. **2.** Lucrător care manevrează formele pentru presa de imprimare și care întreține presa.

ROTARE (< *roată*) s. f. Mișcare circulară de 360°, executată în gimnastică, patinaj artistic, sărituri în apă etc.

ROTARU, Cicerone (n. 1926, Vaslui), inginer român. Stabilit în Franța. Contribuții în domeniul exploatării lemnului. A creat un nou concept global în problemele de apărare a mediului. Lucrări: „Tratat de tehnologie aplicată a exploatărilor forestiere", „Interaction entre les méthodes d'exploitation forestière et la sylviculture", „Tassement de sol forestier" Membru al mai multor academii și asociații științifice străine.

ROTARU, Doina (n. 1951, București), compozitoare română. Prof. univ. la București. Atracție pentru coloristică și varietate timbrală, valorificarea resurselor instrumentale („Joc de oglinzi", „Noaptea sânzienelor"). Estetică a arhetipurilor. Lucrări didactice: „Tratat de contrapunct" (în colab.).

ROTARY [routəri] (cuv. engl.) subst. Sistem de foraj mecanic cu circulație continuă de fluid și cu rotirea garniturii de foraj.

ROTARY CLUB [routəri klab], asociație internațională de oameni de

afaceri și profesioniști, cu peste 18 mii de cluburi în 152 de țări și c. 850 mii membri, fondată în 1905 de avocatul american Paul Percy Harris. Are ca obiectiv respectarea principiilor de ordin moral în comerț, industrie, profesiunile libere și în promovarea prieteniei între popoare. Sediul central în Evanston, Illinois, S.U.A.

ROTAȘ, -Ă (< *roată*) adj. (Și subst.; despre cai) Înhămat la oiștea carului sau a căruței, în spatele înaintașilor. ✦ (Substantivat, m.) Vizitiu care conduce caii înhămați în felul descris mai sus.

ROTAT, -Ă (< *roată*) adj. **1.** În formă de roată; rotund; înfoiat. **2.** (Despre părul cailor; *p. ext.* despre cai) Cu pete relativ circulare de altă culoare decât restul părului.

ROTATIV, -Ă (< fr.) adj. **1.** (Despre mișcări) Circular. **2.** (Despre sisteme tehnice sau despre elemente ale acestora) Care poate executa o mișcare de rotație parțială; care are părți rotitoare. ✦ (Substantivat, f.) Mașină de înaltă productivitate pentru tipărirea publicațiilor de tiraj mare, la care forma de imprimare și suprafața de presare (printre care trece hârtia) sunt cilindrice; există **r.** pentru hârtie în coli și **r.** pentru hârtie în bobine.

ROTATORIU, -IE (< fr.) adj. Privitor la rotație, care efectuează o rotație.

ROTAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Mișcarea unui corp ale cărui puncte descriu traiectorii circulare, având centrele pe o dreaptă comună situată de obicei în interiorul corpului și numit axă de rotație. **2.** (MAT.) *R. în jurul unui punct* = transformare biunivocă a planului sau a spațiului în el însuși, având un punct fix (centru de **r.**), care transformă dreptele în drepte (deci și planele în plane), păstrând unghiurile și distanțele (pentru un plan, rotația fiind complet determinată de centrul ei și de un unghi). *R. în jurul unei axe* = transformare biunivocă a spațiului care lasă fixe punctele axei, transformă dreptele în drepte, păstrează unghiurile și distanțele (**r.** este complet determinată de axa de rotație și de un unghi). **3.** (ASTR.) Mișcare de rotire a unui corp ceresc în jurul unei axe care trece prin centrul său (ex. rotația Pământului, a Soarelui, a Lunii etc.). ✧ *Perioadă de r.* = interval de timp în care un corp ceresc execută o rotație completă. **4.** Schimb alternativ de persoane sau de echipe efectuat în cursul unei activități (într-o uzină, fabrică etc.) pentru a asigura continuitatea muncii. ✧ Loc. *Prin rotație* = cu schimbul, pe rând. **5.** (FIN.) Numărul de rotații într-o perioadă dată, de obicei un an, sau durata în zile a unei **r.** a activelor totale, activelor curente totale, creanțelor, stocurilor, în raport cu cifra de afaceri (respectiv volumul vânzărilor). **6.** (AGR.) Mod de succesiune a culturilor agricole în timp, pe aceeași suprafață de teren, stabilit în funcție de caracteristicile plantelor agricole, pentru a obține recolte mari, a menține fertilitatea solului și a limita înmulțirea dăunătorilor. În cadrul **r.** se folosesc și leguminoase, care îmbogățesc în mod natural solul în azot, evitându-se astfel chimizarea excesivă a agriculturii.

ROTĂRIE (< *rotar*) s. f. **1.** Meseria rotarului; rotărit. **2.** Atelierul rotarului, în care se confecționează și se repară roți și alte articole de rotărie.

ROTĂRIT (< *rotar*) s. n. Meseria rotarului; rotărie **(1).**

ROTENONĂ (< fr.) s.f. Produs toxic, insecticid, extras din anumite plante (leguminoase).

ROTH, Daniel (1801–1859, n. Sibiu), medic și scriitor german din Transilvania. Participant la Revoluția de la 1848–1849 din Transilvania. A scris un studiu despre românii din Imp. Habsburgic.

ROTH, Joseph (1894–1939), scriitor austriac. A emigrat în Franța (1933). Romane pe tema destrămării comunităților evreiești în Europa Centrală, scrise într-un stil ironic și melancolic („Marșul lui Radetzky", „Cavoul capucinilor"); foiletoane antifasciste.

ROTH, Klaus Frederick (n. 1925), matematician britanic de origine germană. Prof. univ. la Colegiul Imperial pentru Știință și Tehnologie. Lucrări de teoria numerelor. Medalia Fields (1958).

ROTH, Philip (n. 1933), scriitor american. Romane centrate pe antiteza dintre tradiționalismul evreiesc și modernitatea societății americane („Lecția de anatomie", „Operațiunea Shylock").

ROTH, Stephan Ludwig (1796–1849, n. Mediaș), gânditor sas, istoric, profesor și pastor. A fost colaborator al lui Pestalozzi la Yverdon (1818–1820). A participat la Revoluția de la 1848–1849 din Transilvania. Concepțiile sale politice (îndeosebi în ceea ce privește rezolvarea problemei naționale) au avut o largă răspândire prin publicația „Siebenbürgisches Wochenblatt", la care colabora. A susținut că limba română, ca limbă vorbită de majoritatea populației Transilvaniei, ar trebui să fie recunoscută ca limbă oficială („Bătălia pentru limbă în Transilvania"). Pentru ideile sale progresiste și pentru participarea la revoluție a fost condamnat la moarte de un tribunal militar maghiar și executat la Cluj. Op. pr.: „Istoria Transilvaniei, încercare de o nouă periodizare".

ROTH, Viktor (1874–1936, n. Sebeș), preot și istoric român de naționalitate germană. M. de onoare al Acad. (1926). Predicator al comunității evanghelice din Sibiu și Sebeș. Lucrări de istorie a artei plastice din Transilvania („Geschichte der deutschen Plastik in Siebenbürgen", „Die deutsche Kunst in Siebenbürgen").

ROTHA, Paul (pseud. lui *Paul Thompson*) (1907–1984), producător, regizor și istoric britanic de film. Contribuție hotărâtoare la școala filmului documentar englez din anii '30-'40 ai sec. 20 atât în plan practic („Lumea abundenței", „Țara făgăduinței") cât și teoretic.

ROTHARI, rege longobard (636–652). Prin cucerirea Liguriei, inclusiv a Genovei — c. 641, a atins limita superioară a mărimii granițelor Regatului longobard. În timpul său s-a redactat și promulgat, la Pavia (643), codul care-i poartă numele, culegere de legiuiri vechi germanice.

ROTHERHAM [rọðərəm], oraș în Marea Britanie (Anglia), situat la confl. râului Don cu Rother, la 10 km NE de Sheffield; 248,1 mii loc. (2001). Expl. de huilă. Metalurgie feroasă, constr. aeronautice și de aparataj electrotehnic; produse chimice; articole de sticlărie. Bere. Muzeu și galerie de artă (1893); colegiu și școală de meserii. Biserică în stil gotic (sec. 15). Ruinele unui castru roman.

ROTHKO, Mark (pe numele adevărat *Markus Rothkovici*) (1903–1970), pictor american de origine rusă. Stabilit în S.U.A. (1913). Lucrări abstracte cu numeroase triunghiuri, de un cromatism subtil („Intersecție mov", „Numărul 10", „Portocaliu, roșu, galben").

ROTHSCHILD [ro:tʃilt], familie de bancheri evrei, originară din Germania, cu ramuri în Germania, Anglia, Franța și Italia. **Meyer Amschel** (1744–1812), a obținut averea familiei. Cei cinci fii ai săi au continuat afacerile tatălui: **Nathan** (1777–1836) s-a stabilit la Londra (1804) și a finanțat luptele împotriva lui Napoleon; **James (Jakob)** (1792–1868) s-a stabilit la Paris (1811), a fondat

(1817) banca **R.**; **Amschel Meyer,** zis *Anselme* (1773–1855) a continuat afacerile tatălui la Frankfurt am Main; **Salomon** (1774–1855) s-a stabilit la Viena (1821) și **Carl** (1788–1855) la Napoli (1820). **Colecția ~,** colecție cuprinzând 30 000 de gravuri (sfârșitul sec. 18) și 3 000 de desene adunate de baronul *Edmond de R.* și donate, în 1935, de urmașii acestuia Muzeului Luvru.

ROȚI (< *roată*) vb. I **1.** Refl. A se mișca descriind cercuri. **2.** Tranz. (MAT.) A efectua o rotație **(2). 3.** Refl. (Despre ape) A forma ochiuri, vârtejuri. ✦ A se învârti în jurul cuiva sau a ceva. ✦ (Pop.) A dansa în cerc. **4.** Refl. Fig. A sta mereu în preajma unei persoane cu scopul de a-i câștiga simpatia sau bunăvoința. **5.** Tranz. A-și plimba ochii, privirea peste tot, de jur-împrejur. **6.** Tranz. A învârti deasupra capului un baston, o armă etc. **7.** Refl. (Despre păsări) A-și desface ca o roată **(1)** penele cozii și a-și înfoia aripile (în timpul paradelor nupțiale).

ROTIFERE (< fr.; {s} lat. *rota* „roată" + *ferre* „a purta") s. n. pl. Nevertebrate acvatice (c. 2 000 de specii), înrudite cu viermii, nesegmentate, pseudocelomate, cu dimensiuni între 0,04–3 mm, cu corpul alungit, cilindric sau sferic, având la partea anterioară una sau două coroane de cili puternici, care se învârtesc ca o roată *(Rotatoria),* de unde și numele, servind la antrenarea particulelor alimentare spre gură. La partea posterioară au un „picior", cu care se pot fixa temporar pe suport.

ROȚIȚĂ (< *roată*) s. f. **1.** Diminutiv al lui roată. **2.** Fiecare dintre cele două roți ale cotigii plugului.

ROTISERIE (< fr.) s. f. Local de alimentație publică în care se prepară și se servesc mai ales fripturi la rotisor.

ROTISOR (< fr.) s. n. Grătar electric sau cu raze infraroșii, având un fel de țepușă, pe care se învârtește carnea pentru fript.

ROTIT (< *roti*) s. n. **1.** Faptul de a (se) roti; învârtire, rotire. **2.** Cântecul și jocul cocoșului de munte în perioada împerecherii.

ROTITOR, -OARE (< *roti*) adj. (Despre piese, elemente, obiecte etc.) Care se rotește.

ROTMAN, Leon (n. 1934, București), canoist român. Dublu campion olimpic (Melbourne, 1956) și medaliat olimpic cu bronz (Roma, 1960).

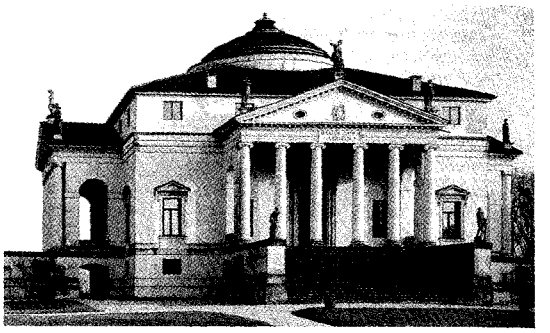

Villa Rotonda la Vicenza

ROTOCOL (< *roată* + *ocol*) s. n., adj. **1.** S. n., adj. (Figură, corp etc.) de formă rotundă. **2.** S. n. Mișcare circulară; rotire, învârtire.

ROTOFEI, -EIE adj. Dolofan, durduliu; grăsuț.

ROTOFILM (< germ.) s.n. Peliculă fotografică folosită la executarea formelor de tipar cilindrice.

ROTOFOTO (< fr.) s. n. (POLIGR.) Instalație pentru culegerea fotografică bazată pe sistemul monotip.

ROTOHELIOGRAFIE (< fr., rus.) s. f. Tipar adânc în care se folosesc forme de tipar de cupru cilindrice, obținute pe cale fotochimică; este folosit pentru reproducerea și multiplicarea originalelor în semitonuri, în special pentru revistele în mai multe culori, timbre, reproduceri pentru albumele de artă etc.

ROTOMAGUS v. **Rouen.**

ROTONDĂ (< fr., lat.) s. f. Construcție de zidărie de plan circular, având acoperișul în formă de cupolă. ✧ În arhitectura clasică și neoclasică, construcție sau sală construită de plan circular sau oval și acoperită de un dom. Se trage din *tholus*-ul grecesc. Construcții celebre în formă de **r.**: Panteonul din Roma (124), Villa Rotonda la Vicenza (1550), proiectată de Andrea Palladio, Chiswick House din Londra (1725), Memorialul Jefferson din Washington D.C. (1934–1941). ✦ Sală de plan circular înglobată unei construcții mai ample (ex. **r.** Ateneului Român din București).

Leon Rotman

ROTOR (< fr., engl. {i}; {s} lat. *rotator* „cel care învârtește") s. n. **1.** (TEHN.) Organ rotitor al unei mașini de forță motoare sau generatoare, cu ajutorul căruia, la mașinile motoare, energia fluidului motor se transformă în energie mecanică de rotație, iar la mașinile generatoare energia mecanică de rotație se transformă în energie a fluidului deplasat. **R.** este prevăzut cu elemente speciale (palete, cupe etc) active în contact cu fluidul de lucru (aburii, apa etc.). **2.** (ELT.) Subansamblu rotitor al mașinilor electrice, având funcțiunea de indus sau de inductor (la mașini sincrone); este prevăzut cu înfășurări electrice, cu poli etc.

ROTOTECĂ (< fr.) s.f. Catalog mecanic cu fișe puse pe plăci situate într-o tobă rotativă care pot fi consultate fără a fi scoase de la locul lor.

ROTOTRANSLAȚIE (< fr.) s. f. Mișcare complexă a unui corp, obținută prin suprapunerea unei rotații și a unei translații.

ROTOȚELE (< *roată*) s. f. pl. *R. albe* = plantă erbacee perenă din familia asteracee, înaltă de 30–150 cm, cu frunze sesile, liniar-lanceolate, fin serate și cu flori în capitule, cele marginale ligulate, albe *(Achillea ptarmica).* Crește prin fânețe umede și tufărișuri.

ROTROU, Jean de (1609–1650), dramaturg francez. Alături de Corneille, principalul reprezentant al neoclasicismului francez din sec. 17. Scrieri în care îmbină tradiția tragicomediei cu exuberanța și vigoarea („Captivii", „Don Bertrand de Cabrère"), tragedii („Venceslas", „Cosroes").

ROTTERDAM [rotərdam], oraș în SV Olandei, situat în delta fl. Rin, în

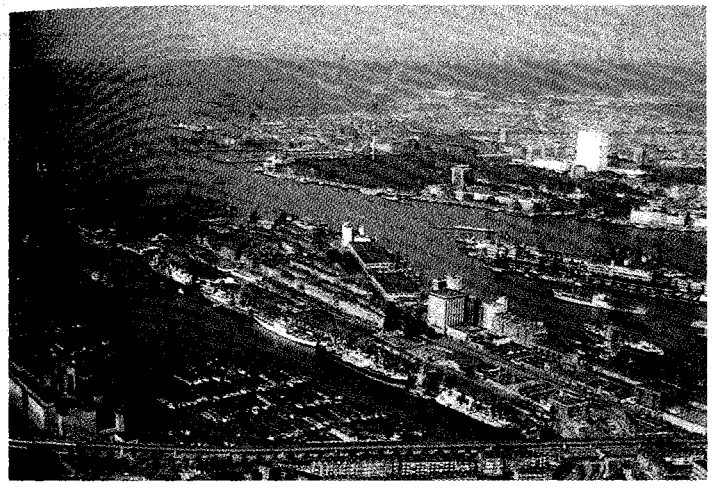

Rotterdam. Portul

zona de confl. a râului Maas cu Rinul, la 22 km de M. Nordului, pe canalele Nieuwe Maas și Nieuwe Waterweg; 599,4 mii loc. (2003). Important nod de comunicații. Aeroportul Zestienhoven. Cel mai mare port fluvio-maritim al lumii, cu un trafic de c. 322 mii. t (2002) pe an împreună cu avanpostul Europoort, cel mai mare bazin artificial din lume (complex portuar-industrial inaugurat în 1958) și care poate primi nave cu un deplasament de 225 000 t. Metrou (1961, completat în 1984). Mare centru comercial (piață internațională pentru cafea, bumbac, uleiuri vegetale ș.a.), financiar-bancar, de transport și turistic al țării. Constr. și reparații navale, constr. de material rulant, mașini-unelte, utilaj greu, echipament electronic, motoare, aparataj electric ș.a. Rafinării de petrol. Ind. siderurgică, a metalurgiei neferoaselor, chimică (îngrășăminte, vopsele, mase plastice ș.a.), de prelucr. a lemnului și a tutunului, hârtiei, textilă, a confecțiilor și alim. (ciocolată, margarină, zahăr, lichior, preparate din carne și lapte ș.a.). Mare centru de șlefuire a diamantelor. Universitatea „Erasmus". Conservator de muzică. Teatre. Sala de concerte De Doelen (1966), renumită pentru acustica sa perfectă. Muzee de istorie, de etnologie, maritim; Muzeul „Erasmus"; Muzeul Boymans-Van Beuningen, cu colecții de pictură olandeză și aparținând altor maeștri ai picturii universale. Grădină zoologică. R. a fost distrus în mare parte în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, orașul fiind reconstruit după un plan nou, în spirit modern. Biserica gotică Sint Laurens (1412, reconstruită după război). Declarat capitala culturală a Europei (2001) împreună cu Porto. Fondat în sec. 9, a fost o veche așezare pescărească (sec. 13). Apare menționat documentar la 1283, în 1328 este consemnat ca oraș, iar după 1340 devine un important port și centru comercial. Ocupat de francezi în perioada 1795–1815.

ROTTWEILER [rotvailer] (cuv. german, de la numele orașului german Rottweil) s. m. Rasă de câini de origine germană, cu corpul masiv și musculos, cu blana scurtă și cu pete roșcate pe cap, piept și picioare. Talia de 55–68 cm și în greutate de 41–50 kg. Din Ev. Med. și până la sfârșitul sec. 19, r. îi însoțea pe negustorii de carne plecați să cumpere vite, ducând banii într-o pungă atârnată de gât. De-a lungul timpului r. au fost folosiți pentru paza turmelor și locuințelor, pentru tracțiune și drept câini-polițiști. Se consideră că ei descind dintr-o rasă de câini de pază a vitelor lăsați aici de legiunile romane.

ROTULĂ (< fr.; {s} lat. *rotula* „rotiță") s. f. (ANAT.) Os mic, rotund, turtit anteroposterior, situat în partea anterioară a genunchiului, care contribuie la formarea articulației acestuia. Sin. *patella*.

ROTUND, -Ă (lat. *retundus* = *rotundus*) adj. **1.** (MAT.) *Corp r.* = corp cu formă sferică, cilindrică sau conică. **2.** De forma unui cerc, a unei sfere, a unui disc. ✦ (Despre ființe) Grăsuț, durduliu, rotofei. **3.** (Despre cifre, sume, cantități) Fără fracțiuni sau subdiviziuni; întreg.

ROTUNDA 1. Com. în jud. Olt, situată în C. Romanați; 3 020 loc. (2005). **2. Rodna (2).**

ROTUNGIOARE (< *rotund*) s. f. pl. Plantă erbacee perenă din familia asteracee, cu tulpina păroasă și cu flori tubuloase, roșii-violacee dispuse într-un capitul terminal *(Homogyne alpina)*. Crește prin păduri de molid și prin pajiști și tufărișuri subalpine. Este folosită în tratarea bolilor aparatului urinar, respirator și digestiv.

ROTUNJI (< *rotund*) vb. IV **1.** Tranz. A da formă rotundă. ✦ A prelucra muchiile și colțurile unui corp (prin tăiere, așchiere etc.) pentru a obține suprafețe cât mai rotunde, fără muchii ascuțite, în vederea îmbunătățirii rezistenței, a aspectului etc. ✦ A întregi o regiune, un teren etc. în așa fel, încât linia de hotar să fie cât mai puțin sinuoasă. **2.** Refl. A căpăta forme rotunde; a se îngrășa. **3.** Tranz. A completa; a mări. ✦ A întregi, a modifica rezultatul numeric al unui calcul până la cel mai apropiat număr întreg, până la cea mai apropiată valoare standardizată etc., când este permis calculul aproximativ sau când sunt obligatorii anumite valori ale mărimilor fizice din punct de vedere economic, tehnic etc.

ROTUNJIME (< *rotund*) s. f. **1.** Însușirea de a fi rotund; *p. ext.* linie, formă rotundă. **2.** Formă curbată, plină a corpului.

ROTUNJIT, -Ă (< *rotunji*) adj. **1.** Care are formă rotundă, contur curb. **2.** (LINGV.) *Consoană r.* = consoană la rostirea căreia se adaugă o articulație suplimentară de rotunjire a buzelor. *Vocală r.* = vocală care se pronunță cu buzele deschise circular. În limba română sunt r. vocalele *o* și *u*. **3.** Mărit; întregit.

ROTUNJITOR (< *rotunji*) s. n. Unealtă compusă dintr-o matriță cu fața de lucru concavă și dintr-un ciocan rotunjitor (care este lovit cu barosul), folosită la fasonarea manuală a pieselor cu secțiune circulară.

ROTUNNO, Giuseppe (n. 1923), operator italian de film. Colaborator

Rotungioare

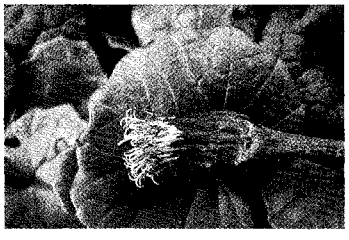

constant al regizorilor Luchino Visconti și Federico Fellini („Rocco și frații săi", „Ghepardul", „Amarcord", „Casanova"), dar și cu alți mari regizori italieni și de alte naționalități („Marele război", „Tot acest jazz", „Aventurile baronului Münchhausen"). El lucrează cu egală virtuozitate în alb-negru și color, pentru ecran normal sau cinemascop.

ROUAULT [ruo], **Georges** (1871–1958), pictor, grafician și decorator francez. Discipol al lui G. Moreau. Temperament romantic, a evoluat în sensul unui expresionism vizionar, cultivând o tematică religioasă, biblică și mitologică („Crist", „Exodul"). Numeroase acuarele și guașe dominate de un albastru întunecat, în care amestecul dintre grotesc și tragic apare ca simbol al dezumanizării („Codoașa", „Cabotinii", „La oglindă", „Clovn tragic"). Ca gravor a realizat lucrări monumentale („Miserere", „Ecce Homo", „Pierrot", „Pasiune"). Ilustrație de carte, decoruri de teatru, ceramică, vitralii, tapiserii. Spirit profund creștin, a încercat să traducă pictural viziunea sa religioasă și tragică asupra lumii, fiind unul dintre cei mai mari pictori religioși ai sec. 20.

ROUĂ (lat. *ros, roris*) s. f. **1.** Picături de apă care se formează dimineața pe plante și obiecte lăsate descoperite pe suprafața solului, în urma condensării vaporilor de apă. ✧ Loc. *Pe rouă* = dimineața devreme, dis-de-dimineață. *Ca roua* = delicat, fin; curat, pur; *punct de r.* v. *punct.* **2.** (BOT.) *Roua-cerului* = plantă erbacee insectivoră din familia droseraceelor, cu frunze dispuse în rozetă bazală, acoperite cu peri, care secretă o substanță vâscoasă, clară conținând fermenți proteolitici; insectele care ating acești peri sunt capturate și apoi „digerate" *(Drosera rotundifolia).* Crește prin turbării. Este folosită în tratamentul bronșitelor.

Georges Rouault. Crist

ROUBAIX [rubę], oraș în N Franței (Flandra), situat în C. Flandrei, pe canalul Roubaix, la 210 km NNE de Paris, 11 km NE de Lille și la 9 km de granița cu Belgia; 96,9 mii loc. (2002). Ind. siderurgică, a constr. de mașini (automobile, mașini textile), chimică (mase plastice, cauciuc, acid sulfuric, îngrășăminte), textilă (țesături din lână, bumbac și mătase), hârtiei, mat. de constr. (ciment), alim. Rafinărie de petrol. Medicamente. Muzee. Menționat documentar în 1469 ca centru manufacturier.

ROUBAUD [rubo], **Jacques** (n. 1932), matematician și scriitor francez. Autor al unei opere ample ce mărturisește o minuție constantă a scriiturii (de pildă, poeme de 31 de versuri, fiecare de câte 31 de silabe). Cultivă „jocul" de factură suprarealistă care permite abordarea textului din mai multe unghiuri ale lecturii.

ROUCH [ruʃ], **Jean** (1917–2004), etnolog și regizor francez de film. Cineast singular prin demersul său de a crea un gen la limita dintre documentar și ficțiune („Eu, un negru", „Cronica unei veri"), folosindu-și experiența ca realizator de filme etnografice și antropologice (peste 150 filme).

ROUBILLAC [rubiak], **Louis François** (1695/1705–1762), sculptor francez. După 1732 a lucrat la Londra. Reprezentant al barocului. A excelat în realizarea unor monumente funerare (ducele de Argyll și lady Elisabeth Nightingale) în Westminster Abbey. Busturi (William Hogarth, Alexander Pope).

ROUEN [ruă], oraș în NV Franței (Normandia), port fluvio-maritim pe Sena, situat la 130 km de țărmul Oc. Atlantic și 114 km NV de Paris; 106,5 mii loc. (2002). Nod de comunicații. Șantier naval. Ind. metalurgică, constr. de mașini, chimico-farmaceutică, textilă, pielăriei și încălțămintei, hârtiei și alim. (coniac). Centru comercial. Renumit centru de faianță (din sec. 16) și porțelan (sec. 17). Turism. Universitate (1964). Teatru. Muzee de antichități și artă (colecții de pictură și sculptură de după sec. 17), de ceramică și de științele naturii. Casele memoriale „Pierre Corneille" și „Gustave Flaubert". Grădină botanică. Monumente: catedrala Notre-Dame (1202–1500; restaurată după al Doilea

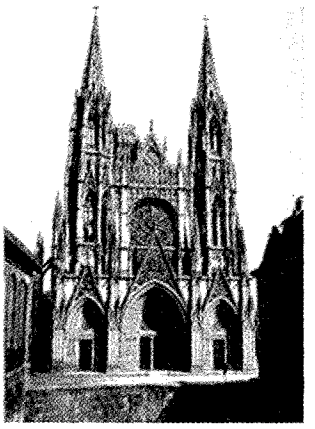

Rouen. Catedrala Notre-Dame

Război Mondial), în stil gotic, de mari dimensiuni (135 m lungime, 32 m lățime și 28 înălțime la interior), cu vitralii, portal sculptat, cu un turn centrat de 151 m înălțime (cel mai înalt turn bisericesc din Franța) și un alt turn de 76 m înălțime; bisericile Saint-Ouen (sec. 14–16), în stil clasic, cu remarcabile vitralii și un turn de 82 m înălțime, Saint-Maclou (sec. 16–17), în stil gotic flamboyant, cu vitralii, Sainte-Jeanne-d'Arc (1979); Turnul Jeanne-d'Arc — un donjon de castel datând din 1207, în care a fost închisă (1430–1431) eroina franceză; palatele Justiției (sec. 15–16), în stil gotic, al Curții de Conturi (sec. 16), în stil renascentist și al Bursei (sec. 18); Marele Ceas (Gros-Horloge, turn din 1300, cu ceas din sec. 15 și poartă renascentistă din 1527). Veche așezare celtică, cu numele *Rotomagus,* iar din anul 260 d.Hr. un important centru episcopal. Jefuit și ocupat de normanzi în 876. În Ev. Med. a fost capitala ducatului Normandia. Stăpânit de englezi în anii 1066–1203 și 1419–1449. A prosperat sub francezi în perioada 1204–1337. La **R.** a fost închisă Jeanne d'Arc și executată (prin ardere pe rug) la 30 mai 1431.

ROUGEMONT [ruʒmõ], **Denis de** (1906–1985), eseist elvețian de limbă franceză. Analiză a valorilor civilizației contemporane de pe pozițiile unui apărător al federalismului european („Jurnalul unui intelectual în șomaj", „Federalism și naționalism", „Aventura occidentală a omului").

ROUGET DE L'ISLE [ruʒę de lil], **Claude Joseph** (1760–1836), ofițer, compozitor și scriitor francez. Participant la Revoluția Franceză. Căpitan de geniu la Strasbourg, a

compus (1792) „Cântec de război pentru armata Rinului", devenit, sub numele de „La Marseillaise", imnul național al Franței. Cântece revoluționare, romanțe. Librete de operă.

ROULE [rul], **Louis** (1861–1942), zoolog francez. Ihtiolog. Prof. univ. la Toulouse și Paris. Cercetări de embriologie și faunistică („Embriologia generală", „Anatomia comparată a animalelor bazată pe embriologie", „Viața râurilor", „Studii de ihtiologie"). M. de onoare al Acad. Române (1936).

ROUMANILLE [rumanij], **Joseph** (1818–1891), scriitor francez de limbă provensală. Unul dintre întemeietorii grupării literare a *felibrilor*. Creator al prozei provensale moderne (vol. de nuvele „Povestiri provensale"). Versuri cu caracter didactic și demonstrativ („Primule", „Mici opere").

ROURA (lat. *rorare*) vb. I **1.** Intranz. A cădea rouă. **2.** Tranz. și refl. A (se) acoperi cu stropi de apă, de sudoare etc.

ROURIȚĂ (< *rouă*) s. f. Plantă erbacee perenă din familia poacee, înaltă de c. 1 m, cu inflorescența panicul unilateral, îngust și cu fructe cariopse dulci, comestibile *(Glyceria fluitans)*. Crește prin stufărișuri, pe lângă izvoare și păraie. Alte c. 40 de specii înrudite sunt răspândite, mai ales, în zona temperată a emisferei nordice.

ROURKE [ro:k], **Mickey** (n. 1954), actor american. Interpretează personaje violente, cinice, blazate, dezamăgite („Anul dragonului", „Stâlp de cafenea", „Angel Heart").

ROUS [raus], **Francis Peyton** (1879–1970), patolog și oncolog american. A elaborat (1909) teoria naturii virale a cancerului și a izolat (1911) *virusul R.*, care provoacă sarcomul aviar; a studiat rolul virușilor și al substanțelor cancerigene în etiologia și patologia tumorilor. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1966), împreună cu Ch. B. Huggins.

ROUSSEAU [ruso], **Henri,** zis *Le Douanier* („Vameșul") (1844–1910), pictor francez. Autodidact. Reprezentant al picturii naive. A evocat cu ingenuitate aspecte din cartierele pariziene, scene exotice, alegorice, în compoziții pline de fantezie, de un colorit viu și armonios, în care formele sunt precis decupate („Războiul", „Plimbare", „O nuntă la țară", „Vrăjitoarea de șerpi", „Leul flămând", „Muza și poetul", „Visul", „Țigancă adormită").

ROUSSEAU [ruso], **Jean-Jacques** (1712–1778), filozof, scriitor și

Henri Rousseau. „Autoportret"

muzician francez. Reprezentant al romantismului. Colaborator al *Enciclopediei*. Autor al „Contractului social", potrivit căruia, în starea naturală, viața este liberă și independentă, iar neajunsurile condiției umane au la origine societatea. Salvarea este posibilă printr-o organizare politică centrată pe ideea de libertate și de voință generală („Discurs asupra originii inegalității"). Doctrina politică a lui **R.** avea să devină platforma democrației radicale iacobine în timpul Revoluției Franceze. Concepția sa pedagogică preconizează educația conform cu natura proprie a copilului („Emil sau despre educație"). Principiul revenirii la natură (denumit ulterior „rousseauism") și ideea primordialității sentimentului în raport cu rațiunea (caracteristică și pentru *deismul* său), care străbat principalele scrieri literare ale lui **R.** (romanul epistolar „Iulia sau noua Eloiză", „Confesiunile"), au făcut din el un precursor al romantismului francez și european. Ca muzician a compus

Jean-Jacques Rousseau

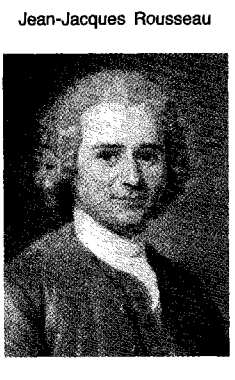

muzică de operă („Vrăjitorul satului", „Pygmalion"), cântece; autor al unui sistem de notație muzicală; a abordat probleme de estetică și de teorie a muzicii.

ROUSSEAU [ruso], **Théodore** (1812–1867), pictor francez. Unul dintre promotorii grupului de la Barbizon. Peisaje evocând poezia pădurii („Toamnă", „Margine de pădure", „După ploaie", „Mlaștină").

ROUSSEL [ruseĭ], **Albert** (1869–1937), compozitor francez. Prof. univ. la Paris. Preocupare pentru limpezimea formală; armonist îndrăznet; factură impresionistă. Muzică de cameră, simfonică, balet („Ospățul păianjenului", „Bacchus și Ariadna"). Opera balet „Padmâvatî".

ROUSSEL [ruseĭ], **Raymond** (1877–1933), scriitor francez. Precursor al suprarealismului. Poezie într-un limbaj propriu, cu procedee formale pure, reușind să redea fantasticul („Impresii din Africa", „Locus solus", „Pulbere de sori").

ROUSSELOT [rusloț], **Jean** (n. 1913), scriitor francez. Autodidact. Creație influențată de suprarealism („Gustul pâinii", „Mansarda", „Fericiții pământului").

ROUSSELOT [rusloț], **Jean-Pierre** (1846–1924), lingvist francez. Prof. la Collège de France. Unul dintre fondatorii (1886) Asociației Internaționale de Fonetică. Întemeietor al foneticii experimentale („Principii de fonetică experimentală"). Studii de dialectologie.

ROUSSILLON [rusiõ], provincie istorică în S Franței. Oraș pr.: *Perpignan*. Expl. forestiere și de min. de fier. Legumicultură; horticultură; viticultură. Creștere intensivă a animalelor pentru carne și lapte. Pescuit. Zonă turistică. Locuită de iberici, a fost cucerită de romani (sec. 2 î.Hr.), vizigoți (414), arabi (719); a intrat sub stăpânirea francilor, Carol cel Mare incluzând-o în marca Spaniei. Posesiune a conților de Barcelona (din sec. 9), a cunoscut, începând din sec. 10, o înfloritoare viață monahală atestată de numeroase vestigii ale arhitecturii romanice. Din 1172 a devenit parte din Regatul de Aragón. Ludovic XI înglobează **R.** Coroanei (1463), dar spaniolii ridică pretenții asupra provinciei până în 1659, când, în urma Tratatului Pirineilor, revine definitiv Franței.

ROUSSY [rusi], **Gustave** (1874–1948), medic francez. Prof. univ. la Paris. Cercetări experimentale în domeniul cancerului și asupra

etiologiei, biologiei, tratamentului și problemelor sociale ale acestuia. Autor al unui „Manual de anatomie patologică". M. de onoare al Acad. Române (1934).

ROUX [ru], **Jacques** (1752–1794), om politic francez. Preot. Participant la Revoluția Franceză (1789–1794). Iacobin de stânga, unul dintre conducătorii „turbaților". Arestat din ordinul lui Robespierre, s-a sinucis în închisoare.

ROUX [ru], **Pierre Paul Émile** (1853–1933), bacteriolog francez, elev al lui L. Pasteur, sub îndrumarea căruia a studiat rabia. Director al Institutului Pasteur (1904–1933). Lucrări privind imunologia și serologia. A descoperit (1890), împreună cu A. Yersin, exotoxina difterică și a aplicat pentru prima dată seroterapia difterică (1894). M. de onoare al Acad. Române (1911).

ROUX, Wilhelm (1850–1924), anatomist și zoolog german. Prof. univ. la Breslau, Innsbruck și Halle. A efectuat cercetări pe oul de broască (1880), introducând metoda experimentală în embriologie. Creatorul mecanicii dezvoltării („Lupta organelor pentru dezvoltare în interiorul organismului").

ROVANIEMI, oraș în N Finlandei, la joncțiunea râurilor Remijoki și Ounasjoki, dincolo de Cercul Polar; 35,4 mii loc. (2000). Centrul ad-tiv al Laponiei finlandeze (prov. Lappi). Planurile orașului **R.** reconstruit după al Doilea Război Mondial au fost executate de *Alvar Aalto.* Exploatări de cherestea. Turism (sporturi de iarnă).

ROVE, tunel de mari dimensiuni (7,12 km lungime, 22 m lățime, 11 m înălțime) din Franța, care făcea legătura între Ron și M. Mediterană. Construit între 1912 și 1927, a fost scos din uz în 1963, când a avut loc prăbușirea boltei.

ROVETTA, Gerolamo (1851–1910), scriitor italian. Romane sentimentale cu implicații veriste („Mater dolorosa", „Lacrimile aproapelui", „Harababura"), reconstituind atmosfera socială și morală a vremii. Drame sociale și istorice („Necinstiții", „Romantism", „Regele mucalit") cu efecte melodramatice.

ROVINARI, oraș în jud. Gorj, situat în S depr. Târgu Jiu, la poalele V ale dealului Bran, pe stg. văii Jiului; 12 872 loc. (2005). Reparații de utilaj minier. Ca urmare a intensificării expl. cărbunelui, satele Rovinari și Poiana au fost contopite (1981) într-o singură așezare, declarată oraș la 9 dec. 1981. Biserica Sfinții Voievozi (1796).

ROVÍNĂ (< bg., scr.) s. f. **1.** Groapă, adâncitură, surpătură. **2.** Loc mlăștinos; mlaștină.

ROVINE, loc în Țara Românească (neidentificat), unde, la 10 oct. 1394, armata Țării Românești, condusă de Mircea cel Bătrân, a obținut o strălucită biruință asupra turcilor și vasalilor lor, conduși de sultanul Baiazid I Yîldîrîm.

ROVNO v. **Rivne.**

ROVUMA v. **Ruvuma.**

ROWLAND [roulənd], **Henry Augustus** (1848–1901), fizician american. Prof. la Univ. Johns Hopkins din Baltimore. A pus în evidență efectul magnetic al sarcinilor electrice în mișcare și a construit rețele de difracție pe suprafețe curbe; a studiat spectrul solar, identificând 39 de elemente chimice.

ROWLAND [roulənd], **Sherwood** (n. 1927), chimist american. Studii despre efectul gazelor compuse asupra ozonului atmosferic. Premiul Nobel pentru chimie (1995), împreună cu P. Crutzen și E. Molina.

ROWLANDS [roulənd͡z], **Gena** (n. 1934), actriță americană de teatru și film. Talent de tragediană pus în valoare mai ales pe scenă și în filmele soțului său, John Cassavetes, care creează personaje special pentru ea („O femeie dominată", „Gloria", „Urmele dragostei).

ROWLANDSON [roulənd͡sn], **Thomas** (1756–1827), grafician britanic. Caricaturi pe teme sociale și politice, multe îndreptate împotriva lui Napoleon I („Călătoriile doctorului Syntax", „Dansul morții engleze", „Șarlatanie sau apariția diavolului").

ROWLING [roulin], **Joanne Kathleen** (n. 1965), scriitoare engleză. Creatoare a personajului Harry Potter, din seria romanelor omonime, ecranizate, cu mare succes de public.

RŌWNE v. **Rivne.**

ROWNTREE, Benjamin Seebohm (1871–1954), reformator și cercetător social englez. Director și președinte al companiei producătoare de ciocolată „Rowntree" din York. A preconizat un management științific în care eficiența industrială se află în legătură cu nevoile muncitorilor („Nevoile umane ale muncii") și a introdus o serie de reforme: ziua de muncă de opt ore, săptămâna de lucru de cinci zile, un proiect al pensiilor. A efectuat cercetări privind sărăcia din orașul York („Sărăcia. Un studiu al vieții orașului").

ROWOHLT, Ernst (1887–1960), editor german. Fondator (1908) al casei de editură **R.** Verlag, la Hamburg, specializată în literatură beletristică. În 1945 a lansat colecția „Rororo", care a cunoscut o largă răspândire.

ROXANA (?–310 î.Hr.), fiica nobilului persan Oxyartes, soția lui Alexandru Macedon. După moartea soțului (323 î.Hr.) a domnit sub regența generalului macedonean *Perdiccas.* Ucisă din ordinul generalului *Casandru,* în timpul războaielor dintre diadohi.

ROXOLÁNI (< lat. {i}) s. m. pl. Denumire a unor triburi sarmatice, existente la începutul sec. 1 d.Hr. la răsărit de Prut. Au atacat în repetate rânduri, alături de bastarni și iazygi, provincia romană Moesia. În timpul primei campanii romane împotriva statului dac (101–102), r. au fost aliați cu Decebal, apoi au devenit clienți ai Imperiului Roman. La mijlocul sec. 3 au fost supuși de goți.

ROY [rua], **Gabrielle** (1909–1983), scriitoare canadiană de expresie franceză. Romane evocând viața oamenilor mărunți din orașe sau de pe meleagurile natale („Fericire de ocazie", „O grădină la capătul lumii").

ROY [rua], **Jules** (1907–2000), scriitor francez. Proză marcată de experiența sa din al Doilea Război Mondial („Reîntoarcere din Infern", „Cavalerii Soarelui"). Eseuri („Pasiunea și moartea lui Saint-Exupéry").

ROY [rua], **Ram Mohan** (1772–1833), scriitor și jurnalist indian. Reformator religios și social, supranumit „părintele Indiei moderne". A întemeiat Colegiul Vedanta (1826) și apoi mișcarea Brahmo Samaj (1828). Pionier al prozei moderne în India.

ROYAL AIR FORCE (R.A.F.) [roiəl eər fors], serviciu militar britanic, creat în 1911, însărcinat cu apărarea spațiului aerian. S-a ilustrat în cele două războaie mondiale.

ROYAL ALBERT HALL [roiəl ælbə:t ho:l], sală de concerte din Londra, inaugurată în 1871, având o capacitate de 10 000 de locuri și o acustică desăvârșită.

ROYAL DUTCH-SHELL CO [roiəl dat͡ʃ ʃel], concern petrolier anglo-olandez, creat în 1907. În afară de Anglia și Olanda, sfera lui de activitate se întinde în Venezuela, Mexic, Orientul Apropiat și Mijlociu, Germania etc. În trecut a deținut concesiuni și acțiuni în România, mai ales prin Astra Română. În 1964 a deținut cele mai importante active în dollari, ocupând locul patru printre monopolurile industriale ale lumii în ceea ce privește cifra de afaceri.

Sir Frederick Henry Royce

ROYCE [rois], **Sir Frederick Henry** (1863–1933), inginer și industriaș britanic. Specialist în construcția experimentală de automobile. A fondat (1906), împreună cu Charles S. Rolls, societatea Rolls-Royce.

ROYCE [rois], **Josiah** (1855–1916), filozof american. Prof. univ. la Harvard. Contribuții în logica matematică, psihologie, religie („Spiritul filozofiei moderne", „Problema creștinismului", „Lumea și individualitatea").

ROZ (< fr.) adj. invar., s. n. (Culoare) între roșu și alb; trandafiriu. ✧ Expr. *A vedea în roz* = a vedea totul foarte frumos; a fi optimist.

ROZACEE (< lat. *rosa* „trandafir") s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate, de regulă perene, erbacee și lemnoase, cu frunze simple sau compuse, alterne sau opuse, cu stipele și flori hermafrodite, rar unisexuate, actinomorfe, dialipetale, cu numeroase stamine și fructe nucule, folicule, drupe sau poame. Se cunosc c. 3 000 de specii, răspândite, mai ales, în regiunile temperate și subtropicale ale emisferei nordice. Cuprinde specii cultivate (mărul, părul, trandafirul etc.) și spontane (măceșul, păducelul, fragii etc.).

ROZALB, -Ă (< *roz* + *alb*) adj. Roz foarte deschis, aproape alb.

ROZALII (< lat.) s. f. pl. Sărbători romane celebrate la sfârșitul primăverii în amintirea celor morți, pe mormintele cărora se presărau flori (trandafiri).

ROZANOV, Vasili Vasilievici (1856–1919), scriitor, publicist și filozof religios rus. A criticat în scrierile sale tendințele ascetice ale moralei creștine, exaltând valorile vitale ale vieții cotidiene („Apocalipsa timpului nostru", „Metafizica creștină").

ROZARIU (< lat., it., fr.) s. n. (La catolici) **1.** Culegere de rugăciuni pentru Fecioara Maria. **2.** Șirag din perle sau mărgele din os, sticlă, lemn etc., aranjate într-o anumită ordine cu ajutorul căruia credincioșii pot număra rugăciunile ce trebuie spuse; r. este întâlnită atât în creștinism cât și în alte religii: islamism, budism, brahmanism, hinduism etc.

ROZAȘĂ (< fr.) s. f. (ARHIT.) Rozetă (2).

ROZAVLEA, com. în jud. Maramureș, situată în depr. Maramureș, pe râul Iza; 3 582 loc. (2005). Nod rutier. În satul **R.**, atestat documentar în 1373, se află biserica de lemn (pe fundație de piatră) Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1716–1720, cu picturi pe pereții interiori datând din 1825), iar în satul Șieu, menționat documentar în 1373, biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului (1760).

ROZĂ (< fr., it., lat., germ.) s. f. **1.** Trandafir. ✧ Expr. *A sta pe roze* = a duce un trai bun, a se găsi într-o situație favorabilă. **2.** (METEOR.) *Roza-vânturilor* = diagramă prin care se reprezintă viteza medie a vântului în m/s și direcția în funcție de punctele cardinale și intercardinale, pe baza frecvenței medii multianuale (în procente); în centru se trece valoarea procentuală a calmului atmosferic. R.-v. caracterizează regimul vânturilor într-un loc anumit, pe baza observațiilor multianuale. **3.** (HERALD.) Floare de măceș stilizată, cu cinci petale în jurul unui punct central (stigmatul) și, de obicei, cu cinci sepale ascuțite între petale.

ROZĂTOR, -OARE (< *roade*) adj., s. n. **1.** Adj. (Despre animale) Care are dentiția adaptată pentru roadere. **2.** S. n. pl. Cel mai numeros ordin de mamifere, cunoscându-se c. 1 600 de specii. Sunt preponderent ierbivore, de dimensiuni mici și mijlocii, cu dentiție puternic specializată pentru roadere (*Rodentia*). Caninii lipsesc, lăsând un spațiu larg între incisivi și măsele. Incisivii au smalț doar pe una din fețe, sunt puternic dezvoltați și cresc în tot cursul vieții, menținându-și astfel o lungime constantă: cei de pe maxilarul superior se freacă de cei de pe maxilarul inferior în timp ce rod și astfel se ascut în formă de daltă. Printre cele mai cunoscute r. se numără sciuridele (veverițe, marmote, popândăi), pârșii, hârciogul, șoarecii, șobolanii, bizamul, castorul, porcul spinos și cobaiul. Cele mai mari dimensiuni le atinge capibara din America de Sud. Multe specii sunt dăunătoare, atât prin pagubele

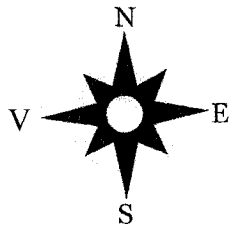

Roza-vânturilor

produse în culturi și depozite de alimente cât și prin faptul că pot transmite diverse boli; unele specii se vânează pentru blană. În unele clasificări sunt cuprinși în acest ordin și iepurii, însă în prezent aceștia sunt de obicei incluși într-un alt ordin, lagomorfe.

ROZÉ (< fr.) adj. invar. (Despre vinuri, șampanie) Care are culoarea roz.

ROZEANU (ADELSTEIN), Angelica (n. 1921, București), sportivă română. S-a stabilit în Israel (din 1962). Una dintre cele mai performante jucătoare de tenis de masă din România și din lume. Multiplă campioană a României la simplu, dublu și dublu-mixt (40 de titluri), campioană europeană (șapte titluri) și mondială (29 de medalii).

ROZEOLĂ (< fr.) s. f. Erupție cutanată fină, prezentă în unele boli infecțioase (rujeolă, tifos exantematic), în intoxicații etc.

ROZETĂ (< fr.) s. f. **1.** Motiv decorativ circular care amintește dispoziția compozițională a unui trandafir. Frecventă în goticul flamboyant. **2.** Fereastră circulară de mari dimensiuni, decorată cu vitralii, practicată deasupra portalurilor bisericilor gotice; rozasă. **3.** Placă rotundă de alamă în formă de nasture, prinsă în partea de sus din față a cizmei, pe care o purtau în trecut ostașii din trupele de cavalerie.

Rozetă (2) de la catedrala Notre-Dame, Paris

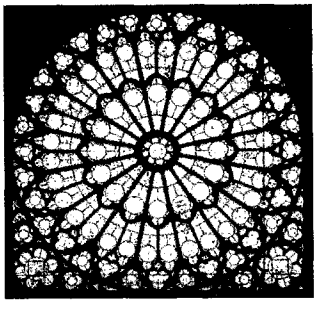

4. (BOT.) Rezedă. **5.** *Rozetă bazală (bazilară)*, ansamblu de frunze dispuse radial la baza tulpinii, pornind de la același nivel. La unele specii (ex. pătlagină, păpădie) în afara *r. b.* tulpina este lipsită de frunze.

ROZIN, Gheorghe (1888–1961, n. Fălticeni), general român. Comandant al Diviziei 13 infanterie (ian.–nov. 1941) care a luptat pe fronturile din Basarabia și Odessa. Contribuie la reorganizarea armei blindatelor, fiind numit comandant al trupelor de tunuri și motomecanizate (ian.–oct. 1944). Arestat (1948), fiind învinuit de „înaltă trădare" și condamnat (1945) la 20 de ani temniță grea. A murit în închisoare, la Văcărești.

ROZMARIN (< germ.) s. m. Subarbust sempervirescent din familia lamiacee, originar din regiunea mediteraneană, înalt de 68–150 cm, cu frunze aciculare, totdeauna verzi, pieloase și cu flori albastre-palide, rar albe *(Rosmarinus officinalis)*. Întreaga plantă degajează un miros plăcut, datorită unui ulei eteric (*Oleum rosmarini*), folosit (extern) ca analgezic, în dureri reumatice și nevralgii. Este o plantă ornamentală, medicinală, întrebuințată și în industria parfumurilor.

ROȘNAVA [roʃnava], localitate în Slovacia, la V de Košice. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în urma unor lupte grele (ian.–febr. 1945), Armata 4 română a reușit să elibereze orașul, terminând cu succes traversarea Munților Metalici („Operațiunea **R.**").

ROZNOV, oraș în jud. Neamț, situat în depr. Cracău-Bistrița, pe râul Bistrița; 9 224 loc. (2005). Stație de c.f. (inaugurată la 15 febr. 1884), în satul **R.** Hidrocentralele Roznov I (14,3 MW), dată în folosință în 1963, și Roznov II (14 MW), intrată în funcțiune în 1964. Combinat chimic. Expl. și prelucr. lemnului, confecții și produse alim. Parc dendrologic (3 ha), cu arbori seculari (stejari, fagi, castani) și specii rare (tisă, brad argintiu, salcâm japonez ș.a.). În satul **R.**, atestat documentar în 1385, se află biserica Sf. Nicolae (1759, cu unele transformări din anii 1884–1892) și o biserică în stil rusesc, construită în anii 1890–1892 după planurile arhitectului rus Nikolai Vladimirovici Sultanef, din inițiativa și pe cheltuiala colonelului G. Ruset-Roznoveanu. Biserica Sf. Dumitru (1816), în satul Slobozia.

Rozmarin

ROZWADOWSKI [rozvadɔfski], **Jan** (1867–1935), lingvist polonez. Contribuții în domeniul lingvisticii generale („Formarea cuvintelor și semnificația lor") și slavisticii („Raportul dintre limba polonă și celelalte limbi slave").

Ru, simbol chimic pentru *Ruteniu.*

RUAJ (< fr.) s.n. Totalitatea roților unei mașini.

RUANDA v. **Rwanda.**

RUAPEHU, munte vulcanic în Insula de Nord a Noii Zeelande, cu o înălțime de 2 797 m, situat în parcul național Tongariro. Ultima erupție în 1945–1946. Sporturi de iarnă. Escaladat prima dată de J. Park, C. Dalin și W.H. Dunnage în 1886.

RUBAI (La pl. *rubaiate*) (cuv. arab) subst. Catren persan, cultivat îndeosebi de Rūdakī și de Omar Khayyam. În poezia română a fost ilustrat de Ion Pillat.

RUB'al-KHĂLĪ [hali] sau **AR-RUB'AL-KHĂLĪ,** vastă reg. deșertică în partea de S și SE a pen. Arabia, extinsă pe c. 1 200 km de la V la E (respectiv între M-ții Hijāz în V și G. Persic în E) și c. 500 km de la N la S (respectiv între M-ții Tuwayq și pod. Nejd în N și reg. Hadramaut în S), ocupând peste 1/4 din supr. Arabiei Saudite și mici porțiuni din Yemen, Oman și Emiratele Arabe Unite; c. 647,5 mii km^2. Partea de E este cunoscută sub numele de *Ar Rimal.* Este o zonă extrem de aridă (unul dintre cele mai secetoase deșerturi din lume), nepopulată și foarte puțin explorată, acoperită în proporție de 80% cu nisipuri și în rest cu câmpuri sărăturate, ueduri și vegetație tipic deșertică. Altitudinea descrește de la c. 1 000 m în V la 183 m în E. Aici a fost descoperit (1948) câmpul petrolifer Al-Ghawar, unul dintre cele mai mari zăcăminte de țiței din lume.

RUBARBĂ (< fr.) s. f. Revent.

RUBAȘCĂ (< rus) s. f. Cămașă bărbătească încheiată pe umăr, care se poartă încinsă peste pantaloni; specifică portului popular rus.

Carlo Rubbia

RUBATO (cuv. it.) s. n. (MUZ.) Termen care indică o interpretare liberă din punct de vedere ritmic și agogic, comprimând și lărgind tempoul după dorința interpretului.

RUBBIA, Carlo (n. 1934), fizician italian. Prof. univ. la Pisa, Roma, Univ. Columbia și Harvard. Director (1989–1993) al Consiliului European pentru Cercetări Nucleare (CERN). Inițiatorul realizării marelui inel de coliziune de la Méyrin; conducătorul grupului de la CERN care a descoperit experimental (1983) existența *bosonilor* intermediari W și Z, presupuși de teoria electro-slabă („Dilema nucleară"). Premiul Nobel pentru fizică (1984), împreună cu S. Van der Meer.

RUBEDENIE (< cf. *rudenie*) s. f. (Pop.) Rudă **(1).**

RUBEFIANT (< fr.) s. n. Substanță cu acțiune revulsivă (ex. tinctura de iod, terebentina, făina de muștar).

RUBELIT (< fr.; {s} lat. *rubellus* „roșu") s. n. Turmalină roșie, utilizată uneori ca piatră semiprețioasă.

RUBENS, Pieter Paul (1577–1640), pictor flamand. Considerat cel

Rubens.
„Răpirea fiicelor lui Leucip"

mai de seamă reprezentant al barocului. Elev al pictorilor „romaniști" la Antwerpen, și-a desăvârșit studiile în Italia. Numeroase călătorii în misiuni diplomatice în Franța, în Anglia și Spania. Reîntors în Țările de Jos spaniole (azi Belgia) în 1609, a fost numit pictor la Curte de către regenții Habsburgilor spanioli și în perioada următoare a creat numeroase piese de altar. Catolic convins, el a devenit un important reprezentant al Contrareformei în N Europei. A lăsat peste 2 000 de lucrări, abordând genuri variate: pictură istorică, alegorică, de gen, peisaje, portrete. Compoziții concepute dinamic, într-o regie spectaculoasă, cu efecte teatrale. Paletă aprinsă, dominată de tonuri calde; execuție viguroasă și spontană (seria „Viața Mariei de Medici", „Răpirea fiicelor lui Leucip", „Coborârea de pe cruce", „Hélène Fourment și copiii"). A influențat pictura europeană. Numeroși discipoli, printre care Van Dyck. Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României.

RUBEOLĂ (< fr.; {s} lat. *rubeus* „roșu") s. f. Infecție virotică foarte contagioasă, care apare de obicei la copii, caracterizată printr-o erupție cutanată moderată, prin mărirea ganglionilor limfatici cervicali, prin febră etc. Poate avea consecințe grave dacă apare la femeia gravidă (în primele patru luni de sarcină) provocând copilului malformații care duc la surditate sau afectează ochii, sistemul cardio-respirator sau sistemul nervos.

RUBEROID (< fr., engl. {i}) s. n. Carton asfaltat de calitate superioară, folosit în construcții și ca material izolant hidrofug.

RUBIA (< tc.) s. f. Mică monedă de aur turcească, care a circulat și în Țările Române în prima jumătate a sec. 19.

RUBIACEE (< lat.) s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate, lemnoase sau erbacee, cu frunze simple, opuse și cu flori hermafrodite, gamopetale, dispuse în raceme sau cime. Se cunosc c. 10 700 de specii, cele mai multe în zona tropicală (arborele de chinină, de cafea), altele răspândite în zona temperată (ex. vinarița, sânzienele).

RUBICON, mic râu în Italia, care forma, la sfârșitul republicii romane, granița dintre Italia propriu-zisă și Galia Cisalpină. Spre a preveni eventuale lovituri de stat militare, Senatul a declarat inamic public pe cel care va trece cu armata peste râu în Italia. Pornind din *Galia Cisalpină* împotriva Senatului, Cezar a trecut **R.** cu o parte a armatei sale în ian. 49 î.Hr., îndreptându-se asupra Romei, fapt care marchează începutul războiului civil, care a pus capăt regimului republican la Roma. Cu acest prilej, el ar fi rostit memorabilele cuvinte: *Alea jacta est!* (Zarurile au fost aruncate); devenite proverbiale, aceste cuvinte exprimă simbolic luarea unor hotărâri irevocabile, decise după îndelungi ezitări.

RUBICOND, -Ă (< fr., lat.) adj. Roșu, rumen, aprins, îmbujorat.

RUBIDIU (< fr. {i}; {s} lat. *rubidus* „roșu-închis") s. n. Element chimic (Rb; nr. at. 37, m. at. 85,47) din grupa metalelor alcaline. Strălucitor ca argintul, ușor oxidabil, se găsește în natură în cantități mici, însoțind sodiul, potasiul și litiul în minerale. A fost descoperit de *R. W. Bunsen* și *G. R. Kirchhoff*, în 1861. Se întrebuințează în calitate de catozi pentru fotoelemente, de catalizator în sinteza organică etc.

RUBIN (< it., germ., lat. *ruber* „roșu") s. n. (MINER.) Mineral, varietate de corindon colorat în roșu, datorită unui conținut redus de oxid de crom. Utilizat ca piatră prețioasă și în mecanica de precizie. În trecut era considerat piatră a puterii divine, a vieții și dragostei clocotitoare, tămăduitoare a bolilor și dătătoare de forță, inteligență și noroc. Astăzi se produc mari cantități de **r.** sintetice, folosite în radiotehnică, electronică cuantică, ceasornicărie ș.a.

RUBINIU, -IE (< *rubin*) adj. Care are culoarea rubinului; roșu intens cu nuanțe purpurii.

RUBINSTEIN [rubinstain] **1. Anton Grigorievici R.** (1829–1894), compozitor, dirijor și pianist rus. Prof. la Conservatorul din Sankt-Petersburg. Elev al lui Liszt. Unul dintre cei mai străluciți pianiști ai vremii sale. Opere („Demonul", „Nero"), oratorii, simfonii, concerte, muzică de cameră, vocală și instrumentală, numeroase piese pentru pian, melodii („Cântece persane"). Fondatorul Societății Muzicale ruse (1859) și al primului conservator rus la Sankt-Petersburg (1862). **2. Nikolai Grigorievici R.** (1835–1881), pianist și dirijor rus. Frate cu **R. (1).** Prof. la Conservatorul din Moscova, al cărui fondator (1866) și director a fost. Organizator al filialei din Moscova a Societății muzicale ruse (1860). Concerte având ca temă operele compozitorilor ruși, îndeosebi ale lui Ceaikovski.

RUBINSTEIN [rubinstain], **Arthur** (1887–1982), pianist polonez. Stabilit (din 1937) în S.U.A., apoi (din 1954) în Franța. A evoluat de la un tip de interpretare spontan și virtuoz, către o concepție mai meditativă, deschizând calea unei noi lecturi a muzicii lui Chopin (a înregistrat toată creația pianistică a acestuia). Promotor al muzicii epocii sale (Szymanovski, Stravinski, Ravel, Debussy).

Arthur Rubinstein

RUBINSTEIN [rubinstain], **Helena** (1870–1965), cosmeticiană americană de origine poloneză. Cunoscută pentru lanțul de saloane de cosmetică, utilizând produse originale, deschise în întreaga lume. În 1953 a creat fundația ce-i poartă numele, în sprijinul unor instituții de artă.

RUBINSTEIN [rubinstain], **Ida** (1885–1960), balerină rusă. Stabilită în Franța (1910). Una dintre dansatoarele Baletelor ruse („Cleopatra", „Șeherezada"), discipolă a lui S. Deaghilev. Coregrafia pentru spectacolul „Martiriul Sf. Sebastian" (de G. D'Annunzio, pe muzica lui Cl. Debussy). Și-a organizat propria trupă de dans (alcătuită din nume sonore de dansatori, coregrafi, muzicieni, scriitori, pictori) cu care a montat „Bolero" de M. Ravel, lucrare compusă la cererea ei.

RUBLĂ (< rus.) s. f. Unitate monetară în Federația Rusă și în Belarus; este egală cu 100 de copeici.

RUBLIOV, Andrei (1360/1370–c. 1430), pictor rus, cel mai important reprezentant al picturii medievale ruse. Format în ambianța pictorului Theofan (Grecul), **R.** a dezvoltat tradițiile vechilor școli de pictură de la Rostov și Suzdal, realizând o sinteză artistică de o nobilă puritate. În colaborare cu Theofan (Grecul) și Daniil Ciornîi a executat frescele catedralei Buna Vestire din Kremlinul Moscovei (1405), apoi, numai cu Daniil Ciornîi, a decorat Biserica Adormirii din Vladimir (1408). Celebru în special ca iconar, **R.** este autorul mai multor icoane care impresionează prin frumusețea ideală a

Andrei Rubliov.
„Sfânta Treime"

tipurilor, prin muzicalitatea desenului, prin coloritul delicat și luminos. Principalele sale opere se păstrează la Galeria Tretiakov („Sfânta treime") și la Muzeul Rubliov din Moscova. Canonizat (1988) de Biserica Ortodoxă Rusă.

RUBOBOSTES (sec. 2 î. Hr.), conducător al uniunii de triburi dace din Transilvania. Istoricul roman Trogos Pompeius îi atribuie calități de bun organizator. Succesor probabil al lui Oroles.

RUBRICĂ (< lat. *rubrica* „pământ roșu") s. f. **1.** Despărțitură, spațiu într-un registru, într-un formular, într-un grafic etc. **2.** Spațiu rezervat (permanent) într-un ziar, într-o revistă etc. materialelor publicistice dintr-un anumit gen sau domeniu.

RUBRUC (RUBROEK sau **RUBRUQUIS), Guillaume de** (1220–c. 1293), călugăr franciscan flamand. Sol al regelui Ludovic IX al Franței la curtea mongolă din Karakorum (1253–1255). Relatarea sa asupra acestei călătorii („Itinerarium ad partes orientales") cuprinde știri prețioase și despre români *(blaci, ulac)* menționați printre popoarele tributare tătarilor. Deosebit de însemnată în scrierea sa este recunoașterea, pe baza informațiilor tătare, a identității de origine a românilor nord- și sud-dunăreni și precizarea că cei din urmă derivă din cei dintâi.

RUBȚOVSK, oraș în Federația Rusă, în S Siberiei, pe râul Alei (afl. al lui Obi), la 281 km SV de Barnaul; 163,1 mii loc. (2002). Constr. de mașini agricole și de tractoare; mat. de constr.; produse alim. Centru cultural (Teatru dramatic, muzeu). Biserica Sf. Arhanghel Mihail (1906). Menționat documentar în 1887; declarat oraș în 1927.

RUCĂR, com. în jud. Argeș, situată pe cursul superior al râului Dâmbovița, în culoarul depresionar Rucăr-Bran, la poalele NE ale m-ților Leaota, cele de S ale m-ților Piatra Craiului și cele SE ale m-ților Iezer; 6 230 loc. (2005). Expl. de gresii și calcare. Expl. și prelucr. lemnului. Produse textile și alim. (preparate din lapte). Centru de dulgherit și de confecționare a uneltelor din lemn. Muzeu etnografic. Important punct de vamă în Ev. Med. În apropiere de **R.**, pe Dealul Orății, se află ruinele Cetății lui Negru Vodă (sec. 14), cunoscută și sub numele de Cetatea Dâmboviței sau Cetatea Nemților. În satul **R.**, atestat documentar în 1602, se află biserica având dublu hram — Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru (1780), o dârstă cu piuă (sec. 19) și o casă țărănească din brad pe soclu de piatră. Important centru turistic, în special pentru turism rural (peisaj submontan, climat tonic, costume de port popular, case țărănești cu aspect de vile etc.). Punct de plecare spre complexul carstic Cheile Dâmboviței – Dâmbovicioarei – Brusturet din parcul național Piatra Craiului și spre crestele montane din jur.

RUCĂR–BRAN, culoar depresionar situat în E Carpaților Meridionali, la 1 000–1 200 m alt., între M-ții Leaota și Bucegi (la E) și M-ții Piatra Craiului și Iezer (la V), dominat de numeroase „gâlme" calcaroase cu înălțimi de peste 1 300 m. În cadrul lui se individualizează mici bazinete depresionare (Rucăr, Podu Dâmboviței, Moeciu), chei, doline și peșteri. Pasul Giuvale (1 371 m) separă bazinul Dâmboviței (în S) de cel al Moeciului (orientat spre Depr. Transilvaniei). Deoarece se continuă spre S cu Depr. Dragoslavele, mulți autori includ și segmentul respectiv în această unitate fizico-geografică, folosind denumirea de culoarul *Bran–Dragoslavele* sau *Bran–Rucăr–Dragoslavele.* În trecut a avut o importanță deosebită ca drum comercial care lega Brașovul de Țara Românească. Este străbătut de o șosea modernizată (inaugurată în 1891 în prezența regelui Carol I). Aici s-au desfășurat în oct. 1916 lupte grele între armata română și cea germană.

RUCELAI, familie nobiliară florentină cu ascendență în sec. 13. Mai importanți: **1. Bernardo R.** (1448–1514), umanist italian. Cumnat al lui Lorenzo Magnificul. Lucrări erudite („De urbe condita", „De bello pisano"). **2. Giovanni R.** (1475–1525), poet și dramaturg italian. Nepotul lui Lorenzo Magnificul. Întemeietorul tragediei clasice italiene (Poemele „Rosamunda" și „Oreste"). Poemul didactic „Albinele".

RÜCKERT, Friedrich (*pseudonimul lui Freimund Raimar*) (1788–1866), scriitor german. Orientalist. Prof. la Univ. din Erlangen și Berlin. Lirică patriotică („Sonete înzăuate") și de dragoste („Primăvara iubirii"). Poemul „Înțelepciunea brahmanului", scris sub influența filozofiei hinduse. Traduceri.

RUCSAC (< germ.) s. n. Sac din pânză impermeabilă, din piele sau material plastic, care se poartă în spate, folosit de militari, vânători, excursioniști pentru transportarea comodă a unor lucruri necesare la drum, a alimentelor etc.; raniță.

RUDACEE s.f. pl. Nume generic pentru rocile sedimentare clastice de tipul pietrișurilor.

RŪDAKĪ, Abū Abdulāh Ja'far ben Muhammad (c. 860–941), poet persan. A compus la Curtea emirului sāmānid Nasr II (914–943). Este primul mare liric în limba farsi; considerat părintele literaturii persane. Din opera sa s-au păstrat doar fragmente (casida „Mama vântului", „Odă pentru bătrânețe" – cu caracter autobiografic, c. 40 de catrene, numeroase fragmente de poeme ș.a.).

RUDAR (< țig.) s. m. Denumire a meșteșugarului care lucrează albii, linguri, fuse etc. din lemn.

RUDARI v. **Izvoare.**

RUDA ŚLASKA [slōska], oraș în S Poloniei (Katowice), în Silezia Superioară, în conurbația Katowice; 150,5 mii loc. (2002). Nod feroviar. Centru carbonifer. Siderurgie; constr. de utilaj minier. Cocserii. Prima mină de cărbune a fost deschisă în 1751.

RUDĂ (< bg.) s. f. **1.** Persoană legată de o alta printr-un raport de rudenie; rudenie; (pop.) rubedenie; neam **(3).** ✧ Expr. *Pe rudă și pe sământă* = **a)** pe toți, fără excepție; **b)** pe de-a-ntregul; peste tot. ✦ (Înv. și pop.) Neam, viță. **2.** (Pop.) Sământă; rasă.

RUDĂRIA v. **Eftimie Murgu.**

RUDBECK, Olof (1630–1703), savant suedez. Prof. la Uppsala. A descoperit sistemul limfatic (1650). Autor al epopeii „Atland sau Manheim", în care a încercat să dovedească identitatea Suediei cu Atlantida lui Platon. Numeroșii săi discipoli au alcătuit „Școala hiperboreană".

RUDE [rüd], **François** (1784–1855), sculptor francez. Grupuri statuare, portrete reprezentative pentru epoca romantică. Autorul reliefului „Plecarea voluntarilor în 1792", supranumită și „La Marseillaise" (executat pentru Arcul de Triumf din Paris), una dintre capodoperele sculpturii sec. 19.

RUDEANU, familie de boieri din Țara Românească. Mai importanți: **1. Teodosie R.** (?–1621), boier cărturar. Între 1584 și 1618 a deținut importante dregătorii (mare spătar, mare vistiernic și mare logofăt), fiind unul dintre cei mai de seamă dregători ai lui Mihai Viteazul. Autor, probabil, al unei cronici oficiale de curte scrisă în limba română (1597) și folosită ca izvor în scrierea diplomatului silezian Balthazar Walther, prin intermediar polon (Andrei Taranowski), și păstrată în lucrarea sa „Scurtă și adevărată descriere a faptelor săvârșite de Ioan Mihai, domnul Țării Românești", redactată în latină. A fost continuată (1598) de Petru Grigorovici. Ctitorul mănăstirii Flămânda (com. Galicea, jud. Vâlcea). **2. Teofil R.,** episcop al Râmnicului (c. 1618–1636) și apoi mitropolit al Ungrovlahiei (1636–1648). Fiul lui **R. (1).** S-a îngrijit de tiparnițele de la mănăstirile Govora și Dealu, de sub teascurile cărora au ieșit mai multe cărți bisericești.

RUDENIE (< *rudă*) s. f. Raport juridic civil bazat pe legătura de sânge între persoane care descind una din alta *(r. directă)* sau care au ascendent comun *(r. colaterală)*; înrudire. ✦ Rudă **(1).**

RUDERAL (< lat. *ruderalis*) adj. (BOT.) Care se dezvoltă pe terenuri virane sau în alte locuri puternic influențate de activitatea antropică (pe marginea drumurilor, șanțurilor, pe rambleul căii ferate etc.). În cele mai multe cazuri vegetația **r.** este reprezentată de buruieni favorizate de excesul de azotați din sol determinat de depozitarea unor resturi organice, pe când alte specii sunt legate de lipsa unui sol și a unui covor vegetal bine structurat (datorită unor excavații sau acumulări de moloz, pământ) sau de bătătorirea intensă a terenului. Printre cele mai răspândite plante ruderale se numără urzicile, bozul, cucuta, troscotul, nalba mică, știrul, loboda sălbatică, ciumăfaia, ciulinii și scaieții.

RUDERALIZARE (< ruderal) s. f. Proces de pătrundere a unor specii ruderale pe terenuri ocupate de vegetație naturală (păduri, pajiști, vegetație de luncă etc.) ca urmare a degradării antropice (prin suprapășunat, circulație excesivă a oamenilor și vitelor, depozitare de gunoaie etc.). Majoritatea izlazurilor din reg. de câmpie sunt în prezent puternic ruderalizate.

RUDESCU (RODEWALD), Ludovic Iosif Urban (1908–1992, n. Cernăuți), biolog român. M. coresp. al Acad. (1963). Cercetări asupra rotiferelor, gastrotrichiilor și tardigradelor, grupe de animale din microfauna bentosului și planctonului. Studii asupra Deltei Dunării („Delta Dunării. Evoluția, viața și bogățiile ei", „Monografia stufului din Delta Dunării").

RUDIMENT (< fr., lat.) s. n. **1.** (La pl.) Elemente prime ale unei arte, noțiuni elementare într-un domeniu oarecare. **2.** (BIOL.) Organ rudimentar.

RUDIMENTAR, -Ă (< fr.) adj. Care este la începutul formării, la începutul dezvoltării sale; *fig.* primitiv, grosolan. ✧ (BIOL.) *Organ r.* = organ prezent la specii actuale în formă atrofiată și fără funcționalitate, în schimb pe deplin dezvoltat la speciile de origine (ex. apendicele vermicular și mușchii urechii la om). Constituie un indicator filogenetic; rudiment **(2).**

RUDIȘTI (< fr.; {s} lat. *rudis* „aspru") s. m. pl. Grup fosil de lamelibranhiate foarte specializate, cu valve groase, asimetrice, mult modificate datorită fixării lor; au trăit în Jurasicul superior și în Cretacic. Printre cele mai bine reprezentate forme de **r.** se numără *hipuriții.*

RUDNICKI [rudnițski], **Adolf** (1912–1990), scriitor polonez. Romane psihologice („Șobolanii") și de evocare a Holocaustului, moment de reflecție asupra naturii umane („Epoca crematoriilor", „Marea vie și marea moartă", „Vânzătorul din Łódź", „Tovarăș de drum").

RUDOLF, lacul ~ v. **Turkana.**

RUDOLF, numele a doi împărați germani din dinastia de Habsburg; **R. I de Habsburg,** împărat (neîncoronat) și rege al Germaniei (1273–1291), landgraf al Alsaciei (1239–1291), întemeietorul dinastiei de Habsburg. Încoronat rege german (1273), el a fost recunoscut de papa Grigore X numai după ce a promis că va organiza și conduce o cruciadă și că va renunța la drepturile imperiale în Pen. Italică, inclusiv asupra stăpânirilor papale. În 1276–1278, a supus autorității sale Austria, Stiria, Carintia și Carniola. L-a înfrânt pe Ottokar II al Boemiei la Marchfeld (1278). **R. II,** împărat (1576–1612), rege al Boemiei (1576–1611) și al Ungariei (1576–1608). Fiul împăratului Maximilian II. Preocupat de artă și de astronomie (la Curtea sa din Praga au lucrat Tycho Brahe și Johannes Kepler), a neglijat conducerea Imperiului. A purtat războaie cu turcii și a încheiat tratate de alianță cu Sigismund Báthori și cu Mihai Viteazul.

RUDOLF de Habsburg (1858–1889), arhiduce și prinț de Coroană al Austriei. Fiul unic al împăratului *Franz Joseph I.* V. *Mayerling.*

RUDOLF von Ems (c. 1200–c. 1254), poet german. Romane în versuri cu caracter moralizator („Bunul Gerhart") sau cavalerești de curte („Wilhelm von Orléans"). Autor al unei „Cronici universale" neterminate.

RUDOLPH [ru:dalf], **Paul Marvin** (1918–1997), arhitect american. Prof. univ. la Yale. Lucrări de orientare funcționalist-brutalistă, prin care a încercat să adapteze plastica acestora la condițiile de program (Școala de artă și arhitectură de la Univ. Yale din New Haven; Centrul guvernamental din Boston).

RUDOLPH [ru:dalf], **Wilma** (1940–1994), atletă americană. Supranumită „Gazela neagră". Campioană olimpică (Roma, 1960) în probele de 100 m, 200 m și 4 x 100 m; în cele trei probe a fost și recordmenă mondială.

RUDRA (în mitologia hindusă), zeu indian al furtunii. Spre deosebire de alți zei care trăiesc în Est, el sălășluiește în Nord. Poate lua o înfățișare care inspiră groaza, și atunci culoarea sa este roșiatică, sau un zeu prietenos strălucind ca Soarele. Ca stăpân al animalelor, apare sub înfățișarea de taur. În hinduismul timpuriu este identificat cu Șiva.

RUEDA, Lope de (c. 1505–c. 1565), dramaturg și actor spaniol. Considerat întemeietorul teatrului în Spania. Conducător al unei trupe de actori comici ambulanți, după modelul italian. Comedii de moravuri („Eufemia", „Armelina"), drame religioase („Autos"), episoade burlești („Măslina", „Voluptuosul", „Codașul laș"), egloge.

RUEFF, Jacques Léon (1896–1978), economist și finanțist francez. Specialist în probleme monetare, adept al liberalismului, a propus instaurarea unei adevărate ordini monetare internaționale („Ordinea socială", „Teoria fenomenelor monetare").

RUF (< fr.; cf. engl. *roof* „acoperiș") s. n. Partea centrală a suprastructurii unei nave, cuprinzând puțul prin care se pot introduce și scoate mașinile de la bord, locuința comandantului și a ofițerilor, cabinele de comandă și de radiotelegrafie etc.

RUFĂ (< sl.) s. f. **1.** Obiect de bumbac, de mătase etc., folosit ca lenjerie de corp, de pat; *p. ext.* (la pl.) albituri, schimburi. ✦ Expr. *Rufele murdare se spală în familie* = certurile, neînțelegerile etc. trebuie rezolvate într-un cadru restrâns. **2.** (Reg.) Zdreanță, cârpă.

RUFĂRIE (< *rufă*) s. f. Totalitatea rufelor, rufe multe; lenjerie, albituri.

RUFEȚ (< tc.) s. n. Breaslă.

RUFFIÉ [rüfie], **Jacques** (n. 1921), medic și antropolog francez. Prof. la Collège de France. Studii de hematologie, imunologie și genetică; creator al hemotipologiei (studiul factorilor ereditari din sânge). Lucrări: „Hemotipologie comparată și evoluție imunologică", „De la biologie la cultură", „Sexul și moartea", „Nașterea medicinei predictive".

RUFFINI, Mario (1896–1980), istoric și filolog italian. Prof. la univ. din Torino. Numeroase studii privitoare la limba, literatura și istoria românilor. Autor al unei remarcabile traduceri în limba italiană a poeziilor de dragoste ale lui Eminescu (M. Eminescu, „Poesie d'amore", 1964), traducere premiată, în 1965, de Acad. Română. Alte lucrări: „Contribuție la bibliografia asupra artei populare românești", „Istoria românilor din Transilvania".

RUFFINI, Paolo (1765–1822), matematician și medic italian. Prof. la Univ. din Modena. Cercetări legate de teoria ecuațiilor și a probabilităților („Teoria ecuațiilor în care se demonstrează imposibilitatea soluțiilor algebrice la ecuațiile care trec de gradul patru").

RUFFO, Titta (pe numele adevărat *R. Cafiero Titta*) (1877–1953), bariton italian. Cu o voce amplă, caldă, penetrantă s-a bucurat de o mare popularitate pe marile scene ale lumii, excelând în interpretarea rolurilor din operele lui Verdi.

RUFISQUE [rufisk], oraș în Sénégal, port la Oc. Atlantic, la 28 km E de Dakar; 204,1 mii loc. (2001). Centru comercial. Zăcăminte de gaze naturale. Expl. de titaniu. Ind. textilă, chimico-farmaceutică și alim.; fabrici de pielărie, încălțăminte și ciment. Export de arahide, bumbac și ciment.

RUFOS, -OASĂ (< *rufă*) adj. Zdrențăros.

RUG[1] (lat. *rubus*) s. m. Tulpină târâtoare, spinoasă, a unor plante (ex. la mur).

RUG[2] (lat. *rogus*) s. n. Grămadă de lemne pe care se ardeau în Antic. animalele aduse ca jertfă sau morții și, în Ev. Med. (la catolici), ereticii.

RUGA (lat. *rogare*) vb. I **1.** Tranz. A cere cuiva în mod insistent un serviciu, o favoare etc. **2.** Refl. A cere permisiunea de a face ceva. **3.** Refl. (În practicile religioase) A adresa o rugăciune unei divinități; a invoca divinitatea.

RUGĂ (< *ruga*) s. f. **1.** Rugăminte, implorare. **2.** Rugăciune.

RUGĂCIUNE (lat. *rogationem*) s. f. Cerere, mulțumire sau laudă adresată de credincioși Divinității; rugă **(2).** ✦ (Rar) Rugăminte, insistență; rugă **(1).**

RUGĂMINTE (< *ruga*) s. f. Cerere (stăruitoare) făcută unei persoane pentru a obține un anumit lucru.

RUGĂTOR, -OARE (< *ruga*) adj. (Și adv.) Care face sau care exprimă o rugăminte; care se roagă.

RUGBI (RUGBY) (< engl.) s. n. Joc sportiv desfășurat între două echipe a câte 15 jucători, pe un teren de formă dreptunghiulară (lungime 95–100 m, lățime 65–68 m), având ca obiect de joc o minge de formă ovală, care poate fi jucată cu mâna sau cu piciorul. Jocul durează 80 de minute, împărțit în două reprize a 40 de minute fiecare, cu o pauză între ele, de 5 minute, în care timp jucătorii nu părăsesc, de regulă, terenul de joc. Jucătorii echipei care reușesc să „culce" mingea în terenul de țintă advers („încercare") situat în spatele liniei buturilor (două bare verticale cu o înălțime de peste 3,5 m, unite, la înălțimea de 3 m față de sol, printr-o bară transversală, lungă de 5,65 m), adiționează cinci puncte și, în același timp, beneficiază de o lovitură „de transformare", executată cu piciorul, din interiorul terenului de joc, dintr-un punct perpendicular pe locul „încercării"; trimiterea mingii deasupra barei transversale și în spațiul cuprins între cele două bare verticale, chiar dacă se depășește înălțimea acestora, aduce obținerea a încă două puncte. Câte trei puncte se obțin și în urma trimiterii mingii în spațiul amintit, ca urmare a unor lovituri efectuate cu piciorul. Victoria se atribuie echipei care acumulează cel mai mare număr de puncte. În unele țări, începând din 1895 **r.** se desfășoară și între echipe a câte 13 jucători, având unele reguli de joc deosebite. **R.** este originar din Anglia; numele vine de la orașul *Rugby*, unde s-a jucat pentru prima dată. Primele reguli de joc au fost formulate în 1846. În 1934, a fost creată Federația Internațională de Rugby Amator (F.I.R.A.). Primul club de **r.** a fost creat în 1839, iar în 1871 a luat ființă forul de specialitate Rugby Union din Marea Britanie; în 1884 s-a desfășurat prima ediție a Turneului Celor Cinci Națiuni (Anglia, Irlanda, Franța, Scoția și Țara Galilor), iar din 2000, prin intrarea reprezentativei Italiei, a devenit Turneul Celor Șase Națiuni, cea mai puternică competiție inter țări din emisfera nordică. Turneul Celor Trei Națiuni (Australia, Africa de Sud și Noua Zeelandă) în emisfera sudică este socotită astăzi competiția cea mai puternică și spectaculoasă din lume. Primul campionat național de **r.** a avut loc în 1914. În 1919 s-a disputat la Paris prima întâlnire internațională a României cu echipa națională a Franței. Echipele de club și reprezentative ale României participă la diferite turnee internaționale (de ex. Cupa Națiunilor, din 1966) și la Campionatul Mondial.

RUGBIST (< *rugbi*) s. m. Persoană care practică jocul de rugbi.

RUGBY [rągbi], oraș în Marea Britanie (Anglia), pe râul Avon, la 45 km ESE de Birmingham; 62,7 mii loc. (2002). Nod feroviar. Centru comercial. Ind. electrotehnică, constr. de mașini, cimentului, textilă, chimică și alim. Universitate. Muzeu. Celebră școală fondată în 1567 de Laurence Sheriff.

RÜGEN [rügən], insulă în S M. Baltice, aparținând Germaniei, separată de continent prin str. Stralsund (2 km lățime); 926,4 km^2; 51 km lungime; 40 km lățime max. Orașe pr.: *Bergen, Sassnitz*. Relief de câmpie, cu alt. max. de 161 m (depozite sedimentare). Climă temperat-maritimă. Cereale, sfeclă de zahăr. Creșterea animalelor. Pescuit. Stațiuni balneoclimaterice. Legată de continent printr-un dig (cu c.f. și șosea), construit în 1936, și de Pen. Scandinavă printr-un feribot. Importante situri preistorice. Cucerită de danezi (1168) a trecut în stăpânirea Pomeraniei (1325), Suediei (1648) și a Prusiei (1815).

RUGETU, masiv deluros în piemontul Oltețului, reprezentând alt. max. a acestuia (549 m).

RUGINARE (< *rugină*) s. f. Mic arbust otrăvitor (10–40 cm) din fam. *ericacee*, cu frunze alterne persistente, pieloase, și cu flori albe sau roșiatice dispuse în raceme umbeliforme *(Andromeda polifolia)*. Crește sporadic prin mlaștini.

RUGINĂ (lat. *aerugo*) s. f. **I. 1.** Substanță brun-roșcată, sfărâmicioasă, formată prin oxidarea obiectelor de fier în contact cu oxigenul în prezența umidității atmosferice. Protejarea fierului împotriva ruginirii se

face prin acoperirea suprafeței sale cu pelicule de natură organică și anorganică. **2.** Obiect de fier vechi și prost întreținut; rablă. ✦ Fig. Mentalitate înapoiată, învechită. ✦ Persoană cu idei sau cu mentalitate învechită. **II. 1.** (FITOPAT.) Grup de ciuperci microscopice parazite, din filumul bazidiomicete. Provoacă boli ale plantelor, care se manifestă, în general, prin apariția unor pete brune-ruginii pe frunze, pe tulpini sau pe inflorescențe datorită șirurilor de spori (ex. *r. neagră, Puccinia graminis; r. galbenă, Puccinia glumarum* etc.). Unele dintre ele folosesc alte plante (ex. dracila) drept gazde intermediare. ✦ Boala provocată de aceste ciuperci. **2.** (BOT.) Plantă erbacee perenă din fam. *juncacee*, înaltă de 40–80 cm, cu tulpina striată, lipsită de frunze, verde-albăstruie și cu flori verzui, dispuse în inflorescență *(Juncus inflexus)*. Crește în locuri umede.

RUGINĂ, Anghel (n. 1913, Vârvorești, jud. Galați), economist american de origine română. Prof. univ. la Portland și Boston. Specialist în finanțe, monedă și credit („Capitalism, socialism ori liberalism social", „Dezvoltarea sistemului capitalist", „Un sfârșit al agoniei dolarului american"). M. de onoare al Acad. Române (1990).

RUGINEȘTI, com. în jud. Vrancea, situată în zona de contact a Subcarpaților Vrancei cu C. Siretului Inferior, pe cursul inf. al râului Trotuș; 4 513 loc. (2005). Viticultură. Bisericile de lemn Cuvioasa Parascheva (sec. 17), Sf. Gheorghe (1757–1758) și Sf. Nicolae (sec. 18, reconstruită în 1827 și refăcută în 1914 după un incendiu), în satele **R.**, Anghelești și Copăcești.

RUGINI vb. IV **1.** Intranz. A se acoperi cu rugină **(I 1),** a prinde rugină; a se oxida. **2.** Intranz. (FITOPAT.; despre frunze, plante etc.) A fi atacat de rugină **(II 1).** ✦ Fig. A deveni galben-roșiatic ca rugina **(I 1). 3.** Refl. Fig. A se perima, a se învechi.

Anghel Rugină

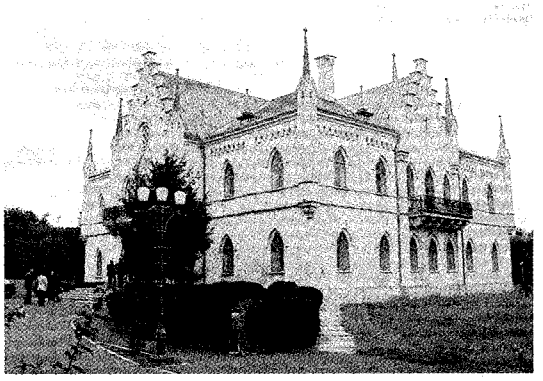

Ruginoasa. Muzeul memorial „Al. I. Cuza"

RUGINIȚĂ (< *rugină*) s. f. Ferigă mică (de 3–15 cm) cu rizom scurt, cu frunze penat sectate *(Asplenium ruta-muraria)*. Crește pe stâncile calcaroase din regiunile de munte, pe zidurile vechi și pe ruine.

RUGINIU, -IE (< *rugină*) adj. De culoarea ruginei **(I 1),** galben-roșiatic.

RUGINOASA 1. Șaua ~, înșeuare largă în partea de N a colinelor Ruginoasa-Strunga, la contactul cu sectorul Dealu Mare – Hârlău al Culmii Siretului, pe cumpăna de ape dintre izvoarele râurilor Bahlueț și Barcu, la 290 m alt., străbătută de c.f. Pașcani—Târgu Frumos și de o șosea modernizată. Cunoscută și sub numele de Poarta Târgului Frumos. **2. Colinele Ruginoasa-Strunga,** sectorul SE al Culmii Siretului; în S vin în contact cu Pod. Central Moldovenesc. Relief de dealuri joase, cu pante domoale și înșeuări largi. Culturi agricole. **3.** Com. în jud. Iași, situată în zona colinelor Ruginoasa-Strunga, în perimetrul înșeuării Ruginoasa; 6 297 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **R.**), inaugurată la 1 iun. 1870. Expl. de gresii. Pomicultură. Vestigii neolitice, de tip Cucuteni. În satul **R.**, atestat documentar în 1706, se află un han de dimensiuni mari (sec. 18, renovat în 1905), biserica Adormirea Maicii Domnului (1801–1805, renovată de Alexandru Ioan Cuza, și în 1955) și un palat în stil neogotic construit în 1811 de Săndulache Sturdza (cumpărat de Alexandru Ioan Cuza, în 1862, și transformat în reședință domnească). Palatul, renovat în mai multe rânduri (1963, 1971–1975, 1982), adăpostește în prezent Muzeul memorial „Alexandru Ioan Cuza". **4.** Com. în jud. Neamț; 2 009 loc. (2005).

RUGOZITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** (TEHN.) Calitate a suprafeței unui corp solid de a avea asperități de dimensiuni mici. **2.** Mică ridicătură de formă neregulată, apărută pe suprafața unui obiect.

RUHA, Ștefan (1931–2004, n. Carei), violonist român. Concertist virtuoz și interpret în genul cameral, posedând un sunet cald și strălucitor.

RÜHMANN, Heinz (1902-1994), actor german de teatru și film. Răsfățatul publicului german, timp de mai bine de jumătate de sec., ca interpret comic atât pe scenă (piese de Shakespeare, Shaw, Beckett), cât și pe ecran în operete și comedii ușoare („Trei băieți și o fericire", „Singur la nevastă", „Ofițer pentru o zi", „Bravul soldat Švejk", „Hokus Pokus").

RUHMKORFF [rümkorf], **Heinrich Daniel** (1803–1877), inginer francez de origine germană. A deschis la Paris, în 1840, o fabrică de aparate fizice. Inventator (1851) al bobinei de inducție care-i poartă numele și pentru care a fost răsplătit cu Premiul „Volta".

RUHR [ru:r] **1.** Râu în V Europei (Germania), afl. dr. al Rinului la Duisburg; 235 km. Izv. din zona înaltă Rothaargebirge. Navigabil 48 km. Legat cu canalele Dortmund-Ems și Rhein-Herne. Hidrocentrale. **2.** Reg. industrială și bazin carbonifer în Germania (Renania de Nord-Westfalia) cu rezerve de huilă de c. 100 miliarde t; c. 6,2 mii km^2; formează conurbația Ruhrstadt *(Duisburg, Essen, Bochum* și *Dortmund)*, de peste 5,5 mii. loc.; realizează c. 70% din producția de cocs și c. 90% din cea de oțel a țării. Datorită întârzierii plății reparațiilor de război datorate după Primul Război Mondial, Franța a ocupat (8 mart. 1921) o parte a **R.**; cu acordul Belgiei și Italiei, dar nu și al Marii Britanii, la 11 ian. 1923 a ocupat întreaga reg. După

adoptarea planului *Dawes* (aug. 1924) **R.** a fost progresiv eliberat de francezi. După al Doilea Război Mondial reg. a fost administrată (1948–1952) de Autoritatea Internațională a **R.** până la crearea *Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului* și apoi de autoritățile germane.

RUIN (< scr.) s. n. Plantă erbacee perenă cu tulpina înaltă de 30–100 cm, din fam. *dipsacacee,* acoperită cu peri rigizi, cu frunze opuse, lucioase și cu flori liliachii, roșiatice sau albe, dispuse în capitule *(Succisa pratensis).* Crește în reg. montană.

RUINA (< lat., fr.) vb. I refl. și tranz. **1.** A (se) transforma în ruină **(1),** a (se) dărăpăna; a se degrada. **2.** A-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă averea, sănătatea; a (se) distruge.

RUINĂ (< lat., fr.) s. f. **1.** Ceea ce a rămas dintr-o construcție dărâmată; construcție dărâmată; dărâmătură. ✦ Fig. Vestigiu al trecutului. **2.** Faptul de a (se) ruina. ✦ Persoană distrusă din punct de vedere fizic și moral, ca urmare a bolilor, a necazurilor etc.

RUINIFÓRM, adj. (Despre relief), stâncos, cu aspect foarte neregulat, sugerând aspectul ruinelor unei cetăți, de obicei puternic afectat de procese de dezagregare.

RUISDAEL, Jacob van v. **Ruysdael.**

RUÍZ [ruiθ], **Juan** (c. 1283–c. 1350), poet spaniol. Arhiepiscop de Hita. Inspirat deopotrivă din Islam și neoplatonism, cultivă misterul religios, inovând stilistic în cadrul tradiției. Autor al poemului „Cartea dreptei iubiri", operă singulară cu fond autobiografic, amestec de legende și alegorii, care anticipează, prin observația moravurilor, romanul picaresc.

RUIZ, Nevado del ~, vulcan activ în Cordillera Central (m-ții Anzi), în V Columbiei, la 130 km V de Bogotá; 5 400 m alt. Erupții violente în anii 1595 și 1845 (1 000 victime) și catastrofală la 13 nov. 1985 (c. 25 000 victime).

RUÍZ [ruiθ], **Raul** (n. 1941), regizor chilian de film. Din 1974 lucrează în Franța. Se caracterizează prin obstinarea cu care caută noi forme de limbaj cinematografic din care nu lipsesc nonsensul, deturnarea locurilor comune, predispoziția pentru ludic, atracția fantasticului. Rezultatul: un cinematograf intelectualist și profund personal („Trei tigri triști", „Dialogurile exilaților", „Genealogia unei crime").

RUÍZ [ruiθ] **DE ALARCÓN Y MENDOZA** [mendoθa], **Juan** (1581–1639), dramaturg spaniol. Susținător al idealului de ordine rațională într-o epocă în care barocul declanșase o filozofie a labirinticului, **R.** promovează o artă a sobrietății aplicată asupra caracterelor și realității cotidiene („Adevărul suspect", „Tot răul spre bine", „Pereții au urechi", „Țesătorul din Segovia").

RUÍZ CORTINES, Adolfo (1890–1973), om politic mexican. Președinte al Republicii (1952–1958). A promovat o politică de dezvoltare a sectorului industrial mexican.

RUJ (< fr.) s. n. Preparat cosmetic cu diferite nuanțe de roșu pentru colorarea buzelor (sau mai rar a obrajilor), fabricat dintr-un amestec parfumat de grăsimi și de ceruri colorate; roșu de buze.

RUJA (< *ruj*) vb. I refl. A-și da cu ruj pe buze (sau pe față).

RUJALÍNĂ (< rujă) s.f. (BOT.) Nalbă.

RUJARE (et. nec.) s.f. Operație de nivelare a grânelor încărcate în vrac, astfel încât capacitatea magaziei să fie folosită la maximum, fără deplasarea încărcăturii în timpul navigației.

RUJĂ (< bg., scr.) s. f. **1.** Plantă erbacee perenă din familia crasulacee, dioică, înaltă de 10–35 cm, cu rizom gros, cărnos, cu miros de trandafir, cu frunze cărnoase și cu flori galbene-purpurii în corimb terminal *(Rhodiola rosea).* Crește pe stânci și grohotișuri în reg. subalpină și alpină. ✦ (Reg.) Trandafir. **2.** Fig. Roșeață, rumeneală din obraji.

RUJEOLĂ (< fr.) s. f. Infecție virotică contagioasă care apare la vârsta copilăriei în epidemii masive, caracterizată printr-o erupție generalizată de culoare roșie (pe piele și pe mucoase) și care dă o solidă imunitate; datorită scăderii rezistenței organismului, în perioada de convalescență pot apărea complicații grave, cel mai adesea respiratorii. În prezent, în multe țări (inclusiv în România) vaccinarea antirujeolică este obligatorie. Sin. (reg.) *cori, pojar* **(3).**

RUJET (RUGET) (< fr.) s. n. Boală infecțioasă a porcilor, întâlnită uneori și la alte specii de animale, precum și la om. La porci se manifestă prin febră, tulburări generale și prin apariția unor pete roșii pe piele. Sin. *brâncă*[2] **(1).**

RULA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A înfășura ceva în formă de sul. **2.** Intranz. (Despre filme) A se proiecta pe ecran. **3.** Tranz. A pune și a ține în circuitul economic, în circulație fonduri, capital etc. cu scopul de a obține câștig. **4.** Intranz. (Despre vehicule, poduri rulante etc.) A se deplasa prin rostogolirea roților sau a rolelor pe o cale de rulare. ✦ Tranz. A deplasa un corp prin rostogolire. **5.** Tranz. (INFORM.) A prelua un program într-un sistem de calcul.

RULADĂ (< fr.) s. f. **1.** Prăjitură făcută dintr-o foaie de aluat umplută cu cremă, gem, dulceață etc. și rulată în formă de sul. **2.** Fel de mâncare preparat din mușchi de vacă sau de porc, umplut cu tocătură, ouă fierte etc. și rulat, sau din carne tocată amestecată cu ou, zarzavaturi etc. și căreia i se dă forma unui rulou.

RULAJ (< fr.) s. n. **1.** Timpul dintre două încărcături succesive ale unui vagon de marfă de cale ferată, totalizând timpii necesari aducerii, încărcării, transportului, descărcării și manevrelor. **2.** Circulație a fondurilor de producție, a capitalului, a valorilor în conturi etc.

RULANT, -Ă (< fr.) adj. (Despre sisteme tehnice) Care este construit pentru a se deplasa pe o cale cu ajutorul unor organe de rostogolire. ✧ *Material r.* = locomotivele și vagoanele destinate circulației pe liniile de cale ferată.

RULETĂ (< fr.) s. f. **1.** Instrument pentru măsurarea distanțelor, format dintr-o panglică de oțel sau de material textil întărit, cu gradații în sistemul metric și care se poate strânge prin rulare în jurul unui ax. **2.** Denumire a unui joc de noroc și a instalației la care se joacă. Prima variantă a jocului care se numea *girella* a apărut în Italia, unde a fost interzis în 1591. **3.** Mic instrument format dintr-o rotiță de metal cu margine dințată, care se folosește la desenarea tiparelor de stofă sau la tăierea aluatului.

RULFO, Juan (1918–1986), scriitor mexican. Reprezentant al realismului magic. Proză de mare forță expresivă și concizie stilistică, cu înclinație pentru mediul rural, pentru pitoresc și obiceiuri indigene (voi. de povestiri „Lanul în flăcări", romanul „Pedro Páramo").

RULIU (< fr.) s. n. Oscilație de rotație a unei nave în jurul axei sale longitudinale de inerție (numită axă de ruliu), provocată de acțiunea valurilor când direcția de înaintare este paralelă cu valurile.

RULMENT (< fr.) s. m. **1.** Organ de mașină care servește la rezemarea și la ghidarea fusurilor de arbori sau de osii, compus din două inele concentrice (unul montat pe

arbore, iar celălalt în carcase sau în corpul mașinii), separate prin corpuri de rostogolire (bile, role etc.) care prezintă rezistență apreciabil mai mică decât lagărele de alunecare. Unii istorici apreciază că **r.** cu bile a fost inventat în 1794 de Philip Vaughan. Prima aplicare practică a fost făcută în c. 1900 la biciclete. Primul **r.** cu role conice a apărut în S.U.A. (1918) iar cu ace în Germania (1922). **2.** Faptul de a circula, de a rula (vorbind despre bani). ✧ (CONT.) *Fond de r. net* = diferența dintre activele curente ale unei întreprinderi. Se mai poate calcula și ca diferență dintre capitalul permanent și activele imobilizate.

RULOTĂ (< fr.) s. f. Vehicul cu două sau patru roți, remorcat de un autoturism și dotat cu elemente de confort proprii unei mici camere de locuit.

RULOU (< fr.) s. n. **1.** Obiect în formă de sul (ex. **r.** de hârtie). **2.** Piesă cilindrică, de obicei cu înălțimea mai mare decât diametrul, care se rotește în jurul axei sale de simetrie și care servește la susținerea și la transportul unor piese pe o direcție perpendiculară pe axa ei, la înfășurarea unor fire sau benzi (textile ori de tablă) etc. ✦ Sul subțire de lemn pe care se înfășoară transperantul de la ferestre; *p. ext.* transperant; jaluzea. **3.** Organ activ al compresoarelor rutiere, constituit dintr-un cilindru cu greutate mare; tăvălug de compresor. **4.** Pieptănătură femeiască în care părul este înfășurat în formă de sul.

RULURĂ (< fr.) s.f. Defect de creștere al arborilor, care constă în apariția unor crăpături în formă de segment de cerc de-a lungul unui inel anual.

RÛM, ar~, 1. Termen folosit de musulmani pentru a-i desemna pe europeni în general și pe bizantini în special. Folosit și pentru Patriarhia greacă ortodoxă de la Ierusalim. **2.** Sultanat în Anatolia al turcilor *selgiucizi* (1077–1308) format din terit. desprinse din Imp. Bizantin; s-a mai numit și Sultanatul de Konya.

RUMÂN (lat. *romanus*) s. m. (În Ev. Med., în Țara Românească; la pl.) Denumire a țăranilor dependenți de stăpânii feudali; (și la sg.) țăran care purta această denumire.

RUMÂNIE (< *rumân*) s. f. (În Ev. Med., în Țara Românească) Condiție a țăranilor dependenți de stăpânul feudal al moșiei (domn, boieri, mănăstiri). **R.** constituiau o obște cu drept de folosire a pământului, dar datorau stăpânului feudal dijma din produsele pământului lăsat în folosința lor (numită *găleată*) și dijma din vite (numită *datul*), precum și diferite prestații în muncă. **R.** privea numai pe bărbați, nu și pe femei. A fost desființată prin reforma lui Constantin Mavrocordat din 1746.

RUMB (< fr., engl.) s. n. (NAV.) Unitate de măsură pentru unghiuri folosită la roza-vânturilor, egală cu a 32-a parte dintr-un cerc.

RUMBA (cuv. sp.) s. f. Dans de origine cubaneză, intrat în sfera jazz-ului (1920) și devenit în jurul anilor 1930 dans de salon, cu ritm binar, sincopat și cu mișcare rapidă; melodia corespunzătoare acestui dans.

RUMBATRON (< fr.) s. n. Aparat utilizat la obținerea curenților de foarte înaltă frecvență, care dau unde electromagnetice și lungimi de undă de ordinul decimetrului și centimetrului.

RUMEANȚEV, Piotr Aleksandrovici (1725–1796), conte, comandant de oști rus; general-feldmareșal. S-a remarcat în timpul Războiului de 7 Ani (1756–1763) și în timpul Războaielor Ruso-Turce din 1768–1774 și 1787–1791. În 1794 a fost comandantul suprem al armatelor ruse care au înăbușit mișcarea de eliberare poloneză de sub conducerea lui T. Kościuszko.

RUMEGA (lat. *rumigare*) vb. I **1.** Intranz. (Despre animale) A mesteca a doua oară hrana regurgitată din stomac. **2.** Tranz. A mesteca ceva în gură; *deprec.* a mânca. **3.** Tranz. Fig. A medita îndelung asupra unui lucru, a-l relua mereu în cercetare.

RUMEGĂTOR, -OARE (< *rumega*) adj., s. f. **1.** Adj. (Despre animale) Care rumegă (**1**). **2.** S. f. (La pl.) (ZOOL.) Subordin de mamifere erbivore, de obicei biungulate, caracterizate prin prezența unui stomac format din patru compartimente (*rumenul, rețeaua, foiosul* și *cheagul*) și prin existența funcției de rumegare. Prin acest act fiziologic, executat prin contracția musculaturii rumenului și a esofagului, masa de alimente este readusă în gură, remestecată și din nou înghițită. Rumegarea este posibilă datorită existenței unui șanț esofagian care se întinde de la cardia până la foios. În privința dentiției **r.** se caracterizează prin reducerea sau absența incisivilor de pe maxilarul superior și prin cheratinizarea acestei regiuni a intermaxilarelor. Incisivii inferiori (de formă lățită) servesc la ruperea plantelor. Subordinul cuprinde mai multe familii de animale terestre, răspândite pe tot globul (camelide, tragulide, cervide, antilocapride, bovide ș.a.). Dintre **r.** au fost domesticite taurinele, bivolii, oile, caprele, iacul, lama, renul, cămila.

RUMEGUȘ (< *rumega*) s. n. Deșeuri de lemn, asemănătoare cu tărâțele, provenite din tăierea lemnelor cu ferăstrăul. Stocarea improprie a acestor deșeuri (adesea în albia majoră a râurilor) creează grave probleme de poluare a apei, cu efecte negative asupra faunei piscicole.

RUMELIA (cuv. turcesc *rūm-ilī* „Țara romanilor «bizantinilor»") **1.** Denumire turcească dată părții estice a *Pen. Balcanice*. Otomanii și-au început campania de cucerire în Balcani la jumătatea sec. 14. De la sf. sec. 16 până în sec. 19, denumirea provinciei turcești cu centrul la Sofia (includea Bulgaria, Serbia, Herțegovina, Albania, Macedonia, Epir și Tesalia). După Tratatul de pace de la Berlin (1878) posesiunile de la Dunăre au intrat *de facto* în componența Bulgariei, sub suzeranitate otomană. S Bulgariei forma provincia autonomă Rumelia Orientală cu capitala la Philippopoli (Plovdiv), iar Rumelia Occidentală era împărțită între provinciile Edirne, Salonic și Monastir. În 1885 Bulgaria a anexat Rumelia Orientală, iar prin Tratatul de pace de la București (1913) Monastir a fost cedat Serbiei și Salonicul Greciei; Edirne a rămas în componența Imp. Otoman. **2.** Denumirea contemporană a părții europene a Turciei, inclusiv Istanbulul.

RUMELI-HISAR (tc. „castelul Rumeliei"), fortăreață construită de sultanul otoman Mehmet II în 1452, pe coasta europeană a Bosforului, în vederea cuceririi Constantinopolului.

RUMEN[1] (< fr., lat.) s. n. (ZOOL.) Cel mai mare dintre cele patru compartimente ale stomacului la rumegătoare. Are forma unui sac dublu, ocupând întreaga cavitate abdominală stângă, de la diafragmă până la bazin, și treimea inferioară ventrală a cavității abdominale drepte. În **r.** alimentele se înmagazinează și suferă (în special celuloza) un proces de macerare, sub acțiunea florei bacteriene, a fermenților și a mișcării pereților. Contracțiile **r.** se repetă de mai multe ori pe minut (în funcție de specie) și pot fi percepute prin palparea flancului stâng al animalelor. V. și rumegător, -oare.

RUMEN[2], **-Ă** (< sl.) adj. **1.** (Despre obraji sau buze) Care bate în roșu; (despre oameni) cu obrajii

roşii. ✦ De un roşu intens; trandafiriu. **2.** (Despre fructe şi despre unele preparate alimentare) Care a căpătat o culoare roşiatică (sub acţiunea soarelui sau a focului); copt bine.

RUMENI (< *rumen*[2]) vb. IV refl. şi tranz. A deveni sau a face să devină rumen[2].

RUMFORD [rąmfərd], **Sir Benjamin THOMPSON, conte de** (1753–1814), fizician american de origine engleză. Prof. univ. la Harvard. Membru al Societăţii Regale din Londra. Contribuţii la teoria căldurii şi a luminii. A demonstrat (1798) constanţa masei gheţii care se topeşte şi a emis ipoteza producerii căldurii ca mişcare internă sau vibratoare a părţilor componente ale corpurilor încălzite. Inventator al calorimetrului cu apă şi al termoscopului cu aer.

RUMINANTIA v. **Rumegătoare.**

RUMMY (REMI) (cuv. engl.) s. n. Joc de societate cu 106 cărţi sau cu mici piese dreptunghiulare din os, masă plastică, piatră, lemn etc. marcate cu cifre de diferite culori.

RUMOARE (< fr., lat.) s. f. Zgomot surd de voci care se aud în acelaşi timp, produs de o masă de oameni; *p. ext.* zgomot confuz.

RUNĂ (< germ. *run* „secret", „mister") s. f. (mai ales la pl.) **1.** Semn grafic crestat în lemn sau cioplit în piatră, aparţinând celui mai vechi alfabet germanic atestat (alfabetul runic), utilizat în inscripţiile epigrafice despre care avem mărturii începând din sec. 2. Scrierea runică este de origine incertă, dar probabil derivată dintr-un alfabet dintr-o reg. mediteraneeană. S-au păstrat peste 4 000 de inscripţii şi manuscrise runice, majoritatea dintre ele aflându-se în Suedia. (Pe terit. României **r.** apar pe un vas aparţinând tezaurului de la Pietroasele.) Au avut o mare răspândire în ţările scandinave şi anglo-saxone (sec. 9–12). **R.** atestate sunt în număr de 24 şi au atât valoare fonetică, cât şi ideografică. **2.** Scriere consonantică utilizată de triburile turcice din Asia, în sec. 5–11.

RUNC (lat. *runcus*) s. n. Loc într-o pădure curăţat de arbori pentru a putea fi cultivat sau utilizat ca fâneaţă, păşune, vatră de sat etc. Termenul a dat naştere la numeroase toponime.

RUNC, mănăstire de călugări, situată în localit. componentă Runcu a oraşului Buhuşi, jud. Bacău, ctitorită de Ştefan cel Mare în 1457, după bătălia victorioasă împotriva lui Petru Aron de la Orbic (apr. 1457). Biserica veche a mănăstirii a fost demolată, pe locul ei zidindu-se biserica actuală cu hramul Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1760–1787; picturile murale interioare au fost executate abia în 1987). Complexul monahal a fost restaurat în anii 1980–1990.

RUNCEANU, Mihaela (1955–1989, n. Buzău), cântăreaţă română de muzică pop. Activitate pedagogică. Şlagăre („De-ar fi să vii", „Speranţe-vis, speranţe-flori").

RUNCU 1. Masiv deluros cu aspect de culme, situat în extremitatea de V a muscelelor Argeşului, între văile râurilor Olt (la V) şi Topolog (la E), alcătuit predominant din formaţiuni sarmaţiene şi acvitaniene (gresii, marne, şisturi argiloase, cinerite). Alt. max.: 700 m. Acoperit cu păduri de fag şi cu livezi. **2.** Com. în jud. Dâmboviţa, situată la poalele SE ale m-ţilor Leaota şi cele SV ale m-ţilor Bucegi, pe cursul superior al râului Ialomicioara; 4 642 loc. (2005). În satul Bădeni se află biserica Adormirea Maicii Domnului (1820, reparată în 1880), iar în satul **R.** o biserică cu hramul Sf. Ignatie (1844–1845) şi o biserică cu triplu hram — Intrarea în Biserică a Maicii Domnului, Sf. Nicolae şi Duminica Tomii (1844–1846). **3.** Com. în jud. Gorj, situată în Depr. Subcarpatică Olteană, la poalele S ale m-ţilor Vâlcan, pe cursul superior al râului Jaleş; 5 550 loc. (2005). Expl. de calcar (în satul Suseni). Pomicultură. Sanatoriu şi muzeu etnografic (în satul Dobriţa). În satul **R.** se află o biserică din sec. 17, atribuită Domniţei Florica (fiica lui Mihai Viteazul). În arealul com. **R.** se află rezervaţiile naturale Cheile Runcului (sau Sohodolului, 350 ha), izbucul Jaleşul. **4.** Com. în jud. Vâlcea, situată în V muscelelor Argeşului, la poalele S ale dealului Runcu, în zona de izvor a râului Sâminic; 1 134 loc. (2005). Pomicultură. Biserica Sfinţii Voievozi (1577, renovată în 1855), în satul **R.**

Rune

RUNCIMAN [rąnsimen], **Sir Steven** (pe adevăratul său nume *James Cochran Stevenson*) (1903–2000), istoric englez. Prof. univ. la Istanbul şi conducător al unor organisme ştiinţifice internaţionale. Specialist în istoria Ev. Med., îndeosebi a lumii bizantine şi a Cruciadelor. Lucrări: „Civilizaţia bizantină", „Istoria cruciadelor", „Schisma răsăriteană", „Vecerniile siciliene", „Căderea Constantinopolului: 1453", „Teocraţia bizantină" Drept recunoaştere a contribuţiilor sale remarcabile, numeroase universităţi şi instituţii străine i-au acordat importante titluri ştiinţifice.

RUNDĂ (< germ.) s. f. Fiecare dintre reprizele din cadrul aceleiaşi competiţii (box, lupte, şah etc.).

RUNDI (BARUNDI), populaţie bantu care a dat numele statului Burundi. Limba **r.** este vorbită de c. 3 mii. membri.

RUNDSTEDT [rụntʃtet], **Gerd von** (1875–1953), general-feldmareşal german. Şef de stat-major de divizie şi corp de armată în Primul Război Mondial. Comandant de grupuri de armate în Polonia (1939), Franţa (1940) şi U.R.S.S. (1941) şi comandant-şef al Frontului de Vest (mart. 1942–iul. 1944 şi sept. 1944–1945), calitate în care a fortificat terit. Franţei în eventualitatea unei aşteptate invazii a Aliaţilor. A condus ofensiva din *Ardeni.* Capturat în 1945, a fost eliberat din cauza stării sale de sănătate.

RUNEBERG [rụnəbærʒ], **Johan Ludvig** (1804–1877), poet finlandez de limbă suedeză. Prof. la Univ. din Turku. Versuri de inspiraţie folclorică („Poeme") şi patriotică („Regele Fjalar", „Povestirile stegarului Stål", „Hanna"). Considerat poetul naţional al Finlandei şi unul dintre marii romantici suedezi.

RUNGE [rụŋə], **Carl** (1856–1927), matematician şi fizician german. Prof. la Univ. din Hanovra şi Göttingen. Contribuţii în geometria diferenţială, algebră şi teoria funcţiilor.

RUNGE [rụŋə], **Friedlieb Ferdinand** (1795–1867), chimist german. Prof. la

Univ. din Breslau și Berlin. Cercetări asupra gudronului de huilă, din care a separat prin distilare anilina, fenolul ș.a.; a descoperit cafeina și atropina.

RUNGE [rụŋə], **Philipp Otto** (1777–1810), pictor și teoretician de artă german. Membru al grupării nazareenilor. Figuri alegorice și portrete pline de vigoare în redarea expresiei („Lecția privighetorii", „Părinții artistului", „Dimineața"). Desene; ilustrație de carte. Preocupat de problemele culorii, căreia i-a consacrat câteva scrieri.

RỤNIC, -Ă (< fr., germ.) adj. Care folosește runele, privitor la rune, cu caracter de rune.

RUNOLOGIE (< germ.) s.f. Studiul runelor.

RỤPE (lat. *rumpere*) vb. III **1.** Tranz. și refl. A (se) sfărâma. ✦ A-și fractura o mână, un picior etc. ✦ Tranz. A face să înceteze; a curma. ✧ Expr. *A o rupe cu cineva* (sau *cu ceva*) = a pune capăt unei legături, unei deprinderi etc. **2.** Tranz. A distruge un obiect de îmbrăcăminte prin purtare. **3.** Tranz. A lua dintr-un întreg o bucată; a smulge bucăți dintr-un lucru sau dintr-o ființă. **4.** Tranz. A smulge (buruieni, rădăcini etc.). ✦ A culege flori, fructe etc. ✦ A obține (cu greu) o sumă de bani. **5.** Refl. și tranz. A (se) desprinde, a (se) depărta de cineva sau de ceva; *p. ext.* (despre o mulțime) a (se) împrăștia. ✧ Expr. (Tranz.) *A rupe rândurile* = a strica ordinea unui șir aliniat. **6.** Tranz. A ști puțin o limbă străină, a se exprima cu greutate într-o limbă străină.

RUPEA, oraș în jud. Brașov, situat în zona de contact a pod. Hârtibaciului cu Subcarpații Homoroadelor, pe stg. râului Valea Mare; 5 650 loc. (2005). Stație de c.f. Nod rutier. Expl. de marne și argile. Fabrici de piese și accesorii pentru autovehicule, de confecții și tricotaje, de prelucr. a lemnului și de produse alim. Siloz de cereale. Izvoare cu ape minerale clorosodice și sulfuroase, cu efecte curative în tratamentul afecțiunilor reumatismale și ginecologice. Muzeu cu secții de istorie și etnografie. Vestigii paleolitice și neolitice. Pe vatra așezării dacice, numită de către romani *Rupes*, s-a dezvoltat localit. medievală, menționată documentar, prima oară, în 1324. În 1433, așezarea apare consemnată ca târg, cu numele *Köhalm* (în traducere: vârf de stâncă) sau *Cohalm,* denumire care s-a păstrat până în 1929. În perioada interbelică, **R.** a fost un puternic centru cultural săsesc. Declarat oraș în 1951. *Monumente:* Cetatea Cohalmului, construită în etape (sec. 13–17) pe un deal bazaltic (dealul este declarat rezervație geologică), apare menționată documentar, prima dată, în 1324. După această dată, reprezentanți regali ocupă cetatea, pe care o stăpânesc până în 1420, când aceasta a fost redată localnicilor. În 1688, cetatea a fost ocupată și refăcută de austrieci, care și-au instalat aici o garnizoană. Cetatea a fost restaurată în 1954; biserică evanghelică (sec. 14–16), în stil gotic, cu o colecție de covoare orientale. Rezervația „bazaltele de la Rupea" reprezintă punctul cel mai vestic de apariție a bazaltelor din aria *m*-ților Perșani, izolat în plină zonă de depozite sedimentare ale bazinului Transilvaniei.

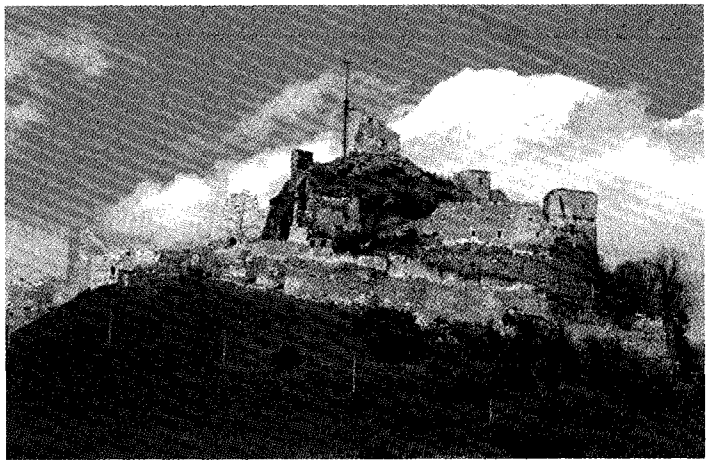

Rupea. Cetatea Cohalmului

RỤPEE (RỤPIE) (fr., engl.; cuv. din lb. hindi) s. f. Denumirea unității monetare în India, Nepal, Seychelles, Pakistan și Sri Lanka.

RUPELLA v. **Rochelle.**

RỤPERE (< *rupe*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) rupe. ✧ *R. de nori* = ploaie torențială însoțită de descărcări electrice. ✦ Distrugere a continuității unui corp sau a unui material solid sub acțiunea unei solicitări mecanice. **2.** *R. de pantă* = construcție care servește la racordarea a două sectoare vecine, aflate la înălțimi diferite, ale unui canal, pentru a se menține panta longitudinală între limitele admisibile.

RUPERT, Prințul ~ (1619–1682), comandant militar regalist în timpul primului Război Civil din Anglia (1642–1646) din cadrul *Revoluției engleze.* Fiul lui Frederic V, elector palatin de Rin (1610–1623) și rege al Boemiei (ca **F.** I) (1619–1620), și al Elisabetei, fiica regelui Iacob I al Angliei. După ce a participat la Războiul de 30 de Ani împotriva imperialilor Habsburgi, s-a stabilit în Anglia (1642), unde a devenit favoritul unchiului său, regele Carol I. În calitate de comandant al cavaleriei, a repurtat victoriile de la Bristol (1643) și Lancashire (1644); în ciuda faptului că a fost înfrânt la *Marston Moor* (iul. 1644) de Cromwell, a primit comanda trupelor regaliste. După capitularea Bristolului (1645) a fost demis și expulzat din Anglia. Între 1648 și 1650 a comandat o mică flotă regală, cu care a prădat vasele englezești, după care s-a retras în Germania (1653–1660). După Restaurație (1660) a comandat nave englezești în războaiele anglo-olandeze (1667, 1672–1674). El a fondat și a fost primul guvernator al Companiei Golfului Hudson, importantă în istoria economică și politică a Canadei.

RUPESTRIS DU LOT [dü lo] (loc. fr.) subst. Soi de portaltoi pentru vița de vie, utilizat pe soluri sărace, calcaroase, în zone secetoase.

RUPẸSTRU, -Ă (< fr.; {s} lat. *rupes* „stâncă") adj. **1.** (Despre plante) Care crește pe stânci. **2.** (Despre construcții) Făcut, realizat în stâncă. **3.** *Artă r.* = denumire dată manifestărilor artistice (desen, pictură, sculptură etc.) realizate pe stânci sau pe pereții peșterilor. Cele mai vechi manifestări de *a.r.* datează din Paleoliticul Superior și constau în picturi și gravuri executate pe pereții cavernelor de la *Altamira* (Spania), *Lascaux* (Franța), în care sunt reprezentate animale, scene de vânătoare sau de luptă, și în sculpturi de idoli feminini, exprimând cultul maternității. Alte reprezentări **r.** celebre sunt cele de *Tassili* (Sahara) și din Australia.

RUPIAH (cuv. indonezian) s. m. Unitate monetară în Indonezia.

1.

2.

Artă rusă

1. Rubliov, „Arhanghelul Mihail"
2. Biserica Vasili Blajennîi din Moscova

RUPIE v. **rupee.**

RUPT, -Ă (< *rupe*) adj., s. n. **1.** Adj. Făcut bucăți, fragmentat. ✦ Fracturat. ✦ (Despre îmbrăcăminte) Ros, găurit, uzat, sfâșiat. ✦ Fig. Zdrobit. **2.** Fig. (Despre relații prietenești, diplomatice etc.) Întrerupt, curmat; stricat, anulat. **3.** Smuls. **4.** Depărtat de...; izolat, înstrăinat. **5.** S. n. Fapt de a rupe, ruptură.

RUPTAȘ (< *ruptă*) s. m. (În Ev. Med., în Țara Românească și Moldova) Contribuabil care încheia o *ruptă*.

RUPTĂ (< *rupt*) s. f. (În Ev. Med., în Țara Românească și în Moldova) Denumire a înțelegerii între o categorie fiscală (comunitate sau contribuabil) și vistierie, prin care, în locul tuturor dărilor existente, se stabilea o sumă globală fixă, plătibilă anual în una sau mai multe rate.

RUPTOR (< fr.) s. n. Aparat electric care deschide și menține deschis un circuit electric sub acțiunea și pe durata exercitării unei comenzi din exterior; este folosit la comanda motoarelor electrice, la comutarea circuitelor electrice, în automatizări.

RUPTURA v. **Vârvoru de Jos.**

RUPTURĂ (< *rupt*) s. f. **1.** Faptul de a (se) rupe. **2.** Loc în care un obiect este rupt; gaură, spărtură. ✦ Porțiune de teren rupt de ape. ✧ *R. de pantă* = modificare bruscă a pantei unui deal sau a unui munte. **3.** Porțiune, bucată ruptă din ceva. ✦ Zdreanță.

RURAL, -Ă (< fr., lat.) adj. De (la) sat, sătesc.

RURIK (?–c. 879), conducător normand (al varegilor) care, potrivit tradiției, a cucerit puterea în Novgorod în c. 862, inaugurând o dinastie (Rurikizi) de principi domnitori în Rusia. Teoria „normandistă", bazată pe această tradiție, consideră că **R.** a fost întemeietorul statului rus.

RUS, com. în jud. Sălaj, situată la poalele dealurilor Gârboului, pe stg. Someșului; 1 190 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **R.**). Satul **R.** apare menționat documentar în 1325.

RUS, -Ă (< *rus*) s. m. și f., adj., **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca națiune pe teritoriul Rusiei. Mai trăiesc în alte republici de pe teritoriul fostei U.R.S.S., în S.U.A. și Canada și în țările din Europa Apuseană. ✦ Persoană care aparține acestui popor. **R.** sunt de religie creștină (ortodoxă). **2.** Adj. Care aparține Rusiei sau rușilor **(1),** privitor la Rusia sau la ruși; rusesc. ✧ *Artă r.* = primele manifestări apar din sec. 10 în orașele și cnezatele Kiev, Novgorod, Vladimir, Suzdal și Moscova. Tradiționala arhitectură în lemn a influențat plastica arhitecturii zidite. Bisericile se caracterizează prin cupole multiple și o prezentare etajată a volumelor (catedrala Sf. Sofia din Kiev — sec. 12). În sec. 14–15 apar elemente noi: arcul în potcoavă, cupola în formă de bulb, decorații cu plăci de faianță colorată. Pe lângă construcțiile religioase (biserica Adormirea Maicii Domnului, catedrala Sf. Mihail, biserica Vasili Blajennîi din Moscova) se realizează ample construcții militare (citadela Kremlinului, din Moscova) și civile (Granovitaia Paiata, din Moscova). În pictură se realizează ansambluri de frescă și mozaic, icoane și ilustrații de manuscris (A. Rubliov, Teofan Grecul, Dionisi). În sec. 18 și 19 pătrund influențele stilurilor baroc, rococo, neoclasic. Pe primul loc continuă să se situeze arhitectura, în domeniul căreia, ca realizare reprezentativă, se înscrie construcția orașului Sankt-Petersburg. Se dezvoltă de asemenea sculptura portretistică și statuară (I. P. Martos, M. I. Kozlovski, F. I. Șubin). În pictură, genurile se diversifică și, în afară de portret, apare compoziția cu tematică variată (A. G. Venețianov,

V. L. Borovikovski, D. G. Levițki, V. A. Tropinin, A. A. Ivanov, P. A. Fedotov, K. P. Briullov). Către sfârșitul sec. 19, în *a.r.* un rol important îl are mișcarea *peredvijnicilor*. La sfârșitul sec. 19 și începutul sec. 20 apar unele tendințe formaliste, promovate de revista „Mir iskusstva". Printre artiștii valoroși ai acestei vremi se numără: M. A. Vrubel, V. A. Serov, S. A. Korovin și A. E. Arhipov. Din al doilea deceniu al sec. 20 se dezvoltă arta sovietică. În sculptură se remarcă Sadr, S. T. Konenkov, M. G. Manizer, E. V. Vucetici, N. A. Andreev, V. I. Muhina; în pictură, I. I. Brodski, K. F. Iuon, S. V. Gherasimov, P. P. Koncealovski, M. V. Nesterov, M. S. Sarian, S. A. Ciuikov, A. A. Deineka, iar în grafică V. A. Favorski, E. A. Kibrik, Kukrîniksi. O mare înflorire dobândește urbanismul și arhitectura. ✦ (Substantivat, f.) Limbă indo-europeană, din grupul limbilor slave de răsărit, vorbită de ruși. Este cea mai importantă limbă slavă, vorbită de peste 260 milioane de oameni. Rusa veche s-a dezvoltat independent din slavă începând din sec. 11. Paralel cu ea a existat slavona rusă, care era limba bisericii. Mai exista o formă scrisă numită rusa nonliterară, folosită în cancelarii, documente, corespondență. Până în sec. 16 a existat o dublă dualitate: între limba vorbită, bogată în varietate dialectală, și rusa nonliterară și, pe de altă parte, între cele două limbi scrise: slavona și r. nonliterară. Din sec. 17 are loc unificarea progresivă a limbii scrise, prin eliminarea slavonei, punându-se bazele limbii r. moderne (gramatica lui Lomonosov de la 1755). Este limba oficială a Federației Ruse și una dintre cele șase limbi oficiale de lucru la O.N.U. Folosește alfabetul chirilic.

RUS, Remus (n. 1942, Brașov), teolog român. Prof. la Institutul Teologic și Universitatea din București. Specialist în istoria religiilor („Concepția despre om în marile religii", „Istoria religiilor. Manual pentru seminariile teologice", în colab., „Istoria filozofiei islamice", „Dicționar enciclopedic de literatură creștină în primul mileniu").

RUSALCĂ (< rus.) s. f. (La pl.) (În mitologia slavă) Duh al râurilor, lacurilor, pădurilor și câmpiilor, închipuit ca o tânără fată îmbrăcată în alb, care atrage pe tineri în fundul apelor, înecându-i. **R.** corespund rusaliilor din folclorul românesc.

RUSALIE (< sl.) s. f. (La pl.) **1.** (cu valoare de nume propriu) Sărbătoarea creștină a pogorârii Sfântului Duh, prăznuită în a 50-a zi după Paști. **2.** (În mitologia populară românească) Ființe fantastice, asemănătoare cu *ielele*; zâne rele, care dezlănțuie furtuni și schilodesc pe oameni sau le iau mințile. **3.** (ENTOM.) Efemeră **(2)**.

RUSAN, Romulus (n. 1935, Alba Iulia), prozator și publicist român. Eseuri și cronici pe teme cinematografice („Arta fără muză"), interviuri („Convorbiri subiective"), memorialul-eseu „America ogarului cenușiu", proză („Roua și bruma").

RUSĂNEȘTI 1. Lac de acumulare realizat pe cursul inf. al Oltului, în arealul com. Rusănești, dat în folosință în 1989. **2.** Com. în jud. Olt, situată în C. Romanați, pe dr. Oltului; 4 978 loc. (2005). Hidrocentrală cu patru grupuri energetice (primul dat în exploatare în 1989, iar cel de-al patrulea la 20 mart. 1992), cu o putere instalată totală de 53 MW. Până la 17 febr. 1968, com. **R.** s-a numit *Rusănești de Jos*. În satul **R.** se află biserica Adormirea Maicii Domnului (sec. 19), iar în satul Jieni, biserica de lemn Sf. Ioan Botezătorul (sec. 18), adusă aici în 1836 din jud. Teleorman.

RUSCA, vârf în m-ții Poiana Ruscăi, alcătuit din filite și șisturi sericito-cloritoase. Alt.: 1 355 m (al doilea ca înălțime din m-ții Poiana Ruscăi, după vf. Padeș).

RUSCALLA, Vegezzi (1799–1885), om politic și publicist italian. A susținut în scris drepturile românilor din Transilvania la existență națională. Cetățean de onoare al României (1866).

RUSCA MONTANĂ, com. în jud. Caraș-Severin; situată în zona culoarului Bistra, la poalele S ale m-ților Poiana Ruscăi, pe râul Rusca, la confl. cu Bistra; 2 162 loc. (2005). Expl. de sulfuri polimetalice și de marmură (în satul Ruschița). Instalație de flotare a minereurilor. În satul **R.M.**, atestat documentar în 1803, se află o biserică romano-catolică (1807) și Monumentul turismului (1936). Rezervație naturală.

RUSCHIȚA, pas în Carpații Occidentali, în m-ții Poiana Ruscăi, situat pe cumpăna de ape dintre izv. râurilor Bega și Rusca, la 1 000 m alt. Asigură legăturile rutiere (drum nemodernizat) între jud. Timiș și jud. Caraș-Severin, cu derivație (la Rusca Montană) către Hațeg—Hunedoara—Deva (prin pasul Poarta de Fier a Transilvaniei).

RUSCIUK v. **Ruse.**

RUSCOVA, com. în jud. Maramureș, situată în E depr. Maramureș, pe dr. râului Vișeu, la confl. cu Ruscova, la poalele V ale m-ților Maramureș; 5 184 loc. (2005). Satul **R.** este atestat documentar în 1373.

RUSCUȚĂ s. f. Denumire dată unor specii de plante erbacee, anuale sau perene, din genul *Adonis,* familia ranunculaceelor, cu frunze compuse, cu flori viu colorate, solitare, și cu fructe nucule. Se cunosc peste 20 de specii, răspândite în Eurasia. ✧ *R. primăvăratică* = plantă perenă, înaltă de 10–40 cm, cu flori galbene-aurii, lucioase *(Adonis vernalis).* Conținând glucozide cardiotonice, este folosită ca plantă medicinală. *R. tomnatică* = plantă anuală, înaltă de 25–50 cm, cu flori purpurii-închise *(Adonis autumnalis).*

RUSE, oraș în NNE Bulgariei, situat pe dr. Dunării, în zona de vărsare a râului Rusenski Lom, la granița cu România, vizavi de municipiul Giurgiu, la 250 km NE de Sofia; 162,1 mii loc. (2001). Port fluvial. Aeroport. Nod feroviar. Rafinărie de petrol. Ind. constr. de mașini, ceramicii, pielăriei, textilă și alim. Tăbăcării. Centru comercial. Operă. Teatru Național. Orchestră simfonică. Muzeu de Arheologie. Galerie de Artă. Biserica Sf. Treime (sec. 18). Important centru de tranzit rutier, feroviar și fluvial, legat de Giurgiu prin Podul Prieteniei (rutier și feroviar), construit peste Dunăre (2 200 m lungime) și inaugurat la 20 iun. 1954. Punct vamal. Fortificație romană (sec. 1 î.Hr.) cunoscută sub numele *Sexantaprista.* **R.** a fost distrus de barbari în sec. 7 d.Hr. Ocupat de turci în sec. 15 și stăpânit (bază militară) până în 1877. Vechiul nume: *Rusciuk.*

RUSEȘC, -EAȘCĂ (< rus.) adj. Rus **(2).**

RUSESCU, Alfred (1895–1981, n. București), medic român. Prof. univ. la București. Contribuții în studiul unor boli (dermatoze, hepatite, boli alergice), în fiziologia și fiziopatologia copilului („Studiu asupra dezvoltării taliei la copii", „Diagnosticul clinic și radiologic în pediatrie", „Pediatria").

RUSEȘTE (< rus) adj. În felul rușilor **(1)**; ca rușii; în limba rusă.

RUSET (ROSETTI), familie de boieri, de origine greacă, stabilită în Moldova în a doua jumătate a sec. 17, unde s-a înrudit cu marile familii locale. Primii veniți au fost *Iordache* (c. 1645–1720), *Lascarache* (c. 1640–1697) și *Manolache* (c. 1650–c. 1717) **R.,** fiii lui Constantin Cuparul (c. 1600–1678), capuchehaia (numiți și Cupărești). Ei au dobândit importante dregătorii și au reușit să agoniseacă mari averi, îndeosebi Iordache **R.,** numit de cronicar

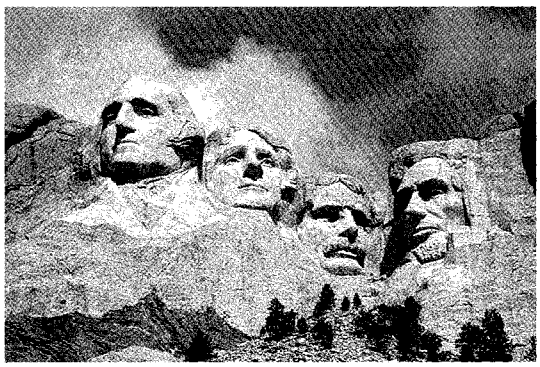

Mount Roushmore

„matca tuturor răutăților". Mai importanți: **1. Antonie R.,** domn al Moldovei (1675–1678), fiul lui Lascaris Rusetos, mare dregător la Patriarhia din Constantinopol. **2. Manole Giani R.** (1715–1794), domn al Țării Românești (1770–1771) și al Moldovei (1788– 1789), descendent din **R. (1).** S-a refugiat în Rusia. V. *Rosetti.*

RUSH, Jeffrey (n. 1951), actor australian de film. Inspirată achiziție hollywoodiană spre sfârșitul anilor '90 ai sec. 20, când susține, cu umor flegmatic și cu o bună doză de histrionism, partituri ample, de mare dificultate, compoziții minuțioase și extrem de diferite, de la „Marchizul de Sade" la „Peter Sellers". Premiul Oscar: 1996 („Shine").

RUSHDIE [ruʃdi], **Salman (Ahmed)** (n. 1947), scriitor englez de origine indiană. Magician al cuvântului, romanele sale sunt o vastă frescă a culturii indiene („Copiii de la miezul nopții", „Rușinea", „Ultimul suspin al maurului"). Apariția (1988) „Versetelor satanice", socotite drept o blasfemie față de Islam și o insultă la adresa ayatollahului Khomeini, a declanșat un mare scandal, acesta dând un decret (1989) de condamnare a sa la moarte.

RUSHMORE, Mount ~, masiv muntos în Black Hills, în V statului Dakota de Sud (S.U.A.), la 40 km SV de Rapid City; 1 829 m alt. Aici, o echipă de sculptori, condusă de Gutzon Borglum, susținută financiar de guvernul american (după un proiect din 1925), a sculptat (în anii 1927–1941) într-o stâncă granitică portretele alăturate ale președinților americani George Washington, Thomas Jefferson, Abraham Lincoln și Theodore Roosevelt, fiecare cu o înălțime de 18 m. Monumentul este cunoscut sub numele de *Memorialul Național Mount Rushmore.* Turism (c. 2 mil. vizitatori anual).

RUSIA, Federația Rusă (Rossijskaja Federačija), stat în E Europei și N Asiei; 17 075 400 km^2; 143,4 mil loc. (2005). Limba oficială: rusa. Religia: creștină (ortodocși — marea majoritate a credincioșilor —, protestanți, romano-catolici, greco-catolici), islamică, iudaică; alte credințe (budistă ș.a.). Capitala: *Moscova.* Orașe pr.: Sankt-Petersburg, Novosibirsk, Nijni Novgorod, Ekaterinburg, Samara, Omsk, Kazan, Ufa, Celeabinsk, Rostov-pe-Don, Volgograd, Voronej, Krasnoiarsk. Stat federativ alcătuit din 21 republici, 48 reg., o reg. autonomă, șapte ținuturi, nouă districte autonome și două orașe federale. În anul 2000 a fost creată o suprastructură de șapte mari districte federale care grupează unitățile ad-tive amintite. R., cel mai întins stat de pe glob, are un relief variat, o climă temperată cu nuanțe excesiv continentale spre E, o rețea uriașă de ape curgătoare, numeroase lacuri, un bogat fond forestier (locul 1 pe glob) și o faună diversă. Partea apuseană, este ocupată în cea mai mare parte de marea C. Est-Europeană (C. Rusă), presărată cu coline (Timan, Smolensk ș.a.) și podișuri vechi (Valdai, alt. max. 343 m, Stavropol) și unele sectoare mai coborâte, inclusiv sub nivelul Oceanului Planetar (–26 m), în apropierea M. Caspice. În NV părții europene în Karelia și pen. Kola reliefuI este mai înalt (1 191 m în m-ții Hibini). În S părții europene, între M. Caspică și M. Neagră se desfășoară sistemul m-ților Caucazul Mare (cu frecvente forme glaciare actuale) pe linia marilor înălțimi — ce include și vulcanul stins Elbrus (5 642 m, alt. max. din R.) — ale acestora fiind trasată granița spre Georgia și Azerbaidjan. Aliniamentul principal al limitei dintre Europa și Asia este reprezentat de sistemul m-ților Ural, munți vechi, de vârstă paleozoică, dezvoltați pe direcție N-S pe mai mult de 2 000 km (alt. max. vf. Narodnaia, 1 895 m). Partea asiatică, mult mai extinsă, are un relief mult mai complex. Dincolo de m-ții Ural se desfășoară C. Siberiei de Vest, una dintre cele mai mari unități de câmpie din lume (3 mil. km^2), drenată de fl. Obi. Această câmpie ce adăpostește în adâncurile ei mari zăcăminte de petrol și gaze este continuată spre E, între fl. Enisei și Lena, de pod. Siberiei Centrale (c. 2 mil. km^2), în realitate o sumă de unități vechi (peneplene) pe alocuri înălțate (pod. Anabar, m-ții Putorana), bine împădurite, continuate spre E de câmpia ușor vălurită a lakuției iar în N, în pen. Taimîr, de m-ții Birranga (peste 1 100 m alt.). În S Siberiei Centrale se dezvoltă un lanț de munți, între care mai impunători sunt m-ții Saian (alt. max. vf. Munku-Sardîk 3 491 m) – la poalele cărora se află depr. Tuva — și m-ții Altai (alt. max., vf. Beluha, 4 506 m); Siberia Orientală și Extremul Orient rus sunt reg. predominant muntoase (fără a lipsi zonele mai coborâte între care se numără pod. Aldan și Vitim și C. Kolîma): m-ții Iablonovîi (alt. max. vf. Kusotui – 1 680 m), Stanovoi (2 000–2 200 m), Verhoiansk (alt. max. 2 059 m), Suntar-Haiata (alt. max. 2 959 m), m-ții Cerski (alt. max. 3 147 m). M-ții din pen. Kamceatka includ c. 160 vulcani, 28 dintre ei fiind activi (alt. max. Kliucevski, 4 750 m). În extremitatea SE, către M. Japoniei se află m-ții Sihote-Alin (alt. max. 2 077 m). Ins. din Oc. Pacific, se înscriu în Cercul de Foc al Pacificului (în arh. Kurile sunt c. 40 de vulcani în parte activi) iar cele din Oc. Arctic (Novaia Zemlea, Severnaia Zemlea, Franz Josef, Wrangel ș.a.) au ca specific morfologia glaciară și crionivală. Dominantă este clima temperată, cu nuanțe maritime în V (spre M. Baltică) și E (Oc. Pacific), unde apar și influențe musonice; o mare parte a țării (nordul) are un climat rece, polar și subpolar, în Siberia Orientală continentalismul devine excesiv cu ierni foarte geroase (–75° C, minima absolută înregistrată la Verhoiansk). În S părții europene, pe țărmul M. Negre, în zona Soci, clima este subtropicală (temp. medie în ian. 6°C). Marile cursuri de apă ale **R.** sunt în partea europeană — Volga (3 690 km, cel mai lung fl. european), cu afl. săi Kama, Don (1 870 km, legat de Volga printr-un canal în cursul lor inferior) și Peciora (1 809 km), iar în partea asiatică — Obi (4 338 km), cu Irtîș (4 248 km), Enisei (4 102 km) cu afl. său Angara (ce izvorăște din lacul Baikal), Lena (4 400 km), Kolîma (2 129 km) ce se varsă în Oc. Arctic și fl. Amur (la granița cu China, 4 510 km), ce se îndreaptă spre Oc. Pacific. Primăvara, pe

fluviile siberiene (mai puțin pe Amur) se înregistrează – în cursul lor inferior — inundații și zăpoare pe zeci de km generate de topirea zăpezii și parțial a gheții din cursul superior. Pe terit. **R.** se află lacul Baikal (31 500 km^2, lacul cel mai adânc de pe glob, – 1 620 m), iar în SE părții europene **R.** are acces la cel mai întins lac de pe Terra (M. Caspică, c. 376 000 km^2). În NV țării se află două mari lacuri – Onega (9 690 km^2) și Ladoga (17 703 km^2), din ultimul izvorând Neva, în delta căruia se află marele oraș Sankt-Petersburg. Pe Volga, Kama, Don, Obi, Enisei, Angara s-au construit mari hidrocentrale, cu întinse lacuri de acumulare (între ele lacul centralei Bratsk, pe Angara, 5 470 km^2, lac al cărui volum de apă îl situează pe locul doi în lume, 169,3 miliarde m^3). În N se desfășoară tundra și silvotundra (peste 1/3 din terit. **R.**), iar în S acesteia taigaua, cea mai întinsă pădure de pe Terra, ce ocupă aproape 1/2 din supr. țării. Pădurea de foioase ocupă supr. restrânse în partea europeană, făcând trecerea spre ierburile de stepă, azi în mare parte înlocuite cu plante de cultură. În SE, în Extremul Orient, se dezvoltă o vegetație specifică, musonică. Fauna extrem de variată include animale cu blănuri scumpe (zibeline, vulpi argintii ș.a.), ursul brun, elani, râși, mufloni, mamifere acvatice (inclusiv foca de Baikal), tigri de Ussuri, zeci de specii de păsări migratoare. Există peste 20 de parcuri naționale, unele întinse pe sute de mii de hectare (Peciora – Ilici, peste 720 000 ha, Barguzin — în zona lacului Baikal, 280 000 ha). Unele arii protejate au intrat pe lista Patrimoniului natural universal: două rezervații ale biosferei – una în m-ții Altai (1,64 mii. ha) și cealaltă în partea centrală a m-ților Sihote-Alin (1,55 mil. ha) – și de un spațiu complex, tundră și pădure virgină în NE părții europene (reg. Perm) pe o suprafață de 3,28 mil. ha. Cele 6 situri (grupe de vulcani activi din Kamceatka) sunt incluse de asemenea în Patrimoniul natural universal. Reformele structurale menite să transforme economia excesiv centralizată de tip sovietic într-una de piață funcțională sunt în plină desfășurare, după criza financiară din 1998 consemnându-se un ritm anual al creșterii economice de 6,4%. Baza acestei creșteri este în bună măsură asigurată de valorificarea – la export – a resurselor energetice (cu deosebire petrol și gaze naturale). **R.** dispune de uriașe resurse de materii prime minerale, forestiere (în 2004 s-au valorificat 182 mil. m^3 material lemnos, locul 6 pe glob) și agricole. Ea se înscrie (2004) între principalii deținători și producători de minereu de fier și cărbune (în cazul ambelor deține c. 1/3 din rezervele mondiale și ocupă locuri fruntașe la producție, locul 5 la minereu de fier cu 95 mii. t, 2003, și locul 3 la huilă, 195,9 mii. t), petrol (442,1 mil.t, producție — locul 2 pe glob la producție, obținută în proporție de 2/3 în Siberia de Vest), gaze naturale (producție 595 miliarde m^3, locul 1 pe glob, Urengoi din Siberia de Vest fiind cel mai mare câmp gazeifer din lume), lignit (79 mil.t, locul 3 pe glob), turbă (2,1 mil.t, locul 4–5 pe glob), aur (170 mii kg, locul 5 pe glob), argint, cupru, zinc, nichel (330 mii t, 2003, locul 1 pe glob), cromite, cobalt (5,1 mii t, locul 3 pe glob), staniu, bauxită, diamante (17,7 mii. carate, 2002, locul 2 pe glob; 98% obținute în Iakuția), tungsten/wolfram (3,4 mii t, 2003, locul 3 pe glob), platină (36 mii kg, 2003, locul 2 pe glob), vanadiu (8,5 mii t, locul 3 pe glob), litiu, beriliu (1 000 t, 2002, locul 2 pe glob), paladiu (84 mii kg, locul 2 pe glob), stibiu/antimoniu (4,5 mii t, locul 2 pe glob), zirconiu, cadmiu, uraniu (2,9 mii t, 2002, locul 4 pe glob), azbest (750 mii t, 2003, locul 1 pe glob), magnezit (1,2 mil.t, locul 3 pe glob), grafit, sare, săruri de potasiu (4,7 mil.t, locul 2 pe glob), fosfați (11 mil. t, 2003, locul 4 pe glob), gips, sulf, mică (100 mii t, 2003, locul 1 pe glob) ș.a. Ind. prelucrătoare este dominată de subramurile ind. grele. Siderurgia (locul 1 în Europa, ca volum) este prezentă în Ural (Magnitogorsk, Nijni Taghil ș.a), în reg. Moscovei (Tula, Lipetsk), în S Siberiei (bazinul carbonifer Kuznetsk), metalurgia neferoasă în puternica reg. ind. din partea central-sudică a m-ților Ural și în preajma marilor hidrocentrale din S Siberiei (ex. Bratsk, cu o mare uzină de aluminiu, c. 200 000 t/an), construcțiile de mașini – cu o producție diversificată, de la utilaje grele la autovehicule, avioane, material rulant, mașini agricole, tractoare, produse electrotehnice diverse și în ultimul timp electronică — în marile orașe din partea europeană (Moscova, Sankt-Petersburg, Volgograd, Nijni Novgorod, Rostov-pe-Don ș.a.) și în m-ții Ural (Ekaterinburg, Celeabinsk), ind. chimică în Ural, pen. Kola, orașele importante din partea europeană și din S Siberiei (Omsk, Tomsk, Krasnoiarsk, Irkutsk ș.a.). Dintre ramurile ind. ușoare, ind. textilă are tradiție (peste un sec.) renumite centre textile fiind Ivanovo, Iaroslavl, Tver, Kostroma, Moscova. S-au produs (2003): cocs, fontă (50,3 mil.t, 2004, locul 3 pe glob), feroaliaje, oțel (65,6 mil.t, 2004, locul 4 pe glob), laminate din oțel, zinc, plumb, nichel (240 mii t, 2002, locul 1 pe glob), magneziu, staniu, cadmiu, sulf, autovehicule (1 305 mii buc., din care autoturisme 980,7 mii buc., 2002), benzină (41 mil. t, 2000, locul 4 pe glob), sodă calcinată, amoniac, îngrășăminte chimice, acid sulfuric (8,6 mil.t, locul 3 în lume), acid clorhidric (6,65 mil. t, 2001, locul 3 în lume), materiale și rășini sintetice, detergenți, anvelope, fibre sintetice, celuloză, hârtie, carton, cherestea, plăci aglomerate din lemn, plăci fibrolemnoase, ciment, diamante sintetice (80 mil. carate, locul 2 pe glob), ceasuri, frigidere, televizoare, aparate de radio, mașini de spălat, aspiratoare, motociclete, biciclete, aparate fotografice, tractoare, țesături din bumbac (2,33 miliarde m^2, locul 4 pe glob), din mătase, din in (138 mii. m^2, locul 1 pe glob), din lână (50,4 mil. m^2, locul 5 pe glob), încălțăminte (41,2 mil. perechi), zahăr brut, lapte, brânzeturi, unt, carne, ulei de floarea-soarelui (1,12 mil.t, locul 3 pe glob), margarină, țigarete, bere, vodcă și alte băuturi spirtoase, vin ș.a. Energia electrică este obținută majoritar în termocentrale (2/3), centralele nucleare (cele mai multe în partea europeană, una de mare putere — 4 000 MW, fiind în zona Sankt-Petersburg) și hidrocentralele (unele dintre ele fiind între cele mai puternice din lume ca putere instalată; ex. Saiano-Sușenskoe, pe fl. Enisei, 6 500 MW) participând în proporții egale la o producție ce se apropie de 1 000 miliarde kWh/an. Agr. se practică pe mari întinderi în jumătatea sudică a părții europene și pe zone mai restrânse în S Siberiei. Se recoltează anual (mil. t, 2004) cereale (grâu 42,2, locul 4 pe glob, porumb 2,2, orz 18, locul 1 pe glob, secară 4,4 locul 1 pe glob, ovăz 5,5, locul 1 pe glob, mei 1,05, orez), floarea-soarelui (4,3, locul 1 pe glob), sfeclă de zahăr (18,5, locul 4 pe glob), rapiță, soia, în pentru fuior (0,37, locul 3 pe glob), cânepă fibre (0,07, locul 4 pe glob), tutun, ceai, pepeni verzi, cartofi (37, locul 2 pe glob), legume și fructe ș.a. Se cresc efective însemnate (mii. capete, 2004) de bovine (24,75, locul 10 pe glob), porcine (15,98, locul 4 în Europa și 10 pe glob), ovine (14,54), caprine (2,34), cabaline (1,56, locul 8 pe glob) și păsări (343, locul 7 pe glob). Apicultura valorifică bogata bază meliferă (52 mii t miere, 2004), iar vânătoarea rămâne o activitate importantă în Siberia (animale cu blănuri scumpe) și în mediul marin (balene, morse); pescuitul, deși în

M. NORVEGIEI
NORVEGIA
OSLO
SUEDIA
STOCKHOLM
PEN. SCANDINAVĂ
G. Botnic
FINLANDA
HELSINKI
M. BALTICĂ
I-LE SVALBARD (Norv.)
C. Nord
C. Nordkyn
MAREA BARENTS
I-LE FRANZ JOSEF
Murmansk
I-LE NOVAIA ZEMLEA
M. ALBĂ
C. Kanin
Arhanghelsk
L. Ladoga
L. Onega
ST.-PETER BURG
POLONIA
BELARUS
MINSK
POD. VALDAI
Tver
MOSCOVA (MOSKVA)
IAROSLAVL
TULA
Kursk
POD. CENTRAL RUS
VORONEJ
UCRAINA
KIEV (KIIV)
CÂMPIA EUROPEI DE EST
NIJNI NOVGOROD
Kirov
KAZAN
SIMBIRSK
IJEVSK
PENZA
POD. VOLGĂI
SARATOV
TOGLIATTI
SAMARA
PERM
Nijni-Taghil
NABEREJNIE CELNI
EKATERINBURG
UFA
ROSTOV PE DON
KRASNODAR
VOLGOGRAD
M. AZOV
M. NEAGRĂ
Vf. Elbrus 5642
GEORGIA
TBILISI
Groznîi
Astrahan
CÂMPIA PRECASPICĂ
Atîrau
EREVAN
BAKU
MAREA CASPICĂ
TEHERAN
IRAN
TURKMENISTAN
AȘHABAD (AȘGABAT)
UZBEKISTAN
KAZAHSTAN
TAȘKENT (TOȘKENT)
BIȘKEK
KÎRGÎZSTAN
DUȘANBE
TADJIKISTAN
AFGHANISTAN
ALMATÎ
L. ARAL
L. Balhaș
L. Zaisan
Astana
Karaganda (Qaraghandî)
MUNȚII URAL
Vorkuta
Salehard
Narian - Mar
Pecioră
I. Vaigaci
PEN. IAMAL
PEN. GÎDAN
MAREA KARA
I. Albă
Dikson
Norilsk
Igarka
Turuhansk
Beriozovo
Surgut
CÂMPIA SIBERIEI DE VEST
Tobolsk
TIUMEN
CELEABINSK
Magnitogorsk
Kurgan
Ust Ișim
OMSK
Kolpașevo
Tomsk
NOVOSIBIRSK
NOVOKUZNEȚK
BARNAUL
Biisk
KRASNOIARSK
Abakan
M-ȚII SAIAN DE EST
M-ȚII ALTAI 4506
MONGOLIA
CHINA
ÜRÜMQI
ULAN BATOR
BEIJING
OCEANUL ARCTIC
I-LE SEVERNAIA ZEMLEA
C. Celiuskin
PEN. TAIMÎR
MAREA LAPTEV
I-LE NOVOSIBIRSK
M. SIBERIEI DE EST
PODIȘUL SIBERIEI CENTRALE
Udja
Oleniok
Jigansk
Verhoiansk
Ust - Nera
M-ȚII VERHOIANSK
M-ȚII SUNTAR - HAIATA
M-ȚII CERSKI
CÂMPIA KOLÎMA
Ciokurdah
Drujina
Zîreanca
Kedon
Sangar
Iakutsk
Viliuisk
Niurba
Tura
Aldan
Olekminsk
Bodaibo
Kirensk
Ust Ilimsk
IRKUTSK
L. Baikal
Ulan - Ude
M-ȚII IABLONOVÎI
M-ȚII STANOVOI
Tîndinsk
Magdagaci
Mogocea
Șimanovsk
Blagoveșcensk
Borzea
Balei
HARBIN
HABAROVSK
M-ȚII SIHOTE-ALIN
Ussuriisk
VLADIVOSTOK
MAREA JAPONIEI
PHENIAN
SEUL
M. GALBENĂ
TOKYO
I. HONSHŪ
I. HOKKAIDŌ
I. SAHALIN (Rusia)
Iujno - Sahalinsk
Korsakov
Oha
I-le Șantar
MAREA OHOTSK
Ohotsk
Magadan
G. Șelihov
M-ȚII DJUGDJUR
PEN. KAMCEATKA
M. CENTRALI
C. Lopatka
Petropavlovsk Kamceatski
I-LE KURILE
I. Karaghin
Kamenskoe
C. Oliutorsk
M. KORIAK
Anadîr
G. Anadîr
C. Navarin
M. BERING
PEN. CIUKOTSK
M. CIUKOTSK
I. Vranghel
C. Șmidt
Str. Bering
ALASKA (S.U.A.)
I. Sf. Laurențiu (S.U.A.)
Culmea Anuisk
OCEANUL PACIFIC
1 = RUSIA
2 = LITUANIA
3 = LETONIA
4 = ESTONIA
5 = DANEMARCA
6 = GERMANIA
7 = ARMENIA
8 = AZERBAIDJAN
9 = R.P.D. COREEANĂ
10 = REP. COREEA
0 300 600 km

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Unitatea ad-tivă Republici	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (2002)	Centrul ad-tiv
Adîghei/Adîghezia	7 600	447 100	Maykop
Altai	92 600	202 900	Gorno-Altaisk
Başkiria/Başkortostan	143 600	4 104 300	Ufa
Buriatia	351 300	901 500	Ulan-Ude
Cecenia/Icikeria	15 700	1 103 700	Groznîi
Ciuvaşia	18 300	1 313 800	Ceboksarî
Daghestan	50 300	2 576 500	Mahacikala
Hakasia	61 900	546 100	Abakan
Ingușetia	3 600	467 300	Magas
Kabardino-Balkaria	12 500	900 500	Nalcik
Kalmîkia/Hal'mg Tangč	76 100	292 400	Elista
Karaceaevo-Cerkessă	14 100	439 500	Cerkesk/Batapajinsk
Karelia	172 400	716 700	Petrozavodsk
Komi	415 900	1 018 700	Sîktîvkar
Mari-El	23 200	728 000	Ioşkar-Ola
Mordovia	26 200	888 800	Saransk
Osetia de Nord/Alania	8 000	710 300	Vladikavkaz
Saha/Iakuţia	3 103 200	949 300	Iakutsk
Tatarstan	68 000	3 779 300	Kazan
Tuva/Tîva	170 500	305 500	Kîzîl
Udmurtia	42 100	1 570 300	Ijevsk
		Regiuni	
Amur	363 700	902 800	Blagoveşcensk
Arhanghelsk	587 400	1 336 500	Arhanghelsk
Astrahan	44 100	1 005 300	Astrahan
Belgorod	27 100	1 511 600	Belgorod
Breansk	34 900	1 378 900	Briansk
Celeabinsk	87 900	3 603 300	Celeabinsk
Cita	431 500	1 156 200	Cita
Iaroslav	36 400	1 367 400	Iaroslav
Irkutsk	767 900	2 581 700	Irkutsk
Ivanovo	23 900	1 148 300	Ivanovo
Kaliningrad	15 100	955 300	Kaliningrad
Kaluga	29 900	1 041 600	Kaluga
Kamceatka	472 300	358 800	Petropavlovsk-Kamceatski
Kemerovo	95 500	2 899 100	Kemerovo
Kirov	120 800	1 503 500	Kirov/Veatka
Kostroma	60 100	736 600	Kostroma
Kurgan	71 000	1 019 500	Kurgan
Kursk	29 800	1 235 100	Kursk
Leningrad	85 900	1 669 200	Sankt-Petersburg
Lipetsk	24 100	1 213 500	Lipetsk
Magadan	461 400	182 700	Magadan
Moscova	47 000	6 618 500	Moscova
Murmansk	144 900	892 500	Murmansk
Nijegorod	74 800	3 524 000	Nijni Novgorod
Novgorod	55 300	694 400	Novgorod
Novosibirsk	178 200	2 692 200	Novosibirsk
Omsk	139 700	2 079 200	Omsk
Orel	24 700	860 300	Orel
Orenburg	124 000	2 179 600	Orenburg
Penza	43 200	1 453 000	Penza
Perm[1]	160 600	2 819 400	Perm
Pskov	55 300	760 800	Pskov
Reazan	39 600	1 228 000	Reazan
Rostov	100 800	4 404 000	Rostov-pe-Don
Sahalin	87 100	546 700	Iujno-Sahalinsk
Samara	53 600	3 239 700	Samara
Saratov	100 200	2 668 300	Saratov
Smolensk	49 800	1 050 500	Smolensk
Sverdlovsk	194 800	4 486 200	Ekaterinburg
Tambov	34 300	1 178 400	Tambov
Tiumen	1 435 200	3 264 800	Tumen
Tomsk	316 900	1 046 000	Tomsk
Tula	25 700	1 675 700	Tula

Tver	84 100	1 471 500	Tver
Ulianovsk	37 300	1 382 800	Simbirsk/Ulianovsk
Vladimir	29 000	1 524 000	Vladimir
Volgograd	113 900	2 699 200	Volgograd
Vologda	145 700	1 269 600	Vologda
Voronej	52 400	2 378 800	Voronej
Regiune autonomă			
Evreiskaia	36 000	190 900	Birobijdan
Ţinuturi			
Altai	169 100	2 607 400	Barnaul
Habarovsk	788 600	1 436 600	Habarovsk
Krasnodar	76 000	5 125 200	Krasnodar
Krasnoiarsk	2 339 700	2 966 000	Krasnoiarsk
Primorie	165 900	2 071 200	Vladivostok
Stavropol	66 500	2 735 100	Stavropol
Districte autonome			
Aghinski-Buriatski	19 000	72 200	Aghinskoe
Buriat-Ust Orda	22 400	135 300	Ust-Ordînski
Ciukotsk	737 700	53 800	Anadîr
Evenki	767 600	17 700	Tura
Hantî-Mansi	523 100	1 432 800	Hantî-Mansiisk
Iamalo-Neneţ	750 300	507 000	Salehard
Komi-Permiaci[1]	32 900	136 100	Kudîmkar
Koriaci	301 500	25 200	Palana
Neneţ	176 700	41 500	Narian-Mar
Taimîr/Dolgano-Neneţ	862 100	39 800	Dudinka
Oraşe federale			
Moscova	–	10 382 800	
Sankt-Petersburg	–	4 661 200	–

[1] La 1 dec. 2005, reg. Perm şi districtul autonom Komi-Permiaci au fost unificate rezultatul fiind ţinutul Perm.

scădere (2003 – 3,4 mil.t), antrenează una din cele mai mari flote de pescuit din lume, porturi specializate fiind Murmansk, Arhanghelsk, Nahodka, Ohotsk. Reţeaua feroviară însumează peste 87 000 km (86 200 km cu ecartament larg, 47% electrificaţi; c. 1 000 km cu ecartament îngust, în ins. Sahalin); pe terit. **R.** se află cea mai lungă magistrală feroviară din lume „Transsiberianul" (Moscova-Vladivostok, 9 280 km). Reţeaua rutieră principală depăşeşte 538 000 km (peste 2/3 asfaltaţi, c. 3 500 km autostrăzi), mai densă fiind în partea europeană, iar căile navigabile interne însumează 96 000 km (între care 16 900 km canale, o bună parte dintre acestea fiind realizate în perioada stalinistă prin muncă forţată). Reţeaua de canale din partea europeană ce leagă între ele principalele cursuri de apă (Volga, Don ş.a.) a făcut din Moscova „port la 5 mări" (Baltică, Albă, Caspică, Neagră şi Azov). Flota comercială maritimă proprie include c. 1 200 de nave (peste 4,5 mil.t.r.b., 2005) la care se adaugă alte 330 nave ale armatorilor ruşi ce navighează sub alte pavilioane. Există numeroase porturi cu trafic complex (ex. Sankt-Petersburg) sau specializat (ex. Novorossiisk, la M. Neagră specializat în exporturile de petrol). Transporturile speciale însumează c. 240 000 km de magistrale (c. 2/3 gazoducte, restul conducte petroliere şi pentru produse petroliere). Unele conducte magistrale se prelungesc în ţări vecine facilitînd exporturile masive de gaze naturale şi de petrol. De asemenea reţeaua rusă este folosită la expedierea spre terţe ţări a petrolului şi gazelor naturale din ţările Asiei Centrale (Turkmenistan, Uzbekistan, Kazahstan) sau din zona Caucazului (Azerbaidjan). Există c. 2 600 aeroporturi şi terenuri de aterizare. Balanţa comercială este excedentară (+ 120 miliarde $, 2005) pe fondul preţurilor favorabile la principalele produse exportate (hidrocarburi în special). La balanţa de plăţi contribuie şi turismul internaţional, potenţialul natural şi cel cultural-istoric fiind de excepţie. Pr. zone sau obiective: Moscova (numeroase monumente grupate în Kremlin, catedralele Blagoveşcenski, sec.15, cu iconostasul pictat de Andrei Rubliov, şi Uspenski, sec. 15,

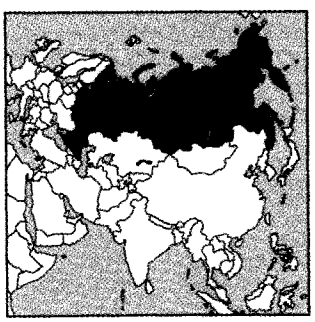

Turnul clopotniţă al lui Ivan Veliki, 1688, 81 m înălţime, biserica Vasili Blajenîi, sec. 16, Palatul Mare – sec. 19, fostă reşedinţă imperială şi în afara lui – mănăstirea Novodevicie, sec. 16, Universitatea M.V. Lomonosov, Galeriile Tretiakov, sec. 19, Arcul de Triumf ce aminteşte de victoria din Războiul antinapoleonian, Turnul de televiziune Ostankino (533 m), metroul – cel mai monumental din lume ş.a.; Sankt-Petersburg, supranumit „Veneţia nordului", oraşul „nopţilor albe", capitală a

Imperiului Rus (1712–1728 şi 1733–1918) cu Palatul de Iarnă (ce adăposteşte muzeul Ermitaj, cu cea mai mare colecţie de artă din lume), Amiralitatea, catedrala Isaakievski, fortăreaţa Petropavlovsk, monumentul ecvestru al lui Petru I; în apropiere, complexul Petrodvoreţ (sec.18), replica rusă a palatului Versailles şi, la Ţarskoie Selo, reşedinţa de vară a împărătesei Ecaterina a II-a; litoralul Mării Negre cu faimoasa staţiune Soci, zona m-ţilor Caucaz cu peisaje alpine (inclusiv gheţari) şi staţiuni de cură balneară la poale (Essentuki, Jeleznovodsk, Kislovodsk ş.a.); m-ţii Ural, un adevărat muzeu mineralogic, cu numeroase peşteri (unele cu desene rupestre) şi alte atracţii naturale; la extremitatea apuseană oraşul Kaliningrad (fost Königsberg) cu Muzeul Ambrei, catedrala şi mormântul lui Kant; în partea asiatică (mult timp inaccesibilă, în detaliu, turismului internaţional) lacul Baikal şi arealul cu vulcani activi din pen. Kamceatka sunt adevărate embleme turistice de rang mondial. Unele dintre aceste atracţii turistice majore (Kremlinul, centrul istoric al fostei capitale imperiale situate pe Neva, oraşele ruseşti vechi Novgorod, Vladimir, Suzdal şi Kazan ş.a.) sunt incluse în Patrimoniul cultural universal. Moneda: 1 rubli/rublă = 100 kopeiki. Export (2002): combustibili şi lubrifianţi (55,5%) din care 27,3% petrol brut, gaze naturale 18% — 2001, produse de înaltă tehnologie (13,3%), produse metalurgice (10,7%) ş.a. Pr. parteneri (2004): Olanda (9,1%), Germania (8%), Ucraina (6,4%), Italia (6,2%), China (6%), S.U.A. (5%), Elveţia (4,7%), Turcia (4,3%). Import (2001): utilaje şi echipamente ind. (21,8%), produse agro-alimentare (16,1%), produse chimice (12,1%), autovehicule (4,5%), produse siderurgice (3,5%) ş.a. Pr. parteneri (2004): Germania (15,3%), Ucraina (8,8%), China (6,9%), Japonia (5,7%), Kazahstan (5%) S.U.A. (4,6%), Italia (4,6%), Franţa (4,4%). — *Istoric.* Pe terit. **R.**, locuit din timpuri străvechi, în milen. 1 î.Hr. se cristalizează etnic, în reg. dintre Vistula şi Nipru, triburile indo-europene ale slavilor, care îşi încep, în sec. 5–6, expansiunea spre V şi SV. În sec. 6–9, slavii de răsărit populează ţinuturile dintre Nipru, Dvina, Oka şi Volga Superioară, creând, în sec. 9, sub conducerea cneazului *Oleg,* statul vechi rus, cu centrul la Kiev (Rusia kieveană), care atinge apogeul puterii în timpul domniei lui *Vladimir I Sveatoslavici* (980–1015) şi a lui *Iaroslav I cel Înţelept* (1016–1018, 1019–1054); în c. 988, creştinismul în haină liturgică bizantină devine religie de stat. În sec. 12–13, **R.** kieveană se destramă în mai multe cnezate: Halici-Volînia în SV, Marele Novgorod în N şi Vladimir-Suzdal în NE ş.a., înlesnind cucerirea ţării de către mongoli (1237–1242), care întemeiază aici Hanatul Hoardei de Aur. Reg. apusene locuite de slavii răsăriteni sunt ocupate, în sec. 13–14, de către Lituania şi Polonia. Înfloritorul cnezat septentrional Novgorod, singurul neafectat de invazia mongolă, reuşeşte, sub conducerea lui Aleksandru Nevski, să înfrângă, în bătălia de pe Neva, forţele suedeze (1240), iar pe L. Peipus armatele Cavalerilor Teutoni (1242), oprind astfel expansiunea acestora în ţinuturile slave. Unificarea **R.** are loc, în sec. 14–16, în jurul Marelui Cnezat al Moscovei. În timpul domniei cneazului Ivan III (1462–1505), **R.** se emancipează definitiv de sub dominaţia mongolă, Hoarda de Aur destrămându-se în hanatele Kazan, Astrahan şi Crimeea. *Ivan IV cel Groaznic* (1533–1584) ia titlul de ţar, pune bazele autocratismului, include în **R.** hanatele tătare Kazan, Astrahan şi inaugurează cucerirea Siberiei (încheiată în sec. 17). Ales ţar (în 1613), după o perioadă de anarhie internă, în care intervin atât Polonia cât şi Suedia, *Mihail Romanov* întemeiază noua dinastie a Romanovilor (1613–1917) şi pune bazele monarhiei absolutiste, **R.** devenind totodată un imp. multinaţional. Mutarea scaunului metropolitan de la Vladimir la Moscova (1326), apoi ridicarea acestuia la rang patriarhal (1589), transformă, din sec. 16, **R.** în singura mare putere ortodoxă suverană a Europei. **R.** revendică moştenirea Bizanţului, iar Moscova se erijează în cea de-a „treia Romă". În urma răscoalei antipoloneze a cazacilor zaporojeni, condusă de *Bogdan Hmelniţki,* Ucraina din stânga Niprului se uneşte, în 1654, cu **R.** ceea ce a provocat un lung Război ruso-polon (1654–1667). Sub *Petru I* (1682–1725), **R.** cunoaşte o remarcabilă înflorire economică şi se înfăptuiesc ample reforme care urmăresc modernizarea societăţii şi a instituţiilor după model vest-european. Are loc întărirea absolutismului, statul rus afirmându-se acum pe eşichierul politic european. **R.** înfrânge, în Războiul Nordului (1700–1721), armatele regelui Suediei, Carol XII (victoria de la Poltava – 1709), şi obţine, astfel, prin pacea de la Nystad, ieşirea la M. Baltică. Aici este fondat, în 1703, Sankt-Petersburg, noua reşedinţă imperială. Se cristalizează acum şi liniile de forţă ale expansionismului rus: în N, în direcţia M. Baltice, în E, în Asia Centrală, dar cu precădere spre Apus, în reg. M. Negre şi a spaţiului danubiano-balcanic, cu ţinta finală Constantinopolul şi ieşirea la M. Mediterană. Reformele iniţiate de *Ecaterina II* (1762–1796) contribuie la întărirea statului, iar abila ei politică externă transformă **R.** într-o mare putere. În 1783 sunt cucerite Crimeea şi stepele nord-pontice, hotarul apusean fiind stabilit pe Nistru, **R.** dobândind astfel acces la M. Neagră. Prin anexările rezultate în urma celor trei împărţiri ale Poloniei (1772, 1793, 1795), **R.** împinge hotarele sale până în Europa Centrală. În sec. 18–19, **R.** poartă războaie victorioase împotriva Imp. Otoman (1710–1711, 1735–1739, 1768–1774, 1787–1792, 1806–1812, 1828–1829), a Persiei (1722–1723, 1803–1813, 1826–1828), participă la coaliţiile antinapoleoniene (1805–1807, 1812–1815) şi devine, în urma Congresului de la Viena (1814–1815), unul dintre promotorii Sfintei Alianţe, stâlp al conservatorismului şi „jandarmul Europei". După Pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774), angajată în plină expansiune, **R.** se erijează în protector al slavilor de sud şi al tuturor ortodocşilor din pen. Balcanică, politică continuată în sec. 19 sub drapelul panslavismului. În Balcani, **R.** se confruntă cu Imp. Habsburgic pentru moştenirea otomană şi cu ostilitatea Marilor Puteri – Marea Britanie şi Franţa – interesate în menţinerea echilibrului european. Războiul Crimeii (1853–1856), în care Turcia este aliată cu Franţa şi Marea Britanie, se încheie cu înfrângerea **R.**, dar victoria repurtată în Războiul Ruso-Turc din 1877– 1878 lichidează urmările defavorabile ale Tratatului de Pace de la Paris (1856). În 1859–1895 este cucerită întreaga Asie Centrală, iar Tratatul ruso-chinez de la Aihun (1858) stipulează anexarea reg. fl. Amur şi Sahalinul de Nord. Dacă expansiunea rusă a fost posibilă graţie sistemului şerbiei (abolit abia în 1861), care oferea un potenţial uman cvasinelimitat, această structură a determinat o gravă întârziere în plan economic, social şi cultural, în raport cu Europa Occidentală. În timpul domniei ultimului ţar, *Nicolae II* (1894–1917), **R.**, care se simte ameninţată de ascensiunea Germaniei, se apropie de Franţa şi Marea Britanie, creând Tripla Alianţă, bloc politico-militar opus Puterilor Centrale. Criza societăţii, înfrângerea în Războiul Ruso-Japonez (1904–1905) duc la izbucnirea revoluţiei din 1905–1907, reprimată cu forţa armată. În 1914, **R.** intră în război împotriva Germaniei, Austro-Ungariei şi Turciei.

înrăutățirea situației interne, înfrângerile suferite pe front au ca rezultat izbucnirea, în febr. 1917, a revoluției, soldată cu abolirea țarismului și proclamarea republicii. La 7 nov. (25 oct. stil vechi) 1917, la Petrograd, puterea este preluată, în urma unei insurecții, de către Partidul Bolșevic, condus de *Vladimir Ilici Lenin*. Congresul II general al Sovietelor adoptă, în primele zile, „Decretul asupra păcii" și „Decretul asupra pământului". În Războiul civil care izbucnește, intervin, în sprijinul generalilor albi *Kornilov, Denikin, Vranghel, Kolceak*, și puterile europene ostile autorității sovietice. Situația dificilă în care se află noua putere accentuează tendințele dictatoriale, ideile inițiale ale revoluției – o societate fără clase și instaurarea democrației proletariatului – cedând locul preocupării de menținere și consolidare a structurilor de putere. Forțele politice nebolșevice sunt treptat eliminate, funcțiile represive ale aparatului de stat sunt întărite; în lupta împotriva „contrarevoluției" este creată o poliție politică secretă, C.E.K.A. (ulterior N.K.V.D., G.R.U., K.G.B.), omniprezentă și omnipotentă, toți dușmanii reali, potențiali sau imaginari ai noului regim fiind eliminați brutal. Pacea de la Brest-Litovsk (3 mart. 1918), denunțată după prăbușirea Puterilor Centrale, încheie participarea **R.** la Primul Război Mondial. După victoria puterii sovietice în Războiul civil, începe perioada reconstrucției economiei naționale, pe baza politicii liberale a „NEP"-ului (1921–1925). La 30 dec. 1922 se constituie U.R.S.S., recunoscută (1924–1925) pe plan diplomatic de către Marea Britanie, Franța, Italia, Japonia și în 1933 de S.U.A.; devine în 1934 membru al Societății Națiunilor, izolarea internațională fiind astfel depășită. Secretar general al Partidului Comunist din 1922, I.V. Stalin, iese învingător, după moartea lui Lenin, în aprigă luptă pentru putere. Devenit stăpân necontestat al destinelor țării, Stalin trece, în anii 1926– 1929, la realizarea industrializării accelerate, pe baza planurilor cincinale și a colectivizării forțate a agr., transformând, cu prețul unor sacrificii umane imense (execuții și deportări în masă, internarea în lagăre de muncă – gulaguri), U.R.S.S., în pragul celui de-al Doilea Război Mondial, într-o mare putere industrială a lumii. Totalitarismul stalinist atinge paroxismul în cursul „epurărilor" din anii 1936–1938, cărora le cad victimă toți adversarii potențiali și ipotetici ai dictatorului, ca și elitele partidului, aparatului de stat și ale armatei. În fața ostilității lui Hitler, Stalin impune Kominternului politica „frontului popular" și încheie pactele de neagresiune cu Franța și Cehoslovacia (1935). La 23 aug. 1939, U.R.S.S. încheie cu Germania nazistă un pact de neagresiune (Pactul Molotov-Ribbentrop), prin al cărui protocol secret Europa de Est este împărțită în sferele de influență ale celor două puteri, iar Hitler își poate permite să atace, la 1 sept. 1939, Polonia. În virtutea acestui pact, U.R.S.S. ocupă, la 17 sept. 1939, partea de E a Poloniei, reg. ale Finlandei (1940), anexează cele trei state baltice (1940) și forțează România să-i cedeze Basarabia și Bucovina de Nord. Aceste anexări terit. sunt urmate de anihilarea elitelor din aceste țări, prin execuții în masă (Katyn ș.a.) sau prin deportări în Siberia și Asia Centrală. Atacul german din 22 iun. 1941 aduce U.R.S.S. alături de coaliția statelor antifasciste, Frontul de Est măcinând principalele forțe ale celui de-al Treilea Reich. Plătită cu enorme pierderi umane și distrugeri materiale, victoria repurtată face din U.R.S.S., după 1945, o putere mondială, care impune în statele est-europene, intrate în sfera sa de influență, regimuri de tip comunist. Membru fondator al O.N.U. (1945). Războiul rece, expresie a luptei pentru hegemonie între cele două sisteme sociale opuse, cel capitalist și cel comunist, dublat de o sufocantă cursă a înarmărilor și de o serie de conflicte regionale – Blocada Berlinului (1948–1949), războiul din Coreea (1950–1953), războiul din Indochina, apoi din Vietnam (1946–1973), confruntările arabo-israeliene, războiul din Afghanistan (1979–1989) ș.a. – marchează viața politică internațională a întregii epoci postbelice. După moartea lui Stalin (1953), noul deținător al puterii, *Nikita Sergheevici Hrușciov*, îi înlătură pe apropiații vechiului dictator, condamnă, în raportul secret la Congresul XX al P.C.U.S. (1956), crimele și ororile epocii staliniste și propagă teza „coexistenței pașnice" între cele două blocuri adverse. Încercările statelor est-europene de a se elibera de sub controlul sovietic sunt însă reprimate cu duritate (Germania – 1953, Ungaria și Polonia – 1956, Cehoslovacia – 1968 etc.). Sub *Leonid Ilici Brejnev* (1964–1982), birocrația de partid și de stat își consolidează pozițiile, ortodoxia ideologică se accentuează, fenomenul „stagnării" afectând practic toate domeniile societății sovietice și adâncind criza sistemului. U.R.S.S. obține rezultate spectaculoase în cursa înarmărilor, în domeniul nuclear sau de cucerire a cosmosului, dar și în competiția hegemonică cu S.U.A., prin extinderea propriei sfere de influență în Asia, Africa, Cuba. Hipercentralizatul sistem comunist, cu o nomenclatură sterilă, care, prin ideologie dogmatică și un control sufocant al poliției politice, paralizează toate verigile societății, îndreaptă lumea sovietică, în deceniile 7 și 8 ale sec. 20, spre un colaps inevitabil. După efemerele administrații *Iuri Vladimirovici Andropov* (1982–1984) și *Konstantin Ustinovici Cernenko* (1984–1985), conducător al partidului, ulterior și al statului (1988), este ales, în 1985, *Mihail Sergheevici Gorbaciov*, care inițiază o direcție de radicală reformare a societății sovietice („glasnost" și „perestroika"), urmărind depășirea crizei sistemului prin abandonarea dogmelor și o nouă eficiență în plan economic și politic, iar în plan extern prin atingerea unei reale destinderi, marcată îndeosebi de încheierea „războiului rece". Libertatea cuvântului, desființarea cenzurii aduc dintr-o dată în prim-planul vieții probleme blocate sau nerezolvate de decenii, dar imposibilitatea soluționării peste noapte a acestora contribuie la sporirea tensiunilor în societate. O serie de populații solicită o autonomie sporită, conflicte terit. și interetnice (între armeni și azeri, de ex.) răbufnesc cu brutalitate, în timp ce statele baltice, anexate de U.R.S.S. în 1940, își revendică independența, punând în discuție integritatea terit. a U.R.S.S. Criza U.**R**.S.S. se adâncește în anii 1989–1991. În referendumul din 17 mart. 1991 majoritatea republicilor unionale votează pentru transformarea U.R.S.S. într-o federație de republici egale în drepturi, cu numele de Uniunea Republicilor Sovietice Suverane. După transformările radicale din Europa de Est, unde regimurile comuniste instalate după al Doilea Război Mondial se prăbușesc rând pe rând, U.R.S.S. acceptă dizolvarea C.A.E.R. (28 iun. 1991) și a Tratatului de la Varșovia (1 iul. 1991), semnând, la Paris, „Carta pentru o nouă Europă", care încheie formal războiul rece și confruntarea Est-Vest. În nov. 1990, **R.** adoptă declarația de suveranitate, iar în alegerile generale din 12 iun. 1991, *Boris Nikolaevici Elțin* este ales prin vot universal președinte al acestei republici. Un puci organizat de forțele conservatoare din conducerea P.C.U.S. și a U.R.S.S., în 19–20 aug. 1991, împotriva lui M.S. Gorbaciov eșuează, întărind poziția forțelor reformatoare grupate în jurul președintelui **R.**, B. Elțin. În urma acestor evenimente, P.C.U.S. este interzis, iar republicile unionale își proclamă independența. La 8 dec. 1991, **R.**, Ucraina și Belarus decid

crearea Comunității Statelor Independente (C.S.I.) (comunitate de state egale în drepturi, cu instituții coordonatoare), actul constitutiv fiind semnat la Alma Ata, la 21 dec. 1991, de către 11 foste republici ale U.R.S.S., devenite între timp state independente. Odată cu retragerea lui M.S. Gorbaciov din funcția de președinte, U.R.S.S., ultimul imperiu al sec. 20, își încetează oficial existența la 25 dec. 1991. Istoria **R.** se desfășoară după 1991 într-un ritm amețitor și dramatic. Personalitatea care domină viața politică este președintele *Boris Elțin* (reales în funcție în 1996), care orientează procesul de reformă în direcția unei economii de piață și a pluripartidismului. El are de înfruntat opoziția elementelor legate de vechiul regim sovietic și a celor rămase fidele ideologiei comuniste, care alcătuiesc o mare parte a celor două camere ale Parlamentului (în oct. 1993, armata este forțată să ia cu asalt clădirea Parlamentului, „Casa Albă", ocupată de elementele conservatoare). O piatră de încercare a noii politici o reprezintă „criza cecenă". Republica Autonomă Cecenia din componența Federației Ruse își proclamă, în 1991, independența, dar armata rusă intervine în forță în dec. 1994. La capătul a doi ani de lupte îndârjite (soldate cu peste 90 000 de victime), în aug. 1996 este semnat un acord de pace ruso-cecen care pune capăt războiului, noul statut al republicii urmând a fi stabilit după anul 2001. Întrunirile la diverse nivele ale reprezentanților celor 12 state care alcătuiesc C.S.I. (din care nu fac parte cele 3 țări baltice) încearcă o armonizare a problemelor ridicate de destrămarea bruscă a URSS; peste 25 de mil. de ruși trăiesc în afara granițelor Federației Ruse. Un acord de uniune între Belarus și **R.** a fost semnat la 2 apr.1996. Retragerea, în 1994, a ultimilor soldați ruși de pe terit. Germaniei, Estoniei și Letoniei, ca și a garnizoanei din Berlin, a încheiat părăsirea de către forțele ruse a statelor central- și est-europene, ștergând practic ultimele vestigii ale celui de-al Doilea Război Mondial. În tot acest răstimp, **R.** se află în perioada definirii concepției unei noi politici externe, cristalizării de noi relații cu marile puteri, dar și cu statele vecine. Ea aderă la Parteneriatul pentru Pace lansat de N.A.T.O. (22 iun. 1994), dar se opune includerii de noi state est-europene în această alianță militară. La 25 ian. 1996, **R.** devine membru în Consiliul Europei. **R.** cunoaște, în anii 1998–1999, o deteriorare dramatică. Criza financiară izbucnită în aug. 1998 are ca urmare pierderea, în câteva zile, a jumătate din valoarea rublei în raport cu dollarul, devalorizarea monedei naționale până la sfârșitul anului situându-se la 71%. P.I.B. scade în 1998 cu aproape 5%, după ce în 1997 crescuse pentru prima dată de la destrămarea U.R.S.S. cu 0,4%. Inflația se ridică în 1998 la 84,4% (față de 11% în 1997), în timp ce veniturile reale ale populației scad în același an cu aproape o cincime. În 1999, 35% din locuitorii **R.** trăiau cu un venit situat sub minimul necesar existenței. Și în cel de-al doilea mandat prezidențial, relațiile lui Boris Elțin cu Duma de Stat dominată de comuniști și naționaliști rămân tensionate. Încercarea parlamentarilor ostili președintelui de a obține, într-un proces de „blamare", destituirea oficială a șefului statului eșuează în mai 1999, când aceștia nu întrunesc cele două treimi de voturi necesare procedurii. Pe fondul deteriorării stării de sănătate a președintelui Elțin, are loc o succesiune rapidă a prim.-min. numiți și revocați rând pe rând de șeful statului. **R.** cunoaște 5 șefi de executiv în numai 18 luni. În mart. 1998, după 5 ani de guvernare, Viktor Cernomîrdin este eliberat din funcție, succesorul său Serghei Kirienko cunoscând aceeași soartă în aug. 1998. Evgheni Primakov (fost conducător al K.G.B.), validat de Duma de Stat la 11 sept. 1998, este înlocuit, în mai 1999, cu Serghei Stepașin (anterior ministru de Interne) care, la rândul său, cedează frâiele executivului, la 9 aug. 1999, lui Vladimir Putin (din iul. 1998, conducătorul Serviciului Federal de Securitate/F.S.B., principalul succesor al K.G.B.). La 19 dec. 1999, au loc alegeri pentru Duma de Stat. Numai 6 partide trec cu această ocazie pragul de 5%, care le asigură intrarea în Parlament. Comuniștii conduși de Ev. Ziuganov obțin 24,3% din voturi, pierzând majoritatea deținută până acum în Parlament, Blocul Unitatea sprijinit de Elțin și Putin – creat cu numai trei luni înainte de alegeri – 23,3%, Coaliția Patria – Întreaga Rusie, având ca lideri pe I. Lujkov (primarul Moscovei) și Ev. Primakov (fostul premier) – 13,3%, Uniunea Forțelor de Dreapta (a fostului prim-ministru S. Kirienko) – 8,5%, Blocul Naționalist al lui Vl. Jirinovski – 6,0%, iar formațiunea de orientare liberală Mărul (Yabloko), condusă de Gr. Iavlinski – 5,9%. La 31 dec. 1999, în declarația televizată, președintele Boris Elțin își anunță, cu 6 luni înainte de expirarea mandatului, demisia din această funcție, desemnându-l pe premierul *Vladimir Vladimirovici Putin* ca președinte interimar al **R.** În alegerile prezidențiale din 26 mart. 2000, Vladimir Putin iese victorios din primul tur de scrutin, devenind al doilea președinte ales al Federației Ruse (în mart. 2004, Putin este reales în funcția de președinte al **R.**). Noua administrație își propune întărirea puterii, prestigiului și a controlului autorității centrale asupra terit. Federației (rezolvarea „crizei cecene", soldată până în prezent cu numeroase victime omenești), asanarea economiei și a finanțelor statului, precum și redobândirea rolului de mare putere în viața politică internațională. În timpul președinției lui B. Elțin, ca și în prezent, „criza cecenă" a ocupat și ocupă un loc deosebit de important în politica autorităților ruse. În aug. 1996, se încheie un acord de pace ruso-cecen, care pune capăt războiului declanșat de Rusia (dec. 1994) împotriva Republicii Autonome Cecenia, parte componentă a Federației Ruse, ce-și declarase independența în 1991. În ciuda acordului de pace, care prevedea, între altele, că noul statut al Ceceniei va fi stabilit după 2001, relațiile dintre Rusia și Cecenia rămân, în continuare, extrem de tensionate, culminând, în 1999, cu reluarea războiului și cucerirea, după lupte grele, a capitalei Groznîi. La 8 iun. 2000, autoritățile de la Moscova își asumă controlul asupra Ceceniei și anulează orice autonomie locală. Relațiile executivului cu legislativul sunt normale, întărirea rolului organelor statului și ale autorității centrale este vizibilă, o artă a compromisului își face simțită prezența în rezolvarea situațiilor conflictuale. Situația ec. se stabilizează, P.I.B. sporește în 2000 cu 8,3%, inflația se reduce de la 36,5% în 1999 la 18,6% în 2001, șomajul oscilează în jur de 10%, balanța comercială este excedentară, sistemul bancar dă semnele unei lente asanări, bugetul înregistrează în 2000 și 2001 un excedent. Investițiile externe în ec. rămân însă prudente. Restanțele în cazul plății salariilor și pensiilor dispar treptat, iar degradarea nivelului de viață al populației este stopată. În dec. 2000, vechiul imn al fostei Uniuni Sovietice, abrogat în 1991, redevine imnul național al Rusiei, cu un nou text al aceluiași autor, Serghei Mihalkov. Drapelul forțelor armate este din nou cel roșu, fără a mai include însă steaua, secera și ciocanul. Un sondaj de opinie publică, realizat în mart. 2001, la un an de la preluarea puterii de către Vladimir Putin, relevă că 70% dintre cei chestionați își exprimă încrederea în noul președinte, care este asociat de populație cu începutul unei noi etape istorice,

deja denumită în mass-media „era Putin". În viața internațională, Rusia președintelui Putin încearcă să fie în consonanță cu marile mutații petrecute la sfârșitul sec. 20 și să reocupe treptat locul respectat de mare putere. Atacurile teroriste de la 11 sept. 2001 contribuie decisiv la redefinirea relațiilor ruso-americane. Vladimir Putin este primul lider mondial care îi telefonează președintelui S.U.A. G. Bush după atentate și îl asigură de sprijinul **R.** în lupta împotriva terorismului, deschizând apoi spațiul aerian al țării pentru operațiuni umanitare și de salvare întreprinse de forțele americane. Apropierea **R.** de lumea occidentală face pași rapizi în 2002. Luna mai 2002 reprezintă o cotitură radicală în raporturile **R.** cu Occidentul. După ce la Reykjavik membrii N.A.T.O. decid la 17 mai crearea unui consiliu comun N.A.T.O.–Rusia, iar la 18 mai liderii celor 19 state membre N.A.T.O. și președintele Rusiei semnează actul de constituire a acestui consiliu, care face din **R.** egalul membrilor Alianței Nord-Atlantice, în sensul că aceasta nu va putea lua decizii fără a avea acordul Moscovei, în probleme precum lupta împotriva terorismului, gestionarea crizelor internaționale, neproliferarea armelor de distrugere în masă, controlul asupra armamentului. La 24 mai 2002, președinții **R.** și S.U.A. semnează, la Moscova, un tratat de dezarmare, considerat istoric, care prevede reducerea arsenalelor nucleare ale celor două țări cu 2/3 până în 2012 și o declarație de parteneriat strategic. Alegerile generale din 2003–2004, lipsite de surprize, sancționează poziția atotputernică a președintelui Vladimir Putin și a Partidului Rusia Unită, constituit cu puțin timp înainte de scrutin de forțele care-l sprijineau pe președinte. Toate partidele angajate în campania electorală pentru alegerile legislative din 7 dec. 2003 și-au înscris la loc de frunte în programul lor lupta împotriva corupției și a sărăciei. Rusia Unită obține 37,1% din voturi, dar prin înscrierea în rândurile sale a deputaților aleși pe liste uninominale contabilizează 306 din cei 450 de deputați ai Dumei de Stat. Este pentru prima oară de la constituirea Federației Ruse când forțele politice apropiate președintelui dețin majoritatea în Parlament. Cel mai puternic partid de opoziție, Partidul Comuniștilor din Federația Rusă, obține 12,7% din sufragii, jumătate față de scrutinul anterior, și din cauza desprinderii din acesta a unei noi formațiuni politice intitulată Blocul Rodina (Patria), grupare, apropiată Kremlinului, atrage 9,1% din voturi. Dacă două partide de opoziție de orientare liberală – labloko al lui Grigori Iavlinski și Uniunea Forțelor de Dreapta a lui Boris Nemțov – nu depășesc baremul de 5% pentru a accede în noul legislativ, în schimb, Vladimir Jirinovski, cu al său Partidul Liberal-Democrat, extremist de dreapta, dar binevoitor față de V. Putin, primește 11,6% din opțiuni, mai mult decât la alegerile precedente. Campania electorală pentru alegerile prezidențiale din 14 mart. 2004 este dominată de prezența insistentă a liderului în exercițiu de la Kremlin în mass-media. Succesul repurtat în alegerile legislative, un bilanț ec. pozitiv și sublinierea rolului pe care **R.** trebuie să-l joace din nou în lume îi asigură sprijinul unei populații sensibile la afirmarea locului țării pe scena internațională. Situație reflectată de o participare ridicată la urne (64,3%) și de victoria repurtată de Vladimir Putin chiar din primul tur de scrutin, în care strânge 71,2% din voturile exprimate. Al doilea dintre cei 5 candidați obține 13,7%, ceilalți sub 10%. Mihail Fradkov, un tehnocrat, expert ec. al ambasadei **R.** de pe lângă U.E. de la Bruxelles, numit la 1 mart. 2004 prim-ministru, este însărcinat după alegeri cu formarea noului guvern. Situația din Cecenia rămâne în centrul preocupărilor prin extinderea atentatelor antirusești (multe dintre ele puse la cale de islamiști ceceni sinucigași și în afara frontierelor acestei republici autonome, la Moscova, Ingușetia sau Osetia). Din subiect tabu, ideea vocației imperiale a **R.** își găsește încet-încet drept de cetate din nou în mass-media. Relațiile **R.** cu „străinătatea apropiată" (fostele republici unionale) continuă procesul de normalizare. La o întâlnire la vârf a C.S.I. organizată la Ialta, la 19 sept. 2003, Vl. Putin și președinții Ucrainei și Kazahstanului decid crearea unui spațiu ec. comun între statele lor după exemplul U.E. Relațiile **R.** cu U.E. și N.A.T.O. dobândesc noi valențe în urma procesului de extindere a acestor organizații până în vecinătatea și chiar la frontiera Federației Ruse. Un nou acord cadru **R.** – U.E. este semnat la 21 mai. 2004. În 2004 extinderea N.A.T.O. include acum și trei din fostele republici unionale – Estonia, Letonia și Lituania, ca și alte patru foste state ale lagărului socialist – România, Bulgaria, Slovacia și Slovenia. Cele trei state baltice, alături de Polonia, Ungaria, Cehia și Slovacia devin în același an membre ale U.E. În problema crizei iraqiene **R.**, în calitate de membru permanent al Consiliului de Securitate al O.N.U., se află pe o poziție apropiată de cea a Franței și Germaniei în decizia de a nu sprijini o intervenție militară a S.U.A. și Marii Britanii împotriva lui Saddam Hussein fără o rezoluție prealabilă a O.N.U. De altfel, Vl. Putin își reafirmă atașamentul față de rolul Consiliului de Securitate O.N.U. într-un discurs pronunțat în sept. 2003 la sediul Națiunilor Unite din New York. Relațiile dintre Vl. Putin și G. W. Bush se mențin bune, **R.** fiind interesată de frontul antiterorist. Confruntată cu acțiuni teroriste ale fundamentaliștilor islamici (Moscova, 2003, Beslan, 2004 etc.), Rusia s-a alăturat forțelor care luptă împotriva terorismului internațional. În mart. 2005 are loc la Bratislava summit-ul americano-rus, care a prilejuit președinților George W. Bush și Vladimir Putin să facă un bilanț al ultimilor luni de acțiune comună, trasând, totodată, direcțiile pentru perioada următoare în sfera relațiilor bilaterale în domeniul economiei, cât și în cel al securității internaționale, a luptei împotriva terorismului. La 9 mai 2005 peste 50 de șefi de stat și de guvern din întreaga lume (președinții S.U.A., Franței, României, cancelarul Germaniei, premierul Japoniei ș.a.) participă la ceremoniile de la Moscova, consacrate împlinirii a 60 de ani de la victoria Aliaților în cel de-al Doilea Război Mondial. Republică prezidențială.

RUSIDAVA, castru și așezare romană din sec. 2–3, situat la S de Drăgășani (jud. Vâlcea). Făcea parte din sistemul de apărare denumit „Limes Alutanus".

RUSISM (< rus.) s.n. Cuvânt sau expresie împrumutată din rusă și neasimilată.

RUSKA, Ernst (1906–1988), fizician german. Constructor (1931) al primului prototip de microscop electronic, a cărui putere de mărire era de numai 16 ori. În 1938, sprijinit de firma Siemens, a construit primele două prototipuri comerciale cu mărirea de 30 000 de ori. Premiul Nobel pentru fizică (1986), împreună cu G. Binnig și H. Rohrer.

RUSKIN [rașkin], **John** (1819–1900), critic de artă și sociolog englez. Teoretician al mișcării prerafaelite. Studii estetice asupra artei feudale („Șapte candelabre ale arhitecturii", „Pietrele Veneției") și moderne („Pictori moderni"). Prelegeri și articole în care denunță esența dezumanizantă a industrializării, celebrând munca meșteșugărească de tip medieval

(„Sésame şi crini", „Cununa de măslini sălbatici"). Spre sfârşitul vieţii şi-a cheltuit întreaga avere în opere de binefacere, rămânând sărac.

RUSOAICĂ (< rus) s. f. Femeie care aparţine poporului rus.

RUSOFON adj. (*rus* + *phone* „sunet"), vorbitor de limba rusă.

RUSSEL, Nicolae (1850–1930, n. Moghilev, Ucraina), medic, publicist şi militant socialist român. Stabilit în România (1875). Unul dintre conducătorii cercului revoluţionar secret din Bucureşti. Expulzat în 1881, a activat în Hawaii, Japonia şi apoi China, unde a şi murit.

RUSSELL [rasl] **1. John, conte** (1792–1878), om politic britanic. Whig. De mai multe ori ministru şi prim-min. (1846–1852, 1865–1866). A promovat reforme ale sistemului parlamentar. Pe plan extern politică de fermitate faţă de Rusia. **2. Bertrand, conte** (1872–1970), filozof, matematician, literat şi militant politic englez. A dezvoltat iniţial un realism radical, formulând cerinţa ca toţi termenii să aibă ca referinţă entităţi reale; expresia acestei strategii este prezentarea matematicii ca derivând din logică („Principiile matematicii"). Ulterior, a tratat obiectele fizice drept mulţimi foarte complexe de date senzoriale – constructivism logic („Cunoaşterea noastră asupra lumii externe", „Analiza minţii"). Consideraţiile asupra limbajului sunt centrate pe ideea unui izomorfism între structura enunţurilor şi cea a lumii, existenţa lui Dumnezeu apărându-i ca simplă posibilitate logică. Liberal radical, a militat pentru dreptul de vot al femeilor, iar după 1950, pentru dezarmarea nucleară. Eseuri („Căsătorie şi morală"), romanul „Satan în suburbii". Premiul Nobel pentru literatură (1950).

Bertrand Russell

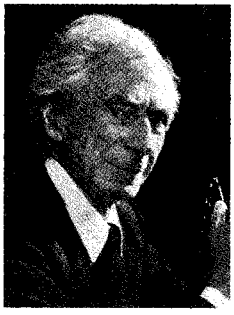

RUSSELL [rasl], **Henry Norris** (1877–1957), astrofizician american. Prof. univ. la Cambridge şi Princeton. Lucrări de fizica stelelor, de spectrofotometrie stelară. Împreună cu E. Hertzsprung a alcătuit (1913) clasificarea stelelor după spectru şi luminozitate *(diagrama Hertzsprung-R.)*.

RUSSEL [rasl], **Ken** (n. 1927), regizor britanic de film. Pentru pseudobiografiile sale, din anii '70 ai sec. 20, inspirate din viaţa unor artişti celebri alege o formula şocantă, de o extravaganţă excesivă, un delir baroc în care glosează pe tema creaţiei, a sexului, a bolii şi a morţii („Amanţii muzicii", „Mesia sălbatic", „Mahler").

RUSSO, Alecu (1819–1859, n. Străşeni, Basarabia), scriitor român. Militant paşoptist şi unionist. Proză memorialistică inspirată de peisaj, legende, amintiri, scrisă, în mare parte, în limba franceză („Soveja", „Amintiri", „Piatra teiului", „Stânca corbului"); observaţii lucide asupra realităţilor sociale autohtone („Laşii şi locuitorii lui la 1840"). Poemul în proză „Cântarea României" (atribuit de unii istorici literari şi lui N. Bălcescu) evocă în versete cu rezonanţe mesianice istoria patriei, văzută ca o succesiune ciclică a epocilor de robie şi de libertate. Pionier al criticii literare româneşti, a sintetizat ideile generaţiei paşoptiste: necesitatea dezvoltării literaturii naţionale, inspiraţia folclorică şi istorică, funcţia socială a artei, importanţa tradiţiei, valoarea creaţiei populare („Critica criticii", „Poezia poporală"); a combătut tendinţele latiniste, italienizante, galomane („Studie moldovană", „Cugetări"). Piese de teatru, ulterior pierdute („Jitnicerul Vadră").

RUSSO, Demostene (1869–1938, n. Peristéri, Grecia), istoric român. M. coresp. al Acad. (1919), prof. univ. la Bucureşti. Specialist în bizantinologie. A publicat o serie de studii privind

Alecu Russo

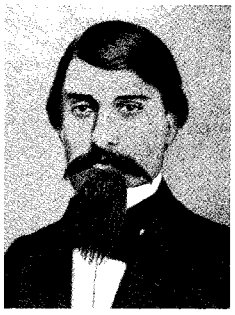

relaţiile greco-române, precum şi o lucrare de metodologie filologică, „Critica textelor şi tehnica ediţiilor".

RUSSO, Luigi (1892–1961), critic şi istoric literar italian. Profesor la Şcoala normală superioară din Pisa şi director al mai multor reviste („Belfagor" ş.a.). Discipol al lui B. Croce (de a cărui estetică s-a depărtat în ultima parte a vieţii), **R.** a fost influenţat şi de De Sanctis şi Carducci. Atitudinea consecvent cetăţenească, soliditatea formaţiei culturale, robusteţea şi impetuozitatea temperamentală şi tonul polemic sunt trăsăturile caracteristice ale creaţiei lui **R.** Ele se manifestă şi în vioiciunea stilului, bogat în note de ironie şi de umor („Giovanni Verga", „Povestitorii", „F. de Sanctis şi cultura napolitană", „Critica literară contemporană", „Machiavelli", „Dialogul popoarelor").

RUSSOLO, Luigi (1885–1947), pictor şi muzician italian. A debutat sub influenţa neo-impresionismului şi a simbolismului, evoluând spre futurism. A semnat „Manifestul pictorilor futurişti" (1910). După 1913 se consacră muzicii, publicând manifestul „Arta zgomotelor"; a realizat spectaculoase maşini sonore şi a organizat concerte de avangardă. În 1941–1942, s-a întors la pictură abordând un stil vag naiv, pe care îl numea „clasicism modern".

RUSSU, Ion I. (1911–1984, n. Turda), istoric şi filolog român. Prof. univ. la Cluj-Napoca. Preocupări de toponimie şi epigrafie daco-romană („Limba traco-dacilor", „Ilirii — istoria, limba şi onomastica — romanizarea", „Elemente autohtone în limba română", „Inscripţiile Daciei romane", „Etnogeneza românilor").

RUSTAVELI, Şota (1166–c. 1216), poet şi umanist georgian. Autor al poemului „Viteazul în piele de tigru", epopee naţională, concepută în spiritul eposului cavaleresc. Considerat fondatorul limbii literare georgiene.

RUSTEM-Paşa (c. 1500–1561), mare vizir şi istoric otoman, de origine bosniac. Cronica sa, „Istoria dinastiei Osmane", înfăţişează istoria otomană de la începutul sec. 13 până în 1561. Cuprinde informaţii referitoare la istoria Ţărilor Române.

RUSTEMUL (cf. n. pr. *Rüstem*) s. n. art. Joc popular răspândit în S Olteniei şi părţile învecinate ale Munteniei. Jucătorii formează de obicei o coloană mixtă sau numai de bărbaţi, ţinându-se cu braţele încrucişate la spate. Uşor săltat, are ritm asimetric (5/16) şi tempo vioi. Se caracterizează prin paşi executaţi în

față și în spate, cu încrucișarea picioarelor.

RUSTIC, -Ă (< fr., lat.) adj. Care ține de viața de la țară, privitor la viața de la țară, ca la țară; câmpenesc. ✦ Fig. Grosolan, neșlefuit, necioplit. (HORTIC.) Plantă decorativă puțin pretențioasă, care nu necesită o îngrijire deosebită.

RUSU, Adrian (n. 1946, București), inginer român. M. coresp. al Acad. (1994), prof. univ. la București. Lucrări în domeniul microelectronicii, al construcției dispozitivelor electronice cu semiconductori și al circuitelor integrate („Modelarea componentelor microelectronice active").

RUSU, Dragoș (1910–1994, n. Cojocna, jud. Suceava), jurist român. M. de onoare al Acad. (1993), prof. univ. la Cluj. Lucrări de drept internațional și administrativ și privind istoria gândirii juridice românești („La Constitution roumaine du 27 février 1938. Principes et innovations", „Les décrets-lois dans le régime constitutionnel de 1875", „Bibliografie juridică română").

RUSU, Liviu (1901–1985, n. Sărmașu, jud. Mureș), estetician, istoric literar și psiholog român. Prof. univ. la Cluj. Sinteze („Essai sur la création artistique", „Estetica poeziei lirice", „Logica frumosului", „Viziunea lumii în poezia noastră populară", „De la Eminescu la Lucian Blaga").

RUSU, Liviu (n. 1908, Cuciurul Mare, Basarabia), muzicolog și compozitor român. Muzică de cameră și corală („Cinci sonete pe versuri de Eminescu"); lucrări de muzicologie. Traduceri.

RUSU, Marcela (1926–2002, n. Galați), actriță română de teatru. Roluri create cu sensibilitate, inteligență și simț al umorului din dramaturgia românească și universală („Citadela sfărâmată", „Mutter Courage", „Cui îi e frică de Virginia Woolf?", „Șeful sectorului suflete").

RUSU-CIOBANU, Valentina (n. 1920, Chișinău), pictoriță română. Tablouri în mai toate genurile picturii, remarcându-se mai ales în portrete („Aureliu Busuioc", „Vlad Ioviță", „Grigore Vieru").

RUSU-ȘIRIANU, Ioan (1864–1909, n. Șiria, jud. Arad), ziarist și om politic român. Membru marcant al Partidului Național Român din Transilvania, a avut un rol important în lupta de eliberare națională a românilor transilvăneni. A condus ziarul „Tribuna" (din Sibiu), a întemeiat ziarele „Foaia poporului" (1893, la Sibiu) și „Tribuna poporului" (1898, la Arad). A colaborat la ziarul „Românul" din Arad, condus de V. Goldiș, și la revista „Luceafărul" din Budapesta. A fost deputat în Parlamentul de la Budapesta (1905–1906).

Adrian Rusu

István Rusznyák

RUSZNYÁK [rușna:k] **István** (1889–1974), terapeut, fiziopatolog și biochimist ungur. Prof. univ. la Budapesta. Președintele Academiei Ungare de Științe. Cercetări științifice asupra biologiei și patologiei sistemului limfatic al ficatului, al inimii, al plămânilor. Studii asupra conținutului plasmei sanguine în zahăr și cloruri, asupra rolului complexului vitaminelor flavonice. Lucrări privind patologia și fiziologia circulației limfatice, profilaxia șocului, biochimia sângelui („Bolile ficatului și a căilor biliare", „Studiul biologic și patologic al sistemului limfatic"). A descoperit vitamina P (1936, în colaborare cu A. Szent-Györgyi. M. de onoare al Acad. Române (1965).

RUȘAȚĂ (< *roșu*) s. f. (În Ev. Med., în Țara Românească) Denumire a birului pe care-l plăteau roșii **(III, 2)**.

RUȘEȚU, com. în jud. Buzău, situată în C. Buzău-Călmățui, pe râul Călmățui; 4 189 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **R.**). Nod rutier. Viticultură. Herghelie (din 1913) specializată în creșterea calului trăpaș și a calului semigreu românesc. Creșterea ovinelor. În satul **R.**, atestat documentar în 1510, se află două biserici (una zidită în 1780 și alta în 1885) și un conac (sec. 19). La **R.** are loc anual manifestarea folclorică „Sărbătoarea salcâmului".

RUȘFEȚ (< tc.) s. n. Obligație suplimentară în muncă sau în natură, pe care țăranii trebuiau să o presteze în trecut moșierilor.

RUȘII DE VEDE v. **Roșiori de Vede.**

RUȘII-MUNȚI, com. în jud. Mureș, situată la poalele NV ale m-ților Gurghiu, pe cursul mijlociu al râului Mureș, la ieșirea acestuia din defileul Toplița-Deda; 2 276 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **R.-M.**). Prelucr. laptelui (cașcaval, brânzeturi), în satul Morăreni. Satul **R.-M.** apare menționat documentar, prima dată, în 1319. Centru de cusături și țesături populare, de pielărie și cojocărit.

RUȘINA (< *rușine*) vb. I **1.** Refl. A fi cuprins de rușine **(1)**, a se jena. ✦ A fi stingherit. **2.** Tranz. A face ca cineva să se simtă rușinat; a batjocori.

RUȘINE (< *roșu*, cf. lat. *roseus*) s. f. **1.** Sentiment de jenă provocat de o greșeală, de un insucces etc. ✦ Modestie, rezervă, reținere. ✦ Timiditate, sfiiciune. **2.** Batjocură, ofensă, ocară. **3.** Lucru dezonorant; necinste, dezonoare, umilință. ✧ Expr. *A fi rușinea cuiva* = a fi cauza dezonoarei cuiva.

RUȘINOS, -OASĂ (< *rușine*) adj. **1.** Care se rușinează cu ușurință; sfios, timid. **2.** Care cauzează rușine **(1)**, dezonoare; reprobabil, blamabil.

RUȘULIȚĂ (< *roșu*) s. f. Plantă erbacee perenă din familia asteracee, înaltă de 20–60 cm, cu tulpina și cu frunzele acoperite cu peri lungi și cu flori ligulate, roșii-portocalii, dispuse în capitule *(Hieracium aurantiacum)*. Crește din reg. montană până în zona alpină.

Rușuliță

RUT (< fr.) s. n. (BIOL.) Stare fiziologică la animale (mai ales la mamifere) corespunzătoare perioadei de activitate sexuală. Are durată și periodicitate variabile.

RUT, carte din „Vechiul Testament" relatând despre strămoașa lui David (Rut), despre credința și virtuțile acesteia.

RUTACEE (< lat.) s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate, lemnoase și ierbacee, cu frunze alterne, rar opuse, simple sau compuse, cu numeroase puncte transparente care includ substanțe aromate, cu flori solitare sau grupate în inflorescențe. Cuprinde c. 960 specii, răspândite îndeosebi în reg. tropicale și subtropicale (de ex. lămâiul, portocalul, mandarinul); câteva specii se întâlnesc și în România, mai cunoscută fiind frăsinița (*Dictamnus albus*).

RUTĂ[1] (< fr.) s. f. Drum urmat de un vehicul; linie străbătută de o cale de comunicație între două localități; traseu. ✦ Direcție.

RUTĂ[2] (lat. *ruta*) s. f. (BOT.) Virnanț.

RUTEAN, -Ă (< germ.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Nume dat ucrainenilor din fosta Austro-Ungarie. **2.** Adj. Care aparține rutenilor, privitor la ruteni.

RUTEBEUF [rütböf] (c. 1230–1285), truver francez. A exprimat în versuri mișcătoare mizeria propriei sale existențe boeme și a sărăcimii pariziene, anticipându-l pe Villon. A excelat în poeme satirice îndrăznețe și colorate în care denunță parazitismul călugărilor și indolența marilor seniori feudali. **R.** este alături de J. de Meung, cel mai însemnat poet al timpului său.

RUTENIA, reg. istorică în V Ucrainei de azi, stăpânită succesiv de polonezi (sec. 14–18), unguri (sec. 18). Alipită Cehoslovaciei (1919), Ungariei (1938), U.R.S.S.-ului (1945) și Ucrainei (1991).

RUTENIU (< fr. {i}; {s} lat. m. *Ruthenia* „Ucraina") s. n. Element chimic (Ru; nr. at. 44, m. at. 101,07) din grupa metalelor platinice. Intră în componența aliajelor foarte dure și rezistente la uzura prin frecare; catalizator al multor reacții chimice este folosit și la fabricarea filamentelor pentru lămpile cu incandescență. A fost descoperit de chimistul rus Karl K. Klaus în 1844.

RUTHERFORD [rąθəfəd], **Ernest, baron R. de Nelson** (1871–1937), fizician englez. Prof. la universitățile din Montréal, Manchester, Cambridge. Membru (din 1903) și președinte (din 1925) al Societății Regale din Lon-

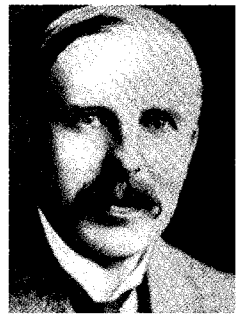

Ernest Rutherford

dra. Din 1919, conducătorul Laboratorului Cavendish din Cambridge. Prin numeroase experiențe (absorbție în substanțe, deviere în câmp magnetic, descărcări în gaze etc.), **R.** a descoperit cele două componente principale, α și β, ale radiațiilor emise de substanțele radioactive și a stabilit natura particulelor α. A studiat emanația substanțelor radioactive, demonstrând că ea reprezintă un nou gaz, *radonul,* pe care ulterior a reușit să-l lichefieze. **R.** a arătat că prin radioactivitate elementele chimice se transformă în alte elemente (transmutație) și a explicat caracterul statistic al proceselor de dezintegrare spontană. Prin experiențele sale de împrăștiere a particulelor α de către substanță (1911), **R.** a precizat și a consacrat definitiv modelul planetar al atomului. Iradiind azotul cu particule α, el a reușit (în 1919) să provoace prima transmutație artificială (a azotului în oxigen). Ulterior, a realizat transmutația majorității elementelor ușoare, inaugurând astfel cercetările asupra reacțiilor nucleare dirijate. Op. pr.: „Substanțe radioactive și radiațiile lor". Premiul Nobel pentru chimie (1908).

RUTHERFORD [rąθəfəd] (după numele fizicianului *E. Rutherford;* METR.), unitate de măsură a activității unei surse radioactive, egală cu un milion de dezintegrări pe secundă. Are simbolul *Rd.*

RUTIER, -Ă (< fr.) adj. Care ține de transportul pe drumuri și pe șosele, privitor la drumuri și la șosele; care se referă la transportul pe șosele (ex. transport **r.,** vehicul **r.**).

RUTIL (< fr. {i}; {s} lat. *rutilus* „roșu-aprins") s. n. Oxid natural de titan, cristalizat în sistemul pătratic, de culoare galbenă-închisă până la roșie-brună, cu luciu adamantin spre gras. Este un mineral accesoriu al multor roci, mai ales metamorfice, și se exploatează uneori din aluviuni. Este folosit pentru extragerea titanului sau în radiotehnică, vopselărie, industria ceramică etc.

RUTINAT, -Ă (< *rutină*) adj. Cu experiență; priceput, dibaci, versat.

RUTINĂ[1] (< fr.) s. f. Capacitate, abilitate câștigată în urma unei practici îndelungate; *deprec.* deprindere de a face un lucru totdeauna în aceeași manieră.

RUTINĂ[2] (< fr.) s. f. (FARM.) Substanță chimică naturală, care face parte din grupa flavonelor (vitamina P). Se găsește în florile, în frunzele și în tulpinile multor plante, din care se și extrage (hrișcă, diferite specii de *Forsythia* etc). **R.** mărește rezistența capilarelor, diminuează permeabilitatea celulară, fiind utilizată pentru aceste calități în tratamentul diatezelor hemoragice, în hipertensiunea arterială, ca diuretic etc.

RUTIȘOR (< *rută*[2]) s. m. Denumire dată speciilor de plante erbacee, perene din genul *Thalictrum,* familia ranunculaceelor, cu frunze alterne, de obicei penat-compuse, cu flori dispuse în racem, panicul sau corimb și cu fructe nucule. ✧ *R. galben* = plantă înaltă de 50–100 cm, cu flori galbene, odorante, răspândită prin locuri umede *(Thalictrum flavum).*

RUTTMANN, Walter (1887-1941), regizor german de film. Experiența sa ca pictor și cineast abstracționist din anii '20 ai sec. 20 este transferată și îmbogățită într-o capodoperă a filmului documentar: lungmetrajul „Berlin simfonia unui mare oraș".

RUVUMA (în portugheză **ROVUMA**), fluviu în SE Africii (Tanzania și Mozambic); 760 km. Izv. din m-ții

Rutișor galben

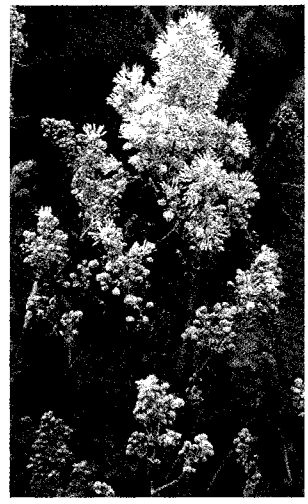

Matagoro (S Tanzaniei) și după un scurt traseu de curgere de la N la S, se îndreaptă către E, formând granița între Tanzania și Mozambic pe 650 km lungime, vărsându-se în Oc. Indian la 32 km N de capul Delgado. Numeroase cataracte. Hidrocentrale. Navigabil în cursul inferior pe c. 100 km. Alf. pr.: Lugenda, Lucheringo, Likonde, Muhewesi, Lumesule.

RUWENZORI [ruənzori], lanț muntos în ESE Africii, extins pe c. 130 km lungime de la N la S, respectiv între lacul Edward și lacul Albert, și pe c. 65 km lățime max., la granița dintre R.D. Congo și Uganda, la N de Ecuator. Este un gigantic horst, mărginit de falii, alcătuit din roci cristaline intrusive, care culminează în vf. Margherita din masivul Stanley (Ngaliema): 5 109 m alt. (după alte surse 5 119 alt.), al patrulea vârf din Africa, după *Kibo* (5 895 m), *Kenya* (5 199 m) și *Kilimanjaro* (5 150 m). Prezintă culmi largi (separate de trecători și văi adânci) și mici lacuri. Acoperit cu păduri tropicale, umede, până la c. 2 600 m alt., apoi cu vegetație de altitudine specifică Africii de E, cu numeroase endemite până la c. 3 300–4 500 m, după care urmează domeniul zăpezilor persistente, la peste 4 500 m alt., pe versanții de E și la peste 4 800 m alt., pe cei de V. Zăcăminte de cobalt și cupru. Precipitații bogate (c. 2 300 mm/an în medie). În cadrul acestui lanț muntos se află Parcul Național Ruwenzori Mountains (1952), extins pe 1 979 km^2 în SV Ugandei, în care se găsesc păduri tropicale cu diverse specii de arbori, cratere vulcanice și o faună bogată (cimpanzei, leoparzi, lei, elefanți, hipopotami, bivoli, antilope ș.a.). A fost inclus (din 1994) în lista Patrimoniului natural universal. Lanțul muntos **R.** a fost identificat ca cel numit de Ptolemeu „Munții Lunii". Mult timp s-a crezut că de aici izv. Nilul. **R.** a fost escaladat pentru prima oară la 18 iun. 1906 de o echipă de alpiniști italieni condusă de Luigi Amedeo di Savoia-Aosta.

RUYSBROECK, Jan van (1293–1381), mistic olandez. Egumen la o mănăstire de lângă Bruxelles. Lucrările lui conțin considerații teoretice și mistice despre viața activă, interioară și contemplativă („Cele șapte trepte ale scării iubirii spirituale", „Nunțile spirituale"). Beatificat în 1908.

RUYSDAEL (RUISDAEL) [rœisda:l], **Jacob van** (1628/1629–1682), pictor și gravor olandez. Peisaje impresionând prin grandoarea, melancolia și dramatismul viziunii și prin gravitatea acordurilor cromatice („Vedere din Haarlem", „Cimitirul evreiesc", „Peisaj cu cascadă", „Moara din Wijk").

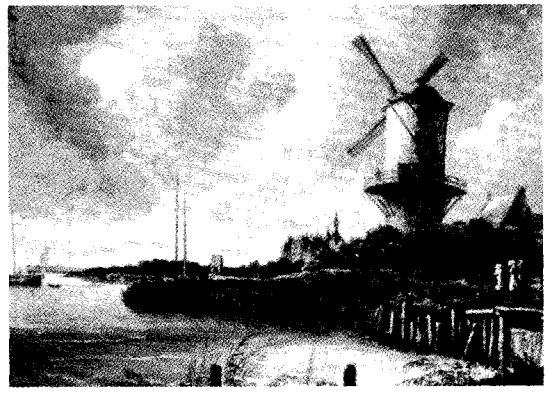

Jan van Ruysdael. „Moara din Wijk"

RUYTER [rœiter], **Michiel Adriaanszoon de** (1607–1676), amiral olandez. Conducătorul flotei olandeze în timpul războaielor împotriva Angliei și Franței pentru stăpânirea căilor maritime în deceniile 6–8 ale sec. 17. Învingător la Solebay (1672) dar înfrânt și rănit mortal în luptele cu flota franceză în apr. 1676.

RUŽIČKA [ruʒitʃka], **Leopold Stephen** (1887–1976), chimist elvețian de origine croată. Lucrări privind structura chimică și sinteza compușilor aliciclici naturali, inclusiv a terpenelor, hormonilor steroizi, substanțelor odorante. Premiul Nobel pentru chimie (1939), împreună cu A. Butenandt.

RWANDA [ruanda], **Republica Ruandeză (Republika y'u Rwanda; République Rwandaise; Republic of Rwanda)**, stat în Africa de Est ecuatorială; 26 338 km^2; 8,4 mil. loc. (2005). Limbi oficiale: rwandeza (kinyaRwanda), franceza și engleza. Religia: creștină (romano-catolici 51%, protestanți 28,8%, alți creștini 2,1%) 81,9%, islamică 7,9%, credințe tradiționale 9%, alte credințe 1,2%. Capitala: *Kigali*. Orașe pr.: Gitarama, Ruhengeri, Butare, Gisenyi. Este împărțită în 12 prov. Situată în inima Africii, fără ieșire la mare, **R.** are un relief înalt dat de un podiș (1 500 m – 2 000 m alt.) înclinat spre E și dominat de munți vulcanici (alt. max. 4 507 m în Mt. Karisimbi, în masivul Virunga). În V țării la granița cu R.D. Congo se află depr. lacului Kivu ce se înscrie pe linia Marelui Graben est-african. În **R.** (la S de Ecuator) își are originea Kagera, unul din izvoarele Nilului. Situată în apropierea Ecuatorului țara are – datorită alt. ridicate — un climat subtropical, cu temperaturi medii anuale de 18°C și precipitații între 1 000 și 1 500 mm/an; vf. Karisimbi este adesea acoperit de zăpadă. Vegetația dominantă este savana, pădurile acoperind mai puțin de 10% din supr. țării. Fauna include lei, leoparzi, rinoceri, zebre, felurite antilope ș.a., animale ocrotite în cele două parcuri naționale — Kagera (fondat în 1934, 250 000 ha) și Volcans (cu 7 vulcani și în care sunt protejate gorilele de munte). Resurse de subsol — gaze naturale, casiterit, wolfram, niobiu, tantalit, aur. Țara cu cea mai mare densitate a populației de pe continentul african (312 loc./km^2), **R.** se numără între statele cele mai sărace ale lumii, având ca principală ramură economică agricultura predominant de subzistență. Se cultivă (2004), manioc (912 mii t), cartofi (1,1 mil.t), batate (908,3 mii t, locul 2 pe glob la prod./loc.), taro, sorg, porumb, orez, grâu, fasole, mazăre, trestie de zahăr, soia, ceai, cafea, arahide, banane (plantain, 2,41 mil.t – locul 3 pe glob), piretrum (1 000 t, locul 3 pe glob). Prod. agr. nu reușește să asigure consumul intern, **R.** importând o bună parte din produsele alimentare necesare. Creșterea animalelor – bovine, ovine, caprine, porcine – este apanajul pop. tutsi, în timp ce cultura plantelor este specifică pop. hutu. Produse industriale: energie electrică (167 mil. kWh, 2002), staniu (metal 200 t, 2002), produse chimice, ciment, cherestea, mobilă, încălțăminte, zahăr, lapte, unt, bere ș.a. În prod. de energie electrică atrage atenția ponderea deținută de hidrocentrale (97,7%) – una din cele mai ridicate la nivel mondial. Sunt prelucrate primar și principalele resurse de subsol (minereurile de staniu și wolfram). Metalele rare (niobiu, tantal) au devenit în ultimii ani principalul articol de export. Infrastructura căilor de comunicații este marcată de absența căilor ferate și calitatea redusă a celor rutiere (doar 8,3% din cei 12 000 km sunt asfaltați). Principalul aeroport (al capitalei) poate primi orice tip de aeronavă. Poziția geografică (cel mai apropiat port se

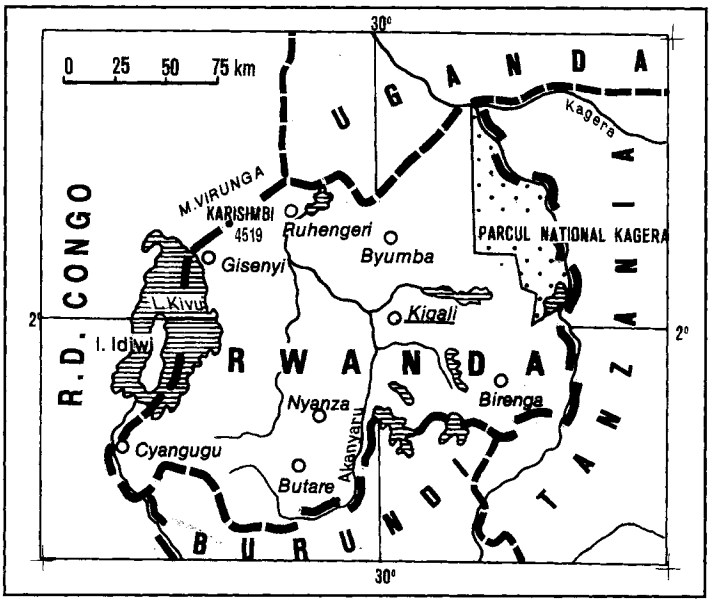

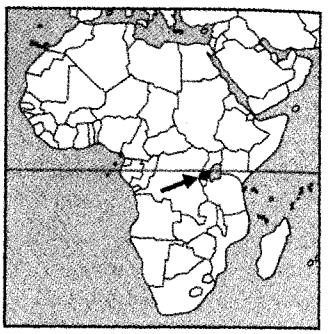

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Provincia	Suprafața (km^2)	Populația (2002)	Centrul ad-tiv
Butare	1 849	722 616	Butare
Byumba	1 730	712 372	Byumba
Cyangugu	2 330	609 504	Cyangugu
Gikongoro	2 188	492 607	Gikongoro
Gisenyi	2 145	867 225	Gisenyi
Gitarama	2 188	864 594	Gitarama
Kibungo	3 253	707 548	Kibungo
Kibuye	1 336	467 745	Kibuye
Kigali-ville	112	608 141	Kigali
Kigali Ngali	3 133	792 542	Kigali
Ruhengeri	1 762	894 179	Ruhengeri
Umutara	4 312	423 642	Nyagatare

află la 2 000 km) creează dificultăți suplimentare redresării economice după perioada tragediei interne de la mijlocul anilor '90 ai sec. 20. Balanța comercială este deficitară, importurile acoperind doar 40% din valoarea exporturilor (2005). Turismul este în fază incipientă în pofida unui potențial remarcabil oferit de cadrul natural, dar dezvoltarea sa este periclitată, în mare măsură, de instabilitatea internă. Principalele zone și obiective: parcurile naționale, cascada Ndaba (cu o cădere de 100 m), în apropierea orașului Kibuye, pădurea Nyungwe (arie protejată); capitala țării Kigali, orașul Butare (principalul centru cultural al **R.**) micile orașe stațiuni de pe malul L. Kivu ș.a. Moneda: 1 franc **R.** = 100 centimes. Export (2001): niobiu și tantal (45,2%), ceai (25,6%), cafea (20,1%), piei, casiterit ș.a. Pr. p. (2004): Indonezia (64,2%), China (3,6%), Germania (2,7%). Import (2001): bunuri de investiții (22,1%), produse agro-alimentare (19,4%), combustibili (18,7%), semifabricate (18,1%) ș.a. Parteneri (2004): Kenya (24,4%), Germania (7,4%), Belgia (6,6%), Uganda (6,3%), Franța (5,1%). – *Istoric.* Pe terit. **R.**, populat de triburile autohtone de agricultori sedentari hutu (wahutu, bahutu) de origine bantu, pătrund, în sec. 15–16, triburile de păstori nomazi tutsi (watutsi, batutsi) de neam hamit, care, deși sunt minoritari (10–15% din totalul populației țării), reușesc să se impună ca pătură politică hegemonică. Statul creat de ei cunoaște în vremea regelui Kigeri II Rwaabugiri (c. 1865–1895) o epocă de înflorire, dar în 1899 este ocupat de trupe germane și inclus în colonia Africa Germană de Est. În 1916, terit. **R.** este ocupat de trupe belgiene și formează împreună cu Urundi (azi Burundi) între 1922 și 1962, Teritoriul Rwanda-Urundi, sub mandat al Societății Națiunilor (din 1946, sub tutelă a O.N.U.), încredințat spre administrare Belgiei. Atât Germania cât și Belgia, cele două puteri coloniale, au menținut neschimbate structurile social-politice din epoca precolonială, care au perpetuat rolul hegemon al populației tutsi în societate. Sub presiunea mișcării de eliberare națională, condusă de liderii etniei hutu, Grégoire Kabyibanda și Joseph Habyarimana, are loc, printr-un referendum (2 oct. 1961), abolirea monarhiei și proclamarea **R.** rep. autonomă, iar la 1 iul. 1962, rep. independentă; președinte fiind ales G. Kabyibanda. Viața politică a țării a fost marcată de confruntări sângeroase (1959, 1963, 1990, 1992, 1994) între etniile hutu (majoritară) și tutsi (minoritară), în care s-au implicat și statele vecine: Uganda, Tanzania, Burundi și R.D. Congo, soldate cu zeci și sute de victime. În urma unei lovituri de stat militare, puterea este preluată, la 5 iul. 1973, de către generalul Juvénal Habyarimana care încearcă o politică de detensionare a conflictelor interetnice, dar se lovește de intransigența cercurilor tutsi din exil. Acestea, regrupate în Frontul Patriotic Rwandez (FPR), încearcă, venind din Uganda, să preia, în oct. 1990, puterea în **R.** prin forța armelor, dar sunt înfrânte de unități belgiene, franceze și congoleze sosite în ajutorul guvernului rwandez hutu. Din 1993, sunt reluate operațiunile militare ale rebelilor tutsi pe terit. rwandez, apropiindu-se treptat de Capitală. Prăbușirea, la 6 apr. 1994, în mo-

mentul aterizării pe aeroportul din Kigali, a avionului care-i transporta pe președintele **R.**, J. Habyarimana, și pe cel al statului vecin Burundi, devine semnalul declanșării unui adevărat genocid împotriva populației minoritare tutsi (în perioada apr.–iul. 1994, c. 1 000 000 de oameni, reprezentând 3/4 din populația tutsi a țării, a fost masacrată de către conaționalii hutu). În urma ofensivei victorioase a rebelilor tutsi din Frontul Patriotic Rwandez, la 19 iul. 1994, este instalată la Kigali o nouă conducere a țării – președinte Pasteur Bizimungu (de etnie hutu) și prim-min. Faustin Twagiramungu. La 6 apr. 1995 se deschide, la Kigali, primul proces în vederea judecării celor 30 000 de persoane aflate în detenție sub acuzația de participare la masacrele din 1994. Pentru a elimina acest pericol, forțele rwandeze sprijină rebeliunea armată izbucnită în R.D. Congo împotriva dictatorului Laurent Désiré Kabila, aliatul milițiilor hutu refugiate pe terit. congolez, iar Tribunalul internațional, constituit de O.N.U. la Arusha (Tanzania), a trecut la judecarea oficialităților hutu acuzate de a fi organizat genocidul din 1994. Soldați hutu din taberele de refugiați din R.D. Congo și o nouă „Armată Populară de Eliberare a Rwandei", a etniei hutu, inițiază noi incursiuni pe terit. **R.**, declanșând alte masacre, în pofida politicii de reconciliere promovată de noile autorități de la Kigali. După demisia lui Pasteur Bizimungu, Paul Kagame (de etnie tutsi), este ales de către Parlament, în mart. 2000, președinte al statului. Prin referendumul din mai 2003 se validează cu 93% noua Constituție a țării, care prevede garantarea securității și democrației, în perspectiva evitării conflictelor sângeroase dintre etniile tutsi și hutu. Republică prezidențială.

RWANDA–URUNDI, terit. sub mandat situat în E părții centrale a continentului african, a fost acordat spre administrare Belgiei, de Societatea Națiunilor, în 1920. A făcut parte din Congo Belgian (1925–1960); autonom (1961) și independent (1962) s-a divizat în Republica Rwanda și Regatul Urundi (ulterior Burundi).

RYAN [rạiən], **Cornelius** (1920–1974), ziarist și istoric american. Corespondent militar pe lângă trupele aliate ce au deschis, în 1944, al doilea front în apusul Europei. Op. pr.: „Ziua cea mai lungă", „Ultima bătălie", „Un pod prea îndepărtat".

RYDBERG [rŭdbærʒ], **Abraham Viktor** (1828–1895), scriitor suedez. Supranumit „patriarhul poeziei suedeze". Versuri de orientare romantică („Abandonarea lui Robinson Crusoe", „Prometeu și Athashoerus"), apoi neoclasică („Poezii"). Romane istorice („Singoalla", „Corsarul din Baltica").

RYDBERG [rŭdbærʒ], **Johannes Robert** (1854–1919), fizician suedez. Prof. univ. la Lund. Studii și cercetări de spectroscopie atomică; a stabilit (1899), în mod empiric, valoarea constantei din formula lui Balmer, care dă frecvența liniilor unei serii spectrale *(constanta lui R.)*.

RYDER [rạider], **Winona** (n. 1971), actriță americană. Interpretează de obicei rolul unei tinere moderne, independente, ambițioase și voluntare („Viața pe cont propriu", „Cum să faci o cuvertură americană").

RYDZ-ŚMIGŁY, Edward (1886–1941), general polonez. A luptat în Primul Război Mondial. Comandant-șef al forțelor armate poloneze (1939). După înfrângerea și ocuparea Poloniei de către Germania, s-a refugiat în România.

RYLE [rail], **Gilbert** (1900–1976), filozof și clasicist englez. Sub influența lui Wittgenstein, a abordat probleme ale limbajului și a propus o alternativă behavioristă în filozofia minții („Conceptul de minte", „Dileme").

RYLE [rail], **Sir Martin** (1918–1984), astrofizician britanic. Prof. univ. la Cambridge. Director (din 1959) al Observatorului Radioastronomic Mullard de la Cambridge. Contribuții în radioastronomie, la studiul pulsarilor și quasarilor (prin catalogul astronomic pe care l-a publicat în 1959). A realizat radiointerferometrul, prin tehnica sintezei aperturii, cu ajutorul căruia s-au descoperit pulsarii de către A. Hewish și J. Bell. Premiul Nobel pentru fizică (1974), împreună cu A. Hewish.

RYÔANJI, templu budist din Kyōto. Construit în 1450 de gen. Hosokawa Katsumoto. Aparține sectei zen Rinzai. Renumit pentru „grădina filozofală" cu 15 pietre din care nu se văd decât 14, indiferent de unghiul din care sunt privite.

Sir Martin Ryle

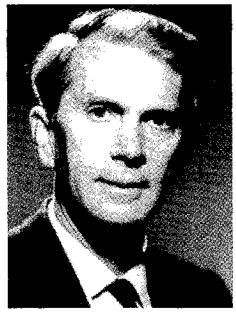

RYÔKAN (1758–1831), călugăr zen al sectei Sōtō; poet și caligraf renumit. Poeziile sale (450 scrise în limba chineză, 1200 tanka și 20 de poeme lungi în japoneză) sunt de un realism tulburător.

RYSWICK v. **Rijdwijk.**

RYTI [rŭti], **Risto Heikki** (1889–1956), om politic finlandez. Prim-min. (1939–1940) și președinte (1940–1944) al Finlandei. A încheiat (1944) cu ministrul de Externe german Ribbentrop un tratat de asistență militară.

RYŪKYŪ 1. (NANSEI sau **NANSEI-SHOTO),** lanț insular japonez în V Oc. Pacific, extins pe 970 km lungime, pe direcție NE–SV, între ins. Kyūshū (în NE) și Taiwan (în SV), separând Marea Chinei de Est de Oc. Pacific; 2,2 mii km^2. Este format din 55 ins. de natură vulcanică și coraligenă, grupate în cinci arh. (Ōsumi, Tokara, Amami, Okinawa și Sakishima) care aparțin din punct de vedere ad-tiv de prefectura Okinawa (din 1972), cu centrul ad-tiv la *Naha* (ins. Okinawa). Relief predominant deluros, cu alt. medii de 300–500 m. Alt. max.: 980 m (în ins. Tokara). Climă subtropicală în N și tropicală în S, caracterizată prin frecvente taifunuri. Păduri tropicale. Plantații de ananas, bananieri, pomi fructiferi. Culturi de orez, trestie de zahăr ș.a. Pescuit. În Ev. Med. timpuriu, **R.** forma un regat independent. Sanctuarele și castelele regale au fost incluse (din 2000) în lista Patrimoniului cultural universal. Din sec. 14 și până în sec. 19, **R.** a fost subiect de dispută între China și Japonia, în 1879, **R.** revenind integral Japoniei. În 1945, **R.** a trecut sub administrația S.U.A., iar în 1953, grupul Amami a fost returnat Japoniei, iar la 15 mai 1972, grupul Okinawa. **2.** Fosă în V. Oc. Pacific, la E de lanțul insular cu același nume, extinsă pe 2 250 km lungime și 60 km lățime. Ad. max.: 7 507 m (aceasta aflându-se la 90 km S de ins. Okinawa).

RZESZÓW [ʒeʃuf], oraș în SE Poloniei, situat pe râul Wisłoc, în zona de contact a bazinului depresionar Sandomierz cu m-ții Carpați, la 155 km SE de Cracovia și 320 km SE de Varșovia; 160,3 mii loc. (2002). Nod feroviar și rutier. Rafinărie de petrol. Ind. metalurgică și de prelucr. a metalelor, chimică, textilă, de prelucr. a lemnului și alim. Piață agricolă. Muzeu etnografic. Castelul Potocki (sec. 17). Fundat în sec. 14. În perioada 1772–1918 s-a aflat în cadrul Imp. Habsburgic.

S

S s. m. invar. **1.** A douăzeci și doua literă a alfabetului limbii române; sunetul notat cu această literă (consoană fricativă dentală surdă). **2.** (CHIM.) Simbol pentru *sulf.* **3.** Simbol pentru *conductanța* electrică. **4.** (GEOGR.) Notație pentru punctul cardinal *Sud.*

s. (METR.) simbol pentru *secundă.*

$ simbol pentru dollar.

SA (< cuv. german Sturm Abteilung „Divizii de asalt"), organizație paramilitară, creată în 1921 de către Hermann Göring și reorganizată în 1930 sub comanda lui *Ernst Röhm*, ce număra peste 2 mii. membri cu rol important în ascensiunea și preluarea puterii de A. Hitler (1933). Scoasă în afara legii și decimată din ordinul lui Hitler (30 iun. 1934, „Noaptea cuțitelor lungi"), deoarece exercita prea multă influență politică.

S.A., abreviere pentru Societate pe acțiuni.

SAAB, societate automobilistică și aeronautică suedeză fondată în 1937. General Motors deține o participație de 50%.

SAAC 1. v. **Urlați.** 2. Vechi județ din Țara Românească, desființat în 1844, când a fost împărțit între județele Prahova și Buzău. Sin. *Secuieni.* Numele îi venea de la vechii coloniști secui așezați aici în sec. 13.

SA'ADEDDIN, Mehmed Hodja (1536–1599), cronicar și demnitar turc. Participant la campania din 1596 în Ungaria. Scrierea sa „Coroana istoriilor", care tratează amănunțit istoria otomanilor începând din sec. 13 până în 1520, cuprinde și informații referitoare la români.

SA'ADÎ (pe numele adevărat *Moșleh od-Din sa'di*) (c. 1215–1292), poet persan. Clasic al literaturii persane și tadjice. Gazeluri, kaside, rubaiate; poeme didactice: „Büstän" („Grădina fructelor"), parabole și povestiri: „Golestan" („Grădina rozelor").

SA'ADIZI, dinastie de șerifi care a domnit în Maroc (1548–1659).

SA'ADYA al FAYYUMI, ben Iosif (882–942), filozof, gramatician, lexicograf și poet liturgic evreu. Gaon (superior) al Academiei rabinice din Sura (Mesopotamia) din 928. Autor al „Cărții credințelor și al opiniilor", care a influențat gândirea ebraică medievală.

SAAKADZE, Gheorghi (c. 1580–1629), om politic și comandant militar georgian. A condus răscoala populară din Khartlia și Kakhetia (1625) împotriva stăpânirii persane din timpul lui Abbas I cel Mare. Înfrânt, a fost executat.

SAALE [za:lə], râu în E Germaniei, afl. stg. al Elbei la 29 km de Magdeburg; 427 km. Izv. din masivul Fichtelgebirge și drenează NE Bavariei și E Thuringiei, trecând prin Saalfeld, Jena și Halle. În Thuringia curge printr-o vale adâncă, străjuită de castele pitorești. Navigabil (175 km) pentru șlepuri și barje (c. 200 t) până la Naumburg. În cursul superior au fost construite lacurile de acumulare pentru hidrocentralele Bleiloch și Hohenwarte. Afl. pr.: Ilm, Unstrut, Weisse.

SAALFELD (SAALFELD an der SAALE), oraș în centrul Germaniei (Thuringia) pe Saale la SSE de Erfurt; 32 mii loc (2003). Oțelării, echipament electric. Menționat în 899 ca palat, sediul unei mănăstiri din 1074. Monumente: castel ducal (1677–1726), primărie (1526–1537), biserica Sankt Johannis (1386–1456), abație franciscană (1275), azi muzeu.

SÁ, Mem de (1500–1572), administrator colonial portughez. Guvernator general al Braziliei (1557–1572). Fondator (1565) al orașului Rio de Janeiro.

SAAMI, s. m. (La pl.) Laponi (autodenumire).

SAAR [za:r] (fr. **SARRE** [sar]) **1.** Râu în V Europei, în NE Franței și SV Germaniei, afl. dr. al râului Moselle, în apropiere de Trier; 246 km. Se formează prin unirea a două pâraie (Saare Alb și Saare Roșu) care izv. din masivul Donon (m-ții Vosgi), curge pe direcția generală S–N, formând pe o mică distanță granița între Franța și Germania și străbate reg. industrială Saar, trecând prin Saarbrücken. Canalizat de la Völklingen, râul este navigabil pe c. 120 km. Comunică cu canalul Rin-Marna. **2.** Reg. istorică în SV Germaniei, pe terit. căreia a existat (sec. 14–18) un comitat, în dependență față de Sf. Imperiu Romano-German. Disputa franco-germană asupra **S.** a fost de lungă durată, începând din sec. 17 și încheindu-se abia la mijlocul sec. 20, odată cu includerea ei, la 1 ian. 1957, în Republica Federală Germană (deplin la 1 ian. 1960), devenind landul *Saarland*, cu centrul ad-tiv în orașul Saarbrücken. De-a lungul acestui conflict, în epoci diferite, bogata reg. s-a aflat sub stăpânirea celor două puteri competitoare, inclusiv sub controlul Societății Națiunilor (1920–1935).

SAARBRÜCKEN [za:erbrükən], oraș în SV Germaniei, port pe râul Saar, centrul ad-tiv al landului Saarland, situat în apropiere de granița cu Franța; 182,9 mii loc. (2003). Aeroport. Nod feroviar. Centrul unui important bazin carbonifer (expl. de huilă). Ind. metalurgiei feroase și neferoase (aluminiu), a constr. de mașini (utilaj minier, mașini-unelte), chimică, electrotehnică, cimentului, de prelucr. a lemnului, textilă, pielăriei, sticlăriei, hârtiei și alim. (bere). Constr. de instrumente optice. Poligrafie. Universitate (1948). Primărie

(1750); Ludwigskirche (1762–1775), în stil baroc; biserica Sankt Arnual (c. 1270–1330), în stil gotic; castele din sec. 15 și 18; podul peste Saar (1546). Menționat documentar în 1321, a aparținut conților de Nassau-Saarbrücken până în 1793, când a fost ocupat de Franța; în 1815 a trecut la Prusia. Capitala reg. Saar (din 1919) și centrul ad-tiv al Saarlandului (din 1960).

SAAREMAA, arh. estonian în E M. Baltice, în NV G. Riga, constituit din calcare și dolomite, delimitat de continent prin str. Suur (în NE) și Irbeni (în S); 2,7 mii km^2. Ins. pr.: Saaremaa, Hiiumaa, Muhu, Vormsi. Alt. max.: 54 m. Acoperit în mare parte cu păduri de pin și pajiști. Pescuit. Creșterea animalelor. Stațiuni balneoclimaterice (Kuressaare/ Kingisepp, Käina, Kärdla). Cucerit de cavalerii cruciați din Ordinul livonian în 1227, care au fundat aici o episcopie, arh. **S.** a intrat în componența Danemarcii în 1559, apoi în cea a Suediei (1645), a Rusiei (1721) și a Estoniei în 1918.

SAARIKOSKI [sa:rikoski], **Pentti** (1937–1983), scriitor finlandez. Inițial, lirică de expresie clasică („Poeme"), a evoluat apoi spre o poezie de explozie verbală, asemănătoare beatnicilor americani („Invitația la dans"). Romane.

SAARINEN [sa:rinen] **1. Eliel S.** (1873–1950), arhitect și urbanist finlandez. Stabilit în S.U.A. (1923). Exponent al școlii naționale. A construit gara centrală din Helsinki, turnul Chicago Tribune din Chicago. Lucrări teoretice („Orașul. Dezvoltarea, decăderea și viitorul lui"). Rol însemnat în promovarea arhitecturii de avangardă în S.U.A. **2. Eero S.** (1910–1961), arhitect și designer american de origine finlandeză. Fiul lui **S. (1).** Influențat de Mies van der Rohe. Exponent al „mișcării moderne", a construit centrul tehnic al firmei General Motors din Detroit, clădirea IBM din Rochester, colegiile Universității Yale, Gateway Arch din Saint Louis ș.a. A creat mobilier din metal și fibre de sticlă (scaune cochilii cu picior central).

SAARLAND [za:ərlant], land în SV Germaniei, pe râul Saar, la granița cu Franța la S și Luxemburg la V; 2,6 mii km^2; 1,1 mil. loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Saarbrücken.* Mari expl. de cărbuni (rezerve: 5,5 miliarde t huilă). Siderurgie. Constr. de mașini și produse chimice. Sticlărie. Ovăz, secară, grâu, cartofi. Legumicultură. Pomicultură. Creșterea intensivă a animalelor (bovine, porcine). Până în 1959 s-a numit *Saar.*

SAATCHI & SAATCHI, agenție britanică de publicitate, creată la Londra (1970) de către frații Maurice (n. 1946) și Charles (n. 1943). Este implicată în viața politică, sprijinind partide sau oameni politici (Margaret Thatcher, Boris Elțin ș.a.).

SAAVEDRA LAMAS, Carlos (1878–1959), jurist și om politic argentinian. Prof. univ. la Buenos Aires. Ministru al Afacerilor Externe (1932–1938). Președinte al Adunării Generale a Societății Națiunilor (1936). A prezidat (1935), la Buenos Aires, conferința care a pus capăt războiului dintre Bolivia și Paraguay (1932–1935). Președinte al Conferinței Panamericane (1936). Premiul Nobel pentru pace (1936).

SAAVEDRA Y RAMÍREZ de Baquedano, Ángel, duce de Rivas (1791–1865), poet și dramaturg spaniol. Promotor al romantismului. Militant pentru proclamarea republicii în Spania, s-a exilat (Anglia, Franța, Italia). Balade istorice în care se simt influențe ale modernismului („Farul din Malta", „Balade istorice"). Tragedii romantice, împletind elementul eroic cu cel erotic și religios („Aliator", „Lanuza", „Don Alvaro sau forța destinului").

SABA 1. Stat antic (milen. 1 î.Hr.), semilegendar, în SV pen. Arabia, pe terit. actual al Yemenului. Potrivit mitologiei biblice, o regină din **S.** s-ar fi căsătorit în sec. 10 î.Hr. cu Solomon, regele statului israelito-iudeu. **2.** Ins. în arh. Antilele Mici (M. Caraibilor), la 257 km ESE de ins. Puerto Rico; 13 km^2. Relief vulcanic, cu alt. max. de 887 m. Localit. pr.: Bottom, Windwardside. Batate, bumbac, trestie de zahăr. Ocupată de olandezi în 1632, face parte din *Antilele Olandeze.*

SABA, Umberto (pe numele adevărat *Umberto Poli*) (1883–1957), poet italian. Lirică de factură umanistă, expresie a unei experiențe dramatice rasiale, axată pe tema solitudinii și a nevoii de comunicare, a dragostei pentru existența simplă cu bucuriile sale obișnuite („Cancionierul"). Proză scurtă. Eseuri

ŠABAC [ʃabats], oraș în Serbia, port pe râul Sava, situat la 64 km V de Belgrad; 55,1 mii loc. (2002). Nod de comunicații. Centru comercial. Uzine chimice; metalurgia plumbului și zincului; produse alim.

SABADELL, oraș în NE Spaniei (Catalonia), la 13 km NNV de Barcelona; 183,7 mii loc. (2001). Ind. metalurgică, textilă, a pielăriei și hârtiei; constr. de mașini textile și de motoare; produse chimice și alim. (vin, lichior). Muzeu arheologic. Cunoscut din sec. 12.

SABAH [saba], stat al Malaysiei, situat în N ins. Borneo; 73,6 mii km^2; 2,6 mii. loc. (2000). Centrul ad-tiv: *Kota Kinabalu.* Relief muntos cu alt. max. de 4 101 m (vf. *Kinabalu*). Păduri ecuatoriale. Expl. forestiere, de cărbuni, petrol, gaze naturale, cupru, min. de fier și auro-argentifere. Cauciuc; cânepă de Manila. Culturi de orez, porumb, manioc, soia; plantații de cocotieri. Creșterea porcinelor. Pescuit. Parcul național Kinabalu. Terit. **S.** s-a aflat, din sec. 16, în sfera de influență a sultanatelor Brunei și Sulu. Cedat (în 1877 și 1879) britanicilor de sultanul de Brunei, a revenit, în 1882, Companiei Britanice din Borneo de Nord (creată în 1881). Sub protectorat britanic (din 1888). Ocupat de japonezi (1942–1945). În 1946, Marea Britanie a constituit, din **S.**, ins. Labuan și Sarawak, colonia Borneo de Nord. În 1963, sub denumirea de **S.,** a intrat, ca stat, în componența Malaysiei; **S.** formează, împreună cu Sarawak, Malaysia de Est.

SABAH As-, familie domnitoare în Kuwait (din 1756). Mai importanți: **1. Jabir al-Ahmed al-Jabir as- ~** (1928–2006), emir al statului Kuwait (1977–2006). Prim-min. (1965–1978). **2. Saad al-Abdullah as-Salem as- ~** (n. 1930), șeic din Kuwait. Prim-min. (din febr. 1978). Din 16 ian. 2006 i-a succedat lui **S. (1)** în funcția de emir al Kuwaitului.

SABAHATTIN ALI (1907–1948), scriitor turc. Versuri de inspirație folclorică; romane și nuvele cu tematică socială evocând lumea satului sau universul provincial („Moara", „Lumea nouă", „Palatul de cleștar", „Diavolul din noi").

SABAR, râu, afl. stg. al Argeșului, pe terit. com. Hotarele (jud. Giurgiu); 144 km. Izv. din SE piemontului Cândești, de la 450 m alt., curge mai întâi pe direcție N–S, iar pe terit. com. Crângurile (jud. Dâmbovița) își schimbă direcția către SE, având, pe tot parcursul, albia paralelă cu aceea a râului Argeș, cu care formează o luncă comună, folosită cu precădere în legumicultură. Afl. pr.: Potopul (considerat de unii geografi ca izvor pr. al Sabarului, cu o lungime de 45 km), Șuța, Ciorogârla. Cunoscut (în cursul superior) și sub numele *Răstoaca.*

SABARIA v. **Szombathely.**

SABAT (< fr., lat.; {s} ebr. *šabbāṯ* „repaus") s.n. **1.** (La evrei), ziua de odihnă sau ziua a șaptea a săptămânii. În „Vechiul Testament" este

menționat ca sărbătorire a ieșirii poporului lui Israel din Egipt; ziua când Dumnezeu însuși, după creație, s-a odihnit, sfințind-o prin acest gest. (La unii creștini), zi de odihnă, sâmbăta (ex. adventiști de ziua a șaptea). **2.** Numele primului tratat din „Talmud", referitor la sărbători. **3.** Adunare a vrăjitoarelor, care, potrivit unor legende medievale, avea loc sâmbăta la miezul nopții. ✦ (Fig.) Gălăgie mare, hărmălaie; tapaj.

SABATIC, -Ă (< fr.) adj. Referitor la sabat; de sabat. ✧ *An s.* = an de studiu acordat periodic universitarilor (de obicei o dată la 7 ani), în care aceștia nu au obligații didactice.

SABATIER [sabatiẹ], **Paul** (1854–1941), chimist francez. Prof. univ. la Toulouse. Studii asupra reacțiilor catalitice („Cataliza în chimia organică"). A descoperit, împreună cu asistentul său, abatele J.-B. Senderens (1856–1936), metoda de hidrogenare catalitică cu metale fin divizate (nichel, cobalt ș.a.) pe care a aplicat-o succesiv la sinteza metanolului, la hidrogenarea uleiei. M. de onoare al Acad. Române (1925). Premiul Nobel pentru chimie (1912), împreună cu V. Grignard.

SABATIER, Robert (n. 1923), scriitor francez. Lirică de factură simbolistă și suprarealistă („Icar și alte poeme"); romane realiste abordând tema copilăriei („Desene pe trotuar"). Autorul unei „Istorii a poeziei franceze".

SABATIȘTI, secte creștine apărute în sec. 16, care țin cu severitate *sabatul.*

SÁBATO, Ernesto (n. 1911), romancier și eseist argentinian. Romane psihologice în care experimentează tehnici narative moderne, conturând, într-un plan simbolic cu inflexiuni fantastice, destinul poporului argentinian („Îngerul întunericului", „Tunelul", „Despre eroi și morminte", „Abaddón Exterminatorul"). Eseistică („Scriitorul și fantasmele sale", „Individul și universul").

SABAZIUS, zeu trac sau frigian al vegetației și al forței fertile. Identificat la greci cu Dionysos, uneori chiar cu Zeus. Reprezentat ca un șarpe. Adorat în cadrul unor ceremonii orgiastice, era socotit patronul unor dansuri rituale din Tracia și Frigia. Tradiția îi atribuie fapte de erou civilizator.

SABĂU, Nicolae (n. 1929, Cicârlău, jud. Maramureș), cântăreț român de muzică populară. Repertoriu antologic pentru lirica de stil modern a Maramureșului istoric, a creat și cântece cu coloratură eroică dedicate maramureșenilor căzuți în al Doilea Război Mondial. S-a remarcat prin căldura și sensibilitatea interpretativă, frumusețea melodică și lirismul de generoasă vibrație a versurilor culese și recreate în spiritul tradiției folclorice.

SABBATHAI ZWI (1626–1676), mistic evreu. Inspirat de *cabală*, se considera Mesia și voia să-l înlăture pe sultanul otoman din Istanbul; sub amenințări, a trecut la islam. Adepții săi au format secte iudeo-musulmane.

SABBELIENI, popoare din Apeninii centrali în perioada romană (lucanieni, picentini, sabini, samniți). Au fost supuși de latini în sec. 3 î.Hr.

SABEȘISM (< fr.) s. n. (În vechime) Cult al focului și al corpurilor cerești practicat de perși, caldeeni ș.a.

SABELLIANISM, erezie răspândită în sec. 3 d.Hr. de preotul roman Sabellius, care susținea că dumnezeirea nu este treime, ci o monadă ce se manifestă ca Tată în creație, ca Fiu în răscumpărare și ca Duh Sfânt în sfințire; excomunicat de papa Calixtus I.

SABIE (< bg.) s. f. **1.** Armă albă formată dintr-o lamă lungă de oțel, ascuțită la vârf și pe una dintre laturi și fixată într-un mâner. ✧ Expr. *Sabia lui Damocles* v. *Damocles. Sabie cu două tăișuri* = situație, fapt ce reprezintă în același timp avantaje și dezavantaje. ✦ Fig. Luptă, război; urgie, prăpăd. **2.** Armă sportivă, formată din lamă, gardă, mâner și piuliță, folosită în scrimă. ✦ Probă sportivă din cadrul scrimei, care se practică cu sabia **(2).** V. *scrimă.*

SABIN [seibin], **Albert Bruce** (1906–1993), virusolog american de origine rusă. A descoperit o serie de virusuri și metodele de vaccinare împotriva lor. Împreună cu J. E. Salk, a preparat vaccinul antipoliomielitic cu administrare orală și l-a aplicat în practică.

SABINE [sæbain], **Sir Edward** (1788–1883), geofizician britanic. Participant la expedițiile arctice ale lui *J. C. Ross* (1818) și *W. E. Parry* (1819–1820). Studii pentru determinarea magnetismului terestru; a descoperit (1852) relația dintre petele solare și furtunile magnetice terestre. Președinte al Societății Regale din Londra (1861–1871).

SABINI (< fr., lat.) s. m. pl. Populație italică aparținând grupului sabbelienilor stabilită în NE Latium-ului; supusă de romani la începutul sec. 3 î.Hr. Potrivit legendei războiul a fost provocat de răpirea sabinelor, poruncită de Romulus. În 268 î.Hr. au primit cetățenie romană.

SABINIO, vulcan stins în partea central-estică a Africii, situat în m-tii Virunga, la NE de lacul Kivu, la granița dintre R.D. Congo, Uganda și Rwanda; alt.: 3 505 m. Este inclus în Parcul Național Virunga.

SABIR (< fr.; din sp. *saber* „a ști") s. n. Limbă mixtă care conține cuvinte din limbile franceză, spaniolă, catalană, greacă, italiană și arabă, având o structură gramaticală rudimentară; folosită în porturile M. Mediterane.

SABIȚĂ (< bg.) s. f. Specie de pește teleostean din familia ciprinidelor, lung de 25–35 cm și greu de 300–400 g, cu corpul în formă de pumnal, turtit lateral *(Pelecus cultratus).* Trăiește în lacuri și în bazinele M. Baltice, Caspică, Neagră. Se hrănește cu zooplancton, insecte, puiet de pește; săbiuță **(4),** săbioară **(3).**

SABLA (< fr.) vb. I intranz. A curăța sau a finisa suprafețe metalice prin împroșcare cu granule metalice (alice), nemetalice (nisip, zgură) sau cu materiale lichide.

SABLE [seibl] **1.** Cap în SV pen. Florida (S.U.A.), la 25°12' lat. N și 81°05' long. V, cel mai sudic punct continental al țării. **2.** Ins. canadiană nelocuită, situată în NV Oc. Atlantic, la 288 km ENE de Halifax (Noua Scoție); 40 km lungime; 2 km lățime max. Acoperită cu dune de nisip în partea de N (înalte de 26 m) și în cea de S (12 m înălțime), între care sunt cantonate depresiuni mlăștinoase. Ins. **S.** prezintă mari pericole pentru navigație; aici au avut loc numeroase naufragii. Pentru prevenirea accidentelor navale, pe ins. există un radar și un far (din 1873). Descoperită de Sir Humphrey Gilbert în 1583. În zona platformei continentale au fost descoperite zăcăminte de petrol și gaze naturale, exploatate din 1992.

SABLÉ [sabie], **Madeleine de Souvré, marchiză de** (c. 1599–1678), scriitoare franceză. Membră a cercului oamenilor de spirit de la Hôtel de Rambouillet. Mai târziu a patronat un salon propriu, unde a lansat moda expresiilor prețioase, a maximelor și a portretelor literare.

SABORD (< fr.) s. n. Deschidere practicată în pereții laterali ai unei nave, servind fie la operații de încărcare și descărcare, fie pentru scurgerea rapidă a apei adunate pe puntea superioară.

SABORDA (< fr.) vb. I tranz. A efectua operația de sabordaj.

SABORDAJ (< fr.) s. n. **1.** Scufundare intenționată a unei nave de către propriul echipaj pentru a evita capturarea ei de către inamic în timpul luptei. **2.** Găurire a corpului unei nave scufundate pentru a permite scoaterea încărcăturii în caz de pericol, atunci când nu se poate proceda altfel.

SABOȚ (< fr.) s. m. **1.** Încălțăminte făcută dintr-o singură bucată de lemn, cioplită, făcând parte din portul național al unor popoare (ex. în Olanda). ✦ Încălțăminte de protecție cu talpa din lemn. **2.** Organ principal al unei frâne cu fricțiune, cu ajutorul căruia se micșorează viteza sau se oprește mișcarea unei mașini (ex. autovehicul, mașină-unealtă etc.) prin apăsare directă pe un organ al acesteia. ✦ Dispozitiv montat pe una dintre cele două șine de cale ferată, în scopul frânării vagoanelor. **3.** (IND. EXTR.) Piesă care se fixează la capătul inferior al unor coloane tubulare (țevi sau burlane) sau al unor dispozitive de curățare a sondei, având rol de protecție și de ghidaj în timpul introducerii lor în gaura de sondă ori de element de dislocare a depunerilor de la talpa acestuia.

SABOTA (< fr.) vb. I tranz. A împiedica, a frâna intenționat desfășurarea normală a unei acțiuni, a unui proces de producție etc.

SABOTAJ (< fr.) s. n. Acțiunea de a sabota și rezultatul ei. ✦ (DR.) Infracțiune care constă în neîndeplinirea sau îndeplinirea în mod defectuos, cu știință, de către un angajat a unor îndatoriri de serviciu de natură să aducă atingere securității statului.

SABOTOR, -OARE (< fr.) s. m. și f. Persoană care sabotează.

SABREȚR (< fr.) s. m. (SPORT) Scrimer specializat în probele de sabie.

SABRINA v. **Severn (2).**

SABUR (< tc.) s. n. Substanță cu gust amar și miros plăcut, extrasă din frunzele unor specii de aloe, utilizată în farmaceutică.

SAC (lat. *saccus*) s. m. **1.** Obiect confecționat din pânză, din hârtie rezistentă, din material plastic etc., folosit pentru păstrarea sau transportarea cerealelor ori a altor produse; conținutul unui astfel de obiect. ✦ Obiect în formă de sac **(1),** confecționat din materiale călduroase, folosit pentru dormit (în călătorii, în excursii), pentru ținut copiii mici etc. **2.** Formațiune anatomică în formă de sac. ✧ (BOT.) *Saci polinici* = camere situate în antera staminei, în care iau naștere grăuncioarele de polen. *S. embrionar* = gametofit feminin la plantele angiosperme. Este situat în partea centrală a nucleului, în care se dezvoltă ovulul și are loc fecundarea dublă cu formarea ulterioară a embrionului și endospermului. (ZOOL.) *S. aerieni* = organe în formă de sac **(1),** caracteristice păsărilor, cu pereți subțiri, provenite din dilatarea bronhiilor în afara plămânilor; mențin ritmul respirației în timpul zborului. La unele specii, *s. a.* trimit prelungiri în cavitățile interne ale oaselor, micșorând astfel greutatea lor. *S. vitelin* = organ digestiv, respirator și hematopoetic, caracteristic embrionilor de moluște cefalopode, al majorității animalelor vertebrate și al omului. Este anexat la segmentul mediu al intestinului embrionului și conține vitelus. În procesul de dezvoltare al embrionului se micșorează, fiind resorbit sau eliminat. **3.** Geantă mare în care se pun lucrurile necesare pentru o călătorie. **4.** Unealtă de pescuit făcută dintr-o rețea de sfoară în formă de sac **(1),** cu gura ținută deschisă printr-un arc de lemn. **5.** Pânză de **s.** Pânză de fuior, de câlți etc. din care se fac saci **(1).**

SACA (< tc. „sacagiu") s.f. Butoi așezat pe un suport cu două sau patru roți (tras de un cal), cu care odinioară se căra apa.

SACA 1. Vârf în m-ții Gurghiu (rest al unui con vulcanic), alcătuit din andezite, piroclastite și curgeri de lavă, reprezentând alt. max. a acestora (1 777 m). **2.** Munte din Parcul Național Rodna, la N de Anieș; pe versantul său estic, la 1 600 m alt., se află o poiană cu narcise, declarată rezervație naturală.

SACADAT, -Ă (< fr.) adj. (Despre mișcări, vorbire etc.; și adv.) Cu întreruperi dese și scurte; intermitent.

SACAGIU (< *saca*) s. m. Persoană care transporta odinioară apă (de băut) cu sacaua (pentru a o vinde).

SACALIN, ins. nisipoasă, nelocuită, situată în Marea Neagră, în apropierea litoralului românesc, în fața gurii de vărsare a brațului Sfântu Gheorghe al Dunării. Ins. a luat naștere de-a lungul timpului, ca un banc de nisip, prin aluvionarea în largul Mării Negre (în 1897) după revărsarea catastrofală a Dunării. Ulterior, sub acțiunea valurilor, s-a alungit (în prezent are c. 10 km lungime), iar în ultima perioadă s-a segmentat în două, formând ins. *Sacalinul Mare* (la N) și *Sacalinul Mic* (la S). Fauna este reprezentată prin păsări venite din Delta Dunării (rațe, pelicani, lebede, gârlițe ș.a.). *Complexul Sacalin–Zătoane* (21 410 ha), arie de protecție specială în cadrul Rezervației Biosferei Delta Dunării, este important ca loc de cuibărit pentru lebede, păsări limnicole adăpostește cea mai mare colonie de chire de mare din cadrul rezervației și este loc de cuibărit pentru 14 specii de păsări, loc de premigrație și migrație pentru c. 100 specii.

SÁ-CARNEIRO, Mario de ~ (1890–1916), scriitor portughez. Alături de prietenul său F. Pessôa, unul dintre principalii reprezentanți ai modernismului portughez. Poeme („Dispersie") și povestiri („Confesiunea lui Lucio") marcate de sentimentul irealității existenței. S-a sinucis.

SACÂZ (< tc.) s. n. Colofoniu **(1).**

SACCHETTI, Franco (1332–1400), scriitor italian. A compus madrigaluri, balade și nuvele. Autor al unei culegeri de anecdote și povestiri din tradiția populară a Florenței timpului său („Trei sute de nuvele"), care va deveni un model pentru nuveliștii Renașterii italiene.

SACCO-VANZETTI [vandzeți], **procesul ~,** proces intentat, pe baza unor presupuse acuzații de asasinat, lui Nicola Sacco (1891–1927) și Bartolomeo Vanzetti (1888–1927), imigranți italieni suspectați de anarhism politic. Arestați (1920), condamnați la moarte și executați pe scaunul electric (1927), în pofida mișcării mondiale de protest. Au fost reabilitați în 1977 de autoritățile statului Massachusetts.

SACERDOT (< it., lat.) s. m. (Livr.) Preot.

SACERDOTAL, -Ă (< fr., lat.) adj. (Livr.) De preot, preoțesc; *p. ext.* sacru.

SACERDOȚEANU, Aurelian (1904–1976, n. Costești, jud. Vâlcea), istoric român. Prof. univ. la București. Director general al Arhivelor Statului (1938–1953). Director al revistei *Hrisovul* (1941–1947). Specialist în istoria medievală a românilor, practica și teoria arhivistică („Marea invazie tătară și sud-estul european", „Considerații asupra istoriei românilor în evul mediu", „Îndrumări în cercetările istorice", „Arhivistica"). S-a ocupat de editarea critică a operelor lui D. Onciul.

SACERDOȚIU (< it., lat.) s. n. (Livr.) **1.** Rang, demnitate de preot. ✦ Fig. Chemare, misiune. **2.** Cler, preoțime.

SACHELAR (< ngr.) s. m. (Înv.) Grad onorific în ierarhia bisericească; preot căruia i s-a acordat acest grad.

SACHELARIE-VLADIMIRESCU, Wanda (n. 1916, Constanța), pictoriță și graficiană română. Compoziții și portrete de viziune expresionistă, în care se îmbină intensitatea emoțională, spiritul analitic și simțul umorului („Luminile circului", „Călușar", „Primăvara").

SACHER-MASOCH [ząkər-ma:zoh], **Leopold, cavaler von** (1836–1895), scriitor austriac. Autor al unor romane în care erotismul este asociat cu suferința fizică („Venus în haină de blană", „Messalinele Vienei"). Numele său a fost atribuit *masochismului.*

SACHS [zaks], **Hans** (1494–1576), poet german. Cizmar din Nürnberg, a devenit cunoscut ca meistersânger; a versificat, în cele peste 6 000 de poeme ale sale, subiecte biblice și antice, snoave, legende, cărți populare etc. reprezentative pentru cultura medievală. Poet gnomic și dramaturg popular („Privighetoarea din Wittenberg", „Diavolul și muierea bătrână"). Erou al operei lui Wagner „Maeștrii cântăreți din Nürnberg".

SACHS [zaks], **Leonie,** zisă **Nelly** (1891–1970), poetă germană. În 1940 s-a refugiat în Suedia. Opera sa este o mărturie a destinului tragic al poporului evreu. Mistere („Eli"), poeme dramatice („Semne pe nisip"), versuri („În casele morții", „Enigme arzătoare", „Călătorie dincolo de țărână"). Premiul Nobel pentru literatură (1966), împreună cu S. J. Agnon.

SACHSEN v. **Saxonia.**

SACHSEN-ANHALT v. **Saxonia Superioară.**

SACIDAVA, așezare geto-dacică descoperită (1969) pe terit. satului Dunăreni, com. Aliman, jud. Constanța, în perimetrul căreia s-au găsit fragmente de ceramică dacică, o statuie a zeului Dionysos ș.a. În apropierea acestei așezări a funcționat un castru roman fortificat (sec. 2–7), unde a fost cantonată o unitate de infanterie *(cohors I Cilicum milliaria equitata)* în perioada Principatului. În anii 107–167, **S.** s-a aflat sub supravegherea marii unități militare de la Troesmis, unde era cantonată *Legiunea a V-a Macedonica.*

SACK [zak], **Erna** (1898–1972), soprană germană de coloratură. Supranumită „privighetoarea germană".

SACNASIU (< tc.) s. n. **1.** (Înv.) Încăpere mică la catul de sus, scoasă în afara fațadei pe console și închisă printr-un geamlâc, frecventă în arhitectura balcanică. **2.** Cameră de așteptare în casele boierești.

SACOS (< ngr.) s. n. Veșmânt arhieresc de mătase, ornamentat cu broderii și pietre scumpe, cu mâneci, lung până la genunchi, care se poartă peste stihar; simbolizează hlamida batjocoririi lui Iisus. Sunt de remarcat **s.** de la Sucevița (sec. 16) și cel al mitropolitului Varlaam (1642).

SACOȘĂ (< fr.) s. f. Sac mic de mână, din pânză sau material plastic folosit pentru cumpărături; plasă.

SACOȘU TURCESC, com. în jud. Timiș, situată în zona de contact a C. Bârzavei cu C. Timișului, pe stg. râului Timiș și pe râul Pogăniș; 2 975 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Uliuc). Satul **S.T.** apare menționat documentar în 1321. Eleștee (c. 100 ha) aprovizionate cu apă din Timiș, care atrag numeroase păsări acvatice ca stârcii, rațele sălbatice, nagâțul. Pe terit. satelor Berini și Otvești, în lunca Pogănișului, a fost pusă sub ocrotire o suprafață de 70 ha în care crește laleaua pestriță *(Fritillaria meleagris).*

SACOU (< germ.) s. n. Haină bărbătească cu o croială mai lejeră; veston, surtuc.

SACRAL, -Ă (< germ.; {s} lat. [os] *sacrum* „sacru") adj. Care se referă la osul sacrum (ex. vertebră **s.**, coloana **s.**).

SACRALIZARE (< *sacru*) s. f. Procedeu prin care se atribuie unui lucru profan un caracter sacru.

SACRAMENT (< fr., lat.) s. n. **1.** (În Antic. romană) Jurământ de fidelitate (al unui militar față de împărat). **2.** (La catolici) Taină bisericească (botezul, mirul, euharistia, pocăința, maslul, preoția și căsătoria).

SACRAMENTAL, -Ă (< fr., lat.) adj. De sacrament, privitor la sacrament; *p. ext.* solemn.

SACRAMENTO [sækrəmẹntou] **1.** Lanț muntos în S M-ților Stâncoși, extins pe 260 km lungime, în partea central-sudică a statului New Mexico (S.U.A.). Cuprinde masivele Sierra Blanca (3 659 *m*, alt. max. a lanțului **S.**), Guadalupe (2 667 m) și Jicarilla. **2.** Fl. în V S.U.A.; 615 km. Izv. din m-ții Cascadelor, din masivul Shasta, din NV statului California, curge pe direcție SSV, trece prin orașul omonim și se varsă în G. Suisun al G. San Francisco (Oc. Pacific) formând o deltă comună cu fl. San Joaquin. Navigabil pe 290 km. Pe cursul superior a fost construit (1945) barajul Shasta (183 m înălțime și 1 055 m lungime) în urma căruia s-a format lacul de acumulare omonim (56 km lungime; volum: 5,6 miliarde m^3). Afl. pr.: Pit, McCloud, Feather. **3.** Oraș în V S.U.A., centrul ad-tiv al statului California, situat pe fluviul omonim, la 116 km NE de San Francisco; 407 mii loc. (2000). Aeroport. Port fluvio-maritim. Nod rutier și feroviar. Centru comercial. Piață agricolă. Constr. de rachete spațiale, de motoare și subansamble pentru avioane, de armament, sisteme de apărare, radiatoare ș.a. Ind. chimică, electronică, textilă, poligrafică, mobilei, hârtiei și alim. Prelucr. diamantelor. Universitate (1947). Galerie de artă (1885) cu opere semnate de Leonardo da Vinci, Michelangelo, Rembrandt, Dürer ș.a.; Muzeul căilor ferate; Muzeul Indian de Stat, cu obiecte de artizanat aparținând amerindienilor; orchestră simfonică; 80 de parcuri (cel mai mare fiind William Land Park, 96 ha); Capitoliu (1869–1874). De la **S.** s-a lansat pe orbită primul satelit american construit aici. **S.** este legat de Oc. Pacific prin canalul **S.**-Yolo Port (inaugurat în 1963), lung de 142 km, pe care au acces vase oceanice. În apropiere de **S.** sunt trei baze militare: Mother Air Force, McClellan Air Force și Sacramento Army Depot. În 1839, un grup de coloniști, conduși de căpitanul elvețian de origine germană John Augustus Sutter, s-a stabilit în această zonă, construind un fort și întemeind o așezare pe care au numit-o inițial *New Helvetia.* La 24 ian. 1848, tâmplarul James W. Marshall a descoperit aur la 56 km NE de actualul oraș, astfel încât, în 1849, localitatea a devenit centrul unor intense activități miniere aurifere (populația a crescut repede de la 6 000 loc. la c. 10 000 loc. în 1854), atribuindu-i-se denumirea de Sacramento după fluviul omonim. În 1850 a devenit oraș, iar în 1854 capitala statului California. Centrul orașului (Downtown) a fost reconstruit în anii 1960–1970. Turism.

SACRÉ-COEUR [sacrękör], renumită catedrală din Paris, aflată pe

Bazilica Sacré-Coeur

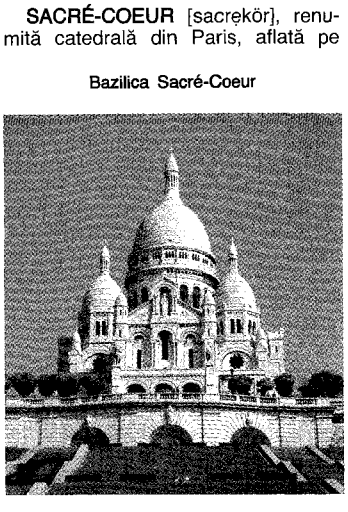

colina Montmartre, construită în stil romano-bizantin de arhitectul Paul Abadie, prin subscripție publică, între 1876 și 1912, pentru comemorarea înfrângerii (1870) Franței în războiul cu Germania și a Comunei din Paris (1871).

SACRIFICĂ (< fr., lat.) vb. I. **1.** Tranz. și refl. A (se) jertfi. ✦ A renunța la cineva sau la ceva în favoarea altcuiva sau în numele unui scop. **2.** Tranz. (În Antic.) A înjunghia, a jertfi, după anumite ritualuri, animale (uneori oameni) ca prinos adus divinității. ✦ A ucide un animal în scopuri științifice sau pentru consumul public.

SACRIFICATOR (< fr., lat.) s. m. (În Antic.) Preot sau preoteasă care oficia sacrificiul **(2).**

SACRIFICIU (< lat., fr.; cf. lat *sacrum* „ofrandă adusă divinității") s. n. **1.** Renunțare voluntară la ceva pentru binele sau în folosul altcuiva sau a ceva; jertfire de sine (din devotament). **2.** Manifestare religioasă rituală, realizată de către preoți în numele credincioșilor și exprimând, prin ofrande (vieți omenești sau de animale și păsări, dar și alimente, metale prețioase), speranța atragerii sau îmblânzirii zeilor nefavorabili.

SACRILEGIU (< lat., fr.) s.n. Profanare, necinstire a unui lucru considerat sfânt sau care trebuie respectat; pângărire.

SACRISTAN (< fr.) s.m. (La catolici) Îngrijitorul unei biserici; crâsnic, țârcovnic.

SACRISTIE (< fr., lat.; cf. lat. *sacra* „lucruri sfinte") s. f. Clădire sau încăpere anexă a bisericilor catolice, destinată păstrării obiectelor de cult și veșmintelor preoțești.

SACROSANCT, -Ă (< lat.) adj. Preasfânt. ✦ (Emfatic) Sfânt, sacru, divin; intangibil.

SACRU, -Ă (< lat., it.) adj. **1. 1.** Ceea ce posedă forță sau energie supranaturală (Dumnezeu) și care provoacă deopotrivă în om sentimente de teamă și fascinație, de respingere și atracție. Cu caracter religios; sfânt. ✧ *Foc s.* = vocație, talent. **2.** Fig. Care inspiră sentimente de veneratie; divinizat, venerat.

SACRUM (< fr.; lat. [os] *sacrum* „os sacru", numit astfel fiindcă era oferit zeilor în sacrificiile animalelor) s. n. (ANAT.) Os de formă triunghiulară rezultat din sudura celor cinci vertebre sacrale, situat în partea inferioară a coloanei vertebrale; împreună cu oasele iliace formează bazinul. Are un rol predominant în statica și dinamica forțelor transmise de coloana vertebrală membrelor inferioare.

SACU, com. în jud. Caraș-Severin, situată pe cursul superior al râului Timiș, la poalele V ale m-ților Poiana Ruscăi și cele de NE ale dealurilor Pogănișului; 1 566 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **S.**). Pomicultură. În satul **S.,** atestat documentar în 1548, se află un parc dendrologic.

SĂDĂT, Muhammad Anwar As ~ (1918–1981), ofițer și om politic egiptean. Colaborator apropiat al lui G. A. Nasser. Participant la lovitura de stat din 1952, care a înlăturat monarhia și a proclamat republica. Vicepreședinte (1957–1960) și președinte (1960–1969) al Adunării Naționale. Președinte al Uniunii Socialiste Arabe din Egipt (1970–1978) și al Partidului Național Democrat (1978–1981). Președinte al Republicii Arabe Egipt (1970–1981), prim-min. (1973–1974 și 1980–1981). După expulzarea consilierilor sovietici (1972), s-a apropiat de unele țări arabe și de S.U.A. Inițiator al unor reforme democratice și al liberalizării economiei. În nov. 1977, **S.** a vizitat Ierusalimul, inaugurând o nouă etapă în relațiile arabo-israeliene, marcată de semnarea Acordurilor de pace de la Camp David (1978) și a Tratatului de pace de la Washington (1979). Asasinat de un membru al grupării extremiste „Frăția musulmană". Premiul Nobel pentru pace (1978), împreună cu Menahem Begin.

SADĂ (< *sad*, înv., „plantație, răsad") s. f. (Reg.) Butaș de salcie, lung de 3-4 m.

SADDARŚANA (< din sanscritul: „șase școli"). Denumire sub care sunt cunoscute cele șase școli ale filozofiei hinduse: Mīmānsā, Nyāya, Sāmkhya, Vaiśeșika, Vedānta și Yoga.

SADE, grup jazzy-soul britanic, constituit în 1982, având-o ca solistă pe Helen Folasade Adu. Repertoriu bazat pe senzualitate, intimism și sofisticare („The Sweetest Taboo", „No Ordinary Love").

SADE [sad], **Donatien Alphonse François, marchiz de** (1740–1814), scriitor francez. Persoană cu o biografie scandaloasă, a publicat numeroase romane, socotite imorale de către contemporani datorită descrierilor obsedante a unor scene erotice și care au anticipat literatura psihanalitică, interesând sub aspectul psihopatologic și al umorului negru („Cele o sută douăzeci de zile ale Sodomei sau școala libertinajului", „Justine sau nenorocirile virtuții", „Filozofia în budoar"). Și-a scris opera în închisoare; a murit într-un ospiciu. Reconsiderat de suprarealiști, care au văzut în opera sa voința de a se emancipa de constrângerile și prejudecățile morale. Numele său e considerat a sta la originea cuvântului *sadism.*

SADEA (< tc.) adj. invar. **1.** Neamestecat cu altceva, curat, pur; fără adaosuri. ✦ (Adverbial) Cu totul, complet; precis, exact. **2.** (Despre persoane) Autentic, veritabil, adevărat.

SÁ DE MIRANDA [də mirẹnde], **Francisco de** (1495–1558), scriitor renascentist și umanist portughez. A introdus în literatura națională sonetul, egloga, elegia („Cantigas", „Egloge"); texte cu caracter didactic. Creator al dramaturgiei portugheze („Străinii").

SĂDHU (< sanscritul sīdha „bun"), subst. Ascet hindus care a renunțat la orice legătură cu viața materială pentru a se dedica meditației spirituale.

SADIC, -Ă (< fr.) adj. Care manifestă sadism. ✦ P. ext. (Și subst.) Persoană care are plăcerea bolnăvicioasă de a chinui pe alții, de a-i tortura, de a-i face să sufere; crud, rău.

SADINĂ (< bg.) s.f. Plantă erbacee din familia gramineelor, înaltă până la 1 m, cu frunze păroase și cu spiculețe violete sau gălbui, prevăzute la bază cu un smoc de peri aurii sau ruginii *(Chrysopogon gryllus).* În trecut rădăcinile erau folosite pentru confecționarea periilor de frecat podelele.

SADISM (< fr.; {s} n. pr. *[de] Sade*) s. n. (MED.) Perversiune sexuală manifestată prin plăcerea de a supune partenerul la suferințe fizice și psihice. ✦ P. ext. Plăcere bolnăvicioasă de a chinui pe alții sau de a-i vedea cum suferă; cruzime exagerată.

Muhammad Anwar As Sādāt

SADO 1. Cea mai mare insulă din Marea Japoniei, situată la NV de ins. Honshū; supr. 857 km^2. Provincie independentă între 702 și 1876 și renumit loc de surghiun în sec. 12–16. A prosperat în sec. 17 în urma descoperirii minereurilor de aur și argint. Cultura orezului, pescuit, turism. Renumită pentru peisaj, cântecele și dansurile tradiționale *okesa*. **2.** Str. între Honshū și ins. **S.** Punctul cel mai îngust: 31 km.

SADOMASOCHISM (< fr.; {s} n. pr. [de] Sade și Sacher-Masoch), s.n. (MED.). Perversiune sexuală prin care satisfacția se obține prin durerea provocată prin acțiuni agresive îndreptate atât împotriva partenerului cât și împotriva propriei persoane.

SADOUL, Georges (1904–1967), istoric și critic francez de film. Intelectual marxist provenit din cercurile avangardei, situează cinematograful în context social-politic. Considerat întemeietorul istoriei cinematografului mondial ca disciplină autonomă de studiu. („Istoria generală a cinematografului", „Dicționar de filme", „Dicționar de cineaști").

SADOVA 1. Com. în jud. Dolj, situată în partea de S a C. Romanați, pe stg. Văii Jiului și pe cursul superior al râului Jieț; 8 474 loc. (2005). Centru viticol și de vinificație. Creșterea ovinelor. Sistem de irigații (Sadova – Corabia) parțial repus în funcțiune, în lunca și pe terasele Dunării. Muzeu de istorie și etnografie. În satul **S.** se află mănăstirea Sadova, ctitorie din jurul anului 1500 a boierilor Craiovești (menționată documentar în 1530), cu biserica Sf. Nicolae, construită în 1633, pe locul unei vechi biserici, prin grija lui Matei Basarab. Biserica, renovată și zugrăvită în 1792, păstrează fragmente de picturi murale originare, afectate de unele intervenții din 1852 și 1903. În satul Piscu Sadovei există o biserică cu dublu hram — Sf. Ioan Botezătorul și Sf. Nicolae — zidită în 1844 prin osârdia preotului Clement. **2.** Com. în jud. Suceava, situată în culoarul depresionar Moldova–Sadova, la poalele SV ale obcinei Feredeu, pe râul Sadova, la confl. cu Moldova; 2 489 loc. (2005). Stație de c.f. Expl. și prelucr. lemnului (cherestea). Centru de dogărit, de confecționare a cojoacelor, bundițelor și chimirelor și de cusături și țesături populare.

SADOVÁ, veche localitate în Cehia, la NV de Hradec Králové, unde, la 3 iul. 1866, armata prusiană (reorganizată și modernizată de A. von Roon și H. von Moltke), a înfrânt decisiv pe cea austriacă. Bătălia mai este cunoscută și sub numele de bătălia de la Königgrätz. Azi înglobat în *Hradec Králové*.

SADOVA, Marietta (1897–1982, n. Sibiu), actriță și regizoare română de teatru. Prof. univ. la București. Elevă a lui C. Nottara, Copeau și Dullin. Interpretă a rolurilor principale din „Profesiunea doamnei Warren", „Strigoii". A regizat „Pescărușul", „Răzvan și Vidra".

SADOVEANU, Ion Marin (pseud. lui *Iancu-Leonte Marinescu*) (1893–1964, n. București), scriitor român. Romane de factură balzaciană pe tema arivismului („Sfârșit de veac în București") sau evocând formarea unei personalități („Ion Sântu"). Poezie tradiționalistă de inspirație religioasă, proză istorică („Taurul mării"), piese de teatru ibseniene („Molima"). Valoroase cronici dramatice și studii de teorie și istorie a teatrului („Drama și teatrul religios în Evul Mediu"). Antologii. Traduceri.

SADOVEANU, Mihail (pe numele adevărat *Mihail Ursachi*) (1880–1961, n. Pașcani), scriitor român. Acad. (1921). Director al ziarelor „Adevărul" și „Dimineața"; redactor la „Sămănătorul", „Însemnări ieșene" ș.a., colaborator de bază al revistei „Viața românească". Vicepreședinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale (1947–1961). Opera sa, totalizând peste 100 de titluri, se constituie într-o grandioasă monografie epico-lirică a poporului român, evocat din perspectiva unei filozofii a integrării armonioase în univers. Povestiri și romane de anvergură și atmosferă epopeică („Frații Jderi", „Zodia Cancerului"), despre lumea pastorală („Baltagul"), universul silvestru și acvatic („Valea Frumoasei", „Țara de dincolo de negură"), tematizând povestirea ca ceremonial al rostirii și comunicării („Hanu Ancuței"). Narațiuni cu substrat ezoteric, ale inițierii și înțelepciunii („Creanga de aur"), evocând viața cotidiană obscură și dramele orășelelor de provincie („Locul unde nu s-a întâmplat nimic", „Haia Sanis"), sondând resorturile fantasticului magic („Ochi de urs") reciclând povestiri din fondul universal ancestral („Divanul persian"), totul într-un limbaj de o mare poezie și autenticitate, sinteză inextricabilă de oralitate și cărturăresc, limbă reală, naturală și limbă inventată, artificială. Memorialistică urmărind temele proprii formării ca scriitor („Anii de ucenicie"). Versuri de dragoste („Daim"). Traduceri și adaptări din psalmii biblici.

SADU 1. Râu afl. dr. al Cibinului; 43 km. Izv. din NV m-ților Lotrului, de sub vf. Șteflești, de la 1 940 m alt., curge pe direcție SV–NE, pe o pantă cu înclinare medie de 35‰ (în zona de confl. cu râul Sădurel panta este de 64‰), separând m-ții Lotrului de m-ții Cindrel. Datorită pantelor accentuate și a debitului constant ridicat, pe cursul superior au fost construite lacurile de acumulare Sadu II (4 ha; voi.: 700 mii m^3; barajul are 30 m înălțime) și Sadu V sau Negovanu (35 ha; voi.: 6,3 mil. m^3; barajul are 65 m înălțime) care alimentează hidrocentralele Sadu II (construită în anii 1896–1905) și Sadu V (27,4 MW), dată în folosință în 1955. Pe malul lacului Negovanu se află cabana Gâtu Berbecului la 1 175 m alt. Zonă de interes turistic. **2.** Com. în jud. Sibiu, situată în SSV depr. Sibiu, la poalele E ale m-ților Cindrel și cele NE ale m-ților Lotrului, pe cursul superior al râului Sadu; 2 436 loc. (2005). Hidrocentrale. Fabrică de cherestea. Păstrăvărie. În satul **S.**, menționat documentar în 1335, se află o biserică de zid cu hramul Adormirea Maicii Domnului (sec. 18) și una de lemn (sec. 18).

SADUCHEI (SADUCEI) (< lat.) s.m. Partidă politică și religioasă iudaică (mijlocul sec. 2 î.Hr.–70 d.Hr.) constituită din aristocrația sacerdotală, infiltrată în politică și diplomație; doctrinar, respingeau credința în înviere, îngeri și spirite; în conflict cu *fariseii*.

Ion Marin Sadoveanu

Mihail Sadoveanu

SAEGUSA Kazuko (n. 1929), scriitoare japoneză. Lucrările ei au fost influențate de estetica clasicilor greci și de teatrul *Nō* („Procedee de execuție", „Adâncă e noaptea demonilor", „Era vară în ziua aceea", „Moarte peste iarnă").

SAELELE, com. în jud. Teleorman în C. Boian; 2 906 loc. (2005).

SAFĂQIS v. **Sfax.**

SAFARI (< fr; {s} swahili *safara* „a călători") s. n. **1.** Expediție de vânătoare în Africa. În vederea protejării faunei africane, se încearcă și o activitate alternativă, de expediții pentru fotografiere a animalelor în mijlocul naturii, sub denumirea de foto-safari. **2.** Denumire a unui raliu automobilistic fără probe speciale desfășurat în Sahara.

ŠAFAŘIK [ʃafarʒi:k], **Pavel Josef** (1795–1861), filolog ceh. Panslavist, una dintre figurile importante ale școlii care promova sentimentele de redeșteptare națională a cehilor. Prof. și director al școlilor din Novi Sad și Praga. Lucrări: „Istoria limbii și literaturii slave și a diverselor ei dialecte", „Antichități slave".

SAFAVIZI, v. **Sefevizi.**

SAFI (AȘFĪ), oraș în V Marocului, port la Oc. Atlantic, situat la 137 km NV de Marrakech; 262 mii loc. (1994). Șantier naval. Ind. chimică (îngrășăminte fosfatice), a cimentului, textilă și alim. (conserve de pește). Piață agricolă. Exportă fosfați și conserve de sardine. Ruinele fortăreței portugheze (sec. 16); Moschee (sec. 17). Veche așezare, **S.** a fost ocupat de cartaginezi și numit *Aṣfi,* apoi de romani și musulmani. Istoricul arab Ibn Khaldūn menționează existența unei fortărețe (ribāt) la **S.** în sec. 13. Stăpânit de portughezi între anii 1508 și 1541, care au construit aici o fortăreață, a fost preluat de șerifii dinastiei Sa'adite (sec. 16–17), iar în sec. 17 a intrat în componența sultanatului condus de dinastia Alaouită.

SAFIAN (SAFTIAN) (< tc.) s. n. Piele fină obținută prin tăbăcire cu scumpie, din piei de oaie, de viței și de capră; vopsită în diferite culori, se folosește la confecționarea unor articole de marochinărie și de galanterie.

SAFIC, -Ă (< fr., lat.; {s} gr. *sapphikos* de la n. pr. *Safo*) adj. *Vers* ~ = vers endecasilabic alcătuit din cinci picioare (troheu, spondeu, dactil, doi trohei), atribuit poetei Safo, des folosit în vechea lirică greacă și latină. *Strofă* ~ = strofă compusă din patru versuri, dintre care trei sunt versuri safice și ultimul adonic. A fost utilizată și de Mihai Eminescu în „Odă-în metru antic".

SAFID (SAFED) KOH, lanț muntos în ESE Afghanistanului extins pe 160 km lungime, la granița cu Pakistanul, între văile Peshāwar și Lowrah. Alt. max.: 4 761 m (vf. Sikaram).

SAFIR (< fr., lat.; {s} gr., *sapheiros* < ebr. *sappir* „cel mai frumos lucru") s. n. Varietate albastră, transparentă, de corindon, folosită ca piatră prețioasă. Cele mai renumite exemplare de **s.** s-au găsit în ins. Ceylon, Uniunea Myanmar, India și S.U.A. (statul Montana). Considerat piatra destinului; ocrotitoare pentru cei născuți în sept. Se poate obține (din 1902) și pe cale artificială.

SAFISM (< fr. {i}; {s} n. pr. *Safo*) s. n. (MED.) Lesbianism, tribadism.

SAFO (SAPPHO) (c. 625–c. 580 î.Hr.), poetă greacă. A trăit în ins. Lesbos, unde a condus o celebră școală de poezie. Autoare de epitalamuri, imnuri, elegii, pe teme îndeosebi erotice, în forme prozodice originale (a creat strofa și versul *safic*).

SAFRAN (< fr.) s. n. (NAV.) Pană[1] **(II, 8).**

SAFTEA (< tc.) s. f. Prima vânzare făcută de un negustor dintr-o marfă nouă sau la începutul unei zile, al unei săptămâni etc.; *p. ext.* început norocos al unei afaceri. ✦ Fig. Cea dintâi întrebuințare a unui lucru.

SAFTIAN s. n. v. **safian.**

SAGA (< germ., fr. de la cuv. nordic vechi *saga* „povestire, spunere") s. f. Nume dat povestirilor specifice vechii literaturi scandinave (sec. 10–14), în care sunt relatate evenimente din istoria Islandei, fapte ale regilor norvegieni ș.a., împletite cu elemente din mitologia nordică. **2.** Epopee, lucrare epică de mare întindere (care cuprinde istoria unei familii: ex. „Forsyte Saga").

Françoise Sagan

SAGA, oraș în Japonia (Kyūshū), port pe țărmul G. Shimabara, la 69 km NE de Nagasaki; 164 mii loc. (2002). Ind. electrotehnică, textilă, a ceramicii și alim. Universitate (1949). Castelul „Nabeshima Kansō" (sec. 19).

SAGACE (< fr., lat.) adj. (Livr.) Pătrunzător, ager la minte, perspicace.

SAGACITATE (< fr., lat.) s. f. (Livr.) Capacitate a omului de a pricepe ușor și repede; agerime a minții, perspicacitate.

SAGAD v. **Șag.**

SAGAING 1. Stat în NV Uniunii Myanmar, la granița cu India; 94,6 mii km^2; 4,9 mil. loc. (1994). Centrul ad-tiv.: *Sagaing.* Culturi de arahide și mei. Mari expl. forestiere. **2.** Oraș în V Uniunii Myanmar, pe dr. fl. Irrawaddy, la 16 km V de Mandalay, centrul ad-tiv al statului omonim; 59,9 mii loc. (1993). Port fluvial și nod de c.f. Centru comercial și agricol. Pagodă (1636). Pod peste fl. Irrawaddy (1 200 m lungime). Fundat în sec. 14. Prima capitală a regatului birman centralizat (1760–1764).

SAGAMIHARA, oraș în Japonia (Honshū), situat pe platoul omonim; 600,3 mii loc. (2002). Constr. de mașini și de aparate electrice. Ind. alim. Sericicultură.

SAGAN ['seigən], **Carl** (1934–1996), astrofizician american. Prof. univ. la Corneli (Ithaca). Consilier științific al NASA. Contribuții la realizarea programelor americane de cercetare cu ajutorul sondelor spațiale („Viking" și „Voyager"). Lucrări de popularizare a paleontologiei și exobiologiei în care a explicat originea vieții pe Pământ și a susținut existența unor civilizații extraterestre.

SAGAN [sagă], **Françoise** (pe numele adevărat *F. Quoirez*) (1935–2004), scriitoare franceză. Romane în care abordează teme privind societatea dezabuzată („Bună ziua, tristețe", „Vă place Brahms?" – ecranizat, „Un anume surâs"), piese de teatru („Castel în Suedia"). Memorii.

SĀGAR (SAUGOR), oraș în centrul Indiei (Madhya Pradesh) la N de Nāgpur; 232,3 mii loc (2001). Piață de produse agricole, ind. alim. (ulei, făină), bumbac, țigarete. Universitate (1946), cinci colegii. Fundat în 1660.

SAGARMATHA, denumirea nepaleză a muntelui Chomolungma. În sectorul aflat pe teritoriul Nepalului a fost constituit parcul național **S.,** într-un peisaj modelat de avalanșe, ghețari și ravene. Vegetație și faună extrem de bogată și originală: se remarcă pinul de Himalaya, pinul albastru, bradul argintiu, numeroase specii

de rododendron, *Deutzia*, în etajul subalpin întinse tufărișuri de mesteacăn și ienupăr. Dintre animalele rare sunt ocrotite aici leopardul zăpezilor, panda roșu, oaia albastră, iepurele de Himalaya. Parcul fost inclus (din 1979) în Patrimoniul natural universal. Este ținutul șerpașilor.

SAGASTA, Práxedes Mateo (1828–1903), om politic spaniol. Fondator (1854) al ziarului „La Iberia". Exilat și condamnat la moarte în contumacie (1866). După revoluția din 1868, a fost ministru de Interne, apoi prim-min. (1871–1872, 1881–1883, 1885–1890, 1892–1895, 1897–1899, 1901–1902). De orientare liberală, a introdus votul universal și a contribuit la destrămarea imperiului colonial spaniol.

SAGER, Oscar (1894–1981, n. Focșani), medic român. Acad. (1963), prof. univ. la București. Elev al lui Gh. Marinescu. Cercetări asupra relațiilor somn-veghe, transmiterii excitațiilor vizuale la cerebel, originii subcorticale a unor accese de epilepsie, rolului rinencefalului în elaborarea reflexelor condiționate („Diencefalul", „Formația reticulară"). Monografii.

SAGITAL, -Ă (< fr.; {s} lat. *sagitta* „săgeată") adj. (ANAT.) Plan care urmează axul de simetrie a corpului, fiind orientat antero-posterior. ✧ *Sutură s.* = sutură care unește cele două oase parietale.

SAGITAR (< lat.; {s} lat. *sagitta* „săgeata") s. m. Arcaș în armata romană.

SAGITAT, -Ă (< fr.) adj. (Despre frunze) De formă alungită, cu vârf ascuțit și prezentând la bază de o parte și de alta a pețiolului, doi lobi simetrici, ascuțiți, îndreptați în jos.

SAGNA, com. în jud. Neamț, situată în lunca și pe terasele de pe stg. Siretului, la marginea de V a Pod. Central Moldovenesc; 4 985 loc. (2005). Stație (în satul **S.**) și haltă de c.f. (în satul Vulpășești). Topitorie de cânepă. Centru de ceramică populară, neagră (în satul Vulpășești). În satul **S.,** menționat documentar la 8 mart. 1674, se află biserica de lemn Sf. Nicolae (sec. 18, tencuită în 1909), în satul Lutca există biserica din bârne Sfinții Voievozi (c. 1709, reconstruită în 1910), iar în satul Gădinți, biserica de zid Sf. Dumitru (1807–1812, renovată în 1840, 1908, 1926 și pictată în 1962) și conacul „Bogdan" (sec. 19).

SAGNĂ (< scr.) s. f. Rană pe spinarea calului, cauzată de rosăturile șeii sau de hamuri. ✦ Cicatricea rămasă după marcarea unui animal cu fierul roșu. Sin. *danga*.

SAGO (SAGU) (< fr.) s. n. Substanță făinoasă, de culoare albă sau roșiatică, extrasă din sagotieri; se consumă fiert în supe sau în lapte.

SAGOTIER (< fr. *sagoutier*) s.m. Denumire dată mai multor specii de palmieri *(Metroxylon rhumphii, Metroxylon laevis)* ce cresc în Asia, Africa, America Tropicală. Din trunchi se extrage *sago*.

SAGRADA FAMILIA, catedrală din Barcelona, construită (1882) în stil neogotic de arhitectul spaniol A. Gaudí.

SAGUA DE TÁNAMO, oraș în SE Cubei, la 53 km N de Guantanamo; 57,5 mii loc. (1999). Nod de comunicații. Ind. zahărului, a tutunului și a conservelor de fructe. Piață agricolă.

SAGUENAY [sægəneĭ] **1.** Râu în SE Canadei, afl. stg. al fl. Sf. Laurențiu în dreptul localit. Tadoussac; 698 km. Izv. dintr-o zonă deluroasă din partea centrală a prov. Québec, curge pe direcție N-S până la vărsarea în lacul Saint-Jean, porțiune pe care poartă numele *Péribonca,* iese din acest lac cu denumirea **S.,** îndreptându-se către ESE și debușează în fl. Sf. Laurențiu. Hidrocentrale în cursul superior. În cursul inf. are aspectul unui fiord, cu ad. de 270 m, navigabil pe 56 km. Descoperit în 1535 de navigatorul francez Jacques Cartier și explorat în 1603 de călătorul francez Samuel de Champlain. **2.** Oraș în SE Canadei (Québec); 149,1 mii loc. (2001). Hidrocentrală. Ind. hârtiei și celulozei. Universitate. Fundat în 1676. Până în 2002 s-a numit Chicoutimi–Jonquière.

SAGUM (< lat., fr.) s.n. Manta scurtă, prinsă pe umăr, pe care o purtau romanii și galii.

SAGUNTUM, oraș antic în Pen. Iberică, în E Spaniei, pe malul vestic al Río Palancia la NV de Valencia, întemeiat de coloniștii greci din Zante. Cucerirea orașului, aliat al Romei, de către armata cartagineză în 219 î.Hr., a declanșat al Doilea Război Punic (218–201 î.Hr.). Până în 1877 s-a numit Murviedro, denumire dată, probabil, în vremea stăpânirii maure. Azi *Sagunto*. Vestigii ale unui teatru roman și ale unei fortărețe.

SAHA, republică în ENE Federației Ruse, situată în partea central-nordestică a Siberiei, în bazinul fl. Lena, Indighirka și Kolîma, cu ieșire la Oc. Arctic; 3,1 mil. km^2 (cea mai mare republică a Federației Ruse); 948,1 mii loc. (2002). Centrul ad-tiv: *Iakutsk*. Zăcăminte de petrol, gaze naturale, cărbune, aur, diamante, zinc, sare ș.a. Vegetație de tundră și de taiga. Expl. forestiere. Creșterea renilor (în N), a cailor și bovinelor (în S); vânătoare și pescuit. Aici (la *Oimiakon*) se află „polul frigului" din emisfera N. Creată ca republică autonomă, cu numele *Iakuția,* în 1922; din 1991 poartă actuala denumire.

SAHA, Megh Nad (1893–1956), fizician indian. Prof. la univ. din Allāhābād și Calcutta. În 1938 a creat Institutul de Fizică Nucleară din Calcutta. Lucrări de termodinamică, asupra teoriei ionizării („Ionizarea în cromosfera solară"), și de fizică stelară (coautor al „Tratatului de fizică modernă"); în teoria spectrelor stelare a analizat ionizarea materiei (1920) în funcție de temperatură și presiune *(formula lui S.)*.

SAHALIN, ins. rusească în S M. Ohotsk (NV Oc. Pacific), separată de țărmul continental prin str. Tătară, iar de ins. Hokkaidō prin str. La Pérouse (Sōya); 76,4 mii km^2; 948 km lungime; 26–160 km lățime. Relief muntos în partea centrală, extins pe direcție NV–SE, sub forma a două lanțuri (Sahalin de Est și Sahalin de Vest). Alt. max.: 1 609 m (vf. Lopatin). Expl. de cărbune și petrol. Precipitații abundente. Păduri de conifere. Descoperită de navigatorii olandezi în sec. 17 și disputată de Rusia și Japonia. Prima așezare rusească a luat ființă în 1853, iar în 1855 **S.** a fost declarat posesiune comună a Japoniei și Rusiei. În 1875 a intrat în componența Rusiei. În 1905, Japonia ocupă S Sahalinului, iar în 1920 și partea de N a insulei, din care s-a retras, pe baza unei înțelegeri sovieto-japoneze din 1925. În aug. 1945, trupele sovietice ocupă partea de S a ins. și prin hotărârile Conferinței din Crimeea și de la Potsdam, este retrocedată U.R.S.S.

SAHARA (în arabă: **AȘ-ȘAHRĀ),** cel mai mare deșert de pe Pământ, în sens larg ocupând aproape în întregime N Africii, extins pe 5 630 km de la V la E, respectiv de la Oc. Atlantic și până la Marea Roșie, și pe 1 930 km de la N la S, de la *m*-ții Atlas și țărmul M. Mediterane și până în zona savanelor din reg. Sudan; 9,1 mil. km^2. În sens restrâns, se întinde în E numai până în Valea Nilului; deșertul de la E de Nil, până la M. Roșie, este cunoscut și sub numele de Deșertul Arabiei. Ocupă mari porțiuni din statele Maroc, Algeria, Tunisia, Libia, Egipt, Mauritania, Mali, Niger, Ciad, Sudan și o mică parte din Sénégal și Burkina Faso. Fundamentul cristalin, acoperit de gresii și calcare paleozoice, mezozoice și terțiare, apare la

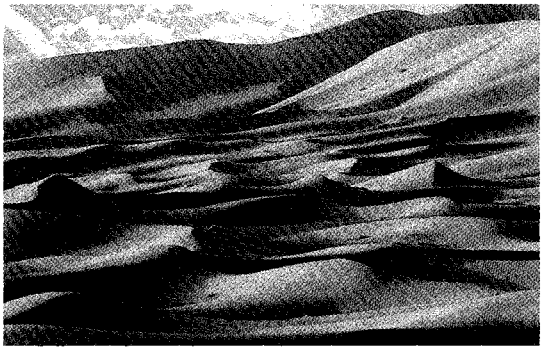

Sahara. Dune de nisip

suprafață în V, precum și în masivele muntoase centrale (Ahaggar, Tassili-n-Ajjer, Tibesti). Alt. max.: 3 415 m (vf. Emi Koussi din masivul Tibesti). Sunt caracteristice dunele de nisip, hamadele (în zonele montane și în platourile vulcanice din Libia și din Mauritania), regurile și ergurile. Climă tropicală deșertică, cu temp. medii ridicate (38°C), precipitații reduse (20–200 mm/an) și amplitudini termice diurne foarte mari (30°C în aer și 70°C pe sol). Temp. medie a lunii ian. este +10°C, iar a lunii iulie 35°C. Temp. max. absolută (58°C) a fost înregistrată în sept. 1922 la Al-'Azīzīyah (Libia), iar minima absolută –18°C (pe timp de noapte). **S.** este o regiune endoreică, lipsită de cursuri de apă permanente, rețeaua hidrografică fiind reprezentată prin ueduri, care se umplu cu apă în timpul ploilor ocazionale. Vegetație (c. 1 000 de specii) xerofită, rară. În cele c. 90 de oaze mari se cultivă curmali, legume, cereale ș.a. Faună săracă (scorpioni, șopârle, vulpi de deșert); spre margini pătrund uneori și animale de savană. Lipsită de așezări omenești permanente (cu excepția oazelor), este locuită totuși de o populație nomadă foarte dispersată, alcătuită din arabo-berberi crescători de cămile. Mari zăcăminte de petrol, gaze naturale, min. de fier etc.

SAHARANPUR [səha:rənpur], oraș în N Indiei (Uttar Pradesh), în bazinul superior al Gangelui, la 161 km NNE de Delhi; 452,9 mii loc. (2001). Nod feroviar. Ateliere de reparat material rulant feroviar. Ind. textilă (prelucr. bumbacului), hârtiei, de prelucr. a lemnului, alim. (zahăr, tutun). Piață agricolă și comercială. Grădină botanică. Fundat în 1340.

SAHARA OCCIDENTALĂ, terit. în NV Africii la Oc. Atlantic, locuit de triburi arabo-berbere, administrat de Regatul Marocului; 252,1 mii km^2; 324 mii loc. (2003). Localit. pr.: Lâayoune (El Aaiún) și Dakhla. Relief de câmpie joasă în V, mai fragmentată spre E și N. În E, pod. Adrar des Iforas, cu alt. de 300–350 m. Climă tropicală aridă. Expl. de fosfați, sare gemă și min. de fier. Păstorit nomad: cămile, ovine, caprine. Culturi de curmale, orez, mei, grâu, iarba alfa. Pescuit. Nu are c.f. Export: pește, piei, lână, fosfați. Import: produse alim., bunuri manufacturate. În 1884 spaniolii și-au proclamat protectoratul asupra coastei africane (numit o vreme Río de Oro), în anul următor au fundat o factorie, dar numai în 1903 a început ocuparea terit. și instituirea adm. coloniale propriu-zisă, primul guvernator fiind Francisco Bens Argandoña (1903–1925), **S.O.** a intrat, în 1946, în componența Africii de Vest Spaniole (împreună cu reg. Saguiat el Hamra); în 1958, după dezmembrarea acesteia, **S.O.** a fost declarată „provincie de peste mări" a Spaniei. În epoca de după al Doilea Război Mondial a luat avânt mișcarea de eliberare națională în care Frontul POLISARIO a ocupat un loc de frunte. La 26 febr. 1976 Spania a pus capăt prezenței militare în **S. O.,** transferând competențele administrative Marocului (partea de N a terit.) și Mauritaniei (partea de S a terit.). La 27 febr. 1976 Frontul POLISARIO a proclamat „Republica Arabă Democratică Sahariană" recunoscută de Algeria și de alte 10 state (1985) și a întreprins acțiuni militare împotriva forțelor armate marocane și mauritaniene, instalate în terit. În aug. 1979 este semnat un acord de pace între Mauritania și Frontul POLISARIO în termenii căruia autoritățile mauritaniene declară că nu au nici o pretenție teritorială asupra părții de S a **S. O.** (Tiris El-Gharbia), zonă care a trecut apoi sub administrație marocană.

SAHARIAN, -Ă (< fr.; {s} n. pr. *Sahara*) adj., s. f. **1.** Adj. Care aparține Saharei, referitor la Sahara. **2.** S. f. Bluză sport, asemănătoare celor ale uniformelor militare, cu mâneci scurte, multe buzunare și epoleți.

SAHARNA, sat în raionul Rezina, jud. Orhei (Republica Moldova), pe malul drept al Nistrului. Menționat documentar din 24 ian. 1495. În apropiere de **S.**, pe malul abrupt al albiei vechi a Nistrului au fost descoperite două așezări getice din sec. 4–3 î.Hr., împrejmuite cu valuri de pământ și de șanțuri. În partea de V a **S.** există mănăstirea **S.,** declarată monument de arhitectură, care a avut ca nucleu un schit rupestru (din 1776) și o biserică legată cu chiliile printr-un pridvor. În 1777, alături a fost construită mănăstirea Sf. Treime; în prima jumătate a sec. 19 construcțiile din lemn au fost înlocuite cu clădiri din piatră. Complexul monastic bisericile Sf. Treime (1818–1821) și Adormirea Maicii Domnului (1863).

SAHAROV, Andrei Dmitrievici (1921–1989), fizician rus. Conducător al grupului care a fabricat (1953) bomba cu hidrogen sovietică. S-a opus experiențelor nucleare, ralindu-se (1966) disidenței intelectuale; unul dintre fondatorii (1970) Comitetului pentru Apărarea Drepturilor Omului. Pentru publicarea, în 1968, în Occident a lucrării: „Reflexii despre progres, coexistență pașnică și libertatea intelectuală", cât și pentru condamnarea invaziei Afghanistanului de către trupele sovietice, **S.** a fost scos din cercetare și exilat (1980–1986) în orașul Gorki (azi Nijni Novgorod) . A revenit la Moscova și în viața științifică în timpul *perestroikăi.* Contribuții în domeniul fizicii particulelor elementare și al armelor termonucleare. După 1986 a fost ales președinte al Academiei de Științe a U.R.S.S. și numit într-o comisie guvernamentală pentru elaborarea unei noi Constituții. Premiul Nobel pentru pace (1975) pe care nu l-a primit deoarece nu i s-a acordat viza pentru a ieși din țară. Memorii.

Andrei Dmitrievici Saharov

SAHEL (în arabă: **SĂHIL** = margine), amplă zonă de tranziție, de la deșert la savană în partea central-nordică a Africii, extinsă de la țărmul Oc. Atlantic și până la Marea Roșie, pe o lățime ce variază între 300 și 500 km la S de Sahara. Ocupă mari porțiuni din Sénégal, Mauritania, Mali, Burkina Faso, Niger, Nigeria, Ciad și Sudan. Este o regiune cu ploi de vară (aproximativ 200 mm/an în N și până la 550 mm/an în S). În N pășunile, extrem de sărace (de semideșert) sunt folosite de arabo-berberi nomazi, crescători de cămile și capre, pe când în S vegetația este ceva mai bogată în sezonul ploios, permițând păstoritul transhumant al bovinelor practicat de populația negridă. Un produs specific al **S.** este guma arabică, recoltată de la o specie de *Acacia*. Această reg. a devenit foarte secetoasă după 1968, ceea ce a provocat un exod masiv al populației înfometate, determinând o conștientizare a gravității fenomenelor de deșertificare. În ciuda numeroaselor programe guvernamentale menite să împiedice acest fenomen nefast, deșertificarea a continuat să se extindă spre S (în anumite zone cu c. 100 km), iar seceta și foametea ce au lovit în 1983–1985 au făcut numeroase victime.

SAHIA, Alexandru (pseud. lui *Al. Gh. Stănescu*) (1908–1937, n. Mânăstirea, jud. Călărași), scriitor și publicist român. A editat (1932) publicațiile „Veac nou" și „Bluze albastre". Nuvele de inspirație proletară („Uzina vie", „Revolta din port"), antirasială („Șomaj fără rasă") și antirăzboinică („Întoarcerea tatii din războ", „Pe câmpia de sânge a Mărășeștilor"). Reportaje („U.R.S.S. azi"). M. post-mortem al Acad. (1948).

SAHIB (< engl.; cuv. hindus) s. m. Nume dat stăpânului de către băștinașii (hinduși) din coloniile engleze; *p. ext.* omul alb.

SAHINI, Victor Emanuel (n. 1927, Galați), chimist român. Acad. (1990), prof. univ. la București. Director general al Bibliotecii Acad. (1980–1994) și onorific al Institutului de Chimie Fizică „Ilie G. Murgulescu" al Acad. (din 1997). Cercetări în domeniul chimiei fizice, spectroscopiei moleculare și chimiei cuantice („Contribuții la teoria legăturii coordinative", „Introducere în chimia fizică", „Chimie cuantică în exemple și aplicații").

ȘAHRĂ Aș v. **Sahara.**

SAIAN, sistem muntos în Asia (Federația Rusă), în apropierea granitei cu Mongolia, cuprins între izv. fl. Obi și m-ții Altai la V și L. Baikal la E. Cuprinde două lanțuri montane: *S. de Est*, format din șisturi cristaline și intruziuni granitice, lung de 965 km și lat de 160 km, cu alt. max. de 3 491 m (vf. Munku-Sardîk) și *S. de Vest*, extins pe 695 km lungime, fragmentat de fl. Ienisei și afl. săi. Cele două lanțuri încadrează depresiunile înalte Tuva și Minusinsk. Păduri de zadă, pin siberian, molid. Ghețari la peste 3 000 m alt.

SA'ID Ibn Sultān (pe numele adevărat *Sa'id ibn Sultān ibn Ahmad ibn Sa'id Al-Busa Idī*) (1791–1856), sultan al Mascatului, Omanului și Zanzibarului (1806–1856). În timpul domniei sale sultanatul a atins maxima întindere, iar Zanzibarul devine principala putere din E Africii și cel mai important port din V Oc. Indian.

SAID-PAȘA, Halim (1863–1921), om politic turc. Mare vizir al Imp. Otoman (1913–1917). Deși a semnat (1914) un tratat de alianță cu Germania, s-a opus intrării în Primul Război Mondial. Asasinat.

SAID-PAȘA, Muhammad (1822–1863), viceregе al Egiptului (1854–1863). A concesionat, în 1854, omului de afaceri francez Ferdinand de Lesseps, construirea Canalului Suez; a promovat o politică prooccidentală. A inițiat un vast program de reforme (introducerea proprietății private asupra pământului, înlocuirea impozitului în natură cu cel bănesc, instituirea libertății comerțului, deschiderea de școli și de instituții culturale).

SAÏDA (în arabă: **ȘAYDĂ**) **1.** Oraș în SV Libanului, port la M. Mediterană, situat la 40 km SSV de Beirut, centrul ad-tiv al Libanului de Sud; 150 mii loc. (1994). Piață agricolă și comercială. Pescuit. Rafinărie de petrol. Exportă petrol și produse petroliere. Punct terminus al unei conducte de petrol ce vine din Arabia Saudită (1 720 km). Sediul comunității maronite din Liban. Fundat în milen. 3 î.Hr., a devenit la jumătatea milen. 2 î.Hr. un oraș prosper al Feniciei. Menționat de Homer în scrierile sale și în „Vechiul Testament", cu numele *Sidon*. Ocupat de asirieni (sec. 9–7 î.Hr.), babilonieni (sec. 6 î.Hr.) și perși (sec. 6–4 î.Hr.). Răscoala antipersană a lui Tennes, regele **S.** (354–350 î.Hr.), se încheie cu distrugerea orașului printr-un incendiu în care pier c. 4 000 de locuitori. Ocupat fără luptă de Alexandru Macedon (în 332 î.Hr.), inclus apoi în Regatul Seleucid, **S.** își redobândește autonomia (în 111 î.Hr.), recunoscută și de către Pompei (în 63 î.Hr.). În cadrul Imp. Roman **S.** cunoaște un lent declin. Cucerit de arabi (în 637/638), a fost obiect al luptelor dintre cruciați și musulmani (în sec. 12–13), iar în 1260 a fost devastat de către mongoli. Refăcut, a fost ocupat de musulmani în 1291, de Imp. Otoman (1517–sec. 17) și de francezi (din sec. 18). Distrus de cutremurul din 1837 și refăcut ulterior. Aici a fost descoperită o necropolă în care s-au găsit numeroase sarcofage ale regilor sidonieni. Templul fenician „Eachmoun" și ruinele unui castel din vremea Cruciadelor. **2.** Oraș în N Algeriei, la poalele m-ților Atlas, la 120 km SE de Oran, capitala vilayetului omonim; 111 mii loc. (1987). Centru comercial și industrial (apă minerală, hârtie, ciment). Piață principală pentru comerțul cu oi, lemn și cereale. Nod feroviar. Fundat de francezi ca un avanpost militar (1854).

SAIDAIJI, templu al sectei budiste Shingon Ritsu, în Nara (Japonia). Construit în 765 din ordinul împărătesei Shōtoku. Tezaur național. Renumit pentru ceremonia specială a ceaiului, Ōchamori, din lunile ian., apr. și oct.

SAIDEL, Theodor (1874–1967, n. Brăila), chimist și pedolog român. Prof. univ. la București. Fondatorul agrochimiei în România. Primul care a aplicat metoda potențiometrică pentru determinarea reacției solului, a stabilit legături între metodele chimice, fiziologice și agrotehnice de cercetare a fertilității („Despre legile solubilizării componentelor solului și despre aplicarea lor la cercetarea chimică a solului", „Corelații între legea creșterii plantelor și legile solubilizării substanțelor din sol").

Victor Emanuel Sahini

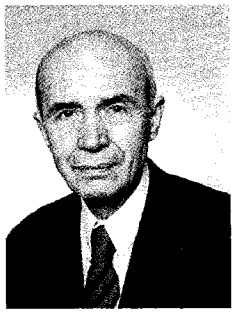

SAIGA (cuv. rus) antilopă **s.**, s. f. Antilopă de mărime mijlocie (1,2–1,7 m lungime, c. 0,8 m înălțime), cu blana groasă, cu peri lânoși, cu botul umflat în partea superioară datorită curburii pronunțate a oaselor nazale; masculii au coarne inelate, drepte, ușor curbate la vârf, de c. 25 cm lungime (*Saiga tatarica*). Larg răspândită în trecut în stepele din Europa și

Asia (în Pleistocen şi în Alaska), s-a menţinut în România până pe la începutul sec. 18, fiind menţionată de D. Cantemir în *Descriptio Moldaviae*; în prezent se mai întâlneşte local la N de Caucaz şi în stepele asiatice (Kazahstan, Mongolia, V Chinei).

SAIGIU (< tc.) s. m. Slujbaş otoman care strângea darea plătită în oi; *p. ext.* cel care număra oile în acest scop.

SAIGŌ Takamori (1827–1877), comandant militar şi om politic japonez. Samurai. Împreună cu Okubo Toshimichi şi Kido Takayoshi a luptat cu succes pentru înlăturarea shogunatului (la 9 nov. 1867 ultimul shogun Yoshinobu Tokugawa a depus puterea) şi pentru restaurarea autorităţii împăratului (la 3 iun. 1868 împăratul Mutsuhito asumă direct controlul naţiunii), inaugurându-se epoca *Meiji*. În calitate de comandant al noii gărzi imperiale a înfrânt în lupta de la Ueno (4 iul. 1868) o ultimă rezistenţă a susţinătorilor shogunatului Tokugawa. După ce i s-a refuzat proiectul unui război împotriva Coreii în 1873, s-a retras din viaţa publică. În ian.–sept. 1877 s-a aflat în fruntea unei răscoale („răscoala Satsuma") împotriva noului regim, ca urmare a abolirii privilegiilor samurailor, încheiată cu înfrângerea insurgenţilor, alături de care a pierit.

SAIGON, denumirea până în 1976 a oraşului *Ho Şi Min.*

SAIGYŌ (pseudonimul lui *Satō Norikiyo*; numele religios En'i) (1118-1190), călugăr budist şi poet al genului *waka*. S-a născut într-o familie de samurai, a devenit bonz la 22 de ani; ulterior a înfiinţat un cerc de poezie. Culegerea sa de poezii („Sankashū"), atinge noi culmi în literatura niponă. Opiniile despre poezie se păstrează în „Convorbirile şi mărturiile lui Saigyō". Rol unic în literatura japoneză, comparabil cu cel pe care-l ocupă ilustrul poet Bashō.

SAIHŌJI, templu în Kyōto, Japonia; aparţine sectei budiste Rinzai. Înălţat în perioada Tempyō (729-749). E renumit pentru *Casa Ceaiului* (Shōnantei) şi pentru *Grădina de muşchi* (Kokedera).

SAIKAKU (pseudonimul lui *Hirayama Tōgo*) (1642-1693), poet şi prozator japonez. Ca poet de *haikai*, a atins performanţa de 23 500 versuri în 24 de ore. Câteva dintre romanele şi povestirile sale umoristice îşi găsesc locul printre operele clasice japoneze („Viaţa unui bărbat mereu înamorat", „Cinci femei mereu înamorate", „Tezaurul unei familii japoneze", „Calcule mentale de rutină").

SAILER [ząilər], **Anton (Tony)** (n. 1935), schior austriac. Triplu campion olimpic (Cortina d'Ampezzo, 1956, în probele de coborâre, slalom special şi slalom uriaş) şi mondial (Badgastein, 1958, în probele de coborâre, slalom uriaş şi combinata alpină). Roluri în filme.

SAIMAA, sistem lacustru în SE Finlandei, format din c. 120 de lacuri tectono-glaciare, situat la 70 m alt.; 4,4 mii km^2 (cel mai mare din ţară), din care lacul propriu-zis **S.** are 1 761 km^2. Ad. max.: 58 m. Ţărmuri foarte fragmentate şi numeroase insule. Prin râul Vuoksi comunică cu L. Ladoga, iar printr-un canal de 58 km (construit în 1856) cu G. Finic. Navigabil.

SAINCIUC, Glebus (n. 1919, Chişinău), pictor român. Portretist („Cântăreaţa Maria Cebotari", „Maria Bieşu"). Autor de măşti ale unor personalităţi, executate în *papier mâché*, pe care el însuşi le „joacă" pe scenă.

SAINT ALBANS [sənt ɔ:lbənz], oraş în Marea Britanie, în SE Angliei (Hertfordshire), situat la poalele colinelor Chiltern, pe râul Ver, la 32 km NV de Londra; 129 mii loc. (2002). Ind. aeronautică, electronică, textilă, farmaceutică şi alim. Producţie de instrumente muzicale. Muzeu de antichităţi (1929). Oraşul poartă numele primului martir de pe terit. Marii Britanii (Sfântul Alban) convertit la creştinism şi ucis de soldaţii romani în anul 303 d.Hr. În apropiere se află ruinele oraşului roman *Verulamium*. În anul 793, regele Offa al Merciei a întemeiat aici o abaţie benedictină. Biserica Saint Michael (sec. 10). Catedrală (sec. 11–14, cu unele refaceri din 1877), în stil gotic, de 167 m lungime şi 63 m lăţime, cu o navă lungă de 90 m (una dintre cele mai mari din lume). La **S.A.** au avut loc două bătălii (22 mai 1455 şi 17 febr. 1461) în timpul Războiului celor Două Roze.

SAINT-AMANT [sētamą], **Marc-Antoine Girard, sieur de ~** (1594–1661), poet francez. Marinar şi călător, a ajuns în Senegal. Autor al unor poeme caracterizate prin invenţie retorică şi care îl plasează printre cei mai mari poeţi ai Franţei.

SAINT ANDREWS [sənt ændru:z], oraş în Marea Britanie (Scoţia), port la Marea Nordului, la 15 km SE de Dundee; 11 mii loc. (1981). Piaţă agricolă; staţiune turistică. Capitala ecleziastică a Scoţiei cu tradiţii din sec. 6. Biserică închinată (sec. 8) Sfântului Andrei, patronul Scoţiei. Episcopie (908) şi arhiepiscopie (1472), titularul acestei demnităţi ecleziastice fiind recunoscut primat al Scoţiei. Catedrală (1127–1144, sfinţită în 1318), cea mai mare din Scoţia. Burg din 1140. În 1410 a fost fundată Universitatea St. Mary's College, cea mai veche din Scoţia. În 1754 a fost înfiinţat Royal Club, cel mai cunoscut club de golf din lume.

SAINT-ARNAUD [sēntarno], **Jacques Achille Leroy de** (1798–1854); mareşal francez. A luptat în Algeria (1831–1851); ca ministru de Război a sprijinit lovitura de stat de la 2 dec. 1851. A înfrânt, la Alma (1854), armata rusă în Războiul Crimeii.

SAINT-BERNARD [sēberna:r] (< fr.) s. m. (ZOOT.) Bernardin[1].

SAINT BERNARD [sēberna:r], numele a două pasuri în Alpi: *Marele S.B.*, situat în V Alpilor Pennini, la graniţa Italiei cu Elveţia, la 2 469 m alt., la 24 km E de Mont Blanc. Prin tunelul de 5,8 km lungime, construit între 1900 şi 1904, trece o şosea care face legătura între valea fl. Ron şi valea râului Dora Baltea, străjuit de statuia Sf. Bernard, dezvelită în 1905. În apropiere se află mănăstirea de călugări fondată în sec. 10 de Sf. Bernard de Menthon. Prin acest pas a trecut (în 1800) Napoleon I, cu armata sa de 40 000 de oameni, în

Saimaa

campania pe care a întreprins-o în N Italiei. *Micul S.B.*, situat în Alpii Graici, la granița Franței cu Italia, pe cumpăna de ape dintre râurile Isère (Franța) și Pad (Italia), la 2 188 m alt., la 16 km S de Mont Blanc. În apropiere există un adăpost pentru călători creat în sec. 11 de Sf. Bernard de Aosta. Străbătut de o șosea. Prin *Micul S.B.* a trecut (în anul 218 î.Hr.) Hannibal cu oștile sale.

SAINT CATHARINES [sənt kæθrinz], oraș în SE Canadei (Ontario), situat pe țărmul S al lacului Ontario, la gura canalului navigabil Welland (care face legătura între lacurile Erie și Ontario, inaugurat în 1829), la 111 km S de Toronto și 19 km NV de Niagara Falls; 129,1 mii loc. (2001). Constr. și reparații navale, de automobile, de subansamble pentru avioane, de unelte și articole de fierărie, de aparate electrice; ind. celulozei și hârtiei, textilă și alim. Viticultură. Izvoare cu ape minerale. Universitatea Brock (1962). Muzeu de istorie. Biserică ortodoxă ucraineană. La **S.C.** se desfășoară anual festivalul vinului și regata regală canadiană. Fundat în 1790; oraș din 1845.

SAINT CHARLES [sənt tʃa:lz], cap în E pen. Labrador, la 52°13' lat. N și 55°40' long. V, cel mai estic punct al continentului America de Nord.

SAINT CHRISTOPHER ȘI NEVIS v. **Saint Kitts și Nevis.**

SAINT CLAIR [sənt klɛər], lac în partea centrală a Americii de Nord, situat între Canada (prov. Ontario) și S.U.A. (statul Michigan), în cadrul sistemului Marilor Lacuri, la 175 m alt.; 1 300 km^2; 48 km lungime; 39 km lățime max.; ad. max.: 8 m. Legat cu lacul Huron (din N) prin râul navigabil Saint Clair (65 km lungime) și cu lacul Erie (din S) prin râul navigabil Detroit (50 km lungime). Prin mijlocul lacului **S.C.** trece granița dintre Canada și S.U.A. Pe malul V al lacului se află o suburbie a orașului Detroit. Lacul **S.C.** a fost descoperit și traversat în 1670 de misionarii francezi Dollier de Casson și Brehant de Galinée.

SAINT CROIX (în sp.: **Santa Cruz**), ins. americană în Antilele Mici, în M. Caraibilor, cea mai mare din arh. Virgine, situată la 105 km SE de Puerto Rico; 218 km^2; 37 km lungime; 10 km lățime max. Orașe pr.: Christiansted, Frederiksted. Relief deluros în partea de V, extins paralel cu țărmul, care culminează în Blue Mountain (1 090 m alt.). Pescuit. Plantații de trestie de zahăr. Turism. Descoperită în 1493 de Cristofor Columb. Stăpânită, succesiv, pentru scurt timp de olandezi, englezi, spanioli și francezi. Cumpărată de danezi în 1733 și apoi vândută S.U.A. în 1917. În 1989, ins. a devastată de un puternic uragan.

SAINT-CYR, L'ÉCOLE ~ [sẽsi:r, lekɔl], localitate în N Franței, la 5 km V de Versailles (Yvelines); 14,8 mii loc. (1999). Renumit pentru castelul construit aici în 1685 de Madame de Maintenon și Ludovic XIV, precum și pentru școala fundată de ei în 1686 pentru fiicele de nobili. În timpul Revoluției din 1789–1794, castelul a fost folosit ca spital, iar școala desființată; în 1808, Napoleon I a transferat aici Academia militară de la Fontainebleau, care a funcționat până în 1940. În 1966 a fost deschis un colegiu militar pe vechiul amplasament al școlii.

SAINT-DENIS [sẽdni] **1.** Oraș în Franța, la 11 km N de Paris, în conurbația pariziană. 89,9 mii loc. (1999). Ind. chim., constr. de mașini. Aici se află o biserică abațială ridicată, potrivit legendei, de Sfânta Genoveva în sec. 5, pe locul unde Sf. Denis îndurase (c. 250) martiriul. Regele Dagobert (c. 630) o reconstruiește și o transformă în necropolă regală. Începută sub Pépin cel Scurt (754), cea de-a treia biserică a fost consacrată de Carol cel Mare (775). Numeroase sarcofage merovingiene și carolingiene, în care sunt închise remarcabile tezaure de aur. Începând din 1122, datorită abatelui Suger, a avut loc o amplă renovare, conducând la crearea primului exemplu de mari proporții al stilului gotic, căruia această construcție i-a dat un impuls semnificativ. Din sec. 12 și până la începutul sec. 15 stindardul regilor Franței a fost „flamura de la St.-Denis". **2.** Oraș, port la Oc. Indian, centrul ad-tiv al ins. Réunion; 131,5 mii loc. (1999). Centru comercial. Muzeul de pictură și sculptură Léon Dierx. Ind. alim. (rom, zahăr, conserve); tutun. Export de uleiuri vegetale, melasă, rom, zahăr.

Charles Sainte-Beuve

SAINTE-BEUVE [sẽtbö:v], **Charles Augustin** (1804–1869), critic și istoric literar francez. Prof. la Collège de France și la Lausanne. Inițial, a făcut parte din cercul romantic în spiritul acestuia scriind poezii și un roman („Voluptate"). Întemeietor al criticii biografice și psihologice, explică opera prin personalitatea autorului, stabilește familii de spirite înrudite, sesizând cu finețe filiații și afinități („Critici și portrete literare", „Portrete contemporane", „Port-Royal", „Convorbiri de luni", „Noi convorbiri de luni"). Prin colaborările la marile reviste ale epocii, a devenit o personalitate de referință în critica franceză.

SAINTE-CLAIRE DEVILLE [sẽtklɛ:r dəvil], **Henri Étienne** (1818–1881), chimist francez. Prof. la Besançon și Paris. Lucrări în domeniul chimiei organice, minerale și termochimiei. A studiat disociația gazelor la temperaturi înalte și a inventat procedee de fabricare a aluminiului (1854) și magneziului (1857).

SAINT ELIAS [sintilaiəs] **1.** Lanț muntos în NV Americii de Nord (Canada și S.U.A.), în m-tii Coastei, extins pe 480 km lungime și 140 km lățime max. de-a lungul granitei dintre Canada (Yukon Territory) și S.U.A. (Alaska); alcătuit din roci vulcanice și sedimentare paleozoice și mezozoice. Are mai multe vârfuri care depășesc 4 000 m alt.: Hubbard (4 576 m), Fairweather (4 663 m), Vancouver (4 755 m), Lucania (5 226 m), Saint Elias (5 489 m) ș.a. Alt. max.: 6 050 m (vf. Logan, cel mai înalt din Canada și al doilea din America de Nord, după vf. McKinley). Pe pantele de S se află ghețarii Malaspina, Guyat, Seward, Bering, Hubbard. Sectorul din S.U.A. inclus parțial în Parcul Național Wrangell–St. Elias, iar cel canadian în Parcurile Totshenshini–Alsek și Kluane. Declarat (în 1979, 1992, 1994) în Patrimoniul natural universal. **2.** Vârf în m-tii Saint Elias, la granița Canadei cu S.U.A., la S de vf. Logan. Alt.: 5 489 m. A fost zărit pentru prima oară la 16 iul. 1741 de exploratorul Vitus Jonassen Bering și a fost escaladat pentru prima dată la 31 iul. 1897 de o echipă italiană condusă de Luigi Amedeo, duce de Abruzzi.

SAINTES, oraș din S–V Franței, pe râul Charente; 28 mii loc. (1999). Numeroase monumente antice („Arcul de triumf al lui Germanicus", sec. 2; amfiteatru roman) și medievale (biserica Saint-Pierre, sec. 12; biserica Sainte-Marie-des-Dames, sec. 11–12). Centru activ al calviniștilor în epoca Reformei.

SAINT-ÉTIENNE [sētetiẹn], oraş în SE Franţei (Loire), situat la poalele de NE ale Masivului Central, pe râul Furan, la 51 km SV de Lyon; 180,2 mii loc. (1999). Aeroport. Nod de comunicaţii. Expl. de huilă. Constr. de automobile, locomotive, utilaj minier, maşini textile, motoare pentru avioane, biciclete, armament şi muniţii. Ind. siderurgică, chimică (vopsele), textilă (mătase), de prelucr. a lemnului, sticlăriei, alim. Universitate (1969). Muzeu de Arte şi Industrii. Mănăstire cisterciană, cu biserica Notre-Dame-de-Valbenoîte (sec. 13, cu modificări din sec. 17). Biserică gotică (sec. 15).

SAINT-ÉVREMOND [sētevremō], **Charles de MARGUETEL de SAINT-DENIS de** (c. 1613–1703), scriitor francez. Spirit sceptic şi ironic, precursor al iluminiştilor. Fidel cauzei regale în timpul Frondei. Satire („Comedia academiştilor pentru reformarea limbii franceze"), eseuri („Despre comediile noastre"), poezii ocazionale.

SAINT-EXUPÉRY [sētegzüperi], **Antoine de** (1900–1944), scriitor francez. Pilot de înaltă clasă, a îndeplinit mai multe misiuni de recunoaştere periculoase şi a murit în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Romane celebrând cu inflexiuni lirico-filozofice valorile tradiţionale ale umanismului ca prietenia, eroismul, responsabilitatea, voinţa („Zbor de noapte", „Pământ al oamenilor", „Micul prinţ", „Citadela"); proză alegorică; reportaje şi articole („Un sens vieţii").

SAINT-GALL v. **Sankt Gallen.**

SAINT GEORGE, ins. în arh. **Pribilof.**

SAINT GEORGE'S [sənt dʒɔ:dʒi:z] **CHANNEL, Canalul ~,** str. între Marea Britanie şi Irlanda, respectiv între capul Saint David (Wales) şi capul Carnsore (Irlanda), care uneşte M. Irlandei cu Oc. Atlantic. Lungime: 160 km; lăţime max.: 112 km; lăţime minimă: 76 km.

SAINT GEORGE'S [sənt dʒɔ:dʒi:z], cap. statului Grenada, situată în SV ins. Grenada (Antilele Mici), pe ţărmul G. Grand Anse al M. Caraibilor; 3,9 mii loc. (2001). Aeroportul Pearls. Port comercial. Ind. alim. (zahăr, rom, ţigarete); produse din hârtie. Staţiune balneoclimatică. Universitate (1956), Institut de medicină (1976). Biserici: romano-catolică, anglicană şi presbiteriană. Palatul guvernului. Fort. Turism. Fundat de francezi în 1650 şi ocupat de englezi în 1783. Între 1885 şi 1958 cap. fostei colonii britanice Insulele de Sub Vânt. Din 7 febr. 1974, capitala statului Grenada.

Antoine de Saint-Exupéry

SAINT-GERMAIN [sẽʒermẽ], **conte de** (c. 1707–1784), aventurier cu origine necunoscută. Între 1750 şi 1760 a fost în mare vogă la Paris, la Curtea regelui Ludovic XV, unde uimea cu şedinţele de spiritism; susţinea că deţine un elixir de viaţă lungă, declarând că are o vârstă de secole, din epoca următoare a lui Hristos. Venerat ca maestru tutelar în cercurile teozofice.

SAINT-GERMAIN-EN-LAYE [sẽʒermẽ ã leẹ], oraş în N Franţei (Île-de-France), în conurbaţia pariziană, situat pe stg. fl. Sena, la marginea pădurii Saint-Germain (3 500 ha), la 18 km VNV de Paris; 39,9 mii loc. (1999). Staţiune climatică estivală, locul favorit al parizienilor în timpul vacanţelor de vară. Muzeu de antichităţi naţionale deschis în 1867. Parcuri şi grădini din sec. 17, operă a lui A. Le Nôtre. Castel construit în timpul regelui Ludovic VI cel Gros (1108–1137), reconstruit în vremea regelui Carol V cel Înţelept (1364–1380) şi refăcut în timpul lui Francisc I (1515–1547); ample renovări în sec. 18. Donjon în stil renascentist (sec. 14). Reşedinţa Curţii regale până în 1682. — **Tratatul de pace de la ~,** unul dintre tratatele de pace ale sistemului Versailles, semnat la 10 sept. 1919, între puterile învingătoare în Primul Război Mondial şi Austria. Tratatul consfinţea dezmembrarea Imp. Austro-Ungar, crearea statelor naţionale Austria, Cehoslovacia şi Ungaria şi unirea unor părţi din terit. fostului Imperiu cu România, Serbia, formând Regatul Sârbilor Croaţilor şi Slovenilor, Italia şi Polonia.

SAINT-GOTHARD [sẽgota:r], **(SANKT GOTTHARD) 1.** Masiv muntos în Alpii Lepontini (Elveţia), format din şisturi cristaline, granite şi gnaisuri. Alt. max.: 3 192 m (vf. Rotondo). Relief glaciar. Important nod orografic. Din acest masiv izv. Ronul şi Rinul. Observator meteorologic. **2.** Trecătoare transalpină, lungă de 26 km, situată la 2 108 m alt., la graniţa Elveţiei cu Italia, care asigură legătura între cele două ţări în zona văilor Reuss şi Ticino. Hotel. Atestată documentar la începutul sec. 14 şi numită după adăpostul (hotelul) dedicat Sf. Gothard (n. 1038), episcop de Hildesheem, construit în sec. 14. **3.** Tunel feroviar, situat la 1 154 m alt., construit în anii 1872–1882, între localităţile Airolo (Italia) şi Göschenen (Elveţia), străpungând pe o distanţă de 15 km masivul Saint-Gothard. **4.** Tunel rutier, lung de 16,3 km, deschis traficului în 1980, prin care se asigură legăturile între aşezările Airolo (Italia) şi Andermatt (Elveţia).

SAINT HELENA (SFÂNTA ELENA), ins. britanică în S Oc. Atlantic, situată la 1 850 km V de ţărmul SV al Africii, la 15°15' lat. S şi 5°42' long. V; 122 km^2; 16,9 km lungime; 10,5 km lăţime. Oraşe pr.: Jamestown, Longwood. Relief accidentat, de origine vulcanică, cu alt. max. de 823 m (Diana Peak), fragmentat de văi cu numeroase chei. Climă tropicală blândă, cu temp. medii de 22°C vara şi 18°C iarna. Descoperită la 21 mai 1502 de navigatorul portughez João da Nova Castella la întoarcerea din Indii, vizitată de englezi în 1588 şi revendicată de olandezi în 1633, care au ocupat-o între 1645 şi 1651. În 1659 a fost inclusă în Compania britanică a Indiilor de Est, care a folosit-o ca staţie pe drumul maritim ce lega Anglia de India. Compania a stăpânit-o până în 1834, cu excepţia anilor 1815–1821, când ea a fost administrată direct de Coroana britanică. Şi-a pierdut din importanţă odată cu deschiderea Canalului Suez (1869). Împreună cu ins. vulcanice Ascension (88 km^2), Tristan da Cunha (104 km^2), Inaccessible (10 km^2), Nightingale (1,3 km^2) şi Gough (93 km^2) formează o dependenţă britanică cu capitala la Jamestown, administrată de un guvernator propriu. Pe ins. **S.H.** a fost exilat (1815–1821) împăratul Napoleon I şi tot aici a murit în localit. Longwood, unde există un muzeu memorial.

SAINT HELENS [sənt helinz], oraş în Marea Britanie (Anglia), la 18 km NE de Liverpool; 176,8 mii loc. (2002). Împreună cu oraşele Liverpool şi Wirral formează o arie metropolitană (conurbaţie) cunoscută sub numele de *Merseyside,* cu o populaţie de 1,4 mii. loc. (2002). Expl. de huilă. Constr. de utilaj minier. Ind. chimică, textilă, a ceramicii, sticlăriei şi alim.

SAINT HELENS [sənt helinz], vulcan activ în NV Americii de Nord,

în m-ţii Cascadelor, în SV statului Washington (S.U.A.), la 72 km NE de Portland (Oregon). Alt. max.: 2 550 m. Numit „Fuji" al Americii. A avut erupţii frecvente în perioda 1831–1857, reîncepând să erupă în mart. 1980, culminând cu explozia violentă din 18 mai 1980. Declarat monument naţional în 1982 (c.: 44,6 mii ha).

SAINT HELIER [sənt heliər], oraş în S ins. britanice Jersey (S M. Mânecii), centrul ad-tiv al Insulelor Normande (Channel Islands); 28,3 mii loc. (2001). Centru comercial şi port în G. Saint Aubin's. Staţiune balneară. Turism. Castel construit între 1551 şi 1590. Colegiul Victoria (1852).

SAINT-JEAN [sẽ ʒã], lac glaciar în E Canadei, în partea central-sudică a prov. Québec, la 98 m alt.; 971 km^2; ad. max.: 63 m. În acest lac se varsă râurile Chamouchouane, Mistassini, Aulanies şi Péribonca (acesta din urmă este considerat izvorul râului *Saguenay*, care iese din lacul **S.-J.**). Lacul **S.-J.** este numit de indieni *Piékouagami* („Lacul neted"). Descoperit în 1647 de călugărul iezuit Jean De Quen, de la care îşi trage numele.

SAINT JOHN [sənt dʒɔn] **1.** Oraş în SE Canadei (New Brunswick), situat la gura de vărsare a fl. Saint John în G. Fundy, la 940 km NE de Montréal; 72,5 mii loc. (2000). Port comercial şi de pescuit. Aeroport. Şantier naval. Rafinărie de petrol. Ind. petrochimică, a celulozei şi hârtiei, textilă, de prelucr. a lemnului şi alim. (conserve de peşte, zahăr). Staţiune balneară. Turism. Universitate. Muzeu de istorie, artă şi de ştiinţele naturii. Biserică (Stone Church, 1824); clădirea Tribunalului (1826). Zona actualului oraş a fost vizitată prima oară la 24 iun. 1604 de exploratorul francez Samuel de Champlain, care l-a botezat Saint-Jean (devenit ulterior Saint John), pentru că acea zi (24 iun.) era ziua de naştere a lui Ioan Botezătorul. Aşezarea s-a dezvoltat după 1783 (când aici s-au stabilit c. 4 000 de loialişti americani) şi a fost confirmat (1785) ca primul oraş din Canada. A suferit mari distrugeri în urma devastatorului incendiu din 1877. **2.** Ins. americană în arh. Virgine, în M. Caraibilor, la 130 km E de San Juan din ins. Puerto Rico; 52 km^2; 14 km lungime şi 8 km lăţime maximă. Tărm neregulat cu multe golfuri. Alt. max.: 389 m (Bordeaux Mountain). Oraşe pr.: Cruz Bay, Coral Bay. Descoperită de Cristofor Columb în 1493. Revendicată de danezi în 1684, care s-au stabilit aici în 1716, ca plantatori de trestie de zahăr. Cumpărată de americani în 1917.

SAINT-JOHN PERSE [sẽdʒɔn pɛrs] (pseud. lui *Alexis Saint-Léger*) (1887–1975), poet francez. Activitate diplomatică (între 1914 şi 1940). Destituit de guvernul de la Vichy, s-a refugiat în S.U.A. (unde a rămas până în 1957). Lirică elaborată, îmbinând imaginarul cu realul, alcătuind o adevărată epopee a culturii, a măreţiei omului şi cosmosului („Elogii", poemul „Anabasis", „Exil", „Zăpezi"). Premiul Nobel pentru literatură (1960).

SAINT JOHN'S [sənt dʒɔnz] **1.** Capitala statului Antigua şi Barbuda, situată în NV ins. Antigua (Antilele Mici), pe ţărmul G. Royal Cove; 28 mii loc. (2003). Port comercial (zahăr, bumbac, lemn ş.a.) şi de pescuit la M. Caraibilor. Aeroportul Vere Bird. Ind. de prelucr. a produselor agricole. Staţiune balneară. Turism. Grădină botanică. Edificii în stil colonial (catedrala anglicană, palatul guvernului) din sec. 18–19. Oraşul a fost întemeiat de englezi în 1632. **2.** Oraş în E Canadei, centrul ad-tiv al prov. Newfoundland (din 1949), situat în ENE pen. Avalon din SE ins. Newfoundland; 99,1 mii loc. (2001). Port la Oc. Atlantic. Aeroport. Punct terminus al căii ferate transcanadiene. Constr. şi reparaţii navale. Ind. chimică, textilă, de prelucr. a lemnului, hârtiei şi alim. (conserve de peşte, untură de peşte ş.a.). Bază a flotei canadiene de pescuit din Oc. Atlantic. Universitate (1949). Muzeu naval; muzee de istorie şi de artă. Centru de studii oceanografice. Catedrala romano-catolică Sf. Ioan Botezătorul (sec. 19) şi catedrala anglicană, în stil gotic (sec. 19); biserică de lemn (1836). Primărie (1970); Turnul „Cabot" (1897), construit cu prilejul comemorării a 400 de ani de la descoperirea acestei zone de către John Cabot. Locul pe care se află actualul oraş a fost descoperit de navigatorul englez John Cabot, la 24 iun. 1497, atribuindu-i numele Saint John's, fiindcă în acea zi se sărbătorea ziua de naştere a Sf. Ioan Botezătorul. În 1540 era o mică aşezare pescărească, cu c. 20 de case, iar în 1583, Sir Humphrey Gilbert a declarat-o posesiune engleză. Preluată de olandezi (1665), francezi (1696, 1708 şi 1762) şi apoi de englezi. Localitatea a fost distrusă în mare parte de numeroase incendii (1816, 1817, 1819, 1846, 1892). În 1979 au fost descoperite zăcăminte de petrol în Oc. Atlantic, la 322 km E de **S.J.**, acesta devenind un important centru al activităţii de prelucr. a petrolului. În 1901, inventatorul italian Giuglielmo Marconi a stabilit cu acest oraş prima legătură radiotelegrafică transatlantică între Poldhu (M. Britanie) şi **S.J.**.

SAINT-JUST [sẽʒüst], **Louis Antoine Léon de** (1767–1794), om politic francez. Iacobin, apropiat al lui Robespierre. Membru al Comitetului Salvării Publice (din mai 1793). S-a remarcat prin elocinţă şi prin rigiditatea principiilor şi moralei sale. Unul dintre organizatorii apărării naţionale, contribuind la victoria armatei revoluţionare împotriva intervenţioniştilor străini; i-a înfrânt pe austrieci la *Fleurus*. Arestat în urma loviturii contrarevoluţionare de la 9 thermidor (27 iul.) şi ghilotinat. Denumit „Arhanghelul Terorii".

SAINT KITTS şi NEVIS, Federaţia ~ (Federation of Saint Kitts and Nevis), stat în America Centrală Insulară (arh. Antilele Mici), în E M. Caraibilor; 269,4 km^2; 38 900 loc. (2005). Limba oficială: engleza; uzuală: creolo-engleza. Religia: creştină (anglicani 25,2%, metodişti 25,2%, penticostali 8,4%, romano-catolici 6,7% ş.a.) 91,3%, hindusă 1,5% etc. Capitala: *Basseterre*. Oraşe pr.: Charlestown, Sandy Point Town. Terit. statului este format din două ins. mai mari (ce au dat şi numele

Saint-John Perse

Louis Antoine Léon de Saint-Just

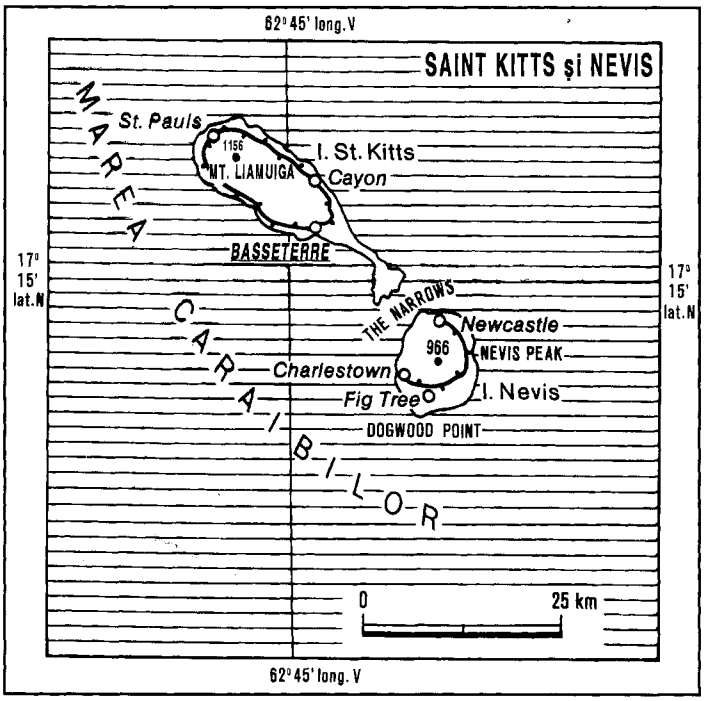

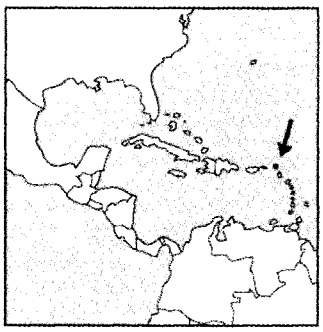

federației) — Saint Kitts/Saint Christopher (176 km^2), Nevis (93,2 km^2) — și mai multe insulițe coraligene adiacente. Ins. Saint Kitts are o formă alungită și este separată de ins. Nevis printr-un braț de mare (lat de 3 km) numit The Narrows. Relief muntos, de origine vulcanică, cu alt. max. (Liamuiga Mount, 1 156 m) în ins. Saint Kitts, care prezintă — în extremitatea sudică — un sector mai jos (Great Salt Pond). Climă tropical — oceanică, cu două anotimpuri (cel ploios mai-nov., perioadă în care sunt prezente cicloanele tropicale — ex. Hugo, 1990). Pădurea tropicală, cu esențe prețioase ocupă c. 15% terit. **S.K. și N.** sunt un caz tipic pentru mini-statele caraibiene care — pornind de la o economie dominată timp de sec. de agricultura de plantații (mai ales de trestie de zahăr) — s-au transformat în ultimele decenii în destinații favorite de vacanță și în adevărate paradisuri fiscale. Ind. prelucrătoare produce: energie electrică, componente electronice, încălțăminte, confecții, zahăr, ulei de cocos și de arahide, margarină, bere, băuturi nealcoolice ș.a. Agricultura are ca specific cultura trestiei de zahăr, însoțită de alte culturi cu producții aproape simbolice: palmieri de cocos, batate, igname, legume, pepeni verzi, arahide și bumbac. Se cresc: bovine, porcine, ovine, caprine. Căi rutiere: 320 km (1999). Aeroporturi pr.: Basseterre, Newcastle. Turismul asigură peste 50% din PIB și dispune de o infrastructură modernă. Principale zone și obiective turistice: în ins. St. Kitts — excelentele plaje, mai extinse în partea S–E (Half Moon Bay, Turtle Bay, Canoe Bay ș.a.), fortificația britanică Brimstone Hill supranumită „Gibraltarul Indiilor de Vest" realizată în sec.18 — exemplu tipic de arhitectură militară europeană practicată în coloniile din Antile — inclusă din 1999 în Patrimoniul cultural universal, capitala Basseterre (Berkley Memorial, Independence Square ș.a.); în ins. Nevis — catedrala St. James (cea mai veche din Antilele Mici), biserica St. John (în care s-a celebrat căsătoria amiralului H.Nelson cu Frances Nisbet), „Nelson Museum", izvoarele termale de la Bath. Moneda: 1 Eastern Carribean Dollar = 100 Cents. Export (2004): componente electronice, zahăr brut, subansamble pentru telecomunicații ș.a. Pr. parteneri: S.U.A., Canada, Portugalia, Marea Britanie. Import: utilaje ind., produse agro-alimentare, produse chimice, produse petroliere ș.a. Pr. parteneri: S.U.A., Italia, Trinidad și Tobago, Marea Britanie, Danemarca. — *Istoric.* Locuite de amerindieni caribi, ins. **S.K. și N.** sunt descoperite de Cristofor Columb în 1493. Pe ins. St. Christopher (St. Kitts), englezii fundează, în 1623, prima așezare durabilă din Indiile Occidentale; în sec. 17–18, ins. sunt viu disputate între Anglia și Franța, fiind recunoscute oficial colonie engleză prin Tratatul de la Versailles (1783). Urmașii sclavilor negri din sec. 17–19 formează astăzi pop. majoritară a ins. În perioada 1871–1956, **S.K. și N.**, împreună cu Anguilla, sunt unite ad-tiv în Ins. Leeward, între 1958 și 1962 fac parte din Federația Indiilor de Vest, iar după dizolvarea acesteia devin, în 1967, terit. autonom, membru al Asociației Indiilor de Vest și al Comunității Antilelor; Anguilla rupe, la 19 sept. 1980, legăturile ad-tive cu **S.K. și N.** La 19 sept. 1983, **S.K. și N.** își proclamă independența în cadrul Commonwealth-ului și sunt admise, la 23 sept. 1984, ca al 158-lea stat membru al O.N.U. În iun. 1996, Vance Amory, premierul din Nevis, și-a exprimat opțiunea pentru proclamarea independenței acestei ins., până în prezent parte a statului **S.K. și N.** La 13 oct. 1997, Parlamentul din Nevis decide separarea politică de guvernul central de la Basseterre, hotărâre nevalidată de referendumul organizat la 11 aug. 1998, întrucât nu s-a întrunit majoritatea de 2/3 din sufragii în favoarea secesiunii. În alegerile din 25 oct. 2004, Partidul Laburist, aflat la putere, obține 7 din cele 11 mandate ale Parlamentului; Denzil Douglas, premier din iul. 1995, obține un nou mandat în fruntea guvernului. Monarhie constituțională.

SAINT LAURENT [sẽ loră], **Yves** (pe numele adevărat *Saint Laurent Ives Mathieu*) (n. 1936), creator de modă francez. Creații originale și sobre. A lansat taiorul-pantalon.

SAINT LAWRENCE [sənt lorens] **(SFÂNTUL LAURENȚIU) 1.** Fl. navigabil în E și SE Canadei, axat pe o vale glaciară, prin care se scurg apele din sistemul Marilor Lacuri în Oc. Atlantic; 1 225 km; supr. bazinului hidrografic: 1,3 mil. km^2. Izv.

din lacul Ontario, curge pe direcție SV–NE, formează granița între Canada (prov. Ontario) și S.U.A. (statul New York) pe 195 km lungime, respectiv între orașele Kingston și Cornwall, trece prin Montréal și Québec și se varsă în golful omonim printr-un estuar. La ieșirea din lacul Ontario are 4 km lățime, iar la vărsare (în dreptul orașului Québec) are 16 km lățime. Este o importantă arteră hidroenergetică și de navigație, prin intermediul căreia se asigură legăturile între Oc. Atlantic și interiorul continentului nord-american. De-a lungul sistemului Marilor Lacuri și al fl. **S.L.** s-au construit progresiv de către S.U.A. și Canada, începând din 1783, numeroase canale și ecluze pentru crearea unei căi de navigație de la Lacul Superior și până la Oc. Atlantic, lungă de 3 790 km. Între 1912 și 1932 a fost construit canalul Welland, unul dintre cele mai importante din acest sistem (23 km). În anii 1954–1959 s-a construit barajul Moses-Saunders, între orașele Cornwall (Canada) și Massena (S.U.A.), în urma căruia s-a format un lac ale cărui ape pun în mișcare turbinele unei hidrocentrale cu o putere instalată de 1 800 MW. La ieșirea din L. Ontario se află Parcul Național Insulele **S.L.** (400 ha), care cuprinde o porțiune din malul canadian al fluviului și 13 ins. mici, renumită arie recreațională. Fl. **S.L.** a fost descoperit de navigatorul francez Jacques Cartier în cea de-a doua călătorie (1534–1535). Afl. pr.: Ottawa, Saint-Maurice, Saguenay, Manicouagan, Richelieu, Yamaska, Saint-Francis, Chaudière. **2.** Estuar al fl. **S.L.,** extins pe 650 km lungime, între orașul Québec la SV și ins. Anticosti la NE, cu o lățime max. de 125 km și una minimă de 20 km. **3.** Golf în NV Oc. Atlantic, mărginit de țărmul estic al Canadei, situat între pen. Labrador (la N și NV), ins. Newfoundland (E și NE), pen. Nova Scotia (S și SV) și pen. Gaspé (V); 155 mii km^2; ad. max.: 530 m. Maree max.: 2 m. Comunică cu Oc. Atlantic prin str. Belle Isle (în N) și str. Cabot (în E). În el se varsă fl. **S.L.** În interiorul acestui golf se află ins. Anticosti, Prince Edward și Madeleine. Înghețată în iernile foarte friguroase. Descoperit de Jacques Cartier în cea de-a doua călătorie (1534–1535). **4.** Ins. americană locuită de inuiți, în M. Bering, la 190 km V de țărmul pen. Alaska și 241 km S de str. Bering; 4,4 mii km^2; 153 km lungime; 16–56 km lățime. Alt. max.: 672 m. Orașe: Savoonga, Gambell. Vegetație de tundră. Vânătoare de foci. Descoperită în 1728 de exploratorul Vitus Bering.

SAINT LOUIS [sent luis], oraș în partea central estică a S.U.A. (Missouri), situat pe dr. fl. Mississippi, la 16 km aval de confl. acestuia cu Missouri; 348,1 mii loc. (2000). Port fluvial. Aeroport. Mare nod feroviar (25 de linii de c.f.). Șantier naval. Constr. aeronautice (avioane și capsule spațiale; în 1927 la **S.L.** a fost construit avionul „Spirit of **S.L.**", cu care *C. H. Lindbergh* a traversat Atlanticul), de automobile și subansamble pentru automobile, de material feroviar și de echipament electric. Ind. siderurgiei feroase și neferoase (oțel, plumb, zinc, cupru, aluminiu), de prelucr. și chimizarea petrolului, de prelucr. a lemnului, textilă, poligrafică, a încălțămintei și alim. Mare piață pentru cereale și animale. Cinci universități: „Saint Louis" (1818), „Washington" (1853), „Maryville" (1872), „Webster" (1915) și „Missouri-Saint Louis" (1963). Conservator (1924). Muzee de artă, al transporturilor (locomotive vechi, autobuze, camioane ș.a.), al științelor naturii; Muzeul memorial „Thomas Jefferson". Teatru municipal, Teatru de operă, Orchestră simfonică (din 1880), Planetariu. Grădină botanică (inaugurată în 1860) extinsă pe 30 ha, cu peste 11 mii specii de plante și arbori; seră; 70 de parcuri, din care Forest Parc are 567 ha. Catedrală episcopală (1859–1867); biserică romano-catolică (1831–1834); Noua catedrală (1907–1914), decorată în stil bizantin; clădirea Tribunalului (1846); Arcul memorial „Jefferson", construit de Eero Saarinen în anii 1948–1964; Gateway Arch, cel mai mare monument de acest fel din S.U.A. (1959–1965). Așezarea a fost întemeiată în febr. 1764 de Pierre Laclède, un comerciant francez din New Orleans, și numită așa, în onoarea regelui francez Ludovic al IX-lea („cel Sfânt"). A aparținut Spaniei (1770–1800), Franței (până în 1803), iar apoi, împreună cu întreaga Louisiană, a intrat în posesia Marii Britanii. Din 1821, aparține S.U.A. Oraș din 1822. La **S.L.** au avut loc Jocurile Olimpice din 1904.

SAINT-LOUIS, oraș în NV Senegalului, situat pe ins. Saint-Louis din estuarul fl. Senegal, la 25 km de țărmul Oc. Atlantic, la 260 km NE de Dakar; 154,4 mii loc. (2001). Port fluvio-maritim. Ind. chimică, textilă și alim. Edificii în stil colonial. Muzeu. Pod peste fl. Senegal. Orașul a fost inclus (din 2000) în Patrimoniul cultural universal. În 1645 în estuarul fl. Senegal francezii ai întemeiat o factorie, numită în 1659 Saint-Louis. Ocupat de englezi în anii 1757–1779 și 1809–1817. A fost capitala Federației Africii Occidentale Franceze (1895–1902) și a Senegalului (1902–1958).

SAINT LUCIA [sent lu:ʃə] **(Sfânta Lucia),** stat în America Centrală insulară (arh. Antilele Mici); 617 km^2; 165 300 loc. (2005). Limba oficială: engleza; uzuală: creolo-franceza. Religia: creștină (romano-catolici 67,5%, protestanți 22%) 87,5%, alte credințe 8%, atei 4,5%. Capitala: *Castries.* Orașe pr.: Vieux Fort, Micoud, Soufrière. **S.L.** este o ins. vulcanică cu țărmuri relativ crestate (inclusiv frumosul golf al Capitalei) cu faleze pronunțate și un șir de culmi muntoase nu prea înalte (alt. max. Mount Gimie, 950 m) ai căror versanți sunt brăzdați de ape scurte și vijelioase. Climă tropical-oceanică, moderată de alizeele de NE, cu cicloane tropicale în sezonul ploios (mai-aug.). Pădurile tropicale au făcut loc de-a lungul ultimei jumătăți de milen. terenurilor agricole, ocupând azi ceva mai mult de 10% din supr. ins. (78 km^2, în așa-numita Central Forrest Reserve). Între zonele protejate se numără arealul celor două vârfuri piramidale din SV ins. (Gros Piton, 798 m, Petit Piton, 750 m) inclus (2004) în lista Patrimoniului natural mondial. Bazată în mod tradițional pe agricultura de plantație (bananieri în special), ec. ins. s-a diversificat în ultimele decenii, legat de amplificarea turismului, de facilitățile financiare oferite firmelor străine și de amplificarea activității ind., **S.L.** având cea mai diversificată structură a ind. prelucrătoare din întreg spațiul Antilelor Mici. Agricultura (3 000 ha irigate) are ca specific culturile de bananieri, mango, cocotieri, la care se adaugă cele de igname, manioc, batate, taro, legume, citrice, avocado, cacao, piper, nucșoară ș.a. Se cresc: bovine, porcine, ovine și caprine. Produse ind.: energie electrică, componente electronice, confecții, textile, ulei de cocos, margarină, bere, băuturi alcoolice, țigarete ș.a. Turismul a devenit în ultimii ani principala sursă de valută, în parte ca destinație a navelor de croazieră. Principalele zone și obiective: orașul Castries, capitala țării — cunoscută stațiune de cură heliomarină — și aria din jurul golfului omonim, orașul Vieux Fort, insulița Gros Islet, golful Marigot Bay, arealul *Piton*-ilor. Moneda: 1 Eastern Carribean Dollar = 100 Cents. Export: banane, bere, confecții, componente electrice și electronice ș.a. Pr. parteneri: Marea Britanie, S.U.A., Brazilia, Barbados, Antigua și Barbuda, Dominica. Import: produse agro-alimentare, echipamente ind., bunuri manufacturate, produse chimice, produse petroliere ș.a. Pr. parteneri: S.U.A., Trinidad și Tobago, Marea Britanie, Venezuela.

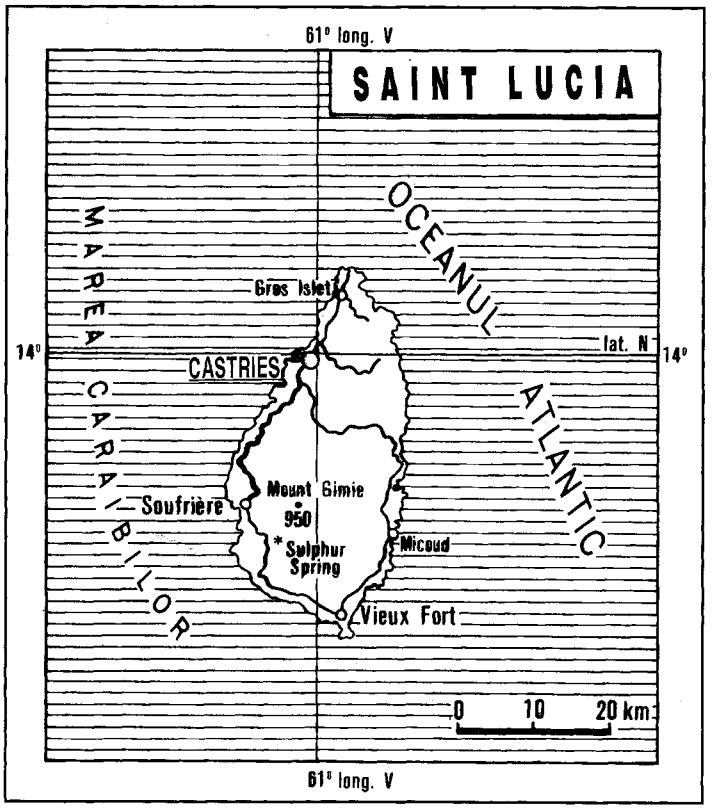

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Districte	Suprafața (km^2)	Populația (2001)
Anse-la-Raye	47	6 060
Canaries[1]	...	1 788
Castries	79	64 344
Choiseul	31	6 128
Dennery	70	12 767
Gros-Islet	101	20 872
Laborie	38	7 363
Micoud	78	16 041
Soufrière	51	7 656
Vieux Fort	44	14 754

[1] Suprafața districtului Canaries este cuprinsă în cea a districtului Anse-la-Raye.

Notă: Toate districtele poartă numele centrelor ad-tive.

Istoric. Locuită de triburi de amerindieni, **S.L.** este descoperită în 1502 de Cristofor Columb și numită astfel după ziua în care a fost zărită. Colonie a Coroanei britanice din 1814, **S.L.** își proclamă în 1979 independența de stat în cadrul Commonwealth-ului. Membru al O.N.U. (18 sept. 1979). Alegerile parlamentare (23 mai 1997) sunt câștigate de liderul Partidului Laburist, aflat în opoziție, Kenny Anthony, care devine noul prim-min., reconfirmat în funcție, în urma victoriei în alegerile parlamentare din dec. 2001. Monarhie constituțională.

SAINT-MALO [sẽmalọ] **1.** Golf al Mării Mânecii, între pen. Bretagne și Cotentin, care scaldă țărmul de NV al Franței. Pătrunde în uscat 110 km; lățime: 125 km. Ad. max.: 51 m. În partea de N se află Ins. Normande. În el se varsă fl. Trieux, Rance, Couesnon și Sélune. **2.** Oraș în NV

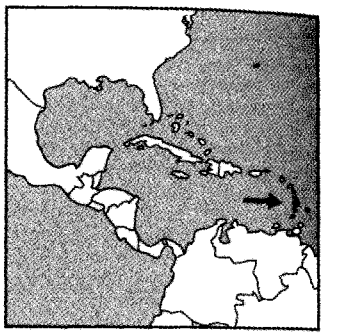

Franței (Bretagne), situat pe o ins. stâncoasă la gura de vărsare a fl. Rance în G. Saint-Malo; 48,1 mii loc. (1999). Port de pescuit. Reparații navale. Ind. textilă și alim. (conserve de pește). Centru turistic. Yachting. În sec. 16–19 vestită bază pentru corsarii care atacau navele engleze. Muzeu de istorie. Sediul unei mănăstiri în sec. 6, a devenit centru episcopal (sec. 12–18); biserica Saint-Vincent (sec. 12); castel (sec. 15). **S.-M.** împreună cu ducatul Bretagne, din care făcea parte, s-a unit cu Franța în 1491. Distrus în mare parte de trupele germane, în retragere, în aug. 1944.

SAINT-MORITZ [sẽmọrits] (în lb. germană: **SANKT MORITZ;** în lb. retoromană: **SAN MUREZZAN),** oraș în SE Elveției (Graubünden), situat în Alpii Retici, între 1 776 și 1 854 m alt., pe cursul superior al râului Inn, acolo unde acesta formează pitoreasca vale Engadine; 5,1 mii loc. (1998). Stațiune climatică și a sporturilor de iarnă. Izv. termale. Locul de desfășurare a Jocurilor Olimpice de iarnă din 1928 și 1948.

SAINT-NAZAIRE [sẽnaze:r], oraș în VNV Franței (Pays de la Loire), avanportul orașului Nantes, situat pe dr. estuarului fl. Loara, la 53 km VNV de Nantes; 65,8 mii loc. (1999). Port comercial și militar. Șantier naval. Constr. de avioane; ind. siderurgică, a cimentului, chimică (îngrășăminte) și alim. Pod peste estuar (2 626 m).

SAINTONGE [sẽtõ:ʒ], prov. istorică în V Franței, cu ieșire la G. Biscaya. Oraș pr.: *Saintes.* Viticultură. Legumicultură. Creșterea animalelor pentru carne și lapte. Ocupată de vizigoți (419), a intrat în stăpânirea lui Clovis (507). Revenită Coroanei franceze din 1375. Coincide în mare măsură cu actualul departament Charente-Maritime.

SAINT PAUL [sent pọ:l], oraș în N S.U.A., port pe Mississippi, centrul ad-tiv al statului Minnesota; 287,1 mii

loc. (2000); împreună cu Minneapolis formează o conurbație de 2,5 mii. loc. Aeroport. Constr. de automobile, computere, mașini electrice și agricole, aparataj electrotehnic, echipamente aerospațiale și sisteme de ghidare; ind. siderurgică (oțel), de prelucr. a petrolului, chimică (lacuri, vopsele), de prelucr. a lemnului, textilă, poligrafică, a materialelor abrazive, a hârtiei, cosmeticii și alim. (preparate din carne, conserve, bere). Centru comercial și de transport. Piață pentru animale și cereale. Universitățile „Hamline" (1854), „Saint Thomas" (1885) și Universitatea de Stat (1971). Muzee de artă, de instrumente muzicale și de istorie. Teatru. Orchestră de cameră. Două companii de operă. Capitoliu construit din 20 de varietăți de marmură și din granit; catedrală (1906–1915) realizată după modelul bazilicii Sf. Petru din Roma. Cedat de indienii dakota guvernului american (1805). Așezarea a fost fundată în anii 1838–1840 de mai multe familii francezo-canadiene expulzate de la o bază militară din apropiere. Cu numele actual din 1841. Declarat oraș în 1854 și centrul ad-tiv al statului Minnesota din 1858.

SAINT-PAUL [sẽpol], oraș în NV ins. Réunion; 87,7 mii loc. (1999). Piață agricolă. Ind. zahărului și a tutunului.

SAINTPAULIA (fr.; {s} n.pr. ai baronului german W. von Saint Paul, fost guvernator al unei provincii din Africa) s. f. (BOT.) Plantă decorativă de ghiveci, rezistentă la umbrire, din fam. gesneriacee (*Saintpaulia ionantha*), scundă, cu o rozetă bogată de frunze bazale adesea cu o nuanță purpurie pe partea inferioară. Flori numeroase, la majoritatea soiurilor de culoare albastru închis până la violet, mai rar roz, albe sau roșii. Provine din Africa de E, unde crește în parterul pădurilor de munte. Sin. *violetă africană*; impropriu, prin confuzie, violetă de Parma.

SAINT PETER [sent pi:tər] **PORT**, oraș în Marea Britanie, în ENE ins. Guernsey (Insulele Normande), centrul ad-tiv al ins. Guernsey; 16,4 mii loc. (2001). Port turistic și comercial (legume și flori) în S Mării Mânecii. Biserica Sf. Petru (sec. 11); castelul Cornet (sec. 13); Royal Court House (1799); clădirea Colegiului Elizabeth (1826; colegiul a fost fondat în 1563). Menționat documentar în 1048.

SAINT PETERSBURG [sent pi:tərzbərg], oraș în SE S.U.A. (Florida), port în G. Tampa (G. Mexic); 238,6 mii loc. (2000). Ind. alim. Centru turistic și stațiune balneoclimatică. Colegiul Eckerd (1958) și Școala de Drept a Univ. Stetson (1901). Fundat în 1876 și numit așa după orașul rusesc Sankt-Petersburg, Declarat oraș în 1892.

SAINT-PIERRE [sẽpie:r], oraș și port în ins. omonimă (NV Oc. Atlantic), centrul ad-tiv al Colectivității teritoriale franceze Saint-Pierre și Miquelon; 5,6 mii loc. (1999). Mare port de pescuit. Bază pentru flotilele de baleniere. Turism. Fundat în 1635 de coloniști francezi. Erupția vulcanului Montagne Pelée din 1902 a distrus orașul, ucigând aproape 30 000 oameni.

SAINT-PIERRE [sẽpie:r] **și MIQUELON** [miklõ], arh. în NV Oc. Atlantic, la 25 km S de ins. Newfoundland (Terra Nova); 242 km^2. Format din opt ins. stâncoase, din care Grand Miquelon și Petite Miquelon totalizează 216 km^2 și Saint-Pierre, 26 km^2; 6,3 mii loc. (1999). Celelalte ins. sunt: Île-aux-Marins, Grand Colombier, Île-aux-Vainqueurs, Île-aux-Pigeons și Île Verte. Centrul ad-tiv: *Saint-Pierre*. Relief stâncos, puternic erodat de ghețari. Climă umedă și rece. Expl. de turbă, pirite cuprifere și min. de fier. Pescuit. Vânătoare de animale pentru blană. Descoperit în 1520 de navigatorul portughez José Alvarez Faguendez, revendicat de francezi în 1535 prin exploratorul Jacques Cartier și anexat Franței în 1662. Ocupat de englezi în anii 1713–1763 și 1789–1814. În 1814 devine colonie franceză, la 1 ian. 1947 capătă statutul de „teritoriu de peste mări" al Franței, la 9 iul. 1976 i se acordă statutul de „departament de peste mări" al Franței, iar din 1985 „Colectivitate teritorială" în cadrul Republicii Franceze.

SAINT-QUENTIN [sẽkãtẽ], oraș în N Franței (Picardia), port pe Somme; 59,1 mii loc. (1999). Nod feroviar. Ind. metalurgică, chimică și textilă (lână, bumbac). Constr. de aparataj electrotehnic și automobile; fabrică de zahăr. Centru comercial. Biserica Saint-Quentin (sec. 13–15), în stil gotic, primărie (sec. 14–16). Muzee. Pinacotecă.

SAINT-SAËNS [sẽsä:s], **Camille** (1835–1921), compozitor, organist, pianist, dirijor și pedagog francez. A compus în toate genurile, atât religioase cât și profane, de la muzică de cameră, la muzică orchestrală (5 simfonii, concerte, poeme simfonice) și operă („Samson și Dalila"). Personalitate eclectică, măiestrie orchestrală, atras de muzica secolelor trecute. A devenit personificarea tradiției academice franceze.

SAINT-SIMON [sẽsimõ] **1. Louis de ROUVROY** [ruvruą], **duce de** (1675–1755), scriitor francez. Celebru prin „Memoriile" sale (publicate postum), vast tablou al moravurilor societății aristocrate contemporane. Remarcabil portretist prin profunzimea observației și plasticitatea caracterizărilor. **2. Claude Henri de ROUVROY** [ruvruą], **conte de** (1760–1825), teoretician social francez. Nepotul lui **S. (1).** A preconizat o societate (utopică) bazată pe participarea tuturor la muncă și cu o economie planificată („Despre reorganizarea societății europene").

SAINT THOMAS, ins. americană în arh. Virgine, în M. Caraibilor, situată la 64 km E de Puerto Rico; 71 km^2; 23 km lungime; 3 km lățime. Oraș pr.: Charlotte Amalie (centrul ad-tiv al arh. Virgine Americane). Relief vălurit, de origine vulcanică, cu alt. max. de 474 m. Descoperită de Cristofor Columb în 1493. Colonizată de olandezi în 1657, a devenit colonie daneză în 1666, cumpărată de S.U.A. în 1917.

SAINT-TROPEZ [sẽtropę], oraș în SE Franței (Provence), port în golful cu același nume al M. Mediterane, pe Coasta de Azur; 6,2 mii loc. (1999). Șantier naval; parfumuri; vin. Renumită stațiune balneară și turistică. Citadelă (sec 16), muzeu naval; muzeu de artă modernă.

Camille Saint-Saëns

Claude Saint-Simon

SAINT-VENANT [sĕvnă], **Adhémar BARRÉ, conte de** (1797–1886), inginer francez. Cercetări în domeniul rezistenței materialelor și al teoriei elasticității; a elaborat legea curgerii fluidelor sub presiune (1855) și *principiul lui S.-V.*, conform căruia un sistem de forțe echilibrat, aplicate la o porțiune de suprafață a unui corp solid, provoacă în acesta tensiuni care descresc rapid pe măsura îndepărtării de la această porțiune și poate fi înlocuit cu un sistem de forțe echivalent.

SAINT VINCENT [sent vinsənt] **(SFÂNTUL VINCENȚIU) 1.** Ins. în arh. Antilele Mici, în M. Caraibilor; 344 km^2; 29 km lungime; 18 km lățime max. Orașe pr.: Kingstown, Layou, Stubbs, Georgetown. Relief muntos vulcanic, cu alt. max. de 1 234 m (vf. La Soufrière). Descoperită de Cristofor Columb în 1498. Caribii, care erau pe ins. din c. 1300, au opus o rezistență îndârjită față de colonizatori (până în sec. 18). Acordată de regele englez Carol I lui Earl de Carlisle, în 1627, ins. a rămas nelocuită de europeni până în sec. 18. În 1762 ocupată de englezi, a căror stăpânire era confirmată de Tratatul de Pace de la Paris (10 febr. 1763), care punea capăt Războiului de 7 ani (1756–1763). Exceptând un scurt inteludiu francez între 1779 și 1783, ins. a rămas colonie britanică sub diferite formule ad-tive coloniale; din 1960 a devenit colonie separată. Afectată de frecvente uragane și de mai multe erupții vulcanice. **2.** Golf al Oc. Indian, care scaldă țărmul sudic al Australiei, situat între pen. Yorke la V și continent la E; 160 km lungime; 73 km lățime max. Comunică cu Oc. Indian prin str. Investigator în SV și prin pasajul Backstairs în SSE. La intrarea în golful **S.V.** se află ins. Kangaroo. Porturi pr.: Port Adelaide, Port Wakefield, Ardrossan. Explorat în 1802 de navigatorul britanic Matthew Flinders. **3.** Cap în Oc. Atlantic (Cabo de São Vicente), în SV Portugaliei. Formează cu capul Pontia promontoriul Sagres. Lângă Sagres, în Vila do Infante, prințul Henric Navigatorul a construit (c. 1420) un observator și o școală pentru navigatori. În apele **S.V.** s-a desfășurat o bătălie navală, în care amiralul britanic John Jervis a înfrânt flota franco-spaniolă (1797) cucerind Trinidad.

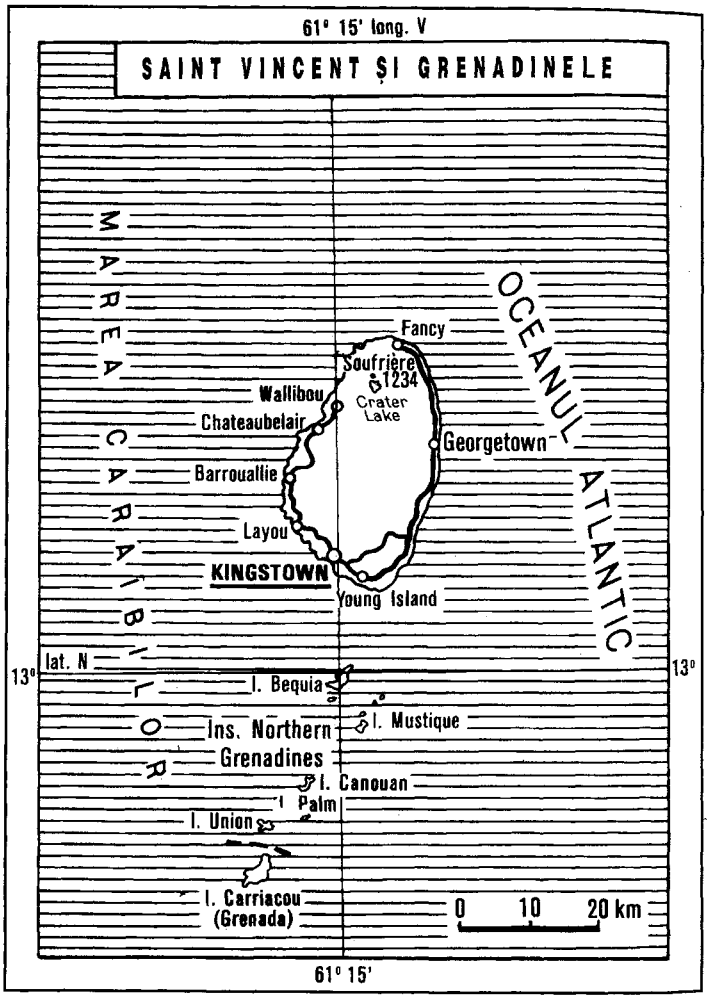

SAINT VINCENT și GRENADINELE (Sfântul Vincențiu și Grenadinele), stat în America Centrală insulară (arh. Antilele Mici), în SE M. Caraibilor; 389,3 km^2; 117 500 loc. (2005). Limba oficială: engleza; uzuală: creolo-engleza. Religia: creștină (anglicani 41,6%, protestanți 21,2%, romano-catolici 10,7%), 73,5%, hindusă 3,3%, islamică 1,5% ș.a. Capitala: *Kingstown*. Orașe pr.: Layou, Chateaubelair, Georgetown. Este format din 32 de ins. și insulițe, mai mare fiind ins. St. Vincent (345 km^2); celelalte 7 ins. (în total 44 km^2) — între care Bequia, Mustique și Canouan fac parte din miniarhipelagul Grenadinelor de Nord împărțit cu statul vecin Grenada. Ins. principală este dominată de vulcanul activ La Soufrière (1 234 m) cu erupții dezastruoase în 1821, 1902 și 1979. Climă tropical-oceanică, cu două anotimpuri, cel ploios fiind mai-nov., perioadă în care sunt active și cicloanele tropicale care periodic provoacă pagube recoltelor și alte dificultăți ec. Pădurea tropicală

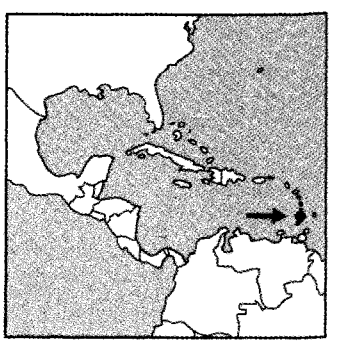

ocupă c. 1/4 din terit., pentru prezervarea mediului natural fiind declarate mai multe rezervații naturale (forestiere și de avifaună). Având ca specific agricultura de plantație (mai ales

bananieri) economia **St.V şi G.** şi-a modificat serios structura în ultimele decenii. Alături de culturile comerciale: bananieri, cocotieri, citrice, cafea, cacao, mango, arahide, trestie de zahăr, mirodenii (nucşoară), se întâlnesc culturi pentru consumul intern precum batate, manioc, igname, porumb, legume. **St.V. şi G.** sunt primul producător mondial de *Maranta arundinacea* din rizomii căreia se obţine o varietate de amidon (*arrowroot*). Se cresc: ovine, porcine, caprine, bovine, iar pescuitul şi-a pierdut din importanţă. Ind. s-a diversificat, şi este tot mai mult orientată către export. Ind. prelucrătoare produce: energie electrică, textile şi confecţii, mobilă, articole de sport, lapte, carne, zahăr, ulei de cocos şi de arahide, bere ş.a. În diversificarea surselor de venit, un rol important îl joacă taxele rezultate din înregistrarea şi prezenţa (adesea o simplă adresă poştală) a firmelor străine (*off-shore*) precum şi cele încasate ca urmare a folosirii de către numeroase nave străine (din 54 ţări, inclusiv România) a pavilionului de complezenţă. Căi rutiere: 830 km (2002). Principalul port şi aeroport este Kingstown. Turismul în parte prin intermediul vaselor de croazieră a devenit principala sursă de valută a ţării, depăşind de peste două ori veniturile obţinute din exporturi. Principale zone şi obiective: Capitala şi împrejurimile, vulcanul La Soufrière, ins. Grenadine unde se află numeroase spaţii de cazare şi agrement. Moneda: 1 Eastern Caribbean Dollar = 100 Cents. Export: banane, făină, orez, taro, amidon de arrowroot, rachete de tenis; reexporturi. Pr. parteneri: Marea Britanie, Barbados, Saint Lucia, S.U.A. Import: produse agro-alimentare, utilaje ind. şi mijloace de transport, produse chimice, combustibili ş.a. Pr. parteneri: Marea Britanie, S.U.A., Trinidad şi Tobago. – *Istoric.* Descoperit de Cristofor Columb în 1498 (în ziua de Sfântul Vincenţiu, de unde şi numele), **S.V. şi G.** devine colonie engleză în 1783, iar în 1979 îşi proclamă independenţa de stat în cadrul Commonwealth-ului. Membru al O.N.U. (16 sept. 1980). Prim-min. Robert Milton Cato (1979–1984). Liderul Noului Partid Democrat, James F. Mitchell, prim-min. (din 30 iul. 1984) cedează puterea (oct. 2000) lui Arnhim Ulrich Eustace, noul lider al Noului Partid Democrat, înlocuit în funcţia de prim-min. de Ralph Gonsalves, ca urmare a câştigării alegerilor legislative din 28 mart. 2001. Monarhie constituţională.

SAIPAN, ins. vulcanică în arh. Mariane (Pacificul central-vestic); 181 km^2; 23 km lungime; 3–9 km lăţime. Oraşe pr.: Susupe, Garapan. Relief vălurit, cu alt. max. de 466 m (Mount Tagpochau). Controlată de spanioli (1565–1899) şi de germani (1899–1914); sub mandat japonez (1920–1944); cucerită de S.U.A. în 1944, instalând aici o bază aeriană. Între 1962 şi 1986 a fost sediul lui Trust Territory of the Pacific Islands.

SAÏS, oraş în Egiptul antic, în Delta Nilului. S-a impus în milen. 1 î.Hr. ca un important centru comercial şi cultural legat de lumea greacă. Reşedinţă a faraonilor dinastiei 26 „saită" (663–525 î.Hr.). Decade după fundarea Alexandriei (331 î.Hr.). Azi Şā al-Hajar.

SAITŌ Mokichi (1882–1953), scriitor şi medic psihiatru japonez. Poet al genului *tanka*, critic şi eseist. Poezia sa este o înregistrare a lumii în manieră descriptivă („Raze roşii", „Licuricii de dimineaţă", „Giuvaerul neşlefuit", „Teoriile mele asupra poeziei tanka"). Renumit pentru lucrarea de referinţă în literatura japoneză „Kakinomoto no Hitomaro", pentru care i s-a acordat Premiul Academiei Imperiale.

SAIVAN (< tc.) s. n. Adăpost de iarnă pentru oi.

SAIZESCU, Geo (n. 1932, Prisăceaua), regizor român de film. Autor de comedii de situaţii şi satirice al căror succes de public se datorează umorului nesofisticat şi popularităţii interpreţilor („Un surâs în plină vară", „Păcală", „Secretul lui Bachus").

SAJAMA [saḥama], **Nevado ~,** vârf în m-ţii Anzi, în NV Boliviei, în apropiere de graniţa cu Chile. Alt.: 6 520 m. Zăpezi persistente. Parc naţional din 1945.

SAKAI, oraş în Japonia (Honshū), situat pe ţărmul G. Ōsaka, la 10 km S de Ōsaka; 787,8 mii loc. (2002). Port. Şantier naval. Ind. metalurgiei feroase (oţel) şi neferoase (aluminiu, cupru), constr. de maşini (automobile şi subansamble pentru automobile, biciclete), chimică (îngrăşăminte) şi petrochimică, textilă şi alim. Mausoleul împăratului Nintoku (313–399), având 486 m lungime şi 35 m înălţime (cel mai mare din Japonia); temple budiste din sec. 16.

SAKAKURA Junzo (1901–1969), arhitect japonez. A studiat în Franţa (1931–1936) cu *Le Corbusier.* Unul dintre arhitecţii care au îmbinat, în mod armonios arhitectura europeană cu elemente tradiţionale japoneze. Şi-a câştigat faima internaţională cu pavilionul japonez pentru Expoziţia Mondială de la Paris (1937). Îi mai aparţin, printre altele: Muzeul de Artă Modernă din Kamakura (1951), Piaţeta din Shinjuku din Tōkyō (1964–1967), primăria oraşului Kure.

SAKANOUE no Tamuramaro (758-811), lider militar, primul beneficiar al titlului de *shogun.*

SAKATA Shōichi (1911–1970), fizician japonez; specialist în fizică nucleară. Cunoscut pentru „modelul Sakata" (1956) al structurii atomice, care a precedat teoria Murray Gell-Mann („Fizica şi tehnicile ei").

SAKATA Tōjūrō I (1647–1709), actor japonez, unul dintre cei mai renumiţi actori de „Kabuki". Este considerat cel mai bun interpret de roluri romantice din zona Kyōto-Ōsaka.

SAKĘ (cuv. japonez) s. n. Băutură alcoolică specifică Japoniei, obţinută din orez fermentat; de obicei se consumă caldă.

SAKI (pseud. lui *Hector Hugh Munro*) (1870–1916), scriitor şi publicist scoţian. Nuvele umoristice („Cronicile lui Clovis", „Lighioane şi supralighioane").

SAKIA (ŞAKIA) MUNI (cuv. sanscrit „înţelept, pustnic din neamul Sakia"), unul dintre numele lui *Buddha.*

SAKISHIMA, mic arh. coraligen japonez în V Oc. Pacific, alcătuit din 20 de ins., situat la S de lanţul insular Ryukyu, la E de ins. Taiwan; 888 km^2. Ins. pr.: Miyako, Ishigaki, Iriomote.

SAKMANN, Bert (n. 1942), fiziolog german. Cercetător la Institutul „Max Planck" din Göttingen şi la cel din Heidelberg. Contribuţii fundamentale în biologia celulară. Coautor al descoperirii mecanismului celular de transfer ionic. Premiul Nobel pentru fiziologie şi medicină (1991) împreună E. Neher.

SĂKTISM (cuv. sanscrit „putere", „energie"), subst. Doctrină religioasă în India (alături de şivaism şi vişnuism), dedicată cultului soţiei lui Şiva, Kālī, care reprezenta simbolul energiei feminine active.

SALA, Marius (n. 1932, Vaşcău, jud. Bihor), lingvist român. Acad. (2001). Director al Institutului de Lingvistică din Bucureşti (din 1994). Studii de lingvistică generală şi romanică, hispanistică, istoria limbii române („Contribuţii la fonetica istorică a limbii române", „Phonétique et phonologie du judéo-espagnol de Bucarest", „El léxico indigena del español americano" în colab., „Le

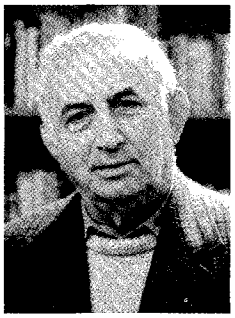

Marius Sala

judéo-espagnol", „Limbile lumii. Mică enciclopedie", în colab., „Limbi în contact", „Enciclopedia limbilor romanice", în colab., „Enciclopedia limbii române", în colab., „Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice", în colab., „Introducere în etimologia limbii române", „De la latină la română", „Limba română, limbă romanică"). Redactor responsabil la „Dicționarul limbii române", serie nouă și la „Micul dicționar academic". Scrieri de popularizare. Membru al mai multor comitete internaționale și academii din străinătate.

SALA v. **Rabat** (Maroc).

SALACROU [salakru], **Armand** (1899–1989), dramaturg francez. Unul dintre cei mai originali reprezentanți ai teatrului de avangardă, a creat o operă dramatică de meditație asupra condiției umane. Comedii grotești, drame istorice și metafizice („O femeie liberă", „Necunoscutul din Arras", „Bulevard Durand"). Memorii („În sala pașilor pierduți").

SALADIN (SALĀH ad-DĪN Yūsuf ibn Ayyub) (c. 1138–1193), comandant de oști și diplomat arab de origine kurdă. Întemeietorul dinastiei Aiubizilor. Vizir al califului fatimid al-Adid (din 1169). După moartea acestuia (1171), s-a proclamat sultan al Egiptului (din 1171), ceea ce a marcat sfârșitul dinastiei Fatimizilor și a Califatului șiit și reîntoarcerea la islamul sunnit, și al Siriei (din 1174), supunând apoi autorității sale Siria, Palestina, Arabia apuseană și Nubia. În 1187–1188, în urma bătăliei de la Hattīn (5 iul. 1187), a cucerit posesiunile cruciaților (Accra, Ierusalim, Askalon), ceea ce a constituit una dintre cauzele Cruciadei a III-a (1189–1192). A luptat cu Richard I Inimă de Leu, regele Angliei, și Filip II August, regele Franței. În literatura medievală, simbol al principelui înțelept și generos, el este considerat unul dintre cei mai valoroși comandanți musulmani.

SALADO, Río ~, denumirea mai multor cursuri de apă din Argentina. Mai importante: **1.** Râu în N Argentinei, afl. dr. al fl. Paraná, în aval de Santa Fe; 1 802 km. Izv. din Anzii Centrali și străbate Gran Chaco. În cursul superior poartă denumirea de *Río del Juramento*. **2.** Râu în partea centrală a Argentinei, afl. stg. al fl. Río Colorado în pampas (la ape mari); 1 368 km. Izv. din Anzi sub numele de *Río Desaguadero*, iar în cursul inferior se numește *Río Chadileo*. La ape mici (mai-sept.) se pierde în pampas, transformându-se într-un sistem de lacuri sărate și mlaștini.

SALAHIYEH v. **Dura-Europos.**

SALAHOR (< tc.) s. m. Muncitor necalificat, plătit cu ziua, care lucrează de obicei la construcții de case, de drumuri etc. ✦ (În Ev. Med., în Țările Române) Țăran scutit de dări, pus de domnie la dispoziția Porții Otomane pentru a lucra la repararea cetăților turcești, la întreținerea drumurilor și la alte munci grele.

SALAM (< tc.) s. n. Produs alimentar cu durată mare de conservare preparat din carne tocată și condimentată, supus unor tratamente termice și introdus într-un înveliș din membrane naturale sau artificiale.

SALAM, Abdus (1926–1996), fizician britanic de origine pakistaneză. Prof. univ. la Londra. Director al Centrului Internațional de Fizică Teoretică de la Trieste (1964–1995). Specialist în fizica particulelor elementare. A emis ipoteza neutrinului bicomponent. Pe baza rezultatelor lui S. Glashow și a cercetărilor proprii a elaborat, independent de S. Weinberg, o teorie necontradictorie care unifică interacțiunile slabe cu cele electromagnetice (modelul Weinberg-Salam). Premiul Nobel pentru fizică (1979), împreună cu S. Glashow și S. Weinberg.

Abdus Salam

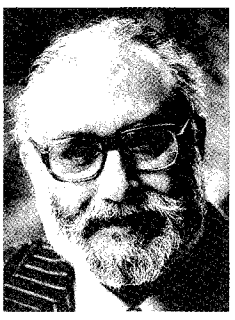

SALAMALÉC (< tc.) s.n. Formulă de salut la popoarele de religie mahomedană; închinăciune, temenea.

SALAMANCA, oraș în partea central-vestică a Spaniei (Castilia y León), pe râul Tormes, la 172 km NV de Madrid; 156,3 mii loc. (2001). Nod feroviar și rutier. Piață agricolă (cereale, bovine, legume, vin, ulei ș.a.). Ind. chimică, textilă, a ceramicii, de prelucr. a pieilor și alim. Produse de artizanat. Universitate (1218), care, din sec. 13, a devenit unul dintre cele mai puternice centre științifice din Europa; și-a încetat activitatea în sec. 18, fiind restaurată și redată circuitului universitar în 1940. Monumente: Podul roman peste râul Tormes (sec. 1–2); Piaza Mayor din centrul orașului, mărginită de clădiri impozante în stil baroc, cu colonade corintice, construite în anii 1729–1733, după planurile lui D. Churriguera, considerată una dintre cele mai frumoase piețe din Europa; catedrala Santa Maria de la Sede, în stil romanic târziu (sec. 12); catedrala nouă (1513–1560, cu adăugiri din sec. 17 și 18), în stil gotic flamboyant; biserica San Estebân (1524–1610) cu altarul creat de J. B. Churriguera în 1693; biserica mănăstirii Augustinelor (1598–1636), cu notabile picturi murale interioare executate de José Ribera; Palatul Monterrey (c. 1540); Casa de la Salina (c. 1540); Casa de las Conchas (1514). Centru turistic. Partea veche a orașului a fost inclusă (în 1988) în Patrimoniul cultural universal. În Antic. s-a numit *Salamantica* sau *Helmantica*. Cucerit de cartaginezi sub comanda lui Hannibal în anul 222 î.Hr., apoi de Imp. Roman (în sec. 2 î.Hr.), fiind inclus în prov. Lusitania până la dezintegrarea Imperiului, după care a fost cucerit pe rând de vandali, vizigoți, arabi și berberi (sec. 8). Disputat de musulmani și creștini, a fost recucerit de la aceștia din urmă (1087–1102).

SALAMANDRĂ (< fr., lat) s. f. Specie de amfibian din ordinul urodelelor (caudatelor), cu corpul negru cu pete galbene și laturile inelate *(Salamandra salamandra)*. Tegumentul lucios al **s.** secretă o substanță iritantă cu rol protector. Trăiește în N Africii, în S și în centrul Europei. Sin. *solomâzdră*.

SALAMINA (SALAMÍS)[1], ins. grecească în N G. Saronikós, din SE Greciei, în fața portului Pireu; 102 km^2. Localit. pr.: *Salamís*. Ulei de măsline. Viticultură. Pescuit. În timpul *Războaielor medice*, în fața promontoriului Kynosura, în E ins. **S.,** flota greacă comandată de *Temistocle*, a obținut o mare victorie navală (la 21

sept. 480 î.Hr.) asupra flotei persane conduse de regele Xerxe I.

SALAMINA (SALAMÍS)[2], oraș antic situat pe țărmul de E al ins. Cipru, la c. 5 km N de Famagusta. Potrivit tradiției a fost întemeiat de Teucer, erou din Războiul troian. A întreținut intense relații comerciale cu fenicienii, egiptenii și cilicienii. Rol important în timpul *Războaielor medice*; în fața orașului **S.** flota greacă a repurtat o victorie decisivă în lupta cu cea persană (în 449 î.Hr.), iar mai târziu, în 306 î.Hr., generalul macedonean Demetrios I Poliorcetes îl înfrânge, într-o luptă navală, pe diadohul Ptolemeu I Soter. Mai târziu, în timpul stăpânirii bizantine, el s-a numit *Constantia*, în onoarea împăratului Constanțiu II (337–361) care l-a reconstruit. Abandonat definitiv după ce a fost distrus de către arabi (647/648).

SALAN, Raoul (1899–1984), general și om politic francez. A comandat (1952–1953) trupele franceze din Indochina și din Algeria (1958–1960). În dezarcord cu politica guvernului francez, în problema algeriană, a fost unul dintre conducătorii puciului militar din 22–25 apr. 1961. După înfrângere, a creat „Organizație Armată Secretă" (OAS). Arestat la 22 apr. 1962 și condamnat la închisoare pe viață. Grațiat (1968) și reabilitat (1982). Memorii.

SALANDRA, Antonio (1853–1932), om politic italian. Liberal. De mai multe ori ministru; prim-min. (1914–1916). În timpul mandatului său, Italia a intrat în război de partea Antantei. A făcut parte din delegația italiană la Conferința de Pace de la Paris (1919). Sprijinitor al revenirii lui Mussolini la putere.

SALANGANĂ, s. f. Pasăre din fam. Apodide, genul *Collocalia*, asemănătoare cu o rândunică, cu aripi lungi, înguste, curbate; se hrănește cu insecte pe care le prinde din zbor. Genul este reprezentat prin 21 de specii, răspândite în Asia de SE, Australia, Oceania și ins. din Oc. Indian. Își fac cuibul pe versanți stâncoși, greu accesibili și pe pereții peșterilor; la unele specii cuibul este format în mare parte dintr-o substanță secretată de pasăre (asemănătoare cu saliva), care se întărește în contact cu aerul. Acestea, cunoscute sub numele de „cuiburi de rândunele", constituie o delicatesă foarte apreciată în bucătăria orientală.

SALARIAT, -Ă (< fr.) adj., s.m. și f. Persoană fizică care încheie un contract de muncă individual, cu o persoană fizică sau juridică ce poate, potrivit legii, să angajeze forță de muncă pe bază de contract individual de muncă, și se obligă astfel să presteze munca pentru și sub autoritatea acestuia, în schimbul unei remunerații numite salariu. ✧ *S. temporar* = persoană încadrată la un agent de muncă temporară și pus de acesta la dispoziția unui utilizator, pe durata necesară, în vederea îndeplinirii anumitor sarcini precise și cu caracter temporar.

SALARIU (< fr.; lat. *salarium* „soldă dată soldaților pentru sare") s.n. Contraprestația muncii depuse de salariat în baza contractului individual de muncă, care cuprinde **s.** de bază, indemnizațiile, sporurile precum și alte adaosuri. ✧ *S. de bază minim brut pe economie garantat în plată* = nivelul minim al **s.** brut, de obicei lunar, stabilit prin hotărâre a Guvernului, sub care angajatorul nu poate negocia și stabili salarii de bază prin contractul individual de muncă. *S. brut* = suma totală a **s.** cuvenit pentru orele de muncă prestate. Cuprinde atât **s.** net, cât și impozitul pe **s.** individual, ca și alte elemente de natura contribuțiilor salariaților conform legii (pentru fondul de șomaj). *S. net* = suma efectivă de bani încasată după scăderea din **s.** brut a impozitului pe **s.** individual și a contribuțiilor salariaților conform legii. ✧ *S. real* = cantitatea de mărfuri și servicii de consum care poate fi achiziționată, la un moment dat, cu salariul net.

SALARIZARE s.f. Principiile și obligațiile stabilirii salariilor, a plății acestora și a garantării plății creanțelor salariale, conform „Codului muncii".

SALATĂ (< ngr.) s. f. **1.** Plantă legumicolă anuală din familia compozitelor, cultivată pentru frunzele sale mari, rotunde, care se consumă în stare verde *(Lactuca sativa)*. Este bogată în vitaminele C, B, PP și în carotină. Răspândită pe toate continentele, este cunoscută din Antic. Există mai multe varietăți, printre care **s.** de căpățână, marula (cu căpățâni alungite) și **s.** de foi. În România se cultivă în toate regiunile țării. Sin. lăptucă. ✧ *Salata iepurelui* = plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina fistuloasă, înaltă de 50–100 cm și cu flori roșii-purpurii *(Prenanthes purpurea)*. **2.** Preparat culinar făcut din anumite legume, fierte sau crude, de obicei cu adaos de oțet (sau zeamă de lămâie) și de untdelemn, care se servește ca garnitură sau ca aperitiv. ✧ *S. de fructe* = desert făcut din fructe crude tăiate bucăți, presărate cu zahăr și stropite cu rom sau cu coniac, vin etc.

SALATIERĂ (< ngr.) s. f. Vas, castron în care se prepară și se servește salata.

SALAZAR, António de Oliveira (1889–1970), om politic portughez. Prof. univ. la Coimbra. De mai multe ori ministru. Ca ministru de Finanțe (1928–1940) a reușit să stabilizeze moneda și să echilibreze bugetul. Prim-min. (1932–1968). Fondator și președinte al partidului corporatist Uniunea Națională. A instaurat un regim de dictatură; a stimulat economia, a reorganizat armata și marina; politică de menținere a coloniilor. Prin Constituția din 1933 a fondat un „stat nou" (*Estado Novo*) bazat pe un regim autoritar și corporatist al partidului unic; biserica, armata și poliția aveau o poziție privilegiată.

SALĂ (< fr., germ.) s. f. **1.** Încăpere spațioasă special construită sau amenajată, prevăzută cu instalații tehnice și aparate specifice, destinată spectacolelor, expozițiilor, antrenamentelor sau / și competițiilor sportive, întrunirilor și reuniunilor (~ de teatru, ~de cinema, ~de sport, ~de box, ~de expoziții, ~de bal, ~de dans, ~de joc). **2.** Coridor.

SALBANDĂ (< germ.) s. f. Zona de contact dintre un filon și roca înconjurătoare.

SALBĂ (lat. *subalba*) s. f. **1.** Podoabă care se poartă la gât, alcătuită dintr-unul sau mai multe șiraguri de monede, medalii, mărgele etc. **S.** au cunoscut o largă răspândire în România, încă din sec. 16–17. Cele mai vechi sunt **s.** făcute din monede din aur sau argint, găurite și înșirate pe ață. Mai târziu, au fost înșirate sau montate pe lănțișoare, bentițe, fâșii de catifea și combinate cu mărgele colorate sau alte piese metalice. **2.** (ZOOT.) Fanon **(2).** 3. (BOT.) *Salbă-moale* = arbust din fam. Celastracee, înalt până la 6 m, cu frunze opuse, lanceolate sau eliptice, cu flori verzi-gălbui și cu fructe capsule roșii cu patru lobi *(Evonymus europaea)*; voniceriu. Răspândit în Europa, este puțin pretențios la sol și climă. Din lemn se prepară un cărbune fin, folosit la desen. *Salbă-râioasă* = arbust înalt de 1–3 m, cu frunze ovate sau eliptice, cu flori mici de culoare brună și cu fructe capsule cu patru lobi *(Evonymus verrucosa)*. Ramurile prezintă mici verucozități brune-negricioase, caracter care o diferențiază de specia precedentă și care explică numele plantei. Scoarța rădăcinilor conține 9–18% gutapercă. Crește spontan în pădurile din reg. de câmpie și coline.

SALBIE s. f. v. **salvie.**

SALCANTAY, vârf în Cordillera Oriental (m-ții Anzi), în partea central-sudică a statului Perú, la NV de Cuzco; 6 271 m. Escaladat pentru prima dată în 1952.

SALCÂM (< tc.) s. m. Arbore din familia leguminoaselor, înalt până la 30 m, cu frunze imparipenat-compuse prezentând câte doi ghimpi la bază, cu flori albe mirositoare, melifere, dispuse în raceme, fructe păstăi *(Robinia pseudacacia).* Originar din America de Nord, a fost introdus în Franța (1600), apoi în alte țări europene, mai târziu și în România (1750) ca plantă ornamentală. Crește de la câmpie până în regiunea dealurilor fiind rezistent la secetă. Lemnul este folosit pentru obiecte de uz gospodăresc și pentru foc. **S.** este cultivat în plantații forestiere pentru producția de lemn, pentru fixarea coastelor, taluzelor, dunelor nisipoase și ca perdele parazăpezi de-a lungul drumurilor. Din flori se prepară băuturi răcoritoare și produse de cofetărie. ✧ *S. galben* = arbust din familia leguminoaselor, înalt de 3–6 m, cu frunze trifoliate și cu flori galbene în raceme mari *(Laburnum anagyroides).* Din lemn se fac obiecte de artă și mobile fine. *S. japonez* = arbore înalt de 20 m, asemănător cu salcâmul, cu flori gălbui în panicule mari, terminale, cu păstăi de formă caracteristică (strangulate între semințe), indehiscente (*Sophora japonica*). Originar din E Asiei, la noi introdus în parcuri și grădini.

SALCE s. f. Denumire dată rădăcinilor unor plante perene exotice, originare din Mexic și din America de Sud, din genul *Smilax,* familia liliaceelor, întrebuințate în medicină ca sudorifice și depurative *(S. medica, S. officinalis* și *S. sarsaparilla).*

SALCEA, oraș în jud. Suceava, situat în E pod. Sucevei, pe stg. râului Suceava, la 12 km E de municipiul Suceava; 9 534 loc. (2005). Aeroport (modernizat în 1992) care deservește municipiul Suceava. Stație de c.f. (în satul Văratec). Nod rutier. În lunca râului Suceava există o rezervație complexă, cu nuferi albi și galbeni, stuf, rațe sălbatice ș.a.

SALCIA 1. Com. în jud. Mehedinți, situată în SE C. Blahniței, pe stg. Dunării, la confl. cu Drincea, la granița cu Bulgaria; 3 352 loc. (2005). Pescuit. În luna iul. are loc anual manifestarea etnofolclorică „Sărbătoarea grâului". **2.** Com. în jud. Prahova, situată în V Subcarpaților Buzăului, pe pârâul Salcia; 1 218 loc. (2005). Biserica Sf. Nicolae (sfințită la 6 dec. 1867). **3.** Com. în jud. Teleorman, situată în NV C. Boian, pe râul Călmățui; 3 247 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.**). Moară de cereale (sfârșitul sec. 19), în satul Băneasa. Viticultură. Pe terit. satului Băneasa au fost descoperite (1943) urmele a două castre romane (sec. 2 d.Hr.), fortificate cu val de pământ cu palisadă și dublat de un șanț adânc de 2,50 m, situate pe linia de fortificații *Valul lui Traian.*

SALCIA TUDOR, com. în jud. Brăila, situată în C. Siretului Inferior, pe stg. râului Buzău; 2 827 loc. (2005).

SALCIE (lat. *salicem*) s. f. Nume dat mai multor specii de arbori și de arbuști din genul *Salix,* familia salicaceelor, cu frunze de obicei lanceolate și cu flori grupate în amenți cilindrici (*Salix alba, Salix triandra, Salix pentandra* etc.). Se cunosc c. 350 de specii, răspândite în reg. temperate și subpolare (tundră) din Europa, Asia și America de Nord. **S.** comună (*Salix alba*) crește de obicei în lunci, în locuri umede, adesea periodic inundate. Lemnul, ușor și moale, este utilizat mai mult pentru foc și la fabricarea chibriturilor. Crengile folosite pentru diverse împletituri. Scoarța conține *salicilină.* ✧ *S. plângătoare* (sau *pletoasă*) = specie de **s.** cu ramuri foarte lungi, flexibile, care stau plecate în jos (*Salix babylonica*). Originară din Asia, frecvent cultivată în parcuri, pe malul lacurilor de agrement etc. *S. căpreasca* = specie de *Salix* atingând până la 5 m înălțime, cu frunze eliptice sau oval-eliptice, de 5–12 cm lungime, albicioase pe spate (*Salix caprea*). Crește în regiuni de munte, îndeosebi pe la marginea pădurii; specie pionieră care se dezvoltă abundent acolo unde pădurea a fost incendiată, tăiată sau rărită. Invadantă în plantații tinere. *S. pitică* = nume dat mai multor specii de arbuști pitici din genul *salix* (*S. herbacea, S. retusa, S. reticulata*), cu tulpină foarte scurtă, de obicei îngropată în sol sau târâtoare, care cresc în munții înalți, îndeosebi în etajul alpin, pe soluri scheletice sau grohotișuri, în locuri vântuite sau în care zăpada stagnează un timp îndelungat.

SALDANHA OLIVEIRA E DAUM [saldə̃ña olivəirə i dəun], **João Carlos duce de ~** (1790–1876), general și om politic portughez. De mai multe ori ministru; prim-min. (mai–nov. 1835, 1846–1849, 1851–1856, mai–aug. 1870). Reforme în sistemul politic și în economie. A încercat, fără succes, folosirea unor metode autoritare de guvernare.

SALDUBA v. **Zaragoza.**

SALÉ (SLA), oraș în NV Marocului, situat pe țărmul Oc. Atlantic, la gura de vărsare a fl. Bou Regreg, în apropierea NNE a capitalei țării, Rabat; 579,9 mii loc. (1994). Port comercial și de pescuit. Aeroportul Rabatului. Ind. textilă și alim. Producție de covoare și de vase ceramice. Artizanat. Important port și mari antrepozite în Ev. Med. Moschee (sec. 12). Mausoleul lui Sīdī Abd Allāh ibn Hasan, patronul sfânt al orașului. Numeroase poduri peste Bou Regreg îl leagă de Rabat. Fundat în sec. 10. După 1627 aici s-a aflat o importantă bază de pirați.

SALEH (SALIH), Ali Abdallah (n. 1942), ofițer și om politic yemenit. În urma unei lovituri de stat a devenit șeful statului Yemenul de Nord (1978), apoi (din 1990) al Republicii Arabe Yemen (stat realizat prin unificarea celor două Yemenuri).

SALEM 1. [seiləm] Oraș în NV S.U.A., centrul ad-tiv al statului Oregon, situat pe râul Willamette, la 69 km SV de Portland și 93 km E de țărmul Oc. Pacific; 136,9 mii loc. (2000). Nod feroviar. Aeroport. Metalurgia aluminiului. Ind. constr. de mașini agricole, a celulozei și hârtiei, textilă, de prelucr. a lemnului și alim. Produse electrice (baterii). Piață agricolă (legume, fructe, animale, cereale). Universitatea „Willamette" (1842). Galerie de artă. Capitoliu construit în 1937 din marmură albă de Vermont. Fundată în 1840 de un grup de misionari metodiști conduși de Jason Lee, așezarea este desemnată drept capitala statului Oregon în 1859 și declarată oraș în 1860. Numele actual derivă de la cuvântul ebraic Shalom („Pace"). **2.** Oraș în Statele Unite (Massachusetts); 42 mii loc. (2002); port la Oc. Atlantic. Fondat în 1626; devenit celebru datorită „procesului vrăjitoarelor" (1692) care i-a inspirat lui Arthur Miller subiectul dramei „Vrăjitoarele din S.". Tot aici se află „casa cu șapte frontoane" imortalizată de N. Hawthorne. **3.** Oraș în S Indiei (Tamil Nadu), situat la poalele S ale m-ților Gați de Est, la 332 km SV de Chennai; 693,2 mii loc. (2001). Nod feroviar și rutier. Centru comercial. Expl. min. de fier, mangan și corindon din apropiere. Ind. chimică, textilă (bumbac, mătase), sticlăriei și alim. Prelucr. magneziului.

SALEP (< tc.) s. n. **1.** Nume dat tuberculilor uscați ai unor specii de orhidee; *p. ext.* praf de amidon extras din acești tuberculi; se fierbe în apă sau în lapte, fiind foarte hrănitor. **2.** Băutură orientală preparată din **s. (1),** apă și miere.

SALERNO, oraș în S Italiei (Campania), situat pe țărmul golfului omonim al M. Tireniene, la 47 km SE de Napoli; 137,7 mii loc. (2003). Port. Șantier naval. Ind. siderurgică, a constr. de mașini, chimică, electrotehnică, textilă, de prelucr. a lemnului, sticlăriei, mat. de constr. (ciment), a ceramicii și alim. Piață agricolă (cereale). Stațiune balneară. Centru turistic. Catedrala San Matteo (sfârșitul sec. 11, reconstruită în sec. 18) în care se află mormintele Sf. Matei și al papei Grigore VII; Domul arabo-normand (1076–1085); bisericile San Giorgio (sec. 18) și Annunziata/ Buna Vestire (sec. 18); necropole etrusce (sec. 6–5 î.Hr.). La **S.** a fost întemeiată o școală de studii medicale (sec. 10), care a funcționat până în 1811, prima de acest fel din Europa. Așezarea a fost fundată, probabil, de etrusci, a devenit *colonia* romană în anul 197 î.Hr. cu numele *Salernum.* În anul 646 a intrat în componența unui ducat longobard, iar în 839 a devenit capitala unui principat independent. A cunoscut o perioadă de mare prosperitate în timpul Guaimario V, duce al Calabriei și Pugliei (1027–1052). Cucerit de normanzii conduși de Robert Guiscard (1076), care și l-a făcut capitală. De-a lungul Ev. Med. a existat ca feud aparținând familiilor Colonna, Orsini și Sanseverino. În 1632 a fost încorporat în Regatul de Napoli. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, la 9 sept. 1943, la S de oraș, forțele anglo-americane au efectuat o debarcare pentru a grăbi eliberarea orașului Napoli, purtându-se lupte grele împotriva trupelor germane. Sediu al guvernului condus de Pietro Badaglio (apr.–mai 1944).

SALEU (< fr.) s. n. Produs de patiserie în formă de bețișor, crocant, făcut din aluat sărat, cu diverse adaosuri (caşcaval, brânză, chimen etc.).

SALEZIAN s.m. Membru al „Societății Sf. Francisc de Sales", ordin catolic întemeiat în 1859 de Sf. Ioan Bosco la Torino și dedicat reeducării tinerilor, în special a celor defavorizați. Ramura feminină a fost fundată în 1610.

SALGÓTARJÁN [ʃɔlgo:tɔria:n], oraș în NE Ungariei, situat la poalele N ale m-ților Mátra, pe cursul superior al râului Tarján, la granița cu Slovacia, la 84 km NE de Budapesta; 45 mii loc. (2003). Expl. de cărbune brun. Ind. siderurgică, cocsochimică, a constr. de mașini agricole și de utilaj minier, sticlăriei, de prelucr. a tutunului și alim. Ruinele castelului Salgó, situat pe o stâncă de bazalt, la 615 m alt. Centru turistic.

SALI- (< fr.; {s} lat. *sal, salis* „sare") Element de compunere cu semnificația „(referitor la) sare", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

SALICACEE (< fr.; {s} lat. *salix* „salcie") s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate *(Salicaceae)* cuprinzând arbori și arbuști cu lemn moale (intrând în categoria de „esențe moi"), frunze simple, alterne, prevăzute cu stipele, cu flori unisexuate, dispuse de obicei dioic, în amenți, și cu fructe capsule cu semințe păroase (ex. plopul, răchita și salcia). Se cunosc c. 400 de specii. Cresc în zonele temperate și reci.

SALICĂ (< fr.) adj. (În sintagma) *Legea ~* = culegere medievală de norme de drept bazate pe obiceiul pământului, aparținând francilor de pe terit. Galiei. Prin *l.s.* femeile nu aveau dreptul de a moșteni proprietăți funciare; această restricție a dus și la îndepărtarea lor de la succesiunea la tron. Principiul a funcționat și în România.

SALICILAMIDĂ s. f. Substanță medicamentoasă cu acțiune analgezică și febrifugă.

SALICILAT (< fr.) s. m. Sare sau ester al acidului salicilic, întrebuințat în medicină, în ind. alim. etc. ✧ *S. de sodiu* = substanță solidă cristalină, de culoare albă, solubilă în apă. Se întrebuințează în tratamentul reumatismului, la conservarea legumelor și a fructelor etc.

SALICILIC (< fr.) adj. *Acid ~* = acid derivat din fenol. Are acțiune slab antiseptică, antipiretică, keratolitică. Se întrebuințează în medicină și în ind. alim.

SALICILINĂ (< germ.) s. f. Glicozid cu însușiri antifebrile și antireumatice, extras din scoarța de salcie.

SALIENI (< fr.) s. m. pl. (La romani) Preoții zeului Marte, în număr de 12 (mai târziu 24), grupați într-un colegiu pe Palatin (Roma); ei păstrau scuturile sfinte și conduceau dansurile războinice la sărbătoarea zeului.

SALIERI, Antonio (1750–1825), compozitor italian. Maestru al Capelei imperiale din Viena; rival al lui Mozart. A avut ca elevi pe Beethoven, Liszt, Meyerbeer și Schubert. Cantate, oratorii, simfonii, piese instrumentale. Reprezentant al operei italiene la Viena („La Grotta di Trofonio", „Tarare", „Danaidele").

SALIFER (< fr.; {s} *sali-* + lat. *ferro* „a purta") adj. Referitor la terenuri purtătoare de sare; care conține sare; bogat în sare.

SALIFIERE (< fr.) s. f. Eliminarea unei substanțe din soluție prin adăugarea în aceasta a altei substanțe (de obicei, a sării) cu o solubilitate mai mare. Se aplică la fabricarea săpunului, coloranților și a altor produse.

SALIGNY, com. în jud. Constanța; 2 369 loc. (2005). În Pod. Carasu. Stației de c.f. Pomicultură.

SALIGNY 1. Anghel S. (1854–1925, n. sat Șerbănești, azi unificat cu satul Liești, com. Liești, jud. Galați), inginer și om de știință român. Acad. (1897), prof. univ. la București. Președinte al Acad. Române (1907–1910). Ministru al Lucrărilor Publice (1918–1919). A folosit pentru prima oară în lume betonul armat în construcția silozurilor de cereale (1884), a proiectat (1888) și a condus construcția podului metalic peste Dunăre de la Cernavodă (1890–1895), pe atunci cel mai lung din Europa. A proiectat lucrări de îmbunătățiri funciare, mai ales de irigații, și de recuperare a zonelor inundabile. Lucrări de amenajare a porturilor Brăila, Galați și Constanța. Ca director general al Căilor Ferate, a inițiat (1895) o lege pentru reorganizarea căilor ferate române și a creat legături directe între București și Berlin. **2. Alfons Oscar S.** (1853–1903, n. Focșani), chimist român. Frate cu **S. (1).** M. coresp. al Acad. (1902). Inițiator al primului laborator pentru studiul materialelor de construcții din țară. Lucrări privind petrolul din România („Contribuții la cunoașterea petrolurilor din România").

SALIN, -Ă (< fr., {s} *sali-*) adj. Care conține sare. ✦ (CHIM.) Care are caracter de sare.

SALINAE, așezare civilă romană în Dacia (sec. 2–3), identificată pe terit. orașului Ocna Mureș (jud. Alba). Cunoscută datorită exploatării ocnelor de sare existente aici încă din Antic.

SALINAS [səli:nəs], oraș în V S.U.A. (California), situat pe valea

Anghel Saligny

omonimă, la poalele m-ţilor Coastei, la 16 km E de ţărmul G. Monterey al Oc. Pacific, la 76 km SSE de San Jose; 108,8 mii loc. (2000). Centru agricol (animale, sfeclă de zahăr, legume). Colegiul „Hartnell" (1920); anual are loc un festival „California Rodeo" celebru. Aşezarea a fost întemeiată în 1856 de Elias Howe pe vechiul drum spaniol dintre San Diego şi San Francisco, numit *El Camino Real*. Denumirea oraşului derivă de la numele spaniol („salinas") al fostelor mlaştini sărăturate care acopereau în trecut această zonă.

SALINĂ (< fr., lat.) s. f. Complex de construcţii, de instalaţii sau de lucrări miniere, destinate exploatării unui zăcământ de sare; se poate extrage fie sare gemă (sub formă de blocuri sau de bulgări), fie o soluţie concentrată de sare (utilizată în ind. chimică), în funcţie de tipul instalaţiilor folosite; mină de sare, ocnă **(1).** După încetarea exploatării sălile subterane care s-au format prin extragerea sării sunt uneori folosite pentru tratament balnear, îndeosebi în afecţiuni respiratorii (ex. la salinele de la Târgu Ocna, Slănic-Prahova, Praid); constituie şi obiective turistice.

SALINGER [seilindʒər], **Jerome David** (n. 1919), scriitor american. Prolific, a abordat în romanele şi nuvelele sale, pline de umor şi ironie, problematica tineretului american în perioada de după al Doilea Război Mondial („Franny şi Zooey", „De veghe în lanul de secară", „Ridicaţi bârna acoperişului, dulgheri").

SALINITATE (< fr.) s. f. (CHIM.) Conţinutul în săruri (îndeosebi cloruri, sulfaţi, nitraţi, bicarbonaţi) al unei ape sau al unui sol. Conţinutul de săruri dizolvate în apele marine, oceanice sau lacustre este exprimat în valori ‰ sau grame la litru. Salinitatea medie a oceanului variază între 32–37‰. În mări **s.** variază mult, după climă, legătura cu oceanul, debitul fluviilor care se varsă în ele. V. şi sărat, lac ~.

SALINIZARE (< *salin*, rar, „care conţine sare") s. f. Proces de acumulare a sărurilor minerale hidrosolubile în stratul arabil al solului (până la peste 0,08–0,10%), datorită ascensiunii capilare a apei încărcate cu săruri dintr-un strat acvifer situat la mică adâncime. Acest proces determină scăderea fertilităţii solului până la scoaterea totală din circuitul productiv. *S. primară* este datorată unor cauze naturale; *s. secundară* are loc datorită unei acţiuni antropice (irigaţii în climat arid sau cu apă cu conţinut ridicat de săruri; îndiguire neînsoţită de drenaj etc.). Datorită unor lucrări neadecvate, suprafeţe întinse din diverse regiuni ale globului au fost afectate de acest fenomen.

SALINOMĔTRU (< fr.; {s} *sali-* + gr. *metron* „măsură") s. n. Areometru cu gradaţie adecvată, utilizat pentru determinarea concentraţiei soluţiilor de sare.

SALISBURY [sɔ:lzbəri], denumirea până în 1982 a oraşului *Harare*.

SALISBURY [sɔ:lzbəri], oraş în Marea Britanie, situat în S Angliei, în câmpia **S.**, pe râul Avon, la 35 km NV de Southampton 123, 5 mii., loc. (2001). Catedrală (din 1220–1258) în stil gotic timpuriu, cu un turn înalt de 123 m (cel mai înalt turn cu fleşă din Anglia). Ind. alim. şi uşoară. Turism. La c. 11 km N se află celebrul monument megalitic Stonehenge iar la c. 3 km NE ruinele aşezării normande Old Sarum, construite pe locul unei fortificaţii romane (*Sorbiodunum*). Întemeiat în 1220 sub numele de New Sarum, prin strămutarea locuitorilor din Old Sarum.

SALISBURY [sɔ:lzbəri], **Robert Arthur Talbot GASCOYNE-CECIL** [gæscɔin-sisl], **marchiz de ~** (1830–1903), om politic britanic. Lider al Partidului Conservator după moartea lui Disraeli. Prim-min. (1885–1886, 1886–1892, 1895–1902). A promovat o politică de echilibru în Europa şi expansionistă în Africa şi Asia. Adversar al naţionalismului irlandez.

SALIUT (cuv. rusesc „salut"), s.n. Program al U.R.S.S. (1971–1983) de lansare a unor staţii pentru zboruri pe orbite circumterestre, dotate cu sisteme de cuplare cu navete pilotate „Soiuz" şi nepilotate „Progres".

SALIVĂ (< fr., lat.) vb. I intranz. A produce, a secreta (multă) salivă.

SALIVAR, -Ă (< fr., lat.) adj. Care se referă la salivă. ✧ *Glande salivare* = glande exocrine a căror secreţie (saliva) se varsă în cavitatea bucală. La om există trei perechi:

Jerome David Salinger

parotide, sublinguale şi submaxilare. Celulele **g.s.** ale larvelor unor insecte conţin cromozomi uriaşi (politeni), folosiţi în studiile de genetică.

SALIVĂ (< fr., lat.) s. f. (FIZIOL.) Lichid incolor, cu pH uşor acid (6–7), secretat în cavitatea bucală de glandele salivare, compus din apă, săruri minerale, mucină, lizozim şi enzime; la insectele hematofage conţine agenţi anticoagulanţi şi substanţe cu efect anestezic local. Curăţă şi umectează mucoasa bucală, jucând un rol în masticaţie, deglutiţie şi digestia chimică a anumitor compuşi.

SALK [sɔ:lk], **Jonas Edward** (1914–1995), virusolog american. Prof. la univ. din Michigan şi Pittsburgh. Director al Institutului de Studii Biologice din San Diego (din 1962). A preparat vaccinul antipoliomielitic şi l-a utilizat în profilaxia bolii, începând din 1955, împreună cu A. B. Sabin.

SALLÉ, Marie (1707–1756), dansatoare şi coregrafă franceză. A inovat tehnica spectacolelor. A dansat la Opera din Paris (1721–1734) şi la Londra după 1734. Este considerată precursoare a lui *J.G. Noverre* prin baletul Pygmalion (1734) creat la Londra.

SALMĂN al-FĂRISĪ (sec. 7), erou naţional persan. Activitate misionară alături de Profetul Mahomed.

SALMANTICA v. **Salamanca.**

SALMASTRICOL, -Ă (< *salmastru*) adj. (BIOL.) Care trăieşte în ape salmastre.

SALMĂSTRU, -Ă (< it.) adj. *Apă ~* = apă puţin sărată, cu o mineralizare între 1 şi 25 g de săruri la un litru de apă. *Lac. s.* = lac cu apă salmastră.

SALMON [salmõ], **André** (1881–1969), scriitor francez. Promotor al avangardismului, opera sa reflectă sensibilitatea artistică a Parisului contemporan lui, aureolând cotidianul cu o tentă de miraculos. Poeme („Vârsta umanităţii"), romane („Tandre canalii", „Negresa de la Sacré–Coeur"). Memorii.

SALMONELĂ (< fr.; {s} n. pr. al veterinarului american Daniel Elmer *Salmon*, 1850–1914) s. f. Grup de bacterii Gramnegative, în formă de bastonaş, care se localizează în intestin şi provoacă boli la om şi animale (genul *Salmonella*). Larg răspândite în natură, **s.** sunt capabile să supravieţuiască timp îndelungat în afara gazdei, putând fi prezente în apele reziduale şi de suprafaţă. Grupul cuprinde agenţii patogeni ai febrei tifoide, febrei paratifoide şi ai toxiinfecţiilor alimentare.

SALMONELOZĂ (< fr. {i}; {s} n. pr. D.E. *Salmon*) s. f. Nume generic dat unui grup de boli infecțioase ale mamiferelor și păsărilor, provocate de bacterii din genul *Salmonella*. La om se transmit pe cale digestivă, prin consumul de apă sau alimente contaminate insuficient prelucrate termic (mai ales carne, lapte sau ouă), dar și direct de la purtătorii umani sau animali. Se caracterizează prin febră, tulburări gastrointestinale și pneumonii.

SALMONIDE (< fr.; {s} lat. *salmon* „somon" + gr. *eidos* „aspect") s. n. pl. Familie de pești teleosteeni migratori din ape dulci, mai ales de munte (ex. păstrăvul, lipanul, lostrița) sau care migrează în mări și oceane, unde își petrec viața de adult, revenind în fluvii pentru a-și depune icrele (ex. somonul, keta), caracterizați printr-o a doua înotătoare dorsală, adipoasă *(Salmonidae)*.

SALMORUS v. **Murighiol.**

SALNIKOV, Vladimir Valerievici (n. 1960), înotător rus. Campion olimpic la 400 m și 1 500 m (Moscova, 1980) și la 1 500 m (Seul, 1988). A deținut recordul mondial la 1 500 m între 1983 și 1991.

SALÒ, local. în N Italiei (Brescia) pe malul L. Garda; 10,1 mii loc. (2003). Distilerii, instrumente optice, prelucr. cherestelei. Dom (sec. 15), biserica San Bernardino (sec. 15). Între sept. 1943 și mart. 1945 sediul Republicii Sociale Italiene, stat tutelat de germani sub conducerea lui Mussolini.

SALOL (< fr.; {s} fr. *sal[icylphen]ol*) s. n. Salicilat de fenil, utilizat ca antiseptic al căilor urinare și al intestinului.

SALOMEEA (c. 15–c. 72), fiica regelui iudeu Irod Filip și a Irodiadei. Potrivit „Noului Testament", a obținut tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul, la îndemnul Irodiadei, drept recompensă pentru dansul seducător executat de ziua unchiului său, tetrarhul Irod Antipas.

SALOMON, Erich (1866–1944), fotograf german. Părintele reportajului modern; faimos pentru abilitatea reproducerii într-o notă personală. Utilizând un aparat de format mic, a realizat instantanee de o crudă franchețe. Evreu de origine, s-a ascuns din fața urgiei naziste în Olanda, dar a fost descoperit și deportat în lagărul de la Auschwitz, unde a murit.

SALON (< fr., it.) s. n. **1.** Încăpere a unui apartament rezervată primirii vizitelor. ✧ Loc. *De salon,* specific lumii mondene. **2.** *S. literar* = denumire dată în sec. 15 în Italia și în sec. 17–19 în Franța reuniunilor ținute în casa unor doamne din înalta societate, la care participau scriitori, pictori, filozofi și personalități politice ale epocii. Dintre cele mai celebre: **s.** Vittoriei Colonna din Italia, **s.** doamnei Récamier, **s.** domnișoarei de Scudéry în Franța etc. **3.** Sală publică în care au loc festivități, baluri etc. ✦ Sală în care se organizează expoziții periodice de pictură, de sculptură, de cărți etc. Expoziție de lucrări de artă finanțată de autoritățile franceze. Numele vine de la Salonul lui Apollo din Palatul Luvru, locul unde se ținea expoziția. În 1667 Ludovic XIV a organizat o expunere a lucrărilor membrilor Academiei Regale de Pictură și Sculptură la Paris; după 1737 a căpătat o periodicitate anuală. Din sec. 20, manifestări artistice organizate pe segmente specializate, care au condus la scăderea prestigiului și influenței **s.**; *p. ext.* expoziția însăși. **4.** Încăpere mare într-un spital, amenajată cu mai multe paturi pentru bolnavi.

SALONAE v. **Split.**

SALONIC (THERMAÏKÓS), Golful ~, golf al M. Egee, pe coasta de NE a Greciei, între continent și pen. Calcidică; lungime: 160 km; lățime la intrare: 89 km; ad. max.: 80 m. Maree: 0,5 m. În el se varsă fl. Vardar (Axiós) și Vistritsa (Alíakmon).

SALONIC (THESSALONÍKI), oraș în NE Greciei (Macedonia), port la G. Salonic (M. Egee); 363,9 mii loc. (2001). Aeroport. Nod feroviar și rutier. Șantier naval. Rafinărie de petrol. Ind. chimică, textilă, a constr. de mașini, de prelucr. a tutunului, pielăriei, mat. de constr. și alim. Producție de covoare. Exportă cereale, tutun, produse chimice, textile și cosmetice, articole din piele ș.a. Târg internațional de mostre. Universitate (1925). Muzeu de arheologie. Centru turistic. Monumente: ruinele unor fortificații din sec. 4 î.Hr., Arcul lui Galeriu (303 d.Hr.), care celebra victoria sa din 296 împotriva Sasanizilor, biserica Sf. Dumitru, ocrotitorul orașului (sec. 5, reconstruită după incendiul din 1917), bisericile bizantine Sf. Parascheva (sec. 5), Sf. Sofia (sec. 8), Sf. Fecioară (sec. 9), bisericile Sf. Apostoli (sec. 14) și Sf. Gheorghe (sec. 16), Turnul alb (sec. 15), Citadelă (sec. 15). Monumentele paleocreștine și bizantine au fost incluse (1988) în Patrimoniul cultural universal. Fundat în sec. 6 î.Hr. cu numele *Therme,* a fost reîntemeiat în anul 315 î.Hr. de Casandru (Kassandros), regele Macedoniei, atribuindu-i numele soției sale (sora lui Alexandru Macedon), Thessaloníki. În scurt timp orașul ajunge principalul port al Macedoniei elenistice. În 146 î.Hr. a devenit cap. prov. romane Macedonia. Locuitorii orașului au fost creștinați în anii 49–50 de Sf. Apostol Pavel, care a predicat aici și a adresat cetățenilor două epistole. Ridicat la rangul de *colonia* (în c. 250) de împăratul roman Decius, a devenit reședință imperială în timpul *tetrarhiei,* iar de la sfârșitul sec. 4 este centrul ad-tiv al Illyricum-ului, una din cele patru prefecturi ale Imp. În 390, o mare parte din loc. au fost masacrați de împăratul roman Theodosius la moartea căruia (395) **S.** revine Imp. Roman de Răsărit, apoi celui Bizantin. În sec. 5–7 orașul s-a apărat cu succes în fața repetatelor atacuri ale ostrogoților, avarilor și slavilor și în pofida

Salonic. Biserica Sf. Apostoli

întreruperii cvasitotale a legăturilor terestre cu Constantinopolul, **S.** a continuat să se dezvolte, devenind al doilea oraș ca importanță din Imp. Bizantin și capitala themei omonime (de la începutul sec. 9). Din **S.** erau originari și și-au pornit activitatea misionară, în 863, frații *Chiril* și *Metodiu*. De-a lungul vremii, **S.** a cunoscut și momente foarte dificile: la 31 iul. 904 a fost cucerit și jefuit de pirații arabi conduși de Leon de Tripoli, iar la 24 aug. 1185 normanzii conduși de regele Guilaume II, după un atac combinat, terestru și naval, au cucerit **S.**, pe care l-au jefuit cumplit, dar pe care au fost constrânși să-l abandoneze rapid. După 1204 și cucerirea Constantinopolului de către participanții la a patra Cruciadă, Bonifaciu de Montferrat a devenit rege al **S.**, dar la puțină vreme orașul a fost recucerit în 1224 de despotul Teodor Anghelos Ducas al Epirului (care s-a încoronat împărat al **S.**), iar în 1246 de Ioan III Ducas Vatațes, împăratul de la Niceea, l-a dobândit fără luptă, orașul revenind în Imp. Bizantin restaurat în 1261. Aici a avut loc, între 1342 și 1349, puternica răscoală a *zeloților*. În sec. 14, **S.** a cunoscut o înflorire artistică și culturală remarcabile. Cucerit de Murad I în 1387, a fost redat bizantinilor în 1403, aceștia cedându-l Veneției în 1423. Recucerit de turci în 1430, a rămas sub stăpânirea lor până în 1912. În urma *Războaielor Balcanice* a revenit Greciei prin Tratatul de Pace de la Londra din 1913. În oct. 1915, la **S.** s-a deschis un nou front, prin debarcarea trupelor Antantei. Distrus în mare parte de incendiul din 1917. În timpul ocupației germane (apr. 1941–oct. 1944), începând din vara anului 1942 populația evreiască din oraș (c. 6–7 000 oameni) a fost trimisă în lagăre de muncă forțată, o parte dintre ei aflându-și acolo moartea.

SALONTA, municipiu în jud. Bihor, situat în C. Crișurilor, la 14 km E de granița cu Ungaria; 18 505 loc. (2005). Stație de c.f. Nod rutier. Punct de vamă (inaugurat la 13 iul. 1996). Expl. de petrol și gaze de sondă (din 1980). Producție de piese de schimb. Fabrici de tricotaje, confecții, de prelucr. a lemnului și a cărnii. Țesătorie. Abator. Antrepozite frigorifice. Ferme de creștere a păsărilor și a bovinelor. Muzeu cu secții de istorie, arheologie, etnografie și științele naturii. Localitatea apare menționată într-un document papal din 1332. În 1598, **S.** a fost distrusă de turci, rămânând nelocuită până în 1606, când principele Ștefan Bocskai a reînființat-o prin aducerea aici a 300 de osteni liberi. În prima jumătate a sec. 17 au fost construite fortificații și turnuri de strajă (1630). În 1658, din cauza amenințării invaziei turcești, locuitorii **S.** au incendiat așezarea din ordinul lui Gheorghe Rákóczi II și au părăsit-o. Odată cu repopularea ei la sfârșitul sec. 17, **S.** a fost ocupată de armatele imperiale austriece. Declarată oraș în sec. 19 și numită *Salonta Mare,* și municipiu din 5 nov. 2001. Monumente: Turnul „Ciunt" (fost punct de observație în sec. 17), adăpostește în prezent Muzeul de istorie și etnografic „Arany János" (creat în 1885).

SALONUL LITERAR, publicație „modernistă", apărută la Arad, lunar (mart. 1925–mai 1926). Director: Al. T. Stamatiad. A avut colaboratori de prestigiu: E. Lovinescu, Perpessicius, A. Cotruș, T. Vianu, I. Minulescu, V. Bogrea, E. Bucuța ș. a.

SALOON [səlu:n] (cuv. american) s.n. Cârciumă, han în vestul S.U.A. (frecvent scena unor acțiuni din filmele western).

SALOPETĂ (< fr.) s. f. Costum de lucru, confecționat din doc sau din țesături impermeabile.

SALPAUSSELKA (cuv. finlandez) subst. Complex de coline, rămas în urma retragerii ghețarilor continentali. Se întâlnesc mai ales în S și E Finlandei, în Suedia și în Norvegia. Au o înălțime de 60–80 m, iar aliniamentele lor se întind pe sute de km. Sin. *rao(ra).*

SALPETRU (< fr.; {s} lat. *sal* „sare" + *petra* „piatră") s. n. Azotat natural de sodiu (*s. de Chile*) sau potasiu (*s. de India*); primul cristalizează în sistemul romboedric, al doilea în sistemul rombic; frecvent apare în agregate grăunțoase compacte. Este incolor sau ușor colorat de impurități, ușor solubil și cu gust sărat. Se utilizează la prepararea acidului azotic, a unor explozivi, în metalurgie, în ind. sticlei, alim. etc. Este unul dintre principalele îngrășăminte minerale.

SALPINGECTOMIE (< fr. {i}, gr. *salpinx* „trompă") s. f. Ablație chirurgicală a uneia sau ambelor trompe uterine.

SALPINGITĂ (< fr. {i}; {s} gr. *salpinx* „trompă") s. f. Inflamație acută sau cronică a trompelor uterine.

SALPINGOGRAFIE s. f. Examen radiologic al trompelor uterine.

SALPINX (< fr. {i}; gr. *salpinx* „trompă") s. n. (ANAT.) **1.** V. trompă uterină. **2.** V. trompa lui Eustachío.

SALSOVIA, fortăreață romano-bizantină (sec. 1–6) și apoi reședință episcopală în Dobrogea. Identificată pe terit. com. *Mahmudia* (jud. Tulcea).

SALT (< lat., it.) s. n. **1.** Mișcare bruscă prin care cineva se desprinde de la pământ, sărind pe loc sau deplasându-se. ✧ *Triplu s.* = probă atletică de săritură în lungime, constând din trei sărituri consecutive. Actualul procedeu datează din 1893, fiind probă olimpică. Din 1990 proba este acceptată și pentru femei. **2.** Trecere bruscă de la o situație sau stare la alta. ✧ *S. calitativ* = moment, latură, stadiu, constând în schimbarea în bine a calității unui obiect sau a unui proces; este pregătit și determinat de schimbările cantitative.

SALTA 1. Oraș în NNV Argentinei, centrul ad-tiv al prov. federale omonime, situat în m-ții Anzi, la 1 100 m alt., pe valea Lerma și pe Río Arías; 462,6 mii loc. (2001). Aeroport. Expl. de petrol, min. de cupru, uraniu și argint. Rafinărie de petrol. Ind. metalurgică, petrochimică, mat. de constr. (ciment), de prelucr. a lemnului (mobilă) și tutunului, pielăriei, tananților și alim. (ulei, zahăr, făină, preparate din carne, vin). Centru comercial. Piață agricolă (trestie de zahăr, tutun, bumbac, vin). Universitate (1967). Anual are loc (sept.), Festivalul Miracolului (*Fiesta del Milagro*) care comemorează, în principal, cutremurul din 1692, când o mare parte din oraș a fost distrusă. Catedrală (1592), biserica San Francesco, palatul guvernului și locuințe în stil colonial. Fundat în 1582 de Hernando de Lerma (guvernator de Tucumán), cu numele *San Felipe de Lerma.* La **S.** forțele armate spaniole au fost înfrânte de cele revoluționare de sub comanda lui M. Belgrano (1813). **2.** Prov. federală în N Argentinei, situată în C. Gran Chaco, la poalele de E ale m-ților Anzi, la granița cu Bolivia; 155,5 mii km^2; 1,1 mii. loc. (2001). Centrul ad-tiv: *Salta.* Expl. de petrol, uraniu, sare, min. de fier și cupru, de aur și argint. Culturi de porumb, viță de vie, tutun ș.a. Creșterea bovinelor.

SALTARELLO, subst. Străvechi dans de origine italiană, în măsură ternară și mișcare rapidă, care se dansează cu acompaniament de chitară și de tamburină; melodia corespunzătoare acestui dans. ✦ (În sec. 15–16) Parte dintr-o suită instrumentală, urmând după un dans cu caracter mai lent, în ritm binar.

SALTATORIU, adj. Care se produce în salturi, ex. mișcarea aluviunilor grosiere în albie.

SALTEA (< ngr.) s. f. Obiect de tapițerie făcut din materiale durabile

în care se introduce un strat gros de vată, de lână, de iarbă de mare, de cauciuc spongios etc. fixat din loc în loc prin cusături și care se folosește pentru dormit sau în timpul executării unor exerciții (gimnastică, lupte, aterizări la sărituri etc.). *S. pneumatică* = obiect în formă de **s.**, realizat din materiale impermeabile (pânză cauciucată, plastic), în vederea utilizării (în camping, la plaje etc.) este umplut cu aer cu ajutorul unei pompe.

SALTEN [zaltən], **Siegmund SALZMAN,** zis **Felix** (1869–1945), scriitor austriac. În 1939 a fost nevoit să emigreze în Elveția. Autor de povestiri pentru copii („Istoria lui Bambi", „Fiul lui Bambi" devenite celebre prin filmele de desene animate ale lui W. Disney).

SALTILLO [saltiio], oraș în NE Mexicului, centrul ad-tiv al statului Coahuila, situat pe un platou din Sierra Madre Oriental, la 1 599 m alt., la 85 km SV de Monterrey; 562,5 mii loc. (2000). Nod rutier. Expl. de cărbune, de min. de fier, cupru, zinc, plumb și de min. auro-argentifere. Ind. metalurgiei neferoase, a constr. de mașini agricole, chimică, textilă, încălțămintei, de prelucr. a tutunului și alim. Centru comercial (cereale, animale, tutun, legume, fructe, bumbac). Produse de artizanat. Stațiune climaterică de vară. Universitate (1957). Institut tehnologic. Catedrală (sec. 18). Fundat în 1575 de spanioli.

SALTIMBANC (< fr., it.) s. m. **1.** Actor cu mimică exagerată, care, în trecut, evolua în piețe și la bâlciuri, unde efectua exerciții acrobatice ușoare; măscărici, clovn, bufon. **2.** Fig. Om fără conduită fermă, lipsit de seriozitate și de caracter.

SALTÎKOV-ȘCEDRIN, Mihail Evgrafovici (pseud. lui *M. E. Nepanov*) (1826–1889), scriitor rus. Proză satirică, pesimistă, demascând corupția, ignoranța și birocrația administrației țariste („Schițe din gubernie", „Istoria unui oraș", „Cuvântări bine intenționate", „Povești") sau înfățișând procesul de destrămare a nobilimii ruse („Domnii Golovliov"); pagini autobiografice („Din trecutul Poșehoniei").

SALT LAKE CITY [șoit leik siti], oraș în V S.U.A., centrul ad-tiv al statului Utah, situat pe un platou de la poalele m-ților Wasatch (M-tii Stâncoși), la 1 320–1 400 m alt., pe râul Jordan, la 24 km SE de Marele Lac Sărat (Great Salt Lake); 181,7 mii loc. (2000). Centru politico-economic, comercial, financiar, cultural și religios al mormonilor. Nod feroviar. Aeroport. Expl. de metale neferoase (aluminiu, cupru, plumb, zinc, aur, argint). Rafinărie de petrol. Constr. de motoare pentru rachete, de armament (proiectile), computere, aparate electrice ș.a. Ind. metalurgiei feroase (oțel) și neferoase (aluminiu, cupru, plumb, zinc), chimică, electronică, textilă, a mat. de constr. (ciment), poligrafică și alim. Universitate (1850), Orchestră simfonică (1979), Teatru de operă și balet, Muzee de artă și științele naturii. Parc (40,5 ha). Monumente: Capitoliu (1915), Monumentul „This is the Place" („Acesta este locul"), ridicat în amintirea primilor mormoni stabiliți aici, Piața Templului (1893), dominată de Biserica mormonilor, Monumentul Pescărușului (1913) și de Tabernacolul mormonilor (1867), care are în interior o orgă cu 11 000 de registre. La **S.L.C.** s-au desfășurat Jocurile Olimpice de iarnă în anul 2002. Triburile amerindienilor paiute, shoshone și ute au locuit în această zonă înainte de venirea coloniștilor, care au vizitat aceste locuri în 1824. La 22 iul. 1847, primii mormoni au ajuns aici (Orson Pratt și Erastus Snow), iar la 24 iul. 1847, un grup de 148 mormoni, conduși de Brigham Young, refugiați din cauza persecuțiilor din Vestul Mijlociu, s-au așezat aici. În 1850, în acest loc se stabiliseră deja 5 000 de mormoni. Centru turistic.

SALTO DOS SETE QUEDAS v. **Guaíra.**

SALUBRITATE (< lat., fr., it.) s. f. Stare generală favorabilă sănătății, condițiile igienice din locuințe, curți, străzi sau dintr-un terit.; curățenie. Dintre acțiunile de asigurare a **s.** fac parte: dezinfecțiile periodice ale locuințelor, șantierelor, școlilor, spitalelor; deratizările, asanarea focarelor endemice sau epidemice, întreținerea spațiilor verzi, stropitul străzilor, colectarea și îndepărtarea gunoiului etc. ✦ Serviciu public care se ocupă de curățenia unei localități.

SALUBRU, -Ă (< fr., lat.) adj. Care se referă la starea de salubritate; favorabil sănătății, sănătos.

SALUS (în mitologia romană), zeița sănătății și a prosperității. Sanctuarul ei din Roma era numit Templul Salvării. Ceremoniile închinate ei coincideau cu întreruperea oricăror ostilități.

SALUSTIU (Caius Sallustius Crispus) (86–35 î.Hr.), om politic și istoric roman. Partizan al lui Cezar. A scris „Despre războiul cu Iugurta", „Despre conjurația lui Catilina" și o istorie (în 5 cărți) a Republicii romane, între ani 78 și 67 î.Hr., păstrată fragmentar.

SALUT (< fr., it.) s. n. Cuvânt, frază sau gest cu care oamenii se salută. ✦ Cuvântare prin care se salută o adunare, se întâmpină un oaspete oficial etc.

SALUTA (< lat., it.) vb. I tranz. A face un gest sau a rosti o formulă uzuală de politețe, de respect, de simpatie etc. la întâlnirea cu cineva sau la despărțire; a-și exprima bucuria aclamând pe cineva. ✦ A întâmpina cu entuziasm, cu bucurie (o idee, o acțiune etc.).

SALUTAR, -Ă (< fr., lat.) adj. Folositor (sănătății, vieții etc.); salvator. ✦ Care este potrivit, adecvat într-o împrejurare sau situație.

SALUTARE (< *saluta*) s. f. Salut; *concr.* formulă de salut; (la pl.) expresie de politețe transmisă prin cineva unei persoane absente.

SALVA (< lat., it.) vb. I tranz. și refl. A (se) scăpa, a (se) scoate dintr-o primejdie, dintr-o situație grea etc.

SALVA, com. în jud. Bistrița-Năsăud, situată în zona muscelelor Năsăudului, la confl. râului Sălăuța cu Someșu Mare; 4 386 loc. (2005). Nod feroviar și rutier. Segmentul de c.f. dintre **S.** și Vișeu de Jos (jud. Maramureș), în lungime de 61 km, a fost construit în 1948 cu ajutorul brigăzilor voluntare de tineret. Pomicultură (meri, pruni). Satul **S.** apare menționat documentar în 1440 cu numele *Zalva,* ca sat românesc care aparținea districtului Rodna, iar în 1519 este consemnat faptul că **S.** era condusă de cneazul Toma. Din 1547 apare în documente cu numele actual. Bisericile de lemn Sfinții Apostoli Petru și Pavel (sec. 18) și Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 18), în satul Runcu Salvei.

SALVADOR, El ~ v. **El Salvador.**

SALVADOR (SÃO SALVADOR), oraș în E Braziliei, centrul ad-tiv al statului Bahia, situat pe țărmul SV al unei mici peninsule care desparte Baía de Todos os Santos (Golful Tuturor Sfinților) de apele Oc. Atlantic, la 1 207 km NNE de Rio de Janeiro; 2,5 mil. loc. (2003). Aeroport. Port pentru exportul petrolului, tutunului, zahărului, lemnului, diamantelor ș.a. Construcții și reparații navale. Rafinărie de petrol. Ind. chimică, textilă, de prelucr. a lemnului și a tutunului, pielăriei și alim. Piață agricolă (bumbac, trestie de zahăr, cacao, cafea, tutun). Bază navală. Două universități (1946; 1961 — univ. catolică). Muzeu de artă. Catedrală (1700); bisericile Nossa Senhora do Bonfim (1745) și São Francisco (1709–1740); Fortăreața Montserrat (1586); Palatul

Saldhana (1720). Centrul istoric al orașului a fost inclus (în 1985) în Patrimoniul cultural universal. Fundat în 1549 de guvernatorul general Tomé de Sousa, din ordinul regelui Portugaliei João III, drept centrul ad-tiv al coloniei portugheze Brazilia, cu numele *São Salvador da Bahia de Todos os Santos* (pe scurt *São Salvador* sau *Bahia*). În sec. 16 a devenit un important centru al negoțului cu sclavi aduși din Africa pentru a munci pe plantațiile de trestie de zahăr. Capturat de olandezi în 1624 și retrocedat portughezilor în 1625. Până în 1763 a fost capitala viceregatului Braziliei, dată când a fost transferată la Rio de Janeiro. Capitala statului Bahia din 1889.

SALVAMAR (< *salva[re] +mar[ină]*) s. n., s. m. **1.** S. n. Serviciu maritim specializat în salvarea celor aflați în pericol de a se îneca. **2.** S. m. Persoană (calificată) în serviciul de **s. (1).**

SALVAMONT (< *salva[re]* + *mont[ană]*) s. n. Serviciu montan specializat în salvarea celor rătăciți sau accidentați în munți.

SALVAMONTIST, -Ă (*salvamont*) s. m. și f. Persoană calificată care face parte din salvamont.

SALVARE (< *salva*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) salva; mijloc, modalitate de a (se) salva; *concr.* obiect, ființă, circumstanță care poate salva. **2.** Serviciu medical care dă primul ajutor persoanelor accidentate sau bolnave în stare foarte gravă. ✦ Ambulanță.

SALVARSAN (< germ. {i}) s. n. Derivat organic al arsenului; pulbere galbenă, higroscopică, solubilă în apă. S-a întrebuințat ca medicament în tratamentul sifilisului. Este cunoscut și sub denumirea de *arsfenamină 606, Ehrlich 606.*

SALVAT, casă editorială fundată în 1869 de Manuel Salvat Xivixell la Barcelona. Publică dicționare, enciclopedii, monografii științifice sau lucrări de artă. Din 1988 face parte din grupul Hachette.

SALVATOR, -OARE (< it., lat.) adj. (Și subst.) Care salvează sau care poate salva.

SALVĂ (< fr.) s. f. Lovituri de tun sau de pușcă trase simultan din mai multe guri de foc. ✧ *S. de salut* = salvă trasă cu încărcături speciale, fără proiectile, în diferite ocazii festive.

SALVE (cuv. lat.) interj. Formulă de salut, folosită mai ales la despărțire sau ca încheiere la o scrisoare; salutare, salut.

SALVGARDA (< it.) vb. I tranz. A salva, a apăra, a proteja (un bun social, moral etc.).

SALVI, Nicola (1697–1751), arhitect și scenograf italian. Exponent al barocului roman (Palatul Odescalchi, 1745 – în colab. cu Luigi Vanvitelli și fântâna Trevi, 1732, ambele la Roma).

SALVIE (SALBIE) (< lat., fr.) s. f. Plantă anuală ornamentală din familia labiatelor, înaltă de 30–100 cm, cu frunze ovate și flori roșii *(Salvia splendens).* Se cunosc c. 700 de specii, răspândite pretutindeni; pe lângă cele decorative, unele specii se cultivă ca plante eterouleioase și medicinale.

SALWEEN [sæluin] (în chineză: **NU JIANG** [nudʒian]), fl. în Asia de Sud (China și Uniunea Myanmar); 2 415 km. Izv. din E pod. Tibet, de pe versantul S al m-ților Tanggula, de sub pasul Tanggula (6 070 m alt.), curge spre ESE străbătând prov. Yunnan, apoi se îndreaptă către S, traversând partea de E a Uniunii Myanmar, formând pe o porțiune granița între Thailanda și Uniunea Myanmar, vărsându-se în G. Martaban al M. Andaman, printr-o mică deltă, la N de Moulmein. În cursul superior formează cascade, cataracte și chei, iar în cursul inf. este navigabil pe c. 100 km. Afl. pr.: Yungzalin, Gayang, Ataran.

SALZA [zaltsa], **Hermann von,** mare maestru al Ordinului teutonic (1210–1239). A strămutat Ordinul din Palestina în Europa. Conducător al teutonilor colonizați, în 1211, de regele Andrei al II-lea în Transilvania. În timpul lui a avut loc unirea Ordinului teutonic cu Ordinul livonian (1237).

SALZACH, râu în Europa Centrală (V Austriei și SE Germaniei); 224 km. Izv. din ghețarii de pe pantele N ale m-ților Hohe Tauern, curge pe direcție S–N, trecând prin Salzburg, formează pe o porțiune granița între Austria și Germania și se varsă în Inn lângă Braunau (Germania), la 48 km N de Salzburg. În cursul superior formează cinci cascade, între care cea mai mare, cu o cădere de 61 m, se află lângă satul Golling.

SALZBURG [zaltsburk] **1.** Oraș în NV Austriei, centrul ad-tiv al landului cu același nume, situat pe cursul inf. al râului Salzach, la poalele m-ților Alpi, dominat de înălțimile Kapuzinerberg la E și Mönchsberg la V; 142,6 mii loc. (2001). Nod feroviar. Aeroport. Ind. constr. de mașini, chimică, textilă, de prelucr. a lemnului și alim. Fabrică de instrumente muzicale. Faimos centru cultural, turistic și unul dintre marile centre muzicale ale Europei (aici are loc anual, din 1917, Festivalul internațional muzical „Mozart"). Universitate (1622). Muzeul memorial „Mozart". Monumente: Mănăstire (sec. 8); fortăreața Hohensalzburg (1077), construită de arhiepiscopul Gebhard; bisericile Sf. Petru (sec. 12), Sf. Treime (1694–1702), a Ursulinelor, construită după planurile arhitectului J.B. Fischer von Erlach în anii 1699–1705 și franciscană (sec. 13), în stil gotic; catedrală (1614–1628); palatele Hellbrunn (1613–1619) și Mirabell (1606), reconstruit după planurile arhitectului Johann Lukas von Hildebrandt în anii 1721–1727. Centrul istoric al orașului a fost inclus (în 1996) în Patrimoniul cultural universal. Fundat în anul 696 pe locul anticei așezări *Juvavum.* Arhiepiscopie (din 798), titularul acestei demnități a devenit principe al Sfântului Imperiu Romano-German

Salzburg. Vedere generală. În fundal fortăreața Hohensalzburg

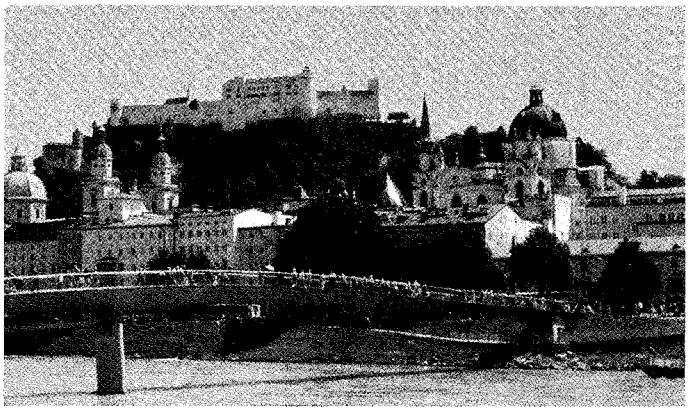

în 1278, iar orașul sediul unui puternic principat ecleziastic. A suferit grave distrugeri în timpul bombardamentelor Aliaților în al Doilea Război Mondial. **2.** Land în Austria; 7,2 mii km^2; 520,2 mii loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Salzburg*. Expl. forestiere, de min. de fier și zinc. Izvoare cu ape minerale. Pomicultură. Creșterea animalelor. Turism.

SALZGITTER [zaltsgitər], oraș în partea central-nordică a Germaniei (Saxonia Inferioară), situat la poalele N ale m-ților Harz, la 24 km SV de Braunschweig; 112,9 mii loc. (2000). Nod feroviar. Expl. min. de fier și a sărurilor de potasiu. Ind. siderurgică (oțel), cocso-chimică, a constr. de mașini (autobuze, camioane, vagoane de c.f., motoare), electronică (aparate de radio și televiziune), chimico-farmaceutică, textilă, alim. Izvoare cu ape minerale clorurate. Până în 1951 s-a numit *Watenstedt-Salzgitter*.

SAM, Unchiul ~, expresie ironică la adresa unui cetățean sau a guvernului nord-american derivată din inițialele *U*nited *S*tates of *A*merica.

SAMĂ s. f. (IND. PIEL.) Produs cu un bogat conținut de enzime (pancreatină, tripsină etc.) folosit la operația de *sămăluire*.

SAMAIN [samẽ], **Albert-Victor** (1858–1900), poet francez. Versuri simboliste de tonalitate elegiacă („În grădina infantei", „Carul de aur").

SĂMĂNIZI, dinastie care a condus un stat medieval din Asia Centrală, desprins din Califatul Abbasid, cu terit. din actualele state Uzbekistan, Iran și Afghanistan; capitala la Buhara. Au domnit între 819 și 1005, având maxima întindere teritorială sub al-Amir as-Said Naṣr II ibn Aḥmad (914–943).

SAMAR (< bg., scr.) s. n. **1.** Un fel de șa mare pentru poveri, fără scări, care se pune mai ales pe măgari și pe catâri; *p. ext.* încărcătura care se așază pe spatele unui animal de povară. **2.** Dispozitiv de lemn prevăzut cu o mică poliță, care era folosit la transportul pe schele al cărămizilor. **3.** Laț de sprijinire a căpriorilor de acoperiș.

SAMAR, ins. în E arh. Filipine în grupul ins. Visayas, mărginită de M. Filipinelor (la N și E), G. Leyte (S), str. Juanico (SV), care o separă de ins. Leyte, M. Samar (V) și str. San Bernardino (NV), care o desparte de ins. Luzon; 13,1 mii km^2; 241 km lungime (NV–SE) și 120 km lățime max. (a treia ins. ca mărime a arh. Filipine, după ins. Luzon și ins. Mindanao). Țărm neregulat. Relief predominant muntos și deluros, cu alt. max. de 850 m (Mt. Capotoan). Râuri scurte, navigabile (Ulut, Catubig, Palagap ș.a.). Climă tropical-musonică. Afectată de frecvente taifunuri. Orașe pr.: Calbayog, Catbalogan, Catarman, Borongan. Legată printr-un pod (peste str. Juanico) de ins. Leyte. Zăcăminte de fosfați, cărbune, min. de fier și cupru. Culturi de orez, cânepă, porumb. Plantații de arbori de cafea și cacao, de bananieri și cocotieri. Vizitată pentru prima oară de Magellan în 1521.

SAMARA 1. Râu în SV Federației Ruse, afl. stg. al Volgăi la Samara; 580 km. Izv. de pe pantele dealurilor Obsci Sîrt din S m-ților Ural și are o direcție generală de curgere SE–NV, trecând prin orașul Buzuluk. **2.** Râu în E Ucrainei, afl. stg. al Niprului la Dnepropetrovsk; 341 km. Izv. din pod. Donețk și curge pe direcție generală E–V, trecând prin Pavlohrad. Afl. pr.: Vovcea. Hidrocentrală. **3.** Oraș în SV Federației Ruse, situat la vărsarea râului Samara în Volga; 1,1 mil. loc. (2002). Port fluvial. Nod de comunicații. Hidrocentrala Jiguliovsk (2,3 mii MW), intrată în funcțiune în 1957. Construcții de nave fluviale, avioane, automobile, locomotive, mașini agricole și subansamble pentru tractoare, mașini-unelte, utilaje industriale grele și utilaj petrolier. Ind. de prelucr. a petrolului și a lemnului, cauciucului sintetic, mat. de constr., textilă și alim. Fabrici de cabluri și de ceasuri. Patru universități. Fundat în 1586 ca fortăreață pentru apărarea hotarului SE al statului rus. Treptat, **S.** a dobândit și un important rol economic în schimburile comerciale între centrul Rusiei și ținuturile de dincolo de Volga. Sărăcimea din **S.** a participat la răscoalele conduse de *S. Razim* din 1670–1671 și *E. Pugaciov* din 1773–1775.

SAMARANCH TORELLO, Juan Antonio (n. 1920), diplomat spaniol. Ambasador al Spaniei în U.R.S.S. și Mongolia (1977–1980). Mare personalitate a sportului internațional, a fost vicepreședinte (1974–1978) și președinte (1980–2000) al Comitetului Internațional Olimpic.

SAMARANG v. **Semarang.**

SAMARĂ (< fr.; {s} lat. *samara* „fructul ulmului") s. f. Fruct uscat, indehiscent, turtit, cu o singură sămânță și cu pericarpul dur, prelungit sub forma unei aripioare (ex. fructele de ulm). La unele specii de arbori (ex. arțar, jugastru) fructificațiile sunt alcătuite din două samare alipite *disamară).

SAMARIA (în ebraică ŞOMRON) 1. Oraș antic în Palestina, întemeiat în c. 887 î.Hr. de către regele Israelului Omri, a devenit capitala Regatului iudeu în sec. 9–8 î.Hr. Cucerit de regele asirian Sargon II (în c. 724–721 î.Hr.), iar majoritatea locuitorilor orașului a fost deportată, în locul lor fiind aduși coloniști babilonieni și arameeni, care au dat naștere poporului *samaritean*. De-a lungul istoriei, *orașul* a cunoscut momente dificile: ocupat de Alexandru cel Mare (331 î.Hr.), cucerit și distrus în 108 î.Hr. de Ioan Hircan I, suveranul Iudeei elenistice, a fost inclus de Pompei (în 63 î.Hr.) în provincia romană Siria; reconstruit de suveranul Iudeei, Irod cel Mare (c. 30 î.Hr.) și rebotezat Sebaste; distrus din nou în timpul răscoalei antiromane a iudeilor (66–70 d.Hr.), rezidită de romani, a dobândit la c. 200 rangul de *colonia*. Decade după cucerirea arabă din sec. 7. Azi ruine în așezarea Sebastiyah din terit. iordanian ocupat de Israel în 1967. **2.** Reg. în vechea Palestină, mărginită de Galileea la N, Iudeea la S, M. Mediterană la V și râul Iordan la E.

SAMARINDA, oraș în Indonezia, situat în E ins. Borneo, pe cursul inf. al râului Mahakam; 521,6 mii loc. (2000). Centru comercial. Expl. de petrol și cărbune. Prelucr. lemnului. Universitate (1962).

SAMARINEȘTI, com. în jud. Gorj, situată în zona dealurilor Jiului, pe stg. văii Motrului; 1 913 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **S.**). În satul Boca se află biserica de lemn Buna Vestire (ante 1815), iar în satul Larga biserica de zid Sf. Ilie (1826).

SAMARITEAN (SAMARINEAN) (< fr.; {s} n. pr. *Samaria*) s. m. Locuitor din *Samaria* **(2)**, aparținând unei comunități etnice-religioase provenite din amestecul israeliților cu coloniști aduși de cuceritorii asirieni (721

Juan Antonio Samaranch Torello

î.Hr.). În timpul domniei împăratului bizantin Justin II (565–578) autonomia de care se bucurau a fost lichidată. În prezent, există două mici comunități de **s.**, care vorbesc araba și se roagă în ebraică, la Nablus (Iordania) și Holon (Israel). Desconsiderați de iudei, apar ca exemple pozitive în „Noul Testament" (pilda bunului samaritean, care îl ajută pe cel aflat în nevoie, femeia samariteancă cu credință în puterea lui Iisus).

SAMARIU (< fr. {i}; {s} n. pr. *Samarski*) s. n. Element chimic (Sm; nr. at. 62, m. at. 150,4) din grupa lantanidelor. Component al unor aliaje magnetice cu cobalt. Din **s.** se execută electrozi pentru startere. A fost descoperit (1879) de Lecoq de Boisbaudran.

SAMARKAND, oraș în SE Uzbekistanului, situat în fertila vale a râului Zeravșan, la poalele V ale m-ților Tianshan, la 719 m alt., la 290 km SV de Tașkent; 362,3 mii loc. (1999). Nod feroviar. Centru comercial și piață pentru orez, bumbac, mătase, fructe proaspete și uscate, struguri, vin, piei de Astrahan, covoare de Buhara ș.a. Constr. de motoare și subansamble pentru autovehicule. Ind. chimică (superfosfați), pielăriei și încălțămintei, ceramicii, de prelucr. a bumbacului, mătăsii și a tutunului și alim. (conserve de fructe, vin ș.a.). Producție de aparate cinematografice. Universitate (1927). Monumente: moscheile Bībī-Hanām (1399–1404) și Gūr-e-Amīr (1405), în care se află mormântul lui Timur; mausoleele Aq-Saray (1480) și Işratana (1564); medresele Ulūg-Beg (1420), Șir-Dor (1619–1639) și Tilākari (1646). Centrul istoric al orașului, o adevărată răscruce a civilizațiilor, a fost inclus (în 2001) în Patrimoniul cultural universal. Menționat documentar din sec. 4 î.Hr. cu numele *Maracanda,* cap. prov. Sogdiana, a fost cucerit de Alexandru cel Mare în 329 î.Hr. În milen. 1 d.Hr. a fost cucerit succesiv de turcii din Asia Centrală (sec. 6), de arabi (în 712), guvernat de Sāmānizii din Iran în anii 874–999, după care a devenit vasal al califilor Abbasizi de Bagdad. Ocupat de turcii selgiucizi în 1130 și numit *Seljuk,* apoi, la scurt timp, de mongolii nomazi kara khitai și în 1220 de mongolii conduși de Genghis-Han, care l-au distrus în mare parte. În 1370 a intrat în Imperiul Mongol al lui Timur, devenindu-i capitală. Cucerit de uzbeci în 1500 și ocupat de ruși în 1868. În milen. 1 d.Hr. a fost un important punct de escală pe Drumul mătăsii (între China și Europa), iar în Ev. Med. un activ centru economic, politic și cultural (aici a funcționat un Observator astronomic în 1424–1428). Între 1924 și 1930 a fost capitala R.S.S. Uzbekă.

Samarkand. Medresa Șir-Dor

SĀMARRĀ', oraș în partea central-nordică a Iraqului, pe stg. fl. Tigru, la 110 km NNV de Bagdad; 63 mii loc. (1987). Oraș sacru pentru musulmanii șiiți. Fundat în anul 836 de califul abbasid al-Mu'taşim ca reședință a sa, fiind capitala Califatului abbasid până în 892. Califul al-Mutauawwakil a construit 24 de palate, între care se remarcă palatul Balkuwara (sec. 9). Ruinele vechiului oraș au fost descoperite în anii 1911–1913 de arheologii germani Friedrich Sarre și Ernst Nerzfeld, scoțând la iveală trei nuclee separate, cu edificii impozante (palatul regal, moschei, castele, două hipodromuri, precum și alte vestigii mesopotamiene. Marea moschee (846–852), moscheea Abu-Dulaf (859–861), mausoleul Hasan al-Askari (sec. 9). Centru de pelerinaj pentru musulmani și șiiți.

SAMAVOLNIC, -Ă (< rus.) adj. Care procedează în mod arbitrar, nesocotind voința și drepturile altora; făcut după bunul plac; abuziv.

SAMAVOLNICIE (< *samavolnic*) s. f. Faptul de a acționa în mod samavolnic; act samavolnic.

SAMĂ (< *seamă*) s. f. (În Ev. Med., în Țara Românească și în Moldova) **1.** Recensământ efectuat de domnie în vederea fixării birului. **2.** Dare de bani care îngloba toate obligațiile financiare ale birnicului, percepută inițial de domnie de patru ori pe an.

SAMBA (cuv. port.) s.f. Dans de origine braziliană, înrudit cu rumba, în măsură binară, cu mișcare exuberantă și senzuală și ritm sincopat; melodia corespunzătoare acestui dans.

SAMBO (cuv. sp.) s. m. (IST.) Descendent provenit din căsătoriile amerindienilor cu negrizi sau mulatri; cafuzo.

SAMCĂ (< ucr.) s. f. (În credințele populare) Ființă supranaturală care omoară sau îmbolnăvește oameni; *p. ext.* boală provocată de această ființă.

SAMEȘ (< *samă*) **s.** m. (În Ev. Med. în Țara Românească) Dregător însărcinat cu strângerea samei **(2).**

SAMIZDAT (cuv. rusesc), s.n. Procedeu tehnic folosit de disidenții politici sovietivi pentru multiplicarea unor texte interzise de autorități. Literatura **s.** apare n anii '60 ai sec. 20, la început la Moscova și Leningrad (azi Sankt-Petersburg), apoi s-a generalizat în statul sovietic; a dispărut la începutul anilor '90 ai sec. 20, odată cu introducerea libertății presei.

SĀMKHYA, cel mai vechi sistem filozofico-religios indian din cele șase existente; explică structura lumii prin interacțiunea a două realități primordiale: *purusha* (sufletul), care există în număr nelimitat, și *prakrti* (natura), care dezvoltă 24 de principii materiale.

SAMMARTINI, Giovanni Battista (c. 1700–1775), compozitor, dirijor și organist italian. Prof. al lui Gluck. Precursor ai simfoniei; opere („Ambiția"), oratorii, sonate.

SAMNIȚI (< fr., lat.) s. m. pl. Populație italică din centrul Pen. Italice, vorbind o limbă aparținând grupului osco-umbrian; supusă de romani după patru războaie (343–341; 327–304; 298–290 și 282–272 î.Hr.). Creatorii unei arte originale.

SAMO (?–658), negustor franc. Conducător al răscoalei antiavare a slavilor apuseni, în urma căreia s-a constituit uniunea de triburi cunoscută sub numele de „Statul lui **S.**" (623–658), destrămată după moartea acestuia.

SAMOA 1. Arh. în Oc. Pacific (Polinezia), format din 14 ins. vulcanice; 3 mii km ^{2}. În cea mai mare parte intră în componența statului independent **S.**; partea de E constituie o posesiune americană. **2. Statul Independent ~ (Malo Sa'oloto Tuto'atasi o Samoa/ Independent State of Samoa),** stat insular în SV Oc.Pacific; 2 831 km^2; 177,3 mii loc (2005). Limbi oficiale: samoana și engleza. Religia: creștină (neoprotestanți — congregaționiști, metodiști, mormoni, adventiști — 75%, romano-catolici 21%) 96% ș.a. Capitala: *Apia.* Orașe pr.: Vaitele, Faleasi'u, Vailele. Statul **S.** situat la c. 2 800 km NE de Noua Zeelandă

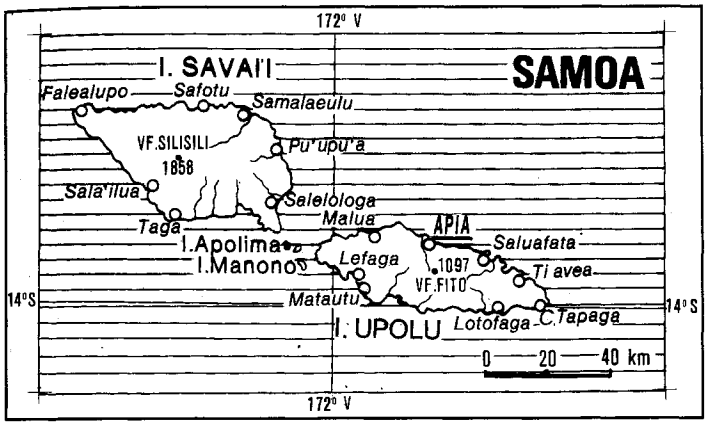

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

District	Suprafața (km^2)	Populația (2001)
În ins. Savai'i:		
Fa'aseleleaga	266	12 949
Gaga'emauga	223	7 108
Gaga'ifomauga	365	4 770
Palauli	523	8 984
Satupa'itea	127	5 556
Vaisigano	178	6 643
În ins. Upolu:		
A'ana	193	20 167
Aiga-i-le-Tai	27	4 508
Atua	413	21 168
Tuamasaga	479	83 191
Va'a-o-Fonoti	38	1 666

și având ca state mai apropiate — insulare și ele — Tonga (la S) și Fiji (la SV) este alcătuit din 9 ins. vulcanice (4 locuite — Savai'i, Upolu, Apolima, Manono) din V arh.Samoa. Cele două ins. mai mari — Savai'i (1 707 km^2, alt. max. Mauga Silisili, 1 858 m) și Upolu (1 119 km^2) sunt separate de str. Apolima și prezintă în partea mediană vulcani. Recifii coraligeni însoțesc țărmurile joase ale ins. Clima tropicală cu două anotimpuri (unul mai puțin ploios în intervalul mai-nov.) are temp. medii ridicate (24°-29°C), precip. bogate — între 2 500 mm/an pe țărmul N și V și 7 500 mm/an în reg. înalte din interior — și cicloane ocazionale devastatoare. Rețeaua hidrografică cuprinde râuri scurte cu debite bogate și numeroase cascade, precum și mai multe lacuri, găzduite de craterele vulcanilor stinși. Pădurile tropicale (bananieri, bambuși, ferigi arborescente, diferiți palmieri ș.a.) acoperă 37% din terit. țării, restul fiind format din pajiști secundare de savană, terenuri cultivate, iar în zonele litorale joase din mangrove. Fauna cuprinde 53 de specii de păsări (16 endemice), șerpi, șopârle, lilieci și vulpi zburătoare. Lipsită de resurse notabile de subsol, **S.** are o economie bazată pe agr. relativ diversificată, în care alături de sectorul tradițional de subzistență (culturi de rădăcinoase tropicale, arbori de pâine și creșterea porcinelor, bovinelor, a păsărilor de curte) se dezvoltă și un sector comercial. Se recoltează: nuci de cocos, banane, trestie de zahăr, ananas, cacao, cafea, igname, taro, manioc, avocado, mango, papaya, citrice, mirodenii (piper). Pescuitul are o oarecare importanță, inclusiv la export. Ind. prelucrătoare s-a conturat în ultimele decenii având o producție diversificată: energie electrică, componente auto, cherestea, confecții, încălțăminte, hrană pentru animale, conserve de fructe și de pește, ulei de cocos, carne, lapte, bere, țigarete ș.a. Lipsesc căile ferate, rețeaua rutieră (790 km, 1999) este parțial modernizată, **S.** având patru porturi — Apia, Asau, Mulifanua și Salelologa — și trei aeroporturi dintre care

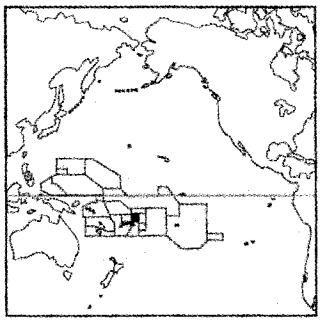

mai cunoscut este Faleolo (36 km de Apia). Turismul s-a transformat într-o ramură de bază a ec. țării — aduce de trei ori mai multă valută decât exporturile. Pr. obiective: Capitala țării (Muzeu Național, Vailima — reședința șefului statului) și împrejurimile acesteia (Mt.Vaea cu mormântul celebrului scriitor american R.L.Stevenson, cascada Falefa, parcul național O-Le-Pupu-Pu'e cu vulcanul O-Le-Pupu), ins. Savai'i cu vulcanii Mauga Silisili, Metavanu și Mu, plaje cu nisip fin, păduri tropicale luxuriante și recifi coraligeni; cea mai mare așezare preistorică a culturii polineziene (la Letolo din districtul Palauli — ins. Savai'i). Moneda: 1 Tala = 100 Sene. Export: pește, confecții, bere, ulei și unt de cocos, copra, taro, subansamble auto ș.a. Pr. parteneri: Australia, S.U.A., Indonezia. Import: produse petroliere, importuri pentru administrație, alte importuri — mașini și utilaje ind., materii prime și semifabricate, produse alimentare). Pr. parteneri: Noua Zeelandă, Fiji, China (Taiwan), Australia, Singapore, Japonia. – *Istoric.* Populat de polinezieni din milen. 1 î.Hr., arh. **S.** este descoperit de navigatorul olandez Jacob Roggeveen, în 1722, și descris în 1768 de francezul Antoine Louis de Bougainville. În sec. 19, în arh. sunt întemeiate factorii germane, americane și britanice. Primii misionari englezi debarcă în 1830; un deceniu mai târziu, întreaga populație devenise creștină. Interesele coloniale divergente fac ca, în 1889, independența și neutralitatea ins. **S.** să fie recunoscute oficial de către cele trei mari puteri rivale; zece ani mai târziu însă, arh. este împărțit între Germania și S.U.A. Cea mai mare parte a ins., situate la V de meridianul 171-, devin, la 22 dec. 1899, sub numele de Samoa de Vest, colonie germană, iar cele 7 ins.

situate la E de acest meridian devin colonie nord-americană, astăzi terit. cu o largă autonomie internă, sub numele de Territory of American Samoa. La începutul Primului Război Mondial, colonia germană Samoa de Vest este ocupată de trupe neozeelandeze (1914) și declarată terit. sub mandat al Societății Națiunilor (1920–1947), apoi sub tutelă O.N.U. (1947–1962), încredințat spre administrație Noii Zeelande. Măsurile inițiate după 1954 introduc treptat autonomia internă, culminând cu Constituția din oct. 1960, aprobată printr-un plebiscit în mai 1961. La 1 ian. 1962, Samoa de Vest își proclamă independența ca regat, devenind primul stat suveran din Oceania, din 1970 membru al Commonwealth-ului. În aug. 1962, Samoa de Vest și Noua Zeelandă semnează un tratat de prietenie care autorizează guvernul de la Wellington să acționeze, la solicitarea autorităților samoane, ca agent în relațiile cu alte state sau cu organizațiile internaționale. Membru al O.N.U. (15 dec. 1976). Printr-un referendum din 1990 se sancționează dreptul de vot acordat femeilor. La 3 iul. 1997, Adunarea Legislativă votează schimbarea numelui țării din Samoa de Vest în **S.** După retragerea de la putere (23 nov. 1998), din motive de sănătate, a premierului Tofilan Eti Alesana, îi succede în funcție adjunctul său, Tuila'epa Sa'ilele Malielegaoi, reconfirmat (mart. 2001) de Parlament, în urma alegerilor legislative (2 mart. 2001), câștigate de Partidul pentru Apărarea Drepturilor Omului (27 mandate din cele 49). Monarhie constituțională.

SAMOA AMERICANĂ, terit. în centrul Oc. Pacific, în E arh. Samoa: 199 km^2 (ins. Tutuila, Aunu'n Tau, Ofu, Olosega, Rose); din 1925 include și ins. Swains (Olohenga) situată la N de arh. Samoa; 2,23 km^2. 57,2 mii loc. (2002). Centrul ad-tiv: *Pago Pago*. Limbi oficiale: engleza și samoana. Relief muntos, vulcanic. Climă tropicală cu precipitații abundente (3 000 mm/an). Culturi de cocotieri, manioc, bananieri, batate, tano, porumb, trestie de zahăr, citrice. Ind. zahărului. Pescuit. Moneda: 1 dollar = 100 cents. Vizitată de europeni în sec. 18; din 7 nov. 1899 posesiune a S.U.A. Administrată de autoritățile militare americane (până în 1951). **S.A.** obține, în 1960, o Constituție prin care i se acordă o oarecare autonomie internă; în 1966 s-au organizat primele alegeri pentru organul legislativ bicameral (Eono) al terit. Din 1977, **S.A.** este „terit. neîncorporat", administrat de către Departamentul de Interne al S.U.A.

SAMOED (< fr.) s.m. și f., adj. Persoană care face parte dintr-un grup de populații de origine mongolă, care trăiesc în grupuri dispersate în Siberia de Nord, de la țărmul M. Albe până în pen. Taimîr. Sunt crescători de reni și vânători, în trecut seminomazi, șamaniști. Principalele ramuri: neneți, eneci și nganasani. Autodenumire: *samodi*.

SAMOILOVA, Tatiana (n. 1934), actriță rusă. Prezență plină de strălucire și fior dramatic în anii '50–'60 ai sec. 20, mai ales în filmele lui M.K. Kalatozov („Zboară cocorii", „Scrisoare neexpediată", „Anna Karenina", „Fără întoarcere").

SAMORI TURE (SAMORY TOURÉ) (c. 1839–1900), întemeietor al statului Wasulu (c. 1868–1898) situat în V Africii, cu capitala la Bissandugu (din 1873). Remarcabil comandant militar, aparținând populației malinke, după ce și-a înfrânt și eliminat principalii competitori (în 1881), a reușit să supună autorității sale un larg terit. din bazinul cursului superior al fl. Niger ce cuprindea, în perioada de apogeu, părți din actualele state Côte d' Ivoire, Guineea și Mali. A purtat lupte îndelungate împotriva colonialiștilor europeni (din 1881), în cele din urmă fiind capturat de trupele franceze (29 sept. 1898) și deportat la Ndjolé (Gabon), unde a murit.

SAMOS, ins. grecească în SE M. Egee (Sporadele de Sud), la 1,6 km de țărmul continental al Turciei; 477 km^2; 43 km lungime; 19 km lățime max. Relief muntos în partea de V, cu alt. max. de 1 433 m (vf. Kerketeus), de dealuri și câmpii în E. Climă mediteraneană. Orașe pr.: Sámos, Vathí, Pythagóreico. Plantații de măslini și viță de vie. Culturi de bumbac și tutun. Cariere de marmură. Zăcăminte de min. de fier, de argint și plumb. Vestigii din epocile greacă, elenistică și romană. Din timpul tiranului *Policrate* datează templul Heraion (sau Templul zeiței Hera), precum și ruinele vechiului oraș-port fortificat Pythagoreion, fosta capitală a ins., cu monumente grecești și romane, toate incluse (în 1992) în Patrimoniul cultural universal. Locuită din vremuri străvechi, **S.** a fost colonizată în jurul anului 1000 î.Hr. de ionieni. Din sec. 8 î.Hr., **S.** a devenit un înfloritor polis comercialo-meșteșugăresc, atingând maxima dezvoltare în timpul tiranului *Policrate*. Ocupată de perși în sec. 6 î.Hr. și-a căpătat libertatea în 479 î.Hr. după victoria de la Mycale, devenind membră a Primei Ligi Maritime ateniene până în 404 î.Hr. când și-a recăpătat independența. În 365 î.Hr. a intrat în cea de-a Doua Ligă Maritimă atenian. În perioada elenistică a făcut parte din Macedonia și Regatul Pergam; în 129 î.Hr. a intrat în componența provinciei romane Asia. În Ev. Med. s-a aflat rând pe rând în stăpânirea Bizanțului, genovezilor, venețienilor, iar din sec. 16 a Imp. Otoman. Anexată de greci în 1912, fapt recunoscut de Conferința de Pace de la București (29 iul.–10 aug. 1913) ce pune capăt celui de-al Doilea Război Balcanic (1912–1913); hotărâre confirmată de Tratatul de PAce de la Lausanne din 24 iul. 1923.

SAMOTHRACE (SAMOTHRÁKI), ins. grecească, în NE M. Egee; 179 km^2. Relief muntos cu alt. max. de 1 600 m (vârful Korifi din m-tii Fengári). Creșterea ovinelor și caprinelor. Pescuit. Plantații de măslini. Izv. cu ape minerale sulfuroase. Turism. Oraș pr.: Samothráki. Colonizată de ionieni în sec. 8 î.Hr. Ocupată de Imp. Roman în sec. 2 î.Hr., iar în 395 a intrat sub controlul Imp. Roman de Răsărit. Stăpânită de turci între 1456 și 1912, când a intrat în componența Greciei. Vizitată de apostolul Pavel. În 1863, pe această ins. a fost descoperită renumita statuie care înfățișează pe Nike — zeița victoriei — datând din sec. 2 î.Hr., aflată astăzi în Muzeul Luvru din Paris. Ruinele unui vechi sanctuar (sec. 6–4 î.Hr.), vestit pentru misterele ce se celebrau aici în legătură cu cultul Cabiriilor.

Victoria de la Samothrace

SAMOVAR (< rus.) s. n. Vas de metal, tradițional în Rusia, prevăzut cu încălzitor (cu cărbuni aprinși sau electric) în care se fierbe apa pentru ceai.

SAMPAIO, Jorge Fernando Branco de (n. 1939), om politic portughez. Socialist. Primar al Lisabonei (1989–1995) și președinte al țării (1996–2006).

SAMPAN (< chin.), ambarcațiune tipică pentru Extremul Orient asiatic, cu fundul plat, adesea cu un catarg, având în partea centrală o cabină cu pereți din tulpini de bambus.

SAMPER, Ernesto Lozano (n. 1950), om politic columbian. Liberal. Președinte al țării (1994–1998).

SAMPRAS [sæmprəs], **Pete** (n. 1971), jucător de tenis american. Învingător la Wimbledon (1993–1995, 1997–2000), la open-ul S.U.A. (1990, 1993, 1995, 1996) și al Australiei (1994, 1997); câștigător al Masters-ului ATP (1994, 1996, 1997). Victorios în 13 turnee de mare șlem, **S.** a fost unul dintre cei mai valoroși tenismani de la sfârșitul sec. 20.

SAMSAR (< tc., bg.) s. m. Persoană care intermediază afaceri de vânzare-cumpărare; misit. ✦ Fig. Persoană care face din orice lucru obiect de negoț.

SAMSĀRA (< fr.; {s} sanscr. *sansarana* „peregrinare, rătăcire, naștere și renaștere") s.f. (În brahmanism, budism, hinduism) Termen care desemnează ciclul nașterii și al morții în lumea concretă, văzut ca un proces cosmic manifestat printr-o nesfârșită revenire la viața temporală; ciclul reîncarnărilor. În arta hindusă este simbolizat printr-o roată cu șase, opt sau douăsprezece spițe dispuse în jurul unei osii, fiecare spiță reprezentând un aspect al vieții sau al legii; osia este centrul în care conștiința trebuie să se întoarcă pentru a-și regăsi liniștea. ✦ Doctrină brahmanică propovăduind transmigrația sufletului.

SAMSON (în „Vechiul Testament"), judecător israelian (sfârșitul sec. 12 î.Hr.) adversar al filistenilor. La origine, erou solar, așa cum indică și legenda potrivit căreia firele de păr, simbol al razelor solare, constituiau sursa puterii sale deosebite. **S.** a dărâmat coloanele templului filistean, pierind sub ruinele lui împreună cu 3 000 de filisteni. Subiectul a fost tratat de Saint-Saëns într-o operă celebră.

SAMSONOVICI, Nicolae (1877–1950, n. Ștefănești, jud. Botoșani), general român. Național-țărănist. A condus Armata I (1917–1918) în Războiul de Întregire. Șef (1927–1932, 1934–1937) al Marelui Stat-Major General. Ministru al Apărării Naționale (1932–1933). S-a numărat printre susținătorii regimului de autoritate monarhică. Arestat (1950) și întemnițat la Sighet, unde a și murit.

SAMSUN, oraș în N Turciei, port la golful omonim al Mării Negre, situat la 330 km NE de Ankara; 362,7 mii loc. (2000). Centru comercial. Ind. constr. de mașini, chimică (îngrășăminte), textilă și alim. Producție de țigarete. Exportă tutun, țigarete, lână, cereale, uleiuri vegetale, fructe. Întemeiat în 562 î.Hr. de coloniștii din Milet, cu numele *Amisus.* Cucerit de Alexandru cel Mare în sec. 4 î.Hr., de romani în anul 71 î.Hr. și apoi de Imp. Bizantin. În sec. 11, turcii selgiucizi au construit la 2,5 km SE de Amisus o fortăreață pe care au numit-o Samsun, cu existență de sine stătătoare până în 1425, când turcii otomani le-au unit într-o singură așezare. Anexat de Rusia în 1783. Distrus în mare parte de incendiul din 1869.

SAMUEL (sec. 11 î.Hr.), profet și ultimul „judecător" al Israelului. Fiu al lui Elcana și al Anei, născut la rugăciunea mamei sale. Potrivit „Vechiului Testament", a avut un rol determinant în instituirea Regatului iudeo-israelit. L-a uns rege întâi pe Saul, apoi pe David. *Cărțile lui S.*: v. **Regi.**

SAMUELSON [sæmiuəlsn], **Paul Anthony** (n. 1915), economist neokeynesist american. Prof. univ. la Institutul Tehnologic din Massachusetts. Specialist în economie rațională, a aplicat tehnicile matematice moderne la analiza teoriilor economice („oscilatorul **S.**"). Lucrări privind creșterea economică, fluctuațiile economice și programarea matematică („Bazele analizei economice", „Programarea liniară și analiza economică"). Premiul Nobel pentru economie (1970).

SAMUELSSON [sɑmuelson], **Bengt Ingemar** (n. 1934), biochimist suedez. Prof. univ. la Stockholm. Studii asupra structurii prostaglandinelor. A pus în evidență etapele sintezei tromboxanului A_2 și a identificat leucotrinele. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1982), împreună cu S. K. Bergström și J. R. Vane.

SAMUIL, țar (997–1014) al Țaratului Bulgar de Apus. A purtat un îndelungat război cu Imp. Bizantin, eliberând o mare parte a Bulgariei și cucerind Tesalia, Epirul și o parte a Serbiei. În cele din urmă trupele sale au fost înfrânte în bătălia de la Belașița (29 iul. 1014) de cele ale împăratului bizantin Vasile II, care a fost supranumit Bulgaroctonul, adică „omorâtorul de bulgari", datorită cruzimii sale. După victorie, din ordinul bazileului au fost orbiți prin scoaterea ochilor 15 000 de prizonieri bulgari, după care au fost eliberați. Se zice că țarul bulgar, văzându-și oștenii mutilați, și-a pus capăt zilelor (oct.).

SAMUM, castru roman de mari dimensiuni (165 x 165 m) identificat pe terit. com. Cășeiu, jud. Cluj. Construit inițial din pământ, a fost refăcut din piatră în timpul împăratului Hadrian (sec. 3 d.Hr.). Sediul garnizoanei *cohors I Britannica milliaria civium Romanorum equitata,* cu rol defensiv la granița de N a Daciei. La **S.** s-au descoperit o inscripție cu numele luliei Domna, o diplomă militară din anul 120, o stelă funerară a lui Iulius Crescens ș.a. În jurul acestui castru a existat o așezare civilă în stadiul de *vicus.*

SAMUR (< tc.) s. m. Mamifer carnivor din familia mustelidelor, cu blană foarte fină, brun-negricioasă cu o pată albă pe piept *(Martes zibellina),* având lungimea între 32 și 51 cm, iar greutatea între 900 gr și 1,8 kg. Trăiește în pădurile din Siberia, Mongolia, N Chinei. Blana de **s.** este foarte apreciată; în trecut a format obiectul unui comerț intens cu Europa. În prezent, specie periclitată. Sin. *zibelină.*

SAMURAI (cuv. japonez) s. m. Membru al castei privilegiate feudal-militare din Japonia. Casta **s.** a fost desființată după Revoluția din 1867–1868.

SAMURASLĂ (< sl.) s.f. Totalitatea plantelor răsărite din semințele culturii

Costum de samurai

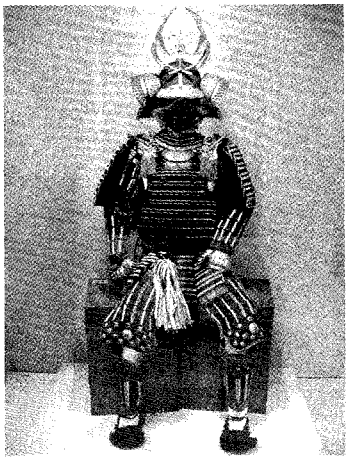

premergătoare, scuturate la recoltare, sau din bulbii ori tuberculii rămaşi în pământ.

SAMUS, denumirea daco-getică a râului Someş. Preluată şi păstrată de romani, care au folosit-o la denumirea aşezării militare şi civile *Samum.*

SAN, v. **boşiman.**

SAN, râu în SE Poloniei, afl. dr. al Vistulei, la NE de Sandomierz; 397 km. Izvorăşte din m-ţii Carpaţi şi formează pe o porţiune frontiera polono-ucraineană. Lupte puternice în Primul Război Mondial (mai 1915), între trupele ruse şi cele germane.

SANAA (SAN'Ā) [sana:], cap. Rep. Yemen, situată în V ţării, pe versantul E al m-ţilor Jabal an Nabi Shu'ayb, la 2 210–2 400 m alt.; 1,5 mil. loc. (2001). Aeroportul Ar Rahaba. Nod rutier. Pr. centru politic, economic, cultural, financiar, comercial şi religios al ţării. Ind. textilă (prelucr. bumbacului) şi a tananţilor. Artizanat (bijuterii, covoare, articole de marochinărie, ţesături ş.a.). Piaţă pentru cafea, fructe şi piei. Universitate (1970). Fortăreaţa Ghumdan (25 î.Hr.); 103 moschei, din care se remarcă Marea Moschee al-Jamī al-Kabīr (sec. 8–11) şi moscheea Jamī Masjid (sec. 7). Poarta Bāb al-Yaman. Partea veche a oraşului a fost inclusă (în 1986) în Patrimoniul cultural universal. Fundat în sec. 1 d.Hr. cu numele *Azāl.* Populaţia oraşului a fost convertită la Islam (din 632); mai târziu, în 1516, a intrat sub dominaţia nominală a Porţii Otomane, dar conducerea efectivă a fost exercitată, în sec. 17–1872, de imamii Zaydizi. Ocupat de turci în anii 1872–1918. În 1918, după înfrângerea turcilor otomani în Primul Război Mondial, a devenit cap. imamatului Yemen (sau Yemenul de Nord), în perioada 1962–1990 a fost cap. Rep. Arabe Yemen, iar din 1990 cap. Rep. Yemen (după unirea R.A. Yemen cu R.P.D. Yemen).

SAN ANDREAS, una dintre cele mai mari falii active ale scoarţei terestre, situată în SV S.U.A., pe ţărmul NV al G. California, extinsă pe direcţie NV–SE, pe c. 970 km lungime, de la N de Point Arena (trecând prin San Francisco, San Jose, Palmdale, Palm Springs, lacul Salton) şi până în apropiere de graniţa S.U.A. cu Mexic pe fl. Colorado. În prezent, falia **S.A.** se lărgeşte cu c. 6 cm pe an. În această zonă se produc cutremure de intensităţi diferite (cele mai puternice cutremure au avut loc în 1857, 1906 şi 1989) dar există temerea că în viitor este posibilă producerea unui seism de magnitudine excepţională.

SAN ANTONIO [sæn æntouniou], oraş în S S.U.A. (Texas), port pe râul San Antonio; 1,1 mil. loc. (2000). Aeroport. Nod feroviar. Expl. şi rafinarea petrolului. Constr. de avioane, de echipament pentru foraj petrolier, de refrigeratoare şi de aparate medicale. Ind. siderurgică, electrotehnică, electronică, chimică (îngrăşăminte), de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă, a confecţiilor, pielăriei şi alim. Mare centru turistic şi climateric. Cinci baze militare. Patru universităţi: Saint Mary (1852), Trinity (1869), Our Lady of the Lake (1896) şi University of Texas (1973). Institut militar. Târg internaţional (1968). Muzeu de artă (1981); Orchestră simfonică; Teatru. 70 de parcuri. Grădină zoologică. Monumente: Catedrala romano-catolică (1873); Turnul Americilor (225 m înălţime) sau Centrul expoziţional internaţional „Hemis Fair Plaza", construit în 1968; Palatul guvernatorilor spanioli (sec. 19). La 13 iun. 1691, membrii unei expediţii spaniole au descoperit râul San Antonio, pe care au găsit un sat al indienilor, numit Coahuiltecan. La 1 mai 1718, militarii spanioli care mergeau într-o expediţie în Mexic şi-au stabilit aici o garnizoană (în rândul acestora fiind şi misionarii franciscani Antonio de San Buenaventura y Olivares şi Martin de Alarcón), numind locul *Villa de Bejar.* În 1731 s-au aşezat mai multe familii de civili, iar în 1837 aşezarea a devenit oraş.

SAN ANTONIO (pe numele adevărat *Frédéric Dard*) (n. 1921), scriitor francez. Autor de romane poliţiste scrise într-un stil umoristic, nonconformist, al căror erou principal este comisarul San Antonio („Dinamita-cocteil", „Sarabanda răposaţilor").

SANATORIAL, -Ă (< *sanatoriu*) adj. Care se referă la sanatoriu, privitor la sanatoriu; cu regim de sanatoriu (ex. cură **s.**).

SANATORIU (< fr. {s}; lat. *sanatorius* „care vindecă") s. n. Instituţie medicală pentru tratamentul unor boli cronice (în special tuberculoză, afecţiuni ale aparatului respirator, afecţiuni neuropsihice), situate de obicei în locuri unde bolnavii pot beneficia de factori naturali de cură (condiţii climatice favorabile, aerosoli, ape minerale, nămoluri curative) în asociaţie cu fizioterapie, alimentaţie dietetică şi regim special de tratament şi odihnă. Există şi **s.** pentru repaus şi recuperare a capacităţii de muncă sub supraveghere medicală. Printre cele mai cunoscute din România se numără **s.** de la Moroieni, Predeal, Techirghiol, Eforie, Mangalia. Sin. *casă de sănătate.*

SANBENIŢO (< sp., it., fr.) s. n. invar. Tunică din pânză de sac, de culoare galbenă, purtată de cei condamnaţi de Inchiziţie pentru a fi arşi pe rug. P. ext. Condamnare.

SAN BERNARDINO 1. Culme şi pas de altitudine în SSE Elveţiei, în Alpii Lepontini la izv. Rinului, la 2 065 m alt., străbătută de un tunel rutier (6,6 km lungime) la 1 400 m, deschis pentru trafic în 1967; are pe versantul de S staţiuni pentru sporturi de iarnă. **2.** Oraş în VSV S.U.A. (California), situat la poalele m-ţilor cu acelaşi nume, pe valea San Bernardino, la 96 km E de Los Angeles. 185,4 mii loc. (2000). Nod feroviar. Ind. siderurgică, chimică, a cimentului, mobilei, textilă şi alim. Constr. de rachete (Kaiser Steel Corporation) şi de aparataj electronic. Piaţă agricolă (cereale, portocale, struguri). Plantaţii de citrice şi de viţă de vie. Creşterea păsărilor şi a bovinelor. Universitate (1960). Festival anual naţional al portocalelor (din 1915). Staţiune climaterică. Fundat de misionarul spaniol Francisco Dumez, în 1810, poartă numele Sf. Bernardino

Sanaa. Centrul vechi al oraşului

din Siena. În 1851, o colonie de mormoni s-a stabilit aici, dar a plecat în 1857 în statul Utah pentru a întemeia așezarea *Salt Lake City.*

SAN CARLOS 1. Oraș în Filipine, situat în V ins. Luzon; 154,3 mii loc. (2000). Centru de olărit și de produse din bambus. Culturi de orez. Întemeiat de călugării dominicani în 1587. Oraș din 1966. **2.** Oraș în Filipine, situat în NE ins. Negros, pe țărmul str. Tanon; 118,3 mii loc. (2000). Aeroport. Port legat prin feribot cu orașul Toledo din ins. Cebu. Nod de comunicații. Piață pentru trestie de zahăr, cânepă și bumbac. Ind. textilă și alim. **3.** Oraș în NNV Venezuelei, centrul ad-tiv al statului Cojedes, situat la 210 km SV de Caracas, pe râul Tirgua; 69 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Piață agricolă. Fundat în 1678 de misionari capucini.

SANCHI, sit arheologic din India (azi în V statului Madhya Pradesh, la 37 km NE de Bhopal), unde au fost descoperite, între 1912 și 1919, vestigiile celei mai bine păstrate stupa din India, datând începând din epoca suveranului Așoka (273–235 î.Hr.) și până în sec. 1 î.Hr.

SANCHO [sanʧo], numele mai multor regi ai Navarrei, Leónului, Asturiei, Castiliei și Aragónului. Mai importanți: **1. S. III Garcia cel Mare,** rege al Navarrei (c. 1000–1035). A anexat Castilia (1029) și o mare parte din León. **2. S. V (Sancho Ramírez),** rege al Navarrei (1076–1094) și al Aragónului (1063–1094) ca **S.I.** A purtat lupte cu arabii, cucerind Monzón (1089).

SANCHO, numele a doi regi ai Portugaliei. Mai important: **S. I.** Întemeietorul (1185–1211), fiul lui Afonso I Henriques. S-a îngrijit de repopularea reg. pustiite — încurajând colonizările —, a fondat noi orașe, a reconstruit și întărit fortărețele și castelele din ținuturile de frontieră și s-a preocupat de întemeierea ordinelor cavalerești. În 1189, având și sprijinul unei flote cruciate, aflată în escală la Lisabona, a atacat stăpânirile almoravide din Pen. Iberică, dar conducătorul acestora, al-Mansur, a ripostat (1190–1191), creștinii pierzând controlul asupra terit. de la sud de fl. Tajo (cu excepția Evorei).

SANCHO PANZA [sanʧo panθa], erou al romanului „Don Quijote de la Mancha" de Cervantes. Scutier al cavalerului Don Quijote, el întruchipează, în contrast cu imaginația dezlănțuită a stăpânului său, spiritul practic, simțul empiric al realității.

SANCH'UNG, oraș în N ins. Taiwan, situat pe râul Tan-shui, la NNV de Taipei, de care este legat printr-un pod peste râu; 384,1 mii loc. (2002). Centru comercial (orez, trestie de zahăr, ceai). Expl. de cărbune și de argilă. Ind. chimică, textilă, de prelucr. a lemnului și alim. (conserve). Turism.

SAN CRISTÓBAL 1. (SAN CRISTOVAL sau **MAKIRA),** ins. în S arh. Solomon, în V Oc. Pacific; 3,3 mii km^2; lungime: 129 km; lățime max.: 40 km. Oraș pr.: *Kirakira.* Relief muntos cu alt. max. de 1 250 m. **2.** Ins. vulcanică ecuadoriană în arh. Galâpagos, în E Oc. Pacific, la 965 km V de Ecuador; 505 km^2; 41 km lungime; 43 km lățime max. Orașe pr.: *San Cristóbal* și *Puerto Baquerizo Moreno.* Relief muntos, cu alt. max. de 1 308 m. Trestie de zahăr, cafea, yucca. Cunoscută și sub numele *Chatham.* Monumentul „Darwin", ridicat în 1935. Bază militară ecuadoriană. **3.** Oraș în S Rep. Dominicane, la 40 km VSV de Santo Domingo; 88,6 mii loc. (2002). Piață agricolă (orez, zahăr, cafea, fructe). Fundat în 1575 de spanioli. **4.** Oraș în NV Venezuelei, centrul ad-tiv al statului Táchira, situat la poalele Cordillerei de Mérida, la 823 m alt., în apropiere de granița cu Columbia; 234 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Ind. cimentului, de prelucr. a lemnului, a cafelei și a tutunului, textilă, pielăriei și încălțămintei și alim. Piață pentru cafea, tutun și zahăr. Fundat de spanioli în 1561. Distrus în mare parte de cutremurul din 1875.

SAN CRISTÓBAL DE LA LAGUNA v. **Laguna, La ~.**

SANCTIFICA (< lat., fr.) vb. I tranz. (REL.) A trece pe cineva în rândul sfinților; a canoniza.

SANCTI SPIRITUS, oraș în centrul Cubei; 105,7 mii loc. (1999). Nod de comunicații. Ind. textilă, pielăriei, a zahărului și a tutunului. Fundat în 1516. Socotit cel mai vechi oraș din interiorul Cubei. Clădiri de epocă păstrând o atmosferă colonială.

SANCTITATE (< lat.) s. f. (Urmat de un pronume posesiv) Titlu dat patriarhilor ortodocși și papilor.

SANCTUAR (< lat.) s. n. Parte a unui locaș de cult unde se îndeplinesc diferite ceremonii religioase, considerat ca loc sfânt („altar" la creștini, „sfânta sfintelor" la iudei); *p. ext.* orice locaș de cult, orice loc consacrat ritualurilor în cinstea unei divinități. ✦ Fig. Loc inviolabil.

SANCTUS, cântec din misa romano-catolică provenit din liturghia iudaică și cântat în continuare la *Praefatio.*

SANCȚIONA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A aplica o sancțiune **(1). 2.** A aproba, a confirma printr-o semnătură autorizată o lege, o dispoziție etc.; a consfinți.

SANCȚIUNE (< fr., lat.) s.f. **1.** Măsură de constrângere cu rol educativ, aplicată ca o consecință a neexecutării unei obligații (ex. **s.** civilă, **s.** penală, **s.** disciplinară, **s.** administrativă, **s.** de drept internațional); *p. ext.* orice fel de pedeapsă. ✧ *S. patrimonială* = **s.** care constă în plata unei sume de bani. **2.** Confirmare a unui act de către o autoritate superioară celei care l-a emis; *p. ext.* aprobare, confirmare, consfințire.

SANCULOȚI (< fr.) s. m. pl. Denumire dată revoluționarilor extremiști din cadrul mișcării populare în timpul Revoluției Franceze (1789–1794).

SAND [sănd], **George** (pseud. lui Amandine Lucie *Aurore Dupin* [düpę̃], *baroană Dudevant* [düdevã]) (1804–1876), scriitoare franceză. Nonconformistă. Romane pasionale de formulă romantică („Indiana", „Lélia"), ulterior de tematică socială și viziune utopică („Meșterul Pierre Huguenin", „Consuelo"); proză de inspirație rustică („Balta diavolului", „Micuța Fadette"). A avut raporturi speciale cu P. Mérimée, A. de Musset și, îndeosebi, cu Fr. Chopin. Corespondență și autobiografie de mare interes.

SANDAGE [sændidʒ], **Allan Rex** (n. 1926), astrofizician american. Lucrări asupra Universului extragalactic și de cosmologie. A descoperit (1960) primul quasar.

SANDALĂ (SANDA) (< fr., lat.) s. f. Încălțăminte ușoară de vară, cu fețele executate din bentițe de piele, de pânză etc.

George Sand

SANDARAC (< fr.) s.n. Răşină naturală extrasă dintr-o specie de tuia, folosită la prepararea lacurilor şi vopselurilor etc.

SANDBURG [sændbərg], **Carl** (1878–1967), scriitor american. Lirică robustă, în tradiţia lui W. Whitman, inspirată de civilizaţia urbană şi industrială modernă, celebrând valorile spirituale ale umanităţii („Bună dimineaţa, America", „Poeme din Chicago"); biografii („A. Lincoln. Anii preeriei", „A. Lincoln. Anii războiului"); literatură pentru copii.

SANDEL, Cora (1880–1974), scriitoare norvegiană. Romane de fină analiză psihologică a sufletului feminin (trilogia „Alberte", „Patiseria lui Krane"). Nuvele de satiră socială („Sofaua albastră", „Viaţa noastră dificilă").

SANDEMOSE, Aksel (1899–1965), scriitor norvegian de origine daneză. Nuvele („Un marinar debarcat") şi romane psihologice, poliţiste şi satirice, conţinând digresiuni şi polemici care motivează morţile enigmatice („Un fugar încrucişează urmele", „Trecutul este o iluzie").

SANDFELD (JENSEN), Kristoffer (1873–1942), lingvist danez. Specialist în romanistică; s-a ocupat de limba română („Sintaxa română", în colab.) şi de elementele comune limbilor balcanice („Dispariţia infinitivului în română şi în limbile balcanice", „Lingvistica balcanică"). Lucrări lexicografice. M. coresp. al Acad. Române (1911).

SAN DIEGO [sæn dieigou], oraş în VSV S.U.A. (California), situat pe ţărmul golfului omonim al Oc. Pacific, la 160 km SE de Los Angeles şi la 20 km N de graniţa cu Mexic; 1,2 mil. loc. (2000). Aeroportul „Lindbergh". Port comercial şi de pescuit. Bază navală (69 mii ha), din 1917. Construcţii navale, de rachete şi componente aerospaţiale, de aparataj electronic şi electrotehnic. Ind. chimică, textilă (ţesături) şi alim. (conserve de peşte). Muzeu aerospaţial; Muzeu antropologic; Muzeu de ştiinţele naturii; Galerie de artă. Teatru dramatic; Teatru de operă şi balet; Orchestră simfonică. Universitatea de Stat „San Diego" (1897). Planetarium. Parcul Balboa cu Grădină botanică şi o foarte valoroasă Grădină zoologică. Far (1855). Festival anual naţional „Shakespeare" (iun.–sept.). Podul San Diego–Coronado (3,5 km lungime) peste G. San Diego. Staţiune balneară. Turism. La 28 sept. 1542, navigatorul portughez în serviciul Spaniei, Juan Rodríguez Cabrillo, a descoperit golful pe care l-a numit *San Miguel*, iar la 10 nov. 1602, exploratorul spaniol Sebastián Vizcaíno a ajuns în acest golf, arborând pe ţărm steagul Spaniei, numindu-l *San Diego de Alcalá de Henares*. La 16 iul. 1769, Gaspar de Portolâ întemeiază un post militar, iar misionarul franciscan Junípero Serra şi-a stabilit reşedinţa aici. Declarat oraş în 1834. În 1846 S.U.A. cucereşc oraşul de la mexicani; noii stăpânitori au proiectat, în 1867, un nou oraş, care a cunoscut un avânt deosebit odată cu racordarea la calea ferată ce venea de la Santa Fe (3).

SANDINO, Augusto César (1893–1934), general nicaraguan. Erou al luptei de eliberare. A condus răscoala din 1926, iar între 1927 şi 1933 războiul de gherilă împotriva reacţiunii interne şi a intervenţiei armate a trupelor S.U.A. în Nicaragua. Partizanii săi — sandiniştii din Frontul Sandinist de Eliberare Naţională fondat în Nicaragua (1967) — au deţinut puterea politică şi militară în ţară până în 1990. Asasinat. Figura sa a devenit, cu timpul, simbolul luptei antiimperialiste şi naţionaliste, în special în timpul guvernării lui A. Somoza.

SANDOMIERZ, oraş în SE Poloniei, pe Vistula, la 84 km ESE de Kielce; 27,3 mii loc. (2000). Produse de sticlă, ind. chimică. Catedrală gotică (1360–1382), castel (sec. 12). Poarta Opatów (sec. 13); Primărie (sec. 14). Fundat (1097), a devenit oraş în 1286.

SANDOVAL, Arturo (n. 1949), trompetist de jazz cubanez. Membru al grupului Irakere. Stabilit în S.U.A. (1990). Virtuoz al trompetei, registru foarte larg. Discografie selectivă: *No Problem, Danzon (Dance On)*.

SANDRE (< germ., fr. {i}) s. f. pl. Câmpii fluvio-glaciare, uşor ondulate, formate prin depunerea nisipurilor şi pietrişurilor de la periferia gheţarilor continentali în faţa morenelor frontale.

SANDU-ALDEA, Constantin (1874–1925, n. Tichileşti, jud. Brăila), agronom şi scriitor român. M. coresp. al Acad. (1919). Fondatorul ştiinţei ameliorării plantelor în România („Ameliorarea plantelor agricole"). Lucrări de popularizare a cunoştinţelor ştiinţifice. Nuvele („În urma plugului") şi romane („Două neamuri") sămănătoriste cu personaje din lumea Bărăganului şi a bălţilor Dunării. Traduceri.

SANDU-VILLE, Constantin A. (1896–1969, n. Pietroasele, jud. Buzău), agronom român. M. coresp. al Acad. (1955), prof. univ. la Iaşi. Contribuţii importante în protecţia plantelor („Râia neagră a cartofului", „Micromicete noi în România").

SANDVIŞ (SANDVICI) (< fr., engl.; cf. n. p. *Sandwich*, lord englez pentru care un bucătar a inventat acest preparat) s. n. Felie subţire de pâine (unsă cu unt) pe care se aşază o bucată de brânză, salam, şuncă etc.; deseori, peste ea se mai pune o felie de pâine.

SANDWICH DE SUD (SOUTH SANDWICH [sanð sænduitʃ]), arh. britanic, de origine vulcanică, nelocuit, situat în S Oc. Atlantic în apropierea coastelor Antarctidei, la 2 170 km ESE de capul Horn; dependent ad-tiv de ins. Falkland; 311 km^2. Alt. max.: 1 372 m. Acoperit de gheaţă şi zăpadă. Descoperit de James Cook în 1775.

SANEEV, Viktor Danilovici (n. 1945), atlet georgian. Campion olimpic la triplu-salt (Mexic 1968, München 1972, Montreal 1976); campion al Europei (1969–1974), a deţinut mulţi ani şi recordul mondial.

SAN FELIPE, oraş în NV Venezuelei, centrul ad-tiv al statului Yaracuy, situat pe valea Yaracuy, pe pantele E ale dealurilor Segovia, la 201 km V de Caracas; 89 mii loc. (2001). Nod de comunicaţii. Piaţă pentru cacao, trestie de zahăr, bumbac, porumb, orez, fructe. Zăcăminte de cupru. Ind. alim. (zahăr, alcool).

SAN FELIPE DE LERMA v. **Salta (1.)**.

SAN FERNANDO 1. Oraş în Filipine (Luzon), la N de Manila; 102,1 mii loc. (2000). Ind. textilă şi alim. Catedrală (1976); pagodă chinezească; ruinele unei biserici (1674). **2.** Oraş în Trinidad-Tobago, situat în SV ins. Trinidad, pe ţărmul G. Paria al M. Caraibilor, la 58 km S de Port of Spain, al doilea oraş ca mărime al ţării; 55,4 mii loc. (2000). Port. Centru comercial. Rafinărie de petrol. Ind. siderurgică (oţel), petrochimică şi alim. Fundat în 1786; oraş din 1980.

SAN FERNANDO DE APURE, oraş în V Venezuelei, centrul ad-tiv al statului Apure, situat pe râul Apure, la 289 km S de Caracas; 99 mii loc. (2001). Port fluvial. Nod de comunicaţii. Piaţă pentru animale şi piei. Ind. cărnii. Creşterea bovinelor.

SAN FERNANDO DEL VALLE DE CATAMARCA v. **Catamarca (2.)**.

SAN FRANCISCO [sæn frənsiskou] **1.** Golf al Oc. Pacific, în V S.U.A., legat de apele oceanului prin canalul Golden Gate; 1,8 mii km^2; 97 km lungime (de la N la S); 3–20 km lăţime; ad. max.: 109 m. În el se varsă fl. Sacramento şi San Joaquin. Ins. pr.: Angel, Yerba Buena, Alcatraz, Treasure. Traversat de podurile rutiere Golden Gate, în NV (de 1 280 m lungime, situat la 80 m

deasupra nivelului apei, deschis traficului la 27 mai 1937), Bay Bridge (care leagă orașul **S.F.** cu Oakland, lung de 6,95 km, construit în 1936, cu punct de sprijin pe ins. Comorii, și San Mateo, în partea central-sudică a golfului (13,2 km lungime), cu punct de sprijin pe ins. Yerba Buena, dat în folosință la 12 nov. 1936. G. **S.F.** a fost descoperit în 1542 de exploratorul portughez Juan Rodríguez Cabrillo. În 1579 în acest g. a acostat Sir Francis Drake, iar în 1769 a fost vizitat de exploratorul spaniol Don Gaspar de Portolá. **2.** Oraș în V S.U.A. (California), situat în pen. San Mateo, pe țărmul golfului omonim, pe falia *San Andreas*, extins pe 40 de dealuri (Davidson, 280 m, Nob, Russian Hill ș.a.); 776,8 mii loc. (2000). Împreună cu orașele Oakland, San Jose, Berkeley, San Mateo, Palo Alto, Richmond și Almeida formează o conurbație de 6,2 mii. loc. (1999), cu numeroși imigranți din Asia (chinezi — cea mai mare comunitate din S.U.A. —, japonezi, filipinezi, coreeni, thailandezi, vietnamezi, laoțieni ș.a.). Nod de comunicații. Port. Aeroport (la 11 km S de oraș). Punct terminus al căii ferate transcontinentale. Important centru comercial, financiar (sediul lui Bank of America), ind., cultural și turistic. Constr. navale, de rachete, avioane, mașini-unelte, aparataj electronic și electrotehnic, de computere ș.a. Ind. metalurgică, de prelucr. și chimizare a petrolului, chimică (mase plastice, produse din cauciuc), hârtiei, poligrafică, textilă, a conf. (blue jeans produși de renumita firmă Levi Strauss & Co.) și alim. Rafinărie de petrol. Exportă cereale, legume, petrol, produse chim. și ind. Universitatea San Francisco (1855), Universitatea de Stat (1899), Universitatea Golden Gate (1901), Conservator (1917), Orchestră simfonică (1911), Academia de Științe a Californiei, Muzeu de artă modernă, Galerie de artă, teatre. Parcurile Golden Gate (400 ha), Hyatt ș.a. Pe ins. Alcatraz din G. San Francisco se află penitenciarul Alcatraz, una dintre cele mai bine păzite închisori din lume, astăzi muzeu. Simbolul orașului **S.F.** este tramvaiul tras pe cablu (din 1873), inițial tras de cai, cu trei linii (16 km lungime). Orașul **S.F.** este afectat de frecvente cutremure, din cauză că se află pe falia activă *San Andreas*, cele mai distrugătoare fiind cele din anii 1868, 1898, 1900, 18 apr. 1906 (acesta însoțit și de puternice incendii, în urma cărora orașul a fost distrus aproape în întregime) și din 17 oct. 1989 (7,1 grade pe scara Richter). Monumente: clădirea Primăriei (1935) de 94 m înălțime, Pagoda păcii, Turnul pompierilor. Tunel subacvatic cu șosea între **S.F.** și Oakland (5,6 km lungime), cel mai lung tunel de acest fel din America de Nord. Acvarium. Planetarium „Morrison". Grădină botanică. În 1595, exploratorul portughez Sebastian Rodriguez Cermeño a pătruns în G. San Francisco, ajungând până în zona actualului oraș, numind locul respectiv *Puerto de San Francisco*. În 1769, expediția spaniolă condusă de Don Gaspar de Portolá a redescoperit locul unde se află orașul și l-a revendicat în numele Spaniei. În 1776, misionarii franciscani din expediția spaniolă a lui Juan Bautista de Anza au întemeiat așezarea cu numele *Yerba Buena*. A aparținut statului mexican (1821–1846). Ocupat de forțele armate ale S.U.A. (în 1846), a cunoscut o rapidă dezvoltare odată cu descoperirea de aur în ținuturile învecinate. În 1869 a devenit punct terminus al primei căi ferate transcontinentale americane. Din 1847 are actualul nume. **Conferința de la ~**, conferință internațională (25 apr.–26 iun. 1945) cu participarea a 51 de țări la care a fost adoptată Carta Organizației Națiunilor Unite. **Tratatul de pace de la ~**, tratat separat de pace cu Japonia semnat (8 sept. 1951) la Conferința de la **S.F.** de către 49 de state. **Pactul de securitate americano-japonez (8 sept. 1951) de la ~**, care prevede staționarea, pe timp nedeterminat, a trupelor nord-americane pe terit. Japoniei.

San Francisco.
Podul „Golden Gate"

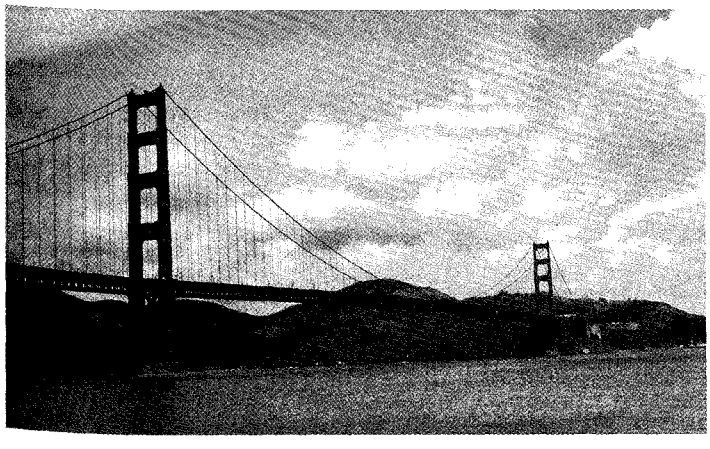

SAN FRANCISCO DE MACORÍS, oraș în N Rep. Dominicane, situat pe râul Camú, la 97 km NNV de Santo Domingo; 108,4 mii loc. (2002). Centru comercial. Piață agricolă pentru trestie de zahăr, cacao, cafea, tutun, orez, fructe tropicale. Prelucr. produselor agricole. Fundat în 1777.

SAN FRANCISCO DEL QUITO v. **Quito.**

SANGA v. **Sangha.**

SAN GALLO v. **Sankt Gallen.**

SANGALLO, familie de arhitecți italieni din Renaștere: **1. Giuliano Giamberti** (zis **Giuliano da S.**) (c. 1445–1516). A construit vila de la Poggio a Caiano pentru Lorenzo de Medici, biserica Santa Maria delle Carceri la Prato și sacristia Santo Spirito la Florența; influențat de arhitectura clasică. **2. Antonio Giamberti** (zis **Antonio da S.**) (c. 1455–1534), fratele lui **S. (1)**. A construit palate și biserica San Biagio la Montepulciano, inspirat de Bramante. **3. Antonio Cordiani** (zis **Antonio da S.**) (1484–1546), nepotul lui **S. (1)** și **S. (2)**. A preluat stilul lui Bramante, populariz-ându-l (Palatul Farnese, planurile pentru continuarea construcției bazilicii San Pietro din Roma).

SANGEAC (< tc.) s. n. (În Ev. Med., în Imp. Otoman) **1.** Subdiviziune administrativă a unui pașalâc. **2.** Steag turcesc de culoare verde; (în special) steagul cu semiluna în vârful lancei, trimis de Poarta Otomană cu prilejul alegerii noului domn în Țara Românească și în Moldova.

SANGER, Frederick (n. 1918), biochimist britanic. Pentru lucrările sale privind constituția proteinelor și în special determinarea structurii chimice a moleculei de insulină și structura inițială a genei care codifică sinteza insulinei, a fost distins cu Premiul Nobel pentru chimie în 1958

și împreună cu W. Gilbert și P. Berg în 1980. Cercetări fundamentale privind determinarea secvențelor de bază în acizii nucleici și metabolismul acestora.

SANGHA sau **SANGA,** râu în Africa Ecuatorială (Rep. Africa Centrală și Rep. Congo), afl. dr. al fl. Congo în aval de Loukoléla; 645 km. Se formează prin unirea (la Nola, în Rep. Africa Centrală) râurilor Mambéré și Kadéï, care izvorăsc din platoul Adamawa din Rep. Africa Centrală, curge pe direcție N–S formând în cursul mijlociu granița între Rep. Africa Centrală și Camerun pe c. 60 km lungime și apoi, în continuare, frontiera între Rep. Congo și Camerun pe încă c. 60 km lungime, după care, în aval de Ouésso, traversează o zonă mlăștinoasă. Navigabil în cursul inferior și mijlociu.

SANGIDAVA, localitate în Dacia situată, potrivit coordonatelor date de Ptolemeu, în N Transilvaniei centrale. Neidentificată.

SĂNGLI 1. Oraș în India (Maharashtra), pe râul Krishna, la 360 km SE de Bombay; 436,6 loc. (2001). Ind. textilă, țigarete; comerț cu arahide. **2.** Fost stat indian, acum inclus în statul Maharashtra.

SANGUINAR (< fr.) adj. Care are instincte de omucidere; setos de sânge, feroce.

SANGUINĂ (< fr.; lat. *sanguis* „sânge") s. f. **1.** Mineral care conține oxid feric natural; hematită; oligist. Este folosit la fabricarea creioanelor colorate. **2.** Creion cu mină roșie-brună din *s.* **(1). 3.** Desen executat cu *s.* **(2). 4.** Litografie care imită un desen în *s.* **(1).**

SANGVIN, -Ă (< fr., lat.) adj. Care aparține sângelui, privitor la sânge; prin care circulă sângele. ✧ *Temperament (tip) s.* = unul dintre cele patru tipuri de temperament din clasificarea lui Hipocrat; caracterizat prin vioiciune, mobilitate. Corespunde în clasificarea lui I. P. Pavlov tipului puternic, echilibrat și mobil, de activitate nervoasă superioară.

SANGVINIC, -Ă (< germ.) adj. **Sangvin.**

SANGVINOLENT (< fr.) adj. **1.** Amestecat cu sânge, care conține sânge. **2.** De culoarea sângelui.

SANHEDRIN (< fr.) s. n. Sinedriu **(2).**

SANIDINĂ (SANIDIN s. n.) (< fr. {i}; {s} gr. *sanid-* „scândură, tăbletă") s. f. Feldspat potasic monoclinic, alb sau cenușiu, cu luciu sticlos, format în condiții de temperatură înaltă.

SANIE (< bg.) s. f. **1.** Vehicul cu tracțiune animală sau autopropulsat, având în loc de roți două tălpi de lemn sau de metal cu ajutorul cărora înaintează prin alunecare pe zăpadă sau pe gheață. **2.** Organ de mașină care poate aluneca pe ghidaje, asigurând astfel o deplasare a sculei prelucrătoare sau a piesei prelucrate.

SANIELEVICI, Henric (1875–1951, n. Botoșani), critic literar, estetician, sociolog și biolog român. A explicat fenomenele literare cu argumente biologice sau sociologice, considerând eticul drept generator al valorii („Cercetări critice și filozofice", „Noi studii critice"). În sociologie, s-a manifestat ca adversar al tradiționalismului („Poporanismul reacționar"). Studii biologice („La vie des mammifères et des hommes fossiles déchiffrée à l'aide de l'anatomie").

SANIELEVICI 1. Simion S. (1870–1963, n. Botoșani), matematician român. Acad. (1948), prof. univ. la Iași. Lucrări în domeniul ecuațiilor diferențiale și integrale („Ecuațiile diferențiale ale coardelor și membranelor vibrante") și al mecanicii. Manuale universitare („Curs de mecanică rațională"). **2. Alexandru S.** (1899–1969, n. București), fizician român. Fiul lui **S. (1).** M. coresp. al Acad. (1955), prof. univ. la București. Lucrări în domeniul radioactivității și al fizicii nucleare („Radioactivitatea. Fenomene și legi generale", „Structura nucleului atomic și tranzacțiile radioactive"). A pus la punct măsurarea dozelor de energie înaltă, cu aplicație în tratamentul tumorilor maligne.

SAN ISIDRO, oraș în E Argentinei, în conurbația Buenos Aires, situat în estuarul fl. Río de la Plata, la NNV de Buenos Aires; 293 mii loc. (2001). Preparate din carne și lapte; ind. cauciucului (anvelope), hârtiei și ceramicii. Turism. Fundat în sec. 16.

SANISLĂU, com. în jud. Satu Mare, situată în C. Carei, la granița cu Ungaria; 3 670 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.**). Viticultură. Pomicultură. Complex avicol. Pe terit. satului *Ciumești,* atestat documentar în 1306, au fost descoperite (1961–1965) urmele mai multor așezări suprapuse datând din Paleolitic, Neolitic, Epoca bronzului, perioada dacică și din perioada de trecere la feudalism. În arealul satului Berea au fost identificate vestigiile unei așezări dacice (sec. 3–2 î.Hr.) în care s-a găsit ceramică autohtonă, lucrată cu mâna, ceramică celtică, lucrată la roată (vase mari cu gât înalt, castroane) ș.a., iar în satul **S.,** menționat documentar în 1306, a fost scoasă la iveală o necropolă feudală timpurie (sec. 10–12) cu morminte de cneji români. În satul Ciumești se află o biserică din sec. 15 (azi biserică reformată), în stil gotic, o biserică ortodoxă cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 18) și o biserică romano-catolică (1856). În arealul com. **S.** se află o rezervație naturală, reprezentată printr-un sector de câmpie nisipoasă, cu porțiuni depresionare, cu exces de umiditate, cuprinse între șiruri de dune, cu vegetație și faună caracteristice, între care trifoiștea *(Menyanthes trifoliata)* și broasca de mlaștină *(Rana arvalis).* Important loc de popas pentru păsările de apă, migratoare.

SANITAR, -Ă (< fr.; {s} lat. *sanitas* „sănătate") adj., s. m. **1.** Adj. Care se referă la sănătate, privitor la sănătate. ✧ *Punct* (sau *post*) *s.* = cea mai mică unitate de asistență medicală într-o instituție sau într-o localitate. **2.** S. m. Persoană din cadrul serviciului sanitar mediu dintr-un spital sau dintr-un serviciu medical.

SANJA MATSURI, una dintre cele trei mari sărbători populare anuale în Japonia. Are loc la Tōkyō în al treilea weekend din luna mai. Parada a 100 de care alegorice.

SAN JACINTO, râu în S.U.A., în SE Texasului, se varsă în G. Galveston; 140 km. La gurile lui s-a desfășurat (21 apr. 1836) o bătălie în care armata texană a gen. Samuel Houston a înfrânt, decisiv, trupele mexicane conduse de Antonio López de Santa Anna, încheind astfel procesul de separare a Texasului de Mexic.

SAN JOAQUIN, râu în California, izvorăște din Sierra Nevada și se varsă în fl. Sacramento; 560 km. Hidrocentrale (Florence, Shaver, Huntington). Valea râului reprezintă una dintre cele mai productive zone agricole din S.U.A.

SANJŌNISHI Sanetaka (1455-1537), poet japonez al genurilor *waka* și *renga*; autoritate în literatura clasică, renumit caligraf, maestru de shōgi (șah japonez). Jurnalul său, „Sanetaka Kō Ki", care acoperă perioada 1474-1536, este o prețioasă sursă pentru înțelegerea istoriei epocii.

SAN JOSE [sæn houzei], oraș în V S.U.A. (California), situat la poalele m-ților Santa Cruz și Santa Clara, pe râurile Coyot și Guadalupe, la 80 km SE de San Francisco; 894,9 mii loc. (2000). Aeroport. Nod feroviar. Constr. aeronautice, de automobile, motoare electrice, mașini agricole, mașini pentru ind. alim., computere, componente electronice și aerospațiale; ind. chimică (mase plastice, vopsele), de prelucr. a cauciucului, textilă (țesături), hârtiei și alim. (conserve de

fructe, vin, bere, panificație). Fabrică de covoare. Universitatea de Stat California (1857). Galerie de artă. Planetarium. Muzeu de istorie. Fundat de spaniolul José Joaquin Moraga, la 29 nov. 1777, cu numele *Puebla de San José de Guadalupe*. A fost prima capitală a statului California (1849–1851). Afectat de cutremurul din 17 oct. 1989. ✧ Păduche de **S.J.**, v. păduche țestos.

SAN JOSÉ [san hosé], cap. Costa Ricăi, situată pe un platou (Meseta Central) de la poalele Cordillerei Central, la 1 179 m alt., pe șoseaua panamericană; 309,6 mii loc. (2000). Nod de comunicații. Aeroporturile Juan Santamaria (pentru curse externe) și El Coco (pentru curse interne). Pr. centru politic, economic, cultural-științific, financiar, de învățământ și turistic al țării. Asamblare de autovehicule. Ind. chimică, de prelucr. a cauciucului (anvelope), a lemnului (mobilă), a cafelei și a tutunului, mat. de constr. (ciment), textilă, pielăriei și încălțămintei, cosmeticii, farmaceutică și alim. (conserve din carne, zahăr, bere, ciocolată, vin ș.a.). Patru universități (cea mai veche din 1843). Muzeu național de istorie (1887). Teatru Național. Parcul „John F. Kennedy". Catedrală (sec. 19). Fundat de spanioli, în 1736, cu numele *Villa Nueva*, devine în 1823 cap. Federației Provinciilor Unite ale Americii Centrale, iar în 1838 cap. Costa Ricăi.

SAN JOSÉ v. **Lassen Peak.**

SAN JUAN [san huan] **1.** Râu în VSV S.U.A., afl. stg. al fl. Colorado în pod. Colorado; 580 km. Izv. din masivul cu același nume (M-ții Stâncoși), din apropierea pasului Wolf Creek, curge mai întâi pe direcție NE–SV până la Bloomfield, după care se îndreaptă către V. În cursul superior a fost construit (1963) barajul Navajo (122 m înălțime), în urma căruia s-a format lacul de acumulare omonim ale cărui ape pun în mișcare turbinele unei hidrocentrale. În platoul Colorado formează numeroase canioane de peste 300 m ad., între care cel mai important este Goosenecks. Afl. pr.: Animas, Los Pinos, Piedra, La Plata, Mancos. **2.** Fl. în V Columbiei; 320 km. Izv din Cordillera Occidental și se varsă în Oc. Pacific, la NV de Buenaventura. **3.** Fl. în S Nicaraguei; 224 km. Izv. din lacul Nicaragua, curge pe direcție generală NV–SE și în aval de orașul El Castillo de Concepción formează granița cu Costa Rica până la vărsarea sa în M. Caraibilor (debușează prin trei brațe: Juanillo Menor, Río Colorado și San Juan). Cunoscut și sub numele de *Río San Juan* sau *Desaguadero*. **4.** Oraș în V Argentinei, centrul ad-tiv al prov. omonime, situat la poalele E ale m-ților Anzi, pe râul San Juan, la 965 km NV de Buenos Aires; 115,5 mii loc. (2001). Nod feroviar. Centru comercial și minier (aur, argint, min. de fier și cupru, cărbune). Piață agricolă pentru cereale, animale, fructe. Ind. mat. de constr. (ciment), de prelucr. a lemnului și a produselor agricole. Viticultură. Catedrală iezuită (sec. 18), Muzeul memorial „Domingo Sarmiento". Distrus în mare parte de cutremurul din ian. 1944. Fundat în 1562 de guvernatorul spaniol Juan Jufré y Montesa. **5.** Prov. în partea central-vestică a Argentinei, situată la poalele E ale m-ților Anzi, la granița cu Chile; 89,6 mii km^2; 620 mii loc. (2001). Centrul ad-tiv: *San Juan*. Expl. de min. de fier și cupru, de cărbune, aur, argint. Creșterea bovinelor și ovinelor. Plantații de meri și viță de vie. În prov. **S.J.** se află epicentrul unei zone seismice care provoacă frecvente cutremure (cele mai puternice au avut loc în anii 1776, 1944 și 1977). **6.** Oraș în NE ins. Puerto Rico, centrul ad-tiv al acesteia, port la Oc. Atlantic; 437 mii loc. (2003). Aeroport. Nod de comunicații. Șantier naval. Ind. chimică, a mat. de constr. (ciment), textilă (țesături), de prelucr. a tutunului, farmaceutică, alim. (rom Bacardi, zahăr, conserve). Rafinărie de petrol. Bijuterii. Important centru comercial, financiar și turistic. Exportă tutun, țigarete, cafea, zahăr. Universități (cea mai veche din 1903). Conservator; orchestră simfonică. Muzee de artă, de antichități și de arhitectură colonială (acesta din urmă amenajat în La Casa del Callejón). Bibliotecă (La Casa de Libro), 1955. Festival anual „Pablo Casals". Catedrala San Juan de Bautista (1521–1540, completată în 1802); Biserica dominicană San José (1532), cea mai veche biserică din emisfera vestică; castelul-fortăreață San Felipe del Morro (sau El Morro, 1539, completat în 1787); forturile „La Fortaleza" (1533), San Cristóbal (1766–1772) și San Geronimo (1771– 1778). Centrul istoric și castelul au fost incluse (în 1983) în Patrimoniul cultural universal. Fundat de exploratorul spaniol Juan Ponce de León în 1508, stăpânit de britanici în 1598, jefuit de olandezi în 1625 și atacat de britanici în 1797. Cucerit de americani în 1898, odată cu ins. Porto Rico, în timpul Războiului americano-spaniol (1898); anexarea a fost confirmată prin Tratatul de Pace de la Paris (10 dec. 1898).

SAN JUAN DE LOS MORROS [san huan], oraș în Venezuela, la 80 km SV de Caracas, centrul ad-tiv al statului Guárico; 94 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Piață agricolă (animale, bumbac, porumb, cafea, tutun).

SAN JUAN DE PASTO v. **Pasto.**

ȘANKARA (SANKARĀCĀRYA) (c. 700–c. 750), teolog și filozof indian. Principalul exponent al mișcării *Vedānta*. Fondator de mănăstiri și autor a numeroase lucrări în sanscrită.

SANKT GALLEN [zankt gălən] (în fr. **Saint-Gall;** în it. **San Gallo**) **1.** Oraș în NE Elveției, centrul ad-tiv al cantonului cu același nume, situat pe râul Steinach, în apropiere de L. Constanța, la 63 km E de Zürich; 70,4 mii loc. (2003). Nod feroviar. Ind. chimică, textilă (dantele, produse din lână și bumbac), a confecțiilor, sticlăriei și alim. (ciocolată, biscuiți, bere). Constr. de aparate chirurgicale. Broderii. Teatre. Sală de concerte; muzee. Biblioteca „Stifts", în stil rococo (1758–1767), cu c. 2 000 de manuscrise și numeroase incunabule și cărți vechi; catedrală romano-catolică, în stil baroc (1755–1772). Turism. În anul 612 misionarii celți au întemeiat un schit, pe locul căruia, în c. 720 a fost ridicată o mănăstire benedictină, care, până în sec. 11, a fost cea mai importantă școală de educație din N Alpilor. Orașul actual s-a dezvoltat în jurul acestei mănăstiri, care s-a asociat Confederației helvetice în 1454, când a devenit o abație independentă. Mănăstire inclusă (în 1983) în Patrimoniul cultural universal. În 1803, orașul **S.G.** a devenit cap. cantonului omonim. Episcopie romano-catolică (din 1846). **2.** Canton în NE Elveției, cuprinzând și o parte din lacurile Constanța (Konstanz) și Wallen; 2 mii km^2; 455,1 mii loc. (2003). Centrul ad-tiv: Sankt Gallen. Creșterea bovinelor. Expl. și prelucr. lemnului. Produse textile și alim. Pomicultură. Turism.

SANKT GOTTHARD [zankt gothart], denumirea germană a masivului, trecătorii și a tunelelor *Saint-Gothard*.

SANKT MORITZ v. **Saint-Moritz.**

SANKT-PETERSBURG (SANKT-PETERBURG) (între 1914 și 1924 s-a numit **PETROGRAD,** iar între 1924 și 1991, **LENINGRAD**), oraș în V părții europene a Federației Ruse, situat pe țărmul de E al G. Finic, în delta fl. Neva, la 640 km NV de Moscova. Aflat la c. 7° S de Cercul polar, **S.-P.** este renumit pentru „nopțile albe" din a doua jumătate a lunii iun., când lumina difuză se menține până după miezul nopții; 4,6 mil. loc. (2002), al doilea mare oraș

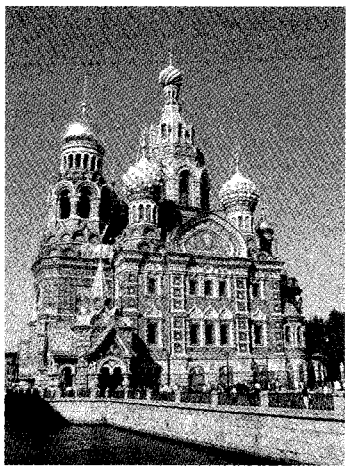

Sankt-Petersburg. Catedrala Sf. Isaac

al Federației Ruse, după Moscova. Important nod de comunicații. Aeroportul Pulkovo. Port fluvio-maritim. Legat cu M. Albă și Volga printr-un sistem de canale. Metrou (din 1955). Hidrocentrală. Centrală nucleară. Rafinărie de petrol. Constr. navale (spărgătoare atomice de gheață, tancuri petroliere, vase de pescuit ș.a.), constr. de utilaje grele, material rulant feroviar, reactoare nucleare, generatoare electrice, turbine, refrigeratoare, mașini-unelte, mașini tipografice, aparate TV și de radio, armament, echipamente electrice și electronice, aparate optice ș.a. Ind. chimică (cauciuc sintetic, superfosfați, mat. plastice, fire și fibre sintetice), metalurgică, de prelucr. a lemnului și a cauciucului, cosmetică, farmaceutică, textilă, pielăriei și încălțămintei, porțelanului, a celulozei și hârtiei, confecțiilor, tipografică și alim. Universitate (1819); Academie de arte (1757); Academie militară medicală (1798); Institut de mine (1773); Institut politehnic (1899). Teatrul „Mariinski" (fostul Teatru de operă și balet „Kirov", 1860), Conservatorul „Rimski-Korsakov" (1862), Teatrul dramatic „Pușkin", Teatrul Mic, Filarmonică; celebră școală de coregrafie. Biblioteca Academiei de Științe; Biblioteca publică „Saltîkov-Șcedrin", fundată ca bibliotecă imperială de țarina Ecaterina a II-a, cu o clădire construită în anii 1791–1795 care adăpostește astăzi c. 12 mii. volume; Observatorul astronomic Pulkovo; Muzeul „Pușkin"; Muzeu naval; Muzeu etnografic ș.a. Grădină botanică; Grădină zoologică. Parcul Taurida (sec. 18); Grădina „Mihailovski" (30 ha). Cimitirul Tikvin al fostei mănăstiri Aleksandr Nevski în care sunt înmormântați Dostoevski, Musorgski, Ceaikovski, Rimski-Korsakov ș.a. Structura urbanistică a orașului **S.-P.** se caracterizează prin spații vaste, cu bulevarde foarte largi (cel mai mare este Nevski Prospekt) care se intersectează perpendicular în piețe imense, dominate de palate maiestuoase și monumente istorice și de arhitectură, multe dintre ele realizate după planurile unor arhitecți italieni. Orașul **S.-P.** a suferit mari pagube de pe urma inundațiilor catastrofale din anii 1777, 1824 și 1924 provocate de revărsările fl. Neva, fapt ce a impus construirea unor diguri în lungime de c. 30 km, cât și a unor canale de drenaj, traversate de c. 600 de poduri, ceea ce i-a atras denumirea de „Veneția Nordului". Pod peste Neva (sec. 19). Monumente: Palatul de larnă „Ermitaj", construit în anii 1732–1736, ca reședință a familiei imperiale, a fost reconstruit în perioada 1754–1762, după planurile arhitectului italian Bartolomeo Rastrelli, în stil baroc, având 1 057 camere. Distrus de un incendiu în 1837, palatul a fost refăcut până în 1839, acoperișul lui fiind mărginit de 176 de statuete. În prezent, o aripă a acestui palat adăpostește muzeul „Ermitaj", cu colecții de sculpturi antice grecești și romane, de artă islamică, renascentistă, de artă barocă, picturi aparținând maeștrilor impresioniști ș.a. În piața Palatului de larnă se află Columna lui Aleksandru, realizată în 1830–1834 din granit monolit (50 m înălțime), cea mai mare de acest fel din lume. Fortăreața lui Petru I cel Mare, ridicată în 1703 pe ins. Vasilievski din delta fl. Neva, transformată în muzeu, în 1922; catedrala Sf. Isaac, construită în stil clasic rusesc, în anii 1818–1858, după planurile arhitectului Auguste Montferrand, dominată de o masivă cupolă din aur înaltă de 102 m și cu un diametru de 27 m; catedrala Kazan (1801–1811); catedrala Sf. Treime, construită în 1778–1790 după planurile lui Ivan Starov; catedrala Sfinții Apostoli Petru și Pavel, ridicată în anii 1714–1733 după planurile arhitectului italian Domenico Trezzini (123 m înălțime). Aici se află mormintele lui Petru I cel Mare, Ecaterinei a II-a și Aleksandru II; biserricile Buna Vestire (1720) și luterană (1833–1838); biserica romano-catolică Sf. Ecaterina (1763–1783); complexul de clădiri Smolnîi, format din catedrală (1748) – construită după planurile lui Bartolomeo Rastrelli – și clădirea Institutului Smolnîi, ridicată în 1806–1808 după planurile arhitectului italian Giacomo Quarenghi; Palatul de Vară, construit în 1710–1714, în stilul barocului rusesc, după planurile lui Domenico Trezzini. Grădina care îl înconjură a fost amenajată în 1704, conținând 250 de statui și busturi aparținând maeștrilor venețieni; Palatul de marmură (1768–1785); clădirea Primăriei (1754); Palatul Iusupov, unde a fost otrăvit Rasputin și apoi împușcat în dec. 1916; Palatele nobiliare Stroganov (1754), Șuvalov, Anikov ș.a.; clădirea manejului (1804–1807); statuia ecvestră a lui Petru I cel Mare, turnată în bronz în 1782 de Étienne Falconet; cartierul Amiralității, construit în 1704, reconstruit în 1806–1823 și restaurat după al Doilea Război Mondial după planurile arhitectului rus Andreian Zaharov, dominat de un turn de 73 m înălțime. În apropiere se află localitățile *Petrodvoreț* și *Țarskoe Selo*, reședințe de vară ale țarilor Rusiei. Turism dezvoltat. Centrul istoric și grupurile de monumente alăturate au fost incluse (în 1990) în Patrimoniul cultural universal. În 1703, țarul Petru I cel Mare a cucerit această zonă de la suedezi, construind o fortăreață și întemeind așezarea *Sankt-Peterburg*, care în 1712 a devenit reședința imperială și, totodată, capitala Imperiului Rus (până în 1917). În cel de-al Doilea Război Mondial orașul a rezistat eroic unui îndelungat asediu („Blocada Leningradului") (sept. 1941 — ian. 1944) al trupelor germane în timpul căruia au murit peste 1 mil. de oameni. V. și *Leningrad* **(2).**

SANKURU, râu în R.D. Congo, afl. dr. al râului Kasai; 1 207 km. Izv. din V pod. Shaba și curge c. 460 km pe direcție S–N, până aproape de orașul Bena-Dibele, după care se îndreaptă către V, vărsându-se în Kasai, în aval de orașul Ilebo. În cursul superior poartă numele *Lubilash*. Navigabil pe 590 km, în aval de orașul Pamia-Mutombo.

SANLÚCAR (SANLÚCAR DE BARRAMEDA), oraș-port în SV Spaniei (Andaluzia), la vărsarea fl. Guadalquivir în G. Cadiz, la 29 km NV de orașul Cadiz; 60,2 mii loc (2001). Stațiune balneoclimaterică. Biserică (din sec. 14), Palatul ducilor de Medina Sidonia. Intensă activitate portuară în Ev. Med. În 1498 din acest port a plecat Cristofor Columb în cea de-a treia călătorie spre Lumea Nouă, iar în 1519, tot de aici, Fernando de Magellan și-a început expediția sa în jurul lumii.

SAN LUIS 1. Oraș în partea centrală a Argentinei, centrul ad-tiv al prov. omonime, situat la poalele SV ale Sierrei de Córdoba, la 241 km

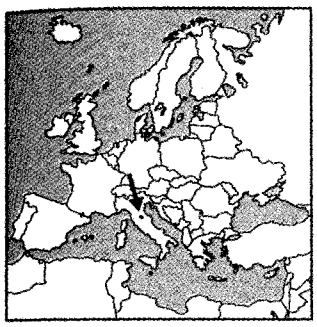

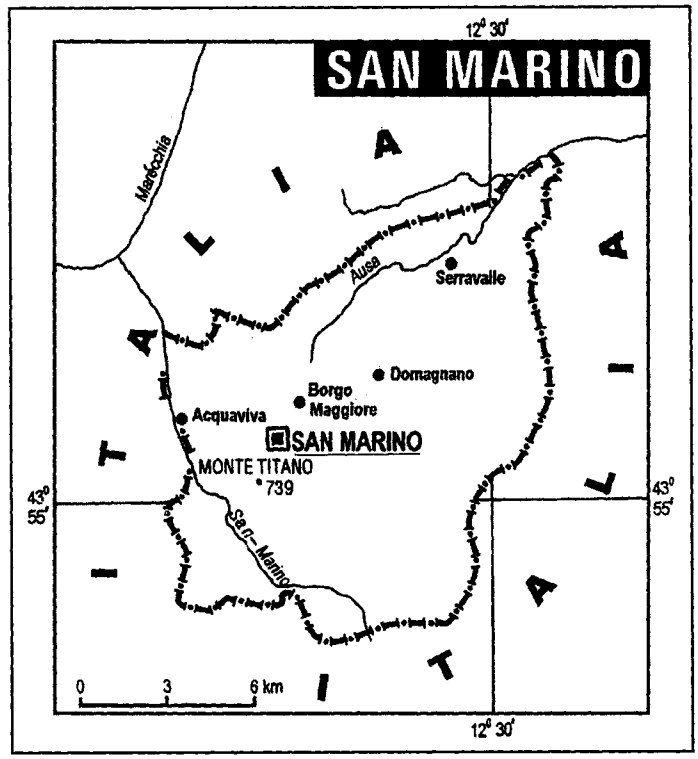

ESE de Mendoza; 152,9 mii loc. (2001). Nod rutier. Hidrocentrală. Fundat în 1596. **2.** Prov. în partea centrală a Argentinei, pe Rio Salado, la poalele V şi SV ale Sierrei de Córdoba; 76,7 mii km^2; 367 mii loc. (2001). Centrul ad-tiv: *San Luis.* Expl. de wolfram, bazalt, granit, lemn şi sare. Creşterea bovinelor. Culturi de porumb, sorg, floarea-soarelui, sparanghel ş.a.

SAN LUIS POTOSÍ 1. Oraş în centrul Mexicului, centrul ad-tiv al statului cu acelaşi nume, situat pe un platou din Sierra Madre Oriental, la 1 877 m alt., la 360 km NV de Ciudad de México; 629,2 mii loc. (2000). Nod feroviar. Aeroport. Expl. de min. de argint, cupru, plumb, zinc şi antimoniu. Ind. metalurgiei neferoase, chimică, textilă, încălţămintei, de prelucr. a lemnului (mobilă) şi alim. Piaţă agricolă pentru cafea, tutun, trestie de zahăr, lemn. Universitate (1923), teatru, Piaţa Hidalgo. Catedrală în stil baroc colonial (1701); biserica Nuestra Señora del El Carmen (sec. 18), San Francisco y Guadalupe. Fundat de misionari franciscani în 1583, a devenit oraş în 1658. **2.** Stat în partea centrală a Mexicului; 63,1 mii km^2; 2,2 mii. loc. (2000). Centrul ad-tiv: *San Luis Potosí.* Expl. de min. neferoase. Expl. şi prelucr. lemnului. Creşterea animalelor.

SAN MARINO, Serenisima Republică ~ (Serenissima Repubblica di San Marino), stat în S Europei, formând o enclavă în NE Pen. Italice; 61,19 km^2; 28,8 mii loc. (2005). Limba oficială: italiana. Religia: creştină (romano-catolici 88,7%, penticostali 1,8%) 90,5%, alte religii şi atei 9,5%. Capitala: *San Marino.* Unul din ministatele Europei, **S.M.** are un relief de coline ataşat sectorului nordic al munţilor Apenini, dominat de Monte Titano (739 m alt. max.) cu trei vârfuri calcaroase. Râul Marano se varsă în M. Adriatică la 18 km E, pe teritoriul Italiei. Climă mediteraneană cu temp. ce ajung vara la 30°C, iarna coborând uneori până la –10° C. Vegetaţia naturală forestieră (sub 4%) a fost practic înlocuită de plante de cultură şi pajişti secundare. Sectorul serviciilor este dominant (c. 2/3 din populaţia activă) cu precădere turismul. Sectorul financiar-bancar a luat amploare în ultimele decenii, graţie unei legislaţii liberale. Filatelia şi numismatica contribuie şi ele semnificativ la veniturile statului. Se cultivă grâu, orz, pomi fructiferi, viţă de vie şi se cresc mici efective de bovine şi porcine. Ind., creată în ultimele decenii, este foarte diversă — confecţii, pielărie, cauciuc sintetic, ciment, mobilă, textile, instrumente muzicale, coloranţi, cosmetice, aparataj electric — dar cu producţii reduse. Mai cunoscute sunt produsele din porţelan obţinute la Borgo Maggiore. Întreaga energie necesară este importată din Italia, ţară cu care **S.M.** alcătuieşte, din 1862, o uniune vamală. Infrastructura rutieră numără 252 km, gradul de motorizare fiind foarte ridicat; lipsesc căile ferate, iar legăturile aeriene externe (pe relaţia **S.M.** — Rimini, Italia) sunt mijlocite (în perioada de vară, în plin sezon turistic) de un heliport. Turismul beneficiază şi el de poziţia geografică de enclavă în terit. Italiei, una din destinaţiile majore ale turismului mondial. Principalele zone şi obiective: Capitala ţării (Palazzo del Governo, Palazzo

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

District comunal	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (2003)	Centrul ad-tiv
Acquaviva	4,86	1 602	Acquaviva
Borgo Maggiore	9,01	5 916	Borgo Maggiore
Chiesanuova	5,46	969	Chiesanuova
Citta	7,09	4 483	San Marino
Domognano	6,62	2 651	Domognano
Faetano	7,75	1 050	Faetano
Fiorentino	6,57	2 031	Fiorentino
Montegiardino	3,31	786	Montegiardino
Serravalle/Dogano	10,53	9 265	Serravalle

Valoni), — un adevărat oraş muzeu, cu biserici vechi (Basilica del Santo), fortificaţii din sec.10-17, palate, grupuri statuare, muzee (inclusiv unul al autoturismelor de epocă), apoi oraşul Borgo Maggiore (biserica San Antimo, palate, Muzeul filatelic şi numismatic într-un palat din sec. 16 ş.a.), amenajările sportive (inclusiv un circuit de Formula 1). Moneda: 1 Euro = 100 Cent. Balanţa comercială este echilibrată. Export: produse electronice, mărci poştale, ceramică fină, articole de pielărie, vinuri, grâu, materiale de construcţie, mobilă, lemn ş.a. Import: bunuri manufacturate diverse, produse petroliere, energie electrică, aur ş.a. Principalul partener este Italia (aproape 90% din întreg comerţul exterior sanmarinez). — *Istoric.* Întemeiat ca oraş în anul 301 d.Hr. a devenit în 1263 republică independentă, recunoscută pe plan internaţional de Congresul de la Viena (1814–1815). În mart. 1862 s-a instituit *de facto* protectoratul Italiei asupra rep. **S.M.** După 1945 **S.M.** a fost condusă de guverne de coaliţie, formate din comunişti şi socialişti. În 1971, protectoratul Italiei a încetat, statului **S.M.** recunoscându-i-se şi dreptul de a bate monedă proprie. În 1988, aderă la Consiliul Europei; membru al O.N.U. (2 mart. 1992). La 1 ian. 2002, **S.M.** a înlocuit lira italiană ca monedă naţională cu euro. Organul suprem al puterii este Marele Consiliu General, parlament unicameral ales pe cinci ani; acesta alege, din şase în şase luni, doi căpitani regenţi, care sunt şefii statului şi guvernului (Congresul Statului). Republică parlamentară. 2. Cap. Republicii San Marino; 4,4 mii loc. (2003, cu suburbiile). Emisiuni de mărci poştale. Monumente: ruinele a trei rânduri de fortificaţii (sec. 13–16), dominate de trei turnuri. Muzeu. Turism.

SAN MARTIN, José de (1778–1850), general şi om politic argentinian. Unul dintre conducătorii luptei pentru independenţa coloniilor spaniole din America (1810–1826). A avut un rol important în eliberarea de sub dominaţia spaniolă a Argentinei şi a republicilor Chile (1817–1818) şi Perú (1821–1822). A primit titlul de „protector" al Perúlui. În urma unor neînţelegeri cu S. Bolívar, a emigrat în Franţa (1822).

SAN MIGUEL v. **San Diego.**

SAN MIGUEL, oraş în ESE Rep. El Salvador, situat pe Río Grande de San Miguel, la poalele E ale vulcanului San Miguel (2 130 m alt.), la 120 km ESE de San Salvador; centrul ad-tiv al departamentului omonim; 159,7 mii loc. (2000). Expl. de aur şi argint. Centru comercial. Piaţă agricolă (porumb, bumbac, cafea, legume). Ind. chimico-farmaceutică, textilă, de prelucr. a maselor plastice, a bumbacului şi a produselor agricole; produse din piele. Catedrală în stil colonial (sec. 18). Fundat în 1530 de spanioli. Distrus de un cutremur în 1917. Vulcanul San Miguel a erupt ultima oară în 1976.

SAN MIGUEL DE LA PALMA v. **La Palma.**

SAN MIGUEL DE TUCUMÁN (sau **TUCUMÁN**), oraş în partea de N a Argentinei, centrul ad-tiv al prov. Tucumân, situat la poalele E ale Sierrei del Aconquija (m-ţii Anzi), pe Río Salé (afl. al lui Río Dulce), la 1 090 km NV de Buenos Aires; 625 mii loc. (2001). Ind. textilă, de prelucr. a lemnului şi a trestiei de zahăr. Piaţă agricolă (trestie de zahăr, cereale, animale). Universitatea Naţională (1914). Muzee. Catedrală în stil colonial (sec. 18). Palat guvernamental. Fundat în 1565 de guvernatorul spaniol Diego de Villaroel, iniţial pe Río Tejar, la 96 km NE de locul actual, dar din cauza inundaţiilor catastrofale din 1685, provocate de Río Tejar, a fost mutat pe locul de astăzi. Din 1776 a făcut parte din Viceregatul Río de la Plata. Aici, la 9 iul. 1816, José de San Martin a proclamat independenţa „Provinciilor Unite de la Río de la Plata" (numită mai târziu Argentina).

SAN MUREZZAN v. **Saint-Moritz.**

SANNAZARO [sannaddza:ro], **Iacopo** (1456 sau 1457–1530), poet şi umanist italian. Cunoscut îndeosebi prin romanul pastoral în versuri şi proză „Arcadia"; elegii, epigrame şi egloge, în limba latină.

SAN PEDRO DE MACORÍS, oraş în SE Rep. Dominicane, port la M. Caraibilor, situat la gura de vărsare a lui Río Higuamo, la 64 km E de Santo Domingo, centrul ad-tiv al provinciei omonime; 124,7 mii loc.

José de San Martin

(2002). Aeroport. Exportă zahăr, melasă, lemn şi animale. Ind. textilă, de prelucr. a lemnului şi a tutunului, cosmetică şi alim. (zahăr, alcool). Universitate (1970).

SAN PEDRO SULA, oraş în NV Hondurasului, situat pe Rio Chamelec, în apropiere de graniţa cu Guatemala, la 160 km NV de Tegucigalpa; 439,1 mii loc. (2001). Aeroport. Port fluvial. Ind. siderurgică, chimico-farmaceutică, de prelucr. a maselor plastice, tutunului şi a lemnului (mobilă), cimentului, sticlăriei, textilă, hârtiei şi alim. (zahăr, bere). Producţie de biciclete şi de articole electrice. Centru comercial. Piaţă agricolă (trestie de zahăr, orez, porumb, cartofi dulci, cassava, animale). Distrus în mare parte de un uragan în 1974. Fundat iniţial de spanioli în 1536, oraşul a fost refăcut în mai multe rânduri.

SAN PIETRO IN VATICAN, bazilică în Roma, lângă Palatul Vaticanului. Cea mai mare bazilică creştină, a cărei primă formă a fost ridicată de Constantin cel Mare şi consacrată în 326. În 1452 papa Nicolae V îi încredinţează refacerea lui *B. Rossellino.* Lucrările, întrerupte în 1455, sunt reluate din iniţiativa papei *Iuliu II* care-i încredinţează lui

San Pietro in Vatican

Bramante continuarea bazilicii gândită ca un edificiu în formă de cruce grecească şi cupolă centrală. Un nou proiect este propus de *Rafael* în 1514. Odată cu *Michelangelo* şi *B. Peruzzi* (1547) este reluat proiectul lui Bramante. *G. della Porta* şi *D. Fontana* ridică (1588–1589), marea cupolă concepută de Michelangelo. Bazilica a fost consacrată în timpul papei Urban VIII (1626). În faţa altarului principal se află grandiosul baldachin în bronz al lui *Bernini*, iar la intrare „Pietà" lui Michelangelo. Bazilica adăposteşte mormintele mai multor suverani pontifi.

SAN QUINTÍN, gheţar în m-ţii Anzi (Chile); 56 km lungime; 6 km lăţime.

SAN RAFAEL, parc naţional în partea de S a Rep. Chile, situat pe ţărmul Oc. Pacific; 5 900 km^2. Declarat parc în 1945. Include laguna San Rafael, un fiord de 16 km lungime, între pen. Taitao şi continent, canioane, elemente de floră şi faună rare.

SAN REMO sau **SANREMO,** oraş în NV Italiei (Liguria), situat pe Riviera dei Fiori a M. Mediterane, la poalele Alpilor Maritimi, la 122 km SV de Genova, în apropiere de graniţa cu Franţa; 50,8 mii loc. (2003). Renumită staţiune balneară estivală (din 1861) pe Riviera italiană. Piaţă pentru flori. Festival anual naţional de muzică uşoară (din 1951). Hoteluri, vile, pensiuni. Cazino. Catedrala romanică San Siro (sec. 13–14). Turism. — **Conferinţa de la ~,** conferinţă internaţională (19–26 apr. 1920). Au participat: Franţa, Marea Britanie, Italia, Japonia; observator: S.U.A.; invitaţi: Belgia şi Grecia. S-a discutat proiectul tratatului de pace cu Turcia, repartizarea mandatelor Societăţii Naţiunilor asupra ţărilor arabe, îndeplinirea de către Germania a prevederilor militare ale tratatului de la Versailles, poziţia Aliaţilor faţă de Rusia Sovietică.

SAN SALVADOR, cap. Rep. El Salvador, situată în partea central-vestică a ţării, pe Río Ace Chaute, la 11 km V de vulcanul San Salvador, la 32 km de ţărmul Oc. Pacific; 485,8 mii loc. (2001). Nod feroviar şi rutier pe şoseaua panamericană. Aeroportul Comalpa (1970). Pr. centru politic, economic, financiar-bancar, comercial, cultural-ştiinţific şi turistic al ţării. Ind. chimico-farmaceutică, de prelucr. a lemnului, textilă (ţesături), a confecţiilor, pielăriei şi încălţămintei, cosmeticii, mat. de constr. (ciment) şi alim. (zahăr, bere, lichior, ţigarete, brânzeturi). Două universităţi (cea mai veche din 1841). Observator astronomic.. Bibliotecă naţională. Muzeu naţional al ştiinţelor şi industriei (1883); Muzeu naţional (1940). Grădină botanică. Catedrală (sec. 19). Palat naţional (1907–1920). Fundat în 1525 de către conchistadorul spaniol Pedro de Alvarado în apropiere de Suchitoto şi mutat în 1528 pe locul actual (32 km SV de vatra iniţială) de către conchistadorul Don Jorje de Alvarado (fratele fondatorului). Declarat oraş în 1546, a devenit cap. statului independent El Salvador în 1821, apoi a Federaţiei Provinciilor Unite ale Americii Centrale (1831–1838) şi a Rep. El Salvador (din 1841). Ruinat adesea de erupţiile vulcanului San Salvador (1 960 m alt.; craterul are 1 000 m ad.) a cărei ultimă manifestare a avut loc în 1917. Distrus aproape în întregime de cutremurele din 1854, 1873, 1917 şi 1986. La 19 km E de oraş se află lacul Ilopango, cu staţiunea balneară estivală omonimă.

SAN SALVADOR DE JUJUY, oraş în NNV Argentinei, centrul ad-tiv al prov. Jujuy, situat la poalele E ale m-ţilor Anzi, la 1 220 m alt., pe valea râului Jujuy; 230,9 mii loc. (2001). Aeroport. Prelucr. produselor agricole. Turism. Catedrală (1606). Fundat în 1593 de Francisco de Argañarás y Murguia.

SANSCRIT, -Ă (< fr. {i}; cf. sanscr. *saṃskṛta* „cultivat", „rafinat") adj. **1.** *Limba sanscrită* (şi subst., f.) = limbă veche indo-europeană din India; limba sacră a brahmanilor, vorbită între 1500 şi 200 î.Hr. (Subst.) *Sanscrita clasică* = limba operelor literare de diferite genuri, scrise începând din sec. 5 î.Hr., rămasă până în perioada modernă limba savantă a întregii Indii. Standardizată conform gramaticii lui *Pănini*. În **s.** au fost scrise lucrări literare, religioase, filozofice, juridice şi ştiinţifice, care au influenţat asupra dezvoltării culturii Asiei de SE şi Asiei Centrale, precum şi a celei europene. Are diferite grafii derivate din scrierea brahmi. **2.** Care aparţine limbii sanscrite, privitor la limba sanscrită; care este scris în această limbă.

SANSCRITOLOG, -Ă (< rus) s. m. şi f. Specialist în limba şi literatura sanscrită.

SAN SEBASTIÁN (în bască: **DONOSTIA**), oraş în N Spaniei (Ţara Bascilor), port la G. Biscaya (Oc. Atlantic), situat la gura de vărsare a lui Río Urumea, la 77 km E de Bilbao şi la 16 km V de graniţa cu Franţa; 178,3 mii loc. (2001). Şantier naval. Ind. metalurgică, chimică, textilă, a mat. de constr. (ciment), electronică (casetofoane), alim. (bere, ciocolată), de prelucr. a cauciucului, a lemnului şi a tutunului, sticlăriei, hârtiei ş.a. Pescuit. Staţiune balneoclimaterică (plaja La Concha). Festivale internaţionale anuale (al filmului şi al jazzului). Cazino. Faimoase regate în G. La Concha. Bisericile San Vicente (1507), în stil gotic, şi Santa María (1743–1764), în stil baroc. Fosta mănăstire San Telmo (1531–1551) în care astăzi este amenajată o secţie a muzeului basc de etnografie. Catedrală neogotică. Palat regal (sec. 16), fostă reşed. de vară a Curţii regale spaniole. Menţionat documentar, prima oară, în 1014, a primit dreptul de oraş (în c. 1175) de la regele Navarrei Sancho VI cel Înţelept. În 1813 a suferit mari distrugeri de pe urma incendiilor izbucnite după ce a fost cucerit de forţele anglo-portugheze de la francezi.

SANSEVIERIA (de la R. de Sangro, prinţ de Sanseviera), plantă decorativă de apartament din fam. agavacee (*S. trifasciata*) originară din Africa. Din rădăcină pornesc direct frunzele lungi, lanceolate, rigide şi lucioase, verzi, cu dungi neregulate albe-argintii care îi dau un aspect zebrat. Unele soiuri au marginea frunzelor tivită cu galben. Înfloreşte foarte rar; inflorescenţa este un ax lung pe care sunt dispuse din loc în loc flori albe, tubulare, plăcut mirositoare. Plantă puţin exigentă la lumină, foarte rezistentă. Sin. *săbiuţă* **(2).**

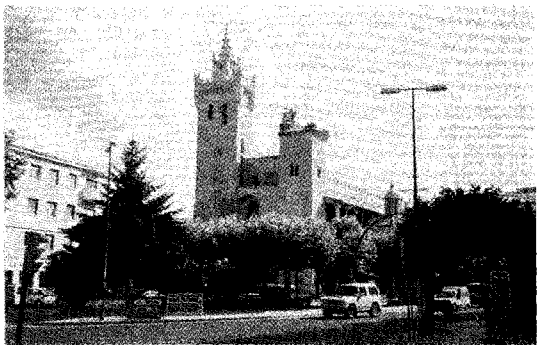

San Salvador. Catedrala

SANSOVINO 1. Andrea Contucci, zis **il ~** (c. 1460–1529), sculptor și arhitect italian. Lucrări în manieră clasică la Florența (altarul bisericii San Spirito), la Roma (monumentul cardinalului Sforza), la Volterra, la Loretto (reliefuri pentru Casa Santa) și în Portugalia (la Lisabona și Coimbra). **2. Iacopo Tatti, S.** zis **il ~** (1486–1570), sculptor și arhitect italian. Fiu adoptiv și elev al lui **S. (1).** A lucrat la Roma și apoi la Veneția (statuile Marte și Neptun de la Palatul dogilor, loggeta campanilei din Piața San Marco). A construit palatele Corner și Zecca la Veneția. A exercitat o puternică influență asupra arhitecturii venețiene.

SAN STEFANO, localit. în Turcia europeană, pe malul str. Bosfor, la 11 km V de Istanbul. **S.S.** este denumirea italiană a localit. Yeşilkoy. Aeroportul internațional „Atatürk". Aici s-a semnat, la 19 febr./3 mart. 1878, Tratatul de Pace care încheia Războiul Ruso-Româno-Turc din 1877–1878. Prevedea, printre altele, recunoașterea independenței Serbiei, Muntenegrului, României și autonomia Bulgariei, Bosniei și Herțegovinei. Tratatul de la **S.S.** a fost revizuit de către Congresul de la Berlin (13 iun.–13 iul. 1878).

SANTA ANA 1. Oraș în V Rep. El Salvador, situat la 56 km NV de San Salvador, la 32 km E de granița cu Guatemala și la 16 km N de vulcanul Santa Ana (2 365 m alt.); centrul ad-tiv al departamentului omonim; 164,5 mii loc. (2000), al doilea oraș ca mărime al țării. Nod rutier pe șoseaua panamericană. Centru comercial pentru cafea și trestie de zahăr. Ind. de prelucr. a lemnului (mobilă), cafelei, textilă, pielăriei și încălțămintei, alim. (zahăr, băuturi alcoolice). Turism. Universitate. Teatru Național. Catedrală gotică. Biserica El Calvario, în stil colonial. Cunoscut cu numele Santa Ana după 1708. **2.** Oraș în VSV S.U.A. (California), situat pe râul omonim, la poalele m-ților Santa Ana, la 56 km SE de Los Angeles; 337,9 mii loc. (2000). Constr. de avioane și de componente electronice. Ind. chimică și de prelucr. a cauciucului. Producție de fibre de sticlă, de articole sportive și de radiouri. Centru comercial. Muzeu de istorie. Muzeu în aer liber cu colecții de avioane vechi. Fundat în 1869.

SANTA ANNA, Antonio LÓPEZ de (1794–1876), general și om politic mexican. Președinte al Republicii independente Texas (1833–1836, și apoi al Mexicului, 1841–1855, cu întreruperi). Politică dictatorială și conservatoare. Înfrânt și luat prizonier în bătălia de la San Jacinto, a pierdut Texasul. În urma războaielor cu S.U.A., prin tratatul de pace de la Guadelupe Hidalgo (1848) și prin cumpărarea (1853) de către americani a unei părți din Arizona de 76 768 km^2 Mexicul a pierdut 55% din teritoriu (California, Texas, părți din Arizona și New Mexico), primind în schimb unele compensații financiare. După 1855, a trăit în exil.

SANTA BARBARA, oraș în S.U.A. (SV Californiei); 89,5 mii loc. (2000), situat pe țărmul str. Santa Barbara (care desparte litoralul Californiei de ins. **S.B.** din arh. Channel). Stațiune balneară. Universitate (1946). Vizitat prima dată de Sebastian Vizcaino (1602). Întemeiat în 1782 de spanioli, oraș din 1850.

SANTA CATARINA, stat în S Braziliei; 95,4 mii km^2; 5,6 mil. loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Florianópolis.* Expl. de lemn, cărbuni și mică. Trestie de zahăr, cafea, banane, cereale, măslini. Pomicultură. Creșterea animalelor.

SANTA CLARA, oraș în centrul Cubei, situat la 265 km ESE de Havana; 210,1 mii loc. (2002). Nod rutier și feroviar. Zăcăminte de petrol, de asfalt, grafit și mangan în apropiere. Ind. de prelucr. a tutunului, a lemnului (mobilă) și a trestiei de zahăr, pielăriei, textilă și alim. (rom, băuturi răcoritoare). Centru comercial și piață agricolă pentru trestie de zahăr, cafea, tutun, cereale, fructe. Universitate (1949). Fundat în 1689 pe locul unei vechi așezări indiene.

SANTA CRUZ 1. (NENDO sau **NDENI),** arh. vulcanic și coraligen în SV Oc. Pacific (Melanezia), în statul insular Solomon, situat la 402 km E de arh. Solomon; 938 km^2. Ins. pr.: Santa Cruz (Nendo sau Ndeni), Utupua, Vanikoro. Plantații de cocotieri. Pescuit. Descoperit în 1595 de exploratorul spaniol Alvaro de Mendaña de Neira. **2.** V. **Saint Croix. 3.** Prov. în extremitatea de S a Argentinei, în Patagonia, extinsă între Oc. Atlantic în E și Cordiliera Andină în V, la granița cu Chile; 243,9 mii km^2; 196,9 mii loc. (2001). Centrul ad-tiv: *Río Gallegos.* Afectată de vânturi și furtuni frecvente. Creșterea ovinelor. Păduri, lacuri glaciare. Turism. Parcurile naționale Los Glaciares (4,5 mii km^2) și Perito Moreno (1,2 mii km^2). Pădure pietrificată, declarată monument al naturii (1954), extinsă pe 35 km^2. **4.** (numele complet: **SANTA CRUZ DE LA SIERRA**), oraș în partea central-estică a Boliviei, situat la poalele Cordillerei Oriental, pe râul Piray, la 480 km SE de La Paz și 290 km NE de Sucre; centrul ad-tiv al departamentului Santa Cruz; 1,1 mii. loc. (2001). Aeroportul Viru-Viru. Nod rutier. Expl. de petrol, gaze naturale, min. de fier și de mangan. Rafinărie de petrol. Ind. petrochimică, de prelucr. a lemnului, textilă, pielăriei și alim. (ulei de soia, zahăr, rom, preparate din carne și lapte, alcool). Centru comercial și piață agricolă pentru cafea, cacao, tutun, orz, soia, trestie de zahăr, fructe, bovine. Universitate (1879). Fundat în 1561 de conchistadorul spaniol Nuño de Châvez pe locul de azi al orașului San José de Chiquitos, a fost nevoit să se mute pe vatra actuală în 1595 din cauza atacului amerindienilor. În 1811 locuitorii din **S.C.** și-au proclamat independența față de Spania.

SANTA CRUZ, Andrés (1792–1865), om politic bolivian. Președinte al țării (1829–1839). După cucerirea Perú-lui a format Confederația peruano-boliviană al cărei „protector suprem" a devenit. Învins în conflictul cu Chile și răsturnat de la putere.

SANTA CRUZ DE TENERIFE [sənta kruθ], oraș în Spania insulară, centrul ad-tiv al Comunității autonome Canare, situat pe țărmul de NE al ins. Tenerife; 188,4 mii loc. (2001). Aeroport. Port comercial la Oc. Atlantic, prin care se exportă banane, fructe tropicale, tutun, roșii ș.a. și punct de escală pe rutele transatlantice. Rafinărie de petrol. Ind. de prelucr. a tutunului și alim. (conserve de legume și fructe, vin). Centru de ceramică. Pescuit. Stațiune balneoclimaterică. Turism. Muzeu de artă; Muzeu de antropologie. Teatru. Biserică din sec. 16–17; mănăstirea San Francisco (sec. 17–18), în stil baroc. Castelul San Cristobal (sec. 17–18). Fundat în 1494. Atacat de către englezi (în 1657 și 1797), la cel din urmă asalt aici și-a pierdut brațul drept căpitanul (viitorul amiral) englez Horatio Nelson, în încercarea (nereușită) de a cuceri orașul.

SANTA FE [sæntəfei] **1.** Oraș în ENE Argentinei, centrul ad-tiv al prov. Santa Fe, situat pe dr. lui Río Salado del Norte, în apropiere de vărsarea acestuia în fl. Paraná, la 145 km N de Rosario și 480 km NV de Buenos Aires; 368,3 mii loc. (2001). Aeroport. Nod feroviar și rutier. Port fluvio-maritim pentru vase oceanice, situat la 300 km de estuarul La Plata, prin care se exportă cupru, zinc, cereale, piei, produse lactate ș.a. Constr. de automobile. Ind. metalurgiei neferoase, chimică, textilă, de prelucr. a lemnului (mobilă), hârtiei, a tananților, pielăriei și

încălțămintei, alim. (zahăr, făină, bere, băuturi alcoolice, produse lactate ș.a.). Universitate (1919); Universitate catolică (1960). Bisericile San Francisco (1680) și La Merced (1660–1754); Catedrala Santa Fe (1685). Palatul guvernatorilor. Fundat în 1573 cu numele *Santa Fe de Vera Cruz* de către Juan de Garay — locotenent-guvernator de Asunción (Paraguay). Centru al iezuiților în perioada colonială. **2.** Prov. în NE Argentinei, situată în pampas, pe fl. Paraná; 133 mii km^2; 3,1 mii. loc. (2001). Centrul ad-tiv: Santa Fe. Culturi de grâu, porumb, soia, bumbac, sorg, trestie de zahăr ș.a. Creșterea bovinelor. **3.** Oraș în SV S.U.A., centrul ad-tiv al statului New Mexico, situat în extremitatea SSV a m-ților Sangre de Cristo, la 2 118 m alt., pe râul Santa Fe; 62,2 mii loc. (2000). Nod rutier. Expl. de aur, argint, plumb și zinc. Ind. de prelucr. a metalelor, aluminiului, electronică, textilă și alim. Centru comercial și turistic. Stațiune climaterică. Muzeu de artă indiană; Muzeu de artă folclorică internațională; Muzeu militar; Operă. Monumente: ruinele fortului Marcy (1846); catedrala Saint Francisc (1869–1886), construită de John B. Lamy, primul episcop de Santa Fe; biserica San Miguel (1620), reconstruită în 1710 și restaurată în 1955; palatul guvernatorilor (1610, restaurat în 1914 și transformat în muzeu de istorie); Capitoliu (1966). În iarna anilor 1609–1610, Don Pedro de Peralta, al treilea guvernator spaniol al prov. New Mexico, a întemeiat așezarea Santa Fe pe ruinele unui sat indian, numind-o *La Villa Real de Santa Fé de San Francisco de Assisi*. După bătălia cu indienii în 1680, spaniolii au abandonat așezarea până în 1692, când au recucerit-o. În 1846, S.U.A. cuceresc această zonă de la mexicani, organizând statul New Mexico, iar în 1912, Santa Fe devine capitala statului.

SANTA FÉ DE BOGOTÁ v. **Bogotá.**

SANTA ISABEL 1. Ins. în partea central-estică a arh. Solomon, în SV Oc. Pacific, situată la 64 km SE de ins. Choiseul, de care este separată prin str. Manning, și la 80 km NV de ins. Guadalcanal; 3,8 mii km^2; 225 km lungime; 32 km lățime max. Orașe pr.: Kia, Baolo, Buala. Plantații de cocotieri. Zăcăminte de nichel (descoperite în 1960). Ocupată de Germania (1886–1899). **2.** V. **Malabo.**

SANTAL (< fr.; cuv. arab) s. m. Arbore exotic tropical din sudul Asiei și Indonezia, din genul *Santalum*, semiparazit, extrăgând seva brută din rădăcinile altor plante, scund, cu frunze mari întregi și flori dispuse în raceme. Lemnul alb sau brun-roșiatic, dens și parfumat, este folosit pentru executarea mobilelor de lux sau pentru extragerea uleiului de **s.**, precum și în parfumerie și ind. farmaceutică.

SANTA MARE, com. în jud. Botoșani, situată în NE C. Jijiei Inferioare, pe dr. râului Prut, la granița cu Rep. Moldova; 3 133 loc. (2005). În satul Rânghilești se află biserica Adormirea Maicii Domnului, ctitorie din 1842 a familiei Sturdza, iar în satul Durnești, biserica Sfinții Voievozi (1863).

SANTA MARINA DE GAETE v. **Osorno.**

SANTA MARTA, oraș în N Columbiei, port la M. Caraibilor, situat pe un promontoriu, la 80 km E de Barranquilla și 720 km N de Bogotá; centrul ad-tiv al departamentului Magdalena; 406,2 mii loc. (2003). Aeroport. Rafinărie de petrol. Exportă cărbune, banane, cafea. Centru turistic și balnear. Universitate (1966). Fundat în 1525 de navigatorul și exploratorul spaniol Rodrigo de Bastidos (cea mai veche așezare din Columbia).

SANTA MONICA, oraș în V S.U.A. (California), situat pe țărmul golfului omonim al Oc. Pacific, la poalele m-ților Santa Monica, la 24 km V de Los Angeles; 84,1 mii loc. (2000). Stațiune balneară (plaje). Turism. Constr. de avioane (Compania McDonnell-Douglas), de componente aerospațiale și de dispozitive și sisteme laser. Ind. chimică. Orchestră simfonică. Centru de afaceri. Fundat în 1827, devine oraș în 1886.

SANTANA, grup american de latin-rock, constituit în 1967. Lider și solist vocal: Carlos Santana (n. 1947), chitarist virtuoz. Muzică de fuziune („Black Magic Woman", „Maria, Maria").

SANTANDER, oraș în N Spaniei, centrul ad-tiv al comunității autonome Cantabria, situat pe o pen. stâncoasă din G. Santander al G. Biscaya, la 64 km NV de Bilbao și 341 km N de Madrid; 180,7 mii loc. (2001). Port pentru exportul de cărbune, cereale ș.a. Aeroport. Nod feroviar. Constr. navale, aeronautice și de automobile. Rafinărie de petrol. Ind. siderurgică, chimică (mase plastice, acid sulfuric), textilă, sticlăriei, hârtiei și alim. (prelucr. peștelui). Pescuit. Centru turistic; stațiune balneoclimaterică estivală. Muzeu de istorie. Universitate (1972). Catedrală în stil gotic (sec. 12, reconstruită în sec. 20). Colonie romană cu numele *Portus Victoriae*. Orașul a fost reconstruit după numeroasele distrugeri provocate de marele incendiu din 1941. La 27 km SV de **S.** se află celebra peșteră *Altamira*.

SANTANDER, Francisco de Paula (1792–1840), general și om politic columbian. Apropiat al lui S. Bolívar, a luptat pentru eliberarea coloniilor spaniole din America (1810–1826). Președinte al Republicii Noua Granadă (Columbia, 1832–1837), perioadă în care a inițiat un șir de reforme privind modernizarea statului.

SANTARÉM, oraș în N Braziliei (Pará), situat în zona de confluență a lui Río Tapajós cu fl. Amazon; 189 mii loc. (2002). Port fluvial. Prelucr. petrolului, cauciucului, bauxitei, lemnului și iutei. Constr. de automobile, de mașini și echipamente electrice. Fundat în 1661 de misionari iezuiți, declarat oraș în 1758.

SANTA ROSA 1. Oraș în partea central-estică a Argentinei, centrul ad-tiv al prov. La Pampa, situat la 290 km NV de Bahia Blanca; 93,9 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Centru agricol (cereale, creșterea bovinelor). Muzeu de artă regională și de istorie naturală. Universitate (1958). Fundat în 1892. **2.** Oraș în V S.U.A. (California), situat pe râul omonim, la poalele m-ților Sonoma, la 25 km de țărmul Oc. Pacific, la 80 km NNV de San Francisco; 147,6 mii loc. (2000). Ferme pentru creșterea păsărilor. Centru viticol și de vinificație. Ind. chimică, textilă, pielăriei și încălțămintei, opticii (instrumente optice), de prelucr. a lemnului și a fructelor. Universitate. Muzee de artă și istorie. În apropiere se află gheizere, izvoare cu ape minerale și *Pădurea pietrificată*. Fundat în 1833 de generalul Mariano Guadalupe Vallejo; declarat oraș în 1868.

SANTA TECLA v. **Nueva San Salvador.**

SANTAYANA [səntiænə], **George** (1863–1952), filozof american originar din Spania. Prof. univ. la Harvard. Autorul unui sistem filozofic care dezvoltă o combinație între platonism și materialism („Domeniile ființei"). Poeme, lucrări în domeniul esteticii și teoriei culturii („Sensul frumuseții").

SANTĂU, com. în jud. Satu Mare, situată în C. Tășnadului; 2 604 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.**). Satul **S.** apare menționat documentar în 1213, iar satele Chereușa și Sudurău în 1215.

SANTER, Jacques (n. 1937), om politic luxemburghez. Creștin-democrat. Prim-min. (1984–1995). Președinte al Comisiei Europene (1995–1999).

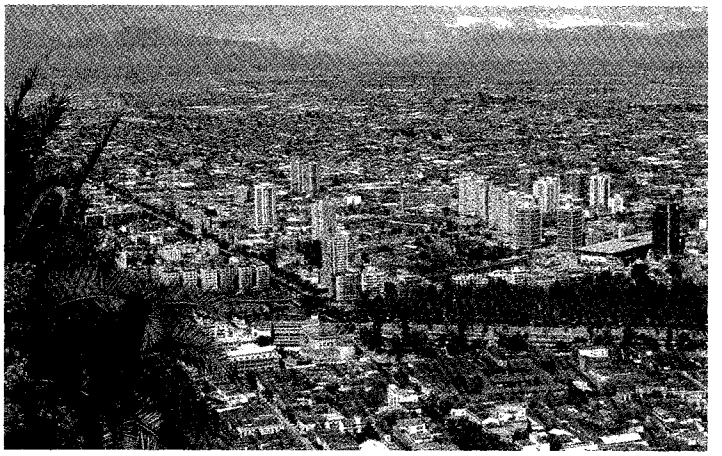

Santiago de Chile. Vedere generală

SANTIAGO (SANTIAGO DE CHILE [tʃile]), cap. Rep. Chile, situată în partea centrală a țării, pe râul Mapocho, la 95 km de țărmul Oc. Pacific, dominată de dealurile Santa Lucía și San Cristóbal, în apropiere de m-ții Anzi; 4,6 mii. loc. (2002). Aeroporturile Pudahuel și Los Cerrillos. Nod feroviar și rutier. Metrou. Cel mai mare centru politic, economic, comercial, financiar-bancar, științific, de învățământ și turistic al țării. Expl. de min. de cupru. Ind. metalurgiei feroase și neferoase, chimică, constr. de mașini și de material feroviar, de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă, pielăriei și încălțămintei, sticlăriei, hârtiei, poligrafică și alim. Are șapte universități (cea mai veche din 1738), nouă muzee (de istorie, de artă precolumbiană, de arte fine ș.a.), două teatre, Academii de istorie, de științe, de medicină, de artă ș.a., orchestră simfonică, patru observatoare astronomice, Arhivă națională, Bibliotecă națională ș.a. Parcurile Santa Lucía și San Cristóbal. Grădină zoologică; Catedrală mitropolitană (1558, reconstruită în 1780 după un incendiu) situată în Piaza de Armas; biserică franciscană (sec. 16, reconstruită în sec. 19); Palacio de la Moneda (sec. 18); Casa Colorado (1769); Palatul Cusiño (sec. 19). Fundat la 12 febr. 1541 de conchistadorul spaniol Pedro de Valdivia, cu numele *Santiago del Nuevo Estremadura,* a fost declarată oficial cap. statului Chile la 12 febr. 1818. Distrusă în mare parte de cutremurele din 1617 și 1674.

SANTIAGO DE COMPOSTELA, oraș în NV Spaniei, centrul ad-tiv al Comunității autonome Galicia, situat în zona de confl. a râului Sar cu râul Sarela, la 51 km SSV de La Coruña; 90,1 mii loc. (2001). Nod feroviar. Ind. electronică, de prelucr. a cauciucului și a lemnului (mobilă), textilă, pielăriei și încălțămintei, hârtiei, tananților, cosmeticii (săpun) și alim. (lichioruri). Obiecte de artizanat din argint. Piață agricolă pentru animale. Universitate (1501). Muzeul Galiciei de etnografie și antropologie; Muzeu de artă contemporană (1994). Festival anual „Sf. Iacob" (25 iul.). Are 40 de biserici și mănăstiri, între care se remarcă mănăstirea San Francisco (1214), biserica Santa Maria la Real del Sar (sec. 12) și catedrala romanică Sf. Apostol Iacob (1075–1087, completată în 1211 și în sec. următoare cu adăugiri baroce), în care se află mormântul Sf. Apostol Iacob (descoperit în anul 813, deasupra căruia a fost construită catedrala din ordinul lui Alfonso II al Asturiei), devenit un renumit loc de pelerinaj creștin. În piața Obradoiro sunt mai multe clădiri baroce construite în anii 1738–1750; Spitalul regal (azi hotel) construit în anii 1501–1511 de Enrique de Egas. Orașul, construit în jurul mormântului Sf. Apostol Iacob, a fost distrus în 997 în urma unui atac al musulmanilor din Pen. Iberică, dar a fost refăcut, treptat, de-a lungul Ev. Med. Partea veche a orașului și drumul către oraș (mărginit de c. 1 800 de clădiri civile și religioase) au fost incluse (în 1985 și 1993) în Patrimoniul cultural universal.

SANTIAGO DE CUBA, oraș în extremitatea SE a Cubei, situat pe țărmul golfului omonim al M. Caraibilor, la poalele Sierrei Maestra, la 80 km V de Guantanamo și 765 km SE de Havana; centrul ad-tiv al provinciei omonime; 441,5 mii loc. (2002), al doilea oraș ca mărime al țării. Port comercial prin care se exportă min. de cupru, de fier și de mangan, zahăr, rom, tutun, fructe ș.a. Centru minier (cupru, fier, mangan) și agricol. Rafinărie de petrol. Șantier naval. Ind. metalurgică, chimică, textilă, a mat. de constr. (ciment), de prelucr. a tutunului și alim. (zahăr, rom). Stațiune balneară. Universitatea Oriente (1947). Catedrală în stil colonial (1522). Biserica San Francísco (sec. 16) și fortăreața Castillo del Morro, declarată (în 1997) în Patrimoniul cultural universal. Fundat în 1514 de Diego Velásquez de Cuéllar (primul guvernator al Cubei) pe un alt loc, situat la câțiva km de vatra actuală, care datează din 1522. Capitala Cubei până în 1589.

SANTIAGO DE GUAYAQUIL v. **Guayaquil.**

SANTIAGO DEL ESTERO 1. Oraș în N Argentinei, centrul ad-tiv al provinciei omonime, situat pe Río Dulce, la 925 km NV de Buenos Aires și la 142 km SE de San Miguel de Tucumán; 230,4 mii loc. (2001). Nod feroviar. Centru comer-

Santiago de Cuba. Catedrala

cial și piață agricolă pentru porumb, bumbac, zahăr, tutun, animale, lemn. Ind. de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă și alim. Centru turistic. Muzeul „Wagner". Biserica San Francisco Solano (1570–1590), în stil gotic. Fundat în 1553 de coloniștii spanioli în frunte cu conchistadorul Francisco de Aguirre (cea mai veche așezare din Argentina). **2.** Prov. în N Argentinei, situată în zona de contact a C. Gran Chaco cu prelungirile Cordillerei Andine și ale Sierras de Cordoba, pe Río Dulce; 136,3 mii km^2; 804,4 mii loc. (2001). Centrul ad-tiv: *Santiago del Estero.* Numeroase mlaștini și lacuri sărate. Culturi irigate de bumbac, alfalfa, pepeni, viță de vie, cartofi dulci ș.a. Creșterea bovinelor, catârilor și caprinelor.

SANTIAGO DE LOS CABALLEROS, oraș în N Rep. Dominicane, situat pe Río Yaque del Norte, la 56 km S de Puerto Plata; centrul ad-tiv al provinciei Santiago; 365,4 mii loc. (2002). Piață agricolă pentru tutun, cafea, cacao, fructe tropicale, trestie de zahăr ș.a. Ind. de prelucr. a lemnului (mobilă) și tutunului (țigarete), pielăriei, farmaceutică, jucăriilor (păpuși) și alim. (rom, produse lactate). Universitate catolică (1962). Universitate Politehnică (1974). Parcul Duarte. Catedrala Santiago el Mayor. Fundat, probabil, de Cristofor Columb în 1494 sau de fratele acestuia, Bartolomeo Columb, în 1495, fiind printre primele așezări din America. În 1504, 30 de cavaleri (caballeros) din Ordinul Sf. Iacob (Santiago) s-au stabilit la Santiago, denumind așezarea **S. de los C.** Orașul a fost ruinat de cutremurele din 1562 și 1842 și mistuit de incendiul din 1863, fiind refăcut de fiecare dată.

SANTIAGO DE VEGA v. **Spanish Town.**

SANTILLANA, Iñigo López de Mendoza, marchiz de ~ (1398–1458), general și poet spaniol. A condus expediții împotriva maurilor. Influențat de poezia italiană a introdus în Spania sonetul. Lirică de dragoste armonizând tradițiile castiliene cu influențele franceze și italiene („Infernul îndrăgostiților", „Ceartă între îndrăgostiți", „Prolog sau scrisoare către conetabilul Portugaliei").

SANȚÎNĂ (< fr., lat.) s. f. Spațiu la fundul navei în care se colectează apa provenită din infiltrație, prin condensare din atmosferă sau prin scurgere de pe punțile inferioare.

SANTINELĂ (SENTINELĂ) (< fr.) s. f. Militar înarmat din serviciul de gardă, care execută paza obiectivului încredințat; *p. gener.* persoană care stă de pază.

SANTINIER (< *santină*) s.m. Mecanic la santina navei.

SANTO ANDRÉ, oraș în SE Braziliei (São Paulo), în SE ariei metropolitane São Paulo, pe râul Tamanduatei; 659,3 mii loc. (2003). Ind. constr. de mașini, cimentului, de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă, încălțămintei, porțelanului și alim. Fundat în 1553; oraș din 1889.

SANTO ANTÃO, ins. vulcanică în extremitatea NE a Rep. Capului Verde (Oc. Atlantic), la 640 km V de țărmul Africii; 779 km^2. Oraș pr.: Ribeira Grande. Relief muntos, cu alt. max. de 1 979 m (vf. Tope de Coroa). Plantații de arbori de cafea, de portocali, bananieri și trestie de zahăr.

SANTO DOMINGO, cap. Rep. Dominicane, situată în SSE ins. Hispaniola, la gura de vărsare a fl. Ozama în M. Caraibilor; 1,8 *mil.* loc. (2002). Aeroportul Punta Caucedo. Port comercial. Pr. centru politic, economic, cultural-științific, financiar-bancar, comercial și turistic al țării. Hidrocentrală. Ind. metalurgică, petrochimică, de prelucr. a tutunului și a maselor plastice, electrotehnică (frigidere), cimentului, pielăriei și încălțămintei, textilă și alim. (ulei vegetal, zahăr, rom, lichior ș.a.). Reparații navale. Universitatea Sf. Toma d'Aquino, azi Santo Domingo (1538, cea mai veche din „Lumea nouă"); Universitatea „Pedro Henríquez Ureña" (1966); Universitate Politehnică. Teatru Național; Conservator; Orchestră simfonică. Muzeu etnografic, cu colecții de artă precolumbiană; Bibliotecă națională. Grădină botanică. Parc zoologic. Catedrala Santa Maria (1521–1540), în stil renascentist spaniol, în care se află mormântul lui Cristofor Columb; biserica Nuestra Señora de la Merced (a doua jumătate a sec. 16); Biserica iezuită (1714–1755); Palatul guvernatorilor (1510–1512); Fortăreața Alcázar de Colón (sec. 16); Casa de Amirante (1510–1514); Torre (Turnul) de Homenaje (1503–1507). Far maritim. Vechiul oraș colonial a fost inclus (din 1990) în Patrimoniul cultural universal. Fundat în 1496 de Bartolomeo Columb cu numele *Nueva Isabela.* Distrus de uragane în 1502 și 1930 și refăcut ulterior. Jefuit de corsarul Sir Francis Drake în 1586. Între 1795 și 1809 s-a aflat sub dominație franceză, între 1822 și 1844 sub stăpânire haitiană, iar între 1861 și 1865 a fost anexat de Spania. Din 1844, cap. Rep. Dominicane. În perioada 1936–1961 a purtat numele *Ciudad Trujillo.* S-a mai numit și *Santo Domingo Guzmán.*

SANTO DOMINGO DE LOS COLORADOS, oraș în NV Ecuadorului, la poalele de V ale Cordillerei Andine, la V de Quito; 200,4 mii loc. (2001).

SANTŌ Kyōden (pseud. lui Iwase Samuru) (1761-1816), romancier, poet (poezie umoristică), dramaturg, pictor *ukiyo-e*, cântăreț la șamisen. Activitatea sa literară are două etape. Prima, până în 1790, după gustul și moda vremii, a descris viața cartierelor de plăceri în cărticele numite *sharebon.* A doua perioadă, după 20 de ani, a reprezentat o etapă prolifică (peste 50 de titluri) în genul *yomihon* (scrieri ireproșabile din punct de vedere moral). („Biografia lui Confucius", „Vechi istorii ale blazoanelor acoperite cu trăsnete").

SAN TOMÉ DE GUAYANA v. **Ciudad Guayana.**

SANTONIAN, al doilea subetaj al Senonianului, caracterizat prin existența anumitor specii de amoniți, echinide, lamelibranhiate, corali etc.

SANTONINĂ (< fr.) s. f. Substanță extrasă din mugurii florali nedeschiși ai unor specii de pelin *(Artemisia maritima* var. *salina, Artemisia cina),* utilizată în tratamentul ascaridiozei și teniazei.

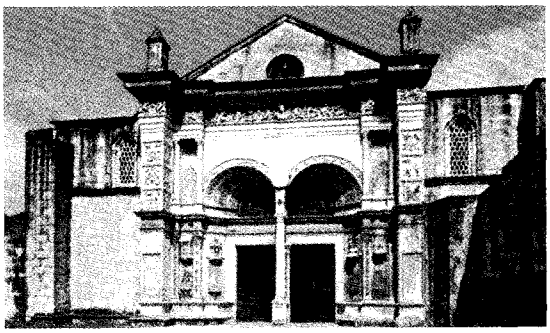

Santo Domingo. Catedrala Santa Maria

SANTORIO (SANCTORIUS), Santorio (1561–1636), medic italian. Prof. la Padova. A folosit instrumente de precizie (pendulul pentru studierea pulsaţiilor radiale — 1602), termometrul medicinal — 1612) în practica medicală. A elaborat prima încercare de studiu al metabolismului bazal („De statica medicina").

SANTORIN (THÍRA), grup de ins. greceşti în M. Egee (în S arh. Ciclade-lor); 75 km^2. În urma a numeroase erupţii vulcanice şi în special a celor din primul sfert al milen. 2 î.Hr., ins. a fost aproape distrusă; totuşi, pe ins. a rămas un oraş, datând din perioada minoică; către anul 1000 î.Hr. pe ins. au sosit *dorienii*, care mai târziu, în 631 î.Hr., au fundat pe litoralul de N al Africii importantul oraş-stat (*polis*) Cirene.

SANTOS [sătus], oraş în SE Braziliei (São Paulo), situat pe ins. São Vicente, la 72 km SSE de São Paulo şi 320 km VSV de Rio de Janeiro; 415,9 mii loc. (2003). Două aeroporturi. Port comercial la Oc. Atlantic (totodată, avanportul oraşului São Paulo), prin care se exportă cafea, banane, portocale, bumbac, zahăr, *carne* ş.a. Constr. navale. Rafinărie de petrol. Ind. siderurgică (oţel), a constr. de maşini (echipament de transport, maşini electrice), chimică, de prelucr. a lemnului (furnir), textilă, cimentului şi alim. (zahăr, conserve de peşte, băuturi răcoritoare). Staţiune balneoclimaterică în suburbia Guarujá. Biserici din sec. 16–18. Fundat de portughezi în 1543; oraş din 1586.

SANTOS-DUMONT [sătus-dumõ], **Alberto** (1873–1932), inginer şi pilot brazilian. Unul dintre pionierii aviaţiei mondiale. Între 1898 şi 1905, a realizat în Franţa mai multe modele de dirijabile. După 1906 a executat mai multe zboruri cu aerostate şi dirijabile de construcţie proprie. A efectuat primul zbor propulsat omologat în Europa (în 1906, pe o distanţă de 60 m). S-a sinucis.

SANŪSĪ, as ~ (Sīdī Muḥammed ibn ʿAlī al-Mujāhirī al-Idrīsī) (c. 1787–1859), teolog musulman din N Africii. Fondatorul (1837) mişcării militante Sanūsīah care a sprijinit în sec. 20 procesul de independenţă a libienilor. A combătut corupţia din structurile ad-tive otomane şi a organizat triburile beduine în lupta lor de înlăturare a dominaţiei coloniale.

SAN YU, U (n. 1919), general şi om politic din Uniunea Myanmar. Preşedinte al Consiliului de Stat (şef al statului) al Uniunii Myanmar (1981–1988).

SÃO BERNARDO DO CAMPO, oraş în SE Braziliei (São Paulo), situat în conurbaţia São Paulo, la 21 km SE de São Paulo; 732,2 mii loc. (2003). Asamblare de autoturisme; fabrici de mobilă şi de tananţi; filatură de bumbac şi ţesătorie de bumbac. Oraş din 1553. S-a mai numit *Borda do Campo* şi *São Bernardo*.

SÃO FRANCISCO [sõu frãsisku], **Rio ~,** fl. în E Braziliei; 3 199 km (de la izv. lui Rio das Velhas); supr. bazinului hidrografic: 631,2 mii km^2. Izv. din Serra da Canastra, din partea central-sudică a statului Minas Gerais, de la 1 276 m alt., şi curge pe direcţie predominantă S–NNE până în aval de Juazeiro, după care se îndreaptă spre E, vărsându-se în Oc. Atlantic la 96 km NE de Aracajú. În partea superioară are un curs rapid, cu multe cascade (din care trei au o cădere de c. 80 m), după care se angajează pe o vale adâncă. Este o importantă arteră de comunicaţie între Oc. Atlantic şi ţinuturile interioare ale ţării. Hidrocentrale (barajele şi lacurile de acumulare Três Marias, Sobradinho, Itaparica); irigaţii. Navigabil în cursul inferior şi mijlociu, în aval de Pirapora, pe c. 1 400 km. Afl. pr.: Rio das Velhas şi Rio Grande.

SÃO GONÇALO, oraş în SE Braziliei (Rio de Janeiro), suburbie NE a oraşului Niterói, situat pe ţărmul G. Guanabara al Oc. Atlantic, vizavi de Rio de Janeiro; 925,4 mii loc. (2003). Ind. chimică, a mat. de constr. (ciment) şi alim.

SÃO JOÃO DE MERITI, oraş în SE Braziliei (Rio de Janeiro), suburbia de NV a oraşului Rio de Janeiro, situat la 23 km de acesta; 456,8 mii loc. (2003). Ind. metalurgică, a cauciucului, maselor plastice, tananţilor şi alim. (preparate din lapte).

SÃO JOSÉ DOS CAMPOS, oraş în SE Braziliei (São Paulo), situat la poalele SV ale Serrei da Mantiqueira şi cele V ale Serrei do Mar, pe râul Paraíba do Sul, la 643 m alt., la 80 km NNE de São Paulo; 562,2 mii loc. (2003). Aeroport. Constr. de motoare Diesel. Ind. ceramicii, cauciucului, hârtiei (cartoane), cosmeticii (săpunuri), textilă (mătase artificială) şi alim. (vin). Centru agricol; centru de studii aerospaţiale şi de construcţii aeronautice. Oraş din 1767. Cunoscut succesiv cu numele *Vila Nova de São José, Vila de São José do Sul* şi *Vila de São José do Paraíba*.

Alberto Santos-Dumont

SÃO LUÍS [sõu luis], oraş în NE Braziliei, centrul ad-tiv al statului Maranhão, situat pe ţărmul de V al ins. São Luís (45 km lungime), aflată între G. São Marcos (la V) şi G. São José (la E), la gura de vărsare a fl. Grajaú în G. São Marcos al Oc. Atlantic; 889,1 mii loc. (2003). Port comercial pentru exportul de bumbac, trestie de zahăr, lemn, fructe ş.a. Ind. metalurgică, chimică, de prelucr. a lemnului şi a bumbacului şi alim. (zahăr, ciocolată, rom, conserve de fructe). Producţie de hamace. Universitate (1966). Muzeu. Catedrală în stil colonial (sec. 17). Centrul istoric al oraşului a fost inclus (în 1997) în Patrimoniul cultural universal. Fundat în 1612 de ofiţerul naval francez Daniel de la Touche de la Ravardière, ocupat de portughezi în 1615 şi stăpânit de olandezi în anii 1641–1644. Episcopie din 1677. S-a mai numit *São Luíz do Maranhão*.

SÃO MIGUEL [sõu migel], cea mai mare ins. din arh. Azore (Portugalia), situată în Oc. Atlantic, la 1 190 km V de capul Roca (Portugalia); 746 km^2; 65 km lungime; 15 km lăţime max. Oraşe pr.: Ponta Delgada, Furnas, Sete Cidades. Relief de câmpie în partea centrală şi muntos-vulcanic în rest. Alt. max.: 1 103 m (vf. Vara). Climă caldă şi umedă. Izvoare termale. Culturi de tutun, ceai, cereale, viţă de vie ş.a. Creşterea bovinelor. Pescuit. Turism.

SAON, Mănăstirea ~ v. **Niculiţel (2).**

SAÔNE [so:n], râu în partea central-estică a Franţei; 483 km. Izv. din înălţimile Faucilles (m-ţii Vosgi), de la 400 m alt., curge mai întâi pe direcţie NE–SV până la Chalon-sur-Saône, după care se îndreaptă către S, vărsându-se în fl. Ron la Lyon. Navigabil pe 375 km. Legat prin canale cu Sena, Rin, Moselle, Marna şi Loara. Afl. pr.: Doubs. În Antic. s-a numit *Arar*.

SÃO NICOLAU, ins. în arh. Capul Verde (Oc. Atlantic), în Rep. Capului Verde, la 640 km V de ţărmul Africii; 388 km^2; 48 km lungime. Oraş pr.: Vila da Ribeira Brava. Relief muntos, de origine vulcanică, cu alt. max. de 1 304 m (m-ţii Gordo). Plantaţii de

arbori de cafea şi de portocali. Culturi de porumb. Una dintre primele ins. colonizate de portughezi din acest arh. (sec. 15).

SÃO PAULO [sõu paulu] **1.** Oraş în SE Braziliei, centrul ad-tiv al statului cu acelaşi nume, situat pe un platou de la poalele înălţimilor Serra do Mar, la 760–820 m alt., pe râurile Tietê, Pinheiros şi Tamanduateí, pe Tropicul Capricornului, la 53 km de ţărmul Oc. Atlantic şi 354 km SV de Rio de Janeiro; 10 mii. loc. (18,6 mil. loc., cu suburbiile, 2003). Oraşul propriu-zis se extinde pe 1 493 km^2, iar aria metropolitană (cu suburbiile Santo André, Diadema, São Bernardo do Campo, São Caetano do Sul, Osasco, Guarulhos, Mairipora, Barueri, Santana do Parnaíba, Franco da Roca şi Mogi das Cruzes) pe 8 382 km^2. Este un oraş cosmopolit, cu mulţi emigranţi din Portugalia, Italia, Germania, Spania, Japonia, Liban, Siria ş.a. şi, totodată, cel mai mare oraş din America de Sud şi un important centru industrial, de transport, comercial, financiar-bancar, cultural-ştiinţific, de învăţământ şi turistic. Mare nod de comunicaţii rutiere, feroviare şi aeriene. Are trei aeroporturi: Congonhas, Cumbicas şi Viracopos. Metrou inaugurat în 1976 (430 km lungimea liniilor). Ind. metalurgiei feroase (oţel) şi neferoase (aluminiu), a constr. de maşini (motoare, maşini-unelte, asamblare de automobile, material rulant feroviar), textilă (ţesături din bumbac, lână şi mătase), chimică, de prelucr. a lemnului (mobilă), pielăriei şi încălţămintei, hârtiei, sticlăriei, farmaceutică, ceramicii, cauciucului sintetic, electrotehnică şi alim. Rafinărie de petrol. Atraşi de marea dezvoltare ind. a oraşului (cel mai mare oraş ind. din America Latină), în anii '70 ai sec. 20, în **S.P.** s-au stabilit peste 350 000 de persoane pentru a se angaja în întreprinderile ind., mulţi dintre noii veniţi trăind în *favellas*. Mare piaţă mondială pentru cafea. Universităţile „São Paulo" (1934), „Catolică" (1946) şi „Mackenzie" (1952); Institut de Istorie şi Geografie (1894). Staţii de radio-emisie şi de TV (din 1950), Teatru municipal (1911); Teatru de operă şi balet; Conservator; Orchestră simfonică; Muzee de artă, de istorie, de cultură indiană, de ştiinţele naturii, antropologie, de tehnică populară, de artă religioasă; Muzeul „Paulista", cu colecţii de mobilă colonială, artizanat indian ş.a. În **S.P.** există peste 200 de spitale, peste 100 de librării, stadioanele Morumbi (150 000 locuri) şi Pacaembu (70 000 locuri), un parc zoologic cu peste 3 500 animale (cel mai mare din America Latină), parcul Ibirapuera (deschis publicului în 1954), cu monumentul „Bandeirantes" (al pionierilor/primii colonişti) la intrare. Catedrală în stil gotic, completată în 1954; complexul arhitectonic Ibirapuera construit după planurile lui Oscar Niemeyer; bisericile São Francisco, São Bento ş.a. Fundat de misionari iezuiţi portughezi la 25 ian. 1554 (în ziua de Sf. Pavel), a devenit oraş în 1711 şi o importantă piaţă de desfacere a diamantelor (în sec. 19). În 1822, Pedro, prinţul regent al Casei regale portugheze (împăratul de mai târziu al Braziliei, cu numele Pedro I) a ales **S.P.** ca loc de proclamare a independenţei naţionale a Braziliei. **2.** Stat în SE Braziliei, cu ieşire la Oc. Atlantic; 248,2 mii km^2; 38,7 mil. loc. (2003). Centrul ad-tiv: São Paulo. Expl. de min. de fier, cupru şi dé şisturi bituminoase. Plantaţii de arbori de cafea, de bananieri, citrice ş.a. Culturi de bumbac, cereale, trestie de zahăr ş.a. Creşterea animalelor. Turism.

São Paolo (1). Vedere generală

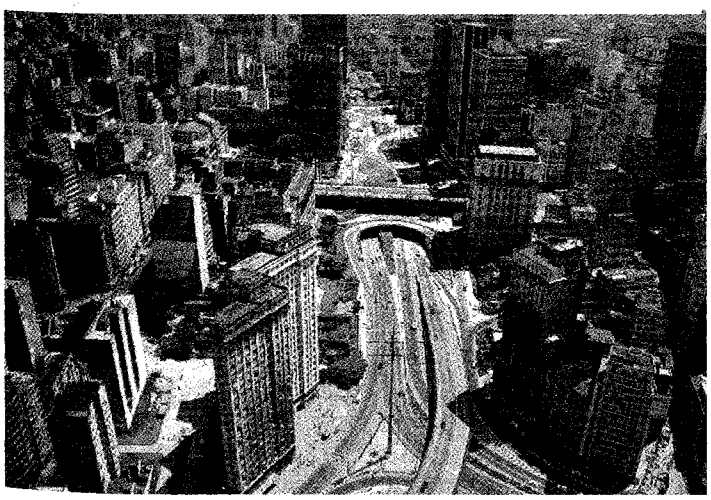

SÃO PAULO DE LOANDA v. **Luanda.**

SÃO PEDRO DE RIO GRANDE DO SUL v. **Rio Grande.**

SÃO ROQUE [sõu rok] **(CABO DE SÃO ROQUE),** cap pe ţărmul de NE al Braziliei, la 5°29' lat. S şi 35°13' long. V, cel mai estic punct al Americii de Sud.

SÃO SALVADOR DA BAHIA DE TODOS OS SANTOS v. **Salvador.**

SÃO TIAGO, ins. în SE arh. Capul Verde (Oc. Atlantic), aparţinând Rep. Capul Verde, situată la 640 km V de ţărmul Africii; 992 km^2 (cea mai mare ins. din acest arh.). Oraşe pr.: Praia (cap. Rep. Capul Verde), Villa do Tarrafal, Villa do Assomada. Relief muntos, de origine vulcanică. Alt. max.: 1 392 m (vf. Antónia). Plantaţii de arbori de cafea, bananieri şi portocali. Culturi de porumb, trestie de zahăr, soia ş.a. Pescuit.

SÃO TOMÉ [sõu tumę] **1.** Ins., aparţinând statului São Tomé şi Príncipe, situată în Oc. Atlantic (G. Guineii), pe Ecuator, la c. 200 km de ţărmul vestic al Africii; 836 km^2; 49 km lungime; 30 km lăţime max. Ţărmuri abrupte şi slab fragmentate. Relief muntos de origine vulcanică, cu multe cratere (Pico de São Tomé, 2 024 m, Pinheiro, 1 575 m ş.a.). Descoperită de navigatorii portughezi Pedro Escobar şi João Gomes de Santarem în 1470 şi declarată provincie de peste mări a Portugaliei în 1522. **2.** Cap. R. D. São Tomé şi Príncipe, situată în NE ins. São Tomé, port la G. Guineii; 51,8 mii loc. (2001). Pr. centru politic, economic şi comercial al ţării. Aeroport. Ind. alim. Producţie meşteşugărească. Exportă cacao, cafea, ulei de palmier, copra. Fundat în jurul anului 1500 de coloniştii portughezi.

SÃO TOMÉ ŞI PRÍNCIPE, Republica Democratică ~ (República Democrática de São Tomé e Príncipe), stat insular în V Africii, în G. Guineii; 1 001 km^2; 187,4 mii loc. (2005). Limba oficială: portugheza. Religia: creştină (romano-catolici 70,3%, protestanţi — adventişti,

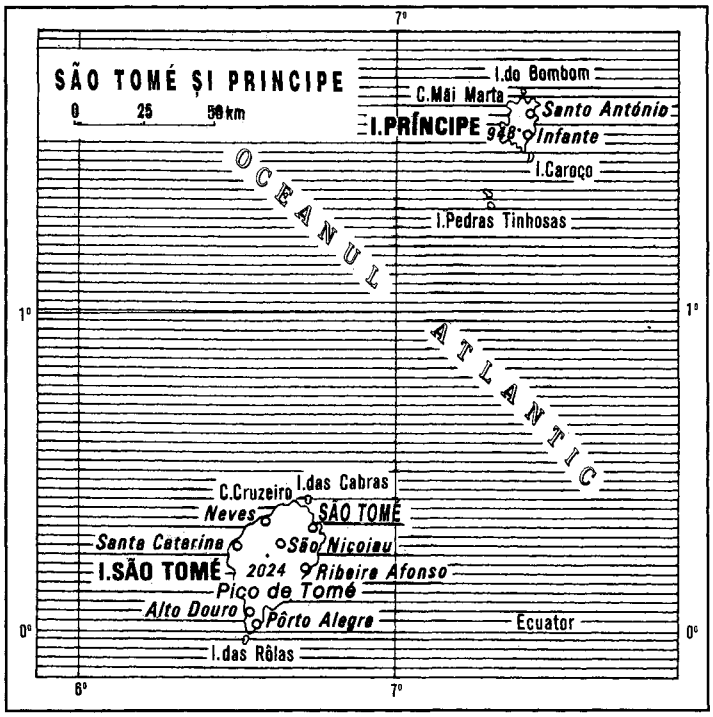

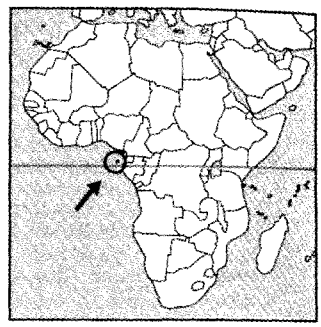

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Provincia	Suprafaţa (km²)	Populaţia (2001)	Centrul ad-tiv
São Tomé	859	131 633	São Tomé
Príncipe	142	5 966	Santo António

Notă: Din 29 apr.1995 ins. Príncipe se bucură de largă autonomie ad-tivă.

evanghelici, 7,2%) 77,5%, credinţe tradiţionale şi atei 22,5%. Capitala: *São Tomé*. Oraşe pr.: Trinidade, Santo Amaro, Santana, Neves. Terit. este format din două ins. mari (São Tomé şi Príncipe) şi alte câteva ins. stâncoase mai mici situate pe Ecuator sau imediat la N de Ecuator, la c. 300 km V de continentul african (ţărmul statului Gabon). Cele două ins. pr. sunt de natură vulcanică şi prezintă un relief accidentat cu numeroase cratere (Pico Gago Coutinho/ Pico de São Tomé 2 024 m — alt. max. din ţară, Pinheiro, Calvario ş.a.) şi platouri de lavă fragmentate de râuri scurte cu debite bogate ce formează văi adânci şi cascade. Clima ecuatorială este modificată de dispunerea culmilor muntoase; spre exemplu, NE ins. principale are un climat mai uscat (aidoma celui de savană) în timp ce S ins. primeşte o cantitate foarte mare de precipitaţii. Vegetaţia luxuriantă tropicală (pădurile ocupă 28% din supr. ţării) a fost înlocuită în ultima jumătate de milen. de plante de cultură (iniţial trestie de zahăr apoi cafea, cacao ş.a.) şi pajişti secundare. Puternic dependentă de monocultura de cacao (în sec. trecut, ocupa locul 1 pe glob la prod. de cacao/loc.) **S.T. şi P.** se numără între cele mai sărace state de pe glob, situaţie ce ar putea lua sfârşit odată cu valorificarea importantelor zăcăminte de petrol identificate în platforma continentală adiacentă. În prezent agricultura este principala ramură economică. Se recoltează: taro, porumb, manioc, igname, banane, nuci de cocos, fructe de palmier de ulei, cacao, cafea, scorţişoară şi se cresc mici efective de bovine, caprine, ovine şi porcine. Pescuitul contribuie şi la export. Ind. prelucrează o parte din materiile prime locale; se obţin: ulei (de palmier, de palmist, de cocos), băuturi nealcoolice, textile, săpun, confecţii, cherestea, mobilă, materiale de construcţii. Principalele obiective turistice: ins. São Tomé cu oraşul omonim (cu mai multe monumente din perioada colonială portugheză — forturi, biserici ş.a.), „turul plantaţiilor" (program turistic tradiţional), peisaje vulcanice, Boca del Inferno (la 12 km S de Capitală), cascada São Nicolău (lânga oraşul Trinidade), plaja Lagoa Azul şi fortăreaţa São Sebastião; ins. Príncipe cu oraşul Santo António (atmosferă colonială portugheză); ins. Bom Bom şi Ilheu de Rolas (ins. situată chiar pe Ecuator). Moneda: 1 Dobra = 100 Cêntimos. Export: cacao, copra, cafea, ulei de palmier. Pr. parteneri: Olanda, China, Belgia, Germania, Polonia, Franţa. Import: bunuri de investiţii, produse agroalimentare, produse petroliere ş.a. Pr. parteneri: Portugalia, Germania, S.U.A., Olanda. — *Istoric.* Ins. São Tomé este descoperită la 21 dec. 1470, iar ins. Príncipe, câteva zile mai târziu, la 1 ian. 1471, de acelaşi navigator, portughezul Pedro de Escobar. Cele două ins. vulcanice, nelocuite până la venirea europenilor, devin, odată colonizate, domenii ale Coroanei portugheze, São Tomé în 1522, iar Príncipé în 1558. La jumătatea sec. 16 sunt aduşi, ca forţă de muncă pe plantaţiile de trestie de zahăr, sclavi negri (urmaşii acestora constituie astăzi 90% din populaţia ins.); după 1800 sunt introduse culturi de arbore de cafea şi cacao (**S.T.** devine, în 1908, primul producător de cacao din lume). În 1951, **S.T. şi P.** sunt proclamate „provincii de peste mări" ale Portugaliei şi obţin autonomia internă în 1973. Lupta pentru independenţă se intensifică în urma transformării (1972) Comitetului de Eliberare (fondat în 1960) în Mişcarea de Eliberare din **S.T. şi P.** (MESTP), sub conducerea lui Manuel Pinto da Costa. După

adoptarea de către Portugalia a legii privind recunoașterea dreptului la independență a popoarelor din „provinciile de peste mări" (19 iul. 1974) și după încheierea acordului de la Alger (26 nov. 1974), la 12 iul. 1975 este proclamată Republica Democrată **S.T. și P.**, cel mai mic stat independent al Africii. Membru al O.N.U. (16 sept. 1975). Manuel Pinto da Costa, liderul partidului politic unic al țării — MESTP, de orientare marxistă, este ales președinte al noului stat (1975–1991). Bilanțul primului deceniu de gestiune etatistă (naționalizarea marilor plantații și a băncilor, crearea de cooperative agricole ș.a.) se dovedește catastrofal; prod. de cacao (90% din valoarea exporturilor) scade dramatic. Guvernul este constrâns, din 1987, să adopte măsuri de liberalizare a economiei. După referendumul care aprobă o nouă Constituție, în care se prevede introducerea sistemului pluralist (22 aug. 1990), în primele alegeri prezidențiale libere de la proclamarea independenței, candidatul opoziției, Miguel Trovoada, este ales șef al statului (3 apr. 1991). În apr. 1995, ins. Príncipe obține autonomie internă. În turul doi al alegerilor prezidențiale (21 iul. 1996), Miguel Trovoada îl învinge pe fostul președinte, M. Pinto da Costa. Alegerile parlamentare din 8 nov. 1998 sunt câștigate de Mișcarea de Eliberare din **S.T. și P.** (MESTP), de orientare social-democrată (31 din cele 55 de locuri ale Parlamentului), opțiune care atestă dorința electoratului de democratizare în continuare a vieții politice. Ca urmare a dizolvării Parlamentului (dec. 2001) de către Fradique de Menezes (președinte al țării din 3 sept. 2001), alegerile legislative din 3 mart. 2002 se desfășoară într-o atmosferă extrem de tensionată, nici unul dintre partide nereușind să obțină majoritatea parlamentară. În aceste condiții, țara este guvernată de cabinete de coaliție, conduse mai întâi de Gabriel Corto, apoi, din oct. 2002, de Maria das Neves, iar din sept. 2004 de Damião Vaz d'Almeida. Republică prezidențială.

SÃO VICENTE, ins. în arh. Capul Verde (Oc. Atlantic), situată la 640 km V de țărmul Africii; 228 km^2. Oraș pr.: Mindelo. Alt. max.: 774 m (Monte Verde). Pescuit. Culturi de porumb, soia ș.a.

SĂPĂ (lat. *sappa*) s. f. **1.** Unealtă compusă dintr-o lamă lată metalică plană sau puțin concavă, cu coadă de lemn, folosită la efectuarea unor lucrări manuale în agricultură (săpat, prășit), în minerit (pentru deplasarea minereului sau a cărbunelui spre locul de încărcare) etc. ✧ Expr. *A ajunge* (sau *a aduce, a lăsa* etc.) *la* (sau *în*) *sapă de lemn* = a (se) ruina. ✦ Munca depusă pentru săpat, prășit. **2.** *S. de foraj* = dispozitiv montat la capătul inferior al garniturii de prăjini de foraj, cu care se execută dislocarea rocilor în vederea realizării găurii de sondă. Se deosebesc: *s. cu lame* (care lucrează prin tăiere și așchiere), *s. cu discuri* (care lucrează prin despicare în plan vertical) și *s. cu role* (prevăzute cu dinți sau cu diamante, care lucrează prin despicare și sfărâmare).

SAPIENȚĂ (< lat.) s.f. Înțelepciune; știință, învățătură.

SAPIR [səpir], **Edward** (1884–1939), lingvist și antropolog american, originar din Polonia. Prof. la Univ. din Chicago și la Univ. Yale. Specialist în limbile amerindiene și în lingvistica generală. Întemeietor al *etnolingvisticii* („Limbajul, o introducere în studiul vorbirii").

SAPONIFICARE (fr., it.) s. f. Reacție de descompunere a grăsimilor sub acțiunea apei, cu formare de glicerină și săpunuri. ✦ Descompunere prin hidroliză a esterilor cu formare de acizi și de alcooli.

SAPONINĂ (< fr.; {s} lat. *sapon* „săpun") s. f. Substanță de origine vegetală care, în contact cu apa, formează o spumă abundentă și persistentă. Prezentă în cantități mari în arborele tropical *Quillaja saponaria* dar și în numeroase alte plante, **s.** este folosită la fabricarea cosmeticelor, a băuturilor (ca agenți de spumare) și a filmelor fotografice, în ind. minieră și în medicină. Substanțele spumogene **s.** steroide constituie materia primă pentru obținerea hormonilor steroizi. Unele **s.** sunt toxice, afectând sistemul cardiovascular (ex. digitalina), altele au proprietăți antifungice și antibacteriene, scad cantitatea de colesterol din sânge și inhibă dezvoltarea celulelor canceroase.

SAPOTIER (< fr., cf. sp. *zabot*, cuv. aztec) s. m. Arbore originar din America tropicală, având tulpina de 10–25 m înălțime, bogat în latex de culoare albă (chicle), cu frunze alterne ce au la subsuoară flori albe solitare, fructul bacă cenușie, de mărimea unei lămâi *(Achras sapota)*; cultivat în toate țările tropicale.

SAPPORO, oraș în N Japoniei (Hokkaidō), situat în C. Ishikari, la poalele E ale m-ților Nakayama, pe râul Toyohira (afl. stg. al lui Ishikari), la 800 km NNE de Tōkyō; 1,8 mii. loc. (2003). Centrul ad-tiv al ins. Hokkaidō (din 1886). Aeroportul Chitose. Nod feroviar. Ind. metalurgică, chimică, de prelucr. a petrolului și a lemnului (mobilă), poligrafică, textilă, a ceramicii, cauciucului și alim. (preparate din lapte, ulei vegetal, conserve, bere, făină). Centru comercial și turistic. Stațiune a sporturilor de iarnă. Festival anual al sculpturilor gigantice în gheață. Universitățile „Hokkaidō" (1876) și „Hokkai Gakuen Kitami" (1918). Grădină botanică. Fundat în 1871. La **S.** s-au desfășurat Jocurile Olimpice de iarnă în 1972.

SAPRO- (< fr.; {s} gr. *sapros* „putred") Element de compunere cu semnificația „putred", „putrezire", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

SAPROB 1. s. m. Organism care absoarbe nutrienți organici solubili din materia organică moartă. **2.** adj. (referitor la ape). În care există substanțe organice putrescibile. Se disting ape *oligosaprobe*, slab poluate, *mezosaprobe*, cu poluare medie (*betamezosaprobe*, în care conținutul de oxigen dizolvat se menține încă ridicat, și *alfamezosaprobe*, cu deficit de oxigen), *polisaprobe*, foarte poluate (cu oxigen foarte puțin sau deloc, adesea bogate în amoniac și hidrogen sulfurat).

SAPROBIONT s. n. Denumire dată plantelor și animalelor care populează apele bogate în substanțe organice.

SAPROFAG s. n. (*sapro* + gr. *phagein* „a mânca"), organism care se hrănește cu substanță organică în descompunere (bacterii, ciuperci, unele larve de insecte).

SAPROFIT, -Ă (< fr. {i}; {s} *sapro-* + gr. *phyton* „plantă") adj., s. n. (pl.) Organisme heterotrofe (bacterii, ciuperci și plante) care se hrănesc cu substanțe organice din organismele moarte, excrețiile animalelor și din diverse reziduuri vegetale, contribuind astfel la descompunerea acestora.

SAPROGEN, -Ă (< fr.; {s} *sapro-* + gr. *gennaein* „a produce") adj. Care face să putrezească ceva, care produce putrezirea

SAPROPEL (< germ.; {s} gr. *sapro-* + gr. *pelos* „mâl") s. n. Nămol bogat în substanțe aflate în curs de descompunere, cantonat pe fundul unor bazine marine neaerisite și din care au luat naștere rocile-mame purtătoare de petrol, bitum etc.; are proprietăți terapeutice.

SAQQÂRA [sakarə], **SAQQĀRAH** sau **SAKKARA,** localit. în NE Egiptului, la 13 km de Giseh, pe malul stg. al Nilului. Lângă **S.** se află mormintele faraonilor din Dinastia a

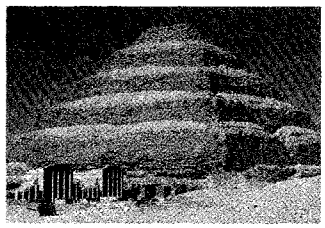

Saqqara. Piramida faraonului Zoser

treia egipteană din perioada Regatului Vechi. Dintre ruinele de la **S.**, remarcabilă este piramida în trepte a faraonului Zoser (al doilea faraon din dinastia a treia), una dintre cele mai vechi construcții monumentale ale lumii antice.

ŠAR v. **Šar Planina.**

SARA (SARAÏ) (< în ebr. sără „prințesă"), (în „Vechiul Testament"), sora vitregă și soția lui Avraam, care la vârsta de 90 de ani (până atunci nu a putut să aibă copii), a născut un fiu, pe care l-a botezat cu numele *Isaac*. A murit la vârsta de 127 de ani.

SARABANDĂ (< fr., sp.) s. f. Vechi dans popular spaniol (sec. 16) de origine orientală, cu caracter solemn, în ritm ternar și mișcare lentă, devenit în Franța, în sec. 17, dans de Curte. În sec. 18 a fost introdus în balete și în suitele instrumentale; melodia corespunzătoare acestui dans. ✦ Fig. Agitație, frământare, tumult.

SARAFAN (< rus.) s.n. Obiect de îmbrăcăminte femeiască, în formă de rochie decoltată, fără mâneci, care se poartă peste bluză. Face parte din costumul popular rusesc.

SARAGAT, Gluseppe (1898–1988), om politic italian. Fondator și secretar general al Partidului Social-Democrat Italian (1947–1964; din 1975, președinte). De mai multe ori ministru. Președinte al Republicii Italiene (1964–1971). Memorii.

SARAGOSA v. **Zaragoza.**

SARAILIE (< tc. *sarayli* „ceea ce ține de palatul sultanului") s. f. Prăjitură făcută din foaie de plăcintă rulată, umplută cu nuci sau cu alune și îmbibată cu sirop de zahăr sau de miere.

SARAIU, com. în jud. Constanța, situată în NV pod. Casimcea, pe râul Topolog; 1 427 loc. (2005). Nod rutier. Pe terit. satului Dulgheru au fost descoperite vestigiile unei așezări rurale romane *(vicus)* în care s-a găsit o stelă funerară de tip dunărean, cu chenar de iederă.

SARAJEVO [saraievo], cap. Bosniei-Herțegovina, situată în centrul țării, pe râul Miljacka, la poalele m-ților Trebevič și Bjelasnica, la 549 m alt.; 380 mii loc. (2003). Aeroport. Nod feroviar. Ind metalurgică, a constr. de mașini, chimico-farmaceutică, de prelucr. a lemnului (mobilă) și tutunului, textilă, ceramicii, pielăriei și încălțămintei, porțelanului și alim. (bere, zahăr). Artizanat (obiecte din argint, cupru ș.a.). Piață agricolă pentru cereale, fructe, tutun, animale. Izvoare cu ape minerale sulfuroase. Universitate (1949). Muzeul Mlada Bosna; Muzeu al revoluției; Muzeul național (1888); Muzeu al manuscriselor rare; Galerie de artă. Institut de orientalistică. Bibliotecă Națională (1945); biblioteca Gazi Husrev Beg (1537), cu peste 11 000 de manuscrise islamice. Centru turistic și al sporturilor de iarnă. La **S.** s-au desfășurat Jocurile Olimpice de iarnă în 1984. Important centru religios musulman, cu peste 800 de moschei din sec. 15–16 (Gazi Husrev Beg sau Geamia Begova, cu un turn cu ceas, 1530–1531, și Ali Pasha, 1560–1561); sediul unei arhiepiscopii romano-catolice și al unei mitropolii ortodoxe; catedrala ortodoxă Sf. Mihail (sec. 16), cu un muzeu de manuscrise rare și icoane vechi. Fortăreața Verh Bosna, menționată documentar în 1415. În Antic. aici a existat o așezare militară romană, iar în sec. 15 s-a dezvoltat o altă așezare în jurul fortificației Verh Bosna, ridicată pe ruinele uneia ce data din 1262. În 1429 a fost ocupată de Imp. Otoman, numind-o *Bosna-Sarai* (de la care derivă numele actual), care a stăpânit-o până în 1878, când a intrat sub controlul Imp. Habsburgic (1878–1918). Jefuit de unguri în 1480 și incendiat de austrieci în 1697. Aici a fost asasinat, la 28 iun. 1914, arhiducele Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungariei și soția sa, de către Gavrilo Princip. În 1918, **S.** a fost inclus în Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, devenind în 1946 capitala Rep. Bosnia și Herțegovina din cadrul Iugoslaviei federale, iar în 1992 este proclamat capitala republicii independente Bosnia și Herțegovina. Între 1992 și 1995, **S.** a suferit mari distrugeri și nenumărate victime omenești în urma războiului civil.

SARAMAGO [saramągu], **José de Sousa** (n. 1922), scriitor portughez. Stabilit (1992) în ins. Canare. Romane parabolice, amintind de realismul magic latino-american („Memorialul mănăstirii", „Anul morții lui Ricardo Reis", „Cecită", „Pluta de piatră", „Toate numele"). Poezii („Probabil veselie"), reportaje („Călătorie în Portugalia"). Premiul Nobel pentru literatură (1998).

SARAMANDU, Nicolae (n. 1941, București), lingvist român. Specialist în dialectologie, istoria limbii române, balcanistică („Studii aromâne și meglenoromâne", „Romanitatea orientală").

SARAMURĂ (< *saramură*) vb. I tranz. **1.** A conserva diferite produse alimentare prin introducerea lor în saramură. **2.** A pregăti pentru conservare pieile brute prin scufundarea lor într-o soluție saturată de sare timp de aproximativ 24 de ore. **3.** A trata cu preparate fungicide semințele de cereale înainte de semănat, pentru combaterea bolilor criptogamice.

SARAMURĂ (< ngr.) s. f. Soluție a unei sări în apă. Denumirea se folosește în special pentru soluția de clorură de sodiu, care servește la conservarea alimentelor, în industria tăbăcăriei etc. ✦ Sos preparat dintr-o zeamă sărată cu adaos de oțet, usturoi etc. cu care se servesc unele mâncăruri, în special peștele; mâncarea preparată cu acest sos.

SARANDON [sărendon], **Susan** (pe numele adevărat *Abigail S. Tomalin*) (n. 1946), actriță americană de film. Deși înzestrată cu simț ludic („Vrăjitoarele din Eastwick"), ea exce-

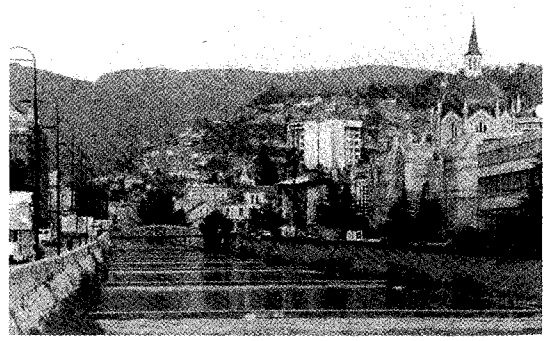

Sarajevo. Vedere generală

lează în registrul dramatic interpretând personaje nonconformiste, hotărâte, care își asumă propriile opțiuni („Thelma și Louise"). Premiul Oscar 1995 („În așteptarea morții").

SARANDY, Frosa (1840–1904, n. București), actriță română. Elevă și parteneră a lui Matei Millo. Interpretă de o mare spontaneitate, a excelat în roluri de comedie (Molière, Labiche, Scribe, Caragiale).

SARANSK, oraș în partea central-europeană a Federației Ruse, capitala Rep. Mordovia, situat pe cursul superior al râului Insar, la 240 km SSE de Nijni Novgorod; 304,9 mii loc. (2002). Nod feroviar. Aeroport. Constr. de mașini și utilaje și de aparataj electrotehnic. Ind. chimică, a mat. de constr., textilă, a cauciucului sintetic, încălțămintei, farmaceutică, alim. Piață agricolă pentru cereale și animale. Universitate (1957). Fundat în 1641.

SARASATE (Y NAVASCUÉZ), Pablo (Martin Melitón) de ~ (1844–1908), violonist și compozitor spaniol. Tehnică uimitoare, mod de interpretare elegant, sigur. Numeroși compozitori au scris special pentru el (Lalo, Bruch, Saint-Saens). A compus piese de virtuozitate pentru vioară („Melodii lăutărești").

SARASĂU, com. în jud. Maramureș, situată în NV depr. Maramureș, pe stg. râului Tisa, la granița cu Ucraina; 2 469 loc. (2005). Haltă de c.f. Pomicultură (meri, pruni). Pe terit. com. **S.** a fost descoperit (1865) un tezaur din obiecte de aur alcătuit din 15 spirale plate, două inele și mai multe mărgele, datând de la începutul Epocii fierului. În satul **S.,** atestat documentar în 1345, se află biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1600) și casa „Mihali" (sec. 18).

SARASVATĪ (în mitologia vedică), zeița râurilor, devenită mai târziu zeiță a înțelepciunii, a cunoașterii, a elocvenței și artei, maica divină și revelatoarea scripturilor sacre vedice, creatoarea scrierii și a limbii sanscrite sacre, ocrotitoarea științei.

SARASVATĪ, Dayananda (1824–1883), reformator religios indian. Brahman din Gujarat, a fondat (1875) societatea Ārya Samāj, care milita pentru reformarea hinduismului, pentru dezvoltarea economică și culturală a Indiei.

SARATOGA SPRINGS [særətouge spriŋz], oraș în NE S.U.A. (New York), situat la poalele m-ților Adirondack, pe fl. Hudson, la 53 km N de Albany; 26,2 mii loc. (2000). Ind. textilă și alim. Izv. minerale; stațiune balneoclimatericǎ și centru turistic. Aici, în timpul Războiului pentru Independența Coloniilor Engleze din America de Nord (1775–1783), trupele americane, conduse de generalul Horatio Gates, au înfrânt trupele engleze, conduse de generalul John Burgoyne, silindu-le să se predea (19 sept. și 7 oct. 1777).

SARATOV, oraș în V Federației Ruse, situat pe dr. cursului mijlociu al fl. Volga, la 720 km SE de Moscova; 873,5 mii loc. (2002). Port fluvial. Aeroport. Nod de comunicații. Expl. de petrol și gaze naturale. Șantier naval. Rafinărie de petrol. Constr. de avioane, tractoare, generatoare electrice, mașini agricole, mașini-unelte, instrumente de precizie, macarale, aparataj electrotehnic, utilaje pentru construcții, frigidere ș.a. Ind. chimică (îngrășăminte, cauciuc sintetic, lacuri, coloranți, alcool sintetic, fibre sintetice, acetonă, sulfat de amoniu ș.a.), a mat. de constr., încălțămintei, de prelucr. a lemnului și alim. (ulei vegetal, făină ș.a.). Centrală nucleară (Balakovo); hidrocentrală (1960). Piață pentru cereale. Două universități; Conservator; Operă; Teatru. Galerie de pictură, amenajată în vechea casă Radișcev. Catedrala Sf. Treime (sfârșitul sec. 17), în stil baroc; catedrala Aleksandr Nevski (sec. 19).

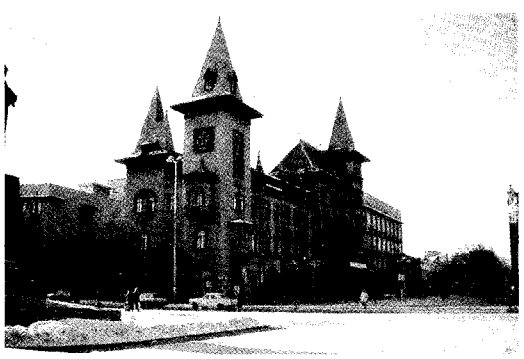

Saratov. Conservatorul

Pod rutier peste Volga (2,8 km lungime), dat în folosință în 1965, unul dintre cele mai mari din Europa. Fondat în 1590 pe malul stg. al fl. Volga. În urma războiului țărănesc (1670–1671), condus de cazacul Stepan Razin, așezarea a fost distrusă, fiind reconstruită pe malul dr. al fl. Volga.

SARAVALE, com. în jud. Timiș; 2 491 loc. (2005) în C. Mureșului; haltă de c.f. Atestată documentar din 1333, a fost un important centru de cojocărit.

SARAWAK [səra:uak] **1.** Stat în Federația Malaysia, în VNV ins. Borneo; 124,4 mii km^2; 2 mii. loc. (2000). Centrul ad-tiv: *Kuching.* Relief muntos, cu alt. max. de 2 438 m (vf. Murud) în partea centrală și de S și o îngustă câmpie litorală în N. Climă ecuatorială cu precipitații abundente pe litoral și vegetație luxuriantă. Expl. de petrol, bauxită, fosfați, antimoniu, min. de fier, aur și forestiere (pădurile ocupă 75% din supr. statului). Plantații de cauciuc, cocotieri și sagotieri; cânepă de Manila; piper. Culturi de orez, porumb, batate. Pescuit și vânătoare. Protectorat britanic din 1888, a fost ocupat de japonezi (1941–1945); în 1946 intră în componența coloniei Borneo de Nord a Marii Britanii. În 1963 intră în componența Malaysiei; formează (din 1966), împreună cu statul Sabah, Malaysia de Est. **2.** V. **Kuching.**

SARAZIN (SARRAZIN) [sarazẽ], **Jacques** (1588–1660), sculptor francez. A lucrat mulți ani la Roma pentru cardinalul Aldobrandini, unde a decorat numeroase fântâni și vila Frascati. Unul dintre fondatorii (1648) Academiei de Pictură și Sculptură din Paris. Prin lucrările executate la Luvru și Chantilly anunță apariția clasicismului.

SARAZINI (SARACENI) (< gr. *sarakenoï,* lat. *saraceni*) s. m. pl. Termenul apare atestat din Antic.; în V Europei (îndeosebi în Galia, Italia și Provence), începând din sec. 8, el desemna, în general, pe locuitorii Imperiului arabo-musulman care efectuează incursiuni, jafuri și raiduri devastatoare. Se pare că această denumire a ajuns în V Europei și prin intermediul bizantinilor și al participanților la Cruciade. De asemenea denumirea este atribuită și populațiilor nomade care pendulează în ținuturile deșertice dintre Siria și Arabia Saudită.

SARBACANĂ (< fr.) s.f. Tub lung și drept cu ajutorul căruia se pot arunca, suflând în el, proiectile de

mici dimensiuni. Folosită de populațiile indigene pentru vânarea animalelor din coronamentul pădurilor tropicale; de obicei vârful săgeților este îmbibat cu otravă extrasă din plante sau din tegumentul unor broaște tropicale.

SARCASM (< fr., lat., gr.) s. n. Ironie aspră, caustică; batjocură. ✦ Vorbă, expresie caustică, usturătoare.

SARCASTIC, -Ă (< fr.) adj. (și adv.) Batjocoritor, caustic, sardonic.

SARCINĂ (lat. *sarcina*) s. f. **1.** Încărcătură, greutate purtată de cineva; povară. **2.** Legătură de fân, de lemne etc. care poate fi dusă în spate sau cu brațele. **3.** Obligație, îndatorire (materială sau morală). ✧ Expr. *A da pe cineva în sarcina cuiva* = a încredința pe cineva în grija cuiva. *A pune (ceva) în sarcina cuiva* = a arunca răspunderea asupra cuiva, a face pe cineva vinovat. **4.** Misiune. ✦ Funcție, rol; calitate. **5.** Termen ce desemnează atât produsul de concepție rezultat din unirea ovulului cu un spermatozoid, cât și starea și perioada în care se află o femeie din momentul fecundării și până când naște. În **s.** normală, ovulul fecundat se dezvoltă în cavitatea uterină, devenind treptat embrion și apoi, după trei luni, fetus. Nutriția este asigurată prin placentă. Durata unei **s.** normale variază între 260 și 290 zile, în această perioadă corpul suferind numeroase modificări fiziologice și hormonale. În funcție de numărul de fetuși dezvoltați în uter, **s.** poate fi *simplă* sau *multiplă*. Din categoria **s.** multiple, cea mai frecventă este *s. dublă* sau *gemelară* (dezvoltarea simultană a doi feți în uter). Sin. *graviditate*. ✧ *S. extrauterină* v. *extrauterin*. *Test de sarcină* = metodă de depistare a sarcinii, bazată pe detectarea prezenței în sânge sau urină a hormonului gonadotrop uman (numit și hormonul sarcinii, deoarece e întâlnit numai la femeile gravide), sau produs destinat acestui scop. Testele pe bază de urină se găsesc de vânzare în farmacii și se pot face acasă, rezultatul, foarte fidel (97–99%), fiind dat printr-o modificare a culorii sau prin apariția unui simbol (plus sau minus). **6.** Mărime fizică (forță, moment etc.) care produce o stare de solicitare mecanică într-un corp solid deformabil sau într-un sistem fizic ori tehnic; după modul în care acționează, există: *s. concentrată* (dacă este aplicată asupra unui domeniu foarte mic, asimilabil cu un punct), *s. distribuită* (aplicată pe o anumită suprafață sau în lungul unei piese), *s. statică* (cu o intensitate constantă în timp), *s. dinamică* (aplicată brusc sau având o intensitate cu o variație rapidă în timp), *s. fixă* sau *s. mobilă*. **7.** *Sarcină electrică* v. *electric*. **8.** Putere debitată sau consumată de un sistem generator, transmițător sau transformator de energie.

SARCO- (< fr.; {s} gr. *sarx, sarkos* „carne") Element de compunere cu semnificația „carne", „mușchi", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

SARCOFAG (< fr., lat.; {s} *sarco-* + gr. *phagein* „a mânca") s. n. (În Antic.) Sicriu monumental executat din lemn, piatră, ceramică sau bronz, decorat uneori cu motive ornamentale, inscripții ș.a. Cele egiptene (din vremea Dinastiei cinci) erau de formă antropoidă; cele romane imitau adeseori forma unei case.

SARCOFAGIDE (*sarco* + gr. *phagein* „a mânca") s. f. pl. Familie de diptere care cuprinde muște ale căror larve (numite popular „viermi") se hrănesc cu carne, dezvoltându-se îndeosebi pe cadavre în curs de descompunere (*Sarcophagidae*). Există peste 1 600 de specii; majoritatea depun ouă, dar musca de carne comună (*Sarcophaga carnaria*) poate depune direct larve. Au un ciclu de dezvoltare foarte precis, de aceea pot servi în criminalistică la stabilirea datei decesului în cazul descoperirii unor cadavre abandonate.

SARCOLEMĂ, s. f. Membrana celulară a fibrelor musculare.

SARCOM (< fr.) s. n. Tumoră malignă formată din proliferarea atipică a celulelor țesutului conjunctiv (sau a unor țesuturi derivate din acesta). După țesutul în care se dezvoltă, **s.** poate fi fibrosarcom, osteosarcom, miosarcom, reticulosarcom etc.

SARCOMER, s. n. Unitatea morfofuncțională a miofibrilelor musculaturii striate. Fiecare **s.** este delimitat de două membrane Z (de care se atașează filamentele de actină) și este alcătuit dintr-un disc întunecat central (format din filamente de actină și miozină) și două discuri luminoase laterale (formate din filamente de actină). În timpul contracției musculare, filamentele de actină alunecă printre cele de miozină, membranele Z se apropie una de alta și **s.** se scurtează.

SARCOMICINĂ ({s} gr. *sarkoma* „umflătură, creștătură" + *mykes* „ciupercă") s. f. Antibiotic extras din ciuperca *Streptomyces anterochromogenes*, cu acțiune citostatică.

SARCOPLASMĂ (< fr; {s} *sarco-* + gr. *plasma* „formație") s. f. (HIST.) Citoplasma fibrelor musculare. Conține numeroase mitocondrii, un reticul endoplasmic bogat și o rețea de tuburi longitudinale și transversale care încercuiesc miofibrilele, având rolul de a transmite rapid impulsul de contracție de la membrana celulară la toate miofibrilele.

SARCOPT (< fr.; {s} *sarco-* + gr. *koptein* „a tăia") s. m. Parazit microscopic din ordinul acarienilor, care trăiește în mici galerii săpate în pielea oamenilor și a animalelor și produce râia sarcoptică *(Sarcoptes scabiei)*.

SARCOSPORIDIOZĂ (< fr.) s.f. Boală a mamiferelor și a păsărilor care se manifestă prin slăbire și este provocată de paraziți monocelulari din genul *Sarcocystis* care se dezvoltă în țesutul muscular unde formează chisturi. Sin. *sarcocistoze*.

SARCOZINĂ (< fr. {i}; {s} *sarco-*) s.f. Compus chimic de natură glicocolică prezent în mușchi, produs prin descompunerea creatinei musculare. Poate fi obținută și prin sinteză.

SARDANAPAL, rege legendar al Asiriei, ultimul descendent al Semiramidei, identificat prezumtiv cu Assurbanipal. Înfrânt de mezi și de babiloneeni, asediat la Ninive, s-a sinucis. Reprezintă tipul omului preocupat doar de plăceri; simbol al conducătorului lacom și trândav. Sursă de inspirație pentru Byron.

SARDANAPALIC, -Ă (< n. pr. *Sardanapal*) adj. (Despre ospețe) Excesiv de îmbelșugat, de luxos. ✦ Decăzut, destrăbălat.

SARDĂ (< fr.) adj. *Limba ~* = limbă romanică, vorbită în Sardinia de c. 1 000 000 de oameni. Cele mai vechi texte scrise în limba sardă datează din c. 1080.

SARDEA (< ngr., it.) s. f. Denumire dată mai multor specii de pești marini din familia clupeidelor, cu corp alungit, comprimat lateral; de mare importanță pentru pescuitul comercial. Se hrănesc cu plancton. Cea mai cunoscută este *Sardina pilchardus*, care atinge 10–20 cm lungime; este răspândită în Oc. Atlantic, M. Mediterană și M. Neagră. Se utilizează îndeosebi pentru prepararea conservelor în ulei. Sin. *sardină*. ✧ Loc. *Ca sardelele* = unul lângă altul; foarte înghesuiți.

SARDES (SARDIS), oraș antic în V Asiei Mici. Cap. Regatului Lidiei (650–550 î.Hr.), apoi reședința unei satrapii persane (din 546 î.Hr.). Ocupat de Alexandru cel Mare (334 î.Hr.). În epoca elenistică a aparținut Seleucizilor, apoi Pergamului și Romei (din 133 î.Hr.). Cucerit de Timur Lenk (1402). Distrus în urma unui puternic cutremur (17 d.Hr.), a fost refăcut,

devenind unul dintre marile orașe din Asia Mică și în timpul Imperiului Bizantin. Azi *Sert* (Turcia).

SARDICA v. **Serdica.**

SARDINĂ v. **sardea.**

SARDINIA (SARDEGNA [sardeña]), ins. italiană în bazinul vestic al M. Mediterane, situată la c. 200 km V de țărmul peninsular; 24 mii km^2; 265 km lungime, 145 km lățime max. Țărm neregulat, cu golfuri largi (golfurile Cagliari, Oristano, Orosei, Palmas, Asinara ș.a.). C. 90% din supr. ins. este muntoasă și de podiș. În partea de E se înalță un masiv muntos vechi (Monti del Gennargentu), cu alt. max. de 1 834 m (Punta la Marmora), în S și SV se extind câmpia și depr. Campidano, în NV C. Sassari, iar în rest mici câmpii litorale. Climă mediteraneană. Vegetație de maquis și de frigana. Expl. de cărbuni, de min. de plumb și zinc. Culturi de cereale. Plantații de măslini, citrice și viță de vie. Creșterea animalelor. Orașe pr.: Cagliari, Sassari, Olbia, Iglesias. Locuită inițial de sarzi, liguri și iberi, a fost colonizată în sec. 8 î.Hr. de fenicieni, apoi de greci, din sec. 6 î.Hr. de cartaginezi, iar în 238 î.Hr. a intrat în componența Imp. Roman. Stăpânită de vandali (c. 456–534), de Imp. Bizantin (534–550), de ostrogoți (550–553) și din nou de Imp. Bizantin (553–sec. 8). În sec. 8–11 a suferit de pe urma atacurilor arabilor veniți din N Africii și Pen. Iberică, care au reușit să se înstăpânească pe o porțiune a ins. Papa Benedict VIII, considerând ins. ca fiind parte a patrimoniului Sf. Petru, a făcut apel la pisani și genovezi, care au organizat în 1015 o expediție comună, prin care au înlăturat pe arabi; eliberarea **S.** a potențat pretențiile Papalității, a permis pisanilor așezarea în ins. și a introdus o dură rivalitate pisano-genoveză pentru stăpânire aici (sec. 12–14). În sec. 13–14 **S.** a deținut un rol important în schimburile maritime dintre Pen. Italică, Maghreb, Provence și Catalonia. Cucerită în 1326 de aragonezi — cărora le fusese concedată ca feud de Papalitate (1297) —, ins. s-a aflat în dependență catalană, apoi spaniolă (până în sec. 17). În 1708 a fost ocupată de englezi în timpul Războiului de Secesiune la tronul Spaniei, iar prin Tratatul de pace de la Rastatt (1714), revenea Imperiului Habsburgic; în 1718 Tratatul de Pace de la Londra hotăra ca **S.** să revină lui Vittorio Amedeo II (a primit-o la 8 aug. 1720, cedând în schimb ins. Sicilia), care în 1720, împreună cu NV Italiei (Piemontul) a pus bazele Regatului **S.** În sec. 19, Regatul **S.** a constituit nucleul în jurul căruia s-a realizat unificarea Italiei. Din 1948, reg. autonomă cu statut special, în care majoritatea loc. vorbesc limba *sardă.*

SARDIU (< lat.) s. n. Piatră semiprețioasă transparentă, de culoare roșie sau brună.

SARDONIC, -Ă (< fr., lat.; cf. lat. *sardonia herba* „iarbă de Sardinia" care provoacă râs) adj. (Despre râs, zâmbet; și adv.) Care exprimă răutate, satisfacție diabolică; batjocoritor, malițios, sarcastic.

SARDONIX (< lat.) s. n. Calcedonie cu structura zonară și cu dungi roșii sau brune; este o piatră semiprețioasă de podoabă și de ornament.

SARDOU [sardu], **Victorien** (1831–1908), dramaturg francez. Continuator al lui Scribe și Dumas-fiul, s-a consacrat scrierii de drame burgheze („Patria", „Tosca"); comedii de mare succes („Madame Sans-Gêne").

SARDUY, Severo (1937–1993), scriitor cubanez. Stabilit la Paris (1961). Romane de mare virtuozitate verbală („Gesturi", „Cobra", „Maitreya"); eseuri („Dublura"), versuri.

SARE (lat. *sal*) s. f. **1.** Combinație chimică care rezultă din reacția dintre un acid și o bază. **S.** sunt, în general, substanțe cristaline, solubile în apă. Se mai pot obține în reacțiile dintre un acid și o altă sare, dintre metale, oxizii lor și acizi sau prin combinarea unui metal cu un metaloid. **S.** pot fi: *neutre*, rezultate prin combinarea unor cantități echivalente de acid și de bază, *bazice*, care conțin mai mulți echivalenți de bază la un echivalent de acid și *acide*, care conțin mai mulți echivalenți de acid la un echivalent de bază. **2.** Denumire uzuală a clorurii de sodiu; se mai numește **s.** de bucătărie. ✧ *S. gemă* = clorură naturală de sodiu, cristalizată în sistemul cubic. Este incoloră sau divers colorată de incluziuni, are luciu sticlos și este ușor solubilă. Se utilizează în ind. chimică pentru extragerea sodiului și a clorului, în ind. alim., în tăbăcărie, medicină etc. Este un aliment important cu un rol fiziologic însemnat în menținerea echilibrului osmotic al organismului uman și animal. Sin. *halit.* ✦ Fig. Spirit; farmec, haz. **3.** *S. de lămâie* = substanță chimică acră, cristalizată, folosită drept condiment; acid citric, acid tartric. *S. de măcriș* = combinație moleculară între o moleculă de acid oxalic și o moleculă de oxalat acid de potasiu, folosită ca decolorant în industria textilă. *S. dublă* = sare rezultată prin cristalizarea împreună, în proporții definite, a două săruri simple. *Sarea lui Glauber* = sulfat de sodiu; mirabilit. *S. Seignette* = tartrat mixt de sodiu și potasiu; este o substanță cristalină incoloră, cu proprietăți piezoelectrice, folosită la prepararea soluției *Fehling*, ca medicament în tulburările digestiei etc. *Săruri de diazoniu* = denumire generică pentru diazoderivații aromatici. *S. cuaternară de amoniu* = combinație organică cu formula generală $(R_4N)X$, obținută prin reacția dintre amine terțiare și derivați halogenați reactivi. **4.** (La pl.) Preparat (lichid) din substanțe puternic mirositoare, folosit în trecut pentru trezirea din leșin.

SAREK, parc național în NNV Suediei, în m-tii cu același nume, declarat în anul 1909; 1 931 km^2 (unul dintre cele mai mari din Europa de V). Include vârfuri înalte (cel mai înalt este Sarek, 2 089 m, al doilea vârf din Suedia, după Kebne care are 2 123 m alt.), văi adânci, platouri întinse și ghețari. Vegetație de tundră și pădure de conifere; urși, lupi, râși.

SARGAȘĂ (SARGASSUM) (< fr.; cuv. port.) s. f. Algă brună pluricelulară, flotantă, care formează mari acumulări în Oc. Atlantic. Există c. 150 de specii.

SARGASELOR (SARGASSO), Marea ~, sector din NV Oc. Atlantic, între paralelele de 20 și 35° lat. N și între meridianele de 30 și 70° long. V, la NE de lanțul ins. Antile, înconjurat de curenți oceanici, respectiv Golfstrom (Gulfstream) și Curentul Ecuatorial de Nord (sau Curentul Canarelor); c. 5,2 mil. km^2; ad.: 1 500–7 000 m; salinitate scăzută: 36,5–37‰. Apele liniștite și calde (iarna, temp. apei la supr. este de 18–23°C, iar vara, 26–28°C) permit dezvoltarea în cantitate foarte mare a algelor din genul *Sargassum*, care plutesc la suprafața apei. Aici migrează anghilele pentru reproducere. Reperată pentru prima oară de Cristofor Columb în anul 1492.

SARGENT [sardʒənt], **John Singer** (1856–1925), pictor american. A lucrat, după 1885, la Paris și Londra, realizând portrete de fină caracterizare („D-na Gautreau") și compoziții decorative într-o tehnică coloristică de mare efect. Acuarele cu subiecte peisagistice și arhitecturale.

SARGENT [sa:dʒənt], **Sir Malcolm** (1895– 1967), dirijor englez. Ambasador al muzicii engleze, numeroase prime audiții (Vaughan Williams, Gustav Holst). Din 1948 până la moarte va fi animatorul celebrei stagiuni Proms. Apreciat dirijor de cor.

SARGETIA, râu în Dacia, în apropierea Sarmizegetusei dacice. Potrivit legendei, în albia **S.** şi-ar fi îngropat Decebal tezaurul în timpul războaielor cu romanii. Traian l-ar fi găsit cu ajutorul trădătorului Bicilis. **S.** a fost identificată, prezumtiv, cu Valea Godeanului sau Valea Albă.

SARGON, numele a doi regi din Orientul antic; **S. I,** rege al Akkadului (c. 2371–2315 î.Hr.). A organizat prima armată permanentă cunoscută în istorie, cu care a instaurat hegemonia akkadienilor semiţi asupra Sumerului, înfrângându-l pe Lugalzaggisi. A cucerit apoi Elamul şi Siria, punând bazele unui imperiu care se întindea de la M. Mediterană până la G. Persic. **S. II,** rege al Asiriei (722–705 î.Hr.). A cucerit Siria, Israelul, a reprimat o răscoală a Babilonului şi a purtat campanii în Urartu. A construit o nouă capitală: *Dur-Şarrukin* (azi *Khorsabăd*).

SARI (cuv. indian) subst. Piesă principală din costumul femeiesc indian tradiţional, alcătuită dintr-o fâşie lungă de material, care se poartă înfăşurată în jurul corpului, de la piept până la călcâie, cu un capăt aruncat peste umăr.

SARIAN, Martiros Sergheevici (1880–1972), pictor armean. Portrete, peisaje, flori, caracterizate prin decorativismul viziunii („Autoportret", „Depresiunea Ararat", „Pe muntele Tumanian").

SARIC (< tc.) s. n. (Înv.) Văl făcut dintr-o ţesătură subţire (împodobit cu pietre preţioase), care se înfăşura în jurul fesului, formând turbanul; *p. ext.* turban.

SARICĂ (probabil cuv. autohton sau moştenit din lat. *sarica*) s. f. Manta lungă şi mitoasă dintr-o ţesătură de fire groase, purtată mai ales de ciobani.

SARICHIOI, com. în jud. Tulcea, situată în ENE pod. Babadag, pe ţărmul NV al lacului Babadag; 7 428 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul Zebil). Expl. de calcar (Zebil). Cherhana. Pepinieră piscicolă (în satul Sabangia). Pe terit. satului Enisala au fost descoperite resturile unui mamut, precum şi topoare din piatră şlefuită şi fragmente de vase ceramice, ornamentate, specifice Culturii Babadag (sec. 10–9 î.Hr.). Tot aici au fost identificate urme de locuire din perioada hallstattiană (o fibulă din bronz, un obiect în formă de clepsidră), precum şi o necropolă de incineraţie geto-dacică din sec. 4–3 î.Hr. cu inventar bogat (vase getice din lut, lucrate cu mâna, vase cenuşii lucrate la roată, vase greceşti de import, fibule din bronz de tip tracic, săgeţi de tip scitic, cuţite din fier, brăţări, inele, oglinzi, ace de păr, toate din bronz, mărgele din sticlă şi lut etc.). În NV satului Enisala, în punctul Peştera, au fost scoase la iveală urmele unei aşezări romano-bizantine şi resturile unei fortăreţe romano-bizantine, extinsă pe 2 ha, construită din blocuri mici de calcar (sec. 4–6), refăcută de genovezi în sec. 13–14. În sec. 19 şi începutul sec. 20, la Enisala au funcţionat mai multe mori de vânt, un exemplar din acestea aflându-se azi în Muzeul Satului din Bucureşti. Biserica Sf. Dumitru (1874), în satul Zebil.

SARIN (< fr.), subst. Gaz fosforic toxic, utilizat ca armă chimică în atentate teroriste.

SARINE (SAANE), râu în SV Elveţiei; lungime 129 km; marchează simbolic frontiera lingvistică între Elveţia vorbitoare de limbi romanice şi Elveţia germană.

SARÎSU, râu în Asia Centrală (Kazahstan); 760–959 km (în funcţie de anotimp). Izv. din pod. Kazahstan şi se pierde în nisipurile deşertului Mujunkun înainte de a ajunge să se verse în Sîr-Daria. Seacă în perioadele secetoase.

SARMA[1] (< tc.) s. f. (De obicei la pl.) Mâncare făcută din carne tocată amestecată cu orez, ceapă şi condimente şi înfăşurată sub formă de mici rulouri în foi de varză, viţă de vie sau ştevie.

SARMA[2] (< rus.) subst. Denumirea dată vântului de tip foehn în regiunea Baikal.

SARMAŢI (< fr., lat.) s. m. pl. Populaţie indo-europeană, de sorginte vest-iraniană, originară din reg. uralo-caspică, pătrunsă în valuri succesive, în stepele nord-pontice (în sec. 4–3 î.Hr.), unde îi dislocă şi îi asimilează pe sciţi, cu care se înrudeau. Principala lor îndeletnicire era creşterea vitelor. La începutul sec. 1 d.Hr. Strabon menţionează mai multe triburi ale **s.** între Dunărea inferioară şi Nipru: iazigii, roxolanii, urgii şi aorşii. Iapizii, stabiliţi la jumătatea sec. 1 în V Daciei, devin clientelari Imp. Roman, roxolanii din E Daciei vor lupta alături de daci împotriva romanilor. În sec. 2 **s.,** singuri sau în diferite alianţe, luptă împotriva Imp. Roman. **S.** rămaşi în stepele nord-pontice sunt supuşi (între 260 şi 360) de către goţi, apoi, după 375, de către huni; cei din reg. dunărene, înfrânţi de romani în mai multe rânduri, încetează în sec. 4 să mai joace un rol distinct în istorie.

SARMAŢIAN, ultimul etaj al Miocenului din SE Europei, caracterizat prin existenţa unei faune de lamelibranhiate, gasteropode, foraminifere, briozoare etc. adaptate la un regim de ape salmastre. Depozitele **s.** conţin zăcăminte de petrol, gaze naturale şi cărbuni.

SARMENT s.m. Stolon subteran, lung şi subţire, cu rădăcini adventive şi frunze scvamiforme. Din mugurii terminali sau axilari se formează tulpini aeriene.

SARMENTOS (< fr.) adj. (BOT.) Care are tulpina lungă, mlădioasă şi agăţătoare şi ramuri alungite şi subţiri.

SARMIENTO, Domingo Faustino (1811–1888), scriitor şi om politic argentinian. Ca preşedinte al Republicii (1868–1874) a înfăptuit o serie de reforme liberale, în scopul modernizării statului, şi a pus capăt războiului cu Paraguay (1870). Adept al romantismului, a scris romanul „Facundo sau Civilizaţie şi barbarie", tablou al societăţii argentiniene şi al problemelor cu care se confrunta; pamflete.

SARMIZEGETUSA 1. Com. în jud. Hunedoara, situată în V depr. Haţeg, la poalele NE ale m-ţilor Ţarcu şi cele SE ale m-ţilor Poiana Ruscăi, pe cursul superior al râului Breazova; 1 374 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul **S.**). Expl. de marmură (în satul Zeicani). Pomicultură (meri, pruni). Muzeu arheologic cu obiecte din argint, bronz şi ceramică, monede, monumente epigrafice şi sculpturale, mozaicuri, arme etc. Pe terit. satului **S.** au fost descoperite vestigiile oraşului roman *Colonia Dacica,* întemeiat în anii 108–110 de către D(ecimus) Terentius Scaurianus (al doilea ei guvernator), în numele împăratului Traian, pe locul unde existase tabăra *Legiunii a V-a Macedonica.* Colonizat ulterior de veterani romani *(deductio veteranorum),* care participaseră la războaiele de cucerire a Daciei, oraşul a devenit cap. prov. romane Dacia (aici se aflau sediul guvernatorului provinciei, al aparatului ad-tiv, fiscal, militar, economic şi religios), luând, în timpul împăratului Adrian (Hadrian) (117–138), numele de *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa,* căruia i se va adăuga în perioada 222–235 epitetul de *metropolis.* Oraşul a cunoscut o intensă şi permanentă dezvoltare urbană, fiind pr. centru politic, economic, militar, religios şi ad-tiv al Daciei şi sediul pentru „Concilium provinciarum Daciarum trium" (Adunarea provincială reprezentativă, creată odată cu instituirea guvernării unice a celor

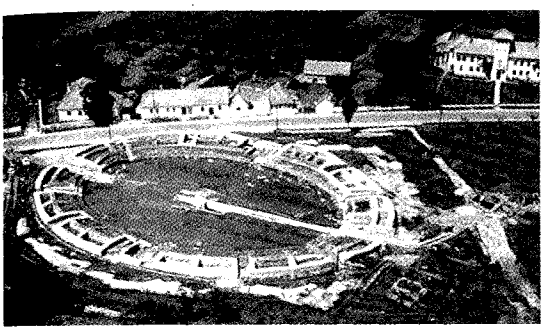

Sarmizegetusa. Amfiteatrul roman

trei Dacii în timpul lui Alexandru Sever, în anii 222–235). Ruinele orașului roman se extind pe c. 1 500 m lungime și 1 000 m lățime, apreciindu-se că în arealul lui locuiau c. 20 000 de oameni. Inițial, orașul a avut formă de patrulater (600 x 540 m), înconjurat de un puternic zid de incintă, înalt de c. 5 m, ce închidea o supr. de c. 33 ha, străjuit de turnuri circulare la colțuri. În centrul orașului, în jurul unei piețe pavate cu lespezi de calcar, existau Palatul Augustaliilor, Forul, clădiri administrative și locuințe particulare, iar în afara zidului de incintă au fost identificate edificiul termal, vestigiile unor *villae* suburbane și ale amfiteatrului roman. Aflat la 125 m N de incinta orașului, *amfiteatrul roman* avea o formă elipsoidală, cu axele în lungime de 88 și respectiv 99 m, cu 12 porți de acces la tribune și o arenă de 66 x 47 m. În afara zidurilor orașului se mai aflau cuptoare de ars cărămidă, precum și necropola, în cadrul căreia a fost identificat mausoleul Aureliilor. La **S.** au fost descoperite un număr mare de morminte, numeroase inscripții cu referiri la monumente, temple, administrația orașului ș.a., statuile votive ale lui Iupiter și Higeea, reliefuri ale Cavalerului trac, ale Dianei, ale Cavalerilor danubieni ș.a., capul unei statui din bronz reprezentându-l pe Traian, numeroase medalioane, fibule, vase ceramice și de sticlă etc. Vestigiile descoperite atestă existența **S.** până prin sec. 4 d.Hr. **2. Sarmizegetusa Regia** sau **Sarmizegetusa Basileion**, centrul economic, militar, politic și religios al statului dac în sec. 1 d.Hr. situat în M. Orăștiei. Distrusă în urma celui de-al Doilea Război Daco-Roman (105–106). Refăcută de romani, a devenit sediul unui detașament din *Legiunea a IV-a Flavia Felix*. Vestigiile arheologice de aici, împreună cu celelalte cetăți dacice din M. Orăștiei, sunt incluse în Parcul Natural Grădiștea Muncelului–Cioclovina. V. **Orăștioara de Sus.**

SARNATH, sit arheologic și loc de pelerinaj situat în N Indiei (statul Uttar Pradesh), la 6 km de Varansi (Benares). Este considerat unul dintre locurile sacre ale budismului, aici rostind, potrivit tradiției, Buddha prima sa predică. Numeroasele mănăstiri și stupa budiste din sec. 3 î.Hr. – sec. 6 d.Hr. adăpostesc statui dintre cele mai reprezentative pentru arta budistă din India. Distrus de cuceritorii islamici în 1194. Capitelul coloanei lui Așoka de la **S.** (sec. 3 î.Hr.) a devenit, după proclamarea independenței Indiei, stema națională a statului.

SARNEN [zarnən], oraș în Elveția centrală, centrul ad-tiv al cantonului Obwalden, situat la 60 km E de Berna; 9,1 mii loc. (2003). Stațiune climatică. Turism. Monumente: turn (sec. 13), biserica barocă Schützenhaus (1752).

SARONG (< fr.; cuv. malaiez) s. n. Îmbrăcăminte din portul malaiez, având forma unei fuste lungi și strâmte, care se poartă atât de femei, cât și de bărbați.

SARONIC, Golful ~ v. **Egina (1).**

SAROS (< fr.; {s} gr. *saros*, cuv. asiro-babilonian) s. n. Perioadă de 18 ani, 11 zile și 8 ore, după care se repetă, la același interval și în aceeași ordine, eclipsele de Soare și de Lună.

SAROYAN [seroųian], **William** (1908–1981), scriitor american de origine armeană. Nuvele („Îndrăznețul tânăr de pe trapezul zburător", „Mă numesc Aram", „Americanul muribund"), romane („Comedia umană", „Asirianul", „Între băieți și fete"), drame („Inima mea este în Munții Scoției", „Timpul vieții lor", „Clipe de viață") cu implicații autobiografice, inspirate din viața oamenilor simpli și a copiilor.

ȘAR PLANINA (MUNȚII ȘAR), lanț muntos în NV Macedoniei, alcătuit din șisturi cristaline, dolomit și calcar, extins pe direcție NE–SV, pe c. 160 km lungime, la NV de valea superioară a râului Vardar, la granița cu Albania și Serbia-Muntenegru. Include și masivele Korab, Bistra, Jablanica și Galicica. Alt. max.: 2 764 m (vf. Golem-Korab). Prezintă pereți abrupți, vârfuri semețe (Titov 2 747 m, Turcin 2 702 m ș.a.), văi adânci, circuri și lacuri glaciare, numeroase depr. intramontane ș.a. Păstorit pe culmile înalte. Versanții sunt acoperiți cu păduri. Stațiuni ale sporturilor de iarnă (Popova Šapka ș.a.). Turism.

SARRAUTE [saro:t], **Nathalie** (pe numele adevărat *Natalia Ilianova Cerniak*) (1900–1999), scriitoare și eseistă franceză de origine rusă. Reprezentantă a „noului roman", a respins experimentele formaliste, încercând să surprindă sub aparența banalității limbajului și a obiectelor, faptele personajelor, forfota vie a existenței. Scrieri teoretice („Era suspiciunii", „Noul roman: ieri, azi", „Folosirea cuvântului"), romane („Tropisme", „Fructele de aur", „Între viață și moarte"), teatru („Pentru sau contra").

SARRE v. **SAAR.**

SARRUS, Pierre (1798–1861), matematician francez. Autor al unei lucrări în care a rezolvat ecuații numerice cu mai multe necunoscute (1832); a găsit o regulă simplă pentru calculul determinanților de ordinul 3 și a demonstrat tema fundamentală a calculului variațional.

SART (< it.) s. n. Manevră (4) fixă care susține lateral un arbore de navă.

SARTHE [sart], râu în NV Franței; 285 km. Izv. din colinele Perche de lângă Angers, și confluează cu Mayenne formând râul Maine, afl. dr. al Loarei. Navigabil în aval de Le Mans.

SARTO, Andrea del (1486–1530), pictor italian din școala florentină. Influențat de Leonardo da Vinci și de Rafael. Opera sa se distinge printr-un desen grațios, echilibru, calm, o cromatică caldă și evitarea contrastelor puternice („Nașterea Fecioarei", „Madonna del Sacco", „Portretul Lucreției", „Noii me tangere").

William Saroyan

Jean-Paul-Sartre

SARTRE [sartr], **Jean Paul** (1905–1980), filozof și scriitor francez. Reprezentant al existențialismului și al fenomenologiei franceze. După 1950, a încercat o reconciliere cu marxismul („Critica rațiunii dialectice"). Lucrarea sa „Ființa și neantul" este un studiu asupra relației dintre conștiință și lume. **S.** identifică natura esențială a existenței umane în capacitatea de a alege („Existențialismul este umanism"), dezvoltându-și tezele în romane („Greața", „Drumurile libertății"), nuvele („Zidul"), piese de teatru („În spatele ușilor închise", „Diavolul și bunul Dumnezeu", „Sechestrații din Altona"), eseuri („Situații"), în studiile critice despre Baudelaire și Flaubert, ca și în „Cuvintele" – scriere autobiografică. Premiul Nobel pentru literatură (1964), pe care a refuzat să-l ridice.

SARUGAKU, formă veche de artă dramatică japoneză, de origine chineză (sfârșitul sec. 6 – începutul sec. 7). Există două categorii de **s.**: una specializată în cântec și dans, predecesoare a teatrului *Nō*; alta în mimică și intrigă, ce a evoluat înspre interludiul *Kyōgen*.

SARVASTIVADA, una dintre cele 18 școli ale budismului Hīnayāna care redă o formulare raționalistă a ideilor credinței budiste, postulând realitatea tuturor *dharmelor*. Influentă în NV Indiei și în diferite regiuni din Asia de S–E.

SAS[1] (< fr.) s. n. Încăpere de mici dimensiuni prin care se comunică cu altă încăpere sau cu exteriorul. (TEHN.) Încăpere sau compartiment din interiorul unei hale sau al unei instalații, care separă sectoarele cu regim climatic sau tehnologic diferit și prin intermediul căreia se poate face alternativ legătura cu oricare dintre acestea sau cu exteriorul. ✦ Tubul de oțel al unui cheson pneumatic pentru execuția fundațiilor, care face legătura între celula de aer și camera de lucru.

SAS[2] (< *saxon*, din n. pr. *Saxonia;* cf. magh. *szász*) s. m. Persoană aparținând populației germane originare din Flandra (flandrensi), din părțile Rinului și ale Mosellei, din Saxonia și colonizată în Transilvania, locuită de români, de către regii Ungariei Geza II (1141–1162), Bela III (1172–1196) și Andrei II (1205–1235). Prin colonizarea acestei populații regalitatea ungară urmărea consolidarea și extinderea stăpânirii în Transilvania, exploatarea ei mai sistematică, precum și asigurarea pazei graniței sudice. În schimbul unor obligații financiare și militare față de regii Ungariei, aceștia din urmă au acordat **s.** importante privilegii (de ex. *Andreanum*, din 1224). Majoritatea urmașilor de azi ai acestor coloniști sunt etnicii germani, organizați în Forumul Democrat al Germanilor din România.

SAS, domn al Moldovei (c. 1354–c. 1358). Fiul și urmașul lui Dragoș.

SASAFRAS (SASSAFRAS) (< fr., sp.; cuv. amerindian) s. m. Specie de laur, originar din America, ale cărui frunze uscate sunt folosite drept condiment.

SASANIZI, dinastie de șahi persani (224–651), care a condus o formațiune statală ce a cuprins în hotarele sale terit. dintre Sogdiana și Georgia până în N Pen. Arabia și de la fl. Indus până la Tigru și Eufrat (terit., integral sau parțial, al actualelor state: Iran, Afghanistan, Iraq, Armenia, Georgia ș.a.); capitala la *Ctesifon* (azi în ruine, pe malul E al Tigrului, în apropiere de Bagdad). Întemeiată în 224 de *Ardașir*, un dinast local din Persida (era din neamul lui Sasan, de unde și numele dinastiei), care s-a răsculat împotriva arsacidului Artabanos (Artavaste) V, pe care l-a înfrânt decisiv, punând astfel capăt existenței Regatului parților. Imperiul condus de **S.** a fost, timp de patru sec., prima mare putere militară a Orientului Mijlociu, considerându-se continuatorul veleităților universaliste ale Persiei ahemenide. De-a lungul istoriei sale statul sasanid s-a confruntat în E cu kușanii și cu heftaliții (hunii albi), iar în V cu Imp. Roman și cu succesorul acestuia – Imp. Bizantin. Respingând elementele civilizației elenistice, **S.** au restabilit *zoroastrismul* ca religie de stat. Între cei mai de seamă reprezentanți ai dinastiei – pe lângă întemeietor – sunt: *Șapur* I (241–272), *Șapur* II (309–379), *Chosroe/ Chosroes* I (531–579) – în timpul domniei căruia Imp. **S.** atinge maxima expansiune terit. și apogeul puterii politice și militare, și *Chosroe* II (590–628). *Yezdegerd* (Yezdigird) III, ultimul reprezentant al dinastiei (632–651), după ce a suferit o grea înfrângere în lupta de la Kadisyya (31 mai – 1 iun. 637) din partea arabilor, abandonează Ctesifonul și se retrage în munți – unde a supraviețuit până în 651. **S.** a fost ultima dinastie originară din Persia înainte de cucerirea arabă, iar stăpânirile lor au devenit parte a lumii islamice.

SASCA MONTANĂ, com. în jud. Caraș-Severin, situată la poalele SV ale m-ților Anina și cele NE ale m-ților Locvei, în zona de contact cu dealurile Oraviței, pe râul Nera; 1 689 loc. (2005). Expl. de sulfuri metalice. Pomicultură (meri, pruni, peri). Centru de ceramică populară. În satul **S.M.** se află biserica Sfinții Apostoli Petru și Pavel (1777, pictată în 1851 și restaurată în 1862), iar în satul Slatina-Nera, biserica Adormirea Maicii Domnului (sec. 18, pictată în 1874). Rezervațiile Cheile Nerei-Beușnița (v. *Nera*) și Cheile Șușarei, incluse în Parcul Național Cheile Nerei–Beușnița.

SASCHIU (< magh.) s. m. Denumire a două plante din genul *Vinca*, familia apocinaceelor, cu tulpina întinsă pe pământ din care se înalță mici tulpini florifere cu flori albastre-violet, roz, rar albe. *Vinca herbacea* are tulpina ierbacee, de 10–40 cm și frunze subțiri, căzătoare; crește în regiuni de câmpie și dealuri joase, în locuri însorite. *Vinca minor* are tulpina mai lungă (până la 60–100 cm), la bază lignificată și frunze pieloase, persistente. Crește în locuri umbrite, frecvent cultivată pe sub arbori sau pe lângă ziduri, în grădini și cimitire. Are multiple utilizări ca plantă medicinală, conținând un număr mare de aminoacizi și elemente minerale. Intră în componența unor medicamente pentru combaterea hipertensiunii, diminuarea ritmului cardiac, oxigenarea creierului etc.

SASCHIZ, com. în jud. Mureș, situată în SE pod. Târnavelor, la confl. pârâului Saschiz cu pârâul Flosa; 2 088 loc. (2005). Centru de ceramică populară (din 1702), de tip zgrafitocobalt, de țesături și cusături populare. Fanfară cu o tradiție de c. 400 de ani. Satul **S.** apare menționat documentar ca așezare rurală în 1305, iar în 1419 ca oraș cu multe bresle (cizmari, tâmplari, zugravi ș.a.), spital, școli, baie comunală, judecătorie ș.a. La 12 mai 1678, orașul **S.** a intrat sub administrația Sighișoarei printr-o hotărâre a Dietei Transilvaniei. Pe dealul care domină satul **S.** se află ruinele unei cetăți țărănești de refugiu (sec. 14), cu ziduri din piatră (înalte de 7–9 m) și turnuri de apărare de formă pătrată (turnurile școlii, pulberăriei, preotului, principelui, paznicului ș.a.). În satul **S.** se află o biserică

fortificată (1493– 1496), azi biserică evanghelică, străjuită de un turn ridicat în 1832. Atât turnul, cât şi biserica au fost deteriorate de cutremurele din 1977, 1986 şi 1990. În satul Cloaşterf, atestat documentar în 1267, se află o puternică cetate, cu o biserică de incintă, în stil gotic târziu (1521–1524), cu mobilier cu intarsii (1532) şi mobilier baroc (sec. 18).

SASCUT, com. în jud. Bacău, situată în lunca şi pe terasele de pe dr. râului Siret, la poalele SE ale culmii Pietricica, pe pârâiele Conţeşti şi Valea Păncești; 10 316 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul **S.**). Nod rutier. Hidrocentrală (43,5 MW), în satul Bereşti, intrată în funcţiune în 1986. Fabrică de zahăr (din sec. 19), de brânzeturi şi de produse zaharoase (în satul **S.**). Până la 17 febr. 1968, com. **S.** s-a numit *Sascut-Târg.* Bisericile Sf. Nicolae (ante 1809), Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena (1838–1841, renovată în 1896) şi Sf. Pantelimon (1859), în satele **S.,** Conţeşti şi Bereşti.

SASEBO, oraş în NV Japoniei (Kyūshū), port la G. ōmura al M. Chinei de Est, la 51 km N de Nagasaki; 242,4 mii loc. (2003). Nod feroviar. Aeroport. Şantier naval. Constr. de maşini; ind. chimică, a sticlăriei, ceramicii şi alim. Pescuit. Turism.

SASKATCHEWAN [səskætʃiuən] **1.** Râu în partea central-sudică a Canadei; 1 939 km (de la izv. râului Bow); supr. bazinului hidrografic: 383 mii km^2. Se formează prin unirea (la 50 km E de oraşul Prince Albert) a râului **S.** de Sud (1 392 km) cu râul **S.** de Nord (1 287 km) şi se varsă în lacul Cedar din complexul lacustru Winnipeg, în aval de localitatea The Pass. Râul **S.** de N izvorăşte din gheţarul Columbia din m-ţii Columbiei (M-ţii Stâncoşi) şi trece prin Edmonton, iar **S.** de Sud se formează prin confl. râurilor Bow şi Oldman, care izvorăsc din lacul Grassy (M-ţii Stâncoşi), şi trec prin Saskatoon. Pe râul **S.** de Sud a fost construit barajul Gardiner (1958–1967), în amonte de oraşul Outlook, în urma căruia s-a format lacul de acumulare Diefenbaker (4 miliarde m^3) ale cărui ape pun în mişcare turbinele unei hidrocentrale. Navigabil pe 1 450 km. Irigaţii (c. 400 000 ha). Îngheaţă în iernile geroase pe perioada nov.–apr. Râul **S.** a fost descoperit în 1691 de Henry Kelsey. **2.** Provincie în partea central-sudică a Canadei, cu relief de câmpie, străbătută de râul omonim; 651,1 mii km^2; 994,8 mii loc. (2003). Partea sudică intră în zona de preerie; în N păduri, lacuri şi mlaştini. Centrul ad-tiv: *Regina.* Expl. de petrol, gaze naturale, uraniu, lignit, aur, argint, nichel, cupru, plumb, sare ş.a. Expl. forestiere. Culturi de cereale. Creşterea bovinelor, ovinelor, porcinelor. Creată în 1905.

SASKATOON [sæskətu:n], oraş în partea central-sudică a Canadei (Saskatchewan), situat în prerie, pe râul Saskatchewan de Sud, la 241 km NV de Regina; 196,8 mii loc. (2001). Aeroport. Piaţă agricolă pentru cereale. Expl. de potasiu şi uraniu. Rafinărie de petrol. Constr. de maşini agricole. Ind. chimică (îngrăşăminte), electronică, a mat. de constr. (ciment), de prelucr. a lemnului, textilă, a ceramicii şi alim. (preparate din carne şi lapte, făină, bere ş.a.). Morărit. Galerie de artă. Muzeul culturii ucrainene. Conservator; orchestră simfonică. Universitate (1907); catedrala romano-catolică St. Paul; catedrala anglicană St. John. Fundat în 1833 de un grup de coloniști europeni, conduşi de John Lake, pe locul unei aşezări indiene (Nutana), pe calea ferată transcanadiană. Oraş din 1903.

SASSANDRA 1. Fl. în V Cotê d'Ivoire cu o lungime de 650 km; se varsă în Oc. Atlantic. **2.** Oraş-port de la gurile fl. omonim, situat în SV statului Cotê d'Ivoire, la 233 km V de Abidjan.

SASSARI, oraş în Italia (Sardinia), la 177 km NV de Cagliari; 121,1 mii loc. (2003). Nod feroviar. Expl. de argint, plumb, granit şi piatră de constr. Fabrică de unelte agricole. Ind. textilă, a sticlăriei, farmaceutică şi alim. (ulei de măsline, macaroane, vin, produse lactate); fabrică de săpun. Piaţă agricolă. Universitate iezuită, iniţial colegiu (1562). Muzeu de arheologie. Catedrală cu faţadă barocă (sec. 11–13, cu refaceri din sec. 18); bisericile romanice Santa Maria di Bethleem (sec. 13) şi Santa Donata (sec. 13); Palatul Usini (1577). Fundat în sec. 10.

SASSETA (Stefano di Giovanni, zis **il ~** (c. 1392–1451), pictor italian. Opera sa se remarcă prin farmecul narativ şi atmosfera de basm, prin suavitatea figurilor, pitorescul detaliilor şi fineţea execuţiei („Polipticul Sf. Francisc", „Madona zăpezilor", „Viziunea Sf. Toma").

SASSNITZ [zasnits], oraş în Germania, în ins. Rügen, port la M. Baltică (Mecklenburg – Vorpommern); 13 mii loc. (2002). Combinat de cretă. Prelucr. peştelui. Legat prin feribot cu Trelleborg (Suedia).

SASSOU-NGUESSO, Denis (n. 1943), ofiţer şi om politic congolez. Preşedinte al C.C. al Partidului Congolez al Muncii. Preşedinte al Republicii Populare Congo (1979–1992).

SASTRE, Alfonso (n. 1926), dramaturg spaniol. Partizan al teatrului realist, este unul dintre reprezentanţii cei mai importanţi ai renaşterii teatrului spaniol („Escadrilă către moarte", „Divina", „Încoronatul", „Călătoria infinită a lui Sancho Panza"). Eseuri de critică literară („Revoluţia şi critica culturii').

SAŞEU (< fr.) s.n. Pungă mică de pânză în care se păstrează batiste, ciorapi etc. sau în care se pun flori pentru a parfuma rufele.

SAŞIU, -IE (< tc.) (Despre oameni) Care se uită cruciş; (despre ochi, privire) încrucişat, pieziş, cruciş.

SAT (lat. *fossatum*) s. n. **1.** Aşezare umană a cărei populaţie se ocupă îndeosebi cu agricultura sau alte activităţi neindustriale (pescuit, meşteşuguri tradiţionale). Constituie în general unitatea cea mai mică din punct de vedere ad-tiv-teritorial; este alcătuit de obicei din locuinţe individuale însoţite de grădini şi construcţii gospodăreşti anexe („vatra" satului) şi dintr-un terit. adiacent de pe care se obţine producţia agricolă (numit „hotarul", „moşia" sau „mereaua" **s.**). În prezent, în România există 13 092 **s.** Unul (mai rar) sau mai multe sate la un loc formează o *comună.* În funcţie de modul de grupare a locuinţelor se disting sate de tip adunat (cu case aşezate unele lângă altele într-un perimetru compact), de tip răsfirat (cu case dispuse pe câteva direcţii principale, în funcţie de neregularităţile reliefului) sau de tip risipit (**s.** de munte, cu gospodării puternic dispersate, la distanţă mare unele de altele); există însă numeroase forme intermediare şi mixte. Pe măsură ce a luat amploare navetismul spre oraş şi pe de altă parte, mai ales în ţările dezvoltate, tendinţa de deplasare a locuinţelor în afara spaţiului urban, unele sate au început să aibă preponderent caracter de „sate-dormitor", principalele venituri provenind din afara teritoriului **s.**: *sat de vacanţă* = complex de vile sau căsuţe de lemn destinate turiştilor, cu spaţii comune pentru activităţi recreative şi sportive; *sat turistic* = sat situat într-un ţinut pitoresc, adesea cu un specific etnografic bine conturat, în care există posibilităţi de cazare la localnici (în sistem de pensiune), în condiţii corespunzătoare de igienă şi confort, în scop de odihnă şi recreere, eventual şi pentru a asista şi chiar a participa la activităţi şi manifestări tradiţionale. 2. Locuitorii unui **s. (1)**; sătenii. ✦ Ţărănime.

SATAN (SATANA) (ebraică *haşatan* „vrăjmaş"), numele spiritului răului în religiile de tradiţie iudeo-creştină,

căpetenia diavolilor și stăpânul iadului, numit și *Belzebut, Belail, Șeitan.*

SATANĂ (< sl.) s. f. Întruchipare sau unealtă a răului.

SATANIC, -Ă (< fr.) adj. Drăcesc, diavolesc; *p. ext.* crud, perfid, pervers.

SATANISM (< fr.) **1.** Caracter satanic, crud. **2.** Cult consacrat lui Satan și răului.

SATARALE (cf. tc. *musadére* „confiscare") s. f. pl. (În Ev. Med. în Țara Românească și Moldova) Denumire generală a dărilor excepționale.

SATÂR (< tc.) s. n. **1.** Cuțit mare de bucătărie cu lamă foarte lată și grea, folosit pentru spart oase, pentru tocat carne etc. **2.** Denumire a securii cu care erau înarmați satârgiii.

SATÂRGII (< *satâr*) s. m. pl. (În sec. 16–17 în Țara Românească și în Moldova) Denumire dată oștenilor lefegii înarmați cu satâre **(2)**.

SATCHINEZ, com. în jud. Timiș, situată în SV C. Vingăi, în zona de confl. a râului Sicsa cu râul Apa Mare; 4 606 loc. (2005). Stație (în satul **S.**) și halte de c.f. (în satele Bărăteaz și Hodoni). Expl. de petrol. Satul **S.** apare menționat documentar în 1230, iar satele Bărăteaz și Hodoni în 1411 și, respectiv, în 1480. Conform legendei, numele actual al localității derivă de la Pavel Chinezul (?–1494), comite de Timiș (1478–1494) și biruitor în luptele cu turcii la Câmpul Pâinii (1479). Conac (sec. 18), în satul Hodoni. În arealul com. **S.** se află un complex de lacuri și mlaștini, rămășiță a vastei arii mlăștinoase care a existat în trecut în C. Banatului, în cadrul căruia vegetează numeroase specii de plante acvatice și palustre, printre care *Lemna minor, Trapa natans, Glyceria aquatica* ș.a. În perimetrul acestei zone există o rezervație ornitologică (236 ha) inclusă în rețeaua europeană a ariilor de importanță avifaunistică, în care cuibăresc numeroase specii de păsări de apă; multe alte specii poposesc în timpul migrațiilor sau sunt oaspeți de iarnă. Efectivele diverselor specii au cunoscut fluctuații foarte mari de-a lungul anilor; printre cele mai abundente se numără diverse specii de rațe sălbatice, egreta mică *(Egretta garzetta)*, cârstelul de baltă *(Rallus aquaticus)*, stârcul de noapte *(Nycticorax nycticorax)*, stârcul roșu *(Ardea purpurea)*, stârcul galben *(Ardeola ralloides)*, alături de care se întâlnesc barza albă *(Ciconia ciconia)*, eretele de stuf *(Circus aeruginosus)* corcodelul mic *(Podiceps ruficollis)*, nagâțul *(Vanellus vanellus)* ș.a.

SATELIT (< fr., lat., **2** și după rus.) s. m., adj. **1.** S. m. Corp ceresc luminos sau obscur, natural sau artificial, care gravitează pe o orbită circulară sau eliptică în jurul altui corp ceresc (cu masa mai mare decât a primului), sub acțiunea a două forțe egale și de sens contrar: forța de atracție universală și forța centrifugă (ex. Luna este **s.** Pământului, planetele sunt **s.** Soarelui etc.). **2.** S. m. *S. artificial* = obiect construit de oameni, care se lansează în spațiul circumterestru cu ajutorul rachetelor cosmice și care, după plasarea pe orbită, continuă să graviteze în jurul Pământului fără a avea nevoie de propulsie. În general, *s. a.* reprezintă sisteme tehnice complexe, prevăzute cu dispozitive pentru corectarea traiectoriei, pentru orientare și stabilizare, cu surse de energie electrică, cu emițătoare și receptoare radio, precum și cu aparataj destinat efectuării unor anumite activități științifice sau tehnice (există sateliți geofizici, geodezici, meteorologici, de telecomunicații, militari, de spionaj etc.). Primul *s. a.* a fost lansat de U.R.S.S. – Sputnik, la 4 oct. 1957. *S. staționar* (sau *geostaționar, de tip sincron*) = satelit care se mișcă pe o orbită circulară, de la V către E, la o altitudine de c. 36 000 km; perioada sa de revoluție în jurul Pământului este de 24 de ore, astfel încât el rămâne tot timpul deasupra aceluiași punct de pe suprafața terestră. **3.** S. m. (TEHN.) Roată dințată a unui mecanism planetar care se rotește liber pe fusul unui portsatelit și, eventual, împreună cu acesta, în jurul axului unei roți planetare, și care servește la transformarea unei mișcări de rotație în raporturi de transformare variabile, în funcție de condițiile de funcționare ale mecanismului. **4.** (GENET.) Segment cromozomial scurt și contractat. ✧ *ADN satelit* = porțiune de ADN având densitate diferită de cea a majorității ADN-ului genomic, alcătuită din secvențe repetitive de perechi de nucleotide. **5.** Adj. Care însoțește; secundar. **6.** S. m. Fig. Persoană care urmează și execută orbește sfaturile cuiva; acolit **(1)**. **7.** S. m. Localitate de importanță secundară din apropierea unui oraș, depinzând de acesta.

SATELITAR, Ă, adj. Referitor la sateliți, obținut cu ajutorul sateliților. Ex. *imagini s.*, imagini ale suprafeței Pământului obținute, cu aparate speciale, din sateliți lansați special în acest scop. V. și teledetecție.

SATELOID (< *satelit*) s. n. Aparat de zbor orbital cu motor-rachetă de mică tracțiune; constituie un intermediar între un avion și un satelit artificial.

SATIE [sati], **Erik** (pe numele adevărat *Eric Alfred Leslie*) (1866–1925), compozitor francez. Teoreticianul „Grupului celor șase". Precursor al dadaismului și suprarealismului. Piese pentru pian („Trei bucăți în formă de pară", „Piese reci", „Gymnopedii", „Sonatina birocratică"), o operă („Paul și Virginia"), balete („Paradă", primul spectacol cubist, cu decoruri și costume de Picasso).

SATIN (< fr.) s. n. Țesătură cu legătură specifică, executată din fire de mătase, bumbac, de fibre sintetice etc., cu aspect lucios pe una dintre fețe; se întrebuințează mai ales la confecționarea căptușelilor de îmbrăcăminte.

SATINA (< fr.) vb. I tranz. A efectua operația de satinare **(1)**.

SATINAJ (< fr.) s. n. Proprietate caracteristică a hârtiei, realizată prin operația de satinare **(2)**.

SATINARE (< *satina*) s. f. **1.** *Calandrare* specială în urma căreia țesăturile de bumbac capătă un luciu mătăsos. **2.** Operație de netezire a hârtiei și a cartonului pentru obținerea unor suprafețe fără pori, lucioase.

SATIR (< lat., fr.) s. m. (Și ca nume propriu) Divinitate rustică din mitologia greacă, asociată cultului zeului Dionysos, reprezentată ca o ființă monstruoasă cu corp omenesc, păros, cu două coarne mici, urechi ascuțite, coadă și picioare de țap sau de cal; personifica instinctele brutale. ✦ Fig. Persoană desfrânată, libidinoasă, cinică.

SATIRĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** Categorie estetică aparținând sferei comicului, care ridiculizează violent obiectivul vizat, subliniindu-i caricatural laturile negative. **S.** poate folosi, în funcție de fenomenul satirizat, deopotrivă tonalități comice sau grave și procedee diverse, de la ironie până la invectivă. **2.** Specie a poeziei lirice cultivată încă din Antic.,

Erik Satie

care ridiculizează cu intenții moralizatoare aspecte negative ale vieții individuale sau sociale. Au scris **s.** Horațiu, Martial, Boileau, Hugo, Byron, iar în literatura română Gr. Alexandrescu, M. Eminescu, Al. Macedonski ș.a. ✦ Orice scriere cu caracter de critică batjocoritoare, vehementă.

SATIRIC, -Ă (< fr., lat.) adj. Specific satirei **(1),** care ține de satiră; ironic, batjocoritor. ✦ (Substantivat, m.) Autor de satire **(2).**

SATIRIZA (< fr.) vb. I tranz. A ridiculiza, a critica prin intermediul satirei

SATISFACE (< lat.) vb. III tranz. A corespunde unei norme, unei dorințe, unei cereri, unei necesități etc. ✦ A da satisfacție, a mulțumi.

SATISFACȚIE (< fr., lat.) s.f. **1.** Sentiment de mulțumire, de plăcere; ceea ce provoacă această mulțumire, motiv, prilej de a fi satisfăcut. **2.** Act prin care cineva repară o ofensă adusă cuiva; act prin care cineva obține sau dă cuiva ceea ce pretinde sau ceea ce merită. ✧ Expr. *A cere* (sau *a da*) *satisfacție* = **a)** a cere să i se facă (sau a da) dreptate, câștig de cauză; **b)** a provoca (sau a accepta o provocare) la duel.

SATISFĂCĂTOR, -OARE (< *satisface*) adj. Care satisface; mulțumitor, îndestulător; acceptabil.

SATMARI v. **SZATHMÁRY.**

SATMARI, Alexandru (1872–1933, n. București), pictor român. Fiul lui C. P. de Szathmáry. Peisaje de inspirație grigoresciană („Peisaj de toamnă"), interioare încărcate cu elemente exotice, decorații de teatru și ilustrații de carte.

SATŌ Eisaku (1901–1975), om politic japonez. Președinte al Partidului Liberal-Democrat și prim-min. al Japoniei (1964–1972). Premiul Nobel pentru pace (1974), împreună cu S. McBride.

SATŌ Haruo (1892-1964), poet și prozator japonez. Volumul de poezii „Moartea unui nebun" dedicat unui tânăr socialist implicat în asasinarea împăratului Meiji. În roman a experimentat tehnica fluxului conștiinței („Melancolie pastorală", „Melancolie urbană").

SATOMI Ton (pseudonimul lui *Yamanouchi Hideo*) (1888–1983), scriitor japonez. A publicat numeroase romane și proză scurtă („Sentiment nestatornic, inimă pioasă", „Frații Anjō", „Individul fără griji").

SATOMURA Jōha (pseudonimul lui *Matsumura*) (1525-1602). Maestru al genului de poezie *renga*. Lucrări de referință în domeniu („Comorile versului înlănțuit").

SĂTPURA, lanț deluros în partea central-vestică a Indiei, parte a Pod. Deccan, extins pe direcție NE–SV, pe terit. statelor Mahărăshtra și Madhya Pradesh, pe c. 320 km lungime, între văile râurilor Narmada (la N) și Tapti (la S). Alt. max.: 1 250 m. Zăcăminte de cărbuni și mangan.

SATRAP (< fr.; cuv. med, *khshathrapavan* „protector al Regatului") s. m. Conducător al unei satrapii, având puteri aproape nelimitate. ✦ Fig. Conducător despotic, crud; tiran; *p. ext.* persoană cu apucături dictatoriale, despotice.

SATRAPIC, -Ă (< fr.) adj. De satrap, crud, tiranic.

SATRAPIE (< fr., gr.) s. f. (La vechii perși în timpul dinastiei Ahemenizilor, în monarhiile elenistice și în Persia în timpul dinastiei Sasanizilor) Provincie condusă de un satrap (sub Darius I erau 20 **s.**). ✦ Fig. Guvernare despotică, tiranică.

SATULMIK v. **Victor Vlad Delamarina.**

SATULUNG, com. în jud. Maramureș, situată în depr. Baia Mare, pe râul Bârsău; 5 568 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Fersig). Nod rutier. În satul **S.,** menționat documentar în 1566, se află castelul „Teleki" (1740–1780), cu anexe și parc.

SATU MARE 1. Municipiu în extremitatea de NV a României, reședința jud. cu același nume, situat în C. Someșului, pe ambele maluri ale râului Someș, la 12 km E de granița cu Ungaria; 115 197 loc. (2005). Aeroport (inaugurat la 19 mai 1982) devenit internațional la 25 mart. 1996. Nod feroviar și rutier. Termocentrală. Constr. de utilaje, de material rulant, de piese de schimb, motoare electrice ș.a. Fabrici de confecții, de tricotaje, lacuri și vopsele, de prelucr. a lemnului, de țesături și de produse alim. Centru cultural cu îndelungată tradiție: Teatrul de Nord (reorganizat în anii 1968–1969), cu secții în limbile română și maghiară; Filarmonica de stat „Dinu Lipatti"; Muzeul județean (1890), cu secții de arheologie și istorie, artă, etnografie; Muzeul de artă; Biblioteca județeană ș.a. Filială a Uniunii Artiștilor Plastici. Episcopie romano-catolică. În perimetrul municipiului au fost descoperite vestigii din Paleolitic și Neolitic, iar în apropiere, în locul numit Pădurea Noroieni, au fost identificate urmele unei așezări aparținând dacilor liberi, datând de la începutul mil. 1 d.Hr. Descoperirea unui tezaur de monede romane imperiale demonstrează permanența schimburilor comerciale ale dacilor liberi cu lumea noii

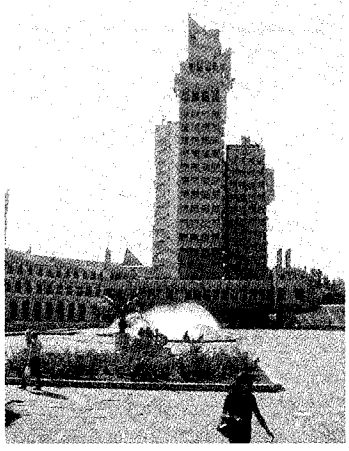

Satu Mare. Centru orașului

provincii imperiale. La sfârșitul sec. 9 și începutul sec. 10, pe terit. actual al orașului a existat o cetate de pământ, cu numele Sătmar, care făcea parte din voievodatul condus de *Menumorut*. Localitatea apare menționată documentar în sec. 12, cu numele *Castrum Szatmar*, în cronica „Gesta Hungarorum" a lui Anonymus (care consemnează că cetatea Sătmar a fost ocupată de unguri după trei zile de luptă), apoi în 1181, 1213, 1217 (i se recunoaște privilegiul de cetate regală) etc. Vizavi de așezarea Sătmar (situată pe malul stg. al Someșului), la mijlocul sec. 12, coloniștii germani au ridicat (pe malul dr. al Someșului) o altă așezare, cu numele Mintiu. În Ev. Med., cetatea Sătmar a devenit centrul comitatului cu același nume, un important centru de comerț cu sare (adusă de la Ocna Dej) situat pe drumul comercial spre Viena, Cracovia și Praga. În același timp la Sătmar se țineau patru mari târguri anuale. Între 1323 și 1338, aici a funcționat o monetărie. În 1331, Sătmar și Mintiu au fost ridicate la rang de oraș (*civitas*), iar în 1455 devin târguri (*oppidum*). În 1564, cele două așezări au fost ocupate și incendiate de Habsburgi, iar în 1705, cetatea a fost demolată și au început lucrările de regularizare a Someșului. În 1711, la Sătmar s-a încheiat pacea între nobilimea din Transilvania și Imperiul Habsburgic (în urma Răscoalei curuților din anii 1703–1711), după care s-a consolidat dominația habsburgică în Transilvania. În 1712, Sătmar este declarat oraș liber regal, iar în 1715 acesta a fost legat de Mintiu printr-un pod de lemn construit peste Someș. În 1721, cele două așezări se contopesc într-o singură localitate cu denumirea

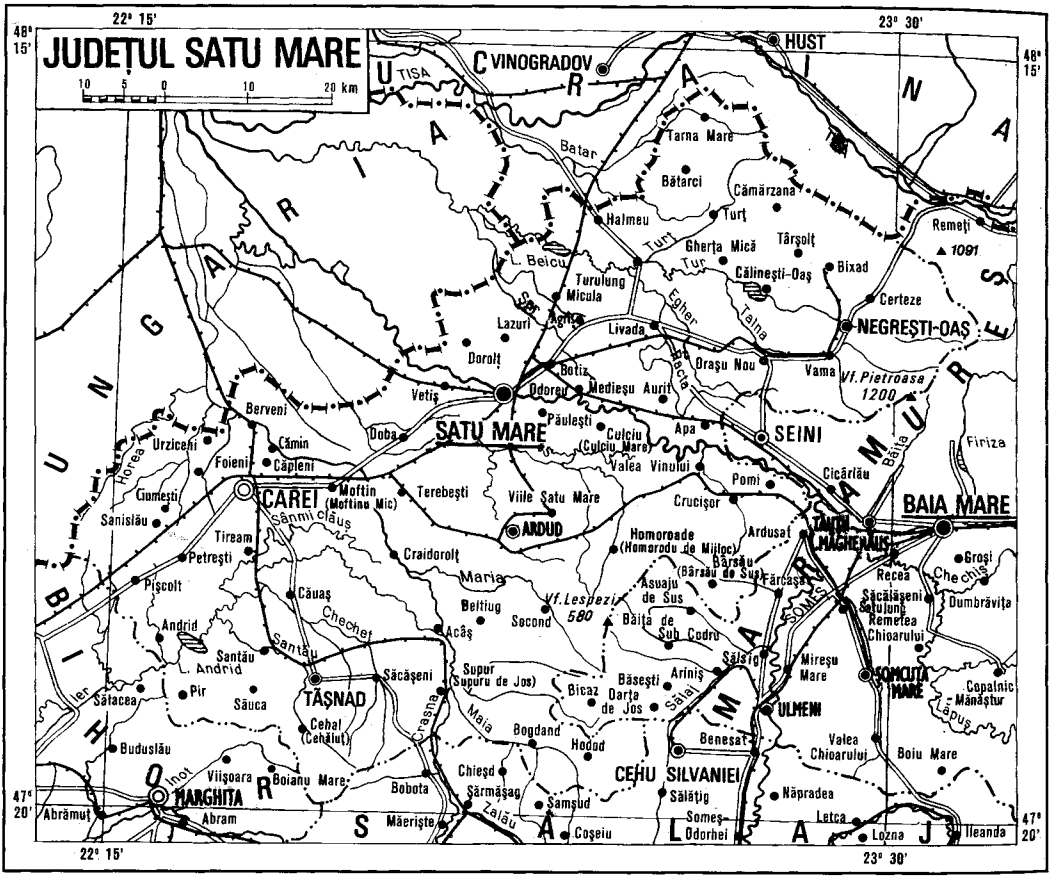

de Sătmar, care, în 1800, capătă statut de oraș cu numele Satu Mare. În urma Dictatului de la Viena din 30 aug. 1940, **S.M.**, împreună cu partea de NV a Transilvaniei, a intrat sub jurisdicția autorităților ungare pentru o perioadă de patru ani, fiind eliberat în toamna anului 1944 de trupele române. Declarat municipiu la 17 febr. 1968. Monumente: Catedrala romano-catolică Înălțarea Domnului, în stil neoclasic (1786–1798, cu fațada terminată în 1837), cu picturi murale interioare realizate în etape (în perioada 1836–1904) și cu o orgă cu 4 122 de tuburi și 57 de registre, instalată în 1925; Biserica reformată sau „Biserica cu lanțuri" (1793–1802), în stil baroc, cu clopot turnat în 1633 și o orgă din 1814; Palatul episcopal romano-catolic, construit după planurile arhitectului Joseph Bitthamer din Würzburg, în stil neoclasic (1805–1851, cu adăugiri din 1859 și 1892); Biserica greco-catolică Sf. Nicolae (1740); clădirea Teatrului de Nord, în stil neoclasic (1889–1892); clădirea Tribunalului județean (1894–1896); bisericile romano-catolice „Hildegarda" (începutul sec. 19) și „Calvaria" (1844, reconstruită în anii 1908–1909); Sinagogă (1889); casa „Vácsay", cu două corpuri de clădiri, una în stil baroc (1798) și alta în stil neogotic (1840); Turnul pompierilor (1903–1904), înalt de 45 m; Catedrala greco-catolică Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, construită în anii 1932–1937 după planurile arhitecților Victor Smigelschi și G.P. Liteanu; Catedrala ortodoxă Adormirea Maicii Domnului (1937–1938); statuia lui Vasile Lucaciu (4,50 m înălțime), operă în bronz a lui Corneliu Medrea din 1936; Monumentul ostașului român, operă a sculptorului Emil Mereanu ș.a. **2.** Com. în jud. Harghita, în depr. Odorhei, la poalele M. Harghita; 1 960 loc. (2005). Por'i bogat decorate cu motive florale încrustate, viu colorate, unele datând de la sf. sec. 19. Atestată documentar din 1566; până în 2004 a făcut parte din com. Brădișteа. **3.** Com. în jud. Suceava, situată în N Pod. Sucevei, la confl. râului Pozen cu Suceava; 4 323 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Țibeni). Piuă pentru bătut sumane (1900). **4.** Județ în extremitatea NV a României, în NV Transilvaniei, în bazinul inferior al Someșului, la granița cu Ungaria (în NV) și Ucraina (în N); 4 418 km^2; 368 702 loc. (2005), din care 46,7% în mediul urban; densitatea: 88 loc./km^2. Reșed.: municipiul Satu Mare. Orașe: Carei (municipiu), Negrești-Oaș, Tășnad. Comune: 59. Relief dispus sub forma unui amfiteatru ce coboară în trepte de la ENE către VSV. C. Someșului, cu alt. de 100–200 m ocupă c. 2/3 din supr. jud. (partea central-vestică), fiind acoperită pe alocuri cu dune de nisip (în special în C. Carei). Marginea de NE a jud. **S.M.** este străjuită de m-ții Oaș și Gutâi, care închid între ei depr. Oaș, iar în partea de SE și S se extinde culmea Codrului și dealurile piemontane ale Toglaciului. *Climă* temperat-continentală moderată, cu veri călduroase și ierni ceva mai blânde decât în restul țării. Temp. medie anuală variază între 5,5°C pe culmile muntoase Oaș-Gutâi, 8°C la poalele acestora și 9,7°C în câmpie (la Satu Mare).

Precipitațiile oscilează între 584 mm anual în câmpie (la Satu Mare) și peste 900 mm în ținuturile montane. *Rețeaua hidrografică* este reprezentată prin cinci cursuri mai importante, care străbat jud. **S.M.** în diagonală (râurile Someș și Crasna) sau care își au obârșia în arealul jud. **S.M.** (Tur, Ier și Homorod). Din cauza slabei înclinări a C. Someșului și a unui pronunțat caracter divagant al rețelei hidrografice, în trecut se produceau frecvente inundații catastrofale în timpul viiturilor de primăvară, fapt ce a determinat să se execute vaste și complexe lucrări hidroameliorative (canale de desecare, diguri etc.), în special pe râurile Someș și Crasna. În jud. **S.M.** nu există lacuri naturale, în schimb sunt 16 lacuri antropice, între care cel mai mare este cel realizat pe râul Tur, în arealul com. Călinești-Oaș (364 ha; 7,4 mii. m^3). Se întâlnesc ape minerale carbogazoase, cloruro-sodice (Bixad, Turț), slab sulfuroase (Luna, Negrești-Oaș, Vama), bicarbonatate (Tarna Mare, Valea Mariei, Noroieni, Micula), termale (Carei, Acâș, Satu Mare, Domănești, Moftin, Ady Endre). *Resurse naturale:* zăcăminte de minereuri complexe (pirită, zinc, plumb, cupru, aur, argint), minereu de fier, în zona vulcanică a m-ților Oaș (la Bixad, Turț, Tarna Mare, Huta-Certeze, Racșa, Cămărzana, Bolda ș.a.), de lignit (Luna, Negrești- Oaș, Târșolț, Aliceni, Trip) și minereu de cinabru (Cămărzana); expl. de andezit (Turț), bentonit (Orașu Nou), nisip cuarțos (Carei), balast, luturi caolinoase (Racșa, Orașu Nou), pământuri colorate (Negrești-Oaș, Călinești-Oaș, Crucișor). *Economia* are un profil industrial-agrar. Obiectivele industriale, concentrate cu precădere la Satu Mare, Carei, Negrești-Oaș, Tășnad, Ardud, Turț ș.a. produc bunuri variate, printre care: utilaje, vagoane, piese auto, lacuri și vopsele, confecții, tricotaje, pânzeturi, articole de pasmanterie, mobilă, încălțăminte, cărămidă, țiglă, obiecte din sticlă, produse alim. (preparate din carne și lapte, dulciuri, băuturi alcoolice etc.). Meșteșugurile populare tradiționale sunt reprezentate prin olărit (Vama), prelucr. artistică a lemnului (Huta-Certeze, Cămărzana, Racșa, Vama ș.a.), țesături și cusături populare ș.a. *Agricultura*, variată ca structură, dispune de un fond funciar apreciabil. Principalele culturi: porumb, grâu și secară, plante pentru nutreț, floarea-soarelui, ovăz, orz și orzoaică, sfeclă de zahăr, cartofi, legume ș.a. Pomicultura, practicată în mod deosebit în zona dealurilor piemontane (meri, pruni, peri, cireși ș.a.), formează bazine pomicole compacte în arealele localit. Ardud, Cehal, Beltiug, Homorod, Certeze, Remetea, Vama ș.a. Jud. **S.M.** este și un important producător de căpșuni. Se cresc bovine, porcine, ovine, cabaline și caprine. Este dezvoltată avicultura și apicultura. Rețeaua feroviară cuprinde două importante noduri feroviare (Satu Mare și Carei) din care pornesc ramificații de c.f. către județele învecinate și spre toată țara, precum și spre Ungaria și Ucraina. Transporturile aeriene de mărfuri și călători se efectuează prin intermediul aeroportului din Satu Mare. *Turismul.* Una dintre cele mai cunoscute și atractive zone de interes turistic este aceea a *Țării Oașului*, în care peisajul montan al masivelor Oaș și Gutâi străjuiește vasta arie depresionară cu piemonturi și șesuri extinse, în care apar izv, cu ape minerale, cunoscute local sub numele de „borcuturi". Subzona *Codru* reprezintă o altă reg. turistică de mare interes, care se impune prin peisaje deluroase fermecătoare, prin porțile monumentale sculptate, prin port popular, obiceiuri etc. Alte elemente de atracție sunt obiectivele turistice din Satu Mare, Carei, Negrești-Oaș, Tășnad, ruinele cetății Ardud, castelul medieval și biserica gotică din Medieșu Aurit, bisericile din Ardud, Halmeu, Bixad, Apa, Acâș, Ciumești, Bogdand, Micula, Soconzel ș.a., muzeul etnografic din localit. Valea Vinului, rezervația naturală cu cerbi lopătari și fazani din pădurea Foieni de lângă Micula, stejarii seculari de la Bixad, pădurea de castani comestibili de la Huta-Certeze, parcul dendrologic din Carei, heleșteiele de la Moftinu Mic (arie de protecție pentru păsări de apă) și aria naturală protejată a râului Tur.

SATURĂ (< fr., lat.) vb. **1.** *I tranz.* A aduce un sistem fizic, chimic sau tehnic în stare de saturație. **2.** A satisface pe deplin și în mod exagerat pe cineva sau ceva.

SATURANT, -Ă (fr.) adj. (Despre factori fizici) Care este capabil să producă o stare de saturație. ✦ (Impr.) Saturat.

SATURAT, -Ă (< *satura*) adj. **1.** (Despre compuși chimici) Care nu poate forma compuși de adiție; care se află în stare de saturație. ✧ *Soluție s.* = soluție a cărei concentrație este maximă pentru presiunea și temperatura la care se află, fiind capabilă să împiedice continuarea procesului de dizolvare. *Atmosferă s.* (sau *mediu s.*) = atmosferă sau mediu în care presiunea vaporilor este maximă. ✦ *Vapori saturați* = vapori a căror densitate este maximă pentru presiunea și temperatura la care se află, fiind capabili să împiedice continuarea procesului de evaporare a lichidului din care provin. **2.** Fig. Care a atins punctul de intensitate, de valoare maximă.

SATURAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Stare a unui sistem fizico-chimic pentru care o anumită mărime caracteristică și-a atins valoarea maximă (ex. starea vaporilor *saturați*, a soluțiilor saturate etc.); saturare. ✧ *S. magnetică* = stare a unui corp feromagnetic care se află într-un câmp magnetic foarte puternic și care, prin sporirea în continuare a intensității câmpului, nu mai poate realiza o sporire a inducției magnetice. **2.** Stare de intensitate maximă a unui fenomen, sentiment etc.; *p. ext.* plictiseală, blazare, dezgust cauzate de această stare.

SATURN **1.** (În mitologia romană) Vechi zeu al agriculturii și viticulturii. Identificat cu *Cronos* din mitologia greacă. A guvernat în Latium, în epoca mitică de aur. Celebrat în luna dec., la Saturnalii, când sclavii erau serviți de stăpânii lor. **2.** Planetă a sistemului nostru solar, văzută pe cer ca un astru de mărimea întâi. Numită așa după zeul roman **S. (1).** Diametru: 121 000 km (mai turtită la poli). Se află la 1 430 mil. km depărtare de Soare. Revoluție: 29,5 ani. Rotație: 10 h 14 min. Atmosferă de metan și de hidrogen; se consideră că temperatura suprafeței este de –150°C. Prezintă anotimpuri analoge celor terestre. Are zece sateliți, primul dintre ei, Titan, fiind descoperit de C. Huygens (1655). Particularitatea sa o constituie inelul (observat prima dată de Galilei în 1610 și explicat de Huygens în 1662), concentric, foarte plat (grosimea sub 20 de km), având diametrul interior de c. 150 000 km, cel exterior de c. 278 000 km și alcătuit din corpuri mici și din pulberi care gravitează în jurul planetei, rotindu-se rapid pe orbite circulare. În anii 1980 și 1982 date importante despre **S.** au fost transmise de sondele Pionier II și Voyager 2. **3.** Stațiune balneoclimatică estivală în jud. Constanța, pe țărmul Mării Negre, în complexul de stațiuni Mangalia-Nord. Cuprinde numeroase hoteluri, vile, restaurante și baruri. **4.** Rachetă în trepte, dezvoltată de S.U.a. începând din 1958; a fost utilizată pentru prima oară în 1961.

Saturn (2)

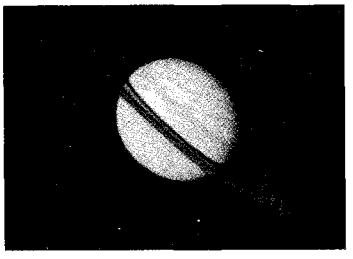

SATURN (< fr.) s.n. **1.** Numele plumbului în alchimie.

SATURNALII (SATURNALE) (< lat. *Saturnalia*; de la n. pr. *Saturn*) s. f. pl. Sărbători celebrate la Roma între 17 și 19 dec., în cinstea zeului Saturn și în amintirea „vârstei de aur", care a fost instaurată cândva de acesta. În timpul **s.**, orice muncă era întreruptă, nu se declarau războaie și se suspenda puterea stăpânilor asupra sclavilor.

SATURNIN (SATURNIAN) (< fr., lat.) adj. *Vers* ~ = denumire a primului sistem de versificație la romani, având o structură metrică insuficient cunoscută (probabil predominant iambică).

SATURNISM (< fr.; {s} fr. *saturn* „nume dat plumbului de alchimiști") s. n. Boală profesională provocată de intoxicația cronică cu plumb. Se manifestă prin cefalee, paralizii ale extremităților, neîrită, anemie, colici abdominale, gingii cenușii etc. Este frecventă la lucrătorii din fabricile de acumulatoare, la cei care lucrează în minele de expl. a sulfurii de plumb (galenă), iar până prin anii '80 ai sec. trecut (când se utilizau litere de plumb) era frecventă și la tipografi.

SATZA (SACEA) (sec. 11), căpetenie din Dobrogea. Menționat de Ana Comnena în „Alexiada".

SAȚ (lat. *satium*) s. n. Senzația de a fi sătul; săturare, îndestulare. ✧ Loc. *Fără saț* = lacom, nesătul; *fig.* nesățios, avid. ✦ Fig. Belșug, abundență.

SAȚIETATE (< lat., fr.) s. f. Stare a celui sătul.

SAU (< *să* + *au*) conj. (Cu funcție disjunctivă) Ori, fie. ✧ *Sau... sau,* exprimă necesitatea de a alege între două alternative. ✦ În enumerări, precedă fiecare element al enumerării sau numai pe ultimul: *poți merge cu autobuzul, cu troleibuzul sau cu tramvaiul.* **2.** (Cu funcție explicativă) Cu alte cuvinte, adică. **3.** (Cu funcție copulativă) Precum și. **4.** (Cu funcție conclusivă în propoziții negative) Nu cumva? Oare?

SAUCIUC-SĂVEANU, Theofil (1884–1971, n. Bosanci, jud. Suceava), istoric român. M. coresp. al Acad. (1945). Prof. univ. la Cernăuți și București. În urma unor ample săpături arheologice (1925–1940) a descoperit ruinele orașului Callatis. Studii de epigrafie și asupra Antic. greco-romane („Istoria antică elină și studii de istorie elină în cei 25 de ani din urmă").

SAŪD I v. **Ibn Saūd Abdul Aziz.**

SAUDIZI, dinastie domnitoare în Regatul Arab Saudit, întemeiată de Saud ibn Muhammad ibn Mikrin. Până în 1927 ei sunt emiri de Nejd; între 1927 și 1932 – regi ai Hidjazului și Nejdului cu terit. unite, iar din 1932 – regi ai Arabiei Saudite. Ultimul reprezentant al dinastiei este regele Abdallah ibn Abd al-Aziz (din 1 aug. 2005).

SAUGUET [soge], **Henri** (1901–1989), compozitor francez. Cvartete de coarde, sonate și alte piese pentru pian, lieduri, lucrări orchestrale, balete, opere („Mănăstirea din Parma", „Capriciile Marianei").

SAUL, rege semilegendar al statului ludeo-israelian (c. 1021–1004 î.Hr.) și, potrivit tradiției biblice, întemeietorul acestuia. Învins și rănit într-o luptă cu filistenii, s-a sinucis. Viața sa a constituit sursă de inspirație pentru lucrări de Rembrandt, Händel, Al. Macedonski ș.a.

SAULĂ s. f. Parâmă subțire folosită la bordul navelor pentru legarea suplimentară a unei vele pe timp rău, pentru ridicarea unui pavilion etc.

SAULEA, Emilia (1904–1998, n. București), geolog român. M. de onoare a Acad. (1993), prof. univ. la București. Deschizătoare de drum în studiile paleontologice privind faunele fosile microscopice ale Neogenului din România. Studii asupra foraminiferelor fosile din Miocen („Contributions à la connaissance de la faune de l'etage Méotien"). A realizat, în colab., primul atlas litofacial al Neogenului din România.

SAULT SAINTE MARIE, oraș în SE Canadei (Ontario), situat pe râul Saint Marys (care face legătura între lacurile Superior și Huron); 74,5 mii loc. (2003). Hidrocentrală. Ind. metalurgică (fontă, oțel), cocso-chimică, de prelucr. a lemnului, textilă, a hârtiei și alim. Turism. Fundat în 1622 de exploratorul francez Étienne Brulé. În 1669, aici s-au stabilit mai mulți misionari iezuiți. Cedat britanicilor în 1763. Oraș din 1912.

SAUNĂ (cuv. finlandez) s.f. Tip de baie practicată (inițial în țările nordice) într-o încăpere cu aer supraîncălzit (70°–80° C) și cu aburi, urmată de o răcire bruscă (dușuri sau plonjare în apă rece). Stimulează aparatul circulator și respirator.

SAURA (ATARÉS), Carlos (n. 1932), regizor spaniol de film. Asigură reputația internațională a cinematografului spaniol post-Buñuel. Se înscrie în tradiția artei iberice moderne prin idiosincrasia față de o societate puritană și intolerantă, prin realismul oniric, prin limbajul eliptic și apetența pentru alegorie, prin discursul obsesiv despre sexualitate și moarte („Vânătoarea", „Verișoara Angelica", „Eliza, viața mea", „Carmen", „Ai, Carmela!", „Goya la Bordeaux").

SAURIENI (< fr.; {s} gr. *saura* „șopârlă") s. m. pl. Ordin (sau, în alte clasificări, subordin din ordinul Squamata) de reptile cu pielea acoperită de solzi cornoși, uneori papile, tuberculi sau spini, cu o singură arcadă a craniului și coada de obicei lungă *(Sauria).* La unele specii, din lobii pielii se formează creste, pe cap, în lungul spatelui și al cozii sau pe laturile corpului. Cuprind forme tericole și arboricole, cele mai multe cu patru membre, dar la unele specii membrele sun t rudimentare sau lipsesc. Frecvent prezintă fenomenul de autotomie. Există numeroase familii de **s.**, dintre care se remarcă șopârlele (cu forme evoluate, dar și familii primitive ca gekonidele și agamidele). iguanele, cameleonii și familia „șarpelui orb". Trăiesc pe toate continentele și se hrănesc mai ales cu nevertebrate. Sin. *Lacertilieni.*

SAURISCHIENI, s.m.pl. Ordin de reptile fosile care include *theropodele* și *sauropodele (Saurischia).*

SAUROPODE, s.f.pl. Subordin de dinozauri ierbivori patrupezi care au trăit în Jurasic și Cretacic (*Sauropoda*). Unele **s.** atingeau dimensiuni uriașe (ex. *Diplodocus*, care depășea 20 m lungime), fiind cele mai mari animale de uscat cunoscute.

SAUROPTERIGIENI, s.m.pl. Ordin de reptile fosile acvatice, cele mai multe cu gâtul lung, cuprinzând nothosaurii, care au trăit în Triasic, și plesiosaurii, mai răspândiți în Jurasic și Cretacic (*Sauropterygia*).

SAUSSURE [sosü:r], **Ferdinand de** (1857–1913), lingvist elvețian. Prof. la Școala de Înalte Studii din Paris și la Univ. din Geneva. Specialist în gramatica comparată indo-europeană („Memoriu asupra sistemului primitiv al vocalelor în limbile indo-europene"). Creatorul școlii franceze de indo-europenistică (dintre discipoli, cel mai cunoscut, A. Meillet). Ideile sale valoroase despre distincția limbă-vorbire, sincronie-diacronie, cercetarea limbii ca sistem (fiind în acest sens „părintele structuralismului"), teoria sa asupra arbitrariului semnului lingvistic ș.a., cuprinse în „Cursul de lingvistică generală" fac din **S.** creatorul lingvisticii moderne.

SAUSSURE, Horace Benedict de (1740–1799), naturalist și fizician

elveţian; a realizat diverse instrumente, a descoperit unele minerale şi a pus bazele observaţiilor meteorologice riguroase.

SAUSSURIT (< fr.; de la n. pr. *Saussure*) s. n. Mineral (telurură naturală de aur şi de plumb) cristalizat în sistemul rombic. Are culoare plumburie, luciu metalic şi este folosit pentru extragerea aurului. Sin. *nagyagit, săcărâmbit.*

SAUVAGE [sovaʒ], **Frédéric** (1786–1857), inginer francez. Constructor (1832) al unui tip de elice de vapor, pe care A. Normand a desăvârşit-o în 1842.

SAUVIGNON [soviñō] (cuv. fr.) subst. Soi de viţă de vie originar din Franţa, cu ciorchini mici, cilindrici, îndesaţi şi cu boabe verzui, uşor transparente, din care se fac vinuri fine, demiseci; vin produs din acest soi de viţă.

SAUVY [sovi], **Alfred** (1898–1990), sociolog şi demograf francez, şef al şcolii demografice franceze, autor al unor lucrări fundamentale („Teoria generală a populaţiei", „Elemente de demografie"). Lucrări de economie şi sociologie („Malthus şi cei doi Marx", „Natura socială").

SAVA (pe numele adevărat *Ratsko*) (c. 1176–c. 1236), prelat sârb, fiul marelui jupan Ştefan Nemania. Călugăr la Muntele Athos, unde a înfiinţat mănăstirea Hilandar (1198). Primul arhiepiscop al Serbiei (din 1219) după obţinerea autocefaliei faţă de Patriarhia de la Constantinopol. A sprijinit renaşterea culturală şi religioasă a ţării sale. Sanctificat.

SAVA, râu în V Pen. Balcanice, afluent dr. al Dunării; 940 km; supr. bazinului hidrografic: 95,7 mii km^2. Izv. din masivul Triglav (Alpii Iulieni), din NV Sloveniei, prin două pârâie *(Sava Dolinka* şi *Sava Bohinjka)* care confluează la Radovljica, curge pe direcţie NV–SE, trecând pe la N de Ljubljana şi prin Zagreb, formează graniţa între Croaţia şi Bosnia şi Herţegovina (între amonte de Bosanska Gradiška şi aval de Brčko) şi apoi pe o mică porţiune frontiera dintre Bosnia şi Herţegovina şi Serbia, după care străbate, în NV Serbiei, C. Savei şi se varsă în Dunăre la Belgrad. Navigabil pe 583 km pentru vase mici. Afl. pr.: Soca, Savinja, Krka, Kupa, Una, Vrbas, Bosna, Drina. În Antic. s-a numit *Savus.*

SAVA, Ion (1900–1947, n. Bucureşti), regizor, dramaturg, pictor şi caricaturist român. Regizor la Teatrul Naţional din Iaşi (din 1930) şi Bucureşti (din 1938), Teoretician al artei spectacolului, a promovat concepţia „reteatralizării teatrului". Inovator în regie şi în scenografie („Macbeth"). Piese de teatru pirandelliene şi cinematice („Uşile", „Iov", „Preşedintele"); pantomimă modernă („Vreau să număr stelele"). Scenarii de regie de film.

SAVA, Iosif (1933–1998, n. Iaşi), muzicolog român. Activitate prolifică de critic muzical, realizator de emisiuni de televiziune (Serata muzicală TV) şi radio. Jurnale muzicale, monografii, dicţionare („Claviaturile timpului. Jurnal pe portativ", „Muzica şi spectacolul lumii").

SAVAGE v. **Niue.**

SAVAI'I sau **SAVAII,** ins. vulcanică în arh. Samoa (Oc. Pacific), cea mai mare din acest arh., situată la 13°36' lat. S şi 172°27' long. V; 1 821 km^2. Oraş pr.: Tuasivi. Este dominată de conul vulcanic Mauga Silisili, înalt de 1 858 m.

SAVALAS, Telly (Aristotle) (1924-1994), actor american de film. Notorietate internaţională datorată poliţistului Theo Kojak interpretat în serialul TV cu acelaşi titlu, personaj ce îşi pune amprenta asupra prestaţiilor sale cinematografice („Pancho Villa", „Comoara din Atena", „Detectiv la Hollywood").

SAVANĂ (< fr.; sp. *sabana*) s. f. Formaţiune ierboasă caracteristică regiunilor tropicale cu un anotimp ploios şi unul secetos, formată din graminee înalte (1–3 m), care se dezvoltă abundent în sezonul ploios şi în care apar dispersat arbori rezistenţi la secetă; este specifică Africii, ocupând c. 40% din suprafaţa acestui continent (principalele tipuri fiind **s.** cu baobabi, **s.** cu diferite specii de *Acacia* şi **s.** cu palmieri), dar se dezvoltă local şi în S Asiei, E Australiei şi America de Sud unde principalele tipuri sunt *llanos* şi *campos.* Fauna savanelor africane este deosebit de abundentă, cuprinzând numeroase ierbivore (diverse specii de antilopă, zebre, girafe, elefanţi, rinoceri, bivoli), carnivore (lei, leoparzi, hiene, gheparzi, şacali, câini pătaţi), rozătoare, păsări (struţ, păsări ţesătoare) şi insecte, ocrotite în valoroase parcuri naţionale.

SAVANG VATTHANA (1907–1978 sau 1984), rege al Laosului (1959–1975). După detronare, a fost internat (1977) într-un centru de „reeducare" al regimului comunist instaurat de *Pathet Lao,* unde a şi murit.

SAVANNAH [səvänə] **1.** Fl. în ESE S.U.A.; 505 km. Izv. din Blue Ridge Mountains (m-ţii Apalaşi) prin două râuri (Tugaloo şi Seneca) care confluează în lacul de acumulare Hartwell, curge pe direcţie NV–SE şi se varsă în Oc. Atlantic, printr-un estuar, la 30 km aval de oraşul Savannah. Hidrocentralele Hartwell şi Clark Hill. Navigabil pentru vase mici pe 357 km, până la Augusta şi pentru vase oceanice pe 8 km. **2.** Oraş în ESE S.U.A. (Georgia), port pe fl. cu acelaşi nume; 131,5 mii loc. (2000). Aeroport. Piaţă pentru bumbac. Şantier naval. Rafinărie de petrol. Constr. de avioane. Ind. chimică (îngrăşăminte, vopsele), a mat. de constr., de prelucr. a lemnului, hârtiei, textilă, încălţămintei, alim. (ulei, zahăr). Universităţi (1890, 1935). Muzeul Mării; Muzeu de ştiinţele naturii. Fortul Pulaski. Fundat la 12 febr. 1733 de generalul James Edward Oglethorpe. Cap. statului Georgia (1754–1786).

SAVANNAKHÉT, oraş în S Laosului, situat pe stg. fl. Mekong, la 210 km NV de Pakse; centrul ad-tiv al prov. omonime; 47,5 mii loc. (1996). Port fluvial. Aeroport. Expl. de petrol, de min. de fier, de cupru şi de aur. Ind. de prelucr. a lemnului şi alim.

SAVANT, -Ă (< fr.) adj., s. m. şi f. (Persoană) care are cunoştinţe vaste şi profunde într-una sau mai multe ramuri ale ştiinţei; (om) foarte învăţat, erudit, creator în domeniul ştiinţei. ✦ Adj. Care denotă erudiţie.

SAVAOT, în expr. „Domnul Savaot" (ebr. „yhwh Shabaot") = „Domnul oştirilor (cereşti)": atribut al lui Dumnezeu, care apare mai ales în „Vechiul Testament" şi în Psalmi.

SAVARIA v. **Szombathely.**

SAVARIN̦Ă (< fr.; de la n. pr. [Brillat-] *Savarin,* gastronom francez, 1755–1826) s. f. Prăjitură din aluat moale, pufos, îmbibat cu sirop (şi rom) şi umplută cu frişcă.

SAVART (< fr; {s} n. pr. *F. Savart,* optician francez) s. m. Unitate de măsură pentru intervalele muzicale, de 301 ori mai mică decât octava.

SAVART [savar], **Félix** (1791–1841), fizician francez. Prof. la Collège de France. Studii şi cercetări privind lumina polarizată şi acustica (corzi vibrante). Creatorul unităţii de măsură pentru intervalele muzicale, care-i poartă numele.

SAVERY, Roelant (1576–1639), pictor flamand. Pornind de la teme mitologice, a creat peisaje înspirate de ţinutul Tirolului, cu animale şi păsări exotice („Paradisul terestru", „Orfeu fermecând animalele") şi buchete de flori, într-o gamă strălucitoare şi luminoasă.

SAVERY [seiveri], **Thomas** (c. 1650–1715), inventator și inginer englez. Constructor al primei pompe cu abur (1698), utilizată pentru scoaterea apei din minele din Cornwall.

SAVICĂ, adj. (GEOL.) *Faza ~* = fază de mișcări tectonice de la sfârșitul Oligocenului.

SAVIGNY [zavinii], **Friedrich Karl von ~** (1779–1861), jurist și istoric al dreptului german. Prof. univ. la Berlin. Fondagtor al școlii istorice a dreptului, susținând teza potrivit căreia dreptul izvorăște organic din spiritul fiecărui popor. Lucrări: „Istoria dreptului roman în Evul Mediu", „Sistemul dreptului roman actual", „Despre chemarea timpului nostru spre legiferare și știința juridică".

SAVIMBI, Jonas (Malheiro) (n. 1934), om politic angolez. Fondator (1966) al partidului Uniunea Națională pentru Independența Totală a Angolei (UNITA). S-a opus (1975) regimului lui A. Neto sprijinit de R. Africa de Sud, de statele occidentale și de China, și a condus în anii '80 ai sec. 20 o gherilă contra puterii centrale.

SAVIN, Ioan Gh. (1885–1973, n. Jorăști, jud. Galați), teolog român. Contribuții în teologia fundamentală („Creștinism și comunism", „Curs de apologetică"). Deținut politic.

SAVINIO, Alberto (pseud. lui *Andrea de Chirico*) (1891–1952), muzician, pictor, scriitor și designer italian. Frate cu Giorgio de Chirico. La 15 ani a compus opera „Carmela". Picturile sale, cu personaje având înfățișarea unor manechine fără chip, aparțin suprarealismului („Apariția"). Romane și piese de teatru („Hermafroditul", „Căpitanul Ulise"); eseuri. Muzică, decoruri și costume de scenă.

SAVOARE (< fr.; {s} lat. *sapor,-oris* „gust") s. f. Gust deosebit, plăcut, aromă a alimentelor. ✦ *Fig.* Farmec.

SAVOIA 1. Reg. istorică în SE Franței, în Alpii Savoiei, la granița cu Italia și Elveția. Oraș pr.: *Chambéry.* Expl. forestiere. Creșterea animalelor. Populată de celții allobrogi, sub stăpânire romană (121 î.Hr. – 407 d.Hr.), anexată de Clovis (534), atribuită lui Lothar (843) a fost inclusă în Regatul Burgundiei (888), apoi a fost anexată Sfântului Imperiu Romano-German (1032–1038). Comitat (din sec. 11), în 1416 s-a transformat în ducat cu capitala la Torino (1563). Ducele **S.** Victor Amedeu II a primit Sicilia prin Tratatul de la Utrecht (1713) pe care a cedat-o Austriei pentru Sardinia (1720). În jurul Regatului Sardiniei, al cărui nucleu l-a constituit **S.** și Piemontul, s-a realizat unificarea Italiei. **S.,** împreună cu Nisa, a fost cedată Franței în 1860. **2.** Casa de **S.,** familia care a domnit în comitatul **S.** din 1027 sub conducerea lui Humbert cel cu Mână Albă. În 1416 a devenit ducat; din 1720 Victor Amedeu II devine rege al Savoiei și ulterior al Sardiniei. A domnit în Italia din 1861 prin *Victor Emmanuel II* (1861–1878), *Umberto I* (1878–1900), *Victor Emmanuel III* (1900–1946) și *Umberto II* (mai – iun. 1946).

SAVOIA, Luigi Amedeo, duce de Abruzzi (1873–1933), militar și explorator italian. A efectuat ascensiuni în Alpi, Alaska și Ruwenzori. A comandat unități navale în Primul Război Mondial.

SAVONA, oraș în Italia (Liguria), port la M. Mediterană, situat la 40 km SV de Genova; 61,9 mii loc. (2003). Șantier naval. Ind. siderurgică (oțel), chimică, electrotehnică, sticlăriei, textilă, a tananților și alim. Centru de faianță (sec. 17–18). Pinacotecă. Catedrală (1589–1602), în stilul Renașterii, Turnul Brandale (sec. 12); palatul Sansone (sec. 14); palatul Della Rovere (sec. 15). Turism. Menționat documentar ca *oppidum* în anul 205 î.Hr. și ca *vicus* roman în 180 î.Hr. Ocupat de Imp. Bizantin în sec. 6; devastat de longobarzi în 639, intră sub dominația Genovei (1528); anexat de Franța (1805–1815). Intră în componența Sardiniei (1815) și a Italiei (1861).

SAVONAROLA, Girolamo (1452–1498), reformator și călugăr dominican italian. Predicator de mare succes, a denunțat cu vehemență corupția și imoralitatea clasei conducătoare și laicizarea clerului. Conducător spiritual al partidei populare, a impus, după alungarea din Florența a lui Pietro de Medici (1494), un regim de dictatură teocratică, în timpul căruia (1494–1497) numeroase opere de artă și cărți laice au fost distruse. Excomunicat ca eretic (1497), a fost ars pe rug.

Girolamo Savonarola

SAVONIERĂ (< fr.) s. f. Săpunieră.

SAVRASOV, Aleksei Kondratievici (1830–1897), pictor rus. Unul dintre întemeietorii peisajului realist rus. Peisaje cu caracter elegiac, meditativ („Ostrov la Sokolniki", „Stâncuțele", „Drum de țară").

SAVU, Mănăstirea ~ v. **Poduri.**

SAVUL, Mircea Ion (1895–1964, n. Iași), geolog și geochimist român. Acad. (1963), prof. univ. la Iași. Cercetări asupra formațiilor eruptive și metamorfice și asupra zăcămintelor de minereuri din Carpații Orientali și din Dobrogea, asupra geochimiei formațiilor sedimentare; a inițiat primele cercetări de petrologie structurală și de geotermometrie în România.

SAVURA (< fr.) vb. I tranz. A gusta, a mânca sau a bea ceva pe îndelete și cu plăcere. ✦ Fig. A se bucura de ceva, a fi încântat, a se delecta, a se desfăta.

SAVURĂ (< ngr.) s. f. **1.** Material granular obținut prin concasarea pietrelor și folosit la construcția îmbrăcăminților rutiere. **2.** (NAV.) Lest de nisip, de pietriș sau de apă încărcat pe navele de transport goale, pentru a îmbunătăți stabilitatea navei și randamentul elicei.

SAVUROS, -OASĂ (< fr.) adj. (Despre alimente) Plăcut la gust, delicios, plin de savoare. ✦ Fig. Agreabil, încântător.

SAWALLISCH, Wolfgang (n. 1923), dirijor german. Discografie amplă, dominată de integralele simfoniilor lui Schubert, Mendelssohn și Schumann. Viziune riguroasă asupra muzicii. Cercetări muzicologice, ediții critice (simfoniile lui Schubert).

SAWATCH RANGE [sæuetʃ reindʒ], lanț muntos în SSE M-ților Stâncoși, în partea centrală a statului Colorado (S.U.A.), extins pe 160 km lungime. Alt. max.: 4 399 m (vf. Elbert, cel mai înalt din M-ții Stâncoși). Alte vârfuri: La Plata (4 370 m), Holy Cross (4 263 m) ș.a. Zăcăminte de aur, argint și min. de plumb.

Mircea Ion Savul

SAWHĂJ (SOHAG sau **SUHAG),** oraș în partea central-estică a Egiptului, port pe stg. Nilului. Centrul ad-tiv al guvernoratului omonim. 170,4 mii loc. (2000). Piață pentru cereale, zahăr, bumbac și citrice. Componente pentru automobile. Ind. textilă, a confecțiilor, ceramicii, pielăriei și alim. Vestigii a două mănăstiri copte din sec. 5.

SAX, Antoine Joseph (1814–1894), muzician francez de origine belgiană. A inventat un nou model de clarinet (1830) și alte instrumente de suflat, dându-le numele său: *saxhornul* (1845) și *saxofonul* (1846).

SAXA-COBURG-GOTHA, casă regală britanică (1901–1917) care a succedat dinastiei de Hanovra, la moartea ultimei sale reprezentante, regina Victoria (22 ian. 1901). Numele dinastiei de Saxa-Coburg-Gotha vine de la soțul reginei Victoria (din 1840), născut german, principele Albert (Franz Albrecht August Karl Emmanuel) de Saxa-Coburg-Gotha (1819–1861), ca principe consort al reginei Victoria. Într-o vie atmosferă antigermană din timpul Primul Război Mondial, regele George V (1910–1936) a proclamat, la 17 *iul.* 1917, că descendenții masculini ai reginei Victoria au adoptat numele de familie *Windsor* (așa se numește un castel, situat în orașul New Windsor, comitatul Berkshire, din S Angliei, la 32 km S de Londra, principală reședință a regilor englezi începând din sec. 11, din timpul lui William Cuceritorul).

SAXAUL (< rus) s. m. Arbore sau arbust din genul *Haloxylon,* familia chenopodiaceelor, care crește în regiuni deșertice din Asia Centrală, cu frunze foarte puțin dezvoltate, asimilația făcându-se mai ales în rămurelele verzi; bun fixator al solurilor nisipoase.

SAXHORN (< fr.; {s} n. pr. *A. Sax*) s.n. Instrument muzical de suflat din alamă, întâlnit la fanfare și orchestre.

SAXICOL, -Ă (fr.; lat. *saxum* „stâncă") adj. Despre plante și animale. Care crește sau trăiește în locuri pietroase, stâncoase.

SAXIFRAGACEE, (lat. *saxum*) s.f. pl. Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau lemnoase, adesea cu rozete bazale, cu flori având 5 (4) petale libere. Cuprinde 75 de genuri cu peste 800 de specii, printre care unele plante scunde din genul *Saxifraga* care cresc pe stâncării (de ex. ochii șoricelului) sau în etajul alpin și în tundră, dar și plante de ghiveci (ex. *Saxifraga sarmentosa*) și arbuști decorativi ca lămâița (*Philadelphus coronarius*) sau *Deutzia.*

SAXOFON (< fr.; {s} n. pr. *A. Sax,* numele inventatorului + gr. *phone* „sunet") s. n. Instrument muzical de suflat, din metal, cu ancie simplă și tub conic. Familia **s.,** compusă din șapte tipuri, acoperă aproape întreaga scară muzicală.

SAXO GRAMMATICUS (c. 1150–c.1220), cronicar danez. În „Faptele danezilor" („Gesta danorum"), care prezintă istoria Danemarcii până la 1185, este cuprinsă legenda lui Hamlet.

SAXONI (< cuv. germ. *Sachsen*) s. m. pl. Triburi germane, aparținând ramurii apusene, care populau, în sec. 2, terit. dintre gurile Weserului și Elbei, precum și S Pen. Iutlanda; de aici au emigrat spre litoralul Mării Nordului, în direcția estuarului Rinului. Din a doua jumătate a sec. 3 au atacat pe calea mării coastele Galiei, apoi Britannia; în cursul sec. 5–6, împreună cu alte triburi germanice (anglii și iuții) au cucerit și colonizat mare parte din Anglia. **S.** rămași în reg. Rinului inferior au fost dislocați de franci spre E (a doua jumătate a sec. 5). **S.** care locuiau la E de Elba au fost supuși și creștinați cu forța în urma a numeroase războaie (772–804) de suveranul franc Carol cel Mare. **V.** și **anglo-saxoni.**

SAXONIA¹ (< germ. Sachsen), nume pe care l-au purtat, de-a lungul istoriei, unele formațiuni statale și unități ad-tiv – terit. în Germania. **1.** Reg. istorică locuită de *saxoni,* apoi (sfârșitul sec. 9–1180) ducatul triburilor saxonilor din N Germaniei. **2.** Stat (state), ulterior regat (1806–1918), iar apoi (1918–1945) land (cu centrul ad-tiv în orașul Dresda), v. **Saxonia²** și **Saxonia³.** Mici state saxone din Thuringia (mijlocul sec. 16–1918). **4.** Prusia saxonă — prov. din Prusia cu centrul ad-tiv în orașul Magdeburg; întemeiată în 1815 pe o parte a terit. ce aparținuse Regatului **S.,** care a trecut la Prusia, și la care a atașat Altmark-Magdeburg, Halle și Halberstadt. După desființarea Prusiei (1945) cea mai mare parte din terit. Prusiei saxone împreună cu statul Anhalt au format provincia (din 1947 – landul) Saxonia-Anhalt (cu centrul ad-tiv la Halle); în 1952 a fost împărțită în districtele Magdeburg și Halle din Republica Democrată Germană; refăcut în 1990 v. **Saxonia Superioară (Sachsen-Anhalt),** land. **5.** Saxonia Inferioară, land în R.F.G. A fost înființat în 1946 în urma unirii fostei provincii prusace Hannovra cu landurile Oldenburg, Schaumburg-Lippe și o mare parte din Braunschweig. Centrul ad-tiv în orașul Hanovra.

Saxofon

SAXONIA² (< germ. Sachsen), denumirea unei reg. istorice și a unei formațiuni statale care de-a lungul timpului a acoperit realități istorice diferite. Nucleul statului **S.** l-a constituit *marca Meissen,* întemeiată pe un terit. situat pe cursul mijlociu al fl. Elba, cucerit de franci de la slavii sorbi (sec. 10) și care în 1089 a intrat în stăpânirea familiei saxone de Wettin prin Henric de Ellenburg, conte de Wettin, numit markgraf (1089–1103) de împăratul german Henric IV. În 1247 (definitiv în 1264), Henric III cel Ilustru, markgraf (1221–1288) a primit la moartea unchiului său Henric Raspe, ultimul landgraf al Thuringiei, ca moștenire, Thuringia și comitatul palatin de Saxonia (situat în partea S a Ducatului saxonilor care, din 1180, aparținea Thuringiei). Din 1423, ca răsplată pentru participarea la luptele împotriva husiților, Frederic I cel Viteaz, markgraf de Meissen (ca Frederic IV, din 1407), a primit Saxonia–Wittenberg (o parte din Ducatul saxonilor), împreună cu titlul de principe-elector (6 ian. 1423). Din această epocă, pentru stăpânirile familiei de Wettin a început să fie folosită denumirea de **S.,** Electoratul de **S.** sau **S.** Superioară (spre a o deosebi de reg. din N, locuită din Antic. de *saxoni,* numită **S.** Inferioară). Prin Înțelegerea de la Leipzig (26 aug. 1485), Ernst și Albrecht, fiii și succesorii principelui-elector Frederic II cel Blând de Wettin (1428–1464), au hotărât să-și împartă moștenirea: Ernst a păstrat partea de N a **S.** (**S.**–Wittenberg), o mare parte din Thuringia, precum și titlul de principe-elector, întemeind linia Ernestină a familiei de Wettin, cu reședința în orașul Wittenberg, în timp ce Albrecht a primit markgrafiatul Meissen, părți din ținutul Osterland (situate în jurul Leipzigului), precum și N Thuringiei, având titlul de duce, întemeind linia Albertină a

familiei de Wettin, cu reședința în orașul Dresda. Orașul Wittenberg, a avut un rol important în introducerea Reformei în Germania, aici desfășurându-și activitatea *Martin Luther* și *Philipp Melanchthon*, iar principele-elector Johann cel Ferm (1525–1532) îmbrățișează luteranismul în 1528, făcând din principatul său un bastion al noii confesiuni. Un succesor lipsit de noroc, principele-elector Johann Frederic I cel Mărinimos (1532–1547), alăturându-se celorlalți principi luterani din „Uniunea de la Schmalkalden", a luptat împotriva împăratului *Carol V*, dar a fost înfrânt și luat prizonier în lupta de la Mühlberg (24 apr. 1547); mare parte din stăpânirile sale au revenit vărului primar – Mauriciu, duce aparținând liniei Albertine, aflat în tabăra Habsburgilor catolici, care a reușit în acest fel să supună autorității sale aproape toate stăpânirile saxone, dobândind și titlul de principe-elector (24 febr. 1548). Participând la *Războiul de 30 de Ani*, principele-elector Johann Georg I (1611–1656), a primit din partea împăratului *Ferdinand II de Habsburg* Lusatia (Lausitz) Superioară și Inferioară, precum și o parte din terit. stăpânite de Magdeburg. Mai târziu, Frederic August I cel Puternic, principe-elector (1694–1733), a fost ales rege al Poloniei (ca *August II*, 1697–1706 și 1709–1733), întemeind Dinastia Saxonă în Regatul Poloniei (1697–1763). În cursul sec. 18, **S.** a participat la majoritatea războaielor de pe continent: în timpul *Războiului de 7 Ani* (1756–1763) s-a aflat în luptă cu Regatul Prusiei, suferind o serie de înfrângeri, fiind obligată la plata unor importante despăgubiri și cunoscând regimul de ocupație militară (1756) a oștilor regelui *Frederic II cel Mare*. În 1792–1796 **S.**, sub cârmuirea principelui-elector Frederic August III cel Drept (1763–1827), a participat, alături de coaliția europeană, împotriva Franței revoluționare, iar în 1806 intră în coaliția a IV-a, împreună cu Prusia, împotriva lui Napoleon I Bonaparte, dar după înfrângerea armatei prusace în luptele de la Jena și Auerstädt (14 oct. 1806), trece de partea învingătorului de la care primește titlul de rege (11 dec. 1806) și intră în Confederația Rinului, aflată sub protectoratul lui Napoleon I. În 1807 i s-a acordat titlul de arhiduce al Marelui Ducat al Varșoviei. Regatul **S.**, cu capitala la Dresda, a participat, ca aliat al Franței, la Războaiele napoleoniene până la lupta de la Leipzig (16–19 oct. 1813), când trupele saxone au trecut de partea coaliției antifranceze, iar Frederic August a fost luat prizonier; între 1813 și 1815, Regatul **S.** s-a aflat sub administrație rusească și apoi prusacă. Congresul de Pace de la Viena a hotărât (la 8 iun. 1815) ca mai mult de jumătate din terit. Regatului **S.** (așa-numita **S.** prusacă, de c. 20 000 km^2) să intre în stăpânirea Prusiei, Regatul **S.** păstrând un terit. de c. 15 000 km^2. În oct. 1866, Regatul **S.** a intrat în Confederația Germană de Nord, aflată sub egida Prusiei, iar din 18 ian. 1871 în Imp. German; ultimul rege al **S.** a fost Frederic August III (1904–1918); la 10 nov. 1918 s-a proclamat Republica saxonă de la Dresda, iar la 11 aug. 1919, prin Constituția de la Weimar, **S.** a intrat în componența Republicii Germania, ca land (1920–1945). În 1945, după capitularea Germaniei naziste, **S.** s-a aflat în zona sovietică de ocupație, iar din 1949 a făcut parte din Republica Democrată Germană; prin legea din 27 iul. 1952, pe terit. **S.** s-au constituit districtele Leipzig, Karl–Marx–Stadt și Dresda. După reunificarea Germaniei (3 oct. 1990), a fost reînființat landul **S.**, având aproximativ același terit. cu cel dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial.

SAXONIA[3] (SACHSEN), land în E Germaniei, pe fl. Elba; 18,4 mii km^2; 4,3 mil. loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Dresda* (Dresden). Zăcăminte de cărbuni, de min. de plumb și de zinc. Ind. siderurgică, chimică, a constr. de mașini textile, opticii, hârtiei, textilă, tipografică, porțelanului, ceramicii, alim. Culturi de cereale. Creșterea bovinelor. Reînființat ca land după unificarea celor două Germanii (1990).

SAXONILOR, Ducatul ~, ducat al triburilor saxone din N Germaniei constituit, în condițiile împărțirii Imp. Carolingian, pe terit. Regatului francilor de E (viitoarea Germanie). A avut ca prim titular pe ducele Liudolf (?– 866). *Henric I Păsărarul*, duce al **s.** (912–936) din familia Liudolfingilor, a devenit rege al Germaniei (din 919), întemeind Dinastia Saxonă de regi (919–1024) și împărați (din 962) ai Germaniei. Cel mai de seamă conducător al acestei formațiuni statale a fost ducele Otto I (936–961), rege al Germaniei, ca *Otto I cel Mare* (936–973), rege al Italiei (din 951) și împărat (962–973); el a repurtat o strălucită biruință asupra maghiarilor la Lechfeld (955) și, în urma a numeroase campanii de cuceriri victorioase, a pus bazele unui întins imperiu, numit Sfântul Imperiu Roman; Otto I a delegat, în 961, puterea în ducat markgrafului Hermann Billung, ai cărui urmași au cârmuit aici până în 1106. Încercării regelui german *Henric IV de Franconia* (1056–1106) de a îngrădi libertățile **s.** și de a transforma ducatul în domeniu regal, țăranii și seniorii din Saxonia și Thuringia, în frunte cu Otto de Northeim, s-au răsculat (1073–1075); după ce regele a fost constrâns să accepte condițiile răsculaților prin compromisul de la Gerstungen, pe râul Werra (2 febr. 1074), în cele din urmă răscoala a fost înfrântă prin victoria regelui la Homburg (9 iun. 1075). În 1180, după ce puternicul duce Henric III Leul (1142–1180) a fost înfrânt și depus de împăratul *Frederic I Barbarossa*, Ducatul **s.** s-a destrămat. Din stăpânirile sale, reg. istorică Ostfalen, sub numele de Ducatul **s.**, a revenit lui Bernhard III (1180–1212) din familia Askaniană. La moartea askanianului Albrecht I (1260), Ducatul **s.** stăpânit de el s-a împărțit în Saxonia – Lauenburg (ținutul dintre cursul inferior al Weserului și cursul inferior al Elbei, cu centrul în Lanenburg) și Saxonia–Wittenberg (ținutul din partea dreaptă a cursului mijlociu al Elbei, cu centrul în Wittenberg). În 1423, ca răsplată pentru participarea la Războaiele husite, Frederic I cel Viteaz, markgraf de Meissen (ca Frederic IV, din 1407), a primit o mare parte din Ducatul **s.** (Saxonia–Wittenberg), împreună cu titlul de principe-elector (6 ian. 1423). Din ce în ce mai mult, din această vreme, asupra acestei stăpâniri se va fixa denumirea de *Saxonia*.

SAXONIA INFERIOARĂ (NIEDER-SACHSEN [ni:dərzaxsən]**),** land în NNV Germaniei, pe fl. Weser; 47,6 mii km^2; 7,9 mii. loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Hanovra* (Hannover). Zăcăminte de petrol, min. de fier și gaze naturale. Culturi de cereale, sfeclă de zahăr, in, cânepă ș.a. Creșterea animalelor.

SAXONIA SUPERIOARĂ (SACHSEN-ANHALT), land în partea central-estică a Germaniei, pe Elba; 20,4 mii km^2; 2,5 mil. loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Magdeburg*. Ind. metalurgică, chimică, alim. Zăcăminte de lignit, min. de fier și de potasiu. Creșterea bovinelor. Reînființat ca land în 1990, după unificarea celor două Germanii.

SAXOTROMBĂ (< fr.) s.f. Instrument de suflat, mai mare decât cornul, confecționat din piele.

SAY [se], **Jean-Baptiste** (1767–1832), economist francez. Popularizator al teoriei lui Adam Smith, a elaborat o doctrină economică proprie, bazată pe vestita „formulă trinitară" a repartiției, care pornește de la teoria celor trei factori ai producției (munca, capitalul și pământul) după care fiecare primește recompensa în funcție de serviciile aduse. Autorul

legii debuşeelor — „legea Say", potrivit căreia echilibrul economic se realizează automat pe piaţă („Tratat de economie politică", „Cercetare despre modul cum se produce, se repartizează şi se foloseşte bogăţia", „Curs de economie politică").

SAYDĂ v. **Saïda.**

SAZONOV, Serghei Dmitrievici (1860–1927), diplomat şi om politic rus. Ministru de Externe (1910–1916). Promotor al apropierii Rusiei de Marea Britanie şi Japonia şi al consolidării Antantei. A semnat la Petrograd (18 sept./1 oct. 1914) o Convenţie secretă cu ambasadorul C. Diamandy prin care Rusia garanta integritatea terit. a României şi recunoştea drepturile ei asupra terit. din Austro-Ungaria locuite de români. În 1920 a emigrat în Franţa.

SĂ (lat. *si*) conj. **1.** Marcă a conjunctivului: **a)** în propoziţii independente: *să fii sănătos*; **b)** în alcătuirea formelor familiare şi populare de viitor: *o să scriu.* **2.** Ca marcă a conjunctivului şi în acelaşi timp conjuncţie, introduce propoziţii subordonate: *dorinţa ei e să plece cât mai repede; a sosit momentul să te hotărăşti; ţi-am spus să asculţi.* **3.** Fără să... **a)** introduce o propoziţie modală: *a plecat fără să privească înapoi*; **b)** introduce o propoziţie concesivă: *fără să vreau, am aflat adevărul.*

SĂBĂOANI, com. în jud. Neamţ, situată pe interfluviul dintre Siret şi Moldova; 11 382 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul **S.**). Nod rutier. Reparaţii de maşini agricole. În satul **S.,** menţionat documentar la 12 mai 1606 într-un act semnat de Ieremia Movilă, au fost descoperite vestigiile unor aşezări din epocile bronzului şi fierului, din sec. 6–7 şi din sec. 14–15. Biserică romano-catolică (sec. 16), în satul **S.**

SĂBĂREŢUL (< n. pr. *Sabar*) s. n. art. Dans popular răspândit în Muntenia; melodia corespunzătoare acestui dans.

SĂBĂRENI, com. în jud. Giurgiu; 2 528 loc. (2005), în C. Vlăsiei.

SĂBIOARĂ (< *sabie*) s. f. **1.** Săbiuţă **(1). 2.** (BOT.) Gladiolă, săbiuţă **(3). 3.** (IHT.) Sabiţă.

SĂBIUŢĂ (< *sabie*) s. f. **1.** Diminutiv al lui sabie. **2.** *Sansevieria.* **3.** Plantă erbacee cu bulb, din familia iridaceelor, înaltă de 30–80 cm, cu frunze în formă de sabie şi cu flori purpurii dispuse în racem *(Gladiolus imbricatus).* **4.** (IHT.) Sabiţă.

SĂCĂDAT, com. în jud. Bihor, situată în culoarul Oradea–Vad–Borod, la poalele dealurilor Pădurii Craiului, pe stg. Crişului Repede şi pe râul Chigic; 1 792 loc. (2005). Staţie (în satul **S.**) şi haltă de c.f. (în satul Săbolciu). Satele **S.** şi Săbolciu apar menţionate documentar în 1256, iar satul Borşa în 1249. Biserica de lemn Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1692, cu picturi în altar din 1807 şi pe pereţii interiori din 1837), în satul Borşa.

SĂCĂLAŞ (SĂCĂLUŞ) (< magh.) s. n. (În Ev. Med. la români) Tun mic cu tragere directă.

SĂCĂLAZ, com. în jud. Timiş, situată în câmpia Timişului, pe râul Bega Veche; 6 394 loc. (2005). Staţii de c.f. în satele **S.** şi Beregsău Mare. Satul Beregsău Mic apare menţionat documentar în 1317, iar satul **S.** în 1392. În satul Beregsău Mare, atestat documentar în 1335, se află o biserică ortodoxă din 1793, cu picturi murale interioare din sec. 19.

SĂCĂLĂŞENI, com. în jud. Maramureş, situată în E depr. Baia Mare, în zona de confl. a râului Chechiş cu râul Lăpuş; 2 390 loc. (2005). Pomicultură (meri, pruni, peri). În satul Coltău, atestat documentar în 1405, se află o colecţie muzeală „Petőfi Sándor" şi castelul „Teleki" (1740–1780), iar în satul **S.,** menţionat documentar în 1405, există biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului (1442, reconstruită în sec. 18), ornamentată cu decor sculptat şi cu picturi pe pereţii interiori datând din 1865. Bisericile de lemn Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1720), Sf. Ana (1794) şi Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel (sec. 18), în satele Culcea, Coruia şi Întrerâuri; biserica de zid Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1730), în satul Coaş.

SĂCĂRÂMBIT ({s) n. pr. *Săcărâmb*, localitate din sudul M. Apuseni) s. n. (MINER.) Saussurit.

SĂCĂŞENI, com. în jud. Satu Mare, situată în zona de contact a C. Tăşnadului cu dealurile Crasnei, pe râul Checheţ; 1 249 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **S.**). În satul **S.,** atestat documentar în 1240, se află o biserică reformată (1760).

SĂCEL 1. Com. în jud. Harghita, situată în E pod. Târnavelor; 1 377 loc. (2005). Expl. de gaze naturale (în satul **S.**). Satul **S.** apare menţionat documentar în 1453. În satul Şoimuşu Mic se află o biserică din sec. 13 (azi biserică reformată), cu unele refaceri din sec. 15. **2.** Com. în jud. Maramureş, situată în SE depr. Maramureş, la poalele NV ale m-ţilor Rodnei, pe cursul superior al râului Iza, în zona pasului Şetref; 3 731 loc. (2005). Staţie de c.f. Expl. de gresii şi calcar. Vechi centru de ceramică roşie, nesmălţuită, decorată cu linii negre sinuoase. În satul **S.,** atestat documentar în 1453, se află o biserică de lemn cu hramul Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel (1728) şi una de zid cu hramul Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1910). Rezervaţia naturală Peştera şi izbucul Izvorul Albastru al Izei, inclusă în Parcul Naţional al m-ţilor Rodnei.

SĂCELE 1. Lac de acumulare realizat pe cursul superior al râului Târlung, în arealul municipiului Săcele. Supr.: 123 ha; vol.: 13,8 mii. m^3. **2.** Municipiu în jud. Braşov, în SE depr. Braşov, la poalele m-ţilor Bârsei, pe râul Târlung; 31 192 loc. (2005). Nod rutier. Constr. de electromotoare şi echipament electric, de maşini. Fabrici de mobilă şi cherestea. Ţesătorie. Muzeu etnografic şi de artă populară (inaugurat în 1970), cu colecţii de costume populare, obiecte de uz casnic, unelte etc. Satul **S.,** împreună cu alte patru sate (Baciu, Cernat, Satulung, Turcheş), menţionate documentar, separat, între 1482 şi 1496, s-au contopit (la 23 iul. 1950) într-o singură localit., cu numele Săcele, ridicată la rang de oraş la aceeaşi dată şi declarat municipiu la 7 iul. 2000. Monumente: bisericile Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (sec. 17), Sf. Nicolae (1776–1808, cu zid de incintă şi turn-clopotniţă) şi Adormirea Maicii Domnului (1812–1819, cu picturi murale interioare executate în 1874 de Mişu Popp); Casa Dijmelor — monument istoric şi de arhitectură datând din 1543, care adăposteşte azi Muzeul etnografic şi de artă populară; numeroase case vechi. **3.** Com. în jud. Constanţa, situată în SE pod. Istriei, pe malurile lacurilor Nuntaşi şi Sinoie; 2 198 loc. (2005). Pescuit.

SĂCELU 1. Masiv deluros în Subcarpaţii Gorjului, în zona de contact cu prelungirile de S ale m-ţilor Parâng. Axat pe un anticlinal, dealul **S.** este alcătuit din gresii, marne, argile, nisipuri şi conglomerate. Alt. max.: 563 m. Fragmentat de râurile Aniniş, Turbaţi, Blahniţa, Ciocadia ş.a. Acoperit cu păduri de gorun în amestec cu carpen. **2.** Com. în jud. Gorj, situată la poalele dealului omonim, în zona de confl. a râului Turbaţi cu Blahniţa; 1 805 loc. (2005). Muzeu etnografic şi de istorie, amenajat într-o casă din sec. 18. Pomicultură. Centru de dogărit. Satul **S.** este inclus în rândul staţiunilor balneoclimaterice, având numeroase izvoare cu ape minerale sulfuroase, clorurate, iodurate, bromurate, sodice, cunoscute din 1840 şi analizate chimic în 1865. Staţiunea **S.** este

indicată în tratarea afecțiunilor reumatismale, a celor posttraumatice, ginecologice, otorinolaringologice, a bolilor tubului digestiv (colon iritabil), hepatobiliare ș.a. Primele stabilimente balneare au fost construite în 1888. Bisericile Sfinții Voievozi (1748–1764) și Sf. Nicolae (1810) și casa lui Vasile Moangă (sec. 18), în satul **S.** Punct fosilifer (formațiuni eocene) și rezervația geologică Biserica Dracilor.

SĂCENI, com. în jud. Teleorman, situată în C. Găvanu-Burdea, în zona de izvor a râului Tinoasa; 1 523 loc. (2005). Biserica având dublu hram — Sf. Ioan Botezătorul și Adormirea Maicii Domnului (1843), în satul Butculești.

SĂCUENI, oraș în jud. Bihor, situat în C. Sălacea-Roșiori, pe râul Ier, la granița cu Ungaria; 11 695 loc. (2005). Nod feroviar (stație în satul **S.** și haltă de c.f. în satul Cadea). Expl. de petrol (în satul **S.**). Fabrică de mobilă. Centru viticol, pomicol și de creștere a bovinelor. Muzeu cu colecții de arheologie. Stațiune balneoclimaterică (în satul Ciocaia). În arealul satului **S.** a fost descoperit un tezaur de falere (elemente de podoabă discoidale) din aur datând din Epoca bronzului. În satul **S.,** atestat documentar în 1214, se află o biserică din 1460, azi biserică reformată, o biserică romano-catolică (1711–1768), palatul (sec. 18) și castelul (sec. 19) „Stubenberg". Rezervația naturală L. Cicoș.

SĂCUI (lat. *sacculus*) s. n. Săculeț care se poartă atârnat de gât; trăistuță. ✦ Săculeț în care se pun la stors fagurii sau cașul.

SĂCUIEU, com. în jud. Cluj, situată la poalele NE ale m-ților Vlădeasa, pe râul Hent; 1 578 loc. (2005). Centru de prelucr. artistică a lemnului (în satul Rogojel). Satul **S.** apare menționat documentar în 1461. În satul Rogojel se află biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 18).

SĂDI (< sl.) vb. IV tranz. A planta, a semăna

SĂDILĂ s. f. v. **sedilă.**

SĂGEATA *(Sagitta),* constelație din emisfera boreală, situată între constelațiile Vulpea și Vulturul.

SĂGEAȚA, com. în jud. Buzău, situată în C. Buzău-Călmățui, pe râul Buzău; 5 238 loc. (2005). Centru viticol. În satul Găvănești se află biserica Sf. Nicolae (1844–1847).

SĂGEATĂ (lat. *sagitta*) s. f. **1.** Vergea de lemn, la un capăt cu un vârf ascuțit (de metal, piatră, os etc.), iar la celălalt cu două aripioare înguste, folosită în trecut ca armă de vânătoare sau de luptă, aruncată dintr-un arc încordat. ✦ Fig. Cuvânt, aluzie cu intenția de a ironiza pe cineva. **2.** Indicator de direcție în formă de **s. (1). 3.** (GEOGR.) *S. litorală* = cordon litoral cu aspect de limbă de nisip, cu un capăt fixat de țărm. **4.** (FIZ.) *Săgeata unei traiectorii* = distanța de la punctul cel mai înalt al traiectoriei la planul orizontal de referință; cota maximă a unui punct de pe traiectorie. **5.** (TEHN.) Deplasare maximă pe verticală a punctelor unei grinzi, ale unei bare sau ale unei plăci subțiri, sub acțiunea unor sarcini **(1).** ✧ *S. admisibilă* = **s.** maximă pe care o poate avea un element de construcție fără a fi în pericol de deteriorare. **6.** (BOT.) *Săgeata-apei* = plantă erbacee, monoică, acvatică, din fam. alismatacee, cu frunze de formă diferită în funcție de poziție: cele submerse liniare, cele plutitoare cordate, iar cele aeriene în formă de **s.** și cu flori albe, purpurii la centru *(Sagitaria sagittifolia).* Rizomii copți sunt comestibili.

SĂGEȚA (lat. *sagittare*) vb. I **1.** Tranz. A lovi, a răni, a ucide cu săgeata **(1). 2.** Tranz. Fig. A provoca o durere înțepătoare, ascuțită; a împunge, a înțepa. ✦ A produce o emoție puternică; a tulbura. ✦ A arunca cuiva o privire ascuțită și pătrunzătoare. ✦ A face aluzii sau observații răutăcioase la adresa cuiva; a ironiza, a înțepa. **3.** Intranz. Fig. A trece, a se deplasa repede (ca o săgeată); a țâșni. ✦ A fulgera, a trăsni. **4.** Tranz. Fig. (Despre surse de lumină) A împrăștia raze.

SĂGETĂTOR, -OARE (< *săgeta*) adj. **1.** Care săgetează **(1).** ✦ (Substantivat, m.) Arcaș. **2.** (Despre ochi, privire etc.) Pătrunzător, scrutător, tăios.

SĂGETĂTORUL *(Sagittarius)* **1.** Constelație zodiacală din emisfera australă, între Scorpion și Capricorn. Conține 146 de stele vizibile, iar în direcția ei se află situat centrul Galaxiei. Se mai numește *Arcașul.* **2.** Al nouălea semn zodiacal, între Scorpion și Capricorn (23 nov.–21 dec.).

SĂGETĂTURĂ (< *săgeta*) s. f. **1.** Lovitură de săgeată; rană provocată de lovitura unei săgeți. **2.** Fig. Durere pătrunzătoare care străbate brusc o parte a corpului; junghi. ✦ (Pop.) Congestie cerebrală.

SĂGNI (< *sagnă*) vb. IV refl. (Despre cai) A căpăta o rană pe spinare de la șa sau de la hamuri. ✦ Tranz. A marca un animal cu fierul roșu. Sin. a dangaliza.

SĂHĂIDAC s.n. **1.** (În Ev. Med.) Tolbă de săgeți. **2.** (Reg.) Leagăn de pânză în care femeile de la țară își duc copiii.

SĂHĂTENI, com. în jud. Buzău, situată în zona de contact a C. Sărata cu glacisul și dealul Istriței, pe râul Năianca; 3 397 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.**). Pomicultură. Centru viticol și de vinificație.

SĂLACEA, com. jud. Bihor, situată în C. Sălacea-Roșiori, pe râul Ier; 3 126 loc. (2005). Centru de împletituri din papură. În arealul satului Otomani au fost descoperite (1924–1928 și 1958–1962) vestigiile unor așezări din Epoca bronzului, cu locuințe de suprafață și ceramică abundentă, decorată cu motive spiralate, ghirlande, benzi incizate, rozete etc. (V. și *Otomani,* cultura). În satul **S.,** atestat documentar în 1163, se află biserica romano-catolică Sf. Maria (1792), iar în satul Otomani, menționat documentar în 1263, există două conace (sec. 18 și 19). Rezervația naturală „Complexul hidrografic Valea Rece".

SĂLACEA-ROȘIORI, câmpie în NV României, reprezentând compartimentul de SV al C. Someșului, situată la SE de C. Ierului, de care se detașează printr-o denivelare de 20–35 m. Se extinde sub forma unei fâșii înguste de 2–5 km, pe o distanță de c. 40 km, având înfățișarea unui șes înalt (150–180 m alt.), slab fragmentat, cu soluri fertile, propice culturilor de cereale, de plante tehnice și de nutreț.

SĂLAJ 1. Dealurile Sălajului, unitate de relief în partea de N a Dealurilor Vestice, în cadrul dealurilor Silvaniei, extinsă în N jud. Sălaj, între văile râurilor Someș (la E) și Sălaj (la V). Au aspectul unui interfluviu larg (fragmentat de văi), cu orientare N–S, cu alt. reduse (300–400 m). Alt. max.: 411 m. Predomină formațiunile argilo-nisipoase. Sunt afectate de frecvente alunecări de teren și fenomene de eroziune pe versanți. Acoperite în mare parte cu păduri de gorun în amestec cu cer. **2.** Județ în NV României, situat în zona de contact a pod. Transilvaniei cu Dealurile de Vest; 3 864 km^2; 245 638 loc. (2005) din care 42,5% în mediul urban, densitate: 66,1 loc./km^2. Reșed.: municipiul Zalău. Orașe: Cehu Silvaniei, Jibou, Șimleu Silvaniei. Comune: 57. Relief variat, suprapus în mare parte zonei de lăsare tectonică situată între M-ții Apuseni și grupa nordică a Carpaților Orientali. În partea SV a jud. **S.** se individualizează două ramificații ale M-ților Apuseni, respectiv m-ții Meseș, cu alt. max. de 996 m (vf. Măgura Priei), și m-ții Plopiș, partea de E aparține Pod. Someșan, iar în NNE se desfășoară

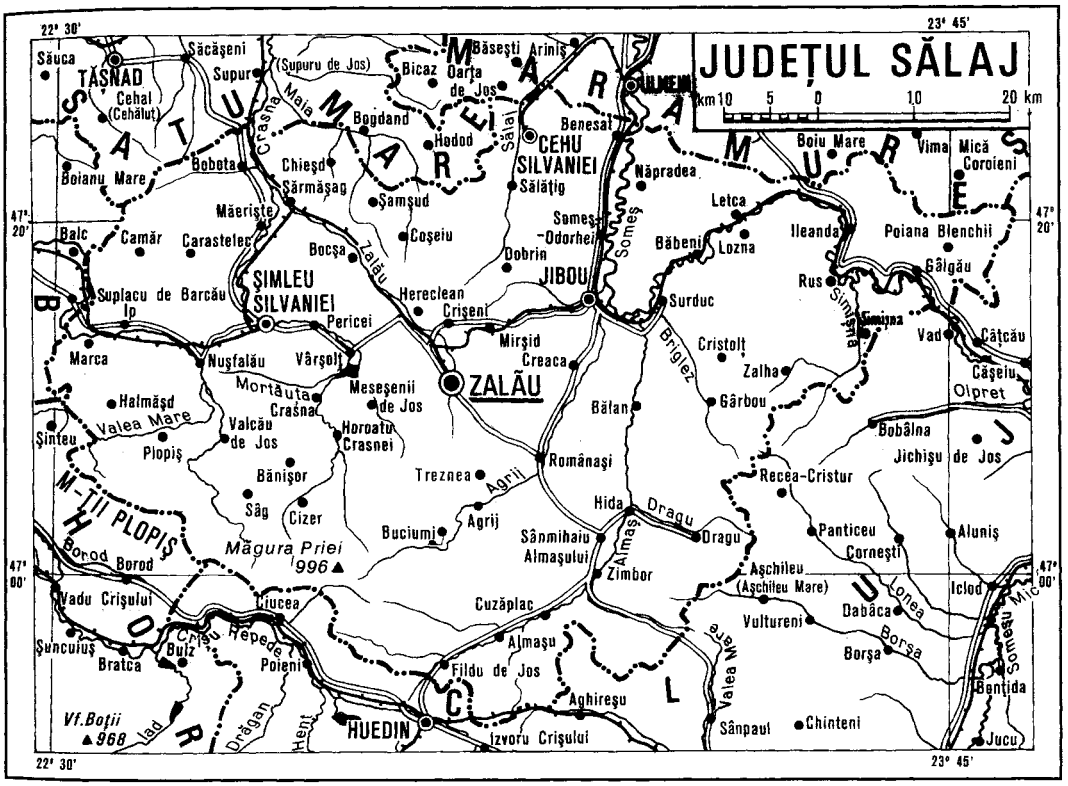

dealurile Silvano-Someşene mărginite de culmea cristalină Prisnel (651 m alt.); în interiorul lor se află măgura vulcanică Prisaca (626 m alt.), iar în partea de V, Măgura Şimleului (597 m alt.). Ariile depresionare sunt reprezentate prin depr. Almaş-Agrij (în E), depr. Zalău (în centrul jud.) şi depr. Şimleu (în V). Câmpiile aluvionare se întâlnesc de-a lungul râurilor Someş, Crasna şi Barcău. Climă temperat-continentală moderată. Temp. medie anuală variază între 6°C pe culmile m-ților Meseş şi Plopiş, 7-8°C în zonele deluroase şi 9,6°C în depr. Zalău şi culoarul Someşului. Cantitatea medie anuală a precipitaţiilor oscilează între 630 mm în zonele depresionare (la Şimleu Silvaniei), 800 mm în reg. deluroase şi peste 1 000 mm pe culmile montane. Cele mai importante cursuri de apă sunt: Someşul, care străbate partea de NE a jud., Crasna, al cărui curs superior drenează reg. de NV, şi Barcău, care udă zona de V şi SV, colectând numeroşii afluenţi din m-ții Plopiş. Someşul, care adună cea mai mare parte a afluenţilor săi pe stânga (Simişna, Almaş, Agrij, Sălaj ş.a.), are un curs leneş, meandrat, cu o luncă bine dezvoltată şi cu unele sectoare mlăştinoase. Lacurile naturale sunt puţine (cel mai important fiind lacul de luncă Balta Cehei, 18,2 ha), iar izvoarele minerale, prezente în perimetrul localit. Jibou, Bizuşca, Meseşenii de Sus ş.a., sunt folosite pe plan local la tratarea bolilor reumatice, digestive şi de nutriţie (diabet). Resurse naturale: zăcăminte de lignit la Ip, Chieşd, Şărmăşag, Zăuan, de cărbune brun (Surduc, Cristolţel), petrol (Leşmir, Şumal) şi de turbă (Soboru) cu un conţinut ridicat de sulf (7,1%). Expl. de calcar, gips, andezit, micaşisturi, alabastru, nisip cuarţos, argile, tufuri dacitice, balast ş.a. Principalele produse ind.: ţevi, anvelope, conductoare, armături industriale, energie electrică şi termică, mobilă, cărămidă, ţiglă şi blocuri ceramice, fire de bumbac, confecţii şi tricotaje, produse alim. O importanţă deosebită o au meşteşugurile tradiţionale în cadrul cărora se realizează vase ceramice, împletituri din răchită şi paie, produse textile, lăzi de zestre etc. Se cultivă porumb, plante de nutreţ, grâu şi secară, ovăz, orz şi orzoaică, plante uleioase, cartofi, legume, sfeclă de zahăr ş.a. Pomicultura, cu vechi tradiţii, are condiţii prielnice de dezvoltare în zonele colinare, ponderea cea mai mare având-o prunii (75%), alături de care se mai întâlnesc meri, nuci, peri, piersici, caişi, vişini şi cireşi. Viticultura se practică în mod deosebit în arealele localit. Şimleu Silvaniei, Năpradea, Şărmăşag, Bocşa, Şamşud ş.a. Se cresc bovine, predominant din rasele bălţata românească, Pinzgau şi Siementhal, porcine, în cea mai mare parte rasa marele alb, ovine, din rasele merinos de Transilvania, ţigaie şi turcană, cabaline şi caprine; avicultură; apicultură. Primele linii de c.f. de pe terit. jud. **S.** s-au construit în 1887, când s-au inaugurat liniile Carei-Acâş-Şărmăşag, cu derivaţii către Zalău şi spre Şimleu Silvaniei, iar în 1889 s-a construit linia de c.f. Baia Mare-Jibou-Cluj. Printre cele mai interesante obiective turistice sunt: defileul de la Marca, sculptat de râul Barcău, rezervaţia Grădina Zmeilor, rezervaţia complexă de la Nuşfalău (Pădurea Lapiş, 980 ha, rest al codrilor Silvaniei), poiana cu narcise (8 ha) de la Racâş (com. Hida) şi cea cu lalele pestriţe din satul Poarta Sălajului (com. Românaşi), monumentul comemorativ de la Guruslău, închinat victoriei din 3 aug. 1601, repurtată de Mihai Viteazul şi G. Basta asupra lui Sigismund

Báthori, vestigiile castrelor romane de la Buciumi, Moigrad (Porolissum), Românași (Largiana), Sutoru (Optatiana), Tihău, Romita, castelul fam. Báthori (1552) din Șimleu Silvaniei, bisericile de lemn din satele Derșida (1700), Zalnoc (1700), Fildu de Sus (1727) ș.a., castelul „Wesselényi" (1779–1810), în stil baroc, din Jibou, apoi porțile din lemn, sculptate, casele țărănești, portul popular și obiceiurile din satele aflate în zona etnografică a Codrului ș.a.

SĂLARD, com. în jud. Bihor, situată în C. Barcăului, pe râul Barcău; 4 172 loc. (2005). Viticultură. În satul **S.,** atestat documentar în 1291, se află o biserică din sec. 15 (azi biserică reformată), iar în satul Hodoș, menționat documentar în 1169, o biserică din sec. 13 (azi biserică reformată), cu fragmente de picturi murale interioare din sec. 15 și turn-clopotniță din 1858.

SĂLAȘ (< magh.) s. n. (Înv. și pop.) **1.** Găzduire temporară acordată cuiva. **2.** Construcție rudimentară, de obicei din bârne, folosită ca locuință temporară. Au un rol important în cazul satelor de la poalele munților, unde fânețele se află adesea la depărtare mare de sat, iar accesul este destul de dificil. În acest caz sunt locuite vara, în timpul cositului, dar adesea și iarna, pentru adăpostirea și hrănirea vitelor. În trecut numărul lor era mult mai mare, membrii familiei deplasându-se adesea de la **s.** în sat și invers; frecvent pe lângă ele se află câțiva pomi fructiferi și o mică grădină. În funcție de ținut, mai sunt numite odaie, conac, căsoaie sau casă în câmp. **3.** Locuință, casă, cămin; *p. ext.* culcuș. ✦ Grajd, staul. **4.** Așezare omenească; cătun, sat; locuitorii acestei așezări. ✦ Grup de familii de țigani (nomazi), conduși de un vătaf.

SĂLAȘU DE SUS, com. în jud. Hunedoara, situată în S depr. Hațeg, la poalele N ale m-ților Retezat, pe Râu Alb; 2 639 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Ohaba de sub Piatră). În satul **S. de S.,** atestat documentar în 1453, se află biserica Sfinții Atanasie și Chiril (sec. 15–16, cu unele transformări din sec. 19) și ruinele unei curți fortificate din sec. 15–17, reședința unor cneji români locali. Bisericile Înălțarea Domnului (sec. 18, cu picturi din 1786) și Pogorârea Duhului Sfânt (sec. 15), în satele Nucșoara și Paroș. Rezervații: vf. Poieni, fânețele cu narcise de la Nucșoara.

SĂLĂGEAN, Traian Lorin (1929–1993, n. Turnu Severin, azi Drobeta-Turnu Severin), inginer român. Acad. (1990), prof. univ. la Timișoara. Director (din 1970) al Institutului de Sudură și Încercări Materiale din Timișoara. Specialist în teoria și practica sudurii („Procese fizice și metalurgice la sudarea oțelurilor cu arcul electric", „Oțeluri pentru structuri sudate", „Tehnologia sudării cu arcul electric").

SĂLĂGEANU, Nicolae (1907–1988, n. sat Idicel, jud. Mureș), biolog român. Acad. (1963), prof. univ. la București. Director al Institutului de Biologie din București și al Comisiei Monumentelor Naturii (1956–1976). Cercetări în domeniul fotosintezei, nutriției și respirației plantelor („Fiziologia plantelor", „Fotosinteza").

SĂLĂȘLUI (< magh.) vb. IV (Înv. și pop.) **1.** Intranz. A locui; a se adăposti. ✦ Tranz. A adăposti, a găzdui. **2.** Refl. A se instala, a se statornici într-un anumit loc.

SĂLĂTRUCEL, com. în jud. Vâlcea, situată în depr. Jiblea, la poalele S ale masivului Cozia, pe râul Sălătrucel; 2 179 loc. (2005). Pomicultură (meri, pruni, nuci).

SĂLĂTRUCU, com. în jud. Argeș, situată în depresiunea omonimă, la poalele S ale m-ților Făgăraș și cele NV ale masivului deluros Tămașu din muscelele Argeșului, pe cursul superior al râului Topolog; 2 249 loc. (2005). Pomicultură (meri, pruni, peri). Prelucr. artistică a lemnului. În satul Văleni se află o mănăstire de maici care, inițial, a avut o biserică de lemn cu hramul Sf. Treime, construită în 1691–1692, prin osârdia călugărului Zosima, pustiită în timpul Războiului Ruso-Turc din anii 1787–1791. Pe locul vechii biserici s-a zidit (1883–1884) o nouă biserică ce s-a prăbușit la cutremurul din 9/10 nov. 1940. Biserica actuală, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, construită în 1888, în apropierea celei din 1883–1884, a suferit și ea grave avarii la cutremurul din 1940, dar a fost refăcută în anii 1941–1945. Mănăstirea Văleni are și o biserică-bolniță cu hramul Învierea lui Lazăr (1887). În satul **S.** se află biserica Sf. Nicolae (sec. 16, refăcută în jurul anului 1747).

SĂLĂȚEA (< *salată*) s. f. (BOT.) Untișor **(1).**

SĂLĂȚIG, com. în jud. Sălaj, situată în zona dealurilor Sălajului și Asuajului, pe râul Sălaj; 3 113 loc. (2005). În satul **S.,** atestat documentar în 1329, se află o biserică reformată (1793, renovată în 1809), iar în satul Mineu, menționat documentar în 1335, o biserică din 1514 (azi biserică reformată), cu unele transformări din sec. 18. Bisericile de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1547, cu picturi pe pereții interiori de la începutul sec. 20) și Sfinții Voievozi (1842), în satele Bulgari și Noțig.

SĂLBATIC, -Ă (lat. *salvaticus*) adj. **1.** (Despre animale) Care nu este domesticit sau îmblânzit; *p. ext.* care nu poate fi stăpânit, nedomolit, aprig. ✦ (Despre plante) Care crește de la sine, necultivat. Sin. *spontan.* ✦ (Despre pământ, terenuri etc.) Nelucrat, necultivat; pustiu. **2.** (și subst.; despre oameni) Care se comportă ca un primitiv, necivilizat. ✦ Izolat, retras, singuratic. **3.** (Și subst.) Crud, barbar; care arată, manifestă sau exprimă cruzime, barbarie. ✦ Fig. Înfiorător, înfricoșător. **4.** Vijelios, repede, iute.

SĂLBĂTICI (< *sălbatic*) vb. IV refl. și tranz. A deveni sau a face să devină sălbatic.

SĂLBĂTICIE (< *sălbatic*) s. f. **1.** Stare în care se află animalele sălbatice **(1)**; *p. ext.* însușirea unui astfel de animal; cruzime, ferocitate. ✦ Purtare, faptă de om sălbatic, crud, brutal. **2.** Stare a naturii virgine, neatinse de mâna omului. **3.** Loc pustiu, singuratic, în care nu a pătruns civilizația. ✦ Retragere din societate, izolare, singurătate. **4.** Stare de înapoiere; primitivism; lipsă de civilizație.

Traian Lorin Sălăgean

Nicolae Sălăgeanu

SĂLBĂTICIUNE (< *sălbatic*) s. f. **1.** Animal sălbatic **2.** Loc sau ținut pustiu, sălbatic; starea unui astfel de loc.

SĂLCIILE, com. în jud. Prahova, situată în C. Săratei; 2 192 loc. (2005).

SĂLCIOARA 1. Com. în jud. Dâmbovița, situată în C. Titu, pe râul Dâmbovița; 4 022 loc. (2005). Reședința com. **S.** este satul *Bănești.* Halte de c.f. (în satele Bănești, Movila și Podu Rizii). Până la 1 ian. 1965, satul și com. **S.** s-au numit *Beșteloaia.* Bisericile Adormirea Maicii Domnului (1761) și Sf. Nicolae (1870), în satele Ghinești și Podu Rizii. **2.** Com. în jud. Ialomița, situată în C. Bărăganului, pe dr. râului Ialomița; 2 497 loc. (2005). Viticultură. Satul **S.** a fost înființat în 1892 cu locuitori veniți din satul Copuzu.

SĂLCIOARĂ (< *salcie*) s. f. **1.** Diminutiv al lui salcie. **2.** Arbust spinos din familia eleagnaceelor, înalt până la c. 7 m, cu frunze acoperite de mici solzi stelați, care le dau un aspect argintiu *(Elaeagnus angustifolia).* Originar din Asia temperată, la noi cultivat în scopuri decorative și în perdele de protecție sau pentru ameliorarea terenurilor degradate (inclusiv pe alunecări de teren).

SĂLCIU, -IE (< *salcie*) adj. Cu gust nedefinit; searbăd, puțin dulceag; (despre gust) fad, leșietic. Apă **s.**, apă cu un conținut relativ ridicat de săruri, care îi imprimă un gust neplăcut.

SĂLCIUA, com. în jud. Alba, situată în depresiunea omonimă, la poalele NV ale m-ților Trascău și cele SE ale Muntelui Mare, în zona de confl. a râului Sălciuța cu Arieșul; 1 712 loc. (2005). Reședința com. **S.** este satul *Sălciua de Jos,* atestat documentar în 1365. Halte de c.f. (în satele Sălciua de Jos și Sălciua de Sus). Centru de țesături din lână și de cojocărit (în satul Sălciua de Jos). Oierit. Pomicultură. Muzeu cu colecții de istorie locală, de costume populare, icoane pe sticlă, cărți vechi, obiecte de uz gospodăresc. În satul Sub Piatră se află biserica de lemn Cuvioasa Parascheva (1798, cu picturi pe pereții interiori din sec. 19), iar în satul Valea Largă biserica de lemn cu dublu hram — Sf. Treime și Sf. Ilie (1782). În arealul com. **S.** se află peștera Huda lui Păpară și peștera de la Groși, declarate monumente ale naturii.

SĂLCUDEANU, Petre (1930–2005, n. sat Gligorești, jud. Cluj), scriitor și om politic român. Proză de investigație socială și politică, cu valențe parabolice („Biblioteca din Alexandria", „Cina cea de taină"). Romane cu intrigă polițistă (seria „Bunicul"). Scenarii de film („Viforița", „O lacrimă de fată", „Întoarcerea în iad"). Ministru al Culturii (aug.–nov. 1993).

SĂLCUȚA, com. în jud. Dolj, situată în N C. Desnățui, pe cursul mijlociu al râului Desnățui; 2 436 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.**). Pe terit. satului **S.** au fost descoperite vestigiile unei așezări din Neoliticul mijlociu (milen. 4–3 î.Hr.) în care s-au găsit unelte din os, piatră și aramă, căni cu toartă, castroane, oale cu două toarte, strachini cu decor pictat spiralat-meandric, figurine din os și lut ars (reprezentând o divinitate feminină, legată de cultul fertilității, și alta de forma unui cap de cal stilizat) etc. Toate aceste urme materiale definesc o cultură materială de sine stătătoare, cunoscută sub numele de *Cultura Sălcuța,* cu o largă arie de răspândire în Oltenia și în partea de E a Munteniei. În satul **S.,** atestat documentar în 1540, se află bisericile Sfinții Voievozi (1848) și Sf. Nicolae (1850), în satul Plopșor există o biserică cu dublu hram — Sf. Treime și Sfinții Împărați Constantin și Elena (1840, renovată în 1904), iar în satul Tencănău, biserica Sf. Dumitru (1849–1852).

SĂLIȘTE 1. Depresiune tectono-erozivă, parte componentă a Mărginimii Sibiului, situată în zona de contact a m-ților Cindrel cu pod. Secașelor, drenată de pâraiele Sibiel și Pârâul Negru. Depr. **S.** este separată de depr. Sibiu prin Măgura Beleunța (630 m alt.). Relief de lunci și terase pe care se extind mai multe localități. **2.** Oraș în jud. Sibiu, situat în depresiunea omonimă, la poalele NNE ale m-ților Cindrel, pe Pârâul Negru, în zona Mărginimii Sibiului; 5 793 loc. (2005). Stație de c.f., inaugurată în 1897. Produse textile (țesături din lână) și de marochinărie. Centru pomicol (meri, pruni, peri). Creșterea ovinelor (vestită localitate pentru păstoritul transhumant). Iaz piscicol. Muzeu cu secții de istorie și etnografie. Muzeu cu colecții de icoane pe sticlă (în satul Sibiel). Orașul **S.** este renumit prin frumusețea portului popular, a cusăturilor, a sculpturilor și pirogravurilor în lemn (porți, cerdacuri, blidare, furci pentru tors lâna, fluiere, troițe etc.), precum și prin arta folclorului muzical. În sec. 19 și prima jumătate a sec. 20, com. **S.** a fost vestită pentru producerea vaselor ceramice smălțuite (oale, urcioare, căni, blide etc.), a cojoacelor și pieptarelor cu broderie fină, precum și un important centru de pictură populară, de fierărie și de rotărit — activități mult diminuate sau unele dispărute treptat în a doua jumătate a sec. 20. Declarat oraș la 20 dec. 2003. În **S.,** atestat documentar în 1354, se află bisericile Înălțarea Domnului (1785, cu picturi murale interioare executate în anii 1790–1791 și fresce exterioare din 1791–1810) și Sf. Ioan Botezătorul din Grui (sec. 17), iar în satul Sibiel, menționat documentar în 1366, există ruinele cetății Salgo (sec. 12–13) și biserica Sf. Treime (1765–1776, pictată în 1782–1785). Bisericile Sf. Treime (1620, cu unele transformări din 1843 și 1896), Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (începutul sec. 18) și Sf. Nicolae-Cacova (1771–1774), în satele Vale, Galeș și Fântânele.

SĂLIȘTEA, com. în jud. Alba, situată în culoarul Orăștiei, la poalele NV ale m-ților Șureanu, pe stg. văii Mureșului; 2 299 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Tărtăria). Până la 1 ian. 1965, satul și com. **S.** s-au numit *Cioara.* În arealul satului Tărtăria au fost descoperite vestigiile unei așezări neolitice, aparținând Culturii Turdaș (milen. 4 î.Hr.), iar în perimetrul satului **S.,** un tezaur dacic (sec. 1 î.Hr.–1 d.Hr.) compus dintr-o placă de argint decorată (prin ciocănire) cu figuri de războinici, un lanț ornamental și două coliere. În satul **S.,** atestat documentar în 1458, se află mănăstirea Afteia (de călugări), înființată la mijlocul sec. 16 și cunoscută inițial sub numele de Sihăstria Plăișor, iar din sec. 17 cu denumirea actuală (sau Mănăstirea de la Cioara). De aici a pornit mișcarea în frunte cu călugărul ortodox Sofronie sa (1759–1761) împotriva Unirii cu Biserica Romei a unei părți din populația românească a Transilvaniei. În 1788, mănăstirea a fost desființată și demolată, din materialul recuperat construindu-se (în 1798) biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (pictată în 1830). Mănăstirea a fost reînființată în 1975.

SĂLIȘTEA DE SUS, oraș în jud. Maramureș, situat în SE depr. Maramureș, la poalele NE ale m-ților Țibleș, pe cursul superior al râului Iza; 5 185 loc. (2005). Centru de pielărie, cojocărie, de arhitectură și de port popular. În satul **S. de S.,** atestat documentar în 1365, se află două biserici de lemn cu același hram — Sf. Nicolae, una numită biserica Nistoreștilor sau Biserica din Deal (1650, incendiată de tătari în 1717 și refăcută ulterior) și alta biserica Bulenilor sau Biserica din Vale (1722, cu picturi originare). Popas turistic.

SĂLIȘTEANU, Ion (n. 1929, Pitești), pictor român. Compoziții cu chipuri din lumea satului, largi suite de marine, naturi moarte, într-o viziune sti-

listică meditată; gestul pictural delicat și exploziv conferă lucrărilor sale o finalitate spirituală ce urmărește redarea poetică a realității.

SĂLSIG, com. în jud. Maramureș, situată în SV depr. Baia Mare, la poalele dealurilor Asuajului și Sălajului, la confl. râului Sălaj cu Someșul; 1 521 loc. (2005). Nod rutier. Satul **S.** apare menționat documentar în 1387. În satul Gârdani, atestat documentar în 1424, se află castelul Blomberg (sec. 19).

SĂLTA (lat. *saltare*) vb. I **1.** Intranz. și refl. A face unul sau mai multe salturi repetate; a sări **(1)**; a merge, a mișca în salturi. ✦ (Despre lucruri) A face mișcări repetate de jos în sus sub acțiunea unei forțe din afară. ✦ A se ivi pe neașteptate, a țâșni. **2.** Intranz. și refl. A se ridica (puțin) de la pământ (înălțându-se în picioare) pentru a se urca undeva; a se scula (în picioare, sprijinit într-un cot etc.). **3.** Tranz. A mișca, a deplasa (ceva) din loc ridicând (ușor) în sus. ✦ Tranz., intranz. și refl. A scoate sau a ieși din greutăți, din nevoi; a(-și) îndrepta, a(-și) îmbunătăți situația. **4.** Refl. (Despre copii) A crește (în înălțime).

SĂLTĂREȚ, -EAȚĂ (< *sălta*) adj. **1.** Care se mișcă sau care merge sărind, care sare mereu; care se deplasează cu mișcări repezi și sprintene (despre pași, mers) care saltă, săltat. ✦ (Despre dans, muzică, versuri) Cu ritm vioi.

SĂMĂLUIRE (< *samă*) s. f. Tratarea pieilor înainte de tăbăcire cu un amestec bogat în enzime *(sama)*, pentru a le conferi anumite calități (suplețe, elasticitate, tușeu mătăsos al fetei etc.).

SĂMĂNĂTORISM (SEMĂNĂTORISM) (< *„Sămănătorul"*) s.n. Curent social, cultural și literar apărut în România în primul deceniu al sec. 20, numit astfel după titlul revistei „Sămănătorul", avându-l ca principal ideolog și promotor pe N. Iorga. Văzând în țărănime depozitara exclusivă a valorilor naționale, idealizând satul patriarhal în opoziție cu orașul, „viciat" de civilizație, și elogiind boierimea autohtonă, **s.** consideră posibilă refacerea comunității naționale printr-o cultură *unică* (atât pentru păturile de sus cât și pentru țărănime). Un merit al **s.** este pregătirea culturală și morală a Marii Uniri din 1918. Pe plan literar, **s.** a încercat să continue ideile „Daciei literare", promovând o literatură pentru popor și cultivând inspirația din trecutul istoric și din folclor. Datorită însă confuziei între estetic și etic, **s.** nu s-a impus ca un curent literar, literatura strict sămănătoristă fiind lipsită de valoare, cu un pronunțat caracter tezist.

SĂMĂNĂTORIST, -Ă (SEMĂNĂTORIST) (< *sămănătorism*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține sămănătorismului, care se încadrează în acest curent. **2.** S. m. și f. Adept al sămănătorismului.

SĂMĂNĂTORUL, săptămânal literar, apărut la București (2 dec. 1901–27 iun. 1910). La conducerea revistei s-au aflat succesiv: Al. Vlahuță, G. Coșbuc, I. Chendi, Șt. O. Iosif, N. Iorga, M. Sadoveanu, A.C. Popovici ș.a. Revista a promovat o literatură de inspirație rurală și istorică, legată de tradiție. Colaboratori: I. Slavici, G. Murnu, I. Minulescu, I. Agârbiceanu, E. Gârleanu, O. Goga ș.a. V. *sămănătorism.*

SĂMÂNȚĂ (lat. **sementia*) s. f. **1.** Complex de țesuturi care la plantele superioare conține embrionul; provine din ovul în urma fecundației. Semințele sunt acoperite de un înveliș protector numit tegument și conțin rezerve de hrană în endosperm sau cotiledoane. La angiosperme sunt închise în fruct, la gimnosperme sunt nude. Ajunse în condiții favorabile, germinează, dând naștere unei noi plante. În cazuri particulare, prin apomixie, se pot forma semințe și fără fecundație. Majoritatea plantelor dispun de adaptări complexe pentru a realiza dispersia semințelor cu ajutorul vântului, al apei sau animalelor. ✧ Loc. *De sămânță* = păstrat pentru reproducere; de prăsilă. ✦ Cantitate mică din ceva, fărâmă, strop. ✦ (La pl.) Grăunțe germinative folosite în alimentație, în medicină etc. **2.** (Pop.) Spermă. **3.** Viță, neam, seminție; specie, soi, fel. **4.** Fig. Izvor, sursă. ✦ Pricină, motiv, cauză.

SĂMÂNȚOS -OASĂ (< *sămânță*) adj., s. f. pl. **1.** Adj. (Despre fructe) Care are multe semințe. **2.** S.f. pl. Grup de plante pomicole cu fructe cărnoase, provenite din dezvoltarea receptaculului floral și a ovarului; conțin mai multe semințe, situate în cinci loji (ex. mărul, părul, gutuiul, moșmonul).

SĂNĂTATE (lat. *sanitatem*) s. f. Stare a unui organism neatins de boală și în care toate organele, aparatele și sistemele funcționează normal. ✧ *Casă de s.* = sanatoriu; (înv.) ospiciu.

SĂNĂTESCU, Constantin (1885–1947, n. Craiova), general român. A comandat Corpul 4 armată (1941–1943) care a participat la eliberarea Basarabiei, precum și la operațiunile militare de la Odessa și Cotul Donului. Comandant al Armatei a IV-a (1943–1944). Mareșal al Palatului (apr.–aug. 1944). Președinte al Consiliului de Miniștri (23 aug.–6 dec. 1944). Șef al Marelui Stat Major (dec. 1944–iun. 1945). Rol important la pregătirea și înfăptuirea loviturii de stat de la 23 aug. 1944 și la crearea condițiilor de stabilire a noului statut politic și juridic intern și internațional al țării.

SĂNĂTOS, -OASĂ (lat. **sanitosus*) adj. **1.** Care prezintă starea de sănătate. ✦ (Despre plante, fructe etc.) În perfectă stare, nevătămat. **2.** Favorabil pentru sănătate; salubru. ✦ (Substantivat, f.) *A o lua* (sau *șterge*) *la sănătoasa* = a pleca în grabă, în fugă pentru a nu păți ceva. **3.** Bun, înțelept; potrivit, recomandabil. ✦ (Despre acțiuni) Serios, temeinic.

SĂNDULENI, com. în jud. Bacău, situată în depr. Tazlău, la poalele V ale culmii Pietricica, la confl. râului Răchitiș cu Tazlăul; 4 492 loc. (2005). Nod rutie.

SĂNDULESCU, Al[exandru] (n. 1929, Pleșești, jud. Buzău), istoric literar. Monografii despre G. Topârceanu, B. Delavrancea, D. Zamfirescu, preocupări speciale pentru memorialistică și corespondența clasică („Literatura epistolară"), studii despre scriitori clasici și moderni („Constelații literare"); memorialistică („Operație pe cord deschis").

SĂNDULESCU, Aureliu Emil (n. 1932, București), fizician român. Acad. (1992). Visiting profesor la universități din Franța, Germania, S.U.A. ș.a. Cercetări în fizica nucleară teoretică, care au dus la o nouă direcție în domeniu („Teoria microscopică a dezintegrării alfa"). A descoperit experimental dezintegrarea cu emisie de neon din câteva nuclee.

SĂNDULESCU, Mircea Ioan Valentin (n. 1933, Sibiu), geolog român. Acad. (1994). Contribuții în domeniile geotectonicii, geologiei structurale și

Aureliu Emil Săndulescu

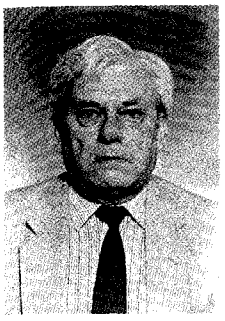

Mircea Ioan Săndulescu

stratigrafiei („Considerații asupra posibilităților de corelare a structurii Carpaților Orientali și Occidentali", „Cainozoic Geotectonic History of the Carpathians", „Overview on Romanian Geology").

SĂNDULEȘTI, com. în jud. Cluj, situată în SE dealurilor Feleacului, pe râul Valea Racilor; 1 866 loc. (2005). Expl. de gips (în satul Copăceni) și de calcar (în satul **S.**). Pomicultură (meri, pruni, peri). În satul **S.,** atestat documentar în 1288, se află biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 15, cu unele modificări din sec. 16) și o biserică unitariană (sec. 15).

SĂNIȘOARĂ (SĂNICIOARĂ) s. f. Plantă erbacee perenă din familia umbeliferelor, înaltă de 30–40 cm, cu frunzele bazale palmat-lobate și flori mici, alb-roșietice *(Sanicula europaea).* Este răspândită în Europa, Asia, America de Nord.

SĂNIUȘ (< *sanie*) s. n. **1.** Derdeluș. **2.** Faptul de a se da cu săniuța. ✧ Loc. *D-a săniușul* = lunecând cu sania.

SĂPA (lat. *sappare*) vb. I tranz. **1.** A face o adâncitură, o groapă, un șanț în pământ cu ajutorul unei sape (sau al unei mașini de săpat) **2.** A fărâmița pământul cu sapa sau cu cazmaua (pentru a însămânța, a prăși etc.) **3.** Tranz. și refl. Fig. A (se) forma, a (se) întipări o urmă adâncă. **4.** (Despre ape, ploi etc.) A roade, a măcina, a surpa; a distruge. ✧ Expl. *A săpa pe cineva* = a unelti împotriva cuiva.

SĂPAT (< *săpa*) s. n. Acțiunea de a săpa; săpătură (1). ✦ Prașilă, prășit.

SĂPATA, com. în jud. Argeș, situată în zona de contact a C. Piteștiului cu piemontul Cotmeana, pe cursul superior al râului Cotmeana; 1 935 loc. (2005). Reșed. com. **S.** este satul *Mârțești.* Expl. de petrol și gaze naturale. Pe terit. satului Mârțești au fost descoperite vestigiile unui castru roman (125 x 90 m), cu turnuri dreptunghiulare la colțuri, înconjurat de un șanț de 25 m lățime, cu zidul de incintă construit din cărămizi legate cu mortar de pământ, nisip și var. De aici s-au recuperat obiecte ceramice, opaițe, garnituri de costum ajurate etc. În satul Găinușa se află biserica Sf. Nicolae (1802).

SĂPĂLIGĂ (< *sapă*) s. f. Unealtă asemănătoare cu sapa, dar cu o lamă mai mică, folosită în lucrări de grădinărie și în legumicultură; are uneori în partea opusă lamei una sau două gheare (colți).

SĂPĂTOR, -OARE (< săpa) **1.** S. m. și f. Persoană care sapă, muncitor cu sapa. **2.** S. f. Mașină de săpat.

SĂPĂTURĂ (< *săpa*) s. f. **1.** Săpat. **2.** Cavitate executată în scoarța Pământului, cu ajutorul unor procedee manuale sau mecanizate, în vederea executării diferitelor lucrări de ordin tehnic (explorări ale terenului, denivelări, construcții hidrotehnice, căi de comunicații etc.).

SĂPÂNȚA, com. în jud. Maramureș, situată la poalele N ale m-ților Gutâi, la confl. râului Săpânța cu Tisa, la granița cu Ucraina; 3 334 loc. (2005). Expl. de gresii și andezit. Produse casnice de artizanat (cergi, clopuri, piese de port popular ș.a.). Izvoare cu ape minerale bicarbonatate, clorurate, sodice, calcice, carbogazoase folosite în cură internă pentru tratarea gastritelor cronice hiperacide, a bolilor ulceroase gastroduodenale, a colecistitelor cronice și colitelor cronice, a formelor simple de diabet zaharat ș.a. Rezervația naturală Poiana Brazilor. În satul **S.,** menționat documentar în 1373, se află „Cimitirul vesel", unic și original. Începând din 1936, pe crucile mormintelor, meșterul popular Ion Stan Pătraș și, ulterior, ucenicii lui au crestat epitafe și au pictat în culori, cu multă ingeniozitate și umor, imagini ale persoanelor defuncte, redând caricatural părțile bune și, mai ales, defectele caracteristice ale celor dispăruți. Epitafurile în versuri, pline de duh, comprimă biografiile decedaților, completând valoarea artistică a imaginii pictate. În cimitir există și mormântul lui Ion Stan Pătraș, însoțit de o cruce pe care n-a apucat să și-o termine, fiind isprăvită de elevii lui care-i continuă meșteșugul.

SĂPOCA, com. în jud. Buzău, situată în zona de contact a C. Buzăului cu Subcarpații Buzăului, la poalele dealurilor Pâclelor și Blăjani, pe râul Slănic, în apropiere de confl. acestuia cu râul Buzău; 3 161 loc. (2005). Centru viticol. Spital de neuropsihiatrie. Satul **S.** este atestat documentar în 1526. Biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena (1692), în satul Mătești.

SĂPTĂMÂNA INTERNAȚIONALĂ A MUZICII NOI, festival internațional înființat în 1991 la București, care se desfășoară anual între 23 și 30 mai și are ca scop promovarea muzicii contemporane românești și internaționale.

SĂPTĂMÂNAL, -Ă (< *săptămână*) adj. Referitor la intervalul de timp de o săptămână, care se produce o dată pe săptămână. ✦ (Și substantivat, n.; despre publicații) Care apare o dată pe săptămână, de regulă în aceeași zi; hebdomadar.

SĂPTĂMÂNĂ (lat. *septimana*) s. f. Diviziune calendaristică de șapte zile consecutive, care se socotește de luni dimineața până duminică seara; *p. ext.* orice interval de timp de șapte zile consecutive. ✧ (În religia creștină) *Săptămâna mare* (sau *a patimilor*) = **s.** de dinaintea Paștilor. *Săptămâna luminată* = **s.** care începe după duminica Paștilor. *Săptămâna brânzei* = prima **s.** din postul Paștilor, în care Biserica ortodoxă permite consumul produselor lactate. ✦ Interval de șapte zile consacrat în mod oficial unei anumite activități (ex. **s.** filmului).

SĂPUN (lat. *sapo, saponis*) s. n. Sare a unui acid gras, cu metale sau amine, rezultată în urma procesului de saponificare. Săpunurile sunt caracterizate prin faptul că soluțiile lor în apă sau în solvenți organici au proprietăți coloidale. **S.** menajer (de rufe sau de toaletă) solubil în apă, se obține prin tratarea grăsimilor sau a acizilor grași cu hidroxid de sodiu sau de potasiu, la care se adaugă unele ingrediente (coloranți, parfumuri etc.) **S.** altor metale decât sodiul și potasiul (ex. litiu, calciu, aluminiu, zinc etc.) sunt insolubile în apă și se utilizează la fabricarea unsorilor consistente, ca adaosuri la prelucrarea unor materiale plastice etc. ✧ *S. medicinal* = **s.** preparat din uleiuri vegetale și hidroxid de sodiu sau de potasiu, utilizat în prepararea pilulelor laxative, a supozitoarelor, în dermatologie etc.

SĂPUNAR (< *săpun*) s. m., adj. **1.** S. m. Persoană care se ocupă cu fabricarea săpunului. **2.** Adj. *Cartofi săpunari* = soi superior de cartofi, având o formă lunguiață și miezul alb-roz.

SĂPUNEÁLĂ (< *săpuni*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) săpuni; săpunit. ✦ Fig. (Fam.) Observație aspră, mustrare, dojană. ✧ **2.** Clăbuci, spumă de săpun.

SĂPUNÍ (< *săpun*) vb. IV tranz. și refl. **1.** Tranz. și refl. A (se) da, a (se) freca cu săpun. ✦ Spec. A(-și) acoperi barba cu spumă de săpun înainte de a se rade. **2.** Tranz. Fig. (Fam.) A face cuiva observații aspre, a mustra, a dojeni, a certa.

SĂPUNIÉRĂ (< *săpun*) s. f. Cutie sau vas mic în care se ține săpunul de toaletă; savonieră.

SĂRÁ (lat. *salare*) vb. I tranz. A pune, a presăra sare în alimente pentru a le da un gust bun sau pentru a le conserva.

SĂRÁC, -Ă (< bg., scr.) adj. **1.** (Și subst.) Lipsit de bunurile materiale necesare traiului, fără avere; sărman, nevoiaș. **2.** Lipsit de..., fără. ✧ *S. cu duhul* = lipsit de inteligență; prost. ✦ Care posedă ceva în cantitate insuficientă, nesatisfăcătoare. ✦ (Despre pământ) Nefertil, neroditor. ✦ Fig. Lipsit de conținut, neexpresiv. **3.** Biet, nenorocit.

SĂRAC, Gheorghe (n. 1938, sat. Bălaia, jud. Bihor), tenor și cântăreț român de muzică populară și romanțe. Repertoriu folcloric autentic de cântece vechi specifice stilului bihorean, cântece trăganate, de șezătoare, jocuri. Stil bazat pe căldura și patosul interpretării; antologii și integrale ale romanței românești pe versuri de Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Octavian Goga, George Coșbuc.

SĂRACA, Mănăstirea ~ v. **Gătaia.**

SĂRÁRE (< *sără*) s. f. Acțiunea de a săra. ✦ Tratare a pielii cu sare (la care se adaugă substanțe dezinfectante), făcută la maximum 6–8 ore după jupuire, pentru conservarea lor.

SĂRARU, Dinu (n. 1932, Râmnicu Vâlcea), scriitor român. Director al Teatrului Mic (1977–1989) și al Teatrului Național din București (2001–2004). Bogată activitate de cronicar teatral. Romane sociale, de reinterpretare subtextual polemică a unor teme consacrate („Niște țărani", cel mai bun roman al său, „Clipa"). Scenarii de film, ecranizări după propriile romane.

SĂRÁT, -Ă (< *sără*) adj. **1.** Care conține sare. ✦ (Despre alimente) Căruia i s-a adăugat sare (pentru a-i da gust sau în scopul conservării); cu prea multă sare. **2.** Fig. (Despre prețuri, dobânzi etc.) Foarte ridicat, mare. **3.** (Despre vorbe, glume) Spiritual; caustic, sarcastic. ✧ *Lac sărat* = lac cu conținut ridicat de săruri în

Dinu Săraru

apă (de obicei cu ape clorurat-sodice, uneori sulfatat-sodice). Se întâlnesc îndeosebi în regiunile aride ale globului (ex. Marea Moartă, care atinge valori ale salinității de 325‰, Marele Lac Sărat din S.U.A.) în lacuri bogate în zăcăminte de sare sau cu roci bogate în săruri. Unele **l.s.** s-au format în vechi ocne prăbușite (ex. cele de la Ocna Sibiului, Sovata, Ocnele Mari, Slănic-Prahova). Lagunele maritime intră tot în categoria **l.s.**

SĂRATA, com. în jud. Bacău; 2 181 loc. (2005) situată în Subcarpații Trotușului, pe dreapta Siretului. Izvoare minerale sulfuroase, bicarbonatate, calcice, sodice și clorurate de mare concentrație (57–238 g/l).

SĂRATA, Câmpia Săratei, subunitate a C. Române, situată în partea central-nordestică a acesteia, între văile râurilor Buzău (la E), Cricovu Sărat (la V), glacisul Istriței (la NNV) și C. Bărăganului (la SSE). Este o unitate de subsidență, formată din depozite aluvionare holocene, drenată de numeroase văi (Sărata, Năianca, Ghighiu, Bălana ș.a.), acoperită predominant cu soluri cernoziomice, propice culturilor agricole.

SĂRATA-MONTEORU, stațiune balneoclimatică de interes general, cu funcționare permanentă, situată în satul cu același nume al com. Merei, jud. Buzău, în depresiunea Sărata, la poalele dealului Istrița, la 18 km NV de municipiul Buzău. Haltă de c.f. (inaugurată la 13 sept. 1872). Expl. de petrol (din 1845). Factorii naturali de cură sunt climatul de cruțare, apele minerale sărate, sodice, iodurate, bromurate, calcice, magneziene, unele sulfuroase, de mare concentrație (188,5 g/l) și nămolul mineral sulfuros. Stațiunea funcționează neîntrerupt din 1895, fiind recomandată pentru tratarea afecțiunilor reumatismale, a celor posttraumatice, neurologice periferice, ginecologice ș.a. Pe terit. satului **S.-M.** există unul dintre cele mai importante complexe arheologice din România (v. *Merei*).

SĂRĂCĂCIÓS, -OÁSĂ (< *sărac*) adj. **1.** Care dovedește sărăcie; caracteristic omului sărac, de om sărac. ✦ (Despre hrană) În cantitate mică, modest. ✦ (Despre pământ) Nefertil, neroditor. ✦ Fig. Lipsit de conținut, neexpresiv. **2.** (Rar, despre oameni) Sărac; cu înfățișare de om sărac.

SĂRĂCÍE s.f. **1.** Lipsa mijloacelor materiale necesare pentru existența umană decentă (incluzând asigurarea „coșului" zilnic necesar), situarea veniturilor pe membru de familie sub un prag, considerat ca limită minimă; starea celui sărac. Lipsa acută a mijloacelor materiale, care nu permite nici asigurarea nevoilor elementare, este caracterizată drept **s.** extremă (severă). Combaterea sărăciei constituie o componentă esențială a programelor naționale de dezvoltare și se află în atenția O.N.U. (inclusiv prin Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare); implică măsuri pentru dezvoltarea economiei, creșterea gradului de ocupare a forței de muncă, a nivelului de educație și a calificării profesionale, programe de asistență socială (inclusiv prin asigurarea unui venit minim garantat). C. 12% din populația Terrei se află în situația de sărăcie severă iar 17% este afectată de o sărăcie cronică; conform statisticilor O.N.U. 30% din populație trăiește în sărăcie relativă. ✧ Expr. *Sărăcie lucie* (sau *neagră*) = sărăcie mare, mizerie. ✦ Aspect sărăcăcios. ✦ P. ext. Cantitate insuficientă (de ceva); lipsă. **2.** Fig. Epitet depreciativ; lipsit de valoare.

SĂRĂCINEȘTI, Mănăstirea ~ v. **Păușești-Măglași.**

SĂRĂRÍE (< *sare*) s. f. Loc adăpostit, amenajat în pădure, unde se depun bulgări de sare pentru vânatul mare rumegător (cerbi, căprioare etc.).

SĂRĂROIU, Ileana (1936–1979, n. Valea Voievozilor, jud. Dâmbovița), cântăreață română de muzică populară și romanțe. S-a remarcat prin complexele disponibilități ale vocii cu inflexiuni dramatice în registrul grav și prin patosul trăirilor emoționale, excelând în cântecele de petrecere lirice, de tematică familiară, dar și în cele de petrecere și în cuplete de revistă. În creațiile personale a realizat o originală sinteză între cântecul liric propriu-zis țărănesc și romanță.

SĂRĂTURARE, (PEDOL.) v. salinizare.

SĂRĂTÚRĂ (< *sără*) s. f. **1.** Faptul de a fi sărat; *p. ext.* sarea

conținută de ceva. ✦ Aliment (prea) sărat; *spec.* (la pl.) aliment conservat în sare. **2.** Denumire generică a solurilor care au un conținut ridicat de săruri solubile în orizontul superior sau depuneri (eflorescențe) de săruri la suprafață. Se disting **s.** marine (formate pe litoral, sub acțiunea valurilor sau a mareelor) și **s.** continentale (formate în condițiile unor temperaturi ridicate în locuri cu apa freatică aproape de suprafață, care se deplasează ascendent iar apoi se evaporă). Se mai formează și prin secarea lacurilor sărate sau în jurul izvoarelor sărate. Vegetația de **s.** cuprinde doar puține specii, în general pipernicite, cu adaptări specifice; printre cele mai caracteristice se numără *Salicornia europaea, Suaeda maritima, Artemisia maritima.*

SĂRĂTURILE, grind de origine marină situat în extremitatea de E a Deltei Dunării (jud. Tulcea), la N de brațul Sfântu Gheorghe. Extins de-a lungul țărmului Mării Negre, grindul **S.** este alcătuit din cordoane de nisip alăturate, între care apar fâșii depresionare, inundate la viituri. Lungime: 9 km; lățime max.: 10 km; supr. 7 500 ha; alt. max.: 4 m. Relief de dune (mobile), cu alt. medii de 2,5 m. Vegetație sărăcă. Unii oameni de știință presupun că grindul **S.** ar corespunde cu fosta ins. *Peuce,* amintită de Strabon în scrierile sale. Grindul **S.,** care se continuă spre N cu un îngust cordon litoral până la Sulina, este traversat de canalul Tătaru pe direcție N–S.

SĂRĂȚEL v. **Șieu-Măgheruș.**

SĂRĂȚENI, com. în jud. Mureș; 1 716 loc. (2005).

SĂRBĂTOARE (< *serbă*) s. f. **1.** Solemnitate, sărbătorire cu caracter comemorativ; ziua consacrată acestei solemnități. ✦ Zi în care nu se lucrează. ✧ *S. legală* = zi în care (în mod oficial) întreprinderile și instituțiile nu lucrează. *S. națională* = sărbătorire (comemorativă) a unui eveniment însemnat din istoria patriei; ziua în care se aniversează evenimentul respectiv. ✦ Loc. *De sărbătoare* = festiv, sărbătoresc. *De* (sau *în*) *sărbători* = cu ocazia sau în timpul sărbătorilor (religioase); *p. restr.* în timpul Paștelui sau al Crăciunului. **2.** Zi consacrată serviciului divin pentru comemorarea unui eveniment religios sau pentru sărbătorirea unui sfânt. **3.** Sărbătorire, serbare organizată ocazional; petrecere.

SĂRBĂTOREȘC, -EASCĂ (< *sărbătoare*) adj. De sărbătoare; solemn, festiv.

SĂRBĂTORI (< *sărbătoare*) vb. IV tranz. A onora, a cinsti o persoană sau un eveniment important printr-o festivitate sau printr-o petrecere; a serba.

SĂRBEZELE (< *searbăd*) s. f. pl. (BOT.) Strugurii-ursului.

SĂRCINER (< *sarcină*) s. n. (Pop.) Par cu ramificații scurte pe care se atârnă hainele, vasele, săculețele cu brânză pusă la scurs etc.

SĂRI (lat. *salire*) vb. IV intranz. **1.** A se desprinde de la pământ ridicându-se brusc în sus și a reveni în același loc; a sălta **(1).** ✦ A se deplasa prin salturi. ✧ Loc. *Pe sărite* = trecând peste anumite părți, omițând anumite părți. ✦ A dansa, a țopăi. A face o săritură, a se arunca de sus în jos. ✦ Fig. A trece brusc de la un lucru la altul, de la o idee la alta. **2.** A trece peste un obstacol printr-o săritură; a escalada. ✧ Expr. *A sări peste cal* = a exagera. ✦ Tranz. Fig. A trece cu vederea, a omite. **3.** (Despre lucruri) A se ridica (brusc) în sus sub impulsul unei forțe din afară, al unei lovituri. ✧ Expr. *A sări în aer* = a fi distrus de o explozie. **4.** A se ridica, a se scula brusc (și a porni); a se grăbi, a se repezi să facă ceva. ✧ Expr. *A sări cu gura* = a interveni brusc în discuție. ✦ A veni degrabă în ajutorul cuiva. ✧ *Săriți!* = strigăt de ajutor. ✦ A se năpusti asupra cuiva; a ataca. ✧ Expr. *A sări cu gura la cineva* = a certa (pe cineva). **5.** A apărea, a se ivi pe neașteptate; a țâșni. ✧ Expr. *A sări în ochi* = a fi evident. **6.** A se ridica brusc (în picioare); a tresări. **7.** A se desprinde brusc din locul în care a fost fixat, a-și schimba brusc poziția. ✧ Expr. *A-i sări* (cuiva) *țandăra* (sau *țâfna, mușturul*) = a se înfuria, a se enerva. ✦ A se desprinde, a țâșni, a împroșca.

SĂRINDAR (< ngr.) s. n. Rugăciuni făcute de preoții ortodocși timp de 40 de zile în șir, în timpul liturghiei, pentru diferite dorințe ale credincioșilor, pentru iertarea păcatelor, pentru cei suferinzi sau pentru pomenirea celor morți.

SĂRIT, -Ă (< *sări*) adj., s. f. **I.** Adj. **1.** Smintit, țicnit. **2.** *Cu inima sărită* = plin de emoție, speriat, înfricoșat. **II.** s. f. *A-și ieși din sărite* = a-și pierde cumpătul, a se enerva.

SĂRITOR, -OARE (< *sări*) adj. **1.** Care sare; (despre apă) care țâșnește. **2.** Care e gata să ajute pe cineva, care sare în ajutorul cuiva. **3.** (Și subst.; despre un sportiv) Care participă la probele de sărituri.

SĂRITURĂ (< *sări*) s. f. **1.** Rezultatul acțiunii de a sări; salt. ✦ Spațiu cuprins printr-un salt; *p. ext.* distanță mică. ✦ Omisiune (de pagini, de litere etc.), trecere cu vederea. **2.** (SPORT) Desprindere temporară a unui concurent de la sol sau de pe o instalație, făcând un salt în înălțime, în adâncime sau în lungime (care constituie probe în atletism), ca urmare a unei mișcări bruște de pe loc sau cu elan; (la pl.) subramură (probă) a atletismului, natației, schiului etc.

SĂRMAN, -Ă (< bg., scr.) adj. **1.** (Și subst.) Sărac **(1).** ✦ Biet, nenorocit. **2.** (Reg.) Orfan.

SĂRMAȘ 1. Câmpia colinară a Sărmașului, subunitate a pod. Transilvaniei, situată la N și V de valea Mureșului, cuprinsă între Reghin și Luduș. Relieful, cu alt. de 400–600 m, suprapus în mare parte peste structuri de domuri, este format dintr-o succesiune de interfluvii prelungi, domoale, cu versanți asimetrici, afectați de ravene și alunecări de teren. Râurile care drenează câmpia (Lechința, Pârâu de Câmpie, Șesu, Bologa, Șar, Agriș ș.a.) prezintă văi largi, cu lunci extinse, în care se remarcă adesea procese de înmlăștinire. Structura în domuri determină prezența unor însemnate zăcăminte de gaze naturale, exploatate la Zau de Câmpie, Sărmășel, Șincai, Bogata, Luduș, Ceuașu de Câmpie, Răciu, Ulieș ș.a. **2.** Com. în jud. Harghita, situată în N depr. Giurgeu, la poalele NV ale m-ților Giurgeu, pe cursul superior al râului Mureș; 4 137 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **S.**). Expl. de aglomerate andezitice. Expl. și prelucr. lemnului (în satul Hodoșa). Centru de țesături și cusături populare (satul **S.**). Muzeu etnografic (în satul **S.**). În satul **S.,** atestat documentar în 1850, se află biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1936–1939, renovată și repictată în anii 1989–1994 și resfințită la 29 aug. 1994).

SĂRMAȘU, oraș în jud. Mureș, situat în câmpia colinară a Sărmașului, pe cursul superior al Pârâului de Câmpie; 7 607 loc. (2005). Stație de c.f. și halte de c.f. (în satele Balda, Sărmășel și Sărmășel-Gară). Expl. de gaze naturale (în satul Sărmășel). Expl. și prelucr. lemnului (cherestea). Produse textile. Muzeu cu colecții de istorie și etnografie (în satul **S.**). Centru de prelucr. artistică a lemnului, de cusături și țesături populare. Localitatea **S.** apare menționată documentar, ca sat, în 1329. Declarat oraș la 6 oct. 2003. Biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, datând din 1692, a fost mutată în 1939 din satul Dâmb în satul Sărmășel-Gară. Biserica păstrează picturi pe pereții interiori realizate în 1781 de Toader Zugravul.

SĂRULEȘTI 1. Com. în jud. Buzău, situată în Subcarpații

Buzăului, la poalele S ale dealului Bisoca, în zona de confl. a râului Pecineaga cu Slănicul; 1 516 loc. (2005). Pomicultură (meri, pruni, nuci, peri). **2.** Com. în jud. Călăraşi, situată în C. Bărăganului, pe cursul mijlociu al râului Mostiştea; 3 042 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul **S.**), inaugurată la 17 nov. 1886. Piscicultură în iazuri şi heleşteie.

SĂRUT (< *săruta*) s. n. Faptul de a săruta; sărutare, sărutat. ✧ (REL.) Gest cultic semnificând, iniţial, transferul de forţă magică, nevoia de comunicare sau adoraţia smerită (sărutarea picioarelor, a icoanelor); ulterior, este substituit cu **s.** mâinii, ca mijloc de mimare a sentimentului religios.

SĂRUTA (lat. *salutare*) vb. I tranz. şi refl. A atinge cu buzele pe cineva sau ceva în semn de afecţiune, de prietenie, de respect, de dragoste; *fam.* a pupa.

SĂSCIORI, com. în jud. Alba, situată la poalele N ale m-ţilor Şureanu, pe cursul mijlociu al râului Sebeş; 5 931 loc. (2005). Hidrocentrală (42 MW), intrată în funcţiune în 1987. Rezervaţia naturală Oul Arşiţei. Renumite centre de ceramică roşie, nesmălţuită (în satele **S.** şi Loman), de prelucrare artistică a lemnului şi de confecţionare a uneltelor din lemn (în satul Loman). Vechi şi vestite centre de realizare a icoanelor pe sticlă, la **S.**, Loman şi Laz, cu tradiţie din sec. 18 (icoanele se caracterizează printr-o gamă cromatică sobră, bazată pe tonuri de verde şi gri argintiu). În satul Căpâlna, atestat documentar în 1386, au fost descoperite vestigiile unei cetăţi dacice (sfârşitul sec. 2 î.Hr.—anul 106 d.Hr.), iar în satele **S.** şi Laz, menţionate documentar în 1309 şi, respectiv în 1357, se află ruinele unor cetăţi medievale din sec. 13. În satul Sebeşel, atestat documentar în 1382, există casa pictorului Sava Henţia (1848–1904), elev al lui Theodor Aman, şi un monument închinat eroilor căzuţi în timpul celor două războaie mondiale. La Căpâlna îşi desfăşoară activitatea celebrul ansamblu popular „Fetele de la Căpâlna".

SĂSEŞC, -EAŞCĂ (< *sas*) adj. Care aparţine saşilor, privitor la saşi.

SĂSOAICĂ (< *sas*[2]) s. f. Femeie care face parte din populaţia săsească.

SĂTEAN, -EANCĂ (< *sat*) s. m. şi f. Persoană care locuieşte într-un sat, având îndeletniciri rurale; ţăran.

SĂTEŞC, -EAŞCĂ (< *sat*) adj. Care aparţine satului, privitor la sat; de sat, de la sat.

SĂTMAR v. **Satu Mare (1).**

SĂTUL, -Ă (lat. *satullus*) adj. **1.** Care a mâncat sau a băut destul, care s-a săturat. **2.** Fig. Mulţumit, satisfăcut (de sau cu ceva). ✦ Ajuns la saturaţie; dezgustat, plictisit, scârbit.

SĂTURA (< lat. *saturare*) vb. I tranz. şi refl. **1.** A(-şi) potoli pe deplin foamea sau setea, a (se) îndestula cu mâncare sau cu băutură. ✧ Loc. *Pe săturate* = atât cât este necesar pentru potolirea deplină a foamei sau a setei. **2.** Fig. A deveni sau a face să devină mulţumit, satisfăcut (de sau cu ceva). ✦ A fi sau a face să fie plictisit, dezgustat, scârbit de ceva.

SĂŢIOS, -OASĂ (< *sat*) adj. (Despre alimente) Care satură, care ţine de foame; nutritiv.

SĂU, SA (lat. *suus, sua*) pron. pos., adj. pos. **I.** Pron. pos. (Precedat de art. „al", „i", „ai", „ale") Înlocuieşte numele obiectului posedat de cel despre care se vorbeşte, înlocuind totodată şi numele acestuia; *stiloul meu seamănă cu al său.* ✦ (Pop.: la sg.) Indică soţul sau soţia persoanei despre care se vorbeşte: *vine cu al său.* ✦ (La m. pl.) Indică familia sau rudele celui despre care se vorbeşte: *ai săi vin mâine.* ✦ (La m. sg.) Indică proprietatea, avutul celui despre care se vorbeşte: *poartă numai ce-i al său.* ✦ (La f. pl.) Indică preocupările, obiceiurile, tabieturile persoanei despre care se vorbeşte: *greu îl scoţi dintr-ale sale.* **II.** Adj. pos. **1.** Care aparţine persoanei despre care se vorbeşte: *s-a aşezat pe scaunul său; părul său este ondulat.* **2.** (Indică subiectul, autorul unei acţiuni) *Răspunsul său face o bună impresie.*

SĂUCA, com. în jud. Satu Mare, situată în zona de contact a C. Tăşnadului cu dealurile Crasnei; 1 467 loc. (2005). Satul **S.** apare menţionat documentar în 1220, iar satele Silvaş, Cean, Becheni şi Chisău în anii 1234, 1244, 1334 şi 1475.

SĂUCAN, Mircea (1928–2003, n. Paris), regizor român de film. În anii '50-'70, ai sec. 20, realizează filme documentare („Casa de pa strada noastră", „Un sul de ceară") şi de ficţiune („Ţărmul n-are sfârşit", „Meandre") marcate de o permanentă preocupare pentru înnoirea limbajului cinematografic în sincronism cu tendinţele internaţionale.

SĂUCEŞTI, com. în jud. Bacău, situată pe interfluviul dintre Siret şi Bistriţa, pe cursul inferior al râului Turbata; 4 600 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Şerbeşti). În satul **S.** se află biserica Adormirea Maicii Domnului (ctitorie din 1825 a domnului Ion Sandu Sturdza, restaurată în 1860 de fiul său, Costache Sturdza), iar în satul Şerbeşti, biserica Sf. Nicolae (1843–1844, reparată în anii 1921–1922, cu un pridvor adăugat în 1929–1930) şi un conac din 1890.

SĂULESCU, Gheorghe (1798–1864, n. Roşieşti, jud. Vaslui), filolog, istoric şi poet român. Promotor al învăţământului în limba română în Moldova. Manuale didactice. Autor al unei gramatici a limbii române; versuri.

SĂULESCU, Mihai (1888–1916, n. Bucureşti), scriitor român. Versuri simboliste („Departe", „Viaţa"); piesa de teatru „Săptămâna luminată" anunţă expresionismul românesc. A murit pe front, în cele dintâi zile ale intrării României în Primul Război Mondial.

SĂULESCU, Nicolae N. (n. 1939, Bucureşti), inginer agronom român. M. coresp. al Acad. (1990), cercetător ştiinţific la Bucureşti. Contribuţii la fundamentarea teoretică şi la crearea experimentală a unor soiuri de grâu (Lovrin 24, Fundulea 29, Flamura 85 etc.).

SĂULEŞTI, com. în jud. Gorj, situată în E dealurilor Jiului, pe dr. râului Gilort; 2 391 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul Bibeşti), inaugurată la 16 febr. 1888. Expl. de gaze naturale (în satul Bibeşti). Loc fosilifer.

SĂVĂDISLA, com. în jud. Cluj, situată în depresiunea cu acelaşi nume, la poalele NE ale masivului Muntele Mare şi cele de V ale dealurilor Feleacului, pe râul Feneş; 4 427 loc. (2005). Expl. de marmură roşie. Pomicultură. Muzeu cu colecţii de artă. În satul **S.**, menţionat documentar în 1332, se află un castel (sec. 19), în satul Vlaha, o biserică romano-catolică din sec. 14, cu picturi murale interioare din 1380, în satul Stolna există biserica Sf. Nicolae (1730, cu picturi murale interioare din 1772), iar în satul Finişel biserica de lemn Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1758, cu picturi pe pereţii interiori datând din 1807).

SĂVÂRŞI (< sl.) vb. IV tranz. **1.** A face, a îndeplini; a comite. **2.** A duce ceva la bun sfârşit, a termina cu bine; a realiza, a înfăptui. ✦ Refl. (Pop.) A muri.

SĂVÂRŞIN, com. în jud. Arad, situată la poalele SE ale m-ţilor Zarand şi cele NE ale pod. Lipovei, pe valea Mureşului; 3 199 loc. (2005). Staţie (în satul **S.**) şi haltă de c.f. (în satul Toc). Expl. de molibdenit (în satul Troaş), de granit (în satul **S.**) şi de marmură (în satul Căprioara). Expl. şi prelucr. lemnului.

În satul **S.**, atestat documentar în 1479, se află un muzeu cu colecții de artă plastică și decorativă (grafică universală, artă decorativă din Extremul Orient, grafică și pictură semnate de Eugen Popa și Gina Hagiu) și de etnografie, iar în satul Temeșești, menționat documentar în 1479, un punct muzeal cu colecții de port popular, țesături, icoane, ceramică ș.a. Pomicultură (meri, pruni). În satul **S.** se află un castel (sec. 18), în stil neoclasic, cumpărat de regele Mihai I în 1941, naționalizat în 1948 și retrocedat acestuia în anul 1998. Biserica de lemn Sfinții Trei Ierarhi (1782), în satul Troaș. Obiective ocrotite: Peștera lui Duțu, Peștera Sinesie.

SĂVENI 1. Oraș în jud. Botoșani, situat în C. Jijiei, în zona de confl. a râului Podriga cu Basșeu; 8 349 loc. (2005). Stație de c.f. Nod rutier. Fabrici de confecții și de produse alim. Muzeu de istorie și arheologie (1964). Casa memorială „Mihai Ciucă". Localitatea apare menționată documentar, ca așezare rurală, la 11 apr. 1546, iar la 4 aug. 1818 primește statut de târg (prin hrisovul domnesc semnat de Scarlat Callimachi) cu drept de a ține 12 iarmaroace pe an pentru comerț cu vite. Declarat oraș în 1920, a fost trecut în rândul așezărilor rurale în 1950 și a redevenit oraș la 17 febr. 1968. Monumente: rateșul/hanul (sec. 18), care adăpostește Muzeul de istorie și arheologie; bisericile Sf. Nicolae (1880) — o îmbinare a stilului gotic cu cel bizantin — și Sf. Gheorghe (1804–1805, reconstruită în anii 1890–1895, ca urmare a deteriorării provocate de un trăsnet care a lovit biserica în 1884). **2.** Com. în jud. Ialomița, situată în C. Bărăganului, pe dr. râului Ialomița; 5 536 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Platonești). Satul **S.** a fost întemeiat în 1870.

SĂVESCU, Iuliu Cezar (1866–1903, n. Brăila), poet român. Versuri diafane și nostalgice, de factură parnasiană și presimbolistă („Poezii").

SĂVINEȘTI, com. în jud. Neamț, situată în depr. Cracău-Bistrița, pe râul Bistrița, la 12 km SE de municipiul Piatra-Neamț; 6 575 loc. (2005). Halte de c.f. (în satele **S.** și Dumbrava-Deal). Centrală electrică și de termoficare. Constr. de mașini și utilaje. Combinate de fire și fibre sintetice și de îngrășăminte și produse azotoase.

SĂVULESCU, Alexandru (1847–1902, n. sat Cerneți, jud. Mehedinți), arhitect român. Unul dintre primii reprezentanți ai școlii românești de arhitectură modernă și unul dintre fondatorii (1892) Școlii Superioare de Arhitectură din București. A construit Palatul Poștelor din București, care adăpostește în prezent Muzeul Național de Istorie a României.

SĂVULESCU 1. Traian S. (1889–1963, n. Râmnicu Sărat), biolog român. Acad. (1936), prof. univ. la București. Președinte al Acad. Române (1948–1959). Ministru al Agriculturii și Domeniilor (1946–1948). Contribuții în geobotanică și micologie. Fondator al școlii de fitopatologie și organizator al acțiunilor de combatere a dăunătorilor plantelor de cultură. Inițiatorul și conducătorul colectivului care a elaborat monumentala lucrare „Flora R. S. România". **2. Alice S.** (1905–1970, n. Oltenița), botanist român. Soția lui **S. (1).** Acad. (1963). Cercetări asupra ciupercilor și virusurilor fitopatogene și asupra bolilor plantelor.

SÂCÂI (< tc.) vb. IV tranz. A necăji pe cineva, a agasa, a enerva; a bate la cap, a cicăli.

SÂCÂITOR, -OARE (< *sâcâi*) adj. Care sâcâie, care enervează, agasează; enervant, supărător.

SÂG, com. în jud. Sălaj, situată în S depr. Șimleului, la poalele NE ale m-ților Plopiș, pe cursurile superioare ale râurilor Barcău și Valea Banului; 3 530 loc. (2005). Centru de prelucr. a firelor și fibrelor textile (în satul Tusa). Satul **S.** este atestat documentar în 1257. Bisericile de lemn cu același hram — Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, în satele Tusa (începutul sec. 17) și Sârbi (1707, cu picturi interioare din 1824).

SÂI, râu, afl. stg. al Dunării în amonte de Turnu Măgurele; 81 km. Izv. din C. Boian și curge paralel și în apropiere de cursul inferior al Oltului. Este un vechi curs, părăsit, al Oltului, fapt pentru care mai este denumit, sugestiv, *Oltu Mic.*

Traian Săvulescu

SÂMBĂTA, com. în jud. Bihor, situată în depr. Holod, în zona dealurilor Pădurii Craiului, pe râul Holod; 1 595 loc. (2005). Stație (în satul Rogoz) și haltă de c.f. (în satul Zăvoiu). Nod rutier. Satul **S.** apare menționat documentar în 1508. Bisericile de lemn Adormirea Maicii Domnului (sec. 17, cu iconostas pictat în sec. 18 de zugravul David), Buna Vestire (1769) și Sf. Nicolae (sec. 19, cu picturi originare executate de Ioan Lăpușan), în satele Copăceni, Ogești și Rotărești.

SÂMBĂTA DE SUS, com. în jud. Brașov, situată în depr. Făgăraș, la poalele N ale m-ților Făgăraș; 1 459 loc. (2005). Satul **S. de S.** apare menționat documentar la 20 ian. 1437. La 3 apr. 2003 satul **S de S.,** care aparținea com. Voila, a fost trecut în categoria comunelor. Centru de pielărie și cojocărie. Aici se află mănăstirea Brâncoveanu, de călugări, inițial cu o biserică de lemn având dublu hram — Adormirea Maicii Domnului și Izvorul Tămăduirii, construită în 1657, din inițiativa vornicului Preda Brâncoveanu. În anii 1696–1707 s-a construit o biserică de zid prin grija domnului Constantin Brâncoveanu. Picturile murale interioare au fost executate în 1766 de zugravii Ionașcu și Pană. Distrus cu tunurile în 1785, din ordinul Curții de la Viena (ca represiune împotriva călugărilor care erau ostili procesului de catolicizare), ansamblul monahal a rămas părăsit până în 1928, când mitropolitul Nicolae Bălan a refăcut biserica și chiliile (1928–1936). În perioada cât mănăstirea nu a funcționat, credincioșii se adunau aici în fiecare an, de Izvorul Tămăduirii, pentru a lua apă de la un izvor. Clopotnița, aflată la 200 m de biserică, adăpostește 5 clopote turnate la Viena. Începând din 1986, mitropolitul Ardealului și Feleacului, Antonie Plămădeală, s-a îngrijit de construirea mai multor chilii, a unui paraclis cu hramul Sfinții Martiri Brâncoveni, a unei biblioteci și a casei stăreției. La 21 iul. 1992 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a canonizat aici pe Constantin Brâncoveanu, pe cei 4 fii ai săi (Constantin, Radu, Matei și Ștefan) și pe sfetnicul Ianache (ginerele său), zi înscrisă în calendarul ortodox cu numele Sfinții Martiri Brâncoveni. Mănăstirea Sâmbăta (sau Brâncoveanu) posedă o vastă colecție de icoane pe sticlă, aici aflându-se și renumita școală de pictură pe sticlă, condusă de Timotei Tohăneanu. La această mănăstire are loc anual (din 1997), în data de 15 aug., Festivalul național de muzică religioasă corală. În satul **S. de S.** se află un castel (supus în repetate rânduri unor transformări), care a fost reședința

de vară a lui Constantin Brâncoveanu. În apropierea ansamblului monahal se află Complexul turistic Sâmbăta, situat la 690 m alt.

SÂMBĂTĂ (< sl.) s. f. A șasea zi a săptămânii. V. și *sabat*. ✧ Expr. *A purta* (sau *a ține cuiva*) *sâmbetele* = a urî, a dușmăni pe cineva, a-i purta gând rău. *A se duce pe apa sâmbetei* = a se pierde, a se prăpădi. ✦ (Adverbial) în cursul zilei de sâmbătă; (în forma *sâmbătă*) în fiecare sâmbătă.

SÂMBOVIȚĂ s. f. Arbore din fam. ulmacee înalt până la 20 m, cu frunze alterne lanceolate, pe dos scurt păroase, flori verzi-gălbui și fructe drupe sferice, brune-violete sau purpurii *(Celtis australis)*. Crește prin păduri, tufărișuri și pe stâncării în regiunea mediteraneană, întâlnit sporadic și în sudul României, uneori cultivat în scopuri ornamentale. Sub aceeași denumire se mai cunosc și *Celtis occidentalis*, originar din America de Nord, cultivat prin parcuri și grădini ca arbore ornamental și *C. glabrata*, arbust înalt de 2–8 m, specie pontică întâlnită la noi foarte rar, pe stâncării, în Dobrogea.

SÂMBRĂ (cf. magh. *cimbora*) s. f. (Înv. și reg.) Asociație, tovărășie. ✦ Spec. Întovărășire în vederea aratului sau a alcătuirii unei stâne pentru văratul oilor. ✧ *Sâmbra oilor* = sărbătoare folclorică prilejuită de pregătirea oilor pentru vărat.

SÂMBURE (SÂMBUR) (cuv. autohton) s. m. **1.** Parte din interiorul unor fructe, cu învelișul lemnos, care conține sămânța. ✦ Partea moale a seminței, care conține substanța germinativă. ✦ (Impr.) Sămânță. **2.** Fig. Parte centrală; miez, inimă, nucleu, germen. ✦ Fig. Esență, idee esențială. **3.** Fig. Părticică, fărâmă.

SÂMBUREȘTI, com. în jud. Olt, situată în SV piemontului Cotmeana; 1 380 loc. (2005). Centru viticol și de vinificație. Apicultură. Pomicultură (meri, pruni, peri). În satul **S.** se află biserica Adormirea Maicii Domnului (1611, cu pridvor adăugat în 1771 și cu picturi murale interioare din 1829) și curtea boierească a armașului Marcu (1611).

SÂMBUROS, -OASĂ (< *sâmbure*) adj., s. f. pl. **1.** Adj. (Despre fructe) Care are (mulți) sâmburi. **2.** S. f. pl. Grup de plante pomicole cu fructe (drupe) provenite din dezvoltarea pereților ovarului; conțin câte un singur sâmbure (ex. prunul, caisul, piersicul, cireșul etc.); drupacee.

SÂN (lat. *sinus*) s. m., s. n. **1.** S. m. Fiecare dintre cele două mamele ale femeii; piept **(3). 2.** S. n. Parte a bluzei sau a cămășii care acoperă pieptul, formând deasurpa brâului creturi, și în care se pot ține lucruri ca într-o pungă. ✧ Expr. *A crește* (sau *a încălzi, a ține*) *șarpele în* (sau *la*) *sân* = a ajuta, a favoriza pe un nerecunoscător. **3.** Partea dinainte a corpului omenesc, care se află între cele două brațe; piept, torace. **4.** (Pop.) Locul din corpul femeii unde este zămislit și purtat copilul; pântece. **5.** S. n. sg. Parte interioară; mijloc, miez, centru.

SÂNANDREI, com. în jud. Timiș, situată în C. Timișului, pe râul Bega Veche; 5 382 loc. (2005). Nod feroviar. Satul **S.** apare menționat documentar în 1333. În satul Carani, atestat documentar în 1717, se află biserica romano-catolică Înălțarea Sfintei Cruci (1734) și un conac în stil baroc (1733–1734).

SÂNCEL, com. în jud. Alba, situată în zona dealurilor Târnavei Mici, pe râul Târnava Mică, în apropiere de confl. cu Târnava Mare; 2 677 loc. (2005). Halte de c.f. (în satele **S.** și Pănade). Centru pomi-viticol. Satul **S.** apare menționat documentar în 1252, iar Pănade și Iclod în anii 1290 și, respectiv, 1347.

SÂNCRAIU, com. în jud. Cluj, situată în depr. Huedin, la poalele NE ale m-ților Vlădeasa, pe râul Călata; 1 803 loc. (2005). În satul **S.,** atestat documentar în 1337, se află o biserică din sec. 13 (azi biserică reformată), cu unele refaceri din sec. 15, iar în satul Domoșu, menționat documentar în 1408, o biserică reformată (sec. 18), cu tavan casetat și pictat în 1774.

SÂNCRAIU DE MUREȘ, com. în jud. Mureș, situată în lunca și pe terasele de pe dr. râului Mureș, la poalele colinelor Mădărașului; 6 500 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Nazna). În satul **S. de M.,** menționat documentar în 1293, se află o biserică din sec. 12 (azi biserică reformată), zugrăvită în anul 1900, și o biserică romano-catolică din sec. 14, cu tavan casetat și pictat în sec. 18, iar în satul Nazna, o biserică ortodoxă, construită în anii 1991–1993.

SÂNCRĂIENI, com. în jud. Harghita, situată în depr. Ciuc, la poalele SE ale m-ților Harghita și cele SV ale m-ților Ciuc, pe cursul superior al râului Olt; 2 560 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.**). Nod rutier. Expl. de andezit și de balast. Prelucr. lemnului (cherestea, butoaie, doage). Stație de îmbuteliere a apelor minerale. Muzeu etnografic (în satul **S.**). Izvoare cu ape minerale carbogazoase, bicarbonatate, calcice, magneziene, feruginoase, hipotone. În arealul satului **S.** au fost descoperite vestigiile unei așezări dacice (sec. 3 î.Hr.) și un tezaur dacic din argint (sec. 1 î.Hr.), alcătuit din două vase semisferice, 12 cupe de diferite forme, două brățări masive, o fibulă, monede etc. În satul **S.,** menționat documentar în 1566, se află două biserici romano-catolice, cu ziduri de incintă, una datând din sec. 15 (cu unele refaceri din sec. 17) și alta din sec. 18. Biserici romano-catolice, în satele Misentea (1247, fortificată în 1330) și Leliceni (sec. 15). În arealul com. **S.,** se află mlaștina Borsaroș și tinovul Luci (6 000 m^2), declarate rezervații botanice. Tinovul Luci este împădurit (cu pin silvestru), și adăpostește o serie de relicte glaciare, printre care se remarcă mesteacănul pitic *(Betula nana)*.

SÂNDOMINIC, com. în jud. Harghita, situată în N depr. Ciuc, la poalele NV ale m-ților Ciuc, în zona de confl. a râurilor Lunca Mare și Sedloca cu Oltul; 6 441 loc. (2005). Punct de acces spre rezervația Hășmașu Mare–Piatra Singuratică–Hășmașu Negru. Expl. de dolomit și marmură. Fabrică de cherestea. Muzeu de istorie și etnografie. În satul **S.,** atestat documentar în 1567, se află o biserică romano-catolică (sec. 13), cu zid de incintă realizat în 1813, și o biserică de lemn de la începutul sec. 19.

SÂNEAȚĂ (< sl.) s. f. Pușcă primitivă cu cremene.

SÂNGE (lat. *sanguis*) s. n. **1.** Lichid organic, de culoare roșie, de importanță vitală pentru organism, existent la toate animalele vertebrate și la unele nevertebrate, care circulă într-un sistem de vase, format în general din inimă, artere, capilare și vene. **S.** se compune din două părți distincte: celulele sau elementele figurate (globulele roșii, denumite eritrocite sau hematii, globulele albe sau leucocite și trombocitele) și plasma. Masa sangvină reprezintă c. 1/13 din greutatea totală a corpului. Proporția masei celulare față de plasmă este de 47–52%. La omul normal există 4–5 000 000 de eritrocite, 5–8 000 de leucocite și 1–3 000 000 de trombocite pe 1 mm^3. Plasma are o compoziție chimică foarte complexă, conținând în afară de apă, proteine, lipide, glucoză, substanțe minerale dizolvate, uree, acid uric, hormoni, enzime, anticorpi etc. Scos din vasele sangvine, **s.** se coagulează repede, separându-se în *cheag* și *ser sangvin*. **S.** îndeplinește în organism funcții importante, ca funcția respiratorie (care constă în transportul oxigenului de la plămâni la țesuturi și al bioxidului de carbon de la țesuturi la plămâni), funcția nutritivă (legată de transportul sub-

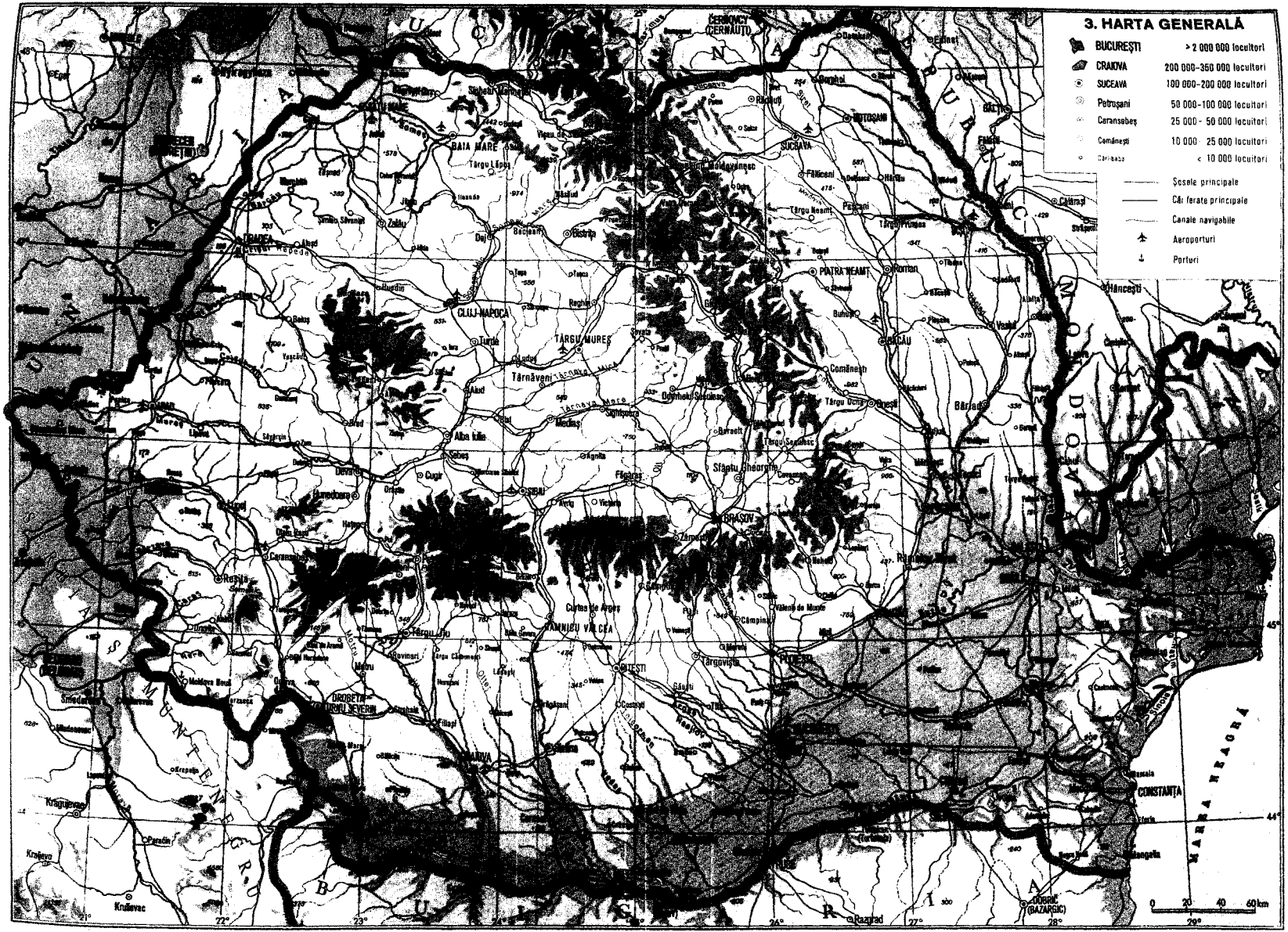
3. HARTA GENERALĂ
BUCUREŞTI > 2 000 000 locuitori
CRAIOVA 200 000–350 000 locuitori
SUCEAVA 100 000–200 000 locuitori
Petroşani 50 000–100 000 locuitori
Caransebeş 25 000 - 50 000 locuitori
Comăneşti 10 000 - 25 000 locuitori
< 10 000 locuitori
Şosele principale
Căi ferate principale
Canale navigabile
Aeroporturi
Porturi
BAIA MARE
SUCEAVA
PIATRA NEAMŢ
CLUJ-NAPOCA
TÂRGU MUREŞ
Târnăveni
Târnava Mare
Târnava Mică
Alba Iulia
Sfântu Gheorghe
BRAŞOV
SIBIU
Târgu Jiu
RÂMNICU VÂLCEA
PITEŞTI
Târgovişte
PLOIEŞTI
CONSTANŢA
MAREA NEAGRĂ
DROBETA TURNU SEVERIN
Kragujevac
Kruševac
Zaječar
Niš
Vidin
Pleven
Ruse
Varna
Razgrad
DOBRIĆ (BAZARGIC)
0 20 40 60 km
21° 22° 23° 24° 26° 27° 28° 29°
45° 44°

Afghanistan

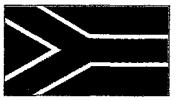

Africa de Sud

Albania

Algeria

Andorra

Angola

Antigua și Barbuda

Arabia Saudită

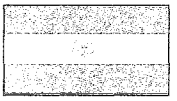

Argentina

Armenia

Australia

Austria

Azerbaidjan

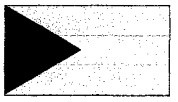

Bahamas

Bahrain

Bangladesh

Barbados

Belarus

Belgia

Belize

Benin

Bhutan

Bolivia

Bosnia și Herțegovina

Botswana

Brazilia

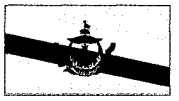

Brunei

Bulgaria

Burkina Faso

Burundi

Cambodgea

Camerun

Canada

Capul Verde

Cehia

Rep. Centrafricană

Chile

China

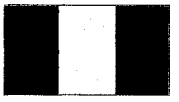

Ciad

Cipru

Columbia

Comore

Congo, Rep.

Congo, Rep. Dem.

Coreea, R.P.D.

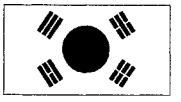

Coreea, Rep.

Costa Rica

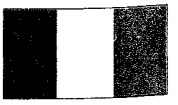

Côte d'Ivoire

Croația

Cuba

Danemarca

Djibouti

Dominica

Dominicană, Rep.

Ecuador

Egipt

El Salvador

Elveția

Emiratele Arabe Unite

Eritreea

Finlanda

Franța

Gabon

Gambia

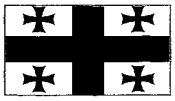

Georgia

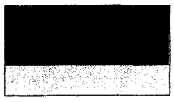

Germania

Ghana

Grecia

Grenada

Guatemala

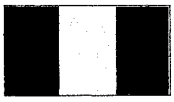

Guineea

Guineea Bissau

Guineea Ecuatorială

Guyana

Haiti

Honduras

India

Indonezia

Iordania

Iran

Iraq

Irlanda

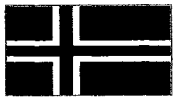

Islanda

Israel

Italia

Jamaica

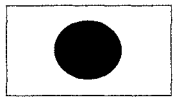

Japonia

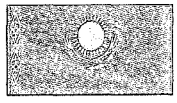

Kazahstan

Kîrgîzstan

Kenya

Kiribati

Kuwait

Laos

Lesotho

Letonia

Liban

Liberia

Libia

Liechtenstein

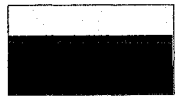

Lituania

Luxemburg

Macedonia

Madagascar

Malawi

Malaysia

Maldive

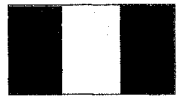

Mali

Malta

Marea Britanie

Maroc

Marshall, Insulele

Mauritania

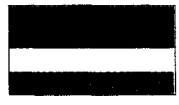

Mauritius

Mexic

Micronezia

Moldova, Rep.

Monaco

Mongolia

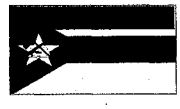

Mozambic

Myanmar

Niger

Nigeria

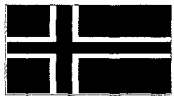

Norvegia

Noua Zeelandă

Olanda

Oman

Pakistan

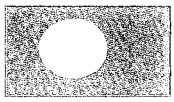

Palau

Panama

Papua Noua Guinee

Paraguay

Perú

Polonia

Portugalia

Qatar

România

Rusia

Rwanda

Saint Kitts și Nevis

Saint Lucia

Saint Vincent și Grenadinele

Samoa

San Marino

Sao Tomé și Principe

Senegal

Serbia și Muntenegru

Seychelles

Sierra Leone

Singapore

Siria

Slovacia

Slovenia

Solomon

Somalia

Spania

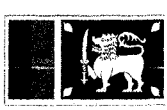

Sri Lanka

Statele Unite ale Americii

Sudan

Suedia

Suriname

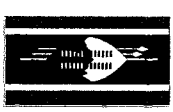

Swaziland

Tadjikistan

Tanzania

Thailanda

Timorul de Est

Togo

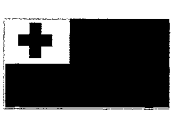

Tonga

Trinidad și Tobago

Tunisia

Turcia

Turkmenistan

Tuvalu

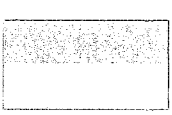

Ucraina

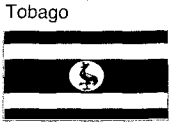

Uganda

Ungaria

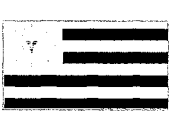

Uruguay

Uzbekistan

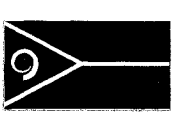

Vanuatu

Vatican

Venezuela

stanțelor nutritive de la intestin la țesuturi), funcția excretoare, menținerea echilibrului hidroelectrolitic al organismului, reglarea temperaturii corpului, apărarea organismului față de agenții patogeni cu ajutorul leucocitelor etc. **S.** conține foarte mulți antigeni și anticorpi (aglutinogene și aglutinine), care au un rol important în fenomenul de incompatibilitate la transfuzii, în patologie, antropologie, în medicina legală, în studiile genetice. ✧ *Frate de sânge* = frate de la același tată și aceeași mamă; frate bun. *Legături de sânge* = rudenie. *Glasul sângelui* = înclinare firească (și instinctivă) de dragoste pentru familie sau pentru o rudă apropiată. ✧ Loc. *De sânge* = **a)** de culoare roșie; **b)** (despre lacrimi) de durere, de mare supărare; **c)** de neam, de familie bună. *Cu sânge rece* = fără emoție, liniștit, calm; *p. ext.* cu multă cruzime, fără milă. *Cu* (sau *de*) *sânge albastru* = de neam mare, ales; nobil. *La sânge* = până la distrugere; extrem de aspru, drastic. ✧ Expr. *A avea sânge în vine* = a fi energic. *Sânge nevinovat,* se spune despre cel ucis fără nici o vină. *A fi setos* (sau *dornic*) *de sânge* = a fi crud, ucigaș. *A avea mâinile pătate de sânge* = a fi vinovat de o crimă. **2.** (BOT.) *Sângele-voinicului* = **a)** denumire a două specii de plante erbacee din genul *Nigritella*, familia orhidacee, cu frunze înguste, alungite, îndreptate în sus și flori parfumate, mici, roșii-purpurii *(Nigritella rubra)* sau purpurii-închis *(Nigritella nigra)* grupate în inflorescențe ovoide. Sunt întâlnite local în reg. muntoase înalte, pe substrat calcaros. Ambele specii sunt ocrotite prin lege; **b)** v. oreșniță.

SÂNGEORGIU DE MUREȘ, com. în jud. Mureș, situată pe stg. văii Mureșului; 8 239 loc. (2005). Expl. de gaze naturale. Satul **S. de M.** apare menționat documentar în 1332. Stațiune balneoclimaterică de interes local, cu climat de cruțare și izvoare cu ape minerale clorurate, sodice, iodurate, sulfuroase recomandate pentru tratarea afecțiunilor reumatismale, a celor posttraumatice, ginecologice etc. Castel (1870), în satul **S. de M.**; biserică reformată (1791), în satul Cotuș. Stejari seculari ocrotiți.

SÂNGEORGIU DE PĂDURE, oraș în jud. Mureș, situat în pod. Târnavelor, în zona de confl. a râului Cușmed cu Târnava Mică; 5 635 loc. (2005). Stație de c.f. Expl. de gaze naturale. Expl. și prelucr. lemnului. Centru de confecționare a obiectelor împletite din paie. În arealul orașului, pe vatra fostului sat Bezidu Nou, a fost realizat (1984–1986) un lac de acumulare. Aici se află un arboret ocrotit, în care se remarcă un conifer din fam. cupresacee originar din America de N, *Chamaecyparis lawsoniana.* Pe terit. orașului **S. de P.** a fost descoperit un depozit de bronzuri datând din prima Epocă a fierului, iar în perimetrul satului Bezid, vestigiile unei așezări din sec. 4, în care s-au găsit vase din sticlă, o fructieră, un pieptene din os ș.a. **S. de P.** apare menționat documentar în 1333. Declarat oraș la 22 oct. 2003. Biserică din sec. 14 (azi biserică reformată), în stil gotic, renovată în 1760 și 1935, precum și un castel (1809) în stil neoclasic.

SÂNGEORZ-BĂI, oraș în jud. Bistrița-Năsăud, situat în depr. Sângeorz, la poalele S ale m-ților Rodnei, pe cursul superior al Someșului Mare; 10 621 loc. (2005). Stație de c.f. Expl. de marmură (în localit. componentă Cormaia) și de dacit. Fabrică de tricotaje; produse alim. Stație de îmbuteliere a apelor minerale. Muzeu de artă comparată (1986), cu colecții de etnografie și lucrări de artă plastică aparținând artiștilor locali. Tabără anuală estivală de sculptură în lemn, în aer liber, cu participare internațională. Stațiune balneoclimaterică de interes general, cu funcționare permanentă, cu climat moderat și cu izvoare de ape minerale bicarbonatate, clorurate, sodice, calcice, magneziene, carbogazoase care rivalizează sub aspect calitativ cu apele minerale de la Vichy (Franța) și Karlovy Vary (Cehia), dovedindu-se superioare, ca eficacitate, în tratarea afecțiunilor tubului digestiv, a celor hepato-biliare, a bolilor metabolice și de nutriție ș.a. Complex sanatorial și balnear. Punct de acces spre Parcul Național Rodna. Prima atestare documentară a localității datează din 1245. În 1529 figura printre cele 23 de sate intrate în posesia lui Petru Rareș. Declarat oraș în 1960. Biserica de lemn Buna Vestire, în stil maramureșan (1550–1560, reconstruită în 1751), cu icoane realizate în 1747 de Teodor Zugravul.

SÂNGER (< *sângera*) s. m. Arbust din familia cornaceelor, înalt până la 4 m, cu ramuri purpurii (uneori pe o parte verzui), frunze opuse, ovate sau eliptice, flori albe în cime umbeliforme și cu fructe drupe sferice, negricioase *(Cornus sanguinea)*; răspândit în subarboretul pădurilor de foioase și în tufărișuri în reg. de câmpie și de deal, este cultivat uneori în scopuri decorative.

SÂNGER, com. în jud. Mureș, situată în zona colinelor Comlodului, pe Pârâu de Câmpie; 2 496 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.**). Expl. de gaze naturale. Satul **S.** apare menționat documentar în 1328.

SÂNGERA (lat. *sanguinare*) vb. I intranz. și tranz. A pierde sau a face să piardă sânge; a fi rănit sau a răni. ✦ Intranz. Fig. A suferi, a îndura multe, a se osteni peste puteri. ✦ Tranz. A efectua procesul de sângerare **(2).**

SÂNGERARE (< *sângera*) s. f. **1.** Faptul de a sângera; vărsare de sânge. **2.** Proces tehnologic de recoltare a sângelui animalelor sacrificate în abator pentru valorificare.

SÂNGERIU, -IE (< *sângera*) adj. De culoarea sângelui, roșu (ca sângele).

SÂNGEROS, -OASĂ (lat. *sanguinosus*) adj. **1.** Care are mult sânge, sangvin. **2.** (Despre oameni și manifestările lor; *p. ext.* despre întâmplări, evenimente) Plin de cruzime, fioros, crunt. ✦ (Despre ochi) injectat, congestionat.

SÂNGERU, com. în jud. Prahova, situată în Subcarpații Buzăului, în depr. omonimă, la poalele dealului Istrița, pe cursul superior al râului Cricovu Sărat; 5 523 loc. (2005). Pomicultură (meri, nuci, peri). Muzeu de istorie, etnografie și științele naturii (1970). În satul **S.** se află biserica Sf. Andrei (1793–1816) și conacul „Bozianu" (1793).

SÂN-GIORGIU, Ion (1893–1950, n. Botoșani), scriitor român. Refugiat și stabilit în Germania (1945). Germanist, teoretician al expresionismului („Cercetări critice"). O monografie „Goethe", studii despre poezia germană și austriacă a sec. 20. Versuri și piese de teatru.

SÂNMARTIN 1. Com. în jud. Bihor, situată în zona de contact a C. Miersigului cu dealurile Pădurii Craiului, pe râul Hidișel; 7 998 loc. (2005). Halte de c.f. (în satul **S.** și în stațiunea Băile Felix). În arealul com. **S.** se află stațiunile balneoclimaterice *Băile Felix* și *Băile 1 Mai.* În satul **S.,** menționat documentar în perioada 1291–1294, se află un castel (sec. 18), iar în satul Haieu, atestat documentar în 1249, o biserică-sală, cu hramul Nașterea Maicii Domnului datând din sec. 14, cu modificări din 1857 și restaurată în 1977, cu elemente gotice și romanice. Rezervație naturală (lacul și pârâul *Peștea*). Punct fosilifer (dealul Șomleu, în satul Betfia) cu resturi de reptile, păsări și numeroase mamifere din Pleistocenul mediu. **2.** Com. în jud. Harghita, situată în SE depr. Ciuc, la poalele SV ale m-ților Ciuc; 2 459 loc. (2005). Nod rutier. Izvoare minerale carbogazoase. În satul **S.,** menționat documentar în 1333, se află o capelă romano-catolică (1564), o cetate țărănească cu o capelă (1658), o

biserică romano-catolică (1749–1802) şi o casă din lemn (1827). În satul Lăzăreşti, atestat documentar în 1365, există biserica Sf. Nicolae (sec. 17) şi o biserică romano-catolică (1883), iar în satul Cozmeni, menţionat documentar în 1333, o biserică romano-catolică din sec. 14, cu zid de incintă din 1720.

SÂNMĂRTIN, com. în jud. Cluj, situată în zona dealurilor Jimborului, pe dr. râului Fizeş; 1 704 loc. (2005). Satul **S.** apare menţionat documentar în 1292. Bisericile de lemn cu acelaşi hram — Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil, în satele Târguşor (sec. 17), Cutca (1720) şi Sâmboieni (1753).

SÂNMIHAIU ALMAŞULUI, com. în jud. Sălaj, situată în depr. Almaş, pe râul Almaş; 1 736 loc. (2005). Nod rutier. Pomicultură (meri, pruni, peri). Muzeu de istorie. În satul **S.A.,** menţionat documentar în 1564, se află biserica de lemn Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1778).

SÂNMIHAIU DE CÂMPIE, com. în jud. Bistriţa-Năsăud, situată în N colinelor Comlodului; 1 630 loc. (2005). Halte de c.f. (în satele **S. de C.** şi Brăteni). Nod rutier. Satul **S. de C.** apare menţionat documentar în 1329. În satul Sălcuţa, atestat documentar în 1329, se află biserica de lemn Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (sec. 17), cu picturi interioare executate în 1779 (în altar) şi 1788 (în naos şi pronaos).

SÂNMIHAIU ROMÂN, com. în jud. Timiş, situată în C. Timişului, pe canalul Bega; 4 322 loc. (2005). Satul **S.R.** apare menţionat documentar în 1327, iar satele Sânmihaiu German şi Utvin în 1333.

SÂNNICOLAU MARE, oraş în jud. Timiş, situat în C. Mureşului inferior, pe râul Aranca, la 25 km de graniţa cu Ungaria (via Cenad) şi 19 km de frontiera cu Serbia (via Dudeştii Vechi); 13 291 loc. (2005). Staţie de c.f. Nod rutier. Expl. de argilă. Fabrici de componente auto (din 1997), de mobilă, de ciorapi, produse ceramice, produse alim. (lapte praf, preparate din carne şi lapte, panificaţie). Filatură şi ţesătorie de in şi cânepă. Morărit. Sere legumicole. Muzeu cu secţii de istorie, arheologie şi etnografie. În perimetrul oraşului au fost descoperite vestigii materiale din Neolitic şi din Epoca bronzului. În timpul stăpânirii romane, aici a staţionat un detaşament al *Legiunii a XIII-a Gemina.* Săpăturile arheologice au scos la iveală urmele unei aşezări civile romane (sec. 2–3), precum şi un tezaur alcătuit din 23 de vase din aur (şapte căni, două pahare tronconice, două vase rituale, două cupe cu picior, un rhyton, o fructieră ovală ş.a.) datând din perioada migraţiei popoarelor (sec. 9–11), atribuit în mod diferit de specialişti, atât bulgarilor, cât şi pecenegilor sau unor meşteri din ţinuturile Mării Azov. Tezaurul se află la Kunsthistorisches Museum din Viena. Aşezarea apare menţionată, prima oară, în „Diploma Ioaniţilor", în 1247, apoi este consemnată în 1256 şi 1334 cu numele *Sanctus Michael* (denumirea actuală datează din sec. 18, odată cu instaurarea stăpânirii habsburgice în Banat). În 1241, localitatea este devastată de invazia tătarilor; în aug. 1552, cetatea de aici este ocupată de turci, aşezarea fiind inclusă în paşalâcul Timişoarei. În 1716, trupele austriece, comandate de Eugeniu de Savoia, alungă pe turci, iar întreg Banatul intră sub autoritatea habsburgică. În 1752, în această zonă sunt colonizate numeroase familii germane. Declarat oraş în 1950. Monumente: biserica sârbească Adormirea Maicii Domnului (1783–1787), în stil baroc, declarată monument istoric şi de arhitectură, biserica ortodoxă (1898–1899) cu aspect de catedrală (34 m lungime şi 14 m lăţime), castelul „Nako" (1864), în stil neoclasic, declarat monument de arhitectură, casa memorială „Bartók Béla", cu un bust al compozitorului, bustul lui Mihai Eminescu (dezvelit la 11 oct. 1925).

SÂNNICOLAU ROMÂN, com. în jud. Bihor, situată în C. Crişurilor; 2 085 loc. (2005). Satul **S.R.** apare menţionat documentar în 1322. Până la 3 apr. 2003 a fost sat component al com. Cefa, dată la care a fost trecut în categoria comunelor.

SÂNPAUL 1. Com. în jud. Cluj, situată în zona dealurilor Clujului, pe râul Valea Mare; 2 623 loc. (2005). În satul **S.,** menţionat documentar în 1295, se află biserica de lemn Sf. Treime (1722, cu picturi interioare din 1788), în satele Sumurducu şi Şardu câte o biserică de lemn cu acelaşi hram — Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil, datând din 1715 şi, respectiv, 1752, iar în satul Berindu, biserica de lemn Înălţarea Domnului (1752, pictată în 1841). **2.** Com. în jud. Mureş, situată pe râul Mureş, la poalele colinelor Mădăraşului şi ale dealurilor Târnăvenilor; 4 104 loc. (2005). Halte de c.f. (în satele **S.** şi Chirileu). Balastieră. Moară de cereale. Fermă legumicolă. În satul **S.,** menţionat documentar în 1332, se află o biserică romano-catolică (sec. 14, cu unele refaceri din sec. 18), capela „Haller" (1745–1760) şi un castel din sec. 13, stăpânit de-a lungul timpului de diferite familii nobiliare (la începutul sec. 17 a intrat în posesia familiei Haller, care l-a renovat în 1610 şi l-a stăpânit până în 1674). Biserica de lemn Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (sec. 18), în satul Sânmărghita.

SÂNPETRU, com. în jud. Braşov, situată în depr. Braşov, la poalele dealului Lempeş, pe râul Durbav; 3 530 loc. (2005). Sanatoriu. Pomicultură (meri). În satul **S.,** menţionat documentar în 1240, se află biserica Sf. Nicolae (1781, pictată la interior şi exterior în 1784) şi o puternică cetate (sec. 14–15), întărită cu mai multe turnuri de apărare. În mijlocul cetăţii se află o biserică din sec. 13 (azi biserică evanghelică) care păstrează un valoros ansamblu de picturi murale gotice, de influenţă italiană, executate în sec. 14, între care se evidenţiază „Judecata de Apoi" şi „Moartea Sf. Ştefan".

SÂNPETRU DE CÂMPIE, com. în jud. Mureş, situată în N colinelor Comlodului, pe râul Şesu; 3 159 loc. (2005). Pe terit. satului Sângeorgiu de Câmpie, menţionat documentar în 1329, au fost descoperite vestigiile unei aşezări romane din sec. 2–3, în care s-au găsit fibule, vase ceramice, o statuetă din bronz, reprezentând un copil, cărămizi ş.a. În satul **S. de C.,** atestat documentar în 1305, există o biserică din sec. 14 (azi biserică reformată), cu un turn ridicat în 1901.

SÂNPETRU MARE, com. în jud. Timiş, situată în C. Mureşului, pe stg. văii Mureşului şi pe râul Aranca; 3 286 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul **S.M.**). Satul **S.M.** apare menţionat documentar în 1333. În satul Igriş, atestat documentar în 1191, exista o abaţie cisterciană, atestată la c. 1179, întemeiată de călugări originari din Pontigny (Burgundia); pe lângă cărţile necesare cultului, aici existau lucrări de teologie dogmatică şi de filozofie scolastică, nucleul primei biblioteci de pe terit. României.

SÂNSIMION, com. în jud. Harghita, situată în depr. Ciuc, la poalele SE ale m-ţilor Harghita, pe cursul superior al râului Olt; 3 496 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul **S.**). Expl. de balast. Fabrici de cherestea, spirt, amidon, glucoză şi dextrină. Creşterea bovinelor. În satul **S.,** menţionat documentar în 1333, se află o biserică romano-catolică (1564) şi un conac (începutul sec. 19), iar în satul Cetăţuia, atestat documentar în 1567, o biserică romano-catolică (sec. 14) cu zid de incintă din sec. 18.

SÂNTANA 1. Oraş în jud. Arad, situat în C. Aradului; 13 117 loc. (2005). Nod feroviar şi rutier. Reparaţii de maşini şi utilaje agricole. Prelucr. lemnului; produse alim. (preparate din lapte). Centru viticol. Sere legumicole şi floricole. Creşterea

bovinelor şi ovinelor. Biserică din sec. 18 şi o casă urbarială (1749) — fost aşezământ al piariştilor (1749–1788), apoi reşed. administraţiei domeniale (după 1788), azi sediul Primăriei. Declarat oraş în 2003. **2.** Cultură materială aparţinând dacilor liberi din V şi NV prov. Dacia (sec. 2–4), răspândită în Crişana şi Maramureş. Se caracterizează printr-o puternică influenţă romană (ceramică, fibule, monede ş.a.). Prezenţa elementelor caracteristice culturii **S.** pe terit. fostei Dacii romane atestă pătrunderea grupurilor de daci liberi din V, după retragerea administraţiei romane.

SÂNTANA DE MUREŞ, com. în jud. Mureş, situată în lunca şi pe terasele Mureşului, la poalele colinelor Mădăraşului, pe râul Iceni; 4 459 loc. (2005). Produse lactate. În arealul satului **S. de M.** a fost descoperită (1903) o necropolă de înhumaţie (sec. 4 d.Hr.) în care s-au găsit vase ceramice din pastă cenuşie fină, fibule, catarame, mărgele din chihlimbar sau din sticlă colorată, pahare din sticlă ş.a. Inventarul recuperat, specific perioadei cuprinse între mijlocul sec. 3 şi mijlocul sec. 5, a dat numele culturii materiale **S. de M.,** cu o arie largă de răspândire, respectiv pe toată suprafaţa României (cu excepţia Dobrogei), precum şi în afara frontierelor ţării, până în C. Panonică şi până în stepele pontice şi Crimeea. Expresie a mai multor componente etnice, geto-sarmatice, geto-dacice ş.a., **S. de M.** s-a dezvoltat pe parcursul a mai multor faze şi cu o serie de aspecte şi variante regionale. În satul **S. de M.,** atestat documentar în 1332, se află o biserică din sec. 13–14 (azi biserică reformată), cu turn ridicat în 1930 şi cu picturi murale interioare de la sfârşitul sec. 14.

SÂNTANDREI, com. în jud. Bihor, situată în zona de contact a C. Miersigului cu C. Barcăului, pe Crişu Repede; 3 815 loc. (2005). Creşterea porcinelor (în satul Palota). În satul **S.,** atestat documentar în perioada 1291–1294, se află biserica Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1782), iar în satul Palota, menţionat documentar în 1214, o biserică romano-catolică cu hramul Sf. Anton de Padova (1825).

SÂNTĂMĂRIA-ORLEA, com. în jud. Hunedoara, situată în depr. Haţeg, în zona de confl. a Râului Mare cu Streiul; 3 327 loc. (2005). Nod feroviar (staţie în satul Subcetate şi haltă de c.f. în satul Ciopeia). Hidrocentrală (11,5 MW), intrată în funcţiune în 1991. Pomicultură (meri, pruni, peri). Creşterea bovinelor. În satul **S.-O.,** menţionat documentar în 1332, se află o biserică reformată (până în sec. 17 a fost ortodoxă), ctitorie a cnejilor din familia Cânde, construită în anii 1270–1280, cu forme arhitecturale specifice tranziţiei de la stilul romanic la goticul târziu. În interior păstrează picturi murale datând din anii 1311 şi c. 1400. Turn-clopotniţă cu un portal în stil romanic. Castel (sec. 18–19). În satul Subcetate se află ruinele unei biserici din sec. 18 şi cetatea regală a Haţegului (sec. 13–15), cu un turn hexagonal şi ziduri de incintă, apărate de un val de pământ şi şanţ; în satul Sânpetru există biserica Sf. Gheorghe (sec. 14), iar în satul Săcel un castel din sec. 19. În satul Sânpetru au fost descoperite (1889–1929) numeroase resturi de reptile mezozoice (dinozauri, crocodili, chelonieni), iar în iul.–aug. 1994 au fost scoase la iveală mai multe schelete şi ouă de dinozauri, zona respectivă fiind declarată rezervaţie paleontologică inclusă acum în Geoparcul dinozaurilor Haţeg.

SÂNTIMBREANU, Mircea (1926–1999, n. Băiţa, jud. Hunedoara), scriitor român. Director al Editurii Albatros (1969–1970, 1974–1985). Prozator cu vocaţia literaturii pentru copii şi tineret („Recreaţia mare", „Mama mamuţilor mahmuri").

SÂNTIMBRU 1. Com. în jud. Alba, situată în lunca şi pe terasele Mureşului; 2 866 loc. (2005). Staţie (în satul **S.**) şi haltă de c.f. (în satul Coşlariu). Expl. de balast. În satul **S.,** menţionat documentar în 1238, se află o biserică din sec. 13 (azi reformată), distrusă în 1442, în timpul unei bătălii cu turcii şi reconstruită ulterior prin grija lui Iancu de Hunedoara. Păstrează picturi murale interioare din sec. 15. **2.** Com. în jud. Harghita; 2 034 loc. (2005). Situată la poalele SE ale m-ţilor Harghita, atestată documentar din 1567. Staţiune balneară (în satul Sântimbru-Băi) cu ape sulfuroase. Expl. de cinabru. Moară de apă şi joagăr (1878). Biserică romano-catolică (1777) cu altar poliptic şi o capelă din sec. 15. Conacul „Henter" (sec. 18), în stil baroc. Mlaştina Büdös, alimentată de izvoare minerale.

SÂNZIANĂ s. f. **1.** (La pl.) Drăgaică (**I 1, 4; II**). Numele popular al sărbătorii religioase Sf. Ion de Vară (naşterea Sf. Ioan). **2.** (BOT.) *Sânziană albă* = plantă erbacee perenă din familia rubiaceelor, înaltă de 25–100 cm, cu frunze lanceolate dispuse în verticile, şi cu flori mici albe, dispuse în panicule *(Galium mollugo).*

SÂNZIENI, com. în jud. Covasna, situată în N depr. Târgu Secuiesc, pe râul Caşin (afl. al Râului Negru); 4 636 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul **S.**). Nod rutier. Moară de apă (în satul Valea Seacă). Creşterea ovinelor. În satul **S.,** menţionat documentar în 1332, se află o biserică în stil gotic (datând din 1401, cu transformări ulterioare renascentiste, situată în mijlocul unei cetăţi cu ziduri înalte de 4 m, întărite cu turnuri circulare), o capelă romano-catolică cu hramul Sf. Maria (1686), o biserică ortodoxă cu hramul Adormirea Maicii Domnului (sec. 18) şi casele „Könczey" (1608, reparată în 1829) şi „Tamás Elek" (sec. 19). În satul Petriceni, atestat documentar în 1332, există o biserică romano-catolică (1825) şi un conac din sec. 19.

SÂRB, -Ă (< scr.) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca naţiune pe terit. Serbiei. Mai trăiesc în Bosnia şi Herţegovina, Croaţia, România (îndeosebi în Banat), S.U.A., Franţa, Canada ş.a. De religie creştină (în majoritate ortodocşi). ✦ Persoană care aparţine acestui popor sau este originară din Serbia. Uneori în România termenul **s.** (adesea şi cu sens de „legumicultor") s-a extins şi asupra bulgarilor stabiliţi în satele din C. Română ca grădinari. ✦ Limbă oficială în Serbia-Muntenegru şi de comunicare interetnică pe terit. fostei Iugoslavii. Este o limbă indo-europeană, din familia slavă, grupul meridional. Iniţial, a folosit cu precădere alfabetul chirilic, adoptând, ulterior, în paralel, şi alfabetul latin. Limba literară sârbă s-a format pe baza dialectului *štokavian* (numit aşa după forma *što* a pronumelui interogativ „ce"). Prima gramatică (1814) şi primul dicţionar (1818) îi aparţin lui Vuk Karadžič. **2.** Adj. Care aparţine Serbiei sau sârbilor **(1),** privitor la Serbia sau la sârbi; sârbesc.

SÂRBĂ (< *sârb*) s. f. Dans popular românesc răspândit în toată ţara, cu multiple variante şi numiri (*în trei ciocane, la bătaie* etc.), cu ritm binar şi mişcare rapidă; melodie corespunzătoare acestui dans. Cunoscut şi în Bulgaria şi fosta Iugoslavie.

SÂRBENI, com. în jud. Teleorman, situată în C. Găvanu-Burdea; 1 705 loc. (2005). Nod rutier. Reşed. com. este satul *Sârbenii de Jos,* în care se află biserica de lemn Sf. Nicolae (1778).

SÂRBEŞTE (< *sârb*) adv. Ca sârbii; în limba sârbă.

SÂRBI, com. în jud. Bihor, situată în zona de contact a C. Barcăului cu dealurile Oradei, pe râul Almaş;

2 836 loc. (2005). Satul **S.** apare menționat documentar în perioada 1291–1294.

SÂRBII-MĂGURA, com. în jud. Olt; 2 159 loc. (2005).

SÂRBOAICĂ (< *sârb*) s. f. Femeie sârbă.

SÂRBO-CROAT, -Ă adj. (Substantivat, f.) Limbă oficială, vorbită în fostul spațiu iugoslav până la dezmembrarea statului iugoslav.

SÂRBU, George (n. 1937, Botoșani), compozitor, folclorist și dirijor român de muzică populară. A promovat un stil de prelucrare a folclorului bazat pe valorificarea timbrelor și tehnicilor instrumentale tradiționale. A condus orchestrele ansamblurilor „Ciprian Porumbescu" — Suceava, „Ciocârlia" — București. A publicat folclor muzical din Bucovina și Moldova.

SÂRBU, Ioan (1865–1922, n. Rudăria, azi Eftimie Murgu, jud. Caraș-Severin), istoric român. Specialist în istoria Ev. Med. [„Mateiu-Vodă Basarabăs auswärtige Beziehungen 1632–1654", „Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Țării Românești. Răzmirițile și politica lui din afară (dimpreună cu întâmplările atingătoare din țările vecine")].

SÂRBU, Ion D. (1919–1989, n. Petrila, jud. Hunedoara), scriitor român. Membru al Cercului literar de la Sibiu. Piese de teatru satirice, cronici teatrale, proză scurtă despre viața minerilor („Povestiri petrilene"). Romane antitotalitare („Lupul și catedrala", „Adio Europa"), memorialistică („Jurnalul unui jurnalist fără jurnal"). Deținut politic.

SÂRBU, Iosif (1925–1964, n. Șibot, jud. Alba), sportiv român. A concurat (Helsinki, 1952) la proba de armă liberă, câștigând prima medalie de aur din istoria participării României la Jocurile Olimpice de vară.

SÂRG (< magh.) s. n. *De* (sau *de, în*) *sârg* = repede, imediat, în grabă.

SÂRGUINCIOS, -OASĂ (< *sârguință*) adj. Sârguitor.

SÂRGUINȚĂ (< *sârgui*) s. f. Străduință, silință; hărnicie; râvnă, zel.

SÂRGUITOR, -OARE (< *sârgui*) adj. Harnic, silitor; sârguincios.

SÂRMĂ (< ngr., tc.) s. f. Fir de metal plastic (cupru, aluminiu etc.), subțire (cu dimensiuni transversale maxime sub 16 mm) și cu secțiune transversală (circulară sau profilată) constantă pe toată lungimea lui.

SÂRMULIȚĂ (< *sârmă*) s. f. **1.** Diminutiv al lui sârmă. **2.** (BOT.) Orzoaică de baltă.

SÂSÂI (onomat.) vb. IV intranz. **1.** (Mai ales despre gâște, șerpi) A scoate un sunet specific, asemănător unui „s" prelungit. ✦ (Despre lemne, obiecte ude care ard) A produce un sunet șuierător din cauza evaporării apei. **2.** (Despre oameni) A deforma sunetele șuierătoare; a vorbi peltic.

Sb, simbol chimic pentru *antimoniu (stibiu).*

SBÂRCEA, George (pseud. lui Claude Romano) (1914–2005, n. Cluj), muzicolog și compozitor român. Muzică de teatru, vocală, ușoară („Ionel Ionelule"). Monografii („Sibelius", „Jora", „Traian Grozăvescu"); traduceri.

SBIERA, Ion G. (1836–1916, n. sat Horodnic de Jos, jud. Suceava), filolog și folclorist român. Membru fondator al Societății Academice Române (1866), prof. univ. la Cernăuți. Unul dintre organizatorii „Reuniunii Române de Leptură" (1862). Culegeri de folclor din Bucovina („Povești și poezii poporale românești", „Colinde, cântece de stea și urări la nunți"). Ediții de texte românești vechi („Codicele Voronețean"). Monografii („Traiul românilor înainte de fondarea statu-rilor naționale", „Mișcarea bisericească a românilor din Bucovina").

SBURĂTORUL, revistă literară, apărută în două serii (19 apr. 1919 – 22 dec. 1922 și mart. 1926–mai/iun. 1927), la București, sub conducerea lui E. Lovinescu. Apare (17 sept. 1921–22 dec. 1922) cu titlul de „Sburătorul literar". A promovat literatura modernistă, impunând scriitori și critici de valoare: Ion Barbu, L. Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, T. Vianu ș.a. În jurul ei s-a constituit cenaclul cu același nume, a cărui activitate (cu referiri și la revistă) e consemnată de E. Lovinescu în „Agende literare" (1923–1943).

Sc, simbol chimic pentru *scandiu.*

SCABIE (< lat. *scabies*) s. f. Boală parazitară a pielii, provocată de artropodul *Sarcoptes scabiei*; râie sarcoptică. Este foarte contagioasă, pruriginoasă și produce leziuni caracteristice fine, cenușii, cauzate de canalele săpate în piele de parazitul femelă. Se localizează, în special, pe cutele interdigitale de la mâini, în regiunea articulațiilor radio-carpiene, pe abdomen, pe sâni ș.a. Apare și la mamifere și păsări, ducând la căderea părului sau a penelor.

Ion G. Sbiera

SCABROS, -OASĂ (< fr.; lat. *scaber* „murdar") adj. Indecent, necuviincios; nerușinat, scârbos.

SCABRU (lat. scaber = aspru) adj. (referitor la frunze sau tulpini) Acoperit cu peri aspri, rigizi sau cu excrescențe aspre.

SCADENT, -Ă (< *scadență*) adj. (Despre datorii, obligații etc.) Ajuns la scadență.

SCADENȚAR (< it.) s. n. Registru în care se ține evidența scadențelor.

SCADENȚĂ (< it.) s. f. Termen de plată; expirare a perioadei în care trebuie achitată o datorie sau efectuată o operație.

SCAFANDRU (< fr.; {s} gr. *skaphe* „barcă" + *andrós* „bărbat") s. n., s. m. **1.** Marinar specializat în executarea lucrărilor (de durată) sub apă, cu ajutorul unor aparate speciale. *Costum de s.* = costum de protecție etanș, de tip combinezon, confecționat din pânză cauciucată și prevăzut cu o cască metalică cu vizor de sticlă (legată cu exteriorul printr-un tub flexibil prin care se pompează aer), mănuși, bocanci speciali și o centură cu greutăți. Primul model a fost construit în 1819 de germanul Augustus Siebe. ✧ *S. autonom* = **s.** prevăzut cu butelii de oxigen purtate pe spate și cu labe de cauciuc pentru a ușura deplasarea în apă. Primele încercări de *s. autonom* au fost executate de francezii Rouqerol și Denayrousse în 1865. *S. de mare adâncime* = aparat constituit dintr-o carcasă din oțel închisă la partea superioară cu un capac demontabil, picioare articulate și brațe terminate cu clești manevrabili din interior, cu care se poate lucra până la adâncimi de 110 m. **2.** S. n. Costum de protecție etanș și izolat față de mediul exterior, purtat de aviatorii care zboară la altitudini mari.

SCAFĂ (< ngr.) s. f. **1.** Strachină mare de lemn. ✦ Căuș de lemn sau de metal cu care se ia făina, grăunțele etc. **2.** (ARHIT.) Suprafață cilindrică concavă ce racordează fața unui perete cu aceea a tavanului sau a unui paviment. **3.** Piesă prefabricată, din beton sau din gresie ceramică, din care se execută scafe **(2),** pardoseli etc.

SCAFOID (< fr.) s.n. (ANAT.) Unul dintre oasele carpiene și, respectiv, tarsiene.

SCAI[1] (< scr.) s. m. **1.** Nume generic dat mai multor plante cu frunze ghimpoase și fructe cu ghimpi care se agață de haine, de lâna oilor etc.; fructul acestor plante. **2.** Plantă erbacee bienală din familia asteracee, înaltă de 50–150 cm, cu frunze acoperite cu spini mici, culcați, și cu flori roșii *(Cirsium vulgare).* ✧ *S. mărunt* = turiță. *S. vânăt* = plantă erbacee perenă din familia apiacee, înaltă de 50–60 cm, cu flori violacee dispuse în capitule ovale *(Eryngium planum). Scaiul dracului* = plantă erbacee perenă, meliferă, din familia apiacee, înaltă de 30–50 cm, cu frunze spinoase și flori albe-verzui *(Eryngium campestre).*

SCAI[2] (< engl.) s. n. Imitație de piele, făcută din material plastic, maleabilă și rezistentă la schimbările de temperatură.

SCAIETE (< *scai*) s. m. Nume generic dat mai multor plante, mai ales din familia asteracee, care au frunza sau capitule spinoase (ex. ciulinul, pălămida etc.).

SCALA, La ~ *(Teatro alla Scala),* cel mai însemnat teatru de operă italian, înființat la Milano în 1776–1778 pe locul fostei bazilici Santa Maria alla Scala, după planurile lui *G. Piermarini.* Aici s-au reprezentat în premieră opere ale marilor maeștri italieni (Rossini, Bellini, Donizetti și Verdi). Prima reprezentație în 1778 cu o operă a lui *A. Salieri,* „Europa riconosciuta". Pe scena sa au evoluat cei mai mari cântăreți ai lumii, printre care și cântăreții români Hariclea Darclée, Elena Teodorini, G. Gabrielescu, Nicolae Herlea ș.a. Dintre dirijori: A. Toscanini, care a condus multă vreme orchestra teatrului, și românul I. Perlea.

SCALAR[1] (< fr.) s. m. Pește teleostean de acvariu din familia percidelor, originar din America de Sud, având corpul discoidal, argintiu cu reflexe aurii și brune, brăzdat de dungi transversale negre sau gri al căror desen se aseamănă cu o scară *(Pterophyllum scalare).*

SCALAR[2], **-Ă** (< fr. {i}; {s} lat. *scalaris* „în trepte") adj. *Mărime s.* (și substantivat) = mărime definită doar prin valoarea sa exprimată de un număr (numit măsură sau valoare numerică) și de unitatea de măsură corespunzătoare (ex. masa, sarcina electrică, aria etc.); poate depinde eventual de o convenție asupra valorii sale „zero", dar este independentă de orice caracteristici spațiale de tipul direcției, sensului etc.

SCALĂ (< it.) s.f. **1.** Scară gradată. **2.** Placă gradată la aparate radio pe care se poate urmări lungimea de unde pe care funcționează aparatul.

SCALD (cuv. scandinav „poet") s. m. Nume dat vechilor poeți nordici (mai ales islandezi), a căror poezie (sec. 8–13) are în general un caracter eroic. Mai importanți: Bragi Boddason (sec. 8), Haraldr Hárfagri (sec. 9), Egil Skallagrímsson (sec. 10), Snorri Sturluson (1179–1241) ș.a.

SCALDĂ (< *scălda*) s. f. Loc de scăldat; scăldătoare.

SCALEN (< fr., gr.) adj. *Triunghi* ~ = triunghi ale cărui laturi sunt de mărimi diferite.

SCALFARO, Oscar Luigi (n. 1918), jurist și om politic italian. Membru al Partidului Democrat Creștin. Ministru în repetate rânduri: Transporturi (1966–1968, 1972), Instrucție Publică (1972–1973) și Interne (1983–1987). I-a succedat lui Fr. Cosiga la președinția Republicii Italiene (1992–1999).

SCALIGERI sau **DELLA SCALA,** familie de nobili italieni, aflată între 1260 și 1387 la conducerea Veronei. Mai important: **Can Grande I S.** (1291–1329), vicar imperial la Verona. Ales de ghibelini căpitan general al Lombardiei (din 1318). Sprijinitor al artelor. L-a găzduit pe Dante.

SCALIGERO, Giulio Cesare (pseud. lui *Giulio Bordoni*) (1484–1558), umanist renascentist italian. Opera sa principală, „Poetices libri septem", în care reia ideile lui Aristotel, a servit la fundamentarea teoretică a clasicismului. Ediții celebre din operele lui Aristotel și Teofrast.

SCALOGRAMĂ (< fr., engl.) s. f. (În statistică și marketing) Reprezentare grafică cu ajutorul căreia se măsoară și se ilustrează intensitatea opiniilor publice.

SCALP (< fr.) s. n. (ANAT.) Pielea care acoperă bolta cutiei craniene, smulsă de pe craniu cu păr cu tot. **S.** reprezenta la amerindieni un trofeu de luptă.

SCALPA (< fr., engl.; {s} lat. *scalpere* „a tăia") vb. I tranz. A executa o scalpare.

SCALPARE (< *scalpa*) s. f. Îndepărtare accidentală sau chirurgicală a scalpului.

SCALPEL (< fr., lat.) s. n. Cuțitaș cu mâner plat și spatulat, cu care se pot efectua scalpări; utilizat mai ales la disecții.

SCAMATOR (după fr. *escamoteur*) s. m. Actor de circ care face scamatorii; prestidigitator.

SCAMATORIE (< *scamator*) s. f. Faptă, acțiune care pare miraculoasă, dar care se bazează pe dibăcie și pe iuțeala mișcărilor cu care este făcută; arta de a face astfel de fapte; prestidigitație. ✦ Fig. Înșelătorie, potlogărie; mistificare.

SCAMĂ (cf. lat. *squama*) s.f. **1.** Material constituit din fibre textile scurte, rezultat fie în urma operațiilor de destrămare a firelor sau a produselor textile, fie prin desprinderea de fibre din produse textile în timpul purtării sau al utilizării lor în procese tehnologice; este folosit pentru straturi termoizolatoare în industrie ca material de umplutură etc. **2.** Fir subțire și scurt, destrămat dintr-o țesătură.

SCAMONEE (< fr.) s.f. **1.** Plantă din Asia Mică, cu frunze triunghiulare și cu flori galbene *(Convolvulus scammonea).* **2.** Suc rășinos extras din rădăcina acestei plante și folosit în medicină.

SCAMOZZI, Vincenzo (1552–1616), arhitect italian. După *Palladio* și *Sansovino* – a căror operă a continuat-o –, unul dintre marii constructori din vremea Renașterii. Autor al planurilor bisericii San Gaetano din Padova, ale Palatului Contarini din Veneția, ale clădirilor ce închid Piața San Marco la Veneția. A scris un important tratat, „Idea dell'architettura universale", foarte influent în epocă.

SCAMPOLO (< it.) s. n. Bluză de damă din tricot, cu o deschizătură la gât prevăzută cu nasturi sau fermoar.

SCANDA (< fr.) vb. I tranz. A citi sau a recita versuri (grecești sau latinești) marcând unitățile metrice ori silabice. ✦ A vorbi sau a recita accentuând fiecare cuvânt, fiecare silabă. ✦ (MUZ.) A citi o frază muzicală punând accentul pe timpii tari.

SCANDAL (fr., lat.; {s} gr. *skandalon* „obstacol") s. n. **1.** Zarvă, vâlvă provocată de o faptă urâtă, rușinoasă; indignare cauzată de o asemenea faptă. ✦ Zgomot mare, gălăgie, tărăboi. **2.** Întâmplare care tulbură ordinea; faptă urâtă, rea, care provoacă indignare. ✦ Situație rușinoasă.

SCANDALIZA (< fr., lat.) vb. I tranz. și refl. A (se) indigna, a (se) revolta în fața unei situații sau fapte reprobabile.

SCANDALOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. Care provoacă scandal (1), care indignează; revoltător.

SCANDENT, adj. (referitor la tulpinile plantelor). Agățător.

SCANDINAV, -Ă (< fr.; de la n. pr. *Scandinavia*) adj., s. m. și f. (Persoană) care aparține unei țări din Pen. Scandinavă și populației ei; privitor la țările scandinave și la populațiile lor; limbile **s.**, subgrup nordic al limbilor germanice al fam. de limbi indo-europene, din care fac parte suedeza, daneza, norvegiana, islandeza și faroeza.

SCANDINAVIA, Peninsula Scandinavă, peninsulă în NV Europei, între Marea Baltică, Marea Nordului, Marea Norvegiei și Oc. Arctic. Delimitată de uscat printr-o linie care unește G. Botnic cu M. Barents; 749,8 mii km^2 (cea mai mare peninsulă a Europei). Țărmurile de V și de N sunt înalte, abrupte, crestate de numeroase fiorduri, iar cele de S și de E sunt joase. Partea de V este ocupată de Alpii Scandinavici (alt. max. vf. Glittertind, 2 481 m), care se întind paralel cu țărmul. În S se află o câmpie și pod. Småland. Urme bine păstrate ale glaciației cuaternare. Climă subpolară în N, umedă și moderată în V, și temperată în rest, cu caractere continentale în E. Rețea hidrografică bogată, cu râuri scurte, dar cu debit bogat și cădere mare. Numeroase lacuri tectonice și glaciare. Ghețari în zona înaltă. Păduri de conifere, în SV în amestec cu foioase; în N (Laponia) vegetație de tundră. În **S.** se află Suedia, Norvegia și o parte din Finlanda.

SCANDIU (< fr., germ. {i}; {s} lat. *Scandi[navia]*) s. n. Element chimic (Sc; nr. at. 21, m. at. 44,956) din grupa pământurilor rare, alb-cenușiu, cu luciu metalic; se găsește în natură sub formă de oxid. A fost descoperit de suedezul L. F. Nilson, în 1879. Utilizat pentru obținerea aliajelor ușoare cu mare rezistență mecanică și la coroziuni, în calitate de catalizator al conversiunii para-orto- a hidrogenului la temperaturi înalte, ca filtru de neutroni în tehnica nucleară.

SCANER (< engl.; fr.) s. n. Aparat folosit în diferite domenii (medicină, poligrafie, industrie) pentru explorarea și înregistrarea amănunțită, punct cu punct, a unei suprafețe, a unui corp, a unei substanțe etc.

SCANIA (SKÅNE), peninsulă în S Scandinaviei; 11,3 mii km^2. Relief de câmpie cu păduri mixte de molid și stejar. Culturi de cereale. Zăcăminte de turbă.

SCAP (< gr. *skapos* „tulpină") s.n. Tulpină subțire, lipsită de frunze, pe care se dezvoltă florile sau inflorescențele unor plante ierboase (ex. păpădie, lalea, ghiocel).

SCAPEȚ (< rus.) s.m. Bărbat care a fost castrat.

SCAPIN, personaj al comediei renascentiste italiene, tipul valetului viclean. Și-a făcut apariția în Franța în spectacolele de la curtea lui Ludovic al XIII-lea. A devenit celebru datorită comediei lui Molière, „Vicleniile lui Scapin".

SCAPULAR, -Ă (< fr.; {s} lat. *scapulae* „umeri") s. f. (ANAT.) Care se referă la scapulă (ex. centură **s.**).

SCAPULĂ (< lat. *scapula*) s. f. Omoplat.

SCARABEU (< fr., lat.) s. m. Denumire dată insectelor coleoptere din genul *Scarabaeus*, coprofage, cu corpul negru, lățit și turtit, răspândite în N Africii, Asiei Anterioare și Centrale și în E Europei. Pentru a asigura dezvoltarea larvelor, formează mici bulgări sferici de bălegar pe care îi rostogolesc apoi în adăposturi anume pregătite. În Egiptul antic **s.** din specia *Scarabaeus sacer* era considerat sacru.

SCARAMOUCHE [skaramuʃ] (pseud. lui *Tiberio Fiorilli*) (1608–1694), actor italian. Creatorul unui personaj pe jumătate soldat, pe jumătate arlechin, de mare succes în epocă.

SCARAOȚCHI (< sl.) s. m. (Fam.) Denumire dată căpeteniei dracilor; tartor.

SCARĂ (lat. *scala*) s. f. **I. 1.** Dispozitiv mobil compus din două bare paralele legate între ele prin bare scurte transversale (fuscei), egal distanțate, folosit pentru urcarea sau coborârea de la un nivel la altul. **2.** Element de construcție compus dintr-un ansamblu de trepte, care leagă două niveluri succesive ale unei construcții; (la pl.) trepte. ✧ (NAV.) *S. de pisică* = **s.** flexibilă, formată din două parâme între care se fixează trepte cilindrice de lemn. *S. rulantă* = **s.** cu trepte mobile, fixate prin articulații pe o bandă rulantă; escalator. Este utilizată în locurile cu circulație intensă și în cele cu diferențe mari de nivel. *S. de pești* =

Scarabeu

construcție hidrotehnică executată în zona de separație dintre două biefuri, care permite peștilor să treacă din bieful aval în cel amonte și invers. ✦ Treaptă sau șir de câteva trepte la un vehicul, servind la urcare sau la coborâre. *S. Moos* (**s.** minerologică de duritate) = **s.** pentru determinarea durității relative a mineralelor prin zgâriere cu mineralul etalon. Drept etalon servesc 10 minerale așezate în ordinea creșterii durității: de la talc până la diamant. Propusă în 1811 de către mineralogul german F. Moos. *S. muzicală* = succesiunea ascendentă sau descendentă a tuturor sunetelor (de la cel grav până la cel acut) a sistemului sonor, mod, precum și sunetele care pot fi emise de un instrument muzical. **3.** Fiecare dintre cele două piese de metal prinse de o parte și de alta a șeii, în care călărețul își sprijină piciorul. **II. 1.** (FIZ. TEHN.) Mulțime ordonată de elemente (diviziuni, grade etc.), care servește la stabilirea, după o anumită regulă, a valorilor numerice ale unei mărimi. ✧ *S. de culori* = fâșie de hârtie pe care sunt dispuse unul după altul 8 sau 12 dreptunghiuri colorate în nuanțele spectrului luminii solare; este utilizată în tehnica reproducerilor policrome. *S. termometrică* v. *termometric. S. gradată* = **s. (II 1)** ale cărei elemente sunt diviziuni ale unei linii, marcate cu valorile numerice ale mărimii raportate corespunzător (ex. *s.g.* a unei rigle, *s.g.* a unui instrument de măsură etc.); scală. ✦ Nivel, rang, treaptă socială. ✦ *s. lui Iacov* = (în mistica și vechea artă creștină) simbol pentru legătura dintre cer și pământ. ✦ (La ortodocși) Denumire dată exercițiilor treptate de perfecționare spirituală, inspirate după lucrarea „Scara paradisului" a Sf. Ioan Scărarul, stareț al mănăstirii Sinai. **2.** (TOPOGR.) Raportul dintre o lungime de pe un plan sau o hartă și lungimea reală a acesteia în natură, care indică gradul de micșorare a detaliilor din natură, reprezentate cartografic; este exprimat printr-o fracție (**s.** numerică) sau printr-un segment de dreaptă divizat în unități (**s.** grafică). ✧ Loc. *La scară* = într-un anumit raport, constant față de realitate. ✧ Expr. *A reduce la scară* = a reprezenta un obiect reducându-i dimensiunile, dar păstrând un raport constant față de realitate. *Pe (o) scară întinsă* (sau *largă*) = în proporții mari, în măsură mare. ✧ (METEOR.) *S. Beaufort* = **s.** convențională de măsurare relativă a intensității vântului pe baza acțiunii lui asupra obiectelor din natură, divizată în grade de la 0 (lipsă totală de vânt) la 12 (uragan). Propusă de

geograful englez S. Beaufort în 1806. ✧ (SEISMOLOGIE) *S. Mercalli* v. *Mercalli; S. Richter* v. *Richter.* ✧ *S. geocronologică* (STRAT.) = **s.** în care este înscrisă în ordine cronologică succesiunea erelor geologice și a subdiviziunilor lor (inclusiv durata aproximativă a lor) din cele mai vechi timpuri și până astăzi. V. și *eră.* (MAT.) *Funcție în s.* = funcție cu valori reale sau complexe definită pe o treaptă, pentru care există o descompunere a dreptei în intervale, în care funcția este constantă.

SCARBOROUGH [skạ:brə] **1.** Oraș în SE Canadei (Ontario), parte componentă a ariei metropolitane Toronto, situat în ENE orașului Toronto, pe țărmul lacului Ontario; 593,2 mii loc. (2001). Parc zoologic. Inițial s-a numit *Glasgow,* iar în 1793 i s-a atribuit denumirea actuală, la sugestia doamnei John Graves Simcoe, soția locotenentului guvernator. **2.** Oraș în E Marii Britanii, în NE Angliei (North Yorkshire), situat pe țărmul M. Nordului, la 320 km N de Londra; 106,2 mii loc. (2001). Port de pescuit. Izvoare cu ape minerale, descoperite în 1620. Stațiune balneoclimatică (din 1626). Castel (sec. 12); biserica St. Mary, în stil romanic cu adăugiri gotice. Vestigii romane. Menționat documentar în 1181. **3.** Oraș în Trinidad și Tobago, centrul ad-tiv al ins. Tobago, situat în S acestei ins.; 6 mii loc. (1996). Port la M. Caraibilor. Prelucr. lemnului. Fortul King George (1770). Turism. Vechea denumire Port Louis.

SCARIFICA (< fr., lat.) vb. I tranz. A executa o scarificare.

SCARIFICARE (< *scarifica*) s. f. **1.** (DRUM.) Operație de scormonire și de dislocare a materialului pământos de la suprafața unui teren sau a unei împietruiri, cu scopul de a ușura îndepărtarea acestui material sau de a înlesni operațiile de reprofilare a împietruirii. **2.** Incizie superficială a pielii. În scop medical, este făcută cu scarificatorul sau cu bisturiul, pentru provocarea unei sângerări, aplicarea ventuzelor sau inoculării cu vaccin. Unele triburi practicau **s.** în scopuri rituale sau decorative.

SCARIFICATOR (< fr.) s. n. **1.** (DRUM.) Mașină de lucru rutieră, folosită pentru scarificare **(1).** Poate fi utilizată și la scoaterea bolovanilor, precum și a rădăcinilor de arbori. **2.** (AGR.) Cultivator prevăzut cu cuțite-gheare, cu lățime de lucru variabilă, folosit pentru afânarea profundă a pământului și pentru întreținerea pășunilor și a fânețelor. **3.** Instrument din oțel cu extremitatea tăioasă, cu ajutorul căruia se efectuează o scarificare **(2).**

SCARLATINĂ (< fr.; {s} lat. *scarlatum* „roșu-aprins") s. f. Maladie infecțioasă acută, tipică pentru vârsta copilăriei, foarte contagioasă, provocată de streptococi; se caracterizează printr-un debut brusc, cu frisoane și febră, anghină, urmată de o erupție de un roșu intens, care, treptat, se descuamează; poate fi însoțită de complicații grave (otită, nefrită, reumatism etc.) prin sensibilizare la toxina streptococică.

SCARLATTI 1. Alessandro S. (1660–1725), compozitor italian. Fondatorul operei napolitane. Peste 100 de opere („Triumful onoarei", „Mitridate"), 600 de cantate, lucrări instrumentale și corale, sonate pentru clavecin. Unul dintre precursorii simfoniei clasice. **2. Domenico S.** (1685–1757), compozitor și clavecinist italian. Fiul lui **S. (1).** Elev al lui Pasquini. A lucrat la Curtea Portugaliei (1719–1728) și a Spaniei (1728–1757). A compus aproape 500 de sonate pentru clavecin, lucrări religioase („Stabat Mater"), opere.

SCARPA, Antonio (1752–1832), chirurg și anatomist italian. Prof. la Pavia. Cercetări originale asupra sistemului nervos și organelor de simț. Studii privind maladiile oftalmologice; inovații în tehnica chirurgiei ochiului.

SCARPA, Carlo (1902–1978), arhitect italian. Lucrări de orientare funcțională, caracterizate prin inovații formale și o tratare savantă a detaliilor (Castelvecchio și Banca populară din Verona, Birourile Olivetti și Piața San Marco din Florența, Muzeul Picasso din Paris).

SCARRON [skarõ], **Paul** (1610–1660), scriitor francez. Comedii („Dom Japhet de Armenia"), versuri și poeme burlești („Virgil travestit"). Proză picarescă („Romanțul comic").

SCAT (cuv. engl.) s. n. Stil vocal în jazz în care interpretul înlocuiește textul prin silabe sau onomatopee, imitând instrumentația orchestrală.

Domenico Scarlatti

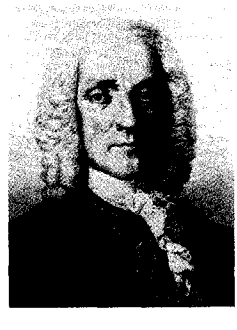

SCAȚIU (< ngr.) s. m. Pasăre sedentară din familia fringilidelor, mai mică decât o vrabie, de culoare verde-gălbuie, cu două dungi negre pe aripi *(Carduelis spinus).* Se hrănește cu diferite semințe. Răspândit în pădurile de conifere din Europa și în cea mai mare parte a Asiei.

SCATOFAGIE (< fr.; {s} gr. *skor, skatos* „excrement" + *phileín* „a iubi") s. f. Coprofagie.

SCATOL (< fr.; {s} gr. *skor, skatos* „excrement") s. n. Compus chimic natural, azotat, produs în intestinul gros prin descompunerea proteinelor.

SCATOLOGIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care se referă la scatologie; care cultivă scatologia.

SCATOLOGIE (< fr. {i}; {s} gr. *skor, skatos* „excrement" + *logos* „vorbire") s. f. Referire trivială la fiziologia excreției, făcută într-o scriere, într-o glumă etc. ✦ Tendință patologică de a utiliza cuvinte scabroase.

SCAUN (lat. *scamnum*) s. n. **I. 1.** Mobilă cu sau fără spetează pe care poate ședea o singură persoană. ✧ (Înv.) *S. de tortură* (sau *de supliciu*) = dispozitiv în formă de scaun **(1)** pe care era așezat cel supus torturii. *S. electric* = (în unele state) instrument de execuție prin electrocutare a condamnaților la moarte. **2.** (În Ev. Med., în Țara Românească și în Moldova) *Cetate de scaun* = reședința domnului sau a cârmuirii; capitala unui stat. *S. domnesc* = denumire a tronului domnesc și, *p. ext.,* a domniei. ✦ (Determinat prin „de judecată") Instanță judecătorească. **3.** (În Ev. Med., în Transilvania) *Scaune săsești* = denumire a organizațiilor terit.-ad-tive (în număr de șapte) ale populației săsești conduse de un jude scăunal, dublat apoi de un jude regal; treptat, acestea s-au unificat într-o comunitate: *Universitas Saxonum* (Comunitatea sașilor); în fruntea tuturor *s.s.* se afla comitele sașilor. *Scaune secuiești* = denumire a organizațiilor terit.-ad-tive ale populației secuiești, cu un pronunțat caracter militar, conduse de un căpitan și de un jude al pământului, la care se adaugă apoi și judele regal; treptat cele șapte scaune secuiești s-au contopit într-unul singur; în fruntea tuturor *s.s.* se afla comitele secuilor. *Sfântul scaun* sau *Scaunul Apostolic (Pontifical)* = reședința papei; *p. ext.* Papalitatea. **II. 1.** Schelet în formă poligonală, nedeformabilă, constituit din bare de lemn, destinat susținerii învelitorii unui acoperiș și a suportului

acesteia (astereală, căpriori, pene), a căror greutate, împreună cu aceea a încărcărilor incidentale ale învelitorii (zăpadă, vânt etc.) o transmite elementelor de rezistență ale construcției. **2.** Placă de lemn, cu două picioruşe şi cu o față curbă, pe care se sprijină coardele instrumentelor muzicale cu arcuş. **3.** (Pop.) Fiecare dintre părțile spicului care susțin un bob. **4.** (Pop.) Dispozitiv de lemn, în formă de masă sau de bancă, la care lucrează diverşi meseriaşi (dulgheri, rotari etc.). **III.** (FIZIOL.) Eliminarea materiilor fecale; *p. ext.* materiile fecale eliminate.

SCAVINSCHI, Daniil (1795–1837), poet şi traducător român. Narațiunea în versuri cu ecouri clasiciste, dar şi cu prefigurări ale sensibilității romantice, „Călătorirea dumnealui hatmanului Constandin Paladi la feredeile Borsăculuiˮ; traducerea piesei „Democritˮ a lui Regnard, atestând vocație satirică şi simț al limbii vii.

SCĂDEA (lat. **excadere*) vb. II **1.** Intranz. şi tranz. (Despre valori, cantități etc.) A (se) reduce, a (se) micşora, a descreşte sau a face să descrească. ✦ Intranz. (Despre intervale de timp) A se scurta. **2.** Tranz. (MAT.) A efectua o scădere **(2).** ✦ A reține o parte dintr-o sumă înainte de a o achita. **3.** Intranz. (Despre corpuri solide) A-şi micşora volumul, a se împuțina. ✦ (Despre mâncăruri) A-şi pierde apa (sau o parte din apă) prin fierbere, a se îngroşa. **4.** Intranz. (Despre foc) A se potoli; a se domoli. ✦ (Despre voce) A coborî. **5.** Intranz. (Despre Soare, Lună) A coborî spre Apus, a apune.

SCĂDERE (< *scădea*) s. f. **1.** Acțiunea de a scădea şi rezultatul ei; reducere, micşorare, descreştere. **2.** (MAT.) Operație între două elemente ale unui grup aditiv, primul fiind denumit *descăzut*, iar al doilea *scăzător*, notată cu semnul grafic „−ˮ, prin care se determină un element, numit *diferență*, care, adunat cu scăzătorul, este egal cu descăzutul (ex. **s.** de numere, **s.** de vectori, **s.** de matrice etc.). **3.** Lipsă, defect, cusur.

SCĂENI v. **Boldeşti-Scăeni.**

SCĂEŞTI, com. în jud. Dolj, situată în NE piem. Bălăciței, pe dr. văii Jiului; 2 235 loc. (2005). Pomicultură (meri, pruni, piersici, caişi). Viticultură. În satul **S.** se află Muzeul memorial „Henri Catargiˮ, amenajat în casa pictorului, şi o biserică cu triplu hram — Sf. Nicolae, Sf. Dumitru şi Cuvioasa Parascheva (1818–1824), iar în satul Valea lui Pătru, biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului (1815).

SCĂIUŞ (< *scai*) s. m. Plantă erbacee din fam. dipsacacee cu tulpina înaltă până la 2 m, acoperită cu peri şi țepi; are flori alburii sau alb-gălbui dispuse în capitule globuloase, spinoase *(Dipsacus pilosus)*.

SCĂLDA (lat. *escaldare*) vb. I **1.** Tranz. şi refl. A (se) îmbăia, a face baie. **2.** Tranz. A uda, a muia. ✧ Expr. (Fam.) *A o scălda* = a ocoli, a evita un răspuns sau o atitudine hotărâtă; a răspunde evaziv.

SCĂLDAT (< *scălda*) s.n. Faptul de a (se) scălda; loc (într-o apă curgătoare) unde se face baie.

SCĂLDĂTOARE (< *scălda*) s. f. **1.** Vas în care se face baie; cadă, albie; *p. ext.* bazin. **2.** Îmbăiere, baie, scăldat.

SCĂMOS, -OASĂ (< *scamă*) adj. Cu scame. ✦ Cu aspect pufos.

SCĂMOŞA (< *scămos*) vb. I **1.** Refl. (Despre produse textile) A se uza, astfel încât extremitățile fibrelor să se desprindă schimbând aspectul neted al suprafeței țesăturilor sau a tricoturilor; a se destrăma. **2.** Tranz. A modifica aspectul unei țesături prin extragerea mecanizată a capetelor fibrelor textile.

SCĂPA (lat. **excappare*) vb. I **1.** Intranz. A se desprinde din..., a se libera; a se salva. ✦ A se strecura, a trece prin... **2.** Intranz. A reuşi să iasă dintr-o încurcătură, dintr-o încercare grea (necaz, boală etc.); a se feri de..., a evita. ✦ Intranz. şi tranz. A (se) elibera de cineva sau de ceva care supără; a (se) dezbăra; a (se) descotorosi. **3.** Tranz. A da drumul (fără voie) unui obiect ținut în mână. ✧ Expr. *A scăpa ceva din mână* = a pierde de sub control. *A scăpa din mână* (o ocazie, o afacere etc.) = a pierde un prilej bun, favorabil. ✦ A lăsa (fără voie) un animal să se desprindă din legătura care-l ține sau să iasă de sub supraveghere. **4.** Intranz. (Despre Soare) A trece, a coborî spre asfințit. **5.** Refl. A face sau a spune ceva fără voie, din greşeală; a nu se putea abține. **6.** Tranz. A pierde un spectacol, o întâlnire, un mijloc de transport etc.; a nu apuca. **7.** Tranz. A nu observa ceva, a pierde din vedere; a omite; a uita. ✦ Intranz. A trece neobservat, a nu fi luat în seamă. **8.** Refl. A avea senzația acută de defecare sau urinare; a defeca sau a urina involuntar.

SCĂPARE (< *scăpa*) s. f. Acțiunea de a scăpa; salvare, eliberare. ✧ Expr. *A avea o portiță de scăpare* = a avea un mijloc de a ieşi (onorabil) dintr-o situație neplăcută, încurcată. *Scăpare din* (sau *de*) *vedere* = omitere involuntară. ✦ Mijloc, posibilitate de a scăpa.

SCĂPĂRA (cuv. autohton) vb. I intranz. **1.** A produce scântei prin lovirea unei bucăți de cremene cu amnarul. ✧ Expr. *Cât ai scăpăra din amnar* = foarte repede, într-o clipă. ✦ (Despre pietre sau alte corpuri dure) A scoate scântei prin ciocnire. ✧ Expr. *A-i scăpăra cuiva călcâiele* = a fugi foarte repede, din toate puterile; a-i sfârâi călcâiele. ✦ Tranz. şi intranz. A aprinde chibritul prin frecare. ✦ Tranz. (Despre foc, flăcări) A produce, a împrăştia scântei. ✦ (Pop.; despre fulgere) A produce strălucire, a izbucni. ✦ Fig. A apărea, a se ivi deodată, fulgerător. **2.** A scânteia, a luci; a străluci. ✦ (Despre ochi) A arunca priviri vii, scânteietoare.

SCĂPĂRĂTOR, -OARE (< *scăpăra*) adj., s. f. **1.** Adj. Care scapără; scânteietor, strălucitor, sclipitor. **2. S.** f. Obiect care prin lovire produce scântei. ✦ (Reg.; la pl.) Chibrituri.

SCĂPĂTA (lat. **excapitare*) vb. I intranz. **1.** (Despre aştri) A asfinți, a apune. ✧ (Pop.; subst.) *Soare-scăpătă* = locul unde apune Soarele; Apus. **2.** A aluneca în jos, a cădea. ✦ (Despre privire, ochi) A nu se putea fixa pe ceva, a fugi, a luneca (din cauza oboselii). **3.** A pierde averea, a sărăci, a se ruina.

SCĂPĂTAT (< *scăpăta*) s. n. (Pop.) Asfințit; Apus.

SCĂRIŞOARA 1. Peşteră formată în calcare triasice, situată în ENE m-ților Bihor (m-ții Apuseni), la 1 165 m

Peştera Scărişoara

alt., pe cumpăna de ape dintre bazinele văilor Gârda Seacă și Valea Ocoale, în arealul com. Gârda de Sus. Pr. caracteristică a peșterii este dată de prezența, în interiorul ei, a unui ghețar cu o vechime de peste 3 000 de ani, cu o supr. de 5 500 m^2 și un volum de c. 55 mii m^3. Grosimea stratului de gheață depășește pe alocuri 20 m. Avenul de la intrare, de formă circulară, adânc de 50 m și cu un diametru de 57 m, comunică cu o sală mare, circulară, prin intermediul căreia se asigură accesul în celelalte săli. Marginea estică a avenului este amenajată cu scări pentru a ușura accesul în peșteră. În faleza de gheață de-a lungul căreia se coboară în peșteră, se observă benzi orizontale de impurități, situate la niveluri diferite, pe baza cărora s-a putut stabili vechimea ghețarului. În peșteră există numeroase forme concreționare calcaroase, precum și formațiuni stalagmitice de gheață, înalte de c. 5 m. Faună cavernicolă săracă *(Pholeuon proserpinae glaciale)*. În gheața din interiorul peșterii s-a descoperit un schelet de capră neagră. În 1938, **S.** a fost declarată monument al naturii și rezervație speologică. Obiectiv turistic. Inclusă în Parcul Natural al M. Apuseni. **2.** Com. în jud. Alba, situată la poalele E ale m-ților Bihor, pe cursul superior al Arieșului Mare; 1 796 loc. (2005). Satul **S.** este atestat documentar în 1733. **3.** Com. în jud. Olt, situată în E C. Romanați, pe cursul inf. al Oltului; 3 305 loc. (2005). În satul **S.** se află biserica Adormirea Maicii Domnului (1833).

SCĂRIȚA-BELIOARA v. **Poșaga.**

SCĂRIȚĂ, s.f. (ANAT.) Al treilea dintre oasele mici care formează urechea medie la mamifere. Sin. stapes.

SCĂRMĂNA vb. I tranz. **1.** A efectua operația de scărmănare. **2.** (Fam.) Fig. A bate pe cineva; a lua la rost, a certa.

SCĂRMĂNARE (< *scărmăna*) s. f. Prima operație în prelucrarea materiei prime textile, care constă în desfacerea în fibre, înfoierea și curățirea de impurități a acesteia.

SCĂRMĂNĂTOR (< *scărmăna*) s. n. Darac **(2).**

SCĂRPINA (lat. *scarpinare*) vb. I tranz. și refl. (Despre oameni și animale) A (se) râcâi cu degetele sau cu unghiile, a (se) freca de un obiect tare în locul în care simte mâncărime. ✦ Tranz. (Fam.) A trage cuiva o bătaie ușoară; a scărmăna, a chelfăni.

SCĂUNOAIE (< *scaun*) s. f. Dispozitiv de prindere a doagelor, folosit de dogar în timpul prelucrării acestora cu ajutorul cuțitoaiei.

SCĂZĂMÂNT (< *scădea*) s. n. Pierdere din greutate, reducere, micșorare, scădere. ✦ (Concr.) Partea (dintr-o marfă) care se reduce, se pierde.

SCĂZĂTOR (< *scădea*) s. m. (MAT.) Denumire a termenului al doilea (care se scade) din operația de scădere.

SCĂZUT (< *scădea*) adj. **1.** (Despre ape) Cu nivelul coborât. ✧ (Despre mâncăruri) Cu sos puțin și bine legat. **2.** (Despre voce, glas) Cu intensitate slabă; coborât, șoptit.

SCÂLCIA (< *calce*, înv. „călcâi") vb. I **1.** Tranz. și refl. (Despre lucruri, în special despre încălțăminte) A (se) deforma, a (se) strâmba, a (se) toci. **2.** Tranz. Fig. A pronunța incorect un cuvânt; a stâlci, a poci.

SCÂNCET (< *scânci*) s. n. Plâns slab, înăbușit și întrerupt, specific mai ales copiilor mici.

SCÂNCI (< sl.) vb. IV intranz. și refl. A plânge cu glas slab, înăbușit și întretăiat. ✦ (Despre animale) A geme, a scheuna.

SCÂNDURĂ (lat. *scandula*) s. f. Piesă de lemn cu secțiunea transversală dreptunghiulară, având grosimea de cel mult 40 mm și lățimea de cel puțin două ori mai mare decât grosimea, obținută din bușteni prin tăiere (la gater, ferăstrău cu bandă etc.) ✦ (Mai ales la pl.) Podele, dușumele.

SCÂNDUREȚĂ (< *scândură*) s. f. **1.** Scândură mică. **2.** Lopățică la amnarul războiului de țesut, care ajută la înfășurarea pânzei pe sulul de dinainte.

SCÂNTEIA (< *scânteie*) vb. I intranz. **1.** A licări ca o scânteie; a luci, a sclipi. ✦ (Despre ochi) A privi pătrunzător; a luci, a sclipi. **2.** A împrăștia scântei.

SCÂNTEIA 1. Com. în jud. Ialomița, situată în C. Bărăganului, pe râul Strachina; 4 389 loc. (2005). Nod rutier. Satul **S.** a luat ființă în 1895 cu locuitori veniți din jud. Brăila și Buzău; între 1895 și 1948 a purtat numele *Brătianu*. Biserică (1901). **2.** Com. în jud. Iași, situată în E Pod. Central Moldovenesc, pe râul Rebricea; 4 465 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.**), inaugurată la 1 mai 1892. Pe terit. com. **S.** au fost descoperite (1994) vestigiile unei așezări neolitice în care s-au găsit unelte, fragmente de vase ceramice, figurine feminine ș.a. În satul **S.,** atestat documentar în 1697, se află biserica Cuvioasa Parascheva, ctitorie din 1636 a domnului Vasile Lupu, refăcută în sec. 18 și renovată în 1846, iar în satul Boroșești, menționat documentar în 1462, există o biserică de lemn construită în 1812 (sau 1824) și renovată în 1868. Conac (sec. 19), în satul Ciocârlești.

SCÂNTEIA, cotidian, organ al C.C. al Partidului Comunist Român. A apărut ilegal între 15 aug. 1931 și 1940. La 21 sept. 1944 a apărut primul număr legal. Și-a încetat apariția în 1989.

SCÂNTEIE (< lat. **scintilla*) s. f. **1.** Mică particulă incandescentă ce sare dintr-un corp aprins, dintr-un material dur în timpul prelucrării etc., și care se stinge repede datorită pierderii de căldură prin răcire în aer. ✧ *S. electrică* = tip de descărcare electrică luminoasă, care apare („sare") la tensiuni ridicate între electrozi, având caracter discontinuu și distructiv. **2.** Fig. Fapt, aparent neînsemnat, care declanșează o acțiune, un sentiment etc. ✦ Parte foarte mică din ceva; fărâmă.

SCÂNTEIERE (< *scânteia*) s. f. **1.** Acțiunea de a scânteia și rezultatul ei. **2.** (ASTR.) Variație a strălucirii și a culorii stelelor, vizibilă cu ochiul liber, care este cauzată de neomogenitatea atmosferei terestre și fluctuațiile locale ale indicelui de refracție; scintilație.

SCÂNTEIEȘTI, com. în jud. Galați, situată în C. Covurlui; 2 684 loc. (2005). Biserica Sfinții Voievozi (ante 1809), în satul **S.**

SCÂNTEIETOR, -OARE (< *scânteia*) adj. Care împrăștie o lumină vie; strălucitor, sclipitor. ✦ Care pare că împrăștie scântei; luminos. ✦ Fig. Extrem de inteligent.

SCÂNTEUȚĂ (< *scânteie*) s. f. **1.** Mică plantă erbacee (5–30 cm), anuală, din familia primulaceelor, cu tulpina ramificată de la bază, cu frunze opuse sau câte trei în verticil și cu flori roșii, roz sau albastre *(Anagallis arvensis)*. **2.** Mică plantă erbacee (8–20 cm), perenă, cu bulb, din familia liliaceelor, cu două frunze bazale liniare și cu flori galbene dispuse în cime *(Gagea arvensis)*.

SCÂRBĂ (< sl.) s. f. **1.** Aversiune puternică, dezgust, repulsie; greață, silă. **2.** Fig. Ființă murdară, dezgustătoare, urâcioasă; *p. ext.* om de nimic, netrebnic, mârșav. ✦ Lucru murdar, spurcat. ✦ Faptă urâtă, nedemnă, reprobabilă; ticăloșie, nelegiuire. ✦ (La pl.) Vorbe murdare, triviale, obscene; ocări, înjurături.

SCÂRBI (< *scârbă*) vb. IV tranz. și refl. A simți sau a produce scârbă, silă, repulsie; a (se) dezgusta, a (se) îngreți.

SCÂRBOS, -OASĂ (< *scârbă*) adj. **1.** Care provoacă scârbă, repulsie; respingător, dezgustător. **2.** Care inspiră dispreț, aversiune; josnic, detestabil. **3.** Care se scârbește, se îngrețoșează ușor. **4.** (Fig., despre oameni) Dezagreabil, nesuferit.

SCÂRNAV, -Ă (< sl.) **1.** (Reg.) Murdar, scârbos. ✦ Fig. Dezgustător, josnic, ticălos. **2.** Obscen, indecent, trivial.

SCÂRNĂVIE (< *scârnav*) s. f. **1.** Lucru murdar, scârbos; murdărie. **2.** Om vrednic de dispreț, fără valoare, de nimic.

SCÂRȚÂI (onomat.) vb. IV intranz. **1.** A produce un zgomot ascuțit, strident. **2.** (Despre roțile vehiculelor încărcate cu poveri mari) A merge greu producând un zgomot caracteristic, strident. ✦ (Despre încălțăminte) A produce (în timpul mersului) un zgomot ascuțit, caracteristic. **3.** Fig. A cânta prost, strident dintr-un instrument muzical cu coarde. ✦ A scrie apăsând și zgâriind cu penița pe hârtie. **4.** Fig. (Fam., despre mecanisme, *p. ext.*, despre activități, acțiuni etc.) A merge prost, a nu funcționa sau a nu progresa cum trebuie. ✦ (Fam., despre oameni) A nu se simți bine, a o duce rău cu sănătatea.

SCÂRȚÂITOR, -OARE (< *scârțâi*) adj., s. f. **I.** Adj. Care scârțâie, care produce un scârțâit. **II.** S. f. Mică plantă erbacee anuală din familia chenopodiaceelor, cu tulpina întinsă pe pământ, cu frunze sesile înțepătoare și cu flori hermafrodite, verzui *(Polycnemum arvense)*.

SCELBA, Mario (1901–1991), jurist și om politic italian. Membru fondator (1941), în clandestinitate, al Partidului Democrat Creștin. Ministru de Interne (1947–1953 și 1960–1962); prim-min. (1954–1955).

SCELSI, Glacinto (1905–1988), compozitor italian, primul din țara sa care a folosit tehnica serialistă. Opera lui de după război e profund influențată de muzica extrem-orientală.

SCELERAT, -Ă (< fr. lat.; {s} lat. *scelus* „omor, nelegiuire") s. m. și f. Persoană vinovată sau socotită capabilă de mari nelegiuiri și crime; mârșav, ticălos, infam; criminal.

SCENARIST, -Ă (< fr.) s. m. și f. Autor de scenarii.

SCENARIU (< it., fr.) s. n. Text care constituie proiectul unui film, organizat pe secvențe și cuprinzând indicații generale asupra subiectului, cadrului acțiunii, personajelor, narațiunii. ✧ *S. literar* = faza inițială a scenariului, conținând numai articulațiile principale ale viitorului film. *S. regizoral* = proiect de realizare a unui film. În diversele faze ale producției cinematografice, el poate fi succesiv – *sinopsis* (rezumat concentrat al subiectului), *scenariu literar* (descriere beletristică detaliată menită să sugereze structura și atmosfera viitorului film), *decupaj* (relatare detaliată, cadru cu cadru, a acțiunii, dialogului, ambianței sonore, curpinzând toate indicațiile tehnice necesare filmării – încadraturi, lungimea planurilor, mișcări de aparat). *S. radiofonic* = adaptare a unui text literar (mai ales a unei piese de teatru) la cerințele radiodifuzării.

SCENĂ (< fr., lat.; {s} gr. *skene* „adăpost, refugiu") s. f. **1.** Spațiu special amenajat într-o sală sau în aer liber, destinat reprezentării unui spectacol. Este compusă din rampă, avanscenă, podium, fosa orchestrei, arlechini **(2),** culise și utilată cu cortine, turnantă etc. Există mai multe tipuri de scenă: arenă, cutie (italiană), elisabetană etc. ✧ *A pune în scenă* = a regiza. ✦ Teatru. ✧ *A părăsi scena* = **a)** a părăsi profesiunea de actor; **b)** a se retrage dintr-o activitate. **2.** Diviziune a textului dramatic; intră în componența tablourilor și a actelor. **3.** Fig. Loc unde se petrece o acțiune sau o activitate. **4.** (În artele plastice) Compoziție cu unul sau mai multe personaje (ex. **s.** de interior). **5.** Fig. Acțiune, fapt, eveniment care poate să impresioneze pe cineva. **6.** Fig. Ceartă, ieșire violentă, scandal.

SCENEȚĂ (< *scenă*, după fr. *saynète*) s. f. Scurtă piesă de teatru, într-un singur act și cu un număr redus de personaje. A fost cultivată inițial în teatrul popular, mai ales sub forma *farsei*.

SCENIC, -Ă (< fr., lat.) adj. Referitor la scenă **(1),** în legătură cu scena; de teatru, teatral.

SCENOGRAF, Ă (< fr.) s. m. și f. Creatorul ambianței plastice (decor, costume, recuzită, lumini) în care evoluează acțiunea unui spectacol de teatru, operă, circ etc. sau a unui film de cinema.

SCENOGRAFIE (< fr.; {s} gr. *skenographia* < *skene* „scenă" + *graphein* „a scrie, a desena") s. f. Arta creării cu ajutorul decorului, iluminatului, costumației, montajului tehnic ș.a. a spațiului scenic sau a platoului de filmare pentru desfășurarea acțiunii unei reprezentații teatrale sau cinematografice.

SCENOTEHNICĂ (< fr.) s. f. Tehnica aparaturii de scenă și a trucajelor mecanice în teatru.

SCEPTIC, -Ă (< fr.; {s} gr. *skeptikos* < *skeptomai* „examinez") adj., s. m. și f. **I.** Adj. **1.** Privitor la scepticism **(1),** care aparține scepticismului. **2.** (Și subst.) Care se îndoiește de toate, care nu are încredere în nimic. **II.** S. m. și f. Adept al scepticismului **(1).**

SCEPTICISM (< fr. {i}) s.n. **1.** Credință potrivit căreia nu este posibilă obținerea unei cunoașteri sigure despre cum sunt lucrurile în realitate, atitudinea recomandată fiind cea de „suspendare a judecății" mai degrabă decât de încredere în produse îndoielnice ale rațiunii. **S.** vechi include două mișcări: cea întemeiată de *Pyrrhon* (sec. 4–3 î.Hr.) și *s. Academiei* (sec. 3–1 î.Hr.); în plus, Xenophan, Gorgias, Socrate sunt, de obicei, asociați cu **s.** În epoca modernă, **s.** este promovat de *Montaigne, Bayle, Hume*, ultimul formulând un **s.** moderat care admite credințele cotidiene datorate tradiției. O formă contemporană de **s.** este failibilismul. **2.** Atitudine de îndoială sau de neîncredere cu privire la capacitatea ori la intenția reală a oamenilor de a realiza idealurile pe care le proclamă etc.

SCEPTRU (< fr.; {s} gr. *skeptron* „baston") s. n. Baston încrustat cu metale și cu pietre prețioase purtat de conducătorul unui stat sau de înalții prelați ca însemn al puterii. ✦ Fig. Demnitate, putere, autoritate de suveran; domnie.

SCÈVE [se:v], **Maurice** (1501–1564), poet și erudit francez, reprezentant de seamă al „Școlii lyoneze". În viziunea lui, omul rezumă imaginea Universului, iar poezia și muzica sunt artele care fac să se audă muzica sferelor.

SCHACHT [ʃaht], **Hjalmar** (1877–1970), finanțist și om politic german. Președinte al Reichsbank-ului (1923–1930, 1933–1939) și ministru al Economiei (1934–1937) Reich-ului. În dezacord cu politica lui Hitler (după 1937), a fost închis (1944–1945). Judecat (1946) în procesul de la Nürnberg, a fost achitat.

SCHADOW [ʃa:do], **Johann Gottfried** (1764–1850), sculptor, gravor și teoretician de artă german. Unul dintre fondatorii școlii moderne de artă germană. Reprezentant al neoclasicismului (Cvadriga Victoriei de pe Poarta Brandenburg din Berlin, bustul lui Goethe, statuia lui Frederic II). Promotor al studiului după natură („Tratat privind osatura, musculatura și proporțiile corpului omenesc").

SCHAEFFER [ʃefər], **Pierre** (1910–1995), compozitor francez. Părinte al muzicii concrete („Studii de zgomo-

Pierre Schaeffer

te"), pionier și veteran al radioului, fondator al Grupului de cercetări muzicale de la Paris (alături de Pierre Henry). Creație muzicală („Simfonie pentru un om singur") și teoretică („Tratatul de obiecte muzicale").

SCHAERBEEK (în flamandă: **SCHAARBEEK**), oraș în partea centrală a Belgiei, suburbie a orașului Bruxelles; 110,2 mii loc. (2003). Nod feroviar. Termocentrală. Ind. constr. de mașini, chimică, textilă (țesături) și alim. Biserica Sainte-Marie (1845–1853); Primărie (1885–1887). Oraș din 1795.

SCHAESEUS, Christian (c. 1536–1585, Mediaș), umanist sas din Transilvania. Studii universitare la Wittenberg (1563), unde publică (1571) o foarte bine informată lucrare de istorie a Transilvaniei și Ungariei („Ruinae Pannonicae libri quatour"). Din 1569, pastor luteran în orașul natal.

SCHAFFHAUSEN [ʃa:fhauzən] **1.** (*Cascada Rinului*, în germ.: **RHEINFALL**), cascadă pe Rin, în apropiere de orașul **S.**; 20 m înălțime; 115 m lățime. **2.** Oraș în N Elveției, centrul ad-tiv al cantonului cu același nume, situat pe dr. fl. Rin, în apropierea cascadei omonime, la 37 km N de Zürich; 33,7 mii loc. (2003). Nod feroviar. Hidrocentrală. Ind. metalurgiei neferoase (aluminiu), a constr. de vagoane de c.f. și de aparate de precizie, de prelucr. a lemnului, hârtiei, textilă (țesături; filatură de lână) și alim. Vestit centru tradițional al producției de ceasuri. Muzeu de artă aplicată. Turism. Monumente: castel fortificat (1564– 1585); mănăstirea benedictină Toți Sfinții, în stil romanic, fundată în c. 1049 de contele Eberhard III; catedrală (1103), cu clopot instalat în 1486 — clopot care l-a inspirat pe Fr. Schiller să scrie faimosul poem „Das Lied von der Glocke"; biserică de parohie (1460–1517); Primăriile veche (1382–1412) și nouă (1617). **S.** a devenit oraș imperial liber între 1190 și 1218 și a fost sub dominație habsburgică în perioada 1330–1415. **3.** Canton în N Elveției; 298 km^2; 73,9 mii loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Schaffhausen*. Hidroenergie. Ind. metalurgiei neferoase, chimică, a constr. de mașini, cimentului, sticlăriei, hârtiei, pielăriei, textilă și alim. (conserve, bere). Producție de ceasuri. Viticultură; pomicultură. Creșterea bovinelor.

SCHALLY [ʃeili], **Andrew Victor** (n. 1926), medic american de origine poloneză, specialist în endocrinologie. A lucrat în Marea Britanie, Canada, iar din 1957 — în S.U.A. Prof. univ. la New Orleans. Cercetări în domeniul chimiei și biochimiei hormonilor. A izolat și sintetizat hormonii produși de hipotalamus. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1977), împreună cu R. Guillemin și R. Yalow.

SCHÄRF [ʃerf], **Adolf** (1890–1965), om politic austriac. Președinte al Partidului Socialist (1945–1957) și președinte federal al Austriei (1957–1965).

SCHARNHORST [ʃarnhorst], **Gerhard Johann David von** (1755-1813), general prusian. S-a remarcat în bătăliile de la Auerstädt (1806) și Eylau (1807). După pacea de la Tilsit (1807), a reorganizat radical armata prusiană împreună cu Gneisenau și Stein, impunând obligativitatea serviciului militar. Rănit mortal în bătălia de la Lützen.

SCHAT [shat], **Peter** (n. 1935), compozitor olandez. Șeful școlii olandeze de avangardă (opera „Labirint"). Fondator (1973) al unui studio de muzică electroinstrumentală la Amsterdam.

SCHAUDINN [ʃaudin], **Fritz Richard** (1871–1906), microbiolog german. Împreună cu E. Hoffmann, a descoperit (1905) agentul patogen al sifilisului (*Treponema pallidum*).

SCHAWLOW [ʃaulo:], **Arthur Leonard** (1921–1999), fizician american. Prof. univ. la Stanford. Cercetări în domeniile: spectroscopie cu unde de radiofrecvență, optică, de microunde, electronică cuantică, supraconductibilitate și cu laseri. A propus (1958), împreună cu C. Townes, principiul de funcționare a laserului și folosirea ca rezonator a interferometrului. Premiul Nobel pentru fizică (1981), împreună cu N. Bloembergen și K. Siegbahn.

Andrew Victor Schally

SCHEȻCI (< fr., engl.) s.n. Scurtă scenetă satirică sau comică. ✧ *Film scheci* = film realizat din mai multe povestiri independente, ilustrând aceeași idee.

SCHEDEL, Hartmann (1440–1514), medic și umanist german. Autor al unei cronici universale (ilustrată cu 2 000 xilogravuri) în limba latină, cu informații și despre Țările Române.

SCHEEL [ʃe:l], **Walter** (n. 1919), om politic german. Lider al Partidului Liberal (din 1968). Vicecancelar al R.F.G. (1969–1974) și președinte al țării (1974–1979).

SCHEELE [ʃe:lə], **Cari Wilhelm** (1742–1786), chimist și farmacist suedez. A făcut numeroase descoperiri: clorul (1774), bioxidul de mangan (1774), glicerina (1779), un mare număr de acizi organici: acidul fluorhidric (1771), formic (1774), uric (1776), citric (1784), oxalic (1777), cianhidric (1782), malic (1785) ș.a.; a izolat hidrogenul (1768) și a descoperit oxigenul (1772), izolându-l din salpetru.

SCHEȻLIT (< fr. {i}; {s} n. pr. *C. W. Scheele*) s. n. Wolframat natural de calciu, cristalizat în sistemul pătratic. Este incolor sau cenușiu, galben-brun, verzui sau roșiatic, cu luciul adamantin-gras și urma albă. Se utilizează pentru obținerea wolframului. Zăcămintele se găsesc în Bolivia, Uniunea Myanmar, Malaysia, China, S.U.A. ș.a.

SCHEER [ʃe:r], **Reinhard** (1863–1928), amiral german. Comandant suprem al flotei germane (1916–1918). A susținut strategia folosirii intensive a submarinelor în război. A comandat flota germană în bătălia navală din str. *Skagerrak* (1916), împotriva flotei britanice.

SCHÉHADÉ [ʃeadə], **Georges** (1907–1989), scriitor libanez de expresie franceză. Poezie suprarealistă („Scântei"); creator al unui „teatru de poezie" de sensibilitate și delicatețe, cu tentă umoristică („Monsieur Bob'le", „Emigrantul din Brisbane").

SCHEIDEMANN [ʃaidəman], **Philipp** (1865–1939), om politic german. Social-democrat. A proclamat unilateral la 9 nov. 1918 Republica de la Weimar. Membru al Consiliului împuterniciților poporului (10 nov. 1918 – 11 febr. 1919), care a condus țara. Șeful guvernului de coaliție (febr.–iun.

1919), a demisionat refuzând să semneze Tratatul de la Versailles. În 1933 a emigrat, după venirea la putere a lui Hitler.

SCHEIDT [ʃait], **Samuel** (1587–1654), compozitor și organist german. Corale pentru orgă, concerte vocale și cântece polifonice.

SCHEIN [ʃain], **Johann Hermann** (1586–1630), compozitor german. Unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai barocului german timpuriu („Mici cântece ale pădurii"). Madrigale.

SCHEINER [ʃainər], **Cristoph** (1575–1650), astronom și matematician german. A realizat o lunetă astronomică, cu ocular și obiectiv convex, cu care a studiat petele solare. Observațiile le-a publicat în lucrarea „Rosa Ursina". În 1603 a construit un *pantograf* **(1).**

SCHELA 1. Com. în jud. Galați, situată în S C. Covurlui, în zona de confl. a râului Nëagra cu râul Lozova; 3 625 loc. (2005). Nod rutier. Expl. de petrol și gaze naturale. Viticultură. Până la 1 ian. 1965, satul și com. **S.** s-au numit *Lascăr Catargiu.* **2.** Com. în jud. Gorj, situată în Depr. Subcarpatică Olteană, la poalele SE ale m-ților Vâlcan; 1 968 loc. (2005). Reșed. com. este satul *Sâmbotin.* Expl. de antracit și de argile refractare. Bisericile de lemn Sf. Dumitru (1776), Sf. Gheorghe (1794), Sf. Andrei (1812) și Sf. Nicolae (1829), în satele Schela, Sâmbotin, Gornăcel și Arsuri. Denumirea provine de la faptul că în trecut a funcționat un timp ca punct de vamă — schelă (4) pe drumul comercial care trecea prin pasul Vâlcan, fiind cunoscută inițial sub numele de Schela Vâlcani.

SCHELĂ (< scr.) s. f. **1.** Eșafodaj **(1). 2.** Construcție de lemn sau de metal executată între o navă și chei sau țărm, servind la îmbarcarea și debarcarea pasagerilor, la încărcarea și descărcarea de mărfuri etc. **3.** *S. petrolieră* = unitate echivalentă unei întreprinderi industriale, destinată exploatării unuia sau mai multor zăcăminte de țiței învecinate. **4.** (În Ev. Med., în Țara Românească și în Moldova) Denumire a punctelor vamale (ex. **s.** de la Zimnicea, Oltenița ș.a.).

SCHELĂRIE (< *schelă*) s.f. **1.** Totalitatea schelelor **(1)** folosite la executarea unei construcții. **2.** Schelet **(2).**

SCHELDE [ʃeldə], denumirea olandeză a fl. *Escaut.*

SCHELER [ʃelər], **Max** (1874–1928), filozof și teolog catolic german. Prof. la München, Köln și Frankfurt am Main. Unul dintre fondatorii filozofiei antropologice. A aplicat fenomenologia în etică și în filozofia valorilor și a culturii. A criticat formalismul etic kantian („Formalismul în etică și etica materială a valorilor"). A formulat întemeierea unei sociologii a cunoașterii („Formele cunoașterii și societatea").

SCHELET (< fr.) s. n. **1.** (ANAT.) În sens restrâns, sistem *osos*; totalitatea oaselor unui corp animal sau uman pe care se fixează musculatura. În sens larg, structură care asigură suportul mecanic al corpului la animale și le protejează organele interne. Termenul se referă atât la endoschelet (sistemul osos) cât și la exoschelet (înveliș rigid al corpului la unele nevertebrate, ex. la moluște sau artropode). **2.** Parte de rezistență a unei construcții sau a unui sistem tehnic formată din grinzi și stâlpi, longeroane și nervuri etc., legate între ele rigid sau elastic și formând un sistem spațial. **3.** Fig. Plan sumar al unei opere literare, științifice etc.; schemă **(1). 4.** (PEDOL.) Ansamblul fragmentelor de rocă cu diametrul mai mare de 2 mm prezente în profilul de sol. Foarte abundent în unele soluri din regiuni de munte sau formate pe aluviuni grosiere, imprimându-le caracterul de sol schelet.

SCHELETIC, -Ă (< fr.) adj. Ca un schelet **(1),** cu înfățișare de schelet, slab, uscat.

SCHELETON (< engl.) s. n. **1.** Sanie joasă din metal, condusă, prin manevre de corp și de picioare, de un concurent în poziția culcat cu fața în jos. **2.** Sport de iarnă care se practică cu **s. (1).**

SCHELL [ʃel] **1. Maria** (1926–2005), actriță austriacă de film. Fragilitatea și hiperemotivitatea native o hărăzesc pentru partituri dramatice, adesea lacrimogene („Ultimul pod", „Gervaise", „Nopți albe", „O viață"). **2. Maximilian** (n. 1930), actor și regizor austriac de teatru și film. Frate cu S. **(1.)** Vedetă internațională, temperament dramatic și introvertit care dă greutate și carismă unor personaje frământate, torturate psihic („Sechestratul din Altona", „Castelul", „Crucea de fier", „Dezmoștenițiii din Little Odessa"). Premiul Oscar 1961 („Procesul de la Nürnberg"). Dimesiunea sa culturală este întregită de profesionalismul de care face dovadă ca producător, scenarist și regizor („Pietonul", „Judecătorul și călăul", „Povestiri din pădurea vienеză").

SCHELLING [ʃeliŋ], **Friedrich Wilhelm Joseph von** (1775–1854), filozof german. Prof. univ. la Jena, Würzburg, München și Berlin. Reprezentant al filozofiei clasice germane.

Friedrich Schelling

Apropiat al cercului romanticilor din Jena. În acest spirit a insistat asupra conștiinței de sine și luptei morale („Sistemul idealismului transcendental"). A dezvoltat o „filozofie a identității" în care a postulat identitatea dintre natură și intelect („Expunerea sistemului meu de filozofie").

SCHELLING, C. Thomas (n. 1921), economist american. Prof. univ. la Univ. Maryland, președinte al Asociației Americane de Economie (din 1991). Lucrări privind strategii militare și controlul armelor, proliferarea mijloacelor nucleare, terorism și crimă organizată („Strategia conflictelor", „Alegere și consecințe"). Premiul Nobel pentru economie (2005) împreună cu R. J. Aumann.

SCHEMATIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care reprezintă ceva în linii generale, care indică sumar componența, caracteristicile, situarea unui dispozitiv, a unui organ etc. ✦ (Peior.) Care nu depășește anumite tipare fixe; lipsit de profunzime, superficial.

SCHEMATISM (< fr. {i}) s. n. Caracterul a ceea ce este schematic, lipsit de adâncime, de profunzime. ✦ Respectare rigidă a unor formule fixe.

SCHEMATIZA (< fr.) vb. I tranz. A subsuma, uneori forțat, cazul particular unui concept general. ✦ A prezenta, a înfățișa ceva într-o manieră schematică; a simplifica.

SCHEMĂ (< fr.; {s} gr. *skhema* „figură, formă") s. f. **1.** Plan, proiect format din liniile sau ideile generale ale unei lucrări, alese astfel încât să permită o vedere de ansamblu asupra ei. **2.** Reprezentare grafică simplificată a structurii unei mașini, a unui aparat, a unei construcții etc., în care elementele principale sunt figurate prin simboluri grafice. ✧ *Schemă-bloc* = **s.** a unei instalații în care elementele funcționale sunt reprezentate prin dreptunghiuri,

triunghiuri sau cercuri, iar legăturile funcționale prin săgeți. *S. electrică* = **s.** a unei rețele sau instalații electrice. *S. echivalentă* = **s.** în care sisteme tehnice sunt reprezentate prin circuite electrice echivalente din anumite puncte de vedere cu acestea și efectuată în vederea studierii lor. **3.** Tabel care cuprinde organizarea unei întreprinderi sau instituții, cu denumirea posturilor și cu salariile corespunzătoare.

SCHENECTADY [ʃkənəktədi], oraș în NE S.U.A. (New York), pe râul Mohawk; 61,8 mii loc. (2000). Împreună cu Albany și Troy formează o conurbație de 875,6 mii loc. (2000). Nod de comunicații. Constr. de automobile, locomotive, motoare de avion, mașini de scris, aparataj electronic și electrotehnic, mașini-unelte; ind. sârmei, textilă, chimică (mase plastice, lacuri, vopsele), poligrafică și alim. Universitate (1795). Centru de cercetări atomice. Fundat de olandezi în 1661; menționat ca oraș în 1765.

SCHENGEN, Acordurile de la ~, convenție încheiată la Schengen (Luxembourg) în 1985 de către Franța, Germania, Belgia, Luxembourg, Olanda, privind libera circulație a persoanelor în „spațiul **S.**" și o politică comună față de alte state privind vizele de intrare, fișiere informatizate și controlul la graniță. În 1990, a aderat Italia; în 1992, Portugalia, Spania, Grecia; în 1995, Austria, în 1996, Danemarca, Finlanda, Islanda, Norvegia, Suedia. În 2004, Cipru, Cehia, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Slovacia, Slovenia și Elveția.

SCHEPSIS (< ngr.) s. n. (Fam.) Minte, pricepere; perspicacitate. ✧ Loc. *Cu schepsis* = cu chibzuință; cu un anumit scop (ascuns).

SCHERCHEN [ʃerhən], **Hermann** (1891–1966), dirijor german. În exil, după 1933. Dirija fără baghetă. A excelat în tălmăcirea muzicii contemporane (numeroase prime audiții absolute), interpretări surprinzătoare ale romanticilor și clasicilor. Carieră pedagogică. Tratate de artă dirijorală.

SCHERG [ʃerk], **Georg** (n. 1917, Brașov), scriitor român de naționalitate germană. Ciclul romanesc „Unde nu-i stăpân, nici rob", „În cumpănă", dedicat istoriei unei familii. Romane inspirate de viața intelectualității din România („Camera cu oglinzi"). Drame istorice („Giordano Bruno"). Proză scurtă; poezii („Ciulinul de argint").

SCHERRER [ʃerər], **Paul H.** (1890–1969), fizician elvețian. Prof. univ. la Zürich. Studii și cercetări de fizică atomică (difracția razelor X în cristale). M. de onoare al Acad. Române (1965).

SCHERZANDO [skertsando], (cuv. it.) adv. (MUZ.) Termen care indică o execuție însuflețită, veselă, vioaie în maniera unui scherzo.

SCHERZO [skertso] (cuv. it.) s. n. Compoziție muzicală (sau parte dintr-o sonată ori simfonie) cu caracter glumeț, optimist și cu mișcare însuflețită, vioaie.

SCHEUNA (onomat.) vb. I intranz. (Despre câini sau alte animale) A scoate sunete ascuțite și repetate de durere, bucurie; a chelălăi. ✦ Fig. (Fam., despre oameni) A se văita, a plânge.

SCHI (< fr.; cuv. norvegian) s. n. **1.** Obiect din lemn, metal sau material plastic, în formă de patină plată și alungită și care, prinsă de talpa încălțămintei, permite alunecarea rapidă pe zăpadă. **2.** Sport de iarnă practicat cu schiurile **(1).** Originile **s.** ca mijloc de deplasare se află în ținuturile Nordului îndepărtat; denumirea lui este atribuită zeiței Skjeda din mitologia scandinavă, foarte bună specialistă în alunecarea pe zăpadă. De la probele de fond (distanțe de mers cu **s.**) s-a ajuns în prezent la o mulțime de probe, unele dintre ele extrem de spectaculoase: coborâre, slalom special și slalom uriaș, sărituri de la trambulină, ștafete și probe combinate, **s.** viteză, **s.** artistic-acrobatic (cu sărituri), balet pe **s.** Primul concurs din istoria **s.** (de fond) a avut loc în 1767 în localitatea Christiania (azi Oslo); tot aici s-a înființat și primul club de **s.** (1861). O mare contribuție la răspândirea caracterului sportiv al **s.** a avut-o exploratorul norvegian F. Nansen care, în 1888, a traversat Groenlanda pe **s.** în 39 de zile. Principalele competiții de **s.** ale lumii sunt Jocurile Olimpice, Campionatul Mondial și Cupa Mondială. În România, apariția **s.** sportiv este semnalată la sfârșitul sec. 19 la Brașov și Cluj; primul concurs are loc în 1909. Primul campionat național s-a desfășurat în 1921 la Sinaia. *Schi nautic* = sport practicat pe apă, cu **s.** speciale (mai late decât cele pentru zăpadă), sportivii fiind remorcați de ambarcațiuni cu motor.

SCHIAPARELLI [skiaparelli], **Elsa** (1890–1973), designer de modă italian. A deschis primul magazin la Paris (1920). După 1935, împreună cu C. Dior, a deținut supremația pe piața cosmeticelor, bijuteriilor și modei.

SCHIAPARELLI [skiaparelli], **Giovanni Virginio** (1835–1910), astronom italian. Director al Observatorului din Milano (1862–1900). Studiind planeta Marte, a observat (1877) niște „canale" despre care a crezut că ar fi sisteme de irigație ale „marțienilor". A descoperit asteroidul Hesperia (1861).

SCHIAVONI, Giovanni (1804–1848), pictor italian. Stabilit la Iași (1837–1843) ca profesor de „zugrăvie" la Academia Mihăileană. Portretist remarcabil („Gheorghe Asachi", „Vornicul Burada"), a exercitat o puternică influență asupra formării tinerilor pictori ai epocii.

SCHICKARD [ʃikard], **Wilhelm** (1592–1635), matematician, astronom și cartograf german. Prof. la Univ. din Tübingen. A inventat (1633) primul model al unei mașini de calcul mecanice, care efectua cele patru operații elementare aritmetice în mod automat.

SCHIELE [ʃile], **Egon** (1890–1918), pictor și desenator austriac. Atras la început de arta *Jugendstil*-ului (și, în special, de pictura lui *Klimt*), se va îndrepta apoi spre un expresionism tragic. Necunoscut în timpul vieții, el e considerat astăzi unul dintre reprezentanții principali ai avangardei vieneze. Personajele portretelor sale sunt convulsionate de chin, peisajele sunt agitate de mari furtuni; o atmosferă de spaimă cuprinde întreaga sa operă.

SCHIF (< engl.) s. n. **1.** Ambarcație sportivă lungă (7–9, 11 și 18 m), îngustă și ușoară, descoperită numai pe porțiunea ocupată de vâslași și echipată cu rame (lungi, ușoare, cu pala curbată), fixate în suporți, și cu scaune mobile. În **s.** pot canota una, două, patru sau opt persoane, cu sau fără cârmaci. **2.** Probă sportivă a canotajului academic practicată cu schiful **(1).** Există probe de **s.** simplu (cu un loc), dublu (cu două locuri), de 2+1 cârmaci, de 4 fără cârmaci și de 8+1 cârmaci.

SCHIJĂ (< pol.) s. f. Bucățică de metal rezultată din sfărâmarea prin explozie a unui proiectil sau a unei bombe, grenade etc.

SCHILER (< *schelă*) s. m. (În Ev. Med., în Țara Românească și în Moldova) Dregător domnesc, conducător al unei schele **(4).**

SCHILERU, Eugen (1916–1968, n. Brăila), critic de artă român. Prof. univ. la București. Preocupat în special de arta modernă și de probleme teoretice. Studii, articole, eseuri („Rembrandt", „Impresionismul", „Irimescu"), cronici literare.

SCHILIFT (< engl.) s. n. Instalație pentru transportul pe cablu al schiorilor către punctul de pornire spre coborâre.

SCHILLER [ʃiler], **Friedrich von** (1759–1805), poet, dramaturg, estetician și istoric german. Reprezentant al grupării „Sturm und Drang". Poeme cu rezonanțe eroice, reflectând aspirații umaniste, în care exaltă eroismul și noblețea semenilor („Odă bucuriei", „Cântecul clopotului"), balade („Inelul lui Polykrates", „Cocorii lui Ibykos"), poeme lirico-filozofice („Zeii Eladei", „Artiștii"). Prieten cu Goethe, a scris împreună cu el epigrame („Xeniile"). Drame romantice („Intrigă și iubire"), afirmând setea de libertate („Hoții") sau abordând, într-o ambianță istorică, problematica personalității și a destinului („Don Carlos", trilogia „Wallenstein", „Maria Stuart", „Fecioara din Orléans"); piese de teatru cu caracter politic și național („Wilhelm Tell", „Conjurația lui Fiesco"). Studii istorice („Istoria descătușării Țărilor de Jos reunite, de sub stăpânirea spaniolă", „Istoria războiului de treizeci de ani") sau estetice („Despre grație și demnitate", „Scrisori despre educația estetică a omului", „Despre poezia naivă și sentimentală"), în care formulează, pornind de la filozofia lui Kant, preceptele umanitarismului și ale poeticii clasice.

Friedrich von Schiller

SCHILLING s. m. v. **șiling.**

SCHILOD, -OADĂ, adj. Care are unul sau mai multe membre anchilozate, mutilate sau deformate; (despre membre) anchilozat, mutilat. ✦ Diform. ✦ P. gener. Infirm.

SCHILODI (< *schilod*) vb. IV tranz. și refl. A face pe cineva să devină sau a deveni schilod; a (se) ologi, a (se) mutila.

SCHILTBERGER [ʃiltberger], **Johann** (1381–după 1438), cavaler cruciat bavarez. Participant la bătălia de la Nicopole (1396). Luat prizonier de Baiazid I, apoi de Timur Lenk (1402), s-a aflat timp de două decenii în captivitate mongolă. Trecând de două ori prin Țările Române, a lăsat însemnări despre români.

SCHIMB (< *schimba*) s. n. **1.** Înlocuire a cuiva cu altcineva sau a ceva cu altceva (de aceeași natură). ✧ Loc. *Cu schimbul* = pe rând; când unul, când altul. **2.** (FIZ.) Trecere a unei energii, a unei sarcini electrice, a unei particule etc. dintr-o parte într-alta, de la un obiect la altul (ex. **s.** de căldură); transfer. *S. de gaze* (metabolism gazos) = totalitatea proceselor care asigură schimbul continuu de gaze dintre organism și mediul exterior. Este caracteristic aproape pentru toate organismele vii și are loc în procesul respirației, fotosintezei ș.a. ✧ *Forță de s.* = forță de legătură între două sisteme cuantice, care se datorește schimbului reciproc și permanent de fotoni, de mezoni etc. **3.** (CHIM.) *S. ionic* = proces reversibil prin care se realizează un schimb de ioni cu aceeași sarcină electrică între o soluție (de obicei apoasă) și un corp solid. Are un rol important în absorbția și reținerea în sol a substanțelor nutritive. Procesul de *s.i.* este folosit și în cromatografie. **4.** Timpul de lucru, exprimat în ore, al unui lucrător ori al unei echipe dintr-o întreprindere industrială sau dintr-o instituție în care lucrează mai multe rânduri de angajați, constituind o parte a unei zile de 24 de ore; tură[1] **(1).** ✦ Echipa sau totalitatea lucrătorilor care lucrează în aceeași întreprindere sau instituție și în aceeași perioadă de timp în cursul unei zile. **5.** (EC.) Circulația produselor de la producători la consumatori. **S.** de produse în scopul asigurării atât a unităților economice, cu factorii materiali necesari procesului de producție, cât și a asigurării populației cu bunuri și servicii de consum, atât pe plan intern cât și pe plan extern. *S. valutar* = schimbarea unei valute cu alte valute. ✧ Loc. *În schimb* = drept compensație, ca echivalent. *În schimbul...* = în locul..., pentru... **6.** Rufărie de corp curată care înlocuiește pe cea purtată.

SCHIMBA (lat. **excambiare*) vb. I **1.** Tranz. A înlocui pe cineva cu altcineva sau ceva cu altceva. **2.** Tranz. A da un lucru în locul altuia; a face schimb. ✧ Expr. *A schimba o vorbă cu cineva* = a sta puțin de vorbă. ✦ A ceda o sumă de bani pentru a primi în loc alta de aceeași valoare, dar în alte monede (sau bancnote). **3.** Tranz. și refl. A da sau a lua altă formă, alt aspect, altă direcție etc.; a (se) modifica, a (se) transforma. ✦ Refl. (Despre oameni) A-și modifica aspectul, firea, atitudinea etc. ✦ Refl. (Despre starea atmosferică) A se modifica (de obicei în rău). **4.** Tranz. și refl. A (se) îmbrăca cu rufe curate, a (se) primeni; a-și pune alte haine. **5.** Tranz. A muta, a așeza în alt loc.

SCHIMBABIL, adj. *Ion s.* = ion adsorbit reversibil, într-o formă în care poate participa la procese de *schimb ionic.*

SCHIMBARE (< *schimba*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) schimba. ✦ Modificare, transformare produsă la cineva sau la ceva; întorsătură. **2.** (MAT.) *S. de axe* = operație prin care se trece de la reperarea punctelor în raport cu un anumit sistem de axe la reperarea punctelor în raport cu un alt sistem de axe. *S. de variabile* = operație prin care argumentele de care depinde o funcție dată se exprimă la rândul lor ca niște funcții de alte argumente, astfel încât funcția inițială să depindă doar de noile argumente.

SCHIMBAREA LA FAȚĂ, sărbătoare creștină (6 aug.) ce amintește episodul relatat de Evanghelii, în care Iisus Hristos s-a arătat, pe muntele Tabor, apostolilor Petru, Iacov și Ioan, în strălucirea sa divină, însoțit de Moise și Ilie, personificând legea și profețiile, pe care Iisus a venit să le împlinească. Glasul din Cer le poruncește apostolilor să-L asculte pe Hristos ca pe noul Moise.

SCHIMBĂRI GLOBALE ALE MEDIULUI, modificări de mare amploare ale condițiilor de viață la nivelul întregii planete. În trecutul geologic au avut loc numeroase astfel de schimbări, din cauze încă insuficient cunoscute. În prezent există temerea că astfel de modificări se vor produce în scurt timp ca urmare a unor acțiuni antropice care pun în pericol echilibrul natural al Terrei; se consideră chiar că, pe lângă variațiile climatice normale, au început să se manifeste și unele tendințe ale acestor **s.g.**, care vor avea implicații profunde asupra societății omenești. Printre cauze se numără emisiile de gaze cu efect de *seră*, îndeosebi prin arderea combustibililor fosili, utilizarea unor produse artificiale ca halonii și clorofluorurile de carbon, care distrug stratul de *ozon*, distrugerea pe scară largă a pădurilor (îndeosebi a celor tropicale), agricultura intensivă, puternic chimizată și mecanizată (inclusiv marea extindere a orezăriilor inundate și a fermelor de bovine, surse de gaze cu efect de seră), eliberarea de gaze din haldele de gunoi. Printre consecințele prognozate se numără: încălzirea climatică globală, modificarea circulației atmosferice și deci a

regimului pluviometric (și creșterea frecvenței și razei de acțiune a unor fenomene climatice extreme — uragane, tornade, viscole, dar și a ariilor afectate de deșertificare), modificarea traseelor curenților marini, creșterea nivelului oceanului (ca urmare a topirii calotelor glaciare) și inundarea ins. joase, a deltelor și câmpiilor litorale, reducerea biodiversității și modificări ale ecosistemelor terestre și marine (afectate și de acțiuni antropice directe), redistribuirea pe glob a culturilor agricole, creșterea incidenței cataractei și cancerului de piele (datorită subțierii stratului de ozon) și extinderea la latitudini medii a unor boli tropicale.

SCHIMBĂTOR, -OARE (< *schimba*) s. n., adj. **I.** S. n. **1.** Sistem tehnic sau agent care permite realizarea unui transfer de energie între două medii diferite (ex. transferul de căldură de la un mediu cu temperatura mai înaltă la un mediu cu temperatura mai joasă în *s. de căldură*) sau schimbul de particule cu alte substanțe cu care se află în contact. **2.** Dispozitiv sau sistem tehnic cu ajutorul căruia se pot modifica anumiți parametri ai unui sistem tehnic, direcția de mers a unui vehicul etc. ✧ *S. de viteză* = mecanism component al sistemului de transmisie al unei mașini constituit din mai multe angrenaje, care prezintă un raport de transformare variabil în trepte pentru a se putea modifica turația arborelui de acționare a mașinii. *S. de cale* = dispozitiv montat la intersecția a două linii de cale ferată cu ajutorul căruia se realizează trecerea vehiculului de pe o linie pe cealaltă. Este format, în principiu, din macaz, inimă de încrucișare, șine intermediare și un aparat de manevră. *S. telefonic* = echipament de comutație dintr-o centrală telefonică, prin intermediul căruia se efectuează legarea liniei chemătoare cu linia postului telefonic chemat. **3.** *S. de ioni* = substanță chimică, naturală sau sintetică, având proprietatea de a schimba ionii săi cu o cantitate echivalentă de alți ioni din soluția cu care vine în contact. **II.** Adj. (Despre oameni și manifestările lor) Care se schimbă ușor; nehotărât, nestatornic.

SCHIMNIC, -Ă (SCHIVNIC, -Ă) (< sl.) s. m. și f. Pustnic, sihastru.

SCHIMONOSEALĂ (< *schimonosi*) s. f. Faptul de a (se) schimonosi; strâmbătură, grimasă; *p. ext.* capriciu, moft.

SCHIMONOSI (< ngr.) vb. IV **1.** Tranz. A deforma, a schimba aspectul; a sluți, a poci, a urâți. **2.** Refl. (Despre oameni) A se strâmba, a face grimase; *p. ext.* a face mofturi.

SCHINDLER [ʃindlər], **Oskar** (1908–1974), industriaș german. A salvat în timpul regimului național-socialist viața mai multor mii de evrei, acțiune devenită publică mai ales prin filmul „Lista lui **S.**"

SCHINDUF (et. nec.) s.m. (BOT.) **1.** Cimbrișor. **2.** Plantă erbacee anuală din familia fabacee *(Trigonella foenum graecum)*, înaltă de c. 50 cm, cu frunze pețiolate, flori gălbui sau palliliachii, solitare sau în perechi la subsuara frunzelor, păstăi de 6–11 cm, cu 10–20 semințe. Cultivată sporadic ca plantă furajeră, alimentară (condiment) și medicinală (ca stimulent al metabolismului în anemii, astenie, nevroze etc.).

SCHINGIUI (< *schingi*, înv. „tortură") vb. IV tranz. A supune la mari suferințe fizice; a chinui, a tortura, a maltrata.

SCHINKEL [ʃinkel], **Karl Friedrich** (1781–1841), arhitect și pictor german. Arhitect de stat al Prusiei (din 1815). Reprezentant al clasicismului. A construit clădirea Galeriei naționale (Altes Museum), teatrul din Gendarmenmarkt (ambele la Berlin), Castelul Charlottenhof în parcul Sans-Souci din Potsdam. Lucrări teoretice.

SCHIOR, -OARĂ (< fr.) s. m. și f. Persoană care practică schiul **(2).**

SCHIP (< fr., engl.) s. n. (TEHN.) Vas mare, metalic, prevăzut cu role de rulare, care se descarcă automat, prin basculare, la capătul căii de ghidare.

SCHIPA, Tito (1888–1965), tenor italian. A cântat în principal în S.U.A., dar și în Italia. A excelat în rolurile Cavaradossi din „Tosca", Edgar din „Lucia di Lammermoor" și ducele de Mantua din „Rigoletto". A compus melodii și piese pentru pian.

SCHIPETAR (< n. pr. *Shqipëria*, denumirea autohtonă a Albaniei) s. m. Denumirea autohtonă a albanezilor.

SCHISMATIC, -Ă (< fr., lat.) adj. (Și subst.) Care s-a rupt de comunitatea bisericească; care nu mai recunoaște autoritatea unei biserici.

SCHISMĂ (< fr., lat.; {s} gr. *skhisma* „separare") s. f. **1.** Sciziune în sânul bisericii, refuzul unui grup de credincioși de a se supune conducerii oficiale și adoptarea unor dogme și a unui ritual propriu. V. *Marea Schismă*[1]. **2.** P. analog. Dezbinare, neînțelegere, ruptură provocată de o deosebire de păreri între grupuri de persoane sau persoane unite până la un moment dat; sciziune.

SCHIT (< sl.) s. n. Mănăstire mică sau așezare călugărească situată într-un loc retras și subordonată unei mănăstiri importante; sihăstrie.

SCHITU 1. Com. în jud. Giurgiu, situată în C. Burnas, pe râul Călnișteа; 2 075 loc. (2005). Nod rutier. Între 17 febr. 1968 și 23 ian. 1981 a făcut parte din jud. Ilfov. Bisericile Sf. Ioan Botezătorul (1857) și Sf. Nicolae (1867), în satele **S.** și Căminеasca. **2.** Com. în jud. Olt, situată în C. Boian, pe râul Iminog; 3 067 loc. (2005). Nod rutier. Fabrică de bere (în satul Moșteni), inaugurată la 25 ian. 1992. În satul Greci se află biserica având dublu hram — Sf. Nicolae și Sf. Grigorie Decapolitul (sec. 16, reconstruită după incendiul din 1743, respectiv în anii 1804–1810, cu picturi murale interioare terminate în aug. 1818 și unele transformări din 1896), iar în satul Moșteni, biserica Sf. Ioan Botezătorul (1850).

SCHITU DUCA, com. în jud. Iași, situată în E Pod. Central Moldovenesc, pe râul Vasluеț; 4 483 loc. (2005). Exl. de calcar, de gresii și de lemn. Moară. Centru viticol. În satul **S.D.,** atestat documentar în 1803, se află biserica Adormirea Maicii Domnului (1802, restaurată în anii 1827–1830 și pictată în 1924), iar în satul Pocreaca, menționat documentar în 1772, există biserica Duminica Tuturor Sfinților (1853). Biserica de lemn Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul (1744), în satul Poiana. Rezervație

Schitul Valea Neagră din jud. Vrancea

naturală forestieră (pădurea Poieni–Cărbunăriei) incluzând și o plantație de pin, în amestec cu larice și molid, cu arbori seculari, cu o bogată faună de pădure.

SCHITU GOLEȘTI, com. în jud. Argeș, situată în depresiunea cu același nume din Muscelele Argeșului, pe Râu Târgului; 5 026 loc. (2005). Stație (în satul **S.G.**) și haltă de c.f. (în satul Lăzărești), inaugurate la 1 sept. 1887. Expl. de lignit. Termocentrală. Pomicultură (pruni, meri, peri). Fermă avicolă. În satul Valea Pechii se află biserica de schit Sfinții Trei Ierarhi (1676–1680), cu picturi murale interioare originare.

SCHIȚĂ (< it.) vb. I tranz. A face o schiță **(1, 2),** a desena ceva în mod schematic. ✦ Fig. A descrie ceva prin câteva trăsături specifice; a contura. ✦ A executa în mod vag un gest, o mișcare etc. **2.** A fixa punctele principale ale unei lucrări, a proiecta în linii mari.

SCHIȚĂ (< it.) s. f. **1.** Prima formă executată de obicei în creion sau în peniță, a concepției unui tablou, a unei sculpturi, a unui proiect de arhitectură. ✦ Desen rapid, executat după un model, care fixează primele observații directe. (GEOGR.) *S. panoramică,* reprezentare a elementelor esențiale ale unui peisaj sub forma unui desen realizat dintr-un punct de observație care permite o vedere de ansamblu; utilizată îndeosebi pentru a evidenția particularitățile reliefului. **2.** (TEHN.) Desen executat schematic, reprezentând o imagine aproximativă, eventual simplificată (cu reprezentarea elementelor esențiale), a unui obiect, a unei piese, mașini, instalații etc. ✦ Reprezentare sumară a concepției unei lucrări. **3.** Specie literară a genului epic, de dimensiuni reduse, în care se redă un episod caracteristic din viața unuia sau a mai multor personaje. Au scris **s.:** G. de Maupassant, M. Twain, A. P. Cehov, I. L. Caragiale ș.a.

SCHIVNIC, -Ă s. m. și f. v. **schimnic, -ă.**

SCHIZO- (< fr.; {s} gr. *schizein* „a împărți") Element de compunere cu semnificația „diviziune", „sciziune", „împărțire", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

SCHIZOFRENIC, -Ă (< *schizofrenie*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care se referă la schizofrenie, care aparține schizofreniei. **2.** S. m. și f. Persoană care suferă de schizofrenie.

SCHIZOFRENIE (< fr.; {s} *schizo-* + gr. *phren* „spirit") s. f. Boală mintală cronică, caracterizată prin destructurarea progresivă a funcțiunilor psihice (afectivitate, intelect, voință), care duce la pierderea contactului cu realitatea. Îmbracă numeroase forme clinice, constituind de fapt un grup de afecțiuni cu simptome foarte diverse. Se caracterizează prin disociere mentală, respectiv discordanță afectivă (lipsă de armonie între sentimente și expresia lor), limbaj incoerent, dezorganizat. În unele forme apar idei delirante bizare, delir de grandoare sau de persecuție, halucinații auditive, gândire accentuat ilogică, afectivitate neadecvată, repliere autistică (retragere în sine și ruperea contactului cu lumea exterioară). Prin tratament adecvat (neuroleptice, psihoterapie, socioterapie) poate fi ținută sub control, permițând bolnavului să-și găsească un anumit echilibru. Psihiatrul german Emil Kraepelin a descris, în 1899, primul simptomele maladiei, distingând-o de psihozele maniaco-depresive.

SCHIZOID, -Ă (< fr.; {s} *schizo-* + gr. *eidos* „aspect") adj., s. m. Tip de temperament (după clasificarea lui *E. Kretschmer*) caracterizat prin tendința de izolare și predominarea vieții interioare.

SCHIZOPODE (< fr.; {s} *schizo-* + gr. *pous, podos* „picior") s. n. pl. Ordin de crustacee mici, terestre și acvatice, cu picioarele bifurcate *(Schizopoda).*

SCHIZOTIMIE (< fr.; {s} fr. *schizo-* + gr. *thymos* „stare de spirit") s. f. Constituție psihică predispusă la răceala afectivă și tendință de interiorizare.

SCHLEGEL [ʃlegəl] **1. August Wilhelm von S.** (1767–1845), scriitor, filolog și istoric al literaturii și artei german. Prof. univ. la Jena și Bonn. Unul dintre fondatorii lingvisticii comparate. Alături de fratele său **S. (2),** teoretician al școlii romantice de la Jena; a constituit, împreună cu Tieck, Novalis, Fichte și Schelling, prima grupare romantică germană. A cultivat estetica romantică în opoziție cu clasicismul („Prelegeri despre beletristică și artă", „Despre arta dramatică și literatură"). Sonete, epigrame, elegii. Cercetări asupra limbilor orientale. Traduceri. **2. Friedrich von S.** (1772–1829), scriitor, orientalist și filozof german. Frate cu **S. (1).** Animator și teoretician al școlii romantice de la Jena, care, sub influența filozofiei lui Fichte, a promovat o artă deschisă forțelor vizionare creatoare ale omului, visului, feericului, elementului magic și mistic. Împreună cu fratele său **S. (1),** a editat revista „Athenäum" (1798–1800). Studii asupra elenismului („Istoria poeziei grecilor și romanilor", „Despre studiul poeziei grecești"). Aforisme („Fragmente"), de o mare bogăție de idei, cultivând paradoxul ironiei; romanul „Lucinde". A pus bazele studiului sanscritei („Despre limba și înțelepciunea indienilor").

SCHLEICHER [ʃlaiçer], **August** (1821–1868), lingvist german. Prof. univ. la Praga și Jena. Specialist în gramatica comparată a limbilor indo-europene, unul dintre fondatorii studiilor de indo-europenistică. Creator al concepției naturaliste în lingvistică și al teoriei arborelui genealogic în evoluția limbilor („Compendiu de gramatică comparată a limbilor indo-germanice", „Teoria darvinistă și lingvistica").

SCHLEIDEN [ʃlaidən], **Matthias Jakob** (1804–1881), botanist german. Prof. univ. la Jena și Dorpat. Studii asupra morfologiei și fiziologiei celulare. Împreună cu Th. Schwann, a pus bazele teoriei celulare. Tratate („Elemente de botanică științifică").

SCHLEIERMACHER [ʃlaiermaher], **Friedrich Ernst Daniel** (1768–1834), teolog și filolog clasic german. Prof. la Halle și Berlin. Membru al Academiei de Științe din Berlin. Întemeietorul teologiei protestante moderne și al hermeneuticii („Expunere a credinței creștine", tratat de teologie sistematică).

SCHLEMMER [ʃlemər], **Oskar** (1888–1943), pictor și sculptor german. A conceput opera de artă ca pe o sinteză a imaginilor desprinse din natură și a structurilor geometrice, concepție pe care a aprofundat-o după ce a studiat cu mare atenție pictura lui Cézanne, a lui Seurat și a cubiștilor. A fost profesor de sculptură și de scenografie la Bauhaus.

SCHLESIEN v. **Silezia.**

SCHLESINGER [ʃlesinger], **John Richard** (1926–2003), regizor britanic de film. Cineast eclectic care în anii '60, ai se. 20, asimilează lecția free cinema-ului („Billy mincinosul", „Departe de lumea dezlănțuită", „Duminică blestemată"), pe care mai apoi grefează experiența hollywoodiană. („Cowboyul de la miezul nopții" — Oscar 1969 pentru film și regie, „Maratonistul", „Umbre străine"). Excelent descoperitor și îndrumător de actori, viitoare vedete.

SCHLESWIG-HOLSTEIN [ʃlesvih-holʃtain], land în N Germaniei, pe cursul inf. al fl. Elba, cu ieșire la M. Baltică și M. Nordului; 15,7 mii km^2; 2,8 mii. loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Kiel.* Expl. de petrol și de gaze naturale. Constr. navale; produse textile. Culturi de secară, grâu, cartofi, sfeclă de zahăr, orz ș.a. Creșterea bovinelor. Pescuit. Din sec. 15 asupra ducatelor **S.** și Holstein și-au exercitat pretențiile Danemarca, Suedia, Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană, Prusia și Austria. În 1460 ducatul Schleswig și comitatul (din c. 1106 și ulterior ducat, din 1474) Holstein, au intrat în proprietatea personală a regelui Danemarcei. În urma Războiului Austro-Prusian (1866) au fost

anexate de Prusia. Un plebiscit din 1920 a stabilit ca N Schleswig-ului să revină Danemarcei, iar **S.-H.**, să formeze un land german.

SCHLICK [ʃlik], **Friedrich Albert Moritz** (1882–1936), filozof și fizician austriac. Prof. univ. la Viena. Reprezentant al neopozitivismului logic („Teoria generală a cunoașterii", „Spațiu și timp în fizica contemporană"). Inițiatorul *Cercului vienez.*

SCHLIEFFEN [ʃli:fən], **Alfred, conte von** (1833–1913), feldmareșal și teoretician militar german. Ca șef al Statului Major al armatei germane (1891–1905), a elaborat planul de campanie bazat pe purtarea ostilităților pe două fronturi (*planul S.*) folosit de Germania în Primul Război Mondial.

SCHLIEMANN [ʃli:man], **Heinrich** (1822–1890), arheolog german. Autodidact. Încercând să identifice locuri evocate în epopeile homerice, a organizat pe cheltuială proprie mari săpături, descoperind la Hissarlîk (Turcia) cetatea Troia și tezaurul atribuit regelui Priam. În timpul săpăturilor de la Micene și Tirinth, a făcut importante descoperiri privind culturile preclasice ale milen. 2 î.Hr. din bazinul Mării Egee („Mycenae", „Tirinth").

SCHLÖNDORFF [ʃlöndɔrf], **Volker** (n. 1939), regizor german de film. La începutul anilor '60, ai sec. 20, unul dintre promotorii Tânărului cinematograf vest-german, semnatar al manifestului de la Oberhausen. Sprijinite pe surse literare de prestigiu, filmele sale — realizate în și în afara Germaniei — se remarcă prin finețea analizei psihologice și prin forța evocării tabloului ambiental („Tânărul Törless", „Onoarea pierdută a Katerinei Blum", „Moartea unui comis voiajor"). Premiul Oscar 1979 („Toba de tinichea").

SCHLUMBERGER [ʃlömberʒe], **Gustav Leon** (1844–1929), istoric francez de origine germană. Specialist în istorie bizantină („Sigiliografia Imperiului Bizantin", „Epopeea bizantină la sfârșitul sec. X", „Bizanțul și cruciadele"). M. de onoare al Acad. Române (1906).

SCHLÜTER [ʃlütər], **Andreas** (c. 1660–1714), sculptor și arhitect german. Reprezentant al baroculuí. Sculptor și arhitect-șef (din 1694) al Curții marelui elector Frederic III Wilhelm de Brandenburg. Construcții monumentale (Castelul din Berlin); decorații pline de fantezie (sala de marmură a palatului din Potsdam); monumentul ecvestru al marelui elector Frederic III Wilhelm.

SCHLÜTER [ʃlütər], **Poul** (n. 1929), om politic danez. Președinte al Partidului Conservator (1974–1977, 1981–1993). Prim-min. (1982–1993).

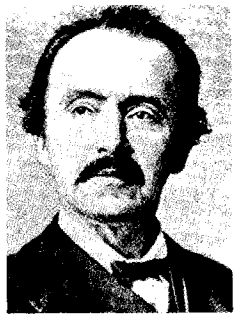

Heinrich Schliemann

SCHMALKALDEN [ʃmalkaldən], **Liga de la ~,** uniune a orașelor și principilor protestanți din Germania, încheiată în 1531, împotriva împăratului Carol Quintul și a principilor catolici. Carol Quintul a reușit, în timpul războiului împotriva Ligii (1546–1547), să înfrângă armata principilor la Mühlberg (1547), ceea ce a dus la desființarea Ligii. **„Articolele de la ~"**, lucrare a lui Martin Luther, scrisă la cererea prințului elector Johann Frederic I cel Mărinimos al Saxoniei, în 1536, pentru pregătirea unui răspuns protestant la conciliul preconizat de papa Paul III.

SCHMIDT [ʃmit], **Erhard** (1876–1959), matematician german. A introdus conceptul de *spațiu Hilbert* și a creat geometria acestuia. În domeniul algebrei lineare, a rezolvat sisteme infinite de ecuații cu o infinitate de necunoscute.

SCHMIDT [ʃmit], **Helmut** (n. 1918), om politic german. Vicepreședinte al Partidului Social-Democrat (1968–1984). Ministru al Apărării (1969–1972) și de Finanțe (1972–1974). Cancelar al R.F.G. (1974–1982).

SCHMIDT [ʃmit], **Johannes** (1843–1901), lingvist german. Prof. univ. la Graz și Berlin. Specialist în gramatica comparată a limbilor indo-europene („Raporturile de înrudire dintre limbile indo-europene"). Creatorul teoriei valurilor (Wellentheorie), care propunea o explicație diferită de teoria arborelui genealogic a lui A. Schleicher pentru înrudirea limbilor.

SCHMIDT [ʃmit], **Maarten** (n. 1929), astrofizician american de origine olandeză. A identificat (1963) liniile spectrului quasarilor, constatând o mare deplasare spre roșu; interpretat ca un efect Doppler-Fizeau, acest fenomen a fost explicat prin distanțele uriașe până la aceste radiosurse cosmice.

SCHMIDT [ʃmit], **Nikolaus** (1874–1930, n. Arad), poet și dramaturg român de naționalitate germană. Versuri („Cântece de cimpoi ale unei calfe de tâmplar"), poeme satirice, comedii („Ursul", „Lăudărosul") și tragedii.

SCHMIDT [ʃmit], **Wilhelm** (1868–1954), misionar și antropolog german. Preot catolic. Autorul teoriei cercului cultural sau a protomonoteismului („Originea ideii de Dumnezeu").

SCHMIDT-ROTTLUFF [ʃmit-rotluf], **Karl** (1884–1976), pictor și grafician german. Prof. univ. la Berlin. Membru fondator (1905) al grupării „Die Brücke". Compoziții și peisaje în culori pure, contrastante, cu dominante de roșu („Nuduri", „Peisaj norvegian", „Casa roșie"). Xilogravuri și litografii.

SCHMITT [ʃmit], **Florent** (1870–1958), compozitor francez. Președinte (1938–1958) al Societății Naționale de Muzică. Balete („Tragedia Salomeii"), muzică de scenă („Antoniu și Cleopatra"), de film și de cameră, piese simfonice și corale.

SCHNABEL [ʃnabəl], **Artur** (1882–1951), pianist, pedagog și compozitor american de origine austriacă. Stabilit în S.U.A. (1939). Prof. la Academia de Muzică din Berlin. Prof. la Univ. din Michigan. Interpret al muzicii clasice (Beethoven, Schubert, Brahms). A compus muzică de cameră, o simfonie, piese pentru pian. Lucrări despre arta pianistică.

SCHNAUZER (< germ.), numele unor rase de câini originare din Germania, cu păr aspru și des, adesea sârmos, negru sau cenușiu; conform standardelor rasei este lăsat lung numai în jurul ochilor și pe bot (formând „sprâncene", „mustăți" și „barbă"). *S. uriaș* (talia: 60–70 cm), cu capul lung, pieptul larg și adânc, este un bun câine de pază; *S. mijlociu* (40–50 cm), asemănător cu precedentul, este câine de pază și companie iar *S. pitic* (30–35 cm), bine proporționat, folosit în trecut la stârpirea micilor rozătoare, este un elegant câine de agrement și companie.

SCHNEIDER [ʃnedər], familie de industriași francezi. Mai importanți: **Joseph-Eugène** (1805–1875) și fratele său **Adolphe** (1802–1845), care au cumpărat și dezvoltat uzinele de la Creusot ce au devenit, treptat, una dintre cele mai mari producătoare de oțel și armament din lume. După al Doilea Război Mondial și-a pierdut din importanță.

SCHNEIDER [ʃnaidər], **Friedrich** (1881–1970), pedagog german. Specialist în pedagogia comparată („Introducere în știința educației", „Știința comparată a educației").

SCHNEIDER [ʃneder], **Hortense** (1833–1920), mezzo-soprană franceză. Celebră în operele lui Offenbach, scrise special pentru ea („Frumoasa Elena", „Pericola", „Marea ducesă de Gerolstein"). Viața sa a inspirat numeroase filme.

SCHNEIDER [ʃnaider], **Romy** (pseud. lui *Rosemarie Magdalena Albach-Retty*) (1938–1982), actriță austriacă de film și teatru. Vedetă internațională a anilor '60–'70, ai sec. 20. Depășește rapid registrul filmelor convenționale, operetistice, care au lansat-o (seria „Sissi"), pentru a accede în zona dramelor contemporane sau de epocă în care frapează printr-o frumusețe somptuoasă, prin vulnerabilitate și senzualitate ambiguă („Lucrurile vieții", „Ludwig", „O poveste simplă", „Banchera")

SCHNITZLER [ʃnitsler], **Arthur** (1862–1931), medic și scriitor austriac. Teatru de rezonanță freudistă, evocând atmosfera vieneză („Dragoste ușoară", „Papagalul verde", „Anatole", „Vălul Beatricei"); nuvele psihologice („Locotenentul Gustl", „Domnișoara Else"); romane („Tereza").

SCHNOOR VON CAROLSFELD [ʃnor fon ka:rolsfelt], **Julius** (1794–1872), pictor și desenator german. Compoziții istorice, unele murale, de mari dimensiuni, de factură academizantă („Legenda Nibelungilor" în palatul regal din München). Ilustrator al „Bibliei".

SCHÖFFER [ʃöfer], **Nicolas** (1912–1992), sculptor și teoretician francez al artei originar din Ungaria. Stabilit în Franța (1936). Pionier al artei cinetice. Lucrări „spațiodinamice" din plexiglas sau foi subțiri care reflectau lumina. A realizat prima sculptură „cibernetică", în 1956, un robot numit „CYSP1". Lucrări teoretice („Orașul cibernetic", „Noua cartă a orașului").

SCHOLA CANTORUM, școală de cânt liturgic și de muzică religioasă fondată, potrivit tradiției, de papa *Silvestru I* și reorganizată de *Grigore cel Mare*, menționată în scris în sec. 8. Urmărind învățătura și difuzarea melodiilor liturgice adunate în colecția „Antifonario", erau interpretate de un cor de tineri cărora li se dădea o instrucție liturgică și literară. Tradiția școlii a fost reluată prin fondarea la Paris, în 1894, a ideii de către compozitorul *Vincent d'Indy*, dirijorul *Ch. Bordes* și organistul Alexandre Guilmaint. Cu timpul a devenit o școală superioară de muzică.

SCHOLES [ʃols], **Myron S.** (n. 1941), economist american. Prof. univ. la Chicago și la univ. Stanford. Contribuție de pionierat în fundamentarea unei noi metode de calcul a valorii unor instrumente financiare derivate (opțiuni), împreună cu Fischer Black și Robert Merton, numită *formula Black–Scholes*. Premiul Nobel pentru economie (1997), împreună cu R. Merton.

SCHOLLANDER [ʃkolander], **Donald (Don)** (n. 1946), înotător american. În 1964, la Olimpiada de la Tōkyō, a obținut patru titluri (100 m și 400 m liber, 4 x 100 m și 4 x 200 m liber). Primul înotător care a parcurs 200 m liber sub 2 minute și a câștigat patru medalii de aur la olimpiadă.

SCHÖNBEIN [ʃönbain], **Christian Friedrich** (1799–1868), chimist german. Prof. la Basel. A studiat fenomenele electrochimice, a identificat ozonul (1839) și a brevetat, în 1846, explozibilul numit *fulmicoton*, fabricat pe bază de *nitroceluloză*.

SCHÖNBERG [ʃönberk], **Arnold** (1874–1951), compozitor austriac. Prof. univ. la Viena, Amsterdam, Berlin, Boston, New York și Los Angeles. Stabilit în S.U.A (1933). Influențat inițial de Wagner, trece printr-o perioadă de atonalism liber (monodrama „Așteptare", melodrama „Pierrot lunaire"), după care perfectează sistemul „dodecafonic-serial" (opera „Moise și Aron", „Concert pentru pian", cantata „Supraviețuitorul Varșoviei"), ceea ce conferă operei sale, de orientare expresionistă, un spirit de reformă radicală.

SCHÖNBRUNN [ʃö:nbrun], palat imperial austriac, în stil baroc, cu 1 440 de camere, situat în cartierul vienez Heitzing, în cadrul unui parc mare, fostă reședință a Habsburgilor. Construit în anii 1690–1711 după planurile arhitectului Johann Bernhard Fischer von Erlach, ca o replică a palatului Versailles din Paris, a fost modificat în 1737 de către arhitectul Josef Emanuel Fischer von Erlach (fiul precedentului) și din nou

Arnold Schönberg

modificat în 1744 de Nikolaus Pacassi, care a decorat apartamentele în stil rococo pentru Maria Tereza. Parcul palatului (2 km^2), amenajat în anii 1705–1706 de Jean-Nicolas Jadot de Ville-Issey și reamenajat în 1765 de Ferdinand von Hohenberg, a fost deschis pentru public în 1918. Palatul și grădinile **S.** au fost incluse (în 1996) în Patrimoniul cultural universal.

SCHONGAUER [ʃongauer], **Martin** (1445/1450–1491), pictor și gravor german. Desen de o mare precizie și inventivitate compozițională. Dezvoltând tradițiile artei gotice (intensitatea expresiei), **S.** este totodată un exponent al Renașterii („Moartea Fecioarei", „Nașterea Domnului", „Purtarea crucii", „Noii me tangere"). A exercitat o puternică influență asupra lui Dürer.

SCHOPENHAUER [ʃo:penhauer], **Arthur** (1788–1860), filozof german. Inițiatorul *voluntarismului* modern („Lumea ca voință și reprezentare"). Respingând hegelianismul, a dezvoltat noțiunea kantiană de noumenal, ca manifestare a voinței (voluntarism): noi suntem manifestări ale propriilor noastre voințe, iar pentru a realiza armonia și pacea, trebuie să eliminăm dorința, printr-o viață ascetică sau murind. Ideile sale au

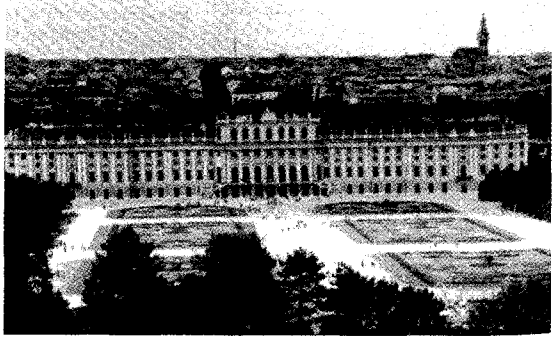

Palatul Schönbrunn

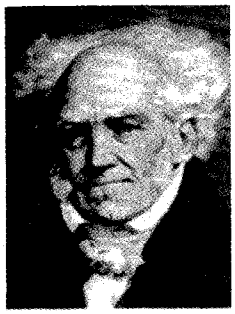

Arthur Schopenhauer

devenit cunoscute în România prin intermediul „Junimii", influențând literatura și filozofia românească din a doua jumătate a sec. 19.

SCHOTT [ʃot], **Albert** (1809–1847) și fratele său **Arthur** (1814–1875), filologi germani. Au cules din Banat texte de folclor românesc, publicând în 1845 la Stuttgart și Tübingen prima colecție de basme, povești și snoave românești („Walachische Märchen"), precedată de o introducere și completată de note.

SCHOTTKY [ʃotki], **Walter** (1886–1976), fizician german. Prof. univ. la Rostock. Cunoscut pentru cercetările asupra electronilor și ionilor în tuburi de gaze rarefiate, electronicii solidelor și unor probleme de electroacustică. A descoperit (1920) efectul (eliberarea unui electron dintr-un solid sub acțiunea unui câmp electric), care-i poartă numele; a inventat (1915) tubul electronic cu grilă-ecran.

SCHOUTEN [ʃhoutə], **Willem Corneliszoon** (c. 1580–1625), navigator olandez. În 1615 a întreprins, împreună cu Jakob Le Maire, o expediție pentru a căuta un nou drum spre Oc. Pacific, traversând Oc. Atlantic prin sudul Americii de Sud. Primul navigator care a ocolit capul Horn (1616), căruia i-a dat numele după locul lui de naștere. Traversând Oc. Pacific, a descoperit arh. Schouten din N Noii Guinee.

SCHREIER [ʃraiər], **Peter** (n. 1935), tenor german. Tenor liric, timbru limpede (potrivit pentru repertoriul de operă mozartian). Stilist desăvârșit. Cântă muzică vocal-simfonică (Bach), excelează în domeniul liedului.

SCHRIEFFER [ʃrifər], **John Robert** (n. 1931), fizician american. Prof. la Univ. din Pennsylvania. Cercetătri de fizica temperaturilor joase și de magnetism. Împreună cu J. Bardeen și L.N. Cooper, **S.** a interpretat cuantic fenomenul supraconductibilității. Premiul Nobel pentru fizică (1972), împreună cu J. Bardeen și L. N. Cooper.

SCHRÖDER [ʃrø:dər], **Friedrich Ludwig** (1744–1816), actor, regizor și dramaturg german. Reformator al scenei germane. A elaborat principii inovatoare de regie. Director al Teatrului Național din Hamburg (1769–1798, cu întreruperi).

SCHRÖDER [ʃrødər], **Gerhard** (n. 1944), om politic german. Președinte al Partidului Social-Democrat (1999–2005). Cancelar al Germaniei (1998–2005).

SCHRÖDER-DEVRIENT, **Wilhelmine** (1804–1860), soprană germană. S-a consacrat cu rolul Lenorei din opera „Fidelio" de Beethoven. Pentru ea, R. Wagner a creat operele „Olandezul zburător" și „Tannhäuser".

SCHRÖDINGER [ʃrødiŋər], **Erwin** (1887–1961), fizician austriac. Prof. univ. la Zürich, Berlin, Viena și Oxford. În 1933, din cauza persecuțiilor la care erau supuși evreii în Germania, pleacă în exil în Irlanda. Unul dintre fondatorii mecanicii ondulatorii („Tratat de mecanică ondulatorie"); pornind de la ipoteza ondulatorie a lui L. de Broglie, a elaborat o ecuație care descrie starea cuantică a particulelor *(ecuația S.)*. Contribuții în cristalografie, optică, fizica matematică, teoria relativității, biofizică. Premiul Nobel pentru fizică (1933), împreună cu P. Dirac.

SCHUBART [ʃu:bart], **Christian Friedrich Daniel** (1739–1791), poet și publicist german. Reprezentant al mișcării literare preromantice „Sturm und Drang". Articole și poezii cu caracter antidespotic („Cavoul principilor", „Soldatul cerșetor", „Cântece din închisoare"); scrieri autobiografice. Poeziile sale au inspirat unele lieduri ale lui Schubert.

SCHUBERT [ʃu:bert], **Franz Peter** (1797–1828), compozitor austriac. Elev al lui Salieri. De o inepuizabilă invenție melodică, a îmbogățit mijloacele armonice ale clasicilor. A compus peste 600 de lieduri („Regele ielelor", „Călătorul", ciclurile „Frumoasa morăriță", „Călătorie de iarnă"), care l-au consacrat drept creator al genului. Opere, singspieluri, muzică de scenă („Rosamunda"), nouă simfonii, muzică de cameră (Cvintetul „Păstrăvul"), piese pentru pian (sonate).

SCHUCHARDT [ʃuhart], **Hugo** (1842–1927), lingvist austriac. Prof. univ. la Halle și Graz. Specialist în romanistică („Vocalismul latinei vulgare") și în lingvistica generală („Breviar Hugo Schuchardt. Un vademecum al lingvisticii generale"). Unul dintre creatorii metodei „cuvinte și lucruri". A întreținut o bogată corespondență științifică cu B. P. Hasdeu. M. de onoare al Acad. Române (1877).

SCHULLERUS [ʃulerus], familie de pictori germani din Transilvania: **1. Ludwig Friedrich S.** (1826–1906). Portrete și peisaje într-un stil academizant. **2. Fritz S.** (1866–1898). Fiul lui **S. (1).** Portrete, peisaje, compoziții evocând viața din satele transilvănene.

SCHULLERUS [ʃulerus], **Adolf** (1864–1928), filolog, istoric și etnograf german din Transilvania. Autor al primei tipologii a poveștilor românești în sistemul preconizat de *A. Aarne* („Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten"). Lucrări etnografice și folclorice privind cultura populară a sașilor, folclorul românesc și maghiar. A publicat marele dicționar al graiurilor săsești din Transilvania.

SCHULTZ [ʃults], **Theodore William** (1902–1998), economist american. Reprezentant al școlii liberale. Cercetări asupra valorii economice în educație și asupra economiei țărilor în curs de dezvoltare, mai ales asupra dezvoltării lor agricole („Transformarea agriculturii tradiționale", „Investiția în capitalul uman"). Premiul

Erwin Schrödinger

Franz Peter Schubert

Nobel pentru economie (1979), împreună cu A. Lewis.

SCHULTZE [ʃultse], **Max** (1825–1874), biolog german. Prof. univ. la Bonn. Precursor al biologiei moderne; a definit (1861) celula ca masă de protoplasmă cu nucleu și a identificat asemănările dintre protoplasma animală și cea vegetală.

SCHULZ [ʃults], **Charles Monroe** (1922–2000), desenator și caricaturist american. Creator (1948) al celebrelor benzi desenate „Peanuts".

SCHUMACHER [ʃu:mahər], **Michael** (n. 1969), pilot de curse german. A câștigat campionatul mondial de Formula 1 (1994, 1995, 2000–2004), realizând o performanță unică.

SCHUMAN [ʃumən], **Robert** (1886–1963), om politic francez. Lider (1946–1963) al partidului Mișcarea Republicană Populară. Prim-min. (1947–1948), ministru de Externe (1948–1953) și de Justiție (1955–1956) al Franței. — **Planul ~,** plan propus de **R.S.** (apr. 1950) care a stat la baza constituirii (apr. 1951) Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, prima etapă a existenței Comunității Economice Europene (Piața Comună) și din 1991, Uniunea Europeană. Considerat unul dintre „părinții Europei Unite".

SCHUMAN [ʃumən], **William Howard** (1910–1992), compozitor american. Balete, o operă („The mighty Casey"), simfonii, concerte, muzică de cameră și de film.

SCHUMANN [ʃuman] **1. Robert S.** (1810–1856), compozitor german. Elev al lui F. Wieck. Reprezentant tipic al romantismului. A compus patru simfonii, două uverturi, un concert pentru pian, lucrări pentru cor și orchestră („Paradisul și Peri", „Pelerinajul Rozei", „Scene din Faust"), opera „Genoveva", muzică de cameră. Temperament liric, a excelat mai ales în domeniul miniaturilor pentru pian, adesea unite în cicluri („Carnavalul", „Kreisleriana", „Scene din pădure", „Scene din viața copiilor"), și în acela al liedului. **2. Clara S. Wieck** (1819–1896), pianistă și compozitoare germană. Soția lui **S. (1)**. Interpretă a lucrărilor lui Beethoven, Chopin, Liszt. Un concert pentru pian, muzică de cameră, lieduri. A revizuit, împreună cu Brahms, lucrările soțului ei.

SCHUMPETER [ʃumpətər], **Joseph Alois** (1883–1950), economist și sociolog austriac. Prof. univ. la Bonn și Harvard. Stabilit în S.U.A. (1932). A interpretat dinamica economiei și ciclurilor economice pe baza rolului decisiv, în accepțiunea sa, a introducerii inovațiilor și a întreprinzătorului. Istoric al gândirii economice („Capitalism, socialism și democrație", „Istoria analizei economice").

Michael Schumacher

SCHUSCHNIGG [ʃuʃnik], **Kurt von** (1897–1977), om politic austriac. Membru al Partidului Social Creștin. Cancelar federal (1934–1938). A încercat să mențină independența țării în fața presiunii Germaniei, dar a fost constrâns să cedeze; după ocuparea Austriei de către armata germană, a fost arestat (1938–1945). Din 1948, stabilit în S.U.A. (până în 1967).

SCHÜSSEL [ʃüsəl], **Wolfgang** (n. 1945), om politic austriac. Lider al Partidului Populist. Ministru al Economiei (1989–1995). Vicecancelar (1996–2000) și cancelar al Austriei (din 2000).

SCHÜTZ [ʃüts], **Heinrich** (1585–1672), compozitor german. Elev al lui G. Gabrieli. A îmbinat în creația sa stilul polifoniei corale și cel al monodiei italiene cu elemente ale coralului protestant. Lucrări religioase à cappella („Psalmii lui David", trei „Pasiuni", „Mici concerte spirituale") sau cu acompaniament instrumental („Concerte religioase", „Magnificat german"). Autorul primei opere germane („Dafne"). Baletul „Orfeu și Euridice", oratoricul „Învierea".

Robert S. Schumann

SCHUYLER [ʃuilər], **Eugen** (1840–1890), diplomat american. Consul în mai multe state europene și în Turcia. Însărcinat cu afaceri al S.U.A. (din 1880) la București. Cunoscător al realităților românești. Lucrări: „Petru cel Mare împărat al Rusiei", „Turkistan. Note dintr-o călătorie în Turkistanul rusesc". M. coresp. al Acad. Române (1885).

SCHWANN [ʃvan], **Theodor** (1810–1882), fiziolog german. Prof. univ. la Louvain și Liège. Cercetări asupra contracției musculare și a influxului nervos. În 1839 a formulat teoria celulei ca unitate a organismului animal. Împreună cu M. J. Schleiden, a pus bazele teoriei celulare. A identificat (1836) *pepsina* în sucul gastric. Autor al lucrării „Cercetări microscopice".

SCHWARTZ [ʃvarts], **Laurent** (n. 1915), matematician francez. Prof. univ. la Paris. Lucrări de analiză armonică, creator al teoriei distribuțiilor („Teoria distribuțiilor"). Medalia Fields (1950).

SCHWARTZ [ʃvarts], **Melvin** (n. 1932), fizician american. Prof. univ. la Columbia și Stanford. A descoperit (1957), împreună cu colaboratorii săi, hiperionul Σ^0 și i-a măsurat (1958) spinul. A propus (1959), independent de B. Pontecorvo, folosirea acceleratoarelor pentru producerea neutrinilor; experimente importante pentru detectarea neutrinilor minonici, rezultați din dezintegrarea pionilor și kaionilor. Premiul Nobel pentru fizică (1988), împreună cu L. Lederman și J. Steinberger.

SCHWARZENBERG [ʃvartsənberk], **Felix, prinț von** (1800–1852), om politic austriac. Cancelar al Austriei (1848–1852). A încercat să consolideze monarhia habsburgică printr-o politică internă autoritară. Pentru înăbușirea revoluției din Ungaria (1848–1849) a cerut ajutorul Rusiei. A revigorat (1850) vechea Confederație germană și a promovat o politică absolutistă.

SCHWARZENEGGER [ʃvartsəneger], **Arnold Alois** (n. 1947), actor american de film. Campion mondial de culturism (de 4 ori Mister Univers); supervedetă a filmelor hollywoodiene de acțiune („Commando", „Total Recall", „Minciuni adevărate") în care nu recurge doar la mușchi ci și la un anume simț al umorului; om politic activ și eficient (guvernator al statului California din 2003).

SCHWARZKOPF [ʃvartskopf], **Dame Elisabeth** (n. 1915), soprană germană naturalizată în Marea Britanie. Soția lui H. von Karajan. Remarcabilă interpretă de operă și de lieduri, îndeosebi a muzicii lui Mozart și R. Strauss. Prezență remarcabilă pe scenele din Berlin, Viena, de la Covent Garden, la Festivalurile de la Salzburg (1949–1964) și Teatrul La Scala (1949–1963). Recitalurile sale urmate de lieduri au devenit legendare. Opera sa de adio, în 1972, a fost „Cavalerul rozelor" de R. Strauss, în care a interpretat rolul lui Marscholtin. După 1971 a apărut numai în recitaluri, iar din 1975 s-a retras.

SCHWARZKOPF [ʃvartskopf], **Norman** (n. 1934), general american. Comandant al coaliției forțelor armate multinaționale contra Iraq-ului în Războiul din Golf (1990–1991).

SCHWARZSCHILD [ʃvartsʃilt], **Karl** (1873–1916), astronom german. Prof. univ. și director al Observatorului astronomic din Göttingen (din 1901) și al celui din Potsdam (din 1909). Contribuții în astronomia statistică, la studiul dinamicii stelare și în tehnica fotografică *(efectul S.)*.

SCHWARZWALD, v. Pădurea Neagră.

SCHWEITZER [ʃvetzer], **Albert** (1875–1965), teolog protestant, medic misionar, organist și muzicolog francez. A întemeiat (1913) și a condus o leprozerie pentru negri în Lambarene (Gabon). Lucrări de teologie: „Mistica apostolului Pavel", „Marii gânditori ai Indiei") și despre arta organistică și construirea orgilor. Premiul Nobel pentru pace (1952).

SCHWEITZER-CUMPĂNA, Rudolf (1886–1975, n. Pitești), pictor și grafician român. Prof. univ. la București. Peisaje, portrete și numeroase scene inspirate din viața rustică, pictate viguros, modelate într-o pastă abundentă („Iarnă în cartierul Floreasca", „Priveliște din Sibiu", „Autoportret"). Acuarele („Vederi pariziene").

SCHWEIZERISCHE EIDGENOSSENSCHAFT v. **Elveția, Confederația Elvețiană.**

SCHWERIN [ʃveriṇ], oraș în N Germaniei, centrul ad-tiv al landului Mecklenburg-Vorpommern (Pomerania de Vest), situat pe țărmul lacului Schwerin (62 km^2; 23 km lungime; 54 m ad. max.), la 100 km E de Hamburg și 30 km S de țărmul M. Baltice; 100 mii loc. (2002). Nod feroviar și rutier. Aeroport. Centru comercial (piață pentru animale, orz, ovăz, secară). Ind. metalurgică, a constr. de mașini agricole, cabluri, nave de pescuit și de utilaj naval, chimică (vopsele), electronică și electrotehnică, farmaceutică, de prelucr. a lemnului și a tutunului (țigarete), textilă și alim. Catedrală în stil gotic (1270–1416, cu turn din 1890), palat ducal (1843–1857). Menționat documentar în 1018. Sediul unei episcopii (1167–1648). Între 1952 și 1990 a fost centrul ad-tiv al districtului cu același nume din R.D. Germană.

SCHWINGER [ʃviṇər], **Julian Seymour** (n. 1918), fizician american. Prof. univ. la Harvard. Unul dintre fondatorii electrodinamicii cuantice, sub forma relativist-invariantă. Contribuții la studiul interacției între particulele încărcate electric și câmpul electromagnetic. A introdus simetria chirală în teoria interacțiunilor tari. Premiul Nobel pentru fizică (1965), împreună cu R. Feynman și S. Tomonaga.

SCHWITTERS [ʃviters], **Kurt** (1887–1948), pictor, sculptor și scriitor german. Începuturi artistice sub semnul expresionismului și cubismului; a condus apoi gruparea dadaistă din Hanovra. Autor de colaje (din bilete vechi de tren, sfoară, cutii de țigări etc.) pe care le-a intitulat „Merz". Sculpturi constructiviste numite „Merzbau". Fondator (1932) al revistei „Merz" de a cărei grafică s-a ocupat.

SCHWOB [ʃvob], **Marcel** (pseud. lui *André Mayer*), (1867–1905), scriitor francez. Autor de proză fantastică și burlescă și de poeme în proză („Viața imaginară", „Inimă dublă", „Cruciada copiilor"), drame, traduceri. A scris un „Studiu despre argoul francez".

SCHWYZ [ʃvits] **1.** Oraș în partea centrală a Elveției, centrul ad-tiv al cantonului cu același nume, situat la poalele m-ților Grosser Mythen, la 35 km E de Lucerna; 13,9 mii loc. (2003). Stațiune climaterică estivală. Turism. Ind. de prelucr. a lânii și alim. Muzeu de istorie. Colegiul Mariahilf. Arhivă federală (1936). Biserica St. Martin (1769–1774), în stil baroc; capelă gotică (sec. 17); Primărie (1642–1645). Case din sec. 16–17. **2.** Canton în centrul Elveției, cu ieșire la lacurile Lucerna și Zürich; 908 km^2; 123,3 mii loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Schwyz*. Relief predominant muntos, cu alt. max. de 2 716 m (vf. Ortstock). Creșterea bovinelor (rasa brună). Hidroenergie. Ind. textilă și de prelucr. a lemnului. Turism.

SCHWYZ (< n. pr. *Schwyz)* [ʃvits] subst. Rasă superioară de taurine de culoare brună, originară din Elveția, crescută pentru producția de lapte și de carne. Greutatea corporală a vacilor este de 500–600 kg și a taurilor de 750–900 kg; producția medie anuală de lapte variază între 3 200 și 6 000 l.

SCHYGULLA [ʃigula], **Hanna** (n. 1943), actriță germană de teatru și film. Personalitate învăluitoare și fascinantă, comparată cu Marlene Dietrich, a cărei trăire interioară adesea la cote paroxistice se sublimează într-o feminitate aparte. Actrița preferată a regizorului Rainer Werner Fassbinder („Effi Briest", „Căsătoria Mariei Braun", „Lili Marleen", „Berlin Alexanderplatz").

SCIAFIL, -Ă (gr. *skia* „umbră"; *phileo* „iubitor de") adj. (Plantă) adaptată la un grad scăzut de iluminare, care nu suportă insolația puternică, trăind de obicei în parterul pădurilor sau pe stâncării umbrite, de exemplu unele specii de ferigă sau de mușchi. (Plantă) de umbră.

SCIALOJA [ʃialoia], **Vittorio** (1856–1933), jurist și om politic italian. Prof. univ. la Roma și Siena. Ministru al Justiției (1909–1910) și de Externe (1919–1920). A reprezentat Italia la Conferința de Pace de la Paris (1919–1920). A înființat (1888) Institutul de Drept Roman din Roma. Lucrări: „Sistemul dreptului roman actual", „Probleme ale statului italian după război", „Studii juridice", „Teoria proprietății în dreptul roman", „Procedura civilă romană". Membru de onoare al Acad. Române (1933).

SCIASCIA [ʃaʃa], **Leonardo** (1921–1989), scriitor italian. Reprezentant al neorealismului, a abordat mai ales

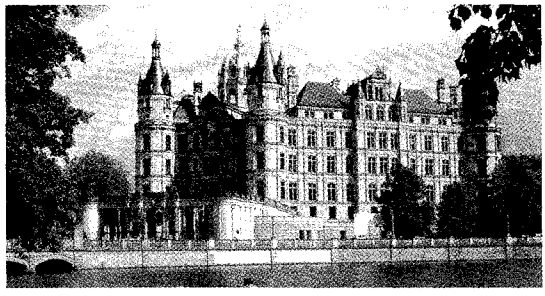

Schwerin. Palatul ducal

teme specifice sudului țării (mafia, politica, istoria). Autor de mici romane, povestiri („Ziua cucuvelei", „Candide sau Un vis în Sicilia", „Afacerea Moro", „Cavalerul și moartea") și piese de teatru („Mafioții"). Eseuri („Pirandello și Sicilia", „Cuvinte încrucișate").

SCIATIC, -Ă (< fr., lat.; {s} gr. *iskhion* „coapsă") adj., s. f. **1.** Adj. *Nerv s.* = nerv rahidian care inervează membrele inferioare. **2.** Adj. Care se referă la nervul *s.* (ex. nevralgie **s.**). **3.** S. f. Boală care se manifestă prin dureri de-a lungul nervului sciatic și contractură musculară. Este provocată de obicei de o compresie exercitată la nivelul celor două rădăcini ale nervului **s.** sau a uneia dintre ele (ca urmare a unei hernii de disc, unei artroze, îngustării canalului rahidian) sau de o inflamație.

SCIENCE-FICTION [saiəns fikʃn] (cuv. engl.) s. n., adj. (Literatură sau film) cu caracter științifico-fantastic care imaginează lumi, societăți, situații într-un spațiu-timp fictiv; simbol: SF. Remarcabile sunt creațiile lui Jules Verne, H.G. Wells, I. Asimov, A.C. Clarke, R. Heinlein ș.a.

SCIENȚICĂ (cf. lat. *scientia*) s. f. Știința despre știință; scientologie **(1)**.

SCIENTISM (< fr.) s.n. Opinie potrivit căreia științele moderne ale naturii oferă singurul mod de cunoaștere sigură, modelul pentru orice tip de cercetare, norma de apreciere a tuturor rezultatelor cunoașterii.

SCIENTOLOGIE (< fr.; {s} lat. *scientia* „știință" + gr. *logos* „studiu") s.f. Scientică.

SCINCIDE, s.f. pl. Familie de șopârle cu corpul alungit, cu membre scurte, adesea reduse sau absente, solzi netezi; majoritatea speciilor sunt insectivore. Există peste 800 specii larg răspândite pe glob în regiuni cu climat subtropical și în deșerturi; unele specii se îngroapă în nisip pentru a se proteja.

SCINDA (< fr., lat.) vb. I tranz. și refl. **1.** A (se) despărți în părțile constitutive; a (se) fracționa, a (se) separa. **2.** (Despre combinații chimice) A (se) descompune în combinații mai simple.

SCINTI- (< fr.; {s} lat. *scintilla* „scânteie") Element de compunere „scânteie", „de scânteie", „de scintilație" cu ajutorul căruia se formează substantive.

SCINTIGRAFIE (< fr.) s. f. (MED) Metodă de explorare a unui organ intern bazată pe detectarea radiațiilor emise de o substanță radioactivă introdusă în organism, care se localizează în organul respectiv; imaginea astfel obținută.

SCINTILATOR (< fr.) s. m. (FIZ.) Material în care se poate produce fenomenul de scintilație la bombardarea cu particule neutre sau ionizante; este folosit în construcția detectoarelor cu scintilație și a fotomultiplicatoarelor.

SCINTILAȚIE (< fr.; {s} lat. *scintillatio, -onis* „scânteiere") s. f. Scânteiere **(2),** sclipire. ✦ Impuls luminos de scurtă durată produs în contactul unei particule cu un scintilator; fenomenul este utilizat la detectarea radiațiilor nucleare.

SCIPIO, veche familie patriciană romană, din ginta Cornelia. Mai importanți: **1. Publius Cornelius S. Africanus Maior** (235–183 î.Hr.), general roman. Consul (205 î.Hr.). A cucerit Spania în cel de-al Doilea Război Punic (218–201 î.Hr.), a debarcat în Africa (204 î.Hr.) și l-a învins pe Hannibal la *Zama* (202 î.Hr.). **2. Publius Cornelius S. Aemilianus Africanus Numantinus Minor** (185–129 î.Hr.), general roman. Nepot prin adopție al lui **S. (1).** Consul în 147 și 134 î.Hr. A cucerit și a distrus Cartagina în cel de-al Treilea Război Punic (149–146 î.Hr.).

SCIȚI, -Ă (< fr., lat.) adj. Care aparține Sciției sau populației ei, privitor la Scția sau la populația ei; provenit din Scția.

SCIȚI (< fr., lat.) s. m. pl. s. m. pl. Denumire generică a triburilor nomade care populau, în sec. 9–3 î.Hr., terit. cuprins între Marea Neagră, fl. Don, Nipru și gurile Dunării; vorbeau o limbă care făcea parte din grupul iranian al familiei de limbi indoeuropene. În sec. 6–4 î.Hr., epocă de apogeu a civilizației **s.**, se creează și statul lor; în 514 î.Hr. campania regelui ahemenid *Darius* I prin Dobrogea împotriva **s.** se încheie cu un eșec. În perioada 350–250 î.Hr. în stepele nord-pontice, în valuri succesive, pătrund *sarmații,* fapt care are ca urmare prăbușirea hegemoniei politice a **s.** și asimilarea lor treptată în sec. următoare de noii cuceritori. Arta scitică și îndeosebi stilul animalier au influențat civilizațiile învecinate.

SCIȚIA, denumirea generală a ținuturilor locuite sau stăpânite de sciți. — **S. Mică** (gr. *Mikrà Scythia*; lat. *Scythia Minor*), denumire antică a Dobrogei, începând din epoca elenistică. Până în sec. 3 d.Hr., **S. M.** constituie o parte a provinciei Moesia Inferior. După reformele administrative ale lui *Diocleția*n, a devenit o provincie de sine stătătoare, *Scythia.*

SCIURIDE, s.f.pl. Familie de rozătoare cu coada păroasă, adesea stufoasă, cu patru degete la membrele anterioare și cinci la cele posterioare, larg răspândită în Eurasia și America de N. Cuprinde numeroase specii de *veveriță, marmotele,* câinii de preerie și *popândăii.*

SCIZIONA (< *sciziune*) vb. I tranz. și refl. A (se) desprinde dintr-un tot organizat; a (se) despărți, a (se) separa.

SCIZIONIST, -Ă (< *sciziune*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care aparține unei fracțiuni sau care urmărește să provoace sciziune într-un grup, într-o mișcare organizată. **2.** Adj. Privitor la sciziune sau la scizioniști.

SCIZIPARITATE (< fr.; {s} lat. *scissus* „divizat" + *parere* „a da naștere") s. f. (BIOL.) Formă de reproducere asexuată la bacterii, la unele alge și la protozoare, care constă în diviziunea organismului în două părți aproximativ egale.

SCIZIUNE (< fr., lat.) s. f. Dezbinare, ruptură, desprindere a unui grup dintr-o organizație politică, statală sau nestatală, intervenită pe chestiuni de principiu, în urma unor grave disensiuni; fracționare. Poate genera noi instituții sau organizații politice. ✦ Schismă.

SCIZURĂ (< fr.; lat. *scisura* < *scindere* „a tăia") s. f. (MED.) Șanț adânc care străbate suprafața unor formații anatomice, împărțindu-le în segmente (ex. **s.** interemisferică cerebrală, **s.** hepatică, **s.** pulmonară).

SCLAI s. n. Parte componentă a unui *joagăr,* care poartă bușteanul după ce a trecut de ferăstrău.

SCLAV, -Ă (< lat. *sclavus*) s. m. și f. **1.** Persoană lipsită de mijloace de trai și de orice drept, aflată în puterea absolută a unui stăpân, pentru care este obligată să muncească. **2.** Fig. Persoană care satisface în mod servil, cu supunere oarbă, voința altuia. ✦ Persoană stăpânită de o pasiune, de un viciu etc.

SCLAVAGISM (< fr.) s.n. Tip de organizare socială bazată pe munca forțată a unor grupuri de oameni, numiți sclavi, considerați marfă, proveniți din prizonierii de război și din etnii de naționalitate și religie diferită de cea a populației majoritare a statului.

SCLAVAGIST, -Ă (< fr.) adj. Care aparține sclavagismului, privitor la sclavagism, specific sclavagismului.

SCLAVIE (< *sclav*) s. f. Stare, condiție de sclav; robie. Pe lângă **s.** din Antic., în epocile următoare, îndeosebi în sec. 17–19, **s.** a căpătat

o importanță economică majoră, îndeosebi pe continentul american, unde erau aduși negri-robi din Africa. **S.** a fost abolită la date diferite în Imp. coloniale și în statele care foloseau munca sclavilor.

SCLEREIDĂ (< germ. {i}; {s} *sclero-* + gr. *eidos* „aspect") s. f. (BOT.) Celulă moartă poliedrică, cu membrană îngroșată, lignificată. **S.** se găsesc în scoarță, parenchim, măduvă sau grupate sub formă de nodule pietroase (în pere, gutui), ori constituie țesutul dur al cojilor (de nucă, de alune) sau al sâmburilor (la piersici, la prune etc.).

SCLERENCHIM (< fr. {i}; {s} *sclero-* + gr. *enkyma* „amestec") s. n. Țesut cu rol mecanic sau de susținere a plantei, format din celule moarte, cu membrane îngroșate, lignificate sau celulozice. *S. fibros* este format din celule foarte alungite și subțiri, cu lumen îngust, fiind inclus în țesutul lemnos sau în jurul acestuia sau în fasciculele conducătoare. La unele plante (in, cânepă, iută, ramia etc.) constituie fibre textile. *S. scleros* este format din *sclereide*.

SCLERO- (< fr.; {s} gr. *skleros* „tare, dur") Element de compunere cu semnificația „întăritură", „rigidizare", „sclerotică", „dur", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

SCLERODERMIE (< fr.; {s} *sclero-* + gr. *derma* „piele") s. f. Boală din grupul colagenozelor, caracterizată prin îngroșarea pielii și a țesutului celular subcutanat și prin atrofierea și fibrozarea tegumentelor. **S.** este mai frecventă la femei.

SCLEROFITE (*sclero* + *phyton* „plantă") s.f. (La pl.), Plante cu frunze persistente, tari, pieloase, bogate în țesuturi mecanice (ceea ce împiedică ofilirea). Sunt adaptate la un climat cu ierni blânde și veri secetoase, fiind caracteristice pentru vegetația mediteraneană (ex. măslinul, leandrul, unele specii de stejar).

SCLEROMETRU (< fr. {i}; {s} *sclero-* + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument pentru determinarea durității materialelor prin măsurare rezistenței lor la zgâriere.

SCLERONOM, -Ă (< fr.) adj. (MEC.; despre legăturile sistemelor de puncte materiale) Care nu variază în timp.

SCLEROPROTEINĂ (< fr. {s} *sclero-* + fr. *protéine*) s. f. Proteină animală cu structură fibroasă, insolubilă în apă, cu rol de susținere și mecanic. Diverse **s.** (colagen, elastină, reticulină, cheratină etc.) sunt prezente în țesuturile conjunctive, osoase și epidermice.

SCLEROSCOP (< fr.; {s} *sclero-* + gr. *skopein* „a examina") s. n. Instrument pentru determinarea durității materialelor prin măsurarea înălțimii la care sare un percutor cu vârf de diamant, lăsat să cadă liber, de la o anumită înălțime, pe suprafața materialului respectiv.

SCLEROT (< fr. {i}; {s} gr. *sklerotes* „duritate") s. m. Organ de rezistență, dur, compact, la unele ciuperci ascomicete, format din îngrămădiri de hife în care se acumulează substanțe de rezervă. **S.** produs de ciuperca *Claviceps purpurea*, negru violaceu, toxic pentru om și animale, este numit *cornul secarei*.

SCLEROTICĂ (< fr., lat.; {s} *sclero-*) s. f. (ANAT.) Membrană fibroasă, rezistentă, reprezentând învelișul extern al globului ocular, exceptând polul anterior, acoperit de corneea transparentă. **S.** menține forma globuloasă, caracteristică ochiului, contrabalansând presiunea exercitată de lichidele intraoculare. Sin. *albul ochiului*.

SCLEROZAT, -Ă (< *scleroza*) adj. Care suferă de scleroză.

SCLEROZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *sklerosis* „întăritură") s. f. Modificare a structurii normale a unui organ, caracterizată prin proliferarea țesutului conjunctiv; este însoțită de o creștere patologică a colagenului și o rarefiere a celulelor. Survine în urma unor procese inflamatorii sau degenerative (ex. **s.** renală, **s.** hepatică, **s.** ovariană etc.) sau ca *stadiu final de* cicatrizare a unei plăgi. Modificările sclerotice ireversibile duc treptat la deformarea organelor afectate și la dereglarea funcției specifice a acestora. ✧ *S. cerebrală* = înlocuire a parenchimului cerebral cu țesut fibros, generată de insuficiență circulatorie, procese inflamatorii și degenerative. Impr. senilitate. *S. în plăci* = boală a sistemului nervos central, având cauză necunoscută, caracterizată prin apariția unor plăci de demielinizare și manifestată prin tulburări de mișcare, de vedere, sfincteriene, psihice etc. *S. laterală amiotrofică* = boală a sistemului nervos, având o cauză necunoscută, caracterizată prin leziuni concomitente ale neuronilor motori periferici și centrali și manifestată prin atrofii musculare și prin exagerarea reflexelor osteotendinoase.

SCLIFOSEALĂ (< *sclifosi*) s. f. **1.** Faptul de a se sclifosi. **2.** Nazuri, capricii, toane.

SCLIFOSI vb. IV refl. (Fam.) **1.** A face mofturi, nazuri; a avea toane, a se fandosi. **2.** A plânge în mod forțat, fără motiv; a se smiorcăi, a scânci.

SCLIPEALĂ (< *sclipi*) s. f. Faptul de a sclipi; lucire, sclipire, scânteiere.

SCLIPEȚI s. m. pl. (BOT.) Mică plantă erbacee, perenă, din familia rozaceelor, cu frunze trifoliate și flori mici, galbene *(Potentilla erecta)*. Partea tuberoasă a tulpinei este folosită la fabricarea cernelei roșii și în vopsitorie.

SCLIPI (cf. *clipi*) vb. IV intranz. A produce o lumină vie și tremurătoare; a luci, a scânteia. ✦ (Despre ochi, privire) A avea o strălucire deosebită; a scânteia. ✦ (Fig.) **A** se remarca printr-o inteligență deosebită.

SCLIPITOR, -OARE (< *sclipi*) adj. Care sclipește; lucitor, strălucitor, scânteietor. ✦ Fig. Care se remarcă printr-o inteligență deosebită.

SCLIVISEALĂ (< *sclivisi*) s. f. Strat subțire de tencuială de ciment care se aplică pe suprafața unui element de construcție pentru a-i astupa porii și a o face impermeabilă.

SCLIVISI (< ngr.) vb. IV tranz. și refl. **1.** Tranz. A netezi, a lustrui; a șlefui; a aplica un strat de scliviseală. **2.** Refl. A se îmbrăca cu îngrijire exagerată; a se dichisi, a se spilcui.

SCOABĂ (< bg., scr.) s. f. **1.** Piesă de oțel în formă de bară scurtă, cu capetele îndoite în unghi drept, utilizată la îmbinarea elementelor din lemn ale construcțiilor provizorii (bărăci, schele etc.). **2.** Element din sârmă de oțel sau de alamă, folosit la îmbinări în industria confecțiilor de piele.

SCOARȚA, com. în jud. Gorj, situată în depr. Târgu-Jiu–Cărbunești, la poalele NE ale dealului Bran; 4 959 loc. (2005). Stație (în satul Copăcioasa) și halte de c.f. (în satele Scoarța și Budieni), inaugurate la 1 iul. 1888. Expl. de petrol. Creșterea bovinelor. În satul Budieni se află biserica Sfinții Trei Ierarhi (1832), iar în satele Piteștii din Deal, Copăcioasa, Lazuri, Colibași, Lintea și Bobu, bisericile de lemn Sf. Treime (1700), Buna Vestire și Izvorul Tămăduirii (1719, renovată în 1797 și 1870), Duminica Tomei (1740), Sf. Nicolae (1781), Sf. Gheorghe (1798) și Nașterea Maicii Domnului-Gorgaia (ante 1860).

SCOARȚĂ (lat. *scortea*) s. f. **1.** (BOT.) Coajă **(1). 2.** *S. terestră* = înveliș extern solid al Pământului, cu o grosime care variază între 5 și 8 km sub oceane (unde cuprinde o

pătură bazaltică şi una subţire sedimentară) şi între 30 şi 80 km în regiunea continentală (unde prezintă trei pături groase: sedimentară, granitică şi bazaltică). La partea inferioară este delimitată de mantaua Pământului prin suprafaţa de discontinuitate *Mohorovičić*. *S. de alterare* = strat foarte subţire de la suprafaţa litosferei (cu grosimi de la câţiva m până la zeci de m, uneori chiar până la c. 100 m) în care, sub acţiunea agenţilor externi (insolaţie, alternanţă îngheţ–dezgheţ, apă din precipitaţii, rădăcinile plantelor, microorganisme etc.), au loc procese de dezagregare şi alterare, ducând la formarea unui material afânat, permeabil, cu proprietăţi noi faţă de rocile din care provine. Constituie materialul pe care se formează solul. **3.** (ANAT.) *S. cerebrală* = pătură de substanţă nervoasă cenuşie, situată la suprafaţa emisferelor cerebrale, care se dezvoltă progresiv pe scara filogenetică, atingând gradul maxim la om. La animalele superioare şi la om *s. c.* reprezintă nivelul cel mai înalt de integrare a funcţiunilor organismului şi de adaptare a acestuia la mediu, substratul material al activităţii psihice. Celulele şi fibrele *s. c.* au o dispoziţie stratificată şi o organizare complexă, caracteristică pentru diferitele sale regiuni. Sin. *cortex cerebral*. **4.** Copertă exterioară tare a unei cărţi, a unui registru etc. **5.** Denumire dată covoarelor ţesute în tehnica chilimului, cu urzeală din lână sau bumbac şi bătaie din lână. **S.** au în România o importantă funcţie ornamentală în interiorul locuinţelor ţărăneşti; se aştern pe pat, pe lavițe etc. sau se atârnă pe perete. Din punct de vedere decorativ, ele se diferenţiază în funcţie de zonă şi de perioada în care au fost lucrate. Ornamentele sunt geometrice, vegetale sau figurative. Cromatic ele sunt foarte variate (negru, roşu, verde, galben, alb în diverse tonuri).

SCOÁTE (lat. **excotere*) vb. III tranz. **I. 1.** A lua ceva sau a face să iasă dintr-un anumit loc sau din locul în care se află. **2.** A extrage dintr-un spaţiu, dintr-un înveliş, pentru a elibera sau a utiliza. **3.** A(-şi) da jos de pe corp un obiect de îmbrăcăminte, de podoabă etc. ✦ A deshăma sau a dejuga un animal de tracţiune. **4.** A îndepărta un obiect care incomodează, care vatămă; a smulge, a extrage, a extirpa. ✦ Fig. A obţine ceva de la cineva cu mare greutate; a stoarce. ✦ Fig. (Cu complementul *ochii*) A-şi obosi ochii peste măsură, a-şi distruge vederea; a reproşa cuiva un lucru. **5.** A da afară dintr-un anumit loc; a alunga, a goni, a izgoni. ✦ A face să iasă în calea sau în întâmpinarea cuiva. **6.** A îndepărta pe cineva dintr-o funcţie; a destitui. ✦ A exclude dintr-o serie, dintr-o listă, dintr-un şir; a elimina. ✧ Expr. *A scoate din circuit* = a întrerupe legăturile (unui aparat, unei instalaţii), făcând să nu mai funcţioneze. *A scoate cuiva peri albi* = a face cuiva mari necazuri, a-l îmbătrâni. **7.** A arăta tuturor, a pune la vedere; a înfăţişa, a expune. ✧ Expr. *A scoate la lumină* (sau *la iveală*) = a face cunoscut, a dezvălui. *A scoate în evidenţă* (sau *în relief*) = a sublinia, a reliefa, a accentua. **8.** A duce, a conduce, a îndrepta; (despre drumuri) a duce într-un anumit loc. **9.** A salva dintr-o situaţie grea, dintr-o primejdie; a face să iasă la liman. **10.** A obţine un produs din ceva, a extrage. **11.** A redobândi, a recăpăta. ✦ A recupera. ✦ A obţine, a ridica (mai ales acte) dintr-un loc. ✧ Expr. *A scoate basma curată* = a face ca cineva să iasă nevinovat, a-l scăpa de o învinuire. **12.** A tipări; a publica (o carte, o revistă etc.). **II. 1.** A face să iasă la iveală, să devină vizibil. ✦ A emana, a produce. **2.** A rosti, a pronunţa; a striga, a ţipa. **3.** A crea, a elabora; a inventa. **4.** (Despre păsări) A cloci ouă şi a face să iasă pui. 5. (Despre plante) A da naştere la muguri, flori, rod etc.

SCOBÁR (< bg.) s. m. Peşte teleostean din familia ciprinide, lung de 25–50 cm, greu de 100–400 g, de culoare verde-măslinie pe spate şi argintie pe laturi, cu maxilarul superior mai lung decât cel inferior (ca un „nas") *(Chondrostoma nasus)*. Trăieşte în ape curgătoare, în Europa, în România îndeosebi în râurile mari din reg. de deal şi de podiş, unde se individualizează o „zonă a scobarului" în care acesta este dominant, situată în aval de zona lipanului şi în amonte de zona mrenei, dar este frecvent şi în regiuni piemontane şi de câmpie înaltă. (Reg.) poduţ.

SCOBÍ (< *scoabă*) vb. IV tranz. şi intranz. A efectua o scobitură într-un corp solid.

SCOBINŢI, com. în jud. Iaşi, situată în C. Jijiei, la poalele SE ale Dealului Mare, pe cursul superior al râului Bahlui; 7 439 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Bădeni). Expl. de gresii, argile şi lemn. În satul **S.**, atestat documentar în 1665, se află biserica Buna Vestire (1849–1856, cu pridvor adăugat în 1945), iar în satul Zagavia, biserica Naşterea Domnului a fostei mănăstiri „Zagavia" (ante 1624, refăcută în 1830).

SCOBITOÁRE (< *scobi*) s. f. Beţişor foarte subţire de lemn, mai rar din os, din material plastic etc., ascuţit la un capăt şi folosit pentru scoaterea rămăşiţelor de alimente dintre dinţi.

SCOBITÚRĂ (< *scobi*) s. f. **1.** Gol făcut într-un corp solid; parte scobită a unui obiect; cavitate. ✦ Văgăună. **2.** Şanţ cu deschidere de 10–15 cm lăţime şi 0,5–3 m adâncime, săpat în frontul minier de abataj, paralel cu vatra şi cât mai aproape de aceasta (preferabil într-o intercalaţie cu duritate mică), cu scopul de a uşura dislocarea ulterioară a rocii.

SCOBORÎ vb. IV v. **coborî.**

SCOC (< scr.) s. n. **1.** Canal de aducţie a apei la roata morii; lăptoc, uluc **(2). 2.** Jgheab confecţionat din buşteni ciopliţi, prin care se scurge un curent de apă, folosit la transportul lemnului, prin alunecare pe plan înclinat, din zona exploatărilor forestiere spre punctele accesibile mijloacelor de transport. **3.** Jgheab, canal pentru scurgerea unui lichid. **4.** Jgheab metalic folosit în exploatările miniere pentru transportul materialului de excavaţie.

SCODRA v. **Shkodër.**

SCOFÁLĂ (< sl.) s. f. (Fam. şi ir.) Pricopseală, folos, ispravă; lucru de preţ sau de folos.

SCOFÂLCI vb. IV **1.** (Mai ales despre faţă, obraji) A slăbi, a îmbătrâni, a se zbârci. **2.** Refl. (Despre obiecte) A se strâmba; a se scoroji, a se coşcovi.

SCOFIELD [scoufild], **Paul** (n. 1922), actor britanic de teatru şi film. Aclamat şi premiat pentru performanţele sale scenice („Amadeus", „Regele Lear", „John Gabriel Borkman"), este unul dintre marii actori ai sec. 20. Se numără printre puţinii câştigători ai premiilor Tony (1962) şi Oscar (1966), pentru acelaşi rol interpretat succesiv în teatru şi în film: Thomas Morus din „Un om pentru eternitate".

SCOICÁR (< scoică) s.m. Pasăre de ţărm din ordinul caradriiforme, masivă, cu penaj negru pe cap, piept şi spate şi alb pe burtă, cioc lung roşu-portocaliu, picioare puternice *(Haematopus ostralegus)*. Se hrăneşte preponderent cu scoici, dar şi cu alte vieţuitoare acvatice mici; îşi face cuibul direct pe plaje, mai ales în locuri cu multe cochilii de scoici. Puii sunt nidifugi.

SCOICĂ (< sl.) s. f. **1.** Nume dat moluştelor cu corpul adăpostit într-o cochilie bivalvă; lamelibranhiat. ✧ *S. de râu* = gen de scoici cu valvele cochiliei alungite, cu pereţi groşi, rezistenţi *(Unio)*. *S. de lac* = gen de scoici din mâlul bălţilor şi din iazuri,

cu valvele mari, subțiri, lipsite de dinți la țâțână; carnea este comestibilă, iar din valve se fabrică nasturi; anodontă *(Anodonta)*. *S. perliferă* = scoică din regiunile marine tropicale, care produce perle *(Meleagrina margaritifera)*. **2.** Nume dat cochiliei gasteropodelor și lamelibranhiatelor. **3.** Mic acoperiș în formă de evantai, de obicei din sticlă, cu armătură metalică, fixat deasupra platformei unor scări de intrare.

SCOLA, Ettore (n. 1931), scenarist și regizor italian de film. Considerat a fi „cineastul care, în anii '70-'80, ai sec. 20, a dat comediei italiene titlul ei de noblețe". Știe să facă din discursul său critic la adresa societății moderne un divertisment în care umorul, nu o dată grotesc, se îmbină cu amărăciunea, lirismul și fantezia. Rezultatul: un realism magic în care strălucesc marile vedete ale cinematografului italian cu care de regulă lucrează („Drama geloziei", „Cât de mult ne-am iubit", „O zi specială", „Balul", „Familia").

SCOLASTIC, -Ă (< fr., lat.) s.f., adj. **1.** S.f. În sens larg, pregătirea teologică și filozofică în școlile universităților medievale. **S.** a constat în studiul „Bibliei", al scrierilor Sf. Părinți (îndeosebi Augustin) și al filozofilor antici, cu precădere Aristotel. **S.** din sec. 11–12 (*Anselm, Abelard, Petrus Lombardus*) a contribuit la dezvoltarea metodei dialectice și a pus problema relației dintre credință și rațiune. **S.** propriu-zisă se afirmă după 1150, odată cu redescoperirea integrală a textelor lui Aristotel; reprezentanți de seamă: *Toma D'Aquino, Duns Scotus, William Ockham*. După apogeul atins prin Toma D'Aquino, problema de bază a **S.** (raportul dintre rațiune și credință) decade într-o abordare sceptică, în special începând cu Ockham. Definitorii pentru **s.** sunt respectul față de autorități și nevoia de a împăca autoritățile aflate în dezacord. Dincolo de reputația proastă conferită de reprezentanții Renașterii, **s.** a dezvoltat aproape toate ramurile lingvisticii, logicii și filozofiei. ✧ *Neoscolastică* = curent teologic catolic, apărut în sec. 19, ce își propune reluarea scolasticii medievale într-o formă adecvată nevoilor intelectuale actuale. ✦ P. ext. Mod de gândire și de activitate intelectuală formalistă, pedantă, ruptă de viață, de experiență. **2.** Adj. Care ține de scolastică, privitor la scolastică. ✦ P. ext. Pedant, livresc, rupt de realitate.

SCOLEX (< fr. {i}; {s} gr. *skolex* „vierme") s. n. (ZOOL.) Extremitatea anterioară a teniei, care are diametrul de c. 1 mm și organe de fixare (ventuze, cârlig etc.).

SCOLIAST (< fr.) s. m. (Livr.) Autor de scoli.

SCOLIE (< fr.; {s} gr. *skholion* „notă") s. f. **1.** (În Grecia antică) Cântec care se recita cu acompaniament instrumental. Au compus **s.** Alceu, Pindar ș.a. **2.** Notă gramaticală sau critică pentru înțelegerea textului unui autor din Antic., devenită în epoca alexandrină un amplu comentariu asupra operei respective.

SCOLIOZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *skoliosis* „deformare") s. f. (MED.) Deviere laterală a coloanei vertebrale. **S.** se poate asocia uneori cu cifoză *(cifoscolioză)*.

SCOLOPACIDE s.f.pl. Familie de păsări din ordinul caradriformelor, care cuprinde sitarii, becaținele, fluierarii, fugacii și culicii.

SCOLOPENDRĂ (< fr., lat.) s. f. (ZOOL.) Miriapod insectivor, lung de 10–12 cm, cu corpul alcătuit din 21 de inele, fiecare cu câte o pereche de picioare *(Scolopendra cingulata)*. Deoarece este veninoasă, mușcătura, îndeosebi a celei tropicale, este periculoasă, putând fi chiar mortală pentru om. Sin. *cârcăiac*.

SCOMBRIDE, s.f.pl. Familie de pești marini, răpitori, pelagici, cu corp fusiform, două înotătoare dorsale și înotătoarea caudală puternic scobită. Din această familie fac parte scrumbia albastră, tonul și pălămida.

SCONCS (< fr., germ., engl.) s. m., s. n. **1.** S. m. Mamifer carnivor din America Centrală și de Nord, de c. 50 cm lungime, cu blana neagră cu dungi albe, cu glande anale care produc o secreție urât mirositoare cu care își împroașcă atacatorii; crescut și în captivitate pentru blana lui prețioasă *(Mephitis mephitis)*. **2.** S. n. Blana prelucrată a sconcsului **(1)**.

SCONDRU s. m. Prăjină cilindrică sau țeavă cu lungime mare, folosită pe nave pentru diferite operații (ex. pentru menținerea unei nave ancorate la o *anumită distanță* de chei sau de mal).

SCONT (< it.) s.n. (FIN.) **1.** Dobânda și comisionul reținute de o bancă comercială, care cumpără titluri de creanță pe termen scurt (trate, bilete de ordin, conosamente), înainte de scadența acestora. **2.** Sumă cu care se reduce prețul unor mărfuri în cazul vânzării acestora cu plata în numerar. ✧ *Rata scontului* = rata dobânzii care stă la baza calculării scontului (dobânzii) perceput(ă) de băncile comerciale la cumpărarea titlurilor de creanță pe termen scurt, înainte de scadența lor. ✦ *Rata (taxa) oficială a scontului* = rata dobânzii practicată de Banca Centrală (Națională) pentru creditele de refinanțare acordate băncilor comerciale, necesare pentru acoperirea unor nevoi urgente. Nivelul ratei **s.** se stabilește și se modifică de Banca Centrală, fiind un instrument important al politicii de credit.

SCONTARE 1. (FIN.) Cumpărare, de către o bancă comercială, a unor titluri de creanță pe termen scurt, înainte de scadența acestora. **2.** A conta pe cineva; a se baza pe ceva.

SCOP[1] (< ngr.) s. n. Țintă către care tinde cineva; anticipare mintală a rezultatului pe care dorește să-l realizeze prin acțiunile sale; țel. ✧ Loc. *În scopul* = în vederea..., în interesul..., pentru...

SCOP[2] (< gr. skopéin, „a cerceta", „a examina"), element de compunere cu sensul de „indicator", „observator" (de ex. microscop).

SCOPAS (SKOPAS) (c. 420–c. 350 î.Hr.), sculptor și arhitect grec. Important reprezentant al artei grecești din sec. 4 î.Hr. Creator al unui stil caracterizat prin patetism și tensiune interioară. A executat decorații monumentale la mausoleul din Halicarnas și la templul Artemis din Efes și a reconstruit templul Atenei din Tegea. A exercitat o mare influență asupra sculpturii din epoca elenistică.

SCOPI (< sl.) vb. IV tranz. A castra, a jugăni un animal.

SCOPIE (< gr. skopéin, „a cerceta", „a examina"), element de compunere cu semnificația „observare", „studiu vizual" (de ex. spectroscopie).

Scopas. Menadă dezlănțuită

SCOPIT, -Ă (< *scopi*) adj. Castrat, jugănit.

SCOPOLAMÍNĂ (< fr.; {s} n. pr. *Scopoli* + fr. *amine* „amină") s. f. Alcaloid extras din frunzele și din semințele plantei *Scopolia japonica* sau din mătrăgună *(Atropa belladonna)*, cu acțiune sedativă, hipnotică și spasmolitică.

SCOR (< fr., engl.) s. n. Rezultat care exprimă raportul dintre punctele pierdute și cele câștigate, într-o întrecere sportivă.

SCORBURĂ (cuv. probabil autohton) s. f. **1.** Cavitate, scobitură (mare), gaură în trunchiul unui copac putrezit pe dinăuntru; *p. ext.* trunchi de copac găunos, putrezit. **2.** Adâncitură într-un mal, într-o stâncă; peșteră; *p. ext.* gaură, scobitură.

SCORBURÓS, OÁSĂ (< *scorbură*) adj. (Despre copaci) Cu scorbură **(1)**; găunos.

SCORBÚT (< fr., lat.) s. n. Boală cauzată de lipsa din alimentație a vitaminei C, care se manifestă prin stare subfebrilă, denutriție, debilitate, anemie, edeme ale membrelor, rezistență mică la efort, hemoragii și ulcerații ale gingiilor și ale altor mucoase, hemoragii în piele etc.

SCORDÍSCI (< fr., lat.) s. m. pl. Populație de origine celtică stabilită (sec. 3 î.Hr.) în S Dunării în reg. locuite de traci și iliri. Incluși în Imp. Roman (15 d.Hr.), terit. locuit de ei fiind împărțit între prov. Panonia, Dalmația și Moesia.

SCÓRER (< engl.) s. n. și s. m. **1.** Panou de informare vizuală a spectatorilor prezenți asupra rezultatului unei întreceri sportive. **2.** Persoană care ține evidența scorului și îl afișează pe panou.

SCORÍE (< fr., lat.) s. f. (TEHN.) **1.** Țunder. **2.** Produs al erupțiilor vulcanice cu aspect de zgură.

SCORÍLO, rege geto-dac (probabil între 28/29 și 68/69 d.Hr.), predecesor al lui Duras-Diurpaneus. Tatăl lui Decebal.

SCORMÓNI (cf. *scurma*) vb. IV **1.** Intranz. A cotrobăi, a scotoci; a căuta insistent și amănunțit. ✦ Tranz. Fig. A pătrunde cu privirea, a cerceta atent, a scruta. **2.** Tranz. A scoate ceva la iveală dintr-un loc ascuns. **3.** Tranz. A răscoli în adânc brăzdând, săpând pământul. ✦ Intranz. (Despre păsări) A scurma. ✦ Tranz. Fig. (Despre sentimente, stări sufletești) A ațâța, a zgândări. **4.** Intranz. A scobi într-o materie dură.

SCORMONITÓR (< *scormoni*) adj., s. n. **1.** Adj. Care scormonește. **2.** S. n. Piesă metalică de forma unei gheare, aplicată la unele pluguri pentru răscolirea pământului.

SCORNÍ (< bg., ucr.) vb. IV **1.** Tranz. A plăsmui, a născoci, a inventa. ✦ A născoci ceva cu rea-credință, insidios, cu intenția de a induce în eroare; a ticlui, a urzi **(3). 2.** Refl. A se isca, a se ivi; a se porni, a se dezlănțui. **3.** Tranz. A face să iasă din adăpost, a stârni.

SCORNICEȘTI, oraș în jud. Olt, situat în S piem. Cotmeana, pe râul Plapcea Mică; 12 675 loc. (2005). Fermă avicolă. Sere legumicole. Muzeu de istorie. În arealele satelor Mogoșești, Jitaru și Constantinești au fost descoperite vestigii aparținând Neoliticului mijlociu (Cultura Sălcuța) și Epocii bronzului (Cultura Glina), precum și urmele a două așezări dacice (sec. 2–1 î.Hr.) și o necropolă daco-romană din sec. 3 d.Hr. În satul Teiuș a fost scos la iveală un tezaur alcătuit din c. 6 000 de monede din argint, din care c. 2 000 datează din timpul domniilor lui Vladislav I (1364–c. 1377) și Radu I (c. 1377–1385). Localit. **S.** apare menționată documentar la 29 aug. 1577, iar la 18 apr. 1989 a fost declarată oraș. Monumente: bisericile cu același hram — Cuvioasa Parascheva, la **S.** (1817, cu fresce originare), la Mihăilești-Popești (1854) și Rusciori (1883, din lemn). În satul Șuica se află bisericile Cuvioasa Parascheva (1810–1814, cu picturi originare) și Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1830), iar în satul Teiuș, biserica Adormirea Maicii Domnului (1866).

SCOROJEÁLĂ (< *scoroji*) s. f. Faptul de a se scoroji; *concr.* tencuială, var sau vopsea scorojită.

SCOROJÍ (< *coroji*, reg., „a (se) coșcovi) vb. IV **1.** Refl. și tranz. A (se) strica (la suprafață), a (se) deteriora (de căldură, de uscăciune); (despre piele) a se crăpa, a deveni aspră. **2.** Refl. (Despre vopsele, tencuieli și despre obiectele pe care sunt aplicate) A se coșcovi, a se coji.

SCÓRPIE (< sl.) s. f. **1.** (În mitologia populară românească) Monstru zburător feminin cu trei capete care scuipă flăcări, pârjolind vegetația. Sângele ei ar avea proprietăți miraculoase. ✦ Epitet injurios dat unei femei rele. **2.** *Scorpie-de-mare* = pește teleostean marin din fam. scorpenide, lung de 10–20 cm, cu corpul monstruos ca înfățișare, greoi, acoperit cu solzi mici, cafenii-cenușii cu pete întunecate; țepii înotătoarelor sunt veninoși *(Scorpaena porcus)*. Trăiește în apele litorale ale Oc. Atlantic, M. Mediterane și M. Negre.

SCORPIEI, Munții ~ (DRAKENSBERG RANGE), lanț muntos în SE Africii, extins pe direcție NE–SV, pe terit. statului Lesotho și al Rep. Africa de Sud, pe 1 125 km lungime, paralel cu țărmul Oc. Indian, reprezentând marginea ridicată și abruptă a Pod. Africii de Sud. Alt. max.: 3 482 m (vf. Thabana Ntlenyana, pe terit. statului Lesotho). Alcătuit din șisturi cristaline și gresii acoperite uneori de lave bazaltice. Pantele de E sunt acoperite cu păduri dese, iar cele de V mai aride, cu vegetație de savană. Din acești munți izv. fl. Orange.

SCORPIÓN (< fr., lat.) s. m. (ZOOL.) Arahnid cu glande veninoase, care se deschid în vârful unui ac aflat la postabdomen, și cu o pereche de palpi maxilari ca niște clești. Există c. 750 de specii de **s.**, grupate în ordinul *Scorpiones*, considerat cel mai primitiv din clasa arahnide, numărându-se printre primele animale de uscat, cu unele caracteristici rămase neschimbate încă din Silurian: abdomenul este divizat într-o parte anterioară (preabdomen) și o parte posterioară alungită (postabdomen), alcătuită din mai multe segmente inelare. Trăiesc îndeosebi în regiunile tropicale și subtropicale (inclusiv în deșerturi), dar câteva specii se întâlnesc și în S Europei (*Euscorpius flavicaudis, Euscorpius germanus*). În sud-vestul României și în Subcarpații Buzăului trăiește *Euscorpius carpathicus.* ✧ *S. de cărți* = arahnid mic, lipsit de postabdomen și de glandă veninoasă, care trăiește în biblioteci și în ierbare și se hrănește cu insectele dăunătoare acestora *(Chelifer cancroides)*; chelifer. *S. de apă* = insectă heteropteră acvatică, de culoarea mâlului, cu corpul turtit dorsoventral și cu picioarele anterioare asemănătoare cleștilor de rac *(Nepa cinerea).*

SCORPIONS, grup hard-rock german, constituit în 1965 la Hanovra de Rudolf Schenker, având-l ca solist pe Klaus Meine. În anii '70 ai sec. 20 evoluează spre rock, excelând și în balade. Numeroase hit-uri („Rock You Like a Hurricane", „Wind of Change").

SCORPIONUL *(Scorpius)* **1.** Constelație zodiacală din emisfera australă, situată între constelațiile Balanța și Săgetătorul. Cea mai strălucitoare stea a sa este *Antares.* **2.** Al optulea semn al zodiacului corespunzând perioadei 24 oct.–21 nov.

SCORSESE, Martin (n. 1942), regizor american de film. Face parte

din generația care la începutul anilor '70 ai sec. 20 a regenerat cinematograful hollywoodian schimbând fața genurilor clasice. Filmele sale sunt în principal variațiuni pe tema violenței, componentă a vieții citadine americane („Crimele din «Mica Italie»", „Șoferul de taxi", „Taurul furios", „Băieți buni", „Bandele din New York").

SCORȚARU NOU, com. în jud. Brăila, situată în zona de contact a C. Brăilei cu C. Siretului Inferior, pe cursul inferior al râului Buzău; 1 406 loc. (2005). În arealul satului **S.N.** a fost descoperit, într-un tumul, un cazan scitic din bronz, datând de la sfârșitul sec. 5 sau începutul sec. 4 î.Hr. Biserică (1856), în satul **S.N.**

SCORȚENI 1. Com. în jud. Bacău, situată în depr. Tazlău, la poalele NV ale culmii Pietricica, pe râul Tazlău; 3 150 (2005). Nod rutier. Bisericile de lemn Sfinții Voievozi-Merișor (1799, cu picturi interioare din 1841 și pridvor adăugat în 1885) și Buna Vestire (1810–1820, rezidită în 1904), în satele **S.** și Grigoreni. **2.** Com. în jud. Prahova, situată în Subcarpații Prahovei, pe cursul superior al râului Dâmbu; 6 236 loc. (2005). Expl. de petrol (în satul Mislea). În satul **S.** se află biserica Cuvioasa Parascheva (1730, refăcută în anii 1848–1850), iar în satul Bordenii Mici, o biserică de lemn din sec. 19.

SCORȚIȘOARĂ (< *scoarță*) s. f. Denumire a unor arbori semperverescenți din S Asiei *(Cinnamomum zeylanicum, Cinnamomum cassia)*; scoarța lor este folosită ca aromant în produsele de cofetărie și în medicină pentru proprietățile sale terapeutice.

SCORȚOASA, com. în jud. Buzău, situată în Subcarpații Buzăului, în depr. Policiori–Grabicina, la poalele dealurilor Bocu și Pâclele, la confl. râului Sărățel cu Băligoasa; 3 316 loc. (2005). Expl. de petrol (în satele **S.** și Plopeasa). Pomicultură (meri, pruni, nuci, peri). În satul Grabicina de Jos s-au produs (febr. 1998) puternice alunecări de teren care au afectat grav numeroase gospodării țărănești. În raza comunei se află rezervația naturală „Vulcanii noroioși de la Pâclele Mari".

SCORȚONERĂ (< it.) s. f. Plantă perenă din familia compozitelor, cu rizom pivotant, cărnos, brun, frunze mari și flori galbene *(Scorzonera hispanica)*; este cultivată în S Europei pentru rădăcinile sale folosite în alimentație.

SCORȚOS, -OASĂ (< *scoarță*) adj. **1.** Tare, aspru la suprafață; ca scoarța. ✦ Fig. (Despre oameni) Rigid; distant. **2.** Cu pielea îngroșată, bătătorită, crăpată.

SCORUȘ (< *scorușă*) s. m. Arbore fructifer din familia rozaceelor, înalt de 15–20 m, cu frunze compuse și fructe mari, comestibile *(Sorbus domestica)*. Fructele conțin zaharuri, acizi organici, vitamine ș.a. Lemnul, foarte dens și dur, este folosit în industria mobilei. Scoarța este folosită la fabricarea tananților. ✧ *S. de munte* = arbore melifer din familia rozaceelor, înalt până la 10 m, cu frunze imparipenate, flori albe și fructe sferice roșii, astringente *(Sorbus aucuparia)*.

SCORUȘĂ (< bg.) s. f. Fructul comestibil al scorușului, de culoare galbenă sau brună. Este folosit în industria alimentară la prepararea marmeladelor, dulcețurilor, compoturilor și la băuturile alcoolice.

SCORZA, Manuel (1928–1983), prozator peruvian. Autor al unui ciclu de cinci romane în care apără cauza indienilor din zona andină („Bat tobele pentru Rancas", „Garambombo invizibilul", „Cavalerul fără somn", „Cântec pentru Agapito Robles", „Vâlvătaia"), străbătute de un puternic suflu liric.

SCOTĂ (< it.) s. f. (NAV.) Manevră **(3)** folosită pentru fixarea colțului de jos al unei vele.

SCOTCH[1] [skotʃ] (cuv. engl.) s. n. Fâșie transparentă (sau colorată), lipicioasă, folosită la lipirea hârtiei, pielii, polietilenei etc.

SCOTCH[2] [skotʃ] (cuv. engl.) s. n. Whisky scoțian.

SCOTLAND v. **Scoția.**

SCOTLAND YARD [skǫtlənd ia:d], denumire a sediului central al poliției din Londra, aflat pe malul Tamisei, lângă Westminster Bridge. Construit în sec. 17. Din 1967 sediul reconstruit se numește „New Scotland Yard"; denumirea s-a extins și asupra forțelor sale polițienești.

SCOTOCI vb. IV intranz., tranz. și refl. A (se) căuta amănunțit, a (se) cerceta peste tot în scopul de a găsi ceva.

SCOTOM (< fr.; {s} gr. *skotoma* „întunecare") s. n. (MED.) Pierdere a vederii pe o porțiune limitată a câmpului vizual, cauzată de o leziune a nervului optic.

SCOTT [skot], bază științifică neozeelandeză de cercetări antarctice, situată pe ins. Ross, pe țărmul G. McMurdo, inaugurată în 1957.

SCOTT [skot], **David R.** (n. 1932), cosmonaut american; colonel în retragere al forțelor armate americane. A efectuat zboruri cu nevele „Gemini – 8" (mart. 1966), „Apolo – 9" (mart. 1969) și „Apolo – 15" (iul.–aug. 1971).

SCOTT [skot], **George C.** (1927–1999), actor american de teatru și film. Format la școala teatrului shakespearian („Richard al III-lea", „Negustorul din Veneția"), interpretează pe ecran drama unor personaje solitare, dominate de orgoliu, misantropism, aspirații spre idealuri imposibile („Arta de a trișa", „Autopsia unei crime", „Doctor Strangelove", „Metamorfoze", „Gloria"). Premiul Oscar 1970 („Patton")

SCOTT [skot], **Sir George Gilbert** (1811–1878), arhitect britanic. Unul din cei mai străluciți reprezentanți ai unei familii de arhitecți din sec. 19–20. Restaurator de biserici și catedrale gotice. Constructor al unor edificii neogotice tipice pentru epoca victoriană (Gara Saint Pancras, Albert Memorial în Hyde Park, ambele la Londra).

SCOTT [skot], **Ridley** (n. 1937), regizor britanic de film. Solida sa cultură plastică, rafinamentul său vizual au dat o linie unitară unei cariere în care filmul de artă („Dueliștii") conviețuiește cu filmul de suspans („Vânătorul de recompense", „Thelma și Louise", „Hannibal") și cu superproducția („1492 — Cucerirea paradisului", „Regatul cerului"). Premiul Oscar 2000 („Gladiatorul").

SCOTT [skot], **Robert Falcon** (1868–1912), ofițer naval și explorator polar britanic. În anii 1901–1904 a condus o expediție britanică în Antarctica, pe vasul „Discovery", descoperind *Țara Regelui Eduard al VII-lea* și a reușit să înainteze în interiorul continentului până la 82°17' lat. S. În 1910 a pornit din Marea Britanie, într-o nouă expediție, pentru a atinge Polul Sud. La 24 oct. 1911 a plecat spre Polul Sud de la capul Evans, escaladând ghețarul Beardmore (30

Robert Falcon Scott

dec. 1911), ajungând la Polul Sud (18 ian. 1912), unde găsește urmele expediției lui R. Amundsen, care îl precedase cu 33 de zile (15 dec. 1911). Pe drumul de întoarcere, **S.** și cei patru însoțitori ai săi (E.A. Wilson, H.R. Bowers, L.E.G. Oates și Edgar Evans) împiedicați de viscol să înainteze au murit din cauza lipsei de provizii.

SCOTT [skot], **Sir Walter** (1771–1832), scriitor romantic scoțian de limbă engleză. Creator al romanului istoric. A exercitat o puternică influență asupra creației romantice europene. Romane pline de culoare locală, de o vibrantă forță narativă, cu o intrigă captivantă și cu un dialog viu („Guy Mannering", „Ivanhoe", „Quentin Durward", „Talismanul"). Poeme epice în stil popular („Balada ultimului menestrel"), culegeri folclorice („Cântece de la fruntariile Scoției"). Drame istorice. Memorialistică.

SCOTTO, Renata (n. 1933), soprană italiană. Temperament dramatic. Vedetă internațională, se lansează cu marile roluri romantice de operă din „Boema", „Traviatta", „Lucia di Lammermoor" etc. Discografie amplă.

SCOTTO, Vincent (1874–1952), compozitor francez. Autor al unor celebre șansonete („Micuța din Tonkin", „Sub podurile Parisului", „Cel mai frumos tangou din lume"). Operete („Violete imperiale").

SCOȚI (< fr., lat.) s. m. pl. Triburi celtice care populau la începutul erei creștine părțile de V și de N ale Irlandei. În sec. 5–6 s-au așezat în N Marii Britanii, regiune numită ulterior Scoția.

SCOȚIA (SCOTLAND), parte a Marii Britanii, separată de Anglia prin m-ții Cheviot; 78,7 mii km^2; 5,1 mil. loc. (2002). Orașe pr.: *Edinburgh, Glasgow, Aberdeen, Dundee.* Rezerve de cărbuni, min. de fier, cupru și plumb. Șantiere navale. Mașini agricole, aparataj electrotehnic, produse textile și alim. (whisky). Creșterea animalelor (ovine, bovine). Culturi cerealiere și pomicultură. Pescuit intens. Turism. Locuită în Antic. de *picți* și *gaeli*, reg. a fost invadată de romani în c. 80 d.Hr. La sfârșitul sec. 5 și începutul sec. 6 aici s-au așezat scoții, creștinați în sec. 6. În c. 848 regele scot Kenneth Mac Alpin realizează prima unificare a țării. Eduard III, regele Angliei, își impune protectoratul asupra S. (1292) și apoi o anexează (1296). Victoria scoțienilor la Bannockburn (1314) și tratatul de la Northampton (1328) readuc independența S. În

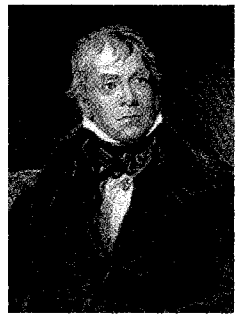

Sir Walter Scott

1603 se realizează o nouă uniune, când Iacob VI, fiul reginei Maria Stuart a Scoției și succesorul ei (din 1567), urmează la tronul Angliei la moartea reginei Elisabeta I, în calitate de stră-strănepot al regelui Henric VII Tudor, ca Iacob I Stuart (1603–1625), urmată de fuziunea celor două entități și de crearea Marii Britanii în 1707.

SCOȚIAN, -Ă (< n. pr. *Scoția*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit, din *scoți,* ca națiune pe terit. Scoției (Marea Britanie). Mai trăiesc în S.U.A., Canada și Australia. De religie prezbiteriană. ✦ Persoană care aparține acestui popor sau este originară din Scoția. Limba scoțiană este vorbită de scoțienii de origine celtică. Face parte din ramura celtică a familiei de limbi indo-europene. A evoluat din sec. 11–13 independent de limba irlandeză. Scoțienii vorbesc și o variantă a limbii engleze, răspândită în Scoția după sec. 11. **2.** Adj. Care aparține Scoției sau populației ei, privitor la Scoția sau la scoțieni. ✧ *Școala s.* = școală filozofică engleză din sec. 18, întemeiată de Th. Reid (alți reprezentanți: J. Beattie, J. Oswald, D. Steward), numită și „filozofia simțului comun", „filozofia bunului-simț". S-a opus atât idealismului extremist, cât și materialismului și ateismului.

SCOVÂRDĂ (SCOVERGĂ) (< sl.) s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Un fel de gogoașă din aluat (dospit), prăjită în grăsime (reg., *minciunele*). **2.** Epitet pentru o persoană foarte slabă.

SCRABBLE [skræbl] (cuv. engl.) s. n. Joc logic cu litere, asemănător cuvintelor încrucișate, creat în S.U.A. Jocul, care la origine se numea „Lexico", a fost lansat de Alfred Butts, un arhitect care era șomer, în 1931; jocul a fost redesenat și rebotezat **s.** de către Butts și James Brunot în 1948. Se bucură de un mare succes la public, vânzându-se în zeci de mil. de seturi în diferite limbi ale lumii.

SCRANTON [skrænten], oraș în NE S.U.A. (Pennsylvania), situat pe râul Lackawanna, la poalele m-ților Pocono; 76,4 mii loc. (2000); 624,8 mii loc. împreună cu suburbiile Wilkes, Barre și Hazelton. Nod feroviar. Expl. de antracit și min. de fier. Constr. de utilaj minier și de echipament electronic; ind. textilă (țesături, tricotaje), chimică (mase plastice, lacuri, vopsele), de prelucr. a lemnului (mobilă), poligrafică și alim. Universitate (1888). Muzee de artă și științele naturii; Muzeul cărbunelui. Fundat în 1788. S-a mai numit *Unionville, Slocum Hollow* și *Harrison,* iar din 1851 poartă denumirea actuală.

SCRĂDIȘ (etimologie necunoscută) s.n. Depunere de nisip sau de pietriș, uneori în amestec cu sfărâmături de cochilii de moluște, care formează fundul albiei unui râu, al unui fluviu sau al unor bălți.

SCRÂNCIOB s. n. **1.** Leagăn de lemn (sau construcție alcătuită din mai multe leagăne fixate pe același schelet) care se balansează sau se învârtește, servind ca mijloc de distracție; dulap **(3). 2.** Scândură lungă așezată pe un suport, pe ale cărei capete se așază două persoane pentru a se balansa.

SCRÂNTEALĂ (< *scrânti*) s. f. **1.** Entorsă. **2.** Fig. Tulburare a minții; nebunie, țicneală.

SCRÂNTI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A suferi o entorsă; a luxa. **2.** Refl. Fig. A-și pierde judecata, a înnebuni, a se țicni.

SCRÂNTITOARE (< *scrânti*) s. f. Denumire dată unor specii de plante din genul *Potentilla*, familia rozaceelor, târâtoare sau cu stoloni, cu frunze trifoliate până la multidigitate sau penate și flori hermafrodite, galbene, rar albe, roz sau roșii. Se cunosc peste 300 de specii, răspândite în Europa, Asia și America.

SCRÂNTITURĂ (< *scrâșni*) s. f. Entorsă, luxație.

SCRÂȘNET (< *scrâșni*) s. n. Zgomot caracteristic produs de strângerea fălcilor și frecarea dinților de jos cu cei de sus (în momente de supărare, de suferință etc.). ✦ Fig. Scârțâit, hârșâit.

SCRÂȘNI (< bg., scr.) vb. IV intranz. **1.** A strânge convulsiv fălcile și a freca dinții de jos cu cei de sus, făcând să se audă un zgomot caracteristc. ✦ A pronunța cuvintele printre dinți, vorbind cu ură, cu mânie, cu ciudă. **2.** Fig. A scoate (prin frecare) un sunet aspru, strident; a scârțâi.

SCREPER (< engl.) s. m. (DRUM.) Mașină cu o cupă având capacitatea de c. 25 m^3, folosită la săparea pământului, la transportul și descărcarea pământului săpat, la lucrările de drumuri, la construcțiile de canale etc.

SCRIB (< fr.; lat. *scribere* „a scrie") s. m. (În Egiptul antic) Grămătic, copist, funcționar cu atribuții de contabil. ✦ (La vechii evrei) Nume dat cărturarilor care tălmăceau poporului cărțile lui Moise și explicau normele de drept. ✦ Copist și alcătuitor de acte la diferite popoare. ✦ (Peior.) Scriitor, gazetar lipsit de valoare, de personalitate.

SCRIBAN, August (1872–1950, n. Galați), lingvist român. Preocupări de lexicografie, gramatică, ortografie („Dicționarul limbii românești", „Ortografia românească").

SCRIBAN, Ioan A. (1879–1937, n. Iași), zoolog român. Prof. univ. la Iași și Cluj. Cercetări de histologie și de sistematică a hirudineelor (monografia „Hirudinea").

SCRIBAN, Iuliu (1878–1949, n. Galați), teolog român. Arhimandrit. Misionar și polemist, precursor al iluminismului creștin („Predici pentru popor").

SCRIBE [skrib], **Augustin-Eugène** (1791–1861), dramaturg francez. Comedii de moravuri și istorie de mare succes în epocă („Paharul cu apă", „Povestirile Reginei de Navarra"), librete de operă și de operetă („Fra Diavolo", „Hughenoții", „Somnambula", „Elixirul dragostei", „Vecerniile siciliene").

SCRIE (lat. *scribere*) vb. III **1.** Intranz. și tranz. A reprezenta prin semne convenționale sunete sau cuvinte. ✦ Tranz. impers. A se afla, a fi scris **2.** Tranz. A acoperi o suprafață cu semne (grafice), cu linii sau cu figuri. ✦ A completa (un formular) cu textul necesar. **3.** Intranz. și tranz. A-și expune în scris gândurile, ideile; a compune opere literare; a redacta **(1).** ✦ Tranz. A spune în scris, a arăta, a descrie, a povesti, a relata. **4.** Tranz. A înștiința, a comunica în scris; a întocmi, a așterne pe hârtie un text, o scrisoare. ✦ A adresa, a trimite cuiva o scrisoare; a coresponda (cu cineva). **5.** Tranz. A înregistra în scris, a însemna, a nota; a trece numele cuiva pe o listă, într-o evidență; a înscrie. ✧ Expr. *A scrie ceva pe numele cuiva* = a trece în contul cuiva. **6.** Tranz. impers. A fi stabilit, a fi prescris; a fi precizat, dispus prin legi, regulamente etc. ✧ Expr. *A(-i) fi scris cuiva* = a-i fi rânduit, hărăzit cuiva (prin soartă), a-i fi sortit. ✦ (Pop.) A prescrie, a indica medicamentul sau tratamentul necesar unui bolnav.

SCRIERE (< *scrie*) s. f. **1.** Acțiunea de a scrie și rezultatul ei. ✦ Sistem de semne grafice convenționale, prin care sunt reprezentate în scris sunetele, silabele, cuvintele unei limbi. Există 4 tipuri principale de **s.**: pictografică (cunoscută la unele popoare din Orientul Antic, la amerindieni ș.a.), ideografică (hieroglifele egiptene, chineze, scrisul cuneiform din Mesopotamia, maya), silabografică (sumeriană, devanagari din India, ethiopiană, japoneză, coreeană), alfabetică (feniciană, greacă, ebraică, arabă, armeană, latină, chirilică, georgiană ș.a.). O varietate a **s.** este *stenografia*; scris[1] **(1).** ✦ Scris[1] **(2).** ✦ (Înv.) Ortografie. ✦ Mod particular de a caligrafia semnele grafice. **2.** Text scris. ✦ Operă literară sau științifică.

SCRIITOR, -OARE (< *scrie*) s. m. și f. Autor de opere literare (prozator, poet, dramaturg).

SCRIITURĂ (< fr. *écriture*), s. f. **1.** În teoria și critica literară modernă, „un fel de a scrie", stil („scriitură artistică", termen propus de frații Goncourt; „scriitură feminină" ș.a.). R. Barthes înțelege prin **s.** ansamblul mijloacelor prin care scriitorul se exprimă „complet", ilustrându-și fidel raportarea la Istorie, *ethosul* său, dincolo de normele/convențiile de limbă și de stil („Gradul zero al scriiturii"). ✧ Sistem de semne grafice convenționale. **2.** Fel (particular) de a scrie. ✦ Sistem de semne grafice convenționale. **3.** Text; *p. ext.* conținut al unei scrieri. **4.** Aspectul tehnic al unei compoziții muzicale în raport cu adaptarea ei la un instrument muzical.

SCRIJELI (SCRIJELA vb. I) (< *scrijea*, reg. „felie subțire") vb. IV tranz. A face zgârieturi sau tăieturi superficiale pe o suprafață cu un obiect ascuțit sau tăios; a zgâria **(1),** a cresta.

SCRIMA, Andrei (1930–2001, n. Gheorgheni, jud. Harghita), teolog român. Stabilit în străinătate (1956); a ocupat diferite funcții bisericești (reprezentant al Patriarhiei din Constantinopol la Vatican). Lucrări: „Timpul rugului aprins. Maestrul spiritual în tradiția răsăriteană", „Biserica liturgică", „Antropologie apofatică", „Despre isihasm".

SCRIMĂ (< fr., it.) s. f. Ramură sportivă în care se includ probele de floretă, sabie și spadă. **S.** a luat naștere, ca formă sportivă, la sfârșitul sec. 17, în Italia și apoi în Franța, ca urmare a duelurilor din sec. 16. În 1553 apăruse la Veneția „Manualul științei armelor" de Camillo Agrippa, cu ilustrații atribuite lui Michelangelo, care va pune bazele artei sabiei și spadei. **S.** este sport olimpic încă de la prima ediție a jocurilor moderne de la Atena (1896). Primul Campionat mondial s-a desfășurat, în 1937, la Paris. Importantă pentru protejarea sportivilor a fost inventarea măștii (1778) de către La Boessiere. Bărbații participă la toate cele trei arme, iar femeile la floretă (J.O.) și spadă (CM și Cupa Mondială). Concursurile se desfășoară individual și pe echipe. În România, **s.** apare ca disciplină la Școala din Brașov, condusă de I. Honterus, în 1543. Școala de ofițeri reînființată la București în 1849 are în program și disciplina **s.** Primul campionat național se desfășoară la Sinaia în 1933. De-a lungul anilor scrimerii români au obținut succese importante, dobândind titlurile supreme la Jocurile Olimpice: Ionel Drâmbă și Mihai Covaliu, iar la Campionatele mondiale: Olga Orban-Szabo, Ecaterina Stahl, Elisabeta Tufan, Reka Lazăr, Laura Badea, Mihai Covaliu, precum și echipele feminine și masculine.

SCRIMER, -Ă (< după fr. *escrime*) s. m. și f. Persoană care practică scrima.

SCRIN (< rus.) s. n. Comodă.

SCRIOAȘTEA, com. în jud. Teleorman, situată în C. Găvanu-Burdea, pe râul Vedea; 4 327 loc. (2005). Nod rutier.

SCRIPCAR (< *scripcă*) s. m. **1.** (Pop.) Lăutar care cântă din scripcă; viorist. **2.** Nume dat speciilor de insecte ceramibicide din genul *Dorcadion*, ale căror organe stridulante produc sunete asemănătoare cu un scârțâit.

SCRIPCĂ (< rus.) s. f. (Pop.) Vioară.

SCRIPETE (< bg.) s. m. (TEHN.) Mecanism simplu al cărui organ principal este o roată prevăzută cu un canal periferic în care rulează un element flexibil (cablu, fir, lanț etc.), prin intermediul căruia este transmisă o forță. Este folosit fie pentru ridicat sau tras, fie pentru susținerea elementului flexibil (ex. **s.** de la funiculare). **S.** poate fi *fix*, în care caz forța de acționare este egală cu greutatea obiectului ridicat, sau *mobil*, în care caz forța de acționare este mai mică decât greutatea obiectului. V. și *mufla, palan*.

SCRIPTE (< lat.) s. f. pl. **1.** Registre, condici, acte (publice, contabile etc.) și însemnările făcute în ele; (DR.) înscrisuri sub semnătură privată. **2.** (Înv.) Documente istorice, hrisoave.

SCRIPTIC, -Ă (*scripte*) adj. Care rezultă din scripte, care se află în scripte ✧ *Fond s.* = fond destinat plăţii persoanelor din schema unei instituţii, firme, întreprinderi sau a furnizorilor, partenerilor de afaceri etc. *Personal s.* = personal angajat în schemă, personal bugetar.

SCRIPTO- (< fr.; lat. *scriptus* < *scribere* „a scrie") Element de compunere cu semnificaţia „scris", „în scris", „scriptic", cu ajutorul căruia se formează substantive şi adjective.

SCRIPTOLOG (< *scripte*) s. m. (depr.) Birocrat.

SCRIPTOLOGIE (< *scriptolog*) s. f. Formalism exagerat în rezolvarea actelor, a documentelor oficiale; birocraţie.

SCRIPTOMANIE (< *scripto-* + *manie*) s. f. (Peior.) Mania de a scrie mult.

SCRIPTORIU (< lat. *scriptorius* „de scris") (În Ev. Med.) Atelier în care lucrau meşterii caligrafi şi miniaturişti până la apariţia tiparului. **S.** funcţionau, de obicei, pe lângă mănăstiri sau pe lângă cancelariile nobiliare.

SCRIPTURĂ (< lat.) s.f. (Înv.) **1.** Scriere, lucrare; *p. ext.* conţinutul ei. **2.** Ceea ce este scris, consemnat; însemnare, inscripţie. **3.** *Sfânta ~* = „Biblia".

SCRIS[1] (< *scrie*) s. n. **1.** Reprezentare prin semne convenţionale a sunetelor sau a cuvintelor dintr-o limbă; scriere **(1).** ✧ *Maşină de s.* = maşină utilizată pentru scrierea mecanică a lucrărilor; este constituită dintr-un sistem de litere metalice, acţionate de obicei prin apăsare pe claviatură, dintr-un suport mobil pentru hârtie şi dispozitive auxiliare montate într-un şasiu. Prima încercare de a realiza o maşină de scris, cu caracterele de litere înşirate pe un cilindru, aparţine inginerului britanic Henry Mill în 1714, dar prima maşină de scris a fost construită în 1828 de către americanul William A. Burt; dar producţia de serie a început a fi realizată începând din 1873, având la bază proiectul tipografului american *Ch. L. Sholes*. În prezent, în mare parte, **m. de s.** sunt înlocuite de computere. **2.** Mod particular de a caligrafia semnele grafice; fel de a scrie. **3.** (Pop.) Notare, consemnare în scris; *p. ext.* hârtie, document scris; scrisoare. **4.** Acţiunea de a redacta ceva. ✦ Activitatea de scriitor, de publicist. **5.** Ceea ce relatează, demonstrează cineva într-o scriere **(2).**

SCRIS[2], **-Ă** (< *scrie*) adj., s. f. art. **1.** Adj. Notat prin scriere. ✦ (Pop.) Desenat, pictat, zugrăvit. **2.** S. f. art. (Pop. şi reg.) Ursită, soartă.

SCRISOARE (< *scris*[2]) s. f. **1.** Comunicare scrisă, trimisă cuiva prin poştă sau prin intermediul unei persoane; epistolă **(1)**, răvaş. ✧ *S. de acreditare* v. *acreditare*. *S. de transport* = înscris constatator al contractului de transport rutier. *S. de trăsură* = fraht **(1).** ✦ (La pl.) Culegere de corespondenţă având valoare literară sau istorică. În literatura modernă, **s.** au influenţat compoziţia romanului, prin apariţia „romanului epistolar". **2.** (La pl.) Specie a prozei literare, cultivată cu precădere de iluminişti şi romantici, care, sub forma corespondenţei cu o persoană reală sau fictivă, se adresează unui public larg, enunţând idei filozofice, literare etc., adesea cu un caracter critic, sau expune puncte de vedere personale şi impresii asupra moravurilor contemporane (M-me de Sévigné, Pascal, Voltaire, Montesquieu, Herder, Schiller, Fichte, Rilke, Camus, C. Negruzzi, I. Ghica, ş.a.). **3.** Epistolă **(2).** **4.** (Înv.) Operă scrisă; text scris. ✦ Hârtie scrisă; act, document. **5.** (Înv.) Faptul de a scrie **(1).** ✦ Deprinderea de a scrie **(1).** ✦ Scris[1] **(3).** **6.** (FIN.) *Scrisoare de garanţie bancară* = contract unilateral între o bancă, în calitate de garant, şi un client al său, în calitate de garantat, prin care banca se angajează, în numele clientului, dar şi în schimbul unei garanţii materiale prealabile din partea acestuia, să plătească unui beneficiar al clientului său o sumă maximă, până la un anumit termen, în cazul în care clientul său nu îşi îndeplineşte obligaţiile contractuale faţă de beneficiarul său.

SCRISOAREA LUI NEACŞU, scrisoare cuprinzând informaţii referitoare la mişcările armatei turceşti pe malurile Dunării, trimisă în 1521 de către Neacşu din Câmpulung (Muscel) lui Johannes Benkner, judele Braşovului. Cel mai vechi text datat, scris în limba română, care s-a păstrat până azi.

SCROAFĂ (lat. *scrofa*) s. f. **1.** Femela porcului. ✦ Epitet injurios adresat unei femei (fără scrupule, fără caracter etc.) **2.** Lovitură la jocul de biliard executată prost, dar care, întâmplător, nimereşte bine.

SCROBEALĂ (< bg.) s. f. Amidon sub formă de granule sau pulbere, folosit la scrobirea materialelor textile; apret.

SCROBI (< bg., scr.) vb. IV tranz. A apreta materialele textile sau obiectele de lenjerie prin clătirea lor într-o soluţie de amidon cu apă.

SCROFULARIACEE (< fr.) s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate, erbacee, rar arbori sau arbuşti, cu flori hermafrodite, solitare sau în inflorescenţe, şi fructe în general capsule *(Scrophulariaceae)*. Unele sunt semiparazite (sor-cu-frate), altele parazite (muma-pădurii). Importante ca plante ornamentale (gura-leului) sau medicinale (degetarul, lumânărica).

SCROFULĂ (< fr., lat.) s. f. Scrofuloză **(2).**

SCROFULOS, -OASĂ (< fr.) adj. Care ţine de scrofuloză, privitor la scrofuloză. ✦ (Şi subst.) Care suferă de scrofuloză.

SCROFULOZĂ (< germ.) s. f. **1.** Termen care defineşte o stare constituţională a copiilor şi a tinerilor, manifestată prin scăderea imunităţii organismului, limfatism, hipertrofie ganglionară, predispoziţie la tuberculoză etc. **2.** Tuberculoză ganglionară, caracterizată prin adenopatii inflamatorii localizate laterocervical, axial sau inghinal, care pot supura la suprafaţa pielii, lăsând cicatrice mutilante; scrofulă.

SCROPOASA, lac de retenţie realizat în 1930 pe cursul superior al Ialomiţei (m-ţii Bucegi) în amonte de Cheile Orzei; supr.: 21 ha; voi.: 37,5 mii m^3; adâncimea variază între 10 şi 15 m; apele lacului alimentează hidrocentralele de la Dobreşti şi Moroeni.

SCROT (< fr. lat.) s. n. Mic sac cutanat în care sunt cuprinse testiculele.

SCRUB [scrəb] (cuv. engl.) s. n. Tip de vegetaţie sclerofilă caracteristică Australiei central-sud-estice, formată îndeosebi din tufişuri xerofile, cu subtipurile *mallescrub*, în care domină eucalipţi de 2–3 m înălţime; *mulgascrub*, cu specii de *Acacia* de 4–6 m înălţime şi *Casuarina* şi *brigalowscrub*, cu caracter mai pronunţat xerofil cu *Acacia harpophylla*.

SCRUBER (< engl. {i}) s. n. Aparat de contact gaz-lichid, cu circulaţie în contracurent a celor două fluide, folosit în industria chimică fie la spălarea gazului de impurităţi (pulberi, picături), fie la reţinerea unor componenţi ai acestuia cu sau fără reacţii chimice, fie la răcirea lui directă.

SCRUM (cuv. autohton) s. n. Materie neagră-cenuşie rezultată în urma arderii complete a unui corp.

SCRUMBIE (< ngr.) s. f. Nume dat unor peşti teleosteeni: **a)** *s. albastră* = peşte din familia scombride, lung de 20–30 cm, cu corpul cilindric, albastru-verzui, cu dungi trans-

versale pe spate, alburiu pe partea ventrală, răspândit în Oc. Atlantic și în unele mări *(Scomber scombrus)*; uscată, se comercializează sub numele de țări, iar conservată sub numele de macrou; **b)** *s. de Dunăre* = pește din fam. clupeide, lung de 30–40 cm, cu corpul alungit și turtit lateral, acoperit cu solzi caduci, pe spate verde-albăstrie, pe laturi alb-argintie *(Alosa = Caspialosa pontica)*. Relict ponto-caspic, se întâlnește în M. Azov și M. Neagră, de unde migrează în fluvii, inclusiv în Dunăre, unde se și reproduce. Numele de *s. de D.* este uneori folosit și pentru rizeafcă, specie înrudită cu care este adesea confundată. *S. de mare* = specie asemănătoare cu **s.** de Dunăre, dar mai mică, cu câteva pete negre, rotunde, pe laturile corpului *(Alosa maeotica)*. Relict ponto-caspic întâlnit numai în M. Neagră și M. Azov iar în timpul verii și în lacul Razelm. Numită și **s.** albă de mare.

SCRUMIERĂ (< *scrum*) s. f. Vas mic în care se scutură scrumul de țigară, se aruncă mucurile și chibriturile arse.

SCRUPUL (< fr., lat.) s. n. Atitudine (fapt de conștiință) generată de un foarte dezvoltat simț al cinstei, al moralei, al corectitudinii etc., manifestat în comportarea cuiva. ✧ Loc. *Fără* (sau *lipsit de*) *scrupul* (sau *scrupule*) = fără nici un considerent moral în atingerea unui scop; imoral, incorect.

SCRUPULOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. **1.** Care are scrupule; onest, cinstit, corect. **2.** Care își îndeplinește foarte conștiincios datoria; meticulos ✦ Făcut cu atenție, cu grijă, în mod conștiincios.

SCRUPULOZITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Însușirea de a fi scrupulos; sentiment dezvoltat de corectitudine, de probitate, de cinste. **2.** Conștiinciozitate, exactitate, meticulozitate.

SCRUTA (< fr., lat.) vb. I tranz. A privi atent, iscoditor, a pătrunde cu privirea; a observa **(2)**, a examina **(2)**. ✦ Fig. A pătrunde cu mintea, a cerceta atent, minuțios.

SCRUTĂTOR, -OARE (< *scruta*) adj. Care privește atent, iscoditor, pătrunzător. ✦ Fig. Care analizează minuțios, cu multă pătrundere.

SCRUTIN (< fr.; lat *scrutinium* „examinare") s. n. **1.** (DR.) Mod de alegere a deputaților, a senatorilor etc. potrivit căruia se votează fie câte o singură persoană (*s. nominal*), fie mai multe deodată dintre candidații menționați în buletinul de vot *(s. de listă)*. ✦ Mod de organizare a alegerilor. **2.** Mod de adoptare, prin vot, a hotărârilor la conferințele internaționale sau la sesiunile organizațiilor internaționale.

SCUAMĂ (< fr.; lat. *scuama* „solzi") s. f. (MED.) Strat epidermic foarte subțire, uscat, care se elimină în urma erupțiilor provocate de boli infecțioase acute (ex. scarlatina) sau în timpul infecțiilor cutanate (micoze).

SCUAR (< engl., fr.) s. n. Mic spațiu plantat, aflat de obicei la o răspântie de străzi, sau la mijlocul unei piețe.

SCUD (< it.) s. m. Veche monedă de argint sau de aur care a circulat în unele țări din Apusul Europei în sec. 15–18.

SCUDÉRY [sküderi] **1. Georges de S.** (1601–1667), scriitor francez. Autor de tragicomedii opuse stilului lui Corneille („Comedia actorilor", „Moartea lui Cezar"). **2. Madeleine de S.** (1607–1701), scriitoare franceză. Soră cu **S. (1)**. Romane moralizatoare, unele dintre ele publicate sub numele fratelui său („Marele Cyrus", „Clélie"). Salonul său literar era frecventat de elita literaturii „prețioase".

SCUFĂ (< ngr.) s. f. Scufie **(1)**.

SCUFIE (< ngr.) s. f. **1.** Bonetă de pânză, de stofă etc., de obicei de formă țuguiată, care se poartă mai ales în timpul somnului; căciuliță, scufă. **2.** Scufiță. **3.** Căciuliță rotundă purtată de călugărițe.

SCUFIȚĂ (< *scufie*) s. f. Diminutiv al lui scufie; bonetă pentru copiii mici; boneică, scufie **(2)**.

SCUFUNDA (< *cufunda*) vb. I **1.** Refl. și tranz. A intra sau a băga ceva cu totul într-un lichid; a (se) cufunda. ✦ Spec. A dispărea sau a face să dispară o navă sub nivelul apei. **2.** Refl. A se băga, a intra (adânc) în ceva, a se înfunda. ✦ (Despre pământ) A se prăbuși. **3.** Refl. A se adânci într-o activitate, a se lăsa absorbit de o preocupare, de gânduri etc.

SCUFUNDARE, s.f. Acțiunea de a se scufunda **(1)**. **S.** subacvatică se realizează în scopuri practice (recuperări de obiecte, epave etc.), științifice (studii hidrologice, faunistice, speologice, de arheologie submarină, prelevări de probe), sportiv și de agrement, cu ajutorul unor aparate (v. batiscaf), a costumului de *scafandru* sau, la adâncimi mici, cu ustensile speciale (butelii de oxigen purtate în spate, mască pentru respirație, vestă compensatoare, regulator de presiune etc.). **S.** sportive și de agrement se practică de obicei în apele litorale, dar și în galeriile cu apă ale unor peșteri (d. ex. peștera Izverna din pod. Mehedinți).

SCUFUNDĂTOR, -OARE (< *scufunda*) adj., subst. **1.** Adj. Care (se) scufundă. **2.** S. m. Lucrător specializat în scufundarea sub apă fără costum de scafandru, executând culegerea perlelor, a bureților și uneori a unor obiecte pierdute. **3.** S. n. Greutate cilindrică de fontă folosită la ancorarea unor geamanduri de pescuit. **4.** S. n. Vas metalic în formă de pahar, prevăzut cu o coadă, folosit la scoaterea apei din butoaiele aflate pe bărcile de salvare.

SCUFUNDĂTURĂ (< *scufunda*) s. f. Faptul de a (se) scufunda; *concr.* porțiune de teren scufundat.

SCUIPA (< lat. **scupire*) vb. I intranz. A elimina din gură salivă, cu o mișcare specifică a obrajilor, a buzelor și a limbii. ✦ Tranz. A expectora. ✦ Fig. A arunca ceva cu forță.

SCUIPĂTOARE (< *scuipa*) s. f. Vas (conținând de obicei un dezinfectant) în care se scuipă.

SCUL (< ngr.) s. n. Formă de depănare alcătuită dintr-un fir continuu de lână, bumbac etc., înfășurat în spire suprapuse; sub această formă, firele sunt supuse la anumite operații de finisare în industria textilă (albire, vopsire, mercerizare etc.) sau livrate la consumator.

SCULA (lat. *excubulare*) vb. I **1.** Refl. și tranz. A (se) trezi din somn, a (se) deștepta. ✦ A (se) ridica din pat după o boală; a (se) vindeca, a (se) însănătoși. **2.** Refl. A se ridica de jos, a se ridica în picioare, în poziție verticală. ✦ A se ridica să plece; *p. ext.* a începe o acțiune. **3.** Tranz. Fig. A pune în mișcare; a ridica, a mobiliza. ✦ Tranz. și refl. A (se) răscula. **4.** Refl. (Înv.) A porni război, a se ridica împotriva cuiva.

SCULĂ (< ngr.) s. f. Unealtă, instrument. ✦ (TEHN.) Partea activă, aflată în contact direct cu materialul sau cu piesa care se prelucrează, a unei unelte (ex. daltă, burghiu, cuțit de strung etc.).

SCULĂRIE (< *sculă*) s. f. **1.** Atelier în care se confecționează sau se recondiționează scule. **2.** Totalitatea sculelor care se găsesc într-un loc.

SCULENI, com. în jud. Ungheni, Rep. Moldova, centru vamal de frontieră; pod. peste Prut. Atestată documentar în 1437 cu numele de *Șendreni.*

SCULER (< *sculă*) s. m. Lucrător care lucrează la sculărie.

SCULPSIT (cuv. lat. „a sculptat") subst. Cuvânt folosit de sculptori și de gravori ca inscripție ce însoțește numele pe lucrările lor.

SCULPTA (< fr.) vb. I tranz. A realiza o sculptură, cioplind un material dur, un lemn sau modelând o materie plastică.

SCULPTOR (< fr., lat.) s. m. Artist care execută sculpturi.

SCULPTORIȚĂ (< *sculptor*) s. f. Femeie-sculptor.

SCULPTORUL (*Sculptor*), constelație din emisfera australă, situată la S de constelațiile Balena și Vărsătorul, lângă Peștele Austral. Identificată în 1752 de astronomul francez *Nicolas-Louis de La Caille*.

SCULPTURAL, -Ă (< fr.) adj. Care ține de sculptură, privitor la sculptură; lucrat ca o sculptură. ✦ Care are frumusețea formelor sculpturilor clasice. *Relief s.* = relief rezultat în urma acțiunii agenților externi.

SCULPTURĂ (< fr., lat.) s. f. 1. Artă a reprezentării tridimensionale a imaginilor prin volume și suprafețe organizate în spațiu (v. *basorelief, altorelief, ronde-bosse*). După destinația ei este: *s. statuară, s. de postament, s. monumental-decorativă* (subordonată arhitecturii). După materialul și tehnica folosită, **s.** poate fi *modelată* (în lut, ceară etc.), *turnată* (în metal după un tipar) sau *cioplită* (în piatră, lemn, os, fildeș etc.). Cunoscută încă din preistorie, **s.** a evoluat continuu, cunoscând o largă dezvoltare în Antic., în arta precolumbiană, în arta elenistică, bizantină, a Renașterii europene și apoi în cadrul școlilor moderne. ✦ Fel de a sculpta caracteristic unei epoci sau unui sculptor. **2.** Operă aparținând sculpturii **(1).**

SCUMP, -Ă (< sl.) adj. **1.** (Despre lucruri) Care se vinde și se cumpără la un preț ridicat; costisitor. **2.** (Despre lucruri) Care are valoare mare, de preț, prețios. ✦ Fig. (Despre ființe) foarte drag, iubit.

SCUMPĂTE (< *scump*) s. f. **1.** Creștere mare a prețurilor mărfurilor; perioadă de timp în care prețurile sunt foarte ridicate (de ex. în timp de război). **2.** Lucru de mare preț, valoros, scump. **3.** (Fam.) Termen de adresare pentru o persoană iubită.

SCUMPI (< *scump*) vb. IV tranz. A mări prețul, a vinde mai scump. ✦ Refl. A cere prețuri mari; a se zgârci **(2).**

SCUMPIE (< pol.) s. f. Arbust din familia anacardiacee, înalt până la 5 m, cu frunze alterne eliptice sau obovate aromate și cu flori mici în panicule mari *(Cotinus coggygria)*. Răspândit în America de N, S Europei, și Asia de SV (specie pontomediteraneană, relativ xerotermofilă); în România îndeosebi în V Olteniei, Banat, Dobrogea și S Moldovei. Plantă tinctorială. Se cultivă uneori ca arbust decorativ, iar frunzele se folosesc la obținerea tananților pentru tăbăcirea pieilor de ovine. Din lemnul de **s.** se obține un pigment galben, folosit în vopsitorii.

SCUNĂ (< it.) s. f. Navă cu vele, cu doi arbori, asemănătoare cu goeleta.

SCUND, -Ă (< sl.) adj. (Despre oameni) De statură mică; scurt, mărunt, mic. ✦ (Despre construcții și elemente ale acestora) Puțin înalt, puțin ridicat de la pământ; jos.

SCUNDU, com. în jud. Vâlcea, situată în SE piem. Oltețului; 2 240 loc. (2005). Viticultură. Biserica Sf. Nicolae (1870), în satul Avrămești.

SCUPI v. **Skopje.**

SCURGE (lat. *excurrere*) vb. III **1.** Refl. și tranz. (Despre lichide) A curge sau a face să curgă, prelingându-se în cantități mici. **2.** Tranz. A separa partea lichidă dintr-un amestec. ✦ A seca apa dintr-un teren prin drenare. **3.** Refl. (Despre ape) A curge la vale, lăsând în urmă locul sec. ✦ Fig. (Despre grupuri de ființe, de vehicule etc.) A se succeda în aceeași direcție. **4.** Refl. Fig. (Despre timp) A trece, a se desfășura.

SCURGERE (< *scurge*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) scurge. ✦ (TEHN.) Proces de deplasare cu debit relativ mic a unui fluid care părăsește o incintă, un mediu poros sau suprafața unui corp solid. **2.** (HIDROL.) Proces de deplasare a apei căzute pe suprafața Pământului, constituind o fază a circuitului apei în natură. Poate fi *de suprafață* (*difuză*, pe întreaga întindere a versanților, *torențială*, de-a lungul ogașelor, ravenelor, organismelor torențiale și *fluvială*, prin rețeaua hidrografică organizată) și *subterană* (deplasare a apei infiltrate în stratele permeabile sau prin golurile subterane). **S.** poate fi *temporară* (intermitentă), când se produce numai într-un interval scurt, în urma ploilor și a topirii zăpezilor; *semipermanentă* (cu perioade nu prea lungi, de obicei în timpul secetei de vară, lipsite de **s.**) și *permanentă* (caz în care, chiar dacă există oscilații de debit, râul nu seacă niciodată). ✦ *Coeficient de s.* = raportul dintre cantitatea de apă scursă pe unitate de timp și cantitatea de apă căzută în aceeași unitate de timp pe o anumită suprafață. *S. medie specifică* = cantitatea de apă scursă într-un bazin hidrografic de pe unitatea de suprafață în timp de o secundă ($\bar{q}$ l/s km^2); se calculează raportând debitul râului într-un punct dat la suprafața de bazin aferentă. *S solidă* = cantitatea de material solid (în suspensie sau târât pe fundul albiei) transportat de un curs de apă.

SCURMA (lat. **excorrimare* sau cuv. autohton) vb. I tranz. și intranz. A răscoli pământul pentru a căuta ceva sau pentru a face o gaură; a scormoni, a scobi. ✦ Tranz. Fig. A preocupa, a chinui, a răscoli; a irita.

SCURMĂTURĂ (< *scurma*) s. f. Faptul de a scurma. ✦ (Concr.) Loc unde s-a scurmat; groapă sau gaură făcută prin scurmare.

SCURSOARE (< *scurge*) s. f. **1.** Lichid (murdar) care se scurge de undeva. **2.** (Rar) Faptul de a se scurge; loc de scurgere. ✦ Albie a unei ape curgătoare. **3.** Epitet dat unui om de nimic; lepădătură. Sin. *scursură.*

SCURSURĂ (< *scurs*) s. f. Scursoare.

SCURT, -Ă (lat. **excurtus* sau din *scurta*) adj., adv. **I.** Adj. **1.** (Despre obiecte sau distanțe) De mică întindere de la o extremitate la alta, de lungime mică. ✧ Expr. *A lua de* (sau *din*) *scurt* (pe cineva) = a cere cuiva socoteală, a trage la răspundere. ✦ (Despre vorbire) Concis, concentrat, laconic. **2.** (Despre oameni) Scund, mic; (despre părți ale corpului) de lungime mică. ✧ *Vedere scurtă* = miopie. ✦ (Despre obiecte) De mică înălțime, jos. **3.** (Despre noțiuni temporale) Care durează puțin, care trece repede. ✦ (LINGV.) *Silabă* (sau *vocală*) *s.* = silabă (sau vocală) care are o durată mai mică decât durata medie. *Infinitiv s.* = forma de infinitiv a verbelor în limba română care poartă caracteristica conjugării. **II.** Adv. **1.** Repede, brusc. ✦ Fără multă vorbă, neîntârziat. **2.** (De) la distanță mică; *p. ext.* strâns.

SCURTA (lat. *excurtare*) vb. I **1.** Tranz. A micșora lungimea unui obiect, a face mai scurt. **2.** Tranz. A alege distanța cea mai scurtă între două puncte, a evita ocolurile. **3.** Tranz. și refl. A face ca timpul să pară mai scurt, să dureze mai puțin. ✦ Intranz. și tranz. A vorbi concis, în puține cuvinte.

SCURTĂ (< *scurt*) s. f. **1.** Haină (vătuită sau îmblănită) lungă până deasupra genunchilor. **2.** (MED.; pop.) Adenopatie inghinală sau axială.

SCURTĂTURĂ (< *scurta*) s. f. **1.** Bucată de lemn; retevei. **2.** Cărare care scurtează un drum (de obicei

cu traseu în serpentină pe terenuri în pantă), evitând ocolurile și cotiturile. Adesea **s.** constituie căi de canalizare a scurgerii, determinând intensificarea proceselor de eroziune.

SCURTCIRCUIT (< *scurt* + *circuit*, după fr. *court-circuit*) s. n. Legătură electrică de rezistență (respectiv impedanță) foarte mică stabilită între două puncte care altfel ar avea potențiale electrice diferite, provocând creșterea puternică a intensității curentului. ✦ Legătură electrică de rezistență (respectiv impedanță) mică în raport cu rezistențele celorlalte legături, care se stabilește în mod voit între două puncte ale unui circuit electric.

SCURTCIRCUITA (< *scurtcircuit*, după fr. *court-circuiter*) vb. I tranz. și refl. A (se) realiza, a (se) produce un scurtcircuit.

SCURTEICĂ (< *scurt*) s. f. Haină femeiască din postav, catifea sau mătase, îmblănită, cu guler de vulpe, lungă până la genunchi, purtată mai ales la țară.

SCURTIME (< *scurt*) s. f. Însușire de a fi scurt.

SCURTMETRAJ (< *scurt* + *metraj*, după fr. *court-métrage*) s. n. Film a cărui durată de proiecție nu depășește, în medie, 30 de minute.

SCURTU, Ioan (n. 1940, com. Dochia, jud. Neamț), istoric român. Prof. univ. la București. Director general al Arhivelor Naționale (1991–1996), directorul Institutului de Istorie „N. Iorga" (2001–2006). Preocupări privind viața politică din România, activitatea unor personalități istorice (Ion I.C. Brătianu, I. Maniu, N. Iorga, Spiru C. Haret ș.a.), relațiile internaționale, minoritățile naționale, viața cotidiană etc. Lucrări: „Tratatul de Istoria României", autor și coord. voi. 8 (1918–1940), „Viața cotidiană a românilor în perioada interbelică", „Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866–1947)", „Istoria Partidului Țărănesc", „Istoria Partidului Național-Țărănesc".

SCURTU MARE, com. în jud. Teleorman, situată în C. Găvanu-Burdea, pe cursul superior al râului Clanița; 2 030 loc. (2005). Nod rutier. Bisericile de lemn cu același hram — Cuvioasa Parascheva, în satele Albeni (1805) și Drăcești (1859).

SCUT (lat. *scutum*) s. n. **1.** (În Antic. și în Ev. Med.) Armă defensivă confecționată din lemn, metal, piele etc., de diferite forme și mărimi, cu care luptătorii își apărau pieptul. ✦ Fig. Apărare, ocrotire, sprijin. **2.** Paravan protector în formă de ecran, utilizat pentru a proteja unele dispozitive împotriva diferitelor acțiuni mecanice. **3.** Construcție mobilă de metal sau de lemn folosită pentru susținerea tavanului sau a pereților într-o lucrare minieră (galerie, abataj) ori la executarea unui tunel. **4.** (GEOL.) Porțiune întinsă din cadrul unei platforme, în care apare, la suprafața Pământului, fundamentul cristalin cutat al acesteia. Principalele **s.** de pe glob sunt: *s. brazilian, s. canadian, s. baltic, s. ucrainean, s. sinic, s. african, s. australian.* **5.** (ZOOL., PALEONT.) Formație chitinoasă, epidermică sau scheletică a corpului animalelor având rol de apărare a țesuturilor moi. **6.** (ASTRON.) Înveliș protector al navelor spațiale pentru a le apăra la intrarea în atmosferă. Stratul interior este format din materiale izolante, iar cel exterior din materiale cu indice scăzut de sublimare.

SCUTARI v. **Shkodër.**

SCUTARU-UNGUREANU, Horia (n. 1943, Roman), fizician român. Acad. (1995). Contribuții în fizica teoretică, mecanica cuantică („Simetria și stabilitatea sistemelor cuantice deschise"), în teoria sistemelor cu simetrii dinamice și a particulelor elementare (descrierea ciocnirilor *hadron-hadron* cu ajutorul nucleelor reproducătoare și a structurilor nucleelor ușoare).

SCUTEC (< bg.) s. n. Bucată de pânză, de flanelă etc. cu care se înfașă sugarii.

SCUTELLA (cuv. lat.) subst. Gen de echinoderme cu țesutul discoidal turtit și zonele ambulacrare în formă de petală închisă. A apărut în Eocenul mediu, astăzi existând o singură specie în mările Japoniei.

SCUTELNIC (< *scutealã*, înv. „privilegiu de a nu plăti anumite dări") s. m. (În Ev. Med., în Țara Românească și în Moldova) Țăran scutit de plata birului domnesc în schimbul unor obligații suplimentare (de obicei militare) față de domnie sau față de stăpânii de moșii.

Horia Scutaru-Ungureanu

SCUTELNICI, com. în jud. Buzău, situată în V C. Bărăganului; 2 545 loc. (2005). Expl. de petrol și gaze naturale.

SCUTER (< engl., fr.) s. n. Vehicul autopropulsat cu două roți, echipat cu motor cu aprindere prin scânteie electrică și cu cilindree sub 250 cm; are o carcasă de formă aerodinamică și poate transporta 1–2 persoane.

SCUTI (< *scut*) vb. IV tranz. **1.** A dispensa pe cineva de un lucru neplăcut; a cruța. ✦ A lăsa în pace, a nu plictisi, a nu agasa. **2.** A dispensa de anumite sarcini sau obligații. **3.** A ocroti.

SCUTIER (< *scut*) s. m. (În Ev. Med., în Apusul Europei) Tânăr nobil care purta scutul și celelalte arme ale cavalerului sau ale seniorului său.

SCUTUL *(Scutum)*, constelație din emisfera australă, situată între constelațiile Vulturul, Șarpele și Săgetătorul.

SCUTURA (lat. **excutulare*) vb. I **I. 1.** Tranz. A face să cadă sau să iasă ceva din sau de pe un obiect printr-o mișcare repetată de clătinare, de agitare. ✦ Refl. A se curăța (de zăpadă, de praf etc.). ✦ Intranz. A face curățenie, a șterge praful de pe obiectele din casă; a deretica. **2.** Tranz. Fig. A arunca, a lepăda de la sine. ✦ Refl. A (se) elibera de ceva supărător, a ieși de sub o influență, dintr-o situație neplăcută. **3.** Refl. și tranz. (Despre copaci) A (se) despuia de frunze, de petale, de rod; a cădea sau a face să cadă, a (se) desprinde. **II. 1.** Tranz., intranz. și refl. A (se) mișca cu putere încoace și încolo, a (se) zgâlțâi, a (se) clătina. ✦ Refl. A se cutremura din tot corpul, a se zgudui. ✧ Expr. Tranz. *A-l scutura* (pe cineva) *frigurile* = a avea un acces de friguri. ✦ Tranz. A zdruncina. **2.** Tranz. Fig. (Fam.) A critica, a mustra.

SCUTURĂTOR, -OARE (< *scutura*) s. n., s. f. **I.** S. n. **1.** Mașină de lucru folosită în filaturi pentru separarea corpurilor străine de materialul fibros. **2.** *S. de paie* = batoză care separă materialul treierat și elimină paiele lungi. **II.** S. f. **1.** Teică **(2). 2.** Măturică de pene pentru șters praful.

SCUTURĂTURĂ (< *scutura*) s. f. **1.** Mișcare bruscă și repetată; clătinare, zgâlțâire, zguduire. ✦ Zdruncinare. **2.** Curățenie, dereticare.

SCUYLER [skailer], **Cortlandt Van Rensselaer** (1900–1993), general american. Șeful misiunii militare americane în România (nov. 1944–iun.

1947), fapt ce i-a prilejuit ținerea unui jurnal („Misiune dificilă"), în care sunt consemnate, etapă cu etapă, acțiunile sovieticilor de desființare a ultimelor rămășițe ale libertății din societatea românească.

SCUZĂ (< fr.) vb. I **1.** Refl. A-și cere iertare pentru o greșeală făcută, pentru un deranj etc.; a se disculpa, a se justifica. **2.** Tranz. A admite, a primi scuzele cuiva; a ierta.

SCUZABIL, -Ă (< it.) adj. Care poate fi iertat, trecut cu vederea.

SCUZĂ (< it.) s. f. **1.** Motiv real sau pretext invocat de cineva cu scopul de a se justifica sau de a diminua o vină ori pentru a nu satisface o obligație; disculpare, justificare, dezvinovățire. **2.** Exprimarea părerii de rău pentru o greșeală comisă sau pentru o jignire adusă cuiva.

SCVAMĂ (< lat.) s. f. (BOT.) Frunzișoară modificată, rudimentară, pergamentoasă, care protejează diverse organe ale plantelor; cele situate pe organe subterane (rizomi, bulbi, stoloni) sunt incolore, gălbui sau brune.

SCYLAX din Caryanda (sec. 6 î.Hr.), geograf și navigator grec. În serviciul regelui persan Darius I. A cercetat cursul Indului până la vărsare și apoi Oc. Indian și Marea Roșie (508 î.Hr.).

SCYLLA și **CHARYBDA** (în mitologia greacă), doi monștri marini, reprezentând o stâncă și o vâltoare, menționați în „Odiseea" lui Homer. Străjuiau un loc de trecere primejdios, identificat ulterior cu str. Messina. „A fi între S. și C." înseamnă a nimeri simultan între două pericole.

Se, simbol chimic pentru *seleniu.*

SE (lat. *se*) pron. refl. **1.** Arată că persoana care face lucrarea este aceea care o și suferă: *se întinse la umbră.* **2.** Intră în alcătuirea verbelor reflexive eventive *(se înroși la față)* sau reciproce *(norii se ciocnesc)*, dinamice *(s-a rugat de el să-l însoțească)*, pasive *(să se spele relele)*, impersonale *(se spune).*

SEABORG [si:bɔrg], **Glenn Theodore** (1912–1999), chimist american. Prof. univ. la Berkeley (California). Lucrări în domeniul chimiei și fizicii nucleare („Chimia elementelor actinide"). Între 1940 și 1957, împreună cu alți specialiști, **S.** a participat la descoperirea a peste 100 de izotopi, la izolarea și identificarea elementelor transuranice: *americiu, curiu, berkeliu, californiu, einsteiniu, fermiu, mendeleeviu* și *nobeliu.* A obținut în mod artificial *plutoniul.* Cu toate că s-a alăturat, din 1942, „Proiectului Manhattan" care a realizat bomba atomică americană, a fost ulterior un militant pentru dezarmarea nucleară și pentru limitarea armelor de distrugere în masă. În 1997, în semn de prețuire, numele său a fost dat unui nou element chimic. Președintele Comisiei pentru Energie Atomică (1961–1971). Premiul Nobel pentru chimie (1951), împreună cu E. M. McMillan.

SEACA 1. Com. în jud. Olt, situată în V C. Boian; 2 196 loc. (2005). Biserica Sf. Troiță (1856), în satul **S. 2.** Com. în jud. Teleorman, situată în S C. Boian, în lunca și pe terasele de pe stg. Dunării; 2 780 loc. (2005). Biserica Sf. Ioan Botezătorul (1821), în satul **S.**

SEACA DE CÂMP, com. în jud. Dolj, situată în S C. Desnățuiului; 2 144 loc. (2005). Biserica Sf. Nicolae (1856), în satul **S. de C.**

SEACA DE PĂDURE, com. în jud. Dolj, situată în SE piem. Bălăciței, pe râul Brabova; 1 323 loc. (2005). În satul **S. de P.,** atestat documentar în 1535 cu numele *Siliștea Seacă,* se află biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena (1889–1891) și biserica de lemn Sf. Ioan Botezătorul (1854, reparată în 1890).

SEACA OPTĂȘANI v. **Poboru.**

SEAMĂ (< magh.) s. f. **1.** (În locuțiuni și expresii conținând o judecată, o observație, o constatare) *De bună seamă* = desigur, fără îndoială. *Mai cu seamă* = îndeosebi, mai ales. *A lua seama* (sau *seamă*) = **a)** a se gândi; a reflecta; **b)** a supraveghea; **c)** a observa ceva, a remarca; **d)** a înțelege, a se lămuri. ✧ Expr. *A-și lua seama* = a se răzgândi. **2.** Socoteală, cont. *A ține seama* (sau, rar, *seamă*) *de cineva* (sau *de ceva*) = a ține cont de cineva (sau de ceva), a lua în considerație, a avea în vedere. **3.** *Pe seama* (cuiva) = **a)** pentru cineva, în folosul cuiva; **b)** pe socoteala, în sarcina cuiva. **4.** Fel, chip, soi, specie. ✧ Expr. *De-o seamă* (cu cineva) sau *de seama cuiva* = la fel cu cineva, în aceeași situație, stare; de aceeași vârstă. **5.** Rost, rânduială. ✧ Expr. *A ști seama* (la ceva) = a cunoaște rostul, a avea experiența unui lucru. *A-și face* (singur) *seama* = a se sinucide. **6.** Însemnătate, importanță; faimă, renume, trecere, prețuire, vază. ✧ Loc. *De seamă* = cu faimă; important, vestit. **7.** (Înv. și pop.) Număr, cantitate, sumă; măsură. ✧ Loc. *Fără număr și fără seamă* = în cantitate, în număr mare; mult. *Peste seamă* = peste măsură.

SEAMĂN (< *semăna*) s. m. Cel care este la fel cu cineva; om; aproapele cuiva. ✧ Loc. *Fără (de) seamăn* = fără asemănare, fără echivalent.

SEARĂ (lat. *sera*) s. f. Partea de la sfârșitul zilei, de când începe să se întunece până la căderea nopții; sfârșitul zilei. ✧ Loc. *De cu seară* = din momentul începerii serii (precedente); în seara precedentă; la începutul serii (precedente). ✦ (Adverbial, art.) În timpul serii; în fiecare seară.

SEARBĂD, -Ă (cuv. autohton) adj. **1.** (Despre alimente) Fără gust, insipid, fad; (despre gustul alimentelor) nedefinit. **2.** Fig. Monoton, neinteresant, plictisitor, anost. **3.** (Despre oameni) Cu fața palidă, livid; fără vlagă, veștejit.

SEARLE [sə:l], **John Rogers** (n. 1932), filozof american. Cercetări în filozofia limbajului și a minții: a dezvoltat o teorie despre limbaj ca expresie a gândirii („Actele limbajului. O încercare de filozofie a limbajului", „Intenționalitatea. O încercare de filozofia minții").

S.E.A.T.O. v. **Organizația Tratatului Asiei de Sud-Est.**

SEATTLE [siætl], oraș în NV S.U.A. (Washington), situat între golful Puget (Elliott) și lacul Washington; 563,3 mii loc. (2000). Nod de comunicații. Aeroport. Port comercial. Piață pentru lemn și pește. Constr. de rachete și de avioane Boeing, de nave maritime, computere, aparate medicale și instrumente stomatologice. Ind. metalurgiei feroase și neferoase (aluminiu), chimică (mase plastice, cauciuc sintetic), electronică, mat. de constr., de prelucr. a lemnului (mobilă), celulozei și hârtiei, sticlăriei, cosmeticii (parfumuri), textilă, farmaceutică și alim. (conserve de pește). Producție de jucării. Târg internațional (din 1962). Muzeu de artă. Operă. Teatru-orchestră simfonică. Universitatea Washington (1861), Universitatea Seattle Pacific (1891), Universitatea Seattle (1891). Catedrala romano-catolică St. James (sec. 19); biserica St. Mark's (sec. 19). Are 150 de parcuri și grădini (Seward Park, Woodland Park — cu grădină zoologică, Lincoln Park ș.a.) care acoperă c. 2 000 ha. Turism. Primii emigranți s-au stabilit în această zonă în toamna anului 1851, întemeind așezarea **S.**; oraș din 1869.

SEBACEU, -EE (< fr.; {s} lat. *sebaceus* „de seu") adj. (MED.) Care se referă la *sebum.* ✧ *Glandă s.* = glandă exocrină care secretă sebum, situată la nivelul tegumentelor, la rădăcina firelor de păr.

SEBASTEA v. **Sivas.**

SEBASTIAN, SFÂNTUL ~ (?–c. 288), martir creștin ucis în vremea persecuțiilor din timpul domniei

împăratului roman Diocleţian. Originar din Galia, a venit la Roma pentru a servi în armata romană. Condamnat la moarte pentru că a ajutat pe creştini şi i-a reproşat împăratului că îi persecută pe aceştia. Patron al arcaşilor. Frecvent în arta plastică. Prăznuit în Biserica Răsăriteană la 18 dec., iar în cea Apuseană la 20 ian.

SEBASTIAN, Mihail (1907–1945, n. Brăila) (pseud. lui *Iosef M. Hechter*), scriitor român. Piese de teatru cu tentă lirică („Steaua fără nume", „Jocul de-a vacanţa") sau satirică („Ultima oră"). Romane psihologice şi citadine („Oraşul cu salcâmi", „Accidentul") sau dezbătând condiţia evreului („De două mii de ani"). Memorialistică („Jurnal", apărut postum). Eseuri şi cronici literare.

SEBASTIANO DEL PIOMBO (Sebastiano Luciani, zis **~)** (1485–1547), pictor italian. Influenţat de Giorgione, Rafael şi Michelangelo. A îmbinat strălucirea picturii veneţiene cu rigoarea proprie celei din Roma. Compoziţii religioase şi portrete („Fornarina", „Crist purtând crucea", „Andrea Doria", „Papa Clement VII"). Reprezentat în Muzeul Naţional de Artă al României.

SEBERG [si:bərg], **Jean** (1938–1979), actriţă americană de film. A întruchipat pe ecran fata modernă, nonconformistă, dar dezorientată şi vulnerabilă („Bonjour tristesse", „Cu sufletul la gură", „Aeroportul", „Atentatul", „Pisica şi şoarecele", „Rata sălbatică").

SEBEŞ 1. Râu, afl. stg. al Mureşului la 12 km în aval de municipiul Sebeş; 88 km. Izv., prin pârâul Valea Frumoasă, din S m-ţilor Cindrel, de la 2 060 m alt., de sub vf. Cindrel. Curge mai întâi pe direcţie NE–SV printr-un culoar mărginit de m-ţii Lotrului (la S) şi m-ţii Cindrel (la N), iar după ce primeşte afl. Tărtărău pe stg., râul capătă o direcţie de curgere predominantă către N, făcând o serie de meandre, separând m-ţii Cindrel (în E) de m-ţii Şureanu (în V). În zona montană are o pantă accentuată de scurgere (în medie 18‰, iar în amonte de com. Şugag aceasta ajunge la 29‰), fapt ce a permis construirea, în aval de Gâlceag, a mai multor lacuri de acumulare şi hidrocentrale. În zona montană, la 1 255 m alt., au fost construite (1979–1983) barajul (92 m înălţime) şi lacul de acumulare Oaşa (6 km lungime; supr.: 400 ha; vol.: 136 mii. m^3), iar în aval, la 790 m alt., acumularea Tău (81 ha; vol.: 20 mii. m^3; barajul are 70 m înălţime), inundată în 1982. Constelaţia hidrocentralelor de pe râul **S.**: Gâlceag (150 MW), Şugag (150 MW), Săsciori (42 MW), Petreşti (4 MW). Afl. pr. ai **S.** sunt Bistra, Dobra şi Secaş. Valea **S.** este însoţită, pe aproape întreg parcursul ei, de drumul alpin Novaci–Oaşa–Sebeş. **2. Munţii** ~ v. **Şureanu. 3.** Municipiu în jud. Alba, situat în V pod. Secaşelor, pe cursul inf. al râului Sebeş; 28 807 loc. (2005). Staţie (Sebeş) şi haltă de c.f. (în satul Răhău). Nod rutier. Hidrocentrală, în localit. componentă Petreşti, dată în folosinţă în 1986. Expl. şi prelucr. lemnului, tricotaje, ciorapi, articole de marochinărie, de hârtie şi materiale de papetărie (în localit. componentă Petreşti) şi de produse alim. Tăbăcărie. Articole din piele (haine, poşete) în satul Răhău. Moară de cereale (1875). Muzeu cu secţii de istorie, artă şi ştiinţele naturii, adăpostit în casa Zápolya. Vestit şi tradiţional centru de iconari (în localit. componentă Lancrăm). Vestigii neolitice, din Epoca bronzului (Cultura Coţofeni) şi din sec. 9–10. **S.** a început să se dezvolte din sec. 12, ajungând în sec. 13–14 o aşezare înfloritoare. Apare menţionat documentar prima oară în 1245 cu numele *Malembach (Sacerdos de Malembach),* iar în 1300 este consemnat cu toponimul *Sebus.* În 1341 capătă statut de oraş, iar la 13 nov. 2000 a fost declarat municipiu. În 1376, oraşul avea o intensă activitate meşteşugărească (19 bresle) şi comercială, negustorii de aici întreţinând strânse relaţii comerciale cu cei din Ţara Românească. În 1387 a început construirea zidurilor de apărare ale cetăţii (terminate la începutul sec. 15) împotriva pericolului turcesc, fiind primul oraş din Transilvania care a realizat o fortificaţie. În a doua jumătate a sec. 15, la **S.** a luat fiinţă un gimnaziu, iar în sec. 16–17 a funcţionat o tipografie de sub teascurile căreia a ieşit, printre altele, „Carte ce se cheamă evanghelie cu învăţătură" (1581), în limba slavonă, aparţinând tipografului Coresi, lucrare ce reprezintă un monument de cultură şi artă tipografică, atât din punctul de vedere al tehnicii şi artei tipografice, cât şi din cel al contribuţiei la dezvoltarea limbii literare. În sec. 18, oraşul **S.** a fost pentru o perioadă de timp sediul Dietei şi al principilor Transilvaniei. Monumente: ruinele cetăţii **S.,** cu fragmente de ziduri înalte (c. 5 m) şi groase (peste 2 m), străjuite de mai multe turnuri de apărare (Turnul Cizmarilor, sec. 15; Turnul Croitorilor, sec. 15; Turnul semicircular, 1654; Turnul octogonal, 1678); biserica evanghelică, a cărei construcţie a început înainte de anul 1241 ca o bazilică romanică, a fost supusă unor transformări gotice (1361) şi terminată în 1382. Are un altar poliptic decorat cu compoziţii pictate sau sculptate în relief, realizate în anii 1518–1528; biserica romano-catolică Sf. Bartolomeu (sec. 14–15); bisericile ortodoxe Adormirea Maicii Domnului (1778) şi Învierea Domnului (1819); casa Zápolya (a doua jumătate a sec. 15) în care a locuit şi a murit (în 1540) Ioan Zápolya; casele „Roth" (sec. 16), „Hettz-Konrad" (sec. 16, renovată în sec. 19), „Schneider" (sec. 17, renovată în sec. 19). În cimitirul din Lancrăm se află mormântul şi statuia poetului Lucian Blaga, operă a sculptorului Romulus Ladea, dezvelită în 1975. La 3 km NE de **S.** se află „Râpa Roşie", rezervaţie geologică, geomorfologică şi botanică extinsă pe 10 ha. Aceasta se evidenţiază ca un perete înalt de 125 m şi lung de 800 m, în care apar variate alternanţe de roci (pietrişuri, nisipuri cuarţoase, gresii, argile) asupra cărora au acţionat apele de şiroire provenite din ploi sau zăpezi, dând naştere unor frumoase forme piramidale de culoare roşie. În acest areal se dezvoltă o serie de plante rare: cârcelul (*Ephedra distachya*), zglăvocul (*Centaurea atropurpurea*), o specie panonică de garofiţă (*Dianthus serotinus*), *Cephalaria radiata* şi o feriguţă de stâncărie *(Asplenium adiantum nigrum).* **4.** V. **Caransebeş.**

Mihail Sebastian

SEBINO v. **Iseo.**

SEBIŞ 1. Depr. tectono-erozivă, situată în E depr. Zarand (parte componentă a acesteia), la poalele SE ale dealurilor Codru-Moma, limitată de îngustarea epigenetică a văii Crişului Alb din arealul localit. Joia Mare. Depr. **S.** se deschide larg spre C. Crişurilor, fiind străjuită de o parte şi de alta de măgurile eruptive Mocrea (378 m) şi Gălălău (224 m) şi drenată de râurile Crişu Alb, Teuz, Chişindia, Moneasa, Dezna ş.a. Aceste râuri au creat în cadrul

depr. **S.** o adevărată câmpie aluvionară, etajată, cu alt. cuprinse între 110 și 200 m. Luncile celor două râuri mari (Crișu Alb și Teuz) sunt bine dezvoltate (3–5 km lățime), dar pânza freatică aflată la mică adâncime (sub 50 cm) determină frecvente înmlăștiniri, fapt ce a impus construirea unor canale de drenaj și a unor lucrări de îndiguire și regularizare a râurilor. **2.** Oraș în jud. Arad, situat în depr. omonimă, la poalele dealurilor Codru-Moma, în zona de confl. a râului Dezna cu Crișu Alb; 6 491 loc. (2005). Stație de c.f., inaugurată în 1881. Nod rutier. Expl. forestiere și de andezit. Fabrici de confecții metalice, de prelucr. a lemnului (mobilă, cherestea) și a marmurei, textile și alim. Centru pomicol și viticol. Muzeu de istorie și etnografie. Pe vatra actualului oraș a existat în sec. 13 o mică localit. care aparținea domeniului cetății Dezna. Menționată documentar în 1552, așezarea a fost cucerită de turci în 1574 și stăpânită până la sfârșitul sec. 18, după care a trecut sub ocupație habsburgică (până în 1918). La 17 febr. 1968, com. **S.** a fost trecută în categoria orașelor (înglobând și fostul sat Prăjești). Monumente: castel (sec. 19); casa „Waldstein" (1814) care adăpostește azi biblioteca orășenească.

SEBKHA (cuvânt arab), denumire dată în Sahara unor arii depresionare, cu sedimente argiloase în care stagnează, permanent sau temporar, apă bogată în săruri; ca urmare a evaporării apei se formează cruste saline. Sunt similare cu takârele din Asia Centrală și *kewirele* din Iran.

SEBOREE (< fr.; {s} lat. *sebum* „seu" + gr. *rhein* „a curge") s. f. (MED.) Secreție excesivă de sebum. Deseori se complică cu acneea, fiind cauza unei dermatite seboreice.

SEBOU [sebu], sau **SEBU,** fl. în NV Marocului; 450 km. Izv. din m-ții Atlas prin râul Guigou, curge pe direcție S–N până la Fès, drenând pantele N ale Atlasului Mijlociu, apoi se îndreaptă către NV, străbătând C. Rharb, și se varsă în Oc. Atlantic, în aval de Kenitra. Navigabil pentru vase oceanice până la Kenitra (16 km) și pentru nave mici până la Fès. Afl. pr.: Rdom, Beth, Ouerrha, Inaouene.

SEBÜKTEGIN, Nasr ad-Daula Abū Manşūr (c. 942–997), comandant militar și guvernator al Sāmānizilor în Ghazni (977/978–997). Fondator al dinastiei Ghaznavizilor (977/978–c. 1190). A purtat (979–989) un îndelungat război cu regatele hinduse din Punjab, făcând importante cuceriri.

SEBUS v. **Sebeș (3).**

SEBUM (cuv. lat. „seu") s. n. Produsul de secreție (semifluid) al glandelor sebacee din piele, aflate în legătură cu foliculii piloși. Este compus din grăsime și celule epiteliale descuamate.

SEC, SEACĂ (lat. *siccus*) adj. **1.** Care nu mai are apă, din care a secat apa; uscat; (despre terenuri) lipsit de umezeală; *p. ext.* arid, neproductiv. ✧ *Tuse s.* = tuse fără expectorații. *Ger s.* = ger uscat, fără zăpadă. **2.** În care nu se află nimic; gol, deșert. ✧ *Sunet s.* = sunet scurt, fără rezonanță. ✧ Loc. *În sec* = în gol; *fig.* în zadar, fără rost. ✧ Expr. (Substantivat, n.) *A înghiți în sec* = a înghiți dorind ceva, fără a avea ceva în gură; *fig.* a se reține de la ceva, a-și înfrâna o dorință. ✦ (Despre părți ale corpului) Atrofiat, paralizat, uscat. **3.** Fig. (Despre idei, gânduri etc.) Lipsit de conținut, de sens; inutil. **4.** Fig. (Și subst.) Prost, fără minte. **5.** Fig. (Despre facultățile și manifestările oamenilor; și adv.) Lipsit de sensibilitate, de căldură; aspru, rece. **6.** *De sec* = de post.

SECA (lat. *siccare*) vb. I **1.** Tranz. A scoate, a înlătura apa dintr-un teren, dintr-un lac etc. ✦ Fig. A stoarce, a slei de puteri, de vlagă; a secătui. ✦ Intranz. (Despre lichide) A dispărea, a se pierde. **2.** Intranz. (Despre semințe) A-și pierde conținutul; a se usca. ✦ (Despre corpul omului sau despre părți ale lui) A se atrofia, a paraliza. **3.** Tranz. Fig. A cauza o durere mare, o emoție puternică (negativă); a chinui.

SECAM (abreviere de la expr. fr. *séquentiel à mémoire*), sistem de televiziune în culori brevetat, în 1956, de Henri de France și folosit de mai multe țări; compatibil cu sistemul de televiziune în alb-negru.

SECANT, -Ă (< fr.) s. f., adj. **1.** S. f. Funcție trigonometrică care, înmulțită cu funcția cosinus, este egală cu funcția unitate. **2.** Adj. *Dreaptă s.* = dreaptă care intersectează un cerc sau o curbă (un arc de cerc sau curbă) în două puncte sau care intersectează una sau mai multe drepte sau plane. *Plan s.*= plan care intersectează o altă suprafață (sau chiar mai multe suprafețe) fără a fi plan tangent.

Secantă

Dreaptă secantă Plan secant

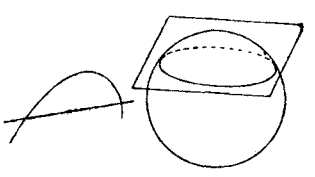

SECARĂ (lat. *secale*) s. f. Cereală cu tulpini înalte, păioase, frunze liniare, inflorescența un spic, iar fructul o cariopsă *(Secale cereale).* Este cunoscută din Antic.; originară din Asia Mică. Se cultivă ca plantă furajeră și alimentară în zone cu climat umed și rece, pe soluri nisipoase. Semințele de **s.** conțin 5,67–12,66% substanțe proteice și 69% hidrați de carbon. Făina este folosită la prepararea pâinii; boabele servesc ca materie primă în industria amidonului, a glucozei și alcoolului. Paiele sunt folosite în industria celulozei. Există două forme: de toamnă și de primăvară. Se cunosc și câteva specii sălbatice, printre care *Secale montanum* întâlnită sporadic în Carpați.

SECAȘ 1. Râu, afl. dr. al Sebeșului, în aval de municipiul Sebeș; 42 km. Izv. din E Pod. Secașelor, din arealul com. Păuca (jud. Sibiu). **2.** Râu, afl. stg. al Târnavei, în aval de municipiul Blaj; 37 km. Izv. din E Pod. Secașelor, de pe terit. com. Păuca. **3. Podișul Secașelor,** unitate de podiș, cu înălțimi reduse (400–500 m alt.), situată în SV pod. Transilvaniei, la E de cursul mijlociu al Mureșului, între cele două Secașe (afl. al Sebeșului, la S, și afl. al Târnavei, la N). Relieful, cu aspect colinar, este afectat de cute marginale și de diapirism, fiind fragmentat de văi largi, cu versanți în cadrul cărora se remarcă ravene și alunecări de teren. Este alcătuit, predominant, din roci friabile (pietrișuri, nisipuri, argile nisipoase) și petice de conglomerate, marne, tufuri și sare. Zonă viticolă. **4.** Com. în jud. Timiș, situată în S pod. Lipovei, pe râul Miniș; 331 loc. (2005). Pomicultură. Satele **S.**, Checheș, Crivobara și Vizma apar menționate documentar în același an (1440). Biserica de lemn Nașterea Maicii Domnului (1780), în satul Crivobara.

SECĂCIUNE (lat. *siccatio, -onis*) s. f. Timp uscat, lipsit de ploaie; uscăciune, secetă.

SECĂREANU, Nicolae (1901–1992, n. Nanov, jud. Teleorman), bariton român de operă. Activitate pedagogică. Impunătoare prezență scenică („Boris Godunov", „Rusalka", „Faust", „Bărbierul din Sevilla"). Roluri în film („Răscoala", „Dacii", „Mihai Viteazul").

SECĂRIA, com. în jud. Prahova, situată în cuprinsul m-ților Baiu, pe interfluviul dintre râurile Prahova și Doftana; 1 310 loc. (2005). Expl. de gresii.

SECĂRIȚĂ (< *secară*) s. f. Rachiu de secară.

SECĂTUI (< *secat*) vb. IV tranz. A stoarce pe cineva de bani, de putere etc.; a slei, a vlăgui; a seca, a sărăci un teren. ✦ A epuiza rezervele de substanțe minerale dintr-un zăcământ.

SECĂTURA v. **Vadu Moților.**

SECĂTURĂ (< *seca*) s. f. **1.** Om de nimic, pe care nu te poți bizui; netrebnic, lichea. **2.** (La pl.) Lucruri fără valoare; fleacuri.

SECCHI, Angelo (1818–1878), astronom italian. Iezuit. Profesor și director al Observatorului astronomic de la Colegiul Roman (din 1849). Observații asupra planetei Marte. Pionier al spectroscopiei stelare, a emis pentru prima oară (1868) ideea clasificării stelelor după aspectul spectrului lor și a sugerat că acesta este legat de temperatura suprafeței lor.

SECENOV [sieț*ĭ*nəf], Ivan Mihailovici (1829–1905), fiziolog rus. Prof. univ. la Sankt-Petersburg, Odessa și Moscova. Cercetări originale asupra fiziologiei mușchilor, nervilor, electricității animale, asupra mecanismelor reflexe ale sistemului nervos superior („Reflexele creierului", „Fiziologia sistemului nervos").

SECERA (lat. *sicilare*) vb. I tranz. A tăia de la bază cerealele păioase, în vederea strângerii recoltei. În prezent recoltarea se realizează mecanizat, de obicei concomitent cu treieratul și balotatul paielor, cu ajutorul combinelor. ✦ Fig. A ucide dintr-o dată și în număr mare.

SECERĂ (lat. *sicilem*) s. f. **1.** Unealtă manuală folosită în trecut la recoltarea cerealelor, compusă dintr-o lamă îngustă de oțel, curbată, cu tăișul dințat spre interior, și fixată într-un mâner de lemn. Acum se mai utilizează doar foarte rar, la recoltarea unor cantități mici de ierburi pentru hrănirea animalelor. **2.** Seceriș **(1).**

SECERĂTOR, -OARE (< *secera*) subst., adj. **1.** S. m. și f., adj. (Persoană) care seceră. **2.** S. f. Mașină agricolă de recoltat care seceră cerealele și alte plante agricole. ✧ *S.-legătoare* = mașină agricolă de recoltat care seceră și în același timp leagă în snopi tulpinele cerealelor păioase.

SECERIȘ (< *secera*) s. n. **1.** Acțiunea de a secera; seceră **(2).** ✦ Recoltă. **2.** Perioadă de timp în care se execută recoltarea cerealelor.

SECESIONIST, -Ă (< fr.) s. m. și f. Participant la o acțiune de secesiune.

SECESSION (SEZESSION) (< germ.) subst. **1.** Denumire dată grupărilor artistice de avangardă din Germania și din Austria de la sfârșitul sec. 19 și începutul sec. 20. Fără a avea o doctrină comună, ele au susținut impresionismul, postimpresionismul, promovând ulterior expresionismul. Principalele grupări **s.** au fost fundate în orașele München (1892), unde s-au manifestat pictorii F. Uhde, F. Stuck, W. Trübner ș.a.; Viena (1897), având ca reprezentant pe G. *Klimt*; Berlin (1899), unde a lucrat M. *Liebermann*. **2.** Stil în artele decorative corespunzător cu *Jugendstil, Art Nouveau, Modern Style* etc. V. și *arta 1900*.

SECESIUNE (< fr., lat.) s. f. Acțiune a unui grup de indivizi de a se separa de o colectivitate căreia îi aparține ori acțiune de separare a unui stat sau a unui grup de state de o federație sau o confederație. V. *Războiul de secesiune*.

SECETĂ (lat. **siccita*) s. f. Perioadă de timp dintr-un an când precipitațiile cad în cantități foarte mici sau lipsesc total și când temperatura aerului este ridicată astfel încât plantele (în special cele de cultură) ajung să se ofilească, absorbția apei din sol neputând compensa apa pierdută prin evaporare. Se instalează ca urmare a persistenței formațiilor anticiclonale stabile; vreme uscată, secetoasă, secăciune.

SECETOS, -OASĂ (< *secetă*) adj. (Despre vreme) Fără ploi, cu secetă. ✦ (Despre terenuri, regiuni) arid, uscat, bântuit de secetă.

SECHE, familie de lingviști români. **1. Luiza S.** (1926–2005, n. Roman). Contribuții în domeniul lexicografiei, având un rol important în elaborarea și coordonarea marilor dicționare ale limbii române apărute după 1944 („Dicționarul Academiei", literele M, N, P, S, în colab., „Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu", „Dicționar de sinonime") și al cultivării limbii („Lexicul artistic eminescian în lumina statistică"). **2. Mircea S.** (1924–2000, n. București). Contribuții în domeniul lexicografiei („Schiță de istorie a lexicografiei române"), având un rol important în elaborarea și coordonarea marilor dicționare ale limbii române apărute după 1944 („Dicționarul Academiei", literele M, N, P, S, în colab.) și al limbii române literare („Bibliografia analitică a limbii române literare", în colab., „Istoria lingvisticii românești", în colab.).

SECHELĂ (< fr.; {s} lat. *sequela* „consecință") s. f. Tulburare funcțională sau organică durabilă, consecutivă unei boli, unui traumatism sau unei intervenții chirurgicale.

SECHESTRA (< fr., lat.) vb. I tranz. (DR.) A pune sechestru asupra unor bunuri ✦ A reține cu forța o persoană.

SECHESTRU (< fr., lat.) s. n. (DR.) **1.** Măsură de conservare a unui lucru cu privire la care există un litigiu, până la soluționarea acestuia. **2.** Măsură de indisponibilizare a unui bun, în vederea executării silite sau a confiscării lui.

SECIU, Valeria (n. 1938, București), actriță română de teatru și de film. Interpretă de mare sensibilitate și expresivitate (în teatru: „Regele Lear", „Jocul de-a vacanța", „Richard al III-lea", „Să-i îmbrăcăm pe cei goi", „Maestrul și Margareta", „Pescărușul"; în film: „Înainte de tăcere", „Adela", „Bună seara, Irina", „Vânătoare de vulpi").

SECOL (< lat., it.) s. n. **1.** Interval de timp de o sută de ani (de la anul unu până la anul o sută inclusiv); de ex. **s.** 21 – perioada de la 1 ian. 2001 până la 31 dec. 2100; răstimp de o sută de ani (socotit de la orice dată); veac. ✦ Fig. Perioadă imensă de tip; veșnicie. ✦ (La pl.) Timpul considerat în desfășurarea lui; *p. ext.* generațiile care trăiesc în aceste perioade. **2.** Epocă istorică dominată de un eveniment de seamă, de o personalitate excepțională (ex. „secolul luminilor", „secolul lui Pericle").

SECOLUL 20, revistă lunară de literatură universală, editată de Uniunea Scriitorilor din România. Apare la București bianual (1957), anual (1958–1960), apoi lunar (din 1961). Din 2001 și-a schimbat denumirea în *Secolul 21*, fiind editată de Fundația Culturală Secolul 21, sub egida Uniunii Scriitorilor. Revista promovează schimbul de idei, prezintă fenomenul literar românesc în context universal, publică traduceri din literatura universală, însoțite de comentarii. În timpul „Războiului rece" și al „cortinei de fier", a jucat un mare rol în cunoașterea literaturii și artei universale contemporane. Colaboratori: I. Hobana, Ștefan Aug. Doinaș, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Ov.S. Crohmălniceanu, Geo Dumitrescu, Gellu Naum, M. Șora, V. Teodorescu, E. Jebeleanu, Fl. Potra,

Valeria Seciu

Dan Hăulică, Tatiana Nicolescu, A. Brezianu, N. Balotă ș.a.

SECONDĂ vb. I v. **secunda.**

SECRET, -Ă (< fr., lat.) adj., s. n. **I.** Adj. **1.** Care este ținut ascuns; care este puțin sau deloc cunoscut; confidențial, tainic. ✧ *Asociație s.* = asociație care are un caracter conspirativ, constituită în ascuns, ilegal. ✦ (Despre stări sufletești sau sentimente) Păstrat în taină, nemărturisit. **2.** Ascuns vederii; mascat, disimulat. ✧ *Agent s.* v. *agent.* **II.** S.n. **1.** Ceea ce se ține în taină; ceea ce nu trebuie spus; taină. ✧ *S. de stat* = documente sau date privind problemele fundamentale ale vieții politice și economice, precum și ale apărării statului, a căror divulgare este pedepsită penal. *S. comercial* = cunoștințe legate de un proces de fabricație sau de un produs aparținând unei întreprinderi, a căror dezvăluire poate afecta negativ rezultatele financiare ale acesteia. *S. spovedaniei* = dreptul și obligația morală a duhovnicului de a păstra secretul asupra celor mărturisite de credincios în cursul spovedaniei. **2.** Sistem (ingenios) care condiționează reușita în ceea ce se întreprinde, procedeu special și eficace pentru a obține ceva. **3.** Ceea ce constituie condiția particulară a unei științe, a unei arte.

SECRETA (< fr.) vb. I tranz. A elimina o secreție internă sau externă.

SECRETAR[1] (< fr.) s. m. Pasărea **s.** = pasăre răpitoare de zi din fam. sagitaride, din Africa tropicală și de sud, cu corpul zvelt, cu gâtul, aripile și coada lungi și picioarele înalte, cu degete și gheare relativ scurte *(Sagittarius serpentarius).* Se hrănește în special cu șerpi, mamifere mici și insecte.

SECRETAR[2] **-Ă** (< fr.) s. m. și f. **1.** Persoană care conduce serviciul de secretariat al unei întreprinderi, al unei instituții etc. ✧ *S. de redacție* = persoană din redacția unei publicații însărcinată cu centralizarea și coordonarea materialului pregătit pentru tipar. ✦ Persoană care rezolvă lucrările curente și corespondența particulară a cuiva. **2.** Conducător ales al unei organizații social-politice. ✧ *S. general* = persoană aleasă în cadrul congresului sau conferinței unui partid politic pentru coordonarea activității acestuia. *S. general al O.N.U.* = persoană care conduce Secretariatul, principalul organ ad-tiv și executiv al O.N.U.; numit de Adunarea Generală, la recomandarea Consiliului de Securitate, pe o perioadă de cinci ani. Primul **s.g.** al O.N.U. a fost Trygve Lie (Norvegia) (1946–1952); cel din urmă, Kofi Annan (Ghana), din 1 ian. 1997, reconfirmat la 29 iun. 2001. V. și *Organizația Națiunilor Unite.* **3.** Demnitar, funcționar care pregătește lucrările și duce la îndeplinire hotărârile organului suprem al puterii de stat, ale organului suprem al administrației de stat, ale unui minister, ale conducerii altui organ central, ale unui departament etc. ✧ *S. de stat* = (în unele țări) denumirea ministrului Afacerilor Externe (ex. în S.U.A., Vatican ș.a.); om politic sau înalt funcționar care conduce un departament ministerial.

SECRETARIAT (< fr.) s. n. **1.** Serviciu într-o întreprindere, într-o instituție sau într-o organizație politică ori obștească ce rezolvă lucrările curente ale conducerii acestora; localul, biroul unde își desfășoară activitatea personalul acestui serviciu. **2.** Organ de conducere care coordonează și controlează activitatea (în special îndeplinirea hotărârilor) unui partid. **3.** Organ al unei organizații internaționale având atribuții administrative și executive (ex. Secretariatul O.N.U.). **4.** Denumire dată persoanelor însărcinate să consemneze dezbaterile unei ședințe.

SECRETER [sekretę:r] (cuv. fr.) s. n. Piesă de mobilier folosită ca masă de scris, având adesea funcție mixtă (dulap, cabinet) pentru păstrarea actelor, documentelor etc.

SECRETINĂ (< fr.) s.f. Hormon polipeptidic secretat de mucoasa duodenală, cu acțiune stimulatoare asupra secreției pancreatice.

SECRETOR, -OARE (< fr.) adj. Care secretă; care se referă la secreție.

SECREȚIE (< fr., lat.) s. f. (FIZIOL.) **1.** Proces de elaborare și de eliminare a unor substanțe rezultate din activitatea specifică a celulelor glandulare. Se poate face la exteriorul corpului sau într-o cavitate a lui (**s.** externă sau exocrină) sau direct în sânge (**s.** internă sau endocrină). La plante, **s.** este realizată de peri, papile, glande sau canale secretoare, care produc uleiuri volatile, tanin uri, răși ni, alcaloizi, latex, nectar etc. **2.** Produs eliberat de celule glandulare. **S.** eliminate direct în sânge se numesc hormoni.

Secreter

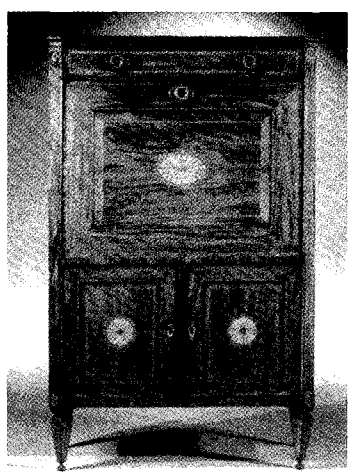

SECTANT, -Ă (< lat.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Adept al unei secte religioase. **2.** Adj. De sectă, propriu sectanților; *fig.* exclusivist, intolerant.

SECTAR, -Ă (< fr.) s. m., adj. **1.** S. m. Partizan intolerant și exclusivist al unei doctrine religioase, filozofice sau politice. **2.** Adj. Care ține de sectă; intolerant față de cei ce au alte convingeri; *fig.* exclusivist.

SECTARISM (< fr.) s. n. Atitudinea de sectar **(1);** *fig.* intoleranță, exclusivism.

SECTAT, -Ă (cf. lat. *sectus* „tăiat") adj. (Despre frunze) Care are lobi cu incizii mari, atingând nervura mediană a laminei (la frunzele penat-sectate, ex. la valeriană) sau baza laminei (la frunzele palmat-sectate, ex. la cânepă).

SECTĂ (< fr., lat.) s. f. Comunitate religioasă desprinsă dintr-o religie mare (creștinism, islam, budism etc.), în vederea practicii unui cult independent, bazat pe o doctrină proprie.

SECTOR (< fr., lat.) s. n. **1.** Domeniu sau ramură de activitate. **2.** Diviziune, parte, domeniu în cadrul economiei sau al unor unități administrativ-teritoriale. **3.** Porțiune limitată dintr-o suprafață. ✦ Subîmpărțire administrativă în cadrul unui oraș mare. **4.** (MAT.) *S. circular* = mulțimea punctelor din interiorul unui cerc, situate între două raze. ✦ (TEHN.) Organ de mașină cu profilul în formă de **s.** circular. ✧ *S. dințat* = **s.** cu dantură de angrenaj la periferie, folosit la transmiterea unei mișcări, prin angrenare cu o roată dințată. **5.** (EC.) *S. economic* = ansamblul activităților economice și sociale din economia națională care au caracteristici comune în ce privește natura și destinația bunurilor produse și serviciilor prestate, organizarea și finanțarea producției, procesele tehnologice etc. În mod convențional, activitățile din economia națională sunt împărțite în: *s. primar* (industria extractivă, agricultură, pescuit, exploatarea lemnului), *s. secundar* (industria prelucrătoare, construcțiile) și *s. terțiar* (transporturi, comerț, turism, alte servicii). **6.** *S.*

formal = cuprinde societățile comerciale, reglementate prin lege, instituțiile financiar-bancare și de asigurări, sindicate, partide politice, organizații religioase și alte organizații fără scop lucrativ, reglementate prin lege. *S. informal* = cuprinde unitățile cu un nivel redus de organizare, cu un capital mic și bazate în principal pe relații de familie (asociațiile familiale și profesiile libere). *S. instituțional* = cuprinde ansamblul unităților instituționale care au un comportament asemănător în ce privește funcția economică principală și sursa de proveniență a resurselor. *S. instituționale* sunt: societăți și cvasisocietăți nefinanciare, instituții financiare, societăți de asigurare, administrația privată, administrația publică și menaje (gospodării).

SECTORIST (< *sector*) s. m. înv. Ofițer sau subofițer de poliție, care avea în atribuție ordinea publică și evidența populației dintr-un anumit sector al unui oraș.

SECTORUL AGRICOL ILFOV v. **Ilfov (2).**

SECȚIE (< lat. *sectio* „tăiere", „împărțire") s. f. **1.** Subunitate organizatorică a unei întreprinderi, instituții etc.; *p. ext.* locul unde se află o asemenea subunitate. **2.** Subdiviziune în cadrul administrației sau al poliției unui oraș; locul unde își desfășoară activitatea. ✦ *S. de votare* = fiecare dintre diviziunile în care se împarte o circumscripție electorală (în raport cu numărul alegătorilor); locul unde votează alegătorii dintr-o asemenea diviziune.

SECȚIONA (< fr.) vb. I tranz. A efectua o secționare; a împărți, a tăia, a divide.

SECȚIONARE (< *secționa*) s. f. **1.** Operație de tăiere în bucăți a unui obiect, a unui corp. **2.** Împărțire sau tăiere imaginară a unui întreg în secțiuni în vederea unei utilizări mai bune sau a exploatării în condiții optime (ex. **s.** unei linii de cale ferată în zone, **s.** liniei de contact prin separatoare la o instalație de tracțiune electrică etc.).

SECȚIUNE (< fr., lat.) s. f. **1.** Faptul de a secționa; tăietură (transversală) făcută într-un corp; locul unde s-a făcut această tăietură. **2.** (TEHN.) Suprafață rezultată din intersecția (imaginară) a unui corp solid cu o suprafață plană sau curbă. ✧ *S. transversală* (sau *normală*) = **s.** rezultată din intersecția cu un plan perpendicular pe axa unei bare, a unei piese etc. ✦ Aria secțiunii **(2).** **3.** (TEHN.) Schiță reprezentând suprafața intersecției unei piese sau a unui sistem tehnic cu un anumit plan (vertical sau orizontal). **4.** (MAT.) Intersecție a două mulțimi. *S. plană* = porțiunea comună pe care o are un corp cu un plan dat. **5.** (FIZ.) *S. eficace* = mărime cu dimensiunile unei arii care caracterizează eficacitatea diverselor procese (ca împrăștierea, ionizarea, fisiunea etc.) produse prin interacțiunea unui fascicul de particule cu substanța.

SECU 1. Lac antropic, realizat în 1963 pe râul Bârzava, la 10 km E de municipiul Reșița, pentru alimentarea cu apă a acestuia. Supr.: 105 ha; vol.: 15,13 mii. m^3. **2.** Stațiune climaterică și de odihnă, de interes local (de fapt, un complex turistic), situată într-o zonă împădurită de la poalele NV ale m-ților Semenic, pe valea râului Bârzava, la 280 m. alt., în extremitatea estică a lacului Secu (jud. Caraș-Severin). **3.** Com. în jud. Dolj, situată în zona piem. Bălăciței, pe cursul superior al râului Mascot; 1 311 loc. (2005). În satul Comănicea se află biserica Sf. Nicolae (1868), iar în satul **S.**, două biserici de lemn, cu același hram – Sf. Nicolae, una construită în anii 1716–1718 de Lațcu Glogoveanu (refăcută în 1864 și reparată în anii 1905 și 1927), iar alta ridicată în 1831 (reparată în 1864 și 1936). **4. Mănăstire ~** v. **Vânători-Neamț.**

SECUI (cf. magh. *székley*, germ. *Szekler*) s. m. Persoană aparținând unei populații rezultate, probabil, din amestecul unor populații turcice, ulterior maghiarizată. Migrând dinspre E, **s.** s-au alăturat ungurilor în campania de cucerire a C. Panonice (895–896); participând și la cuceririle regilor arpadieni în Răsărit, **s.** s-au așezat, alături de populația românească, în Bihor, apoi pe valea Târnavelor, iar la începutul sec. 13 în marginea estică a Transilvaniei.

SECUIENI 1. Com. în jud. Bacău, situată în NV colinelor Tutovei, în zona de contact cu Pod. Central Moldovenesc, pe valea Morilor; 4 530 loc. (2005). Nod rutier. Bisericile cu același hram – Sfinții Voievozi, în satele Ciuturești (ante 1809) și Odobești (ante 1809, reziditâ în 1866) și bisericile de lemn cu același hram – Sfinții Voievozi, în satele Tisa-Silvestri (1723, reparată în 1870) și **S.** (1778, reparată în 1893–1894). **2.** Com. în jud. Harghita, situată în E pod. Târnavelor, pe râul Târnava Mare; 2 725 loc. (2005). Expl. de gaze naturale. În satul **S.**, menționat documentar în 1448, se află o biserică unitariană (1812–1816), iar în satul Bodogaia, atestat documentar în 1333, o biserică ortodoxă din lemn (1700) și o biserică unitariană (1791–1796). Conacul „Kemény" (sec. 18), în satul Eliseni. **3.** Com. în jud. Neamț, situată în lunca și pe terasele de pe dr. râului Siret, la poalele Subcarpaților Neamțului, pe valea Morilor; 3 542 loc. (2005). Stație de c. f. (în satul **S.**). Nod rutier. Stațiune de cercetări agrozootehnice (în satul **S.**). În arealul satului **S.** a fost descoperit un cimitir de înhumație (sec. 5–6) în care s-au găsit brățări din bronz și alte obiecte de podoabă. Bisericile Cuvioasa Parascheva (1762, cu pridvor adăugat în 1866), Sf. Nicolae (1830–1831, reparată în 1858 și 1892) și Sf. Nicolae (1869), în satele **S.**, Bogzești și Butnărești. Biserica de lemn Sfinții Voievozi (1866–1873, reconstruită în 1902–1903), în satul Bârjoveni. **4.** V. **Saac.**

SECUIEȘC, -IAȘCĂ (< *secui*) adj. Care aparține secuilor, privitor la secui.

SECUIME (< *secui*) s. f. Populație secuiască; ținut locuit de secui.

SECUIRE s. f. *Secuirea arborilor* = crestarea tulpinii arborilor pe circumferință la 2–5 cm adâncime (afectând scoarța și cambiul), pentru a provoca uscarea lor lentă înainte de doborâre.

SECULAR, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care are loc peste sau o dată la o sută de ani ✧ *An s.* = an care încheie un secol (ex.: anii 1800, 1900, 2000 etc.). **2.** Care durează de secole, care are o vechime de unul sau mai multe secole; *p. ext.* străvechi. **3.** Laic (de la expresia biblică „oamenii veacului acestuia", cu privire la cei care „nu caută viața veșnică").

SECULARISM (< fr., lat.) s n. Tendință specifică epocii moderne și actualei configurații politice europene de a considera viața umană în afara implicațiilor religioase.

SECULARIZA (< fr.) vb. I tranz. A face o secularizare; a reda vieții laice ceea ce aparține bisericii. V. și *laiciza.*

SECULARIZARE (< lat. *secularis* — „laic", „lumesc") s. f. Trecerea averilor bisericești sau mănăstirești în proprietatea statului, în schimbul unei despăgubiri. La 17/29 dec. 1863, Corpurile Legiuitoare ale României votează Legea secularizării averilor mănăstirești. Moșiile mănăstirilor pământene, cât și ale celor aparținând mănăstirilor închinate Locurilor Sfinte, care reprezentau c. 25% din suprafața țării, reintră în stăpânirea statului român, în schimbul unei mari despăgubiri bănești. O parte din aceste proprietăți au trecut în administrarea Eforiei Spitalelor Civile.

SECUND, -Ă (< fr., lat.) num. ord. adj., s. m. **I.** Num. ord., adj. Care se află imediat după primul în ordinea locului, a timpului sau a rangului; al doilea. **II.** S. m. Ofițer care îndeplinește pe navă funcția de adjunct al comandantului.

SECUNDĂ (SECONDĂ) (< fr.) vb. I tranz. **1.** A ajuta pe cineva în acțiunile sale; a sprijini. **2.** (MUZ.) A acompania.

SECUNDANT, -Ă (< germ.) s. m. și f. **1.** Persoană care secundează, ajută, însoțește pe cineva. **2.** Persoană sau echipă care, într-o cursă sportivă (ciclism, alergări, canotaj etc.), urmărește îndeaproape adversarul din față.

SECUNDAR[1] (< *secundă*) Acul ceasornicului care indică secundele.

SECUNDAR[2], -Ă (< fr.) adj. **1.** Care ocupă locul al doilea într-o succesiune, într-o ierarhie. ✧ (GEOL.) *Eră s.* = Mezozoic. **2.** Care se plasează pe al doilea plan din punctul de vedere al importanței; accesoriu **(1).** ✧ *Propoziție s.* (și subst. f.) = propoziție subordonată dependentă, în cadrul unei fraze, de propoziția principală din punctul de vedere al sensului. *Medic s.* = medic admis să se specializeze într-o clinică, după ce a susținut un concurs. *Vegetație s. (asociație vegetală s.)* = vegetație care apare (după îndepărtarea prin acțiunea omului a vegetației inițiale) ca urmare a dinamicii proprii a covorului vegetal (fără a fi semănată sau plantată de om), reflectând în compoziția ei floristică influența condițiilor locale de mediu. Se menține ca atare cu urmare a utilizării antropice moderate; dacă utilizarea antropică încetează, tinde să evolueze spre tipul de vegetație inițial, dacă presiunea antropică este prea mare se degradează. Asociațiile de pajiște folosite ca pășuni și fânețe în România au în cele mai multe cazuri caracter secundar, fiind formate în urma defrișării pădurii sau a rariștilor și tufărișurilor subalpine. Sin. vegetație seminaturală. *Caractere sexuale s.* v. *sexual.*

SECUNDARIAT (< *secundar[2]*) s. n. Perioadă în care un medic secundar își face stagiul. ✦ Examen sau concurs pentru obținerea gradului de medic secundar.

SECUNDĂ (< fr.) s. f. **1.** Unitate de măsură a timpului (simbol: s.) egală cu 9 192 631 770 perioade de oscilație ale radiației emise la tranziția între două niveluri hiperfine ale stării fundamentale $^3S1/2$ a atomului de cesiu 133. Reprezintă fracțiunea 1/31 556 925,9747 dintr-un an tropic fictiv luat pe scara timpului efemeridelor și început la momentul 0 al lunii ian. 1900 (31 dec. 1899), ora 12. ✦ Interval de timp foarte scurt; clipă, moment. **2.** Unitate de măsură a unghiurilor, submultiplu al minutului. V. *centezimal, sexagesimal.* 3. (MUZ.) Interval dintre două sunete la distanța de două trepte (ex. do-re).

SECUNDO (cuv. lat.) adj. (Livr.) În al doilea rând.

SECURE (lat. *securis*) s. f. **1.** Unealtă compusă dintr-un corp de oțel cu tăiș, fixat pe o coadă de lemn, folosită pentru doborâtul copacilor, pentru despicatul lemnelor etc.; topor. **2.** Armă de luptă folosită în Ev. Med. având formă de **s. (1).**

SECURIST, -Ă (< *securitate*) s. m. și f. Lucrător în organele Securității (2).

SECURIT (< germ.; {s} lat. *securita* „siguranță") s. n. Sticlă de siguranță, foarte rezistentă, care, la spargere, datorită tensiunilor interne obținute prin tratamentul termic, se transformă în pulbere, fără formare de cioburi și așchii; este utilizat mai ales pentru parbrize și ferestre la autovehicule.

SECURITATE (< fr.) **1.** Faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentiment de siguranță pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol; siguranță. ✧ *S. europeană* = sistem de angajamente ferme din partea tuturor statelor. Actul final al Conferinței de la Helsinki pentru securitate și cooperare în Europa (27 iul.–1 aug. 1975) a stabilit principiile care trebuie să guverneze relațiile dintre statele europene: egalitatea suverană; respectarea drepturilor inerente suveranității; nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forța; inviolabilitatea frontierelor; integritatea terit. a statelor; reglementarea pașnică a diferendelor; neamestecul în treburile interne ale altor state; respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de gândire, conștiință, religie sau convingere; egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul popoarelor de a dispune de ele însele; cooperarea între state, îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor asumate conform dreptului internațional. *S. socială* = totalitatea reglementărilor juridice pentru asigurarea stării de siguranță socială la nivel de persoană, grup social sau populație totală precum și pentru protejarea persoanelor defavorizate și marginalizate. Măsurile principale de **s.** socială sunt ajutorul de șomaj, ajutoarele de boală și maternitate, alocațiile pentru copii, pensiile și venitul minim garantat. **2.** Organ de stat represiv care avea ca sarcină apărarea prin orice mijloace a sistemului comunist în România (între 1948 și 1989).

SECURIZARE (< *securit*) s. f. **1.** Adoptarea unui complex de măsuri de protecție împotriva unor potențiale pericole (ex. securizarea frontierelor împotriva traficului ilegal de bunuri și persoane). **2.** Operație de tratare termică a sticlei în vederea obținerii sticlei securit.

SECUSIGIU, com. în jud. Arad, situată în N C. Vingăi, pe râurile Aranca și Mureș; 6 041 loc. (2005). Stație (în satul **S.**) și haltă de c. f. (în satul Munar). Moară (în satul Sânpetru German). Pe terit. satului Sânpetru German au fost descoperite (1964–1966) o necropolă sarmatică (sec. 2 d. Hr.), în care s-au găsit oglinzi, vase ceramice dacice, coliere ș. a., precum și un mormânt cu inventar alcătuit din scărițe de șa, zăbală, amnar de fier, monedă din sec. 7 ș. a. În satul Munar, menționat documentar în 1219, se află biserica fostei mănăstiri sârbești Bezdin, zidită în 1529 prin osârdia fraților Ștefan și Marin Iosić. Distrusă de turci, biserica a fost reconstruită în anii 1776–1781, în stil baroc simplificat, și pictată în 1789. După Primul Război Mondial a devenit biserică de parohie. În satul Sânpetru German, atestat documentar în 1335, se află biserica romano-catolică Sfinții Apostoli Petru și Pavel (1774).

SECVENȚĂ (< fr., it.; lat. *sequens* „următor") s. f. **1.** (FIZ.) Succesiunea de fenomene fizice sau ordinea de variație în timp a mărimilor unui sistem. **2.** Grupare unitară de scene și de imagini într-un film, care formează o unitate, un episod. **3.** (MUZ.) Repetare pe trepte diferite a unei formule melodice sau a unei succesiuni de acorduri. **4.** Unitate a sintaxei cinematografice formată din succesiunea unor cadre ce au comună unitatea de timp, de loc și de acțiune.

SEDAIN [sedẽ], **Michel Jean** (1719–1797), autor dramatic francez. Drame burgheze („Filozoful fără cultură"); librete pentru opere comice („Inima lui Ricardo pentru Leona", „Rose și Colas").

SEDAN [sedã], oraș în NE Franței, pe Meuse; 20,5 mii loc. (1999). Nod feroviar. Ind. textilă (draperii, covoare, tricotaje). Siderurgie și constr. de mașini. Prelucr. lemnului; produse chimice și alim. (ciocolată). În timpul Războiului Franco-Prusian (1870–1871), principalele forțe franceze, în frunte cu împăratul Napoleon III, au fost încercuite aici de armatele prusiene și silite să se predea (2 sept. 1870). Înfrângerea de la **S.** a grăbit căderea celui de-al doilea imperiu în Franța.

SEDARE, s.f. (MED.). Utilizarea unor mijloace medicamentoase (seda-

tive), psihologice (tehnici de relaxare, autosugestie, hipnoză) sau fizice (masaje, fizioterapie) pentru calmarea persoanelor bolnave sau aflate în stare de stres, în vederea asigurării confortului fizic şi psihic şi pentru a facilita îngrijirea lor.

SEDATIV, s. n. Medicament cu acţiune de sedare. În această categorie sunt incluse numeroase tipuri de medicamente, cu acţiune neuroleptică, anxiolitică, hipnotică (somnifere), analgezică.

SEDENTAR, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre oameni) Căruia nu-i place să umble, să facă mişcare în aer liber, care stă mai mult în casă; (despre îndeletniciri) care se exercită într-un spaţiu închis, fără deplasare, static. ✦ (Despre populaţii) Stabil, nemigrator. ✧ (MILIT.) *Parte s.* = parte a unităţilor şi marilor unităţi militare care rămâne în timp de război în garnizoană şi are misiunea de a completa efectivele părţii operative, de a ţine registrele şi evidenţa efectivelor, de a caza şi a instrui noile contingente chemate sub arme şi de a îngriji bunurile rămase în cazarmă. ✧ *Păsări s.* = păsări care nu migrează în timpul iernii. *Animale* s. = animale nevertebrate care stau în galerii săpate în substrat sau în tuburi protectoare de diferite tipuri.

SEDENTARISM (< *sedentar*) s. n. Faptul de a fi sedentar; viaţă sedentară.

SEDILĂ[1] (< fr.) s. f. Semn diacritic în formă de virgulă, care se pune sub unele consoane pentru a le da valoarea unui sunet diferit de cel pe care îl reprezintă litera fără acest semn (ex. s-ş; t-ţ – în limba română; c-ç pronunţat dur în limba franceză.

SEDILĂ[2] **(SĂDILĂ)** (< bg., scr.) s. f. Sac conic, confecţionat dintr-o ţesătură rară, în care se pune caşul la scurs.

SEDIMENT (< fr., lat.) s. n. **1.** Depozit format din depunerea corpusculelor solide dintr-o suspensie. **2.** Produsele depunerii rezultate în urma proceselor fizice, chimice sau biologice de la suprafaţa Pământului şi care nu s-au transformat în roci sedimentare. Se întâlnesc îndeosebi pe fundul lacurilor (**s.** lacustre), mărilor şi oceanelor (unde, în funcţie de locul depunerii, se disting **s.** litorale, neritice, batiale şi abisale). ✦ (La pl.) Depozit de roci sedimentare.

SEDIMENTA (< *sediment*) vb. I refl. A se depune în straturi; a forma sedimente.

SEDIMENTAR, -Ă (< fr.) adj. Cu caracter de sediment, format prin sedimentare. ✧ *Proces s.* = proces de formare a sedimentelor. *Rocă s.* = rocă rezultată prin depunerea materialelor provenite în urma alterării sau dezagregării unor roci preexistente, transportate de vânturi, ape ori gheţari (roci clastice, terigene sau detritice), prin precipitarea chimică în ape (roci de precipitare) sau prin acumularea organismelor moarte sau a unor produse organice (roci biogene sau organogene). Principalele *r.s.* sunt argilele, marnele, gresiile, calcarele, conglomeratele, caustobiolitele.

SEDIMENTARE (< *sedimenta*) s. f. Acţiunea de a se sedimenta. ✦ (GEOL.) Totalitatea proceselor fizice, chimice sau biologice care se desfăşoară la suprafaţa scoarţei terestre şi în urma cărora are loc, în condiţii subaeriene sau subacvatice, depunerea unor particule sau fragmente de minerale, roci, organisme sau acumularea prin precipitarea chimică a sedimentelor, din care rezultă apoi rocile sedimentare. ✦ Depunerea (lentă) a particulelor solide aflate în suspensie într-un lichid prin cădere liberă sau prin centrifugare. Sin. *sedimentaţie.* ✧ *Viteză de s.* v. *viteză.*

SEDIMENTAŢIE (< fr.) s. f. Sedimentare.

SEDIMENTOLOGIE (< fr.) s. f. Parte a geologiei care studiază modul de formare a sedimentelor, iar după unii autori, şi a rocilor sedimentare.

SEDIŢIOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. (Livr.) Care se revoltă împotriva unei autorităţi; care îndeamnă la răzvrătire, înclinat spre răzvrătire; instigator.

SEDIŢIUNE (< fr., lat.) s. f. (Livr.) Răzvrătire, revoltă, răscoală.

SEDIU (< it.) s. n. Loc în care o organizaţie (persoană juridică) îşi desfăşoară (în principal) activitatea. ✦ Fig. Centru, focar.

SEDNA (în credinţele eschimoşilor), zeiţa vieţii marine, reprezentată ca o femeie cu un singur ochi sau ca o morsă, locuind pe fundul oceanului; ea influenţează vânatul şi pescuitul şi prevesteşte iarna polară.

SEDOV [sidof], **Leonid Ivanovici** (1907–1999) fizician. Prof. univ. la Moscova. Specialist în mecanica fluidelor. Lucrări teoretice în domeniile hidrodinamicii şi aerodinamicii, relativităţii, astrofizicii („Introducere în mecanica mediilor continue").

SEDUCĂTOR, -OARE (< *seduce*) adj., s. m. **1.** Adj. Care seduce, captivează, incită prin aspect; încântător, fermecător. **2.** S. m. Bărbat care săvârşeşte o seducţie.

SEDUCE (< lat. *seducere*; cf. fr. *séduire*) vb. III tranz. **1.** A atrage, a încânta, a cuceri (prin farmecul vorbelor, prin purtare etc.); a ademeni, a amăgi. **2.** (DR.) A săvârşi o seducţie.

SEDUCŢIE (SEDUCŢIUNE) (< fr., lat.) s. f. Faptul de a seduce. ✦ (DR.) Infracţiune constând în fapta unui bărbat care, prin promisiuni de căsătorie, determină o minoră să aibă raporturi sexuale cu el.

SEDUNUM v. **Sion (Sitten).**

SEEBECK [zę:bek], **Thomas Johann** (1770–1831), fizician şi inventator german. A descoperit (1821) termoelectricitatea *(efectul S.)* la contactul cupru– bismut. Lucrări de teoria fosforescenţei şi studii asupra busolei. Numeroase invenţii.

SEECKT [zekt], **Hans von** (1866–1936), general german. A comandat mari unităţi în Primul Război Mondial pe fronturile din Rusia, Serbia şi România. Şeful Marelui Stat Major al armatei otomane (1917–1918). În fruntea Reichswehr-ului (1920–1926), a contribuit la reorganizarea sa. Memorii.

SEELAND [zę:lant] **(SJÆLLAND)** [sielan], cea mai mare ins. din arh. danez, situată în SV M. Baltice, între pen. Iutlanda şi Scandinavă, de care este separată prin str. Beltul Mare (Store Bælt) la V şi Øresund la E; 7,4 mii km^2; 130 km lungime; 115 km lăţime max. Oraşe pr.: Copenhaga, Helsingør, Korsør. Relief slab vălurit, de origine glaciară şi fluvioglaciară, cu alt. max. de 126 m. Climă temperată cu nuanţe oceanice. Păduri de fag în NE. Cereale, sfeclă de zahăr, plante furajere. Legumicultură şi creşterea animalelor. Pescuit.

SEFARZI (< ebr. medievală *Sefard*, „Peninsula Iberică") s. m. şi f. pl. Membrii ai populaţiei evreieşti şi a descendenţilor lor, care au trăit în pen. Iberică până la expulzarea lor, începând din 1492, în urma unui edict al regilor catolici Ferdinand de Aragón şi Isabela de Castilia (rămas în vigoare până în 1968). Potrivit acestui act, acei evrei mozaici care nu-şi abandonau credinţa străbună şi nu îmbrăţişau creştinismul ca religie, erau obligaţi să părăsească pen. Iberică. Cei care au plecat, s-au stabilit în Maghreb şi în alte părţi ale Imp. Otoman (îndeosebi în pen. Balcanică), dar şi în diferite reg. din Franţa, Ţările de Jos, Italia, Anglia, chiar şi în „Lumea Nouă". Spre deosebire de Aşkenazi, **S.** păstrează riturile tradiţionale şi vorbesc iudeospaniola (sau ladino). Se estimează că **S.** constituie 30% din populaţia evreiască mondială (15,1 mil. în 2005).

SEFERIS, Gheorghios (pe numele adevărat *G. Stylianos Seferiadis*) (1900–1971), poet grec. Activitate diplomatică. Lirică neoclasică, esențializând trăirea acută a istoriei și a peisajului grec, îmbinând vechile mituri cu problematica omului modern („Cotitura", „Strofe", „Poveste legendară", „Jurnal de bord"). Eseuri pe tema artei grecești; un „Jurnal". Premiul Nobel pentru literatură (1963).

SEFEVIZI (SAFAVIZI), dinastie musulmană șiită care a condus (între 1502 și 1736) un stat din Orientul Mijlociu, ce a cuprins în hotarele sale, parțial sau în întregime, terit. actualelor state Azerbaidjan, Armenia, Iran, Afghanistan (cu excepția reg. Balkh), Iraq ș.a. Capitala s-a aflat, succesiv, la Tabrīz (până la mijlocul sec. 16), Qazvīn (Kazvīn) (1548–1597/1598) și Esfahān (Isfahān) (din 1597/1598). Numele dinastiei vine de la cel al șeihului Safi ad-din Ishak (1252–1334), fondatorul Ordinului Sufiților. De-a lungul existenței sale, statul **S.**, condus de șahi, s-a aflat în conflict cu Imp. Otoman, Hanatul Uzbek, Imp. Marilor Moguli, Rusia ș.a. Întemeietorul statului și al dinastiei **S.** a fost Ismail (1487-1524), o căpetenie din Ardabil (Azerbaidjan) care, având și sprijinul armat al triburilor kîzîlbașilor (din 1499), a repurtat importante victorii asupra vecinilor (Shirvan, Ak Koinlu ș.a.), punând bazele unui stat cu centrul de greutate inițial în Azerbaidjan, apoi în Iran. Ismail I a proclamat șiismul religie de stat pentru supușii săi (1501), s-a proclamat șah (1502) și a lărgit considerabil hotarele statului, ajungând vecin, la V, cu puternicul Imp. Otoman. Războiul cu turcii otomani (1514–1555) a debutat nefericit, oștile **s.** fiind înfrânte la Chaldiran (1515) și Kochisar (1516). Cel mai de seamă reprezentant al dinastiei a fost șahul Abbas I cel Mare (1587–1629), în timpul domniei căruia statul **S.** cunoaște expansiunea terit. maximă, atinge apogeul puterii politice și cunoaște o înflorire culturală fără precedent, monumentele noii capitale – Esfahān – fiind adevărate capodopere. În a doua jumătate a sec. 17 și la începutul sec. următor apar semnele decăderii puterii **S.**, la care au contribuit numeroasele răscoale interne, permanentele atacuri ale vecinilor (turcii otomani, ruși, afghanii ș.a.), precum și slăbirea accentuată a autorității centrale. *Nadir* (1688–1747), un comandant militar aparținând tribului afșaral kîzîlbașilor, din 1726 în slujba șahului Tahmasp II (1722–1732), care s-a remarcat în luptele cu afghanii și cu turcii otomani, a devenit regent al ultimului șah **S.**, Abbas III (1732–1736), pe care l-a înlăturat din domnie în 1736, punând bazele unui Imp. Persan efemer.

SEGAL, Eugen (n. 1933, Iași), chimist român. M. coresp. al Acad. (1991), prof. univ. la București. Lucrări în domenii fundamentale ale chimiei fizice: cinetica chimică heterogenă, chemosorbție și cinetică a reacțiilor chimice („Introducere în chimie fizică", „Cataliză și catalizatori", „Introducere în cinetica reacțiilor catalitice heterogene"). Numeroase brevete de invenție.

SEGAL, George (1924–2000), sculptor american. A debutat ca pictor figurativ. În anul 1960 începe să creeze lucrările care-l vor face faimos – personaje de gips necolorat, în mărime naturală, de obicei combinate cu obiecte reale, sugerând scene cu adevărat macabre („Stația de benzină", „Vitrina restaurantului"). Mai târziu, creează și monumente publice, în bronz: „Memorialul lui 4 mai 1970" și „Holocaust".

SEGALEN [segalē], **Victor** (1878–1919), scriitor francez. Ins. Tahiti și viața lui Gauguin i-au inspirat romanul „Imemorialele". Monumentele funerare descoperite în China și misticismul oriental au stat la baza scrierii volumelor de poeme („Stele", „Picturi") și a romanului „René Leys sau Misterul Palatului imperial".

SEGANTINI, Giovanni (1858–1899), pictor italian. Influențat de simbolism. Adept al diviziunii tonurilor. Peisaje, scene de gen, compoziții alegorice („Amorul ca izvor al vieții", tripticul „Viață, natură, moarte").

SEGARCEA v. **Șegarcea.**

SEGARCEA-VALE, com. în jud. Teleorman, situată în V C. Boian, pe stg. văii Oltului și pe cursul inf. al râului Sâi; 3 587 loc. (2005). Stație de c. f. Primăria (1900) în satul **S-V.**

SEGER (< fr. {i}; {s} n. fr. *Seger*) subst. (TEHN.) *Porțelan ~* = porțelan translucid, constituit din 45% cuarț, 30% feldspat și 25% caolin; porțelan japonez.

SEGESTA (în mitologia romană), zeiță ocrotitoare a secerișului și a grânelor coapte. Numele ei vine de la lat. *seges* „recoltă", „seceriș".

SEGETAL, -Ă, adj. Termen care se referă la plante sau asociații vegetale răspândite ca buruieni în culturile agricole. Se deosebesc plante **s.** legate de culturile de păioase (de ex. nemțișorul, macul de câmp, albăstrița, mohorul, pălămida) și altele care însoțesc culturile prășitoare (ex. pirul gros, știrul, zămoșița). Pe terenuri cu umiditate mare este frecvent costreiul.

SEGHEDIN (SZEGED) [seged], oraș cu regim de comitat în SE Ungariei, port pe Tisa, la confl. cu Mureșul, la 160 km SE de Budapesta; 163 mii loc. (2003). Nod feroviar. Aeroport. Șantier naval. Constr. de mașini; ind. chimică, textilă, de prelucr. a lemnului (mobilă), cauciucului, sticlăriei, pielăriei, încălțămintei și alim. Centru comercial și piață agricolă pentru cereale, furaje, tutun. Universitatea Attila József (1872); Universitate de medicină (1872); Universitate (1921). Teatru Național. Institut de cercetări biologice. Târg internațional estival în aer liber. Catedrală (1912–1929), cu o orgă care are 10 180 de tuburi (a doua din Europa); Turnul Sf. Dumitru (sec. 13); biserica Sf. Francisc (sec. 15) cu campanilă neogotică din sec. 18. Clădirea Primăriei (1883), în stil neobaroc. Orașul a fost reproiectat și reconstruit în mare parte după inundațiile catastrofale din 1879 și este apărat de diguri puternice.

SEGHEDINAT, Pero (Petru) din Pecica (?–1735), conducător al răscoalei populare din Banat (1735). Învins, a fost executat prin frângere cu roata.

SEGHERS [zē:gərs], **Anna** (pseud. lui *Netty Reiling Radvanyi*) (1900–1983), scriitoare germană. În exil în Franța și Mexic în timpul guvernării naziste. După romanul realist cu elemente expresioniste „Răscoala pescarilor de pe Sfânta Barbara", s-a consacrat romanului politic pe tema rezistenței antifasciste („A șaptea cruce", „Morții rămân tineri"). Revenită în țară (pe atunci zona R.D.G.), a publicat nuvele („Întâlnire insolită") și romane („Traversarea").

SEGHERS [sę:hers], **Hercules Pietersz** (c. 1589–c. 1640), pictor și gravor olandez. Peisaje, într-o viziune dramatică, care transmit un sentiment de gravitate și dezolare („Vedere a râului Maas", „Peisaj de munte", „Vale cu case roșii"). L-a influențat pe Rembrandt.

SEGMENT (< fr., lat.) s. n., s. m. **1.** S. n. Porțiune definită dintr-un întreg, nedetașată de acesta. **2.** S. n. (MAT.) *S. de cerc* = mulțimea punctelor interioare unui cerc situate între două secante paralele ale acestuia (una dintre ele putând fi tangentă la cerc). *S. de dreaptă* = mulțimea punctelor dreptei situate între două puncte ale acesteia, eventual conținând și aceste puncte. *S. orientat* = segment de dreaptă pe care s-a fixat un sens. *S. sferic* = mulțimea punctelor din sferă cuprinse între două plane paralele. **3.** S.m. (TEHN.) Garnitură elastică a unui

piston, de obicei metalică, de formă inelară, care servește la etanșarea interstițiului dintre piston și cilindru și la raclarea uleiului depus pe peretele interior al cilindrului.

SEGMENTĂ (< fr.) vb. I tranz. și refl. A (se) împărți în segmente.

SEGMENTAR, -Ă (< fr.) adj. Compus sau provenit din segmente.

SEGMENTARE (< *segmenta*) s. f. Acțiune de a (se) segmenta. ✦ (BIOL.) Proces de divizare succesivă a oului fecundat; segmentație.

SEGMENTAȚIE (< fr.) s. f. Segmentare.

SEGNI [señi], **Antonio** (1891–1972), jurist și om politic italian. Lider al Partidului Democrat Creștin. Prim-min. (1955–1957, 1959–1960) și președinte (1962–1964) al Republicii Italia.

SEGOVIA 1. Oraș în centrul Spaniei (Castilla-León), situat pe un platou de la poalele Sierrei de Guadarrama, la 1 000 m alt., pe râul Eresma, la 64 km NV de Madrid; 55,6 mii loc. (2001). Nod feroviar. Ind. chimică (îngrășăminte, cauciuc sintetic), textilă, a mat. de constr. (ciment), ceramicii, sticlăriei și alim. (alcool). Piață agricolă pentru cereale și animale. Academie militară. Muzeu de artă. Centru turistic. Monumente: apeductul roman (sec. 2 d. Hr.); palatul fortificat (Alcázar), ridicat de Alfonso VI în sec. 11–12; catedrala gotică (1525–1577), de mari dimensiuni (100 m lungime și 48 m lățime), cu turn de 107 m înălțime; bisericile romanice San Martín, San Millán, San Andrés, La Trinidad, San Justo (toate din sec. 12), bisericile San Esteban și Vera Cruz din sec. 13, mănăstirile El Parral (1477) și Santa Cruz (sec. 15–16). Centrul istoric și apeductul au fost incluse (din 1985) în Patrimoniul cultural universal. Fundat în sec. 7 î.Hr., ocupat de romani în anul 80 î. Hr. și de mauri în sec. 8; recucerit de la mauri de Alfonso VI al Castiliei în anul 1079. La **S.** a fost încoronată, în 1474, Isabela I de Castilia. În perioada 1586–1730, la **S.** s-a aflat monetăria Spaniei. **2.** V. **Rio Coco.**

SEGOVIA, Andrés (1893–1987), chitarist spaniol. A reînviat gustul pentru chitara clasică, promovând un repertoriu tradițional și modern.

SEGRE, Corrado (1863–1924), matematician italian. Contribuții în domeniul geometriei algebrice (în domeniul căreia a creat o școală) și în special al geometriei proiective în spații multidimensionale.

SEGRÈ, Emilio Gino (1905–1989), fizician italian. Stabilit în S.U.A. (1938). Prof. univ. la Berkeley (California). Colaborator al lui E. Fermi. Cercetări de spectroscopie atomică, contribuind la descoperirea elementelor artificiale (tehnețiu, astatiniu) și de fizica particulelor elementare; împreună cu O. Chamberlain a descoperit (1955) *antiprotonul*. Premiul Nobel pentru fizică (1959), împreună cu O. Chamberlain.

SEGREGA (< it., lat.) vb. *I* intranz. și refl. A efectua sau a suferi operația de segregare; a (se) separa.

SEGREGARE (< *segrega*) s. f. **1.** (BIOL.) Fenomen prin care genele alele ale unui organism heterozigot se separă în cursul meiozei, astfel că în gameții rezultați se păstrează doar unul din cromozomii omologi, dând naștere la descendenți cu caractere distincte. ✦ Separare a caracterelor materne și paterne în a doua generație hibridă (a doua lege a lui Mendel). **2.** (TEHN.) Separare în straturi de consistență diferită a materialelor granulare din beton sau mortar în timpul depozitării sau transportării acestora. **3.** (METAL.) Separare sau repartizare neuniformă a componenților unui aliaj, produsă în timpul solidificării. ✦ Operație de afinare a unor metale, care constă în răcirea selectivă în cursul căreia, la solidificare, anumite impurități se concentrează în faza topită și sunt înlăturate. **4.** (SOCIOL.) Procese sociale în urma cărora anumiți indivizi sau grupuri sociale sunt ținuți la distanță, interacționând *puțin* sau deloc. *S. rasială* = politică de discriminare constând în separarea persoanelor de origini sau rase diferite din interiorul aceleiași țări. V. *discriminare; apartheid.*

SEGREGAȚIE (< fr.) s. f. **1.** Acțiunea de a separa de un tot, de a da la o parte. **2.** (METAL.) Zonă neomogenă din punct de vedere chimic, produsă în masa unui aliaj ca urmare a fenomenului de segregare.

SEGUIDILLA [seghidiλa] (cuv. sp.) s. f. Dans popular spaniol (andaluz), cu ritm ternar și mișcare vioaie, care se dansează cu acompaniament de chitară sau de castaniete, uneori însoțit de cântec; melodia după care se execută dansul.

SEGUIN [segẽ], **Marc** (1786–1875), inginer francez. Experiențe (1822) asupra cablurilor metalice, care i-au permis să le utilizeze la construcția podurilor suspendate. Primul pod peste Ron (1824). A construit (1827) un cazan cu încălzire tubulară care realiza o cantitate rapidă de abur; a fost adaptat pentru prima oară la locomotivele cu abur; a proiectat prima linie feroviară franceză (Saint-Étienne – Lyon).

SEHMET (în mitologia egipteană), zeiță distrugătoare, cu atribute sângeroase; era patroana morților, a molimelor și războaielor. Reprezentată ca o femeie cu cap de leu.

SEGURA DE LA FRONTERA v. **Oaxaca (2).**

SEIF (< engl.) s. n. Casă de bani. ✦ Încăpere bine asigurată în care se păstrează banii, hârtiile și obiectele de valoare.

SEIFERT [zifert], **Jaroslav** (1901–1986), poet ceh. Poet proletar, a devenit, alături de *V. Nezval*, șeful avangardei „poetiste", refuzând compromisurile cu literatura realist-socialistă. Lucrările sale, publicate clandestin sau în străinătate, evocă viața din Praga, opresiunea nazistă și stalinistă („Mozart la Praga", „Concert în insulă", „Coloana ciumei", „Umbrela din Piccadilly"). Semnatar al „Cartei '77", a luat atitudine împotriva persecuțiilor politice la care erau supuși scriitorii. Premiul Nobel pentru literatură (1984).

SEIGNETTOELECTRICITATE s. f. Feroelectricitate.

SEIKAN, tunel feroviar subacvatic situat în str. Tsugaru (Japonia), care face legătura între orașele Aomori (ins. Honshū) și Hakodate (ins. Hokkaidō); 53,85 km lungime, dintre care 23,3 km sub apă; deschis traficului în 1988.

SEIL SOUND (STRATH–CLYDE), cea mai îngustă strâmtoare marină cunoscută pe Glob (6 m), separând ins. Seil de țărmul scoțian al Marii Britanii.

SEIM (< pol.) s. n. Adunare reprezentativă pe stări în Polonia (în Ev. Med. și în alte câteva state din Europa Răsăriteană), denumită și *parlament* sau *dietă*. Primul **s.** s-a întrunit în 1493. Azi **S.** este Camera Inferioară a Parlamentului polonez.

SEIMĂ (< fr.) s. f. Crăpătură care apare uneori în peretele cornos al copitelor cailor sau al vitelor.

SEIMENI (< tc.) s. m. pl. (În sec. 17–18, în Țara Românească și Moldova) Corp de ostași mercenari pedeștri (majoritatea sârbi), înarmați cu sânețe, a căror atribuție era paza Curții Domnești.

SEIMENI, com. în jud. Constanța, situată în V pod. Carasu, pe dr. văii Dunării; 2 104 loc. (2005). Haltă de c. f. (în satul Dunărea), inaugurată la 26 sept. 1895. Pescuit. Bisericile Sf. Gheorghe (în satul **S.**) și Sf. Dumitru (în satul Seimenii Mici). Rezervație geologică (punctul fosilifer Seimenii Mari), extinsă pe 6,7 ha, cu depozite din Cretacicul mediu (Albian) în care

se păstrează o faună bogată de amoniți, bivalve și gasteropode foarte bine conservate.

SEIN, -Ă adj. (Despre lână sau blană) De culoare cenușie.

SEINE v. **Sena.**

SEINER [zainər] (cuv. germ.) s. n. Navă maritimă de pescuit, prevăzută la pupă cu o platformă pentru manevrarea năvoadelor.

SEINI, oraș în jud. Maramureș, situat în C. Someșului, la poalele SV ale m-ților Gutâi, pe râul Seinel; 10 166 loc. (2005). Nod rutier. Expl. de andezit, tufuri vulcanice, dolomit și trahit. Mobilă, confecții metalice și produse alim. Moară de cereale (din 1875). Centru pomicol și viticol. Abator. Muzeu de istorie. Tabără națională de pictură. Localit. apare menționată documentar în 1334, iar în 1341 este consemnată în unele documente ca *oppidum*, care avea paroh, capelan ș. a. Declarat oraș la 18 apr. 1989. Monumente: ruinele unei cetăți medievale; biserică romano-catolică (1421); biserica reformată/calvină (1796); biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1882); sinagogă (1904); clădirea fostei școli confesionale românești (1860–1865). Rezervație naturală (pădurea Comja).

SEISM (< fr., gr.) s. n. Cutremur.

SEISMIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la seisme, care aparține seismelor. ✦ *Unde s.* = unde elastice care se răspândesc în scoarța terestră, fiind provocate de cutremure sau de explozii artificiale. *Stație s.* = clădire în care este instalată aparatură complexă pentru înregistrarea undelor seismice. *Regiune s.* = regiune în care se produc frecvent cutremure de pământ; reprezintă zone mobile ale scoarței terestre, în care se produc deplasări bruște ale diverselor blocuri ale scoarței în lungul unor fracturi; sunt în general arii unde au avut loc mișcări orogenice recente și în care se întâlnesc frecvent și vulcani activi. Cele mai **s.** zone sunt brâurile Pacific, Mediteranean, Atlantic de Mijloc și African de E. *Scară s.* = unitate de clasificare a cutremurelor de pământ divizată în categorii sau grade de intensitate, după puterea cu care se manifestă și după efectele pe care le au asupra scoarței terestre și asupra construcțiilor. Seismologii *G. Mercalli* și *C. Richter* au întocmit asemenea scări seismologice. *Prospecțiune s.* (și subst., f.) = seismometrie.

SEISMICITATE (< fr. {i}) s. f. Grad de frecvență și de intensitate a oscilațiilor seismice dintr-o regiune.

SEISMO- (< fr.; {s} gr. *seismos* „cutremur") Element de compunere cu sensul „(referitor) la seism", cu ajutorul căruia se formează adjective și substantive.

SEISMOGENIC, -Ă (< fr. {s} *seismo-* + gr. *gennaein* „a produce") adj. Care determină apariția unui cutremur.

SEISMOGRAF (< fr.{i}; {s} *seismo-* + gr. *graphein* „a scrie") s. n. Aparat pentru înregistrarea momentului, a duratei și a intensității mișcărilor seismice; seismometru.

SEISMOGRAFIE (< fr. {i}) s. f. Parte a seismologiei care se ocupă cu înregistrarea undelor seismice și cu interpretarea acestor înregistrări.

SEISMOGRAMĂ (< fr. {i}; {s} *seismo-* + gr. *gramma* „desen") s. f. Grafic al mișcărilor seismice înregistrate cu ajutorul seismografului.

SEISMOLOGIE (< fr. {i}; {s} *seismo-* + gr. *logos* „studiu") s. f. Parte a geofizicii care studiază mișcările seismice ale scoarței Pământului și fenomenele legate de acestea. Determină cauzele cutremurelor, legătura cu procesele tectonice și posibilitatea de a le prevedea. Cercetează, de asemenea, structura internă a Pământului și stabilește principalele limite de separare dintre învelișurile „solide" ale Pământului. Efectuează raionarea seismică și microseismică a terit. seismice.

SEISMOMETRIE (< fr. {i}) s. f. Parte a geofizicii aplicate care studiază modul și viteza de propagare a undelor seismice din scoarța terestră, provocate prin explozii artificiale, mai ales în scopul prospectării diferitelor substanțe minerale utile și al detectării structurilor geologice favorabile acumulării acestora; prospecțiune seismică.

SEISMOMETRU (< fr. {i}; {s} *seismo-* + gr. *metron* „măsură") s. n. Seismograf.

SEISMONASTIE (< fr. {i}) s. f. Mișcare a organelor unor plante superioare, provocată de scuturare sau lovire (ex. strângerea frunzelor de mimoză).

SEISMOSCOP (< fr. {i}; {s} *seismo-* + gr. *skopein* „a examina") s. n. Aparat pentru punerea în evidență a cutremurelor de pământ.

SEIȘE (< fr.) s. f. pl. Pendulări ritmice ale suprafeței apei lacurilor, cu o perioadă variată, cauzate de schimbările bruște ale presiunii atmosferice, de vântul sau ploaia puternică căzute într-o porțiune a bazinului lacustru.

SEITZ [saits], **Frederick** (n. 1911), fizician american. Prof. la univ. Stanford și Princeton. Studii și cercetări de fizică a corpului solid („Fizica metalelor", „Teoria modernă a solidelor"). M. de onoare al Acad. Române (1965).

SEJO (Yi Yu), rege coreean al statului Choson (1419–1450), condus de dinastia Yi. A efectuat reforme în domeniul agriculturii și în relațiile comerciale, îndeosebi cu Japonia. Pentru a preîntâmpina invaziile străine, și-a consolidat hotarul de N. În timpul domniei sale cultura coreeană a cunoscut o perioadă de înflorire. **S.,** împreună cu alți învățați coreeni, este creditat cu inventarea, în 1444–1446, alfabetului coreean – hangul. A alungat pe călugării budiști din Seul, reducând puterea și bogățiile ierarhiei budiste.

SEJUR (< fr.) s. n. **1.** Ședere, petrecere a unui anumit timp într-o stațiune balneoclimaterică, într-o localit. etc. **2.** Permis de **s.**: autorizație oficială dată unui străin de a locui într-o țară pentru o perioadă determinată.

SEKKA, Ras ben ~ , cap în extremitatea de N a Tunisiei, situat la 37°21' lat. N, constituind punctul cel mai nordic al Africii.

SEKONDI-TAKORADI, oraș în SV Ghanei, situat pe țărmul G. Guineii, la 177 km VSV de Accra; 103,7 mii loc. (1988). Port comercial. Nod feroviar. Aeroport. Far maritim. Constr. și reparații navale; reparații feroviare. Ind. mat. de constr. (ciment), textilă, de prelucr. a lemnului și a tutunului și alim. Exportă min. de mangan, bauxită, lemn, cacao. Pescuit. Orașul Sekondi a fost întemeiat de olandezi în sec. 16. Actualul oraș s-a format în 1963 prin unirea vechiului oraș Sekondi cu noul oraș Takoradi.

SELA, Michael (n. 1924), imunolog israelian. Prof. univ. la Ierusalim. Lucrări consacrate structurii proteinelor și a unor enzime, caracterizării unor aminoacizi. Importante studii de biologie moleculară („Noi perspective în biologie", „Antigenii", „Rolul imunității nonspecifice în prevenirea și tratamentul cancerului"). Membru de onoare al Acad. Române (1991).

SELACIENI (< fr.; {s} gr. *selakhos* „pește cartilaginos") s. m. pl. Subclasă de pești marini (ex. rechinul, vulpea-de-mare etc.) cu scheletul cartilaginos, corpul acoperit cu solzi placoizi și cu țepi, iar nările așezate pe partea ventrală a capului *(Selachii)*; plagiostom.

SELANDRĂ (< fr.) s.f. Navă de transport din timpul cruciadelor.

SELANGOR, stat în Malaysia, pe coasta vestică a pen. Malacca; 8 mii km^2; 4,1 mii loc. (2000). Centrul

ad-tiv: *Shah Alam*. Expl. de cositor; arbori de cauciuc, orez, bumbac, ananas, cafea, arahide. Creşterea animalelor.

SELAT TEBRAU v. **Johore.**

SELBERG [selberg], **Atle** (n. 1917), matematician american de origine norvegiană. Prof. univ. la Princeton. Lucrări de teoria numerelor şi de analiză matematică. Medalia Fields (1950).

SELBY [selbi], **Hubert** (1928–2004), scriitor american. Romane evocând ritmul nebunesc al vieţii metropolei şi întoarcerea către o lume dezumanizată („Ultima staţie din Brooklyn", „Recviem pentru un vis").

SELECT, -Ă (< fr., lat.) adj. Deosebit, ales, distins.

SELECTA (< *select*) vb. I **1.** Tranz. A selecţiona, a alege. ✦ A remarca dintre mai mulţi, a-şi arăta preferinţa. **2.** Tranz. şi refl. A (se) separa dintr-o mulţime o mărime sau un grup cu anumite caracteristici (de ex. o undă electromagnetică de o anumită frecvenţă).

SELECTIV, -Ă (< fr. {i}) adj. **1.** Care reprezintă sau efectuează o selecţie, o alegere. **2.** (Despre sisteme fizico-chimice sau tehnice) Care efectuează alegerea, după anumite criterii, a anumitor mărimi sau elemente dintr-un grup. **3.** (STATIST.) *Cercetare s.* = cercetare a unei colectivităţi statistice pe baza extragerii unei selecţii ale cărei caracteristici desprinse şi examinate se consideră apoi semnificative pentru întreaga colectivitate. **4.** (GEOGR.) *Eroziune s.* = eroziune care produce efecte diferenţiate în funcţie de rezistenţa rocilor, într-o regiune cu litologie complexă; duce la apariţia martorilor de eroziune şi a inversiunilor de relief. Sin. eroziune diferenţială.

SELECTIVITATE (< fr. {i}) s. f. Capacitatea unui radioreceptor de a separa semnalul util din fondul de oscilaţii electromagnetice parazite (perturbaţii). Parametrul ce caracterizează această capacitate din punct de vedere cantitativ.

SELECTOR (< fr. {i}) s. n. 1. Dispozitiv care serveşte la efectuarea unei selectări. ✧ *S. telefonic* = dispozitiv de comutaţie în centralele telefonice automate, care are rolul de a selecta conexiunea cerută de abonat. **2.** Maşină agricolă pentru separarea seminţelor de impurităţi şi pentru sortarea lor pe calităţi.

SELECŢIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Alegere făcută după un anumit criteriu şi cu un anumit scop. **2.** (BIOL.) *S. naturală* = mecanism fundamental al evoluţiei speciilor animale şi vegetale în urma căruia, în lupta pentru existenţă, dispar indivizii mai slab înzestraţi sau care prezintă variaţii dăunătoare şi supravieţuiesc cei cu caracteristici favorabile din punct de vedere biologic, pe care le transmit urmaşilor. Teoria *s.n.*, formulată de Ch. Darwin şi A. R. Wallace, a demonstrat importanţa mediului şi concordanţei dintre organism şi mediu. ✧ *S. sexuală* = proces în urma căruia masculii cu competitivitate ridicată au acces prioritar la reproducere. Se realizează pe de o parte prin lupta dintre masculii rivali, soldată de obicei cu alungarea celui învins, astfel că învingătorul rămâne în posesia unui grup de femele sau a unui teritoriu cu condiţii favorabile pentru reproducere, care va atrage mai multe femele. O altă formă de *s.s.* o constituie alegerea preferenţială a partenerului sexual mascul după însuşiri atrăgătoare sau care denotă vitalitate, vigoare (ex. penaj viu colorat, pene ornamentale şi cântec la păsări). În unele cazuri a dus la accentuarea extremă a caracterelor respective. *S. artificială* = alegere conştientă, de către om, ca genitori, a indivizilor cu însuşiri economice sau estetice deosebite prin care se formează soiuri de plante de cultură şi rase de animale domestice. **3.** (FIZ.) *Reguli de s.* = reguli (în teoria cuantică) care determină tranziţiile permise (sau interzise) ale unui sistem între stările sale staţionare. **4.** (STATIST.) Parte selectată dintr-o colectivitate statistică spre a servi la o cercetare selectivă.

SELECŢIONA (< fr.) vb. I tranz. A face o selecţie; a alege după un anumit criteriu; *p. ext.* a ameliora speciile animale şi vegetale prin selecţie.

SELECŢIONABIL, -Ă (< *selecţiona*) adj. Care poate fi selecţionat.

SELECŢIONAT, -Ă (< *selecţiona*) adj. **1.** Ales dintr-un ansamblu (după anumite criterii); *p. ext.* de calitate superioară. ✦ (Substantivat) Persoană sau echipă aleasă, prin selecţie, pentru a participa la competiţii sportive, artistice etc. **2.** (Despre plante de cultură şi animale domestice) Cu însuşiri îmbunătăţite prin selecţie (ex. *soi s.*).

SELECŢIONATOR, -OARE (< *selecţiona*) s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu selecţia şi ameliorarea plantelor de cultură şi a animalelor domestice.

SELECŢIONER, -Ă (< fr.) s. m. şi f. Persoană care face o selecţie (**1**). ✦ Persoană autorizată care selecţionează sportivii cei mai valoroşi în vederea alcătuirii unei echipe reprezentative.

SELENAR, -Ă (n. pr. *Selene* „numele grecesc al Lunii") adj. (Livr.) Referitor la Lună; lunar.

SELENE (în mitologia greacă), personificare a Lunii, fiică a lui Hiperion şi soră cu Helios. Identificată mai târziu cu *Artemis* (când Apolo va fi identificat cu Helios).

SELENGA (SELENGE), râu în centrul Asiei (Mongolia şi Federaţia Rusă), format prin confl. râurilor Ideriin Göl (care izv. din m-ţii Hangai) şi Delger Mörön (care izv. din S Saianului de Vest); 1 480 km de la izv. lui Ideriin Göl; supr. bazinului hidrografic: 448 mii km^2. Trece prin Ulan-Ude şi se varsă în L. Baikal. Afl. pr.: Orhon Göl, Hanui, Cikoi, Kilok, Uda, Temnik. Navigabil pe 474 km. Îngheaţă în perioada nov.–apr. În 1861 delta râului s-a scufundat în L. Baikal, formându-se G. Proval.

SELENIT (< fr. {i}) s. m. Varietate fibroasă de gips, de culoare albăgălbuie, cu luciu mătăsos-sidefos, utilizată pentru confecţionarea unor obiecte decorative.

SELENIU (< fr. {i}; {s} n. pr. *Selene* „Luna") s. n. Element chimic (Se; nr. at. 34, m. at. 78,96) negru-cenuşiu din grupa a VI-a a sistemului periodic. Se găseşte în natură în combinaţie cu sulful. Se întrebuinţează în industria sticlei, a ceramicii şi la fabricarea celulelor fotoelectrice. Descoperit şi izolat (1817) de *J.J. Berzelius,* împreună cu chimistul suedez J.G. Gahn (1745–1818) în reziduurile preparării acidului sulfuric.

SELENO- (< fr.; {s} gr. *Selene* „Luna") Element de compunere cu sensul „(referitor la) Lună", „al Lunii", „selenar", cu ajutorul căruia se formează adjective şi substantive.

SELENODEZIE (< fr.; {s} *seleno-* + fr. *[géo]désie* „geodezie") s. f. Disciplină care studiază forma şi dimensiunile Lunii, câmpul său gravitaţional etc.

SELENOGRAFIE (< fr.; {i}; {s} *seleno-* + gr. *graphein* „a scrie") s. f. Disciplină care studiază Luna sub aspectul elementelor naturale, al structurii, al proceselor fizice etc.

SELENOSTAT (< fr.; {s} *seleno-* + gr. *statos* „imobil") s. n. Mecanism care urmăreşte automat mişcarea Lunii, trimiţându-i imaginea în aceeaşi direcţie cu ajutorul unui sistem de oglinzi.

SELES [seleş], **Monica** (n. 1973), jucătoare de tenis americană de origine sârbă. Câştigătoare a mari turnee (Roland-Garros 1990–1992, Flushing Meadow 1991–1992, Internaţionalele

Australiei 1991–1993, 1996, Masters New York 1991–1993).

SELEUCIA (SELEUKEIA), numele a peste 12 orașe antice în Orientul Apropiat, întemeiate de Seleucos I sau de urmașii lui (Seleucizi). Cele mai importante erau situate pe țărmul M. Mediterane (Siria) și pe malurile Tigrului și ale Eufratului.

SELEUCIZI, dinastie de regi constituită pe terit. asiatic al fostului Imp. Persan (305–64 î.Hr.). Mai importanți: **1. Seleucos I Nikatôr** (305–281 î.Hr.), întemeietorul dinastiei, unul dintre generalii lui Alexandru Macedon. În timpul luptei dintre diadohi, după moartea lui Alexandru, a cucerit Siria, Mesopotamia, Armenia și Asia Mică, întemeind cel mai mare stat elenistic, cu capitala la Antiohia. **2. Seleucos II Kallinikos** (246–226 î.Hr.). În timpul lui, regatul, implicat într-un lung război cu Egiptul, pierde controlul asupra Bactriei și Parției.

SELEUȘ, com. în jud. Arad, situată în E C. Crișurilor, pe canalul Morilor și pe stg. Crișului Alb; 3 121 loc. (2005). Haltă de c. f. (în satul **S.**). În satul **S.,** menționat documentar în 1449, se află un pod din sec. 17.

SELFACTOR (< engl. {i}) s. n. Mașină pentru toarcerea firelor de lână, de bumbac, de fibre chimice, de vigonie sau de amestec din aceste fibre.

SELFINDUCȚIE (< fr., engl.) s. f. (FIZ.) Autoinducție.

SELGIUCIZI 1. Ramură a triburilor turcilor oguzi, denumită după numele căpeteniei lor Selgiuk ibn Dudak (sec. 10 – începutul sec. 11). Acesta și-a constituit, prin lupte, o marcă în reg. cursului inferior al fl. Sîrdaria, cu centrul în Djend; a îmbrățișat Islamul sunnit și a efectuat campanii de cucerire spre SV. **2.** Numele unei dinastii musulmane sunnite (sec. 11–13) care, în perioada de apogeu al puterii politice și de expansiune terit. maximă, atinse în timpul domniei lui Malik Șah I (1072–1092), cuprindea în hotarele sale, parțial sau în întregime, terit. de azi al următoarelor state: Iran, Georgia, Armenia, Azerbaidjan, Turkmenistan, Afghanistan, Iraq, Arabia Saudită, Israel, Iordania, Liban, Turcia; capitala la Rey și apoi la Esfahān (Isfahān). Numele dinastiei vine de la Selgiuk ibn Dudak. Întemeietorul statului condus de dinastia **S.** este Toghrul I Beg (1037/1038–1063), nepotul lui Selgiuk, care s-a proclamat sultan (1038) – titlu ce i-a fost recunoscut de emirul ghaznavid Masud I, fostul său suzeran, precum și de califul abbasid al-Kaim. Remarcabile au fost domniile lui Alp Arslan (1063–1072) și al fiului său Malik Șah I, care l-a avut ca vizir pe reputatul om de stat persan Nizam al-Mulk (c. 1018–1092). Victoria de la *Manzikert* (19 aug. 1071) a lui Alp Arslan asupra împăratului bizantin Roman IV Diogenis (1068–1071) și luarea celui din urmă în captivitate au provocat o vie emoție între contemporani și au mobilizat forțele creștine pentru cruciade. Unii dintre principii **S.** cărora le fuseseră încredințate spre cârmuire diferite terit. sau care reușiseră să cucerească ei înșiși anumite reg., au întemeiat formații statale de sine stătătoare care, cu excepția Sultanatului de Konia (Konya sau de *Rum*), din Anatolia, au avut o scurtă existență. **S.** din Rum au purtat lupte cu bizantinii și cu forțele cruciate, în care s-a remarcat sultanul Kai-Kubad I (1219–1237). Intrând în declin la începutul sec. 13, dinastia **S.** a suferit repetate înfrângeri din partea mongolilor. În 1243, invadatorii mongoli, comandați de noionul Baidu, au repurtat, în marea bătălie (26 iun. 1243) de la Kösedag, nu departe de Sivas, o importantă victorie, sultanul Kai-Khusrau II (1237–1246), înfrânt, a fost nevoit să accepte suzeranitatea mongolă și plata unui tribut în bani și animale. La moartea sultanului Masud III (1307 sau 1308), ultimul sultan de Rum, stăpânirea sa a devenit o provincie a statului mongol al *Ilhanilor* (sau Hulaguizilor) din Iran.

SELIM, numele a trei sultani otomani: **S. I cel Aspru** *(Yavuz)* (1512–1520); înfrângându-l pe șahul Persiei Ismāīl I la Chāldirān (1514) și Kochisāt (1515), a cucerit părți importante din statul Sefevizilor; continuând campaniile de cuceriri, a adăugat Imp. Otoman nordul Iraq-ului, Siria și Palestina (1516), precum și Egiptul (1517). **S. II** (1566–1574). În timpul domniei sale flota turcă a suferit o gravă înfrângere la Lepanto (1571) din partea celei venețiano-spaniole. **S. III** (1789–1807). A reorganizat armata (1805) după modelul vest-european. Înlăturat de răscoala ienicerilor, care se opuneau reformelor preconizate de el, și strangulat din ordinul succesorului său, Mustafa IV.

SELIȘTE v. **Ovidiu.**

SELKIRK, lanț muntos în SV Canadei, parte componentă a m-ților Stâncoși, situat în SE prov. Columbia Britanică, la granița cu S.U.A., extins pe 320 km lungime și 130 km lățime. Alt. max.: 3 533 m (muntele Sir Sandford). Numeroși ghețari, văi glaciare și depresiuni adânci. Zăcăminte de aur, argint, cărbune, min. de cupru, mercur și zinc. Traversat de c. f. transcanadiană prin tunelul Connaught (8 km lungime) din pasul Rogers. Inclus parțial în Parcul Național Glacier.

SELLA, Quintino (1827–1884), inginer și om politic italian. Prof. univ. la Torino. Ministru de Finanțe (1862, 1864–1865, 1869–1873). Președinte al Academiei dei Lincei. Lucrări: „Aprecieri axonometrice", „Asupra formei cristaline a borului adamantin", „Discursuri parlamentare". M. de onoare al Acad. Române (1883).

SELLARS [selərz], **Wilfrid Stalker** (1912– 1989), filozof american. Cercetări asupra gândirii și experienței, domenii în care a dezvoltat descrieri funcționale ale comportamentului și cunoașterii umane („Știință, percepție și realitate").

SELLERS [selez], **Peter** (pe numele adevărat *Richard Henry*) (1925–1980), actor britanic de teatru și film. Actor pe scenele de varietăți, la radio și TV s-a afirmat ca imitator comic. Aparițiile sale în film îl consacră în partitura comico-dramatică, plină de fantezie, personajul inspectorului Clouseau făcându-l celebru („Adevărul gol-goluț", „Bătălia sexelor", „Topaze", „Lolita", „Pantera roz", „Dr. Strangelove sau Cum am învățat să nu mă tem și să iubesc bomba", „Întoarcerea Panterei roz", „Pantera roz contraatacă", „Răzbunarea Panterei roz", „Prizonierul din Zenda", „Pe urmele Panterei roz").

SELSIN (< fr.; {s} engl. *sel[f]* „auto" + fr. *syn[chronizer]* „a sincroniza") s. n. Micromașină electrică folosită ca traducător pentru transmiterea la distanță (la un **s.** receptor) a deplasărilor unghiulare ale unor organe de mașină, în așa fel încât o astfel de mașină să fie cuplată la organul respectiv și la cele indicatoare; legătura dintre cele două **s.** se realizează electric sau prin unde electromagnetice.

SELTEN, Reinhard (n. 1930), economist și matematician german. Contribuții importante în aplicarea teoriei jocurilor în analiza economică, în teoria oligopolului și în economia experimentală. Premiul Nobel pentru economie (1994), împreună cu John Harsanyi și John F. Nash.

SELVA, Blanche (1884–1942), pianistă franceză. În 1904 a interpretat la pian integrala lucrărilor pentru clavecin de Bach. Interpretă în premieră a unor lucrări de V. d'Indy, Deodat de Séverac și Albéniz („Iberia").

SELVAS (cuv. port. „pădure") subst. pl. Denumirea pădurilor tro-

picale umede sempervirescente din C. Amazonului, cuprinzând: *ete, varzea* şi *igapo*. Sin. *hilea*.

SELYE [zelie], **Hans Hugo Bruno** (1907–1982), medic canadian de origine austriacă. Stabilit în Canada în 1932. A elaborat (1936) teoria *stresului* şi a descris sindromul general de adaptare. Lucrări: „De la vis la descoperire", „Stres fără pericol".

SELZNICK [selznik], **David O.** (1902-1965), producător american. Personalitate de marcă a industriei hollywoodiene din anii '30–'40, ai sec. 20, care îi datorează transferarea unor nume celebre de actori şi regizori de peste ocean (Ingrid Bergman, Vivian Leigh, Alfred Hitchcock), precum şi producerea celui mai vizionat film din toate timpurile: „Pe aripile vântului".

SEM (în „Vechiul Testament"), fiul cel mai mare a lui Noe; ar fi trăit 600 de ani. Strămoşul legendar al popoarelor semitice.

SEMAFOR (< fr.; {s} gr. *sema* „semn" + *phoros* „care poartă") s. n. **1.** Aparat de semnalizare optică, format din unul sau mai multe braţe articulate, care pot oscila într-un plan vertical, montate la extremitatea superioară a unui stâlp sau a unui catarg. Se instalează în lungul liniilor de cale ferată, pentru dirijarea circulaţiei materialului rulant, sau pe coaste, în vecinătatea porturilor ori a şenalelor navigabile, pentru transmiterea semnalelor privind navigaţia. Primul sistem de **s.** a fost realizat de inginerul francez *Claude Chappe* în Franţa, în 1794. **2.** Semnalizator, cu lumini colorate, pentru reglementarea circulaţiei în oraşe; stop **(2)**.

SEMAFORIZA vb. I tranz. A prevedea cu (sau a instala) semafoare (pe) o cale de rulare, o intersecţie de drumuri.

SEMANTEM (< fr.; {s} gr. *semainem* „a însemna") s. n. Cea mai mică unitate semantică a cuvântului, care se identifică adesea cu rădăcina cuvântului şi care este considerată ca purtătoare a sensului lexical.

SEMANTIC, -Ă (< fr.; {s} gr. *sema* „semn") s. f., adj. **I.** S. f. **1.** Ramură a lingvisticii care studiază sensurile cuvintelor şi evoluţia acestor sensuri; semasiologie, semantism. V. *onomasiologie*. Noţiunea de **s.** a fost introdusă în circuitul ştiinţific de lingvistul francez *Michel Bréal* în 1897. ✦ (LOG.) Studiul relaţiei dintre semne şi obiectele la care acestea se aplică; (în logica formală) interpretarea sistemelor formalizate. Întemeiată de G. Frege şi dezvoltată de St. Lesniewski, Ch. W. Morris, J. Kemeny ş.a. **II.** Adj. Care se referă la semantică **(1)**, care aparţine semanticii.

SEMANTISM (< fr.) s. n. Semantică **(I 1)**; *p. ext.* situaţia unui cuvânt din punctul de vedere al sensurilor lui.

SEMARANG sau **SAMARANG**, oraş în Indonezia, pe ţărmul M. Java, la 410 km SE de Jakarta; 1,4 mii. loc. (2000). Aeroport. Port comercial. Nod rutier. Constr. navale. Ind. metalurgică, electrotehnică, textilă, de prelucr. a lemnului şi tutunului, sticlăriei, încălţămintei, alim. Producţie de instrumente muzicale. Pescuit. Exportă cauciuc natural, lemn de teck, cafea, zahăr, tutun, ceai, copra ş. a. Universitate (1956).

SEMASIOLOGIE (< fr.; gr. *semasia* „semn" + *logos* „studiu") s. f. Semantică **(I 1)**.

SEMĂNA[1] (lat. *seminare*) vb. I tranz. **1.** A încorpora seminţele plantelor de cultură într-un teren (pregătit în prealabil), pentru a asigura condiţiile necesare încolţirii şi răsădirii plantelor; a însămânţa **(1)**. **2.** Fig. A răspândi, a propaga (idei, sentimente etc.) **3.** A presăra, a împrăştia.

SEMĂNA[2] (lat. *similare*) vb. I intranz. **1.** A avea înfăţişare sau unele calităţi, defecte etc. comune cu cineva sau cu ceva, a aduce cu..., a se asemăna, a se asemui. **2.** A arăta, a părea, a face impresia de...

SEMĂNAT (< *semăna*[1]) s. n. Lucrare agricolă prin care seminţele plantelor de cultură se încorporează în sol; însămânţare.

SEMĂNĂTOR, -OARE (< *semăna*[1]) subst. **1.** *S. m.* şi *f.* Agricultor care efectuează semănatul. **2.** S. f. Maşină care execută semănatul plantelor agricole, introducând seminţele în sol la o adâncime specifică şi cu o repartiţie uniformă.

SEMĂNĂTORISM s. n. v. **sămănătorism**.

SEMĂNĂTURĂ (< *semăna*[1]) s. f. **1.** Teren agricol semănat. **2.** (La pl.) Plantele recent răsărite din sămânţă.

SEMBÈNE [sembèn], **Ousmane** (n. 1923), scriitor şi cineast senegalez. Romane şi nuvele cu caracter politic („O ţară, frumosul meu popor", „Ultimul Imperiu", „Mandatul"). Considerat părintele cinematografului african, a realizat mărturii pline de forţă asupra prezentului Africii, în care evocă represiunea colonială, condiţia femeii, emigraţia, dezrădăcinarea, moravurile politice („Vizitiul", „Mandatul", „Emitai", „Xala", „Guelwaar").

SEMEI, oraş în ENE Kazahstanului, port pe dr. râului Irtîş; 269,6 mii loc. (1999). Nod feroviar şi rutier. Centru comercial. Reparaţii navale. Ind. metalurgiei neferoase, a mat. de constr. (ciment, azbest, cărămizi), pielăriei şi încălţămintei, de prelucr. a lemnului, textilă, a ceramicii şi alim. (preparate din carne şi lapte, conserve, făină ş. a.). Piaţă agricolă pentru cereale şi animale. Teatru. Muzeu. Fundat în 1718 de ruşi ca centru caravanier prin care se aduceau cereale şi animale din Mongolia şi mutat pe actualul amplasament în 1778. Între 1931 şi 1991 s-a numit *Semipalatinsk*.

SEMEN[1] (< *a semăna*) s.m. Persoană care se aseamănă cu alta; orice om, aproapele.

SEMEN[2] (et. nec.) s.m. Drug de fier folosit de pescari la spargerea gheţii.

SEMENIC, 1. ~, masiv muntos în m-ţii Banatului (Carpaţii Occidentali), situat între valea superioară a Pogănişului (la N), culoarul Timiş-Cerna (la E), valea Nerei (la S) şi aliniamentul văilor Poneasca-Bârzava (la V). Alcătuit predominant din şisturi cristaline, intens metamorfozate, şi calcare mezozoice, masivul **S.** se caracterizează prin culmi prelungi, netede şi rotunjite, separate de văi adânci, dominate de vârfuri care nu depăşesc 1 500 m alt. (vf. Piatra Goznei, 1 447 m, alt. max. a masivului, vf. Semenic 1 446 m, Piatra Nedeii 1 437 m, Nemanu Mare 1 122 m ş. a.). Are întinse suprafeţe de eroziune, etajate la diferite altitudini. Nod hidrografic (de aici izv. râurile Caraş, Timiş, Nera, Bârzava, Goleţ, Mehadica, Teregova ş. a.). Versanţii sunt împăduriţi cu brad şi fag. Zăcăminte de min. de mangan (Delineşti) şi feldspat (Teregova). Centrală electrică eoliană (300 k V) dată în folosinţă în nov. 1993. Importantă zonă turistică inclusiv pentru sporturi de iarnă. Rezervaţia naturală „Izvoarele Nerei" (2 409 ha) situată pe versantul S al masivului **S.**, la 650–1 400 m alt., cuprinde codri seculari cu arbori ce depăşesc 40 m înălţime, reprezentând *unele dintre* cele mai frumoase păduri de fag din Europa. **2.** Vârf în partea centrală a m-ţilor Semenic, alcătuit din granit, cu aspect rezidual, îngropat aproape în întregime într-o masă de grohotiş. Alt.: 1 446 m. **3.** Staţiune climatérică şi de odihnă, de interes local, situată în jud. Caraş-Severin, la 1 400 m alt., pe o suprafaţă slab ondulată la baza vf. Semenic, în mijlocul unor păduri seculare de fag, în amestec cu brad şi mesteacăn. Climat mon-

tan, cu veri răcoroase și ierni cu zăpadă multă (stratul de zăpadă atinge 60–80 cm grosime), care se menține în jur de 5 luni pe an. Complex turistic modern, cu hoteluri, pensiuni, vile, club, săli de biliard, cinema ș. a. Pârtii de schi amenajate, cu diferite grade de dificultate, unele deservite de un telescaun (cel mai vechi din țară, datând din 1944), de un schilift și de un babylift. Biserică de lemn.

SEMENIC–CHEILE CARAȘULUI, parc național (36 665 ha) din jud. Caraș-Severin, care cuprinde partea centrală a m-ților Semenic și o mare parte din m-ții Aninei, întinzându-se în E până la cumpăna de ape dintre Nera și Timiș iar în V până la limita cu localitățile Anina, Gârliște, Carașova și Doman. Include și rezervațiile naturale *Izvoarele Nerei, Izvoarele Carașului, Cheile Carașului* și *Cheile Gârliștei*, ca și o serie de peșteri, dintre care sunt declarate rezervații speologice peșterile Comarnic (prin care trece pârâul Ponicova), Buhui, Popovăț și Peștera Răsuflătoarei. Vegetație abundentă, îndeosebi frumoase păduri de fag sau de fag cu brad iar în chei și pe micile masive calcaroase din m-ții Aninei tufărișuri de cărpiniță, liliac, mojdrean și scumpie și vegetație de stâncărie cuprinzând și o serie de rarități floristice.

SEMENOLOGIE [< lat. *semen* (*semenis*) — „sămânță" și *logos* „știință"] s. f. Ramură a fitotehniei care studiază structura și evoluția semințelor de plante agricole, elaborează metode de apreciere și control al materialului de semănat. Este strâns legată de carpologie.

SEMERANO, Giovanni (1907–2003), chimist italian. Prof. univ. la Bologna. Director al Institutului de chimie „Giacomo Ciamician" și al Laboratorului Consiliului Național de Cercetări din Bologna. Studii asupra chimiei radiațiilor și a fotochimiei („Contribuții la cunoașterea compușilor organici"). M. coresp. al Acad. Române (1965).

SEMESTRIAL, -Ă (< fr.) adj. Raportat la un semestru; care durează un semestru sau care se produce o dată la un semestru.

SEMEȘTRU (< fr.; lat. *sex* „șase" + *mensis* „lună") s. n. Interval de șase luni consecutive; jumătate de an. ✦ O jumătate dintr-un an școlar sau universitar.

SEMEȚ, -EAȚĂ (< sl.) adj. **1.** (Și adv.) Mândru, falnic; măreț. ✦ Trufaș, arogant. **2.** Îndrăznеț, curajos; plin de avânt, de elan.

SEMEȚI (< *semeț*) vb. IV refl. **1.** A fi plin de sine, a-și da importanță; a se mândri, a se făli. **2.** A căpăta curaj, încredere; a îndrăzni.

SEMEȚIE (< *semeț*) s. f. **1.** Mândrie, fală. ✦ Trufie, aroganță. **2.** Îndrăzneală, avânt, curaj.

SEMI- (< fr.; {s} lat. *semi* „jumătate") Element de compunere cu sensul „jumătate de", care servește la formarea unor substantive și a unor adjective.

SEMIARBUST, s.m., v. subarbust.

SEMIARID, -Ă adj. (Despre ținuturi) Cu climat tropical uscat, beneficiind totuși de precipitații de 200–500 mm anual.

SEMIARTICULAȚIE (< *semi-* + *articulație*) s. f. Articulație a două piese care permite o deplasare relativă a acestora în lungul unei axe.

SEMIAXĂ (< *semi-* + *axă*) s. f. Porțiune dintr-o axă, mărginită de un punct numit origine, constituită din toate punctele axei ce se află în partea dreaptă (sau stângă) în raport cu originea.

SEMICARBONIZARE (< *semi-* + *carbonizare*) s. f. Proces de descompunere a cărbunelui la temperaturi de c. 500–600°C, în absența aerului, prin care se obțin semicocs, gudron și gaze; semicocsificare.

SEMICENTENAR (< *semi-* + *centenar*) s. n. Împlinirea a cincizeci de ani de la producerea unui eveniment însemnat; celebrarea unui astfel de eveniment.

SEMICERC (< *semi-* + *cerc*) s. n. (MAT.) Arcul de cerc subîntins de un diametru. ✦ (SPORT) Linie care trasează și limitează o suprafață semicirculară privilegiată de reguli speciale de joc (la handbal, baschet).

SEMICIRCULAR, -Ă (< fr.) adj. În formă de semicerc.

SEMICOCS (< *semi-* + *cocs*, după fr. *semi-coke*) s. n. Produs solid obținut prin semicarbonizarea huilei sau a cărbunilor inferiori, întrebuințat drept combustibil sau la fabricarea cocsului metalurgic.

SEMICOCSIFICARE (< *semi-* + *cocsificare*) s. f. Semicarbonizare.

SEMICONDUCTOR, -OARE (< fr., engl.) s. n., adj. **1.** S. n. Material solid, cristalin a cărui conductibilitate electrică este mai slabă decât cea a conductoarelor (metalelor) și mai bună decât cea a izolatoarelor (dielectricilor), fiind mult influențată de concentrația impurităților conținute, de microdefectele structurale ale materialului, de variația temperaturii, de sensul curentului electric, de valoarea tensiunii aplicate, de iluminare etc. S. se utilizează în construcția diodelor și tranzistoarelor, a pilelor fotovoltaice, a laserilor cu joncțiune, a detectoarelor de radiații nucleare etc., permițând microminiaturizarea aparatelor electronice și de automatizări. V. *intrinsec, extrinsec.* Cu toate că **s.** au fost descoperiți în sec. 19, proprietățile lor au fost înțelese odată cu apariția mecanicii cuantice. Primul care i-a studiat a fost inginerul britanic A. Wilson în 1931. **2.** Adj. (Despre materiale) Cu însușiri de semiconductor **(1)**; (despre dispozitive) bazat pe utilizarea semiconductoarelor **(1).**

SEMICONSERVĂ (< *semi-* + *conservă*) s. f. Produs alimentar preparat prin procedeele obișnuite de conservare (sărare, afumare etc.), dar cu o durată de păstrare mai mică decât cea a conservelor.

SEMICONSOANĂ (< fr.) s. f. Semivocală.

SEMIDEPONENT, -Ă (< fr.) adj. (GRAM.) (În sintagma) *Verb s.* = verb activ ca sens care are unele forme ce se conjugă după diateza activă, iar altele după diateza pasivă.

SEMIDEȘERT (< *semi-* + *deșert*) s. n. Tip de mediu caracterizat printr-un deficit pronunțat de umiditate, determinat de cantitatea redusă de precipitații și evapotranspirația intensă. Vegetația, reprezentată de specii xerofile de arbuști, subarbuști, plante suculente sau ierburi este dispersată relativ uniform pe suprafața terenului, dar gradul de acoperire este scăzut (în general între 20 și 50%); prezintă diferențe foarte mari de la o regiune la alta. În zona temperată face de obicei trecerea de la stepă, respectiv preerie sau pampas, la deșert, iar în zona tropicală de la savane sau păduri xerofile la deșert, dar tranziția este difuză, limitele fiind adesea greu de trasat. Ocupă suprafețe mari în Asia Centrală (îndeosebi în Kazahstan și Mongolia), în regiunea aralo-caspică, în V Americii de N, Africa și Australia.

SEMIDOCT, -Ă (< *semi-* + *doct*) adj. Care are cunoștințe puține și superficiale (dar care se crede cult); (om) puțin instruit.

SEMIDREAPTĂ (< *semi-* + *dreaptă*, după fr. *semi-droite*) s. f. (MAT.) Mulțimea punctelor unei drepte, situate de aceeași parte a unui punct al ei.

SEMIEN (SIMYEN), masiv vulcanic în N Ethiopiei. Alt. max.: Ras Dashen, 4 620 m, cea mai mare din țară.

SEMIFABRICAT (< *semi-* + *fabricat*) s. n. Produs cu un anumit grad de prelucrare, care se livrează unei alte secții sau întreprinderi, pentru a

fi prelucrat în continuare, în vederea obținerii unui produs finit.

SEMIFINALĂ (< *semi-* + *finală*) s. f. Etapă intermediară într-o competiție sportivă, care precedă finala.

SEMIFINALIST, -Ă (< *semi-* + *finalist*) s. m. și f. Persoană calificată în etapele succesive ale unei competiții sportive până la faza care precedă finala; participant la o semifinală.

SEMIFOND (< *semi-* + *fond*, după fr. *demi-fond*) s. n. Probă sportivă (atletism, ciclism, înot etc.) care se dispută pe distanțe medii.

SEMIFONDIST, -Ă (< *semifond*) s. m. și f. Persoană specializată în probe sportive clasice pe distanțe medii.

SEMIÎNTUNERIC (< *semi-* + *întuneric*) s. n. Semiobscuritate.

SEMILUNĂ (< *semi-* + *lună*) s. f. **1.** Aspect al Lunii aflate în primul sau în ultimul pătrar, când partea sa luminată de Soare se vede sub forma unui semicerc. **2.** Semn simbolic al Islamului reprezentând Luna în faza de creștere, în formă de „seceră". ✦ (Fam.) Imp. Otoman; mahomedanismul. *S. roșie* = ramura musulmană a Organizației Internaționale a Crucii Roșii și Semilunei Roșii; numele a fost adoptat în 1906 la solicitarea Imp. Otoman, deoarece simbolul crucii nu era considerat oportun pentru țările musulmane. Utilizează ca simbol semiluna, în rest are aceleași reguli și atribuții ca și Crucea Roșie, cu care colaborează în situații de urgență, pentru ajutorarea victimelor unor dezastre sau în programele de cooperare internațională.

SEMIMETAL (< *semi-* + *metal*, după fr. *demi-métal*) s. n. Element cu proprietăți intermediare între metale și nemetale (ex. *bor, siliciu, germaniu, arsen, stibiu, seleniu* și *telur*).

SEMIMIJLOCIU- IE (< *semi-* + *mijlociu*) adj., s. m. **1.** Adj. *Categorie s.* = categorie în care intră boxerii cu greutatea de 66,6 kg (profesioniști) sau 67 kg (amatori). **2.** S. m. Sportiv care aparține categoriei semimijlocii.

SEMIMUȘCĂ (< *semi* + *muscă*) adj. *Categorii s.* (și subst. f.) = categorie în care intră boxerii cu greutatea de 48,9 kg (profesioniști) sau 48 kg (amatori).

SEMINAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care se referă la spermă; de spermă. ✦ Care se referă la sămânța plantelor.

SEMINAR (< fr., lat.) s. n. **1.** Formă specifică de instruire a studenților, având drept scop fixarea și adâncirea cunoștințelor transmise prin prelegeri, însușirea tehnicilor de studiu individual și de cercetare științifică, dezvoltarea inteligenței și intereselor lor cognitive pe baza discuțiilor, referatelor, exercițiilor, analizelor științifice pe teme de specialitate ș.a. ✦ *S. pedagogic* = stagiu practic obligatoriu, în trecut, pentru absolvenții unei facultăți care își alegeau cariera didactică. **2.** Școală de grad mediu pentru pregătirea preoților.

SEMINARIST (< fr., germ.) s. m. Elev al unui *seminar* **(2).**

SEMINATURAL, adj., vegetație **s.** v. secundar.

SEMINCER (< *sămânță*) s. m. **1.** Arbore forestier selecționat special pentru producerea de semințe, în vederea regenerării artificiale sau naturale a suprafeței din jur. **2.** Lot dintr-o cultură agricolă destinat producerii semințelor, pentru asigurarea materialului necesar însămânțărilor.

SEMINOLI, trib de indieni din Florida (S.U.A.) care, în urma a trei războaie (1817–1818, 1835–1842 și 1855–1858), au fost siliți să-și părăsească pământurile și să trăiască în rezervații în Florida și în Oklahoma.

SEMINOMADISM (< fr.) s.n. Fel de viață care îmbină creșterea vitelor cu o agricultură sporadică, întâlnit mai ales la marginea deșertului.

SEMINȚIE (< *sămânță*) s. f. **1.** Neam, popor, naționalitate. **2.** Totalitatea urmașilor care au același străbun; descendenți; familie, trib; termen utilizat îndeosebi în „Vechiul Testament" cu referire la cele 12 seminții (triburi) ale lui Israel (urmașii lui Iacov, nepotul lui Avraam).

SEMINȚIȘ (< *sămânță*) s. n. Puieți de arbori forestieri, proveniți în mod natural din semințe.

SEMIOBSCUR, -Ă (< *semi-* + *obscur*) adj. Pe jumătate întunecat; insuficient luminat.

SEMIOBSCURITATE (< *semi-* + *obscuritate*) s. f. Stare a unui spațiu incomplet luminat, în care abia se disting obiectele; lumină slabă; penumbră; semiîntuneric.

SEMIOCLUSIVĂ (*semi-* + *oclusivă*) adj. (În sintagma) *Consoană s.* = consoană africată.

SEMIOFICIAL, -Ă (< fr.) adj. Care provine din surse oficiale, dar care nu are caracter oficial.

SEMIOLOGIE (< fr.; {s} gr. *semion* „semn" + *logos* „studiu") s. f. **1.** Parte a medicinei care se ocupă cu studierea și descrierea simptomelor și a semnelor diferitelor boli, precum și a metodelor de a le pune în evidență. **S.** utilizează metode de investigație clinică (palpare, percuție, auscultație etc.) și de laborator. Sin. *simptomatologie.* **2.** Denumire propusă de F. de Saussure pentru disciplina care să studieze „viața semnelor în sânul vieții sociale", disciplină din care ar face parte și lingvistica, ca știință a semnelor constitutive ale limbajului. Ulterior s-a impus denumirea de *semiotică.*

SEMIONOV [simionəf], **Nikolai Nikolaevici** (1896–1986), chimist rus. *Prof. univ.* la Sankt-Petersburg și Moscova. Contribuții în domeniul cineticii reacțiilor chimice („Cinetica chimică și reacțiile în lanț"). A elaborat teoria reacțiilor în lanț și teoria termică a combustiei și a reacțiilor explozive („Reacțiile în lanț"). M. de onoare al Acad. Române (1965). Premiul Nobel pentru chimie (1956), împreună cu C. N. Hinshelwood.

SEMIONOVA [simionəfa], **Marina Timofeevna** (n. 1908), balerină rusă. Prim-solistă a Teatrului Mare (Bolșoi) din Moscova (1930–1953). Remarcabilă interpretă a repertoriului clasic și contemporan rus.

SEMIONOV-TIAN-ȘANSKI [simionəftian-ʃanskii], **Piotr Petrovici** (1827–1914), geograf și botanist rus. Explorator al Asiei Centrale. A cercetat m-tii Altai, Tian-Șan, Alatau, lacul Issîk-Kul (1856–1857, 1888). S-a ocupat de probleme de geografie teoretică și de raionarea geografică a Rusiei (1880). A elaborat „Dicționarul geografic și statistic al Imperiului Rus".

SEMIOTICĂ (< fr.) s. f. Studiul general al semnelor, ale cărei principii au fost formulate de Ch. Peirce și dezvoltate în special de Ch. W. Morris (1938). Cuprinde trei părți: *pragmatica* (relația semn–om); *semantica* (relația semn–semnificat) și *sintactica* (relația dintre semne).

SEMIPALATINSK, v. **Semei.**

SEMIPARAZIT (< *semi-* + *parazit*, după fr. *demi-parazite*) s. m. Organism vegetal care își poate prepara materia organică din cea minerală

Nikolai Nikolaevici Semionov

(fotosinteză), dar preia apa cu săruri minerale din vasele conducătoare lemnoase ale altei plante (ex. vâscul).

SEMIPERMEABIL, -Ă (< fr.) adj. (Despre un perete poros, o membrană) Care permite trecerea numai a unora dintre componentele unui amestec lichid sau gazos.

SEMIPLAN (< *semi-* + *plan*, după fr. *demi-plan*) s. n. (MAT.) Mulțimea punctelor dintr-un plan situate de aceeași parte a unei drepte.

SEMIPREȚIOASĂ (< *semi* + *prețioasă)* adj. *Piatră ~* v. *piatră.*

SEMIRAMIDA, regină legendară a Asiriei și Babilonului. Identificată cu Sammu-ramat (811–808 î.Hr.), soția lui Șamși-Adad V. Tradiția îi atribuie construcția „grădinilor suspendate din Babilon", una dintre cele șapte minuni ale lumii antice.

SEMIREMORCĂ (< fr.) s. f. Remorcă cu o singură osie, a cărei parte anterioară se sprijină pe partea din spate a cadrului vehiculului motor, fiind legată astfel încât să permită o pivotare până la un unghi de 90° (față de vehiculul motor).

SEMISCHIF (< fr., engl.) s. n. Gig.

SEMISEMPERVIRESCENT, adj. *Pădure* **s.**, tip de pădure din regiunile tropicale cu un sezon secetos nu prea lung și cu o cantitate anuală de precipitații destul de ridicată (de obicei în climat musonic); arborii mai înalți își pierd frunzele în sezonul uscat, în timp ce arborii mai scunzi și arbuștii sunt sempervirescenți.

SEMISON, -Ă (< *semi-* + *son*) adj. (Despre vocale) Care se pronunță ca o semivocală, care nu are valoare silabică (ex. „i" din voi).

SEMISPAȚIU (< *semi-* + *spațiu*) s. n. (MAT.) Mulțimea punctelor din spațiu situate de aceeași parte a unui plan.

SEMIT, -Ă (< fr.; {s} n. pr. *Sem*) s. m. adj. **1.** S. m. (La m. pl.) Grup de popoare din SV Asiei și din N și E Africii, având aceeași origine etnică și vorbind limbi înrudite, căruia îi aparțin astăzi arabii, evreii etc. ✦ Persoană care face parte dintr-unul din aceste popoare. **2.** Adj. Semitic.

SEMITIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care aparține semiților, referitor la semiți. ✧ *Limbi semitice* = ramură a familiei de limbi *hamito-semitice* (sau afro-asiatice) cuprinzând grupurile: 1) de E (akkadiana — moartă, cu dialectele asirian și babilonian); 2) de NV (vii — ivrit și dialectele neoarameice; moarte — amoreiană, canaaneană, ugaritică, feniciano-punică, ebraică veche și dialectele arameice); 3) de S-central (araba cu dialectele sale și malteza); 4) de S-periferic (vii — mehri, șhauri ș.a.); moarte — mineiană, sabeiană ș.a.); 5) ethiopo-semitice (vii — tigrina, tigre, amhară ș.a.; moartă — ethiopiană). Cele mai vechi monumente scrise în aceste limbi sunt unele inscripții cuneiforme akkadiene, antroponime și toponime palestiniene intercalate în inscripțiile egiptene (milen. 3–2 î.Hr.).

SEMITOLOGIE (< fr.; {s} fr. *sémite* „semit" + gr. *logos* „studiu") s. f. Nume dat științelor care studiază cultura și limbile semitice.

SEMITON (< it., fr.) s. n. **1.** (MUZ.) Cel mai mic interval din sistemul muzical temperat; interval de o jumătate de ton ✧ *S. diatonic* = intervalul dintre două note cu numiri diferite (mi–fa). *S. cromatic* = interval dintre două note cu aceeași denumire dintre care una alterată (do–do diez). **2.** Nuanță care face trecerea de la un ton închis la altul deschis al aceleiași culori.

SEMITORT (< *semi-* + *tort*) s. n. Produs intermediar de filatură, format din bandă fibroasă, căreia i s-a aplicat o torsiune parțială înainte de a o supune laminării și filării finale.

SEMIVOCALĂ (< *semi-* + *vocală*, după fr. *semi-voyelle*) s. f. Vocală scurtă, care nu poate fi rostită decât împreună cu o altă vocală.

SEMIZEU (< *semi-* + *zeu*, după fr. *demi-dieu*) s. m. (MITOL.). Erou mitologic, fiu al unui zeu și al unei muritoare sau al unei zeițe și al unui muritor (ex. Herakles, Teseu ș. a.).

SEMLAC, com. în jud. Arad, situată în C. Aradului, pe cursul inf. al Mureșului; 3 855 loc. (2005). Stație de c. f. Satul **S.** apare menționat documentar în 1256.

SEMMELWEIS [zemelvais], **Ignác Fülöp** (1818–1865), medic austriac de origine ungară. Prof. la Viena și Pesta. Cercetări de pionierat în domeniul antisepsiei. A descoperit caracterul infecțios al febrei puerperale („Etiologia și profilaxia febrei puerperale", „Salvatorul mamelor").

SEMMERING [zemərin], pas în Alpii Orientali (Austria), la 986 m alt., care permite comunicarea între bazinul Dravei și cel al Dunării. Traversat de o c.f. (din 1848–1854) inclusă (în 1998) în Patrimoniul universal și o șosea (construită în 1728) care face legătura între Viena și Triest. Primul tunel construit în Europa (1854). Un al doilea a fost inaugurat în 1952. Stațiuni pentru sporturi de iarnă.

SEMN (lat. *signum*) s. n. **1.** Element perceptibil prin simțuri și care reprezintă, indică sau exprimă ceva diferit de sine însuși. **S.** pot fi *naturale* (ex. fumul, focul) sau *convenționale* (ex. literele, simbolurile, reperele etc.). ✦ Probă, dovadă. ✧ Loc. *În* (sau *ca*) *semn de* (sau *că*) = dând dovadă de..., ca probă că... **2.** Gest, manifestare care exprimă un gând, o stare sufletească sau care sugerează cuiva o intenție, o acțiune. **3.** Trăsătură distinctivă, notă specifică după care poate fi identificat un lucru sau o ființă; semnalment. ✦ Însemnare făcută pe un lucru sau pe un animal pentru a-l recunoaște. **4.** Obiect care prin poziția, prin forma sa etc. marchează ceva; indicator. ✧ (Înv.) *S. de hotar* = piatră, stâlp etc. care indică un hotar sau linia de demarcație a unui teren. ✦ Loc marcat în care se trage cu arma; țintă. **5.** Urmă lăsată pe ceva prin atingere sau prin apăsare. ✦ Cicatrice. **6.** *Semne grafice* = totalitatea literelor, cifrelor, semnelor de punctuație folosite în scriere. *Semne de punctuație* = semne grafice (punct, virgulă etc.) întrebuințate pentru a despărți în scris părțile unei propoziții sau ale unei fraze. *Semnele citării* = ghilimele. *S. diacritic* v. *diacritic. Semnul moale* = literă care indică, în scrierea limbii ruse, caracterul palatal al consoanei precedente. *Semnul tare* = literă care indică, în scrierea limbii ruse, caracterul dur al consoanei precedente. *S. matematic* = **s.** grafic cu ajutorul căruia se exprimă diversele operații sau relații între obiectele matematice. ✧ (TOPOGR.) *Semne convenționale* = semne prin care se reprezintă, pe planuri și hărți, detaliile planimetrice și de relief și (în special) obiectele care nu pot fi reduse la scară (ex. case, aeroporturi, izvoare etc.). **7.** (ASTR.) *Semne zodiacale* v. *zodiacal.* **8.** *Semn lingvistic* = unitatea dintre sens (concept) și un complex sonor (imagine acustică) sau, în termenii lui F. de Saussure, semnificat și semnificant. **9.** Simbol, emblemă. ✧ Expr. *Sub semnul* (cuiva sau a ceva) = sub egida, sub auspiciile (cuiva sau a ceva). **10.** Tot ceea ce evocă o persoană, un lucru sau un fapt; amintire.

SEMNA (< *semn*, după fr. *signer*) vb. I tranz. A iscăli ceva pentru a confirma, pentru a certifica; a-și pune semnătura.

SEMNAL (< fr.) s. n. **1.** Semn convențional sau grup de astfel de semne utilizate pentru transmiterea de informații, de avertismente, de comenzi etc. ✧ *S. de cale ferată* = **s.** acustic, optic etc. prin care se transmite un ordin sau o comandă pentru circulația pe căile ferate. *S. rutier* = indicator de circulație. **2.** In-

stalație prin care se transmite un semnal **(1).** ✧ *S. de alarmă* = instalație auxiliară de comandă a frânării unui tren, montată în fiecare vagon de cale ferată și care, în cazuri extreme, poate fi acționată de orice călător. În vremea din urmă, din dorința de a spori securitatea pasagerilor, și alte mijloace de transport în comun (de ex. tramvaie, autobuze) au fost dotate cu *s. de a.* **3.** (TELEC.) Fiecare dintre fenomenele fizice (acustice, optice sau electromagnetice), manifestate prin succesiuni ale valorilor parametrilor lor caracteristici și care pot fi utilizate pentru transmiterea la distanță a mesajelor (ex. sunetele vocii omenești, oscilațiile electromagnetice etc.). ✧ *S. purtător* = oscilație electromagnetică de înaltă frecvență utilizată în telecomunicații, căreia i se poate modifica un parametru (amplitudinea, faza sau frecvența) cu ajutorul unui alt semnal (*s. modulator*), care conține informația. *S. modulat* = **s.** purtător, având unul dintre parametri variabil în conformitate cu **s.** modulator. ✦ Sunet convențional de recunoaștere a diferitelor posturi de radio sau a diferitelor emisiuni ale unui post de radio. **4.** Fig. Tot ceea ce anunță începerea unei acțiuni ori îi servește drept impuls. ✧ Expr. *A da semnalul* = a începe o acțiune, a lua inițiativa, a da tonul. **5.** Excitant sau stimul senzorial care declanșează un *reflex condiționat.*

SEMNAL M, grup rock românesc constituit în 1977 la Cluj-Napoca. Lider Iuliu Merca. Succese în anii '70–'80 („Bal la Apahida", „Spune-mi cine ești", „Vara amintirilor").

SEMNALA (< *semnal*, după fr. *signaler*) vb. I tranz. **1.** A anunța ceva prin semne sau printr-un semnal de avertizare. **2.** A atrage atenția asupra unui fapt; a avertiza; a releva.

SEMNALIZA (< *semnal*) vb. I tranz. A emite un semnal; a comunica prin semnale.

SEMNALIZARE (<*semnaliza*) s. f. **1.** Acțiunea de a se semnaliza; înștiințare, comunicare prin semnale. ✧ *Panou de s.* = panoul de comandă al unei instalații de semnalizare. **2.** Noțiune introdusă în neurofiziologie de I. P. Pavlov pentru a desemna activitatea emisferelor cerebrale prin care diferiți stimuli (ex. sunetul unui clopoțel) asociindu-se cu stimuli care declanșează anumite reflexe înnăscute (ex. cu hrana, care declanșează salivația), pot deveni semnale ale acestor din urmă stimuli, declanșând aceleași reacții (la auzul clopoțelului câinele salivează). *Primul sistem de s.* = activitatea de **s.** legată de „semnalele directe", adică de însușirile optice, acustice, olfactive etc. ale obiectelor din realitate. *Al doilea sistem de s.* = activitatea de **s.** proprie numai oamenilor, legată de cuvinte, considerate de Pavlov ca semnale ale semnalelor directe; limbajul.

SEMNALIZATOR, -OARE (< *semnaliza*) adj., s. n. **1.** Care semnalizează. **2.** S.n. Instalație pentru semnalizare. ✦ Indicator luminos folosit la autovehicule pentru a marca schimbarea direcției de mișcare.

SEMNALMENT (< *semn*, după fr. *signalement*) s. n. Semn fizic caracteristic unei persoane, după care ea poate fi identificată.

SEMNATAR, -Ă (< *semna*, după fr. *signataire*) s. m. și f. Persoană care semnează un act, o scrisoare, un tratat etc.

SEMNĂTURĂ (< *semna*, după fr. *signature*) s. f. Numele unei persoane scris de propria sa mână sub textul unui act oficial, al unei scrisori etc.; iscălitură.

SEMNIFICA (< fr.) vb. I tranz. A avea sensul de..., a însemna.

SEMNIFICANT (< *semn*, după fr. *signifiant*) s. n. (LINGV.) Realizare materială a semnului lingvistic, complex sonor, care formează baza unui sens.

SEMNIFICAT (< *semn*, după fr. *signifié*) s. n. (LINGV.) Concept, conținut, sens al unui cuvânt.

SEMNIFICATIV, -Ă (< *semn*, după fr. *significatif*) adj. **1.** Care are înțeles precis; care are o anumită semnificație. ✦ Care are o semnificație, un înțeles (ascuns), care exprimă o anumită intenție; expresiv. **2.** Important, însemnat.

SEMNIFICAȚIE (< *semn*, după fr. *signification*) s. f. **1.** Înțeles, conținut semantic al unui cuvânt; sens, accepție. ✦ (În semiotică) Funcție a semnelor de a reprezenta ceva independent de ele; denotație. **2.** Însemnătate, importanță, valoare (a unui fapt, a unui obiect etc.).

SEMON, Waldo (1898–1999), chimist american. Contribuții deosebite în crearea de mase plastice. Cunoscut în principal pentru descoperirea policlorurii de vinil (P.V.C.).

SEMPER [zempər], **Gottfried** (1803–1879), arhitect și teoretician de artă german. Prof. la Zürich și Viena. A construit, în stil eclectic, Opera din Dresda, Muzeul imperial din Viena, Politehnica și observatorul astronomic din Zürich. A proiectat teatrul lui Wagner din Bayreuth. Studii („Stilul în artele tehnice și tectonice").

SEMPERVIRESCENT -Ă (cf. lat. *semper* „totdeauna" + *virescent-* „care înverzește") adj. (Despre plante) Care este totdeauna verde, care nu-și pierde frunzele într-o anumită perioadă a anului.

SEMPRUN, Jorge (n. 1923), scriitor spaniol de expresie castiliană și franceză. Deportat (1943) la Buchenwald, pentru că era comunist, a descris experiența de aici în volumele de memorii („A doua moarte a lui Ramón Mercader", „Autobiografia lui Federico Sánchez" ș.a.). Scenarii de film („Z" de C. Gavras, „Stavisky"). Ministru al Culturii (1988–1991).

SEN no Rikyū (1522-1591), întemeietorul Școlii *Sen* de Ceremonie a ceaiului. **S.** a redefinit estetica ceaiului, preferând obiecte simple (boluri negre din ceramică neprelucrată, ceainic din fier, suporturi pentru aranjamente florale din bambus) și pavilion de ceai de mici dimensiuni.

SEN, Mrinal (n. 1923), regizor indian de film. Cineast de stânga care, la sfârșitul anilor '60, ai sec. 20, vizează înnoirea cinematografului indian prin filme ancorate în social, imagini ale mizeriei castelor defavorizate, ale represiunii coloniale, ale condiției subalterne a femeii, ale emigrației și dezrădăcinării (trilogia „Calcutta", „Omul cu toporul", „Cazul e închis").

SENA (< tc.) subst. Nume dat frunzelor și florilor uscate ale unor specii de *Cassia*, utilizate ca purgativ sub formă de ceaiuri sau pulbere; (pop.) siminichie **(2).**

SENA (SEINE), fl. în NNV Franței; 776 km (al doilea ca lungime, după Loara). Izv. din platoul Langres (m-ții Tasselot), de la 471 m alt., la 30 km NV de Dijon, străbate bazinul parizian și se varsă în apropiere de Le Havre, printr-un estuar, în golful **S.** al Mării Mânecii. Are un regim hidrologic variabil, cu niveluri maxime iarna. Afl. pr.: Marna și Oise. Importantă arteră de navigație (547 km), accesibilă vaselor de 10 mii t (până la Rouen), legată prin numeroase canale navigabile de alte rețele hidrografice (prin Marna comunică cu Rinul, prin canalul Bourgogne și canalul Marna, cu Saône, iar prin canalul Briare, cu Loara). Trece prin Paris (fiind traversat de 30 de poduri și unde formează *Île de la Cité*) și Rouen. În locul de vărsare în mare s-a construit (1994) podul Pont de Normandie care leagă Le Havre cu Honfleur. În Antic. se numea *Sequana.*

SÉNANCOUR [senãku:r], **Étienne PIVERT de** (1770–1846), scriitor

francez. Discipol al lui Jean-Jacques Rousseau. Reprezentant al preromantismului. Proză de introspecție (romanul autobiografic „Obermann"). Scrieri politice și filozofice.

SENAR (< lat., fr.) adj. *Vers ~* = vers latin de șase picioare, asemănător trimetrului iambic grecesc. A fost cultivat de Catul, Horațiu, Seneca.

SENAT (< lat., fr.) s. n. **1.** (În Roma antică în perioada regală) Sfatul bătrânilor; (în timpul republicii) organul suprem al puterii de stat; (în timpul imperiului) consiliu consultativ cu rol politic minor. **2.** Denumire a camerei superioare a parlamentului în unele state, inclusiv România, în care acesta este alcătuit din două camere. ✦ Loc în care se adună senatorii; sediul senatului. ✦ *S. universitar* = consiliu al profesorilor, având sarcina de a-l ajuta pe rector la conducerea instituției.

SENATOR (< fr., lat.) s. m. Membru al senatului.

SENATORIAL, -Ă (< fr.) adj. Referitor la senat sau la senatori, care ține de senat sau de senatori.

SENDAI, oraș în Japonia (Honshū), situat pe râul Hirose, la 13 km de țărmul Oc. Pacific, la 290 km NE de Tōkyō; centrul ad-tiv al prefecturii Miyagi; 986,7 mii loc. (2002). Port comercial. Aeroport. Nod feroviar. Rafinărie de petrol. Ind. metalurgiei neferoase (cupru), chimică (lacuri), textilă (prelucr. mătăsii), de prelucr. a lemnului și alim. (bere). Constr. de aparataj electronic și de instrumente de precizie. Artizanat (porțelanuri, păpuși din lemn/kokeshi, obiecte din lână). Universitatea Tohoku (1907). Muzeu. Ruinele unui castel din sec. 16–17 pe înălțimile Aoba.

SENDER, Ramón José (1902–1982), scriitor spaniol. Participant la Războiul civil, a trăit în exil până în 1974; aici și-a scris majoritatea lucrărilor. Romane de un realism dur, într-o tehnică narativă compozită, incluzând monologul interior („Regele și regina", „Contraatac", „Fugitivul"). Povestiri pentru copii.

SENECA 1. Lucius Annaeus S. (numit și *cel Bătrân* sau *Tatăl*) (c. 55 î.Hr.–c. 39 d.Hr.), scriitor latin. Culegeri de exerciții oratorice („Declamații deliberative"). **2. Lucius Annaeus S.** (c. 4 î.Hr.–65 d.Hr.), filozof, om de stat și scriitor latin. Fiul lui **S. (1).** Praetor (50), consul (55/56). Preceptorul lui Nero, care l-a silit mai târziu să se sinucidă. Spirit aclectic, **S.** a dezvoltat mai ales idei istorice („Scrisori către Lucilius"). Tragedii („Troienele", „Medeea", „Fedra", „Edip"). Dialoguri („Despre mânie"). Operă de erudiție („Istorii naturale").

Lucius Annaeus Seneca (2)

SENECTUTE (< lat.) s. f. Bătrânețe.

SENEFELDER [zę:nəfeldər], **Alois** (1771–1834), inventator austriac. A inventat litografia (1796) și cromolitografia (1826).

SENEGAL, Republica ~ (République du Sénégal), stat în Africa de Vest, cu ieșire la Oc. Atlantic; 196 722 km^2; 11,1 mil. loc. (2005). Limba oficială: franceza. Religia: islamică 87,6%, creștină 5,5% (romanocatolici 4,7% ș.a.), credințe tradiționale 6,2%, alte credințe 0,7%. Capitala: *Dakar.* Orașe pr.: Thiès, Kaolack, Ziguinchor, Rufisque, Saint-Louis. Este împărțit în 11 reg. Relief predominant de câmpie cu alt. sub 150 m. (excepție partea de SE unde pătrund prelungirile colinare ale masivului Fouta Djallon — alt. max. în **S.** Nepen Diakha, 581 m). Se deosebesc trei mari reg. naturale: sahelul — în partea nordică, savana cu baobabi în partea centrală și pădurea tropicală (înmlăștinită în valea râului Casamance) în S țării. Clima tropicală are un regim variabil al precipitațiilor (350 mm/an în N, 1 500 mm/an în S) cu secete tot mai frecvente în ultimele trei decenii. În anotimpul uscat (nov.–mart.) dinspre Sahara suflă harmattan-ul, vânt puternic, încărcat cu nisip. Principalul curs de apă este fl. Senegal (1 689 km), care formează în parte granița cu Mauritania și este parțial utilizat pentru irigații (supr. totală irigată 71 mii ha, 2002) și transport. Faună tipică savanei sudaneze (antilope felurite, hipopotami, lei, crocodili, maimuțe). **S.** este un rar exemplu de implementare cu succes a programelor de restructurare economică, demarate la începutul anilor '90, ai sec. 20. Dispune de variate resurse de subsol — minereu de fier, hidrocarburi, sare, fosfați; se mai extrag mici cantități de aur și gaze naturale. Ind. valorifică materii prime proprii sau importate (ex. rafinăria de petrol — 1,35 mil. t/an capacitate — și combinatul petrochimic de la Dakar-M'Bao). Primul centru ind. este capitala țării, Dakar (c. 3/4 din prod. ind. senegaleză). Produse ind.: energie electrică (integral obținută în termocentrale), îngrășăminte chimice, produse petroliere, cherestea, ciment hidraulic, bumbac egrenat, ulei de arahide (197,8, mii t, 2003, locul 4-5 pe glob), ulei de palmier și de palmist, zahăr brut, unt, bere, încălțăminte, țigarete. Se cultivă pe 13% din supr. țării atât culturi comerciale: arahide (465 mii t în 2004, locul 7 pe glob), bumbac, trestie de zahăr, palmieri de ulei, mango, banane, portocale cât și destinate consumului intern precum cerealele — orez, mei, sorg, porumb, manioc, legume ș.a. Se află în curs de realizare un mare sistem de irigații în partea centrală a țării. Se cresc efective însemnate de bovine, ovine și caprine, cabaline și porcine. Pescuitul (448,3 mii t, 2003) ocupă un loc tot mai important, produsele marine devenind principalul articol de export. Infrastructura căilor de comunicații include 906 km de cale ferată (îngustă), c. 14 600 km de căi rutiere (c. 30% modernizați), 1 000 km căi fluviale și c. 600 km de gazoducte; principalul port și aeroport este Dakar, escală importantă în rutele aeriene și maritime intercontinentale ce leagă Europa de America de Sud. Principalele zone și obiective turistice: Dakar (Muzeul Artei Africane, Moscheea Touba, Palatul prezidențial) și împrejurimile (ins. Gorée în care se află „Casa sclavilor" — punct de adunare și „expediere" până în sec.19, a sclavilor spre America, azi muzeu, inclus în Patrimoniul cultural universal; Saly Portudal — stațiune balneară de lux, Cayar ș.a.), orașul Saint-Louis, fostă reședință colonială, fondată de francezi în 1659 (catedrala, marea moschee, podul Faidkirbe, ce leagă orașul-insulă de continent) inclus și el pe aceeași listă a Patrimoniului cultural universal, parcurile naționale Niokolo-Koba și parcul Djoudj — cele mai vizitate dintre cele 6 parcuri ale țării, delta comună a râurilor Siné și Saloum (mangrove, lagune, dune, avifaună extrem de variată). Moneda: 1 Franc C.F.A. = 100 Centimes. Export: produse marine, produse petroliere, componente navale, îngrășăminte fosfatice, ulei de arahide ș.a. Pr. parteneri: India, Franța, Mali, Italia, Côte d'Ivoire. Import: cereale, combustibili, echipamente ind., produse chimice ș.a. Pr. parteneri: Franța, Nigeria, Thailanda, Belgia, Spania. — *Istoric.* Pe terit. **S.**, locuit din timpuri străvechi, iau naștere în Ev. Med. micile state feudale Tekrour (în N),

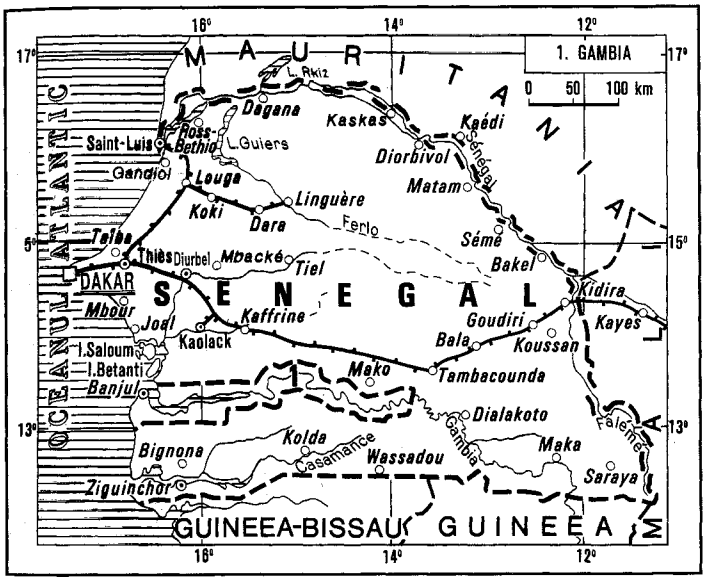

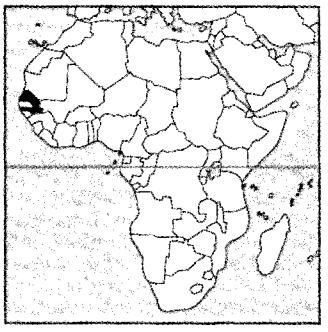

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Regiune	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (2002)	Centrul ad-tiv
Dakar	550	2 267 356	Dakar
Diourbel	4 359	1 049 954	Diourbel
Fatick	7 935	613 000	Fatick
Kaolack	16 010	1 066 375	Kaolack
Kolda	21 011	847 243	Kolda
Louga	29 188	677 533	Louga
Matam	25 083	423 041	Matam
Saint-Louis	19 044	688 767	Saint-Louis
Tambacounda	59 602	605 695	Tambacounda
Thiès	6 601	1 290 265	Thiès
Ziguinchor	7 339	437 986	Ziguinchor

Wolof, cel mai puternic (în V), şi Fouta Toro (în E). Venit din N, islamismul se răspândeşte în sec. 11–12. Primele factorii europene sunt întemeiate pe litoralul **S.** în sec. 15 de portughezi, dar Franţa este cea care controlează, din sec. 17, litoralul şi cucereşte, în a doua jumătate a sec. 19, terit. continental, pe care-l include în Africa Occidentală Franceză (1904–1958), cu reşedinţa la Dakar. Republică autonomă în cadrul Comunităţii Franceze (1958), **S.** intră, în 1959, în componenţa Federaţiei Mali, care îşi proclamă independenţa la 20 iun. 1960. Membru al O.N.U. (28 sept. 1960). Două luni mai târziu, **S.** se retrage din Federaţia Mali şi se proclamă stat independent (20 aug. 1960), având ca preşedinte pe *Léopold Sédar Senghor*, sub conducerea căruia **S.** cunoaşte o remarcabilă stabilitate politică internă. După demisia (31 dec. 1980) lui Senghor din funcţia de şef al statului, pe motiv de vârstă, îi succede la preşedinţia ţării (1 ian. 1981) primul-min. *Abdou Diouf*, care continuă, cu succes, politica internă şi externă a predecesorului. La 1 febr. 1982, intră în vigoare tratatul privind crearea unei Confederaţii între **S.** şi Gambia vecină — care fiinţează, *de jure*, până în 1989, fără a se materializa însă în chip concret. Minorităţile mauritane din **S.** şi cele senegaleze din Mauritania determină temporar tensionarea relaţiilor dintre cele două state, provocând unele ciocniri frontaliere (1986, 1988–1990). Tendinţele separatiste ale prov. Casamance din S ţării, de la graniţa cu Guineea-Bissau, degenerează, după 1989, în interminabile lupte de gherilă. Într-o încercare de a pune capăt rebeliunii forţelor separatiste din reg. Casamance, preşedintele A. Diouf s-a întâlnit, în ian. 1999, cu reprezentanţi ai rebelilor, comunicatul final dat publicităţii menţionând opţiunea ambelor părţi pentru tratative, dar violenţele continuă. Alegerile prezidenţiale din 23 febr. 2000 sunt câştigate de candidatul opoziţiei, Abdoulaye Wade, fapt care marchează prima alternare la putere de la proclamarea independenţei **S.** Moustapha Niasse formează (apr. 2000) primul guvern de coaliţie din istoria ţării. Alegerile legislative (29 apr. 2001) sunt câştigate de coaliţia Sopi (40 de partide), condusă de preşedintele Abdoulaye Wade, care obţine 89 din cele 120 de mandate în Parlament. Republică prezidenţială. **2.** Fluviu în V Africii; 1 641 km; supr. bazinului hidrografic: 450 mii km^2. Se formează prin unirea râurilor Bafing şi Bakoye (în amonte de Bafoulabé, Mali), care izvorăsc de pe pantele N ale masivului Fouta Djallon, de la graniţa Guineei cu Mali, curge, predominant, pe direcţie SE-NV, traversând extremitatea SV a Republica Mali, iar din amonte de Bakel (Senegal) şi până la vărsarea sa în Oc. Atlantic (la Saint-Louis), pe c. 925 km, formează graniţa între Republica Senegal şi Mauritania. Debuşează în Oc. Atlantic printr-o deltă. Navigabil pentru vase mici pe c. 1 000 km în aval de Kayes (Mali), în sezonul ploios (oct.–mai). Irigaţii. Hidrocentrală în cursul superior (lacul de acumulare Manantali). Afl. pr.: Falémé.

SENEGAMBIA, confederaţie în V Africii, înfiinţată în 1982 prin unirea *de jure* a Senegalului cu Gambia şi dizolvată în 1989. Cele două ţări unite aveau organisme instituţionale comune, dar fiecare ţară îşi păstra individualitatea politică şi ad-tivă.

SENESCENŢĂ, procesul natural de îmbătrânire a organismelor.

SENESLAV (SENESLAU), voievod român. Conducător al formaţiunii feudale din stânga Oltului, cu centrul, probabil, în depr. Titeşti sau depr. Aref. Menţionat în „Diploma Ioaniţilor" (1247).

SENGHOR [sãgo:r], **Léopold Sédar** (c. 1906–2001), om politic și scriitor senegalez. Secretar general al partidului Uniunea Progresistă Senegaleză (1959–1977), secretar general (1977–1981) și președinte de onoare (din 1981) al Partidului Socialist Senegalez. Președinte (1960–1980) și prim-min. (1962–1970) al Republicii Senegal. Primul african ales membru al Academiei Franceze. Lirică muzicală, intelectualistă și filozofică („Etiopice", „Nocturne", „Elegii majore"), eseuri („Limbajul și poezia negro-africană", „Estetica negro-africană"). Împreună cu conaționalul său A. Diop și cu antilezul Aimé Césaire a creat conceptul de *negritudine*.

SENGOKU (1467–1568), perioadă din istoria Japoniei, caracterizată prin frământări politice dar și înflorire economică și culturală.

SENIL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care se referă la senilitate.

SENILITATE (<fr.) s. f.; Stare patologică caracteristică vârstei înaintate, constând din modificări involutive fizice și psihice ale organismului mai accentuate decât cele datorate proceselor normale de îmbătrânire. Se manifestă prin inerție intelectuală, putând ajunge până la un infantilism pronunțat, dificultăți și chiar incapacitate de memorare a evenimentelor recente, stări anxioase și de confuzie; uneori include și manifestări isterice și poate evolua spre demență senilă.

SENIN, -Ă (lat. *serenus*) adj., s. n. **1.** Adj. (Despre cer) Fără nori, clar; liniștit. ✦ Luminos. **2.** Fig. (Despre oameni, despre expresia feței lor etc.) Care exprimă liniște sufletească; netulburat, liniștit. **3.** S. n. Seninătate; claritate (a cerului). ✧ Loc. *Din senin* = dintr-o dată, pe neașteptate, fără veste; fără motiv.

SENINĂTATE (< *senin*) s. f. **1.** Starea cerului senin; limpezime, claritate. **2.** Fig. Expresie liniștită a feței; liniște sufletească, calm.

SENIOR[1] (< fr.) s. m. (În Ev. Med., în V Europei) Stăpân al unui domeniu asupra căruia își exercită și unele atribute ale puterii de stat; *p. ext.* nobil.

SENIOR[2]**, -OARĂ** (< fr.) adj. (Și subst.) Sportiv care a depășit vârsta junioratului.

SENIOR[3] (< lat.) s. m. **1.** (Pe lângă un nume de familie; în opoziție cu *junior*) Tatăl considerat în raport cu fiul. **2.** Bărbat în vârstă care impune respect.

SENIOR, Nassau William (1790–1864), economist britanic. Primul prof. de economie la Oxford (1825). În „Privire asupra economiei politice" a încercat să-i dea economiei un statut de știință pură, eliberată de principii politice, sociale și morale.

SENIORIAL, -Ă (< fr.) adj. Care aparține unui senior[1], care se referă la drepturile acestuia.

SENIORIE (< fr.) s. f. Autoritatea, drepturile unui senior[1].

SENNA DA SILVA, Ayrton (1960–1994), pilot brazilian de curse automobilistice. Campion mondial în circuitele de Formula 1 (1988, 1990–1991). Accidentat mortal în timpul concursului de la Imola.

SENNACHERIB, rege al Asiriei (705–681 î.Hr.). Fiul și urmașul lui *Sargon II*, a consolidat cuceririle acestuia și s-a ocupat de întărirea organizării de stat a Asiriei. A distrus Babilonul (689 î.Hr.). A construit un mare palat la Ninive.

SENNETT [senit], **Mack** (pe numele adevărat *Michael Sinnott*) (1880–1960), regizor, actor și producător american. Inventatorul comediei frenetice numită slapstick, în care urmăririle turbate și bătăile cu frișcă celebrează triumful generalizat al dezordinii. Peste 1 000 de filme mute.

ȘENOA [ʃenoa] **August** (1838–1881), scriitor croat. Considerat creatorul nuvelei („Frumoasa Anka", „Cerșetorul Luka") și al romanului istoric croat („Răscoala țăranilor", „Blestemul"). Prin cronici dramatice și prin piese („Ljubica"), a promovat realismul în teatru.

SENONIAN, etaj al Cretacicului superior, caracterizat prin faună de amoniți, belemniți, echinide, lamelibranhiate, gasteropode, corali etc.

SEÑORA REÍNA DE LOS ANGELES v. **Los Angeles.**

SENS (< fr., lat.) s. n. **1.** Înțeles, conținut al unui cuvânt, al unei forme sau al unei construcții gramaticale; accepție, semnificație. ✧ *S. gramatical* = înțeles al unei construcții sintactice sau a unor raporturi gramaticale. *S. lexical* = ansamblul reprezentărilor susceptibile de a fi sugerate de un cuvânt în cursul întrebuințării lui în diverse situații. *S. figurat* = transpunere cu efecte expresive a imaginii sugerate de un cuvânt dintr-un domeniu de reprezentare în altul. ✦ (În semiotică) Înțelesul unui semn. ✦ Conținut național sau logic. **2.** Rost, noimă, rațiune. **3.** Orientare; direcție. ✧ *S. unic* = sistem de circulație a vehiculelor într-o singură direcție, aplicat în special pe arterele cu mare afluență. ✦ (MAT., FIZ.) Fiecare dintre cele două posibilități de succesiune a punctelor unei linii (ex. **s.** de mișcare, **s.** de rotație etc.). ✧ *S. de referință* = unul dintre cele două sensuri, considerat direct sau pozitiv, căruia i se opune celălalt sens, considerat invers sau negativ. **4.** (MAT.) Fiecare dintre cele două orientări posibile ale unei drepte. ✧ *S. (trigonometric) direct* = sensul de parcurgere a cercului invers acelor unui ceasornic. *S. (trigonometric) invers* = sensul contrar celui direct.

Ayrton Senna da Silva

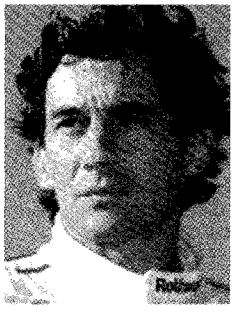

SENSIBIL, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** (Despre oameni) Înzestrat cu sensibilitate **(2)**; care poate fi ușor mișcat, impresionat; simțitor, emotiv. **2.** (FILOZ.) Care poate fi cunoscut cu ajutorul simțurilor. ✦ (Substantivat, m.) Domeniul lucrurilor sensibile **(2).** ✦ Care se poate constata ușor; evident, simțitor, apreciabil. **3.** (Despre instrumente, aparate etc.) Care își modifică starea, care reacționează la acțiunea unui agent exterior de mică intensitate. ✦ (Substantivat, f.; MUZ.) Treaptă a modului situată la interval de semiton față de sunetul fundamental (ex. treapta a șaptea a modului major).

SENSIBILE (cuv. it.) adv. (Ca indicație de execuție) Cu simțire.

SENSIBILITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Capacitate a organismelor animale superioare de a transforma în senzații influențele exercitate de modificările mediului extern și intern asupra receptorilor nervoși. **S.** apare ca o dezvoltare a proprietății de iritabilitate (excitabilitate) proprie întregii materii vii. În condiții patologice, **s.** poate fi modificată în sensul exaltării, diminuării sau suprimării ei. ✦ Mărime care exprimă capacitatea reactivă a diferitelor organe de simț (ex. **s.** vizuală, auditivă etc.). **S.** este de două feluri: *absolută* și *diferențială*, corespunzător celor două *praguri* senzoriale, fiind invers proporțională cu pragul. **2.** Însușirea de a fi foarte simțitor; afectivitate, emotivitate accentuată. ✦ Receptivitate artistică. **3.** Însușire a

unui sistem fizic de a fi sensibil **(3).** ✦ Mărime egală cu cea mai mică valoare a agentului exterior, care provoacă o schimbare sensibilă sau o anumită modificare a stării sistemului. **4.** (CHIM.) Mărimea concentrației unei soluții în substanța de analizat, care produce, în timpul reacției de recunoaștere, un efect situat la pragul perceperii senzoriale. **5.** Rezistență scăzută la diferiți agenți patogeni.

SENSIBILIZA (< fr.) vb. I refl. și tranz. A deveni sensibil sau a mări sensibilitatea (unei structuri, a unui țesut, organ etc.) față de acțiunea unui agent exterior.

SENSIBILIZARE (< *sensibiliza*) s. f. Acțiunea de a (se) sensibiliza. ✦ Scădere a pragului de reactivitate a unei structuri vii (celulă, țesut, organ, organism) față de un anumit agent. ✦ Stare de receptivitate crescută, patologică, a organismului față de un agent (fizic, chimic sau biologic) suportat de obicei fără inconveniente, manifestată prin reacții locale sau generale. V. *alergie, anafilaxie.* ✦ Mărire a sensibilității unui instrument de măsură, a unui aparat, a emulsiilor fotografice etc.

SENSIBILIZATOR (< fr.) s. m. Substanță care se adaugă în emulsiile fotografice cu scopul de a le mări sensibilitatea la anumite culori, îndeosebi la cele din marginile spectrului luminii.

SENSITOMETRIE (< fr. {i}) s. f. Știință despre măsurarea diferitelor caracteristici ale materialelor fotografice: sensibilitatea la lumină, densitatea optică a înnegririi, sensibilitatea spectrală ș.a. Include densitometria, **s.** integrală, **s.** spectrală ș.a.

SENSITOMETRU (< fr. {i}; {s} lat. *sensitivus* „sensibil" + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument pentru determinarea sensibilității materialelor fotografice în raport cu durata de expunere.

SENTA, oraș în Serbia (Voivodina), pe dr. Tisei; la 129 km NNV de Belgrad; 20,3 mii loc. (2002). Ind. textilă și alim. Fabrică de mobilă. Piață agricolă. Muzeu. În apropiere de **S.,** la 11 sept. 1697, armata austriacă, comandată de Eugeniu de Savoia, a obținut o mare biruință asupra turcilor.

SENTENȚIOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. (Despre stil, ton etc.) Care conține sentințe. V. *gnomic.* ✦ P. ext. Cu caracter, cu ton de sentință. ✦ Care se exprimă, care vorbește cu un ton emfatic, pretențios, grav, rigid.

SENTIMENT (< fr., it.) s. n. **1.** Proces afectiv specific uman, mai durabil și mai complex decât emoția (ex. iubire, ură, admirație, dispreț). Există **s.** morale, intelectuale și estetice. ✦ Afecțiune. **2.** Credință, convingere.

SENTIMENTAL, -Ă (< fr.), adj. **1.** Care exprimă sau care deșteaptă sentimente duioase; (peior.) dulceag. **2.** (Despre oameni) Care vădește o deosebită sensibilitate, care este ușor impresionat de sentimente duioase.

SENTIMENTALISM (< fr.) s. n. **1.** Sensibilitate excesivă; afectare sau exagerare a sentimentelor. ✦ Atitudine, gest, comportare de om sentimental. **2.** Curent în literatura și arta europeană și cea americană din a doua jumătate a sec. 18 – începutul sec. 19. A fost animat de ideile *iluminismului,* dar spre deosebire de clasicismul iluminist, a dat prioritate sentimentului. I-a fost proprie și o anumită idealizare a vieții patriarhale. Între reprezentanți se numără Samuel Richardson, Laurence Sterne, Oliver Goldsmith, Tobias George Smollett, Jean-Jacques Rousseau, Nikolai M. Karamzin, Gh. Asachi, Costache Negruzzi ș.a.

SENTIMENTALITATE (< fr.) s. f. Starea unei persoane sentimentale; înclinare, predispoziție spre exagerarea sentimentelor.

SENTINELĂ s f. v. **santinelă.**

SENTINȚĂ (< după fr. *sentence,* lat. *sententia*) s. f. **1.** Hotărârea unui tribunal, pronunțată în primă instanță. ✦ Hotărârea unei comisii de arbitraj. ✦ Oprobriu, stigmatizare. **2.** Gândire, reflecție (mai ales de ordin moral) exprimată într-un stil lapidar și categoric; maximă; aforism; adagiu; apoftegmă.

SENUSRET (SESOSTRIS), numele a trei faraoni ai Egiptului antic din dinastia 12 (2000–1788 î. Hr.). Mai important: **S. III** (1878–1842 î.Hr.). A cucerit Nubia până la a doua cataractă a Nilului, terit. Egiptului întinzându-se în timpul domniei lui pe o lungime de 1 000 km de-a lungul fluviului.

SENZAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** (PSIH.) Reflectare psihică a unor însușiri distincte ale obiectelor din realitate care acționează nemijlocit asupra organelor de simț. În sens restrâns, **s.** se deosebește de percepții, care reflectă obiectele ca întreguri, ca ansambluri de însușiri; în sens larg, termenul de **s.** se folosește uneori în literatura filozofică pentru desemnarea cunoașterii senzoriale în genere. ✧ Expr. *A avea senzația că...* = a simți, a i se părea că..., a avea impresia că... **2.** Ceea ce impresionează în mod puternic simțurile, imaginația; ceea ce constituie un prilej de emoții violente. ✧ Loc. *De senzație* = senzațional. ✧ Expr. *A face senzație* = a produce o impresie foarte puternică, a face vâlvă.

SENZAȚIONAL, -Ă (< fr.) adj. Care face senzație, care impresionează în mod puternic, care uimește.

SENZAȚIONISM (SENZAȚIONALISM) (< fr.) s. n. Teorie asociată lui Ernst Mach, după care senzațiile sunt componentele reale și ultime ale lumii și tot ce este cognoscibil poate fi descoperit prin experiență senzorială.

SENZITIV, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care are facultatea de a simți. **2.** (FIZIOL., PSIH.) Senzorial **(2).**

SENZOR (< engl.) s. m. Dispozitiv sau instrument care absoarbe radiații electromagnetice și le transformă în mărimi fizice măsurabile, obținând informații despre obiectul înregistrat.

SENZORIAL, -Ă (< fr.; {s} lat. *sensorium* „organ de simț") adj. **1.** Care privește organele de simț, care se săvârșește cu ajutorul organelor de simț. **2.** (FIZIOL., PSIH.) Care are legătură cu producerea senzațiilor sau cu receptarea stimulilor externi sau interni; senzitiv **(2).**

SENZUAL, -Ă (< fr., lat.) Care se referă la simțuri, propriu simțurilor; care desfată simțurile. ✦ (Despre oameni; și subst.) Înclinat spre plăcerile trupești. ✦ (Și adv.) Care exprimă senzualitate.

SENZUALISM (< fr. {i}; {s} lat. *sensualis* „al simțurilor") s. n. Senzualitate.

SENZUALIST,-Ă (<fr.) adj. (Și subst.) Care aparține senzualismului, care susține senzualismul.

SENZUALITATE (< fr. {i}) s. f. Înclinare spre plăcerile trupești; senzualism; erotism.

SEOUL v. **Seul.**

SEPALĂ (< fr.; {s} *sép[arer]* „a separa" + *[pét]ale* „petală") s. f. Frunzuliță (modificată) care intră în alcătuirea caliciului. **S.** pot fi libere sau unite; la cele mai multe specii sunt verzi dar există și **s.** incolore sau viu colorate, uneori având chiar aceeași culoare cu petalele (ex. la crin, lalea).

SEPARA (< fr., lat.) vb. I tranz. A despărți, a izola; a desface. ✦ Refl. (Despre persoane) A se îndepărta, a se despărți; (despre soți) a divorța.

SEPARARE (< *separa*) s. f. **1.** Acțiunea de a se separa; izolare, despărțire. **2.** Operație de preparare mecanică prin care se separă substanțele minerale utile de sterilul dintr-o masă minerală (minereuri,

cărbuni etc.). **3.** (IND. EXTR.) Operație de închidere a comunicației dintre stratele unui complex productiv, străbătute de o sondă, astfel încât prin izolarea etanșă a stratelor de țiței să fie împiedicată inundarea acestora, în special de către fluidele din stratele acvifere. **4.** (FIZ.) *Putere de separare* = putere de *rezoluție*.

SEPARAT,-Ă (< *separa*) adj. Care se află izolat, care nu comunică cu alții; izolat dintr-o mulțime. ✧ *Pace s.* = pace pe care o încheie un stat, fără aliații săi de război, cu statul inamic.

SEPARATISM (< fr.) s.n. Tendință de a se separa de majoritate, de a se desprinde de un grup social constituit; izolare.

SEPARATIST, -Ă (< fr.) adj. (Și subst.) Adept al separatismului.

SEPARATOR, -OARE (< *separa*) s n., adj. **1.** S. n. Aparat, dispozitiv sau mașină destinată separării unuia sau a mai multor componenți dintr-un amestec. Principiul lui de funcționare se bazează pe diferitele proprietăți ale componenților amestecului. Cele mai răspândite sunt **s.** centrifuge, **s.** magnetice și **s.** de decantare (sau sedimentare) ✧ *S. de lapte* = aparat centrifugal pentru separarea smântânii din lapte. **2.** S. n. (ELT.) Aparat electric folosit pentru conectarea și deconectarea vizibilă a unui circuit electric, manevrabil numai dacă circuitul este întrerupt (cu un întrerupător). Se utilizează în special pentru separarea unei porțiuni dintr-o rețea electrică. **3.** Adj. Care are calitatea de a separa.

SEPARAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Separare **(1).** ✧ (DR.) *S. de bunuri* = (în unele state) regim matrimonial, caracterizat prin aceea că femeia își păstrează libera dispoziție asupra bunurilor sale aduse în căsătorie pentru susținerea sarcinilor acesteia. *S. de patrimoniu* = măsură luată, la cererea creditorilor unei succesiuni ori a legatarilor cu titlu particular de sume de bani, pentru a împiedica confundarea patrimoniului succesoral cu cel al moștenitorului și a evita astfel eventuala concurență a creditorilor acestuia din urmă. **2.** *Separația puterilor* = principiu fundamental de organizare a statului, potrivit căruia în stat există trei puteri (legislativă, executivă și judecătorească), exercitate de organe diferite, care pot și trebuie să acționeze independent una de alta, având o anumită interdependență și drept de control reciproc.

SEPAREU (< fr.) s. n. Cameră, despărțitură, loc izolat într-un restaurant, într-o grădină de vară etc.

SEPIA (< fr., it., lat.) s. f. invar. **1.** Culoare brună extrasă din cerneala produsă de sepie sau preparată sintetic. **2.** Desen colorat roșu-brun, realizat cu sepia **(1).** Imagine fotografică și cinematografică colorată în roșu-brun.

SEPIE (< fr., lat.) s. f. Specie de moluște cefalopode, răpitor din mările temperate și calde, asemănătoare cu caracatița, cu corpul oval, lung de 15–20 cm, cu 10 brațe (opt scurte, acoperite total cu ventuze și două lungi, cu ventuze doar la capătul liber) dispuse în jurul gurii și cu o cochilie internă *(Sepia officinalis)*; când este atacată, elimină o secreție negricioasă dintr-o „glandă de cerneală". Carnea de **s.** este comestibilă și se folosește în alimentație, iar vopseaua obținută din „glanda de cerneală" a **s.** — în pictură.

SEPION (< fr.; cuv. gr.) s. m. Cochilie internă, rudimentară a sepiei, oval-alungită, turtită, cu aspect spongios; os de sepie.

SEPPUKU v. **harachiri.**

SEPT (< germ.; {s} lat. *septum* „zid despărțitor") s.n. (ANAT.) Perete despărțitor între două cavități (ex. **s.** nazal, **s.** atrioventricular, **s.** intermuscular).

SEPTEMBRIE (< lat.) s. m. A noua lună a anului, de 30 de zile; (pop.) răpciune. Ziua de 1 **s.** constituie începutul anului bisericesc.

SEPTEMVIR (< lat. *septemvir*) s.m. (La romani) Fiecare dintre cei 7 preoți însărcinați cu organizarea serbărilor date în cinstea zeilor.

SEPTENTRIONAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Nordic.

SEPTET (< germ.) s. n. (MUZ.) Ansamblu format din șapte voci sau din șapte instrumente care execută o compoziție muzicală; lucrare muzicală scrisă pentru acest ansamblu.

SEPTIC, -Ă (< fr.; gr. {s} *septikos* „putred") adj. Care produce infecție; contaminat cu germeni patogeni; care nu a fost sterilizat.

SEPTICEMIE (< fr.; {s} gr. *septikos* „putred" + *haima* „sânge") s. f. Infecție generalizată, provocată de pătrunderea în sânge a germenilor proveniți de la un focar de infecție; piemie.

SEPTIMANIA, reg. istorică din SV Franței, situată între fl. Garonne și Rhône și m-tii Pirinei și Ceveni. Colonizată în timpul domniei împăratului roman August (27 î.Hr.–14 d.Hr.) cu veterani din Legiunea a VII-a (de unde, probabil, și numele reg.). Stăpânită succesiv de vizigoți (din 407), arabi (din 720), a fost cucerită în 759 de Pepin cel Scurt, primul rege Carolingian (751–768). În timpul domniei lui Carol cel Mare (768–814) pe terit. **S.** a fost creată *marca Gothia*, care a intrat în 778 în componența mărcii de Toulouse, revenită în sec. 10 conților de Toulouse. În 1229 **S.** a intrat în stăpânirea Coroanei franceze.

SEPTIMĂ (< germ., it.) s. f. (MUZ.) Intervalul dintre două sunete la distanță de șapte trepte (ex. do–si).

SEPTIMIU SEVER (Lucius Septimius Severus), împărat roman (193–211), întemeietorul dinastiei Severilor. Proclamat împărat de legiunile din Iliria; în timpul războiului civil, i-a învins pe ceilalți pretendenți la tron (Didius Iulianus, Pescenius Niger și Clodius Albinus). În urma războiului împotriva parților (197–202) a creat prov. Mesopotamia. Sprijinit de jurisconsulții Papinian și Ulpian, a realizat o serie de reforme care au întărit autoritatea imperială.

SEPTOGEN (< *septic*) adj. (Despre bacterii) Care produce putrefacție.

SEPTOLET (< fr.) s. m. Grup de 7 note de durată egală cu aceea a 4 note obișnuite.

SEPTORIOZĂ (< *Septoria*) s.f. (FITOPAT.) Boală produsă de atacul unor ciuperci din genul *Septoria*, care se manifestă prin apariția unor pete albe, gălbui sau brune pe organele aeriene ale plantelor; atacul puternic poate provoca uscarea plantei. Există numeroase specii, specializate pe anumite plante de cultură (grâu, soia, floarea-soarelui, tomate, pătrunjel, țelină etc.).

SEPTUAGENAR, -Ă (< fr., lat.) s. m. și f., adj. (Persoană) care a împlinit vârsta de 70 de ani.

SEPTUAGINTA, cea mai veche versiune greacă a „Vechiului Testament", realizată în ins. Pharos din îndemnul suveranului egiptean

Septimiu Sever

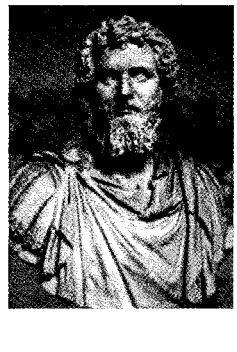

Ptolemeu II Philadelphos (283–246 î.Hr.). Numele de **S.** vine de la legenda potrivit căreia traducerea din ebraică a fost făcută în 72 zile de 72 învățați evrei (câte șase din fiecare seminție) și depusă în Biblioteca din Alexandria. **S.** reprezintă expresia nevoii acute a comunității iudee din Alexandria de a face cunoscute scrierile sfinte în lumea păgână în limba greacă, care era limba de circulație (*lingua franca*) a epocii. Traducerea nu este unitară și a continuat în etape, reprezentând o sursă importantă pentru critica „Vechiului Testament". Adaptarea ei de către creștini, în locul originalului ebraic, a stârnit controverse ale evreilor, care au încetat să o folosească în anul 70 d.Hr. Întâlnită azi în Biserica Ortodoxă Greacă. *Origene* (c. 185–c. 253) a realizat prima ediție critică a **S.** Se numea „Hexapla" deoarece era un sinopsis a șase versiuni a „Vechiului Testament", însoțite de comentarii.

SEPULCRAL, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Funerar. **2.** Care evocă mormântul, referitor la moarte.

SEQUOIA (cuv. lat.; {s} de la numele pr. Sequoyah, <c. 1760–1843>, creatorul scrierii cherokee) subst. Arbore-gigant din California, din familia taxodiaceelor, care poate depăși înălțimea de 80 m, diametrul de peste 10 m și vârsta de 5 000 de ani *(Sequoia gigantea = Sequoiadendron giganteum)*. Se mai numește arborele-mamut. Specia înrudită *Sequoia sempervirens* se întâlnește tot în California, fiind numită *redwood* (arborele roșu). Ambele specii au caracter de relict terțiar.

SEQUOIA NATIONAL PARK, arie protejată în V S.U.A. (California), situată pe pantele V ale lanțului muntos Sierra Nevada, la 89 km E de Fresno și 260 km N de Los Angeles; 3 427 km^2. A fost declarată parc național la 25 sept. 1890, incluzând și Mount Whitney de 4 418 m alt. (cel mai înalt din California). Parcul ocrotește arborii giganți de sequoia. La marginea de E a parcului sunt numeroase lacuri glaciare cu adâncimi de până la 915 m.

SER (< fr., lat.) s. n. *Ser sangvin* = partea lichidă a sângelui separată în procesul de coagulare de elementele lui figurate și de fibrină. Din **s.** sangvin al animalelor și al oamenilor (donatori) imunizați cu anumiți antigeni sau care au suferit de o boală oarecare se obțin **s.** imune folosite pentru *serodiagnostic, seroprofilaxie* și *seroterapie. Ser fiziologic* = soluție salină diluată (9 g‰) apropiată de compoziția serului sangvin.

SERADELA (cuv. port.) s. f. Plantă anuală din familia leguminoaselor, înaltă de 30–60 cm, cu frunze compuse din 5–15 perechi de foliole *(Ornithopus sativus)*. Este cultivată pentru producerea furajelor.

SERAFIC, -Ă (< fr.) adj. De serafim, ca de serafim; îngeresc; *fig.* pur, candid, neprihănit, nevinovat.

SERAFIM (< sl.; cuv. gr.) s. m. pl. **1.** (În religia creștină) Îngeri de rang superior, constituiți în prima triadă împreună cu heruvimii și tronurile, având menirea de a premări pe Dumnezeu. În iconografie sunt reprezentați în culoare roșie, cu câte șase aripi, împodobite cu mulți ochi, ținând în mâini o ripidă pe care este scris „Sfânt, sfânt, sfânt". V. și *înger.* **2.** Prapur pe care sunt reprezentate figuri de îngeri; în Biserica ortodoxă se poartă la procesiunile funerare.

SERAFIMOVICI [sirəfimoviț], **Aleksandr** (pe numele adevărat *A. S. Popov*) (1863–1949), scriitor rus. Nuvele de observație realistă asupra existenței oamenilor simpli („În noapte", „Acarul", „Sub pământ"). Romane cu temă socială și tendință politică („Un oraș în stepă") sau din anii Războiului civil („Torentul de fier").

SERAI (SARAY) (< tc.) s. n. Palat al sultanului sau al marilor demnitari musulmani; printre cele mai cunoscute **s.** sunt: Alhambra (Spania), Topkapî (Turcia) și cele din Agra și Delhi (India) ș.a.; *p. restr.* parte a palatului destinată cadânelor.

SERAL, -Ă (< it.) adj. De seară. ✦ (Despre forme și instituții de învățământ) Ale căror cursuri se țin seara, fiind destinate persoanelor încadrate în muncă, care doresc să-și continue studiile.

SERAO, Matilde (1856–1927), ziaristă și scriitoare italiană. Nuvele și romane veriste, pline de mișcare și culoare, evocând îndeosebi lumea micii burghezii din sudul Italiei („Scrise după lumea adevărată", „Pântecul Neapolelui", „Țara belșugului", „Balerina", „Fantezie").

SERAPIS, divinitate din epoca elenistică. Cultul ei a fost instituit de Ptolemeu I Lagos, regele Egiptului (305–283 î.Hr.), în speranța că acest cult va contribui la apropierea supușilor greci și egipteni din regatul său. Îmbina atribute ale zeului egiptean Osiris și ale zeilor greci Zeus, Hades și Asclepios. I-au fost închinate temple la Memphis și Alexandria.

SERASCHIER (SERASCHER) (< tc.) s. m. (În Imp. Otoman) Comandant al armatei și ministru de Război.

SERAT, -Ă (< fr.) adj. (Despre frunze și alte organe ale plantelor) Care are marginile ușor crestate, cu dinți ascuțiți, mărunți, îndreptați către vârful organului respectiv.

SERATĂ (< it.) s. f. Reuniune, întrunire cu caracter literar, muzical etc. ✦ Petrecere cu dans care are loc seara.

SERĂ (< fr.) s. f. Construcție cu pereți și acoperiș din sticlă sau din peliculă de polietilenă, destinată culturii legumelor, florilor sau altor plante; este înzestrată cu instalații pentru încălzire, iluminare, aerisire și udare.

SERBA (lat. *servare*) vb. I tranz. **1.** A sărbători, a celebra; *fig.* a omagia, a cinsti. **2.** A ține sărbătoare, a prăznui.

SERBARE (< *serba*) s. f. Faptul de a serba; sărbătorire; *p. ext.* manifestare cu caracter solemn, organizată cu scopul de a celebra un eveniment important; festivitate.

SERBIA (SRBIJA), Republica ~, SERBIA, Republica ~, rep. în cadrul Serbiei–Muntenegru, în E țării; 88 361 km^2 (inclusiv reg. autonome Voivodina și Kosovo); 9,9 mii. loc. (2002), majoritatea sârbi; în rest croați, albanezi, maghiari, români. Cap.: *Belgrad.* Orașe pr.: Novi Sad, Niš, Subotica, Peč, Kragujevac. *Relief:* în N se întinde C. Dunării, în centru o reg. deluroasă și C. Moravei, iar în SV o reg. muntoasă. *Climă* temperat-continentală. Pădurile acoperă 20% din supr. Expl. de min. de cupru, plumb, zinc, crom, cărbune brun și lignit. Ind. metalurgiei neferoase, constr. de mașini de transport, utilaj minier, mașini agricole și electrotehnică, chimică, alim. și textilă, a energiei electrice. Culturi agricole în partea de N și centrală. Viticultură și pomicultură. Creșterea bovinelor, porcinelor, ovinelor și cabalinelor ș.a. *Istoric.* Terit. **S.** era locuit în milen. 1 î. Hr. de triburile indo-europene ale ilirilor. Cucerit de romani (sec. 2–1 î. Hr.) și încadrat în diferite formule ad-tive ale Imperiului Roman; în timpul domniei împăratului Constantin I cel Mare (306–337) terit. **S.** a fost inclus în prefectura Illyricum. La moartea împăratului Teodosiu I cel Mare (395) revine Impreiului Roman de Răsărit, apoi Imperiului Bizantin, devenind o provincie de graniță. A suferit numeroase distrugeri în urma invaziilor vizigoților, hunilor, ostrogoților și avarilor. În sec. 6–7 aici se stabilesc triburile slavilor meridionali ale sârbilor, care au schimbat radical fizionomia etnică a reg. În a doua jumătate a sec. 9, când terit. locuit de sârbi se afla sub suzeranitatea bizantină, ei s-au creștinat. În sec.

8–10 au apărut primele formaţii statale sârbeşti (de ex. Rascia). Terit. **S.** a fost cucerit de bulgari şi inclus (sec. 9–10) în Primul Ţarat bulgar. La mijlocul sec. 10 s-a constituit, cu ajutorul bizantinilor, primul cnezat al sârbilor condus de Časlav Klonimirovic (c. 927–după 950), care cuprindea, pe lângă Rascia şi reg. istorice Duklja (sau Diocleia), Trebinje (Travunja) şi părţi din viitoarea Bosnie. Cucerită şi stăpânită de bizantini şi bulgari, **S.** şi-a câştigat independenţa sub marele-jupan *Ştefan Nemania* (c. 1170–1196), care întemeiază dinastia Nemania (Nemanja) Ştefan. Primul încoronat („Prvovenčani") (1196–1202, 1203–1228?), fiul precedentului, a primit, în 1217, din partea papei Honorius III coroana regală, iar doi ani mai târziu, fratele regelui, *Sava*, devine arhiepiscop al bisericii sârbeşti. După o lungă perioadă de lupte interne, **S.** devine hegemon în Pen. Balcanică în timpul domniei lui Ştefan (Uroş IV) Duşan (1331–1355) – cel mai important suveran al Serbiei medievale –, al cărui stat cuprindea pe lângă **S.** (inclusiv Belgrad şi Mačva) însemnate părţi din actualele Herţegovina, Muntenegru, reg. istorică Macedonia, Albania, Epir, Acarnania, Etolia şi Tessalia, ceea ce îl îndreptăţea să se proclame în 1345 „împărat al sârbilor şi grecilor" (încoronat de propriul patriarh, la 16 apr. 1346, în Skopje – capitala statului său). Urmează o perioadă de destrămare a statului condus de Ştefan Duşan, agravată de înfrângerile suferite în luptele cu turcii otomani de la Cirmen, pe râul Marita (1371) şi Kossovopolje (1389). În timpul domniilor lui Ştefan Lazarević (1389–1427) şi Gheorghe Brancović (1427–1456) **S.** devine vasală faţă de Imperiul Otoman, iar în 1459, sultanul otoman Mehmet II a inclus **S.** în Imperiul Otoman. În sec. 19, în urma răscoalelor de eliberare naţională a sârbilor împotriva dominaţiei otomane (1804–1813 şi 1815) şi a Războaielor Ruso-Turce, Imperiul Otoman este constrâns să recunoască autonomia internă a **S.** (Tratatului de Pace de la Bucureşti, 28 mai 1812), iar în 1878, în urma Războiului Ruso-Româno-Turc (1877–1878), dobândeşte deplina independenţă (recunoscută prin Tratatul de Pace de la San Stefano, 3 mart. 1878 şi Congresul de la Berlin, 13 iun.–13 iul. 1878). După Primul Război Mondial **S.** face parte, de la 1 dec. 1918, din Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor, iar din 3 oct. 1929 din Regatul Iugoslaviei. După al Doilea Război Mondial, potrivit Constituţiei din 31 ian. 1946, **S.** este una din cele şase republici care compun Republica Populară Federativă Iugoslavia (din 1963, Republica Socialistă Federativă Iugoslavia). În cadrul procesului de destrămare a unităţii statale, afirmat plenar din 1990, se separă de statul federal Croaţia, Slovenia (la 25 iun. 1991), Macedonia (15 sept. 1991) şi Bosnia şi Herţegovina (3 mart. 1992); la 27 apr. 1992 este proclamată o nouă entitate statală numită Republica Federală Iugoslavia, care cuprinde Serbia (cu reg. Voivodina, Kosovo şi Metohia) şi republica Muntenegru. V. şi Serbia şi Muntenegru, Republica ~.

SERBIA şi MUNTENEGRU, Republica ~ (Srbija i Crna Gora), stat în SE Europei, situat în partea de NNV a Pen. Balcanice; 102 173 km^2 (dintre care 88 361 km^2 Serbia şi 13 812 km^2 Muntenegru); 10,8 mil. loc. (2004). Limba oficială: sârba. Religia: creştină (ortodocşi 62,6%, catolici 7,8%, protestanţi etc.) c. 71%, islamică 19% ş.a. Capitala: Belgrad (Beograd). Oraşe pr.: Novi Sad, Niš, Kragujevac, Prizren, Priština, Subotica, Podgorica (capitala Republicii Muntenegru) ş.a. Este împărţit în două republici: Serbia care include şi două provincii autonome (Kosovo şi Metohia şi Vojvodina) şi Muntenegru. Relieful urcă în trepte de la N spre S. În S se află C. Vojvodinei (sector al C. Panonice), limitată de Dunăre la V şi traversată de Tisa şi dominată de vechi masive muntoase joase (ex. Fruška Gora, 539 m alt.), în centru C. Moravei traversată de râul omonim şi o reg. colinară puţin înaltă; în E, la graniţa cu România şi Bulgaria se desfăşoară m-ţii Serbiei, cu defileul Dunării, valea râului Timok, şi pod. Miroč, iar în S şi SV se desfăşoară un sector al Alpilor Dinarici, cu masivele Prokletije (vf. Daravica, 2 656 m, alt. max. din **S.** şi **M.**), Durmitor, care culminează în vf. Bobotov Kuk (2 522 m alt.). Pe terit. Republicii Muntenegru, statul are ieşire la M. Adriatică (297 km). Climă temperat-continentală, cu precipitaţii reduse în E şi NE şi mai bogate (peste 1 000 mm) în S şi SV şi climă mediteraneană pe coasta adriatică muntenegreană (cu polul european al ploii — 6 800 mm în 1927 la Crvica lângă G. Kotor). Vegetaţie variată, de la pădurile temperate de conifere şi foioase, la maquisul mediteranean. Întinse pajişti naturale. Faună caracteristică Europei Centrale şi mediteraneene. Cele două republici au niveluri diferite de dezvoltare economică, Serbia fiind cea mai întinsă şi cea mai populată dintre fostele republici iugoslave, iar Muntenegru cea mai puţin dezvoltată dintre ele. Resurse de subsol foarte variate. Expl. de lignit şi cărbune brun (32,06 mii. t, 2002, locul 9 pe glob şi 6 în Europa), petrol, gaze naturale, min. de cupru, de fier, mangan, plumb (19 mii t, 2001, unul dintre principalii producători europeni), zinc, argint, aur, magneziu, crom, antimoniu, mercur, bauxită, gips, caolin, sare. Ind. prelucrătoare produce: energie electrică, oţel, fontă, feroaliaje, metale neferoase (cupru, zinc, aluminiu), autovehicule, nave maritime şi fluviale, tractoare şi maşini agricole, motociclete şi biciclete, turbine, electromotoare, aparataj electrotehnic şi electronic (televizoare, frigidere, maşini de spălat), hârtie şi celuloză, anvelope, coloranţi, îngrăşăminte chimice, acid clorhidric, azotic, fosforic, sulfuric, produse şi derivate petroliere, mase plastice, mobilă şi cherestea, sticlă, ciment, textile şi conf., încălţ., articole din piele şi blănărie, produse alim. (conserve de legume, fructe, carne şi peşte, zahăr, bere, vinuri, uleiuri vegetale, ulei de măsline, ţigarete). Pe terenurile agricole din C. Vojvodinei şi Moravei se cultivă porumb (6,3 mii. t, 2004, locul 6 în Europa), grâu, secară, orz, ovăz, orez, sfeclă de zahăr, in, cânepă (locul 1 în Europa), bumbac, tutun, floarea-soarelui, rapiţă, susan, soia, cartofi, legume (usturoi, locul 2 în Europa, varză, tomate, ş.a.), fructe (prune, 600 mii t, 2004, locul 1 în Europa şi 2 pe glob), citrice, viţă de vie. Creşterea animalelor (mii. capete, 2004), bovine (1,8), porcine (3,3), ovine (1,65), cabaline, păsări. Pescuit. C.f.: 4 380 km (din care 33% electrificaţi). Căi rutiere: 44 993 km. (inclusiv 560 km autostrăzi). Navigaţie fluvială şi maritimă (pr. port: Bar). 19 aeroporturi (Belgrad, Podgorica, Tivat, Priština, Niš etc.). Pr. obiective turistice: capitala, Belgrad (cetatea Kalemegdan cu monumentul „Învingătorul" de Ivan Meštrović, monumentul Eroului necunoscut — 1938, centrul de conferinţe Sava — 1977, catedrala etc.), S Serbiei cu mănăstiri şi biserici renumite (Studenica, sec. 12–14 — aceasta inclusă (în 1986) în Patrimoniul cultural universal, Zica, sec. 13), Novi Pazar, cu cea mai veche biserică din ţară (sec. 8), mănăstirea Gračanica (sec. 14); monumentele istorice şi de arhitectură din Podgorica, Cetinje (fosta capitală a Muntenegrului), Priština (moschee din 1471), Novi Sad (fortăreaţa Petrovaradin, sec. 15, Palatul episcopal ortodox), Niš (monumente bizantine din sec. 4–5, veche fortăreaţă restaurată de turci în 1690) etc., nume-

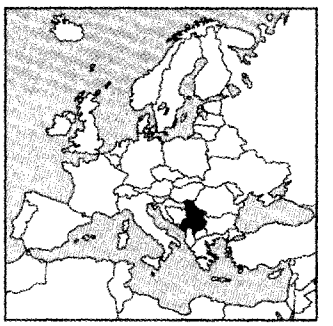

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Regiune	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (2003)	Centrul ad-tiv
Serbia (Srbija)	55 968	9 993 000	Belgrad
Vojvodina[1]	21 506	2 024 500	Novi Sad
Kosovo şi Metohia[1]	10 887	2 325 000	Priştina
Muntenegru (Crna Gora)	13 812	672 656	Podgorica

[1] Provincii autonome cuprinse în Rep. Serbia

roase staţiuni balneoclimaterice (Vrnjacka Banja, Niška Banja etc.) şi maritime (Herceg Novi, Tivat, Kotor, Budva, Sveti Stefan), parcurile naţionale din Muntenegru (Durmitor — acesta inclus (în 1986) în Patrimoniul cultural universal, Lovčen, Biogradska Gora ş.a.) şi Djerdap (pe malul sârbesc al defileului Dunării de la Porţile de Fier). Moneda: 1 Dinar Nou = 100 Para (în Serbia); 1 Euro = 100 Cent (în Muntenegru). Export: produse alim., utilaje şi mijloace de transport, prod. chimice, aluminiu etc. Pr. parteneri: Italia, Germania, Austria, Grecia, Franţa, Slovenia ş.a. Import: utilaje ind. şi mijloace de transport, combustibili minerali, prod. chimice, prod. alim.. Pr. parteneri: Germania, Rusia, Italia, Austria ş.a. – *Istoric.* Terit. **S. şi M.** era locuit în Antic. de triburile traco-ilire, fiind cucerit de romani în sec. 2–1 î.Hr. şi inclus în provincia Moesia. Triburile slavilor meridionali ale sârbilor, stabilite aici în sec. 6–7, constituie primele formaţiuni statale în reg. Rascia (sec. 8–9) şi în S Muntenegrului, în reg. Zeta (sec. 10–11). La mijlocul sec. 9, sub influenţă bizantină, este adoptat ca religie creştinismul. Cuceriţi succesiv de bizantini şi bulgari, sârbii şi-au câştigat independenţa sub marele jupan *Ştefan Nemania* (c. 1170– 1196), care întemeiază dinastia ce-i poartă numele şi pune bazele unui stat care devine, în timpul domniei lui *Ştefan (Uroş IV) Duşan* (1331–1355), cel mai important suveran al Serbiei medievale, hegemonul Pen. Balcanice. După moartea lui Ştefan Duşan (încoronat în 1346 ca „împărat al sârbilor şi grecilor"), statul său se destramă. Armatele sârbe sunt înfrânte de turci în bătăliile de la Cirmen, pe Marita (1371) şi Kossovopolje (1389), dar Serbia este transformată abia în 1459, iar Muntenegru în 1499, în prov. ale Imp. Otoman, ce şi-a exercitat dominaţia până în sec. 19, perioadă în care Bisericii ortodoxe i-a revenit rolul esenţial în păstrarea tradiţiilor creştineşti şi culturale. Începutul sec. 19 marchează redeşteptarea conştiinţei naţionale, sârbii declanşând, în 1804, sub conducerea lui *Karagheorghe,* lupta pentru eliberare de sub stăpânirea otomană. În 1812, Serbia obţine autonomia internă, iar, în 1878, împreună cu Muntenegru, îşi dobândeşte, în urma Războiului Ruso-Româno-Turc, deplina independenţă (recunoscută prin Tratatul de Pace de la San Stefano şi Congresul de la Berlin). În 1912–1913, **S. şi M.** participă la cele două Războaie balcanice. Atentatul de la Sarajevo, al lui Gavrilo Princip, asupra moştenitorului tronului austro-ungar, Franz Ferdinand, constituie pretextul declanşării Primului Război Mondial, soldat cu ocuparea Serbiei de Puterile Centrale (1915–1918). După grele încercări în timpul războiului, victoria Antantei şi destrămarea Imp. Austro-Ungar îi permit Serbiei să proclame, la 1 dec. 1918, Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor, care include Serbia, Muntenegru, Macedonia, Slovenia, Croaţia, Dalmaţia, Voivodina, Bosnia şi Herţegovina (la 3 oct. 1929, statul adoptă denumirea de Regatul Iugoslaviei). În cadrul statului iugoslav proclamat în 1918, Serbia a constituit cea mai importantă prov. istorică, iar sârbii elementul etnic cel mai numeros. Prin tratatele de pace din 1919–1920, de la Neuilly-sur-Seine, Saint-Germain-en-Laye, Trianon şi Rapallo, sunt fixate graniţele noului stat.

Domnia regelui Aleksandru I (1921–1934) se caracterizează printr-un regim autoritar şi centralist. În 1921, I. încheie cu România şi Cehoslovacia *Mica Antantă*, iar în 1934, împreună cu Grecia, România şi Turcia, *Înţelegerea Balcanică*. În 1934, Aleksandru I şi L. Barthou sunt asasinaţi la Marsilia. Atacată, la 6 apr. 1941, de Germania şi, la 10 iun., de Italia, la care se raliază Ungaria (11 apr. 1941) şi Bulgaria (19 apr. 1941), I. este ocupată şi dezmembrată ca stat în cursul lunii următoare. Mişcarea de partizani, declanşată în iul. 1941, condusă de *Iosip Broz Tito*, s-a opus cu succes ofensivelor declanşate de armata germană, terit. I. nefiind niciodată ocupat în întregime de germani, şi a eliberat (1944–1945), întreaga I. Membru fondator al O.N.U. (1945). Constituţia din 31 ian. 1946 proclamă Republica Populară Federativă Iugoslavia (din 1963, Republica Socialistă Federativă Iugoslavă) stat federal alcătuit din republicile Serbia, Muntenegru, Croaţia, Slovenia, Macedonia şi Bosnia şi Herţegovina. I.B. Tito a condus cu iscusinţă I., din 1944 până la moartea sa, în 1980, şi a respins încercarea U.R.S.S. de a subordona politic şi economic ţara, I. devenind unul dintre promotorii mişcării statelor nealiniate. După moartea lui I.B. Tito, situaţia social-economică a I. se deteriorează continuu, tensiunile şi conflictele latente dintre naţionalităţi s-au adâncit treptat, decalajele dintre republicile federale ies la iveală tot mai pregnant, conducerea centrală de la Belgrad nereuşind să găsească soluţii viabile pentru dezamorsarea crizei în care se afundă întreaga societate iugoslavă. În faţa tendinţelor manifestate de Croaţia şi Slovenia, iniţial în direcţia construirii unei confederaţii, apoi a afirmării suveranităţii naţionale, comunităţile sârbe de pe terit. celorlalte republici urmăresc să obţină deplina lor autonomie, cu intenţia de a se alipi ulterior la Serbia. Anul 1990 este decisiv pentru destrămarea unităţii statale. Cel de-al IV-lea Congres al Ligii Comuniştilor Iugoslavi, partidul unic, este întrerupt, la 23 ian. 1990, prin retragerea delegaţiei slovene, în lunile următoare viaţa politică restructurându-se la nivelul republicilor federale. Urmează alegeri parlamentare libere în toate cele 6 republici. Slovenia şi Croaţia se pronunţă pentru o confederaţie de state suverane, în timp ce Serbia, sprijinită de Muntenegru, militează pentru menţinerea vechilor structuri federale. Accentuarea tendinţelor centrifuge, pe fondul exacerbării naţionalismelor, are ca urmare proclamarea independenţei de stat a Croaţiei şi Sloveniei la 25 iun. 1991 şi tentativa eşuată a autorităţilor sârbe de la Belgrad de înăbuşire cu forţa armelor a acestei emancipări. Urmează desprinderea din federaţie a Macedoniei (15 sept. 1991), apoi a Bosniei şi Herţegovinei (3 mart. 1992). Emanciparea reg. locuite majoritar de sârbi din Croaţia şi Bosnia şi Herţegovina de sub autoritatea noilor administraţii şi încercarea de regrupare a lor într-o Serbie Mare, condusă de Belgrad, are ca urmare izbucnirea unui război de o cruzime şi o violenţă nemaiîntâlnite în Europa după al Doilea Război Mondial. Masacre şi distrugeri de neimaginat, deplasări şi deportări de populaţii pe criteriul „purificării" etnice afectează destinul a mili. de oameni. Respingerea de către Belgrad a planurilor de pace avansate de comunitatea internaţională determină votarea de către Consiliul de Securitate al O.N.U. a embargoului asupra livrărilor de arme către Iugoslavia (25 sept. 1991), adoptarea de sancţiuni ec. de către U.E. (8 nov. 1991), trimiterea de forţe de protecţie O.N.U. în Croaţia şi Bosnia (1992). În urma unui acord semnat la 12 febr. 1992 şi aprobat de parlamentele lor, **S. şi M.** proclamă, la 27 apr. 1992, sub numele de Republica Federală Iugoslavia, noua entitate statală, care cuprindea Serbia (cu reg. Vojvodina, Kosovo şi Metohia) şi Republica Muntenegru. În urma tratativelor de pace de la Dayton, mediate de S.U.A., între şefii de stat ai I., Croaţiei şi Bosniei şi Herţegovinei, la 21 nov. 1995 au fost preparate, apoi semnate oficial la Paris (14 dec. 1995) documentele ce reglementează conflictul iugoslav. După acordurile de la Dayton, I. trece la normalizarea relaţiilor cu statele vest-europene şi la reglementarea statutului ţării în organismele internaţionale, precum şi la stabilizarea situaţiei economice interne, afectată de destrămarea statului, de război şi de izolarea provocată de embargo. Slobodan Milošević, personalitatea cea mai influentă a vieţii politice iugoslave, preşedinte al Serbiei (1989–1997) şi lider al Partidului Socialist, este ales de către camerele reunite ale Parlamentului ca preşedinte al I., la 15 iul. 1997 (asumă funcţia la 23 iul. 1997). În primăvara anului 1998, separatiştii albanezi din prov. Kosovo au început o serie de mişcări politice, urmate de conflicte armate, urmărind desprinderea din cadrul federaţiei. Ca urmare a respingerii de către I. a rezoluţiei Consiliului de Securitate al O.N.U. (23 sept. 1998), care cerea începerea imediată a negocierilor în vederea rezolvării conflictului cu etnicii albanezi din Kosovo, ca şi a prevederilor Conferinţei de la Rambouillet (Franţa) pentru Kosovo (febr.–mart. 1999), statele N.A.T.O., în frunte cu S.U.A. şi Marea Britanie, au declanşat operaţiunea militară aeriană împotriva I. Între 24 mart. şi 10 iun. 1999 forţele aeriene N.A.T.O. au efectuat 38 000 de misiuni dintre care 10 000 de raiduri de bombardament (iniţial împotriva obiectivelor militare apoi extinse asupra instalaţiilor ind. şi a infrastructurii iugoslave), în timpul cărora au pierit 545 de oameni din rândul armatei iugoslave şi 2 000 de victime din rândurile populaţiei civile şi daune de c. 30 miliarde $. După ce guvernanţii iugoslavi au acceptat planul de pace al statelor G8, Consiliul de Securitate al O.N.U. a adoptat o rezoluţie care prevedea staţionarea unei forţe militare internaţionale (K.F.O.R.), dezarmarea Armatei de Eliberare (U.C.K.) şi garantarea respectării autonomiei prov. în cadrul statului iugoslav. Alegerile prezidenţiale anticipate (24 sept. 2000), organizate de Slobodan Milošević, sunt câştigate de liderul Opoziţiei Democratice din Serbia, Voislav Koštunica, care devine preşedinte (7 oct. 2000) al I. Zoran Djindjić devine prim-min. (25 ian. 2001), în urma victoriei Opoziţiei Democratice în alegerile parlamentare (23 dec. 2000). Acuzat de crime de război şi crime împotriva umanităţii în timpul evenimentelor din Croaţia, Bosnia şi Kosovo de către Tribunalul Internaţional de la Haga, Slobodan Milošević este arestat (apr. 2001), extrădat (iun. 2001) de guvernul sârb şi transferat într-o închisoare din Olanda, în vederea judecării de către Tribunalul Internaţional de la Haga. După doi ani de audieri a martorilor, procesul împotriva lui S. Milošević a început în iul. 2004, rechizitoriul împotriva acestuia cuprinzând 66 capete de acuzare; prin moartea acestuia (mart. 2006) procesul s-a încheiat. În Muntenegru, se adâncesc tensiunile politice dintre blocul pro-independenţă, al preşedintelui Milo Djukanović, şi opoziţia filosârbă. Preşedinte al Muntenegrului (din mai 2003), Filip Vujanović, este adeptul unui stat independent Muntenegru. Parlamentul iugoslav adoptă (4 febr. 2003) o serie de modificări constituţionale, care transformă statul federal într-o uniune a două state, egale în drepturi, cu o largă autonomie, sub numele de Uniunea Serbia-Muntenegru, cu cap. la Belgrad. După trei ani, printr-un referendum, se poate decide separarea totală a celor două republici componente. Premierul Zoran Djindjić este asasinat (12 mart. 2003), locul

său fiind luat de Zoran Živković, unul dintre reprezentanții de frunte ai Partidului Democrat. Președinte ales al țării, democratul Boris Tadic (din iul. 2004); între dec. 2002 și iun. 2004, Serbia nu a avut un președinte ales al republicii, deoarece în cele trei tururi de scrutin niciunul dintre candidați nu a obținut baremul obligatoriu de 50%, fapt care a determinat modificarea legii electorale prevăzând eliminarea baremului de 50%. La 3 iun. 2004, intră în vigoare tratatul referitor la împărțirea patrimoniului R.S.F. Iugoslavia (1945–1991), între cele cinci state urmașe: Uniunea **S. și M.** obține 36,5% din totalul proprietăților, Croația 28,5%, Slovenia 16,5%, Bosnia și Herțegovina 13,2% și Macedonia 5,4%. Republică federală.

SERCLAJ (< engl.) s. n. Tehnică de osteosinteză folosită pentru a solidariza printr-un șurub un fragment osos foarte mic sau greu de menținut. ✦ Metodă chirugicală de menținere pe loc a unui organ sau de strângere a unui orificiu prin fixarea cu un fir special. **S.** colului uterin se practică pentru a împiedica pierderea sarcinii la femeile care prezintă acest risc.

SERDAR (< tc.) s. m. (În sec. 17–18, în Țara Românească și în Moldova) Dregător domnesc cu atribuții militare.

SERDICA (SARDICA), numele antic al *Sofiei* (Bulgaria). Aici s-a ținut Sinodul de la **S.** (342/343) care a încercat rezolvarea controversei ariene. Deoarece episcopii apuseni l-au acceptat pe *Atanasie*, episcopii răsăriteni au refuzat să participe. Trei din canoanele sale recunosc episcopului Romei jurisdicția asupra celorlalte patriarhii.

SEREMBAN, oraș în Malaysia, centrul ad-tiv al statului Negeri Sembilan, situat în SV pen. Malacca, pe râul Linggi, la 65 km. SE de Kuala Lumpur; 246,4 mii loc (2000). Nod feroviar. Expl. de staniu și aur. Piață pentru cauciuc natural. Muzeu.

SERENADĂ (< fr., it., sp.) s. f. Concert de voci și de instrumente, dat noaptea, sub ferestrele cuiva (de obicei iubitei) pentru a-i aduce un omagiu. ✦ Compoziție muzicală, vocală sau instrumentală, alcătuită din mai multe părți, apropiată ca factură de divertisment.

SERENGETI, parc național în N Tanzaniei, în câmpia cu același nume, aflat în cea mai mare parte în zona de savană; 14,8 mii km^2. Fundat în 1959. Inclus (din 1981) în Patrimoniul natural universal. Renumit pentru varietatea animalelor sălbatice (35 specii de mamifere — între care numeroase specii de antilope, zebre, lei, leoparzi, elefanți, rinoceri, hipopotami, girafe, maimuțe —, 200 de specii de păsări etc.).

SERENI, Vittorio (1913–1983), poet italian. Lirică intimistă și ermetică („Frontiera", „Jurnalul din Algeria"), apoi de intensă meditație morală și sobrietate antiretorică („Opțiunea", „Steaua variabilă", „Fragmentele unei înfrângeri"). Eseuri („Lecturi preliminare"); traduceri.

SERENIȘIM, -Ă (< it., fr.) adj. Epitet care însoțește unele titluri nobiliare sau bisericești din statele Europei Apusene; prealuminat, mărit. În sec. 15–16 **S.** republică a fost titlul dat Republicii venețiene.

SERENITATE (< fr., lat.) s. f. Seninătate, calm, liniște.

SERETOS, denumirea antică a *Siretului.*

SERGENT (< fr.) s. m. Grad militar următor, pe scară ierarhică, gradului de caporal. Corespunde ca funcție de bază comandantului de grupă. ✦ Persoană care poartă acest grad. ✧ *Sergent-major* = primul grad de subofițer.

SERGENT [serʒă], **Émile** (1867–1943), medic francez. Prof. univ. la Paris. Cercetări importante privind insuficiența glandelor suprarenale, bolile aparatului respirator, în special tuberculoza („Sindroame respiratorii"). A vizitat de mai multe ori România. M. de onoare al Acad. Române (1930).

SERGESCU, Petre (1893–1954, n. Turnu Severin, azi Drobeta-Turnu Severin), matematician român. Stabilit în Franța (1946). M. coresp. al Acad. (1937), prof. univ. la Cluj și București. Lucrări importante de algebră și teoria numerelor, teoria funcțiilor și de istoria și filozofia matematicii („Gândirea matematică", „Matematica la români", „Les mathématiques du Moyen Âge").

SERGHEEV, Konstantin Mihailovici (1910–1992), balerin și coregraf rus. Director artistic al Teatrului de balet „Kirov" (1951–1970); din 1973, conducătorul artistic al Școlii de coregrafie din Leningrad. Partenerul Galinei Ulanova în „Romeo și Julieta", „Fântâna din Bahcisarai". Coregrafia unor importante balete („Cenușăreasa").

SERGHI, Cella (pseud. Cellei Marcoff) (1907–1992, n. Constanța), prozatoare română. Cunoscută îndeosebi prin romanul „Pânza de păianjen", care urmărește dilema unei existențe feminine. Alte op.: „Cartea Mironei", „Cantemiriștii".

SERGHIEV POSAD, oraș în V Federației Ruse, la 72 km NE de Moscova; 113,6 mii loc. (2002). Ind. ușoară. Orașul s-a dezvoltat în jurul mănăstirii Sf. Treime-Serghei, întemeiată și construită în anii 1337–1340 de către Serghei din Radonej (ulterior sanctificat). Seminar teologic (1742). Catedrala Sf. Treime (1422–1423) cu mormântul Sf. Serghei și icoane pictate de artiștii școlii lui Andrei Rubliov; biserica Sf. Duh (1476– 1477), cu turn; catedrala Adormirea Maicii Domnului (1559–1585) cu fresce din 1684. Muzeul jucăriilor. Înainte de 1918 s-a numit *Serghievski Posad*; între 1918 și 1930 a purtat numele *Serghiev*, iar între 1930 și 1991, *Zagorsk*. Inclus (din 1993) în Patrimoniul cultural universal.

SERGIPE [sərʒipə], stat în E Braziliei, cu ieșire la Oc. Atlantic; 21,9 mii km^2; 1,8 mii. loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Aracaju*. Zăcăminte de petrol. Trestie de zahăr, bumbac, cacao, orez, tutun, manioc și agave. Creșterea animalelor.

SERGIU, numele a 4 papi. Mai important: **S. I** (687–701) De origine siriană. A respins unele canoane ale Sinodului quinisext (al V–VI-lea) de la Constantinopol (691–692), fapt pentru care împăratul Iustinian II a încercat (fără succes) să-l aresteze și să-l ducă la Constantinopol. A pus capăt schismei din Aquileia și a introdus cântarea *Agnus Dei* în liturghia latină și procesiunea cu lumânări la sărbătoarea Întâmpinării Domnului (2 febr.). Canonizat.

SERGIUS, patriarh de Constantinopol (610–638). Sfetnic al împăratului bizantin Heraclius. A organizat apărarea Constantinopolului în timpul asediului avarilor, slavilor și perșilor (626). Edictul său „Ecthesis" (638) a inaugurat controversa monotelită.

SERHAT (< tc.) s. n. (Înv.) Cetate turcească la granița Țărilor Române.

SERIA (< fr.) vb. I tranz. A așeza în serie sau pe serii; a clasa, a tria, a orândui obiecte, dându-le un număr de serie.

SERIAL, -Ă (< engl.) adj., s. n. **1.** Adj. Care formează o serie, care aparține unei serii. ✧ *Muzică s.* v. *serialism.* **2.** S. n. Roman sau film care apare pe fragmente reprezentate succesiv. **3.** (Cinema, televizune) Specie a filmului de ficțiune a cărui formulă compozițională are în vedere prezentarea în suită a unor episoade.

SERIALISM (< germ., fr.) s. n. (MUZ.) Tehnică de compoziție constând în folosirea unei serii **(9)** ca material de construcție a melodiilor (temelor) și acordurilor unor lucrări; ordinea succesiunii sunetelor e stabilită de compozitor. **S.** fiind conceput de A. Schönberg ca un sistem ce nu este bazat pe ierarhia elementelor componente, repetarea fiecărui sunet nu este admisă decât după derularea integrală a seriei.

SERIC, -Ă (< *ser*) adj. Care se referă la ser (sangvin, imun, fiziologic).

SERICI- (< fr.; {s} lat. *sericum* „mătase") Element de compunere cu semnificația „(referitor la) mătase", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

SERICICOL, -Ă (< fr.) adj. Care ține de sericicultură, referitor la sericicultură.

SERICICULTOR, -OARE (< fr.) s. m. și f. Persoană care se ocupă cu sericicultura.

SERICICULTURĂ (< fr. {s} *serici* + lat. *cultura* „creștere") s. f. Creșterea viermilor de mătase în vederea obținerii gogoșilor destinate prelucrării. Cunoscută de c. 5 000 de ani în China, a fost introdusă în Europa de aproximativ 1 000 de ani, iar în România începând din 1850.

SERICINĂ (< fr.; {s} *serici-*) s. f. Compus chimic de tipul scleroproteinelor, extras din firele de mătase naturală.

SERICIT (< fr. {i}; {s} *serici*) s. n. Mineral, varietate solzoasă de mică albă (muscovit) întâlnită frecvent în șisturile cristaline slab metamorfozate și în rocile eruptive bogate în feldspați și transformate sub influența soluțiilor hidrotermale.

SERIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Înșiruire de termeni care se succed potrivit unei anumite legi; succesiune de fapte, de lucruri, asemănătoare sau de același fel; *p. ext.* mulțime, sumă. ✧ Loc. *De serie* = (fabricat, confecționat etc.) în multe exemplare, după un anumit tipar; comun, banal. *În serie* = în număr mare după același model. ✦ Grup, categorie într-o clasificare. ✦ (Sport) Grupă de concurenți care dispută o probă de calificare. **2.** (MAT.) Sumă infinită de numere ai cărei termeni pot fi puși în corespondență biunivocă cu mulțimea numerelor naturale. ✧ *S. convergentă* = **s.** pentru care șirul sumelor parțiale obținut prin însumarea primilor *n* termeni ai seriei (când *n* tinde la infinit) este convergent. *S. divergentă* = **s.** care nu e convergentă. **3.** (FIZ.) *S. spectrală* = ansamblul liniilor spectrale produse prin tranzițiile unui atom, ale unei molecule etc. de la toate nivelele energetice către un singur nivel inferior acestora (la spectrele de emisie) sau de la un singur nivel energetic către toate nivelele energetice superioare acestuia (la spectrele de absorbție). **4.** (CHIM.) *S. omologă* = **s.** de compuși organici cu aceleași particularități structurale, în care termenii succesivi diferă printr-un anumit grup de atomi. Ex., în **s.** hidrocarburilor saturate aciclice (parafinice), fiecare termen diferă de cei învecinați printr-un radical metilen ($-CH^2-$). S. *polimer-omologă* = **s.** de polimeri cu greutăți moleculare diferite, obținuți prin polimerizarea aceluiași monomer. **5.** *S. statistică* = șir de valori ale unei caracteristici, ordonată după un anumit principiu, în funcție de valorile unei alte caracteristici. ✧ *S. statistică cronologică (de timp)* = modificarea valorilor unei caracteristici în raport cu intervalele de timp sau cu o dată. **6.** Număr de ordine care se aplică pe mărfurile fabricate într-un număr mare de exemplare de același tip. ✧ *Seria zero* = primele cantități dintr-un produs nou executate de o întreprindere în timpul însușirii fabricației în serie a produsului respectiv. *Producție în s.* v. *producție*. **7.** (STRAT.) Complex de strate care s-au depus în timpul unei epoci geologice. V. și *epocă* (3). **8.** (LINGV.) Grup de sunete sau de fenomene caracterizate printr-o trăsătură comună. **9.** (MUZ.) Ordine prestabilită constând din cele 12 sunete ale gamei cromatice în care fiecare sunet are o importanță egală.

SERIGRAFIE (< fr.) s. f. Procedeu de imprimare pe lemn, sticlă, textile etc. cu ajutorul unui ecran de mătase.

SERINĂ (< fr. {i}) s. f. Aminoacid esențial, prezent într-o serie de proteine naturale, mai ales în constituția fosfoproteidelor. A fost izolată prima oară din produșii de hidroliză ai mătăsii. Are un rol important în manifestarea activității catalitice a multor enzime ce scindează proteinele.

SERINGĂ (< fr., lat.) s. f. Instrument constituit dintr-un piston și un corp de pompă cilindric, din sticlă cu metal sau din material plastic, prevăzut cu un ac, cu ajutorul căruia se injectează diferite lichide în organism, se iau probe de sânge etc. Pentru a se evita contaminarea de la un pacient la altul, în prezent s-a generalizat utilizarea **s.** de unică folosință, din plastic.

SERIOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. **1.** Care are un caracter sobru; așezat, ponderat, grav. ✦ Cu o înfățișare gravă, cu un comportament grav, sever. **2.** (Și adv.) Care procedează în activitatea sa cu o deosebită atenție, conștiinciozitate, răspundere; temeinic. **3.** Care trebuie privit cu seriozitate; adevărat, real. ✦ (Despre activități, lucruri) Temeinic, profund; conștiincios. ✦ Care poate avea urmări grave; îngrijorător, primejdios. **4.** Important, de seamă. ✧ Expr. *A lua* (pe cineva sau ceva) *în serios* = a acorda toată atenția unei persoane sau unui lucru.

SERIOZITATE (< *serios*) s. f. **1.** Însușirea, calitatea de a fi serios; gravitate; importanță; însemnătate. ✦ Expresie gravă a figurii, lipsită de veselie. **2.** Profunzime, temeinicie. ✦ Calitate a ceea ce necesită o deosebită atenție, o deosebită grijă; gravitate. **3.** Calitate a ceea ce este executat cu mare atenție, cu conștiinciozitate.

SERJ (< fr.) s. n. Țesătură de mătase (uneori în amestec cu bumbac), folosită pentru căptușeli.

SERLIO, Sebastiano (1475–1554), arhitect și sculptor italian. A lucrat la Veneția și la Fontainebleau, încercând să îmbine regulile arhitecturii romane clasice cu gustul venețian pentru pitoresc (Castelul de la Ancy-le-Franc). Autor al unui tratat de arhitectură. Novator în domeniul picturii scenografice.

SERO- (< fr.; {s} lat. *serum* „ser") Element de compunere cu semnificația „(referitor la) ser", cu ajutorul căreia se formează substantive și adjective.

SEROASĂ (< fr., lat.) s. f. Membrană formată din două foi subțiri, dintre care una căptușește o cavitate (pericardică, pleurală, peritoneală), iar cealaltă aderă la organul din cavitatea respectivă.

SEROCONVERSIE (< fr.) s. f. Apariția în sânge de anticorpi ca răspuns la un antigen.

SERODIAGNOSTIC (< fr.) s. n. Stabilirea diagnosticului etiologic al unei boli infecțioase pe baza prezenței și evoluției anticorpilor specifici aglutinați sau precipitați.

SEROLOGIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care se referă la serologie.

SEROLOGIE (< fr. {i}; {s} *sero-* + gr. *logos* „studiu") s. f. Capitol al imunologiei care cuprinde studiul metodelor pentru punerea în evidență a anticorpilor din serul sangvin, precum și studiul antigenelor microbiene și celulare și al toxinelor etc.

SERONEGATIV, -Ă (< fr.) adj. (Și subst.) (Persoană) care prezintă un serodiagnostic negativ, în special la virusul HIV.

SEROPOZITIV, -Ă (< fr.) adj. (Și subst.) (Persoană) care prezintă un serodiagnostic pozitiv, în special la virusul HIV; (ființă) al cărei ser sangvin conține anticorpi specifici, în special ai virusului HIV. HIV poate să rămână mult timp latent, înainte de a declanșa *Sida*, însă în tot acest interval persoana **s.** îl poate transmite prin contacte sexuale (vaginale și anale) neprotejate, prin folosirea în comun a seringilor (în grupuri de toxicomani, dar și ca urmare a unor neglijențe în mediul spitalicesc), prin instrumente medicale nesterilizate corespunzător, prin transfuzii sangvine sau de la mamă la copil în timpul travaliului sau prin alăptare. Totuși **s.** nu trebuie excluși din colectivitate, deoarece transmisia HIV pe alte căi (aeriană, digestivă) nu este posibilă. Se apreciază că în prezent există pe glob c. 40 mii. de persoane **s.**, dintre care aproape două treimi în țările africane.

SEROPROFILAXIE (< fr.) s. f. Administrare de ser care conține anticorpi specifici, provenind de la un convalescent sau de la un animal imunizat, pentru a preveni apariția unei infecții. Efectele sunt imediate, dar nu de durată (nu dau o imunitate pe termen lung, ca în cazul vaccinării).

SEROS, -OASĂ (< fr.) adj. **1.** De natura serului sau a serozității. ✧ *Sânge s.* = sânge în componența căruia predomină serul. **2.** (Despre țesuturi) Care secretă o serozitate.

SEROTERAPIE (< fr. {i}; {s} *sero-* + gr. *therapeia* „tratament") s. f. Folosire în scop profilactic sau curativ a serurilor imune provenite de la animale imunizate activ (prin vaccinare) împotriva diverselor boli. Prin **s.** se realizează o imunizare pasivă.

SEROTINAL, adj., referitor la intervalul de timp care, în climat temperat, marchează sfârșitul verii (august–început de septembrie).

SEROTONINĂ (< fr.) s. f. Compus chimic derivat din triptofan, prezent în organism în tromobocite, sistemul nervos central, cu acțiune vasoconstrictoare și neurotransmițător cu rol în biochimismul funcțional al creierului, în contracția musculaturii netede, în dilatarea capilarelor și în sporirea permeabilității vaselor mici. Este prezentă în veninul șerpilor și al unor broaște.

SEROV, oraș în Federația Rusă situat pe râul Kavka la E de m-tii Ural; 99,8 mii loc. (2002). Nod feroviar. Expl. de lignit, bauxită, aur, min. de fier, cupru și mangan. Siderurgie. Prelucr. lemnului. Muzee. Până în 1939 s-a numit *Nadejdinsk*.

SEROV [sierof], **Aleksandr Nikolaevici** (1820—1871), compozitor și muzicolog rus. Influențat de Wagner. A pus bazele muzicologiei ruse. Opere („Judith", „Rogneda", „Forța răului"), oratorii, cantate, lucrări simfonice și instrumentale, coruri, romanțe, muzică de teatru. Studii dedicate lui Glinka, Dargomîjski, Mozart, Beethoven, Wagner.

SEROV [sierof], **Valentin Aleksandrovici** (1865–1911), pictor rus. Elev al lui Repin. Portrete („Fata cu piersici", „Maxim Gorki", „Petru I"). Colorist delicat, sensibil la efecte de lumină. Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României.

SEROZITATE (< fr.) s. f. Lichid asemănător serului sangvin, secretat de membranele seroase. **2.** Secreție patologică, excesivă sau purulentă, a membranelor seroase (ex. în edem, hidropizie, pleurezie).

SERPA PINTO [serpə pîntu], **Alexandre Alberto da ROCHA** (1846–1900), explorator portughez. După campania din Mozambic (1868), a explorat (1877) regiunea dintre Congo și Zambezi, traversând deșertul Kalahari. A deschis drum colonizărilor din Mozambic și Angola.

SERPASIL (denumire comercială) s. n. (FARM.) Rezerpină.

SERPENTIN (SERPENTINĂ s. f.) (< fr., germ.) s. n. Silicat natural hidratat de magneziu, cristalizat în sistemul monoclinic, uneori amorf, de culoare verzuie, negricioasă, brună sau pestriță, format prin transformarea hidrotermală a rocilor ultrabazice.

SERPENTINĂ (< fr.; {s} lat. *serpentinus* „ca de șarpe") s. f. **1.** Traseu șerpuit al unui drum, realizat în regiuni accidentate și alcătuit dintr-o succesiune de porțiuni rectilinii racordate prin curbe cu raze foarte mici, în scopul micșorării pantelor prin lungirea traseului; fiecare dintre curbele acestui traseu; *p. ext.* drum cotit. **2.** (TEHN.) Tub, de obicei metalic, în formă de spirală, folosit ca schimbător de căldură; transferul de căldură se realizează între fluidul care circulă prin **s.** și cel în care aceasta este scufundată. **3.** Fâșie îngustă de hârtie colorată înfășurată strâns, care, aruncată, se desfășoară în spirală.

SERPENTINIT (< *serpentin*) s.n. (GEOL.) Rocă metamorfică ultrabazică; conține preponderent serpentin, alături de oxid de crom, nichel, mangan, vanadiu, cobalt, crom, oxizi de fier, minerale din grupa platinei etc. Este utilizat la fabricarea cărămizilor refractare folosite în siderurgie.

SERPUHOV [sierpuhəf], oraș în Federația Rusă, pe râul Oka, la 90 km S de Moscova; 131 mii loc. (2002). Ind. metalurgică, textilă și alim. Piață pentru cereale și lemn. Observator astronomic. Centru de studii nucleare dotat cu accelerator de particule. Fundat în 1374. Devastat și jefuit de tătari în 1382 și 1408. Fortăreață construită în 1556 de Ivan IV (cel Groaznic).

SERRA, Giandomenico (1885–1958), lingvist italian. Prof. la Univ. din Cluj (timp de 20 de ani). Studii de onomastică și lexicologie („Elemente ale unei istorii lingvistice a Italiei meridionale").

SERRA DA ESTRELA [serrə də iștrelə], lanț muntos hercinic în partea central-nordică a Portugaliei, alcătuit din granit, gnaisuri și cuarțite, extins pe direcție NE-SV, între râul Mondego la N și fl. Tejo (Tago) la S, pe 65 km lungime și 16–24 km lățime. Alt. max.: 1 991 m (vf. Estrela, cel mai înalt din partea continentală a țării). Expl. de wolfram. Păstorit. Pârtii de schi.

SERRA DA MANTIQUEIRA [serrə də mãtikeirə], lanț muntos în SE Braziliei, alcătuit din roci cristaline și metamorfice, extins la NE de São Paulo, pe direcție NE–SV, pe 320 km lungime, paralel cu țărmul Oc. Atlantic. Versantul SE domină printr-un abrupt valea lui Rio Paraiba do Sul, iar cel nordic coboară lin spre interiorul țării. Alt. max.: 2 787 m (Pico das Agulhas Negros. Aici se află parcul național Itatiaia (120 km^2, creat în 1937). Pantele sunt acoperite cu păduri până la 2 000 m alt. după care urmează pășunile alpine

SERRA DO MAR [serrə du mar], lanț muntos în SE Braziliei, extins pe 2 600 km, de-a lungul țărmului Oc. Atlantic, alcătuit din granite, gnaisuri, cuarțite și calcare cristaline. Alt. max.: 2 263 m. Versantul de E, abrupt, domină litoralul oceanic, iar cel de V coboară domol spre interiorul țării.

SERRANÍA DE LA MACARENA v. **Macarena.**

SERRA PACARAIMA v. **Pacaraima.**

SERRANO Y DOMÍNGUEZ [serrano i dominge0], **Francisco, duce de la Torre** (1810–1885), om politic și general spaniol. Lider al partidului Uniunea Liberală (din 1867). Unul dintre conducătorii revoluției de la 1868–1874. Șef al guvernului provizoriu (1868–1869) și regent (1869–1870). Președinte al țării (ian.–dec. 1874).

SERRAULT [seró], **Michel** (n. 1928), actor francez de teatru și film. Roluri comice (un memorabil „Avarul" pe scenă). Impune în cinematograful francez din anii '70-'90, ai sec. 20 un personaj original, neliniștitor, caustic, capabil de josnicii sub masca de om cumsecade și neajutorat („Colivia cu nebune", „Arest preventiv", „Cărarea morții", „Doctor Petiot", „Nelly și dl. Arnaud").

SERRE [ser], **Jean-Pierre** (n. 1926), matematician francez. Prof. la Collège de France. Lucrări de topologie algebrică (spații fibrate) și de teoria algebrică a numerelor. Medalia Fields (1954).

SERT, Josep Lluís (1902—1983), arhitect spaniol. În 1939 a emigrat în S.U.A. Discipol al lui Le Corbusier. Prof. univ. la Harvard, unde i-a succedat lui Gropius. Lucrări de orientare funcționalistă (Pavilionul spaniol republican la Expoziția Internațională de la Paris din 1937, Ambasada S.U.A. de la Bagdad, Centrul medical al univ. Harvard). Lucrări teoretice („Pot să supraviețuiască orașele noastre?").

SERTÃO (< portug.), denumire regională, în NE Braziliei, pentru ținuturile din interior cu vegetație lemnoasă dispersată, xerofilă.

SERTAR (< ngr.) s. n. **1.** Cutie făcând parte dintr-o mobilă, care se scoate printr-o mișcare de alunecare și care este folosită pentru păstrarea diferitelor obiecte. **2.** Organ de mașină al unui sistem de comandă care, printr-o mișcare de alunecare, deschide sau închide orificiul de acces al unui fluid (ex. în cilindrul unei mașini termice).

SERTIZA (după fr. *sertir*) vb. I tranz. A efectua o sertizare.

SERTIZARE (< *sertiza*) s. f. **1.** Sistem de fixare a unei pietre ornamentale într-o montură metalică prin îndoirea marginilor monturii sau a unor gheare ale ei. **2.** (TEHN.) Operație de reducere, prin deformarea plastică a secțiunii la capătul unei piese tubulare, în vederea asamblării ei cu o altă piesă.

SERTORIUS, Quintus (c. 123–72 î.Hr.), general roman. Partizan al lui Marius. După victoria lui Sylla în Războiul civil, a condus rezistența armată a popularilor în Spania (80–72 î.Hr.) extinzându-și autoritatea asupra celei mai mari părți a peninsulei. Asasinat.

SERTÜRNER, Friedrich Wilhelm (1783–1841), farmacist german. Analizând opiul, a descoperit morfina (1817), împreună cu farmacistul francez J.F. Derosue.

SERUMALBUMINĂ (< fr. {i}) s. f. Grup de fracțiuni proteice din plasma sangvină, hidrosolubile, constituind 60% din totalul proteinelor serice.

SERUMGLOBULINĂ (< fr. {i}) s. f. Grup de globuline prezente în plasma sangvină, separabile prin electroforeză, cu o structură moleculară și proprietăți fizico-chimice deosebite; au rol în producerea de anticorpi.

SÉRUSIER [serüzie], **Paul** (1865–1927), pictor și estetician francez. Post impresionist. Inițiator al grupului *nabiștilor*, partizan al picturii cu tente plate sub influența lui Gauguin („Drum de seară", „Ceața dimineții", „Natură moartă"). Eseuri („A.B.C.-ul picturii").

SERV, -Ă (< lat.) s. m. și f. (În Ev. Med., în Apusul Europei) Țăran dependent de stăpânul feudal; iobag, șerb.

SERVAIS [servę], **Raoul** (n. 1928), regizor belgian. Personalitate proeminentă a filmului de animație europeană. Realizator al unor parabole cu substrat politic, inspirate din problematica actualității, care păstrează unitatea stilistică, dar au o grafică radical schimbată de la o operă la alta („Chromophobia", „Sirene", „A vorbi sau a nu vorbi", „Operațiunea X 70", „Harpya").

SERVAJ (< fr.) s. n. (În Ev. Med., în Apusul Europei) Starea de serv; iobăgie, șerbie.

SERVAL (< fr.; cuv. port.) s. m. Felină cu blană cafenie-gălbuie, cu numeroase pete mici negre dispuse relativ regulat, cap mic, urechi mari, coadă relativ scurtă (*Felis serval*). Adultul atinge până la 1 m lungime. Trăiește în Africa (la S de Sahara), îndeosebi în savane și în ținuturi muntoase. Se hrănește cu șerpi, șopârle, mamifere mici, păsări. Sin. pisică-tigru.

SERVAN-SCHREIBER [servãʃrebe:r], **Jean Jacques** (n. 1924), publicist și om politic francez. Unul dintre fondatorii revistei *l'Express* (1953). Președinte al Partidului Radical (1971–1979). Autor al unor *best-selleruri:* „Sfidarea americană", „Sfidarea mondială".

SERVANT (< fr.) s. m. Militar care deservește o gură de foc sau un alt mijloc de luptă.

SERVANTĂ (< fr.) s. f. **1.** (Livr.) Servitoare. **2.** Bufet mic de sufragerie, pe care se pun tacâmurile și vesela de schimb pentru masă.

SERVER (INFORM.) (< engl.), s.n. Calculator care administrează resursele unei rețele, furnizând servicii multiple utilizatorilor.

SERVETO, Miguel (1509–1553), teolog și medic spaniol. Pasionat de teologie și de conflictul dintre catolici și protestanți; a respins dogma Trinității („Despre erorile Trinității", „Restaurarea creștinismului"), fapt pentru care a fost considerat eretic și ars pe rug. De asemenea, este autorul unei lucrări privitoare la profeții („Biblia sacra ex Santis Pagnini translatione"). În domeniul medicinei a descris printre primii circulația sângelui prin plămâni (1533).

SERVI (< fr., lat.) vb. IV **1.** Tranz. A îndeplini anumite funcții, anumite îndatoriri față de cineva; a sluji. ✦ Intranz. A funcționa ca...; a lucra ca om de serviciu. ✦ A acționa pentru cineva sau în interesul cuiva ori a ceva; a susține, a sprijini. **2.** Intranz. (Despre lucruri) A fi bun la..., a fi de folos la..., a face uz de..., a întrebuința. **3.** Tranz. A da, a pune la masă bucate, băuturi etc. ✦ A trata pe cineva cu ceva; a da să mănânce. ✦ Refl. A lua din bucatele sau băuturile puse pe masă pentru a mânca. **4.** (Despre vânzători, meseriași etc.) A oferi solicitanților mărfurile cerute; a executa o comandă. ✦ A asigura o prestare de serviciu. **5.** Tranz. (La unele jocuri sportive cu mingea) A pune mingea în joc. ✦ (La jocul de cărți) A pune cărțile în joc.

SERVIABIL, -Ă (< fr.) adj. Care face cu plăcere un serviciu; îndatoritor, săritor, amabil.

SERVIABILITATE (< fr.) s. f. Însușirea de a fi serviabil.

SERVICIU (< fr., it.) s. n. **1.** Acțiunea, faptul de a servi, de a sluji; formă de muncă prestată în folosul cuiva. ✦ Slujbă, post, loc de muncă. **2.** Sector al economiei în care se desfășoară o activitate utilă, menită să satisfacă anumite nevoi sociale fără să se materializeze în produse (ex. comerț, transport, servicii destinate întreprinderilor și persoanelor fizice, sănătate, învățământ etc.). **3.** Subdiviziune, fără personalitate juridică, a unei întreprinderi sau instituții. **4.** *S. militar* = **s.** la care sunt obligați, prin lege, cetățenii unui stat pentru a se instrui din punct de vedere militar în rândurile forțelor armate. **5.** *S. divin* (sau religios) = cultul divinității, exprimat prin cuvinte și gesturi rituale. **6.** Ajutor, sprijin dat cuiva într-o anumită împrejurare. **7.** Asortiment de veselă, de lenjerie, de

tacâmuri etc. pentru masă. **8.** Mulțimea ordonată în timp a regimurilor succesive ale unui sistem tehnic. **9.** Unitate tehnică sau ansamblu de unități tehnice asemănătoare, dispunând de instalații tehnice care contribuie la desfășurarea în bune condiții a unei activități tehnice, industriale sau publice principale (ex. serviciul alimentării cu apă al unei localități, serviciile auxiliare ale unei uzine etc.). ✧ *S. postvânzare* = **s.** oferit de producător clienților sub formă de instalare, reparații, întreținere, înlocuire totală în caz de deteriorare majoră. **10.** (FIN.) *S. de investiții financiare* = activități profesionale constând în operațiuni cu valori mobiliare, instrumente financiare sau drepturi aferente acestora, pe cont propriu sau în numele unor terți, și servicii accesorii sau conexe. ✧ *S. anual al datoriei* = sumă de bani necesară pentru plata dobânzii anuale și pentru rambursarea ratelor de credit scadente în fiecare an, la nivelul unei întreprinderi.

SERVIEN [serviẽ], **Pius** (pseud. lui *Șerban Coculescu*) (1902–1959), matematician, poet și estetician român. Stabilit la Paris (1927), cercetător la Centrul Național de Cercetări Științifice (1948). Unul dintre precursorii studiului matematic al limbajului poetic („Les Rythmes comme introduction physique â l'esthétique...", „Esthétique, Peinture, Musique, Poésie, Science"). Inițiator al esteticii științifice („Estetica", „Știință și poezie"). Contribuții în teoria probabilităților.

SERVIEȚĂ (< fr.) s. f. Geantă dreptunghiulară din piele sau din alte materiale, în care se poartă acte, caiete, cărți, rechizite etc.

SERVIL, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Slugarnic, lingușitor, supus. **2.** Fig. Care urmează îndeaproape un anumit model; care nu are originalitate (ex. imitație servilă). ✦ (Despre traducători) Care se ține în mod formal de original, neglijând (și alterând) conținutul.

SERVILISM (< fr.) s. n. Stare, atitudine servilă; caracter servil; slugărnicie.

SERVITOR, -OARE (< fr.) s. m. și f. Persoană angajată în serviciul cuiva (de obicei pentru treburi casnice); *p. ext.* orice persoană care lucrează la un stăpân; slugă.

SERVITUTE (< lat.) s. f. (În Ev. Med., în Apusul Europei) *Condiția* de dependență față de stăpânul feudal care greva asupra persoanei (ex. capitația, legarea de pământ etc.). ✦ Obligație, constrângere. ✦ (DR.) Sarcină care grevează asupra unui imobil (casă, teren), numit fond aservit, în favoarea altuia, numit fond dominant, și care ia naștere, în principiu, prin voința proprietarilor celor două fonduri (ex. **s.** de trecere, de vedere etc.).

SERVIUS TULLIUS, al șaselea rege legendar al Romei (578–535 î.Hr.). I se atribuie împărțirea societății romane, pe principiul terit., în trei triburi a 10 curii (fiecare cu câte 10 ginți) și pe principiul cenzitar, în cinci clase, care alcătuiau fiecare un anumit număr de unități militare (centurii).

SERVO- (< fr.; {s} lat. *servus* „sclav"). Element de compunere care intră în denumirea unor sisteme tehnice (sau a unor mărimi caracteristice acestora), în care, cu ajutorul unei energii mici, folosite pentru comandă, se declanșează dezvoltarea unei energii utile mari.

SERVOCOMANDĂ (< fr.) s. f. Comandă automată sau semiautomată la care forța de inițiere este amplificată prin utilizarea energiei produse de o sursă auxiliară.

SERVOFRÂNĂ (< *servo- + frână*, după fr. *servofrein*) s. f. Mecanism de frânare având rolul de a substitui energia musculară necesară la frânare.

SERVOMECANISM (< fr.) s. n. Mecanism al unui regulator, prin care acesta acționează asupra mărimii sau a parametrului de reglat.

SERVOMOTOR (< fr., engl.) s.n. Motor (electric, hidraulic sau pneumatic) care acționează elementul de execuție al unui sistem tehnic, transformând un semnal aplicat la intrare într-o mișcare de cele mai multe ori de rotație și folosind o sursă auxiliară de energie.

SERVOREGLARE (< *servo- + reglare*) s. f. Reglare automată prin care forța exercitată asupra elementului activ al regulatorului este adusă la valoarea necesară printr-un aport de energie auxiliară (de obicei prin intermediul unui servomotor).

SERVUS (< germ., lat.) interj. (Reg.) Formulă familiară de salut.

SESAM (< fr.) s.n. (BOT.) Susan.

SESAMOID, -Ă (< fr.; {s} gr. *sesamon* „susan" + *edios* „aspect") adj. Care seamănă cu un grăunte de susan. ✧ *Oase sesamoide* = oase mici, rotunjite, care se dezvoltă în mod normal în grosimea unor tendoane musculare, în special ale mâinii sau piciorului; sunt în număr variabil.

SESCVIOXID, s.m., oxid cu trei atomi de oxigen, ex. **s.** de fier (Fe_2O_3), s. de aluminiu (Al_2O_3); se desprind prin alterare înaintată din rețelele cristaline ale mineralelor, constituind un component important al părții minerale a solului, adesea și sub formă de hidroxizi.

SESCVIPLAN (< fr.; {s} lat. *sesqui* „o dată și jumătate mai mare" + fr. *plan*) s. n. Avion biplan la care suprafața planului inferior reprezintă aproximativ jumătate din suprafața planului superior.

SESCVITERPENE (< fr.) s. f. Hidrocarburi nesaturate din clasa terpenelor ($H_{15}C_{24}$), care pot fi considerate ca trimeri ai izoprenului. Se găsesc în diferite uleiuri eterice.

SEȘIE (< lat.) s. f. (În Ev. Med., în Transilvania) Denumire a lotului de pământ, parte dintr-un domeniu, asupra căruia țăranul dependent avea drept de posesiune în schimbul rentei către stăpânul feudal; putea fi transmis ereditar.

SESIL, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre frunze) Lipsit de pețiol; (despre flori sau fructe), lipsit de peduncul.

SESIUNE (< fr., lat.) s. f. (DR.) Perioadă de timp în care membrii unui organ reprezentativ ai unui for științific ori ai unei organizații internaționale se întrunesc pentru a discuta și a rezolva probleme de o deosebită importanță intrând în atribuțiile lor; *p. ext.* ședințele ținute în această perioadă de timp. ✧ *S. de examene* = (în învățământul superior) perioadă de timp în cursul căreia se dau examene.

SESIZA (după fr. *saisir*) vb. I tranz. **1.** A pătrunde cu mintea, a pricepe, a înțelege; a observa, a descoperi. ✦ Refl. A lua cunoștință, a ține seama (de ceva). **2.** A înștiința o autoritate (în scris) despre un caz care trebuie cercetat; a se adresa unui organ de jurisdicție pentru rezolvarea unei pricini.

SESIZABIL, -Ă (< *sesiza*) adj. Care poate fi perceput, sesizat, cunoscut.

SESIZARE (< *sesiza*) s. f. Acțiunea de a sesiza; pricepere; înțelegere; *concr.* încunoștințare (scrisă), aviz.

SESIZOR (< *sesiza*) s. n. (TEHN.) Organ al unui regulator prin intermediul căruia se efectuează sesizarea unei mărimi și transformarea ei în forma adecvată procesului de reglare.

SESOSTRIS v. **SENUSRET.**

SESSHŪ [sesʃu] **(Tōyō)** (1420–1506), pictor peisagist japonez. A studiat în China, fiind influențat de pictura din epoca Sun. Desen incisiv, gamă cromatică restrânsă, de o mare subtilitate („Cascadă", „Cocor pe stâncă"). Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României.

Avers Revers

Sesterț

SESTȚRT (< lat.) s. m. Monedă romană la început de argint, mai târziu de bronz.

SESTLAV (sec. 11), căpetenie feudală din Dobrogea. Menționat de Ana Comnena în „Alexiada".

SESTON s. n. (BIOL.) Totalitatea corpurilor vii (bioseston) și moarte (abioseston) în mediul acvatic.

SET (< engl., fr.) s. n. **1.** Parte dintr-o întâlnire sportivă, limitată de epuizarea unui timp sau de realizarea unui scor convențional (la volei sau la tenis). **2.** Garnitură **(3; 5).**

SET, patriarh biblic, al treilea fiu al lui Adam și al Evei, născut după ce Abel a fost ucis de Cain. Se spune că a trăit 912 ani.

SETAVERAJ (< fr.) s. n. Raport între numărul seturilor **(1)** câștigate și cele pierdute, în unele jocuri sportive (volei, tenis).

SȚTĂ (< lat. *seta*), s.f. Formațiune alungită, țepoasă sau filiformă, rigidă. Ex. perii aspri, rigizi, prezenți pe tulpină, frunze, caliciu, la unele plante; proeminențele țepoase, goale pe dinăuntru, ale epidermei la unele insecte; perii (cheții) chitinoși ai viermilor anelizi.

SȚTCĂ (< rus.) s. f. Unealtă de pescuit (în special pentru scrumbie și cegă) formată dintr-o plasă mare (cu lungimea de 20–50 m și lățimea de 1,5–5 m) confecționată din ață subțire și care este fixată în apă cu ajutorul a două odgoane, cel superior cu plute, iar cel inferior cu greutăți.

SȚTE (lat. *sitis*) s. f. Stare fiziologică complexă constând din senzația particulară de uscăciune a mucoasei gurii și a gâtului și impulsiunea de a bea, determinate de deshidratarea țesuturilor organismului. ✦ Dorință aprinsă; dor. ✧ Loc. *Cu sete* = cu nesaț; cu forță, cu violență.

SÈTE [set], oraș în S Franței (Languedoc-Roussillon), situat pe țărmul G. Lion al M. Mediterane la poalele m-ților Saint-Clair, la 29 km SSV de Montpellier; 66,4 mii loc (1999). Port comercial pentru exportul vinului și al produselor petroliere. Rafinărie de petrol (Frontignan). Constr. navale. Ind. chimică, a fosfaților, cimentului și alim. (conserve de pește, alcool). Institut de biologie marină. Muzeu memorial „Paul Valéry". Stațiune balneară. Până în 1827 s-a numit *Cette.*

SETH (în mitologia egipteană), zeu al forțelor răului. A fost considerat, inițial, o divinitate războinică și protectorul faraonilor; mai târziu a întruchipat principiul răului, personificarea deșertului arid. Asasin al fratelui său, Osiris, a fost asimilat apoi cu acesta. Generațiile următoare l-au considerat dușmanul tuturor zeilor și i-au distrus templele. Grecii l-au numit *Typhon.*

SETI, numele a doi faraoni egipteni din dinastia 19. Mai important: **S. I** (1318–1304 î.Hr.), fiul lui Ramses I. A organizat ample campanii de cucerire în Liban, Palestina și Fenicia. În timpul lui s-au construit o serie de temple pe valea Nilului, dintre care cel mai cunoscut este sanctuarul de la Abydos.

SÉTIF (STIF), oraș în N Algeriei, situat la poalele m-ților Atlasul Mic (Tell Atlas), la 1 100 m alt., pe Wadi Bou Sellan, la 97 km VSV de Constantine; centrul ad-tiv al villayatului omonim; 211,8 mii loc. (1998). Nod de comunicații. Centru comercial. Piață agricolă pentru cereale și animale. Ind. textilă (covoare, țesături din lână), pielăriei, de prelucr. a lemnului și alim. Universitate (1978). Ruinele unei fortărețe bizantine. Necropolă romană. Colonie romană (97 d.Hr.) cu numele *Sitifis* și centrul ad-tiv al prov. romane *Mauretania Sitifensis,* creată în 297. Important oraș în timpul Imp. Bizantin. Aici a avut loc o revoltă antifranceză (1945), când au fost omorâți peste 100 de europeni, iar ca replică au fost masacrați între 6 000 și 8 000 de musulmani.

Seth

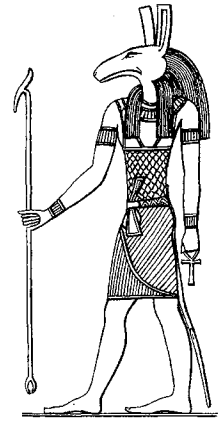

SETILĂ (în mitologia românească), personaj fabulos din basmele populare românești, înzestrat cu forța de a bea helești întregi, din cauza setei nepotolite. Îl ajută pe Făt-Frumos în toate acțiunile sale. V. și *Însoțitori năzdrăvani.*

SETONAIKAI sau **SETO NO UCHI (MAREA INTERIOARĂ** sau **MEDITERANA JAPONEZĂ),** mare cu țărm neregulat, extinsă pe direcție SV-NE, pe 435 km lungime și 6–58 km lățime, între ins. Honshū la N și NE, ins. Shikoku la S și ins. Kyūshū la V; 9,5 mii km^2; ad.: 20–40 m. Comunică cu Oc. Pacific prin str. Akashi și Naruto, la NE, și str. Bungo la SV, iar cu str. Coreei și M. Japoniei prin str. Shimonoseki la V. Are peste 300 de ins. (mai mari: Awaji, Shōdo, Nishi-Nomi, Yashiro) și mai multe golfuri (ōsaka, Hiroshima, Beppu ș.a.). Numeroase orașe industriale sunt situate pe țărmurile sale (Ōsaka, Kōbe, Wakayama, Tokushima, Takamatsu, Hiroshima, Matsuyama, Ōita ș.a); datorită caracterului de mare închisă, este puternic poluată.

SETON, Ernest Thompson (1860–1946), scriitor și pictor animalier canadian de limbă engleză. „Soarta animalelor sălbatice", „Viețile celor vânați" și „Cartea pădurii" sunt lucrări pline de interes, ilustrate cu desene marginale executate de autor.

SETON-WATSON [si:tn-uɒtsn], **Robert William** (1879–1951), istoric britanic. Prof. univ. la Londra. Specialist în istoria Europei Centrale și de Sud-Est. A susținut cauza unității politice a românilor („Istoria românilor"). M. de onoare al Acad. Române (1923).

SEȚOS, -OAȘĂ (< *sete*) adj. Care suferă de sete; însetat. ✦ Avid, dornic de ceva.

SȚTTER (< engl.) s.m. Grup de rase de câini de vânătoare și companie, cu forme armonioase, părul lung și ondulat, cu urechi mari, clăpăuge; afectuos și inteligent, de talie relativ mare (56–68 cm înălțime). *S. irlandez,* de culoare roșu acaju, este un excelent câine de aret, folosit în special pentru vânat de baltă. *S. englez,* bicolor sau tricolor (pe fond alb pete și pigmentații negre, galben-maronii, maronii-roșcate) este considerat un câine de vânătoare multilateral, foarte bun la vânatul cu pene. *S. Gordon,* rasă scoțiană, este negru cu „pete de foc", fiind considerat unul dintre cei mai decorativi câini de companie.

SETTERLIND, Bo (1923–1991), scriitor suedez. Original poet al naturii („Poeme din Gotland", „Călătorie interioară", „Cer înstelat"). Piese de teatru de inspirație mistică („Credo").

SETÚBAL, oraș în SV Portugaliei, situat în estuarul lui Rio Sado, la 43 km SE de Lisabona; 99,9 mii loc (2001). Port comercial (pentru exportul de vin, portocale, struguri ș.a.). Constr. navale. Ind. chimică (superfosfați), mat. de constr. (ciment), sticlăriei, ceramicii, textilă (prelucr. iutei), farmaceutică și alim. (conserve de pește). Viticultură. Plantații de portocali. Piață agricolă (vin). Pescuit. Stațiune balneoclimatericâ. Biserica mănăstirii Jesus Crist (1490, cu refaceri din sec. 17), în stil gotic, cu decorații în stil *manuelin*. Orașul actual s-a dezvoltat pe vatra orașului roman *Cetobrija,* distrus în anul 412 d.Hr. de valuri uriașe. Reședința favorită a regelui João II (1481–1495). Orașul a fost distrus în mare parte de cutremurul din 1755 (atunci s-a dărâmat și castelul São Felipe). Turism.

SEU (lat. *sebum*) s. n. Grăsime animală obținută din țesuturile grase ale bovinelor, ovinelor și cabalinelor, utilizată în scopuri industriale (rar în alimentație). ✦ Fig. Bunăstare, bogăție.

SEUL (SEOUL, SŎUL [seul] sau **KYONG SONG),** cap. Rep. Coreea, situată în NV țării, la poalele m-ților Pukhan, pe râul Han, la 60 km E de țărmul Mării Galbene, la 55 km S de zona demilitarizată stabilită între cele două Corei în 1953; 9,8 mii. loc. (2000). Nod de comunicații. Aeroportul Kimp'o. Metrou. Pr. centru economic, politic, financiar-bancar, comercial, cultural-științific și turistic. Ind. metalurgică (oțel), a constr. de mașini (autovehicule), chimică, electronică și electrotehnică, de prelucr. a cauciucului, textilă, încălțămintei, tipografică, alim. Muzeul Național (1908); Muzeul Național al Științei (1926); Muzeu Național de Artă Modernă; Bibliotecă Națională (1923), cu c. 3 mii. vol.; Biblioteca Universitară (1946), cu c. 2 mii. vol.; Orchestră simfonică; Teatru Național; Operă; Institut Național de muzică clasică; universități, între care: Yonsei (1885), Univ. Coreii (1905); Univ. pentru fete „Ewha" (1886). Academia Națională de Științe (1964); Academia de Studii coreene (1978). Grădină botanică; Grădină zoologică. Stadion olimpic. Complexul sporturilor (construit în 1986). Sediul celei de-a 24-a ediții a Jocurilor Olimpice de vară (1988). Palatele imperiale Kyŏngbok (construit în 1392, în timpul dinastiei Yi, și reșed. imperială între 1392 și 1592, azi adăpostește Muzeul Național), Toksu (sec. 15, reșed. imperială în anii 1593–1611), Ch'angdok (1405), care conține chivotul imperial Chongmyo, datând din 1395, fostă reșed. imperială în perioada 1611–1872; pe ins. Youido de pe râul Han se află clădirea Adunării Naționale și Muzeul Războiului; Templele Pongwunsa și Shinhungsa; Pagodă (sec. 15); catedrală romano-catolică; Turnul Sŏul; Primăria; 20 de poduri peste râul Han. Fondat în 1096 cu numele *Hanjang.* Distrus de invazia mongolă în 1231. Capitala întregii Corei din 1394 și până în 1910, când a fost instituit protectoratul Japoniei asupra Coreei. Reșed. autorităților japoneze de ocupație (1910–1945) și a administrației militare americane (1945–1948). Din 1953 orașul a început să cunoască o amplă campanie de reconstrucție.

SEUPHOR (Fernand Louis Berckelaers, zis), Michel (1901–1999), scriitor și grafician francez de origine belgiană. După 1918 participă la manifestările contestatare din țara lui de obârșie: înființează la Anvers revista *Het Overzicht* (Panorama, 1921–1925), care va deveni una dintre principalele publicații ale avangardei internaționale. Stabilit la Paris în 1925, fondează revistele „Documentele spiritului nou", 1927 și „Cerc și pătrat", 1930, aceasta din urmă, organ al grupării întemeiate în anul precedent. În afara volumelor de versuri și a romanelor de clară orientare suprarealistă, va publica, după 1945, mai multe texte critice care îi vor consolida prestigiul unuia dintre principalii teoreticieni ai artei moderne.

SEURAT [sŏrą], **Georges** (1859–1891), pictor francez. Maestru al neoimpresionismului, inițiator al divizionismului (2). A influențat pictura fovistă, cubismul și constructivismul („O duminică după-amiază pe insula La Grande Jatte", „Circul", „Tărăboiul", „Parada"). Remarcabil desenator.

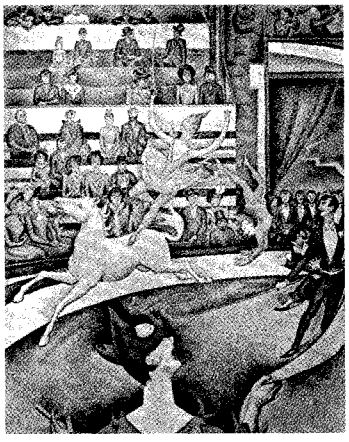

Georges Seurat. „Circul"

SEVAN, lac de origine tectonică situat în E Armeniei, în pod. Armeniei, la 1 905 m alt.; 1,4 mii km^2 (cel mai mare din țară și din zona Caucazului); ad. max.: 98,7 m. Separat în două de o îngustare: *Micul Sevan* în NV și *Marele Sevan* în SE. Bogat în pește. Faună și floră endemice (în 1978 s-a înființat Parcul Național **S.**). Drenat de râul Hrazdan (sau Razdan), afl. al râului Araks, pe care au fost construite (1940–1978) șase hidrocentrale. În Antic. s-a numit *Lychnitis.* De-a lungul țărmurilor lacului supraviețuiesc mai multe biserici vechi.

SEVASTOPOL, oraș în SE Ucrainei, în SV pen. Crimeea, pe țărmul golfului omonim al Mării Negre, la 64 km SV de Simferopol; 378 mii loc. (2001). Port comercial și bază militară navală. Arsenal. Constr. navale. Ind. textilă, de prelucr. a lemnului și alim. Stațiune balneară. Muzeu de istorie. Teatre. Catedralele

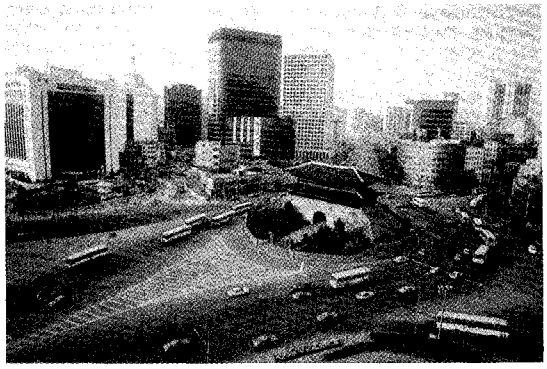

Seul. Vedere generală

Sf. Vladimir (1888) și Sfinții Petru și Pavel (1843–1848). Pe un promontoriu din apropierea orașului se află ruinele coloniei grecești *Chersones,* întemeiată în 421 î.Hr., perioadă în care întreținea relații comerciale cu orașele Tomis, Histria și Callatis de pe țărmul V al Mării Negre. A făcut parte din Regatul Bosporan sau Bosporul Cimmerian, apoi din Regatul Pont; anexat de Imp. Roman în anul 63 î.Hr., iar mai târziu, de la sfârșitul sec. 4, de Imp. Bizantin (până în sec. 10), când a cunoscut o dezvoltare economică remarcabilă; în Ev. Med. s-a numit *Herson* sau *Corsun.* Cucerit în 989 de Vladimir I Sveatoslavici, mare cneaz de Kiev (980–1015), care l-a inclus în stăpânirile sale; după 1204 a intrat în dependență de Imperiul Bizantin de Trapezunt. Din a doua jumătate a sec. 13 aici s-au așezat negustori genovezi, ce au făcut un negoț bănos invidiat de puternicii locului. În 1299 a fost devastat de căpetenia mongolo-tătară *Nogai,* iar la sfârșitul sec. 14 de către conducătorul Edighei; pentru mai multe sec. s-a aflat sub stăpânirea tătarilor crâmleni. În 1783 Imperiul Rus a cucerit Crimeea, și la 3 iun. același an, aici – s-a încheiat construirea unei fortărețe, iar apoi orașul modern și portul – numit **S.** în amintirea anticului oraș grecesc (10 febr. 1784), inaugurat în 1804, unde a fost instalată o puternică bază militară navală. În timpul Războiului Crimeii (1853–1856) a rezistat aproape un an (1854–1855) asediului anglo-franco-sard. Orașul devastat de bombardamente a fost reconstruit; în timpul Războiului Civil din Rusia (1918–1920) a fost sediul trupelor albgardiste ce luptau împotriva bolșevicilor. În al Doilea Război Mondial, în 1941–1942, **S.** a luptat eroic, timp de 250 de zile, împotriva încercuirii armatelor germane, fapt pentru care i s-a decernat titlul de oraș-erou. Reconstruit din nou după distrugerile suferite de pe urma asediului german, a devenit principala bază navală rusească din Marea Neagră. Parlamentul Federației Ruse l-a proclamat oraș rusesc în 1993; mai târziu, la 9 iun. 1995, s-a semnat un acord între Federația Rusă și Ucraina referitor la împărțirea flotei exsovietice din Marea Neagră cu baza la **S.** (reconfirmat la 28 mai 1997), Federației Ruse revenindu-i 4/5 din flotă, iar Ucrainei 1/5, stipulându-se că baza navală de la **S.** să fie folosită în comun. Săpăturile arheologice începute în 1827 (sistematic din 1876) au dat la iveală numeroase vestigii ale civilizațiilor ce s-au succedat aici din sec. 5 î.Hr. până în sec. 11–13.

SEVASTRE, Ștefan (n. 1926, Ionășești, jud. Galați), pictor român. Artă ce asociază vigoarea construcției cu sensibilitatea cromaticii; atât în pictura de șevalet, cât și în lucrările de artă monumentală, el se îndreaptă spre o interpretare proprie a constructivismului, despre care s-a spus să dă naturii sensul unei imagini ce se regăsește în ipostaza spirituală a subiectivității umane.

SEVĂ (< fr.) s. f. Lichid care circulă în vasele conducătoare ale plantelor, transportând substanțele nutritive. Prin vasele lemnoase circulă **s.** brută (apă și săruri minerale preluate de rădăcini din sol sau din apă), iar prin vasele liberiene **s.** elaborată (suc bogat în substanțe organice sintetizate prin procesul de fotosinteză). ✦ Fig. Izvor de energie; vigoare, putere.

SEVER, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** (Despre oameni; și adv.) Fără indulgență; riguros, exigent; pretențios. ✦ (Despre aspectul, manifestările oamenilor) Lipsit de blândețe, aspru, grav; serios, solemn. ✦ (Despre noțiuni abstracte) Care nu admit abateri de la normele stabilite; rigid. **2.** Lipsit de ornamente (inutile); sobru, auster.

SEVEREANU-DIMITRESCU, Constantin (1840–1930, n. Bălțați, azi com. Dumbrava, jud. Mehedinți), medic român. Prof. univ. la București. Promotor al chirurgiei moderne și al radiologiei medicale în România. A introdus antisepsia și utilizarea examenelor radiologice pentru precizarea diagnosticului unor boli interne.

SEVERI, dinastie de împărați romani (193–235), întemeiată de *Septimiu Sever.*

SEVERI, Francesco (1879–1961), matematician italian. Prof. univ. la Roma și Padova. Fondator (1938), la Roma, al Institutului Național de Matematică. Promotor al unor noi direcții de cercetare în geometrie algebrică („Tratat de geometrie algebrică", „Funcții cvasiabeliene"). M. de onoare al Acad. Române (1938).

SEVERINI, Gino (1883–1966), pictor italian. Reprezentant al futurismului („14 iulie 1913"), a practicat și cubismul, apoi s-a consacrat decorației religioase în frescă și mozaic; lucrări influențate de realismul magic („Maternitate", „Natură moartă"). Studii teoretice („De la cubism la clasicism", „Aprecieri asupra artei figurative").

SEVERITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Asprime, exigență, strictețe, rigurozitate. **2.** Austeritate; sobrietate.

SEVERN [sevən] **1.** Fl. în S–SE Canadei, în NV prov. Ontario; 980 km. Izv. din lacul Finger, curge pe direcție SV–NE, drenează lacul Sandy și se varsă în G. Hudson la Fort Severn. Afl. pr.: Fawn și Sachigo. Descoperit în 1631 de căpitanul englez Thomas James. **2.** (În dialectul welsh: **Hafren**) fl. în SV Marii Britanii; 290 km. Izv. de pe pantele NE ale masivului Plynlimon (Pumlumon) din m-ții Cambrieni, din pen. Wales, curge pe direcție SV–NE până la Shrewsbury, după care se arcuiește puternic, schimbându-și cursul către SE și S, trecând prin Worcester, iar în aval de Gloucester se îndreaptă către SV, vărsându-se printr-un lung estuar în G. Bristol al Oc. Atlantic. Afl. pr.: Vyrnwy, Avon, Wye. Comunică prin canale cu Tamisa și Trent. Navigabil. În Antic. s-a numit *Sabrina.*

SEVERNAIA OSETIA v. **Osetia de Nord.**

SEVERNAIA ZEMLEA, arh. aparținând Federației Ruse, situat în Oc. Arctic, între M. Kara la V și M. Laptev la E, în apropiere de capul Celiuskin, de care este separat prin str. Vilkițki; 37,6 mii km^2. Ins. pr.: Oktiabrskoi Revoluții, Bolșevik, Komsomolеț, Pionier. C. 48% din supr. uscatului este acoperită cu gheață de peste 400 m grosime. Relief vălurit cu alt. max. de 965 m. Climă arctică, aspră, cu precipitații reduse (400 mm/an), cu ierni lungi 9–10 luni pe an, cu temp. sub –30°C, și veri foarte scurte, cu temp. de 1–2°C. Vegetație de tundră; faună de tip arctic. Descoperit în 1913.

SEVERODVINSK, oraș în NV Federației Ruse, situat pe țărmul Mării Albe, în delta fl. Dvina de Nord, la 35 km NV de Arhanghelsk; 201,5 mii loc. (2002). Port comercial pentru exportul lemnului. Constr. și reparații navale. Ind. de prelucr. a lemnului (cherestea) și metalelor, a mat. de constr., a confecțiilor și alim. Pescuit. Între 1938 și 1957 s-a numit Molotovsk.

SÉVIGNÉ [seviñe], **Marie de RABUTIN-CHANTAL, marchiză de** (1626–1696), scriitoare franceză. Corespondența sa (peste 1 500 de scrisori), publicată postum (1726), constituie un prețios document asupra epocii, relevând totodată un subtil scriitor analist, un stilist remarcabil prin spontaneitate și precizie și un rafinat portretist.

SEVILLA [seviλa], oraș în SV Spaniei, centrul ad-tiv al comunității autonome Andaluzia, situat pe stg. fl. Guadalquivir, la 87 km NNE de țărmul G. Cádiz al Oc. Atlantic și 550 km SV de Madrid; 684,6 mii loc. (2001). Port fluvio-maritim pentru exportul de vin, citrice, măsline, fructe ș.a. Aeroport. Nod de comunicații. Constr. navale, aeronautice, de mașini agricole, de armament și de utilaje industriale. Ind. metalurgică, electrotehnică, petrochimică, textilă,

ceramicii, porţelanului, de prelucr. a lemnului (mobilă), a tutunului, a cânepei şi iutei, farmaceutică, cosmeticii (săpun, parfumuri) şi alim. (ulei de măsline, conserve, vin, ciocolată ş.a.). Piaţă agricolă pentru cereale, orez, tutun, fructe, bumbac, citrice, vin, măsline ş.a. Bursă. Universitate (1502), fundată de regina Isabela I. Muzeu de artă; Muzeu memorial „El Greco". Vechi centru artizanal de prelucr. a metalelor (bijuterii, arme albe ş.a.). Turism. În 1929, la **S.** a avut loc Expoziţia ibero–americană, deschisă în parcul Maria Luisa. Noul târg anual ibero–american a fost inaugurat în 1961. În 1992, **S.** a fost sediul Expoziţiei universale „EXPO '92". Monumente: catedrala Santa Maria (episcopală), în stil gotic târziu, cu elemente baroce, construită în anii 1402–1506, pe locul unei vechi moschei, are 126 m lungime, 83 m lăţime 37 m înălţime, ocupând 11 850 m^2. Păstrează picturi murale interioare executate de maeştrii Murillo, El Greco, Zurbarân şi Alonso Cano, a fost reconstruită parţial după cutremurul din 1888. Palatul Alcázar, în stil gotic cu elemente maure (1181, cu adăugări din sec. 14), parţial distrus în 1936 şi refăcut ulterior; oraşul are 64 de turnuri, între care se remarcă Torro del Oro (1220) şi Giralda (1184–1190) – fost minaret, reconstruit în stil gotic după izgonirea maurilor în 1248, înalt de 83 m, cu o statuie din bronz în vârf numită „Giraldilla"; casa La Lonja (1599) devenită (din 1794) „Archivo General de las Indias"; clădirea Primăriei (prima jumătate a sec. 16); numeroase construcţii în stil maur, ziduri de incintă vizigote, porţi, moschei ş.a. La 8 km NV de **S.** se află ruinele oraşului roman *Italica* (locul de naştere al împăraţilor romani Traian şi Adrian), cu un impresionant amfiteatru. Centrul istoric şi religios a fost inclus (în 1985) în Patrimoniul cultural universal. Întemeiată de fenicieni, **S.** a devenit un oraş înfloritor (*Hispalis*). Cucerit de romani (45 î. Hr.) a devenit centrul ad-tiv al prov. romane Baetica, cu numele *Julia Romula,* apoi oraşul principal al Regatului vandal (428), preluat de vizigoţi în 507; aici a desfăşurat o intensă activitate culturală şi religioasă învăţatul *Isidor* (c. 560–636), arhiepiscop de **S.** (ulterior sanctificat). Cucerit de mauri în 712, devenind un important centru comercial şi cultural cu numele *Ixvillia,* iar din 1026 capitala emiratului omonim, având în frunte conducători Almohazi. La 2 nov. 1248, **S.** a fost cucerit de creştinii spanioli în timpul regelui Castiliei, Ferdinand III, dată la care peste 400 000 de mauri au fost izgoniţi, luând calea exilului. Din sec. 15 devine un important centru al construcţiilor navale; de aici, din portul **S.** – Palos a plecat (în 1492) în prima sa călătorie Cristofor Columb; a deţinut pentru multă vreme monopolul comerţului cu Lumea Nouă.

Sevilla
Catedrala
Santa Maria

SEVRAJ (< fr.) s. n. **1.** Încetarea alăptării unui sugar. **2.** Privarea unui alcoolic sau a unui toxicoman de drogul său obişnuit. Datorită dependenţei fizice şi psihice dobândite, suprimarea bruscă creează tensiuni psihice şi modificări fiziologice greu de suportat (transpiraţie, lăcrimare, tremurături, greţuri, vomismente, crampe puternice, angoasă intensă, uneori halucinaţii şi stare de şoc). În cazul alcoolului se poate ajunge la *delirium tremens.* Pentru contracararea acestor stări, în curele de dezalcoolizare sau dezintoxicare se asigură un control biologic şi sprijin psihiatric şi o susţinere temporară cu medicamente (anxiolitice, analgezice, antidepresive sau, în cazul drogurilor, o substanţă de înlocuire, metadona).

SÈVRES [se:vr], oraş în Franţa (Île-de-France), situat pe stg. fl. Sena, în conurbaţia parizianâ; 22,5 mii loc. (1999). Celebră manufactură de porţelanuri (1756). Ind. electronică şi electrotehnică, constr. de utilaj nuclear; materiale izolante. Muzeu naţional de ceramică (1823). Şcoală Naţională Superioară de Ceramică (1932). Sediul Biroului Internaţional de Măsuri şi Greutăţi. — **Tratatul de pace de la ~,** unul dintre tratatele de pace ale sistemului Versailles, între Antantă şi Turcia (10 aug. 1920). Prevederile privind posesiunile turceşti din Europa au fost modificate, în urma Războiului greco-turc (1919–1922), la Conferinţa de la *Lausanne* (1923).

SEWARD [si:wərd] **1.** Peninsulă în partea de V a Alaskăi, situată între G. Kotzebue la N, G. Norton la S şi str. Bering la V; 290 km lungime şi 209 km lăţime max. Ţărm neregulat, cu multe golfuleţe şi relief vălurit, cu alt. max. de 883 m (muntele Brooks). Locuită de eschimoşi. În extremitatea de V a pen. **S.** se află capul Prince of Wales, aflat la 65°39' lat. N şi 168°12' long. V, constituind cel mai vestic punct al continentului America de Nord. **2.** Gheţar situat pe pantele S ale m-ţilor Saint Elias, în SE Alaskăi (S.U.A.) şi SV prov. Yukon Territory (Canada); 113 km lungime şi 69 km înălţime.

SEX (< fr., lat.) s. *n.* **1.** Diferenţiere morfofiziologică a organismelor în două categorii: masculi şi femele, în vederea reproducerii. Majoritatea animalelor inferioare şi a plantelor prezintă fenomenul de *hermafroditism,* iar animalele superioare şi unele plante fenomenul de *gonochorism.* **2.** Fiecare dintre cele două categorii de vieţuitoare diferenţiate după organele genitale; bărbaţi sau femei, masculi sau femele. ✧ *Sexul tare* (sau *viril*) = bărbaţii. *Sexul slab* (sau *frumos*) = femeile. V. şi sexual.

SEXAGENAR, -Ă (< fr., lat.) s. m. şi f. Persoană care a împlinit vârsta de 60 de ani.

SEXAGESIMAL, -Ă (< fr.; {s} lat. *sexagesimus* „al şaizecilea") adj. Referitor la împărţirea unui întreg în 60 de părţi egale. ✧ *Grad s.* (simbol: °) = unghi egal cu a 90-a parte dintr-un unghi drept. *Minut s.* (simbol: ') = unghi egal cu a 60-a parte dintr-un grad sexagesimal. *Secundă s.* (simbol: ") = unghi egal cu a 60-a parte dintr-un minut sexagesimal.

SEXAPIL (< engl.) s. n. Atracţie deosebită pe care o exercită o persoană asupra sexului opus. Se foloseşte uneori şi forma engl. *sex-appeal.*

SEXISM (< fr.) s. n. Discriminare sexuală care funcţionează, de regulă, împotriva femeilor şi în favoarea bărbaţilor, la nivel individual, dar şi instituţional.

SEXOLOG, -Ă (< fr.) s. m. și f. Specialist în sexologie.

SEXOLOGIE (< fr.) s. f. Disciplină medicală care studiază sexualitatea și problemele psihofiziologice.

SEX RATIO (< lat.), raportul numeric dintre cele două sexe într-o populație.

SEX-SIMBOL (< fr.) s. n. Vedetă care reprezintă idealul senzualității, al sexualității.

SEXTANT (< fr. {i}; {s} lat. *sextant-* „a șasea parte") s. n. Instrument optic care servește la determinarea distanței unghiulare dintre două repere terestre, a înălțimii unui astru deasupra orizontului etc.; principalele sale părți componente sunt un sector circular gradat de la 0° la 60° și o lunetă de vizare.

SEXTANTUL *(Sextans)*, constelație din regiunea Ecuatorului ceresc, situată între constelațiile Leul și Hidra.

SEXTĂ (< germ., it.) s. f. Intervalul dintre două sunete la distanță de șase trepte (ex. do-la).

SEXTET (< germ., it.) s. n. Ansamblu format din șase voci sau din șase instrumente care execută o compoziție muzicală. ✦ Lucrare muzicală scrisă pentru acest ansamblu.

SEXTINĂ (< fr.) s. f. Poezie cu formă fixă, alcătuită din șase strofe și jumătate, în care aceleași cuvinte revin la rimă într-o anumită ordine. Strofă de șase versuri.

SEXTOLET (< fr.) s.n. Grup de șase note provenite din unirea a două triolete.

SEXTUOR (< fr.) s.n. Bucată muzicală care se execută pe șase voci sau la șase instrumente.

SEXTUPLU (< fr., lat.) adj. De șase ori mai mare, înșesit.

SEXTUS EMPIRICUS (sec. 2–3), filozof, medic și astronom grec. Discipol al lui *Pyrrhon*. Scrierile sale („Principiile filozofiei lui Pyrrhon", „Către matematicieni", „Către dogmatici" ș.a.) reprezintă o expunere a scepticismului antic. În medicină a fost partizanul observației și al analizei experimentale a fenomenelor patologice pentru a se descoperi remediile.

SEXUAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Care se referă la sex; care este privit din punctul de vedere al raportului dintre sexe; referitor la viața sexuală. ✧ *Caractere s.* = caracteristici somatice care diferențiază cele două sexe. *C.s. primare* cuprind organele legate direct de producerea, eliberarea și schimbul de gameți; includ gonadele,

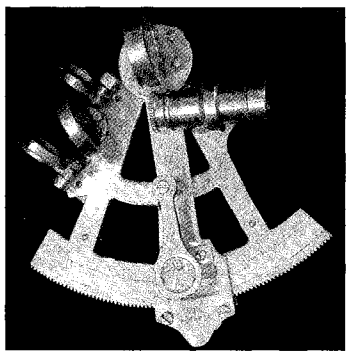

Sextant

tractul genital, organele de acuplare. La animalele superioare și la om, ca și la majoritatea celorlalte specii animale, sunt condiționate genetic. Există însă și unele specii la care apariția *c.s.* poate fi influențată de condițiile de mediu în timpul dezvoltării embrionului. *C.s. secundare* nu au legătură directă cu reproducerea, apar în general la pubertate, ca urmare a acțiunii hormonilor androgeni sau estrogeni, indicând maturitatea sexuală (ex. dezvoltarea sânilor la femeie, pilozitatea facială masculină). La unele specii de animale pot să apară doar în perioada rutului (ex. colorit specific la unii amfibieni).

SEXUALITATE (< fr.) s. f. Calitate conferită oricărui organism de prezența caracterelor morfologice, fiziologice și psihologice legate de sex și de fenomenul sexual.

SEXUAT -Ă (< fr.) adj. Care are unul dintre cele două sexe (mascul sau femelă). ✧ *Reproducere s.* v. reproducere a organismelor.

SEXY (< engl.) adj. invar. (Despre oameni) Cu sexapil. ✦ (Despre filme, publicații etc.) Cu caracter erotic.

SEYCHELLES, Republica ~ (Repiblik Sesel/Republic of Seychelles/ République des Seychelles), stat insular în Oc. Indian, la NE de ins. Madagascar; 455 km^2; 81,1 mii loc. (2005). Limbi oficiale: creolo-franceza, engleza, franceza. Religia: creștină (romano-catolici 82,3%, anglicani 6,4%, alte culte creștine 4,5%). 93,2%, hindusă 2,1%, alte credințe și atei 4,7%. Capitala: *Victoria* (pe ins. Mahé). Arh. este situat la c. 1 000 km NE de ins. Madagascar și la 1 700 km de continentul african și este alcătuit din 42 ins. granitice și 73 ins. coraligene dezvoltate pe un lanț muntos submarin. Mai mari sunt ins. granitice Mahé (153 km^2, alt.max. Morne Seychellois, 905 m), Praslin (40 km^2), Silhouette (20 km^2) și La Digue (15 km^2). Ins. coraligene sunt grupate la rândul lor în ins. Amirante, Farquhar, Desroches, Fregatte și Aldabra (atol înscris în 1982 în Patrimoniul natural universal) și multe altele mai mici. Majoritatea sunt joase, practic nepopulate, constituind locul de depunere a ouălor pentru țestoasa gigantică (1,5 m înălțime, 300 kg). Clima ecuatorială este moderată (perioada iun.–nov.) de alizeul din SE. Precipitațiile sunt bogate (peste 2 000 mm/an), înregistrate mai ales în perioada dec.–mart., când ins. sunt sub influența alizeului din NV. Vegetație de mangrove în regiunile litorale joase, ferigi arborescente și feluriți palmieri. Fauna include numeroase specii endemice sau rare (dugongi). Există mai multe arii protejate, de mici dimensiuni (Morne Seychellois, Sainte-Anne Marine, Port Launay Marine ș.a.), între care atolul Aldabra/ Cosmoledo și rezervația naturală Vallée de Mai (ins. Praslin) sunt incluse în Patrimoniul natural universal (1983); rezervația din ins. Praslin protejează palmieri cu frunze uriașe (3,2 m^2 fiecare) și având cele mai mari semințe existente în regnul vegetal (nuci de 30 kg, faimoasele *coco de mer*). Economia țării are ca sector dominant turismul; dezvoltarea sa este strâns legată de inaugurarea în 1971 a aeroportului internațional Victoria. Pescuitul (ton) și prelucrarea peștelui asigură o mare parte din exporturile țării. Un sector dinamic este cel financiar-bancar (sistem *off-shore*), în S. fiind deja înregistrate c. 13 000 de societăți. Producțiile agricole cuprind: ananas, banane, mango, portocale, lămâi, manioc, nuci de cocos, ceai, scorțișoară ș.a. Se cresc efective reduse de porcine, caprine și bovine. Se extrag mici cantități de guano. Ind. produce conserve de pește, ulei de cocos, băuturi nealcoolice, bere, țigări, confecții, mobilă, ambarcațiuni marine, tipărituri ș.a. Turismul rămâne principala sursă de venituri a țării (peste 130 mil.$, 2002). Principalele obiective: ins. Mahé (70 plaje diferite, parcurile naționale Morne Seychellois și Sainte Anne-Marine — unul din primele parcuri naționale maritime din lume, 1973), orașul Victoria cu numeroase obiective naturale și antropice; ins.Praslin (cu faimoasa rezervație Vallée de Mai), ins. La Digue (cu Chateau St. Cloud), ins. Curieuse, Cousin, Aldabra (cu rezervații ornitologice sau pentru broaște țestoase gigantice), ins. Desroches. Turismul dominant este de cel de cură heliomarină și ecoturismul. Moneda: 1 Rupee= 100 Cents. Export: conserve de pește, alte produse marine, copra, mirodenii/scorțișoară ș.a.; reexporturi (produse petroliere). Pr. parteneri: Marea Britanie, Franța,

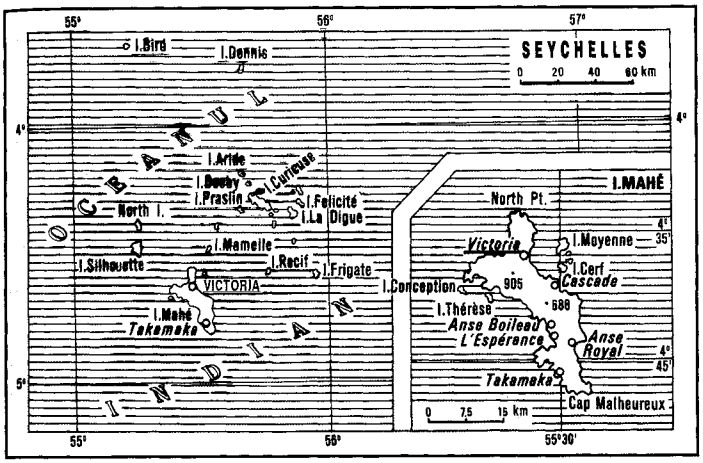

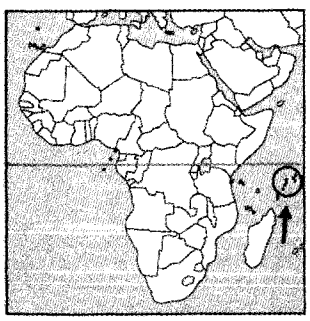

Spania, Japonia. Import: produse alim. şi băuturi, combustibili minerali, utilaje ind., produse metalurgice, mijloace de transport ş.a. Pr. parteneri: Arabia Saudită, Spania, Franţa, Singapore, Italia, Rep. Africa de Sud. — *Istoric.* Nelocuite până la descoperirea lor de către portughezi (1502), ins. **S.** sunt colonizate de francezi la jumătatea sec. 18 şi anexate Franţei în 1756, dându-li-se numele după cel al contelui Moreau de Séchelles (ins. Mahé după guvernatorul francez, Mahé de la Bourdonnais); pe plantaţii sunt aduşi sclavi negri din Africa. Ocupate în 1810 şi anexate, între 1814 şi 1903, prin Tratatul de la Paris, de Marea Britanie, sunt unite ad-tiv cu Mauritius. De la 31 aug. 1903 constituie o colonie separată a Coroanei britanice. La 1 oct. 1975, **S.** obţin autonomia internă, iar în urma Conferinţei constituţionale de la Londra (19–22 ian. 1976), îşi proclamă, la 28 iun. 1976, independenţa, ca republică în cadrul Commonwealth-ului. Membru al O.N.U. (21 sept. 1976). După independenţă, Marea Britanie retrocedează ins. Aldabra, Farquhar şi Desroches (ataşate, din 1965, Terit. Britanic din Oc. Indian), iar în 1978 încep negocierile cu Franţa privind ins. Tromelin (ocupată de francezi în 1954, cu acordul Marii Britanii). La 5 iun. 1977, preşedintele James Mancham este demis, în timp ce se afla la Conferinţa Commonwealth-ului de la Londra, şi France-Albert René (prim-min. din 1976) se proclamă preşedinte (reales în repetate rânduri, ultima oară în 2001). Constituţia din 1993 prevede revenirea la un sistem pluralist, care fusese abolit prin cea din 1979. Procesul de democratizare, amorsat în 1991, continuă, economia de piaţă este încurajată, autorităţile se opun însă dezvoltării necontrolate a turismului (care reprezintă principalul izvor de devize străine), pentru a nu periclita ecosistemele din ins. Alegerile legislative (dec. 2002) sunt câştigate de partidul preşedintelui ţării, Frontul Progresist al Poporului (25 de mandate din cele 25 repartizate direct în urma sufragiului). La 14 apr. 2004, preşedintele France-Albert René se retrage, funcţia supremă în stat fiind reluată de vicepreşedintele James Michel. Republică prezidenţială.

SEYDLITZ [zaidlits], **Friedrich Wilhelm, Freiherr von** (1721–1773), general prusian. S-a distins în bătăliile de la Rossbach (1757) şi Zorndorf (1758) din timpul *Războiului de Şapte Ani (1756–1763).* Considerat de istoricii militari ca fiind unul dintre cei mai mari comandanţi de cavalerie din istorie.

SEYMOURIA [seimoria] (< n. pr. *Seymour*), subst. Gen fosil de amfibieni permieni care prezintă şi unele caractere de reptile.

SEYSS-INQUART [zais-inkvart], **Arthur** (1892–1946), om politic austriac. Partizan al Anschluss-ului. Cancelar al Austriei după ocupaţia germană (din 1938). Înalt-comisar al terit. ocupate din Polonia (1939–1940) şi Olanda (1940–1945). Judecat în procesul de la Nürnberg (1945–1946) şi condamnat la moarte prin spânzurare ca mare criminal de război.

SEZESSION v. **Secession.**

SEZON (< fr.) s. n. Perioadă de timp a anului care corespunde, cu aproximaţie, unui anotimp. ✦ Interval de timp dominat de anumite stări atmosferice (ex. sezon de ploi). ✦ Epocă în care se coc anumite fructe (ex. sezonul cireşelor) sau se recoltează o anumită cultură. ✦ Perioadă a anului caracterizată printr-o intensă activitate în anumite domenii sau favorabilă pentru anumite acţiuni, condiţionate de caracteristicile anotimpului respectiv. ✧ Loc. *De sezon* = care ţine de un anumit sezon; *fig.* de actualitate.

SEZONIER, -Ă (< fr.) adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Care ţine de un anumit sezon şi durează cât acesta; privitor la un sezon; potrivit pentru un anumit sezon. **2.** S. m. şi f. Lucrător angajat pentru un sezon.

SEZONIST, -Ă (< *sezon*) s. m. şi f. Persoană care face cură într-o staţiune balneară sau climaterică; vilegiaturist.

SFACEL (< fr.; {s} gr. *sphakelos* „cangrenă") s. n. Fragment de ţesut mortificat care se detaşează de ţesuturile sănătoase vecine şi se elimină.

SFADĂ (< sl.) s. f. Ceartă, gâlceavă. ✦ Conflict, neînţelegere, divergenţă.

SFALERIT (< fr. {i}; {s} gr. *sphaleros* „înşelător") s. n. (MINER.) Blendă **(1).**

SFANŢ (< germ.) s. m. Mică monedă austriacă de argint, care a circulat şi în Ţările Române la începutul sec. 19; sorcovăţ; *p. ext.* ban, para.

SFARĂ (< sl.) s.f. Miros greu (şi fum) rezultat din arderea grăsimilor sau a cărnii, a lumânărilor de seu etc.; fum înecăcios. ✧ Expr. *A da sfară în ţară* = a da de veste.

SFARMĂ PIATRĂ, personaj fabulos din basmele populare româneşti, în stare să sfărâme stânci. Reprezintă forţa fizică. Îl ajută pe Făt-Frumos în acţiunile sale. V. şi *Însoţitorii năzdrăvani.*

SFAT (< sl.) s. n. **1.** Îndrumare, povaţă, îndemn. ✧ *Sfat genetic* = ansamblu de metode prin care se evaluează riscul unui cuplu (îndeosebi în cazul familiilor în care există un precedent) de a produce urmaşi afectaţi de o boală ereditară. **2.** Întrunire de persoane care deliberează şi

iau hotărâri; consfătuire. ✧ *Sfatul domnesc* = (în Ev. Med., în Țara Românească și în Moldova) consiliu format din reprezentanții marii boierimi care luau parte, alături de domn, la conducerea țării; participau, de asemenea, și boierii dregători, iar în anumite circumstanțe și reprezentanții clerului. ✧ *S. popular* = denumire dată între 1950 și 1968, în organizarea administrativ-teritorială a României, organului local al puterii de stat (erau *S.p.* regionale, raionale, orășenești și comunale). **3.** Consfătuire, consiliu. ✦ Conversație, taifas.

SFAX (SAFĂQIS), oraș în E Tunisiei, situat pe țărmul G. Gabés al M. Mediterane, la 209 km S de Tunis; 248,8 mii loc. (1998, al doilea ca mărime după Tunis). Nod de comunicații. Aeroport. Port comercial pentru exportul fosfaților, fructelor, uleiului de măsline, curmalelor ș.a. Pescuit. Ind. chimică, textilă, pielăriei, alim. (conserve de pește, ulei de măsline ș.a). Turism balnear. Moscheea Qasbah (849). Orașul s-a dezvoltat pe vatra a două mici așezări antice, *Taparura* și *Thaenae.* Ocupat de normanzi în sec. 12 și de spanioli în sec. 16, iar apoi a servit ca bază de pirați.

SFĂDI (< sl.) vb. IV refl. și tranz. (Pop.) A (se) certa; a (se) dojeni, a (se) mustra.

SFĂRÂMA (SFĂRMA) (< *fărâma*) vb. I **1.** Tranz. și refl. A (se) fărâmița în bucăți, a (se) mărunți; a (se) zdrobi. ✦ Fig. A (se) destrăma, a (se) risipi, a (se) împrăștia. **2.** Tranz. A omorî, a distruge, a nimici. **3.** Refl. Fig. A se zbate, a se frământa, a se strădui să...

SFĂRÂMĂTURĂ (< *sfărâma*) s. f. Bucată, fragment dintr-un obiect spart în bucăți (mici); brac[2]; obiect spart, sfărâmat.

SFĂRÂMICIOS, -OASĂ (< *sfărâma*) adj. Care se sfărâmă sau se poate sfărâma ușor; friabil.

SFĂTOS, -OASĂ (< *sfat*) adj. și adv. Căruia îi place să dea sfaturi, bun povățuitor; căruia îi place să povestească.

SFĂTOȘENIE (< *sfătos*) s. f. Calitatea, însușirea de a fi sfătos; comunicativitate.

SFĂTUI (< *sfat*) vb. IV **1.** Tranz. A da sfaturi, a povățui, a îndruma. **2.** Refl. A cere cuiva un sfat sau o părere; a se consulta, a se înțelege cu cineva. **3.** Intranz. A sta la sfat, la taifas; a conversa.

SFĂTUITOR, -OARE (< *sfătui*) s. m. și f. Persoană care dă sfaturi; povățuitor, îndrumător.

SFÂNT, -Ă (< sl.) adj., s. m. și f. **I.** Adj. **1.** Epitet dat divinității. ✦ Epitet dat celor sanctificați de biserică. ✧ *Sfântul părinte* = titlu dat de catolici papii. **2.** Care ține de divinitate, de religie, de cultul divin; care este considerat ca posedând harul divin. ✧ *Sfântul Duh* (În teologia creștină) Al treilea element al Treimii: spiritul divin creator, prezență inseparabilă de Dumnezeu-Tatăl, care face posibilă primirea de către oameni a revelației. În iconografie reprezentat în chip de porumbel. La catolici (inclusiv greco-catolici) numit *Sfântul Spirit. Sfântul Mormânt* = mormântul în care a fost depus Iisus Hristos. V. și *Locurile sfinte. Sfânta sfintelor* = sanctuarul vechiului templu din Ierusalim. *Sfânta Treime* = dogma care constituie esența *ortodoxiei.* Ea reprezintă o singură ființă divină, ca o treime de identități distincte: Dumnezeu-tatăl, Fiul lui Dumnezeu și Duhul lui Dumnezeu (Duhul Sfânt). Dumnezeu-tatăl este izvorul și principiul dumnezeirii; Fiul are existență de la Tatăl prin „naștere" din veșnicie, iar Duhul purcede veșnic, ia trup omenesc și se manifestă în lume. Duhul primește existență de la Tatăl, dar este dat, trimis și manifestat prin Fiul. **3.** Care constituie un obiect de cult, de venerație, care se cuvine cinstit, slăvit, venerat. ✦ (Pop.) Epitet dat unor elemente ale naturii (ex. Soarelui), zilelor săptămânii etc. **4.** Desăvârșit, perfect, infailibil. ✦ Foarte adevărat, indiscutabil. ✦ (Substantivat, urmat de un substantiv introdus prin prepoziția „de", exprimă ideea de superlativ) Strașnic, zdravăn. **II.** Subst. **1.** S. m. sg., art. (Pop.) Dumnezeu. **2.** S. m. și f. Persoană recunoscută ca exemplu desăvârșit al vieții creștine și consacrată ca atare, după moarte, de către biserică. În religiile monoteiste, **s.** servește, datorită caracterului transcendent al divinității, drept mijlocitor pentru om, caracterizând, prin propria ființă, atributele divine, cel mai des puterea sa fiind specializată. **3.** S. f. pl., art. (În superstiții) lele. **4.** S. m. pl. Mucenic **(1).**

SFÂNTA ALIANȚĂ, organizație internațională creată la 26 sept. 1815, la Paris, de către împărații Aleksandru I al Rusiei, Francisc I al Austriei și Frederic Wilhelm III, regele Prusiei, cu scopul apărării celor convenite la Congresul de la Viena (1815) și al descurajării mișcărilor cu caracter liberal din Europa, în numele principiilor creștine de pace și justiție. La **S. A.** au aderat majoritatea monarhilor Europei. Marea Britanie a refuzat să adere. A intervenit cu forța armată în Regatul Neapolelui (1820–1821) și în Spania (1823). S-a destrămat în urma revoluțiilor de la 1848–1849.

SFÂNTA ANA, lac aflat în craterul vulcanic al masivului Puciosu (Carpații Orientali), situat în apropiere de Băile Tușnad, la 950 m alt. Lacul **S.A.,** singurul de acest fel din țară, are o formă aproximativ circulară, cu aspect de paletă de ping–pong (620 m lungime și 460 m lățime max.) și se alimentează din ploi, zăpezi și izvoare subterane. Supr.: 22 ha; vol.: 786 360 m^3; ad. max.: 7,1 m (în scădere, din cauza infiltrării apei în fisuri: în 1870 avea o ad. max. de 12 m). Transparență mare (c. 5 m). În apa lacului s-a aclimatizat, în condiții bune, somnul pitic (*Ictalurus nebulosus).* Rezervație științifică, inclusă pe lista monumentelor naturii. Obiectiv turistic. În apropiere, la c. 1 km NE de lacul **S.A.,** se află tinovul sau mlaștina *Mohoș,* numit și „Lacul cu mușchi", care ocupă cuveta unui alt crater vulcanic.

SFÂNTA DUMINICĂ (în mitologia românească), divinitate binevoitoare, având chipul unei bătrâne blânde, care dispune de diverse instrumente magice, cu care îi ajută pe eroi.

SFÂNTA ELENA v. **(Saint Helena).**

Lacul Sfânta Ana

SFÂNTA LUCIA v. **(Saint Lucia).**

SFÂNTA MARIA-CRICOV, Schitul ~ v. **Urlați.**

SFÂNTA MIERCURI (în mitologia românească), divinitate folclorică, de obicei silvestră, cu înfățișare monahală sau de maică bătrână îmbrăcată în alb. Are puteri miraculoase: îngrijește și hrănește animale sălbatice, ajută călătorii sau pe cei rătăciți. Posedă o cutie minunată, din care scoate diverse obiecte magice, ce împlinesc dorințele eroilor.

SFÂNTA SCRIPTURĂ, denumire dată „Bibliei" în scrierile religioase.

SFÂNTA SOFIA DIN CONSTANTINOPOL, capodoperă a arhitecturii de cult bizantin, construită (532–537) în timpul împăratului Iustinian de către arhitecții Anthemios din Tralles și Isidor din Milet; refăcută ulterior (558–562). Concepută ca bazilică, este acoperită de o imensă cupolă (32 m diametru) și de două semicupole. Decorații interioare în marmură colorată și mozaic aurit. În sec. 9 i s-a adăugat mozaicul „Fecioara cu Pruncul". Transformată, după căderea Constantinopolului (1453), în moschee; astăzi, restaurată în forma ei inițială, a devenit muzeu, din 1935.

SFÂNTA VINERI (în mitologia românească), divinitate duală. Ca personaj nefast este închipuită ca o văduvă bătrână, uscățivă și rea, ce pedepsește femeile care torc și cântă vinerea, iar pe cele leneșe le preface în nevăstuici. Ca divinitate fastă este cea mai importantă dintre personificările zilelor săptămânii. Este tot bătrână și uscățivă, îmbrăcată în alb și este protectoarea femeilor, a călătorilor, a animalelor și păsărilor. Uneori echivalată cu Sf. Parascheva.

SFÂNTU GHEORGHE 1. Brațul sudic al Dunării, în Delta Dunării, care se desprinde din brațul Tulcea la al doilea ceatal (ramificație), numit ceatalul Sfântu Gheorghe, și se varsă în Marea Neagră, în zona com. Sfântu Gheorghe (jud. Tulcea), după un curs sinuos, în lungime de 110 km și o lățime max. de 550 m (coeficientul de sinuozitate este de 1,60). Brațul **S.G.** formează în zona de vărsare o deltă secundară, cu despletire conică, în fața căreia se află ins. Sacalin. Brațul **S.G.** comunică cu complexul lagunar Razim prin intermediul canalelor Dunavăț, Lipovenilor, Dranov ș.a., iar prin canalul Ivancea are legătură cu Lacu Roșu și de aici, prin canalul Potcoava – lacul Puiu – canalul Caraorman, comunică cu brațul Sulina. Brațul **S.G.** este navigabil numai pentru vase mici deoarece are meandre multe și strânse. **2. Ceatalul ~ ,** ramificație a brațului Tulcea al Dunării situată la 10 km aval de municipiul Tulcea și la 110 km amonte de vărsarea brațului **S.G.** în Marea Neagră. La acest ceatal brațul Tulcea al Dunării se desparte în brațele Sulina și **S.G. 3.** Depresiune intracarpatică, de origine tectono-erozivă, în Carpații Orientali, reprezentând compartimentul central al depr. Brașov. Acest bazin depresionar se desfășoară pe o lungime de c. 30 km (NS) și o lățime max. de 12 km (EV), pe cursurile râurilor Olt și Râu Negru (până în zona lor de confluență), între m-tii Baraolt (la V), Bodoc (E) și m-tii Întorsurii (S). Supr.: c. 300 km^2. Relief piemontan cu alt. de 500–580 m în N și de terase joase și lunci în S. **4.** Municipiu, reședința jud. Covasna, situat în depresiunea omonimă, pe râul Olt; 62 425 ioc. (2005). Nod feroviar (stația de c.f. a fost inaugurată în 1891) și rutier. Termocentrală. Constr. de mașini, de aparataj electric auto și de motoare electrice. Fabrici de mobilă, mase plastice, confecții și de produse alim. Filatură și țesătorie de bumbac. Muzeu Național Secuiesc cu secții de istorie, arheologie, etnografie, artă plastică și științele naturii (inaugurat la 15 sept. 1879). Muzeu de artă populară cu exponate cu specific local (unelte, mobilă, țesături, ceramică ș.a.), deschis în 1982; Muzeu de artă plastică cu colecții aparținând pictorilor locali. Bibliotecă județeană (1927) cu c. 184 mii volume. Teatru maghiar de stat „Tamas Áron" (1948) și teatrul românesc de stat „Andrei Mureșanu" (1987). În arealul municipiului **S.G.** au fost descoperite vestigiile unei așezări neolitice, suprapusă de o așezare și un cimitir de înhumație din sec. 4. La poalele dealului Orkö a fost identificat un mormânt scitic de înhumație (sec. 5 î.Hr.) în care s-au găsit patru brățări din bronz, mai multe verigi din bronz, mărgele din sticlă ș.a. Situată pe vatra unei așezări dacice de bordeie (sec. 1 î.Hr.–sec. 1 d.Hr.) peste care s-a suprapus o așezare din sec. 11–12, localitatea **S.G.** apare menționată documentar în 1332, într-un registru papal, cu numele *Sacerdos de Sancto Giorgio.* În 1461 este consemnată ca *oppidum,* iar în 1492 ca oraș (*civitas).* În perioada medievală a fost un important centru meșteșugăresc și comercial. Devastat și incendiat de tătari (1658) și de oastea otomană condusă de Ali-Pașa (1661). În 1764, orașul a devenit reședința comandamentului grăniceresc al regimentului de husari, cantonat în clădirea cunoscută sub numele de „Casa cu Arcade". Începând cu anul 1782, în afara târgurilor obișnuite care se țineau în oraș din sec. 16, se organizează târgul de primăvară în ziua de Sfântul Gheorghe (23 apr.), iar târgurile săptămânale au fost fixate în ziua de luni. În sec. 19, activitatea comercială este susținută de apariția și dezvoltarea mai multor bresle, între care cele ale cizmarilor (1808), tăbăcarilor (1829), croitorilor (1836) ș.a. În timpul evenimentelor revoluționare din 1848–1849, la **S.G.** se afla sediul Comitetului regional revoluționar care lupta pentru autoapărarea ținutului Trei Scaune. În 1876, orașul a devenit reședința comitatului Trei Scaune, fapt ce a impulsionat dezvoltarea economică, social-culturală și edilitară a acestuia. Astfel, au luat ființă fabricile de textile (1880) și de țigarete (1887), tipografia (1882), Școala civilă de băieți (1872), Școala civilă de fete (1874), Orfelinatul de băieți (1886), Societatea de muzică „Filarmonica", s-au construit numeroase edificii etc. Devenit reședința jud. Covasna la 17 febr. 1968 (după ce în perioada 1950–1968 fusese oraș raional), **S.G.** a fost declarat municipiu la 27 iul. 1979, având în subordine ad-tivă 2 sate: Chilieni (atestat documentar în 1334) și Coșeni (1448).

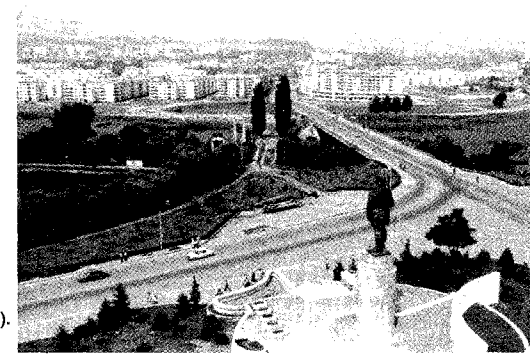

Sfântu Gheorghe (4). *Vedere generală*

Monumente: biserica fortificată (sec. 14–15), azi biserică reformată, înconjurată de ziduri de apărare, cu un masiv turn-clopotniță la intrarea în incintă; supusă unor reparații și modificări atât după jaful tătarilor din 1658, după asediul otoman din 1661, cât și după cutremurele din 1728, 1738, 1802 ș.a. Întărită cu contraforturi, biserica reformată are ferestre gotice, tavan casetat și pictat și posedă o orgă din 1894, construită de Angster Iosif din Pécs; biserica ortodoxă Sf. Gheorghe (1802); „Casa cu Arcade", sec. 18; clădirea bibliotecii județene (1832, cu unele transformări din 1897 și 1902); clădirea fostului Tribunal (1870), azi galeriile de artă; clădirea Primăriei municipale (sec. 18); Monumentul ostașului român, realizat de sculptorul Balogh Péter ș.a. În satul Chilieni se află o biserică din 1495 (azi biserică unitariană), cu unele modificări din sec. 18, o biserică reformată (sec. 18, cu turn din 1914) și conacul „Szekely" (1720, cu transformări din sec. 19). **5.** Com. în jud. Ialomița, situată în C. Bărăganului, pe stg. văii Ialomiței; 2 045 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Malu). Produse textile. Fermă avicolă. Satul **S.G.** a luat naștere în anul 1900. Bisericile Adormirea Maicii Domnului a fostului schit Malu (1837) și Cuvioasa Parascheva (1994–1996, sfințită la 9 iun. 1996), în satul Malu. **6.** Com. în jud. Tulcea, situată în SE Deltei Dunării, pe țărmul Mării Negre, la gura de vărsare a brațului Sfântu Gheorghe al Dunării în Marea Neagră; 921 loc. (2005). Centru de pescuit. Cherhana. Instalații de preparare a peștelui și a icrelor negre. Far maritim. Menționat documentar în 1327, pe harta genovezului Pietro Visconti. În arealul com. **S.G.** se află rezervația Sfântu Gheorghe – Perișor – Zătoane (14 200 ha) care cuprinde o succesiune de grinduri, lacuri izolate, dune de nisip, zone mlăștinoase, bălți, ghioluri etc. unde cuibăresc egrete mari și mici, lebede mute, stârci lopătari, cormorani, pelicani ș.a.

SFÂNTUL IMPERIU ROMAN (SFÂNTUL IMPERIU ROMANO-GERMAN, de la sfârșitul sec. 15 — **SFÂNTUL IMPERIU ROMAN DE NAȚIUNE GERMANĂ),** denumire oficială, începând din sec. 12, a imperiului întemeiat în 962 de Otto I. Cuprindea terit. Germaniei, precum și o parte din Italia, Cehia, Burgundia, Țările de Jos și alte terit. care, în diferite perioade, nu erau subordonate împăratului decât nominal. A existat formal până în 1806, când a fost desființat de Napoleon I.

SFÂNTUL LAURENȚIU v. **Saint Lawrence.**

SFÂNTUL MUNTE v. **Athos.**

SFÂNTUL VINCENȚIU v. **Saint Vincent.**

SFÂNTUL VINCENȚIU ȘI GRENADINELE v. **Saint Vincent și Grenadinele.**

SFÂRÂI (< *sfâr,* onomatopee) vb. IV intranz. **1.** (Despre obiecte) A produce un zgomot ușor, caracteristic, din cauza vitezei cu care se învârtește sau cu care se deplasează: *p. ext.* a se mișca, a se deplasa cu viteză mare. ✧ Expr. *A-i sfârâi* (cuiva) *călcâiele* = a fugi foarte repede. **2.** (Despre grăsimi sau alimente) A produce un zgomot caracteristic când se prăjește.

SFÂRC s. n. **1.** (Pop.) Vârf elastic sau moale al unor organe. ✦ Spec. Mamelon. **2.** Terminația flexibilă a unor lucruri, în special a biciului.

SFÂRLEAZĂ (< *sfârlă,* reg. „bobârnac") s. f. **1.** Titirez. ✦ Fig. Persoană care lucrează, care se mișcă foarte repede. **2.** Rotiță de lemn fixată la capătul de jos al fusului, pentru ca acesta să se învârtească mai ușor. **3.** Placă metalică fixată pe un ax și având rolul de giruetă.

SFÂRȘEALĂ (< *sfârși*) s. f. Senzație de leșin, de slăbiciune.

SFÂRȘI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A duce ceva la îndeplinire; a isprăvi, a termina, a încheia. ✧ Expr. (Intranz.) *A sfârși cu ceva* = a nu se mai ocupa de ceva. *A sfârși cu cineva* = a termina de vorbit, a nu mai avea nimic de spus. ✦ A consuma până la sfârșit; a epuiza. **2.** Refl. și intranz. A ajunge la capăt, a înceta de a mai exista; a se termina, a se isprăvi. ✦ Refl. A se termina cu... sau la... ✦ Intranz. (Despre oameni) A ajunge într-o anumită situație; a ajunge să... **3.** Refl. A-și pierde viața, a se prăpădi, a muri. ✦ A fi istovit, sleit de puteri.

SFÂRȘIT (< *sfârși*) s. n. **1.** Faptul de a (se) sfârși; locul, partea unde se termină sau cu care se termină ceva; încheiere, final. **2.** Moarte. ✧ Expr. *A-și da sfârșitul* (sau *obștescul sfârșit*) = a fi pe moarte; a muri.

SFÂRTICA (SFÂRTECA) (lat. **exfracticare* < *fractus*) vb. I tranz. A rupe în bucăți, a sfâșia.

SFÂȘIA (lat. **exfasciare*) vb. I tranz. **1.** A rupe în fâșii (o pânză), fără a folosi unelte tăietoare. ✦ A mușca, a sfârteca. **2.** Fig. A critica cu răutate; a defăima, a bârfi.

SFÂȘIETOR, -OARE (< *sfâșia*) adj. Care sfâșie. ✦ Fig. Dureros, tânguios, jalnic.

SFÂȘIETURĂ (< *sfâșia*) s. f. Locul unde s-a rupt, s-a sfâșiat ceva; ruptură.

SFECLĂ (< sl.) s. f. Nume dat unor plante anuale, bienale și perene din genul *Beta,* familia chenopodiaceelor. Se cunosc 15 specii. ✧ *S. de zahăr* = plantă erbacee, originară din bazinul mediteranean, cultivată în zona temperată, cu rădăcină cilindrică sau conică alungită și frunze mari, oval-alungite sau cordiforme *(Beta vulgaris* var. *altissima);* rădăcinile conțin 14–22% zahăr și sunt utilizate în industria zahărului și a alcoolului. Frunzele și coletele sunt folosite ca furaj. Cultivată din Antic., cu c. 2000 de ani î.Hr., fiind folosită în alimentație. *S. furajeră* = plantă erbacee, meliferă, de origine mediteraneană, cu rădăcină voluminoasă, ovală, cilindrică sau sferică, cu un conținut de 4–5% zahăr *(Beta vulgaris* var. *crassa);* cultivată pentru hrana animalelor. Frunzele și rădăcinile au proprietăți terapeutice. *S. roșie* = plantă erbacee, legumicolă, originară din regiunile învecinate M. Mediterane, cultivată pentru rădăcinile sale tuberizate, rotunde sau alungite, de culoare roșie, bogate în substanțe nutritive (*Beta vulgaris* var. *conditiva*). Folosită mult în alimentație, în industria conservelor. Rădăcinile și frunzele sunt folosite în medicina umană tradițională (bactericide, citostatice, tonifiante, laxative etc.). *S. pentru frunze și pețiol* = mangold.

SFECLI (cf. *sfeclă*) vb. IV tranz. (În expr.) *A o sfecli* = a ajunge într-o situație neplăcută, a o păți, a se speria.

SFEN (< fr. {i}; {s} gr. *sphen* „colț") s. n. Silicat natural de titan și de calciu, cristalizat în sistemul monoclinic. Are culoarea galbenă-brună, luciul adamantin sau gras și apare frecvent ca mineral accesoriu al rocilor eruptive și metamorfice; fiind un mineral chimic stabil, se acumulează în aluviuni. Poate servi ca materie primă pentru obținerea oxidului de titan.

SFENOID (< fr. {i}; {s} gr. *sphenoeidos* „în formă de coif") s. n. Os median, nepereche, situat în partea mijlocie a bazei craniului, între etmoid și occipital; separă cutia craniană de cavitățile vecine.

SFERĂ (< fr., lat.; {s} gr. *sphaira*) s. f. **1.** (MAT.) Mulțimea punctelor din spațiu care se află la o distanță constantă, numită rază, de un punct fix, numit centru. ✧ *S. deschisă* = mulțimea punctelor din spațiu care se află la o distanță mai mică decât raza față de centru. *S. închisă* = mulțimea punctelor din spațiu, care se află la o distanță mai mică sau

egală cu raza față de centru. ✦ Obiect care are forma sferei **(1). 2.** *S. cerească* = **s.** imaginară cu centrul într-un punct al spațiului și raza arbitrară, pe care, aparent, se află toți aștrii (ex.: *s. c. topocentrică*, cu centrul într-un punct de pe Pământ, *s. c. geocentrică* cu centrul în centrul Pământului, *s. c. heliocentrică* cu centrul în centrul Soarelui). Se folosește în astronomie la studierea poziției reciproce și mișcării obiectelor cosmice pe baza determinării coordonatelor pe *s.c.* **3.** Fig. Limitele în care acționează sau se dezvoltă cineva sau ceva. ✧ *S. de influență* = **a)** domeniu, spațiu în cadrul căruia se exercită o anumită influență; **b)** zonă geografică sau grup de state asupra cărora o anumită putere își rezervă sau își exercită o anumită influență (economică, politică sau militară). ✦ Mediu (social). **4.** (LOG.) Sin. *extensiune, denotație.*

SFERIC, -Ă (< fr.) adj. În formă de sferă **(1)**; care se referă la sferă **(1).** ✧ *Triunghi s.* = porțiune din suprafața sferei mărginită din trei arce de cercuri mari (care se intersectează două câte două în puncte diferite). *Zonă s.* = porțiune din suprafața sferei cuprinsă între două plane paralele. *Sector s.* = mulțimea punctelor interioare unei sfere, situate în interiorul conului având ca bază un cerc mic al sferei, iar ca vârf centrul sferei.

SFERICITATE (< fr.) s. f. Însușirea de a fi sferic.

SFERO- (< fr.; {s} lat. *sphaera*, gr. *sphaira* „sferă") Element de compunere cu sensul „(referitor la) sferă", „sferic", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

SFEROID (< fr.; {s} *sfero-* + gr. *eidos* „aspect") s. n. Corp geometric asemănător cu o sferă dar cu o ușoară turtire la capete. De ex. Pământul poate fi considerat, ca formă generală, un **s.** de rotație (turtirea la Poli se datorează forței centrifuge care acționat în timpul formării lui cu o intensitate mai mare la Ecuator, scăzând spre cei doi Poli, astfel că axa polară este cu 43 km mai mică decât diametrul Ecuatorului). Totuși, datorită neregularităților suprafeței terestre, nu este un **s.** perfect, ci o formă particulară a acestuia numită geoid.

SFEROIDAL, -Ă (< fr.) adj. În formă de sferoid.

SFEROIDIZARE (după fr. *sphéroïdisation*) s. f. Tratament termic (recoacere) aplicat unor obiecte din oțel pentru a se obține carburi cu structura globulară.

SFEROMETRU (< fr. {i}; {s} *sfero-* + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument de forma unui trepied cu un șurub micrometric central, care se utilizează pentru determinarea curburii suprafețelor sferice sau pentru măsurarea grosimii pieselor mici.

SFERT (< sl.) s. n. **1.** A patra parte dintr-un întreg. **2.** (În sec. 18, în Țara Românească și în Moldova) Dare în bani reprezentând a patra parte din bir, instituită de domnul Constantin Mavrocordat; se percepea de patru ori pe an.

SFEȘNIC (< sl.) s. n. Suport pentru lumânări având unul sau mai multe brațe. Obiect de cult folosit în biserică.

SFEȘTANIE (< sl.) s. f. (La ortodocși) Slujbă religioasă, constând din rugăciuni și stropirea cu apă sfințită, oficiată de preot cu diverse prilejuri, la cererea credincioșilor (ex. la inaugurarea unei construcții).

SFEȘTOC (cf. rus. *svitok*) s. n. Mănunchi de busuioc folosit pentru stropirea cu apă sfințită.

SFETNIC (< sl.) s. m. Înalt dregător sau boier cu care se sfătuia domnul; (azi, arhaizant) sfătuitor, consilier.

SFIALĂ (< *sfii*) s. f. Atitudine sfioasă, lipsă de încredere în sine, de îndrăzneală; timiditate, jenă (față de cineva sau de ceva); rușine, teamă, sfiiciune.

SFIDA (< it.) vb. I tranz. A înfrunta cu dispreț, cu ostentație; a desfide, a brava.

SFIDĂTOR, -OARE (< *sfida*) adj. (Și adv.) Care sfidează.

SFIELNIC, -Ă (< *sfii*) adj. Sfios, timid.

SFIGMOGRAF (< fr. {i}; {s} gr. *sphygmos* „puls" + *graphein* „a scrie")

Sfeșnice

s. n. Aparat cu ajutorul căruia sunt înregistrate grafic bătăile pulsului.

SFII (< sl.) vb. IV refl. A avea o atitudine rezervată din cauza timidității, a unui sentiment de jenă, de rușine, de teamă; a fi sfios; a se intimida, a se rușina.

SFIICIOS, -OASĂ (< *sfii*) adj. Sfios.

SFIICIUNE (< *sfii*) s. f. Atitudinea persoanei sfioase; sfială.

SFINCTER (< fr., lat.) s. n. Mușchi cu fibre circulare care înconjură un orificiu natural și care-i determină închiderea și deschiderea în funcție de gradul de contracție sau de relaxare (ex. **s.** piloric, **s.** anal).

SFINEAC s. m. (BOT.) Cărpiniță.

SFINGOMIELINE ({s} gr. *sphingo* „a strânge, a lega" + *myelos* „măduvă") s. f. pl. Substanțe lipidice de o constituție complexă, prezente în organism mai ales în sistemul nervos, cu rol important în excitabilitatea lui și în conducerea influxului nervos.

SFINTEȘTI, com. în jud. Teleorman, situată în C. Găvanu-Burdea, pe râul Tinoasa; 1 333 loc. (2005). În arealul com. **S.** au fost descoperite urmele unei așezări din sec. 6 d.Hr., aparținând populației locale purtătoare a culturilor Ipotești – Ciurel – Cândești. Localit. apare trecută în catagrafia anului 1741.

SFINȚI[1] (< sl.) vb. IV tranz. (REL.) **1.** A trece pe cineva în rândul sfinților; a sanctifica. **2.** A efectua un ritual prin care se conferă unor obiecte caracter sacru. **3.** A târnosi (o biserică). **4.** A hirotonisi un preot. **5.** Fig. A cinsti, a respecta, a venera.

SFINȚI[2] (< *asfinți*) vb. IV intranz. (Pop.; despre aștri) A apune, a asfinți.

SFINȚIE (< *sfânt*) s.f. (Art. și urmat de un adj. pos.) Epitet sau titlu de respect care se dă clericilor, sfinților și (rar) lui Dumnezeu.

SFINȚIRE s.f. (REL.) Efectuarea unui ritual menit să confere unor lucruri un caracter sacru.

SFINX (< fr., gr.) s. m. **1.** (În mitologia greacă), personaj feminin malefic (leoaică înaripată cu cap și tors de femeie) care, stând la răspântii, cerea trecătorilor să dezlege o enigmă sau o ghicitoare, ucigându-i pe cei ce nu găseau răspunsul. ✦ Fig. Personaj enigmatic. **2.** (În Egiptul antic.) Monstru fabulos înaripat, în general reprezentat cu corp de leu și cu cap de om (adesea cu trăsăturile faraonului); întruchipa puterea regală. Cel mai cunoscut **s.** se află în vecinătatea marii piramide de la

Sfinx (1.)

Giseh, lung de 37,50 m și înalt de 17 m. Intrarea în unele temple era străjuită de perechi sau șiruri de **s.**

SFINX, grup rock românesc, format în 1963, avându-l ca solist în perioada de maxim succes pe Dan Andrei Aldea („Șir de cocori", „Verde crud", „Om bun"). Opera rock „Zamolxe". După 1990, se transformă în Sfinx Experience.

SFINXUL, stâncă uriașă, alcătuită din conglomerate, situată în m-ții Bucegi, alături de un grup de stânci numite *Babe.* Acțiunea îndelungată și combinată a agenților modelatori (vânturi, ploi, zăpezi, îngheț, dezgheț etc.) a determinat o puternică erodare a acestuia, în urma căreia a rezultat aspectul actual (privită dinspre lateral, stânca are înfățișarea unui cap uriaș de om).

SFIOS, -OASĂ (< *sfii*) adj. (Despre oameni) Lipsit de îndrăzneală; timid, rușinos, rezervat, sfiicios; (despre manifestări, gesturi) care manifestă timiditate, teamă, jenă.

SFINTĂ (< sl.) s.f. Veșmânt preoțesc larg și fără mâneci care se poartă în timpul slujbei peste celelalte haine.

SFOARĂ (< ngr.) s. f. **1.** Mănunchi de fire răsucite (de cânepă, de in, de bumbac etc.), cu lungime mare și diametru relativ mic (de ordinul câtorva milimetri), folosit în special la legat obiecte. ✧ Expr. *A trage pe sfoară* = a înșela, a păcăli. *A trage sforile* = a unelti în ascuns, cu abilitate. ✦ Fâșie fibroasă extrasă din unele plante, cu care se leagă ceva. ✦ (Înv.) Unitate de măsură folosită pentru suprafața de teren agricol (cu valoare variabilă). ✧ Expr. *Sfoară de moșie* = moșie mică. **2.** Poziție acrobatică în gimnastică, în care membrele inferioare se deplasează până la 180° din articulația coxo-femurală; se poate executa pe sol sau în aer, în plan antero-posterior sau lateral pe linie orizontală și verticală; șpagat.

SFOIAG (< bg.) s. m. **1.** Larvă a gândacului morar *(Tenebria molitar),* de culoare gălbuie, care consumă și degradează făina, făcând-o inutilizabilă. **2.** (Reg.) Mucegai.

SFOR[1] (onomat.) interj. Cuvânt care imită zgomotul produs de o persoană care sforăie.

SFOR[2] (< scr.) s. n. **1.** Curent în mijlocul unei ape curgătoare; firul apei. **2.** Loc în care țâșnește apă din pământ, formând o mocirlă.

SFORĂI (< *sfor*[1]) vb. IV intranz. A respira cu zgomot în timpul somnului.

SFORĂIT (< *sforăi*) s. n. Zgomotul produs de cel care sforăie. Printre cauze se numără: conformația aparte a căilor respiratorii, deviația septului nazal, rinita, polipii sau hipertrofia amigdalelor. O formă deosebită o constituie **s.** cu apnee (scurte și repetate opriri ale respirației), care provoacă tulburări ale somnului urmate de somnolență și dificultăți de concentrare în timpul zilei.

SFORĂITOR, -OARE (< *sforăi*) adj. **1.** Care sforăie. **2.** Fig. (Despre modul de exprimare al cuiva) Declamator, emfatic și fără conținut.

SFORȚA (< it.) vb. I refl. A face un efort (fizic sau intelectual); a se strădui, a se căzni, a se sili.

SFORZA [sfortsa], familie de nobili italieni, care a condus ducatul Milanului între 1450 și 1535. Mai importanți: **1. Francesco I S.** (1401–1466), condotier și duce (1450–1466). A cucerit (1450) Milanul la cererea soției sale, Bianca Maria Visconti. **2. Lodovico S.** (zis *Maurul*) (1452–1508), duce (1494–1499; 1500); aliat și apoi adversar al Franței. Înfrânt și făcut prizonier (1500) de regele Franței, Ludovic XII. Patron al lui Leonardo da Vinci. **3. Francesco II Maria S.** (1495–1535), ultimul duce (1521–1535) din această familie. La moartea lui, ducatul a trecut în stăpânirea împăratului Carol Quintul care l-a cedat fiului său, Filip II, regele Spaniei.

SFORZANDO [sfortzando] (cuv. it.) adv. (MUZ.; ca indicație de execuție) Evidențiind, prin accentuare, un anumit sunet; forțat.

SFRAGISTICĂ (< fr. {i}; {s} gr. *sphragistikos* < *sphragis* „sigiliu") s. f. Disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu studierea sigiliilor; sigilografie.

SFRÂNCIOC (< scr.) s. m. Numele mai multor specii de păsări migratoare din fam. laniide, din ordinul paseriformelor, mai mari decât vrăbiile, cu cioc încovoiat și cu gheare puternice, care se hrănesc cu insecte, păsările și mici rozătoare *(Lanius).* ✧ *S. mare* = pasăre cenușie pe spate, alburie pe pântece, cu pete negre pe coadă, pe aripi și în dreptul ochilor *(Lanius excubitor);* lupul-vrăbiilor. *S. roșiatic* = pasăre maro-castanie pe spate, alburie pe pântece, femela și juvenilii cu linii transversale semilunare pe spate și pe piept, masculul cu coada neagră cu alb *(Lanius collurio). S. cu frunte neagră* = pasăre asemănătoare cu *s. mare,* dar de dimensiuni mai mici și cu pata neagră din dreptul ochilor extinsă și pe frunte *(Lanius minor).*

SFREDEL (< bg.) s. n. **1.** Burghiu pentru lemn. **2.** Unealtă prevăzută la un capăt cu muchii ascuțite, folosită la executarea găurilor de mină, asigurându-se totodată evacuarea materialului rezultat.

SFREDELI (< *sfredel*) vb. IV tranz. **1.** A găuri (cu sfredelul). **2.** Fig. A pătrunde cu privirea, a străbate; a scormoni.

SFREDELITOR, -OARE (< *sfredeli*) adj. **1.** Care sfredelește **(1). 2.** Fig. (Despre sunete) Care pătrunde, care străbate; țipător; (despre ochi, privire) pătrunzător, iscoditor, scormonitor. ✦ (Despre idei, sentimente, dureri etc.) Care chinuiește, care torturează, care roade.

SFRIJI vb. IV refl. A-și pierde vlaga; a se usca, a se jigări, a slăbi.

SFUMATO (it. *sfumato,* „nuanțat", „estompat") subst. (În pictură) Estomparea conturului figurilor și obiectelor printr-un sistem de gradații fine de penumbră. Creează impresia cufundării obiectelor într-un văl de fum, intensificând astfel iluzia perspectivei aeriene. Folosit de Leonardo da Vinci, Rafael, Correggio ș.a.

SGRAFFITO (cuv. it.) subst. Procedeu decorativ constând în zgârierea cu un vârf metalic a unui desen, într-un strat de material colorat, lăsând să apară, contrastant, stratul de fond. **S.** s-a folosit mai ales în ceramica bizantină, islamică, în pictura murală a Renașterii și în ceramica populară medievală românească etc.

's-GRAVENHAGE v. **Haga.**

SHAANXI, prov. în centrul Chinei, pe fl. Huang He; 195,8 mii km^2; 35,3 mil. loc. (2000). Centrul ad-tiv: *Xi'an.* Zăcăminte de cărbune, mangan, min. de fier, azbest și petrol. Grâu, orez, porumb, tutun, fasole, fructe, bumbac, plante oleaginoase. Creșterea animalelor.

SHABA [ʃa:ba], reg. de podiș, cu horsturi și grabene, în Africa Ecuatorială, între râul Kasai, L. Tanganyika și interfluviul Congo-Zambezi, cu alt. de 900–1 900 m; c. 500 mii km^2. Zăcăminte de min. de cupru, de aur,

argint, radiu, uraniu, cobalt, platină și cositor. Culturi de manioc. Creșterea animalelor. În această reg. se află parcurile naționale Kundelungu și Upemba. Până în 1972 în această zonă, în SSE R. D. Congo a existat o unitate terit. ad-tivă numită *Katanga* cu cap. la Lubumbashi, iar până în 1997, întreaga reg. de podiș a purtat numele Katanga.

SHABBAT v. **sabat.**

SHABEELLE sau **SHEBELĒ,** râu în E Africii (Ethiopia și Somalia), afl. stg. al fl. Juba, la Jilib, în cursul inferior; 2 011 km (după alte surse: 1 820 km). Izv. din m-ții Ahmar, din partea central-estică a Ethiopiei, curge pe direcție NV–SE până la Jawhar (Somalia), după care se îndreaptă către SV, curgând paralel cu țărmul Oc. Indian, pe 322 km lungime, până la vărsare. În cursul inf. are un debit intermitent, străbătând o zonă mlăștinoasă din zona subecuatorială.

SHACKLETON, [ʃækltən], **Sir Ernest Henry** (1874–1922) **1.** Explorator antarctic britanic. A participat, ca voluntar, la expediția antarctică din anii 1901–1904, condusă de Robert F. Scott. În ian. 1908 a ajuns din nou în Antarctica, în fruntea unei expediții britanice (1907–1909), la bordul vasului „Nimrod", înaintând 156 km către Polul Sud, escaladând vulcanul Erebus (1908), atingând latitudinea de 82°16'33" S și apoi zona Polului Sud Magnetic al Pământului, stabilindu-i poziția la acea dată la 72°25' lat. S și 154° long. E. A organizat și a condus (1914–1916) expediția imperială trans-antarctică cu nava „Endurance" pentru traversarea continentului pe jos, dar în 1915 a fost prins de ghețuri în M. Weddell și blocat 10 luni, fiind nevoit să abandoneze proiectul. Autor al lucrărilor „Inima Antarcticii" și „Sudul" A repornit spre Antartica (1921) dar a murit la bordul navei sale. **2.** Ghețar de șelf în Antarctica, în Țara Queen Mary, la 66° lat. S și 100° long. E; 265 km lungime.

SHĀFI'I, Abū 'Abd Allāh (Muhammad ibn Idrīs) ash~ (767–820), teolog musulman cu rol important în formarea gândirii juridice islamice; fondator de școală, care a aprofundat doctrina privind viața și învățăturile Profetului.

SHAFTESBURY [ʃa:ftsbəri], **Anthony Ashley Cooper conte de** (1671–1713), om politic și filozof englez. Elev al *J. Locke.* Inspirându-se din tradiția antică, a preconizat ca ideal moral dezvoltarea deplină și armonioasă a individualității („Caracteristicile oamenilor: tipuri, opinii, vremuri").

SHAH ALAM, oraș în S Malaysiei, la SV de Kuala Lumpur, centrul ad-tiv al statului Selangor; 319,6 mii loc. (2000). Centru comercial. Reședința sultanului.

SHĀH 'ALAM II (Jalal ad-din Aii Jauhar), împărat al Indiei (1760–1788, 1788–1806) din dinastia Marilor Moguli. S-a sprijinit în actele sale de guvernare pe Compania Engleză a Indiilor Orientale.

SHĀH JAHĀN I (Khurram Shihab ad-din Muhammad), împărat al Indiei (1628-1657) din dinastia Marilor Moguli. În timpul domniei sale, Imperiul a atins maxima extindere teritorială. Protector al artelor, a construit *Tāj Mahal,* Marea moschee din Delhi. Fondator al orașului modern Delhi. Înlăturat de pe tron de fiul său Aurangzeb și ținut prizonier la Āgra până la moarte (1666).

SHĀH ROKH (MĪRZĀ) (1377–1447), emir din Asia Centrală (din 1405). Fiu al lui Tamerlan. Patron al artelor, a făcut din cap. sa Herāt un centru cultural renumit.

SHAHIN, Yussef (n. 1926), regizor egiptean de film. Cineast militant care, de peste trei decenii, pune în discuție varianta oficială a adevărului despre realități prezente și trecute („Cerul infernului", „Cairo: gara centrală", „Pământul", „Alexandria, de ce?", „Destinul").

SHAKA (CHAKA) (c. 1787–1828), căpetenie zulu, fondator al Imperiului Zulus (1816). A reorganizat armata și a întreprins expediții de noi cuceriri în S Africii. Asasinat.

SHAKESPEARE [ʃeikspiə], **William** (1564–1616), dramaturg și poet englez. Autorul unei vaste opere dramatice, incomparabile prin mulțimea și diversitatea socială și psihologică a personajelor, prin profunzimea reflecției filozofice și viziunea modernă asupra caracterului contradictoriu al naturii umane, prin stilul de o rară poezie. A introdus viața în teatru, amestecând tragicul cu burlescul, visul cu realitatea, înțelepciunea contemplativă cu bufoneria. Cele 37 de

William Shakespeare

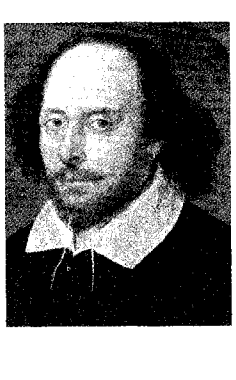

piese ale sale cuprind drame de evocare istorică („Henric al V-lea", „Richard al II-lea", „Richard al III-lea", „Regele Ioan"), comedii axate pe ideea distincției dintre aparență și realitate („Visul unei nopți de vară", „Mult zgomot pentru nimic", „Nevestele vesele din Windsor", „Femeia îndărătnică", „Cum vă place"), tragedii relevând probleme esențiale ale condiției umane („Romeo și Julieta", „Iuliu Cezar", „Hamlet", „Othello", „Regele Lear", „Macbeth", „Antoniu și Cleopatra"), lucrări dramatice în care adoptă o atitudine de resemnare senină („Cymbeline", „Poveste de iarnă", „Furtuna"). Sonete consacrate prieteniei și dragostei, de o remarcabilă forță de sugestie; poeme („Venus și Adonis", „Necinstirea Lucreției").

SHAKTI subst. (< cuv. sanscrit = forță, energie) (În India) energia de tip feminin a divinității prin care întreprinde o anumită acțiune. Inițial, principiu demiurgic universal; ulterior, personificată ca ființă divină, determinând și apariția cultului.

SHAMIR [ʃamir], **Moshe** (n. 1921), scriitor israelian. Romane realiste descriind viața din chibuțuri („El traversează câmpul") sau relatând episoade istorice, în care descrie societatea israeliană cu conflictele și realizările ei („Un rege în carne și oase").

SHAMIR, Yitzhak (pe numele adevărat *Yitzhak Jazernicki*) (n. 1915), diplomat și om politic israelian. Originar din Polonia, din care a emigrat în Palestina (1935), unde a luptat împotriva autorităților coloniale britanice, fiind arestat în două rânduri (1941, 1946). După ce statul Israel și-a dobândit independența (1948), el a lucrat în Mossad (până în 1965); speaker al Knessetului (1977–1980) și ministru de Externe (1980–1983). Președinte (din 1975) al Comitetului Executiv al partidului Herut (Mișcarea pentru Libertate). Prim-min. (1983–1984, 1986–1992).

SHAN, stat în E Uniunii Myanmar, în bazinul fl. Salween; 155,8 mii km^2; 4,4 mii. loc. (1994). Centrul ad-tiv: *Taunggyi.* Expl. forestiere (teak). Culturi de orez, mac, ceapă ș.a. Numele statului vine de la populația omonimă, care este cel mai mare grup minoritar din Uniunea Myanmar, majoritar în acest stat.

SHANDONG [ʃandoŋ] sau **SHANTUNG. 1.** Pen. în E Chinei între G. Bohai și Marea Galbenă; 29,4 mii km^2, care ocupă E provinciei omonime. Țărmuri abrupte și fragmentate, cu mai multe golfuri și insulițe. Relief de dealuri și munți joși, cu alt. max. de 1 170 m, câmpii intracolinare și litorale. Grâu, tutun.

Pomicultură. Pescuit. Expl. de min. polimetalice. **2.** Provincie în NE Chinei; 153,3 mii km^2; 89,9 mil. loc. (2000). Centrul ad-tiv.: *Jinan*. Expl. de cărbuni, aur, de min. de fier, cupru şi mangan. Orez, grâu, porumb, citrice. Creşterea animalelor. Pescuit.

SHANGHAI [ʃaŋhai], oraş cu regim de provincie (6,2 mii km^2), situat în ESE Chinei, pe râul Huangpu, la 21 km de gura de vărsare a acestuia în estuarul lui Yangtze; 9,8 mil. loc. (oraşul propriu-zis) şi 16,7 mil. loc. (2000) arealul provincial. Nod de comunicaţii. Port fluvio-maritim. Aeroporturile Lunghua (pentru curse interne) şi Hungchiao (pentru curse externe). Important centru economic, comercial, financiar-bancar, cultural şi turistic al ţării. Termocentrală. Rafinărie de petrol. Constr. şi reparaţii navale, de autovehicule, motoare pentru autovehicule, maşini şi utilaje agricole, maşini grele, maşini-unelte, tractoare, camioane, de utilaje textile şi poligrafice, generatoare electrice şi cabluri, instrumente de precizie, computere, ceasuri, aparate fotografice, radiouri ş.a. Ind. metalurgiei feroase şi neferoase, chimică (îngrăşăminte, mase plastice, fibre sintetice, vopsele, coloranţi, pestlcide, detergenţi), cimentului, de prelucr. a cauciucului şi tutunului, sticlăriei, textilă, pielăriei şi încălţămintei, farmaceutică şi alim. Studiouri cinematografice. Universitate (1895); Universitate de medicină (1952). Muzeu de artă şi istorie. Teatrul Kuang-ming; conservator; orchestră simfonică; operă; sală de concerte. Observatorul astronomic Zikawei. Templul budist Lunghua. Fundat în timpul dinastiei Song (960–1279). A devenit în sec. 12 unul dintre principalele porturi ale ţării. A devenit în timpul dinastiei Ming (1368–1644) unul dintre principalii producători de bumbac. Prin Tratatul de Pace de la Nanjing (29 aug. 1842), care punea capăt primului Război al opiului (1840–1842), **S.** se număra printre cele cinci porturi chineze care se deschideau pentru navele engleze. În 1854–1855, în timpul războiului ţărănesc al taipinilor, aici a avut loc o puternică răscoală. În primele decenii ale sec. 20 a ajuns unul dintre cele mai mari centre ind. ale Chinei. În timpul mişcării de la „4 mai" 1919, în **S.** a avut loc o puternică grevă; în 1920, aici a fost creat unul dintre primele cercuri marxiste chineze, iar în iul. 1921 a avut loc Congresul I al Partidului Comunist Chinez. În 1925, la **S.** a început mişcarea antiimperialistă de la „30 mai". Ocupat de trupele japoneze (1937–1945), a fost eliberat de Armata Populară de Eliberare. **Pudong Xinqu** [Phu-tung sin-tsu] — *„Noul district Pudong"*, district subordonat municipiului Shanghai, situat la limita E a acestuia. Important centru financiar al Chinei (fondat în 1992). Supr. 518 km^2. Agricultură, prelucrarea ţiteiului, ind. navală, ind. uşoară. Acces facil la căile de navigaţie exterioare, reţea de navigaţie interioară dezvoltată. Aeroport (din 1999). Cel mai lung pod arcuit din lume (3 900 m) din 2002. C. 1,8 mii. loc. (2004).

SHANKAR [ʃankar], **Ravi** (n. 1926), compozitor indian. Remarcat şi apreciat de Y. Menuhin. Fondator al Orchestrei Naţionale a Indiei. Propagator al muzicii indiene peste hotare prin turnee în Europa şi S. U. A., în care a interpretat concerte de sitar, pe care le-a şi compus. Muzică de film. Memorialistică.

SHANKAR, Uday (1900–1977), dansator şi coregraf indian. Partener al Annei Pavlova, pentru care a creat „Nuntă Indiană". A înfiinţat propria sa compania de dans (1929) cu care a făcut numeroase turnee în străinătate.

SHANKARA (c. 788–820), filozof indian, adept al doctrinei advaita. Reprezentant al şcolii *vedanta*. Predicator itinerant şi comentator al „Brahma-sutrelor" şi „Vedelor"..

Shanghai. Piaţa Pudong Lujiazui

SHANNON [ʃænən], fl. în partea central-nordică şi SV a Irlandei; 370 km. Izv. din m-ţii Cuilcagh, curge pe direcţie generală S–SV, drenează lacurile Allen, Boderg, Bofin, Ree şi Derg, trece prin Limerick şi se varsă în Oc. Atlantic printr-un estuar de 113 km lungime. Afl. pr.: Boyle Water, Suck, Fergus, Camlin, Inny. Legat prin Royal Canal cu Dublin şi implicit cu M. Irlandei. Navigabil pentru vase mici. Hidrocentrale.

SHANNON [ʃænən], **Claude Elwood** (1916–2001), matematician american. Unul dintre fondatorii ciberneticii. Împreună cu *W. Weaver* este autorul teoriei informaţiei. Lucrarea lor („Teoria matematică a comunicării") are aplicaţii importante în domeniul inteligenţei artificiale. Elaborează teoria mecanismelor automate („Analiza simbolică a circuitelor cu relee şi contacte").

SHANTOU [ʃantou], oraş în SE Chinei (Guangdong), situat la gura de vărsare a fl. Han în Marea Chinei de Sud, la 275 km NE de Hong Kong; 941 mii loc. (2001). Port comercial pentru exportul orezului, zahărului, tutunului ş.a. Şantier naval. Ind. metalurgică, cimentului, chimică, hârtiei, textilă, pielăriei, de prelucr. a tutunului şi alim. (zahăr, conserve, prelucr. ceaiului, decorticarea orezului). În 1980, **S.** a căpătat statutul de zonă economică specială, cu multe privilegii, cu intenţia încurajării comerţului exterior şi a investitorilor.

SHANXI [ʃansi], prov. în N Chinei, în bazinul mijlociu al fl. Huang He; 157,1 mii km^2; 32,4 mil. loc. (2000). Centrul ad-tiv.: *Taiyuan*. Expl. de cărbuni şi min. de fier şi cupru. Ind. siderurgică, constr. de maşini şi textilă. Orez, bumbac, tutun, grâu. Creşterea animalelor.

SHAO YONG (sau **Shao Yung**) (1011–1077), filozof chinez, care a avut o mare influenţă asupra dezvoltării şcolii filozofice neoconfucianiste. A dezvoltat o teorie a numerelor, în special numărul patru, conform căruia acestea sunt la baza oricărei existenţe. A introdus în confucianism conceptul budist al ciclurilor repetabile ale Universului. Formulările sale matematice l-au influenţat pe *Leibniz* în argumentarea sistemului binar aritmetic.

SHAPLEY [ʃeipli] **Harlow** (1885–1972), astrofizician american. Director al Observatorului de la Harvard (1921–1952). A calculat (1917) pentru dimensiunile galaxiei noastre valori apropiate de cele admise astăzi. A stabilit existenţa mai multor galaxii în Univers. A studiat *Norii lui Magellan*.

SHARI v. **Chari.**

SHARIF [ʃarif], **Omar** (pseud. lui *Michael Shalhoub*) (n. 1932), actor american de film de origine egipteană. Vedetă a anilor '60-'70 ai sec. 20, mizează pe farmecul său masculin de sorginte orientală care îi asigură popularitatea internațională („Lawrence al Arabiei", „Doctor Jivago", „Călăreții", „Demonii", „Domnul Ibrahim și florile Coranului").

SHARJAH (ASH-SHĀRIQAH), emirat în Emiratele Arabe Unite, pe țărmul G. Persic; 2,6 mii km^2; 599 mii loc. (2002). Centrul ad-tiv: *Sharjah.* Pescuit de perle. Expl. de petrol. Turism.

SHARON, Arlel (n. 1928), general și om politic israelian. Unul dintre fondatorii și apoi președinte al *Likud.* A demisionat (2005) din partid creând o nouă formațiune politică *Kadima.* A comandat mari unități militare în conflictele cu statele arabe din 1967, 1973 și 1982. De mai multe ori ministru. Prim-min. (2001–2006). Înlocuit în funcție de Ehud Olmert din motive de sănătate.

SHARP [ʃa:p], **Phillip** (n. 1944), biochimist american. Prof univ. la Institutul Tehnologic din Massachusetts. A descoperit, independent de R. Roberts, structura discontinuă a genelor la eucariote. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1993), împreună cu R. Roberts.

SHARPE, William F. (n. 1934), economist american. Prof. la Univ. „California" și Stanford. Autorul modelului de evaluare a activelor financiare. A contribuit la elaborarea criteriilor de formare a unui portofoliu de active financiare în scopul minimizării riscului investitorului. Premiul Nobel pentru economie (1990), împreună cu Harry Markowitz și Merton Miller.

SHASTA [ʃæstə] **1.** Masiv muntos vulcanic în V S.U.A. (m-ții Cascadelor) alcătuit din andezite. Alt. max.: 4 317 m. Pantele și vârful sunt acoperite cu zăpezi veșnice și ghețari. Descoperit în 1827 de căpitanul Peter Skene Ogden, care i-a atribuit această denumire după numele indienilor locali, iar în 1854 a fost escaladat pentru prima dată de E. D. Pearce. **2.** Lac de acumulare în California (S.U.A.), creat în 1945 pe fl. Sacramento; 119 km^2 (înălțimea barajului: 183 m); lungimea barajului: 1 055 m; lungimea lacului : 56 km; volum: 5,6 miliarde m^3). Hidrocentrală.

SHATT AL-ARAB [ʃɔt], fl. navigabil format prin confl. Tigrului și Eufratului în aval de Al Qurnah; 193 km. Se varsă în G. Persic printr-o deltă. Formează granița dintre Iraq și Iran în aval de Ābādān. Irigații. Hidrocentrale; pe el sunt situate orașele Basra și Ābādān. A constituit motivul conflictului iraqiano-iranian (1980–1988) și a fost scena unor lupte sângeroase.

SHAUQĪ (SHAWQĪ), Ahmad (1868–1932), scriitor egiptean. Lirică de tradiție arabă clasică, influențată de romantismul francez („Cântecele lui Shawqi", poemul „Faptele arabilor"). Drame istorice în versuri și proză („Cleopatra", „Cambise", „Antara", „Prințesa andaluză"). Povestiri în genul *maqama* („Frunză de mirt").

SHAW [ʃo:], **George Bernard** (1856–1950), dramaturg englez de origine irlandeză. Unul dintre fondatorii mișcării *fabienilor.* Teatru de idei, manifestând gustul pentru paradox, spiritul ironic, independent și scânteietor („Maiorul Barbara", „Sfânta Ioana", „Pygmalion", „Casa inimilor sfărâmate"). Ciclul „Piese neplăcute" dezvăluie adevărata față a societății moderne, ascunsă în spatele respectabilității („Profesiunea doamnei Warren", „Casele văduvilor"); ciclul „Piese plăcute" cu caracter antieroic, demistificator, atacă ipocrizia puritană („Nu se știe niciodată", „Candida"). Cele „Trei piese pentru puritani" demitizează personalitățile istorice („Discipolul diavolului", „Convertirea căpitanului Brassbound", „Cezar și Cleopatra"). Romane („Lipsă de maturitate", „Legătura fără noimă"). Eseuri („Chintesența ibsenismului", „Wagnerianul perfect"). Cronici muzicale. Premiul Nobel pentru literatură (1925).

SHAW [ʃo:], **Irvin** (1913–1984), scriitor american. Romane („Leii tineri", ecranizat, „Atmosferă încărcată", „Balul blestematilor") și piese de teatru („Îngropați morții") de inspirație socială.

SHAW [ʃo:], **Richard Norman** (1831–1912), arhitect britanic. Unul dintre principalii exponenți ai eclectismului romantic, a exercitat o influență puternică asupra contemporanilor (New Scotland Yard, inspirat de vechile castele scoțiene, Piccadilly Hotel, Holy Trinity Church — toate la Londra).

SHAWN [ʃo:n], **Edwin Myers,** zis **Ted** (1891–1972), balerin și coregraf american. Împreună cu soția sa, Ruth Saint Denis, a fondat (1915) Denishawn School, prima mare școală de dans american. Creator al primului festival de dans (1933, Jacob's Pillow, Massachusetts).

SHAYS [ʃeiz], **Daniel** (c. 1747–1825), fermier american. Participant la Războiul pentru Independența Coloniilor Engleze din America de Nord (1775–1783). Conducător (1786–1787) al răscoalei fermierilor din statele New Hampshire și Massachusetts

George Bernard Shaw

pentru reîmpărțirea pământurilor și anularea datoriilor.

SHEARER [ʃiərər], **Norma** (1900–1983), actriță americană de film. Vedetă a filmului sonor antebelic joacă în melodrame de salon și istorice interpretând doamne frumoase, distinse, suflete tandre, adesea lovite de o soartă nedreaptă („Prizoniera dragostei", „Fecioarele din Wimpole Street", „Romeo și Julieta", „Marie Antoinette"). Premiul Oscar 1930 („Divorțata").

SHEARER [ʃiərər], **Sybil** (1918–2005), dansatoare și coregrafă canadiană. Importantă personalitate a dansului modern din S.U.A. A format numeroși dansatori, conducând o trupă proprie, împreună cu care a realizat filme de dans.

SHEBELĒ v. **Shabeelle.**

SHEFFIELD [ʃefi:ld], oraș în Marea Britanie (Yorkshire), în centrul Angliei, la poalele m-ților Pennini, în zona de confl. a râului Don cu râul Sheaf, la 260 km NV de Londra; 513,2 mii loc.

Sheffield. Turnul artelor

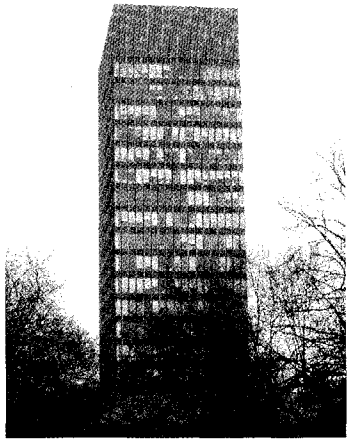

(2001). Nod de comunicații. Aeroport. Expl. de cărbuni și de min. de fier. Important și vechi centru al ind. siderurgice (oțeluri speciale, laminate), renumit prin producția (din 1742) de cuțite și tacâmuri din argint. Constr. de locomotive și vagoane de c.f., de mașini textile, utilaj minier, aparataj electrotehnic, biciclete, instrumente optice. Ind. chimică (mase plastice, lacuri, vopsele), a confecțiilor, hârtiei, obiectelor de uz casnic (ferăstraie, cuie) și alim. Universitate (1905). Muzeu cu colecții de cuțite și tacâmuri. Galerie de artă. Două teatre (1972; 1978). Castel și biserică de parohie construite în sec. 12 de lordul William de Lovetot; catedrala Sfinții Petru și Pavel (sec.14–15). Primăria veche (1897) și Primăria nouă (1932). Așezare întemeiată în jurul anului 1000. În 1568, *Maria I Stuart*, regină a Scoției (1542–1567) a fost închisă aici, în castelul normand (acum în ruine).

SHELLEY [ʃeli], **Percy Bysshe S.** (1792–1822), poet englez. Persecutat pentru ideile sale, a trăit în Elveția și Italia. Unul dintre cei mai mari poeți romantici englezi. Lirică vizionară, cu accente de revoltă, exaltând libertatea („Cântec pentru fiii Angliei", „Mascarada anarhiei", „Crăiasa Mab", „Revolta Islamului"); poeme închinate frumosului etern („Imn frumuseții intelectuale"), eroului romantic („Alastor sau duhul singurătății"); ode și imnuri dedicate vieții, dragostei și naturii („Odă ciocârliei", „Norul", „Odă vântului din Apus", „Imnul lui Apolo", „Imnul lui Pan"). În drama lirică „Prometeu descătușat", capodopera sa, valorifică mitul grecesc al titanului, care apare ca un simbol al omenirii ce triumfă asupra tiraniei. Eseul „Apărarea poeziei" dezvăluie convingerile lui privitoare la funcția socială a poeziei și la rolul profetic și revoluționar al poetului. **2. Mary S.** (1797–1851), scriitoare engleză. Soția lui **S. (1).** Autoare a celebrului roman „Frankenstein sau Prometeul modern". A publicat postum scrierile soțului său.

SHELTERDECK [ʃeltədek] (cuv. engl.) s. n. (NAV.) Navă maritimă cu două punți, având la partea superioară și în bordurile interpunții deschideri, numite *deschideri de tonaj*, care pot fi închise etanș și care servesc la încărcarea și la descărcarea navei. ✦ Puntea superioară a unei astfel de nave.

SHENYANG [ʃeniaŋ], oraș în NE Chinei, centrul ad-tiv al prov. Liaoning; 3,9 mii. loc. (2001). Mare nod feroviar și rutier. Trei aeroporturi. Expl. de cărbuni și de min. de fier.

Percy Bysshe Shelley

Constr. de avioane, tractoare, generatoare electrice, mașini-unelte, utilaj minier, turbine, transformatoare, aparate electrice. Ind. metalurgiei feroase (cabluri, sârmă) și neferoase (cupru, zinc, plumb), chimică, textilă, a hârtiei, farmaceutică și alim. Universitate. Palatul imperial (sec. 6) a fost inclus (în 2004) în Patrimoniul cultural universal. Atestat din sec. 2 î.Hr. De-a lungul istoriei a purtat mai multe nume: Houcen, Sencijou (sec. 8–13), Senyang (în timpul dinastiei Yuan, sec. 13–14). Cucerit de manciurieni în 1621, între 1625 și 1912 a purtat numele de *Mukden*, fiind capitala dinastiei manciuriene Quing (1625–1644), iar din 1644 – a doua capitală a aceleiași dinastii. Cucerit (18 sept. 1931) și ocupat de japonezi până în 20 aug. 1945, când a fost eliberat de Armata Roșie. Vezi și **Mukden.**

SHEOL (în „Vechiul Testament"), locul morților, un fel de Infern, dominat de întuneric și nemaiavând legătură cu Iahve, unde se retrag sufletele în așteptarea judecății de apoi.

SHEPARD [ʃepərd], **Alan Bartlett Jr.** (1923–1998), astronaut american. Pilot în aviația militară americană, a devenit la 5 mai 1961 primul american lansat în spațiu (cabina Mercury, la bordul căreia s-au aflat și astronauții Stuart A. Roosa și Edgar D. Mitchell). În ian. 1971 a aselenizat, fiind comandant al navei „Apollo 14"; prima expediție geologică selenară, care a cules 54,4 kg mostre de sol selenar și a instalat un laborator de cercetări astrofizice ALSEP.

SHEPARD (Samuel Shepard Rogers *Jr.*, zis), **Sam** (n. 1943), dramaturg, actor și scenarist american. După un debut timpuriu („Cowboy", 1964), foarte bine primit de critică și de public, a urmat o producție literară fertilă (aproape 50 de piese în 40 de ani) care i-a stabilit statutul celui mai important dramaturg contemporan al Americii. Creația sa, construită cu mijloace avangardiste, constituie o acerbă polemică cu „visul american" și cu poncifurile sale. E, de asemenea, autorul unor scrieri sumbre, înfățișând imaginea Statelor Unite de după războiul din Vietnam. Autor al mai multor scenarii de film (cel al peliculei *Paris, Texas* a fost distins cu Premiul Palmierul de Aur la Festivalul de la Cannes din 1985). A apărut, ca actor, în mai multe filme, între care și unele al căror scenariu îl scrisese el.

SHEPP, Archie (n. 1937), saxofonist tenor și sopran american. Muzician de avangardă, compozitor original. Concerte în S.U.A. și Europa. Discografie selectivă: „Yasmina/ Poem for Malcolm", „A Sea Of Faces".

SHERATON [ʃerətn], **Thomas** (1751–1806), ebenist și decorator englez. Creator al unui stil neoclasic, cu preferințe pentru liniile simple, delicate. Lucrări despre tehnica decorării mobilierului.

SHERBROOKE [ʃə:bruk], oraș în ESE Canadei (Québec), la 137 km E de Montréal, la confl. râurilor Magog și Saint-François, în apropiere de granița cu S.U.A.; 141,2 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Centru industrial, comercial, cultural și turistic. Hidrocentrală. Ind. metalurgiei neferoase (cupru), mat. de constr. (azbest), de prelucr. a cauciucului și a lemnului (mobilă, crose pentru hochei), celulozei și hârtiei, pielăriei și încălțămintei, textilă (țesături), a confecțiilor și alim. (băuturi răcoritoare, ciocolată, produse lactate). Constr. de turbine, utilaj minier, aparate medicale ș.a. Universitate (1954). Muzeu de artă (1982); Muzeu de științele naturii (1879). Orchestră simfonică. Catedrala romano-catolică St. Petru (1844). Fundat în 1796 de loialistul Gilbert Hyatt, cu numele *Hyatt's Mills*, iar în 1802 s-au stabilit aici numeroși coloniști veniți din statul Vermont (S.U.A.). În 1818 i s-a atribuit numele actual în onoarea guvernatorului general al Canadei, lordul Sir John Coape Sherbrooke. Oraș din 1875.

SHERIDAN [ʃeridn], **Richard Brinsley Butler** (1751–1816), dramaturg și om politic englez de origine irlandeză. A cumpărat de la D. Garrik, teatrul Drury Lane, pe care l-a reconstruit (1760) și l-a condus. Exponent în teatru al orientării iluministe. Comedii de moravuri de mare succes în epocă („Rivalii", „Școala calomniei", „Criticul"). Orator strălucit, intră în politică, de partea cea mai radicală a whigilor; în 1780 devine parlamentar; trezorier al Marinei (1783).

SHERMAN [ʃə:rmən], **William Tecumseh** (1820–1891), general american. Unul dintre conducătorii armatei Nordului în timpul Războiului de Secesiune (1861–1865). A efectuat celebrul „marș spre mare" (1864), obținând victorii importante asupra sudiștilor.

SHERPA v. **șerpaș.**

SHERRINGTON [ʃeriŋtən], **Sir Charles Scott** (1857–1952), fiziolog britanic. Prof. univ. la Oxford. A descoperit rolul reflexului în coordonarea mișcărilor. Studii asupra fiziologiei sistemului nervos, coordonării nervoase, reflexelor motorii („Acțiunea integrală a sistemului nervos", „Tratat de fiziologie"). Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1932), împreună cu E. D. Adrian.

'sHERTOGENBOSH v. **Hertogenbosh.**

SHERWOOD [ʃə:rud], **Robert Emmet** (1896–1955), dramaturg american. Comediile („Drumul spre Roma", „Soțul reginei") și dramele sale („Reuniune la Viena", „Pădurea împietrită") atestă un temperament ironic, deziluzionat și o tendință spre paradoxul istorico-moral. Scenarii de film („Cei mai frumoși ani ai vieții noastre").

SHETLAND [ʃetlənd] (cuv. engl.) subst. Stofă fină, foarte moale, țesută din fire de lână lungi, pieptănate sau cardate.

SHETLAND [ʃetlənd], arh. britanic în Oc. Atlantic, alcătuit din peste 100 de ins. (din care doar 20 sunt locuite), situat la 210 km NE de țărmul Scoției; 1,4 mii km^2. Ins. pr.: Mainland, Unst, Whalsay, Fetlar, Yell, Foula, Papa Stour, Bressay. Centrul ad-tiv: *Lerwick*. Relief vălurit, cu alt. max. de 45 m. Climă temperat-oceanică. Pajiști; mlaștini. Creșterea ovinelor și cabalinelor (ponei de S.). Pescuit.

SHETLAND DE SUD (SOUTH SHETLAND ISLANDS) [sauθ ʃetlənd ailəndz], arh. brit. nelocuit, situat în S Oc. Atlantic, în Teritoriul Antarctic Britanic, între Țara de Foc și Țara Graham, la 150 km N de Pen. Antarctică și 885 km SE de capul Horn, între 61° și 63° lat. S și între 54° și 63° long. V, extins pe 510 km lungime; 4,7 mii km^2. Este alcătuit din 11 ins. mari și numeroase insulițe de origine vulcanică. Ins. pr.: Livingston, King George, Deception, Elephant. Relief muntos de origine vulcanică, acoperit în mare parte cu zăpezi persistente și ghețari. Alt. max.: 2 300 m. Climă subpolară. Bază de pescuit. Descoperit în 1819 de marinarul englez William Smith.

SHIBATA [ʃibata] **Yuji** (1882–1980), chimist japonez. Prof. univ. la Tōkyō și Nagoya. Cercetări în domeniul spectrochimiei, chimiei coordinative și geochimiei. M. de onoare al Acad. Române (1965).

SHIGA [ʃiga] **Naoya** (1883—1971), scriitor japonez. Romane psihologice cu implicații autobiografice („Reconciliere", „Drumuri prin noaptea întunecată", capodopera sa) și nuvele („Lună cenușie") de mare rafinament stilistic.

SHIGELLA, gen de bacterii care se numără printre agenții care produc dizenteria. Se răspândesc prin apă, alimente contaminate sau datorită mușteloor care au luat contact cu dejecțiile bolnavilor. Provoacă ample epidemii, îndeosebi în rândul comunităților care trăiesc în condiții precare de igienă. Boala se manifestă prin diaree severă și deshidratare, iar în lipsa unui tratament medical poate fi letală.

SHI HUANGDI, v **Qinwang.**

SHIJIAZHUANG [sîdziadʒuaŋ], oraș în E Chinei, situat la 260 km SV de Beijing, centrul ad-tiv al prov. Hebei; 1,6 mil. loc. (2001). Nod feroviar. Expl. de cărbune. Ind. siderurgică, cocsochimică, constr. de mașini agricole, electrotehnică, sticlăriei, textilă și alim. (zahăr). Atestat din Antic., a cunoscut o importantă dezvoltare în Ev. Med., îndeosebi în timpul dinastiei Tang (618–907), devenind un important centru comercial. O nouă perioadă de prosperitate a început după 1905.

SHIKOKU [ʃikoku], ins. în SE arh. japonez, între Oc. Pacific la E, Setonaikai (Mediterana japoneză) la V, str. Kii la N și str. Bungo la S; 18,7 mii km^2. Relief muntos, cu vulcani vechi erodați, cu alt. max. de 1 981 m (vf. Ishizuchi); înguste câmpii litorale. Climă subtropicală musonică, cu precipitații bogate (c. 3 000 mm/an) și umiditate accentuată. Frecvente taifunuri. Expl. forestiere și de min. de cupru. Culturi de orez, grâu, secară, tutun, soia ș.a. Plantații de mandarini, portocali, pruni, peri ș.a. Pescuit. Orașe pr.: Kōchi, Matsuyama, Tokushima, Takamatsu, Imbari.

SHI LIN v. **Pădurea de Piatră.**

SHILLING v. **șiling.**

SHILLONG [ʃiloŋ] **1.** Masiv muntos în NE Indiei; lungime: 300 km; lățime: 100 km. Alt. max.: 1 961 m. (vf. Shillong). Zăcăminte de cărbuni și de min. de fier. Pe versanții lui de S cad cele mai multe precipitații de pe glob (12 000–20 000 mm/an — la Cherrapunji). **2.** Oraș în NE Indiei, centrul ad-tiv al statului Meghālaya, situat pe versantul N al înălțimilor Kāshi–Jaintia din m-ții Shillong, la 1 520 m alt., la 498 km NE de Calcutta; 132,8 mii loc. (2001). Aeroport. Nod de comunicații. Hidrocentrala Barpāni. Ind. textilă, de prelucr. a lemnului și alim. Centru comercial și piață agricolă pentru orez și ceai. Institutul Pasteur. Bază militară. Stațiune climaterică. Distrus de cutremurul din 1897 și reconstruit în întregime.

SHIMAZAKI [ʃimazaki] **Tōson (Haruki)** (1872–1943), scriitor japonez. Lirică romantică („Tinere mlădițe", „Iarbă de vară", „Flori căzute din prun"); romane naturaliste cu implicații sociale („Trădarea", „Primăvara", „Casa"). Eseuri; literatură pentru copii.

SHIMIZU [ʃimizu], oraș în Japonia (Honshū), situat pe țărmul NV al G. Suruga al Oc. Pacific, la NE de Shizuoka; 235,2 mii loc. (2002). Port comercial pentru exportul ceaiului verde, orezului, peștelui congelat ș.a. Nod feroviar. Rafinărie de petrol. Constr. navale, de motociclete și de instrumente muzicale. Ind. siderurgică, a metalurgiei neferoase (aluminiu), petrochimică, textilă, de prelucr. a lemnului (placaj) și alim. (conserve de pește). A luat ființă în 1924 prin unificarea a trei localit. rurale.

SHIMONOSEKI [ʃimonoseki] **1.** Strâmtoare între ins. Honshū (la N) și ins. Kyūshū (la S), care face legătura între bazinul maritim Suō al Mării Setonaikai (Mediterana japoneză) și str. Coreii; lățimea: 0,4 km. **2.** Oraș în SV Japoniei (Honshū), situat pe țărmul strâmtorii cu același nume, vizavi de orașul Kitakyūshū de pe ins. Kyūshū, cu care comunică printr-un tunel subacvatic (feroviar, rutier și pietonal), lung de 2,4 km, dat în folosință în 1958; 246,9 mii loc. (2002). Aeroport. Port comercial. Constr. navale, de utilaj greu, de locomotive și vagoane de c.f. Rafinărie de petrol. Ind. chimică (îngrășăminte), electrotehnică, a mat. de constr. (ciment), de prelucr. a lemnului și a tutunului, textilă și alim. (prelucr. peștelui). Acvariu. Până în 1902 s-a numit *Akamagaseki*. A mai purtat și numele de *Bakan*.

SHINDŌ Kaneto (n. 1912), regizor și scenarist japonez de film. Operă eclectică mergând de la ficțiune la documentar sau ancorată în realitatea cotidiană („Insula" – capodopera sa, „Văgăuna", „Kurone Ko", „A trăi azi, a muri mâine").

SHING-TUNG, Yau (n. 1949), matematician american de origine chineză. Prof. univ. la Princeton. Lucrări

de ecuații cu derivate parțiale și varietăți complexe. Medalia Fields (1982).

SHINRAN (Matsuwaka-Maru) (1173–1263), călugăr, filozof, scriitor și reformator religios japonez. Întemeietorul sectei budiste Jōdo, ale cărei principii se bazează pe ideea renașterii în Ținutul Pur prin credință („Tratat despre adevărul fundamental ai lucrurilor").

SHINTOISM s. n. v. **șintoism.**

SHĪRĀZ [ʃiraθ], oraș în SV Iranului, la poalele V ale m-ților Zagros, la 1 585 m alt., la 56 km SV de ruinele orașului antic Persepolis și la 700 km S de Teheran; centrul ad-tiv al provinciei Fārs; 1,1 mil. loc. (1996). Aeroport. Nod de comunicații. Rafinărie de petrol. Ind. chimică (îngrășăminte), electrotehnică, a mat. de constr. (ciment), textilă și alim. (zahăr). Piață agricolă pentru porumb, orz, orez, bumbac, animale, lână, piei ș.a. Artizanat (covoare din mătase, obiecte din lemn, mozaicuri, orfevrărie). Universitate (1962). Școală teologică (medresă) din sec. 17. Moscheile Amr ibn Layth (sec. 9), Masjid-i-Jami sau moscheea congregațională (875) – azi în ruină, Noua Moschee (1218), moscheea Vakil (1773–1774). Mausoleul Bibi Dukhtaran. Așezare atestată din timpul domniei *Sasanizilor*, a devenit oraș în sec. 7, după cucerirea arabă. A cunoscut o importantă dezvoltare în sec. 10–11, devenind unul dintre centrele statului condus de dinastia Buizilor. La sfârșitul sec. 14, marele cuceritor mongol *Timur cel Șchiop* a pus stăpânire pe **S.** în două rânduri, încercând să facă din acest oraș un mare centru musulman, capabil să rivalizeze cu Bagdadul. În 1724 a fost devastat în urma unei invazii pornite din Afghanistan. Capitală a statului persan condus de dinastia Zengizilor (1750–1796). Cunoscut prin vinurile, grădinile și moscheile sale. Locul de naștere al vestiților poeți persani *Sa'adi* și Hafiz, care-și au mausoleele în acest oraș. A avut mult de suferit de pe urma inundațiilor din 1668 și a cutremurelor de pământ din 1813, 1824 și 1853.

SHIRE [ʃire] (port. **CHIRE** [ʃire]), râu în Africa Orientală (Malawi și Mozambic), afl. stg. al fl. Zambezi în amonte de localit. Caia (Mozambic); 402 km. Izv. din lacul Nyasa (Malawi), curge pe direcție N–SSE, formând în cursul superior și mijlociu mai multe cataracte și cascade (mai importante sunt cascadele Kholombidzo – fostă Murchison Rapids – și Tedzana). În cursul superior poartă denumirea de *Malombe* sau *Pa-Malombe.* Navigabil pe 80 km, în aval de cascada Kholombidzo. Hidrocentrala Nukula situată la 8 km aval de cascada Tedzana.

SHIZUOKA [ʃisuoka], oraș în Japonia (Honshū), situat în delta fl. Abe, în apropiere de țărmul G. Suruga al Oc. Pacific, la 89 km SV de Tōkyō; centrul ad-tiv al prefecturii omonime; 468,7 mii loc. (2002). Port comercial. Nod feroviar. Constr. aeronautice. Ind. metalurgică, electrotehnică, chimică, textilă, de prelucr. a lemnului (mobilă) și a ceaiului, sticlăriei, hârtiei și alim. (conserve de fructe). Centrul unei importante reg. de cultură a ceaiului (70% din producția japoneză de ceai). Universitate (1949).

SHKODËR [ʃkodər] (în albaneză **LIQEN i SHKODRËS**; în sârbo-croată **SKADARSKO JEZERO**), lac tectonic în Pen. Balcanică, în extremitatea sudică a Alpilor Dinarici, la granița dintre Albania și Muntenegru; 356–390 km^2 (în funcție de sezonul secetos sau ploios). Ad. max.: 44 m. Navigație. Pescuit. În el se varsă râul Morača și izv. râul Buenë (Bojana). Cunoscut și sub denumirea italiană de *Scutari.*

SHKODËR (SHKODRA sau **SCUTARI),** oraș în NV Albaniei, situat în apropierea țărmului SE al lacului cu același nume, între râurile Buenë la V și Drin la E; centrul ad-tiv al districtului omonim; 82,4 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Aeroport. Ind. metalurgiei neferoase (sârmă de cupru), mat. de constr. (ciment), de prelucr. a lemnului (mobilă) și a tutunului, sticlăriei, textilă, pielăriei și încălțămintei, cosmeticii (săpun) și alim. (ulei de măsline, conserve de pește ș.a.). Piață pentru cereale, tutun, fructe, struguri, animale, lână ș.a. Fortăreața Rozafat, ridicată de venețieni în sec. 15; catedrală romano-catolică; moschee. Fundat de traci; a fost capitala Iliriei în milen. 1 î.Hr., cu numele *Scodra*, și apoi colonie romană (c. 168 î.Hr.). Stăpânit de venețieni (1396–1479), turci (1479–1913) și de austrieci (1916–1921).

SHKODRANI, Vaso Pașa (pe numele adevărat *Pașco Vasa*) (1825–1892), scriitor albanez. Tratatul sociologic „Adevărul despre Albania și albanezi", romanul „Barda Temal, scene din viața Albaniei".

SHOCKLEY [ʃokli], **William Bradford** (1910—1989), fizician american. Prof. univ. la Stanford. Lucrând împreună cu W. H. Brattain și J. Bardeen, a descoperit efectul de câmp, fundamentând astfel teoria și tehnica tranzistorilor. A propus (1949) realizarea triodei cu contact *pn* și tranzistorul *pnp.* A prevăzut (1951) efectul saturării și o metodă de determinare a masei efective a purtătorilor (1953). Premiul Nobel pentru fizică (1956), împreună cu J. Bardeen și W. H. Brattain.

SHODDY [ʃodi] (cuv. engl.) subst. Material fibros obținut prin destrămarea resturilor de fire și de țesături de lână și utilizat ca material de amestec în filatura de lână cardată.

SHOGUN [ʃoguṇ] (cuv. japonez), s. m. Titlu purtat de conducătorii militari japonezi între 1192 și 1867, care sub autoritatea nominală a împăratului au deținut efectiv puterea. Inițial, abrevierea lui *sei-i-tai shōgun*, în sec. 8, desemna un „generalisim care lupta cu succes împotriva barbarilor <ainu>" din N Japoniei. Titlul în accepțiunea lui deplină i-a fost acordat în 1192 lui Yoritomo Minamoto-no. Au existat patru dinastii shogunale: *Minamoto* (1192–1219), *Fujiwara* (1226–1252), *Ashikaga* (1338–1573) și *Tokugawa* (1603–1867). Persoană având acest titlu.

SHOGUNAT, formă de guvernământ în Japonia între 1192 și 1867.

SHOLAPUR sau **SOLAPUR,** oraș în V Indiei (Mahārāshtra), situat în pod. Deccan, la 350 km SE de Mumbay și 274 km VNV de Hyderābād; 873,1 mii loc. (2001). Nod rutier. Centru comercial pentru bumbac. Ind. de prelucr. a bumbacului (al doilea centru de acest fel după Mumbay) și a tutunului. Produse alim. Fort (sec. 17).

SHOLES [ʃoulz], **Christopher Latham** (1819–1890), inventator american. Împreună cu Samuel W. Soulé și Carlos Glidden, a construit (1867) prima mașină de scris, cu bare independente pentru fiecare caracter, pe care a îmbunătățit-o continuu timp de mai mulți ani. Începând din 1873, compania Remington, căreia i-au vândut brevetul, a produs-o industrial și a comercializat-o în serie.

SHOPPING [ʃopiŋ] cuv. engl. Vizitarea magazinelor și centrelor de vânzare a produselor în vederea unor eventuale cumpărături.

SHORAN [ʃoræn] (< fr.; {s} engl. *shortrange* „cu bătaie scurtă") subst. (NAV.) Sistem de radar pentru navigație, constând dintr-un emițător radar instalat la bord și din două radiobalize pe uscat; un indicator aflat la bord arată distanța navei față de cele două balize.

SHORTENING [ʃo:tniŋ] (cuv. engl.) subst. Specie de grăsimi animale sau vegetale de consistența unturii, folosite în industria alimentară.

SHORTER [ʃɒrtər], **Wayne** (n. 1933), compozitor, saxofonist sopran și tenor american. Tehnică și viteză a execuției. Compoziții interpretate de Miles Davis. Membru fondator al grupului Weather Report. „Night Dreamer", „Adam's Apple".

SHORTHORN [ʃɒːthɔːn] (cuv. engl.) subst. (ZOOT.) Durham.

SHOSHONE FALLS, cascadă formată de râul Snake, în S statului Idaho (S.U.A.), cu o cădere de 65 m.

SHOSHONE LAKE, lac în VNV S.U.A., în NV statului Wyoming, în Parcul Național Yellowstone, la V de lacul Yellowstone, la 2 377 m alt.; 19 km lungime și 13 km lățime. De aici izv. râul Snake.

SHŌTOKU Taishi (inițial sa numit *Umayado no Miko*) (574–622), poet, om de cultură și regent, aparținând clanului *Soga*. Al doilea fiu al împăratului Yōmei (585–587) și nepot al împărătesei Suiko (593–628), alături de care a administrat treburile statului japonez în calitate de regent (din 593). Autor al „Constituției în 17 articole" (604), adevărat manifest religios și politic menit să reglementeze viața internă și să consolideze autoritatea imperială, după ce anterior, în 603, a inițiat sistemul ținutei vestimentare la Curte. Susținător al budismului. Pe plan extern a inițiat relații diplomatice cu reprezentanții dinastiei chineze Sui (589–618) și a intenționat cucerirea (în 602) a statului coreean *Silla*.

SHOW [ʃou] (cuv. engl. „spectacol") s.n. Spectacol de varietăți susținut de o vedetă sau de o formație. ✧ *Show-Business* (fam. *Show-Biz*), industria spectacolului.

SHŌWA, „Era păcii strălucitoare", epocă istorică japoneză, care corespunde domniei împăratului Hirohito (1926–1989).

SHQIPERIA, denumirea autohtonă a Albaniei.

SHREVEPORT [ʃriːvport], oraș în SE S. U. A. (Louisiana), situat pe Red River, la 338 km NV de Baton Rouge și 29 km E de granița cu statul Texas; 200,1 mii loc. (2000). Aeroport. Centru comercial pentru bumbac. Expl. de petrol (din 1906) și de gaze naturale. Rafinărie de petrol. Ind. constr. de mașini și de prelucr. a metalelor, chimică, textilă, hârtiei, sticlăriei, ceramicii, a confecțiilor, tipografică, de prelucr. a lemnului și alim. Constr. de camioane și de echipament telefonic. Universitate (1965). Galerie de artă. Planetariu. Observator astronomic. Fundat în 1833 de exploratorul american Henry Miller Shreve (1785–1851); oraș din 1870.

SHUANGLIAO [ʃuanliao], oraș în NE Chinei (Jilin), pe dr. râului Liao, la 185 km NE de Shenyang; 354,1 mii loc. (1990). Expl. de cărbuni de calitate superioară (din 1911). Ind. electrotehnică (generatoare electrice), chimică (îngrășăminte), textilă (țesături din mătase și bumbac), hârtiei și alim. Vechea denumire: *Liaoyuan.*

SHUMWAY [ʃoumuei], **Norman Edward** (n. 1923), chirurg american. Prof. la Univ. Stanford. A elaborat în 1966, prin studii experimentale, tehnica transplantului de inimă. Operațiile pe care le-a efectuat au constituit un mare progres în chirurgia inimii (transplantul de valvă). În 1968 a realizat primul transplant de inimă în S.U.A., al patrulea din lume.

SHUTĒRIQI [ʃuteriki], **Dhimitĕr** (n. 1915), scriitor albanez. Poeme („Enveri", „O, Ptolemeu!"), romane („Eliberatorii"), povestiri („Drumul tineretului") cu caracter eroic.

Si, simbol chimic pentru *siliciu.*

SI (< it.) s. m. invar. (MUZ.) Una dintre cele șapte denumiri simbolice ale sunetelor muzicale, corespunzătoare notației literale H.

SI (METR.), abreviere folosită pentru Sistemul Internațional de Unități de Măsură. V. *unitate.*

SIACHEN, ghețar în m-tii Karakorum, în Pakistan, la frontiera cu India; 1 150 km^2; 74 km lungime; 3,2 km lățime.

SIAD BARRE, Mohammed (1919–1995), general și om politic somalez. Șef al statului, președinte al Consiliului Revoluționar Suprem și al Consiliului Secretarilor de Stat (șef al guvernului) al Republicii Democrate Somalia (1969–1976). Secretar general al Partidului Revoluționar Somalez (1976–1991). Președinte și prim-min. al Republicii Democrate Somalia (1976—1991). Regim dictatorial sprijinit de U.R.S.S. Înlăturat în urma unui război civil. S-a refugiat în Nigeria.

SIAJ (< fr.) s. n. Dâră de spumă lăsată de o navă în urma ei pe mare calmă, în timpul înaintării.

SIAL (< fr., germ.; {s} fr. *si[licium]* + *al[uminium]*) s. n. Partea superioară a scoarței terestre, alcătuită în majoritate din compuși ai siliciului și aluminiului (roci granitice, gnais, porfir); foarte groasă în domeniul continental (10–15 km în regiuni de platformă și depresiuni, 30–40 km în regiuni de orogen), dar subțiindu-se până la dispariție în domeniul oceanic. Este situat deasupra păturii bazaltice a scoarței terestre (sima).

SIALIC (< *sial*) adj. Referitor la sial, care aparține sialului.

SIALKOT, oraș în NE Pakistanului, situat pe stg. văii Chenab, la 113 km N de Lahore; 421,5 mii loc. (1998). Nod feroviar. Centru comercial și piață agricolă pentru grâu, orez, bumbac, iută, tutun, fructe ș.a. Constr. de piese pentru motociclete, de aparate și instrumente chirurgicale și de instrumente muzicale. Ind. cauciucului, textilă, a hârtiei, ceramicii, pielăriei și alim. Producție de articole sportive (rachete de tenis, crose pentru hochei ș.a.) și de echipament militar. Universitate. Fort. Mausoleul lui *Nānak*. Turism.

SIALOREE (< fr.; {s} gr. *sialon* „salivă" + *rhein* „a curge") s. f. (MED.) Scurgere pasivă de salivă în afara gurii, întâlnită în unele boli (parkinsonism, turbare). Apare fie din cauza paraliziei faciale, fie datorită unor dificultăți de deglutiție.

SIAM 1. v. **Thailanda (1). 2 Golful ~** v. **Thailanda**

SIAMEZ, -Ă (< n. pr. *Siam*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Thailandei (Siam). Mai trăiesc în Malaysia, Uniunea Myanmar ș.a. **2.** Adj. Care aparține siamezilor **(1),** privitor la siamezi. ✧ *Frați siamezi* sau *surori siameze* = gemeni care la naștere au corpurile lipite total sau parțial, adesea având și unele organe comune. Primii asemenea gemeni cunoscuți s-au născut în Siam (1911), de unde și denumirea. În cele mai multe cazuri gemenii **s.** nu supraviețuiesc. La cei rămași în viață operația de separare este foarte dificilă, cu grad mare de risc și nu se poate realiza decât atunci când nu sunt implicate organe de importanță vitală, mulți gemeni **s.** fiind condamnați să-și petreacă întreaga viață în această situație. S-au înregistrat însă și unele reușite spectaculoase, inclusiv cazul unor surori **s.** din România operate în străinătate. *Pisică s.* = rasă de pisici originară din SE Asiei, de culoare brună-închis pe cap, spate și labe, brună-deschis pe piept și pântece și cu ochii albaștri.

SIAN v. **Xi 'an.**

ŠIAULIAI, oraș în N Lituaniei, la 121 km NNV de Kaunas; centrul ad-tiv al districtului omonim; 131,1 mii loc. (2004). Ind. pielăriei și încălțămintei și alim. Fundat în sec. 13.

SIBARIT, -Ă (< fr., lat.; cf. n. pr. *Sybaris*, oraș antic în Italia) adj., s. m. și f. (Persoană) care se dedă plăcerilor (rafinate) și trăiește în trândăvie.

SIBELIUS, Jean (Johan, Julius) (1865–1957), compozitor finlandez. Prof. la Conservatorul din Helsinki. Șeful școlii muzicale naționale. A compus șapte simfonii, poeme simfonice („Kullervo", „Finlandia", „Lebăda din Tuonela"), patru legende după Kalevala, un concert pentru vioară și orchestră, un cvartet, numeroase piese instrumentale și vocale.

ȘIBENIK [ʃibeni:k], oraș în SV Croației, situat pe coasta dalmată, în estuarul fl. Krka, la 48 km NV de Split; centrul ad-tiv al cantonului Șibenik-Knin; 37 mii loc. (2001). Port comercial și de pescuit. Bază militară la M. Adriatică. Hidrocentrală. Șantier naval. Ind. metalurgiei feroase și neferoase (aluminiu la Lozovac), chimică (vopsele, carbid), textilă (țesături din lână), alim. (vin, conserve). Exportă bauxită, lemn, vin, lichior ș.a. Pescuit. Centru turistic. Fortăreața Sf. Ana (sec. 12–13); catedrala romano-catolică Sf. Iacob (1431–1536), în stil gotic cu elemente renascentiste, declarată (în 2000) ca fiind inclusă în Patrimoniul cultural universal; bisericile Sf. Anton (sec. 12) și Sf. Francisc (sec. 14); Primăria (sec. 16). Menționat documentar în 1066. A primit statut de oraș în 1167.

SIBERIA (SIBIR') 1. Vastă regiune naturală în partea central–nordică a Asiei, cu cea mai mare extindere pe terit. Federației Ruse și în mai mică măsură în N Kazahstanului, cuprinsă între m-ții Ural la V, mările Kara, Laptev și a Siberiei Orientale la N, mările Bering, Ohotsk, Japoniei la E și deșerturile Asiei Centrale, granițele Federației Ruse cu China și Mongolia la S. **S.** se desfășoară pe 130° long. E și pe 30° lat. N, ocupând c. 13,5 mil. km^2. Din punct de vedere geologic, **S.** corespunde fundamentului cristalin, Paleozoic, al Platformei Siberiene, iar din punct de vedere morfologic se împarte în două: Siberia de Vest, la V de fl. Enisei, și Siberia de Est, la E de acesta. Siberia de Vest cuprinde o mare câmpie joasă, slab fragmentată, și stepa semiaridă din Kazahstan, drenate de fl. Obi, precum și lanțul m-ților Altai, cu vf. Beluha (4 506 m), iar *Siberia de Est,* numită și **S.** *Orientală,* care include și Extremul Orient Rusesc, se desfășoară pe c. 2 000 km de la V (de la fl. Enisei) la E (mările mărginașe ale Oc. Pacific) și pe c. 2 400 km de la N la S, având un relief predominant de platou și de munți care acoperă 75% din totalul Siberiei de Est, respectiv platoul Siberiei, m-ții Saian, Iablonovîi și Stanovoi în S, și Verhoiansk, Cerski, Kolîma, Sihote-Alin și m-ții Kamceatkăi (cu vf. Kliucevski de 4 750 m alt., cel mai înalt din întreaga Siberie). **S.** cuprinde patru peninsule mari (Iamal, Taimîr, Ciukotsk și Kamceatka), este drenată de numeroase fluvii și râuri mari, în mare parte navigabile (Obi, Enisei, Irtîș, Işim, Tobol, Tunguska, Lena, Amur, Vitim, Aldan, Indighirka ș.a.), are în cuprinsul ei cel mai adânc lac de pe glob (Baikal, 1 620 m; după alte surse 1 940 m), precum și numeroase orașe cu importanță economică (Novosibirsk, Omsk, Krasnoiarsk, Irkutsk, Novokuznetsk, Tomsk ș.a.). Clima **S.** este variată, zonată latitudinal, de la climatul arctic și subarctic în N până la temperat în S, cu un grad ridicat de continentalism. Caracteristic pentru **S.** este faptul că în această zonă se dezvoltă, atât iarna, cât și vara, o vastă arie anticiclonală, numită anticiclonul siberian, care generează vânturi puternice și temp. foarte scăzute iarna (–40; –68°C; minima absolută a fost înregistrată la Oimiakon, –77,8°C) și veri călduroase (32–38°C) și aride. Vegetația este zonată tot pe latitudine, în N desfășurându-se tundra, urmată spre S de zona pădurilor de conifere sau taigaua, iar în partea de S a **S.** se extinde stepa. **S.** dispune de însemnate și variate zăcăminte de subsol (petrol, gaze naturale, cărbuni, diamante, min. de fier, plumb, zinc, cupru, bauxită, uraniu ș.a.), precum și de mari resurse hidroenergetice. **S.** este traversată de calea ferată transsiberiană, construită în anii 1891–1916, de mare importanță economică în legăturile Rusiei europene cu Extremul Orient Rus. – *Istoric.* În 1582 cazacii conduși de Ermak Timofeevici i-au învins pe tătarii din Hanatul Siberiei. Astfel a început penetrarea treptată a cazacilor și explorarea Siberiei de către ruși și supunerea populației locale obligate să plătească tribut în blănuri. Din sec. 17 loc de exil și colonie penală a țarilor ruși; în sec. 20, colonizare rusească pe scară largă. **S.** a constituit în timpul regimului stalinist, în special în anii 1930–1940, un înspăimântător loc de exil pentru adversarii politici. **2. Marea Siberiei Orientale,** mare din bazinul Oc. Arctic situată pe platforma continentală, între țărmul de NE al Asiei, arh. Novosibirsk la V și ins. Vranghel la E, care comunică cu M. Laptev prin strâmtorile Sannikova și Laptev și cu M. Ciukotsk prin str. Longa; 936 mii km^2. Ad. medie: 58 m; ad. max.: 160 m. În ea se varsă fl. Kolîma și Indighirka.

Jean Sibelius

SIBILANT, -Ă (< fr.; {s} lat. *sibilare* „a fluiera") adj. *Consoană s.* sau *sunet s.* (și subst. f.) = consoană care se articulează prin apropierea vârfului limbii de alveola superioară; consoană siflantă sau șuierătoare.

SIBILĂ (< fr., lat.) s. f. Nume dat în Antic. greco-romană unor femei legendare cărora li se atribuia darul profeției dat de zei. Cea mai vestită a fost Sibila din Cumae (Italia).

SIBILIC, -Ă (< fr.) adj. (Și adv.) De sibilă, profetic; *p. ext.* enigmatic, vag, neclar; sibilin.

SIBILIN, -Ă (< fr., lat.) adj. (Rar) Sibilic. ✧ *Cărți sibiline* = (la romani) cărți păstrate în templul lui Jupiter de pe Capitoliu, în care erau reunite prezicerile Sibilei din Cumae și despre care se credea că dezvăluie destinele Romei. ✧ *Oracolele sibiline* = profeții având ca obiect viitorul Romei.

SIBIR (n. pr. *Siberia*) s. n. Țesătură de bumbac executată dintr-o urzeală și două bătături de culori diferite și care prezintă pe față desene de altă culoare decât fondul, iar pe dos negativul desenului de pe față; se folosește pentru căptușeli, pijamale etc.

SIBIRSCHI, Constantin (1928–1990), matematician român. Prof. univ. la Chișinău. Specialist în domeniul teoriei calitative a ecuațiilor diferențiale, al teoriei dinamicii topologice și al teoriei sistemelor semidinamice („Metoda invarianților în teoria calitativă a ecuațiilor diferențiale").

SIBIU 1. Depr. de eroziune (parte componentă a Mărginimii Sibiului), situată în zona de contact a pod. Transilvaniei cu Carpații Meridionali, între m-ții Cindrelului și m-ții Lotrului (la S), pod. Secașelor (la NV), pod. Hârtibaciului (N și NE) și valea Oltului (SE). Supr.: c. 350 km^2. Relief, sculptat în formațiuni mio-pliocene, este reprezentat printr-o câmpie piemontană cu două trepte: una mai înaltă (500–600 m alt.), respectiv piemontul colinar, și alta mai joasă

(380–500 m alt.), formată din conuri aluvionare întinse, terase și lunci. Depr. **S.** este drenată de râul Cibin cu afl. săi Ruscior, Sibiel, Orlat, Sebeș, Sadu, Hârtibaci ș.a. Climă moderată (media termică anuală este de 7–8°C) și precipitații ce însumează, în medie, 600–700 mm anual. Vegetația naturală este reprezentată prin pâlcuri de păduri de stejar, gorun și fag ce alternează cu pășuni și fânețe naturale. Culturi de cereale, plante tehnice și de nutreț, cartofi, sfeclă de zahăr ș.a. Pomicultură. Creșterea ovinelor, bovinelor și bubalinelor. Importantă zonă etnografică și folclorică, renumită prin portul, dansurile și cântecele populare de o deosebită frumusețe și autenticitate. **2.** Municipiu, reședința jud. omonim, situat în depresiunea cu același nume, la 410–430 m alt., pe râul Cibin; 154 201 loc. (2005). Aeroport. Nod feroviar (stația de c.f. a fost inaugurată în 1897) și rutier. Important centru ind., cultural-științific și turistic al țării. Unități ale ind. constr. de mașini și utilaje, piese de schimb, aparate de măsură și control (singurul producător de balanțe din țară), confecții, tricotaje, stofe, covoare, pături, ciorapi, mobilă, cherestea, încălțăminte, articole de marochinărie și de sport, instrumente muzicale, rechizite școlare și de birou, mase plastice, produse ceramice și alim. Abator; antrepozite frigorifice. Tipografie. Universitățile „Lucian Blaga" și „Dimitrie Cantemir" și Institutul Teologic Ortodox. Teatrul dramatic „Radu Stanca" (1948), cu secții în limbile română și germană; Teatrul de păpuși; Filarmonica de stat (1 ian. 1949), cu o orchestră de muzică simfonică și alta de muzică populară; Ansamblul folcloric „Cindrelul". Studio local de radio-emisie. Cinematografe, o casă de cultură a sindicatelor, biblioteci (între care se remarcă ASTRA, înființată în 1861, cu peste 700 mii volume), biblioteca Muzeului Brukenthal, 1817, cu peste 280 mii volume și muzee: Muzeul Brukenthal — prima instituție muzeală din România — deschisă publicului în 1817, din inițiativa și pe cheltuiala baronului Samuel Brukenthal, guvernator al Transilvaniei (1777–1787) în care acesta avea să-și strângă colecția de tablouri, antichități, numismatică, minerale, cărți ș.a. adăpostite în Palatul Brukenthal, în 1790, cu galerii de artă românească și străină, colecții de artă medievală transilvăneană și de artă populară, colecții de incunabule și tipărituri vechi (sec. 15–17) ș.a.; Muzeul Civilizației Populare (1963) din parcul natural „Dumbrava Sibiului" cuprinde case vechi țărănești, tehnică populară preindustrială din sec. 18–20, unele obiecte de uz casnic, ceramică, mobilier, țesături și cusături populare etc.; Muzeul Căilor Ferate; Muzeul Farmaciei ș.a. Grădină zoologică. Hipodrom. La **S.** au loc anual Festivalul internațional de jazz (din 1970) și Târgul creatorilor populari (din 1983), iar din 1990, Expoziția internațională de artă fotografică. Parcul natural „Dumbrava Sibiului" (30 ha) a fost amenajat în 1929 în partea de SV a municipiului. Popas turistic („Hanul „Dumbrava"). Monumente: Biserica Sf. Maria (sec. 13–15, azi biserică evanghelică), monument reprezentativ al stilului gotic transilvănean (amplă bazilică cu trei nave și transept), care păstrează picturi murale interioare din 1445 (datorate lui Johannes de Rosenaw) și din 1665 (executate de Georg Hermann), o orgă, precum și peste 60 de pietre funerare sculptate artistic (între care se remarcă piatra funerară a domnului Mihnea Vodă cel Rău); bisericile Spitalului (1292), Minoriților (sec. 13, refăcută în jurul anului 1638), Ursulinelor (1479, în stil gotic); Biserica romano-catolică (1726–1733), cu absida altarului decorată cu o amplă frescă executată în 1777 de pictorul vienez Anton Steinwald; bisericile ortodoxe Buna Vestire (1778–1786), Sfinții Apostoli Petru și Pavel (1778–1788) și Sf. Luca (1791); biserica fostei mănăstiri a franciscanilor (1716); biserica reformată/calvină (1786); catedrala ortodoxă mitropolitană cu hramul Sf. Treime, construită în anii 1902–1906 (pe locul unei biserici din 1778–1790) după planurile arhitecților Virgil Nagy și Iosif Kommer din Budapesta, în stilul bisericii Sf. Sofia din Istanbul. Biserica a fost restaurată și repictată în anii 1963–1964; Sinagogă (1899); cazarma „Kempel" (Arsenalul) datează din sec. 15, cu unele transformări din 1784, cu turn de apărare. Dintre vechile fortificații din sec. 14–16 au mai rămas câteva bastioane, mai multe turnuri de pază și apărare și unele fragmente de ziduri, cum sunt: zidul cu arce (1357–1366) din Pasajul Scărilor, zidul de apărare de deasupra Pasajului Scărilor (sec.13), zidul de apărare (incinta a III-a), sec. 14–19, turnurile Pulberăriei (1485), Pilarilor (1485, refăcut în sec. 16–17), Archebuzierilor (sec. 14–16), Olarilor (sec. 14–18), Bărbierilor (sec. 14–19, cu zid de apărare), Turnul Sfatului (începutul sec. 15, refăcut în anii 1586–1588 și 1826), Turnul de

Sibiu

Biserica evanghelică

Piața Mare și Muzeul Brukenthal

apărare al porții (1357–1366) ș.a., bastioanele „Gros" (1540), în care a funcționat Teatrul orășenesc în perioada 1788–1945, „Haller" (1556), „Soldish" (1627). Numeroase case vechi: Casa artelor (1370), casele „Thomas Altemberger" (1470–1491, cu turn-locuință și ancadramente specifice fazei de trecere de la gotic la Renaștere, în care a funcționat Primăria veche (1545–1948), „Johann Lula" (1501–1514) – reședință somptuoasă, cu ample spații de reprezentare, „Weidner" (1571), „Haller" (sec. 16), în stilul Renașterii, cu elemente de arhitectură gotică, „Reissen" (sec. 16), „Siebenardt" (sec. 16–17), casa Episcopiei evanghelice (1804), clădirea școlii fostei mănăstiri a Ursulinelor (1733), clădirea Liceului Brukenthal (1779–1781), hanul „La mielul alb" (sfârșitul sec. 16) ș.a.; Palatul Brukenthal – o adevărată emblemă a municipiului **S.** – este o construcție amplă, cu trei niveluri și un frumos portal baroc, realizată în anii 1778–1788. Alte monumente: Podul metalic (1839), statuia lui Daniel Teutsch (operă a sculptorului A. von Donndorf din 1899), bustul Mariei Tereza (1909, autor C. Kleber), monumentele lui Gheorghe Barițiu (1926, sculptor Oscar Spâthe) și Mihai Eminescu (1938, autor Radu Moga) ș.a. Sub actuala vatră a orașului, cu urme vechi de locuire (mărturii arheologice din Neolitic, identificate în cartierul Turnișor, și din Epoca fierului, în cartierul Gușterița), au fost descoperite vestigiile unei așezări daco-romane, cunoscută sub numele *Cedonia* (azi cartierul Gușterița). În perioada 1141–1162, perimetrul actual al orașului a constituit terit. primelor colonizări cu populație germană (sași) în Transilvania. Localit. este menționată documentar prima oară la 20 dec. 1191, cu denumirea *Cibinium*, într-un act papal emis la Roma cu prilejul înființării prepositurii (administrație eclezіastică de rit catolic). Ulterior, așezarea apare consemnată în diferite documente cu numele *Prepositus Cibiniensis* (1192–1196), *Prepositus Scibiniensis* (1211), *Villa Hermani* (1223), *Hermannstadt* (1366) ș.a. În 1224, localitatea figura ca sediu al unui comite, iar în 1302 este amintită în documente ca reședință a unui scaun. După pustiirea provocată de marea invazie a mongolo-tătarilor în apr. 1241, așezarea se reface repede și-și construiește prima incintă fortificată (în jurul bisericii evanghelice de astăzi). În 1366 devine oraș (*civitas*), iar fortificațiile (zidurile de incintă ale orașului) se extind, cuprinzând, până la sfârșitul sec. 15, atât Orașul de Sus, cât și Orașul de Jos. În Ev. Med., meșteșugurile și comerțul au cunoscut o intensă dezvoltare (în 1376 existau 19 bresle, în cadrul cărora se practicau 25 de meserii, iar în sec. 17–18, breslele depășiseră cifra 40), orașul întreținând legături economice, comerciale și culturale permanente cu Țara Românească și cu Moldova. Comerțul orașului **S.** cu Apusul a cunoscut o permanentă și înfloritoare dezvoltare (la **S.** își avea sediul o Companie grecească de comerț pentru facilitarea schimburilor de mărfuri între Apus și Răsărit), multe dintre produsele sibiene erau întâlnite la Viena, Praga, Leipzig, Gdańsk. Din cauza frecventelor năvăliri ale turcilor în sec. 15–16 (aceștia l-au asediat în anii 1432, 1437, 1438, 1442, 1552, fără să-l cucerească), orașul **S.** a recurs la construirea (în sec.16–17) a unor puternice ziduri de cărămidă roșie (fapt ce i-a atras la un moment dat denumirea de Orașul Roșu sau Cetatea Roșie), străjuite de numeroase turnuri de apărare și bastioane, înconjurate de un ingenios sistem de șanțuri. În 1699, în **S.** existau 39 de turnuri de pază și apărare și patru bastioane, din care astăzi se mai păstrează câteva. După ce Transilvania a intrat sub administrație habsburgică (1699), orașul **S.** s-a dezvoltat continuu, vechiul burg medieval transformându-se treptat într-un oraș modern. Se construiesc numeroase edificii în stilul barocului vienez, se efectuează lucrări de sistematizare și modernizare (au fost secate lacurile și a fost amenajată promenada), a fost fundat un gimnaziu (1692) etc. În perioadele 1703–1791 și 1849–1865, **S.** a fost reședința guvernatorilor și cap. voievodatului Transilvania. Între 1836 și 1865 au fost demolate cele cinci porți ale orașului (Poarta Turnului, Poarta Ocnei, Poarta Cisnădiei, Poarta Sfânta Elisabeta și Poarta Leșurilor). În sec. 18–19, **S.** a fost un important centru cultural și politic al românilor transilvăneni. Aici își desfășurau activitatea patru tipografii, în cadrul cărora se tipăreau numeroase periodice românești și germane, printre care „Gazeta de Transilvania" (apărută la **S.** în perioada 1881–1946, după ce fusese publicată mai întâi la Brașov, din 1838), „Telegraful român", „Tribuna", „Siebenbürger Zeitung", „Siebenbürger Bote" ș.a., precum și numeroase asociații, societăți și instituții culturale, cum sunt Muzeul Brukenthal, Societatea ASTRA (1861), un seminar ortodox (1811), Academia de Drept (1844), un teatru și o bibliotecă publică (sfârșitul sec. 18), „Societatea Transilvană de Științele Naturii" ș.a. În timpul Revoluției de la 1848–1849, la **S.** și-au avut sediile Comitetul Național Român, Comitetul de pacificațiune și Comandamentul generalului Bem, iar la sfârșitul sec. 19, Memorandiștii își stabiliseră sediul tot la **S.** După unirea Transilvaniei cu România, la 1 dec. 1918, la **S.** a fost instalat Consiliul Dirigent. Locuitorii orașului **S.** au protestat împotriva Dictatului de la Viena, din 30 aug. 1940, prin care se răpea României partea de NV a Transilvaniei, care era cedată Ungariei. În timpul evenimentelor din dec. 1989, care au determinat prăbușirea regimului comunist, în municipiul **S.** s-au înregistrat 90 de morți și nenumărați răniți. La 17 febr. 1968, orașul **S.** a fost declarat municipiu și a devenit reșed. jud. cu același nume. În prezent, municipiul **S.** are în subordine ad-tivă localit. *Păltiniș*. **3.** Județ în centrul României, situat în partea central-sudică a Transilvaniei, la poalele de N ale Carpaților Meridionali, în pod. Transilvaniei, în bazinele râurilor Olt, Târnava Mare, Hârtibaciu și Cibin 5 432 km^2 (2,28% din supr. țării) 422 980 loc. (2005), din care 68,1% în mediul urban; densitatea: 81,6 loc./km^2. Reșed.: municipiul Sibiu. Orașe: Agnita, Avrig, Cisnădie, Copșa Mică, Dumbrăveni, Mediaș (municipiu), Miercurea Sibiului, Ocna Sibiului, Săliște, Tălmaciu. Comune: 53 *Relief* variat, reprezentat prin trei trepte principale (munți, podișuri, depresiuni) care coboară de la 2 535 m alt. (vf. Negoiu) până la 285 m (în lunca Târnavei Mari, la Mediaș), rezultând o diferență de nivel de 2 250 m. Succesiunea pe verticală a marilor unități de relief, precum și particularitățile lor morfologice imprimă jud. **S.** un caracter predominant montan și de podiș. Zona muntoasă, extinsă în partea de S a jud. **S.**, ocupă 30% din suprafața sa, fiind formată din masive și culmi aparținând m-ților Făgăraș, Lotrului și Cindrel. M-ții Făgăraș, situați în marginea SE a jud. **S.**, la limita cu jud. Argeș și Vâlcea, se prezintă sub forma unui bloc unitar, alungit pe direcție V–E, cu o creastă zimțată, dominată de mai multe vârfuri ce depășesc 2 000 m alt. (Negoiu 2 535 m, al doilea vârf ca înălțime din Carpații românești, după vf. Moldoveanu, Vânătarea lui Buteanu 2 506 m). M-ții Lotrului și Cindrel (sau m-ții Cibinului), amplasați în colțul SV al jud. **S.**, la V de valea Oltului, se caracterizează prin platforme de eroziune bine individualizate, în mare parte acoperite cu pășuni naturale, prielnice dezvoltării păstoritului. Cele mai înalte vârfuri din acești munți se află pe terit. jud. **S.** (Cindrel 2 244 m, Șteflești 2 242 m, Clăbucet 2 054 m). Partea central-nordică a jud. **S.**, în proporție de 50% din terit. său, este ocupată de pod. Transilvaniei, reprezentat prin

subunitățile: pod. Hârtibaciului, pod. Secașelor și pod. Târnavelor. Zonele depresionare, extinse pe 20% din terit. jud. **S.**, includ marile depresiuni Făgăraș și Sibiu și câteva mici bazinete depresionare și culoare de vale (Săliște, Miercurea-Apold, Roșia-Vurpăr, Bazna-Balta ș.a.). *Climă* temperat-continentală, moderată (cu diferențieri legate de formele de relief), cu temp. medii anuale cuprinse între 9,4°C pe valea Oltului (la Boița), 4,3°C pe pantele m-ților mijlocii (la Păltiniș) și sub 0°C pe crestele cele mai înalte. Desele fenomene de inversii termice din arealele depresionare, manifestate în sezonul rece, determină o individualizare topoclimatică specifică pentru aceste zone. Așa se explică faptul că temp. minimă absolută (–34,4°C) s-a înregistrat la Sibiu (2 ian. 1888), deci în aria depresionară și nu pe crestele m-ților. Cantitatea medie anuală de precipitații oscilează între c. 650 mm în zonele depresionare, c. 800 mm în reg. de podiș și peste 1 300 mm pe culmile m-ților. Vânturile predominante bat dinspre V și SV. La sfârșitul iernii și începutul primăverii, în depr. Făgăraș și depr. Sibiu, bate, neregulat, dinspre munte, un vânt cald (cu caracter de föhn) numit local Vântul Mare, care provoacă încălziri accentuate ce determină topirea rapidă a zăpezii. *Rețeaua hidrografică* aparține în proporție de 2/3 bazinului Olt și de 1/3 bazinului Mureș. Râul Olt drenează partea de S pe 56 km lungime, colectând pe partea stg. toate râurile care coboară din m-ții Făgăraș, respectiv Arpaș, Cârțișoara, Râu Mare, Avrig, Moașa ș.a., iar pe dr. apele Pârâului Nou și ale Cibinului (cu afl. săi Hârtibaciu, Sadu, Sebeș ș.a.). Numeroșii afl. pe care-i primește Oltul pe partea stg., atât în perimetrul jud. **S.**, cât și în cel al jud. vecin Brașov, fac ca în depr. Făgăraș să se înregistreze cea mai mare valoare a densității râurilor din țară, respectiv 1,4 km/km^2. Partea de N și NV a jud. **S.** este traversată de Târnava Mare (aparținând bazinului Mureș), pe o distanță de 72 km, iar partea de V și SV este drenată de cursul superior al râului Sebeș și de cursurile superioare ale celor două Secașe (Secașu Mic și Secașu Mare). Potențialul hidroenergetic ridicat al râurilor *Sadu* și *Sebeș* a determinat construirea pe cursurile lor superioare a unor lacuri de acumulare. Lacurile naturale, răspândite în totalitate în zonele montane, aparțin tipului glaciar (Podragu, Podrăgel, Bâlea, Avrig, Lacu Doamnei, Iezeru Mare, Iezeru Mic ș.a.), iar lacurile antropice, în număr mare, au fost create în scop hidroenergetic (Negovanu, Gura Râului, Brădeni I și II, Ighiș, Oașa, Tău), piscicol și pentru irigații (Sopa, Rusciori, Valea Sălciilor, Tocile) sau au luat naștere în urma prăbușirii tavanelor unor saline, așa cum sunt lacurile sărate, cu valoare terapeutică de la Ocna Sibiului. *Resurse naturale*: zăcăminte de gaze naturale, cu conținut ridicat de metan (99%), exploatate la Bazna, Copșa Mică, Nou Săsesc, Ilimbav, Ghijasa de Jos, zăcăminte de sare gemă, exploatate până nu

demult la Ocna Sibiului și Miercurea Sibiului. Marmura se extrage din carierele de la Porumbacu de Jos, argilele din arealele localit. Dumbrăveni, Agnita, Șura Mare, Bazna, Mediaș ș.a., nisipurile la Ațel, Șeica Mare, Brateiu ș.a. O bogăție aparte o reprezintă pădurile, care la sfârșitul anului 2000 ocupau o supr. de 186 391 ha. *Industria* produce: energie electrică și termică (termocentralele de la Sibiu și Cisnădie și hidrocentralele Sadu II, Sadu V, Turnu Roșu, Avrig, Arpașu de Jos), autobasculante, autotrenuri frigorifice, cisterne pentru carburanți, mașini și utilaje, piese auto, aparate de măsură și control, biciclete, arcuri, șuruburi, acid sulfuric, plexiglas (Sibiu, Mediaș, Cisnădie, Copșa Mică, Avrig), confecții, tricotaje, stofe, covoare pluşate, mochete, pături, ciorapi, mobilă, cherestea, încălțăminte, articole de marochinărie și de sport, instrumente muzicale, rechizite școlare și de birou, vase emailate pentru uz casnic, geamuri, sticlărie pentru menaj, porțelanuri, faianță, produse ceramice și alim. ș.a. (Sibiu, Mediaș, Copșa Mică, Cisnădie, Agnita, Avrig, Dumbrăveni, Tălmaciu, Râu Sadului, Ocna Sibiului, Cristian ș.a.). Un aport deosebit îl are ind. casnică textilă, cu veche tradiție, dezvoltată cu precădere în satele de oieri de la poalele munților (Jina, Răşinari, Săliște, Orlat, Gura Râului, Tilișca ș.a.). *Agricultura* beneficiază de un cadru natural favorabil dezvoltării, îndeosebi creșterii animalelor (ramură cu veche tradiție). Deși particularitățile generale ale reliefului dau jud. **S.** caracterul unui jud. de munte și de podiș, acesta dispune, totuși, de suficiente terenuri agricole (c. 57% din supr. totală). În anul 2000, terenurile arabile erau cultivate cu porumb (30 585 ha), plante de nutreț (25 249 ha), grâu și secară (9 237 ha), cartofi (5 710 ha), orz și orzoaică (3 823 ha), legume (3 370 ha), ovăz (1 851 ha), plante tehnice ș.a. Pomicultura, în cadrul căreia predomină merii, prunii, perii, nucii ș.a., se practică în special în zonele de podiș, formând bazine pomicole compacte în arealele localit. Cisnădie, Răşinari, Orlat, Dumbrăveni, Apoldu de Sus, Slimnic, Miercurea Sibiului, Mediaș ș.a. La acestea se adaugă o importantă cantitate de fructe de pădure (afine, zmeură ș.a.). Viticultura are condiții favorabile de dezvoltare în pod. Târnavelor, unde se găsesc mai multe podgorii în localit. Axente Sever, Apoldu de Sus, Mediaș, Șeica Mică, Valea Viilor, Ațel, Miercurea Sibiului, Biertan ș.a. Soiurile predominante de struguri sunt: Traminer, Fetească, Riesling, Pinot Gris, Muscat-Ottonel. Sectorul zootehnic are vechi tradiții. La începutul anului 2001, sectorul zootehnic cuprindea 45 mii capete bovine, 85 mii capete porcine, 299 mii capete ovine, 17 mii capete cabaline, 10 mii capete caprine; avicultură (802 mil. capete păsări), apicultură (13 mii familii de albine). Jud. **S.** se remarcă și printr-o tradiție de creștere a unui număr însemnat de bubaline (bivoli și bivolițe). Ca urmare a numărului mare de ovine, crescute în special în gospodăriile particulare (99,3%), jud. **S.** ocupă locul 6 pe țară în ceea ce privește producția de lână (612 t). *Căile de comunicație.* La sfârșitul anului 2000, lungimea rețelei feroviare era de 235 km (din care 11 km linii electrificate), cu o densitate de 43,3 km/1 000km^2 de terit. și cu trei noduri de c.f. (Sibiu, Copșa Mică și Podu Olt), iar lungimea drumurilor publice sibiene totaliza 1 601 km (din care 329 km drumuri modernizate), cu o densitate de 29,5 km/100 km^2 de teritoriu. În afara drumurilor publice care împânzesc terit. jud. **S.**, există și un segment al șoselei naționale de altitudine (Transfăgărășan), care asigură legăturile rutiere ale Transilvaniei cu Muntenia, pe o rută mai scurtă, dar mai dificilă. Transporturile aeriene de mărfuri și călători sunt efectuate prin intermediul aeroportului din Sibiu. *Turism* dezvoltat. Farmecul priveliștilor montane (creste și vârfuri semețe, circuri glaciare delimitate de versanți impunători, lacuri glaciare etc.), m-ților Făgăraș, Lotrului și Cindrel (peste 15 cabane, printre care Negoiu, Podragu, Bâlea-Cascadă, Arpaș ș.a., șoselele transalpine peste crestele m-ților Făgăraș și Cindrel, prezența liniei de teleferic Bâlea-Lac—Bâlea-Cascadă, numeroasele poteci de munte, marcate) au stimulat un flux turistic local și de tranzit foarte intens. La valorile peisagistice se adaugă multitudinea și diversitatea altor obiective și elemente de interes turistic, printre care: monumentele medievale din Sibiu și Mediaș (turnuri, bastioane, fortificații, case vechi, biserici, palate etc.), ruinele cetăților de la Tălmaciu și Miercurea Sibiului și cele ale turnului de pază de la Turnu Roșu (Tălmaciu), cetățile de la Biertan și Slimnic, bisericile evanghelice de la Cisnădie, Cisnădioara, Miercurea Sibiului, Cristian, Avrig, Cârța ș.a., satele din Mărginimea Sibiului, stațiunea climaterică Păltiniș și stațiunile balneoclimaterice Ocna Sibiului, Bazna și Miercurea Sibiului, numeroasele rezervații naturale și monumente ale naturii (rezervația paleontologică de la Turnu Roșu, rezervația complexă Bâlea, rezervația hidrogeologică „Lacul fără fund" de la Ocna Sibiului ș.a.), monumentul de la Șelimbăr, ridicat în amintirea victoriei repurtate în oct. 1599 de Mihai Viteazul asupra armatelor lui Andrei Bâthori, Parcul Dumbrava din Sibiu, cu un interesant muzeu etnograf, Muzeul Păstoritului din Poiana Sibiului, manifestările etnofolclorice din Jina, Răşinari, Cisnădie, Agnita, Dumbrăveni, podgoriile din pod. Târnavelor etc.

SIC (cuv. lat. „așa") adv. Cuvânt care înseamnă „așa", scris de obicei între paranteze (adesea urmat de semnul exclamării) și folosit, într-un text reprodus, ca indicație pentru a avertiza pe cititori că eroarea din text aparține originalului.

SIC, com. în jud. Cluj, situată în zona dealurilor Sicului; 2 697 loc. (2005). Piscicultură în iazuri și helestee. În arealul com. **S.** se află o rezervație ornitologică (biocomplexul acvatic „Stufărișurile de la Sic"), care constituie loc de pasaj pentru păsările migratoare. În satul **S.**, menționat documentar în 1291, se află o biserică din sec. 13 (azi biserică reformată), cu forme de tranziție de la arhitectura romanică la cea gotică, ce păstrează fragmente de picturi murale interioare din sec. 14, bisericile de lemn Sf. Ioan Gură de Aur (1707), cu decor sculptat și turn-clopotniță cu foișor pe pronaos, și Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1731) și o biserică romano-catolică (1758–1795).

SICAȘ, pas în Carpații Orientali, pe cursul superior al râului Șicășău (afl. dr. al Târnavei Mari), între m-ții Gurghiu (la V) și m-ții Harghita (la E), la 1 000 m alt., care face legătura între depr. Giurgeu și depr. Odorhei.

SICATIV, -Ă (fr., lat. < lat. *sicativus* „care usucă") adj. Care se usucă repede. ✦ (Substantivat, n.) Catalizator ce accelerează uscarea lacurilor și vopselelor ce conțin uleiuri vegetale (de ex. firnisul). **S.** sunt de obicei săruri ale acizilor naftenici cu plumb, mangan sau cobalt.

SICĂ s. f. Denumire dată plantelor erbacee perene din genurile *Statice (= Goniolimon)* și *Limonium,* familia plumbaginacee, cu tulpini ramificate, frunze mari, dispuse în rozete, flori mici, în spiculețe, și fructe capsule; sunt răspândite prin stepe, deșerturi și pe litoral.

SICHEVIȚA, com. în jud. Caraș-Severin, situată pe stg. văii Dunării și pe malul lacului de acumulare Porțile de Fier I, la poalele m-ților Almăj și Locvei, la granița cu Serbia; 2 677 loc. (2005). Expl. de granit. Pescuit în regim natural. Pomicultură. Muzeu cu colecții de arheologie, etnografie și numismatică (în satul Gornea). În arealul satului Gornea au fost descoperite vestigiile unei așezări neolitice datând din milen. 5–4 î.Hr. (Cultura Vinča-Turdaș), urme materiale din Epoca bronzului și din prima Epocă

a fierului, precum şi vestigiile unui castru roman din piatră (60x60 m) şi ale unei aşezări civile romane. Satul **S.** apare menţionat documentar în perioada 1690–1700.

SICHUAN [sîtziuan], prov. în SV Chinei, în bazinul superior al fl. Yangzi; 487 mii km^2; 82,3 mii. loc. (2000). Centrul ad-tiv: *Chengdu*. Expl. de cărbuni, min. auroargentifere, min. de fier, cupru, stibiu şi molibden, de sare şi forestiere. Cereale, legume, fructe, citrice, bumbac, tutun, trestie de zahăr, *batate*; *creşterea* animalelor. Sericicultură.

SICILIA 1. Ins. italiană în M. Mediterană, constituind una dintre cele 20 de reg. ale Italiei, despărţită de Pen. Italică prin str. Messina; 25,7 mii km^2. În NE se desfăşoară Apeninii Sicilieni cu alt. max. de 3 323 m (vulcanul Etna). Vulcani noroioşi şi izv. termale. Câmpii litorale. Reg. cu seismicitate ridicată. Climă mediteraneană în N, cu nuanţe semiaride în S şi cu precipitaţii neregulate. Cereale, citrice, migdali, măslini, viticultură (reg. Marsala). Legumicultură. Creşterea cornutelor mari şi mici, a porcinelor. Expl. de petrol, gaze naturale, sulf. Oraşe pr.: Palermo, Catania, Messina. **S.** reprezintă patria-mamă a *Mafiei*. Cartaginezii au întemeiat în **S.** cele dintâi colonii în prima jumătate a sec. 8 î.Hr., iar grecii în a doua jumătate a sec. 8 î.Hr. oraşe-polis, ca Messana, Naxos, Siracuza, Himera, Gela, Acragas. În urma Primului Război Punic **S.**, cu excepţia Siracuzei, a fost transformată în prov. romană. Din sec. 5 s-a aflat în stăpânirea vandalilor, ostrogoţilor, bizantinilor (sec. 6–9), arabilor (sec. 9–11) şi apoi a normanzilor, care încep cucerirea ei în c. 1061. În 1127 Roger II reuşeşte să unifice stăpânirile normande din **S.** şi S Italiei şi este recunoscut ca rege de către Papalitate (1130). La sfârşitul sec. 12, **S.** a devenit posesiune a împăraţilor germani, iar în 1268 a Angevinilor francezi. În 1282, în urma *Vecerniilor siciliene*, francezii au fost izgoniţi şi **S.** a devenit posesiune aragoneză. În 1442, regele Aragónului Alfons V (rege al Siciliei, sub numele de Alfons I, din 1416), a unit (până la 1457) **S.** şi Neapole. Între 1504 şi 1860 (cu unele întreruperi), împreună cu Regatul Neapolelui, a făcut parte din Regatul Celor Două Sicilii, aflat sub dominaţia spaniolă. În urma Războiului de Succesiune la Tronul Spaniei (1701–1714), intră în posesia lui Victor- Amedeo de Savoia, iar în 1720, în urma păcii de la Haga, trece în stăpânirea Austriei, pentru ca prin Pacea de la Viena (1735) să revină, împreună cu Neapole, Bourbonilor spanioli. În 1816 este restaurat Regatul Celor Două Sicilii până în 1860, când, în urma acţiunii lui Garibaldi, este înglobată *Regatului Sardiniei*, parte componentă a Italiei unificate (din 1861). La 10 iul. 1943, trupele aliate au debarcat în **S.**, începând eliberarea Italiei. Din 1948, reg. autonomă cu statut special. **2. Canalul Siciliei,** str. în partea centrală a M. Mediterane, între coasta nordică a Africii (Tunisia) şi Sicilia. Lăţime max.: 148 km. Ad. max.: 1 305 m. Cunoscut şi sub numele de *Canalul Tunis*.

SICILIAN, -Ă (< fr., it) subst., adj. **I. 1.** S. m. şi f. Locuitor din Sicilia. **2.** Adj. Care aparţine sicilienilor **(I 1)** sau Siciliei, privitor la sicilieni sau la Sicilia. **II.** Subetaj de trecere de la Pleistocenul inferior la cel mediu în bazinul M. Mediterane.

SICILIANA (cuv. it.) s. f. art. **1.** Vechi dans italian cu caracter pastoral, originar din Sicilia, în ritm binar cu diviziuni ternare (6/8) şi mişcare lentă; melodia corespunzătoare acestui dans. **2.** (În sec. 17–18) Parte lentă a lucrărilor instrumentale (sonată, concert); formă a ariilor lirice.

SICKERT [sikət], **Walter Richard** (1860–1942), pictor şi grafician britanic. În 1889 a organizat la Londra prima expoziţie a impresioniştilor englezi. Instalat (1905) la Comden, periferie a Londrei, a format aici gruparea cu acelaşi nume, care în 1913 a devenit „London Group". A pictat scene de gen, portrete şi peisaje impresioniste şi expresioniste („Ennui").

SICKINGEN [zikiŋən], **Franz von ~** (1481–1523), cavaler german, favorabil Reformei, a devenit conducătorul cavalerilor renani, suabi şi franconi din Germania (1522–1523) împotriva principelui elector, arhiepiscopul de Trier. Înfrânt, a murit, după o apărare eroică, în castelul său Landstuhl.

SICOFANT (< fr.; {s} gr. *sykon* „smochină" + *phainein* „a arăta") s. m. Nume dat la Atena şi în alte oraşe ale Greciei antice celor care denunţau pe contrabandiştii de smochine; *p. ext.* denunţător.

SICOMOR (< fr.; cuv. gr.) s. m. Arbore exotic din E Africii, de talie înaltă, uneori cu diametrul coroanei de peste 30 m, cu frunze strălucitoare, ovale şi fructe comestibile, asemănătoare smochinelor *(Ficus sycomorus)*.

SICONĂ (< fr.) s.f. Tip de fruct compus la alcătuirea căruia participă şi receptaculul floral; se prezintă în forma unei urne cărnoase, în care se află achene (ex. smochina).

SICRIU (< magh.) s. n. Obiect de lemn, sau metal, de forma unei lăzi, în care se aşază mortul pentru a fi înmormântat; coşciug; (pop.) raclă. V. şi sarcofag.

SICULENI, com. în jud. Harghita, situată în depr. Ciuc, pe cursul superior al râului Olt, la poalele m-ţilor Harghita şi Ciuc; 2 801 loc. (2005). Nod feroviar (staţia din satul Ciceu). Expl. de andezit (Ciceu). Izv. cu ape minerale, carbogazoase; în satul Ciceu, atestat documentar în 1566, există o biserică romano-catolică (1850), iar în satul Satu Nou o biserică reformată (1801). Satul **S.** este menţionat documentar în 1567. În noaptea de 6 spre 7 ian. 1764, trupele imperiale habsburgice au tras cu tunul de pe Dâmbu Bogat în locuitorii secui ai satului **S.** (pentru că bărbaţii de aici refuzaseră să se înroleze în regimentele grănicereşti înfiinţate din ordinul Vienei), omorând peste 200 de oameni. În amintirea victimelor, în 1899 a fost ridicată Columna memorială „Siculicidium". Până la 17 febr. 1968, satul şi com. **S.** s-au numit *Harghita*.

SICULI (< lat.) s. m. pl. Populaţie preindo-europeană din Sicilia (milen. 2–1 î.Hr.).

SIDA (< fr.; engl. AIDS; presc. de la *s*[yndrome] *i*[mmuno] *d*[eficitaire] *a*[cquis]) s. f. Afecţiune gravă provocată de virusul imunodeficienţei umane dobândite (HIV), care distruge apărarea imunitară a organismului şi îl expune infecţiilor grave, cu sfârşit letal. Virusul se transmite prin sânge, lichid vaginal şi spermă. Cei mai expuşi subiecţi sunt: toxicomanii (prin seringi contaminate), homosexualii, prostituatele; transmiterea prin transfuzii sangvine este limitată prin cercetarea seropozitivităţii la donatori. Primele manifestări (pre-SIDA) constau în: pusee febrile repetate, diaree, pierdere serioasă în greutate, limfoadenopatii. Primele cazuri de **s.** au fost descrise în S.U.A., în 1979, la homosexuali; ulterior s-a dovedit că boala poate apărea şi la heterosexuali. **S.** se extinde rapid, îndeosebi în SE Asiei şi în ţările africane; în unele dintre ele a devenit cea mai frecventă cauză a deceselor. V. şi *seropozitiv*.

SIDDHARTHA, GAUTAMA, nume al lui *Buddha*.

SIDDONS [sidnz], **Sarah** (1755–1831), actriţă engleză. Tragediană de stil clasic, remarcabilă în arta declamaţiei, interpretă a rolurilor shakespeariene (Lady Macbeth).

SIDEF (< tc.) s. n. Strat intern al valvelor şi al cochiliilor de moluşte, secretat de manta; *dur, alb, lucios* şi cu irizaţii, se foloseşte pentru fabricarea de nasturi, mânere, ornamente etc. Sin. *nacru*. ✦ P. ext. Obiect, încrustaţie de sidef.

SIDEFIU, -IE (< *sidef*) adj. Ca sideful; de culoarea sidefului.

SIDELCĂ (< ucr., rus.) s. f. Perniță fixată de hamuri pentru a proteja spinarea calului de rosături.

SIDERAL, -Ă (< fr., lat.) adj. Referitor la aștri, considerat în raport cu poziția acestora (ex. an **s.**, lună **s.**, timp **s.**, zi **s.**); astral. V. *an, lună, timp, zi.*

SIDERIT (< fr. {i}; {s} gr. *sideros* „fier") s. n. (MINER.) Siderozā **(1).**

SIDEROFIL, -Ă (< fr. {i}; {s} gr. *sideros* „fier" + *philos* „iubitor") adj. (Despre unele elemente chimice) Care, după unele ipoteze, se consideră că au un rol important în alcătuirea părții centrale a globului pământesc (ex. fierul, cobaltul, nichelul, platina etc.).

SIDEROLIT (< fr. {i}; {s} gr. *sideros* „fier" + *lithos* „piatră") s. m. Denumire generică a meteoriților feroși-pietroși, având un conținut ridicat de fier cu nichel, silicați (piroxeni, olivină, anortit) etc.

SIDEROSTAT (< fr.; {s} lat. *sidus, siderit* „astru" + gr. *statos* „nemișcat") s. n. Aparat destinat observării aștrilor, care anulează deplasarea lor aparentă.

SIDEROZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *sideros* „fier") s. f. **1.** (MINER.) Carbonat natural de fier care cristalizează în sistemul romboedric; siderit. Are culoarea cenușie gălbuie sau brună și luciu sticlos. Este un minereu de fier. **2.** (MED.) Formă de pneumoconioză cauzată de inhalarea de pulberi de fier sau de compuși ferici.

SIDERURGIC, -Ă (< fr.) adj. Care ține de siderurgie, privitor la siderurgie.

SIDERURGIE (< fr.; {s} gr. *siderurgos* „fierar") s. f. **1.** Metalurgia fierului; extragerea fierului, elaborarea aliajelor sale (industriale), precum și prelucrarea acestora în semifabricate (pentru laminare și forjare). **2.** Știință care se ocupă cu studiul proprietăților fizice și chimice ale fierului și ale aliajelor lui, precum și cu studiul metodelor siderurgiei **(1).**

SIDGWICK [sidʒuik], **Henry** (1838–1900), filozof britanic. Prof. univ. la Cambridge. Preocupat de filozofia morală, **S.** a dezvoltat un utilitarism pe baze intuiționiste („Metodele eticii"). Promotor al educației femeilor.

SIDI (cuv. arab *sīdī* „stăpânul meu") s.n. Apelativ folosit înaintea numelor persoanelor în Africa de Nord, în semn de considerație.

SIDI-BEL-ABBÈS, oraș în NNV Algeriei, situat la poalele N ale m-ților Atlasul Saharian, pe râul Mekkera, la 65 km S de Oran; 180,2 mii loc. (1998). Piață agricolă (cereale, vin, măsline, tutun). Constr. de mașini agricole. Ind. cimentului, de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă și alim. Fundat în 1843. Oraș din 1849. Sediu al Legiunii străine (1843–1962).

SIDLEY, vârf în m-ții vulcanici din Țara Marie Byrd (Antarctica); 4 181 m. Descoperit în 1934.

SIDNEY [sidni], **Sir Philip** (1554–1586), scriitor renascentist și om politic englez. Poet, soldat, membru al Parlamentului (1581–1586) în timpul Elisabetei I. A întruchipat idealul renascentist al omului perfect. Autorul suitei de sonete „Astrophel și Stella" și al romanului pastoral „Arcadia"; lucrări programatice în spirit umanist („În apărarea poeziei").

SIDON, oraș-stat în Fenicia antică, centru economic înfloritor la jumătatea milen. 2 î.Hr. Azi *Șaidā* (Liban).

SIDRA, v. **Sirta.**

SIEBENBÜRGEN, numele săsesc al Transilvaniei.

SIEGBAHN [si:gba:n] **1. Karl Manne Georg S.** (1886–1980), fizician suedez. Prof. univ. la Lund și Uppsala. Director (1937–1964) al Institutului de Fizică „Nobel" din Stockholm. Cercetări și descoperiri în spectroscopia radiațiilor X. Fondatorul spectroscopiei nucleare. M. corespondent (1947) și de onoare al Acad. Române (1965). Premiul Nobel pentru fizică (1924). **2. Kai S.** (n. 1918), fizician suedez. Fiul lui **S. (1).** Prof. univ. la Uppsala și Stockholm. Cercetări în fizica moleculară, fizica nucleară și spectroscopie electronică. Studii de spectroscopie electronică pentru analiza chimică. Realizator (1950) al unui spectrometru β perfecționat, care-i poartă numele. Premiul Nobel pentru fizică (1981), împreună cu N. Bloemberger și A. Schawlow.

SIEGFRIED (SIGURD), erou al mitologiei germane și scandinave. Cunoscut din „Cântecul Nibelungilor" și „Edda Veche", pentru uciderea balaurului Fâfnir, păstrătorul aurului nibelung. Ucis de Hagen, fratele Brunhildei, logodnica sa, pe care o părăsise căsătorindu-se cu Gudrun.

SIEGFRIED [sigfrid], linie de fortificație construită de germani (1936–1940), la frontiera occidentală, pentru a contracara o eventuală ofensivă. Străpunsă de Aliați în 1944.

SIEMENS [zi:məns] (< fr., germ.; {s} n. pr. W. *Siemens*) s. n. Unitate de măsură a conductanței electrice (simbol: *S*), egală cu conductanța unui conductor a cărui rezistență este de un ohm; mho.

SIEMENS [zi:məns] **1. Werner von S.** (1816–1892), inginer și industriaș german. Între 1848 și 1849 a instalat prima mare linie telegrafică europeană între Berlin și Frankfurt am Main. A inventat metode de acoperire galvanică, indusul pentru mașini electrice (1854), principiul autoexcitației mașinilor electrice (1867), fotometrul cu seleniu (1887) și a realizat prima linie experimentală de tramvai (Berlin, 1879). Împreună cu J. G. Halske (1814–1890) a creat, la Berlin, în 1847, societatea electrotehnică Siemens & Halske. **2. Sir Wilhelm S.** (1823–1883), inginer german, naturalizat în Anglia (1844). Fratele lui **S. (1).** A inventat (1861) cuptorul cu vatră și recuperator (*cuptorul Siemens-Martin*), un regulator inerțial pentru mașinile cu abur. După al Doilea Război Mondial numeroase companii **S.** au prosperat; după 1966 s-au unit în firma „Siemens A. G.".

SIENA, oraș în centrul Italiei (Toscana), la 53 km S de Florența; 52,7 mii loc. (2003). Nod feroviar. Expl. de marmură. Constr. de mașini agricole. Ind. chimică (îngrășăminte), electronică, textilă, farmaceutică, de prelucr. a lemnului (mobilă) și alim. (vin Chianti). Artizanat (articole de feronerie, ceramică și sticlărie). Universitate (1240). Muzeu de arheologie. Pinacotecă, în palatul Bonsignori construit în sec. 14, cu lucrări aparținând maeștrilor școlii sieneze (Duccio di Buonisegna, Simone Martini, Pietro și Ambrogio Lorenzetti ș.a.). Festival anual cu paradă de rase de cai și de costume medievale. Biblioteca Piccolomini, fundată în 1495 de Francesco Piccolomini (viitorul papă Pius III), cu fresce de Pinturicchio. Monumente: fragmente de ziduri medievale. Dom, inițial în stil romanic (sec.12), cu transformări gotice din sec. 13, cu fațada acoperită cu marmură policromă și cu o campanilă din sec. 14; bisericile San Domenico (1225–1254), San Francesco (1326–1475), Santa Maria dei Servi (sec. 13–1526), San Giovanni (sec. 15) ș.a.; Palazzo Pubblico/Primăria (1297–1342), în stil gotic, decorat cu fresce de Simone Martini și Ambrogio Lorenzetti, dominat de un turn zvelt (Torre del Mangia), înalt de 102 m, construit în anii 1338–1348. Turism. Centrul istoric al orașului a fost inclus (în 1995) în Patrimoniul cultural uni-

Werner von Siemens

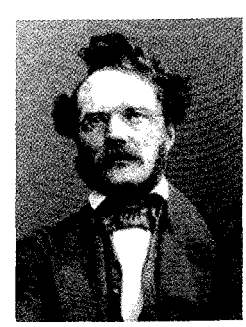

versal. Fundat de etrusci, a trecut sub stăpânire romană şi apoi longobardă. Oraş liber (din 1179), important centru comercial şi bancar înglobat Marelui Ducat al Toscanei (1557), până la unificarea Italiei (1861).

SIENIT (< fr.; {s} gr. *syenites* „de la Syene", oraş din Egipt) s. n. Rocă intrusivă alcătuită din ortoză, plagioclaz, amfibol sau biotit, piroxeni etc., uneori cu feldspatoizi. Se utilizează ca material de construcţie.

SIENKIEWICZ [ʃeŋkieviţ], **Henryk** (1846–1916), scriitor polonez. Romane istorice, caracterizate prin ampioarea suflului epic şi pitorescul naraţiunii, în care documentul şi ficţiunea se întrepătrund („Prin foc şi sabie", „Potopul", „Pan Wołodyjowski"; „Cavalerii teutoni", „Quo vadis?"); nuvele pline de un dramatism zguduitor sau străbătute de o ironie benignă, caldă („Schiţe în cărbune", „Ianko muzicantul", „Paznicul farului", „Hania"). Premiul Nobel pentru literatură (1905).

SIERPIŃSKI [ʃerpiŋski], **Wacław** (1882–1969), matematician polonez. Unul dintre fondatorii revistei „Fundamenta Mathematicae". Contribuţii în domeniul teoriei mulţimilor şi al teoriei numerelor („Numere cardinale şi ordinale", „Introducere în topologia generală"). M. corespondent (1932) şi de onoare (1934) al Acad. Române.

SIERRA DE GREDOS, culme muntoasă în Spania central-vestică, la SV de Sierra de Guadarrama. Lungime: 150 km. Alt. max.: 2 592 m (Pico de Almanzor). Păduri mixte.

SIERRA DE GUADALUPE, culme muntoasă în Spania Centrală, între Tajo şi Guadiana, la V de Montes de Toledo. Alt. max.: 1 736 m (Cabeza del Moro). Păduri mixte.

SIERRA DE GUADARRAMA, lanţ muntos în partea central-nordică a Spaniei, la NV de Madrid. Lungime: 180 km. Alt. max.: 2 430 m (Pico de Peñalara). Alcătuit din roci cristaline. Pe înălţimi, păduri de foioase şi mixte.

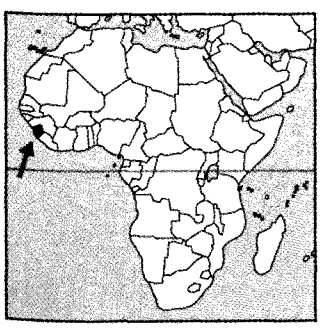

Henryk Sienkiewicz

SIERRA DE PERIJA [periha], culme muntoasă în N Anzilor, la graniţa Columbiei cu Venezuela, în V L. Maracaibo. Alt. max.: 3 750 m (Cerro de las Tetas).

SIERRA LEONE 1. Pen. în V Rep. Sierra Leone; 45 km lungime; 20 km lăţime max. Aici se află cap. tării, Freetown. **2. SIERRA LEONE, Republica ~ (Republic of Sierra Leone),** stat în Africa de Vest, cu ieşire la Oc. Atlantic; 71 740 km^2; 6,01 mii. loc. (2005). Limba oficială: engleza. Religia: islamică (sunniţi) 45,9%, creştină 11,4%, credinţe tradiţionale 40,4%, alte credinţe 2,3%. Capitala: *Freetown.* Oraşe pr.: Koidu, Makeni, Bo, Kenema. Este împărţit în 3 prov. şi o zonă specială (a Capitalei). Terit. **S.L.** cuprinde: o câmpie litorală cu o lăţime până la 100 km, mlăştinoasă şi cu mangrove; o reg. deluroasă cu aspect de podiş (500 m alt.), dezvoltată pe roci vechi, granitice şi o reg. muntoasă (alt. max. Loma Mansa/Mt. Bintimani, 1 945 m, cel mai înalt vârf din întreaga Africă Occidentală) mai restrânsă, în E tării, dată de prelungirile spaţiului montan dezvoltat mai mult pe terit. tării vecine, Guineea. Climă subecuatorială şi tropicală cu temperaturi constant ridicate (moderate de altitudine în partea E a tării) şi precipitaţii bogate (Freetown, peste 3 000 mm/an) înregistrate cu deosebire în perioada mai-nov. În sezonul mai uscat se face simţit harmattan-ul, un vânt puternic, încărcat cu nisip ce bate

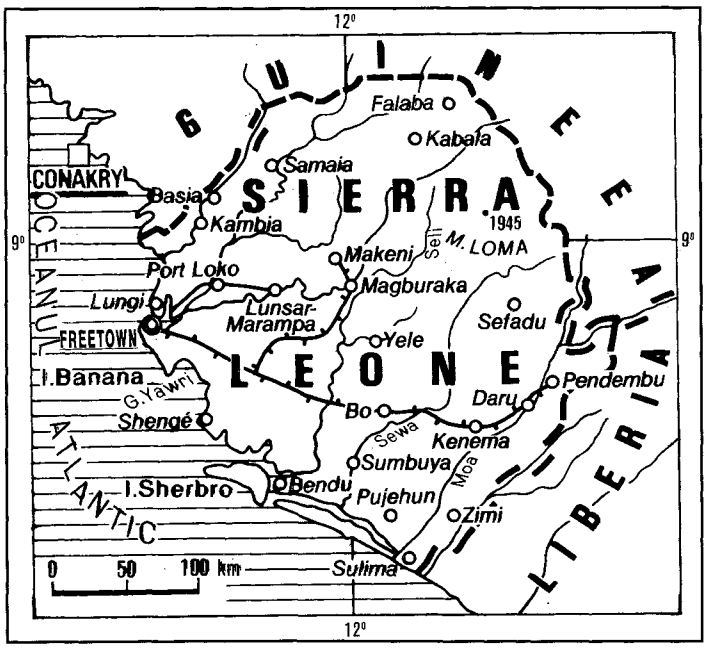

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Provincie/zonă (1)	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (1985)	Centrul ad-tiv
Eastern	15 553	960 551	Kenema
Northern	35 936	1 259 641	Makeni
Southern	19 694	741 377	Bo
Western Area(1)	557	554 243	Freetown

dinspre Sahara. Vegetația naturală, forestieră, a făcut loc, în bună parte, plantelor de cultură și pajiștilor secundare, azi pădurea ocupând spațiu mai ales în câmpia litorală și în spațiul montan. Savana cu pâlcuri de arbori este specifică spațiilor deluroase. Există o serie de arii protejate care pot deveni zone de mare interes turistic (foto-safari). **S.L.** dispune de variate resurse de subsol: bauxită, minereu de fier, minereuri rare — rutiliu (cel mai bogat zăcământ din lume) — diamante (majoritatea pentru bijuterii, restul diamante industriale, principala sursă de valută a țării), aur, crom, platină, gips ș.a. a căror valorificare este mult îngreunată de instabilitatea politică. Se cultivă pe mai puțin de 10% din supr. țării: orez, manioc, batate, porumb, mei, sorg, palmieri de ulei și de cocos, bananieri, citrice, arbori de cafea și de cacao, arahide, mango, trestie de zahăr, legume ș.a. Se cresc efective reduse de bovine, ovine, caprine și porcine. Ind. prelucrătoare a fost și ea puternic afectată de instabilitatea politică internă. Se produc: energie electrică, produse petroliere, cherestea, ciment, ulei de palmier și de palmist, lapte, zahăr, țigări, bere, mobilă, încălțăminte ș.a. Principalul centru ind. este Capitala. Infrastructura căilor de comunicații este subdezvoltată; căile ferate însumează 84 km (cu folosință industrială, inoperabile după 2001), cele rutiere (11 330 km) sunt în mică măsură modernizate, flota maritimă practic lipsește și un singur aeroport (Lungi/Freetown) este inclus în traficul internațional. Turismul are o slabă dezvoltare (explicabilă); potențialul este însă remarcabil. Pr. zone și obiective: Capitala țării, Freetown, a cărui emblemă este *Cotton Tree*, un arbore de 500 de ani situat în piața centrală a orașului, cu numeroase muzee (între ele Muzeul Național cu o valoroasă colecție de măști), catedrala romano-catolică, „Scara Portugheză" amintind de „îmbarcarea" sclavilor africani pentru America, plajele din împrejurimile Capitalei, orașele Bo, Kenema și Kabala și mai ales parcurile naționale și rezervațiile naturale. Moneda: 1 Leone = 100 Cents. Un rol decisiv în veniturile guvernului îl joacă ajutorul financiar extern. Export: diamante, cacao, reexporturi ș.a. Pr. parteneri: Belgia, Germania, S.U.A. Import: produse agro-alimentare, combustibili, echipamente ind., produse chimice ș.a. Pr. parteneri: Germania, Côte d'Ivoire, Marea Britanie, S.U.A. — *Istoric.* Navigatorul portughez Pedro da Cintra explorează, în 1462, coasta stâncoasă din G. Guineii, pe care o numește Sierra Leone („Munții Leului"). Europenii — francezi, olandezi și, din sec. 17, englezi — sunt angrenați, până la începutul sec. 19, în comerțul de sclavi spre America. Triburi vest-sudaneze se stabilesc în migrația lor spre S în **S.L.**, iar dinspre SE pătrund triburi mende, sporind marea diversitate etnică a reg. O societate filantropică britanică achiziționează, în 1787, pe litoral, o fâșie de teren, pe care colonizează negri originari din Indiile de Vest și din America de Nord, eliberați din sclavie. Orașul astfel fondat ia numele de Freetown și devine în sec. 19 principala bază navală engleză din G. Guineii. Marea Britanie proclamă, în 1808, fâșia de coastă a **S.L.** colonie britanică, extinzându-și, în 1896, protectoratul și asupra terit. din interior. **S.L.** dobândește, în 1958, autonomia internă, iar la 27 apr. 1961 își proclamă independența în cadrul Commonwealth-ului. Membru al O.N.U. (27 sept. 1961). La 19 apr. 1971, **S.L.** se proclamă republică. Siaka Probyn Stevens (prim-min. în perioada 1968–1971) este ales președinte, conducând în mod autoritar, până la retragerea sa din 1985, în pofida frecventelor puciuri militare (1968, 1971 și 1974), un stat care nu reușește să-și găsească o stabilitate internă durabilă. Între 1978 și 1991, Congresul Întregului Popor devine partid unic în **S.L.** Succesorul lui S.P. Stevens, generalul Joseph Momoh, este înlăturat în 1992 de o lovitură de stat militară. Noul șef al statului, Valentine Strasser, este, la rândul său, înlăturat în ian. 1996 de un puci militar. Alegerile prezidențiale organizate în febr.–mart. 1996, în condițiile de război civil generalizat, sunt câștigate de Ahmad Tejan Kabbah, al cărui regim civil este răsturnat de o altă lovitură militară de stat în mai 1997. Războiul civil din Liberia vecină se extinde și în **S.L.** Rebeli grupați în Frontul Revoluționar Unit (FRU), sprijiniți de unități militare liberiene ale lui Charles Taylor, operează din 1991 împotriva autorităților din Freetown. În 1995, jumătate din suprafața țării era câmp de luptă între forțele guvernamentale și cele rebele, peste un sfert din pop. fiind obligată să se refugieze. Trupe din Nigeria și Guineea sunt staționate în **S.L.**, în ajutorul unor autorități centrale care pierd controlul asupra unei țări ce se cufundă într-un cumplit haos, soldat deja cu zeci de mii de victime. Războiul civil izbucnit în 1991 răbufnește în 1999 cu o vigoare sporită. Rebelii din FRU, sprijiniți de președintele Liberiei, Charles Taylor, cuceresc capitala Freetown, pe care, după lupte grele, trupele ECOMOG (Comunitatea Economică a Statelor Africii Occidentale) o reocupă (ian. 1999). Armistițiul încheiat la Lomé (Togo) între șeful rebelilor, Foday Sankoh, și președintele Ahmad Tejan Kabbah (ales în 1996, înlăturat de militari și reinstalat în 1998 de trupele ECOMOG) este urmat de un acord de pace (7 iul. 1999), care prevede formarea unui guvern cu participarea tuturor părților angajate în conflict. Procesul de pace început în iul. 1999 între Frontul Unit Revoluționar și autoritățile guvernamentale de la Freetown, sprijinite de milițiile paramilitare ale Forțelor Civile de Apărare, este continuat de armistițiul semnat la 11 nov. 2000 la Abuja (capitala Nigeriei) și completat, după noi tratative, la 2–3 mai 2001, tot la Abuja. În 1999, Frontul Unit Revoluționar controla aproape jumătate din terit. țării. În prezența celor 17 500 de militari sub mandat O.N.U., începe, în 2001, dezarmarea, demobilizarea și aplicarea programului de reintegrare a milițiilor participante în conflict. Alegerile prezidențiale și parlamentare (14 mai 2002) sunt câștigate de președintele în exercițiu, Ahmad Tejan Kabbah, iar partidul său, Partidul Poporului din **S.L.**, obține 83 de locuri din cele 112 ale Camerei Reprezentanților. Republică prezidențială.

SIERRA MADRE 1. Sistem muntos în America de Nord (Mexic), format din trei lanțuri montane care înconjură Pod. Mexican, acoperind c. 75% din suprafața Mexicului. Climă tropicală montană, uscată spre podiș și umedă spre ocean. Vegetație xerofilă (în N) și păduri tropicale (în S) care trec spre păduri de conifere la altitudini mai mari (în special diferite specii de pin). Cele trei lanțuri montane sunt: *Sierra Madre Oriental,* format din culmi paralele ce se întind de la NNV spre SSE, pe 1 130 km lungime, paralel cu țărmul G. Mexic, cu versanți abrupți către E, care domină câmpia din partea de E a Mexicului cu c 1 500 m, și pante domoale spre V, care coboară spre Pod. Mexican. Munții din acest lanț sunt alcătuiți din calcare, gresii și lave vulcanice. Alt max.: 4 056 m (vf. Peña Nevada); *Sierra Madre Occidental,* constituit din șisturi cristaline, calcare, gresii și lave vulcanice, se desfășoară sub forma unor culmi paralele, extinse pe direcție NV-SE, pe c. 1 600 km lungime și 160-480 km lățime, paralel cu țărmul G. Californiei și cel al Oc. Pacific, fragmentat de canioane adânci de c. 2 000 m. Alt. max.: 3 992 m (vf. Cerro de Mohinora); *Sierra Madre del Sur,* extins de-a lungul țărmului pacific din partea de S a Mexicului, de la Río Balsas în NV și până la istmul Tehuantepec, respectiv până la Rio Tehuantepec în SE, pe terit. statelor mexicane Guerrero și Oaxaca. Alt. max.: 3 850 m. **2.** Lanț muntos situat în extremitatea de SE

a Mexicului și în partea de VNV a Guatemalei, la E de istmul Tehuantepec, care se desfășoară paralel cu țărmul G. Tehuantepec al Oc. Pacific. Alt. max.: 4 220 m (vf. Tajumulco, situat în VNV Guatemalei). **3.** Lanț muntos în Filipine, în NE ins. Luzon, extins pe 345 km lungime, de-a lungul țărmului Oc. Pacific. Alt. max.: 1 850 m.

SIERRA MAESTRA, lanț muntos în SE Cubei, care domină litoralul printr-un abrupt. Alt. max.: 1 993 m (Pico Turquino). Relief carstic. Zăcăminte de min. de fier, cupru, mangan, crom, argint.

SIERRA MORENA, lanț muntos în SSV Spaniei, între fl. Guadalquivir (la S) și Guadiana (la N). Lungime: 320 km. Alt. max.: 1 323 m. (Estrella). Reprezintă o întinsă peneplenă cu câteva creste muntoase și versantul sudic abrupt. Climă mediteraneană. Vegetație de tip maquis. Expl. de cărbune, cupru, plumb, mercur și argint.

SIERRA NEVADA 1. Masiv muntos în extremitatea de S a Spaniei, în Cordillera Betica, alcătuit din roci cristaline, dolomite și calcare, extins pe 150 km lungime și 41 km lățime; alt. max.: 3 478 m (vf. Mulhacén, cel mai înalt din Pen. Iberică). Relief variat, cu forme rotunjite și cu câteva vârfuri ascuțite de tip alpin. Mici ghețari și zăpezi persistente la peste 3 000 m alt. Expl. de pirite și mercur. **2.** [sierə nəvædə] Lanț muntos în V S.U.A., cuprins între depr. internă a Californiei și pod. Marelui Bazin, orientat NV-SE, reprezentând un horst format din granodiorite, asimetric ridicat, extins pe 692 km lungime și 80-140 km lățime. Versantul de V, abrupt, domină depr. internă a Californiei cu c. 1 500 m, cel de E, mai domol, coboară treptat spre Marele Bazin. Vârfurile sunt peneplenizate și păstrează urme ale glaciației cuaternare. Alt. max.: 4 418 m (vf. Whitney). Reprezintă o reg. de seismicitate ridicată, cu numeroase izv. termale și vulcani noroioși. Climă de tip mediteranean montan cu precipitații abundente iarna. Versantul de V este acoperit cu păduri de foioase și conifere, local arborete de sequoia, iar cel de E cu păduri rare de pin. Între c. 2 200 și 2 800 m se desfășoară pajiștile alpine, iar la peste 3 000 m alt. este domeniul zăpezilor persistente și al ghețarilor. În acest lanț muntos se găsesc numeroase cascade, lacuri, canioane adânci, pasuri (Sonora 2 935 m, Ebbetts 2 680 m, Carson 2 620 m, Donner 2 175 m ș.a.) și parcuri naționale (Yosemite, Sequoia, Kings Canyon). Zăcăminte de minereuri polimetalice. Descoperit în mart. 1772 de căpitanul Pedro Fages și explorat în 1874 de Josiah D. Whitney (1819–1896). Stațiuni ale sporturilor de iarnă.

SIERRA NEVADA DE SANTA MARTA, masiv muntos în extremitatea de N a Columbiei, între culmile Anzilor și M. Caraibilor, acoperit cu păduri tropicale până la c. 2 200 m alt. Alt. max.: 5 775 m (Pico Cristóbal Colón, cel mai înalt din țară). Zăpezi persistente și mici ghețari la peste 3 000 m alt.

SIEȘTĂ (< fr.) s. f. Odihna, repausul de după prânz.

SIEȘI (< *sie* + *și*) pron. refl. Lui însuși, ei înșiși.

SIEVERT (de la numele fizicianului suedez Rolf Sievert, 1896–1966), în Sistemul internațional de unități (SI), unitate de măsură pentru doza echivalentă de radiație. Corespunde valorii de 1 J/kg a dozei de radiație înmulțită cu factorii adimensionali stipulați de Comisia Internațională pentru protecție radiologică. Simbol Sv.

SIEYÈS [sieiəs], **Emmanuel Joseph** (1748–1836), om politic francez. Abate. Participant la Revoluția Franceză (1789–1794), unul dintre deputații moderați ai Convenției. Cunoscut mai ales prin broșura „Ce este starea a treia..." (1789), un veritabil program politic al burgheziei franceze. A fost membru al *Directoratului.* Împreună cu Napoleon Bonaparte a organizat lovitura de stat de la 18 Brumar (9 nov. 1799), devenind consul. Exilat (1816–1830) ca regicid.

SIFILIDĂ (< fr.) s. f. Erupție apărută pe piele și pe mucoase în faza a doua a sifilisului.

SIFILIS (< fr. {i}; {s} lat. *Syphilus,* numele unui păstor legendar) s. n. Boală venerică contagioasă, cauzată de spirocheta *Treponema pallidum,* transmisă în general pe cale sexuală, prin obiecte utilizate de o persoană infectată, sau, în cazul **s.** congenital, prin infectarea pe cale sangvină a fătului în cursul vieții intrauterine. Perioada de incubație durează în medie 32 de zile. În evoluția bolii se disting trei perioade: primară, secundară și terțiară. O formă deosebită o constituie **s.** nervos, care se manifestă tardiv prin boli ca tabesul, paralizia generală progresivă etc. Sin. *lues.*

SIFILOM (< fr.) s. n. Tumoare care apare în faza a treia a sifilisului.

SIFLANT, -Ă (< fr.) adj. Șuierător. ✧ (LINGV.) *Consoană* (sau *sunet*) *s.* (și subst., f.) = consoană fricativă dentală; sibilant.

SIFON (< fr.) s. n. **1.** Tub în formă de U răsturnat, folosit pentru scurgerea unui lichid de la un nivel superior la altul inferior, trecând peste un obstacol mai înalt decât nivelul superior. **2.** Tub în formă de S sau de U, montat la instalațiile sanitare sau pe conducte, care conține o cantitate de apă cu scopul de a opri trecerea gazelor dintr-o parte într-alta. **3.** Butelie etanșă de sticlă, de material plastic etc. pentru păstrarea apei gazoase; aceasta poate fi evacuată pe la partea superioară a buteliei, datorită presiunii gazelor degajate când se deschide o supapă. ✦ P. ext. Apă gazoasă și acidulată obținută prin saturarea, sub presiune, cu bioxid de carbon a apei potabile. **4.** Organ de locomoție sau de circulație a apei în formă de pâlnie, la unele animale acvatice (ex. la sepie, scoică, ascidie). **5.** Galerie îngustă, cu traseu în linie frântă, prin care se realizează circulația apei în unele peșteri; constituie obstacole greu de trecut în cercetările speologice.

SIFONA (< fr.) vb. I tranz. A trece un lichid dintr-un vas într-altul cu ajutorul sifonului **(1).**

SIFONĂRIE (<*sifon*) s. f. Loc unde se încarcă și se vând sifoane **(3).**

SIFONOFOR (< fr.; {s} gr. *siphon* „tub" + *phoros* „purtător") s. n. (La pl.) Ordin de celenterate hidrozoare coloniale, răspândite în M. Mediterană și Oc. Atlantic, caracterizate printr-un înalt grad de diferențiere și de specializare morfofiziologică a indivizilor din colonie *(Siphonophora);* (și la sg.) animal din acest ordin.

SIG v. Sistem Geografic Informațional.

SIGĂ (< scr.) s.f. Piatră moale, de culoare albă sau roșie, care pisată sau măcinată este folosită în olăria populară în diverse amestecuri cu pământul de oale sau drept colorant.

SIGER din Brabant (c. 1235–c. 1284), teolog francez. Filozof. Prof. la Univ. din Paris. Unul dintre aristotelicienii radicali din Paris („De aeternitate mundi").

SIGHETU MARMAȚIEI, municipiu în jud. Maramureș, situat în NV depr. Maramureș, la poalele dealurilor Solovan, Dobăieș, Câmpu Negru ș.a., pe râul Iza, în apropiere de confl. cu Tisa, la granița cu Ucraina; 41 991 loc. (2005). Stație de c.f. (inaugurată în 1875). Nod rutier. Expl. de balast. Constr. și reparații de utilaj minier, constr. de piese pentru diferite mașini și utilaje. Combinat de prelucr. a lemnului. Fabrici de șuruburi, de piese de schimb pentru autovehicule, de confecții, tricotaje, covoare, cărămizi, încălțăminte și de produse alim. Moară de cereale. Rezervația naturală „Dealul Solovan". Parcul „Grădina Morii", cu arbori seculari. Muzeu municipal (1926, reorganizat în 1957), cu secții de istorie, etnografie și artă populară; Muzeul științele naturii (1878); Muzeul

arhitecturii populare maramureşene, situat în aer liber, pe dealul Dobăieş, cuprinde toate tipurile de construcţii din mediul rural maramureşan; Muzeu memorial închinat victimelor comunismului (organizat în sediul fostului penitenciar), inaugurat la 20 iun. 1997. Teatru popular. Festivalul anual al datinilor şi obiceiurilor de iarnă, organizat (din 1968) în luna dec. La **S.M.** a existat în anii regimului comunist unul dintre cele mai dure penitenciare din ţară. Cele mai vechi urme de locuire identificate pe terit. actualului oraş datează din Paleolitic şi Neolitic, iar pe dealul Solovan au fost descoperite (1964–1965) vestigiile unei aşezări fortificate din Epoca bronzului târziu. Localit. apare menţionată documentar, prima dată, în 1329. În 1334 figurează în documente cu numele *Plebanus Dygnet/Zygnet* sau *Zyket*, iar în 1346 cu denumirea *Zyghet*. În 1394, aşezarea a devenit reşed. voievodală a comitatului Maramureş (fiind, totodată, şi loc de adunări şi târguri) pe care rutenii o numeau *Sihot*. În 1397, localit. este consemnată în documente ca *oppidum*, în 1459 ca *civitas* (oraş), iar ulterior cu toponimul *Marmaţia (Datum Marmatiis)*. În sec. 16–17, la **S.M.** a existat o şcoală calvină românească, în 1836 s-a deschis o Academie de Drept (reorganizată în 1869), care şi-a încetat activitatea în 1920. Intelectualii maramureşeni au fundat „Asociaţiunea pentru cultura poporului român din Maramureş" (1861–1867); în 1862 a fost întemeiată Preparandia, care a funcţionat până în 1872, iar în 1867 a fost înfiinţată „Societatea de lectură a românilor maramureşeni «Dragoşeanca»". Până la 1 ian. 1965, oraşul s-a numit *Sighet*, iar la 17 febr. 1968 a fost declarat municipiu. În prezent are în subordine ad-tivă 5 localit. componente: Iapa (atestată documentar în 1406), Lazu Baciului, Şugău, Valea Cufundoasă şi Valea Hotarului. Monumente: biserică din sec. 14 (azi biserică reformată), reconstruită în stil neogotic (1859–1862); biserica fostei mănăstiri a Piariştilor (1730–1775); biserica romano-catolică (1736); biserica ucraineană Înălţarea Sfintei Cruci (1791); biserica Adormirea Maicii Domnului (1892); clădirea fostei şcoli reformate (1802), în care a funcţionat (1836–1920) Academia de Drept, azi Liceu pedagogic; clădirea fostei Primării (sec. 19), azi Casa Armatei; clădirea fostului Tribunal (1893), azi sediul Primăriei municipale; Cazarma (1850–1890); clădirea Gării C.F.R. (1893–1897); Sinagogă (1902); Palatul Cultural (1913).

SIGHIŞOARA, municipiu în jud. Mureş, situat în pod. Târnavelor, la poalele dealurilor Gării (la N), Stejăriş (la E), dealul de Mijloc (la S) şi Brădet (la V) şi dominat de dealul Cetăţii (425 m), pe stg. râului Târnava Mare, la confl. cu râul Şaeş; 32 805 loc. (2005). Staţie de c.f. (inaugurată în 1898). Nod rutier. Turnătorie de fontă. Constr. de utilaje şi piese de schimb. Întreprinderi de prelucr. a lemnului, textile, de producţie a aparatelor şi instrumentelor medicale, de mat. de constr., de articole pentru menaj, de obiecte ornamentale şi de produse alim. Muzeu municipal de istorie şi artă feudală, organizat (1889) în Turnul cu ceas, cuprinde colecţii de arheologie, istorie şi etnografie; Casa memorială „N.D. Cocea". La **S.** are loc anual (din 1993) Festivalul artelor medievale. Rezervaţii naturale (stejarii seculari de pe Breite, arboretul cu stejar pufos). **S.** este una dintre cele mai vechi şi constante vetre de locuire ale ţării, aici fiind descoperite vestigii arheologice datând din Neolitic, din perioada mijlocie a Epocii bronzului (sec. 16–13 î.Hr.) şi din Epoca fierului (La Tène, sec. 2 î.Hr.–1 d. Hr.). În 1897, pe dealul Wietenberg (numit şi Dealu Turcului) de lângă **S.** au fost descoperite urmele unei aşezări, specifice perioadei de mijloc a Epocii bronzului, care a dat numele *Culturii Wietenberg* (sec. 16–13 î.Hr.). În 1861, în punctul „Kulterberg" de pe dealul Stejăriş a fost descoperită o mare necropolă daco-romană, iar în 1960, în punctul numit „Pârâul Hotarului" din SV oraşului au fost identificate 12 morminte de incineraţie în care s-au găsit fibule, fragmente de vase ceramice dacice, vârfuri de săgeţi, monede romane ş.a. Pe platoul Pomoale au fost scoase la iveală urmele unui castru roman cu val de pământ şi şanţ, care a aparţinut *Legiunii a XIII-a, Gemina*, precum şi ale unei aşezări civile romane (sec. 2–4). La mijlocul sec. 12 au fost aduşi în această zonă colonişti germani din Saxonia (saşi), cărora li s-au acordat anumite drepturi şi privilegii, luând naştere (în sec. 13) un adevărat burg medieval cu caracter meşteşugăresc şi comercial, înconjurat de ziduri de apărare. Documentar localit. **S.** este consemnată pentru prima dată în 1224. În 1339, aşezarea a devenit reşedinţa unui comitat, iar în 1345 a fost recunoscută ca oraş. În sec. 14–15, s-a fortificat (ziduri, bastioane, turnuri de pază şi apărare, păstrate în mare parte şi astăzi), **S.** impunându-se ca unul dintre cele mai puternice burguri (oraş-cetate) din partea de E a Europei, în care funcţionau 15 corporaţii, 20 de bresle ş.a., iar în 1493 a primit dreptul de a ţine târguri anuale. În 1585 şi 1603, oraşul a fost afectat de foamete, în 1601 şi 1604 prădat de oastea generalului Giorgio Basta, iar în anii 1554, 1572, 1586, 1603, 1646–1647, 1661, 1709, 1719 populaţia a fost decimată de cumplite epidemii de ciumă. La 30 apr. 1676, c. 3/4 din oraş a fost distrusă de incendiu, amplificat şi de explozia depozitului de muniţii aflat în Turnul croitorilor. Locuitorii **S.** au participat la acţiunile revoluţionare din 1848–1849, precum şi la evenimentele unioniste din 1918. Oraşul a fost declarat municipiu la 17 febr. 1968. În prezent are în subordine ad-tivă 6 localit. componente (Angofa, Aurel Vlaicu, Rora, Şoromiclea, Venchi şi Viilor) şi un sat (Hetiur). Monumente: La **S.** se păstrează cel mai frumos şi mai complet ansamblu urban medieval

Sighişoara

Turnul cu ceas

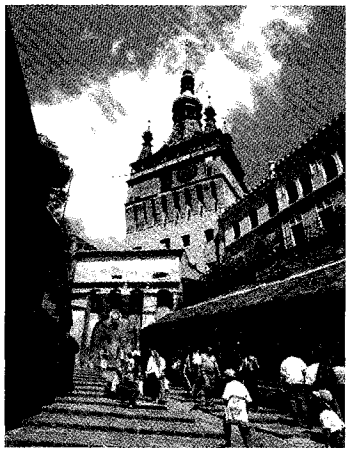

Vedere spre Dealul Cetăţii

din România (sec. 14–17), care are înfățișarea unei așezări cu străzi înguste (unele în pantă), cu case masive din cărămidă, totul înconjurat de o centură de ziduri (supraînălțate în sec 15 și 17), lungă de 930 m, întărită cu 14 turnuri de pază și apărare, din care se mai păstrează doar nouă, purtând numele unor bresle. Cel mai puternic și monumental este Turnul Primăriei (Sfatului) sau Turnul cu ceas (sec. 14), înalt de 64 m, cu patru turnulețe secundare în partea superioară și un ceas cu figurine. Aici s-a aflat reședința Primăriei orașului până în anul 1556, după care a avut diverse destinații, ultima (din 1889) fiind Muzeu de istorie a orașului. Forma actuală a Turnului cu ceas datează din 1676, când a fost reparat după incendiul din 30 apr. 1676. Ceasul turnului este atestat documentar în 1648, an în care au fost montate și figurinele acestuia (care reprezintă fiecare câte o zi a săptămânii), operă a meșterului-sculptor Johann Kirschel. Alte monumente: Bastionul artileriei (1551); biserica fostei mănăstiri a dominicanilor (sec. 13–15, refăcută în 1677–1678), cu altar baroc (din 1680) și orgă; Biserica Evanghelică din Deal, construită în trei etape (sec. 12–15), inițial în stil romanic, refăcută în 1345 în stil gotic târziu și amplificată în anii 1429–1483, păstrează un amvon sculptat în 1480, fragmente de picturi murale interioare executate în anii 1483–1488 de Kendlinger Jacobus, un altar poliptic pictat (c. 1515) și mobilier (strane din lemn) în stilul Renașterii, realizat în 1523–1528 de Johannes Reychmuth; Biserica evanghelică (a leproșilor), în stil gotic (c. 1500); Biserica ortodoxă Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1788); Scara școlarilor (acoperită), construită în 1642, la capătul căreia se află o școală ce funcționează din 1522, azi cu un local nou, construit în două etape (1729 și 1803); Gangul babelor, construit din lemn (1844), prin care bătrânii orașului (în special bătrânele) aveau acces ușor spre biserică, pe timp nefavorabil; Podul „Mamut" (lung de 35 m și lat de 8,90 m), construit din lemn, în 1873, a fost distrus de inundațiile din 1975; casa în care a locuit Vlad Dracul (1431–1436) și în care se presupune că s-a născut Vlad Țepeș; casa „Teutsch" (sec. 17) ș.a. În satul Hetiur, atestat documentar în 1301, se află o biserică evanghelică (sec. 15, cu transformări din sec. 17 și 19 și turn-clopotniță din 1744) și o biserică ortodoxă Buna Vestire (1808). Centrul istoric al orașului a fost inclus (din 1999) în Patrimoniul cutural universal. În 1992 au fost inițiate și sponsorizate (de unele firme din Germania) ample lucrări de consolidare și renovare a orașului medieval, cu toate obiectivele sale (ziduri, turnuri, clădiri vechi ș.a.). Important centru turistic.

SIGILA (< lat. *sigilare*) vb. I tranz. A pune, a aplica un sigiliu; a pecetlui.

SIGILIU (< lat.) s. n. **1.** Obiect alcătuit dintr-o placă (fixată pe un mâner) pe care este gravată o inscripție, o emblemă, o efigie etc. și care se aplică pe un act ca dovadă a autenticității. ✦ Semn imprimat pe ceva prin aplicarea unui sigiliu **(1).** ✦ Fig. Semn distinctiv, marcă. **2.** Pecete de ceară roșie pe care s-a aplicat o ștampilă și care servește la închiderea unui lucru pentru a se evita desfacerea lui de către persoanele neautorizate.

SIGILLARIA ({s} lat. *sigillum*) subst. (PALEONT.) Gen fosil de criptogame vasculare din ordinul licopodialelor. Erau arbori care ajungeau la înălțimea de peste 30 m, cu diametrul aproximativ de 1 m; tulpina avea scoarța brăzdată de șanțuri longitudinale, pe care se vedeau cicatricele frunzelor în forma unor peceți (de aici și numele genului). Au trăit în Carbonifer și în Permianul inferior, având o contribuție importantă la formarea zăcămintelor de cărbune din acele perioade. În România **s.** a fost găsită în depozitele carbonifere din Banat.

SIGILOGRAFIE (< fr.; {s} lat. *sigillum* „sigiliu" + gr. *graphein* „a scrie") s. f. (IST.) Sfragistică.

SIGISMUND, numele a trei regi ai Poloniei. **S. I Iagello,** mare duce al Lituaniei și rege al Poloniei (1506–1548). S-a aflat în conflict cu Moldova (1505–1509 și 1530–1531) și cu Rusia (din 1507); victorios în războiul cu Ordinul teutonic (1519–1521). În 1525, la Cracovia, ducele Prusiei, Albrecht de Hohenzollern, a prestat omagiu lui **S.,** Prusia devenind vasală coroanei poloneze. **S. II August,** mare duce al Lituaniei (din 1529) și rege al Poloniei (1548–1572), fiul lui **S. I.** A participat la Războiul livonian (început în 1558) și a încheiat Uniunea de la Lublin (1569), care unea Regatul Poloniei cu Marele Ducat al Lituaniei în Rzeczpospolita Polska (monarh, dietă și monedă comună). Ultimul reprezentant direct al dinastiei Iagello. **S. III Vasa,** rege al Poloniei (1587– 1632) și al Suediei (1592–1599). S-a aflat în conflict cu Jan Zamoyski, cancelarul Poloniei (1578–1605). În timpul domniei lui, Polonia a purtat războaie cu Mihai Viteazul, sprijinindu-i pe Ieremia și Simion Movilă, cu Rusia (1609–1618) și cu Imp. Otoman (1620–1621) și a susținut pe Habsburgi împotriva principilor protestanți în timpul *Războiului de 30 de Ani.*

SIGISMUND I DE LUXEMBURG, rege al Ungariei (1387–1437), rege (din 1410) și apoi împărat (1433–1437) german și rege al Boemiei (1419–1421, 1436–1437). Înfrânt în campania din 1395 de către domnul Moldovei, Ștefan I. Unul dintre conducătorii cruciadei împotriva turcilor, încheiată prin înfrângerea de la Nicopole (1396). Ca rege al Boemiei a susținut lupta Papalității împotriva husiților. A încheiat cu Polonia tratatul de la Stará Lubovňa (1412) și a anexat Severinul (1419); s-a aflat în bune relații cu Mircea cel Bătrân și Dan II în vederea luptei antiotomane.

SIGLĂ (< fr.) s. f. Prescurtare convențională formată din litera inițială sau din grupul de litere inițiale ale numelui unor autori, titluri etc. (prea lungi), folosită în texte, în inscripții etc.

SIGMA s. m. invar. A optsprezecea literă a alfabetului grecesc (notată Σ, σ, sau s), folosită și pentru diverse notații în matematică și fizică.

SIGMARINGEN, localit. în SV Germaniei, pe Dunăre (Baden–Württemberg). 16,7 mii loc. (2003). Cap. vechiului principat *Hohenzollern–*Sigmaringen, locul de origine al familiei regale române.

SIGMOID, -Ă (< fr.) adj. Care este de forma literei sigma. ✧ *Valvulă s.* = fiecare dintre cutele membranoase situate la originea arterei aorte și a arterei pulmonare. *Colonul s.* (sau *pelvin*) = ultima parte a colonului care urmează porțiunii descendente și care precede rectul; măsoară c. 40 cm lungime și formează o ansă de formă variabilă (amintind de litera sigma).

SIGNAC [siñak], **Paul** (1863–1935), pictor francez. Reprezentant al neoimpresionismului, a teoretizat divizionismul („De la Eugène Delacroix la neoimpresionism"). Vederi din porturi („Portul Saint-Tropez", „Portul Saint-Nicolas", „Venise"). Remarcabil acuarelist. Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României.

SIGNAL (< fr.) s. n. **1.** Semnal convențional emis de un fluier, de o sirenă etc. **2.** Fluier mic de metal (cu care se dau aceste semnale).

SIGNATURĂ (< fr., lat. m.) [siñatură] s. f. **1.** (POLIGR.) Număr de ordine tipărit pe fiecare pagină de la începutul coliu de tipar, servind la ordonarea finală a colilor care compun o lucrare. **2.** (MAT.) *Signatura unui număr real* = funcție care

asociază oricărui număr real semnul său. Se notează: sign.

$$x = \begin{cases} -1 \text{ dacă } x < 0 \\ 0 \text{ dacă } x = 0 \\ 1 \text{ dacă } x > 0 \end{cases}$$

SIGNORELLI [siñorelli], **Luca** (c. 1450–1523), pictor italian. Elev al lui Piero della Francesca și precursor al lui Michelangelo. Fresce remarcabile prin tensiunea dramatică și îndrăzneala compoziției („Testamentul lui Moise" în Capela Sixtină); a pictat numeroase tablouri („Școala lui Pan", „Sfânta familie", „Martiriul Sf. Sebastian").

SIGNORET [siñoré], **Simone** (pe numele adevărat *Simone Henriette Charlotte Kaminker*) (1921–1985), actriță franceză de teatru și film. Fascinantă prin forța cu care trăiește drama complexă a personajelor sale, femei capabile de pasiuni devastatoare în ciuda efortului lucid de a-și controla destinul („Casca de aur", „Thèrese Raquin", „Vrăjitoarele din Salem", „Corabia nebunilor", „Madame Rosa"). Premiul Oscar 1958 („Drumul spre înalta societate").

SIGNORIE (< it.) [siñorie] s. f. **1.** (În Ev. Med., în Pen. Italică) Organ de conducere în unele orașe-republici (ex. Florența); clădirea, reședința **s. 2.** (În Ev. Med. târziu și Renaștere, în Pen. Italică) Formă de guvernământ instituită în unele orașe (sec. 13–16), caracterizată prin concentrarea puterii în mâinile unei singure persoane (ex. Milan–Visconti, Ferrara–Este, Verona–Della Scala, Padova–Carrara); tiranie.

SIGUR, -Ă (< ngr.) adj., adv. **I.** Adj. **1.** De care nu te poți îndoi; cert, neîndoielnic. ✦ Convins, încredințat. **2.** Pe care te poți baza, în care poți avea toată încrederea. ✦ Care este lipsit de primejdie, care nu prezintă nici un pericol. ✧ Expr. *A pune (pe cineva* sau *ceva) la loc sigur* = a pune (pe cineva sau ceva) într-un loc lipsit de orice primejdie; a ascunde. **3.** Care nu dă greș; precis. ✧ Expr. *A merge* (sau *a se duce*) *la sigur* = a merge direct la țintă; a nu da greș. ✦ Hotărât, ferm. ✦ Care produce efectul dorit; eficace. **II.** Adv. **1.** Da. **2.** În mod precis, negreșit. ✧ Expr. (Fam.) *Mai mult ca* (sau *decât*) *sigur* = fără nici un fel de îndoială.

SIGURANȚĂ (< *sigur*) s. f. **1.** Lipsă de primejdie; securitate **(1).** ✦ Formă de asigurare a trupelor proprii împotriva unui atac prin surprindere sau a pătrunderii cercetării inamicului în dispozitivul propriu etc. **2.** Lipsă de îndoială, convingere neclintită; certitudine. ✦ Fermitate, precizie; îndemânare, pricepere. **3.** Stare a unui sistem tehnic care este protejat împotriva surprasolicitărilor sau care este asigurat împotriva desfacerii sau a deplasării în timpul serviciului. ✧ *S. în funcționare* = fiabilitate **(2). 4.** Organ de mașină, dispozitiv sau aparat care servește la protejarea unui material sau a unui sistem tehnic etc. prin acțiune directă (ex. împiedicarea sau limitarea unei mișcări, a unei anumite mărimi de stare etc.) împotriva unor acțiuni dăunătoare sau nedorite, interioare sau exterioare sistemului protejat. ✧ *S. electrică* = aparat care asigură protecția unui circuit electric împotriva supracurenților, mai ales a acelora de scurtcircuit, prin întreruperea curentului. Se construiesc: *s. fuzibile* (întrerup circuitul prin fuziunea unui conductor metalic) și *s. automate* (întrerup circuitul printr-un sistem de contacte acționate electromagnetic). ✦ Dispozitiv care se introduce în broasca unei uși pentru ca ușa să nu poată fi deschisă cu o cheie falsă. ✦ Dispozitiv la armele de foc, care împiedică descărcarea accidentală a acestora. ✦ *Ac de s.* = ac prevăzut cu o mică închizătoare care îi acoperă vârful, pentru a evita desprinderea de locul unde este fixat sau înțeparea cu el.

Simone Signoret

SIHANOUKVILLE v. **Kompong Som.**

SIHAȘTRU, -Ă (< ngr.) s. m. și f. Persoană care trăiește retrasă de lume, în post și rugăciuni; pustnic, schimnic. ✦ P. ext. Persoană care trăiește izolată de societate.

SIHASTRU, Mănăstirea ~ v. **Homocea.**

SIHĂSTRI (< *sihastru*) vb. IV **1.** Intranz. A duce viață de sihastru; *fig.* a trăi retras, ca un sihastru. 2. Refl. A se face, a deveni sihastru; *p. ext.* a se izola de societate.

SIHĂSTRIA, Mănăstirea ~ v. **Vânători-Neamț.**

SIHĂSTRIE (< sl.) s. f. **1.** Viață, stare de sihastru; ascetism, schimnicie. **2.** Loc unde trăiește un sihastru; schit. ✦ Fig. Singurătate, pustietate.

SIHLA, Schitul ~ v. **Vânători-Neamț.**

SIHLĂ (< sl.) s. f. Hățiș.

SIHLEA, com. în jud. Vrancea, situată în zona de contact a C. Râmnicului cu Subcarpații Vrancei; 5 432 loc. (2005). Stație (în satul **S.**) și haltă de c.f. (în satul Voetin), inaugurate la 13 iun. 1881. În satul **S.** se află un conac (sec. 19) și biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena (1850–1854), iar în satul Voetin, biserica Adormirea Maicii Domnului, ctitorie din 1808 a serdarului Arsache Robescu.

SIHLOAIA, vârf în Obcina Mare, reprezentând alt. max. a acesteia (1 224 m).

SIHOT v. **Sighetu Marmației.**

SIHOTE-ALIN, lanț muntos în extremitatea de SE a Federației Ruse, în Siberia Orientală, extins pe direcție NE-SV, pe c. 1 200 km lungime, paralel cu țărmul M. Japoniei, delimitat la SV, V și NV de râul Ussuri și de cursul inf. al fl. Amur. Alt. max.: 2 077 m (vf. Tordokiijani). Climă cu influențe musonice. Se remarcă prin interferența dintre speciile subtropicale și cele de taiga. Rezervație naturală în care sunt ocrotiți tigrii de Amur, zibelina, cocorul de Ussuri și cedrul coreean. Zăcăminte de min. de plumb, zinc și de staniu. Zona centrală a m-ților este inclusă (în 2001) în Patrimoniul natural universal.

SIIMANN, Mart (n. 1946), istoric și om politic estonian. Director general (1989) al Radioteleviziunii estoniene; din 1992 conduce primul canal privat de televiziune (RTV).; prim-min. al Estoniei (1997–1999).

ŠIK, Ota (1919–2004), economist elvețian de origine cehă. S-a exilat în Elveția în 1970. Membru al C. C. al P. C. Cehoslovac (1962–1969), a fost autorul unor reforme economice vizând raționalizarea producției și creșterea responsabilității muncitorilor. Lucrări: „A treia cale", „Sisteme economice, teorie critică comparativă", „Dezvoltare și crize".

SIKELIANÓS, Ánghelos (1884–1951), poet și dramaturg grec. Lirică simbolistă de factură orfică, pătrunsă de cultul mitic al naturii („Vizionarul", „Prolog vieții", „Discurs delfic", „Mater Dei"). Tragedii lirice („Dedal în Creta", „Sybila", „Moartea lui Dighenis").

SIKHI (SICHI) (cuv. sanscrit „discipol") s. m. pl. Adepții unei secte mistice hinduiste influențată de Islam, cu revendicări sociale, întemeiată la sfârșitul sec. 15 de către Guru *Nānak*. Cu timpul, secta s-a transformat într-o religie monoteistă de sine stătătoare. Marea majoritate a credincioșilor **s.** (în prezent numărul lor depășește 18 mii.) trăiesc în prov. Punjab și în terit. învecinate (azi în India și Pakistan). În cursul sec. 19 statul **s.**, constituit în sec. 18, a purtat două războaie (1845–1846, 1848–1849) împotriva colonialiștilor britanici, încheiate cu înfrângerea **s.** și cucerirea statului lor, inclus în India britanică.

SIKKIM, stat în extremitatea de NE a Indiei, la poalele de S ale m-ților Himalaya, la granița cu China, Nepal și Bhutan; 7,1 mii km^2; 540 mii loc. (2001). Centrul ad-tiv: *Gangtok*. Relief muntos cu alt. medii de peste 1 500 m. Alt. max.: 8 598 m (vf. Kānchenjunga). Climă foarte umedă. Păduri de conifere și foioase, pășuni alpine. Zăcăminte de cupru, grafit, fier, aur, argint, plumb, zinc și gips. Se cultivă orez, mei, porumb, grâu, secară, cartofi, orz. Unul dintre pr. producători de nucșoară. Pomicultură. Creșterea bovinelor, ovinelor și iacilor. Prod. meșteșugărească dezvoltată.Terit. independent, s-a aflat în cursul sec. 18–19 în conflict deschis cu Bhutanul și Nepalul, intrând, din 1817, sub influența Marii Britanii, care l-a folosit drept stat tampon între coloniile sale indiene și Tibet. Din 1950 devine un protectorat al Indiei, iar din 1975, unul dintre cele 25 de state ale Uniunii Indiene.

SIKORSKI, Władisław (Eugeniusz) (1881–1943), general și om politic polonez. Fondatorul Legiunii poloneze care a participat împotriva Rusiei în Primul Război Mondial. A luptat în Războiul Sovieto–Polon (1920–1921). Prim-min. și ministru de Interne (1922–1923). Ministru de Război (1924–1925). Adversar al guvernului condus de J. Piłsudski (din 1928). Între 1939 și 1943 a condus guvernul polonez constituit în emigrație, cu sediul la Paris și apoi la Londra. Mort într-un accident de avion.

SIKORSKY [sɘkɔrski], **Igor Ivanovici** (1889–1972), inginer american de origine rusă. Pionier al aviației. A construit (1910) unul dintre primele bombardiere („Ilia Muromeț"), folosit în Primul Război Mondial. Emigrat (1919) în S.U.A., a fondat (1923) propria societate (pe care a condus-o personal între 1929 și 1957), consacrându-se construcției de elicoptere; a construit primul elicopter practic utilizabil (1939); cu elicopterul „S-52" a bătut, în 1949, recorduri de viteză și de altitudine.

SILĂBĂ (< fr., lat.) s. f. (LINGV.) Segment fonetic al cuvântului, alcătuit dintr-unul sau din mai multe foneme, al cărui centru sonor este de obicei o vocală și care este pronunțat într-un singur efort respirator. ✧ *S. închisă* = silabă care se termină în consoană. *S. deschisă* = silabă care se termină într-o vocală.

SILĂBIC, -Ă (< fr.) adj. Care ține de silabe, privitor la silabe; alcătuit din silabe, care poate forma o silabă. ✧ *Scriere s.* (sau *cu caracter s.*) = scriere în care fiecare silabă este notată printr-un semn. *Versificație s.* = tip de versificație bazată pe numărul silabelor independent de locul accentelor.

SILABISI (< ngr.) vb. IV tranz. A pronunța sau a citi cuvintele despărțindu-le în silabe; *p. ext.* a pronunța, a citi rar. ✦ Fig. A citi cu greutate.

SILABO-TONICĂ (< *silabă* + *tonic*) adj. *Versificație* ~ = versificație care se bazează deopotrivă pe numărul silabelor dintr-un vers și pe repartizarea accentelor.

SILAJDŽIĆ, Harris (n. 1945), om politic musulman din Bosnia și Herțegovina. Ministru de Externe (1990). Prim-min. (1993–1996) al Bosniei și Herțegovinei independente. Prim-min., împreună cu Boro Bosić (1997–1999) și împreună cu Svetožar Mihajlović (1999–2000).

SILAN (< fr. {i}) s. m. Combinație a siliciului cu hidrogenul, având formula generală Si_nH_{2n+2}. Din monosilan (SiH_4), care este un gaz, se obține siliciu pur pentru tehnica semiconductorilor.

SILARD, Andrei P. (1944–1993, n. Timișoara), inginer român. M. coresp. al Acad. (1993), prof. univ. la București. Studii privind dispozitivele electronice, fizica conductoarelor, circuitele electronice și optoelectronice. Realizări bazate pe concepte originale; elaborarea unei noi teorii (realiste) a joncțiunii liniar gradate.

SILAȘ, Gheorghe (1914–2001, n. Căianu Mic, jud. Bistrița-Năsăud), inginer român. M. coresp. al Acad. (1991), prof. univ. la Timișoara. Cercetări de mecanică generală și analitică; contribuții la studiul vibrațiilor în domeniul construcțiilor („Mecanica. Vibrații mecanice", „Sisteme vibropercutante").

SILAȘI, Grigore (1836–1897, n. Beclean), filolog și folclorist român. M. de onoare al Acad. (1877), prof. univ. la Cluj. Unul dintre întemeietorii Societății „România Jună" la Viena. A militat pentru afirmarea națiunii române. Lucrări de limbă și literatură română („Renașterea limbei românești în vorbire și scriere"), de teorie literară și estetică („Românul în poesia poporală. Studii asupra tuturor ramurilor poesiei populare române din punct de vedere etic, istorico-mitologic și lingvistic"). A editat manuscrise vechi.

SILĂ (< sl.) s. f. **1.** Aversiune, dezgust, scârbă, repulsie față de cineva sau de ceva. ✧ Loc. *În silă* = fără tragere de inimă, fără interes, fără plăcere. **2.** Constrângere, abuz săvârșit împotriva cuiva. ✦ Loc. *Cu de-a sila* = cu forța, prin abuz.

SILBERG, Ioan-Alexandru (n. 1937, Cluj), chimist român. M. coresp. al Acad. (1996), prof. univ. la Cluj-Napoca. Contribuții în chimia heterociclurilor (fenotiazina), a radicalilor liberi, a electrosintezei organice (metode de sinteză cu aplicații industriale în tehnologii neconvenționale). Lucrări: „Metode magnetice de analiză", „Chimie organică", „Chimia organică a produșilor naturali", în colab.

SILEN (< n. pr. *Silen*) s. m. (MITOL.) Nume generic dat satirilor bătrâni. Alteori acest nume desemnează pe învățătorul zeului Dionysos.

SILENȚIOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. Care nu face zgomot; tăcut, liniștit.

SILEPSĂ (< fr., gr.) s. f. Construcție sintactică bazată pe folosirea acordurilor în frază după asociații logice și nu după normele gramaticale obișnuite; *p. ext.* figură de stil în care cuvântul este considerat atât în sensul propriu, cât și în cel figurat.

SILES ZUAZO, HERNÁN (1914–1996), om politic bolivian. Președinte al Boliviei (1956–1960 și 1982–1985) și președinte al partidului Mișcarea Națională Revoluționară de Stânga (din 1978).

SILEX (< fr., lat.) s. n. Formație silicioasă foarte fin cristalizată sau amorfă, de formă lenticulară sau neregulată, cu dimensiuni centimetrice sau decimetrice, care ia naștere în rocile calcaroase. Este dur și are culoarea cenușie, gălbuie sau brună și spărtura concoidală. În Paleolitic a fost folosit pentru confecționarea uneltelor și armelor și mult timp pentru obținerea focului datorită scânteilor pe care le produce prin izbire cu un corp ascuțit. În prezent se folosește la prepararea emailului, faianței și ca abraziv. Fragmentele de **s.** sunt numite popular *cremene*.

SILEZIA (în lb polonă **ŚLĄSK**; în lb. cehă **SLEZSKO**; în lb. germ. **SCHLESIEN**), reg. naturală, cu importanță istorică și economică, situată în Europa central-estică, pe cursul superior al Odrei și Vistulei, cu extindere mai mare în SV Poloniei și în mai mică măsură în Rep. Cehă și

Germania. În **S** și SV se întind Carpații, Sudeții și dealurile submontane, în partea centrală și în NV C. Sileziei, iar în E și NE o zonă deluroasă. Expl. de huilă, lignit, min. de fier, polimetale, sare gemă. Orașe pr.: Katowice, Opole, Wrocław, Zielona Góra. Locuită de slavi (sec. 5), a intrat sub stăpânire polonă (sec. 10). Posesiune a Sfântului Imp. Roman din 1335, a trecut în stăpânirea Habsburgilor austrieci (1526) și apoi a Prusiei (1742). După Primul Război Mondial a fost împărțită între Polonia, Cehoslovacia și Germania, iar după al Doilea Război Mondial cea mai mare parte a **S.** a intrat în componența Poloniei, o mică parte fiind dată Republicii Democrate Germane. În al Doilea Război Mondial **S.** polonez a fost ocupată de trupele germane, naziștii săvârșind numeroase atrocități față de populația locală.

SILF (< fr., lat.) s. m. (În mitologia popoarelor germanice) Fiecare dintre duhurile ușoare, agile care întruchipau elementul aerului și al căror corespondent feminin erau *silfidele*.

SILFIDĂ (< fr., germ.) s. f. **1.** (În mitologia popoarelor germanice) Silfă (v. *silf*). ✦ Femeie tânără, suplă, grațioasă. **2.** (La pl.) Familie de insecte coleoptere ale căror larve se hrănesc cu cadavre sau cu leguminoase, producând pagube în culturi *(Silphidae)*; (și la sg.) insectă din această familie (ex. groparul).

SILI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A constrânge pe cineva la ceva; a forța. ✦ A îndupleca; a determina. **2.** Intranz. și refl. A-și da toată osteneala, a depune toate eforturile, a se strădui (pentru a realiza ceva). ✦ A se grăbi, a da zor.

SILICAGEL (< fr.) s. n. Produs obținut prin deshidratarea gelului de bioxid de siliciu în anumite condiții, întrebuințat ca absorbant; gel de silice.

SILICAT (< fr. {i}) s.m. Compus oxigenat al siliciului cu diferite metale, care se găsește în natură în numeroase minerale (feldspați, mice, piroxeni, amfiboli, olivină, epidot, granați etc.) și care se folosește ca materie primă la ind. ceramică, a cimentului, chimică, metalurgică etc.; **s.** alcătuiesc una dintre cele mai importante clase de minerale, care reprezintă 75–80% din scoarța terestră.

SILICATARE (< *silicat*) s. f. (CONSTR.) Procedeu de consolidare și de impermeabilizare a unor terenuri de fundații, prin introducerea în zona respectivă a unei soluții de silicat de sodiu și a unei soluții de electrolit (de obicei de clorură de calciu), care formează un gel de silice coloidală și acționează ca un agent de cimentare a particulelor.

SILICĂ (< *silice*) s. f. Cărămidă refractară silicioasă.

SILICE (< fr., lat.) s. f. Dioxid de siliciu. Poate avea formă cristalină sau amorfă; cea mai răspândită formă cristalină este cuarțul.

SILICERE (< *siliciu*) s. f. Tratament termochimic prin care se obține difuzarea siliciului în stratul superficial al unor piese de oțel sau de fontă pentru a le face mai rezistente la coroziune.

SILICIC (< fr.) adj. *Acid* ~ = acid oxigenat al siliciului. Se mai numește acid ortosilicic.

SILICICOL, -Ă (< fr.; {s} lat. *silex, silicis* „cremene" + *colo* „a locui") adj. (Despre plante) Adaptat la un sol bogat în siliciu (ex. vița de vie, hrișca, secara, salcâmul) sau la roci silicioase.

SILICIFIERE (< *siliciu*) s. f. Proces de îmbogățire relativă în siliciu a rocilor prin îndepărtarea altor compuși sau prin aportul de bioxid de siliciu.

SILICIOS, -OASĂ (SILICOS) (< fr.) adj. Care conține siliciu.

SILICIU (< fr. {i}; {s} lat. *silex, silicis* „cremene") s. n. Element chimic (Si; nr. at. 14, m. at. 28,086), semimetal din grupa carbonului. Este cel mai răspândit element din natură după oxigen (constituind 27,6% din masa scoarței terestre); se găsește numai combinat, ca silice și silicați. Se prezintă cristalizat în sistemul cubic și în stare amorfă. Se obține prin aluminotermie sau prin reducerea silicei cu cărbune în cuptorul electric. Este puțin reactiv din punct de vedere chimic. În combinații este tetravalent. Se întrebuințează ca agent de reducere în metalurgie, la prepararea ferosiliciului și la fabricarea dispozitivelor semiconductoare. A fost descoperit (1823) de *J. J. Berzelius*.

SILICON (< fr. {i}) s. m. Compus macromolecular constituit din lanțuri sau cicluri de atomi de siliciu care alternează regulat cu atomi de oxigen și având radicali organici legați la atomii de siliciu. Se caracterizează prin rezistență la apă și la oxidare și printr-o mare stabilitate la temperaturi înalte. Poate fi fluid (ex. uleiuri) sau solid (ex. rășini sau cauciucuri). **S.** fluid este utilizat pe cale orală ca pansament digestiv în gastrită, duodenită, colită. Intră în compoziția unor proteze, ex. pentru înlocuirea unui sân amputat sau pentru mărirea sânilor (implant mamar) sau pentru înlocuirea unei articulații sau a unui tendon (proteză articulară).

SILICON VALLEY (VALEA SILICIULUI), reg. în California central-vestică, între San José și Palo Alto, cunoscută, după 1980, pentru corporațiile industriale de înaltă tehnologie în electronică și computere.

SILICOTERMIE (< fr; {s} lat. *silicum* „siliciu" + gr. *thermos* „cald") s. f. (METAL.) Procedeu de reducere a unor oxizi metalici greu reductibili, folosind ca agent de reducere pulberea de siliciu sau de ferosiliciu.

SILICOZĂ (< fr. {i}) s. f. Boală pulmonară profesională din grupul pneumoconiozelor, care apare în urma inhalării prelungite a pulberilor de bioxid de siliciu.

SILICULĂ (< fr., lat.) s. f. Fruct uscat dehiscent, rar indehiscent, caracteristic multor specii din familia cruciferelor (= brasicacee), alcătuit din două carpele, despărțit la interior în două loji printr-un perete fals, subțire, membranos, de care se prind semințele; **s.** are diametrele longitudinal și transversal aproximativ egale (ex. la traista-ciobanului).

SILICVĂ (< lat., fr) s. f. Fruct uscat dehiscent având lungimea cel puțin de patru ori mai mare decât lățimea (ex. la varză, ridichi etc.).

SILIMANIT (< fr. {i}; {s} n. pr. *Silliman*) s. n. Silicat natural de aluminiu, cristalizat în sistemul rombic. Este cenușiu, brun sau verde, dur, sticlos, și apare ca un constituent al unor șisturi cristaline intens metamorfozate.

SILINȚĂ (< *sili*) s. f. Stăruință îndelungată, osteneală pentru a realiza ceva, pentru a atinge un scop; sârguință, strădanie, râvnă, zel.

SILISTRA, oraș în NE Bulgariei, pe dr. Dunării, la 113 km ENE de Ruse, vizavi de municipiul românesc Călărași; 42,1 mii loc. (2001). Port fluvial, specializat în traficul de cereale, vin, lemn. Constr. de mașini; ind. textilă (țesături de bumbac), a mat. de constr. (cărămizi, țigle), de prelucr. a lemnului (mobilă), celuloză și alim. (conserve, vin). Fundat de romani în sec. 2 d.Hr. cu numele *Durostorum*. Cucerit de turci în sec. 15, a revenit Bulgariei în 1878. În perioada 1913–1940 s-a aflat în hotarele României.

SILIȘTE (< sl.) **1.** (În Ev. Med., în Țările Române) Loc pe care fusese sau pe care era așezat un sat; vatra satului. **2.** (Înv.) Loc necultivat sau plantat cu pomi.

SILIȘTEA 1. Com. în jud. Brăila, situată în zona de contact a C. Brăilei cu C. Siretului inferior, pe dr. văii Siretului; 1 855 loc. (2005). Satul **S.** apare menționat documentar în 1756. Până la 1 ian. 1965, satul și com. **S.** s-au numit *Nazâru.* **2.** Com. în jud. Constanța, situată în V pod. Carasu, pe râul Țibrinď; 1 437 loc. (2005). Nod rutier. **3.** Com. în jud. Teleorman, situată în C. Găvanu-Burdea, pe cursurile superioare ale râurilor Glavacioc și Sericu; 2 701 loc. (2005). Nod rutier. Expl. de petrol și gaze. Până la 1 ian. 1965, satul și com. **S.** s-au numit *Grosu.* Bisericile de lemn Sf. Dumitru (1799) și Sfinții Împărați Constantin și Elena (1800–1810), în satele Butești și Puranii de Sus. **4.** v. **Siliștea-Gumești.**

SILIȘTEA CRUCII, com. în jud. Dolj, situată în C. Desnățuiului, pe râul Baboia; 1 821 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **S.C.**). Biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena (1850–1852, reparată în 1904), în satul **S.C.**

SILIȘTEA-GUMEȘTI, com. în jud. Teleorman, situată în C. Găvanu-Burdea, pe cursul superior al văii Râu Câinelui; 2 761 loc. (2005). Moară de cereale (1926). În perioada 1 ian. 1965–17 febr. 1968 satul și com. **S.-G.** s-au numit *Siliștea*, iar între 17 febr. 1968 și 20 mai 1996 au purtat numele *Siliștea Nouă.*

SILIȘTEA SEACĂ v. **Seaca de Pădure.**

SILIȘTEA-STĂNILEȘTI v. **Stănilești.**

SILȚ, -Ă (< sili) adj. **1.** Constrâns, forțat, obligat. ✦ Lipsit de naturalețe, de sinceritate. **2.** (Despre mișcări, acțiuni etc.) Grăbit, zorit.

SILITOR, -OARE (< silit) adj. Care își dă toată osteneala; harnic, sârguincios.

SILȚRĂ (< rus.) s. f. (Pop.) Azotat de potasiu.✦ (Înv.) Praf de pușcă.

SILIUS ITALICUS, Tiberius Catius (25–101), poet latin. A evocat luptele romanilor cu cartaginezii (epopeea „Punica").

SILIVAȘ, sat în com. Hopârta (jud. Alba), pe terit. căruia a fost descoperit mormântul unui luptător celt (sfârșitul sec. 4 — începutul sec. 3 î.Hr.). În cadrul inventarului arheologic, mai importante sunt coiful cu apărătoare de ceafă decorat în stil liber și o *sica* (pumnal curbat) geto-dacică.

SILIVAȘU DE CÂMPIE, com. în jud. Bistrița-Năsăud, situată în zona de contact a colinelor Comlodului cu cele ale Mădărașului, pe cursul superior al râului Șaeș; 1 221 loc. (2005). Nod rutier. Satul **S. de C.** apare menționat documentar în 1329. Bisericile de lemn Adormirea Maicii Domnului (1662, refăcută și pictată în 1842) și Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 17), în satele **S. de C.** și Fânațele Silivașului.

SILJAN [șilian], lac în partea centrală a Suediei la 161 m alt.; supr. 290–355 km^2 (după anotimp); 40 km lungime; 1,6-11 km lățime; ad. max.: 125 m. În el se varsă râul Österdalälven. Ins. pr.: Sollerön. Pe țărmul NV se află stațiunea turistică Mora.

SILLA, unul din cele trei regate antice coreene, care a cuprins în hotarele sale partea de SE a Pen. Coreea, avându-și nucleul în actuala prov. Kyŏng sang–Pudko (azi în Republica Coreea); capitala în apropiere de actualul oraș Kyŏngju (la 64 km N de Pusan). Întemeiat, potrivit tradiției, de către regele Hyŏkkŏse (c. 57 î.Hr–4 d.Hr). În sec. 5–7 a luptat cu celelalte două state coreene – Koguryŏ și *Paekche* (Paekje) pentru supremație în Pen. Coreea. În anul 668, regele Munmu (661–681) al statului **S.**, având susținerea trupelor chineze trimise de împăratul chinez Gaozong (650–683) din dinastia Tang, a cucerit Regatul Koguryŏ în 668, iar în 669–672 Regatul Paekche, unificând Pen. Coreea pentru mai bine de două sec. (în 935 a fost cucerit de statul *Koryŏ*).

SILLANPÄÄ [șilanpæ], **Frans Eemil** (1888–1964), scriitor finlandez. Exponent de seamă al prozei finlandeze din prima jumătate a sec. 20. Romane de o construcție impecabilă evocând universul rural („Viața și Soarele", „O soartă zbuciumată", „Sfânta mizerie"), pline de sensibilitate lirică și deosebit rafinament („Silja", „Moartă de tânără", „Oameni în noaptea de vară", „Frumusețea și mizeria vieții"). Premiul Nobel pentru literatură (1939).

SILLITOE [șilitou], **Allan** (n. 1928), scriitor englez. Reprezentant al valului „tinerilor furioși". Proză de analiză a revoltei individuale („Sâmbătă seara, duminică dimineața", „Singurătatea alergătorului de cursă lungă", „Aventurierii din Aldebaran") și de protest antirăzboinic („Generalul"). Poezie și proză pentru copii. Note de călătorie.

SILLS [silz], **Beverly** (pe numele adevărat *Belle Silberman*) (n. 1929), soprană americană. Considerată una dintre cele mai mari voci de coloratură ale sec. Carieră de mare succes pe marile scene ale lumii, în peste 50 de opere (Bellini, Donizetti, Masenet, Mozart, Rossini, Verdi). Roluri în opere transpuse pe marele ecran.

Beverly Sills

După retragerea de pe scenă (1979) conduce New York City Opera.

SILNIC,-Ă (< sl.) s. m. adj. **I.** S. m. Nume dat plantelor erbacee perene, melifere, din genul *Glechoma*, familia labiatelor, cu tulpini târâtoare și flori albastre-liliachii (ex.: *G. hederacea* și *G. hirsuta*); se cunosc 12 specii, răspândite prin pădurile din Europa și Asia. Frunzele sunt folosite în medicina tradițională. **II.** Adj. Care se face prin constrângere sau de nevoie. ✦ Apăsător, penibil. ✦ Care este ilegal.

SILNICIE (< *silnic*) s. f. **1.** Constrângere, oprimare; violență, abuz. **2.** (Înv.) Forță, putere.

SILOGISM (< fr., gr.) s.n. Tip de deducție în care o propoziție numită concluzie rezultă din două sau mai multe propoziții numite premise. Logicienii se ocupă mai ales cu silogismele formate din propoziții ce pot fi exprimate sub forma categorică subiect–predicat *(s. categoric).* **S.** cel *mai simplu* constă din trei propoziții: 1) *premisa majoră*, care conține predicatul concluziei (termenul major); 2) *premisa minoră*, care conține subiectul concluziei (termenul minor); 3) *concluzia* se deduce din prima judecată prin intermediul celei de-a doua. A fost descoperit de Aristotel. V. *figuri silogistice, mod silogistic, deducție, raționament.*

SILOGISTIC, -Ă (< fr., gr.) adj. Care aparține silogismului, privitor la silogism. ✦ (Substantivat, f.) Parte a logicii clasice care se ocupă cu studiul silogismului.

SILON (denumire comercială) s.n. Fibră textilă poliamidică, folosită la fabricarea confecțiilor.

SILONE, Ignazio (pseudonimul lui *Secondo Tranquilli*) (1900–1978), scriitor și om politic italian. Unul dintre fondatorii (1921) Partidului Comunist Italian din care a fost exclus în 1931. Persecutat de regimul fascist, se refugiază (1930–1945) în Elveția. Operă romanescă de nuanță

umanitarist-creştină, surprinzând lumea ţăranilor dominată de un fatalism dureros („Fontamora", „Pâinea şi vinul", „Vulpea şi cameliile"). Eseuri.

SILOZ (< it.) s. n. **1.** Construcţie specială, cu înălţime şi volum mari, destinată depozitării unor materiale pulverulente, granulare sau în formă de bulgări şi echipat cu instalaţiile necesare atât încărcării sau descărcării materialelor, cât şi păstrării în bune condiţii (de climă şi umiditate) a acestora. **2.** Amenajare pentru însilozarea porumbului sau a altor plante destinate conservării prin murare.

SILUETĂ (< fr.) s. f. **1.** Contur al unei fiinţe, al unui lucru etc. care se proiectează ca o umbră pe un fond mai luminos. ✦ Desen reprezentând o astfel de imagine. **2.** Talie zveltă, bine proporţionată; corp suplu; *p. gener.* talie, corp. ✧ Expr. *A face siluetă* = a deveni zvelt, a slăbi. **3.** Desen special din carton sau placaj, reprezentând, de obicei, o siluetă omenească, pe care sunt fixate ţintele la tir.

SILUI (< sl.) vb. IV tranz. A uza de forţă faţă de cineva; a constrânge; *spec.* a viola **(3),** a necinsti. ✦ Fig. A denatura, a falsifica.

SILUMIN (< fr.{i}; {s} fr. *sil[icium]* + *[al]uminium*) s. n. Aliaj de aluminiu cu 4,5–13% siliciu şi cu alte adaosuri (cupru, mangan, magneziu etc.), folosit la turnarea unor piese rezistente la coroziune sau la temperaturi înalte. De asemenea, se foloseşte la fabricarea unor piese cu o configuraţie complicată, mai ales în construcţia de automobile şi avioane.

SILUR (< germ.) s. m. Nume dat speciilor de plante erbacee scunde din genul *Euphrasia,* familia scrofulariaceelor, cu frunze mici, dinţate şi cu flori mici, bilabiate, palid-violacee, albe sau palid-liliachii, în inflorescenţe terminale, spiciforme.

SILURIAN, a treia perioadă (sistem) a Paleozoicului, situată între Ordovician şi Devonian, care a durat c. 40–45 de milioane de ani. S-a caracterizat prin sedimentări de calcar, gresie şi şisturi argiloase, prin apariţia peştilor primitivi şi a primelor plante terestre şi dezvoltarea nevertebratelor marine.

SILVA, José Asunción (1865–1896), poet columbian. Precursor al modernismului pe continentul sud-american. A influenţat puternic dezvoltarea poeziei moderne americane cu remiscenţe romantice („Nocturne", „Crepuscul").

SILVANER (< germ.) s. m. Soi de viţă de vie originar din Germania, cu ciorchini mijlocii ca mărime, cilindroconici, cu boabe dese şi cu pieliţa groasă.

SILVANIT (< germ.) s. n. Telurură naturală de aur şi argint cristalizată în sistemul monoclinic. Are culoarea argintie-cenuşie, luciu metalic, este moale şi reprezintă un minereu valoros.

SILVANIEI, Dealurile şi depresiunile ~, complex de dealuri (Dealurile Sălajului, Codrului, Sărmăşagului ş.a.), piemonturi şi depresiuni care alcătuiesc partea centrală şi de V a dealurilor Silvano-Someşene (la V de Someş). Sunt dealuri joase (150–400 m alt.) dominate local de muncei cristalini (Măgura Şimleului, 569 m, Culmea Codrului, 579 m) şi separate de culoare largi de vale (ale Crasnei, Sălajului, Someşului, Barcăului) şi depresiuni (Zalău, Şimleu, Plopiş).

SILVANO-SOMEŞENE, dealurile ~, denumirea generică sub care este cunoscută marea unitate de relief deluros (c. 5 050 km^2) situată în partea de N a Dealurilor Vestice, cuprinsă între m-ţii Plopiş (la S), aliniamentul culmilor Meseş–Prisnel–Preluca–Şatra (la E) şi rama munţilor vulcanici (la N), şi care se desfăşoară sub forma unei zone de legătură între C. Someşului şi Barcăului (la V) şi Pod. Someşan (la E). Unii cercetători includ această reg. deluroasă în aria Platformei Someşene. Este o unitate foarte complexă, care include mai multe sectoare de dealuri, măguri cristaline (părţi componente ale „jugului intracarpatic" care leagă M. Apuseni de N Carpaţilor Orientali) şi depresiuni. Se subdivide în unitatea *dealurilor Chioarului* (inclusiv masivele Preluca şi Prisaca şi depresiunile Baia Mare şi Copalnic) şi dealurile şi depresiunile Silvaniei.

SILVANUS (în mitologia romană), zeu arhaic, considerat protector al vegetaţiei sălbatice, mai ales al dumbrăvilor şi pădurilor. Era închipuit ca o fiinţă cu faţă bestială, cu corpul păros, cu picioare şi coarne de ţap. Mai târziu a fost confundat cu *Faunus.*

SILVASSA, oraş în V Indiei, la N de Mumbay, centrul ad-tiv al terit. unional autonom Dădra şi Nagar Haveli; 21,8 mii loc. (2001). Centru comercial (tutun, bumbac).

SILVĂ (< lat.) s. f. (Rar) Pădure.

SILVESTRI, Constantin (1913–1969, n. Bucureşti), dirijor şi compozitor român. Stabilit în Marea Britanie (1963). Figură de anvergură internaţională a muzicii româneşti. Activitate intensă de pianist concertist,

Constantin Silvestri

dirijor şi director al Operei, Filarmonicii şi Orchestrei Radio din Bucureşti. Lucrări simfonice („Trei piese pentru orchestră de coarde"), muzică de cameră, pentru pian şi vocală.

SILVESTRU, numele a doi papi şi a doi antipapi. Mai important: **S. II** *(Gerbert d'Aurillac)* (999–1003), cel dintâi papă francez. Filozof şi matematician, unul dintre marii învăţaţi ai timpului.

SILVESTRU, Valentin (1924–1996, n. Bucureşti), publicist şi critic român de teatru („Caligrafii pe cortină"). Schiţe umoristice („Tufă de Veneţia"). Memorialistică.

SILVIC, -Ă (< lat. *silva*) adj. Care ţine de pădure sau de silvicultură, privitor la pădure sau la silvicultură; forestier.

SILVICOL, -Ă (< fr.; {s} lat. *silvicola* „care locuieşte în păduri") adj. (Despre specii de plante) Care cresc de obicei în păduri.

SILVICULTOR, -OARE (< fr.) s. m. şi f. Lucrător specializat în silvicultură (ex. inginer silvic).

SILVICULTURĂ (< fr.; {s} lat. *silva* „pădure" + *cultura* „creştere") s. f. **1.** Ştiinţă pe care se bazează gospodărirea şi cultivarea pădurilor, metodele şi procedeele tehnice de sporire a producţiei forestiere, tehnica plantării şi a regenerării pădurilor. **2.** Ramură a economiei care are ca obiect cultura, refacerea şi protecţia pădurilor, recoltarea de produse accesorii ale pădurilor (fructe de pădure, plante medicinale etc.), activităţile organizate de vânătoare şi cele de pescuit în apele de munte.

SILVIE (< lat. *Sylva*) s.f. Nume dat mai multor păsări preponderent insectivore din familia sylviide, ordinul paseriforme, de mici dimensiuni, care se caracterizează prin ciocul scurt şi ascuţit, cu peri la colţuri, picioare puternice, aripi ascuţite şi coada retezată. În Europa se întâlnesc 15

specii de **s.** dintre care **s.** porumbacă (*Sylvia nisoria*) este mai rară, pe când **s.** de zăvoi (*S. borin*), **s.** cu cap negru (*S. atricapilla*), **s.** de câmp (*S. communis*), şi **s.** mică (*S. curruca*) sunt foarte larg răspândite, iar alte specii au un areal restrâns.

SILVINĂ (< fr. {i}; {s} *Sylvius*, numele latinizat al lui J. Dubois) s. f. Clorură naturală de potasiu, cristalizată în sistemul cubic; este asemănătoare cu sarea gemă, dar are un gust sărat-amar astringent. Se utilizează la fabricarea îngrăşămintelor potasice, la extragerea potasiului etc.

SILVO- (SILVI-) (< fr.; {s} lat. *silva* „pădure") Element de compunere care înseamnă „păduros", „de pădure" şi care serveşte la formarea unor substantive şi adjective.

SILVOAMELIORAŢIE (< *silvo-* + *ameliorație*)) s. f. Ansamblu de procedee şi de lucrări pentru îmbunătăţirea regimului hidrologic, pentru prevenirea şi combaterea degradării solurilor pe terenurile patrimoniului forestier.

SILVOSTEPĂ (< *silvo* + *stepă*.) s. f. (GEOGR.) Zonă de tranziţie între pădure şi stepă; antestepă, în care vegetaţia ierboasă alternează cu petice de păduri compacte sau cu păduri poienite. În **s.** tipică de pe terit. Ucrainei şi părţii europene a Federaţiei Ruse, ca şi în N Moldovei şi în Câmpia de Vest pădurile sunt alcătuite preponderent din stejar sau gorun; în Câmpia Română, sudul Moldovei şi Dobrogea esenţele lemnoase predominante în **s.** sunt stejarul pufos, stejarul brumăriu şi cerul (constituind tipul sudic de **s.**, cu influenţe submediteraneene). În Siberia pădurile de **s.** sunt alcătuite din conifere, în special pin. În prezent vegetaţia naturală de **s.** a fost în mare parte înlocuită de culturi agricole, iar pădurile care s-au mai păstrat sunt adesea puternic transformate ca urmare a acţiunilor silviculturale. Solurile tipice de **s.** sunt cernoziomurile cambice.

SILVOTUNDRĂ ({s} *silvo-* + *tundră*) s.f. Fâşie zonală din S tundrei în care apar şi tufişuri (mesteacăn pufos, anin de munte etc.), arbori chirciţi (în special molizi, iar în E Siberiei larice) şi apoi o alternanţă de pădure şi tundră.

SIMA (< fr.; {s} *si[licium]* + *ma[gnésium]*) subst. Înveliş al Pământului, aflat sub *sial*, alcătuit în special din compuşi ai siliciului şi ai magneziului (bazalte, diorite, gabrouri) şi care se întinde atât în domeniul continental (unde are 15–17 km grosime), cât şi în cel oceanic (cu grosimi de 6–10 km).

SIMA, Horia (1907–1993, n. Mândra, jud. Făgăraş), om politic român. Membru al mişcării legionare (din 1927) şi comandant al acesteia (din sept. 1940). Vicepreşedinte al guvernului (sept. 1940–ian. 1941). Urmărind să preia întreaga putere, **S.** declanşează rebeliunea legionară (ian. 1941); s-a refugiat în Germania. După lovitura de stat de la 23 aug. 1944, **S.** împreună cu alţi legionari, sprijinit de autorităţile germane, formează, la Viena, aşa-numitul „guvern naţional român, în exil".

SIMA, Ion (1898–1985, n. Pericei, jud. Sălaj), pictor român. Portrete, peisaje şi naturi moarte, evidenţiind remarcabile calităţi de colorist şi sensibilitate lirică („Flori roşii", „Colţ de atelier").

SIMANDICOS, -OASĂ (< ngr.) adj. (Azi fam. sau peior.) Respectabil, distins; *p. ext.* care corespunde unor pretenţii sau gusturi deosebite.

SIMA QIAN (SSU-MA CH'IEN) (145 sau 135 î.Hr.–?), istoric chinez din timpul dinastiei Han de Apus (206 î.Hr.–25 d.Hr.), pionier al istoriografiei chineze. Cartea sa, „Însemnările istoricului", se referă la peste 3000 de ani de istorie, începînd cu Împăratul Galben (legendar), până în epoca împăratului Han Wu (140–86 î.Hr.). Lucrarea este interesantă, de asemenea, pentru calităţiile sale literare şi pentru biografiile cuprinse.

SIMBIONT (< germ.) s. m. Organism animal sau vegetal care trăieşte în simbioză cu altul.

SIMBIOTIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care se referă la simbioză sau la simbionţi.

SIMBIOZĂ (< fr.; {s} gr. *syn* „cu" + *bios* „viaţă") s. f. Formă de convieţuire a două specii diferite de organisme, de regulă bazată pe relaţii reciproc favorabile, în care ambele organisme cooperează la satisfacerea nevoilor de hrană (ex. lichenii sunt simbioza unei alge cu o ciupercă). În multe cazuri este o relaţie obligatorie (participanţii nu pot să supravieţuiască independent). Există şi **s.** antagonistă care se manifestă prin parazitism.

SIMBIRSK, oraş în SE părţii europene a Federaţiei Ruse, pe dr. fl. Volga, la 780 km ESE de Moscova; 635,6 mii loc. (2002). Port comercial. Nod feroviar. Constr. de autovehicule; ind. electrotehnică, de prelucr. a lemnului, textilă şi alim. În perioada 1924–1991 s-a numit *Ulianovsk*, deoarece aici s-a născut V.I. Lenin (Ulianov). Fundat în 1648.

SIMBOL (< lat., fr., germ.; cuv. gr.) s. n. **1.** Semn, obiect, imagine etc. care reprezintă sau evocă altceva decât ceea ce este în realitate (ex. drapelul, **s.** al patriei). ✦ Procedeu artistic expresiv prin care se sugerează o idee sau o stare sufletească şi care înlocuieşte o serie de reprezentări. ✦ Semn convenţional, folosit mai ales în ştiinţă şi în tehnică, pentru notarea anumitor noţiuni, operaţii, mărimi, obiecte etc. ✧ *S. matematic* = semn care reprezintă noţiuni, operaţii sau obiecte matematice. *S. chimic* = mod convenţional de notare a elementelor chimice, folosit în scrierea formulelor şi a ecuaţiilor chimice (ex. oxigenul are simbolul O, hidrogenul H, azotul N, carbonul C etc.). **2.** (REL.) *Simbolul credinţei* = crez **(2).**

SIMBOLIC, -Ă (< lat., fr., germ.) adj., s. f. **1.** adj. Care este folosit ca simbol; care are caracterul unui simbol; care este exprimat printr-un simbol. **2.** S. f. Exprimare a unor idei sau a unor sentimente cu ajutorul simbolurilor; ansamblul simbolurilor proprii unei religii, unei culturi, unei arte. **3.** S. f. Ştiinţă care studiază şi explică simbolurile; teorie asupra simbolurilor; simbolistică. **4.** S. f. Ramură a teologiei consacrată studiului comparativ al simbolurilor de credinţă ale diferitelor confesiuni.

SIMBOLISM (< fr.) s. n. **1.** Curent literar apărut în Franţa în 1885 şi răspândit apoi în toate literaturile europene. Anunţat prin unele laturi ale romantismului târziu (Novalis, Tieck, E.A. Poe, Gérard de Nerval), dar mai ales prin poezia lui Baudelaire, **s.** a apărut ca o reacţie faţă de tendinţele pozitiviste, de scientismul naturalist şi de „obiectivismul" parnasienilor. Considerând lumea reală drept un ansamblu de simboluri, senzaţiile nefiind decât semne ale ideilor în sens platonician, poetul simbolist caută să interpreteze semnificaţiile profunde ale lumii intuind în corelaţiile acestor semnificaţii unitatea ideală a Universului. De aici interesul pentru poezia sinestezică a „corespondenţelor". Cultivând valenţele muzicale ale cuvântului, virtualităţile sale incantatorii şi sugestive, orchestraţia savantă a versificaţiei, **s.** a investigat zone tematice noi, specifice (oraşul tentacular, taverna, spleenul şi nevrozele, nostalgia plecărilor, melancoliile autumnale etc.). Mişcare artistică complexă, neomogenă, **s.** a înglobat tendinţe şi grupări diverse, de la poeţii „blestemaţi" (Rimbaud, Corbière, Mallarmé, Verlaine), care au premers de fapt constituirea curentului, până la grupul

simbolist propriu-zis (G. Kahn, Viélé-Griffin, Stuart Merill) și la „instrumentalismul" lui René Ghil. În celelalte țări europene, **s.** a cunoscut trăsăturile distincte, condiționate de tradițiile literaturilor naționale, fiind reprezentat, printre alții, de Verhaeren, Rodenbach, Swinburne, T. S. Eliot, Yeats, Rilke, Trakl, Block, Esenin, Briusov, Rubén Dario, M. Machado y Ruiz, Ungaretti, Montale. În literatura română **s.** a fost anunțat de creația lui Macedonski (care l-a și teoretizat) și de revista și cenaclul său „Literatorul". După 1900, **s.** s-a dezvoltat în climatul literar posteminescian și ca o reacție antisămănătoristă, fiind susținut teoretic îndeosebi de Ov. Densusianu. **S.** românesc a cultivat ca motive predilecte tristețea orașului provincial, dorința evadării în necunoscut, lumea circului, compasiunea pentru dezmoșteniții vieții etc. și a îmbogățit tehnica și universul poetic, numărând printre reprezentanții săi pe: G. Bacovia, I. Minulescu, D. Anghel, Ștefan Petică, N. Davidescu, Elena Farago, Emil Isac ș.a. **S.** literar a avut ecou și în *artele plastice*, unde, respingând spiritul pozitivist și observația atentă a lumii senzoriale manifestate de impresionism, **s.** se caracterizează prin primatul acordat imaginației, evocărilor unor trăiri afective prin imagini simbolice. Manifestul **s.,** publicat de A. Aurier, în 1891, la Paris, îl socotea pe Gauguin drept un reprezentant ideal.; G. Moreau, Puvis de Chavannes, O. Redon se încadrează de asemenea în acest curent. Dezvoltat în mai multe direcții, în primul rând a căutărilor tematice, dar și a constituirii unui limbaj plastic specific, **s.** a adus o serie de contribuții originale, care se regăsesc în unele manifestări artistice de la sfârșitul sec. 19 și începutul sec. 20: Școala de la Pont-Aven, *nabiștii, arta 1900, expresionismul, suprarealismul, pictura metafizică* ș.a. Ecouri ale **s.** se găsesc și în arta plastică românească, de ex. în operele de tinerețe ale lui Șt. Luchian, la D. Paciurea, la Cecilia Cuțescu-Storck. **2.** *S. fonetic* = capacitate a structurii fonetice a unor cuvinte de a sugera sau de a întări noțiunea pe care o desemnează sau o anumită atitudine față de ea, legătura dintre un sunet sau un grup de sunete și o anumită semnificație; este mai evident la interjecții și, în special, la onomatopee.

SIMBOLIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține simbolismului, care se încadrează în acest curent, privitor la simbolism. **2.** S. m. și f. Adept al simbolismului.

SIMBOLISTICĂ (< *simbol*) s. f. Simbolică **(3).**

SIMBOLIZA (< fr.) vb. I tranz. A exprima, a reprezenta printr-un simbol **(1)**; a constitui un simbol.

SIMBRIE (< *sâmbră*) s. f. Plată în bani (ori în natură) care se dă unei persoane angajate pentru un timp în serviciul unui particular; salariu, leafă.

SIMCOE, lac în ESE Canadei (Ontario), la 64 km N de Toronto; 725 km^2; 48 km lungime; 32 km lățime max. Legat cu G. Georgian al lacului Huron prin râul Severn (72 km lungime). Pe malul său se află orașele Barrie și Orillia.

SIMEDIANĂ (< fr. {i}; {s} fr. *sy[métrique]* + *médiane*) s. f. (MAT.) Simetrică a unei mediane în raport cu bisectoarea care trece prin același vârf al unui triunghi.

SIMENON [simnǫ], **Georges** (1903–1989), romancier belgian de limbă franceză. Peste 200 de romane polițiste, psihologice și de atmosferă, în care creează personajul comisarului Maigret („Afacerea Saint-Fiacre", „Maigret", „Maigret și negustorul de vin", „Familia Pitard", „Trei camere în Manhattan", „Zăpada era murdară"). Scrieri autobiografice („Memorii intime", „Cartea lui Marie-Jo").

SIMENSCHY, Theofil (1892–1968, n. Iași), filolog român. Studii de limbă și literatură clasică, de gramatică comparată indo-europeană („La construction du verbe dans les langues indo-européennes", „Gramatica limbii sanscrite"). Traduceri din sanscrită („Panciatantra"). Autor al unui „Dicționar al înțelepciunii".

SIMEON STILITUL (STÂLPNICUL), (c. 390–459), ascet siriac. Sfânt. Și-a petrecut ultimii 30 de ani din viață în vârful unui stâlp, predicând și convertind la creștinism.

SIMEON I, cneaz (din 893) și țar (917–927) bulgar. În timpul lui, Primul Țarat Bulgar atinge apogeul puterii. A purtat războaie cu bizantinii (894–896, 914–917 și 919–927) și cu ungurii. Sprijinitor al culturii.

SIMERIA, oraș în jud. Hunedoara, situat în culoarul Mureșului (în depr. Simeria–Deva), pe stg. văii Mureșului; la 9 km E de Deva; 13 854 loc. (2005). Nod feroviar (stația de c. f. a fost inaugurată în 1866) și rutier. Expl. de travertin (în satul Cărpiniș). Ateliere de reparat locomotive și vagoane de c.f. Întreprinderi de prelucr. a marmurei și lemnului; fabrici de cărămidă și țiglă (în satul Bârcea Mare), de ulei, produse lactate și de panificație. Stațiune experimentală de cercetări forestiere (din 1866). Parc dendrologic (70 ha) cu peste 550 de specii de plante, din care multe rarități, ca de exemplu: 13 specii de magnolii (*Magnolia macrophylla, Magnolia virginiana* ș.a.), eucaliptul, arborele-mamut (*Sequoia gigantea*), ienupărul de Virginia (*Juniperus virginiana*), chiparosul (*Cupressus sempervirens*), arborele pagodelor (*Ginkgo biloba*) ș.a. În 1957, Parcul dendrologic din **S.** a fost declarat rezervație naturală. În apropiere se află rezervația naturală Măgura Uroiului. Localit. **S.** a luat ființă în 1866 ca așezare feroviară în apropierea satului Simeria Veche (menționat documentar în 1276) și în jurul depoului de locomotive și al atelierelor de reparat material rulant feroviar. Declarat oraș în 1956. În prezent, **S.** are în subordine ad-tivă 6 sate: Bârcea Mare, Cărpiniș, Sântandrei, Simeria Veche, Șăulești și Uroi. Monumente: Castelul din parc (sec. 19).

SIMERIA-DEVA, Depresiunea ~ v. **Mureș (3).**

SIMERIA VECHE v. **Simeria.**

SIMERING (< germ.) s. n. (TEHN.) Garnitură **(2)** elastică montată pe axele autovehiculelor.

SIMETRIC, -Ă (< fr. {i}) adj. **1.** Care prezintă simetrie, care are simetrie; cu simetrie. **2.** (MAT.) *Relație s.* = relație între elementele unei mulțimi în care, dacă un anumit element este în relație cu un al doilea element, atunci al doilea element este în relație cu primul element.

SIMETRIE (< lat., fr.; {s} gr. *syn* „cu" + *metron* „măsură") s. f. **1.** Proprietate a unui ansamblu spațial de a fi alcătuit din elemente reciproc corespondente și de a prezenta pe această bază o anumită regularitate, ordine și armonie. Cea mai elementară este **s.** a două puncte situate de o parte și de cealaltă parte, la distanțe egale, de un alt punct, de o axă sau de un plan. Figurile geometrice prezintă o simetrie simplă când sunt alcătuite din puncte simetrice două câte două. Ansamblurile cu **s.** mai complexă se obțin repetând periodic, prin rotație sau prin translație, elemente de **s.** simplă. ✧ (MAT.) *S. față de un punct* = operație prin care unui punct din plan sau din spațiu se asociază un alt punct (numit simetricul punctului inițial față de punctul dat) situat pe dreapta care unește punctul inițial cu punctul dat, de cealaltă parte a acestuia, la distanță egală de punctul dat. *S. față de o axă* = operație prin care unui punct din plan sau din spațiu i se asociază un alt punct (numit simetricul punc-

tului inițial *față de axa dată*), situat în planul determinat de punctul inițial și de dreaptă, de cealaltă parte a dreptei, la distanță egală de dreaptă ca și punctul inițial. *S. față de un plan* = operație prin care unui punct din spațiu i se asociază un alt punct așezat de cealaltă parte a planului (numit *simetricul* punctului inițial *față de planul dat*), la distanță egală de plan ca și punctul inițial. **2.** (FIZ.) Proprietate a funcției de undă care descrie starea unui sistem de particule identice de a nu-și schimba semnul prin permutarea coordonatelor unei perechi de particule. **3.** (ANAT.) *S. axială* (= *bilaterală*) Corespondența a două structuri organice la dreapta și la stânga corpului (simetric față de o axă antero-posterioară). *S. radială* = dispunere a părților unui organism simetric în jurul unui ax central punctiform.

SIMEZĂ (< fr.) s.f. **1.** Panou într-o galerie de tablouri. **2.** (ARHIT.) Mulură la partea de sus a unei cornișe.

SIMFEROPOL, oraș în SE Ucrainei, situat în partea central-sudică a pen. Crimeea, pe râul Salgir, la 65 km NE de Sevastopol; 343,6 mii loc. (2001). Centrul ad-tiv al Republicii autonome Crimeea. Aeroport. Nod de comunicații. Constr. de mașini-unelte și utilaje; ind. electrotehnică, textilă, pielăriei și încălțămintei, de prelucr. a lemnului și a tutunului , cosmetică, alim. (conserve, vin). Piață agricolă. Universitate (1973). Două muzee; trei teatre. Centru turistic. În Antic., la SE de actualul **S.**, a existat orașul *Neapolis Scythica*, centrul Regatului scitic (sec. 3–1 î.Hr.) din pen.; distrus de huni în sec. 4 d.Hr. În sec 15–16 a fost o așezare de tătari, cu numele *Ak Mehet*. Orașul modern a fost întemeiat de ruși în 1784, după anexarea Crimeii.

SIMFIZĂ (< fr.; {s} gr. *symphysis* „unire") s. f. **1.** (MED.) Fuziunea între două părți, care în mod normal sunt separate, în special între două foițe ale unei membrane seroase. Ex. **s.** pleurală. **2.** (ANAT.) Tip de articulație între două oase caracterizat printr-o mobilitate redusă. Ex. articulațiile dintre vertebre, **s.** pubiană din cadrul centurii pelviene.

SIMFONIC, -Ă (< fr. {i}) adj. **1.** Care ține de simfonie, privitor la simfonie; cu însușiri de simfonie. ✦ (Despre orchestre, formații) Care execută simfonii. **2.** Fig. Armonios, melodios (ca o simfonie).

SIMFONIE (< fr., lat.; {s} gr. *syn* „cu" + *phone* „sunet") s. f. Gen muzical constituit în sec. 18, de porții ample, care, în forma clasică cuprinde trei sau patru părți, din care prima este în formă de sonată, a doua lentă, în formă de lied sau temă cu variații, a treia menuet sau scherzo și a patra în formă de rondo sau de sonată. Romanticii și modernii au adaptat **s.** necesităților lor de expresie (printre reprezentanți: Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert, Brahms, Berlioz, Honegger, Șostakovici, Enescu). ✧ *S. concertantă* v. *concertant.*

SIMFONIȚĂ (< it.) s. f. Gen de muzică orchestrală, de tipul simfoniei, dar de proporții și componență interpretativă reduse.

SIMFONISM (< *simfonie*) s. n. Totalitatea principiilor care stau la baza creației simfonice și a muzicii instrumentale în general.

SIMIAN (< fr.; {s} lat. *simius* „maimuță") s.m. Animal din subordinul simienii.

SIMIENI (< fr.; {s} lat. *simius* „maimuță") s. m. pl. Subordin de mamifere primate evoluate, cu encefalul foarte dezvoltat, orbita separată de cavitatea temporală, o pereche de mamele pectorale și fața în mare parte fără păr, expresivă, cu musculatura mimicii foarte dezvoltată *(Simioidea)*; (și la sg.) animal din acest subordin. În sens larg cuprinde maimuțele *platirine* din America, cercopitecii (inclusiv babuinii, mandrilii și numeroase alte specii de maimuțe „cu coadă" din Africa și Asia), gibonii, pongidele (urangutanul, cimpanzeul, gorila) și hominizii (omul actual și precursorii săi fosili). În sens restrâns nu cuprinde și hominizii.

SIMIC (< *sima*) adj. Referitor la sima, care aparține simei.

SIMIGERIE (< *simigiu*) s. f. Local în care se fac și se vând simiți, covrigi, plăcinte; de obicei este prevăzut cu un cuptor de brutărie.

SIMIGIU (< tc.) s. m. Persoană care prepară și vinde produse de simigerie.

SIMILAR, -Ă (< fr.; {s} *simili*) adj. De același fel, de aceeași natură; analog, asemănător.

SIMILEA, Angela (n. 1946, com. 1 Decembrie, jud. Ilfov), cântăreață română de muzică ușoară. Stil interpretativ propriu, de mare succes în anii '70–'80 ai sec. 20. Lansează numeroase șlagăre („Un albastru infinit", „Amurgul", „Să mori din dragoste rănită").

SIMILI- (< fr.; {s} lat. *similis* „asemănător") Element de compunere care înseamnă „asemănător", „la fel cu" și care servește la formarea unor substantive și adjective.

SIMILIGRAVURĂ (< fr.) s. f. **1.** Procedeu de fotogravură folosit la obținerea unui clișeu pentru tipar înalt, împărțit în puncte pe cale fotochimică sau fotomecanică. **2.** Clișeu obținut prin acest procedeu.

SIMILIPIATRĂ (< *simili-* + *piatră*, după fr. *similipierre*) s. f. Material artificial de construcție, folosit pentru executarea tencuielilor și care, în forma finală, capătă aspectul pietrei naturale.

SIMILITUDINE (< fr., lat.) s. f. **1.** Asemănare, potrivire. ✦ (MAT.) Asemănare. **2.** (FIZ.) Proprietate a două fenomene sau obiecte de a putea fi puse într-o anumită corespondență, permițând astfel ușurarea studierii lor teoretice sau realizarea modelelor și a machetelor pentru cercetarea lor experimentală.

SIMINICEA, com. în jud. Suceava, situată în SE pod. Dragomirnei, pe dr. văii Siretului; 3 112 loc. (2005). Biserică cu hramul Duminica Tuturor Sfinților (1830), în satul **S.**

SIMINICHIE (< tc.) s. f. **1.** Arbust de talie mică, cu frunze compuse, foliole oval-alungite și flori galbene *(Cassia angustifolia)*; frunzele uscate se utilizează ca purgativ și diuretic. **2.** (FARM.; pop.) Sena.

SIMINOC (SIMINIC) (cf. ucr. *semeniak*) s. m. Plantă erbacee perenă din familia compozitelor, înaltă de 10–30 cm, păroasă, de culoare cenușie și cu flori galbene dispuse în capitule *(Helichrysum arenarium)*. Florile au utilizări terapeutice în medicina tradițională umană și veterinară.

SIMION, Eugen (n. 1933, Chiojdeanca, jud. Prahova), critic, istoric literar și eseist român. Acad. (1991), vicepreședinte (1994–1998) și președinte (1998–2006) al Academiei Române. Rubrici permanente la „Contemporanul", „România literară".

Eugen Simion

Fondator (1983) şi director al revistei „Caiete critice". Vaste panorame critice animate de idealul „plenitudinii şi totalităţii" şi al „rezistenţei prin cultură" („Scriitori români de azi", „Fragmente critice"); monografii de mari scriitori (E. Lovinescu, M. Eliade) sau despre vârsta „aurorală" a literaturii române („Dimineaţa poeţilor"). Lucrări teoretice şi aplicative privind relaţia operă–autor („Întoarcerea autorului") şi literatura subiectivă („Ficţiunea jurnalului intim", „Genurile biograficului"). Jurnale intelectuale revelând un talent evocator şi portretistic („Timpul trăirii, timpul mărturisirii", „Sfidarea retoricii"). Discurs critic limpede, de o dezinvoltură şi eleganţă naturală, stil polemic urban, ironie fină. Susţinute pledoarii pentru recuperarea şi apărarea valorilor naţionale. Coordonează colecţia „Opere fundamentale" a Editurii Univers Enciclopedic. Membru al mai multor asociaţii şi academii străine.

SIMION, Ştefan (?–1656), mitropolit al Transilvaniei (1643–1656). Prin grija lui s-a efectuat prima traducere integrală în limba română a „Noului Testament", apărut la Bălgrad (Alba Iulia) în 1648, în prefaţa căruia, pornindu-se de la ideea unităţii poporului român, se formulează necesitatea unei limbi scrise comune pentru românii din toate provinciile.

SIMIONESCU, Bogdan (n. 1948, Iaşi), chimist român. M. coresp. al Acad. (2000), prof. univ. la Iaşi. Studii şi cercetări privind compuşii macromoleculari semiconductori, fenomenele metacromatice induse de polimeri în soluţii diluate de coloranţi, sinteza precursorilor materiei vii în condiţii abiotice simulate, procesele neconvenţionale de polimerizare, copolimerii bloc şi grefaţi etc.

SIMIONESCU, Cristofor I. (n. 1920, Dumbrăveni, jud. Suceava), chimist român. Acad. (1963), prof. univ. la Iaşi. Vicepreşedinte al Acad. Române (1974–1990). Contribuţii în domeniul chimiei produşilor macromoleculari naturali şi sintetici şi în domeniul tehnologiei chimice a celulozei, hârtiei şi fibrelor artificiale („Chimia lemnului şi a celulozei", „Chimia stufului", „Tratat de chimia compuşilor macromoleculari", „Fracţionarea compuşilor macromoleculari"). Monografii („Figuri de chimişti români"); eseuri („Gânduri"). Membru al mai multor societăţi ştiinţifice şi academii străine.

SIMIONESCU, Ion Th. (1873–1944, n. sat Fântânele, jud. Bacău), geolog şi paleontolog român. Acad. (1911), prof. univ. la Iaşi şi Bucureşti. Preşedinte al Acad. Române (1941–1944). Lucrări de paleontologie şi de

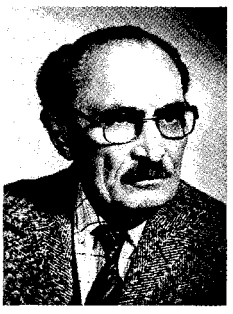

Cristofor Simionescu

Ion Simionescu

stratigrafie a diferitelor regiuni ale României („Studii geologice şi paleontologice în Dobrogea"). Lucrări de popularizare a ştiinţelor naturii („Din viaţa Pământului", „Flora României", „Fauna României").

SIMIONESCU, Maya (n. 1937, Bucureşti), biolog român. Acad. (1991). Vicepreşedintă a Acad. Române (din 1998). Director (din 1995) al Institutului de Biologie şi Patologie Celulară „Nicolae Simionescu" din Bucureşti. Cercetător şi profesor asociat la univ. Rockefeller şi Yale. Cercetări în domeniul biologiei celulare, moleculare şi al patologiei sistemului cardiovascular, cu precădere al alterărilor care au loc în arterioscleroză şi diabet („The Cardiovascular System in Histology", „The Vascular Endothelium in Diabetes–Induced Accelerated Atherosclerosis"). A contribuit la introducerea şi definirea unor termeni şi concepte noi împreună cu soţul ei, N. Simionescu („transcitoza" şi mecanismele ei, „transcitoza mediată de receptor", lipoproteine modificate şi reasamblate).

SIMIONESCU, Mircea Horia (n. 1928, Târgovişte), scriitor român. Proză parodică şi satirică, utilizând referinţa livrescă într-un sens demitizant (tetralogia „Ingeniosul bine temperat"; nuvele, schiţe: „Banchetul", „După 1900 pe la amiază").

Maya Simionescu

SIMIONESCU, Nicolae (1926–1995, n. Bucureşti), medic român. Acad. (1991). Prof. univ. la Bucureşti. Director (din 1973) al Institutului de Biologie şi Patologie Celulară din Bucureşti. Prof. la univ. Yale şi Rockefeller. Specialist în biologia şi patologia celulară a sistemului cardiovascular şi în biopatologia glandelor endocrine. Împreună cu Maya **S.**, soţia sa, a introdus termenii de „transcitoză" şi „transcitoză mediată de receptor" Lucrări: „Vascularizaţia organelor interne", „Histogeneza cancerului tiroidian", „Endothelial Cell Biology in Health and Disease", „Endothelial Cell Dysfunction".

SIMIONESCU-RÂMNICEANU, Marin (1883–1964), scriitor şi istoric literar şi de artă român. M. coresp. al Acad. (1919). Sub titlul „Propilee artistice" a lăsat mai multe studii de critică literară şi de artă. Alte lucrări: „Istoria artelor. Scurtă expunere asupra evoluţiei stilurilor şi a caracteristicilor celor mai însemnaţi artişti", „Bucureşti. Metropola culturii", „Martirolog profan" (nuvele), „Libertate".

SIMIŢ (< tc.) s. m. Specialitate de simigerie asemănătoare unui covrig turtit, preparat din cocă mai moale şi presărat cu seminţe de susan.

Nicolae Simionescu

SIMITIS, Konstantinos (n. 1936), jurist și om politic grec. În exil în Germania (1969–1974), în timpul dictaturii coloneilor. Membru al PASOK (din 1974), al cărui președinte devine în 1996. De mai multe ori ministru; prim-min. al Republicii Elene (1996–2004).

SIMLA, oraș în NV Indiei, centrul ad-tiv al statului Himăchal Pradesh, situat la poalele SV ale m-ților Himalaya, la 2 180–2 440 m alt., la 270 km N de Delhi; 142,1 mii loc. (2001). Centru comercial și meșteșugăresc (țesături manuale). Ind. alim. (bere). Stațiune climatică și a sporturilor de iarnă. Sanatoriu. Hoteluri, cluburi, clădiri în stil victorian. Întemeiat de englezi în jurul anului 1816. Capitala de vară a Indiei britanice în anii 1865–1939 și centru al provinciei Punjab (1947–1953).

SIMMEL [zimel], **Georg** (1858–1918), filozof și sociolog german. Prof. univ. la Berlin și Strasbourg. Contribuții în axiologie („Filozofia banului", „Problemele filozofiei istoriei"). A conceput sociologia ca studiu formal al relațiilor dintre indivizi (*Beziehungslehre*), reductibile la câteva tipuri („Sociologia", „Probleme de bază ale sociologiei").

SIMMENTHAL (< *Simmenthal*, vale în Elveția, în Alpii Bernezi) subst. Rasă de taurine originară din Elveția, cu corpul alb cu pete brune-roșcate, având greutatea de c. 700 kg (vacile) și 900–1 000 kg (taurii). Producție anuală de 3 000–5 000 l de lapte. Prin încrucișări cu rase locale a dat rasa *bălțata românească*.

SIMON [simõ], **Claude** (1913–2005), scriitor francez. Reprezentant al „noului roman" („Drumul Flandrei", „Bătălia de la Pharsala", „Acacia", „Invitația"). Eseuri („Orion orb"), în care teoretizează și ilustrează o nouă practică literară. Premiul Nobel pentru literatură (1985).

SIMON, Emil (n. 1936, Chișinău), dirijor și compozitor român. Turnee în țară și străinătate cu lucrări simfonice românești contemporane în primă audiție. A compus lucrări simfonice și vocal-simfonice.

SIMON, François, zis Michel (1895–1975), actor elvețian de teatru și film. Timp de o jumătate de sec. vedetă a scenei și ecranului francez. Creatorul unor personaje memorabile, adesea oameni solitari, ciudați și revoltați, nelipsiți de o anume înțelepciune și de simțul umorului („Cățeaua", „Boudu salvat de la înec", „Atalanta", „O dramă nostimă").

SIMON [saimən], **Herbert A.** (1916–2001), economist american. Contribuții în economia matematică, psihologia cunoașterii, inteligența artificială. Teoretician al informaticii („Forme ale automatizării"); a experimentat diverse soft-uri în domeniul psihologiei. Premiul Nobel pentru economie (1978).

SIMON MAGUL (sec. 1 d.Hr.), magician descris în „Noul Testament" și unele scrieri gnostice; a încercat să cumpere harul de la apostoli; socotit întemeietorul gnozei creștine.

SIMON [saimən], **Paul** (n. 1941), cântăreț și compozitor de folk-rock american. Personalitate reprezentativă în anii '60–'70. Formează cu Art Garfunkel duetul Simon & Garfunkel. Carieră solo de succes („Mother and Child Reunion", „50 Ways To Leave Your Lover").

SIMON, Zeno Virgil Gheorghe (n. 1935, Timișoara), chimist român. M. coresp. al Acad. (1997), prof. univ. la Timișoara. Cercetări în domeniul chimiei cuantice; a aplicat metoda orbitalelor moleculare la probleme de chimie; a elaborat o metodă originală pentru tratarea efectelor de corespondență sterică în cadrul relațiilor QSAR (metoda MTD). Lucrări: „Specific Interactions", „Quantum Biochemistry and Specific Interactions".

SIMONESCU, Dan (1902–1993, Câmpulung), istoric literar și bibliograf român. M. de onoare al Acad. (1992), prof. univ. la Iași și București. Ediții și studii consacrate literaturii române vechi („Literatura românească de ceremonial", „Romanul popular în literatura română medievală"). Autor de lucrări fundamentale în domeniul bibliografiei: „Bibliografia românească veche" (voi. III și IV, în colab.), „Curs de teorie a bibliografiei", „Pagini din istoria cărții românești" (în colab.); lucrări referitoare la istoria cărții și a tiparului. Editor de scrieri vechi.

SIMONETTI, Stela (1913–1974, n. sat Cârnești, jud. Hunedoara), cântăreață română. Roluri de soprană din repertoriul clasic. Activitate didactică.

SIMONIDES din Amorgos (c. sec. 7 î.Hr.), poet grec. Autor de iambi și elegii.

SIMONIDES din Keos (c. 556–467 î.Hr.), poet grec. Maestru al lirismului coral, a lăsat o operă variată (epinicii, elegii, ode eroice, epigrame).

SIMONIE (< fr.{i}; {s} n. pr. *Simon* [*Magul*]) s. f. Trafic cu lucrurile pe care biserica le consideră sfinte (bunuri spirituale), pedepsit cu caterisirea și excomunicarea personalului ecleziastic.

SIMONOV, Konstantin (Kirill) Mihailovici (1915–1979), scriitor rus. Corespondent de presă în timpul războiului. Versuri de dragoste („Jurnal liric") și romane de evocare dramatică a celui de-al Doilea Război Mondial („Zile și nopți", „Viii și morții"); piese de teatru („Chestiunea rusă").

SIMPATETIC, -Ă (< germ.) adj. Care trezește sau provoacă stări sufletești (tainice); sugestiv.

SIMPATIC, -Ă (< fr. {i} {s} gr. *syn* „cu" + *pathos* „afecțiune") adj. **1.** Care inspiră simpatie; plăcut, atrăgător. **2.** (FIZIOL.; MED.) *Sistem nervos s.* = parte a sistemului nervos vegetativ care își are originea în neuronii vegetativi preganglionari, situați în măduva toraco-lombară. Terminațiile sale eliberează noradrenalină și adrenalină ca neurotransmițători, acționând antagonic față de sistemul nervos parasimpatic. Accelerează ritmul cardiac, produce constricția vaselor de sânge, inhibă peristaltismul tubului digestiv etc. Sin. *ortosimpatic*. **3.** *Cerneală s.* = cerneală de scris întrebuințată la scrierea secretă; poate fi citită după developare chimică sau printr-o încălzire ușoară a hârtiei.

SIMPATICOTOMIE (< fr. {i}; {s} fr. *sympathique* „simpatic"+ gr. *tome* „tăiere") s. f. Intervenție chirurgicală constând în secționarea și îndepărtarea unei părți a lanțului ganglionar simpatic. ✧ *S. periarterială* = îndepărtare a filetelor nervoase simpatice din jurul unei artere, în scopul provocării vasodilatației în regiunea respectivă.

SIMPATICOTONIE (< fr.) s. f. Stare de dezechilibru a funcționării sistemului nervos vegetativ, cauzată de activitatea exagerată a sistemului nervos simpatic.

SIMPATIE (< fr.; {s}, gr. *sympatheia* < *syn* „cu" + *pathein* „a resimți") s. f. **1.** Înclinare, atracție, afinitate pentru o persoană, o cauză etc.; afecțiune; *p. ext.* obiectul acestui sentiment. ✦ Sprijin, aprobare, asentiment. **2.** (MED.) Legătură, raport dintre (două) organe simetrice, care face ca, atunci când unul este afectat, să sufere și celălalt.

SIMPATINĂ (< fr.) s. f. Substanță secretată de terminațiile fibrelor nervoase ale sistemului nervos simpatic, care mediază chimic acțiunea acestuia; prezintă analogie cu noradrenalina.

SIMPATIZA (< fr.) vb. I tranz. A avea sentimente de simpatie (față de o persoană, o cauză etc.). ✦ Intranz. (Cu determinări introduse prin prepoziția „cu") A împărtăși aspirațiile,

ideile sau sentimentele cuiva; a susține o grupare sau o mișcare (politică).

SIMPATIZANT, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care împărtășește ideile și aspirațiile unei grupări politice, artistice, asociații sportive etc., fără a fi în mod oficial membru al acestei grupări.

SIMPLEX (< engl.; {s} lat. *simplex* „simplu") s. n. Sistem de telecomunicație care asigură legătura bilaterală simultană a două posturi.

SIMPLICITATE (< fr., lat) s. f. Simplitate

SIMPLICIUS, papă (468–483). S-a opus politicii promonofizite a lui Zenon, împărat al Imp. Roman de Răsărit. Canonizat.

SIMPLICIUS (prima jumătate a sec. 6), filozof grec. Neoplatonician. Autorul unor influente comentarii la operele lui Aristotel în care se găsesc și multe citate din lucrările filozofilor presocratici și stoici.

SIMPLIFICA (< lat., fr.) vb. I tranz. **1.** A face mai simplu; a schematiza. **2.** (MAT.) A transforma o egalitate (inegalitate, fracție) într-o egalitate (inegalitate, fracție) echivalentă, de formă mai simplă (de obicei cu ajutorul împărțirii).

SIMPLISM (< fr.) s. n. Mod superficial și unilateral de a privi sau de a înțelege lucrurile; nivel intelectual scăzut.

SIMPLIST, -Ă (< fr.) adj. (Despre raționamente, concepții, teorii etc.) Care prezintă sau înțelege lucrurile unilateral, superficial; bazat pe simplism, sărac. ✦ (Despre oameni și manifestările lor) Care judecă superficial; care este unilateral.

SIMPLITATE (< *simplu*) s. f. Însușirea de a fi simplu; simplicitate. ✦ Lipsă de artificialitate, de afectare, de prefăcătorie, de rafinament artificial.

SIMPLON, pas în Alpi, între Alpii Lepontini și Alpii Pennini, prin care trec autostrada Berna–Milano (2 005 m alt.) și două tunele de c.f.: **S. I** (lungime: 19 801 m; alt. 705 m) și **S. II** (lungime: 19 824 m; alt.: 2 135 m) construite în anii 1898–1906 și, respectiv, 1918–1922. În perioada oct.-apr. este blocat de zăpezi.

SIMPLU, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Constituit, format dintr-un singur element sau din (puține) elemente omogene: neamestecat. ✧ (GRAM.) *Timp s.* = formă verbală temporală alcătuită dintr-un singur verb. *Perfectul s.* v. *perfect. Probă s.* (și subst., n.) = probă sportivă la care participarea într-o competiție este strict individuală. ✦ (Adverbial, precedând substantivul) Numai, doar; nimic mai mult. **2.** Lipsit de artificialitate, necăutat; fără ornamente. ✦ Ușor de priceput, de făcut, de manevrat etc. ✦ (Despre oameni și manifestările lor) Lipsit de afectare; sincer. ✦ Lipsit de cultură. **3.** Care este într-un singur plan; care se petrece o singură dată.

SIMPLY RED, grup soul britanic, constituit în 1982. Îl are ca lider și solist vocal pe Mick Hucknall („Holding Back The Years", „If You Don't Know Me By Now").

SIMPODIU (< fr. {i}; {s} gr. *syn* „cu" + *pous, podos* „picior") s. n. Mod de ramificație a tulpinii, în care mugurele terminal dispare la sfârșitul sezonului de vegetație și creșterea în lungime a axului se produce în anul următor prin mugurele axilar imediat inferior astfel că se realizează o succesiune de axe secundare (ex. la măr, păr, cais, salcie etc.).

SIMPOZION (< ngr., germ.; {s} gr. *syn* „împreună" + *posis* „băutură") s. n. **1.** (În Antic.) Continuare a unui banchet cu cântece, dansuri și discuții variate. **2.** Discuție organizată pe baza unor scurte expuneri, făcute de către mai mulți vorbitori în fața și cu participarea publicului, pe teme literare, științifice, de actualitate etc.

SIMPSON [sɪmpsn], **George Gaylord** (1902–1984), biolog și paleontolog american. Prof. la univ. Columbia și Harvard. Autor al unei noi sinteze a teoriei evoluționiste, în care a încorporat rezultatele cercetărilor proprii asupra evoluției mamiferelor; studii de taxonomie animală, zoogeografie istorică („Pe urmele vieții", „Evoluția și geografia").

SIMPSON [sɪmpsn], **Thomas** (1710–1761), matematician englez. Prof. la Acad. Regală din Woolwich. Contribuții în domeniul geometriei sintetice, al analizei matematice și al calculului numeric (*formula lui S.* pentru calculul aproximativ al integralelor). Preocupări de astronomie.

SIMPTOM (< fr.; {s} gr. *syn* „împreună" + *ptoma* „cădere") s. n. Fenomen morbid, tulburare funcțională sau senzație anormală resimțite de o ființă și care pot indica prezența unei boli. ✦ Fig. Semn, indiciu al unei stări anormale, individuale sau sociale.

SIMPTOMATIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care indică simptomul unei boli; care se referă la simptom. ✦ *Tratament s.* = tratament care urmărește vindecarea unei boli prin înlăturarea simptomelor și nu a cauzelor. ✦ Fig. Care indică existența unei anumite stări de lucruri; semnificativ.

SIMPTOMATOLOGIE (< fr. {i}; {s} fr. *simptôme* „simptom" + gr. *logos* „studiu") s. f. Semiologie **(1).**

SIMȚ, s.n. Funcție de relație cu lumea exterioară prin intermediul organelor de **s.** Cele cinci **s.** sunt văzul, auzul, mirosul, gustul și pipăitul (**s.** tactil). Figurat se vorbește de „al șaselea **s.**" cu referire la intuiție sau la percepții extrasenzoriale. ✧ *Organe de s.* = organele periferice ale recepției senzoriale. Organele de **s.** periferice, căile nervoase și terminația lor în scoarța cerebrală reprezintă un sistem anatomofiziologic unitar, denumit de Pavlov *analizator.* V. și *organe.* ✦ (Mai ales la pl.) Instinct, pornire senzuală; senzualitate. **2.** Capacitate a omului de a înțelege, de a judeca, de a aprecia ceva; înclinare, aptitudine pentru ceva. *S. practic* = îndemânare în a rezolva diferite chestiuni concrete. *S. moral* = facultate de a distinge spontan binele de rău. *S. comun* = bun-simț.

SIMȚĂMÂNT (< *simți,* după fr. *sentiment*) s. n. Sentiment.

SIMȚI (lat. *sentire*) vb. IV **1.** Tranz. A avea, prin intermediul organelor de simț, senzația sau percepția unui lucru, a unui fapt, a unei calități; a prezenta sensibilitate. ✦ Refl. A fi conștient de starea, de însușirea, de dispoziția în care se află; a se crede capabil de ceva. **2.** Tranz. A cunoaște sau a recunoaște, a înțelege o acțiune, o situație etc. bazându-se atât pe elemente logice, cât și pe intuiție, instinct sau legături afective cu altă persoană; (despre animale) a adulmeca. **3.** Refl. A dovedi bun-simț. **4.** Tranz. A fi cuprins de o stare afectivă, a încerca un sentiment, o emoție etc.; a fi impresionat agreabil sau dezagreabil de ceva. ✧ Expr. *A simți lipsa cuiva* (sau *a ceva*) = a suferi din cauză că cineva sau ceva lipsește. *A simți nevoia să...* = a dori să... ✦ A avea impresia că..., a încerca sentimentul că...

SIMȚIRE (< *simți*) s. f. **1.** Faptul de a simți; sensibilitate. **2.** Sentiment. **3.** Stare normală a organismului în care omul e conștient de ce se petrece în jurul lui, fiind stăpân pe simțurile și pe facultățile lui intelectuale. ✧ Loc. *Fără simțire* = fără cunoștință, leșinat. ✧ Expr. *A-și reveni în simțire* (sau *în simțiri*) = a-și reveni dintr-un leșin; a-și veni în fire. ✦ (Rar) Simț **(1). 4.** (Înv. și pop.) Bun-simț.

SIMȚIT, -Ă (< *simți*) adj. 1. Izvorât dintr-o profundă stare afectivă, dintr-un sentiment puternic; plin de

simțire, de sensibilitate. **2.** (Despre oameni) Care dă dovadă de bun-simț, plin de bun-simț.

SIMȚITOR, -OARE (< *simți*) adj. **1.** Care este predispus, înclinat spre sensibilitate; emotiv **(2)**, sensibil. **2.** (Și adv.) Considerabil, apreciabil, important.

SIMU, Anastase (1854–1935, n. Brăila), colecționar de artă român. M. de onoare al Acad. (1933). Fondator al *Muzeului Simu* din București (1910), demolat în 1957, a cărui colecție de artă românească și străină a donat-o statului în 1927.

SIMULA (< fr., lat.) vb. I tranz. A face să pară real ceva inexistent, a da în mod intenționat o impresie falsă; a se preface **(3)**.

SIMULACRU (< fr., lat.) s. n. Aparență falsă, imitație înșelătoare; acțiune simulată; obiect, fapt care dă o impresie falsă (a realității).

SIMULARE (< simula) s.f. **1.** (INFORM.) **S.** *pe calculator* = realizarea, cu ajutorul unor programe speciale, a modelului unui sistem real, pe baza unui număr mare de parametri, pentru a putea prognoza modul de funcționare a acestuia. Prin modificarea parametrilor se pot obține diverse variante, pentru a o selecționa pe cea optimă. Gradul de precizie a **s.** este influențat de complexitatea sistemului real; de ex. pentru prognozarea consecințelor posibile ale acumulării în atmosferă a gazelor cu efect de seră, numărul de variabile este atât de mare încât orice **s.** implică o simplificare care afectează puternic precizia rezultatelor. **2.** Imitarea simptomelor unor afecțiuni pentru a induce în eroare pe examinator (de ex. în vederea obținerii unor certificate medicale) sau pentru a impresiona asistența.

SIMULATOR (< fr.) s. n. **1.** Sistem tehnic destinat rezolvării ecuațiilor care caracterizează un anumit obiect sau fenomen; este construit astfel încât să existe o corespondență biunivocă între elementele funcționale ale sistemului și elementele constitutive principale ale obiectului sau fenomenului studiat. **2.** Ansamblu de aparate și dispozitive care simulează situațiile posibile dintr-o activitate, folosit pentru antrenarea și verificarea reacțiilor omului (de exemplu pentru piloții auto, de avion etc.).

SIMULAȚIE (< fr., lat.) s. f. Faptul de a simula; prefăcătorie; falsificare; simulare. ✦ (DR.) Folosire de către o persoană a unui înscris constatator al unui act juridic care nu corespunde unei operații reale, fie că această operație nu a avut loc (în cazul ficțiunii), fie că operația reală este alta decât aceea arătată în înscris (în cazul deghizării), fie că operația reală a intervenit între alte persoane decât cele indicate în înscris ca fiind părți (în cazul interpunerii de persoane).

SIMULTAN, -Ă (< germ., după fr. *simultané* < *simultaneus*) adj., s. n. **1.** Adj. (Despre evenimente, acțiuni etc.) Care are loc sau se petrece în același timp cu altul sau cu altele; concomitent. **2.** S. n. (La șah) Ansamblu de partide jucate de un jucător în același timp cu mai mulți adversari, de obicei de categorie inferioară.

SIMULTANEITATE (< fr.) s. f. Proprietate a două sau mai multe evenimente, fenomene, acțiuni de a exista sau de a se produce în același moment; sincronism **(1)**.

SIMUN (< fr. {i}); cuv. arab) s. n. Vânt puternic, cald și uscat, care bate de la S la N, caracteristic Saharei și Arabiei.

SIN- (< fr.; {s} gr. *syn* „cu", „împreună") Element de compunere cu semnificația „cu", „împreună cu", cu ajutorul căruia se formează adjective și substantive.

SINAGOGĂ (< fr.; gr. *syn* „împreună" + *agoge* „aducere") s.f. **1.** (La mozaici) Organizație religioasă, asemănătoare parohiilor creștine, apărută în condițiile diasporei. **2.** Loc de adunare și oficiere a serviciului divin; **s.** era construită cu fața spre Templul din Ierusalim și în apropierea unei ape, pentru spălări ritualice.

SINAI 1. Pen. de formă triunghiulară în NE Egiptului, mărginită de M. Mediterană la N, granița Egiptului cu Israelul la E, G. 'Aqaba la SE, M. Roșie la S și golful și canalul Suez la V și NV; 60,7 mii km². În NV pen. **S.** se află istmul *Suez*. Relief predominant muntos și de podiș, cu alt. max. de 2 637 m (vf. Jabal Katrinah). Climă tropicală uscată; vegetație xerofilă. Zăcăminte de petrol și mangan. Creșterea ovinelor și caprinelor. În această zonă s-au desfășurat luptele între armatele arabe și cele israeliene, în iun. 1967, în urma cărora Israelul a ocupat pen., retrocedată în 1982, cu excepția enclavei Taba, înapoiată în 1989. **2. Muntele ~ (HOREB** sau **JABAL MŪSĀ)**, masiv muntos în S pen. Sinai, cu alt. de 2 285 m, menționat în „Biblie", unde Moise a primit de la Dumnezeu Tablele Legii după ieșirea poporului lui Israel din Egipt. Aici se află mănăstirea creștină Sf. Ecaterina (sec. 6), una dintre cele mai vechi din lume (declarată în 2002 ca făcând parte din Patrimoniul cultural universal) unde a fost descoperit un vechi manuscris, „Codex sinaiticus", una dintre sursele principale pentru reconstituirea textului original al „Bibliei".

SINAIA, oraș în jud. Prahova, situat pe cursul superior al râului Prahova, la poalele SE ale m-ților Bucegi și cele SV ale m-ților Baiului, la 798–971 m alt., 12 253 loc. (2005). Stație de c.f. (inaugurată la 10 iun. 1879). Expl. de calcar. Întreprindere mecanică (din 1953) profilată pe producția de pompe de injecție pentru echiparea motoarelor Diesel, de pompe de ulei și de distribuitoare hidraulice. Fabrici de cherestea, de conserve și de preparate din carne (salam, din 1897). **S.** este una dintre cele mai importante și mai frecventate stațiuni balneoclimaterice ale țării. Are un climat de culoar montan, cu veri răcoroase și ierni puțin friguroase, tonic, cu aer curat, lipsit de praf și alergeni și izvoare cu ape minerale sulfuroase, bicarbonatate, calcice, magneziene. Localit. **S.** apare menționată documentar în 1690, când, în preajma Mănăstirii Sinaia, au fost construite primele locuințe ale unor scutelnici, care apoi au format o populație stabilă. Inițial, așezarea s-a numit *Izvorul*, iar din 1874 poartă denumirea actuală. Declarat oraș în 1880, când localit. a devenit reședința de vară a regelui Carol I. În prezent, **S.** este un important centru turistic și de desfășurare a unor conferințe internaționale și naționale, în cadrul cărora, alături de numeroase hoteluri moderne (Alpin, Palas, Sinaia, Montana, Pălținiș, Cota 1400 ș.a.), vile cu arhitectură specifică așezărilor de munte, hanuri, popasuri turistice, cabane ș.a., există amenajări speciale destinate practicării sporturilor de iarnă: pistă de bob cu 13 viraje și 132 m diferență de nivel, pârtii de schi cu diferite grade de dificultate, pârtii pentru săniuș ș.a. Numeroase poteci marcate, șoseaua cu acces auto până la Cota 1400, telefericul (dat în folosință în 1971) între Sinaia și Cota 1400 și în continuare până la Vârful cu Dor, telescaunul Cota 1400 – cabana Vârful cu Dor asigură legăturile turistice între zona centrală a orașului și platoul m-ților Bucegi. **S.** reprezintă punctul de plecare spre cabanele și obiectivele turistice din m-ții Bucegi și din m-ții Baiului. Monumente: Mănăstirea Sinaia, cu biserica veche, cu hramul Adormirea Maicii Domnului (15 m lungime și 6 m lățime), a fost construită în anii 1690–1695 din inițiativa și prin strădania marelui spătar Mihail Cantacuzino (fiul postelnicului Constantin Cantacuzino și fratele domnului Șerban Cantacuzino)

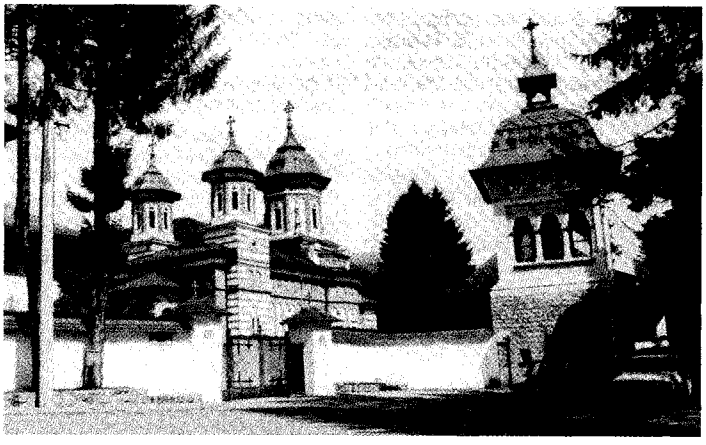

Sinaia. Mănăstirea Sinaia

după modelul unei mănăstiri de pe Muntele Sinai, pe care o vizitase cu puțin timp înainte; de aici provine și numele localității. Biserica veche a fost pictată inițial de renumitul zugrav de biserici Pârvu Mutu, reparată și repictată în anii 1792–1795, când s-a scris și pisania (16 sept. 1795), sub domnia lui Alexandru Moruzi. Biserica veche a fost supusă unor lucrări de consolidare și de spălare a picturilor în anii 1994–1995. Alături de chiliile construite la adăpostul unor ziduri înalte, se află biserica-paraclis, datând din aceeași perioadă (1690–1695) și refăcută în 1792, sub stăreția monahului Damaschin. Biserica nouă, cu hramul Sf. Treime, este o construcție elegantă, începută în 1843 de starețul Ioasaf și terminată în 1846 de starețul Paisie, împreună cu chiliile laterale. Între 1897 și 1903, Biserica nouă și chiliile au fost restaurate sub conducerea arhitectului francez Émile André Lecomte du Noüy, pe cheltuiala Eforiei Spitalelor Civile din București, realizându-se o sinteză de elemente stilistice moldovenești și muntenești. Atunci s-a efectuat ornamentația exterioară cu ceramică policromă, smălțuită, și s-au executat picturile murale interioare, în stil neobizantin, de către danezul Aage Exner. În pronaos, se află și portretele regelui Carol I, reginei Elisabeta și a fiicei lor principesa Maria. Clopotnița a fost ridicată în 1892. Muzeu de artă religioasă (înființat în 1895), primul de acest fel din țară, care funcționează și astăzi. La mănăstirea Sinaia se află cavoul lui Take Ionescu, iar în cimitirul orașului, la Izvorul Rece, este înmormântat, Badea Cârțan; *Castelul Peleș*, construit între 1873 și 1883 (etajul întâi) și între 1896 și 1914 (etajul II), în stilul Renașterii germane, după planurile arhitectului vienez Wilhelm von Doderer și ale celui german Johann Schultz din Lemberg (Lvov), cu transformări și adăugiri gotice efectuate de arhitectul ceh Karel Liman, în anii 1896–1914, este compus din 160 de camere și are un turn central de 66 m înălțime. Castelul a fost reședința regală de vară (până în 1947), iar în prezent adăpostește un muzeu cu colecții de pictură și sculptură, de armuri, covoare, mobilă, tapiserii ș.a. În apropierea castelului Peleș se află castelul Pelișor, destinat inițial prințului Ferdinand, astăzi muzeu; clădirea Cazinoului, construită în 1912 după planurile arhitectului Petre Antonescu. În cartierul Cumpătul, pe stg. văii Prahova, se află rezervația complexă Aninișul de la Sinaia (1,4 ha) în care este ocrotit pâlcul de pădure de foioase, în cadrul căruia aninul (*Alnus incana)* are o frecvență mare. În zona centrală a orașului **S.** se află un frumos parc natural.

SINALAGMATIC, -Ă (< fr.; {s} *sin-* + gr. *allagma* „schimb") adj. (DR.) *Contract* ~ = contract care dă naștere unor obligații reciproce între părți, chiar de la data încheierii acestuia.

SINALEFĂ (< fr., lat.) s. f. (LINGV.) Reunirea, în timpul pronunțării, a două silabe într-una singură prin contracție, eliziune sau sinereză.

SINALOA, stat în NV Mexicului, extins pe c. 560 km lungime de-a lungul țărmului G. California al Oc. Pacific, la poalele V ale munților Sierra Madre Occidental; 58,3 mii km^2; 2,5 mil. loc. (2000). Centrul ad-tiv: *Culiacán.* Expl. forestiere și de min. auroargentifere, de cupru, min. de fier și de plumb. Culturi de bumbac, trestie de zahăr, tutun, cereale, legume ș.a. Creșterea animalelor. Plantații de arbori de cauciuc, de cafea și de fructe tropicale.

SINĂN, Mi'mar (1489–1588), arhitect turc. Considerat cel mai mare arhitect al țării sale, a fost în serviciul casei imperiale otomane, realizând numeroase edificii religioase (moscheile Süleymaniye, Rüstem Paşa, Şehzade, la Istanbul, Selimiye, la Edirne).

SINĂN PAȘA (?–1596), mare vizir al Imp. Otoman (1580–1596, cu întreruperi). Conducător al armatei turcești înfrânte de Mihai Viteazul la Călugăreni (13/23 aug. 1595) și la Giurgiu (15/25 oct. 1595).

SINANTROP 1. (< gr. *syn* „împreună cu" + anthropos „om"), adj. (Despre specii sau comunități de plante sau animale), care se răspândește spontan în terit. locuite sau puternic modificate antropic, fiind favorizate de coexistența cu omul. Nu sunt specii nou apărute, ci specii care și-au lărgit mult arealul sau au pătruns în noi habitate pe măsură ce omul le-a creat involuntar condiții favorabile. Așa sunt unele rozătoare ca șoarecele de casă și șobolanul cenușiu, păsări ca vrabia și guguștiucul, o serie de nevertebrate și numeroase buruieni. Extinderea unora a început încă din Neolitic, dar în decursul timpului s-au înregistrat diverse modificări, gradul de favorizare fiind influențat de evoluția modului de trai și de utilizare a terenurilor. **2.** (< fr. {i}; lat. *Sina* „China" + gr. *anthropos* „om") s. m. Om fosil din grupul *Homo erectus* ale cărui oseminte au fost descoperite (1927–1937) lângă Beijing; prezintă un amestec de caractere primitive (frunte teșită, arcade puternice, mandibulă fără apofiză mentonieră [a bărbiei], stațiune bipedă imperfectă) și de caractere evoluate (capacitate craniană de 1 100–1 200 cm^3). Cunoștea și utiliza focul. A trăit acum 700 000 de ani.

SINAPISM (< fr.; cf. lat. *sinapis* „muștar") s. n. Cataplasmă cu făină (sau hârtie) de muștar aplicabilă pe piele, în scop revulsiv.

SINAPSĂ (< fr. {s} gr. *synapsis* „legătură") s. f. (ANAT., FIZIOL.) Denumire dată locurilor de contact reciproc atât dintre celulele nervoase (neuroni), cât și dintre neuroni și celulele organelor efectoare. **S.** interneuronale se formează, de regulă, între ramificațiile terminale ale axonului unui neuron și corpul celular, dendritele sau axonul altui neuron; la nivelul lor se face transmiterea influxului nervos de la o celulă nervoasă la alta.

SINARHIE (< fr.) s.f. Guvernare simultană a mai multor căpetenii, care conduc fiecare câte o parte a unui stat.

SINARMONISM (< fr.) s. n. (LINGV.) Asimilare progresivă a vocalelor dintr-un cuvânt, specifică limbilor turco-tătare.

SINARTROZĂ (< fr.; {s} *sin-* + gr. *arthrosis* „articulație") s. f. (ANAT.) Articulație imobilă, fixă, între oase (ex. articulația dintre oasele bolții craniene).

SINATRA [sina:trə], **Frank** (pe numele adevărat *Francis Albert Sinatra*) (1915–1998), cântăreț și actor american. Personalitate de seamă a industriei muzicale americane. Voce suplă, caldă, charismatică. Cântă jazz, apoi muzică pop („Strangers In The Night", „New York, New York", „My Way", „For Once In My Life"). Celebritatea dobândită este transferată pe ecran în comedii muzicale de consum, dar și în drame unde nu se sfiește să fie dur, cinic, amoral („Înalta societate", „Amicul Joey", „Candidatul din Manciuria", „Expresul colonelului von Ryan"). Premiul Oscar 1953 („De aici în eternitate").

SINAXAR (< ngr.) s. n. **1.** Carte care cuprinde pe scurt viața unuia sau a mai multor sfinți. **2.** Calendar creștin în care sunt trecute (pe zile) numele sfinților.

SINAXĂ (< fr., ngr.) s.f. Nume dat adunărilor primilor creștini.

SINCATEGOREMATIC (< fr.) adj. (În logica tradițională) Orice cuvânt care nu poate figura independent, ci numai alăturat unui termen categorematic (de exemplu, „toți", „unii", „și" etc.).

SINCER, -Ă (< fr.; lat. *sincerus* „fără pată") adj. Neprefăcut; deschis, cinstit, franc.

SINCERICĂ s. f. Mică plantă erbacee, perenă, din familia cariofilaceelor, cu frunze liniare și flori mici, albe-verzui, fără petale, așezate în glomerule *(Scleranthus perennis)*. Crește prin locuri stâncoase și nisipoase.

SINCERITATE (< fr., lat.) s. f. Însușirea de a fi sincer, caracterul celui care este sincer; franchețe, neprefăcătorie.

SINCHISI (< ngr.) vb. IV refl. (Fam.; mai ales în construcții negative) A purta grijă, a-i păsa cuiva de cineva sau de ceva; a se îngrijora.

SINCIPUT (< fr.; {s} *sin-* + lat. *caput* „cap") s. n. Punctul cel mai înalt al cutiei craniene; creștetul capului; vertex.

SINCITIU (< fr.; {s} *sin-* + gr. *kytos* „celulă") s. n. Masă de citoplasmă conținând un număr mare de nuclei, provenită prin fuziunea mai

Frank Sinatra

multor celule sau printr-o multiplicare foarte activă, fără a fi însoțită de separarea corpurilor celulare (ex. țesutul embrionar).

SINCLAIR [sinkleər], **Upton Beall** (1878–1968), scriitor american. Romane realist-satirice inspirate din actualitatea politică, economică, socială a vieții americane („Jungla", „Metropola", „Boston", „Petrol!"), realizând o frescă a politicii mondiale („Sfârșitul lumii"); memorialistică („Viața mea în scrisori").

SINCLINAL (< fr.; {s} *sin-* + gr. *kiinein* „a se înclina") s. n. (GEOL.) Cută a stratelor din scoarța Pământului având aspectul unei albii cu concavitatea îndreptată în sus. În partea centrală a unui **s.** se găsesc roci mai tinere. În cazul reliefului conform cu structura, este legat de forme de relief negative (văi, depresiuni). Totuși, prin eroziune diferențială sau în urma unor mișcări de înălțare în bloc, **s.** poate să rămână în relief ca o culme înălțată față de ariile din jur, sub forma unui **s.** suspendat (ex. masivul Bucegi este un vast **s.** suspendat).

SINCLINORIU (< fr.; {s} *sin-* + gr. *klinein* „a se înclina" + *oros* „munte") s. n. (GEOL.) Asociație de cute în care cele din partea centrală sunt mai coborâte decât cele din părțile laterale.

SINCOPAT, -Ă (< fr.) adj. **1.** (Despre muzică) Cu sincope **(2). 2.** (LINGV.; despre vocale sau silabe) Dispărut prin sincopă **(3).**

SINCOPĂ (< fr., lat.; {s} gr. *synkope* < *syn* „cu" + *koptein* „a tăia") s. f. **1.** (MED.) Pierdere bruscă a cunoștinței, cauzată de întreruperea activității inimii *(s. albă)* sau a centrilor respiratori *(s. albastră)*. **2.** (MUZ.) Formulă ritmică cu efect dinamic obținută prin legato și constând în deplasarea accentului de pe un timp tare pe timpul slab anterior. **3.** (LINGV.) Fenomen fonetic care constă în dispariția unei vocale sau a unei silabe întregi, de obicei neaccentuată, între două consoane ale unui cuvânt.

SINCRETIC, -Ă (< fr.) adj. Privitor la sincretism, care ține de sincretism.

SINCRETISM (< fr. {i}; {s} gr. *synkretismos* „uniune a cretanilor") s. n. Stare de nediferențiere care caracterizează un fenomen la etapele inițiale ale dezvoltării sale. De ex. contopire a unor elemente aparținând domeniilor unor arte diferite (literatură, muzică, dans), caracteristică folclorului și, în general, fazelor primitive de dezvoltare a culturii, când artele nu erau încă diferențiate. Manifestări de **s.** se întâlnesc și în unele curente ale artei moderne. ✦ Reunire a unor elemente eterogene aparținând unor doctrine filozofice diferite sau unor religii diferite. ✦ (PSIH.) Stare de nediferențiere a funcțiilor psihice la stadiile timpurii ale dezvoltării copilului.

SINCRO- (< fr.; {s} gr. *synkhronos* „din același timp") Element de compunere cu sensul „sincronic", „sincron", care servește la formarea unor substantive și adjective.

SINCROCICLOTRON (< fr.) s. n. Accelerator ciclic pentru particule grele cu sarcină electrică (ex. protoni), mai puternic decât ciclotronul și având capacitatea de a menține sincronismul dintre mișcarea particulelor și variația tensiunii acceleratoare, prin modificarea frecvenței acesteia; fazotron.

SINCROFAZOTRON (< fr.) s. n. Accelerator ciclic pentru particule grele cu sarcină electrică (ex. protoni), al cărui principiu de funcționare îmbină elemente ale sincrotronului cu elemente ale fazotronului; este mai puternic decât ciclotronul și poate avea dimensiuni de la zeci până la sute de metri.

SINCRON, -Ă (< fr., lat.; {s} *syn-* + gr. *chronos* „timp") adj. (Și adv.) Sincronic **(1).** ✦ (Despre sisteme fizice sau tehnice) În care au loc fenomene periodice cu evoluție sincronică (ex. motor electric **s.**). ✧ *Mașină s.* = mașină electrică de curent alternativ (mono- sau trifazat) a cărei turație de regim este constantă și proporțională cu frecvența tensiunii la borne.

SINCRONIC, -Ă (< fr. {i}) adj. **1.** (Despre fapte, evenimente sau fenomene) Care există sau se produc în același timp, în aceeași perioadă; simultan, concomitent; sincron. ✦ (FIZ., TEHN.; despre evoluția fenomenelor periodice) Care prezintă sincronism **(1)**; care se produce în

mod sincron. **2.** Considerat independent de evoluția istorică; static.

SINCRONIE (< fr.) s. f. (LINGV.) Ansamblul fenomenelor lingvistice considerate într-o anumită perioadă a istoriei unei limbi.

SINCRONISM (< fr.) s. n. **1.** (FIZ.) Proprietate a două sau a mai multor fenomene revolutive sau, *p. ext.*, a unor fapte ori evenimente identice sau asemănătoare de a se petrece în același timp, având o desfășurare paralelă; simultaneitate. **2.** Identitatea frecvențelor și corespondența fazelor explorării imaginii în două puncte ale lanțului de transmisiune a imaginii la televiziune. **3.** (LIT.) Principiu derivat din teoria „imitației" a lui *G. de Tarde*, susținut în cultura română de E. Lovinescu. Potrivit **s.**, în epoca modernă, datorită multiplelor mijloace de legătură dintre popoare, cultura (și toate instituțiile) unui popor se dezvoltă prin imitație și adaptare, într-o strânsă interdependență cu celelalte culturi, ceea ce ar determina un ansamblu unitar de trăsături materiale și spirituale, un „spirit al veacului". **S.** devine astfel baza teoretică a modernismului lovinescian. A fost combătut de adepții tradiționalismului.

SINCRONIZA (< fr. {i}) vb. I tranz. A face ca două sau mai multe acțiuni, fenomene ori evenimente să se petreacă în același timp. ✦ A face ca două sau mai multe fenomene periodice să se desfășoare în mod sincron; a realiza sincronismul fenomenelor periodice. ✦ A elimina pierderile de timp între două operații tehnologice succesive la lucrul în bandă rulantă. ✦ A efectua operațiile necesare pentru ca o mașină sincronă să fie adusă în starea de a funcționa în paralel cu un generator sincron sau cu o rețea electrică de curent alternativ. ✦ A realiza într-un film concordanța dintre imagine și sunet; a efectua montarea sincronă a benzii de imagine cu banda de sunet corespunzătoare.

SINCRONIZATOR (< *sincroniza*) s. n. **1.** Aparat care realizează concordanța dintre pelicula cinematografică pe care este imprimată imaginea și banda sonoră. **2.** Ansamblu de dispozitive folosit pentru sincronizarea automată a mașinilor sincrone.

SINCRONOSCOP (< fr. {i}; {s} fr. *synchrone* „sincron" + gr. *skopein* „a examina") s. n. Aparat pentru determinarea momentului în care sunt îndeplinite condițiile de funcționare sincronă a două mașini sincrone în vederea cuplării lor.

SINCROTRON (< fr. {i}; {s} *sincro-* + fr. [*cyclo*]*tron*) s. n. Accelerator ciclic pentru electroni, mai puternic decât betatronul, de care se deosebește prin capacitatea de a menține sincronismul dintre mișcarea electronilor și variația tensiunii acceleratoare.

SIND (SINDH), reg. istorică în valea cursului inferior al fl. Indus și actuală prov. în SE Pakistanului; 140,9 mii km^2; 30,4 mii. loc. (1998); centrul ad-tiv în orașul Karăchi. În Antic. reg. a făcut parte din aria de civilizație a Indusului, apoi s-a aflat sub stăpânirea dinastiei persane a Ahemenizilor (sec. 6–4 î.Hr.); cucerită de Alexandru Macedon (325 î.Hr.), mai târziu a fost inclusă în statul indian condus de dinastia *Maurya* (sec. 4–3 î.Hr.), iar la începutul primului milen. stăpânită de puternicul stat al Kușanilor (sec. 1–3 d. Hr.). Cucerită de arabi în 711–712, **S.** s-a aflat într-o dependență formală față de Califatul abbasid. După o scurtă stăpânire a *Ghaznavizilor* (1025–1054) și a mai multor dinastii locale, în 1561 **S.** a fost cucerită de *Akbar* și inclusă în Imperiul Marilor Moguli (până în sec. 18). Cucerită de britanici în 1843 a rămas în stăpânirea colonială a acestora, în ciuda răscoalelor din 1896–1908 și 1941 prin care se urmărea înlăturarea jugului colonial. După dobândirea independenței Pakistanului (1947), a devenit prov.; din 1955 a făcut parte din prov. West Pakistan, iar din 1970 a devenit prov. de sine stătătoare **S.**

SINDACTILIE (< fr.; {s} *sin-* + gr. *daktylos* „apărător") s. f. Malformație congenitală a mâinii sau a piciorului, constând în lipirea a două sau mai multor degete între ele prin sudarea părților moi (piele și mușchi), oasele rămânând separate.

SINDIC (< fr.; {s} *sin-* + gr. *dike* „apărător") s. m. **1.** Persoană însărcinată cu administrarea patrimoniului unei instituții, corporații, societăți etc.; administrator provizoriu al unei întreprinderi aflată în stare de suspendare a plăților. În unele țări din Europa Occidentală șefi din administrația locală. **2.** *S. (de bursă)* = conducător al agenților de schimb ori al mijlocitorilor oficiali care prezidează camera lor sindicală (asociația, corporația); face parte din organele de conducere a bursei și execută ordinele de bursă ale justiției și ale altor organe de stat.

SINDICAL, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la sindicat, care aparține sindicatului.

SINDICALISM (< fr. {i}) s. n. Mișcare care are ca obiectiv gruparea persoanelor care exercită aceeași profesie pentru apărarea intereselor comune. ✧ Doctrină vizând promovarea activității sindicale în viața unei societăți.

SINDICAT (< fr.) s. n. **1.** Organizație profesională, având drept scop apărarea intereselor sociale, economice etc. ale membrilor ei. Primele **s.** au apărut în Marea Britanie în a doua jumătate a sec. 18. **2.** Totalitatea membrilor unui sindicat; sediul unei organizații sindicale. **3.** (EC.) Uniune monopolistă superioară cartelului în cadrul căreia întreprinderile membre își mențin independența de producție, dar și-o pierd pe cea de desfacere, vânzarea mărfurilor, uneori și achiziționarea materiilor prime făcându-se printr-un oficiu comun.

SINDING [sindiŋ], **Christian** (1856–1941), compozitor și pianist norvegian. Opere („Muntele Sfânt"), simfonii, un concert pentru pian și două concerte pentru vioară, numeroase melodii, coruri, sonate și alte piese pentru pian („Frühlingsrauschen").

SINDIPA, roman oriental anonim de origine indiană, răspândit în literatura bizantină (sec. 11) și apoi, prin intermediul prelucrării latinești a călugărului Jehan de Alta-Silva (sec. 12), în toată Europa. Cea mai apropiată versiune de prototipul pierdut este cea grecească. Este alcătuit dintr-un ciclu de povestiri țesute pe firul unei intrigi comune, menite să demonstreze abilitatea și nestatornicia femeilor. Cea mai veche tălmăcire românească păstrată într-o copie mai târzie este miscelaneul dascălului Costea din Brașov ce datează din 1703.

SINDROFIE (< ngr.) s. f. (Fam.) Petrecere, reuniune de invitați (în familie).

SINDROM (< fr.; {s} gr. *syn-* + gr. *dromos* „cursă") s. n. (MED.) Grup de semne și de simptome care apar împreună în cursul unui proces morbid, dându-i nota caracteristică (ex. **s.** infecțios, hemoragic, toxic etc.). Uneori **s.** este denumit după numele autorului sau autorilor care l-au descris (ex. **s.** *Down*). ✧ *S. general de adaptare* v. *adaptare*. *Sindromul imunodeficienței umane dobândite* v. SIDA.

SINE (lat. *se*, după *mine, tine*) pron. refl. (Forma accentuată de acuzativ pers. 3 pentru toate genurile și numerele) **1.** Precedat de prep. „pe" are funcție de complement direct al unui verb reflexiv; *nu se mai recunoaște pe sine, atât* e *de schimbat*. **2.** Precedat de prep., are funcție de atribut, de complement indirect sau de complement circumstanțial; *a zâmbit mulțumit de sine*. ✧ *De la sine*: **a)** în mod firesc, natural; **b)** cu propriile forțe; din proprie inițiativă. (Substantivat) *În ~ mea* (sau *a*

ta etc.) = în conștiința, în gândul meu (sau al tău etc.). **3.** (PSIHOL.) Complex de instincte și impulsuri care ne orientează inconștient acțiunile.

SINECDOCĂ (< lat., ngr.; {s} gr. *sinekdokhe* „înțelegere simultană") s. f. Figură de stil constând în lărgirea sau restrângerea sensului unui cuvânt prin folosirea întregului în locul părții (și invers), prin particularizarea generalului sau generalizarea particularului etc. Este un caz particular al metonimiei.

SINECHIE (< fr., engl. {i}; {s} gr. *synekhes* „unit, legat") s. f. (MED.) Aderență patologică a irisului la fața posterioară a corneei sau la cristalin; *p. ext.* orice aderență patologică între formațiuni anatomice vecine (ex. **s.** uterină).

SINECLIZĂ (< fr., < gr. syn „împreună" și *enklisis* „înclinare") s. f. (GEOL.) Depresiune vastă în scoarța terestră (până la câteva sute de km în diametru), umplută cu sedimente și cu formații sedimentare de mare grosime, cu flancurile slab înclinate (zecimi de grad) și formă rotundă sau ovală cu contur neregulat. Se dezvoltă pe platforme. În **s.** sunt localizate în mod obișnuit zăcăminte importante de cărbuni, petrol, gaze ș.a.

SINECOLOGIE (< gr. *syn* „împreună" și ecologie), s.f. Parte a ecologiei care studiază comunitățile de plante și animale (biocenoze), relațiile reciproce dintre indivizii care intră în alcătuirea biocenozelor și relațiile biocenozelor cu mediul înconjurător, spre deosebire de autoecologie, care studiază acțiunea factorilor mediului înconjurător asupra unor organisme individuale. V. și *ecologie*.

SINECURĂ (< fr.; loc. lat. [*beneficium*] *sine cura* „[venit] fără grijă") s. f. Slujbă, funcție foarte bine remunerată, pentru care cel plătit nu trebuie să muncească deloc sau muncește foarte puțin.

SINEDRIU (< {s}, gr. *synèdrion* „consens") s. n. **1.** (În Grecia antică și statele elenistice) Adunare, consiliu cu atribuții deliberative și judecătorești. **2.** Tribunal penal la vechii evrei, instituit după întoarcerea din exilul babilonian (536 î.Hr.), cu scopul de a păstra și continua vechile rânduieli. Era constituit din 72 de preoți în frunte cu Marele Preot; sanhedrin. ✧ *Marele s.* = (în sec. 1 î.Hr.–1 d.Hr.) autoritatea supremă din Ierusalim, cu funcții judecătorești, politice și de interpretare a legii.

SINEREZĂ (< fr.; {s} gr. *synairesis* „apropiere" „contractare") s. f. **1.** (LINGV.) Fenomen fonetic constând în fuziunea într-un diftong ascendent a două vocale învecinate, prin transformarea primei vocale într-o semivocală. **2.** (CHIM.) Micșorare spontană a volumului gelurilor și al dispersiilor macromoleculare însoțită de separarea din ele a fazei lichide. Are o deosebită importanță în tehnologia cauciucurilor, fibrelor chimice, maselor plastice, la fabricarea cașcavalului, brânzei de vacă, la coacerea pâinii.

SINERGIDĂ (< fr. {i}; {s} gr. *sinergos* „colaborator") s. f. (BOT.) Fiecare dintre cele două celule ale sacului embrionar situate de o parte și de alta a oosferei.

SINERGIE (< fr. {i}; {s} gr. *synergia* „conlucrare") s.f. **1.** Fenomen prin care acțiunea a două sau mai multor elemente se asociază producând efecte amplificate. **2.** (FIZIOL.) Asociație a mai multor organe sau țesuturi pentru îndeplinirea aceleiași funcțiuni. **3.** (EC.) Creșterea performanței unei firme, după fuzionarea acesteia cu o altă firmă, peste nivelul însumat al performanțelor așteptate de cele două firme, în cazul în care nu ar fi fuzionat. Sursele principale ale **s.** sunt creșterea veniturilor, reducerea costurilor, extinderea aplicării îmbunătățirilor tehnologice și economii financiare.

SINESCU Ionel (n. 1951, Iași), medic român. Prof. univ. la București; director al Centrului „Chirurgie Urologică Dializă și Transplant Renal" de la Institutul Fundeni. A efectuat numeroase operații de transplant renal, cu o rată de supraviețuire și funcționalitate de peste 97%. A introdus în 1985–1986 microchirurgia urologică în România.

SINESTEZIE (< fr. {i}; {s} gr. *synaisthesis* „senzație simultană") s. f. Fenomen psihologic în care se asociază senzații de natură diferită, pornind de la același stimul. Fenomenul de **s.** cel mai frecvent este *audiția colorată* (denumită și *sinopsie*), când unor sunete li se asociază culori.

SINEȘTI 1. Com. în jud. Ialomița, situată în C. Vlăsiei, pe cursul superior al râului Mostiștea; 2 304 loc. (2005). Abator (în satul Hagiești). Fermă piscicolă (în satul Cătunești). În satul **S.**, menționat documentar în 1709, se află biserica Adormirea Maicii Domnului (1855), iar în satul Hagiești, atestat documentar în 1624, există bisericile Sf. Nicolae (1704, cu fresce originare în pridvor și picturi murale interioare din 1884), Sfinții Împărați Constantin și Elena (1810) și Sfinții Voievozi-Măriuța (1873). În satul Boteni se află biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1820–1823, cu fragmente de picturi murale originare), iar în satul Hagiești, conacul lui Mihail Marghiloman, construit în anii 1869–1874 de meșteri italieni, ruinat în anii '80 ai sec. 20 și reparat în anii '90 sub îngrijirea Direcției Monumentelor Istorice. Între 17 febr. 1968 și 23 ian. 1981, com. **S.** a făcut parte din jud. Ilfov. Pe terit. com. **S.** se află pădurea cu același nume (în trecut s-a numit *Țiganca*), extinsă pe o supr. de 304 ha, alcătuită din stejar, gârniță și salcâm. Popas turistic (în pădurea Sinești), pe șoseaua București–Urziceni. **2.** Com. în jud. Iași, situată în zona de contact a C. Jijiei Inferioare cu pod. Central Moldovenesc; 4 369 loc (2005). Viticultură. În satul **S.**, menționat documentar în 1458, se află bisericile Buna Vestire (c. 1717) și Adormirea Maicii Domnului (1820, cu pridvor adăugat la mijlocul sec. 19 și picturi murale interioare din 1827; renovată în anii 1956–1958). **3.** Com. în jud. Vâlcea, situată în zona piemontului Oltețului, pe cursul mijlociu al râului Olteț; 2 620 loc. (2005). Centru pomicol. În satul **S.** se află un spital din sec. 19 și biserica de lemn Cuvioasa Parascheva (1746, extinsă în 1839), în satul Popești biserica Sfinții Voievozi (1693, refăcută în 1834), iar în satul Ciuchești biserica de lemn Sfinții Voievozi (1806).

SINFAZIC, -Ă (< engl.) adj. (Despre procese periodice) Care au aceeași fază. ✧ *Antenă s.* = antenă alimentată în fază cu celelalte antene ale unui sistem radiant.

SINGAMIE (< fr.) s. f. (BIOL.) Fecundație.

SINGAPORE 1. Ins. în SE Asiei, parte componentă a statului omonim, în extremitatea sudică a pen. Malacca (541 km^2). Are o formă alungită pe direcție V-E și este separată de continent (pen. Indochina) printr-o îngustă str. — Johor (640-914 m lățime), iar de restul ins. ce formează împreună arh. al Indoneziei prin str. Singapore, una dintre cele mai aglomerate căi de navigație din lume. **2. SINGAPORE, Republica ~ (Xinjiapo Gongheguo; Republik Singapura; Singapore Kudiyarasu; Republic of Singapore)**, stat insular în Asia de Sud-Est; 683 km^2; 4,425 mii. loc. (2005). Limbi oficiale: chineza, malaeza, tamil și engleza. Religia: budistă 42,5%, islamică 14,9%, creștină 14,6%, taoistă 8,5%, hindusă 4%, credințe tradiționale 0,6%; atei 14,9%. Capitala: *Singapore*. Aglomerația urbană **S.** concentrează întreaga populație a

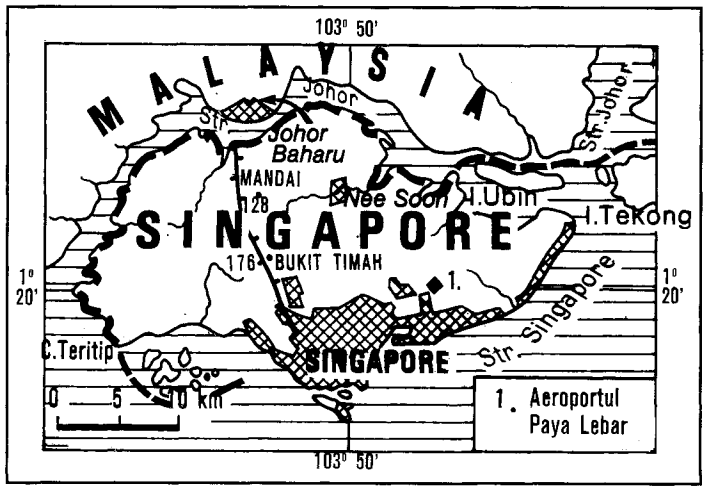

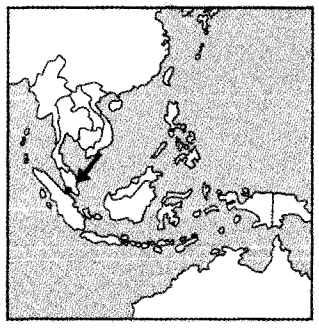

țării. Terit. statului **S.** este format din ins. omonimă și alte 59 de ins. mai mici (Pulau Bukun, Pulau Tekong, Pulau Ubin, Sentosa ș.a.). Ins. **S.** este alcătuită din granite ce îmbracă forma unui platou scund (alt. max. Bukit Timah, 176 m). Așezată în apropierea Ecuatorului (1°–2° lat. N) ins. are un climat tropical aflat în dec.-mart. sub influența musonului din NE, iar în iun.-sept., a musonului din SV. Temperaturile medii lunare sunt în jurul a 24°–27°C, iar precipitațiile se apropie de 2 400 mm/an. Există și câteva lacuri, iar din vegetația forestieră au mai rămas doar câteva pâlcuri însumând 2 800 ha; pentru ocrotirea elementelor valoroase de floră, faună și peisaj ființează 5 rezervații naturale Unul dintre cei mai redutabili „tigri" asiatici, **S.** și-a dezvoltat în decursul ultimelor patru decenii o ec. modernă, valorificând plenar avantajele poziției sale geografice care au condus, între altele, la înscrierea portului **S.** drept cel mai mare port (ca trafic), din lume. Ec. sa este puternic orientată către export. Ind. prelucrătoare, extrem de diversificată, are ca repere specifice electronica și microelectronica, construcțiile navale și de utilaj petrolier (inclusiv platforme de foraj marin), rafinarea petrolului (în **S.** este operațional unul dintre cele mai mari complexe de rafinare a petrolului din lume) și petrochimia (instalațiilor existente li s-a adaugat în 2004 un uriaș complex în V țării, în zona Jurong, extins pe 31 km^2 — inclusiv pe terenuri recuperate de sub apele mării). Principalele produse: energie electrică, oțel, nave maritime, produse electronice, produse petroliere, bitum, ciment, materiale plastice, cherestea, hârtie și carton, ulei de arahide, ulei de palmist ș.a. Din lipsă de spațiu, **S.** a implantat unele unități ind. în Malaysia (zona Johor) și Indonezia (ins. Riau). Agricultura — legume și fructe, porcine și păsări ș.a.) – are un caracter intensiv, cu o notabilă participare la export. Pentru marochinărie se cresc în ferme specializate crocodili. Pescuitul contribuie la aprovizionarea pieței interne. În ultimul deceniu **S.** s-a trasformat într-o veritabilă metropolă reg. financiară și a tehnologiilor de vârf. Concurează cu Rotterdam pentru primul loc între porturile lumii și întreține legături cu c. 750 de porturi din 130 de țări ale lumii. O pondere însemnată o au în activitatea portului feriboturile. Infrastructura căilor de comunicații, dominată de uriașul port, mai cuprinde un sistem modern de transport călători, 3 130 km căi rutiere (inclusiv 150 km autostrăzi), o flotă comercială importantă la nivel mondial (923 nave dintre care 487 aparținând unor armatori din alte 24 țări, 276 nave singaporeze circulă la rândul lor, sub alte pavilioane). Dispune și de 10 aeroporturi, între care Changi, unul dintre cele mai active — atât în privința transporturilor de călători cât și a celui de marfă — din lume. Turismul, dispune de o infrastructură modernă (inclusiv 28 000 camere de hotel). Oferta turistică este completată de varietatea localurilor de alimentație publică, a hotelurilor, terenurile de golf, spațiile de practicare a pescuitului (inclusiv subacvatic) ș.a. Moneda: 1 Dollar **S.** = 100 Cents. Export: componente electronice — inclusiv circuite integrate și semiconductori, calculatoare și subansamble ale acestora, produse chimice, petrol brut și produse petroliere, echipamente de telecomunicații ș.a. Pr. parteneri: Malaysia, S.U.A., China–Hong Kong, China, Japonia, China–Taiwan. Import: componente electronice, petrol brut și produse petroliere, calculatoare și subansamble ale acestora, produse chimice, echipamente de telecomunicații, produse agroalimentare ș.a. Pr. parteneri: Malaysia, S.U.A., Japonia, China, China–Taiwan. — *Istoric.* Fundat de malaiezieni în 1160 și distrus de regatul indonezian Madjapahit în 1377, **S.** rămâne, în următoarele sec., o așezare neînsemnată de pescari și pirați. Marea Britanie (prin Sir Stamford Raffles) reîntemeiază, în 1819, orașul, pe care-l declară, în 1867, colonie a Coroanei. Situat la răscrucea căilor comerciale dintre India, China și Indonezia, **S.** cunoaște, în sec. 19–20, o rapidă dezvoltare, devenind principalul port al Asiei de SE, transformat de Marea Britanie într-o puternică bază navală („Gibraltarul Orientului"), desființată în 1971. Ocupat de trupe japoneze (1942–1945), separat ad-tiv de Malaysia (1946), **S.** obține, în 1959, dreptul la autoguvernare internă. De la 16 sept. 1963, **S.** este membru al Federației Malaysia, din care se retrage și se proclamă, la 9 aug. 1965, republică independentă în cadrul Commonwealth-ului. Membru al O.N.U. (21 sept. 1965). Viața politică din **S.** este controlată, din 1959 și până astăzi, de partidul Acțiunea Populară, liderul acesteia, *Lee Kuan Yew*, conducând neîntrerupt guvernul între 1959 și 1990, când își desemnează succesorul în persoana lui Goh Chok Tong. **S.** este puțin afectată de criza economică asiatică. Un aparat de stat paternalist și autoritar, omniprezent și omniscient, a asigurat o deplină stabilitate social-politică, iar industrializarea și modernizarea rapidă și judicioasă din anii '80 ai sec.

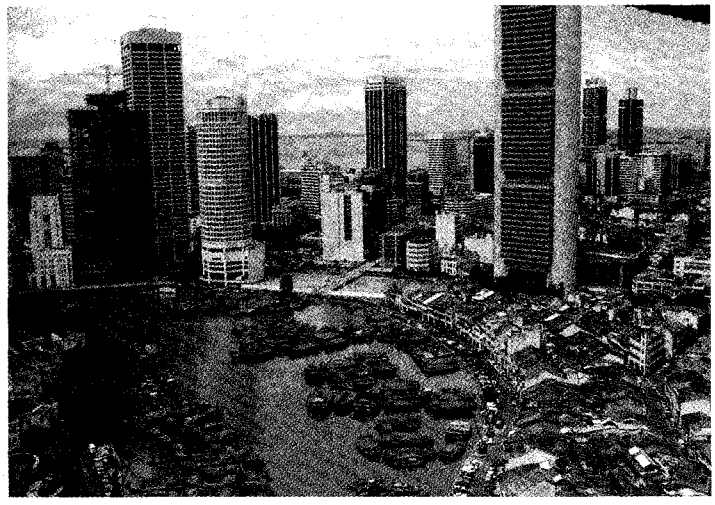

Singapore. Vedere generală

20 au creat una dintre cele mai dinamice și competitive economii ale Asiei, situând **S.** în fruntea clubului „celor 4 dragoni sud-est asiatici". La 1 sept. 1999, Sellapan Rama Nathan, neavând contracandidat, este ales președinte al țării. La alegerile legislative anticipate (3 nov. 2001), partidul Acțiunea Populară, la putere de decenii, obține o răsunătoare victorie, ocupând 82 din cele 84 de locuri parlamentare. Grație dezvoltării ind., comerciale și fin. (pr. centru al Asiei de SE), **S.** (membru fondator, 1967) este astăzi o voce influentă în cadrul Asociației Națiunilor din Asia de Sud-Est (ASEAN). La 12 aug. 2004, Goh Chok Tong cedează funcția de premier vicepreședintelui Lee Hsien Loong, fiul fostului premier Lee Kuan Yew. Republică parlamentară. **3.** Cap. statului cu același nume, situată în S ins. **S.**, pe țărmul str. **S.**, la gura de vărsare a râului Rochor; 3,2 mil. loc. (2000). Aeroport internațional. Mare centru ind., bancar-financiar, comercial și turistic. Piață a cauciucului natural, cositorului, mirodeniilor. Două universități. Institut politehnic. Bibliotecă (1823). În ultimele decenii orașul **S.** s-a transformat într-o metropolă ultramodernă cu câteva imobile care depășesc cea mai mare cotă naturală a țării (166 m): OUB Piaza 280 m (66 etaje), OUB Center 280 m (60 etaje), Republic Plaza 280 m (66 etaje), Treasury 238 m (52 etaje). „Zestrea" turistică tradițională include: Grădina botanică (fondată în 1859), Templul Virtuții (budist), ș.a. Muzeul Civilizației Asiatice. Biserica anglicană St. Andrew (1862), templul hindus Mariamman, Moscheea Albă. Orașul a fost întemeiat, potrivit tradiției, în 1160 de către un principe din statul indonezian Srivijaya; a cunoscut o importantă dezvoltare în sec. 13 și în prima jumătate a sec. următor; distrus de javanezi în 1377. În sec. 15 a fost cucerit și inclus în Sultanatul de Malacca, până în 1511, când a început să se exercite asupra **S.** controlul colonialiștilor portughezi, apoi, din 1641 al celor olandezi. În ian. 1819, T.S. Raffles, guvernatorul stăpânirilor engleze din V Sumatrei (1818–1824), și Compania Britanică a Indiilor de E, au întemeiat la **S.** o factorie, iar în 1824 sultanul din Johore a cedat puterii protectoare întregul **S.** Orașul întemeiat de Raffles s-a transformat într-un puternic centru comercial britanic al Asiei de SE, înlocuind astfel Penangul. În 1826 **S.**, împreună cu Penang și Malacca au alcătuit colonia britanică *Straits Settlements*, a cărui capitală a fost din 1832, formulă colonială menținută până la cucerirea japoneză (15 febr. 1942). În 1946 **S.** a devenit capitala coloniei Coroanei britanice, iar în 1965 a statului independent. **4.** Str. între ins. **S.** în N și arh. Kepulantan (Riau) în S, care unește M. Chinei de Sud cu str. Malacca. Lungime: 105 km. Lățime max.: 16 km. Ad. minimă: 26 m.

SINGENȚTIC, -Ă (< fr.) adj. (Despre minerale din rocile sedimentare) Care s-a format concomitent cu sedimentele.

SINGER [siŋgər], **Isaac Bashevis** (1904–1991), scriitor american de expresie idiș, originar din Polonia. Stabilit în S.U.A (1935). Romanele și nuvelele sale, cele mai multe inspirate din propria sa existență, descriu viața dramatică din ghetourile evreiești poloneze și greutățile pe care le întâmpinau emigranții care soseau în America („Familia Mosca", „Magicianul din Lublin", „Conacul", „Moșia", „Dragoste târzie"). Premiul Nobel pentru literatură (1978).

SINGER [siŋgər], **Isaac Merritt** (1811– 1875), inventator american. Constructor (1851) al unei mașini de cusut perfecționate, prototip al celei actuale.

SINGER, Ivan (n. 1929, Arad), matematician român. M. coresp. al Acad. (1992); cercetător științific la Institutul de Matematică al Acad. Române. A ținut cursuri la universități din Canada, Germania, Marea Britanie, Olanda, S. U. A. Lucrări în domeniul analizei funcționale, al teoriei aproximării, al teoriei optimizării, al teoriei laticelor, în analiza idempotentă; a introdus metode geometrice noi în analiza funcțională; a obținut primele teoreme de dualitate pentru aproximarea neconvexă. A introdus noțiunile de bază simetrică, bază de tip P și bază de tip P* în spații Banach.

SINGH [siŋ], **Giani Zail** (1917–1994), om politic indian. Membru al partidului Congresul Național Indian–Indira (din 1978). Președinte al Republicii India (1982–1987).

SINGHALEZ, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Populație majoritară în Sri Lanka (c. 12 mil.), de origine indo-europeană, care s-a stabilit în ins. Ceylon începând din milen. 2 î. Hr. Mare parte din **s.** sunt agricultori, iar din punct de vedere religios, sunt adepți ai budismului Theravada. ✦ Persoană care aparține acestui popor. **2.** Adj. Care aparține singhalezilor, privitor la singhalezi. ✦ (Substantivat, f.) Limbă indo-europeană înrudită cu pali, pe care o vorbesc **s.** din Sri Lanka.

SINGHEL (< ngr.) s. m. Titlu de onoare acordat călugărilor, inferior protosinghelului; persoană care poartă acest titlu.

SINGIDUNUM v. **Belgrad.**

SINGIDAVA, localit. în Dacia, situată, potrivit coordonatelor date de Ptolemeu, în V României. Neidentificată.

SINGLE [siŋgl] (cuv. engl.) s. n., adj. **1.** (Cameră într-un hotel sau cabină într-un vagon de dormit) pentru o singură persoană. **2.** *(Disc) single* = (disc) care conține o singură piesă pe fiecare față.

SINGLEȚ (< fr.) s. m. (FIZ.) Linie spectrală unică, produsă prin tranziția unui sistem cuantic între două niveluri energetice, la care nu poate fi pusă în evidență o anumită structură fină de subniveluri.

SINGONIE (< gr. syń „împreună" și *gonia* „unghi") s. f. Subdiviziune în clasificarea cristalelor după criteriul de simetrie a celulei elementare a cristalului. **S.** se caracterizează prin raporturile dintre lungimea muchiilor și mărimile unghiurilor celulei elementare. Există șapte **s.**: cubică, hexagonală, tetragonală, trigonală, rombică, monoclinică, triclinică.

SINGSPIEL (cuv. germ.) [ziŋʃpil] s. n. Operă germană de tip popular, cristalizată în sec. 18, în care muzica alternează cu episoade vorbite (printre autori: Johann Adam Hiller, Jiri Antonin Benda și, mai ales Mozart, cu „Răpirea din serai").

SINGULAR, -Ă (< lat. *singularis*) adj. **1.** Adj. (LINGV.) *Număr s.* (și subst., n.) = categorie gramaticală care arată că este vorba de un singur exemplar dintr-o categorie de obiecte, ființe etc. **2.** Adj. (MAT.) *Punct s.* = punct al unei suprafețe (sau al unei curbe) în care planul tangent (sau tangenta) nu este unic determinat(ă). *Matrice s.* = matrice pătrată al cărei determinant asociat este nul. **3.** Adj. Neobișnuit, aparte, deosebit; *p. ext.* bizar, ciudat.

SINGULARITATE (< fr., lat.) s. f. (Rar) Calitatea de a fi singular; *p. ext.* ciudățenie, bizarerie.

SINGULARIZA (< fr.) vb. I tranz. și refl. A (se) evidenția, a (se) distinge, a (se) deosebi (printr-o trăsătură puțin obișnuită, ieșită din comun).

SINGUR, -Ă (lat. *singulus*) adj. **1.** Neînsoțit de altcineva, fără nimeni alături. ✦ Retras, singuratic, solitar. **2.** Cu forțe proprii, fără ajutorul, amestecul altuia; din proprie inițiativă. **3.** (Precedând substantivul) Numai unul, unic. ✦ (În construcții negative) Nici un. ✦ (Determinând de obicei un subiect exprimat prin pronume) Numai, doar, exclusiv. **4.** În persoană, personal, însumi (însuți etc.).

SINGURATIC, -Ă (< *singur*) adj. (Despre ființe) Care trăiește izolat, departe de alte ființe, de societate; retras. ✦ (Despre lucruri, așezări omenești) Care se află departe de alte lucruri, de alte așezări; izolat, retras, solitar; *p. ext.* liniștit.

SINGURĂTATE (< *singur*) s. f. Faptul de a fi singur, starea celui care trăiește singuratic; *spec.* izolare morală. ✦ Loc unde nu se află viețuitoare (mai ales oameni); pustietate; *p. ext.* izolare.

SINGUREȘENI, com. în jud. Giurgiu, situată în C. Găvanu-Burdea, pe cursul inf. al râului Neajlov; 3 205 loc. (2005). Nod rutier. Spital (1910), în satul **S.** Centru viticol și de vinificație. Între 17 febr. 1968 și 23 ian. 1981, com. **S.** a făcut parte din jud. Ilfov. În satul **S.** se află biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena (1854). Bisericile Sfinții Împărați Constantin și Elena (prima jumătate a sec. 18) și Sf. Ioan Botezătorul (1856), în satele Stejaru și Crânguri.

SINGUROV (SUNGUROV), Mihail (sec. 19), arhitect și inginer rus. Stabilit la Iași în 1832; profesor de inginerie la Academia Mihăileană. A realizat „Obeliscul leilor" de la Copou și a reconstruit în stil neoclasic palatul domnesc și palatul Mihail Sturdza din Iași.

SINHUA (XINHUA) v. **China Nouă.**

SINIAVSKI, Andrei Donatovici (pseudonimul lui *Abram Terț*) (1925–1997), scriitor și critic literar rus. Stabilit la Paris (1973). A publicat în Occident scrierile sale, într-o manieră grotesco-satirică privind fenomenele sociale și psihologice ale statului totalitar („Judecata continuă", „Preferații"). Pentru publicarea în Occident, **S.** a fost condamnat (1966), împreună cu scriitorul rus Iuli M. Daniel (1925–1988). În cartea de memorii („O voce din cor"), înfățișează viața sa trăită în lagăr timp de șase ani. A mai publicat un roman autobiografic („Noapte bună") și eseul „Plimbări cu Pușkin". Redactor al revistei „Sintaksis", apărută la Paris (din 1978).

SINIE (< tc.) s. f. **1.** Tavă mare și rotundă de metal, folosită pentru copt plăcinte sau pentru servit la masă. **2.** Masă țărănească de lemn, rotundă și joasă, cu trei picioare.

SINING v. **Xining.**

SINISTRAT, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. (Persoană) care a suferit pagube mari de pe urma unei calamități (incendiu, inundație, război etc.).

SINISTRU, -Ă (< fr., lat.) adj., s. n. **1.** Adj. Care provoacă spaimă, groază; groaznic, înspăimântător; oribil. ✦ Funest. **2.** S. n. (Rar) Calamitate, dezastru care provoacă pagube însemnate. **3.** Realizarea în asigurări a riscului asigurat (ex. dauna la bunuri, decesul, invaliditatea la persoane).

SINKIANG UIGUR v. **Xinjiang Uigur.**

SINN FÉIN (< cuv. gaelic „Noi înșine"), mișcare republicană naționalistă irlandeză. A preluat tradiția *fenianilor*, organizându-se în 1902. S-a radicalizat în preajma Primului Război Mondial, organizând insurecția de Paști din 1916. A pus bazele partidului Fianna Fáil (1926). Prin înăsprirea luptei împotriva britanicilor a devenit, după 1980, aripa politică a *IRA*. După ruptura între autorități și IRA, din 1996, a căpătat o poziție dificilă în viața politică irlandeză.

SINOD (< sl.; din gr. *synodos* „adunare") s. n. **1.** Adunare de ierarhi care constituie forul suprem al Bisericii (sau al unei eparhii) ortodoxe și care se întrunește periodic pentru a rezolva probleme de administrație bisericească. **2.** Adunare episcopală care se convoacă pentru a hotărî în chestiuni de dogmă, de morală și de administrație bisericească; sobor; (la catolici) conciliu. ✦ *S. ecumenic* = adunare episcopală pe întreaga Biserică creștină, înainte de divizarea acesteia pe confesiuni. Biserica ortodoxă recunoaște șapte *s. e.*: Niceea (325), Constantinopol (381), Efes (431), Calcedon (451), Constantinopol (553), Constantinopol (680–681), Niceea (787). Biserica romano-catolică numără încă 14 *s. e.* ținute numai cu episcopii săi. Ultimul, Vatican II (1962).

SINODAL, -Ă (< fr.) adj. Care aparține sinodului, privitor la sinod. Care emană de la un sinod, care face parte dintr-un sinod; sinodic **(2).**

SINODIC, -Ă (< fr.) adj. **1.** Referitor la intervalul de timp după care se repetă aceeași poziție relativă a Pământului, a Soarelui, a unei planete (sau a Lunii). ✧ *Lună s.* v. *lună.* **2.** Sinodal.

SINOIE 1. Liman marin (fost golf de mare), situat în E Dobrogei, în cadrul complexului lagunar Razim; 171,5 km^2; ad. max.: 1,6 m; vol.: 210,7 mii. m^3. Despărțit de lacurile Zmeica și Golovița prin Grindul Lupilor, care barează alimentarea lui cu ape dulci aduse în lacul Razim de canalele Dranov și Dunavăț din brațul Sfântu Gheorghe al Dunării. Din această cauză, lacul **S.** prezintă o concentrație mai mare de săruri (16–18 g/l). Lacul S. comunică cu Marea Neagră prin intermediul gurii Periboina din grindul Chituc, fapt ce-i mărește gradul de salinitate. Pe malul SV al lacului **S.** se află ruinele cetății *Histria*. Inclus, împreună cu grindurile care îl mărginesc, în Rezervația Biosferei Delta Dunării. **2.** Sat în com. Mihai Viteazul (jud. Constanța) în apropierea căruia, pe malurile lacurilor Sinoie și Zmeica, s-au descoperit vestigii aparținând mai multor așezări antice, geto-dacice, grecești și romane.

SINOLOG (< fr. {i}) s. m. Specialist în sinologie.

SINOLOGIE (< lat. *Sina* „China" + gr. *logos* „studiu") s. f. Disciplină care are ca obiect de studiu lumea chineză în general. În particular, specialistul în **s.** cercetează mitologia, istoria, gândirea, literatura sau religiile Chinei, condiția fundamentală fiind competența lingvistică (în special accesul la texte în limba chineză veche), iar obiectivul urmărit este traducerea unor asemenea texte în limba maternă sau într-o limbă de circulație internațională, comentarea și popularizarea lor.

SINONIM, -Ă (< fr.; {s} *sin-* + gr. *onoma* „nume") s. n., adj. **1.** S. n. Element lingvistic (cuvânt, afix, formă flexionară sau construcție sintactică) echivalent ca sens cu altul. **2.** Adj. (Despre cuvinte, afixe, expresii etc.) Care are (aproape) același înțeles cu altul. ✦ P. gener. Asemănător, similar; identic; corespunzător.

SINONIMIC, -Ă (< fr. {i}) adj., s. f. **1.** Adj. Referitor la sinonime sau la sinonimie, care aparține sinonimelor sau sinonimiei. ✧ *Derivație s.* = procedeu stilistic potrivit căruia două sau mai multe cuvinte din aceeași sferă semantică ajung să desemneze, pe plan figurat, același lucru. **2.** S. f. Totalitatea sinonimelor unei limbi; sistemul de sinonime al unei limbi.

SINONIMIE (< fr., lat. de la gr. *synonimus* „același nume") s. f. Însușire pe care o au unele cuvinte, expresii etc. de a fi sinonime cu altele; posibilitatea înlocuirii unui cuvânt, a unei expresii etc. prin sinonimul lor. ✦ P. gener. Asemănare, similitudine; identitate; corespondență.

SINOP (SINOPE), oraș în N Turciei, port la Marea Neagră, situat pe țărmul pen. Boztepe; 30,5 mii loc. (2000). Centrul ad-tiv al prov. („iller") omonime. Reparații navale. Expl. și prelucr. lemnului. Piață agricolă. Export de tutun, lemn și fructe. Ruinele unei fortificații bizantine. Moscheea Aladin Cami (1214). Mausoleul de aici (sec. 15), capodoperă a artei turcești, aparține conducătorului Izzedin Isfendiyar (m. 1443), care a întreținut interesante relații cu domnul Mircea cel Bătrân al Țării Românești. Întemeiat în c. 630 î.Hr. de milesieni, a cunoscut o perioadă de maximă înflorire în sec. 2–1 î.Hr., când a fost capitală a Regatului Pont. Cucerit de romani în 70 î.Hr., în anul 63 î.Hr. a devenit colonia romană cu numele *Julia Felix*. Până în 1204 s-a aflat în componența Imperiului Bizantin; după o scurtă stăpânire a basileului din Trapezunt (1204–1214), a fost cucerit de către turcii selgiucizi, făcând parte, între 1214 și 1307, din Sultanatul de Konya (Rum). La sfârșitul sec. 14 a fost cucerit de sultanul Baiazid I, apoi de Timur cel Șchiop (începutul sec. 15), la mijlocul sec. 15 a intrat definitiv în componența Imperiului Otoman. În cadrul Războiului Crimeei (1853–1856), aici, la 30 nov. 1853, escadra rusă, condusă de amiralul Nahimov, a înfrânt și scufundat flota turcă.

SINOPOLI, Giuseppe (1947–2001), compozitor și dirijor italian. Prof. de muzică contemporană și electronică. Se impune ca dirijor de muzică simfonică, dar excelează mai ales în operă. Creație pentru orchestră, operă, muzică de cameră.

SINOPTIC, -Ă (< fr., gr. *synoptikos* „care se vede dintr-o singură privire") adj. **1.** (Despre tabele, rubrici) Care permite să se vadă dintr-o privire diferitele părți ale unui tot. **2.** *Meteorologie s.* = ramură a meteorologiei care se ocupă cu studiul legilor circulației generale a atmosferei, al factorilor care determină timpul și care elaborează metodele de prognozare a timpului. **3.** *Evanghelii sinoptice* = primele trei evanghelii canonice (ale lui Matei, Marcu și Luca), foarte asemănătoare între ele, fapt explicat prin „teoria celor două izvoare": Matei și Luca au avut ca sursă de inspirație textul lui Marcu; cei trei au folosit și un „izvor oral", de unde au preluat cuvântările lui Iisus.

SINOSTOZĂ (< fr. {i}; {s} *sin-* + gr. *osteon* „os") s. f. Fuziunea (patologică sau chirurgicală de necesitate) a două oase care normal există și funcționează separat și bine individualizate.

SINO-TIBETANE adj. *Limbi ~* = familie de limbi vorbite în Asia și cuprinzând două mari ramuri: *thai chineză* sau *thino-siameză* (limba chineză și grupul thai) și *tibeto-birmană* (limbi vorbite în Tibet, Nepal, NE Indiei, E Bangladeshului și în Uniunea Myanmar). Sin. *chino-tibetane.*

SINOVIAL, -Ă (< fr.) adj. (ANAT.) Care se referă la componenta internă a capsulei articulare; membrana **s.** are rol protector și secretă sinovie. *Articulație* **s.** = articulație cu mobilitate mare, căptușită cu o membrană **s.**; oasele care o formează sunt prinse între ele prin ligamente.

SINOVIE (< fr., lat.) s. f. (ANAT.) Lichid incolor, transparent, prezent în cavitatea sinovială, care asigură buna funcționare a articulațiilor. Sin. lichid sinovial.

SINOVITĂ (< fr.) s. f. Inflamație acută sau cronică a membranei sinoviale; provoacă dureri și împiedică funcționarea articulației respective.

SINOWATZ [sinovats], **Fred** (n. 1929), om politic austriac. Vicepreședinte (1981–1983) și președinte (din 1983) al Partidului Socialist. Cancelar federal (1983–1986).

SINTACTIC, -Ă (< ngr.) adj. Privitor la sintaxă, care aparține sintaxei, de sintaxă.

SINTAGMĂ (< fr. {i}; {s} *syntagma* „grup organizat") s. f. (LINGV.) Unitate semantică-sintactică stabilă, formată dintr-un grup de două sau de mai multe cuvinte între care există raporturi de subordonare, uneori într-un anumit context exprimă una și aceeași noțiune. În plan gramatical se identifică cu un cuvânt compus din elemente distincte, cu o locuțiune sau cu o parte de propoziție.

SINTAXĂ (< fr.; {s} + gr. *taxis* „ordine") s. f. **1.** (LINGV.) Parte a gramaticii care studiază funcțiile cuvintelor și ale propozițiilor în vorbire și care stabilește regulile de îmbinare a cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în frază. **2.** (LIT.) *S. poetică* = ansamblu de procedee stilistice (repetiția, interogația și invocația retorică, antiteza etc.) care, uzând de topica propoziției și a frazei, sporesc expresivitatea limbii literare. **3.** (LOG.) Parte a logicii simbolice, respectiv a semioticii, constituind expunerea derivării expresiilor logice; ia în considerare exclusiv regulile de formare și de transformare a expresiilor, făcând abstracție de orice interpretare a lor.

SINTAXONOMIE (< gr. *sin* + *taxis* + *nomos*), s.f. *Taxonomia* comunităților vegetale sau animale. Principalele unități sintaxonomice ordonate ierarhic sunt: asociația, alianța, ordinul și clasa. Încadrarea în aceste unități se realizează pe baza speciilor caracteristice și diferențiale. Sin. cenotaxonomie, clasificare fito/zoo geografică.

SINTEA MARE, com. în jud. Arad, situată în S C. Crișurilor, pe dr. văii Crișului Alb și pe râul Teuz; 3 698 loc. (2005). Nod rutier. Satul **S.M.** apare menționat documentar în 1337, iar satul Adea în 1202. Zonă de interes cinegetic (în arealul satului Adea).

SINTEAZE s. f. pl. (BIOCHIM.) Enzime care catalizează unele procese de sinteză din organism.

SINTERIZA (cf. germ. *sinter*) vb. I tranz. A efectua operația de sinterizare.

SINTERIZARE (< *sinteriza*) s. f. Fenomen de lipire a pulberilor metalice, ceramice etc. în urma încălzirii și presării lor. ✦ Operație de realizare a unor piese prin încălzirea unor pulberi (la o temperatură inferioară temperaturii de topire a cel puțin unuia dintre componenți) și presarea lor în forme speciale; concreționare **(1).**

SINTÉTIC, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care ține de sinteză, privitor la sinteză; obținut prin sinteză. ✧ *Spirit s.* = spirit care face ușor sinteza lucrurilor, care operează cu precădere prin sinteză. *Limbă s.* = limbă flexionară în care raporturile gramaticale se exprimă de obicei prin adăugarea de afixe la tema cuvintelor (de ex. latina, germana, rusa și alte limbi indo-europene). **2.** (Despre compuși chimici) Care se obțin pe cale artificială (prin sinteză chimică).

SINTETIZA (< fr.) vb. I tranz. A face o sinteză, a lega, a uni prin sinteză.

SINTÉZĂ (< fr.; {s} *sin-* + gr. *thesis* „așezare") s. f. **1.** (FILOZ.; în corelație cu *analiză*) Metodă generală, materială (naturală, artificială etc.) sau mintală (psihologică, logică) de reunire într-un tot a elementelor date la început în mod separat (uneori rezultate dintr-o analiză prealabilă). ✦ Unitate dialectică între laturi, tendințe etc. contrare. ✦ (La Hegel) Moment final al triadei teză-antiteză-sinteză; reprezintă fuziunea tezei și a antitezei într-o unitate superioară. ✦ Concr. Lucrare, operă care abordează datele esențiale ale unei probleme, ale unei discipline etc. **2.** *S. chimică* = operație prin care se obține un compus chimic pornind de la elementele chimice componente sau de la compuși mai simpli.

SINT-NIKLAAS (în fr.: **Saint-Nicolas**), oraș în N Belgiei, la 21 km SV de Antwerpen; 68,7 mii loc. (2003). Nod feroviar. Piață agricolă. Centru comercial și turistic. Ind. textilă. Muzeu cu exponate aparținând lui *Gerardus Mercator*. Bisericile Sint-Niklaas (sec. 16, restaurată și completată în 1696 și renovată în 1900) și Notre Dame (1844); Primăria Veche (1663), în stil flamand, azi Curtea de Apel; Primăria Nouă (1876); castelul Walburg (sec. 16). Oraș din 1513. Mistuit în mare parte de incendiul din 1690.

SINTONIE (< fr., engl.; {s} *sin-* + gr. *tonos* „tensiune") s. f. **1.** Egalitate a frecvențelor de oscilație ale mai multor sisteme fizice oscilante; acord **(3). 2.** Caracteristică temperamentală care constă în capacitatea de adaptare afectivă la mediul ambiant.

SINTONIZA (< fr., engl.) vb. I tranz. A realiza o sintonie; a acorda **(3).**

SINUCIDE (< *sine* + *ucide*, după fr. *suicider*) vb. III refl. A-și lua singur viața; a se omorî.

SINUCIDERE s.f. Provocarea intenționată a propriei morți; în unele religii, **s.** este considerată jertfă de sine (la azteci); budismul o respinge, iar în creștinism este păcat de moarte.

SINUCIGAȘ, -Ă (< *sine* + *ucigaș*, după fr. *suicidé*) s. m. și f. Persoană care și-a luat (sau a făcut tentativa de a-și lua) singură viața.

SINŬIJU [sinîidʒu], oraș în NV R.P.D. Coreene, port pe fl. Amnokkang, la granița cu China; 326 mii loc. (1993). Nod feroviar. Ind. chimică, a cimentului, de prelucr. a lemnului, textilă, alim., a celulozei și hârtiei; constr. de mașini.

SINULESCU, Benone (n. 1937, Siriu, jud. Buzău), cântăreț român de muzică populară, romanțe, muzică etno. Vocea cald vibrată, cu un timbru tenoral foarte deschis și melodica de largă respirație lirică a creațiilor sale reprezentative pentru zona Siriului l-au consacrat între vedetele scenei folclorice.

SINUOS, -OASĂ (< fr.; cf. lat. *sinus* „îndoitură") adj. Care are o linie șerpuitoare; cotit. ✦ Fig. (Despre firea, caracterul oamenilor) Șovăielnic, nehotărât, schimbător; cu reticențe.

SINUOZITATE (< fr.) s. f. Cotitură, curbură, curbă.

SINUS (< fr., lat.) s. n. **I.** (ANAT.) **1.** Cavitate neregulată în grosimea unui os cranian (ex. sinusurile feței: **s.** frontal, **s.** sfenoidal, **s.** maxilar, **s.** etmoidal). **2.** Canal dilatat cu rol de colector al sângelui venos din reg. respectivă (**s.** venos). ✧ *S. carotidian* = porțiune dilatată a arterei carotide primitive, situată la nivelul bifurcării sale, bogată în preso- și chemo-receptori. *S. c.* menține constantă presiunea sangvină. **II.** (MAT.) Funcție trigonometrică având ca domeniu de definiție mărimea unghiurilor, cu valori numere reale, egală cu ordonata punctului de pe cercul centrat în origine, de rază egală cu unitatea, a cărui rază vectoare formează cu axa absciselor un unghi egal cu unghiul dat. Se notează *sin x*. ✧ *S. hiperbolic* = funcție egală cu semidiferența dintre funcția exponențială e^x și funcția exponențială e^{-x}.

SINUSOIDAL, -Ă (< fr.) adj. Care aparține sinusoidei, privitor la sinusoidă; care are formă de sinusoidă; armonic **(1).**

SINUSOIDĂ (< fr.) s. f. (MAT.) Graficul funcției *sin x* într-un sistem de coordonate ortogonale.

SINUZAL, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la sinus **(I),** care aparține sinusului.

SINUZITĂ (< fr.) s. f. Inflamație acută sau cronică a mucoasei (uneori și a peretelui osos) sinusurilor paranazale (cavitățile anexe ale foselor nazale) (**s.** maxilară, **s.** frontală), a sinusului sfenoidal (sfenoiditâ), sinusului etmoidal (etmoiditâ). **S.** acută se manifestă prin scurgere nazală, alterare a stării generale cu oboseală și febră, dureri locale. Poate afecta un sinus izolat sau ansamblul sinusurilor. Netratată, poate da complicații grave.

SION, colină fortificată din vechiul Ierusalim; sinonim biblic al Ierusalimului. Cucerită de regele *David*, care și-a instalat aici reședința.

SION [siõ] (germ. **SITTEN** [zitən]), oraș în SV Elveției, centrul ad-tiv al cantonului Valais, situat pe fl. Ron, la 80 km S de Berna; 27,1 mii loc. (2000). Piață pentru flori, fructe și vin. Ind. electrotehnică, de prelucr. a lemnului și a tutunului, textilă și alim. Muzeu de istorie adăpostit în castelul Valère. Stațiune climaterică și centru turistic. Bisericile Notre Dame de Vaière (1055) și Saint-Théodule (1516). Ruinele castelului Tourbillon (sec. 13); catedrala gotică Notre Dame du Glarier (sec. 15); Primăria (1660); casa Supersaxo (1505); Turnul Sionului, azi Muzeu de arte frumoase. Cunoscut în timpul Imperiului Roman cu numele *Sedunum*. Sediul unei episcopii din sec 6. Capitala comitatului Vallese (din 979).

SION, George (1822–1892, n. Mamornița, azi în Ucraina), scriitor român. Acad. (1868). Secretar general al Societății Academice Române (1876–1879) și vicepreședinte al Acad. (1879–1880). Bogată activitate publicistică pe teme politice, sociale, economice, culturale. Memorialistică („Suvenire contimpurane"), relevând remarcabile calități de evocator, și impresii de călătorie („Peregrinagiu la Neamț"); traduceri din Voltaire, Molière, Lamartine ș.a.

SIONISM (< fr. {i}; {s} n. pr. *Sion* sinonim biblic al Ierusalimului) s. n. Mișcare politică și religioasă, cu caracter naționalist, apărută în rândurile evreilor din țările europene la sfârșitul sec. 19 (și extinsă apoi și în America), având drept scop întemeierea unui stat evreiesc pe terit. Palestinei, realizat în 1948. Termenul a fost folosit prima dată în 1890 de publicistul Nathan Birnbaum și a fost adoptat de mișcarea sionistă la primul ei congres mondial din aug. 1897 de la Basel, din inițiativa lui Th. *Herzl*.

SIONIST, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Partizan al sionismului. **2.** Adj. Care se referă la sionism, care aparține sionismului.

SIOUX [su:z] (< fr.) subst. Uniune de triburi amerindiene, aparținând

familiei de limbi *hakasioux*; populau ţinutul dintre fl. Mississippi, Missouri şi m-ţii Stâncoşi. Se estimează că azi mai trăiesc c. 75 000 **s.**, marea majoritate în rezervaţii din statele Dakota de N şi de S, Montana şi Nebraska din S.U.A.

SIPET (< tc.) s. n. Cufăr de lemn cu capac boltit (uneori bogat ornamentat) şi ferecat cu benzi metalice, în care se păstrează haine şi obiecte de valoare.

SIPHONAPTERE, s.f. pl. Ordin de insecte cu metamorfoză completă, aptere, din care fac parte diverse specii de *purice.*

SIPICĂ (cf. sl. *šipuku* „trandafir") s. f. Numele unor plante din familia dipsacacee. **1.** Plantă erbacee bienală, înaltă de 30–100 cm, cu tulpina şi frunzele păroase şi flori albe-albăstrui, dispuse în capitule *(Cephalaria transsilvanica).* **2.** Plantă erbacee perenă, înaltă de 50–95 cm, cu flori alb-gălbui, dispuse în capitule *(Scabiosa orchroleuca).*

SIQUEIROS [sikęros], **David Alfaro** (1896–1974), pictor şi grafician mexican. Participant la Revoluţia mexicană (1911–1918) şi la Războiul civil din Spania (1936–1939). Militant comunist, a fost acuzat de participare la un atentat împotriva lui Troţki. În anii '20 ai sec. 20 teoretician al artei, care în concepţia sa trebuia să fie naţională şi populară. Lucrările sale sunt vaste compoziţii murale, cu tematică revoluţionară, influenţate de arta precolumbiană („Noua democraţie", „Alegoria egalităţii dintre rase", „Moarte cotropitorilor", „Comunitatea umană în America Latină"). Foloseşte cu îndrăzneală racursiurile, obţinând efecte patetice.

SIR [sə:] (cuv. engl.) s. m. **1.** (În Marea Britanie) Titlu care precedă prenumele cavalerilor şi al baronilor; persoană având acest titlu. **2.** (În ţările de limbă engleză) Termen de adresare corespunzător lui „domnule".

SIRACUSA, oraş în SE Siciliei, pe ţărmul M. Ionice, la 209 km SE de Palermo; 122,8 mii loc. (2003). Port comercial. Nod feroviar. Piaţă agricolă pentru cereale, vin, măsline ş.a. Ind. cimentului, chimică, textilă, a hârtiei, de prelucr. a lemnului şi alim. Pescuit. Staţiune balneară. Turism. Muzeu de arheologie. Monumente: teatrul grec (sec. 4 î.Hr.), templul lui Apolo (sec. 6 î.Hr.), ruinele amfiteatrului roman (sec. 2 d.Hr.), catacombele creştine (sec. 4–6); catedrală (sec. 7, restaurată în sec. 17–18), biserica San Filippo Neri (1652–1770), palatele Chiaramonte, Nava şi Abela (toate din sec. 14), Lanza (sec. 15), Episcopal (1618–1751) şi al Senatului (1633); castelul Maniace (sec. 13). Oraş-stat (polis) întemeiat în anul 734 î.Hr. pe ţărmul estic al Siciliei de coloniştii greci din *Corint.* Unul dintre cele mai importante oraşe din Grecia Mare (în sec. 6–5 î.Hr.), reuşind să respingă o forţă de invazie ateniană (415–413 î.Hr.) şi să cunoască o dezvoltare deosebită în timpul domniei lui Dionysios cel Bătrân (405–367 î.Hr.). Cucerit de romani după un memorabil asediu (213–212 î.Hr.). A cunoscut ocupaţia ostrogoţilor (sfârşitul sec. 5), bizantinilor (din 535), arabilor (din 878), iar din 1085 pe cea a normanzilor. Istoria medievală a oraşului se confundă cu cea a ins. Sicilia. **Ş.** a avut de suferit de pe urma a două cutremure de pământ (1542 şi 1693), precum şi a unei epidemii de ciumă (1729).

SIRE (< fr.) s. m. Titlu de adresare către un cap încoronat (împărat sau rege).

SIREAP, -Ă (< sl) adj. (Despre cai) Greu de stăpânit, iute; sălbatic.

SIRENĂ (< fr., it., lat.) s. f. **I.** (În mitologia greacă) Făptură fabuloasă închipuită ca o femeie cu picioare şi aripi de pasăre (reprezentarea **s.** ca femeie cu coadă de peşte e mai târzie). Prin cântecul lor fermecat, **s.** atrăgeau pe corăbieri, în locuri primejdioase, unde corăbiile lor se sfărâmau de ţărmul stâncos al ins. De cântecul lor magic au scăpat doar *argonauţii,* care, având-l pe Orfeu, n-au auzit decât cântecul acestuia, şi echipajul lui Ulise, pentru că marinarii şi-au astupat urechile cu ceară. ✦ (Fam.) Femeie seducătoare. **II.** (TEHN.) Aparat pentru emiterea unor vibraţii sonore (sau ultrasonore) de mare intensitate şi de frecvenţă constantă sau reglabilă între anumite limite, utilizat pentru atragerea atenţiei în caz de pericol.

SIRENIENI (< fr.) s. m. pl. Ordin de mamifere placentare acvatice ierbivore *(Sirenia),* cu corpul în formă de torpilă, buza superioară foarte dezvoltată, coada dispusă în plan orizontal şi membrele anterioare (cele posterioare lipsesc) transformate în lopeţi înotătoare cu articulaţia de la cot mobilă. Cuprinde două familii actuale, Trichechide, în care sunt incluşi *lamantinii* şi Dugongide, cu o singură specie, dugongul, exclusiv marin, întâlnit din Marea Roşie şi până în mările din Extremul Orient şi apele litorale ale Australiei de N. Vaca de mare a lui Steller, dintr-o familie înrudită, întâlnită până în sec. 18 în str. Behring, a dispărut din fauna Globului ca urmare a vânării excesive.

SIRET 1. Culmea Siretului, zonă deluroasă în E pod. Sucevei (parte componentă a acestuia), alcătuită din numeroase masive înalte (peste 500 m alt.) care se succed pe direcţie NV–SE, sub forma unei culmi prelungi, în imediata apropiere a văii Siretului (pe stg. acesteia). Este o reg. bine individualizată între culoarul Siretului (la V) şi C. Moldovei (la E), extinsă pe c. 130 km lungime (de la graniţa cu Ucraina în N şi până în dreptul municipiului Roman în S) şi c. 20 km lăţime max. (în dreptul oraşului Hârlău). Alcătuită predominant din depozite sarmaţiene (marne argiloase, gresii, argile, nisipuri ş.a.); această zonă deluroasă se prezintă sub forma unei alternanţe de masive (bine împădurite) cu şei largi (intens populate), cum sunt: dealul Bour, şaua Lozna, dealul Hăpăi, şaua Bucecea, dealurile Vorona, şaua Vorona, Dealu Mare, şaua Ruginoasa, colinele Ruginoasa-Strunga, şaua Strunga. Alt. max. este de 587 m (dealul Tudora). Structura monoclinală a straturilor şi comportarea diferită a rocilor faţă de agenţii modelatori externi au determinat orientarea şi înclinarea culmilor pe direcţie NV–SE, precum şi apariţia unor platouri structurale largi, a cuestelor şi a abrupturilor. **2.** Râu în E României, cu direcţie generală de curgere NNV-SSE, afl. al Dunării la S de Galaţi; 706 km, din care 559 km pe terit. României; supr. bazinului hidrografic: 44 835 km^2, din care 42 890 km^2 pe terit. României (cel mai mare bazin hidrografic din ţară, care ocupă 18,8% din supr. României, având o dezvoltare asimetrică). Izv. din Carpaţii Păduroşi (Ucraina), de sub vf. Lungu, de la 1 238 m alt. şi, după ce îşi croieşte o vale transversală, tipic montană, cu pantă medie de c. 10‰, intră în România în amonte de oraşul Siret, de unde începe să aibă o vale largă, cu aspect de culoar, cu o pantă medie de 0,60‰, colectând majoritatea râurilor care coboară de pe pantele estice ale Carpaţilor Orientali. Drenează mai întâi partea de E a pod. Sucevei, în cadrul căruia valea sa (adâncită cu peste 150 m faţă de nivelul general al podişului) separă pod. Dragomirnei şi pod. Fălticenilor (situate la V de Siret) de culmea Siretului (situată la E, la contactul cu C. Moldovei). Formează apoi limita dintre Subcarpaţi (la V) şi pod. Central Moldovenesc şi colinele Tutovei (la E), printr-o luncă largă, iar la Cosmeşti (jud. Vrancea) intră în C. Română (mai precis în compartimentul acesteia numit C. Siretului Inferior), unde are un curs leneş, foarte meandrat şi o luncă de

c. 40 km lățime. Debitul mediu multianual în cursul superior este de 12,7m^3/s, în cel mijlociu de 40-70 m^3/s, iar la vărsare de 230 m^3/s (cel mai mare debit lichid dintre râurile interioare ale țării; locul 2 după debitul Dunării). Debitul mediu solid este de c. 21 mil. tone/an. Pe valea **S.** au fost construite mai multe lacuri de acumulare, cu scop hidroenergetic, ale căror ape pun în mișcare turbinele hidrocentralelor de la Bucecea (1,2 MW, 1981), Galbeni (29,15 MW,1983), Răcăciuni (45 MW, 1985), Bereşti (43,5 MW, 1986), Călimănești (44 MW, 1995). Pe malurile și în lunca **S.** se află orașele Siret, Pașcani și Mărășești. Afl. pr.: Suceava, Moldova, Bistrița, Trotuș, Putna, Râmnic, Buzău (pe dreapta) și Bârlad și Geru (pe stânga). În Antic. s-a numit *Seretos*. **3. Culoarul Siretului,** denumirea sub care mai este cunoscută valea Siretului între granița României cu Ucraina (în amonte de orașul Siret) în N și confl. râului Siret cu Dunărea în S. Situat între unități fizico-geografice distincte, culoarul Siretului se caracterizează prin lățimi variabile (de la 2-3 km în cursul superior, 4-18 km în zona mijlocie și c. 40 km în zona de vărsare) și printr-o accentuată asimetrie, cu versanți mai înalți și abrupți pe partea stângă și o largă desfășurare a luncilor și teraselor pe dreapta văii. În perimetrul com. Răcăciuni se constată o îngustare puternică a văii-culoar (din cauza unui orizont dur de cinerite andezitice care rezistă la eroziune), ajungând la c. 2,5 km lățime, pe care George Vâlsan a denumit-o „defileu", iar alți geografi i-au atribuit numele de „Poarta de la Răcăciuni". În cadrul **C.S.**, albia minoră a Siretului este sculptată în aluviuni și prezintă numeroase meandrări (în special în aval de confluența cu Zăbrăuțul, de unde panta râului se atenuează foarte mult, până la 0,25‰), iar lunca este dominată de grinduri, belciuge, bălți, sectoare mlăștinoase și mici cursuri paralele ale unor brațe părăsite, numite local *Siretele*. Lunca Siretului se continuă cu câmpurile de terase (ajungând în porțiunea dintre Bacău și Roman la opt terase în total). Diferențele de altitudine între luncă și versanți sunt mai mari pe partea stângă a văii. Versantul stâng al văii Siretului este puternic înclinat și are aspect de cuestă, fiind afectat de intense procese de alunecare și de eroziune torențială. **4.** Oraș în jud. Suceava, situat în extremitatea NE a României, în N pod. Dragomirnei, pe dr. râului Siret, la 5 km S de granița cu Ucraina; 9 396 loc. (2005). Stație de c.f. Nod rutier. Punct de frontieră (vamă). Fabrici de confecții, covoare plușate, brânzeturi și de produse de panificație. Vechi oraș moldovenesc, menționat documentar ca târg la 15 iun. 1340, iar într-un document din 1345 apare consemnat ca așezare de misionari franciscani. Între 1365 și 1388 a fost reședd. domnească (cap. Moldovei). În 1388, domnul Petru I (Mușat) a mutat cap. Moldovei de la **S.** la Suceava. La 9 mart. 1371, **S.** a devenit sediul unei episcopii catolice, primind atributul de *civitas* (atunci avea două cetăți: una pe dealul Ruina și alta pe dealul Sasca). În Ev. Med. a fost un însemnat centru comercial și punct de vamă pe drumul care venea dinspre Lvov spre Marea Neagră. Consemnat din nou ca târg în 1759, își menține acest statut și în timpul ocupației habsburgice (1775–1918) a nordului Moldovei, perioadă în care a avut funcții comerciale și meșteșugărești slab dezvoltate, cunoscând o activitate economico-socială mai accentuată abia în a doua jumătate a sec. 20. În prezent, orașul **S.** are în subordine ad-tivă 2 localit. componente: Mănăstioara și Pădureni. Monumente: ruinele cetății voievodului Sas de pe dealul Sasca; biserica Sf. Treime (16,50 m lungime și 11 m lățime), ctitorie atribuită de unii cercetători voievodului Sas (c. 1354–c. 1363), iar de alții, domnului Petru I (Mușat) (c. 1375–c. 1391). Monument de arhitectură. Este prima biserică de plan triconic din Moldova, construită din piatră brută, iar pereții exteriori sunt împodobiți cu discuri de ceramică smălțuită policromă. Inițial a fost lipsită de pictură. Reparată în 1873 și restaurată în anii 1937–1940, biserica Sf. Treime păstrează un iconostas din 1841. Zvonița (clopotnița) bisericii Sf. Treime a fost construită în sec. 18; Biserica catolică franciscană cu hramul Maica Domnului (ante 1371), în cadrul căreia și-a stabilit sediul (1371–1435) episcopia catolică; Biserica Sf. Ioan Botezătorul, ctitorie din anii 1672–1674 a domnului Ștefan Petriceicu, zidită pe locul unei biserici construită înainte de anul 1384 și rămasă în ruină după anul 1646. Biserica Sf. Ioan Botezătorul are un pridvor adăugat în anul 1800 și turn-clopotniță pe pridvor ridicat în 1831; clădirea fostei Primării (1826), azi policlinică; han (sfârșitul sec. 19). În oraș a existat o biserică armenească zidită înainte de anul 1507 și dărâmată în 1551 din ordinul lui Ștefan Rareș. În localit. componentă Mănăstioara se află biserica Sf. Onufrie a schitului omonim, zidită în jurul anului 1617, reclădită în 1673 și restaurată în anii 1899 și 1921.

SIREȚEL, com. în jud. Iași, situată la poalele dealului Mare, pe râul Siret; 4 143 loc. (2005). Expl. de gresii și de lemn. Moară. Satul **S.** apare menționat documentar în 1436.

SIREȚELE v. **Siret (3).**

SIRIA, Republica Arabă Siriană (Al-Jumhūrīyah al-'Arabîyah as-Sūrīyah), stat în Asia de Sud-Vest (Orientul Apropiat), cu ieșire la M.Mediterană; 185 180 km^2; 18,4 mii. loc. (2005). Limba oficială: araba. Religia: islamism (sunniți — 74%, alawiți/șiiți, druzi, ismailiți — 16%) 90%, creștinism c. 10%, mozaism. Capitala: *Damasc/Dimashq*, *Esh Sham*. Orașe pr.: Halab/Alep, Homs, Al-Lādhiqīyah/ Latakia, Hamāh, Al-Qâmishlī. Este împărțit în 13 districte și o municipalitate (Capitala), cu rang similar. Trei elemente dau specificul cadrului natural al **S.** : M. Mediterană (în V) cu un țărm de 193 km însoțit de o îngustă câmpie litorală bine populată, deșertul Siriei — un podiș alternând porțiunile cu dune de nisip cu cele pietroase, și fluviul Eufrat/Al Fūrat ce traversează țara de la NV spre SE. Sectoare mai înalte, muntoase se întâlnesc în extremitatea sud-vestică unde m-ții Antiliban (Jabal ash-Shaykh/ Mt. Hermon, 2 814 m, alt. max. din **S.**) reprezintă o adevărată barieră în calea maselor de aer umed dinspre M. Mediterană. La poalele răsăritene ale acestora se află depresiunea Ghouta. Unele culmi izolate (Jebel ad-Duruz, 1 801 m, Jebel al-Bishri) domină suprafețele aride ale deșertului Siriei. Clima este subtropicală în treimea vestică, cu veri toride (temperaturi ce trec frecvent de 40°C) și ierni blânde ploioase (precipitațiile trec de 1 000 mm/an pe versanții m-ților Antiliban) și temperat continental uscată, cu ierni foarte reci, veri caniculare și precipitații extrem de scăzute (în jurul a 200 mm/an; în deșertul Siriei sub 150 mm/an) în restul terit. Principalele cursuri de apă: Eufratul (cu izvoarele în Turcia) și Al Asi/anticul Orontes (571 km) ale căror ape sunt folosite în irigații. Două lacuri sunt mai importante, L. Asad (lac de acumulare pe Eufrat) și L. Tiberiada/ Kinnéret (în SV la granița cu statul Israel), lac tectonic (165 km^2, alt.min. –212 m) „străbătut" de râul Iordan ce izvorăște de sub Mt. Hermon. Vegetația este predominant ierboasă (xerofită și discontinuă în spațiul deșertic), pâlcurile forestiere (pin mediteraneean, stejar de plută ș.a.) ocupând sub 3% din terit. Fauna este reprezentată de gazele, antilope,

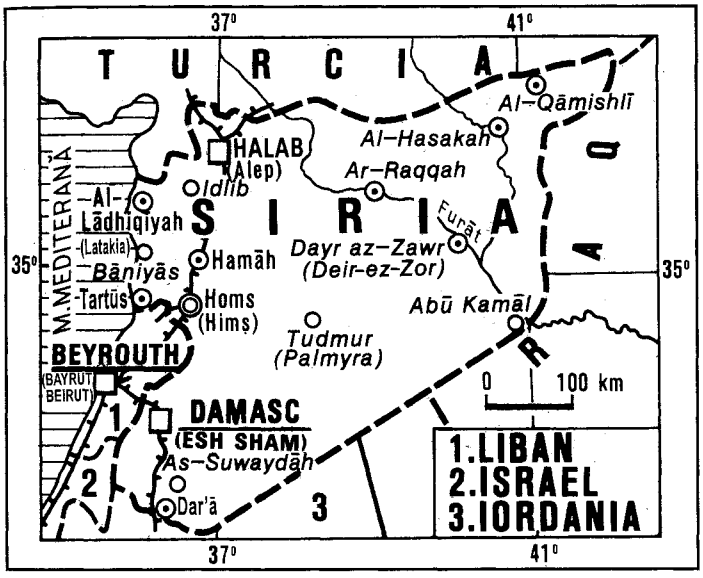

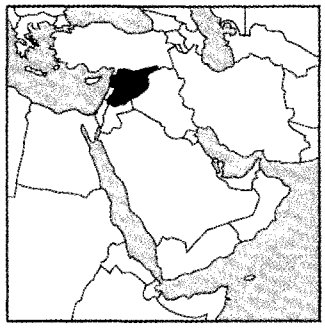

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Provincie/ municipalitate*	Suprafața (km²)	Populația (2002)	Centrul ad-tiv
Dar'ā	3 730	780 000	Dar'ā
Dayr az-Zawr	33 060	919 000	Dayr az-Zawr/Deir-ez-Zor
Dimashq/Damasc	18 032	2 235 000	Damasc/Dimashq
Dimashq/Damasc*	105	1 653 000	Damasc/Dimashq
Halab/Alep	18 500	3 719 000	Halab/Alep
Hamāh	8 883	1 335 000	Hamāh/Hama
Al-Hasakah	23 334	1 265 000	Al-Hasakah
Hims/Homs	42 223	1 490 000	Hims/Homs
Idlib	6 097	1 120 000	Idlib
Al-Lādhiqīyah/Latakia	2 297	876 000	Al-Lādhiqīyah/Latakia
Al-Qunaytirah	1 861(1)	66 000	Al-Qunaytirah/Quneitra
Ar-Raqqah	19 616	691 000	Ar-Raqqah/Raqqa
As-Suwaydāh	5 550	307 000	As-Suwaydāh/Sweida
Tartūs	1 892	674 000	Tartūs

Notă: (1) este inclus un terit. de 1 285 km² de pe înălțimile Golan, recunoscut internațional ca parte a Siriei.

cameleoni ș.a. **S.** dispune de variate resurse de subsol valorificate mai mult fiind cele de petrol (381 mil.t rezerve sigure, 26,3 mil.t producție, 2003, din care peste 60% ia calea exportului) și de fosfați (2,4 mil. t, 2003, locul 10 pe glob). Însemnate sunt de asemenea resursele de gaze naturale (240,7 md.m³ rezerve sigure, 2005), valorificate integral în țară. Se mai extrag cantități relativ reduse de gips, sare, azbest și marmură. Ind. produce: energie electrică, oțel, tractoare, televizoare, frigidere, benzină, amoniac, îngrășăminte fosfatice, îngrășăminte azotoase, superfosfați, ciment hidraulic, cherestea, țesături din bumbac și din lână, lapte, brânzeturi, unt, zahăr brut, ulei de măsline (165 mii t, 2003, locul 4 pe glob), bere. Agricultura folosește pe scară largă irigațiile (1 333 mii ha, 2002). Principalele zone agricole sunt câmpia litorală, depresiunea tectonică din lungul râului Al Asi și spațiile irigate din lungul fl. Eufrat. Se recoltează grâu, orz, porumb, legume, bumbac, sfeclă de zahăr, floarea-soarelui, soia, arahide, măsline (locul 5 pe glob), smochine, curmale, struguri, citrice, migdale (locul 2 pe glob), fistic (locul 5 pe glob), mere, caise, prune ș.a. Se cresc ovine, caprine, bovine și cămile. Infrastructura căilor de comunicații include 2 711 km căi ferate (91% cu ecartament normal), 45 697 km căi rutiere (inclusiv peste 1 000 km autostrăzi), 900 km căi navigabile interne (fl.Eufrat, în principal), c. 4 500 km de conducte magistrale, o flotă maritimă comercială remarcabilă la nivelul reg. (120 nave cu c. 447 mii t.r.b., 2005), la care se adaugă alte 73 nave ale armatorilor sirieni aflate sub pavilioane străine și 92 aeroporturi și aerodromuri, dintre care 26 modernizate (5 putând opera orice fel de aeronavă). Pr. porturi sunt Bāniyās, Latakia, Tartūs și Jablah. Turismul dispune de un potențial remarcabil (cu deosebire cel cultural-istoric), dar climatul internațional reg. este departe de a fi unul favorabil circulației turistice. Pr. zone și obiective: Damasc — cel mai vechi oraș-capitală din lume — cu monumente din perioada de glorie a Califatului arab (moscheea Umayyad, sec. 8, Mausoleul lui Salah ad-Din/Saladin, sec.12 ș.a.); vestigiile unor civilizații antice precum Ugarit — lângă Latakia, Mari și Dura Europos în deșert, pe fl. Eufrat, faimosul oraș Palmyra, având între obiective Templul lui Baal (cu trei porți monumentale și ziduri lungi de 205 m), Termele lui Dioclețian, Teatrul roman ș.a. Alte obiective amintesc de prezența cruciaților (citadela Krak des Chevaliers, sec.12–13, lângă Homs). În **S.** se află și cea mai veche așezare urbană în funcțiune (locuită fără întrerupere din Antic., milen. 2 î.Hr.), orașul Alep cu faimoasa sa cetate din sec. 13, Marea Moschee El Kebir din sec. 8–12 ș.a. Partea veche a orașelor Damasc, Alep și Bosra (în SV țării, oraș foarte vechi și el menționat pe vremea faraonului Tutmes III), ca și vestigiile orașului Palmyra au fost incluse (în 1979, 1980 și 1986) în Patrimoniul cultural universal. Balanța comercială este excedentară (20,7%, 2004) datorită petrolului, principalul articol de export. Moneda: 1 Liră **S.** = 100 Piaștri. Export (2002): petrol brut (64,9%), produse petroliere (7,1%), animale vii (5,3%), bumbac brut (4,2%), cereale (2%), legume, textile și confecții. Pr. parteneri (2004): Germania (16,5%), Italia (13,5%),

Emiratele Arabe Unite (8,6%), Liban (7,7%), Franța (6,3%), Turcia (5,1%). Import (2002): produse agroalimentare (14,6%), produse chimice (12,9%), echipamente ind. (10,9%), produse siderurgice (10,7%), fire textile (7,5%), mase plastice ș.a. Pr. parteneri (2004): Turcia (9,4%), Ucraina (8,7%), China (7,8%), Rusia (5,4%). — *Istoric.* Terit. **S.**, străvechi focar al civilizației din Orientul Apropiat, s-a dezvoltat în strânsă legătură cu civilizația mesopotamiană și egipteană. La jumătatea milen. 2 î.Hr., **S.** devine obiect de dispută între Egiptul faraonic, regatul Mitanni și statul hitit. În sec. 9 î.Hr. este cucerită de Asiria, în 605 î.Hr. de Regatul Noului Babilon, în 333 î.Hr. de Alexandru cel Mare, devenind, până la cucerirea romană (64 î.Hr.), nucleul Regatului Seleucid. Prosperă prov. romană, apoi bizantină, **S.** este cucerită, în 634–636, de arabi și devine, odată cu stabilirea la Damasc a capitalei Califatului Omeiad, pentru un sec. (661–759), centrul lumii arabe. Stăpânită de Tulunizi (878), Fatimizi (976), Selgiucizi (1076), mamelucii egipteni (1260–1516), **S.** devine, între 1516 și 1918, o prov. a Imp. Otoman. După destrămarea Imp. Otoman, la sfârșitul Primului Război Mondial (1918) și eșecul proclamării unui regat al Siriei Mari (1920), **S.** este declarată, în 1920, terit. sub mandat al Societății Națiunilor, administrat de Franța. Mișcarea națională împotriva dominației străine atinge apogeul în timpul răscoalei din 1925–1926. În cursul celui de-al Doilea Război Mondial, **S.** este ocupată de trupe britanice și franceze care, sub presiunea forțelor naționaliste, proclamă, la 27 sept. 1941, Republica independentă **S.** și predau, la 1 ian. 1944, guvernului sirian atribuțiile puterii. Membru fondator al O.N.U. (1945). Independența reală și deplină este dobândită însă la 17 apr. 1946, odată cu retragerea trupelor străine de pe terit. **S.** Pe plan politic, **S.** cunoaște o puternică instabilitate (4 lovituri de stat militare între 1949 și 1954 și alte 4 între 1962 și 1970). Între 1958 și 1961, **S.** este unită cu Egiptul, în Republica Arabă Unită. La 8 mart. 1963, puterea este preluată de Partidul Baas (fondat în 1947), care inițiază o politică de orientare radicală, socialistă, panislamică (reforma agrară, naționalizarea întreprinderilor ind.). La 12 mart. 1971, gen. Hafez al-Assad, ales președinte al statului, pune capăt perioadei de instabilitate politică și transformă **S.** într-un factor activ în frontul statelor arabe radicale, aliat al U.R.S.S. Hafez al-Assad a condus cu o mână de fier destinele **S.**, urmărind ideea constituirii Siriei Mari. **S.** participă la conflictele armate arabo-israeliene din 1948–1949, iun. 1967 (în urma căruia Israelul ocupă Înălțimile Golan) și oct. 1973 („Războiul de Yom Kippur"). În urma conflictului din Liban (apr. 1975–oct. 1976), **S.** trimite contingente în Forțele Arabe de Descurajare instalate pe terit. libanez, însărcinate cu supravegherea încetării ostilităților (c. 30 000 militari staționează în Liban), devenind arbitrul confruntărilor interne. Un tratat de fraternitate și cooperare siriano-libanez, semnat la Damasc (22 mai 1991), consfințește poziția predominantă a **S.** în Liban. După ce sprijină Iranul în conflictul său cu Iraqul (1980–1988), **S.** se raliază în Războiul din Golf (ian.–febr. 1991) coaliției antiiraqiene a O.N.U., condusă de S.U.A., apoi acceptă să participe la reluarea tratativelor arabo-israeliene, fără a se realiza însă până astăzi un acord în privința retrocedării de către Israel a Înălțimilor Golan ocupate în 1967. La 10 febr. 1999, Hafez al-Assad este confirmat de 99,98% dintre votanți pentru un nou mandat prezidențial de 7 ani, al 5-lea de la venirea sa la putere în 1970, dar încetează din viață la 10 iun. 2000. Fiul său, Bașar al-Assad (34 ani), îi succede în funcțiile de lider al Partidului Baas, comandant suprem al forțelor armate și președinte al statului, validat de plebiscitul din 10 iul. 2000, pentru un mandat de 7 ani. Noul conducător al statului a trecut la promovarea unui proces de democratizare internă (de ex., partidele cooptate la guvernare primesc dreptul de a edita propriile ziare, dar pentru organizarea de dezbateri sunt obligate să solicite în prealabil aprobarea autorităților), care progresează însă extrem de lent și sinuos. Prezența forțelor militare ale coaliției în Iraq (din 2003) a tensionat relațiile **S.** cu S.U.A. **S.** a fost acuzată că sprijină organizațiile teroriste, fapt pentru care administrația Bush a impus **S.** o serie de sancțiuni economice și militare. De asemenea, Consiliul de Securitate al O.N.U. a solicitat **S.** (sept. 2004) să-și retragă militarii din Liban, cerea acceptată de **S.** în apr. 2005. Republică prezidențială.

SIRIAN, -Ă (< n. pr. *Siria*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca națiune pe terit. Siriei. De religie islamică (c. 85%) și creștină. ✦ Persoană care aparține acestui popor. **2.** Adj. Care aparține Siriei sau sirienilor **(1)**, privitor la Siria sau la sirieni.

SIRINX (SYRINX) (< lat.) s.n. Organ fonator al păsărilor, aflat în general la nivelul bifurcării traheei. Cuprinde un schelet de susținere alcătuit din inele ale traheei și membrane vibratoare puse în mișcare de mușchi. Este mai complex, cu mușchi mai numeroși, la păsările frumos cântătoare, la care schimbarea poziției membranelor produce diversele modulații ale cântecului.

SIRIU 1. Munții ~ , masiv muntos în SE Carpaților Orientali (Carpații de Curbură), în grupa m-ților Buzăului, cu orientare generală NV-SE, delimitat de cursurile superioare ale râurilor Buzău (la E) și Bâsca Chiojdului (la V). Alcătuit din gresii dure („gresia de Siriu"), șisturi și marne cretacice. Versanții, cu pantă mare și abrupturi sălbatice, au la bază trene de grohotișuri, iar în S și SE sunt afectați de frecvente alunecări. Pe platourile din partea de V a vf. Mălâia există mai multe lacuri nivale. Alt. max.: 1 663 m (vf. Mălâia). Acoperit cu păduri de fag în amestec cu brazi seculari, molizi și pini, iar la peste 1 500 m alt. sunt pășuni montane cu țăpoșică (*Nardus stricta*) și păiuș (*Festuca rubra commutata*). Rezervația naturală complexă din masivul **S.**, situată pe dr. râului Buzău, cuprinde un relief pitoresc (abrupturi stâncoase, țancuri, curmături, depozite de grohotișuri, microdepresiuni, între care una situată la 1 450–1 460 m alt., extinsă pe 2,5 ha, cunoscută sub numele de Lacu Sec), o mare varietate de plante, printre care se remarcă stânjenelul de munte (*Iris ruthenica*) și numeroase specii lemnoase, ca de exemplu afinul, ienupărul, arinul, merișorul, coacăzul ș.a. Aici se mai întâlnesc și mici areale mlăștinoase, cu rogoz și roua cerului. **2.** Vârf în N m-ților Siriu. Alt.: 1 657 m. Cunoscut și sub numele de *Bocârnea.* **3. Lacul ~** v. **Vulturilor, Lacul ~.** **4.** Com. în jud. Buzău, situată pe cursul superior al râului Buzău, la poalele E ale m-ților Siriu și cele V ale m-ților Podu Calului; 3 186 loc. (2005). Reșed. com. **S.** este satul *Lunca Jariștei.* Stațiune balneoclimaterică sezonieră (în satul Gura Siriului), cu climat montan și izv. cu ape sulfuroase, bicarbonatate, clorurosodice și termale (31°C), indicate în tratarea afecțiunilor aparatului locomotor, cele ale sistemului nervos periferic și cele hepato-biliare. În arealul com. **S.**, pe cursul superior al râului Buzău, a fost finalizat (1985) un baraj, în urma căruia s-a format un lac de acumulare de 10 km lungime (supr.: 500 ha; voi.: 155 mii. m^3), ale cărui ape pun în mișcare turbinele unei hidrocentrale cu o

putere instalată de 42 MW, dată în folosință în 1988.

SIRIUS, cea mai strălucitoare stea de pe bolta cerească, de mărimea –1,6, situată în constelația Câinele Mare, la 8,6 ani-lumină distanță de Soare. Are un satelit de mărimea stelară 10. Nume populare: *Zorilă, Ochiul Dulăului.*

SIROCO (SIROCCO) (< fr.) s. n. Vânt cald și foarte uscat care bate asupra M. Mediterane, sudul Europei și în Orientul Apropiat, unde aduce cantități mari de praf dinspre deșerturile Africii de Nord și ale Arabiei. Uscând vegetația, provoacă pagube însemnate.

SIROP (< fr.; cuv. arab) s. n. Soluție densă de anumite zaharuri (zaharoză, glucoză ș.a.) în apă sau în sucuri vegetale, folosită ca băutură răcoritoare (în amestec cu sifon sau apă minerală), la prepararea unor dulciuri și a unor medicamente.

SIROPOS, -OASĂ (< *sirop*) adj. Care are consistența, aspectul sau gustul siropului. ✦ Fig. (Peior.) Sentimental, dulceag.

SIR SANDFORD, Mount ~ , vârf în lanțul muntos Selkirk din SV Canadei, constituind alt. max. a acestora (3 533 m).

SIRTA (SIDRA), numele a două golfuri ale M. Mediterane, pe țărmul de N al Africii: **S. Mare** (în arabă: **Khalij Surt),** golf larg deschis (443 km lățime) pe țărmul de N al Libiei, cu ad. max. de 1 085 m; **S. Mică** v. **Gabès.**

SIRTAKI (cuv. gr.) s.n. Dans popular grecesc în ritm binar, care se execută de o singură persoană sau în grup.

SISAL (< fr. {i}; {s} n. pr. *Sisal*, port în Yucatán) s. m. Plantă perenă textilă din familia amarilidaceelor, cu tulpină foarte scurtă și frunze lungi, crescute în rozetă *(Agave sisalana)*; este cultivată în zone calde și uscate pentru fibrele sale rezistente. ✦ Fibră textilă asemănătoare cu cânepa de Manila, obținută din frunzele plantei descrise mai sus și folosită pentru confecționarea frânghiilor, a sforilor etc. Tanzania și Brazilia sunt mari producători de **s.**

SISIĆ, Ferdo (Ferdinand) (1896–1940), istoric croat. Prof. univ. la Zagreb. Studii privind istoria slavilor meridionali („Episcopul Strossmayer și gândirea slavilor de sud", „Istoria Croației"). Colaborări la publicațiile românești. M. coresp. al Acad. Române (1930).

SISIF (în mitologia greacă), rege al Corintului, fiu al lui Eol. Osândit după moarte, de Zeus, pentru nelegiuirile din timpul vieții, la o pedeapsă eternă: în Infern, să urce neîncetat pe un povârniș o stâncă uriașă, care, ajunsă pe culme, se rostogolește din nou în vale. Mitul lui **S.** este considerat ca fiind simbolul condiției umane, acela de muncă mereu reîncepută, valorificat în literatură.

SISINEI s. m. pl. (BOT.) Dediței.

SISLEY [sisle], **Alfred** (1839–1899), pictor francez de origine engleză. Reprezentant al impresionismului. A pictat mai ales împrejurimile Parisului („Drum la marginea pădurii", „Mica piață din Argenteuil", „Ninsoare într-un sat francez", „Pe Sena"). Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României.

SISMONDI [sismõdi] **(SIMONDE** [simõd]), **Jean Charles Léonard de** (1773–1842), economist și istoric elvețian de origine franceză. Întemeietorul romantismului economic. A analizat critic capitalismul din vremea sa, preconizând reîntoarcerea la situația economică depășită a importanței micilor producători („Noi principii de economie politică").

SISTA (< lat., germ.) vb. I tranz. și intranz. A (se) opri, a (se) întrerupe, a (se) suspenda (o acțiune, o lucrare etc.).

SISTEM (< fr., lat.; cuv. gr.) s. n. **1.** Ansamblu de elemente (materiale sau ideale) care sunt în interdependență, alcătuind un întreg organizat. ✧ *S. de ecuații* = ansamblu de ecuații cu mai multe necunoscute ale cărui soluții trebuie să verifice simultan toate ecuațiile sistemului. *S. fizic* = **s.** constituit din corpuri și din câmpuri, delimitate spațial, considerat din punctul de vedere al proprietăților fizice; un *s. f.* considerat și din punctul de vedere al proprietăților chimice se numește **s.** fizico-chimic. *S. tehnic* = **s.** fizic care este constituit, cel puțin în parte, din corpuri solide produse prin mijloace tehnice, destinat îndeplinirii unor funcții utile în ind., în agr., în gospodărie etc. (ex. mașini de lucru, aparate, instrumente, vehicule, clădiri, diguri, apeducte, șosele, tuneluri etc.). *S. cibernetic* = **s.** dinamic (își modifică starea în timp) deschis (legături complexe cu mediul), autoreglabil (cu posibilitatea de a-și corecta independent oscilațiile de la o anumită stare de echilibru datorită existenței conexiunii inverse — *feed-back*), manifestând tendințe antientropice (de menținere și perpetuare a propriei identități organizate). Numeroase **s.** naturale funcționează după modelul unui *s.c.* (ecosistemele, geosistemele etc.). Inclusiv un organism (uman, animal sau vegetal) în relațiile sale cu mediul extern poate fi conceput ca un *s.c.* ✦ Totalitatea relațiilor pe baza cărora este constituit un sistem **(1).** ✧ *Sistem de referință* v. *referință.* **2.** (STRAT.) Totalitatea depozitelor formate în decursul unei perioade geologice. ✦ *S. cristalografic* = grupare a poliedrelor cristaline pe baza elementelor de simetrie comune (axe cristalografice) și a constantelor cristalografice (unghiuri axiale); se disting **7** *s.c.* (cubic, hexagonal, pătratic sau tetragonal, romboedric sau trigonal, rombic, monoclinic, triclinic) care cuprind 32 de clase de simetrie. **3.** Ansamblu ordonat care apare ca rezultat al unei clasificări (ex. **s.** periodic al elementelor, **s.** științelor). *S. planetar* v. *planetar.* **4.** Ansamblu coerent de idei științifice sau filozofice. **5.** Mod de organizare a unui proces, a unei operații, a unei activități etc.; metodă de lucru, fel de a lucra; normă, obicei. **6.** Model, tip, tipar. **7.** *S. informațional* = ansamblu de procedee și mijloace de colectare, prelucrare și transmitere a informației necesare procesului de conducere a unei unități administrative, economice etc.; **s.** *geologic*, subdiviziune principală a scării stratigrafice generale, care corespunde perioadei geologice din istoria dezvoltării geologice a Pământului. V. și *perioadă.* **8.** *Sistemul economic* = ansamblul instituțiilor și mecanismelor producției, repartiției și consumului ca și un anumit stil de viață. Cel mai cunoscut **s.** economic este sistemul economiei de piață. **9.** (BIOL.) Ansamblu de țesuturi și organe care îndeplinesc o anumită funcție în organism (ex. **s.** nervos, **s.** circulator, **s.** digestiv, **s.** reproducător, **s.** urinar); **s.** *limfatic* = totalitatea vaselor și ganglionilor limfatici, precum și a țesuturilor limfoide la animalele vertebrate și la om. Asigură circulația limfei, protecția organismului ș.a. **10.** *Sistem geografic informațional* = **s.** informatic care urmărește stocarea și prelucrarea datelor (din hărți, imagini satelitare, date topografice sau statistice etc.), analiza și vizualizarea lor; acestea sunt structurate tematic pe straturi, care permit operații complexe de corelare a diverselor elemente. Utilizarea acestui sistem permite gestionarea rapidă a unui număr foarte mare de informații, permițând luarea de decizii rapide și alegerea soluțiilor optime în probleme legate de utilizarea resurselor, amenajarea terit., intervenții de urgență în terit. etc. În mod curent denumit prin

inițiale în lb. franceză (SIG) sau în engleză (GIS). **11.** *Sistemul internațional de unități (SI)* = **s.** de unități de măsură a mărimilor fizice, adoptat de cea de-a 11-a Conferință generală de măsuri și greutăți (1960). **S.I. de U.** include șapte unități de măsură fundamentale: *metrul* – pentru lungime, *kilogramul* – pentru masă, *secunda* – pentru timp, *amperul* – pentru intensitatea curentului electric, *kelvinul* – pentru temperatura termodinamică, *candela* – pentru intensitatea luminoasă, *molul* – pentru cantitatea de substanță. **12.** *Sistemul metric de măsuri* (cu sistemul zecimal de măsuri) = **s.** de unități de măsură a mărimilor fizice, care are la bază metrul – unitatea de măsură pentru lungime. Multiplii și submultiplii din **S.m. de m.** se află în raporturi zecimale.

SISTEMATIC, -Ă (< fr.) adj., s. f. **1.** Adj. Care se produce în conformitate cu un sistem sau în vederea constituirii unui sistem; referitor la un sistem. ✦ (Și adv.) Potrivit unui plan chibzuit dinainte; metodic, organizat. ✦ P. ext. Care se exercită cu stăruință, cu perseverență. **2.** S. f. (BIOL.) Știință care studiază diversitatea organismelor vegetale și animale fosile și a celor actuale, diferențierea lor în grupuri naturale de diferite ranguri și înrudirile dintre ele. Bazele acestei științe au fost puse de naturalistul britanic *John Ray* și de botanistul suedez *Carl von Linné*. V. *taxonomie*. ✦ Concr. Mod de sistematizare, de împărțire.

SISTEMATIZA (< fr.) vb. I tranz. A aranja, a dispune, a clasa ceva după sau într-un anumit sistem; a organiza o activitate după un anumit plan, după o anumită metodă. ✦ A reorganiza, a transforma un sistem tehnic existent pentru a-l face corespunzător unor cerințe moderne.

SISTEMATIZARE (< *sistematiza*) s. f. **1.** Acțiune de a sistematiza și rezultatul ei; ordonare, clasare după un anumit sistem. **2.** Ansamblu de măsuri tehnice, economice și legislative relative la spațiile de locuit, la desfășurarea activității, la repaus, la circulația oamenilor și a materialelor etc., având ca scop asigurarea unor condiții de viață optime pentru populația de pe un anumit terit. ✦ Ramură a *urbanismului* care se ocupă cu proiectarea și reorganizarea științifică a așezărilor urbane și rurale.

SISTEMIC (< sistem), adj. Care are caracter de sistem cibernetic (inclusiv în cazul sistemelor naturale de acest tip), care se referă la sau se încadrează în astfel de sisteme.

SISTOLĂ (< fr.; {s} gr. *systole* „contracție") s. f. Contracție fiziologică periodică, ritmică a musculaturii cavităților inimii, având drept efect expulzarea sângelui din ventricule în aortă și în artera pulmonară *(s. ventriculară)* și din atrii în ventricule *(s. atrială)*. La om se produc 60–80 **s.** pe minut. Împreună cu *diastola* (fază de relaxare a atriilor și ventriculelor) **s.** formează un ciclu de activitate a inimii.

SISTOLIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care ține de sistolă, privitor la sistolă (ex. suflu **s.**).

SIT (< fr.) s.n. **1.** Peisaj pitoresc. **2.** Configurația unui loc, a unui teren unde se ridică un oraș; modul în care este așezat din punct de vedere al facilităților destinate oamenilor. *S. arheologic* = loc unde se află vestigii de interes arheologic. *S. de conservare* = arie naturală protejată.

SITA BUZĂULUI, com. în jud. Covasna, situată pe cursul superior al râului Buzău, la poalele N ale m-ților Siriu; 4 836 loc. (2005). Expl. de gresii. Fabrică de cherestea. Pădurărie. Pe terit. satului Crasna a fost descoperit (1887) un tezaur alcătuit din bare de aur, turnate la *Sirmium* (azi Sremska Mitrovica în Serbia), cu efigii de împărați romani, dintre care cea mai recentă este aceea a lui Gratian. Satul **S.B.** apare menționat documentar în 1533.

SITALCES, rege al odrizilor (431–424 î.Hr.). În timpul său, regatul trac al odrizilor s-a întins de la M. Egee, Bosfor și Dardanele, până la gurile Dunării. Aliat al Atenei în timpul Războiului peloponesiac (431–404 î.Hr.).

SITAR s. m. **1.** Numele mai multor păsări de mărime mijlocie din familia Scolopacide. *Sitar de pădure* = pasăre călătoare, de mărimea unui porumbel, cu picioare scurte, cu pene brune cu dungi mai închise și cu cioc lung, drept și subțire *(Scolopax rusticola)*. Trăiește prin păduri de foioase umede, hrănindu-se cu mici nevertebrate din sol sau litieră. Este vânat pentru carnea lui gustoasă. *S. de mal* = pasăre de c. 40 cm lungime, cu cioc și picioare lungi, cu penaj brun-cenușiu cu dungi albe pe marginea penelor (*Limosa limosa*). La mascul vara pieptul, gâtul și capul sunt roșcate. Trăiește pe malul apelor (la noi mai ales în Delta Dunării și în preajma lacurilor litorale) și se hrănește cu mici animale din mâl. O specie înrudită, *Limosa lapponica*, cuibărește în tundră. Alte specii trăiesc în America de N. **2.** (cuv. indian) s.n. Instrument muzical cu coarde originar din N Indiei.

SITĂ (< sl.) s. f. **1.** Dispozitiv format dintr-o țesătură rară de fire textile ori metalice sau dintr-o piesă de tablă perforată, cu ochiurile având dimensiuni de c. un mm, folosit în operațiile de cernere sau de ciuruire pentru separarea granulelor de diferite dimensiuni dintr-un amestec granular sau pulverulent. ✦ Unealtă sau organ de lucru al unui utilaj, constituit dintr-o sită **(1),** și folosit în operația de cernere sau de ciuruire (ex. **s.** plane ale mașinilor de cernut din industria morăritului). ✦ Pânză deasă de sârmă, așezată ca protecție la ferestre, la dulapuri etc. ✦ *Os cu s.* = bucată de os de vită cu aspect poros. **2.** *S. fotografică* = raster. **3.** (CHIM.) *Site moleculare* = silicați naturali sau sintetici care au proprietatea de a reține în golurile rețelei cristaline diferite molecule. Se utilizează la separarea din petrolul lampant a unor hidrocarburi destinate fabricării detergenților.

SITIOFOBIE (< fr.; {s} gr. *sition* „aliment" + *phobos* „teamă") s. f. Stare patologică caracterizată prin frica de mâncare; apare în unele boli psihice.

SITNA, râu, afl. dr. al Jijiei; 69 km. Izv. din dealul Bour (E pod. Sucevei), din arealul com. Văculești și drenează părțile de V și S ale C. Jijiei. Pe cursul inf. a fost construit lacul Dracșani, unul dintre cele mai mari iazuri din jud. Botoșani (440 ha).

SITOLOGIE (< fr.) s.f. Știință care se ocupă cu studiul alimentelor.

SITOMANIE (< fr.) s.f. Dorința de a mânca continuu.

SITRONADĂ s. f. v. **citronadă.**

SITTEN v. **Sion.**

SITTER [sițer], **Willem de** (1872–1934), astrofizician olandez. Director al Observatorului din Leyda (1919–1934). A aplicat pentru prima dată (1917) teoria relativității generalizate pentru astronomie (emisă în 1916 de A. Einstein), deducând că Universul este într-o continuă expansiune. A presupus că Universul conține c. 80 de mii de mil. de galaxii.

SITTWE (AKYAB), oraș în V Uniunii Myanmar, port la G. Bengal, centrul ad-tiv al statului Arakan (Rakhine), 137,6 mii loc. (1993). Constr. de motoare Diesel electrice și de mori pentru decorticarea orezului. Ind. hârtiei și alim.

SITUA (< fr.) vb. I refl. A deține, a ocupa un loc anumit într-o ierarhie, într-o ordine; *p. ext.* a lua o anumită atitudine față de o problemă dată. ✦

Tranz. A aşeza într-un anumit loc; a indica, a desemna locul cuiva.

SITUAT, -Ă (< *situa*) adj. (Despre oameni) Bogat, cu avere. ✧ *A fi bine situat* = a avea o situaţie materială bună.

SITUAŢIE (< fr.) s. f. **1.** Ansamblu de împrejurări în care se află la un moment dat o colectivitate, o persoană, o activitate etc. din punct de vedere economic, politic, social etc.; stare de fapt care decurge de aici pentru cineva sau ceva. ✧ *S. limită* = **s.** excepţională, aparent fără ieşire, care impune găsirea de urgenţă a unei soluţii. ✦ Poziţie oficială, materială sau morală în care se află cineva. ✦ Concr. Avere. ✧ Expr. *A-i face cuiva o s.* = a-i înlesni cuiva să ajungă într-o poziţie socială, materială şi morală bună. ✦ Fig. Dispoziţie, stare sufletească. **2.** (CONT.) *Situaţii financiare ale întreprinderii* = un set complet de **s.** financiare include următoarele componente: bilanţul, contul de profit şi pierdere, **s.** modificării capitalului propriu, **s.** fluxurilor de numerar, precum şi politicile contabile şi notele explicative.

SIUN-TZI v. **Xunzi.**

SIUTGHIOL, lac de tip liman situat pe ţărmul Mării Negre, la 5 km N de centrul municipiului Constanţa, despărţit de Marea Neagră printr-un cordon litoral pe care se află staţiunea Mamaia. Supr.: 19,56 km^2; voi.: 88,7 mii m^3; ad. max.: 18 m. Deşi comunică cu Marea Neagră prin intermediul lacului Tăbăcăriei, lacul **S.** are apă dulce datorită puternicei alimentări subterane cu ape ascensionale (printr-o dolină de 16 m adâncime). Lacul **S.** reprezintă o excelentă bază nautică a staţiunii balneoclimaterice Mamaia, pe care se practică schiul nautic, canotajul, yahtingul, pescuitul subacvatic ş.a. În apropierea ţărmului vestic se află ins. Ovidiu, pe care s-a construit un complex turistic rustic. Obiectiv turistic.

SIVĀJĪ BHONSLE, rege indian (1674–1680), fondator al Regatului maraţilor din Mahārāshtra. Adept al vechilor tradiţii hinduse, pe care a încercat să le revigoreze, s-a remarcat în lupta împotriva persecuţiilor religioase pe care le exercitau autorităţile musulmane din Sultanatul de Bijapur (1658–1661) şi pentru apărarea independenţei ameninţate de Marii Moguli (începând din 1660). Încercarea marelui mogul *Aurangzeb* de a-l înfrânge şi captura, a eşuat. Pentru faptele sale este considerat erou naţional de către *maraţi.*

SIVAS, oraş în partea central-estică a Turciei, în pod. Anatoliei, la 1 275 m alt., pe cursul superior al fl. Kīzīl Īrmak, la 362 km E de Ankara; 250,3 mii loc. (2000). Aeroport. Nod feroviar şi rutier. Piaţă pentru tutun, fructe, legume şi animale. Expl. de min. de fier, mangan, cupru şi plumb. Ind. cimentului, textilă (ţesături de lână şi bumbac), de prelucr. a lemnului şi alim. Medresele Sifaiye (1217–1218) şi Albastră/Gök (1271). Moschee (sec.13). Cunoscut în Antic. romană cu numele *Sebastea* (sau *Megalopolis*), fiind cap. prov. *Armenia Minor,* din 63 î.Hr. Unul dintre principalele oraşe din Asia Mică în timpul Imp. Roman (sub Diocleţian) şi al celui Bizantin. Cucerit de musulmani în 1080, a devenit înfloritor în timpul turcilor selgiucizi (sec. 12). În campania din 1400 a marelui conducător mongol *Timur cel Şchiop* împotriva otomanilor, cetatea **S.,** asediată, s-a predat cu condiţia să nu se verse sângele asediaţilor. La predarea cetăţii (26 aug. 1400), crudul conducător a ordonat îngroparea de vii a 4 000 de locuitori din **S.** La mijlocul sec. 15 **S.** a reintrat în stăpânirea Imperiului Otoman.

SIWA, oază în NV Egiptului, în V depr. Qattāra din N deşertului Libiei, în apropiere de graniţa cu Libia; 90 km^2. Locuită de berberi. Plantaţii de curmali. În Antic. s-a numit *Ammonium,* deoarece aici s-a aflat sediul oracolului templului zeului Amon. S-au descoperit fragmente de inscripţii datând din sec. 4 î.Hr.

SIWĀLIK, m-ţi în partea de S a Himalayei, ce se desfăşoară pe direcţia V–E, pe terit. Indiei şi Nepalului, pe c. 1 600 km lungime şi c. 16 km lăţime, între graniţa de NE a Pakistanului (în V) şi râul Tista în E (Sikkim). Alt. medie: 1 100 m; alt. max.: 3 647 m (vf. Chaur, în N Indiei). Sunt alcătuiţi din gresii şi conglomerate; puternic fragmentaţi de ape. Versanţi acoperiţi cu păduri tropicale. Resturi fosile de mamifere.

SIXTĂ (< fr.; {s} lat. *sextus* „al şaselea") s. f. Poziţie a braţului înarmat în scrimă, la probele de floretă şi de spadă. Devine *paradă* **(2)** în momentul când, cu ajutorul poziţiei respective, se înlătură un atac al adversarului.

SIXTUS, numele a cinci papi. Mai importanţi: **1. S. IV** *(Francesco della Rovere)* (1471–1484). S-a aflat în război cu Florenţa (1478–1480), i-a sprijinit pe regii Spaniei Ferdinand de Arâgon şi Isabela de Castilia şi a stabilit relaţii cu Ştefan cel Mare, domnul Moldovei. În timpul său a fost ridicată Capela Sixtină. **2. S. V** *(Felice Peretti)* (1585–1590). În timpul pontificatului său a fost construit Palatul Lateran şi s-au reconstruit numeroase monumente din Roma. A restabilit ordinea în Statul papal. În 1590, a publicat o nouă ediţie a „Vulgatei".

SIZIGIE (< fr. {i}; {s} gr. *syzygia* „unire") s. f. Conjuncţia sau opoziţia unei planete cu Soarele.

SÎKTÎVKAR, oraş în NV Federaţiei Ruse, cap. Republicii Komi (din 1991), situat pe râul Sisola, în zona de confl. cu Vîhegda; 230 mii loc. (2002). Nod de comunicaţii. Constr. şi reparaţii navale. Montaj de automobile. Ind. celulozei şi hârtiei, mat. de constr., textilă, pielăriei şi încălţămintei, de prelucr. a lemnului (cherestea, placaj ş.a.). Universitate (1972). Fundat în 1586; oraş din 1780. Până în 1930 s-a numit *Ust'-Sisolsk.*

SÎRDARIA, fluviu în partea central-vestică a Asiei, în Tadjikistan, Uzbekistan şi Kazahstan, format prin unirea (în depr. Fergana) râurilor Narîn şi Karadaria, care izvorăsc din gheţarii m-ţilor Tianshan; 2 206 km (3 013 km de la izv. râului Narîn). Străbate deşertul Kîzîlkum, trece prin oraşele Hodjent şi Kzîl-Orda şi se varsă printr-o deltă în lacul Arai. Hidrocentrale. Irigaţii (peste 2 mil. ha). Navigabil în cursul inferior. În Antic. s-a numit *Iaxartes.*

SJÆLAND v. **Seeland.**

SJÖBERG, Alf (1903–1980), regizor suedez de teatru şi film. Personalitate de marcă a „Teatrului regal din Stockholm" unde timp de 50 de ani montează spectacole după Cehov, Gogol, Lorca, Sartre, Dostoevski şi nu în ultimul rând Shakespeare („Cum vă place", „Neguţătorul din Veneţia", „A 12-a noapte"), demonstraţii ale inventivităţii şi rafinamentului său vizual. Aceleaşi căutări sunt prezente şi în discursul filmic („Spasme", „Domnişoara Iulia", „Tatăl").

SJÖSTRÖM [ʃö:ström], **Victor** (1879–1960), actor şi regizor suedez de film. Unul dintre marii maeştri ai filmului mut („Proscrişii", „Căruţa fantomă", „Vântul"). Părinte al şcolii cinematografice suedeze în care impune filonul realismului liric susţinut prin tema comuniunii dintre om şi natură, sentimentul ineluctabilităţii destinului şi credinţa în necesitatea mântuirii. De la sfârşitul anilor '30 ai sec. 20, se consacră în exclusivitate actoriei („Cuvântul", „Către bucurie", „Fragii sălbatici").

SKADARSKO JEZERO v. **Shkodër.**

SKAGERRAK [ska:gerag], strâmtoare care desparte pen. Scandinavia de pen. Iutlanda, unind apele M.

Nordului (prin str. Kattegat) cu cele ale M. Baltice. Lungime: 240 km; lățime max.: 145 km; ad. max.: 809 m. Aici s-a desfășurat în cursul Primului Război Mondial (31 mai–1 iun. 1916) o importantă bătălie navală între flota germană, condusă de amiralul R. Scheer, și cea engleză, coordonată de amiralul J. Jellicoe, terminată nedecis. Este cunoscută și sub numele de „Bătălia lutlandei".

SKANDERBEG (pe numele adevărat *Gjergj Kastrioti*) (c. 1405–1468), comandant de oști, erou național al Albaniei. A condus între 1443 și 1468 lupta împotriva Imp. Otoman, obținând victorii la Torvioll (1444), Oranik (1456), Mokra (1462), eliberând o mare parte din terit. albanez, cu centrul în orașul Krujë.

SKARN (< germ.) s. n. Rocă endogenă de contact metasomatic, alcătuită din silicați bine cristalizați (granat, epidot, piroxen etc.), adesea cu minereuri de fier, cupru, molibden etc.

SKATING [skeitiŋ] (cuv. engl. de la *to skate* „a patina") s. n. Patinaj cu patine pe rotile.

SKATEBOARD (< engl.) s. n. Placă alungită, prevăzută cu role, utilizată pentru deplasare rapidă prin alunecare, în scop de agrement și sport.

SKEET [ski:t] (cuv. engl.) s. n. (SPORT) Probă de tir constând în ochirea talerelor aruncate din șanț. A devenit o probă olimpică începând din 1968.

SKELETTI, Gheorghe (1836–1887), compozitor român. Elev al lui J. Strauss. Prof. la Conservatorul din Iași. Valsuri („Grangurul", „Iluzii pierdute") și romanțe („Ce te legeni codrule").

SKIKDA, oraș în NE Algeriei, situat pe țărmul G. Stora al M. Mediterane, la gura de vărsare a râului Safsaf, la 60 km ENE de Constantine; 152,3 mii loc. (1998). Aeroport. Nod de comunicații. Port pentru exportul de cereale, petrol, lână, fructe. Din 1970 este legat prin conducte de petrol și gaze naturale cu Hassi R'Mel. Rafinărie de petrol. Uzină pentru lichefierea gazelor naturale. Ind. chimică (superfosfați, materiale plastice), textilă și alim. (prelucr. peștelui). Prelucr. iutei; produse de aluminiu. Vestigii romane (cimitir, amfiteatru). Orașul modern a fost fundat în 1838 de mareșalul francez Sylvain-Charles Valée. Până în 1962 s-a numit *Philippeville*.

SKINNER [skinər], **B(urrhus) F(rederic)** (1904–1990), psiholog american. Prof. la Harvard și la univ.

Skanderbeg

Minnesota. Contribuții în teoria behaviorismului (*cutia lui S.*). Lucrările sale, destul de controversate, au influențat metodele de studiere a comportamentului („Știință și comportament uman", „Libertate și demnitate", „Despre behaviorism").

SKIROS v. **Skyros.**

SKLADANOWSKI, Max (1863–1939), pionier al cinematografului mondial, fotograf și pictor german. Creatorul aparatului Bioskop cu care, în 1895, concurează aparatul fraților Lumière.

SKOBELȚÎN, Dmitri Vladimirovici (1892–1990), fizician rus. Fondatorul școlii ruse de fizică nucleară și a cercetării razelor cosmice (pe care le-a fotografiat prin metoda camerei Wilson).

SKODA, firmă cehă de construcții de mașini, creată de Emil Ritter von **S.** (1839–1900), în 1866, la Plzeň. Până la al Doilea Război Mondial cunoscută pentru producția de armament; ulterior s-a reprofilat pe fabricarea de autoturisme. După 1990 colaborează cu *Fiat*.

SKOK, Petar (1881–1956), lingvist croat. Specialist în romanistică, s-a ocupat mai ales de romanitatea balcanică, dând o atenție deosebită limbii române și relațiilor dintre limba latină și limbile slave („Fenomene de limbă latină vulgară în inscripțiile provinciei romane Dalmația", „Elemente de lingvistică romanică", „Slavismul și romanitatea în insulele din M. Adriatică"). M. coresp. al Acad. Române (1929).

SKOLIMOWSKI, Jerzy (n. 1938), regizor polonez de film. Talent promițător al Noului Cinematograf Polonez din anii '60 ai sec. 20 („Walkover", „Bariera"). Carieră internațională în care preia și dezvoltă o temă enunțată încă de la debut: singurătatea individului în societatea contemporană și condiția sa de *outsider*, sursă de nemulțumire și agresivitate („Strigătul", „Succesul e cea mai bună răzbunare", „Farul").

SKOPAS v. **Scopas.**

SKOPJE [skopie], capitala Macedoniei, situată în N țării, pe valea fl. Vardar, într-o depresiune înconjurată de m-ții Suna, Crina și Jakupica; 467,2 mii loc. (2002). Aeroport. Nod feroviar și rutier. Ind. siderurgică (oțel, crom), constr. de mașini agricole, chimică, electrotehnică, a mat. de constr. (ciment, cărămizi), de prelucr. a lemnului, textilă, pielăriei, sticlăriei, poligrafică, cosmeticii (săpun), alim. (zahăr, bere, țigarete, conserve de legume și fructe). Producție de covoare. Artizanat. Piață pentru cereale, fructe, tutun. Târg internațional de mostre. Universitate (1949). Academia macedoneană de Științe și Arte (1967). Muzeul Macedoniei (1924); Muzeu de științele naturii (1926). Teatru Național. Bazar. Fragmente din apeductul roman. Biserica mănăstirii bizantine Nerezi (1164), cu fresce din sec. 12; bisericile Sf. Pantelimon (sec. 12) și Sf. Spas (sec. 19); moscheea Isa-beg (1476); baia turcească; vestigiile unei fortărețe; han medieval turcesc. Capitala Iliriei antice cu numele *Scupi,* orașul a fost cucerit de romani la sfârșitul sec. 1 î.Hr. și inclus în prov. romană Moesia (apoi Moesia Superior), a cărei principal centru urban a fost, cu rangul de *colonia*; din timpul domniei împăratului Dioclețian (din c. 297). Scupi a devenit centrul prov. romane de sine stătătoare *Dardania*. În anul 518, orașul a fost distrus total de un cutremur și refăcut în același sec. de către împăratul bizantin Iustinian I, în apropierea vechiului **S.** Cucerit de slavi (sfârșitul sec. 7), a intrat în componența Imp. Bulgar (din sec. 9), apoi, din 976, în Imp. Macedonean a lui Samuil, iar după căderea aces-

Skopje. Vedere generală

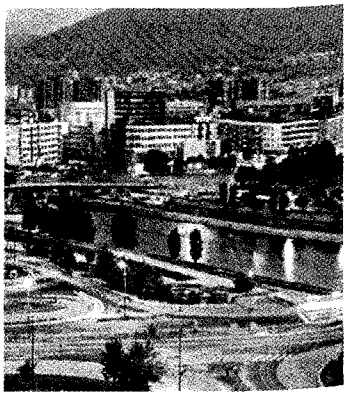

tuia, a revenit Imp. Bizantin. În 1282 a fost inclus în statul sârb, devenind în sec. 13–14, un important centru comercial, iar din timpul domniei lui Ştefan Duşan (1331–1355), capitala imperiului acestuia, unde s-a proclamat, în 16 apr. 1346, împărat. Cucerit (în 1392) de turcii otomani, care l-au numit Üsküb şi l-au stăpânit până în 1912. Între 1912 şi 1918 a făcut parte din statul sârb, apoi din cel iugoslav. Centrul ad-tiv al Macedoniei în cadrul federaţiei iugoslave (din 1945), din 1991 a devenit capitala statului macedonean suveran. Reconstruit după cutremurul din 26 iul. 1963, când peste 80% din clădirile oraşului au căzut în ruină, 1 070 de persoane au murit şi peste 120 000 oameni au rămas fără adăpost.

SKORZENY, Otto (1908–1975), ofiţer SS de origine austriacă. Folosit în diferite misiuni speciale, cele mai cunoscute fiind eliberarea din captivitate a lui *Mussolini* (sept. 1943) şi arestarea lui *Horthy* (oct. 1944)

SKOVORODA, Grigori Savvici (1722–1794), filozof, poet, muzician şi pedagog ucrainean. În concepţia filozofică problematica biblică se împleteşte cu ideile platonismului şi stoicismului. („Un dialog între cinci călători despre adevărata fericire a vieţii"). Autor de versuri şi basme în proză.

SKRIABIN, Aleksandr Nikolaevici (1871/1872–1915), compozitor şi pianist rus. La început influenţat de Chopin, a devenit apoi unul dintre inovatorii de seamă în domeniul armoniei. Trei simfonii, poeme simfonice („Prometeu", „Poemul extazului", „Poem divin"), un concert pentru pian, zece sonate, studii, preludii, poeme, mazurci pentru pian.

SKYE [scai], insulă în arh. Hebride, în NV Arh. britanic; 1,7 mii km^2; 80 km lungime. Localit. pr.: *Portree*. Relief variat, mai ales bazaltic, cu alt. max. de 993 m (Cuillin Hills). Ţărmuri cu numeroase golfuri. Creşterea ovinelor, bovinelor şi a câinilor de rasă (Skye terrier). Pescuit.

SKYLAB (< engl. „Laborator ceresc"), staţie orbitală americană, lansată la 14 mai 1973 pe o orbită aflată la 434,5 km de Pământ. Aici au lucrat succesiv trei echipe de astronauţi, realizând cercetări diverse dar, mai presus de toate, demonstrând posibilitatea organismului uman de a trăi vreme îndelungată în spaţiul cosmic. A intrat din nou în atmosferă la 11 iul. 1979 şi s-a dezintegrat.

SKYLITZES, Ioan (sec. 11), demnitar şi cronicar bizantin. Autorul unei istorii a Imp. Bizantin, cuprinzând perioada dintre 811 şi 1079. Cea mai mare parte a cronicii sale se află inserată în cronograful lui *Kedrenos*.

SKYROS (SKÍROS), insulă grecească în M. Egee (arh. Sporadelor de Nord), la NE de ins. Eubeea; 210 km^2; 29 km lungime. Localit. pr.: *Skyros*. Relief colinar cu alt. max. de 792 m. Cariere de marmură. Culturi de grâu. Plantaţii de măslini şi citrice. Expl. de min. de fier şi de crom. Creşterea ovinelor. Pescuit de bureţi. Legenda spune că aici ar fi fost izolat Achile de către mama sa, în efortul ei de a-l opri să plece în Războiul troian.

SLAB, -Ă (< sl.) adj. **1.** (Despre fiinţe) Lipsit de forţă fizică, de vlagă, de vitalitate; debil. ✦ Neconvingător, fără eficienţă (ex. argument **s.**). **2.** Cu intensitate scăzută (ex. lumină **s.**); (despre obiecte) fără trăinicie, fără rezistenţă. ✦ (Despre soluţii, amestecuri) Diluat. **3.** Fără valoare deosebită, lipsit de talent, mediocru (ex. un scriitor **s.**, o carte **s.**). ✦ (Despre oameni) fără o pregătire temeinică într-un anumit domeniu. **4.** Lipsit de tărie sufletească, de fermitate morală, de autoritate. **5.** Lipsit de grăsime. ✦ (Despre fiinţe) Uscăţiv. ✦ (Despre carne) Fără grăsime, macră. **6.** (Despre pământ) Puţin roditor.

SLAD (< bg., scr.) s. n. Malţ.

SLÁDKOVIČ, Andrej (pseud. lui *Ondřej Braxatoris*) (1820–1872), poet slovac. Poeme romantice lirico-epice, de inspiraţie filozofică („Convorbiri în familia lui Spiritan") şi erotică („Marina", „Detvan") în care pune accent pe realizarea artistică.

SLAI s. n. **1.** Oplean. **2.** Scândură care formează marginea de sus a luntrii.

SLALOM (< fr.; cuv. norvegian) s. n. Coborâre pe schiuri, constând dintr-o succesiune de viraje. ✦ Probă din schiul alpin în care concurentul este obligat să coboare o pantă trecând prin anumite puncte obligatorii, numite porţi, în două manşe (în funcţie de gradul de înclinare a pantei şi de numărul şi distanţa dintre porţi, există **s.** special, **s.** uriaş şi **s.** super-uriaş). **S.** a fost inventat de sportivul britanic Sir Arnold Lunn în 1920. ✧ *S. nautic* = subramură a sporturilor nautice care constă în parcurgerea unui traseu, cu caiacul sau cu canoea, pe ape curgătoare şi tumultuoase, printre obstacole (jaloane) suspendate deasupra apei.

Aleksandr Nikolaevici Skriabin

SLAMA-CAZACU, Tatiana (n. 1920, Bucureşti), psiholog şi lingvist român. Soţia lui B. Cazacu. Prof. univ. la Bucureşti. Preşedintă a Grupului român de lingvistică aplicată (din 1971). Vicepreşedintă a Asociaţiei Internaţionale pentru Limbajul Copilului (1972–1975). Fondatoare a revistei „International Journal of Psycholinguistics" (Haga, 1972). Iniţiatoare a cercetărilor româneşti de psiholingvistică („Limbă şi context", „Introducere în psiholingvistică").

SLÁNSKÍ, Rudolf (1901–1952), om politic ceh. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a fost, la Moscova, unul dintre organizatorii rezistenţei cehoslovace împotriva ocupanţilor germani. Secretar general al Partidului Comunist Cehoslovac (1945–1951), victimă a epurărilor ordonate de Stalin, a fost condamnat la moarte şi executat.

ŚLASK v. **Silezia.**

SLATINA 1. Lac de acumulare pe cursul inf. al râului Olt (finalizat în 1980), la S de municipiul Slatina, construit cu scop hidroenergetic (apele lui pun în mişcare turbinele hidrocentralei de la Slatina), de alimentare cu apă a municipiului Slatina, pentru irigarea terenurilor din zona înconjurătoare şi pentru regularizarea cursului Oltului. Supr.: 540,7 ha; vol.: 19,24 mii. m^3. A devenit loc de popas şi de iernat pentru diverse păsări de apă, fiind declarat în 2004 arie de protecţie specială avifaunistică. **2.** Municipiu, reşed. jud. Olt, situat pe terasele de pe stg. râului Olt, pe pârâul Şopot, în zona de contact a prelungirilor piemontului Cotmeana cu C. Boian; 80 282 loc. (2005). Staţie de c.f. (inaugurată la 5 ian. 1875). Nod rutier. Expl. de balast. Termocentrală. Hidrocentrală (26 MW) dată în folosinţă în 1981. Întreprindere de aluminiu (intrată în funcţiune în 1965), care transformă alumina în blocuri, bare şi plăci de aluminiu, şi o întreprindere de prelucr. a aluminiului (inaugurată în 1970), care produce cabluri electrice, piese turnate din

aluminiu ş.a. Constr. de utilaje ind., de ţevi din oţel şi de pistoane pentru autovehicule. Fabrici de rulmenţi, mobilă, confecţii, tricotaje, mat. de constr. şi alim. Muzeu judeţean (1956), cu secţii de istorie, arheologie, paleontologie şi etnografie. Biblioteca judeţeană „Ion Minulescu" (1950), cu peste 155 mii vol. Centru de cercetări şi proiectări pentru tehnologia aluminiului. La sfârşitul lunii aug. are loc anual Festivalul folcloric „Căluşul". Cele mai vechi urme de locuire descoperite în arealul oraşului datează din Neolitic, aparţinând culturilor Sălcuţa şi Vădastra (milen. 4–3 î.Hr.). În 1960 au fost scoase la iveală vestigii din Epocile bronzului şi fierului, din perioada daco-romană şi din timpul migraţiei popoarelor. Prima menţiune documentară a localităţii datează din 20 ian. 1368, consemnată într-un act emis de Vladislav I (Vlaicu), în care se aminteşte existenţa unui punct vamal pe drumul care leagă Sibiul de Piteşti. În timpul domniei lui Vlad Vintilă (1532–1535) **S.** a fost reşedinţă domnească. În a doua jumătate a sec. 16, **S.** a decăzut, rămânând timp îndelungat un modest târg agricol, dezvoltându-se cu precădere în a doua jumătate a sec. 20. Declarat municipiu la 27 iul. 1979, **S.** are în prezent în subordine ad-tivă localit. componentă Cireaşov. Monumente: Mănăstirea Clocociov (de maici), datând de la începutul sec. 16, a fost refăcută de Mihai Viteazul. Forma actuală a aşezământului monahal datează din 1645, când marele agă Diicu (Dinicu) Buicescu a reconstruit biserica cu hramul Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil după modelul bisericii Mănăstirii Dealu de lângă Târgovişte, cu o turlă pe naos şi două turle pe pronaos. Biserica a fost refăcută după cutremurul din 1838, când i s-au prăbuşit turlele. În timpul Primului Război Mondial mănăstirea a fost distrusă de un incendiu şi părăsită. Restaurată în 1958, biserica mănăstirii Clocociov păstrează fragmente de picturi murale interioare din 1862, printre care se remarcă un tablou votiv cu portretele domnului Matei Basarab şi ale lui Diicu Buicescu cu soţia sa, compoziţia „Judecata de Apoi" ş.a. La această mănăstire a trăit călugărul Naum Râmniceanu, autor al unei „Cronici a Ţării Româneşti de la începuturi şi până în 1834" (apărută în limba română); Schitul Strehareţ (amintit în documentele anilor 1478, 1531, 1578, 1607, 1620, 1665), cu biserica Adormirea Maicii Domnului, a cărei înfăţişare actuală datează din anii 1668–1671, este ctitoria episcopului Serafim al Râmnicului. În 1672 a fost construit zidul de incintă, iar biserica pictată şi sfinţită. Aşezământul monahal a fost refăcut după stricăciunile provocate de cutremurele din 1802 şi 1838. Biserica a fost renovată în 1844 şi a fost supusă unor modificări în anii 1930–1936, când i s-a adăugat pridvorul şi a fost pictată la interior; bisericile Sf. Treime (1641–1645, reparată după incendierea ei de către turci în 1784, apoi renovată în 1851 şi pictată în 1886), Adormirea Maicii Domnului (1734–1736), Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena (începutul sec. 18, refăcută în 1793), Sf. Nicolae (1760, reparată şi pictată în 1824), Sf. Nicolae-Obrocari (1820, refăcută în 1877), Sf. Nicolae-Ionaşcu (1782–1787, reparată în 1843, demolată şi reclădită în 1872–1877 şi pictată de Gheorghe Tattarescu, atribuindu-i-se hramul Sf. Gheorghe); clădirile fostei Prefecturi (1886), Tribunalului judeţean (1890) şi liceului „Radu Greceanu" (1891); statuia din bronz înfăţişându-l pe Alexandru Ioan Cuza, dezvelită la 24 ian. 1993. În localit. componentă Cireaşov se află biserica Sfinţii Voievozi (1802–1806, pictată în 1831). **3.** Com. în jud. Suceava, situată în zona de contact a pod. Sucevei cu m-ţii Stânişoarei, pe râul Suha Mică; 5 283 loc. (2005). Până la 17 febr. 1968, satul şi com. **S.** s-au numit *Drăceni.* În satul Slatina se află mănăstirea cu acelaşi nume (de maici), ctitorie din anii 1554–1561 a domnului Alexandru Lăpuşneanu, cu biserica Schimbarea la Faţă, construită din piatră brută şi cărămidă (sfinţită la 14 oct. 1558), situată în mijlocul unei vaste incinte patrulatere, întărită cu ziduri înalte de 7 m şi groase de 1,80 m, străjuite de turnuri de pază şi apărare, la colţuri. În pronaosul bisericii există un remarcabil tablou votiv care înfăţişează întreaga familie a lui Alexandru Lăpuşneanu. Picturile murale au fost refăcute cu ocazia renovării bisericii, în anii 1826–1828. Biserica a mai fost restaurată în anii 1960–1961 şi 1968–1973. Lângă biserică se află Casa Domnească (1558) şi o fântână ornamentală, cu bazin de marmură, realizate în stil renascentist. În biserică sunt înmormântaţi Alexandru Lăpuşneanu (călugărit în 1568 cu numele Pahomie), soţia acestuia, Doamna Ruxandra (m. 12 nov. 1570) şi fiica lor Teofana, precum şi mitropolitul Veniamin Costache (îngropat aici la 16 dec. 1846, ale cărui oseminte au fost strămutate în 1887 la Mitropolia din Iaşi). Tot aici există racla cu moaştele (capul) Sf. Grigore Teologul, care în perioada 1968–2001 a fost depusă la Muzeul Naţional din Bucureşti (readusă la mănăstire la 11 febr. 2001).

SLATINA-TIMIŞ, com. în jud. Caraş-Severin, situată în N culoarului Timiş-Cerna, la poalele NE ale m-ţilor Semenic şi cele V ale m-ţilor Ţarcu, pe cursul superior al râului Timiş; 3 187 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul **S.-T.**). Expl. de lignit (Ilova). Pomicultură. În satul **S.-T.**, menţionat documentar în 1433, se află o biserică ortodoxă din sec. 18. Aici au fost descoperite vestigiile unei aşezări romane (*Masclianis*).

SLATINĂ (< sl.) s. f. Izvor de apă sărată. ✦ Porţiune de teren mlăştinoasă şi sărată.

SLAV, -Ă (< fr.) subst., adj. **1.** S. m. pl. Comunitate de triburi din marea familie a popoarelor de limbă indo-europeană, grupul satem; înrudite cu balţii, cu care alcătuiau comunitatea lingvistică balto-slavă. Aria de locuire a **s.** către 500 d.Hr. se întindea între bazinul mijlociu al Vistulei şi Niprul mijlociu şi superior, ajungând spre N până la Pripet, iar spre S până la Bug şi Nistru. Aflaţi în stadiul de destrămare a Comunei primitive, **s.** practicau acele îndeletniciri pe care le favorizau caracteristicile terit.: agricultura, vânătoarea, pescuitul, meşteşugurile casnice etc., după cum aşezările lor erau adaptate aceloraşi condiţii. Primele ştiri scrise despre strămoşii **s.** (printre care veneţii) datează din sec. 1–2 (Pliniu, Tacit, Ptolemeu), dar sub denumirea de **s.** (împărţiţi în trei grupuri mari: veneţii, anţii, sclavinii) sunt menţionaţi în sec. 6 d.Hr. (Iordanes, Procopiu). În sec. 5 d.Hr., ca urmare a puternicei dezvoltări demografice, a început marea expansiune a **s.**, aceştia ajungând în cursul sec. următoare spre N şi V până la M. Baltică şi fl. Elba, în Europa Centrală până la Alpi şi M. Adriatică, în S — după destrămarea puterii hunilor — până la M. Egee, iar în NE în teritoriul din taiga. Limba **s.**, indo-europeană, iniţial unitară, s-a diferenţiat, începând din sec. 9–10, putându-se vorbi de trei grupuri de popoare de limbi slave: **s.** de V (poloni, cehi, slovaci) şi sorbiaba, **s.** de E (ruşi, ucraineni şi belaruşi) **s.** de S (sloveni, sârbi, croaţi, macedoneni, bulgari), la această diferenţiere un rol important jucându-l substratul etnic diferit cu care au venit în contact (germanic, tracic, iliric). Pe terit. României, pătrunderea **s.** se plasează în sec. 6–7, având mai mult un caracter militar. Treptat, enclave stabile de **s.** (grupul sclavinilor) au intrat în contact cu

populația autohtonă daco-romană, de la care au preluat o serie de elemente caracteristice civilizației romane provinciale, integrându-se în complexul social- economic autohton și sfârșind prin a fi asimilate (sec. 9–10). O mare parte (nouă triburi) a coborât în sec. 7 în Pen. Balcanică, ocupând-o în cea mai mare parte și slavizând populațiile găsite, cu excepția grupurilor romanice (vlahii) și a populației grecești din statul bizantin. **2.** S. m. și f. Persoană care face parte din populațiile slave **(1). 3.** Adj. Care aparține slavilor **(1)**, privitor la slavi; slavon, slavonesc. ✧ *Limbă s.* (și susbt. f.) = fiecare dintre limbile popoarelor slave **(1).** ✦ (Substantivat) *Slavă veche* (*bisericească*) = limba traducerilor slave ale cărților grecești de cult, efectuate de *Chirii* și *Metodiu* și de ucenicii lor în a doua jumătate a sec. 9 și având la bază graiul slav din reg. Salonicului. Au utilizat două sisteme de scriere: *glagolitic* și *chirilic.*

SLAVA CERCHEZĂ, com. în jud. Tulcea, situată în pod. Babadag, pe cursul superior al râului Slava; 2 644 loc. (2005). Expl. de calcar. Pe terit. satului Slava Rusă au fost descoperite urmele unei așezări urbane romano-bizantine, fortificate (sec. 2–7), cunoscută sub numele *Libida* (*Libidion polis*). În satul Slava Rusă se află două mănăstiri aparținând cultului creștin de rit vechi, una de călugări – *Uspenia* (Adormirea Maicii Domnului) înființată în sec. 17 și alta de maici – Vovidenia (Intrarea în Biserică a Maicii Domnului). Mănăstirea Uspenia a fost înființată în sec. 17. Biserica actuală a mănăstirii Uspenia a fost construită în anii 1860–1883, pe locul vechii biserici de lemn, renovată și pictată în 1996–1997. Mănăstirea Vovidenia a fost întemeiată în sec. 17 de câțiva călugări ruși, care au adus de la Kazan icoana Maicii Domnului de la care provine denumirea mănăstirii. Aflată în părăsire la sfârșitul sec. 18, mănăstirea Vovidenia a fost reînființată de o văduvă bogată din Rusia, care a venit aici împreună cu slujnica ei și cu câteva maici. Distruse de inundație în 1850, chiliile și biserica au fost refăcute pe un alt loc, mai înalt, ferit de inundații.

SLAVĂ (< sl.) s. f. **1.** Glorie, renume. ✦ Proslăvire, laudă. **2.** Cer, văzduh. **3.** (REL.) Măreție a divinității.

SLAVEIKOV 1. Petko S. (1827–1895), poet și om politic bulgar. Participant la lupta pentru independența Bulgariei. Considerat unul dintre fondatorii poeziei naționale. Lirică socială și erotică de forță și inspirație folclorică („Izvorul fetei frumoase", „Boico-voievod", „Culegere de cântece", „Fabule"). Teatru satiric („Malacovul".); epigrame, publicistică. **2. Pencio S.** (1866–1912), scriitor bulgar, cu studii de filozofie în Germania. Fiul lui **S. (1).** Influențat de realismul rus, de Goethe, Heine și Nietzsche. Lirică spiritualistă a setei umane de perfecțiune („Lacrimi de copilă", „Cântece epice", „Pe insula fericiților"); eseuri („Literatura bulgară înainte și acum").

SLAVIANOV, Nikolai Gavrilovici (1854–1897), inginer rus. Autorul unui procedeu original de sudură prin arc electric cu electrod fuzibil în formă de vergea (1888).

SLAVICI, Ioan (1848–1925, n. Șiria, jud. Arad), scriitor român. M. coresp. al Acad. (1882). Redactor la ziarul „Timpul", director al „Tribunei" din Sibiu (1884–1890); fondator, alături de Coșbuc și Caragiale, al revistei „Vatra". A făcut parte din cercul „Junimii". Teoretician al „realismului popular", care indica drept surse de inspirație pentru literatură tradiția folclorică și viața poporului, a realizat un tablou autentic al satului transilvănean („Novele din popor"). Remarcabil analist, a urmărit, uneori în tonalități idilice, dragostea tinerilor („Scormon", „Pădureanca", „La crucea din sat"), dezumanizarea sub imperiul setei de înavuțire („Moara cu noroc", „Comoara"), ridicarea intelectualității rurale („Budulea taichii"). Romanul social și psihologic, de formulă obiectivă, „Mara", una dintre cele mai valoroase creații epice românești; romane istorice („Din bătrâni"); comedii („Fata de birău"); drame („Gaspar Grațiani"); povești de inspirație folclorică („Zâna zorilor"); memorialistică („Închisorile mele", „Lumea prin care am trecut"); scrieri didactice și de popularizare.

SLAVIK, František (1876–1957), mineralog ceh. Prof. univ. la Praga.

Ioan Slavici

Cercetări asupra mineralelor și zăcămintelor din Transilvania și Banat, scop în care a făcut multe călătorii în România, publicând și rezultatele sale în diverse studii. Autor al unui tratat de „Mineralogie". M. de onoare al Acad. Române (1937).

SLAVISM (< germ., fr.) s. n. Cuvânt, expresie sau construcție, împrumutat dintr-o limbă slavă de o altă limbă (și neasimilat de aceasta).

SLAVIST, -Ă (germ., fr.) s. m. și f. Specialist în slavistică.

SLAVISTICĂ (< germ.) s. f. Totalitatea disciplinelor care studiază limbile, literaturile, folclorul, cultura și istoria popoarelor slave.

SLAVKOV u BRNA v. **Austerlitz.**

SLAVON, -Ă (< fr.) adj. Slav **(3).** ✧ *Limba s.* (și subst., f.) = limba bisericească și literară, dezvoltată din vechea slavă; a fost folosită în Ev. Med. ca limbă de cult și de cancelarie în Rusia, Bulgaria, Serbia și în Țările Române. ✦ (Despre caractere grafice) Chirilic.

SLAVONIA (în lb. sârbo-croată: **Slavonija**), reg. naturală și istorică în E Croației, cuprinsă între Sava (la S), Drava și Dunăre (la N și E); 41,4 mii km^2. Relief muntos cu alt max. de 1 200 m (Papuk Gorje). De-a lungul râurilor și fl. Dunărea se extind lunci și câmpii fertile, propice culturilor agricole. Zona este locuită în majoritate de croați, dar și de sârbi (în S și V) și de maghiari. Orașe pr.: Osijek, Bosanski Brod. În această reg. s-au așezat triburile slavilor de S în sec. 7, iar în sec. 10 s-a format Regatul Croației. În timpul Războiului civil din 1991–1992, terit. **S.** a fost scena luptelor dintre sârbi și croați.

SLAVONISM (< *slavon*) s. n. Element de limbă de origine slavonă pătruns în altă limbă (și neasimilat).

SLĂBĂNOG, -OAGĂ (< bg.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Cu corpul slab; uscățiv. ✦ Care nu are putere, vlagă; debil. **2.** S. m. Plantă erbacee anuală din familia Balsaminacee răspândită în reg. montană, înaltă de 40–120 cm, cu tulpina cărnoasă, frunze ovale dințate și flori galbene cu puncte roșii, cu un pinten *(Impatiens noli-tangere).* Fructul, o capsulă cilindrică, se deschide brusc la maturitate împrăștiind semințele. Are proprietăți diuretice.

SLĂBI (< *slab*) vb. IV **1.** Intranz. (Despre ființe) A pierde din greutate, din grăsime, a deveni slab **(1). 2.** Intranz. A pierde din forță, din vigoare. ✦ (Despre organe ale corpului, facultăți fizice, psihice etc.)

A nu mai funcționa normal, a se uza, a se debilita. ✦ (Despre procese, acțiuni etc.) A scădea în intensitate; a se domoli, a-și încetini ritmul, a se diminua. **3.** Tranz. A face să fie mai puțin încordat, mai puțin strâns; a da drumul, a slobozi. ✧ Expr. *A nu slăbi pe cineva* = a nu lăsa pe cineva în pace, a urmări cu insistență.

SLĂBICIUNE (< *slăbi*) s. f. **1.** Faptul de a fi slab **(1).** ✦ Senzație de pierdere a puterilor, de sfârșeală; lipsă de forță fizică, de vigoare. **2.** Fig. Lipsă de energie, de capacitatea de a acționa, de fermitate. **3.** Scădere, defect. **4.** Înclinație, afecțiune deosebită pentru cineva sau ceva.

SLĂDĂRIE (< *slad*) s. f. Încăpere, împreună cu aparatura necesară, pentru pregătirea malțului.

SLĂNIC 1. Râu, afl. stg. al Buzăului pe terit. com. Săpoca, jud. Buzău; 65 km. Izv. din S m-ților Vrancei, de sub vf. Furu, curge mai întâi pe direcție N-S, intră apoi în reg. subcarpatică la Lopătari, unde își schimbă direcția către E, drenează un areal cu depozite salifere, care-i îmbogățește apele în săruri, iar în aval de localit. Vintilă Vodă își îndreaptă cursul către S. **2.** Oraș în jud. Prahova, situat în Subcarpații Prahovei, pe râul Slănic (afl. al râului Vărbilău); 6 958 loc. (2005). Stație finală de c.f. (inaugurată la 10 dec. 1883). Expl. de sare gemă (din sec. 17 până în 1969), de gips și de tufuri dacitice. Produse alim. Muzeu cu secții de istorie și artă. Muzeul sării (amenajat în salina „Unirea"). Stațiune balneoclimaterică de interes general, cu funcționare permanentă, cu climat de dealuri, cu izvoare de ape minerale cloruro-sodice, sulfatate, calcice (puse în valoare în 1885) și cu lacuri cu apă cloruro-sodică cu concentrație ridicată (170–300 g/l) – lacurile Baia Baciului, Baia Roșie, Baia Porcilor, Lacu Verde. Stațiunea este recomandată pentru tratarea afecțiunilor reumatismale, a celor posttraumatice, neurologice periferice (pareze ușoare), ginecologice, dermatologice, a unor boli vasculare (varice în stadiu incipient), respiratorii (bronșite, astm alergic) ș.a. În interiorul salinei vechi (salina „Unirea"), la 210 m adâncime, unde temp. este constantă (12°C) tot timpul anului, este amenajat un sanatoriu destinat tratamentului astmului bronșic, într-un microclimat cu aer sărat. Din cauza unor infiltrații puternice de apă (în iul. 1995) sanatoriul a fost inundat. După refacerea stricăciunilor provocate de inundație și a consolidărilor necesare, sanatoriul a fost redeschis pentru tratamente la sfârșitul lunii aug. 1995. În oraș există un complex balnear cu bază proprie de tratament. În perimetrul actual al orașului au fost descoperite vestigii dacice și romane. Localitatea apare menționată documentar, prima dată, în 1532, iar apoi la 22 iun. 1556, într-un hrisov al domnului Pătrașcu cel Bun. În 1685, spătarul Mihai Cantacuzino a inițiat deschiderea primei ocne de sare la Slănic, iar la 16 nov. 1791, un zapis al domnului Mihai Suțu consemna că ocnele de sare de la Slănic și Telega erau un apanaj al Domniei Sale. În sec. 18, **S.** a fost ridicat la rang de târg, în 1879 figura ca așezare urbană (comună urbană), în 1886 este recunoscută ca stațiune balneară, iar în 1892 declarată oraș. În prezent orașul **S.** are în subordine ad-tivă localitățile componente Groșani și Prăjani. Monumente: bisericile Sf. Ioan Botezătorul (1724, refăcută în 1774), Sf. Gheorghe (1732), Sfinții Trei Ierarhi (1799–1800), Sf. Maria (1851), Sf. Ilie (1865). Turism intens, legat atât de tratamentul balnear, cât și de prezența în oraș a salinei și a unui „Munte de sare" dezvelit de pământ, înalt de câteva zeci de metri, brăzdat de lapiezuri, declarat rezervație și monument al naturii la 2 iun. 1952. Rezervația, extinsă pe o supr. de 1,8 ha, cuprindea „Muntele de sare" cu lacul *Grota Miresei* din interiorul său, precum și zona învecinată care include Lacu Porcilor și lacul Baia Baciului (acesta din urmă cantonat într-o ocnă prăbușită în sec. 19, cu o supr. de 6 100 m^2 și o adâncime de 7,62 m). Cutremurele din 4 mart. 1977, 30 aug. 1986 și 30 mai 1990 au provocat crăpături mari și adânci în pereții „Muntelui de sare", iar infiltrațiile puternice de apă dulce la baza acestuia au pricinuit prăbușirea (în iul. 1995) a unei părți a „Muntelui de sare". Prăbușirile s-au accentuat în 1999, știrbindu-i astfel măreția și frumusețea și făcând să dispară peretele care încercuia Grota Miresei. În apropierea „Muntelui de sare", pe solurile sărăturate se dezvoltă o vegetație specifică halofilă, reprezentată prin: sărărica (*Salicornia europaea*), pelinul de sărătură (*Artemisia salina*), steluța (*Aster tripolium*), tufișuri de cătină ș.a.

SLĂNICEANU, Gheorghe (1835–1885, n. București), general român. Ministru de Război (1876–1877, 1880–1881). Șef de Stat-Major (din apr. 1877) al Armatei române de operații, pe frontul de la Plevna, iar din sept. comandă detașamentul dintre Vid și Iskăr, care prin lupte grele cucerește Rahova (nov. 1877).

SLĂNIC-MOLDOVA, oraș în jud. Bacău, situat în depresiunea omonimă, la poalele SE ale m-ților Nemira, la 530 m alt., pe cursul superior al râului Slănic (afl. al Trotușului); 5 097 loc. (2005). Expl. de gresii. Fabrică de confecții. Stațiune de îmbuteliere a apelor minerale. Releu de televiziune (din 1964). Parc dendrologic. Stațiune balneoclimaterică de interes general, cu funcționare permanentă, cu climat de depresiune intramontană și cu numeroase izvoare minerale carbogazoase, bicarbonatate, slab sulfuroase, clorurate, sodice, unele oligominerale. Valoarea terapeutică a apelor minerale de la **S.-M.** a fost confirmată de-a lungul timpului de unele medalii obținute la expozițiile internaționale de la Viena (medalie de aur, 1873), Frankfurt pe Main (medalie de argint, 1881), Paris (medalie de aur, 1889) ș.a., fiind comparate de către specialiști cu apele minerale de la Karlovy Vary, Vichy, Aix-les-Bains ș.a. Supranumită „Perla Moldovei", stațiunea balneoclimaterică **S.-M.** oferă posibilitatea efectuării unor tratamente pentru vindecarea bolilor tubului digestiv și ale celor hepato-biliare ș.a.

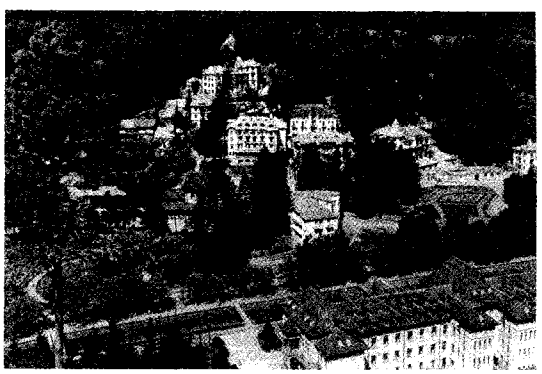

Slănic Moldova. Vedere generală

În cură externă, apele minerale de la **S.-M.** sunt recomandate pentru tratarea afecțiunilor reumatismale, a celor cardiovasculare, endocrine, ginecologice ș.a. Prima mențiune documentară a localității datează din 1757, fiind consemnată într-un hrisov al domnului Constantin Racoviță, în care se specifică dăruirea întregii văi a Slănicului Epitropiei spitalului „Sf. Spiridon" din Iași. Odată cu descoperirea (la 20 iul. 1800) unui izvor de apă minerală de către serdarul Mihalache Spiridon, așezarea cunoaște o evoluție ascendentă din punct de vedere balnear. Primele analize ale apelor minerale de la **S.-M.** au fost făcute în 1832, iar după anul 1877 au fost introduse primele instalații balneare. Până la 17 febr. 1968, localitatea a purtat numele *Băile Slănic*. În prezent, **S.-M.** are în subordine ad-tivă localitățile componente Cerdac și Cireșoaia. Monumente: clădirea Primăriei (1870–1890, cu unele refaceri din 1927); clădirea Cazinoului, construită în 1894 după planurile arhitecților români George Sterian și H. Rick.

SLĂNINĂ (< bg., scr.) s. f. Strat de grăsime la porcine; întrebuințată ca aliment, se consumă după conservare (cu adaos de sare și de boia, ori afumată) sau se topește, devenind untură.

SLĂTINARU-NISTOR, Maria (n. 1938, Iași), soprană română. Prof. univ. la București. Repertoriu cuprinzând marile roluri de soprană, dar și roluri wagneriene (Elsa, Sieglinde, Elisabeth). Carieră internațională (Viena, Metropolitan Opera). Activitate pedagogică.

SLĂTINEANU 1. Alexandru S. (1873–1939, n. București), medic român. Prof. univ. la Iași. Lucrări în domeniul epidemiologiei și bacteriologiei, poliomielitei, febrei tifoide. **2. Barbu S.** (1895–1969, n. Paris), cercetător și colecționar de artă populară românească. Fiul lui **S. (1).** Studii în domeniul ceramicii („Ceramica românească", „Ceramica feudală românească", „Ceramica din Curtea de Argeș"). Fondator al „Colecției de artă comparată" din București.

SLĂTIOARA 1. V. **Măgura Slătioarei. 2.** Com. în jud. Olt, situată în N C. Romanați, pe dr. văii Oltului, pe malurile lacurilor de acumulare Arcești și Slatina; 2 719 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.**). Nod rutier. Expl. de balast. Hidrocentrală (53 MW), intrată în funcțiune în 1986. Bisericile Sf. Treime (1805) și Sfinții Voievozi (1854), în satul **S. 3.** Com. în jud. Vâlcea, situată în depr. subcarpatică olteană, la poalele NV ale Măgurii Slătioara, la confl. râului Cerna cu Pârâu Plopilor; 3 566 loc. (2005). Nod rutier. Moară de cereale. Centru de ceramică populară nesmălțuită, de culoare roșie, decorată simplu cu humă albă. În satul **S.** se află o biserică de lemn cu dublu hram – Buna Vestire și Cuvioasa Parascheva (sec. 18) și o biserică de zid cu hramul Nașterea Maicii Domnului (1705, cu picturi murale interioare din 1802); în satul Gorunești există biserica Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1781, cu fragmente de picturi murale datând din 1807), iar în satul Milostea, biserica de lemn Cuvioasa Parascheva (1906). În perimetrul com. **S.** se află rezervația geomorfologică Măgura Slătioarei (769 m alt.) cu aspect de cuestă (abruptă spre N), afectată de ravene. **4. Codrul secular ~** v. **Stulpicani.**

SLĂTIOARELE, Schitul ~ v. **Ocnele Mari.**

SLĂVEIU, lac glaciar situat pe versantul de S al masivului Retezat, la 2 015 m alt.; 3,3 ha. Ad. max.: 6,1 m. Obiectiv turistic.

SLĂVENI, sat în com. Gostavățu (jud. Olt), pe terit. căruia a fost identificată o așezare civilă și un castru roman situate pe *Limes Alutanus*.

SLĂVESCU, Victor (1891–1977, n. Rucăr, jud. Argeș), economist și om politic liberal român. Acad. (1939), prof. univ. la București. Ministru de Finanțe (1934–1935) și al Înzestrării Armatei (1939–1940). Specialist în domeniul creditului, monedei, tehnicii bancare și al istoriei băncilor („Organizația de credit a României", „Băncile comerciale mici din România", „Istoricul Băncii Naționale a României", „Politica bancară și depresiunea economică mondială"). Monografii („Viața și opera economistului A. D. Xenopol"). Memorii.

SLĂVI (< sl.) v. IV tranz. **1.** A preamări, a lăuda pe cineva pentru merite excepționale. **2.** (Înv.) A iubi peste măsură, a adora, a venera.

SLE|IT, -Ă (< *slei*) adj. **1.** (Despre substanțe grase) Solidificat (prin răcire). **2.** (Despre fântâni) Secate de apă (spre a fi curățate). ✦ Fig. Epuizat, secătuit (de putere). **3.** (Despre fasole) Bătut, frecat.

SLEVOGT [slefokt], **Max** (1868–1932), pictor și grafician german. Inițial atras de curentul Secession, apoi de impresionism („Actorul D'Andrade în rolul lui Don Juan", „Autoportret", „Samson distrugând templul"). A ilustrat „Iliada", „Faust".

SLEZSKO v. **Silezia.**

SLIEMA, oraș în Malta, situat pe țărmul de E al ins. Malta, port la G. St. Julian, la NV de Valletta; 12,5 mii loc. (2003). Stațiune balneoclimatică.

SLIMNIC, com. în jud. Sibiu, situată în pod. Hârtibaciului, pe râul Slimnic; 3 638 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Veseud). Creșterea bovinelor (în satul Ruși). Pe terit. satului **S.** au fost descoperite (1900–1920) vestigiile unei așezări din perioada de trecere de la Neolitic la Epoca bronzului, aparținând Culturii Coțofeni (2500–1800 î.Hr.), un depozit de bronz de la începutul primei Epoci a fierului, o așezare dacică și apoi daco-romană (sec. 2 î.Hr.–3 d.Hr.) în care s-au găsit vase ceramice dacice, modelate cu mâna și la roată, vase ceramice romane, precum și un tezaur de podoabe dacice, din argint (sec. 1 î.Hr.–1 d.Hr.), format din brățări, colane, lanț ș.a. În satul **S.**, menționat documentar în 1282, se află cetatea Stolzemburg (sec. 14–16, refăcută în sec. 18), cu biserică de incintă (sec. 14–15, cu unele transformări din 1792) și o biserică ortodoxă de la sfârșitul sec. 18 (renovată în 1912). În satul Ruși există o cetate (sec. 16–17) cu o biserică evanghelică de incintă (1749–1782), iar în satul Veseud, un conac de la începutul sec. 19.

SLIN (< scr.) s. n. Strat de murdărie de pe anumite obiecte, de pe pielea nespălată etc.; jeg.

SLINOS, -OASĂ (< *slin*) adj. Plin de slin, jegos.

SLIP[1] (< engl.) s. n. Chiloți de baie foarte scurți.

SLIP[2] (< engl.) s. n. Plan înclinat pe care se coboară în apă hidroavioanele așezate, în general, pe un cărucior acționat mecanic.

SLIVEN, oraș în partea centrală estică a Bulgariei, situat la poalele S ale m-ților Balcani, la 96 km V de Burgas; 100,6 mii loc. (2001). Constr. de mașini textile și de aparataj electrotehnic; montaj de automobile. Vechi centru al ind. textile (din 1834), profilat pe țesături de lână și mătase; prelucr. lemnului; sticlărie; produse alim. Artizanat. Teatru; muzeu; orchestră simfonică. Case vechi din sec. 18. Menționat documentar ca oraș în 1153. Stăpânit de turci în sec. 15–19, când s-a numit *Enidže Kariesi* (Orașul Nou).

SLIVILEȘTI, com. în jud. Gorj, situată în zona dealurilor Jiului, pe râul Jiltu; 3 907 loc. (2005). Muzee etnografice (în satele Slivilești și Șiacu). În satul Micuiești se află biserica Sf. Nicolae (1872), iar în

satul Șiacu, cula „Grecescu" (sec. 18). Bisericile de lemn cu același hram – Sf. Nicolae, în satele Sura (1805), Știucani (1877) și **S.** (1880).

SLOBOD, -Ă (< bg.) adj. (Înv. și pop.) **1.** (Despre oameni) Care se bucură de toate drepturile cetățenești și politice; liber **(1).** ✦ (Despre state sau popoare) Independent, neatârnat. ✦ (Despre orașe) Autonom. **2.** (Despre oameni) Care are posibilitatea de a acționa după voința proprie, care nu este constrâns, îngrădit. ✦ (Adverbial) Nestânjenit, nestingherit. **3.** Care nu este întemnițat, prins, reținut, care este liber. **4.** (Despre oameni și manifestările lor) Care întrec măsura, care încalcă regulile bunei-cuviințe; licențios. **5.** (Despre timp) De care se poate dispune, care este în afara obligațiilor obișnuite **6.** (Despre lucruri care leagă, fixează etc.) Care nu strânge, care permite mișcările; larg.

SLOBOZĘNIE (< *slobozi*) s. f. (Pop.) **1.** Starea celui care are posibilitatea să facă ce vrea; libertate, **(4).** ✦ Independență, neatârnare. **2.** Voie, îngăduință, permisiune.

SLOBOZI (< *slobod*) vb. IV tranz. (POP.) **1.** A elibera, a pune în libertate. ✦ A desface dintr-o legătură strânsă care imobilizează. ✦ Refl. (Despre obiecte care leagă) A se desface, a se slăbi. **2.** A da permisiunea cuiva să se depărteze, să plece. **3.** A lăsa să cadă, a da drumul. **4.** A descărca o armă de foc; a arunca săgeți cu arcul. **5.** A degaja, a scoate. ✦ A emite un sunet, un cuvânt etc.

SLOBOZIA 1. Municipiu, reședința jud. Ialomița, situat în C. Bărăganului, pe stg. râului Ialomița; 52 631 loc. (2005). Nod feroviar (stația de c.f. a fost inaugurată la 20 sept. 1887) și rutier. Expl. de gaze naturale și de balast. Termocentrală. Combinat de îngrășăminte azotoase (dat în folosință în 1972). Fabrici textile, de mat. de constr., de asamblare a televizoarelor color (din 1994) și de produse alim. (ulei vegetal, din 1968, brânzeturi, unt, lapte praf, biscuiți, produse de panificație, preparate din carne ș.a.). Moară de cereale. Abator. Silozuri de cereale. Ferme de creștere a porcinelor, bovinelor și păsărilor. Muzeu județean (1971), cu colecții de arheologie, istorie, artă și etnografie; Muzeul Agriculturii (1996), cu exponate ce cuprind mașini, utilaje și unelte agricole. Bibliotecă județeană (1951), cu peste 132 mii volume. Centrul cultural județean „Ionel Perlea", inaugurat la 31 mart. 1992. La **S.** se află (din 1993) sediul Episcopiei Sloboziei și Călărașiului. Popas turistic. În perimetrul actual al orașului au fost descoperite vestigii neolitice, aparținând Culturii Boian (milen. 4 î.Hr.). În localit. componentă Bora a fost scos la iveală (1960) un tezaur monetar alcătuit din 22 de monede (emise în perioada 1522–1602), din care 18 taleri din argint și 4 ducați din aur. Cunoscută ca sat de clăcași în prima jumătate a sec. 14, localit. apare menționată documentar în mart. 1614, într-un act emis la Târgoviște de Radu Mihnea, prin care acesta întărea marelui postelnic Ianache Caragea „seliștea satului ce se cheamă *Vaideei*" din jud. Ialomița — așezare mai veche ce fusese pustiită de invazia turco-tătară cu 20 de ani în urmă (în 1594), în timpul domniei lui Mihai Viteazul. Ulterior, satul Vaideei s-a contopit cu așezarea *Slobozia lui Ianache* (nume derivat de la postelnicul Ianache Caragea), rezultând o singură localit., numită Slobozia lui Ianache, care s-a dezvoltat (în sec. 17–18) ca târg pentru negoțul cu vite și ca centru meșteșugăresc, subordonat domnului Țării Românești. În cursul sec. 17, localit. Slobozia lui Ianache este frecvent menționată în documente, iar din a doua jumătate a sec. 18 figurează cu toponimul *Slobozia*. Totodată, un document emis de domnul Matei Basarab la 12 iul. 1633, specifica faptul că acesta face o danie „mănăstirii ce se cheamă Vaideei, cu hramul Arhanghelii Mihail și Gavriil, făcută de Ianache postelnicul...". În perioada 1832–1925, **S.** a fost reședința plasei Ialomița, iar între 1925 și 1950 a plasei Slobozia. Construirea căii ferate (1887–1912) spre București și spre Țăndărei stimulează începutul urbanizării Sloboziei (în 1895 s-a construit spitalul, în 1905 a fost introdus iluminatul electric etc.); în 1912 a fost declarat oraș. În 1952, orașul **S.** a devenit reședința raionului cu același nume, iar la 17 febr. 1968 reședința jud. Ialomița. Declarată municipiu la 27 iul. 1979, **S.** are în prezent în subordine ad-tivă localitățile componente Bora și Slobozia Nouă. Monumente: biserica Sfinții Voievozi a fostei mănăstiri Slobozia (sau Vaideei), ctitorie din 1618 a postelnicului Ianache Caragea, amplificată de domnul Matei Basarab în 1634. Distrusă de cutremurul din 11 ian. 1838, biserica a fost refăcută din temelii și pictată în anii 1842–1848 prin strădania egumenului Gavriil din Smirna. Turnul-clopotniță datează din 1836. După secularizarea averilor mănăstirești în 1863, ansamblul monahal a decăzut treptat; biserica Adormirea Maicii Domnului (1864); catedrala episcopală cu dublu hram – Înălțarea Domnului și Sf. Alexandru; Monumentul eroilor Primului Război Mondial; bustul domnului Matei Basarab (dezvelit în 1932). La 9 km NV de **S.** se află stațiunea balneoclimaterică *Amara*, iar la marginea orașului există satul de vacanță „Hermes", cu terenuri de sport, de călărie, piscine ș.a. **2.** Com. în jud. Argeș, situată în N C. Găvanu-Burdea, pe cursul superior al râului Dâmbovnic; 5 034 loc. (2005). Viticultură. Până la 1 ian. 1965, satul și com. **S.** s-au numit *Slobozia-Trăznitu*. În satul **S.** se află biserica Cuvioasa Parascheva (sec. 19) și conacul „Sturdza" (sec. 19). **3.** Com. în jud. Giurgiu, situată în S C. Burnas, pe stg. văii Dunării; 2 596 loc. (2005). Expl. de balast. Produse alim. La 12/24 aug. 1807, la **S.** s-a încheiat armistițiul ruso-turc, pe care țarul Aleksandru I a refuzat să-l ratifice, ostilitățile fiind reluate în mart. 1809. Între 17 febr. 1968 și 23 ian. 1981, com. **S.** a făcut parte din jud. Ilfov. Biserica Sf. Gheorghe (1864), în satul **S.**

SLOBOZIA BRADULUI, com. în jud. Vrancea, situată în SE Subcarpaților Vrancei, în zona de contact cu C. Râmnicului; 5 419 loc. (2005). Centru pomicol și viticol. În arealul satului Coroteni au fost descoperite vestigii neolitice (fragmente de vase ceramice), aparținând Culturii Boian. În satul **S.B.** se află mănăstirea Rogoz (de maici), reînființată după 1989, cu biserica Nașterea Sf. Ioan Botezătorul, ctitorie de la începutul sec. 19 a lui Constantin și Gheorghe Robescu, precum și biserica Sf. Nicolae, ctitorie din 1808 a vistiernicului Iordache Niculescu. Biserica Sf. Ioan (1830), în satul Coroteni.

SLOBOZIA CIORĂȘTI, com. în jud. Vrancea, situată în N C. Râmnicului, pe râul Râmna; 2 080 loc. (2005). Muzeu de istorie (în satul Jilițe). În satul Jilițe, oastea lui Ioan-Vodă cel Viteaz a învins (la 24 apr. 1574) armata turco-munteană care urmărea să-l instaleze domn pe Petru Șchiopul. Aici se află bustul lui Ioan-Vodă cel Viteaz (dezvelit în 1959), operă a sculptorului Marius Butunoiu. În satul **S.C.** se află biserica Adormirea Maicii Domnului (1873, reparată în 1879).

SLOBOZIA CONACHI, com. în jud. Galați, situată în S C. Covurlui, pe râul Suhu; 7 128 loc. (2005). Nod rutier. Satul **S.C.** a fost înființat în perioada 1800–1810 de către Constantin Conachi, care a adus pe moșia sa mai mulți clăcași, întemeind

o *slobozie* **(1)**, iar satul Cuza Vodă a luat naştere în 1879, prin împroprietărirea însurăţeilor. În satul **S.C.** se află biserica Sf. Treime, zidită în anii 1814–1818, prin osârdia lui Constantin Conachi (reparată în 1873). Satul Izvoarele a fost puternic afectat de alunecările de teren din 22 aug. 1993, fiind distruse numeroase gospodării şi case.

SLOBOZIA LUI IANACHE v. **Slobozia (1).**

SLOBOZIA MÂNDRA, com. în jud Teleorman, situată în V C. Boian, pe râul Sâiu; 2 102 loc. (2005). Biserica Sf. Nicolae (sec. 19), în satul **S.M.**

SLOBOZIA MOARĂ, com. în jud. Dâmboviţa, situată în C. Titu, pe interfluviul Dâmboviţa-Ilfov; 2 366 loc. (2005). Între 17 febr. 1968 şi 23 ian. 1981 a făcut parte din jud. Ilfov.

SLOBOZIA-TRĂZNITU v. **Slobozia (2).**

SLOBOZIE (< *slobod*) s. f. **1.** (În Ev. Med., în Ţara Românească şi în Moldova) Sat stăpânit de boieri sau de mănăstiri, întemeiat pe loc pustiu sau refăcut după fuga locuitorilor, având anumite privilegii domneşti. **2.** Scutire de dări pe care domnii o acordau satelor în scopul repopulării lor.

SLOBOZITOR (< *slobozi*) s. n. Ax de lemn care fixează sulul de dinapoi al războiului de ţesut.

SLOCUM HOLLOW v. **Scranton.**

SLOCUM, Joshua (1844–1909), navigator canadian. A realizat prima călătorie în jurul lumii de unul singur. În 3 ani, 2 luni şi 2 zile (1895–1898) el a parcurs 74 000 km; a plecat din Boston şi a revenit la Newport.

SLODTZ, René Michel (1705–1764), sculptor francez de origine germană. A trăit multă vreme (1728–1747) la Roma, unde a fost influenţat de viziunea plastică a lui *Bernini*. Unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai barocului târziu în Franţa.

SLOGAN (< fr., engl.) s. n. (Uneori peior.) Formulă pregnantă, concludentă care exprimă interesele, ţelurile (politice, economice) unui grup, ale unei organizaţii etc. sau o problemă de actualitate.

SLOI (< ngr., bg.) s. n. **1.** Bloc de gheaţă care pluteşte pe apele curgătoare şi stătătoare. ✦ Ţurţur de gheaţă. **2.** Fig. Persoană lipsită de căldură sufletească, om rece, nepăsător, indiferent.

SLON, sat în com. Ceraşu (jud. Prahova), în apropierea căruia au fost descoperite două cetăţi din piatră (sec. 9–10) aparţinând populaţiei româneşti.

SŁONIMSKI, Antoni (1895–1976), scriitor polonez. Poezie reflexivă, cerebrală de atitudine critică faţă de nedreptate („Primăvara neagră", „Alarma"). Comedii satirice în maniera lui Shaw („Turnul Babei", „Medic fără casă", „Familia"). Proză polemică („O faţă a medaliei"); publicistică; critică teatrală.

SLOPS (< fr., germ.) s.n. Produs petrolier de calitate inferioară.

SLOVAC, -Ă (< fr.) s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca naţiune pe terit. Slovaciei. Mai trăiesc în Ungaria, Serbia şi Muntenegru, Ucraina, România, Polonia, Federaţia Rusă, S.U.A. şi Canada. De religie creştină (catolici). ✦ Persoană care aparţine acestui popor sau este originară din Slovacia. **2.** Adj. Care aparţine Slovaciei sau populaţiei ei, privitor la Slovacia sau la populaţia ei. ✦ Persoană care aparţine acestui popor sau este originară din Slovacia. ✦ (Substantivat, f.) Limbă indo-europeană din familia slavă, grupul occidental, vorbită în Slovacia, dar şi în Republica Cehă, Ungaria, N Serbiei şi în S.U.A. de slovaci. Fondul lexical de bază, moştenit din slava comună, corespunde în mare măsură celui din cehă; a suferit influenţe latine; are multe împrumuturi germane. Cele mai vechi texte datează din sec. 16. Ca limbă literară modernă se dezvoltă abia în sec. 20, pe baza dialectului central. Alfabet latin.

SLOVACIA, Republica Slovacă (Slovenská Republika), stat în centrul Europei, fără ieşire la mare; 49 034 km²; 5,4 mil. loc. (2005). Limba oficială: slovacă. Religia: creştină (romano-catolici 68,9%, protestanţi 9,2%, reformaţi 2%, greco-catolici 4,1%, ortodocşi 0,9%) 85,1%, alte credinţe 8,2%, atei 6,7%. Capitala: *Bratislava*. Oraşe pr.: Košice, Prešov, Nitra, Žilina, Banská Bystrica. Este împărţit în 8 reg. **S.** este o ţară predominant muntoasă, zonele mai coborâte, nu foarte extinse, întâlnindu-se în S şi în E. În V se află m-ţii scunzi Carpaţii Mici (alt. max. 768 m) şi Carpaţii Albi (alt. sub 1 000 m), iar în N, la graniţa cu Polonia, se află munţii Tatra Înaltă (alt. max. vârful *Gerlachovky Štit*, 2 655 m) — cel mai înalt sector al întregului lanţ carpatic, care păstrează întinse urme ale glaciaţiunii cuaternare. Ei sunt continuaţi spre S, între râurile Vâh şi Hron de masivul cristalin Tatra Joasă (alt. max. vf. Dumbier, 2 043 m). M-ţii Tatra sunt fragmentaţi de numeroase văi şi depresiuni longitudinale care adăpostesc o populaţie relativ densă şi numeroase centre ind. Secţiunea muntoasă a ţării este completată de M-ţii Metaliferi ai **S.**, de origine vulcanică şi având alt. max. 1 477 m, şi de unele masive izolate şi scunde ce abia trec de 1 000 m (Slanske, 1 092 m, Vihorlat 1 076 m). Reg. colinare sunt reprezentate de podişul Ondavei (alt. max. 557 m) din extremitatea răsăriteană şi de unele podişuri calcaroase în S, spre graniţa cu Ungaria, cu numeroase fenomene carstice (inclusiv peşteri, unele incluse în Patrimoniul natural universal). Câmpiile de pe terit. **S.** sunt în fapt două secţiuni nordice ale Marii Câmpii a Dunării de Mijloc numite aici Podunajskaja Nižina şi respectiv Vychodoslovenska Nižina. Dunărea (172 km pe teritoriul **S.**) este principalul curs de apă şi are ca afluenţi principali Morava (la graniţa cu Cehia şi Austria), Vâh (cu amenajări hidroenergetice), Nitra, Hron şi Ipel (la graniţa cu Ungaria). Pe Dunăre s-a realizat la Gabčikovo, în anii '80 ai sec. trecut, un contestat (de partea ungară) complex hidroenergetic (producţie 2,65 miliarde Kwh/an) şi de navigaţie. În Tatra sunt numeroase lacuri glaciare ce măresc oferta turistică a reg. Clima este temperat continentală, de tip central-european, influenţată de altitudine. Precipitaţiile sunt bogate în munţi (c. 2 000 mm/an în Tatra Înaltă) şi suficiente pentru practicarea agr. în câmpii (600–800 mm/an). Vegetaţia forestieră (peste 1/3 la nivelul ţării) s-a păstrat remarcabil în ariile montane, în schimb în câmpii a fost în mare parte înlocuită de culturi agricole. Fauna, tipică Europei Centrale (lupi, urşi, vulpi, dar şi capre negre, râşi ş.a.) este ocrotită, alături de alte elemente valoroase de peisaj şi floră, în numeroase rezervaţii şi parcuri naţionale între care Tatra Înaltă este unul dintre cele mai întinse din Europa. Admisă în U.E. la 1 mai 2004, **S.** s-a numărat în deceniile postbelice între zonele puternic marcate de industrializarea socialistă (în cadrul Cehoslovaciei reprezenta reg. mai puţin dezvoltată), direcţionată spre ind. grea (siderurgie — un mare combinat la Košice şi metalurgie neferoasă — uzină de aluminiu la Žiar nad Hronom — construcţii de maşini, industria chimică — rafinărie de petrol şi combinat petrochimic la Bratislava). Anii '90 ai sec. 20 au fost marcaţi de procesul dificil al tranziţiei de la ec. centralizată la ec. de piaţă, iar primii ani ai actualului deceniu au consolidat elementele modernizării ţării; marea privatizare a fost practic încheiată, iar sectorul bancar este

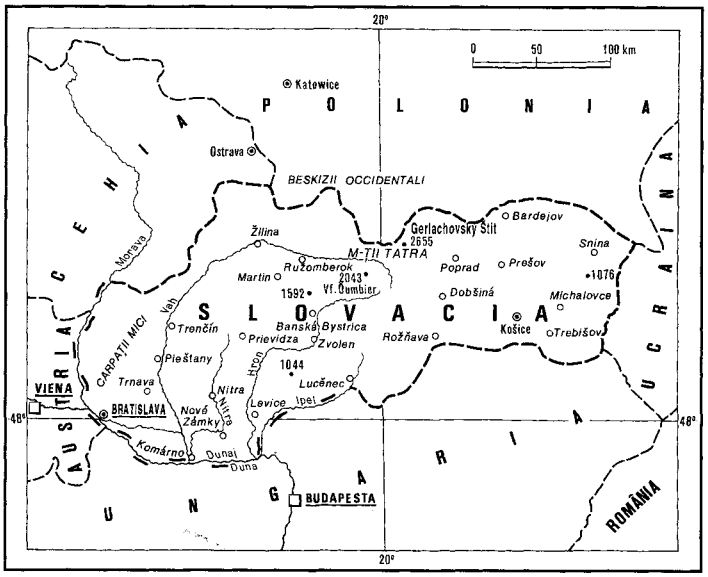

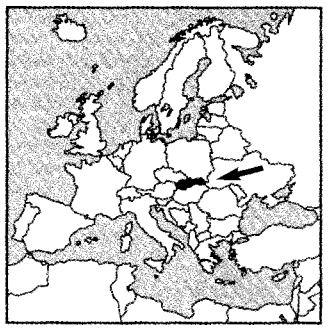

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Regiune	Suprafața (km^2)	Populația (2003)	Centrul ad-tiv
Banskobystricky	9 455	660 110	Banská Bystrica
Bratislavsky	2 052	599 736	Bratislava
Košicky	6 752	767 685	Košice
Nitransky	6 344	711 002	Nitra
Prešovsky	8 981	793 182	Prešov
Trenčiansky	4 502	603 494	Trenčin
Trnavsky	4 147	550 911	Trnava
Žilinsky	6 801	693 041	Žilina

inclus în mari corporații financiare străine. Investițiile străine sunt prezente și în sectorul ind. care a înregistrat ritmuri susținute după anul 2000 (+7,3%, 2003). Resursele de subsol sunt limitate: lignit (3,4 mil.t, 2002), petrol (49,9 mii t, producție, 2002), gaze naturale (212 mil.m^3, 2002), cupru, zinc, minereu de fier (300 mii t, 2003), plumb, stibiu, mercur, aur, magnezit, gips, sare, caolin, baritină, talc, bentonită, silicați, **S.** fiind nevoită să apeleze la importuri masive (importurile de petrol spre exemplu acoperă 98,8% din consumul țării). Pr. produse ind. (2004): energie electrică (32,4 miliarde kWh, 2002), cocs metalurgic (1,5 mii. t, 2001), oțel (4,5 mil.t), fontă (3,8 mil. t), feroaliaje (116 mii t, dintre care 5,7 mii t ferocrom, 2002), aluminiu (133,7, 2001), cupru, zinc, autoturisme (281,3 mii buc., 2003), autovehicule comerciale (204 mii buc., 2002), motociclete (22 mii buc., 2001), biciclete, tractoare, nave fluviale, frigidere, televizoare, benzine, amoniac, îngrășăminte azotoase, fire și fibre sintetice, materiale plastice, sodă caustică, anvelope, celuloză, hârtie și carton, ciment, cherestea, placaje, furnire, PAL, PFL, încălțăminte (9 mii. perechi, 2001), zahăr brut, ulei de rapiță, ulei de floarea-soarelui, carne, lapte, brânzeturi, unt, vin, bere, ulei de in ș.a. Atrage atenția ponderea ridicată (55,9%) a centralelor nucleare în producția de energie electrică (**S.** este un exportator net de energie electrică, 2 miliarde kWh, 2003). Agricultura este axată pe cultura plantelor (mii t, 2004): grâu (1 822,6), orz (967,6), porumb (845,8), secară (125,2), ovăz (64,1), sfeclă de zahăr (1 460), cartofi (493), floarea-soarelui (215), rapiță (205,7 mii t), legume. Pomicultura (mere, pere, prune, piersici ș.a.) și viticultura ocupă un rol secundar. Creșterea animalelor are ca specific (mii capete, 2004): creșterea porcinelor (1 443, 2003) și a bovinelor (645); se cresc, de asemenea, ovine, caprine și cabaline. Apicultura valorifică bogata bază meliferă (2 650 t miere, 2003), iar pescuitul are semnificație locală. Infrastructura căilor de comunicații este complexă, cu accent pe căile rutiere (43 mii km, inclusiv 302 km autostrăzi, 2002) și cele feroviare (3 662 km, 2004). Există 34 aeroporturi și două porturi (la Dunăre — Komárno și Bratislava); **S.** dispune și de o flotă comercială maritimă (24 nave), pavilionul slovac fiind arborat și de 18 nave ale unor armatori străini. Datoria externă este apreciabilă, iar balanța comercială este echilibrată, comerțul exterior dublându-se practic în ultimii trei ani. Serviciile au devenit sectorul dominant al economiei (66,4 % din PIB, 2004); alături de serviciile financiar-bancare, turismul a cunoscut o dezvoltare remarcabilă, cu deosebire turismul montan și de sporturi de iarnă (1,4 mii. turiști străini). Pr. zone și obiective turistice: Capitala țării, Bratislava, cu numeroase monumente între care Catedrala Sf. Martin (sec. 11, reconstruită în sec.14–15), Mihalska brána/Turnul lui Mihai, Stara Sladovna (unul din cele mai mari complexe de comercializare a berii din lume), Muzeul Național și muzeul Jan Nepomuk; valea Dunării, Carpații Mici, m-ții Tatra Înaltă cu parcul național omonim și numeroase stațiuni turistice și de sporturi de iarnă; orașe vechi inclusiv siturile incluse (în 1993) în Patrimoniul cultural universal (Spišsky Hrad — cel mai mare castel din țară și unul dintre cele mai mari din Europa central-răsăriteană; Bardejov cu un nucleu urban medieval fortificat bine prezervat; Banská Stiavnica — sediul primei Academii miniere din lume, 1762 ș.a.), orașele Trnava, Komárno și Košice cu vechi catedrale din sec.14–15 și tradiții meșteșugărești remarcabile (ex. Košice în fabricarea porțelanului). Moneda: 1 Koruna = 100 Halura. Export (2004): autovehicule (25,9%), echipamente ind. (21,3%), produse chimice (15,5%), produse metalurgice (14,6%). Pr. parteneri (2004): Germania (35,7%), Cehia (13,4%), Austria (8,6%), Italia (5,6%), S.U.A. (4,8%).

Import (2004): echipamente ind. (25,6%), semifabricate (19,3%), combustibili minerali (12,3%), produse chimice (9,8%). Pr. parteneri (2004): Germania (29,6%), Republica Cehă (17,1%), Federația Rusă (9,5%), Austria (7,1%), Ungaria (4,3%), Italia (5,4%) — *Istoric.* Pe terit. **S.**, locuit în a doua jumătate a milen. 1 î.Hr. și în primele sec. d.Hr. de celți, triburi dacice și germanice (suebi, vandali, marcomani, quazi, longobarzi) și rămas în afara hotarelor Imp. Roman, se stabilesc, în sec. 6, triburi ale slavilor de apus, supuse în sec. 7–9 autorității politice a avarilor, apoi francilor. În sec. 7, **S.** face parte din efemerul stat slav condus de Samo (623–659), un dinast de origine francă. Părți ale **S.**, între care principatul de la Nitra (**S.** de Apus), sunt incluse, după 830, în Marele Cnezat al Moraviei; acum se răspândește creștinismul propovăduit de misionarii Chiril și Metodiu (863–864). **S.** va fi inclusă însă în sfera de influență catolică și nu ortodoxă. După prăbușirea Marelui Cnezat al Moraviei sub loviturile ungurilor stabiliți în C. Panoniei (906), **S.** face parte din statul ceh, condus de dinastia Přemysl, constituit în Boemia la sfârșitul sec. 9, apoi este ocupată de către Regatul Ungar (1025). Coroana maghiară aduce în **S.** coloniști germani, cehi, polonezi și unguri, orașele fiind dominate, până în sec. 15, de populația germană. După prăbușirea Regatului Ungar în urma bătăliei de la Mohács (1526), **S.** intră în componența Imp. Habsburgic. În urma pactului dualist din 1867, **S.** este inclusă în Ungaria, populația fiind supusă unei politici de maghiarizare forțată (interzicerea Asociației Matica Slovenská — 1875). În condițiile destrămării Imp. Austro-Ungar, la 28 oct. 1918, este proclamată, la Praga, Republica Cehă independentă, care se unește, la 30 oct. 1918, cu **S.** Între 30 oct. 1918 și 1 ian. 1993, cu o întrerupere în anii 1939–1945, istoria **S.** evoluează în cadrul statului cehoslovac. În noul stat, **S.**, mai puțin urbanizată și industrializată decât Cehia, nu obține autonomia sperată (Constituția cehoslovacă din 29 febr. 1920 fiind considerată la Bratislava prea centralistă), iar slovacii se simt discriminați. După Acordul de la München (30 sept. 1938), **S.** dobândește, la 6 oct. 1938, autonomia internă, prelatul catolic Jozef Tiso devenind șef al guvernului. În condițiile desființării de către Germania a statului cehoslovac, **S.** se proclamă republică independentă (14 mart. 1939–4 apr. 1945), în realitate un stat satelit al celui de-al Treilea Reich. În urma „primului arbitraj de la Viena" (2 nov. 1938), Ungaria anexează **S.** meridională și S Ucrainei Subcarpatice (12 000 km^2, 1 mil. loc.), iar în 15–17 mart. 1939 ocupă întreaga Ucraină Subcarpatică. În aug.–oct. 1944, în **S.** are loc o puternică răscoală armată antigermană, la care participă 60 000 de soldați și 12 000 de partizani, înăbușită însă de Wehrmacht. După eliberarea Cehoslovaciei de sub dominația germană (9 mai 1945), guvernul de coaliție constituit sub patronaj sovietic (1945) acaparează treptat, până în 1948, întreaga putere, Cehia și **S.** cunoscând în următoarele decenii destinul statelor est-europene intrate în sfera de influență sovietică. În 1945, partea răsăriteană a Ucrainei Subcarpatice este anexată de către U.R.S.S. și inclusă în R.S.S. Ucraineană. Politica reformistă inițiată în cursul „Primăverii de la Praga", al cărei lider este slovacul *Alexander Dubček*, este curmată brutal de intervenția armată a statelor (minus România) Tratatului de la Varșovia (20/21 aug. 1968), ordonată de Leonid I. Brejnev. La 1 ian. 1969, Cehoslovacia este proclamată stat federal compus din două republici egale în drepturi, R. Socialistă Slovacă și R. Socialistă Cehă (din 20 apr. 1990, R. Federativă Cehă și Slovacă). În contextul radicalelor transformări ce se petrec în 1989 în Europa de Est, în urma demonstrațiilor populare din oct.–nov. de la Praga, „Revoluția de catifea", are loc înlăturarea regimului comunist și constituirea unui guvern de uniune națională și alegerea fostului disident Václav Havel ca președinte al Republicii Cehoslovace (29 dec. 1989). Alegerile parlamentare din 5–6 iun. 1992 sunt câștigate în **S.** de Mișcarea pentru o Slovacie Democrată, condusă de *Vladimir Mečiar*, artizanul desprinderii din federația cu Cehia. În urma tratativelor bilaterale cehe și slovace, se adoptă, la nivel parlamentar, decizia separării Cehoslovaciei în două state, măsură care intră în vigoare la 1 ian. 1993, odată cu proclamarea Republicii Slovace ca stat independent. Membru al O.N.U. (19 ian. 1993). În reg. de graniță cu Ungaria, trăiește o importantă minoritate maghiară. Tratatul de bună vecinătate dintre **S.** și Ungaria, semnat în 1995, este ratificat de către Parlamentul slovac în 1996. De la proclamarea independenței și până la alegerile parlamentare din sept. 1998, viața politică a țării este dominată de liderul Mișcării pentru o Slovacie Democrată, Vl. Mečiar, care conduce neîntrerupt guvernul (cu excepția perioadei mart.–dec. 1994). Intrat în conflict cu președintele statului, *Michal Kovác* (1993–1998), autoritarul Vl. Mečiar blochează, după expirarea, în mart. 1998, a mandatului prezidențial, alegerea unui șef al statului, asumându-și temporar și această funcție. Alegerile parlamentare din 25–26 sept. 1998 sunt câștigate de forțele aflate în opoziție, în frunte cu alianța creată în 1997, de către cinci partide, și intitulată Coaliția Democrată Slovacă (care obține 26,3% din voturi). Liderul acesteia, Mikuláš Dzurinda, formează, la 19 nov. 1998, un guvern de coaliție de centru-stânga, în care intră și partidul minorității maghiare. În turul doi al alegerilor prezidențiale din 29 mai 1999, Rudolf Schuster, candidatul coaliției aflate la putere, obține 57,2% din voturi, devansându-l astfel pe contracandidatul său Vl. Mečiar, revenit în arena politică. După 14 luni de criză, **S.** are din nou un șef al statului ales democratic. Noua putere instalată în urma alegerilor din 1998 își propune restabilirea unei democrații credibile, accelerarea reformei în ec., depășirea izolării internaționale provocate de regimul autoritar al lui Vl. Mečiar și aderarea **S.** la N.A.T.O. și U.E. Șapte partide trec pragul de 5% și acced în Parlament după alegerile din 20 și 21 sept. 2002. Deși se situează pe locul întâi — 19,5% din sufragii — Mișcarea pentru o Slovacie Democrată a fostului premier Vl. Mečiar (36 din cele 150 de mandate) este complet izolată pe scena politică slovacă; Uniunea Democratică și Creștină Slovacă a premierului M. Dzurinda, situată pe locul doi (15% din voturi), preia inițiativa formării noului guvern de coaliție. În urma celui de-al doilea tur al alegerilor prezidențiale (17 apr. 2004), liderul partidului Mișcarea Democratică, Ivan Gašparovic, obține victoria (59,9 din sufragiile electoratului) împotriva contracandidatului Vl. Mečiar (până în 2002, colegi de partid în Mișcarea pentru o Slovacie Democrată). Republică parlamentară.

SLOVĂ (< sl.) s. f. (Înv. și pop.) **1.** Literă (chirilică). ✦ Scriere; alfabet. ✦ Mod de a scrie caracteristic unei persoane. **2.** Învățătură, știință de carte.

SLOVEN, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca națiune pe terit. Sloveniei. Mai trăiesc în Italia, Austria, Ungaria și S.U.A. De religie creștină (catolici). ✦ Persoană care aparține acestui popor sau este originară din Slovenia. **2.** Adj. Care aparține Sloveniei sau populației ei, privitor la Slovenia sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limbă indo-europeană din familia slavă, grupul meridional, vorbită de sloveni. Este cea

mai occidentală limbă din grupul meridional, cu multe elemente latine şi împrumuturi germane. În sec. 15 apar primele fragmente de texte scrise. În 1584 este tipărită prima gramatică care codifică limba literară scrisă. Alfabet latin. Se mai vorbeşte în Italia, Austria şi Ungaria.

SLOVENIA, Republica ~ (Republika Slovenija), stat în Europa sudică (în NV Pen. Balcanice), cu o îngustă ieşire la M. Adriatică; 20 256 km^2; 2,1 mii. loc. (2005). Limba oficială: slovena; uzuale sârba şi croata. Religia: creştină (romano-catolici 57,8%, ortodocşi 2,3%, alţi creştini 0,9%) 61%, islamică 2,4%, alte credinţe 26,5%, atei 10,1%. Capitala:*Ljubljana*. Oraşe pr.: Maribor, Celje, Kranj, Koper. Este împărţit în 12 reg. statistice cu 183 comune (şi 11 comunităţi/municipalităţi urbane). **S.** reprezintă sub raport geomorfologic un spaţiu de întâlnire a Alpilor cu C. Panonică şi M. Adriatică, iar sub raport antropogeografic unul de tranziţie între Europa Centrală şi Europa Balcanică; se deosebesc trei reg. naturale cu desfăşurare latitudinală: a) în N (spre graniţa cu Austria şi Italia) Alpii, cu următoarele sectoare locale: între râurile Drava şi Sava, Alpii Savici (vf. Grintavec 2 558 m), parte a Alpilor Karawanken (dezvoltaţi spaţial şi în Austria), la V de râul Sava Alpii Iulieni (cu Veliki Triglav 2 864 m, alt. max. din ţară), iar în S acestor două sectoare înalte (în total 145 vârfuri peste 2 000 m, 31 dintre ele cu mai mult de 2 500 m) se desfăşoară Pohorje, o treaptă montană mai scundă (alt. max. Crni vrh, 1 543 m); b) în partea centrală un spaţiu deluros, bine populat, cu aspect depresionar (mai importante fiind depresiunile Ljubljana şi Celje); c) în S Alpii Dinarici cu o faimoasă reg. calcaroasă Kras/Karst cu forme specifice ale reliefului de suprafaţă (lapiezuri, doline, polii) şi ale celui de adâncime, forme care — studiate pentru întâia dată în această parte a Europei, acum un sec. — au fost numite *carstice*. **S.** are în SV o restrânsă zonă litorală (c. 40 km în NV pen. Istria), iar în NE un îngust sector al C. Panonice. Clima temperată îmbracă nuanţe mediteraneene în reg. litorală şi continentale (cu variaţii de temperatură ridicate) în reg. deluroasă centrală şi răsăriteană; precipitaţiile sunt abundente în aria alpină (până la 3 000 mm/an în Alpii Iulieni) şi în jurul a 1 000–1 500 mm/an în restul ţării. Apele curgătoare mai importante — Drava (cu afl. Mura/Mur) şi Sava aparţin bazinului Dunării; altele, mai mărunte şi având adesea cursuri subterane sunt specifice reg. calcaroase Kras; cunoscut este râul Reka cu un traseu subteran de 40 km, în arealul peşterilor Škocjan, areal inclus (în 1986) în Patrimoniul natural universal. Zona alpină prezintă şi numeroase lacuri (mai mari Bled, Bohinj). Pădurea de tip central-european ocupă încă suprafeţe importante (peste 45% din terit., una din cele mai mari valori de pe continentul european); ei i se adaugă formaţiuni arbustive de tip mediteraneean (pe litoral) şi pajişti alpine (în zonele înalte). Elementele valoroase de floră, faună şi peisaj sunt ocrotite în numeroase parcuri naţionale şi rezervaţii naturale, între care parcul naţional Triglav (fondat în 1924, 82 000 ha). Cea mai dezvoltată dintre republicile iugoslave (cu 10% din pop. şi supr. ea asigura c. 20% din PIB Iugoslaviei şi 25% din exporturile acesteia) **S.** s-a înscris în cel mai mare val de extindere al UE, fiind acceptată ca membru cu drepturi depline, la 1 mai 2004. Un alt semn al maturităţii ec. a venit în mart. 2004 când **S.** şi-a modificat — prima dintre ţările cu economie în tranziţie — statutul în cadrul Băncii Mondiale prin trecerea în rândul membrilor-donatori de fonduri (pentru împrumuturi ale ţărilor afiliate). Structura ec. slovene este una modernă, în care ind. ocupă un rol însemnat având o producţie diversificată (de la siderurgie şi metalurgie neferoasă — la construcţii de maşini — inclusiv –, bunuri de folosinţă îndelungată — cunoscuta firmă Gorenje –, chimie — medicamente — firma Lek –, mobilă bine apreciată la export, textile şi confecţii, variate produse alim.). Resursele proprii de subsol sunt modeste, mai importante fiind cele de lignit (3,9 mii. t, 2002); Pr. produse ind.: energie electrică (13,85 miliarde kWh, 2002), oţel (543 mii t, 2003), feroaliaje (8,2 mii t, 2002), aluminiu (76,6 mii t, 2001), plumb (15 mii t, 2002), autovehicule (118,2 mii buc., 2003), aparate telefonice, televizoare, maşini de spălat, biciclete, acid sulfuric, anvelope, celuloză, hârtie, cherestea, placaje, furnire, PAL, ciment hidraulic, ţesături din bumbac, ţesături de in, încălţăminte, zahăr, ulei de măsline, carne, lapte, brânzeturi, unt, vin, bere ş.a. Majoritatea unităţilor ind. sunt de dimensiuni mici şi mijlocii. Pr. centre ind. sunt Maribor, Ljubljana, Celje, Ptuj ş.a. O parte din energia electrică necesară este obţinută în atomocentrala (comună cu Croaţia) de la Krško, **S.** fiind şi un exportator net de energie electrică (peste 2 miliarde kWh/an). Agricultura are ca sectoare principale creşterea animalelor (mii capete, 2004): bovine (450), porcine (621) şi ovine (94); un sector tradiţional este cel al creşterii cabalinelor (14,3), faimoşi fiind caii lipiţani (rasă formată în arealul localit. Lipica). Apicultura valorifică bogata floră meliferă (2 350 t miere, 2004). Se cultivă, cereale (grâu, porumb, orz ş.a.), sfeclă de zahăr, cartofi, legume, viţă de vie, pomi fructiferi. Se obţin mici cantităţi de măsline şi smochine. Infrastructura căilor de comunicaţii este alcătuită din 1 229 km căi ferate (ecartament normal), 20 236 km căi rutiere modernizate (inclusiv 456 km autostrăzi), 3 porturi şi 6 aeroporturi pr. Se remarcă turismul balneoclimateric (cunoscute staţiuni de cură heliomarină şi montane) urmat de cel cultural-istoric. Pr. zone şi obiective: Capitala ţării, Ljubljana (cu biserica franciscană, sec.16, castelul cetăţii sec.12, refăcut ulterior, palatul Krijàn, Podul Dragonilor, Fântâna barocă ş.a.), oraşul Maribor cu numeroase monumente istorice şi de artă (Primăria veche, 1515, Catedrala Sf. Ion Botezătorul, sec. 12, Biserica Sf. Magdalena, sec.13 ş.a.); litoralul Mării Adriatice (40 km lungime), M-ţii Alpi (staţiunile Bled, Bohinj, Kranjska Gora, Planica ş.a.); staţiunile balneare Moravske Teplice, Rogaška Slatina, Dobrna, Rimske Teplice ş.a.; cel mai cunoscut dintre obiectivele turistice majore rămâne însă peştera Postojna, una dintre cele mai frumoase şi mai bine amenajate peşteri de pe continent (20 km de galerii, o sală de 40 m înălţime unde „încap" simultan 10 mii persoane, o stalagmită uriaşă de 1 400 m^3 ş.a.). Datoria externă apreciabilă în termeni absoluţi (20,6 miliarde $, 2005) este cu 10% superioară exporturilor (18,5 md. $ 2004). Moneda: 1 Tolar = 100 Stotin. Export (2002): echipamente ind. şi mijloace de transport (37,1%), dintre care autovehicule (14,4%), produse electrotehnice, inclusiv bunuri electrocasnice (11,5%), produse chimice (12,4%), dintre care medicamente şi produse farmaceutice (5,8%), mobilă şi alte produse din lemn (7%) ş.a. Pr. parteneri (2004): Germania (18,4%), Austria (11,4%), Italia (11,1%), Croaţia (7,6%), Franţa (7,5%). Import (2002): utilaje ind. şi mijloace de transport (34%), dintre care autovehicule (10,7%), produse chimice (13,4%), combustibili minerali (7%), produse alim. (5,2%) ş.a. Pr. parteneri (2004): Germania (20,1%), Italia (17%), Austria (14,1%), Franţa (10,4%). — *Istoric*. Locuit în Antic. de triburi ilire şi celtice, terit. **S.** devine, în sec. 2–1 î.Hr., prov. a Imp. Roman, rămânând după 395 d.Hr. între hotarele Imp. Roman de Apus.

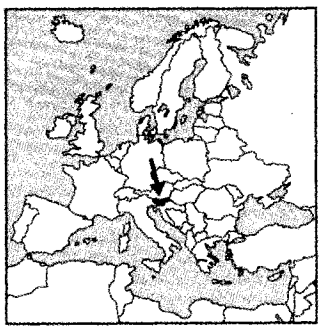

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Regiuni statistice	Suprafața (km²)	Populația (2002)	Centrul ad-tiv
Gorenjska	2 137	194 476	Kranj
Goriška	2 325	117 235	Nova Gorica
Jugovzhodna Slovenija	2 683	135 484	Novo Mesto
Koroška	1 041	72 739	Ravne na Koroškem
Notranjsko-kraška	1 456	50 014	Postojna
Obalno-kraška	1 044	100 238	Koper
Osrednjeslovenska	2 547	485 843	Ljubljana
Podravska	2 170	307 273	Maribor
Pomurska	1 337	120 397	Murska Sobota
Savinjska	2 384	251 493	Celje
Spodnjeposavska	885	67 873	Krško
Zasavska	264	45 185	Trbovlje

În sec. 6–7 se stabilesc aici triburile slovenilor, aparținând slavilor meridionali. În sec. 7 se constituie Marele Ducat al Karantaniei (Karinthiei), dependent de Bavaria (c. 750), apoi de Regatul francilor (c. 788), temporar supus de unguri (907–955). În sec. 8–10 este adoptat creștinismul; slovenii, stabiliți în extremitatea de NV a lumii slave meridionale, și-au dus existența într-un spațiu cultural-politic german. Comitatele și ducatele ce se constituie din sec. 10, dependente de Sfântul Imp. Roman, sunt anexate treptat de Casa de Habsburg: Steiermark (Štajertska — 1280), Karinthia/ Kärnten (Koroška — 1335), Kraina (Kranjska — 1335), Triest (Trst — 1383), Görz (Gorica — 1500), cunoscând, în sec. 15–17, o puternică colonizare germană. După o efemeră includere în Provinciile Ilire, sub controlul lui Napoleon I (1809–1813), **S.** reintră sub stăpânirea Austriei, statut menținut și după instituirea dualismului austro-ungar din 1867. Mișcarea de emancipare națională, dezvoltată în sec. 19, impune, după prăbușirea Imp. Austro-Ungar, la sfârșitul Primului Război Mondial, aderarea, la 1 dec. 1918, la Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor (din 1929, Regatul Iugoslavia). Etnici sloveni trăiesc după 1918 și în Italia (Triest) și Austria (Steiermark și Kärnten). Potrivit Constituției Republicii Populare Federative Iugoslavia din 31 ian. 1946, **S.** devine una dintre cele 6 republici care alcătuiesc statul federal postbelic (din 1963, R.S.F.I.). În urma unui arbitraj al O.N.U., din 1954, portul Triest este atribuit definitiv Italiei, iar reg. Istria învecinată cu portul Rijeka (în italiană Fiume), cu pop. majoritară slovenă, revine Iugoslaviei și, implicit, Sloveniei. Cea mai industrializată și dezvoltată republică a federației iugoslave (1/10 din populație și 1/5 din PIB), totodată cea mai omogenă etnic, **S.** se desprinde și cel mai lin din statul federal și depășește fără convulsii sociale și ec. momentul destrămării Iugoslaviei. În condițiile crizei pe care o traversează Iugoslavia la sfârșitul deceniului 9 a sec. 20, **S.** și Croația se pronunță pentru restructurarea radicală a federației, apoi pentru independență, **S.** fiind prima care introduce, în ian. 1989, sistemul pluripartit și renunță, în mart. 1990, la apelativul „socialist" din titulatura oficială a republicii. În urma referendumului din 23 dec. 1990, când 95% dintre votanți se pronunță pentru suveranitate, **S.** își proclamă, la 25 iun. 1991, independența și obține, după o serie de ciocniri armate, retragerea tuturor unităților armatei federale iugoslave până la 26 oct. 1991. *Milan Kučan*, președinte din 1990/1992, este reales în 1997, pentru un nou mandat de 5 ani ca șef al statului. La 15 ian. 1992, independența **S.** este recunoscută de statele U.E., la 22 mai 1992, **S.** este admisă în O.N.U. și la 14 mai 1993 în Consiliul Europei. Alegerile parlamentare din 10 nov. 1996 situează în frunte Partidul Liberal Democrat (25 din cele 88 de mandate ale Parlamentului), iar Janez Drnovšek, liderul Partidului Liberal Democrat, prim-min. din 1992, formează un nou guvern de coaliție. În 1999, **S.** este vizitată de președintele S.U.A., Bill Clinton (iun.), și de papa Ioan Paul II (sept.); cu acest prilej fostul episcop romano-catolic Anton Martin Slomsek (1800–1862), o figură emblematică a trezirii conștiinței naționale slovene, este beatificat de suveranul pontif. După retragerea premierului Janez Drnovšek, în urma unui vot de neîncredere, Parlamentul îl desemnează, în mai 2000, pe Andrej Bajuk în

calitate de nou prim-min. Programul noului guvern enumeră printre priorități reforma ec. și aderarea la N.A.T.O. și U.E. Scrutinul legislativ din 15 oct. 2000 este câștigat de partidul de centru-stânga al fostului premier J. Drnovšek, ales președinte, în locul lui Milan Kučan, care a exercitat această funcție neîntrerupt de la proclamarea Republicii **S.** Dintre toate fostele republici iugoslave, **S.** a cunoscut, după destrămarea statului federal, cea mai rapidă dezvoltare economică. Ca urmare a alegerilor parlamentare (1 oct. 2004) se formează un guvern de centru-dreapta, condus de liderul Partidului Democrat Sloven, Janez Jansa, fapt care marchează încheierea a 12 ani de guvernare de centru-stânga. Republică parlamentară.

SLOW [slou] (cuv. engl.) s. n. Dans modern, lent; melodia după care se execută acest dans.

SŁOWACKI [suovatski], **Juliusz** (1809–1849), poet și dramaturg polonez. După 1839 a trăit la Paris. Lirică romantică vizionară („Beniowski") și reflexivă („Ceasul meditării"). Creator al dramaturgiei naționale moderne de inspirație istorică („Kordian", „Balladyna", „Horsztyński", „Mazepa"). Proză alegorică („Anhelli"); satire.

SLUGARNIC, -Ă (< *slugă*) adj. (Despre oameni și manifestările lor) Lipsit de demnitate, servil, umil.

SLUGĂ (< sl.) s. f. **I. 1.** Persoană care slujește pe cineva și care este retribuită pentru acest lucru. ✦ Fig. Persoană care susține orbește interesele cuiva în schimbul unor beneficii. **2.** (Înv.) Slujitor înarmat de pe lângă casa sau din suita unui boier. **II.** Suport de lemn folosit pentru sprijinirea panourilor, a scândurilor etc. în lucrările de tâmplărie și de dulgherie, împreună cu dispozitivele de strângere a bancului de tâmplărie.

SLUGĂRI (< *slugar*, înv. „slugă") vb. IV **1.** Intranz. A munci în calitate de slugă **(I 1)** la un stăpân; a sluji **(1).** ✦ Fig. A fi servil față de cineva; a se umili, a se înjosi. **2.** Tranz. A servi pe cineva, îndeplinându-i cu umilință ordinele, dorințele.

SLUGĂRNICIE (< *slugarnic*) s. f. Atitudine servilă, lingușitoare față de persoane de la care se primesc sau se așteaptă anumite avantaje materiale; servilism, ploconire

SLUGER s. m. v. **sulger**.

SLUIS (cuv. engl. {i}) s. n. Jgheab de lemn cu secțiunea de obicei dreptunghiulară, prevăzut la bază cu o căptușeală de bolovani, grinzi de lemn, țesături păroase, cauciuc striat etc. (care favorizează depunerea și concentrarea particulelor minerale grele în spațiile dintre elementele căptușelii) folosit la spălarea nisipurilor aurifere, platinifere, stanifere etc.

SLUJBAȘ, -Ă (< *slujbă*) s. m. și f. Persoană care este angajată într-o slujbă.

SLUJBĂ (< sl.) s. f. **1.** Ocupație, îndeletnicire pe care cineva o are ca angajat la o întreprindere de stat sau particulară și care este salariată; serviciu, post, funcție. ✧ Expr. *A fi* (sau *a se pune*) *în slujba cuiva* (sau *a ceva*) = a servi interesele cuiva sau ale unei cauze, a se pune la dispoziția cuiva. ✦ Lucru, ocupație, treabă. **2.** Însărcinare, misiune, sarcină. **3.** Oficiere solemnă de către preot a ritualurilor prevăzute de canoanele bisericești pentru anumite ocazii; serviciu religios.

SLUJI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. și intranz. (Despre oameni) A munci, ca angajat, la cineva; a servi la un stăpân; (înv.) a ocupa o funcție publică. ✦ Refl. A se servi de cineva sau de ceva. **2.** Intranz. A servi, a folosi la ceva. **3.** Intranz. A oficia o slujbă religioasă.

SLUJITOR, -OARE (< *sluji*) s. m. și f. **1.** (În Ev. Med., în Țara Românească și în Moldova) Denumire a subalternilor marilor dregători (ex. spătărei, postelnicei etc.), așezați la sate ca oameni (țărani) liberi; ei constituiau o categorie fiscală cu anumite privilegii. ✦ (La pl.) Denumire a corpurilor de oaste ale călărașilor și dorobanților. ✦ Nume dat ostașilor de țară (sec. 16–18), spre a-i deosebi de lefegiii străini. ✦ P. gener. Denumire dată tuturor slujbașilor statului feudal. **2.** Slugă, servitor.

SLUJITORII-ALBOTEȘTI v. **Zăvoaia.**

SLUJNICĂ (< sl.) s. f. Femeie angajată pentru a efectua treburi casnice; servitoare.

SŁUPSK [sʉupsk], oraș în N Poloniei, situat pe râul Słupia, la 18 km de țărmul M. Baltice, la 105 km VNV de Gdańsk; 99,9 mii loc. (2002). Nod feroviar. Ind. metalurgică, a constr. de mașini agricole, de prelucr. a lemnului (mobilă) și alim. Castel (sec. 16). Menționat documentar în sec. 13; oraș din 1310. A făcut parte din Liga hanseatică. Până în 1648 a aparținut ducilor de Pomerania, dată după care a intrat sub control german (până în 1945) și numit *Stolp.*

SLUT, -Ă (< ucr.) adj., s. f. (Om) mutilat, infirm, schilodit; *p. ext.* (om) foarte urât, pocit, diform.

SLUTER [slʉtər], **Claus** (c. 1340/1350–c.1406), sculptor francez de origine flamandă. Reprezentant al școlii burgundo-flamande. Prin forța de expresie și monumentalitate, unul dintre premergătorii Renașterii (mormântul lui Filip cel Îndrăzneț, „Fântâna lui Moise", statuile portalului mănăstirii Champmol din Dijon).

SLUȚENIE (< *slut*) s. f. Urâțenie mare (fizică sau morală). ✦ (Concr.) Ființă pocită, urâtă; monstru, pocitanie.

SLUȚI (< *slut*) vb. IV tranz. A mutila, a ciopârți. ✦ Tranz. și refl. A (se) urâți foarte tare, a (se) poci. ✦ Refl. A se schimonosi, a se strâmba.

SMÅLAND [smo:land], podiș în S Suediei, parte componentă a scutului baltic, format din granite și gresii dure, puternic faliate. Relief glaciar cu alt. reduse. Alt. max.: 378 m. Rețeaua hidrografică urmează în mare parte liniile tectonice. Numeroase lacuri. În E sunt păduri de conifere. Expl. forestiere și de turbă.

SMALE [smeil], **Stephen** (n. 1930), matematician american. Prof. univ. la Berkeley. Lucrări de topologie, analiză matematică, ecuații diferențiale. Medalia Fields (1966).

SMALȚINĂ (< fr. {i}) s. f. Arseniură naturală de cobalt, cristalizată în sistemul cubic. Este alb-argintie și se utilizează ca minereu de cobalt.

SMALȚ (< ngr.; cf. germ. *Schmalz*) s. n. **1.** Înveliș vitrificat prin coacere (din litargă amestecată cu nisip și piatră albă măcinată) pus pe vasele de pământ. În olăria populară românească **s.** se aplică pe vasele angobate, împodobite cu motive decorative și arse odată cu el. Email **(1)**; glazură **(1). 2.** Substanță de culoare albă, compactă și dură, care acoperă suprafața vizibilă a dinților; conține 97% elemente minerale.

SMARAGD (SMARAGD) (< it., ngr.) s. n. Mineral, varietate transparentă de berii, colorat într-un verde aprins. Cristalele limpezi reprezintă o piatră prețioasă. **S.** sintetice se folosesc în electronica cuantică.

SMARID (< lat.) s. m. Pește marin migrator, lung până la 20 cm, cu botul ascuțit și gura largă *(Spicara smaris flexuosa).*

SMART [smart], **Christopher** (1722–1771), poet englez. Traducător din Horațiu, a scris pe zidurile închisorii unde era deținut pentru datoriile neplătite un „Imn lui David" a cărui inspirație îl apropia de lirica lui *Young* și a lui *Blake.*

SMĂLȚA (< *smalț*) vb. I tranz. (Rar) A împodobi cu variate culori; a smălțui **(2).**

SMĂLȚUI (< *smalț*) vb. IV tranz. **1.** A emaila. **2.** A smălța.

SMĂLȚUITOR, -OARE (< *smăltui*) s. m. și f. Persoană care se ocupă cu emailarea obiectelor; emailor.

SMĂRĂNDESCU, Paul (1881–1945, n. București), arhitect român. Elev al lui Ion Mincu. A conceput, în stilul „neoromânesc", preconizat de acesta, vile (Sinaia, Balcic și București), imobile administrative (clădirea fostei societăți „Astra Română", București).

SMÂNTÂNĂ (cf. bg. *smetana*) s. f. Produs lactat consistent, de culoare albă-gălbuie, extras din laptele nefiert.

SMÂRC (< sl.) s. n. Loc mocirlos (acoperit cu vegetație); ochi de apă, băltoacă rămasă în urma ploilor; bahnă.

SMÂRDAN 1. Com. în jud. Galați, situată în SE C. Covurluiului, pe cursul inf. al râului Mălina; 4 211 loc. (2005). Viticultură. **2.** Com. în jud. Tulcea, situată pe dr. brațului Măcin (sau Dunărea Veche), vizavi de municipiul Brăila; 1 110 loc. (2005). Monument închinat eroilor din timpul Războiului de Independență. **3.** V. Smîrdan.

SMÂRDAR (cf. bg. *smradljak*) s. m. Arbust din familia *Ericacee*, înalt până la 50 cm, bogat ramificat, cu flori roșii-purpurii, roz, rar albe; formează tufișuri întinse în partea superioară a etajului subalpin, până la 2 100–2 300 m, pe soluri acide, adesea scheletice. *(Rhododendron myrtifolium = kotschyi).* Specie carpato-balcanică, înrudită cu speciile de rododendron din Alpi. În România crește în Carpații Orientali și Meridionali. Frunzele conțin substanțe tanante. Specie ocrotită. Important rol antierozional. Florile folosite, sub formă de infuzie, împotriva tusei și bronșitei și în afecțiuni renale. Sin. *bujor de munte.*

SMÂRDIOASA, com. în jud. Teleorman, situată în zona de contact a C. Boian cu C. Burnas, la confl. râului Vedea cu Teleorman; 2 612 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.**). Nod rutier. Produse alim. Viticultură. Biserica Sfinții Voievozi (1824), în satul **S.**

SMEAD[1] (< rus.) s. n. Nadă aruncată în apă pentru a atrage peștii înainte de începerea pescuitului cu undița.

SMEAD[2]**, -Ă** (< sl.) adj. Cu pielea feței de culoare închisă și palidă.

SMEATON [smi:tn], **John** (1724–1792), inginer britanic. Descoperă (1756), explică și utilizează proprietățile sărurilor hidraulice, cercetări care au dus la fabricarea cimentului Portland; realizează (1765) mașina de alezat cilindrii metalici; folosește betonul (1759) la reconstrucția farului Eddystone, lângă Plymouth. Considerat fondatorul ingineriei civile în Marea Britanie.

SMECI (< engl. *smash* „lovitură violentă") s. n. Lovitură de atac decisivă a mingilor înalte, care se execută în timpul jocului la tenis de câmp și la tenis de masă.

SMECTITE, s.f.pl. Grup de minerale argiloase prezente în argile, mâluri argiloase și în partea minerală a solului.

SMEDEROVO 1. Oraș în NNE Serbiei, situat pe dr. Dunării, la 40 km ESE de Belgrad; 62,8 mii loc. (2002). Port fluvial. Ind. siderurgică (oțel), de prelucr. a petrolului, textilă și ceramicii. Viticultură. Piață agricolă pentru cereale, fructe, vin. Centru comercial. Ruinele unei fortificații care a fost construită în anii 1429–1430 (cu ziduri groase, străjuite de 20 de turnuri de apărare), dar cucerită de turci în 1459 și stăpânită până în 1809. **S.** a fost capitala Serbiei în anii 1430–1439 și 1444–1459. **2.** V. **Roman.**

SMEENI, com. în jud. Buzău, situată în zona de contact a C. Bărăganului cu C. Buzău-Călmățui, pe râul Călmățui; 7 030 loc. (2005). Nod rutier. Produse textile. Muzeu sătesc. Bisericile Sf. Nicolae (1847–1852), Sf. Dumitru (1855–1857) și Sf. Nicolae (1926), în satele Udați-Lucieni, Albești și **S.**

SMEREȚIE (< sl.) s. f. Atitudine, comportare supusă, respectuoasă, plină de bună-cuviință. ✦ Cucernicie, evlavie, pioșenie.

SMERI (< sl.) vb. IV refl. A lua o atitudine plină de respect, de umilință, de supunere. ✦ A se arăta plin de evlavie, de cucernicie; a se pocăi **(1).** ✦ Tranz. (Înv.) A înfrânge orgoliul cuiva.

SMETANA, Bedřich (1824–1884), compozitor ceh. Alături de Dvořak, creatorul școlii muzicale naționale. Opere („Mireasa vândută", „Sărutul", „Dalibor"), poeme simfonice (ciclul „Patria mea"), lucrări pentru formații de cameră, piese pentru pian, piese corale și vocale.

Bedřich Smetana

SMETONA, Antanas (1874–1944), publicist și om politic lituanian. Primul președinte al Lituaniei (1919–1920); din nou președinte al țării (1926–1940). În fața invaziei sovietice a fost nevoit să se refugieze în S.U.A.

SMICEA (lat. *sumicella*) s. f. (HORT.) Ramură roditoare la măr și la păr, lungă de 10–30 cm.

SMIDAR (< *smidă*) s. n. Loc cu smidă.

SMIDĂ s. f. Desiș de arbori tineri sau de arbuști cu spini.

SMIGELSCHI, Octavian (1866–1912, n. Ludoș, jud. Sibiu), pictor și grafician român. Picturi murale inspirate din tradiția picturii monumentale vechi din Țara Românească și din Moldova (Catedrala ortodoxă mitropolitană din Sibiu), scene cu țărani, portrete de factură academică.

SMINTEALĂ (< *sminti*) s. f. Pierdere a judecății, tulburare a minții, nebunie; *p. ext.* greșeală, abatere.

SMINTI (< sl.) vb. IV **1.** Refl. și tranz. A-și pierde sau a face să-și piardă dreapta judecată; a înnebuni **(1)** sau a face pe cineva să înnebunească. **2.** Tranz. A păcăli, a înșela. **3.** Intranz. A greși. **4.** Tranz. A mișca, a clinti.

SMINTIT, -Ă (< *sminti*) adj. **1.** (Și subst.) Care și-a pierdut dreapta judecată; ieșit din minți; nebun **(1).** ✦ Care denotă lipsă de judecată, tulburare a minții; nebunesc. **2.** Mișcat din loc, clintit, deplasat; fig. deranjat.

SMIORCĂI (SMÂRCÂI) (cf. slavon *smrukati*) vb. IV **1.** Intranz. și refl. A plânge sau a se preface că plânge, scoțând sunete înăbușite; a scânci. **2.** Intranz. A trage în mod repetat aerul pe nas (producând un zgomot specific).

SMIORCĂIALĂ (< *smârcâi*) s. f. Faptul de a se smiorcăi.

SMIRDAR v. **smârdar.**

SMIRKE, Robert (1780–1867), arhitect britanic. Exponent al stilului neoclasic (Clădirile operei Covent Garden și a lui British Museum).

SMIRNA v. **Izmir.**

SMIRNA (< rus) adv. În poziție de drepți; nemișcat.

SMIRNĂ (< sl.) s. f. (CHIM.) Benzoe.

SMITH [smiθ], **Adam** (1723–1790), economist și filozof scoțian. Prof. univ. la Edinburgh și Glasgow. Fondator al economiei politice moderne prin tratatul „Avuția națiunilor, cercetare asupra naturii și cauzelor ei". A fundamentat teoria valorii-muncă, conform căreia munca este sursa tuturor avuțiilor. Schimbul de produse are la bază, în concepția sa, tot munca, deoarece aceasta determină valoarea relativă sau valoarea de schimb a mărfurilor. Promotor al unui sistem economic de libertate economică, pe baza autoreglării acesteia prin cunoscuta sintagmă „mâna invizibilă", în care statul trebuie să intervină numai în unele domenii, cum ar fi plafonarea ratei dobânzii, protejarea anumitor domenii, asigurarea învățământului obligatoriu etc.

SMITH [smiθ], **Bessie** (pe numele adevărat Elizabeth Smith) (1894–1937), cântăreață americană de jazz și blues. Voce amplă. Carieră scurtă, dar plină de succes, supranumită „Împărăteasa bluesului" („Empty Red Blues").

SMITH [smiθ], **Dame Maggie** (n. 1934), actriță britanică de teatru și film. De la începutul anilor '50 ai sec. 20, strălucită carieră teatrală în Anglia și S.U.A., abordând marile roluri ale repertoriului clasic și modern, de la Shakespeare și Ibsen la Eugen Ionescu și Noel Coward, făcând dovada inteligenței sale ascuțite și a capacității de a trece cu ușurință de la dramă la comedie. În paralel, filmul o consacră vedetă internațională („Călătorie cu mătușa mea", „Cameră cu vedere", seria „Harry Potter"). Premiul Oscar 1969 („Profesoara") și 1978 („Apartamentul California").

SMITH [smiθ], **David** (1906–1965), sculptor american. Influențat la început de Picasso, a evoluat spre o viziune suprarealistă, iar mai târziu a realizat o sculptură de factură abstracționistă, în care folosea colajele de metal – mai ales de oțel. Construcțiile sale au avut un puternic impact în arta americană din cea de-a doua jumătate a sec. 20.

SMITH [smiθ], **Hamilton** (n. 1931), microbiolog american. Prof. univ. la Baltimore. Studii și cercetări în domeniile geneticii umane, microbiologiei, biologiei moleculare, în special asupra structurii și funcției enzimelor de restricție și utilizarea acestora în domeniul geneticii moleculare. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1978), împreună cu W. Arber și D. Nathans.

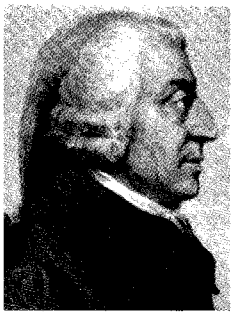

Adam Smith

SMITH [smiθ], **Ian Douglas** (n. 1919), om politic rhodesian. Prim-min. (1964– 1979). S-a erijat în rolul de apărător al privilegiilor politice ale minorității albe, a proclamat (1964) unilateral independența Rhodeziei față de Marea Britanie.

SMITH [smiθ], **John** (1579–1631), navigator, explorator și colonizator englez. În 1607 a întemeiat Jamestown în Virginia, prima așezare permanentă. A participat la explorarea Noii Anglii (1612).

SMITH [smiθ] **(SMYTH), John** (?–1612), pastor englez. A părăsit Biserica Angliei (1606) și a devenit întemeietorul Bisericii baptiste în Olanda (1609). **S.** se opunea botezului copiilor deoarece ei nu sunt capabili să facă o mărturisire conștientă a credinței.

SMITH [smiθ], **Michael** (n. 1932), biochimist canadian. Cercetări fundamentale în domeniul biotehnologiei. A propus o metodă nouă (*mutageneza dirijată*) de producere a proteinelor din aminoacizi. Premiul Nobel pentru chimie (1993), împreună cu K.B. Mullis.

SMITH [smiθ], **Theobald** (1859–1934), microbiolog american. A inițiat imunizarea animalelor prin injectarea unor culturi de microorganisme patogene inactivate termic. A stabilit rolul căpușelor de vector al febrei de Texas la vite (prima confirmare a rolului unor artropode în transmiterea unor maladii infecțioase) și a izolat bacteria care provoacă tuberculoza la bovine.

SMITH [smiθ], **Tony** (1912–1980), sculptor american, unul dintre fondatorii minimalismului.

SMITH [smiθ], **Will** (n. 1968), cântăreț și actor american de film. Idol al generației rap, expresie a vitalității, ritmului și optimismului, calități care le transferă și pe ecran („Băieți răi", „ID4", „Bărbați în negru", „Inamicul statului")

SMITH [smiθ], **William** (1769–1839), inginer și geolog britanic, fondatorul *stratigrafiei*. A realizat datarea straturilor cu ajutorul fosilelor și a întocmit (în 1815) prima hartă geologică a Angliei și Walesului, punând astfel bazele cartografierii geologice moderne.

SMITHSON [smiθsn], **Robert** (1938–1973), artist plastic american. A evoluat de la o pictură expresionistă spre o sintaxă ce implica intervențiile directe în peisaj, creând astfel așa-numita „artă a pământului" (*land-art*).

SMÎRDAN, sat în Bulgaria. Aici, în timpul *Războiului pentru Independență*, armata română a repurtat o strălucită victorie asupra turcilor printr-un atac energic și fulgerător (12/24 ian. 1878). Eroismul ostașilor români în lupta de la **S.** i-a inspirat pictorului Nicolae Grigorescu compoziția „Atacul de la Smîrdan".

SMOALĂ (< sl.) s. f. Produs solid de culoare neagră, termoplastic, casant, rezultat ca reziduu la distilarea gudroanelor de cărbuni sau prin oxidarea păcurii. Se întrebuințează ca liant în asfaltul rutier, la brichetarea cărbunilor, la hidroizolații etc.

SMOC (cf. scr. *smotak*) s. n. **1.** Mănunchi de păr sau de pene pe care îl au unele animale pe cap, urechi etc. **2.** Cantitate de fire (de păr, de iarbă, flori etc.) care se poate prinde sau smulge deodată.

SMOCHIN (< *smochină*) s. m. Arbore fructifer din familia moraceelor, înalt de 2–10 m, cu frunze mari lobate, flori închise în cupe care la maturitate devin fructe cărnoase, dulci, comestibile *(Ficus carica)*. Este cultivat intens în S Europei și în N Africii.

SMOCHINĂ (< bg.) s. f. Fruct al smochinului, suculent, bogat în vitamine, calciu și zaharuri. Se consumă

Smochine

deshidratate și prelucrate (gemuri, dulcețuri) și mai puțin proaspete. Au și proprietăți terapeutice (astringente, laxative, tonice, vermifuge, relaxante etc.).

SMOCHINĂ, Nichita P. (1894–1980, n. Mahala-Tiraspol), jurist, istoric, etnograf, folclorist și om politic român. M. de onoare al Acad. (1924). Director al revistei „Moldova nouă" și al ziarului „Transnistria"; a colaborat la „Cercetări istorice", „Revista Fundațiilor Regale", „Viața Basarabiei". A făcut cunoscute cercurilor internaționale problemele românilor din Transnistria. Studii despre istoria economică, socială și culturală a românilor transnistreni („Anul Nou la moldovenii de peste Nistru", „Din trecutul românesc al Transnistriei", „Din literatura populară a românilor de peste Nistru", „Din anuarul românilor transnistreni. Masacrele de la Nistru").

SMOCHING (< engl.) s. n. Haină bărbătească de gală, din stofă și cu o croială specială, foarte deschisă în față și cu reverele de mătase.

SMOCHINI (< *smochină*) vb. IV refl. A se încreți, a se zbârci ca o smochină.

SMOG (cuv. provenit din combinarea cuv. engl. *smoke* „fum" și *fog*, „ceață") s.n. **1.** *S. reducător* (de tip londonez). Ceață deasă amestecată cu fum și diverși poluanți, sau aer puternic poluat, cu transparență redusă, care se formează în unele condiții atmosferice în reg. puternic industrializate sau în marile centre urbane. Termenul de **s.** a fost folosit pentru prima dată de climatologul britanic H.A. Des Voeux în 1905 pentru condițiile atmosferice din Londra. **2.** *S. fotochimic (s. oxidant)* (de tip Los Angeles), concentrare în atmosferă a unor produși chimici iritanți, ca urmare a unor reacții chimice ce au loc între diverși poluanți gazoși, în condiții de insolație puternică, calm atmosferic și circulație auto intensă.

SMOKTUNOVSKI, Innokenti Mihailovici (1925–1994), actor rus de teatru și film. Prestigioasă carieră scenică, care pune în valoare un stil de joc reținut, simplu, modern, bazat pe inteligență, stăpânire de sine și chiar o anume detașare. Cinematograful anilor '60–'80 ai sec. 20 îi oferă roluri pe măsură („Hamlet", „Ceaikovski", „Unchiul Vania", „Azilul de noapte", „Croitor de damă").

SMOLENSK, oraș în V Federației Ruse, pe stg. cursului superior al fl. Nipru, la 418 km V de Moscova; 325,5 mii loc. (2002). Nod feroviar. Aeroport. Port comercial. Constr. de aparataj electrotehnic, de autovehicule și de utilaje textile. Ind. chimică, a mat. de constr. (ciment), textilă (țesături din lână), de prelucr. a lemnului (mobilă), a tutunului și a inului, sticlăriei, ceramicii (olărit), pielăriei și încălțămintei, alim. (bere, alcool, făină). Producție de tananți. Muzeu de istorie. Monumente: fragmente din zidurile de apărare ale orașului, construite din ordinul lui Boris Godunov în anii 1595–1602; catedrala Adormirea Maicii Domnului (sec. 12, distrusă în 1611 și refăcută în stil baroc în anii 1772–1775); bisericile Sfinții Petru și Pavel (sec. 12), Sf. Ioan Teologul (sec. 12), Sf. Arhanghel Mihail (sec. 12), Înălțarea Domnului (sec. 17); statuia compozitorului Mihail Glinka (1885). Fundat la începutul sec. 9, a fost menționat documentar în anii 862–865; cucerit de cneazul Oleg al Kievului, în 882, a fost înglobat în Rusia Kieveană până în sec. 12, când a devenit capitala cnezatului omonim de sine stătător. Unul dintre cele mai vechi și mai importante orașe rusești care a beneficiat de pe urma faptului că era situat pe drumul comercial dintre Marea Baltică și Imp. Bizantin. Pustiit de invaziile mongolo-tătarilor (1237–1240). Disputat de Lituania, Polonia și Rusia, **S.** a fost anexat în 1404 de către Marele Ducat al Lituaniei, preluat de ruși în 1514, de Rzeczpospolita Polska în 1611 și cedat Rusiei prin armistițiul de la Andrusovo (ian. 1667), care punea capăt Războiului ruso-polon (1654–1667). Incendiat de armatele lui Napoleon I în 1812 și distrus în mare parte de trupele germane în retragere în sept. 1943.

SMOLI (< *smoală*) vb. IV tranz. A acoperi, a unge cu smoală topită; a cătrăni.

SMOLIAN, oraș în S Bulgariei, la 64 km S de Plovdiv, în m-tii Rodopi; 33,1 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Ind. tutunului, textilă și alim. Fabrică de mobilă. Piață agricolă.

SMOLLETT [smo̯lit], **Tobias George** (1721–1771), scriitor scoțian. Romane pitorești remarcabile prin satira acidă, umorul grotesc, reprezentarea caricaturală a personajelor și folosirea jargonului profesional („Aventurile lui Roderick Random", „Istoria și isprăvile unui atom", „Expediția lui Humphry Clinker"). Traduceri.

SMOŁUCHOWSKI [smoluho̯fski], **Marian** (1872–1917), fizician polonez. Prof. univ. la Lvov și la Cracovia. A elaborat (1904) teoria fluctuațiilor de densitate într-un gaz și a explicat opalescența critică, ca fiind datorată fluctuațiilor moleculare. În baza aceleiași teorii, a fost interpretarea culorii albastre a cerului. A teoretizat fenomenul de coagulare a soluțiilor coloidale.

SMOTOCI vb. IV tranz. A bate zdravăn pe cineva, a chelfăni.

SMUCI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A trage brusc și puternic pentru a desprinde, a deplasa (ceva sau pe cineva). ✦ Intranz. (Despre arme de foc) A recula. **2.** Refl. A se zbate, a face mișcări scurte și repezi pentru a scăpa din locul unde este prins sau imobilizat.

SMUCIT, -Ă (< *smuci*) adj. **1.** Mișcat brusc încoace și încolo; care este tras brusc și cu putere. **2.** (Fam.) Nebun, țicnit, smintit.

SMUCITURĂ (< *smuci*) s. f. Faptul de a smuci; mișcare repezită.

SMULGE (lat. **exmulgere*) vb. III **1.** Tranz. A extrage, a scoate ceva, trăgând cu putere. ✦ (Reg.) A jumuli o pasăre. ✦ Tranz. și refl. A (se) desprinde (brusc). **2.** Tranz. Fig. A obține ceva cu greutate și insistență; a lua cu forța. **3.** Tranz. și refl. A (se) îndepărta brusc, a (se) da la o parte. **4.** Tranz. și refl. A (se) despărți, a (se) dezlipi. **5.** Tranz. A efectua o smulgere **(2).**

SMULGERE (< *smulge*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) smulge, smuls. **2.** Mod de rupere a materialelor la care, înainte de rupere, apar alungiri în zona centrală.

SMULS, -Ă (< *smulge*) adj. **1.** (Despre plante) Trasă afară din pământ (cu rădăcină). **2.** (Despe obiecte) Scos, deplasat cu forța din locul în care este fixat. **3.** (SPORT; despre stiluri la haltere) Care constă în ridicarea halterei cu ambele brațe printr-o singură mișcare continuă.

SMULȚI, com. în jud. Galați, situată în S pod. Covurlui, pe cursurile superioare ale râurilor Geru, Gologan și Suhu; 1 567 loc. (2005). Centru viticol. În satul **S.,** menționat documentar prima dată la 15 iul. 1448, se află bisericile Sf. Nicolae (1810, refăcută în anii 1870–1873), Sfinții Voievozi (1831) și Sf. Gheorghe (din lemn, 1849–1850).

SMURD (*S*erviciul *M*obil de *U*rgență, *R*eanimare și *D*escarcerare), unitate de intervenție publică având în structura sa echipe integrate de reanimare specializate în acordarea asistenței medicale și tehnice de urgență (inclusiv terapie intensivă mobilă), precum și echipe cu personal paramedical specializat în acordarea de prim ajutor calificat. Are în vedere toate urgențele care pun viața unor persoane în pericol imediat

(accidente rutiere, explozii, accidente de muncă sau casnice, stări de urgență ca stopul cardiorespirator, suspiciune de infarct, insuficiență respiratorie acută). Folosește ambulanțe de reanimare, elicoptere și avioane (inclusiv pentru transferul unor pacienți în stare critică între diverse centre medicale), personal medical și auxiliar specializat în domeniul asistenței medicale de urgență și colaborează cu pompierii militari (sub aspect operativ). Prima unitate de acest fel, inițiată în 1992, sub egida clinicii de anestezie și terapie intensivă din Târgu Mureș, a devenit centru-pilot național. În prezent unitățile SMURD din țară funcționează în cadrul Inspectoratelor pentru Situații de Urgență, unității speciale de intervenție în situații de urgență (având ca operator aerian structurile de aviație ale Ministerului Administrației și Internelor) în colaborare cu autoritățile publice locale sau cu spitale județene și regionale de urgență.

SMUTS [smats], **Jan Christiaan** (1870–1950), mareșal și om politic din Africa de Sud. Unul dintre conducătorii burilor în Războiul anglo-bur (1899–1902). A devenit ulterior partizan al înțelegerii cu Marea Britanie. Prim-min. al Uniunii Sud-Africane (1919–1924 și 1939–1948).

SNACK-BAR [snækba:] (cuv. engl.) s.n. Mic restaurant deschis permanent în hoteluri, gări etc., unde se servesc aperitive, gustări etc.

SNÆFELLSJÖKULL, masiv muntos vulcanic în partea de V a Islandei, pe o pen. care mărginește la N G. Faxa; 1 446 m. Aici se găsește ghețarul omonim. A constituit sursa de inspirație a lui Jules Verne, care și-a plasat acțiunea romanului său „Călătorie spre centrul Pământului" în această zonă.

SNAGOV 1. Râu, afl. dr. al Ialomiței, pe terit. com. Gruiu, jud. Ilfov; 46 km. Izv. din E C. Titu, din arealul com. Butimanu, jud. Dâmbovița, și străbate zona de N a C. Vlăsiei. Pe cursul superior a fost construit heleșteul Butimanu, iar pe cursul mijlociu și inferior se află limanul fluviatil **S. 2.** Lac (liman fluviatil) de formă alungită, foarte sinuos, cu multe golfulețe, situat în N C. Vlăsiei, pe cursul mijlociu și inferior al râului Snagov; 575 ha; lungime: 16,5 km; lățime max.: 400 m; ad. max.: 9 m; voi. 17,3 mii m^3. Comunică cu râul Ialomița printr-un emisar. Este cel mai mare și mai important liman fluviatil din bazinul Ialomiței, cu o bogată faună piscicolă (somn, crap, știucă, plătică, biban ș.a.) și unele specii rare, relicte ponto-caspice (ex.: lamelibranhiatul *Dreissena polymorpha*) și interesante plante acvatice, printre care otrățelul (*Aldrovanda vesiculosa,* relict terțiar), săgeata apei (*Sagittaria latifolia*), nufărul alb (*Nymphaea alba*) și nufărul indian (*Nelumbo nucifera*), introdus de om. Pe fundul lacului se dezvoltă o bogată vegetație de brădiș, iar pe luciul apei plutesc plauri, unii atingând grosimi de 1,5 m. Pe o mică ins. din mijlocul lacului se află *Mănăstirea Snagov.* Lacul **S.** este o importantă bază nautică și sportivă, destinată competițiilor sportive pe apă, naționale și internaționale, și, totodată, un atrăgător obiectiv turistic și loc de agrement pentru locuitorii Capitalei. În jurul său s-au construit numeroase case de vacanță. Lacul **S.** face parte din rezervația naturală complexă Snagov. **3.** Pădure de șleau, rest al vechiului Codru al Vlăsiei, situată pe malul lacului Snagov. Supr.: 1 727 ha. Este alcătuită predominant din stejar (*Quercus robur*) și carpen (*Carpinus betulus*) în amestec cu frasin (*Fraxinus excelsior*), tei (*Tilia tomentosa),* arțar tătăresc *(Acer tataricum*), jugastru (*Acer campestre*) ș.a. Subarboretul este bine dezvoltat, cele mai frecvente specii fiind sângerul (*Cornus sanguinea*), lemnul câinesc (*Ligustrum vulgare*), păducelul (*Crataegus monogyna*) ș.a., iar pătura erbacee include specii interesante (unele rare), ca brândușa aurie (*Crocus moesiacus*), stânjenelul cu frunze subțiri (*Iris graminea*), spânzul mirositor (*Helleborus odorus*) ș.a. În partea de V a pădurii **S.** se află rezervația științifică (100 ha), în cadrul căreia apar și exemplare de fag caucazian (*Fagus orientalis*) și fag comun (*Fagus sylvatica*) o raritate în pădurile de câmpie ș.a. Pădurea **S.,** împreună cu partea de E a lacului **S.,** a fost declarată (2 iun. 1952) rezervație naturală complexă. **4.** Com. în jud. Ilfov, situată în N C. Vlăsiei, pe malul dr. al lacului Snagov; 5 705 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.**). Confecții metalice. Prelucr. lemnului. Fabrici de confecții și de țesături din lână și bumbac. Pomicultură (piersici, cireși, caiși). Piscicultură. În satul Tâncăbești se află o antenă de radioemisie, dată în folosință în 1952. Între 23 ian. 1981 și 10 apr. 1997, com. **S.** a făcut parte din Sectorul Agricol Ilfov, iar la 22 dec. 1994 a fost declarată stațiune climaterică. Satul Vlădiceasca din com. **S.** a fost demolat în întregime (1987) și reînființat în anii '90 ai sec. 20. În satul Ghermănești se află biserica Sf. Nicolae (1790), iar în satul Tâncăbești biserica Sf. Nicolae-Ciofliceni (sec. 19), un han (sec. 19) și Monumentul eroilor căzuți pe câmpurile de luptă din timpul Primului Război Mondial (sculptor D. Mățăoanu). **5. Mănăstirea Snagov,** mănăstire de călugări situată pe o mică ins. din lacul Snagov, în arealul satului Siliștea Snagovului din com. Gruiu, jud. Ilfov. Mănăstirea **S.** a fost întemeiată în sec. 14 de Mircea cel Bătrân. Biserica actuală, cu hramul Intrarea în Biserică a Maicii Domnului a fost construită în anii 1517–1521 din inițiativa domnului Neagoe Basarab și pictată în 1563 prin grija domnului Petru cel Tânăr. Biserica a fost restaurată în anii 1904, 1941, 1953, 1966. Aici a funcționat o tipografie înființată de Antim Ivireanul.

SNAKE RIVER [sneik rivə], râu în NV S.U.A., afl. stg. al fl. Columbia, la Kennewick; 1 670 km; supr. bazinului: 282 mii km^2. Izv. din m-ții Stâncoși, de sub vf. Grand Teton, din Parcul Național Yellowstone, traversează Parcul Național Grand Teton și lacurile Jackson și Lewis, formează canionul Jackson de 64 km lungime, străbate C. Snake și un platou de lavă, unde creează cascadele American Falls (15 m înălțime), Twin Falls (60 m) și Shoshone Falls (64 m), după care se îndreaptă către NV, traversând m-ții Owyhee și Wallowa, unde își sapă canionul Snake sau Hells Canyon, pe 200 km lungime (cu adâncime ce variază între 1 200 și 2 448 m, cel mai adânc canion), cu pereți abrupți de lavă neagră, de interes geologic, după care trece printr-o zonă semiaridă, vărsându-se în fl. Columbia. Hidrocentrale (barajele American Falls, Minidoka, Palisades, Brownlee, Oxbow, Teton ș.a.). În 1976, barajul Teton s-a rupt, provocând un dezastru ecologic în cursul superior. Irigații în cursul inferior. Navigabil pe 440 km. Bogat în pește (somon). Afl. pr.: Heise, Henrys Fork, Blackfoot, Raft, Big Wood, Payotte, Owyhee, Grande Ronde. Descoperit în 1805 de Meriwether Lewis și William Clark.

SNEFRU, faraon egiptean, întemeietorul dinastiei a 4-a (2613–2494 î.Hr.). A organizat campanii pentru cucerirea Nubiei și a pen. Sinai.

SNEGUR, Mircea (n. 1940, Trifănești, jud. Soroca), om politic român. Membru al Biroului C.C. al P.C. Moldovenesc, secretar al C.C. al P.C.M. în probleme de agricultură (1985–1989). Președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești (1989–1990); președinte al Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova

(1990), președinte al Republicii Moldova (1990–1996).

SNELL [snel], **George Davis** (1903–1996), biolog, imuno-genetician american. Autor al unor lucrări asupra geneticii și imunologiei tisulare la șoarece. A descoperit factorii ereditari care reglează posibilitatea efectuării homografelor. A studiat legitățile compatibilității țesuturilor și a descris antigenul H (de histocompatibilitate). Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1980), împreună cu B. Benacerraf și J. Dausset.

SNELL VAN ROIYEN, Willebrord (zis și **SNELLIUS**) (1580 sau 1591–1626), astronom și matematician olandez. Prof. la Univ. din Leyden. Contribuții în optică (a descoperit legea refracției luminii în 1621, *legea lui S.*), geometrie, trigonometrie și topografie (a imaginat în 1617, metoda triangulației, baza oricărei măsurători topografice sau geodezice moderne).

SNĚŽKA, vârf în masivul Krkonoše, cel mai înalt din lanțul m-ților Sudeți (1 603 m).

SNOAVĂ (< sl.) s. f. Scurtă povestire folclorică cu conținut anecdotic, inspirată din viața de toate zilele, având o largă circulație orală.

SNOB, SNOABĂ (< fr.) s. m. și f. Persoană care admiră și imită fără discernământ tot ce este la modă (în felul de a se îmbrăca, de a vorbi, de a se comporta și în sfera noutăților culturale).

SNOBISM (< fr.) s. n. Atitudine, conduită de snob.

SNOOKER [snu:kər] (< engl.) s. n. Joc sportiv, variantă a biliardului apărută în India, ca modalitate de relaxare pentru soldații britanici (1870). Se joacă cu 15 bile roșii și șase de culori (valori) diferite. Jucătorii încearcă să introducă în cele șase buzunare ale mesei o bilă roșie urmată de una de altă culoare. **S.** se referă la posibilitatea de a ascunde bila albă în spatele alteia pentru a-și pune în dificultate adversarul. În ultimii ani a căpătat o mare dezvoltare, organizându-se numeroase campionate și competiții.

SNOP (< sl.) s. m. **1.** Mănunchi de cereale păioase secerate și legate. **2.** Legătură de diferite obiecte de același fel; fig. fascicul de lumină, de raze luminoase. **3.** Totalitatea alicelor, a schijelor care se împrăștie dintr-un proiectil la explozie.

SNOPEALĂ (< *snopi*) s. f. Bătaie strașnică, chelfăneală.

SNOPI (< *snop*) vb. IV tranz. A bate foarte rău pe cineva.

SNORKELING (< engl.) s. n. Practicarea înotului la suprafața sau imediat sub suprafața apei echipat cu o mască transparentă și un tub scurt pentru respirație (numit în engleză *snorkel*). Se practică în ape liniștite, fără valuri mari (d. ex. în lagune și în zone cu recifi de coral), îndeosebi în scopul observării animalelor marine.

SNORRI STURLUSON [snori stȕrlüson] (1179–1241), poet islandez. Autor al unei cronici poetice a regilor Norvegiei, în care glorifică faptele acestora, și al „Eddei în proză", numită și „Edda nouă" sau „Edda lui Snorri". I se atribuie și „Saga despre Egill". Asasinat din ordinul regelui Norvegiei Haakon IV cel Bătrân (1217–1263).

SNOW [snou], **Sir Charles Percy** (1905–1980), scriitor englez. Ca fizician, a lucrat la Univ. Cambridge. Ciclul romanesc „Străini și frați", cuprinzând zece romane, este o epopee a Angliei contemporane, în care se dovedește un fin observator și portretist și un stilist de limpezime clasică.

SNOW-BOARD [snoubɔ:d] (cuv. engl. „planșă de zăpadă") s.n. Variantă a schiului pe zăpadă practicată pe o placă specială, inventată în 1973 de sportivul american Mike Doyle. Probele clasice sunt slalomul, inclusiv cel paralel și acrobatic („halfpipe") — sărituri și figuri libere. Prima competiție olimpică a avut loc în 1998.

SNOWDON [snoudn] (în dialectul welsh: Y Wyddfa), vârf în m-ții Cambrieni (Wales), alcătuit din porfire, cel mai înalt din Anglia și Wales; alt.: 1 085 m.

SNYDERS [snеidərs], **Frans** (1579–1657), pictor flamand. Elev al lui Pieter Brueghel cel Tânăr; prieten și colaborator al lui Rubens (a pictat vulturul din lucrarea acestuia „Prometeu"), de care a fost influențat. Pictor animalier, autor de spectaculoase scene de vânătoare („Vânătoarea de mistreți", „Lupul"). Naturi moarte. Reprezentat în Muzeul Național de Artă al României din București și în Muzeul Brukenthal din Sibiu.

SOACRĂ (lat. *socra*) s. f. Mama fiecăruia dintre cei doi soți în raport cu celălalt soț. ✧ *S. mare* = mama mirelui; (la pl.) părinții mirelui. *S. mică* = mama miresei; (la pl.) părinții miresei.

SŌAMI (1455–1525), pictor și curator japonez. Influențat de pictura japoneză tradițională Yamato-e, a introdus un stil nou de realizare a peisajelor, fiind socotit întemeietorul „Școlii de Sud". Contribuții la istoria artei japoneze prin comentarii originale.

SOARE (lat. *solem*) s. m. **1.** (Cu valoare de nume propriu) Astrul central al sistemului nostru planetar, în jurul căruia gravitează planetele, asteroizii, cometele. Astru cu lumină proprie, face parte din categoria stelelor; energia sa, de proveniență termonucleară (prin transformarea hidrogenului în heliu), este radiată sub formă de lumină sau de alte radiații. O fracțiune a acestei energii (a doua miliarda parte) ajunge și pe Pământ, constituind principala sursă de energie primară, fără de care viața nu ar fi posibilă. Masa **S.** este de c. $2 \cdot 10^{80}$ kg, iar diametrul de 1 392 000 km; temperatura sa este de c. 6 000 K, la suprafață, și de c. 15 000 000 K, în centru. Perioada de rotație (sinodică) a **S.** este de 25,4 zile la Ecuator, crescând spre poli. Depărtarea medie a Pământului față de **S.** este de 149 600 000 km, lumina străbătând această distanță în 8 min. și 18 s. V. *fotosferă, cromosferă, coroană solară, activitate solară.* ✧ Expr. *A fi rupt din Soare* = a fi deosebit de frumos. *A vorbi* (sau *a spune*) *câte-n lună și-n Soare* = a vorbi vrute și nevrute, a sporovăi. ✧ Compuse: (pop.) *soare-răsare* = răsărit, est; *soare-apune* (sau *scapătă*) = apus, vest. ✦ Lumina și căldura venită de la Soare. ✦ Loc. *Cu Soare* = cât este ziuă, pe lumină. **2.** Nume dat oricărui corp ceresc care are lumină proprie și care poate constitui centrul unui sistem planetar.

SOARE, Soare Z. (1894–1944, n. București), regizor român. Elev și asistent al lui Max Reinhardt. Repertoriu variat pe scena Teatrului Național din București. Fast și policromie scenografică („Hamlet", „Othello" de Shakespeare, „Despot Vodă" de V. Alecsandri, „Faust" de Goethe, „Strigoii" de Ibsen).

SOARES [suariʃ], **Mario Alberto Nobre Lopes** (n. 1924), jurist și om politic portughez. Socialist. Prim-min. (1976–1978 și 1983–1985); președinte (1986–1996) al Portugaliei.

SOARTĂ (lat. *sortem*) s. f. **1.** Forță sau voință supranaturală despre care se crede că hotărăște tot ce se petrece în viața oamenilor; destin, fatalitate **(1)**; (pop.) dată, scrisă, ursită. **2.** Situație, concurs de împrejurări existente la un moment dat. ✦ Desfășurare, evoluție; deznodământ, sfârșit.

SOAȚĂ (lat. *socia*) s. f. Soție, nevastă. ✦ Pereche.

SOBAR (< *sobă*) s. m. Lucrător specializat în construcția sau în repararea sobelor.

SOBAT, râu în E Africii, 740 km. Se formează prin unirea râurilor Baro și Pibor care își au izvoarele în pod. Ethiopiei și confluează cu Bahr el Jebel în Sudan, dând naștere *Nilului Alb.*

SOBĂ (< tc.) s. f. Generator de căldură (metalic, de teracotă, de zid etc.), folosit pentru încălzirea încăperilor sau a unor cantități mici de apă; se construiesc **s.** cu combustibili (solid, lichid sau gazos) și **s.** electrice. ✧ *S. de gătit* = mașină de gătit.

SOBHUZA II (1899–1982), rege al Swazilandului proclamat în 1899 și instalat formal în 1921; suveran (1968–1982) al regatului independent Swaziland.

SOBIESKI, Jan (1629–1696), comandant de oști polonez. Rege al Poloniei sub numele de Ioan (Jan) III (1674–1696). A înfrânt pe turci la Hotin (1673) și a avut un rol hotărâtor în despresurarea Vienei, asediată de turci (1683). A avut raporturi amiabile cu domnii români Șerban Cantacuzino și Ștefan Petriceicu, dar în timpul domniei lui Constantin Cantemir a întreprins două campanii în Moldova (1686 și 1691). Sprijinitor al științelor și literaturii.

SOBOL s. m. **1.** (< ucr.) (ZOOL.) Cârtiță. **2.** (< lat.) (BOT.) Stolon subteran lung și subțire, cu internoduri lungi și noduri puțin umflate, din care pornesc rădăcini adventive. Se formează din mugurii rizomilor și servesc la înmulțirea vegetativă (ex. **s.** de la pir, laptele cucului).

SOBOLEV, Serghei Lvovici (1908–1989), matematician rus. Lucrări în domeniul teoriei elasticității, al teoriei ecuațiilor cu derivate parțiale de tip hiperbolic, al ecuațiilor poliarmonice și analizei funcționale.

SOBOR (< sl.) s. n. **1.** (Înv.) Adunare, întrunire, consfătuire; sfat. ✦ (REL.) Sinod. **2.** Slujbă religioasă ortodoxă oficiată de un număr mare de clerici.

SOBRERO, Ascanio (1812–1888), chimist italian. Prof. la Torino. A descoperit (1846) nitroglicerina, care, însă, nu a fost folosită, până în 1867, când Alfred Nobel a inventat dinamita.

SOBRIETATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Însușirea a ceea ce este sobru **(1)**; simplitate, austeritate. **2.** Cumpătare în comportament, în alimentație etc.; moderație, măsură, temperanță.

SOBRU, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Lipsit de ornamente inutile; simplu. **2.** Care evită excesele; cumpătat, moderat.

SOC (lat. *sabucus*) s. m. Denumire dată arborilor și arbuștilor din genul *Sambucus*, familia Caprifoliaceae, cu frunze imparipenat-compuse, cu flori hermafrodite dispuse în panicule sau umbele și cu fructe bace negre (socul negru, *Sambucus nigra*, răspândit în reg. de deal și de câmpie) sau roșii (socul roșu, *S. racemosa*, răspândit pe la marginea pădurilor de munte). Florile au proprietăți antireumatice, sudorifice, iar fructele, scoarța și rădăcinile au proprietăți diuretice și laxative.

SOCĂTĂ (< *soc*) s. f. Băutură răcoritoare preparată din florile socului negru.

SOCCER (cuv. american) s.n. Termen desemnând jocul de fotbal în S.U.A. și Canada.

SOCI, oraș în SV Federației Ruse, pe țărmul Mării Negre, la poalele V ale m-ților Caucaz; 328,8 mii loc. (2001). Port turistic. Produse alim. Stațiune balneoclimatericǎ cu ape minerale medicinale și cu plaje. Are 50 de sanatorii. Turism. Fundat în 1896.

SOCIABIL, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre oameni) Capabil să se integreze, să trăiască în societate. ✦ Care se împrietenește ușor, care poate stabili relații cu ușurință; comunicativ, prietenos.

SOCIABILITATE (< fr.) s. f. Capacitatea sau calitatea oamenilor de a trăi în societate. ✦ Comunicativitate.

SOCIAL, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care aparține societății; care privește societatea omenească. ✧ *Științe sociale* = științe și discipline care studiază societatea omenească în ansamblul ei, ca sistem global, subsisteme ale acestuia, aspecte, laturi ale proceselor, fenomenelor sau relațiilor sociale (ex. istoria, economia politică, sociologia). ✦ Care este propriu unui grup de oameni. **2.** Legat de apartenența la o anumită clasă, la un anumit grup al societății.

Jan Sobieski

SOCIAL-DEMOCRAT, -Ă (< *social* + *democrat*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține social-democrației, care se referă la social-democrație. **2.** S. m. și f. Membru sau simpatizant al unui partid **s.-d.**; adept al unor concepții politice și ideologice **s.-d.**

SOCIAL-DEMOCRAȚIE s.f. Mișcare politică apărută în anii '80 ai sec. 19 în Germania, pe baza căreia au fost organizate partidele socialiste, unite, în 1899, în Internaționala a II-a. Inițial, **s.-d.** se baza pe marxism și susținea că trecerea la o societate socială se poate realiza mai degrabă pe calea reformelor decât prin revoluție violentă. În sec. 20, a avut loc o distanțare de marxism; după 1945 guverne social-democrate preiau puterea în Suedia, Marea Britanie și Germania (R.F.G.). După 1989 ajung la putere în Europa Centrală și de SE. În prezent, **s.-d.** nu mai consideră că există un conflict între economia de piață capitalistă și ideea de societate socialistă.

SOCIALISM (< fr.) s.n. Sistem economic și politic, bazat pe dominația proprietății statului în economie și pe conducerea centralizată, pe baza unui plan general, a tuturor domeniilor de activitate. Pe plan politic **s.** se caracterizează prin afirmarea rolului conducător al unui singur partid, care reprezintă interesele clasei muncitoare în alianță cu celelalte categorii sociale. Ca urmare a perimării istorice a acestui sistem, reflectată prin înăbușirea liberei inițiative și prin ineficiența economică, a fost abandonat în toate țările foste socialiste din Europa, la sfârșitul ultimului deceniu din secolul 20, fiind înlocuit de sistemul economic al economiei de piață.

SOCIALIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care se referă la socialism. **2.** S. m. și f. Membru sau simpatizant al unui partid. **s.**; adept al unor concepții politice și ideologice **s.**

SOCIALIZA (< fr.) vb. I tranz. și refl. A (se) integra într-un grup social.

SOCIALMENTE (< fr., it.) adv. Sub raport social, din punct de vedere social.

SOCIATIV (< fr., germ.; {s} lat. *sociatio* „unire") adj. *(Complement) circumstanțial* ~ = parte secundară de propoziție care determină un verb, arătând ființa sau lucrul care însoțește subiectul sau complementul direct în săvârșirea unei acțiuni.

SOCIETAR, -Ă (< fr.) s. m. și f. **1.** Membru al unei societăți a oamenilor de creație; *spec.* actor care face parte dintr-o asociație a artiștilor unui teatru național și care primește o cotă-parte anuală din veniturile teatrului. *S. de onoare* = actor care rămâne angajat plătit al teatrului pe tot timpul vieții. **2.** Persoană care deține acțiuni emise de o societate anonimă; asociat într-o întreprindere comercială particulară; acționar.

SOCIETĂȚE (< fr., lat.) s.f. **1.** (SOCIOL.) **a.** Grup de indivizi, în particular ființe umane, asociați în vederea unui scop (științific, literar, sportiv etc.); **b.** Mediul uman, în care este integrat un individ, ca un ansamblu de forțe organizate și ierarhizate care acționează asupra lui. **c.** Prin personificare, colectivitatea umană considerată ca realitate morală distinctă de indivizi și superioară lui. *S. civilă* = domeniul participării publice sub forma asociațiilor voluntare, a mass-media, a asociațiilor profesionale etc. *S. multiculturală* = **s.** caracterizată prin pluralism cultural, opusă idealului asimilaționist. **2.** (DR.) *S. comercială* = grupare de persoane, constituită pe baza unui contract de societate și având personalitate juridică, în care asociații convin să pună în comun anumite bunuri în vederea exercitării unor fapte de comerț, în scopul obținerii de câștiguri (beneficii) și împărțirii acestora între ei. Formele juridice ale **s.** comerciale sunt prevăzute prin lege și se deosebesc, în esență, prin întinderea răspunderii asociaților față de terți, în ce privește obligațiile sociale ale **s.** *Societate în nume colectiv* = **s.** ale cărei obligații sociale sunt garantate cu patrimoniul social și cu răspunderea nelimitată și solidară a tuturor asociaților. *Societate în comandită simplă* = **s.** ale cărei obligații sociale sunt garantate cu patrimoniul social și cu răspunderea nelimitată și solidară a asociaților comanditați; asociații comanditari răspund numai până la concurența aportului lor. *Societate pe acțiuni* = **s.** al cărei capital social este împărțit în acțiuni, iar obligațiile sociale sunt garantate cu patrimoniul social; acționarii răspund numai în limita aportului lor. *Societate în comandită pe acțiuni* = **s.** al cărei capital social este împărțit în acțiuni, iar obligațiile sociale sunt garantate cu patrimoniul social și cu răspunderea nelimitată și solidară a asociaților comanditați; asociații comanditari răspund numai până la concurența aportului lor. *Societate cu răspundere limitată* = **s.** ale cărei obligații sociale sunt garantate cu patrimoniul social; asociații răspund numai în limita aportului lor. **3.** (FIN.) *S. de registru* = **s.** pe acțiuni autorizată să desfășoare activități de registru pentru societățile deținute public și pentru alți emitenți. ✧ *S. de servicii de investiții financiare* = persoană juridică autorizată să presteze servicii de investiții financiare. *S. de tip închis* = **s.** comercială care nu îndeplinește condițiile pentru a fi calificată drept societate deținută public. *S. deținută public* = o **s.** comercială pe acțiuni, constituită prin subscripție publică, sau o **s.** ale cărei valori mobiliare au făcut obiectul unei oferte publice promovată și încheiată cu succes. **4.** Organizație cu caracter național sau internațional, obștesc, guvernamental sau neguvernamental, având drept scop promovarea unor idei sau acțiuni de interes general (ex. Societatea Națiunilor, Societatea de Cruce Roșie, societăți de ajutor reciproc muncitorești). **5.** Grup de oameni care petrec împreună o perioadă de timp; tovărășie **(1)**, companie **(2)**, anturaj. ✧ Loc. *în societate* = într-un anturaj, între oameni. **6.** (ECOL.) Un număr de organisme care formează o comunitate.

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ, asociație a intelectualilor români din exil, întemeiată în 1957, după o inițiativă a generalului N. Rădescu din 1952, care o gândea ca o alternativă la Academia R.P.R., „desfigurată și aservită". Din conducerea ei au făcut parte: D. Găzdaru, N.I. Herescu, B. Munteanu, Gr. Nandriș, Oct. Bârlea, M. Eliade (ca președinte al secției de filozofie și teologie). Activitatea **S.** s-a materializat în congrese și publicații proprii, între care „Acta Philosophica et Theologica", „Revista Scriitorilor Români".

SOCIETATEA DE CRUCE ROȘIE DIN ROMÂNIA, organizație națională, cu caracter umanitar. Înființată în 1876, în scopul de a contribui la apărarea sănătății și vieții oamenilor, la dezvoltarea continuă a spiritului de solidaritate și întrajutorare umană în rândul populației, la aplicarea în viață a principiilor rezultate din convențiile internaționale ale Crucii Roșii. Face parte din Federația Internațională a Societăților de Cruce Roșie și Semilună Roșie.

SOCIETATEA DE MÂINE, revistă pentru probleme sociale și economice, apărută trimestrial la Cluj (1924–1940) și apoi la București (1940–1945). Editor și redactor-șef: Ion Clopoțel. A dezbătut în paginile ei probleme sociale, economice, politice, juridice, literare și culturale. A avut colaboratori de marcă, printre care: M. Ralea, P. Andrei, N. Bagdasar, C. Rădulescu-Motru, E. Isac, A. Cotruș, M.R. Paraschivescu, G. Bogdan-Duică, L. Rusu, O. Ghibu, S. Pușcariu, S. Mehedinți, T. Vianu, D. Gusti, O. Goga, G. Galaction, Gh. Vâlsan, Th. Capidan, Șt. Pașca, P. Pandrea.

SOCIETATEA FILARMONICĂ, asociație culturală înființată la București în 1833 de Ion Câmpineanu, C. Aristia și I. Heliade Rădulescu. Și-a propus cultivarea literaturii dramatice în limba română, a muzicii vocale și instrumentale, formarea unui teatru național. A înființat Școala Filarmonică pentru muzică, declamație și literatură (1834), precum și primul periodic teatral românesc, „Gazeta Teatrului Național" (1835). Precursoare a mișcării pașoptiste, a avut un rol de seamă în dezvoltarea conștiinței naționale și în promovarea culturii românești. Și-a încetat activitatea în 1838.

SOCIETATEA INTERNAȚIONALĂ DE MUZICĂ CONTEMPORANĂ (S.I.M.C.), organizație fundată în 1922 la Salzburg, având ca scop susținerea creației contemporane. Multiple filiale naționale, inclusiv în România.

SOCIETATEA NAȚIUNILOR, organizație internațională creată oficial la 10 ian. 1920, în urma Conferinței de pace de la Paris (1919) care a pus capăt Primului Război Mondial. Scopul **S.N.**, conform statutului, era „dezvoltarea colaborării între popoare, garantarea păcii și securității internaționale". Organele principale ale **S.N.** au fost: Adunarea, Consiliul și Secretariatul. Statutul **S.N.** a fost semnat inițial de 44 de state printre care și România. Deși S.U.A. au fost printre inițiatori, n-au ratificat statutul **S.N.** Sediul organizației a fost la Geneva. În anii 1930–1931 președintele Adunării **S.N.** a fost N. Titulescu. **S.N.**, care și-a încetat activitatea în 1940, a fost dizolvată la 18 apr. 1946.

SOCIEȚĂȚII, Insulele ~ (ÎLES DE LA SOCIÉTÉ) v. **Insulele Societății.**

SOCINIENI (< fr. {s}; n. pr. *Socinus*) s.m. pl. Adepți ai unui curent protestant antitrinitarian, întemeiat în Italia, de Lelio Sozzini sau Socini (zis Socinus) (1525–1562) și dezvoltat în Polonia de nepotul său Fausto **S.** (1539–1604), care nega divinitatea lui Hristos, păcatul originar, predestinarea și considera „sfintele taine" doar ca ritualuri simbolice. În sec. 17 s-au contopit cu *unitarienii.*

SOCIOBIOLOGIE, s.f. Ramură a sociologiei care studiază bazele biologice ale comportamentului uman. A fost inițiată de E.O.Wilson (prin lucrarea „Sociobiologia" și R. Dawkins („Gena egoistă"). Una dintre ideile de bază este că selecția vizează genele, nu organismele, transmiterea cu succes a genelor prin procesele de

reproducere fiind considerată motivația centrală a luptei animalelor pentru supraviețuire (ceea ce explică „altruismul", „sacrificiul voluntar" pentru a asigura supraviețuirea rudelor apropiate, deci a celor care transmit urmașilor aceleași gene). Extinderea unor constatări legate de etiologia și genetica populațiilor animale la societatea omenească a provocat vii controverse. În prezent **s.** încearcă să explice prin prisma determinismului genetic diverse aspecte ale vieții sociale ca ierarhiile sociale, tendințele în alegerea partenerilor (diferențiate în funcție de sex, dar urmărind pe de o parte selectarea celor mai competitive gene și pe de alta asigurarea unei protecții corespunzătoare pentru urmași).

SOCIOCULTURAL, -Ă (< fr., engl.) adj. Care se referă la raportul dintre cadrul social și particularitățile culturale (tradiții, moravuri, mentalități etc.).

SOCIOGRAMĂ (< fr., engl.) s. f. Reprezentare grafică a relațiilor de atracție și de respingere între membrii unui grup mic.

SOCIOLOG, -OAGĂ (< fr. {i}) s. m. și f. Specialist în sociologie.

SOCIOLOGIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care ține de sociologie, privitor la sociologie.

SOCIOLOGIE (< fr. {i}; {s} fr. *social* + gr. *logos* „studiu") s. f. Studiul societății umane și al interacțiunilor sociale. Termenul **s.** a fost creat de A. Comte pentru a înlocui denumirea de „fizică socială" dată cunoașterii legilor lumii sociale ca echivalentă cu cunoașterea legilor naturii. **S.** ca știință propriu-zisă s-a consacrat la sfârșitul sec. 19 și începutul sec. 20 prin operele lui M. Weber și E. Durkheim. În prezent, **s.** se definește ca știință a societății; în funcție de concepția care ghidează acest studiu, obiectul **s.** îl reprezintă: **a.** modelele de relații; **b.** sensurile și căile de organizare cognitivă a lumii; **c.** acțiunea socială cu sens. Alături de **s.** generală ca disciplină teoretică fundamentală, s-au constituit numeroase discipline de ramură (ex. **s.** industrială, **s.** urbană, **s.** familiei, **s.** timpului liber, **s.** educației, **s.** artei, **s.** comunicațiilor de masă), care continuă să se diversifice pentru a face accesibile abordării sociologice aspecte, laturi, domenii din ce în ce mai variate ale acestei realități.

SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ, revistă a Institutului Social Român fondată și condusă de D. Gusti. A apărut lunar din ian. 1936 până în iun. 1943.

SOCIOMETRIE (< fr. {i}; {s} fr. *social* + gr. *metron* „măsură") s. f. Ansamblul procedeelor folosite de microsociologie în vederea studierii cantitative a relațiilor psihice dintre membrii grupurilor sociale mici; *p. gener.* microsociologie.

SOCIOPSIHIATRIE (< fr.) s. f. Domeniu interdisciplinar care studiază acțiunea patogenă a mediului asupra vieții psihice.

SOCLU (< fr.; cf. it. *zoccolo* „sabot") s. n. **1.** Partea inferioară a unor stâlpi sau a unor coloane, cu rol de protecție sau de mărire a capacității portante. ✦ Postament care susține o statuie. ✦ Element de arhitectură care formează baza unui edificiu și care este de obicei mai proeminent decât acesta. **2.** Parte constitutivă metalică a unei lămpi electrice prin care aceasta este fixată în dulie și prin care se stabilește legătura electrică cu rețeaua de alimentare. ✧ *S. de tub electronic* = piesă izolată care servește drept suport al unui tub electronic și este echipată cu contacte metalice pentru stabilirea legăturilor dintre electrozii tubului și circuitele exterioare.

SOCODOR, com. în jud. Arad, situată în S C. Crișurilor, pe cursul inf. al Crișului Alb; 2 306 loc. (2005). Stație de c.f. Nod rutier. Arie de protecție specială avifaunistică (colonie de stârci). Pe terit. com. **S.** au fost descoperite (1930, 1948) vestigiile unei așezări din Epoca bronzului, aparținând Culturii Otomani (1900–1300 î.Hr.), în care s-au găsit strachini, oale cu două toarte, cești, vase piriforme cu decor (brâie în relief sau alveolare) sau incizat (spirale, arcade, ghirlande). Aici au fost descoperite și câteva morminte gepide de înhumație (sec. 5–6) cu inventare alcătuite din mărgele de sticlă, piepteni, castroane ș.a. În V com. **S.** a fost identificată o necropolă de înhumație (sec. 8) aparținând avarilor, în care s-au găsit o scară de șa din fier, o cataramă din bronz ș.a. În satul **S.**, menționat documentar în 1299, se află biserica Buna Vestire (1763), cu iconostas pictat în 1786.

SOCOL, com. în jud. Caraș-Severin, situată la poalele V ale m-ților Locvei, pe stg. Dunării și pe cursul inf. al râului Nera, la granița cu Serbia; 2 093 loc. (2005). Port fluvial (în satul Baziaș). Post hidrologic (Baziaș). Viticultură. În arealul satului Baziaș, fl. Dunărea intră pe terit. României. Satul **S.** apare menționat documentar în 1472. În satul Baziaș, atestat documentar în 1581, se află biserica fostei mănăstiri Baziaș, construită în 1774 (pictată în 1860) prin strădania lui Jivco Petrović, iar în satul Pârneaura există mănăstirea Zlatița, cu biserica Sf. Sava, menționată în documente în sec. 16, distrusă de turci și reconstruită în anii 1760–1770. În arealul com. **S.** se află rezervația Gura Nerei (numită din 1994 și „Balta Nera–Dunăre"), care ocrotește o zonă umedă, formată în perimetrul meandrării și difluențelor râului Nera (în sectorul dintre localit. Socol și vărsarea în Dunăre) inclusă în Parcul Natural Porțile de Fier. Loc de popas pentru păsările de apă, printre care se remarcă egreta mică (*Egretta garzetta*).

SOCOLA, cartier în S municipiului Iași (fost sat și apoi târgușor, amintit documentar în 1583), renumit în sec. 19 prin prezența unui seminar (întemeiat în 1803 de mitropolitul Veniamin Costache) și a unei școli de băieți (înființată în 1865).

SOCOLESCU, Ion N. (1859–1924, n. Ploiești), arhitect român. Clădiri în spiritul academismului francez, echilibrate, cu caracter monumental (fostul Palat de Justiție din Craiova azi sediul Universității).

SOCOLESCU, Mircea (1902–1993, n. București), geolog și geofizician român. M. de onoare al Acad. (1993), prof. univ. la București. S-a impus prin introducerea metodelor magnetice și electromagnetice în prospectarea acumulărilor de substanțe minerale utile; contribuții la conturarea de noi arii mineralizate și la extinderea celor cunoscute („Explorarea geologică", „Fizica și structura scoarței terestre din România").

SOCOND, com. în jud. Satu Mare, situată în zona de contact a C. Aradului cu dealurile Codrului, pe cursul superior al râului Maria (afl. dr. al Crasnei); 2 505 loc. (2005). Satul **S.** apare menționat documentar în 1424. În satul Soconzel, atestat documentar în 1424, se află biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1777), cu picturi interioare originare și ornamentată cu un bogat decor sculptat la ancadramente și stâlpi, iar în satul Stâna biserica de lemn Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (sec. 18).

SOCOTEALĂ (< *socoti*) s. f. **1.** Calcul numeric. ✦ (Pop.) Fiecare dintre cele patru operații aritmetice fundamentale. ✦ Notă de plată reprezentând suma cheltuită pentru o consumație, pentru o cumpărătură etc. ✦ Privire retrospectivă asupra unor fapte sau situații; bilanț. **2.** Plan, proiect. **3.** Seamă, răspundere. ✦ Expr. *A da socoteală* = a răspunde (de ceva). *Pe socoteala cuiva* = pe seama cuiva, în legătură cu cineva. **4.** Rost, rațiune, măsură. ✧ Loc. *Cu* (sau *fără*) *socoteală* = cu (sau fără) chibzuială, cu (sau fără) rost. **5.** Treabă, lucru.

SOCOTI (cf. ucr. *sokotyty*) vb. IV **1.** Tranz. A face o socoteală **(1)**, a calcula; *p. ext.* a număra. ✦ Refl. Fig. A se răfui cu cineva, a trage pe cineva la răspundere. **2.** Tranz. şi refl. A chibzui, a judeca, a cumpăni; a plănui. **3.** Tranz. şi refl. A-şi imagina, a presupune, a crede. ✦ Tranz. A găsi cu cale, a opina. **4.** Tranz. A aprecia, a preţui.

SOCOTRA (SUQUTRĀ), ins. vulcanică în NV Oc. Indian, aparţinând Yemenului, situată la S de pen. Arabia, la 340 km SE de Yemen şi 241 km ENE de capul Guardafui (Caseyr) din Somalia; 3,6 mii km^2; 137 km lungime; 40 km lăţime max. Oraşe pr.: Hadīboh (Tamridah), Qalansīyah, Stēroh. Relief predominant muntos, cu alt. max. de 1 503 m (vf. Hajhir sau Haggier). Climă tropicală, caldă şi uscată şi vegetaţie semideşertică. Pescuit de perle şi de peşte. Curmali; aloe; fructe tropicale. Vizitată în 1506 de o expediţie portugheză, condusă de Tristão da Cunha şi Affonso de Albuquerque, şi stăpânită de Portugalia în perioada 1507–1511; ulterior, ins. s-a aflat sub cârmuirea sultanilor de Mahra din SE Yemenului. În 1886 a devenit protectorat britanic, fiind în posesiunea Marii Britanii până în 1967, când a intrat în componenţa R.P.D. Yemen, iar din 1990 a Rep. Yemen.

SOCRATE (SOKRATES) (469–399 î.Hr.), filozof grec. Nu a scris, dar a influenţat dezvoltarea filozofiei europene prin discipolii săi, cel mai celebru fiind Platon. Viaţa şi învăţăturile lui **S.** sunt reconstituite pe baza relatărilor din scrierile lui Platon, Xenophon sau Aristotel. A luptat ca soldat în *Războiul peloponesiac*, apoi s-a ţinut departe de frământările vieţii politice, dar, la 70 de ani, a fost condamnat la moarte de Adunarea Ateniană, pentru impietate şi coruperea tinerilor. Contribuţiile filozofice efective ale lui **S.** sunt subiect de dispută; de regulă, îi sunt atribuite metoda şi doctrinele din dialogurile de tinereţe ale lui Platon. Cert este că **S.** a motivat filozofia prin cunoaşterea de sine („Cunoaşte-te pe tine însuţi!") şi că a fost ataşat faţă de metoda dialectică riguroasă ca instrument de delimitare a adevărului de eroare.

SOCRAŢIC, -Ă (< fr.; {s} n. pr. *Socrate*) adj. Care ţine de Socrate sau de doctrina lui Socrate. ✧ *Şcoli socratice* = denumirea generică dată unor şcoli filozofice greceşti întemeiate de discipoli ai lui Socrate: şcoala megarică, şcoala cinică, şcoala cirenaică şi şcoala din Elis şi Eritreea (întemeiată de Fedon din Elis în sec. 4 î.Hr.).

SOCRU (lat. *socrus*) s. m. Tatăl unuia dintre cei doi soţi în raport cu celălalt soţ; (la pl.) părinţii unuia dintre soţi în raport cu celălalt soţ. ✧ *S. mare* = tatăl mirelui; (la pl.) părinţii mirelui. *S. mic* = tatăl miresei; (la pl.) părinţii miresei.

SODALIT (< fr. {i}) s. n. Alumosilicat natural de sodiu cu clor, din grupa feldspatoizilor. Cristalizează în sistemul rombic, este incolor, cenuşiu sau albăstrui, sticlos şi apare ca un mineral constituent al unor roci eruptive alcaline.

SODAR (< *so[und] d[etection] a[nd] r[anging]* „detectare şi localizare prin sunet") s. n. Aparat de tipul radarului care permite sondarea troposferei joase, folosind unde de audiofrecvenţă.

SODĂ (< germ.) s. f. **1.** (Pop.) Carbonat de sodiu; sodă de rufe. ✧ *S. calcinată* = carbonat de sodiu în stare anhidră. *S. cristalizată* = carbonat de sodiu cristalizat. **2.** *S. caustică* = hidroxid de sodiu.

SODDY [sɔdi], **Sir Frederick** (1877–1956), chimist şi fizician englez. Prof. univ. la Aberdeen şi la Oxford. A elaborat teoria dezintegrării spontane radioactive (1902, în colab. cu *E. Rutherford*) şi a pus în evidenţă (1903) dezintegrarea radiului şi a toriului. A introdus noţiunea de izotopi (1911), a formulat legea deplasării elementelor radioactive (1912, concomitent şi independent de chimistul american Kasimir *Fajans*) şi a demonstrat experimental formarea radiului din uraniu (1915). Premiul Nobel pentru chimie (1921).

SÖDERBERG [södərbærj], **Hjalmar Erik Fredrik** (1869–1941), scriitor suedez. Romane naturaliste („Rătăciri", „Tinereţea lui Martin Birck", „Doctorul Glas"); teatru de factură impresionistă („Gertrud"). Eseuri; traduceri.

SÖDERBLOM, Nathan (1866–1931), prelat luteran şi istoric al religiilor suedez. Arhiepiscop de Uppsala şi primat al Suediei (din 1914), a fost unul dintre fondatorii mişcării ecumenice. Lucrări: „Devenirea credinţei în Dumnezeu", „Dumnezeu viu în mărturia istoriei religiilor". Premiul Nobel pentru pace (1930).

SÖDERGRAN [sö:dərgra:n], **Edith Irene** (1892–1923), poetă finlandeză de expresie suedeză. A introdus poezia modernistă în ţările nordice; reprezentantă a expresionismului scandinav. Lirică erotică exprimând bucuria vieţii, exaltarea în faţa naturii şi sentimentul predestinării morţii, într-un limbaj poetic cu asociaţii imprevizibile („Liră de septembrie", „Altarul trandafirilor", „Umbra viitorului", „Ţara care nu există").

SÖDERTÄLJE [södərtɛljə], oraş în SE Suediei, la SV de Stockholm; 79,6 mii loc. (2002). Nod feroviar. Constr. de automobile, de maşini agricole şi de aparatură medicală. Prelucr. lemnului; celuloză şi hârtie; ind. chimică şi textilă. Biserica Sfânta Ragnhild (c. 1100), castelul Gripsholm (sec.12). Fundat în sec. 10, a fost distrus în mare parte de incendiile din 1390, 1650, 1719.

SODIU (< fr.) s. n. Element chimic (*Na*; nr. at. 11, m. at. 22,989, p.t. 97,8°C, p.f. 800°C) din grupa metalelor alcaline; este foarte răspândit în natură, dar numai sub formă de combinaţii. Metal moale, alb-argintiu în tăietură proaspătă, maleabil şi ductil, foarte reactiv din punct de vedere chimic. În combinaţii este monovalent. Este un constituent esenţial al tuturor ţesuturilor vegetale şi animale. Se obţine prin electroliza clorurii de sodiu. Este întrebuinţat ca reductor în chimia organică, în lămpile monocromatice cu vapori de sodiu şi la obţinerea unor combinaţii. Numeroase din sărurile sale sunt folosite în terapeutică. A fost descoperit şi izolat de chimistul englez *H. Davy* în 1807. Sin. *natriu.*

SODOMA, oraş legendar în Palestina antică lângă Marea Moartă. Potrivit „Vechiului Testament", ar fi

Socrate

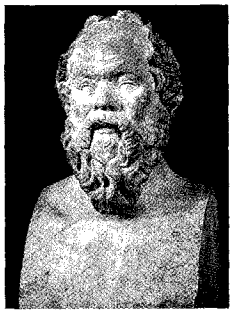

Sir Frederick Soddy

Teatrul Național

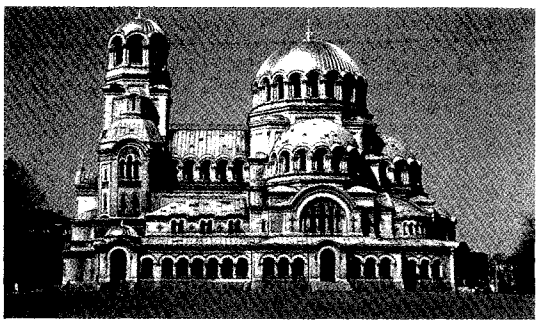

Catedrala Aleksandr Nevski

Sofia

fost nimicit printr-o ploaie de foc și de pucioasă, împreună cu orașele Gomora, Adamah și Zeboiim, pentru fărădelegile și desfrâul locuitorilor săi. Vezi și *Lot*.

SODOMA (Giovanni Antonio Bazzi, zis **il ~)** (1477–1549), pictor italian. Tablouri cu teme religioase și mitologice („Istoria lui Alexandru și a Roxanei", în Villa Farnesina din Roma), fresce („Viața Sf. Ecaterina", la San Domenico din Siena).

SODOMIE (< ngr., de la n. pr. *Sodoma*) s. f. Relație sexuală anormală (între parteneri de același sex, între oameni și animale).

SOEMANTRI, Raden Mas (n. 1926), chimist indonezian. Prof. univ. la Bandung. Director al Centrului Național de Cercetări din Bandung. Lucrări asupra petrolului și a prelucrării lui („Studii și cercetări în domeniul petrochimiei"). M. coresp. al Acad. Române (1965).

SOFA (< tc.) s. f. Canapea îngustă cu un capăt mai ridicat.

SOFALA, golf în Oc. Indian pe coastele estice ale Africii (Mozambic).

SOFFIONI (cuv. it.) subst. (GEOL.) Emanație de vapori și de ape fierbinți însoțite de diferite gaze (amoniac, bioxid de carbon, hidrogen sulfurat, acid boric ș.a.), legată de activitatea magmatică; poate fi utilizată pentru extragerea unor elemente utile.

SOFIA, cap. Bulgariei, oraș cu regim de district situat în partea vestică a țării, în depresiunea omonimă de la poalele masivului Vitoșa, la 520–620 m alt., pe râul Perlovska; 1,2 mil. loc. (2001). Nod de comunicații. Aeroportul Vrajdebna. Metrou (construit în anii '80 ai sec. 20). Pr. centru politic, economic, financiar-bancar, comercial, cultural-științific și turistic al țării. Ind. metalurgică, a constr. de mașini, electronică, electrotehnică, chimică, textilă, pielărie, a confecțiilor, încălțămintei, hârtiei, de prelucr. a lemnului (mobilă), a cauciucului și a tutunului, mat. de constr., tananților și alim. Poligrafie. Universitate (1888), Academie de muzică (1904), Academia Națională de Arte (1896), Universitatea de Economie Națională și Mondială (1920), Institut politehnic. Academia de Științe (1869). Biblioteca Națională „Chirii și Metodiu". Muzee de arheologie, de artă, militar ș.a. Teatrul Național „Ivan Vazov"; operă; săli de concerte. Observator astronomic. Monumente: vestigii din epoca romană; bisericile Sf. Sofia (construită de împăratul Iustinian în anii 532–537, restaurată în sec. 8 în stil bizantin), Boiana (sec. 13), Sf. Petru (sec. 14–15), catedrala Aleksandr Nevski, în stil bizantin (1882–1924), moscheile Buük-Jarna (sec. 15) și Bania-Bași (sec. 16). Pe locul unei așezări a tribului tracic al serdilor (sau sardilor), care data din sec. 7 î.Hr., romanii au întemeiat în anul 29 d.Hr. un oraș pe care l-au numit *Serdica*, ridicat la rangul de colonia (*Colonia Ulpia Serdica*) în timpul împăratului Traian (98–117). Distrus de huni în anul 447, a fost reconstruit de împăratul Iustinian I. Între 809 și 1018 a aparținut Primului Țarat Bulgar, fiind numit *Sredeț*, între 1018 și 1185 a intrat în componența Imp. Bizantin, cu denumirea *Triadița*, între 1186 și 1382 a făcut parte din cel de-al Doilea Țarat Bulgar, iar între 1382 și 1877 a fost stăpânit de otomani, fiind centrul ad-tiv al prov. Rumelia. La 3 apr. 1879 a devenit cap. Bulgariei.

SOFISM (< fr., lat.; cuv. gr.) s. n. Raționament aparent corect dar conținând greșeli în premisă sau în construcție, de obicei în scopul de a induce în eroare.

SOFIST, -Ă (< fr., gr.) subst. **1.** S. m. Denumire dată în Grecia antică, în perioada clasică (sec. 5 î.Hr.) filozofilor presocraticii care îi învățau pe tinerii atenieni cum să folosească logica și retorica pentru a-și învinge oponenții în orice controversă. Folosirea mai mult a retoricii și unei logici precare și pline de tertipuri argumentative împreună cu perceperea de bani le-au adus dezaprobarea din partea lui Socrate și Platon. Pe de altă parte, este evident aportul lor în ce privește încurajarea gândirii independente în lumea greacă. Cei mai cunoscuți **s.** sunt Protagoras, Gorgias, Prodicos, Hippias și Antifon. **2.** S. m. și f. Persoană care, într-o discuție, într-o demonstrație, uzează de sofisme.

SOFISTIC, -Ă (< fr., lat.) adj., s. f. **1.** Adj. (Despre raționamente, erori etc.) Vicios, eronat din punct de vedere logic; care conține (unul sau mai multe) sofisme. **2.** S. f. Folosire (mai mult sau mai puțin intenționată) a unor raționamente false (sofisme). **3.** S. f. Arta și orientarea filozofică a sofiștilor.

SOFISTICAT (< fr., engl.) adj. Căutat, artificial, prețios; confuz **(1),** complicat.

SOFIȚĂ (< germ.) s. f. Lampă cu incandescență, de formă tubulară, având filamentul întins între cele două extremități și două socluri, care se prind prin presare în dulii speciale.

SOFOCLE (SOPHOKLES) (c. 495–c. 405 î.Hr.), poet tragic grec. Împreună cu Eschil și Euripide, a pus bazele tragediei clasice grecești. Creație fecundă, din care au rămas șapte piese de inspirație mitologică („Aiax", „Antigona", „Electra", „Filoctet", „Trahinienele", „Oedip la Colonos", „Oedip, rege"). Prin el, tragedia greacă se laicizează, își dobândește forma definitivă și își îmbogățește conținutul psihologic. Inovații în tehnica teatrală: renunțarea la conexiunea trilogiei prin crearea de piese independente, mărirea numărului choreuților de la 12 la 15, intro-

Sofocle

ducerea celui de-al treilea actor, dezvoltarea dialogului, importanța acordată decorului și costumelor.

SOFONIE (SOFONIA, ȚEFANIA), profet evreu al „Vechiului Testament" din timpul regelui Iudeei Iosia (640–609 î.Hr.). Cartea, cu același nume, care-i conține mesajul, vestește ziua lui Iahve, o catastrofă ce va lovi toate neamurile, inclusiv pe iudei, vinovați de orgoliu și revoltă.

SOFRAMICINĂ s. f. Antibiotic extras din *Streptomyces decaris*, utilizat în tratamentul infecțiilor cu stafilococi, streptococi, piocianici etc.

SOFROLOGIE (< fr.) s. f. Parte a medicinei psihosomatice care studiază efectele asupra organismului a diferitelor stări de conștiință provocate prin sugestie, relaxare, autoconcentrare, prin tehnicile yoga, zen etc.

SOFRON (SOPHRON) (sec. 5 î.Hr.), poet grec din Siracuza. Creator al mimului ca specie literară („Bătrânii", „Cusătoresele", „Pescarul și țăranul").

SOFRONIE DE LA CIOARA (sec. 18, n. Cioara, azi Sălișteа, jud. Alba), militant pentru ortodoxie în Transilvania. Preot în satul natal. Rămas văduv, s-a călugărit, probabil la mănăstirea *Cozia* (Țara Românească), după care s-a reîntors la Cioara, unde a întemeiat un schit în hotarul satului, în care învățau copiii din satele învecinate. Între anii 1759 și 1761 îl aflăm în fruntea unei mișcări populare de apărare a credinței ortodoxe, care s-a extins în tot Ardealul, până în Maramureș. La 14–18 febr. 1761 a convocat un mare „sinod" de preoți și mireni la Alba Iulia, în cadrul căruia s-au formulat mai multe revendicări cu caracter religios, social și național, înaintând un memoriu în acest sens Curții imperiale din Viena. După o întâlnire cu generalul Nikolaus Adolf de Buccow, trimisul împărătesei Maria Tereza și comandant al forțelor militare din Transilvania, s-a refugiat în Țara Românească, unde a ajuns egumen la schitul Robaia (dependent de mănăstirea Argeș). În 1955 Sinodul Bisericii Ortodoxe Române l-a canonizat (prăznuit la 21 oct.).

SOFT[1] (cuv. engl.) subst. Fire de bumbac sau de celofibră puțin răsucite și moi, folosite ca bătătură pentru țesături scămoșate.

SOFT[2] (cuv. engl.) s. n. (INFORM.) Software.

SOFTWARE [softuęə] (cuv. engl.) s. n. (INFORM.) Set de instrucțiuni sau de programe cu care este echipat un computer; include sistemul de operare, programe utilitare, limbaje de programare și programe-aplicații.

SOGA, importantă familie aristocratică din Japonia (sec. 6–7), originară din reg. Yamato (azi prefectura Nara), cu rol major în introducerea budismului în Japonia. Mai importanți: *Soga no Iname* (n. 570), primul din familie care dobândește o înaltă demnitate (*ōomi*), s-a convertit la budism; două fiice ale sale s-au măritat cu împăratul Kimmei (531 sau 539–571), iar trei dintre nepoții săi au domnit ca împărați (Yômei, Sușun și împărăteasa Suiko); *Soga no Umako* (m. 626), fiul precedentului. S-a remarcat prin construirea templului Asukadera și prin victoria pe care a repurtat-o, în 587, asupra puternicelor clanuri Mononobe și Nakatomi, care susțineau religia băștinașe șinto împotriva budismului; *Emiși* (m. 645), fiul lui Umako și nepotul său, Soga no Iruka (m. 645) au fost implicați într-o lovitură de stat eșuată, în urma căreia Iruka a fost ucis de prințul Naka no Ōe (viitorul împărat Tenji, 662–671), iar Emiși s-a sinucis a doua zi.

SOGDIANA, prov. istorică în Asia Centrală, pe terit. actual al Uzbekistanului și Tadjikistanului. Situată în fertila vale a râului Zeravșān, cu capit. la Maracanda (azi Samarkand). De-a lungul timpului a fost dominată de un intens comerț caravanier, care i-a sporit importanța economică și comercială. Locuită în Antic. de o populație eterogenă formată din perși, unele triburi de sciți, parți și, mai târziu, de triburi de origine turcică. Satrapiile a Imp. Persan condus de Darius, **S.** a fost supusă pe rând de Alexandru Macedon (329 î.Hr.), Siria seleucidă, Imp. Part, iar după invaziile arabilor (sec. 7–8) a făcut parte din Emiratul de Buhara. Romanii au numit-o Transoxiana.

SŌGI (1421–1502), caligraf și poet vestit al genului *renga* (poeme înlănțuite). Înainte de a se consacra poeziei a fost preot budist la Shōkokuji, un templu zen al sectei Rinzai din Kyōto. A avut doi discipoli – Shōhaku și Sōchō, împreună cu care a reușit să compună într-o singură noapte în Minase (între Ōsaka și Kyōto), în 1488, 100 de *renga*. Armonizată desăvârșit, culegerea „O sută de poeme ale celor trei poeți de la Minase" este considerată una dintre capodoperele literaturii japoneze.

SOGNEFJORD [sǫŋnəfiu:r], cel mai lung fiord de pe țărmul SV al Norvegiei, la 72 km N de Bergen; lungime 204 km; lățime: 1,5–4,8 km; ad. max.: 1 308 m. Dominat la N de platoul m-ților Jotunheimen. Datorită apei sărate și a marii adâncimi nu îngheață pe timpul iernii. Numeroase cascade. Importantă cale de navigație și de turism.

SOHATU, com. în jud. Călărași, situată în V C. Bărăganului, pe cursul superior al râului Rasa; 3 351 loc. (2005). Nod rutier. Între 17 febr. 1968 și 23 ian. 1981, com. **S.** a făcut parte din jud. Ilfov. În satul **S.** se află biserica Schimbarea la Față (1848).

SOHO, cartier cosmopolit din Londra, celebru prin restaurantele și cabaretele sale.

SOHODOL (< sl.) s. n. (GEOGR.) Vale seacă în reg. calcaroase.

SOHODOL, com. în jud. Alba, situată în SV depr. Câmpeni, în Țara Moților, pe cursul superior al Arieșului, la confl. cu râul Sohodol, la poalele E ale m-ților Bihor; 2 039 loc. (2005). Expl. de marmură (în satul **S.**). Peșteri ocrotite (Lucia Mică și Lucia Mare).

SOI (< tc.) s. n. Gen, categorie, fel (de oameni, lucruri). ✦ Grup de plante de cultură care aparțin aceleiași specii, varietăți sau subvarietăți și care posedă caracteristici ereditare comune de ordin morfologic, fiziologic sau biochimic. Sunt obținute și supuse permanent unor lucrări de selecție și ameliorare. ✧ Loc. *De soi* = de calitate superioară; deosebit, ales.

SOIA (< fr., germ.) s. f. Plantă anuală din familia leguminoaselor, originară din China și Japonia, cu frunze trifoliate, mari, păroase *(Glycine hispida = max)*. Păstaie ușor curbată, păroasă, galbenă, cu 2–4 boabe care conțin 34–39% protide, 19–20% substanțe grase și cantități importante de vitamine. În prezent cultivată pe tot Globul. Are multiple întrebuințări ca plantă furajeră sau în ind. alim. (ulei, făinuri, preparate care înlocuiesc carnea în alimentație etc.); din uleiul de **s.** se prepară lecitina.

Boabele de **s.** sunt un aliment complet, ușor digerabil, energetic, remineralizant. Recomandată în regimul diabeticilor, iar uleiul de **s.** pentru reducerea colesterolului. Cultivată în China de peste cinci mii de ani, în Europa din 1739, în România din 1876.

SOITAR (SUITAR) (< tc.) s. m. (Înv.). Unul dintre cei patru măscărici la Curtea fanariotă, care acompania petrecerile și vânătorile.

SOKODÉ, oraș în partea centrală a statului Togo; 51 mii loc. (1997, al doilea oraș ca mărime al țării, după Lomé). Piață agricolă pentru cauciuc, tutun, alune, fibre de kapok.

SOKOLLU, Mehmed (1505/1506–1579), înalt demnitar al Imp. Otoman. Originar din Bosnia. Mare vizir (1565–1579). Posesorul unor întinse domenii în Banat și în Crișana. Organizator și conducător a numeroase campanii militare. Asasinat.

SOKOLSKI, Grigore Ivanovici (1807–1886), medic rus. Cercetări asupra reumatismului, bolilor cardiovasculare și respiratorii.

SOKOMANU, Ati George (n. 1938), om politic din Vanuatu. Președinte al statului (1984–1989).

SOKOTO 1. Stat în NV Nigeriei, la E de fl. Niger; 65,7 mii km^2; 4,9 mil. loc. (1995). Centrul ad-tiv: Sokoto. Culturi de manioc, orez, bumbac. Creșterea animalelor. **2.** Oraș în NV Nigeriei, pe râul omonim, afl. al Nigerului, centrul ad-tiv al statului **S.**; 204,9 mii loc. (1995). Aeroport. Centru comercial. Ind. cimentului, ceramicii, tananților, de prelucr. a pieilor de capră, chimică (vopsele). Abator. Universitate (1975). Palatul sultanilor fulani. Moschee (1820, reconstruită în 1960). Centru de pelerinaj pentru musulmani. Centrul Imp. fulani (1808–1817) condus de Usman dan Fodio, al cărui mormânt este loc de pelerinaj.

SOKUROV, Aleksandr Nikolaevici (n. 1951), regizor rus de film. Realizează filme documentare (ciclul „Elegiilor") și de ficțiune („Vocea solitară a unui om", „Ziua eclipsei", „Arca rusă") într-o manieră originală, parabolico-metaforică, adecvată mesajului său mistico-filozofic.

SOL^1 (< it.) s. m. invar. (MUZ.) Una dintre cele șapte denumiri simbolice ale sunetelor muzicale, corespunzătoare notației literale g. ✦ Denumirea uneia dintre cheile muzicale.

SOL^2 (< sl.) s. m. **1.** Persoană desemnată să ducă tratative oficiale în numele unei țări, al unui suveran ș.a.; emisar **(1). 2.** Vestitor (la nunțile țărănești).

SOL^3 (< fr.) s. n. (PEDOL.) Strat de pământ afânat, moale și friabil, aflat pe suprafața scoarței terestre la contactul și întrepătrunderea acesteia cu atmosfera și biosfera. S-a format prin acțiunea de lungă durată a factorilor pedogenetici (climatici, biotici, hidrici) asupra rocilor sau depozitelor superficiale; pământ **(II.2).** Are o compoziție complexă, incluzând diverse particule minerale, constituienți organici (materie organică moartă în diverse faze de descompunere) și organo-minerali, apă și aer. Datorită complexității sale a fost definit ca un sistem (corp) natural; în **s.** au loc permanent intense procese de transformare și de schimb de materie cu exteriorul. În sol se înfig rădăcinile plantelor, care își asigură astfel suportul dar și nutriția, prin aportul de apă cu săruri minerale; este mediu de viață pentru numeroase microorganisme, ciuperci, nevertebrate, cu rol important în circuitul materiei. Principalele sale însușiri morfologice sunt *textura*, *structura*, culoarea, consistența, neoformațiile (acumulări de carbonați, gips, oxizi de fier și mangan, acumulări biogene). Prezintă mai multe *orizonturi*. Caracteristica principală a **s.** este fertilitatea, care este foarte diferită de la un tip la altul de sol. ✧ *S. zonal* = grup de soluri care prezintă caractere specifice unei întinse zone geografice (ex. **s.** lateritice, **s.** cernoziomice, **s.** cenușii, luvisolurile, **s.** podzolice, **s.** de tundră). *S. intrazonal* = grup de soluri cu caractere determinate de influența puternică a unui factor local în cuprinsul unei întinse zone fizico-geografice (ex. soloneturi, **s.** turboase, **s.** gleice, vertisoluri). *S. azonal* = grup de soluri fără un profil bine determinat, din cauza fie a procesului insuficient de formare, fie a unor condiții locale specifice (ex. **s.** scheletice, **s.** aluviale). V. și *poligonal*, sol.

SOL^4 (< fr. {i}) s. f. (CHIM.) Soluție coloidală.

SOL^5 (cuv. sp.) s. m. Unitate bănească în Perú.

SOLACOLU, Șerban C. (1905–1980, n. București), chimist român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la București. Lucrări în domeniul chimiei silicaților („Chimia fizică a silicaților tehnici"). Importante studii asupra cimenturilor („Cimenturile speciale pentru construcțiile maritime", „Cimenturi speciale pentru baraje").

SOLAL, Martial (n. 1927), compozitor și pianist francez de jazz. Stil pianistic unic, cu o tehnică spectaculoasă și armonizări originale. Discografie selectivă: „Martial Solal Big Band".

SOLANACEE (< fr.; {s} lat. *solanum*, numele unei solanacee) s. f. pl. Familie de plante dicotiledonate, erbacee, rareori lemnoase, cultivate sau spontane, cu frunze alterne simple, flori gamopetale, solitare sau în inflorescențe, și fructe bace sau capsule *(Solanaceae)*. Se cunosc c. 2 500 de specii. Cuprinde plante alimentare (roșiile, vinetele, ardeiul, cartoful), industriale (tutunul), decorative (petunia, regina nopții) și medicinale (măselariță, mătrăguna).

SOLANA MADARIAGA, Javier (n. 1942), om politic spaniol. Socialist; ministru al Culturii (1982–1988), al Educației și Cercetării (1988–1992), al Afacerilor Externe (1992–1995). Secretar general al N.A.T.O. (1995–1999).

SOLANINĂ (< germ.) s. f. Substanță hemolitică din clasa saponinelor, extrasă din plante aparținând familiei solanaceelor, cu acțiune toxică asupra organismului animal.

SOLANO, vânt fierbinte care bate în E și SE Spaniei, adesea aducător de ploi în timpul verii.

SOLAPUR v. **Sholapur.**

SOLAR, -Ă (< fr., lat.) adj., s.n. **1.** Care aparține Soarelui, referitor la Soare (ex. activitate **s.**, coroană **s.**, erupție **s.**, furtună **s.**, pete **s.**, timp **s.**, zi **s.** etc.). ✧ *Radiație s.* = radiație emisă de Soare, care cuprinde componente din toate domeniile spectrale ale radiației electromagnetice, îndeosebi ale luminii. O parte a *r.s.* este absorbită de atmosferă, încălzind-o sau ionizând-o, o altă parte *(r.s. difuză)* este împrăștiată de moleculele aerului sau ale vaporilor de apă, de pulberi etc., iar cea mai mare parte *(r.s. directă)* ajunge pe suprafața Pământului. *Sistemul s.* = sistemul *planetar*. **2.** s.n. Solariu.

SOLARIGRAF (< fr. {i}; {s} lat. *solaris* „solar" + gr. *graphein* „a scrie") s. n. Instrument pentru înregistrarea variațiilor intensității radiației solare globale.

SOLARIMETRU (< fr. {i}; {s} lat. *solaris* „solar" + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument pentru măsurarea radiației solare globale (directă și difuză).

SOLARIO (SOLARI) 1. Cristoforo S., zis **Il Gobbo** (c. 1460–1527), sculptor și arhitect italian. Influențat de Bramante. Autorul (1497) monumentului funerar al lui Lodovico Sforza zis Maurul și al Beatricei d'Este de la biserica Santa Maria delle Grazie din Pavia. **2. Andrea S.** (c. 1473/1474–c. 1520/1524), pictor.

Fratele lui **S. (1).** Format la şcoala lui Leonardo da Vinci („Madona pe perna verde", „Fuga în Egipt").

SOLARIU (< fr., lat.) s. n. **1.** Spaţiu (într-o clădire, pe o plajă naturală sau artificială etc.) destinat băilor de soare, de obicei amenajat cu instalaţii anexe (cabine, duşuri etc.). **2.** Teren agricol acoperit cu o folie transparentă pe care se cultivă plante şi legume timpurii. Sin. solar **(2).**

SOLARIZARE (după fr. *solarisation*) s. f. Scădere a sensibilităţii materialelor fotografice în punctele expuse unei iluminări foarte intense, având drept consecinţă formarea de imagini întunecate pe pozitivele fotografice tocmai pentru sursele puternice (ex. Soarele).

SOLĂ (< fr.) s. f. Suprafaţă de teren cultivată cu aceeaşi specie de plante agricole, în cadrul unui asolament; tarla.

SOLBANC (< germ.) s. n. Element de construcţie impermeabilizat, de forma unui *lacrimar*, care se execută deasupra părţii exterioare a parapetelor ferestrelor pentru protejarea acestora de apa provenită din precipitaţii.

SOLCA, oraş în jud. Suceava, situat în depresiunea cu acelaşi nume, în zona de contact a prelungirilor Obcinei Mari cu pod. Sucevei, pe cursul superior al râului Solca (afl. dr. al Sucevei); 4 708 loc. (2005). Nod rutier. Expl. şi prelucr. lemnului (cherestea). Fabrici de bere (din 1789) şi de piese de schimb pentru ind. constr. de maşini. Muzeu etnografic. Sanatoriu T.B.C. Izvoare cu ape minerale sulfatate; calcice. Aşezarea apare menţionată documentar, ca sat, la 15 ian. 1418 într-un act emis de domnul Alexandru cel Bun, iar apoi este consemnată într-un hrisov din 8 aug. 1461, în care Ştefan cel Mare întărea satul **S.** lui Ivul şi soţiei sale Cerna. În 1598, satul **S.** a fost cumpărat de Gheorghe Movilă de la Udrea Chiorul şi dăruit mănăstirii Sucevita, împreună cu moara, biserica şi tot ce avea întrânsul. În 1615, domnul Ştefan II Tomşa anulează dania făcută de Gheorghe Movilă mănăstirii Sucevita, răscumpărând satul **S.** În 1775, **S.** împreună cu întreaga Bucovină intră sub stăpânire austriacă şi odată cu aceasta încep să se stabilească aici mai multe familii de germani, polonezi, slovaci, ruteni, evrei ş.a. Declarat oraş în 1926. Monumente: biserica mănăstirii **S.**, cu hramul Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, ctitorie din 1612–1622 a domnului Ştefan II Tomşa, cu zid de incintă (gros de 2 m) şi turnuri de apărare datând din 1623 (ansamblul monastic a fost sfinţit în 1623 de Anastasie Crimca, mitropolitul Moldovei). Mănăstirea **S.** a funcţionat până în 1775, când a fost temporar desfiinţată de autorităţile austriece. Biserica a fost restaurată în anii 1901–1902 şi 1985–1990 (resfinţită la 29 iun. 1997); casa Savetei Cotrubaş (1670), monument de arhitectură care adăposteşte astăzi Muzeul etnografic; hanul **S.** (sec. 19).

SOLD (< fr.) s.n. Diferenţă între suma înregistrată în debitul şi cea înregistrată în creditul aceluiaşi cont. ✧ *S. debitor* = sumă mai mare în debit decât în credit. *S. creditor* = sumă mai mare în credit decât în debit. ✦ Rest de plată (după compensarea reciprocă a unor obligaţii).

SOLDA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A stabili soldul unui cont ✦ Refl. Fig. A se încheia cu..., a avea ca rezultat. **2.** A vinde cu preţ redus o marfă.

SOLDAT[1]**, -Ă** (< *soldă*) adj. (Despre un cont) Care nu mai are sold.

SOLDAT[2] (< fr., it., germ.) s. m. Primul grad militar în armată. ✦ Denumire generică dată celor care execută serviciul militar. ✦ Fig. Persoană care militează pentru o cauză, o idee etc.

SOLDATI, Mario (1906–1999), scriitor, scenarist şi regizor italian de film. („America, prima iubire", „Fuga în Italia", „Scrisori din Capri", „Confesiuni"). Reprezentant al caligrafismului, el contribuie în anii '40 ai sec. 20 la înnoirea cinematografului italian („Luiza", „Malombra").

SOLDĂ (< fr.) s. f. Retribuţie plătită militarilor şi personalului civil din armată. ✦ Expr. *A fi în solda cuiva* = a susţine în mod interesat cauza cuiva.

SOLE (< lat. *solae*) s. f. Fiecare din sectoarele de teren ale unui asolament pe care culturile se succed după un anumit ciclu de ani (rotaţie). **S.** se numesc şi parcelele din cadrul rotaţiilor păşunilor şi fâneţelor.

SOLEAR (< fr.) s.m. Muşchi situat în partea posterioară a gambei, care leagă tibia şi fibula de călcâi.

SOLECISM (< fr., lat.; {s} n. pr. *Soloi*, oraş în Cilicia, colonie ateniană în care se vorbea incorect greceşte) s. n. Termen care denumeşte o greşeală de sintaxă (ex. lipsa acordului).

SOLEMN, -Ă (< lat.) adj. (Şi adv.) **1.** Care are loc după un anumit ceremonial; sărbătoresc. ✦ De ceremonie. **2.** Măreţ; grav **(2),** grandios. **3.** (Despre anumite acte juridice) Încheiat cu anumite forme, cerute de lege, şi în lipsa cărora actul nu produce efecte; formal.

SOLEMNITATE (< lat.) s. f. **1.** Însuşire a ceea ce este solemn. ✦ Seriozitate, gravitate, măreţie. **2.** Act solemn săvârşit cu pompă; ceremonie publică pentru sărbătorirea unui eveniment. **3.** (DR.) Îndeplinire a formelor cerute pentru încheierea valabilă a actelor solemne.

SOLENAŢIE (< fr.) s. f. (FIZ.) Mărime egală cu suma algebrică a curenţilor electrici de conducţie din conductoarele care îmbrăţişează o curbă închisă. În Sistemul Internaţional (SI), **s.** are aceleaşi unităţi ca şi curentul electric şi este numeric egală cu tensiunea magnetomotoare de-a lungul curbei închise considerate.

SOLENOID (< fr. {i}; gr. *solen* „specie de moluscă" + *eidos* „aspect") s. m. Bobină electrică cilindrică fără miez feromagnetic.

SOLENOIDAL, -Ă (< *solenoid*) adj. (Despre câmpuri vectoriale) Care are divergenţa nulă şi, deci, fluxul prin orice suprafaţă închisă de asemenea nul (ex. câmpul inducţiei magnetice).

SOLEŞTI 1. Lac antropic situat pe cursul mijlociu al râului Vaslui, în arealul com. Soleşti; 420 ha; voi.: 15 mii. m^3. Important bazin piscicol şi pentru irigaţii. **2.** Com. în jud. Vaslui, situată în partea centrală a pod. Central Moldovenesc, pe cursul mijlociu al râului Vaslui; 3 957 loc. (2005). Piscicultură. Satul Ştioborăni apare menţionat documentar în 1451. În satul **S.** se află castelul „Rosetti-Solescu" (sec. 19), unde s-a născut şi unde este înmormântată Elena Cuza, soţia lui Alexandru Ioan Cuza, şi biserica Sf. Gheorghe, ctitorie din jurul anului 1809 a Ecaterinei Rosetti (născută Sturdza). Bisericile de lemn cu acelaşi hram – Sf. Nicolae, în satele Ştioborăni (1726, cu pridvor adăugat în 1941) şi Valea Siliştei (1838). În satul Bouşori există biserica Sf. Nicolae, zidită înainte de anul 1809 şi refăcută în 1842. În arealul com. **S.** se află o pădure de stejari seculari.

SOLEUR v. **Solothurn.**

SOLFATARE (< fr. {i}) s. f. pl. Emanaţii vulcanice gazoase, alcătuite în special din vapori de apă, dioxid de carbon şi hidrogen sulfurat.

SOLFEGIA (< it.) vb. I intranz. A executa un solfegiu.

SOLFEGIU (< it.) s. n. Exerciţiu vocal care constă din intonarea notelor cu pronunţarea denumirii lor, menit să dezvolte auzul şi deprinderea de a citi notele.

SOLFERINO, localit. în N Italiei (Lombardia), la S de lacul Garda. Aici, la 24 iun. 1859, armata franco-sardă a înfrânt decisiv, cu grele pierderi umane, pe cea austriacă. În urma acestei bătălii s-a încheiat tratatul de la *Villafranca di Verona.*

SOLICITA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A cere, a adresa cuiva o cerere. ✦ A atrage, a provoca (atenția, grija etc.). ✦ A apela la..., a invita pe cineva să... **2.** (TEHN.) A realiza o stare de solicitare.

SOLICITANT, -Ă (< *solicita*) s. m. și f. Persoană care solicită **(1)**; solicitator.

SOLICITARE (< *solicita*) s. f. **1.** Acțiunea de a solicita. **2.** (TEHN.) Stare a unui material sau a unui sistem tehnic, caracterizată printr-un ansamblu de mărimi fizice (mecanice, termice, electrice, magnetice etc.) care, dacă ar depăși anumite valori-limită, ar duce la deteriorarea sistemului respectiv; valoarea fiecăreia dintre mărimile care caracterizează această stare. ✦ *S. mecanică* = **s.** caracterizată prin mărimi mecanice, determinată prin starea de tensiune și starea de deformație. *S. simplă* = **s.** realizată prin suprapunerea unor **s.** simple și ireductibile la una dintre acestea. ✧ *S. magnetică* = **s.** caracterizată prin mărimi magnetice cum sunt intensitatea câmpului magnetic, inducția magnetică etc.

SOLICITATOR, -OARE (< it., lat.) s. m. și f. Solicitant.

SOLICITUDINE (< fr., lat.) s. f. Atitudine plină de bunăvoință, de atenție și afecțiune

SOLID[1] (< lat.) s. m. **1.** Monedă de aur care a circulat în imperiile roman și bizantin (bătut prima dată în 312 de Constantin cel Mare). **2.** Monedă mică de argint sau de bronz emisă și în Țările Române în sec. 17.

SOLID[2]**, -Ă** (< fr., lat.) adj. **1.** (Și substantivat, n.) (Corp) care posedă capacitatea de a-și menține forma și dimensiunile, de a se opune acțiunii forțelor deformatoare, având o structură compactă și o mare coeziune; *p. ext.* tare, rigid, dur, rezistent. Una din cele 3 stări de bază ale materiei (alături de starea lichidă și gazoasă). ✧ *Stare s.* = stare de agregare a corpurilor solide. ✦ (MAT.) *Unghi s.* = porțiune de spațiu mărginită de o suprafață conică. ✧ (REZ. MAT.) (Subst., n.) *Solid de egală rezistență* = bară cu secțiunea transversală variabilă, realizată astfel încât efortul unitar maxim care ia naștere sub acțiunea forțelor exterioare și a greutății proprii să aibă aceeași valoare în toate secțiunile. **2.** Care rezistă multă vreme; durabil, trainic. **3.** Temeinic; statornic. **4.** De dimensiuni și greutate mare. ✦ Voinic, robust, viguros. **5.** Fig. Dârz.

SOLIDAR, -Ă (< fr.; {s} lat. *solidum* „cu tărie") adj. **1.** Care este legat (de cineva sau de ceva) printr-o unitate de concepții, de interese, de acțiuni, de sentimente; unit. **2.** (Despre un creditor sau debitor) Aflat într-un raport obligațional de solidaritate **(2). 3.** (Despre obiecte) Legat constructiv de un alt obiect, împreună cu care se comportă ca un corp unic.

SOLIDARITATE (< fr.) s. f. **1.** Faptul de a fi solidar; comunitate de idei. ✦ Sentiment care determină pe oameni să-și acorde un ajutor reciproc. ✦ Coeziune. **2.** (DR.) Caracterul unui raport de obligații care se leagă între mai mulți creditori și un singur debitor *(s. activă)* ori între mai mulți debitori și un singur creditor *(s. pasivă).* În temeiul *s. active,* fiecare creditor poate cere executarea întregii obligații de la unicul debitor, putând fi urmărit de către ceilalți creditori pentru partea cuvenită fiecăruia din obligația executată. În cazul *s. pasive,* oricare dintre debitori poate fi urmărit de creditorul unic pentru executarea întregii obligații, cu dreptul pentru debitorul urmărit de a se întoarce împotriva celorlalți debitori pentru a recupera ceea ce a plătit în locul lor creditorului unic.

SOLIDARIZA (< fr.) vb. I **1.** Refl. A se declara solidar **(1)** cu cineva sau ceva, a se uni cu cineva într-o acțiune. **2.** Tranz. A uni între ele două sau mai multe piese ale unui element de construcție pentru a le face să preia și să transmită împreună eforturile care solicită elementul respectiv.

SOLIDARNOŚĆ (SOLIDARITATEA), nume dat sindicatului independent din Polonia apărut în urma acțiunilor greviste din vara anului 1980 de la șantierele navale „V. I. Lenin" din Gdańsk, condus de Lech Wałesa. Autoritățile comuniste poloneze au fost constrânse să-l recunoască oficial la 30 aug. 1980. Mișcarea cerea reforme economice și alegeri libere. În fața amplorii mișcărilor populare și sub presiunea U.R.S.S., guvernul polonez instituie, la 13 dec. 1981, starea de asediu (menținută până în iul. 1983), interzice mișcarea sindicală **S.** și întemnițează pe principalii lideri. În urma alegerilor libere pentru Dieta poloneză (iun. 1989) **S.** câștigă cvasitotalitatea locurilor disponibile. Tadeusz Mazowiecki, membru al conducerii **S.,** devine prim-min. (19 aug. 1989), iar Lech Wałesa devine președinte al Poloniei (22 dec. 1990). În anii care au urmat rolul sindicatului **S.** s-a diminuat în favoarea noilor partide politice din Polonia.

Solid[1] **(1)**

Avers Revers

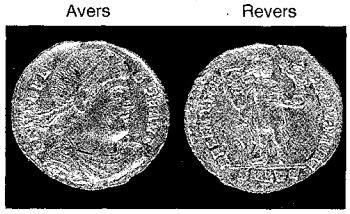

SOLIDIFICA (< fr.) vb. I refl. și tranz. (Despre substanțe) A trece sau a face să treacă din starea lichidă în stare solidă prin răcire sub o anumită temperatură, caracteristică fiecărei substanțe și egală cu temperatura de topire.

SOLIDIFICARE (< *solidifica*) s. f. Faptul de a (se) solidifica. ✧ *Solidificarea grăsimilor* = operație de transformare a grăsimilor vegetale și animale lichide sau semilichide la temperatura obișnuită în grăsimi solide sau în grăsimi cu o temperatură de topire mai înaltă, în scopul utilizării lor mai bune în ind. și în alimentație.

SOLIDITATE (< fr., lat.) s. f. Proprietate a corpurilor solide de a-și menține neschimbate forma și dimensiunile, de a se opune deformării lor; tărie, rigiditate, duritate, rezistență. ✦ Fig. Seriozitate, temeinicie, trăinicie.

SOLIDUS (< fr. {i}) s. n. (TEHN.) Loc geometric al punctelor care reprezintă într-o diagramă termică încheierea procesului de solidificare a unui sistem fizico-chimic cu mai mulți constituienți.

SOLIE (< *sol*[2]) s. f. **1.** Misiunea unui sol[2].✦ Fig. Menire. **2.** Știre, veste, mesaj. **3.** Grup de soli[2] trimiși cu o însărcinare oficială.

SOLIFICARE v. **pedogeneză.**

SOLIFLUXIUNE (< fr. {i}; {s} lat. *solum* „sol" + *fluxus* „culegere") s. f. (GEOL.) Deplasare lentă pe pantă a unor depozite bogate în coloizi și îmbibate cu apă; procesul are loc mai ales sub acțiunea înghețului și dezghețului, când solul de la suprafață, dezghețat și supraumectat, alunecă pe stratul înghețat de dedesubt.

SOLILOCVIU (< it., fr.; lat. *solus* „singur" + *loqui* „a vorbi") s. n. **1.** Conversație a unei persoane cu sine însăși; monolog **(2). 2.** Titlu dat unor scrieri cu caracter de monolog (ex. „Solilocviile" Sf. Augustin).

SOLIMAN-pașa (Hadîmbul „Eunucul") (sec. 15), comandant militar turc, beglerbeg al Rumeliei. Conducător al oștirii otomane înfrânte de Ștefan cel Mare în bătălia de lângă Vaslui (ian. 1475). A comandat avan-

garda armatei turce în lupta de la Valea Albă (iul. 1476).

SOLIMAN (SULEIMAN), nume a trei sultani otomani. Mai important: **S. I** (sau **II**) **Magnificul** (1520–1566). A efectuat o serie de reforme (a legislației, armatei, finanțelor, reorganizarea sistemului timariot), menite să consolideze autoritatea centrală, și a extins considerabil, în urma a numeroase războaie și campanii, granițele imp. cucerind Belgradul, Rodosul, partea centrală a Ungariei, o parte din stăpânirile Imp. Persan, Yemenul ș.a. controlând și Marea Mediterană. A purtat lupte cu domnii Radu de la Afumați și Petru Rareș, întărind dominația otomană asupra Țărilor Române. A încurajat arta și științele. În timpul său, Imp. Otoman a cunoscut apogeul puterii militare, precum și cea mai înfloritoare perioadă a civilizației otomane.

SOLINA v. **Sulina (2).**

SOLINGEN [zo:liŋən], oraș în partea de V a Germaniei (Renania de Nord-Westfalia), situat pe râul Wupper, la 23 km ESE de Düsseldorf și 32 km NE de Köln; 165,6 mii loc. (2002). Renumit din Ev. Med. pentru oțelul de calitate superioară din care se produc obiecte de tăiat (cuțite, foarfece, bricege, brice, bisturie, mașini-unelte ș.a.). Constr. de motoare; produse chimice, textile și alim. (dulciuri). Ind. pielăriei și hârtiei. Producție de instrumente muzicale. Muzeul obiectelor de tăiat. Menționat documentar în 965 cu denumirea *Solagen*. A primit statutul de oraș în 1374.

SOLIPED, -Ă (< fr., {s} lat. *solus* „unic" + *ped-* „picior") adj. (ZOOL.; și subst.) Monodactil.

SOLIPSISM (< fr. {i}; {s} lat. *solus* „singur" + *ipse* „însuși") s. n. Concepție filozofică potrivit căreia singura realitate este eul, conștiința individuală, tot restul lumii, inclusiv ceilalți indivizi, existând numai în această conștiință.

SOLIPSIST, -Ă (< fr. {i}) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Care ține de solipsism. **2.** Adj. Care ține de solipsism, referitor la solipsism.

SOLIST, -Ă (< fr., it.) s. m. și f. **1.** Cântăreț sau instrumentist care execută un solo. **2.** Dansator care execută singur o piesă coregrafică sau care deține rolul principal într-un ansamblu coregrafic.

SOLISTIC, -Ă (< *solist*) adj. Care este executat de un solist.

SOLITAR, -Ă (< fr., lat.) adj., s. n. **1.** Adj. Izolat, singur, singuratic. ✦ (Despre locuri) Pustiu, neumblat. ✦ (Despre ființe; și subst.) Căruia îi place singurătatea, retras, izolat de

Soliman Magnificul

societate. **2.** S. n. Diamant mare care se montează singur pe o bijuterie.

SOLITUDINE (< fr., lat.) s. f. Singurătate, izolare.

SOLJENIȚÎN, Aleksandr Isaievici (n. 1918), scriitor și istoric rus. Romane cu substanță autobiografică, descriind ororile sistemului totalitarist și îngrădirea libertății individuale („O zi din viața lui Ivan Denisovici", „Pentru binele cauzei", „Casa Matrionei", „Pavilionul canceroșilor"); exclus din Uniunea Scriitorilor (1969). Pentru apariția romanului „Arhipelagul Gulag" este închis și apoi exilat (1974), devenind simbolul disidenței ruse. Stabilit în Germania (1974), iar apoi în S.U.A. (1976), unde își continuă activitatea (ciclul romanesc „Strada roșie", alcătuit din „August 14", „Noiembrie 16", „Martie 17"). Se întoarce în Rusia în 1994; scrie „Problema rusă la sfârșitul sec. 20" – un nou tablou al istoriei țării sale. Premiul Nobel pentru literatură (1970).

SOLLERS [solɛr], **Philippe** (n. 1936), scriitor francez. Animator al grupului din jurul revistei „Tel quel" (1960–1982). Romane experimentale, cu reflecții asupra limbajului și asupra raporturilor dintre limbaj și real („O curioasă solitudine", „Parcul", „Dramă", „Logică").

Aleksandr Isaievici Soljenițîn

SOLMIZAȚIE (< fr. {i}; {s} *sol* + *mi*) s. f. **1.** Sistem medieval de intonare silabică a notelor. **2.** (În practica contemporană) Citire ritmică a notelor fără intonarea lor.

SOLNIȚĂ (< bg., scr.) s. f. Mic vas de sticlă, porțelan etc. în care se pune sarea (sau piperul). ✦ (Pop.) Vas în care se păstrează sarea la bucătărie.

SOLO (cuv. it. „singur") s. n. invar. **1.** Compoziție sau fragment muzical scrise pentru un singur instrument sau pentru o singură voce. ✦ (Adjectival) Fără acompaniament. **2.** (În lucrările ample corale, simfonice etc.) Episod executat de un singur instrument sau de un singur cântăreț. **3.** Dans sau fragment dintr-un dans interpretat de un singur dansator.

SOLO v. **Surakarta.**

SOLODIU s. n. Grup de soluri intrazonale cu o slabă fertilitate naturală, formate prin spălarea și debazificarea solonețurilor.

SOLODURUM v. **Solothurn (1).**

SOLOGUB, Fiodor (pseudonimul lui *Fiodor Kuzmici Teternikov*) (1863–1927), scriitor rus. Lirică simbolistă onirică, notabilă prin rafinamentul muzical și imagistic al versului („Versuri", „Cerul în flăcări"). Proză care atinge tragismul simbolic prin realismul excesiv al amănuntelor („Demonul meschin", „Iadul dulce", „Vrăjitoarea șerpilor").

SOLOMÂZDRĂ (cf. *salamandră*) s. f. (ZOOL.) Salamandră.

SOLOMON, INSULELE ~ (Solomon Islands), stat situat în SV Oc.Pacific; 28 370 km^2; 538 mii loc. (2005). Limba oficială: engleza. Religia creștină (protestanți — anglicani 45%, baptiști 9%, unitarieni 12%, adventiști 7%, alți protestanți 5% - 78%, romano-catolici 18%) 96%, culte animiste 4%. Capitala: *Honiara*. Orașe pr.: Noro, Gizo, Auki, Tulagi Kira Kira, Buala. Este împărțit în 9 prov. și un terit. (al Capitalei). Statul **I.S.** ocupă arh. omonim, parte componentă a Melaneziei, format din aproape 1 000 de ins. vulcanice și coraligene (fără ins. Buka și Bougainville, ce aparțin statului Papua Noua Guinee), întinzându-se pe o distanță de c. 1 700 km în SV Oc. Pacific. Ins. mai mari, vulcanice, înconjurate de recifi coraligeni, au un relief accidentat, și sunt grupate pe două lanțuri paralele, orientate NV–SE: ins. Vella Lavella/ Mbilua, Kolombangara/Nduke, New Georgia (3 370 km^2), Guadalcanal (5 302 km^2, alt. max. Mount Makarakomburu, 2 447 m), Makira/ San Cristobal (3 188 km^2) în V și ins. Choiseul/ Lauru (2 540 km^2), Santa Isabel/ Bughotu (4 662 km^2), Malaita/Mala

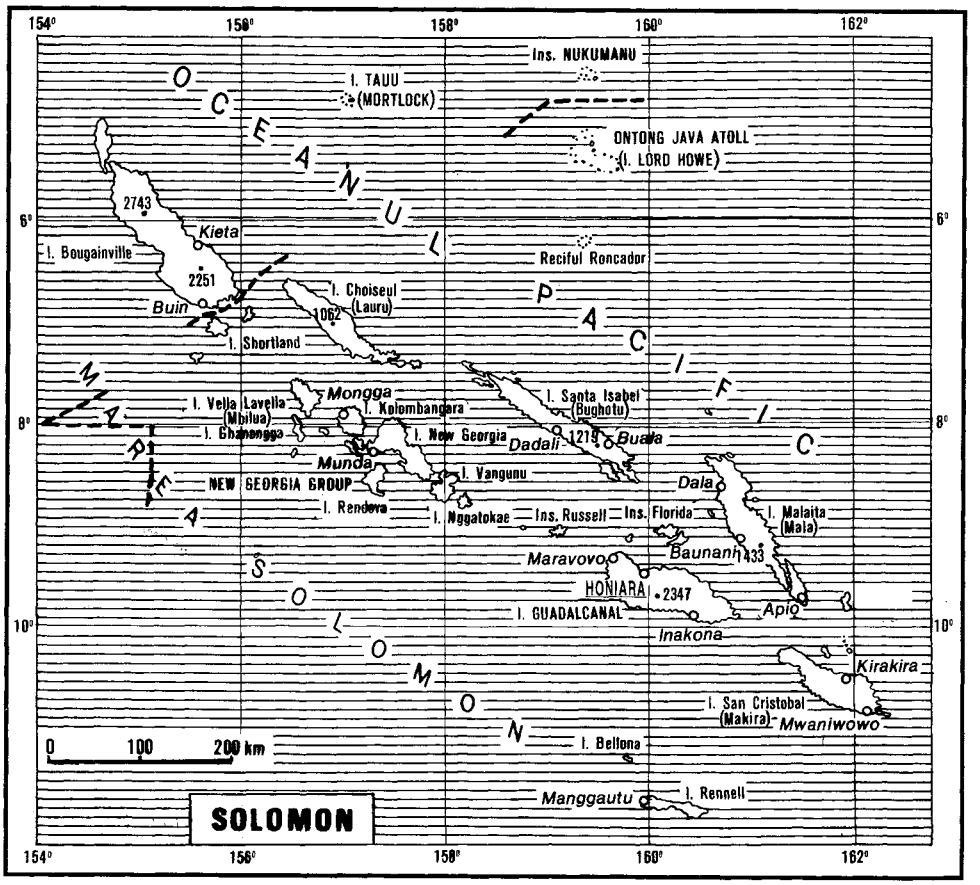

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Provincii/teritoriu*	Suprafața (km^2)	Populația (1999)	Centrul ad-tiv
Central Islands	615	21 577	Tulagi
Choiseul	3 837	20 008	Taro
Guadalcanal	5 336	60 275	Honiara
Honiara*	22	49 107	-
Isabel	4 136	20 4214	Buala
Makira-Ulawa	3 188	31 006	Kira Kira
Malaita	4 225	122 620	Auki
Rennell and Bellona	671	2 337	Tigoa
Temotu	865	18 912	Santa Cruz
Western	5 475	62 739	Gizo

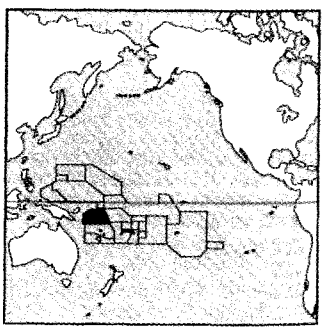

(3 885 km^2) și Santa Cruz în E. Ins. mai mici sunt grupate — în principal — în jurul ins. New Georgia (în V) și al ins. Santa Cruz (în E). O parte din vulcani sunt activi, alții își fac simțită prezența prin solfatare sau izvoare fierbinți. Cutremurele sunt frecvente, semnalând și ele înscrierea arh. în zona „Cercului de Foc al Pacificului". Clima este tropical umedă, cu temperaturi ridicate (media anuală 27°C) și precipitații bogate, în medie 3 000–3 500 mm/an, dar sunt și reg. muntoase care primesc până la 8 000 mm/an. Există un sezon ceva mai uscat în perioada apr.-nov., când bat vânturi din NV. Râuri scurte și repezi se întâlnesc în ins. muntoase vulcanice. În ins. Rennell/ Mu'Nggava se află Te Nggano, cel mai întins lac (15,5 km^2) din întreaga reg. a Pacificului de Sud. Pădurile tropicale dense acoperă peste 80% din terit., mangrovele sunt frecvente în zonele câmpiilor litorale joase, iar fauna variată include marsupiale (kuskus), crocodili, porci sălbatici, șoareci enormi, păsări viu colorate. Pentru ocrotirea faunei există un parc natural (Queen Elizabeth Park, fondat în 1954, 6 080 ha) în ins. Guadalcanal și mai multe rezervații ornitologice. I.S. dispun de resurse de subsol variate:

bauxită, plumb, zinc, nichel, fosfați, metale prețioase, azbest. Cu excepția prod. de aur (rezerve sigure 1 mil. uncii, producție c. 3,5 t, 1999), ele nu se valorifică, dreptul cutumiar creând dificultăți companiilor miniere străine. Valorificarea, de către australieni, a zăcămintelor de aur din partea centrală a ins. Guadalcanal a fost tulburată de mișcările sociale locale. Agricultura are ca specific arboricultura (2004): palmieri de ulei, cocotieri, arbori de cacao, bananieri. Pentru consumul intern se cultivă: batate, ignames, taro, legume, manioc, orez; se cresc, bovine, porcine și păsări. Exploatarea lemnului (692 mii m^3, lemn brut, 2004) și pescuitul (39,8 mii t, 2003) au devenit ramuri ec. însemnate, contribuind cu peste 80% la exporturile țării. Produse ind.: energie electrică, aparate electrocasnice, cherestea, săpun, mici nave de pescuit, materiale de construcție, textile, încălțăminte, ulei de palmier, ulei de cocos, copra, băuturi nealcoolice ș.a. Lipsesc căile ferate, rețeaua rutieră este redusă (1 360 km, 2% asfaltați), principalele sisteme de transport fiind cel naval și aerian (există 21 de aerodromuri cu zboruri regulate, între care Henderson, modernizat cu sprijin japonez, asigură și legături internaționale). Turismul se află abia la începuturile sale. Peisajele tipice ins. Oc. Pacific — alternanța ins. vulcanice cu cele coraligene — plajele cu nisip fin, lagunele, așezările tradiționale ale melanezienilor, folclorul unic atrag un număr sporit de turiști. Vizitarea locurilor unde a avut loc celebra bătălie de la Guadalcanal (1942), s-a intensificat după ce, în 1992, aniversarea semicentenarului acestei bătălii a coincis cu anul turistic al **I.S.** Pr. zone și obiective: Capitala țării, cu împrejurimile, unde s-au ridicat complexe memoriale ale celor două armate combatante (S.U.A, Japonia); așezările tradiționale de pe ins. artificiale din lagunele Langa Langa și Lau (ins. Malaita); ins. Tikopia și Anuta ce păstrează integral modul de viață tradițional; peșterile din ins. Nggela și izvoarele termale din ins. Savo; ins. Rennell și Bellona cu elemente unice ale culturii melaneziene (vechi temple, peșteri ale legendarului popor Hiti) și zona lacului Te Nggano, un adevărat „paradis" al păsărilor. În balanța comercială ajutorul străin (nerambursabil) contribuie cu c. 30 % la veniturile bugetare ale țării, iar datoria externă se apropie de 200 mil.$. Moneda: 1 **S.I.** Dollar = 100 Cents. Export (2002): lemn și prod. din lemn (65,2%), pește și produse marine (18,1%), cacao (7,1%), ulei de palmier, copra ș.a. Pr. parteneri (2004): China (28,2%), Thailanda (15,7%), Rep. Coreea (15,7%), Japonia (9,7%), Filipine (5,1%). Import (2002): produse agricole și alimentare (24,9%), combustibili (17,3%), utilaje ind. și mijloace de transport (13,2%), alte mărfuri (33,9%). Pr. parteneri (2004): Australia (25,3%), Singapore (23,8%), Noua Zeelandă (5,3%). *Istoric.* Ins. **S.**, locuite de melanezieni, sunt descoperite (1568) de navigatorul spaniol Alvaro de Mendaña y Neira, plecat din Perú, care le dă numele legendarului rege Solomon. Timp de două sec., nici un alt european nu mai vizitează reg. În 1885, Ins. Solomon de Nord devin protectorat german, iar cele meridionale sunt transformate (1893) în protectorat britanic, în care sunt incluse (1898–1899) și ins. Rennell și Santa Cruz. În 1898–1900, Germania cedează Marii Britanii ins. de la S de Bougainville. **I.S.**, mai ales ins. Guadalcanal, sunt, în anii celui de-al Doilea Război Mondial (1942–1943), teatrul de luptă dintre japonezi și americani. La 7 iul. 1978, **I.S.** își proclamă independența, devenind al 37-lea stat membru al Commonwealth-ului. Membru al O.N.U. (19 sept. 1978). Relațiile cu statul vecin, Papua Noua Guinee cunosc, după 1990, momente tensionate, deoarece autoritățile de la Honiara sunt acuzate că sprijină insurecția secesionistă din ins. Bougainville, aparținând statului Papua Noua Guinee. Viața politică internă, permanent agitată, înscrie, printre temele viu disputate, problema exploatării excesive a resurselor interne de către companiile cu capital străin. Anii 1999–2000 sunt marcați de confruntări sângeroase, degenerate într-un adevărat război civil interetnic pe ins. Guadalcanal între aborigeni și imigranții din ins. vecină Malaita. În iun. 2000, premierul Bart Ulufa Alu este constrâns de forța armelor să demisioneze, succesorul său Manasseh Sogavare formând, la 30 iun. 2000, un guvern de coaliție. Mediat de Australia și Noua Zeelandă, un acord de pace este încheiat, în orașul australian Townsville, la 15 oct. 2000, între reprezentanții grupărilor rivale – Isatambu Freedom Movement of Guadalcanal și Malaita Eagles Forces. Instabilitatea politică, distrugerile provocate de conflict au un impact negativ asupra economiei aflate în pragul unui colaps (P.I.B. scade cu 1/5), iar implementarea acordului de pace în teren se dovedește dificilă. În 2001 guvernul acordă o amnistie generală tuturor participanților la ciocnirile etnice din 1998–2000, dar nu reușește să pună capăt violențelor și anarhiei. La solicitarea guvernului **I. S.** cele 16 state care alcătuiesc Forumul Insulelor Pacificului decid constituirea unei Misiuni de Asistență Regională care sub comandament australian debarcă, în iul. 2003, o forță multinațională de poliție sprijinită de unități militare (c. 2 200 de oameni) cu misiunea de a dezarma mișcările rebele și a restaura ordinea publică în țară. După succesul operațiunii („cea mai importantă intervenție militară din reg. Pacificului de Sud de la cel de-al Doilea Război Mondial") o conferință internațională a donatorilor găzduită de capitala Honiara (nov. 2003) apreciază la 700 mil. $ costurile măsurilor de stabilizare a țării. Monarhie constituțională.

SOLOMON, rege al statului Israel (c. 965–928 î.Hr.). Fiul și succesorul lui David. În timpul său („veacul de aur al Regatului Israel"), a fost construit vestitul complex arhitectural din Ierusalim (templul lui Iehova și palatul regal). Înțelepciunea și spiritul său de dreptate au rămas proverbiale. I se atribuie „Cântarea cântărilor", „Ecleziastul" și „Proverbele" din „Vechiul Testament".

SOLOMONAR (< n. pr. *Solomon*) (Pop.) **1.** (În mitologia românească) Înțelept sau magician care, după credințele populare, are puterea de a provoca sau împiedica anumite fenomene naturale (ploaia, grindina etc.); *p. ext.* vraci, vrăjitor. **2.** Astronom; cel care știe să prevestească vremea și să facă calendare.

SOLOMONIE (< n. pr. *Solomon*) s. f. (Pop.) Vrăjitorie, magie. ✦ Șiretlic, șmecherie.

SOLOMOS, Dionyssos (1798–1857), poet grec. Primul mare poet al Greciei moderne. A contribuit la impunerea limbii populare ca limbă literară. Poeme patriotice („La moartea lui Byron", „Lambros"); „Timpul libertății", scris de el, a devenit imnul național al Greciei. Proză („Dialogul", „Femeia din Zante").

SOLON (c. 640–c. 558 î.Hr.), om de stat, legiuitor și poet atenian.

Solon

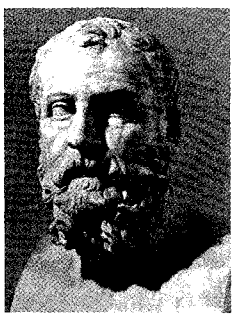

Considerat unul dintre cei șapte înțelepți ai lumii antice. Ales prim-arhonte în 594 î.Hr., a reformat statul atenian, împărțind populația în patru categorii, repartizând sarcinile și drepturile publice după avere, îngrădind puterea *eupatrizilor* și punând bazele democrației lumii ateniene clasice. **S.** a creat Sfatul celor 400. Autor al unor elegii remarcabile din care s-au păstrat c. 200 de versuri.

SOLONCEAC (< rus.) s. n. Grup de soluri intrazonale cu un conținut ridicat de săruri solubile, în special cloruri și sulfați, acumulate în cantități mari într-un orizont aflat la suprafață sau în apropiere de suprafață (orizont salic) și formate în condițiile unui climat arid, semiarid, uneori și semiumed, ca urmare a evaporării intense a apei din stratul acvifer în sectoare cu drenaj slab; au fertilitate naturală foarte scăzută fiind acoperite cu vegetație sărăcăcioasă, halofilă.

SOLONEȚ (< rus.) s. n. Grup de soluri intrazonale caracterizate prin prezența unui orizont argiloiluvial natric, cu conținut ridicat de sodiu (peste 15%), cu structură columnară, foarte compact în stare uscată, moale și impermeabil în stare umedă. Se formează fie prin desalinizarea solonceacurilor, fie prin alternanța salinizare–desalinizare. Are reacție alcalină. Fertilitate naturală foarte scăzută, fiind impropriu pentru culturi agricole; utilizat pentru pășuni, în care predomină plante suportant halofile.

SOLONIȚÎN, Anatoli (Otto) A. (1934–1982), actor rus de film. Descoperit de Andrei Tarkovski („Andrei Rubliov", „Oglinda", „Călăuza"), devine protagonist și în alte filme-reper în istoria cinematografului sovietic din anii '70–'80 ai sec. 20 („Prețul vieții", „26 de zile din viața lui Dostoevski", „S-a oprit un tren").

SOLONȚ, com. în jud. Bacău, situată în NV depr. Tazlău, la poalele SE ale m-ților Goșmanu, pe râul Solonț; 3 921 loc. (2005). Expl. de petrol și sare gemă. Izvoare cu ape sărate și sulfuroase. În satul **S.** se află o biserică romano-catolică (sec. 17), o biserică ortodoxă de zid (1767, restaurată în 1790) și una de lemn (c. 1808), iar în satul Cucuieți există biserica Sfinții Voievozi (1749, refăcută în 1808).

SOLOTHURN [zo:loturn] (în fr. SOLEURE; în it. SOLETTA) **1.** Oraș în NV Elveției, pe Aare, centrul ad-tiv al cantonului **S.**, situat la poalele m-ților Jura, la 29 km N de Berna și 40 km S de Basel; 15,4 mii loc. (2000). Nod feroviar. Constr. de mașini electrice și de echipament tehnic. Ind. textilă, a hârtiei, încălțămintei și alim. Producție de ceasuri. Catedrala Saint Ursus (1762–1773), în stil baroc, biserica iezuită (1680–1688), Turnul cu ceas (1250); Primărie (sec. 15). Arsenal (1610–1614), azi muzeu cu colecții de arme vechi și unelte. Turism. Cunoscut în timpul Imperiului Roman cu numele *Solodurum*, devine oraș liber imperial în 1218; inclus în Federația helvetă în 1481. **2.** Canton în NV Elveției; 0,8 mii km^2; 246,5 mii loc. (2003). Expl. forestiere. Creșterea bovinelor. Pomicultură.

SOLOVĂSTRU, com. în jud. Mureș, situată în zona dealurilor Mureșului, pe cursul inf. al râului Gurghiu; 2 890 loc. (2001). Satul **S.** apare menționat documentar în 1381. Rezervație naturală (pădurea Mociar).

SOLOVIOV, Serghei Mihailovici (1820–1879), istoric rus. Prof. univ. la Moscova. Autor al unei vaste „Istorii a Rusiei din cele mai vechi timpuri".

SOLOVIOV, Vladimir Sergheevici (1853–1900), filozof, poet și publicist rus. Prof. univ. la Moscova și Sankt-Petersburg. Prieten cu Dostoevski; influențat de Schopenhauer, Schelling și Hegel. Întemeietorul liniei existențial-creștine din filozofia rusă. În concepția lui, Universul este tot mai pătruns de logosul divin prin acțiunea istorică a oamenilor („Critica principiilor abstracte", „Istoria și viitorul teocrației"). Precursor al simbolismului rus. Poeme de inspirație mistică.

SOLOW, Robert Merton (n. 1924), economist american. Contribuții importante în teoria creșterii economice, economia resurselor naturale și a mediului înconjurător, ocuparea populației. A fundamentat rolul decisiv al progresului tehnologic în creșterea economică („Teoria capitalului și rata rentabilității"). Premiul Nobel pentru economie (1987).

SOLSTIȚIAL, -Ă (< lat., fr.) adj. Care ține de solstițiu, referitor la solstițiu. ✧ *Punct s.* = fiecare dintre cele două puncte ale eclipticii în care se află Soarele la solstiții.

SOLSTIȚIU (< fr.; cf. lat. *sol* „Soare" + *statio* „oprire") s. n. (ASTR.) Moment al anului când Soarele, în mișcarea sa aparentă pe bolta cerească, nu se mai deplasează spre N sau spre S, atingând cea mai mare înălțime (*s. de vară*, 21 iun.) sau cea mai mică înălțime (*s. de iarnă*, 22 dec.) față de Ecuator. La **s.** de vară, când razele Soarelui cad perpendicular (la amiază) pe Tropicul Racului este ziua cea mai lungă a anului, iar la cel de iarnă, când razele sunt perpendiculare pe Tropicul Capricornului, ziua cea mai scurtă în emisfera boreală.

SOLTAN, Petru (n. 1931, Coșnița-Dubăsari), matematician român. M. de onoare al Acad. (2003), prof. univ. la Chișinău și Moscova. Director (1973–1986) al Institutului pentru Cercetări în Domeniul Planificării din Chișinău. Lucrări de topologie generală și algebrică; a introdus teoria d-convexității; a descoperit o clasă de grafuri metrice de dimensiune Helly. Inițiatorul aplicării metodelor matematice în economia Republicii Moldova.

SOLTI [ʃolti], **Sir Georg** (pe numele adevărat *Georg Stein*) (1912-1997), dirijor englez de origine ungară. Inițial dirijor de operă (prima înregistrare în studio a „Tetralogiei" wagneriene), iar după 1970, de orchestră simfonică (Chicago, Paris, Londra). Specialist al repertoriului postromantic german și austriac, a înregistrat integralele simfoniilor lui Beethoven, Brahms și Mahler.

SOLUBIL, -Ă (< fr., lat.; {s} lat. *solvere* „a dizolva") adj. (Despre substanțe) Care se poate dizolva într-un solvent. ✦ Fig. (Livr.) Care poate fi rezolvat.

SOLUBILITATE (< fr.) s. f. **1.** Proprietate a unei substanțe de a putea fi dizolvată într-un solvent. **2.** Cantitatea maximă de substanță, exprimată în grame, conținută într-o anumită cantitate de solvent la o temperatură și presiune determinate.

SOLUBILIZARE (< fr.) s. f. Proces de transformare a unei substanțe greu solubile într-una ușor solubilă, în urma unui tratament fizic (măruntire, încălzire etc.) sau a unei reacții chimice.

SOLUȚ (< lat.) s. m. (CHIM.) Substanță dizolvată într-un lichid.

SOLUTREAN, Cultura ~, cultură arheologică din Paleoliticul superior (c. 18–15 000 de ani î.Hr) de pe terit. de SV al Franței și al Spaniei de N. Denumirea provine de la localit. La Solutré din Franța din departamentul Saône-et-Loire), unde s-au descoperit primele urme caracteristice ale acestei culturi ca: tehnică deosebit de îngrijită în cioplirea uneltelor de piatră și de confecționare din silex a vârfurilor de lance în formă de frunză de laur sau de salcie.

SOLUȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** (CHIM.) Amestec monofazic constituit din două sau mai multe substanțe dispersate la scară moleculară. Pot exista **s.** gazoase, lichide și solide. Denumirea de **s.** se folosește în special pentru **s.** lichide la care se disting: dizolvantul (de obicei apa) și substanța dizolvată. ✧ *S. coloidală* = coloid. *S. molală* = **s.** care conține o moleculă-gram (un mol^1) de substanță dizolvată în 1 000 g de solvent.

S. tampon = **s.** care are proprietatea de a menține constantă concentrația ionilor de hidrogen când i se adaugă acizi sau baze tari. *S. nutritivă* = **s.** care conține sărurile minerale necesare dezvoltării plantelor; este folosită în studii experimentale sau pentru realizarea de culturi intensive pe soluri cu fertilitate scăzută sau pe substrat artificial. **2.** (GEOL.) *Soluții juvenile* = **s.** care provin din condensarea vaporilor degajați de magmă și din care se depun uneori în crăpăturile rocilor filoane hidrotermale. *Soluții reziduale* = **s.** care reprezintă produsele finale ale consolidării magmatice și din care se depun uneori în crăpăturile rocilor zăcăminte de minereuri. *Soluții vadoase* = **s.** care provin prin infiltrații de la suprafață, circulă prin porii și fisurile rocilor din partea superficială a scoarței terestre, dizolvând sau depunând diverse săruri, și apar uneori sub formă de izvoare. *Soluție fiziologică salină* = **s.** de apă cu săruri minerale, având același pH, presiune osmotică și concentrație de săruri ca și lichidele din organism. Păstrate într-o asemenea soluție, organele și țesuturile animale prelevate din organism pot fi menținute în stare de funcționare timp de mai multe ore. **3.** Modalitate de a rezolva o dificultate, o problemă, de a ieși dintr-un impas etc. ✦ Răspuns la o problemă ✦ (MAT.) Element al unei mulțimi care verifică o ecuație dată pe acea mulțime.

SOLUȚIONA (< fr.) vb. I tranz. A găsi o soluție **(3)**; a rezolva.

SOLVABIL, -Ă (< fr.) adj. (Despre un debitor) Care se află în stare de solvabilitate; care are cu ce plăti; solvent **(2).**

SOLVABILITATE (< fr.) s.f. **1.** Capacitatea unei persoane fizice sau juridice de a-și plăti, la termen, toate datoriile scadente, din resursele (activele) proprii. **2.** Adecvare a unei proprietăți de a fi tranzacționată, prin executare silită, pentru a îndeplini o obligație asumată de un debitor.

SOLVAT (< fr.) s. m. (CHIM.) Dizolvat **(2).**

SOLVATARE (după fr. *solvatation*) s. f. (CHIM.) Fenomen care însoțește dizolvarea substanțelor într-un solvent oarecare și care constă în stabilirea unor legături de natură electrostatică între ionii sau moleculele substanței dizolvate și moleculele dizolvantului.

SOLVAY et Cie, societate belgiană fondată în 1863 de industriașul și filantropul Ernest Solvay (1838–1922) pentru exploatarea industrială a procedeului său de fabricație a carbonatului de sodiu. A ocupat un loc important în ind. chimică europeană.

SOLVENT[1] (< engl., fr., lat.) s. m. Substanță care are proprietatea de a dizolva alte substanțe; dizolvant. ✧ *S. selectiv* = substanță lichidă care are proprietatea de a dizolva preferențial un anumit component dintr-un amestec oarecare.

SOLVENT[2], -Ă (< germ.) adj. **1.** (Despre elevi și studenți; și subst.) Care plătește taxe de frecvență și internat, care nu este bursier. **2.** Solvabil.

SOLZ (**soldzi*, pl. lui **soldu* < lat. *solidus* „monedă de aur") s. m. **1.** (ZOOL.) Fiecare dintre formațiile tegumentare în formă de placă mică, care acoperă fie tot corpul, fie numai picioarele sau ciocul unor animale; la pești sunt produse de natură osoasă, iar la reptile și la păsări sunt de natură cornoasă. Excepțional și la unele mamifere (tatu, pangolin), corpul este acoperit de solzi cornoși. Îndeplinesc o funcție de protecție. ✦ Fiecare dintre plăcile asemănătoare solzilor **(1)** din care sunt făcute armurile sau unele obiecte de podoabă etc. **2.** Frunzuliță modificată, în general pieloasă, care învelește și protejează bulbii, mugurii sau alte părți ale unei plante. **3.** Stratul exterior pe care îl prezintă o secțiune transversală făcută într-o fibră de lână. **4.** *Solz de pește* = un fel de instrument muzical popular, alcătuit dintr-un **s.** de pește maleabil, pe care cel care cântă îl introduce între buza de sus și partea inferioară a dinților, punându-l în vibrație prin coloana de aer a respirației, scoțând sunete specifice.

SOLZOS, -OASĂ (< *solz*) adj. Care este acoperit cu solzi **(1).** ✦ (Despre frunze) Cu aspect de solz **(1).**

SOMA[1] (< fr.; cuv. gr. „corp") s. f. (BIOL.) Totalitatea celulelor diploide (2 n) care alcătuiesc organismul viu, în contrast cu celulele germinative, care sunt haploide (n).

SOMA[2] (cuv. sanscrit) s. f. Plantă neidentificată din care în vechea Indie se prepara (prin presarea tulpinilor se obținea un suc ce era filtrat prin lână și apoi amestecat cu apă și lapte) o băutură sacră, adusă ca ofrandă zeilor vedici și consumată de preoți, foarte prețuită pentru efectul său înviorător și probabil halucinogen. Se credea că la origine planta a fost adusă din cer de un vultur. Personificarea ei, zeul Soma, patronul plantelor, era considerat tămăduitor și distribuitor de bogății.

SOMA[3] (< fr.) vb. I tranz. (DR.) A face o somație. ✦ A cere (cuiva) imperios (amenințându-l) să îndeplinească ceva.

SOMALEZ, -Ă (< n. pr. *Somalia*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Locuitor al Somaliei. Ei mai trăiesc în Djibouti, Ethiopia și Kenya. **2.** Adj. Care aparține Somaliei sau populației ei, privitor la Somalia sau la populația ei. ✦ (Substantivat, f.) Limbă din familia afro-asiatică, ramura cușitică vorbită de somalezi. Denumirea are la bază cuv. *somali* „închis la ten". Are multe dialecte, cel mai răspândit fiind *darod*. Sistemul de scriere a **s.** este o combinație de alfabet arab și latin.

SOMALI, ȚARA SOMALILOR, numele istoric al reg. din E Africii situată între Ecuator și G. Aden și care includea terit. statelor actuale Somalia, Djibouti și SE Ethiopiei (c. 777 000 km^2). Probabil această reg. era o parte din enigmatica „Țară Punt" cunoscută a fi în relații cu Egiptul antic. În sec. 7–12 negustorii musulmani din Arabia și Iran au colonizat Coasta Somaliei, formând diverse sultanate. Populația nomadă somali care a ocupat în sec. 10–15 partea de N a **S.**, adoptă Islamul și activează în armatele acestor formații statale musulmane. În mod treptat, sultanatele însele au intrat sub controlul lor. La sfârșitul sec. 19, francezii, italienii și britanicii și-au împărțit reg. În 1960 Somalilandul britanic și Somalilandul italian s-au unit în Republica Somalia. Somalilandul francez a devenit independent ca Republica Djibouti în 1972. V. *somalez, Somalia* și *Djibouti.*

SOMALIA (Soomaaliya/Somali) 1. Stat în E Africii, cu largă ieșire la Oc. Indian; 637 657 km^2; 8,59 mil. loc. (2005). Limbi oficiale: araba, somaleza; uzuale engleza și italiana. Religia: islamică (sunniți) 99,9%, alte credințe 0,1%. Capitala: *Mogadishu/ Muqdisho.* Orașe pr.: Hargeysa, Kismaayo, Berbera, Marka. Este împărțit în 16 reg. Situată în extremitatea răsăriteană a continentului negru (Cornul Africii) **S.** are un relief de podișuri joase, cu depresiuni și văi abia schițate, ce trec în SE într-o câmpie litorală, iar în NE (spre granița cu Ethiopia) într-o reg. înaltă (alt. max. Shimbiris, 2 416 m), parte a Masivului Ethiopian. Țărmul, lung de 3 025 km, este aproape rectiliniu, lipsit practic de golfuri și însoțit de recifi coraligeni. El marchează și extremitatea răsăriteană a continentului prin Capul/Ra's Hafun, proeminență aflată la SE de Capul Guardafui/Ra's Caseyr (mult mai cunoscut). Climat tropical-uscat extrem de arid ca urmare a devierii alizeului de SE, aducător de precipitații spre zonele de minimă presiune atmosferică „instalate" vara deasupra continentului asiatic. Cea mai mare parte a terit. somalez primește mai puțin de 300 mm/an precipitații, care devin semnificative doar în extremitatea sudică (400–600 mm/an) și în reg. înaltă din NE țării.

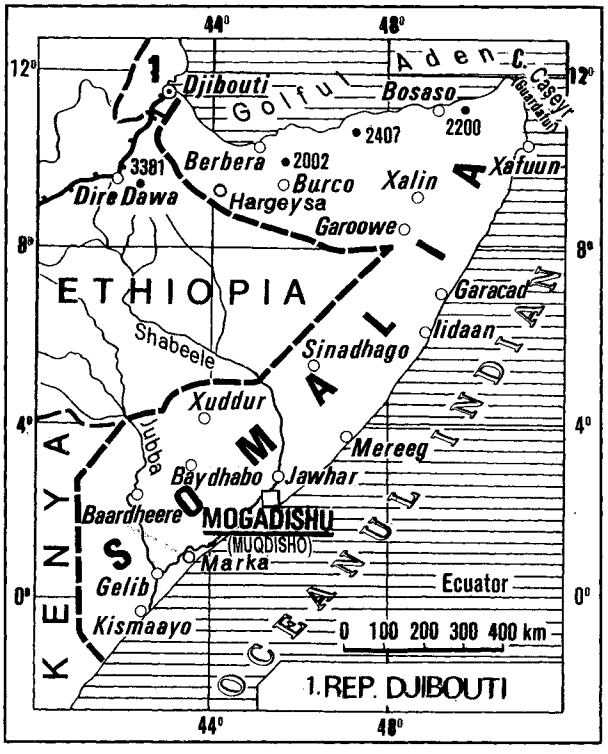

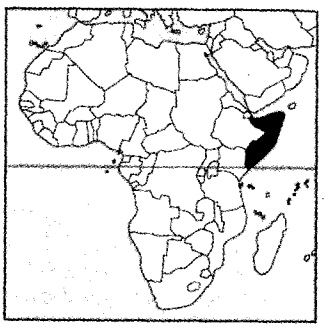

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Regiune	Suprafața (km²)	Populația (2003)	Centrul ad-tiv
Bakool	27 000	148 700	Xuddur
Bari	70 000	222 300	Boosaaso/Bosaso
Jubbada Hoose	61 000	272 400	Kismaayo/Chisimaio
Shabeellaha Hoose	25 000	570 700	Marka/Merca
Bay	39 000	451 000	Baydhabo/Baidoa
Banaadir/Benadir	1 657	520 100	Mogadishu/Muqdisho
Galguduud	43 000	255 900	Dhuusamareeb
Gedo	32 000	235 000	Garbahaarrey
Hiiraan/Hiran	34 000	219 300	Beledweyne/Belet Uen
Jubbada Dhexe	23 000	147 800	Bu'aale
Shabeellaha Dhexe	22 000	352 000	Jawhar/Giohar
Mudug	70 000	311 200	Gaalkacyo/Galcaio
Woqooyi Galbeed	45 000	655 000	Hargeysa
Nugaal	50 000	112 200	Garoowe/Garoe
Sanaag	54 000	216 500	Ceerigaabo/Erigavo
Togdheer	41 000	383 900	Burco/Burao

Apele curgătoare mai importante, cu izvoarele în Masivul Ethiopian, sunt Shabeelle (2 000 km, 660 km pe terit. somalez) și Jubba (1 600 km, 500 km în **S.**). Vegetația dominantă este cea ierboasă — de savană în S, de semideșert în N — la care se adaugă (pe c. 1/5 din supr. țării) pâlcuri de păduri în reg. montană, în extremitatea sudică și de-a lungul celor două râuri principale (păduri-galerii). Fauna este variată și bogată în specii (elefanți, zebre, rinoceri negri, girafe, maimuțe, antilope, lei, leoparzi, hiene ș.a.) pentru ocrotirea cărora s-au înființat, cu decenii în urmă, 3 parcuri naționale și mai multe rezervații naturale, a căror funcționalitate este însă dificilă în condițiile prelungitului conflict militar intern. Acest conflict și-a pus amprenta și asupra întregii vieți economice și sociale, „păstrând" **S.** în rândul celor mai sărace state din lume. Agricultura este sectorul dominant (peste 70% din pop. activă), având ca sector principal creșterea, în mare parte nomadă, a animalelor (mii. capete, 2002): ovine (13,1), caprine (12,7), cămile (6,2, 1/3 din șeptelul mondial, locul 1 pe glob), bovine (5,3). Cultura plantelor se practică pe mai puțin de 2% din supr. țării (200 000 ha sunt irigate, 2002), cu deosebire în extremitatea sudică și are ca principale culturi: trestie de zahăr, porumb, sorg, manioc, bananieri, susan, curmali, bumbac, arahide, batate, legume, citrice etc.; se mai obțin — ca produse forestiere — tămâia și guma arabică. S-au extras 10,6 mii. m^3 material lemnos, 2004, folosit și la fabricarea mangalului (în parte exportat). Ind. se limitează la prelucrarea materiilor prime locale (produse alimentare, textile, mobilă, pielărie și încălțăminte). În unele situații, pe fondul restrângerii activității (datorită situației sociale volatile), unele unități au fost desființate. Resursele de subsol sunt notabile (minereu de fier, uraniu, bauxită, cupru și staniu, gaze naturale, sare, gips), dar exploatate în foarte mică măsură sunt doar ultimele două. Lipsesc căile ferate, căile rutiere (22 100 km) sunt modernizate în foarte mică măsură (11,8%), iar flota maritimă este simbolică. Există 60 de aerodromuri, dintre care 4 pot primi orice tip de aeronavă comercială. Balanța comercială este cronic deficitară, exporturile acoperind c. 23% din valoarea importurilor (2002), iar datoria externă este redutabilă (3 miliarde $, 2002). Turismul internațional, în condițiile situației politico-militare volatile, are niveluri foarte scăzute, deși potențialul natural este remarcabil. Pr. zone și obiective: celei trei parcuri naționale (între care Kismaayo și Hargeysa sunt renumite pentru fauna variată), cele 10 rezervații naturale, plajele litorale (între cele mai lungi din lume), ins. Jaway și Tulay (pentru iahting). Moneda: 1 Shilling **S.** = 100 Cents. Export (2001): produse agricole (45,9%), dintre care animale vii — caprine (20,4%), ovine (15,5%), cămile (10%), mangal (4,5%) ș.a. Pr.

parteneri (2004): Thailanda (31,3%), Emiratele Arabe Unite (22,8%), Yemen (14,9%), India (8,5%), Oman (5,4%), China (4,1%). Import (2001): produse agricole (17,1%) — între care cereale (5,7%), zahăr rafinat (4,4%), alte produse nespecificate (82,9%). Pr. parteneri (2004): Djibouti (28,8%), Kenya (13,1%), India (9,3%), Brazilia (5,4%), Oman (5,2%), Emiratele Arabe Unite (5,1%). — *Istoric.* Cunoscut de egipteni sub numele de „Tara Punt", terit. **S.** este invadat în sec. 7 de arabi din Yemen, iar în sec. 10 din Oman, care impun ca nouă religie — islamul. Imp. Otoman cucerește, în sec. 16, partea de N a **S.**, în timp ce portughezii iau în stăpânire (1507–1698) zonele meridionale ale acesteia, punându-se astfel capăt existenței sultanatelor arabe independente, cel mai important dintre acestea fiind Adal. La sfârșitul sec. 17, coasta somaleză devine dependentă de Sultanatul Masqat, apoi, din 1866, de Sultanatul Zanzibar. Prin inaugurarea Canalului Suez (1869), întreaga reg. din Cornul Africii dobândește o nouă importanță geostrategică, fapt care declanșează o cursă pentru împărțirea ei între puterile coloniale. Marea Britanie își impune (1887) protectoratul asupra reg. din S G. Aden (Somalia Britanică), Franța proclamă (1896) portul Djibouti și terit. învecinat colonia Coasta Franceză a Somalilor (din 1977, Republica Djibouti), iar Italia reunește (1908) reg. meridionale ale **S.** în Somalia Italiană. Aceasta este folosită de Mussolini ca bază de atac împotriva Ethiopiei, dar este ocupată (1941) de trupe engleze și administrată de Marea Britanie până în 1949, când devine terit. sub tutelă a O.N.U., administrat de Italia. La 1 iul. 1960, Somalia Italiană își proclamă independența și, unindu-se în aceeași zi cu Somalia Britanică (independentă din 26 iun. 1960), ia numele de Republica Somalia. Membru al O.N.U. (20 sept. 1960). La 21 oct. 1969, în urma unei lovituri de stat militare, puterea este preluată de Consiliul Revoluționar Suprem, în frunte cu generalul Mohammed Siad Barre, care proclamă Republica Democrată Somalia și, sprijinit de blocul statelor comuniste, aplică un program de reforme de inspirație marxistă. Dictatura partidului unic, rolul atotputernic rezervat statului, largul evantai de naționalizări, ca și promovarea învățământului și culturii laice, bulversează profund societatea somaleză ancorată în tradiție. Războiul declanșat împotriva Ethiopiei, în anii 1977–1978, în vederea dobândirii prov. Ogaden și Hawd, se încheie cu un grav eșec. U.R.S.S. și Cuba își retrag la începutul conflictului sprijinul acordat **S.**, optând în favoarea regimului totalitar al lui *Mengistu Hailé Mariam* de la Addis Abeba. Siad Barre se orientează, după 1978, spre alianța cu Occidentul, acceptând, în 1981, baze militare nord-americane la Berbera și Mogadishu. Adâncirea crizei interne, pe fondul înăspririi regimului dictatorial, are ca urmare izbucnirea, în 1988, a unui război civil, care împinge țara într-o anarhie generală. După refugierea lui M. Siad Barre în străinătate (ian. 1991), **S.** rămâne pradă luptelor dintre fațiunile rivale. Fosta Somalie Britanică își proclamă, în mai 1991, independența, sub numele de „Republica Somaliland", nerecunoscută însă pe plan internațional. Intervenția militară a O.N.U., în scopuri umanitare (1992–1993), se încheie cu un eșec, haosul generalizat determinând Națiunile Unite să retragă, la 3 mart. 1995, întregul personal al misiunilor sale umanitare din **S.** Încercările fațiunilor somaleze aflate în conflict (Conferința de la Addis Abeba, 1993, constituirea unui Consiliu de Salvare Națională, ian. 1997, care să instaureze un guvern central, Conferința de reconciliere națională, iun. 1997, Acordul de încetare a focului semnat la Cairo, dec. 1997) pentru restabilirea păcii interne au rămas fără nici un rezultat, luptele dintre clanurile și milițiile rivale continuând și în 1999 și 2000. Exemplul autoproclamatei „Republici Somaliland" din N este urmat, în NE țării, de proclamarea independenței de către un „nou stat" — „Puntland". În aug. 2000, în statul vecin, Djibouti, se reunește un parlament care alege un nou președinte al statului somalez — Abdul Kassim Salat Hassan. Căpetenii militare care controlează importante reg. din țară, ca și liderii din „Somaiiland" și „Puntland", refuză însă să recunoască noua autoritate. Dacă noul guvern de tranziție național al președintelui Abdul Salat Hassan, sprijinit de Egipt și Arabia Saudită, ocupă locul **S.** la O.N.U. și este recunoscut de O.U.A., Liga Arabă și U.E., în **S.** el nu reușește să-și impună controlul nici măcar asupra întregii capitale, unde luptele cu milițiile rivale continuă. Forțele ostile președintelui Hassan constituie, în apr. 2001, cu sprijinul Ethiopiei, o alianță, Consiliul Somalez de Reconciliere și Restaurare, care-i contestă autoritatea. Ultimul acord intersomalez semnat în ian. 2004 la Nairobi, în Kenya, între 42 de părți în conflict prevede o Constituție de tranziție, introducerea unui sistem federal, constituirea unui Parlament format din 275 de reprezentanți care urmează să aleagă un președinte. Un nou guvern de tranziție este format în exil, în Kenya, la 14 oct. 2004, în frunte cu Abdullahi Yusuf Ahmed, asistat din 3. nov. 2004 de un prim-ministru – Ali Muhammad Ghadi. **2.** Pen. pe coasta de E a Africii, mărginită la E de Oc. Indian și la N de G. Aden; c. 750 mii km^2. *Relief* de pod. înalt (500–1 500 m) în trepte, care spre V trece într-un masiv muntos cu alt. max. de 2 515 m. *Climă* ecuatorială și subecuatorială în S și tropicală în N. *Vegetație* de semideșert pe țărm și de savană în interior. Pe terit. acestei pen. există actualele state Somalia, Djibouti, precum și o parte din Ethiopia.

SOMARE, Michael Thomas (*n.* 1936), om politic din Papua Noua Guinee. Lider parlamentar al Partidului Pangu (din 1968). Prim-min. (1975–1980 și 1982–1985).

SOMATIC, -Ă (< fr.; cuv. gr.) adj. (BIOL.) Care aparține sau care se referă la corpul organismelor vii, considerat ca un tot unitar. ✧ *Celule s.* = celulele corpului, cu excepția celor sexuale.

SOMATOLOGIE (< fr. {i}; {s} gr. *somat-* „corp" + *logos* „studiu") s. f. Știință care se ocupă cu studiul corpului viețuitoarelor, atât din punct de vedere anatomic, cât și fiziologic.

SOMATOMETRIE (< fr. {i}; {s} gr. *somat-* „corp" + *metron* „măsură") s. f. Ramură a antropologiei care studiază aspectele cantitative, măsurabile ale corpului. ✦ Măsurarea corpului animalelor pentru aprecierea proporțiilor corporale, importante în cadrul lucrărilor de selecție.

SOMATOTROP (< fr. {i}; {s} gr. *somat-* „corp" + *trophe* „nutriție") adj. (BIOCHIM.) *Hormon* ~ (hormon de creștere, STH) = substanță secretată de lobul anterior al glandei hipofize, la animalele vertebrate și la om, cu acțiune stimulatoare asupra sintezei proteinelor și creșterii oaselor lungi. Hipersecreția provoacă gigantism sau acromegalie iar hiposecreția nanism.

SOMAȚIE (< fr.) s. f. (DR.) Invitație scrisă făcută de un creditor debitorului de a-și executa obligația de bunăvoie, în caz contrar trecându-se la urmărirea lui silită. ✦ Poruncă, cerință, rugăminte imperativă.

SOMBART [zombart], **Werner** (1863–1941), economist și sociolog german. Prof. univ. la Breslau și Berlin. A inițiat reforme pentru ameliorarea vieții muncitorilor. Adept al noii școli istorice, a pus accentul pe motivația subiectivă a trecerii societății de la o etapă la alta, trecerea de la economia breslelor la economia capitalistă („Capitalismul modern", „Cele trei economii naționale", „Socialismul german", „Sociologie", „Noua filozofie socială"). M. de onoare al Acad. Române (1931).

SOMBOR, oraş în Serbia, în reg. autonomă Voivodina; 51,4 mii loc. (2002). Nod feroviar. Piaţă agricolă. Constr. de maşini agricole; ind. alim. şi textilă.

SOMBRERO (cuv. sp.) s. n. Pălărie din fetru cu boruri largi, purtată mai ales în Spania şi în America Latină.

SOMERSET [sąməsit], ins. nelocuită în Arh. Arctic Canadian, la N de pen. Boothia; 24,8 mii km^2. Relief cu alt. max. de 800 m. Vegetaţie de tundră arctică. Descoperită în 1819 de navigatorul britanic Sir William E. Parry.

SOMEŞ 1. Câmpia Someşului, mare unitate de relief, parte componentă a C. de Vest, situată în extremitatea de NV a României, de o parte şi de alta a cursului inferior al râului Someş, între marginea de V a m-ţilor Oaş şi Gutâi (în NE), dealurile Crasnei şi Codrului (la E şi SE), valea Barcăului (la S şi SV) şi graniţele cu Ungaria şi Ucraina (la V şi respectiv NV). Relieful, a cărui înălţime variază între 110 m (în V) şi 180 m (în E), este reprezentat printr-o succesiune de glacisuri (în SE) care alcătuiesc partea mai înaltă a acesteia, respectiv C. Ardudului şi Tăşnadului, prin şesuri aluviale întinse şi joase (în V), în cadrul cărora se conturează mici depresiuni mlăştinoase (apărute în zonele părăsite de râurile divagante) şi câmpuri mai înalte (interfluvii), acoperite cu loess sau nisipuri fine, depuse de vânt (C. Carei) şi prin lunci largi, însoţite de grinduri sau diguri. Frecvenţa mare a râurilor care o traversează (densitatea reţelei hidrografice este de 1,1 km/km^2) determină un exces de umiditate a solului, fapt ce a impus executarea unor importante lucrări de hidroamelioraţii (desecări, drenări, canale, lacuri piscicole etc.). Constituie o importantă zonă de culturi agricole. **C.S.** se subdivide în mai multe compartimente: *C. joasă a Someşului, C. Ardudului, C. Tăşnadului, C. Ierului, C. Carei* şi *C. Sălacea-Roşiori.* **2.** Râu în NV României, afl. stg. al Tisei pe terit. Ungariei; 435 km (din care 376 km pe terit. României); supr. bazinului hidrografic: 15 015 km^2 (14 464 km^2 pe terit. României). **S.** se formează prin unirea, pe terit. com. Mica, jud. Cluj, la 4 km amonte de municipiul Dej, a râului *Someşu Mare* cu *Someşu Mic.* Între municipiul Dej şi com. Ileanda (jud. Sălaj) are un curs întortocheat, pe direcţie SE-NV, separând dealurile Ciceului (în NE) de dealurile Dejului şi Gârboului (în SV), îşi îndreaptă apoi cursul către SV, strecurându-se printre culmea Prisnel (în NV) şi dealurile Gârboului (în SE), fiind forţat să ocolească, pe la S, culmea Prisnel, prin îngustarea de la Jibou, făcând un cot foarte strâns, după care valea se lărgeşte uşor, îndreptându-se spre N, şerpuind intens printre dealurile Sălajului (la V) şi culmea Prisnel (la E) şi drenând apoi partea de SV a depr. Baia Mare. În aval de com. Ardusat (jud. Satu Mare), **S.** îşi schimbă brusc direcţia de curgere către V, printr-o vale extrem de meandrată, traversând C. Someşului şi municipiul Satu Mare, după care părăseşte terit. României la limita com. Dorolţ şi Vetiş (jud. Satu Mare). În câmpie, **S.** are o pantă redusă de scurgere (în medie 0,45‰), o albie majoră întinsă (5-6 km), numeroase meandre şi un debit mediu multianual de 120 m^3/s. Pentru prevenirea inundaţiilor, **S.** este îndiguit în cursul inferior. În primăvara anului 1970, din cauza ploilor abundente, debitul **S.** a depăşit 3 300 m^3/s, inundând o parte a municipiului Satu Mare şi câmpia înconjurătoare. Afl. pr.: Sălătruc, Almaş, Agrij, Sălaj, Lăpuş. În Antic. s-a numit *Samus.*

SOMEŞAN, Podişul ~ v. **Podişul Someşan.**

SOMEŞANA (< n. pr. *Someş*) s. f. art. Denumire dată ciclului de dansuri din zona Năsăudului, compus din jocurile „de-a mâna" („de-a lungul), cu ritm ternar şi mişcare lentă, şi „de-a-nvârtita", cu ritm binar şi mişcare rapidă, ambele fiind însoţite de strigături; melodiile corespunzătoare acestor jocuri.

SOMEŞ-ODORHEI, com. în jud. Sălaj, situată la poalele de E ale dealurilor Sălajului, pe valea Someşului; 2 908 loc. (2005). Staţie (în satul **S.-O.**) şi haltă de c.f. (în satul Inău). Pomicultură. Satul **S.-O.** apare menţionat documentar în 1387. Bisericile de lemn cu acelaşi hram – Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil, în satele Domnin (1753, cu picturi pe pereţii interiori datând din 1812) şi Inău (1832), şi cu hramul Sf. Gheorghe (sec. 18), în satul Bârsa.

SOMEŞU CALD, râu, unul dintre izvoarele Someşului Mic; 64 km. Izv. din SE m-ţilor Vlădeasa, de sub vf. Cârligatele, de la 1 385 m alt., dintr-o reg. calcaroasă cu numeroase fenomene carstice. Imediat după ce izvorăşte, râul **S.C.** dispare printr-un ponor cu peşteră şi, după ce reapare în peştera Rădesei, pătrunde în zona Cetăţilor Rădesei, pe care o traversează printr-o peşteră-tunel de 250 m lungime. După ce străbate o reg. de chei, cu pereţi calcaroşi abrupţi şi cu diferenţă de nivel de peste 100 m, numită „Bazarul Someşului", râul se îndreaptă spre ENE, porţiune unde pe cursul său s-a format lacul de acumulare *Fântânele,* după care străbate defileul de la Mărişel, unde, pe o distanţă de 13 km, are o cădere de peste 300 m, apele lui vărsându-se apoi în lacul de acumulare *Tarniţa.* La 5 km în aval de lacul Tarniţa, **S.C.** îşi uneşte apele cu cele ale râului Someşu Rece în lacul de acumulare Gilău, rezultând, la ieşirea din acest lac, un singur curs de apă cu numele *Someşu Mic.*

SOMEŞU MARE, râu în N României, cu cea mai mare extindere a cursului şi bazinului său pe terit. jud. Bistriţa-Năsăud; 118 km. Se formează prin unirea, la S de pasul Rodna, a pârâului Maria, care izv. din V m-ţilor Suhard, de sub vf. Omu, de la 1 558 m alt., cu pârâul Valea Smeului, al cărui izvor se află în E m-ţilor Rodnei, sub vf. Coşorba. În aval de confluenţa celor două pâraie, valea **S.M.** capătă o direcţie de curgere predominantă NE-SV, separă mai întâi prelungirile m-ţilor Rodnei (în NNV) de cele ale m-ţilor Bârgău (în SSE), formând în această zonă o serie de repezişuri, traversează apoi reg. dealurilor Năsăudului, trecând prin oraşul Năsăud, iar în aval de Beclean desparte dealurile Ciceului (în N) de dealurile Jimborului (în S), printr-o vale mult lărgită, după care confluează cu apele Someşului Mic, pe terit. com. Mica (jud. Cluj), la c. 4 km amonte de municipiul Dej, formând cursul unic al râului Someş. Afl. pr.: Arieş, Cormaia, Rebra, Sălăuţa, Ilişua (pe dr.), Ilva, Şieu (pe stg.)

SOMEŞU MIC, râu în NV pod. Transilvaniei, cu întreg cursul şi bazinul său dezvoltate pe terit. jud. Cluj; 178 km. După contopirea apelor Someşului Cald cu cele ale Someşului Rece în lacul de acumulare Gilău se formează, în aval de acesta, un curs unic cu numele Someşu Mic, a cărui direcţie de curgere este S-N, cu largi ondulări ale văii şi cu numeroase meandre ale talvegului. Drenează mai întâi partea de N a dealurilor Feleacului, trecând prin municipiul Cluj-Napoca, separă apoi C. Fizeşului (în E) de dealurile Clujului şi Dejului (în V) printr-o vale largă, cu aspect de culoar, însoţită de lunci şi terase bine dezvoltate, trece prin oraşul Gherla şi, la c. 20 km aval de acesta, confluează cu Someşu Mare formând cursul unic al râului Someş. Afl. pr.: Feneş, Suatu, Fizeş (pe dr.), Nadăş, Borşa, Lonea, Valea Mărului (pe stg.).

SOMEŞU RECE, râu, unul dintre izvoarele Someşului Mic; 45 km. Izv. din N masivului Muntele Mare, de la 1 639 m alt., drenează partea centrală a masivului Gilău pe direcţie S-N şi se varsă în lacul de acumulare Gilău, unde îşi amestecă apele

cu cele ale Someșului Cald, rezultând, în aval de lac, un singur curs de apă cu numele *Someșu Mic*.

SOMIERĂ (< fr.) s. f. **1.** Element component al unui pat, format dintr-un schelet care susține un ansamblu de elemente elastice (arcuri, plase metalice etc.) acoperite cu un material de umplutură (păr de cal, iarbă de mare etc.) și o țesătură de acoperire. **2.** Bloc de piatră care se așază deasupra unor stâlpi sau coloane de zidărie pentru a prelua sarcinile transmise de bolțile sau de grinzile rezemate pe ele. **3.** Fiecare dintre grinzile principale pe care sunt rezemate grinzile secundare ale unui tavan cu grinzi aparente.

SOMITAȚE (< fr.) s. f. Persoană de mare prestigiu, autoritate necontestată într-un domeniu de activitate

SOMME [som], fl. în N Franței; 245 km. Izv. din înălțimile Fonsommes, din apropiere de Saint-Quentin, și se varsă în Marea Mânecii printr-un estuar. Regim hidrologic reglat prin construcții hidrotehnice. Irigații. Legat prin canale cu Oise și Schelde. Navigabil în aval de Bray. Trece prin Amiens și Abbeville. Pe fl. **S.** a avut loc, de la 1 iul. la 18 nov. 1916, una dintre cele mai mari bătălii din Primul Război Mondial, încheiată cu sute de mii de morți și răniți de ambele părți; în timpul ofensivei de pe **S.** trupele engleze au folosit prima dată tancurile ca armă de luptă (15 sept.). Între 5 și 8 iun. 1940 au avut loc lupte violente, în care armata franceză a încercat, fără succes, să oprească înaintarea trupelor germane spre mare.

SOMMER [zomər], **Ioan** (numele latinizat *Sommerus Johannes*) (1542–1574, n. Pirna, Germania), umanist transilvănean. Critic al „Bibliei". Director al Colegiului de la Cotnari (1562–1563), al gimnaziului de la Brașov întemeiat de Honterus (1565–1567) și al școlii unitariene din Cluj (1570–1572). A scris „Viața lui Iacob Heraclide Despotul Moldovei".

SOMMERFELD [zomərfelt], **Arnold Johann Wilhelm** (1868–1951), fizician german. Prof. univ. la München, unde a creat o importantă școală de fizică teoretică. Contribuții în spectroscopie; a perfecționat modelul atomic al lui Bohr (1915–1916), asociind orbite eliptice electronilor și a cercetat structura fină a liniilor spectrale. A elaborat (1927) teoria stării metalice, considerând electronii din metal ca formând un gaz degenerat rarefiat.

SOMMERFELT [somərfelt], **Alf Axelssen** (1892–1963), lingvist norvegian. Prof. univ. la Oslo. Elev al lui A. Meillet. Specialist în gramatica comparată a limbilor indo-europene și în lingvistica generală („Limba și societatea", „Aspecte diacronice și sincronice ale limbii").

SOMN[1] (< sl.) s. m. Pește teleostean răpitor din familia *Siluride*, cu corpul masiv, fără solzi, trei perechi de mustăți la gură, dintre care o pereche, foarte lungi, pe falca superioară, celelalte două de pe falca inferioară mult mai scurte, și cu carne foarte gustoasă; trăiește în Dunăre, în lacuri și în râurile mari *(Silurus glanis)*. Poate atinge 5 m lungime și 300–400 kg în greutate, majoritatea exemplarelor pescuite având însă 30–40 kg. ✧ *S. pitic* = pește teleostean răpitor din familia *Ictaluride*, originar din America de Nord, lung de 20–30 cm, greu de c. 200–300 g, cu gura mare cu patru perechi de mustăți *(Ictalurus nebulosus)*. Introdus în România în diverse lacuri și heleșteie.

SOMN[2] (lat. *somnus*) s. n. **1.** Stare funcțională normală a organismelor animale și umane care survine periodic în alternanță cu starea de veghe și care se caracterizează prin repaus motor, lipsă de receptivitate pentru stimulii obișnuiți ai mediului (la om întreruperea activității psihice conștiente), prin particularități ale activităților vegetative și ale undelor electrice cerebrale. Înregistrarea activității cerebrale în timpul **s.** a pus în evidență alternanța (de 5 până la 8 ori pe noapte) a unor perioade de *somn profund*, care apar în electroencefalogramă sub formă de unde lente (de frecvență joasă și cu amplitudine mare) și perioade cu unde rapide (de frecvență înaltă și cu amplitudine mică), asociate cu creșterea frecvenței pulsului, agitație, vise, mișcări rapide ale globilor oculari, care caracterizează *somnul paradoxal*. Echilibrul dintre **s.** și veghe, ca și între **s.** profund și cel paradoxal este indispensabil stării de sănătate. Unele boli se manifestă și prin tulburarea acestui echilibru în sensul insomniei sau hipersomniei. ✦ Inerție, toropeală, amorțire. ✧ *Somn ușor*, formulă prin care dorim cuiva să aibă un somn liniștit. ✦ Necesitatea de a dormi și senzația provocată de această necesitate. **2.** *Somnul de veci (cel lung* sau *vesnic)* = moartea.

SOMNAMBUL, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care suferă de somnambulism; noctambul.

SOMNAMBULISM (< fr., {i}) s. n. Executarea automată, cu ochii deschiși și cu o privire fixă, a unor acte coordonate (frecvent plimbare nocturnă), în timpul somnului natural sau provocat prin hipnoză, de care individul nu-și amintește la trezire. Se înregistrează îndeosebi la copii (fără a indica o stare patologică); în majoritatea cazurilor dispare la adolescență.

SOMNIFER (< fr.; lat. *somnus* „somn" + *ferre* „a aduce") s. n. (FARM.) Medicament care provoacă somnul; hipnotic, soporific, narcotic.

SOMNOLENT, -Ă (< fr., lat.) adj. Care este în stare de somnolență.

SOMNOLENȚĂ (< fr., lat.) s. f. Stare intermediară între veghe și somn[2], caracterizată prin diminuarea și încetinirea activității spontane motorii și psihice și reducerea reacțiilor față de stimulii mediului extern.

SOMNOROS, -OASĂ (< *somn*) adj., s. f. **1.** Adj. Care este toropit de somn[2]; care nu s-a trezit bine din somn. ✦ (Și subst.) Căruia îi place să doarmă mult. **2.** Adj. Fig. Fără vlagă, fără vigoare. **3.** S. f. (BOT.) Plantă erbacee bienală din familia umbeliferelor, cu frunze penat-sectate, cu flori albe și cu fructe cu opt aripi membranoase *(Laserpitium prutenicum)*.

SOMNOTERAPIE (< *somn* + *terapie*) s. f. Metodă de tratament a unor forme de nevroză, a hipertensiunii arteriale etc. constând în provocarea unui somn prelungit prin medicamente, hipnoză sau curent electric.

SOMON (< fr.) s. m. Pește teleostean, răpitor, din familia salmonide, răspândit în mări și lacuri din zonele reci și temperate ale emisferei nordice; migrează vara în fluvii pentru reproducere. Există mai multe specii printre care **s.** din Oc. Atlantic (inclusiv M. Nordului, M. Baltică) și Oc. Arctic, care are 1 m lungime și greutatea de c. 15 kg *(Salmo salar)*, **s.** din Oc. Pacific, care pătrunde în fluviile Americii de N, și **s.** din Extremul Orient asiatic (care își depune icrele în fluviile din E continentului dar și din arh. japonez) (*Oncorhynchus keta*).

SOMOVA, com. în jud. Tulcea, situată la poalele NV ale dealurilor Tulcei, pe dr. văii Dunării, pe gârla Somova; 4 481 loc. (2005). Expl. de baritină și de sulfuri complexe. Cherhana. Biserica Sfinții Voievozi (1873), în satul **S.**

SOMOZA DEBAYLE, Anastasio (1925–1980), general și om politic nicaraguaian. Președinte al Republicii Nicaragua (1967–1972 și 1974–1979). A instaurat în țară un regim dictatorial. Răsturnat de la putere de sandiniști, s-a refugiat în Paraguay (1979–1980), unde a fost asasinat.

SOMPTUAR (< fr.; {s} lat. *somptuarius* < *somptus* „cheltuială") adj. Referitor la cheltuieli. ✧ *Legi somptuare* = (în vechea Romă) legi care opreau cheltuielile exagerate și îndeosebi cele pentru lux.

SOMPTUOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. Luxos, grandios, fastuos, măreț, elegant.

SOMPTUOZITATE (< fr., lat.) s. f. Însușire a ceea ce este somptuos; eleganță, lux.

SON (< fr.) s. m. (FIZ.) Unitate de măsură a tăriei sunetelor, egală cu tăria unui sunet cu frecvența de 1 000 Hz și cu intensitatea auditivă de 40 de foni.

SONA (după fr. sonné) vb. I refl. (Fam.; despre oameni) A-și pierde judecata; a se ticni.

SONANTĂ (< fr., germ.) s. f. (LINGV.) Consoană care se apropie prin unele caracteristici articulatorii și funcționale de vocale (putând constitui în unele situații centru de silabă).

SONAR (< fr.; siglă de la engl. *so*[und] *n*[avigation] *a*[nd] *r*[anging] „navigare și localizare prin sunet") s. n. Echipament pentru telecomunicații subacvatice, conținând elemente pentru emisiunea și recepția undelor sonore; utilizat pentru repererarea unor obiecte subacvatice. Folosit pentru prima oară în 1916 la detectarea submarinelor.

SONATĂ (< fr., it.) s. f. Compoziție muzicală pentru unul sau două instrumente, alcătuită de obicei din trei părți, prima energică, a doua lentă și a treia plină de vioiciune. Apărută inițial în Italia, în sec. 17, începe să aibă o largă răspândire europeană în sec. 18. Prin C.P.E. Bach, Haydn, Mozart, Beethoven, **s.** atinge stadiul clasic al evoluției, consacrându-se ca cel mai important gen al muzicii instrumentale; acum ea își fixează structura și caracterele. În sec. 19 sunt abandonate rigorile clasice de construcție, fragmentarea în părți distincte, **s.** devenind uneori un poem instrumental (Liszt). Au scris **s.** Corelli, Vivaldi, Händel, Schumann, Chopin, Dvořak, Brahms, Debussy, Ravel, Prokofiev, G. Enescu, M. Jora, I. Ciortea, S. Toduță ș.a. ✧ *Farma de s.* = structura primei părți dintr-o sonată, simfonie, cvartet etc., constând din expoziția, dezvoltarea și repriza a două teme contrastante.

SONATINĂ (< fr., it., germ.) s. f. Sonată de proporții reduse. Autori de **s.**: Muzio Clementi (1752–1832), Friedrich Kuhlan (1786–1832), Ferruccio Busoni (1866–1924) ș.a.

SONDA, strâmtoare între ins. Java și Sumatera, care unește apele M. Java cu cele ale Oc. Indian. Lungime: 170 km. Lățime max.: 22 km; ad.: între 30 și 1 500 m.

SONDA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A efectua cercetarea unui teren, a adâncimii sau a fundului unei ape, a atmosferei etc. cu ajutorul unei sonde sau prin luarea sistematică de probe; a explora. **2.** (MED.) A efectua un sondaj **(2). 3.** Fig. A încerca să afli gândurile, intențiile, sentimentele etc. cuiva; a ispiti, a tatona.

SONDAJ (< fr.) s. n. **1.** Faptul de a sonda. ✦ Operație de cercetare a terenului, finalizată prin analiza probelor luate din gaura sau din groapa de sondă, cu scopul localizării unor substanțe utile sau al determinării proprietăților rocilor. ✦ Fig. Investigație; cercetare, studiu. ✧ *S. de opinie* = metodă sociologică utilizată în vederea cunoașterii repartiției opiniilor publicului într-o chestiune concretă, economică, politică, cultural-științifică, etică etc., la un moment dat. **2.** Introducere a unei sonde **(7)** într-un organ cavitar (ex. stomac, vezică urinară) sau într-un canal (ex. canal cistic), cu scopul evacuării conținutului acestuia, administrării unui medicament, hrănirii artificiale sau al efectuării examenului de laborator.

SONDARE (< *sonda*) s. f. Acțiunea de a sonda; sondaj. ✦ Operație de manevrare a unei sonde **(4).** ✦ Operația de a sonda în jurul unei nave eșuate, în vederea stabilirii zonei de contact cu fundul.

SONDĂ (< fr.) s. f. **1.** Gaură cilindrică săpată în scoarța pământului prin forare, în vederea explorării straturilor din adâncime *(s. de explorare)* sau a exploatării unui zăcământ de hidrocarburi fluide *(s. de exploatare* sau *de extracție).* **2.** Dispozitiv care servește la extragerea unei cantități mici dintr-un material compact (ex. din sol), granular (ex. cereale) sau pulverulent (ex. ciment), în vederea recoltării de probe sau de mostre. **3.** Dispozitiv auxiliar al unui instrument de măsură la care este conectat printr-o conductă de legătură, putând fi plasat pentru efectuarea determinărilor în punctele care interesează. **4.** Aparat sau instalație pentru măsurarea adâncimii apei sau a valorilor anumitor mărimi la diferite adâncimi (ex. compoziția apei mării), în vederea stabilirii condițiilor de navigație, a studiilor hidrografice sau a studiilor oceanografice. **5.** Ansamblu de instrumente sau instalație lansate în atmosferă (în general cu ajutorul unui balon sau a unei rachete) pentru măsurarea anumitor caracteristici meteorologice (temp., umiditate, presiune etc.) la diferite altitudini. 6. *S. spațială* (sau *cosmică*) = satelit artificial sau vehicul cosmic fără oameni la bord, destinat explorării directe a spațiului cosmic sau a corpurilor cerești; cu ajutorul aparatelor și al instrumentelor pe care le posedă, efectuează automat anumite cercetări, transmițând apoi pe Pământ informațiile obținute. **7.** (MED.) Instrument în formă de tijă sau de tub subțire și lung cu care se efectuează sondajele **(2). 8.** Pahar lung și subțire, îngustat în partea de jos.

SONDE (SUNDA) Arh. în V Oc. Pacific (parte componentă a Arh. Malaez), cuprinzând cea mai mare parte a Indoneziei și o mică parte din Malaysia (statele Sabah și Sarawak), precum și statul independent Brunei din ins. Borneo. Este format din *Sondele Mari* (ins. Sumatera, Java, Borneo/Kalimantan și Sulawesi/Celebes) și *Sondele Mici* (ins. Bali, Lombok, Sumbawa, Sumba, Flores, Timor, Alor ș.a.). Sin. Arh. Indonezian. ✧ *Depresiunea Sondelor* v. Java **(3).**

SONDEZĂ (< fr.) s. f. Instalație ușoară de foraj, utilizată pentru realizarea unor găuri de sondă cu adâncime relativ mică (rareori până la 2 000 m), necesare pentru lucrări de explorare geologică sau cu caracter minier, studii geotehnice etc.

SONDOR (< fr.) s. m. Muncitor care lucrează la sondă **(1).**

SØNDRE STRØMFJORD, fiord în V Groenlandei, în apropierea Cercului Polar de Nord; 190 km lungime; 8 km lățime max.

SONERIE (< fr.) s. f. **1.** Dispozitiv de semnalizare acustică, care emite sunete intermitente prin lovirea unui mic clopot cu un ciocănel. ✧ *S. electrică* = **s.** al cărei ciocănel este acționat de un electromagnet. Inventată (1835) de germanul Christian Neeff (1782–1849). **2.** Butonul cu ajutorul căruia se închide și se întrerupe circuitul electric al unei sonerii electrice.

SONET (< fr., it.) s. n. Poezie cu formă prozodică fixă (14 versuri repartizate în două catrene cu rimă îmbrățișată și două terține cu rimă liberă). Primii autori de **s.** în sec. 13 în Italia (școala siciliană) și Franța (trubadurii provensali). Au scris **s.** Dante, Petrarca, Shakespeare, Baudelaire, iar în literatura română Gh. Asachi, Eminescu, Macedonski, N. Codreanu, V. Eftimiu, V. Voiculescu ș.a.

SONETĂ (< fr.) s. f. Utilaj de construcție folosit pentru înfigerea în teren (prin aplicarea de lovituri repetate cu un berbec) a piloților, pe care îi menține totodată în poziția prestabilită.

SONG (SUNG), dinastie de împărați chinezi (960–1279). Împărțită în dinastia **S.** de Nord (960–1127), întemeiată de Taizu, la N de fluviul Yangtze, cu capitala la Pien-liang (azi Kaifeng) și dinastia **S.** de Sud (1127–1279), întemeiată de Gaozong,

în urma cuceririi părții de N de către armatele statului Jin; capitala la Lin-an (azi Hangzhou). În timpul dinastiei **S.** remarcabilă este activitatea lui Wang An-shih (1021–1086), ministru al împăratului Shenzong (1068–1085), care efectuează reforme cu caracter agrar, financiar, social și militar. Însemnată dezvoltare a literaturii și artelor. Dinastia **S.** a fost înlăturată în urma invaziei mongole condusă de Kubilai, care instaurează dinastia Yuan.

SONG (cuv. engl.) s. n. Cântec, melodie.

SONGHAY, imperiu în V Africii întemeiat de populația songhay – berberi vorbitori ai unei limbi din familia nilo-sahariană în sec. 7, cu capitala la Kukya și apoi la Gao. A cuprins vaste terit. între fl. Senegal la V, reg. muntoasă Air la E, fl. Niger la S și centrul Saharei la N. A atins apogeul în timpul domniilor lui Sonni Aii (1464–1492) și a lui Mohammed I Ture supranumit Askia (Uzurpatorul) (1493–1528). Cucerit în 1590–1591 de sultanul Marocului, Ahmad al-Mansur.

SONGHUA JIANG [sunghua tsian] **(SUNGARI),** râu în NE Chinei, afl. dr. al Amurului la Tongjiang; c. 1 927 km. Supr. bazinului hidrografic: 550 mii km^2. Izv. din culmea Changpai Shan și traversează C. Manciuriană. Este navigabil în aval de Jilin. Hidrocentrală (cu un lac de acumulare de c. 150 km lungime). Trece prin Harbin. Îngheață în perioada nov.–apr.

SONGJIN v. **Kimchaek.**

SONIC, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care ține de sunet, privitor la sunete; care utilizează sau se bazează pe sunete; sonor. ✦ Referitor la gama de frecvențe care cuprinde infrasunetele, sunetele și ultrasunetele. **2.** (Despre un sistem termic sau fizic, un procedeu etc.) Care folosește în principiu proprietățile undelor sau ale oscilațiilor mecanice din corpurile lichide sau solide; referitor la aceste unde și oscilații. ✧ *Mașină s.* = mașină de forță sau mașină de lucru acționată *(motor s.)* prin vibrații sonice sau producătoare *(generator s.)* de vibrații sonice.

SONICITATE (< fr. {i}) s. f. Disciplină tehnică al cărei obiect de studiu îl constituie transmiterea energiei mecanice prin intermediul vibrațiilor și al undelor elastice în masa lichidelor sau a solidelor; are aplicații în sondajul de mare adâncime, în construcția sistemelor de transmisie pe avioane și nave etc. Creatorul **s.** este omul de știință român (George) Gogu Constantinescu (1912).

SONNI ALI (sau Aii *Ber* „cel Mare"), rege în statul Songhay (1464–1492) din dinastia Sonni. Bazându-se pe o armată de mercenari și pe o numeroasă flotă de pirogi, cu care controla traficul pe fl. Niger, a efectuat numeroase campanii de cucerire, lărgind considerabil hotarele regatului său. După un îndelungat blocaj naval (c. 1467) a cucerit orașul-port Jenné (azi Djenné), a înfrânt pe tuaregi și a pus stăpânire pe importantul oraș malian Tombouctou (1469); în S, luptând împotriva populației mossi, a supus autorității sale Baghana și Walata (1483), reușind să-și impună supremația asupra terit. de pe cursul superior și mijlociu al fl. Niger.

SONNINO, Giorgio Sidney, baron (1847–1922), om politic italian. Conservator. Prim-min. (febr.–mart. 1906 și 1909–1910), ministru de Externe (1914–1919). Partizan al intrării Italiei în Primul Război Mondial de partea Antantei. A reprezentat Italia la Conferința de Pace de la Paris (1919).

SONOLOCAȚIE (< fr.) s. f. Operație de determinare a poziției unui obiect față de un anumit reper cu ajutorul undelor sonore, fără participarea activă a obiectului.

SONOLUMINISCENȚĂ (< fr.) s. f. Emisie slabă de lumină care însoțește fenomenul de cavitație produs într-un lichid supus acțiunii ultrasunetelor.

SONOMETRU (< fr. {i}; {s} lat. *sonus* „sunet" + gr. *metron* „măsură") s. n. **1.** (FIZ.) Instrument pentru verificarea legilor de vibrație a coardelor, pentru compararea înălțimii sunetelor sau pentru măsurarea unui interval. **2.** (TELEC., FIZ.) Aparat folosit la măsurarea obiectivă a nivelurilor de intensitate acustică, a zgomotelor produse de o sursă determinată.

SONOR, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care produce sunete (ex. tub **s.**) **2.** Care are timbru plăcut, plin, armonios (ex. voce **s.**). **3.** Care întărește sunetele prin rezonanță sau prin reverberație, care răsună (ex. cameră **s.**). **4.** (Despre filme) La care proiecția este însoțită de vorbire și de muzică. V. *pistă sonoră.* ✦ (Substantivat, n.) Desfășurarea dialogurilor și a muzicii unui film sonor. **5.** (Despre consoane) Care se emite prin vibrarea coardelor vocale. **6.** Fig. Renumit; *p. ext.* pretențios, emfatic.

SONORA 1. Stat în NV Mexicului, cu ieșire la Oc. Pacific; 182,1 mii km^2; 2,2 mil. loc. (2000) Centrul ad-tiv: *Hermosillo.* Zăcăminte de cupru, zinc, plumb, aur, argint. Irigații. Cereale, bumbac, tutun. Pescuit. **2.** Deșert în America de N, întinzându-se în SV S.U.A. (SV Arizonei, SE Californiei) și NV Mexicului (V statului Sonora, N Baja Californiei). Include și deșerturile Colorado și Yuma. Se întinde pe 310 000 km^2. În unele sectoare (ex. văile Coachella și Imperial), pe baza irigațiilor se practică o agricultură intensivă. Stațiuni balneare renumite pentru climatul agreabil din timpul iernii (Palm Springs, Tucson, Phoenix). Rezervații pentru indieni (populații papago și pima din grupul uto-aztec). Caracterizat prin marea diversitate de cactuși și specii xerofile de *Yucca* și *Agave.*

SONORITATE (< fr., lat.) s. f. Însușirea de a fi sonor. ✦ Sunet specific, nuanță; *p. ext.* muzicalitate.

SONORIZA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A amplifica și a distribui semnale acustice, în vederea repartizării unui program sonor într-un spațiu oarecare, cu ajutorul sistemelor electroacustice. **2.** Tranz. A realiza coloana sonoră a unei producții cinematografice sau de televiziune. **3.** Tranz. și refl. (Despre consoane surde) A (se) transforma în consoană sonoră.

SONSONATE, oraș în V statului El Salvador, pe Río Grande de Sonsonate, la 60 km V de San Salvador; 58,3 mii loc. (2000). Centrul ad-tiv al departamentului. Piață agricolă pentru zahăr, cafea și tutun. Catedrală în stil colonial, placată cu porțelan alb. În vecinătate, biserica San Antonio del Monte, loc de pelerinaj. Fundat în 1524. Cap. provizorie a țării (1833–1834).

SONTAG, Susan (n. 1933), literată americană. Feministă, participantă la multe dezbateri privitoare la problemele esențiale ale umanității contemporane, e autoarea unor eseuri de teoria limbajului, a artei, a literaturii, care au avut un larg răsunet în cercurile intelectuale (mai ales în rândul studențimii), nu numai din S.U.A. („Contra interpretării", „Despre fotografie", „Despre scriitura însăși: à propos de Roland Barthes").

SONY, societate japoneză fondată în 1946 la Tōkyō de Masaru Ibuka și Akio Morita. Cunoscută pentru producția de aparate de radio, televizoare, echipamente electrice și electronice. A lansat pe piață radioul cu tranzistori (1949). Are filiale în întreaga lume.

SOPORIFIC (< fr.; {s} lat. *sopor* „somn profund" + *-ficus* [de la *facere*] „care face") adj., s. n. (Medicament) care provoacă somnul (ex. barbituricele, cloralhidratul etc.); somnifer.

SOPORU DE CÂMPIE, sat în com. Frata, jud. Cluj, menționat documentar în 1213. Aici au fost descoperite un cimitir daco-roman din

sec. 2–3 și o importantă așezare daco-romană din sec. 5.

SOPOT, com. în jud. Dolj, situată în NE piemontului Bălăciței, pe râul Raznic; 1 885 loc. (2005). În satul **S.** se află biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena (1889–1890), iar în satul Bașcov, o biserică cu dublu hram – Sf. Dumitru și Sf. Nicolae (1842).

SOPOT, oraș în N Poloniei, la 13 km NV de Gdańsk, port la M. Baltică; 47,9 mii loc. (1995). Ind. alim. Stațiune balneară. Festival internațional anual de muzică ușoară. Fundat în sec. 13. Oraș din 1901.

SOPRAN, -Ă (< it.) s. n., s. m. și f. **1.** S. n. Vocea cea mai înaltă dintre cele cinci categorii de voci omenești. Se întâlnește la femei și la băieții mici. **2.** S. m. și f. Femeie sau copil cu vocea în registrul cel mai acut; *p. ext.* instrument de suflat a cărui scară corespunde acestei voci. V. și coloratură, **s.** de ~.

SOPRON [ʃopron], oraș în NV Ungariei, situat pe râul Ikva, în apropiere de lacul Fertö, la 3 km de granița cu Austria; 56 mii loc. (2003). Nod feroviar. Centru comercial și viticol. Piață agricolă. Ind. textilă, chimică, de prelucr. a lemnului și alim. (zahăr, vin, conservarea fructelor). Izvoare cu ape termale. Muzeu memorial „Franz Liszt". Mănăstire benedictină, cu biserică în stil gotic (1280), bisericile Sf. Mihail (1484), în stil gotic, Sf. Gheorghe (sec. 15) și dominicană (sec. 18); casa „Storno" (sec. 15, refăcută în sec. 17). Pe locul unei vechi așezări celtice s-a dezvoltat un centru militar roman cu numele *Scarabantia Iulia.* În sec. 10, aici s-au așezat ungurii, care au construit o fortificație. Printr-un plebiscit (1921) s-a hotărât să treacă de la Austria la Ungaria. Turism.

SOR (gr. *soros*, „grămadă") s.m. Grup compact de sporangi așezat pe fața inferioară a frunzelor mature la ferigi. În funcție de specie, pot fi liniari, rotunzi, oblongi sau eliptici, dispuși de obicei în șiruri regulate, uneori foarte deși, acoperind în mare parte suprafața frunzei.

SOȘRĂ (lat. *soror, -oris*) s. f. **1.** Persoană de sex feminin considerată în raport cu altă persoană născută din același tată și aceeași mamă (soră bună sau adevărată) ori numai din aceeași mamă sau din același tată (soră vitregă). **2.** (Fam. la voc.) Termen de adresare intim sau amical către o persoană de sex feminin. **3.** Fig. Prietenă, tovarășă. ✦ *Limbă soră* = limbă care are aceeași origine cu alta. **4.** Cel mai mic grad în ierarhia călugărească a mănăstirilor de femei; persoană care deține acest grad. **5.** *S. de caritate* = persoană care aparține cadrelor medii sanitare. *S. de mireasă* = fată care însoțește mireasa la cununie și care îndeplinește anumite atribuții la nuntă; drușcă. **6.** *Soră-cu-frate* = plantă erbacee anuală din familia scrofulariaceelor, înaltă de 10–50 cm, cu frunze ovate sau ovatlanceolate, cu flori bilabiate galben-aurii, în partea superioară a inflorescenței cu bractei albastre sau violacee și cu fructe capsule *(Melampyrum nemorosum).* Se mai cunosc c. 30 de specii înrudite, răspândite în zona temperată a emisferei nordice.

SORB[1] (lat. *sorbus*) s. m. **1.** Arbore sau arbust din familia rozaceelor, înalt până la 12 m, cu frunze eliptice, cu flori albe în corimbe și cu fructe globuloase, roșii sau portocalii, cultivat uneori în scopuri ornamentale *(Sorbus aria).* **2.** Arbore înalt de 20–25 m, cu frunze lat-ovate, cu 3–5 perechi de lobi triunghiulari, flori albe, fructe mici, elipsoidale, brune (*Sorbus torminaiis*). Crește în pădurile de foioase, de la câmpie până în etajul montan. Florile sunt melifere. Fructele sunt folosite în alimentație (gemuri, compoturi, siropuri, băuturi alcoolice, oțet).

SORB[2] (< *sorbi*) s. n. **1.** Locul unde apa unui râu dispare de la suprafața pământului, continuându-se printr-un curs subteran; este un fenomen caracteristic regiunilor carstice. ✦ Vârtej de apă cu centrul adânc, foarte primejdios. **2.** Vânt care se deplasează cu viteză, propagându-se sub formă de vârtej. **3.** (TEHN.) Armătură de conductă constituită dintr-o piesă cavă de metal, de forma unui corp de revoluție (cilindru, sferă etc.) cu mantaua perforată sau realizată dintr-o sită, care se montează la extremitatea introdusă în lichid a conductei de aspirație a unei pompe, pentru a se evita aspirarea unor corpuri solide străine.

SORBESTREA (< it.) s. f. Plantă erbacee perenă din familia rozaceelor, înaltă de 30–90 cm, cu frunze imparipenat-compuse, lucioase, și cu flori hermafrodite, lipsite de corolă, cu caliciul din patru sepale, de culoare roșie-închis sau brună *(Sanguisorba officinalis).* Se mai cunosc încă c. 30 de specii înrudite răspândite în zona temperată a emisferei nordice. Plantă medicinală, utilizată în enterocolite, boli renale și ca antihemoragic.

SORBI (în germ. și *Wenden*) s.m. pl. Populație de origine slavă, așezată în sec. 8–9 în E Germaniei între râurile Oder, Havel, Spree, Elba, Saale și M-tii Metaliferi, dar și în zona râului Regnitz. În prezent, urmașii acestei populații, în număr de c. 50 mii, trăiesc în reg. Lausitz din Saxonia, continuând cultivarea vechii limbi.

SORBI (lat. *sorbire*) vb. IV tranz. **1.** A bea un lichid trăgând puțin câte puțin cu buzele strânse. ✦ A bea cu lăcomie și cu repeziciune dintr-o singură înghițitură. ✧ *A sorbi cuvintele* (sau *vorbele, scrisul* etc.) *cuiva* = a asculta sau a citi cu mare interes, cu mare atenție etc., pe cineva. **2.** A absorbi, a înghiți. ✦ Fig. A preocupa, a captiva. **3.** A trage în piept cu nesaț, a inspira adânc ceva.

SORBIȚĂ (< fr.) s. f. (METAL.) Constituent structural cu aspect granular fin al oțelurilor supuse tratamentului termic de călire și de revenire.

SORBITOL s.n. Hexaalcool preparat din glucoză, cu acțiune colagogă și purgativă; se utilizează de asemenea la prepararea acidului ascorbic și a zaharinei pentru diabetici.

SORBITURĂ (< *sorbi*) s. f. Faptul de a sorbi. ✦ Cantitate de lichid care se poate sorbi dintr-o dată; înghițitură, dușcă.

SORBONA (SORBONNE), veche școală din Paris (inițial colegiu pentru pregătirea clerului înalt și cămin pentru studenți și profesori). Întemeiată, în Cartierul latin, în 1253–1257, de teologul francez Robert de Sorbon (1201–1274), capelan și duhovnic al regelui Ludovic IX; între 1554 și 1792, Facultatea de Teologie a Univ. din Paris, în care a fost inclusă în 1808. Începând din sec. 17, este a doua denumire atribuită Univ. din Paris.

Sorbona

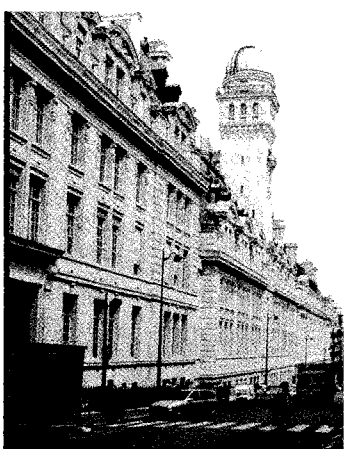

Mihail Sorbul

Alberto Sordi

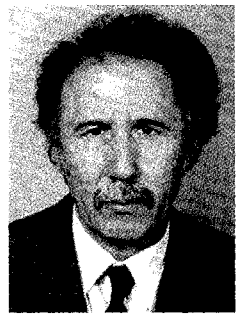

Marin Sorescu

SORBOZĂ (< fr. {i}; {s} n. pr. *Sorby*) s. f. Monozaharid cu structura similară fructozei, folosit în ind. farmaceutică la sinteza acidului ascorbic (vitamina C).

SORBȚIE (< fr. {i}) s. f. Denumire generică pentru fenomenele de absorbție, adsorbție și chemosorbție.

SORBUL, Mihail (pseudonimul lui *Mihail Smolsky*) (1885–1966, n. Botoșani), scriitor român. Drame de inspirație istorică („Letopiseți"); comedii tragice, explorând zone obscure ale sufletului uman („Patima roșie", „Dezertorul"); romane, dramatizări.

SORBY, Henry Clifton (1826–1908), naturalist britanic. A pus bazele termometriei geologice; utilizând printre primii microscopul pentru studierea (începând din 1849) mineralelor și rocilor considerat părintele petrografiei și metalografiei microscopice.

SORCOVĂ (< *sorcovi*) s. f. Betișor sau rămurică împodobită cu flori de hârtie colorată, cu care umblă copiii pe la casele oamenilor în dimineața Anului Nou, pentru a le face urări de sănătate și de viață bună. ✦ Colind spus de copiii care umblă cu sorcova.

SORCOVĂȚ (< ucr.) s. m. Sfanț.

SORCOVI (bg.) vb. IV tranz. A umbla sau a ura cu sorcova.

SORDI, Alberto (1919–2003), actor și regizor italian de teatru și film. Succesul obținut în anii '40 ai sec. 20 în teatrul de revistă și la radio, precum și întâlnirea, la începutul anilor '50, cu F. Fellini („Șeicul alb", „I Vitelloni") lansează îndelungata sa carieră cinematografică (c. 150 de filme). Creează personajul italianului mediu, fanfaron, șmecher, băiat de viață, când simpatic, când agasant, uneori patetic, alteori ridicol („Marele război", „Un italian în America", „Cea mai frumoasă seară din viața mea", „Un burghez mic mititel", „Bolnavul închipuit").

SORDID, -Ă (< fr., lat.) adj. (Livr.) Extrem de murdar; dezgustător. ✦ (Despre oameni) Zgârcit, meschin.

SOREAN (< ucr.) s. m. (IHT.) Obleț.

SOREL, Georges (1847–1922), filozof și teoretician social francez. Adept al sindicalismului revoluționar și adversar al liberalismului democratic, **S.** a formulat doctrina acțiunii directe cu accent pe rolul creator al violenței în istorie și pe „mitul social" ca mijloc irațional pentru acțiunea colectivă, ideile sale fiind preferate de regimurile fasciste violente („Reflecții asupra violenței", „Iluziile progresului").

SØRENSEN [sȯ̈rənsən], **Søren Peter Lauritz** (1868–1939), biochimist danez. Cercetări originale în studiul pH-ului (noțiune pe care a introdus-o în 1909). Studii în domeniul aminoacizilor și enzimelor; a studiat, în principal, proprietățile fizice ale proteinelor și a fundamentat metode de analiză pentru determinarea lor.

SORESCU, Marin (1936–1996, n. Bulzești, jud. Dolj), poet și dramaturg român. Acad. (1992), Ministru al Culturii (1993–1995). Redactor-șef al revistei „Ramuri" din Craiova (1978–1990). Lirică parodică („Singur printre poeți") și demitizantă, cultivând ironia ca mijloc de interpretare lucidă, deopotrivă ludică și gravă, a universului („Poeme", „Descântoteca"), o amplă suită, realizând, cu mijloace epice și descriptive, un tablou original al satului natal („La Lilieci"). Teatru parabolic („Iona", „Paracliserul", „Matca", „Răceala"). Eseuri („Insomnii", „Teoria sferelor de influență"). Proză („Trei dinți din față", „Viziunea vizuinii"). Critică literară („Ușor cu pianul pe scări"). Premiul Herder (1991).

SOREȚE s. m. (IHT.) Biban-soare.

SORG (< fr., it.) s. n. Plantă furajeră anuală din familia gramineelor, robustă, rezistentă la secetă, cu tulpini de înălțimi variabile (0,5 m–4 m), cu frunze liniare mari și cu inflorescență în formă de panicul răsfirat sau compact, pe care se formează cariopse comprimate (mici boabe) albe, roșcate sau brune *(Sorghum vulgare)*. Cultivată încă din Antic. în India și Africa Ecuatorială. Este unul dintre alimentele de bază ale negrilor din Africa, în India și al unei însemnate părți din populația Chinei, a Orientului Apropiat și a Egiptului. La noi este cultivat îndeosebi în scopuri furajere; la una dintre varietăți panicului este folosit ca materie primă pentru mături. În lume se mai cunosc încă c. 50 de specii, anuale sau perene, din genul *Sorghum*.

SORGE [zorgə], **Richard** (1895–1944), agent secret (1929–1944) al U.R.S.S. A activat în Germania, China și, îndeosebi, în Japonia, unde a fost corespondent de presă (din 1933). Deconspirat și arestat (1941), a fost executat la Tōkyō. Erou al Uniunii Sovietice (1964).

SORGINTE (< it.) s.f. (Livr.) Izvor, sursă (de informații); origine **(1)**.

SORIA, oraș în N Spaniei (Castilia-León), pe râul Duero, la 120 km SE de Burgos. 35,1 mii loc. (2001). Centru agricol și comercial. Industria cimentului și lemnului. Muzeul Numanciei. Biserica Santo Domingo (sec. 13), cu o fațadă decorată cu 250 statuete ale unor personaje din „Noul" și „Vechiul Testament", biserica San Juan de Rabanere, conventul San Juan de Duero (sec 12), palatul conților Gómara (sec. 14). Recucerit de spanioli în timpul *Reconquistei* (1122) și cedat Castiliei.

SORIT (< fr., lat.; {s} gr. *soreites* < *soros* „grămadă") s. n. (LOG.) Polisilogism contractat prin excluderea concluziilor intermediare care, în polisilogismele inițiale dezvoltate, îndeplineau rolul uneia dintre premise. Este de două feluri: aristotelic (regresiv) și goclenian (progresiv).

SORM, František (1913–1980), biochimist ceh. Prof. univ. la Praga. Președinte al Acad. Cehoslovace de Științe (1962–1969). Studii privind sinteza alcaloizilor azulene, a unor componenți ai acizilor nucleici și analogi citostatici; a descoperit noi *terpenoide*. M. de onoare al Acad. Române (1965).

SORMAIT s. n. Aliaj dur pe bază de fier-crom și elemente de adaos (carbon, nichel, siliciu, mangan), utilizat la acoperirea prin sudare a pieselor care lucrează la frecare și la presiune (unelte, matrițe etc.).

SOROC (< sl.) s. n. **1.** Termen fixat dinainte la care urmează să se întâmple sau să se efectueze ceva; interval de timp la sfârșitul căruia se efectuează un lucru. ✧ Expr. *A i se împlini (cuiva* sau *ia ceva) sorocul* = a înceta să mai existe; (despre oameni) a muri. ✦ Răstimp. ✦ (Pop.) Menstruație. **2.** Dată fixată de Biserica creștină pentru pomenirea morților; slujba religioasă făcută cu această ocazie; parastas. **3.** Regulă, rost, socoteală, rânduială. ✦ (Reg.) Ursită, soartă.

SOROCA, oraș în NE Republicii Moldova, pe dr. Nistrului; 38,9 mii loc. (2003). Centrul unei zone agricole (tutun, porumb, viță de vie, fructe). Aeroport. Menționat documentar din 1499. Aici a existat o cetate de hotar construită din lemn și pământ în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, peste care s-a durat, în piatră, în 1543–1546, o nouă cetate de către domnul Petru Rareș, cu meșteri aduși din Bistrița transilvăneană. Cu o incintă de plan circular, cu cinci turnuri, a avut un important rol militar în sec. 16–17, după care a decăzut. A fost declarată monument medieval de arhitectură militară din Republica Moldova. A aparținut Rusiei (1812–1918), României (1918–1940), R.S.S. Moldovenești din cadrul U.R.S.S. (1940–1941), din nou României (1941–1944), U.R.S.S. (1944–1991) și Republicii Moldova (din 1991).

SOROCABA, oraș în SE Braziliei (São Paulo), la 130 km V de São Paulo; 521,5 mii loc. (2003). Nod de comunicații. Aeroport. Ind. textilă, chimică (îngrășăminte), încălțămintei, de prelucr. a lemnului, mat. de constr. (ciment) și alim. Metalurgia fierului și aluminiului. Centrul unei reg. de cultură a bumbacului. Oraș din 1661, centrul ad-tiv (1842) al unei municipalități.

SOROCI (< *soroc*) vb. IV tranz. (Pop.) **1.** A fixa termenul în care urmează să se săvârșească un lucru. ✦ A decide. **2.** A ursi; a predestina.

SOROKIN, Pitirim Alexandrovitch (1889–1968), sociolog american de origine rusă. Expulzat din Rusia (1922). Naturalizat în S.U.A. (1930). Unul dintre fondatorii teoriei stratificării și mobilității sociale. A formulat o teorie sociologică generală bazată pe ideea că societatea, „realitatea socioculturală" ar reprezenta o totalitate reductibilă la fapte anorganice, organice sau psihologice, al cărei studiu este abordat structural și dinamic („Sociologie și revoluție", „Rusia și Statele Unite", „Dinamica socială și culturală", „Societate, cultură și personalitate", „Teoriile sociologice de azi"). M. de onoare al Acad. Române (1938).

SOROS, George (n. 1930), miliardar și filantrop american, originar din Ungaria, pe care a părăsit-o în 1944. Stabilit la Londra (din 1947), unde și-a făcut studiile, în 1956 a trecut în S.U.A., inițial activând ca analist în problemele securității europene. Este unul dintre cei mai de succes financiari ai timpurilor contemporane, dobândind o avere considerabilă; din 1981 a fondat și subvenționat numeroase proiecte, între care crearea de „societăți deschise" în statele din centrul și E Europei, precum și în cele din fosta U.R.S.S. În 1991 a fondat Universitatea Central Europeană, cu sediul la Budapesta (și parțial la Praga).

SORSA, (Taisto) Kalevi (n. 1930), om politic finlandez. Social-democrat. Prim-min. (1972–1975, 1977–1979 și 1982–1987).

SORT (< fr.) s. n. Submulțime a unei mulțimi de obiecte, caracterizată prin anumite însușiri ale elementelor ei; fel, gen, categorie, specie, calitate (de mărfuri, de produse).

Cetatea Soroca

SORTA (< *sort* sau < germ. *sortieren*) vb. I tranz. **1.** A selecta, a alege, a grupa produse industriale sau agricole după calitățile lor, după dimensiuni etc. **2.** A separa (după dimensiuni, formă, compoziție etc.) dintr-un material bucățile care nu pot fi utilizate în operațiile ulterioare de prelucrare, fie din cauza dimensiunilor neadecvate, fie din cauză că ele constituie impurități dăunătoare.

SORTATOR, -OARE (< *sorta*) s. m. și f., s. n. **1.** S. m. și f. Persoană care efectuează operația de sortare. **2.** S. n. Mașină de sortat. ✦ Utilaj pentru sortarea semifabricatelor fibroase sau a pastei de hârtie care separă aglomerările de fibre, fibrele grosolane etc.

SORTI (< *soartă*) vb. IV tranz. A predestina, a meni, a ursi.

SORTIMENT (< germ.) s. n. Totalitatea produselor aparținând aceluiași sort (care sunt de același fel, gen, de aceeași categorie etc.).

SORȚ (< *sorți*, pl. lui *soartă*) s. m. (De obicei la pl.) Modalitate de alegere, de desemnare, de repartizare prin aruncarea zarurilor, prin tragerea unor bilete etc., în care întâmplarea decide în condiții de șanse egale pentru toți participanții; zar sau bilet folosit la această operație. ✧ Expr. *(A trage) la sorți* = a hotărî prin procedeul descris mai sus o împărțeală, un câștig etc. *Sorți de izbândă* = posibilități de reușită, șansă, noroc.

SORU, Eugenia D. (1902–1998, n. Piatra Neamț), biochimistă română. M. coresp. al Acad. (1955). Cercetări în biochimia proteinelor („Biochimie medicală"), hidraților de carbon etc. A elaborat noi metode pentru obținerea unor enzime. A pus în evidență dereglări metabolice importante.

SOS (< fr.) s. n. Preparat culinar lichid sau vâscos (condimentat) cu care se pregătesc sau care însoțește unele mâncăruri.

S.O.S. (< fr., engl; siglă de la engl. *Save Our Souls* „salvați sufletele noastre"), apel internațional radiotelegrafic, folosit de navele aflate în pericol pentru a cere ajutor; *p. ext.* orice semnal sau apel prin care se cere ajutor în caz de pericol. Semnalul a fost adoptat (1906) la Conferința Radiotelegrafică desfășurată la Berlin.

SOSI (< ngr.) vb. IV intranz. A ajunge la locul de destinație. ✦ (Despre intervale, anotimpuri etc.) A începe să se desfășoare, a se succeda. ✧ Expr. *A-i sosi (cuiva) ceasul* (sau *veleatul*) = a fi aproape de moarte.

SOSIE (< fr.; de la n. pr. *Sosie*, personaj din piesele lui Plaut și

Molière) s. f. Persoană care seamănă perfect cu alta, încât nu pot fi deosebite.

SOSIERĂ (< fr.) s. f. Vas în care se pune sosul pentru a fi servit la masă.

SOSIGENE (sec. 1 î.Hr.), astronom și matematician grec din Alexandria. Creatorul noului calendar iulian, introdus de Cezar la 1 ian. 45 î.Hr., care numără 365 de zile, cu un an bisect la fiecare patru ani, în locul vechiului calendar roman de 355 de zile. Acest calendar a rămas în vigoare până în 1582, când papa Grigore XIII a impus calendarul gregorian folosit în prezent.

SOSIRE (< *sosi*) s. f. Acțiunea de a sosi. ✦ (SPORT) Linie trasată pe sol sau marcată printr-un fir suspendat între doi stâlpi, care delimitează terminarea unei curse.

SOSMA s. f. Copcă mare în prelungirea unui șir de copci mai mici, servind pentru întinderea năvodului sub gheață.

SOSNOWIEC [sosnoviets], oraș în S Poloniei, în Silezia, situat pe râul Czarna Przemsza (afl. al Vistulei), la 6 km ENE de Katowice și 260 km SV de Varșovia; 232,6 mii loc. (2002). Nod feroviar. Expl. de cărbune și de min. de fier. Termocentrală. Ind. siderurgică (oțel), a constr. de utilaj minier și chimic, textilă, chimică, a sticlăriei și alim. Muzeul mineritului (peste 5 000 de exponate). Castel (sec. 17). Mistuit în mare parte de incendiul din 1830 și refăcut ulterior. Oraș din 1902.

SOSTENUTO (cuv. it. „susținând") adv. (MUZ.) Indicație de execuție riguroasă a ritmului, de obicei lent.

SŌTATSU (Tawaraya Sōtatsu) (?–c. 1643), pictor japonez. Întemeietor al stilului *Rimpa*. Picturile sale se inspiră din subiecte ale unor scrieri literare, pe care le tratează într-o manieră originală, mai ales în privința coloritului (auriu și argintiu) care prevestește marea școală a lui Ogata Körin.

SOTERIOLOGIE (< germ.; {s} gr. *soter* „salvator" + *logos* „studiu") s. f. Capitol al dogmaticii creștine privitor la învățătura despre mântuire a lui Iisus Hristos; doctrină a mântuirii prin jertfe benevole.

SOTHEBY'S, casă pentru vânzarea prin licitație a obiectelor de artă, colecțiilor de carte rară ș.a. fondată, în 1744, la Londra de Samuel Baker. Își trage numele de la John Sotheby, nepotul fondatorului; cel mai de seamă reprezentant al familiei **S.** a fost anticarul S.L. Sotheby (1805–1861), expert principal în incunabule și manuscrise. După Primul Război Mondial s-a specializat pe pictura sec. 19–20, îndeosebi pe impresioniști. După al Doilea Mondial s-a stabilit la New York City, iar din 1983 a trecut în proprietatea americanului A. Alfred Taubman. Are o rețea de sucursale în întreaga lume.

SOTIRIOU, Georgios A. (1880–1965), arheolog și istoric grec. Prof. univ. la Atena. Director (din 1923) al Muzeului Bizantin din Atena, pe care l-a organizat. Săpături la bazilica Sf. Dumitru din Salonic, la Efes și la Teba. Lucrări: „Monumente bizantine din Cipru", „Arheologia creștină și bizantină". M. coresp. al Acad. Române (1930).

SOTNIC (< rus.) s. m. Comandantul unei sotnii de cazaci.

SOTNIE (< rus.) s. f. Unitate de cavalerie căzăcească, compusă din o sută de oameni.

SOTO, Hernando de ~ (c. 1500–1542), explorator și conchistador spaniol. A participat la expedițiile lui Pedro Arias Davíla (1516–1520) în America Centrală și Fr. Pizarro (1531–1536) în Perú. A condus (1539–1542) o expediție în America de Nord unde a explorat terit. actualelor state Florida, Alabama, Tennessee, Mississippi, Arkansas, Oklahoma și Louisiana, descoperind (21 mai 1540) fl. Mississippi, pe care l-a și traversat.

SOTO, Jesús Rafael (n. 1923), pictor venezuelan. Director (1947–1950) al Școlii de Arte Frumoase din Maracaibo. Stabilit (1950) la Paris, a devenit unul dintre pionierii artei cinetice. Lucrările sale erau trăsături de linii paralele și scheme geometrice pe folii de plexiglas montate peste suprafețe pictate cu șablonul. În ciclul „Structuri vibrante" a încorporat pentru prima dată mișcarea. Reputație internațională (lucrări instalate în spații publice; lucrări murale la sediul U.N.E.S.C.O. din Paris, tavanul Teatrului Teresa Carreno din Caracas). A înființat (1973) un muzeu de artă modernă la Caracas.

SOTO, Marco Aurelio (1846–1908), om politic hondurian. Ca președinte al Hondurasului (1876–1883) a promulgat o constituție (1880) și a modernizat administrația țării.

SOTTO-VOCE (loc. it.) adv. (MUZ.; ca indicație de execuție) Discret, în surdină.

SOȚ (lat. *socius*) s. m. **1.** Bărbat căsătorit în raport cu soția lui. ✦ (La pl.) Bărbatul și femeia uniți prin căsătorie. **2.** (Pop.) Tovarăș, însoțitor; asociat, aliat. **3.** Obiect care împreună cu altul (de același fel) alcătuiește o pereche. ✧ Loc. *Cu* (sau *fără*) *soț* = cu (sau fără) pereche; par (sau impar).

SOȚIE (< *soț*) s. f. Femeie măritată în raport cu soțul ei; nevastă, soață.

SOUFFLOT [suflo], **Germain** (1713–1780), arhitect francez. Lucrări monumentale, în spiritul neoclasicismului, la Lyon (Hôtel Dieu), la Paris, unde a construit biserica Sainte-Geneviève, actualmente Panteonul, și la Rennes (Catedrala). A condus lucrări de reamenajare urbanistică a Parisului.

SOUFRIÈRE, La ~ , vulcan activ în ins. Saint Vincent (Antilele Mici), în statul Saint Vincent și Grenadines. Alt.: 1 234 m. Erupții violente în 1821, 1902 (a devastat 1/2 din supr. ins. și au murit peste 2 000 de persoane), 1971 și 1979 (a fost evacuată 2/3 din populația ins.; a distrus 1/3 din plantațiile de bananieri).

SÔUL v. **Seul.**

SOUL (cuv. american) adj. Gen muzical provenind din gospel, blues și R&B. Popular în anii '60–'70 ai sec. 20 în mediile afro-americane. Reprezentat de Ray Charles, James Brown, The Temptations, Aretha Franklin, Marvin Gaye. Evoluează în fuziune cu alte orientări, cunoscând transformări esențiale în orchestrație și ritmică.

SOULAGES [sula:ʒ], **Pierre** (n. 1919), pictor francez. A debutat cu peisaje tragice, de factură expresionistă dar, după 1946, s-a îndreptat către pictura abstractă, viguroasă, bazată pe un joc al liniilor de un negru intens, care se întâlnesc în unghiuri drepte, menite să elimine orice fel de aluzie anecdotică.

SOULOUQUE [sulʊk], **Faustin** (1782– 1867), general și om politic haitian. Sclav, a devenit în urma unei revolte populare conducător al unei facțiuni politice. Ales președinte al țării (1847), s-a proclamat împărat sub numele de Faustin I (1849–1859). Politică despotică; înlăturat în urma unei lovituri de stat.

SOULT [suit], **Nicolas, duce de Dalmația** (1769–1851), mareșal francez. A participat la Războaiele napoleoniene, distingându-se în bătăliile de la Austerlitz (1805), Jena (1806) și în campania din Spania (1808–1814). Prim-min.: 1832–1834, 1839–1840, 1840–1847. În timpul mandatului său a fost cucerită Algeria.

SOUND, THE ~ v. **Øresund.**

SOUNION (SOÚNIO), promontoriu în Grecia, în SE Aticii. Domină intrarea în G. Saronic și în canalul eubean. Ruinele templului lui Poseidon (440 î.Hr.).

SOUPAULT [supo], **Philippe** (1897–1990), scriitor francez. Participant la mișcarea *dada*, fondează (1920) cu A. Breton și L. Aragon revista „Littérature", unde va publica, în colab. cu Breton, „Câmpurile magnetice", o suită de texte compuse prin aplicarea tehnicii „dicteului automat". Pleacă în lungi călătorii; se dedică eseului („William Blake", „Charlot") și romanului de analiză socială („Apostolul cel bun", „Ultimele nopți la Paris", „Marele om"). Versuri, memorii.

SOUPHANOUVONG (1909–1995), prinț și om politic laoțian, lider al mișcării revoluționare Pathet Lao. Președinte al Republicii Democrate Populare Laos și al Adunării Populare Supreme (1975–1986). Președinte al C.C. al partidului Frontul Construcției Naționale din Laos (din 1979; în 1956–1979, al Frontului Patriotic Laoțian).

SOURES v. **Tyr.**

SOURIAU [surio], **Etienne** (1892–1979), filozof francez. Director al reputatei „Revue d'esthétique", a fost unul dintre creatorii filmologiei. Potrivit teoriei sale, fiecare operă de artă e un obiect singular, cu propriile dimensiuni spațiale, temporale și spirituale și nu are alt scop decât propria existență („Gândire vie și perfecțiune formală", „Viitorul esteticii", „Corespondența artelor"; acest ultim volum îl acreditează ca pe unul dintre întemeietorii iconologiei).

SOUSA [su:zə], **John Philip** (1854–1932), compozitor american. Autor a numeroase marșuri de mare succes („Semper Fidelis", „Liberty Bell", „Stars and Stripes Forever").

SOUSA [sozə], **Luís de (Manuel de Sousa Coutinho)** (1555–1632), călugăr dominican portughez. Autor al unor monografii („Historia de São Domingos", „Viața arhiepiscopului Frei Bartolomeu dos Mártires").

SOUSA [sozə], **Martim Afonso de** (c. 1500–1564), amiral portughez. Comandant al primei expediții de colonizare a Braziliei (1530–1533), a fundat primul comptoar (factorie) portughez la São Vicente (1532). Guvernator- general (1542–1545) al Indiei portugheze, cu sediul la Goa, suprema autoritate lusitană în Orient.

SOUSSE [sus] (în arabă **Sūsah**), oraș în NE Tunisiei, pe țărmul S al G. Hammamet al M. Mediterane, la 110 km SE de Tunis; 125 mii loc. (1994). Centrul ad-tiv al guvernoratului omonim. Port comercial. Montaj de automobile. Ind. chimică (îngrășăminte), textilă, alim. Pescuit. Stațiune balneară. Export de fosfați, pește, ulei de măsline ș.a. Turism (muzeu cu colecții de mozaicuri romane și mărturii creștine). Vestigii feniciene, punice și romane; ruine ale unor fortificații bizantine; catacombe creștine (sec. 4). Fortăreață (*ribāt*) (sec. 9) cu 7 bastioane. Marea Moschee (sec. 9). Partea veche a orașului (Medina) a fost inclusă (din 1988) în Patrimoniul cultural universal. Fondat de fenicieni; importantă așezare în timpul cartaginezilor și romanilor (*Hadrumetum*); unul dintre importantele centre ale culturii islamice în sec. 9–11. Port activ în perioada protectoratului francez (1881–1955).

SOUTHAMPTON [sauθæmptən] **1.** Oraș în Marea Britanie, în S Angliei (Hampshire), în estuarul fl. Test, la 121 km VSV de Londra; 221 mii loc. (2002). Port comercial și de pasageri pentru cursele transatlantice. Aeroport. Rafinărie de petrol. Constr. navale, aeronautice, de automobile, de material rulant feroviar și rutier, de aparate și echipamente electrice. Ind. metalurgică; chimică, a încălțămintei, de prelucr. a tutunului și alim. Centru financiar-bancar și comercial. Universitate (1862). Galerie de artă. Vestigii ale unor ziduri normande. Biserica Sf. Mihail (sec. 11). Palat (sec. 12). Fondat de romani cu numele *Clausentum* (43 î.Hr.), pe ruinele căruia saxonii au întemeiat, în sec. 5, așezarea numită *Suthamtone*; oraș (din 1086), a devenit o importantă bază navală în Ev. Med. **2.** Ins. canadiană în N țării, în prov. Nunavut, în NNV G. Hudson, separată de continent de Roes Welcome Sound; 41,2 mii km^2; 340 km lungime și 32-355 km lățime. Relief de platou înalt în N, cu roci precambriene, cu alt. de 600 m. Vegetație de tundră. Climat arctic. Loc de cuibărit pentru păsări. Locuită de eschimoși. Descoperită în 1613 de Thomas Button.

SOUTH BEND [sauθ bend], oraș în S.U.A. (Indiana), la 50 km SE de lacul Michigan; 107,7 mii loc. (2000). Nod feroviar. Aeroport. Constr. de automobile, avioane, rachete, mașini-unelte, mașini de cusut Singer, aparatură medicală, aparataj electrotehnic, mașini agricole. Siderurgie. Ind. de prelucr. a lemnului, chimică, hârtiei și alim. Universitate (1842). Galerie de artă. Vizitat de exploratorul francez Robert Cavalier de La Salle (1679). Oraș din 1865.

SOUTH CAROLINA v. **Carolina de Sud.**

SOUTH DAKOTA v. **Dakota de Sud.**

SOUTHDOWN [sauθdaun] (cuv. engl.) subst. Rasă de oi originară din Anglia, crescută pentru carne (c. 60% randament la tăiere) și lână (3–4 kg anual). Mieii ajung la patru luni la 25–38 kg greutate.

SOUTH EAST [sauθ i:st], cap în S ins. Tasmania, la 43°38' lat. S și 146°48' long. E; cel mai sudic punct al continentului australian.

SOUTHEND-ON-SEA [sauθend on si:], oraș în SE Marii Britanii, în S Angliei (Essex), la 58 km E de Londra, port în estuarul Tamisei; 159 mii loc. (2002). Aeroport. Constr. de mașini agricole, aparataj electrotehnic și de aparatură științifică. Ind. chimico-farmaceutică, de prelucr. a lemnului (mobilă), a sticlăriei și alim. Stațiune balneară.

SOUTH GEORGIA v. **Georgia de Sud.**

SOUTH ISLAND v. **Insula de Sud.**

SOUTH ORKNEY v. **Orkney de Sud.**

SOUTH SANDWICH v. **Sandwich de Sud.**

SOUTH SHETLAND ISLANDS v. **Shetland de Sud.**

SOUTH SHIELDS [sauθ ʃi:ldz], oraș în Marea Britanie, în N Angliei (Tyne and Wear), port la Marea Nordului, la vărsarea fl. Tyne, la 16 km E de Newcastle upon Tyne; 87,2 mii loc. (1991). Metalurgie. Constr. navale; ind. chimică și sticlei. Export de cărbune. Stațiune balneară. Menționat în sec. 13.

SOUTINE [sutin], **Chaïm** (1893–1943), pictor francez de origine lituaniană. Violent expresionist, utilizează modalități cromatice strălucitoare, tușă nervoasă. Naturi statice („Boul spintecat"), portrete („Femeia în roșu"), peisaje.

SOUVANNA PHOUMA [suvana fuma] (1901–1984), prinț și om politic laoțian. Prim-min. al regatului Laos (1951–1954, 1956–1958, aug.–nov. 1960 și 1962–1975).

SOVA, Antonín (1864–1928), poet ceh. Lirică impresionistă și simbolistă pe teme sociale, patriotice, morale, erotice („Aventura curajului", „Lirica iubirii și a vieții", „Primăvara poetului", „Iubire aspră"). Maestru al baladei epice („Cartea baladelor"); povestiri și romane pe teme psihologice („Flirt, iubire, trădare", „Romanul lui Ivo").

SOVATA, oraș în jud. Mureș, situat în depr. Praid-Sovata, la

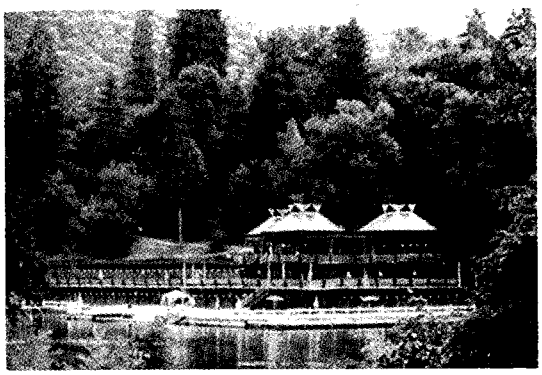

Sovata. Lacul Roşu

poalele dealurilor Cireşelu (la N), Stejaru (la E), Becheci sau Bicheş (la NV) şi ale masivului Gurghiu (la NE), pe cursul superior al râului Târnava Mică, în zona de confl. cu râul Sovata; 10 248 loc. (2005). Staţie de c.f. (inaugurată în 1899). Nod rutier. Expl. de balast. Expl. şi prelucr. lemnului (cherestea); produse alim. Staţiune balneoclimatericã de interes general, cu funcţionare permanentă (din 1850), cu climat sedativ şi cu lacuri (Ursu, Aluniş, Verde, Negru, Roşu, Mierlei, Şerpilor ş.a.) cu ape clorurate, de mare concentraţie (30-50 g/l), care prezintă fenomene de heliotermie. Cel mai mare şi mai semnificativ lac heliotermic este Ursu (46 mii m^2; ad. max.: 18,4 m), a cărui temp. variază (pe timpul verii) între 19–20°C la supr. apei, 30–40°C la c. 1 m adâncime şi 40–60° la 1,5 m adâncime. Aceste temp. diferenţiate ale apei lacului Ursu în perioada estivală se datorează înmagazinării căldurii Soarelui de către apa sărată — căldură protejată de stratul de apă dulce de la suprafaţă, provenit din aportul pâraielor, care nu se amestecă cu apa sărată aflată la adâncime, servind ca izolant termic. Profilul principal al staţiunii **S.** îl reprezintă tratarea bolilor ginecologice, reumatismale, posttraumatice, neurologice periferice, endocrine, cardiovasculare ş.a. În timpul stăpânirii romane în Dacia, în această zonă se exploata sarea. Aşezarea apare menţionată documentar, ca sat, în 1597, în legătură cu puterea tămăduitoare a apelor de aici, dar se pare că ea exista anterior acestei date. În 1884, **S.** a fost trecută în categoria staţiunilor balneare, iar în 1952 declarată oraş. În prezent are în subordine ad-tivă localităţile componente Căpeţi, Iliesi şi Săcădat şi satul Sărăţeni. Monumente: biserica reformată (sec. 16, reconstruită în 1766, cu zid de incintă), în satul Sărăţeni. Rezervaţie forestieră (păduri de stejari seculari).

SOVÂRV (SOVÂRF) (< scr.) s. m. Plantă erbacee perenă aromatică, meliferă, din familia labiatelor, înaltă de 30–50 cm, cu tulpina păroasă şi cu flori roşii-purpurii, rar albe *(Origanum vulgare)*. Florile şi frunzele au proprietăţi diuretice şi sudorifice.

SOVÂRVARIŢĂ (< *sovârv*) s. f. **1.** Plantă erbacee perenă din familia hipericacee înaltă de 20–30 cm, cu frunze lat-eliptice sau alungit-ovale, cu puncte transparente şi cu flori galbene-palide în corimb sau panicul dens *(Hypericum acutum)*. **2.** Plantă erbacee bienală din familia compozitelor, înaltă de 20–60 cm, cu flori galben-aurii în capitule mari *(Inula britannica)*; este folosită în medicina populară.

SOVEJA 1. Depresiune tectono-erozivă, relativ izolată, situată în Subcarpaţii Vrancei, pe valea superioară a râului Şuşiţa, străjuită de m-ţii Zboina Neagră (la V), dealul Ouşoru (la N şi NE) şi dealul Răchitaşu Mare (la S). Relief colinar, cu alt. de 500–600 m, cu păşuni naturale, fâneţe şi păduri de fag. Importantă zonă etnofolclorică şi turistică. **2.** Com. în jud. Vrancea, situată în depresiunea omonimă, la confl. râului Soveja cu Şuşiţa; 2 724 loc. (2005). Reşed. com. **S.** este satul *Dragosloveni*. Expl. forestiere şi de gips. Muzeu de istorie şi etnografie. În com. **S.** are loc anual o tabără estivală de sculptură, în aer liber, pentru studenţi. Com. **S.** a luat fiinţă în sec. 17 prin stabilirea aici a oierilor veniţi din satele argeşene Rucăr şi Dragoslavele. Are statut de staţiune climatericã şi de odihnă, cu climat sedativ şi cu numeroase izvoare minerale sulfuroase, clorurate, sodice, profilată pe tratarea nevrozelor, a stărilor de debilitate, de surmenaj fizic şi intelectual. Complex sanatorial. Monumente: în satul Dragosloveni se află biserica Naşterea Maicii Domnului a fostei mănăstiri Soveja, ctitorie din anii 1640–1645 a domnului Matei Basarab. Mausoleul eroilor, construit în 1929 în memoria ostaşilor români căzuţi la datorie în Primul Război Mondial. Parc naţional (20 ha), creat în 1891.

SOVIEŢ (< rus.) s. n. (La pl.) Organe ale puterii de stat centrale şi locale în U.R.S.S., formate din deputaţi aleşi. Primele **s.** au apărut în Rusia în timpul Revoluţiei din 1905. După Revoluţia din 1917 au stat la baza noului stat. După disoluţia U.R.S.S., B. Elţin a folosit forţa pentru a dizolva ultimele **s.** (oct. 1993.). ✧ *S. suprem* = organ suprem al puterii de stat (unicameral) în fostele republici unionale şi autonome din U.R.S.S.

SOVIEŢIC, -Ă (< *soviet*) adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Care aparţinea Uniunii Sovietice sau populaţiei ei, privitor la Uniunea Sovietică sau la populaţia ei. ✦ Care ţinea de soviete, privitor la soviete, propriu sovietelor. **2.** S. m. şi f. Cetăţean al fostei Uniuni Sovietice.

SOVPREN (< rus.) (CHIM.) s. n. Neopren.

SOWETO (abreviere provenită de la *SO*uth-*WE*st *TO*wnship), complex urban în NE Republicii Africa de Sud (suburbie în extremitatea de S a oraşului Johannesburg), creat de autorităţile guvernamentale în 1948, exclusiv pentru o colectivitate de negri care să lucreze în folosul populaţiei albe; 1,09 mii. loc. (1996 – cea mai mare aglomeraţie urbană de acest fel din ţară). În iun. 1976, în acest oraş a avut loc o rebeliune a negrilor care au protestat împotriva politicii de apartheid a guvernului, totodată solicitând introducerea limbii afrikaans în şcoli, asistenţă medicală ş.a. În timpul tulburărilor rasiale de atunci au murit 176 de negri într-o săptămână. În 1978 a fost ales primul Consiliu municipal al negrilor pentru administraţia oraşului **S.**, pentru rezolvarea problemelor de transport, de apă, electricitate şi gospodărire comunală. În 1991 a fost abandonată politica de segregaţie rasială, fapt ce a determinat ca în 1994 serviciile municipale să intre sub jurisdicţia marii metropole Johannesburg, negrii din **S.** având reprezentanţi în Consiliul municipal. **S.** a rămas un centru-simbol al luptei populaţiei de culoare din Africa de Sud împotriva politicii de apartheid.

SÖYA, denumirea japoneză a strâmtorii *La Pérouse*.

SOYINKA, Wole (pe numele adevărat *Akinwande Oluwole* **S.**) (n. 1934),

scriitor nigerian de expresie engleză. Autor dramatic fecund, reînvie în piesele sale miturile africane sau dezbate rolul artistului în societate („Dansul în pădure", „Joc de giganți", „Moartea și călărețul regelui"). Versuri („Poeme pentru închisoare", „Pământul lui Mandela", „Idanre și alte poeme"). Romane („Interpreții", „Un anotimp aberant") și o autobiografie („Aké, anii copilăriei") oferind o viziune critică asupra Nigeriei contemporane și asupra Africii negre. Critică literară („Mit, literatură și lumea africană"). Memorii. Opozant al regimului militar, s-a exilat (1994) în Franța. Premiul Nobel pentru literatură (1986).

SOZOLOGIE (< gr. *sozo* „a salva", *logos* „știință") s.f. Termen folosit de unii specialiști în sens de disciplină științifică care are ca obiect ocrotirea naturii, atât sub aspectul protejării unor specii de plante și animale cât și al stabilirii bazelor științifice pentru declararea și managementul ariilor protejate.

SPA, oraș în E Belgiei, prov. Liége; 10,2 mii loc. (2002), pe malul L. Warfar. Stațiune termală cu ape bicarbonatate și feruginoase. Turism. În apropiere se află circuitul de Formula 1. **S.**–Francorchamps. Între 5–16 iul. 1920 aici s-a desfășurat o conferință internațională în care Aliații au stabilit modalitățile de plată a reparațiilor datorate de Germania după Primul Război Mondial.

SPAAK [spa:k], **Paul Henri** (1899–1972), om politic belgian. Lider al social-democrației belgiene. De mai multe ori ministru de Externe; prim-min. (1938–1939, mart. 1946, 1947–1949). A prezidat prima sesiune ONU (1946). Președinte al CEE (1948–1950). Secretar general al NATO (1957–1961). Susținător al ideii Europei unite. Rol important în fundarea *Benelux*.

SPACEY [speisi], **Kevin** (n. 1959), actor american de film. Personalitate aparte în peisajul hollywoodian al anilor '90 ai sec. 20, el este pe ecran bărbatul cu figură anodină, mai degrabă urât și în nici un caz simpatic, dar al cărui caracter labil și ambiguu oferă surprize de proporții („Suspecți de serviciu", „Noaptea dintre bine și rău", „O altă viață"). Premiul Oscar 1999 („American Beauty").

SPACU 1. Gheorghe S. (1883–1955, n. Iași), chimist român. Acad. (1936), prof. univ. la Cluj și la București. Creator de școală în domeniul chimiei anorganice și analitice. Cercetări fundamentale în domeniul combinațiilor complexe; a instituit metode noi de analiză chimică calitativă și cantitativă; studii legate de cerințele ind. A folosit reactivi noi, ca mercapto-benzftiazolul, cunoscut sub numele de „reactiv **S.**". Membru al mai multor academii științifice străine. **2. Petru George S.** (1906–1995, n. Charlottenburg, Germania), chimist român. Fiul lui **S. (1).** Acad. (1990), prof. univ. la București. Lucrări în domeniul chimiei *anorganice* (studiul elementelor rare), al combinațiilor complexe (sinteze de clase noi de combinații complexe) și al chimiei analitice. Lucrări: „Contribuții la studiul cloroiodaților", „Chimia combinațiilor complexe", „Chimia metalelor", „Tratat de chimie anorganică".

SPADASIN (< fr.; cf. it. *spadaccino* < *spada* „spadă") s. m. Sportiv care practică proba de spadă **(1).** ✦ Luptător cu spada; persoană căreia îi place să se dueleze; *p. ext.* ucigaș.

SPADĂ (< it.) s. f. **1.** Armă specifică scrimei, formată dintr-o lamă de formă triunghiulară, gardă, mâner și piuliță. **2.** (SPORT) Denumire dată probei de scrimă care se practică cu spada **(1).**

SPADICE (SPADIX) (< fr., lat.) s. n. Inflorescență în formă de spic, cu axul gros, cărnos pe care sunt prinse florile sesile, adesea protejate de o bractee mare numită spată (ex. inflorescența de la rodul pământului sau „florile" de *Cala*, la care bracteea, albă, este cea care dă aspectul decorativ al inflorescenței, florile fiind de fapt foarte mărunte).

SPAETHE, Oscar (1875–1944, n. București), sculptor român. Formație clasicistă. Lucrări de inspirație mitologică („Faun dansând", „Bacantă", „Satir"), busturi („Ștefan Luchian", „M. Eminescu"), monumente („C. Negri", „Mihai Viteazul").

SPAGAT (< germ.) s. n. **1.** Sfoară groasă, cu o împletitură specială. **2.** (SPORT.) Sfoară **(2).**

Petru George Spacu

SPAGHETE (< it.) s. f. pl. Macaroane lungi, foarte subțiri și negăurite.

SPAHII (< tc.) s. m. pl. **1.** (În Ev. Med., în Imp. Otoman) Membrii unui corp de cavalerie din armata regulată, recrutați din rândurile aristocrației militare. **2.** Denumire a unui corp de cavalerie organizat în armata franceză (1834) pentru a lupta în N Africii.

SPAIMĂ s. f. **1.** Teamă puternică, violentă, provocată de o emoție, de ceva neașteptat, de un pericol etc.; groază. ✧ Loc. *De spaimă* = îngrozitor; extraordinar. ✦ (Pop.) Nevroză. **2.** Ființă sau lucru care înspăimântă.

SPALATUM v. **Split.**

SPALIER (< germ.) s. n. **1.** Suport (în general din sârmă zincată), așezat orizontal în mai multe șiruri paralele, pentru susținerea viței de vie sau a altor plante. **2.** Aparat utilizat în gimnastica de bază, igienică și medicală, având mai multe bare paralele din lemn, dispuse orizontal într-un schelet instalat pe perete. **3.** Șir de tufe sau arbuști cu ramurile tunse, care formează un perete de verdeață de-a lungul unei alei. ✦ Alee mărginită de un asemenea perete de verdeață.

SPALLANZANI [spallantsa:ni], **Lazzaro** (1729–1799), naturalist italian. Unul dintre fondatorii biologiei experimentale. A studiat digestia și regenerarea, a făcut pentru prima dată (1777) fecundări artificiale (la broaște) și a adus argumente experimentale împotriva teoriei generației spontanee.

SPANAC (< ngr.) s. m. Plantă legumicolă, anuală, din familia chenopodiaceelor, cu frunze mari, triunghiulare sau alungite, cărnoase, uneori gofrate, folosite mult în alimentație, care conțin săruri minerale (sodiu, potasiu, calciu, iod, fier ș.a.) și vitamine *(Spinacia oleracea)*. Cultivat din sec. 4; introdus în Europa din Persia de către arabi și cruciați, mai întâi în Spania, de unde s-a răspândit și în alte țări. ✧ *S. porcesc* = plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, cu frunze triunghiular-ovate și flori verzi, dispuse în panicule *(Chenopodium hybridum)*. *S. sălbatic* = plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, cu frunze romboidale și cu flori alburii, dispuse în inflorescență piramidală *(Chenopodium album)*. *Spanacul-ciobanilor* = plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, cu flori verzi, dispuse în raceme compuse, false *(Chenopodium bonus-henricus)*. Crește mai ales în reg. de munte.

SPANCĂ (< rus.) adj., s. f. (Varietate de oi) cu lâna albă, subțire și

deasă, rezultată din încrucișarea raselor merinos cu țigaie, de c. 45 kg greutate (berbecii pot ajunge la 58–72 kg); au o producție de lână de 4–5 kg anual și de lapte de c. 60 kg.

SPANIA, Regatul Spaniei (Reino de España), stat în SV Europei (Pen. Iberică), cu ieșire la Oc. Atlantic și M. Mediterană; 505 957 km^2; 40,3 mil. loc. (2005). Limba oficială: spaniola; local sunt oficiale catalana, galiciana și basca (euskera). Religia: creștină (romano-catolici 92%, protestanți 0,3%) 92,3%, islamică 0,5%, alte credințe și atei 7,2%. Capitala: *Madrid*. Orașe pr.: Barcelona, Valencia, Sevilla, Zaragoza, Bilbao, Las Palmas, Murcia, Valladolid, Palma de Mallorca, Córdoba, Alicante, Gijón, L'Hospitalet de Llobregat, La Coruña, Granada. Este împărțit în 17 comunități autonome și două orașe autonome. Ocupând cea mai mare parte a Pen. Iberice (pe care o împarte cu Portugalia) **S.** are un relief variat, în care predomină regiunile deluroase (de podiș) și cele muntoase. Câmpiile ocupă poziții periferice, în reg. litorale. Principala unitate de relief este Meseta Central, un podiș divizat pe direcție V-E de șirul munților Sierra de Gata (1 723 m), Sierra de Guadarrama (2 430 m) și Sierra de Gredos (2 592 m) în podișurile vălurite cvasimontane (700-1 000 m) ale Vechii Castilii (în N-NV) și cele ale Noii Castilii (în S-SE), cu alt. mai reduse (600-700 m). Meseta Central este înconjurat de lanțuri muntoase între care Cordillera Cantabrica în NV (alt. max. Picos de Europa, 2 665 m), Cordillera Ibérica în NE (alt. max. 2 312 m în Sierra del Moncayo), Sierra de Cuenca (1 840 m) în E și Sierra Morena (1 323 m) în S. Lanțuri montane mai semețe sunt Cordillera Betica (alt. max. 3 478 m, în vf. Mulhacén din Sierra Nevada) în SE țării și Munții Pirinei (alt. max. 3 404 m în Pico de Aneto) în NE țării, la granița cu Franța. Relief predominant muntos prezintă și cele două arh. ce intră în componența **S.**, ins. Baleare situate în Marea Mediterană, la c. 200 km E de Valencia și ins. Canare aflate în Oc. Atlantic, la 100-120 km de țărmul marocan al Africii. Pe ins. Tenerife (de origine vulcanică, aidoma celorlalte din arh. Canare) se înregistrează alt. max. din **S.** (Pico de Telde, 3 718 m). Cu excepția C. Andaluziei, dezvoltată în lungul fl. Guadalquivir, între Sierra Morena și Sierra Nevada, și a C. Aragónului (în NE, în lungul fl. Ebro), câmpiile ocupă spații restrânse în zonele litorale, pe cursurile inferioare ale râurilor ce debușează în M. Mediterană. Litoralul **S.** (3 904 km, fără cel al ins. Canare 1 126 km și cel al ins. Baleare 910 km) îmbracă aspecte deosebit de variate (țărm înalt sau jos, cu faleză sau cu plaje, cu deltă ș. a.) valorificate turistic în ultimele decenii. În NV (Galicia, Asturias, Țara Bascilor) clima este temperat-oceanică (precipitații bogate — peste 1 200 mm/an, veri răcoroase și ierni ploioase blânde), în partea centrală este temperat-continentală, cu mari diferențe de temperaturi între lunile extreme și precipitații reduse (400–500 mm/an; Salamanca 284 mm/an), mediteraneeană în treimea SE a țării (media anuală a temperaturii 16–17° C, precipitații sub 400 mm/an). În ins. Canare clima este tropicală. În reg. montane clima este influențată de alt., în Pirinei fiind prezenți ghețari, iar în Sierra Nevada zăpezi până vara târziu. Hidrografia spaniolă cuprinde câteva fluvii scurte precum Ebru (928 km) în NE, singurul mai important ce se varsă în Marea Mediterană, apoi Guadalquivir (560 km, parțial navigabil) — ce străbate Andaluzia, Guadiana (820 km), Tajo (1 008 km, 800 km pe terit. **S.**) și Duero (938 km), toate debușând în Oc. Atlantic, ultimele două pe terit. Portugaliei. În Pirinei există numeroase lacuri glaciare, iar pe râurile principale s-au amenajat lacuri de acumulare. Vegetația dominantă este ierboasă (în mare parte) secundară, rezultat al defrișărilor petrecute de-a lungul sec., pădurea fiind prezentă încă în reg. muntoase (diferite specii de stejar, inclusiv stejarul de plută și fagul — acesta mai ales în Pirinei și în reg. mai umede din NV țării). Pajiștile alpine presărate cu arbuști marchează părțile superioare ale munților înalți. O vegetație aparte, tropicală, se dezvoltă în ins. Canare. Formațiuni vegetale specific mediteraneene sunt cele de maquis, garriga, palmito și tomilares. Numeroase arii ocrotite (inclusiv 9 parcuri naționale) pentru prezervarea formelor valoroase de floră, faună și peisaj. Două dintre acestea, parcurile naționale Garajonay (4 000 ha, ins. Gomera, arh. Canare) și Doñana (50 720 ha în zona de vărsare a fl. Guadalquivir — între elementele protejate fiind mangusta egipteană și linxul iberic) sunt incluse în Patrimoniul natural mondial. **S.** — una din marile puteri ale lumii (sec. 16–18) — înregistrează după o lungă perioadă de eclipsă (sec. 19 – jumătatea sec. 20) o dezvoltare economică remarcabilă, care trebuie pusă și în legătură cu admiterea sa în Piața Comună (Uniunea Europeană de azi, 1986). PIB a sporit în mai puțin de două decenii de la c. 400 miliarde $ (înainte de 1989) la aproape 900 miliarde $ (în 2003). Acest *boom* economic a atras sute de mii de imigranți (inclusiv din România). Schimbările structurale sunt evidente: ind. prelucrătoare (1/3 din populația activă, peste 30% din PIB) a cedat locul serviciilor (68% din PIB, 2004) în care turismul joacă un rol major (**S.** este una dintre cele mai vizitate țări de pe glob). Deși foarte diversificată, ind. spaniolă are ca puncte forte ind. alimentară (ulei de măsline, vinuri de calitate — Xeres/ Jerez, Alicante, Málaga ș.a., zahăr, prod. lactate ș.a.), cu o largă răspândire geografică, apoi ind. textilă și de pielărie-încălțăminte (concentrate în Catalonia și unele orașe precum Córdoba și Salamanca). Alături de aceste ramuri tradiționale, s-au dezvoltat ramurile ind. grele, folosind variatele resurse locale (2002): huilă (13,3 mil. t), lignit (8,7 mil. t), plumb (49,5 mii t, 2001), zinc (164,9 mii t, 2001), cupru (309 mii t), staniu (708 t, 2001), aur (3 300 kg, 2003), argint (50 t), uraniu (37 mii t, 2003), stronțiu (130 mii t, 2003), mercur (500 t, 2003), magnezit (250 mii t, 2003), gips (7,5 mii. t, 2003), sare (3,2 mil.t, 2003), săruri de potasiu (510 mii t, 2003), mică (2,5 mii t, 2003), fluorit (125 mii t, 2003), baritină (26 mii t), bentonită (150 mii t), caolin (350 mii t), talc (100 mii t, 2003) ș.a. Lor li s-au adăugat materii prime *importate* (*hidrocarburi* — **S.** este al 8-lea importator mondial de petrol –, bauxită și alumină ș.a.). Siderurgia (cocs metalurgic, oțel, 17,7 mil. t, 2004, fontă, laminate ș.a.) prezintă patru concentrări (Viscaya, Asturias, Catalonia, Valencia). Metalurgia neferoasă produce (aluminiu 598 mii t, 2001, cupru rafinat 290 mii t, 2003, locul 8 pe glob, zinc 510 mii t, 2003, locul 5 pe glob, plumb 98 mii t, 2002 ș.a.) **S.** și-a dezvoltat o puternică capacitate de rafinare a petrolului și de chimizare a hidrocarburilor pe baza importurilor. Mari rafinării de petrol (64,5 mil. t capacitate de rafinare, 2002, benzină 15,2 mil. t, 2000) funcționează — cu excepția celei de la Puertollano — în orașe porturi (Escombreras/Cartagena, Tarragona, Bilbao, La Coruña). Aprovizionarea cu gaze naturale se face și cu ajutorul conductei magistrale intercontinentale Maghreb-Europa ce leagă — via Maroc-Spania — uriașul zăcământ algerian de la Hassi R'Mel de rețeaua vest-europeană. Producția de energie electrică a crescut accentuat (în 2003 s-au produs 262 miliarde kWh, locul 6 în Europa) inclusiv pe baza centralelor nucleare (7 574 MW putere instalată 2003, locul 7 în Europa, 25,7% din producția de

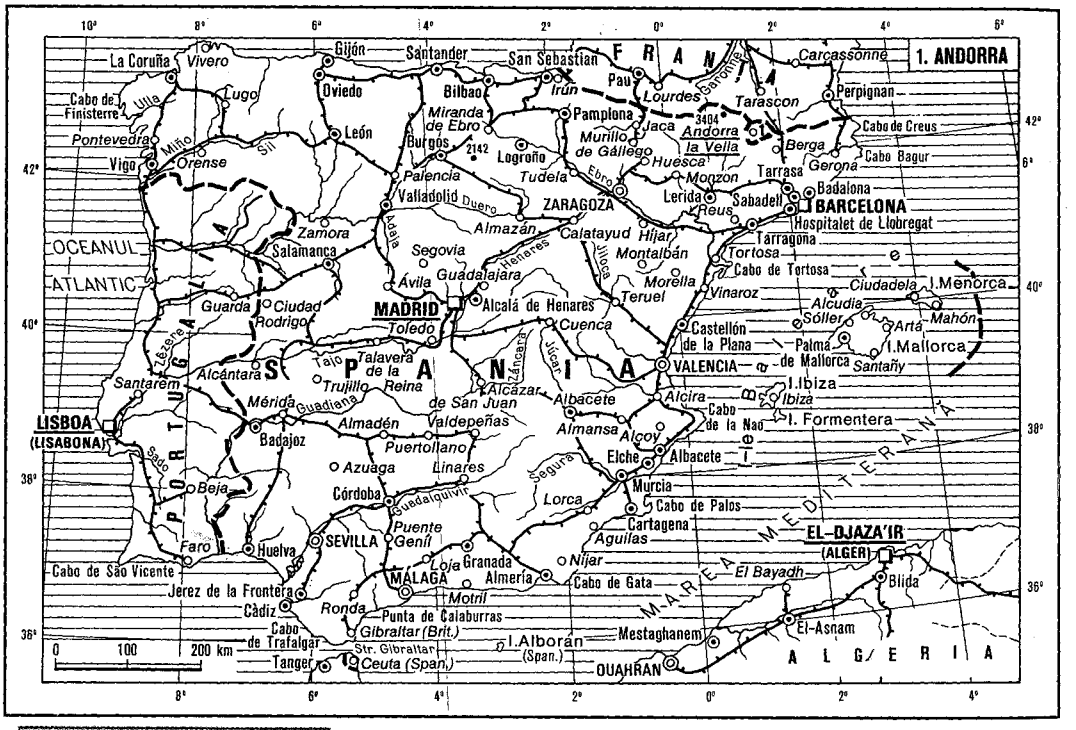

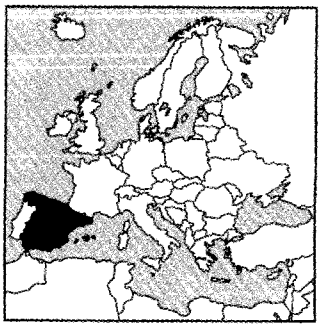

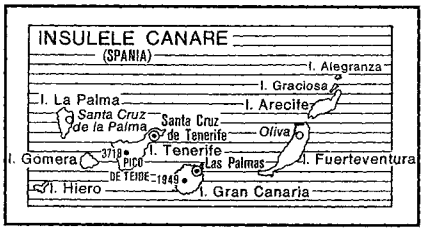

energia electrică) și a centralelor hidroelectrice (18,2%). **S.** obține energie electrică și din surse neconvenționale (c. 8 500 MW putere instalată în centrale eoliene, locul 2 în Europa, și 3 816 MW în centrale geotermice). În ultimele decenii s-au dezvoltat electronica și informatica și s-a dinamizat ind. constructoare de autovehicule (2003: 2,4 mil. buc. autoturisme, locul 3 în Europa, și 6 pe glob și 630 mii autovehicule comerciale, locul 6 pe glob) ce au devenit primul articol de export. Se produc, de asemenea, nave, motociclete, biciclete, aparate telefonice, aparate de radio, televizoare, frigidere, produse chimice (acid clorhidric, acid azotic, acid sulfuric, amoniac, acid fosforic, sodă calcinată, sodă

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Comunitate autonomă/ oraș autonom*	Suprafața (km^2)	Populația (2001)	Centrul ad-tiv
Andalucía	87 599	7 357 558	Sevilla
Aragón	47 720	1 204 215	Zaragoza
Asturias	10 604	1 062 998	Oviedo
Baleares (Ins. Baleare)	4 992	841 669	Palma de Mallorca
Canarias (Ins. Canare)	7 447	1 694 477	Santa Cruz de Tenerife
Cantabria	5 321	535 131	Santander
Castilla-La Mancha	79 461	1 760 516	Toledo
Castilla y León	94 224	2 456 474	Valladolid
Cataluña	32 113	6 343 110	Barcelona
Ceuta*	19	71 055	-
Extremadura	41 634	1 058 503	Mérida
Galicia	29 575	2 695 880	Santiago de Compostela
La Rioja	5 045	276 702	Logroño
Madrid	8 028	5 423 384	Madrid
Melilla*	12	66 411	-
Murcia	11 314	1 197 646	Murcia
Navarra	10 391	555 829	Pamplona/Iruña
País Vasco (Țara Bascilor)	7 234	2 082 587	Vitoria/Gasteiz
Valenciana	23 255	4 162 776	Valencia

caustică, cauciuc sintetic, îngrăşăminte potasice, îngrăşăminte azotoase, îngrăşăminte fosfatice, fire sintetice, anvelope ş.a.), celuloză, hârtie şi carton, cherestea, placaje, furnire, PAL, PFL, ciment (40 mii. t, 2003, locul 9 pe glob), var, bumbac egrenat (95,8 mii t, 2003, locul 2 în Europa), ţesături de in (16,7 mil. m^2, 2001, locul 3 pe glob), ţesături de lână, încălţăminte (174,2 mii. perechi, 2001), ulei de măsline (1,33 mii. t, 2003, locul 1 pe glob), ulei de floarea-soarelui (410,8 mii t, 2003, locul 6 pe glob), zahăr brut, lapte, brânzeturi, unt, margarină, carne (5,44 mil. t, 2003, locul 7 pe glob), vinuri (46,24 mil. hl, 2003, locul 2 pe glob), bere (25 mil. hl, 2003, locul 10 pe glob), ţigarete ş.a. Agricultura rămâne un puternic sector al economiei, **S.** numărându-se printre principalii producători mondiali la numeroase culturi şi primul exportator mondial de fructe şi legume (10,4 miliarde $, 2003). Irigaţiile se practică pe supr. întinse (3 760 mii ha, 2002, locul 1 în UE). Se recoltează anual (mii t, 2004): cereale (grâu 7 175, orz 10 583,2 — locul 4 pe glob, porumb 4 567,8, orez 902, ovăz 1 040,5, locul 10 pe glob, secară 167, locul 10 pe glob, sorg 29,3), sfeclă de zahăr (6 726,4), trestie de zahăr (65), bumbac fibre (106), tutun (33,7), floarea-soarelui (811,4), cânepă (fibre 15,0, locul 2 pe glob), arahide, hamei, măsline (4 556, locul 1 pe glob), citrice 6,28 mil. t, 2003 locul 5 pe glob (din care mandarine 2 100 — locul 2 pe glob), struguri (6 902, locul 3 pe glob), piersici (1 111,1, locul 4 pe glob), caise (125,7, locul 6 pe glob), mere (614), pere (656,5, locul 4 pe glob), prune (178,7), migdale (95,6, locul 3 pe glob), banane (408,7), smochine (61), curmale (3,7), avocado (135), cartofi (2 800), legume (tomate, ceapă, vinete, varză, usturoi, conopidă, mazăre, spanac, andive) ş.a. Creşterea animalelor este de asemenea importantă (mil. capete, 2004); pe lângă creşterea tradiţională a ovinelor (24, locul 3 în Europa) şi caprinelor (3, locul 3 în Europa), creşterea celorlalte specii (bovine, 6,5, locul 9 în Europa; porcine 24, locul 2 în Europa şi 6 pe glob) îmbracă un puternic caracter ind. Apicultura rămâne o îndeletnicire importantă (36,7 mii t miere, 2004, locul 4 în Europa); la fel şi pescuitul (1 290,6 mii t, 2003) care — dublat de acvacultură (3 127 t stridii, 2003) — situează ţara pe o poziţie fruntaşă pe continent (locul 5). Infrastructura căilor de comunicaţii este dezvoltată; celor 14 781 km cale ferată li se adaugă 676,6 mii km căi rutiere (99% pavaţi), din care 11 152 km autostrăzi, 1 045 km căi navigabile interne (pentru nave mici), 11 548 km conducte magistrale, 182 nave (1,74 mil. t.r.b., 2005) flota comercială maritimă proprie (sub pavilion străin mai circulă alte 192 nave ale armatorilor spanioli) şi 156 aeroporturi. Peste 52 mil. turişti (locul 2 pe glob) vizitează în fiecare an ţara „castelelor, coridelor şi a flamenco-ului" (deşi atracţiile sunt infinit mai numeroase), iar încasările depăşesc anual 40 miliarde $. În oferta turistică predomină elementele de patrimoniu cultural-istoric şi cele legate de cura heliomarină. Pr. zone şi obiective: Andaluzia (principalele centre Sevilla, Granada, Córdoba şi Cádiz) şi partea centrală a Castiliei (Madrid, El Escorial, Toledo, Ávila, Segovia, Guadalajara), ambele reg. fiind renumite prin mulţimea castelelor şi/ sau cetăţilor urbane, a palatelor, caselor vechi, mănăstiri (multe cu semnificaţii pentru întreaga creştinătate), muzee ş.a. Câteva dintre aceste obiective: la Granada — Palatul Alhambra şi alte obiective din perioada maură (înscrise în Patrimoniul cultural universal); la Sevilla — Catedrala — cea mai impunătoare construcţie gotică din Europa — cu sarcofagul lui Cristofor Columb, Alcazarul şi minaretul Giralda, 97,5 m (aflate şi ele în lista Patrimoniului cultural universal), la Córdoba — Marea Moschee, transformată în catedrală, podul maur peste Guadalquivir; la Madrid — Muzeul Prado, unul dintre cele mai bogate din lume, Casa Cervantes, Palatul Regal, porţile vechi ale cetăţii ş.a.; în apropiere, mănăstirea El Escorial, fostă reşedinţă regală (sec.16), cu bibliotecă şi pinacotecă inestimabile (mănăstire inclusă în Patrimoniul cultural universal); la Salamanca una dintre cele mai vechi universităţi din lume (din 1218), apoi vechea catedrală, ridicată în stil romano-bizantin, Plaza Mayor cu Primăria; la Segovia — Alcazarul (cetatea maură), apeductul roman şi bisericile romanice; la Guadalajara — biserica Santa Maria de la Fuente şi Palatul; la Toledo — podul Alcântara şi casa-muzeu El Greco. Alte zeci de oraşe spaniole oferă turiştilor obiective renumite precum Santiago de Compostela (punct terminus al unor drumuri de pelerinaj din întreaga Europă medievală, spre a se închina moaştelor Sf. Apostol Iacob); Ávila (locul natal al Sf. Tereza), Lugo (cu cea mai bine păstrată fortificaţie urbană romană din perioada târzie a Imperiului, sec. 3 d.Hr.), Zaragoza (vestigii romane, palatul suveranilor mauri, catedrale). Litoralul Mării Mediterane cu nenumărate staţiuni balneo-climaterice şi centre urbane importante grupate în patru sectoare (de la NE la SV): Costa Brava continuată de Costa Maresme, ambele având ca punct nodal Barcelona, capitala Cataloniei, cu construcţiile originale ridicate de arhitectul *Antoni Gaudí y Cornet*, incluse şi ele în Patrimoniul cultural universal); Costa Dorada, Costa Blanca — rivieră desfăşurată între două centre urbane şi turistice majore (Valencia cu monumente din perioada sa de glorie comercială, sec.15–16, şi Alicante, reşedinţa unei renumite reg. viticole); Costa del Sol (Torremolinos, Marbella, Estepona, Fuengirola — staţiuni faimoase în toată Europa, oraşul Malaga — cu vestigii maure, muzee, catedrală ş.a.). O zonă aparte o reprezintă ins. Baleare cu staţiunile Palma de Mallorca, Puerto Soller — pe ins. Mallorca, apoi Port Mahón, pe ins. Menorca, şi Ibiza, pe ins. omonimă, unde se adaugă atracţiilor turistice cunoscute (mare, plaje, peisaje mediteraneene ş.a.), vestigii ale îndelungatei locuiri din Antic. cartagineză şi până în Ev. Med. Tot mai căutate sunt — în sezonul rece — ins. Canare (Gran Canaria, Tenerife, Lanzarote), pentru cură heliomarină. Practicat întreg anul, turismul asigură 70% din veniturile pop. locale ca şi staţiunile montane din Pirinei şi Sierra Nevada. În NV se impune oraşul-staţiune San Sebastián/Donostia pe o rivieră care se continuă dincolo de graniţă în Franţa. Moneda: 1 Euro=100 Céntimos. Export (2003): autovehicule (23%), echipamente şi utilaje ind. (16%), produse agro-alimentare (12%), dintre care fructe şi legume (6,3%), produse chimice (9,7%) ş.a. Pr. parteneri (2004): Franţa (19,3%), Germania (11,7%), Portugalia (9,6%), Marea Britanie (9,1%), Italia (9,1%). Import (2003): autovehicule (15,6%), echipamente ind. (13,3%), produse chimice (11,2%), produse electrotehnice (8,7%), petrol brut şi rafinat (8,6%) ş.a. Pr. parteneri (2004): Germania (16,5%), Franţa (15,7%), Italia (8,8%), Marea Britanie (6,3%), Olanda (4,8%). — *Istoric.* La jumătatea milen. 1 î.Hr., triburile iberice autohtone se contopesc cu celţii, pătrunşi după 600 î.Hr. în Pen. Iberică, formând populaţia celtiberă. Pe litoralul meridional al **S.**, fenicienii (sec. 11–10 î.Hr.), apoi grecii (din sec. 7 î.Hr.), întemeiază o serie de prospere colonii. Oraşele feniciene trec, din sec. 5 î.Hr., sub stăpânirea Cartaginei, care ocupă (237–226 î.Hr.) jumătatea sudică a pen. Victorioasă în cel de-al doilea Război Punic (218–201 î.Hr.), izbucnit chiar în **S.**, Roma transformă (sec. 2–1 î.Hr.) întreaga pen. în prov. romană

(Hispania). Posesiunile romane sunt cucerite (sec. 5 d.Hr.) de triburile germanice ale suevilor (care întemeiază, în sec. 5–6, un mic regat în NV **S.**), apoi de cele ale vizigoților, care ocupă restul pen. (sec. 5–8). Coasta meridională este cucerită temporar (sec. 6–7) de Imp. Bizantin. În 711–718, **S.** este ocupată de arabi, care pun bazele unui emirat (din 929, califat) independent, cu cap. la Córdoba. Din Asturia, singura prov. neocupată de arabi, începe în sec. 8 „Reconquista", pe terit. recucerite luând naștere, în sec. următoare, regatele León, Castilia, Aragón, Navarra, Portugalia. Prin unirea Aragónului cu Castilia se constituie, în 1479, Regatul **S.**, iar prin cucerirea Granadei, ultimul oraș deținut de arabi, ia sfârșit, în 1492, „Reconquista". În sec. 13–14, **S.** cucerește ins. Baleare, Sicilia, Sardinia, având, în următoarele două sec., un rol important în politica europeană. La sfârșitul sec. 15 și începutul sec. 16, **S.** este, alături de Portugalia, principalul promotor al descoperirilor geografice, punând astfel bazele unui întins imp. colonial. Genovezul Cristofor Columb descoperă, în 1492, „Lumea Nouă", iar expediția inițiată de portughezul Magellan, și el în slujba **S.**, realizează primul înconjur al lumii. În timpul domniei lui Carol I (1516–1556), care, sub numele de Carol Quintul, este proclamat (în 1519) împărat al Sfântului Imp. Roman, **S.** devine prima putere europeană, înglobând Regatul Neapolelui, Sicilia, ducatul Milano, Țările de Jos, America Centrală și Meridională, ins. Filipine, iar între 1580 și 1640 anexează și Portugalia. **S.**, devenită bastionul catolicismului în Europa, ajunge la apogeul puterii și expansiunii sale, dar înregistrează, totodată, sub Filip II (1556–1598), primele semnale prevestitoare ale începutului declinului, pecetluit prin Pacea Pirineilor (1659), care spulberă aspirația **S.** la hegemonie în Europa. În 1581, Olanda își proclamă independența; în 1588, „Invincibila Armada", flota care urma să cucerească Anglia, este distrusă, iar războaiele împotriva Franței se încheie dezastruos. În sec. 18–19, **S.** nu mai este decât o putere de rangul doi în concertul politicii europene și mondiale. În urma Războiului de succesiune la tronul țării (1701–1714), **S.** (aliată cu Franța) înfruntă Austria, Anglia și Olanda, pierzând posesiunile din Italia, Belgia și Gibraltarul. După ocuparea țării de trupele Franței napoleoniene (1808), izbucnește, sprijinit și de englezi, un război de eliberare națională (1808–1813), care va fi urmat, între anii 1810–1826, de emanciparea coloniilor spaniole din America Latină. Sec. 19 este marcat de „războaiele carliste" (1833–1839, 1872–1876) și proclamarea primei republici spaniole (1873–1874). Reintroducerea unui regim absolutist de către dinastia de Bourbon, restaurată în 1814, declanșează, în 1820, o lovitură de stat militară de orientare liberală (condusă de colonelul Rafael y Núñez Riego). Radicalizarea noului regim determină Sfânta Alianță să mandateze Franța (1823) cu înăbușirea acestei mișcări. În urma Războiului hispano-american (apr.–dec. 1898), **S.**, înfrântă, cedează S.U.A. posesiunile sale Cuba, Puerto Rico, Filipine și ins. Guam. **S.** își pierde imp. colonial într-o perioadă în care alte puteri își consolidau propriile stăpâniri coloniale. În cursul Primului Război Mondial (1914–1918), **S.** rămâne neutră. În 1930 este înlăturată dictatura militaro-monarhică a lui *Primo de Rivera* (1923–1930), iar la 14 apr. 1931, în urma victoriei în alegeri a partidelor republicane, este abolită monarhia și **S.** se proclamă pentru a doua oară republică. Noul guvern adoptă un program de măsuri liberale (separarea bisericii de stat, votul universal, etatizarea averilor ecleziastice etc.). Victoria electorală a Frontului Popular din 6 febr. 1936 declanșează rebeliunea militară (în frunte cu gen. *Francisco Franco*) împotriva republicii, urmată de un sângeros și pustiitor război civil (1936– 1939), soldat cu aproape 1 mil. de morți. Războiul civil se internaționalizează, prin intervenția Germaniei și Italiei în favoarea lui Franco, a U.R.S.S., Mexicului și brigăzilor internaționale în tabăra republicană, fiind, de fapt, o confruntare în plan european între fascism și comunism. În urma victoriei din războiul civil, Franco devine prim-min. și șef al statului pe viață („caudillo"), instituind un regim centralist și autoritar („Nuevo Estado"). În al Doilea Război Mondial, **S.** se declară neutră. În deceniile 6–7 ale sec. 20, **S.** cunoaște, în condițiile menținerii regimului de dictatură, o dezvoltare economică mai rapidă (investiții externe, avântul turismului etc.), izolarea internațională la care este supusă fiind atenuată de Războiul rece (**S.** semnează, în 1953, un tratat stipulând amplasarea de baze militare ale S.U.A. pe terit. său), urmată apoi de primirea, în 1955, în O.N.U. După moartea gen. Francisco Franco (20 nov. 1975), prințul *Juan Carlos de Bourbon*, un nepot al regelui Alfons XIII (desemnat la 22 iul. 1969 ca viitor suveran al statului) este proclamat, la 22 nov. 1975, rege al **S.**, reușind să arbitreze cu succes spinoasa tranziție de la dictatură la democrație. Acest drum este jalonat de: dizolvarea partidului franchist, Mișcarea Națională (1 apr. 1977), legalizarea partidelor de stânga (9 apr. 1977), organizarea de alegeri pentru Cortesuri, câștigate de Uniunea Centrului Democratic, condusă de premierul Adolfo Suárez (15 iun. 1977), extinderea autonomiei Cataloniei (29 sept. 1977), eliberarea deținuților politici (14 oct. 1977) și adoptarea unei noi Constituții (31 oct. 1978), reprimarea tentativei de lovitură de stat militară (23 febr. 1981). Partidul Socialist Muncitoresc Spaniol câștigă detașat alegerile parlamentare din 1982, apoi și pe cele din 1986, 1989 și 1993, Felipe Gonzáles constituind, în tot acest răstimp, un guvern monocolor. Deceniile 8 și 9 ale sec. 20 sunt marcate de rapida și eficienta modernizare a structurilor economice și social-politice, de integrarea deplină a **S.** în comunitatea economică mondială, de admiterea în N.A.T.O. (1982) și U.E. (1986). În 1992, **S.** este un pol general de interes prin ediția a XXV-a a Jocurilor Olimpice de vară de la Barcelona, prin Expoziția Universală de la Sevilla și proclamarea Madridului drept capitală europeană a culturii pentru anul în curs. Lărgirea autonomiei provinciale nu a avut drept urmare stăvilirea atentatelor organizației separatiste basce, Euskadi Ta Askatasuna (ETA), fondată în 1959, care luptă, prin acțiuni teroriste, pentru independența Țării Bascilor față de **S.** Alegerile legislative din 3 mart. 1996 pun capăt îndelungatei guvernări social-democrate și aduc la putere Partidul Popular, al cărui lider, José María Aznar, devine noul prim-min. al statului (4 mai 1996). Deși deplin integrată în comunitatea vest-europeană, **S.** continuă, în domeniul politicii sale externe, să dezvolte relații preferențiale cu statele Americii Latine (Perú, Columbia, Chile, Cuba ș.a.) și să extindă totodată legăturile tradiționale cu națiunile Maghrebului (Maroc, Algeria, Tunisia). Înregistrând, în 1998, un aflux de peste 50 mii. de vizitatori străini, **S.** s-a situat pe locul 2 în lume, după Franța, ca obiectiv turistic mondial. În alegerile legislative din 13 mart. 2000, Partidul Popular al premierului José María Aznar (care tinde să se transforme dintr-un partid conservator tradițional într-un partid reformist de centru-dreapta) a înregistrat o victorie categorică, cucerind 183 din cele 350 de locuri din Congresul Deputaților, ceea ce îi permite să formeze singur noul guvern. Premierul Spaniei, José Maria Aznar, sprijină ferm intervenția militară (mart.

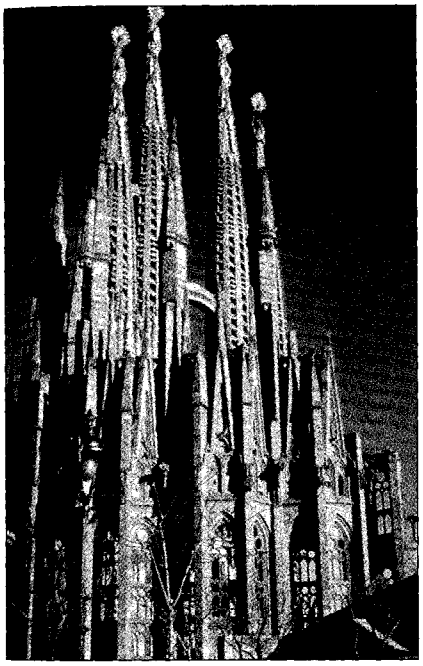

1.

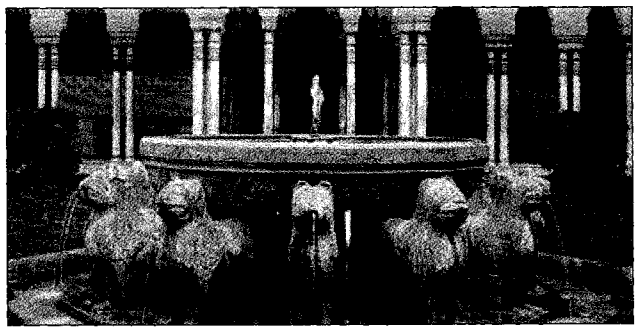

2.

3.

Artă spaniolă.

1. A. Gaudí, Biserica Sagrada Familia, Barcelona
2. Alhambra din Granada
3. D. Velásquez, „Predarea cheilor cetății Breda"

2003) a coaliției S.U.A.–Marea Britanie în Iraq. La 14 mart. 2004, după atentatul terorist din 11 mart. 2004 în gara de la Madrid, pus la cale de rețeaua teroristă Al-Qaeda (soldat cu 182 de morți, între care și 16 români), au loc alegeri legislative câștigate de Partidul Socialist Muncitoresc Spaniol, ctitorul său, José Luis Rodriguez Zapatero, fiind desemnat în funcția de prim-min., care a înscris printre primele măsuri retragerea militarilor spanioli din Iraq, anunțată la 19 apr. 2004. Monarhie constituțională ereditară.

SPANIOL, -Ă (după fr. *espagnol*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor care s-a constituit ca națiune pe terit. Spaniei. Mai trăiesc în America Latină, S.U.A., Franța și Filipine. De religie catolică. ✦ Persoană care aparține acestui popor sau este originară din Spania. **2.** Adj. Care aparține Spaniei sau spaniolilor **(1)**, referitor la Spania sau la spanioli. ✧ *Artă s.* = artă dezvoltată pe terit. Spaniei. Cele mai vechi manifestări datează din Preistorie (grotele pictate de la Altamira), păstrându-se și vestigii de artă feniciană, grecească, celtică, romană, vizigotă ca și paleocreștină. Între sec. 8 și 15, în partea sudică a Pen. Iberice înflorește arta arabă (Moscheea din Córdoba, Alcazarul din Sevilla, Aihambra din Granada). În N pătrunde arta romanică începând din sec. 11 (catedralele din Santiago de Compostela, Ripoll, Zamora, biserica San Isidoro din León), apoi între sec. 12 și 15 goticul (catedralele din Toledo, Burgos, Barcelona, Gerona, Sevilla, palatul din Segovia). Adoptarea în arhitectură a unor elemente ale artei arabe a determinat crearea stilului „mudejar" (sinagoga din Córdoba, biserica Santa Maria la Blanca din Toledo, castelul din Medina del Campo, clopotnița catedralei din Teruel). La sfârșitul sec. 15, fuziunea cu elementele decorative italiene a dus la formarea unei arhitecturi foarte bogat ornamentate, denumită „stil plateresc" (colegiul Santa Cruz din Valladolid, palatul Monterrey și fațada principală a Universității din Salamanca). Renașterea se manifestă în a doua jumătate a sec. 16 și în sec. 17 (palatul lui Carol al V-lea în Aihambra din Granada, palatul Escorial, biserica Encarnación din Madrid, primăria din León). Pictorii Juan de Juanes, Luis de Morales, El Greco, Ribera, Zurbarán, Murillo, Velâsquez, sculptorii Alonso Berruguete, Juan Martinez Montañés, Alonso Cano sunt, în sec. 16 și 17, marile figuri ale *a.s.* În arhitectură, stilul *churrigueresc* ajunge la o decorație luxuriantă, excesivă, în vreme ce barocul propriu-zis se manifestă, la sfârșitul sec. 17 și în prima jumătate a sec. 18, într-o serie de construcții (noua catedrală din Lerida, palatul San Telmo din Sevilla, palatul regal din Madrid). Personalitatea covârșitoare a picturii sec. 18 este Goya. În a doua jumătate a sec. 19 se reiau stilurile în arhitectură. La sfârșitul sec. 19 și începutul sec. 20, personalități ca A. Gaudi (în arhitectură), J. Gris, J. Miró, P. Picasso și S. Dali (în pictură) aduc o contribuție importantă la arta universală. ✦ (Substantivat, f.) Limbă indo-europeană, din familia romanică grupul ibero-romanic, vorbită de spanioli; este limbă oficială în toate țările Americii Centrale și ale Americii de Sud, exceptând Brazilia. Este cea mai importantă limbă romanică din punctul de vedere al numărului de vorbitori (c. 425 mil., 2005) și al expansiunii terit. Este limbă de lucru la O.N.U. Structura dialectală este foarte bine conturată de dialectele castilian, asturian, leonez, aragonez, andaluzian. Cele mai vechi texte sunt două glose romanice din sec. 10 și o notă de cheltuieli din mănăstirea Rozuela (anul 980). Primele texte literare sunt strofe finale ale unor compoziții lirice arabe sau ebraice (sec. 11–12), dar în special „Cantar de mio Cid" (păstrat într-un singur manuscris copiat la 1307). În această epocă cele mai folosite în literatură erau dialectele aragonez și leonez; de la sfârșitul sec. 15 se impune dialectul

castilian. Etapele de evoluție ale limbii spaniole sunt: preclasică (sec. 10–15), clasică (15–17), modernă (din 1680). Alfabet latin, bazat pe principiul fonetic, cu unele particularități. Este singura limbă care are semnele ! și ? puse și la începutul propoziției, dar răsturnate. Accentul marchează abaterile de la regulă. Prin spaniolă au pătruns în Europa cuvinte amerindiene; din spaniolă s-au dezvoltat idiomuri creole vorbite în America de Sud; multe cuvinte spaniole au intrat în limbile amerindiene.

SPANIOLEȘTE (< *spaniol*) adv. Ca spaniolii, în felul spaniolilor. ✦ În limba spaniolă.

SPANISH TOWN, oraș în SE Jamaicăi, situat pe Rio Cobre, la 32 km V de Kingston; 131,5 mii loc (2001). Piață agricolă pentru banane, trestie de zahăr, cafea, cacao, citrice, zahăr ș.a. Catedrala Sf. Ecaterina (1655); Casa Vulturului (sec. 17). Ruinele casei regale (1762) – fosta reședință oficială a guvernatorilor Jamaicăi până în 1870, distrusă de un incendiu în 1925. Întemeiat în 1523 de Diego Columb (fratele lui Cristofor Columb) și numit *Santiago de la Vega*. Cap. Jamaicăi în perioada 1692–1872.

SPANȚOV, com. în jud. Călărași, situată în S C. Bărăganului, pe stg. Dunării; 4 626 loc. (2005). Pisciculturâ. Centru de confecționare a îmbletiturilor din răchită. Pe terit. com. **S.** au fost descoperite vestigiile unei așezări neolitice de tip *tell*, aparținând Culturii Boian (milen. 4 î.Hr.), străpunsă de mormintele unei necropole datând din sec. 4 d.Hr. aparținând populației daco-romane, în care s-au găsit fragmente de vase ceramice tipice pentru Cultura Boian. Inventarul mormintelor este compus din vase fine, cenușii, piepteni, urcioare, fibule de bronz, mărgele de chihlimbar ș.a. Între 17 febr. 1968 și 23 ian. 1981, com. **S.** a făcut parte din jud. Ilfov. Biserica Sf. Nicolae (1868), în satul **S.**

SPARANGHEL (< ngr.) s. m. Plantă legumicolă perenă din familia liliaceelor, cu rădăcini cărnoase și frunze mici, nedezvoltate *(Asparagus officinalis)*; se cultivă pentru lăstarii tineri comestibili, suculenți, etiolați sau verzi. Este indicat în tratarea astheniilor, a anemiei, diabetului, bronșitei etc.

SPARCEȚĂ (după fr. *esparcette*) s. f. Plantă furajeră perenă, din familia leguminoaselor, cu lăstari erecți, înalți de 40–100 cm, cu frunze imparipenat-compuse și cu flori roșietice grupate în racem dens *(Onobrychis viciifolia)*, fructul este o păstaie în formă de semicerc comprimat. Are un conținut bogat în proteine și vitamine. Este specie meliferă.

SPARDEC (< engl.) s. n. Punte ușoară, construită pe montanți, care acoperă cabinele punții superioare la unele pachebouri.

SPARGE (lat. *spargere*) vb. III **1.** Tranz. și refl. A plesni sau a face să plesnească; a (se) crăpa; a (se) sfărâma în bucăți. ✧ Expr. (Refl.) *A se sparge în capul cuiva*, se spune când cineva suportă consecințele unei situații sau ale unui lucru de care nu este vinovat. ✦ Tranz. A despica lemne în bucăți; a tăia. **2.** Tranz. A sfărâma învelișul tare pentru a se ajunge la conținut. ✦ Intranz. și refl. (Despre abcese) A se deschide. **3.** Tranz. A distruge, a nimici. **4.** Tranz. A deschide prin forțare o ușă, o încuietoare; *p. ext.* a fura, a jefui. **5.** Tranz. (Pop.) A desțeleni pământul, a ara. **6.** Refl. (Fam. despre adunări, întruniri) A se întrerupe, a lua sfârșit.

SPARGHEȚ (< *sparge* + *gheață*) s. n. Construcție de lemn, din piloți și bare de solidarizare, așezată în amonte pe un picior de pod pentru a produce spargerea stratului de gheață.

SPARING-PARTNER (< engl.) s. m. Persoană sau echipă sportivă folosită ca adversar în procesul de pregătire sau de verificare valorică a unui alt sportiv sau a unei alte echipe.

SPART[1] (< *sparge*) s. n. **1.** Faptul de a (se) sparge. **2.** Încheiere a unei activități, împrăștiere a participanților la o adunare, manifestație, la un târg etc. ✧ Expr. *La spartul târgului* = cu întârziere, prea târziu.

Sparanghel

SPART[2]**, -Ă** (< *sparge*) adj. **1.** Prefăcut în fărâme; plesnit, crăpat; găurit. ✦ (Despre lemnele de foc) Tăiat, despicat în bucăți mici. ✦ (Despre pământ) Cu gropi, răscolit. ✦ Fig. (Despre sunete, *p. ext.* despre voce) Răgușit, lipsit de muzicalitate. **2.** (Despre ziduri, clădiri etc.) Dărăpănat, stricat, ruinat. ✦ (Despre îmbrăcăminte, încălțăminte) Uzat, găurit, rupt.

SPARTA (SPÁRTI), oraș în Grecia, în Pelopones; 15,6 mii loc. (2001). Centrul ad-tiv al prov. Lakonia. Piață pentru cereale, uleiuri vegetale și vite. Centru turistic. Ruinele sanctuarului zeiței Artemis, teatru, presupusul mormânt al lui Leonida și zidul de incintă al orașului. Oraș-stat (polis) întemeiat de dorieni la începutul milen. 1 î.Hr. al cărui sistem politic și militar a fost creat, potrivit tradiției, de către *Licurg*. În sec. 6 î.Hr. a obținut hegemonia în Pelopones. Statul spartan a fost idealul și sprijinul regimurilor oligarhice din Grecia, datorită constituției sale aristocratice și organizării militare a cetățenilor săi. Rival al Atenei în lupta pentru supremație în lumea greacă, pe care a obținut-o dobândind victoria asupra Atenei și a Ligii ateniene în *Războiul Peloponesiac* (431–404 î.Hr.). Ascensiunea Macedoniei, Tebei și frământările sociale interne au slăbit puterea politică și militară a **S.** (în sec. 4 î.Hr.). Redus treptat la terit. orașului **S.**, statul spartan a fost cucerit de romani în 146 î.Hr., care l-au inclus mai târziu (27 î.Hr.) în provincia Ahaia. Orașul a fost distrus de vizigoți în 396 d.Hr. Bizantinii l-au repopulat și l-au denumit Lacedaemon. După 1204, cruciații occidentali au construit un nou oraș, Mistra, care a devenit cap. Despotatului de Morea. Din 1460, sub dominație otomană. În urma Războiului de independență (1821–1829), **S.** a revenit Greciei. Noul oraș a fost reconstruit după 1834 mai la S de așezarea antică.

SPARTACHIADĂ (< rus.) s. f. (În U.R.S.S. și în fostele republici socialiste), competiție sportivă de amploare care cuprindea mai multe ramuri, având la bază un sistem de disputare cu faze eliminatorii. De regulă, **s.** era însoțită de ansambluri populare și demonstrații sportive de masă.

SPARTACUS (?–71 î.Hr.), gladiator, de origine trac. Conducătorul celei mai importante răscoale a sclavilor din Antic. (73–71 î.Hr.). Izbucnită în S Pen. Italice, s-a extins în întreaga Italie, adunând în rândurile ei c. 60 000 de sclavi. După mai multe

victorii obținute în fața armatelor romane conduse de generali importanți, a fost încercuit și înfrânt de M. Licinius Crassus. **S.** a murit în luptă, iar șase mii de sclavi au fost crucificați pe Via Appia drept represalii.

SPARTAN, -Ă (< lat.; de la n. pr. *Sparta*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care făcea parte din populația vechiului oraș grec Sparta. **2.** Adj. Privitor la Sparta sau la populația ei; propriu spartanilor. ✦ Fig. (Și subst.) Aspru, sever, sobru, auster.

SPARTEINĂ (< fr.) s. f. (FARM.) Alcaloid extras din planta *Spartium scoparium*, utilizat ca tonic cardiac și diuretic.

SPARTIVENTO, cap în extremitatea de SV a Pen. Italice (Calabria), la 37°56' lat. N și 16°04' long. E.

SPASM (< fr., lat.; {s} gr. *spasmos* „contracție") s. n. Contracție involuntară puternică, de scurtă durată (**s.** clonic) sau prelungită (**s.** tonic), a unui mușchi ori a unui grup de mușchi striați sau netezi; convulsie. În cazul în care afectează mușchii care închid un orificiu (ex. **s.** piloric) sau pereții arterelor, se produce îngustarea bruscă a acestora, uneori cu consecințe grave (ex. **s.** cerebral).

SPASMODIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la spasm, care provoacă spasme; însoțit de spasme, convulsiv.

SPASMOFILIE (< fr. {i}; {s} gr. *spasmos* „spasm" + *philos* „iubitor") s. f. Sindrom caracterizat prin hiperexcitabilitate mecanică și electrică neuromusculară cronică, episodic producându-se crize de tetanie (spasme și convulsii, senzație de paralizie a extremităților); se consideră că ar putea fi cauzată de insuficiența glandelor paratiroide, de botulism, de carențe alimentare, lipsă de calciu sau magneziu etc.

SPASMOLITIC, -Ă (< fr. {i}; {s} gr. *spasmos* „contracție" + *lytikos* „care relaxează") adj., s. n. (Medicament, ex. beladona, yohimbina, adrenalina) care suprimă spasmele musculaturii netede din diferite organe.

SPASSKI, Boris Vasilievici (n. 1937), șahist rus. Mare maestru internațional (din 1955). A dobândit titlul de campion mondial în 1969, după ce l-a înfrânt pe șahistul armean *Tigran Petrosian.* În 1972 el a pierdut titlul suprem în favoarea șahistului american *Robert (Bobby) Fischer.*

SPASTIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care este caracterizat prin spasme, care se manifestă prin spasme, însoțit de spasme. *Hipertonie s.* = exagerare permanentă a tonusului muscular, de origine neurologică.

SPAT (< fr., germ) s. n. ~ *de Islanda* = mineral, varietate de calcit transparentă, incoloră sau ușor colorată, bine cristalizată, care se formează în cavernele rocilor bazice; este birefringent și se utilizează în ind. optică, îndeosebi la confecționarea prismelor polarizante.

SPATĂ (lat. *spatha*) s. f. **1.** Parte a războiului de țesut, formată din lamele paralele unite la ambele capete, printre care trec firele de urzeală, menținute astfel la distanțe fixe unul de altul (corespunzător legăturii țesăturii); servește și la baterea (îndesarea) firelor de bătătură. **2.** Armă cu lamă lungă, dreaptă și lată, cu două tăișuri, folosită mai ales în sec. 14–15. **3.** Regiune a osului scapular (omoplat) la patrupede. ✦ Sortiment de carne format din musculatura spatelui și a umărului bovinelor și porcinelor. **4.** Bractee mare, adesea viu colorată, care învelește unele inflorescențe; cea de la *Cala* este albă, răsucită în formă de pâlnie. ✧ Loc. *Lat în spete* = (despre oameni) cu umeri largi, spătos, voinic.

SPATE (lat. *spathae*) s. n. **1.** Partea posterioară a corpului omenesc, corespunzătoare regiunii dorsale a coloanei vertebrale, iar la animale partea superioară a corpului; spinare **(1).** ✧ Expr. *A întoarce (cuiva) spatele* = a nu mai vrea să știi de cineva. Loc. *Pe la spate* = pe ascuns, din umbră. **2.** Parte a unor obiecte, clădiri etc. opusă părții vizibile. ✦ Parte a unei haine care acoperă spatele **(1). 3.** Spătarul scaunului. **4.** (SPORT) Procedeu tehnic de înot la suprafața apei, în poziția culcat cu fața în sus, folosind mișcările alternative ale brațelor și ale picioarelor. **5.** (MILIT.) Totalitate a unităților, subunităților și formațiunilor care se ocupă cu asigurarea materială a armatei.

SPAȚIE (< ngr.) s. f. Treflă (la cărțile de joc).

SPATULĂ (< fr.) s. f. Instrument de lemn, metal, os etc., de forma unei lopeți plate foarte înguste, cu vârful rotunjit, folosit pentru manipularea, amestecarea și întinderea unor cantități mici de materiale pulverulente sau vâscoase, în farmacie, în pictură, în sculptură (pentru modelare), în poligrafie etc.

SPAȚIA (< *spațiu*) vb. I tranz. A rări cuvintele, rândurile sau literele prin spații albe; a lăsa o distanță între obiecte.

SPAȚIAL, -Ă (< fr.; {s} lat. *spatium* „spațiu") adj. **1.** Privitor la spațiu, care ține de spațiu. ✦ Referitor la proprietățile figurilor din spațiu. **2.** *Cabină s.* = capsulă cosmică. ✦ Spec. Care se referă la spațiul cosmic, interplanetar.

SPAȚIOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. Care cuprinde mult spațiu; încăpător, vast, larg.

SPAȚIU (< lat. *spatium*) s. n. **1.** (În limbajul cotidian), locul delimitat, mai mult sau mai puțin exact, unde se situează sau pot fi situate anumite lucruri. **2.** Întindere nemărginită care cuprinde văzduhul. ✦ (DR.) *S. aerian* = parte din atmosferă, corespunzătoare limitelor terit. unui stat și supusă, ca atare, suveranității acestuia, sau situată deasupra mării libere, în care caz scapă exercitării acestei suveranități. *S. cosmic* = **s.** situat în afara atmosferei Pământului, scăpând, ca atare, exercițiului suveranității oricărui stat și putând fi utilizat și exploatat în mod egal de către toate statele. ✦ *Teoria spațiului vital* = pseudoteorie folosită de doctrinele geopolitice și fasciste în scopul justificării expansiunii și războiului de agresiune, pe temeiul „argumentului" așa-zisei neconcordanțe a granițelor unui stat cu spațiul necesar existenței populației sale. **3.** Loc, suprafață, întindere limitată. ✦ (MILIT.) *S. de siguranță* = distanță minimă până la care se pot apropia trupele proprii de obiectivul asupra căruia se trage fără a risca să fie lovite de focul propriu. *S. mort* = **a)** porțiune de teren situată înapoia unei creste sau a unui obstacol în care un obiectiv nu poate fi lovit de un proiectil lansat dintr-o gură de foc; **b)** porțiune de teren în jurul unui mijloc de luptă (ex. tanc) în care acesta nu poate acționa cu armamentul de bord din cauza condițiilor de construcție. **4.** Loc (liber) între două obiecte; distanță, interval. ✧ *S. verde* = teren plantat aflat în intravilanul unei așezări. Include parcurile și grădinile din oraș, spațiile plantate din jurul blocurilor de locuințe și cele aferente clădirilor publice, stadioanelor etc. și fâșiile plantate în lungul arterelor de circulație. **5.** (MAT.) Mulțime de elemente (numite puncte) cu anumite proprietăți. *S. afin* = mulțimea A atașată unui spațiu vectorial E, astfel încât pentru orice cuplu (M, N) de elemente din A să existe un vector x al lui E unic, cu proprietatea N = M + x. *S. vectorial* = grup comutativ (V, +) pe care se definește o lege externă de compoziție cu operatori într-un corp K (înmulțirea vectorilor cu scalari):

K x v → V, (α,u) → αu ce satisface axiomele:

1) $(\alpha + \beta)\ u = \alpha u + \beta u$

2) $\alpha\,(u + v) = \alpha u + \alpha v$

3) $\alpha\ (\beta u) = (\alpha\beta)\ u$

4) $1 \cdot u = u$

oricare ar fi α, β din K și vectorii u, v din V. *S. euclidian n-dimensional* = mulțime ale cărei puncte se pot pune în corespondență biunivocă cu sistemele ordonate de *n* numere reale și în care s-a definit un produs scalar. *S. topologic* = **s.** pe care s-a dat o familie de părți ale sale (numite *mulțimi deschise*), având proprietatea că intersecția unui număr finit de mulțimi din familie aparține familiei, iar reuniunea unui număr arbitrar de elemente ale familiei este de asemenea element al familiei. **6.** Interval de timp; răstimp. **7.** (FILOZ.) Mediu caracterizat prin simultaneitatea și exterioritatea părților în care noi localizăm obiectele percepțiilor noastre. Acest mediu este gândit sau substanțialist, ca un lucru obiectiv compus din puncte unde sunt localizate lucrurile (Newton, Clarke) sau relațional, drept construcție a minții (Leibniz, Kant), reale fiind doar relațiile dintre obiecte. *S.-timp* = structură rezultată prin considerarea împreună a conceptului de **s.** geometric cu trei dimensiuni și a celui de *timp*, formând astfel un continuu spațio-temporal cu patru dimensiuni (teoria relativității).

SPAVAN (< it.) s. n. (ZOOT.) Eparven.

SPĂLA (lat. **expellavare*) vb. I **1.** Tranz. și refl. A (se) curăța de murdărie folosind apă, săpun, detergenți, benzină etc. ✧ Expr. *A-și spăla obrazul* = a ieși cu bine dintr-o situație neplăcută, a ieși cu fața curată. ✦ Tranz. Spec. A îndepărta depozitele de ulei, de praf, de noroi etc. cu care sunt acoperite diferite piese sau agregate (ex. vehicule), în cadrul întreținerii curente sau al pregătirii lor pentru reparații. ✦ Fig. A (se) purifica. **2.** Tranz. (Despre ploi, ape curgătoare etc.) A eroda pământul; a săpa. ✦ (Despre ape, valuri) A scălda, a trece pe lângă un țărm, atingându-l. **3.** Tranz. A îndepărta substanțele cu care este amestecat sau impurificat un produs prin antrenarea sau prin dizolvarea lor în apă sau într-un alt lichid.

SPĂLARE (< *spăla*) s. f. Acțiunea de a (se) spăla. ✦ (GEOGR.) Acțiune de eroziune exercitată de apa provenită din precipitații și care se scurge pe întreaga suprafață a terenului, ducând la o denudare relativ uniformă a reliefului; este cunoscută și sub denumirea de *eroziune în suprafață (lamelară)*. Sin. *șiroire*.

SPĂLĂCI (< *spăla*) vb. IV refl. A-și pierde culoarea (prin spălare); a se decolora.

SPĂLĂCIOASĂ (< *spălăci*) s. f. Plantă erbacee din familia compozitelor, înaltă de 20–65 cm, cu flori galbene dispuse în capitule *(Senecio vernalis)*.

SPĂLĂCIT, -Ă (< *spălăci*) adj. Lipsit de culori vii; decolorat. ✦ Palid, fad, șters; *p. ext.* lipsit de expresie, de vioiciune, ofilit.

SPĂLĂTOR (< *spăla*) s. n. **1.** Obiect sanitar constituit dintr-o chiuvetă cu unul sau două compartimente racordate la rețeaua de canalizare și echipat cu robinete pentru apă caldă și rece, în care se spală vesela, tacâmurile etc. ✦ Obiect de pânză, de sârmă etc. cu ajutorul căruia se spală vasele. **2.** Instalație sanitară pentru spălatul în comun al persoanelor din ateliere, din internate, din cazărmi etc. **3.** (IND. EXTR.) Utilaj folosit la spălarea minereurilor în vederea obținerii unei concentrații mai mari de substanțe minerale utile.

SPĂLĂTORIE (< *spălător*) s. f. **1.** Încăpere sau clădire special amenajată pentru spălatul rufelor. **2.** Instalație complexă pentru înnobilarea substanțelor minerale utile prin spălarea cu apă.

SPĂLĂTURĂ (< *spăla*) s. f. **1.** Faptul de a spăla. ✦ Apă murdară în care s-a spălat ceva; lături. **2.** (MED.) Introducere a unui lichid într-o cavitate fiziologică a corpului pentru dezinfectare, recoltare de probe, curățare etc. (ex. **s.** gastrică, **s.** bronșio-alveolară). Sin. lavaj. **3.** Acțiunea de eroziune a pământului de către șuvoaie; loc unde se produce o asemenea eroziune; urmă lăsată de un șuvoi. ✦ Pietriș adus de ape; loc acoperit cu un astfel de pietriș.

SPĂRGĂTOR, -OARE (< *sparge*) adj., subst. **1.** Adj. Care sparge, care sfărâmă sau zdrobește (piatră, cărbuni etc.). **2.** S. n. Instrument care se folosește la spargerea unor materiale, a anumitor fructe cu coaja tare etc. ✧ *S. de gheață* = navă destinată spargerii gheții în porturi, de-a lungul căilor (sau a canalelor) de navigație și la gurile fluviilor. Au apărut imediat după mijlocul sec. 19; în epoca modernă, cele mai eficiente *s. de g.* sunt navele ce folosesc combustibil nuclear. **3.** S. m. și f. Hoț care intră undeva cu forța pentru a jefui. **4.** S. m. *Spărgător de grevă* = agent plătit al unui patron care vine să lucreze în locul greviștilor pentru a zădărnici cerințele acestora.

SPĂRIOSU, Mihai I. (n. 1944, Deta, jud. Timiș), teoretician literar și comparatist român. Lucrări de erudiție interdisciplinare („Mimesis-ul în teoria contemporană"), studii monografice despre mari scriitori români în „Enciclopedia literaturii universale în secolul 20" (New York, 1983).

SPĂRTURĂ (< *spart*) s. f. **1.** Crăpătură, deschizătură, gaură produsă printr-o spargere. **2.** Ciob; așchie.

SPĂTAR[1] (< *spată*) s. n. Spetează, rezemătoare a unui scaun, a unui fotoliu etc.

SPĂTAR[2] (< ngr.) s. m. (În Ev. Med., în Țara Românească și în Moldova) Dregător la Curtea domnească, care purta la ceremonii sabia și buzduganul domnului, iar pe câmpul de luptă era unul dintre comandanții oștirii. ✧ *Mare s.* = comandant suprem al oștilor țării în lipsa domnului.

SPĂTARU, Dan (1939–2004, n. Aliman, jud Constanța), cântăreț român de muzică ușoară. Repertoriu românesc („Țărăncuță, țărăncuță", „Trecea fanfara militară") și internațional („Drumurile noastre"). Roluri în filme.

SPĂTARU, Mircea (n. 1937, Iepureni, jud. Vaslui), sculptor român. Prof. univ. la București. Modalități noi de expresie în compoziții abstractizante, de intensă expresivitate, adesea cu reper în realitate. Sculptură figurativă în care evocarea spirituală este realizată prin tensiunea dintre volumele esențializate („Horea, Cloșca și Crișan", „Nicolae Bălcescu", „Iuliu Maniu").

SPĂTĂRELU, Vasile (n. 1938, Tâmna, jud. Mehedinți), compozitor român. Prof. univ. la Iași. Muzică de cameră, corală, vocală, simfonică.

SPĂTOS, -OASĂ (< *spate*) adj. Lat în spate; robust, voinic.

SPÂN, -Ă (lat. **spanus*) adj. (Despre bărbați sau despre fața lor). Care este lipsit de pilozitate facială.

SPÂNATIC, -Ă (< *spân*) adj. (Despre bărbați sau despre fața lor) Cu barba și cu mustățile rare.

SPÂNUL, Petre (1894–1962, n. Vicovu de Jos, jud. Suceava), medic veterinar român. M. coresp. al Acad. (1955). Inspector zootehnic și sanitar veterinar al Bucovinei (1918–1920). Studii privind bolile veterinare și însemnătate zooeconomiei („Contribuții la combaterea pestei porcine cu ser", „Importanța zooeconomiei naționale").

SPÂNZ s. m. Denumire dată plantelor erbacee, perene, otrăvitoare, din genul *Helleborus*, familia ranunculaceelor, cu frunze palmate cu lobi lungi și cu flori cu periant pielos, din 4–5, rar mai multe, foliole verzi (la *H. odorus*) sau purpurii-verzi (la *H. purpurascens*). Rizomul de **s.** conține alcaloizi utilizați în ind. farmaceutică pentru prepararea unor medicamente cu efecte cardiotonice și antireumatice.

SPÂNZURA (lat. **expendulare*) vb. I **1.** Tranz. A executa pe cineva (în urma unei sentințe de condamnare) prin spânzurătoare. ✧ Expr. *A tăia și a spânzura* = a abuza (nelimitat) de autoritatea sau de puterea sa. ✦ Refl. A se sinucide strangulându-se. **2.** Refl. A se agăța (ținându-se strâns) de ceva; a se atârna. ✦ Intranz. A atârna liber în jos, fiind agățat doar în partea superioară. **3.** Tranz. (Fam.) A cheltui (inutil) o sumă (*mare*) de bani.

SPÂNZURĂTOARE (< *spânzura*) s. f. **1.** Faptul de a (se) spânzura. **2.** Instrument de execuție alcătuit dintr-un stâlp de care este fixată funia prevăzută cu un laț care strangulează pe condamnat.

SPÂRCACI v. **spurcaci.**

SPÂRCHEZ, Tiberiu I. (1899–1977, n. Zărnești, jud. Brașov), medic român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la București. Inițiatorul introducerii în România a tehnicii endoscopice și a examenului coproparazitologic în afecțiunile tubului digestiv. Cercetări originale în domeniul gastroenterologiei, bolilor hepatobiliare. Unul dintre fondatorii (1965) Centrului de Gastroenterologie.

SPEAKER (cuv. engl.) s.m. Denumire dată președintelui Camerei Reprezentanților în S.U.A.

SPECIAL, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care se deosebește de alte obiecte sau ființe de același fel prin însușiri sau particularități proprii; (și adv.) destinat sau creat într-un anumit scop; *p. ext.* ieșit din comun, deosebit, excepțional. ✧ Loc. *În special* = în mod deosebit, mai ales, în speță. **2.** De (strictă) specialitate.

SPECIALIST, -Ă (< fr., it., germ.) s. m. și f. Persoană care are cunoștințe temeinice într-un anumit domeniu de activitate (științifică), într-o anumită disciplină etc.

SPECIALITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Ramură de activitate (științifică) restrânsă la un anumit domeniu. ✧ Loc. *De specialitate* = care aparține unui domeniu anumit; (despre oameni) care este competent într-o anumită ramură de activitate. **2.** Produs sau preparat obținut după metode de fabricație deosebite.

SPECIALIZA (< fr.) vb. I **1.** Refl. A se consacra studiului unui anumit domeniu de activitate; a deveni specialist. **2.** Tranz. A face să capete caractere sau trăsături specifice, individualizate și particulare. ✦ (Despre procese de producție) A (se) limita numai la anumite produse.

SPECIALIZARE (< *specializa*) s. f. **1.** Acțiunea de a se specializa. **2.** (BIOL.) Adaptare strictă a unei specii la o sursă particulară de hrană sau la condiții speciale de viață, a unui parazit la o anumită gazdă, a unui organ la o funcție specială (ex. aparat bucal specializat pentru înțepat sau supt la unele insecte).

SPECIAȚIE (< fr.) s. f. (BIOL.) Proces de geneză a speciilor noi de plante și animale, care se realizează pe cale sexuată, prin recombinare genetică sau prin mutații ale genelor și selecția naturală a indivizilor cu fenotipuri și genotipuri noi. Prin izolare reproductivă a indivizilor, noua specie se separă de populația din care provine, devenind o unitate naturală relativ constantă.

SPECIE (< lat.) s. f. **1.** Soi, fel, categorie. **2.** (BIOL.) Categorie sistematică fundamentală, subordonată ca rang *genului* și superioară *subspeciei*. **S.** sunt unități naturale dinamice cu ascendență comună și cu particularități morfofiziologice, biochimice și ecologice relativ stabile în cursul mai multor generații. **S.** au un anumit număr stabil de cromozomi și numai în cazuri rare manifestă polimorfism cromozomial. Sunt alcătuite din indivizi care se pot împerechea între ei, dând naștere la urmași fertili. În general **s.** prezintă fenomenul de izolare reproductivă (nu se pot împerechea cu indivizi din alte specii, sau dacă au urmași dintr-o astfel de împerechere, aceștia sunt sterili), ceea ce determină constanța lor relativă. **3.** (LOG.) Diviziune a genului; după extensiune, clasă de indivizi prezentând aceleași caracteristici esențiale (specia umană, cuprinzând câteva miliarde de indivizi); după intensiune, clasă de caracteristici comune unui anumit număr de indivizi (limbajul articulat care este propriu speciei umane). ✧ *S. infimă* = ultima specie, în ordinea determinării, care nu subordonează alte specii, ci se referă numai la indivizi. **4.** *S. literară* = categorie de opere literare în cadrul fiecărui gen, clasificate după criterii tematice sau formale. Ca și genurile, *s.l.* se întrepătrund și se suprapun adesea, fiecare **s.** putând înregistra la rândul său diferite subdiviziuni.

SPECIFIC, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Propriu unei anumite ființe, unui anumit lucru sau fenomen; particular, distinct. ✦ (Substantivat, n.) Caracterul propriu, particular a ceva sau al cuiva; notă distinctivă. **2.** (Despre mărimi) Care se referă la o anumită cantitate dintr-un material, de obicei la unitatea de volum. *Rezistență s.* v. *rezistivitate. Masă s.* v. *densitate. Greutate s.* v. *greutate.*

SPECIFICA (< fr., lat.) vb. I tranz. A indica, a arăta, a menționa precis un anumit lucru.

SPECIFICARE (< *specifica*) s. f. Specificație.

SPECIFICAȚIE (< fr., lat. m.) s. f. Faptul de a se specifica; specificare; ceea ce se specifică.

SPECIFICITATE (< fr.) s. f. Caracterul specific **(1)** al unei ființe, al unui lucru sau fenomen.

SPECIMEN (< fr., lat.) s.n. Exemplar, model.

SPECIOS, -OASĂ (< fr.) adj. (Despre argumente, raționamente etc.) Aparent. ✦ Înșelător; amăgitor.

SPECTACOL (< fr., lat.) s.n. **1.** Reprezentație teatrală, cinematografică, muzicală, de coregrafie etc.; *p. ext.* orice reprezentație dată pentru public. **2.** Priveliște, întâmplare care atrage privirile sau atenția. ✧ *A se da în spectacol* = a atrage atenția printr-o purtare nepotrivită; a se face de râs.

SPECTACULAR, -Ă (< fr.) adj. (Livr.) Spectaculos.

SPECTACULOS, -OASĂ (< *spectacol*) adj. Care impresionează prin fast, prin strălucire; impresionant, spectacular.

SPECTATOR, -OARE (< fr., lat.) s. m. și f. Persoană care asistă la un spectacol, la o manifestație sportivă, la o *ceremonie* etc. ✦ *Martor* ocular la o întâmplare, la un eveniment etc.

SPECTRAL, -Ă (< fr.) adj. **1.** Referitor la spectru, care aparține unui spectru. ✧ *Linie s.* = **a)** imagine a fantei de intrare a unui spectroscop, care apare sub forma unei dungi de o anumită culoare și care este dată de o componentă monocromatică a luminii; **b)** radiație electromagnetică având o anumită lungime de undă și fiind produsă printr-o tranziție între două niveluri energetice diferite. *Analiză s.* = metodă de stabilire a compoziției unui corp, pe baza studierii spectrului luminii emise de acesta. **2.** Care are caracterul unui spectru **(3)**, al unei fantome; fantomatic.

SPECTROFOTOMETRIE (< fr. {i}) s. f. Capitol al spectroscopiei care se ocupă cu studierea spectrelor **(1)** și cu compararea intensității liniilor spectrale.

SPECTROFOTOMETRU (< fr. {i}) s. n. Instrument utilizat pentru obținerea spectrelor de emisie sau de absorbție ale substanțelor, cu ajutorul căruia se determină atât lungimile de undă ale liniilor spectrale, cât și intensitățile acestor linii, prin comparare cu liniile unui spectru cunoscut.

SPECTROGRAF (< fr. {i}; {s} fr. *spectre* „spectru" + gr. *grapho* „a scrie") s. n. **1.** Instrument asemănător spectroscopului, care se utilizează pentru înregistrarea prin fotografiere a spectrului luminii, putând fi utilizat și pentru domeniile spectrale alăturate (infraroșu și ultraviolet). **2.** *S. de masă* = dispozitiv electromecanic utilizat pentru separarea izotopilor unui element, permițând totodată determinarea masei și a concentrației fiecăruia dintre ei; a fost inventat de *F. W. Aston* în 1919.

SPECTROGRAMĂ (< fr. {i}; {s} fr. *spectre* „spectru" + gr. *gramma* „desen") s. f. Fotografie a unui spectru **(1)**, obținută cu ajutorul spectrografului **(1)** sub forma unei diagrame obținute cu ajutorul spectrofotometrului înregistrator.

SPECTROHELIOGRAF (< fr. {i}) s. n. Instrument cu ajutorul căruia se realizează fotografii ale Soarelui în lumină monocromatică prin deplasarea treptată a fantei sale de intrare pe discul solar.

SPECTROHELIOSCOP (< fr. {i}) s. n. Instrument cu ajutorul căruia se obține imaginea monocromatică vizuală a Soarelui.

SPECTROMETRIE (< fr. {i}) s. f. Ansamblul procedeelor de utilizare a spectrometrelor.

SPECTROMETRU (< fr. {i}; {s} fr. *spectre* „spectru" + gr. *metron* „măsură") s. n. **1.** Instrument asemănător spectroscopului, care permite măsurarea intensității fiecărei linii spectrale. **2.** Instalație complexă utilizată în fizica nucleară pentru studierea spectrului de viteze sau de energii ale particulelor emise de substanțe radioactive, ale fasciculelor de particule create în acceleratori etc.

SPECTROSCOP (< fr. {i}) s. n. Instrument optic pentru observarea spectrului luminii; se compune dintr-un colimator prevăzut cu o fantă, o piesă dispersivă (prismă sau rețea) și o lunetă pentru vizarea spectrului.

SPECTROSCOPIE (< fr. {i}; {s} fr. *spectre* „spectru" + gr. *skopein* „a examina") s. f. Ramură a fizicii care studiază spectrele radiației electromagnetice, oferind informații asupra nivelurilor energetice, asupra structurii și proceselor care se produc în molecule, în atomi etc. ✦ Capitol al fizicii nucleare care studiază spectrele energetice ale radiațiilor α, β etc., oferind informații asupra nucleului atomic.

SPECTRU (< fr., germ.) s. n. **1.** (FIZ.) Mulțimea valorilor pe care le poate lua o mărime în anumite condiții; există spectre discrete sau continue după cum această mulțime este *discretă* sau *continuă* (ex. **s.** vitezelor unui grup de particule, **s.** componentelor monocromatice ale unei radiații electromagnetice etc.). ✦ Totalitatea liniilor spectrale obținute prin descompunerea radiațiilor electromagnetice complexe (ex. **s.** luminii, **s.** de radiații X etc.); **s.** se poate referi la radiația emisă (**s.** de emisie) sau la radiația absorbită (**s.** de absorbție) de o substanță. ✧ *S. atomic* = **s.** caracteristic unei anumite specii atomice, care se obține prin tranziții ale electronilor în atomii elementelor. *S. molecular* = **s.** creat prin tranziții între nivelurile energetice ale moleculelor care se află în stare liberă. ✦ Totalitatea liniilor de câmp ale unui magnet, ale liniilor de fluid în mișcare etc. sau reprezentarea lor intuitivă. **2.** (ASTR.) Totalitatea radiațiilor electromagnetice emise de un corp ceresc, ordonate în funcție de lungimea de undă și înregistrate pe cale fotografică sau fotoelectrică (ex. **s.** solar, **s.** stelar). **3.** Fig. Fantomă, vedenie, fantasmă. ✦ Fig. Ceea ce produce îngrijorare, spaimă; pericol iminent. **4.** (BOT.) *S. floristic* = reprezentare grafică, sub formă de ciclogramă sau de coloane, a ponderii procentuale a diferitelor elemente floristice în cadrul unei asociații sau în flora unei unități naturale.

SPECULA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. (DR.) A face speculă. ✦ A înșela pe cineva. ✦ A se folosi, a profita de o anumită împrejurare cu scopul de a dobândi avantaje personale. **2.** Intranz. și tranz. A face deducții teoretizând formal, fără legătură cu practica.

SPECULANT (< germ.) s. m. Persoană care face speculă; afacerist.

SPECULATIV, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care aparține speculației **(1)**; rupt de practică, de experiență. **2.** (FILOZ.) Care se întemeiază pe reflecție, pe meditație, nu pe cercetarea experimentală a realității. ✦ *Filozofie s.* = filozofie care își propune să construiască un sistem atotcuprinzător pe cale pur deductivă, pornind de la anumite principii presupuse a fi găsite numai cu ajutorul rațiunii (ex. speculațiile reprezentanților idealismului german: Fichte, Shelling, Hegel).

SPECULAȚIE (< fr.) s. f. **1.** Faptul de a specula **(2)**; teoretizare abstractă, metafizică asupra unor probleme. ✦ Mod de gândire, metodă folosită de reprezentanții filozofiei speculative. **2.** Înșelătorie; specula. ✦ Tranzacție financiară sau comercială bazată pe fluctuațiile de prețuri ale pieței, din care se realizează un profit.

SPÉCULĂ (< *specula*) s.f. (DR.) Comerț ilicit care constă în vinderea sau revinderea, cu prețuri exagerate, a unor mărfuri care nu fac obiectul comerțului particular.

SPECULUM (cuv. lat. „oglindă") s. n. Instrument medical cu ajutorul căruia se pot examina conductele naturale (ex. cavitățile nazale, conductul auditiv extern).

SPEE [ʃpe:], **Maximilian Johannes Maria Hubert conte von** (1861–1914), amiral german. Șef de stat major al flotei oceanice (1908–1912). În fruntea unei escadre a învins forțele britanice la Coronei (nov. 1914), dar a fost înfrânt și s-a scufundat cu nava amiral „Scharnhorst" lângă ins. Falkland (dec. 1914).

SPEECH [spi:ʧ] (cuv. engl.) s. n. Discurs, cuvântare ținute cu anumite ocazii.

SPEELMAN, Cornelis Janszon (1628–1684), administrator colonial olandez. În serviciul Companiei Indiilor Olandeze de Est (din 1645). Guvernator în Coromandel (1663– 1665) și în Indiile Olandeze de Est (1681–1684). Considerat unul dintre întemeietorii sistemului colonial olandez.

SPEER [ʃpe:ər], **Albert** (1905–1981), arhitect și om politic german. Membru al Partidului Național-Socialist. Ministru al Armamentului (1942–1945) și al Producției de Război (1943–1945). Ca arhitect a construit în stil neoclasic Cancelaria Reichului. Condamnat în procesul criminalilor de război de la Nürnberg (1946) la 20 ani de închisoare. Memorii.

SPEKE [spi:k], **John Hanning** (1827–1864), explorator britanic. Expediții în Himalaya, Tibet, Somalia (1854). Explorează Africa Centrală, descoperind lacurile Tanganyika și Victoria, stabilind că ultimul reprezintă unul din izv. Nilului. Autor al unui jurnal de călătorie.

SPELB, -Ă adj. **1.** (Despre oameni) Foarte blond; albicios. ✦ (Despre ochi) Lipsiți de o culoare

precisă; spălăcit. **2.** (Despre băuturi) Lipsit de tărie, fără gust, searbăd.

SPELEOLOGIE v. **speologie.**

SPELEOTEME, s.f. pl. Ansamblul formațiunilor dezvoltate în peșteri în urma proceselor de cristalizare și concreționare: stalactite, stalagmite, coloane, draperii, concrețiuni parietale, gururi etc. Prezintă o extraordinară diversitate de forme și culori.

SPELUNCĂ (< lat., fr.) s. f. Local public rău famat.

SPEMANN [ʃpe:man], **Hans** (1869–1941), biolog german. Prof. univ. la Rostock și Freiburg. Director al Institutului de Biologie „Kaiser Wilhelm" (1914–1919). Studii originale asupra fiziologiei dezvoltării embrionului. A efectuat mai multe experiențe de transplant celular. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1935).

SPENCER, golf al Oc. Indian situat în S Australiei, între pen. Eyre la V și Yorke la E, extins pe 322 km lungime și 145 km lățime max. La intrarea în acest golf se află ins. Thistle. Explorat în 1802 de navigatorul britanic Matthew Flinders.

SPENCER [spensə], **Herbert** (1820–1903), filozof, sociolog și psiholog englez. Sistemul său filozofic este o încercare de generalizare a evoluționismului darwian în explicarea progresului în cunoaștere, morală și societate („Primele principii"). În plan politic, a susținut libertatea individului și s-a opus intervenției guvernamentale („Omul împotriva statului"). Fondator al așa-numitei „școli organice" în sociologie („Statica socială", „Fundamentele sociologiei").

SPENGLER [ʃpeŋlər], **Oswald** (1880–1936), istoric și filozof german. Înfățișează istoria ca o succesiune de culturi independente unele de altele, având soarta organismelor: naștere, înflorire, moarte („Declinul Occidentului").

SPENSER [spensə], **Edmund** (c. 1552–1599), poet renascentist englez. Reprezentant de seamă al epocii elisabetane. Poeme bucolice („Calendarul păstorului"), lirică erotică („Versuri de iubire și de nuntă"), sonete; capodopera sa este alegoria lirică, filozofică și morală „Crăiasa zânelor". Virtuoz versificator (a inventat strofa numită, mai târziu, „spenseriană") și inovator de limbă.

SPEOLOG, -Ă (< fr.) s. m. și f. Specialist în speologie.

SPEOLOGIE (< fr.; {s} gr. *speos* „peșteră" + *logos* „studiu") s. f. Știință care se ocupă cu studiul complex al peșterilor, respectiv din punct de vedere geologic, geomorfologic, hidrologic, microclimatologic; o disciplină aparte o constituie *biospeologia*. **S.** cercetează, de asemenea, resturile fosile și urmele activității umane din peșteri precum și posibilitățile utilizării acestora în scopuri turistice sau terapeutice. Savantul român E. Racoviță este creatorul biospeologiei și al primului institut de speologie din lume (Cluj, 1920). Sin. *speleologie*.

SPEOS (< fr.; cuv. gr. *speos* „grotă subterană") subst. Denumire dată templelor și mormintelor subterane din Egiptul antic. V. *hipogeu* **(1).**

SPERA (< lat., it.) vb. I tranz. A avea speranță; a nădăjdui **(1).**

SPERANSKI [spiranskii], **Aleksei Dmitrievici** (1887/1888–1961), medic rus. Elev al lui I. P. Pavlov. Studii asupra rolului sistemului nervos în fiziopatologie („Bazele experimentale ale teoriei medicinei").

SPERANȚĂ (< it.) s. f. Încredere în rezultatul favorabil al unei acțiuni; nădejde. ✧ În speranța că... = așteptând, nădăjduind... ✦ (Fam.) Persoană tânără, talentată într-un anumit domeniu de activitate, de la care se așteaptă mult în viitor. *S. de viață* = indicator sociodemografic care redă valoarea medie a numărului de ani pe care i-ar putea trăi o persoană dintr-o anumită țară, regiune sau grup social, dacă pe parcursul vieții sale s-ar menține condițiile de mortalitate din prezent. Se calculează în funcție de rata mortalității pe grupe de vârstă la data respectivă. Datorită îmbunătățirii condițiilor de trai și asistenței medicale, *s. de v.* a crescut continuu, în majoritatea țărilor dezvoltate depășind valoarea de 70 de ani (cu variații în funcție de sex, fiind în general mai ridicată la femei).

SPERANȚIA 1. Theodor D. S. (pe numele adevărat *Theodor Dimitrie Nădejde*) (1856–1929, n. Iași), scriitor și folclorist român. M. coresp. al Acad. (1891), prof. univ. la București. Cunoscut prin prelucrarea în versuri a unor anecdote de origine folclorică sau citadină („Anecdote populare"); studii de folclor și literatură („Introducere în literatura populară românâ"); proză, teatru, amintiri. **2. Eugeniu S.** (1888–1972, n. București), filozof, sociolog, psiholog, estetician și poet român. Fiul lui **S. (1).** Prof. univ. la Cluj. Sinteze („Papillons de Schumann", „Principii fundamentale de filozofie juridică", „Introducere în sociologie", „Resorturile psihologice ale evoluției umane"). Ca poet a colaborat la „Vieața nouă" cu versuri de inspirație livrescă („Poezii"). Memorialistică.

SPERBER [ʃpərbər], **Alfred Margul** (1898–1967, n. Storojinet), poet român de expresie germană. Militant antifascist. Poezii simboliste și avangardiste („Taină și iertare"); ulterior pasteluri, meditații, poeme dedicate realităților sociale („Martor al vremii", „Cu ochii deschiși"). Traduceri.

SPERIA (lat. **expavorere* < *pavor* „teamă") vb. I **1.** Tranz. și refl. A (se) înfricoșa, a (se) înspăimânta. **2.** Tranz. A face ca cineva să se înspăimânte și să o ia la fugă; a stârni un animal din culcuș. **3.** Tranz. (Fam.) A uimi, a impresiona (prin calități deosebite). ✧ Loc. *De speriat* = ieșit din comun; nemaiîntâlnit.

SPERIETOARE (< *speria*) s. f. Ceea ce sperie; *spec.* momâie de speriat păsările dăunătoare culturilor.

SPERIETURĂ (< *speria*) s. f. **1.** Spaimă. **2.** (Pop.) Boală despre care se crede că provine dintr-o spaimă.

SPERIEȚI (< *speria*) s. m. pl. *A băga* (pe cineva) *în ~* = a înspăimânta pe cineva, a băga spaima în cineva.

SPERIOS, -OASĂ (< *speria*) adj. Care se sperie ușor; fricos. ✦ Timid. ✦ Care exprimă spaimă.

SPERJUR, -Ă (< it.) s. m. și f. Persoană care jură fals sau care își calcă jurământul.

Herbert Spencer

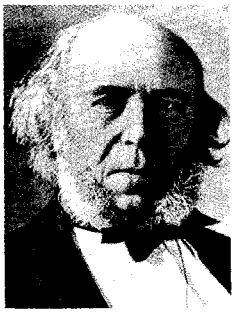

Oswald Spengler

SPERMANCEȚI (< fr.; {s} gr. *sperma* „sămânță" + lat. *ceti* „a balenei") subst. (FARM.) Cetaceum, ceară de balenă. Se obține dintr-un organ special localizat în capul cașalotului. Sin. spermanțet.

SPERMATIDĂ (< fr.) s. f. Celulă sexuală masculină produsă prin diviziunea spermatocitului și care dă naștere spermatozoidului.

SPERMATIST s. m. (BIOL.) Animaliculist.

SPERMATOCIT (< fr.; {s} gr. *sperma* „sămânță" + *kytos* „celulă") s. n. Celulă germinală masculină situată în peretele tubilor seminiferi ai testiculului, care rezultă din transformarea unei spermatogonii.

SPERMATOFITĂ (< fr. {i}; {s} gr. *sperma-* „sămânță" + *phyton* „plantă") s. f. (La pl.) Categorie de plante superioare, producătoare de semințe, cu rădăcină, tulpină, frunze și flori *(Spermatophyta)*; include gimnospermele și angiospermele; (și la sg.) plantă din acest grup; antofită, fanerogamă.

SPERMATOFOR (< fr. {i}; {s} gr. *sperma-* „sămânță" + *phoros* „purtător") s. m. Grup de spermatozoizi, cuprinși uneori într-o capsulă de secreție, întâlniți la unele insecte, cefalopode etc.

SPERMATOGENEZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *sperma-* „sămânță" + *genesis* „naștere") s. f. Proces de formare a spermatozoizilor la animale și la om, prin diviziuni succesive ale unor celule din testicul.

SPERMATOGONIE (< fr.) s. f. Celulă sexuală masculină care reprezintă stadiul inițial al spermatogenezei și din care derivă spermatocitul.

SPERMATOZOID (< fr. {i}; {s} gr. *sperma-* „sămânță + *zóon* „animal" și *eidos* „formă, chip") s. m. Celulă sexuală masculină matură, caracteristică omului și animalelor. Este o celulă mobilă, prevăzută cu unul sau mai mulți flageli, capabilă să fecundeze ovulul. La om este un filament, lung de 50 microni, mobil, prevăzut cu un cap oval care conține nucleul haploid. Proporția formelor anormale și durata motilității sunt criterii în evaluarea cauzelor sterilității masculine.

SPERMĂ (< fr.; cuv. gr.) s. f. Lichid vâscos, opalin, cu miros fad caracteristic, produs de glandele aparatului genital bărbătesc, care conține spermatozoizii cu substanțele ce le fac posibilă viața și mișcarea; (pop.) sămânță. Numărul spermatozoizilor este de 30–180 mil. pe mililitru.

SPERMEZEU, com. în jud. Bistrița-Năsăud, situată în V dealurilor Năsăudului, în depresiunea omonimă, la poalele SE ale culmii Breaza, pe cursul mijlociu al râului Ilișua; 2 715 loc. (2005). În satul **S.**, menționat documentar în 1456, se află biserica de lemn Sf. Maria (sec. 18).

SPERRY [speri], **Roger Wolcott** (1913–1994), neurofiziolog american. Studii asupra bazei nervoase a memoriei și a controlului cortical al coordonării motorii; a stabilit că cele două emisfere ale creierului au funcții diferite. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină, împreună cu D.H. Hubel și T.N. Wiesel (1981).

SPESSARTIN (< fr.; după n. pr. *Spessart*, numele unor m-ți din Germania) s. n. Varietate de granat manganifer, de culoare galben-brună sau brun-roșcată până la roșu închis și luciu gras sau rășinos. Întâlnit ca mineral accesoriu în unele roci granitice, în pegmatite, micașisturi și unele minereuri de mangan. Întrebuințat ca abraziv și ca piatră semiprețioasă

SPETEAZĂ (< *spată*) s. f. **1.** Parte a unui scaun, a unei bănci, a unui fotoliu etc. de care se sprijină spatele celui care șade; spătar. **2.** Bucată de scândură îngustă și subțire care servește ca element de legătură între diferite părți ale unei construcții de lemn, ale unui obiect de lemn etc. **3.** Scândură cu care se ridică firele de urzeală când se țese cu alesătură.

SPETI (< *spată*) vb. IV refl. A munci până la istovire, a depune eforturi istovitoare.

SPEȚĂ (< germ.) s. f. **1.** Specie. **2.** (DR.) Pricină supusă spre rezolvare unui anumit organ de jurisdicție. ✧ Loc. *În speță* = în cazul dat, în cazul de față.

SPEZE (SPESE) (< it.) s. f. pl. Cheltuieli (pe care le suportă cineva pentru o deplasare, pentru anumite servicii etc.).

SPEZIA [spettsia], **La ~,** oraș în N Italiei (Liguria), port comercial la golful omonim al M. Ligurice, la 82 km ESE de Genova; 91,2 mii loc. (2003). Bază navală militară. Constr. navale, de mașini agricole, aparataj electrotehnic și de armament. ind. metalurgiei feroase și neferoase, chimică, textilă, pielăriei și încălțămintei, ceramicii și alim. Rafinărie de petrol. Terminal petrolier și de gaze naturale din Libia. Centru comercial și turistic. Stațiune balneoclimaterică. Muzeu de arheologie; Muzeu naval. Biserica Sf. Maria și castelul San Giorgio (sec. 13); catedrală (sec. 15, reconstruită în 1945). Cunoscut din Antic., a devenit seniorie a familiei Fieschi (sec. 13), posesiune a Genovei (din 1274).

SPHENISCIDE, s.f.pl. Familie de păsări în care sunt incluși *pinguinii*; este singura familie a ordinului Sphenisciformes.

SPIC (lat. *spicum*) s. n. **1.** Inflorescență formată dintr-un ax principal rigid pe care se află flori sesile sau scurt pedunculate. Poate fi simplu (ex. la patlagină) sau compus din *spiculețe* dispuse alternativ pe o axă comună (rahis) (ex. la grâu și la alte graminee). **2.** *Cu spic* = (despre blănuri) cu vârfurile firelor de altă culoare decât fondul. **3.** *Spic de zăpadă* (sau, rar, *de ploaie*) = fulgi de zăpadă prin ploaie; început de ninsoare.

SPICA, cea mai strălucitoare stea din constelația Fecioara, de mărimea 1,0, situată la c. 220 ani-lumină de Soare.

SPICCATO (cuv. it. „răspicat") adv. (MUZ.) Termen care indică, la instrumentele cu coarde și arcuș, executarea sacadată a sunetelor, realizată prin desprinderea arcușului de coardă după fiecare notă. V. *staccato*.

SPICHER (< engl.) s. m. Crainic **(2).**

SPICHERIȚĂ (< *spicher*) s. f. Crainică **(2).**

SPICIFORM, -Ă (< fr.; {s} lat. *spicum* „spic" + *forma* „formă") adj. Asemănător cu un spic, în formă de spic **(1)** (ex. paniculul **s.** de la planta numită coada vulpii).

SPICUI (< *spic*) vb. IV tranz. **1.** A culege spice **(1)** din lan sau a le aduna pe cele rămase după seceriș. **2.** Fig. A culege, selectând din diferite izvoare, informații, material documentar etc.

SPICULEȚ (< *spic*) s. n. **1.** Diminutiv al lui spic; spicușor. **2.** Fiecare dintre unitățile care compun inflorescența la unele graminee; este alcătuit dintr-una sau din mai multe flori înșirate sesil de-a lungul unui ax, iar la bază este înconjurat de obicei de 2 (uneori 3–4) *glume*[2].

SPIEGEL [ʃpi:gəl] **(„Der ~"),** revistă politică, ilustrată, din Germania cu o largă audiență; de orientare social-democrată. Înființată în 1947, la Hanovra; apare, din 1952, săptămânal, la Hamburg.

SPIELBERG [spi:lbə:g], **Steven** (n. 1947), regizor, producător american de film. Businessmanul-magician al Hollywoodului timp de peste trei decenii, cineast de notorietate

Steven Spielberg

Ludovic Spiess

Victor Spinei

planetară, expert în filmul de aventuri cu și fără efecte speciale de înaltă tehnicitate, stăpân absolut asupra reacției spectatorului de toate vârstele și categoriile, campion de box office („E.T. Extraterestrul", seria „Indiana Jones", „Jurassic Park", „Inteligență artificială"). Premiul Oscar 1993 („Lista lui Schindler").

SPIELHAGEN [ʃpi:lha:gən], **Friedrich** (1829–1911), scriitor și teoretician literar german. Romane de observație socială și psihologică, prezentând societatea vremii sale („Ciocan și nicovală", „Puhoiul"). Teoretician al romanului realist („Teoria și tehnica romanului", „Teoria și tehnica literaturii epice și dramatice").

SPIESS [ʃpis], **Ludovic** (1938–2006, n. Cluj), tenor român. Director al Operei Naționale din București (2001–2005). Deosebită vigoare și claritate vocală. Repertoriu de operă de mare anvergură, pe marile scene ale lumii (Verdi, Puccini, Saint-Saëns, Wagner). Ministru al Culturii (1991–1992).

SPILCUI (< *spilcă*, reg., „ac de păr") vb. IV refl. (Fam.) A se găti, a se dichisi (în mod exagerat).

SPILLIAERT [spili:art], **Leon** (1881–1946), pictor belgian. Pictură reprezentând o sinteză originală între simbolism și expresionism, care înfățișează o lume de vis, pustie, cu un personaj singuratic, de obicei o femeie absorbită de o atmosferă rarefiată, în afara timpului („Vertij", „Autoportret în oglindă").

SPIN[1] (lat. *spinus* „prun sălbatic") s. m. **1.** Formație tare și ascuțită, cu rol de apărare; spinii sunt prezenți frecvent la plante pe tulpini, ramuri, frunze sau fructe; mai rar se întâlnesc la unele animale, de ex. pisica de mare prezintă pe coadă 1–2 spini veninoși. ✦ Expr. *A sta* (sau *a ședea*) *pe* (sau *ca pe*) *spini* = a fi neliniștit, a nu mai avea răbdare. **2.** Plantă erbacee bienală din familia compozitelor, cu tulpina ramificată, spino-aripată, frunze penat-sectate, spinos-dințate și flori roșii, dispuse în capitule *(Carduus acanthoides)*. **3.** Denumire dată mai multor specii de plante spinoase. **4.** Parte componentă a cârligului de pescuit, care împiedică scăparea capturii și ieșirea momelii de pe cârlig.

SPIN[2] (< engl. „a roti") s. m. (FIZ.) Moment cinetic intrinsec al unei particule elementare. ✧ *S. nuclear* = moment cinetic al nucleului atomic. *S. izotopic* (sau *izobaric*) = mărime cu ajutorul căreia două sau trei particule elementare (capabile de interacții tari) pot fi caracterizate ca stări cuantice diferite ale aceleiași particule (ex. protonul și neutronul ca stări diferite ale nucleonului).

SPINAL, -Ă (< fr.; cf. lat. *spina* „coloană vertebrală") adj. Care se referă la coloana vertebrală. ✧ *Nerv s.* = nerv cranian, care inervează mușchii gâtului, ai laringelui și ai faringelui.

SPINALIZARE, s.f. Distrugerea sistemului nervos central al unui animal, prin secționarea măduvii spinării (de obicei în scop experimental, mai frecvent la broască).

SPINARE (lat. *spinalis*) s. f. **1.** (ANAT.) Spate **(1). 2.** (GEOGR.) Partea cea mai înaltă, alungită, a unui munte, a unui deal etc. ✧ *Spinări de berbec* = roches moutonnées.

SPINĂ (< lat.) s. f. Vârf ascuțit al unui os (ex. *s. iliacă*). ✧ *S. bifidă* = malformație congenitală a canalului vertebral, întâlnită mai ales în regiunea *lombo-sacrală* și caracterizată prin lipsa sudurii arcurilor vertebrale ale uneia sau a mai multor vertebre.

SPINEI, Victor (n. 1943, Lozova-Lăpușna), istoric și arheolog român. Prof. univ. la Univ. „Al. I. Cuza" din Iași, M. coresp. al Acad. Rom. (2001), M. coresp. al Institutului Arheologic German (2005). Cercetător (1966–1990) la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol" din Iași, apoi, din 1990, la Institutul de Arheologie din Iași, al cărui director este din 2003. Cercetări asupra perioadei de început a epocii medievale („Moldova în sec. XI–XIV", „Realități etnice și politice în Moldova Meridională în sec. X–XIII. Români și turanici", „The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century"). Monografii („Reprezentanți de seamă ai istoriografiei românești și universale") și ediții ale lucrărilor lui N. Iorga, Gh. I. Brătianu, B. Munteanu, L. Boicu, F. Kellogg, W. Treadgold.

SPINEL (< fr. {i}) s. m. Aluminat natural de magneziu, cristalizat în sistemul cubic; de obicei este divers colorat, are luciu sticlos și duritate ridicată. Cristalele perfect transparente roșii sau albastre sunt pietre prețioase.

SPINENI, com. în jud. Olt, situată în partea centrală a piemontului Cotmeana, pe cursul superior al râului Vedea; 2 078 loc. (2005). Reșed. com. este satul *Alunișu*. Bisericile Sf. Nicolae (1817–1820) și Duminica Tuturor Sfinților (1884), în satele Profa și **S.** În satul Vineți se află două biserici cu același hram – Adormirea Maicii Domnului, una din 1812 și cealaltă din 1847; bisericile de lemn cu același hram – Cuvioasa Parascheva, în satele Alunișu (1812–1813, cu picturi murale din 1877 și pridvor adăugat în 1940) și Optășani (1913). În arealul satului Optășani se află o parte a rezervației forestiere Seaca-Optășani (124 ha) – o pădure-martor a vechilor codri de gârniță (*Quercus frainetto*). Alături de gârniță, cu unele exemplare de peste 120 de ani, în lungul văii Albești vegetează și gorunul (*Quercus petraea*). Stratul de arbuști cuprinde păducel (*Crataegus monogyna*) și măceș (*Rosa canina*), iar cel ierbos este dominat de firuță (*Poa pratensis*).

SPINETĂ (< it.) s. f. Vechi instrument muzical cu clape și coarde, asemănător clavecinului.

SPINOR (< engl., fr.) s. n. Obiect matematic utilizat în fizică la caracterizarea spinului particulelor elementare.

SPINORIAL, -Ă (< *spinor*) adj. (Despre câmpuri fizice) Care poate fi caracterizat în fiecare punct printr-o funcție a cărei valoare este un spinor.

SPINOS, -OASĂ (< *spin*) adj. (Despre plante) Care are spini; ghimpos, țepos. ✦ Fig. Care prezintă dificultăți; greu de realizat. ✦ Fig. Complicat, complex.

SPINOZA, Baruch (latinizat *Benedictus de*) (1632–1677), filozof evreu olandez originar din Portugalia. Exclus din comunitatea evreiască pe motiv de erezie; condamnat de Biserica Reformată pentru concepția sa despre toleranță și pace. Având ca model știința fizicii matematice, **S.** a conceput filozofia ca formulare de axiome (adevăruri certe imposibil de negat) și deducere a consecințelor ce decurg din ele în domeniile care-l preocupă pe filozof. Vrând să-și prezinte deductiv vederile despre ce e bine pentru oameni, **S.** a stabilit mai întâi adevărurile despre natura ființelor pe care le-a derivat din adevăruri fundamentale și a început cu ființa absolut infinită a cărei existență nu poate fi logic negată. El a numit această ființă „Dumnezeu sau natura", ceea ce înseamnă că ea nu este distinctă de lume, existând o singură substanță (monism) și că acest Dumnezeu (mult diferit de cel teist) este imanent lumii. În acest sistem rigid, nu mai rămâne loc pentru libertate decât dacă aceasta este identificată cu unitatea rațiunii și a realității („Ethica", „Tractatus Theologico-Politicus").

SPINTARISCOP (< fr. {i}; {s} gr. *spinther* „scânteie" + *skopein* „a privi") s. n. Mic tub opac având la partea superioară o lupă, iar la partea inferioară o sursă radioactivă și un strat de sulfură de zinc, pe care se pot observa scânteieri produse de particulele alfa emise de către sursă; a fost inventat (1904) de fizicianul și chimistul englez Sir William Crookes (1832–1919).

SPINTECA (lat. **expanticare*) vb. I tranz. **1.** A face o tăietură lungă și adâncă în trupul unei ființe cu ajutorul unui instrument ascuțit; *p. ext.* a înjunghia, a ucide. ✦ A rupe un material cu structură fibroasă în lungul firelor sau un material metalic în lungul direcției de orientare a cristalelor, prin tracțiune perpendiculară pe direcția de rupere, a sfâșia **(1). 2.** Fig. A străbate cu repeziciune (aerul, apa etc.).

SPINTECĂTURĂ (< *spinteca*) s. f. Tăietură lungă și adâncă; despicătură.

Baruch Spinoza

SPINTEROMETRU (< fr. {i}; {s} gr. *spinther* „scânteie" + *metron* „măsură") s. n. (ELT.) *Eclator* folosit pentru măsurarea tensiunilor înalte.

SPINUȘ, com. în jud. Bihor, situată în zona de contact a C. Barcăului cu dealurile Barcăului, pe râul valea Fânațelor; 1 245 loc. (2005). Nod rutier. Satul **S.** apare menționat documentar în 1523.

SPION, -OANĂ (< germ., it.) subst. **1.** S. m. și f. Persoană care face spionaj. ✦ Cel care pândește, observă pe alții pentru a furniza cuiva informații; iscoadă. **2.** S. m. (TEHN.) Calibru pentru măsurarea lărgimilor interstițiilor dintre piese.

SPIONAJ (< it., fr.) s. n. (DR.) Obținerea și transmiterea unor secrete de stat unei puteri străine de către o persoană care nu este cetățean al acelui stat; constituie o infracțiune.

SPIRAI (< it.) s. n. (NAV.) Deschidere cu geamuri apărate de grilaje în puntea unei nave, care servește pentru luminarea și aerisirea încăperilor de sub punte.

SPIRAL, -Ă (< fr.) s. f., adj. **1.** S. f. Curbă plană deschisă care se înfășoară în jurul unui punct. **2.** Adj. Care este în formă de spirală **(1). 3.** Unealtă sub formă de spirală, montată într-o bormașină, cu ajutorul căreia se dau găuri în diverse materiale (*lemn, metal etc.*).

SPIRANT, -Ă (< fr. {i}; {s} lat. *spirant-* „care răsuflă") adj. *Sunet* (sau *consoană*) ~ (și subst., f.) = consoană *constrictivă*.

SPIRATRON (< engl.) s. n. Accelerator ciclic pentru protoni sau pentru alte particule grele, asemănător ciclotronului, având însă în locul duanților mai mulți electrozi în formă de spirală.

SPIRĂ (< fr.) s. f. **1.** Porțiune dintr-o spirală, corespunzătoare unui unghi de 360°. **2.** Conductor electric subțire, a cărui axă este așezată după o linie curbă (sau frântă) practic închisă. ✦ Fiecare buclă a spiralei care formează o bobină sau o înfășurare electrică.

SPIREA (< fr., lat.) s. f. Arbust din familia rozaceelor, înalt până la 2 m, cu frunze ovale și flori albe dispuse în inflorescențe globuloase *(Spiraea vanhouttei)*; se cultivă ca arbust decorativ.

SPIRIDUȘ (< *spirit*; cf. lat. *spiritus*) s. m. (În mitologia românească) Ființă supranaturală, ca un drac mic și vioi, care se poate întrupa în diferite ființe, aflate în slujba vrăjitoarelor sau a diavolilor. ✦ Fig. Copil vioi, zburdalnic.

SPIRIFER (< fr.; {s} fr. *spire* „spiră" + lat. *fero* „a purta") s. m. (PALEONT.) Gen fosil de brahiopode articulate, ale căror valve, mai mult late decât înalte, au aspectul unor aripi; a trăit din Silurianul superior până în Permian.

SPIRIL (< fr.) s. m. Nume generic dat unor bacterii în formă de spirală; se găsesc în apele stătătoare și sunt în general saprofite.

SPIRIT (< lat., it.) s. n. **I. 1.** (FILOZ.) Inițial, substanța materială cea mai subtilă; apoi, la cartezieni, părțile cele mai ușoare ale sângelui care asigură legătura dintre corp și suflet (la plural, *spirite animale*). În metafizica tradițională, principiul gândirii și al activității reflexive a omului, opus materiei, ca principiu al activității fizice, diferit de suflet, ca principiu al vieții afective. P. ext., ființă nematerială (Dumnezeu, îngeri, demoni etc.) (La Hegel), treapta finală (a treia) a dialecticii ideii absolute. **2.** (REL.) (La pl.) Forțe supranaturale înzestrate de *om cu* chip și voință, întruchipând morți, strămoși, manifestându-se singure sau în grup, în locuri predilecte, precum adâncul pădurilor, și căpătând, uneori, statut de divinitate. ✦ (În superstiții) Stafie, strigoi, fantomă. ✦ Suflet. **3.** Intelect; totalitatea facultăților intelectuale. ✦ Inteligență, imaginație, fantezie. ✧ Expr. *(Om) de* (sau *cu*) *spirit* = om inteligent, cu mintea ageră, spiritual. ✦ Vorbă de duh; ironie. **4.** Mod, fel de manifestare, de gândire al cuiva. ✧ Loc. *În spiritul...* = în concordanță cu..., conform cu... ✦ Caracter specific, trăsătură caracteristică. **5.** Tendință, înclinare determinantă pentru felul de a se manifesta sau de a gândi al cuiva. **6.** Sensul adevărat, precis a ceva. **II.** (LINGV.) Semn folosit în scrierea greacă pentru a marca aspirația **(3)**, arătând cum se pronunță sunetul pe lângă care este

pus. Există două feluri de spirite: *spirit aspru* și *spirit lin*.

SPIRITISM (< fr.) s. n. Credință potrivit căreia spiritele (sufletele) morților ar supraviețui, iar cei vii ar putea să *comunice* cu ele prin diverse procedee (de ex. prin acțiunea unui „mediu"); practică bazată pe această concepție.

SPIRITIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține spiritismului, privitor la spiritism. **2.** S. m. și f. Persoană care practică spiritismul.

SPIRITUAL, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care aparține domeniului conștiinței, care privește produsele conștiinței omenești, care reprezintă reflectarea în conștiință a existenței sociale; intelectual, sufletesc. **2.** Inteligent, deștept, ager; înzestrat cu umor. ✦ Care denotă inteligență, isteține, *umor*. **3.** Care aparține domeniului religiei; duhovnicesc. ✦ (Substantivat, m.) Duhovnic; (la catolici) preot căruia i s-a încredințat îndrumarea morală a seminariștilor.

SPIRITUALISM (< fr. {i}) s. n. În sens strict, doctrină afirmând existența în om a unui principiu substanțial independent de organism. În sens larg, doctrina care comportă, pe lângă principiul independent de organism și credința în existența lui Dumnezeu și recunoașterea valorilor spirituale ca scop al activității raționale a omului (V. Cousin și eclectismul francez din sec. 19).

SPIRITUALIST, -Ă (< fr. {i}) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține spiritualismului, privitor la spiritualism. **2.** S.m. și f. Adept al spiritualismului.

SPIRITUALITATE (< fr.) s. f. Doctrină care privește viața morală centrată pe unirea cu Dumnezeu. În sens concret, ansamblu de principii care inspiră viața spirituală a unui individ sau a unui grup.

SPIRITUALIZA (< fr.) vb. I tranz. A da un caracter spiritual, a detașa de ceea ce este material, corporal, senzual. ✦ Refl. A căpăta o anumită adâncime spirituală.

SPIRITUALS s. n. v. **negro-spirituals.**

SPIROCHET (< fr. {i}; {s} gr. *spiral* „spiră" + *khaite* „păr") s. m. Bacterie răsucită în formă de spirală, foarte răspândită în natură, de obicei saprofită, dar cuprinzând și specii patogene.

SPIROCHETOZĂ (< fr. {i}) s. f. Nume generic dat unor boli infecțioase provocate de spirocheți, specifice omului și unor specii de animale, printre care sifilisul, febra recurentă, leptospirozele, **s.** găinilor etc.

SPIROCID (< fr.; {s} *spiro(chet)* + lat. *-cida* „care ucide") s. m. (FARM.) Antiluetic.

SPIROMETRIE (< fr. {i}) s. f. Metodă de explorare a capacității pulmonare, efectuată cu ajutorul spirometrului.

SPIROMETRU (< fr.; {s} lat. *spiro* „a respira" + gr. *metron* „măsură") s. n. Instrument medical cu ajutorul căruia se efectuează spirometria.

SPIRT (< rus.) s. n. (Pop.) Alcool etilic comercial; *p. ext.* băutură alcoolică tare. ✧ *S. denaturat* = alcool etilic denaturat. *S. de lemn* = produs compus mai ales din alcool metilic, obținut la distilarea uscată a lemnului. *S. medicinal* = spirt utilizat în medicină ca dezinfectant.

SPIRTIERĂ (< *spirt*) s. f. Lampă de gătit (de obicei de mici dimensiuni, portabilă) al cărei combustibil este spirtul.

SPIRTOS, -OASĂ (< *spirt*) adj. (Despre băuturi) Care conține spirt; alcool (ex. alcool etilic). ✦ (Substantivat, f. pl.) Băuturi alcoolice.

SPIRULINĂ (< fr.) s.f. Gen de cianobacterii care alcătuiesc filamente spiralate, răspândite în ape dulci, salmastre și marine (*Spirulina platensis*); comestibilă, este folosită ca supliment nutritiv în ind. medicamentelor. Foarte bogată în *minerale*, proteine și vitamine (fiind una dintre puținele surse vegetale de vitamină B_{12}). În prezent se studiază posibilele efecte antivirale, anticanceroase și antiseptice. Este utilizată în combaterea alergiei, ulcerului, anemiei, intoxicației cu metale grele și în curele de slăbire.

SPITAL (< germ.) s. n. Instituție medicală curativ-profilactică, în care sunt îngrijiți și tratați oamenii bolnavi sau accidentați și unde se studiază bolile.

SPITALICEȘC, -EASCĂ (< *spital*) adj. Care aparține spitalului, privitor la spital.

SPITALIZA (< *spital*) vb. I tranz. A interna și a îngriji un bolnav în spital.

SPITSBERGEN [ʃpitsbergən], **SPITZBERG,** arh. norvegian în Oc. Arctic, la N de Cercul Polar, parte componentă a arh. Svalbard, situat la 580 km N de țărmul Norvegiei; 62,2 mii km^2. Ins. pr.: Spitsbergen (fostă Spitsbergen de Vest sau Vest Spitsbergen), cu o supr. de 39 mii km^2 (cea mai mare din acest arh. și, respectiv, din întreg arh. Svalbard), Nordaustlandet (16,6 mii km^2), Edge (5,1 mii km^2), Barents (1,3 mii km^2), Kvit (264 km^2), King Karls Land, Prins Karls Forland ș.a. Localități pr.: Longyearbyen, Barentsburg, Sveagruva (în ins. Spitsbergen). Relief de platou, acoperit de gheață, cu alt. max. de 1 717 m (vf. Newton, în ins. Spitsbergen) și țărmuri fragmentate de fiorduri adânci. Climă arctică, cu vânturi puternice și temp. foarte scăzute (-40°C). Vegetație de tundră și faună bogată, în special mamifere mari (urși polari, reni, vulpi polare ș.a.). Zăcăminte de cărbuni, de min. de fier, cupru, zinc ș.a. Pescuit; vânătoare. Cunoscut probabil de vikingi, existența acestui arh. este menționată în Analele islandeze din 1194, dar a fost redescoperit de exploratorii olandezi Willem Barents și Jacob van Heemskerck în iun. 1596. Englezii și olandezii au vizitat acest arh. în 1611, apoi francezii, danezii, norvegienii și rușii (în 1715). Revendicat de companiile comerciale engleze, norvegiene, suedeze, olandeze și rusești, în sec. 18–19. Disputa asupra arh. **S.** a fost rezolvată de Societatea Națiunilor prin tratatul din 9 febr. 1920, care a atribuit arh. Norvegiei. În 1977, Norvegia a stabilit ca zonă economică națională până la 200 mile maritime în apele din jurul arh. **S.**

SPITTELER [ʃpitelər], **Carl** (1845–1924), scriitor elvețian de limbă germană. Ample poeme de inspirație mitică într-o imagistică bogată („Prometeu martirul", „Primăvara olimpică"). Lirică neoromantică („Fluturii", „Cântecele clopotelor"). Proză de formulă naturalistă și de investigație psihanalistă, cu implicații autobiografice („Imago", „Locotenentul Conrad"). O autobiografie de fină analiză („Trăirile mele cele mai vechi"). Premiul Nobel pentru literatură (1919).

SPITZ [spit], **Mark** (n. 1950), sportiv american. Primul înotător din lume care a parcurs 100 m liber în mai puțin de 52 secunde. Eroul Olimpiadei de la München, 1972, când a câștigat 7 medalii de aur (record

Carl Spitteler

absolut în istoria Jocurilor Olimpice moderne). A stabilit 32 de recorduri mondiale.

SPITZER [ʃpitsər], **Leo** (1887–1960), lingvist austriac. Emigrat în Turcia și apoi în S.U.A. Prof. la univ. din Marburg, Köln, Istanbul, Baltimore. Specialist în romanistică („Limba italiană de conversație"). Creator al stilisticii literare pe baze lingvistice („Studii stilistice și literare romanice"). Studii privind limba română. M. coresp. al Acad. Române (1947).

SPIȚĂ (< bg., scr.) s. f. **1.** Fiecare dintre elementele de legătură dintre butucul și coroana unei roți. **2.** (DR.) Totalitatea persoanelor care descind dintr-una și aceeași persoană (autor comun) și care, ca atare, au dintr-o moștenire, laolaltă, drepturile pe care le-ar fi avut la acea moștenire autorul comun dacă ar fi fost în viață la deschiderea succesiunii. ✦ Fig. Grad de rudenie; neam; *p. ext.* origine. ✧ *Spița neamului* = arborele genealogic. **3.** Unitate biologică naturală care, în concepția lui E. Racoviță, conține lanțuri de specii care au derivat una din alta în decursul istoriei lor.

SPIȚER (< ngr.) s. m. (Pop.) Farmacist.

SPIȚERIE (< ngr.) s. f. (Pop.) Farmacie.

SPLAI (cf. *plai*) s. n. Arteră de circulație amenajată pe malul unei ape, de obicei cu profil larg și bogat plantată.

SPLANHNICI (< fr.; cuv. gr.) s. m. pl. ✧ *Nervi* ~ = nervi simpatici care inervează viscerele abdominale.

SPLANHNOPTOZĂ (< fr. {i}; {s} gr. *splagkhnom* „viscere" + *ptosis* „cădere") s. f. (MED.) Visceroptoză.

SPLAU s. n. Extremitate a unei punți pentru pescuit, așezată pe piloți, reglabilă peste sau sub nivelul apei.

SPLEEN [spli:n] (cuv. engl.) s. n. (Livr.) Melancolie permanentă fără cauze determinate, manifestată prin plictiseală profundă, prin dezgust față de orice, prin lipsa dorinței de a mai trăi.

SPLENDID, -Ă (< fr., lat.) adj. Plin de strălucire, minunat, foarte frumos.

SPLENDOARE (< fr., lat.) s. f. Strălucire, frumusețe care dă impresia de lux, de fast, de măreție; somptuozitate. ✦ (Concr.) Lucru splendid.

SPLENIC, -Ă (< engl.) adj. Care se referă la splină, care aparține splinei.

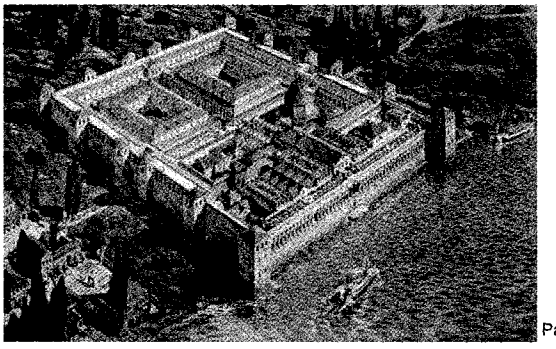

Split. Palatul lui Dioclețian

SPLENOMEGALIE (< ngr. *spleno* „splină" + *megalos* „mare") s.f. Creștere în volum a splinei, care provoacă uneori o senzație de jenă și chiar dureri. Poate avea diverse cauze (afecțiuni hepatice, leucemie, infecții bacteriene sau virale, paludism, febră tifoidă ș.a.).

SPLINĂ (< ngr.) s. f. **1.** Organ-glandă bogat vascularizat, situat în partea superioară stângă a cavității abdominale și alcătuit din *pulpa roșie*, formată din sânge și țesut reticular, și *pulpa albă*, formată din țesut limfatic. Culoarea este de obicei violacee, dar se modifică în funcție de diferite boli; la om cântărește c. 200 gr, dar poate crește sau diminua în diferite stări fiziologice sau patologice. Atât omul cât și animalele pot trăi fără **s.** și, în unele cazuri de splină bolnavă sau ruptură splenică, **s.** poate fi extirpată. **S.** reprezintă un organ hematopoetic și un rezervor de fier organic, pe care îl furnizează hematiilor sub formă de hemoglobină. Distruge hematiile uzate sau anormale și produce limfocite, anticorpi și fagocite. Are un rol important în apărarea organismului de infecții, intoxicații. **2.** Mică plantă erbacee, perenă (5–20 cm) din familia saxifragacee, cu frunze orbicular-reniforme și cu flori fără petale, cu 4 sepale galben-verzui și bractei mari galbene, dispuse în cime terminale *(Chrysosplenium alternifolium)*. Crește în regiunea montană în locuri umede.

Splină

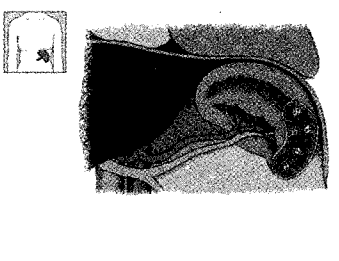

SPLINȚĂ (< *splină*) s. f. Plantă erbacee, perenă, meliferă, din familia compozitelor, înaltă până la 100 cm, cu frunze alterne, ovale sau eliptice, și cu flori galbene *(Solidago virgaurea)*; vargă-de-aur. Cunoscută ca plantă medicinală din Ev. Med. (diuretică, antiseptică etc.).

SPLIT (< germ.) s. n. Piatră spartă, cu granule de dimensiuni cuprinse între 3 și 40 mm, folosită la lucrări de drumuri și de linii de cale ferată.

SPLIT [ʃplit], oraș în SV Croației, situat pe coasta dalmată, pe țărmul unui promontoriu care pătrunde în M. Adriatică; 175,1 mii loc. (2001). Aeroport (inaugurat în 1962). Port comercial și de pasageri. Șantier naval. Ind. metalurgiei neferoase (aluminiu), chimică, mat. de constr. (ciment), de prelucr. a lemnului, textilă și alim. (vin, conserve de pește ș.a.). Centru turistic. Stațiune balneară. Universitate (1974). Institut oceanografic. Muzeu de arheologie (1820), Muzeu etnografic (1910), Galerie de artă (1931), Muzeu municipal (1946), Muzeul „Meštrović" (1952). Teatru Național. Festival internațional anual de muzică ușoară. Numeroase vestigii romane: în orașul vechi există un complex de palate romane în ruină, înconjurat de ziduri groase de 2 m și înalte de 22 m, străjuite inițial de 16 turnuri de apărare, din care se mai păstrează doar 3, străpunse de porți de intrare; palatul împăratului Dioclețian (care a locuit aici până la moarte), construit în anii 293–305, pe locul numit *Spalatum* (la 5 km S de Split) rămas în ruină după distrugerea lui de către avari în 615; mausoleul lui Dioclețian, transformat în catedrală în sec. 12 și refaceri din sec. 15–17; vestigiile unui amfiteatru și ale unor temple și catacombe romane; fortificații venețiene (sec. 17); Palat municipal (sec. 15); Turn cu ceas (sec. 16); biserica Sf. Martin

(sec. 9); *Porta Aurea* (Poarta de Aur), cu o statuie în față, de 8 m înălțime, sculptată de *Ivan Meštrović*. Vechiul centru istoric a fost inclus (în 1979) în Patrimoniul cultural universal. Așezarea a fost întemeiată în sec. 3 î.Hr. de coloniști greci, cu numele *Aspálathos*, și a devenit colonia romană în anul 78 î.Hr. cu denumirea *Salonae*, cunoscând o înflorire în timpul domniei împăratului Dioclețian (284–305); după ce a fost devastat de avari în 615, locuitorii au construit un nou oraș, care a cunoscut o nouă perioadă de prosperitate în timpul ocupației bizantine (812–1105). Stăpânit de venețieni (1420–1797), de austrieci (1797–1809), de francezi (1809–1815), de Imp. Habsburgic (1815–1918). În 1918 a intrat în componența Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, iar din 1992 aparține Croației independente. Portul orașului a suferit mari distrugeri în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

SPODIC, adj. (PEDOL.) (< gr. *spodes* „cenușă") *Orizont B ~* = orizont de sol format prin acumulare de material amorf constituit din materie organică și oxizi de fier și aluminiu care îmbracă grăunții de nisip, lipsit de structură. *Orizont E ~* = orizont eluvial de sol cu culori deschise, lipsit de structură, sărac în materie organică și fier (orizont podzolic).

SPODISOLURI, s.n.pl. Clasă de soluri acide, formate în climat umed și rece care determină o intensă spălare și debazificare a materialului mineral. În orizontul A, datorită procesului lent de mineralizare, are loc o acumulare de materie organică de culoare închisă, uneori există chiar o pătură de humus brut. Caracteristic clasei este orizontul B spodic, deasupra căruia, în faze mai avansate ale procesului de spălare, se află și un orizont E spodic. În România se întâlnesc în reg. de munte, în general la peste 1 500–1 600 m, mai ales pe roci acide. Principalele tipuri sunt prepodzolul (= sol brun feriiluvial), podzolul și criptopodzolul (sol brun de pajiști din etajul montan superior sau subalpin).

SPODUMEN (< fr. {i}; {s} gr. *spodes* „cenușă") s. n. Silicat natural de aluminiu și litiu, din grupa piroxenilor monoclinici. Este alb-cenușiu, verzui sau violet și se utilizează pentru obținerea preparatelor de litiu.

SPOERRI, Daniel (pe numele adevărat *D. Feinstein*) (n. 1930, Galați), pictor elvețian de origine română. Reprezentant al Noului realism. Serii de asamblări satirice, folosind obiecte și materiale disparate („Tablouri-capcană", „Obiecte etno-sincretice"). Instalat la Paris în 1959, a înființat aici editura MAT (Multiplication d'Art Transformable) și a creat primele sale tablouri-capcană, compuse din materiale industriale rebutate. Fruntaș al grupării „Noilor realiști", a început, în 1963, să integreze în lucrările sale rămășițe de la prânz și de la cină, expunând în 1968 primele „tablouri comestibile". Peste puțin timp, a introdus animale vii și cadavre în instalațiile botezate „naturi moarte".

SPOHR [ʃpo:r], **Ludwig** (1784–1859), violonist, dirijor și compozitor german. Opere („Faust"), oratorii, lucrări simfonice și de cameră, concerte pentru vioară. A publicat o metodă de vioară.

SPOI (< sl.) vb. IV tranz. **1.** A vărui. **2.** A acoperi suprafața unui obiect (de obicei a unui vas) cu un strat protector continuu; a cositori. ✦ Refl. Fig. A-și însuși superficial unele deprinderi civilizate, a se cultiva în mod superficial. **3.** (Pop.) A unge ceva pe deasupra. ✦ Tranz. și refl. (Peior.) A (se) farda.

SPOIALĂ (< *spoi*) s. f. **1.** Faptul de a spoi; văruială. **2.** Strat protector cu care este spoit un obiect. ✦ Fig. Cunoștințe superficiale (de cultură). ✦ (Peior.) Fard.

SPOKANE [spoukæn], oraș în NV S.U.A. (Washington), pe râul cu același nume, la 490 km E de Seattle; 195,6 mii loc. (2000). Aeroport. Nod feroviar. Expl. de aur, argint, uraniu, cupru. Constr. de subansamble pentru avioane, de mașini tipografice, de echipament pentru computere și de aparataj electrotehnic. Ind. metalurgiei neferoase (aluminiu), mat. de constr. (ciment), de prelucr. a lemnului, ceramicii, textilă și alim. Hidrocentrală. Târg internațional (din 1974) – EXPO '74. Universitate (1887). Muzeu de artă; Muzeu de istorie. Orchestră simfonică. 60 de parcuri. Întemeiat în 1871 de James Glover; oraș din 1881. Distrus în mare parte de o explozie însoțită de un uriaș incendiu în 1889; reconstruit în anii 1890–1900.

SPOLETO, oraș în Italia (Umbria); 37,7 mii loc. (2000). Expl. de lignit. Siderurgie; ind. chimică, faianței, alim. și textilă. Prelucr. fosfaților. Centru turistic. Festival anual de artă. Pinacotecă. Ruine preromane și romane (ziduri, teatru, amfiteatru, podul și arcul lui Drusus – 23 d.Hr.); bazilica romană San Salvatore (sec. 4); bisericile Santa Eufemia (sec. 10), San Gregorio Maggiore (sec. 12), San Pietro (sec. 13), San Domenico (sec. 13). Dom (1198, restaurat în anii 1634–1644), cu mozaic din 1207 și fresce executate de Fra Filippo Lippi. Fortăreața Rocca (1355–1364); Pod (1364). Palat comunal (sec. 14); Palatul Arroni (sec. 16). Oraș din sec. 7 î.Hr., colonia romană (241 î.Hr.), a fost devastat de campaniile lui Hannibal (217 î.Hr.). Ocupat de ostrogoți (sec. 6) a devenit unul dintre principalele orașe ale ducatului omonim creat în 570. Din timpul papei Grigore IX (1227–1241) face parte din Statul papal, până în 1860, când a intrat în componența Regatului Italian.

SPOLIA (< fr.; cf. lat. *spoliare* „a jefui") vb. I tranz. (DR.) A lipsi cu forța, în mod ilegal, o persoană de anumite bunuri sau drepturi.

SPOLIATOR (< fr.) s. m. Cel ce spoliază; prădător, jefuitor.

SPOLIAȚIE (< fr.) s. f. Faptul de a spolia.

SPONDAIC (fr., lat.) adj. *Vers ~* = hexametru (în versificația greco-latină) în care al cincilea picior este un *spondeu*.

SPONDEU (< fr., lat.; {s} gr. *spondeios* < *sponde* „libație") s. m. (În versificația greco-latină) Picior metric alcătuit din două silabe lungi (în metrica antică) sau din două silabe accentuate (în metrica modernă).

SPONDILITĂ (< fr. {i}; {s} lat. *spondylus* „vertebră") s. f. Inflamație acută sau cronică localizată la coloana vertebrală; de obicei este de natură infecțioasă.

SPONDILOZĂ (< fr. {i}); {s} lat. *spondylus* „vertebră") s. f. Boală localizată în anumite segmente ale coloanei vertebrale (ex. **s.** cervicală, **s.** dorsală). Se manifestă prin dureri și limitarea mobilității coloanei vertebrale.

SPONDYLUS (cuv. lat. „vertebră") subst. Gen de lamelibranhiate disodonte, având cochilia cu valve inegale și urechiușe; a apărut din Permian; se întâlnește și astăzi.

SPONGIER (< fr.; {s} lat. *spongia* „burete") s. m. (ZOOL.) Burete-de-mare (*Spongiaria*); filumul se mai numește și *Porifera*.

SPONGIOS, -OASĂ (< fr.; lat. *spongia* „burete") adj. (Despre materiale) Care conține goluri, putând să absoarbă lichidele; poros, buretos.

SPONSOR (< engl., fr.) s.m. (DR.) Orice persoană fizică sau juridică din România sau din străinătate care efectuează o sponsorizare în condițiile legii. Sponsorul ori beneficiarul au dreptul să aducă la cunoștința publicului sponsorizarea prin promovarea numelui, a mărcii sau a imaginii sponsorului.

SPONSORIZARE s.f. (DR.) Actul juridic prin care două persoane convin cu privire la transferul dreptului de proprietate asupra unor bunuri materiale sau mijloace financiare pentru susținerea unor activități fără scop lucrativ, desfășurate de una din părți, denumită beneficiarul sponsorizării.

SPONTAN, -Ă (< fr., lat.) adj. (Și adv.) **1.** Care se face sau se produce de la sine, aparent fără intervenția unor factori sau cauze exterioare. ✦ Care se face de bunăvoie, nesilit de nimeni. ✦ Care acționează, care are loc cu promptitudine. ✦ Care este exprimat direct, instinctiv, sincer. **2.** (Despre acțiuni sau procese sociale) Care urmărește doar scopuri imediate, fără să întrevadă consecințele sociale mai îndepărtate; al căror rezultat de ansamblu nu este prevăzut de cei ce participă la ele (ex. grevă **s.**). Floră **s.** v. sălbatic.

SPONTANEITATE (< fr.) s. f. Însușirea a ceea ce este spontan. ✦ Vioiciune, promptitudine.

SPONTINI, Gaspare (1774–1851), compozitor italian. Favorit al lui Napoleon Bonaparte, al împărătesei Josephine a Franței și al lui Friedrich-Wilhelm III al Prusiei. Opere eroice („Fernand Cortez", „Vestala").

SPOR[1] (< fr. {i}; {s} gr. *spora* „sămânță") s. m. Germen (în general unicelular și haploid) care se poate transforma într-un organism individual, fără ca în prealabil să fuzioneze cu o altă celulă reproducătoare. **S.** sunt produși de unele plante verzi, de ciuperci, de bacterii și de unele protozoare (*sporozoare*). La plantele care prezintă alternanță de generații **s.** sunt formați de generația sporofitică și dau naștere generației gametofitice. Generația sporofitică este dominantă la licopodiacee, ecvisetacee și ferigi; la mușchi sporofitul este reprezentat de capsula cu spori. *S. de rezistență* = **s.** cu perete gros, capabil să supraviețuiască în condiții extrem de nefavorabile și să dea naștere unui nou organism atunci când condițiile redevin favorabile. Este întâlnit la bacterii, ciuperci microscopice, protozoare. Termenul este folosit adesea și pentru zigoți (rezultați din fuziunea a doi gameți) care prezintă această proprietate.

SPOR[2] (< sl.) s. n. **1.** Creștere, mărire, majorare; adaos, supliment. *S. migratoriu* = diferența dintre numărul persoanelor venite și cele plecate definitiv dintr-o țară, reg., localit. într-un anumit interval (de obicei un an) raportată la numărul total de locuitori; se exprimă în valori relative (‰). *S. natural* = diferența dintre numărul născuților vii și numărul deceselor într-un anumit interval de timp (de obicei un an) raportat la numărul total de locuitori; se exprimă în valori relative (‰). Poate fi pozitiv sau negativ (dacă numărul deceselor din anul respectiv îl depășește pe cel al nașterilor). Prin însumare cu **s.** migratoriu indică rata de creștere a populației respective. ✦ (La pl.) Sume de bani plătite angajaților peste salariul tarifar, pentru vechime în muncă, condiții grele de muncă, ore suplimentare, muncă de noapte etc. ✧ Loc. *Cu spor* = repede, spornic. *Fără spor* = puțin, încet. ✧ Expr. *A avea spor* = a realiza, a produce mult în timp scurt, a fi operativ. *Spor la lucru!* = urare adresată cuiva care merge la serviciu. **2.** Belșug, prosperitate; câștig, folos.

SPORADE (SPORADES), nume sub care sunt cunoscute două arh. grecești din M. Egee. **Sporade de Nord (Voríai Sporádhes),** arh. alcătuit din 77 insule; c. 540 km^2. Ins. pr.: Skyros, Skopelos, Skiathos, Iliodrómia. Relief muntos cu alt. reduse (792 m). Carst. **Sporade de Sud (Nótiai Sporádhes)**; 3,5 mii km^2. Ins. pr.: Rodos, Sámos, Chios, Ikaría, Kos, Kálimnos, Kárpathos, Náxos (o mare parte dintre ele reunite sub numele de *Dodecanez*). Relief muntos, alcătuit din calcare și gnaisuri, cu alt. max. de 1 436 m.

SPORADIC, -Ă (< fr.) adj. Care se produce sau se manifestă din când în când, fără continuitate; rar, izolat.

SPORANGE (< fr. {i}; {s} gr. *spora* „sămânță" + *angeion* „vas") s. m. (BOT.) Organ în formă de sac în care iau naștere sporii[1] plantelor criptogame.

SPORI (< *spor*[2]) vb. IV **1.** Tranz., intranz. și refl. A crește sau a face să crească, a (se) mări, a (se) înmulți. **2.** Intranz. A progresa, a înainta, a avansa.

SPORIFER, -Ă (< fr. {i}; {s} gr. *spora* „sămânță" + lat. *fero* „a purta") adj. Care produce sau poartă spori[1].

SPORNIC, -Ă (< sl.) adj. **1.** (Și adv.) Care are spor, productiv. ✦ P. ext. Vrednic, harnic. ✦ (Despre lucrări, munci etc.) Care se fac cu randament mare, la care se lucrează, se progresează repede. ✦ (Despre alimente) Care ține mult; economic. **2.** Îmbelșugat, bogat, abundent; mult. ✦ Care aduce spor, profitabil.

SPORO- (< fr.; {s} gr. *spora* „sămânță") Element de compunere cu semnificația „spor[1]", „referitor la spori", cu ajutorul căruia se formează substantive și adjective.

SPOROCIST (< fr. {i}; {s} *sporo-* + gr. *kystis* „vezică") (ZOOL.) s. m. Organ în care se găsesc spori[1] (ex. la sporozoare) sau un mare număr de celule germinative (ex. la redie).

SPOROFILĂ (< fr. {i}; *sporo-* + gr. *phyton* „plantă") s.f. (BOT.) Frunză redusă care poartă sporangii cu spori[1].

SPOROFIT (< fr. {i}; {s} *sporo-* + gr. *phyton* „plantă") s. m. (BOT.) Fază din ciclul evolutiv al plantelor, formată din celulele diploide care produc spori[1].

SPOROGON (< fr.; {s} *sporo-* + *gone* „naștere") s. m. (BOT.) Sporofitul mușchilor, format dintr-un pedicel și o capsulă cu spori[1].

SPOROVĂI (< cf. *spori*) vb. IV intranz. (Pop. și fam.) A vorbi mult și fără rost; a trăncăni, a flecări.

SPOROVĂIALĂ (< *sporovăi*) s. f. (Pop. și fam.) Faptul de a sporovăi; flecăreală, taifas.

SPOROZOARE (< fr.; {s} *sporo-* + gr. *zoon* „animal") s. n. pl. (ZOOL.) Clasă de protozoare parazite (ex. hematozoarul), caracterizată prin prezența stadiului de spor[1] în ciclul lor de dezvoltare *(Sporozoa)*. Se cunosc c. 2 000 de specii. Trăiesc ca paraziți intra- sau extracelulari, provocând boli grave la om și animale.

SPORT (< fr., engl.) s. n. **1.** Activitate fizică a cărei practică presupune un antrenament metodic, respectarea anumitor reguli și a unei anumite discipline, având la bază elementul competitiv și urmărind obținerea de performanțe. ✦ Fiecare dintre formele speciale, reglementate de această activitate (ex. atletism, natație, fotbal, handbal etc.). **2.** Ansamblu de exerciții fizice și jocuri practicate metodic în scopul formării și perfecționării unor calități motrice specifice și al unor calități morale (curaj, perseverență, decizie etc.). Se practică la vârsta școlară pentru întregirea personalității copiilor și tinerilor, iar mai târziu pentru menținerea și mărirea capacității de rezistență a organismului la eforturi.

SPORTIV, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține sportului, privitor la sport. ✧ *Întâlnire* (sau *întrecere, concurs*) *s.* = competiție sportivă la care participanții concurează în vederea stabilirii unei ierarhii. ✦ Care denotă, demonstrează practicarea unui sport. **2.** S. m. și f., adj. (Persoană) care practică sportul.

SPORTIVITATE (< fr.) s. f. Atitudine morală de cinste, onestitate, lealitate și respect a sportivului față de partener și de adversar în procesul de pregătire și în competiții.

SPORULAȚIE (< fr.) s. f. **1.** Proces de formare a sporilor[1]. **2.** Mod de reproducere asexuată prin spori[1], caracteristic plantelor; la animale se întâlnește la sporozoare și la flagelatul *Noctiluca*.

SPOT (< fr., engl.) s. n. **1.** (FIZ.) Mică pată luminoasă care înlocuiește acul indicator și care se formează pe scara gradată a unui instrument de măsură prin reflectarea unei raze de lumină de către o oglindă solidară cu echipajul mobil al instrumentului. ✦ Punct luminos produs pe ecranul unui cinescop în locul unde cade fasciculul de electroni emiși de catod. **2.** (În teatru) Fascicul luminos concentrat, invariabil; există *s. de urmărire* (a interpretului) și *s. fix*. ✦ Proiector care produce acest fascicul. **3.** Scurt anunț publicitar sau reclamă comercială prezentate la radio sau la televiziune.

SPOVEDANIE (< sl.) s. f. Faptul de a se spovedi; mărturisire, destăinuire. Este una dintre cele șapte taine ale Bisericii creștine ortodoxe și catolice. ✦ Ceremonia mărturisirii păcatelor în fața preotului.

SPOVEDI (< sl.) vb. IV refl. (În ritualul ortodox și catolic) A mărturisi unui duhovnic săvârșirea unor acțiuni socotite a fi păcate, exprimându-și regretul, spre a obține iertarea lor. ✦ Tranz. (Despre duhovnici) A primi mărturisirea unui credincios. ✦ Refl. și tranz. A mărturisi cuiva o taină; a (se) destăinui.

SPRATLY, Insulele ~ , mic arh. coraligen nelocuit din Marea Chinei de Sud, format din 12 ins. dintre care cea mai mare, Itu Aba, are o suprafață de 36 ha. Revendicat de mai multe state din zonă, a fost ocupat de China/ Taiwan după al Doilea Război Mondial.

SPRAY [sprei] (cuv. engl.) s.n. Dispozitiv pentru pulverizarea unor substanțe cosmetice, insecticide, paralizante etc.

SPRÂNCEANĂ (SPRINCEANĂ) (lat. *supercilium*) s. f. **1.** Linie arcuită formată din fire de păr, care se întinde deasupra orbitei ochiului. ✦ Expr. *A alege pe* (sau *după*) *sprânceană* = a alege tot ceea ce e mai bun, mai valoros. *A fi cu ochi și cu sprâncene* = a fi prea evident pentru a putea fi negat. **2.** Fig. Coama, muchea unui deal, a unui munte etc.

SPRÂNCENAT, -Ă (< *sprânceană*) adj. (Despre oameni) Cu sprâncene dese și mari.

SPRÂNCENATA, com. în jud. Olt, situată în V C. Boian, pe stg. văii Oltului și pe cursul superior al râului Sâi; 2 750 loc. (2005). Hidrocentrală (53 MW), în satul Frunzaru, intrată în funcțiune în 1989. Biserica Adormirea Maicii Domnului (1795, refăcută în 1808), în satul Frunzaru.

SPRÂNCENELE ROȘII, armată compusă din răsculați țărani, în ultimii ani ai dinastiei Han de Apus (206 î.Hr.–25 d.Hr.). Pentru a se deosebi de inamic, aceștia și-au vopsit sprâncenele în roșu. Armata, care a adunat c. 300 de mii de oameni, a pătruns temporar în capitala de atunci Chang'an. A fost înfrântă de către împăratul Guangwu (25-58).

SPRE (lat. *super*) prep. **1.** (După verbe de mișcare, arată direcția sau ținta către care se face mișcarea) În direcția..., către..., la... ✦ (În formarea numeralelor de la 11 la 19) Adăugat la..., peste... *Doisprezece*. **2.** (Cu sens temporal) În apropierea..., aproape de..., cam la vremea... ✦ Către ziua de...; dintre ziua de... și ziua de... *joi spre vineri*. **3.** În vederea..., pentru a..., ca să... ✧ Expr. *Spre pildă* = de exemplu. ✦ (Cu valoare copulativă) După aceea, și apoi. *Se ridică spre a cădea din nou*. **4.** (În așa fel) încât (să...) *Au plecat spre marele regret al prietenilor*.

SPREE [spre:], râu în NE Germaniei; 403 km. Izv. din m-ții Sudeți, trece prin Bautzen, Cottbus, Berlin și se varsă în L. Havel, la Spandau. Străbate în cursul mijlociu și inferior o reg. cu relief glaciar acumulativ; se desparte în numeroase brațe și formează lacuri. Navigabil 105 km în cursul inferior.

SPRENGEL [ʃpreŋəl], **Hermann Johann Philipp** (1834–1906), chimist și fizician britanic de origine germană. Cercetări asupra vidului. A inventat pompa cu mercur, utilizată la fabricarea becurilor electrice (1881). A studiat explozivii.

SPRIJIN (< sl.) s. n. **1.** Faptul de a (se) sprijini; susținere, ocrotire, reazem. ✦ Expr. *A veni în sprijinul cuiva* (sau *a ceva*) = a ajuta, a susține pe cineva (sau ceva). ✦ (Concr.) Persoană care susține, ocrotește; sprijinitor. **2.** (REZ. MAT.) Reazem **(2)**.

SPRIJINI (< *sprijin*) vb. I **1.** Tranz. și refl. A (se) susține, a (se) rezema, a (se) propti. ✦ Fig. A (se) baza, a (se) întemeia pe... **2.** Tranz. Fig. A-și da concursul la ceva, a ajuta; a proteja.

SPRIJINIRE (< *sprijini*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) sprijini; sprijin, reazem. ✦ Realizare a contactului dintre două corpuri solide cu obținerea unei imobilități relative în spațiu sau într-un plan. **2.** (CONSTR.) Lucrare auxiliară de susținere a pereților unei excavații (săpătură sau galerie de tunel), pentru prevenirea prăbușirii terenului, până la terminarea construcției executate în excavația respectivă sau până la executarea unei lucrări definitive care să susțină terenul (căptușeală de tunel, zid de sprijin etc.). **3.** Fig. Ocrotire (materială sau morală), sprijin, ajutor.

SPRIJINITOR, -OARE (< *sprijini*) adj., s. f. **1.** Adj. (Și subst.) Care sprijină; ocrotitor, protector. **2.** S. f. Rezemătoare **(1)**.

SPRINGBOCK (< engl.) s.m. Specie de antilopă (*Antidorcas marsupialis*) din zonele de savană și semideșert din S Africii, emblema națională a Republicii Africa de Sud. Are 1,2–1,5 m lungime, înălțimea la greabăn c. 80 cm, coarne mici, cu inele evidente. Culoarea este cafenie pe spate, cu o dungă roșcată pe laturile corpului și albă pe partea ventrală. Face salturi verticale caracteristice, până la 3,5 m înălțime, cu spinarea arcuită. De-a lungul spatelui prezintă un pliu al pielii acoperit cu peri albi; atunci când animalul se sperie acesta se ridică luând aspectul unei creste. Foarte abundente în trecut, antilopele s. au fost vânate pe scară largă, încât numărul lor s-a redus simțitor. Cunoscute și sub numele de antilopă săritoare sau tsipi.

SPRINGFIELD [sprinfi:ld] **1.** Oraș în partea central-estică a S.U.A., centrul ad-tiv al statului Illinois, situat pe râul Sangamon, la 298 km SV de Chicago; 111,4 mii loc. (2000). Nod feroviar și rutier. Aeroport. Hidrocentrală. Constr. de mașini, aparataj electrotehnic, motoare electrice; ind. chimică, textilă, pielăriei și încălțămintei, alim. Piață agricolă pentru cereale, tutun, animale. Universitate (1969). Muzeu de artă și de științele naturii. Capitoliu (1837–1853, reconstruit în 1960); State House (1868–1888) de 110 m înălțime. În cimitirul orașului se află mormântul președintelui Abraham Lincoln, cu un monument (obelisc) din marmură de 36 m înălțime executat de Larkin G. Meade. Casa memorială „Lincoln". Fundat în 1818 de Elisha Kelly din Carolina de Nord; oraș din 1832; capitala statului Illinois din 1837. **2.** Oraș în NE S.U.A. (Massachusetts), situat pe fl. Connecticut, la 128 km SV de Boston; 152,1 mii loc. (2000). Nod feroviar și rutier. Aeroportul Bradley situat la 24 km S de oraș. Constr. aeronautice, de mașini, locomotive, vagoane de c.f., utilaje frigorifice și pentru aer condiționat, aparate TV, componente electronice, computere, armament; ind. chimică, textilă, de

prelucr. a lemnului, hârtiei, alim. Producție de articole de sport și de jucării. Tipografii. Aici se află (din 1843) sediul lui The G.&.C. Merriam Company care publică dicționarele Merriam-Webster. Muzeu de artă fină; Muzeu de artă cu exponate din porțelan, jad chinezesc, fildeș, armuri etc.; Muzeu de științe. Planetarium. Teatru. Orchestră simfonică. Grădină botanică; Grădină zoologică. Parc-Pădure (283 ha). Clădirea Arsenalului (1777). Fondat în 1636 de un grup de coloniști englezi condus de William Pynchon, cu numele *Agawam* (denumirea actuală datează din 1640); oraș din 1641. Distrus în mare parte de un incendiu, în 1675, în timpul luptelor cu indienii. În 1895, la **S.** a fost întemeiată prima companie de automobile din S.U.A. În 1891, la **S.**, James A. Naismith (1861–1939), a stabilit regulile jocului de baschet, el având un muzeu memorial, încorporat în **S. 3.** Oraș în partea central-estică a S.U.A. (Missouri), situat la poalele platoului Ozark, la 395 m alt., la 240 km SSE de Kansas City; 151,5 mii loc. (2000). Constr. de camioane, material rulant, mașini agricole, aparate TV; ind. metalurgică, chimică, hârtiei, textilă, de prelucr. a lemnului, încălțămintei, opticii și alim. Centrul unei reg. agricole. Universitate (1905). Fondat în 1829; oraș din 1838.

SPRINGS [spriŋz], oraș în NE Republicii Africa de Sud, la 47 km E de Johannesburg; 160,7 mii loc. (1996). Nod feroviar. Expl. de aur (prima mină de aur s-a deschis în 1905), uraniu și cărbuni. Siderurgie; metalurgie neferoasă; constr. de utilaj electrotehnic, poligrafic și minier, de mașini-unelte, biciclete; ind. sticlei și a hârtiei. Fondat în 1885.

SPRINGSTEEN [spriŋsti:n], **Bruce** (n. 1949), cântăreț și chitarist rock american. Muzică ce descrie un univers social tulbure; voce charismatică („Born In The U.S.A.", „Streets of Philadelphia", „Secret Garden"). Piese celebre incluse în filme.

SPRINKLER [spriŋklər] (cuv. engl.) s. n. (TEHN.) Armătură cu corpul de bronz, montată la capătul unei conducte sau al unei instalații de stins incendiul, prin intermediul căreia se realizează automat o stropire abundentă cu apă a spațiului înconjurător, când temperatura se mărește datorită unui început de incendiu.

SPRINT (< fr., engl.) s. n. **1.** Categorie de probe sportive care se dispută pe distanțe scurte (atletism, ciclism, înot). **2.** Accelerarea vitezei în apropierea punctului de sosire la o probă sportivă.

SPRINTA (< fr.) vb. I tranz. A efectua mișcări succesive pe o distanță scurtă, la maximum de viteză la o probă sportivă.

SPRINTEN, -Ă (cf. scr. *spretan*) adj. (Despre ființe) Care se mișcă cu ușurință; iute, ager, vioi. ✧ Expr. *Sprinten la minte* = inteligent.

SPRINTENEALĂ (< *sprinten*) s. f. Iuțeală, ușurință în mișcări; agilitate, vioiciune.

SPRINTER, -Ă (< fr., engl.) s. m. și f. Sportiv specialist în probele de sprint.

SPRINȚAR, -Ă adj. Neastâmpărat, zglobiu, nebunatic. ✦ Sprinten, iute; jucăuș. ✦ Fig. Nestatornic, ușuratic.

SPULBER (< *spulbera*) s. n. Faptul de a (se) spulbera; vânt puternic, ninsoare spulberată. ✦ Fig. Nimicire, prăpăd.

SPULBERA (lat. **expulverare*) vb. I tranz. și refl. **1.** (Despre zăpadă, praf, frunze etc.) A (se) ridica în vârtej și a (se) risipi, a (se) împrăștia. V. și deflație **(2). 2.** Fig. A (se) distruge, a (se) risipi.

SPUMA (< *spumă*) vb. I tranz. **1.** (Despre săpun) A face (multă) spumă **(1). 2.** (Despre lichide) A spumega **(1). 3.** Intranz. (Despre cai) A spumega **(3).**

SPUMANT (< it.; {s} lat. *spumant* „care face spumă") s. m. Substanță tensioactivă care, dizolvată într-un lichid, favorizează formarea spumelor stabile.

SPUMĂ (lat. *spuma*) s. f. **1.** Sistem dispers în care un gaz este dispersat sub formă de bule în mediul lichid. Se obține cu ajutorul spumanților sau pe cale mecanică (prin agitarea lichidului cu gazul). ✦ Clăbuci de săpun, de sudoare, de salivă. ✦ Fig. Ceea ce este mai ales, mai bun. **2.** Strat care se ridică deasupra unor lichide în timpul fierberii sau al fermentației. **3.** (PETROGR.) *S. de mare* = piatră ponce. **S. poliuretanică** v. **poliuretan.**

SPUMEGA (< *spumă*) vb. I tranz. **1.** (Despre lichide) A fi plin de spumă **(1). 2.** (Despre cai) A face clăbuci (la gură); a spuma **(3). 3.** Fig. A clocoti de viață, a fi plin de elan, exuberant.

SPUMOGEN (< {s} lat. *spuma* + gr. *gennaein* „a produce") s. m. Substanță care poate da naștere unei spume. V. *spumant.*

SPUMOS, -OASĂ (< *spumă*) adj. (Despre lichide) Cu spumă, înspumat. ✦ Fig. Ca spuma; fin, diafan, vaporos. ✦ Fig. (Despre felul de exprimare al cuiva) Plin de vervă; expresiv, plastic.

SPUNE (lat. *exponere*) vb. III tranz. **1.** A exprima prin cuvinte un gând, o judecată etc.; a declara, a rosti. ✦ Fig. A evoca, a trezi (amintiri, sentimente). ✧ Expr. *A-i spune cuiva inima* = a presimți, a intui. ✦ Fig. (Pop.) A cânta. **2.** A expune, a relata, a nara, a povesti. ✦ A recita. ✦ Refl. impers. Se obișnuiește, se zice. ✦ Fig. (Despre scrieri) A conține, a scrie. **3.** A mărturisi ceva cuiva. ✦ A denunța, a pârî. **4.** A numi, a porecli.

SPURCA (lat. *spurcare*) vb. I **1.** Tranz. și refl. A (se) murdări, a (se) mânji. ✦ Tranz. Fig. a profana, a păngări. **2.** Tranz. A murdări (sau a atinge de ceva murdar) o mâncare sau un vas în care se prepară mâncare. **3.** Refl. (În practicile creștine) A mânca de dulce în timpul postului. ✦ Fig. A se deprinde la ceva rău, a prinde gust de ceva neîngăduit; a se dedulci.

SPURCĂCI (< *spurc*, reg., „excremente") s. m. Pasăre migratoare din familia Otidide, înrudită cu dropia, de mărimea unei găini, de culoare brună pe spate și alburie pe pântece, ocrotită prin lege *(Tetrax tetrax)*; dropie mică. În prezent nu mai cuibărește în România. Var. spârcaci.

SPURCAT, -Ă (< *spurca*) adj. **1.** Murdar; scârnav, respingător. ✦ (Despre vorbe) Vulgar, trivial. ✦ Fig. (Despre oameni; și subst.) Vrednic de dispreț, ticălos, mârșav; (despre lucruri, fapte etc.) rău, odios, nedrept. **2.** (Despre alimente, *p. ext.* despre vase) Care a venit în contact cu ceva murdar și nu mai poate fi mâncat sau folosit. **3.** Fig. (Și subst.) Eretic, păgân.

SPURCĂCIUNE (< *spurca*) s. f. **1.** Lucru spurcat **(1)**; scârboșenie, murdărie. ✦ Vorbă trivială, vulgară. **2.** Termen de dispreț pentru o ființă scârboasă, respingătoare; *p. ext.* monstru.

SPUSĂ (< *spune*) s. f. Ceea ce s-a spus; zisă, vorbă.

SPUTĂ (< lat., it.) s. f. (MED.) Expectorație.

SPUTNIK (cuv. rus. „tovarăș de drum") Numele a zece sateliți artificiali ai Pământului, lansați de U.R.S.S. (1957–1961), inaugurând era spațială. Primul **s.** a fost lansat la 4 oct. 1957 și s-a menținut pe orbită până la 4 ian. 1958. V. și *satelit.*

SPUZĂ (cuv. probabil autohton) s. f. **1.** Cenușă fierbinte amestecată cu jăratic. ✧ Expr. *A trage spuza pe turta sa* = a trage foloasele pentru sine. **2.** Fig. Mulțime, grămadă.

SPUZEALĂ (< *spuzi*) s. f. (Pop.) Nume dat erupțiilor care apar pe piele. ✦ Fig. Mulțime, spuză **(2).**

SPUZI (< *spuză*) vb. IV tranz. și refl. A produce sau a prezenta o erupție, a (se) acoperi de spuzeală. ✦ Intranz. Fig. A se ivi, a apărea în număr mare.

SQUAMATA, ordin de reptile care include *șopârlele* (lacertilienii) și *șerpii* (ofidienii).

SQUASH [skuoș] s. n. Joc sportiv asemănător pelotei basce originar din Marea Britanie (1817). Prima ediție a campionatului mondial s-a desfășurat în 1967. Meciurile au loc pe un teren de 9,75/6,40 m în fața unui perete de 4,87 m; jucătorii folosesc o paletă specială, un meci având trei seturi de câte nouă puncte.

SQUAW VALLEY, stațiune pentru sporturi de iarnă în E S.U.A. (E Californiei), în m-ții Sierra Nevada. Aici au avut loc Jocurile Olimpice de iarnă din 1960.

sr., simbol chimic pentru *steradian.*

Sr., simbol chimic pentru *stronțiu.*

SRBIJA v. **Serbia.**

SRBIK, Heinrich Ritter von (1878–1951), istoric austriac. Prof. univ. la Graz și Viena. Ministru al Instrucțiunii (1929–1930). Studii privind istoria instituțiilor, istoria economică, politică, socială și culturală („Metternich, omul și politicianul", „Unificarea Germaniei").

SREBRENICA, oraș în Republica Srpska din E statului Bosnia și Herțegovina, 5 792 loc. (1995). Minerit și exploatări de sare. În 1992, la izbucnirea conflictului interetnic, din 37 mii loc. din reg. bosniacii reprezentau 72,9%, sârbii 25,2%. În 1995, în prezența forțelor de securitate ale O.N.U., sârbii au ocupat orașul și au ucis opt mii de bărbați și băieți bosniaci. Masacrul de la **S.** este considerat unul dintre cele mai sângeroase din Europa după al Doilea Război Mondial.

SREDEȚ v. **Sofia.**

SREDNA GORA, lanț muntos în Bulgaria în S m-ților Balcani, între depr. Kazanlîk și depr. Mariței, alcătuit din roci cristaline. Alt. max.: 1 604 m (vf. Bogdan). Se desfășoară pe c. 250 km între văile Iskărului și Tundjei, pe o lățime de c. 50 km. Păduri de foioase. Min. polimetalice.

SREMSKI KARLOVCI v. **Karlowitz.**

SRI JAYEWARDENEPURA KOTTE, cap. legislativă a Republicii Sri Lanka, pe coasta vestică a ins. Ceylon, la 12 km SE de Colombo; 115,8 mii loc. (2001).

SRI LANKA, Republica Democratică Socialistă ~ (Sri Lanka Prajatantrika Samajavadi Janarajaya; Ilankai Sananayaka Sosalisa Kudiyarasu), stat insular în S Asiei, în Oc. Indian; 65 610 km^2; 20,06 mii. loc. (2005). Limbi oficiale: singhaleza și tamila; uzuală engleza. Religia: budistă 69,1%, islamică 7,6%, hindusă 7,1%, creștină 6,2%, altele 10%. Capitale: *Colombo* și *Sri Jayewardenepura Kotte* (sediul parlamentului). Orașe pr.: Dehiwala-Mount Lavinia, Moratuwa, Kandy, Jaffna, Negombo. Este împărțit în 25 districte grupate în 9 provincii. Ins. Ceylon (fostul nume al statului **S.L.**) este situată în Oc. Indian, despărțită de India prin str. Palk (50 km). Cadrul natural este dat de un relief de podișuri vechi dominat de inselberguri tipice în N și E și prezentând câteva depresiuni mai mari bine populate (Kandy, Ratnapura ș.a.). Cotele cele mai mari se întâlnesc în partea central-sudică (Pidurutalagala, 2 524 m, alt. max. din țară, Sri Pada/ Vârful lui Adam, 2 243 m). Câmpiile au o poziție periferică, înșoțind țărmul (1 340 km) care, la rândul său, este marcat de lagune și plaje. Clima este tropicală cu manifestări ale musonilor de NE (în perioada dec.-mart.) și de SV (iun.–oct.) cu precipitații bogate în SV și în reg. înaltă (2 400–4 000 mm/an) și mai reduse în N, unde sezonul uscat durează până la 7 luni. Ciclonii care se abat destul de frecvent asupra **S.L.** provoacă pagube, inclusiv pierderi de vieți omenești. Valul seismic (tsunami) produs de cutremurul din N ins. Sumatera la 26 dec. 2004 a provocat moartea a 31 000 persoane din E țării și mari pagube materiale. Râurile sunt scurte (Mahaweli Ganga, cel mai lung, are 331 km) și prezintă un potențial energetic ridicat. Vegetația forestieră inițială (cu arbori de mahon, santal și orhidee, hibiscus ș.a.) a făcut loc, în mare măsură, culturilor agricole și pajiștilor secundare, ocupând în prezent numai c. 1/3 din terit. statului. Fauna include, între altele, 400 specii de păsări, 100 specii de mamifere (elefanți, în parte domesticiți, urși, leoparzi, maimuțe, antilope ș.a.), reptile, fluturi viu colorați ș.a. Există numeroase zone ocrotite, între care rezervația forestieră Sinaraja (c. 11 187 ha) — singurul loc unde se păstrează, practic nealterată de om, pădurea tropicală umedă (50% dintre speciile de animale și 66% din speciile de arbori și liane sunt endemice) — fapt care a dus la înscrierea sa (în 1988) în Patrimoniul natural universal. Economia **S.L.** a cunoscut modificări semnificative în ultimul sfert de veac, accentul fiind pus pe industriile orientate spre export și dezvoltarea sectorului particular. S-au înființat zone economice libere deschise investițiilor străine, fapt care a dinamizat activitatea ind. Cu deosebire ramura confecțiilor se dezvoltă rapid, ea contribuind cu 1/3 la producția globală ind. și peste 50% la exporturi. Alte ramuri ind. sunt legate de prelucrarea materiilor prime agricole, forestiere (6,3 mil. m^3 material lemnos, 2004). Dintre resursele de subsol se valorifică (2002) cele de fosfați naturali (8,8 mii t), pietre prețioase (safire, rubine, topaze, 6,9 mii. carate, 2001), nisipuri metalifere (cu zirconiu 8,8 mii t, 1998, rutil, titan 34,1 mii t, 1998), sare (73,8 mii t), grafit (3,8 mii t, 2003), mică, caolin, feldspați, ilmenit ș.a. Principalele produse ind.: energie electrică, benzină, anvelope, îngrășăminte fosfatice, celuloză, hârtie și carton, cherestea, ciment, fibre sintetice, textile și confecții, ulei de cocos, zahăr brut, lapte, carne, bere, țigarete ș.a. Cultura plantelor se practică pe mai puțin de 30% din terit. și are o diversitate remarcabilă, evidențiindu-se plantațiile de ceai care, de multe decenii, situează **S.L.** pe „podiumul" producătorilor mondiali. Se recoltează (mii t, 2004): orez (2 509,8), manioc (228), batate (4), cartofi, legume, ceai (303, 2003, locul 3 pe glob), cauciuc natural, cafea, cacao, arahide, trestie de zahăr (1 000), banane (610), mango (100), ananas (50,5), citrice, nuci de cocos (1 900) și de acaju, mirodenii (piper 16,5, scorțișoară 12,2, locul 3 pe glob și locul 1 la export pe glob, nucșoară 2) ș.a. Se cresc (mii capete, 2004) bovine (1 150), bubaline (630), caprine (415) și porcine (70). Pescuitul (289 mii t, 2003) este dublat de acvacultură (creveți mai ales). Se culeg scoici perlifere (683,2 mii kg, 2003, locul 4 pe glob). Infrastructura căilor de comunicații este în curs de modernizare, există 1 450 km căi ferate (cu ecartament lat), 11 650 km căi rutiere principale (95% modernizate), 160 km căi navigabile interne (pentru nave mici), patru porturi principale (Colombo, Galle, Trincomalee și Jaffna), o mică flotă maritimă și 13 aeroporturi (cel al Capitalei putând primi orice fel de aeronavă). Balanța comercială este deficitară, exporturile acoperind 77% din valoarea importurilor (2005), iar în balanța de plăți un rol important îl joacă trimiterile celor 800 000 sri-lankezi care lucrează peste hotare (prioritar în țările petroliere din Orientul Mijlociu). Datoria externă este însemnată. Turismul dispune de un remarcabil potențial cultural-istoric, căruia i se alătură elementele poten-

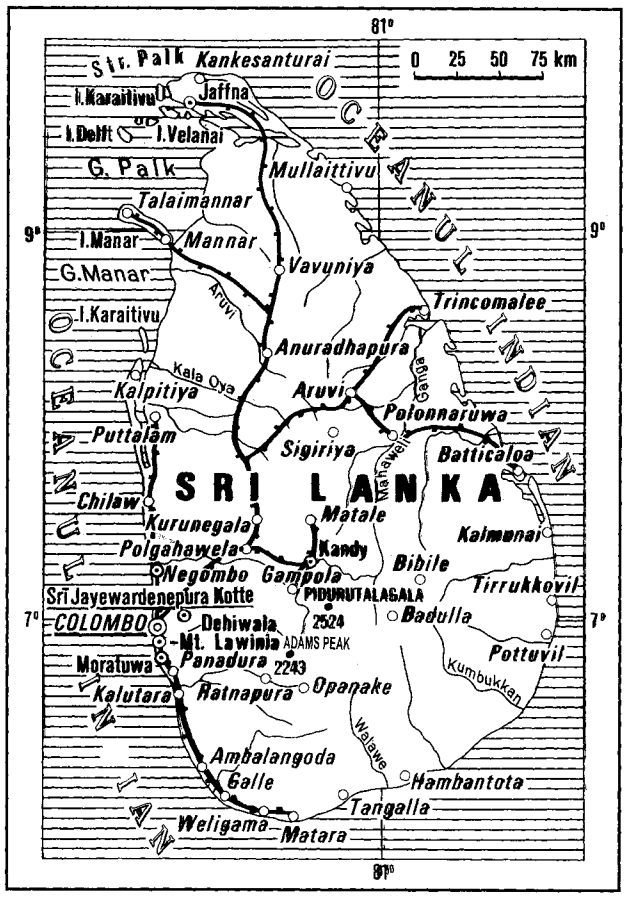

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

District	Suprafața (km²)	Populația (2001)	Centrul ad-tiv
Amparai	4 415	589 344	Amparai
Anuradhapura	7 719	746 466	Anuradhapura
Badulla	2 861	774 555	Badulla
Batticaloa	2 854	486 447	Batticaloa
Colombo	699	2 234 146	Colombo
Galle	1 652	990 539	Galle
Gampaha	1 387	2 066 096	Gampaha
Hambantota	2 609	525 370	Hambantota
Jaffna	1 025	490 621	Jaffna
Kalutara	1 598	1 060 800	Kalutara
Kandy	1 940	1 272 463	Kandy
Kegalle	1 693	779 774	Kegalle
Kilinochchi	1 279	127 263	Kilinochchi
Kurunegala	4 816	1 452 369	Kurunegala
Mannar	1 996	151 577	Mannar
Matale	1 993	442 427	Matale
Matara	1 283	761 236	Matara
Monaragala	5 639	396 173	Monaragala
Mullaitivu	2 617	121 667	Mullaitivu
Nuwara Eliya	1 741	700 083	Nuwara Eliya
Polonnaruwa	3 293	359 197	Polonnaruwa
Puttalam	3 072	705 342	Puttalam
Ratnapura	3 275	1 008 164	Ratnapura
Trincomalee	2 727	340 158	Trincomalee
Vavuniya	1 967	149 835	Vavuniya

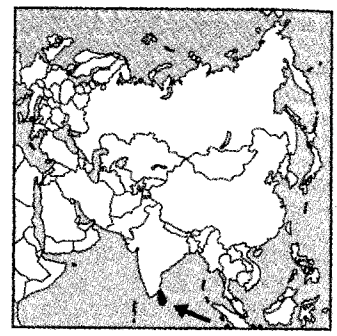

țialului natural. Principale zone și obiective: zona central-nordică, unde se află vechile capitale Anuradhapura (cu templele budiste Thuparamaya — cel mai vechi din **S.L.** și Ruwanweli, sec 2 î.Hr.), Polonnaruwa (al doilea oraș ca vechime al țării, templul Lankatilaka, sec. 12) și Sigiriya (reședință regală în sec. 5. d.Hr. — considerată a opta minune a lumii antice), toate trei incluse (în 1982) în Patrimoniul cultural universal; zona central-sudică (orașul Kandy — fostă capitală cu templul Dalada Maligawa — unde se păstrează, conform tradiției, un dinte al lui Buddha — și locul unor impresionante și fastuoase procesiuni religioase ce au loc la mijlocul verii (10 zile în iul.–aug.), de asemenea, inclus (în 1988) în Patrimoniul cultural universal; vf. Sri Pada, cu urme uriașe de pași, atribuite lui Adam (de musulmani), Buddha (de budiști), Shiva (de hinduși) și Sf.Toma (de creștini). Templul ridicat în acest spațiu de mare semnificație este vizitat anual de peste 500 000 pelerini. Un însemnat centru turistic este orașul Colombo, cu obiective religioase și laice (temple, moschei, catedrale ș.a.) și stațiunea Mount Lavinia din apropiere, care s-a impus încă din perioada colonială. Moneda: 1 Rupee **S.L.** = 100 Cents. Export (2002): confecții (51,6%), ceai (13,5%), pietre prețioase și semiprețioase (5,9%), cauciuc natural brut și prelucrat (3,9%). Pr. parteneri (2004): S.U.A. (31%), Marea Britanie (12,9%), India (5,1%), Belgia (4,9%), Germania (4,9%). Import (2002): textile (21,6%), petrol și gaze naturale (12,9%), produse alim. (11,4%), echipamente ind. (10,5%). Pr. parteneri (2004): India (18%), Singapore (8%), China (7,6%), China/Hong Kong (5,9%), Malaysia (4,6%), Japonia (4,6%). — *Istoric.* Pe terit. ins. Ceylon, locuită de populațiile preistorice vedda, se stabilesc, în milen. 2 î.Hr., triburi singhaleze (de origine indo-europeană) provenite din India septentrională. În

sec. 5 î.Hr., se constituie un puternic regat singhalez, cu reşedinţa la Anuradhapura, care adoptă, în vremea suveranului Devanampiya Tissa (247–207 î.Hr.), ca religie oficială, budismul. Începând din sec. 3 î.Hr., în N ins. pătrund triburi tamile, de limbă dravidiană, originare din S Indiei. Populaţia singhaleză constituie elementul majoritar, hegemon, elementul tamil rămânând grupat în pen. Jaffna din N. Dualismul singhalezo-tamil se va menţine timp de două milen., conducând, în ultimele decenii ale sec. 20, la o situaţie explozivă în ţară. Graţie poziţiei sale geografice, ins. Ceylon joacă din Antic. un rol-cheie în comerţul Indiei şi Chinei cu Europa. Profitând de fărâmiţarea feudală (în sec. 13–16 se înfruntau trei regate rivale, unul tamil şi două singhaleze), portughezii se stabilesc la Colombo (din 1505), de unde controlează coasta de N şi V a ins. În 1658, ei sunt înlocuiţi de o nouă putere colonială, Olanda, la rândul ei eliminată de Marea Britanie, care ocupă (1795–1796) ins., declarând-o (1802) colonie britanică; în 1815 este supus şi regatul autohton cu centrul la Kandy. Marea Britanie introduce, în sec. 19, plantaţii de arbori de cafea, ceai şi cauciuc, aducând ca forţă de muncă muncitori tamili din SE Indiei. La 4 febr. 1948, ins. Ceylon îşi proclamă independenţa în cadrul Commonwealth-ului. Membru al O.N.U. (14 dec. 1955). În timpul guvernelor de orientare politică de stânga, conduse de Solomon Bandaranaike (1956–1959), apoi, după asasinarea acestuia, de soţia sa, Sirimavo Bandaranaike (1960–1965 şi 1970–1977), sunt iniţiate o serie de reforme radicale, iar noua Constituţie, adoptată la 22 mai 1972, proclamă Republica Sri Lanka (noul nume al ţării) şi rupe relaţiile instituţionale cu Londra, fără a părăsi însă Commonwealth-ul. Adâncirea disensiunilor interetnice între singhalezi (c. 75% din populaţia ins., în majoritate covârşitoare budistă) şi tamili, grupaţi în N şi E (de religie hindusă, care solicită crearea unei provincii autonome în NS ins. şi chiar a unui stat independent), degenerează, după 1978, într-un sângeros război civil de o rară cruzime, soldat până la sfârşitul anului 2000 cu peste 60 000 de victime, fără a se profila perspectiva unei soluţionări reale a disensiunilor pe calea tratativelor. Încercarea Indiei de a sprijini, printr-un corp expediţionar (Indian Peace Keeping Forces), trimis în ins. între 1987 şi 1990, găsirea unei soluţii paşnice, s-a încheiat cu un eşec. Între 1997 şi 2001, luptele dintre rebelii tamili şi forţele guvernamentale au continuat. După un armistiţiu propus în dec. 2000 ostilităţile sunt reluate de ambele părţi, în apr. 2001, cu o înverşunare sporită, fără a se întrevedea o soluţie militară a conflictului. Ministrul Apărării anunţa, ca bilanţ al războiului civil pentru anul 2001, un număr de 3 753 de victime. Alegerile prezidenţiale din dec. 1999 o reconfirmă pe Chandrika Kumaratunga (fiica unei cunoscute militante, Sirimavo Bandaranaike, prim-min. în perioada 1960–1965 şi 1970–1977), pentru un nou mandat de 6 ani, în funcţia de şef al statului. Încercările şefului statului de a trece prin Parlament amendamente la Constituţie care să acorde o mai mare autonomie locală, ca premisă a încetării războiului civil, eşuează. Climatul de permanentă violenţă din ţară, cu atentatele sinucigaşe cu bombe ale rebelilor tamili în chiar inima Capitalei, este dublat de relaţiile tensionate dintre Alianţa Populară, partidul preşedintei Kumaratunga, şi Partidul Naţional Unit, de opoziţie. Partidul Naţional Unit, condus de Rani Wickremasinghe, este victorios în alegerile din dec. 2001, iar liderul acestuia devine noul prim-min. al ţării. Reluarea în 2002 a tratativelor de pace cu rebelii tamili sub mediere norvegiană, pe fondul unui armistiţiu de încetare a focului de ambele părţi, aduce, după 19 ani de confruntare, speranţa unui final al războiului civil. Speranţa se va dovedi însă iluzorie. Rebelii tamili renunţă la proclamarea unui stat independent propriu în schimbul autonomiei reg. în cadrul unui stat unitar după modelul Elveţiei, Canadei sau Australiei. Disensiunile dintre preşedinte şi premier, precum şi retragerea părţii tamile de la negocierile de pace provoacă o criză politică şi alegeri parlamentare anticipate organizate la 2 apr. 2004. Alianţa electorală cu orientare de stânga a şefului statului doamna Kumaratunga iese victorioasă în noua confruntare, obţinând 105 din cele 225 de locuri ale legislativului (45,8% din sufragii), iar Mahinda Rajapakse devine noul prim-min. Şi în cadrul separatiştilor tamili izbucnesc în 2004 ciocniri armate între grupări rivale. Tsunami-ul din 26 dec. 2004 provoacă în reg. de coastă moartea a c. 30 000 de persoane şi importante daune materiale. Republică prezidenţială.

SRINAGAR, oraş în NV Indiei, centrul ad-tiv al statului Jammu şi Kashmir (reşedinţa de vară), pe râul Jhelum, la poalele SV ale m-ţilor Himalaya, la 1 600 m alt., la 640 km NV de Delhi; 894,9 mii loc. (2001). Nod de comunicaţii. Ind. textilă (covoare, ţesături din mătase), pielăriei, de prelucr. a lemnului şi alim. Artizanat (bijuterii în filigran, obiecte din piele şi lemn). Universitate (1948). Staţiune climaterică şi turistică. Numeroase moschei (85% din populaţie sunt musulmani): Hazratbāl (sec. 15), Jāmi' Masjid (sec. 15). Templul lui Shiva (sec. 16). Fondat în sec. 6 d.Hr. cu numele Pravarapura.

SRIVIJAYA (SRI VIJAYA), stat asiatic (sec. 7–14) situat în partea de SE a continentului, ai cărui conducători, în perioada de maximă expansiune terit. atinsă în timpul dinastiei Sailendra (Çailendra) (sec. 9–11), îşi exercitau autoritatea asupra celei mai mari părţi din arh. indonezian şi Pen. Malacca, stăpânirea lor constituindu-se într-un adevărat imperiu maritim ce-şi avea nucleul în ins. Sumatera. Datorită poziţiei sale geografice deosebit de favorabile – între altele domina Str. Malacca care făcea legătura dintre Oc. Indian şi Marea Chinei de Sud –, şi a relaţiilor cu celelalte state din SE asiatic, cu Imperiul Chinez şi statele indiene, precum şi cu diferite zone din Orientul Apropiat şi Mijlociu, Imperiul **S.** a fost un factor deosebit de activ în comerţul maritim internaţional, iar locuitorii lui, adepţi ai budismului mahayana, au cunoscut lungi perioade de prosperitate. După ce a reuşit să zdrobească (în c. 1006) tentativa statului javanez Mataram de a i se substitui la hegemonie în arh., statul **S.** a fost invadat în 1025/1026 de trupele marelui dinast Chola Rajendra I (1014 sau 1016–1044), rivalul indian cel mai puternic al **S.** în comerţul maritim internaţional, care au cucerit oraşul-capitală, luând captiv pe regele Sangrama Vijayattunga Varman, precum şi bogate prăzi, punând capăt supremaţiei sale. Treptat, terit. **S.** s-a fărâmiţat; la mijlocul sec. 14 ajunge tributar faţă de statul *Madjapahit*, iar la 1376 el apare menţionat pentru ultima oară în documentele vremii.

Srinagar. Vedere de pe râul Jhelum

SRPSKA, republică autonomă în Bosnia-Herțegovina, situată în N–E; 25 087 km^2, 1,39 mil. loc. (2004). Centrul ad-tiv: Sarajevo. Agricultură și turism. Energie electrică, textile și pielărie. Produse agricole și silvicultură. Procesarea lemnului și mineralelor. Entitate în cadrul statului federal în urma acordurilor de la Dayton (1995). Are 64 municipalități și districtul autonom Brčko.

SS (germ. *Schutz Staffel* „eșalon de protecție"), poliție militarizată a partidului nazist, creată în Germania, în 1925. Condusă de H. Himmler (din 1929). Trupele **SS** erau însărcinate cu securitatea internă a Reich-ului, cu controlul terit. ocupate și paza lagărelor de concentrare. În 1940 au alcătuit *Waffen SS*, trupe de șoc angajate în toate ofensivele și contraofensivele decisive, cunoscute pentru fanatismul și ferocitatea lor. Principalul instrument al naziștilor în executarea oponenților politici, a țiganilor, evreilor, comuniștilor, partizanilor și prizonierilor ruși. În 1946 Tribunalul de la Nürnberg a declarat criminală această organizație paramilitară germană.

STA (lat. *stare*) vb. I intranz. **1.** A se opri din mers, a rămâne pe loc; (despre aparate, mecanisme etc.) a se opri din funcționare, a se întrerupe din mișcare ✦ (Despre oameni) A se întrerupe dintr-o activitate, a nu mai face nimic. ✧ Expr. *A nu-i sta cuiva gura* = a vorbi fără întrerupere, a sporovăi. *A sta pe loc* = a stagna. ✦ (Despre ploaie, vânt etc.) A conteni, a înceta. ✦ (Despre vehicule) A staționa. **2.** A nu pleca, a nu se îndepărta dintr-un anumit loc. ✦ A rămâne într-un serviciu, într-o slujbă etc. **3.** A se opri, a se stabili pentru un timp într-un anumit loc, la cineva etc.; a poposi. **4.** A fi, a se afla, a se găsi într-un anumit loc. ✧ Expr. *A sta deoparte* = a se ține în rezervă, a nu se amesteca. *A sta la mâna cuiva* = a fi în puterea sau la discreția cuiva. *A-i sta cuiva pe limbă* = **a)** a fi pe punctul de a spune ceva ce nu trebuie; **b)** a nu găsi cuvântul căutat. **5.** A viețui, a locui, a trăi. ✦ A exista, a se afla; *p. ext.* a dăinui. **6.** A fi așezat într-un anumit fel, a avea o anumită poziție, atitudine etc. ✧ Expr. *A sta (ca) pe ace* (sau *spini, ghimpi, mărăcini, jar, foc* etc.) = a nu avea liniște, a se agita, a nu-și găsi astâmpăr. **7.** A se ocupa cu..., a se îndeletnici cu... ✧ Expr. *A sta de cineva* = a se ocupa de cineva, a insista pe lângă cineva. **8.** A fi atârnat sau fixat de ceva. **9.** A se reduce la..., a se limita la... **10.** A fi într-un anumit fel, a consta în..., a se prezenta ca... **11.** (Cu sens durativ) *A sta de* (sau *la vorbă*) *cu cineva* = a vorbi cu cineva; *p. ext.* a petrece un timp vorbind cu cineva. ✦ A fi, a se afla. ✧ Expr. *A sta sub ascultarea* (sau *la porunca*) *cuiva* = a fi la ordinele cuiva. **12.** A fi pe punctul de a..., a fi gata să...

STABIAE, oraș antic în SV Pen. Italice în Campania la G. Neapole. Împreună cu orașele Pompei și Herculaneum, a fost acoperit de lavă în timpul erupției vulcanului Vezuviu în 79.

STABIL, -Ă (< lat.) adj. **1.** Bine așezat sau fixat; solid, trainic. ✦ (Despre sisteme fizice, chimice sau tehnice) Care prezintă stabilitate **(2).** **2.** Care nu se schimbă; statornic. ✦ Durabil, permanent. ✦ (Despre populații) Care locuiește permanent în același loc.

STABILI (< lat., it.) vb. IV **1.** Tranz. A da o soluție definitivă; a hotărî, a preciza, a fixa. **2.** Tranz. A dovedi, a arăta, a aproba; *p. ext.* a descoperi. **3.** Tranz. A realiza, a întemeia, a institui. ✧ Expr. *A stabili legătura* (sau *legături*) *cu cineva* = a comunica cu cineva. **4.** Tranz. și refl. A (se) statornici într-un anumit loc; a (se) instala.

STABILITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Însușirea de a fi stabil; soliditate. ✦ Situație sigură, fermă. ✦ Durabilitate, trăinicie. **2.** (MAT.) Concept introdus de A.M. *Liapunov* în studiul **s.** ecuațiilor diferențiale. **3.** (FIZ.) Proprietate a unui sistem fizic sau tehnic de a reveni la starea sa inițială, de repaus sau de mișcare, după ce a suferit o acțiune perturbatoare. **4.** (FILOZ.) *S. relativă* = noțiune care reflectă însușirea unui obiect sau proces de a-și menține un timp *calitatea*, de a fi identic cu sine ca unitate a contrariilor. Legile sunt o expresie a *s.r.* a fenomenelor și a proceselor din Univers.

STABILIVOLT (< engl.) s. m. Tub cu descărcare electrică în gaze, folosit ca stabilizator de tensiune electrică.

STABILIZA (< fr.) vb. I refl. A se consolida, a se întări. ✦ Tranz. A efectua operațiile care asigură stabilitatea unui sistem, a unui produs etc. ✦ *Spec.* A fixa puterea de cumpărare a monedei naționale la un anumit curs.

STABILIZARE (< *stabiliza*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) stabiliza și rezultatul ei; consolidare. ✧ *Stabilizarea taluzelor* = ansamblu de operații efectuate în scopul evitării degradării unui dig, a unui baraj etc. sub acțiunea cursului de apă sau a altor agenți externi. *Stabilizarea fibrelor* = ansamblu de tratamente aplicat în special fibrelor sintetice, în scopul micșorării tensiunilor în fibre în cursul proceselor tehnologice ulterioare și al evitării contracțiilor sau a altor deformații în cursul operațiilor tehnologice de finisare și în cursul exploatării. **2.** Operație prin care se asigură proprietăți constante unui produs chimic în condiții de depozitare, transport sau exploatare (ex. **s.** gazolinei și a benzinei prin îndepărtarea produselor prea volatile). **3.** (EC.) *S. bănească* = ansamblu de măsuri luate de către stat pentru a face ca moneda națională să devină stabilă.

STABILIZATOR, -OARE (< fr.) adj., s. n., s. m. **1.** Adj. Care dă stabilitate. **2.** S. n. Organ suplimentar al unui sistem tehnic, care contribuie la menținerea stabilității sau a stării de echilibru a acestuia, în general prin compensare. ✦ Ampenajul orizontal fix al unui avion, care contribuie la sustentația acestuia. **3.** S. n. Dispozitiv electric sau electronic care menține practic constantă fie tensiunea la borne sau curentul unui receptor electric, fie unii dintre parametrii receptorului. **4.** S. m. Substanță chimică care are proprietatea de a stabiliza o substanță, o soluție etc. (ex. săpunuri de plumb, cobalt etc. folosite pentru stabilizarea materialelor plastice).

STABULAȚIE (< fr.) s. f. (ZOOT.) Întreținere și hrănire a animalelor în grajduri. Poate avea caracter temporar (iarna) sau permanent (în unități de creștere de tip industrial).

STACCATO (cuv. it.) adv. (Indică modul de executare a unui grup de note muzicale) Sacadat.

STACOJIU, -IE (< *stacoj*, rar, „rac") adj. De culoare roșie aprinsă.

STADACONA v. **Québec (1).**

STADĂ (< germ.) s. f. Cuptor metalurgic simplu, cu vatra dreptunghiulară, fără instalații de suflat aerul, folosit pentru desulfurarea unor minereuri bogate în sulfuri.

STADIAL, -Ă (< germ., lat.) adj., s. n. **1.** Adj. Care se dezvoltă în stadii, în etape. **2.** S. n. (GEOL.) Interval de scurtă durată din timpul unei glaciații, când a avut loc o extindere maximă a ghețarilor.

STADIMETRIE (< fr. {i}; {s} fr. *stadia* „stadie" + gr. *metron* „măsură") s. f. (TOPOGR.) Ansamblu de lucrări și operații topografice pentru întocmirea planurilor și a hărților, în care distanțele pe teren se determină pe cale optică, folosindu-se *tahimetrul* și *stadia*; tahimetrie.

STADION (< germ.) s. n. Teren special amenajat pentru desfășurarea competițiilor sportive, înconjurat cu tribune pentru spectatori. **S.** moderne sunt dotate cu o pistă elipsoidală lungă de 500 m și un teren central amenajat pentru probele atletice. În Antic. **s.** celebre au existat la Atena, Olimpia, Delfi, Roma. Cel mai mare **s.** din lume este Maracanã, în Bra-

zilia (165 000 de locuri). În România cel mai mare **s.** se află în Complexul sportiv național „Lia Manoliu" (60 000 de locuri).

STADIU (< it., lat.) s. n. Etapă de dezvoltare în timp a unui proces, a unui fenomen, a unei acțiuni etc. din natură sau din societate; fază **(1).**

STADNIȚCHI, Arsenie (Aksentie) (1862–1936), mitropolit al Novgorodului (1917) din cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse. Rector (1896) al Seminarului teologic din Novgorod. Arhiepiscop de Pskov (1907). Deportat (1922) la Tobolsk (Siberia). Lucrări de istorie bisericească privitoare la români, scrise în lb. rusă („Starea clerului ortodox din România", „Românii care au studiat în instituțiile de învățământ teologic din Rusia").

STAËL [stal], **Anne Louise Germaine de** (cunoscută sub numele de *Madame de Staël*) (1766–1817), scriitoare franceză. Căsătorită cu baronul Staël-Holstein, ambasadorul Suediei la Paris. Fiica lui *J. Necker.* Prin ideile sale critice, care propuneau reînnoirea tendințelor și genurilor literare, a prefigurat și, în mare parte, direcționat romantismul francez. A demonstrat condiționarea istorică și națională a literaturii („Despre literatură considerată în raporturile sale cu instituțiile sociale") și a făcut cunoscut în Franța romantismul și clasicismul german („Despre Germania"). Romane sentimentale („Delphine", „Corinne").

STAFF (cuv. engl.) s.n. Grup de persoane cu o misiune de conducere.

STAFF, Leopold (1878–1957), poet polonez. Lirică de mare prospețime emotivă, într-o formă artistică concisă și de o excepțională muzicalitate („Visuri de putere", „Păsările celeste", „Ramura în floare", „Răchita"). Teatru poetic („Comoara", „Fantomă în amiază"). Traduceri.

STAFIDĂ (< ngr.) s. f. Bobiță uscată (deshidratată) în cuptoare speciale sau direct la soare, aparținând unor soiuri de struguri (kișmiș, sultanină, corint și perletta); există **s.** cu semințe și **s.** fără semințe; folosite la prepararea unor mâncăruri și prăjituri.

STAFIDI (< *stafidă*) vb. IV refl. (Despre struguri) A se usca devenind stafide. ✦ Fig. (Despre oameni sau despre fața lor) A slăbi excesiv, a se zbârci.

STAFIE (cf. ngr. *stihion*) s. f. Nălucă, vedenie, fantomă. ✦ Fig. (Fam.) Persoană (bătrână) slabă (și urâtă).

STAFILOCOC (< fr. {i}; {s} gr. *staphyle* „ciorchine" + *kokkos* „bob") s. m. Gen de bacterii sferice (coci) care formează îngrămădiri asemănătoare unor ciorchini. Unele specii trăiesc pe piele și pe mucoase, la om și la animale, fără a produce neplăceri. Însă în unele cazuri **s.** poate fi agent patogen al unor infecții în general localizate (foliculite, abcese, infecții urinare), dar cu tendințe de invadare (septicemie). Printre cele mai agresive specii se numără **s.** auriu *(Staphylococcus aureus).*

STAFILOCOCIE (< fr.) s. f. Stare supurativă septică, provocată de infecțiile stafilococilor, de obicei rebelă la tratamentul obișnuit cu antibiotice, impunând folosirea de autovaccinuri.

STAGFLAȚIE (< fr.) s. f. Fenomen economic caracterizat prin existența în același timp a stagnării economice, a inflației și a șomajului, însoțite de o creștere a prețurilor și a salariilor.

STAGIAR, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care se referă la stagiu. **2.** (Și substantivat) (Persoană) care își face stagiul (într-un domeniu de activitate).

STAGIRA, oraș antic în E Greciei, port la M. Egee. Întemeiat în sec. 7 î.Hr. de coloniști ionieni originari din ins. Andros; cucerit și distrus (349 î.Hr.) de Filip II al Macedoniei. Este locul nașterii lui Aristotel, la a cărui rugăminte a fost reconstruit. Azi, *Stageira.*

STAGIRITUL, nume dat lui *Aristotel,* după orașul său natal, Stagira.

STAGIU (< fr., lat.) s. n. **1.** Perioadă de inițiere a unui angajat în exercitarea profesiunii sale într-un anumit loc de muncă. ✦ Vechime în producție. **2.** *S. militar* = perioadă de timp, stabilită prin lege, în care un cetățean prestează serviciul militar activ. **3.** Perioadă de timp care constituie o etapă din desfășurarea unui proces, a unui fenomen etc.

STAGIUNE (< it.) s. f. Perioadă, interval de timp, de obicei între lunile sept. și iun., în care teatrele dramatice, de operă, operetă și balet dau regulat reprezentații.

STAGNA (< fr., lat.) vb. I intranz. (Despre abstracte) A sta pe loc, a nu progresa, a nu se dezvolta, a lâncezi; (despre ape) a nu curge; (despre ec.) care funcționează foarte greu.

STAGNANT, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre abstracte) Care stă pe loc, care lâncezește, care nu progresează; (despre ape) stătător.

STAHI, Constantin D. (1844–1920, n. Dobreni, jud. Neamț), pictor și gravor român. Activitate pedagogică la Iași. Portrete („Gh. Asachi"), scene de gen și naturi moarte, lucrate cu meticulozitate. Gravuri de reproducere după pictori celebri.

STAHL [ʃta:l], **Georg** (1660–1734), medic și chimist german. Autorul teoriei animiste în medicină și a flogisticului (1697) în chimie, infirmată de *Lavoisier.* A stabilit compoziția sulfaților.

STAHL 1. Henriette Yvonne S. (1900–1984, n. Saint-Avold, Franța), scriitoare română. Proză de observație a vieții țărănești („Voica"); nuvele („Mătușa Matilda") și romane de analiză sobră și lucidă, plasate într-un mediu citadin („Steaua robilor", „Între zi și noapte". „Fratele meu omul"); proză simbolică („Nu mă călca pe umbră"). **2. Henri H. S.** (1901–1991, n. București), sociolog, jurist și istoric român. Frate cu **S. (1).** Acad. (1990), prof. univ. la București. Colaborator al lui D. Gusti, la cererea căruia a construit, împreună cu V. I. Popa, Muzeul Satului din București. Lucrări teoretice privind metodele de investigație sociologică („Tehnica monografiei sociologice", „Teoria și practica investigațiilor sociale") și de istorie socială („Nerej, un village d'une région archaïque", „Contribuții la studiul satelor devălmașe românești", „Civilizația vechilor sate românești"). Alte lucrări: „Introducere în sociologie", „Gânditori și curente de istorie socială românească". **3. Paul H.** (n. 1925, București), sociolog și etnolog francez de origine română. Stabilit în Franța (1969). Prof. univ. la Sorbona. Director al Institutului de Studii Sud-Est Europene (din 1999). Lucrări privind arta și civilizația românească („Arta

Anne Louise Germaine de Staël

Henri Stahl

populară românească: ceramica", „Arhitectura populară românească", „Civilizația vechilor sate românești") și a Europei de Sud-Est („Triburi și sate din sud-estul Europei"). M. de onoare al Acad. Române (1993).

STAICU, Irimie (1905–1989, n. Cristian, jud. Brașov), agronom român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la București. Director general al Institutului de Cercetări Agricole (1966–1969). A studiat bazele teoretice ale lucrărilor solului și a elaborat metode practice de fertilizare a podzolurilor și sărăturilor.

STAL (< fr., it.) s. n. Scaun numerotat (situat în spatele fotoliilor) la parterul unei săli de spectacole.

STALACTIȚĂ (< fr. {i}; {s} gr. *stalaktos* „care cade picătură cu picătură") s. f. **1.** (GEOL.) Formațiune calcaroasă fixată prin baza sa de tavanul unor peșteri sau galerii subterane și al cărei vârf atârnă liber; formată prin depunerea carbonatului de calciu din picăturile de apă. ✦ Formă (digitală, conică etc.) de agregare a mineralelor, depusă în geode sau în alte goluri din roci. **2.** Motiv decorativ de forma unei stalactite **(1)**, folosit, mai ales în arhitectura arabă, la decorarea cornișelor.

STALAGMIȚĂ (< fr. {i}; {s} gr. *stalagmos* „picătură depusă") s. f. Formațiune calcaroasă care se ridică până la o anumită înălțime, fără a ajunge la tavan (groasă la partea inferioară, iar la vârf prezentând o scobitură corespunzătoare loculuiunde picură apa din tavan), formată pe podeaua unor goluri subterane (peșteri, galerii etc.) prin depunerea carbonatului de calciu din picăturile de apă. Cea mai mare **s.** cunoscută (32 m), se află în peștera Krásnohorská din E Slovaciei.

STALAGMOMETRU (< fr. {i}; {s} gr. *stalagmos* „picătură depusă" + *metron* „măsură") s. n. (FIZ.). Dispozitiv pentru determinarea tensiunii superficiale a lichidelor sau a soluțiilor, pe baza numărului de picături scurse dintr-un anumit volum printr-un tub capilar.

STALIN (Djugașvili), Iosif Vissarionovici (1879–1953), om politic sovietic. Comunist. Secretar general al C.C. al P.C.U.S. (1922–1953), președinte al Consiliului de Miniștri (1941–1953); președinte al Comitetului de Stat al Apărării și comandant suprem al forțelor armate ale U.R.S.S. (1941–1945). A condus prin metode dictatoriale, eliminându-și adversarii politici (Troțki, Zinoviev, Kamenev, Buharin ș.a.). A introdus colectivizarea forțată a agriculturii, industrializarea rapidă a țării și planurile cincinale. Inițiatorul unei „epurări" sângeroase, în cursul căreia a decimat conducerea Armatei prin eliminarea elitei militare („Marea teroare", 1936–1938). A încheiat un pact de neagresiune cu Hitler prin care U.R.S.S. și Germania își delimitau sferele de interese în Europa Central-Răsăriteană și de Sud-Est. În cel de-al Doilea Război Mondial, bazându-se pe patriotismul poporului rus și gestionând abil relațiile cu aliații occidentali, a devenit principalul beneficiar al conflagrației, ceea ce a dus la extinderea ariei sale de influență și, implicit, a sistemului socialist în țările Europei de Est. După război, cultul personalității sale a atins cote de neimaginat, fiind însoțit de un nou val de represiuni în U.R.S.S. și țările Europei de Est.

STALINABAD v. **Dușanbe.**

STALINGRAD, denumirea, între 1925 și 1961, a orașului *Volgograd.* Aici, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, armata sovietică a obținut o mare victorie asupra celei germane și aliaților săi (17 iul. 1942–2 febr. 1943), încercuind și zdrobind 22 de divizii cu peste 300 000 de oameni. Victoria de la **S.** a marcat o cotitură radicală în desfășurarea generală a războiului. Până în 1925 s-a numit *Țarițîn.*

STALINO v. **Iuzovka.**

STALINOGRAD v. **Katowice.**

STALINSK v. **Novokuznețk.**

STALLONE [stəloun], **Sylvester** (n. 1946), actor american de film. În anii '80–'90 ai sec. 20, nume din topul celor mai bine plătite vedete de la Hollywood, poziție datorată modei filmelor de acțiune cu supereroi la care forța pumnului e mai prețioasă decât agerimea minții (seria „Rocky", seria „Rambo", „Demolatorul", „Recuperatorul").

Iosif Vissarionovici Stalin

STAMATI, Constantin (Costache) (1786–1869, n. Huși sau Iași), scriitor și traducător român. Membru fondator (1866) al Societății Literare Române (viitoarea Academie Română). Poezii patriotice și ocazionale („Imnul lăutei românești", „Sentinela taberei de la Copou la 1834"); proză („Povestea povestelor"). Primul traducător român din A. de Vigny; a mai tradus din Florian, Lamartine, V. Hugo, Th. Moore, Pușkin ș.a.

STAMATI, Iacov (Ioan) (1749–1803), mitropolit român. Episcop de Huși (1782), mitropolit al Moldovei (1792–1803). Ctitor al bisericii Banu din Iași. A sprijinit dezvoltarea școlilor din Moldova; a susținut editarea de cărți bisericești, precum și a lucrărilor lui Amfilohie Hotiniul („Gramatica teologhicească", „Elemente aritmetice").

STAMATI, Teodor (1812–1852), fizician și naturalist român. Prof. de fizică și istorie naturală la Academia Mihăileană. Lucrări și manuale de fizică, mineralogie, botanică și de popularizare a științei; a pus bazele fizicii elementare și a înființat primul laborator de fizică experimentală (1840). Lucrări lexicografice („Dicționăraș de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles", „Vocabular de limba germană și română", primul dicționar german-român).

STAMATU, Horia (1912–1989, n. Vălenii de Munte), scriitor român. După rebeliunea legionară, se stabilește în Germania. Membru fondator al Centrului Român de Cercetări de pe lângă Sorbona (1949). Poezie a purificării și extazului mistic, afină liricii Sf. Ioan al Crucii, modelul său („Kairos", „Imperiul"). Eseuri și articole.

STAMBĂ (< ngr.) s. f. Țesătură simplă de bumbac, imprimată, folosită la confecționarea îmbrăcămintii de vară pentru femei și copii.

STAMBOL (< tc.; n. pr. *Stambul*) s. m. Monedă de aur turcească, care a circulat și în Țările Române în sec. 18.

STAMBOLIISKI, Aleksandăr (1879–1923), om politic bulgar. Lider al partidului Uniunea Populară Agrară. În Primul Război Mondial susținător al Antantei împotriva regelui filogerman Ferdinand I, a fost închis (1915–1918). A luat parte la răscoala militarilor bulgari (22 sept.–3 oct. 1918), care a dus la abdicarea regelui. Ca prim-min. (1919–1923), a semnat Tratatul de la Neuilly sur Seine (1919) și a inițiat câteva reforme cu caracter democratic (reforma agrară ș.a.). Răsturnat de lovitura de stat militară (9 iun. 1923) și asasinat.

STAMBOLOV, Ştefan (1854–1895), om politic bulgar. Regent al Bulgariei (1886–1887), a sprijinit urcarea pe tronul Bulgariei a prinţului german Ferdinand de Saxa-Coburg. Ca prim-min. (1887–1894) a promovat o politică de apropiere de Austro-Ungaria şi Germania şi de păstrare a independenţei faţă de Turcia şi Rusia. Ucis în stradă de agenţii Palatului regal.

STAMBUL, denumire dată în Ev. Med., în Ţările Române, oraşului *Istanbul.*

STAMINĂ (< lat.) s. f. Organ bărbătesc al florii, format din filament şi anteră, care produce polen; serveşte la reproducere. Numărul lor în floare este variabil, în funcţie de specie.

STAMINODIU (< fr. {i}) s. n. Stamină sterilă, lipsită de anteră.

STAMITZ (STAMIC) [ştą:mits] **1. Johann S. (Jan Václav Antonín)** (1717–1757), compozitor, violonist şi dirijor german originar din Boemia. Simfonii şi piese instrumentale. **2. Karl S.** (1745–1801), violonist şi compozitor german. Fiul şi elevul lui **S. (1).** Muzică instrumentală; lucrări concertante.

STAMPA (< it.) vb. I tranz. A executa operaţia de stampare.

STAMPARE (< *stampa*) s. f. **1.** Operaţie de îndesare, prin batere manuală sau mecanică, a unui amestec de formare în turnătorii. **2.** Operaţie de imprimare pe suprafaţa unui obiect de metal a unui profil sau desen prin deformare plastică cu ajutorul unui poanson şi al unei matriţe (ex. **s.** monedelor, a medaliilor, a unor obiecte: tacâmuri, cadrane etc.).

STAMPĂ (< it.) s. f. Imagine imprimată după o placă gravată sau litografiată. V. *gravură* **(4).**

STAMPIAN, subdiviziune a Oligocenului; conţine uneori cărbuni.

STAN, Aurelian (1910–2003, n. Bogzeşti, jud. Neamţ), inginer român. M. de onoare al Acad. (1993), prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii originale la studiul vibraţiilor, la acustica sălilor, în domeniul ultrasunetelor şi al tehnicii militare („Mecanică tehnică", „Combaterea zgomotului şi vibraţiilor", „Acustica mediului înconjurător").

STANĂ (< sl.) s. f. Bolovan mare de piatră; *p. ext.* stâncă.

STANCA (?–1603), soţia (din 1584) lui Mihai Viteazul („Doamna Stanca").

STANCA, Radu (1920–1962, n. Sebeş), scriitor şi regizor de teatru român. Mentor al Cercului literar de la Sibiu. Lirică baladescă, neoromantică, cu predilecţie pentru fantastic („Versuri"); poeme dramatice cu implicaţii filozofice („Oedip salvat", „Dona Juana"). Eseuri despre „resurecţia baladei" şi tragediei.

STANCIU, Simion (n. 1943, Călăraşi), naist virtuoz, a abordat mai întâi genul folcloric concertant, iar după 1980, stabilit în Elveţia, s-a consacrat interpretării, în transcripţii pentru nai şi orchestră, a marelui repertoriu preclasic şi clasic al concertului instrumental. A realizat transcripţii pentru nai după lucrări simfonice clasice şi contemporane şi a compus lucrări concertante pe teme folclorice româneşti.

STANCU, Dimitrie D. (n. 1927, Călacea, jud. Timiş), matematician român. M. de onoare al Acad. (1999), prof. univ. la Cluj-Napoca. Cercetări de analiză numerică şi teoria aproximării (tratatele „Analiza numerică", „Teoria aproximării").

STANCU, Zaharia (1902–1974, n. Salcia, jud. Teleorman), scriitor român. Acad. (1955). Director al Teatrului Naţional din Bucureşti (1946–1952, 1958); preşedinte al Uniunii Scriitorilor (1947, 1966, 1968, 1972). A condus publicaţiile „Azi", „Lumea românească", „Gazeta Literară". Versuri vitaliste („Poeme simple") şi elegiace („Cântec şoptit"). Romane cu implicaţii autobiografice, evocând în tonalităţi lirice aspecte dramatice ale satului dunărean de altădată („Desculţ", „Ce mult te-am iubit"), viaţa oraşelelor în perioada interbelică („Pădurea nebună"), destinul zbuciumat al ţiganilor nomazi („Şatra"). Proză picarescă („Jocul cu moartea") sau de factură politică („Rădăcinile sunt amare"). Publicistică („Sarea e dulce", „Pentru oamenii acestui pământ"); memorialistică („Zile de lagăr"). Traduceri din Esenin. Premiul Herder.

STAND (< fr., engl., germ.) s. n. **1.** Spaţiu special amenajat pentru prezentare într-o expoziţie, într-un magazin etc. **2.** (TEHN.) S. *de probă* (sau *de încercări*) = banc de probă (sau de încercări). **3.** (SPORT) Loc special amenajat pentru executarea unor trageri cu armamentul sportiv sau în competiţiile automobilistice; loc rezervat alimentării cu combustibil, schimbării pneurilor sau a unor reparaţii.

Zaharia Stancu

STANDARD (< engl., fr.) s. n. **1.** Normă prin care se stabilesc prescripţii privitoare la calitatea, dimensiunile, precum şi la alte elemente ce definesc un produs, aplicată în scopul reglementării unitare a producţiei şi consumului produselor; se elaborează şi pentru utilizarea unor sisteme de noţiuni ştiinţifice, simboluri, unităţi de măsură etc. ✧ *S. de stat (STAS)* = **s.** cu aplicare obligatorie aprobat de guvern. ✦ Produs tip care se încadrează în prescripţiile standardului **(1).** *S. de mediu* (**s.** de reglementare a calităţii mediului) = reglementare precisă, cantitativă, a concentraţiilor maxime admise pentru diferite substanţe cu efect poluant în aer, apă sau care afectează alţi componenţi ai mediului. Se stabilesc la nivel naţional, iar respectarea lor este controlată de organele abilitate. ✦ Fig. Comun, banal. **2.** (FIN.) *Standard-aur* = sistem al circulaţiei băneşti caracterizat prin baterea şi libera circulaţie a monedelor de aur cu valoare intrinsecă, convertibilitate liberă a biletelor de bancă în monede de aur *(s.-a. monede),* lingouri *(s.-a. lingouri)* sau în devize convertibile *(s.-a. devize)* şi prin libertatea importului şi exportului de aur. **3.** *S. de viaţă* = grad de dezvoltare a condiţiilor de viaţă caracteristice unei persoane sau unei colectivităţi. V. şi *nivel de trai.* **4.** (MUZ.) Piesă care, prin caracteristicile sale ritmico-melodice şi formale, constituie un model pentru genul respectiv, fiind preluată succesiv de interpreţi diferiţi („Mood Indigo", „Caravan").

STANDARDIZA (< fr.) vb. I tranz. A elabora şi aplica un standard.

STANDARDIZARE (< *standardiza*) s. f. Acţiunea de a standardiza; reglementare a producţiei şi a consumului, a terminologiei ştiinţifice, a unor metode de analiză etc. prin elaborarea şi aplicarea de standarde.

STANDARDIZAT, -Ă *(standardiza)* adj. Reglementat printr-un standard. ✦ Fig. (Deprec.) Conform unui tip sau unui tipar comun; obişnuit, banal.

STAND-BY [stænd-bai] (cuv. engl.) adj. *Acord ~* = acord auxiliar ce permite adoptarea unor soluţii ulterioare. *Credit ~* = linie de creditare acordată pentru o anumită perioadă de timp şi pentru un anumit nivel bănesc convenit, permiţându-i astfel beneficiarului

să se folosească de debitul stabilit; F.M.I., în special, acordă astfel de credite clienților săi.

STANDING [stændiŋ] (cuv. engl.) s. n. Poziție socială, nivel de trai al unei persoane; clasament ridicat.

STANIFER, -Ă (< fr.; {s} lat. *stannum* „staniu" + *fero* „a purta") adj. (Despre minereuri, roci sau formații geologice) Care conține staniu.

STANIOL (< germ.) s. n. Foaie subțire de staniu, de aluminiu sau de plumb folosită pentru împachetarea unor alimente sau a unor produse industriale în scopul unei bune conservări.

STANISLAV v. **Ivano-Frankovsk.**

STANISLAVSKI, Konstantin Sergheevici (pseud. lui *K. S. Alekseev*) (1863–1938), regizor, actor, pedagog și teoretician de teatru rus. Împreună cu V. I. Nemirovici-Dancenko, a fost întemeietorul și conducătorul Teatrului de Artă din Moscova (1898). Reprezentant al teatrului realist, de atmosferă și de subtext psihologic. A valorificat și a impus pe scenă dramaturgia lui Gorki și Cehov („Azilul de noapte", „Unchiul Vania", „Pescărușul"). Lucrări teoretice („Viața mea în artă", „Munca actorului cu sine însuși").

STANIU (< it., lat.) s. n. Element chimic (Sn; nr. at. 50, m. at. 118,71, p.t. 231,9°C, p.f. 2 362°C, gr. sp. 7,28); metal alb-argintiu, maleabil și ductil. Se obține din casiterită prin reducere cu cărbune. Se prezintă în modificațiile alotropice α, β și γ. În combinații funcționează bi- și tetravalent. Se folosește mult în aliaje și la acoperirea altor metale, pentru a le proteja împotriva coroziunii. Este cunoscut din Antic. Sin. *cositor*.

STANLEY [stænli], **Henry Edward John** (1827–1903), diplomat și orientalist britanic. A făcut în Principate o anchetă în legătură cu justețea luptei poporului român pentru Unire, manifestând un interes real pentru români. A alcătuit o antologie din poeții români (V. Alecsandri, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, C. Bolliac ș.a.) și din lirica populară. A mai publicat note de călătorie și traduceri. M. de onoare al Acad. Române (1871).

STANLEY (Port Stanley), centrul ad-tiv al arh. Falkland; 1,9 mii loc. (2001). Port comercial și de pescuit.

STANLEY [stænli], **Sir Henry Morton** (numele adoptiv al lui *John Rowlands*) (1841–1904), ziarist și explorator britanic. În 1867 a devenit corespondent special de presă al ziarului „New York Herald", plecând în Ethiopia cu o expediție britanică. A participat la inaugurarea (1869) Canalului Suez, realizând un reportaj de

Sir Henry Morton Stanley

la fața locului, după care a călătorit pe terit. actualelor state Turcia, Siria, Palestina și India. În 1871 a organizat o caravană care a plecat din E Africii (Zanzibar) spre interiorul continentului în căutarea lui *D. Livingstone*, căruia i se pierduse urma (1869). Întâlnindu-l, la 3 nov. 1871 au descoperit împreună lacul Tanganyika, stabilind că acesta nu aparține sistemului Nilului. În mai 1872 s-a întors în Zanzibar, continuând singur explorările. **S.** a organizat o a doua expediție (1874–1877) sub auspiciile ziarului american „New York Herald" și ale ziarului londonez „Daily Telegraph", plecând din Zanzibar (nov. 1874), străbate Africa Ecuatorială de la E la V, cercetează lacurile Victoria și Tanganyika, descoperă masivul Ruwenzori și râul Kagera (considerat ca izvor al Nilului), coboară apoi pe fl. Congo și ajunge la Oc. Atlantic, fiind primul european care a parcurs fl. Congo până la vărsare și a realizat traversarea Africii de la E la V (în 999 de zile). S-a reîntors în Africa în 1879, ocupându-se de organizarea viitoarei colonii belgiene Congo, rămânând aici până în 1884. În 1888 a descoperit și cercetat lacul Albert, iar în 1889 a ajuns din nou pe coasta de E a Africii. S-a întors în Marea Britanie în 1890. Autor al lucrărilor „Cum l-am descoperit pe Livingstone" și „Prin continentul întunecat".

STANLEY [stænli], **Wendell Meredith** (1904–1971), virusolog și biochimist american. Prof. la Univ. California (Berkeley). Cercetări în domeniul structurii virusurilor („Virusurile", „Virusurile și natura vieții") prin care a demonstrat că acestea sunt proteine cristalizabile. Premiul Nobel pentru chimie (1946), împreună cu J. H. Northrop și J. B. Sumner.

STANLEY [stænli], **William** (1858–1916), inginer și inventator american. A construit primul transformator (1885) și diferite sisteme de distribuție a curentului electric.

STANLEYVILLE v. **Kisangani.**

STANOJEVIĆ, Stanoje (1874–1937), istoric sârb. Prof. univ. la Belgrad. Studii despre istoria medievală a Serbiei și a relațiilor ei cu Bizanțul („Istoria Bosniei și Herțegovinei", „Despre slavii sudici în sec. VI, VII și VIII", „Relațiile sârbo-grecești", „Enciclopedia populară sârbo-croato-slovenă", „Istoria Iugoslaviei"). M. coresp. al Acad. Române (1933).

STANOVOI, sistem muntos în E Federației Ruse, în Siberia Orientală, între L. Baikal, m-ții Iablonovii și Djugdjur, alcătuit din șisturi cristaline, cu intruziuni granitice și gnaisuri. Lungime: c. 700 km. Relief domol cu vârfuri rotunjite și văi largi. Alt. max.: 2 412 m (vf. Skalistîi Goleț). Expl. de aur și cărbune, polimetale. Acoperit cu păduri.

STANS [ʃtans], oraș în Elveția, centrul ad-tiv al semicantonului Nidwalden, situat la 11 km ESE de Lucerna; 6,9 mii loc. (2000). Piață pentru fructe, legume și animale. Brânzeturi. Muzeu de istorie. Biserică cu turn (1641–1647). Primărie (1715). Turism. Menționat documentar în 1172.

STANȚĂ (< it.) s. f. Strofă cu înțeles de sine stătător alcătuită din opt versuri cu o anumită schemă de rimă și formând o unitate metrică. ✦ (La pl.) Poezie compusă din astfel de strofe.

STANWYCK [stænuik], **Barbara** (pe numele adevărat *Ruby Stevens*) (1907–1990), actriță americană de film. Carieră prodigioasă prin longevitate (95 de filme pe parcursul a cinci decenii). Interpreta unor femei-bărbat pline de forță, ambiție și chiar lipsă de scrupule în a-și atinge scopurile („Stella Dallas", „Eva", „Regret, ați greșit numărul", „Furia").

STAR[1] (< engl.) s. n. Ambarcație de sport pentru două persoane, cu un catarg, una sau două crucete și o lungime de 6,90 m.

STAR[2] (< engl., fr.) s. n. Supervedetă de cinema, actor cu maximă audiență de public, performanțe reputate în plan național și internațional care o fac să devină personaj „monstru sacru".

STARA PLANINA v. **Balcani.**

STARA ZAGORA, oraș în centrul Bulgariei, situat la poalele S ale m-ților Balcani, în C. Stara Zagora, la 80 km NE de Plovdiv; 143,9 mii loc. (2001). Nod feroviar. Hidrocentrală. Constr. de mașini. Ind. chimică, de prelucr. a lemnului și a tutunului, ceramicii, textilă, cosmeticii (esență de trandafiri) și alim. (bere, conserve, ulei vegetal). Centru comercial și piață agricolă pentru cereale, animale, tutun, miere. Culturi de trandafiri. Stațiune

climaterică cu ape minerale. Operă. Oraș roman (*Augusta Traiana*) și apoi bizantin; stăpânit de turci între 1370 și 1878, când a purtat numele *Eski-Zagra*. Distrus de turci la părăsirea orașului.

STARČEVO, cultură materială din Neoliticul inferior (5 000–3 500 î.Hr) răspândită în N Serbiei, similară culturii *Criș* de pe terit. României.

STARCHIOJD, com. în jud. Prahova, situată în depr. Drajna-Chiojd, la poalele S ale m-ților Sîriu; 6 695 loc. (2005). Pomicultură. Muzeu de istorie (1968). În arealul satului **S.** a fost identificat (1934) un mormânt de înhumație atribuit unei principese germane, în care s-a găsit o fibulă de argint de dimensiuni foarte mari, caracteristică sec. 5 d.Hr. În satul **S.,** menționat documentar în 1418, se află bisericile de lemn Sf. Nicolae-Vechi (1749, refăcută în 1980–1982) și Cuvioasa Parascheva-Gârbească (1780–1784, cu picturi pe pereții interiori), precum și mai multe case vechi (sec. 18).

STARE (< *sta*) s. f. **1.** Situație în care se află, mod în care se prezintă cineva sau ceva. ✧ *S. de fapt* = situație existentă la un moment dat. *S. materială* = situația cuiva din punct de vedere material. (DR.) *S. civilă* = poziția unei persoane fizice în raport cu familia (ex. situația de soț sau de necăsătorit, aceea de copil din căsătorie sau din afara căsătoriei). *S. de asediu* = (în unele state) măsuri ce se iau, în împrejurări excepționale de o deosebită gravitate (ex. în caz de război), de către organele de conducere ale statului și care constau în suspendarea anumitor drepturi și libertăți democratice și în acordarea de puteri sporite în domeniul jurisdicțional și polițienesc autorităților militare. *S. de necesitate* = **a)** situație excepțională în care un stat poate lua, pe întreg teritoriul său ori numai în anumite limite (localități), măsuri de apărare a ordinii publice și a securității statului; **b)** situație de constrângere în care o persoană săvârșește o faptă ilicită pentru a salva de la un pericol iminent, ce nu poate fi înlăturat altfel, viața, integritatea corporală sau sănătatea sa ori a altuia, un bun important al său ori al altuia, sau un interes obștesc; în acest caz, fapta ilicită nu constituie o infracțiune. ✦ (FIZ.) Situație a unui sistem fizico-chimic (corp, obiect tehnic etc.) la un moment dat, care determină complet evoluția ulterioară sau anterioară a sistemului dintr-un anumit punct de vedere (dacă acesta este izolat); este definită de valorile instantanee ale unor mărimi caracteristice (numite mărimi sau parametri de stare). ✧ *S. de agregare* v. *agregare. S. critică* v. *critic. Parametru de s.* v. *parametru. S. normală fizică* = **s.** a unui corp aflat la temperatura de 0°C și la presiunea de o atmosferă fizică. *S. normală tehnică* = **s.** a unui corp aflat la temperatura de 20°C și la presiunea de o atmosferă tehnică. *S. născândă* = **s.** în care se află un element sau un compus simplu în momentul eliberării lor dintr-o combinație. (METEOR.) *S. hidrometrică* = situația vaporilor de apă din atmosferă, caracterizată prin raportul dintre greutatea vaporilor de apă conținuți într-un m^3 și greutatea aerului uscat aflat în același volum. **2.** Dispoziție sufletească. ✧ Expr. *A fi în stare să...* = a putea, a avea posibilitatea de a săvârși ceva, a fi capabil să... **3.** Situație materială (bună); avere. ✧ Loc. *Cu stare* = înstărit. **4.** (Înv.) Clasă sau pătură socială cu statut reglementat de stat. ✦ Treaptă socială; ierarhie, grad.

STARET, -Ă (< sl.) s. m. și f. Persoană care conduce o mănăstire; egumen.

STARK [ʃtark], **Johannes** (1874–1957), fizician german. Prof. univ. la Greifswald și Würzburg. Președinte al Institutului de Fizică și Tehnică al Reich-ului (1933–1939). A descoperit (1905) efectul Doppler la radiația „canal" și fenomenul (1913) de lărgire sau de despicare a liniilor spectrale ale atomilor aflați într-un câmp electric intens (*efectul S.*), utilizat în spectroscopia hiperfrecvențelor și în studiul plasmei. Premiul Nobel pentru fizică (1919).

STARLEȚĂ (< fr.) s. f. Actriță tânără de cinema apreciată mai ales pentru farmecul personal decât pentru talent.

STARLING [sta:liŋ], **Ernest Henry** (1866–1927), fiziolog britanic. Prof. univ. la Londra. Unul dintre întemeietorii endocrinologiei moderne, introducând (1905), împreună cu biochimistul american William Bate Hardy (1864–1934), noțiunea de hormon. Studii privind circulația sangvină și automatismul cardiac („Principii ale fiziologiei umane"). A descoperit secretina (1912).

STAROBINSKI, Jean (n. 1920), critic literar elvețian de expresie franceză. Prof. univ. la Geneva. Critică literară de mare originalitate, prin interpretarea socio-psihologică și filozofică a creației („J. J. Rousseau, transparență și obstacol", „Inventarea libertății", „Ochiul viu", „Relația critică").

STAROSTE (< sl.) s. m. **1.** (În Ev. Med., în Țara Românească) Conducător al unei bresle; *p. ext.* șef, fruntaș. **2.** (În Ev. Med., în Moldova) Cârmuitor al ținuturilor de margine (ex. **s.** de Putna). **3.** (În Rusia) Șeful unei comunități rurale sau urbane ales prin vot. **4.** (Reg.) Pețitor. ✦ Persoană care conduce ceremonia de nuntă.

STAROV, Ivan Egorovici (1745–1808), arhitect rus. Orientare clasicistă (Catedrala Sf. Treimi a mănăstirii Aleksandr Nevski, palatul Tavricevski al prințului Potemkin, ambele la Sankt-Petersburg).

START (< engl.) s. n. **1.** Moment în care începe o cursă sportivă, marcat printr-un semnal auditiv sau vizual; plecare. ✧ Expr. *A da startul* = a da semnalul de plecare într-o întrecere sportivă. **2.** Loc de unde se dă pornirea într-o întrecere sportivă. ✧ Expr. *A se prezenta la start* = a participa la o întrecere sportivă.

START (*S*trategic *A*rms *R*eduction *T*alks), denumire a negocierilor dintre S.U.A. și U.R.S.S. privind reducerea arsenalelor nucleare (1982–1983 și 1985–1991), încheiate prin acordul semnat de George Bush și Mihail Gorbaciov; americanii reduceau focoasele nucleare de la 12 la 10 000, iar rușii de la 11 la 8 000. După destrămarea U.R.S.S. (1991) s-a încheiat un acord suplimentar (în 1992) prin care Ucraina, Belarus și Kazahstanul urmau să-și distrugă arsenalul nuclear pe propriul terit. ori să-l trimită în Federația Rusă spre a fi distrus.

STARTER (< engl.) s. m., s. n. **1.** S. m. Persoană care dă startul într-o cursă sportivă. **2.** S. n. Carburator auxiliar conectat la carburatorul principal al unui motor cu electroaprindere (v. *motor* de ardere internă) și care servește la formarea unui amestec carburant mai bogat, necesar mai ales la pornirea motorului în stare rece. **3.** S. n. Dispozitiv care servește la aprinderea lămpilor fluorescente.

STAS (< *sta*[ndard de] *s*[tat]) s. n. v. **standard.**

STASI (cuv. germ., abrev. de la Staatssicherheitsdienst), denumire a Serviciului de Securitate a Statului din R.D. Germană (1950–1989) vestit pentru poliția politică și duritatea față de adversarii politici din interior și exterior.

STASIOLOGIE (< fr.) s. f. Studiul sociologic sau politologic al partidelor politice.

STASOV, Vasili Petrovici (1769–1848), arhitect rus. A dezvoltat tradiția clasicismului rus în arhitectură prin claritatea compoziției, varietatea formelor și prin sobrietatea decorației (palatele din Gruzino, din Vilnius, Muzeul rus și cazarma Pavlovsk din Sankt-Petersburg, Orangeria din Țarskoe Selo).

STASOV, Vladimir Vasilievici (1824–1906), critic muzical și de artă rus. Studii despre folclorul muzical

rus, articole și monografii. Prieten al *peredvijnicilor* și al „Grupului celor cinci", s-a pronunțat împotriva academismului și pentru promovarea ideilor democrate în arta rusă susținând caracterul ei național.

STASSFURT [ștasfurt], oraș în partea central-estică a Germaniei, pe râul Bode, la 34 km S de Magdeburg; 30,5 mii loc. (2000). Mari expl. de sare, potasiu și lignit. Produse chimice. Constr. de aparataj electrotehnic. Piață pentru sfeclă de zahăr. Menționat documentar în 810, a primit statut de oraș în 1276.

STAT[1] (< lat., it., germ., fr.) s. n. (DR.) Instituție suprastructurală, instrument principal de organizare politică și administrativă prin intermediul căruia se exercită funcționalitatea sistemului social global și sunt reglementate relațiile dintre oameni. ✦ Terit. și populația asupra căreia își exercită autoritatea această instituție. ✧ *Structură de s.* = mod de organizare a puterii de **s.** după cum statul unește sau nu mai multe formații statale, precum și după raportul dintre **s.** în întregul său, reprezentat de organele centrale și unitățile sale ad-tiv–terit. (ex. **s.** național unitar, **s.** federativ). Se disting **s.** independente, care dispun de o deplină suveranitate (independență față de un control extern direct) și **s.** care constituie părți componente ale unui **s.** federativ (ex. **s.** care formează S.U.A., Mexic, Brazilia, Nigeria, Australia), care au un sistem local de guvernare subordonat guvernului central. În cazul **s.** independente, *forma de s.* poate fi republică parlamentară, republică prezidențială, monarhie constituțională sau monarhie absolută. *S. membru* = **s.** care face parte dintr-o organizație internațională. *S. membru-asociat* (sau *s. asociat*) = **s.** care face parte dintr-o organizație internațională cu mai puține drepturi decât **s.** membre. ✧ Loc. *De stat* = **a)** care emană de la **s.**[1]; **b)** condus și controlat de **s.**[1]; oficial; **c)** care angajează **s.**[1]. ✧ *Om* (sau *bărbat*) *de stat* = persoană care are un rol important în conducerea țării.

STAT[2] (< *sta*) s. n. **1.** Faptul de a sta. ✦ Ședere, rămânere. **2.** Înălțime a corpului omenesc; structură. ✦ Trup, corp omenesc.

STAT[3] (< fr., lat.) s. n. Tablou, listă (oficială). ✧ *S. de funcții* = document sub formă de tabel în care sunt înscrise posturile, funcțiile, limitele de retribuire și încadrările dintr-o întreprindere, firmă etc. *S. de plată* = tabel în care sunt înscrise drepturile bănești pe care o întreprindere sau o instituție le achită lucrătorilor permanenți sau colaboratorilor ei.

STATAL, -Ă (< *stat*) adj. Care aparține statului[1], privitor la stat.

STATELE GENERALE **1.** (În Franța, între 1302 și 1789), instituție reprezentativă supremă a stărilor din care făceau parte deputații clerului, nobilimii și stării a treia; erau convocate de către rege. În 1789 deputații stării a treia s-au declarat Adunare națională. **2.** (În Țările de Jos, din 1463), instituție reprezentativă supremă a stărilor; în Regatul Olandei nume dat parlamentului bicameral — *Staten Generaal* —, care exercită puterea legislativă.

STATELE UNITE ALE AMERICII (United States of America), stat în America de Nord, cu ieșire la Oc. Atlantic, Pacific și Arctic; 9 363 364 km^2 (inclusiv 205 856 km^2 ape interne, exclusiv 156 492 km^2 porțiunea federală din Marile Lacuri); 295,734 mil. loc. (2005). Limba oficială: engleza; uzuale în unele reg.: spaniola, chineza, dialecte amerindiene ș.a. Religia: creștină (protestanți 58%, romano-catolici 21%, alți creștini, inclusiv mormoni și ortodocși 10%) 86%, mozaică 1%, islamică 1% ș.a. Capitala: *Washington*. Orașe pr.: New York, Los Angeles, Chicago, Philadelphia, Dallas, Miami, Houston, Detroit, Boston, Atlanta, San Francisco, Phoenix, Seattle, San Diego, Baltimore. Este alcătuit din 50 de state federale și un district federal (Columbia). **S.U.A.** — unul dintre cele mai întinse state din lume — este alcătuit din trei „secțiuni" spațiale și anume: partea centrală a Americii de Nord — de la Oc. Atlantic la Oc. Pacific (48 state, 83,8% din terit. național), apoi NV acestui continent (statul Alaska, 16% din supr. țării) și arh. Hawaii (statul omonim, 0,2% din supr. țării) situat în partea central-nordică a Oc. Pacific. Relieful părții continentale principale cuprinde trei mari zone având orientarea generală NS. În E m-ții Apalași se desfășoară (pe mai mult de 2 500 km lungime) paralel cu țărmul Oc. Atlantic, pe direcția NE-SV (alt. medie 1 000 m, alt. max. Mt. Mitchell, 2 037 m). Ei domină spre E câmpia litorală atlantică de care sunt uniți printr-o vastă arie piemontană, traversată de numeroase râuri. În partea centrală pe o lățime de peste 1 000 km se dezvoltă pod. Preriilor (Great Plains), o asociere de podișuri cu altitudini diferite care scad alt., pe de o parte de la N la S spre c. mlăștinoasă, cu lagune din jurul G. Mexic, iar pe de altă parte către valea fl. Mississippi, în al cărui bazin hidrografic se cuprinde practic întreagă această reg. mediană a terit. american. Alt. cele mai ridicate (peste 2 000 m, Black Hills, 2 209 m) ale acestui sector de pod. centrale se întâlnesc în V în unități limitrofe Munților Stâncoși între care pod. Missouri și pod. Nebraska. M-ții Stâncoși intră în componența celei de a treia mari secțiuni morfologice americane — a munților tineri, mult mai înalți — lanțuri de sute de km lungime orientate de regulă NS separate de podișuri ce îmbracă adesea, forma unor vaste arii depresionare, precum pod. Columbia (în N), pod. Marelui Bazin (peste 600 mii km^2) — un spațiu cu o ariditate accentuată și cu cel mai coborât punct de pe terit. **S.U.A.** Valea Morții — 86 m — și pod. Colorado (în S). Principalele ape curgătoare (Colorado în S, Snake în N) traversează acest spațiu muntos prin canioane impresionante, devenite atracții turistice majore. Alături de M-ții Stâncoși (alt. max. Mt. Elbert, 4 399 m), mai spre V și paralel cu țărmul Oc. Pacific, se desfășoară alte lanțuri muntoase semețe, bine împădurite și anume m-ții Cascadelor (în N, alt. max. 4 392 m, Mt. Rainier, un vulcan stins) și Sierra Nevada (în S) cu alt. max. din partea principală a terit. **S.U.A.** (Mt. Whitney, 4 418 m). Componenți ai Cordilierei ce însoțește țărmul pacific al continentelor americane (din Alaska până în Țara de Foc) acești m-ți tineri sunt fragmentați de o serie de văi tectonice, între care marea vale a Californiei, drenată de două râuri — Sacramento (în N) și San Joaquin (în S) și devenită în ultimul sec. o vastă reg. viticolă și pomicolă. Seismicitatea este ridicată, aria muntoasă din V țării fiind marcată, între altele, de cunoscuta falie San Andreas. Statul Alaska situat în NV Americii de Nord are un relief predominant muntos, marcat, dată fiind latitudinea ridicată (se desfășoară în zona Cercului Polar) de o puternică glaciațiune. Aici aflăm și alt. max. de pe întreg terit. **S.U.A.** și de pe continentul nord-american (Mount McKinley/Denali, 6 194 m). În prelungirea SV a Alaskăi se desfășoară arh. Aleutine (17 700 km^2). Statul Hawaii cuprinde arh. vulcanic omonim alcătuit din 20 ins. având alt. max. în muntele Mauna Kea (4 205 m). Vulcanismul este activ și în prezent, evidențiindu-se vulcanii Mauna Loa (4 169 m) și Kilauea (1 247 m). Țărmul este însoțit de plaje sau faleze dezvoltate de puternicele valuri oceanice (folosite cu indemânare și de surferi) în scurgerile de lavă. Clima are o mare varietate, de la clima rece,

polară, în Alaska, la clima tropicală în ins.Hawaii şi pen.Florida. Cea mai mare parte a terit. **S.U.A.** are o climă temperată (mediteraneeană în S Californiei, în S Texasului şi SE ţării — Alabama, Georgia, Carolina de Sud ş.a.) puternic influenţată de dispunerea celor două sisteme muntoase majore din V şi din E ţării, ele izolând interiorul continentului de influenţele moderatoare oceanice; în acelaşi timp larga deschidere către N şi spre S a spaţiului dintre cele două sisteme muntoase favorizează înaintarea spre S — în sezonul rece — a maselor de aer rece, polar şi, în direcţie contrară, în sezonul cald, a maselor de aer tropical a căror deplasare este însoţită de furtuni, uragane (cu efecte distructive precum Andrew, 1992, Ivan, 2004, Katrina, 2005) şi tornade. Precipitaţiile sunt abundente în SE ţării (Miami, Florida, 1 500 mm/an), în NE ţării (în Noua Anglie, peste 1 000 mm/an) şi pe coasta nord-pacifică (1 000–2 500 mm/an) favorizând aici prezenţa pădurilor de conifere; ele sunt mai reduse în pod. Preriilor (până la 250–500 mm/an în partea lor vestică, apropiată M-ţilor Stâncoşi), pe ţărmul sudic al Californiei (Los Angeles, 440 mm/an) şi în reg. mai coborâte din interiorul M-ţilor Stâncoşi unde şi temperaturile trec de 40°C (în Valea Morţii, California, ele trec şi de 50°C, aici fiind înregistrată max. abs. de pe întreg continentul, 56,7°C). Marile câmpii şi podişuri centrale sunt drenate de fl. Mississippi (3 779 km lungime, împreună cu afl. său Missouri, 4 317 km) cu afl. săi Ohio pe st., Kansas şi Arkansas pe dr. Râurile ce debuşează în Oc. Atlantic sunt mai scurte şi au debite bogate (între ele fl. Hudson, la vărsarea căruia se află oraşul New York), iar cele tributare Oc. Pacific, sunt mai lungi (în SV fl. Colorado 2 740 km, cu faimosul canion, iar în NV fl. Columbia 1 953 km, cu afl. său Snake, 1670 km, creator şi el al unui canion impresionant). Numeroase hidrocentrale, sistemul de pe fl. Columbia fiind cel mai mare din lume (peste 25 000 MW putere instalată); în Alaska principalul curs de apă este fl. Yukon (3 184 km). În NE, la graniţa cu Canada, se află Marile Lacuri (Superior, Michigan, Huron, Erie şi Ontario), cel mai mare sistem de lacuri cu apă dulce de pe glob (246 000 km^2) folosit intens şi în traficul de mărfuri, oferind **S.U.A.** o „a patra faţadă maritimă" (celelalte fiind Oc. Pacific, G. Mexic şi Oc. Atlantic), graţie amenajării, acum aproape o jumătate de sec., a St. Lawrence Seaway (3 769 km), lucrare hidrotehnică menită să faciliteze accesul navelor maritime spre porturile de la Marile Lacuri. Vegetaţia naturală este formată din păduri de amestec (conifere, foioase) în E, din ierburile înalte ale preriilor, urmate de vegetaţia de semideşert din bazinele de altitudine din M-ţii Stâncoşi. Păduri de conifere se întâlnesc în M-ţii Stâncoşi şi în reg. joase sudice din Alaska, în N fiind dominantă vegetaţia de tundră. În sfârşit, în Florida şi mai ales în Hawaii, este specifică vegetaţia tropicală de o mare varietate şi bogăţie. Urmare a procesului intens de colonizare europeană învelişul vegetal natural a suferit modificări însemnate, prin defrişări (pădurile ocupă azi c. 20% din terit.) şi desţeleniri. Există însă un impresionant număr de zone ocrotite, între care 57 parcuri naţionale (inclusiv cel mai vechi de pe glob, Yellowstone, fondat în 1872) şi 74 monumente naţionale. În ele sunt protejate nu doar elemente de vegetaţie ci şi de peisaj (canioane, ghеţari, vulcani, peşteri, lacuri ş.a.) şi de faună (bizoni, elani, urşi grizzly, castori, aligatori, vulturi pleşuvi, jaguari, zeci de specii de păsări migratoare ş.a.). Unele dintre aceste arii protejate sunt incluse în Patrimoniul natural mondial. **S.U.A.** au o economie complexă, diversificată, modernă şi rămân, în continuare, prima putere economică a lumii. Valorifică o mare diversitate (şi cantitate) de resurse minerale proprii, apelând însă tot mai mult la importuri, fapt care creează o anumită dependenţă de piaţa mondială de materii prime. Aflate în faza postind. (ind. nu mai este principalul motor al dezvoltării economice, ea fiind devansată de către sectoarele terţiare şi cuaternare; în anul 2004 — serviciile 79,4%, industria 19,7%, agricultura 0,9%), **S.U.A.** se menţin între primii producători mondiali de materii prime minerale şi combustibili şi de asemenea între primii producători agricoli, păstrând pe mai departe locul întâi la exporturile de produse agricole. **S.U.A.** dispun de mari rezerve de minereu de fier (cu deosebire în statele Minnesota şi Wisconsin care dau 99% din producţie), dar calitatea lor mediocră a condus la diminuarea treptată a producţiei şi apelul la importuri din Canada şi Brazilia a unor minereuri de calitate. Alte domenii ale ind. extractive îşi păstrează însă poziţiile fruntaşe la nivel mondial. În ansamblu, se extrag anual (2003) cantităţi impresionante de huilă (9 177,81 mii. t, 2002 locul 2 pe glob), petrol (286,13 mil. t 2003, locul 3 pe glob; în prezent sunt depăşite de Rusia care, din iun. 2004 a devenit primul prod. mondial), gaze naturale (539,35 miliarde m^3, 2002, locul 2 pe glob), lignit, minereuri de fier (48,5 mii. t, locul 7 pe glob), aur (266 t, locul 3 pe glob), cupru (1,12 mii. t, locul 3 pe glob), plumb (450 mii t, locul 3 pe glob), zinc (770 mii t, locul 5 pe glob), nichel (220 mii t, locul 3 pe glob), argint (1 300 t, locul 6 pe glob), minereu de titan (400 mii t), molibden (34,1 mii t, locul 1 pe glob), stibiu/antimoniu (450 t), ilmenit (300 mii t), zirconiu (100 mii t), platină (4 100 kg, locul 2 pe glob), paladiu (13 000 kg, locul 3 pe glob), uraniu (919 t, 2002, locul 8 pe glob), beriliu (1 970 t, locul 1 pe glob), vanadiu (2,7 mii t, 2001), mercur (550 t, 2001), fosfaţi (33,3 mii. t, 2003, locul 1 pe glob; 94% din prod. se obţine în statele Florida şi Carolina de Nord), sare (41,2 mil. t, locul 1 pe glob), sulf (9,28 mii. t, 2002, locul 1 pe glob) săruri de potasiu (1,1 mii t), de bor/borаţi (1,06 mil. t, locul 2 pe glob), iod (1,7 mii t, 2002), gips (16 mii. t, locul 1 pe glob), baritină (480 mii t, locul 4 pe glob), mică (98 mii t, locul 3 pe glob), talc (817 mii t, locul 2 pe glob), azbest (3 mii t, 2002), caolin (8,1 mii. t, locul 2 pe glob), bentonită (3,97 mil. t, locul 1 pe glob), diatomit (625 mii t, locul 1 pe glob), cianit (90 mii t), silicaţi (250 mii t), piatră ponce (914 mii t). Piaţa energetică americană este dominată de hidrocarburi (63%, dintre care 39% petrol şi 24% gaze naturale), restul fiind asigurat de huilă (23%), de energia electrică şi de alte surse (inclusiv neconvenţionale precum energia eoliană sau cea geotermică). În producţia de energie electrică (3 838,6 miliarde kWh, 2002, locul 1 pe glob) dominată de termocentrale (70,7%, 2002), o pondere apreciabilă o deţin centralele electronucleare (20,3%); hidrocentralele au o pondere de 5,1% şi sunt valorificate resursele eoliene şi cele geotermale (locul 1 pe glob, iar la nivelul **S.U.A.**, primul loc e deţinut de statul California cu parcuri eoliene de mari dimensiuni şi o mare capacitate în centrale geotermice în zona Klamath Falls). Se remarcă, în ansamblul ind. prelucrătoare unele ramuri precum aeronautica (Seattle, San Diego, Los Angeles, Santa Ana), construcţia de autovehicule (sute de unităţi de producţie şi asamblare, inclusiv ale unor concerne străine — japoneze <Honda, Toyota, Nissan, Mitsubishi>, germane <Daimler>; centre mari: Detroit, Cleveland, Cincinnati, Los Angeles, Kansas City, St. Louis), informatica (ex. celebra „Silicon Valley" la 40 km S de San Francisco, luată ca model şi în alte părţi ale lumii — Japonia,

China/Taiwan ş.a.), telecomunicaţiile, inclusiv tehnologiile spaţiale, chimia fină (în prod. de medicamente ocupă locul 1 pe glob), rafinarea petrolului (capacitate 937,2 mii. t, 2002, locul 1 pe glob, benzină 488,4 mii. t, 2000, locul 1 pe glob) şi petrochimia, principalul areal fiind cel din zona G. Mexic, în statele Texas şi Louisiana, apoi în statele Massachusetts şi Rhode Island (prod. de fibre sintetice cu precădere); prod. de oţel rămâne importantă, peste 90 mil. t/an, locul 3 pe glob. Ind. aluminiului deţine în continuare întâietatea în lume (contestată însă în anii din urmă de China). Ind. lemnului valorifică prod. proprie de material lemnos (458,3 mil. m^3, 2004, locul 1 pe glob), sub formă de celuloză şi hârtie (locul 1 pe glob), mobilă. Ind. uşoară şi alim. sunt extrem de diversificate, contribuind — în condiţiile unei concurenţe acerbe ale produselor asiatice — la aprovizionarea enormei pieţe interne şi semnificativ la export. Sub raport spaţial, alături de vechile reg. ind., clasice, create pe baza resurselor de subsol ce au constituit aşa-numitul „manufacturing belt" (NE şi zona Marilor Lacuri) sau a avantajelor oferite de poziţia portuară au apărut aşa-numiţii tehnopoli (modelul fiind „Silicon Valley") în care sunt concentrate unităţi de microelectronică, tehnică de calcul, biotehnologii ş.a., ramuri de vârf în care **S.U.A.** prin companiile sale gigantice (gen Microsoft) continuă să deţină întâietatea pe plan mondial. S-a accentuat astfel tendinţa de deplasare a centrului de greutate al economiei americane din NE ţării spre S (aşa-numitul „sun belt" din Texas, în Arizona şi New Mexico) şi SV (California, stat în care îşi au centrul coordonator firme precum Hewlett Packard, Intel, Lockheed, General Electric, Apple). Totuşi şi NE ţării este înscris cu vigoare în trendul postindustrial prin Institutul Tehnologic Massachusetts şi celebrele universităţi Harvard şi Yale, prin tehnopolii dezvoltaţi între Boston şi Raleigh, precum şi prin marea metropolă New York — primul centru financiar bancar al lumii (bursa de valori NYSE — New York Stock Exchange — este cea mai mare din lume). Alte centre de pe cuprinsul **S.U.A.** îşi revendică şi ele poziţii fruntaşe, precum Seattle (sediul Microsoft şi Boeing) şi Atlanta (sediul Coca Cola şi Delta Airlines — una din cele mai mari companii aeriene din lume). Alte produse ind. (2002): autovehicule (12,28 mil. buc., 2003, locul 1 pe glob), dintre care 7,26 mii. vehicule comerciale (locul 1 pe glob) şi 5,02 mii. autoturisme (locul 3 pe glob), produse aerospaţiale (avioane, elicoptere ş.a.), calculatoare (19,65 mii. buc.) şi alte produse electronice — televizoare (9,26 mii. buc., 2001, locul 4 pe glob), amoniac (9,3 mii. t, 2003, locul 2 pe glob), sodă calcinată (10,6 mil. t, 2003, locul 1 pe glob), sulf industrial (95,5 mii. t, 2003, locul 1 pe glob), superfosfaţi (8,09 mil. t, 2000), îngrăşăminte azotoase (9,44 mii. t, locul 3 pe glob), îngrăşăminte fosfatice (8 mil. t, locul 1 pe glob), îngrăşăminte potasice (696,4 mii t), acid clorhidric (3,97 mil. t, 2001, locul 1 pe glob), acid sulfuric (9,53 mii. t, 2001, locul 2 pe glob), acid azotic (7,07 mii. t, 2001, locul 1 pe glob), acid fosforic (11,57 mil. t, 2001, locul 1 pe glob), cauciuc sintetic (2,18 mii. t, locul 1 pe glob), fibre sintetice (1,34 mil. t, 2001), anvelope (246,65 mii. buc., 2001, locul 1 glob), medicamente şi alte produse farmaceutice, materiale plastice, celuloză (54,3 mil. t, 2004, locul 1 pe glob), hârtie şi carton (83,6 mil. t, 2004, inclusiv 5,1 mii. t hârtie de ziar, locul 1 glob), cherestea (87,4 mii. m^3, 2004, locul 1 pe glob), placaj (14,9 mii. m^3, 2004, locul 2 pe glob), P.A.L. (21,2 mii. m^3, 2004, locul 1 pe glob), P.F.L. (7,8 mil m^3, 2004, locul 2 pe glob), var (19,2 mil. t, locul 2 pe glob), ciment (92,6 mii. t, 2003, locul 3 pe glob), diamante sintetice (222 mii. carate, locul 1 pe glob), ţesături din bumbac, ţesături din lână, zahăr, lapte (77,25 mii. t, 2003), brânzeturi (4,5 mil. t, 2004, locul 1 pe glob), unt (608,9 mii t, 2004, locul 2 pe glob), carne (39,5 mii. t, locul 2 pe glob; inclusiv 16,0 mil. t pui broiler, locul 1 pe glob, 2003), ulei de rapiţă (270 mii t, 2003), ulei de floarea-soarelui (145,2 mii t, 2003), ulei de in (77 mii t, 2003), ulei de arahide (125,5 mii t, 2003), ulei de măsline (900 t, 2003), vin (2,35 mii. hl, 2003, locul 4 pe glob), bere (24,365 mii. hl, 2003, locul 2 pe glob), tutun de pipă, ţigarete ş.a. Agricultura nord-americană, puternic mecanizată, se practică pe 21,1% din terit. ţării (supr. irigată în 2003 — 22,4 mil. ha, locul 3 pe glob). S-au conturat în timp, aşa- numitele „belt-uri" (centuri), reg. specializate: *corn belt* — zonă a culturii porumbului, la S de Marile Lacuri, *wheat belt* — zona grâului (la V de Missouri), *dairy belt* — zonă de creştere a animalelor pentru lapte (în NE), *livestock-forest belt* — zonă de creştere a bovinelor pentru carne şi cu economie forestieră (în NV) şi *cotton belt* — faimoasa zonă de cultură a bumbacului (din Georgia, Alabama până în Texas). Pe baza irigaţiilor s-au dezvoltat în V ţării (statele Oregon, Washington şi California) pomicultura şi viticultura (vinurile californiene au ajuns să concureze cu succes pe piaţa mondială vinurile mult mai renumite — italiene, franceze sau spaniole). Statul Hawaii are cea mai mare contribuţie la prod. naţională de fructe tropicale (ananas, avocado, papaya). **S.U.A.** sunt al doilea mare producător mondial de cereale (după China) şi cel mai mare exportator în domeniu (10,4 mil. t, 2002). Posedă un însemnat şeptel, creşterea animalelor fiind concentrată în mari ferme şi complexe de tip industrial. Se recoltează anual (mii t, 2005) cereale (364 019,5, locul 2 pe glob — grâu 57 105,6 locul 3 pe glob, porumb 280 228,4 locul 1 pe glob, sorg 9 847,7 locul 1 pe glob, prez, orz ş.a.), bumbac (12 574,2 locul 2 pe glob), soia (82 850 locul 1 pe glob), arahide (2 112,7 locul 4 pe glob), floarea-soarelui, sfeclă de zahăr (24 724,4 locul 3 pe glob), trestie de zahăr, tutun (290,1 locul 4 pe glob), citrice (10 317,2 locul 3 pe glob — portocale 8 266,3 locul 2 pe glob, grepfruturi 914,4 locul 1 pe glob ş.a.), mere (4 254,3 locul 2 pe glob), pere (733,8 locul 3 pe glob), piersici (1 369,3 locul 3 pe glob), migdale (666,6 locul 1 pe glob), fistic (140 locul 2 pe glob), nuci (308,4 locul 2 glob), avocado (214 locul 3 pe glob), ananas, papaya, struguri (6 414,6 locul 3 pe glob), pepeni verzi (1 669, 9 locul 4 pe glob), cartofi (19 111 locul 5 pe glob), legume (tomate 12 766, locul 2 pe glob, usturoi 237 locul 4 pe glob, morcovi 1 601,8 locul 3 pe glob ş.a.), spanac (410,1 locul 2 pe glob), andive ş.a. Se cresc efective impresionante (mii. capete, 2005) de bovine (95,8, locul 4 pe glob), porcine (60,6, locul 2 pe glob), cabaline (5,3 locul 4 pe glob) şi păsări (1,95 miliarde, locul 2 pe glob); se cresc, de asemenea, pe întinsele pajişti montane din V ţării c. 6,1 mii. ovine iar în SE (Florida) — în ferme speciale — crocodili (341 735 exemplare, 2003, locul 2 pe glob) pentru marochinărie şi alte destinaţii (inclusiv pentru repopularea unor zone în care această specie este în pericol). Pescuitul — 5,5 mii. t inclusiv 386,0 mii t crustacee, 2003, locul 5 pe glob — are importanţă îndeosebi locală (ex. în NV ţării, în Alaska); apicultura valorifică bogata bază meliferă (82,1 mii t miere, 2004, locul 2 pe glob). Reţeaua de transport este imensă, diversificată şi bine dotată, deţinând primul loc în lume la toate tipurile, mai puţin flota comercială maritimă care deşi importantă (486 nave, 12,44 mii. t.r.b., 2005) nu reflectă

forţa armatorilor americani, alte 680 de nave ale acestora arborând pavilioane de complezenţă (panamez, liberian ş.a.). Reţeaua feroviară, conturată în sec. 19 cu un rol însemnat în procesul de formare a naţiunii şi de propulsare a ec. americane pe primul loc în lume, însumează 227 736 km (căi principale, ecartament normal, 2003). Căile rutiere principale însumează 6 393 603 km (2/3 modernizate, inclusiv 89 400 km autostrăzi), iar parcul auto (locul 1 pe glob, c. 40% din totalul mondial) este format din 135,9 mil. autoturisme şi 87,11 mii. vehicule comerciale (2002). Magistrale rutiere unesc marile centre urbane şi economice ale ţării, faimoasă fiind *autostrada 66* cea mai scurtă legătură, 3 520 km, între Chicago şi Los Angeles. Pr. porturi (mil. t trafic, 2002): South Louisiana (216,4), Houston (177,6), Beaumont (85,9), New Orleans (85), Huntington–Tristate (81). Căile navigabile interne depăşesc 41 000 km, inclusiv rutele pe Marile Lacuri. Transporturile aeriene sunt foarte dezvoltate şi ele (în **S.U.A.** se înregistrează 1/3 din traficul aerian de călători mondial), fiind operaţionale 5 128 aeroporturi, dintre care c. 850 având curse aeriene regulate; în **S.U.A.** sunt 15 dintre primele 22 aeroporturi ale lumii, între care aeroportul cu cel mai mare trafic de călători Atlanta/Hartsfield (79,1 mil. pasageri, 2003) şi aeroportul cu cel mai ridicat trafic de mărfuri (Memphis, 3,4 mii. t, 2003). Aeroporturi deosebit de active servesc marile metropole New York (J.F. Kennedy, La Guardia), Chicago (O'Hare) şi Los Angeles (International), iar cel din Anchorage (Alaska) ocupă locul 2 pe glob la traficul internaţional de mărfuri. Există c. 550 000 km gazoducte şi c. 245 000 km conducte destinate produselor petroliere. Turismul este un alt un domeniu în care **S.U.A.** se situează pe primul loc, ca venituri şi ca număr de vizitatori. În anul 2000 cei mai mulţi turişti au sosit din Canada (14,6 mii.), Mexic (10,3 mil.), Japonia (5,1 mii.), Marea Britanie (4,7 mii.) Germania (1,8 mii.), Franţa (1,1 mil.). Potenţialul turistic este deosebit de variat (atât cel natural cât şi cel cultural-istoric). Principale zone sau obiective: NE ţării (între ţărmul atlantic şi lacurile Ontario şi Erie în V) cu marile oraşe Boston, New York, Philadelphia, Baltimore, Washington ş.a. cu clădiri monumentale, mai ales la New York supranumit „Big Apple" cu zona de zgârie-nori, c. 140 la număr, având fiecare mai mult de 152 m înălţime, Statuia Libertăţii, emblema **S.U.A.**, numeroase teatre, muzee între care Metropolitan Museum şi Guggenheim, Metropolitan Opera, Central Park ş.a., Washington cu principalele clădiri guvernamentale federale — Casa Albă, Capitoliul (1793), Pentagonul — cea mai mare clădire din lume ş.a.; clădirile memoriale Lincoln şi Jefferson, Washington National Memorial/Obeliscul (1885), muzee între care Smithsonian Museum şi Space Museum ş.a; oraşul Philadelphia — prima capitală a ţării, cu Independence Hall, care a găzduit semnarea Declaraţiei de Independenţă, 1776, Congress Hall, Clopotul Libertăţii ş.a., staţiuni balneoclimaterice (între

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Stat/district*	Suprafaţa (km²)	Populaţia (mii loc., 2002)	Centrul ad-tiv
Alabama	133 915	4 486,5	Montgomery
Alaska	1 530 700	643,8	Juneau
Arizona	295 260	5 456,5	Phoenix
Arkansas	137 755	2 710,1	Little Rock
California	411 049	35 116,0	Sacramento
Colorado	269 596	4 506,5	Denver
Connecticut	12 997	3 460,5	Hartford
Delaware	5 295	807,4	Dover
District of Columbia*	178	570,9	Washington
Florida	151 939	16 713,1	Tallahassee
Georgia	152 576	8 560,3	Atlanta
Hawaii	16 759	1 244,9	Honolulu
Idaho	216 432	1 341,1	Boise
Illinois	145 934	12 600,6	Springfield
Indiana	93 719	6 159,1	Indianapolis
Iowa	145 753	2 936,8	Des Moines
Kansas	213 098	2 715,9	Topeka
Kentucky	104 661	4 092,9	Frankfort
Louisiana	123 677	4 582,6	Baton Rouge
Maine	86 156	1 294,5	Augusta
Maryland	27 092	5 458,1	Annapolis
Massachusetts	21 456	6 427,8	Boston
Michigan	151 586	10 050,4	Lansing
Minnesota	218 600	5 019,7	Saint Paul
Mississippi	123 514	2 871,8	Jackson
Missouri	180 516	5 672,6	Jefferson City
Montana	380 848	909,5	Helena
Nebraska	200 350	1 729,2	Lincoln
Nevada	286 352	2 173,5	Carson City
New Hampshire	24 032	1 275,1	Concord
New Jersey	20 169	8 590,3	Trenton
New Mexico	314 925	1 855,1	Santa Fe
New York	127 190	19 157,5	Albany
North Carolina	136 413	8 320,1	Raleigh
North Dakota	183 119	634,1	Bismarck
Ohio	107 044	11 421,3	Columbus
Oklahoma	181 186	3 493,7	Oklahoma City
Oregon	251 419	3 521,5	Salem
Pennsylvania	117 348	12 335,1	Harrisburg
Rhode Island	3 140	1 069,7	Providence
South Carolina	80 582	4 107,2	Columbia
South Dakota	199 730	761,1	Pierre
Tennessee	109 152	5 797,3	Nashville
Texas	691 027	21 779,9	Austin
Utah	219 889	2 316,3	Salt Lake City
Vermont	24 900	616,6	Montpelier
Virginia	105 586	7 293,5	Richmond
Washington	176 479	6 069,0	Olympia
West Virginia	62 759	1 801,9	Charleston
Wisconsin	145 436	5 441,2	Madison
Wyoming	253 326	498,7	Cheyenne

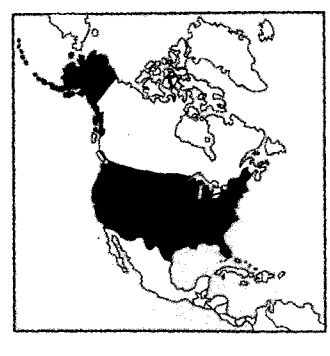

C A N
VANCOUVER
Str. Juan de Fuca
Everett
SEATTLE
Tacoma
Mt. Rainier 4392
Spokane
C. Disappointment
Astoria
PORTLAND
Columbia
Salem
Eugene
C. Blanco
Regina
WINNIPEG
Helena
Missouri
Yellowstone
Bismarck
Billings
Boise
Vf. Borah 3859
Grand Teton 4197
Cody
Sheridan
Thermopolis
Gillette
Newcastle
BLACK HILLS
Casper
Riverton
Pierre
Sioux Falls
BAZINUL HARNEY
Mt. Shasta 4317
M-ŢII KLAMATH
M-ŢII BLUE
CULMEA BITTERROOT
CULMEA LEWIS
CULMEA ABSAROKA
M-ŢII BIGHORN
PODIŞUL PRERIILOR
MARELE BAZIN
M-ŢII STÂNCOŞI
CULMEA WASATCH
M-ŢII UINTA
Marele Lac Sărat
Evanston
Green River
Rock Springs
Rawlins
Laramie
Salt Lake City
Provo
Cheyenne
Fort Collins
Omaha
Lincoln
Platte
Santa Rosa
SACRAMENTO
Reno
CARSON CITY
L. Tahoe
Berkeley
Oakland
SAN FRANCISCO
Modesto
SAN JOSE
Salinas
Fresno
M-ŢII SIERRA NEVADA
M-ŢII WHITE
Mt. Whitney 4418
VALEA MORŢII
M-ŢII COASTEI
Bakersfield
LAS VEGAS
L. Mead
St. George
MARELE CANION
Barajul Hoover
Barajul Glen Canyon
Henderson
Grand Jct.
Moab
Mt. Elbert 4399
Aspen
DENVER
Aurora
Colorado Springs
Pueblo
Montrose
Durango
PODIŞUL COLORADO
M-ŢII SAN JUAN
M-ŢII SANGRE DE CRISTO
Alamosa
La Junta
Trinidad
Arkansas
Abilene
Topeka
Wichita
Independ
Pasadena
LOS ANGELES
Long Beach
DEŞERTUL MOJAVE
San Bernardino
Santa Ana
Oceanside
SAN DIEGO
DEŞERTUL COLORADO
Colorado
Prescott
Santa Fe
Albuquerque
L. Conchas
Amarillo
OKLAHOMA CITY
Tulsa
Canadian
PHOENIX
Scottsdale
Mesa
Tempe
DEŞERTUL SONORAN
TUCSON
Ensenada
Rio Grande
M-ŢII SACRAMENTO
EL PASO
CIUDAD JUAREZ
Lubbock
Wichita Falls
Plano
Garland
FORT WORTH
DALLAS
Arlington
Abilene
Pecos
PODIŞUL EDWARDS
Waco
AUSTIN
SAN ANTONIO
HUSTON
Laredo
Corpus Christi
Mc. Allen
Brownsville
MONTERREY
M E X I C
OCEANUL PACIFIC
OCEANUL ARCTIC
C. Barrow
Cercul Polar de Nord
CANADA
I. Vranghel
MAREA CIUKOTSK
CULMEA BROOKS
ALASKA (S.U.A.)
Fairbanks
Yukon
Selawik
Str. Bering
Pen. Seward
RUSIA
Mt. Mc. Kinley 6194
CULMEA ALASKA
Anchorage
G. Alaska
Juneau
ARH. ALEXANDER
I. St. Lawrence
I. Kodiak
G. Bristol
MAREA BERING
OCEANUL PACIFIC
INSULELE ALEUTINE
I. Unimak
Dutch Harbor
I. Umnak
I. Attu
I. Atka
I. Kiska
I. Adak
0 200 400 km
Mt. Waialeale 1598
I. Kauai
I. Niihau
I. Oahu
Honolulu
I. Molokai
I. Lanai
I. Maui
I. Kahoolawe
Str. Alenuihaha
Arhipelagul Hawaii
I. Hawaii
Mauna Kea 4205
Hilo
Mauna Loa 4170
C. Kalae
OCEANUL PACIFIC
0 100 200km

A D A
CULMEA MESABI
Duluth
Lacul Superior
QUÉBEC
MONTRÉAL
St. Lawrence
OTTAWA
St. John
G. Fundy
Pen. Nova Scotia
Augusta
Montpelier
M-ŢII ADIRONDACK
Concord
Manchester
Cambridge
BOSTON
C. Cod
Syracuse
Albany
Springfield
Lacul Huron
TORONTO
L. Ontario
Hamilton
Rochester
BUFFALO
Hartford
Providence
Bridgeport
New Haven
LONG ISLAND
NEW YORK CITY
Jersey City
ST. PAUL
Minneapolis
Green Bay
Lacul Michigan
Grand Rapids
Flint
Lansing
DETROIT
Ann Arbor
L. Erie
Erie
MILWAUKEE
Madison
Rockford
CHICAGO
South Bend
Gary
Joliet
Toledo
CLEVELAND
Akron
Fort Wayne
Newark
Trenton
Allentown
Harrisburg
PHILADELPHIA
Dover
Annapolis
BALTIMORE
WASHINGTON, D.C.
Arlington
Alexandria
PITTSBURGH
Cedar Rapids
Des Moines
Peoria
COLUMBUS
Dayton
INDIANAPOLIS
CINCINNATI
Charleston
Springfield
Covington
Frankfort
Lexington
Louisville
Evansville
Beckley
Richmond
G. Chesapeake
Hampton
Norfolk
Newport News
Chesapeake
Virginia Beach
Jefferson City
Kansas City
ST. LOUIS
Springfield
M-ŢII OZARK
Clarksville
NASHVILLE
Knoxville
PODIŞUL CUMBERLAND
M-ŢII APALAŞI
Greensboro
Winston-Salem
Durham
Raleigh
Mt. Mitchell 2037
Charlotte
Fayetteville
C. Hatteras
I-le Bermude (M. Brit.)
MEMPHIS
Chattanooga
M-ŢII GREAT SMOKY
Columbia
C. Fear
Little Rock
Huntsville
Athens
Augusta
ATLANTA
Charleston
Birmingham
Savannah
Shreveport
Jackson
Montgomery
Mississippi
JACKSONVILLE
Mobile
Tallahassee
Gainesville
Baton Rouge
Lafayette
New Orleans
Orlando
C. Canaveral
Clearwater
Tampa
St. Petersburg
L. Okeechobee
Hialeah
Fort Lauderdale
Hollywood
Miami
Nassau
I. Andros
BAHAMAS
Str. Florida
Golful Mexic
Tropicul de Nord
HAVANA
CUBA
PORT-AU-PRINCE
HAITI
REP. DOMINICANĂ
SANTO DOMINGO
JAMAICA
KINGSTON
I-le Cayman (M. Brit.)
G. Campeche
Pen. Yucatan
BELIZE
GUATEMALA
MEXIC
MAREA CARAIBILOR
OCEANUL ATLANTIC
0 200 400 km

ele Atlantic City), şi pentru sporturi de iarnă (Lake Placid) şi cea mai vizitată dintre cascadele lumii, cascada Niagara (Niagara Falls); SE ţării cu pen. Florida, ce găzduieşte cea mai mare concentrare de staţiuni balneoclimaterice din America (Miami, Miami Beach, Palm Beach, Key West, Key Largo ş.a.) şi complexul Disneyworld de la Buena Vista Lake, Seaworld Orlando (parc acvatic) şi parcul naţional Everglades; California cu principale arii de atracţie (de la N la S) San Francisco (Golden Gate, National Recreational Area, 13,8 mil. vizitatori, 2003 ş.a.), Los Angeles (Hollywood, Beverly Hills; Disneyland/ Anaheim) şi San Diego (arhitectură colonială spaniolă, un uriaş parc acvatic Seaworld); numeroasele zone ocrotite concentrate în V ţării şi incluse în parte în Patrimoniul natural mondial (parcurile naţionale Grand Canyon, Yellowstone, Yosemite, Sequoia, Mesa Verde, Death Valley — cu alt. minimă de pe continentul american, –82 m, Glacier, Crater Lake ş.a.); arh. Hawaii cu peisaje exotice, vulcani spectaculoşi precum Kilauea ale cărui valuri de lavă „se pierd" în valurile oceanului, plaje renumite — între care Waikiki Beach, aşezări polineziene, posibilităţi ideale de practicare a surf-ului; numeroase puncte de interes turistic, Las Vegas (capitala mondială a jocurilor de noroc), staţiunile balneare Hot Spring, Colorado Springs, Carlsbad ş.a., staţiunile de sporturi de iarnă — Squaw Valley, Sun Valley, Aspen, Paradise, Salt Lake City (gazdă a Olimpiadei albe din 2002) ş.a. Moneda: 1 Dollar = 100 Cents. Balanţa comercială, după o tendinţă de echilibrare înregistrată în anii '90 ai sec. 20, s-a deteriorat sensibil după anul 2000, în prezent exporturile acoperind 53,7% din valoarea importurilor. Pr. direcţii ale comerţului american sunt reprezentate de Asia (40,5% din importuri şi 19,6% din exporturi), NAFTA (Canada şi Mexic 28,6% din importuri şi 36,9% din exporturi) şi UE (19,5% din importuri, 20,9% din exporturi). Deşi impresionante (locul 1 pe glob) exporturile reprezintă doar 7% din valoarea PIB, fapt ce subliniază dimensiunea cu totul excepţională a pieţei interne americane, un adevărat motor al ec. mondiale. Se exportă: bunuri de investiţii (49%), semifabricate ind. (26,8%), bunuri ind. de consum — inclusiv automobile, medicamente — (115%), produse agricole (9,2%). Pr. parteneri (2004): Canada 23%, Mexic 13,6%, Japonia 6,7%, Marea Britanie 4,4%, China 4,3%. Se importă: materii prime, combustibili şi semifabricate (32,9%, din care petrol brut 8,2%), bunuri industriale de consum — automobile, confecţii, medicamente, mobilă (31,2%), bunuri de investiţii — utilaje, computere, echipament de telecomunicaţii, componente/ subansamble auto — (30,4%), produse agricole (4,9%). Pr. parteneri (2004): Canada 17,1%, China 13,8%, Mexic 10,3%, Japonia 8,7%, Germania 5,2%. — *Istoric.* Terit. nord-american este populat în epoca precolumbiană de numeroase triburi amerindiene de vânători şi pescari (athapasci, algonkini, irochezi, seminoli, sioux, pueblo, apaşi, comanşi ş.a.) ai căror strămoşi veniseră, după unele teorii, din Asia peste str. Bering spre sfârşitul Paleoliticului (c. 26000 î.Hr.). La sosirea primilor europeni, numărul lor nu depăşea 500 000–1 000 000 de suflete. Coastele răsăritene (New England şi Newfoundland în Canada) sunt vizitate, în jurul anului 1000 d.Hr., de vikingii veniţi din Islanda, sub conducerea lui *Leif Eriksson.* Genovezul Cristofor Columb, aflat în slujba Spaniei, este primul navigator care relevă Europei, în 1492, existenţa noului continent. Spaniolii, conduşi de Pedro Menéndez de Avilés, fondează, în 1565, în Florida, Sf. Augustin, prima aşezare europeană de pe continentul nord-american. Întemeierea localit. Jamestown din Virginia de către Compania Londoneză inaugurează, în 1607, colonizarea engleză în „Lumea Nouă". Între 1607 şi 1733, iau fiinţă pe coasta Atlanticului 13 colonii: Massachusetts (1620), Maryland (1634), Pennsylvania (1682), Georgia (1733) ş.a. De la 350 de loc., în 1610, populaţia coloniilor engleze (emigranţi europeni izgoniţi din ţările lor din motive religioase, politice sau economice) creşte la 50 000 în 1650, 1 mii. la 1750 şi 3 mil. în preziua independenţei. Începând cu 1619, pe plantaţiile de bumbac din statele sudice sunt aduşi sclavi negri din Africa. Spaniolii colonizează Florida, francezii — Canada, valea fl. Mississippi cu Louisiana, astfel încât coloniile engleze sunt antrenate, în sec. 17–18, în conflictele care opun aceste mari puteri. Măsurile discriminatorii adoptate de metropolă, în a doua jumătate a sec. 18, faţă de coloniile nord-americane determină naşterea mişcării comune antibritanice, care culminează cu Războiul de independenţă (1775–1783). La 4 iul. 1776, cele 13 colonii adoptă „declaraţia de independenţă" a Congresului (T. Jefferson, B. Franklin, J. Adams ş.a.) care rupe legăturile cu Marea Britanie, neatârnare recunoscută prin Tratatul de Pace de la Paris (3 sept. 1783). În 17 sept. 1787 este adoptată Constituţia **S.U.A.** (în vigoare, cu cele 27 de amendamente, până astăzi) care proclamă **S.U.A.** stat federal, cu un sistem prezidenţial de guvernământ; George Washington este ales, în 1789, ca primul preşedinte al ţării. Expansiunea spre V este marcată de includerea în Uniune a statelor Kentucky (1792) şi Tennessee (1796), a cumpărării Louisianei de la Franţa (1803) şi a Floridei de la Spania (1819). Războiul dintre **S.U.A.** şi Marea Britanie (1812–1814), purtat în principal la frontiera cu Canada, se încheie pe baza *statu-quo*-ului. În 1821, suprafaţa **S.U.A.**, care numărau acum 26 de state, se dublase. Preşedintele *James Monroe* enunţă, în cuvântarea din faţa Congresului, din 2 dec. 1823, aşa-numita „doctrină Monroe" („America americanilor"), care viza împiedicarea revenirii puterilor coloniale europene pe continentul american. În urma războiului cu Mexicul (1846–1848), sunt incluse în federaţie Texas, New Mexico şi California, iar graniţa americano-mexicană este fixată pe fl. Río Grande. Acum frontiera apuseană a **S.U.A.** este fixată pe litoralul Oc. Pacific. Pentru suma de 7,2 mil. dollari, **S.U.A.** cumpără de la Rusia, în 1867, Alaska, care va deveni cel mai vast stat al federaţiei. Paralel cu extinderea federaţiei, se adânceşte contradicţia dintre statele nordice, adversare ale sclaviei, şi cele sudice, care-şi bazau ec. pe munca sclavă. Alegerea lui *Abraham Lincoln,* un liberal, adversar al sclaviei, ca preşedinte (1860–1865), are ca urmare părăsirea Uniunii de către 10 state sudice şi izbucnirea Războiului de Secesiune (1861–1865). Purtat cu maximă violenţă, războiul se încheie cu victoria nordiştilor şi cu abolirea definitivă a sclaviei, nu însă şi cu integrarea în societate a populaţiei de culoare. În deceniile care se scurg de la sfârşitul Războiului de Secesiune (autorităţile de la Washington retrag abia în 1877 ultimele trupe „de ocupaţie" din terit. sudiste), **S.U.A.** cunosc o dezvoltare ec. rapidă, devenind, către 1900, prima putere ind. şi agr. a lumii, devansând astfel toate Marile Puteri europene (Germania, Marea Britanie sau Franţa). Noua poziţie ec. îşi găseşte expresia în plan extern în prefigurarea unei politici imperialiste, vizând includerea Americii Centrale continentale şi insulare, ca şi a Oc. Pacific, în sfera de influenţă proprie. În urma scurtului Război hispano-american (apr.–dec. 1898), încheiat prin Pacea de la Paris (10 dec. 1898), **S.U.A.** anexează ins. Filipine, Puerto Rico,

Guam, şi-şi instituie controlul asupra Cubei şi ins. Hawaii. În 1903, devin stăpâne asupra zonei viitorului Canal Panamá. „Politica bâtei" („big stick"), din vremea preşedintelui *Theodore Roosevelt* (1901–1909), este înlocuită de „politica dollarului", în epoca lui *Woodrow Wilson* (1913–1921). După trei ani de neutralitate, **S.U.A.** intervin, la 6 apr. 1917, în Primul Război Mondial de partea Antantei, participând cu un mil. de soldaţi la luptele de pe Frontul de V. Nereuşind să-şi impună, ca bază a păcii, ideile expuse în „cele 14 puncte" (8 ian. 1918) de către preşedintele W. Wilson, **S.U.A.** nu semnează Tratatul de la Versailles (1919), refuză să devină membru al Societăţii Naţiunilor şi adoptă, în epoca interbelică, o politică de „izolaţionism" faţă de problemele politicii europene. 42 mil. de imigranţi (peste 80% originari din Europa) se stabilesc, între 1820 şi 1962, în **S.U.A.** Boomul ec. şi remarcabila prosperitate cunoscute de **S.U.A.** după sfârşitul Primului Război Mondial sunt curmate de marea criză izbucnită în 1929 (17 mil. de şomeri în 1933). Preşedintele *Franklin Delano Roosevelt*, reprezentantul Partidului Democrat (ales în 1932 şi reales în 1936, 1940, 1944), reuşeşte, prin politica dirijistă a „New Deal"-ului, să asaneze ec. şi să atenueze discrepanţele din domeniul social. După izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial (1939), **S.U.A.** îşi proclamă neutralitatea, dar sprijină ec., militar şi moral Marea Britanie, China, apoi şi U.R.S.S., state aflate în lupta cu puterile „Axei". În urma atacului japonez asupra bazei aeronavale americane din Oc. Pacific, de la Pearl Harbor (7 dec. 1941), **S.U.A.** intervin în război, participând la operaţiunile de pe fronturile din Pacific, Africa de Nord şi Europa. Capitularea necondiţionată a Germaniei (mai 1945) şi bombele atomice lansate asupra oraşelor japoneze Hiroshima şi Nagasaki încheie, prin capitularea Japoniei (2 sept. 1945), cel de-al Doilea Război Mondial. Crearea O.N.U. la San Francisco (26 iun. 1945) urma să pună bazele unei largi colaborări internaţionale în epoca postbelică, dar contradicţiile care se manifestă, după Conferinţa de la Potsdam (1945), între **S.U.A.** şi Aliaţii vest-europeni şi Uniunea Sovietică, condusă de Stalin, duc la izbucnirea „războiului rece". Membru fondator al O.N.U. (1945). Politica postbelică este condiţionată de confruntarea politică, ec. şi diplomatică dintre cele două supraputeri ale lumii — **S.U.A.** şi U.R.S.S. **S.U.A.** sprijină redresarea ec. a statelor europene, ameninţate de spectrul comunist, prin lansarea „Planului Marshall" (la 5 iun. 1947, Congresul aprobă 12 miliarde dollari ajutor pentru următorii 4 ani), pune bazele unor alianţe militare — N.A.T.O. (1949), A.N.Z.U.S. (1951), S.E.A.T.O. (1954), C.E.N.T.O. (1955) şi sprijină pretutindeni forţele anticomuniste, angajate în deceniile 5–9 ale sec. 20 în conflictele locale de pe glob: Coreea, Vietnam, Laos, Cambodgia, America Latină, Orientul Mijlociu, Afghanistan etc. Pericolul unui nou război mondial, determină **S.U.A.** să poarte, după dispariţia lui Stalin, tratative la vârf cu U.R.S.S. la Geneva (1955), Paris (1960), Viena (1961), pentru încheierea unor acorduri care să ducă la reducerea tensiunii internaţionale şi la o dezarmare controlată. Nemulţumirea alegătorilor faţă de „imobilismul" preşedintelui republican *Dwight Eisenhower* (1953–1961) contribuie, în 1960, la alegerea democratului *John Fitzgerald Kennedy* ca şef al statului (1961–1963). Deschiderea în domeniul politicii interne este continuată şi de succesorul său *Lyndon Baines Johnson* (1963–1969), când sunt adoptate legi vizând realizarea egalităţii în drepturi a negrilor, „legea pentru drepturile cetăţenilor" sau „cruciada împotriva sărăciei" etc. Progresul tehnologic înregistrat de **S.U.A.** este ilustrat de lansarea primului satelit artificial american al Pământului (31 ian. 1958), de primul său vehicul orbital american cu om la bord (20 febr. 1961), ambele în întârziere faţă de cele similare ale U.R.S.S., iar la 20 iul. 1969, Neil Armstrong şi Edwin Aldrin, aparţinând echipajului navei spaţiale Apollo–11, sunt primii locuitori ai Pământului ce debarcă pe Lună. În 1981 este lansată „Columbia", prima navetă spaţială recuperabilă, care deschide o nouă etapă în cursa de explorare a spaţiului cosmic. Preşedintele republican *Richard M. Nixon* (1969–1974), care va fi obligat de „afacerea Watergate" să demisioneze, continuă politica de destindere şi normalizare a relaţiilor cu statele comuniste: vizite în România, U.R.S.S., China, semnarea Tratatului de dezarmare S.A.L.T. I, cu U.R.S.S. (1972), încheierea războiului din Vietnam (1973). Preşedintele democrat *Jimmy Carter* (1977–1981) este confruntat cu efectele crizei energetice mondiale, cu problema spinoasă a ostaticilor americani de la ambasada din Teheran (1979), el reuşind, în schimb, să medieze acordurile de pace israeliano-egiptene (1979), care inaugurează o nouă etapă în Orientul Mijlociu, şi să semneze noul tratat asupra Canalului Panamá (1977). Preşedintele republican *Ronald Reagan* (1981–1989) reuşeşte să obţină o nouă creştere ec., printr-o politică liberală radicală, accelerează, după invazia sovietică din Afghanistan, cursa înarmărilor, adoptând o linie dură în relaţiile cu lumea comunistă. Preşedintele *George Bush* (1989–1993) semnează la Paris, în cadrul Conferinţei pentru Securitate şi Colaborare Europeană, la 21 nov. 1990, Carta pentru o nouă Europă, care pune formal capăt confruntării Est–Vest şi obţine o victorie de prestigiu în Războiul din Golf împotriva Iraqului (ian.–febr. 1991), prin eliberarea Kuwaitului de către forţele reunite sub drapelul O.N.U. sub comandă americană. La 20 ian. 1993, democratul *Bill Clinton* depune jurământul în calitate de al 42-lea preşedinte al **S.U.A.**, într-o lume radical schimbată prin eşecul ideologiei comuniste, emanciparea statelor est-europene de sub hegemonia sovietică şi destrămarea U.R.S.S. Prin implozia (în 1991) fostei Uniuni Sovietice şi apariţia a 15 noi state pe terit. ei, **S.U.A.** s-au trezit brusc, peste noapte, în postura de unica supraputere, într-o lume în care persistă multe vechi conflicte (Orientul Mijlociu) şi apar noi focare de tensiune (Pen. Balcanică, fundamentalismul islamic sau terorismul internaţional). Reales în 1996 pentru un nou mandat, preşedintele Bill Clinton este al doilea şef de stat american (după *Andrew Johnson* în 1868) care parcurge toate treptele unui proces de „impeachment" (declanşat de „afacerea Monica Lewinsky"). În timpul mandatului lui Clinton, **S.U.A.** cunosc a doua perioadă din istorie, ca durată, de boom ec. neîntrerupt (după cea din anii 1961–1969), cu un excedent al bugetului federal de 70 miliarde dollari. În timpul crizei din Kosovo, **S.U.A.** conduc, în perioada mart.–iun. 1999, operaţiunile militare aeriene ale statelor N.A.T.O. împotriva lugoslaviei, punând la dispoziţie alianţei cel mai mare număr de aparate angajate în spaţiul aerian iugoslav. Alegerile prezidenţiale din 7 nov. 2000 se relevă, ca evoluţie, poate cele mai dramatice din istoria **S.U.A.** Rezultatul final devine cunoscut abia după 36 de zile, în urma repetării de patru ori a numărării voturilor în statul Florida, a trei decizii ale Curţii Supreme din acest stat federal şi a două ale Curţii Supreme Federale. Republicanul G. Bush, deşi primeşte numai 507 voturi în plus în Florida faţă de contracandidatul său, obţine astfel marii electori ai acestui stat, fapt care-i permite să deţină în Colegiul Naţional 271 de

electori față de cei 267 ai democratului Al Gore. Și aceasta în pofida jumătății de mii. de voturi populare obținute în plus la nivelul întregii țări de Al Gore față de adversarul său republican. La 20 ian. 2001, George W. Bush (54 de ani) depune jurământul în calitate de al 43-lea președinte al **S.U.A.** După 10 ani de creștere neîntreruptă, ec. americană dă, în prima parte a anului 2001, primele semne ale crizei. Anul 2001 intră în istorie sub pecetea atentatelor teroriste de la 11 sept., puse la cale de rețeaua teroristă Al-Qaeda, condusă de multimilionarul saudit Osama bin Laden. Bilanțul oficial al victimelor: 2 900 de morți în orașul New York, 189 la Pentagon de lângă Washington și 44 în aeronava prăbușită în Pennsylvania. Atentatul de la 11 sept. schimbă radical cursul politicii americane. Visul invulnerabilității „fortărețe America" ia sfârșit, atentatele relevând o nouă fațetă a globalizării, cea a terorismului îndreptat împotriva valorilor lumii democrate. Coalizând peste 60 de state în frontul antiterorist, administrația Bush trece, după refuzul guvernului talibanilor de a-l îndepărta din țară pe Osama bin Laden, la bombardarea obiectivelor militare din Afghanistan. Sub presiunea ofensivei Alianței Nordului, secondată de trupe americane și britanice, regimul talibanilor se prăbușește, iar la Kabul este instalat un guvern interimar, sub autoritate internațională. În contextul aplicării în plan intern și extern a noii doctrine americane de asigurare a securității **S.U.A.** și a Aliaților lor, **S.U.A.**, Marea Britanie și Aliații lor, declanșează, la 20 mart. 2003, operațiunile militare în Iraq, în ciuda absenței unei rezoluții a Consiliului de Securitate (Franța, Rusia și China s-au opus adoptării ei) care să le legitimeze intervenția, cât și a opoziției Franței, Germaniei, Belgiei și Turciei de a se angaja trupe N.A.T.O. în războiul din Iraq. La 1 mai 2003 președintele George W. Bush anunță oficial încetarea războiului din Iraq. Prăbușirea neașteptat de rapidă a regimului dictatorial al lui Saddam Hussein, este însoțită de instalarea haosului în țară, atentatele teroriste împotriva militarilor coaliției se înmulțesc, fiind uciși mai mulți militari americani și ai coaliției decât în întreaga campanie împotriva lui Saddam Hussein. În alegerile prezidențiale din 2 nov. 2004 George W. Bush candidează din partea Partidului Republican pentru un al doilea mandat, înfrângându-l pe contracandidatul desemnat de Partidul Democrat, senatorul de Massachusetts John Kerry. După o campanie electorală furtunoasă, G.W. Bush obține în ziua scrutinului 50,7% din voturile electoratului (și, învingător în 31 de state, își adjudecă 286 de mari electori). După alegerile legislative parțiale de la aceeași dată, republicanii dețin majoritatea absolută în ambele camere ale Parlamentului (55 din cele 100 de mandate ale Senatului și 232 din cele 435 ale Camerei Deputaților). În primul turneu diplomatic european după preluarea, la 20 ian. 2005, a celui de-al doilea mandat, G.W. Bush expune la Bruxelles, la 21 febr. 2005, în fața liderilor statelor N.A.T.O. și U.E., noua viziune asupra relațiilor americano-europene după doi ani de tensiuni provocate de războiul din Iraq, considerând că obținerea păcii în Orientul Mijlociu trebuie să reprezinte, în viziunea președintelui american, o prioritate atât pentru S.U.A. cât și pentru U.E. Republică prezidențială.

STATEN ISLAND [stætn ailənd], ins. în G. New York (Oc. Atlantic), la 8 km SV de ins. Manhattan, de care este separată prin G. Upper New York; la E, canalul Narrows o desparte de Long Island, pe care se află cartierul Brooklyn de care este legat prin podul rutier Verrazano Narrows (1 298 m), deschis traficului în 1964; canalele Arthur Kill și Kill van Kull separă **S.I.** de New Jersey. **S.I.** are 166 km^2, pe ea aflându-se cartierul cu același nume (numit până în 1975 Richmond), precum și districtul Richmond din cadrul orașului New York. Cartierul **S.I.** are 453,2 mii loc. (2002). Prima așezare de pe **S.I.** a fost întemeiată de olandezi în 1661 (ins. era posesiune olandeză din 1624; din 1664, posesiune britanică).

STĂTER (< lat., fr.) s. m. (În Grecia antică) Monedă de aur sau de argint valorând între două și patru drahme.

STATHUDER (< fr.; cuv. olandez; *stade* „loc" și *houder* „care guvernează") s. m. Titlu dat guvernatorilor de provincii și comandanților militari din Țările de Jos, în timpul dominației spaniole; persoană care purta acest titlu.

Stater

Avers Revers

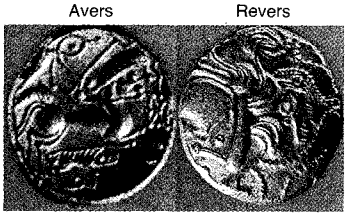

STATI, Sorin (n. 1932, București), lingvist italian de origine română. Stabilit în Italia (1971). Prof. univ. la Padova, Veneția, Messina și Bologna. Lucrări de lingvistică generală și aplicată („Introducere în lingvistica matematică", „Teorie și metodă în sintaxă", „Tratat de lingvistică generală", „Principii ale teoriei argumentației"). M. de onoare al Acad. Române (1993).

STATIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la starea de nemișcare a corpurilor; care este fix, care nu evoluează; care ține sau este studiat de statică **(1).**

STATICĂ (< fr.) s. f. **1.** Parte a mecanicii care studiază sistemele de forțe în vederea stabilirii condițiilor de echilibru ale corpurilor aflate în stare de repaus sau de mișcare; a apărut încă din Antic., cu mult timp înaintea cinematicii și dinamicii. ✧ *Statica lichidelor* = hidrostatică. *Statica gazelor* = aerostatică. **2.** *Statica construcțiilor* = disciplină care face parte din mecanica construcțiilor și se ocupă cu studiul metodelor de calcul pentru determinarea eforturilor și a deformațiilor sistemelor de bare.

STATISM (< fr. {i}) s. n. (TEHN.) Proprietate a unui regulator de a asigura stabilizarea mărimii reglate la valoarea dată într-un interval de timp relativ scurt după sesizarea unei abateri.

STATISTIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Care se referă la statistică, privitor la statistică; bazată pe statistică.

STATISTICĂ (< fr., germ.) s. f. **1.** Date numerice referitoare la un fenomen de masă din natură ori din societate culese, sistematizate și centralizate (ex. datele privind populația țării). **2.** Activitate de culegere, prelucrare și valorificare a datelor privind fenomenele de masă, organizată de către stat în mod centralizat *(s. de stat)*, de către instituții obștești, particulari etc. **3.** Disciplină științifică al cărei obiect este studierea fenomenelor numite colectivități statistice sau populații statistice, în care acționează legii statistice, folosind metode proprii de descriere și analiză. **4.** *S. economică* = domeniu al **s.** care se ocupă de studiul statistic al fenomenelor economice și sociale, inclusiv demografice. **S.** economică se referă la **s.** macroeconomică, **s.** ramurilor și **s.** microeconomică. **5.** *S. matematică* = ramură a matematicii care se ocupă cu elaborarea noțiunilor și a metodelor specifice studiului statistic al colectivităților. **6.** (FIZ.) Teorie care descrie comportarea de ansamblu a unui sistem alcătuit din numeroase particule. **S.** a apărut din imposibilitatea descrierii individuale a fiecărei particule, iar rezultatele sale au caracter probabil,

realizându-se experimental în limitele unor fluctuații inerente. ✧ *S. clasică* (sau *Maxwell-Boltzmann*) = **s.** a unui colectiv numeros de particule ale căror mișcare și interacțiune sunt descrise de mecanica clasică. *S. cuantică* = **s.** a unui colectiv numeros de particule ale căror mișcare și interacțiune sunt descrise de mecanica cuantică. *Statistica Fermi-Dirac* studiază *fermionii*, iar *statistica Bose-Einstein* studiază *bosonii*.

STATISTICIAN, -Ă (< fr.) s. m. și f. Specialist în statistică.

STATIV (< germ.) s. n. Dispozitiv care servește la susținerea vaselor sau a aparatelor de laborator.

STAT-MAJOR (< *stat* + *major*, după fr. *état-major*, it. *stato maggiore*) s. n. Organ de conducere a trupelor, format dintr-un anumit număr de ofițeri, constituiți în birouri sau secții, sub conducerea unui șef (șef de stat-major). **S.-m.** ajută pe comandant în activitatea de conducere a trupelor; sediul acestui organ de conducere.

STATOCIST (< fr.) s.n. Organ cu rol în menținerea echilibrului, prezent la diverse nevertebrate.

STATOR (< fr., germ. {s} lat. *status* „fix") s. n. Parte fixă a unui motor sau a unui generator de energie, solidară cu carcasa mașinii sau reprezentând chiar carcasa acesteia. Este constituită din organe active (ex. palete directoare la turbină, circuit magnetic și înfășurări la mașini electrice), din elemente de legătură cu rotorul (ex. lagăre) și din organe auxiliare (ex. portperiile la mașinile electrice).

STATOREACTOR (< fr.) s. n. Reactor cu flux continuu și fără compresor constituit dintr-un difuzor, o cameră de ardere, un efuzor și o instalație de alimentare cu combustibil, folosit pentru propulsia unor avioane supersonice. Avioanele echipate cu **s.** sunt prevăzute și cu rachete pentru decolare.

STATORNIC, -Ă (< *stat*[2]) adj. **1.** (Despre oameni și manifestările lor) Constant, neschimbător, invariabil; ferm, hotărât. ✦ Permanent, durabil, continuu. **2.** (Despre așezări omenești) Stabil, fix; consolidat.

STATORNICI (< *statornic*) vb. IV **1.** Tranz. și refl. A (se) stabili, a (se) așeza undeva (pentru o perioadă îndelungată). ✦ Refl. (Despre abstracte) A lua ființă, a se stabili. **2.** Tranz. A fixa, a preciza, a decide.

STATORNICIE (< *statornic*) s. f. Faptul de a fi statornic; constanță, fermitate (în păreri, idei, sentimente etc.). ✦ Devotament, credință. ✦ Durabilitate.

STATOSCOP (< fr.{i}; {s} gr. *statos* „nemișcat" + *skopein* „a examina") s. n. Instrument de măsură folosit la bordul aeronavelor pentru a indica micile schimbări de altitudine față de o altitudine de zbor aleasă.

STATUA (< fr., lat.) vb. I tranz. A stabili, a hotărî (printr-un statut).

STATUAR, -Ă (< fr., lat.) adj., s. f. **1.** Adj. Referitor la statui. ✦ Ca o statuie; monumental. **2.** S. f. Totalitatea sculpturilor în ronde-bosse dintr-o epocă, dintr-o țară, ale unui artist.

STATUETĂ (< it., fr.) s. f. Statuie de mici dimensiuni.

STATUIA LIBERTĂȚII, monument situat la intrarea în G. New York, pe ins. Liberty (Bedloe), reprezentând o femeie care ține în mână o torță, simbol al S.U.A. și orașului New York, realizată în 1886 de sculptorul francez Frédéric-Auguste Bartholdi (1834–1904) și dăruită de Franța guvernului american. Înălțime 40 m. Declarată în 1924 monument național (23,5 ha) și inclusă (în 1984) în Patrimoniul cultural universal.

STATUIE (< fr.; lat. *statua* < *statuere* „a plasa, a așeza") s. f. Sculptură în ronde-bosse, care reprezintă în întregime un personaj (de obicei o personalitate), figuri alegorice etc.

STATU-QUO (loc. lat. *statu-quo* [*ante*] „în starea în care (lucrurile) erau [înainte]") s. n. Situație de fapt sau de drept în raport cu care se apreciază efectele unui act juridic, tratat, convenție etc.

STATURĂ (< fr., lat.) s. f. Înălțime a corpului unui om; stat[2] **(2).** ✦ Siluetă, talie.

STATUT (< fr., lat.) s. n. **1.** (DR.) Componentă a actului constitutiv al societăților pe acțiuni, în comandită pe acțiuni și a celor cu răspundere limitată, precum și documentul legal necesar pentru constituirea legală a asociațiilor, fundațiilor, partidelor și altor organizații. În **s.** se înscriu datele de identificare (nume, sediu, forma juridică), obiectul de activitate principal și secundar, conform clasificării activităților din economia națională, capitalul social, modul de administrare și de gestiune și alte clauze. **2.** Denumire dată unor constituții. **3.** *S. politic* = totalitatea drepturilor și îndatoririlor prevăzute și garantate de Constituție și de celelalte acte normative, în virtutea cărora cetățenii participă la activitatea politică. *S. personal* = totalitatea legilor dintr-un stat referitoare la starea și la capacitatea cetățenilor săi și care li se aplică acestora, în principiu, chiar dacă se află în străinătate. *S. real* = totalitatea legilor dintr-un stat referitoare la regimul bunurilor aflate pe terit. acestuia, care se aplică și bunurilor aparținând unui stat străin. **4.** *S. (status) social* = poziția indivizilor într-un grup social, a grupurilor în sistemul organizării sociale; include drepturile individului sau grupul în structura socială dată și indică obligațiile altora față de individul sau grupul respectiv, fiind considerate ca o „zestre" acordată diversificat, conform unei scări ierarhice de prestigiu și putere, care le permite să exercite un anumit rol social; ansamblul obligațiilor ce le revin în raport cu grupul, cu ceilalți membri ai acestuia, sau cu alte grupuri.

STATUTAR, -Ă (< fr.) adj. Conform unui statut, bazat pe un statut.

STAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Punct de oprire pe traseul unui vehicul public rutier sau feroviar, amenajat pentru urcarea și coborârea călătorilor, încărcarea sau descărcarea mărfurilor, înlesnirea încrucișărilor etc. **2.** (ASTR.) *S. a planetelor* = poziție de pe orbita aparentă a unei planete în care aceasta pare că stă pe loc, sensul mișcării sale pe bolta cerească schimbându-se din direct în retrograd sau invers. ✦ *S. spațială* (sau *cosmică*) = satelit artificial sau vehicul cosmic care se plasează pe o orbită stabilă în jurul Pământului și care se poate utiliza ca laborator și observator extraatmosferic sau ca rampă de lansare spre Lună ori spre alte planete; este echipat cu numeroase aparate și instrumente care permit efectuarea de măsurători și experiențe complexe, informațiile dobândite putând fi transmise pe Pământ. V. *sondă spațială. S.* (sau *instalație*) *pilot* v. *instalație.* **3.** Ansamblu de clădiri și de instalații amenajate pentru efectuarea unor observații (ex. **s.** meteorologică, **s.** polară, **s.** seismică), a unor operații tehnice (ex. **s.** de transformare, **s.** de pompare etc.). ✧ *S. de distribuție* = **s.** pentru livrarea produselor petroliere din depozit la consumatori. *S. de radiocomunicații* = ansamblul echipamentelor, al antenelor, al instalațiilor de alimentare și al anexelor necesare funcționării unui serviciu de radioemisie și radiorecepție sau de emisie-recepție. *S. electrică* = ansamblu de instalații, inclusiv anexele, care face parte dintr-un sistem energetic și în care se realizează modificarea unor parametri ai puterii electromagnetice (tensiune, frecvență etc.) corespunzător condițiilor de transport și de utilizare a energiei electrice, sau conectare a două ori a mai multor căi de curent; poate fi: *s. de transformare, s. de convertire* (redresoare sau invertoare) sau *s. de*

conexiuni. S. hidrometrică (sau *hidrologică*) = unitate a sistemului de efectuare a observațiilor și de prelucrare a datelor hidrologice, care coordonează o serie de posturi hidrometrice instalate pe râuri și lacuri. *S. meteorologică* = unitate a rețelei hidrometeorologice în care se fac observații directe asupra fenomenelor și elementelor meteorologice, climatice și hidrologice de bază și o prelucrare primară a observațiilor.

STAȚIONA (< fr.) vb. I intranz. (Despre vehicule) A face o stație **(1)**; (despre persoane) a se opri pentru câtva timp într-un loc, a sta pe loc.

STAȚIONAR, -Ă (< fr., lat.) adj., s. n. **1.** Adj. Care nu variază câtva timp; care rămâne în aceeași stare; constant. ✧ *Regim s.* = evoluție a unui sistem fizic sau tehnic în decursul căreia mărimile de stare se mențin constante, dar au loc transferuri sau transformări de energie. *Curgere s.* = curgere a unui fluid astfel încât liniile de curent să nu-și modifice forma sau poziția. **2.** S. n. Instituție medicală în care bolnavii sunt internați pentru diagnostic și tratament; poate funcționa pe lângă un dispensar sau pe lângă o policlinică. **3.** S.n. Stațiune de cercetări sau punct de lucru al unei stațiuni în care se realizează în mod regulat observații și determinări cantitative asupra unor factori de mediu cu ajutorul aparaturii de înregistrare sau în câmpuri experimentale.

STAȚIUNE (< fr., lat.) s. f. **1.** Localitate în care se găsesc condiții naturale și dotări pentru anumite activități balneare sau recreaționale. *S. balneară* = localitate care dispune de factori naturali de cură (ape minerale, ape termale, lacuri sărate, nămoluri, mofete etc.), de baze de tratament și unități de cazare, recomandate în tratamentul diferitelor boli. *S. balneoclimatercă* = **s.** care îmbină factorii naturali de cură cu condiții climatice favorabile, fiind recomandată atât pentru tratamentul unor boli cât și pentru odihnă și recreere. *S. climatercă* = localit. situată într-un cadru natural unde condițiile climatice (regimul termic, eolian, umiditatea și presiunea atmosferică, ionizarea aerului, aerosoli etc.) au o acțiune pozitivă asupra organismului, putând fi utilizate pentru tratarea unor boli, reconfortare și întărire a organismului și care dispune de dotări pentru odihnă și tratament. *S. turistică* = localit. care dispune de condiții și amenajări pentru activități turistice (care constituie principalele surse de venit în localit. respectivă). **2.** Instituție subordonată unui organ central, unei instituții academice sau de învățământ etc. în cadrul căreia se desfășoară diferite activități concrete de cercetare (**s.** experimentală, **s.** pomicolă, **s.** viticolă, **s.** de cercetări marine, de cercetări geografice etc.). **3.** Porțiune de teren relativ omogenă din punct de vedere al reliefului, rocii, solului, topoclimei, apei freatice etc., care oferă condiții specifice de trai unor comunități vegetale și animale. În silvicultură măsurile de gospodărire a pădurilor sunt corelate cu tipurile de **s.** forestiere. **4.** *S. bipedă* = capacitatea de a se menține în poziție verticală și a se deplasa în două picioare. Se întâlnește la om, la păsări și izolat la unele mamifere. Dezvoltarea acestei capacități a constituit un element important în evoluția hominidelor.

STAUDINGER [ʃtaudiŋər], **Hermann** (1881–1965), chimist german. Prof. univ. la Freiburg. Cercetări fundamentale în domeniul chimiei macromoleculare. A descoperit și a explicat fenomenul polimerizării. Premiul Nobel pentru chimie (1953).

STAUFFENBERG [ʃtaufənberk], **Klaus Schenk, conte von** (1907–1944), colonel german. Șef de Stat Major al armatei de rezervă (1944). La 20 iul. 1944 a plasat o bombă în sala de ședințe a Cartierului general al Führer-ului, la Rastenburg; fiind sigur că Hitler a murit în atentat, a declanșat, la Berlin, un puci eșuat. Arestat și executat.

STAUL (lat. *stab(u)lum*) s. n. Grajd; *spec.* loc îngrădit, uneori acoperit, pentru oi sau pentru capre.

STAUROLIT (< fr. {i}; {s} gr. *stauros* „cruce" + *lithos* „piatră") s. n. Mineral, silicat natural de aluminiu și de fier, cristalizat în sistemul *rombic*. Este brun-roșiatic până la negricios, sticlos și dur și se găsește în constituția unor șisturi cristaline; varietățile transparente sunt întrebuințate ca pietre semiprețioase. **S.** se exploatează în cantități importante în Canada, Brazilia, Franța, Elveția și S.U.A.

STAVANGER [stavaŋər], oraș în SV Norvegiei, situat pe o pen. mărginită de fiordul omonim (ramificație a lui Bokna Fjord), la 306 km VSV de Oslo; 111 mii loc. (2003). Aeroportul Sola. Port comercial și de pescuit. Șantier naval. Rafinărie de petrol. Ind. metalurgică, textilă, chimică și alim. (conserve de pește). Muzeu de artă; Muzeu de arheologie și de etnografie. Teatru. Catedrala St. Swithin (începutul sec. 11, completată în stil gotic în sec. 12); Palat episcopal (restaurat în 1924). Locuit din sec. 8. A primit statut de oraș în 1425.

STAVĂ (< bg.) s. f. Herghelie.

STAVILĂ (< sl.) s. f. Piedică (materială), obstacol. ✦ Element de construcție mobil care servește la închiderea sau la deschiderea, parțială ori totală, a unui orificiu, a unui deversor etc. într-o lucrare hidrotehnică. ✦ Fig. Opoziție, împotrivire.

STAVRAT, Olimpiu (1888–1968, n. Mihăileni, jud. Dorohoi), general român. Comandant al Diviziei 7 infanterie (1940–1942), remarcându-se pe frontul din N Bucovinei și la Odessa, al Corpului 7 teritorial (1942–1943). Guvernator al Basarabiei (1943–1944). Arestat (1948), judecat și condamnat (1949) la temniță grea pe viață; eliberat în dec. 1955 din penitenciarul Gherla.

STAVRID (< ngr.) s. m. Pește teleostean marin, răpitor, din familia Carangide, lung de 13–15 cm; are gura mare cu numeroși dinți și linia laterală cu o curbă la jumătate *(Trachurus mediterraneus ponticus)*. Abundent în M. Mediterană, M. Neagră și M. Azov. O specie înrudită, *Trachurus trachurus*, care ajunge până la 35 cm, se întâlnește în Oc. Atlantic.

STAVRINOS (sec. 16–17), vistier al lui Mihai Viteazul, de origine grec. Autor al poemei „Vitejiile prea-piosului și prea-viteazului Mihai-voievod", alcătuit din 1 312 versuri în limba greacă; cuprinde istoria completă a domniei lui Mihai Viteazul.

STAVROFOR (< ngr.) s. m. (La ortodocși) Preot (arhiprezbiter) sau arhimandrit care poartă pe piept o cruce ca distincție ecleziastică.

STAVROPIGHIE (< ngr.) s. f. Mănăstire care depinde direct de Patriarhie.

STAVROPOL 1. Oraș în SSV părții europene a Federației Ruse, situat la poalele N ale m-ților Caucaz, în apropiere de izv. râului Grahovka; 354,6 mii loc. (2002). Nod feroviar. Expl. de petrol și gaze naturale. Prelucr. petrolului. Ind. chimică, pielăriei și încălțămintei, textilă, de prelucr. a lemnului și alim. (conserve de carne și fructe, sucuri de fructe, vin, făină). Muzee: de etnografie, de artă etc. Teatre: dramatic și de păpuși. Fundat în 1777 (ca fortăreață) de generalul Suvorov, a devenit centru militar în sec. 19. Între 1935 și 1943 s-a numit *Vorošilovsk*. **2.** V. *Togliatti*.

STAZĂ (< fr.; gr. *stasis* „oprire") s. f. (MED.) Încetinire sau oprire a circulației unor lichide biologice (sânge, bilă, lapte etc.) sau a tranzitului materiilor fecale (**s.** intestinală).

STĂNCUȚA, com. în jud. Brăila, situată în E C. Bărăganului, pe stg. văii Dunării și pe cursul inf. al râului Călmățui; 3 722 loc. (2005). Pisciculturâ. Satul **S.** apare menționat documentar în 1823.

STĂNCUȚĂ (< *stancă*, rar și reg., „stăncuță") s. f. Pasăre sedentară din familia corvidelor, de culoare neagră, cu ceafa cenușie, puțin mai mică decât o cioară *(Corvus monedula)*. Răspândită atât în păduri și reg. de munte, cât și în locuri cultivate agricol și în orașe.

STĂNESCU, Carmen (n. 1925, București), actriță română de teatru, film și televiziune. Marile succese scenice („O scrisoare pierdută", „Comedie de modă veche", „O femeie cu bani"), cinematograful („Doi vecini", „Telegrame", „Premiera") și emisiunile de divertisment tv pun în valoare verva, inteligența și distincția acestei doamne a teatrului românesc.

STĂNESCU, Nichita (1933–1983, n. Ploiești), poet român. De o remarcabilă adâncime lirică, poezia sa — aflată sub semnul disparatului și al contradictoriului — sentimentală și ermetică, naivă și manieristă, argotică și savantă, constituie deopotrivă o expresie a tragismului existențial și a unei neobosite înclinații către joc. Limbă de o radicală noutate, mânuită cu virtuozitate ca un instrument sau folosită în spirit letrist, cu un vocabular straniu și cu o gramatică personală, revoluționând sub aspectul viziunii și al expresiei, poezia română modernă. Volume de poezii: „Sensul iubirii", „O viziune a sentimentelor", „Dreptul la timp", „11 elegii", „Oul și sfera", „Laus Ptolemaei", „Necuvintele", „Un pământ numit România", „În dulcele stil clasic", „Belgradul în cinci prieteni", „Clar de inimă", „Epica magna", „Operele imperfecte", „Noduri și semne". Eseuri („Cartea de recitire", „Respirări"). Publicistică. Premiul Herder. M. post-mortem al Acad. Române (1990).

STĂNESCU, Nicu (1903–1971, n. Ploiești), violonist și dirijor român de muzică populară. Solist și șef de orchestră, unul dintre primii dirijori ai orchestrei Barbu Lăutaru înființată în anul 1949 pe lângă Institutul de Folclor al Academiei Române. A practicat o orchestrație și tehnici de aranjament bazate, după caz, pe elementele specifice tradiției lăutarilor sătești sau orășeni din diferitele zone folclorice abordate.

STĂNESCU, Vasile (n. 1925, București), economist și jurist român. M. de onoare al Acad. (1999), prof. univ. la București. Studii și cercetări în domeniul dreptului economic, al unității economice, al managementului, teoriei patrimoniului și mecanismului economic. A lansat un concept nou: „ecodreptul".

STĂNEȘTI 1. Com. în jud. Giurgiu, situată în S C. Burnas, 2 941 loc. (2005). Stație (în satul **S.**) și haltă de c.f. (în satul Onceşti). Viticultură. Aici, la 15 ian. 1595, un detașament, condus de frații Buzești, a înfrânt tătarii aflați sub comanda nepotului hanului. În această luptă, Stroe Buzescu l-a ucis pe comandant. Între 17 febr. 1968 și 23 ian. 1981, com. **S.** a făcut parte din jud. Ilfov. Bisericile Nașterea Maicii Domnului (1862) și Sf. Nicolae (1863), în satul **S.**, și bisericile Sf. Gheorghe (1875), Cuvioasa Parascheva (1898–1900) și Sfinții Voievozi (1907–1912), în satele Ghizdaru, Bălanu și Onceşti. **2.** Com. în jud. Gorj, situată în depr. Subcarpatică Olteană, la poalele SE ale m-ților Vâlcan, pe râul Șușița; 2 655 loc. (2005). În satul **S.** se află biserica Duminica Tuturor Sfinților (1732, cu picturi murale interioare din 1824), iar în satele Curpen și Vaidei, câte o biserică de lemn, cu același hram – Adormirea Maicii Domnului, prima din anul 1801, iar cealaltă din 1827. Biserica de lemn cu hramul Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1834), în satul Măzăroi. **3.** Com. în jud. Vâlcea, situată în piemontul Oltețului, pe râul Cerna; 1 524 loc. (2005). În arealul satului **S.** a fost descoperit (mai 1994) un tezaur alcătuit din 779 monede romane de argint, datând din sec. 2–3. Bisericile de lemn cu același hram – Cuvioasa Parascheva, în satele Suiești (1783) și Stănești (1894–1896).

STĂNILEȘTI, com. în jud. Vaslui, situată în lunca și pe terasele de pe dr. Prutului; 5 774 loc. (2005). Centru de țesături și cusături populare. Satul **S.** este menționat documentar în 1493. Într-un act din 1627, emis de Miron Barnovschi, localit. apare consemnată cu numele *Siliștea-Stănilești*. Aici, la 18–22 iul. 1711, armata ruso-moldoveană a fost încercuită și atacată de trupele otomane, comandate de Mehmed Baltagi-pașa, Petru cel Mare fiind constrâns să încheie armistițiu. După încheierea păcii, Dimitrie Cantemir a fost nevoit să se refugieze în Rusia, unde a devenit consilier intim al țarului. În satul Pogănești se află biserica Sf. Nicolae (ante 1809).

STĂNILOAE, Dumitru (1903–1993, n. Vădeni, jud. Brașov), teolog, filozof, istoric și publicist român. Acad. (1991), prof. de dogmatică la Academia Teologică „Andreiană" din Sibiu, al cărei rector a fost (1936–1946), și la Institutul Teologic din București. Considerat unul dintre cei mai importanți teologi ortodocși și gânditori creștini („Viața și activitatea Patriarhului Dositei al Ierusalimului", „Viața și învățătura Sf. Grigorie Palama", „Iisus Hristos sau restaurarea omului", „Teologia dogmatică ortodoxă", „Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă", „Reflexii despre spiritualitatea poporului român", „Comentariu la Evanghelia lui Ioan", „Iisus Hristos lumina lumii"). Numeroase traduceri („Filocalia", „Dogmatica" lui H. Andrutsos ș. a.).

STĂNIȘEȘTI, com. jud. Bacău, situată în V colinelor Tutovei, pe râul Dobrotfor; 4 724 loc. (2005). Mori de vânt (1922), în satul Gorgheşti. În satul **S.**, menționat documentar în 1598, se află bisericile Sfinții Voievozi (c. 1793) și Sf. Nicolae (1810, reparată în 1868); bisericile Sfinții Voievozi (1807, reclădită în 1856–1863) și Sf. Gheorghe (ante 1809), în satele Crăieşti și Slobozia.

STĂNIȚA, com. în jud. Neamț, situată în V pod. Central Moldovenesc; 2 277 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **S.**). Biserica de lemn Sfinții Voievozi (1804, reconstruită în 1927), în satul Poenile Oancei.

STĂNOG (< ucr.) s. n. Bară de lemn sau de fier care separă caii sau vitele în grajd.

STĂNOIU, Damian (1893–1956, n. sat Dobrotinet, jud. Olt), scriitor ro-

Nichita Stănescu

Dumitru Stăniloae

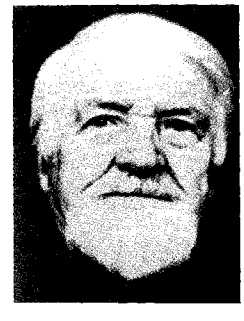

mân. Proză umoristică, inspirată de viața monahală, pastișând savuros stilul textelor patristice („Călugări și ispite", „Alegere de stareță", „Ucenicii Sf. Antonie"). Romane de coloratură erotică; literatură pentru copii.

STĂPÂN, -Ă (cuv. probabil autohton; cf. și sl. *stopanŭ*) s. m. și f. **1.** Posesor, proprietar al unui bun material. ✦ *Spec.* Proprietar de sclavi. **2.** Persoană în serviciul căreia este angajat cineva. ✧ Expr. *a intra la stăpân* = a se angaja slugă la cineva. **3.** Patron[2] **(1). 4.** (În opoziție cu *supus*) Persoană sub a cărui putere, autoritate, dominație se află cineva sau ceva; stăpânitor, domnitor, suveran (al unui stat). ✧ Expr. *A fi stăpân pe situație* = a se simți tare, sigur într-o anumită împrejurare. *A fi stăpân pe sine* = a nu-și pierde cumpătul, a-și putea înfrâna pornirile și pasiunile. **5.** Gazdă (în raport cu oaspeții).

STĂPÂNI (< *stăpân*) vb. IV **1.** Tranz. A avea ceva în proprietate; a deține, a poseda. **2.** Tranz. A avea cunoștințe temeinice într-un anumit domeniu de activitate. ✧ Expr. *A stăpâni o limbă (străină)* = a cunoaște foarte bine, a vorbi curent o limbă (străină). **3.** Refl. Fig. A avea controlul propriilor porniri; a se înfrâna, a se domina, a se reține. ✦ Tranz. A ține în frâu, a struni pe cineva. **4.** Intranz. A cârmui, a guverna, a domni.

STĂPÂNIRE (< *stăpân*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) stăpâni. **2.** Proprietate, posesiune. **3.** Conducere, guvernare; dominație; domnie, suzeranitate. ✧ Expr. *Stăpânire de sine* = sânge rece, calm; cumpăt. **4.** (Înv.) Putere, autoritate de stat; *p. ext.* persoană care reprezintă această autoritate.

STĂPÂNITOR, -OARE (< *stăpâni*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care stăpânește sau care ține sub stăpânirea sa. ✦ Dominant. **2.** S. m. și f. Persoană care are în proprietatea sa ceva; proprietar, posesor, stăpân. ✦ Domnitor, suveran.

STĂREȚIE (< *stareț*) s. f. **1.** Funcția, demnitatea de stareț(ă); timpul cât cineva exercită această funcție. **2.** Locuința sau cancelaria starețului sau stareței unei mănăstiri.

STĂROSTI (< *staroste*) vb. IV intranz. (Pop.) A peți. ✦ A rosti ornațiile de nuntă.

STĂRUI (< bg.) vb. IV intranz. **1.** A se ruga de cineva în mod insistent și repetat, pentru a obține ceva; a insista. **2.** A rămâne statornic (într-o hotărâre, într-un sentiment etc.); a persevera. ✦ A lucra cu stăruință la ceva. **3.** A continua să existe; a dăinui, a se menține, a dura.

STĂRUINȚĂ (< *stărui*) s. f. **1.** Rugăminte, cerere insistentă făcută cuiva; insistență. **2.** Perseverență, tenacitate, statornicie (într-o hotărâre, într-un sentiment etc.). ✦ Silință, străduință în muncă.

STĂRUITOR, -OARE (< *stărui*) adj. **1.** (Și adv.) Care stăruie; insistent. **2.** Care persevează într-o atitudine, în muncă etc.; neclintit, statornic, tenace.

STĂTĂTOR, -OARE (< *stă*) adj. **1.** Care stă pe loc, care nu se mișcă, imobil; (despre ape) necurgătoare. **2.** *De sine stătător* = care nu depinde de nimeni și de nimic; independent.

STĂTUT, -Ă (< *stă*) adj. Care nu mai este proaspăt; vechi, clocit. ✦ (Despre aer, apă) Care nu a fost împrospătat; viciat, stricat.

STĂUCENI, com. în jud. Botoșani, situată în C. Jijiei, pe râul Sitna, la confl. cu Morișca; 3 408 loc. (2005). Iaz pentru piscicultură. În apropiere de **S.** a avut loc, în 17 aug. 1739, în cadrul Războiului ruso-turc din 1735–1739, o luptă în care rușii au înfrânt o oaste turco-tătară. La această confruntare a participat, de partea rușilor, un corp de oaste comandat de Constantin Cantemir, fiul domnului Moldovei, Antioh Cantemir.

STĂVILAR (< *stavilă*) s. n. Baraj la care reținerea apei se realizează cu ajutorul stavilelor. **S.** are mai ales rol de reglare a nivelului apelor din amonte și se execută în general pentru înălțimi mici de reținere. Sin. *zăgaz.* ✦ Partea mobilă a stăvilarului; stavilă.

STĂVILI (< *stavilă*) vb. IV tranz. A opri, a bara cursul unei ape; a zăgăzui. ✦ Fig. A împiedica, a opri, a înfrâna ceva.

STÂLCI (< sl.) vb. IV tranz. **1.** A deforma, a strivi, a zdrobi prin lovire; *p. ext.* a bate strașnic pe cineva. **2.** A pronunța rău un cuvânt deformându-i sunetele; a vorbi prost o limbă străină; a cânta deformat o melodie; a poci.

STÂLP (< sl.) s. m. **1.** Element de construcție cu lungimea mare în raport cu dimensiunile secțiunii, confecționat din lemn, din metal, din beton armat sau din zidărie, care, având rolul de a prelua și de a transmite sarcini mari de la grinzi la fundații, trebuie să reziste mai ales la forțe de compresiune. ✧ *S. de susținere* = element de susținere a acoperișului sau a tavanului în lucrările miniere subterane (confecționat din lemn, din metal sau din beton armat). **2.** Construcție care servește la susținerea conductoarelor, liniilor electrice aeriene, a liniilor de telecomunicații sau a corpurilor de iluminat, a antenelor de radio sau de televiziune etc. **3.** Porțiune neexploatată dintr-un zăcământ, destinată susținerii tavanului unui abataj. ✦ Porțiune de substanță minerală utilă în formă de prismă, cuprinsă între două galerii paralele și pregătită pentru exploatare. **4.** Indicator de frontieră sau de hotar. **5.** Fig. Persoană de nădejde într-o colectivitate, într-o familie etc.

STÂLPARE (lat. **stirparia*) s. f. Ramură înfrunzită de salcie, binecuvântată de preot, care se împarte credincioșilor ortodocși în biserică în Duminica Floriilor.

STÂLPENI, com. în jud. Argeș, situată în partea centrală a piemontului Cândești, pe Râu Târgului; 4 994 loc. (2005). Stație (în satul **S.**) și haltă de c.f. (în satul Rădești), inaugurată la 1 iul. 1887. Prelucr. lemnului. Pomicultură (meri, pruni, peri). Bisericile Sf. Gheorghe (1774, cu picturi murale din 1867) și Sf. Nicolae (1813), în satele Rădești și Livezeni.

STÂLPU, com. în jud. Buzău, situată în NV C. Buzău-Călmățui, pe cursul superior al râului Călmățui; 3 075 loc. (2005). Satul **S.** apare menționat documentar în 1475. Biserica Sf. Dumitru, construită în sec. 18 pe locul unei biserici de lemn care data din 1689, cu picturi murale interioare originare, în satul **S.**

STÂLPUL, unul dintre numele populare ale *Stelei Polare.*

STÂMPĂRA (lat. **extemperare*) vb. I tranz. și refl. (Pop.) A (se) astâmpăra.

STÂNA DE VALE, stațiune climaterică și de odihnă, situată în raza com. Budureasa, jud. Bihor, într-o depresiune înconjurată de culmile m-ților Vlădeasa și Pădurea Craiului, la 1 102 m alt. Climat tonic și izvor cu apă minerală feruginoasă. Stațiunea este recomandată pentru tratarea nevrozelor astenice, a unor afecțiuni endocrine și respiratorii, a stărilor de debilitate, de surmenaj fizic și intelectual, a anemiilor, rahitismului și tulburărilor de creștere la copii. Teleferic. Păstrăvărie.

STÂNĂ (cuv. probabil autohton) s. f. Așezare pastorească de vară, în afara satului (de obicei la munte), unde se adăpostesc oile și ciobanii și unde se prepară produsele din laptele oilor.

STÂNCA-COSTEȘTI v. **Ștefănești (2).**

STÂNCĂ (probabil cuv. autohton) s. f. Bloc mare de piatră (în munți) cu pereții colțuroși, ascuțiți.

STÂNCĂ, Ştefan (1865–1897, n. Iaşi), medic şi militant socialist român. Primul medic român care a arătat importanţa mediului social şi profesional asupra evoluţiei bolilor, legătura între situaţia economică şi cea sanitară („Mediul social ca factor patologic"). M. de onoare post-mortem al Acad. (1948).

STÂNCĂRIE (< *stâncă*) s. f. Mulţime de stânci; regiune stâncoasă.

STÂNCENI, com. în jud. Mureş, pe râul Mureş, în defileul Toplita-Deda; 1 535 loc. (2005). Staţie de c.f. Expl. de andezit.

STÂNCEŞTI, sat în com. Mihai Eminescu (jud. Botoşani) pe terit. căruia a fost descoperit un complex fortificat traco-getic (sec. 6–3 î.Hr.) alcătuit din două cetăţi de pământ delimitate prin val şi şanţ. Complexul de la **S.,** probabil reşedinţă a unui şef local traco-get şi loc de refugiu pentru populaţie, a fost abandonat la sfârşitul sec. 3 î.Hr., ca urmare a pătrunderii bastarnilor pe terit. Moldovei.

STÂNCOŞI, Munţii ~ (ROCKY MOUNTAINS) [rɔki mauntinz], lanţ muntos în V Americii de Nord, care se extinde pe terit. Canadei şi S.U.A., din Alaska şi până în S S.U.A., pe direcţie N–S, pe c. 4 800 km lungime şi 480 km lăţime, constituind ramura de E a sistemului Cordilierilor din America de Nord. Sunt formaţi din granite, gnaisuri, şisturi cristaline, calcare şi gresii. Numeroase vârfuri depăşesc 4 000 m alt. Alt. max.: 4 399 m (Mt. Elbert, situat în Sawatch Range din statul Colorado). Constituie cumpăna de ape dintre bazinul Atlanticului şi cel al Pacificului. Zona superioară este acoperită de zăpezi persistente şi de numeroşi gheţari. Expl. de min. de cupru, plumb, metale rare, cărbune. Reg. turistică (Parcurile naţionale Yellowstone, Parcul naţional Glacier — pe terit. S.U.A. şi Banff, Jasper, Yoho, Kootenay — pe terit. Canadei, incluse, în 1984–1990, în Patrimoniul natural universal).

STÂNG, -Ă (lat. **stancus* = *stanticus* „obosit") adj. **1.** (Despre organele corpului) Care se află în partea dinspre inimă a corpului omenesc. ✦ (Substantivat, f.) Mâna stângă. ✦ (Substantivat m.) Piciorul stâng. **2.** Care se află în partea sau în direcţia mâinii stângi. ✦ (Substantivat, f. sg. art.) Partea sau direcţia stângă. **3.** Care reprezintă gruparea radicală a unui partid, a unei organizaţii politice etc. (Substantivat, f.) Grupare politică de orientare socialistă sau social-democrată. ✧ Loc. *De stânga* = (despre grupări politice, persoane) partizan, adept al unei politici socialiste sau social-democrate.

STÂNGĂCI, -CE (< *stâng*) adj. **1.** (Şi subst.) Care se serveşte mai bine cu mâna stângă decât cu cea dreaptă. Este un fenomen determinat de dominanţa emisferei cerebrale drepte (de obicei condiţionată ereditar); copilul **s.** nu trebuie forţat sistematic să evite folosirea stângii, deoarece acest lucru îi poate provoca tulburări psihomotorii şi afective. **2.** Fig. (Şi adv.) Care este lipsit de îndemânare, greoi în mişcări, în exprimare, în gândire etc.; nesigur. ✦ Care denotă neîndemânare.

STÂNGĂCEAUA, com. în jud. Mehedinţi, situată în NE piemontului Bălăciţei, pe cursul inf. al râului Motru; 1 497 loc. (2005). Biserica Adormirea Maicii Domnului (1869), în satul **S.**; casă de lemn (1840), în satul Bârlogeni.

STÂNGĂCIE (< *stângaci*) s. f. Lipsă de îndemânare, de siguranţă în mişcări, în acţiune, în activitate. ✦ (La pl.) Fapte, atitudini care denotă nepricepere, incompetenţă.

STÂNIŞOARA 1. Munţii Stânişoarei, culme muntoasă în E Carpaţilor Orientali, situată între valea Bistriţei (în V şi S), Subcarpaţii Neamţului (la E) şi râul Suha (la N). Structural, corespunde unui mare sinclinal, având cutări în solzi. Este alcătuită din fliş grezos-şistos, fliş calcaros-şistos (strate de Hangu) şi conglomerate cretacice, dispuse în fâşii paralele, care dau în relief culmi înalte, dar şi din şisturi, argile şi marne pe care s-au dezvoltat culmi mai joase, înşeuări, bazinete depresionare şi sectoare de vale lărgite (Pipirig, Hangu, Secu, Nemţişor s.a). Culmea centrală, extinsă pe c. 65 km lungime, este dominată de mai multe vârfuri ce depăşesc 1 300 m alt. (Ostra 1 382 m, Băişescu 1 340 m, Bâtca Comorii 1 513 m, Bivolu 1 530 m – acesta din urmă constituind alt. max. a m-ţilor **S.**) şi înşeuări situate la 800–950 m alt., fiind mărginită de o parte şi de alta de culmi mai scurte şi mai scunde (750–1 000 m), separate de văi largi. Spre E, această culme se termină brusc, dominând depresiunile subcarpatice prin abrupturi de 200–300 m. De aici izvorăsc râurile Suha, Neamţ, Cracău, Farcaşa, Hangu, Cuejdiu ş.a. Pantele m-ţilor **S.** sunt acoperite cu păduri de molid în amestec cu fag. Versantul E este inclus în mare parte în Parcul Natural Vânători–Neamţ. Păstorit. Expl. de gresii. **2.** Pas în partea de N a m-ţilor Stânişoarei, situat la 1 235 *m* alt., prin care trece o şosea nemodernizată ce asigură legăturile rutiere între localităţile de pe valea Moldovei şi cele de pe valea Bistriţei.

STÂNJEN (< bg.) s. m. **I. 1.** Unitate de măsură pentru lungime, folosită în trecut, egală cu 1,96 m în Ţara Românească şi cu 2,23 m în Moldova. **2.** Unitate de măsură pentru volumul lemnelor stivuite, egală cu opt steri. **II.** (BOT.) Stânjenel.

STÂNJENEALĂ (< *stânjeni*) s. f. Faptul de a (se) stânjeni; stinghereală, deranjare.

STÂNJENEL (< *stânjen*) s. m. Denumire dată speciilor de plante erbacee perene din genul *Iris,* familia iridaceelor, cu frunze în formă de sabie şi cu flori mari, violacee, albastre sau galbene. Rizomul de **s.** este întrebuinţat în farmacologie şi în cosmetică. Există numeroase specii spontane şi cultivate. Sin. *iris*[2], *stânjen* **(II).**

STÂNJENI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A stingheri pe cineva într-o îndeletnicire; a tulbura **(3),** a deranja **(2). 2.** Refl. (Reg.) A se sfii, a se ruşina.

STÂRC (< sl.) s. m. Nume dat mai multor specii de păsări de baltă din ordinul ciconiiformelor, cu ciocul, gâtul şi picioarele lungi, predominant ihtiofage; de obicei cuibăresc în colonii (în copaci sau în stufăriş). Se cunosc c. 66 de specii, populând toate continentele ✧ *S. cenuşiu* = pasăre de mărimea unei berze, cu aripile cenuşii şi cu câte un smoc de pene negre înapoia ochilor; bâtlan *(Ardea cinerea). S. roşu* = pasăre puţin mai mică decât stârcul cenuşiu, cu capul, gâtul şi pieptul roşcat, cu dungi negre *(Ardea purpurea). S. de noapte* = pasăre de mărimea unui corb, cu gâtul şi picioarele ceva mai scurte decât la alţi stârci, ceafa şi spatele negre, aripile cenuşii, pieptul alb şi 2–4 pene lungi pe cap *(Nycticorax nycticorax). S. pitic* = pasăre comună în Europa Centrală şi în România, care trăieşte retrasă în apele cu stufăriş şi în bălţi *(Ixobrychus minutus). S. galben* = pasăre mai mică decât ceilalţi **s.,** cu corpul şi capul galben-pal, aripile şi coada albe *(Ardeola ralloides). S. de cireadă* = pasăre puţin mai mare decât **s.** galben, cu penaj preponderent alb *(Bubulcus ibis)* foarte comună în Africa şi S Asiei; trăieşte în preajma marilor ierbivore sălbatice şi domestice, ciugulind insectele parazite de pe corpul acestora. *S. alb* = egretă.

STÂRCEA, Alexei (1919–1974, n. Chişinău), compozitor şi cântăreţ român. Prof. la Institutul de Arte „G. Musicescu" din Chişinău. Opera „Balada eroică", cantate, piese corale, muzică de spectacole şi film.

STÂRCI (< *stârc*) vb. IV refl. A se ghemui, a se chirci (de frig).

STÂRCIȚ, -Ă (< *stârci*) adj. Strâns, ghemuit; chircit.

STÂRNI vb. IV **1.** Tranz. A face să se înalțe în aer praf, nisip, frunze etc.; a clinti din loc, a ridica, a mișca. **2.** Tranz. A determina păsări, animale sălbatice etc. să-și părăsească cuibul (ascunzătoarea); a goni **(1).** ✧ Expr. *A stârni câinii* = a întărâta, a asmuți câinii asupra cuiva. **3.** Refl. (Despre conflicte, războaie) A se dezlănțui, a se isca. ✦ Tranz. A da naștere, a pricinui, a cauza (în mod brusc), a deștepta. **4.** Tranz. A provoca (la ceva), a îndemna, a ațâța.

STÂRPI (< *sterp*) vb. IV **1.** Tranz. A extermina animale sau plante care dăunează, care provoacă pagube. **2.** Tranz. A nimici, a distruge; a face să dispară cu desăvârșire. **3.** Intranz. și refl. (Pop., despre femelele animalelor sau despre femei) A pierde sarcina; a deveni sterp, steril.

STÂRPITURĂ (< *stârpi*) s. f. **1.** Ființă insuficient dezvoltată, pipernicită; pocitură **(1),** avorton. **2.** (Pop.) Femelă stearpă.

STÂRV (< sl.) s. n. Cadavru de animal; hoit, mortăciune.

STEA (lat. *stella*) s. f. **1.** Corp ceresc cu lumină proprie, de formă aproximativ sferică, format dintr-o masă de gaze aflată la temperatură ridicată (în general mii de grade la suprafață și milioane de grade în centru), datorită reacțiilor termonucleare care au loc în interiorul său. Soarele este o **s.** medie. Masele stelelor sunt cuprinse între 0,01 și 100 de mase solare, razele între 0,01 și câteva sute sau chiar mii de raze solare, iar strălucirile între 10^{-5} și 10^{5} de străluciri solare. Din cauza marilor lor depărtări de Pământ, **s.** se văd sub forma unui punct luminos și totodată par fixe pe bolta cerească; cea mai apropiată **s.**, *Proxima Centauri,* se află la distanța de 4,3 ani-lumină. Numărul **s.** este extrem de mare, însă cu ochiul liber se pot vedea doar aproximativ șase mii, cea mai strălucitoare fiind *Sirius* (v. *mărime* stelară). Numeroase **s.** sunt însoțite de sateliți luminoși sau de sateliți întunecați (planete), formând **s.** multiple (duble, triple etc.), respectiv sisteme planetare. Unele **s.** (ex. *Cefeide*) prezintă variații periodice ale strălucirii, fiind numite **s.** *variabile.* ✦ (Pop.) Orice corp ceresc (cu excepția Lunii) care strălucește noaptea pe bolta cerească. ✧ *S. căzătoare* = meteorit. *S. cu coadă* = cometă. *S. magilor* = **s.** foarte strălucitoare care, potrivit „Noului Testament" ar fi vestit magilor nașterea lui Iisus. *S. lui David* = **s.** cu șase colțuri (formată prin suprapunerea a două triunghiuri echilaterale); simbol al religiei iudaice. ✦ Fig. Artistă celebră (de cinematograf, de teatru etc.); star[2]. **2.** Obiect, desen etc. având o formă asemănătoare cu aceea prin care este reprezentată convențional o **s. (1).** ✦ Spec. **S. (2)** de hârtie colorată, împodobită, cu care colindă copiii în timpul sărbătorilor Crăciunului. ✦ *Cântece de s.* = colinde cântate de copii din prima seară a Crăciunului până în ziua de Bobotează. ✦ (TEHN.) Piesă formată din mai multe segmente radiale prinse de o parte centrală. ✦ (TIPOGR.) Asterisc, steluță. ✦ Pată albă pe fruntea unor animale. ✦ Expr. *A fi cu stea în frunte* = a fi (sau a se crede) deosebit față de alții, superior altora. **3.** (ZOOL.) *Stea-de-mare* = clasă de echinoderme marine răpitoare, în formă de **s. (2),** cu corpul format dintr-un disc central de la care pornesc radiar brațe în număr de cinci sau multiplu de cinci *(Asteroidea)*; asteridă.

STEAG (< rus.) s. n. **1.** Drapel, stindard; fanion. ✧ *S. de domnie* = baston terminat cu un glob de argint și cu o semilună, dat de sultan domnilor români ca semn al domniei. *S. de mire* = obiect asemănător unui steag **(1),** confecționat din năframe și împodobit cu panglici și cu spice de grâu, purtat în fruntea alaiului de nuntă. **2.** (În Ev. Med., la români) Mică unitate militară având drapel propriu.

STEAPSÎNĂ (< germ.; gr. *stear* „seu" {s}; + *pepsis* „fermentație") s. f. (BIOCHIM.) Enzimă de tipul lipazelor, prezentă în sucul pancreatic, care intervine în continuarea digestiei grăsimilor în duoden.

STEARAT (< fr. {i}; {s} gr. *stear* „seu") s. m. Sare sau ester ale acidului stearic. ✧ *S. de sodiu* = sare de sodiu a acidului stearic, solubilă în apă, unul dintre principalii componenți ai săpunului.

STEARIC (< fr., engl.) adj. *Acid ~* = acid gras monocarboxilic saturat, solid, incolor și puțin solubil în apă. Se găsește sub formă de gliceride în numeroase grăsimi. Este întrebuințat la fabricarea lumânărilor, la prepararea unor produse cosmetice (cremă de ras), a stearaților metalici etc.

STEARÎNĂ (< fr. {i}) s. f. **1.** Acid stearic tehnic impurificat cu acid palmitic, oleic etc. folosit la fabricarea lumânărilor, în industria textilă, a cauciucului etc. **2.** Nume generic pentru gliceridele acidului stearic (ex. tristearină).

STEATÎT (< fr., germ. {i}; {s} gr. *steat-* „grăsime, seu") s. n. Varietate de talc microcristalină compactă, albă, gălbuie sau cenușie, utilizată pentru confecționarea unor obiecte decorative. Sunt renumite vasele de **s.** sculptate, provenite din Creta minoică.

STEATOPIGIE (*stear* „seu" + *pugé* „fesă") s. f. Depunere abundentă, prezența unui țesut adipos foarte dezvoltat în regiunea feselor și a osului sacrum, caracter întâlnit frecvent la boșimani și hotentoți.

STEATOZĂ (< fr. {i}) s. f. Degenerescență a unui țesut sau organ (ex. **s.** hepatică), provocată de invadarea lor cu grăsimi.

STEAUA, revistă lunară a Uniunii Scriitorilor din România. Apare la Cluj-Napoca din 1954, continuând „Almanahul literar" (1949–1953). Printre colaboratori: L. Blaga, A. E. Baconsky, D. R. Popescu, M. Tomuș, Ioan Alexandru.

STEAUA CIOBANULUI, numele popular al planetei *Venus.*

STEAUA DUNĂRII, ziar politic, literar și comercial, apărut sub conducerea lui M. Kogălniceanu la Iași (1855–1856 și 1858–1860, cu întreruperi din cauza cenzurii) și sub titlul „L'Étoile du Danube" la Bruxelles (1856–1858). Rol important în propaganda unionistă. În anii 1897–1899 și 1907, Vasile M. Kogălniceanu a mai editat, la București, un ziar cu același titlu.

STEAUA POLARĂ, stea de mărimea 2,1 din constelația Ursa Mică, situată la c. 650 ani-lumină de Soare. Se află foarte aproape de polul nord ceresc (distanță unghiulară: 55'); în jurul ei pare că se rotește întreaga boltă cerească. În trecut foarte mult folosită pentru orientare (indicând nordul geografic). Nume populare: *Stâlpul, Candela Cerului.*

STEELE, Mount ~ , masiv muntos în V Canadei, în apropiere de granița cu S.U.A. (Alaska), parte componentă a m-ților Saint Elias; alt. 5 073 m. Acoperit pe vârf cu zăpezi persistente și ghețari (Walsh, Chintia ș.a.).

STEELE [sti:l], **Sir Richard** (1672–1729), jurnalist, autor dramatic, eseist și om politic englez. Împreună cu J. *Addison,* **S.** a pus bazele publicisticii literare, fondând primul periodic literar englez „The Tatler" (1711–1712); editează singur revista satiric-moralizatoare „The Spectator" (1711–1712), „The Guardian" (1713) și „The Englishman" (1713–1715). A impus în aceste reviste specia eseului literar, între schiță și portretul umoristic. Tratate moral-religioase, pamflete. Autor de comedii sentimentale cu caracter moralizator („Șotul tandru", „Îndrăgostiții timizi"). A contribuit la răspândirea ideilor luministe și la cizelarea limbii literare.

STEEN [ste:n], **Jan** (Havickszoon) (1626–1679), pictor olandez. Scene de gen, în culori calde, din viața poporului într-un spirit narativ, adeseori satiric („Bolnava și medicul", „Tovărășie rea").

STEFAN [ʃtefan], **Josef** (1835–1893), fizician austriac. Prof. univ. la Viena. Director al Institutului de Fizică din Viena (din 1866). A formulat legea (1879) potrivit căreia energia radiantă emisă de un corp negru incandescent este direct proporțională cu puterea a patra a temperaturii absolute a corpului; această lege a fost demonstrată termodinamic teoretic în 1884 de fizicianul L.E. *Boltzmann (legea lui S.-Boltzmann).*

STEGAR (< *steag*) s. m. Persoană care poartă steagul (în armată, la o nuntă, la jocul călușarilor etc.).

STEGOCEFALI (< fr. {i}; {s} gr. *stegos* „acoperiș" + *kephale* „cap") s. m. pl. Ordin fosil de amfibieni al căror craniu era acoperit de plăci osoase groase, sculptate, de natură dermică; au trăit din Devonian până în Triasic; (și la sg.) animal din acest ordin.

STEGODON (< fr.; {s} gr. *stegos* „acoperiș" + *odous, odontos* „dinte") s. m. Gen fosil de mamifere din ordinul proboscidienilor, având caractere de trecere de la mastodont la elefant; a trăit în Pliocen.

STEGOZAUR (STEGOSAURUS) (< fr. {i}; {s} gr. *stegos* „acoperiș" + *sauros* „șopârlă") s. m. Gen fosil de reptile ierbivore, dinozauriene patrupede, cu lungimea de c. 8 m și care aveau pe spate și pe coadă un șir dublu de plăci osoase; au trăit în Jurasic.

STEI (< scr.) s. n. Colț de stâncă (ascuțită); *p. ext.* bolovan mare de piatră, de sare etc.

STEI v. **Știei.**

STEIERMARK v. **Stiria.**

STEIGER [staigar], **Rod** (1925–2002), actor american de teatru și film. Amplă filmografie dominată de personaje dure, agresive, nevrotice, autoritare, unele dintre ele coborând din istoria mai mult sau mai puțin recentă („Al Capone", „Waterloo", „Mussolini: Ultimul act"). Premiul Oscar 1967 („În arșița nopții").

STEIN [ʃtain], **Edith** (1891–1942), filozof german. Evreică convertită la creștinism (1922). Călugăriță carmelită (din 1933, cu numele de Tereza Binecuvântata a Crucii). Arestată, în 1942, de Gestapo, a murit în lagărul de la Auschwitz. Lucrări: „Ființă finită și ființă veșnică", „Studiu despre Ioan al Crucii: știința crucii". Beatificată (1987) de papa Ioan Paul II, sub numele de *Preafericita Tereza a Crucii.*

STEIN [stain], **Gertrude** (1874–1946), scriitoare americană. Stabilită la Paris (1902), a grupat în jurul său pictori (Matisse, Picasso, Braque, Picabia, Dali) și scriitori (Hemingway, Scott Fitzgerald) de seamă (aceștia din urmă din așa-numita „generație pierdută"), inițiind o reînnoire a gustului literar american. Romane („Lucy Church Amiably", „Autobiografia lui Alice B. Toklas", „Formarea americanilor"), nuvele („Trei vieți"), utilizând un stil anticonvențional, cu unele elemente compoziționale cubiste, cu inovații sintactice, reproducând nemijlocit limbajul vorbit. Comedii de notorietate („Geografie și comedii", „Patru sfinți în trei acte"); eseuri, memorialistică.

STEIN [ʃtain], **Heinrich Friedrich Karl, baron von** (1757–1831), om politic prusian. Ca șef al guvernului prusian (1807–1808) al regelui Frederich Wilhelm III, a început câteva reforme cu caracter democratic (eliberarea țăranilor iobagi, modernizarea administrației). După pacea de la Tilsit (1807), a fost unul dintre organizatorii luptei împotriva lui Napoleon I.

STEIN [stain], **William Howard** (1911–1980), biochimist american. Prof. univ. la New York. Cercetări în domeniul enzimologiei. A stabilit, împreună cu S. Moore, prin metode cromatografice, secvența aminoacizilor în macromolecula de ribonuclează. Premiul Nobel pentru chimie (1972), împreună cu S. Moore și Chr. B. Anfinsen.

STEINACH [ʃtainah], **Eugen** (1861–1944), fiziolog austriac. Prof. univ. la Praga și Viena. Cercetări asupra fiziologiei hipofizei, hormonilor sexuali etc.

STEINBECK [stainbek], **John Ernst** (1902–1968), scriitor american. Operă de un puternic dramatism, cu trăsături naturaliste, într-un discurs polemic, uneori alegoric. Povestiri realiste evocând anii copilăriei („Tortilla", „Păsunile raiului", „Călușul roib", „Cartierul fabricii de conserve"), romane de factură socială cu accente tragice („Bătălia", „Fructele mâniei", „La est de Eden", „Iarna vrajbei noastre", „Oameni și șoareci"), reportaje („Eu și Charley descoperim America"). Premiul Nobel pentru literatură (1962).

STEINBERG [stainbe:rg], **Saul** (pe numele adevărat *Saul Jacobson*) (1914–1999, n. Râmnicu Sărat), grafician american originar din România. Desene, în majoritate cu subiecte satirice, adesea de tendință suprarealistă, lucrate cu o mare finețe și precizie a trăsăturii (albumele „Pașaportul", „Labirintul").

STEINBERGER [stainbərgər], **Jack** (n. 1921), fizician american. Împreună cu W. Panofski, a măsurat (1950–1952) spinul, paritatea și timpul de viață al pionilor; a construit camere cu bule cu care a demonstrat (1957) valoarea parității în dezintegrarea alfa, a determinat (1958) paritatea pionului π^0, a descoperit (1962) particula omega; a demonstrat validitatea relațiilor de dispersie în dezintegrările kaonilor și hiperonilor. Împreună cu L. Lederman și M. Schwartz, a descoperit (1962) neutrinul electronic și miuonic. Premiul Nobel pentru fizică (1988), împreună cu L. Lederman și M. Schwartz.

STEINER [ʃtainər], **Rudolf** (1861–1925), filozof și pedagog austriac. Fondatorul antropozofiei, interpretare esoterică a creștinismului; și-a definit doctrina în lucrările „Teofizica", „Inițierea", „Știința ocultă". A fondat Societatea Antropozofică (1913) și școala Waldorf (1919) la Stuttgart.

STEINHARDT, N. (1912–1989, n. Pantelimon, București), eseist și memorialist român. Studii de literatură comparată, eseuri *erudite*, note de călătorie, comentarii literare („Critică la persoana întâi", „Prin alții spre sine"). Memorialistică cu puternice implicații *etice* și spirituale („Jurnalul fericirii" – capodoperă a genului).

John Ernst Steinbeck

Rudolf Steiner

N. Steinhardt

Predici și eseuri de religie creștină ortodoxă. Deținut politic (1960–1964). În ultimii ani de viață, după ce se călugărise, s-a retras la Mănăstirea Rohia.

STEINITZ [ștainits], **Ernst** (1871–1928), matematician german. Prof. univ. la Breslau și Kiel. Unul dintre fondatorii algebrei moderne; teoria sa algebrică despre corpuri (1910) a deschis drumul studiilor generale de algebră abstractă.

STEINITZ [ștainits], **Wilhelm** (1836–1900), șahist american de origine austriacă. Creatorul strategiei moderne în jocul de șah. Primul campion mondial de șah din 1886 până în 1894, când a fost învins de șahistul german *E. Lasker*.

STEINLEN [stēlẹn], **Théophile-Alexandre** (1859–1923), desenator și pictor francez de origine elvețiană. Reprezentând figuri din popor, a exprimat în spirit militant gravele urmări ale războiului; ilustrații de carte, afișe și picturi.

STEINMETZ, Charles Proteus (pe numele adevărat *Karl August Rudolf*) (1865–1923), inginer american de origine germană. Datorită convingerilor și activităților sale socialiste a fost constrâns să emigreze în S.U.A. (1889), unde a lucrat la Compania General Electric. Contribuții deosebite în domeniul electricității, concretizate în peste 200 de invenții.

STEINSCHILLER [ștainșilər] (cuv. germ.) subst. Soi de viță de vie originar din Germania, cu ciorchini mijlocii, cilindroconici, boabe sferice, roșii brumate, cu miez nearomat; este cultivat pentru producerea vinurilor curente de masă.

STEINWAY [staịnuei], numele unei importante firme germano-americane constructoare de piane, fondată de Henry E. Steinway (născut *Heinrich Engelhard Steinweg*) (1797–1871), care a început producerea de piane în 1836. În 1853 el, împreună cu o parte a familiei, a emigrat în S.U.A., iar în 1853 H.E. Steinway și fiii au fondat o companie în New York City, cu un deosebit succes. Firma produce piane de o calitate remarcabilă.

STEJ v. **Știei.**

STEJĂR (cf. bg. *stežer*) s. m. Denumire generică dată speciilor de arbori și arbuști din genul *Quercus*, familia fagaceelor. Se cunosc c. 450 de specii, răspândite în zonele temperată, subtropicală și tropicală ale emisferei nordice. În România sunt înalți până la 50 m, cu coroana largă, frunze alterne lobate, flori dispuse monoic în amenți, fructul ghindă și lemn foarte rezistent, dur și cu multe utilizări în ind. de construcții. Dintre aceștia, **s.** pedunculat, *Q. robur* este întâlnit îndeosebi în lunci, depresiuni sau în silvostepa din N țării, **s.** pufos, *Q. pubescens* și **s.** brumăriu (*Q. pedunculiflora*), sunt specii de silvostepă sudică, **s.** roșu american, *Q. borealis*, a fost introdus la noi în parcuri și grădini. În reg. mediteraneeană se întâlnesc specii de **s.** cu frunze mici, pieloase, dure: **s.** verde *(Q. ilex)*, **s.** de plută *(Q. suber)*, **s.** de cârmâz *(Q. coccifera)*. ✦ P. restr. Lemnul acestor arbori, dur și rezistent, are numeroase întrebuințări.

STEJARI, com. în jud. Gorj, situată în zona dealurilor Amaradiei, pe stg. văii Amaradia; 3 154 loc. (2005). Pomicultură. Până la 1 ian. 1965, satul și com. **S.** s-au numit *Cordești*, iar apoi, până la 17 febr. 1968, *Stejarul*. Biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena (sec. 18), în satul **S.**

STEJARU 1. Com. în jud. Teleorman, situată în C. Găvanu-Burdea, pe dr. râului Vedea; 2 105 loc. (2005). Muzeu sătesc. Pe terit. satului **S.** au fost descoperite urmele unui castru roman (sec. 2–3) situat pe linia romană de fortificații numită Valul lui Traian. Până la 1 ian. 1965, satul și com. **S.** s-au numit *Bălțați*. **2.** Com. în jud. Tulcea, situată în SE pod. Babadag; 2 032 loc. (2005). Nod rutier. Expl. de pirite cuprifere (în satul Mina Altân Tepe). Până la 17 febr. 1968, satul și com. **S.** s-au numit *Eschibaba*. **3. Hidrocentrala ~** v. **Bicaz (5).**

Stejar. Frunze și fruct

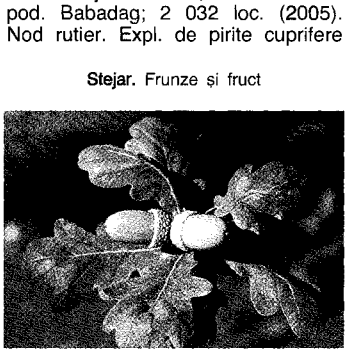

STEJARUL v. **Plopeni.**

STEJĂRIȘ (< *stejar*) s. n. Pădure formată din stejari.

STELAJ (< germ.) s. n. **1.** Piesă de mobilier din rafturi orizontale pe care se păstrează diverse obiecte (cărți, acte, mărfuri etc.). **2.** Schelet metalic destinat susținerii aparatelor, instrumentelor și dispozitivelor care constituie o instalație electrică.

STELAR, -Ă (< fr., lat.) adj. Care aparține stelelor **(1)**, privitor la stele (ex. *mărime* **s.**).

STELARATOR (< engl.) s. n. Instalație complexă, cu capcane magnetice de anumite configurații spațiale, utilizată pentru studiul reacțiilor termonucleare controlate produse într-o plasmă cu deuteriu, tritiu, litiu etc.

STELARU, Dimitrie (pseud. lui *Dumitru Petrescu*) (1917–1971, n. Segarcea-Vale, jud. Teleorman), poet român. A frecventat cenaclul „Sburătorul". Existență boemă. Lirică a unei sensibilități ultragiate și a damnării („Noaptea geniului", „Preamărirea durerii", „Cetățile albe", „Oameni în flăcări", „Mare incognitum", „Nemoarte"); proză lirică de confesiune („Zeii prind șoareci"), basme pentru copii.

STELAT, -Ă (< *stea*) adj. În formă de stea **(2)**, ca o stea.

STELĂ (< fr.) s. f. (În Antic.) Mic monument comemorativ sau funerar, alcătuit dintr-un singur bloc de piatră, așezat vertical, și purtând o inscripție sau ornamente sculptate.

STELIT (< fr., germ.) s. n. Aliaj de cobalt, crom, wolfram, molibden și de alte elemente, cu duritate mare, inoxidabil, folosit la fabricarea instrumentelor chirurgicale, la acoperirea prin sudură a unor piese cu suprafețe active uzate (elice de nave, palete de pompe etc.), la fabricarea de scule aschietoare etc.

STELIȚĂ (< *stea*) s. f. Plantă erbacee perenă din familia compozitelor, cu tulpina și frunzele păroase și flori dispuse în capitule, cele marginale albastre, iar cele centrale galbene *(Aster amellus)*. Crește în locuri stâncoase și pajiști de la câmpie până în reg. montană.

STELLA [stelə], **Frank** (n. 1936), pictor american. Reprezentant al expresionismului abstract. Creația sa, caracterizată inițial prin rigoarea și economia mijloacelor de expresie,

evoluează de la tablou spre obiecte picturale de mare libertate plastică (utilizând cele mai diverse materiale) și un relief tot mai accentuat, anticipând arta minimală („Sate poloneze", „Conuri și stâlpi"). Lucrări teoretice („Spațiu activ").

STELLA [stęle], **Joseph** (1887–1946), pictor american de origine italiană. După o scurtă perioadă newyorkeză, când s-a remarcat ca ilustrator de cărți, a călătorit în Europa, trecând pe rând prin experiența futuristă și prin cea dadaistă; fondator al grupării Dada din New York. În etapa cubistă care a urmat, a pictat peisaje urbane care voiau să sugereze dinamismul marii metropole. A fost unul dintre principalii reprezentanți ai avangardei americane din anii '30 și '40 ai sec. 20.

STELNICA, com. în jud. Ialomița, situată în SE C. Bărăganului, pe stg. brațului Borcea al Dunării; 1 704 loc. (2005). Nod feroviar și rutier. Pescuit. În satul **S.,** menționat documentar în 1467, se află o biserică zidită în anii 1858–1860.

STELUȚĂ (< *stea*) s. f. **1.** Diminutiv al lui stea **(1).** ✦ Scânteie. **2.** Obiect, desen (mic) etc. în formă de stea **(2).** ✦ Asterisc. ✦ Cusătură în formă de stea **(2).** ✦ Pată albă pe fruntea unor animale. **3.** Mic rotocol de grăsime care se vede plutind pe supa, laptele etc. fierbinte. **4.** Plantă erbacee perenă din familia cariofilaceelor, înaltă de 25–30 cm, cu frunze ovale și flori albe *(Stellaria nemorum)*; crește în pădurile din regiunea de deal și montană, pe soluri umede, bogate în humus.

STEMĂ (< ngr.) s. f. **1.** Semn convențional distinctiv al unei țări, al unui oraș, al unei dinastii, al unei familii nobile, al unei organizații etc.; emblemă, blazon. **2.** Coroană, diademă.

STEN (< fr. {i}; {s} gr. *sthenos* „forță") s. m. Unitate de măsură a forței, egală cu o mie de newtoni.

STENAHORIE (< ngr.) s. f. Înv. **1.** Greutate în respirație; năduf. ✦ Fig. Stare de neliniște sufletească; plictiseală. **2.** Încurcătură, nevoie materială.

STENDHAL [stędal] (pseud. lui *Henri Beyle*) (1783–1842), scriitor francez. Antimonarhist și anticlerical. Ofițer participant la Războaiele napoleoniene; diplomat (consul al Franței la Triest și la Civitavecchia). Unul dintre creatorii romanului francez modern. Se remarcă prin gustul romantic pentru pasiunile violente, prin luciditatea analizei psihologice, grija documentării minuțioase și calitățile limbajului, tintind sobrietatea și concizia. Proză caracterologică, evocând dintr-un unghi critic aristocrația pariziană sub Restaurație („Armance"), fenomenul arivismului („Roșu și negru"), corupția din mediul financiar și militar („Lucien Leuwen"), moravurile politice și ecleziastice („Lamiel", „Mănăstirea din Parma"). Nuvele romantice („Vanina Vanini", „Stareța din Castro", „Vittoria Accoramboni"), făcând elogiul pasiunii și al aventurii. Eseuri teoretizând romantismul („Racine și Shakespeare"), biografii („Viața lui Napoleon", „Viața lui Rossini", „Viețile lui Haydn, Mozart și Metastasio"), studii de sociologie a artei („Istoria picturii în Italia"); tratatul „Despre dragoste"; însemnări de călătorie („Plimbări prin Roma", „Memoriile unui turist"); pagini autobiografice („Jurnal", „Amintiri egoiste", „Viața lui Henry Brulard").

Stendhal

STENIC, -Ă (< fr.{i}; {s} gr. *sthenos* „forță") adj. Întăritor.

STENMARK, Ingmar (n. 1956), schior suedez. A dominat schiul alpin în probele de slalom. Câștigător al Cupei Mondiale (1976–1978); dublu campion olimpic (1980, Lake Placid), de mai multe ori campion mondial.

STENO- (< fr.; {s} gr. *stenos* „strâns", „îngust") Element de compunere cu sensul „scurt", „limitat", „strâns", „restrâns" cu ajutorul căruia se formează adjective și substantive.

STENOBIONT, -Ă ({s} *steno-* + gr. *biont* = „care trăiește") adj. (Despre organisme) Care suportă doar variații limitate ale factorilor de mediu.

STENODACTILOGRAF, -Ă (< fr.) s. m. și f. Persoană care cunoaște și practică stenodactilografia

STENODACTILOGRAFIE (< fr.) s. f. Stenografiere a vorbirii cuiva și dactilografierea directă după stenogramă.

STENOGRAFIE (< fr. {i}; {s} *steno-* + gr. *graphein* „a scrie") s. f. Sistem de înregistrare grafică rapidă a vorbirii cuiva cu ajutorul unor semne convenționale.

STENOGRAMĂ (< fr. {i}; {s} *steno-* + gr. *gramma* „scriere") s. f. Text înregistrat prin stenografie.

STENOHALIN, -Ă (< fr. {i}; {s} *steno-* + gr. *halis* „sare") adj. (BIOL.; despre organisme acvatice) Care suportă doar variații limitate ale salinității apei în care trăiește.

STENOIONIC, -Ă (< fr.; {s} *steno-* + fr. *ion*) adj. (BIOL.; despre organisme) Care suportă doar variații limitate de pH al solului sau al apei.

STENON, Nicolas (în daneză *Niels Steensen*, în lat. *Nicolaus Steno)* (1638–1686), anatomist și naturalist danez. După o călătorie în Italia, a abandonat știința pentru religie, și din protestant s-a convertit la catolicism, devenind în 1675 preot. Numit vicar-apostolic pentru Nordul Germaniei și Scandinavia. A descoperit canalul excretor al glandei parotide (*canalul S.*). A pus bazele stratigrafiei pe baza observației fosilelor (1669) și cristalografiei geometrice, enunțând legea constanței unghiurilor cristalelor unei aceleiași specii minerale.

STENOTERM, -Ă (< fr. {i}; {s} gr. steno- + gr. *thermos* „cald") adj. (BIOL.; despre organisme) Care suportă doar variații limitate ale temperaturii mediului extern.

STENOTIP (< fr.; {s} *steno-* + gr. *typos* „urmă întipărită") s. n. Mașină pentru stenografiere.

STENOTIPIE (< fr.) s. f. Stenografiere cu stenotipul.

STENOZARE (după fr. *stenosage*; {s} *steno-*) s. f. Tratament cu soluție de formaldehidă la care sunt supuse produsele textile pentru a deveni nesifonabile.

STENOZĂ (< fr.; {s} *steno-*) s. f. Îngustare a unui orificiu sau a unui organ cavitar, cauzată de un proces inflamator, cicatriceal, tumoral sau degenerativ. **S.** provoacă tulburări în funcționarea organului respectiv. ✧ *S. aortică* = **s.** a aortei de natură sifilitică sau reumatismală, care determină tulburări ale funcțiunii cardiace. *S. mitrală* = **s.** a valvulelor mitrale ale inimii de natură inflamatorie sau congenitală, determinând tulburări cardiace care pot evolua spre insuficiență cardiacă. *S. intestinală* = **s.** a unei porțiuni a intestinului subțire sau a celui gros, de natură inflamatorie, tumorală sau cicatriceală, care determină tulburări ale tranzitului intestinal.

STENTOR (< fr.; n. pr. *Stentor*, personaj din „Iliada") s. m. *Voce de* ~ = voce puternică.

STEP (< engl.) s. n. Stil de execuție a unor dansuri de origine negro-americană, a cărui tehnică se bazează pe bătăi ritmice-sincopate ale vârfului și tocului pantofilor.

STEPANAKERT v. **Hankendî**.

STEPĂ (< rus.) s.f. Formațiune ierboasă din reg. cu climă continentală din SE Europei și Asia în care predomină gramineele xerofile cu înrădăcinare puternică (colilia, negara, păiușul stepic, bărboasa). În partea ei nordică printre graminee se dezvoltă și diverse plante anuale, dicotiledonate perene, diverse geofite, mai ales cu bulbi, tufărișuri scunde formate din arbuști xerofili, formând stepa cu graminee și dicotiledonate. Pe măsură ce deficitul de precipitații este mai mare, vegetația de stepă este mai sărăcăcioasă, multe dintre dicotiledonate dispar, se trece la stepa sudică (stepa cu graminee sau stepa cu ierburi scunde). Limita sudică a stepei urmărește țărmul Mării Negre din Dobrogea și S Ucrainei, trece apoi în pen. Crimeea, pe țărmul Mării Azov și la N de Caucaz. Mai departe spre E trecerea de la stepă la semideșert se face treptat; stepele se întind, ca o fâșie lată până în Mongolia orientală. Zona de stepă se împarte în două sectoare cu caractere distincte sub raport floristic și faunistic: stepele eurokazahstanice (care ajung până în reg. premontane ale Altaiului) și stepele transbaikalice-mongole. Zonă bioclimatică a cărei caracteristică este reprezentată de această vegetație. În prezent, vegetația de **s.** a fost în mare parte înlocuită cu culturi agricole.

STEPHANOPOULOS, Konstantinos (n. 1926), jurist și om politic grec. În timpul dictaturii coloneilor a trăit în exil (până în 1974). Ministru în mai multe cabinete. În 1985 a fundat Partidul Reînnoirii Democratice, pe care l-a dizolvat în 1994. Președinte al Republicii Elene (1995–2005).

STEPHĂNESCU, George (1843–1925, n. București), compozitor român. Inițiatorul spectacolelor de operă în limba română și fondatorul unor societăți lirice premergătoare Operei Române; a scris operete, o dramă lirică („Petra"), feeria „Sânziana și Pepelea", muzică simfonică (este autorul primei simfonii românești) și de cameră, instrumentală și vocală.

STEPHENSON [stị:vnsn], **George** (1781–1848), inginer și inventator britanic. Considerat întemeietor al transportului feroviar acționat cu abur. A descoperit fenomenul aderenței roților metalice la șinele metalice. A întemeiat (1823) prima uzină de locomotive (la Newcastle) în care a fost realizată (1825) prima locomotivă cu aburi din lume, numită „Locomotion", pe linia ferată Stockton-Darlington. În 1826–1830 a condus lucrările de construcție a primei căi ferate publice (Liverpool-Manchester).

STEPIZARE, s.f. Proces de pătrundere a unor specii xerofile caracteristice stepei în asociații vegetale din reg. în care în condiții naturale predomina vegetația mezofilă, fie ca rezultat al aridizării climei, fie, mai frecvent, ca urmare a modificării antropice a mediului (îndeosebi prin defrișări și suprapășunat).

STEPNOI v. **Elista**.

STER (< fr. {i}; {s} gr. *stereos* „solid") s. m. Unitate de măsură pentru volume egală cu un metru cub, utilizată pentru cubajul lemnelor așezate în stive.

STERADIAN (< fr.; {s} gr. *stereos* „solid" + fr. *radian*) s. m. Unitate de măsură a unghiurilor solide (simbol: sr), egală cu unghiul care, având vârful în centrul unei sfere, intersectează pe suprafața acesteia o calotă a cărei arie este egală cu pătratul razei sferei.

STERE, Constantin (1865–1936, n. Cerăpcău, Basarabia), jurist, om politic și scriitor român. Prof. univ. la Iași. Ideolog al poporanismului („Poporanism sau social-democrație"). În tinerețe, activitate politică antițaristă fiind deportat în Siberia, apoi, în România, politică liberală radicală pe linia rosettismului. A fost unul dintre conducătorii Partidului Țărănesc și ai Partidului Național-Țărănesc, pe care l-a părăsit în 1930, creând Partidul Țărănesc-Democrat. Studii de drept („Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept", „Introducere în studiul dreptului constituțional"); articole politice. Proză autobiografică (romanul fluviu „În preajma revoluției"), de mare interes.

George Stephenson

STEREGOAIE (ȘTIRIGOAIE) s. f. Denumire dată plantelor erbacee toxice din genul *Veratrum*, familia liliaceelor, cu frunze late, sesile și cu flori albe (*V. album*, invadantă în pășunile din golul de munte) sau purpurii-închis (*V. nigrum*), dispuse în panicule compuse. Conțin alcaloizi, întrebuințați în bolile hipertensive. Extractele se folosesc în combaterea ectoparaziților.

STEREO-[1] (< fr.; {s} gr. *stereos* „cubic") Element de compunere cu sensul „solid", „spațial", „în relief".

STEREO[2] (< fr.) adj. invar. Care aparține stereofoniei; cu proprietăți stereofonice.

STEREOACUSTICĂ (< fr. {i}; {s} *stereo-* + fr. *acoustique* „acustică") s. f. Metodă de determinare a direcțiilor din care vin sunetele.

STEREOBAT (< fr.) s. n. (În arhitectura clasică) Masiv de zidărie formând soclul unei construcții.

STEREOCHIMIE (< fr.; {s} *stereo-* + fr. *chimie*) s. f. Ramură a chimiei care studiază structura spațială a moleculelor și influența ei asupra proprietăților fizice (*s. statică*), precum și asupra direcției și vitezei reacțiilor (*s. dinamică*). Termenul a fost folosit pentru prima oară de *Viktor Meyer* în c. 1878 pentru studiul stereoizomerilor. J.Cornforth și V.Prelog au obținut în 1975 premiul Nobel pentru chimie pentru contribuțiile lor privind **s.** alcaloizilor, enzimelor, antibioticelor și altor compuși naturali.

STEREOCINEMATOGRAFIE (< fr.) s. f. Cinematografie care utilizează camere de luat vederi și aparate de proiecție adecvate, precum și ecrane sau ochelari speciali, oferind spectatorului imagini întrucâtva diferite pentru cei doi ochi, capabile să dea senzația de relief; cinematografie tridimensională, cinematografie stereoscopică.

STEREOCROMIE (< fr. {i}; {s} *stereo-* + gr. *khroma* „culoare") s. f. Tehnica de a executa picturi sau zugrăveli în relief, pe pereții sau tavanele încăperilor, folosind un strat de mortar special pregătit.

STEREOFONIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Referitor la stereofonie. ✧ *Film. s.* = film, de obicei panoramic, cu patru piste sonore, dintre care trei destinate difuzoarelor dispuse în spatele ecranului (stânga-mijloc-dreapta), iar a patra „pentru efecte", destinată unui difuzor dispus în fundul sălii.

STEREOFONIE (< fr. {i}; {s} *stereo-* + gr. *phone* „sunet") s. f. Procedeu de înregistrare și de redare a sunetelor care dă ascultătorului senzația că se află lângă sursele sonore

sau chiar în mijlocul lor. Captarea sunetelor se face cu două microfoane dispuse în puncte diferite (stânga–dreapta); semnalele sunt apoi înregistrate separat pe două piste alăturate ale unei benzi magnetice sau pe cei doi versanți ai șanțului unui disc; redarea se face cu ajutorul a două difuzoare care au aceeași dispoziție (stânga–dreapta) cu microfoanele corespunzătoare. ✧ *S. artificială* = procedeu de producere a muzicii înregistrate pe benzi magnetice sau pe discuri obișnuite, care constă în folosirea a două difuzoare dispuse separat, dintre care unul redă mai puternic sunetele înalte, iar celălalt sunetele joase. V. *pseudostereofonie.*

STEREOFOTOGRAFIE (< fr. {i}) s. f. Procedeu de realizare a perechilor de imagini plane ale aceluiași obiect, care sunt luate sub unghiuri puțin diferite și urmează a fi privite cu stereoscopul.

STEREOFOTOGRAMMETRIE (< fr. {i}) s. f. (TOPOGR.) Ramură a *fotogrammetriei* care se ocupă cu prelucrarea fotogramelor-perechi luate dintr-un anumit unghi pentru întocmirea planurilor și a hărților în curbe de nivel și cote.

STEREOIZOMERI (< fr.) s. f. pl. Substanțe izomere care diferă între ele prin modul de aranjare în spațiu a atomilor dintr-o moleculă.

STEREOIZOMERIE (< fr. {i}) s. f. Izomerie datorată așezării diferite în spațiu a atomilor în moleculă (ex. izomeria optică).

STEREOMETRIC, -Ă (< *stereometrie*) adj. Care aparține stereometriei, privitor la stereometrie.

STEREOMETRIE (< fr. {i}) s. f. Ramură a geometriei elementare al cărei obiect este studierea și măsurarea figurilor în spațiu.

STEREOMETRU (< fr. {i}; {s} *stereo-* + gr. *metron* „măsură") s. n. Aparat pentru măsurarea corpurilor solide.

STEREOSCOP (< fr. {i}) s. n. Instrument optic binocular folosit în fotogrammetrie, care permite examinarea în relief a perechilor de fotografii sau de diapozitive, făcând posibilă determinarea diferențelor de altitudine dintre diferite puncte.

STEREOSCOPIC, -Ă (< fr. {i}) adj. Referitor la stereoscopie; care dă senzația de spațial, de volum sau de relief (ex. microscop **s.**). ✧ *Aparat de fotografiat s.* = aparat fotografic cu două obiective, utilizat pentru realizarea unor perechi de fotografii puțin diferite între ele care urmează a fi privite cu stereoscopul. *Cinematografie s.* = stereocinematografie.

STEREOSCOPIE (< fr. {i}; {s} *stereo-* + gr. *skopein* „a privi") s. f. Capitol al opticii care studiază procedeele de realizare a imaginilor în relief, bazându-se pe procesul fiziologic de compunere a celor două imagini diferite care se formează în ochiul stâng și în ochiul drept.

STEREOTIP, -Ă (< fr.{i}) adj., s. n. **1.** Adj. Care se repetă în aceeași formă, neschimbat; lipsit de originalitate, banal. **2.** S. n. Model, clișeu. **3.** S. n. (FIZIOL.; la I. P. Pavlov) *S. dinamic* = sistem de reflexe condiționate care se formează prin repetarea acțiunii acelorași stimuli condiționali într-o succesiune determinată (ex. prin menținerea aceluiași regim de activitate) și care ușurează desfășurarea activității respective.

STEREOTIPIC, -Ă adj. Care se repetă, mereu același; neschimbat; banal, stereotip **(1).**

STEREOTIPIE (< fr. {i}; {s} *stereo-* + gr. *typos* „urmă întipărită") s. f. Tulburare care apare în cursul unor boli mintale și care constă în repetarea automată, continuă și nejustificată a unui gest *(s. motorie)*, cuvânt sau ansamblu de cuvinte *(s. verbală).*

STEREOTOMIE (< fr. {i}; {s} *stereo-* + gr. *tome* „tăiere") s. f. (CONSTR., ARHIT.) Disciplină care se ocupă cu studiul regulilor de fasonare, prin tăiere, a materialelor de construcție solide (blocuri de piatră, piese de lemn) în vederea îmbinării sau asamblării lor.

STERIADI, Jean Alexandru (1880–1956, n. București), pictor și grafician român. Acad. (1948), prof. univ. la București. Inițial, portrete și compoziții axate pe un desen ferm și expresiv

Jean Al. Steriadi. „Autoportret"

(„Hamali în portul Brăilei", „Dantelărese le", „Chivuțele"); a evoluat apoi spre o peisagistică de factură impresionistă, în care luminozitatea subtilă și armoniile coloristice echilibrate se îmbină cu un simț fin al pitorescului („Casa Moruzzi", „Geamie la Mangalia", „Corăbii în portul Brăila", „Dimineața în piață"). Iscusit gravor și desenator, a lăsat numeroase portrete, remarcabile prin ascuțimea caracterizării psihologice.

STERIAN, Margareta (1897–1991, n. Buzău), pictoriță și scriitoare română. Membră fondatoare a secțiunii plastice a asociației culturale „Criterion". Pictoriță de mare sensibilitate și rafinament, cu un pronunțat simț decorativ și al culorii („Băiat din Drăgășani", ciclul „La moși", „Răstignire", „Studiu pentru autoportret", „Peisaj din Grecia", „Vasul albastru", „IrișI în vas galben"). Ceramică („Bestiarul", „Adam și Eva", „Talerul"), tapiserii. Poezie a peisajelor calme, de fină reflecție („Poeme", „Soare difuz", „Culorile cântecului"), proză („Castelul de apă", „Oblic peste lume"). Antologii de poezie universală în traducere proprie (irlandeză, poloneză, americană).

STERIL, -Ă (< fr., lat.) adj., s. n. **1.** Adj. Care suferă de sterilitate, care nu poate procrea; (pop.) sterp **(2).** ✦ (Despre plante) Care nu produce semințe. ✦ (Despre terenuri) Neproductiv, neroditor. **2.** S. n. (IND. EXTR.) Partea dintr-un zăcământ sau dintr-un produs minier care este practic inutilizabilă în procesul de obținere a substanțelor minerale utile. ✦ Material rezultat în urma operației de concentrare mecanică a substanțelor minerale utile, care are un conținut mic de substanță utilă. Este de obicei depozitat sub formă de halde în apropierea exploatărilor miniere. **3.** Adj. Fig. Care nu duce la nimic, care nu dă nici un rezultat, zadarnic; infructuos. **4.** Adj. Care a fost sterilizat, dezinfectat, care este lipsit de germeni patogeni.

STERILET (< fr., lat.) s.n. Aparat contraceptiv de mici dimensiuni plasat în uter. Determină o reacție la nivelul mucoasei uterine care împiedică fixarea ovulului și deci apariția sarcinii.

STERILITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Incapacitatea organismelor vegetale și a celor animale de a produce celule sexuale (*s. completă*) sau de a le produce într-un număr suficient (*s. parțială*). **S.** care are loc în anumite perioade ale vieții organismului se consideră normală și se numește **s.** de vârstă. La animale și la om este mai frecventă la sexul feminin.

S. este cauzată de extirparea glandelor sexuale, de tulburări endocrine, de obstrucția trompelor uterine, anomalii ale colului uterin, de distrugerea celulelor reproducătoare, ca urmare a expunerii la raze X, de tuberculoză, sifilis etc. În unele cazuri poate fi tratată cu succes, după determinarea exactă a cauzei. ✦ Fig. Incapacitate de creație. **2.** Lipsa microorganismelor sau a sporilor acestora la un organism, într-un material sau mediu oarecare (ex. calitatea unei soluții injectabile de a nu prezenta germeni patogeni).

STERILIZARE (< *steriliza*) s. f. **1.** Distrugere a microorganismelor de la suprafața sau din interiorul diverselor obiecte sau soluții prin folosirea metodelor fizice (căldură uscată sau umedă, raze ultraviolete) sau chimice (dezinfectanți), larg utilizată în diverse domenii, dar îndeosebi în chirurgie, pentru a preveni infecțiile postoperatorii, precum și în microbiologie, cu scopul de a se obține culturi pure de germeni. **2.** Operație în urma căreia un individ devine inapt de a produce urmași. La animale se realizează în general prin castrare, la om prin vasectomie (la bărbat) sau prin blocarea trompelor uterine (la femeie).

STERILIZATOR (< fr. {i}) s. n. Aparat cu ajutorul căruia, folosindu-se căldura umedă sau căldura uscată, se obține sterilizarea unor obiecte sau a unor soluții.

STERINE (< germ.) s. f. pl. Steroli.

STERLINĂ (< engl.) adj. *Liră sterlină* v. *liră*[2].

STERLITAMAK, oraș în Federația Rusă, în Republica Autonomă Bașkiria, pe stg. râului Belaia, la 130 km S de Ufa; 264,4 mii loc. (2002). Rafinărie de petrol. Constr. de utilaj petrolier și de mașini-unelte; ind. chimică (sodă caustică, cauciuc sintetic), mat. de constr. (ciment), pielăriei și încălțămintei, alim. Fondat în 1781.

STERN (< fr., lat.) s. n. (ANAT.) Os plat situat în partea anterioară și mediană a toracelui; contribuie la formarea cuștii toracice, articulându-se cu claviculele și cu coastele.

STERN [ste:rn], **Isaac** (1920–2001), violonist american originar din Ucraina. A debutat la 11 ani cu Orchestra simfonică din San Francisco. Repertoriu bogat (de la Vivaldi la Stravinski). În 1961 a format un faimos trio cu pianistul Eugene Istomin și cu violoncelistul Leonard Rose. Remarcabil interpret de muzică de cameră. Animator al vieții muzicale americane.

STERN [ste:rn], **Otto** (1888–1969), fizician german. Stabilit în S.U.A. (1933). Prof. univ. la Zürich, Frankfurt pe Main, Rostock, Hamburg și la Univ. Berkeley. Lucrări teoretice de mecanică statică. A folosit metoda fasciculelor (1929) moleculare la studierea momentelor magnetice atomice, determinând (1933) momentul magnetic al protonului. Premiul Nobel pentru fizică (1943).

STERNBERG [stɛrnbɛrg], **Josef von** (pe numele adevărat *Jonas Stern*) (1894–1969), regizor american de film. Cineast foarte personal, creatorul unui cinematograf extrem de sofisticat din punct de vedere formal: iluminare, decoruri, unghiuri de filmare. În această ambianță evoluează un personaj feminin pe măsură, amestec de inocență și perversitate, de răceală și patimă, a cărui interpretă ideală este Marlene Dietrich („Îngerul albastru", „Shanghai Express", „Uraganul", „Capriciu spaniol").

STERNE [ste:n], **Laurence** (1713–1768), scriitor englez. Proză picarescă, scânteietoare, plină de umor. Clasic al prozei autoreferențiale („Viața și opiniile lui Tristram Shandy, gentleman").

STERNOCLEIDOMASTOIDIAN (< fr.; {s} gr. *sternon* „stern" + *kleid* „claviculă" + fr. *mastoïdien*) adj. m. *Mușchi* ~ = mușchi-pereche lung, situat în partea antero-laterală a regiunii cervicale, a cărui contracție determină înclinarea laterală a capului.

STEROID (< fr.) s. m. Substanță organică de origine vegetală și animală, răspândită în natură, constituind baza multor hormoni și acizi biliari cu variate acțiuni biologice. Hormonii **s.** sunt secretați de glandele corticosuprarenale, placentă, ovare și testicule. *S. anabolizant* = **s.** care stimulează creșterea țesuturilor, îndeosebi dezvoltarea musculaturii. Steroizii anabolizanți naturali sunt hormoni sexuali masculini; utilizarea de către sportivi a **s.a.** sintetici pentru a obține performanțe mai bune poate avea efecte negative asupra organismului și este strict interzisă.

STEROLI (< fr.; {s} fr. [*chole*]*stérol*) s. m. pl. (BIOCHIM.) Alcooli cu structură complexă și greutate moleculară mare, foarte răspândiți în natură, după originea lor împărțindu-se în **s.** animali (zoosteroli, ex. colesterolul), **s.** vegetali (fitosteroli) sau produși de ciuperci (micosteroli); sterine.

STERP, STEARPĂ (cuv. probabil autohton) adj. **1.** (Despre terenuri) Care nu produce roade; neproductiv, neroditor. ✦ Fig. (Despre privelişti) Fără viață, trist, dezolant. **2.** Steril **(1).** **3.** Fig. Care nu dă nici un rezultat; infructuos.

STESIHOR (STESIKHOROS) (c. 640–c. 550 î.Hr.), poet grec. Originar din Sicilia. Întemeietorul liricii corale. Ode, imnuri, poeme, inspirate din mitologie și folclor. A îmbinat în mod original epicul și liricul și a adus însemnate inovații prozodice (strofa, antistrofa, epoda).

STETOGRAF (< fr.) s.n. Aparat care înregistrează mișcările cavității toracice în timpul respirației.

STETOSCOP (< fr.) s.n. Instrument medical cu ajutorul căruia sunt percepute zgomotele produse de diferite organe interne.

STEUART (STEWART) [stiuet], **Sir James Denham** (1712–1780), economist englez. Reprezentant al *mercantilismului* târziu („Principii de economie politică").

STEVENS, Siaka Probyn (1905–1988), om politic din Sierra Leone. Președinte al partidului Congresul Întregului Popor (din 1960). Prim-min. (1968–1971) și președinte (1971–1985) al Republicii Sierra Leone.

STEVENSON [stiːvnsn], **Robert Louis** (1850–1894), scriitor englez. Romane de aventuri cu elemente fantastice („Comoara din insulă", „Săgeata neagră", „Stăpânul din Ballantrae") și povestiri („Noile nopți arabe", „Ciudatul caz al doctorului Jekyll și al domnului Hyde", „În mările Sudului").

STEVENSON [stiːvnsn] **Teofillo** (n. 1952), boxer cubanez de categorie grea. Triplu campion olimpic (München, 1972, Montreal, 1976, Moscova 1980) și dublu campion mondial (1974, 1978).

STEVIN, Simon (zis și *Simon de Bruges*) (1548–1620), matematician și fizician flamand. Lucrări în domeniul hidrostaticii și al fracțiilor zecimale. A preconizat sistemul zecimal în metrologie și a descoperit paradoxul hidrostatic. Tratate de astronomie, navigație, artă militară, geografie.

STEWARD [stiuard] (cuv. engl.) s. m. Bărbat din personalul unei aeronave sau de pe un vapor, care servește pasagerii și echipajul.

STEWARDEȘĂ [stiuardeșə] s. f. Femeie care face parte din personalul de bord al unui avion sau vapor, având sarcina de a servi pe călători și de a le asigura confortul.

STEWART, v. **Stuart, familia ~.**

STEWART [stiuət], **Jackie** (n. 1939), automobilist scoțian. Denumit „scoțianul zburător", a câștigat 27 mari premii de Formula 1; de trei ori campion mondial (1969, 1971, 1973).

James Stewart

STEWART [stiu:ərt], **James** (pe numele adevărat *James Maitland*) (1908–1997), actor american de film. Într-o carieră de o jumătate de sec. (peste 90 de filme), el este întruchiparea americanului cinstit și de bună credință care luptă pentru victoria cauzelor drepte. Moliciunea glasului, inocența privirii, neîndemânarea gesturilor îi conferă un farmec aparte cu care cucerește inima partenerelor („Dl. Smith merge la Washington", „Viața e minunată", „În spatele ferestrei", „Amețeala", „Anatomia unei crime"). Premiul Oscar 1940 („Poveste din Philadelphia").

STEWART [stiu:et], **Rod** (pe numele adevărat *Roderick David Stewart*) (n. 1945), cântăreț pop-rock britanic. De mare succes în anii '70 ai sec. 20. Voce aspră, charismatică („Maggie May", „Sailing", „Every Beat of My Heart").

STEYR [ʃtaiər] sau **STEIER,** oraș în N Austriei (Austria Superioară) la 26 km SE de Linz; 39,4 mii loc. (2001). Expl. de min. de fier. Metalurgie. Montaj de automobile. Constr. de tractoare, mașini agricole, camioane, mașini-unelte, aparataj electrotehnic, motociclete și biciclete. Ind. textilă și de prelucr. a lemnului. Producție de instrumente muzicale. Cartiere vechi. Biserică parohială (1443–1522), primărie (1765–1778), spital (1305), castel (restaurat în 1727). Muzeu. Menționat documentar din sec. 10.

STIBIÑĂ (< fr., germ,) s. f. Sulfură naturală de stibiu, cristalizată în sistemul rombic. Este prismatică-aciculară, plumburie cu reflexe albăstrui și are luciu puternic metalic. Este cel mai important minereu de stibiu. Importante depozite de **s.** se găsesc în China, Japonia și S.U.A. Sin. *antimonit.*

STIBIU (< lat.) s. n. Antimoniu.

STICLĂ (< sl.) s. f. **1.** Corp solid, transparent, translucid sau opac, dur, casant, amorf, constituit dintr-un amestec de silicați ai metalelor alcaline, alcalino-pământoase, de plumb sau de alte metale. Se topește trecând în prealabil printr-o stare păstoasă. Proprietățile **s.** variază după compoziția ei chimică, după procesul tehnologic de fabricație etc. **S.** obișnuită se obține prin topirea în cuptoare speciale a unui amestec format din nisip cu cuarț, piatră de var, carbonat de sodiu și materiale auxiliare. Prin înlocuirea sărurilor de sodiu cu săruri de potasiu, prin adaosuri de oxid de plumb ș.a. se obțin **s.** cu proprietăți speciale, folosite în optică, în laborator etc. ✧ *S. de cuarț* = substanță cu aspectul **s.**, obținută prin topirea cuarțului, rezistentă la acizi, la variații de temperatură și transparentă pentru razele ultraviolete. *S. optică* = **s.** cu proprietăți speciale în ce privește indicele de refracție, folosită la construirea lentilelor și a prismelor aparatelor optice. *S. crown* v. *crown. S. flint* v. *flint. S. organică* = material plastic transparent, obținut prin polimerizarea esterilor metacrilici (v. *polimetacrilat*). Se întrebuințează la fabricarea geamurilor incasabile, a **s.** pentru ochelari de protecție etc. Sin. *plexiglas, stiplex. S. solubilă* = substanță obținută prin topirea unui amestec de silice și de hidroxid de sodiu, care în anumite condiții este solubilă în apă, dând o soluție vâscoasă; este utilizată ca material ignifug, ca agent de flotare în ind. metalurgică, la fabricarea de chituri antiacide etc. *S. de plumb* = **s.** care conține până la 50% oxid de plumb, cu densitatea și cu indicele de refracție mai mare decât al **s.** obișnuite. *S. călită* = **s.** foarte rezistentă la solicitări mecanice și termice, obținută prin răcirea bruscă a **s.** încălzite peste punctul de înmuiere, folosită mai ales pentru executarea izolatoarelor de înaltă tensiune. **2.** Piesă sau obiect făcut din **s.**, cu gâtul lung, care protejează flacăra lămpii cu petrol. *S. de ochelari* = lentilă. ✦ Vas (cilindric) înalt, cu gât îngust, făcut din **s.**, care servește la păstrarea lichidelor; cantitatea de lichid conținută de acest vas. ✦ Placă subțire de **s.** care închide cadrul ferestrelor; geam. **3.** (PETROGR.) *S. vulcanică* = rocă efuzivă necristalizată, formată prin răcirea bruscă a lavei. La unele roci vulcanice ea apare ca parte constitutivă împreună cu minerale bine cristalizate.

STICLĂRIE (< *sticlă*) s. f. **1.** Fabrică sau atelier în care se produce sticlă ori obiecte de sticlă. **2.** Obiecte de sticlă **(1). 3.** Magazin sau secție într-un magazin unde se vând obiecte de sticlă **(1).**

STICLEȚE (< bg.) s. m. Pasăre sedentară din familia fringilidelor, de c. 13 cm, viu colorată cu roșu, negru, alb, galben *(Carduelis carduelis).* Se hrănește îndeosebi cu semințe și mici artropode. Răspândită în Europa, Asia Mică și Africa de SV. Masculul cântă frumos.

STICLI (< *sticlă*) vb. IV intranz. A luci (ca sticla); a străluci, a sclipi. ✦ (Despre ochi) A avea priviri vii, scânteietoare, a scăpăra, a străluci.

STICLOS, -OASĂ (< *sticlă*) adj. **1.** Lucios (și neted) ca sticla, ca de sticlă. ✧ *Fontă s.* = fontă albă, dură, care conține mangan. **2.** (ANAT.) *Umoare s.* = umoare vitroasă (v. *umoare*). **3.** (Despre ger) Uscat. **4.** (Despre ochi sau privire) Pironit, ațintit; fix.

STICLOZITATE (< *sticlos*) s. f. Proprietatea de a fi sticlos **(1).** ✦ Însușire a semințelor de cereale bogate în substanțe proteice, manifestată prin aspectul translucid al seminței, în secțiune transversală.

STIELTJES, Thomas Jan (1856–1894), matematician olandez. A trăit la Paris (din 1886). Prof. la Toulouse. A definit un tip de integrală care joacă un rol important în analiza funcțională și în calculul probabilităților.

STIERNHIELM, Georg (pe numele adevărat *Jöran Olofsson* sau *Georgius Olai* sau *Göran Lilia*) (1598–1672), poet și învățat suedez, supranumit „părintele poeziei suedeze". Majoritatea operelor sale sunt realizate într-o manieră didactică și alegorică. Poemul „Hercules" este reprezentativ pentru clasicismul Renașterii târzii în Suedia. Poemele sale au fost editate cu titlul „Muzele suedeze".

STIGLER [stiglər], **George Joseph** (1911–1991), economist american. Prof. univ. la Chicago. Autor al unor lucrări care au fundamentat analiza microeconomică, au pus în evidență importanța pieței libere și a rolului informației („Teoria prețurilor", „Organizarea industriei"). Premiul Nobel pentru economie (1982).

STIGMAT (< fr. ; {s} gr. *stigmat* – „înțepătură, tatuaj") s. n. **1.** Semn rămas pe ceva. **2.** Urmă lăsată de fierul roșu cu care se înfierau sclavii, delincvenții etc.; *fig.* semn defăimător, urmă care dezonorează. **3.** (BOT.) Partea terminală a pistilului, de forme diferite, pe care se prind și încolțesc grăuncioarele de polen.

STIGMATIC, -Ă (< fr.) adj. (Despre sisteme optice) Care prezintă stigmatism.

STIGMATISM (< fr. {i}; {s} gr. *stigme* „punct") s. n. Calitate a unui sistem optic de a forma câte o singură imagine punctuală pentru fiecare punct al unui obiect, dând imagini clare, fără aberații.

STIGMATIZA (< fr. {i}) vb. I tranz. **1.** (Înv.) A aplica (cu fierul roșu) stigmatul **(2)** pe corpul sclavilor, al delincvenților etc. **2.** A arunca asupra cuiva sau a ceva dispreț și oprobriul public; a înfiera **(2)**, a defăima, a dezonora.

STIGMĂ (< fr.) s. f. (BIOL.) Organit fotosensibil și flagelator, în formă de pată roșie, situat lângă corpusculul bazal, prezent la unele alge unicelulare mobile sau pată pigmentară la unele animale inferioare, care servește la orientarea către lumină.

STIH (sl.) s. n. Vers; *p. ext.* (la pl.) poezie. ✦ Verset din psalmi sau dintr-o cântare bisericească.

STIHAR (< ngr.) s. n. Veșmânt bisericesc asemănător unei tunici, purtat la slujbă de diaconii, preoții și episcopii ortodocși. Peste el se pune *felonul* sau *sacosul*.

STIHIE (< sl.) s. f. **1.** Forța dezlănțuită a naturii. ✦ (Înv.) Fiecare dintre cele patru elemente (foc, apă, aer, pământ) despre care se credea în Antic. că stau la baza corpurilor și a fenomenelor naturii. ✦ (În mitologia populară) Duh rău, personificând o forță oarbă a naturii. ✦ Fig. Nălucă, himeră. **2.** Loc pustiu, sălbatic; singurătate.

STIHUITOR (< *stihui*) s. m. Autor de stihuri, poet, versificator.

STIJL, De~, grupare artistică înființată în 1917, la Leiden (Olanda), având la bază neoplasticismul lui Piet Mondrian. Principalul animator al mișcării a fost Theo Van Doesburg, iar principalul teoretician Piet Mondrian. Grupul era alcătuit din pictori (Bart Van der Leck, belgianul G. Vantongerloo, ungurul Vilmos Huszár) și arhitecți (J. J. P. Oud, Robert Van't Hoff, G. T. Rietveld). Foloseau un limbaj riguros și afirmau noi raporturi între artă și mediul înconjurător (decorație, tipografie, mobilier etc.). După numeroase divergențe și-a încetat activitatea în 1932. A editat revista cu același nume.

STIL (< fr., lat.) s. n. **I. 1.** Totalitatea particularităților caracteristice unei structuri, civilizații, epoci, activități etc. **2.** Concepție și mod de exprimare a gândirii, specifice unei arte sau unui artist, unui curent, unei epoci, unei școli artistice naționale etc. ✧ *Dulcele stil nou* (it. *il dolce stil nuovo*) = școală poetică apărută la Bologna și Florența, în a doua jumătate a sec. 13, ca o reacție la convenționalismul și manierismul poeziei anterioare. Se caracterizează prin sinceritatea inspirației, prin spiritualitatea, elevația sentimentelor, celebrate printr-o atenție deosebită acordată formei poetice (Dante Alighieri, Guido Cavalcanti, Cino da Pistoia). **3.** Totalitatea particularităților lexicale, morfologice, sintactice, fonetice și topice, precum și a procedeelor de exprimare, caracteristice unui individ sau unei categorii de vorbitori. ✧ *Stiluri funcționale* = variante ale limbii literare folosite curent în diferite domenii de activitate (**s.** științific, **s.** publicistic, **s.** administrativ, **s.** juridic etc.), exprimate oral sau în scris. *S. propriu* = aspect al limbii care urmărește numai realizarea funcțiunii de comunicare, de informare exactă, obiectivă; folosit mai ales în știință, în viața politică, administrativă etc. *S. figurat* = aspect al limbii aparținând artei literare, care urmărește realizarea funcțiunii expresive de transmitere a reacției personale a vorbitorului față de realitatea respectivă. ✦ Maniera personală în care artistul (scriitor, pictor, cineast etc.) utilizează procedeele de expresie ale domeniului său de activitate. **4.** Fel de a fi, mod de a se comporta, de a acționa (ex. **s.** de muncă, **s.** de conducere). ✧ Loc. *În stil mare* = (înfăptuit, conceput) în proporții foarte mari. **II.** *S. calendaristic* = denumire folosită pentru cele două sisteme de calendar: *calendarul iulian* (46 î.Hr., numit și *s. vechi*) și *calendarul gregorian* (1582, numit și *s. nou*), între care exista inițial o diferență de 10 zile, iar azi o diferență de 14 zile. În România, calendarul gregorian a fost introdus în 1919, ziua de 1 apr. 1919 **s.** *vechi* devenind 14 apr. **s.** *nou*. V. *calendar*. **III.** Condei de metal sau de os, cu care se scria în Antic. pe tăblițele de ceară. **IV.** (BOT.) Porțiune subțire și cilindrică a pistilului, care pleacă de la ovar și se termină cu stigmatul. La unele plante lipsește. În funcție de tipul de ovar, o floare poate avea unul sau mai multe **s.**

STILA (< fr.) vb. I refl. și tranz. A (se) deprinde cu norme de comportare civilizată; a (se) șlefui, a (se) rafina.

STILAT, -Ă (< *stila*) adj. Care are o comportare aleasă; manierat, educat.

STILB (< fr. {i}; {s} gr. *stilbein* „a străluci") s. m. Unitate de măsură a strălucirii (simbol; sb), egală cu 10^4 cd/m^2.

STILET (< fr.) s. n. **1.** Pumnal mic cu lamă triunghiulară foarte fină și cu vârf ascuțit. **2.** Instrument chirurgical cu ajutorul căruia se explorează o rană, cavitatea unui organ etc.

STILICON, Flavius (c. 365–408), general roman de origine vandală. Conducătorul de fapt al Imp. Roman de Apus după moartea împăratului Theodosiu (395 d.Hr.). A apărat cu succes granițele împotriva atacurilor populațiilor migratoare. Ucis din ordinul împăratului Honoriu.

STILIST (< fr.) s. m. **1.** Scriitor care se distinge prin calitățile stilului; maestru al stilului. **2.** (La pl.) Nume dat credincioșilor ortodocși care mai folosesc calendarul iulian (stil vechi).

STILISTIC, -Ă (< *stil*) adj., s. f. **1.** Adj. Care ține de stil **(I. 1, 2, 3)**; referitor la stil. **2.** S.f. Disciplină care se ocupă cu studiul stilurilor **(I. 1, 2, 3)**.

STILIZA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A da unui text o formă corectă din punct de vedere stilistic. **2.** (ARTE PL.) A reduce o figură la trăsăturile esențiale, dându-i un aspect decorativ. ✦ A prelucra un motiv de coregrafie sau de muzică populară, păstrându-i caracterele esențiale.

STILLE [știlə], **Hans** (1876–1966), geolog german. Lucrări asupra fazelor și evoluției geosinclinalelor, asupra legăturii dintre fenomenele tectonice și cele magmatice etc. M. de onoare al Acad. Române (1943).

STILLER, Mosche, zis **Mauritz** (1883–1928), regizor suedez de film. Unul dintre marile nume ale cinematografului mut scandinav. Găsindu-și de multe ori suport scenaristic în proza Selmei Lagerlöff, filmele sale vorbesc într-un limbaj adesea simbolico-metaforic despre iubire, uitare, regăsire de sine („Comoara lui Arne", „Refugiații", „Zarul ursitei"). El este descoperitorul Gretei Garbo („Gösta Berling").

STILOBAT (< fr.; {s} gr. *stylos* „coloană" + *basis* „bază") s. m. (În arhitectura clasică) Denumire dată suportului continuu și profilat de zidărie a unui șir de coloane. V. și *stereobat*.

Stilobat

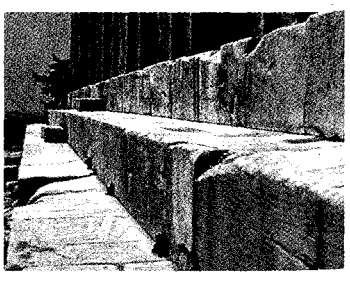

STILOU (< fr.; {s} lat. *stilus* „condei") s. n. Ustensilă de scris cu un rezervor de cerneală sau de pastă care alimentează automat peniţa (sau un vârf tubular cu o bilă de oţel ori de agat la **s.** cu pastă) în timpul scrisului. Petrache Poenaru a inventat (1827) la Paris tocul rezervor, prima formă de **s.**

STIMA (< it.) vb. I tranz. A acorda cuiva o consideraţie deosebită; a cinsti, a respecta.

STIMABIL, -Ă (< it.) adj. (Şi subst.; azi ir.) Vrednic de stimă, de consideraţie, de cinste.

STIMĂ (< it.) s. f. Sentiment de preţuire şi de respect pe care îl impune cineva celor din jur (datorită calităţilor şi meritelor sale); consideraţie; *p. ext.* atitudine respectuoasă manifestată faţă de cineva. ✧ *Cu stimă* (sau *cu toată stima*) = formulă de politeţe folosită, de obicei, la sfârşitul unei scrisori, cereri etc. ✦ Preţuire.

STIMUL (< lat. *stimulus*) s. m., s. n. **1.** S. m. (FIZIOL.) Modificare care se produce în mediul intern sau extern al unui organism şi determină un răspuns fiziologic sau comportamental; excitant. **2.** S. n. Imbold, stimulent.

STIMULA (< fr., lat.) vb. I tranz. A da avânt, a încuraja, a îndemna. ✦ A excita, a activa un organ, o funcţiune etc.

STIMULA (în mitologia romană), zeiţă care-i ataţă pe oameni spre plăcerile vieţii; este personificarea simbolică a voluptăţii nelimitate.

STIMULAT, -Ă (< *stimula*) adj. (FIZ.) *Emisie ~* = tranziţie a sistemelor cuantice (*atomi, ioni, molecule*) aflate în stare de excitaţie, care este însoţită de emisia unor radiaţii electromagnetice (lumină, microunde etc.) şi care se produce sub acţiunea unui fascicul de radiaţie de acelaşi tip; energia eliberată de sistemul cuantic este superioară celei cedate acestuia de către fasciculul incident. *E. s.* stă la baza funcţionării laserilor şi maserelor.

STIMULATOR (< *stimula*) s. m. *Stimulatori de creştere* = substanţe organice biologic-active, conţinute de plante sau preparate sintetic, care, în cantităţi mici, accelerează creşterea plantelor, iar în concentraţii mari o opresc; substanţe de creştere (ex. auxina, heterauxina, giberelinele). *Stimulator cardiac* v. *pacemaker* **(2).**

STIMULENT (< *stimula*) s. n. **1.** Ceea ce stimulează, impulsionează; imbold, îndemn. **2.** Medicament care excită activitatea unui organ (ex. **s.** cardiac) sau a unui sistem (ex. **s.** nervos).

STINDARD (< it.) s. n. **1.** Drapel. **2.** Fig. Simbol de luptă, de înfrăţire etc.

STING (pe numele adevărat *Gordon Matthew Sumner*) (n. 1951), compozitor, cântăreţ şi basist rock britanic. Membru al grupului *The Police*, apoi carieră solo de succes („If You Love Somebody, Set Them Free").

STINGĂTOR (< *stinge*) s. n. Aparat pentru stingerea incendiilor, care împiedică accesul oxigenului la locul arderii, prin împroşcarea asupra materialelor care ard fie a unei substanţe spumoase, fie a unei substanţe lichide, gazoase sau pulverulente; extinctor **(2).**

STINGE (lat. *stinguere*) vb. III **1.** Tranz. A opri arderea unui foc. ✦ Refl. A se opri, a înceta de a arde. ✦ Tranz. şi refl. Fig. A (se) domoli. ✦ Refl. Fig. A deveni slab, lipsit de puteri. **2.** Tranz. A întrerupe funcţionarea unei surse de lumină, de radiaţii etc. ✦ Refl. (Despre surse de lumină, radiaţii etc.) A înceta să mai lumineze. **3.** Refl. şi tranz. A slăbi în intensitate; a se auzi (a se vedea) sau a face să se audă (să se vadă) tot mai greu sau deloc. ✦ Refl. (Despre aştri) A se întuneca, a nu mai străluci, a nu mai lumina. **4.** Refl. A muri; a pieri. ✦ A dispărea. **5.** Tranz. A distruge, a nimici; a extermina. **6.** Tranz. (DR.) A pune capăt unei obligaţii, unei acţiuni penale etc. **7.** Tranz. A turna apă (sau alt lichid) într-o grăsime, într-un sos etc. încins, lăsând să fiarbă în continuare.

STINGERE (< *stinge*) s. f. **1.** Faptul de a (se) stinge. ✧ *Stingerea arcului electric* = procesul de întrerupere a arcului electric amorsat între doi electrozi prin deionizarea coloanei arcului. ✦ Moment din programul zilnic al unei unităţi sau subunităţi militare în care se trece la odihna de noapte; semnal prin care se anunţă acest moment. **2.** (DR.) *Stingerea obligaţiei* = încetare a existenţei unei obligaţii prin plată sau în alt mod prevăzut de lege. **3.** *Stingerea varului* = operaţie de amestecare cu apă a varului nestins, prin care oxidul de calciu se transformă în hidroxid de calciu, în vederea folosirii lui ca liant în lucrările de zidărie. **4.** *Stingerea eroziunii* = ansamblu de lucrări executate în vederea combaterii eroziunii pe terenuri degradate; include plantaţii antierozionale, cleionaje, amenajarea organismelor torenţiale etc.

STINGHER, -Ă adj. **1.** Răzleţ, izolat, singur. ✦ Care se simte străin undeva şi stă deoparte. **2.** Fără pereche, fără soţ, desperecheat.

STINGHEREALĂ (< *stingheri*) s. f. Faptul de a stingheri; incomodare, deranj ✦ Stânjeneală; sfială, ruşine.

STINGHERI (< *stinghер*) vb. IV tranz. A împiedica pe cineva să facă ceva în bune condiţii, a nu da pace; a stânjeni, a deranja, a tulbura.

STINGHERIT, -Ă (< *stingheri*) adj. **1.** Care are o atitudine stângace; lipsit de siguranţă, de degajare; care nu se simte la largul său; stânjenit; stingher. ✦ Ruşinat, încurcat, descumpănit. **2.** Incomodat, deranjat.

STINGHIE s. f. **1.** Piesă de lemn cu aria secţiunii transversale mică, folosită în lucrările de tâmplărie pentru a consolida, a susţine sau a reuni mai multe elemente ale unei mobile, ale unei construcţii de lemn etc. **2.** (ANAT.) Regiune anatomică aflată la nivelul articulaţiei femurului cu oasele bazinului; regiune inghinală.

STINS, -Ă (< *stinge*) adj. **1.** Care nu mai arde. **2.** (Despre ochi, privire) Lipsit de strălucire; (despre glas) slab. **3.** (DR.; despre obligaţii, privilegii) Care nu mai are valabilitate. **4.** *Var stins* v. *var.*

STIP, s.n. **1.** Tulpină lemnoasă neramificată care poartă în vârf un mănunchi de frunze (ex. la palmieri, la unele ferigi arborescente). **2.** Partea inferioară a corpului de fructificaţie la unele ciuperci („piciorul" ciupercilor cu pălărie).

STIPELĂ (< fr. {i}) s. f. Fiecare dintre frunzişoarele crescute la baza peţiolului sau a limbului frunzei, care protejează mugurele foliar. Pot fi libere sau concrescute; uneori transformate în spini (ex. la dracilă, la salcâm).

STIPENDIA (< fr.) vb. I tranz. (Înv.) A subvenţiona, a finanţa (o persoană, un grup). ✦ A ajuta cu bani pe cineva (ex. a plăti cuiva o bursă).

STIPENDIU (< germ., lat.) s. n. (Înv.) Ajutor în bani acordat de stat sau de o instituţie unui elev sau unui student lipsit de mijloace; bursă. ✦ Subvenţie. În Roma Antică, impozit perceput de metropolă provinciilor, a cărui pondere era fixată anual.

STIPLEX (< *sti* [clă] + *plex*[iglas] s. n. Sticlă organică; plexiglas.

STIPOC, grind fluvial în Delta Dunării, între braţele Chilia şi Sulina, în S depr. Pardina. Supr.: 3 500 ha; alt. max.: 3 m. Se prezintă sub forma unei fâşii înguste de 30 km lungime şi 2,5 km lăţime max., paralelă cu braţul Sulina. Vechi martor predeltaic,

acoperit cu loess; în general inundabil. În E se unește cu grindul Chilia.

STIPULĂ (< fr., lat.) vb. I tranz. (DR.) A face o stipulație.

STIPULAȚIE (< fr., lat.) s. f. (DR.) Clauză contractuală. ✧ *S. pentru altul* = clauză cuprinsă într-un contract încheiat între două persoane în temeiul căreia contractul produce efecte în favoarea unei a treia persoane (beneficiarul stipulației), care nu este nici succesor, nici creditor al părților și nici nu a fost reprezentat la încheierea contractului și care dobândește un drept, în principiu irevocabil, din momentul încheierii contractului fără să fie întrebat și chiar fără să aibă cunoștință de încheierea contractului.

STIRAX (< fr.{i}; {s} gr. *styrax*, specie de copac rășinos) s. m. Denumire dată unor specii de arbori exotici, răspândiți în regiunile tropicale, dintre care *Styrax benzoin* produce rășina numită smirnă.

STIREN (< fr.) s. m. Hidrocarbură aromatică cu catenă laterală nesaturată. Lichid incolor cu p. f. 146°C, care polimerizează ușor. Se obține prin dehidrogenarea etilbenzenului și se întrebuințează la fabricarea polistirenului, a cauciucului sintetic etc.

STIRIA sau **STYRIA (STEIERMARK** [ștaiərmarc]), land în SE Austriei; 16,4 mii km^2; 1,1 mil. loc. (2003). Centrul ad-tiv: *Graz*. Expl. forestiere și de min. de fier, cupru și cărbuni. Creșterea intensivă a animalelor. Pomicultură.

STIRLING [ștə:liŋ], **James** (1692–1770), matematician scoțian. Contribuții în domeniul calculului numeric (teoria interpolării). A dat o formă de aproximare a factorialelor.

STIRLING [ștə:liŋ], **Sir James** (1926–1992), arhitect britanic. Începând din 1971 a lucrat cu *Mlchael Wilford*. Lucrările sale, de orientare funcționalistă, utilizează materiale ind., într-un amestec de imaginație și rigoare (Centrul științific din Berlin, Noua galerie de stat din Stuttgart, cartier rezidențial la Lima; Galeria Clore la Londra). Laureat al premiului Pritzker pentru arhitectură (1981).

STIROFLEX (< fr. {i}) s. n. Material electroizolant obținut din polistiren; se folosește la fabricarea condensatoarelor pentru frecvențe înalte, la izolarea cablurilor pentru televiziune etc.

STIRPE (< lat., it) s f. (Livr.) Neam, familie, gintă; origine.

STIVĂ (< ngr.) s. f. **1.** Mulțime de obiecte de același fel, cu dimensiuni egale sau aproape egale, dispuse regulat unele peste altele. **2.** Construcție rezistentă, de lemn, de metal sau combinată, în formă de prismă cu secțiune pătrată, dreptunghiulară sau triunghiulară, utilizată pentru susținere în abataje (mai rar în galerii) în cazul existenței rocilor slabe în acoperiș sau în culcuș și al deschiderilor mari de abataj, însoțite de presiuni miniere mari.

STIVUI (< *stivă*) vb. IV tranz. A așeza obiecte de același fel în stive **(1)**.

STIX (STYX) (în mitologia greacă), unul dintre cele cinci fluvii ale Infernului. Muritorii care se scăldau în el deveneau invulnerabili. Grecii credeau că apele lui otrăvite dizolvau navele construite din orice material, în afara celor făcute din copite de cai și catâri.

STOARCE (lat. *exortquere*) vb. III tranz. **1.** A strivi, a presa, a strânge un lucru scoțând din el lichidul cu care este îmbibat. ✧ Expr. *A stoarce lacrimi* = a face pe cineva să plângă. **2.** Fig. A obține un profit prin constrângere, violențe, amenințări etc.; a exploata **(3)**, a extorca. **3.** A obține ceva cu mare efort.

STOBEU (STOBAIOS), Joannes (sec. 5 d.Hr.), scriitor grec. A alcătuit o culegere de texte („Florilegiu") din c. 500 de autori greci (de la Homer până la neoplatonicieni), de o deosebită valoare documentară.

STOC (< fr., engl.) s.n. Categorie distinctă de active curente, care sunt deținute pentru a fi vândute pe parcursul desfășurării normale a activității, sau se află în curs de producție sau sub formă de materii prime, materiale și alte consumabile ce urmează a fi folosite în procesul de producție sau pentru prestarea de servicii. **S.** cuprind bunurile cumpărate și deținute cu scopul revânzării, produsele finite nelivrate, producția aflată în curs de execuție, precum și materialele și alte consumabile destinate utilizării în procesul de producție.

STOCA (< fr.) vb. I tranz. A depozita mărfuri creând stocuri.

STOCASTIC, -Ă (< fr.; {s} gr. *stokhastikos* „conjectural, presupus") adj. **1.** Adj. Întâmplător, aleatoriu. **2.** S. f. (MAT.) Aplicarea calculului probabilităților la rezultatele obținute prin statistică.

STOCHER (STOKER) (< germ.) s. n. Instalație pentru alimentarea mecanizată cu cărbuni a focarelor la locomotivele cu abur; transportă cărbunii de la tender până la gura focarului și îi împrăștie uniform și continuu pe suprafața grătarului.

STOCK (< fr., engl.) s. n. (GEOL.) Corp de roci intruzive cu aspect izometric, neregulat, și de dimensiuni relativ mici.

STOCK [ʃtok], familie de pictori germani din Transilvania: **1. Martin S.** (1693–1752). A lucrat picturile murale din bisericile luterane din Veseud, Deva, Șoarș și Șomartin. **2. Johann Martin S.** (1742–1800), fiul lui **S. (1).** Portrete concepute simplu, fără fast decorativ („Baronul Brukenthal"); gravuri cu subiecte inspirate din viața lăutarilor.

STOCKHAUSEN [ștokhauzən], **Karlheinz** (n. 1928), compozitor și dirijor german. Abordează inițial principiile seriale („Kontrapunkte"), apoi muzica aleatorie („Klavierstück XI", „Gruppen") și muzica electronică, compozițiile sale devenind ulterior adevărate ritualuri (ciclul „Licht").

STOCKHOLM [ștokhɔlm], capitala Suediei, situată în SE țării, pe țărmul lacului Mălaren și pe 14 ins. din acest lac, și pe canalul Norrström, care unește lacul Mălaren cu M. Baltică; 758,1 mii loc. (1,6 mil. loc., cu suburbiile, 2002). Supranumită și Veneția Nordului, datorită numeroaselor canale și a celor 50 de poduri. Port comercial. Aeroporturile Arlanda și Vasterås pentru curse externe și Bromma pentru cele interne. Nod feroviar și rutier. Metrou. Important centru politico-ad-tiv, economic, comercial, de transport, financiar-bancar, cultural-științific, de învățământ și turistic al țării. Constr. navale, de automobile, de material rulant feroviar și rutier, de aparataj electronic și electrotehnic etc. Rafinărie de petrol. Ind. siderurgică, chimică, de prelucr. a lemnului și a cauciucului, tipografică, a hârtiei, textilă și alim. Producție cinematografică („Svensk Film"). Universitate (1877). Institut regal de tehnologie (1827). Școală economică (1909). Academia Suedeză (1786), care decernează premiile Nobel pentru literatură; Academia Regală de Științe (1739) decernează premiile Nobel pentru fizică, chimie și economie; Institutul Karolinska (1810) decernează premiile Nobel pentru medicină. Teatrul regal dramatic (1908); Teatrul regal de operă și balet (1898). Sală de concerte. **S.** are 50 de muzee, între care se remarcă Muzeul Național de Istorie (1792). Muzeul etnografic „Skansen" (1891), în aer liber, cu grădină zoologică; Muzeul orașului Stockholm; Muzeu de artă modernă; Galerie de artă. Orchestră filarmonică. Stadion olimpic (1912). **S.** a fost locul de desfășurare a celei de-a cincea ediții a Jocurilor Olimpice de vară (1912).

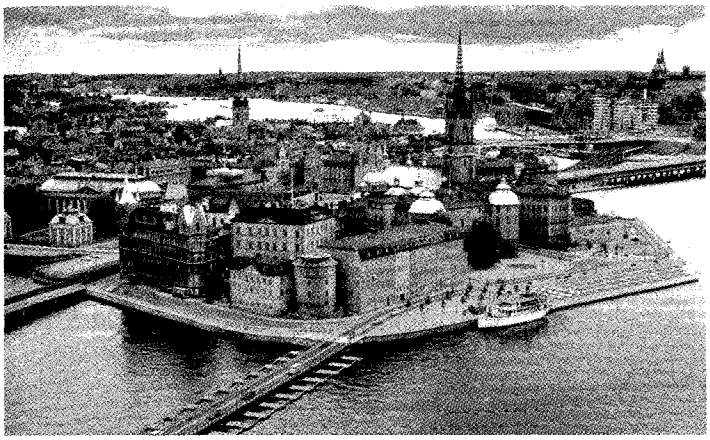

Stockholm. Vedere generală

Monumente: Riddarkyrka sau Biserica Cavalerilor (c. 1200), unde se află mormintele mai multor regi ai Suediei; Storkyrka (1721); catedrala St. Nicholas (mijlocul sec. 13); biserica St. Francisc (sec. 14). Palatul regal de vară Drottningholm, cu 600 de camere, construit în stil baroc în anii 1697–1754 pe ins. Stads; Palatul Börs (1770–1780); clădirea Parlamentului/Riksdaghuset (sec. 17, renovată în 1905); clădirea Primăriei/Stadhuset (1923); Casa Premiilor Nobel. Zona medievală cu orașul vechi și orașul dintre poduri; canalul Hammarby (1917–1926). Numele orașului provine de la cuvintele *stock* (pol) și *holm* (insulă). Întemeiat, potrivit tradiției, în c. 1252 de Birger Jarl, devine un important centru comercial aflat (până în sec. 15) sub controlul Hansei. Cap. a regatului din 1436 (după alte opinii — 1624), a devenit unul din importantele centre culturale ale Europei. Locul a numeroase conferințe diplomatice.

STOCKPORT [stɔkpɔ:t], oraș în Marea Britanie (Anglia), pe Mersey, la 10 km S de Manchester; 284,5 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Constr. de automobile și de mașini-unelte. Ind. metalurgică, chimică (mase plastice), textilă, a confecțiilor, de prelucr. a cauciucului, electronică și alim. Centru comercial. Menționat documentar în 1220, oraș din 1260.

STOCKTON [stɑktɔn], oraș în S.U.A. (California), pe fl. San Joaquin. 243,7 mii loc. (2000). Piață pentru prod. agr. Universitatea Pacificului (1851). Fondat în 1847, a cunoscut o dezvoltare rapidă în legătură cu goana după aur din 1849. Legat de G. San Francisco printr-un canal adânc, lung de 126 km.

STOCKTON-ON-TEES [stɔktən-ɔn ti:z], oraș în E Marii Britanii (Anglia), situat pe fl. Tees, la 19 km de gura de vărsare a acestuia în M. Nordului, la 50 km S de Newcastle upon Tyne; 180 mii loc. (2002). Expl. de cărbune. Constr. de mașini grele, de utilaj minier și de locomotive. Ind. siderurgică, chimică (îngrășăminte), textilă și alim. Castelul episcopilor de Durham. În 1825, de aici s-a construit spre Darlington prima cale ferată din Marea Britanie.

STOCLI subst. Rasă primitivă de porci, semănând cu mistrețul. Este considerată drept cea mai veche dintre rasele de porci crescute în România; în prezent este pe cale de dispariție.

STODOLA, Aurel (1859–1942), inginer elvețian de origine slovacă. Prof. univ. la Zürich. Lucrări fundamentale în domeniul proiectării turbinelor cu abur, al turbinelor cu gaz și al teoriei reglării automate.

STOECHIOMETRIE (STOICHIOMETRIE) (< fr. {i}; {s} gr. *stoikheion* „element" + *metron* „măsură") s. f. Parte a chimiei care se referă la raporturile cantitative dintre elemente în combinații sau în reacții chimice.

STOENESCU, Eustațiu (1884–1957, n. Craiova), pictor român. Naturi moarte în tonuri subtile de gri („Natură statică cu lămâi"); virtuoz portretist („Amatorul de tablouri"), într-o viziune solemnă și exprimare laconică.

STOENESCU, Nicolae (1890–1959, n. Craiova), general român. Ministru al Finanțelor (ian. 1941–sept. 1942). Comandant al Diviziei 1 blindate (1943–1944) și al Corpului 4 armată (1944) pe frontul din Moldova. Arestat (1945), judecat și condamnat (1946). A murit în detenție.

STOENEȘTI 1. Com. în jud. Argeș, situată în E muscelelor Argeșului, la poalele E ale dealului Mățău și cele SV ale m-ților Leaota, pe cursul superior al râului Dâmbovița; 4 613 loc (2005). Expl. și prelucr. lemnului (cherestea). Pomicultură. Biserica Sfinții Voievozi (1781), în satul Cotenești. **2.** Com. în jud. Giurgiu, situată în N C. Burnas, pe cursul inf. al râului Câlnișteа; 2 195 loc. (2005). Nod rutier. Pe terit. fostului sat Tangâru (sat desființat și înglobat în satul **S.**, la 17 febr. 1968) au fost descoperite vestigiile unei așezări neolitice, aparținând culturilor Boian și Gumelnița (în care s-au găsit figurine feminine în cruce, cu decor meandric incizat), peste care s-au suprapus așezări din Epoca bronzului, din Hallstatt și din La-Tène-ul geto-dacic. Între 17 febr. 1968 și 23 ian. 1981, com. **S.** a făcut parte din jud. Ilfov. Bisericile Buna Vestire (1723) și Sf. Gheorghe (1863), în satele **S.** și Mirău. **3.** Com. în jud. Olt, situată în E C. Romanați, pe dr. văii Oltului, la confl. râului Teslui cu Gologan; 2 361 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.**). Nod rutier. Bisericile Sfinții Voievozi (1830) și Sf. Nicolae (1831), în satul **S. 4.** Com. în jud. Vâlcea, situată în Subcarpații Olteniei; 3 906 loc. (2005). Expl. de sulf. În satul **S.** se află biserica Cuvioasa Parascheva (1860) și un conac de la sfârșitul sec. 19, iar în satul Neghinești, biserica Sf. Ioan Botezătorul (1819, cu fresce originare). În satul Piscuri există schitul Jgheaburi (de maici) întemeiat, conform tradiției, în 1310, refăcut în 1640 și apoi rectitorit în anii 1826–1827 de către ieromonahii Timotei și Daniil. Biserica schitului, cu hramul Nașterea Maicii Domnului, și construcțiile adiacente au fost renovate în anii 1940 și 1970. Aici se află un izvor cu apă sulfuroasă la care vin numeroși credincioși, îndeosebi la sărbătoarea Izvorul Tămăduirii; bisericile de lemn Cuvioasa Parascheva (1756, cu pridvor adăugat în 1881), Sf. Dumitru (1757) și Sfinții Voievozi (1782, cu zid de incintă din 1872), în satele Budurăști, Bârlogu și Popești.

STOETZEL [stötsel], **Jean** (1910–1987), sociolog și psiholog francez. Prof. la Sorbona. Fondator (1938) și director al Institutului Francez de Opinie Publică. Cercetări în domeniul psihologiei sociale („Psihologia socială"), a opiniei publice („Teoria opiniilor") și a metodologiei cercetării ei („Sondajele opiniei publice").

STOFĂ (< germ., it) s. f. Țesătură consistentă din fire de lână sau din fire sintetice asemănătoare lânii; este folosită pentru confecționarea unor articole de îmbrăcăminte, pentru tapisarea mobilei etc.; postav **(1).** ✧ Expr. *A avea stofă* = a avea calități deosebite.

STOG (< sl.) s. n. Grămadă mare de fân sau de snopi, clădită în formă cilindrică și terminată printr-un vârf conic.

STOGOȘAT, -Ă (< *stogoș*) adj. **1.** Care ține de oile stogoșe, care provine de la astfel de oi. **2.** (Despre căciuli) Țuguiat și cu vârful răsfrânt.

STOGU, vârf în N m-ților Maramureș, situat la granița României cu Ucraina. Alt.: 1 651 m. De sub el izvorăște râul Socolăzel, unul dintre izvoarele râului Ruscova (afl. dr. al Vișeului).

STOIA, Achim (1920–1973, n. sat Mohu, jud. Sibiu), compozitor, dirijor, folclorist și pedagog român. Muzică simfonică (suitele „În lumea copiilor", „Sibiana") și vocal-simfonică, de cameră, instrumentală și vocală, piese corale.

STOIAN, Stanciu (1900–1984, n. sat Vârteju, jud. Ilfov), pedagog și sociolog român. M. coresp. al Acad. (1963), prof. univ. la București. Lucrări de sociologie a educației, pedagogie teoretică, istorie a pedagogiei românești și pedagogie comparată („Sociologia și pedagogia satului", „Probleme de ieri și de azi ale pedagogiei românești", „Cercetarea pedagogică", „Pedagogia română modernă și contemporană").

STOIC, -Ă (< fr., lat.) adj., s. m. și f. **I.** Adj. **1.** Care aparține stoicismului **(1),** privitor la stoicism. ✧ *Școala s.* = școală filozofică întemeiată de Zenon din Citium, în jurul anului 300 î.Hr., în *Stoa poikile* (Porticul cu picturi) din Atena. Se distinge între: **ș.s.** timpurie când este formulată doctrina sistematică (Zenon, Cleanthes, Chrysippos); **ș.s** medie (Panaetios, Posidonios), când doctrina este introdusă în lumea romană; **ș.s.** târzie, în epoca Imperiului Roman (Epictet, Seneca, Marcus Aurelius). Doctrina **s.** este o descriere unificată a lumii, care reunește elemente de logică formală, fizică materialistă și etică naturalistă, legătura realizându-se prin conceptul cuprinzător de *logos*: discursul rațional (studiat de logică) reflectă rațiunea cosmică (studiată de fizică), iar scopul existenței umane este o viață în acord cu natura sau rațiunea. **2.** Care dă dovadă de curaj, de fermitate în fața vicisitudinilor vieții; neclintit. **II.** S. m. și f. **1.** Adept al stoicismului **(1). 2.** Om ferm, plin de tărie sufletească.

STOICA, Petre (n. 1931, sat Peciu Nou, jud. Timiș), scriitor român. Lirică reunind poezia cotidianului și a vetustului cu meditația gravă asupra marilor teme ale existenței și cu viziuni ale derizoriului și dezagregării („Arheologie blândă", „Tango și alte poeme", „Manevrele de toamnă"). Memorialistică („Amintirile unui fost corector"), publicistică pamfletară („Piața Tien-An-Men II"), eseuri. Traduceri de referință din poezia austriacă și germană modernă (G. Trackl ș.a.).

STOICA, Petre (n. 1949, Râmnicu Vâlcea), inginer român. M. de onoare al Acad. (1999), prof. univ. la București. Creator al școlii românești de identificare a sistemelor. Cercetări privind identificarea și modelarea sistemelor, prelucrarea statistică a semnalelor digitale, analiza și predicția seriilor temporale, conducerea adaptativă a sistemelor stohastice (tratatul „Identificarea statistică a sistemelor stohastice"). Împreună cu prof. suedez T. Soderstrom, a elaborat teoria „metodelor optimale de variabilă instrumentală".

STOICAN, Angelica (n. 1949, Izverna, jud. Mehedinți), cântăreață română de muzică populară. Reprezentativă pentru zona de munte a jud. Mehedinți, cu voce strălucitoare și de largă întindere, stăpânind tehnicile tradiționale ale colorării emisiei vocale prin folosirea rezonanței de piept, falset, hăulit, culegătoare și creatoare de cântece, deținătoare a unui repertoriu antologic de cântece de stil vechi.

STOICĂNEȘTI, com. în jud. Olt, situată în V C. Boian, pe cursul superior al râului Călmățui; 3 010 loc. (2005). Nod rutier. Creșterea bovinelor și a păsărilor. Muzeu sătesc. Biserică (1888–1889). Pădurea Stoicănești (38 ha), alcătuită predominant din gârniță (*Quercus frainetto*), este declarată rezervație forestieră. În poienile pădurii este abundent bujorul (*Paeonia peregrina*). În trecut, pe terit. com. **S.** existau dropii (*Otis tarda*), pasăre în curs de dispariție, azi ocrotită.

STOICESCU, Constantin C. (1881–1944, n. București), jurist român. M. coresp. al Acad. (1936), prof. univ. la București. Ministru de Justiție (1941–1942). A introdus în procesul de învățământ metoda istorică de predare a dreptului roman („Curs elementar de drept roman", „Influența dreptului roman asupra dreptului civil român", „Le régime matrimonial en droit roumain").

STOICESCU, Nicolae (1924–1999, n. Slatina), istoric român. M. de onoare al Acad. (1993), cercetător la Institutul de Istorie „N. Iorga" (1950–1988). Ministru al Cultelor (ian.–iun. 1990). Specialist în istoria Evului Mediu românesc („Continuitatea românilor. Privire istoriografică. Istoricul problemei, dovezile continuității", „Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române", „Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XV–XVII", „Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României", „Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I. Țara Românească", „Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova", „Vlad Țepeș", „Matei Basarab").

STOICISM (< fr. {i}) s. n. **1.** Doctrina școlii stoice. **2.** Atitudine a omului stoic; tărie morală.

STOILEȘTI, com. în jud. Vâlcea, situată în SV piemontului Cotmeana; 4 308 loc. (2005). Bisericile de lemn Sf. Nicolae (1752), Sfinții Voievozi (sec. 18), Adormirea Maicii Domnului (1799), Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1830), Adormirea Maicii Domnului (1824) și Cuvioasa Parascheva (1887), în satele **S.,** Stănești, Malu, Obogeni, Nețești și Geamăna. Biserici de zid cu hramurile Adormirea Maicii Domnului (1810) și Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1840), în satele **S.** și Delureni.

STOILOW, Simion (1887–1961, n. București), matematician român. Acad. (1945), prof. univ. la București. Contribuții privind ecuațiile liniare cu derivate parțiale, teoria mulțimilor. Unul dintre fondatorii teoriei topologice a funcțiilor analitice („Teoria funcțiilor de variabilă complexă"). A introdus noțiunea de „transformare interioară" în legătură cu proprietățile structurale și calitative ale funcțiilor analitice. Alte lucrări: „La topologie et la theorie des fonctions", „Despre natura cantităților imaginare", „Teoria metrico-topologică a suprafețelor riemanniene".

STOINA, com. în jud. Gorj, situată în S dealurilor Amaradiei, pe râul

Simion Stoilow

Amaradia; 2 591 loc. (2005). Expl. de petrol. Pomicultură (meri, peri, pruni). Muzeu etnografic. Bisericile cu același hram – Sfinții Împărați Constantin și Elena, în satele Păișani (1800) și Ciorari (1820, cu picturi murale interioare originare).

STOJADINOVIĆ [stoiadinovitʃ], **Milan** (1888–1961), bancher și om politic sârb. Fondator al partidului Uniunea Radicală. Ca prim-min. și ministru de Externe (1935–1939) al Iugoslaviei, a promovat o politică de apropiere de puterile Axei. A emigrat (1949) în Argentina.

STOKE-ON-TRENT [stouk-ɔn-trent], oraș în Marea Britanie (Anglia), situat pe râul Trent și pe canalul Trent-Mersey, la 72 km N de Birmingham; 239 mii loc. (2002). Nod feroviar. Aeroport. Port fluvial. Expl. de cărbune și de argilă. Constr. de avioane și de aparataj electrotehnic. Ind. siderurgică, chimică, de prelucr. a cauciucului, sticlăriei, porțelanului, faianței, mat. de constr. Producție de obiecte sanitare. Vechi și tradițional centru de ceramică cu o Universitate (1970) având programe de tehnologie a ceramicii, precum și cu o Asociație de cercetare a ceramicii (1951). Fondat în 1910; oraș din 1925.

STOKER [stoukə], **Abraham (Bram)** (1847–1912), scriitor englez. Autor al romanului „Dracula", ecranizat în 1931.

STOKES [stouks] (< fr. {i}; {s} n. pr. *G. G. Stokes*) s. m. Unitate de măsură a viscozității cinematice (simbol: St), egală cu 10^{-4} m^2 pe secundă.

STOKES [stouks], **Sir George Gabriel** (1819–1903), fizician și matematician britanic. Prof. univ. la Cambridge. Contribuții în analiza matematică *(formula lui S.)*, la teoria modernă a lichidelor vâscoase *(legea lui S.)*, la teoria ondulatorie a luminii și la studiul fluorescenței.

STOKOWSKI [stoukɔfski], **Leopold** (pe numele adevărat *Antoni Stanislaw Boleslawowich*) (1882–1977), dirijor american de origine polonеză. Ca dirijor al orchestrei din Philadelphia (1912–1938) este considerat creatorul sonorității spectaculoase caracteristice orchestrelor americane. Personalitate complexă, entuziast față de muzica epocii sale, a semnat peste 2 000 de prime audiții. A realizat trascripții celebre ale unor lucrări de Bach.

STOL (< ngr. *stolos* „flotă") s. n. **1.** Grup mare de păsări zburătoare. **2.** Grămadă, mulțime de oameni; pâlc, ceată.

STOLĂ (< it., lat.) s. f. (În Antic. romană) Rochie largă și lungă, încinsă cu două brâuri, care se purta peste tunică.

STOLBUR s. n. (FITOPAT.) Boală a solanaceelor (tomate, vinete, ardei etc.) provocată de un virus și manifestată prin modificarea formei și culorii frunzelor și florilor plantelor bolnave.

STOLÎPIN, Piotr Arkadievici (1862–1911), om politic rus. Prim-min. și ministru de Interne (1906–1911). A promovat o politică de reforme social-economice și politice (reforma agrară, a învățământului și legislativă). Asasinat.

STOLNIC (< sl.) s. m. **1.** (În Ev. Med., în Țara Românească și în Moldova) Dregător la Curtea domnească care se îngrijea de masa domnului și uneori îl servea, gustând mâncărurile înaintea acestuia spre a dovedi că nu erau otrăvite. **2.** (Pop.) Persoană care conduce nunta și aduce mâncărurile pentru nuntași.

STOLNICEASĂ (< *stolnic*) s. f. **1.** (Înv.) Soția stolnicului. **2.** (Pop.) Femeie care servește nuntașilor bucatele.

STOLNICEL (< *stolnic*) s. m. (În Ev. Med., în Țara Românească și în Moldova) Dregător domnesc, subaltern al stolnicului, care strângea dijma din cantitatea de pește prins în Dunăre și în bălți.

STOLNICENI v. **Buridava (2).**

STOLNICENI-GHIȚESCU v. **Vânători (2).**

STOLNICENI-PRĂJESCU, com. în jud. Iași, situată în culoarul Siretului; 5 548 loc (2005). Haltă de c.f. (în satul **S.-P.**). În satul **S.-P.**, menționat documentar în 1644, se află o biserică de lemn cu hramul Nașterea Maicii Domnului (sec. 18), o biserică de zid cu hramul Sf. Gheorghe (1810–1823) zidită prin strădania logofătului Ioan Prăjescu și a soției sale, Sultana, și ruinele hanului „Ternovschi" (sec. 18). Curțile boierești ale fam. Prăjescu, datând din sec. 18, au fost refăcute în 1800, după un incendiu. În satul Cozmești, atestat documentar în 1503, se află biserica Sfinții Voievozi (1909), cu zid de incintă.

STOLNICI, com. în jud. Argeș, situată în zona de contact a C. Piteștiului cu C. Găvanu-Burdea, pe cursul superior al râului Cotmeana; 3 641 loc. (2005). Stație (în satul **S.**) și haltă de c.f. (în satul Fâlfani), inaugurate la 5 ian. 1875. Centru pomicol. Pe terit. satului Fâlfani au fost identificate urmele unui castru roman (sec. 2–3) situat pe linia de fortificații *Valul lui Traian.* Bisericile Sfinții Voievozi (1780) și Sf. Nicolae (începutul sec. 19), în satele Izbășești și Vlășcuța; în satul Cochinești se află o biserică cu dublu hram – Cuvioasa Parascheva și Sf. Nicolae (1787), iar în satul **S.** există conacul „Bălăceanu-Stolnici" (sfârșitul sec. 19).

STOLOJAN, Theodor (n. 1943, Târgoviște), economist și om politic român. Prof. univ. la București și Brașov. Membru (din 2000) și președinte (2002–2004) al P.N.L. Ministru de Finanțe (1990–1991) și prim-min. (1991–1992). Economist la Banca Mondială (1992–1999). Consilier prezidențial (din 2004).

STOLON (< fr.; lat. *stolo* „mlădiță") s. m. (BOT.) Tulpină sau ramură subțire, foliată sau nefoliată, ierboasă sau lemnoasă, care formează rădăcini la noduri, dând naștere la noi plante. **S.** propriu-zișii sunt târâtori la suprafața solului sau foarte puțin sub pământ (ex. la frag sau căpșun). *Sobolii* și *sarmenții* sunt considerați **s.** subterani.

STOLONIFER, -Ă (< fr.; {s} fr. *stolon* + lat. *ferre* „a purta") adj. (Despre plante) Care are stoloni.

STOMAC (< sl.) s. n. Segmentul cel mai dilatat al tubului digestiv, cuprins între esofag și duoden. În **s.**, alimentele sunt prelucrate, sub acțiunea sucului gastric și a contracțiilor, transformându-se în chim. Comunică cu esofagul prin *cardia* și cu duodenul prin *pilor.* La om, **s.** este format din trei regiuni: cardială, fundică și pilorică. La rumegătoare are patru compartimente din care primele trei (rumen, rețea, foios) sunt de fapt prestomace, stomacul propriu-zis fiind cheagul. La păsări există un **s.** glandular și un **s.** muscular (pipota).

STOMATĂ (< fr. {i}; {s} gr. *stoma* „gură") s. f. (BOT.) Formație epidermică ce asigură schimbul de gaze dintre plantă și mediu și eliminarea vaporilor de apă din plantă. De obicei este formată din două celule reniforme care înconjoară o mică deschidere (ostiola) și sunt însoțite de celule anexe. ✧ *S. acviferă* = **s.** prin care se elimină apa din frunze sub formă de picături.

STOMATITĂ (< fr. {i}) s. f. Inflamație a mucoasei cavității bucale provocată de cauze microbiene, toxice sau de boli generale.

STOMATOLOG, -OGĂ s. m. și f. Medic specialist în stomatologie; dentist.

STOMATOLOGIE (< fr. {i}; {s} gr. *stoma, stomatos* „gură" + *logos* „studiu") s. f. Ramură a medicinii care se ocupă de anatomia, fiziologia și patologia cavității bucale și a dinților.

STONE [stoun], **Edward Durell** (1902–1978), arhitect american. Lucrări de orientare funcționalistă (Rockefeller Center Music Hallja și Muzeul de Artă Modernă din New York; turnul „Standard Oil" din Chicago; hotelul „Plaza" în Beirut).

STONE [stoun], **Irving** (1903–1989), scriitor american. S-a remarcat prin biografii romanțate ale unor mari personalități din cultura universală, care se disting prin veridicitate istorică și psihologică. „Bucuria vieții" (despre V. Van Gogh), „Agonie și extaz" (despre Michelangelo"), „Marinar în șa" (despre Jack London) și „Originea" (despre Ch. Darwin).

STONE [stoun], **Sir John Richard** (1913–1991), economist britanic. Contribuție fundamentală la elaborarea sistemului conturilor naționale și la îmbunătățirea și armonizarea analizei economice pe baza unor indicatori economici coerenți și larg acceptați pe plan mondial („Intrări-ieșiri și conturile naționale", „Aspecte ale modelării economice și sociale"). Premiul Nobel pentru economie (1984).

STONE [stoun], **Oliver** (n. 1946), regizor și scenarist american de film. Creatorul unor filme extrem de dure, născute din reacția adversă față de minciunile societății americane pe care vrea să o prezinte în adevărata ei lumină. Violența fizică și psihică este unul dintre principalele ingrediente ale acestui tip de cinematograf eminamente masculin („Wall Street", „Născuți asasini", „Ocol primejdios"). Premiul Oscar 1987 („Plutonul"), 1990 („Născut pe 4 iulie").

STONE [stoun], **Sharon** (n. 1958), actriță americană de film. Bomba sexy a anilor '90 ai sec. 20, a cărei fascinație asupra masculilor este adesea devoratoare și se datorează unor calcule făcute cu sânge rece („Instinct primar", „Casino", „Diabolique").

STONEHENGE [stounhendz], sit preistoric în S Marii Britanii (Wiltshire), la N de Salisbury. Aici se găsește cel mai important monument megalitic din Ins. Britanice din Neoliticul târziu și Epoca timpurie a bronzului, considerat ca fiind destinat cultului Soarelui. Inclus (în 1986) în Patrimoniul cultural universal.

STOP (< fr., engl.) interj., s. n. **1.** Interj. Stai! oprește! ✦ (În telegrame, ca termen convențional) Punct. **2.** S. n. Semafor. **3.** S. n. Lampă de semnalizare cu lumină roșie-portocalie, montată în spatele unui autovehicul, care indică frânarea acestuia. **4.** S. n. (CINEMAT.) *Stop-cadru* = efect cinematografic constând în „înghețarea" instantanee a mișcării, fixarea pentru un timp pe imaginea statică și reluarea mișcării de la faza la care a fost oprită. Din punct de vedere tehnic, *s.-c.* se realizează prin operații speciale de copiere. *Stop-camera* = procedeu de filmare combinată, constând în oprirea bruscă a camerei de filmat și a imaginii din cadru, în realizarea unor modificări scenice și în reluarea filmării. **5.** (MED.) *S. cardiac* = oprire bruscă a bătăilor inimii care provoacă dispariția pulsului, a zgomotelor cardiace, prăbușirea tensiunii arteriale și oprirea circulației sangvine; după c. 3–5 minute, în structurile nervoase lipsite de sânge survin leziuni ireversibile. *S.c.* impune aplicarea imediată a masajului cardiac și a asistenței respiratorii.

STOPĂ[1] (< fr.) vb. I intranz. și tranz. (Despre vehicule) A (se) opri.

STOPĂ[2] (< fr.) vb. I tranz. A țese, manual sau mecanizat, rupturile din țesături sau din confecții, imitând modelul țesăturii.

STOPĂ (< engl.) s. f. Mecanism de blocare a lanțului ancorei sau de frânare și eventual blocare a unei parâme de sârmă manevrate la bordul unei nave.

STOPER (< engl.) s. n., s. m. **1.** S. n. (IND. EXTR.) Perforator de construcție specială (cu acționare pneumatică), utilizat pentru forarea de jos în sus a găurilor verticale. **2.** S. m. (SPORT) Fundaș situat în centrul liniei de apărare la o echipă de fotbal.

STOPH [stof], **Willi** (1914–1999), om politic comunist german din Republica Democrată Germană. Președinte al Consiliului de Miniștri din R.D.G. (1964–1973 și 1976–1989). Președinte al Consiliului de Stat (șef al statului: 1973–1976).

STOR (< fr.) s. n. Perdea dintr-o țesătură specială, din împletitură sau din stinghii paralele, care se montează la ferestre, între cele două rânduri de cercevele, pentru a feri interiorul încăperii de acțiunea directă a razelor solare.

STORARO, Vittorio (n. 1940), operator italian de film. Stilul său vizual foarte personal se cartacterizează prin sinuoase mișcări de aparat, insidioase jocuri de lumini și umbre, precum și printr-o rafinată gamă cromatică. Colaborator fidel al lui Bernardo Bertolucci. Premiul Oscar 1980 („Apocalipsul acum"), 1982 („Roșii"), 1988 („Ultimul împărat")

STORCĂTOARE s. f. Aparat de stors sau de tescuit.

STORCI (< *stoarce*) vb. IV tranz. A stoarce ✦ A strivi.

STORCK, familie de sculptori români de origine germană: **1. Karl S.** (1826–1887, n. Hanau, Germania). Stabilit în România în 1849. Primul prof. de sculptură la Școala de Arte Frumoase din București. Portrete („Th. Aman", „C. A. Rosetti"), monumente („Spătarul Cantacuzino", „Domnița Bălașa"), sculpturi ornamentale (scara de marmură a Ateneului Român), executate cu rigoare a observației și simț al monumentalului. **2. Carol S.** (1854–1926, n. București), fiul lui **S. (1).** Busturi, monumente, sculpturi funerare, lucrate cu exactitate realistă („Doctorul Davila", alegoriile „Forța", „Prudența", „Temperanța" de pe fațada Palatului Justiției din București). **3. Frederic (Fritz) S.** (1872–1942, n. București), fiul lui **S. (1).** Soțul *Ceciliei Cuțescu-Storck.* Prof. la Școala de Arte Frumoase din București. Portrete („I. Heliade Rădulescu", „Macedonski"), monumente („Gigantul", în Parcul Libertății din București), sculpturi funerare (capela Gheorghieff de la cimitirul Bellu), remarcabile prin acuitatea studiului fizionomiei și eleganța tratării. Membru fondator al Societății „Tinerimea artistică".

STORIN, Gheorghe (1883–1968, n. București), actor român de teatru. Prof. univ. la București. Elev al lui C. Nottara. Forță dramatică de mare intensitate emoțională. Creații în roluri ale dramaturgiei clasice și contemporane românești și străine („Regele Lear", „Macbeth", „Patima roșie", „Azilul de noapte").

STORM [ʃtorm], **Theodor** (1817–1888), scriitor german. Evocator nostalgic al peisajului regiunii natale și al oamenilor. Nuvelele sale se situează între amintire și realitate, mit și adevăr, legendă și trăire personală („Iezerul albinelor", „Aquis submersa", „Călărețul din negură"). Poezii.

Frederic Storck. „Spiru Haret"

STORMER [stormər], **Horst** (n. 1949), fizician american de origine germană. Prof. la Univ. Columbia. Împreună cu D. C. Tsui, a descoperit experimental (1982) efectul fracționar. Premiul Nobel pentru fizică (1998), împreună cu R. B. Laughlin și D. C. Tsui.

STORNA (< it.) vb. I tranz. (EC.) A rectifica o înregistrare contabilă efectuată eronat.

STORNARE s.f. Rectificare a unei înregistrări contabile efectuate eronat; storno. *S. în roșu* = anularea unei înregistrări contabile prin transcrierea unei cifre în roșu sau într-un chenar.

STORNO (cuv. it.) subst. Stornare.

STORS[1] (< *stoarce*) s. n. Acțiunea de a stoarce. ✦ Timpul când se stoarce mustul din struguri.

STORS[2]**, STOARSĂ** (< *stoarce*) adj. Din care s-a scos lichidul prin presare. ✦ Fig. Secătuit, vlăguit, sleit (de puteri).

STORTING, denumire dată parlamentului norvegian, alcătuit din două camere.

STORY (cuv. engl.) s. n. Povestire (ecranizată).

STOS (< pol., germ.) s. n. Numele unui joc de cărți.

STOSS [ʃtos], familie de artiști germani din sec. 15–16, originari din Transilvania: **1. Veit S. (Wit Stwosz)** (1438 sau 1447–1533), sculptor, gravor și pictor. Reprezentant al goticului târziu (altarul „Moartea Fecioarei", în Catedrala Notre-Dame din Cracovia, monumentul funerar al regelui Cazimir IV Iagelło din Cracovia, reliefuri în biserica Sankt Sebald din Nürnberg). **2. Johann S.,** pictor și sculptor din Sighișoara. Fiul lui **S. (1). 3. Martin S.,** aurar la Mediaș, Sighișoara, apoi în Polonia. Fiul lui **S. (1). 4. Veit cel Tânăr S.,** pictor și sculptor din Brașov. Fiul lui **S. (1).**

STOVAINĂ (< fr. {i}) s. f. Substanță medicamentoasă cu acțiune anestezică locală.

STOWE-BEECHER, Harriet Elizabeth v. **Beecher.**

STRABISM (< fr.; {s} gr. *strabos* „sașiu") s. n. Defect de vedere care constă în lipsa permanentă a paralelismului axelor globilor oculari; are drept urmare privirea crucișă. Se poate corecta cu ajutorul unor ochelari speciali și prin intervenție chirurgicală. V. și *sașiu.*

STRABO (STRABON) (c. 63 î.Hr.–c. 23/26 d.Hr.), geograf și istoric grec, originar din Pont. Autor al celei mai importante opere geografice a Antic., „Geografia" (în 17 cărți), care reprezintă o însumare a cunoștințelor geografice din vremea sa, important izvor referitor la terit. locuit de geto-daci.

STRABOMETRU (< fr. {i}; {s} gr. *strabos* „sașiu" + *metron* „măsură") s. n. Aparat cu ajutorul căruia se măsoară intensitatea și sensul strabismului.

STRACHINA, liman fluviatil situat în E C. Bărăganului, pe stg. cursului inf. al râului Ialomița, în arealul localităților Mihail Kogălniceanu, Valea Ciorii, Bucu și Țăndărei. Supr.: 10,5 km^2; lungimea: 9,5 km; lățimea max.: 1,5 km; ad. max.: 3 m. Bază piscicolă. Arie de protecție specială avifaunistică.

STRACHINĂ (< ngr.) s. f. (În ind. țărănească) Vas de ceramică, ușor adâncit, de obicei decorat, folosit în loc de farfurie; blid **(1).** În România se produc în numeroase centre.

STRADAL, -Ă (< it.) adj. Care aparține străzii, privitor la stradă. *Aliniament stradal* (HORTIC.), șir de arbori amplasat în lungul trotuarelor sau în spațiul care desparte cele două sensuri de circulație auto.

STRADĂ (< ngr., it.) s. f. Cale de comunicație amenajată în interiorul localit. pentru circulația pietonilor și a vehiculelor sau pentru asigurarea legăturii dintre o localitate și exterior. De obicei are o parte carosabilă mărginită pe ambele laturi de trotuare pentru pietoni.

STRADEȚĂ (< it.) s. f. Stradă îngustă și mică.

STRADELLA, Alessandro (1642–1682), compozitor, cântăreț și violonist italian. Loc primordial în evoluția școlii italiene. Inventiv, muzică excelând prin melodicitate, lirism și dinamism. Muzică instrumentală (considerat inventatorul genului concerto grosso) și vocal-instrumentală (cantate, oratorii — „Sfântul Ioan Botezătorul").

STRADIVARI (STRADIVARIUS), familie italiană din Cremona, constructori renumiți de instrumente cu coarde, ale căror viori sunt apreciate în lumea întreagă. Cei mai de seamă reprezentanți: **Antonio S.** (c. 1644–1737) și fiii săi **Francesco** (1671–1743) și **Omobono** (1679–1742).

STRAI[1] (cf. lat. *stradulum* „așternut de pat, saltea") s. n. Obiect de îmbrăcăminte; veșmânt, haină.

STRAI[2] (< it.) s. n. Parâmă de oțel sau de cânepă care susține un arbore de navă, împiedicându-l să se încline spre pupa navei.

STRAITS SETTLEMENTS [streits setlments], colonie britanică din SE Asiei, fondată în 1826, având în componență Penang, Malacca (pe coasta V a S Pen. Malacca) și Singapore, inclusiv ins. din apropiere; la începutul sec. 20 lor li s-au adăugat ins. Christmas, Cocos și Labuan. Capitala (din 1832) în orașul Singapore. Inițial s-a aflat sub controlul autorităților coloniale britanice din India, iar din 1867 a devenit colonie a Coroanei britanice. Această colonie s-a menținut până la cucerirea japoneză (1941/1942). După al Doilea Război Mondial ins. Cocos și Christmas au fost cedate Australiei (în 1955 și 1958); Penang și Malacca au devenit state în Federația Malaya (1948), apoi, din 1963, state în Federația Malaysia, în care a intrat, în același an și ins. Labuan (devenit în 1984 terit. federal).

STRAJA 1. Vârf în E m-ților Vâlcan care domină pasul Vâlcan spre E și orașul Lupeni spre N. Alcătuit din șisturi cristaline. Alt.: 1 868 m. **2.** Com. în jud. Suceava, situată la poalele N ale Obcinei Mari, pe cursul superior al râului Suceava, la granița cu Ucraina; 5 655 loc. (2005). Haltă de c.f.

STRAJĂ (< sl.) s. f. **1.** Pază, apărare, scut. ✦ Loc unde stă paznicul, post de veghe. ✦ Cetățuie (situată la oarecare înălțime) în care se adăposteau odinioară străjerii. ✦ Interval de timp cât făcea de gardă un oștean. **2.** Paznic, străjer, santinelă. ✦ Gardă, escortă. **3.** Fiecare dintre stâlpii de la colțurile unei case de bârne. **4.** (În mistica ortodoxă) Vamă prin care trec sufletele morților, înainte de judecată.

STRAJESKO, Nikolai Dmitrievici (1876–1952), medic rus. Cercetări importante în patologia digestivă și cardiologie.

STRALSUND [ʃtralzunt], oraș în NE Germaniei (Mecklenburg-Vorpommern), port la str. Strelasund a M. Baltice, situat vizavi de ins. Rügen; 59,1 mii loc. (2003). Șantier naval. Ind. metalurgică, a constr. de mașini, de prelucr. a lemnului (mobilă) și alim. (zahăr, conserve de pește, bere). Celebru centru de fabricare a faianței (sec. 18). Legat prin feribot cu Danemarca și Suedia. Bisericile Sf. Maria (sec. 13) și Sf. Nicolae (sec. 14). Primărie (sec. 13). Centrul istoric al orașului a fost inclus (în 2002) în Patrimoniul cultural universal. Fondat în 1209, a primit statutul de oraș în 1234. În 1278 a devenit membru al Ligii hanseatice. Stăpânit de suedezi (din 1648), francezi (din 1807) și danezi (1814). A revenit Prusiei în 1815.

STRANĂ (< sl.) s. f. 1. (În Biserica ortodoxă) Fiecare dintre jețurile

așezate de-a lungul pereților interiori ai bisericii, pe care stau credincioșii în timpul slujbei. ✧ *S. arhierească* = jilțul din naos pe care stau demnitarii bisericești în timpul slujbei religioase. **2.** Locul din naos (în dreapta și în stânga iconostasului) destinat cântăreților într-o biserică.

STRANGULĂ (< lat.) vb. I **1.** Tranz. și refl. A (se) sugruma, a (se) gâtui. **2.** Tranz. A înăbuși, a sufoca.

STRANGULARE (< *strangula*) s. f. Acțiunea de a (se) strangula **(1).** ✦ Ocluzie intestinală. ✦ (HIDR.) Zonă de reducere a secțiunii unui curent de fluid.

STRANGULAT, -Ă (< *strangula*) adj. Mort prin strangulare **(1);** gâtuit. ✧ *Hernie s.* = proeminență a unui organ sau a unei părți dintr-un organ în afara cavității în care este situat în mod normal, printr-un orificiu natural sau accidental, urmată de o contracție a orificiului respectiv care împiedică revenirea organului; poate produce ocluzie intestinală, oprește sau stânjenește circulația sangvină.

STRANIETATE (< it. sau < *straniu*) s. f. (FIZ.) Număr cuantic asociat particulelor elementare stranii, cu scopul de a permite descrierea anumitor interacțiuni la care ele participă. Noțiunea de **s.** a fost introdusă în 1953, de *M. Gell-Mann,* care a enunțat independent de *K. Nishijima,* în 1964, legea conservării ei.

STRANIU, -IE (< it.) adj. (Și adv.) Ciudat, neobișnuit, bizar. ✦ (FIZ.) *Particule elementare stranii* = particule elementare care manifestă anumite comportări specifice la interacțiunile lor, comportări care au părut ciudate la data descoperirii lor (ex. kaonii pozitivi și negativi, hiperonii etc.).

STRAPAZAN (< tc.) s. n. (TEHN.) Ujbă.

STRAPONȚINĂ (STRAPONȚIN s. n.) (< fr.) s. f. Scaun fără spătar, rabatabil, folosit în sălile de spectacol (la marginea rândurilor de scaune), pe culoarele vagoanelor de cale ferată etc.

STRAS (< fr., germ.; {s}) s. n. Sticlă din care se fac imitații de pietre prețioase, folosite la confecționarea podoabelor. Procedeul de fabricare a pietrelor artificiale a fost realizat în 1730–1734 de bijutierul alsacian Georges Frédéric Strass (1700–1773).

STRASBOURG [strazbu:r], oraș în NE Franței (Alsacia), situat pe râul Ill, la 3,2 km V de confl. cu fl. Rin, la 402 km E de Paris, în apropiere de granița cu Germania; 264,1 mii loc. (1999). Port fluvial. Aeroport. Nod feroviar. Activ centru politico-ad-tiv, financiar, ind., comercial și cultural al țării. Rafinărie de petrol. Constr. de automobile și de aparataj electrotehnic. Ind. metalurgică, chimică (fire sintetice), pielăriei, textilă, a confecțiilor, poligrafică, de prelucr. a lemnului (mobilă), a hârtiei și alim. (băuturi alcoolice, paté de gâscă). Renumit centru de faianță. Universitate (1537). Muzeu de artă. Biblioteca națională și universitară fondată în 1872 cu un fond important de manuscrise și incunabule. La **S.** se află sediile Parlamentului European (din 1979) și Consiliului Europei (din 1949). Monumente: Catedrala Notre-Dame, în stil gotic, cu fațadă asimetrică și portaluri sculptate, a fost construită în 1072, având nava restructurată în anii 1250–1275 și cu unele completări din 1439 și sculpturi interioare din 1486. Turnul catedralei are 142 m înălțime, cu un ceas astronomic în vârf, instalat în 1574; castelul Rohan (sec. 18) – fost palat episcopal, azi Muzeu de artă; casa Kammerzel (sec. 16); Primărie (sec. 18); Palatul Consiliului Europei (1977). Centrul istoric a fost inclus (în 1988) în Patrimoniul cultural universal. Turism. Așezare celtică, apoi romană (*Argentoratum*), a fost distrusă de alamani în 352, de huni în 451. Ocupată de franci în sec. 5 și numită *Strateburgum*, de la care derivă numele actual. Aici, în 842, Ludovic Germanicul a încheiat o alianță cu Carol cel Pleșuv împotriva lui *Lothar.* Oraș liber din 1262, în cadrul Sfântului Imperiu Roman. Cucerit de Ludovic XIV în 1681 și fortificat de Vauban. Anexat de Germania (1870), a devenit capitala Alsaciei-Lorena până în 1918, când a revenit Franței, fapt consfințit prin Tratatul de Pace de la Versailles (1919). Ocupat de germani (1940–1944), a fost eliberat de armata franceză în 23 nov. 1944.

STRASSMANN [ʃtrasman], **Fritz** (1902–1980), fizician și chimist german. Prof. și director (1946–1970) la Institutul de Chimie Organică Nucleară al Univ. din Mainz. A descoperit împreună cu O. Hahn, fisiunea nucleului de uraniu cu ajutorul neutronilor (1938).

STRAȘIMIROV [straʃimirof], **Anton** (1872–1937), prozator bulgar. Creator al romanului țărănesc bulgar („Zile de toamnă"); nuvele de observație acută și dramatică a vieții („Râs și lacrimi"). Romane de inspirație citadină („Sub cerul vechi"), care ilustrează inadaptabilitatea intelectualului vremii, și istorică („Viforul", „Robii"). Teatru („Vampirul"); memorii.

STRAȘNIC, -Ă (< sl.) adj., s. m. **I.** Adj. **1.** (Și adv.) Foarte bun, foarte mare, foarte puternic, extraordinar, nemaipomenit. **2.** Îngrozitor, înspăimântător, grozav, cumplit, teribil. **3.** Sever, aspru, strict. **II.** S. m. Ferigă mică (5–30 cm) cu rizom gros, cu frunze îngust-liniare, simplu penat-compuse, cu foliole subrotunde, cu pețiol și rahis brune-negricioase, lucioase și cu sori liniari; crește pe stâncile din reg. de dealuri joase și până în reg. montană *(Asplenium trichomanes).*

STRAT (lat. *stratum*) s. n. **1.** (TEHN.) Material sau substanță repartizată uniform pe o suprafață sau între două suprafețe; dimensiunile lineare ale **s.** sunt considerabil mai mari decât grosimea. **2.** Regiune din spațiu cuprinsă între două suprafețe paralele și apropiate, care se caracterizează prin anumite proprietăți fizice, chimice, biologice etc. unitare.

Strasbourg. Parlamentul european

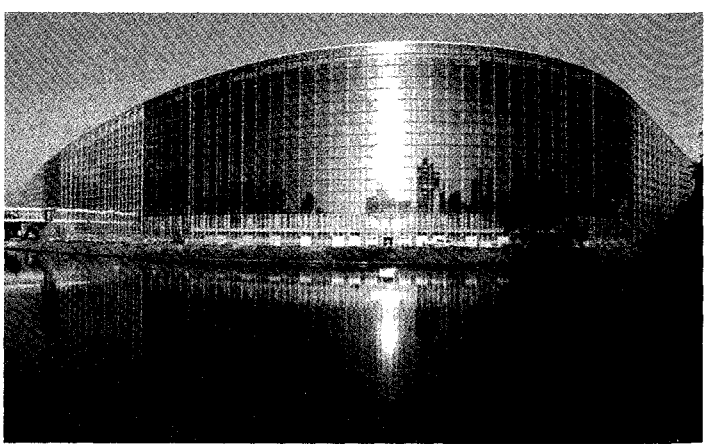

✦ (GEOL.) Corp geologic format din roci sedimentare sau metamorfice care, pe o întindere relativ mare, are o grosime și o constituție aproximativ constantă. ✧ *S. permeabil* = **s.** alcătuit din roci poroase sau cu fisuri prin care circulă fluidele cu ușurință. *S. impermeabil* = depozit alcătuit din roci compacte nefisurate și care practic nu permite circulația fluidelor. *S. concordant* v. *concordant. S. discordant* = discordanță. **3.** (FIZ.) *S. de baraj* = **s.** de tranziție situat la limita de separare a două corpuri aflate în contact electric caracterizat printr-o variație spațială bruscă a potențialului și printr-un câmp electric intens. **4.** Influența externă asupra unei limbi date **5.** Fig. Categorie socială; pătură **(3). 6.** (BOT.) Parte a unei comunități de plante care cuprinde exemplarele ale căror organe asimilatoare se află aproximativ la aceeași înălțime. De ex. într-o pădure se disting: *s. de arbori* (= arborescent), *s. de arbuști, s. ierbos* (pătura erbacee), *s. de mușchi.* În unele păduri (păduri pluriene) se disting chiar 2–3 **s.** de arbori. **7.** Fâșie de pământ mărginită de cărări pe care se seamănă legume sau flori; fâșia împreună cu vegetația respectivă. **8.** Așternut pentru animale; culcuș. **9.** (Pop.) Pat, așternut. **10.** Nume dat părții de jos pe care se reazemă unele obiecte sau unelte. ✦ Partea de lemn a puștii care se așază pe umăr când se trage; pat[1] **(4).** *S. acvifer* – v. *acvifer. S. atmosferic* – v. *atmosferă. S. de ozon* – v. *ozon.*

STRAT, Ion D. (1836–1879, n. Roman), economist român. Prof. la București. A inaugurat la Iași (1860) prima catedră de economie politică („Tratat complet de economie politică"). Membru al Consiliului de Stat (1864), a luat parte la detronarea domnitorului Al. I. Cuza. De mai multe ori ministru. Liber-schimbist, susținător al teoriei „România — țară eminamente agricolă".

STRATAGEMĂ (< fr.; cuv. gr.) s. f. **1.** Procedeu folosit în război pentru a înșela și a surprinde pe inamic. **2.** Vicleșug. șiretlic, tertip, manevră ingenioasă.

STRATEBURGUM v. **Strasbourg.**

STRATEG (< fr., lat.; {s} gr. *strategos* < *stratos* „armată" + *agein* „a conduce") s. m. **1.** (În Grecia antică) Comandant militar al unui polis; fiecare dintre cei zece magistrați supremi ai Atenei, aleși pe o durată de un an. **2.** Conducător militar și civil al ligilor aheeană și etoliană. **3.** (În Imperiul Bizantin), general și apoi guvernator al unei *theme.* **4.** Comandant de oști, maestru al strategiei.

STRATEGIC, -Ă (< fr.) adj. Care se referă la strategie, care ține de strategie. ✦ (Despre locuri, drumuri) Important, esențial, din punctul de vedere al strategiei, pentru desfășurarea operațiilor militare.

STRATEGIE (< fr.; cuv. gr.) s. f. Partea cea mai importantă a artei militare, care se ocupă cu problemele pregătirii, planificării și ducerii războiului, campaniilor și operațiilor militare. ✦ Ansamblul acțiunilor coordonate în vederea atingerii unui anumit scop. (ex. **s.** electorală).

STRATIFICA (< fr., lat.) vb. I refl. și tranz. **1.** A (se) așeza, a (se) depune în mai multe straturi. **2.** A da sau a lua forma de straturi, a (se) așeza în straturi suprapuse. ✦ A determina o stratificare.

STRATIFICARE (< *stratifica*) s. f. Faptul de a (se) stratifica. ✦ (HORT.) Procedeu tehnic de grăbire a încolțirii semințelor de pomi fructiferi prin așezarea lor în straturi, alternând cu turbă, mușchi, nisip etc., pentru a asigura condițiile optime de umiditate și de temperatură. ✦ (ECOL.) Grupare pe verticală a organismelor din interiorul unei comunități.

STRATIGRAFIE (< fr. {i}; {s} lat. *stratum* „strat" + gr. *graphe* „descriere") s. f. Știință care se ocupă cu studiul formațiilor geologice ale scoarței terestre, în scopul determinării succesiunii lor de formare și evoluției Pământului în decursul erelor geologice. Prin diferite metode, **s.** caută să determine vârsta relativă și absolută a formațiilor geologice. **S.** servește în același timp la stabilirea cronologiei relative, a vechimii unui monument arheologic în raport cu altele sau a mediului social-cultural într-o anumită perioadă din evoluția societății umane.

STRATOCUMULUS (< fr. {i}; {s} lat. *stratum* „strat" + *cumulus* „grămadă") subst. Formație de nori inferiori care se prezintă sub forma unor grămezi compacte, cu aspect de valuri, frecventă mai ales iarna.

STRATOJET ({s} *strato*[*sferă*] + engl. *jet* „avion cu reacție") s. n. Avion cu reacție, construit pentru zborul în stratosferă.

STRATOMETRU (după fr. {i}; {s} lat. *stratum* „strat" + gr. *metron* „măsură") s. n. Aparat pentru determinarea unghiului și a direcției pantei stratelor geologice străbătute de o gaură de sondă.

STRATOSFERĂ (< fr. {i}; {s} lat. *stratum* „strat" + gr. *sphaira* „sferă") s. f. Parte a *atmosferei,* între *troposferă* și *ionosferă,* unde predomină deplasările orizontale ale aerului (în stratul inferior de la V la E, iar în cel superior invers). **S.** terestră se întinde, în general, între 17 și 50 km. Stratul de *ozon* face parte din **s.**

STRATOSTAT (< fr. {i}; {s} fr. *strato*[*sphère*] „stratosferă" + gr. *statos* „nemișcat") s. n. Vehicul aerian folosit pentru zborurile în stratosferă.

STRATUS (cuv. lat. „întins") subst. Formație de nori cu aspect de strat uniform, de culoare cenușie, care se află la cea mai joasă altitudine (între 100 și 400 m), producând burniță și zăpadă grăunțoasă.

STRAȚĂ (< germ.) s. f. Registru în care sunt înscrise, într-o formă nesistematizată din punct de vedere contabil, toate operațiile economice ale unei întreprinderi.

STRAUSS [ʃtraus], **Botho** (n. 1944), scriitor german. Romane („Dedicația", „Rumoare", „Omul tânăr") și piese de teatru („Mare și Mic", „Parcul", „Vizitatori, camera, timpul") prezentând tragismul solitudinii și al lipsei de comunicare în societatea modernă.

STRAUSS [ʃtraus], **Franz Josef** (1915–1988), om politic german (R.F.G.). Președinte (din 1961) al partidului Uniunea Creștin Socială (denumire a partidului Uniunea Creștin Democrată în landul Bavaria). Ministru al Apărării (1956–1962) și de Finanțe (1966–1988) al R.F.G. și prim-min. al Bavariei (1978–1988). Adversar al politicii de deschidere față de țările din E Europei promovată de *Willy Brandt.*

STRAUSS [ʃtraus] **1. Johann S.-tatăl** (1804–1849), compozitor austriac. Unul dintre cei mai proeminenți reprezentanți ai valsului vienez. **2. Johann S.-fiul** (1825–1899), compozitor austriac. Fiul lui **S. (1).** Supranumit „regele valsului". Autor de valsuri celebre („Dunărea albastră", „Povestiri din pădurea vieneză" etc.). Operete („Liliacul", „Voievodul țiganilor").

Johann Strauss (2)

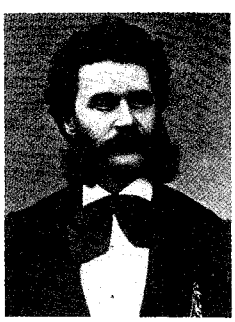

Richard Strauss

Igor Fiodorovici Stravinski

STRAUSS [ʃtraus], **Richard** (1864–1949), compozitor şi dirijor german. Realizează o sinteză modernă a unui romantism aflat în prelungirea idealului clasic. Simţ particular al polifoniei, remarcabil orchestrator. Sinceritate şi generozitate a inspiraţiei, noblеţe şi eleganţă a formei. Poeme simfonice („Don Juan", „Moarte şi transfiguraţie", „Till Eulenspiegel", „Don Quijote", „O viaţă de erou"), simfonii („Simfonia Alpilor"), opere („Salomeea", „Electra", „Cavalerul rozelor").

STRAVINSKI, Igor Fiodorovici (1882–1971), compozitor, dirijor şi pianist rus, naturalizat francez, apoi american. Elev al lui Rimski-Korsakov. Creaţie împărţită, uzual, în trei perioade: rusă, neoclasică („Simfonia psalmilor", „The Rake's Progress") şi serială („Potopul", „Threni"). Preocupare faţă de rigoare, atracţie faţă de ordinea rituală a formei şi limbajului. Cele mai cunoscute lucrări ale sale aparţin primei perioade, marcată de noutatea aportului ritmic, de atracţia pentru intervalele disonante, modalism şi politonalitate: baletele „Pasărea de foc", „Petruşka", „Ritualul primăverii", cantatele scenice „Nunta", şi „Vulpea", „Povestea soldatului".

STRAWSON [strɔ:sn], **Peter Frederick** (n. 1919), filozof englez. Prof. univ. la Oxford. A aplicat metodele filozofiei analitice la problemele tradiţionale ale filozofiei: libertate, naturalism, scepticism, inducţie etc. A dezvoltat o „metafizică descriptivă" în care obiectele materiale au statut de „particulare de bază" şi servesc la definirea tuturor obiectelor („Indivizii", „Limite ale sensului").

STRĂ- (lat. *extra*) Element de compunere care serveşte la formarea unor substantive şi a unor adjective al căror sens indică vechimea sau originea îndepărtată (ex. *străMoş, străbun, străvechi*), la formarea unor verbe care indică o intensificare a acţiunii exprimate de verbul bază (ex. *străluci, strălumina*) sau a unor verbe care indică pătrunderea într-un anumit spaţiu ori trecerea dintr-un spaţiu într-altul (ex. *străbate*).

STRĂBĂTE (< *stră* + *bate*) vb. III **1.** Tranz. şi intranz. A trece prin..., a traversa, a pătrunde. **2.** Tranz. A parcurge o suprafaţă întinsă de la un capăt până la celălalt; a cutreiera. **3.** Intranz. A răzbate cu greu pe undeva; a se strecura. ✦ A ajunge la...; *fig.* a reuşi, a izbuti.

STRĂBĂTĂTOR, -OARE (< *străbate*) adj. **1.** Care învinge piedici, care răzbate. **2.** Care cutreieră o suprafaţă, care parcurge o distanţă.

STRĂBUN, -Ă (< *stră* + *bun* „bunic") adj., subst. **1.** Adj. Strămoşesc. ✦ Străvechi. **2.** S. m. Străbunic. ✦ (La pl.) Strămoşi. **3.** S. f. Străbunică.

STRĂBUNIC (< *stră* + *bunic*) s. m. Tatăl bunicului sau al bunicii, considerat în raport cu strănepoţii; străbun **(2).**

STRĂBUNICĂ (< *stră* + *bunică*) s. f. Mama bunicului sau a bunicii, considerată în raport cu strănepoţii; străbună **(3).**

STRĂDANIE (< sl.) s. f. Faptul de a se strădui; silinţă pe care o depune cineva pentru a duce ceva la capăt; osteneală, zel, efort, străduinţă.

STRĂDUI (< sl.) vb. IV refl. A-şi da silinţa, osteneala pentru a realiza ceva, a stărui cu tot zelul, a se sili.

STRĂDUINŢĂ (< *străduI*) s. f. Străduinţă.

STRĂFULGERA (< *stră* + *fulgera*) vb. I **1.** Intranz. A luci, a sclipi, a scânteia (ca un fulger). ✦ Tranz. A lovi ca un trăznet. **2.** Intranz. Fig. (Despre gânduri, idei etc.) A-i trece cuiva repede prin minte, a i se năzări ceva. **4.** Fig. A străbate cu mare iuţeală.

STRĂFUND (< *stră* + *fund*) s. n. Adânc, adâncime.

STRĂGĂLIE (< ngr.) s. f. **1.** Disc de oţel găurit, montat pe osia roţii carului între podul acesteia şi capătul butucului roţii, pentru a împiedica frecarea dintre ele. **2.** (La pl.) Podoabe la hamuri; zurgălăi.

STRĂIN, -Ă (cf. lat. *extraneus*) adj., s. m. şi f. **I.** Adj. **1.** (Despre oameni) Care nu face parte din populaţia ţării în care se află; care este originar din altă reg. sau localit. decât aceea în care se află. ✦ (Despre ţări, locuri) Altul decât cel de origine al cuiva. ✦ Care aparţine sau care este propriu altui popor decât cel al persoanei care vorbeşte. **2.** Care nu este rudă sau prieten cu cineva; care este sau se simte izolat, stingher. **3.** Care nu intră în preocupările cuiva, care nu este cunoscut de cineva, care nu îi este familiar. **4.** (Despre lucruri) Care aparţine altcuiva, care nu este proprietatea sa. ✦ Care nu are nici o legătură, nici o contingenţă cu ceva. **5.** Care are alte particularităţi, alte caracteristici decât mediul în care se află; deosebit, diferit, distinct. **II.** S. m. şi f. **1.** Persoană care aparţine ca origine, cetăţenie etc. altei ţări decât aceea în care se află; persoană originară din alt loc decât cel în care trăieşte. **2.** Persoană care nu e rudă, care nu e din aceeaşi familie sau din aceeaşi casă cu cineva.

STRĂINĂTATE (< *străin*) s. f. Ţară, reg. care se află dincolo de hotarele patriei cuiva.

STRĂJER, -Ă (< *strajă*) 1. S. m. (În Ev. Med., în Moldova) Locuitor care, în schimbul unor scutiri fiscale, avea obligaţia să facă de pază la hotarele ţării în părţile de munte. ✦ (Înv.) Paznic, străjă. **2.** S. m. şi f. Membru al organizaţiei pentru tineret „Straja ţării" (1937–1940), creată de regele Carol II. **3.** S. m. Construcţie alcătuită din piloni de lemn, montată lângă paleea unui pod de lemn, pentru a o proteja de loviturile plutelor.

STRĂJUI (< *strajă*) vb. IV **1.** Tranz. A păzi pe cineva sau ceva, a veghea. **2.** Intranz. A sta de strajă **(1).** ✦ Tranz. Fig. A mărgini, a delimita ceva.

STRĂLUCI (< *stră* + *luci*) vb. IV intranz. **1.** A răspândi o lumină vie; a lumina, a luci. **2.** A scânteia, a sclipi. **3.** Fig. (Despre oameni) A se remarca (prin calităţi sau fapte deosebite), a se evidenţia.

STRĂLUCIRE (< *străluci*) s. f. **1.** Faptul de a străluci, de a răspândi lumină. ✦ Scânteiere, lumină vie,

sclipire. ✦ (FIZ.) Luminanță. ✦ (ASTR.) Iluminarea produsă de un astru, dependentă atât de energia totală emisă de acesta, cât și de natura receptorului și de distanța până la el. **2.** Fig. Splendoare, măreție, bogăție, fast. ✦ Mărire, glorie.

STRĂLUCIT, -Ă (< *străluci*) adj. **1.** Care strălucește; strălucitor **(1)**, lucitor, sclipitor. **2.** Fig. (Despre oameni) Remarcabil, excepțional. ✦ (Despre acțiuni, fapte, realizări) Plin de glorie, măreț. ✦ Fastuos, splendid, minunat.

STRĂLUCITOR, -OARE (< *străluci*) adj. **1.** Care împrăștie lumină; lucitor, strălucit **(1)**. ✦ Care sclipește, scânteietor. **2.** (Despre ochi, figură) Expresiv; luminos, radios, **3.** Fig. Fastuos, măreț. **4.** Fig. (Despre oameni) Remarcabil; ilustru, celebru.

STRĂMOȘ, -OAȘĂ (< *stră-* + *moș*) s. m. și f. **1.** Persoană care a trăit cu câteva generații înaintea cuiva și din care descind membrii aceleiași familii; (mai ales la pl.) generațiile trecute, înaintașii unui neam; unui popor; străbuni. **2.** Strămbunic; (la pl.) părinții sau bunicii bunicilor, considerați în raport cu strănepoții. ✧ *Cultul strămoșilor* = formă de cult, apărută în Preistorie, bazată pe credința că morții ar putea influența viața urmașilor.

STRĂMOȘESC, -EASCĂ (< *strămoș*) adj. Care aparține strămoșilor; care este moștenit de la strămoși; străvechi, străbun.

STRĂMUTA (lat. **extramutare*) vb. I **1.** Refl. A se muta în altă parte, a-și schimba locuința, domiciliul. ✦ Tranz. A muta dintr-un loc în altul, a schimba locul cuiva sau a ceva. ✦ (DR.) A dispune o strămutare. **2.** Tranz. (Înv.) A-și schimba, a-și modifica gândurile, hotărârile. **3.** Tranz. A preface, a transforma.

STRĂMUTARE (< *strămuta*) s. f. Acțiunea de a (se) strămuta. ✦ (DR.) Trimitere a unui proces de la o instanță competentă la alta de același grad sau de la un organ de urmărire penală la altul, prin dispoziția organului superior.

STRĂNEPOT, -OATĂ (< *stră-* + *nepot*) s. m. și f. Copil al nepotului sau al nepoatei de fiu sau de fiică, considerat în raport cu bunicii; copil al nepotului de frate cu bunicii; copil al nepotului de frate sau de soră, considerat în raport cu unchii și cu mătușile sale. ✦ (La pl.) Urmași, descendenți.

STRĂNUT (< *strănuta*) s. n. Faptul de a strănuta; zgomotul produs când cineva strănută.

STRĂNUTA (lat. *sternutare*) vb. I intranz. A expira forțat aerul pulmonar printr-un act reflex, declanșat de excitații nervoase, și care este însoțit de un zgomot caracteristic.

STRĂOANE, com. în jud. Vrancea, situată în NE Subcarpaților Vrancei, la poalele dealului Momâia, pe râul Șușița; 3 923 loc. (2005). Centru viticol. În satul **S.** se află biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (c. 1732) și biserica de lemn Sf. Nicolae, construită în sec. 18, pe un soclu de cărămidă, pe locul unei biserici ce data din 1478. În satul Repedea există o biserică de zid cu hramul Adormirea Maicii Domnului (ante 1809), iar în satul Văleni, biserica de lemn Nașterea Maicii Domnului (sec. 18).

STRĂPUNGĂTOR, -OARE (< *străpunge*) adj. Care străpunge, care dă impresia că străpunge; sfredelitor **(1)**.

STRĂPUNGE (lat. **extrapungere*) vb. III **1.** Tranz. A face să treacă prin ceva un obiect cu vârful ascuțit (până răzbate în partea opusă); a perfora **(1)**; *p. ext.* a ucide pe cineva cu o armă ascuțită. ✦ Fig. A străbate, a pătrunde, a trece prin... **2.** Tranz. A realiza legătura dintre două lucrări miniere subterane. **3.** Refl. (Despre un izolator electric) A se distruge parțial sau total sub acțiunea unei descărcări electrice care-l traversează.

STRĂVECHI (< *stră-* + *vechi*) **1.** Care datează de foarte multă vreme; foarte vechi. ✦ Foarte uzat. **2.** Care aparține Preistoriei sau Antic.

STRĂVEDEA (< *stră-* + *vedea*) vb. II refl. A se vedea prin...; a-și vedea (neclar) propria imagine (în oglindă, în apă etc.), a se reflecta. ✦ Tranz. A vedea neclar, a întrezări.

STRĂVEZIU, -IE (< *străvedea*) adj. **1.** Care permite razelor de lumină să străbată prin el; prin care se văd (clar) obiectele; transparent. ✦ Clar, limpede, luminos. **2.** (Despre oameni) Cu pielea feței fină, subțire; palid. **3.** Fig. Al cărui sens, neexprimat direct, poate fi înțeles ușor.

STRÂMB, -Ă (lat. *strambus*) adj., adv. **I.** Adj. **1.** (Despre lucruri) Care prezintă devieri sau abateri de la forma normală; cu neregularități, diform. ✦ (Despre oameni sau părți ale corpului) Încovoiat, gârbovit, deformat. **2.** Aplecat, înclinat față de poziția dreaptă sau obișnuită; lăsat, căzut într-o parte. ✦ (Despre drumuri) Cu cotituri; întortocheat. **3.** Fig. Incorect, necinstit, nedrept; *p. ext.* făcut pentru a înșela. **II.** Adv. **1.** Cu spatele îndoit sau cu corpul întors, sucit. **2.** Într-o parte, piezîș ✧ Expr. *A râde* (sau *a surâde, a zâmbi*) *strâmb* = a râde în silă, forțat; a rânji. *A privi* (sau *a se uita*) *strâmb* = a se uita urât, dușmănos. *A călca strâmb* = a merge pe o cale greșită, a avea o comportare incorectă. **3.** Fig. Contrafăcut, fals, mincinos.

STRÂMBA (< *strâmb*) vb. I **1.** Tranz. A face să fie strâmb **(1)**; a îndoi, a deforma. **2.** Refl. (Despre oameni) A-și schimba expresia feței; a face grimase, a se schimonosi. ✦ A face mofturi, a se fandosi. ✦ Tranz. A-și deforma trăsăturile, a-și schimonosi figura. ✦ Tranz. A imita în ironie gesturile, vorba, expresia cuiva. **3.** Tranz. A face să devieze de la poziția normală, a apleca, a înclina.

STRÂMBA, Mănăstirea ~ v. **Turceni.**

STRÂMBĂ LEMNE (în mitologia românească), uriaș din basme înzestrat cu puteri neobișnuite, care strâmbă copacii, ajutându-l pe Făt-Frumos în acțiunile sale. V. și *Însoțitori năzdrăvani.*

STRÂMBĂTĂTE (< *strâmb)* s. f. (Înv.) Nedreptate.

STRÂMBĂTURĂ (< *strâmba*) s. f. **1.** Faptul de a (se) strâmba; deformare a trăsăturilor feței; grimasă. ✦ Imitare (în batjocură) a gesturilor, vorbei etc. unei persoane. ✦ Fasoane, mofturi, fandoseală. **2.** (Concr.) Lucru strâmb, diform.

STRÂMBULESCU (STRÂMBU), Ipolit (1871–1934, n. Mărășești), pictor român. Prof. la Școala de Arte Frumoase din București. Influențat de N. Grigorescu, preia tematica inspirată din viața satului. Peisaje, scene intimiste excelând în descrierea minuțioasă („La lumina lămpii").

STRÂMT, -Ă (lat. **strinctus*) adj. **1.** Care nu are destulă lărgime sau lățime; îngust. **2.** Necuprinzător; neîncăpător. **3.** Fig. Lipsit de înțelegere; mărginit, meschin.

STRÂMTA (< *strâmt)* vb. I tranz. și refl. A deveni sau a face să devină mai strâmt; a (se) îngusta.

STRÂMTOARE (< *strâmt*) s. f. **1.** Loc strâmt, îngust între munți sau între dealuri; trecătoare, defileu, strungă **(2). 2.** Fâșie relativ îngustă de apă care unește două bazine acvatice (oceane, mări), despărțind porțiuni apropiate de uscat. Cea mai largă **s.** maritimă este Str. Drake (1 140 km), care separă ins. chiliană

Diego Ramirez de ins. Shetland de Sud şi uneşte Oc. Pacific cu Oc. Atlantic; cea mai îngustă **s.** navigabilă (40 m) este str. Khalkis, care desparte ins. Eubeea (Evvoia) de Pen. Balcanică; cea mai îngustă **s.** marină cunoscută pe Glob (6 m) este situată în NV Marii Britanii, separând ins. Seil de ins. Marea Britanie. Referitor la cea mai lungă **s.** opiniile diferă: unii susţin că cea mai lungă **s.** maritimă este Tatarskij Proliv (Str. Tătară) (800 km), ea separând ins. Sahalin de continentul asiatic, unind Marea Ohotsk (N) cu Marea Japoniei (S); alţii acordă acest calificativ Str. Mozambic (1 530 km) dintre ins. Madagascar şi SE Africii (Mozambic). **3.** Faptul de a fi strâmt; îngustime. ✦ Fig. Situaţie grea, nevoie (bănească), ananghie.

STRÂMTORA (< *strâmtoare*) vb. **1.** Tranz. A limita posibilităţile de mişcare ale cuiva; a îngrămădi într-un loc strâmt; a înghesui. ✦ A sili, a constrânge. **2.** Refl. A se limita la un trai modest, restrângând cheltuielile.

STRÂMTORARE (< *strâmtoare*) s. f. Faptul de a (se) strâmtora; îngrădire, limitare, constrângere. ✦ Fig. Condiţii grele, situaţie încurcată, jenantă; lipsă (de bani).

STRÂMTORAT, -Ă (< *strâmtora*) adj. Care se află într-o situaţie dificilă din cauza lipsei de mijloace materiale. ✦ Forţat, constrâns. ✦ Fig. Stingherit, jenat.

STRÂMTURA, com. în jud. Maramureş, situată în depr. Maramureş, pe cursul mijlociu al râului Iza; 4 161 loc. (2005). În satul **S.,** menţionat documentar în 1326, se află biserica de lemn Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil, adusă din satul învecinat Rozavlea şi ridicată aici în 1771 (monument de arhitectură), iar în satul Glod, biserica de lemn cu hramul Sf. Nicolae (1700). Centru de confecţionare a pieselor de port popular. În prima jumătate a lunii mai, pe dealurile din apropierea com. **S.** are loc anual o străveche manifestare folclorică numită „Ruptul sterpelor", care marchează plecarea turmelor de oi la munte pentru păşunat.

STRÂNGĂTOR, -OARE (< *strânge*) adj. (Şi subst.) Care strânge, care agoniseşte; econom; *p. ext.* zgârcit.

STRÂNGE (lat. *stringere*) vb. III **I. 1.** Tranz. A trage tare de capetele unei sfori, ale unei curele etc. înnodate sau înfăşurate în jurul cuiva sau a ceva, pentru a lega ceva sau a fixa mai bine; a face ca o legătură să fie mai strâmtă. ✦ *A strânge cureaua* = a face economii, a se limita la un trai mai modest. ✦ Fig. A întări o prietenie, o alianţă etc. **2.** Tranz. A ţine sau a apuca cu mâna, apăsând cu putere. ✧ Expr. *A(-i) strânge* (cuiva) *mâna* = a da mâna cu cineva în semn de salut. ✦ A cuprinde cu putere în braţe. **3.** Tranz. A prinde din toate părţile, apăsând cu forţă. ✧ Expr. *A strânge* (pe cineva) *cu uşa* (sau *în clește*) = a sili pe cineva să facă ceva, a lua din scurt; a constrânge. ✦ (Despre obiecte de îmbrăcăminte) A apăsa (fiind prea îngust, strâmt) asupra corpului, provocând jenă sau durere. ✦ A înşuruba (mai tare) o piesă filetată a unui mecanism. ✧ Expr. *A strânge şurubul* = a folosi mijloace de constrângere împotriva cuiva. ✦ A îndesa, a îngrămădi. **4.** Tranz. A apropia (cu putere) părţi ale corpului; a încleşta. ✦ Tranz. şi intranz. A încreţi buzele, fruntea, sprâncenele etc. (în semn de nemulţumire, de mânie, de dispreţ etc.). ✧ Expr. (Intranz.) *A strânge din umeri* = a ridica, a da din umeri în semn de nepăsare, de nedumerire, de dispreţ etc. **5.** A îndoi punând una peste alta marginile, faldurile unui material; a împături. ✦ Refl. (Despre materiale textile) A-şi reduce volumul sau lungimea; a se strâmta, a intra la apă. **6.** Refl. şi tranz. A (se) ghemui, a (se) zgârci, a (se) aduna de frig, de durere etc. ✧ Expr. *A i se strânge* (sau *a-i strânge cuiva*) *inima* = a simţi (sau a face să simtă) o durere, o supărare, o întristare. ✦ Refl. (Despre lapte) A se închega, a se coagula. ✦ (Despre lichide) A îngheţa, a se solidifica. **II. 1.** Tranz. A pune la un loc lucruri (risipite); a face grămadă; a aşeza în scopul păstrării. ✦ A culege (cereale, plante etc.), a aduna recolta. ✦ A face provizii. **2.** Tranz. A face ordine, adunând obiecte împrăştiate, a pune la loc, a rândui, a deretica. **3.** Tranz. A face economii, a agonisi. ✦ A colecta. ✦ A aduna impozite; a percepe **(2). 4.** Refl. A se aduna în număr mare (în jurul cuiva); a se întruni. ✦ A se înghesui.

STRÂNGERE (< *strânge*) s. f. Acţiunea de a (se) strânge; strâns[1]. ✧ Expr. *(Cu) strângere de inimă* = (cu) un sentiment de teamă, de durere, de regret etc. ✦ (TEHN.) Imobilizare relativă, prin frecare sau prin contact, a două piese care se întrepătrund, când dimensiunea cavităţii piesei cuprinzătoare este mai mică decât cea a piesei cuprinse.

STRÂNS[1] (< *strânge*) s. n. Strângere. ✦ Recoltare a cerealelor; cules. ✦ Perioada, timpul recoltării.

STRÂNS[2], -Ă (< *strânge*) adj., adv. **I.** Adj. **1.** Înfăşurat, legat bine. ✦ Întins, încordat. ✦ (Despre îmbrăcăminte) Care strânge; ajustat, pe talie. ✦ Fig. (Despre relaţii între oameni) Puternic, trainic. ✦ Fig. (Despre felul de a gândi, de a se exprima) Precis, concis, riguros. **2.** Prins, ţinut cu putere în mâini. **3.** Apăsat din mai multe părţi, presat cu putere, îngrămădit, înghesuit. ✧ *Rânduri strânse* = rânduri dese. **4.** Contractat, încleştat, ✦ Adunat, apropiat, lipit. **5.** (Despre un material) Adunat în mai multe falduri, îndoit, înfăşurat. **6.** (Despre fiinţe) Făcut ghem, contractat, zgârcit. ✧ Expr. *Cu inima strânsă* = stăpânit de o emoţie puternică, de teamă. **7.** (Despre lucruri) Pus unul peste altul, făcut grămadă. **8.** Pus bine, la foc ferit. ✦ Pus în ordine, ordonat, aranjat. **9.** (Despre bani) Pus deoparte; agonisit. **II.** Adv. **1.** Cu forţă, cu putere, cu intensitate. **2.** Strict, exact, riguros.

STRÂNSOARE *(< strâns[2])* s. f. **1.** Apăsare, presare; încleştare, strângere. ✦ Fig. Constrângere, oprimare, **2.** Loc strâmt; îngustime. **3.** (Pop.) Recoltă. ✦ Averi acumulate, bunuri.

STRÂNSURĂ (< *strâns*) s. f. **1.** Grup de oameni strânşi la un loc, mulţime, grămadă. ✦ (Peior.) Oameni fără valoare. **2.** Apăsare, presiune. **3.** (Concr.) Plantele culese şi puse la păstrare; recoltă.

STREAŞINĂ (cf. v. sl. *strěha*) s. f. Porţiunea de la marginea inferioară a versantelor de acoperiş, care depăşeşte planul pereţilor exteriori ai unei clădiri pe care îi protejează împotriva acţiunii directe a ploii, a scurgerii apei de pe învelitoarea acoperişului, prevenind acumularea apei la baza zidurilor. ✦ Jgheab de scurgere a ploii, montat la maginea acoperişului casei. ✦ Fig. Ramurile copacilor din marginea unei păduri; marginea, liziera pădurii.

STREŞCHE (< bg.) s. f. Muscă mare, de 14–15 mm lungime, neagră, păroasă, ale cărei larve se localizează sub pielea bovinelor *(Hypoderma bovis).* ✦ Agitaţie, nelinişte, spaimă provocată animalelor de insectele descrise mai sus.

STRECKEISEN [ştraikəisen], **Albert Ludwig** (1901–1998), geolog elveţian. Prof. univ. la Berna şi Bucureşti. Cercetări asupra structurilor geologice ale României („Observaţiuni geologice în Carpaţii Meridionali între Valea Oltului şi Valea Jiului", „Asupra tectonicii din Carpaţii Meridionali"). M. de onoare al Acad. Române (1991).

STRECURA vb. I **1.** Tranz. A trece un lichid printr-o strecurătoare, printr-o sită etc. pentru a-l limpezi de impurităţi sau pentru a-l omogeniza.

✦ Refl. (Despre lichide) A aluneca printr-un loc îngust, a se prelinge. **2.** Refl. A-şi face loc cu greu, a pătrunde printr-un loc greu accesibil. **3.** Refl. A trece pe neobservate pe undeva sau pe lângă cineva; a se furişa, a se fofila. ✦ Tranz. A introduce pe cineva sau a aşeza ceva pe nesimţite într-un anumit loc. ✦ Fig. Tranz. A spune cuiva ceva în mod discret. **4.** Refl. A se infiltra într-un grup de oameni.

STRECURĂTOARE (< *strecura*) s. f. Vas de bucătărie cu fundul găurit sau prevăzut cu o sită, folosit pentru strecurarea lichidelor. ✦ Pânză foarte rară prin care se strecoară laptele sau în care se pune caşul să se scurgă de zer.

STREEP, [stri:p], **Meryl** (Moory Loise) (n. 1949), actriţă americană de film. Una dintre rarele vedete ale Hollywoodului anilor '80-'90 ai sec. 20 capabile să abordeze orice gen cinematografic şi orice tip de personaj cu aceeaşi sensibilitate şi profunzime a trăirii. Renumită pentru profesionalismul cu care îşi pregăteşte fiecare rol („Logodnica locotenentului francez", „Silkwood", „Dincolo de Africa", „Iarba dracului", „Podurile din Madison County"). Premiul Oscar 1979 („Kramer contra Kramer"), 1982 („Sophie a ales").

STREGA, *Premiul ~*, premiu literar italian, instituit în 1947 de Maria şi Goffredo Bellonci şi finanţat de Guido Alberti. Se acordă anual pentru roman, memorii, biografii de artă, jurnale.

STREHAIA 1. Platforma Strehaiei, unitate de relief, parte componentă a piemontului Motru, alcătuită din întinse platouri piemontane, cu interfluvii largi şi netede. Este alcătuită dintr-o cuvertură groasă de pietrişuri, nisipuri şi luturi roşii. Alt.: 250–300 m. Fragmentată de cursurile superioare ale râurilor Blahniţa, Drincea, Huşniţa ş.a. Acoperită cu păduri de cer (*Quercus cerris*) şi gârniţă (*Quercus frainetto*), culturi agricole şi, parţial, cu plantaţii de viţă de vie. Cunoscută în literatura de specialitate şi cu denumirile de *Piemontul Bălăciţei* sau *câmpia înaltă a Bălăciţei.* **2.** Oraş în jud. Mehedinţi, situat în NE platformei Strehaia, în apropiere de confl. râului Huşniţa cu Motru; 12 108 loc. (2005). Staţie de c.f., inaugurată la 5 ian. 1875. Nod feroviar şi rutier. Întreprinderi de armături industriale din oţel, de confecţii, mat. de constr. (cărămidă, ţiglă) şi de produse alim. Centru viticol. În perimetrul actualului oraş au fost descoperite urme materiale datând din Neolitic. Aşezarea apare menţionată documentar, prima dată, în 1471, ca moşie în stăpânirea boierilor Craioveşti. Între 1479 şi 1492, aici s-a aflat reşedinţa banilor Olteniei. În 1492, Vlad Călugărul, domn al Ţării Româneşti, a transferat reşedinţa la Craiova, iar la Strehaia continuând să funcţioneze o bănie de Mehedinţi, subordonată celei de la Craiova. Până pe la mijlocul sec. 16, **S.** a fost în stăpânirea boierilor Craioveşti. De la începutul anului 1602 şi până la 15 mart. 1602 (când a fost alungat), domnul Radu Mihnea şi-a instalat scaunul domnesc la **S.** Proprietate domnească (1602–1645), apoi mănăstirească (1645–1863). Sediul unei episcopii (1673–1679). În 1864, **S.** a fost trecută în categoria comunelor rurale, iar în 1921 în cea a oraşelor. Monumente: biserica Sf. Treime a mănăstirii **S.**, ctitorie din 1500 a boierilor Craioveşti, a fost zidită în 1645 prin osârdia domnului Matei Basarab şi restaurată şi mărită (i s-a adăugat pridvorul) de către Constantin Brâncoveanu în anii 1690–1693. În perioada 1821–1826 au fost executate picturile murale interioare şi au fost reparate chiliile. Ansamblul monahal **S.** a fost reînfiinţat în 1992, iar în 1996–1997 a fost restaurat. Zidul de incintă al mănăstirii este străjuit de un puternic turn de poartă, foarte înalt, construit în 1645, care are şi funcţia de clopotniţă. În satul Motruleni se află biserica Sfinţii Voievozi (1777), cu picturi murale interioare din 1817, iar în localit. componentă Comanda există biserica Sf. Gheorghe (1886).

STREHAREŢ, Schitul ~ v. **Slatina (2).**

STREHLER, Giorgio (1921–1997), actor şi regizor italian de teatru. Cofondator (1947) cu Paolo Grassi şi director (1947–1968) al Teatrului Piccolo din Milano şi al Teatrului Europei (Odeon) din Paris (1983–1990); preşedinte (1992) al Uniunii Teatrelor din Europa. A pus în scenă piese de Brecht, Shakespeare, dar mai ales de C. Goldoni, propunând noi forme de spectacol teatral.

STREI s.m. Rasă autohtonă de porci, de culoare neagră, crescută pentru producţia mixtă (carne şi grăsime).

STREI 1. Râu, afl. stg. al Mureşului în amonte de Simeria, al cărui curs şi bazin se află în întregime pe terit. jud. Hunedoara; 89 km. Izv. din m-ţii Şureanu, de sub vf. Bătrâna, de la 1 600 m alt., străbate mai întâi zona montană pe direcţie NE–SV, unde are căderi de pantă de 25–35‰, apoi, în arealul com. Baru, îşi schimbă brusc direcţia de curgere către NV, drenând depr. Pui, iar în aval de confl. cu Râu Alb capătă o direcţie de curgere predominant către N, traversând partea de N a depr. Haţeg şi zona centrală a depr. Hunedoara. Are un curs asimetric, primind majoritatea afl. pe partea stg. (Râu Bărbat, Râu Alb, Râu Mare ş.a.), iar pe dr., pârâul Ohaba şi Pârâu Luncanilor. Pe cursul său se află în construcţie hidrocentralele de la Bretea Română şi Băcia. **2.** V. **Hunedoara (1).**

STREICHGARN [ʃtraihgarn] (cuv. germ.) subst. Fire groase şi aspre obţinute prin cardarea şi filarea fibrelor scurte de lână în amestec cu lână regenerată, celofibră etc.; se întrebuinţează la confecţionarea postavurilor, cărora le conferă o mare capacitate de împâslire.

STREINU, Vladimir (pseud. lui *Nicolae Iordache*) (1902–1971, n. Teiu, jud. Argeş), critic şi istoric literar român. Comentator al fenomenului literar interbelic şi îndeosebi al poeziei („Pagini de critică literară"); studii analitice („Clasicii noştri"), monografice („Calistrat Hogaş") sau de teorie prozodică („Versificaţia modernă"). Coautor, împreună cu Ş. Cioculescu şi T. Vianu, al unei „Istorii a literaturii române moderne"). Versuri, antologii, traduceri.

Meryl Streep

Vladimir Streinu

Barbra Streisand

STREISAND, [strəisənd], **Barbra** (n. 1942), cântăreață, actriță și regizoare americană de film. Femeie energică și dominatoare, își construiește cariera cu acribie și inteligență interpretând personaje care inevitabil îi seamănă. Încrederea nemăsurată în talentul și în forțele sale proprii sunt motoarele unei evoluții scenice și cinematografice de excepție („Cei mai frumoși ani", „S-a născut o stea", „Yentl"). Premiul Oscar 1968 („Funny Girl").

STREJEȘTI 1. Lac de acumulare realizat în scop hidroenergetic (1975–1978) pe cursul inf. al râului Olt. Supr.: 2 203,5 ha; vol.: 225 mii. m^3. Arie de protecție specială avifaunistică. **2.** Com. în jud. Olt, situată pe malul de V al lacului cu același nume, în lunca și pe terasele de pe dr. Oltului; 3 444 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.**), inaugurată la 13 dec. 1886. Hidrocentrală (50 MW) dată în folosință în 1979. Conserve de legume. Până la 17 febr. 1968, satul și com. **S.** s-au numit *Strejeștii de Jos*. În satul **S.** se află biserica Sf. Gheorghe (1821), iar în satul Strejeștii de Sus, bisericile Sf. Treime (1733) și Sfinții Voievozi (1821); bisericile Sfinții Apostoli Petru și Pavel (1852–1856) și Adormirea Maicii Domnului (1859), în satele Mamura și Colibași.

STREJNICU v. **Târgșoru Vechi.**

STRELITZIA, s.f. Plantă decorativă comercializată în florării, originară din Africa de S., din familia Strelitziacee, cu frunze lung pețiolate și inflorescențe erecte, cu tijă lungă, cu flori portocalii înconjurate de bractei viu colorate, cu nuanțe mov-albăstrii.

STRELIȚI (< rus.) s. m. pl. (În sec. 16–18, în Rusia) Corp special de pedestrași cu funcții polițienești; din rândurile lor era aleasă garda țarilor Rusiei.

STREMȚ, com. în jud. Alba, situată în S dealurilor Aiudului, la poalele NE ale m-ților Trascău, pe râul Stremț (sau Geoagiu); 2 745 loc. (2005). Centru pomicol. În satul **S.,** menționat documentar în 1332, au fost descoperite vestigiile unor așezări din Neolitic și din epocile bronzului, fierului și daco-romană. În satul Geoagiu de Sus, atestat documentar în 1263, există biserica cu hramul Intrarea în Biserică a Maicii Domnului a fostei mănăstiri întemeiată în sec. 16 de Radu de la Afumați, care în 1557 figura ca sediu al unui episcopat ortodox. Mănăstirea a suferit mai multe distrugeri, păstrându-se doar biserica care a fost supusă unor transformări în jurul anului 1724. Fațadele bisericii sunt decorate cu un brâu median, care scoate în evidență influența arhitecturii din Țara Românească. Biserica păstrează picturi murale interioare executate în 1724 de zugravii Ioan și Nistor, în stil postbrâncovenesc. Biserica a fost restaurată în anii 1973–1975.

STREPEZEALĂ (< *strepezi*) s. f. Senzație neplăcută de iritare a dinților și a mucoasei gurii, apărută în urma consumării unor fructe acre sau astringente.

STREPTOCOC (< {i}; {s} gr. *streptos* „răsucit" + *kokos* „grăunte") s. m. Coc^2 gram-pozitiv, dispus în lanțuri sau perechi, agent patogen al unor infecții (impetigo, erizipel, scarlatină, reumatism etc.). Se întâlnesc în sol, pe plante, pe pielea omului și animalelor. Unele specii sunt folosite ca agenți de fermentație lactică.

STREPTOCOCIE (< fr.) s. f. Infecție cutanată, provocată de streptococi, în general localizată, dar foarte persistentă și cu caracter recidivant.

STREPTOMICINĂ (< fr. {i}) s. f. Antibiotic extras din *Streptomyces griseus*, descoperit de bacteriologul american *S. A. Waksman* în 1943, fapt pentru care a primit Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1952). Este bacteriostatică și bactericidă, utilizată în tratamentul tuberculozei, leprei, difteriei, ciumei etc.

STRES (cuv. engl.) s. n. Termen general utilizat pentru orice factor din mediu (traumatism, frig, căldură, curent electric, medicamente, emoții etc.) capabil să provoace la om și la animale o stare de tensiune și o reacție de alarmă a oganismului, determinând uneori îmbolnăviri grave. În prezent termenul este utilizat frecvent pentru a desemna factorii care alterează starea psihică, inclusiv suprasolicitarea nervoasă legată de ritmul trepidant al vieții moderne, sarcini profesionale multiple sau foarte solicitante, diverse probleme afective, pierderea locului de muncă sau a partenerului de viață etc. Termenul **s.** a fost introdus de medicul canadian Hans *Selye*.

STRESANT, -Ă (< *stres*) adj. Care provoacă stres.

STRESEMANN [ʃtrezəman], **Gustav** (1878–1929), om politic german. Fondator și lider al Partidului Populist. Cancelar (aug.–nov. 1923) și ministru de Externe (1923–1929). A semnat, din partea Germaniei, o serie de documente internaționale (Acordul de la Locarno, 1925; Pactul Briand-Kellogg, 1928). Premiul Nobel pentru pace (1926), împreună cu A Briand.

STREUVELS [ʃtrǿvəls], **Stijn** (pseud. lui *Frank Lateur*) (1871–1969), prozator belgian de limbă flamandă. Proză de analiză influențată de Dostoevski. Romanele și nuvelele sale asociază viața țăranilor flamanzi cu ritmul cosmic al naturii („Viața primăverii", „Dansul morților", „Câmpul de in", „Muncitorii"). Memorii.

STRIAT, -Ă (< *stria*) adj. Care prezintă striații. ✧ *Mușchi striați* sau *musculatură s.* = mușchii scheletici. Fibrele lor, la microscop, prezintă dungi transversale luminoase și întunecoase datorită filamentelor de actină și miozină din structura lor, cu rol în contracția musculară. V. și *mușchi*[1].

STRIAȚIE (STRIAȚIUNE) (< fr.) s. f. Fiecare dintre dungile paralele, foarte fine, săpate în adâncime, scoase în relief sau deosebite prin culoare, de pe suprafața unui corp; (cu sens colectiv) sistem format din astfel de dungi.

STRICA (lat. *extricare*) vb. I **1.** Tranz. și refl. A (se) deteriora, a (se) defecta. **2.** (Pop.) Tranz. A sfărâma învelișul tare al unui lucru pentru a scoate și a folosi conținutul; a sparge. ✦ A deschide cu forța, a sfărâma o ușă, o încuietoare etc. **3.** Refl. (Despre alimente) A se altera, devenind necomestibile, sub influența unor agenți externi; a se descompune. ✦ Tranz. și refl. (Despre aer) A (se) vicia. **4.** Tranz. A pricinui pagube; a prejudicia, a dăuna, a vătăma. **5.** Intranz. A face rău, a fi nefolositor, nepotrivit într-o anumită situație sau unei anumite persoane. **6.** Tranz. (Pop.) A vătăma un organ sau o funcție organică, a dăuna sănătății. **7.** Refl. (Despre vreme) A se schimba în rău, a deveni nefavorabilă. **8.** Tranz. A tulbura buna desfășurare a unei acțiuni; a zădărnici, a împiedica. **9.** Tranz. A avea o influență negativă asupra cuiva; a corupe. ✦ Refl. A decădea din punct de vedere moral; a se deprava, a se perverti. **10.** Tranz. A face un lucru

greșit, altfel de cum trebuie. **11.** Tranz. A distruge, a dărâma o așezare, o construcție omenească. ✦ Fig. A călca, a nu respecta o învoială, o obligație etc. **12.** Refl. A rupe relațiile de prietenie cu cineva. **13.** A cheltui inutil, a irosi ceva fără rost; a risipi. **14.** Refl. (Despre întruniri, petreceri etc.) A lua sfârșit, a se termina (în mod neașteptat, neplăcut).

STRICAT, -Ă (< *strica*) adj. **1.** Care nu mai poate fi utilizat, fiind deteriorat, defect etc. **2.** Alterat, descompus. ✦ (Despre aer) Viciat, irespirabil. **3.** Dărâmat, năruit, surpat. **4.** (Pop.) Vătămat, bolnav. ✧ *S. de vărsat* = ciupit de vărsat. **5.** (Despre relații dintre oameni) Desfăcut, rupt, întrerupt. **6.** (Și subst.) Decăzut moralicește; corupt, desfrânat, depravat, pervertit.

STRICĂCIUNE (< *strica*) s. f. **1.** Faptul de a (se) strica; *concr.* ceea ce este stricat, deteriorat; pagubă cauzată de o deteriorare. ✦ (Pop.) Vătămare. **2.** Fig. Efect rău. **3.** Corupție, depravare, pervertire, desfrânare.

STRICĂTOR, -OARE (< *strica*) adj. Care provoacă sau care este capabil să provoace stricăciuni deteriorări; vătămător.

STRICNINĂ (< fr. {i}; {s} gr. *strykhnos* „nucă vomică") s. f. Alcaloid extras din *Strychnos nux vomica*, foarte toxic, utilizat în doze mici ca stimulent al sistemului nervos central, mai ales al măduvei spinării; în doze mai mari este folosit ca rodenticid. Se întrebuințează ca antidot în intoxicațiile cu substanțe deprimante centrale (ex. *morfina*).

STRICT, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** (Și adv.) Care are un caracter absolut, care nu admite abatere, excepție; riguros; *p. ext.* sever, aspru. ✧ Expr. *(A fi) strict necesar* = a fi indispensabil, absolut necesar. ✦ Precis, exact. **2.** (MAT.) *Inegalitate s.* = atribut a două elemente ale unei mulțimi, în care s-a definit o relație de ordine, de a fi comparabile și neegale.

STRICTEȚE (< *strict*) s. f. Însușirea de a fi strict **(1)**; rigurozitate, severitate, asprime.

STRICTURA (< *strictură*) vb. I tranz. A realiza o stricturare.

STRICTURARE (< *strictura*) s. f. (TEHN.) Reducere a secțiunii transversale a unei conducte (țeavă, tub etc.) pe o porțiune din lungimea acesteia.

STRICTURĂ (< fr., lat.) s. f. (MED.) Îngustare a unor canale din organism în urma unei leziuni inflamatorii, a unei cicatrice etc. (ex. **s.** esofagiană, **s.** ureterală).

STRICȚIUNE (< fr., lat.) s. f. (FIZ.) Micșorare a dimensiunilor unui corp; contracție. ✦ Scădere a grosimii unui corp de formă alungită; subțiere.

STRIDENT, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** (Despre sunete) Lipsit de armonie; ascuțit **(5)**, tare; *p. ext.* neplăcut, supărător. **2.** (Despre culori) Bătător la ochi; țipător, violent. ✦ Fig. Care șochează; *izbitor*.

STRIDENȚĂ (< fr.) s. f. Însușirea de a fi strident. ✦ (*Concr.*) Sunet, culoare, ton strident.

STRIDIE (< ngr.) s. f. Scoică marină, comestibilă, cu valve groase, inegale (valva dreaptă mai mică, plană și mai subțire) cu suprafața foarte neregulată *(Ostrea edulis)*. Duce un mod de viață sedentar, formând bancuri mari în reg. de litoral cu fundul stâncos.

STRIDOR (cuv. lat. „fluierat, șuierat"). s. m. (MED.) Zgomot respirator șuierător, în special inspirator, întâlnit în cazuri de spasm sau de obstrucție a laringelui (**s.** laringean).

STRIDULANT (< fr.; {s} lat. *stridulus* „care șuieră, scârțâie") adj. *Organ* ~ = organ al unor insecte cu ajutorul căruia acestea produc sunete sau zgomote prin frecarea cu o altă parte a corpului (ex. aripile la lăcustă, piciorul și aripa la cosaș etc.).

STRIGA (lat. **strigare* < *strix, -gis* „bufniță") vb. I **1.** Intranz. A scoate sunete puternice; a răcni, a țipa. ✦ A semnaliza ceva prin strigăte, a da alarma, a cere ajutor. ✦ (Despre păsări și animale) A scoate sunete caracteristice speciei; a zbiera, a urla. **2.** Tranz. A enunța, a face cunoscut ceva cu glas tare și răsunător; *p. ext.* a vocifera. ✦ A cere, a pretinde ceva cu glas ridicat. ✦ Intranz. A se răsti la cineva, a adresa cuiva vorbe de dojană, a vorbi cu dușmănie. ✦ A se văicări, a se jeli cu glas ridicat. **3.** Tranz. A chema pe cineva să vină (pronunțându-i numele). ✧ Expr. *A striga catalogul* = a face apelul nominal al unui grup de elevi, de cursanți etc. **4.** Intranz. A spune strigături și chiuituri la joc.

Cochilii de stridii

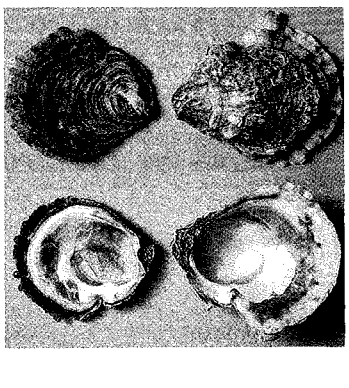

STRIGĂ (lat. *striga*) s. f. **1.** (În superstiții) Ființă imaginară cu chipul unei femei, care chinuie copiii mici, ia mana de la vaci etc.; strigoaică. **2.** Pasăre răpitoare de noapte de c. 35 cm, sedentară, cu penajul galben-ruginiu și cu mici pete brune-întunecate; este folositoare, pentru că se hrănește în special cu șoareci *(Tyto alba guttata)*. **3.** (ENTOM.) (Fluture) *cap-de-mort*.

STRIGĂT (< *striga*) s. n. **1.** Exclamație cu voce ridicată, puternică; țipăt, răcnet. ✦ Invocare. **2.** Anunțare, semnalizare. **3.** Sunet caracteristic emis de o pasăre sau de un animal; urlet, zbieret. **4.** Larmă de voci, vociferare. **5.** Chemare cu voce tare a cuiva. **6.** Strigătură.

STRIGĂTOR, -OARE (< *striga*) adj., s. m. **1.** Adj. Care strigă; *fig.* care sare în ochi; izbitor, evident. ✧ Expr. *Strigător la cer* = revoltător, nelegiuit. **2.** S. m. (Înv.) Crainic, vestitor.

STRIGĂTURĂ (< *striga*) s. f. Specie a liricii populare, de o structură relativ simplă, de la chiuitura onomatopeică până la catrenul liric-sentimental sau satiric, care însoțește jocurile populare. Modulată după ritmica jocului, rostirea **s.** are funcțiunea de a-l anima, întărind efectul melodic. Sin. *chiuitură* **(2)**, *țipurită*.

STRIGIFORME (< fr.; {s} lat. *striga* „strigă" + *forma*) s. f. pl. Ordin de păsări de pradă care vânează noaptea (*răpitoare de noapte*: bufnița, striga, cucuveaua, huhurezul), hrănindu-se în special cu rozătoare dăunătoare. Au capul mare, gâtul scurt, ochi îndreptați în față, cioc scurt, puternic, încovoiat. Aripi late, rotunjite. Zboară fără zgomot și își pot roti capul până la 270°. Se cunosc c. 133 de specii, răspândite aproape pe tot globul.

STRIGOAICĂ (< *strigoi*) s. f. Strigoaie; strigă **(1)**. Vrăjitoare.

STRIGOI, -OAIE (< *strigă*) s. m. și f. (În credințele populare) Sufletul unui om (viu sau mort) despre care se crede că se transformă noaptea în lup, în câine etc., pricinuind rele celor pe care îi întâlnește; pricolici, moroi.

STRIGOIAȘ (< *strigoi*) s. m. Nume generic dat unor fluturi mici de noapte care zboară în jurul lămpii sau flăcării unei lumânări.

STRIGONIUM v. **Esztergom.**

STRIMER (< engl.) s. m. (FIZ.) Canal de gaz ionizat, cu bună conductibilitate, care se formează în spațiul dintre doi electrozi supuși unei mari diferențe de potențial și care precedă formarea unei scântei electrice, constituind traseul acesteia.

STRIMON v. **Struma.**

STRINDBERG [strînbæri], **Johan August** (1849–1912), scriitor suedez. Viață agitată, punctată de căutări ideologice, alternând ideile nietzscheene cu nihilismul, ateismul cu teozofia. Operă vastă și stufoasă, violent antifeministă, de orientare naturalistă, apoi neoromantică și preexpresionistă. Romane („Camera roșie", primul roman naturalist suedez, „Drapele negre"), nuvele („Căsătoriți", „Utopii în realitate"), pagini autobiografice („Fiu de slujnică", „Singur"), drame („Tatăl", „Domnișoara Iulia", „Dansul morții", trilogia „Spre Damasc"), de acută observație psihologică. Lirică vizionară („Jocuri de cuvinte și de meșteșug"). A întemeiat, împreună cu A. Falek, „Intima Teater", unde i s-au jucat mai multe piese.

STRINGENT, -Ă (< it.) adj. Care se impune neapărat; care nu dă răgaz; imperios, presant.

STRINGENȚĂ (< it.) s. f. Însușirea de a fi stringent.

STRINGOCEFAL (< fr.) s. m. Gen fosil de brahiopode cu cochilia groasă, lipsită de ornamentație; a trăit în Devonianul mediu.

STRIPA (< engl.) vb. I tranz. A realiza operația de stripare.

STRIPARE (< *stripa*) s. f. (METAL.) Operație de desprindere și de scoatere a lingourilor din lingotiere după solidificare. ✦ *Macara de s.* = macara folosită în uzinele siderurgice la striparea lingourilor și la manevrarea în hală a lingourilor și a lingotierelor.

STRIPER[1] (< engl. {i}) s. n. Dispozitiv de strângere, cu cleștele, al macaralei de stripare.

STRIPER[2] (< engl.) s.m. Dansator de striptease.

STRIPTEASE [stripti:z] (cuv. engl.) s. n. Spectacol de cabaret în care una/unul sau mai multe/mulți femei/bărbați se dezbracă progresiv cu mișcări lascive.

STRIU (< fr.) s. n. (CONSTR.) Fiecare dintre șanțurile mici, paralele, executate pe suprafața unui element de construcție în scop decorativ sau pentru a o face mai aspră.

STRIVI (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A zdrobi, a turti (prin presare); a face fărâme; *p. ext.* a omorî. ✦ (Fig.) A nimici, a distruge. **2.** Tranz. și refl. recipr. A (se) îngrămădi, a (se) înghesui, a (se) îmbulzi, a (se) înăbuși.

Johan August Strindberg

STRIVIRE (< *strivi*) s. f. Acțiunea de a (se) strivi; zdrobire; *fig.* distrugere, nimicire. ✦ (TEHN.) Turtire locală a unui corp solid, efectuată prin compresiune, în zona de contact cu un alt corp solid care îl presează.

STRIVITOR, -OARE (< *strivi*) adj. Care apasă, care zdrobește, care nimicește.

STROBOSCOP (< fr. {i}) s. n. Dispozitiv care permite examinarea stroboscopică a unui corp în mișcare.

STROBOSCOPIE (< fr. {i}; {s} gr. *strobos* „întoarcere" + *skopein* „a privi") s. f. (FIZ.) Metodă de observare a corpurilor aflate în mișcare de translație sau de rotație, cu un anumit caracter de periodicitate, de sacadare; constă în întreruperea intermitentă fie a iluminării corpului, fie a privirii, având drept consecință micșorarea aparentă a vitezei de mișcare sau chiar anularea vitezei ori inversarea sensului mișcării.

STROE, Aurel (n. 1932, București), compozitor român. Prof. univ. la București. Stabilit în Germania, în 1986. Carieră pedagogică în S.U.A. și Europa. Atras de polimodalism și de tendința către organizarea strictă a totalului cromatic. Compune pe baza mai multor sisteme de acordaj (polifonie de muzici), în forma de palimpsest („Trilogia cetății închise"); lansează conceptul de compoziție muzicală morfogenetică

STROE, N. (Nacht Stroe) (1905-1990, n. Bacău), actor român de teatru. Vedetă a divertismentului de estradă și radiofonic începând din anii '30 ai sec. 20, când face cuplu cu Vasile Vasilache. Amândoi realizează și prima comedie muzicală cinematografică, „Bing Bang". În anii '60, se stabilește în Israel.

STROESCU, Constantin (1886–1977, n. Iași), tenor român. Prof. de canto la Conservatorul din București. Solist al Operei Române, al operelor din Boston și Paris. Carieră internațională. Rafinat interpret de lied și îndeosebi al muzicii franceze.

STROESCU, Vasile (1845–1926, n. Trinca-Hotin), filantrop român. M. de onoare al Acad. (1910). Președinte (de vârstă) al Parlamentului României (1918). Și-a folosit averea pentru înființarea de școli și așezăminte religioase; a sprijinit financiar fondurile culturale din Blaj, Sibiu, Arad și Mitropolia Ardealului; a donat societății ASTRA o mare sumă de bani; a trimis la învățătură în străinătate mulți tineri din Basarabia.

STROESSNER [strösnər], **Alfredo** (n. 1912), general și om politic paraguayan. Șef al forțelor armate (1951). Președinte al Republicii Paraguay (1954–1989). A instaurat în țară un regim dictatorial, reprimând orice opoziție. Înlăturat printr-un puci.

STROEȘTI, com. în jud. Vâlcea, situată în Subcarpați, la poalele V ale măgurii Slătioara, pe râul Cerna; 3 101 loc. (2005). Bisericile Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1782) și Sf. Treime (1819–1820), în satele Cireșu și Pojogi-Cerna.

STROFANT (< fr.; {s} gr. *strophe* „întoarcere" + *anthos* „floare") s. m. Denumire dată unor specii de plante volubile, tropicale, din genul *Strophanthus,* familia apocinaceelor, care conțin substanțe utilizate în medicină.

STROFANTINĂ (< fr. {i}) s. f. Amestec de glicozide extrase din diferitele specii ale plantei *Strophanthus,* cu acțiune tonicardiacă, utilizat în tratamentul tahicardiei, insuficienței cardiace etc. V. *ouabaină.*

STROFĂ (< fr., lat.) s. f. Grup de versuri care alcătuiesc un ansamblu unitar prin elementele prozodice (măsură, ritm, rimă) și uneori prin înțeles. **S.** poate fi formată din două, trei, patru, cinci sau mai multe versuri (distih, terțet, catren etc.).

STROFOIDĂ (< fr. {i}) s. f. (MAT.) Locul geometric al punctelor de pe o dreaptă variabilă (care trece printr-un punct fix situat pe axa absciselor) astfel încât distanța de la puncte la intersecția dreptei cu axa ordonatelor și distanța de la origine la această intersecție să fie egale.

STROGANOV, familie rusă de negustori și industriași, cunoscută prin activitatea ei de colonizare a Uralului și Siberiei, iar apoi de mari proprietari funciari și oameni de stat (sec. 16–începutul sec. 20). Mai importanți: **Anikei (Anika) Fiodorovici S.** (1497–1570), **Semion Anikievici S.** (?–1609), fiul și nepotii **Maksim**

Iakovlevici S. (?–anii 20 ai sec. 17), şi **Nikolai Grigorevici S.** (?–1620), organizatorul *campaniei de cucerire a* Siberiei, în frunte cu hatmanul cazac Ermak Timofeevici; **Grigore Dmitrievici S.** (1656–1715), a readus în stăpânirea sa proprietăţile familiei **S.** (împărţite între urmaşii lui Anikei Fiodorovici **S.**), iar fiii săi **Aleksandr, Nikolai** şi **Serghei Dmitrievici S.** au devenit, în 1722, baroni şi ulterior conţi; **Aleksandr Sergheevici S.** (1733–1811), conte, preşedinte al Academiei de Arte, director al Bibliotecii publice, membru al Consiliului de Stat, **Pavel Aleksandrovici S.** (1772–1817), conte, membru al Comitetului Secret în timpul ţarului Aleksandru I, ministru adjunct la Interne; **Serghei Grigorevici S.** (1794–1882), conte epitrop al Districtului de învăţământ al Moscovei (1835–1847), guvernator general al Moscovei (1859–1860). Mulţi dintre membrii familiei **S.** s-au făcut cunoscuţi pentru interesul lor faţă de artă, literatură, istorie şi arheologie.

STROHEIM [ştrohæm], **Erich von** (1885–1957), regizor şi actor american de film de origine austriacă. Unul dintre marii maeştri ai filmului mut, personalitate insolită şi contradictorie: pe platou — artist de geniu obsedat de ideea autenticităţii, în viaţă — grandoman cu vocaţie de impostor. Puţinele filme regizate în anii '20 ai sec. 20 se numără printre capodoperele istoriei cinematografului („Rapacitate", „Văduva veselă", „Regina Kelly"). Ulterior îşi continuă activitatea ca actor în S.U.A. şi Franţa („Iluzia cea mare", „Spionaj în deşert", „Sunset Boulevard").

STROICI, familie de boieri din Moldova. Mai cunoscut: **Luca S. (Lupu),** mare logofăt (1580–1591, 1595–1610), partizan al Movileştilor. Boier cărturar, unul dintre ctitorii mănăstirii Dragomirna, căreia i-a dăruit biblioteca sa. Primul dregător din Ţările Române care foloseşte în scris alfabetul latin (transcrie primul rugăciunea „Tatăl nostru").

STROIEŞTI, com. în jud. Suceava, situată în pod. Sucevei, pe cursul superior al râului Şomuzu Mare; 3 503 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul **S.**). Nod rutier. În satul Zahareşti se află biserica Sf. Dumitru, ctitorie din 1541–1542 a pârcălabului Nicoară Hâra, cu un remarcabil ancadrament de piatră sculptată la portal, iar în satul **S.,** biserica Naşterea Maicii Domnului (1862).

STROMATOLIT (< gr. *stroma* „covor", *lithos* „piatră"), s. n. Masă pietroasă în formă de pernă, uneori de dimensiuni foarte mari, formată prin activitatea cianobacteriilor la adâncimi mici în apele litorale calde. Sunt constituite dintr-o alternanţă de material sedimentar fin adus de valuri şi material calcaros eliminat de cianobacterii. În prezent se întâlnesc doar în locuri în care alte microorganisme nu se pot dezvolta, de ex. în golfuri foarte sărate, se presupune însă că au fost foarte abundente în vremea când pe Pământ nu existau forme superioare de viaţă. Unele roci foarte vechi (de acum 2–3 miliarde de ani) prezintă cercuri albe foarte caracteristice, considerate resturi de **s.** şi deci primele mărturii ale existenţei vieţii pe Pământ.

STROMĂ (< germ.; {s} gr. *stroma* „covor, cuvertură") s. f. (BOT.) Masa fundamentală, cu rol de suport, a unor organe; în cazul cloroplastelor, lamele de natură proteică între care se află clorofila şi care conţin enzime care mediază unele faze ale fotosintezei; la unele ciuperci structura rezultată din împletirea deasă a filamentelor miceliene, în care apar ascele sau sunt înglobate corpurile de fructificaţie (ex. la cornul secarei).

STROMBOLI, ins. italiană de origine vulcanică în M. Tireniană, în arh. Lipare; 12,2 km^2. Are în centru un vulcan activ de 926 m alt., care erupe la intervale regulate („farul M. Mediterane") aruncând gaze, piroclastite, uneori lavă bazaltică. Mari erupţii au avut loc în 1921, 1956, 1966. Pomicultură şi viticultură. Turism.

STRONGHIL s. m. v. **strunghil.**

STRONGIL (< fr.; {s} gr. *stroggylos* „rotund") s. m. Vierme nematod din ord. *Strongylida,* parazit, la nivel digestiv şi respirator la diferite specii de animale. Ex. *Strongylus equinus,* în sistemul digestiv al calului.

STRONGILOZĂ (< fr.) s. f. (MED. VET.) Denumire generică dată unor boli parazitare ale animalelor, provocate de viermi din grupa nematodelor, care se caracterizează prin enterite, bronşite, pneumonii etc. Sin. *strongilidoză.*

STRONŢIANIT (< fr. {i}) s. n. Carbonat natural de stronţiu, cristalizat în sistemul rombic, incolor sau cenuşiu-gălbui spre brun, cu luciu sticlos. Este utilizat la prepararea sărurilor de stronţiu şi la rafinarea zahărului.

STRONŢIU (< fr. {i}; {s} *n. pr. Strontian,* oraş în Scoţia) s. n. Element chimic (Sr; nr. at. 38, m. at. 87,62); metal alcalino-pământos, foarte asemănător cu calciul, alb-argintiu. Se găseşte în natură sub formă de stronţianit, celestină ş.a. În combinaţii este bivalent. Fiind foarte reactiv, are o utilizare limitată. A fost descoperit în 1790 şi izolat de *Sir H. Davy* în 1808. Compuşii lui colorează flacăra în roşu şi de aceea se folosesc în pirotehnie la fabricarea artificiilor. Izotopul radioactiv cu masa atomică 90, dar şi 89, care se formează în reacţiile de fisiune (ex. în bombele atomice), sunt foarte dăunători vieţuitoarelor.

STROP (< *stropi*) s. m. **1.** Mică parte de formă globulară dintr-un lichid; cantitate foarte mică dintr-un lichid; picătură. **2.** Fig. Părticică dintr-o materie solidă; fărâmă. ✧ Loc. *Nici un strop* = deloc, defel.

STROPEALĂ (< *stropi*) s. f. **1.** Faptul de a (se) stropi; stropitură. **2.** (Concr.) Lichid cu care se stropeşte. ✦ Ploaie superficială de scurtă durată.

STROPI (< sl.) vb. IV tranz., intranz. şi refl. A (se) uda uşor şi superficial, a (se) umezi; a împroşca cu o stropitoare, acoperind cu stropi de apă sau de alt lichid. ✦ Tranz. A răspândi, prin împroşcare sau prin proiectare, un lichid sau un material pulverulent pe o suprafaţă sau pe un obiect. ✦ Refl. A se acoperi cu pete mici, a fi presărat cu stropi, a se păta.

STROPIT, -Ă (< *stropi*) adj. **1.** Udat uşor, acoperit, împroşcat cu stropi. **2.** Cu puncte sau cu pete mici de altă culoare.

STROPITOARE (< *stropi*) s. f. Vas prevăzut cu un tub lateral terminat printr-o sită, folosit la stropitul culturilor din grădini.

STROPŞEALĂ (< *stropşi*) s. f. Faptul de a (se) stropşi; vorbă mânioasă, răstită.

STROPŞI (< bg.) vb. IV **1.** Intranz. (Pop. şi fam.) A stropi printre dinţi cu salivă când vorbeşte. ✦ Fig. Refl. A se răsti la cineva, a se înfuria. **2.** Tranz. A zdrobi, a sfărâma (un material tare) prin lovire sau prin apăsare; *p. ext.* a strivi. ✦ Fig. A prăpădi, a distruge, a nimici. **3.** Tranz. A stâlci în bătaie. ✦ Fig. A pronunţa cuvinte greşit; a stâlci, a poci.

STROZZI [ştrottsi], familie florentină de negustori şi bancheri cunoscută din sec. 14, adversară a familiei Medici. Mai cunoscut Filippo I (1426–1496) care a construit la Florenţa palatul **S.**

STRUCTURA (< fr.) vb. I tranz. A organiza ceva, a da o structură.

STRUCTURAL, -Ă (< fr. {i}) adj. Referitor la structură **(1)**; de structură.

STRUCTURALISM (< fr. {i}) s.n. Teorie lingvistică despre caracterul sistematic al limbii, alcătuind o structură în care diversele părţi se află în

relații și se condiționează reciproc. Abordarea structuralistă a limbii caracterizează activitatea a trei școli lingvistice: *școala pragheză* („Cercul lingvistic de la Praga"), reprezentată de S.N. Trubetzkoy și R. Jakobson, cu contribuții mai ales în dezvoltarea fonologiei; *școala descriptivistă* americană, reprezentată de L. Bloomfield, Z. Harris ș.a., cu rol esențial în dezvoltarea gramaticii descriptive moderne; *școala daneză* v. *glosematica*. ✦ P. gener. Teorie și metodă aplicată în diverse științe, care își propune să descopere sistemele de relații. Având drept premisă lucrările unor gânditori și oameni de știință ca W. Humboldt, Ch. Peirce, L. Wittgenstein, S. Freud, C.G. Jung ș.a., **s.** a apărut, în cursul primei jumătăți a sec. 20, în psihologie (gestaltism, J. Piaget), matematică (N. Bourbaki), lingvistică (F. de Saussure ș.a.), biologie (L. von Bertalanffy ș.a.), etnologie (C. Lévi-Strauss), extinzându-se mai apoi în teoria și istoria literară și de artă (R. Barthes ș.a.), estetică (U. Eco ș.a.), epistemologie (L. Althusser, M. Foucault ș.a.), sociologie (B. Malinowski, R. Parsons ș.a.).

STRUCTURALIST, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Privitor la structuralism, care se referă la structuralism. **2.** S.m. și f. Adept al structuralismului.

STRUCTURĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** (FIZ.) Alcătuirea internă a unui corp (cristal, lichid etc.) sau a unui sistem fizic (atom, moleculă, nucleu, spectru etc.), caracterizată prin natura și prin însușirile elementelor componente, prin dispoziția lor spațială și prin legăturile și interacțiunile lor reciproce. ✦ (TEHN.) Mod de dispunere a elementelor componente ale unui ansamblu tehnic. ✧ *S. de rezistență* = ansamblul elementelor unei construcții care preia și transmite la reazeme sau la fundație toate încărcăturile care solicită construcția. *S. metalică* = mod de așezare a grăunților care constituie un metal sau un aliaj. **2.** (PETROGR.) Totalitatea însușirilor rocii, determinate de aspectul morfologic al părților ei componente (gradul de cristalizare, dimensiunile și forma cristalelor) și de modul de creștere a acestora. **S.** reflectă condițiile de formare a rocilor. Astfel, pentru rocile eruptive sunt caracteristice **s.** holocristalină, hemicristalină, sticloasă etc., pentru rocile metamorfice **s.** granuloblastică, porfiroblastică, cataclistică etc., iar pentru rocile sedimentare detritice **s.** pelitică, psamitică, psefitică etc. **3.** (GEOL.) *S. geologică* = **a)** mod de dispoziție, de aranjare în scoarța terestră a stratelor și a altor corpuri de roci, precum și raporturile dintre ele; **b)** formă de cute (ex. anticlinale, sinclinale etc.). Se mai numește *structură tectonică*. (PEDOL.) *Structura solului* = modul în care sunt grupate particulele elementare în agregate de forme și dimensiuni diferite, separate între ele prin suprafețe de contact sau goluri. Printre cele mai frecvente tipuri de **s.** a golului se numără **s.** poliedrică, glomerulară, grăunțoasă (granulară), prismatică, columnară, lamelară, lenticulară. **4.** Mod de așezare între ele a părților corpului omenesc, ale corpului animalelor, ale plantelor sau ale țesuturilor lor. ✦ Factură, alcătuire psihică, conformație. **5.** (În teoriile structuraliste) Mod de alcătuire a unui sistem, ansamblu al relațiilor esențiale dintre elementele sale componente: *model* ideal care reflectă aceste relații și care ia în considerare raporturile ce unesc componentele obiectului (diferențe, opoziții, corelații), independent de natura lor substanțială. ✧ *S. socială* = rețeaua relațiilor ordonate și reciproc condiționate a elementelor sistemului social, în care sunt fixate tipul de diviziune a muncii, raporturile dintre clase și alte grupuri sociale, caracterul funcționării instituțiilor, formele organizării acțiunilor sociale proprii societății date. *Structura populației* = ponderea procentuală a diferitelor categorii de populație (**s.** pe sexe, pe etnii, vârstă, ocupație etc.). **6.** Fel de alcătuire a unei compoziții, a unei opere literare. ✦ Mod specific de organizare a elementelor constitutive ale unei limbi. ✧ *S. gramaticală* = mod specific fiecărei limbi de a organiza cuvintele în propoziții și fraze. **7.** (MAT.) *S. algebrică* = mod de organizare a unei mulțimi de elemente prin definirea uneia sau a mai multor operații care au anumite proprietăți (ex. **s.** de grup, **s.** de inel).

STRUENSEE [strʊ:ənsə], **Johann Friedrich conte de** (1737–1772), om politic și medic danez de origine germană. Adept al absolutismului luminat. Medic al regelui Cristian VII. Ca prim-min. (1771–1772) a realizat o serie de reforme liberale. Adversarii i-au înscenat un proces de complot împotriva regelui, în urma căruia a fost condamnat la moarte și executat.

STRUGARI, com. în jud. Bacău, situată NE depr. Tazlău, la poalele NV ale culmii Pietricica, pe cursurile superioare ale râurilor Nadișa și Răchitiș; 2 624 loc. (2005). În satul Pietricica se află biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului (1860).

STRUGURE (cuv. autohton) s. m. **1.** Fruct al viței de vie, în formă de ciorchine cilindric sau cilindro-conic; (reg.) poamă. **S.** conține apă, zaharuri, substanțe minerale, vitamine, având o valoare energetică foarte ridicată. Se disting **s.** de masă (cu boabe mari) și **s.** de vin de diferite calități. Din soiurile de bună calitate (nobile) se obțin vinuri superioare albe sau roșii, pentru consum, sau vinuri pentru distilare, din care se obține coniacul. În ind. alimentară sunt utilizați pentru sucuri, dulcețuri, compoturi. Din sâmburi se extrage un ulei bogat în acizi grași polinesaturați. **2.** *Strugurii-ursului* = plantă mică (20–60 cm), târâtoare, din familia ericacee, ocrotită prin lege, cu frunze persistente, pieloase, cu flori roșietice sau albe și fructe bace, roșii, lucioase, comestibile *(Arctostaphylos uva-ursi);* sărbezele. Crește rar în regiunea montană. În medicina umană se folosesc frunzele (antireumatismale, antidiareice, antiinflamatoare).

STRUJAN *(< struji)* s. m. Tulpină de porumb cu frunze, după ce au fost culeși știuleții și a fost tăiată; cocean **(1).**

STRUJI (< sl.) vb. IV tranz. A curăța pene, ramuri, știuleți de porumb etc. de părțile nefolositoare, smulgându-le și îndepărtându-le; a smulge unele părți folositoare în vederea utilizării lor.

STRUMA (grec. **STRIMÓN**), fl. în Pen. Balcanică (V Bulgariei și NE Greciei); 415 km. Izv. de pe versantul de SV al masivului Vitoșa și se varsă în G. Orfani (sau Stimón) al M. Egee la 50 km SV de Kavála. Lacuri de acumulare în cursul superior.

STRUNĂ (< sl.) s. f. **1.** (MUZ.) Coardă. **2.** Sfoară foarte bine întinsă, făcută din fire elastice și răsucite. ✧ Expr. *A merge strună* = (despre acțiuni) a merge foarte bine, perfect. **3.** Parte a frâului care trece pe sub bărbia calului și se agață de cele două capete ale zăbalei.

STRUNG (< sl.) s. n. Mașină-unealtă pentru prelucrarea prin așchiere a pieselor de metal, lemn și alte materiale, mișcarea principală (de rotație) fiind executată de piesă, iar mișcarea de avans de scula așchietoare. La **s.** se execută strunjirea, filetarea, sfredelirea ș.a. Tipurile cele mai răspândite de **s.** sunt: *s. paralel, s.-revolver, s. cu vârfuri* și *s.-carusel.*

STRUNGA, com. în jud. Iași, situată în zona de contact a C. Jijiei cu partea de S a culmii Siretului; 4 435 loc. (2005). Centru pomicol. În satul Fedeleșeni au fost descoperite (1928) vestigiile unei așezări neolitice, de tip Cucuteni, în care s-au găsit vase ceramice și figurine, iar în satul Hăbășești au fost scoase la iveală

(1949–1950) urmele unei extinse aşezări neolitice fortificată cu şanţ, din care s-au recuperat vase ceramice pictate sau incizate, precum şi statuete antropomorfe din lut ars. Satul **S.**, care apare menţionat documentar în 1411, are statut de staţiune balneoclimaterică sezonieră, de interes local, cu ape minerale sulfuroase, sulfatate, bicarbonatate, sodice, calcice, magneziene (prima analiză a apelor minerale de aici s-a efectuat în 1830), indicate pentru tratarea bolilor tubului digestiv, iar în cură externă pentru ameliorarea afecţiunilor reumatismale, a celor neurologice periferice, ginecologice etc. Biserica Sf. Gheorghe (1762, reparată în 1822 şi 1923), în satul Hăbăşeşti şi biserica de lemn Sf. Nicolae (1747), în satul Fedeleşti.

STRUNGĂR[1] *(< strung)* s. m. Muncitor calificat care lucrează la strung.

STRUNGĂR[2] *(< strungă)* s. n. Cioban care mână oile la strungă **(1)** spre a fi mulse.

STRUNGĂ (cuv. autohton) s. f. **1.** Loc îngust prin care trec oile pe rând pentru muls. ✦ Loc îngust de trecere. **2.** Trecătoare (între munţi sau între dealuri); strâmtoare **(1). 3.** Strungăreaţă **(1).**

STRUNGĂREAŢĂ *(< strungă)* s. f. **1.** Răritură între dinţi, în special între incisivii maxilarului superior; strungă **(3). 2.** (Reg.) Găleată pentru muls oile.

STRUNGĂRIE *(< strung)* s. f. **1.** Atelier sau secţie industrială unde se prelucrează piesele cu ajutorul strungului. **2.** Meseria strungarului[1].

STRUNGHIL (STRONGHIL) s. m. Specie de guvid din M. Caspică, M. Neagră şi lacurile litoraie, lung de 20–25 cm, galben-brun cu pete negre ovale; în perioada de reproducere masculii sunt negri în întregime; guvid mare *(Gobius melanostomus).*

STRUNI *(< strună)* vb. IV tranz. **1.** A ţine (calul) în frâu, a stăpâni. ✦ Fig. A ţine din scurt pe cineva; a domina. **2.** (Reg.) A lega strâns, întinzând bine sfoara cu care se leagă.

STRUNJI *(< strung)* vb. IV tranz. A prelucra un material cu ajutorul strungului; a da la strung.

STRUP (lat. *struppus*) s. n. Curea la ham care trece pe sub coada calului.

STRUŢ (< it.) s. m. În sens larg, nume dat unor păsări mari, nezburătoare, cu picioare lungi şi puternice, cu gât lung, aripi mici şi pene moi: **s.** african, **s.** *nandu* din America de S şi *emu* din Australia. În sens restrâns **s.** african *(Struthio camelus)* care trăieşte în reg. tropicale din Africa şi în reg. învecinate ale Asiei. Este cea mai mare pasăre din zilele noastre, masculul atingând 2,75 m înălţime şi o greutate de 75 kg. Este singurul reprezentant al familiei struthionide; are capul mic, ciocul scurt, lăţit spre bază, gâtul golaş. Femela este cafenie iar masculul negru, cu aripile şi coada albe; penele albe din coadfă sunt foarte preţuite ca element de podoabă. În prezent se extinde creşterea lor în ferme pentru producţia de carne şi ouă, inclusiv în ţări cu climă temperată.

STRUVE [struvi] **1. Friedrich Georg Wilhelm von (Vasili Iakovlevici) S.** (1793–1864), astronom rus de origine germană. Întemeietorul Observatorului din Pulkovo, aproape, de Sankt-Petersburg, al cărei director a fost (1839–1862). Cercetări asupra stelelor (stele duble, paralaxe etc.). **2. Otto von S.** (1819–1905), astronom rus de origine germană. Fiul lui **S. (1).** I-a succedat tatălui său ca director al Observatorului din Pulkovo (1862–1890); a descoperit un mare număr de stele duble **3. Otto S.** (1897–1963), astronom american de origine rusă. A emigrat în S.U.A. în 1921. Strănepotul lui **S. (1).** Prof. univ. la Berkeley. Director al observatorului din Yerkes (Chicago) şi Mc Donald (Texas). Cercetări asupra materiei interstelare şi asupra rotaţiei stelelor (1925). Lucrări de spectroscopie şi astrofizică stelară.

STRZYGOWSKI, Jozef (1862–1941), istoric de artă austriac de origine poloneză. Prof. univ. la Graz şi Viena. S-a consacrat studierii originilor artei creştine („Naşterea barocului la Rafael şi Correggio", „Vechea artă creştină a Siriei", „Byzantinische Denkmäler"). M. coresp. al Acad. Române (1914).

STUART [stiuət], familie de nobili scoţieni. Membrii ei au fost în sec. 12–14 majordomi ai Scoţiei („lorzi-steward"), apoi regi ai Scoţiei (din 1371) şi ai Angliei (1603–1649 şi 1660–1714, din 1689 **S.**–Orania). Între cei mai reprezentativi monarhi aparţinând acestei familii: *Maria* **S.**, regină a Scoţiei (1542–1567, efectiv din 1561), *Iacob I* (ca rege al Scoţiei Iacob VI), *Carol I, Carol II* şi *Iacob II.*

STUART [stiuət], **James** (1713–1788), arhitect britanic. Unul dintre teoreticienii mişcării neoclasice „Greek Revival"; lucrarea sa „Antichităţile Atenei" a avut o importantă influenţă asupra arhitecturii britanice şi europene. A realizat lucrări la Londra (casa lordului Anson) şi Greenwich (capela spitalului).

STUBBE, Hans (1902–1989), genetician german. Prof. univ. şi director al Institutului de Genetică din Halle (din 1946). Cercetări de genetică tehnică şi aplicată. Autor al monografiei „Genetica". M. coresp. al Acad. Române (1965).

STUC (< it., germ., fr.) s. n. Material preparat dintr-un amestec de var stins, praf de marmură şi praf de cretă, folosit în decoraţiile arhitectonice. Pasta de **s.** se modelează uşor, iar după uscare devine rezistentă; poate fi colorat şi lustruit.

STUCATURĂ (< it.) s. f. Decoraţie în relief, executată din stuc sau din mortar simplu de ipsos. Este cunoscută din Antic. greacă şi folosită frecvent în arhitectura barocă.

STUD-BOOK [stad-buk] (cuv. engl.) subst. Registru în care sunt trecute genealogia şi performanţele cailor pur-sânge.

STUDENIŢĂ (< bg., scr.) s. f. Numele a două plante erbacee din familia cariofilaceelor; **a)** mică plantă cu tulpina ramificată cu frunze sesile, scurt păroase, cu flori albe, câte 1–2 la subsuoara frunzelor superioare şi cu fruct capsulă *(Arenaria serpyllifolia);* **b)** mică plantă cu tulpina întinsă pe pământ, cu frunze liniare şi fiori verzui, fără petale, în inflorescenţe *(Scleranthus uncinatus).*

STUDENT, -Ă (< it., germ.) s. m. şi f. Persoană care urmează cursurile unei universităţi sau ale unui institut de învăţământ superior.

STUDENŢESC, -EASCĂ *(< student)* adj. Care aparţine studenţilor, privitor la studenţi; de student.

STUDENŢIE *(< student)* s. f. Perioadă de timp în care cineva este student; stare, situaţie, viaţă de student.

STUDENŢIME *(< student)* s. f. Totalitatea studenţilor; număr mare de studenţi.

STUDIA (< it.) vb. IV tranz. **1.** A avea preocupări intelectuale susţinute în vederea acumulării de cunoştinţe temeinice într-un anumit domeniu; a învăţa. **2.** A examina cu atenţie, a observa, a analiza; a cerceta. **3.** Refl. A-şi impune o anumită atitudine (când se ştie observat, privit).

STUDIAT, -Ă *(< studia)* adj. **1.** Analizat, examinat, cercetat. **2.** Fig. Lipsit de naturaleţe, afectat, prefăcut.

STUDINA, com. în jud. Olt, situată în C. Romanaţi; 2 934 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **S.**). În satul **S.** se află biserica Adormirea Maicii Domnului (sec. 19).

STUDIO (< fr.) s. n. **1.** Încăpere special amenajată, izolată acustic faţă de exterior şi înzestrată cu echipa-

ment pentru înregistrare sau transmisiune directă a unor programe de radiodifuziune sau de televiziune. ✦ Ansamblu de studiouri **(1)**, clădiri, instalații etc. destinat elaborării, înregistrării și transmiterii programelor de radiodifuziune și de televiziune. **2.** Ansamblu de construcții, instalații și amenajări speciale destinat producției cinematografice, întreprindere specializată în producția de filme. **3.** Cameră de studiu sau de lucru a unui artist, a unui fotograf etc. **4.** Sală destinată mai ales spectacolelor experimentale de teatru. **5.** Pat-canapea prevăzut cu ladă pentru păstrarea așternutului.

STUDIOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. Care studiază cu sârguință, cu plăcere; înclinat spre studiu.

STUDIU (< lat.) s. n. **1.** Acțiunea de a studia; cercetare, examinare a unei probleme, a unui fenomen etc. ✦ Însușire de cunoștințe științifice, învățătură. ✧ *Studiu de caz* = metodă de cercetare utilizată în numeroase domenii științifice; implică studierea aprofundată, foarte detaliată și de obicei de lungă durată a unor eșantioane reprezentative, parcele, loturi etc. considerate caracteristice, rezultatele putând fi apoi extrapolate, generalizate, la nivelul unității (ansamblului) din care acestea fac parte. **2.** Materie de învățământ. **3.** Lucrare, operă științifică. **4.** Lucrare pregătitoare în vederea unei sculpturi, a unei picturi etc. **5.** Bucată muzicală compusă mai ales pentru exerciții.

STUECKELBERG, Ernst Karl Gerlach (1905–1984), fizician elvețian. Prof. univ. la Priceton, Zürich și Geneva. A fundamentat teoria mezonilor vectoriali (1938) și teoria electronului punctual (1939). A emis ideea compensării divergențelor în electrodinamică cuantică.

STUF (lat. **styphus*) s. n. Plantă erbacee perenă din familia gramineelor, înaltă de 1–4 m, cu frunze lanceolate și flori violacee sau gălbui, în panicule terminale, răspândită prin mlaștini, pe malurile lacurilor și râurilor *(Phragmites australis).* Uneori rizomii săi plutesc la suprafața apei, formând *plaurul.* Este folosit ca materie primă în industria celulozei și a hârtiei, a unor produse chimice etc. Sin. *trestie.*

STUFĂRIȘ *(< stuf)* s. n. Cantitate mare de stuf; loc acoperit cu stuf des.

STUFIT *(< stuf)* s. n. (CONSTR.) Material în formă de plăci, confecționat din tulpini de stuf presate și legate între ele cu sârmă, întrebuințat la realizarea pereților interiori, mai rar exteriori sau la căptușirea pereților (ca izolant acustic și termic).

STUFOS, -OASĂ *(< tufă)* adj. (Despre arbori, *p. ext.* despre păduri) Cu frunze sau cu ramuri multe și dese. ✦ Fig. (Despre barbă, mustăți) Cu păr mult, bogat.

STUHR, Jerzy (n. 1947), actor și regizor polonez de film. Vedetă a anilor '70-'90 ai sec. 20, compune cel mai adesea un personaj tragicomic vorbăreț și agitat, de o moralitate îndoielnică, care încearcă să supraviețuiască abstrăgându-se normelor impuse de o societate adesea opresivă („Prezentatorul", „Actori de provincie", „Trenul spre Hollywood", „Un mafiot la Odessa", „Marele animal").

STULPICANI, com. în jud. Suceava, situată în depr. Suha, pe râul Suha, în zona de confl. cu râurile Slătioara și Negrileasa, la poalele E ale masivului Rarău; 6 306 loc. (2005). Zăcăminte de sulfuri complexe (în satele Slătioara și Gemenea). Expl. și prelucr. lemnului. Bisericile Sfinții Apostoli Petru și Pavel (1811) și Înălțarea Domnului (1823), în satele Gemenea și **S.** În arealul satului Slătioara, pe versantul E al masivului Rarău, la 800–1 320 m alt., se află Codrul secular Slătioara (393,6 ha), inclus pe lista monumentelor naturii în 1919 și declarat rezervație forestieră. Pr. specii arborescente care alcătuiesc pădurea sunt molidul (*Picea abies*), bradul (*Abies alba*), pinul (*Pinus sylvestris*), fagul (*Fagus sylvatica*), exemplare rare de tisă (*Taxus baccata*), paltin (*Acer pseudoplatanus*), ulm (*Ulmus glabra*) ș.a. Covorul vegetal cuprinde floarea paștelui *(Anemone nemorosa)*, măcrișul iepurelui (*Oxalis acetosella*), piciorul cocoșului (*Ranunculus montanus*), papucul doamnei (*Cypripedium calceolus*), mierea ursului (*Pulmonaria rubra*).

STUP (lat. **stypus*) s. m. Adăpost natural (ex. o scorbură de copac) sau confecționat în mod special pentru familiile de albine; *p. ext.* adăpostul împreună cu albinele. În prezent s-a generalizat utilizarea **s.** sistematici, cu capac și rame mobile, dispuse vertical sau orizontal; în partea inferioară au două mici deschideri (urdinișuri) care permit circulația albinelor. În stupinele mari se folosesc în general **s.** multietajați.

STUPAR *(< stup)* s. m. Prisăcar.

STUPĂ[1] (lat. *stuppa*) s. f. Nume dat firelor de cânepă rămase între dinții daracului după scoaterea fuiorului.

STUPĂ[2] (< fr.) s. f. Monument funerar budist, de obicei format dintr-un soclu poligonal deasupra căruia se ridică un corp cilindric acoperit cu o cupolă; în interior se află încăperea funerară.

STUPĂRIT *(< stup)* s. n. Îndeletnicirea de a crește albine; prisăcărit **(1).** ✧ *S. pastoral* = sistem de creștere a albinelor în cadrul căruia stupii sunt transportați succesiv de la o bază meliferă la alta (ex. la salcâm, la tei, la floarea-soarelui etc.).

STUPEFACȚIE (< fr.) s. f. Uimire, uluire; stupoare.

STUPEFIA (< fr.) vb. I tranz. A surprinde, a uimi, aului, a năuci.

STUPEFIANT, -Ă (< fr.) adj., s. n. **1.** Adj. Uimitor. **2.** S. n. Orice substanță toxică, naturală sau sintetică, care inhibă centrii nervoși, provocând o stare de inerție psihică și fizică sau au acțiune euforizantă (ex. opiu, codeină, morfină, heroină); **s.** dau obișnuință și *toxicomanii* grave (v. și *sevraj*). Consumul fără prescripție medicală este interzis prin lege.

STUPI *(lat. *stuppire)* vb. IV intranz. și tranz. (Reg.) A scuipa.

STUPID, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** (Și adv.) Care nu are sens, fără rațiune; absurd. **2.** (Despre oameni) Lipsit de inteligență, nătâng, mărginit; (despre manifestări ale oamenilor) care indică lipsă de pricepere, de inteligență.

STUPIDITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Însușirea de a fi stupid **(1)**; tâmpenie. **2.** Faptă sau vorbă de om stupid **(2)**; exprimare lipsită de conținut; stupizenie.

STUPILĂ (după fr. *étoupille*) s. f. Amorsă specială, folosită la unele tunuri, pentru aprinderea pulberii de azvârlire a proiectilului.

STUPINĂ *(< stupină)* s. f. Prisacă.

STUPINIȚĂ *(< stupină)* s. f. **1.** Diminutiv al lui stupină. **2.** Plantă erbacee perenă din familia orhidaceelor, înaltă de 20–50 cm, cu două frunze bazale opuse, late, și cu flori albe, plăcut mirositoare, cu pinten filiform *(Platanthera bifolia).* Crește prin păduri. Rădăcinile tuberizate au utilizări terapeutice în medicina tradițională umană și veterinară, ca protector al mucoasei gastrointestinale.

STUPIT *(< stupi)* s. m. **1.** (Reg.; și în forma *stuchit*) Scuipat. **2.** (BOT.) *Stupitul-cucului* = numele a două specii de plante erbacee perene din genul *Cardamine,* familia brasicacee, cu tulpina fistuloasă, cu frunzele bazale în rozetă și cu flori roz, liliachii, uneori albe *(Cardamine pratensis)* sau cu tulpina cu măduvă, fără rozetă de frunze bazale și cu flori albe, rar roz *(Cardamine amara).* Sunt melifere.

STUPIZÉNIE *(< stupid)* s. f. Stupiditate **(2).**

STUPOÁRE (< fr., lat.) s. f. **1.** Stupefacție. **2.** (MED.) Simptom apărut în unele boli psihice, caracterizat printr-o stare de imobilitate completă, amuțire, deprimare, refuzul alimentației.

ŠTÚR [ʃtu:r], **L'udovít** (1815–1856), scriitor slovac. Creator al limbii literare slovace pe baza dialectului din Slovacia centrală („Graiul slovac și necesitatea scrierii în acest grai"); lirică patriotică și revoluționară de factură romantică („Cântece și poezii"). Studii de folclor („Despre povestirile și cântecele populare ale neamurilor slave").

STURDZA (STURZA), veche familie de boieri români din Moldova, cu rol politic important în sec. 19. Mai importanți: **1. Ioan (Ioniță) Sandu S.,** primul domn pământean în Moldova (1822–1828) după epoca fanarioților. A încercat să limiteze abuzurile și să stabilească norme de organizare a breslelor de slujitori. **2. Mihai Gr. S.,** domn al Moldovei (1834–1849). Politică în general conservatoare, cu realizări pozitive, mai ales în domeniul organizării și administrației de stat (înființare de fabrici, construcții de poduri și șosele). A dezrobit țiganii statului și ai mănăstirilor, a reorganizat învățământul superior, creând Academia Mihăileană (1835), și a încheiat o uniune vamală cu Țara Românească (1846), intrată în vigoare la 1 ian. 1848. În 1834, sultanul Mahmud II a acordat Moldovei drept de folosință a pavilionului propriu pe Dunăre și mai târziu pe Marea Neagră. **3. Grigore M. S.** (1821–1901, n. Iași); fiul lui **S. (2).** A participat la Războiul Crimeii (1853–1856) ca general în armata turcă, sub numele de *Muhlis pașa.* Candidat la scaunul Moldovei în 1859. Cunoscut și sub porecla de *Beizadea-Vițel.* **4. Dimitrie A. S. (Miclăușanu)** (1833–1914, n. Miclăușeni, jud. Iași), om politic și istoric. Acad. (1871). Președinte al Partidului Național-Liberal (1892–1908). Prim-min. (1895–1896, 1897–1899, 1901–1904 și 1907–1908). Ministru în mai multe rânduri; agent diplomatic la Istanbul. A sprijinit activitatea Academiei Române (al cărei secretar, 1885–1914 și președinte, 1882–1884, a fost), contribuind, îndeosebi, la îmbogățirea colecțiilor ei (colecția „Acte și documente relative la istoria renașcerei României"). Numeroase studii istorice, în special de numismatică („Bibliografia numismaticii române"). A abordat și probleme financiare ale României („Banca Națională și reforma monetară").

STURDZA, Dimitrie C. (Scheianu) (1839–1920, n. Iași), cărturar și om politic. M. de onoare al Acad. (1907). Ministru de Justiție (nov.–dec. 1891); director al Băncii Agricole (până în 1895). Colaborator al lui Dimitrie A. Sturdza la publicarea colecțiilor de documente referitoare la istoria modernă a României („Acte și documente relative la istoria renașcerei României", voi. II–V, VII; „Documente privitoare la istoria românilor. Seria Hurmuzaki", vol. IV/1). A dăruit Acad. Române biblioteca sa, alcătuită din cărți rare.

STURDZA, Mihail (1886–1980), om politic, diplomat și publicist român. Legionar. Ministru de Externe (sept.–dec. 1940) și în „guvernul" din exil de la Viena (dec. 1944–mai 1945). După 1945, în exil. Lucrări: „România și sfârșitul Europei. Amintiri din Țara pierdută".

STURDZA, Petre (1869–1933, n. Iași), actor român. Interpret cu un temperament vulcanic, cu o tehnică actoricească desăvârșită și dicțiune perfectă. Roluri din dramaturgia națională și universală („Năpasta", de I. L. Caragiale, „Azilul de noapte" de Gorki). A tradus, a montat și a jucat piese de Ibsen („Stâlpii societății", „Femeia mării"). Memorialistică.

STURDZA-BULANDRA, Lucia (1873–1961, n. Iași), actriță română. Soția lui Tony Bulandra. Prof. univ. la București. Din 1947 și până la sfârșitul vieții a condus Teatrul Municipal din București, care îi poartă azi numele. Joc lucid, de o mare eleganță și prestanță (Maria Stuart, doamna Warren, Mamouret, doamna Alving, Vassa Jeleznova). Scrieri („Actorul și arta dramatică", „Amintiri").

STURGEON [stə:dʒən], **William** (1783–1850), inventator englez. Contribuții în domeniul electromagnetismului și al electricității atmosferice. A inventat comutatorul, pe care l-a adaptat (1832) la un motor electric. A îmbunătățit bateria voltaică și a adus completări teoriei termoelectricității.

STURGES [stə:dʒes], **John** (1919–1992), regizor american de film. Maestru al westernului, gen căruia îi conferă o mai mare complexitate lucrând asupra psihologiei personajelor și a relației lor cu mediul ambiant („O zi grea la Black Rock", „Răfuială la O.K. Corral", „Cei șapte magnifici").

STURIÓN (< it.) s. m. (La pl.) Ordin de pești răpitori *(Acipenseriformes),* de talie în general mare, cu coadă asimetrică, gura în poziție ventrală, cu patru mustăți, cu scheletul incomplet osificat și cu corpul alungit, acoperit cu cinci rânduri de plăci osoase; majoritatea trăiesc în mări sau oceane, dar intră pentru reproducere în fluvii. Cega și viza sunt dulcicole. Sunt pescuiți pentru carne (foarte apreciată), icre și cleiul de pește, extras din vezica înotătoare; s. din M. Caspică și M. Neagră furnizează icre negre de calitate superioară; (și la sg.) pește din acest ordin (ex. morunul, nisetrul, șipul etc.). Se cunosc 20 de specii, populând cursul inf. al Dunării, apele din S Rusiei, Ucraina, America de Nord

Dimitrie A. Sturdza (Miclăușanu)

Dimitrie C. Sturdza (Scheianu)

Lucia Sturdza-Bulandra

și mările aferente acestora. Sin. *acipenserid.*

STURIONICULTURĂ *(< sturion + cultură)* s. f. Ramură a pisciculturii care se ocupă cu reproducerea dirijată și creșterea sturionilor.

STURM [stürm], **Charles** (1803–1855), matematician francez de origine elvețiană. Prof. la Școala Politehnică și de Mecanică de la Sorbona. Lucrări în domeniul algebrei *(„teorema lui S.")*, geometriei, analizei, mecanicii; cercetări asupra propagării sunetelor în lichide.

STURM UND DRANG [ʃturm] („Furtună și avânt"), mișcare literară preromantică germană din sec. 18. Expresie a tendințelor burgheziei germane, opusă raționalismului și esteticii riguroase a luminismului, a promovat cultul libertății și al originalității, afirmarea forțelor afective, sentimentul naturii exprimat în forme subiective, reîntoarcerea la sursele populare. Reprezentanți: Goethe și Schiller (în tinerețe), J. M. Lenz, F. M. Klinger, F. Müller, Chr. F. D. Schubart, G. A. Bürger. Și-a luat numele de la drama cu același nume a lui F.M. *Klinger.*

ŠTURSA [ʃtursa], **Jan** (1880–1925), sculptor ceh. Creație contradictorie vădind căutările și influențele noilor curente. Busturi, monumente („S. Cech", „Smetana"), sculpturi alegorice („Munca", „Umanismul" pentru podul Hlavka din Praga).

STURTEVANT [stə:rtəvənt], **Alfred Henry** (1891–1970), genetician american. Cercetări asupra mecanismului mutațiilor, determinării sexului și contribuții la teoria cromozomică a eredității.

STURNIDE, s. f. pl. Familie de păsări omnivore, de mărime mijlocie, din ordinul paseriforme, arboricole sau tericole, adesea trăind în grup. Include graurii, lăcustarii și peste o sută de alte specii răspândite în Europa, Africa, Asia, Australia sau Oceania.

STURZ (lat. *turdus*) s. m. Nume dat mai multor specii de păsări din genul *Turdus,* ordinul paseriformelor, mai mici decât porumbelul, cu pene brune pe spate și albe-gălbui cu pete brune pe fața ventrală; se hrănesc cu insecte, omizi și fructe (ex. **s.** de iarnă numit și cocoșar, *Turdus pilaris;* **s.** de vâsc, *Turdus viscivorus;* **s.** cântător, *Turdus philomelos;* **s.** viilor, *Turdus iliacus*). Se cunosc 62 de specii, răspândite în Europa, Asia și America.

STURZA, Marius (1876–1954, n. Șepreuș, jud. Arad), medic român, M. de onoare al Acad. (1938), prof. univ. la Cluj și la București. A introdus în România studiul balneologiei, hidroterapiei, fizioterapiei și climatologiei medicale. Lucrări: „Băile și clima din Marea Neagră", „Balneoterapie practică", „Fizioterapie", „Stațiunea balneară a lacului Tekirghiol" (în colab. cu L. Mrazec).

STURZA v. **Sturdza.**

STUTTGART [ʃtutgart], oraș în SSV Germaniei, pe râul Neckar, centru ad-tiv al landului Baden-Württemberg, situat la poalele E ale m-ților Pădurea Neagră și cele S ale m-ților Jura Suabă, la 153 km SE de Frankfurt-am-Main; 587,2 mii loc. (2002). Port fluvial inaugurat în 1958. Aeroport. Nod feroviar. Constr. de automobile (uzinele firmelor „Daimler-Benz" și „Porsche"), de avioane, motoare, mașini-unelte, computere, instrumente optice, aparataj electrotehnic, instrumente de precizie, aparate fotografice, instrumente muzicale (în special piane) ș.a. Ind. chimică, poligrafică, metalurgică, de prelucr. a lemnului, textilă, pielărie și încălțăminte și alim. (bere). Centru viticol. Peste 300 de edituri. Studio cinematografic. Festival anual de muzică folclorică (toamna). Universitate (1829); Universitate Tehnică (1967). Academii de artă, de muzică și de arhitectură. Galerie de artă. Companie de balet (din sec. 17). Teatru de operă și balet. Observator astronomic. Muzeu industrial. Monumente: castel în stil renascentist (sec. 13, reconstruit în anii 1553–1578); Palatul nou, în stil baroc și rococo (1746–1807), azi Landesmuseum; Palatul Rosenstein (1824–1829), azi muzeu de istorie naturală; Palatele Solitude (1763–1767) și Hohenheim (1785–1791), azi Colegiu de agricultură; Stiftkirche, inițial în stil romanic (sec. 12), completată gotic în 1436–1495; Leonardkirche (1463–1474), în stil gotic; clădirea Primăriei (1954–1956); Turnul Televiziunii (211 m înălțime), cu restaurant, construit în anii 1954–1956. Grădină botanică și zoologică. Menționat documentar din 1160, devine oraș la mijlocul sec. 13, când intră în stăpânirea familiei de Württemberg; reședință comitală (din 1482) și ducală (din 1485). La sfârșitul sec. 15, **S.** a fost unul dintre cele mai importante centre ale umanismului german. Devastat de francezi în timpul *Războiului de 30 de ani* (1618–1648). Capitală a Regatului Württemberg (1805–1918). A suferit importante distrugeri în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

STYRIA v. **Stiria.**

STYRON [stirən], **William** (n. 1925), scriitor american. Romane și nuvele prezentând o lume brutală, marcată de angoase, comparabile cu capodoperele „generației pierdute" („Rămâi și zaci în beznă", „Confesiunile lui Nat Turner", „Sophie a ales" – ecranizat). Autobiografia „Fața tenebrelor" este cronica unei deceptii.

STYX v. **Stix.**

SUABI v. **Suebi.**

SUABIA (< germ. **SCHWABEN**), reg. istorică ce a cuprins în hotarele sale părți din terit. actualelor state: Germania (landurile Baden-Württemberg, Hessen și V Bavariei), Elveția (terit. în E) și Franța (Alsacia). Numele reg. vine de la cel al triburilor germanice ale *suevilor* (suebilor), locuitori ai reg. încă din Antic. (sec. 1 d.Hr). Începând din sec. 3 aici sunt atestate și triburile germanice ale *alemanilor (alamanilor)* (numele acestora, în unele limbi romanice, îi desemnează pe

Stuttgart. Vedere din centrul orașului

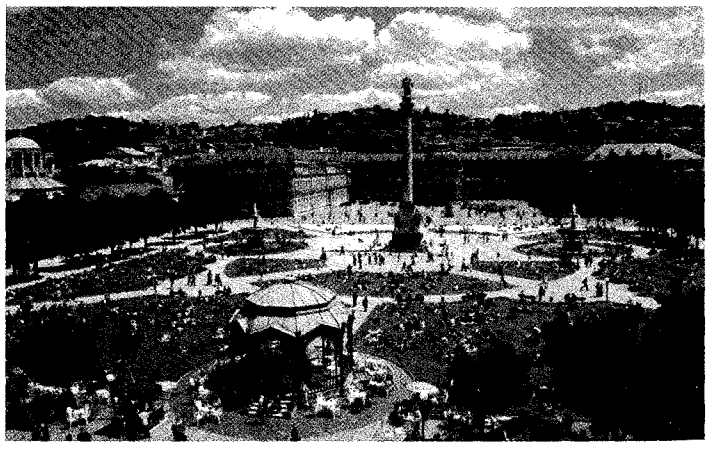

germani), iar reg. s-a numit, până în sec. 11, și *Alemannia*. Populația **S.** a fost creștinată în sec. 7 de misionari irlandezi. Inițial comitat, odată cu recunoașterea, în 919, a comitatului Burchard I (917–926), ca duce al **S.** (confirmat, în 923, de regele german *Henric I Păsărarul*), s-au pus bazele unuia dintre cele cinci mari ducate tribale de la începuturile Germaniei medievale. Între urmași, notabilă a fost domnia ducelui Burchard II (954–973), fiul precedentului, care a făcut din fortăreața de la Hohentwiel o puternică reședință ducală. În apr. 1079, regele german *Henric IV* a donat ginerelui său Frederic de Hohenstaufen ducatul **S.**, care a rămas acestei familii regale până în 1268, între ducii de **S.** remarcându-se și viitorul împărat *Frederic I Barbarossa*. Regele german Rudolf de Habsburg, ca duce al **S.** (1273–1291) a încercat, fără succes, să împiedice divizarea ducatului. Adevăratul urmaș al ducatului **S.** a fost comitatul de Württemberg, dar acesta nu s-a putut impune ca succesor datorită opoziției puternicelor orașe suabe (de ex. Augsburg, Regensburg, Freiburg, Konstanz, Ulm), care au primit dreptul de orașe ale Imperiului. Ele au jucat în sec. 14–16 un important rol istoric atât individual cât și în diferite uniuni (ligi) (de ex. în 1376–1389, 1488–1534). Între 1500 și 1806 **S.** a fost o unitate terit. a „Sfântului Imp. Roman de Națiune Germană".

SUAHILI v. **Swahili.**

SUARÈS [suarəs], **André** (pseud. lui *Félix-André-Yves Scantrel*) (1868–1948), eseist și poet francez. Operă eseistică și critică străbătută de un pesimism exacerbat și de estetism. Meditații impregnate de misticism („Trei oameni: Pascal, Ibsen, Dostoevski", „Portrete fără modele"). Lirică („Visurile întunericului", „Scutul zodiacului"); drame în versuri. Memorialistică („Călătoria condotierului").

SUÁREZ [suareθ], **Francisco** (1548–1617), filozof și teolog iezuit spaniol. Considerat cel mai important gânditor scolastic după Toma D'Aquino. Metafizica sa, înțeleasă ca știință a ființei și a atributelor ei (unitatea, adevărul și bunătatea), a dominat sec. 17–18, printre cei care-i citeau opera numărându-se Descartes, Leibnitz, Wolff („Disputationes Metaphysicae"). Scrierile sale despre legea divină, naturală și umană l-au influențat pe Grotius („De legibus ac Deo legislative").

SUÁREZ GONZÁLEZ [suareθ gonθales], **Adolfo** (*n.* 1932), *om* politic spaniol. Prim-min. (1976–1981). Președinte al partidului Uniunea Centrului Democratic (1977–1981). Fondator și lider al partidului Centrul Democratic și Social (din 1982). A asigurat tranziția de la guvernarea franchistă la cea democratică.

SUATU, com. în jud. Cluj, situată în Pod. Transilvaniei, în C. Fizeșului, pe cursul superior al râului Suatu; 1 960 loc. (2005). Pepinieră piscicolă. În satul **S.**, menționat documentar în 1213, se află o biserică (azi unitariană) din sec. 14–15. În arealul com. **S.** se află rezervația floristică numită „Fânațele de la Suatu", extinsă pe 11,3 ha, care reprezintă un nucleu de vegetație stepică unde se întâlnesc și unele endemisme ale câmpiei Transilvaniei. Aici vegetează mai multe specii de colilie (*Stipa sp.*), rogoz stepic (*Carex humilis*), precum și unele specii rare, cum sunt mușcata dracului (*Cephalaria uralensis*), cătușnica (*Nepeta ucranica*), salvia (*Salvia nutans*), cârcelul (*Ephedra distachya*) ș.a. Cea mai valoroasă specie este însă un endemism strict local numit lintea pratului (*Astragalus peterfii*) care se dezvoltă în pâlcuri pe pantele abrupte.

SUAV, -Ă (fr., lat.) adj. Delicat; fin, gingaș, grațios.

SUAVITATE (< fr., lat.) s. f. Însușirea de a fi suav; finețe, delicatețe, gingășie.

SUB[1] (lat. *subtus)* prep. **I.** Introduce nume predicative și atribute. *Lucrarea e sub orice critică. Se obțin rezultate sub așteptări.* **II.** (Introduce un complement circumstanțial de loc) Dedesubt. ✦ Împreună cu prep. „de" indică punctul de plecare al unei acțiuni: *călărețul apare de sub pod.* ✦ Împreună cu prep. „pe" arată în mod neprecis poziția sau mișcarea unui lucru care se află mai jos decât altul: *se plimba pe sub ferestre.* **III.** (Introduce un complement circumstanțial de timp) Pe vremea, pe timpul. ✧ Loc. *Pe sub seară* = cam pe seară, spre seară. **IV.** Introduce un complement circumstanțial de cauză: *iarba se ofilește sub acțiunea soarelui.* **V.** Introduce un complement circumstanțial de mod: *departe, sub forme și culori diferite, se vedeau munții.* ✧ Loc. *Sub ochii* (cuiva) = în prezența, în văzul cuiva. *Sub* (sau *cu*) *nici un cuvânt* (sau *chip*) = cu nici un preț, nicidecum, niciodată. *Sub semnătură* = cu numele semnat (spre confirmare). **VI.** (Introduce un complement circumstanțial de relație) *Sub raportul* sau *sub acest raport* = din punctul de vedere al... **VII. 1.** (Înaintea unui numeral, exprimă *inferioritatea numerică*) Mai puțin decât... **2.** Formează prepoziții compuse: *pe sub, de sub.*

SUB[2] (lat. *sub*) Element de compunere exprimând ideea de inferioritate, de subordonare și care servește la formarea unor substantive, a unor adjective și a unor verbe.

SUBACVATIC, -Ă (< *sub[2]-* + *acvatic*) adj. Care se află sau se petrece sub apă. V. și scufundări **s.**

SUBALIMENTAȚIE *(< subalimenta)* s. f. Subnutriție.

SUBALPIN, -Ă (< fr.) adj. Care se găsește în etajul imediat inferior celui alpin propriu-zis, care se referă la acest etaj, care ține de acest etaj. ✧ *Etaj s.* = etaj situat deasupra limitei superioare a pădurilor, în care, datorită condițiilor pedoclimatice specifice, se dezvoltă rariști de limită și tufărișuri de jneapăn, ienupăr și smârdar. În urma defrișării acestor tufărișuri pe mari întinderi s-au format pajiști subalpine sau tufărișuri scunde de afin și merișor.

SUBALTERN, -Ă (< fr.) adj. (Și subst.) Care este subordonat altuia.

SUBALTERNARE *(< sub[2]-* + *alternare)* s. f. (LOG.) Raport între judecățile universale și cele particulare de aceeași calitate, caracterizat prin aceea că din adevărul judecății universale decurge cu necesitate adevărul judecății particulare, iar din falsitatea judecății particulare rezultă cu necesitate falsitatea judecății universale corespunzătoare. V. *pătratul logic.*

SUBANSAMBLU (< *sub[2]-* + *ansamblu*) s. n. Grup de piese montate constituind o unitate cu o funcție precisă și făcând parte dintr-un dispozitiv, mașină, instalație etc. (ex. diferențialul unui automobil, difuzorul unui aparat de radio etc.).

SUBAPRECIA (< sub[2]- + *aprecia)* vb. I tranz. A aprecia pe cineva sau ceva sub valoarea sau importanța reală; a nu prețui la justa valoare.

SUBARBÁ (< fr.) s. f. (NAV.) Manevră **(4)** folosită la fixarea bompresului.

SUBARBOREȚ, s. n. Strat format din diverse specii de arbuști, situat sub cel al arborilor. În pădurile de foioase din România în **s.** se întâlnesc frecvent păducelul, lemnul câinesc, sângerul, cornul, salba moale și salba râioasă.

SUBARBUST (< *sub[2]-* + *arbust)* s. m. Plantă de talie mică cu tulpina lemnoasă numai la bază. La mulți **s.** baza tulpinii este persistentă, iar părțile superioare se usucă iarna. Ex. drobul (*Cytisus albus*), afinul. Sin. semiarbust.

SUBARENDARE (< *sub[2]-* + *arendare)* s. f. Înțelegere prin care un

arendaș transmite cuiva, în schimbul unei plăți, folosința temporară a unui bun deținut de el în arendă.

SUBARMONICĂ (< fr.) s. f. (FIZ.) Componentă a unei vibrații complexe, a cărei frecvență este un submultiplu al frecvenței armonicii principale.

SUBATLANTIC, oscilație climatică din Cuaternar, care a urmat Subborealului; caracterizată printr-un climat relativ răcoros (în comparație cu fazele mai calde anterioare) și destul de umed. În România a fost marcată de expansiunea făgetelor (care au format un etaj distinct) și a bradului. Se apreciază că a început în jur de 1000–800 î.Hr. continuându-se până spre 1000 d.Hr.

SUBATOMIC, -Ă (< fr.) adj. (Despre particule) Mai mic decât atomul; care intră în alcătuirea atomului.

SUBBOREAL, oscilație climatică din Cuaternar care a urmat fazei de climă caldă și umedă din Atlantic; caracterizată printr-un climat mai răcoros și mai uscat. În vegetație se individualizează ca fază de molidiș cu carpen; în **S.** carpenul a atins expansiunea maximă în România. Se apreciază că a durat de la 2500–3000 î.Hr. până la c. 1000–800 î.Hr.

SUBCARPATIC, -Ă *(< sub*[2] *+ carpatic)* adj. Care este situat în reg. imediat inferioară celei carpatice; caracteristic acestei reg.

SUBCARPAȚI, mare unitate de relief în România ce se desfășoară în exteriorul arcului carpatic, între văile Moldovei (în NE) și Motrului (în SV). În ansamblu, au aspectul unei trepte de relief mai coborâtă decât Carpații (dar strâns lipită de aceștia), care se interpune între ei și unitățile geografice adiacente, respectiv Pod. Moldovei, C. Română și piemontul Getic. Sunt alcătuiți din formațiuni neogene, cutate, în general moi (argile, marne, gresii, conglomerate, nisipuri), mai rar fliș, formând șiruri de dealuri, cu alt. ce variază între 500 și 1 000 m, axate pe anticlinale, dispuse paralel cu muntele, despărțite între ele prin văi și prin depresiuni ce urmează, cu aproximație, aliniamentele de sinclinale. **S.** au suferit o mișcare generală de ridicare în Miocen-Pliocen-Cuaternar. Datorită mobilității tectonice accentuate și a efectului eroziunii diferențiale, relieful zonei subcarpatice prezintă o mare varietate de forme: dealuri larg bombate pe structuri anticlinale (dealul Bran), butoniere de cueste față-n față (în depr. Pâclelor), înșeuări și mameloane etc. *Clima* **S.** este temperată, de tranziție de la clima montană la cea a reg. de podiș și de câmpie, dar cu unele inversii termice pe timpul iernii. Temp. medii multianuale variază între 6 și 10°C, iar precipitațiile între 600 și 900 mm anual. *Rețeaua hidrografică*, destul de densă (0,5–0,7 km/km^2), este formată din râuri transversale alohtone (Bistrița, Trotuș, Putna, Buzău, Prahova, Ialomița, Dâmbovița, Argeș, Olt, Gilort, Jiu ș.a.) și râuri longitudinale autohtone (Tazlău, Cracău, Nișcov, Cricov, Cotmeana, Amaradia ș.a.). *Vegetația* naturală este reprezentată prin pădurile de gorun și fag (în N, pe dealurile mai înalte) și din păduri de gorun în amestec cu cer (în S și SV, în zonele mai joase). În depresiuni se mai păstrează local păduri de stejar. *Fauna* prezintă elemente caracteristice de pădure (lupi, vulpi, mistreți, căprioare, jderi, veverițe etc.) și submediteraneene în SV (scorpioni, vipere, termite etc.). **S.** constituie unitatea geografică cea mai intens populată (densitatea medie oscilează între 80 și 150 loc./km^2), cu așezări omenești axate în lungul văilor și în depresiuni, și una dintre regiunile cu cele mai importante și mai variate zăcăminte de subsol: petrol (bazinele Trotuș, Prahova, Buzău, Argeș, Gilort), gaze naturale, cărbuni (bazinele Rovinari, Filipeștii de Pădure, Șotânga), sare (Slănic, Ocnele Mari), izvoare cu ape minerale ș.a. Totodată, **S.** reprezintă o importantă zonă pomicolă și viticolă a țării (podgoriile Panciu, Odobești, Pietroasele, Valea Călugărească ș.a.). *În funcție* de poziția lor față de arcul carpatic și de particularitățile geomorfologice și geologice, **S.** se divid net în două mari unități: **I. Subcarpații Orientali,** situați între râurile Moldova (la N) și Dâmbovița (la SSV) și **II. Subcarpații Meridionali** sau **Getici**, cuprinși între râurile Dâmbovița (la E) și Motru (la V). În cadrul lor se pot stabili alte două sau trei ordine de grupare ale unităților de bază. **I. Subcarpații Orientali** se împart, la rândul lor, în două mari grupe: *A). Subcarpații Moldovei* și *B). Subcarpații de la Curbură. A). Subcarpații Moldovei,* situați la E de m-ții Stânișoarei, Goșmanu și Berzunți, între văile râurilor Moldova (la N), Siret (la E) și Trotuș (la S), se prezintă ca un singur uluc marginal, compartimentat prin înșeuări largi în mai multe depresiuni de contact cu muntele (Neamț, Cracău-Bistrița, Tazlău-Cașin ș.a.), mărginit la exterior de un șir de dealuri (Pleșu, Șerbești, Pietricica Bacăului ș.a.) și de glacisuri piemontane (Boiștea, Corni, Mărgineni ș.a.) terminate în culoarele largi ale râurilor Moldova și Siret. Limita spre munte (în V) este clară, prelungirile montane terminându-se printr-o denivelare puternică, de 200–300 m, care corespunde liniei de încălecare a pânzei marginale a flișului peste formațiunile miocene ale depresiunilor. Această limită nu este rectilinie, ci prezintă digitații. *S.M.* au în subsol însemnate resurse naturale (sare, petrol, ape minerale ș.a). *S.M.* se împart în: *a). Subcarpații Neamțului* (vezi **Neamț 1**) și *b). Subcarpații Tazlăului* (vezi **Tazlău 2**). *B). Subcarpații de la Curbură,* extinși pe marginea convexă a arcului carpatic, între valea Trotușului (la N), C. Română (la E, SE și S), râul Dâmbovița (la V) și lanțul m-ților Vrancea, Ivănețu, Siriu, Ciucaș, Grohotiș, Baiu, Bucegi, Leaota (la V și N), prezintă o mare complexitate de ordin tectonic și morfologic, au o structură paralelă cu cea a muntelui (cu două sau trei șiruri de dealuri și depresiuni), dar adesea discontinui ca aliniamente, cu pinteni montani ce pătrund, uneori, pe latura lor internă, cu structuri piemontane monoclinale pe unele porțiuni ale laturii externe (ex. Măgura Odobeștilor) ce se înalță brusc deasupra câmpiei. Tectonica recentă (cutările valahice produse la sfârșitul Pliocenului și începutul Cuaternarului) a pus în evidență, în interior, structuri de puternică înclinare a stratelor, până la diapirism, iar la marginea externă o zonă de subsidență accentuată. În raport cu anumite caracteristici proprii, de-a lungul *S. de la C.* se diferențiază mai multe sectoare: *a). Subcarpații Vrancei* (v. **Vrancea 2**); *b). Subcarpații Buzăului* (v. **Subcarpații Buzăului**); *c). Subcarpații Prahovei* (v. **Prahova 2**). **II. Subcarpații Meridionali** sau **Getici** se desfășoară între valea Dâmboviței (la E), valea Motrului (la V), aliniamentul m-ților Iezer, Ghițu, Frunți, Cozia, Căpățânii, Parâng, Vâlcan (la N) și pod. Getic (la S). **S.M.** sunt primele unități de relief pentru care Ludovic Mrazec, George Munteanu-Murgoci și Emmanuel de Martonne au folosit noțiunea de Subcarpați (la sfârșitul sec. 19). Elementele caracteristice ale acestei zone subcarpatice, care-i diferențiază oarecum de ceilalți Subcarpați, sunt îngustarea acestei regiuni subcarpatice și cutările mai puțin accentuate decât cele de la E de râul Dâmbovița, unde acestea ajung frecvent la diapirism. Îngustarea relativă a Subcarpaților Meridionali și continuarea lor directă, către S, cu Pod. Getic se explică prin prelungirea ariei carpatice în fundamentul acestora, la V de valea Dâmboviței, pe cea mai mare parte a ariei getice. O trăsătură specifică a **S.M.** o constituie prezența unui aliniament de depresiuni de contact tectonic și litologic la marginea munților, care formează o depresiune subcarpatică unitară, după care urmează o fâșie de dealuri mai puțin unitare, alternând chiar cu unele depresiuni și bazinete,

apoi a doua linie de depresiuni la sud de aceste dealuri după care, spre exterior, se desfășoară un podiș de tip piemontan (Pod. Getic). **S.M.** se împart în trei sectoare în raport cu unele diferențieri locale: *A). Subcarpații Argeșului* sau *Muscelele Argeșului* (vezi **Muscelele Argeșului)** – noțiune introdusă în 1908 de către geologul Ion Popescu-Voitești; *B). Subcarpații Vâlcii* (vezi **Vâlcea 1); *C) Subcarpații Olteniei*** (vezi **Subcarpații Olteniei**). Forme de relief cu unele caracteristici similare, dar și cu diferențe notabile ca aspect și geneză se întâlnesc și în interiorul arcului carpatic, pe latura E a Depr. Transilvaniei; sunt considerate de unii autori ca o unitate distinctă (*Subcarpații interni ai Transilvaniei*), pe când alții le includ ca subunități în Dealurile Târnavelor, Câmpia Transilvaniei și Pod. Someșan.

SUBCARPAȚII BUZĂULUI (Dealurile Buzăului), subunitate a Subcarpaților de la Curbură delimitată de m-ții Buzăului (la NNV), râul Slănic (la ENE), C. Română (SSE) și râul Teleajen (S). Este constituită dintr-o succesiune de masive deluroase (Cornățel 827 m, Blidișel 821 m, Dâlma sau Botanul 801 m, Bocu 809 m, Ciolanu 753 m, Istrița 754 m, Pâclele 598 m, Pripor 823 m ș.a.), delimitate de văi, bazinete și culoare depresionare (Nișcov, Cislău, Nehoiu, Lopătari, Pârscov, Pătârlagele ș.a.). Vegetația este reprezentată în general prin păduri de gorun și fag și întinse pajiști secundare, dar se remarcă și apariția dispersată a unor elemente sudice ca stejarul pufos, mojdreanul, iar pe latura externă local și scumpie, liliac, cărpiniță. La vulcanii noroioși de la Pâcle se întâlnește gărdurariță (*Nitraria schoberi*), specie *est-continentală în unica* stațiune din țară, iar pe dealurile din jur pajiști de colilie cu negară și ruscuță de primăvară (*Adonis vernalis*). Este o zonă intens populată. Zăcăminte de petrol, gaze și diatomit. Pomicultură și viticultură.

SUBCARPAȚII HOMOROADELOR, subunitate aparținând Subcarpaților Transilvaniei, situată în interiorul curburii Carpaților, între Târnava Mare (la N), m-ții Harghita (NE), m-ții Perșani (SE) și pod. Hârtibaciului (S și V). Se individualizează printr-un relief de dealuri, cu înălțimi de 700–1 000 m (dealurile Feliceni 754 m, Pietriș 839 m, Bădeni 855 m, Nădășcuț 738 m, Merca 1 002 m ș.a.) și depresiuni bine dezvoltate (depr. Homoroadelor).

SUBCARPAȚII IALOMIȚEI, unitate subcarpatică de relief la SV de Carpații de Curbură, parte componentă a Subcarpaților Prahovei, situată între m-ții Leaota și m-ții Bucegi (la N), râul Prahova (E), C. Târgoviștei (S) și râul Dâmbovița (V). Este constituită dintr-o asociere de dealuri și depresiuni subcarpatice dispuse sub forma a două aliniamente: *Subcarpații interni*, alcătuiți predominant din fliș cretacic (conglomerate, gresii, marne, calcare), se desfășoară la baza m-ților Leaota și Bucegi, printr-o alternanță de pinteni prelungi de 800–900 m alt. (dealul Micloșanilor, Dealul Mare, dealul Plaiul Sirnei), cu depresiuni de eroziune (depr. Bărbulețu – Râu Alb, depr. Bezdead ș.a.), în cadrul cărora procesele de versant sunt foarte active; *Subcarpații externi*, formați din depozite mio-pliocene (pietrișuri și nisipuri), mai puțin dure, reprezintă o treaptă mai coborâtă și mai uniformă, în cadrul căreia dealurile, mai domoale, numite frecvent plaiuri (plaiul Măgureni, plaiul Curpeniș ș.a.) alternează cu depresiuni (Doicești, Ocnița, Iedera-Moreni). Reprezintă un important areal de expl. a petrolului și a cărbunelui.

SUBCARPAȚII INTERNI v. **Transilvania (2).**

SUBCARPAȚII NEAMȚULUI v. **Neamț (1).**

SUBCARPAȚII ODORHEIULUI, subunitate a dealurilor Târnavelor situată în marginea estică a acestora, între valea Râului Alb și râul Archita. **S.O.** cuprind un sector situat la N de râul Târnava Mare, evidențiat în relief printr-un masiv deluros (Rez, 933 m alt.), din care izvorăsc numeroase râuri, și un sector la S de Târnava Mare, format dintr-un șir de dealuri (Tăiuț, Tare, Gorgane ș.a.) între care s-au dezvoltat bazinete depresionare de eroziune (Zetea, Odorhei ș.a.). La contactul cu Pod. Târnavelor se individualizează depr. Cristuru Secuiesc și depr. Șimonești-Cobătești.

SUBCARPAȚII OLTENIEI, subunitate a Subcarpaților Getici extinsă între m-ții Vâlcan, Parâng și Căpățânii (la N), râul Bistrița vâlceană (la E), piemontul Oltețului și dealurile Jiului (la S) și valea Motrului (la V). Prezintă un contact clar cu muntele (pe o linie tectonică), cutări recente (valahice), o dezvoltare amplă a depresiunilor și o succesiune (sub forma unor aliniamente) de dealuri și depresiuni strâns legate de cutele anticlinale și sinclinale din partea de N a bazinului Getic. Cu excepția zonei aflată la V de Bistrița vâlceană, unde apare doar o singură cută anticlinală (aceea a Măgurii Slătioara), de la râul Olteț spre V se diferențiază patru aliniamente de relief – două depresionare și două de înălțimi. Ulucul depresionar de sub munte (sau depresiunile subcarpatice interne) se suprapune în mare parte pe o arie sinclinală, în cuprinsul căreia apar mici „piețe" de adunare a apelor. În partea de E cuprinde compartimentele depresionare Horezu și Polovragi, urmând apoi un uluc neîntrerupt de la Gilort la Jiu, un alt uluc de la râul Șușița până la V de Orlea și depr. Padeș, închise spre S de o serie de dealuri, axate pe anticlinale, cu înălțimi ce variază între 348 m și 769 m: Măgura Slătioarei (769 m), Săcelu (563 m), Mâța (543 m), Mogoș (468 m), Copăcioasa (433 m), Stroiești (400 m), C. Fomii (375 m), Sporești (402 m). Spre S de șirul acestor înălțimi deluroase, între râurile Tismana (la V) și Gilort (la E), se desfășoară cea mai mare depresiune intracolinară din Subcarpații Meridionali, respectiv depr. Câlnic – Târgu Jiu – Câmpu Mare (60 km lungime și 12 km lățime max.), constituită în totalitate din lunci și terase. Această depresiune este dominată către S de dealul Bran și dealul Bujorescu.

SUBCARPAȚII PRAHOVEI v. **Prahova (2).**

SUBCARPAȚII TAZLĂULUI v. **Tazlău (2).**

SUBCARPAȚII TÂRNAVEI MICI v. **Târnava (3).**

SUBCARPAȚII TELEAJENULUI v. **Teleajen (1).**

SUBCARPAȚII TRANSILVANIEI v. **Transilvania (2).**

SUBCARPAȚII TROTUȘULUI v. **Tazlău (2).**

SUBCARPAȚII VÂLCII v. **Vâlcea (1).**

SUBCARPAȚII VRANCEI v. **Vrancea (2).**

SUBCETATE, com. în jud. Harghita, situată în N depr. Giurgeu, la poalele NE ale m-ților Gurghiu, pe cursul superior al râului Mureș; 2 044 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.**). Moară de apă (1837), în satul **S.** Centru de țesături și cusături populare. Muzeu etnografic (Subcetate). Satul **S.** apare menționat documentar în 1750.

SUBCHIRIAȘ, -Ă (< *sub*^{2}- + *chiriaș*) s. m. și f. Persoană care închiriază un imobil sau o parte din el de la chiriașul principal; sublocatar.

SUBCLASĂ (< *sub*^{2}- + *clasă*, după fr. *sous-classe*) s. f. (BIOL.) Categorie sistematică intermediară între clasă și ordin.

SUBCONȘTIENT (< *sub*^{2}- + *conștient*, după fr. *subconscient*) s. n. Termen folosit de psihanaliști pentru a desemna sfera fenomenelor psihice care se desfășoară în afara conștiinței, la un nivel inferior acesteia, și

care au fost și pot deveni din nou conștiente.

SUBCONTRARIETATE *(< sub²- + contrarietate)* s. f. (LOG.) Raport între propoziția particular-afirmativă (I) și propoziția particular-negativă (O), caracterizat prin faptul că nu pot fi ambele false, dar pot fi ambele adevărate în același timp și sub același raport. V. *pătratul logic.*

SUBCORTICAL, -Ă *(< sub²- + cortical,* după fr. *souscortical)* adj. Care se referă la regiunea situată dedesubtul cortexului cerebral, renal, suprarenal.

SUBCUTANAT, -Ă *(< sub²- + cutanat)* adj. Care se află în regiunea situată sub piele; care se face sub piele; subcutaneu; hipodermic.

SUBCUTANEU, -EE *(< sub²- + cutaneu,* după fr. *sous-cutané)* adj. Subcutanat.

SUBDEZVOLTARE *(< sub²- + dezvoltare)* s. f. (EC.) Fenomen caracteristic țărilor cu potențial economic foarte scăzut, o accentuată disproporționalitate economică; stări sociale anacronice. **S.** este indicată și de un venit pe cap de locuitor foarte scăzut sau de produsul intern brut foarte mic.

SUBDIALECT *(< sub²- + dialect)* s. n. (LINGV.) Ramificație teritorială a unei limbi, care ocupă o poziție intermediară între dialect și grai.

SUBDIVIDE *(< sub²- + divide,* după fr. *subdiviser)* vb. III tranz. A subîmpărți.

SUBDIVIZIUNE (< fr.) s. f. **1.** Parte obținută prin împărțirea unei părți dintr-un tot deja împărțit; sub împărțire. **2.** (STRAT.) *S. geologică* = unitate a timpului geologic corespunzătoare unei etape din evoluția Pământului: era, perioada, epoca, vârsta.

SUBDOMINANTĂ *(< sub²- + dominantă,* după fr. *sousdominante)* s. f. (MUZ.) Treapta a patra a modurilor major și minor; acordul acestei trepte.

SUBER (< lat., fr.) s. n. (BOT.) Plută[1].

SUBERIFICA *(< suber)* vb. I tranz. și refl. (BOT.) A (se) impregna membranele celulare cu suberină.

SUBERINĂ (< fr. {i}) s. f. Substanță organică de natură lipidică, care impregnează membranele celulelor din suberul plantelor.

SUBESTIMA (< *sub²- + estima,* după fr. *sous-estimer*) vb. I tranz. A conferi cuiva o importanță (sau o valoare) sub cea reală; a subaprecia, a subevalua.

SUBETAJ (< *sub²- + etaj,* după fr. *sous-étage*) s. n. (STRAT.) Diviziune a etajului geologic, caracterizată printr-o oarecare individualitate petrografică și paleontologică.

SUBEVALUA (< *sub²- + evalua,* după fr. *sous-evaluer*) vb. I tranz. A subaprecia, a subestima.

SUBGRUP *(< sub²- + grup)* s. n. (MAT.) Submulțime de elemente ale unui grup care față de aceeași operație este un grup (ex. grupul rotațiilor este un **s.** al grupului deplasărilor).

SUBGRUPĂ *(< sub²- + grupă)* s. f. Subdiviziune a unei grupe.

SUBICTER (< fr.) s. n. Culoare ușor gălbuie a pielii și a mucoaselor, provocată de creșterea concentrației bilirubinei în sânge; poate fi semnul de început al hepatitei.

SUBIECT (< lat.) s. n. **1.** Totalitatea evenimentelor care alcătuiesc conținutul epic sau dramatic al unei opere literare, cinematografice etc. și care, prin episoadele concrete, întruchipează tema și-i exprimă *ideea.* ✦ (MUZ.) Tema unei fugi. ✦ Chestiune de care se ocupă cineva, despre care se vorbește. ✦ Pricină, motiv. **2.** (LINGV.) Partea principală de propoziție care arată cine săvârșește acțiunea exprimată de predicatul verbal, cine suferă acțiunea când predicatul verbal este la diateza pasivă sau cui i se atribuie o însușire sau o caracteristică exprimată prin numele predicativ. Când predicatul este nominal. **3.** (LOG.) Termen al propoziției de predicație despre care se afirmă sau se neagă însușirea exprimată de predicat. **4.** (În științele despre om, de ex. în psihologie, sociologie) Persoană supusă observației, anchetei, experimentului etc. **5.** (DR.) *S. de drepturi și obligații* = persoană care, în cadrul unui raport juridic, are drepturi și obligații. *S. activ* = titularul unui drept subiectiv. *S. pasiv* = persoană care trebuie să execute obligația corelativă dreptului subiectiv.

SUBIECTIV, -Ă (< fr.; cf. lat. *subjectus* „pus dedesubt") adj. **1.** Care se referă la și care acceptă experiențe, sentimente, impresii, reacții personale mai degrabă decât care se referă sau care acceptă controlul prin evenimente exterioare și teste comune ale adevărului și binelui. **2.** Care ține de subiectivism **(1)**, bazat pe subiectivism. ✦ Care ține doar de părerea personală, necorespunzătoare realității, a cuiva; lipsit de obiectivitate, părtinitor. **3.** (DR.) *Drept s.* v. *drept*[2] **(III 2).**

SUBIECTIVISM (< fr.) s.n. **1.** (FILOZ.) Tendință, în etică, de a lua ca reper decisiv individul și de a susține că sursa valorii morale este dorința umană. **2.** Atitudine personală, părtinitoare față de cineva sau de ceva.

SUBIECTIVIST, -Ă (< fr.) adj. **1.** Care aparține subiectivismului **(1),** privitor la subiectivism. ✦ (Substantivat) Adept al subiectivismului **(1). 2.** Care ține de subiectivism **(2),** bazat pe impresii personale. ✦ (Substantivat) Persoană care manifestă subiectivism **(2).**

SUBIECTIVITATE (< *subiectiv,* după fr. *subjectivité*) s. f. **1.** Atitudine subiectivă **(2)** față de cineva sau de ceva, stare de spirit care consideră lucrurile numai într-o formă subiectivă **(2). 2.** (FILOZ.) Caracterul a ceea ce este subiectiv **(1);** totalitatea fenomenelor psihice. **3.** Domeniul subiectului **(3);** tot ce aparține subiectului.

SUBINEL *(< sub²- + inel)* s. n. (MAT.) Submulțime de elemente ale unui inel care, față de operațiile inelului, formează, de asemenea, un inel (ex. mulțimea numerelor întregi este un **s.** al inelului numerelor raționale).

SUBINTITULA *(< sub²- + intitula)* vb. I tranz. A da unei scrieri un al doilea titlu, secundar.

SUBIT, -Ă (< fr.) adj. (Și adv.) Care se produce, care vine pe neașteptate; instantaneu, neprevăzut, inopinat.

SUBÎMPĂRȚI *(< sub²- + împărți)* vb. IV tranz. A diviza o parte dintr-un tot în mai multe părți; a subdivide.

SUBÎMPĂRȚIRE *(< subîmpărți)* s. f. Acțiunea de a subîmpărți și rezultatul ei; *concr.* parte componentă dintr-un tot sau dintr-o parte mai mare; subdiviziune, subunitate.

SUBÎNCHIRIA *(< sub²- + închiria)* vb. I tranz. A încheia un contract de subînchiriere.

SUBÎNCHIRIERE *(< subînchiria)* s. f. (DR.) Contract de închiriere a unui imobil sau a unei părți din el, încheiat de către locatarul principal al acestuia cu o altă persoană, denumită subchiriaș sau sublocatar.

SUBÎNTINDE *(< sub²- + întinde)* vb. III tranz. (Despre coarde și unghiuri) A delimita un arc de cerc.

SUBÎNȚELEGE *(< sub²- + înțelege)* vb. III refl. A se înțelege de la sine, a reieși.

SUBÎNȚELEȘ *(< subînțelege)* s. n. Înțeles neexprimat, ascuns, care se deduce de la sine; aluzie.

SUBJONCTIV (< fr.) s. n. (LINGV.) Conjunctiv.

SUBJUGA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A supune prin forța armată; a robi. **2.** A face să depindă de cineva; a lua libertatea și independența

cuiva. ✦ Fig. A avea ascendent asupra cuiva; a domina.

SUBLIM, -Ă (< fr., lat.) s. n., adj. **1.** S. n. (În estetică) Categorie care exprimă însușirea unor obiecte și a unor procese de o amploare neobișnuită, a unor acte umane de o excepțională noblețe morală, de a provoca un sentiment de admirație, unit cu teama în fața măreției lor; (sens curent) forma cea mai înaltă a perfecțiunii; desăvârșire. **2.** Adj. Aflat la un înalt grad de perfecțiune, de desăvârșire morală sau spirituală; măreț, superb, înălțător.

SUBLIMA (< fr., lat.) vb. I intranz. (Despre substanțe) A se transforma direct din stare solidă în stare de vapori, fără a mai trece prin starea lichidă.

SUBLIMA POARTĂ v. **Poarta Otomană**.

SUBLIMARE *(< sublima)* s. f. **1.** Transformare a unei substanțe solide direct în vapori, fără a mai trece prin faza lichidă. Pentru ca o substanță să suporte o **s.**, ea trebuie să primească o anumită cantitate de energie numită căldură de **s. 2.** (În psihanaliză) Deviere a energiei psihice izvorâte din tendințe instinctuale și egoiste (ex. din instinctul sexual) spre atingerea unor scopuri altruiste și spirituale. După Freud, creația artistică ar avea la bază un proces de **s.**

SUBLIMAT, -Ă *(< sublima)* adj., s. m. **1.** Adj. Care a suferit o sublimare **(1). 2.** S. m. Substanță solidă care a fost obținută prin desublimarea vaporilor săi și care de obicei sublimează foarte ușor. ✧ *S. corosiv* = clorură mercurică sau biclorură de mercur, albă, cristalizată, foarte otrăvitoare, utilizată ca dezinfectant extern.

SUBLINIA (< *sub*^{2}- + *linia*, după fr. *souligner*) vb. I tranz. **1.** A trage una sau mai multe linii sub un text scris spre a-l scoate în evidență. **2.** Fig. A scoate în relief, a pune în evidență; a întări, a accentua.

SUBLINIERE *(< sublinia)* s. f. Faptul de a sublinia; *concr.* linie trasă sub un cuvânt sau sub un text scris pentru a-l scoate în evidență.

SUBLITERATURĂ (< *sub*^{2}- + *literatură*, după fr. *subliterature*) s. f. Literatură de proastă calitate, fără valoare.

SUBLOCATAR, -Ă (< *sub*^{2}- + *locatar*, după fr. *sous-locataire*) s. m. și f. Subchiriaș.

SUBLOCOTENENT *(< sub*^{2}- + *locotenent,* după fr. *sous-lieutenant)* s. m. Primul grad de ofițer inferior în armată; persoană care poartă acest grad.

SUBMARIN, -Ă (< *sub*^{2}- + *marin*, după fr. *sous-marin*) adj., s. n. **1.** Adj. (Despre un obiect sau despre o mișcare) Care se găsește sau care se produce sub suprafața liberă a mării (ex. navigație **s.**, curent **s,** tunel **s.**). **2.** S. n. Navă care poate naviga atât la suprafață, cât și sub suprafața liberă a mărilor și oceanelor, destinată unor scopuri de cercetare sau militare; navă submersibilă. David Bushnell (c. 1742–1824) lansează (1776) un submersibil, pentru o singură persoană, de formă ovoidală „La Tortue" (Broasca țestoasă) în care deplasarea era realizată cu ajutorul unui dispozitiv cu două elice acționate manual (inventat în 1771). Un nou **s.**, „Nautilus", a fost realizat de americanul Robert Fulton (1765–1815) în 1798. Primele submarine apropiate de cele moderne au fost construite (1898) de americanul J. P. Holland (1840–1914) și de francezul Maxime Laubeuf (1864–1939) în 1899. În 1902, **s.** au fost dotate cu periscoape. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial au fost folosite intensiv, în special de germani. În 1954, marina americană a lansat primul **s.** cu propulsie nucleară „Nautilus", iar din 1960 **s.** au fost dotate și cu armament nuclear. V. și batiscaf.

SUBMEDIOCRU (< *sub*^{2}- + *mediocru*) adj. (Despre lucruri) De calitate inferioară, îndoielnică. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor) Care nu are calitate, îndoielnic.

SUBMEDITERANEEAN, adj. Care prezintă caractere de tranziție de la zona mediteraneeană la cea temperată. Plantele **s.** au caracter relativ xerotermofil, dar nu sunt sempervirescente ca cele tipic mediteraneene. Unele au un areal larg submediteraneean, altele sunt limitate la porțiuni ale acestei arii (specii balcanice, ilirice, anatolice etc.). Printre cele mai răspândite plante **s.** de la noi se numără mojdreanul, stejarul pufos, cărpinița, iar dintre animale broasca țestoasă de uscat, vipera cu corn, ciocănitoarea balcanică.

SUBMERS, adj. Aflat sub nivelul apei (ex. relief **s.**, termen care se referă îndeosebi la forme de relief care au devenit **s.** ca urmare a ridicării nivelului apei în trecutul geologic). Plante **s.** = plante care trăiesc la mică adâncime sub nivelul apei, fără a se ridica până la suprafață, ex. brădișul, cosorul, ciuma apelor.

SUBMERSIBIL, -Ă (< fr.; {s} lat. *submersus* „scufundat") adj. Care este adaptat pentru a se cufunda și a pluti în apă, la o anumită adâncime sub suprafața liberă a acesteia. ✧ *Navă s.* (și substantivat, n.) = submarin.

SUBMERSIUNE (< fr., lat.) s. f. **1.** Cufundare totală a unui corp într-un lichid. ✦ Adâncimea la care este cufundat un corp într-un lichid, măsurată de la nivelul suprafeței libere a acestuia. **2.** Metodă de irigare, folosită mai mult în cultura orezului, care constă în acoperirea totală a solului cu un strat de apă pentru un timp limitat.

SUBMICRON (< engl. {i}) s. m. Particulă coloidală cu dimensiuni atât de mici încât nu poate fi văzută cu microscopul obișnuit, ci poate fi studiată numai cu ultramicroscopul.

SUBMINA *(< sub*^{2}- + *mina)* vb. I tranz. A lovi, a ataca pe ascuns; a zădărnici, a distruge o acțiune, o realizare (a adversarului).

SUBMINARE *(< submina)* s. f. **1.** Acțiunea de a submina. **2.** (DR.) *Subminarea puterii de stat* = infracțiune care constă în acțiuni armate sau orice alte acțiuni violente săvârșite de un grup de persoane, de natură a slăbi puterea de stat.

SUBMULTIPLU (< *sub*^{2}- + *multiplu*, după fr. *sous-multiple*) s. m. (METR.) Unitate de măsură secundară obținută prin împărțirea unei unități de măsură primare într-un număr de părți egale; acest număr poate fi 10, 10^2, 10^3, 10^6, 10^8 sau 10^{12} în sistemul zecimal, 100 sau 100^2 în sistemul centezimal, 60 sau 60^2 în sistemul sexagesimal etc.

SUBMULȚIME *(< sub*^{2}- + *mulțime)* s. f. (MAT.) Mulțime de elemente care fac parte dintr-o mulțime dată (ex. mulțimea numerelor întregi este o **s.** a numerelor reale).

SUBNORMALĂ (< *sub*^{2}- + *normal*, după fr. *sous-normale*) s. f. Segment determinat de proiecția ortogonală pe axa absciselor a unui punct de pe o curbă plană și intersecția normalei la curbă în acest punct cu axa absciselor.

SUBNUTRIT, -Ă *(< sub*^{2}- + *nutrit)* adj. Care suferă de subnutriție; subalimentat.

SUBNUTRIȚIE *(< sub*^{2}- + *nutriție)* s. f. **1.** Alimentare insuficientă cantitativ și calitativ; subalimentație. **2.** Stare patologică cronică cauzată de reducerea ratiei alimentare, de tulburări ale absorbției intestinale sau creșterea cheltuielilor energetice. Se manifestă prin slăbire, scăderea greutății, reducerea capacității de muncă și a rezistenței la diferite boli, iar la organismele în creștere prin tulburarea sau oprirea procesului de dezvoltare.

SUBOFIȚER *(< sub*^{2}- + *ofițer,* după fr. *sous-officier)* s. m. Militar cu grad de sergent și inferior sublocotenentului. Gradele de **s.** sunt: sergent, sergent-major, plutonier, plutonier-major și plutonier-adjutant.

SUBORDIN *(< sub²- + ordin,* după fr. *sous-ordre)* s. n. **1.** (BIOL.) Categorie sistematică intermediară între ordin și familie. **2.** *În subordine* sau *în subordinele cuiva* = într-un raport de subordonare față de cineva sau ceva.

SUBORDINARE *(< subordin)* s. f. (LOG.) Subordonare.

SUBORDONA (< fr.) vb. I tranz. A face să depindă de altul; a stabili o ordine de dependență de la inferior la superior.

SUBORDONARE *(< subordona)* s. f. **1.** Acțiunea de a subordona. **2.** Dependență, supunere, condiționare. **3.** (LINGV.) Raport sintactic între două elemente lingvistice, dintre care unul depinde din punct de vedere gramatical de celălalt. **4.** (LOG.) Raport de concordanță între două noțiuni constând în aceea că sfera noțiunii subordonate *(specia)* se cuprinde total în sfera noțiunii supraordonate *(genul)* fără s-o acopere complet; subordinare. **5.** (DR.) Raport de ierarhie între organe ale puterii de stat, între cele ale administrației de stat sau între acestea din urmă și organele puterii de stat care le-au ales, în temeiul căruia organele superioare sau cele ale puterii de stat controlează pe cele inferioare sau ale administrației de stat, putând să le anuleze actele ilegale.

SUBORDONAT, -Ă *(< subordona)* adj. Aflat în subordine, dependent de cineva sau de ceva. ✦ (LINGV.) *Propoziție s.* (și subst., f.) = propoziție secundară dependentă de o propoziție principală. ✦ (Substantivat) Subaltern.

SUBORDONATOARE *(< subordona)* adj. f. (LINGV.) *Conjuncție ~* = conjuncție care leagă o propoziție subordonată de regenta ei, exprimând diferite raporturi (directe, indirecte, circumstanțiale).

SUBOTICA [subotitsa], oraș în Serbia, în reg. autonomă Vojvodina, la 30 km de granița cu Ungaria, la 160 km NV de Belgrad; 99,9 mii loc. (2002). Nod feroviar. Termocentrală. Constr. de mașini și aparataj electrotehnic, de material rulant ș.a. Ind. metalurgică, chimică, de prelucr. a lemnului, textilă, farmaceutică, pielăriei și încălțămintei, alim. Piață agricolă. Menționat documentar în 1391. A revenit statului iugoslav în 1918. Ocupat de Ungaria în anii 1941–1945.

SUBPĂMÂNTEAN, -Ă *(< sub²- + pământ)* adj. Care se găsește în pământ, din subsol; subteran.

SUBPOLAR, -Ă *(< sub²- + polar)* adj. Care se găsește în zona unuia dintre cele două cercuri polare. ✧ *Climă s.* v. *climă.*

SUBPONDERAL, adj. Cu greutate mai mică decât cea considerată normală pentru înălțimea și vârsta persoanei respective.

SUBPOPULAT, -Ă *(< sub²- + populat)* adj. Cu populație puțină în raport cu suprafața și cu condițiile de viață ale teritoriului respectiv.

SUBPRESIUNE *(< sub²- + presiune,* după germ. *Unterdruck)* s. f. Presiune mai mică decât presiunea atmosferică normală.

SUBPRODUS *(< sub²- + produs,* după fr. *sous-produit)* s. n. Produs obținut, fără a se fi urmărit fabricarea lui, într-un proces de producție care are ca obiect obținerea unui alt produs (produsul principal).

SUBRAȚ *(< sub²- + brat)* s. n. **1.** Axilă **(1). 2.** Linie care marchează răscroiala mânecii în dreptul subrațului **(1)** la obiectele de îmbrăcăminte.

SUBRAU (< fr.) s. n. Bucată de pânză cauciucată aplicată la subsuoara hainelor pentru a le proteja de efectele transpirației.

SUBRĂCIRE *(< sub²- + răcire)* s. f. (FIZ.) Situație metastabilă a unei substanțe care, fiind răcită lent, își păstrează starea de agregare deși la temperatura atinsă ar fi trebuit să treacă într-o nouă stare de agregare; suprarăcire.

SUBRĂCIT, -Ă *(< sub²- + răcit)* adj. (Despre lichide) Care se află în stare de suprafuziune (sau de subrăcire); suprarăcit.

SUBREȚĂ (< fr.) s. f. Cameristă.

SUBROGA (< fr., lat.) vb. I tranz. și refl. (DR.) A face o subrogare sau a forma obiectul unei subrogări.

SUBROGARE *(< subroga)* s. f. (DR.) Operație juridică în temeiul căreia o persoană ia locul alteia, în cadrul unui raport juridic *(s. personală),* sau un bun ia locul și deci regimul juridic al altuia, în cadrul unui patrimoniu *(s. reală).*

SUBSCRIE (< *sub²- + scrie,* după fr. *souscrire,* lat. *subscribere)* vb. III **1.** Tranz. A semna un text scris, ca autor al acestuia sau pentru a indica adeziunea la cele scrise; a iscăli, a semna. ✦ Intranz. Fig. A consimți, a încuviința, a aproba; a adera la... **2.** Intranz. și tranz. A se angaja printr-o semnătură la o contribuție bănească pentru realizarea unei opere de interes public sau particular.

SUBSCRIPȚIE (< lat., fr.) s. f. Faptul de a subscrie. ✧ *Listă de s.* = act pe care semnează cei care contribuie la adunarea fondurilor pentru realizarea unei opere de interes public sau particular.

SUBSCRIS, -Ă *(< subscrie)* s. m. și f. (Rar) Persoană care semnează un text; subsemnat.

SUBSECVENT, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** (Rar) Care urmează, care vine după; *p. ext.* care decurge din ceva, care este rezultatul a ceva. **2.** (Despre văi) Care au un curs transversal față de direcția înclinării stratelor.

SUBSEMNA *(< sub²- + semna)* vb. I tranz. (Rar) A subscrie **(1),** a semna.

SUBSEMNAT, -Ă *(< subsemna,* după fr. *soussigné)* s. m. și f. (De obicei articulat și urmat de indicarea numelui și prenumelui) Cel care semnează un text, o cerere etc.; (rar) subscris.

SUBSIDENȚĂ (< fr.) s. f. **1.** (GEOL.) Proces de coborâre treptată a scoarței terestre în bazinele de sedimentare pe măsura acumulării de depozite. **2.** (METEOR.) Fenomenul de coborâre a unei mase de aer, însoțit de o încălzire a sa (ca urmare a compresiunii) și o lățire pe orizontală.

SUBSIDIAR, -Ă (< fr., lat.) adj. Care este adăugat ca element secundar pentru întărirea argumentelor principale; care este pe al doilea plan; complementar, auxiliar, secundar. ✧ Loc. *În subsidiar* = în al doilea rând; pe lângă aceasta, pe deasupra.

SUBSIDIU (< fr., lat.) s. n. (În unele state) Ajutor bănesc acordat de stat unor persoane, unor instituții etc.

SUBSOL *(< sub²- + sol,* după fr. *sous-sol)* s. n. **1.** (GEOL.) Totalitatea formațiilor geologice mai vechi decât pătura actuală de sol și care sunt accesibile lucrărilor de cercetare geologică. **2.** Ansamblul încăperilor unei clădiri, situate, total sau parțial, sub nivelul solului. **3.** Partea de jos a paginilor unei cărți, ale unui ziar, ale unei reviste etc., rezervată notelor explicative și trimiterilor bibliografice.

SUBSOLAJ (după fr. *sous-solage*) s. n. Lucrare agricolă prin care, cu unelte speciale atașate la plug, se afânează zona inferioară adâncimii la care pătrunde plugul.

SUBSONIC, -Ă (< fr.) adj. Care are o viteză mai mică decât viteza sunetului, dar comparabilă cu aceasta.

SUBSPECIE *(< sub²- + specie)* s. f. (BIOL.) Subdiviziunea unei specii în sistematica științelor naturii.

SUBSPONTAN, adj., adv. (Referitor la plante), care, pornind de la exemplare introduse de om într-un anumit terit., se răspândește apoi activ, fără

intervenția omului, în afara terenurilor unde a fost introdus (ex. în România dudul, corcodușul, arțarul american, cenușarul, numeroase plante ierboase se răspândesc adesea **s.**).

SUBSTANȚIV (< fr., lat.) s. n., adj. **1.** S. n. (LINGV.) Parte de vorbire care denumește ființe, lucruri, însușiri, stări, acțiuni, fenomene, relații, caracterizată printr-o flexiune numită *declinare.* V. *comun, propriu, colectiv, mobil.* **2.** Adj. (CHIM.) *Colorant s.* = colorant care are proprietatea de a vopsi direct (fără ajutorul mordanților) fibrele animale și vegetale.

SUBSTANTIVA (< fr.) vb. I tranz. (LINGV.) A folosi cu funcțiune de substantiv **(1)** un cuvânt care aparține altei categorii gramaticale; a substantiva.

SUBSTANTIVAL, -Ă *(< substantiv)* adj. (LINGV.) Care ține de substantiv **(1)** sau de natura lui. ✦ (Adverbial) Cu funcție de substantiv **(1),** ca substantiv.

SUBSTANTIVIZA *(< substantiv)* vb. I tranz. A substantiva.

SUBSTANȚĂ (< fr.) s. f. **1.** Denumire generică dată corpurilor solide, lichide sau gazoase care sunt alcătuite din atomi și din molecule și care posedă însușiri fizice, ca: întindere, formă, greutate, densitate, culoare, miros, gust etc.; materie. ✧ *S. chimică* = element sau compus chimic, omogen din punctul de vedere al structurii și al compoziției. *Substanțe chimice de luptă* = **s.** chimice solide, lichide sau gazoase, care se folosesc pe câmpul de luptă pentru a produce pierderi inamicului. Pot fi clasificate în: *substanțe toxice de luptă* sau *gaze de luptă, substanțe fumigene, substanțe incendiare* etc. *Substanțe toxice de luptă* = gaze, lichide pulverizate sau solide sub formă de aerosoli, cu proprietăți speciale și o mare putere toxică, răspândite pe câmpul de luptă pentru a distruge forța vie a inamicului. Acționează asupra organismului prin respirarea aerului viciat, folosirea apei și alimentelor infectate sau prin contact direct cu pielea. Se mai numesc *gaze de luptă,* deși majoritatea se prezintă în stare lichidă. Pentru protecție se folosesc măști de gaze și costume speciale. Sunt interzise prin tratate și convenții internaționale. *S. minerală utilă* = mineral sau rocă care are valoare economică; mineral util. **2.** (BIOL.) *S. de creștere* = stimulator de creștere. *Substanță activă* = **s.** care exercită efectul urmărit (ex. un efect farmacodinamic) și care în produsul comercial (ex. comprimat, unguent) este asociată cu un excipient care are rolul de a facilita administrarea, conservarea și transportul până la locul de absorbție. **3.** (ANAT.) *S. albă* = parte a sistemului nervos central formată în principal din axonii celulelor nervoase. *S. cenușie* = parte a sistemului nervos central formată în principal din corpurile celulelor nervoase. **4.** (FILOZ.) Baza existenței, substratul care persistă de-a lungul tuturor transformărilor; existență sau realitate de sine stătătoare, care este suportul atributelor, al însușirilor. **5.** Fig. Partea fundamentală, constitutivă a unui lucru; esență, conținut, structură.

SUBSTANȚIAL, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care ține de substanța unui lucru; principal, esențial; *p. ext.* însemnat, important. **2.** (Despre alimente) Care conține substanțe hrănitoare; consistent. **3.** (FILOZ.) Care are natura unei substanțe **(1).**

SUBSTANȚIALITATE (< fr., lat.) s. f. Calitatea de a fi substanțial **(1).**

SUBSTITUENT (< *substitui* sau < it.) s. m. Substanță sau element care poate înlocui o altă substanță sau un alt element cu care are proprietăți asemănătoare.

SUBSTITUI (< fr., lat.) vb. IV tranz. și refl. A (se) situa în locul altuia; a înlocui. ✦ (DR.) A face o substituire sau a forma obiectul unei substituiri. ✦ Tranz. (MAT.) A înlocui într-o expresie matematică un element (sau mai multe) prin altul (sau prin altele).

SUBSTITUIRE *(< substitui) s.* f. Acțiunea de a (se) substitui; înlocuire. ✦ (DR.) *S. de persoane* = infracțiune care constă în fapta unei persoane de a-și atribui sau de a atribui altei persoane o identitate falsă spre a induce ori a menține în eroare o autoritate sau o persoană fizică.

SUBSTITUT (< fr., lat.) s. m. Persoană care înlocuiește temporar pe titularul unei funcții.

SUBSTITUȚIE (< fr., lat.) s. f. Substituire, înlocuire. ✦ (DR.) Dispoziție cuprinsă într-o donație sau într-un testament în temeiul căreia o persoană urmează să primească dreptul de moștenire dacă persoana în favoarea căreia a fost făcută nu o poate primi *(s. vulgară)* sau după moartea acesteia *(s. fideicomisară).* ✦ (LINGV.) Înlocuire a unui segment (sunet, morfem) dintr-un enunț cu un alt segment, pentru a stabili identitatea sau diferența lor funcțională. ✦ (CHIM.) Reacție de înlocuire a unui atom sau a unui radical dintr-un compus organic printr-un alt atom sau printr-un alt radical.

SUBSTRACTIV, -Ă (după fr. *sous-tractif*) adj. (Despre un amestec de culori) Care se realizează prin eliminarea unui domeniu din spectrul luminii albe, obținându-se o nouă culoare, a cărei nuanță nu se regăsește de obicei în spectru.

SUBSTRAT (< fr., lat.) s. n. **1.** (FILOZ.) Bază materială a diferitelor proprietăți ale unui obiect; *p. ext.* conținut. ✦ Fig. Cauză adevărată (dar ascunsă) a unei acțiuni, a unei întâmplări etc. **2.** Strat peste care s-a suprapus un alt strat. **3.** (LINGV.) Termen folosit pentru a denumi elemente ale limbii populației autohtone pătrunse în limba pe care aceasta o adoptă în urma unei cuceriri, a unei colonizări sau a unei migrațiuni (ex. **s.** galic în lb. franceză, **s.** daco-trac în lb. română). **4.** Fig. Motiv, cauză ascunsă a unei acțiuni, a unei întâmplări etc. **5.** (BIOL.) Materialul pe care trăiește un organism sedentar (plantele, unele crustacee etc.); poate fi folosit numai ca suport, dar adesea este și un furnizor de substanțe nutritive. *S. de cultură* = amestec de diferite materiale (pământ, mraniță, turbă, rumeguș, nisip etc.) folosit în sere ca suport pentru diverse plante. Sin. *sol artificial.*

SUBSUMA (< fr.) vb. I tranz. A include o noțiune mai restrânsă în sfera unei noțiuni mai largi; a subordona, a include, a încadra.

SUBSUOARĂ *(< sub*^{2}*- + suoară,* înv., id.) s. f. **1.** (ANAT.) Axilă. **(1) 2.** Unghi pe care îl formează o frunză cu lujerul sau o ramură cu axul purtător.

SUBTANGENȚĂ *(< sub*^{2}*- + tangentă,* după fr. *sous-tangente*) s. f. Segment determinat de proiecția ortogonală pe axa absciselor a unui punct de pe o curbă plană și intersecția tangentei la curbă în acest punct pe axa absciselor.

SUBTENSIUNE (după fr. *sous-tension*) s. f. Tensiune electrică într-un circuit, mai joasă decât tensiunea nominală.

SUBTERAN, -Ă (< fr., lat.) adj., s. n., s. f. **1.** Adj. Care se găsește sub nivelul solului; sub pământ. ✦ Care se face, se execută sub pământ. ✦ Fig. Ilegal. **2.** S. n. Mină. **3.** S. f. Încăpere, galerie aflată în întregime sub pământ. V. și *apă subterană.*

SUBTERFUGIU (< fr., lat.) s. n. Mijloc abil și ocolit pentru a ieși dintr-o situație dificilă; viclenie.

SUBTIL, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care pătrunde și sesizează cele mai mici nuanțe, care poate face distincțiile cele mai fine; perspicace, ager,

ascuțit. **2.** Greu de recunoscut, de pătruns, de sesizat. ✦ A cărui înțelegere cere spirit analitic, ascuțime a minții, multă finețe.

SUBTILITÁTE (< fr., lat.) s. f. **1.** Însușirea de a fi subtil, calitatea a ceea ce este subtil. **2.** Raționament, gândire subtilă, de o mare finețe.

SUBTILIZÁ (< fr.) vb. I **1.** Tranz. și intranz. (Rar) A gândi cu subtilitate, a face raționamente subtile, fine. **2.** Tranz. (Fam.) A face să dispară pe nesimțite, a sustrage cu multă dibăcie; a șterpeli, a fura.

SUBȚÍTLU *(< sub²- + titlu,* după fr. *sous-titre)* s. n. **1.** Al doilea titlu al unei lucrări, al unei opere etc., scris sub titlul principal, pe care îl completează. **2.** (CINEMAT.) Text tradus corespunzător benzii sonore și imaginii sub care a fost imprimat pe peliculă.

SUBTÓN *(< sub²- + ton)* s. n. (MUZ.) Treapta a șaptea a unui mod, aflată la distanță de un ton întreg față de fundamentala modului.

SUBTROPICÁL, -Ă (< fr.) adj. (Despre zone geografice) Care este situat la exteriorul zonei tropicale, până la c. 40° lat. N și S (cu variații latitudinale foarte mari în funcție de configurația uscatului și a mărilor, care influențează puternic circulația maselor de aer). Clima este temperat–caldă, cu veri călduroase și ierni blânde, fără zăpadă și îngheț la sol; cantitatea de precipitații variază foarte mult de la o reg. la alta, de la ținuturi cu umiditate ridicată, cu vegetație luxuriantă (de ex. Pen. Florida) și până la semideșerturi și deșerturi subtropicale. Climatul mediteranean este un climat **s.** cu ploi de iarnă și veri secetoase. Printre cele mai tipice culturi subtropicale se numără citricele.

SUBȚIÁ (lat. *subtiliare*) vb. I **1.** Tranz. și refl. A face să devină sau a deveni mai subțire. ✦ Tranz. (Despre îmbrăcăminte) A face ca silueta să devină mai prelungă, să pară mai subțire. **2.** Tranz. A face ca un corp lichid sau gazos să aibă concentrație sau densitate mai mică; a dilua. **3.** Tranz. A face ca glasul să aibă un timbru mai ascuțit, mai înalt. **4.** Refl. Fig. (Despre oameni și despre însușirile, manifestările lor) A se stila, a se rafina, a se cultiva.

SUBȚIRÁTIC, -Ă *(< subțire)* adj. **1.** (Despre oameni) Zvelt, slab. ✦ (Despre obiecte) Cu grosime mică, subțire. **2.** (Despre glas, voce) Cu ton înalt, ascuțit, subțire.

SUBȚÍRE (lat. *subtilis*) adj. **I. 1.** Cu grosimea redusă față de celelalte dimensiuni. ✦ (Despre oameni) Cu talia fină; zvelt, slab. ✦ (Despre părți ale corpului) Care este redus în lățime sau grosime; îngust; *p. ext.* slab, fin, delicat. ✦ Expr. (Adverbial) *A zâmbi subțire* = a zâmbi silit, prefăcut, a schița un surâs. ✦ (Despre fire, corzi, tuburi etc.) Cu diametru mic. ✦ (Despre litere și despre scriere; și adv.) Cu trăsături delicate, cu linii fine. **2.** (Despre corpuri cu suprafața întinsă, despre straturi, despre materii textile, piele, hârtie etc.) Care are grosime mică; fin, ușor. ✦ (Despre îmbrăcăminte) Realizat dintr-un material ușor; care nu ține cald. **3.** (Despre corpuri lichide și gazoase) Care are concentrație sau densitate redusă, neconsistent; diluat, rar. ✦ (Despre ploaie) Măruntă și deasă. **4.** Fig. (Despre vânt) Care pătrunde, care biciuiește; tăios. **5.** (Despre glas, voce; și adv.) Cu ton înalt; ascuțit. **II.** Fig. **1.** (Despre oameni) Cu maniere elegante, distins. ✦ Cu gusturi delicate; pretențios, dificil. ✦ Deosebit, fin, delicat. **2.** Subtil, rafinat; iscusit, șiret, viclean.

SUBȚIRÍME *(< subțire)* s. f. Însușirea de a fi subțire.

SUBUMÁN, -Ă (< *sub²- + uman,* după engl. *subhuman*) adj. Care se află în stadiu animalic; *fig.* pe o treaptă de evoluție inferioară.

SUBUNITÁR, -Ă *(< sub²- + unitar)* adj. (MAT.) *Număr* (sau *fracție*) *subunitar(ă)* = număr real, pozitiv, mai mic decât unu.

SUBUNITÁTE *(< sub²- + unitate)* s. f. Subdiviziune, subîmpărțire a unei unități militare, administrative, economice, comerciale etc.

SUBURBÁN, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care ține de suburbie (**2**), situat în suburbie, care aparține unei suburbii. ✧ (Înv.) *Comună s.* = așezare rurală situată în apropierea unui oraș sau la marginea acestuia. **2.** Lipsit de politețe; vulgar, grosolan.

SUBURBÍE (< lat.) s. f. **1.** Diviziune a unui oraș, delimitată după criterii administrative. **2.** Cartier mărginaș al unui oraș; în general o fostă localit. rurală înglobată în oraș, dar care are încă un grad mai redus de modernizare, o infrastructură mai slab dezvoltată.

SUBVÉNȚIE (< lat., fr.) s. f. Sprijin bănesc acordat (de stat) pentru a ajuta, a susține o persoană, o instituție, o activitate etc.

SUBVENȚIONÁ (< fr.) vb. I tranz. A susține prin subvenții, a acorda o subvenție.

SUBVERSIÚNE (< lat., fr.) s. f. Acțiune care urmărește subminarea ordinii de stat.

SUBVERSÍV, -Ă (< fr.) adj. Care primejduiește, subminează ordinea de stat.

SUBVULCÁNIC, -Ă *(< sub²- + vulcanic)* adj. (Despre corpuri de roci magmatice) Care este localizat în scoarța terestră, în apropiere de suprafața Pământului.

SUBZIDÍ *(< sub²- + zidi)* vb. IV intranz. A consolida o zidărie veche, executând dedesubt un element de construcție nou.

SUBZISTÁ (< fr., lat.) vb. I intranz. (Livr.) **1.** A persista, a dura; a se menține, a dăinui. **2.** A avea posibilități de existență, mijloace de existență; a trăi.

SUBZISTÉNT, -Ă (< fr., lat.) adj. (Livr.) Care subzistă, care se menține, care durează.

SUBZISTÉNȚĂ (< fr.) s. f. Ceea ce servește la întreținere; hrană. ✧ *Economie de* **s.**, activități economice care asigură doar un prag minimal de satisfacere a nevoilor personale și nu creează suficiente bunuri pentru schimburi economice. *Agricultură de* **s.**, activități agricole îndreptate doar spre asigurarea necesităților proprii de consum.

SUC (< fr., lat.) s. n. **1.** Lichid secretat de celulele vii, având o compoziție chimică variabilă (apă, săruri minerale, vitamine, fermenți, baze, acizi etc.) în raport cu funcțiunea pe care o îndeplinește. ✦ (FIZIOL.) *S. gastric* v. *gastric. S. intestinal* = produs de secreție al glandelor mucoasei intestinului, conținând fermenți (ex. lipaza, peptidazele, fosfataza etc.) cu rol în digestia intestinală a alimentelor. *S. pancreatic* = **s.** secretat de acinii pancreasului și transportat prin canalul lui Wiersung în duoden. Conține fermenți (ex. tripsina, lipaza și amilaza) cu rol în digestia produșilor alimentari (protide, lipide, glucide) ajunși din stomac în intestin. (BOT.) *S. celular* = soluție apoasă care umple vacuolele celulelor și conține substanțe minerale și organice. *S. c.* are reacție acidă și rol de regulator al presiunii osmotice în celulă. **2.** (IND. ALIM.) *S. de fructe* = produs obținut prin zdrobirea și presarea fructelor, care se păstrează pentru fabricarea siropurilor sau a jeleurilor ori se consumă (ca băutură) în amestec cu zahăr și apă.

SUCÁLĂ (< bg., scr.) s. f. Unealtă cu ajutorul căreia se deapănă firul pe țevi pentru războiul de țesut manual; rodan.

SUCCEDA (SUCCĘDE) (< fr., lat.) vb. I (III) intranz. **1.** A urma imediat după cineva sau ceva. ✦ Refl. **A** veni, a urma unul după altul. **2.** (DR.) A avea calitatea de succesor.

SUCCEDANEU (< fr., lat.) s. n. Medicament sau produs care poate substitui pe un altul, având proprietăți asemănătoare cu el, dar fără anumite efecte secundare ale acestuia (ex. zaharina este **s.** al zahărului).

SUCCES (< fr., lat.) s. n. Rezultat bun într-o acțiune, într-o întreprindere etc.; reușită, victorie. ✦ Primire favorabilă de care se bucură din partea publicului o operă literară, un spectacol etc.

SUCCESIUNE (< fr., lat.) s. f. **1.** Înșiruire, șir de persoane sau de lucruri, de evenimente etc. care se succedă. **2.** (DR.) Moștenire. **3.** (ECOL.) Distribuție cronologică a organismelor într-o anumită arie; înlocuirea în timp a unei comunități vegetale cu alta, ca urmare a dinamicii interne a covorului vegetal.

SUCCESIV, -Ă (< fr., lat.) adj. (Și adv.) Care urmează imediat după altcineva sau altceva, care se succedă fără întrerupere, cu regularitate. ✦ Care se petrece treptat, progresiv.

SUCCESOR, -OARE (< fr., lat.) subst. **1.** S. m. și f. Persoană care urmează în locul alteia (într-o funcție, într-o demnitate etc.). **2.** S. m. și f. (DR.) Persoană care dobândește drepturi și obligații de la o alta *(autorul ei).* ✧ *S. universal* = persoană care dobândește toate drepturile și obligațiile *autorului* său, privite ca o universalitate juridică (ex. moștenitorul legal unic). *S. cu titlu universal* = persoană care dobândește o parte din totalitatea drepturilor și a obligațiilor autorului său, privite ca o universalitate juridică (ex. cel căruia i se lasă prin testament 1/4, 1/8 etc. din moștenire). *S. cu titlu particular* = persoană care dobândește unul sau mai multe bunuri determinate ale autorului său (ex. cumpărătorul unui imobil). **3.** S.m. (MAT.) Element al unui șir care urmează după un element dat al acestuia.

SUCCESORAL, -Ă (< fr.; {s} lat. *succesor* „succesor") adj. (DR.; despre drepturi sau bunuri materiale, despre acțiuni) Privitor la succesiune **(2)**, care face parte dintr-o succesiune.

SUCCIN (< fr., lat.) s. n. (MINER.) Chihlimbar.

SUCCINIC (< fr.) adj. *Acid ~* = acid dicarboxilic descoperit în chihlimbar; este folosit ca medicament anticonvulsiv datorită acțiunii sale relaxante asupra musculaturii.

SUCCINT, -Ă (< lat., fr.) adj. Exprimat pe scurt, în puține cuvinte; laconic, sumar, concis.

SUCEAVA 1. Podișul Sucevei, complex deluros în NV pod. Moldovei; parte componentă a acestuia, situat între granița cu Ucraina (la N), C. Moldovei (la E, pe care o domină cu un abrupt de c. 300 m), Pod. Central Moldovenesc (la S), Subcarpații Moldovei (la SV) și Obcina Mare (la NV). Este alcătuit din gresii oolitice, marne, conglomerate calcaroase, calcare oolitice, lehmuri și pietrișuri sarmațiene. **P.S.** reprezintă de fapt o asociere de masive deluroase cu înălțimi între 200 și 600 m, văi largi, cu aspect de culoar (respectiv văile Siretului și Sucevei), depresiuni intracolinare (depr. Rădăuți, Liteni ș.a.) și șei largi (Dersca 260 m alt., Lozna 300 m, Bucecea 264 m, Vorona 260 m, Ruginoasa 290 m, Helești 290 m, Strunga 280 m ș.a.). **P.S.** este subunitatea pod. Moldovei în care se înregistrează cele mai mari înălțimi ale masivelor deluroase: Ibănești (339 m alt.), Lozna (380 m), Bour (472 m), Cervicești (356 m), Corni (367 m), dealu Mare (587 m, în dealul Tudora), Holm (500 m), Ruginoasa (373 m) ș.a. Alt. medie a **P.S.** este de c. 400 m, iar cea max. de 692 m (dealul Ciungi). Prezența rocilor mai dure (gresiile oolitice) și structura monoclinală a acestora (dispunerea rocilor în strate groase, cu înclinare ușoară către SE) au determinat dezvoltarea unor platouri structurale largi (Sângeap, Laiu ș.a.), precum și a unor fronturi de cueste întinse pe care se produc alunecări profunde, de mari dimensiuni. Majoritatea culmilor deluroase sunt acoperite cu păduri de stejar, gorun și fag. **P.S.** se împarte în: *pod. Dragomirnei* (la N de valea Sucevei), *pod. Fălticenilor* (la S de aceasta), ambele la V de râul Siret, și *culmea Siretului* (la E de valea Siretului). **2.** Râu, afl. dr. al Siretului pe terit. com. Liteni, jud. Suceava; 173 km. Izv. din N obcinei Mestecăniș, de sub vf. Lucina, de la 1 250 m alt., străbate mai întâi, pe direcție SV–NE, flișul paleogen din NV Obcinelor Bucovinei, unde are o pantă medie de scurgere de 16‰, iar după ce curge c. 8 km numai pe terit. Ucrainei, formează granița dintre România și Ucraina pe o distanță de 21 km, între localit. Șepot (Ucraina) și Ulma (România). Pe terit. com. Ulma își schimbă brusc direcția de curgere către E, traversând partea de N a Obcinei Mari în care a sculptat depr. Brodina și Straja, intră apoi în pod. Sucevei, iar în aval de com. Frătăuții Vechi își schimbă din nou direcția de curgere către SE, drenând partea centrală a pod. Sucevei în care își croiește o vale largă, cu aspect de culoar. Pe cursul superior al râului **S.** se află instalate numeroase mori de apă, pive și gatere. Afl. pr.: Brodina, Putna, Pozen, Sucevița, Soloneț ș.a. (pe dr.), Rud, Horait, Hătnuța (pe stg.). **3.** Municipiu în NE României, reședința județului cu același nume, situat în pod. Sucevei, pe dr. râului Suceava; 106 732 loc. (2005). Nod feroviar (gara Suceava Nord-Ițcani și gara Suceava-Burdujeni) și rutier. Aeroport (în com. Salcea, situată la 12 km E de oraș). Expl. de balast. Centrală electrică și de termoficare. Turnătorie de fontă. Constr. de mașini, de rulmenți, aparate de măsură și control, prelucr. a lemnului, celuloză și hârtie. Fabrici de tricotaje, confecții, mase plastice, încălțăminte, sticlărie pentru menaj, seringi și ace de unică întrebuințare, de produse alim. ș.a. Antrepozite frigorifice. Tipografie. Universitatea „Ștefan cel Mare" (1990); biblioteca județeană „I.G. Sbierea" (1923); Muzeul Național al Bucovinei, cu colecții de arheologie, istorie, științele naturii, artă, etnografie; Muzeul Etnografic al Bucovinei „Hanul Domnesc"; Muzeul științelor naturii. Planetariu. Săpăturile arheologice efectuate în anii 1953–1957, în diferite zone ale orașului, au scos la iveală vestigii care atestă o locuire neîntreruptă pe vatra actuală a municipiului. În punctul Șipot a fost identificată o așezare de bordeie, datând din Neolitic, în care s-au găsit fragmente de unelte din silex și obiecte de ceramică executate din pastă grosolană, modelată cu mâna, fusaiole din teracotă ș.a. Pe platoul situat la E de cetate au fost descoperite vestigii din Epoca bronzului și cea a fierului, iar în alte puncte ale orașului au fost scoase la suprafață urmele unor așezări aparținând dacilor liberi (sec. 2–3) din care s-au recuperat vase ceramice lucrate din pastă fină, bine arsă, modelată la roată, apoi vestigiile unor așezări din sec. 6–7, atribuite slavilor, și ale unor locuințe din sec. 7–9, atribuite tot slavilor, dar cu influențe puternice ale culturii populației autohtone. Localitatea apare menționată documentar, prima oară, la 10 febr. 1388, într-un act emis de Petru I (Mușat), prin care acesta muta capitala Moldovei de la Siret la Suceava. Concomitent, Petru I (Mușat) a construit punctele fortificate „Cetatea Șcheia" în V (cu o scurtă existență) și „Cetatea de Scaun", în partea de E a orașului, cu ziduri înalte de 10 m și groase de 2 m, străjuite de turnuri de apărare la colțuri. În timpul lui Ștefan cel Mare,

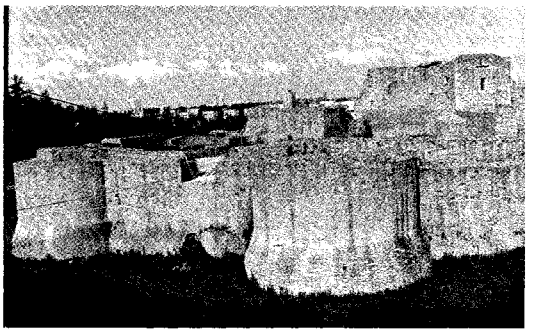

Ruinele Cetății

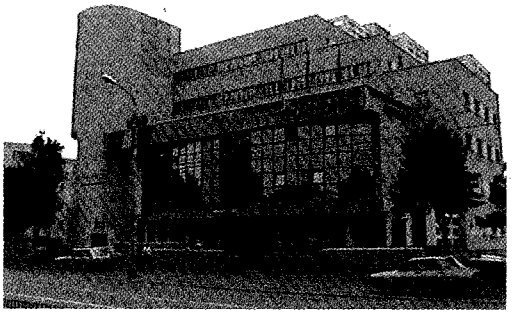

Primăria

Suceava (2)

Cetatea de Scaun a fost extinsă și întărită, cu un al doilea zid, gros de 2 m, plasat la 25 m de zidul inițial, susținut de contraforturi masive, apărat, la rândul lui, de un șanț lat de 20 m la bază și de 30 m la deschidere. Intrarea în cetate se făcea pe un pod cu piloni care se termina în fața unei intrări înguste, prevăzute cu capcană. În 1476, cetatea a rezistat atacului sultanului Mehmed II, după care Ștefan cel Mare a întărit din nou Cetatea Sucevei cu un alt zid, gros de c. 4 m, străjuit de bastioane semicirculare. Cetatea a rezistat atacului turcilor atât în 1485, cât și mai târziu, în 1538. Incendiată (1564) de Alexandru Lăpușneanu, la porunca turcilor, care a mutat capitala la Iași. Ulterior, unii domni ai Moldovei au preferat să-și aibă reședința tot la Suceava. Astfel, Aron Vodă Tiranul readuce reședința Moldovei la Suceava, iar Ieremia Movilă (1595–1600) reface cetatea Sucevei. În 1675, la dorința Porții Otomane, Dumitrașcu Cantacuzino, domn al Moldovei (1674–1675), a aruncat în aer cetatea Sucevei, dată după care aceasta a rămas în ruină. În perioada 1895–1904 au fost efectuate lucrări de degajare și restaurare a cetății, sub conducerea arhitectului austriac K.A. Romstorfer, iar amplele restaurări din 1951 și mai ales din 1961–1970 i-au dat înfățișarea pe care o are în prezent. În sec. 15–17, **S.** era un mare oraș, care concentra c. 20 000 de români, c. 3 000 de armeni și câteva mii de sași, italieni, evrei, unguri ș.a. (așa cum reiese din însemnările misionarului franciscan Marco *Bandini*, stabilit în Moldova în 1644), unde se încrucișau marile drumuri comerciale (dinspre Liov, orașele transilvănene și Iași) și unde se concentrau mărfurile aduse de negustori din Polonia, Rusia, Veneția, Grecia, Poarta Otomană ș.a. fiind, totodată, cel mai important punct vamal al Moldovei. După sec. 17, orașul a decăzut treptat, recăpătând o oarecare revigorare în timpul stăpânirii austriece a Bucovinei (1774–1918), când a devenit capitala unui ținut și apoi a unui județ (atunci s-au construit clădirile spitalului, gării feroviare, primăriei, prefecturii, tribunalului, s-a introdus iluminatul electric, s-au realizat lucrări de canalizare și de instalare a conductelor de apă potabilă ș.a.). Cu toate acestea, **S.** era la începutul sec. 19 doar un mic oraș cu funcții administrative. În nov. 1918, orașul **S.** și întreaga Bucovină au fost integrate în granițele României întregite. În a doua jumătate a sec. 20, orașul **S.** a cunoscut o dezvoltare economică, social-culturală, edilitar-urbană și turistică importantă, fiind declarat municipiu și reședință a județului omonim la 17 febr. 1968. Monumente: cetatea Sucevei (sec. 14, cu unele transformări și extinderi din sec. 15–16); biserica Sf. Gheorghe-Mirăuți (sau Mitropolia Veche), ctitorie din anii 1375–1391 a domnului Petru I (Mușat), a devenit sediul Mitropoliei Moldovei în 1401. Biserica Mirăuți (numită astfel pentru că aici erau miruiți voievozii Moldovei înainte de înscăunare) a suferit repetate distrugeri și tot atâtea refaceri, fiind reconstruită în întregime la sfârșitul sec. 17 și începutul sec. 18, restaurată în anii 1898–1903, sub conducerea arhitectului austriac K.A. Romstorfer, și pictată în aceeași perioadă de Karl Jobst. La această biserică a fost uns domn (la 2 apr. 1457) Ștefan cel Mare. Cu ocazia unor lucrări de restaurare a acestei biserici, în anii 1996–1997, au fost descoperite mormintele lui Petru I (Mușat) și al Doamnei Evdochia de Kiev (prima soție a lui Ștefan cel Mare); biserica Sf. Ilie a fostei mănăstiri, ctitorie din 1488 a lui Ștefan cel Mare, reparată și pictată în anii 1632–1633 prin strădania mitropolitului Varlaam; mănăstirea Sf. Ioan cel Nou (de călugări), cu biserica Sf. Gheorghe, ctitorie din 1514 a domnului Bogdan III cel Chior și terminată în 1522 de Ștefăniță Vodă, cu picturi murale interioare și exterioare realizate (1532–1534) în timpul domniei lui Petru Rareș, cu exonartex adăugat de Petru Șchiopul în 1579 și pridvor construit în 1827–1828. Iconostasul bisericii Sf. Gheorghe datează din 1796, iar turnul-clopotniță din 1589. Acoperișul bisericii Sf. Gheorghe este din țiglă smălțuită. Biserica și ansamblul monahal au fost restaurate în 1751–1760 și 1976–1991. În sec. 18, aici a funcționat o școală clericală, iar în sec. 19 un Institut teologic. În biserica mănăstirii se află moaștele Sf. Ioan cel Nou (martirizat în 1303 la Cetatea Albă), aduse aici în 1402 de Alexandru cel Bun. Din 1991, la mănăstirea Sf. Ioan cel Nou se află reședința nou înființatei Arhiepiscopii a Sucevei și Rădăuților. Paraclisul mănăstirii datează din 1629 (cu picturi murale interioare și exterioare originare), iar stăreția din 1895, cu unele transformări și adăugiri din 1973 (foișorul) și 1989 (pridvorul); biserica Sf. Dumitru-Domnească (36 m lungime și 16 m lățime), construită în perioada 10 aug. 1534–30 aug. 1535, prin strădania și pe cheltuiala domnului Petru Rareș, și pictată în 1537–1538 (păstrează un tablou votiv slab conservat). Restaurată în 1990–1991. Turnul-clopotniță a fost ridicat din inițiativa lui Alexandru Lăpușneanu și refăcut în 1845 și folosit inițial ca foișor de foc. În această biserică se află mormântul lui Bogdan, fiul lui Petru Rareș; biserica Învierea Domnului, ctitorie din 1551 a Doamnei Elena Rareș (soția lui Petru Rareș), cu unele modificări din sec. 18–19, când a devenit biserică romano-catolică. Din 1838, biserică ruteană, iar din 1936

biserică ortodoxă, restaurată în 1957; biserica Sf. Nicolae-Prăjescu (1546–1551), reconstruită în 1611 de marele vistier Nicoară Prăjescu, restaurată și zugrăvită în 1895 și renovată în 1975; biserica Înălțarea Domnului a mănăstirii Todireni din cartierul Burdujeni, zidită în 1597 prin osârdia lui Toader Movilă, reparată în 1785 și devenită biserică de mir în 1864. Biserica a fost renovată în perioada 1984–1993, iar mănăstirea a fost reînființată în 1992 (de maici). Turnul-clopotniță și zidul de incintă au fost ridicate în 1597; bisericile armeano-gregoriene cu hramurile Sf. Simion (ante 1513) și Sf. Cruce (1521, cu unele transformări din 1918); bisericile Sf. Nicolae (1612), Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (1612), Adormirea Maicii Domnului-Ițcani (1639), Nașterea Sf. Ioan Botezătorul a Coconilor sau Beizadelelor (ctitorie din 1642–1643 a lui Vasile Lupu pentru a servi ca paraclis al Curții Domnești, renovată și pictată în 1884 și restaurată în 1924–1926) și Sf. Treime din cartierul Burdujeni (1851); mănăstirea Zamca, cu biserica Sf. Auxentie, este cel mai important așezământ monahal al bisericii armene din România, datând de la începutul sec. 15, când a fost și catedrală episcopală armeană în timpul domniei lui Alexandru cel Bun (1400–1432). Biserica a fost refăcută la începutul sec. 17 (în jurul anului 1606) prin strădania lui Agopșa Vartanian, perioadă în care a fost ridicat și turnul-clopotniță, și pictată în sec. 18. Paraclisul, cu hramul Sf. Grigore, datează din sec. 17. Zidurile de incintă ale mănăstirii Zamca, întărite cu bastioane la colțuri și cu șanț de apărare, au fost construite în 1690–1691 de către oștile polone ale lui Jan Sobieski, care și-au stabilit tabăra militară în jurul mănăstirii pentru a opune rezistență oștilor turcești. Aceștia au atribuit mănăstirii denumirea „Zamek" (cetățuie, fortăreață) de la care derivă numele actual. Restaurată după 1997; mănăstirea Hagigadar, cu biserica Adormirea Maicii Domnului, situată la 15 km de centrul municipiului **S.**, a fost construită în 1512–1513 de Asduadzadur (Bogdan) Donavachian, ca metoc armenesc; Palatul Domnesc (1410, cu unele adăugiri din 1486 și transformări din sec. 17); clădirea Hanului Domnesc (sec. 17–18, restaurat în 1964–1966), păstrează în interior elemente arhitectonice specifice artei medievale moldovenești. În această clădire se află în prezent Muzeul de etnografie și artă populară; clădirile fostei Prefecturi, construită în 1898 după planurile arhitectului Johann Bochnner, azi este sediul Muzeului Național al Bucovinei, și fostului Tribunal (1885, arhitect Ferdinand Fellner); statuia ecvestră a lui Ștefan cel Mare, turnată în bronz, operă a sculptorului Eftimie Bârleanu, dezvelită în 1977, amplasată în parcul vechii cetăți. Municipiul **S.** este un important centru turistic al Moldovei de Nord. **4.** Județ în extremitatea de NNE a României, în partea de N a Moldovei, în bazinele

superioare ale râurilor Siret și Bistrița, la granița cu Ucraina; 8 553 km^2, al doilea județ ca mărime, după jud. Timiș; 705 752 loc. (2005), din care 43,3% în mediul urban; densitatea: 83,5 loc./km^2. Reședința: municipiul Suceava. Orașe: Broșteni, Cajvana, Câmpulung Moldovenesc (municipiu), Dolhasca, Fălticeni (municipiu), Frasin, Gura Humorului, Liteni, Milișăuți, Rădăuți (municipiu), Salcea, Siret, Solca, Vatra Dornei (municipiu), Vicovu de Sus. Comune: 97. *Relief* predominant muntos (65,4% din supr. jud.), urmat de cel de podiș și dealuri (34,6%), care coboară în trepte de la V la E, de la 2 100 m alt. (vf. Pietrosu din m-ții Călimani) la 218 m (în lunca Siretului, la Dolhasca). Munții se află în partea centrală și vestică a jud. **S.**, cuprinzând prelungirile M-ților Stânișoarei, Bistriței (masivele Rarău și Giumalău) și Călimanului (în S și SV), apoi m-ții Bârgăului (VSV) și Maramureșului (NV), precum și masivul Suhard (în V) și Obcinile Bucovinei (în jumătatea de N a jud. **S.**). Numeroase depresiuni, bine individualizate, între care cele mai importante sunt: depr. Dornelor, Câmpulung Moldovenesc, Rădăuți, Gura Humorului, Fundu Moldovei, Solca, Pojorâta, Sadova, Vama, Marginea, Cacica, ș.a. La E de zona montană, până la valea Siretului, se desfășoară pod. Sucevei, care prezintă, în reg. de contact cu munții, o fâșie îngustă (c. 20 km lățime max.) de masive colinare și piemonturi pericarpatice ce se continuă spre SSE printr-o zonă de tranziție formată din valea largă a Moldovei. Între valea Moldovei (la E) și m-ții Stânișoarei (la V) se intercalează partea de N a Subcarpaților Neamțului, respectiv culmea Pleșu. Ca unități aparte de relief se individualizează culoarele de vale ale Siretului, Sucevei și Moldovei. Climă temperat-continentală, cu caracter mai răcoros, cu variații accentuate de la o treaptă de relief la alta. Valorile medii anuale ale temp. aerului variază între 0°C pe culmile înalte, c. 2°C în munții mijlocii, 5°C în zonele depresionare și 8°C în pod. Sucevei și culoarul Siretului. Cantitatea medie anuală a precipitațiilor variază altitudinal, de la 550 mm în zona de podiș la 800 mm în dealurile subcarpatice, 1 200 mm în munții mici și mijlocii și c. 1 400 mm pe culmile m-ților Călimani. Vânturile predominante bat dinspre V, NV și E. Rețeaua hidrografică, aparține în întregime bazinului râului Siret, care formează limita de E a jud. **S.** pe o lungime de 153 km. Pr. râuri mari sunt Bistrița (cu afl. săi Cârlibaba, Dorna, Neagra Șarului, Bârnaru, Neagra Broștenilor ș.a.), care străbate partea de V și SV a jud. **S.**, Moldova (cu afl. Moldovița, Suha, Humor, Voroneț, Suha Mare, Suha Mică ș.a.), care drenează partea centrală a județului pe direcție NV-SE, Suceava (cu afl. Brodina, Putna, Sucevița, Solca, Soloneț, Horait, Hătnuța ș.a.), în NE jud. **S.**, Șomuzu Mare și Șomuzu Mic în SSE. Lacurile naturale sunt puține, iar cele artificiale sunt reprezentate prin iazuri piscicole (în special pe Șomuzu Mare) și prin lacul hidroenergetic Bucecea. Zăcăminte de minereu de mangan (Iacobeni, Vatra Dornei, Șaru Dornei, Cârlibaba), pirită cupriferă (Fundu Moldovei, Leșu Ursului), sulf (Gura Haitii), blendă și galenă (Cârlibaba), sare gemă (Cacica), turbă (Neagra Șarului, Iacobeni), baritină (Ostra). Izvoare minerale (Vatra Dornei, Șaru Dornei, Poiana Negrii, Neagra Șarului, Poiana Stampei, Dorna Candrenilor ș.a.). Pr. produse ind.: energie electrică și termică (Suceava, Vatra Dornei), mașini-unelte, materiale plastice, detergenți, articole tehnice din cauciuc, mobilă, cherestea, parchete, ambalaje din lemn, celuloză și hârtie, încălțăminte, tricotaje și confecții, sticlărie, preparate din carne și lapte, conserve de legume și fructe, bere, amidon, lapte praf, lactoză ș.a. O contribuție importantă o au meșteșugurile tradiționale. Mari suprafețe acoperite cu păduri (435 mii ha; locul 1 pe țară atât ca suprafață, cât și ca volum de masă lemnoasă pus în circuitul economic), pășuni și fânețe (peste 170 mii ha). Se cultivă plante de nutreț (50 126 ha, locul 2 pe țară), porumb, cartofi (30 605 ha, locul 1 pe țară), grâu și secară, ovăz, orz și orzoaică, sfeclă de zahăr, floarea-soarelui, in și cânepă, legume (în special castraveți, varză și ceapă) ș.a. Pomicultura, în structura căreia predomină merii și prunii, se practică îndeosebi în arealele localit. Fălticeni, Rădăuți, Vultureşti, Preutești, Rădășeni ș.a. Se cresc bovine (în special din rasele Pinzgau și Simmenthal), locul 1 pe țară, porcine, ovine (Țurcană și Țigaie), cabaline (inclusiv rasa Huțul, crescut în hergheliile de la Rădăuți și Lucina); avicultură, apicultură. Importanța transportului feroviar sucevean este amplificată de prezența mai multor noduri de c.f. (Dolhasca, Vereşti, Suceava, Dărmănești, Vama) care permit ramificarea liniilor de c.f. către mai multe direcții, precum și de prezența pe terit jud. **S.** a unui tronson al magistralei feroviare București–Ploiești–Buzău–Mărășești–Bacău–Roman–Pașcani–Suceava–Vicșani (punct de frontieră și de vamă) cu legături spre Ucraina și Polonia. Importante noduri rutiere (Suceava, Rădăuți, Păltinoasa, Frasin, Pojorâta, Vatra Dornei ș.a.). Traficul aerian de mărfuri și călători se efectuează prin intermediul aeroportului din com. Salcea, situat la 12 km E de municipiul Suceava. Potențial turistic ridicat, situându-se printre regiunile clasice de turism ale țării (zona numită Nordul Moldovei sau Bucovina). Se remarcă relieful masivului Călimani (cel mai reprezentativ edificiu vulcanic din Carpații românești), cu stâncile lui ruiniforme (cunoscute sub denumirea de „12 Apostoli") și cu Parcul național de aici, relieful carstic și rezidual al masivului Rarău cu grupul de stânci Pietrele Doamnei, cu celebra rezervație forestieră de pe versantul E, numită Codrul secular Slătioara și cu fânețele montane „Todirescu", cheile Bistriței de la Zugreni, valea superioară a Moldovei, turbăriile cu valoare terapeutică de la Poiana Stampei, rezervația naturală de molidișuri seculare și cea paleontologică de la Pojorâta, fânețele de la Bosanci ș.a. Cele mai valoroase monumente istorice și de arhitectură medievală se găsesc la Suceava, Rădăuți, Gura Humorului (mănăstirea Voroneț), Sucevița, mănăstirea Humorului, Vatra Moldoviței, Putna, Arbore, Pătrăuți, Siret, Baia (prima capitală a Moldovei). O atracție turistică deosebită o reprezintă vetrele folclorice și etnografice renumite prin cântece și dansuri populare, veșminte, tipuri de case și gospodării, datini și obiceiuri străvechi etc. Arta populară se remarcă îndeosebi prin țesături și cusături (Arbore), bundițe, cojoace, chimire, instrumente populare (Câmpulung Moldovenesc, Ciocănești, Fundu Moldovei, Coșna, Vama, Vicovu de Sus, Frătăuții Vechi, Botoșana ș.a.), ceramică neagră (Marginea), case ornamentate artistic pe pereții exteriori (Ciocănești) etc. Numeroase muzee și case memoriale la Suceava, Fălticeni, Mălini (satul natal al lui Nicolae Labiș), Spătărești (satul unde s-a născut actorul Matei Millo), Ciprian Porumbescu (numit anterior Stupca) ș.a., precum și renumitele stațiuni balneoclimaterice Vatra Dornei, Șaru Dornei, Poiana Negrii, Dorna Candrenilor, Cacica ș.a.

SUCEVENI, com. în jud. Galați, situată în E pod. Covurlui, în lunca și pe terasele de pe dr. Prutului; 2 119 loc. (2005). Viticultură. Obiectiv ocrotit: lacul Pochina (75 ha). Pe terit. satului **S.** au fost descoperite (1969) vestigiile unei așezări neolitice, fortificată cu șanț dublu, în care s-a găsit ceramică de tip Gumelnița

(milen. 4–3 î.Hr.). Până la 17 febr. 1968, satul și com. **S.** s-au numit *Tudor Vladimirescu.*

SUCEVIȚA, com. în jud. Suceava, la poalele de E ale Obcinei Mari; 2 700 loc. (2005). Expl. și prelucr. lemnului. În satul **S.** se află mănăstirea Sucevița (de maici) cu biserica Învierea Domnului, ctitorie din anii 1581–1584 a lui Gheorghe Movilă (mitropolit al Moldovei). Ulterior, fratele acestuia, Ieremia Movilă (domn al Moldovei) a adăugat bisericii câte un pridvor deschis (la N și S) și a construit zidurile de incintă și turnurile de apărare. Protejată de o puternică incintă fortificată (100x104 m), cu ziduri înalte de 6 m și groase de 3 m, întărite cu masive turnuri de colț, biserica mănăstirii, capodoperă a arhitecturii medievale moldovenești, păstrează atât la interior, cât și pe pereții exteriori, un valoros ansamblu de picturi murale executate în anii 1595–1596 de către frații zugravi Ioan și Sofronie. Este biserica cu cel mai mare număr de imagini pictate, realizate într-o gamă cromatică variată, pe un fond predominant verde închis, reprezentând o amplă narațiune din „Vechiul" și „Noul Testament" și din istoria Bisericii creștine. Pe pereții interiori se remarcă scenele din „Geneză" și din „Viața lui Moise", „Legenda Sf. Nicolae" ș.a., iar la exterior „Scara lui Ioan Climax", „Arborele lui Ieseu", „Imnul acatist" ș.a. Ansamblul monahal a fost restaurat în anii 1960–1970. Aici se află mormintele lui Gheorghe și Ieremia Movilă și ale familiei Movileștilor. Muzeul mănăstirii posedă o valoroasă colecție de obiecte de artă veche religioasă (epitaf din sec. 15, ferecături în argint, broderii, manuscrise, obiecte de cult, învelitoare de mormânt ale lui Ieremia și Simion Movilă ș.a.). Biserica mănăstirii Sucevița se află în evidența U.N.E.S.C.O. ca monument de arhitectură medievală.

SUCHIANU, D. I. (1895–1985, n. București), eseist, publicist, critic român de cinema. Rol important în constituirea criticii de cinema în România printr-o activitate consecventă, amplă și de lungă durată în publicații precum „Adevărul literar și artistic", „Viața românească", „Cinema". Volume: „Curs de cinematograf", „Vedetele filmului de odinioară", „Cinematograful, acest necunoscut". Cronici și eseuri literare.

SUCHOW v. **Xuzhou.**

SUCI[1] (< lat.) subst. Trib geto-dac așezat în regiunea gurii Oltului.

SUCI[2] (< sl.) vb. IV **1.** Tranz. A învârti fire sau fibre textile în jurul lor, în același sens, pentru a le face mai rezistente sau pentru a confecționa anumite obiecte; a răsuci. **2.** Tranz. A da unui obiect o mișcare de rotație; a întoarce, a învârti. ✦ A roti un obiect dându-i formă de sul; a înfășura, a încolăci. **3.** Tranz. și refl. A face să-și miște sau a mișca brusc poziția *corpului sau a unei* părți a corpului; a (se) întoarce. **4.** Tranz. A întoarce pe o parte și pe alta, a examina ceva pe ambele părți. **5.** Tranz. (În corelație cu *învârti, răsuci*) A întoarce ceva pe o parte și pe alta pentru a examina mai bine.

SUCIDAVA, așezare dacă, apoi oraș roman (cu un castru și pod), pe malul stg. al Dunării, pe locul unde se afla satul Celeiu (astăzi în raza orașului Corabia, jud. Olt). Important centru militar roman și apoi romano-bizantin pe linia Dunării. La **S.** au fost descoperite vestigii arheologice ce atestă o locuire permanentă începând din milen. 3 î.Hr. și până în sec. 14, ruinele unui important pod construit de Constantin cel Mare și ale primei biserici creștine la N Dunării. Distrusă în jurul anului 600 de avari și de slavi.

SUCIT, -Ă (< *suci*[2]) adj. **1.** (Despre fibre textile) Întors în jurul propriei axe printr-o mișcare neîntreruptă în același sens; răsucit. ✦ Făcut sul; învălătucit, înfășurat. **2.** Abătut de la poziția firească; întors; *p. ext.* strâmb, încovoiat. ✦ (Despre drumuri) Cotit, sinuos, șerpuit. **3.** Fig. Care are o fire curioasă; cu ciudățenii; ciudat. ✦ Care nu-i cum trebuie, care este potrivnic bunului-simț, judecății.

SUCITOR (< *suci*[2]) s. n. **1.** Sul neted de lemn cu care se întinde foaia de aluat; vergea. **2.** Dispozitiv de lemn sau de metal (la ferăstrău, la războiul de țesut etc.) care, prin învârtire, slăbește sau strânge o legătură.

SUCIU, Aurel (1853–1898, n. Bichiș, jud. Mureș), om politic român. Unul dintre conducătorii Partidului Național Român din Transilvania. A făcut parte din gruparea „tribuniștilor", care urmărea să imprime luptei politice un caracter mai pronunțat de combativitate. A fost unul dintre inițiatorii și conducătorii acțiunii memorandiste din 1892. Întemnițat (1894) în urma procesului intentat memorandiștilor de guvernul ungar.

SUCIU, Gheorghe Claudiu V. (1905–1990, n. Blaj), chimist român. Acad. (1990), prof. univ. la București. Lucrări în domeniul prelucrării țițeiului („Procese calorice și mecanice de separare"). A proiectat cuptoare tubulare de tip nou utilizate în industria petrolieră din țară și din străinătate. Contribuții la proiectarea rafinăriilor din Ploiești și Borzești. Alte lucrări: „Elemente de inginerie chimică", „Ingineria prelucrării hidrocarburilor".

SUCIU, Vasile (1873–1935, n. Copăcel, jud. Brașov), mitropolit român. M. de onoare al Acad. (1919), prof. de dogmatică la Seminarul de teologie din Blaj. Mitropolit al Bisericii Române Unite din Alba Iulia și Făgăraș (din 1920). A reorganizat învățământul teologic și laic din Blaj. Considerat cel mai important teolog al Bisericii Române Unite din Transilvania („Teologia dogmatică fundamentală", „Teologia dogmatică specială", „Raportul dintre religie, știință și societate").

SUCIU DE SUS, com. în jud. Maramureș, situată în E depr. Lăpuș, la poalele culmii Breaza, pe râul Suciu; 2 930 loc. (2005). Pomicultură. Pe terit. satului **S. de S.,** menționat documentar în 1325, au fost descoperite o necropolă de incinerație datând din Epoca bronzului mijlociu (sec. 15–14 î. Hr.) și o necropolă de înhumație de la începutul Epocii fierului (1200–450/300 î.Hr.) în care s-a găsit material arheologic caracteristic unei culturi (numită Cultura Suciu), reprezentată prin ceramică tipică (castroane tronconice carenate, cești cu o toartă supraînălțată, cu decor geometric spiralic ș.a.) și prin numeroase depozite de bronzuri. Biserica de lemn Sf. Dumitru (1771), în satul Larga.

SUCOMBA (< fr.) vb. I intranz. (Livr.) A muri.

SUCRE (cuv. sp.) s. n. Unitate bănească din Ecuador.

SUCRE 1. Antonio José de S. (1795–1830), general venezuelan. Participant la Războiul pentru Independența Coloniilor Spaniole din America (1810–1826). Apropiat al lui S. Bolívar. A înfrânt trupele spaniole în bătălia de la Ayacucho (1824). Primul președinte al Boliviei (1826–1828). Silit să demisioneze din cauza opoziției facțiunii boliviene. Revenit (1829) a prezidat congresul de la Bogotá (1830). Asasinat. **2.** Capitala constituțională a Boliviei, situată în S țării, pe platoul Cordillerei Real, la 2 600–2 850 m alt., pe Río Cachimayo; 193,8 mii loc. (2001). Nod de comunicații. Aeroport. Rafinărie de petrol. Ind. petrochimică, de prelucr. a lemnului și a tutunului, a mat. de constr., textilă, încălțămintei și alim. Centru comercial. Universitatea „San Francisco Xavier" (1624), una dintre cele mai vechi din America de Sud.

Sucre (2). Palatul guvernamental

Sediul Curții Supreme de Justiție. Institut de sociologie. Muzeu de arheologie. Catedrală (1553). Biserica mitropolitană San Miguel (1538); bisericile în stil colonial (sec. 17) La Recoleta, San Lazaro, La Merced, Santa Clara. Primărie (1572). Palat legislativ. Centrul istoric al orașului a fost inclus (în 1991) în Patrimoniul cultural universal. Așezarea a fost fondată în 1538 (sau c. 1539) de spaniolul Pedro de Ansúrez, cu numele *Chuquisaca*, pe locul unui sat indian numit *Charcas*. A devenit reședința Căpităniei Generale Charcas în 1561. La 25 mai 1809, aici a izbucnit prima revoltă antispaniolă din America, moment în care a fost declarat și oraș. La **S.** s-a semnat (febr. 1825) declarația de independență, orașul devenind cu acest prilej și capitala țării. Din 1839 poartă numele de azi. Din 1898 La Paz a devenit capitala ad-tivă a Boliviei, **S.** rămânând capitala constituțională a țării. **3.** Stat în NNE Venezuelei, cu ieșire la M. Caraibilor și G. Paria; 11,8 mii km^2; 786,4 mii loc. (2001). Centrul ad-tiv: *Cumaná*. Expl. de petrol, sulf, aur, argint și zinc. Orez, tutun, cacao, trestie de zahăr, cafea, porumb. Creșterea bovinelor și ovinelor.

SUCULENT, -Ă (< fr., lat.) adj., s. f. pl. **1.** Adj. Plin de suc, zemos. *p. ext.* bun, gustos. ✧ *Plante suculente* = plante cu tulpini sau frunze cărnoase ale căror celule reține o cantitate mare de apă, ceea ce le permite să suporte perioade îndelungate de uscăciune (cactușii, specii de Agave și Aloe, unele euforbiacee ș.a.). ✦ Fig. Plin de miez, bogat în conținut; savuros. **2.** S. f. pl. Nutreturi provenite din plante rădăcinoase și tuberculifere (cartofi, sfeclă, morcovi, napi etc.).

SUCULENȚĂ (< fr.) s. f. Însușirea a ceea ce este suculent; savoare, gust.

SUCURSALĂ (< fr.) s. f. Unitate economico-financiară (teritorială) dependentă de o altă unitate mai mare (centrală), dar cu o anumită autonomie în gospodărirea sa.

SUD (< fr., germ.) s. f. **1.** Unul dintre cele patru puncte cardinale, opus nordului; miazăzi. ✦ Numele aceluia dintre polii unui magnet care (atunci când magnetul este liber) se îndreaptă către polul sud magnetic al Pământului. **2.** Parte a globului pământesc, a unui continent, a unei țări etc. aflate spre sud; ținut, regiune de la sud **(1).** ✧ (Adjectival) *Polul s.* v. *pol.*

SUDA (< fr.) vb. I **1.** Tranz. A îmbina două piese metalice prin sudare. **2.** Refl. (Despre oase, ligamente etc.) A se uni, a se lega, a se lipi (după ce au fost fracturate, rupte, tăiate etc.). **3.** Refl. (Despre elemente de vorbire) A se alipi unul de altul, formând un singur cuvânt.

SUD-AFRICAN, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține Africii de Sud, Republicii Africa de Sud sau sud-africanilor **(2). 2.** S. m. și f. (La m. pl.) Populația indigenă a Africii de Sud; (la sg.) persoană care face parte din fiecare dintre populațiile Africii de Sud sau este originară de acolo; *spec.* persoană care face parte din populația de bază a Republicii Africa de Sud sau este originară de acolo.

SUD-AMERICAN, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține Americii de Sud sau sud-americanilor **(2)**; referitor la America de Sud sau la sud-americani. **2.** S. m. și f. (La m. pl.) Populația țărilor din America de Sud; (la sg.) persoană care aparține fiecăreia dintre populațiile de bază ale țărilor din America de Sud sau este originară de acolo.

SUDAMINĂ (< fr. {i}; {s} lat. *sudare* „a transpira") s. f. (MED.) Erupție cutanată de microvezicule cu lichid clar, care apare după transpirații abundente sau în cursul unor boli febrile.

SUDAN, Republica ~ (Al-Jumhūrīyat as-Sūdān) 1. Stat în Africa de NE, cu ieșire la Marea Roșie; 2 503 890 km^2; 40,1 mii. loc. (2005). Limba oficială: araba. Religia: islamică (sunniți) 70,3%, creștină (romano-catolici c. 8%, anglicani c. 6% ș.a.) 16,7%, credințe tradiționale 11,9%, alte credințe 1,1%. Capitale: *Al-Khartūm (Khartoum)* — executivă și Umm Durmān (Omdurman). Orașe pr.: Sharg en-Nil/ Khartoum North, Būr Sūdān/ Port Sudan, Kassalā, Al-Ubayyid/ El Obeid, Wad Madani. Este împărțit în 26 state. Cel mai întins stat african are un relief relativ monoton: în partea centrală o vastă câmpie continuată spre V cu podișul Kordofan (alt. în jurul a 500 m) și spre S cu o reg. mlăștinoasă în mare parte (numită Sudd). Partea nordică are și ea un relief relativ plat, parte a Deșerturilor Libian și Nubian, ultimul separat de Marea Roșie printr-un lanț muntos (cu alt. ce trec de 2 400 m). Munți mai semeți întâlnim în extremitatea vestică, în reg. *Darfur* și în cea sudică unde, în m-tii Imatong aflăm alt. max. din țară (vf. Kinyeti, 3 187 m). Clima este tropicală, cu mari diferențe în privința precipitațiilor. Dacă în N acestea sunt mai mult întâmplătoare (chiar sub 10 mm/an!) în extremitatea sudică ele sunt abundente (1 500 mm/an), favorizând dezvoltarea pădurii tropical-umede. Regim termic, cu valori ridicate în partea sudică și cu mari oscilații diurne și anotimpuale, în partea nordică (valorile extreme înregistrate în deșert au fost de –2°C și 52,5°C). Principalul curs de apă este Nilul, care se formează la Khartoum din unirea Nilului Alb cu izvoarele la sud de Ecuator, în Rwanda, cu Nilul Albastru care coboară din Masivul Înalt Ethiopian. Principalul afluent al Nilului — Atbara, își are de asemenea izvoarele în reg. Masivului Ethiopian și un remarcabil potențial energetic. Învelișul vegetal este format din păduri umede, ecuatoriale în partea sudică, ierburi înalte de savană întrerupte de pădurile-galerii din lungul apelor ceva mai la N, ierburi care fac loc vegetației de semideșert în partea centrală și vestică (în zona Sahelului), pentru ca în treimea nordică, în Sahara (Deșertul Libian, Deșertul Nubian) să mai apară numai în oaze. Fauna este mai bogată în specii în zona pădurilor ecuatoriale și a savanei (lei, leoparzi, felurite maimuțe și antilope, girafe, zebre

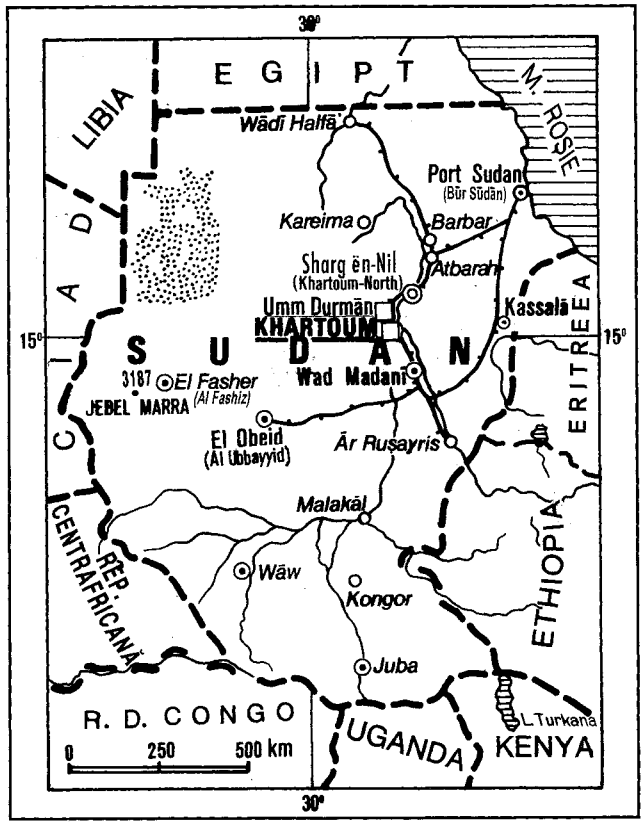

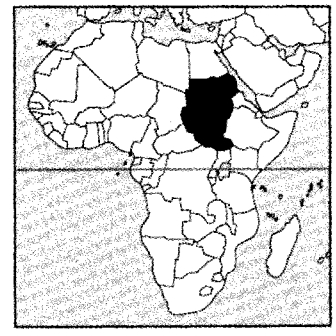

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

State	Suprafața (km²)	Centrul ad-tiv
A'āli an Nil (Nilul Superior)	77 773	Malakāl
Al Bahr al Ahmar (Marea Roșie)	218 887	Būr Sūdān/Port Sudan
Al Buhayrat (Laghi)	40 235	Rumbek
Al Jazīrah	23 373	Madani/Wad Madani
Al Khartūm	22 142	Al-Khartum/Khartoum
Al Qadārif (Gedaref)	75 263	Al Qadārif/Gedaref
Al Wahdah	360	Bantio
An Nil al Abyad (Nilul Alb)	30 411	Rabak
An Nil al Azraq (Nilul Albastru)	45 844	Al Damazin
Ash Shamālīyah (Septentrional)	348 765	Dunqulah/Dongula
Bahr al Jabal	22 956	Juba
Gharb al Istiwā'īyah (Ecuatorial Occidental)	79 319	Iambio
Gharb Bahr al Ghazāl	93 900	Wāw/Wau
Gharb Dārfūr (Darfur Occidental)	79 460	Al-Junaynah/Geneina
Gharb Kurdufān (Kordofan Occidental)	111 373	Al Fula
Janūb Dārfūr (Darfur Meridional)	127 300	Nyala
Janūb Kurdufān (Kordofan Meridional)	79 470	Kadugli
Junqalī	122 479	Bor
Kassalā	36 710	Kassalā
Nahr an Nil (Fluviul Nil)	122 123	Al Damar
Shamāl Bahr al Ghazāl	33 558	Awil
Shamāl Dārfūr (Darfur Septentrional)	296 420	Al-Fāshir
Shamāl Kurdufān (Kordofan Septentrional)	185 302	Al Ubayyid/El Obeid
Sharq al Istiwā'iyah (Ecuatorial-Oriental)	82 542	Kapoita
Sinnār	37 844	Sinnār/Sennar
Warab	31 027	Warab
	2 424 836*	

*Exclusiv 79 054 km² ape interne

ș.a.). Dispune de variate resurse de subsol (minereuri de fier, auro-argentifere, cromite, cupru, staniu, wolfram, sare, gips, gaze naturale, petrol. Secetele frecvente și prețurile mondiale ale culturilor comerciale afectează veniturile din agricultură. Suprafața irigată este importantă (1,95 mil. ha, 2002, locul 2 în Africa). Se cultivă (2003): trestie de zahăr (5,5 mil.t, locul 3 în Africa), curmale, arahide, bumbac fibră (107 mii t, mult timp principala cultură comercială), iută, susan (325 mii t, 2004, locul 4 pe glob), mei, sorg (5,18 mii. t, locul 5 pe glob), grâu, porumb, orez, manioc, igname, batate, mango, banane, citrice, legume ș.a. S. este primul producător mondial de gumă arabică (c. 80% din totalul mondial). Se cresc (mii. capete, 2003) ovine (47, locul 5 pe glob), caprine (40, locul 4 pe glob), bovine (38,3, locul 6 pe glob), cămile (3,2, locul 2 pe glob). Pescuitul și apicultura au semnificație locală; se culeg și scoici perlifere. Prelucrarea petrolului este în plin avânt. Produse ind.: energie electrică, autovehicule, benzină, ciment, cherestea, hârtie și carton, bumbac egrenat, ulei de arahide, zahăr, brânzeturi, unt ș.a. Terit. ind. se concentrează în orașele Khartoum, Sharg en-Nil și Būr Sūdān. Infrastructura căilor de comunicații este concentrată în jumătatea nordică unde, spre exemplu, calea ferată Khartoum — Port Sudan concentrează c. 2/3 din traficul feroviar al țării. Mai mult, ecartamentul îngust al rețelei feroviare limitează sensibil capacitatea de transport. Rețeaua rutieră însumează doar 11 900 km, din care ceva mai mult de 1/3 sunt modernizați. Căile navigabile interne însumează 4 068 km suplinind precaritatea infrastructurii terestre. Rețeaua de conducte s-a extins rapid, în ultimul deceniu ajungând la 3 331 km (2 365 km pentru transportul petrolului brut). Pr. porturi maritime sunt Port Sudan și

Suakin, iar flota maritimă proprie numără 18 nave; **S.** dispune şi de 12 aeroporturi modernizate, între care cel al Capitalei poate primi orice tip de aeronavă. Balanţa comercială a devenit, din 1999, excedentară, graţie exporturilor de petrol. Moneda: 1 Dinar **S.** = 100 Piaştri. Turismul este nesemnificativ datorită infrastructurii necorespunzătoare şi a situaţiilor conflictuale persistente; potenţialul este însă remarcabil. Pr. obiective: Valea Nilului (sectorul Khartoum — Atbara) cu numeroase monumente istorice şi de artă; temple şi piramide ale vechilor civilizaţii sudaneze; vestigiile regatului antic Meroe (c. 40 de piramide); oraşul Port Sudan şi litoralul Mării Roşii, oraşul El-Obeid, fostă capitală a Imperiului mahdist; parcurile naţionale Dinder, Nimule şi mai multe rezervaţii faunistice (foste rezervaţii de vânătoare, azi oferite foto-safari-urilor) între care Nematina, Ashana şi Sabaloka. Export: petrol brut, produse petroliere, susan, aur, bumbac, gumă arabică, animale vii, zahăr. Pr. parteneri: China, Japonia, Arabia Saudită. Import: utilaje şi echipamente ind., produse agroalimentare, mijloace de transport, produse chimice ş.a. Pr. parteneri: Arabia Saudită, China, Emiratele Arabe Unite, Egipt, Germania, India. — *Istoric.* Cunoscut în Antic. sub numele de Ţara Kuş sau Nubia, terit. **S.** întreţine, din milen. 3 î.Hr., intense relaţii comerciale cu Egiptul faraonic. Acesta, în timpul Regatului Nou (sec. 16–12 î.Hr.), înglobează Valea Nilului, până la cea de-a 4-a cataractă a fl. Regatul nubian cu reşedinţa la Napata, constituit în sec. 8 î.Hr., stăpâneşte, în timpul dinastiei a 25-a egiptene (numită şi dinastia nubiană), între 745 şi 650 î.Hr., şi Egiptul. După izgonirea ultimului faraon nubian din Egipt (650 î.Hr.), descendenţii dinastiei domnesc asupra Nubiei încă un milen. — în Regatul de la Napata, apoi în Regatul Meroë (sec. 4 î.Hr.–sec. 4 d.Hr.). Dintre noile formaţiuni statale constituite acum se impun regatele Makuria (cu reşedinţa la Dongola), în N, şi Aiwa (cu centrul la Loba), în S, care adoptă, în sec. 6 d.Hr., creştinismul. După cucerirea Egiptului (641/642), arabii pătrund şi în **S.** septentrional, dar cele două regate creştine, deşi izolate, reuşesc să se mai menţină încă şapte sec. până la definitiva cucerire islamică — Makuria în 1314, iar Alwa în 1504. La sfârşitul sec. 14–începutul sec. 16, în **S.** se constituie formaţiuni statale musulmane, dintre care cele mai puternice sunt sultanatele Sennar şi Darfur. Muhammad Aii Paşa, sultanul Egiptului (1805–1848), începe, în 1820–1822, cucerirea **S.** (încheiată în 1874), vasal al Imp. Otoman, încurajând, totodată, pătrunderea englezilor; astfel, nominal, **S.** aparţine, până în 1899, Imp. Otoman. Transformat, *de facto,* într-o colonie a Egiptului, **S.** ia acum contact cu lumea modernă, sunt construite primele căi ferate, este introdusă cultura bumbacului, se deschid primele şcoli. Izbucnită în 1881, răscoala antiegipteană, condusă de predicatorul religios *Muhammad Ahmad,* numit şi al-Mahdi (1844–1885), reuşeşte să dobândească, după cucerirea oraşului Khartoum, în 1885, controlul asupra întregii ţări, pe care îl păstrează până în 1898. Marea Britanie, care îşi instaurase în 1882 protectoratul asupra Egiptului, iniţiază, sprijinită şi de forţe egiptene, recucerirea **S.** (1896–1898). După înfrângerea mişcării mahdiste, în bătălia de la Omdurman (1898), **S.** este proclamat condominium anglo-egiptean (1899–1955), fiind administrat, *de facto,* ca o colonie a Marii Britanii. Administraţia britanică izolează S (treimea meridională a **S.**), populat de triburi africane (încurajând aici răspândirea creştinismului), de N conservator, arab şi islamic, adâncind astfel prăpastia dintre cele două părţi ale ţării. După ce un plebiscit respinge, în 1955, unirea cu Egiptul vecin, **S.** îşi proclamă, la 1 ian. 1956, independenţa. Membru al O.N.U. (12 nov. 1956). Opoziţia dintre N hegemonist şi S marginalizat (care revendică dreptul la independenţă) degenerează într-un sângeros război civil, din chiar clipa independenţei. Războiul civil, care continuă şi astăzi, creează premisele intervenţiei forţelor armate pe scena politică, încât guvernele civile (1956–1958, 1964–1969, 1986–1989, 1993–) alternează cu cele militare (1958–1964, 1969–1986, 1989–1993). La 25 mai 1969, puterea este preluată, în urma unei lovituri de stat militare, de un Comitet Revoluţionar, în frunte cu gen. (apoi mareşalul) Gaafar Muhammad Nimeiri, care reuşeşte să încheie, în 1972, un acord de încetare a focului cu rebelii din S, instaurând temporar, după acordarea autonomiei prov. meridionale, pacea în ţară. Politica de islamizare, declanşată în 1983 prin proclamarea republicii islamice şi introducerea legislaţiei islamice (*Sharia*), redeschide războiul civil (c. 1,5 mii. de oameni morţi şi peste 4 mii. de refugiaţi) şi, odată cu accentuarea dificultăţilor economice, determină o nouă lovitură de stat militară, care-l înlătură de la putere pe preşedintele Nimeiri (1985). Regimul instalat, după o scurtă guvernare civilă a lui Saiyid Siddiq al-Mahdi (1986–1989), în frunte cu gen. Omar Hassan Ahmad al-Bashir, continuă, sprijinit de Iran şi Libia, războiul împotriva insurgenţilor din S şi se face exponentul unei politici islamice fundamentaliste în lumea arabă. La 4 febr. 1991, autorităţile de la Khartoum proclamă **S.** stat federal. În iun. 1998, Parlamentul adoptă prima Constituţie de la proclamarea independenţei, potrivit căreia, de la 1 ian. 1999, este autorizată constituirea unor aşa-numite „uniuni politice", cu condiţia să nu contravină legii islamice (*Sharia*), practic fiind admis pluralismul. Convorbiri între Frontul de Eliberare a Sudanului de Sud creştin şi autorităţile islamice de la Khartoum se desfăşoară, între 1998 şi 2000, la Addis Abeba şi Nairobi fără vreun succes. Confruntările armate sunt punctate de repetate armistiţii şi tratative de pace, fără a se pune însă capăt războiului civil, care însângerează de decenii ţara. Alegerile prezidenţiale şi parlamentare din dec. 2000 se soldează, în condiţiile boicotării lor de către principalele forţe ale opoziţiei, cu victoria preşedintelui Omar Hassan Ahmad al-Bashir (reales cu 86,5% din sufragii în faţa fostului şef de stat, Gaafar Muhammad Nimeiri, din anii 1969–1985) şi a partidului său Congresul Naţional, care obţine 90% din mandatele noului Parlament. În pofida repetatelor tratative de pace între guvern şi liderii forţelor rebele din S, luptele continuă în 2000–2001 cu o violenţă neobişnuită. Starea de urgenţă este prelungită la 3 ian. 2001 de preşedintele al-Bashir pentru alte 12 luni. Tratative de pace între autorităţile de la Khartoum şi forţele rebele din S creştin al ţării, care duc neîntrerupt, din 1983, un război deschis împotriva N islamic, continuă în 2002, mediate de S.U.A. Protocolul de la Machakos (localit. din Kenya), semnat în prezenţa preşedintelui kenyan Daniel arap Moi (20 iul. 2002), prevede un interimat de 6 ani, timp în care S dominat de rebeli va avea propriul Parlament în cadrul unui Sudan unit sub o constituţie aprobată prin consens; un referendum ţinut după această dată sub monitorizare internaţională va decide asupra menţinerii acestui statut sau asupra independenţei S. Un acord final este semnat la 26 mai 2004 într-o atmosferă de optimism temperat. În umbra tratativelor de pace N–S izbucneşte un nou conflict în V ţării, în reg. Darfur de la graniţa cu Ciadul. Un adevărat război civil

între autoritățile centrale, milițiile de origine arabă (așa-numitele milițiI Djandjawid) sprijinite de Khartoum și mișcarea de eliberare sudaneză S.L.M. a populației civile negride izbucnește cu violență în febr. 2003. Milițiilor Djandjawid li se reproșează masacre, incendierea satelor de agricultori negri, mii de morți și sute de mii de izgoniți, dintre care c. 120 000 se refugiază în Ciad. Sub presiune internațională se încearcă în 2004 oprirea acestui nou genocid african. 800 de soldați sub egida Uniunii Africane sunt desfășurați în zona de conflict. Republică islamică, stat federal. **2.** Reg. geografică în Africa, la S și SE de Sahara, care se întinde pe c. 6 436 km lungime de la V la E, de la Oc. Atlantic până la pod. Abisiniei, iar în S pe c. 1 000 km până în bazinul fl. Congo. Ocupă o supr. de 5,2 mil. km^2. *Relief* de câmpii și depr. care alternează cu podișuri și vechi masive muntoase. *Climă* tropicală, iar în S ecuatorial-musonică. În N, *sahelul* are vegetație de semideșert și savană deșertică, dar ca vegetație tipică în **S.** apar savane. Faună bogată. Denumirea derivă din cuv. arab *Bilăd as-Sūdān* „pământul oamenilor negri".

SUDAN, Gabriel (1899–1977, n. București), matematician român. Prof. univ. la București. Contribuții în domeniul teoriei mulțimilor și al teoriei numerelor.

SUDANEZ, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La *m.* pl.) Populație care locuiește în Sudan; (la sg.) persoană care aparține populației Sudanului sau este originară de acolo **2.** Adj. Care aparține Sudanului sau sudanezilor, referitor la Sudan sau la sudanezi.

SUDARE *(< suda)* s. f. Acțiunea de a (se) suda. ✦ Operație de îmbinare a două piese metalice (mai ales din oțel) realizând o legătură metalică sau chimică, prin încălzire ori presare, cu sau fără material de adaos. Există **s.** prin *topire* cu gaze *(s. oxiacetilenică* sau *autogenă, s. oxihidrică* etc.), aluminotermică, cu arc electric, prin *rezistență electrică* sau prin *inducție,* prin *presiune,* prin *frecare.*

SUDAȚIE (< fr., lat.) s. f. **1.** (CHIM.) Procedeu de separare a componenților cu puncte de topire diferite dintr-un amestec, prin încălzirea înceată și progresivă a unui bloc din acest amestec. Se utilizează la fabricarea parafinei, la separarea unor nitroderivați etc. **2.** (MED.) Transpirație abundentă care poate fi fiziologică (efort fizic, expunere la căldură etc.) sau apărută în urma unui tratament medicamentos, a aplicării de revulsive etc. **3.** (BOT.) Eliminare a apei de către plantă la nivelul stomatelor acvifere.

SUDBURY [sądbəri], oraș în ESE Canadei (Ontario), situat la 61 km N de țărmul L. Huron, la 390 km NV de Toronto, pe c.f. Transcanadiană; 155,2 mii loc. (2001). Nod feroviar. Aeroport. Expl. de nichel (3/4 din producția mondială), de min. de cupru, aur, argint, cobalt, platină, paladiu, zinc, fier și plumb. Ind. metalurgiei neferoase, a constr. de mașini, chimică, de prelucr. a lemnului, celulozei și hârtiei și alim. Universitatea Laurentiană (1960). Muzeu de artă. Muzeul cuprului. Teatru. Societate filarmonică (1957). Orchestră simfonică. Coș de evacuare a gazelor și fumului, construit în 1972, de 381 m înălțime (cel mai înalt din lume). Fondat în 1893. Oraș din 1930.

SUD-COREEAN, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f (La m. pl.) Locuitor al Coreii de Sud; (la sg.) persoană care face parte din populația Coreii de Sud sau este originară de acolo. **2.** Adj. Care aparține Coreii de Sud sau sud-coreenilor; referitor la Coreea de Sud sau la sud-coreeni.

SUD-DUNĂREAN, -Ă *(< sud + dunărean)* adj. Aflat la sud de sectorul românesc al Dunării (Dunărea de Jos).

SUDERMANN [zu:dərman], **Hermann** (1857–1928), scriitor german. Drame („Onoarea", „Sfârșitul Sodomei", „Patria") și romane („Doamna Grijă", „Puntea pisicii", „Profesorul trăsnit") de factură naturalistă, cu accente critice.

SUD-EST (< fr.) s. n. **1.** Punct cardinal secundar, situat pe bisectoarea unghiului format de direcțiile S și E. **2.** Parte a globului pământesc, a unui continent, a unei țări etc. așezată spre S–E. ✦ Lumea din aceste regiuni.

SUDEȚEANU, Constantin (1885–1960, n. Buzău), sociolog român. Prof. univ. la Cluj. Orientare pozitivistă („Introducere în sociologia lui A. Comte", „Durkheim și doctrina școlii sociologice franceze").

SUDEȚI (SUDETY), lanț muntos în Europa Centrală, în NNE Cehiei și SV Poloniei, extins pe c. 300 km lungime și 32–48 km lățime, pe direcție NV–SE, între valea Elbei și Porțile Moravei. Alt. max.: 1 602 m (vf. Sněžka, din masivul Krkonoše). Cuprinde masivele Lužické Hory, Jizerské Hory, Krkonoše, Bobrawa-Kaczawa, Góry Stołowe, Orličké Hory, Králický-Sněžnik, Rychleské Hory, Gory Sowie, Jesenšky Hory și Moravské Pohoří alcătuite din granite, gnaisuri și roci sedimentare paleozoice. Prezintă culmi paralele, versanți abrupți și vârfuri nivelate. Acoperiți cu păduri de foioase și de conifere. Zăcăminte de cărbuni. Turism. De aici izv. Oderul, Elba și mai mulți afl. ai Dunării.

SUDIC, -Ă *(< sud)* adj. De sud, de la sud, spre sud; meridional.

SUDIST, -Ă (< fr.) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Adept al politicii statelor din sudul Statelor Unite ale Americii, în timpul *Războiului de Secesiune.* **2.** Adj. Care aparține sudiștilor, referitor la sudiști.

SUDIȚI (< it.) s. m. pl. Locuitori din Principatele Române aflați sub protecția unei puteri străine și având prin aceasta dreptul la o jurisdicție specială, la anumite privilegii fiscale etc.

SUDIȚI, com. în jud. Ialomița, situată în E C. Bărăganului, pe dr. râului Ialomița; 2 307 loc. (2005). Moară. Biserică (1856).

SUDOARE (lat. *sudorem*) s. f. Produs de secreție a glandelor sudoripare, cu aspect de lichid apos diluat, cu miros caracteristic pătrunzător, deversat prin pori la suprafața pielii. Poate fi acidă sau alcalină, după regimul alimentar și cauza *sudației.* Prin **s.** se elimină o parte din substanțele rezultate din metabolism (ex. ureea, acidul uric, acidul lactic). ✦ Fig. Trudă, osteneală; chin.

SUDOR (< fr.) s. m. Lucrător specializat în operații de sudare.

SUDORIFIC, -Ă (< fr.) adj. (Despre agenți, substanțe) Care provoacă transpirație.

SUDORIPARĂ (< fr.; {s} lat. *sudor* „sudoare" + *parere* „a produce") adj. *Glandă ~* = glandă cutanată tubulară simplă, formată din trei porțiuni: glomerulul care secretă sudoarea, canalul și traiectul prin care aceasta e eliminată la suprafața pielii.

SŪDRA (cuv. sanscrit) subst. (În India antică). Nume dat celei de-a patra și cea din urmă castă hindusă, unde tradițional erau incluși muncitorii și artiștii. Probabil că ea cuprindea inițial popoarele civilizației Indusului care au fost cucerite.

SUDRICEANU, Ștefan (sec. 17–18), comandant al unei unități de români transilvăneni care s-au alăturat răscoalei *curuților* (1703–1711). S-a remarcat în luptele din împrejurimile orașului Alba Iulia.

SUDUȚ (< magh.) vb. IV (Pop.) **1.** Tranz. și intranz. A înjura; a ocărî, a insulta. **2.** Tranz. A certa, a mustra, a dojeni.

SUDURĂ (< fr.) s. f. **1.** Rezultatul sudării; zonă în care s-a realizat îmbinarea pieselor sudate. **2.** Fig. Legătură strânsă.

SUD-VEST *(< sud + vest)* s. n. **1.** Punct cardinal secundar, situat pe bisectoarea unghiului format de direcțiile S și V. **2.** Parte a globului pământesc, a unui continent, a unei țări etc. așezată spre S–V. ✦ Popoarele, lumea din aceste regiuni.

SUE [sü], **Eugène** (pseud. lui *Marie-Joseph Sue*) (1804–1857), romancier francez. Medic militar (chirurg), și-a folosit amintirile în „Plik și Plock" și „Salamandra". Unul dintre creatorii romanului foileton („Misterele Parisului", „Martin, copilul găsit"). Romane mondene („Cécile", „Matilda sau Memoriile unei tinere femei').

SUEBI (SUEVI, SUABI), s.m. pl. Populație germanică menționată alături de vandali și alani (406) printre semințiile care pătrund în Galia romană. În anii 409/411, **s.** conduși de căpetenia Hermeneric (409/411–441), traversează M-ții Pirinei, pătrund în Pen. Iberică, și întemeiază un regat independent cu capitala la Bracara (azi Braga). Au adoptat creștinismul în sec. 5. Regele Eboric (583), după ce a recunoscut suzeranitatea vizigotă, a fost detronat de o parte din aristocrația **s.**, condusă de Audeca care a preluat domnia (583–585). În 585, Regatul **s.** a fost cucerit de puternicul rege vizigot Leovigild (568–586), care l-a înglobat în regatul său.

SUEDEZ, -Ă (< n. pr. *Suedia*) s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (La m. pl.) Popor de origine germanică constituit ca națiune pe terit. Suediei. **S.** mai trăiesc în S.U.A., Canada, Finlanda, Danemarca, Norvegia. De religie creștină (luterană). ✦ Persoană care aparține acestui popor sau este originară din Suedia. **2.** Adj. Care aparține Suediei sau suedezilor **(1),** privitor la Suedia sau la suedezi. ✦ (Substantivat, f.) Limbă indo-europeană din ramura germanică vorbită de suedezi **(1).** Este limba scandinavă cu cel mai mare număr de vorbitori; limbă oficială în Suedia și Finlanda (alături de finlandeză; până în sec. 16 a fost limbă de cultură a acestei țări). Alfabetul runic a fost folosit în mediul rural până în sec. 20. Alfabetul latin folosit în prezent are 29 de semne și este asemănător cu cel din norvegiană și daneză. Ortografie etimologică.

SUEDIA, Regatul Suediei (Konungariket Sverige), stat în N Europei, în Pen. Scandinavia, cu largă ieșire la M. Baltică; 449 964 km^2; 9,1 mil. loc. (2005). Limba oficială: suedeza. Religia: creștină (luterani 87%, romano-catolici 1,8%, penticostali 1,1%, ortodocși ș.a.) c. 91%, islamică 2,3%, alte credințe și atei 6,7%. Capitala: *Stockholm.* Orașe pr.: Göteborg, Malmö, Uppsala, Linköping, Västerås, Örebro, Norrköping, Helsingborg. Extins pe c. 1 600 km (de la N la S) terit. **S.** cuprinde cea mai mare parte a Pen. Scadinavia, precum și numeroase ins. din Marea Baltică, mai mari fiind Gotland (3 001 km^2) și Öland (1 344 km^2). Se deosebesc trei mari reg. naturale. *Norrland* (cea mai întinsă, c. 2/3 din supr. **S.**; include și o parte din Laponia); are un relief accidentat, mai înalt în V (Alpii Scandinaviei, vf. Kebnekaise, 2 111 m, alt. max din țară) și mai scund, colinar în E, unde litoralul prezintă numeroase fiorduri. *Svealand* se desfășoară la S de linia Söderhamn — Örebro și cuprinde cele mai întinse câmpii ale țării — Uppsala, Västgota și Ostagota — care apar ca arii depresionare separate de coline, în parte morene glaciare. *Götaland,* cea mai sudică reg., include podișul scund Småland presărat cu lacuri și mlaștini și câmpia vălurită Skåne (Skania), cu peisaj asemănător celui al Danemarcei învecinate. Clima este temperată, aspră în N, zonă traversată de Cercul Polar și care cunoaște fenomenul nopților albe; în extremitatea sudică clima temperată capătă nuanțe maritime evidente (ierni blânde, veri răcoroase). **S.** dispune de o densă rețea hidrografică alcătuită din râuri în general scurte, cu debite bogate și potențial energetic ridicat; lor li se alătură c. 96 000 lacuri, unele de mari dimensiuni (Vänern 5 585 km^2, Vättern 1 899 km^2, Mälaren 1 140 km^2). O parte din lacuri și râuri sunt legate între ele prin canale navigabile, mai cunoscut fiind canalul Göta. Pădurile ocupă c. 50% din terit. țării (locul 2 în Europa la fond forestier), fiind formate predominant din conifere. Doar în S, în Skania, pădurile de fag și stejar apar sub formă de pâlcuri, ele făcând loc de-a lungul sec. culturilor agricole și pajiștilor secundare. În extremul N și în zona înaltă montană domină vegetația de tundră (în munți tundră alpină). Fauna este variată. Iepuri, vulpi, nevăstuici, hermine, urși, păsări de apă. Pentru protejarea elementelor valoroase de floră, faună și peisaj există 16 parcuri naționale — mai extinse fiind cele din Laponia, precum Padjelanta și Sarek — și peste 750 rezervații, între ele Sjaunja, ce adăpostește una din cele mai mari turbării din Europa. Economia **S.**, bine dezvoltată, valorifică variate resurse de subsol (2002): minereuri de fier (de foarte bună calitate) exploatate în Laponia — la Kiruna și Gällivare (22 mil. t, 2004, locul 3 în Europa și 10 pe glob), zinc, plumb, cupru, uraniu (c. 15% din rezervele mondiale, exploatarea este temperată de hotărârea închiderii treptate a tuturor centralelor electronucleare până în anul 2010), argint, aur, molibden, seleniu, turbă, talc, grafit, caolin, feldspați. Potențialul hidroenergetic este valorificat prin intermediul a peste 1 000 hidrocentrale (cele mai multe de putere mică și mijlocie). Ind. are un înalt nivel tehnologic, evidențiindu-se construcțiile de mașini care asigură peste jumătate din producția ind. și din exporturile țării. Se obțin oțeluri speciale, metale neferoase, material rulant (concernul multinațional ABB), autovehicule (Volvo, SAAB), produse petrochimice (pe baza hidrocarburilor importate); cherestea, mobilă (concernul IKEA), celuloză (cel mai mare producător european și între primii pe plan mondial), textile, produse alimentare ș.a. Cea mai mare parte a ind. este concentrată în centrul și sudul țării. Produse ind.: energie electrică, fontă, feroaliaje, cocs metalurgic, oțel, aluminiu, cupru rafinat, plumb, staniu, autovehicule, biciclete, aparate foto, produse electrocasnice (frigidere, mașini de spălat ș.a.), aparatură electronică, benzine, cauciuc sintetic, îngrășăminte azotoase și fosfatice, anvelope, sulf, sodă caustică, acid clorhidric și azotic, celuloză (12,1 mii. t 2004, locul 4 pe glob), hârtie și carton (11,6 mil.t, 2004, dintre care 2,7 mii. t hârtie de ziar, locul 4 în Europa și locul 7 pe glob), cherestea, PAL, PFL, placaje, furnire, ciment hidraulic, țesături, confecții, zahăr brut, margarină, lapte, brânzeturi, unt, carne, ulei de rapiță, bere. Agricultura are o poziție cu totul secundară, fiind specializată în creșterea animalelor ce asigură 2/3 din producția agricolă suedeză. Se cresc (mii capete, 2004): bovine (1 605,4), porcine (1 903), ovine (450), cabaline (95,5), păsări de curte (6 000), iar în N, în Laponia, reni (c. 220). Pr. reg. agricolă este Skania; se cultivă: grâu, ovăz, orz, secară, sfeclă de zahăr, rapiță, cartofi, legume. Pescuitul este relativ important (293,2 mii t, 2003), iar apicultura se practică, cu deosebire, în S țării. Infrastructura căilor de comunicații are ca specific densitatea

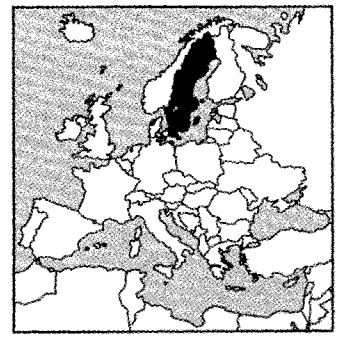

mare a acestora în jumătatea sudică a țării. Căile ferate însumează 12 821 km (62% electrificați), căile rutiere 213 237 km (78,4% modernizați, inclusiv 1 542 km autostrăzi), cele navigabile interne — 2 052 km (pentru barje și mici nave de călători); flota maritimă proprie include 205 nave cărora li se pot adăuga alte 155 ale armatorilor suedezi ce arborează alte pavilioane; **S.** dispune de 254 aeroporturi și aerodromuri (154 modernizate), dintre care 3 (Stockholm, Göteborg și Malmö) au o pistă pe care este capabilă să opereze orice tip de aeronavă. Porturile au trafic complex (Stockholm, Göteborg și Malmö) sau specializat (Luleå, expedieri de minereu de fier). Linii de feribot unesc porturile suedeze de cele ale altor țări riverane M. Baltice. În anul 2000 s-a realizat Öresund Link — un complex de poduri și tunele (lungime totală 16 km) peste str. omonimă — ce leagă rutier orașul Malmö de capitala Danemarcei, Copenhaga. Pr. zone și obiective turistice: Stockholm și împrejurimile (Palatul Regal, biserica Riddarkyrka, muzeele Vasa și Skansen); Uppsala (una din cele mai vechi universități din Europa, catedrala — cea mai mare din N Europei), castelul Gripsholm (sec.16), orașele Eskilstuna, Västerås, castelul Skokloster; S țării cu numeroase stațiuni balneare și mari centre cu rezonanță în istoria țării și a Europei nordice: Göteborg, Kalmar, Helsingborg, Malmö, Karlskrona — ultimul dintre ele (portul și orașul) fiind inclus în 1998 în Patrimoniul cultural universal, apoi ins. Öland și Gotland (cu orașul-stațiune Visby, vechi oraș hanseatic, inclus și el în 1995, în Patrimoniul cultural universal); Laponia (cu parcuri naționale întinse și cultura sami — a laponilor) și Alpii Scandinaviei (peisaje glaciare, stațiuni de sporturi de iarnă). Export (2001): utilaje și echipamente ind., produse electrotehnice, inclusiv bunuri electrocasnice,

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

District	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (2002)	Centrul ad-tiv
Blekinge	2 947	149 875	Karlskrona
Dalarna	28 196	276 636	Falun
Gävleborg	18 200	277 012	Gävle
Gotland	3 151	57 381	Visby
Halland	5 462	278 551	Halmstad
Jämtland	49 343	127 947	Östersund
Jönköping	10 495	327 971	Jönköping
Kalmar	11 219	234 627	Kalmar
Kronoberg	8 467	176 978	Växjö
Norrbotten	98 249	253 632	Luleå
Örebro	8 546	273 419	Örebro
Östergötland	10 605	413 438	Linköping
Skåne	11 035	1 145 090	Malmö
Södermanland	6 103	259 006	Nyköping
Stockholm	6 519	1 850 467	Stockholm
Uppsala	7 037	298 665	Uppsala
Värmland	17 591	273 419	Karlstad
Västerbotten	55 190	255 230	Umeå
Västernorrland	21 685	244 319	Härnösand
Västmanland	6 318	258 912	Västerås
Västra Götaland	23 956	1 508 230	Göteborg

autovehicule, hârtie şi carton, medicamente şi produse farmaceutice, produse siderurgice, celuloză, produse chimice ş.a. Pr. parteneri: S.U.A., Germania, Marea Britanie, Danemarca, Norvegia, Finlanda, Belgia, Olanda. Import: echipamente şi utilaje ind., produse electrotehnice, produse chimice, autovehicule, petrol brut şi produse rafinate, produse agro-alimentare, confecţii ş.a. Pr. parteneri: Germania, Danemarca, Marea Britanie, Olanda, Finlanda, Franţa, Norvegia, Belgia. — *Istoric.* Terit. **S.**, eliberat de ghețarii ultimei glaciaţiuni, acum 12 000–10 000 de ani, este locuit în Antic. de triburi germanice (suiones, gotes ş.a.). Vikingii suedezi (varegii) întreprind, în sec. 9–11, îndepărtate expediţii comerciale sau de jaf pe coastele Europei Occidentale, dar îndeosebi în Rusia şi Imp. Bizantin. Statul unificat ia fiinţă în sec. 11 şi cucereşte, în sec. 12–13, Finlanda, care face parte ca ducat (din 1581 mare ducat) până în 1809 din Regatul suedez. Creştinismul, propagat de misionari veniţi din Germania, se răspândeşte în sec. 9; în 1164 este fondat primul arhiepiscopat suedez la Uppsala. După adoptarea, în 1527, a Reformei, **S.** devine un bastion al protestantismului european. **S.** feudală atinge maxima expansiune sub regele *Magnus II Eriksson* (1319–1363), totodată suveran al Norvegiei şi Islandei. Între 1397 şi 1523, **S.** face parte, împreună cu Danemarca, Norvegia, Islanda şi Finlanda, din Uniunea de la Kalmar, al cărei hegemon este suveranul danez. În 1523, după destrămarea Uniunii de la Kalmar, Gustav Eriksson, ales rege (*Gustav I*, 1523–1560), întemeiază dinastia Wasa. În sec. 17, **S.** devine hegemonul Scandinaviei şi al M. Baltice, participă, sub *Gustav II Adolf* (1611–1631), la Războiul de 30 de Ani, afirmându-se ca o mare putere europeană. Războiul Nordului (1700–1721), în care se remarcă tânărul rege *Carol XII* (1697–1721), purtat împotriva Rusiei, Poloniei şi Danemarcei, se încheie cu înfrângerea **S.** şi pierderea supremaţiei în Europa septentrională. Înfrântă de Rusia, **S.** îi cedează acesteia Finlanda, în 1809, însă obţine, prin Pacea de la Kiel (1814), Norvegia, care-i este cedată de Danemarca. Uniunea personală suedezo-norvegiană este denunţată în 1905. Devenit (1818) rege, mareşalul francez *Jean-Baptiste Bernadotte* întemeiază dinastia aflată până astăzi pe tronul **S.** Din 1815, **S.** nu mai participă la nici un conflict armat european, concentrându-şi energia în direcţia modernizării statale şi a consolidării democraţiei parlamentare (introducerea, în 1918, a sufragiului universal). Statutul de „neutralitate activă" din timpul celor două războaie mondiale, ca şi din perioada confruntării Est–Vest (1945–1989), validează o adevărată vocaţie internaţionalistă, asigurând ţării un mare prestigiu în lume. Decernarea, începând cu 1901, a premiilor Nobel confirmă acest prestigiu internaţional. După formarea primului guvern social-democrat în 1920, viaţa politică este dominată (între anii 1932–1976, 1982–1991 şi din nou 1994) de P. Muncitoresc Social-Democrat care, singur sau în coaliţie, asigură neîntrerupt guvernarea ţării, record absolut pentru social-democraţia europeană. „Modelul suedez", încercare de conciliere a liberalismului ec. cu justiţie şi protecţie socială, asigură ţării decenii de prosperitate şi una dintre cele mai avansate legislaţii sociale din lume. Stagnarea, apoi declinul ec., instalat în deceniul 9 al sec. 20, afectează profund întreaga societate. Membru al O.N.U. (19 nov. 1946). Aderarea, la 1 ian. 1995, la U.E. reflectă abandonarea tradiţionalei politici de neutralitate şi încercarea **S.** de a păşi pe noi căi. În conformitate cu votul referendumului din 1980, care s-a pronunţat împotriva producerii de energie electrică în centralele nucleare (jumătate din producţia totală a ţării), guvernul a trecut, în 1998, la închiderea primului reactor nuclear. Asasinarea primului ministru social-democrat, *Per Olof Palme*, la 28 febr. 1986, pe străzile Stockholmului, rămâne până astăzi o enigmă nerezolvată. În alegerile parlamentare din 20 sept. 1998, P. Muncitoresc Social-Democrat obţine cel mai slab rezultat electoral din ultimii 70 de ani, dar rămâne, prin cele 36,5% din sufragiile obţinute, principalul partid din Parlament (131 din cele 349 de locuri ale Riksdagului). *Göran Persson* (prim-min. din 1996) formează un guvern social-democrat minoritar, sprijinit de „verzi" şi de „ex-comunişti". Datorită rezervelor exprimate de populaţie faţă de integrarea în U.E., guvernul Persson a declarat că nu va introduce, la 1 ian. 1999, moneda comunitară *euro*. Scrutinul legislativ, regional şi municipal din 15 sept. 2002 se încheie cu victoria stângii (53% din voturi şi 191 din cele 349 de mandate ale noului Parlament), iar liderul celui mai important partid, cel Social-Democrat, G. Persson, obţine cel de-al treilea mandat de premier. În sept. 2003 este organizat un referendum, la care 56,1% dintre suedezii prezenţi la urne au spus *nu* adoptării monedei unice, *euro*. Monarhie constituţională ereditară.

SUESS [züs], **Eduard** (1831–1914), geolog austriac. Prof. univ. la Viena. A adaptat teoria contracţiei formulată de geologul francez, L.E. de Beaumont; a postulat existenţa *Gondwanei*. A introdus (1875) noţiunea de biosferă pentru învelişul viu al Pământului, constituit din totalitatea organismelor animale şi vegetale. A explicat (1875) transgresiunile şi regresiunile marine prin variaţiile nivelului oceanelor. Autor al lucrării „Faţa pământului", în care se analizează problemele legate de structura continentelor.

SUETONIU (Caius Suetonius Tranquillus) (c. 70–c. 150), istoric roman. Secretar al împăratului Adrian (119–121). Principala sa lucrare, „De vita Caesarum" cuprinde biografiile împăraților romani de la Cezar la Domițian, bogate în amănunte pitorești.

SUEZ 1. Istm în NV pen. Sinai, în NE Egiptului, mărginit de M. Mediterană la N și G. Suez la S, care face legătura între continentele Africa la V și Asia la E; 116 km lățime. Este o formațiune de uscat de vârstă geologică recentă. În Terțiar, în această zonă a avut loc o ruptură a scoarței terestre, formându-se M. Roșie și G. Aqaba, iar în Cuaternar, oscilațiile nivelului Oceanului planetar au determinat exondarea istmului **S.** care este alcătuit din roci sedimentare, nisipuri și aluviuni. Acest istm este traversat de canalul Suez. **2.** Golf în NV Mării Roșii, mărginit de pen. Sinai la E și țărmul NE al Africii, legat de M. Mediterană prin intermediul canalului Suez; 302 km lungime; 23–30 km lățime. Expl. de petrol (din 1960). **3. Canalul ~ (Qanăt as-Suways)**, canal antropic, care traversează istmul Suez pe direcție N–S, făcând legătura între M. Mediterană (Port Said) și G. Suez (As-Suways) și mai departe cu Marea Roșie și Oc. Indian, trecând prin lacurile Timsah, al-Buhayrah al-Murrah al-Kubră (Lacul Amar Mare) și al-Buhayrah al-Murrah as-Sughră (Lacul Amar Mic); 163 km lungime (cel mai lung canal antropic din lume); 70–125 m lățime; ad. minimă: 12 m; ad. max.: 19,5 m. Este una dintre cele mai străbătute căi navigabile din lume deoarece scurtează cu mult distanțele dintre porturile de la Oc. Atlantic și cele de la Oc. Indian, navigația efectuându-se (din 1887) și pe timpul nopții. Primele tentative pentru construirea unei căi navigabile care să traverseze istmul Suez datează din vremea faraonului *Nechao*. Canalul a fost terminat în timpul domniei lui Ptolemeu II (sec. 3 î.Hr.). Utilizat sporadic, neîngrijit, a fost abandonat în sec. 8 d.Hr. Ideea a fost reluată de *Ferdinand de Lesseps*, care a construit un nou canal între 25 apr. 1859 și 17 nov. 1869, când a fost inaugurat. După ce khedivul Egiptului, Ismail Pașa, și-a vândut acțiunile (1875), canalul a intrat în administrația Companiei Canalului Suez, ale cărei acțiuni erau deținute de Marea Britanie, Franța și mai târziu S.U.A. În 26 iul. 1956, la ordinul președintelui G.A. Nasser, Compania a fost naționalizată de statul egiptean, ceea ce a provocat criza **S.**; englezii și francezii au trimis trupe pentru a ocupa zona canalului;

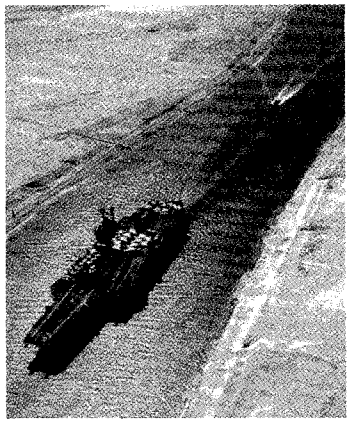

Canalul Suez

Israelul, aliatul Occidentului, a cucerit pen. Sinai. Acțiunile militare anglo-franco-israeliene (oct. 1956–mart. 1957), pentru ocuparea canalului, au suferit un eșec, ca urmare a opoziției internaționale, ele trebuind să se retragă. În urma conflictului militar arabo-israelian, din 1967, Canalul **S.** a fost blocat de vase avariate, iar malul E (pen. Sinai) ocupat de trupele israeliene, canalul fiind închis în perioada 5 iun. 1967–5 iun. 1975. După redarea în funcțiune a canalului **S.** (1975), Egiptul a inițiat un plan de extindere și adâncire a acestuia. **4. (As-Suwais)**, oraș în NE Egiptului situat la capătul de S al canalului Suez, la 130 km E de Cairo; 417,6 mii loc. (1996). Port de tranzit. Nod feroviar și rutier. Centru comercial. Rafinărie de petrol. Constr. și reparații navale. Ind. chimică (îngrășăminte) și alim. Muzeu de arheologie. Fundat în sec. 15. Distrus în mare parte în timpul Războiului arabo-israelian din 1967.

SUFERI (lat. *sufferire*) vb. IV **1.** Intranz. și tranz. A resimți puternic o durere fizică sau morală. ✦ A avea neplăceri, a suporta consecințele. **2.** Tranz. și intranz. A suporta o anumită situație. ✦ Tranz. A fi supus unei pedepse, unei condamnări. **3.** Tranz. A tolera, a suporta prezența cuiva sau a ceva. **4.** Tranz. A admite, a îngădui, a consimți.

SUFERIND, -Ă *(< suferi.)* adj. (Și subst.) Care suferă de o boală; bolnav.

SUFERINȚĂ *(< suferi)* s. f. Durere fizică sau morală; stare a celui care suferă. ✧ Expr. *A fi în suferință* = a duce lipsă de ceva.

SUFERTAȘ (< tc.) s. n. Ansamblu de mai multe vase așezate unul peste altul și prinse de un dispozitiv cu mâner, în care se transportă mâncarea.

SUFFOLK [sąfək] (cuv. engl.) subst. **1.** Rasă de cai creată în comitatul **S.** din Anglia, de o remarcabilă robustețe, specializată pentru tracțiune. **2.** Rasă de oi din comitatul **S.** crescută pentru producția de carne.

SUFICIENT, -Ă (< lat.) adj. **1.** (Și adv.) Care este în cantitate satisfăcătoare, atât cât trebuie; destul, de ajuns. ✦ (Substantivat, m.) Calificativ între „insuficient" și „bine" cu care se apreciază răspunsurile la unele examene, conduita, activitatea, munca unei persoane etc. **2.** (Despre oameni) Mulțumit de sine; încrezut, vanitos.

SUFISM (< fr., în arabă *tasawwuf*, de la *suf* îmbrăcăminte aspră de lână) s. n. Curent mistic în Islam, apărut în sec. 8 pe terit. de astăzi al Iraq-ului și Siriei. S-a extins în sec. următoare în Egipt, Persia, țările maghrebiene și alte țări islamice. **S.** își propune să ajungă la Dumnezeu direct și nu prin intermediul revelației din „Coran". Presupune îmbinarea metafizicii cu practica ascetică. A influențat poezia arabă și, mai ales, pe cea persană. Reprezentant mai însemnat *Al. Ghazali*.

SUFIT (< it.) s. n. Ornament din var și nisip, executat în special pe tavane; tavan ornamentat în acest mod.

SUFITĂ (< it.; {s} lat. *suffixus* „suspendat") s. f. Partea superioară a scenei, amenajată special pentru manevrarea dispozitivelor scenotehnice (iluminare, aerare etc.); *p. ext.* elementul scenografic care acoperă sau decorează partea superioară a scenei.

SUFIX (< fr., lat.) s. n. (LINGV.) *Afix* care se adaugă după rădăcina sau tema unui cuvânt pentru a crea cuvinte sau forme gramaticale noi.

SUFIXA (< fr.) vb. I tranz. (LINGV.) A adăuga un sufix la rădăcina sau la tema unui cuvânt.

SUFLA (lat. *sufflare*) vb. I **1.** Intranz. (Despre vânt) A pune în mișcare masele de aer; a bate. **2.** A expira puternic. **3.** A scoate un curent de aer pe gură spre a aținta focul sau spre a stinge ceva aprins. **4.** A răsufla, a respira. ✦ P. ext. A trăi. **5.** Tranz. (Cu complementul „nasul") A elimina mucozitățile din nas. **6.** Tranz. A introduce o cantitate de aer într-o mică masă de sticlă topită pentru a o dilata, în scopul fabricării unor obiecte. **7.** (Despre unele instrumente) A cânta, a suna.

8. Tranz. A şopti actorilor replicile în timpul unei reprezentaţii; a şopti cuiva răspunsul pe care trebuie să-l dea la o întrebare. **9.** Tranz. A acoperi (un obiect de metal) cu un strat subţire de metal preţios. **10.** Tranz. A curăţa suprafaţa unui obiect sau pereţii unei incinte, ai unui recipient etc. cu ajutorul unui jet de gaze. **11.** Intranz. (Despre recipiente) A avea scăpări de abur sau apă în atmosferă din cauza uzurii sau a montării defectuoase.

SUFLAI *(< sufla)* s. n. **1.** Dispozitiv utilizat pentru executarea sudurii sau a tăierii cu flacără oxiacetilenică, compus, în esenţă, dintr-o cameră pentru amestecarea combustibilului cu oxigenul şi dintr-un dispozitiv de proiectare a amestecului sub formă de jet (la capătul căruia se formează flacăra). **2.** Instalaţie rudimentară de aerisire, folosită la săparea puţurilor adânci de explorare sau în cazul când se degajă gaze vătămătoare.

SUFLANTĂ (< fr.) s. f. Compresor pentru aer sau alte gaze debitate în cantităţi mari, la presiuni cuprinse între 0,1 şi 3 atmosfere, folosit în special pentru alimentarea cuptoarelor metalice (furnale şi convertizoare).

SUFLARE *(< sufla)* s. f. **1.** Acţiunea de a sufla. ✦ Aerul expirat; *fig.* faptul de a exista, de a trăi. ✧ Loc. *Într-o suflare* = foarte repede. ✧ Expr. *Fără (de) suflare* = mort; *fig.* foarte uimit, speriat etc. *A-şi da suflarea (de pe urmă)* = a muri. **2.** Fiinţă, vieţuitoare; oameni, lume.

SUFLĂTOR *(< sufla)* s. m., s. n. **I.** S. m. Persoană care cântă la un instrument de suflat. **II.** S. n. **1.** Ţeavă prin care muncitorul sticlar suflă aer într-o masă topită pentru a o dilata şi a forma diverse obiecte. **2.** Dispozitiv de suflare a unui curent de abur în cutia de fum a unei locomotive pentru a-i activa tirajul. **3.** Ustensilă alcătuită dintr-un tub metalic, subţire şi îndoit la un capăt, cu care se suflă aer în dreptul unei flăcări de gaz pentru a obţine o flacără dirijată şi ascuţită, necesară în operaţii de lipire tare (ex. de bijuterii) sau de analiză uscată a mineralelor.

SUFLECA (lat. **subfollicare*) vb. I tranz. A răsuci, a răsfrânge marginile unui obiect de îmbrăcăminte (pentru a nu le uda sau pentru a fi mai liber în mişcări); a sumete.

SUFLER (SUFLEOR) (< fr.) s. m. Cel care şopteşte actorilor replicile la repetiţii şi la spectacole.

SUFLERIE (< fr.) s. f. ~ *aerodinamică* = instalaţie experimentală, în formă de tunel, pentru determinarea forţelor aerodinamice exercitate de un curent de aer asupra unor machete de avioane, de aripi de avion etc., în vederea stabilirii forţelor care se exercită asupra construcţiilor reale în condiţii de exploatare.

SUFLET (lat. **sufflitus*) s. n. **I. 1.** (REL.) Substanţă spirituală de sine stătătoare, independentă de corp, socotită de origine divină şi nemuritoare, care dă omului viaţă ✧ Expr. *A-i ieşi cuiva sufletul* = a muri; *fig.* a munci mult, a trudi. **2.** Viaţa psihică; totalitatea proceselor afective, intelectuale şi de voinţă ale omului. ✧ Expr. *A avea ceva pe suflet* = a fi chinuit, preocupat de ceva. **II. 1.** Persoană care animă o acţiune colectivă. **2.** Trăsătură de caracter (bună sau rea); *p. gener.* caracter. ✧ Expr. *Cu* (sau) *fără suflet* = bun (sau) rău. ✦ Omenie, bunătate. ✦ Sensibilitate. **3.** (Cu valoare adverbială) Viaţă; curaj, entuziasm. ✧ Loc. *Din suflet* sau *din tot sufletul, din adâncul sufletului* = cu pasiune; cu abnegaţie, foarte mult. ✦ Inimă. ✧ Expr. *A-i merge* (cuiva ceva) *la suflet* = a-i produce (cuiva) o satisfacţie deosebită. **4.** Om; *p. ext.* fiinţă. ✦ Locuitor. **5.** (Pop.) Suflare, respiraţie. ✧ Loc. *Într-un suflet* = foarte repede. **6.** *Copil de suflet* = copil adoptiv. ✧ Expr. *A lua* (sau *a da*) *de suflet* = a adopta (sau a da spre adopţie) un copil.

SUFLEŢESC, -EASCĂ *(< suflet)* adj. Care ţine de suflet, referitor la suflet; *p. ext.* moral, spiritual.

SUFLEŢEŞTE *(< suflet)* adv. Din punct de vedere sufletesc; moralmente.

SUFLEŢIST, -Ă (< *suflet*) s. m. şi f., adj. (Persoană) plină de generozitate şi de solicitudine.

SUFLEU (< fr.) s. n. Produs culinar în formă de budincă foarte pufoasă, din legume, fructe cu brânză, ou şi alte ingrediente.

SUFLU (< fr.) s. n. **1.** (MED.) Zgomot anormal, având caracterul unui şuierat, perceput prin auscultaţie la nivelul anumitor organe (pleură, plămâni, inimă, vase) şi care apare în cursul unor boli. ✦ Respiraţie. ✦ Putere de respiraţie mare; rezistenţă fizică. ✦ Fig. Elan, însufleţire. **2.** Adiere. **3.** Undă de presiune violentă produsă de o explozie, care se propagă prin aer şi poate provoca avarii şi distrugeri.

SUFLURĂ (< fr.) s. f. Defect al lingourilor sau al pieselor turnate, care constă în prezenţa unor goluri mici, datorate fie gazelor dizolvate în materialul topit insuficient degazificat şi degajate în timpul solidificării, fie gazelor produse în timpul turnării la suprafaţa de contact a metalului cu forma de turnare.

SUFOCA (< fr., lat.) vb. I refl. şi tranz. A-şi pierde respiraţia, a (se) asfixia.

SUFOCANT, -Ă (< fr.) adj. Asfixiant, înăbuşitor.

SUFOZIUNE (< fr.) s. f. (GEOL.) Îndepărtare prin spălare de către apele de infiltraţie şi subterane a particulelor fine din rocile afânate, în urma căreia apar goluri subterane (hornuri, tunele etc.) şi scufundări de teren de obicei sub formă de pâlnie („pâlnii" de **s.**) sau mici depresiuni puţin adânci.

SUFRAGERIE *(< sufragiu[2])* s. f. **1.** Încăpere dintr-un apartament destinată servirii mesei. **2.** Mobilier destinat acestei încăperi.

SUFRAGETĂ (< fr.) s. f. (În a doua jumătate a sec. 19 şi la începutul sec. 20 în Marea Britanie) Partizană a mişcării feministe al cărei scop era obţinerea de drepturi politice pentru femei.

SUFRAGIU[1] (< fr., lat.) s. n. **1.** Drept de vot. **2.** Sistem de votare (după modalitatea exercitării dreptului de vot şi după extinderea lui). ✧ *S. direct* = sistem de votare în care fiecare alegător votează nemijlocit. *S. indirect* = sistem de votare în care o categorie de alegători votează prin reprezentanţii ei. *S. personal* = sistem de votare în care alegătorul este obligat să prezinte personal buletinul de vot. *S. prin procură* = sistem de votare în care alegătorul poate, în caz de neprezentare, să încredinţeze buletinul său de vot unui alt alegător pentru a-l remite secţiei de votare. *S. prin corespondenţă* = sistem de votare în care alegătorul, absent din localit., poate trimite buletinul de vot prin serviciul poştal. *S. facultativ* = sistem de votare în care alegătorul este liber să-şi exercite sau nu dreptul de vot. *S. obligatoriu* = sistem de votare în care exercitarea dreptului de vot este obligatorie. *S. restrâns* = sistem în care dreptul de vot este recunoscut numai unor categorii de persoane care întrunesc anumite condiţii de cultură *(s. capacitar),* de avere *(s. cenzitar)* sau de apartenenţă la o anumită profesiune *(s. corporatist). S. universal* = sistem de votare în care dreptul de vot este recunoscut tuturor cetăţenilor care au împlinit o anumită vârstă. *S. multiplu* = sistem de votare în care alegătorul votează în mai multe circumscripţii electorale. *S. plural* = sistem de votare în care unele categorii de cetă-

ţeni votează de mai multe ori în aceeaşi circumscripţie electorală şi la aceeaşi secţie de votare. *S. simplu* = sistem de votare în care alegătorul are dreptul la un singur vot. **3.** P. ext. Aprobare, asentiment.

SUFRAGIU[2] (< tc.) s. m. (Înv.) Om de serviciu care servea la masă.

SUGAR *(< suge)* s. m. Copil care se hrăneşte cu laptele mamei sau artificial cu lapte praf pentru copii care nu au depăşit vârsta alăptatului.

SUGATIVĂ *(< suge)* adj. *Hârtie ~* (şi subst. f.) = hârtie groasă, poroasă, preparată special pentru a absorbi cerneala.

SUGAWARA no Michizane (845–903), poet, cărturar, caligraf şi demnitar japonez. Om de încredere al împăratului Uda (887–897), care i-a încredinţat un important post guvernamental, încercând şi prin aceasta să slăbească influenţa puternicei familii Fujiwara. În timpul domniei împăratului Daigo (897–930), fiul şi succesorul protectorului său, **S.** a căzut victimă intrigilor de la Curte, fiind acuzat de complot. A murit în surghiun, în ins. Kyūshū. Reabilitat post-mortem, a fost sanctificat şi trecut în rândul zeităţilor, fiind considerat Zeul Caligrafiei şi al Literaturii (*Tenjin-sama*). A excelat, ca poet, în compunerea tradiţionalelor *waka* japoneze, cât şi în poeme în limba chineză.

SUGĂREL (ŞUGĂREL) *(< sugar)* s. m. Plantă semilemnoasă perenă, meliferă, din familia labiatelor, cu frunze liniar-lanceolate, cenuşiu-păsloase pe faţa inferioară, şi cu flori alb-gălbui, verticilate *(Teucrium montanum)*. Creşte pe stânci calcaroase.

SUGE (lat. *sugere*) vb. III tranz. **1.** A trage cu gura sau cu botul laptele din mamelă. **2.** A aspira, a sorbi, a absorbi (un lichid, sucul unui fruct etc.) ✦ A topi ceva puţin câte puţin în gură **3.** A bea golind conţinutul unui vas. ✦ (Fam.) A fi beţiv. **4.** (Despre un corp poros) A reţine, a absorbi lichide. **5.** Fig. A stoarce de bani, de putere; a secătui, a slei.

SUGEL s. m. **1.** (MED.) (Pop.) Panariţiu. **2.** (BOT.) Numele unor plante anuale din familia Labiate (*Lamium purpureum, L. amplexicaule*), răspândite ca buruieni în culturi şi pe terenuri virane.

SUGER [süʒę] (c. 1081–1151), cronicar şi om politic francez. Abate al mănăstirii Saint-Denis (din 1122). Sfetnic al regilor Ludovic VI cel Gros şi Ludovic VII cel Tânăr şi regent al regatului (1147–1149) pe timpul absenţei din ţară a regelui, care era plecat în Cruciada a II-a. A scris „Viaţa lui Ludovic cel Gros".

SUGERA (< fr., lat.) vb. I tranz. A face să se ivească în mintea cuiva sau a inspira cuiva o idee, un sentiment etc.; a spune indirect.

SUGERE *(< suge)* s. f. **1.** (Rar) Acţiunea de a suge; supt. **2.** (NAV.) Atracţie a unei nave spre mal sau spre o navă mai mare care trece prin apropiere; se datoreşte variaţiilor de presiune create la viteze mari în vecinătatea bordurilor.

SUGESTIE (< fr., lat.) s. f. (PSIH.) Faptul de a sugera. ✦ (PSIH.) Acţiune de influenţare a unei persoane ori a unor grupuri (**s.** de masă), cu sau fără participarea conştientă şi voluntară a lor. Se exercită asupra unui subiect aflat în stare de veghe sau hipnotică, putând fi utilizată în tratarea unor tulburări. Sugestia stă la baza efectului *placebo*, care face ca utilizarea unei substanţe inactive să producă efecte similare cu cele ale unui medicament, dacă pacientul este convins că i s-a administrat medicamentul respectiv. V. şi *autosugestie*. ✦ Propunere, idee sugerată cuiva.

SUGESTIONA (< fr.) vb. I, tranz. şi refl. A(-şi) produce o sugestie.

SUGESTIONABIL (< *sugestie*) adj. Predispus la preluarea pasivă, fără rezerve, a sugestiilor venite din afară, deci uşor de manipulat. Această tendinţă poate fi determinată de naivitate, hiperemotivitate, deficienţe intelectuale etc.

SUGESTIV, -Ă (< fr.) adj. Care are puterea sau calitatea de a provoca sugestii; care sugerează; evocator.

SUGHIŢ *(< sughiţa)* s. n. Sunet nearticulat produs de trecerea aerului prin glotă, provocat de contracţia bruscă şi convulsia diafragmei.

SUGHIŢA (lat. **subgluttiare*) vb. I intranz. A emite sughiţuri.

SUGIUC (< tc.) s. n. (Înv.) Produs de cofetărie făcut din nuci muiate în must fiert cu făină sau în magiun.

SUGRUMA (< *su*[b] + *gruma*[z]) vb. I **1.** Tranz. A omorî pe cineva strângându-l de gât; a gâtui. ✦ Fig. (Despre îmbrăcăminte) A strânge prea tare, incomodând mişcările şi îngreuind respiraţia. **2.** Tranz. Fig. A înăbuşi, a sufoca. **3.** Tranz. Fig. A înăbuşi prin violenţă o acţiune, o manifestare; a reprima. **4.** Refl. (Despre ape, drumuri etc.) A se îngusta (brusc), a se gâtui.

SUGRUMAT, -Ă *(< sugruma)* adj. **1.** Ucis prin sufocare; gâtuit. **2.** Fig. (Despre voci, sunete etc.) Înăbuşit, gâtuit, înecat (din cauza unei stări sufleteşti).

SUHAG v. **Sohāg.**

SUHAIA 1. Lac de luncă situat în S C. Boian, pe cursul inf. al râului Călmăţui, în lunca şi pe stg. văii Dunării, în arealul com. Suhaia, jud. Teleorman; 10,94 km^2; vol.: 18 mil. m^3; lungime: 5 km; lăţime max.: 2 km. În anii 1960–1970 s-au efectuat lucrări de îndiguire şi desecare a *luncii Dunării*, reducându-se mult luciul de apă al lacului (avea c. 20 km lungime şi c. 4 km lăţime max.) pentru a se reda agriculturii terenurile scoase de sub ape. Arie de protecţie specială avifaunistică (1 455 ha). **2.** Com. în jud. Teleorman, situată în S C. Boian, pe stg. Dunării şi pe cursul inf. al râului Călmăţui; 2 802 loc. (2005). Viticultură. Piscicultură. Conacul „Capra" (1910).

SUHARĂU, com. în jud. Botoşani, situată în N C. Jijiei, pe cursul superior al râului Başeu, la graniţa cu Ucraina; 5 383 loc. (2005). Parc dendrologic. În satul Oroftiana se află o cetate de pământ din sec. 8–10, extinsă pe 14 ha, şi bisericile Adormirea Maicii Domnului (1797–1803, reparată în 1894) şi Sf. Nicolae (1848–1850, căzută în ruină după 1910). Biserica de lemn Sf. Nicolae (1792–1793), în satul **S.** şi biserica de zid Sfinţii Voievozi (1814–1816, cu unele transformări din 1847 şi reparaţii din 1886–1888), în satul Lişna. În arealul com. **S.** se află pădurea Stuhoasa, cu fagi seculari, declarată rezervaţie forestieră.

SUHARD 1. Munţii ~, *masiv* muntos în N Carpaţilor Orientali, alcătuit din şisturi cristaline şi dolomit, situat între râurile Bistriţa Aurie (N şi E), Dorna (S), Coşna (V) şi pasul Rodna, respectiv izv. Someşului Mare (la NV). Are aspectul unei culmi prelungi, cu direcţie NV–SE, cu o creastă principală care coboară altimetric de la 1 932 m în NV (vf. Omu, alt. max. a masivului) la 1 639 m în SE (vf. Ouşoru) şi care domină spre S depr. Dornelor cu un abrupt de 500–600 m. Acoperit cu păduri de molid, iar la peste 1 500 m alt. sunt pajişti naturale folosite pentru păstorit. **2.** Masiv muntos în SE m-ţilor Giurgeu (Carpaţii Orientali), alcătuit din calcare tithonice, care domină spre S valea superioară a Bicazului, pasul Bicaz şi Lacu Roşu. Alt. max.: 1 589 m. La poalele masivului **S.** se află lacul de baraj natural *Lacu Roşu*. Obiectiv turistic. Cabană. Pârtie de schi (2 400 m lungime şi 600 m diferenţă de nivel).

SUHARTO, T.N.I. (n. 1921), general și om politic indonezian. Președinte al Prezidiului Cabinetului de Miniștri (1966–1967). Președinte și prim-min. al Republicii Indonezia (1967–1998; în 1967–1968, președinte interimar). A luat măsuri drastice împotriva influenței comuniste promovate de A. Sukarno, pe care l-a înlăturat de la putere și i-a succedat. A dus o politică de dezvoltare economică, cu sprijin occidental, și de limitare a natalității. Silit să demisioneze din cauza corupției și a „nepotismului".

SUHAT (< scr.) s. n. Păsune, imaș, izlaz.

SUHE-BATOR, Damdingiin (1893–1923), om politic din R.P. Mongolă. Unul dintre întemeietorii Partidului Popular Revoluționar Mongol. Comandant suprem al armatei revoluționare mongole.

SUHL [zu:l], oraș în partea central-estică a Germaniei (Thuringia), situat la poalele m-ților Thuringer Wald, pe râul Lauter, la 48 km SV de Erfurt; 44,5 mii loc. (2003). Expl. de cărbune și de min. de fier. Ind. siderurgică, electrotehnică, de prelucr. a lemnului, porțelanului și alim. Constr. de motociclete, instrumente de precizie, aparate electrice, unelte și arme de sport; producție de jucării. Monumente: castel (sec. 17), biserica St. Marie (1487–1491), biserica Sf. Cruci (1731–1739). Menționat documentar în 1239, a primit statut de oraș în 1527.

SUHOVEI, vânt cald și uscat care bate în special vara în sudul părții europene a Federației Ruse și în Kazahstan.

SUHUMI (SUKHUMI), oraș în NV Georgiei, cap. Republicii Autonome Abhazia, situat pe țărmul de E al Mării Negre, la 161 km NV de Kutaisi; 112 mii loc. (1994). Port comercial. Stațiune balneoclimatică, cu plaje întinse. Grădină Botanică. Universitate. Muzee. Galerie de artă. Turism. Ind. electrotehnică, a tutunului, pielăriei și încălțămintei și alim. (conserve de fructe, vin). În zona actualului oraș, coloniști greci originari din Milet au întemeiat, în sec. 6 î.Hr., orașul *Dioscurias*; cucerit de romani, în sec. 1 î.Hr., care l-au fortificat și l-au rebotezat *Sebastopolis*, iar de la începutul sec. 6 a intrat în stăpânire bizantină. Letopisețele georgiene numesc orașul Țhum și el apare menționat ca atare în anul 736, cu prilejul distrugerii lui de către arabi. Din sec. 12 aici se întemeiază o factorie a negustorilor genovezi. Cucerit de turcii otomani în sec. 16, care l-au fortificat în 1724 și l-au numit Suhum-Kale (Cetatea Suhum); a devenit un punct fortificat al stăpânirii turcești în Abhazia. Luat în stăpânire de Imperiul Rus (din 1810), care l-au declarat oraș (în 1847) sub numele de Suhumi. Capitală (din mart. 1921) a R.S.S. Abhaze; în 1931, împreună cu Abhazia (ca stat autonom) a fost inclus în componența R.S.S. Georgia.

SUȚ (lat. *subire*) vb. IV **1.** Refl. și intranz. A se îndrepta spre un loc mai înalt, a merge la deal; a (se) urca. ✦ Tranz. *Suim muntele.* ✦ Refl. și intranz. Fig. A avansa, a înainta. **2.** Refl., intranz. și tranz. A (se) așeza pe ceva ridicat; a (se) urca, a (se) cățăra. ✧ Expr. (Refl.) *A (i) se sui (cuiva) în cap* = a profita, a abuza de bunătatea cuiva, a pune stăpânire pe cineva. **3.** Refl. A se înălța, a se ridica (în văzduh). ✧ Expr. *A i se sui la cap* = a deveni îngâmfat, plin de sine. *A i se sui (cuiva) vinul la* (sau *în*) *cap* = a se ameți, a se îmbăta. **4.** Refl. (Despre numere, prețuri etc) A crește, a se mări, a se urca, a se ridica. **5.** Intranz. Fig. (Despre glas; *p. ext.* despre cântăreți) A intona sunete din ce în ce mai înalte; a ridica.

SUI, dinastie chineză (581–618), întemeiată de Yang Jian care s-a proclamat împărat sub numele de Wendi (581–604). În 589 a reunificat Imperiul Chinez, cu capitala la Changan (azi Xian). În 618, Gondi – ultimul reprezentant al dinastiei – a fost înlăturat de comandantul militar Li Yuan, care s-a proclamat împărat, întemeind dinastia *Tang.*

SUICID (< fr.) s. n. Sinucidere.

SUIDAS (SUDA) (sec. 10), nume sub care este cunoscut presupusul autor al lexiconului bizantin („Lexiconul lui ~"), lucrare de compilație, apărută la sfârșitul sec. 10, la Constantinopol; este un izvor documentar important privitor la Grecia antică și la Imp. Bizantin.

SUI-GENERIS (loc. lat.) adj. invar. Unic în felul său, original, special, particular.

SUINE (< lat. *suinus* „de porc") s. f. pl. (ZOOT.) Subfamilie de paricopitate care cuprinde mai multe genuri și specii de porci sălbatici (ex. porcul african cu negi, mistrețul etc.), precum și porcii domestici.

SUISSE, Confédération ~ v. **Elveția.**

SUIȘ *(< sui)* s. n. **1.** Faptul de a (se) sui; urcare. **2.** Loc înclinat care merge urcând; urcuș; pantă, coastă. ✦ Porțiune dintr-un drum care urcă.

SUITAR s. m. v. **soitar.**

SUITĂ (< fr.) s. f. **1.** Persoanele care însoțesc un demnitar, un suveran etc.; alai; escortă. **2.** Compoziție muzicală alcătuită la origine (sec. 17–18) din mai multe părți; ciclu de piese cu caracter dansant scrise în aceeași tonalitate, dar contrastante prin caracter și mișcare. ✦ Fragmente selective extrase dintr-o lucrare mai amplă (operă, balet etc.). **3.** Serie, șir de idei, de reprezentări etc. ✦ Continuitate, înlănțuire.

SUITOR, -OARE *(< sui)* adj., s. f. **1.** Adj. Care suie; *spec.* (despre plante) agățător. **2.** S. f. Trecere verticală sau înclinată prin care se realizează legătura între două lucrări miniere situate la nivele diferite sau între un orizont subteran și suprafață și care nu este echipată cu mijloace mecanice de transport.

SUK, Josef (1874–1935), compozitor și violonist ceh. Elev al lui Dvořák. Prof. la Conservatorul din Praga. Unul dintre fondatorii școlii muzicale naționale moderne. Membru al Cvartetului ceh. Lucrări corale și simfonice („Asrael"), muzică de scenă și de cameră, piese pentru pian.

SUKARNO, Ahmed (1901–1970), om politic indonezian. Unul dintre fondatorii Partidului Național Indonezian (1927). Conducător al luptei pentru câștigarea independenței țării de sub dominația olandeză. Regim autoritar bazat pe colaborare cu China și U.R.S.S. și pe sprijinul Partidului Comunist; unul dintre promotorii Conferinței de la Bandung (1955). Președinte (1945–1967, în 1963 a fost desemnat președinte pe viață) și prim-min. (1959–1966) al Republicii Indonezia. Răsturnat de la putere de generalul *Suharto.*

SUKARNO v. **Jaya.**

SUKARNOPURA v. **Jayapura.**

SUKHOTHAI, regat medieval (1257–1438) în Asia de SE, care a cuprins în hotarele sale, în perioada de maximă expansiune terit., partea de V a actualei Thailande și cea de S a Uniunii Myanmar. Capitala în orașul Sukhothai (azi în ruine). Întemeietorul statului este conducătorul thai Khun Bang Klang Tao, care a înfrânt și alungat garnizoana khmeră, proclamându-se rege sub numele de Sri Indraditya (1257–c. 1258). Cel mai de seamă rege al **S.** a fost Ramkhamhaeng cel Mare (1277 sau 1279–1317/1318). Vasal (din 1378) față de statul vecin Ayutthaya, al cărui rege Boromaraja II (1424–1448) a cucerit, în 1438, Regatul **S.**, înglobându-l stăpânirilor sale.

SUKHUMI v. **Suhumi.**

SUKKUR, oraș în SE Pakistanului pe dr. fl. Ind, la 360 km NNE de Karachi; 335,5 mii loc. (1998). Constr. și reparații navale. Ind. chimică, textilă, a mat. de constr. (ciment), de prelucr. a tutunului și alim. Reparații feroviare. Piață agricolă. Universitate. Moschee cu minaretul Mir Ma'sūm Shah (1607). Barajul Lloyd (1932) sau Barajul **S.** pe fl. Ind, lung de 1,6 km și înalt de 58 m, în urma căruia s-a format un lac de acumulare pentru irigații și pentru alimentare cu apă (2 400 000 ha).

SUL (lat. *sub(u)lum*) s. n. **1.** Cilindru solid care se poate roti în jurul axei sale și care servește la conducerea, presarea sau fasonarea unui material. **2.** (La războiul de țesut) Cilindru metalic sau de lemn pe care se înfășoară urzeala sau țesătura. **3.** Bandă de material flexibil (țesătură, hârtie etc.) cu lățimea constantă înfășurată în formă de cilindru. **4.** Un fel de pernă cilindrică pusă la unul dintre capetele patului, ca ornament sau ca rezemătoare. **5.** Coloană (de fum, de praf etc.); trombă. **6.** Fascicul (de raze).

SULAIMĂN (SULEIMAN), sistem muntos în partea centrală a Pakistanului, la V de Ind, orientat N–S și format din roci sedimentare. Lungime: c. 600 km; lățime: c. 300 km. Alt. max.: 3 441 m (vf. Takht-i- Sulaimān, „Tronul lui Solomon"). Acest vârf a fost inclus (în 2003) în Patrimoniul natural universal. Seismicitate ridicată. Versanții de V au climă secetoasă și sunt acoperiți cu vegetație de stepă și de semideșert, iar cei de E au o climă mai umedă și sunt acoperiți cu vegetație de savană și păduri rare de stejar.

SULAWESI [sulauesi] **(CELEBES** [selebəs]**) 1.** Insulă indoneziană sub forma literei K situată în Arh. Malaez (Sondele Mari), la E de ins. Borneo de care este separată prin str. Makassar, fiind scăldată de apele M. Sulawesi la N, M. Molucelor la E, M. Banda la SE și M. Flores la S; 188,5 mii km^2. Țărm neregulat, cu multe golfuri, cu un perimetru de c. 5 600 km, mărginit de recifi coraligeni periculoși pentru navigație. Orașe pr.: Ujung Pandang (fost Makassar), Palu, Manado. Relief muntos, cu vulcani activi, cu alt. max. de 3 455 m (vf. Rantekombola). Climă ecuatorială, cu precipitații abundente (4 060 mm/anual). Păduri ecuatoriale. Zăcăminte de petrol, cărbuni, aur, nichel, plumb, min. de fier, zinc ș.a. Culturi de orez, porumb, fasole, tutun. Pescuit. Plantații de arbori de cafea și cocotieri. Primele informații scrise despre ins. **S.** apar în cronicile javaneze din 1365; de asemenea, în sec. 15 aici au ajuns musulmani. Vizitată de portughezi în 1512, interesați de negoțul cu mirodenii. La 1607 olandezii au stabilit prima așezare a europenilor în ins. la Makassar (azi Ujung Pandang), care s-a aflat în rivalitate cu sultanul de aici. Din 1950, în componența Indoneziei. **2. Marea ~,** mare în Oc. Pacific între ins. Kalimantan (Borneo), Sulawesi și arh. Filipine; 435 mii km^2. Ad. medie: 3 645 m; ad. max.: 8 547 m. Numeroase ins. Pescuit.

SULĂ (lat. *subula*) s. f. Unealtă formată dintr-o tijă subțire de oțel ascuțită, prinsă de obicei într-un mâner și folosită în pielărie (în special în cizmărie) pentru găurit.

SULEIMAN v. **Soliman.**

SULEMENEALĂ s. f. v. **sulimeneală.**

SULF (< lat.) s. n. Element chimic (S; nr. at. 16, m. at. 32,06) din grupa a VI-a a sistemului periodic al elementelor; nemetal de culoare galbenă. Prezintă mai multe modificații alotropice (**s.** rombic, **s.** monoclinic, **s.** amorf) și se găsește în natură în stare nativă și sub formă de combinații: sulfuri (blendă, pirită), sulfați (gips, baritină) etc. Este foarte reactiv din punct de vedere chimic. În combinații este bivalent, tetravalent și hexavalent. Se obține, prin extracție, din zăcămintele de sulf nativ. Se întrebuințează la fabricarea acidului sulfuric, a sulfurii de carbon, a unor coloranți, în industria cauciucului, în viticultură (pentru combaterea criptogamelor), în fabricarea chibriturilor și în farmacie. Este cunoscut din Antic. Sin. *pucioasă.* ✧ *Floare de s.* = sulf sub formă de pulbere fină.

SULFAMIDĂ (< fr., {i}) s. f. Compus organic în molecula căruia este prezentă gruparea $-SO^2-NH^2$, cu acțiune antimicrobiană, descoperit în 1935 de medicul și biochimistul german *G. Domagk.* **S.** au acțiune împotriva unui număr mare de germeni patogeni (ex. stafilococi, streptococi, pneumococi, meningococi, tetanos), fiind utilizate cu eficacitate în tratamentul pneumoniilor, meningitelor, antraxului, colibacilozei etc. ✧ *Sulfamide hipoglicemiante* = substanțe asemănătoare cu sulfamidele, utilizate în tratamentul diabetului zaharat.

SULFANILIC (< fr.) adj. *Acid ~* = acid sulfonic aromatic, cristalin, solubil în apă, insolubil în alcool. Se utilizează ca intermediar în industria coloranților, în chimia analitică, ca reactiv etc.

SULFATA (< fr.) vb. I refl. și tranz. **1.** Refl. A suferi fenomenul de sulfatare **(1). 2.** Tranz. A realiza o sulfatare **(2, 3).**

SULFATARE *(< sulfata)* s. f. **1.** Depunerea sulfatului de plumb la suprafața și în porii materialului activ al plăcilor acumulatoarelor electrice cu plumb ca urmare a unei exploatări nerațională; **s.** împiedică funcționarea normală a acumulatoarelor. **2.** Operație de înmuiere a pieselor de lemn într-o baie de sulfat metalic, în vederea conservării. **3.** Tratarea semințelor, a puieților de pomi fructiferi sau a butoaielor de vin cu sulf, pentru combaterea bolilor criptogamice și a altor microorganisme infestante.

SULFATAZĂ (< fr. {i}) s. f. (BIOCHIM.) Enzimă care catalizează hidroliza diverșilor esteri sulfurici și al cărei rol în organism constă în scindarea produselor finale de metabolism.

SULFATIZARE *(< sulfat)* s. f. Procedeu de îndepărtare a sulfului din minereuri sulfuroase, prin încălzire oxidantă în vederea formării sulfaților ușor solubili.

SULFAȚI (< fr. {i}) s. m. pl. Săruri ale acidului sulfuric. Se cunosc *s. neutri* sau *normali* și *s. acizi* (impropriu numiți bisulfați). ✧ *Sulfat de aluminiu* = sare incoloră, cristalină, solubilă în apă, cu gust astringent. Se întrebuințează în ind. hârtiei și textilă. *Sulfat de amoniu* = sare albă, cristalină, solubilă în apă, obținută ca produs secundar în procesul de cocsificare a huilei. Se întrebuințează ca îngrășământ agricol. *Sulfat de bariu* = sare albă, cristalină, insolubilă în apă, întrebuințată la prepararea litoponului, în ind. hârtiei, a cauciucului și ca substanță de contrast în examenele radiologice ale tubului digestiv; alb de barită. *Sulfat de calciu* = sare cristalină, insolubilă în apă. Se găsește în natură sub formă de dihidrat (gips) și anhidru (anhidrit). *Sulfat de cupru* = sare cristalină, solubilă în apă, incoloră în stare anhidră; sub formă de cristalohidrat, colorată în albastru. Se întrebuințează ca fungicid în agr. (ex. zeamă bordeleză), în galvanotehnică pentru cuprare etc. Sin. *piatră vânătă. Sulfat de fier bivalent* = calaican. *S. de magneziu* = sare cristalină, incoloră, solubilă în apă. Este folosit ca purgativ. Sin. *sare amară. Sulfat de amoniu* = sare incoloră, cristalină, solubilă în apă, cu gust amar. Se găsește în mări și în unele lacuri sărate. V. *mirabilit.* Se folosește în ind. sticlei, în vopsitorie, în farmacie ca purgativ etc. Sin. *sarea lui Glauber. Sulfat acid de sodiu* = sare cristalină, incoloră, greu solu-

bilă în apă; bisulfat de sodiu. *Sulfat de zinc* = sare incoloră, cristalină, solubilă în apă. Are acțiune astringentă și dezinfectantă. Este folosit în medicină în bolile de ochi, de piele și ale aparatului urinar, ca agent de conservare pentru lemn etc. *Sulfat dimetilic* = ester al acidului sulfuric cu alcoolul metilic. Lichid uleios, incolor, cu p.f. 180°C, insolubil și toxic. Se utilizează în sinteza organică.

SULFHIDRIC (< fr.) adj. m. *Acid ~* = hidrogen sulfurat.

SULFINĂ (lat. *sulfina*) s. f. Plantă erbacee bienală din genul *Melilotus*, familia leguminoaselor, răspândită în Europa și Asia, cu lăstari înalți până la 2,5 m, frunze trifoliate și flori albe *(Melilotus albus)* sau galbene *(Melilotus officinalis)*. Este plantă meliferă, furajeră și medicinală (folosită în afecțiunile hepatice, renale, reumatism, hipertensiune).

SULFITARE (după fr. *sulfitage*) s. f. **1.** Tratare cu bioxid de sulf a unor produse alimentare (vinuri, zemuri de fructe etc.) sau a vaselor în care acestea urmează să fie păstrate, în scopul dezinfectării, conservării, decolorării etc. **2.** Tratare cu sulfiți de sodiu a extractelor tanante vegetale pentru a le mări solubilitatea.

SULFIȚI (< fr. {i}; {s} lat. *sulphur* „sulf") s. m. pl. Săruri ale acidului sulfuros. Pot fi *s. neutri* și *s. acizi*, impropriu numiți bisulfiți.

SULFIZARE *(< sulf)* s. f. Tratament termochimic prin care se difuzează sulf în stratul superficial al unor piese de fontă sau de oțel pentru a le mări rezistența la uzură.

Sulfină

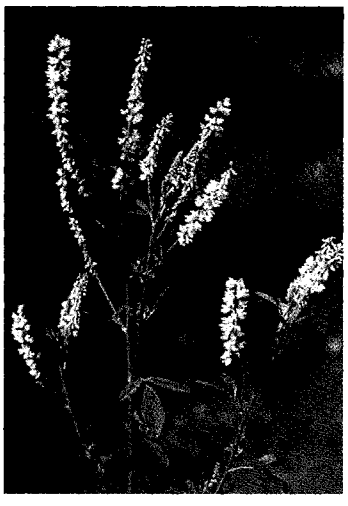

SULFOBACTERIE, s. f. Bacterie anaerobă care utilizează în procesele vitale energia degajată prin oxidarea sulfului sau a compușilor săi. **S.** sunt răspândite în sol, nămol, ape sulfuroase și ape reziduale (bogate în resturi de materie organică cu conținut de sulf); constituie baza trofică a unui ecosistem complet izolat de lumea din afară, descoperit recent în sudul Dobrogei (Peștera de la Movile). Se presupune că au avut un rol important în primele faze ale dezvoltării vieții pe Pământ.

SULFOCIANHIDRIC (< fr.) adj. m. *Acid ~* = acid tiocianic.

SULFOCIANURĂ (< fr., germ.) s. f. (CHIM.) Tiocianat, rodanură.

SULFONARE (cf. fr. *sulfoné*) s. f. Introducerea grupei — SO_2H într-o moleculă ciclică sau aciclică, prin tratare cu acid sulfuric concentrat, oleum sau prin diferite reacții, în scopul obținerii unui acid sulfonic.

SULFURA (< fr. {i}) vb. I tranz. A efectua o sulfurare.

SULFURARE *(< sulfura)* s. f. Gazare cu sulfură de carbon a recoltelor depozitate (mazăre, fasole, boabe de cereale) care au fost atacate de gărgărițe și de molii. ✦ Prăfuire cu pulbere de sulf a plantelor bolnave de *făinare*. ✦ Injectare în sol a sulfurii de carbon pentru distrugerea larvelor și a insectelor vătămătoare.

SULFURAT (< fr.) adj. *Hidrogen ~* v. *hidrogen.*

SULFURI (< fr.) s. f. pl. Substanțe minerale sau organice rezultate prin combinarea sulfului cu metale, metaloizi sau radicali organici. Se cunosc *s. acide* sau *hidrosulfuri* și *normale* sau *neutre*. Numeroase **s.** se găsesc în natură în minereuri, ex. pirita, galena, cinabrul, blenda etc. ✧ *Sulfură de carbon* = combinație a sulfului cu carbonul; lichid incolor, volatil, cu p.f. 46,2°C, foarte inflamabil, toxic, cu miros neplăcut (în stare pură are miros aromat). Este puțin solubilă în apă, solubilă în numeroși solvenți organici, bun dizolvant pentru brom, iod, sulf, fosfor, grăsimi etc. Se întrebuințează la fabricarea mătăsii artificiale prin procedeul viscozei, a tetraclorurii de carbon, a unor insecticide, ca dizolvant etc.

SULFURIC (< fr., engl.) adj. *Acid ~* = acid oxigenat al sulfului. Lichid uleios, incolor, inodor, cu gr. sp. 1,83, caustic. Cu apa dă o reacție violentă cu dezvoltare de căldură. Carbonizează substanțele organice. Se obține prin procedeul camerelor de plumb și prin cel de contact. Este acidul cu cea mai mare importanță industrială. Se întrebuințează la fabricarea sulfaților (de sodiu, amoniu, cupru și aluminiu), a unor acizi minerali și organici, a îngrășămintelor agricole (superfosfați), în ind. organică de sinteză (coloranți, explozivi, medicamente, insecticide etc.), la rafinarea produselor petroliere, la umplerea acumulatoarelor etc. Sin. *vitriol.*

SULFUROS, -OASĂ (< fr.) adj. Care conține sulf (ex. ape **s.**). ✧ *Acid s.* = acid oxigenat al sulfului, obținut prin dizolvarea în apă a bioxidului de sulf. Se întrebuințează ca decolorant, conservant pentru fructe etc.

SULGER (SLUGER) (< *scr.*) s. m. (În Ev. Med., în Țara Românească și în Moldova) Dregător însărcinat cu strângerea sulgiului; avea în grijă aprovizionarea cu carne a Curții domnești și a armatei.

SULGIU s. m. (În Ev. Med., în Țara Românească și în Moldova) Dare pe vite sau pe oi tăiate, percepută la început în natură (vite și oi) și apoi în bani.

SULIMAN (< tc.) s. n. **1.** (Pop.) Produs cosmetic (de obicei de culoare roșie) care se dă pe față; fard, sulimeneală. **2.** Plantă erbacee perenă din familia labiatelor, răspândită în Europa și Asia, lânos-păroasă, cu frunze ovate, dințate și flori albastre, rar roz sau albe, câte 6–8 în verticile axilare *(Ajuga genevensis)*. Părțile aeriene ale plantei au proprietăți antihemoragice, antidiareice, antileucoreice și sedative.

SULIMENEALĂ (SULEMENEALĂ) *(< sulimeni)* s. f. Suliman **(1).**

SULIMENI (SULEMENI) *(< suliman)* vb. IV refl. (Pop.) A-și da cu suliman **(1)** pe față; a se farda.

SULINA 1. Brațul central al gurilor Dunării (cel mai scurt și mai drept) care se desprinde din brațul Tulcea la al doilea ceatal/ramificație (ceatalul Sfântu Gheorghe) și traversează partea mediană a Deltei Dunării, vărsându-se în Marea Neagră, la 900 m aval de orașul Sulina. Lungime: 71 km; lățimea max.: 250 m; ad. max.: 18 m. În perioada 1880–1902, brațul **S.** a fost supus unor lucrări de canalizare, dragare și rectificare a cursului (brațul a fost scurtat de la 83,8 km la 71 km, iar coeficientul de sinuozitate a fost redus la 1,03), prin suprimarea coturilor care stânjeneau navigația, pentru asigurarea și menținerea unor adâncimi optime de navigație fluvio-maritimă (7–10 m). Prin acest braț se scurg 16,9% din apele fluviului, cu un volum mediu de c. 700 m^3/s. Este cel mai circulat braț al Dunării, cu un intens trafic

fluvio-maritim de mărfuri şi călători. La 2 sept. 1991, la mila 30+170 m a eşuat nava ucraineană de mărfuri „Rostock", blocând transversal canalul **S.** şi îngreunând traficul; s-a reuşit scoaterea ei, cu mari eforturi, în 2005. Braţul **S.** este cunoscut şi sub denumirea de *canalul* **S. 2.** Oraş în jud. Tulcea, în partea de E a Deltei Dunării, pe ţărmul Mării Negre, la 3,5 m alt. (este oraşul situat la cea mai joasă altitudine din România), la vărsarea braţului Sulina în Marea Neagră, la 29°41'24" long. E (punctul care marchează extremitatea de E a ţării); 4 606 loc. (2005). Port fluvio-maritim. Reparaţii navale. Conserve de peşte. Far maritim (59 m înălţime), construit în 1982. Farul vechi (1802, refăcut în 1842) se află astăzi în zona centrală a oraşului, cu c. 900 m în spatele actualei guri de vărsare a braţului Sulina în Marea Neagră. Acest fapt se datorează înaintării uscatului în mare, ca urmare a depunerilor de aluviuni transportate de braţul Sulina. În unele documente ale anului 1318 aşezarea este amintită ca schelă genoveză, iar în 1327 figura pe o hartă întocmită de Pietro Visconti. În sec. 14–16, **S.** figurează în numeroase portulane şi hărţi italiene. În 1850, **S.** este menţionată ca sat de pescari, iar în 1856 a căpătat statut de porto-franco, pe care şi l-a menţinut până în preajma celui de-al Doilea Război Mondial. Monumente: palatul Comisiei europene a Dunării de Jos (1860); catedrala cu dublu hram – Sf. Nicolae şi Sf. Alexandru, construită în două etape (1910–1912 şi 1933–1934, renovată în 1982); biserica Sf. Nicolae (1863–1868, restaurată în 1923); casa în care a locuit Jean Bart (sec. 19). Turism.

SULIŢA, com. în jud. Botoşani, situată în S C. Jijiei; 3 228 loc. (2005). Spital (1883), în satul **S.** Centru de ceramică roşie. În satul **S.**, într-o pădure de stejari de pe dealul Cozancea, se află mănăstirea Cozancea (de călugări), cu biserica Adormirea Maicii Domnului, ctitorie din 1684 a paharnicului Constantin Balş. Biserica actuală a fost zidită în 1732, pe locul celei din lemn, prin strădania lui Vasile Balş. Aşezământul monahal a fost închis în 1959 şi redeschis în 1990. În anii 1990–1992 s-au mai construit două corpuri de chilii şi s-a pictat biserica integral. Clopotniţă (1840). În satul **S.** se află biserica Sf. Nicolae (1820–1826), cu clopotniţa din 1882. În arealul com. **S.** se află lacul Drăcşani (440 ha), unul dintre cele mai mari iazuri din jud. Botoşani, amenajat pentru irigaţii şi piscicultură. Popas turistic.

SULIŢAŞ *(< suliţă)* s. m. Ostaş înarmat cu suliţă. ✦ (La pl.) (În sec. 16–17, în Moldova) Corp de slujitori înarmaţi cu suliţe; în Ţara Românească se numeau *fuştaşi.*

SULIŢĂ (< sl.) s. f. **1.** Armă de atac formată dintr-o prăjină lungă de lemn terminată cu un vârf de fier ascuţit, folosită mai ales în Antic. şi în Ev. Med. ✦ Obiect utilizat în probele de aruncări la atletism, de forma unei prăjini confecţionate din lemn sau din metal, cu un vârf metalic ascuţit şi cu un manşon situat în jurul centrului de greutate. **2.** Fig. (Pop.) Unitate de măsură a timpului de aproximativ o oră şi jumătate, calculată după distanţa străbătută de un astru pe cer începând de la răsăritul lui.

SULIŢICĂ *(< suliţă)* s. f. Plantă erbacee perenă, lemnoasă la bază, din familia leguminoaselor, înaltă de 30–60 cm, tufos ramificată, cu frunze sesile, păroase pe faţa inferioară, şi flori albe, în capitule pedunculate *(Dorycnium herbaceum).*

SULKY [sąlki] (cuv. engl.) s. n. Trăsurică uşoară pe două roţi, folosită în cursele de trap şi trasă, de obicei, de un singur cal.

SULLA, v. **Sylla.**

SULLIVAN [sąlivən], **Louis Henry** (1856–1924), arhitect american. Promotor al arhitecturii moderne, principal teoretician al funcţionalismului (creatorul expresiei „forma urmează funcţiei"). A utilizat armătura de oţel pentru construcţiile înalte (Auditorium Building şi Gage Group în Chicago).

SULLY [sülị], **Maximilien de BÉTHUNE, duce de Rosny** (1559–1641), om de stat francez. Mareşal al Franţei (1634). Consilier şi superintendent al Finanţelor (1598–1610) al regelui Henric IV. A reorganizat finanţele, redresând tezaurul, şi a favorizat dezvoltarea agriculturii, construcţiilor şi comerţului. Memorii.

SULLY PRUDHOMME [sülị prüdọm] **(René François Armand PRUDHOMME,** *zis*) (1839–1907), poet francez. Parnasian prin cultul

Sulki

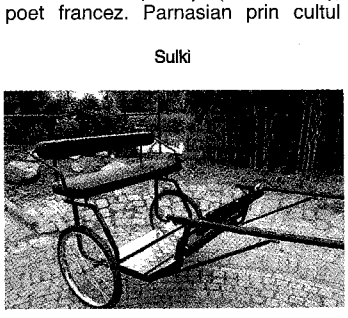

formei şi înclinaţia ştiinţifică. Lirică meditativă, discret melancolică („Stanţe şi poeme"); ample poeme filozofice cu implicaţii scientiste („Dreptatea", „Fericirea"). Eseuri estetice, filozofice şi critice. Primul laureat al premiului Nobel pentru literatură (1901).

SULPICIA (sec. 1 î.Hr.), poetă latină. Scrisori de dragoste (păstrate în elegiile lui Tibul) amintind, prin sinceritatea şi spontaneitatea lor, de Safo.

SULPICIUS SEVERUS (c. 363–c. 420), ascet şi scriitor creştin din Galia. Prieten al Sf. Paulinus de Nola (de care a fost botezat) şi al Sf. Martin de Tours (a cărui biografie a scris-o). Lucrări istorice.

SULTAN (< tc.) s. m. Titlu dat suveranului din Imp. Otoman şi din alte ţări mulsulmane; persoană care poartă (sau purta) acest titlu.

SULTAN ALONTO v. **Lanao.**

SULTANABAD v. **Arāk.**

SULTANAT (< fr.) s. n. Stat condus de un sultan (ex. sultanatul Brunei din ins. Kalimantan).

SULTANIN, -Ă (< tc.) adj., s. f. **1.** Adj. (Rar) De bună calitate, de soi. **2.** S. f. Soi de viţă de vie cultivat pentru producerea stafidelor; are boabe negre, fără seminţe.

SULTANU, masiv deluros în Subcarpaţii Prahovei, reprezentând alt. max. a acestora (849 m).

SULTĂ (< fr.) s. f. (DR.) Sumă de bani reprezentând diferenţa de valoare între două lucruri care se schimbă între ele ori între valoarea părţii ce i se cuvine unei persoane într-o moştenire şi valoarea lucrurilor ce i se atribuie cu ocazia împărţelii

SULU 1. Mare a Oc. Pacific, cuprinsă între ins. Palawan (la NV), Mindoro (la N), Panay şi Negros (la NE), Mindanao (la E), arh. Sulu (la SE) şi ins. Borneo (la SV), extinsă între 5° şi 10° lat. N pe 790 km de la N la S şi pe 685 km de la V la E; 348 mii km^2; ad. max.: 5 575 m. În partea de S se dezvoltă numeroase formaţiuni coraligene. **2.** Arh. filipinez alcătuit din c. 500 de ins. vulcanice şi coraligene şi nenumărate stânci şi recifi, situat în SV arh. Filipine, extins pe 320 km lungime, pe direcţie NE–SV, între ins. Mindanao (în NE) şi ins. Borneo în SV, separând M. Sulu în NNV de M. Sulawesi în SSE; 2,7 mii km^2. Cuprinde două ins. mari (Basilan şi Jolo) şi 5 grupuri insulare: Samales, Pangutaran, Tapul, Tawitawi, Sibutu. Relief predominant muntos, de origine vulcanică, cu alt. max. de 1 010 m. Zona de V şi SV a arh. **S.** este

mărginită de bariere de recifi coraligeni, periculoase pentru navigație. Culturi de orez, trestie de zahăr, manioc, bumbac. Plantații de arbori de cacao și cocotieri. Pescuit de perle. Populația din arh. a fost islamizată la mijlocul sec. 15; abia în sec. 19 spaniolii și-au impus protectoratul, dar în 1899 **S.** intră sub autoritatea nord-americană, care, în 1940, l-a cedat Filipinelor. Ins. din arh. adăpostesc contrabandiști și pirați.

SULZER [zulțsər], **Franz Joseph** (1735–1791), militar și publicist austriac. Stabilit în Țările Române. Secretar al domnului Alexandru Ipsilanti. A susținut teza nefundamentată a originii sud-dunărene a românilor, care ar fi venit din S Dunării ca popor constituit („Istoria Daciei transalpine"). Consemnează pentru prima oară, în notație apuseană, 10 melodii populare românești.

SUMĂ (după fr. *sommer*) vb. I tranz. A efectua o operație de adunare sau a calcula limita unei serii convergente.

SUMABILĂ *(< suma)* adj. (MAT.) (Despre o funcție) Integrabilă; (despre o serie) convergentă.

SUMAC (< fr.; cuv. arab) s. m. Arbust exotic din regiunea mediteraneană și din V Asiei, înalt de 1–3 m, cu ramuri păroase, cu frunze compuse, imparipenate, bogate în substanțe tanante, și flori albe în panicule *(Rhus coriaria)*.

SUMAN (< bg.) s. n. Haină țărănească lungă până la genunchi, confecționată dintr-un postav gros (dimie, pănură), în unele regiuni bogat ornamentată cu găitane; dulamă **(3).** Are o largă răspândire în costumul popular românesc, fiind o piesă de port de tradiție autohtonă.

SUMAR, -Ă (< fr., lat.) s. n., adj. **I.** S. n. **1.** Prezentare succintă a conținutului unei scrieri, al unor dezbateri etc.; rezumat. **2.** Tablă de materii, cuprins. **II. 1.** Adj. (Și adv.) Prezentat, redat în puține cuvinte; pe scurt, succint. **2.** Făcut în pripă, superficial. ✦ (Despre îmbrăcăminte) Care constă din articole puține; strict necesar.

SUMATERA (SUMATRA), insulă indoneziană în Arh. Malaez (Sondele Mari), la SV de pen. Malacca de care este despărțită prin str. Malacca; 473,6 mii km^2; a doua ca mărime după ins. Borneo; 1 750 km lungime (de la NV la SE) și 400 km lățime max. Intersectată de Ecuator în partea centrală. C. 60% din supr. ins. este ocupată de o câmpie aluvială, situată în E, iar de-a lungul țărmului de V se află lanțul m-ților Barisan, cu mulți vulcani activi, extins pe 1 600 km lungime, pe direcție NV–SE. Alt. max.: 3 801 m (vf. vulcanic Kerintji). Lacuri de origine vulcanică, între care Toba este cel mai mare (1 300 km^2). Climă ecuatorială și subecuatorială cu precipitații abundente (2 400– 3 600 *mm* anual). Vegetație luxuriantă diversă (bambus, orhidee, arbori de cauciuc, rododendroni etc.), cu păduri ecuatoriale umede, iar pe țărmuri vegetație de mangrove. Pădurile tropicale ombrofile au fost incluse (în 2004) în Patrimoniul natural universal. Faună în trecut foarte bogată (giboni, lemuri zburători, urangutani, urși, elefanți, tigri, tapiri, rinoceri, reptile, păsări diverse etc.); în prezent unele dintre aceste specii sunt foarte periclitate. Orașe pr.: Medan, Padang, Palembang, Jambi, Pekanbaru. Zăcăminte de petrol, cărbuni, aur, mangan ș.a. Culturi de orez, porumb, tutun, ceai, trestie de zahăr. Plantații de arbori de cafea, cauciuc ș.a. **S.** a fost vizitată de Marco Polo în 1292. În Antic. populația din **S.** a fost influențată de civilizația indiană. De-a lungul Ev. Med. s-a aflat, parțial sau în întregime, în componența importantelor state *Srivijaya* (sec. 7–14) și *Madjapahit* (sec. 14–16). În sec. 14 a fost introdus Islamul, iar odată cu destrămarea Madjapahitului au apărut diferite formațiuni statale musulmane. De asemenea, începând din sec. 16 **S.** este căutată de portughezi, olandezi și britanici, care fac aici un comerț bănos și-și durează puternice forturi. Treptat terit. **S.** a intrat sub controlul colonialiștilor olandezi. Ocupată de trupele japoneze (1942–1945) în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Din 1950, odată cu proclamarea independenței, **S.** face parte din Republica Indonezia.

SUMATOR (< fr. după *suma*) s. n. Dispozitiv al calculatoarelor care poate efectua operațiile de adunare și de scădere.

SUMATRA v. **Sumatera.**

SUMAȚIE (după fr. *sommation*, după *sumă*) s. f. (FIZIOL.) Adiție latentă.

SUMĂ (< lat., pol.) s. f. **1.** Rezultatul operației de adunare aplicată numerelor, vectorilor, matricelor. ✧ *S. a doi vectori care au aceeași origine* = vector având origine comună cu cei doi vectori, care este diagonala paralelogramului construit cu ajutorul celor doi vectori dați ca laturi. ✦ Totalitate. **2.** Anumită cantitate de bani. ✧ *S. asigurată* = **a)** (în asigurările de persoane) sumă pe care o plătește asiguratorul ca despăgubire pentru riscurile asigurate; **b)** (în asigurările de bunuri) suma maximă pentru care răspunde asiguratorul în caz de daună. **3.** Număr (mare), mulțime, sumedenie.

SUMBA, insulă indoneziană în Arh. Malaez (Sondele Mici), la SSV de ins. Flores și la SE de ins. Sumbawa; 11,2 mii km^2; 230 km lungime; 80 km lățime max. Orașe pr.: Waingapu, Waikabubak, Baing. Relief în general muntos și de podișuri înalte. Alt. max.: 1 125 m (vf. Wanggameti). Climă subecuatorială maritimă. Păduri tropicale (santal, acaju) și vegetație de savană. Orez, porumb, bumbac, tutun, trestie de zahăr. Creșterea cabalinelor.

SUMBAWA [sumbaua], insulă indoneziană în Arh. Malaez (Sondele Mici), între ins. Flores la E și ins. Lombok la V; 14,7 mii km^2; 285 km lungime; 90 km lățime max. Orașe pr.: Raba, Kubu, Taliwang. Relief muntos cu alt. max.: 2 850 m (vulcanul activ Tambora). Climă ecuatorială maritimă. Păduri tropicale și formațiuni vegetale de savană. Orez, porumb, tutun, cafea, trestie de zahăr. Creșterea animalelor. Expl. forestiere

SUMBRU, -Ă (după fr. *sombre*) adj. **1.** Întunecos, obscur. **2.** Fig. Lipsit de veselie; închis în sine, posomorât, trist. ✦ Chinuit de gânduri; îngândurat.

SUMEDENIE *(< sumă)* s. f. Număr mare de...; mulțime, puzderie, grămadă, sumă.

ȘUMEN v. **Șumen.**

SUMER, reg. istorică în S Mesopotamiei, pe terit. de azi al Iraqului. Însemnat centru al civilizației antice în milen. 4–3 î.Hr. La **S.** s-a constituit, sub conducerea lui *Lugalzaggisi*, unul dintre cele mai vechi orașe-stat din lume (milen. 3 î.Hr.). Locuitorii **S.** vorbeau limba sumeriană, scrisă cu caractere cuneiforme.

SUMEȘ, -EAȘĂ *(< sumete)* adj. (Despre mâneci sau poalele îmbrăcămintei) Suflecat, răsfrânt în sus.

SUMEȚE (lat. *summittere)* vb. III **1.** Tranz. și refl. A-și sufleca; a(-și) ridica mânecile sau poalele îmbrăcămintii. ✦ Tranz. A ridica un obiect sau o parte a lui care atârnă sau care s-a lăsat în jos; a prinde, a fixa mai sus.

SUMÎ, oraș în NE Ucrainei, centrul ad-tiv al prov. omonime, pe râul Psel, la 153 km NV de Harkov; 293,1 mii loc. (2001). Ind. constr. de mașini, electrotehnică, chimică, textilă, de prelucr. a lemnului, pielăriei și încălțămintei, alim. Catedrala Schimbarea la Față (sec. 18). Fondat în 1652; oraș din 1780.

SUMMIT [sąmit] (cuv. engl.) s. n. Întâlnire (politică) la cel mai înalt nivel. Termenul a fost folosit în timpul și după al Doilea Război Mondial. Sin. *întâlnire la vârf.*

SUMMUM (cuv. lat.) s. n. Punctul sau gradul cel mai înalt, culme, vârf, într-un domeniu de activitate.

SUMNER [sąmnər], **James Batcheller** (1887–1955), biochimist american. Prof. univ. la Corneli. A obținut (1926) pentru prima dată o enzimă în stare cristalină, *ureaza.* A demonstrat (1937) că acestea sunt proteine cristalizabile. Premiul Nobel pentru chimie (1946), împreună cu J. H. Northrop și W. M. Stanley.

SUMNER [sąmnər], **William Graham** (1840–1910), economist și sociolog american. Prof. univ. la Yale. A cercetat originea și funcțiile sociale ale obiceiurilor, pe care le considera factorul determinant al structurii și dezvoltării societății („Obiceiurile populare").

SUMO (cuv. japonez) s. n. Cea mai veche artă marțială din Japonia, reprezentând o formă stilizată a culturii fizice antice nipone, subordonată principiilor educației spiritului. Este o luptă corp la corp, care inițial era un privilegiu al samurailor; se desfășoară în interiorul unui „cerc sacru" (dohyo; diametru 4,55 m) aflat în centrul unui pătrat (latura: 5,7 m). Participanții sunt cântăriți între 102 (limita inferioară) și 240 (limita maximă); este învins concurentul care atinge primul podeaua cu o parte a corpului sau care este împins în afara spațiului de luptă. În Japonia există anual șase concursuri de **s.**, clasificarea concurenților făcându-se pe diverse grade sau nivele. Considerat a fi sportul național al Japoniei.

SUN (Then~), cotidian britanic de orientare conservatoare care apare la Londra (din 1966), înlocuind pe „Daily Herald".

SUNA (lat. *sonare*) vb. I intranz. **1.** A produce, a scoate, a emite anumite sunete. ✧ Expr. *A-i suna* (cuiva) *ceasul* = a-i sosi (cuiva) clipa morții. ✦ (Despre ape) A susura, a murmura. ✦ (Despre unele obiecte) A fosni, a fâșii. ✦ (Despre vânt) a vâjâi, a șuiera. ✦ (Despre crengi uscate, vreascuri) a trosni. **2.** (Despre glas, cuvinte, cântece etc.) A se face auzit, a se răspândi, a răsuna. ✧ Expr. *A-i suna* (cuiva) *la* (sau *în*) *urechi* (sau *în auz*) = a-și aminti obsesiv un fapt. ✦ (Rar, despre urechi). A țiui. ✦ Fam. A-i veni o idee neașteptată, a i se năzări. **3.** (Despre locurile unde se produc zgomote) A răsuna. **4.** A scoate sunete, a cânta dintr-un instrument muzical (trompetă, goarnă, bucium ș.a.). ✦ Tranz. (Fam.) A chema (pe cineva) cu ajutorul telefonului sau al soneriei. **5.** A fi formulat, exprimat; a glăsui, a spune.

SUNAY, Cevdet (1900–1982), general și om politic turc. Participant la revoluția kemalistă (1920–1923). Președinte al țării (1966–1973).

SUNĂTOARE (lat. [herba] *sanatoria* „care vindecă") s. f. Nume dat mai multor plante din familii diferite, cum ar fi unele specii din genul *Crepis,* pojarnița *(Hypericum perforatum),* măselarița *(Hyoscyamus niger),* clocoticiul *(Rhinanthus).* Ca plantă medicinală este folosită sub acest nume pojarnița.

SUNĂTOR, -OARE (< *suna*) adj. **1.** (Despre obiecte de metal) Care produce sunete. ✦ Care fosnește, fosnitor. ✦ (Despre vânt) Care vâjâie, care șuieră. **2.** Fig. (Despre cuvinte sau fraze) Plin de emfază; bombastic, pretențios. **3.** Care are rezonanță puternică; răsunător.

SUNDA v. **Sonde.**

SUNDERLAND [sąndələnd], oraș în Marea Britanie (Anglia), situat în apropiere de gura de vărsare a râului Wear în M. Nordului; 280,8 mii loc. (2001). Aeroport. Port comercial și de pescuit. Expl. de cărbune. Constr. și reparații navale, de automobile, locomotive și de echipament pentru telecomunicații. Ind. siderurgică, chimică, textilă, de prelucr. a lemnului, sticlăriei, ceramicii și alim. Stațiune balneară. Universitate. Teatru. Galerie de artă. Mănăstirea Sf. Petru (674, reconstruită în 1870). În Antic. s-a mai numit *Wearmouth.*

SUNDSVALL [sundsval], oraș în partea central-estică a Suediei, situat la gura de vărsare a râului Selånger în G. Botnic; 93,2 mii loc. (2002). Port comercial pentru exportul lemnului, celulozei ș.a. Ind. metalurgiei neferoase (aluminiu), chimică, celulozei și hârtiei. Menționat documentar în 1621.

SUNGARI v. **Songhua Jiang.**

SUN IAT-SEN v. **Sun Zhongshan.**

SUNET (lat. *sonitus*) s. n. **1.** Vibrație a particulelor unui mediu cu frecvența cuprinsă între 16 și 20 000 Hz, care se propagă prin solide, lichide și gaze sub formă de unde elastice, fiind capabilă să producă omului o senzație auditivă; în aer și în condiții fizice normale, viteza **s.** este de c. 340 m/s. Caracteristicile sunetelor sunt: înălțimea, intensitatea și timbrul, determinate de frecvența, energia și, respectiv, felul vibrațiilor care-l compun; sunetele sunt percepute și de animale. ✦ Vibrație muzicală. **2.** *S. articulat* = element al vorbirii, rezultat din modificarea curentului de aer expirat prin *articulare.*

SUNNA (cuv. arab „cutumă") subst. Tradiția sacră a Islamului „ortodox" (sunnit) care desemnează faptele și cuvintele atribuite Profetului Mahomed.

SUNNISM (< *sunna)* s. n. Curent „ortodox", majoritar, al Islamului (c. 90% din credincioși), bazat pe recunoașterea „Sunnei". Consideră izvor al credinței nu numai „Coranul", dar și „Sunna" — culegere de povestiri, conținând fapte și cuvinte atribuite Profetului Mahomed. Adepții **s.** constituie majoritatea credincioșilor musulmani din Orientul Apropiat, Africa de N, Pakistan și Indonezia.

SUN VALLEY [san væli] **(Valea Soarelui),** renumită stațiune climaterică estivală și a sporturilor de iarnă în S.U.A., în S statului Idaho, situată la poalele m-ților Dollar și Baldy din lanțul Sawtooth, la 1 850 m alt., pe Big Wood River, la 290 km E de Boise, într-o zonă bogată în păduri; 1,4 mii loc. (2000). Înființată în 1936 de W. Averell Harriman (președinte al Union Pacific Railroad) ca stațiune pentru ski, care să le concureze pe cele europene. Are numeroase pârtii de ski, cu diferite grade de dificultate, terenuri de golf, tenis, piscine ș.a. În 1964 stațiunea a fost vândută lui Janss Corporation, apoi preluată de William Janss (1968) și de Earl Holding (1977).

SUN ZHONGSHAN (Sun Chung-Shan, Sun Yat-Sen) (1866–1925). Lider al revoluției democratice chineze, originar din prov. Guangdong (S Chinei). Mișcarea condusă de el („Revoluția Xinhai") a răsturnat, în 1911, dinastia de origine manciuriană Qing (instaurată la 1644), din acest moment luând naștere Republica China (Zhonghua Minguo). A dobândit supranumele de „Părinte al Națiunii". Autor al „Celor trei principii

Sun Zhongshan

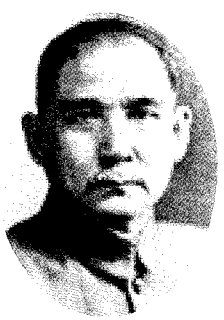

privitoare la popor" (despre națiune, despre drepturile poporului și despre viața poporului).

SUN ZI [sun ti] **(Sun Wu, Sun-tzu)** (c. sec. 6–5 î.Hr.), general chinez din statul Qi, autor al primului tratat de strategie militară cunoscut până astăzi. Tratatul („Artă militară"), care cuprinde 13 capitole, își extrage inspirația din gândirea chineză antică (apar cunoscutele noțiuni binare de vid și plin, repaus și mișcare) și poate fi utilizat în mai multe domenii: militar, politic și economic. Datorită actualității mesajului, „Arta militară" este studiată și astăzi cu interes de către teoreticienii militari. **S.Z.** este considerat contemporan al lui *Confucius*.

SUOMI v. **Finlanda.**

SUPA (< fr.) vb. I intranz. A lua masa de seară (după un spectacol).

SUPAPĂ (< fr.) s. f. Organ de mașină pentru întreruperea sau restabilirea circuitului unui fluid prin efectuarea unei mișcări de translație comandată din exterior sau automată. ✧ *S. electrică* = redresor **(1).**

SUPĂ (< fr.) s. f. Fiertură de carne sau de legume, uneori cu adaos de făinoase.

SUPĂRA (lat. *superare* „a întrece, a învinge") vb. I **1.** Refl. și tranz. A avea sau a cauza cuiva o neplăcere, o suferință, un necaz; a (se) necăji, a (se) întrista, a (se) amărî, a (se) îndurera. **2.** Tranz. A deranja, a incomoda, a stânjeni, a stingheri. **3.** Refl. A-și ieși din fire, a se înfuria, a se mânia. ✦ A se certa, a rupe relațiile cu cineva.

SUPĂRARE *(< supăra)* s. f. **1.** Faptul de a (se) supăra; neplăcere, necaz, suferință, nevoie, lipsă, neajuns. ✦ Greutate, povară, piedică. ✦ (Pop.) Pagubă, stricăciune. **2.** Mâhnire, tristețe, amărăciune. **3.** Iritare, mânie, furie.

SUPĂRAT, -Ă *(< supăra)* adj. **1.** Mâhnit, necăjit, trist, amărât. **2.** Iritat, mânios, înfuriat

SUPĂRĂCIOS, -OASĂ *(< supăra)* adj. Care se supără repede; țâfnos, iritabil, irascibil.

SUPĂRĂTOR, -OARE *(< supăra)* adj. (Și adv.) Care supără, care deranjează; jenant, neplăcut. ✦ Plicticos, plictisitor.

SUPER- (< fr.; {s} lat. *super* „deasupra") Element de compunere cu sensul de „supra", „deasupra", „peste", care servește la formarea unor substantive, a unor adjective și a unor verbe, dând acestora un sens de superioritate sau de superlativ.

SUPERANGULAR (< *super-* + *angular*; cf. lat. *angulus* „unghi") adj. m. Care are un unghi de deschidere mai mare. ✧ *Obiectiv s.* = obiectiv fotografic care se utilizează pentru peisaje vaste, pentru interioare etc., având o deschidere unghiulară de peste 70°; superunghiular.

SUPERARBITRU (< *super-* + *arbitru,* după fr. *surarbitre*) s. m. Persoană delegată de un for superior pentru a îndruma desfășurarea unei competiții fără a se substitui atribuțiilor arbitrului principal, având dreptul de a interveni numai în cazuri de reclamații și de contestații.

SUPERB, -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care impresionează prin grandoare; măreț, impunător, impresionant. **2.** Foarte frumos. ✦ Foarte bun, foarte reușit.

SUPERCIMENT (< fr.) s. n. Ciment care se întărește foarte repede.

SUPERFICIAL, -Ă (< fr., lat.) adj. (Și adv.) Care apare, se produce sau se află numai la suprafața unui corp. ✦ Fig. (Despre oameni) Care privește și tratează problemele cu multă ușurință, care nu le adâncește, nu stăruie asupra lor.

SUPERFICIALITATE (< fr.) s. f. Caracterul a ceea ce este superficial; lipsă de adâncime, de profunzime.

SUPERFICIE (< fr., lat.) s. f. (DR.) Drept de proprietate asupra clădirii construite sau a plantației aflate pe terenul altei persoane și drept de folosință asupra acelui teren.

SUPERFINIȚIE (< fr.) s. f. Operație de netezire foarte fină a suprafețelor (suprafețe-oglindă) unor obiecte metalice, realizată prin mișcări lente rectilinii alternative ale unor abrazive combinate cu mișcări de avans ale obiectului prelucrat.

SUPERFLUU, -Ă (< fr., lat.) adj. De prisos; inutil.

SUPERFORTĂREAȚĂ (< engl.) s. f. Nume dat bombardierelor grele americane B–29 și B–36.

SUPERFOSFAT (< fr.) s. m. Îngrășământ chimic pe bază de fosfor, conținând mai ales fosfat monocalcic și sulfat de calciu; este folosit pe scară largă în agricultură.

SUPERGALAXIE (< *super-* + *galaxie)* s. f. Formație cosmică în care sunt grupate roiurile de galaxii.

SUPERHETERODINĂ (< fr. {i}) s. f. (TELEC.) Procedeu de radiorecepție în care frecvența undei recepționate este schimbată cu ajutorul unui oscilator local, obținându-se, în scopul detectării, amplificării și difuzării, un semnal de frecvență intermediară fixă. ✦ Aparat de radiorecepție construit pe baza acestui procedeu.

SUPERICONOSCOP (< fr. {i}) s. n. (TELEC.) Tub electronic videocaptor (traductor imagine-semnal) pentru televiziune, de tipul iconoscopului, dar la care imaginea este captată mai întâi de un fotocatod și apoi este transportată de fluxul de electroni pe mozaicul de celule de emisie secundară.

SUPERIOR, -OARĂ (< lat.) adj. **1.** Care este plasat mai sus, deasupra. ✦ (Despre cursul apelor) Care se află în partea dinspre izvor. **2.** Care are un rang, o funcție, un grad mai mare decât altul (într-o ierarhie, într-o ordine etc.). ✧ (În vechea organizare școlară) *Curs s.* = ciclu de învățământ cuprinzând ultimele trei (patru), clase ale liceului de șapte (opt) clase. *Învățământ s.* = ultima treaptă a învățământului, care urmează liceului, cuprinzând universități și institute, în cadrul cărora se formează specialiști cu o înaltă calificare. ✦ (Substantivat, m.) Persoană care este pe o treaptă ierarhică mai înaltă, care ocupă o funcție de răspundere în raport cu alții. **3.** Care se deosebește sau se distinge prin merite deosebite, care este de bună calitate.

SUPERIORITATE (< fr.) s. f. Faptul de a fi superior; calitatea a ceea ce este superior.

SUPERLATIV, -Ă (< fr., lat.) adj. Care exprimă o calitate în cel mai înalt grad. ✧ (LINGV.) *Gradul s.* (și subst., n.) = grad de comparație al adjectivelor și al adverbelor care arată că însușirea pe care o exprimă este la un grad foarte înalt (**s.** absolut), la gradul cel mai înalt (**s.** relativ de superioritate) sau în cel mai scăzut grad (**s.** relativ de inferioritate) în comparație cu altele de aceeași natură.

SUPERMAGAZIN s.n. Magazin (universal) de mari proporții.

SUPERMARKET (cuv. engl.) Supermagazin.

SUPERNOVĂ (< fr. {i}) s. f. Stea variabilă explozivă, de sute de ori mai strălucitoare decât o nova. Astronomii *Walter Baade* și *Fritz Zwicky* au introdus, în 1933, termenul de **s.** În momentul de maximă luminozitate o **s.** poate ajunge la c. 10 miliarde de ori peste strălucirea Soarelui. În galaxia noastră au fost observate direct în ani 1054, 1572 și 1604 trei **s.** Au fost observate, în alte galaxii, până în prezent peste 300 de **s.**

SUPERORTICON (< germ., engl.) s. n. Tub electronic videocaptor (tra-

ductor imagine-semnal) pentru televiziune, de tipul orticonului, dar la care imaginea este mai întâi captată pe un ortocatod şi apoi transportată de un flux de electroni pe mozaic.

SUPERPOZIŢIE (< fr.) s. f. Proprietate a unui sistem fizic sau tehnic caracterizat de legi şi relaţii liniare şi omogene şi care, pe această bază, permite însumarea acţiunilor exercitate asupra lui, efectul rezultanţei tuturor acţiunilor fiind identic cu rezultanta efectelor produse de fiecare acţiune în parte. ✦ Suprapunerea efectelor.

SUPERPRODUCŢIE (< fr.) s. f. Denumire dată filmelor, de obicei cu temă istorică, la realizarea cărora se folosesc efecte şi mijloace cinematografice de mare spectaculozitate (decor grandios, distribuţie numeroasă, fast).

SUPERPUTERE (< fr.) s. f. Denumire sub care au fost cunoscute după al Doilea Război Mondial S.U.A. şi U.R.S.S.

SUPERSONIC, -Ă (< fr.) adj. Care are o viteză mai mare decât viteza sunetului. ✧ *Avion s.* = avion cu reacţie construit pentru a efectua zboruri cu viteze mai mari decât viteza sunetului. Primul avion cu reacţie a fost construit (1910) de savantul român Henri Coandă.

SUPERSTIŢIE (< fr., lat.) s. f. Credinţă primitivă (bazată pe rămăşiţe ale animismului şi magiei) în spirite bune şi rele, miracole, farmece, vrăji, semne prevestitoare, numere fatidice etc.

SUPERSTIŢIOS, -OASĂ (< fr., lat.) adj. Care crede în superstiţii, care e stăpânit de superstiţii, bazat pe superstiţii.

SUPERUNGHIULAR (< *super* + *unghiular*) adj. m. Superangular.

SUPERVIELLE [süpervièl], **Jules** (1884–1960), scriitor francez. După începuturi de poezie simbolistă („Ca velierele"), abordează suprarealismul, într-o exprimare originală, bogat nuanţată („Debarcadere", „Gravitaţii"). Romane („Omul pampei", „Hoţul de copii"); teatru („Bolívar", „Robinson"); amintiri.

SUPERVIZA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A viziona un film, un spectacol, a citi un text etc. pentru a le stabili calităţile şi pentru a recomanda sau a dispune achiziţionarea, reprezentarea, publicarea lor. **2.** A controla şi a revizui o muncă, fără a intra în detalii.

SUPEU (< fr.) s. n. Masă care se serveşte seara târziu (după un spectacol).

SUPIERĂ (< fr.) s. f. Castron (mare) din care se serveşte supa la masă.

SUPIN (< lat., fr.) s. n. (LINGV.) Mod verbal nepersonal, precedat obligatoriu de una dintre prepoziţiile *de, la* etc., având aceeaşi formă ca participiul trecut, de care se deosebeşte doar prin aceea că nu este variabil.

SUPINAŢIE (< fr.) s. f. Mişcare de rotaţie a antebraţului care apropie marginea cubitală a acestuia şi a mâinii pe axul median al corpului. ✦ Poziţie a antebraţului şi a mâinii rezultând din mişcarea descrisă mai sus.

SUPLAC, com. în jud. Mureş, situată în pod. Târnavelor, pe râul Târnava Mică; 2 280 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Laslău Mare). Nod rutier. Expl. de gaze naturale. În satul **S.,** menţionat documentar în 1325, se află o biserică unitariană (1699).

SUPLACU DE BARCĂU, com. în jud. Bihor, situată în depresiunea omonimă, pe râul Barcău; 4 534 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul **S. de B.**). Nod rutier. Expl. şi rafinarea petrolului. Expl. de lignit (în satul Borumlaca) şi de nisipuri bituminoase. Satul **S. de B.** apare menţionat documentar în 1291.

SUPLAI, dealurile Suplaiului, zonă deluroasă în N Pod. Someşan, între văile râurilor Sălăuţa (la E) şi Ilişua (la V), cu înălţimi cuprinse între 400 şi 800 m alt. **D.S.** sunt alcătuite predominant din depozite helveţiene (argile marnoase, conglomerate, nisipuri), sunt fragmentate de văi largi şi au versanţii afectaţi de alunecări. Alt. max.: 853 m (vf. Surila).

SUPLEANT, -Ă (< fr.) adj., subst. **1.** Adj. *M. supleant* = membru al unui organ colegial (de partid) având drept de vot consultativ. În cazul descompletării acestor organe, locurile vacante sunt completate de *m.s.* **2.** S. m şi f. Suplinitor.✦ (În trecut) Judecător care ocupa prima treaptă în magistratură şi care, ca atare, lua parte la judecarea unor pricini de mică importanţă.

SUPLETIV, -Ă (< fr.) adj. **1.** (Despre forme gramaticale) Care completează ansamblul formelor flexionare ale unui cuvânt. **2.** (Despre o normă legală) Care se aplică în măsura în care părţile nu stabilesc altfel prin actele juridice pe care le încheie; interpretativ, facultativ.

SUPLEŢE (< fr.) s. f. **1.** Însuşirea de a fi suplu; flexibilitate. **2.** Proprietate a *unui corp* solid de a putea suferi mari deformaţii nepermanente, prin încovoiere sau prin torsiune, sub acţiunea unor solicitări relativ mici; elasticitate.

SUPLICIU (< lat.) s. n. Chin, tortură, caznă. ✦ Fig. Suferinţă morală, durere sufletească mare.

SUPLIMENT (< fr., lat.) s. f. **1.** Ceea ce se adaugă pentru a completa, a întregi; adaos. *S. nutritiv* = produs farmaceutic care conţine substanţe sau elemente necesare bunei funcţionări a organismului uman sau animal, administrat ca o completare a raţiei alimentare când aceasta este insuficientă calitativ sau când organismul are nevoi sporite (convalescenţă, sarcină şi alăptare, efort fizic sau intelectual foarte intens, intoleranţă la anumite alimente sau deficienţe în asimilarea lor, anemii, procese degenerative ale îmbătrânirii, astenie etc.). De exemplu, complexe de vitamine, macro- şi microelemente (calciu, fosfor, magneziu, fier, iod, zinc, seleniu ş.a.), substanţe stimulante (ginseng, extract de *Ginkgo biloba*, lăptişor de matcă, lecitină). **2.** *S. al unui unghi* = diferenţa dintre două unghiuri drepte (180°) şi unghiul respectiv.

SUPLIMENTA (< *supliment*) vb. I tranz. A adăuga o cantitate suplimentară la cantitatea iniţială.

SUPLIMENTAR, -Ă (< fr.) adj. Care se adaugă (la ceva), care este sau se efectuează în plus, care completează ceva; folosit ca supliment. ✧ *Unghiuri (arce) suplementare* = unghiuri (arce) a căror sumă este egală cu două unghiuri drepte.

SUPLINI (< it.) vb. IV tranz. **1.** A înlocui temporar pe cineva într-o funcţie, a-i ţine locul. **2.** A completa ceea ce lipseşte; a întregi o lipsă.

SUPLINITOR, -OARE (< *suplini*) adj., s. m. şi f. **1.** Adj. (Şi subst.) Care suplineşte în muncă, într-o funcţie; locţiitor. **2.** S. m. şi f. Cadru didactic care nu e titularizat.

SUPLU, -Ă (< fr.) adj. **1.** (Despre lucruri) Flexibil. **2.** (Despre fiinţe) Cu mişcări graţioase, mlădios. ✦ (Despre mers, mişcări) Uşor, elegant, vioi. **3.** Fig. Uşor adaptabil, maleabil.

SUPORT (< fr.) s. n. Ceea ce susţine, ceea ce sprijină un lucru, un obiect. ✦ Reazem intermediar, solidarizat cu unul stabil (ex. cadru, perete etc.) servind la susţinerea unui obiect. ✦ Fig. Sprijin, reazem, ajutor.

SUPORTA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A îndura, a răbda, a suferi. ✦ A tolera, a îngădui. **2.** A susţine o greutate, o povară; a rezista la... ✦ A avea sau a lua în sarcina sa o obligaţie bănească.

SUPORTABIL, -Ă (< fr.) adj. Care se poate suporta.

SUPORTER (< engl.) s. m. Persoană care simpatizează o echipă (sportivă) și o susține în întâlnirile, competițiile la care participă.

SUPOZITOR (< fr.) s. n. Preparat farmaceutic de consistență solidă, de formă conică sau ovoidă, conținând un excipient care se topește ușor la căldura corpului, administrat pe cale anală sau vaginală.

SUPOZIȚIE (< fr., lat.) s. f. (LOG.) **1.** Enunț luat ca premisă (ipoteză) pentru întemeierea altor enunțuri. **2.** Capacitate a unui termen de a reprezenta ceva într-o propoziție. **S.** este de două feluri: *formală* (când termenul desemnează un obiect exterior limbajului) și *materială* (când termenul desemnează însuși cuvântul despre care vorbim).

SUPPÉ [zupe; süpe], **Franz von** (1819–1895), compozitor austriac. Reprezentant al operetei vieneze („Frumoasa Galateea", „Poet și țăran", „Cavaleria ușoară"); vodeviluri, farse.

SUPPILULIUMA, suveran al statului hitit (c. 1380–c. 1340 î. Hr.). Fondator al Regatului Nou — perioadă de apogeu a istoriei hitite. A reorganizat statul și administrația internă prin măsuri care să-i permită o politică externă expansionistă. A cucerit N Siriei, Palestina și statul Mitanni.

SUPPLEX LIBELLUS VALACHORUM, denumire sub care este cunoscut memoriul întocmit în numele națiunii române de Samuil Micu, Ioan Piuariu-Molnar, Iosif Mehesi, Ignatie Darabant, Ioan Para de la Năsăud, Petru Maior, Gheorghe Șincai ș.a. și înaintat împăratului Leopold II, în 1791, prin care se cerea recunoașterea românilor din Transilvania ca națiune egală în drepturi cu celelalte. Memoriul, care dezvolta programul episcopului Inocențiu Micu (Clain), era bazat pe argumente istorice și demografice. Trimis de împărat spre rezolvare Dietei Transilvaniei, aceasta l-a respins. În mart. 1792 episcopii Gherasim Adamovici și Ioan Bob au reluat acțiunea, prezentând împăratului un nou **S.L.V.**, mai extins și mai argumentat decât primul, dar care a avut aceeași soartă. **S.L.V.** a reprezentat un moment important în lupta pentru emanciparea națională a românilor din Transilvania.

SUPRA- (< fr.; {s} lat. *supra* „deasupra") Element de compunere având sensul de „deasupra", „peste" sau un sens superlativ și care servește la formarea unor substantive, a unor adjective și a unor verbe.

SUPRAABUNDENT, -Ă (< *supra-* + *abundent,* după fr. *suprabondant)* adj. Foarte abundent, deosebit de abundent.

SUPRAABUNDENȚĂ (< *supra-* + *abundență,* după fr. *surabondance)* s. f. Abundență foarte mare, neobișnuită; belșug.

SUPRAAGLOMERAȚIE (< *supra-* + *aglomerație*) s. f. Aglomerație foarte mare.

SUPRAALIMENTARE (< *supraalimenta*) s. f. Acțiunea de a (se) supraalimenta. ✦ (TEHN.) Alimentare cu o încărcătură în exces a unui motor cu ardere internă pentru asigurarea puterii necesare la funcționarea în aer rarefiat (la altitudine) sau când turațiile sunt foarte mari.

SUPRAALIMENTAȚIE (< *supra-* + *alimentație,* după fr. *suralimentation*) s. f. Alimentație mai abundentă decât cea normală și mai bogată în principii alimentare (proteine, glucide, grăsimi, vitamine), utilizată în tratamentul unor boli (ex. tuberculoză) și contraindicată în alte boli (ex. în obezitate, boli cardiace).

SUPRAAPRECIA (< *supra-* + *aprecia*) vb. I tranz. și refl. A (se) aprecia, a (se) considera peste valoarea reală; a (se) supraestima.

SUPRACLASĂ (< fr.) s. f. (BIOL.) Categorie sistematică superioară clasei și inferioară încrengăturii.

SUPRACONDUCTIBILITATE (< fr.) s. f. Anulare a rezistenței electrice a anumitor materiale răcite la temperaturi foarte joase (sub 20 K), însoțită și de alte manifestări specifice; se utilizează la construirea criotronului, a electromagneților etc. A fost descoperită (1911) de H. Kamerlingh-Onnes, care a studiat rezistența electrică a mercurului la temperaturi sub 4,15 K.

SUPRACONDUCTIV, -Ă adj. (Despre efecte) Care ține de supraconductibilitate.

SUPRACONDUCTOR, -OARE (< fr.) adj., s. m. Substanță la care se observă fenomenul de supraconductibilitate.

SUPRACOPERTĂ (< *supra-* + *copertă*) s. f. Învelitoare de hârtie sau de material plastic care îmbracă coperta unei cărți, a unui album etc. în scopul protejării ei și a prezentării grafice mai atrăgătoare.

SUPRACURENT (< *supra-* + *curent*) s. m. Curent electric de intensitate mai mare decât cea normală prevăzută pentru un anumit circuit, a cărui apariție este dăunătoare pentru siguranța în funcționare a circuitului respectiv.

SUPRADOMINANTĂ (< *supra* + *dominantă*) s. f. (MUZ.) Treapta a șasea a modurilor major și minor; acordul acestei trepte.

SUPRADOZĂ s.f. Doză excesivă dintr-un medicament (cu posibile efecte toxice), dintr-un drog sau medicament psihotrop (care poate provoca moartea).

SUPRAESTIMA (< *supra-* + *estima,* după fr. *surestimer*) vb. I tranz. și refl. A (se) supraaprecia.

SUPRAETAJA (< *supra-* + *etaja*) vb. I tranz. A adăuga unul sau mai multe etaje la o clădire veche.

SUPRAEVALUA (< *supra-* + *evalua,* după fr. *surévaluer*) vb. I tranz. A evalua ceva peste valoarea reală; a supraaprecia.

SUPRAEXCITAȚIE (< *supra-* + *excitație,* după fr. *surexcitation*) s. f. (FIZIOL.) Excitație care depășește ritmul normal de funcționare a unui țesut sau a unui organ.

SUPRAEXPUNERE (< *supra-* + *expunere,* după fr. *surexposition*) s. f. Expunere îndelungată la lumină a materialelor fotografice cu reducerea corespunzătoare a intensității iluminării, în scopul obținerii anumitor efecte artistice sau tehnice. Se poate produce și accidental, datorită estimării eronate a timpului de expunere necesar, ducând la compromiterea clișeului fotografic.

SUPRAFAȚĂ (< *supra-* + *față,* după fr. *surface*) s. f. **1.** Parte exterioară a unui corp. **2.** (MAT.) Spațiu topologic care local este echivalent cu planul. ✧ *S. de rotație* = suprafață obținută prin rotirea unei curbe plane în jurul unei drepte din planul curbei. *S. de undă* = loc geometric al punctelor din spațiu în care, la un anumit moment, o undă are aceeași fază. **3.** (AV.) *S. portantă* = **s.** unei aeronave pe care se exercită *o portanță.* **4.** (GEOL.) *S. structurală* = **s.** netedă a reliefului scoarței terestre care coincide cu **s.** unor strate rezistente, scoase la zi prin eroziune. **5.** (GEOMORF.) *S. de eroziune* = **s.** relativ netedă sau ușor vălurită, suborizontală sau înclinată, din regiunile montane sau deluroase, formată în urma acțiunii îndelungate a eroziunii. **6.** (URBANISTICĂ) *S. construită* = suma suprafețelor secțiunilor orizontale ale tuturor nivelurilor unei clădiri delimitate de conturul extern al pereților exteriori. *S. locuibilă* = suma suprafețelor camerelor de locuit.

SUPRAFLUID, -Ă (< *supra-* + *fluid*) adj. (Despre heliu) Aflat în stare de suprafluiditate.

SUPRAFLUIDITATE (< *suprafluid*) s. f. Comportare specifică a heliuiui lichid răcit sub temperatura de 2,10 K; se caracterizează în primul rând prin reducerea vâscozității pe măsura scăderii temperaturii și prin rămânerea în stare lichidă la temperaturi oricât de joase dacă presiunea nu depășește 25 atm. Descoperită experimental (1937) de *P.L. Kapița.*

SUPRAFUZIUNE (< *supra-* + *fuziune,* după fr. *surfusion*) s. f. (FIZ.) Situație de subrăcire a unei substanțe lichide care a rămas în această stare de agregare, deși a fost adusă la o temperatură inferioară celei de solidificare; **s.** este condiționată de lipsa germenilor de cristalizare. Sin. *supratopire.*

SUPRAIMPRESIUNE (< *supra-* + *impresiune,* după fr. *surimpression*) s. f. Suprapunerea a două sau a mai multor imagini pe aceeași peliculă în vederea obținerii unor efecte cinematografice speciale.

SUPRAIMPUNERE (< *supra-* + *impunere*) s. f. (GEOMORF.) Fenomen prin care un râu, după ce s-a adâncit la început în roci friabile, continuă să se adâncească în rocile mai dure de dedesubt, păstrându-și direcția inițială; epigeneză **(3).**

SUPRAINFECȚIE (< *supra-* + *infecție*) s. f. Infecție secundară bacteriană apărută în cursul unei boli virale sau bacteriene ori după o operație.

SUPRAÎNĂLȚARE (< *supra-* + *înălțare*) s. f. Diferență de nivel transversală, realizată în porțiunile de curbură ale unei șosele sau căi ferate, pentru a se asigura stabilitatea vehiculelor prin compensarea forței centrifuge care se exercită asupra acestora.

SUPRAÎNCĂLZI (< *supra-* + *încălzi*) vb. IV tranz. A încălzi peste limita obișnuită.

SUPRAÎNCĂLZIRE (< *supraîncălzi*) s. f. Acțiunea de a supraîncălzi. ✦ (FIZ.) Încălzire a unui lichid închis sub presiune (sau vapori închiși sub presiune) la o temperatură mai înaltă decât temperatura sa de fierbere (respectiv temperatura de saturație) la presiune normală. ✦ (În termotehnică) Încălzirea suplimentară a aburului saturant la o temperatură mai înaltă decât aceea de fierbere înainte de a fi utilizat într-un motor cu abur, în vederea înlăturării umidității și a măririi randamentului. ✦ (METAL.) Încălzire accidentală a oțelurilor la o temperatură prea înaltă într-un tratament termic, proces care duce la obținerea unei structuri cristaline grosolane nedorite (structura supraîncălzită).

SUPRAÎNCĂLZIT, -Ă (< *supraîncălzi*) adj. Încălzit peste măsură; (despre lichide, vapori) adus în stare de supraîncălzire. ✧ (TEHN.) *Abur s.* = abur supus operației de supraîncălzire.

SUPRAÎNCĂLZITOR (< *supraîncălzi*) s. n. ~ *de abur* = schimbător de căldură care servește la supraîncălzirea aburului.

SUPRAÎNCĂRCARE (< *supra* + *încărcare)* s. f. Încărcare peste măsură; împovărare cu o muncă exagerată. *Supraîncărcarea pajiștilor* = pășunat cu un număr prea mare de animale în raport cu suprafața terenului și cu calitatea furajeră a pajiștei. Este cauza principală a degradării accentuate a multor terenuri folosite ca pășuni, prin bătătorirea sau erodarea solului, formarea de „poteci de vite" și organisme torențiale, regresul pronunțat al speciilor bune furajere și înmulțirea buruienilor și a altor specii neconsumate de vite. Sin. suprapășunat.

SUPRALICITA (< *supra* + *licita*) vb. I intranz. A oferi la o licitație un preț mai mare decât prețul oferit (de cineva) anterior.

SUPRALICITAȚIE (< *supra* + *licitație*) s. f. (DR.) Licitație publică suplimentară prevăzută de lege în cadrul urmăririi silite imobiliare și având drept scop obținerea unui preț mai mare decât cel la care s-a adjudecat bunul cu ocazia licitației.

SUPRALITORAL v. **Supratidal.**

SUPRANATURAL, -Ă (< *supra-* + *natural,* după fr. *surnaturel*) adj. (Și subst., n.) Care ar fi mai presus de natură și de legile ei; care ar exista în afara naturii, a lumii percepute prin simțuri. ✦ Miraculos, fantastic. ✦ P. ext. Care pare inexplicabil, prea mare, prea puternic pentru a fi natural; extraordinar.

SUPRANUME (< *supra-* + *nume,* după fr. *surnom*) s. n. Nume adăugat la numele propriu al unei persoane în semn de cinste sau pentru a o deosebi de altă persoană cu același nume. ✦ Poreclă.

SUPRANUMERAR (< *supra-* + *numerar* după fr. *surnuméraire*) adj. Care este peste numărul stabilit sau necesarul stabilit.

SUPRANUMI (< *supra-* + *numi,* după fr. *surnommer*) vb. IV tranz. A atribui cuiva un supranume.

SUPRAOM (< *supra-* + *om,* după fr. *surhomme*) s. m. (La Fr. Nietzsche) Tip superior de om care ar urma să apară și care s-ar afla față de omul actual în același raport ca acesta din urmă față de maimuță; el se va elibera de „morala de sclav" a creștinismului și își va da singur legi, situându-se „dincolo de bine și de rău" (amoralism). Nazismul a interpretat noțiunea în sens rasist, folosind-o ca o justificare a politicii de violență. ✦ P. ext. Om înzestrat cu calități excepționale, care realizează lucruri ce par mai presus de puterile omenești.

SUPRAOMENESC, -EASCĂ (< *supraom*) adj. Care depășește forța omului, care este mai presus de firea omenească.

SUPRAPĂȘUNAT s. n. Supraîncărcarea pajiștilor.

SUPRAORDONAT, -Ă (< *supra-* + *ordonat*) adj. Care are un loc superior (într-o clasificare sau într-o ierarhie) ✧ (LINGV.) *Propoziție s.* = propoziție regentă.

SUPRAPOPULA (< *supra-* + *popula,* după fr. *surpeupler*) vb. I refl. (Despre orașe, state etc.) A-și mări populația în mod excesiv.

SUPRAPOPULAȚIE (< *supra-* + *populație*) s. f. **1.** Mare concentrare de populație într-un oraș, într-o regiune etc.; excedent de populație în raport cu terit., resursele sau mijloacele de trai. **2.** (BIOL.) Fenomen care constă în existența unei densități excesive de organisme pe o anumită arie, depășind posibilitățile de viețuire oferite de aceasta. **S.** a fost considerată de Darwin drept o cauză a luptei pentru existență.

SUPRAPRESIUNE (< *supra-* + *presiune,* după fr. *surpression*) s. f. Diferența dintre presiunea unui fluid și presiunea de o atmosferă.

SUPRAPREȚ (< *supra-* + *preț*) s. m. Preț mai mare decât cel obișnuit; preț (de speculă) mai mare decât prețul legal.

SUPRAPROBLEMĂ (< *supra-* + *problemă*) s. f. Acțiune principală însoțind mesajul textului dramatic, către care converg ideile și acțiunile secundare. Principiu de bază în teoria regizorală a lui K. S. Stanislavski.

SUPRAPUNE (< *supra-* + *pune,* după fr. *superposer*) vb. III tranz. A pune un lucru deasupra altuia; a plasa, a așeza peste ceva. ✦ Refl. A se afla așezat deasupra altuia; *p. ext.* a coincide, a avea loc în același timp.

SUPRAPUNERE (< *suprapune*) s. f. Acțiunea de a (se) suprapune și rezultatul ei. ✧ (FIZ.) *Suprapunerea efectelor* = superpoziție.

SUPRARĂCIRE (< *supra-* + *răcire*) s. f. (FIZ.) Subrăcire.

SUPRAREALISM (< *supra- + realism,* după *fr. surréalisme*) s. n. Curent literar și artistic apărut în Franța la începutul celui de-al treilea deceniu al sec. 20 și răspândit apoi în aproape toate țările lumii. Teoretizat pentru prima oară într-o formă programatică de A. Breton în 1924. În primii ani de existență, **s.**, curent de avangardă, antiacademic și antitradiționalist, manifestă un viu interes pentru revoluția socială, concretizat însă printr-o frondă anarhică. Preluând experiențele curentelor care l-au precedat (cubism, futurism, dadaism), fundamentat ca doctrină artistică pe ideile sugerate de psihanaliza freudiană și de intuiționismul bergsonian, **s.** postula rolul esențial al activității spontane a imaginației și al exploatării zonelor iraționalului în creația artistică. În literatură, metoda adoptată consta în notarea rapidă a cuvintelor în ordinea sugerată de subconștient („dicteul automat"), renunțându-se la expresia logică, discursivă. **S.** acorda un interes deosebit și altor forme de alterare a structurilor logice: hipnoza, delirul, demența, drogarea ș.a. Printre membrii grupării suprarealiste se numără R. Desnos, A. Artaud, R. Vitrac, L. Aragon, P. Eluard, Ph. Soupault, G. Ribemont-Dessaignes ș.a. În România a fost reprezentat, printre alții, de Virgil Teodorescu, Gellu Naum, Saşa Pană. În arta plastică, **s.** a generat căutări îndreptate în direcții diferite și folosind tehnici diferite: M. Ernst, H. Arp, M. Ray și M. Duchamp au investigat resursele universului de obiecte reconstituite în compoziții imaginare, fantastice, în timp ce G. de Chirico, S. Dali, Y. Tanguy, R. Magritte și P. Delvaux au căutat transcrierea sau evocarea unei imagistici aparținând zonelor psihice de graniță, unde realul și visul se întâlnesc și se transformă într-o altă realitate, o „suprarealitate". În cinematografie este ilustrat de L. Buñuel („Câinele andaluz"), R. Clair („Antract"), J. Cocteau („Sângele unui poet").

SUPRAREALIST, -Ă (< *supra-realism,* după fr. *surréaliste*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține suprarealismului, care se încadrează în acest curent. **2.** S. m. și f. Adept al suprarealismului.

SUPRARENAL, -Ă (< *supra- + renal,* după fr. *surrénal*), adj. (ANAT.) Care se află deasupra rinichilor. ✧ *Glandă s.* = organ-pereche situat deasupra fiecărui rinichi, constituit din două glande endocrine diferite embriologic, structural și funcțional: una periferică, *corticosuprarenala* (care secretă diferiți hormoni numiți corticosteroizi cu rol în metabolismul mineral, glucidic etc.) și o alta centrală, *medulosuprarenala* (care secretă adrenalina și noradrenalina); capsulă suprarenală.

SUPRARENINĂ (< *supra- + renină,* după fr. *surrénine*) s. f. (BIOCHIM.) Adrenalină.

SUPRASARCINĂ (< *supra- + sarcină,* după fr. *surcharge*) s. f. (TEHN.) Sarcină suplimentară pe care o are de suportat un sistem tehnic și care ar putea să pericliteze siguranța în funcționare a acestuia.

SUPRASATURAT, -Ă (< *supra- + saturat,* după fr. *sursaturé)* adj. **1.** (Despre soluții sau gaze) Care se află în stare de suprasaturație. ✧ (FIZ.) *Vapori suprasaturați* = vapori a căror densitate este mai mare decât densitatea vaporilor saturanți la presiunea și temperatura respectivă; se pot obține prin răcirea lentă a vaporilor saturanți, în lipsa germenilor de condensare. **2.** Fig. (Fam.) Sătul peste măsură de ceva.

SUPRASATURAȚIE (< *supra- + saturație,* după fr. *sursaturation*) s. f. **1.** Stare instabilă a unei soluții care conține o cantitate mai mare de substanță dizolvată decât cea corespunzătoare saturației. ✦ Stare metastabilă a vaporilor suprasaturanți. **2.** Fig. (Fam.) Starea celui sătul peste măsură de ceva.

SUPRASENSIBIL, -Ă (< fr.) adj. **1.** (Despre ființe) Excesiv de sensibil, foarte sensibil. **2.** (Despre sunete, unde etc.) Care nu poate fi perceput cu simțurile.

SUPRASENZORIAL (< *supra- + senzorial*) adj. Care poate fi cunoscut numai prin rațiune.

SUPRASOLICITA (< *supra- + solicita)* vb. I tranz. A solicita peste orice limite.

SUPRASTATAL, -Ă (< *supra- + statal*) adj. (Despre un organism internațional) Care este învestit cu puteri de decizie mai mari decât cele ale guvernului fiecărui stat.

SUPRASTRAT (*supra- + strat)* s. n. (LINGV.) Influență pe care o exercită un idiom asupra altuia, în condițiile unui contact îndelungat, înainte ca cel din urmă să se constituie ca idiom nou.

SUPRASTRUCTURAL, -Ă (< *supra- + structură*) adj. Care ține de suprastructură, privitor la suprastructură.

SUPRASTRUCTURĂ (*supra + structură* după fr. *superstructure*) s.f. (TEHN.) Ansamblul elementelor de construcție sau al lucrărilor care formează partea utilă a unei construcții, servind direct scopului pentru care a fost executată. ✧ *Suprastructura navei* = totalitatea construcțiilor situate deasupra punții principale, care cuprind încăperile de locuit și de deservire.

SUPRATAXĂ (< *supra- + taxă,* după fr. *surtaxe*) s. f. Taxă suplimentară stabilită după fixarea anterioară a unei taxe.

Suprarealism.

1. Salvador Dali, „Trecerea
2. R. Magritte, „Memoria"
3. Max Ernst, „Celebes sau Elefantul"

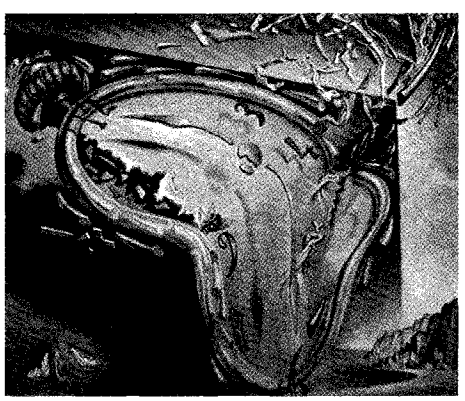

1.

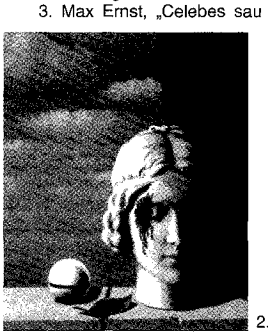

2.

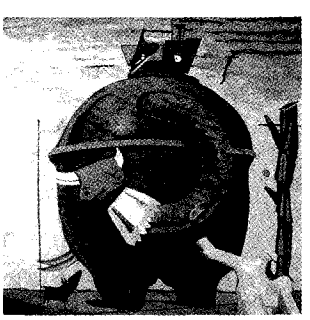

3.

SUPRATEMĂ (< *supra-* + *temă*) s. f. Supraproblemă.

SUPRATENSIUNE (< *supra-* + *tensiune,* după fr. *surtension*) s. f. Tensiune electrică anormală, care depășește valoarea maximă admisibilă, periclitând siguranța sau buna funcționare a unui circuit electric.

SUPRATERAN (< *supra* + fr. *terrain*) adj. Situat deasupra suprafeței terenului. Termenul se referă îndeosebi la organele aeriene ale plantelor (în opoziție cu cele subterane) și la biomasa reprezentată de organismele vegetale și animale care alcătuiesc straturile biocenozei situate deasupra solului (inclusiv cele care se întind pe sol).

SUPRATIDAL (< *supra* + engl. *tide,* maree) s. n. Fâșie în lungul unui țărm afectat de maree, care se află deasupra nivelului maxim atins de flux (deci deasupra intertidalului, cuprins între linia de flux și cea de reflux). Aici apa mării nu ajunge decât atunci când furtuni puternice determină formarea de valuri care se sparg de țărm. Sin. *supralitoral.*

SUPRATIPAR (< *supra-* + *tipar*) s. n. Desen sau text tipărit pe o marcă poștală ulterior emisiunii sale, în scopul de a-i schimba valoarea inițială tipărită sau de a marca un eveniment. Marca poștală cu supratipar își păstrează caracterul său nou (de marcă neîntrebuințată).

SUPRATONICĂ (< *supra-* + *tonică,* după fr. *sur-tonique*) s. f. (MUZ.) Treapta a doua a modulului major și minor; acordul acestei trepte.

SUPRATOPIRE (< *supra-* + *topire*) s. f. (FIZ.) Suprafuziune.

SUPRAUNITAR, -Ă (< *supra-* + *unitar*) adj. (Despre numere reale) Care are valoarea absolută mai mare decât unu.

SUPRAVEGHEA (< *supra-* + *veghea,* după fr. *surveiller*) vb. I tranz. A urmări, a observa **(2),** a păzi cu atenție, cu grijă; a avea sub control.

SUPRAVEGHERE (< *supraveghea*) s. f. Acțiunea de a supraveghea; pază, observație **(4).** ✧ (DR.) *S. generală* = atribuție a organelor procuraturii, constând în urmărirea respectării legilor de către organele centrale și locale ale administrației de stat, de către organele de urmărire penală și de jurisdicție, precum și de către persoanele fizice.

SUPRAVEGHETOR, -OARE (< *supraveghea*) s. m. și f. Persoană care are obligația de a supraveghea ceva sau pe cineva.

SUPRAVIEȚUI (< *supra-* + *viețui,* după fr. *survivre*) vb. IV intranz. A scăpa cu viață dintr-o nenorocire, dintr-o catastrofă; a rămâne în viață după moartea cuiva (apropiat). ✦ A continua să existe, a dăinui (în amintirea, în memoria cuiva).

SUPRAVIEȚUIRE (< *supraviețui*) s. f. Faptul de a supraviețui. ✦ (În asigurări) Atingerea de către asigurat a termenului de expirare a asigurării sale de viață care îi dă dreptul la încasarea sumei asigurate.

SUPRAVIEȚUITOR, -OARE (< *supraviețui*) s. m. și f. Persoană care a scăpat cu viață dintr-un cataclism, dintr-o catastrofă; persoană care supraviețuiește alteia.

SUPRAVOLTOR-DEVOLTOR (< fr.) s. n. Aparat sau mașină electrică asociată cu o sursă de energie electromagnetică, astfel încât să permită adăugarea la tensiunea sursei sau scăderea din ea a unei tensiuni de valoare reglabilă.

SUPREM, -Ă (< fr., lat.) adj. Care există în cel mai înalt grad; care este mai presus de toate; *p. ext.* ultim, extrem. ✦ Care are gradul, rangul cel mai înalt.

SUPREMAȚISM (< rus.) s. n. Mișcare în pictura rusă din al doilea deceniu al sec. 20. Inițiatorul ei, K.S. Malevici, a publicat manifestul **s.** în 1915, la Petrograd, împreună cu câțiva scriitori și poeți, între care și Maiakovski. **S.** afirma supremația simțirii pure, eliberată de orice legătură cu aparențele exterioare, promovând o pictură bazată pe folosirea formelor abstracte geometrice: cerc, unghi drept, pătrat etc.

SUPREMAȚIE (< fr.) s. f. Superioritate în gradul cel mai înalt, bazată pe autoritate și pe putere; poziție dominantă, preponderență.

SUPREMES, grup vocal soul-pop american, constituit în 1963 la Detroit, compus din Diana Ross, Mary Wilson și Florence Ballard („Baby Love").

SUPRESOR, -OARE (< fr., engl.) adj. (Despre un element al unui aparat, despre un dispozitiv etc.) Care împiedică producerea unui fenomen, a unui efect etc. sau care reduce considerabil efectele acestuia. ✧ *Grilă s.* = grilă așezată între anodul și grila-ecran a unui tub electronic, pentru frânarea electronilor proveniți din emisiunea secundară a anodului și pentru împiedicarea captării lor de către ecran.

SUPRIMA (< fr.) vb. I tranz. **1.** A face să dispară; a îndepărta, a elimina, a anula. ✦ A omorî, a extermina. ✦ A împiedica să mai funcționeze, să mai apară; a interzice, a opri. ✦ A desființa. **2.** A renunța la ceva; a elimina din consumație.

SUPT[1] (< *suge*) s. n. Acțiunea de a suge; mod de hrănire la sân sau pe cale artificială a copilului nou-născut.

SUPT[2], **-Ă** (< *suge*) adj. Slab, uscat; (despre obraji, față) scofâlcit.

SUPUNE (lat. *supponere*) vb. III tranz. **1.** A pune stăpânire pe cineva sau pe ceva, a lua în puterea sa (prin forță armată); a cuceri, a subjuga. ✦ Refl. A accepta stăpânirea cuiva; a asculta de cineva. ✦ A aduce sub autoritatea sa; a subordona. **2.** A constrânge pe cineva să suporte, să accepte o situație. ✦ A expune (un material, o substanță etc.) unei acțiuni chimice sau fizice, unui anumit tratament. **3.** A înfățișa, a prezenta, a expune cuiva ceva pentru a lua cunoștință și a decide.

SUPUNERE (< *supune*) s. f. Acțiunea de a (se) supune. ✦ Respect.

SUPUR, com. în jud. Satu Mare, situată în zona de contact a dealurilor Crasnei și cele ale Codrului cu C. Tășnadului, pe râul Crasna; 4 587 loc. (2005). Reșed. com. este satul *Supuru de Jos.* Stație (în satul Supuru de Jos) și haltă de c.f. (în satul Supuru de Sus). Muzeu sătesc. Pomicultură. Satele Supuru de Jos și Supuru de Sus apar menționate documentar în 1215. Bisericile cu același hram – Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, în satele Supuru de Sus (1789) și Hurezu Mare (1804).

SUPURA (< fr., lat.) vb. I intranz. (Despre răni, țesuturi etc.) A forma și a elimina puroi.

SUPURANT, -Ă (< fr., lat.) adj. (Despre răni, țesuturi etc.) Care elimină puroi, care supurează.

SUPURAȚIE (< fr., lat.) s. f. Infecție acută sau cronică bacteriană, caracterizată prin formarea de puroi și eliminarea lui.

SUPUS, -Ă (< *supune*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Ascultător; plecat, smerit. ✦ Umilit, servil. **2.** S. m. și f. (DR., înv.) Cetățean al unui stat. ✦ (În unele state) Persoană aflată sub protecție specială de ordin juridic, fără a fi cetățean cu drepturi depline.

SUPUȘENIE (< *supus*) s. f. **1.** Supunere; faptul de a fi supus. **2.** (DR.; înv.) Cetățenie. ✦ Denumire dată situației de supus; faptul de a se afla sub protecția juridică specială a unui stat.

SUQUTRĂ v. **Socotra.**

SUR, -Ă (< bg., scr.) adj. **1.** De culoare intermediară între alb și ne-

gru; cenușiu. ✧ (Substantivat) *Sură de stepă* = rasă primitivă indigenă de taurine, de culoare cenușie sau vânătă. Prezintă mare rezistență și cerințe reduse de hrană. **2.** (Despre cer, nori, văzduh) Lipsit de lumină, de strălucire; încețoșat, tulbure. ✦ Fig. Posomorât, mohorât **3.** (Despre părul oamenilor; *p. ext.* despre oameni) Cărunt. ✦ Fig. Bătrân, vechi, șters.

SURABAJA [surabaia] **1.** Oraș în Indonezia (Java), situat la gura de vărsare a fl. Kali Mas în str. Surabaja, la 640 km E de Jakarta; 2,6 mii. loc. (2000). Aeroport. Nod feroviar și rutier. Port comercial pentru exportul cauciucului, cafelei, zahărului, mirodeniilor ș.a. Bază navală maritimă. Rafinărie de petrol. Constr. și reparații navale, de locomotive și de automobile (asamblare). Ind. siderurgică, chimică, de prelucr. a cauciucului și a tutunului, textilă, sticlăriei, încălțămintei și alim. Universitatea Airlangga (1954). Institut Tehnologic (1960). Grădină zoologică. Moschee (1868). Fortul olandez Prins Hendrik. **2.** Strâmtoare între ins. Java și ins. Madura care face legătura între M. Java în NNV și str. Madura în SE; 39 km lungime.

SURAH v. **Coran**.

SURAIA, com. în jud. Vrancea, situată în C. Siretului inferior, pe dr. Siretului; 5 874 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.**). Expl. de balast. Fabrică de sucuri naturale (din mere). Pomicultură (meri, pruni, peri). În satul **S.** se află bisericile Adormirea Maicii Domnului (ante 1809) și Cuvioasa Parascheva (ante 1809, reziditată în 1888), iar în satul Biliești, biserica Sfinții Voievozi (ante 1809).

SURAKARTA, oraș în Indonezia (Java), situat pe râul Solo, la 81 km SE de Semarang, la NV de vulcanul Lawu; 490,2 mii loc. (2000). Aeroport. Nod feroviar și rutier. Ind. chimică, textilă, de prelucr. a lemnului și a tutunului, ceramicii, pielăriei și alim. Producție de instrumente muzicale. Bijuterii. Piață agricolă. Universitate islamică (1945); Universitatea Sebelas Maret (1976). Palat (1745). Fort olandez (1779). Vechea denumire *Solo*.

SURANI, com. în jud. Prahova, situată în Subcarpații Buzăului, pe râul Lopatna; 1 803 loc. (2005). Expl. de gaze naturale. Pomicultură. Biserică (1816).

SURAT, oraș în NV Indiei (Gujarat), situat pe râul Tăpti, la 23 km de gura de vărsare în G. Khambhāt al M. Arabiei; 2,4 mii. loc. (2001). Port. Nod de comunicații. Centru comercial. Constr. navale. Ind. chimică, textilă, de prelucr. a lemnului, hârtiei și alim. Artizanat (covoare, produse de orfevrărie). Templul hindus Swaminarayan. Fondat în sec. 12. Vizitat de portughezi în sec. 16; în 1612, Compania engleză a Indiilor de Est a înființat la **S.** prima factorie.

SURĂTĂ (< *soră*) s. f. (Pop.) Prietenă apropiată. ✦ Termen familiar, prietenesc care se pune înaintea numelui unei femei despre care se vorbește sau căreia *i* se adresează cineva.

SURÂDE (< *râde*, după fr. *sourire*) vb. III intranz. **1.** A zâmbi. **2.** Fig. (Despre abstracte) A corespunde dorințelor cuiva, a-*i* fi cuiva pe plac; a-*l* atrage, a-*l* tenta, a-*i* conveni.

SURÂS (< *surâde*) s. n. Zâmbet.

SURÂZĂTOR, -OARE (< *surâde*) adj. Care surâde, zâmbitor. ✦ Fig. Vesel, radios, prietenos.

SURCEA, -ICĂ (lat. *surcellus*) s. f. Așchie care se desprinde când se cioplește sau când se taie un lemn; *p. ext.* vreasc, gătej.

SURD, -Ă (lat. *surdus*) adj. **1.** Care nu aude (bine), lipsit de auz. Un om este considerat **s.** dacă are o acuitate auditivă sub 70 decibeli. ✦ Fig. Care nu vrea să audă, să înțeleagă; neînduplecat, nesimțitor. ✦ Loc. *De(-a) surda* = în zadar, degeaba. **2.** (Despre sunete, zgomote; și adv.) Lipsit de intensitate, de rezonanță; înfundat, slab. ✦ Fig. (Despre senzații, dureri etc.) Nedefinit, slab, vag. ✦ (Despre sentimente, conflicte etc.) Mocnit, ascuns, tăinuit. **3.** (LINGV.; despre consoane) Care se emite fără participarea coardelor vocale.

SURDILA-GĂISEANCA, com. în jud. Brăila, situată în SV C. Brăilei; 2 683 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **S.-G.**). În satul Filipești au fost descoperite urmele unui castru roman din sec. 2–3. În satul **S.-G.** se află o biserică zidită în 1864.

SURDILA-GRECI, com. în jud. Brăila, situată în SV C. Brăilei; 1 556 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.-G.**). Nod rutier. Complex avicol. Sere legumicole.

SURDINĂ (< fr.) s. f. (MUZ.) Dispozitiv, din metal sau din lemn, folosit pentru a atenua intensificarea sonorității unor instrumente muzicale. ✧ Loc. adv. *În surdină* = fără zgomot, șoptit.

SURDITATE (< fr., lat.) s. f. **1.** Infirmitate, congenitală sau dobândită, constând din lipsa sau scăderea accentuată a simțului auzului; surzenie. Poate fi cauzată de leziuni ale urechii, ale nervului auditiv, ale centrilor auditivi sau ale cortexului temporal. ✧ *S. verbală* = neînțelegere a sensului cuvintelor auzite. Apare în leziuni cerebrale care afectează centrii limbajului. **2.** Calitatea unei consoane de a fi surdă **(3).**

SURDOMUT, -Ă (< *surd* + *mut*, după fr. *sourd-muet*) adj., s. m. și f. (Persoană) care suferă de surdomutism.

SURDOMUTISM (< *surdomut*) s. n. Boală caracterizată prin surditate asociată cu imposibilitatea articulării cuvintelor. Deși aparatul central și cel periferic al vorbirii sunt normale, surditatea congenitală împiedică auzirea și deci învățarea pronunțării cuvintelor.

SURDOPEDAGOGIE (< *surd* + *pedagogie*) s. f. Ramură a *pedagogiei speciale*, care se ocupă de educarea și de instruirea persoanelor cu deficiențe de auz.

SURDU, Alexandru (n. 1938, Brașov), filozof român, Acad. (1993), prof. univ. la București. Redactor-șef al „Revistei de filozofie" (1990–2000); director al Institutului de Filozofie și Psihologie „C. Rădulescu-Motru" al Acad. Române (din 1997). Contribuții în domeniul logicii clasice și intuiționiste. Lucrări: „Logica clasică și logica matematică", „Elemente de logică intuiționistă", „Neointuiționismul", „Pentamorfoza artei", „Vocații filosofice românești", „Gândirea speculativă". Ediții critice (Eminescu, Maiorescu, Blaga). Monografia „Școlii Brașovului". Traduceri.

SURDUC, com. în jud. Sălaj, situată la poalele NV ale dealurilor Gârboului și cele SE ale culmii Prisnel, pe râul Someș, în zona de confl. cu râul Almaș; 3 904 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **S.**). Nod rutier. Expl. de cărbune brun (în satele **S.** și Cristolțel) și de argilă. Fabrică de cărămidă și țiglă. Centre de împletituri din răchită (în satele Turbuța și Tihău). În satul Tihău au fost descoperite (1958) urmele unui castru roman datând din sec. 2–3. În satul **S.**, atestat documentar în 1554, se află castelul „Jozsica" (sec. 17, cu unele refaceri din sec. 19), iar în satul Turbuța, menționat documentar în 1387, există biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 17, pictată în 1816).

SURESCITA (SUREXCITA) (după fr. *surexciter*) vb. I tranz. A aduce într-o stare de excitație, de nervozitate anormală.

SURESCITANT, -Ă (SUREXCITANT, -Ă) (după fr. *surexcitant*) adj. (Mai ales despre medicamente) Care provoacă o stare de surescitație.

SURESCITAȚIE (SUREXICITAȚIE) (după fr. *surexcitation*) s. f. Stare anormală în care organismul prezintă o iritabilitate, o nervozitate crescută.

SUREȚ (< tc.) s. n. (În Ev. med., în Țările Române) Denumire dată copiei sau traducerii unui act sau a unei scrisori.

SURF (< engl. *surf-riding* „a călări valurile") s. n. Placă din lemn sau material plastic, folosită pentru alunecarea pe suprafața apei de către persoanele care practică surfingul.

SURFILA (< fr.) vb. I tranz. A întări marginea unui produs textil printr-o cusătură în elice sau în zigzag pentru a împiedica destrămarea firelor.

SURFING [sɐrfinŋ] (cuv. engl.) s. n. Sport practicat pe apă cu una sau două plăci de surf, constând în executarea unor figuri acrobatice, în slalomul printre balize și în sărituri peste valuri sau peste trambuline fixate deasupra nivelului apei (1,80 m).

SURGHIUN (< tc.) s. n. Exil (1), deportare. ✦ Stare, situație de exilat, de proscris; *fig.* înstrăinare, pribegie.

SURGHIUNI (< *surghiun*) vb. IV tranz. A exila, a deporta, a proscrie. ✦ Fig. A alunga, a goni, a îndepărta.

SURGUCI (< tc.) s. n., s. m. 1. S. n. Smoc din pene (de struț) împodobit cu pietre scumpe, purtat la turban sau la işlic, de sultan și de înalții demnitari turci. **S.** purtau și unii domni români (uneori și oștenii la căciulă). Sin. *panaș.* 2. S. m. Plantă erbacee anuală, cultivată, din familia ranunculaceelor, înaltă de 30–90 cm, cu frunze divizate în numeroase segmente liniare și cu flori albăstrui-violete, rar roz sau albe *(Consolida ajacis).*

SURIKOV, Vasili Ivanovici (1848–1916), pictor rus. Peredvijnic. A realizat compoziții monumentale închinate momentelor de cotitură și tensiunilor conflictuale din istoria Rusiei („Dimineața execuției streliților", „Cucerirea Siberiei de Ermak", „Trecerea lui Suvorov peste Alpi"), portrete puternic individualizate („Menșikov la Berezovo", „Boieroaica Morozova").

SURILA, masiv deluros în dealurile Suplaiului, constituind alt. max. a acestora (853 m). Alcătuit din gresii, argile marnoase, conglomerate și nisipuri.

SURIMONO (cuv. japonez) s. n. Desen sau gravură japoneză de mici dimensiuni însoțită de un scurt poem; comandată ca o carte de vizită, faire-part ș.a. A apărut la sfârșitul sec. 18.

SURINAME, Republica ~ (Republiek van Suriname), stat în NNE Americii de Sud, cu largă ieșire la Oc. Atlantic; 163 820 km^2; 436,9 mii loc. (2004). Limba oficială: olandeza. Religia: creștină (romano-catolici 22,3%, protestanți 17,1%, alți creștini 11%) 50,4%, hindusă 17,8%, islamică 13,9% ș.a. Capitala: *Paramaribo.* Orașe pr.: Lelydorp, Nieuw Nickerie, Mungo/Moengo, Meerzorg. Terit. cuprinde două mari unități principale de relief: câmpia litorală, în general mlăștinoasă, acoperită în parte de mangrove (în N) și podișul Guyanelor, podiș vechi, erodat, cu aspect deluros și dominat de munți joși (Wilhelmina Gebergte, alt. max.: Juliana Top, 1 230 m). Climă ecuatorială și subecuatorială moderată de alizee. Rețea hidrografică densă (Suriname, Saramacca, Marowijne/Maroni, Corantijn); având debite bogate ele constituie și importante căi de penetrare în interiorul dominat de pădurile dense ecuatoriale. Ierburi de savană se întâlnesc doar în câmpia nordică, înlocuite pe alocuri de culturi agricole. Fauna este extrem de variată, de la păsări viu colorate — papagali, ibiși, colibri ș.a. — la maimuțe diferite, caimani, șerpi anaconda, furnicari, tapiri ș.a. Există mai multe rezervații naturale, între care Central Suriname (1,6 mil. ha) inclusă în anul 2000 pe lista Patrimoniului natural universal (peste 5 000 specii de plante vasculare și 400 specii de păsări). **S.** dispune de valoroase resurse de subsol dintre care doar bauxita este valorificată intensiv (4,5 mii. t, 2003, locul 8 pe glob). Se extrag cantități reduse de petrol și aur (cantitatea neînregistrată oficial pare a fi importantă: c. 30 000 kg!). Ind. prelucrătoare produce: energie electrică, alumină, aluminiu, produse chimice, ciment hidraulic, mobilă, ulei de cocos, de palmier și de palmist, zahăr, carne, margarină, unt, rom, băuturi nealcoolice, bere ș.a. Agricultura deține o poziție secundară și se concentrează în câmpia litorală atlantică. Se recoltează: orez (195 mii t, locul 1 pe glob la prod./loc. 2003), porumb, trestie de zahăr, nuci de cocos, fructe de palmieri de ulei, banane, ananas, citrice, manioc, arahide, cacao, cafea, batate, legume. Se cresc: bovine, porcine, ovine și caprine. Pescuitul (cu deosebire cel al crustaceelor) a luat amploare, produsele marine contribuind semnificativ la exporturile țării. Căile ferate (301 km) sunt exclusiv folosite în ind. bauxitei. Căi rutiere: 4 492 km (26% asfaltate, 2001). Un rol important în ec. țării îl joacă transporturile navale, navele oceanice (pescaj până la 7 m) putând pătrunde în interior pe râurile mai importante. Aeroport internațional Paramaribo/Zanderij. Un rol însemnat îl joacă în viața social-ec. a țării ajutorul nerambursabil extern primit din partea fostei metropole (Olanda) și a altor țări europene. Turismul este puțin dezvoltat, deși potențialul, mai ales cel natural, este remarcabil. Principalele zone și obiective: Capitala țării (Paramaribo — centrul istoric este inclus, din 2002, în Patrimoniul natural universal) și împrejurimile, apoi reg. interioare cu păduri dense ecuatoriale (cu o faună și floră extrem de variate) atractive pentru ecoturism. Moneda: 1 Suriname Dollar = 100 Cents. Export: alumină, aur, crustacee și moluște, petrol și produse petroliere, orez ș.a. Pr. parteneri: S.U.A., Norvegia, Franța, Trinidad și Tobago, Canada, Islanda, Olanda. Import: echipamente ind., produse agroalimentare, autovehicule, produse chimice, produse petroliere ș.a. Pr. parteneri: S.U.A., Olanda, China, Trinidad și Tobago, Franța, Japonia, Antilele Olandeze. — *Istoric.* Terit. **S.**, populat de triburi amerindiene, este descoperit de Cristofor Columb în 1498, dar nu prezintă, din cauza absenței metalelor prețioase, atracție pentru spanioli și portughezi. Primii colonișți europeni (olandezi, englezi) se stabilesc aici la începutul sec. 17. Prin Tratatul anglo-olandez de la Breda (1667), terit. **S.** este cedat de Anglia Olandei în schimbul ins. Manhattan (New York de astăzi), fiind cunoscut apoi sub numele de Guyana Olandeză. După desființarea sclaviei (1863), pe plantațiile de trestie de zahăr sunt aduși, în a doua jumătate a sec. 19, muncitori din China, India și Indonezia (la acea dată colonie olandeză), fapt care modifică radical structura etnico-confesională a populației până în sec. 20. La 29 dec. 1954, **S.** este proclamat terit. autonom, iar la 25 nov. 1975, republică independentă. Membru al O.N.U. (4 dec. 1975). Primii ani de independență sunt caracterizați de tensiuni interetnice și confesionale (c. 200 000 de surinamezi, îndeosebi de origine indiană, emigrează în Olanda, alți 10 000 în Guyanna Franceză), iar în plan ec., printr-o ridicată rată a șomajului (c. 30% din pop. activă). Lovitura de stat militară, din 25 febr. 1980, în urma căreia puterea este preluată de Consiliul Militar Național condus de col. Dési Bouterese,

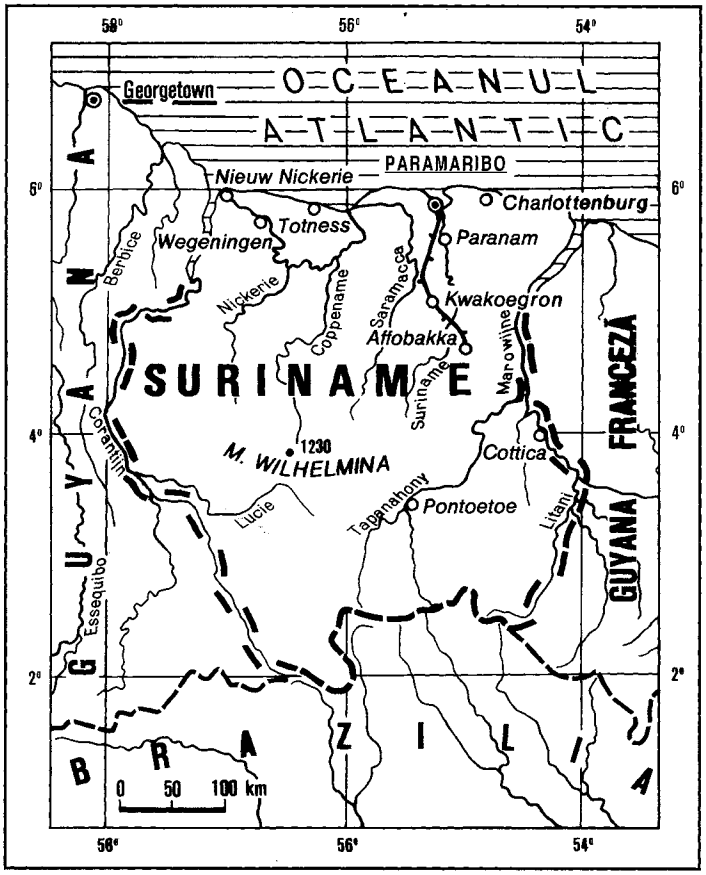

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

Districte	Suprafața (km^2)	Populația (mii loc., 2002)	Centrul ad-tiv
Brokopondo	7 364	7,2	Brokopondo
Commewijne	2 353	20,9	Nieuw Amsterdam
Coronie	3 902	2,9	Totness
Marowijne	4 627	12,6	Albina
Nickerie	5 353	33,6	Nieuw Nickerie
Para	5 393	14,4	Onverwacht
Paramaribo	183	222,8	Paramaribo
Saramacca	3 636	13,0	Groningen
Sipaliwini[1]	130 566	23,5	
Wanica	443	72,4	Lelydorp

[1] districtul este administrat din Paramaribo.

inaugurează o perioadă de un deceniu de profunde frământări politice (4 lovituri de stat eșuate în 1981–1982) și de stagnare ec. Alegerile legislative din 1991 și 1996, în ciuda fărâmițării politice între mai multe partide, par a crea premisele revenirii la normalitate. Alegerile legislative anticipate, din 25 mai 2000, sunt câștigate de coaliția Noului Front, aflată în opoziție (32 din cele 51 de locuri din Parlament), condusă de fostul președinte, Ronald Venetiaan (1991–1996), care în primii doi ani ai mandatului său reușește să asigure o oarecare stabilitate ec. a țării, greu încercată din cauza instabilității politice din perioada 1986–1992. Republică prezidențială.

SURIOARĂ (< *soră*) s. f. **1.** Diminutiv al lui soră. **2.** Apelativ familiar pentru o fată sau pentru o femeie.

SURLĂ (< scr., bg.) s. f. Vechi instrument muzical popular românesc de suflat, asemănător fluierului, cu mai multe orificii și cu ancie dublă. ✧ Loc. *Cu surle și tobe* = cu zgomot mare, cu scandal.

SURMENA (< fr.) vb. I refl. (Despre o persoană) A cădea într-o stare de surmenaj, de oboseală extremă.

SURMENAJ (< fr.) s. n. Stare specială a organismului, caracterizată printr-un randament fizic și intelectual scăzut, prin dureri de cap, somnolență, nervozitate, scădere a posibilității de concentrare etc. **S.** apare din cauza solicitării excesive și prelungite a activității fizice și psihice.

SURMONTA (< fr.) vb. I tranz. A trece peste un obstacol, peste o dificultate ✦ Fig. A învinge, a depăși.

SURMONTABIL, -Ă (< fr.) adj. Care poate fi învins, depășit.

SUROGAT (< germ.) s. n. Produs sau preparat care, având unele proprietăți comune cu altul, îl poate înlocui fără însă a se ridica la nivelul calitativ al produsului original. ✦ Contrafacere, falsificare.

SURPA (lat. **subrupare*) vb. I **1.** Refl. (Despre maluri, construcții, ziduri etc.) A se prăvăli prin rupere, prin măcinare; a se prăbuși; a se dărâma. ✦ Tranz. A doborî, a răsturna la pământ. **2.** Tranz. Fig. A înlătura, a scoate pe cineva dintr-o situație privilegiată; a submina, a săpa; *p. ext.* a desființa, a distruge. **3.** Refl. (Pop.) A se îmbolnăvi de hernie.

SURPĂTURĂ (< *surpa*) s. f. **1.** Faptul de a (se) surpa **(1). 2.** Teren accidentat în curs de surpare; loc unde s-a prăbușit o porțiune de teren; *p. ext.* porțiunea prăbușită. **3.** Dărâmătură, ruină. **4.** (Pop.) Hernie.

SURPLOMBĂ (< fr.) s. f. Porțiune a unei construcții (balcon, terasă) sau

dintr-un traseu de alpinism etc., ieșită în afară în raport cu baza.

SURPLUS (< fr.) s. n. Ceea ce este în plus, ceea ce depășește necesarul.

SURPRINDE (< *prinde*, după fr. *surprendre*) vb. III tranz. **1.** A prinde pe cineva săvârșind o faptă pe ascuns. ✦ A găsi pe cineva nepregătit, neprevenit, a-l lua prin surprindere. **2.** A uimi, a minuna, a ului. **3.** A băga de seamă, a descoperi ceva brusc, pe neașteptate; a sesiza, a remarca.

SURPRINDERE (< *surprinde*) s. f. **1.** Faptul de a surprinde sau de a fi surprins. **2.** Sentiment de uimire, de uluire produs de ceva neprevăzut; surpriză. **3.** Observare, descoperire, sesizare (făcută pe neașteptate).

SURPRINZĂTOR, -OARE (< *surprinde*) adj. (Și adv.) Care surprinde, care provoacă uimire; nebănuit, neașteptat. ✦ Care impresionează puternic; extraordinar.

SURPRIZĂ (< fr.) s. f. **1.** Faptul de a lua pe cineva prin surprindere. **2.** Ceea ce surprinde prin caracterul său neașteptat, neprevăzut. ✦ Ceea ce produce o plăcere, o bucurie neașteptată. (Concr.) Dar, cadou.

SURREY [sări], **Henry Howard, conte de** (1518–1547), om politic și poet englez. Fiul ducelui de Norfolk, și-a sprijinit tatăl în încercările de restaurare a catolicismului; acuzat de înaltă trădare, **s.** a fost condamnat la moarte și executat. Unul dintre creatorii poeziei engleze moderne („Cântece și sonete...").

SURSĂ (< fr.) s. f. **1.** Loc unde se găsește și de unde se poate procura un lucru. ✧ *S. de apă* = formă de ocurență a apei în natură în cantitate suficientă și de calitate corespunzătoare, care poate servi pentru consumul de apă al centrelor populate, al centrelor industriale, pentru agricultură etc. **2.** Corp care emite sunete *(s. sonoră)*, lumină *(s. de lumină* sau *izvor luminos*), radiații nucleare *(s. radioactivă)* etc. ✧ S. *de energie* = purtător de energie. În mare măsură astăzi sunt folosite **s.** *neregenerabile* (combustibilii fosili ca petrolul, cărbunii, gazele naturale); pericolul epuizării acestora determină tendințe tot mai accentuate de căutare de metode pentru utilizarea de **s.** *regenerabile* (energie solară, eoliană, hidroenergie etc.). *S. de energie electrică* (sau *electromagnetică*) = generator de energie (electrică sau electromagnetică). **3.** Fig. Loc de unde emană o informație. ✦ Izvor, origine, obârșie. **4.** Fig. *S. de inspirație* = ceea ce furnizează unui scriitor, unui artist o temă, o idee.

SURTUC (< ngr., rus.) s. n. Haină bărbătească scurtă din postav, care se poartă peste cămașă; veston.

SURU, vârf în V culmii nordice a m-ților Făgăraș, format din șisturi cristaline. Alt.: 2 283 m. Pășuni alpine. Cabană.

SURUCEANU (SOROCEANU), Ion (1851–1897, n. Chișinău), cărturar român. M. de onoare al Acad. (1888). Colecționar de monede antice, vase grecești și romane, figurine de teracotă etc. care au constituit baza fondării Muzeului Antichității Pontului Scitic, în propria casă de la Chișinău. Studii în revistele basarabene („Țiganii basarabeni", „Răzeșii din Basarabia").

SURUGIU (< ngr., tc.) s. m. (Înv.) Vizitiu la diligență, la poștalion sau la trăsură (care conducea călare pe unul dintre cai).

SURVENI (< fr. *survenir,* după *veni*) vb. IV intranz. A se petrece, a se produce, a avea loc (pe neașteptate, inopinat); a veni, a se întâmpla între timp.

SURVOL (< fr.) s. n. Zbor cu avionul deasupra unui terit. determinat.

SURVOLA (< fr.) vb. I tranz. A efectua un survol.

SURYAVARMAN II, împărat cambodgian (1112/1113–1150) din dinastia Mahidharapura. Prin numeroase campanii militare victorioase a reușit să lărgească considerabil hotarele Imperiului Kambujadesa, el cuprinzând pe lângă Cambodgia și părți din actualele state Thailanda și Vietnam, precum și din pen. Malacca; capitala la Angkor (azi sit arheologic în NV Cambodgiei, la 5 km N de orașul actual Siem Reap/Siemreab). A proclamat vișnuismul (o formă a hinduismului) religie oficială și s-a îngrijit de construcția unuia dintre cele mai complexe monumente religioase ale Lumii – uriașul templu de la Angkor Wat/Vat, închinat lui Vișnu (1 550 m lungime, 1 400 m lățime, 162,6 ha ca suprafață, putând primi c. 80 000 credincioși); de formă rectangulară, cu trei nivele și multe turnuri, galerii, porticuri, terase, toate acoperite cu minunate basoreliefuri, face parte (din 1992) din Patrimoniul cultural universal. **S.II** și-a aflat moartea în timpul unei campanii împotriva statului Champa din S Vietnamului.

SURZENIE (< *surzi*) s. f. Surditate **(1).**

SURZI (< *surd*) vb. IV intranz. A-și pierde auzul, a deveni surd **(1).**

SUS (lat. *susum*) adv. **1.** Într-un loc mai ridicat sau mai înalt (decât altele); deasupra. ✧ Loc. adj. *De sus* = dinspre nord (indicând poziția geografică). ✧ Loc. adv. *De sus* = **a)** de pe un loc ridicat sau înalt; din partea superioară, de deasupra; **b)** din înălțime; **c)** din inițiativa sau din dispoziția unor organe de conducere. (Substantivat, n.) *În susul* = **a)** În partea superioară a unui lucru: **b)** spre partea mai ridicată, mai înaltă a unui teren; **c)** în sens contrar cursului unei ape, în amonte. ✦ În camerele din partea superioară a unei case, la etaj. ✦ Fig. Într-un rang înalt. ✧ Expr. *A lua* (sau *a privi pe cineva) de sus* = a trata (pe cineva) cu aroganță, a privi (pe cineva) cu dispreț. **2.** În înălțime: în aer, în spațiu, în văzduh. ✧ Loc. adv. *Pe sus* = **a)** prin aer, prin văzduh; **b)** în zbor, zburând; **c)** purtat în brațe, în cârcă etc.; **d)** cu un vehicul. *În sus* = în poziție verticală, drept, ridicat; spre înălțime. ✧ Expr. *A duce* (sau *a lua, a aduce pe cineva*) *pe sus* = a duce (a lua, a aduce pe cineva) cu forța, cu sila. *A sări în sus* = a tresări (de bucurie, de mânie, de spaimă etc.); a izbucni. ✦ (Pop.) Departe (în înălțime). **3.** (La comparativ, urmat de prep. „de") Dincolo de o limită; mai mult, peste. **4.** (La comparativ, în legătură cu un text citat) Înapoi cu câteva pagini sau rânduri. **5.** În registrul acut, înalt, ridicat al vocii sau al unui instrument. ✧ Expr. *Sus și tare* = **a)** categoric, energic, ferm; **b)** în gura mare, în auzul tuturor.

SUSA, oraș în Persia antică. Capitala Elamului (milen. 3–1 î.Hr.). Cucerit (642 î.Hr.) de asirieni. Din sec. 6 î. Hr. una dintre reședințele suveranilor Ahemenizi și Sasanizi. Cucerit de Alexandru cel Mare, rămâne un înfloritor centru comercial până la mijlocul sec. 3 d.Hr. când este distrus de *Șapur I.* Numeroase vestigii ale artei persane (palatul lui Darius I). Cunoscut și sub numele de *Aadrumentum.*

SUSAH v. **SOUSSE.**

SUSAI (< ucr.) s. m. Denumire dată plantelor erbacee anuale, bienale sau perene din genul *Sonchus,* familia compozitelor, cu vase laticifere, frunze sesile și flori galbene.

SUSAN (< tc.) s. m. Plantă anuală înaltă până la 150 cm, păroasă, cu frunze inferioare mari, dantelate și cu flori galbene *(Sesamum indicum)*; *p. restr.* semințele acestei plante, care conțin 43–65% ulei de calitate superioară, folosit în alimentație și în medicină, substanțe proteice (24%), vitamine (B, D, E, F); sunt folosite în cofetărie. ✦ Preparat dulce făcut din semințe de susan, zahăr și miere.

SUSCEPTANȚĂ (< fr. {i}) s. f. Mărime caracteristică circuitelor electrice de curent alternativ, egală cu raportul dintre reactanță și pătratul impedanței.

SUSCEPTIBIL, -Ă (< fr.) adj. **1.** (Despre oameni) Care se supără repede; supărăcios, prea sensibil. **2.** Care este capabil să..., care poate să..., este în stare să... **3.** (FIZ.) Care prezintă proprietatea de susceptibilitate **(2).**

SUSCEPTIBILITATE (< fr.) s. f. **1.** Calitatea, caracterul omului susceptibil **(1);** simptom caracterizat prin creșterea anormală a sensibilității psihice. **2.** (FIZ.) Capacitatea de a suferi modificări sub acțiunea influențelor exterioare. ✦ Mărime fizică ce exprimă această capacitate (ex. **s.** magnetică, **s.** electrică etc.); susceptivitate. **3.** (MED.) Rezistență scăzută la acțiunea unui agent patogen, deci risc ridicat de a dezvolta maladia respectivă.

SUSCEPTIVITATE s. f. (FIZ.) Susceptibilitate (magnetică, electrică etc.).

SUSCITA (< fr., lat.) vb. I tranz. A da naștere, a produce, a provoca, a stârni, a stimula.

SUSENI 1. Com. în jud. Argeș, situată în zona de contact a C. Piteștiului cu piemontul Cotmeana, pe cursul superior al râului Dâmbovnic; 3 166 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **S.**). Expl. de calcar. Creșterea ovinelor. Bisericile Înălțarea Domnului (1753) și Sf. Cuvioasă Parascheva (1840), în satele Găleșești și Strâmbeni. **2.** Com. în jud. Harghita, situată în S depr. Giurgeu, la poalele SE ale m-ților Gurghiu și cele V ale m-ților Hășmaș, pe cursul superior al râului Mureș; 5 156 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Valea Strâmbă). Nod rutier. Expl. de andezit (în satul Chilieni). Moară de apă (1875) și muzeu etnografic (în satul **S.**). Piste pentru schi (în satul Valea Strâmbă). Biserică romano-catolică (sec. 15), cu zid de incintă și turn de poartă (în satul Valea Strâmbă). Rezervație speologică (peștera Șugău). **3.** Com. în jud. Mureș, situată în zona dealurilor Mureșului, pe dr. văii Mureșului; 2 347 loc. (2005). În satul **S.**, menționat documentar în 1319, se află un muzeu sătesc și ruinele unei biserici din sec. 16.

SUSLĂNEȘTI, Rezervația ~ v. **Mioarele.**

SUS-MENȚIONAT, -Ă (< fr.) adj. (Și subst.) Care a fost menționat, numit mai înainte.

SUS-NUMIT, -Ă (< *sus* + *numit*) adj. (Și subst.) Care a fost menționat, amintit, pomenit mai înainte; sus-menționat.

SU SONG [su sung] (1020–1101), astronom, constructor de instrumente astronomice și farmacist chinez din timpul dinastiei Song de Nord (960–1127). A ocupat diverse funcții oficiale. În 1088, împreună cu o echipă, a construit ceasul pus în mișcare cu ajutorul apei. Contribuții notabile în farmaceutica tradițională.

SUSPANS (< fr., engl.) s. m. Moment dintr-un film, dintr-un spectacol, sau dintr-o operă literară care îl ține pe spectator într-o stare de tensiune, de așteptare încordată (amestecată cu teamă), în așteptarea deznodământului.

SUSPANTĂ (< fr.) s. f. Fiecare dintre corzile unei parașute, care leagă voalura de hamul prins de corpul parașutistului.

SUSPECT -Ă (< fr., lat.) adj. **1.** Care nu inspiră încredere, care dă de bănuit; dubios, îndoielnic. **2.** (DR.) Persoană bănuită de o infracțiune.

SUSPECTA (< fr.) vb. I tranz. A nu avea încredere în cineva, a bănui pe cineva (de ceva rău); a pune la îndoială ceva.

SUSPENDA (< fr., lat.) vb. I tranz. **1.** A atârna. **2.** Fig. A întrerupe, a opri, a amâna temporar o activitate. ✦ (DR.) A determina o suspendare. ✦ A îndepărta pe cineva din serviciu pe timp limitat.

SUSPENDARE (< *suspenda*) s. f. Acțiunea de a suspenda și rezultatul ei; întrerupere, suprimare (temporară). ✦ (DR.) Oprire sau împiedicare a cursului judecății, executării sau urmăririi penale, dispusă de organele competente. ✧ *Suspendarea cursului prescripției* = încetarea producerii efectelor prescripției dreptului la acțiune în cazurile prevăzute de lege, prescripția continuându-și cursul după încetarea cauzei de suspendare.

SUSPENDAT, -Ă (< *suspenda*) adj. **1.** Atârnat (în aer). ✧ *Pod. s.*= pod la care calea este susținută de elemente flexibile (cabluri, lanțuri etc.). *Grădini (*sau *terase) suspendate* = **a)** grădini construite în terase; **b)** grădini cu solul sprijinit pe stâlpi. **2.** Fig. Întrerupt, oprit (temporar); interzis.

SUSPENSIE (< fr., lat.) s. f. **1.** Întrerupere intenționată a sensului gândirii, a frazei. ✧ Loc. *În suspensie* = amânat, suspendat (temporar). **2.** (CHIM.) Sistem dispers solid-fluid, cu proprietăți asemănătoare dispersiei coloidale (pseudocoloid), dar cu un grad de dispersie mai mare. Este puțin stabilă, substanța dispersată depunându-se relativ repede. **3.** Legătură elastică (resorturi, arcuri etc.) între un sistem tehnic și reazemul lui.

SUSPENSIV, -Ă (< fr.) adj. Care determină o suspensie.

SUSPENSOID (< fr.) s. n. Dispersie coloidală a unui solid într-un lichid.

SUSPENSOR[1] (< fr.) s. n. Tip de bandaj cu ajutorul căruia este susținută o hernie, un organ căzut etc.

SUSPENSOR[2] (< fr.) adj. (Despre un mușchi sau ligament) Care are rol de susținere.

SUSPICIUNE (< fr., lat.) s. f. Îndoială în ceea ce privește corectitudinea, legalitatea faptelor sau onestitatea intențiilor cuiva; bănuială, neîncredere.

SUSPICIOS, OASĂ (< lat., fr.) adj. Bănuitor, neîncrezător.

SUSPIN (< *suspina*) s. n. **1.** Oftat. **2.** Respirație scurtă și întretăiată, provocată de un plâns puternic; sughiț (de plâns).

SUSPINA (lat. *suspirare*) vb. I intranz. **1.** A scoate suspine **(1);** a ofta (adânc). **2.** A plânge cu suspine, cu sughițuri.

SUSQUEHANNA [saskuihænə], fl. în E S.U.A.; 715 km. Izv. de pe pantele vestice ale m-ților Apalași din lacul Otsego și se varsă în G. Chesapeake al Oc. Atlantic, la 30 km NE de Baltimore. Navigabil în cursul inferior. Hidrocentrale.

SUSSEX [sasiks] (sau *Regatul Saxonilor de Sud*), regat anglo-saxon, fondat în anul 491 de regele Aelle (c. 477/491– 514/519) odată cu înfrângerea britonilor și cu impunerea supremației asupra terit. de la S de Humber. Membru al *Heptarhiei.* Creștinarea saxonilor de sud s-a petrecut în anii 681–686 prin acțiunea episcopului Wilfrid (634–709). În anul 825 **S.** a fost cucerit de regele Egbert al Wessex-ului.

SUSSEX (cuv. engl.) [sasiks] subst. Rasă de găini cu o producție de 130–180 ouă anual și cu o greutate corporală de 3–4 kg. Ouăle au coaja galbenă-roșcată.

SUSTENABILITATE (< engl. *sustainable*), s. f. Calitate a unei activități antropice de a se desfășura fără a epuiza resursele disponibile și fără a distruge mediul, deci fără a compromite posibilitățile de satisfacere a nevoilor generațiilor următoare. Conferința mondială asupra mediului de la Rio de Janeiro din 1992 a acordat o atenție deosebită acestui concept, care implică stabilirea unui echilibru între creșterea economică și protecția mediului și găsirea de resurse alternative. Când se referă la dezvoltarea

economică de ansamblu a unei țări sau regiuni, este de obicei preferat termenul sinonim *dezvoltare durabilă.*

SUSTENTAȚIE (< fr., lat.) s. f. Proprietatea unui corp de a se menține la un anumit nivel în masa unui fluid prin mijloace adecvate. ✧ *S. statică* = **s.** realizată la corpurile cu greutatea mai mică decât aceea a fluidului dislocat (ex. la aerostate). *S. dinamică* = **s.** realizată la corpurile cu greutate mai mare decât aceea a fluidului dislocat prin acțiunea portanței exercitate de fluidul care curge în jurul corpului (de ex. la avioane).

SUSTRAGE (< *trage*, după fr. *soustraire*) vb. III tranz. **1.** A abate, a împiedica de la ceva. ✦ Refl. A se eschiva, a căuta să scape (de obligație[2]). **2.** A fura.

SUSȚINĂTOR, -OARE (< *susține*) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care susține, care sprijină o greutate, o povară. **2.** S. m. și f. Fig. Persoană care ajută, care susține, care apără pe cineva sau ceva; apărător, sprijinitor. ✦ (DR.) Persoană care plătește pensie de întreținere.

SUSȚINE (< lat., fr.) vb. III **1.** Tranz. A servi de suport (unui lucru); a sprijini. ✦ A ajuta pe cineva. **2.** Tranz. Fig. A avea o atitudine favorabilă față de o cauză etc.; a sprijini, a apăra. ✦ A aduce argumente în sprijinul unui principiu, al unei teorii etc., a afirma cu tărie ceva. ✦ A se prezenta, a se supune la un examen sau la un concurs. **3.** Refl. A-și câștiga existența, a se întreține singur. **4.** Refl. A se ține, a sta în picioare. ✦ Fig. A se menține pe poziție, a rezista.

SUSȚINERE (< *susține*) s. f. **1.** Acțiunea de a (se) susține; sprijinire; întreținere (cu mijloace materiale). **2.** (IND. EXTR.) *S. minieră* = **a)** operație principală în ciclul de săpare a unei lucrări miniere subterane, care constă în ancorarea sau căptușirea tavanului, a pereților și a vetrei, astfel încât să fie asigurată stabilitatea rocilor care delimitează deschiderea subterană respectivă; **b)** construcție minieră din lemn, din oțel, din prefabricate de beton armat etc., montată în cursul operației de susținere a lucrării miniere în curs de execuție; **c)** efect de reacțiune pe care îl opune construcția de susținere minieră diferitelor acțiuni produse de presiunea minieră (deschiderea elastică a rocilor din jur, mișcări de strate, surpări etc.).

SUSȚINUT, -Ă (< *susține*) adj. (Despre modul de desfășurare sau ritmul unei activități, al unor manifestări) Viu, activ; perseverent, stăruitor, neîntrerupt.

SUSUPU, localitate în SV ins. Saipan (Pacificul central-vestic), centrul ad-tiv al terit. Marianele de Nord (S.U.A.); c. 3 mii loc. Export de nuci de cocos, copra, banane, trestie de zahăr. Pescuit.

SUSUR (< *susura*) s. n. Zgomot ușor, monoton, produs de curgerea unei ape, de frunzișul mișcat de vânt etc.; murmur **(2).**

SUSURA (< fr., lat.) vb. I intranz. (Despre ape curgătoare, despre frunziș, despre adierea vântului) A produce un zgomot ușor, monoton; a murmura **(2).**

SUȘĂ (< fr. „souche") (MICROBIOL.) s. f. *Tulpină* virală sau bacteriană.

SUTANĂ (< fr.) s. f. Haină preoțească lungă, încheiată cu nasturi de sus până jos; anteriu **(1).**

SUTAȘ (< *sută*) s. m. **1.** (În sec. 17, în Țara Românească) Membru al unei bresle fiscale, care plătea, singur sau împreună cu alți vistiernici, o dare anuală de o sută de galbeni. **2.** (Înv.) Comandant pentru o sută de ostași.

SUTĂ (< sl.) num. card. Număr natural mai mare de zece ori decât zece. ✧ Loc. *Sută la* (sau *în*) *sută* = în întregime, deplin; *p. ext.* sigur, fără îndoială.

SUTĂLEA, SUTA (< *sută*) num. ord. Care urmează după al nouăzeci și nouălea.

SUTEȘTI, com. în jud. Vâlcea, situată în SE piemontului Oltețului, pe râul Pesceana; 2 349 loc. (2005). Viticultură. Satul **S.** apare menționat documentar în 1516. Bisericile de lemn Sf. Nicolae (1704, cu picturi originare) și Sfinții Voievozi (1813), în satul Mitrofani și Adormirea Maicii Domnului (1780), Sf. Nicolae (1791–1793), Sfinții Voievozi (1808–1813) și Sfinții Voievozi (1822–1826), în satele **S.,** Cetățeaua, Racu și Boroșești.

SUTHERLAND [sąðərlənd], cascadă în Noua Zeelandă, în SV Insulei Sudice pe râul Arthur, la 23 km S de țărmul G. Milford; 580 m înălțime (una dintre cele mai mari din lume). Căderea apei are loc în trei secțiuni de înălțimi diferite: 248 m, 229 m și 103 m.

SUTHERLAND [sąðələnd], **Donald** (n. 1934), actor canadian de film. Joacă mult în filme de genuri foarte diferite, dar sub îndrumarea marilor regizori face roluri de compoziție care îi pun în valoare inteligența și gustul pentru insolit. („MASH", „Klute", „Ziua lăcustei", „Casanova", „Oameni obișnuiți", „În vreme de război")

SUTHERLAND [sąðələnd], **Earl Wilburg** (1915–1974), fiziolog american. Prof. univ. la Washington, Saint Louis și Cleveland. Cercetări de biologie moleculară. A descoperit acțiunea adenozinfosfatului ciclic asupra hormonilor adrenalinici. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1971).

SUTHERLAND [sąðələnd], **Graham** (1903–1980), pictor și gravor britanic. Influențat de simbolism și suprarealism s-a dedicat picturii în ulei; priveliști semiabstracte, în culori acide („Potecă"), tragice compoziții inspirate de război („Prizonierul"), tablouri cu subiect religios, portrete („W. Churchill"). Celebru prin tapiseriile de mari dimensiuni, în game cromatice puternic contrastante („Christos în slavă", la Catedrala din Coventry).

SUTHERLAND [sąðələnd], **Dame Joan** (n. 1926), soprană australiană. Roluri de coloratură. Tehnică a ornamentației, virtuozitate a vocalizelor, registru extins. După debutul de la Sydney (1947), s-a stabilit la Londra, unde, în 1959, debutează cu un rol major în Lucia de Lammermoor, iar la Metropolitan Opera în 1961. Atracție pentru lucrările necunoscute sau uitate („Griselda" de Bononcini, „Montezuma" de Graun). S-a retras din activitatea artistică în 1991.

SUTIEN (< fr.) s. n. Piesă de lenjerie feminină destinată susținerii sânilor.

SUTIME (< *sută*) s. f. Fracțiunea obținută dintr-un întreg prin divizarea lui în o sută de părți egale.

SUTLEJ (SATLEJ sau **SATLAJ),** râu în Asia, afl. stg. al fl. Ind; 1 370 km. Izv. din lacul Lan-ka Ts'o din SV pod. Tibet, de la 4 600 m alt., sub numele *Xiangquan,* străbate partea de V a m-ților Himalaya, formând chei impresionante, traversează câmpia Punjab, trecând prin orașul Ludhiāna, după care formează granița între India și Pakistan pe o distanță de 105 km, iar după ce primește ca afl. pe Chenāb, în aval de Bahāwalpur, poartă denumirea *Panjnad.* Complex hidroenergetic la Bhakra-Nangal (1954). Irigații în cursul inferior.

SÜTÖ [șütö] **András** (n. 1927, Cămărașu, jud. Cluj), scriitor român de naționalitate maghiară. Proză exploatând resurse ale umorului popular („Un pachet de tutun", „Cireșe tomnatice", „Karikas risipitorul", „Rătăcirile lui Solomon"); teatru („Florile unui geambaș", „Nunta din Susa"), povestiri pentru copii, eseuri. Premiul Herder.

SUTTON HARBOUR v. **Plymouth (1).**

SUTURĂ (< fr.) vb. I tranz. A face o sutură **(2).**

SUTURĂ (< fr., lat.) s. f. **1.** Tip de articulație în care oasele sunt fixe (ex. **s.** craniană). **2.** Intervenție chirurgicală prin care marginile unei plăgi (accidentale sau determinate de o incizie chirurgicală) sunt cusute una de alta, favorizând astfel cicatrizarea.

SUȚU, familie de fanarioți din Constantinopol, stabilită în Țările Române în sec. 18. Mai importanți: **1. Mihai S.**, domn al Țării Românești (1783–1786, 1791–1793 și 1801–1802) și al Moldovei (1793–1795). A reorganizat vechile bresle meșteșugărești și a limitat abuzurile administrației. În timpul domniei sale, Țara Românească este prădată (în 1802) de bandele lui Pasvan Oglu, **M.S.** refugiindu-se la Brașov. **2. Alexandru (Alecu) S.**, domn al Moldovei (1801–1802) și al Țării Românești (aug.–oct. 1806 și 1818–1821). Nepot al lui **S. (1).** Ultimul domn fanariot al Țării Românești. Domnie caracterizată prin abuzuri și printr-o fiscalitate excesivă. **3. Mihai Gr. S.,** ultimul domn fanariot al Moldovei (1819–1821). Fratele lui **S. (2).** Favorabil Eteriei, a pus la dispoziția acesteia toate resursele Moldovei. După dezavuarea mișcării eteriste de către Rusia și Austria, a părăsit Moldova. **4. Nicolae S.** (1798–1871, n. Constantinopol), economist și statistician român. Adept al dezvoltării agriculturii comerciale, liber-schimbist, unul dintre primii economiști români care a arătat necesitatea dezvoltării industriei alături de agricultură („Scurtă privire asupra stării economice a Moldovei", „Noțiuni statistice asupra Moldovei"). **5. Alexandru S.** (1837–1919, n. Iași), medic psihiatru român. M. coresp. al Acad. (1888), prof. univ. la București. Studii originale asupra clasificării psihozelor, maniei epileptice, catatoniei („Psihiatria modernă", „Simptomele catatonice. Mecanismul și valoarea clinică"). **6. Mihail C. S.** (1841–1933, n. București), numismat român. Acad. (1909). Guvernator al Băncii Naționale (1902–1904). Printre primii numismați din sud-estul Europei, a pus bazele unei cercetări numismatice sistematice și științifice. Director al Cabinetului Numismatic al Acad. Române (1914–1922). Lucrări: („Originea monedelor", „Introduction à l'étude des monnaies de l'Italie", „Monete inedite din orașele noastre pontice", „Originile asiro-caldeene ale greutăților romane".

SUVA, capitala statului Fiji, situată în SE ins. Viti Levu; 77,4 mii loc. (1996). Aeroportul Nandi. Port de mărfuri și de pasageri la Oc. Pacific și punct de escală maritimă între Australia și America de Nord. Stațiune balneoclimaterică. Ind. textilă (țesături), de prelucr. a lemnului și a tutunului, cosmeticii (săpun) și alim. (zahăr, bere, ulei de cocos). Universitate (1968). Muzeu cu exponate de arheologie, etnografie, arme vechi, ș.a. Grădină botanică. Templul Sri Siva Subramanyia. Fondat în 1849, a devenit centrul ad-tiv al coloniei britanice Fiji în 1882 și capitala statului independent Fiji în 1970.

SUVEI s. n. (IND. EXTR.) Dispozitiv de manevră a materialului tubular la sondă (prăjini de foraj, burlane, reducții etc.), prevăzut la un capăt cu filet pentru racordarea la obiectul care trebuie manevrat, iar la celălalt capăt echipat cu un sistem de prindere la elevator sau direct de cârlig (mufă, toartă, ochi).

SUVEICĂ (< bg.) s. f. **1.** Piesă a războiului de țesut, având o formă alungită, caracteristică, care servește la introducerea în rostul urzelii a firului de bătătură înfășurat pe o teavă prinsă în interior; navetă **(1). 2.** Piesă de lucru a mașinii de cusut în care se înmagazinează firul de ață inferior.

SUVENIR (< fr.) s. n. Amintire. ✦ (Concr.) Obiect, semn care reprezintă sau evocă o amintire.

SUVERAN, -Ă (< fr.) adj., s. m. și f. **1.** Adj. Suprem, absolut, desăvârșit. ✦ Care se află deasupra tuturor; care deține autoritate supremă. ✦ (DR.; despre un stat) Care se bucură de suveranitate. **2.** S. m. și f. Conducător al unui stat monarhic. ✦ Fig. Cel care poate să dispună liber de soarta și de acțiunile sale.

SUVERANITATE (< fr.) s. f. Calitatea de a fi suveran. ✦ (DR.) Atribut inerent, inalienabil și indivizibil al statului, constând în supremația puterii de stat în interiorul hotarelor sale și în independența ei în relațiile cu alte state. **S.** se manifestă în îndeplinirea funcțiilor interne și externe ale statului prin exercitarea prerogativelor de ordin politic și economic, a jurisdicției asupra terit. și populației. Este o trăsătură caracteristică esențială a tuturor tipurilor de stat; conținutul său politic, social și ideologic se poate schimba de-a lungul istoriei.

SUVOROV, Aleksandr Vasilievici, prinț (1729–1800), comandant de oști rus, generalisim (din 1799). S-a remarcat în timpul Războaielor ruso-turce din 1768–1774 și 1787–1791. În 1799 a fost comandant suprem al armatei aliate împotriva Franței, distingându-se în campaniile din Italia și Elveția (1799).

SUWAIS, As ~ v. **Suez (4).**

SUWŎN, oraș în NV Coreii de Sud, la 29 km S de Seul; 944,2 mii loc. (2000). Centru comercial. Ind. textilă, chimică și alim. Fortificații din sec. 18.

SUZANA, Mănăstirea ~ v. **Mănăciu.**

SUZDAL, oraș în Federația Rusă (reg. Vladimir), pe râul Kamenka, la 35 km de orașul Vladimir; 14,1 mii loc. (2002). Oraș-muzeu, **S.** și-a păstrat vechiul său aspect, cu nenumărate monumente ale artei și arhitecturii ruse: Catedrala Nașterii Maicii Domnului (1222–1225), palatul arhiereilor (sec. 15–18); mănăstirile Spaso–Efimiev (sec. 16–17), Pokrovski (sec. 16–18), Rizpolojenski (sec. 16–19) ș.a. În ansamblul arhitectural al **S.** un loc important îl ocupă bisericile (c. 30) din sec. 17–18. Monumentele orașului au fost incluse (în 1992) în Patrimoniul cultural universal. Menționat documentar din 1024, **S.** a devenit capitala cnezatului de Rostov–Suzdal (sec. 12) și, apoi, a celui de Suzdal (sec. 12–începutul sec. 14). În 1238 a fost incendiat de tătari, iar din 1392 a intrat sub controlul cnezatului Moscovei. Mare centru religios și turistic.

SUZERAN (< fr.) s. m., adj. **1.** S. m. (În Ev. Med.) Mare senior. **2.** Adj. Care aparține suzeranului, referitor la suzeran. **3.** Adj. (Despre state) Care exercită autoritate asupra altui stat.

SUZERANITATE (< fr.) s. f. **1.** Dreptul seniorului suzeran asupra vasalilor săi. **2.** Dreptul unui stat asupra altui stat, care are guvern propriu, dar nu are autonomie completă.

SUZHOU [sudʒou], oraș în E Chinei (Jiangsu), situat în delta fl. Yangtze, pe Marele Canal; la V de Shanghai; 1,17 mii. loc. (2001). Nod de comunicații. Ind. constr. de mașini, chimică, textilă, ceramicii și alim. Hidrocentrală. Artizanat (obiecte din jad, broderii din mătase ș.a.). Piață pentru orez, zahăr, tutun. Notabil prin

A. V. Suvorov

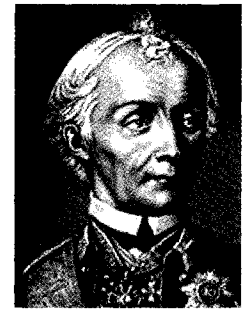

numeroasele grădini, parcuri, poduri, palate, temple şi pagode, multe dintre ele datând din sec. 12, precum şi prin zidurile care înconjură oraşul (sec. 5 î.Hr.). „Grădinile clasice" au fost incluse (în 1997–2000) în Patrimoniul natural universal. Universitate. Fondat în 484 (î.Hr.). Vizitat şi descris de Marco Polo (sec. 13). Vechea denumire: *Wuxian*.

SUZI CELEBI (Mehmed bin Abdullah ibn Muhmud) (?–1524), demnitar şi cronicar turc. A participat la campania turcească din 1462 împotriva lui *Vlad Ţepeş*. Scrierea sa în versuri „Cronica campaniilor lui Mihaloglu Ali-bei" cuprinde informaţii despre români.

SUZUKI Daisetz Teitarō (1870–1966), filozof japonez. Prof. la Univ. Ōtani din Kyōto. Contribuţii majore la cunoaşterea şi popularizarea budismului zen („Budismul zen şi influenţa lui asupra culturii japoneze").

SVALBARD [svalbar], arhipelag norvegian în Oc. Arctic, la N de Cercul Polar, situat între 10° şi 35° long. E şi între 74° şi 81° lat N, alcătuit din arh. *Spitsbergen* şi din câteva ins. mai mici (Bjørn sau ins. Ursului, Hopen, Stor ş.a.); 62,7 mii km². 2 581 loc. (2000). Centrul ad-tiv: *Longyearbyen*. Din 1773 devine bază pentru expediţiile polare. Prin Tratatul de la Paris (1920), terit. a fost atribuit Norvegiei. Este administrat de un guvernator.

SVASTICĂ (ZVASTICA) (cuv. sanscrit) s. f. Străvechi simbol religios indian, în formă de cruce cu braţele egale şi cu extremităţile răsfrânte („cruce încârligată"); simbol al prosperităţii şi al norocului, întâlnită la budişti în China şi Japonia. Apare ca simbol în arta primilor creştini şi în arta bizantină, în arta maya şi navajo, dar şi în Grecia antică. A fost sugerată ca simbol general antisemit în 1910 de poetul german naţionalist Guido von List, care a fost adoptat ca simbol al partidului nazist la fundarea sa în 1919–1920.

SVEDBERG [svedbæri], **Theodor** (1884–1971), chimist şi fizician suedez. Prof. univ. la Uppsala. A confirmat experimental teoria mişcării browniene a lui A. Einstein. A conceput şi construit prima ultracentrifugă (1922), cu ajutorul căreia au fost determinate masele moleculare ale multor coloizi. Contribuţii în chimie la studiul suspensiilor şi al soluţiilor coloidale şi la structura materiei. Premiul Nobel pentru chimie (1926).

SVEND (SVEN, SWEYN), numele a trei regi ai Danemarcei. Mai important: **S.I** Tveskaeg („Barbă spintecată"), rege al Danemarcei (c. 986–1014) şi al Angliei (1013–1014). A dobândit domnia detronându-şi tatăl, regele Harald I Blaatand („Dinte albastru"), pe care l-a alungat apoi din ţară. L-a înfrânt pe Olav (Olaf) I Tryggvasson, regele Norvegiei, în lupta de la Svolder (1000), devenind virtual conducător al Norvegiei. După mai multe raiduri în Anglia (de ex. în 1003–1004), a reuşit, în urma campaniei victorioase din 1013, să-l înfrângă pe regele Ethelred II (978–1013, 1014–1016) şi să-l constrângă la exil în Normandia, devenind rege şi în Anglia.

SVENDSEN [svendsən], **Johan** (1840–1911), compozitor romantic, violonist şi dirijor norvegian. Simfonii, rapsodii, un concert pentru vioară şi unul pentru violoncel; a avut o puternică înrâurire asupra şcolii muzicale naţionale contemporane.

SVERDLOVSK v. **Ekaterinburg.**

SVERDRUP [sværdrup] **1. Otto Neumann** (1854–1930), explorator arctic norvegian. În perioada 15 aug.–26 sept. 1888 l-a însoţit pe F. Nansen în traversarea Groenlandei pe schiuri de la E la V. Între 1893 şi 1896 a fost comandantul vasului „Fram" în expediţia arctică organizată de F. Nansen, folosind deriva gheţurilor, pentru a atinge Polul Nord. În anii 1898–1902 a explorat o parte din ins. Arhipelagului Arctic Canadian, descoperind ins. Ellesmere şi mai multe ins. situate la V de aceasta, cunoscute sub numele de arh. Sverdrup. În 1914 a explorat M. Kara şi ţărmul siberian dintre gurile fl. Obi şi Enisei. **2. Sverdrup, Insulele ~,** grup de ins. în Arhipelagul Arctic Canadian, la V de ins. Ellesmere, format din ins. Axel Heiberg, Amund Ringnes şi Ellef Ringnes.

SVEŢER (< engl., fr.) s. n. Pulover.

SVETLANOV, Evgheni (1928–2002), dirijor rus. Dirijor al Teatrului Balşoi şi al Orchestrei simfonice de Stat a U.R.S.S. Specializat în repertoriul romantic rus (Ceaikovski). Compozitor prolific (*poeme simfonice*, muzică de cameră, vocală).

SVEVO, Italo (pseud. lui *Aron Hector Schmitz*) (1861–1928), scriitor italian. Unul dintre reprezentanţii de seamă ai prozei analitice moderne. Romane de introspecţie, remarcabile prin luciditate şi ironie („O viaţă", „Senilitate" şi, îndeosebi, capodopera sa „Conştiinţa lui Zeno"). Nuvele şi povestiri.

SVIATOSLAV, Igorevici, mare cneaz al Kievului (c. 945–972). A eliberat pe viatici (964–966) de sub stăpânirea chazarilor. A întreprins campanii împotriva Ţaratului bulgar (968 şi 969) şi a luptat apoi împotriva Imp. Bizantin. Asediat de Ioan Tzimiskes la Durostorum (iul. 971); ucis de pecenegi, într-o ambuscadă, în timpul reîntoarcerii la Kiev.

SVIERCEVSKI (?–1574), hatman al cazacilor zaporojeni. În fruntea unei armate de 1 200 de călăreţi, a participat la lupta lui Ioan-Vodă cel Viteaz împotriva turcilor (1574). Capturat de turci, a fost ucis de aceştia la Cahul.

SVINECEA MARE, vârf în partea centrală a m-ţilor Almăj, alcătuit din calcare jurasice, constituind alt. max. a acestora (1 224 m).

SVINHUFVUD, Pehr Evind (1861–1944), om politic finlandez. Preşedinte al Parlamentului (1913) şi al Senatului (1917). A asigurat regenţa (mai-dec. 1918) după obţinerea independenţei ţării (1917). Prim-min. (1917–1918, 1930–1931); preşedinte al Republicii Finlanda (1931–1937).

SVINIŢA, com. în jud. Mehedinţi, situată în defileul Dunării, la poalele S ale m-ţilor Almăj, la graniţa cu Serbia; 1 107 loc. (2005). Vestigii ale unui castru roman din sec. 2–3. Ruinele cetăţii Trikule (1429). Rezervaţie paleontologică cu o importanţă stratigrafică deosebită, deoarece aici calcarele depuse într-o mare adâncă prezintă o succesiune completă a subetajelor Jurasicului mediu şi superior, cu o faună marină abundentă (amoniţi, belemniţi, brahiopode, bivalve ş.a.).

SVIRIDOV, Gheorghi (Iuri) Vasilievici (1915–1998), compozitor rus. Muzică vocală şi simfonii, oratorii („V. Maiakovski", „Oratoriul patetic").

SVOBODA, Ludvik (1895–1975), general şi om politic cehoslovac. Membru al C.C. (1948–1975) şi al Prezidiului C.C. (1968–1975) al Partidului Comunist din Cehoslovacia. Preşedintele R.S. Cehoslovace (1968–1975). A colaborat cu forţele armate ale Tratatului de la Varşoviei (cu excepţia României) în stoparea procesului innoitor al socialismului cu chip uman iniţiat în cursul „Primăverii de la Praga".

SWAHILI (< engl.) subst. Populaţie din Africa Orientală, cu puternice influenţe arabe, care locuieşte pe litoralul Kenyei, Tanzaniei, în Uganda şi în Mozambic. Vorbesc limba cu nume omonim din grupul bantu, importantă limbă negroafricană; se estimează că are 5 mil. de vorbitori ca primă limbă şi c. 30 mil. de utilizatori ca a doua limbă.

SWAMI (< sanscrit *svāmin* „stăpân, domn") subst. Titlu de respect dat în India reformatorilor religioşi.

SWAMMERDAM, Jan (1637–1680), naturalist olandez. A identificat pentru prima dată hematiile din sânge, a realizat studii importante privind anatomia şi taxonomia insectelor („Istoria generală a insectelor"), a amfibienilor şi a descris foliculii ovarieni ai mamiferelor.

SWAN [suɔn], **Sir Joseph Wilson** (1828–1914), fizician, chimist şi inventator englez. A construit printre primii un bec electric cu incandescenţă în vid, utilizând ca filament fâşii de hârtie specială, carbonizată (1869). Invenţii în domeniul fotografiei (hârtia cu bromură de argint).

SWANSEA [suɔnzi], oraş în SV Marii Britanii (Wales), situat pe ţărmul G. Bristol, în pen. Gower, la gura de vărsare a râului Tawe, la 72 km NV de Cardiff; 224 mii loc. (2002). Port comercial. Aeroport. Nod feroviar. Expl. de antracit. Rafinărie de petrol. Ind. siderurgică, a metalurgiei neferoase (aluminiu, zinc, nichel, cupru), chimică (mase plastice), textilă şi alim. Produse electronice; piese pentru automobile. Şantier naval. Universitate (1920). Muzeu de arheologie şi de ştiinţele naturii. Galerie de artă (1911) cu colecţii de picturi, porţelanuri, obiecte din ceramică. Guildhall, cu turn de 48 m înălţime. Biserica St. Mary, distrusă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial şi reconstruită în 1959. Atestat din sec. 12; s-a dezvoltat rapid la mijlocul sec. 19, ca centru comercial al cuprului. A suferit grave distrugeri în 1941, ca urmare a bombardamentelor germane. Cunoscut şi sub denumirea galeză *Abertawe*.

SWANSON [suansn], **Gloria** (pe numele adevărat *Gloria Josephine Mae*) (1887–1983), actriţă americană de teatru şi film. Una dintre legendele Hollywoodului încă de pe vremea filmului mut. Îşi cultivă o imagine de femeie sofisticată, care domină bărbaţii şi îi fascinează cu nonconformismul şi senzualitatea ei („Mascul şi femelă", „Slăbiciune omenească", „Regina Kelly", „Sunset Boulevard").

Gloria Swanson

SWAZILAND, Regatul ~ (Umbuso weSwatini; Kingdom of Swaziland), stat în S Africii, fără ieşire la mare; 17 363 km^2; 1,1 mii. loc. (2004). Limbi oficiale: siSwati(Swazi) şi engleza. Religia: creştină (protestanţi — anglicani, metodişti ş.a. 60,8%, romano-catolici 5,4% ş.a.) 76,5%, credinţe tradiţionale 12,2%, islamică 10%, bahai, iudaică ş.a. Capitale: *Mbabane* (administrativă şi judiciară), *Lozitha* şi *Ludzidzini* (reşedinţe regale), *Lobamba* (legislativă). Relief colinar cu alt. ce coboară în general pe direcţie VE de la peste 1 000 m (în High Veld) la mai puţin de 300 m (în Low Veld). În V şi în N apar unele culmi muntoase izolate (alt. max. Emlembe, 1 862 m), iar în cea răsăriteană podişul Lebombo. Clima este tropicală, cu temperaturi medii în jurul a 20°C şi precipitaţii mai reduse (500–1 000 mm/an) în Low Veld şi subtropicală cu temperaturi ce pot coborî până la 7°C (medie anuală) în zonele cele mai înalte din High Veld; aici precipitaţiile pot depăşi 1 500 mm/an. În ultimele decenii s-au făcut simţite perioade mai îndelungi de secetă care au afectat grav ec. şi populaţia. Pr. cursuri de apă, Black Mbuluzi/Umbeluzi şi Great Usutu, sunt tributare Oc. Indian. Savana cu pâlcuri de arbori şi arbuşti (bushveld) este formaţiunea vegetală dominantă, căreia i se alătură în reg. vestice pădurile şi pajiştile montane. Fauna variată este ocrotită în mai multe rezervaţii naturale (ex. Mlilwane), care au devenit în ultimele decenii principala atracţie turistică a ţării. **S.** dispune de variate resurse de subsol (huilă, minereuri neferoase, aur, diamante, talc, azbest, roci de construcţii ş.a.) mineritul fiind până în anii '90 ai sec. trecut o importantă activitate. În prezent se exploatează doar huila şi unele roci de construcţie. Produse ind.: energie electrică, produse petrolifere, frigidere, televizoare, celuloză, cherestea, bumbac egrenat, textile, confecţii, zahăr (520 mii t, 2003; locul 2 pe glob la prod. de zahăr/loc.), uleiuri vegetale, lapte, carne, bere ş.a.; pr. centre ind. sunt Matsapa şi Nhlangano. Agricultura antrenează majoritatea populaţiei active; se cultivă pe c. 10% din terit. trestie de zahăr — principala cultură comercială, bumbac, tutun, porumb (50% din supr. cultivată), citrice, ananas, arahide, batate, grâu, sorg, orez, cartofi şi legume. Se cresc importante efective de bovine şi caprine, la care se adaugă cele porcine şi ovine. O problemă serioasă este ridicată de degradarea prin suprapăşunat a pajiştilor naturale (2/3 din supr. ţării), care impune o restrângere a şeptelului. Un rol important continuă să-l deţină trimiterile celor ce lucrează în Republica Africa de Sud, ţară care deţine un rol copleşitor în relaţiile comerciale ale **S.** Infrastructura căilor de comunicaţii este marcată de poziţia enclavată a ţării: căile ferate însumează 301 km (ecartament îngust), cele rutiere 3 810 km (c. 30% modernizaţi); există un singur aeroport operaţional la standarde internaţionale (Manzini/Matsapa). Pr. obiective turistice: oraşele Lobamba, Mbabane şi Manzini (ultimul fost centru ad-tiv al **S.**) apoi valea Ezulwini (cu peisaje deosebite şi bogată faună de talie mare), rezervaţiile de vânătoare Mlilwane, Hlane şi Malolotja (cu cascada omonimă, cea mai importantă din ţară), obiective tot mai căutate ale circuitelor turistice de tip foto-safari. Moneda: 1 Lilangeni (plural emalangeni) = 100 Cents. Export: concentrate de fructe pentru băuturi ne-alcoolice, zahăr, confecţii, celuloză, fire bumbac, frigidere, conserve de fructe ş.a. Pr. parteneri: Republica Africa de Sud, Mozambic, S.U.A. Import: produse agro-alimentare, echipamente ind., produse chimice, autovehicule (9,5%), produse petroliere ş.a. Pr. partener Republica Africa de Sud (94,5%). — *Istoric.* Triburile swazi (sau swati) (de origine bantu) se stabilesc la sfârşitul sec. 18 pe terit. **S.** şi întemeiază aici un stat care, sub conducerea regelui Sobhuza I (1810–1839), rezistă cu succes cuceririi zuluse. Regele Mbandzeni (1874–1889) recunoaşte, în 1881, autoritatea engleză, **S.** devenind, în 1903, protectorat britanic, din 1910 în uniune monetară şi vamală cu Uniunea Sud-Africană. În 1967, **S.** obţine autonomie internă, iar la 6 sept. 1968 îşi proclamă independenţa de stat în cadrul Commonwealth-ului. Membru al O.N.U. (24 sept. 1968). Sobhuza II, încoronat în 1899, la câteva luni de la naştere, rege (până în 1921, sub regenţa bunicii sale, Gwamite), domneşte până la moartea sa, în 1982, deţinând recordul celei mai lungi domnii a unui monarh în sec. 20. Regatul **S.** rămâne până astăzi, *de facto*, o monarhie absolută, bazată pe soliditatea structurilor sociale şi politice tradiţionale. Regele Sobhuza II, devenit în 1968 şef al statului independent, abrogă, în 1973, Constituţia, interzice partidele politice, dizolvă, în 1977, Parlamentul şi anunţă reîntoarcerea la sistemul tradiţional de guvernare tribală (Tinkhundla). Frământările di-

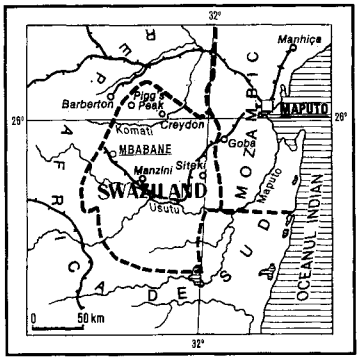

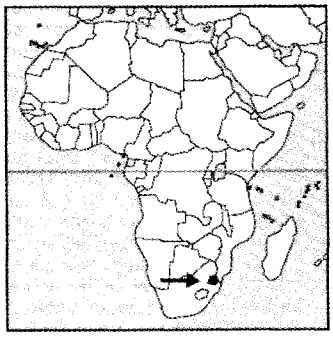

DIVIZIUNI ADMINISTRATIVE

District	Suprafața[1] (km²)	Populația (mii loc. 1997)	Centrul ad-tiv
Hhohho	3 569	269,8	Mbabane
Lubombo	5 945	201,7	Siteki
Manzini	4 070	292,1	Manzini
Shiselweni	3 779	217,1	Nhlangano

[1] inclusiv 160 km² ape interne

nastice marchează perioada regenței (1982–1986) până la majoratul și încoronarea noului suveran, Mswati III. **S.**, legat din 1969 de Republica Africa de Sud, Botswana și Lesotho, printr-o uniune vamală, întreține strânse legături de colab. ec. și politică cu autoritățile sud-africane. Monarhia, care a reușit să mențină stabilitatea internă în perioada de după proclamarea independenței, este supusă în ultimul deceniu unor presiuni tot mai insistente, vizând adoptarea unei noi Constituții și instituirea unei democrații parlamentare. Alegerile parlamentare din oct. 1998 se desfășoară în condițiile stării de excepție, în vigoare din 1973, în absența partidelor politice, toate interzise. **S.** rămâne singura monarhie africană în care familia regală deține puteri cvasinelimitate. În iun.–iul. 2000, prin decret regal, s-a instituit starea de excepție în țară, ca urmare a intensificării acțiunilor Mișcării Pro-Democrația, sprijinită de Federația Sindicatelor din **S.** Situația ec. dificilă și cei doi ani de secetă determină guvernul să declare, în febr. 2004, „stare de dezastru național" într-o țară în care și așa 2/3 din populație trăiește sub limita sărăciei. Monarhie constituțională ereditară.

SWEDENBORG, [suędenbori], **Emanuel** (1688–1772), naturalist, teolog și mistic suedez. Unul dintre întemeietorii cristalografiei. După mai multe viziuni, convins că a intrat în contact cu lumea spirituală, **S.** a predicat „Biserica Noului Ierusalim", un sistem cosmologico-teozofic („Secretele cerului", „Cerul și infernul", „Adevărata religie creștină"). După 1782 s-au format numeroase comunități ale Noii Biserici a lui **S.** în Marea Britanie, S.U.A. ș.a. Influență asupra lui Balzac, Novalis, Nerval, Strindberg.

SWEELINCK [sve:liŋk], **Jan Pieterszoon** (1562–1621), compozitor și organist olandez. Precursor al barocului. A îmbogățit arta vocală („Psalmi à capélla"), dar, în special, pe cea a clavecinului și orgii (tocate, variațiuni), prefigurând creația lui Bach.

SWIETOSŁAWSKI [șviętosouąfski], **Wojciech** (1881–1968), chimist polonez. Prof. univ. la Varșovia. Specialist în chimie fizică. Cercetări în domeniul termochimiei, ebulioscopiei, azeotropiei ș.a.

Emanuel Swedenborg

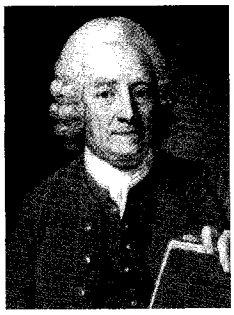

SWIFT [suift], **Jonathan** (1667–1745), scriitor luminist englez. Unul dintre cei mai mari satirici ai literaturii universale. Secretar al lui Sir William Temple (pentru a-l apăra de „disputa dintre antici și moderni"), a făcut să circule satira în proză „Bătălia cărților". Pamflete de un sarcasm biciuitor în care denunță vicii moral-politice și religioase („Povestea unui poloboc", „Argument împotriva abolirii creștinismului", „Meditații asupra unei cozi de mătură") sau care apără cauza Irlandei („Scrisorile postăvarului"). Celebritatea i-a fost adusă de „Călătoriile lui Guliver", satiră alegorică și în același timp parodie realistă a dinamicii sociale, remarcabilă prin grandoarea metaforei, luciditatea viziunii și incisivitatea stilului.

SWINBURNE [suinbə:n], **Algernon Charles** (1837–1909), poet englez. Erudit, influențat de cultura franceză; adept al mișcării prerafaelite. Lirică de exaltare a senzualității („Poezii și balade"), de proslăvire a idealului republican („Cântece înainte de revărsatul zorilor", „Cântec despre Italia") sau cu tematică medievală („Povestea lui Balen"), de factură neoromantică. Drame („Regina mamă", „Chastelard"). Critică literară, eseuri (despre Shakespeare, Byron, Keats).

SWING (< cuv. engl.) s. n. **1.** Lovitură laterală, dată la box, cu brațul ușor arcuit. **2.** Dans modern cu ritm binar și mișcare rapidă; melodia corespunzătoare acestui dans. **3.** Curent ritmic propriu jazzului, caracterizat prin o anume construcție a frazei, o distribuție tipică a accentelor și caracterul viu și relaxat al muzicii. Se manifestă în toate perioadele istoriei jazzului.

SWINGS [suing], **Polydor zis Pol** (1906–1983), astrofizician belgian. Contribuții în perfecționarea metodelor spectroscopice utilizate în astronomie, în special în studiul cometelor.

SYCAMINUM v. **Haifa.**

Jonathan Swift

SYDENHAM [sidnəm], **Thomas** (1624–1689), medic englez. Descoperitorul medicației calmante cu *laudanum* și utilizării acestuia în clinică. A descris coreea infantilă (*coreea S.*), afecțiune neurologică apărută în urma unei infecții streptococice, caracterizată prin mișcări involuntare, bruște, la intervale neregulate, ale feței și membrelor.

SYDNEY [sidni], oraș în SE Australiei, centrul ad-tiv al statului New South Wales, situat pe țărmul G. Botany al Oc. Pacific; 4,1 mil. loc. (2002, cu suburbiile). Port comercial. Aeroportul Kingsford Smith. Nod feroviar și rutier. Metrou (1926, extins în 1979). Rafinărie de petrol. Constr. navale, aeronautice și de automobile. Ind. siderurgică, a metalurgiei neferoase, chimică, electronică și electrotehnică, textilă, de prelucr. a lemnului, mat. de constr., cauciucului, pielăriei și încălțămintei, sticlăriei, hârtiei și alim. Cinci universități: University of Sydney (1850); University of New South Wales (1949); Macquarie University (1964); University of Western Sydney (1989); Universitatea catolică (1991). Muzeul Național Maritim; Muzeul australian (1827), cu colecții de istorie naturală; Muzeu de artă contemporană; Galerie de artă (1874), cu colecții de artă aborigenă; Muzeul Powerhouse. Bibliotecă Națională (1826). Teatru. Operă. Orchestră simfonică. Acvarium. Grădina regală botanică (1816). Grădina zoologică Taronga (30 ha), cu c. 2 000 de animale (inaugurată în 1916). Royal National Park (15 ha). Stadion olimpic cu 120 000 de locuri. La **S.** s-au desfășurat Jocurile Olimpice de vară în anul 2 000. Stațiune balneoclimatică cu plaje întinse. Cazino (1995). Monumente: Obelisc datând din 1819 care marchează distanțele dintre **S.** și celelalte orașe ale Australiei; Palatul Parlamentului (1811–1817); Palatul Guvernului provincial (1837–1845); clădirea Primăriei (1889); catedralele anglicană și romano-catolică; clădirea Operei, inaugurată în 1973, ridicată după planurile arhitectului danez Jørn Utzon, înconjurată din trei părți de apă, are o sală pentru operă și balet, o sală de concerte, trei săli mai mici pentru seminarii, lecturi, dans, muzică, o sală de recepții, mai multe restaurante ș.a.; Podul (Harbour Bridge) care unește cartierul North Sydney cu Port Jackson, deschis traficului în 1932, însoțit de un tunel subacvatic inaugurat în sept. 1992, care leagă portul cu centrul orașului. Locul pe care se află orașul **S.** a fost vizitat în 1770 de James Cook, dar așezarea a fost întemeiată la 26 ian. 1788 ca penitenciar britanic în care au fost aduși 750 de deținuți din Marea Britanie (bărbați și femei).

SYDOW [si:do], **Max von** (pe numele adevărat *Carl Adolf von* ~) (n. 1929), actor suedez de teatru și film. Unul dintre interpreții preferați ai lui Ingmar Bergman atât pe scenă cât și pe ecran („A șaptea pecete", „Magicianul", „Ora lupului", „Atingerea"). Vedetă internațională, excelează în interpretarea unor personaje introvertite, suflete chinuite dar pline de noblețe pe care viața nu reușește să le îngenuncheze („Emigranții", „Zborul vulturului", „Pelle cuceritorul", „Hamsun").

SYENE v. **Assuan.**

SYLLA (SULLA), Lucius Cornelius (138–78 î.Hr.), general și om politic roman. Conducător al partidei optimaților. A participat la războiul împotriva lui Iugurta (107–106 î.Hr.) și la campaniile împotriva cimbrilor și teutonilor (104–101 î.Hr.) în subordinea lui *Marius*, al cărui adversar politic a devenit ulterior. Victorios în războiul civil, și-a reprimat sângeros adversarii și a instaurat în 82 î.Hr. o dictatură personală, întărind autoritatea Senatului. A abdicat în 79 î.Hr. și s-a retras din viața politică.

SYMMACHUS, papă (498–514). Implicat în conflictul cu Bizanțul în problema schismei acaciene. Acuzat de bizantini că i-ar favoriza pe maniheiști, i-a expulzat pe aceștia din Roma. A construit cămine pentru săraci și i-a ajutat pe creștinii africani, persecutați de arianiști. Canonizat.

SYMONS [saimənz], **Arthur** (1865–1945), poet și critic literar englez. Prin poezia sa a introdus simbolismul în Anglia („Zile și nopți", „Siluete", „Nopți londoneze"). Studii consacrate dramei elisabetane și simbolismului („Studii despre drama elisabetană", „Mișcarea simbolistă în literatură").

SYNGE [siŋ], **John Millington** (1871–1909), scriitor irlandez. Drame remarcabile prin vigoarea expresiei și subtilitatea simbolului în care temele folclorice se împletesc cu observația realistă („Măscăriciul din lumea de vest", „Cavalcadă spre mare", „Izvorul tămăduirii"); versuri.

SYNGE [siŋ], **Richard Laurence Millington** (1914–1994), biochimist britanic. Cercetări în domeniul analizei polipeptidelor, a antibioticelor și a metabolismului proteinic. A elaborat (1941, în colab. cu A.J.P. Martin) metoda cromatografiei de repartiție pe hârtie, în analiza organică. Premiul Nobel pentru chimie (1952), împreună cu A.J.P. Martin.

SYRACUSE [sirəkius], oraș în NE S.U.A. (New York), port pe canalul Erie-New York, situat pe țărmul lacului Onandaga, la 225 km E de Buffalo; 147,3 mii loc. (2000). Aeroport. Nod feroviar. Constr. de mașini electrice, de echipamente electronice, mașini agricole, angrenaje pentru autovehicule, de aparate de radio, TV și de telefoane, de aparate de aer condiționat, de rulmenți ș.a. Ind. chimică (sodă caustică), farmaceutică, textilă, de prelucr. a lemnului (mobilă), încălțămintei și alim. Muzeu de artă (1968), cu colecții de ceramică; Muzeul Sării. Universități (1834, 1870). Orchestră simfonică. Biserică romano-catolică. Rezervația indienilor irochezi situată la 10 km S de oraș. Centru al Confederației celor 5 (apoi 6) triburi ale amerindienilor irochezi, creată în sec. 16. Fondat în 1786. Dezvoltarea orașului a fost impulsionată după construirea canalului Erie în 1825 și a căii ferate în 1830.

Sydney. Opera

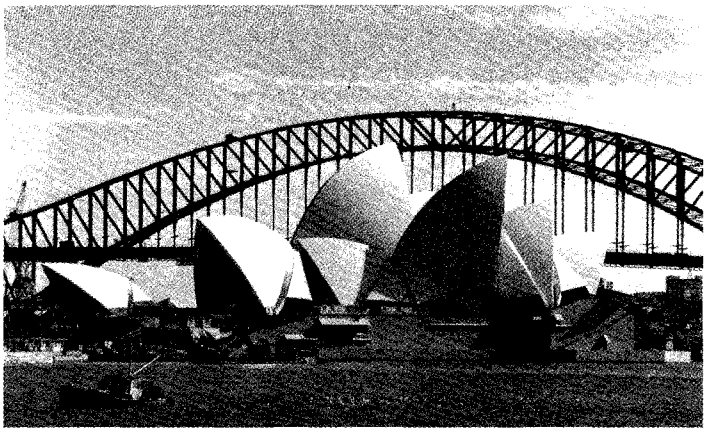

SYRINX (< fr.) s. n. **1.** (ZOOL.) v. *sirinx*. **2.** (MUZ.) Nai **(1)**.

SZABÓ [sọbo:] **Béla Gy** (1905–1985, n. Alba Iulia), grafician român de naționalitate maghiară. Gravuri pe lemn cuprinse în cicluri de inspirație umanitară („Cartea săracilor", „Cartea vagabonzilor"), peisaje într-o factură minuțioasă („Someșul").

SZABO, Gabriela (n. 1975, Bistrița), atletă română. Multiplă campioană mondială și olimpică în probele de 1 500, 3 000 și 5 000 m. Declarată cea mai bună atletă din lume (1999). Campioană mondială (Atena, 1997, Sevilla, 1999) și olimpică (Sydney, 2000) la 5 000 m. Multiplă campioană mondială de sală în toate cele trei probe (1995, 1997, 1999). Câștigătoare a circuitului Golden League (1997 – 6,66 kg aur și 1999 – 500 000 dollari). Record mondial la 2 000 m (1998).

SZABÓ [sọbo:] **Gyula** (n. 1930, Merești, jud. Harghita), scriitor român de naționalitate maghiară. Romane („Neamul Gondoșilor") și nuvele („Aprilie când crește iarba") de inspirație rurală. Reportaje.

SZABO Iosif (1803–1874, n. Maroș Bogata, jud. Mureș), botanist și farmacist de naționalitate germană din România. M. de onoare al Acad. (1872). Împreună cu I. Cihac, a alcătuit prima lucrare de farmacologie din România. În „Descrierea florei Moldovei sub raport științific..." a descris 2 000 de specii (lucrarea s-a pierdut, a rămas numai ierbarul).

SZÁBÓ [sọbo:] **Istvan** (n. 1938), regizor maghiar de film. Îl interesează cu precădere destinul unor eroi pe care istoria îi pune în fața unor opțiuni morale. Povestea lor, uneori bazată pe modele reale, este extrem de riguros construită și susținută de partituri actoricești remarcabile. („Tatăl", „Încrederea", „Mephisto", „Colonelul Redl", „Cazul Furtwangler").

Gabriela Szabo

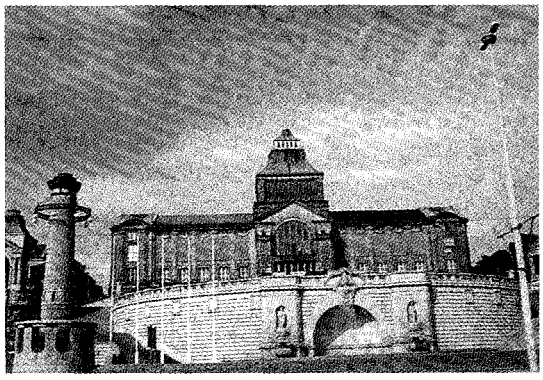

Szczecin. Castelul

SZABOLCSI [sọboltʃi] **Bence** (1899–1969), muzicolog și pedagog ungur. Elev al lui Kodály. Studii („Manual de istorie a muzicii maghiare", „Istoria melodiei", „Bartók și muzica populară", „Liszt").

SZABÓ-ORBAN, Olga (n. 1938, Cluj-Napoca), scrimeră română. Dublă campioană mondială (individual și cu echipa, Buenos Aires, 1962); medalie olimpică de argint (Melbourne, 1956) și de bronz (München, 1972).

SZÁLASI [sə:lɔși] **Ferenc** (1897–1946), militar și om politic ungur. Președinte-fondator al partidului „Crucile cu săgeți" de nuanță fascistă. Devenit „șef al națiunii" (1944–1945), cu sprijinul germanilor, a instaurat în țară un regim de teroare internă și o violentă politică antisemită. Criminal de război, a fost judecat, condamnat la moarte și executat.

SZAMOSKÖZY [sọmoșcôzi] **Ștefan** (1570–1612), cronicar oficial al Curții principilor Transilvaniei. Lucrările sale, ostile românilor, cuprind informații privitoare la istoria Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei.

SZATHMÁRY (SATMARI), Carol Popp de (1812–1888, n. Cluj), pictor și grafician român. Acuarele și desene, adevărate documente istorice și etnografice, în care precizia notației se îmbină cu o poezie spontană de o cuceritoare sinceritate („Cărăușii, „Bărăția din Câmpulung", „Caiac turcesc"). Portrete și scene de târg pitorești în ulei, litografii cu subiecte patriotice („Unirea Principatelor"). Considerat primul nostru fotograf de artă. A editat (1857) prima hartă detaliată a Țării Românești (la o scară de aproximativ 1: 56 000), bazată pe triangulația geodezică (întocmită de mareșalul austriac A. von Fligely cu aportul topografilor militari români), frecvent citată sub numele de *harta Satmari*. Aceasta constituie astăzi o prețioasă sursă de informații privind perimetrele localităților, pădurile, pășunile și fânețele, viile, configurația rețelei hidrografice etc., permițând evidențierea modificărilor antropice pe care le-a suferit peisajul geografic de la mijlocul sec. 19 până în prezent.

SZCZECIN [sceçin], oraș în NV Poloniei, port pe cursul inferior al Odrei, la 65 km de M. Baltică și 459 km NV de Varșovia; 415,3 mii loc. (2002). Aeroport. Nod feroviar. Constr. și reparații navale. Ind. siderurgică, chimică (îngrășăminte), textilă, de prelucr. a lemnului, celulozei și hârtiei și alim. Institut Politehnic (1945). Teatre. Orchestră simfonică. Muzeul Pomeraniei de Vest. Biserică gotică (sec. 14–15); castel în stil renascentist (sec. 16). Centru de pescuit și comerț aparținând slavilor, a fost anexat Poloniei de cneazul Mieszko I (c. 960–992); a devenit membru al *Hansei* (din 1360). Stăpânit de suedezi (din 1648) și de Prusia (din 1720) — numit de către germani *Stettin*. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial portul de aici a fost complet distrus, iar orașul depopulat. Revenit Poloniei, orașul și portul au fost reconstruite.

Carol Popp de Szathmáry. „Portretul lui Cuza"

SZÉCHÉNYI, familie nobiliară ungară. Mai importanți: **1. Ferenc S.,** conte (1754–1820), om politic de orientare reformist-liberală; susținător al reformelor social-politice ale împăratului *Iosif al II-lea.* Mecenat cultural, a înființat Muzeul Național Maghiar (1802) și Biblioteca Națională care îi poartă numele; **2. Istvan S.,** conte (1791–1860), fiul lui **(1.),** politician liberal și om de cultură. Fondator al Academiei Maghiară de Științe (1825). Promotor al lucrărilor de regularizare a Dunării în zona Cazanelor și a Porților de Fier (1835–1837), precum și al altor proiecte economice.

SZEGED v. **Seghedin.**

SZÉKELY [se:kæi] **Moise** (c. 1550–1603), conducător al răscoalei nobilimii maghiare din Transilvania (1602–1603) împotriva Habsburgilor. Cu ajutor turco-tătar a alungat pe generalul imperial Basta și s-a proclamat în 1603 principe al Transilvaniei. Înfrânt și decapitat în iul., în lupta de lângă Brașov, de domnul Țării Românești, Radu Șerban, aliat al Habsburgilor.

SZÉKESFEHÉRVÁR [se:kæsfæ:he:rva:r], oraș în Ungaria, la NE de Lacul Balaton, la poalele m-ților Bakony; 103 mii loc. (2003). Nod feroviar. Zăcăminte de lignit și de bauxită. Metalurgia aluminiului. Constr. de autobuze, de motociclete, mașini-unelte, echipament pentru telecomunicații, aparataj electric, aparate radio și TV. Ind. chimică, textilă și alim. Centru comercial și piață agricolă pentru cereale, vin, animale ș.a. Bazilică (sec. 11); catedrală în stil baroc (1758–1778). Primărie (sec. 18). **S.** s-a dezvoltat pe vatra așezării romane *Herculea,* suprapusă peste o așezare celtică. La începutul epocii arpadiene a fost sediu episcopal și oraș fortificat, al doilea ca importanță, după prima capitală regală de la *Esztergom.* Catedrala din **S.** a servit ca loc de încoronare, dar și ca necropolă pentru regii Ungariei între 1038 și 1526. De asemenea, începând din sec. 13, era locul de întrunire a Dietei Regatului maghiar. Ocupat de turci în anii 1543–1688. Cunoscut în Ev. Med. cu numele *Alba Regia, Alba Civitas* sau *Weissenburg.*

SZEMLÉR [sæmle:r] **Ferenc** (1906–1978, n. Odorheiu Secuiesc), scriitor român de naționalitate maghiară. Versuri cu caracter meditativ și descriptiv („Măr de iarnă", „Nimic nu moare", „Veac ciudat"); trilogia „Din august până-n august"; romane („Muntele cu trei cocoașe", „Anul ciumei").

SZENT-GYÖRGYI [sænt-ghiörghi], **Albert** (1893–1986), medic și biochimist american de origine ungară. Prof. univ. la Szeged și Budapesta. Cercetări originale și descoperiri în biochimia proceselor oxidative, descrind, împreună cu H. Krebs, ciclul tricarboxilic. A izolat (1928) acidul ascorbic în formă cristalină (vitamina C) și a realizat (1937) sinteza vitaminei P. Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină (1937).

SZÉNTGYÖRGYI [sæntghiörghi] **Ioan,** voievod al Transilvaniei (1465–1467), împreună cu Sigismund **S.** și Berthold Ellerbach. A condus răscoala nobilimii și orașelor din Transilvania (1467) împotriva regelui Matia Corvin.

SZERVATIUS Jenö (Eugen) (1903–1983, n. Cluj), sculptor român de naționalitate maghiară. Sculpturi și reliefuri în lemn, adesea policrome, cu subiecte din viața și din legendele țăranilor din Ardeal, tratate într-o viziune de un pitoresc concentrat și expresiv („Țăran din Rodna", „Mamă cu copil").

SZERYNG, Henryk (1918–1988), violonist mexican de origine poloneză. Tehnică uimitoare, interpretare de o mare claritate și eleganță. Numeroase prime audiții (Chavez, Maderna, Penderecki). Animator al vieții muzicale mexicane.

SZEWINSKA [ʃevinsca], **Irena** (n. 1946), atletă poloneză. Prima atletă din lume care a alergat 400 m sub 50 secunde. Campioană olimpică la ștafeta 4 x 100 m (Tōkyō, 1964) și la 200 m (Ciudad de Mexico, 1968). Deținătoarea mai multor recorduri mondiale.

SZILÁGYI [si:la:ghi] **Domokos** (1938–1976, n. Șomcuta Mare, jud. Maramureș), poet român de naționalitate maghiară. Lirică expresionistă („Adio tropicelor"). Cărți pentru copii („Pâine nouă").

SZILARD, Leo (1898–1964), fizician american de origine ungară. În 1939 a emigrat în S.U.A. Prof. la univ. Columbia și Chicago. A descoperit (1934), împreună cu fizicianul american T. Chaliners fisiunea berilliului cu ajutorul radiațiilor gamma. Unul dintre cei mai activi oameni de știință implicați în realizarea bombei atomice americane în cel de-al Doilea Război Mondial.

SZINYEI MERSE [siñæi mærʃæ] **Pál** (1845–1920), pictor ungur. Influențat de Böcklin și Courbet. Opera sa exprimă comuniunea dintre om și natură, într-o paletă strălucitoare („Dejunul pe iarbă"), inaugurând în arta ungară pictura în aer liber. Ultimele lucrări le-a realizat în spiritul Școlii de la Baia Mare.

SZOLNÁY [solnɔi] **Alexandru** (1893–1950, n. Cluj), pictor și grafician român de naționalitate maghiară. Portrete și peisaje într-un colorit viu și expresiv „Autoportret cu natură moartă", „Parc").

SZOLNOK [solnoc], oraș în partea central-estică a Ungariei, în zona pustei, la confl. râului Zagyva cu Tisa, la 88 km SE de Budapesta; 77 mii loc. (2003). Aeroport. Constr. de mașini agricole. Ind. chimică (îngrășăminte), textilă, a celulozei și hârtiei, de prelucr. a lemnului (mobilă) și alim. Piață agricolă. Universitate. Teatru. Muzeu de artă. La 957 m sub pământ s-a descoperit o pânză de apă termală (56°C), pompată și folosită pentru băi termale. Loc de desfășurare a regatelor sportive. Catedrală în stil baroc.

SZOMBATHELY [sombɔthei], oraș în V Ungariei la 18 km E de granița cu Austria; 81 mii loc. (2003). Aeroport. Nod feroviar. Constr. de mașini agricole. Ind. chimică, textilă, pielăriei, încălțămintei și alim. Centru comercial. Viticultură. Vestigii romane (Templul lui Isis) și paleocreștine. Biserică franciscană (sec. 17); catedrală în stil baroc (sec. 18); palat episcopal (sec. 18). Capitala prov. romane Pannonia, cu numele *Sabaria* sau *Savaria.*

SZÖNYI [sönyi] **Ștefan** (1919–1967, n. Banloc, jud. Timiș), pictor român de naționalitate maghiară. Prof. univ. la București. Compoziții murale și de șevalet, impunătoare prin unitate, amploarea viziunii și expresivitatea de un patetism sobru („Ecaterina Varga", „Plutașii", „Bobâlna", „Doja", „Nu vom uita").

SZYMANOWSKI [ʃâmanofski], **Karol** (1882–1937), compozitor polonez. Fondator al grupului Tânăra Polonie. A elaborat un stil de muzică națională, caracterizat prin bogăția expresivă și rafinamentul gândirii. Impresionism foarte personal, în care accentul e pus pe melodie. Simfonii, concerte, opere („Regele Roger"), balete, muzică de cameră, lieduri.

Karol Szymanowski

Ş

Ş s. m. invar. A douăzeci şi treia literă a alfabetului limbii române; sunet notat prin această literă (consoană fricativă prepalatală surdă).

ŞA (lat. *sella*) s. f. **I. 1.** Piesă de harnaşament confecţionată din piele sau din lemn, care se pune pe spinarea calului şi pe care stă călăreţul. ✦ Suport triunghiular de piele, de cauciuc sau de material plastic, care se montează pe biciclete, pe motociclete etc. şi pe care stă conducătorul (şi însoţitorii). **2.** (ANAT.) *Şaua turcească* = scobitură în grosimea osului sfenoid de la baza craniului, în care se găseşte glanda hipofiză. **3.** (GEOMORF.) Loc mai coborât în cadrul unei cumpene a apelor situat între două vârfuri proeminente şi deschis spre cele două direcţii de curgere a apelor (ex. şaua Bucecea, şaua Ruginoasa). **II.** (Mai ales la pl. cu valoare de sg.; în forma *şale*) **1.** Parte a spinării calului pe care se pune şaua; *p. ext.* partea de la mijloc a spinării animalelor. **2.** (La om) Partea spinării din jurul regiunii lombare a coloanei vertebrale.

ŞABAC (< tc.) s. f. Broderie (cu aţă albă) în ajur, folosită pentru decorarea feţelor de masă, a mileurilor, a cămăşilor naţionale etc.

ŞABĂR (germ.) s. n. Dispozitiv folosit pentru curăţirea depunerilor de parafină de pe pereţii interiori ai ţevilor de extracţie. ✦ (TOPOGR.) Creion de răzuit.

ŞABLON (< germ., rus.) s. n. **1.** Model în mărime naturală, după care se poate executa o piesă sau care serveşte la limitarea unor porţiuni de suprafaţă, în vederea aplicării vopselii sau prelucrării etc. ✦ Dispozitiv folosit la imprimarea ţesăturilor. **2.** Instrument pentru controlul formei sau al dimensiunilor unor piese în curs de fabricare. **3.** Fig. Formulă stereotipă; repetare mecanică, lipsită de originalitate, a unui model oarecare; clişeu verbal. **4.** Fig. Ceea ce este făcut în mod mecanic.

ŞABLONA (< *şablon*) vb. I tranz. A trasa cu ajutorul şablonului **(1)** forma sau dimensiunile unei piese, unei suprafeţe etc.

ŞABLONARD, -Ă (< şablon) adj. Lipsit de originalitate, de inventivitate.

ŞABOTĂ (< germ., rus.) s. f. Piesă grea de metal care susţine nicovala la unele ciocane mecanizate, fiind rezemată pe fundaţia ciocanului.

ŞACAL (< fr.) s. m. **1.** Mamifer carnivor din familia canidelor, asemănător cu lupul, dar mai mic decât acesta, cu coada mai scurtă şi cu botul ascuţit, care trăieşte în haite. Există mai multe specii, printre care **ş.** auriu din S Asiei, N Africii şi SE Europei *(Canis aureus)*; recent a pătruns şi în Dobrogea. Lungimea corpului 70–85 cm; a cozii – c. 20 cm. **2.** Epitet pentru o persoană rapace, josnică.

ŞAFRAN, Alexandru (n. 1910, Bacău), rabin-şef al Elveţiei. Rabin la Bacău (din 1934), apoi (din 1940) rabin-şef al Cultului mozaic din România; singurul reprezentant al populaţiei evreieşti în Parlament. Expulzat (1947), se stabileşte la Geneva, unde este prof. la universitate şi apoi la Institutul Ecumenic din Bossey. Lucrări în domeniile spiritualităţii evreieşti („Cabala", „Israel în timp şi spaţiu. Teme fundamentale ale spiritualităţii evreieşti"). M. de onoare al Acad. Române (1997).

Alexandru Şafran

ŞAG, com. în jud. Timiş, situată în Câmpia Timişului, pe râul Timiş; 2 689 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul **Ş.**). Nod rutier. Expl. de nisip cuarţos. Prelucr. lemnului. Centru viticol (satul Parţa). În arealul satului Parţa au fost descoperite (1945–1963) urmele unei aşezări neolitice, cu trei nivele, în care s-au găsit fragmente de vase ceramice şi figurine specifice Culturii Vinča (milen. 5–4 î.Hr.). Satul **Ş.** apare menţionat documentar în 1333 cu numele *Sagad.* Popas turistic. Pe terit. com. **Ş.** se află mănăstirea Timişeni (de maici), întemeiată în 1944 de mitropolitul Vasile Lăzărescu. Biserica actuală, cu hramul Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul, a fost construită în anii 1968–1972 prin grija Î.P.S. Nicolae Corneanu şi pictată de Victor Jurcă. În satul Parţa, atestat documentar în 1334, se află biserica sârbească Înălţarea Domnului (1847–1851) cu iconastas pictat în 1851 de Čolaković.

ŞAGĂ (< bg.) s. f. (Pop.) Glumă. ✧ Loc. *De şagă* = glumeţ. *În şagă* = fără seriozitate, în glumă. *Fără şagă* = fără glumă, serios.

ŞAGRIN (< fr.; cf. şi tc. *çâgri*) s. n. Model în relief, care imită pielea de şarpe, de crocodil etc. sau reprezintă un desen special şi care se imprimă pe o piele tăbăcită sau pe o hârtie. ✦ Piele imprimată care imită modelul natural al altei piei; desenul de pe această piele.

ŞAGRINA (< fr.) vb. I tranz. A finisa o piele tăbăcită, imprimând pe faţa ei un desen în scop decorativ sau pentru a acoperi anumite defecte de suprafaţă.

ŞAGU, com. în jud. Arad, situată în câmpia Vingăi; 3 803 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul **Ş.**). Viticultură. În satul **Ş.**, atestat documentar în 1333, se află biserica având hramul „Intrarea Domnului în Ierusalim" (1990–1994).

ŞAGUNA, Andrei (1809–1873, n. Miskolc, Ungaria), prelat şi om politic român. M. de onoare al Acad. (1871), prof. la Seminarul Teologic din Karlowitz şi Vîrşeţ. Vicar general (1846) al bisericii române ortodoxe din Ardeal, confimat episcop (1848). Orientare politică prohabsburgică. A fost unul dintre preşedinţii Adunării Naţionale de la Blaj (3/15 mai 1848) şi şeful delegaţiei trimise la Viena pentru a susţine pe lângă împărat drepturile românilor transilvăneni. În 1850 primeşte titlu de baron. A înfiinţat (1850) la Sibiu Tipografia Arhidiecezană şi seminarul Teologic-Pedagogic (1853). Contribuţii la dezvoltarea învăţământului (a înfiinţat şcoli la Braşov şi Brad) şi a presei în limba română (a înfiinţat „Telegraful român"), precum şi la întemeierea şi activitatea societăţii *ASTRA,* fiind primul ei preşedinte (1861–1866). Lucrări: „Istoria Bisericii Ortodoxe răsăritene universale, de la întemeierea ei până în zilele noastre", „Compendiu de Dreptul canonic al unei sânt sobornicesti şi apostoleşti biserici", „Manual de studiul pastoral", „Enchiridion". Sub îngrijirea sa s-a tipărit „Biblia".

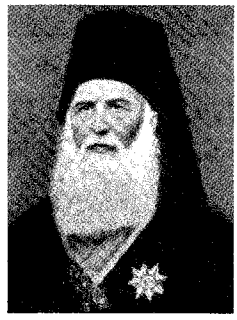

Andrei Şaguna

ŞAH[1] (< tc.) s. m. (În trecut) Titlu de monarh în unele state din Orientul Apropiat, Orientul Mijlociu şi în Sultanatul de Delhi. A fost folosit pentru prima dată în statul persan condus de dinastia *Sasanizilor*; corespunzător titlului de împărat; numit uneori şi *şahinşah,* „împăratul împăraţilor"; persoană având acest titlu.

ŞAH[2] (< tc.) s. m. Joc sportiv de origine orientală care se dispută între doi parteneri, după anumite reguli, pe o „tablă de şah" alcătuită din 64 de pătrăţele (câmpuri) albe şi negre, aşezate alternativ, de valori şi numiri diferite, scopul final fiind câştigarea regelui, piesa principală a jocului; *p. ext.* tabla şi piesele (16 albe şi 16 negre) care servesc la acest joc. Apărut în India în sec. 5, a pătruns în Europa prin intermediul arabilor. ✦ Moment creat în jocul de **ş.** în care regele uneia dintre părţi este atacat direct de o piesă a adversarului; (cu valoare de interjecţie) cuvânt însoţind mişcarea care creează această situaţie. ✧ Expr. *A ţine* (pe cineva) *în şah* = a ţine (pe cineva) în tensiune.

ŞAHIGHIAN, Ion (1897–1965, n. Bucureşti), regizor român. Elev al lui Paul Gusty. Prof. univ. la Bucureşti. Spectacole din dramaturgia clasică universală şi naţională, într-o transpunere de mare fidelitate („Hamlet", „Hoţii", „Fântâna Blanduziei", „Din jale se întrupează Electra"). Pionier al cinematografului românesc („Năbădăile Cleopatrei", „Datorie şi sacrificiu", „O noapte de pomină").

ŞAHINŞAH (cuv. persan) s. m. v. **şah**[1].

ŞAHIST, -Ă (< *şah*[2]) adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Referitor la şah[2]. **2.** S. m. şi f. Persoană care practică jocul de şah[2], jucător de şah.

ŞAHMATOV, Aleksei Aleksandrovici (1864–1920), lingvist rus. Specialist în slavistică, s-a ocupat de gramatica comparată a limbilor slave, şi în special de istoria limbii ruse („Sintaxa limbii ruse").

ŞAH NAME („Cronica şahilor" sau „Cartea împăraţilor"), denumire generică a culegerilor de mituri şi cronici istorice în proză sau în versuri, create de popoarele iraniene. Cea mai cunoscută este grandioasa epopee a poetului persan *Firdousi.*

ŞAHTÎ, oraş în V Federaţiei Ruse, pe cursul superior al râului Gruşevska, în bazinul Donеţk, la 75 km NE de Rostov-pe-Don; 220,4 mii loc. (2002). Nod feroviar. Centru de expl. a antracitului (din 1839). Ind. siderurgică, a constr. de maşini, de prelucr. a lemnului (mobilă), textilă (ţesături), încălţămintei şi alim. Teatru. Institut Politehnic. Oraş din 1881. Până în 1920 s-a numit *Aleksandrovsk–Gruşevski.*

ŞAI (< tc.) s. n. Postav alb, fin, din care se făceau haine boiereşti şi se mai fac şi în prezent pantaloni în unele regiuni ale ţării.

ŞAIBĂ (< germ.) s. f. **1.** Piesă metalică mică, plată şi găurită la mijloc, care se montează între şurub şi piuliţă, având rolul de a îmbunătăţi îmbinarea prin mărirea suprafeţei pe care se aplică forţa de strângere, prin prevenirea deşurubării etc. **2.** Roată de transmisie (cu curele) fără spiţe.

ŞAICĂ (ŞAIC) (< tc., bg., scr.) s. f. (Înv.) Ambarcaţie fluvială cu fundul plat şi cu pânze, folosită în Ţara Românească şi în Moldova la transporturile pe Dunăre şi pe râurile navigabile.

ŞAISPREZECE (ŞASESPREZECE) (< *şase* + *spre* + *zece*) num. card., s. m. **1.** Num. card. Număr natural, mai mare decât cincisprezece cu o unitate. ✧ (Adjectival) *Şaisprezece volume.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Capitolul şaisprezece.* **2.** Semn grafic care reprezintă numărul şaisprezece.

ŞAISPREZECELEA, -ZECEA (< *şaisprezece*) num. ord. (Precedat de art. „al", „a") Care urmează după al cincisprezecelea.

ŞAISPREZECIME (< *şaisprezece* + *zecime*) s. f. Subdiviziune ritmică reprezentând a şaisprezecea parte dintr-o notă întreagă.

ŞAIZECI (ŞASEZECI) (< *şase* + *zece*) num. card., s. m. **1.** Num. card. Număr natural, de zece ori mai mare decât şase. ✧ (Adjectival) *Şaizeci de pagini.* ✧ Cu valoare de num. ord. *Pagina şaizeci.* **2.** S. m. Semn grafic care reprezintă numărul şaizeci.

ŞAIZECILEA, -ZECEA (< *şaizeci*) num. ord. (Precedat de art. „al", „a") Care urmează după al cincizeci şi nouălea.

ŞAL (< tc.) s. n. **1.** Ţesătură sau tricot din lână, mătase etc., simplă sau cu desene, cu broderii ori franjuri, purtată de femei pe cap sau pe umeri. ✦ Fular. **2.** (Înv.) Stofă fină din lână, fabricată în Orient. ✦ Fâşie lungă din această stofă, pe care o purtau bărbaţii, după moda orientală, în jurul capului sau al taliei.

ŞALAND (ŞALANDĂ s. f.) (< fr.) s. n. Navă tehnică, cu sau fără propulsie proprie, folosită în porturi pentru transportul şi descărcarea unor materiale (blocuri de piatră, anrocamente etc.) în lucrări de amenajare a fundului apelor.

ŞALANDER (< fr.) s. n. Remorcher sau şalupă de putere mică, folosită pentru remorcarea şalandelor.

ŞALÁNGER (< engl. *challenger*) s. m. Sportiv care, în urma unor întreceri preliminare, a câştigat dreptul de a disputa titlul de campion (naţional, european, mondial etc.) în meci direct cu deţinătorul titlului.

ŞALĂU (< magh.) s. m. Peşte teleostean răpitor, lung de 30–70 cm şi greu de 1–3 kg, cu gura mare, cu dinţi ascuţiţi şi cu corpul acoperit cu solzi mărunţi *(Stizostedion lucioperca)*. În România trăieşte în Dunăre, în bălţile ei, în cursul inferior al Oltului, Argeşului, Prutului etc., precum şi în unele lacuri salmastre (complexul Razim) ✧ *Ş. vărgat* = şalău de dimensiuni mai mici: 23–35 cm *(Stizostedion volgense)*..

ŞALE s. f. pl. v. **şa (1,2)**.

ŞALIAPIN, Fiodor Ivanovici (1873–1938), bas-bariton rus. A debutat în 1893, la Tbilisi; din 1899, solist la Teatrul Mare din Moscova. Stabilit în Franţa (1922). Carieră internaţională. Figură marcantă a generaţiei sale. Voce frumoasă în toate registrele, interpretare intensă, neconvenţională. A consacrat opera lui Musorgski „Boris Godunov", printr-o interpretare memorabilă. După Primul Război Mondial a cântat şi pe scena Operei Române din Bucureşti.

ŞALOM-ALEHEM (pseud. lui *Şalom Nahumovici Rabinovici*) (1859–1916), scriitor evreu de limbă idiş originar din Rusia. Spre sfârşitul vieţii (în 1914) a emigrat în S.U.A. Umorist, comparat adesea cu Gogol şi Mark Twain. Clasic al literaturii de limbă idiş. Nuvele şi romane din lumea pitorească a evreimii ghetourilor şi târguşoarelor Rusiei, ai cărei eroi sunt de o inegalabilă autenticitate („Băiatul Motl", „Halal de mine! Sunt orfan", „Tevie lăptarul"); piese de teatru („Lozul cel Mare"). A scris şi în limbile ivrit şi rusă.

ŞALON s. n. v. **chalon.**

ŞALTÁR (< germ.) s. n. Întrerupător electric; comutator.

ŞALUPĂ (< fr.) s. f. Ambarcaţie mică cu motor, folosită la transportul persoanelor sau al mărfurilor, la remorcări, la pescuit etc.

ŞALVÁRI (< tc.) s. m. pl. Pantaloni lungi, foarte largi, cu răscroială mică, strânşi pe gleznă. Specifici unor popoare din Asia, Africa de Nord şi Europa. În epoca fanariotă au fost adoptaţi şi în Ţara Românească şi Moldova, mai ales de către boieri şi târgoveţi.

ŞAMÁN (< fr.) s. m. **1.** Oficiant de cult în *şamanism*, capabil, potrivit acestei credinţe, să controleze şi să utilizeze energii supraomeneşti, pe care le foloseşte în interesul comunităţii, vindecând bolile sau însoţind sufletele în lumea morţilor. **2.** Vrăjitor, mag.

Fiodor Ivanovici Şaliapin

Şalom-Alehem

ŞAMANÍSM (< fr.) s. n. Ansamblu de credinţe şi practici magice ale unor populaţii din Asia de Nord şi Centrală şi a unor triburi din Indonezia, Oceania, America şi Africa (cultul strămoşilor, credinţa în spirite bune şi rele, în farmece, ritualuri de tămăduire, de prezicere a viitorului prin dansuri, stări extatice, rostirea formulelor de alungare a duhurilor rele ş.a.).

ŞAMBELÁN (< fr.) s. m. (În statele monarhice din Apusul Europei) Demnitar de rang superior, care avea în grija sa camera suveranului.

ŞAMIL (1799–1871), al treilea imam al Daghestanului şi Ceceniei (1834–1859). Conducător al luptei de eliberare a popoarelor caucaziene musulmane împotriva Imp. Rus, oştile sale efectuând numeroase raiduri antiruseşti. Capturat în 1859, a fost exilat la Kaluga, de unde, în 1870, i s-a permis să plece în pelerinaj la Mecca

ŞAMISÉN, s.n. Instrument muzical japonez cu trei coarde, adus la jumătatea sec. 16 din ins. Ryūkyū. Lungimea variază între 1,1 şi 1,4 m. **Ş.** este confecţionat din lemn de santal, dud sau gutui, iar cele două capete sunt acoperite cu piele de pisică sau câine. Corzile sunt din mătase împletită sau nailon.

ŞAMIZÁ (după fr. *chamoiser*) vb. I tranz. A tăbăci o piele cu untură de peşte.

ŞAMOTĂ (< germ.) s. f. Material refractar sub formă de cărămizi sau de blocuri, obţinut din argilă arsă şi măcinată, folosit la construcţia cuptoarelor.

ŞAMPÁNIE (< fr.; cf. n. pr. Champagne, provincie din Franţa) s. f. Vin spumos cu tărie alcoolică de 10–12°, obţinut în recipiente ermetice prin refermentarea vinurilor de masă albe şi roz.

ŞAMPANIZÁ (< fr.) vb. intranz. A prezenta procesul de fermentaţie caracteristic şampaniei. ✦ Tranz. A supune vinul şampanizării.

ŞAMPANIZÁRE (< *şampaniza*) s. f. Fază în procesul de fabricaţie al şampaniei, în cursul căreia are loc fermentarea vinului cu adaos de zahăr şi drojdii, extragerea depozitului de drojdii, dozarea conţinutului de zahăr, astuparea sticlelor şi ambalarea.

ŞAMPÓN (după fr., engl. *shampooing*) s. n. Produs cosmetic sub formă de lichid, de praf sau de cremă, întrebuinţat la spălarea părului, conţinând săpun sau detergenţi, uleiuri, parfumuri, uneori şi substanţe colorante sau tonice.

ŞAMŞUD, com. în jud. Sălaj, situată la poalele dealurilor Majei, pe cursul superior al râului Maja; 1 801 loc. (2005). Izvoare cu ape minerale sulfuroase (în satul Valea Pomilor). Pomicultură. În satul **Ş.**, atestat documentar în 1349, se află biserica Înălţarea Domnului (1885).

ŞAN (< magh.) s. n. Calapod folosit pentru păstrarea formei încălţămintei în procesul de finisare sau după ce aceasta este gata.

ŞANCRU (< fr.) s. n. Ulceraţie sau exulceraţie a mucoasei sau a pielii, formată la locul de pătrundere în organism a unor germeni infecţioşi (ex. **ş.** sifilitic).

ŞANDRAMÁ (< tc.) s. f. Construcţie rudimentară de scânduri; *p. ext.* clădire veche, deteriorată. ✦ Acoperiş de şindrilă.

ŞANDRU, Dumitru (n. 1934, Sasca, jud. Suceava), istoric român. Prof. univ. la Suceava. Specialist în istoria contemporană a României („Reforma agrară din 1921 în România", „Mişcări de populaţie în România. 1940–1948").

ŞANDRU, Ion (n. 1919, sat Poiana Sărată, jud. Bacău), geograf român. Prof. univ. la Iaşi. Studii în domeniul geografiei populaţiei şi aşezărilor, geografiei economice, geografiei oraşelor („Geografia economică. Obiect, metodă şi istoric"). Membru al mai multor societăţi ştiinţifice străine.

ŞANFRENĂ (< fr.) vb. I tranz. A executa, manual sau cu ajutorul unei maşini, o fateta oblică la extremitatea unei găuri cilindrice sau la marginea unei suprafeţe plane a unei piese, cu scopul înlăturării muchiilor ascuţite; a teşi.

ŞANSĂ (< fr.) s. f. Împrejurare favorabilă; posibilitate de reuşită; noroc.

ŞANSONEŢĂ (< fr.) s. f. Compoziţie muzicală proprie muzicii franceze, de origine populară, cu caracter sentimental sau satiric.

ŞANSONETIST, -Ă (< *şansonetă*) s. m. şi f. Autor sau interpret de şansonete.

ŞANTAJ (< fr.) s. n. (DR.) Infracţiune care constă în fapta de a constrânge o persoană, prin violenţă sau prin ameninţare, să dea, să facă, să nu facă ori să sufere ceva, cu scopul de a dobândi în mod injust un folos, pentru sine sau pentru altul. ✦ Mijloc întrebuinţat în acest scop.

ŞANTAJA (< *şantaj*) vb. I tranz. A face uz de şantaj.

ŞANTAJIST, -Ă (< *şantaj*) s. m. şi f. Persoană care uzează de şantaj, care practică şantajul.

ŞANTIER (< fr.) s. n. Loc pe care se desfăşoară activitatea de construcţie sau de reparaţie a unei clădiri, a unui drum, pod, baraj etc. şi pe care se găsesc instalaţiile, maşinile şi materialele necesare desfăşurării acestei activităţi. ✧ *Ş. naval* = întreprindere industrială pentru construirea sau repararea navelor, situată pe malul unei ape navigabile.

ŞANTUNG (< fr.; de la n. pr. *Shantung, Shandong*, provincie în China) s. n. Ţesătură de in sau mătase realizată din fire cu variaţii de grosime, care ies în relief pe suprafaţa ţesăturii.

ŞANŢ (< pol., germ.) s. n. **1.** Săpătură îngustă făcută de-a lungul (celor două părţi ale) unui drum pentru scurgerea apei; *p. gener.* orice săpătură lungă şi îngustă făcută pentru scurgerea apei, îngroparea unor conducte, delimitarea unor suprafeţe etc. **2.** Tranşee. **3.** (În Ev. Med.) Fortificaţie de forma unui canal adânc şi lat de 8–10 m (uneori plin cu apă), care împrejmuia un castel sau o cetate. **4.** Crestătură în formă de

Ion Şandru

şanţ (1) la diferite organe sau piese de maşini.

ŞANŢ, com. în jud. Bistriţa-Năsăud, situată în depresiunea omonimă, la poalele N ale m-ţilor Bârgău şi cele de SE ale m-ţilor Rodna, pe cursul superior al râului Someşu Mare; 3 417 loc. (2005). Expl. de minereuri complexe (în satul **Ş.**) şi de minereuri cuprifere (în satul Valea Mare). Muzeu etnografic. Centru de prelucr. artistică a lemnului şi de cusături populare. În arealul comunei se află peştera de la Valea Cobăşelului (ocrotită). Punct de acces în Parcul Naţional Rodna.

ŞAPĂ (< fr.) s. f. Izolaţie hidrofugă, constituită din straturi de asfalt, bitum etc., care se aplică pe suprafaţa unui element de construcţie pentru a împiedica infiltrarea apei.

ŞAPCĂ (< bg., rus.) s. f. Acoperământ pentru cap, format dintr-o calotă plată, de obicei întărită şi un cozoroc; este purtată în special de bărbaţi; când face parte dintr-o uniformă, poartă semne distinctive corespunzătoare.

ŞAPCĂ, Radu (1795–1876), preot român. Participant la Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească. Membru al Guvernului provizoriu ales de Adunarea Populară din 9/21 iun. 1848 de la Islaz.

ŞAPIROGRAF (< germ.) s. n. (POLIGR.) Aparat folosit pentru multiplicarea textelor sau figurilor, constituit dintr-un cilindru acoperit cu o pastă specială pe care se imprimă textul sau figura ce urmează să fie reproduse; hectograf.

ŞAPIROGRAFIA (< *şapirograf*) vb. I tranz. A efectua operaţia de şapirografiere.

ŞAPIROGRAFIERE (< *şapirografia*) s. f. Operaţie de multiplicare a unui text sau a unor figuri cu ajutorul şapirografului.

ŞAPORIN, Iuri Aleksandrovici (1887–1966), compozitor rus. Creaţie de inspiraţie romantică. Cantate („Pe câmpia Kulikovo"), opere („Decembriştii"), piese orchestrale, instrumentale, muzică de scenă şi de film.

ŞAPOŞNIKOV, Boris Mihailovici (1882–1945), mareşal sovietic. Şef al Marelui Stat-Major al Armatei Roşii (1937–1940 şi 1941–1942). Consilier militar al lui Stalin.

ŞAPOU (< fr.) s. n. Introducere (scurtă) a unui articol de ziar, revistă sau a unui volum.

ŞAPTE (lat. *septem*) num. card., subst. **1.** Num. card. Număr natural, mai mare decât şase cu o unitate şi care se indică prin cifra 7 (sau VII). ✧ (Adjectival) *Şapte zile.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Volumul şapte.* **2.** Subst. (BOT.) *Şapte-degete* = plantă erbacee perenă din familia rozaceelor, cu tulpina aeriană ramificată, înaltă de 20–100 cm, cu frunze imparipenate şi flori purpurii *(Potentilla palustris).* **3.** S. m. Semn grafic care reprezintă numărul şapte.

ŞAPTELEA, ŞAPTEA (< *şapte*) num. ord. (Precedat de art. „al", „a") Care urmează după al şaselea.

ŞAPTESPREZECE (< *şapte* + *spre* + *zece*) num. card., s. m. **1.** Num. card. Număr natural, mai mare decât şaisprezece cu o unitate. ✧ (Adjectival) *Şaptesprezece lei.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Capitolul şaptesprezece.* **2.** S. m. Semn grafic care reprezintă numărul şaptesprezece.

ŞAPTESPREZECELEA, -ZECEA (< *şaptesprezece*) num. ord. (Precedat de art. „al", „a") Care urmează după al şaisprezecelea.

ŞAPTEZECI (< *şapte* + zece) num. card., s. m. **1.** Num. card. Număr natural, mai mare decât zece de şapte ori. ✧ (Adjectival) *Şaptezeci de elevi.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Pagina şaptezeci.* **2.** S. m. Semn grafic reprezentând numărul şaptezeci.

Şapte-degete

ŞAPTEZECILEA, -ZECEA (< *şaptezeci*) num. ord. (Precedat de art. „al", „a") Care urmează după al şaizeci şi nouălea.

ŞAPUR, numele a trei regi persani din dinastia *Sasanizilor.* Mai importanţi: **1. Ş. I.** (241–272). Iniţiază o politică ofensivă împotriva Imp. Roman, îl înfrânge la Edessa pe împăratul roman Valerian (259) şi-l ia prizonier. **2. Ş. II cel Mare** (309–379). A cucerit statul kuşanilor şi a purtat un lung război împotriva Imp. Roman (337–363).

ŞAR, Munţii ~ v. **Şar Planina.**

ŞARADĂ (< fr.) s. f. Ghicitoare în versuri şi cifre simbolice sau formată din desene, care propune aflarea unui cuvânt sau a unui context cu ajutorul părţilor sau silabelor lui componente, fiecare dintre acestea având un sens propriu. ✧ Expr. *A vorbi în şarade* = a vorbi cu aluzii, enigmatic.

ŞAREŢĂ (< fr.) s. f. Cabrioletă.

ŞARG, -Ă (< magh.) adj. (Despre cai) Cu părul de pe corp galben-deschis, iar cel din coadă, coamă şi extremităţile picioarelor negru.

ŞARIA (ŞARIAH) (< cuv. arab „cale, calea cea bună, calea cuvenită"), ansamblul normelor religioase şi juridice ale dreptului musulman, aşa cum sunt ele enunţate în „Coran" şi în „Sunna".

ŞARIAJ (< fr.) s. n. (GEOL.) Deplasare la mari distanţe, de-a lungul unei suprafeţe de ruptură, a unor mase importante de roci *(alohtonul)* şi suprapunerea lor peste altele mai noi *(autohtonul)*, ca rezultat al mişcărilor tectonice din zonele de orogeneză.

ŞARJA (< fr.) vb. **I 1.** Tranz. (MILIT.) A efectua o şarjă **(II 1). 2.** Intranz. A prezenta, a interpreta ceva într-o formă caricaturală; a exagera.

ŞARJĂ (< fr.) s. f. **I.** Încărcătura normală a unui cuptor metalurgic, constituită din straturi alternative de minereu, fondant şi combustibil. ✦ Cantitatea de metal lichid obţinută într-un cuptor metalurgic la o singură operaţie de elaborare. ✦ Proces de încărcare, prelucrare şi scoatere a materialului dintr-un cuptor metalurgic. **II. 1.** Atac puternic, în goana cailor, al trupelor de cavalerie împotriva inamicului. **2.** (SPORT) Atac impetuos asupra adversarului. **III.** (TEATRU, GRAFICĂ) Prezentare caricaturală, exagerată a unui personaj, a unei situaţii etc.

ŞARLATAN (< fr.) s. m. Persoană necinstită care înşală buna-credinţă a cuiva; escroc, farsor, impostor.

ŞARLATANIE (< *şarlatan*) s. f. Înşelătorie, escrocherie.

ŞARLOTĂ (< fr.) s. f. Cremă preparată din ouă, lapte, zahăr, frişcă şi gelatină.

ŞARM (< fr.) s. n. Farmec.

ŞARMANT, -Ă (< fr.) adj. Fermecător, (foarte) agreabil.

ŞARNIERĂ (< fr.) s. f. **1.** Balama, (pop.) ţâţână. **2.** (EXPL. PETR.) Dispozitiv format din două piese care, aşezate de o parte şi de alta a unui corp cilindric (ex. prăjină de foraj, burlan etc.) şi fixate rigid cu buloane, permit suspendarea întregului ansamblu pe un reazem. **3.** (GEOL.) Locul de îmbinare (creştetul) între cele două flancuri ale unei cute anticlinale sau sinclinale. **4.** (PALEONT.) Locul de îmbinare (ţâţâna) între cele două valve care formează cochilia unui lamelibranhiat. **5.** (FILAT.) Bandă de hârtie gumată, folosită de filatelişti pentru lipirea mărcilor poştale în albume.

ŞARPANTĂ (< fr.) s. f. Schelet din grinzi de lemn, de oţel sau de beton armat, care susţine acoperişul sau un alt element al unei construcţii.

ŞARPE (lat. *serpens*) s. m. **1.** Reptilă lipsită de membre, cu corpul cilindric, acoperit cu solzi, adaptată la târât; poate înghiţi prada vie în întregime, având articulaţia fălcilor la craniu foarte mobilă *(Ophidia, Serpentes).* Se cunosc c. 3 000 de specii. Numeroşi **ş.** sunt veninoşi, având dinţi speciali, mari, prin care se scurge venin în rană dintr-o glandă situată în cerul gurii. Se hrănesc cu vertebrate mici, cu ouă de păsări, cu moluşte şi uneori chiar cu insecte. Trăiesc pe toate continentele (cu excepţia Antarcticii şi a regiunilor arctice) şi în mările tropicale. Sin. *ofidian.* ✧ *Ş. cu clopoţei* = şarpe veninos din America de Nord, care produce un sunet caracteristic datorită unor solzi cornoşi pe care îi are pe coadă *(Crotalus horridus). Ş. cu ochelari* = cobră. *Ş. de alun* = şarpe neveninos, lung de c. 1 m, cu o bandă neagră pe laturile capului; trăieşte în România prin pădurile de foioase şi prin locuri stâncoase *(Coronella austriaca). Ş. de casă* = şarpe neveninos, lung de c. 1,60 m, cu două pete galbene pe ceafă, frecvent în regiunile inundabile, pe lângă aşezările omeneşti *(Natrix natrix). Ş. de apă* = şarpe neveninos adaptat la viaţă în râuri şi lacuri, bun înotător, lung de peste 1 m, cu capul lung şi îngust, cu solzi dorsali puternic comprimaţi *(Natrix tesselata). Ş. orb* = iulus. ✦ Fig. Persoană periculoasă, vicleană. **2.** (În credinţele religioase) Diavolul (întrupat în şarpe).

ŞARPELE *(Serpens caput et cauda)*, constelaţie situată în apropiere de ecuatorul ceresc, de o parte şi de cealaltă a constelaţiei Ofiucus. Alcătuită din stele strălucitoare dispuse în şirag.

ŞARU DORNEI, com. în jud. Suceava, situată în depr. Dornelor, pe râul Neagra Şarului; 4218 loc. (2005). Reşed. com. **Ş.D.** este satul Neagra Şarului. Expl. de min. de mangan (în satul **Ş.D.**), de sulf (în satul Gura Haitii) şi de turbă (în satul Neagra Şarului). Fabrică de brânzeturi şi caşcaval. Moară (1890), în satul Gura Haitii. Centrul unei interesante zone etnografice în care se confecţionează cojoace lungi, bundiţe decorate cu motive vegetale, zoomorfe sau geometrice (în satul **Ş.D.**). Staţie de îmbuteliere a apelor minerale (**Ş.D.**). Staţiune balneoclimaterică, de interes general, recunoscută pentru apele sale minerale carbogazoase, bicarbonatate, sodice, calcice, magneziene, analizate pentru prima dată în 1787 de geologul austriac Richard Hacquet. În arealul com. **Ş.D.** se află rezervaţia naturală „Tinovul Şaru Dornei" (35 ha) în cadrul căreia vegetează muşchiul de turbă (*Sphagnum wulfianum*), pinul (*Pinus silvestris f. turfosa*) ş.a. Centru turistic.

ŞARU, GHEORGHE (1920–2003, n. Checea, jud. Timiş), pictor american de origine română. Autor al unei opere în care formele artei moderne – de la expresionismul de factură mexicană până la structurile concepţiilor interactive – se asociază cu cele ale colorismului tradiţional, adesea de origine folclorică. Imagini constructive riguros, dar care nu elimină un anume lirism; noua gramatică a artei cinetice punea în valoare picturalitatea temei.

ŞASE (lat. *sex*) num. card., s. m. **1.** Num. card. Număr natural, mai mare decât cinci cu o unitate şi care se indică prin cifra 6 (sau VI). ✧ (Adjectival) *Şase copii.* ✧ (Cu valoare de num. ord.) *Capitolul şase.* **2.** Semn grafic care reprezintă cifra şase.

ŞASELEA, ŞASEA (< *şase*) num. card. (Precedat de art. „al", „a") Care urmează după al cincilea.

ŞASESPREZECE num. card. v. **şaisprezece.**

ŞASEZECI num. card. v. **şaizeci.**

ŞASIU (< fr.) s. n. **1.** Cadru rigid, pe care se montează osiile unui vehicul cu tracțiune mecanică, constituind principalul element de rezistență al vehiculului și care susține celelalte subansambluri ale acestuia. ✧ *Ş. autopropulsat* = tip special de tractor folosit în agricultură pentru diverse lucrări, constituit dintr-un **ş.** echipat cu motor cu ardere internă și pe care se montează diferite mașini sau unelte agricole. **2.** Denumire dată diferitelor tipuri de rame sau cadre, întrebuințate în industrie, în legătoria de cărți, în tipografie, pentru fixarea pânzei tablourilor etc.

ŞATALOV, VLadimir Alexandrovici (n. 1927), pilot cosmonaut rus, gen.-lt. (din 1975) în armata sovietică. A efectuat zboruri cosmice cu navele „Soiuz 4" (ian. 1969), „Soiuz 8" (oct. 1969) și „Soiuz 10" (apr. 1971).

ŞATEN, -Ă (< fr.) adj. (Despre păr) Castaniu; (despre oameni) cu părul castaniu.

ŞATRĂ (< bg., scr., magh.) s. f. **1.** Cort (mobil) în care se adăpostesc țiganii nomazi; grup de corturi care constituie locuințele unei comunități de țigani nomazi. ✦ Comunitate de țigani nomazi. **2.** (Înv.) Cort de tabără.

ŞAVANȚI (< fr.) s. m. pl. Amerindieni din Brazilia, care trăiesc în bazinul râurilor din dreapta cursului superior al Amazonului. Fac parte din familia de limbi *gês (je)*.

ŞĂGĂLNIC, -Ă (< *șagă*) adj. Care face glume; care provoacă râsul; glumeț, poznaș, hazliu, șugubăț.

ŞĂINEANU, Lazăr (pe numele adevărat Lazăr Șain) (1859–1934, n. Ploiești), lingvist și folclorist român. Prof. univ. la București. Stabilit în Franța (din 1900). Lucrări comparatiste asupra limbilor și literaturilor populare din aria balcanică („Încercare asupra semasiologiei limbii române", „Elemente turcești în limba română", „Influența orientală asupa limbii și culturii române", „Istoria filologiei române", „Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice"). Autor al unui important „Dicționar universal al limbii române"; studii referitoare la limba franceză („L'Argot ancien", „La langue de Rabelais").

ŞĂRMĂŞAG, 1. Dealurile Şărmăşagului, zonă deluroasă în partea de NV a Dealurilor Vestice (dealurile Silvano-Someșene) situată între văile râurilor Crasna (la V) și Maja (la E). Sunt alcătuite predominant din depozite argilo-nisipoase și prezintă culmi domoale, separate de culoare depresionare. Alt. max.: 348 m. Cunoscute și sub numele de *dealurile Majei*. **2.** Com. în jud. Sălaj, situată la poalele dealurilor omonime, pe râul Zalău, în zona de confl. cu râul Crasna; 6 559 loc. (2005). Nod feroviar și rutier. Expl. de lignit. În satul **Ş.**, atestat documentar în 1355, a fost descoperit (1941) un tezaur dacic de argint, datând din a doua jumătate a sec. 1 î.Hr., alcătuit din 4 brățări și 3 fibule.

ŞĂTRAR (< *șatră*) s. m. **1.** (În Ev. Med., în Moldova și în Țara Românească) Dregător care avea în pază corturile unei tabere în timp de război și asigura aprovizionarea armatei **2.** Țigan nomad.

ŞĂULIA, com. în jud. Mureș, situată în zona colinelor Comlodului, pe râul Bologa; 2 210 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **Ş.**). Satul **Ş.** apare menționat documentar în 1377.

ŞCEGLOVSK v. **Kemerovo**.

ŞCERBA, Lev Vladimirovici (1880–1944), lingvist rus. Specialist în fonetică („Fonetica limbii franceze") și în lingvistica generală.

ŞCERBAKOV v. **Rîbinsk.**

ŞCHEIA 1. Com. în jud. Iași, situată în Podișul Central Moldovenesc, la poalele culmii Șcheia; 3 334 loc. (2004). Viticultură. Satul **Ş.**, cunoscut în trecut cu numele Șcheia Pojorâști, apare menționat documentar în 1443. În satul Drăgușeni, atestat documentar în 1443, se află casele boierești ale familiei Costachi (sec. 18), un rateș de plan dreptunghiular (sec. 19) și biserica Sf. Gheorghe (1815), în satul Ferenciugi, menționat documentar în 1772, există biserica Sfânta Treime (ante 1783), iar în satul **Ş.** o biserică de lemn cu hramul „Sf. Gheorghe (sec. 17), conacul „Alexandrescu" (sec. 19) și un bordei din sec. 19. **2.** Com. în jud. Suceava, în pod. Sucevei, pe dr. râului Suceava; 8 101 loc. (2005). Nod rutier. Aici, la 6 mart. 1486, oastea comandată de Ștefan cel Mare a înfrânt-o pe cea a lui Hruet (Hronoda), pretendent la tron susținut de trupele turcești aflate sub comanda lui Bali-beg. În satul Sfântu Ilie se află biserica omonimă, ctitorie din 1488 a lui Ștefan cel Mare, cu un valoros ansamblu de picturi murale interioare, executate în 1632–1653, între care se remarcă un tablou votiv care-l înfățișează pe Ștefan cel Mare. În satul **Ş.** există biserica Sf. Nicolae (1841).

ŞCHEII BRAŞOVULUI, vechi cartier al municipiului Brașov, unul dintre centrele principale ale vieții orășenești a românilor din Transilvania, care a avut legături economice, politice și culturale permanente cu Țara Românească și cu Moldova. S-a bucurat de sprijinul și de protecția domnilor români. Pe lângă biserica Sf. Nicolae din **Ş.B.** (atestată din sec. 14), durată în piatră în anii 1519–1520 cu ajutorul lui Neagoe Basarab, a funcționat, din 1493, cea mai veche școală românească din Transilvania. După stabilirea definitivă (în 1559) la Brașov a diaconului Coresi (tipograf și editor renumit), **Ş.B.** a devenit un înfloritor centru cultural în care a funcționat o valoroasă școală de traducători. Totodată, **Ş.B.** a fost un important centru tipografic unde au apărut numeroase cărți în limbile română și slavonă, printre care se remarcă „Întrebare creștinească" (1559), „Psaltirea românească" (1570), „Liturghierul românesc" (1570) (prima carte bisericească tipărită în românește, „Carte ce se cheamă evanghelie cu învățătură" (1581). La **Ş.B.** și-a avut sediul, începând din sec. 17, „Compania grecească de comerț" cu participare majoritar aromână. După o perioadă de stagnare, **Ş.B.** a cunoscut o nouă înflorire în prima jumătate a sec. 19, în special o dată cu apariția primului număr (la 12 mart. 1838) a „Gazetei de Transilvania". În sec. 18–19, la **Ş.B.** a funcționat o școală de pictură pe sticlă a icoanelor, aici formându-se, printre alții, iconarii Ghimbă, Dolfi, Ioan Popp, Ioan Trâmbițaș ș.a.

ŞCHIOP, -OAPĂ (lat. **excloppus*) adj., s. f. **1.** Adj. (Și subst.) Care prezintă un defect la mers din cauza unui picior mai scurt sau a unui

Șcheii Brașovului. Biserica Sf. Nicolae

picior bolnav; infirm de un picior. ✦ Fig. (Despre versuri) Cu imperfecţiuni de rimă sau de ritm. ✦ (Despre scaune, mese etc.) Care are un picior deteriorat. **2.** S. f. (Pop.) Măsură de lungime egală cu distanţa de la vârful degetului mare până la vârful degetului arătător, când cele două degete sunt bine îndepărtate unul de altul. ✧ Expr. *De-o* (sau *cât o*) *şchioapă* = mult mai mic sau mult mai mare decât normal.

ŞCHIOPĂ (< *şchiop*) vb. I intranz. A şchiopăta **(1).** ✦ A deveni şchiop **(1).**

ŞCHIOPĂTA (lat. **excloppitare*) vb. I intranz. A merge sprijinindu-se mai mult pe un picior decât pe celălalt; a şchiopa. **2.** Fig. A nu se desfăşura în mod normal, a nu funcţiona bine; a se poticni.

ŞCIPACIOV, Stepan Petrovici (1899–1980), poet rus. Lirică în metru clasic având ca temă dragostea, natura, patria şi meditaţia filozofică („Versuri", „Drum bun", „Cântec despre Moscova", „Pavlik Morozov", „Căsuţa din Suşenskoe").

ŞCIUSEV, Aleksei Viktorovici (1873–1949, n. Chişinău), arhitect, istoric şi teoretician al artei rus. Director (1926–1929) al Galeriei de artă „Tretiakov" şi al Muzeului de Arhitectură din Moscova (1940–1949). A proiectat edificiul Institutului de Mecanică Fină, Mausoleul lui Lenin, gara Kazan – toate la Moscova, Teatrul de operă din Taşkent, Observatorul astronomic Pulkovo, biserica Sfânta Treime din Ciuhureştii de Sus (Soroca).

ŞCOALA ARDELEANĂ, mişcare ideologică şi culturală cu caracter iluminist a intelectualităţii româneşti greco-catolice şi ortodoxe din Transilvania de la sfârşitul sec. 18 şi începutul sec. 19. Este cea mai importantă formă a luptei românilor din Imp. Habsburgic pentru emancipare naţională şi culturală, dezvoltată ca o prelungire a programului formulat de Inocenţiu Micu (Clain), reprezentanţii ei alcătuind textul lui *Supplex Libellus Valachorum.* În sprijinul revendicărilor lor au adus, prin scrieri, argumente istorice, filologice şi demografice privind originea latină a limbii şi poporului român, continuitatea şi unitatea sa etnică, combătând teoriile neştiinţifice ale unor contemporani ca Sulzer, Eder, Kopitar, Engel. **Ş.A.** a iniţiat direcţiile şi formele culturii române moderne; a avut un rol important în stimularea studiului istoriei şi filologiei, a gramaticii şi lexicologiei, a orientării literaturii spre clasicism şi a şcolii naţionale. Promovând idealul „luminării" şi ridicării politice, sociale şi intelectuale a poporului, a alcătuit manuale, lucrări de îndrumări practice, economie rurală etc. Principalii ei reprezentanţi: S. Micu, Gh. Şincai, P. Maior, I. Budai-Deleanu, I. Piuariu-Molnar, Radu Tempea, D. Bojinca, Paul Iorgovici, Ioan Barac, Vasile Aaron, Vasile Popp. Centre de activitate: Blaj, Oradea şi Buda.

ŞCOALA DE LA BADEN v. **Baden-Baden.**

ŞCOALA DE LA FONTAINEBLEAU v. **Fontainebleau.**

ŞCOALA DE LA LVOV — VARŞOVIA v. **Lvov — Varşovia.**

ŞCOALA DE LA MARBURG v. **Marburg.**

ŞCOALA DE LA WÜRZBURG v. **Würzburg.**

ŞCOALA DIN MILET v. **Milet.**

ŞCOALA ROMÂNĂ DIN FRANŢA (< fr. **ÉCOLE ROUMAINE EN FRANCE**), instituţie întemeiată de N. Iorga, în 1920 (inaugurată în 1922), lângă Paris, la *Fontenay-aux-Roses.* Finanţată de statul român, era destinată licenţiaţilor români care voiau să-şi desăvârşească studiile. Primul director, N. Iorga. A editat publicaţia „Mélanges de l'École Roumaine en France". Şi-a încetat activitatea în 1948,

ŞCOALA ROMÂNĂ DIN ROMA (it. **Accademia di Romania a Roma**), instituţie înfiinţată în 1921 (inaugurată în 1922) la propunerea lui Nicolae Iorga. Director Vasile Pârvan (până în 1927), căruia i-au urmat G.G. Mateescu, Emil Panaitescu şi Scarlat Lambrino. Finanţată de statul român, **Ş.** era destinată pregătirii şi perfecţionării specialiştilor români; şi-a desfăşurat activitatea în cadrul mai multor secţii ştiinţifice (între care istorie, arheologie, filologie şi arte frumoase). A editat periodicele „Ephemeris Dacoromana" (1923–1945) şi „Diplomatarium italicum" (1925–1939). Actualul sediu a fost construit între 1928 şi 1933, pe baza proiectului arhitectului Petre Antonescu, de către Banca Naţională a României. Treptat, începând din 1943, activitatea **Ş.** s-a diminuat până la desfiinţarea ei în 1948. Redeschisă (din 1969) sub conducerea lui Alexandru Balaci, dar numai din 1993 menirea ei a devenit realitate.

ŞCOALA SOCIOLOGICĂ MONOGRAFICĂ DE LA BUCUREŞTI, şcoală creată şi condusă de D. Gusti. Iniţial Asociaţia pentru Studiul şi Reforma Socială (1918), a devenit, între 1921 şi 1948, Institutul Social Român. Folosind tehnici şi mijloace moderne de cercetare, a întreprins, în perioada 1925–1948, studierea organizată a realităţii sociale româneşti pe calea cercetării monografice, în special a satelor. Sub raport politic, a fost eterogenă, predominând concepţiile poporaniste; ulterior, orientarea ei a evoluat spre stânga şi spre combaterea tendinţelor de extrema dreaptă. Reprezentanţi principali: Gh. Vlădescu-Răcoasa, H. H. Stahl, Tr. Herseni, Oct. Neamţu, Stanciu Stoian, A. Golopenţia, C. Brăiloiu, M. Pop, H. Brauner. A editat publicaţiile „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială" (1919–1940), „Sociologie românească" (1936–1943), „Affaires Danubiennes" (1938–1944).

ŞCOALA ŞI VIAŢA, revistă a Asociaţiei Generale a Învăţătorilor din România (1930–1944). S-a ocupat de problemele profesionale ale învăţătorimii. A popularizat teoriile şi experimentele didactice ale şcolilor noi în pedagogie. Au colaborat: I. Simionescu, S. Mehedinţi, C. Rădulescu-Motru ş.a.

ŞCOALĂ (< bg., scr., pol.) s. f. **I. 1.** Instituţie de învăţământ public şi educaţie unde se predau elementele de bază ale principalelor discipline; *p. ext.* activitate legată de această instituţie; instrucţie **(1);** (pop.) învăţătură **(3),** învăţământ **(1).** ✦

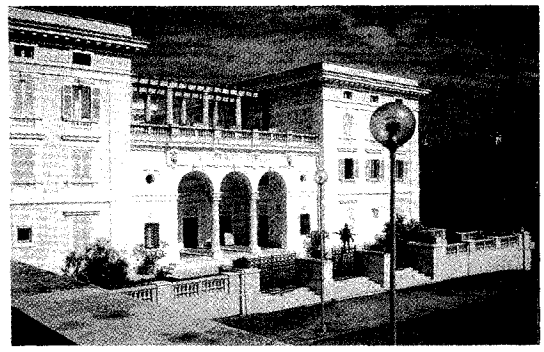

Şcoala Română din Roma

Local în care funcţionează o astfel de instituţie. ✦ Totalitatea elevilor şi a cadrelor didactice ale unei instituţii de învăţământ. **2.** Fig. Izvor, sursă de cunoştinţe, de învăţături; sistem de învăţare, de instruire într-un anumit domeniu; *p. ext.* experienţe, cunoştinţe dobândite pe această cale. **II.** Totalitatea instituţiilor de învăţământ; organizare a procesului de instrucţie şi educaţie în şcoli. **III.** Curent, ansamblu de idei, mişcare ştiinţifică, literară, artistică etc. care grupează în jurul ei un număr de adepţi. ✧ (FILOZ.) *Şcoala ioniană* v. *ionian. Şcoli socratice* v. *socratic, cinic, cirenaic, megaric, Elida. Şcoala epicureică* v. *epicureic. Şcoala scoţiană* v. *scoţian. Şcoala de la Frankfurt* v. *Frankfurt.* (DR.) *Şcoala clasică a dreptului penal* = curent în dreptul penal prefigurat din sec. 17 şi dezvoltat în sec. 19, care consideră infracţiunea ca un fenomen juridic, răspunderea penală ca o consecinţă a liberului arbitru al infractorului, iar pedeapsa ca un rău necesar, corespunzător răului cauzat societăţii de către infractor. Întemeietor şi principal reprezentant: Cesare Beccaria. *Şcoala istorică a dreptului* = curent în filozofia dreptului, apărut la sfârşitul sec. 18 în Germania. Consideră drept izvoare ale dreptului tradiţia, obiceiurile, instinctele juridice, formate spontan şi treptat în conştiinţa fiecărei naţiuni, fără o determinare materială, socială şi dezvoltare pe baza unei legi obiective. Principalii reprezentanţi: Fr. K. von Savigny, G. Hugo, G. F. Puchta. *Şcoala psihologică a dreptului* = curent în filozofia dreptului (sec. 19–20) care atribuie factorilor psihologici un rol determinant în formarea şi aplicarea normelor juridice, negând condiţionarea lor materială, socială. Printre reprezentanţi: L. I. Petrajiţki, F. Klein, M. Rumelin, E. Riezeler. *Şcoala sociologică a dreptului* = curent în filozofia dreptului (sec. 19–20), care recunoaşte caracterul social al dreptului, fără a distinge însă factorii sociali de determinare de simplele condiţionări ale normei juridice. Reprezentanţi principali; E. Ehrlich, H. Kantorovitz, J. Frank, V. Lundstedt. (EC.) *Şcoala istorică* = şcoală economică germană cu două faze în dezvoltarea sa: *vechea şcoală istorică* apărută la mijlocul sec. 19 (principali reprezentanţi: W. Roscher, B. Hildebrandt şi K. Knies) şi *noua şcoală istorică* apărută la sfârşitul sec. 19 (principali reprezentanţi: G. Schmoller, L. Brentano, K. Bücher şi W. Sombart) caracterizată prin negarea legilor obiective ale dezvoltării economice a societăţii şi considerarea factorilor moral-juridici ca determinanţi în această privinţă şi prin înlocuirea analizei economice teoretice cu descrierea fenomenelor economice, constând în culegerea şi sistematizarea datelor istorice şi prelucrarea lor. *Şcoala austriacă* = şcoală economică apărută în deceniul al nouălea al sec. 19 (principali reprezentanţi: C. Menger, F. Wieser, E. Böhm-Bawerk, profesori universitari austrieci), caracterizată prin folosirea de metode psihologice subiective în cercetarea şi tratarea fenomenelor economice şi susţinerea teoriei *utilităţii finale.* Sin. *ş. psihologică; ş. vieneză; ş. utilităţii finale. Şcoala matematică* = orientare constituită ca şcoală economică în ultimul pătrar al sec. 19 (principali reprezentanţi: W. Jevons, L. Walras şi V. Pareto). Se caracterizează prin considerarea procedeelor matematice drept unică metodă de cercetare economică şi înlocuirea pe această bază a analizei cauzale a fenomenelor şi proceselor economice cu cercetarea cantitativă a dependenţelor funcţionale. (PEDAG.) *Şcoala activă* = mişcare pedagogică apărută la începutul sec. 20. Substituie intelectualismului herbartian autoactivitatea elevului în cadrul instrucţiei şcolare. Întemeiată de A. Ferrière. Se dezvoltă în două direcţii: **a)** curentul *activităţii libere* conform înclinaţiilor şi intereselor copilului (A. Ferrière, Maria Montessori); **b)** *şcoala muncii,* bazată pe activităţile practice manuale (J. Dewey, G. Kerschensteiner). *Ş. a.* dă în deceniul 3 al sec. 20 primele sisteme de organizare şcolară conform principiilor sale: Planul Dalton şi Planul Winnetka, precum şi direcţia artistico- practică a lui C. Freinet. Îşi încetează existenţa după cel de-al Doilea Război Mondial.

ŞCOLAR[1] (< *şcoală*) s. m. Elev al unei şcoli **(1).**

ŞCOLAR[2], -Ă (< fr. *scolaire,* după şcoală) adj. Care ţine de şcoală **(1),** referitor la şcoală sau la şcolari **(1).**

ŞCOLARITATE (< fr.) s. f. Timpul cât cineva este şcolar. ✧ *S. obligatorie* = perioadă, variind ca număr de ani de la ţară la ţară, în cursul căreia întreg tineretul de vârstă şcolară primeşte instrucţiune (gratuită).

ŞCOLARIZA (după fr. *scolariser*) vb. I tranz. A încadra în şcoală **(1),** a da la şcoală; a instrui, a forma în şcoală.

ŞCOLARIZARE (< *şcolariza*) s. f. Acţiunea de a şcolariza. ✧ *Rată de ş.* = raportul dintre populaţia şcolară a unei ţări şi numărul total al copiilor şi tinerilor de vârstă şcolară.

ŞCOLĂRESC, -EASCĂ (< *şcolar*[1]) adj. De şcoală sau de şcolar; specific şcolii sau şcolarilor; *fig.* naiv, lipsit de maturitate, copilăresc.

ŞCOLĂRIŢĂ (< *şcolar*) s. f. Elevă a unei şcoli elementare sau medii.

ŞCOLI (< şcoală) vb. IV tranz. şi refl. A (se) instrui (temeinic) în şcoală.

ŞEDEA (lat. *sedere*) vb. II intranz. **1.** A se afla aşezat pe ceva; a sta jos. **2.** A se aşeza, a lua loc. ✦ A se opri din mers; a poposi. **3.** A rămâne, a sta într-un anumit loc, într-o anumită situaţie sau poziţie mai multă vreme. ✧ Expr. *A şedea pe capul cuiva* = a plictisi (pe cineva) cu prezenţa sa sau cu prea multe stăruinţe. **4.** A petrece, a rămâne câtva timp undeva; a zăbovi. **5.** A avea domiciliul undeva; a locui, a domicilia. **6.** A nu face nimic, a nu avea nici o ocupaţie. **7.** Impers. (construit cu dativul) A i se potrivi; a-l prinde. *A(-i) şedea (cuiva) bine* (sau *frumos, mândru, rău*) = a (nu) i se potrivi, a (nu) fi aşa cum trebuie.

ŞEDERE (< *şedea*) s. f. **1.** Faptul de a şedea. **2.** Popas; timp petrecut într-un loc.

ŞEDINŢĂ (< *şedea,* după fr. *séance*) s. f. **1.** Adunare organizată a membrilor unui colectiv cu scopul de a discuta anumite probleme, de a lua o hotărâre etc. **2.** Dezbatere a unei cauze în faţa unui organ de jurisdicţie. **3.** Interval de timp în care se exercită o acţiune, se aplică un tratament medical, se face o expunere etc.

ŞEDINŢOMANIE (< *şedinţă* + *manie*) s. f. Obicei de a convoca multe şedinţe (fără motiv serios), cu discuţii de lungă durată (şi inutile).

ŞEDIŢĂ (< fr.; {s} *Chedde*) s. f. Exploziv preparat pe bază de clorat de sodiu, de potasiu sau de amoniu în proporţii variabile, înglobate în 5% ulei de ricin, parafină, vaselină sau răşină.

ŞEF, -Ă (< fr.) s. m. şi f. **1.** Persoană care conduce un colectiv, o instituţie, o organizaţie etc.; conducător **(II).** ✦ Persoană superioară în grad sau în funcţie altei persoane, superior. Şef de orchestră = dirijor. **2.** (PEDAG.) *Şef de lucrări* = funcţie didactică în învăţământul superior ştiinţific şi tehnic, intermediară între cea de asistent şi cea de conferenţiar; lector; persoană care are acest grad.

ŞEFIE (< *şef*) s. f. **1.** Demnitate, rang, funcţie de şef; conducere. **2.** Timpul cât deţine cineva o funcţie de conducere.

ŞEGARCEA, oraş în jud. Dolj, în E C. Desnăţuiului; 8 301 loc. (2005). Staţie de c.f. Nod rutier. Fabrici de furfurol, de prelucr. a lemnului (mobilă, binale, lădiţe pentru legume ş.a.) şi de nutreţuri combinate. Centru viticol şi de vinificaţie. Cramă (1904–1906) cu o capacitate de înmagazinare de 2,8 mil. litri. Anual, la **Ş.** are loc serbarea folclorică „Culesul viilor". Conform informaţiilor orale, referitoare la întemeierea localităţii, se spune că aici s-au stabilit (fără a se menţiona data) câteva familii venite din Segarcea pe Olt (azi com. Segarcea-Vale, jud. Teleorman) care părăsiseră locurile natale din cauza birurilor grele. Pentru a-i atrage pe moşia sa, Sultănica (proprietara acestor terenuri) le-a construit, pe la mijlocul sec. 16, o biserică de lemn lângă un izvor de apă. În jurul acestui nucleu s-a dezvoltat ulterior o aşezare rurală care a fost declarată oraş la 17 febr. 1968. Biserica Adormirea Maicii Domnului a fostei mănăstiri **Ş.**, construită în jurul anului 1547, incendiată de tătari în 1718, refăcută în 1862 şi renovată în 1903 şi 1925. Mănăstirea **Ş.** a fost mult timp metoh al bisericii Zlătari din Bucureşti. Rezervaţia naturală Valea Rea (Radovan).

ŞE HUAN-TI v. **Shi Huangdi.**

ŞEIC (ŞEIH, ŞEYH) (< tc.) s. m. **1.** (În ţările arabe) Căpetenie a unui trib, a unei formaţii statale. **2.** Şeful unei comunităţi religioase musulmane.

ŞEICA MARE, com. în jud. Sibiu, situată în pod. Hârtibaciului, pe râul Vişa; 4 898 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul **Ş.M.**). Nod rutier. Fabrică de ţesături industriale (plase pentru cauciucuri, benzi rulante etc.). Viticultură. În arealul satului Boarta, atestat documentar în 1349, au fost descoperite vestigiile unei aşezări neolitice, aparţinând Culturii Petreşti (sfârşitul milen. 3 î.Hr.), peste care s-a suprapus o aşezare din perioada de tranziţie de la Neolitic la Epoca bronzului, aparţinând Culturii Coţofeni (2500–1800 î.Hr.). Tot aici s-a găsit un tezaur (două coliere din aur) datând din Hallstatt. Satul **Ş.M.**, atestat documentar în 1308, a devenit reşed. unui scaun săsesc în 1351. În 1705, în timpul Răscoalei curuţilor, a fost distrus aproape în întregime. În 1780, la **Ş.M.** a fost înfiinţată o şcoală românească. În satul Buia, atestat documentar în 1296, se află o biserică din sec. 15 (azi biserică evanghelică) şi un castel, construit în etape în sec. 14–17, care a fost pentru scurt timp în posesia lui Mihai Viteazul, după bătălia de la Şelimbăr (1599). În satul **Ş.M.** există o cetate ţărănească, cu biserică de incintă (1503, cu unele transformări din sec. 16 şi 19), iar în satul Boarta, castelul „Tobias" (1770).

ŞEICA MICĂ, com. în jud. Sibiu, situată în V pod. Hârtibaciului, pe stg. văilor Vişa şi Târnava Mare; 1 741 loc. (2005). Viticultură. Creşterea bovinelor. Pe terit. satului **Ş.M.** au fost descoperite urmele unei cetăţi de pământ, datând din Hallstatt (1200–450/300 î.Hr.), un tezaur dacic de argint (sec. 2 î.Hr.), alcătuit din 3 coliere, 5 brăţări, un lanţ, două fibule, 356 de denari republicani romani, un tezaur de monede bizantine, din aur, ascuns la începutul sec. 6 d.Hr. În satul **Ş.M.**, atestat documentar în perioada 1311–1348, se află o biserică evanghelică (sec. 15, cu unele transformări din sec. 16 şi 19), fortificată în sec. 16, o casă parohială a bisericii evanghelice (1754) şi casa „Geiger" (1771).

ŞEICARU, Pamfil (1894–1980, n. sat Beciu, jud. Bacău), ziarist, publicist şi om politic român. Stabilit în Spania (1944), apoi în Germania (1974). Unul dintre cei mai mari jurnalişti şi comentatori de politică internă şi externă ai României interbelice. Director şi proprietar al ziarului „Curentul" (1927–1944), calitate în care a scris zi de zi până în 1944 articolul de fond. A colaborat la ziarul spaniol „El Alcazar" şi a fondat gazeta „Liberty and Justice" difuzată gratuit unor guverne şi organizaţii internaţionale, cu scopul apărării intereselor României, aflată sub ocupaţie sovietică. Editează, lunar, la München (din 1978) seria de exil a gazetei „Curentul". Judecat (1946) în contumacie de Tribunalul Poporului, este condamnat la moarte pentru crime de război şi crime împotriva păcii şi umanităţii. Autor a numeroase lucrări de analiză socială şi politică internă şi internaţională („Pax Americana – Pax Sovietica", „Istoria partidelor politice în România", „Adevăruri care trebuiesc amintite").

Pamfil Şeicaru

ŞEITIN, com. în jud. Arad, situată în C. Aradului, pe dr. Mureşului; 2 942 loc. (2005). Staţie de c.f. Satul **Ş.** este atestat documentar în 1138.

ŞELAC s. n. v. **şerlac.**

ŞELAR (< *şa*) s. m. Lucrător curelar care se ocupă cu confecţionarea şeilor sau a altor piese de harnaşament.

ŞELARU, com. în jud. Dâmboviţa, situată în C. Găvanu-Burdea, pe râurile Dâmbovnic şi Glavacioc; 3 682 loc. (2005). Nod rutier. Biserica Sfânta Cuvioasă Parascheva (1866), în satul Fierbinţi.

ŞELĂRIE (< *şa*) s. f. **1.** Ansamblul articolelor de harnaşament. **2.** Atelier în care se confecţionează aceste articole.

ŞELF (< germ.) s. n. Regiune a fundului bazinelor oceanice, cuprinsă între linia de ţărm şi povârnişul continental (în general până la izobata de 200 m), reprezentând zona marginală submersă a continentelor; are aspectul unei suprafeţe netede uşor înclinată şi brăzdată de văi submarine. Sin. *platformă continentală.*

ŞELIMBĂR, com. în jud. Sibiu, situată în depr. Sibiu, în zona de confl. a râului Sebeş cu Cibin; 5 190 loc. (2005). Halte de c.f. (în satele **Ş.** şi Veştem). Pomicultură. Creşterea porcinelor (Veştem). La **Ş.**, la 18/28 oct. 1599, armata comandată de Mihai Viteazul a înfrânt oastea transilvană a principelui Andrei Báthori. În urma acestei victorii, Mihai Viteazul a înaintat către Alba Iulia, în care a intrat triumfal la 21 oct./1 nov. 1599, instituindu-şi, astfel, stăpânirea asupra întregului terit. al Transilvaniei. În satul **Ş.**, menţionat documentar în 1323, se află o biserică din sec. 13 (azi biserică evanghelică), cu unele transformări din sec. 15 şi 19, ruinele unei cetăţi ţărăneşti din sec. 15 şi un monument comemorativ, ridicat în 1932, în amintirea victoriei obţinute de Mihai Viteazul. În satele Mohu (menţionat documentar în 1494) şi Bungard (atestat documentar în 1429) se află bisericile Sf. Nicolae (1787) şi Sfânta Maria (1824).

ŞEMINEU (< fr.) s. n. Cămin (pentru foc).

ŞEMSEDDIN, Ahmed bin Suleiman Kemal-paşa-zade (Ibn Kemal) (sec. 15–1535), om de stat, cărturar şi cronicar turc. În lucrarea

„Istoriile dinastiei otomane" expune istoria turcilor otomani până la 1533. Prezintă interesante date despre istoria românilor.

ŞENAL (< fr.) s. n. *Şenal navigabil* = fâşie de apă de-a lungul unui canal sau lac, suficient de largă şi de adâncă pentru a asigura navigaţia la intrarea într-un port în tot timpul anului sau într-un anumit interval de timp.

ŞENDREA (? —1481), boier român. Cumnat al lui Ştefan cel Mare. Portar de Suceava (1479–1481). S-a remarcat în apărarea Sucevei asediate de turci (1476) şi în bătălia de la Râmnic (1481) împotriva turcilor şi muntenilor, în timpul căreia a murit eroic.

ŞENDRENI, com. în jud. Galaţi, situată în C. Siretului Inferior, pe stg. râului Siret, în zona de confl. cu râul Mălina, care înainte de vărsare formează lacul Mălina; 3 143 loc. (2005). Staţie (în satul **Ş.**) şi haltă de c.f. (în satul Şerbeştii Vechi). Nod rutier. Abator şi antrepozite frigorifice. Prelucr. lemnului (lăzi şi ambalaje). Piscicultură. Pe terit. satului **Ş.** au fost descoperite (1961) vestigiile unei aşezări romane cu necropolă (sec. 2–3), iar pe malul lacului Mălina a fost identificată o aşezare autohtonă de bordeie din sec. 10–11. Rezervaţia paleontologică Barboşi (Tirighina), cu faună de moluşte fosile din Cuaternarul inferior.

ŞENDRICENI, com. în jud. Botoşani, situată în NV C. Jijiei Superioare, la poalele dealului Bour (pod. Sucevei), pe râul Buhai; 4 345 loc. (2005). Pomicultură. Creşterea bovinelor. În satul Horlăceni, atestat documentar la 1 mai 1384, au fost descoperite vestigiile unei aşezări din Epoca fierului şi o necropolă feudală cu 30 de morminte. În satul **Ş.** se află bisericile Sfinţii Voievozi (1822), Adormirea Maicii Domnului (1862), iar în satul Horlăceni, biserica de lemn Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena (1788). Rezervaţia naturală „Făgetul secular Stuhoasa".

ŞENILĂ (< fr.) s. f. Organ de deplasare a unor autovehicule (tancuri, tractoare, autocamioane), înfăşurat (de obicei) pe roţile motoare situate de aceeaşi parte a vehiculului. Constă dintr-o bandă continuă, închisă, alcătuită din plăci metalice, articulate între ele, prevăzute cu dinţi de angrenare şi cu pinteni care asigură o aderenţă mare la teren şi o tracţiune mai mare decât a roţilor obişnuite.

ŞEPENIŢULUI, Ţara ~, formaţiune politică anterioară întemeierii statului feudal Moldova.

ŞEPING (< engl.) s. n. Maşină de rabotat a cărei mişcare rectilinie alternativă este efectuată de scula aşchietoare în direcţie transversală, iar piesa fixată pe masa maşinii efectuează mişcarea de avans.

ŞEPREUŞ, com. în jud. Arad, situată în C. Crişurilor, pe râul Sartiş; 2 624 loc. (2005). Nod rutier. În satul **Ş.,** atestat documentar în 1407, se află un castel din sec. 19.

ŞEPTAR (< *şapte*) s. m. Carte de joc marcată cu numărul şapte, care are şapte puncte.

ŞEPTEL (< fr.) s. n. Totalitatea animalelor domestice sau numai a celor de o anumită specie dintr-o ţară, regiune sau gospodărie.

ŞEPTIME (< *şapte*) s. f. Parte obţinută dintr-un întreg prin divizarea lui în şapte părţi egale.

ŞERADIZARE (< fr., germ.) s. f. Tratament termochimic aplicat pieselor de oţel, prin care acestea sunt acoperite cu un strat protector de zinc, rezistent la coroziune.

ŞERB (lat. *servus*) s. m. (În Ev. Med.) Ţăran dependent de stăpânul feudal; iobag.

ŞERBAN, Andrei (n. 1943, Bucureşti), regizor român de teatru şi operă. Prof. la univ. Columbia (S.U.A.). Stabilit în S.U.A. (1969). Figură proeminentă a avangardei americane în anii '70 ai sec. 20, personalitate a regiei mondiale. Director al Teatrului Naţional din Bucureşti (1990–1993). Spectacole novatoare din marele repertoriu clasic: Shakespeare, Molière, Gozzi, Cehov. Oferă jaloane în montarea pieselor antice. Celebru datorită manierei originale în care a pus în scenă „Fragmente dintr-o trilogie greacă" la Teatrul La Mama (New York) şi a trilogiei antice „Medeea", „Troienele", „Electra" la Teatrul Naţional din Bucureşti.

ŞERBAN, Mihail (n. 1930, Craiova), biochimist român. Prof. univ. la Bucureşti. Contribuţii în domeniul biochimiei comparate, al enzimologiei şi biochimiei analitice („Biochimia contracţiei musculare", „Substanţe biologic active", „Biochimie analitică", „Metode şi tehnici biochimice").

Andrei Şerban

ŞERBAN, Radu (1927–1984, n. Caracal), compozitor român. Muzică corală şi de film. Melodii de muzică uşoară de largă popularitate.

ŞERBĂNESCU, Theodor (1839–1901, n. Tecuci), scriitor român. M. coresp. al Acad. (1894). Colonel; prefect de Cahul (1876); a luptat la Plevna. Membru al Societăţii literare „Junimea". A publicat poezii în „Ateneul român", dar mai ales în „Convorbiri literare" („Lacrimile", „Marşul călăraşilor"); versuri simboliste („Sonete decadente"). Traduceri (Horaţiu, Lamartine, Hugo, Heine).

ŞERBĂNEŞTI, com. în jud. Olt, situată în V C. Boian, pe dr. râului Vedea; 3 264 loc. (2005). Nod rutier. Bisericile Adormirea Maicii Domnului (1853) şi Sf. Ioan Botezătorul (1874), în satele Şerbăneştii de Sus şi **Ş.**

ŞERBĂUŢI, com. în jud. Suceava, situată în pod. Sucevei; 3 266 loc. (2005). Până la 8 mai 2003, când a devenit comună, satul **Ş.** a făcut parte din com. Calafindeşti.

ŞERBESCU, Silvia (1903–1965), pianistă română. Prof. univ. la Bucureşti. Interpretă viguroasă şi sensibilă a repertoriului clasic şi îndeosebi contemporan (românesc şi francez).

ŞERBEŞTI v. **ŞTEFAN cel Mare (4).**

ŞERBEŢ (< tc.) s.n. Preparat alimentar făcut din sirop de zahăr bine legat, cu adaos de sucuri de fructe sau de diferite esenţe.

ŞERBETIERĂ (< *şerbet*) s. f. **1.** Chisea pentru şerbet. **2.** Vasul de tablă al maşinii de preparat îngheţată.

ŞERBIE (< *şerb*) s. f. (În Ev. Med.) Condiţie de dependenţă personală a ţăranilor faţă de stăpânul feudal; starea de şerb; iobăgie.

ŞERCAIA, com. în jud. Braşov, situată în E depr. Făgăraş, pe râul Olt, la confl. cu râul Şercaia; 3 063 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul **Ş.**). Nod rutier. Expl. de turbă şi de tufuri vulcanice. Fabrică de cherestea. Pe terit. satului Hălmeag au fost descoperite vestigiile unei aşezări romane (sec. 2 d.Hr.) în care s-a găsit un *umbo* (garnitura centrală a unui scut) din bronz argintat, decorat cu motive geometrice, vegetale şi zoomorfe, cu o inscripţie indescifrabilă. În satul **Ş.,** menţionat documentar în 1235, există o biserică din sec. 14 (azi biserică evanghelică), iar

în satul Hălmeag, atestat documentar în 1211 cu numele *Castrum Almage*, se află o biserică zidită în anii 1160–1190 (azi biserică evanghelică), monument reprezentativ al arhitecturii transilvănene din perioada de trecere de la romanic la gotic. În arealul satului Vad există o poiană cu narcise (Dumbrava Vadului, 391,9 ha), declarată monument al naturii, în care predomină specia *Narcissus stellaris.*

ŞERFUI (< germ.) vb. IV tranz. (IND. PIEL.) A subția marginea pieilor în timpul confecționării, pentru ca acestea să poată fi îndoite, suprapuse sau cusute.

ŞERIF[1] (< tc.) s. m. (În țările arabe) Prinț, nobil socotit descendent al Profetului Mahomed.

ŞERIF[2] (< engl.) s. m. **1.** (În Anglia și S.U.A.) Funcționar administrativ însărcinat cu menținerea ordinii într-un district sau comitat, având o putere judecătorească limitată. **2.** (În Scoția) Judecătorul cel mai înalt în grad într-un district sau într-un comitat.

ŞERLAC (ŞELAC) (< germ., engl.) s. n. Rășină naturală (secretată de insecta *Laccifer,* care trăiește pe diferiți arbori din India) sau sintetică (obținută din zeină). **Ş.** este de culoare galben–aurie–brună, cu punct de înmuiere 58–60°C, solubil în alcool. Se folosește la prepararea lacurilor de spirt pentru piele și lemn sau a lacurilor electroizolante.

ŞERLAI (< germ.) s. m. Plantă erbacee din familia labiatelor, înaltă de 20–100 cm, cu tulpina și cu frunzele lânos-păroase și cu flori albe *(Salvia aethiopis).* Crește în regiunile de stepă.

ŞERPAR (< *șarpe*) s. n., s. m. **1.** S. n. Brâu lat de piele cu buzunar pe care îl poartă țăranii, mai ales în Transilvania; chimir. **2.** S. m. Pasăre călătoare, răpitoare de zi, asemănătoare cu acvila, cu o anvergură a aripilor până la 1,9 m, cu gheare puternice, cu spatele brun–cenușiu și cu pântecele alburiu; se hrănește mai ales cu șerpi, șopârle și broaște, dar și cu insecte și rozătoare mici, rareori cu păsări *(Circaëtus gallicus).* Trăiește în Europa, Africa și Asia de SV.

ŞERPAŞ (< fr., engl.) s. m. Membru al populației himalayene șerpa (sherpa), trăind pe văile înalte sudice ale Chomolungmei (Everestului), care a dat aproape în exclusivitate cărătorii și ghizii (de unde și încetățenirea termenului pentru asemenea îndeletniciri) ce i-au însoțit pe alpiniști în încercările de cucerire a celui mai înalt vârf al planetei.

ŞERPĂTEŞTI, așezare la N de Giurgiu, azi dispărută. Aici, la 15 ian. 1595, în timpul domniei lui Mihai Viteazul, paharnicul Manta a înfrânt, într-un puternic atac de noapte, o armată turco-tătară.

ŞERPUI (< *șarpe*) vb. IV intranz. A descrie (în mișcare) o linie ondulată sau a avea un curs întortocheat, ondulat, ca mersul șarpelui.

ŞERPUIRE (< *șerpui*) s. f. Faptul de a șerpui. ✦ Mișcare perturbatoare, oscilatorie în jurul unui ax vertical care trece prin centrul de greutate al vehiculelor de cale ferată, manifestându-se prin lovituri transversale ale roților de cale la nivelul șinei.

ŞERPUITOR, -OARE (< *șerpui*) adj. Care descrie sau care urmează o linie ondulată, cotită; sinuos.

ŞERPUŞOR (< *șarpe*) s. m. Plantă erbacee perenă, cu tulpina principală târâtoare, din care pornesc ramuri înalte, drepte, de 20–40 cm, cu frunze mici, păroase, înguste, dese, la vârf cu 2–6 spice cilindrice, care poartă sporangii *(Lycopodium complanatum).*

ŞERUI (< germ.) vb. IV tranz. (IND. PIEL.) A descărna **(2).**

ŞERVEŢ (cf. fr. *serviette*) s. m. Bucată de pânză sau de hârtie subțire (pătrată sau dreptunghiulară) folosită la masă pentru șters gura și mâinile. ✦ P. ext. Bucată de pânză de in sau bumbac, folosită la bucătărie pentru ștergerea veselei, a tacâmurilor etc.

ŞES (lat. *sessus*) s. n. Vastă întindere de pământ, fără accidente proeminente de teren; câmpie. Cel mai mare **ş.** de pe Pământ este **ş.** Amazonului situat în bazinul fl. omonim din America de Sud, cu o suprafață de peste 5 mil. km^2.

ŞES, Muntele ~ v. **Plopiş (1).**

ŞESAN, familie de preoți și teologi români, originară din Bucovina. Mai importanți: 1. **Valerian Ş.** (1878–1940, n. Slobozia Rarencei – Bucovina), preot și teolog, prof. și rector (1923–1925 și 1927–1930) la Univ. din Cernăuți; a deținut importante funcții și demnități în forurile ecleziastice ale României Mari. Lucrări de drept canonic și despre ortodoxie („Kirche und Staat im römisch-byzantinischen Reiche seit Konstantin dem Grossen und bis zum Falie Konstantinopoles"). **2. Milan Pavel Ş.** (1910–1981, n. Cernăuți), preot, istoric și teolog. Fiul lui **Ş. (1).** Prof. univ. la Cernăuți, Suceava și București. A militat pentru promovarea ecumenismului creștin. Cercetări privind creștinismul vechi „carpatic", sinodalitatea ortodoxă.

ŞESIME (< *șase*) s. f. Parte obținută dintr-un întreg prin divizarea lui în șase părți egale.

ŞESTOV, Lev Isaakovici (pe numele adevărat *L. I. Schwarzman*) (1866–1938), filozof rus. Stabilit în Franța (1920). Unul dintre reprezentanții de seamă ai existențialismului religios. Apologet al cunoașterii prin credință („Revelațiile morții", „Puterea cheilor", „Atena și Ierusalim").

ŞETRAN, Vladimir (n. 1935, Dăncăuți, Basarabia), pictor și designer român. Receptiv la experimentele artei contemporane, **Ş.** a știut să le culeagă pe acelea care răspundeau propriului temperament; a păstrat o încredere constantă în valorile tradiționale ale culorii și ale formei, manifestată chiar și în operele în care abordează legile expresionismului abstract. S-a spus, pe bună dreptate, că nu a vrut niciodată să încânte privirea, ci s-o provoace. Unul dintre cei mai temeinici și inventivi reprezentanți ai designului românesc.

ŞETRAR v. **şătrar.**

ŞETREF, pas de înălțime în N Carpaților Orientali, între m-ții Rodnei și Țibleșului, la 817 m alt. Străbătut de o șosea și o c.f. (Salva-Vișeu de Jos, construită în 1948) ce asigură legătura între Maramureș și N Transilvaniei.

ŞEVALET (< fr.) s. n. Suport de lemn care servește pictorilor pentru a-și fixa pânza sau cartonul pe care pictează. ✧ *Pictură de ş.* = pictură pe panou mobil cu suport din pânză, lemn sau carton.

ŞEVALIERĂ (< fr.) s. f. Inel gros pe care sunt gravate embleme, inițiale.

ŞEVARNADZE, Eduard (n. 1928), om politic georgian. Activist al Partidului Comunist din R.S.S. Georgia (1946–1985). Ministru de Externe în fosta U.R.S.S. (1985– 1990; nov.–dec. 1991). Președinte al Georgiei (1992–2003). Constrâns de opoziție să demisioneze (nov. 2003) și să ia calea exilului.

ŞEVCENKO, Aleksandr (1883–1948), pictor rus. Teoretician al neoprimitivismului („Neoprimitivism. Teorie. Posibilități"). A readus în centrul atenției reprezentarea figurativă („Colhoznici așteptând trenul").

ŞEVCENKO, Taras Grigorievici (1814–1861), poet, pictor și luptător democrat-revoluționar ucrainean. Rapsod național și făuritor de limbă poetică. Poeme de inspirație populară („Cobzarul"), eroico-romantică („Haidamacii"), antimonarhică („Neofiții"), povestiri realiste cu caracter social,

relevând forță dramatică și atracție pentru pitoresc („Viața de artist", „Muzicantul", „Pictorul").

ȘEVER (< rus, engl.) s. n. Sculă aschietoare în formă de disc, cremalieră sau melc, confecționată din oțel rapid, folosită pentru a șeverui.

ȘEVERUI (< *șever*) vb. IV intranz. A netezi flancurile dinților de la roțile dințate necălite.

ȘEVIOT (< fr.; n. pr. *Cheviot*, munte în Marea Britanie) s. n. Rasă de oi cu lâna foarte scurtă, albă, fină, semilucioasă, crescută în M-ții Cheviot din Marea Britanie, pentru producția de carne. Greutatea oilor adulte este de 50–55 kg, iar a berbecilor de 70–80 kg. ✦ Materialul obținut din lâna acestor oi.

ȘEVREȚĂ (< fr., germ.) s. f. Piele de ovine tăbăcită cu săruri minerale, caracterizată prin finețe, moliciune, elasticitate, netezime și prin rezistență relativ redusă; servește la confecționarea fețelor de încălțăminte pentru femei și copii.

ȘEVRO (< fr.) s. n. Piele fină de caprine, din care se confecționează articole de marochinărie și încălțăminte.

ȘEZĂTOARE (< *ședea*) s. f. **1.** Adunare restrânsă, la sate, mai ales în serile de iarnă, la care participanții lucrează pentru gazdă sau pentru ei înșiși și totodată petrec cântând, spunând povești, snoave, ghicitori etc. **2.** P. ext. Reuniune cu caracter cultural, al cărei program este alcătuit din producții literare (recitări, lecturi).

ȘEZĂTOAREA, revistă de folclor. Apărută la Fălticeni (1892–1929, cu întreruperi), sub conducerea lui Artur Gorovei. A fost cea mai prestigioasă revistă de folclor din România în prima jumătate a sec. 20. La cele 25 voi., A. Gorovei a adăugat, mai târziu, un volum reprezentând indicele analitic și alfabetic al apariților anterioare. Colaboratori: G. și S. T. Kirileanu, Teodor T. Burada, Tudor Pamfile, Gh. Ghihănescu, N. Mateescu, V. Radovici, J. Urban Jarnik, Stanislav Prato, Th. D. Speranția, B. Delavrancea, Tiberiu Brediceanu, I. Mușlea ș.a.

ȘEZLONG (< fr.) s. n. Scaun pliabil al cărui spătar se poate coborî, după preferință, până la poziția orizontală.

ȘEZUT (< *ședea*) s. n. Partea inferioară a trunchiului omenesc, care corespunde regiunii fesiere; dos **(1),** fund.

ȘFĂITUIRE (< germ.) s. f. Procedeu de sudare, fără material de adaos, în care piesele de sudat sunt încălzite în forjă sau în cuptor și apoi ciocănite sau presate.

ȘFICHI (onomat.) s. n. Vârful neîmpletit al biciului; pleasnă **(1).** ✦ Lovitură dată cu vârful biciului; *fig.* vorbă usturătoare, înțepătură.

ȘFICHIUI (< *șfichi*) vb. IV tranz. A lovi scurt cu șfichiul biciului. ✦ Fig. A înțepa cu vorba; a ironiza.

ȘI (lat. *sic*) adv., conj. **I.** Adv. (Precedă partea de vorbire la care se referă sau se intercalează între auxiliar ori pron. refl. și vb.) **1.** (Modal) Chiar, cu adevărat; întocmai, exact. *Așa a și fost.* ✦ Încă, în plus, pe lângă acestea; de asemenea. ✦ Urmat de un adj. sau de un adv. la comparativ, indică progresia: *vei vedea peisaje și mai frumoase.* ✧ Loc. *Și mai și* = mai mult decât...; grozav, neîntrecut. **2.** (Temporal) Numaidecât, fără întârziere, îndată. ✦ Deja. **II.** Conj. **1.** (Cu funcțiune coordonatoare copulativă) Leagă două părți de propoziție de același fel *(se uită în dreapta și în stânga)* sau diferite *(oricare și de oriunde poate cere ajutorul lui).* ✦ (Împreună cu prep. „cu" exprimă relația operației adunării) Plus. ✦ Ajută la formarea numerelor de la douăzeci și unu până la nouăzeci și nouă *(treizeci și doi),* a numerelor zecimale, legând partea zecimală de întreg *(doi și cincisprezece)* sau a numerelor fracționare *(unu și jumătate).* ✦ Scoate în evidență termenii unei enumerări pe care îi precedă: *cumpără și cărți, și caiete, și creioane.* ✦ În repetiții, ca procedeu stilistic: *și merg ei și merg.* ✦ Leagă două propoziții de același fel *(să fiți cuminți și să vă purtați bine)* sau diferite *(cine poate visa și când vrea și ce-i place?),* indicând o completare, un adaos. ✦ (Accentuat, în corelație cu sine însuși) Atât..., cât; nu numai..., ci și. ✦ Pop., în povestiri, așezat la începutul frazei, arată continuitatea desfășurării acțiunii: *și fiul craiului se întoarce rușinat la tată-său.* ✦ Înaintea unei propoziții interogative sau exclamative subliniază legătura cu cele povestite anterior: *și cine te-a supărat?* ✧ Expr. *Ei și?* = ce-mi pasă? ✦ Izolat, într-un dialog, ca îndemn pentru continuarea unei relatări: *am citit o carte/ — Și — Nu mi-a plăcut!* ✦ (Precedat de adv. „ca", cu funcțiune comparativă) **a)** Întocmai ca; **b)** aproape, aproximativ. **2.** (Cu funcțiune coordonatoare adversativă) *Ci, iar, dar. E clar, și nu vrea să înțeleagă.*

ȘIAC (< tc.) s. n. Postav aspru de lână, de culoare închisă, țesut de obicei în casă, din care se fac haine țărănești și rase călugărești.

ȘIADBEI, Ion (1903–1977, n. Lespezi, jud. Iași), lingvist român. Format în ambianța *Școlii lingvistice* de la București. Lucrări consacrate istoriei limbii române („Originile dialectelor române. Starea actuală a cercetărilor", „Cercetări asupra cronicilor moldovene", „Istoria literaturii române vechi") și limbii latine („Le latin dans l'Empire d'Orient").

ȘIBLEAC (< scr.) s. n. Fitocenoză submediteraneană, formată din tufișuri cu frunze căzătoare; s-a dezvoltat în Pen. Balcanică în zonele montane, unde pădurea a fost defrișată. Denumirea este utilizată uneori și pentru tufărișurile de acest tip din SV României.

ȘIBOT, com. în jud. Alba, situată în culoarul Orăștiei, la poalele SV ale m-ților Trascău, în zona de confl. a râului Cugir cu Mureșul; 2 492 loc. (2005). Stație (în satul **Ș.**) și haltă de c.f. (în satul Balomiru de Câmp). Centru de prelucr. artistică a lemnului (în satul Băcăinți). Pe terit. satului Sărăcsău, atestat documentar în 1733, a fost descoperit (1950) un tezaur dacic de argint (sec. 1 d.Hr.) alcătuit din opt fibule, un ac de fibulă, două coliere din bandă de argint, o brățară, două inele ș.a. În satul Băcăinți, menționat documentar în 1278, se află ruinele unui turn din piatră (sec. 13), iar în satul **Ș.,** atestat documentar în 1281, biserica Adormirea Maicii Domnului (sec. 18) și monumentul închinat lui Pavel Chinezul (erou al luptei de la Câmpul Pâinii din 13 oct. 1479).

ȘIC[1] (< fr.) s. n. Eleganță, distincție, bun-gust (în îmbrăcăminte).

ȘIC[2] (< scr.) s. f. Fiecare dintre micile foițe de metal lucios care se aplică ca podoabă în special pe unele haine femeiești; fluture, paietă.

ȘICANA (< fr.) vb. I tranz. A necăji pe cineva pentru lucruri lipsite de importanță; a sâcâi.

ȘICANĂ (< fr.) s. f. **1.** Faptul de a șicana; sâcâială. **2.** Obstacol așezat în calea unui fluid pentru a-i modifica viteza (de ex. pentru depunerea suspensiilor), pentru a-i imprima un drum ocolit sau pentru a-i uniformiza debitul.

ȘICHI s. m. pl. v. **sikhi.**

ȘICLOD, masiv deluros situat la marginea de E a pod. Transilvaniei, în N dealurilor Târnavelor, care domină dinspre S depr. Praid. Alt.: 1 028 m.

ȘICULA, com. în jud. Arad, situată în S C. Cermei, pe Crișu Alb; 4 609

loc. (2004). Nod rutier. Satele **Ş.** şi Cherelus apar menţionate documentar în 1334, iar satul Gurba în 1213.

ŞIE (lat. *sibi*) pron. refl. (Înv.) (Forma accentuată de dativ persoana a treia pentru toate genurile) Sieşi.

ŞIEU 1. Râu, afl. stg. al Someşului Mare, în amonte de Beclean; 68 km. Izv. din m-ţii Căliman, de sub vf. Poiana Tomii, curge vijelios pe c. 15 km, apoi drenează depr. Şieuţ şi depr. Budacu, iar în aval de com. Şieu-Măgheruş valea se lărgeşte, căpătând aspect de culoar, râul având un curs leneş şi foarte meandrat. Afl. pr.: Buduşel, Bistriţa ardeleană, Rosua, Dipşa. **2. Culmea Şieului,** culme deluroasă în N pod. Transilvaniei, cu alt. de 500–650 m, alcătuită din conglomerate tortoniene, străpunse de sâmburi diapiri. Este de fapt o prelungire sub forma unui ax anticlinal, spre NV, a dealurilor Mureşului, care domină unităţile limitrofe prin pante accentuate cu o diferenţă de nivel de 150–250 m. Alt. max.: 691 m (vf. Pălţiniş). **3.** Com. în jud. Bistriţa-Năsăud, situată în depr. Budacu, pe cursul superior al râului Şieu, la poalele NE ale culmii Şieu; 3 252 loc. (2005). Staţie de c.f. (în satul **Ş.**). Nod rutier. Centru pomicol şi viticol. În satul **Ş.,** menţionat documentar în 1319, se află o biserică din sec. 16 (azi biserică reformată) şi castelul „Rákóczi" (sec. 18), în stil baroc, iar în satul Posmuş, atestat documentar în 1319, o biserică evanghelică (sec. 16, cu transformări din 1850) şi castelul „Teleki" (sec. 17). În arealul satului Posmuş există o pădure de larice (*Larix decidua*), declarată rezervaţie forestieră. **4.** Com. în jud. Maramureş situată în depr. Maramureş; 2 605 loc. (2005). În satul **Ş.,** atestat documentar în 1373, se află biserica de lemn cu hramul „Adormirea Maicii Domnului" (1760). Până la 11 iunie 2002, când a devenit comună, satul **Ş.** a fost în componenţa com. Rozavlea.

ŞIEU-MĂGHERUŞ, com. în jud. Bistriţa-Năsăud, situată la poalele N ale culmii Şieu, în zona de confl. a râului Dipşa cu Şieu; 4 029 loc. (2005). Nod de c.f. cu staţii în satele **Ş.-M.** şi Sărăţel şi haltă în satul Arcalia. Expl. de balast (Sărăţel). Pomicultură. Creşterea porcinelor. Staţiune de cercetări complexe a Universităţii din Cluj-Napoca având sediul în castelul „Bethlen" din satul Arcalia. În satul Arcalia, atestat documentar în 1355, a fost descoperit (1876–1888) un mormânt de înhumaţie datând din Hallstatt (1200–450/300 î.Hr.) în care s-au găsit roţile unui car de luptă (roţile au patru spiţe, butuc şi obezi din bronz cu lemn), iar în arealul satului Sărăţel, atestat documentar în 1292, au fost scoase la iveală (1959, 1962) vestigiile unei cetăţi dacice cu fortificaţie de pământ, datând din sec. 1 î.Hr.–1 d.Hr. În satul Arcalia există un parc dendrologic (16 ha). În apropiere se află pădurea Posmuş (2 ha), iar în satul Sărăţel un masiv de sare (20 ha), ambele ocrotite de lege, primul declarat rezervaţie forestieră, iar al doilea rezervaţie geologică. În satul **Ş.-M.,** atestat documentar în 1292, se află o biserică din sec. 13–14 şi castelul „Rákóczi" (sec. 18), iar în satul Arcalia, castelul „Bethlen" (sec. 18).

ŞIEU-ODORHEI, com. în jud. Bistriţa-Năsăud, situată la poalele NV ale dealurilor Lechinţei, pe cursul inf. al râului Şieu; 2 606 loc. (2005). În satul **Ş.-O.,** menţionat documentar în 1329, se află o biserică din sec. 13 (azi biserică reformată), iar în satul Şirioara, atestat documentar în 1250, ruinele unei biserici din sec. 13. Castel (sec. 17), în satul Cristur-Şieu.

ŞIEUŢ, com. în jud. Bistriţa-Năsăud, situată în depresiunea omonimă, pe cursul superior al râului Şieu; 2 804 loc. (2005); haltă de c.f. (în satul Şieuţ). Centru de ţesături şi cusături populare. Satele Şieuţ, Lunca şi Sebiş apar menţionate documentar în 1319, iar satul Ruştior în 1228.

ŞIF (< germ.) s. n. (POLIGR.) Galion[2].

ŞIFON (< fr.) s. n. Pânză albă de bumbac cu suprafaţa netedă, folosită la confecţionarea lenjeriei de pat şi de corp.

ŞIFONA (< fr.) vb. I tranz. şi refl. A-şi pierde sau a face să-şi piardă netezimea; a (se) mototoli, a (se) boţi. ✦ Fig. (Fam.) A (se) supăra, a (se) bosumfla.

ŞIFONABIL, -Ă (< *şifona*) adj. (Despre ţesături, hârtie etc.) Care se şifonează. ✦ Fig. (Fam.) Care se supără uşor; susceptibil, irascibil.

ŞIFONIER (< fr.) s. n. Dulap (cu mai multe uşi) pentru haine şi lenjerie.

ŞIISM (< fr. {i}; în arabă „grupul adepţilor") s.n. Unul dintre cele două curente principale – alături de *sunnism* – din Islam. **Ş.** nu recunoaşte „Sunna" şi nici pe califii sunniţi. Principalul motiv al separării de sunniţi este acceptarea lui Ali, ginerele Profetului Mahomed, ca urmaş legitim al acestuia, considerând că imamii sunt conducătorii de drept ai musulmanilor. Apărut în sec. 7, **Ş.** s-a constituit în confesiune religioasă la mijlocul sec. 8. Larg răspândit în S Iraqului şi Iran – unde este religie de stat, comunităţi de credincioşi şiiţi se întâlnesc în Yemen, Liban, Siria, E Africii, Pakistan şi N Indiei. Se consideră că reprezintă c. 10% din numărul musulmanilor.

ŞILD (< germ.) s. n. Piesă de metal sau de material plastic care se fixează în dreptul mânerelor şi broaştelor la uşi, ferestre, sertare etc. în scopuri estetice şi pentru protecţie.

ŞILINDIA, com. în jud. Arad, situată la poalele N ale dealurilor Cigherului, pe râul Cigher; 873 loc. (2005). Pomicultură. În satul **Ş.,** atestat documentar în 1334, a fost descoperit un tezaur datând din sec. 3 î.Hr.

ŞILING (SCHILLING, SHILLING) (< germ., fr., engl.) s. m. **1.** Denumire a unităţii băneşti naţionale în Austria *(schilling)* până la adoptarea monedei *euro.* **2.** Denumire a unităţilor monetare în Kenya, Somalia, Tanzania şi Uganda *(shilling).*

ŞILLING, Pavel Lvovici (1786–1837), inginer şi om de ştiinţă rus. Invenţii în domeniul *electrotehnicii,* printre care mina electrică (1812), perfecţionată în 1833, şi un sistem de telegrafie (1835). În cadrul preocupărilor sale de orientalistică, a cercetat istoria şi limbile popoarelor din Asia şi a reuşit să adune o valoroasă colecţie de vechi manuscrise orientale.

ŞIMAND, com. în jud. Arad, situată în C. Aradului, pe canalul Morilor; 4 313 loc. (2005). Staţie de c.f. Nod rutier. Pe terit. satului **Ş.,** menţionat documentar în 1290, a fost descoperită (1961) o necropolă sarmatică de înhumaţie (sec. 1 î.Hr.–1 d.Hr.) în care s-au găsit mărgele din chihlimbar, oglinzi din plumb, un vas ceramic dacic (un căţui) ş.a.

ŞIMIAN 1. Ostrov neinundabil situat în albia Dunării, în aval de municipiul Drobeta-Turnu Severin, în arealul com. Şimian, jud. Mehedinţi. Pe acest ostrov au fost descoperite (1931, 1965) urme materiale (în special ceramică) de locuire din Neolitic, aparţinând Culturii Vinča (milen. 5–4 î.Hr.), peste care s-au suprapus aşezări ale Culturii Sălcuţa (milen. 4–3 î. Hr.), din Epoca bronzului mijlociu (sec. 16–13 î. Hr.), din perioada dacică (sec. 3 î. Hr.) şi din cea romană. Pe această insulă au fost mutate clădirile importante de pe ins. Ada-Kaleh, care a fost acoperită de apele lacului de acumulare Porţile de Fier I. **2.** Com. în jud. Bihor situată în C. Carei, pe râul Salcia, la graniţa cu Ucraina; 3 863 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satele **Ş.** şi Şilindru).

Satul **Ş.** apare menţionat documentar în 1332. Rezervaţia naturală cu vegetaţie psamofilă „Păşunea *cu Corynephorus*" de la Voievozi (5 ha), care adăposteşte o graminee rară, atlantico-mediteraneană (*C. canescens*). **3.** Com. în jud. Mehedinţi situată pe stg. văii Dunării, la graniţa cu Serbia; 9 624 loc. (2005). Staţie de c. f. (inaugurată la 5 ian. 1875), în satul Erghevita. Prefabricate din beton. Complex avicol. Centru pomicol şi viticol. Muzeu etnografic în aer liber şi muzeu memorial organizat în cula lui Tudor Vladimirescu din satul Cerneţi. Satul Cerneţi, atestat documentar în 1571, a fost centrul ad-tiv al Ţării Severinului în sec. 17–19, reşedinţa bănişorilor de Mehedinţi în sec. 17, a căpitanilor de margine/graniţă în sec. 18 şi a căpitanilor de târg în sec. 19. În 1802, localit. Cerneţi a fost prădată şi incendiată de cetele înarmate ale lui Pasvan-Oğlu, iar în 1815 de turcii din Ada-Kaleh. În satul Cerneţi se află bisericile cu hramurile Sfânta Treime Domnească a fostei mănăstiri Cerneţi, ctitorie din 1659–1660 a domnului Gheorghe Ghica, terminată de fiul său, Grigore Gheorghe Ghica în 1663 şi reconstruită de Grigore II Ghica în 1748–1752, cu picturi murale interioare din 1827, Sf. Nicolae (1784–1794, cu picturi murale originare) şi Sf. Ioan Botezătorul (1820), precum şi culele lui Tudor Vladimirescu (1800) şi Nistor (1812). Bisericile cu acelaşi hram Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, în satele Dedovita Veche (1815) şi Poroina (1815–1841).

ŞIMIŞNA, com. în jud. Sălaj, situată în zona dealurilor Gârboului; 1 374 loc. (2005). Până la 3 oct. 2002, când a fost trecut în categoria comunelor, satul **Ş.** a făcut parte din com. Rus. Satul **Ş.** apare menţionat documentar în 1314, iar satul Hăşmaş (sat component al com. **Ş.**) în 1325.

ŞIMLEU 1. v. **Măgura Şimleului. 2. Depresiunea Şimleului,** depresiune de eroziune situată în dealurile Silvaniei, drenată median de cursul superior al râului Crasna. Supr.: c. 350 km^2. Relief colinar, cu caracter structural (cueste, suprafeţe structurale), de terase şi lunci, parazitate pe alocuri de glacisuri prelungi. Vegetaţia naturală este formată din pâlcuri de stejar şi fag care alternează cu păşuni şi fâneţe naturale. Pomicultură. Viticultură. Creşterea animalelor.

ŞIMLEU SILVANIEI, oraş în jud. Sălaj, situat în depr. Şimleu, la poalele măgurii Şimleului, pe cursul superior al râului Crasna; 16 345 loc. (2005). Staţie de c.f. Nod rutier. Expl. de argile. Întreprinderi de materiale *izolatoare, de prelucr. a lemnului,* de mat. de constr., textile (confecţii, filatură de bumbac) şi alim. (produse lactate şi de panificaţie, băuturi alcoolice ş.a.). Morărit. Pomicultură (meri, pruni, peri); viticultură. Centru de vinificaţie. Liceul „Simion Bărnuţiu" (1819). Vestigii de locuire din Paleolitic, din Hallstatt (două spade din bronz) şi din perioadele geto-dacă şi romană. Săpăturile arheologice au scos la iveală două tezaure datând din sec 5 d.Hr. (unul din aur, cuprinzând un pandantiv circular, un colier, 24 de inele, un fragment de brăţară, medalioane ş.a., şi altul din argint, alcătuit din zece perechi de fibule din argint aurit). Localit. apare menţionată documentar ca sat în 1251, iar apoi ca *oppidum* în 1429. În 1351 apare consemnată Cetatea Şimleu, care în perioada 1532–1598 s-a aflat în posesia familiei Báthori. În 1598, Cetatea Şimleu a fost cucerită de generalul Giorgio Basta şi transformată o parte în complex militar şi o parte în castel pentru locuit. În 1772, **Ş.S.** a devenit reşed. unui scaun de judecată, iar în prima jumătate a sec. 19, aici funcţiona o tipografie românească, un gimnaziu, Banca „Silvania" ş.a., iar la începutul sec. 20 **Ş.S.** a fost declarat oraş. *Monumente:* biserica romano-catolică (1532), în stil gotic, restaurată în 1666 şi supraînălţată în 1892; castelul fam. Báthori, cu bastioane, ziduri de incintă şi poartă, construit în 1532 de Ştefan Báthori pe locul vechii cetăţi. Castelul a fost reconstruit în 1590–1592 de Sigismund Báthori în stilul Renaşterii transilvănene. Incendiat de turci în 1660 şi refăcut în 1679; biserica reformată (1730); biserica greco-catolică (1870–1906); clădirea fostului gimnaziu al călugărilor minoriţi (1825); casa memorială „Iacob Deleu" (sec. 19), tribun al lui Avram Iancu. În localit. componentă Cehei se află o biserică ortodoxă de lemn, cu hramul Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1765), declarată monument istoric şi de arhitectură. Rezervaţia mixtă (floră şi faună) Balta Cehei sau Lacul fără fund.

ŞIMNICU DE SUS, com. în jud. Dolj, situată în S dealurilor Almăjului, pe stg. râului Amaradia; 4 145 loc. (2005). Expl. de petrol şi gaze. Complex avicol. Bisericile Naşterea Maicii Domnului (1800), Sf. Dumitru (1820), Sfinţii Voievozi (1822), Adormirea Maicii Domnului (1830) şi Sf. Gheorghe (1850), în satele Românești, Cornetu, Albești, **Ş. de Sus** şi Mileşti.

ŞIMONEŞTI, com. în jud. Harghita, situată în pod. Târnavelor, pe râul Feernic; 3 820 loc. (2005). Expl. de gaze naturale. Satul **Ş.** apare menţionat documentar în 1333. Biserici unitariene în satele Merişoru Mare (sec. 15, cu tavan casetat şi pictat în 1810), **Ş.** (1801–1811) şi Turdeni (1819–1823).

ŞINĂ (< pol., germ.) s. f. Fiecare dintre barele de oţel superior (cu secţiune aproximativ în formă de H culcat) care constituie calea de rulare pentru un tren sau tramvai. ✦ Bară de sprijin şi de rulare pentru poduri rulante. ✦ Cerc de oţel montat la periferia unei roţi de lemn pentru mărirea rezistenţei ei la uzură.

ŞINCA, com. în jud. Braşov, situată în E depr. Făgăraş, la poalele m-ţilor Perşani, pe râul Şercaia; 3 626 loc. (2005). Reşed. comunei este satul *Şinca Veche.* Staţie de c.f. (în satul Perşani). Expl. de tufuri vulcanice (Perşani). Staţiune balneoclimaterică (v. **Perşani, 3**). Fabrică de preparate din lapte. Fermă de creştere a bovinelor. În satul **Ş.** Veche, atestat documentar în 1476, se află ruinele unei mănăstiri rupestre din sec. 18; bisericile Cuvioasa Parascheva (1700–1720), Sf. Maria (sec. 18) şi Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1793), în satele Şercăita, Ohaba şi Perşani.

ŞINCAI, com. în jud. Mureş situată în C. Sărmaşului, pe râul Lechinţa; 1 615 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **Ş.**). Expl. de gaze naturale. Pe terit. satului **Ş.,** atestat documentar în 1332, a fost descoperită o lamă de spadă, din bronz, atribuită Culturii Wietenberg (sec. 16–13 î.Hr.).

ŞINCAI, Gheorghe (1754–1816, n. Râciu, jud. Mureş), istoric şi filolog român; iluminist. Unul dintre corifeii Şcolii Ardelene. Studii la colegiul „De Propaganda Fide" din

Gheorghe Şincai

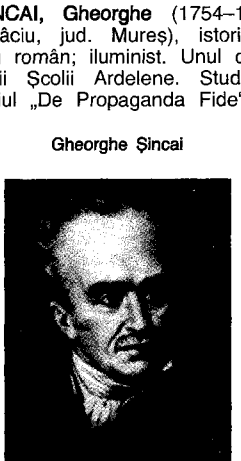

Roma. Ca director general al învăţământului primar unit din Transilvania (1784–1794) a ridicat numărul şcolilor româneşti la aproape 300. Preocupat de problema originii limbii şi a poporului român şi de continuitatea vieţii romanilor la nord de Dunăre după retragerea aureliană. Pasionat strângător de documente, a alcătuit cea dintâi colecţie privind istoria românilor, cuprinzând peste 450 de izvoare (rămasă în manuscris). Pe baza lor a scris „Hronica românilor şi a mai multor neamuri", operă reprezentativă pentru Şcoala Ardeleană şi unul dintre momentele importante în dezvoltarea istoriografiei româneşti. L-a ajutat pe S. Micu la elaborarea lucrării „Elementa linguae daco-romanae sive valachicae", prima gramatică tipărită a limbii române, şi a scris prefaţa primei ediţii; a II-a ediţie, care aduce importante contribuţii în simplificarea ortografiei, va apărea numai sub semnătura lui **Ş.** A militat pentru înlocuirea în scrierile laice a literelor chirilice cu cele latine şi pentru învăţământul în limba română. Manuale, lucrări de popularizare a ştiinţei („Învăţătură firească spre surparea superstiţiei norodului", „Istoria naturei sau a firei", „Povăţuire către economia de câmp"). A preconizat emanciparea naţională şi socială a poporului român din Transilvania pe calea reformelor şi a culturalizării.

ŞINCA NOUĂ, com. în jud. Braşov situată la poalele m-ţilor Ţagla şi ale Măgurii Codlei; 1 628 loc. (2005). În satul **Ş.N.,** atestat documentar în 1805, se află o biserică de lemn din 1761. Com. **Ş.N.** a fost înfiinţată la 10 mai 2002 prin desprinderea satelor **Ş.N.** şi Paltin din com. Poiana Mărului.

ŞINDRILĂ (< germ.) s. f. Fiecare dintre scândurelele subţiri din lemn (de brad, pin, fag), fasonate în formă de pană, folosite pentru acoperirea caselor din regiunile muntoase sau pentru învelirea pereţilor lor exteriori.

ŞINDRILI (< *şindrilă*) vb. IV tranz. A acoperi o casă cu şindrilă.

ŞINTEREAG, com. în jud. Bistriţa-Năsăud, pe râul Şieu; 3 877 loc. (2005). Staţie (în satul **Ş.**) şi haltă de c.f. (în satele Şieu-Sfântu şi Caila). Nod rutier. Pomicultură. În satul **Ş.,** atestat documentar în 1325, se află o biserică din sec. 15 (azi biserică reformată), în stil gotic, iar în satul Şieu-Sfântu, menţionat documentar în perioada 1172–1196, cu numele *Villa Igalia*, o biserică ortodoxă, de lemn, cu hramul Sf. Dumitru (1735, pictată în 1764), adusă aici în anul 1800 din satul Rusu Bârgăului. Posedă o colecţie de icoane din sec. 18.

ŞINTEU, com. în jud. Bihor, situată la poalele N ale m-ţilor Plopiş, pe cursul superior al râului Bistra; 1 280 loc. (2005). Satul **Ş.** apare menţionat documentar în 1535.

ŞINTOIŞM (SHINTOIŞM) (< fr. {i}; {s} japonez *shinto* „calea zeilor, a spiritelor") s. n. Religie etnică apărută în Japonia (sec. 6), ca reacţie la introducerea budismului. **Ş.** primar era caracterizat prin animism, venerarea unor divinităţi ale naturii, cultul strămoşilor, al eroilor şi al împăratului, ca divinitate vizibilă. **Ş.** modern s-a format pe baza filozofiei budiste; este o religie care are drept caracteristici cultul imperial şi adorarea zeiţei Amaterasu. Religie de stat între 1868 şi 1945.

ŞIP (< rus.) s. m. Peşte din familia acipenseridelor, lung până la 2 m şi greu de 70–80 kg *(Acipenser sturio)*; trăieşte în Marea Neagră, M. Caspică, Oc. Atlantic, M. Baltică.

ŞIPAI (cuv. indian) s. m. pl. Denumire dată soldaţilor indieni din armata britanică începând din sec. 18 şi până în 1947.

ŞIPCĂ (< bg., scr.) s. f. Bucată de lemn subţire şi lungă, de formă paralelipipedică folosită în tâmplărie şi în dulgherie.

ŞIPKA, pas în m-ţii Balcani (Bulgaria), între Balcanii Centrali şi cei de Est, la 1 200 m alt., care face legătura între Gabrovo şi Kazanlîk. În timpul Războiului Ruso-Româno-Turc din 1877–1878 aici a avut loc o puternică luptă (aug. 1878) între oastea ruso-bulgară şi cea turcă, care a fost respinsă.

ŞIPOT (< bg.) s. n. Izvor care ţâşneşte cu forţă, de obicei captat într-un jgheab. ✦ Jgheab, uluc prin care se captează apa unui izvor; ţeavă de scurgere.

ŞIPOTE, com. în jud. Iaşi, situată în zona dealurilor Miletinului, la confluenţa râului Recea cu Miletin; 5 477 loc. (2005). Nod rutier. Creşterea bovinelor şi porcinelor. În satul **Ş.,** atestat documentar în 1445, se află biserica Sf. Ioan cel Nou, ctitorie din 1507 a pârcălabului Luca Arbore. Incendiată de turci în 1700, biserica a fost refăcută în 1780 de călugări greci, care stăpâneau aici o moşie. În satul Hlăceni, menţionat documentar în 1614, există biserica Sf. Gheorghe (1856).

ŞIR (< *şiră*) s. n. **1.** Grup, mulţime de fiinţe sau de lucruri aşezate într-o anumită ordine, pe aceeaşi linie sau unele după altele; rând. ✦ (MAT.) Mulţime ale cărei elemente pot fi puse în corespondenţă biunivocă cu mulţimea numerelor naturale, elementele şirului fiind numite termenii şirului. ✧ *Ş. convergent* = şir de numere pentru care există un număr astfel încât pentru orice număr real pozitiv dat se poate găsi un indice, aşa încât diferenţa dintre un termen de indice superior acestuia şi numărul fix să fie în modul strict mai mică decât numărul pozitiv dat. ✦ Şirag. **2.** Desfăşurare continuă şi logică a ideilor, a faptelor într-o expunere; fir. ✦ Loc. *Fără şir* = fără logică, incoerent. **3.** (Pop.) Rând scris sau tipărit.

ŞIRAG (< magh. sau rom. *şir*) s. n. Şir **(1).** ✦ Mărgele înşirate pe un fir şi care se poartă la gât ca podoabă. ✦ Lucruri de acelaşi fel înşirate pe un fir.

ŞIRATO, Francisc (1877–1953, n. Craiova), pictor român. Colorist de vocaţie, unul dintre cei mai importanţi pictori români ai sec. 20. Portrete, peisaje, naturi moarte, compoziţii. A evoluat de la o viziune monumentală şi o construcţie solidă („Vânzătorul de covoare", „Casă roză") la tendinţa de a dilua contururile, folosind o cromatică luminoasă („Geamie", „Fată citind", „Uliţă la Tuzla", „Flori galbene"). Membru fondator al „Grupului celor patru" (alături de **N.** Tonitza, Şt. Dimitrescu şi O. Han).

ŞIRĂ (lat. **şira*) s. n. **1.** Grămadă mare de paie, de snopi etc., cu baza dreptunghiulară, terminată în partea superioară cu o coamă. **2.** *Şira spinării* = coloana vertebrală.

ŞIRET[1] (< tc.) s. n. **1.** Bentiţă îngustă de bumbac, folosită la legarea ori la strângerea încălţămintei

Francisc Şirato. „Autoportret"

sau a unor obiecte de îmbrăcăminte. ✦ Fâşie îngustă şi groasă de ţesătură sau de împletitură, folosită pentru întărirea unor cusături sau pentru ornamentarea îmbrăcămintei. **2.** Şnur ✦ (La pl.) Găitane, ceaprazuri.

ŞIREŢ[2], **-EAŢĂ** (< tc.) adj. (Despre oameni; şi subst.) Care se pricepe să înşele cu abilitate buna-credinţă a altora pentru a-şi realiza scopurile; perfid, viclean **(1)**; (despre înfăţişarea sau manifestările oamenilor) care denotă, care trădează şiretenie. ✦ Plin de subtilitate; rafinat.

ŞIREŢENIE (< *şiret*[2]) s. f. Însuşirea de a fi şiret[2]; faptă, vorbă de om şiret; viclenie, perfidie.

ŞIRETLIC (< tc.) s. n. Procedeu, mijloc prin care se înşală buna-credinţă a cuiva; şmecherie, vicleşug.

ŞIRIA, com. în jud. Arad, situată în zona de contact a C. Aradului cu dealurile Cigherului, pe canalul Matca; 8 522 loc. (2005). Staţie (în satul **Ş.**) şi haltă de c.f. (în satul Mâsca). Nod rutier. Expl. de calcar şi granit (în satul Galşa). Centru viticol. Satul **Ş.,** veche reşed. de cnezat, apare menţionat documentar în 1169, apoi în 1190 ca centrul unei abaţii, în 1331 ca aşezare rurală, iar în 1439 ca târg cu drept de vamă. La **Ş.** se află ruinele unei cetăţi din piatră (sec. 13–15). Cetatea a funcţionat ca garnizoană a trupelor lui Mihai Viteazul, după care s-a menţinut intactă până în 1785, când a fost distrusă de trupele habsburgice, căzând în ruină. În satul **Ş.** există biserica Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (reconstruită în 1769 pe locul uneia care data din 1328) şi castelul „Bohuş" (1838), în stil neoclasic, care adăposteşte azi muzeul memorial „Ioan Slavici" şi o expoziţie consacrată compozitorului Emil Monţia. În satul Galşa, atestat documentar în 1202, se află un castel baroc din sec. 17, cu adăugări neoclasice ulterioare, şi biserica Adormirea Maicii Domnului (1746–1749, cu adăugări din 1894), iar în satul Mâsca, biserica Adormirea Maicii Domnului (1703, cu modificări din 1879, 1906 şi 1932).

ŞIRINEASA, com. în jud. Vâlcea, situată în E piemontului Olteţului, pe cursul inf. al râului Luncavăţ; 2 612 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul *Slăviteşti*), *inaugurată* la 20 iun. 1887. Expl. de petrol. În satul **Ş.** se află o biserică din 1695, ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu, iar în satul Slăviteşti, biserica Sfinţii Voievozi (1740–1750, sfinţită la 20 sept 1752).

ŞIRNA, com. în jud. Prahova, situată în C. Gherghiţei, pe râul Cricovu Dulce; 5 258 loc. (2005). Nod rutier. Biserica având dublu hram – Sf. Gheorghe şi Adormirea Maicii Domnului (1739), în satul Tăriceni.

ŞIROI[1] (< *şiroi*) s. n. **1.** Şuviţă (bogată) de lichid care curge sau se prelinge de undeva (pe ceva). **2.** Curent de apă care curge repede pe un teren înclinat (produs mai ales de ploi torenţiale şi de topirea zăpezii); şuvoi.

ŞIROI[2] (onomat.) vb. IV intranz. (Despre lichide) A curge, a se prelinge în şiroaie. ✦ (Despre ape curgătoare) A curge repede (şi abundent).

ŞIROIRE (< *şiroi*[2]) s. f. (GEOGR.) Scurgere difuză pe versant sau concentrată pe rigole a apei de ploaie.

ŞIRVANZADE (pseud. lui *Aleksandr Minasovici Movsisian*) (1858–1935), scriitor armean. Drame realiste („Pentru cinste"), comedii politice („Cumnatul Morgan"), romane şi nuvele evocând ascensiunea şi decăderea burgheziei armene („Haos", „Cinste", „Artistul"); proză memorialistică („Din văpaia vieţii").

ŞIST (< fr., lat.) s. n. Rocă metamorfică sau sedimentară, cu proprietatea de a se desface în plăci sau în foi paralele, datorită aşezării şi creşterii mineralelor sub influenţa presiunii. Există **ş.** nemetamorfozate sau slab metamorfozate (de ex. *ş. argiloase, calcaroase, bituminoase, silicoase* ş.a.) şi **ş.** puternic metamorfozate (*ş. cristaline, ş. grafitice* ş.a.). ✦ *Ş. bituminoase* = minerale utile constituite din substanţă organică şi minerală; prin distilarea uscată a *ş.b.* se obţine o răşină – care se constituie într-o sursă de produse chimice. ✧ *Ş. cristalin* = rocă metamorfică formată prin procesul de metamorfism regional (ex. **ş.** sericito-cloritoase, micaşisturile, gnaisele).

ŞISTIFICARE (< *şist*) s. f. (IND. EXTR.) Răspândire, prin pulverizare, a unui material sub formă de pulbere (şisturi argiloase, argilă uscată, cretă etc.) în interiorul unei mine, cu scopul de a face ca amestecul de grizu şi praf de cărbune să devină mai puţin sensibil la aprindere şi la explozie.

ŞISTOS, -OASĂ (< fr.) adj. (Despre roci sedimentare şi metamorfice sau despre textura lor) Care prezintă proprietăţi de şist, care se desface în plăci sau în foi paralele.

ŞISTUOZITATE (< fr.) s. f. Proprietate a unor roci sedimentare şi metamorfice de a se desface în plăci sau în foi subţiri, paralele.

ŞIŞ (< tc.) s. n. Pumnal cu lamă lungă şi îngustă, mascat într-un baston, care îi serveşte ca teacă.

ŞIŞEŞTI 1. Com. în jud. Maramureş situată în NE depr. Baia Mare, la poalele SV ale m-ţilor Gutâi, pe cursul superior al râului Chechiş; 5 538 loc. (2005). Pomicultură. Staţiune balneoclimaterică (în satul Dăneşti) cu ape minerale sulfuroase, bicarbonatate, clorurate, sulfatate, sodice indicate în tratarea afecţiunilor tubului digestiv, a celor ginecologice, endocrine şi reumatismale. În satul **Ş.,** atestat documentar în 1566, se află complexul muzeal „Vasile Lucaciu", iar în satul Şurdeşti, menţionat documentar în 1411, biserica Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil, construită din bârne de gorun pe un soclu de piatră (1721–1724), cu un pridvor pe arcade crestate (lung de 16 m) şi o turlă de 54 m înălţime, flancată la bază de patru turnuleţe. Aceasta este cea mai înaltă construcţie de lemn din România, declarată monument de arhitectură populară. Biserica are o bogată decoraţie cioplită în lemn (realizată în 1795 de Ştefan Tămăran Ciocotişan), precum şi picturi interioare executate în tempera, pe pânză, în 1783, de Ştefan zugravul şi apoi lipite pe pereţii de lemn. În satul Plopiş, atestat documentar în 1583, există biserica de lemn Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (1796–1798), cu acoperiş prelung, flancat de patru turnuleţe. Bisericile de zid cu hramurile Cuvioasa Parascheva (1794), Adormirea Maicii Domnului (1820) şi din nou Adormirea Maicii Domnului (1890), în satele Cetăţele, Dăneşti şi **Ş. 2.** Com. în jud. Mehedinţi situată în zona de contact a pod. Mehedinţi cu piemontul Coşuştei, pe râul Coşuştea; 3 103 loc. (2005). Nod rutier. Centru pomicol şi de ceramică populară nesmălţuită, ornamentată cu humă roşie. În satul **Ş.** se află biserica Sf. Grigore Decapolitul (1835) şi casa memorială „Gheorghe Ionescu-Şişeşti". În satul Ciovârnăşani există o biserică având dublu hram – Înălţarea Domnului şi Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (1837), precum şi o casă din lemn a Mariei Tiu, cu două nivele, construită în 1840, declarată monument de arhitectură populară.

ŞIŞKIN, Ivan Ivanovici (1832– 1898), pictor şi grafician rus. Membru fondator al grupării „peredvijnicilor". Peisaje în viziune epică („Păduri în depărtare", „Dimineaţa în pădurea de pini"). Maestru desăvârşit al desenului, litografiei şi gravurii.

ŞIŞMAN v. **Ivan Şişman.**

ŞIŞMANOV, Ivan (1862–1928), istoric literar, etnograf, folclorist şi lingvist bulgar. Studii analitice de istorie literară („Cercetări în domeniul Renaşterii bulgare", „Ivan Vazov. Amintiri şi documente"), de etnografie şi folclor („Importanţa şi problemele etnografiei noastre") şi de filologie („Etimologia populară bulgară").

ŞIŞMARIOV, Vladimir Fiodorovici (1874–1957), lingvist şi filolog rus. Prof. univ. la Sankt-Petersburg. Specialist în romanistică („Cercetări asupra istoriei limbilor Spaniei", „Culegere de texte pentru istoria limbii franceze din sec. IX–XV"). Studii despre formarea limbii române şi ale dezvoltării limbii române.

ŞIŞTAR (< sl.) s. n. Vas de lemn sau de metal, cu baza mică, gura largă şi cu o toartă, în care se mulge laptele.

ŞIŞTAROVĂŢ, com. în jud. Arad, situată în pod. Lipovei; 326 loc. (2005). Nod rutier. Centru pomicol şi viticol. În satul **Ş.,** atestat documentar în 1440, se află un castel în stil neoclasic (sec. 19).

ŞIŢĂ (< scr.) s. f. Piesă mică de lemn, asemănătoare cu şindrila, dar mai scurtă decât aceasta, folosită pentru căptuşirea şi acoperirea caselor ţărăneşti, a cabanelor de munte etc.; draniţă.

ŞIVA (în hinduism), zeul care întruchipează forţa distructivă a naturii, dar şi forţa ei creatoare eternă. Alcătuieşte, cu Brahma şi Vişnu, trinitatea hinduistă *(trimurti).* Soţul zeiţei Kali. Model de asceză, este ocrotitorul asceţilor şi deţine puterea magică a meditaţiei şi căinţei. Este înfăţişat ca o fiinţă înfricoşătoare, cu trei ochi, cu trupul înfăşurat de şerpi şi cu cranii în jurul

Şiva

gâtului. Uneori, dansator dezlănţuit, fiind, ca urmare, venerat de muzicanţi, dansatori şi vrăjitori.

ŞKLOVSKI, Viktor Borisovici (1893–1984), prozator, critic şi teoretician literar rus. Unul dintre fondatorii (1916) Societăţii pentru studiul limbii poetice, punctul de plecare al formalismului rus şi teoretician al acestuia („Despre teoria prozei", „Proza artistică"). Studii despre clasicii ruşi (Puşkin, Maiakovski, Dostoevski, Lev Tolstoi). Romane moderniste, distingându-se prin compoziţie şi stil („Călătorie sentimentală") şi istorice („Marco Polo"). Eseuri („Coarda arcului").

ŞLAGĂR (< germ.) s. n. Melodie (de muzică uşoară) care are mare popularitate într-un anumit moment; cântec la modă.

ŞLAM (< germ.) s. n. (IND. EXTR.) Amestec de apă cu particule fine de substanţe minerale în suspensie, provenind din instalaţiile de preparare mecanică pe cale umedă a minereurilor sau a cărbunilor.

ŞLAMPĂT, -Ă (ŞLEAMPĂT, -Ă) (< germ.) adj. Neîngrijit, neglijent, dezordonat în ceea ce priveşte îmbrăcămintea, ţinuta.

ŞLAP (< germ.) s. m. Încălţăminte cu talpa plată, fără toc, cu feţele din una sau mai multe bentiţe, confecţionată din materiale plastice uşoare, folosită la plajă, la baie etc.

ŞLEAHTĂ (< pol.) s. f. (În Ev. Med., în Polonia) Denumirea dată nobilimii mici şi mijlocii; corp de armată alcătuit din nobili polonezi.

ŞLEAU[1] (ŞLEAH) (< pol., ucr.) s. n. Drum de ţară, bătătorit, de obicei neamenajat. ✧ Expr. *A vorbi* (sau *a spune*) *pe şleau* = a vorbi deschis, fără înconjur.

ŞLEAU[2] (< ucr.) s. n. Curea groasă, funie rezistentă sau lanţ care se prinde de pieptarul hamului şi se leagă de vehiculul care este tras de animal; trăgătoare **(4).**

ŞLEAU[3] (PĂDURE DE Ş.), pădure formată dintr-un amestec de specii de foioase, de obicei cu predominarea unor specii de *Quercus* (stejar, stejar brumăriu, gorun, cer), alături de care apar în diferite proporţii carpenul, teiul, frasinul, ulmul, mărul şi părul pădureţ, jugastrul, arţarul tătăresc ş.a. Ca tipuri principale se disting **ş.** de luncă, **ş.** de câmpie şi **ş.** de deal. Dacă ponderea cvercineelor este mai mare, se formează stejăreto-şleauri, goruneto-şleauri sau cereto-şleauri. Datorită modului actual de gospodărire a pădurii, aceste tipuri sunt în regres.

ŞLEFUI (< germ.) vb. IV tranz. A netezi foarte fin o suprafaţă (metalică, de lemn, de piatră etc.), folosind materiale abrazive (paste sau pulbere abrazivă, hârtie abrazivă etc.); a netezi; a lustrui. ✦ Refl. Fig. (Despre oameni) A deveni rafinat, a se civiliza.

ŞLEM (< fr., engl.; cf. engl. *slam* „zdrobire") s. n. **1.** (La bridge, taroc) Situaţie în care toate levatele sunt reunite la unul dintre jucători sau la unul din cuplurile care participă la joc. **2.** *Marele ş.* = situaţie în care un tenisman câştigă, într-un an, cele patru mari concursuri de tenis (Wimbledon, Roland Garros, al Australiei şi al S. U. A.).

ŞLEP (< germ. după olandezul *sloep*) s. n. Navă cu sau fără propulsie proprie, destinată transportului de mărfuri, în general pe ape interioare.

ŞLIBOVIŢĂ (< pol., scr., germ.) s. f. Sortiment de rachiu de prune.

ŞLIRE s. f. (PETROGR.) Îngrămădire locală de minerale, de dimensiuni variabile, în masivele eruptive, care apar în timpul procesului de cristalizare magmatică.

ŞLIŢ (< germ.) s. n. **1.** Şanţ cu secţiune mică, executat într-o piesă sau într-un element de construcţie. **2.** Despicătură efectuată la unele obiecte de îmbrăcăminte, având un rol funcţional sau decorativ.

ŞLONSKI, Abraham (1900–1973), poet evreu. Unul dintre creatorii limbajului poetic modern în literatura ebraică. Lirică cu accente patetic-romantice, de inspiraţie socială şi naţională („Pentru tata şi mama", „Stâncile haosului", „Din belşug", „Piatră cubică").

ŞMECHER, -Ă (< germ.) adj. (Şi subst.) Care ştie să iasă cu dibăcie dintr-o situaţie dificilă, care nu se lasă înşelat; isteţ, iscusit; *p. ext.* şiret, şarlatan.

ŞMECHERIE (< *şmecher*) s. f. Însuşirea a fi şmecher; vorbă, faptă de om şmecher; şiretlic, vicleşug.

ŞMIRGHEL (< germ.) s. n. **1.** (PETROGR.) Rocă metamorfică alcătuită din păturі de granule de corindon, alternând cu magnetit; se utilizează ca abraziv. **2.** Hârtie sau pânză acoperită cu **ş. (1),** folosită pentru curăţire sau lustruire în industria lemnului, în lăcătuşerie etc.; emeri.

ŞMOTRU (< rus.) s. n. **1.** Inspecţie militară. **2.** (Înv.) Instrucţie militară; *p.*

ext. instruire severă. **3.** (Fam.) Dojană, mustrare; *p. ext.* bătaie.

ŞNAPAN (< fr.) s. m. Şarlatan, pungaş, escroc.

ŞNAPS (< germ.) s. n. Rachiu tare.

ŞNEC (< germ.) s. n. Transportor pentru materiale pulverulente sau în formă de pastă, format dintr-un arbore **(2)**, prevăzut cu una sau mai multe palete elicoidale.

ŞNIT (< germ.) s. n. **1.** Suprafaţă formată din marginile tăiate ale unei cărţi, ale unui registru etc. **2.** Marginea liberă a tălpii de la încălţăminte, în afara liniei unde se îmbină talpa cu faţa.

ŞNITKE, Alfred Garievici (1934–1998), compozitor rus. Stabilit (1990) în Germania. Promotor al muzicii conceptuale, în care limbajul tradiţional alternează cu o gamă variată de tehnici muzicale contemporane. Autor de simfonii, al unei opere („O viaţă cu un idiot"), de cantate („Istoria doctorului I. Faust"); muzică de film şi de spectacole. Studii de critică muzicală.

ŞNIŢEL (< germ.) s. n. Felie subţire de carne, bătută cu ciocanul de bucătărie, trecută succesiv prin ou şi pesmet şi apoi prăjită.

ŞNUR (< germ.) s. n. Sfoară de diferite grosimi, răsucită din două sau trei fire groase de bumbac, de obicei îmbrăcate în mătase colorată; şiret[1] **(2)**. ✧ *Ş. electric* = conductor electric flexibil folosit pentru racordarea la reţea a receptoarelor mobile (fiare de călcat, lămpi portative etc.).

ŞNURCERAMICĂ (< germ.) s. f. Sistem de ornamentare a vaselor de lut, realizat prin imprimarea unui şnur de fibre vegetale în pasta încă moale. A fost folosit în cadrul mai multor culturi din faza de tranziţie de la *Neolitic* la Epoca *bronzului.*

ŞNURPEŢNOT s. n. Unealtă de pescuit de tipul *alamanului,* folosită pentru pescuitul scrumbiilor, în special în Oc. Atlantic.

ŞNURUI (< *şnur*) vb. IV tranz. A lega un registru trecând un şnur prin toate foile, înnodându-l şi sigilându-l la capete.

ŞNURUIT, -Ă (< *şnurui*) adj. **1.** (Despre registre) Cu foile legate cu un şnur sigilat la capete. **2.** (Pop.; despre haine) Împodobit cu şnururi.

ŞOALDĂ (< săs.) s. f. Momeală artificială pentru peşti, folosită în apele repezi. ✧ Expr. *A umbla cu şoalda* = a umbla cu şmecherii, cu vicleşuguri.

ŞOALDINĂ (IARBĂ DE Ş.) (< *şold*) s. f. Mică plantă erbacee, perenă, din familia crassulacee, cu frunze cărnoase, ovate, cu gust acru şi cu flori galben-aurii, dispuse în inflorescenţe *(Sedum acre).* Creşte prin locuri uscate, pe soluri scheletice, pietrişuri, pe ziduri.

ŞOAPTĂ (< *şopti*) s. f. **1.** Vorbire cu voce scăzută; vorbă, comunicare şoptită. ✦ Murmur de glasuri care şoptesc; *fig.* susur, freamăt. **2.** (La pl.) Calomnii, clevetiri, bârfe.

ŞOARECE (lat. *sorex,-icis*), s. m. Nume dat unor specii de mamifere rozătoare din familia muridelor, de talie până la 12 cm, iar coada până la 10 cm. Se cunosc c. 40 de specii, răspândite în Africa (în afară de Sahara), în Europa, în Asia, pe unele ins. ale arh. Malaez, pe ins. Filipine. Sunt activi noaptea. În România trăiesc *ş. de casă (Mus musculus), ş. de câmp (Microtus arvalis), ş. de pădure (Apodemus sylvaticus).* Sunt dăunători şi transmiţători de boli infecţioase. ✧ Expr. (Deprec.) *Şoarece de bibliotecă,* se spune despre o persoană care îşi petrece cea mai mare parte a timpului prin biblioteci.

ŞOARŞ 1. Masiv deluros în E pod. Hârtibaciului, reprezentând alt. max. a acestuia (659 m). **2.** Com. în jud. Braşov, în pod. Hârtibaciului, la poalele dealului omonim; 1 889 loc. (2005). Nod rutier. Punct muzeal (în satul Rodbav), cu piese de arheologie locală. Staţiune balneoclimaterică (în satul Rodbav), cu izv. de ape minerale, clorurate, sodice, iodurate, bicarbonatate indicate în tratarea afecţiunilor reumatismale, ginecologice, vasculare ş.a. În satul **Ş.**, atestat documentar în 1206 cu numele *Sars Villa,* se află o biserică evanghelică fortificată (sec. 15), iar în satele Bărcuţ, Felmer şi Seliştat, atestate documentar în 1206, câte o cetate ţărănească în interiorul căreia se află câte o biserică evanghelică în stil gotic (sec. 13–15).

ŞOBOLAN (< *şobol*) s. m. Nume dat mai multor genuri de rozătoare dăunătoare din familia muridelor, de talie mijlocie, cu coadă lungă acoperită cu solzi în formă de inele; guzgan. ✧ *Ş. cenuşiu* = şobolan care trăieşte în locuri umede (pivniţe, canale, gunoaie); este omnivor şi înotător *(Rattus norvegicus). Ş. negru* (sau *de casă*) = şobolan care trăieşte în cămări, poduri; este omnivor, produce pagube şi transmite boli infecţioase *(Rattus rattus). Ş. de apă* = şobolan cu talia cea mai mare (190 mm); este roşcat, erbivor şi trăieşte exclusiv pe marginea apelor *(Arvicola terrestris). Ş. moscat* = desman.

ŞOC (< fr.) s. n. **1.** (TEHN.) Acţiune bruscă şi relativ puternică, exercitată asupra unui corp de către alt corp sau de către un agent exterior (**ş.** mecanic, electric etc.); are un efect mai mare decât atunci când aceeaşi solicitare se aplică lent, progresiv. ✧ *Undă de ş.* = undă elastică ce apare la mişcarea unui corp cu viteză supersonică; suprafaţa în care are loc variaţia bruscă a presiunii este în formă de con, în vârful acestuia fiind situat corpul mobil care a produs unda. ✦ *Ş. termic* = procedeu tehnologic în procesul de fabricaţie a unor vase de laborator, produse refractare etc., care constă în răcirea bruscă a pieselor. **2.** (MED.) Stare patologică acută, gravă, manifestată printr-un dezechilibru fizic şi psihic, care poate fi provocată de agenţi de natură variată (traumatism, operaţie, hemoragie, infecţie, intoxicaţie etc.). Starea de **ş.** se întâlneşte şi la animale. ✦ *Ş. nervos* = dezechilibru acut al unor funcţiuni psihice, provocat de o emoţie puternică. ✦ *Ş. apexian* = senzaţie de lovitură simţită la fiecare contracţie a inimii, când se aplică mâna pe peretele toracic deasupra apexului cordului; impuls cardiac. **3.** *De şoc* = (despre formaţiuni militare) destinat să îndeplinească o misiune grea în lupta ofensivă.

ŞOCA (< fr.) vb. I tranz. A impresiona în mod neplăcut, a contraria.

ŞOCANT, -Ă (< fr.) adj. Care şochează, care contrariază.

ŞOCARICIU v. **Unirea (3).**

ŞOFA vb. I tranz. A conduce un autovehicul.

ŞOFER (< fr.) s. m. Persoană calificată pentru a conduce un autovehicul.

ŞOFERIŢĂ (< *şofer*) s. f. Femeie care conduce un autovehicul.

ŞOFRAN (< rus., pol.) s. m. Mică plantă erbacee perenă din familia iridaceelor, cu frunze liniare şi cu flori de culoare violetă deschisă *(Crocus sativus).* Se cunosc c. 80 de specii. Originară din Asia, **ş.** este cultivat pentru stilele şi stigmatele care conţin uleiuri eterice, folosite drept condiment sau colorant alimentar. ✦ P. ext. Substanţă galbenă obţinută din floarea de **ş.**, folosită drept colorant.

ŞOFRĂNAŞ (< *şofran*) s. m. Plantă erbacee anuală din familia compozitelor, înaltă de c. 100 cm, cu frunze sesile, lanceolate, pe margini

spinos dințate, și cu flori roșii dispuse în capitule *(Carthamus tinctorius)*; semințele conțin 35–40% substanțe grase, din care se extrag uleiuri folosite la fabricarea vopselelor și în alimentația dietetică.

ŞOFRĂNEL (< *șofran*) s. m. Mică plantă erbacee perenă din familia iridaceelor, cu frunze liniare și cu flori mari, solitare, liliachii *(Crocus banaticus)*; crește în regiunea de munte.

ŞOFRONEA, com. în jud. Arad, situată în C. Aradului, pe dr. râului Mureșu Mort; 2 653 loc. (2005). Stație de c.f. (în satul **Ş.**). În satul **Ş.,** atestat documentar în 1437, se află un castel în stil neoclasic (1889).

ŞOGUN v. **shogun.**

ŞOIM (< magh.) s. m. **1.** Pasăre răpitoare de zi, de talie mică sau medie, cu aripi ascuțite, din familia Falconidae, care face parte din ordinul falconiforme. Se cunosc c. 60 de specii, răspândite pretutindeni în lume (cu excepția Antarctidei). Ciocul este scurt și curbat, având pe laturile jumătății superioare câte o crestătură în formă de dinte. Se hrănește numai cu pradă vie. Unii **ş.** sunt dresați pentru vânătoare. Printre speciile întâlnite în România se numărăr șoimul călător (*Falco peregrinus*), de 40–52 cm lungime, șoimul dunărean (*F. cherrug*), prezent îndeosebi în S țării, inclusiv în Delta Dunării, mai mare decât precedentul (47–55 cm), șoimul rândunelelor (*F. subbuteo*), de c. 35 cm și șoimul de iarnă (*F. columbarius*) de numai 25–30 cm lungime. Deoarece numărul lor este în scădere pronunțată, majoritatea speciilor de **ş.** sunt ocrotite. **2.** Fig. Epitet pentru un om curajos, viteaz, mândru.

Șofrănel

Șoim călător

ŞOIMAN, -Ă (< *șoim*) subst. **1.** S. m. Șoim mare. **2.** S. m. și f. Persoană vitează și mândră, semeață. **3.** S.f. pl. (În mitologia populară) lele. Se mai numesc *joimărițe.*

ŞOIMAR (< *șoim*) s. m. Persoană care poartă șoimul dresat pentru vânătoarea de păsări. ✦ Crescător de șoimi pentru vânătoare.

ŞOIMARI, com. în jud. Prahova, situată în depr. omonimă din subcarpații Buzăului; 3 247 loc. (2005).

ŞOIMI, com. în jud. Bihor, situată la poalele dealurilor Codru-Moma, pe râurile Crișu Negru și Șoimu; 2 957 loc. (2005). Stație (în satul **Ş.**) și halte de c.f. (în satele Borz și Urviș de Beiuș). Expl. de cuarțit și de balast (în satul **Ş.**), de gresii (Urviș de Beiuș) și de calcar (Borz). În satul **Ş.,** atestat documentar în 1487, se află biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (sec. 18). Rezervația naturală Dealul Păcău.

ŞOIMII PATRIEI, organizație de masă a copiilor preșcolari și din clasa I, între 4 și 7 ani, din România (1976–1989).

ŞOIMUŞ, com. în jud. Hunedoara, situată pe dr. văii Mureșului, la poalele S ale M-ților Metaliferi; 3 267 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **Ş.**). Nod rutier. Fabrică de ciment și var (în satul Chișcădaga). Abator de păsări (Bălata). În satul Boholt există izv. cu ape minerale carbogazoase, bicarbonatate, calcice, magneziene, sulfatate cunoscute și folosite din 1883 atât ca ape de masă, cât și pentru tratarea afecțiunilor tubului digestiv, a celor hepatobiliare, ale rinichilor ș.a. Stație de îmbuteliere a apelor minerale. În satul **Ş.,** atestat documentar în 1278, se află o biserică din lemn (sec. 18) cu hramul Sf. Nicolae.

ŞOIU, vârf în m-ții Ciuc, constituind alt. max. a acestora (1 565 m).

ŞOLD (< *săs*) s. n. Parte a corpului omenesc situată între mijloc și coapsă; corespunde articulației membrelor inferioare cu trunchiul. La animale, **ş.** corespunde articulației membrelor posterioare cu trunchiul. ✧ Expr. *A sta cu mâinile în șolduri* = a nu face nimic, a pierde vremea. ✦ P. analog. Coastă, povârniș.

ŞOLDAN (cf. magh. *süldo*) s. m. Nume dat puilor de iepure până la un an. ✦ Fig. (Ir.) Om tânăr; tinerel.

ŞOLDANU, com. în jud. Călărași, situată în SV C. Bărăganului (C. Nana), pe stg. văii Argeșului; 3 326 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Negoești). Nod rutier. Între 17 febr. 1968 și 23 ian. 1981 com. **Ş.** a făcut parte din jud. Ilfov. În satul Negoești se află biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, ctitorie din anii 1648–1649 a domnului Matei Basarab și a soției sale Elina, restaurată în 1777.

ŞOLDAR (< *șold*) s. n. Curea componentă a hamului, care trece peste șoldul calului.

ŞOLDĂNEŞTI v. **Fălticeni.**

ŞOLDEALĂ (< *șoldi*) s. f. (Pop.) Fractură sau luxație la nivelul șoldului la vite.

ŞOLDI (< *șold*) vb. IV tranz. A provoca unui animal o vătămare a șoldurilor lovindu-l sau supunându-l unor eforturi prea mari. ✦ Refl. Fig. (Despre lucruri) A se lăsa într-o parte, a se strâmba.

ŞOLOHOV, Mihail Aleksandrovici (1905–1984), scriitor rus. Operă caracterizată de realismul viziunii, gravitatea și amploarea problematicii, adâncimea sentimentului tragic, acuitatea conflictelor, dinamica mișcării sociale și psihologice. Romane de factură epopeică, într-o tehnică artistică remarcabilă, creatoare de atmosferă grandioasă și solemnă

Mihail Aleksandrovici Șolohov

relevând spectacolul dramatic al Războiului civil („Pe Donul liniştit", capodopera sa) sau al colectivizării agriculturii („Pământ desţelenit") cu răscolitoare implicaţii psihologice (nuvela „Soarta unui om"); schiţe şi reportaje („Şcoala urii"). Premiul Nobel pentru literatură (1965).

ŞOLŢIC, -Ă (< săs.) adj. (Şi subst.) Poznaş, ghiduş, glumeţ.

ŞOLTICĂRIE (< *şoltic*) s. f. Ghiduşie, poznă, şmecherie, strengărie.

ŞOLTUZ (< pol.) s. m. (În Ev. Med. în Moldova) Cârmuitorul oraşului (târgului), ajutat în activitatea sa de un sfat format din 6–12 pârgari.

ŞOMA (< fr.) vb. I intranz. A nu avea de lucru; a fi şomer.

ŞOMAJ (< fr.) s. n. **1.** Fenomen economic complex, constând în faptul că o parte din salariaţi rămân fără locuri de muncă. În perioadele de criză sau recesiune economică **ş.** capătă proporţii alarmante. **2.** Situaţia celui care nu găseşte de lucru.

ŞOMCUTA MARE, com. în jud. Maramureş, situată în S depr. Baia Mare, la poalele dealurilor Chioarului, pe râul Bârsău; 7 887 loc. (2005). Nod rutier. Expl. de calcar (în satul Buciumi) şi de marmură (Buteasa). Fabrici de mobilă şi cherestea, de confecţii şi de produse alim. Centru pomicol. Centre de confecţionare a costumelor de port popular (Buciumi) şi a lăzilor de zestre (Hovrila). Zonă de interes cinegetic. În satul **Ş.M.,** atestat documentar în 1358, se află biserica Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel (1862–1885), o biserică romano-catolică (1895) şi clădirea fostului cazinou (sec. 19). Bisericile de lemn cu acelaşi hram – Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil, în satele Vălenii Şomcutei (sec. 17), Buteasa (1800) şi Codru Butesii (sec. 19). Peştera Vălenii Şomcutei, ocrotită.

ŞOMER (< fr.) s. m. Persoană aptă de muncă pusă în situaţia de a nu găsi de lucru, de a nu se putea angaja nicăieri din lipsa cererii forţei sale de muncă.

ŞOMOIOG s. n. Mic mănunchi răsucit de paie, de câlţi etc., cu care se freacă, se curăţă un obiect, se aprinde focul etc.

ŞOMUZU MARE, râu, afl. dr. al Siretului; 51 km. Izv. de sub vf. Poiana Ciungilor (pod. Fălticeni) şi străbate pod. Sucevei, trecând prin Fălticeni. Pe cursul inf. sunt amenajate iazuri piscicole.

ŞONA, com. în jud. Alba, situată în V. pod. Târnavelor, pe râul Târnava Mică; 4 535 loc. (2005). Centru viticol. Haltă de c.f. (**Ş.**). Pe terit. satului Biia, atestat documentar în 1202, a fost descoperit (1845) un tezaur de aur (şapte inele, o brăţară, un vas cu două toarte – *cantaros* – decorat în relief ciocănit) datând de la sfârşitul Epocii bronzului. În satul Sânmiclăuş, menţionat documentar în 1477, se află castelul „Bethlen" (1668–1675), în stilul Renaşterii transilvănene şi o biserică reformată (1683–1685), iar în satul Valea Sasului, biserica Adormirea Maicii Domnului (1790).

ŞONTĂC (magh.) adv. (Adesea repetat; despre modul în care merge cineva) Greoi, şovăitor, şchiopătat.

ŞONŢU, Gheorghe (1851–1877), maior român. Erou al Războiului de Independenţă. A căzut la asaltul asupra redutei Griviţa (30 aug./11 sept. 1877).

ŞOPÂRLA *(Lacerta),* constelaţie din emisfera boreală, situată între constelaţiile Andromeda şi Lebăda.

ŞOPÂRLAIŢĂ (< *şopârlă*) s. f. Plantă erbacee perenă, meliferă, din familia scrofulariaceelor, înaltă de 30–60 cm, cu frunze opuse şi cu flori palid-albăstrui, rar roz, în racem terminal *(Veronica orchidaea).* Creşte în locuri uscate. ✧ *Ş. albă* = mică plantă erbacee perenă (3–45 cm) din fam. saxifragacee, cu flori solitare albe, rar roşietice şi cu fructe capsule *(Parnassia palustris).* Creşte în locuri umede.

ŞOPÂRLĂ (cuv. autohton) s. f. **1.** (În sens larg) Reptilă de talie mică până la mijlocie din subordinul lacertilieni; are în general patru membre pentadactile (dar există şi specii la care una dintre perechile de membre sau chiar ambele perechi s-au redus, ex. iulus, supranumit şi şarpele orb). Corpul este zvelt, acoperit de solzi, tuberculi sau spini, iar coada lungă. În regiunile tropicale există n umeroase **ş.** din familii primitive (geconide, agamide, iguane, varani). **2.** (În sens restrâns) Reptilă din genul *Lacerta,* cu corpul lung până la 60 cm, cu capul şi abdomenul acoperite cu plăci cornoase iar spatele cu solzi mărunţi; are coada lungă, fragilă, care prezintă fenomenul de *autotomie.*

şopârle

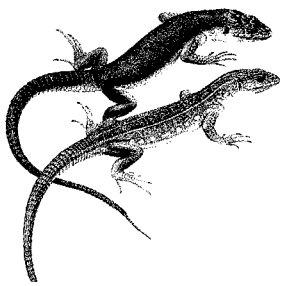

ŞOPÂRLIŢĂ (< *şopârlă*) s. f. Nume dat plantelor erbacee din genul *Veronica,* familia scrofulariaceelor, cu frunze opuse, mai rar verticilate, şi cu flori albastre, azurii sau liliachii, solitare, axilare sau în inflorescenţe. Cresc în zonele temperate şi reci ale ambelor emisfere.

ŞOPOT (< sl.) s. n. Sunet slab produs de mişcarea apei, a frunzelor, de vânt etc.; susur, murmur. ✦ Zgomot de glasuri care şoptesc; vorbire în şoaptă.

ŞOPOT, masiv deluros granitic situat în dealurile Zorlenţului, constituind alt. max. a acestora (358 m).

ŞOPOTI (< *şopot*) vb. IV **1.** Intranz. (Despre apă, vânt, frunze) A murmura, a susura. **2.** Intranz. şi tranz. A vorbi în şoaptă; a şopti.

ŞOPOTU NOU, com. în jud. Caraş-Severin, situată în SV depr. Almăj, la intrarea în cheile Nerei; 1 448 loc. (2005). Centru pomicol.

ŞOPRON (< germ.) s. n. Construcţie uşoară, din scânduri sau din nuiele împletite, în care se adăpostesc uneltele agricole, căruţa, nutreţul sau, uneori, vitele; poiată **(2).**

ŞOPTI (< sl.) vb. IV tranz. şi intranz. A vorbi încet (la ureche), în taină; a spune ceva în şoaptă. ✦ A comunica vorbind încet să nu audă alţii; a sufla. ✦ Fig. A murmura, a susura, a fremăta.

ŞOPTIT, -Ă (< *şopti*) adj. (Şi adv.) (Despre cuvinte) Rostit încet, cu vocea scăzută; (despre glas) cu intensitate scăzută.

ŞORA, Mihai (n. 1916, Ianova, jud. Timiş), filozof şi eseist român. Ministru al Învăţământului (dec. 1989 – iun. 1990) în guvernul provizoriu Petre Roman. Investigaţii asupra unor teme situate la intersecţia dintre lingvistică şi hermeneutică (faptul de *a fi,* felurile lui *a avea* etc.) în forma eseului-dialog cu personaje gravitând în jurul autorului însuşi („Sarea pământului", „A fi, a face, a avea", „Dialogul generalizat").

ŞORBAN, Raoul (n. 1912, Dej), critic, istoric de artă şi scriitor român. Prof. univ. la Bucureşti, Cluj-Napoca şi Oradea. Contribuţii la istoria artelor: „Holóssy. O viaţă de artist", „Pallady" şi „Terborch". Pentru atitudinea sa democratică şi

antitotalitară a suferit represiunea legionarilor (1940), a autorităţilor maghiare de ocupaţie a Transilvaniei (1942) şi a comuniştilor (1945, 1952–1955), care l-au privat de libertate. A combătut extremismul maghiar şi acţiunile revizioniste („Fantasma imperiului ungar şi Casa Europei", „Invazie de stafii"). I s-a acordat titlul de Drept Între Popoare (în 1987) ca neevreu care a salvat evrei de la moarte în perioada ocupaţiei hortiste a Transilvaniei.

ŞORECĂR (< *şoarece*) s. m. Pasăre răpitoare de zi din familia accipitriole, de mărimea unei găini (corp de 38–66 cm), cu penajul brun-întunecat, care se hrăneşte mai ales cu şoareci *(Buteo buteo).* Se mai cunosc încă 25 de specii înrudite, răspândite în Europa, Asia, Africa şi America. Unele specii sunt migratoare.

ŞORICĂR (< *şoarece*) s. m. Rasă de câini de talie mică, de culoare maro-roşcat sau negru, cu capul şi trunchiul normal conformate, dar cu membrele foarte scurte, groase şi drepte sau răsucite în afară. Sin.: *teckel.*

ŞORICI s. n. Piele de porc pârlită sau opărită imediat după tăierea animalului; este comestibil.

ŞORICIOAICĂ (< *şoarece*) s. f. Denumire populară a trioxidului de arsen, folosit ca otravă împotriva şobolanilor.

ŞORLIŢĂ s. f. (ORNIT.) Gaie.

ŞORT (< engl.) s. n. Pantalon scurt din ţesături uşoare, purtat ca îmbrăcăminte sportivă sau de plajă.

ŞORŢ (< germ.) s. n. **1.** Obiect de îmbrăcăminte care acoperă partea dinainte a portului obişnuit pentru a-l proteja în timpul lucrului în anumite locuri de muncă sau în gospodărie. **2.** Obiect de îmbrăcăminte (cu mâneci) purtat de şcolari peste haine, ca uniformă. **3.** (În costumul popular femeiesc, mai ales în Transilvania) Ţesătură dreptunghiulară din lână sau bumbac, simplă sau ornamentată, care se poartă peste fustă.

ŞOSEA (< fr.) s. f. Cale de comunicaţie terestră, interurbană, pietruită, din beton sau asfaltată. ✧ *Ş. naţională* = şosea care leagă între ele centrele importante ale ţării. *Ş. comunală* = şosea care leagă între ele mai multe comune. ✦ Stradă largă de acces într-un oraş, care continuă calea de comunicaţie interurbană (ex. şoseaua Colentinei, şoseaua Chitilei etc.).

Dmitri Dmitrievici Şostakovici

Virgil Şotropa

ŞOSEŢĂ (< fr.) s. f. Ciorap scurt, care acoperă piciorul până deasupra gleznei.

ŞOSTAKOVICI, Dmitri Dmitrievici (1906–1975), compozitor şi pianist rus. Limbaj foarte personal, fidel în ansamblu sistemului tonal. Profunzime vizionară, dimensiuni orchestrale ample, scriitură relativ tradiţională. Dezvoltă formele consacrate ale cvartetului (15) şi simfoniei (15), mai scrie 6 concerte, opere („Lady Macbeth din Mţensk" şi „Jucătorii"), muzică de cameră, lucrări pentru pian („Preludii şi fugi"), muzică de scenă etc.

ŞOŞON (< fr.) s. m. Încălţăminte de iarnă, din pâslă sau cauciuc, purtată peste pantofi.

ŞOT (< fr.) s. n. Lac sărat, frecvent în semideşerturi (ex. Africa de Nord), care seacă în perioadele secetoase, pe fundul lui rămânând o crustă de săruri.

ŞOTÂNGA, com. în jud. Dâmboviţa, situată în subcarpaţii lalomiţei, pe cursul superior al râului Ialomiţa; 7 199 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul Teiş). Expl. de lignit (în satul **Ş.**), din 1878, şi de petrol (Teiş). Pomicultură. În satul **Ş.** se află o biserică cu patru hramuri – Sf. Nicolae, Sf. Ioan, Sfinţii Voievozi şi Sf. Ştefan (1836–1838), iar în satul Teiş, biserica Sf. Nicolae (1806).

ŞOTIE (cf. ucr. *şutka*) s. f. Poznă, ghiduşie, năzbâtie. ✦ Şiretlic.

ŞOTRILE, com. în jud. Prahova, situată în Subcarpaţii Prahovei, pe dr. râului Doftana; 3 529 loc. (2005). Biserică (1834), în satul Lunca Mare.

ŞOTRON (cf. fr. *chaudron* „căldare") s. n. Joc de copii în care aceştia sar într-un picior lovind o pietricică pentru a o deplasa printr-o serie de pătrate desenate pe asfalt.

ŞOTROPA, Virgil (1867–1954, n. Gheorgheni), cărturar român. M. de onoare al Acad. (1943). A condus (1924–1940) revista „Arhiva someşană"; unul dintre fondatorii (1931) Muzeului din Năsăud. Lucrări privind aspecte ale istoriei locale („Istoria şcoalelor năsăudene", în colab., „Tătarii din valea Rodnei"); o monografie a Năsăudului (în colab.).

ŞOVA, Nicolae (1885–1966, n. Poduri, jud. Bacău), general român. Comandant (1941–1943) al Diviziei de gardă care a participat la luptele pentru eliberarea Basarabiei şi la operaţiunile de la Odessa şi al Corpului 7 armată (1944–1945), remarcându-se în operaţiunile din V României, apoi în Ungaria. În condiţiile iminentei căderi a Budapestei, Comandamentul sovietic ordonă Corpului 7 armată încetarea luptelor în acest sector şi deplasarea pe frontul din Cehoslovacia, lipsindu-i astfel pe ostaşii români de onoarea de a lupta până la lichidarea completă a inamicului. Acuzat de participare la guvernarea mareşalului Ion Antonescu, **Ş.** este arestat (1946), judecat şi condamnat la 10 ani temniţă grea.

ŞOVAR (< ucr., scr.) s. m. **1.** Numele a două specii de plante erbacee perene din genul *Carex,* familia ciperaceelor, cu flori dispuse în spice terminale *(C. silvatica* şi *C. pilosa).* **2.** Buzdugan **(2).**

ŞOVARNA, com. în jud. Mehedinţi, situată în zona de contact a pod. Mehedinţi cu piemontul Coşuştei; 1 397 loc. (2005). Centru pomicol. Biserica Sf. Nicolae (1891), în satul **Ş.**

ŞOVĂI (< sl., bg.) vb. IV intranz. A merge clătinându-se; a se împletici; a nu avea stabilitate. ✦ Fig. A nu se putea hotărî, a sta în cumpănă, a ezita. ✦ Fig. A se codi, a se da în lături de la un anumit lucru, de la o acţiune. ✦ A oscila, a fluctua.

ŞOVĂIALĂ (< *şovăi*) s. f. Nesiguranţă în mers, în mişcări; *fig.* lipsă de hotărâre, ezitare.

ŞOVĂIELNIC, -Ă (< *şovăială*) adj. Care nu are siguranţă în mers, în mişcări; *fig.* lipsit de fermitate, de hotărâre; şovăitor, nehotărât.

ŞOVĂIRE (< *şovăi*) s. f. Faptul de a şovăi; nehotărâre, ezitare. ✧ Loc. *Fără şovăire* = cu hotărâre, cu fermitate; dârz, neclintit.

ŞOVĂITOR, -OARE (< *şovăi*) adj. Care are mişcări nesigure; *fig.* care nu este hotărât, care ezită; şovăielnic.

ŞOVIN, -Ă (< fr.) adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Care se referă la şovinism, propriu şovinismului. **2.** S. m. şi f. Adept al şovinismului.

ŞOVINISM (< fr.) s. n. Ideologie şi politică de ataşare a urii şi duşmăniei între naţiuni şi popoare, de propagare a ideii superiorităţii unei naţiuni faţă de celelalte, de promovare a exclusivismului şi intoleranţei naţionale; naţionalism extremist.

ŞPACLU (< germ.) s. n. Unealtă formată dintr-o lamă de oţel, de regulă triunghiulară, cu mâner de lemn, folosită la lucrări de tencuire.

ŞPAIS (< germ.) s. n. Produs intermediar rezultat la topirea unor minereuri neferoase, care conţine combinaţii ale arseniului şi ale antimoniului cu diferite metale.

ŞPALT (< germ.) s. n. **1.** (POLIGR.) Zaţul cules sub formă de coloană, pe copia căruia se fac corecturile tipografice înainte de punerea în pagină. **2.** (IND. PIEL.) Subprodus rezultat după şpăltuirea pieilor şi care reprezintă stratul dinspre partea cărnoasă a pielii; se foloseşte pentru căptuşeli şi feţe de încălţăminte.

ŞPAN (< germ.) s. n. Aşchie de metal provenită din prelucrarea la strung, la freză etc.

ŞPANGĂ s. f. Bară de fier; drug, rangă.

ŞPĂCLUI (< *şpaclu*) vb. IV intranz. A aplica, a netezi sau a răzui tencuiala sau chitul cu ajutorul şpaclului.

ŞPĂLNACA, sat în com. Hopârta (jud. Alba). Aici s-a descoperit un important depozit de unelte şi podoabe de bronz, datând din prima Epocă a fierului (Hallstattul timpuriu, sec. 12–11 î.Hr.).

ŞPĂLTUI (< germ.) vb. IV tranz. A efectua operaţia de şpăltuire.

ŞPĂLTUIRE (< *şpăltui*) s. f. Operaţie de secţionare a pielii de prelucrat, paralel cu suprafaţa, în mai multe straturi cu grosimi şi cu utilizări diferite, în scopul obţinerii a cel puţin un strat cu grosime uniformă; despicare **(4).**

ŞPERAC LU (< germ.) s. n. Instrument de metal, în formă de cui îndoit la vârf, care serveşte la descuierea uşilor.

ŞPERŢ (< germ.) s. n. Bacşiş, mită, şpagă.

ŞPERŢAR, -Ă (*şperţ*) s. m. şi f. Persoană care cere sau primeşte şperţ.

ŞPIL (< germ.) s. n. (Fam.) Plan necinstit, aranjament neonest.

ŞPILHOZEN (< germ.) s. n. Pantalonaşi cu bretele pentru copii.

ŞPIŢ[1] (< germ.) s. m. Rasă de câini de talie mică, cu părul alb şi pufos, cu urechi drepte şi cu bot ascuţit.

ŞPIŢ[2] (< germ.) s. n. **1.** Vârf ascuţit al unui obiect. **2.** Ţigaret scurt.

ŞPLINT (< germ.) s. n. Element de fixare, format din sârmă îndoită în formă de cui spintecat, folosit pentru asigurarea piuliţelor împotriva deşurubării.

ŞPLIT (< germ.) s. n. Piatră dură, spartă, folosită la pietruirea drumurilor sau la prepararea betoanelor de ciment.

ŞPRAIŢ (< germ.) s. n. Grindă de lemn folosită pentru sprijinirea temporară a malurilor unei săpături sau a pereţilor unei construcţii.

ŞPRING, com. în jud. Alba, situată în pod. Secaşelor, pe râul Şpring; 2 483 loc. (2005). Nod rutier. Creşterea ovinelor. În satul Vingard, atestat documentar în 1309, se află o biserică (sec. 15) (azi evanghelică) şi o biserică de lemn cu hramul Cuvioasa Parascheva (sec. 18, refăcută în 1828), iar în satul **Ş.**, menţionat documentar în perioada 1290–1301, un obelisc ridicat în memoria eroilor români căzuţi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

ŞPRINGUIRE (după germ. *springen*) s. f. Operaţie de curbare prin deformare la cald a foilor de arc pentru suspensie.

ŞPRIŢ[1] (< germ.) s. n. Vin amestecat cu sifon sau cu apă minerală.

ŞPRIŢ[2] (< germ.) s. n. **1.** Aparat folosit la ornarea prăjiturilor cu creme. **2.** (Pop.) Ustensilă pentru umplerea cârnaţilor.

ŞPRIŢUI (< germ.) vb. IV tranz. A stropi cu un lichid.

ŞPRIŢUITOR (< *şpriţui*) s. n. Aparat folosit pentru aplicarea prin stropire pe suprafeţele unor piese a unui material în general adeziv (lac, vopsea etc.).

ŞRAPNEL (< fr., engl. *shrapnel*) s. n. Proiectil de artilerie încărcat cu gloanţe şi bile care sunt împrăştiate prin explozie într-un anumit punct de pe traiectorie.

ŞROT (< germ.) s. n. **1.** Furaj concentrat, rezultat ca subprodus după extracţia uleiurilor din seminţe de floarea-soarelui, in, bumbac soia, rapiţă etc., cu conţinut bogat de proteine şi săruri minerale. **2.** Utilaj în operaţia de şrotuire, compus dintr-un valţ şi un grup de şine. **3.** Fracţiune obţinută ca rebut superior la şrotuire.

ŞROTUIRE (< *şrot*) s. f. Operaţie în cadrul măcinării cerealelor, care constă în zdrobirea şi cernerea succesivă a fracţiunilor tot mai fine ale cerealelor măcinate; se obţin succesiv refuzuri mari şi mici, grişuri, dusturi şi făină.

ŞTAB (< germ., rus.) **1.** S. n. (Înv.) Stat-major. ✦ Ofiţerii care alcătuiesc statul-major; grup de ofiţeri superiori. **2.** S. m. (Fam.) Şef.

ŞTACHEŢĂ (< germ.) s. f. (SPORT) Bară transversală, confecţionată din lemn, metal sau material sintetic, aşezată între doi stâlpi, peste care se execută sărituri în înălţime (libere sau cu prăjina) în atletism.

ŞTAFETĂ (< germ.) s. f. **1.** (În trecut) Curier special care ducea scrisori sau mesaje urgente; olac **(1). 2.** Scrisoare, mesaj urgent adus de un curier special, de obicei călare. **3.** Probă sportivă clasică (la atletism, înot, caiac, schi etc.) constând în parcurgerea unei distanţe regulamentare, fracţionată în patru părţi egale, de către o echipă compusă din patru sportivi, care străbat competitiv, individual şi succesiv, distanţa repartizată, cu obligaţia marcării schimbului de ştafetă (obiect portabil, semnal auditiv sau vizual). ✦ Sportiv care ia parte la ştafetă. ✦ Obiect convenţional care se transmite în proba de ştafetă.

ŞTAIF (< germ.) s. n. **1.** Întăritură din piele de talpă inserată între feţe şi căptuşeala încălţămintei, în partea dinapoi, pentru păstrarea formei. **2.** Întăritură de pânză care se pune în interiorul gulerelor de cămăşi bărbăteşti pentru a le menţine forma.

ŞTAMPILA (< *ştampilă*) vb. I tranz. A aplica o ştampilă.

ŞTAMPILĂ (după fr. *estampille*) s. f. Plăcuţă de cauciuc, de lemn, de metal etc. montată pe un mâner, având semne în relief, care se aplică pe înscrisuri ori pe mărfuri

spre a le atesta validitatea sau proveniența; semnul imprimat astfel.

ŞTANŢA (< germ.) vb. tranz. A realiza o piesă prin operația de ștanțare; a ștănțui.

ŞTANŢARE (< *ştanţa*) s. f. Operație de tăiere sau de deformare plastică prin presare a unui material cu ajutorul ștanței. **Ş.** se efectuează la rece pentru materiale nemetalice și materiale metalice subțiri și la cald pentru materiale metalice groase.

ŞTANŢĂ (< germ.) s. f. Unealtă de ștanțare, formată dintr-un poanson, o placă tăietoare și elemente auxiliare. Se montează într-o piesă sau într-o mașină de ștanțat.

ŞTĂNŢUI (< *ştanţă*) vb. IV tranz. A ștanța.

ŞTEAMP (< germ.) s. n. Instalație folosită în trecut pentru sfărâmarea minereurilor; în prezent este utilizată rar, numai la măcinarea minereurilor aurifere supuse amalgamării.

ŞTECĂR (< germ.) s. n. (ELT.) Fișă **(2).**

ŞTEFAN (? – 36 d.Hr.), diacon la Ierusalim și primul martir. În „Faptele Apostolilor" se relatează că **Ş.** săvârșea numeroase miracole și vorbea cu înțelepciune. Arestat, a rostit în fața Sinedriului un discurs ce relua istoria sacră și culmina cu venirea lui Hristos. Ucis cu pietre. Sanctificat. Biserica Ortodoxă îl prăznuiește la 27 dec., iar cea Catolică la 26 dec.

ŞTEFAN, numele mai multor regi ai Ungariei din dinastia Arpadiană. Mai important: **Ş. I cel Sfânt** (997–1038), încoronat în 1001 de papa Silvestru II. În timpul domniei lui se pun bazele organizării statale și se adoptă creștinismul ca religie de stat, biserica ungară fiind subordonată papii. Canonizat în 1081.

ŞTEFAN I (Ştefan Muşat), domn al Moldovei (c. 1394–1399). În fața pericolului maghiar a reînnoit omagiul de vasalitate față de regele Poloniei (1395). În același an a învins oștile maghiare la Hindov, în apropiere de Târgu Neamț. L-a ajutat pe regele Poloniei în lupta(ele) împotriva tătarilor.

ŞTEFAN CEL MARE, domn al Moldovei (1457–1504), fiul lui Bogdan II. A urmat în scaunul Moldovei lui Petru Aron, ucigașul tatălui său. Una dintre cele mai de seamă personalități ale istoriei românești. Înscăunat cu ajutorul lui Vlad Țepeș, el a depus de la începutul domniei un mare efort pentru consolidarea puterii domnești, politică în înfăptuirea căreia s-a sprijinit pe mica boierime, pe țărănimea liberă și pe târgoveți. Baza socială largă i-a conferit domniei lui o excepțională stabilitate pe plan intern și o forță militară care a îngăduit Moldovei să reziste victorios tendințelor expansioniste ale marilor puteri vecine și să se afirme viguros în raporturile internaționale. Comandant militar remarcabil și strălucit diplomat, **Ş. cel M.** a făcut din Moldova un însemnat factor politic în Europa Răsăriteană și de SE. Prima etapă a politicii sale externe s-a desfășurat sub semnul cooperării cu Polonia, în lupta pentru recuperarea Chiliei, fapt împlinit în 1465. Încercarea lui Matia Corvin de a readuce Moldova sub controlul Ungariei s-a încheiat cu un eșec total în urma luptei de la Baia (1467). În 1469 (sau 1470), Ștefan a înfrânt o armată tătară la Lipnic, în apropierea Nistrului. După 1470 s-a străduit să smulgă Țara Românească de sub dependența Porții Otomane, efort care deschide cea de-a doua etapă a politicii sale externe; lupta pentru stăvilirea expansiunii turcești, desfășurată în colaborare cu Ungaria, Veneția și statul turcmen al lui Uzun Hasan. La Vaslui (ian. 1475), Ștefan a repurtat o strălucită biruință asupra oștilor otomane, biruință care a avut un larg răsunet în Europa. Rezistența sa îndârjită din 1476, când o mare oaste turcească, comandată de sultanul Mehmed II, a invadat Moldova, a transformat campania otomană într-un eșec, în ciuda înfrângerii suferite de armata moldoveană, la Valea Albă-Războieni. În ultima etapă a domniei, **Ş. cel M.** a intrat în conflict cu Polonia; în 1497 a înfrânt la Codrul Cosminului oastea regelui Ioan Albert. În timpul lui **Ş. cel M.** creația artistică românească a cunoscut o deosebită dezvoltare, mai ales în domeniul arhitecturii bisericești. Tot lui **Ş. al M.** i se datorează și redactarea primelor scrieri referitoare la istoria Moldovei. I-a urmat în scaun fiul său Bogdan III. După moarte a devenit erou de legendă, personalitatea lui având o excepțională supraviețuire folclorică. Canonizat în 1992, este prăznuit la 2 iul.

Ştefan cel Mare.
Miniatură. „Evangheliarul" din Humor

ŞTEFAN CEL MARE 1. Com. în jud. Argeș, situată în V C. Găvanu-Burdea, pe cursul superior al râului Glavacioc; 2 525 loc. (2005). În satul Glavacioc se află mănăstirea cu același nume (de călugări), datând din sec. 14 și menționată documentar în 1441 (v. **Glavacioc, 2**). **2.** Com. în jud. Bacău, situată în SE depr. Tazlău-Cașin, la poalele dealului Oușoru, pe stg. râurilor Trotuș și Bogdana; 7 271 loc. (2005). Până la 28 iun. 1958, satul și com. **Ş. cel M.** s-au numit *Valea Seacă*. În satul Bogdana se află mănăstirea cu același nume (de maici), cu biserica Sf. Treime, ctitorie din 1660–1670 a marelui logofăt Solomon Bârlădeanu, construită pe moșia sa și refăcută după cutremurul din 1738, respectiv în 1755, prin osârdia episcopului Ioanichie. Biserica a fost pictată abia în anii 1985–1986. Desființat în 1959 de autoritățile comuniste, complexul monahal a fost transformat în azil pentru bolnavii neuropsihici (1960–1975), iar în anii 1975–1977 aici a funcționat o tabără pentru copii, după care a devenit depozit de cărți vechi și icoane. După cutremurul din 4 mart. 1977, ansamblul monastic a fost consolidat și renovat, fiind amenajat un complex muzeistic cu obiecte de artă veche bisericească, manuscrise și cărți vechi cu valoare de patrimoniu. După dec. 1989, așezământul monahal și-a recăpătat statutul de odinioară, aici statornicindu-se (1990) 27 de maici. În satul Rădeana se află biserica Sf. Mihail, ctitorie din 1628 a logofătului Ștefan Dumitrașcu și a soției sale, cneaghina Zenica, cu fațadele bogat decorate cu firide și steluțe din ceramică smălțuită și picturi murale interioare realizate în 1652 de zugravul Silvan. În satul Negoiești există biserica Sfinții Voievozi a fostului schit Buciumi, construită în 1817–1818, și un pod de piatră din sec. 15. **3.** Com. în jud. Călărași, situată în SE C. Bărăganului; 3 387

loc. (2005). Între 17 febr. 1968 şi 23 ian. 1981 a făcut parte din jud. Ialomiţa. **4.** Com. în jud. Neamţ, situată în Subcarpaţii Neamţului, la poalele dealului Corni, pe râul Bahna; 3 283 loc. (2005). Până la 17 febr. 1968, satul şi com. **Ş. cel M.** s-au numit *Şerbeşti*. În satul **Ş. cel M.** se află un han din sec. 18, conacul lui Iordache Cantacuzino (mijlocul sec. 17, supraetajat în sec. 19) şi biserica Sf. Gheorghe, ctitorie din 1636–1637 a lui Vasile Lupu, cu faţadele decorate cu firide şi ocniţe. Biserica a fost supusă unor reparaţii şi modificări în anii 1920–1922 şi unor restaurări în 1965–1966. În satul Bordea există o biserică de lemn pe temelie de piatră, cu hramul Sf. Nicolae (1767– 1769, reparată în 1891), iar în satul Cârligi, biserica Trei Ierarhi, ctitorie din 1659–1660 a marelui vistier Iordache Cantacuzino, conacul „Caragea" (sec. 19) şi un han din sec. 19. Rezervaţia geologică Şerbeşti reprezentată printr-o stâncă constituită din bancuri de gresii dure, redresate până aproape pe verticală, de vârstă sarmaţiană. **5.** Com. în jud. Olt, situată în S C. Romanaţi; 2 056 loc. (2005). Culturi irigate de cereale, plante tehnice ş.a. **6.** Com. în jud. Vaslui, situată în Pod. Central Moldovenesc, pe cursul superior al râului Bârlad; 3 366 loc. (2005). Halte de c.f. (în satele Bârzeşti şi Brăhăşoaia), inaugurate la 1 mai 1892. În satul Cănţălăreşti se află un pod de piatră cu trei arcade, construit peste râul Bârlad în 1450 şi refăcut în 1635–1636 de hatmanul Gavriil (fratele lui Vasile Lupu). În satul Bârzeşti există bisericile Sf. Dumitru (ante 1753) şi Naşterea Maicii Domnului (1845–1847, reparată în 1924), iar în satul Brăhăşoaia, biserica Sf. Nicolae (1865–1868). Bisericile de lemn Sfinţii Voievozi (1788) şi Sf. Nicolae (1807), în satele Munteneşti şi Cănţălăreşti. În arealul satului Brăhăşoaia se află pădurea Hârboanca (69,5 ha), declarată rezervaţie forestieră, în cadrul căreia vegetează spontan şapte specii de stejar din totalul celor nouă specii cunoscute în România, printre care stejarul brumăriu (*Quercus pedunculiflora*), stejarul pufos (*Quercus pubescens*) şi mai multe specii de gorun.

ŞTEFAN IV DUŞAN, rege al Serbiei (1331–1355), din dinastia *Nemania*. Fiul lui Ştefan Uroş III (Ştefan Decianski), pe care l-a detronat, preluând tronul sârb. În 1345 s-a proclamat „ţar al sârbilor şi grecilor". În timpul domniei lui sunt supuse Macedonia (cu excepţia Tesalonicului), Albania, Epirul, Tesalia şi Acarnania şi a eliberat de sub dominaţia maghiară reg. Belgradului şi Mačva, regatul sârb devenind cel mai puternic stat din SE Europei. În scopul consolidării regimului feudal din porunca sa a fost elaborat un cod de legi (*Zakonnik*), întemeiat pe dreptul bizantin şi pe dreptul consuetudinar sârb, *confirmat* în 1349 de adunarea stăpânilor feudali la Skopje (întregit în 1354). **Ş. IV D.** a fost cel mai de seamă conducător al Serbiei.

ŞTEFAN, Gheorghe Dumitru (1899–1980, n. sat Bătăşani, jud. Vâlcea), istoric şi arheolog român. M. coresp. al Acad. (1952), prof. univ. la Bucureşti. Specialist în istoria veche şi arheologia României („Scythica", „Formarea limbii şi a poporului român", „Dinogetia", în colab.). Coordonator al unor lucrări colective.

ŞTEFANELLI, Teodor (pseud. lui *Theodor V. Ştefăniuc*) (1849–1920, n. Siret), istoric şi scriitor român. Acad. (1910). Membru al societăţilor „România Jună" şi „Arboroasa". Preocupat de istoria Bucovinei („Câteva date statistice şi istorice din Bucovina", „Documente din vechiul ocol al Câmpulungului Moldovenesc"). Coleg de şcoală şi de universitate cu Eminescu, a publicat un volum de „Amintiri despre Eminescu". A mai scris nuvele şi povestiri, piese de teatru.

ŞTEFAN LAZAREVIĆ, cneaz sârb (1389–1427), din dinastia Nemania; din 1402, despot. Vasal Porţii Otomane. După 1402, susţinând pe Mehmed I în câştigarea tronului, a obţinut, la înscăunarea acestuia (1413), recunoaşterea independenţei Serbiei. Şi-a fixat capitala la Belgrad.

ŞTEFAN LĂCUSTĂ, domn al Moldovei (1538–1540), după înlăturarea lui Petru Rareş. Aparţinea familiei domnitoare a Bogdăneştilor. Primul domn al Moldovei impus de turcii otomani, învestit chiar de sultanul Soliman Magnificul, aflat în campanie în Suceava. La începutul domniei lui, turcii au ocupat Bugeacul şi au transformat Tighina (Bender) în raia. I s-a spus Lăcustă de către contemporani din cauza unei pustiitoare invazii de lăcuste care s-a petrecut în timpul domniei sale. Asasinat în urma unui complot al marii boierimi, care l-a impus pe scaunul domnesc pe Alexandru Cornea.

ŞTEFAN NEMANIA, mare jupan sârb (c. 1170–1196). Întemeietorul dinastiei *Nemania* din Rascia. A purtat lupte cu Imp. Bizantin, încheiate în 1190 prin tratatul de pace care recunoştea independenţa de fapt a statului sârb. După campania prin care a supus importante terit. s-a retras din viaţa de stat, călugărindu-se (1196).

ŞTEFAN I NEMANIA (Ştefan „Primul încoronat"), mare jupan sârb (din 1196) şi primul rege al Serbiei (1217–1227 sau 1228). Fiul marelui jupan *Ştefan Nemania*. Domnia i-a fost întreruptă (între 1202 şi 1203) de forţele lui Vuk (sau Vukan), care avea sprijinul regelui Ungariei. În 1203 şi-a reluat domnia cu ajutorul ţarului vlah Ioniţă (Caloioan). A purtat lupte cu Ungaria, Ţaratul bulgar şi cu Imperiul Latin de Constantinopol. În 1217 a primit din partea papei Honorius III titlul de rege şi coroana regală, pentru care a fost supranumit „Primul încoronat" (*Prvovenčani*). În 1219 Serbia a primit dreptul de a-şi constitui o arhiepiscopie autocefală, **Ş.** fiind încoronat şi după datina ortodoxă.

ŞTEFAN PETRICEICU, domn al Moldovei (1672–1673, 1673–1674 şi 1683–1684), sub tutela marii boierimi. I-a urmat în domnie lui Gheorghe Duca. Însoţind pe turci la asediul Cameniţei (1672), a trecut, în lupta de la Hotin (nov. 1673), de partea polonilor. A revenit la a treia domnie cu sprijinul regelui Ioan Sobieski, după victoria polonilor la Viena (1683). În cele din urmă, sub presiunea tătarilor, **Ş.P.** este silit să se retragă în Polonia (mart. 1684), domnia Moldovei fiind luată de vechiul său rival, Dumitraşcu Cantacuzino.

ŞTEFAN RAREŞ, domn al Moldovei (1551–1552). Fiul lui Petru Rareş, a urmat la domnie fratelui său Iliaş Rareş. A dus o politică de întărire a autorităţii domneşti prin reprimarea faţiunilor boiereşti, însoţită de o politică de intoleranţă religioasă. A eşuat în încercarea de apropiere faţă de imperiali şi de poloni şi a întreprins, la cererea turcilor, o incursiune în Transilvania. Ucis în urma unui complot boieresc. I-a succedat la domnie, la câteva zile, Alexandru Lăpuşneanu.

ŞTEFAN RĂZVAN, domn al Moldovei (apr. – sept. 1595), de origine necunoscută. A deţinut importante dregătorii militare în timpul lui Aron Vodă, căruia i-a urmat în scaunul domnesc cu ajutorul principelui Transilvaniei Sigismund Báthori, care însă i-a impus un tratat profund dezavantajos. Potrivnic marii boierimi. A participat la luptele creştinilor împotriva turcilor otomani în S ţării, precum şi pe linia Dunării şi la Giurgiu. Înlăturat din domnie de Ieremia Movilă cu sprijinul polonului

Jan Zamoyski. Încercând reluarea domniei, a fost înfrânt de Ieremia Movilă, cu ajutor polon, în lupta de la Areni (3/13 dec. 1595) şi prins prin trădare a doua zi; a fost însemnat la nas şi tras în ţeapă la ordinul învingătorului său. Ctitor (1595) al bisericii Adormirea Maicii Domnului (sau „Răzvan") din Bucureşti, situată în apropierea bisericii Sf. Gheorghe-Nou din centrul Capitalei.

ŞTEFAN UROŞ, numele a patru suverani sârbi din dinastia *Nemania*. Mai importanţi: **1. Ş. U. III (Ştefan Decianski),** rege sârb (1321–1331). Fiul lui Ştefan Uroş II Milutin, împotriva căruia s-a răsculat, fără succes, fiind orbit şi constrâns la exil (1314–1320), de unde a revenit vindecat miraculos şi a preluat tronul sârbesc. Supranumit *Decianski* deoarece în 1328 a ctitorit mănăstirea deciani. A domnit împreună cu fiul său Ştefan Duşan, rege în Zeta. A continuat politica de cuceriri în centrul Pen. Balcanice, a intervenit în Bizanţ, susţinându-l pe Andronic II Paleolog împotriva lui Andronic III Paleolog (1327–1328) şi a înfrânt pe bulgari în bătălia de la Velbujd (iul. 1330). În urma acestei victorii Regatul sârb a devenit cel mai puternic dintre statele balcanice. Înlăturat din domnie de fiul său Ştefan (IV) Duşan. **2. Ş. U. V,** ţar al Serbiei (1355–1371). Ultimul reprezentant al dinastiei Nemania. În 1346, tatăl său Ştefan Duşan *i*-a încredinţat conducerea directă a părţii septentrionale a Imperiului sârb. A încercat să oprească procesul de destrămare a statului sârb. S-a aflat în bune relaţii cu domnul Nicolae Alexandru şi cu banul Bosniei, Ştefan Tvartko.

ŞTEFĂNESCU, Alex[andru] (n. 1947, Suceava), critic şi eseist român. Cronici şi studii literare, într-un stil dezinvolt şi creativ („Preludii", „Dialog în bibliotecă", „Prim plan"), monografii („Introducere în opera lui Nichita Stănescu"), o istorie a literaturii române postbelice. Eseuri pe teme politice şi etice („Gheaţa din calorifere şi gheaţa din whisky"). Este redactor-şef al revistei „România literară".

ŞTEFAN VODĂ, com. în jud. Călăraşi, situată în S C. Bărăganului; 2 498 loc. (2005). Staţie de c.f. Între 17 febr. 1968 şi 23 ian. 1981 a făcut parte din jud. Ialomiţa.

ŞTEFĂNESCU, Gregoriu (1836 sau 1838–1911, n. Eliza Stoeneşti, azi sat Condeeşti, jud. Ialomiţa), geolog şi paleontolog român. Acad. (1876), prof. univ. la Bucureşti. A iniţiat şi a realizat prima hartă geologică a României, la scara 1:200 000 (1898). Studii asupra mamiferelor pliocene şi cuaternare descoperite în ţară; cercetări de geologie reg. („Calcarul numulitic de la Albeşti-Muscel", „Observări geologice în România, în secolul trecut").

ŞTEFĂNESCU, Ion D. (1886–1981, n. sat Preajba, jud. Teleorman), istoric de artă român. Prof. univ. la Bucureşti, Paris, Louvain. Preocupat de arta medievală românească şi de cea bizantină. Autor de vaste sinteze privind mai ales pictura din Transilvania, Moldova şi Ţara Românească („Evoluţia picturii religioase în Bucovina şi Moldova", „Pictura religioasă în Valahia şi în Transilvania", „Arta bizantină şi arta lombardă în Transilvania").

ŞTEFĂNESCU, Mircea (n. 1929, Oradea), sculptor român. Portrete („Mihail Kogălniceanu"), compoziţii de evocare simbolică („Toamna", „Domniţa"), statuară monumentală („Ştefan cel Mare", „Podul Înalt") caracterizate prin forţă sugestivă şi organizarea armonioasă a volumelor.

ŞTEFĂNESCU 1. Sabba Ş. (1857–1931, n. Craiova), geolog şi paleontolog român. M. coresp. al Acad. (1893), prof. univ. la Bucureşti. Studii asupra formaţiilor terţiare şi proboscidienilor fosili din România („Contribution à l'étude des faunes

Sabba S. Ştefănescu (2)

éocène et néogène de Roumanie"). **2. Sabba S. Ş.** (1902–1994, n. Bucureşti), geofizician român. Fiul lui **Ş. (1).** Acad. (1963), prof. univ. la Bucureşti. Lucrări privitoare la teoria distribuţiilor potenţiale în diferite medii, la studiul liniilor de câmp magnetice ale circuitelor filiforme („Études théoretiques sur la prospection eléctrique de sous-sol", „Elemente de teoria câmpului magnetic", „Probleme geofizice actuale ale subsolului românesc").

ŞTEFĂNESCU, Ştefan (n. 1929, Goicea, jud. Dolj), istoric român. Acad. (1992), prof. univ. la Bucureşti (1974). Specialist în istoria medie a României, a Sud-Estului european şi al demografiei istorice („Bănia în Ţara Românească", „Ţara Românească de la Basarab I «Întemeietorul» până la Mihai Viteazul", „Demografia, dimensiune a istoriei"). Editor al voi. „Dimitrie Onciul (1856–1923). Scrieri alese".

ŞTEFĂNESCU-GOANGĂ 1. Florian Ş.-G. (1881–1958, n. Curtea de Argeş), psiholog român. M. coresp. al Acad. (1937), prof. univ. la Cluj. A înfiinţat (1928) Institutul de Psihologie Experimentală din Cluj. Studii de psihologie a muncii, a educaţiei, juridică şi medicală („Selecţionarea

Gregoriu Ştefănescu

Ion D. Ştefănescu

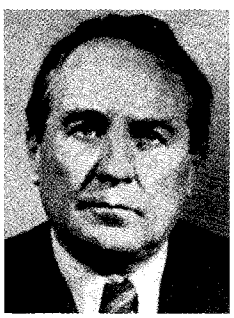

Ştefan Ştefănescu

capacităţilor şi orientarea profesională", „Constituţie biopsihică şi criminalitate", „Educaţia copiilor inferior şi superior dotaţi"). **2. Petre Ş.-G.** (1902–1973, n. Brăila), bariton român. Frate cu **Ş.-G. (1).** Prof. univ. la Bucureşti. A cântat pe multe scene europene. Roluri de predilecţie: Rigoletto, Tonio din „Paiaţe" de Leoncavailo, Hans Sachs din „Maeştrii cântăreţi din Nürnberg" de Wagner.

ŞTEFĂNESCU MELCHISEDEC, Mihail v. **Melchisedec.**

ŞTEFĂNEŞTI 1. Oraş în jud. Argeş, situat în zona de contact a piemontului Cândeşti cu C. Piteştiului, pe stg. văii Argeşului; 12 792 loc. (2005). Staţii de c.f. (în satele Goleşti şi **Ş.**), inaugurate la 1 iul. 1887. Hidrocentrală (8 MW) în satul Goleşti, intrată în funcţiune în 1983. Renumit centru viticol şi de vinificaţie. Pomicultură. În satul **Ş.** se află muzeul memorial „Liviu Rebreanu", organizat în casa în care a locuit (din 1930) marele prozator, iar în satul Goleşti, un complex muzeal alcătuit dintr-un ansamblu arhitectural compus dintr-un conac fortificat, o biserică şi o cruce de pomenire (din 1627). Conacul a fost construit în 1641–1642 de meşterul Stoica pentru marele vistiernic Stroe Leurdeanu. În 1646, acelaşi meşter a zidit biserica Sf. Treime (ca paraclis) decorată cu motive ornamentale, sculptate în piatră, de influenţă armeană. La sf. sec. 18, întreg ansamblul a intrat în posesia familiei boiereşti Golescu, fiind înconjurat cu ziduri de apărare, întărite cu turnuri de colţ. Conacul a fost refăcut şi extins de banul Radu Golescu. În interiorul incintei fortificate a fost construită o casă a săracilor în care Dinicu Golescu a organizat (1826) prima şcoală sătească în limba română din Ţara Românească şi a amenajat o bolniţă şi o baie turcească. În cadrul complexului muzeal Goleşti se află Muzeul pomiculturii şi viticulturii (inaugurat în 1966) care cuprinde case gospodăreşti din zonele pomicole şi viticole ale ţării, tehnică populară şi instalaţii viticole (crame, pivniţe, conace, foişoare etc.). În satul **Ş.** se află bisericile Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul (1627) şi Naşterea Sf. Ioan Botezătorul (construită la sf. sec. 19 după planurile arhitectului francez Émile André Lecomte du Noüy) şi conacul „Florica" (sec. 18), aparţinând familiei Brătianu; aici se află mormintele unor membri de seamă ai familiei Brătianu, precum şi o capelă; în satul Valea Mare-Podgoria, bisericile Naşterea Maicii Domnului (1685) şi Sf. Ioan Boguslavul (1768), precum şi pivniţele brâncoveneşti (1688– 1714), casa „Madgearu" şi vila „Bulandra" (ambele de la începutul sec. 20). Crama „Golescu" (1850), în satul Izvorani. **2.** Oraş în jud. Botoşani, situat în E C. Jijiei Superioare, pe dr. văii Prutului, pe malul lacului de acumulare Stânca– Costeşti; 5 794 loc. (2005). Nod rutier. Expl. de calcar. Hidrocentrală (15 MW), în satul Stânca, intrată în funcţiune în 1978. Lacul de acumulare Stânca–Costeşti, realizat pe Prut şi inundat în 1978, are o supr. de 14 000 ha şi un volum de 1,4 miliarde m^3. Podgorie (în satul Bobuleşti). Centru de ceramică populară, cu vechi tradiţii (din sec. 19), în satul **Ş.** Muzeul memorial „Ştefan Luchian" (în satul **Ş.**), organizat în casa natală a marelui pictor. Numit iniţial *Gura Başeului*, satul **Ş.** apare menţionat documentar la 26 mai 1435 într-un act emis de domnul Ştefan II, iar în 1476 figura în documente ca târg. La începutul sec. 18, Dimitrie Cantemir l-a consemnat în lucrarea sa „Descriptio Moldaviae" cu denumirea *oppida notabiliara*. Până la 17 febr. 1968, satul şi com. **Ş.** s-au numit *Ştefăneşti-Târg*. În satul Bădinţi, menţionat documentar în 1424, se află o biserică de lemn din 1834, iar în satul Bobuleşti, atestat documentar în 1533, o biserică de vălătuci cu hramul Sfinţii Voievozi (1777). În satul **Ş.** există biserica având hramul Cuvioasa Parascheva (sec. 15, cu refaceri din sec. 17) şi bustul lui Ştefan Luchian, operă a sculptorului Oscar Han. În arealul satului **Ş.** apare în relief un pinten, înalt de 101 m, cunoscut sub numele „Casa Doamnei". Pe pantele acestei stânci se dezvolta până nu demult o plantă rară numită *Schiverechia podolica*, aflată la limita vestică a arealului său mondial de răspândire, alături de care mai apăreau şi alte specii rare. Din cauza formării lacului de acumulare a fost necesară transplantarea acestei specii rare într-un loc mai ferit, la Ripiceni. **3.** Com. în jud. Vâlcea situată în SE piemontului Oltetului; 3 690 loc. (2005). Viticultură. În satul Dobruşa se află schitul cu acelaşi nume (de călugări), cu biserica Intrarea în Biserică a Maicii Domnului, atestat documentar în perioada 1500–1520, fără să se cunoască ctitorul. Biserica a fost reparată în 1701–1702 şi pictată la interior în 1771–1774 de ieromonahul Daniil şi fraţii săi. În sec. 19 a căzut în ruină, dar a fost restaurată de mai multe ori. Înfăţişarea actuală datează după restaurarea din 1962. În satul **Ş.** se află biserica Sfinţii Voievozi (1818).

ŞTEFĂNEŞTII DE JOS, com. în jud. Ilfov, situată în C. Vlăsiei, pe râul Pasărea; 4 025 loc. (2005). Între 23 ian. 1981 şi 10 apr. 1997 a făcut parte din Sectorul Agricol Ilfov. Bisericile cu acelaşi hram – Sf. Nicolae, în satele Creţuleasca (1669, ctitor Radu Creţulescu) şi Ştefăneştii de Sus (1812–1815).

ŞTEFĂNEŞTI-TÂRG v. **Ştefăneşti (2).**

ŞTEFĂNIŢĂ (ŞTEFAN CEL TÂNĂR), domn al Moldovei (1517–1527). Fiul lui Bogdan III, căruia i-a urmat la domnie. Tutelat în timpul minoratului (1517–1522) de *Luca Arbore*, portarul Sucevei. A urmărit întărirea puterii centrale şi a înfrânt în 1523 oastea marii boierimi răsculate, care urmărea să-l înlăture din scaun. Năzuind reluarea luptei antiotomane, a încercat să închege cu Polonia şi cu Ungaria o alianţă antiotomană, dar Polonia a încheiat pace cu turcii în 1525, iar Ungaria a fost înfrântă în 1526 la Mohács. Boala l-a răpus de tânăr, la vârsta de 20 de ani. I-a urmat în scaunul domnesc, la sugestia sa, unchiul dinspre tată, Petru Rareş.

ŞTEFĂNIŢĂ LUPU, domn al Moldovei (1659–1661, 1661). Fiul lui Vasile Lupu. Domnia i-a fost întreruptă (ian. – febr. 1661) de către Constantin Şerban, pe care îl înlocuise în domnie (nov. 1659). În timpul lui, Moldova a fost bântuită de o foamete cumplită încât oamenii mâncau pâine de papură măcinată, ceea ce i-a adus porecla de „Papură-Vodă". După moartea sa, provocată de un tifos (19/29 sept. 1661) a urmat în scaunul domnesc Eustratie Dabija.

ŞTEFĂNUCĂ, Petre (1906–1942, n. Ialoveni-Chişinău), sociolog şi folclorist român. Discipol al Şcolii sociologice a lui D. Gusti. Lucrări de etnografie şi folclor („Cercetări folclorice de pe valea Nistrului de Jos", „Folclor din judeţul Lăpuşna", „Datinile de Crăciun şi Anul Nou pe valea Nistrului de Jos").

ŞTEFEŞTI, com. în jud. Prahova, situată în zona de contact a Subcarpaţilor Prahovei cu prelungirile S ale m-ţilor Grohotiş, pe cursul superior al râului Vărbilău; 2 489 loc. (2005). În satul Scurteşti se află biserica de lemn Naşterea Maicii Domnului (1780).

ŞTEFLEŞTI, vârf în partea central-vestică a m-ţilor Lotrului,

alcătuit din şisturi cristaline, constituind alt. max. a acestora (2 242 m).

ŞTEFLEA, Ilie (1887–1946, n. Sălişte, jud. Sibiu), general român. Comandant al Diviziei 3 infanterie (1941–1942), remarcându-se în luptele pentru eliberarea Basarabiei, precum şi în cadrul operaţiunilor militare „Odessa". Şef al Marelui Stat Major (1942–1944), calitate în care a susţinut interesele armatei române în raport cu comandamentele germane. Comandant al Armatei a IV-a (23–29 aug. 1944) pentru apărarea Moldovei împotriva Frontului 2 Ucrainean. Arestat (1944–1945); deferit spre cercetare Tribunalului Poporului. Din motive de sănătate i s-a stabilit arest la domiciliu.

ŞTEI, oraş în jud. Bihor, situat în S depr. Beiuş, pe dr. Crişului Negru, în zona de confl. cu Crişu Băiţa; 8 798 loc. (2005). Staţie de c.f. Nod rutier. Constr. de maşini. Fabrici de mobilă şi binale, de confecţii, tricotaje, ambalaje din carton, de oxigen şi de produse alim. Localitatea apare menţionată documentar, ca aşezare rurală, în 1580, iar în luna mai 1956 a fost trecută în categoria oraşelor. În perioada 17 ian. 1958–18 apr. 1989 a purtat numele de *Dr. Petru Groza*, între 18 apr. 1989 şi 15 mai 1990 s-a numit *Petru Groza*, după care a revenit la denumirea de *Dr. Petru Groza*, iar din 20 mai 1996 se numeşte *Ştei*. Biserică ortodoxă (1921–1923).

ŞTEMUI (< germ.) vb. IV tranz. A executa operaţia de ştemuire.

ŞTEMUIRE (< *ştemui*) s. f. (TEHN.) Operaţie de refulare a metalului la marginile tablelor nituite pentru a asigura o îmbinare etanşă; matare.

ŞTEMUITOR, -OARE (< *ştemui*) s. n., s. m. şi f. **1.** S. n. Sculă în formă de daltă cu vârful bont, cu care se efectuează ştemuirea. **2.** S. m. şi f. Persoană care lucrează la ştemuire.

ŞTERGAR (< *şterge*) s. n. **1.** Ţesătură dreptunghiulară din in, cânepă, bumbac, borangic şi, rar, din lână, de diferite dimensiuni. Fondul alb al ţesăturii este uneori întretăiat de vrâste colorate, de diferite lăţimi. Capetele ştergarului sunt adesea împodobite cu alesături geometrice sau florale. Vestite sunt **ş.** destinate să împodobească interioarele caselor ţărăneşti, folosite şi ca obiecte de dar simbolice. Lucrate în toate reg. ţării, sunt renumite prin frumuseţe cele din Mărginimea Sibiului, Ţara Oltului, Ţara Zarandului, Ţara Oaşului, Maramureş, Moldova de Nord, Bacău, Banat. În unele zone din Oltenia şi Mehedinţi **ş.** este cunoscut sub numele de „peşchir". Sin: *prosop.* **2.** Prosop, şervet.

ŞTERGĂTOR, -OARE (< *şterge*) s. n., s. f. **1.** S. n. Cârpă de şters. **2.** S. n. Perie cilindrică cu care se curăţă ţeava tunului. **3.** S. n. Dispozitiv pentru şters parbrizul unui vehicul, format dintr-una sau din două palete cu muchie de cauciuc, acţionate de un mic motor electric. **4.** S. f. Covoraş sau împletitură de sfoară, de papură etc., pe care se şterg picioarele la intrarea în casă.

ŞTERGE (lat. *extergere*) vb. III **1.** Tranz. A freca (uşor) suprafaţa unui obiect pentru a face să dispară un lichid, o substanţă care o acoperă sau praful. ✦ A face să nu se mai vadă, a anula un text scris prin radere cu guma sau prin tragerea unor linii deasupra. ✧ Expr. *A şterge cu buretele* = a da uitării o greşeală, a ierta. ✦ A suprima, a înlătura. **2.** Refl. A-şi pierde strălucirea, culoarea, relieful sub acţiunea unor agenţi externi. ✦ A dispărea treptat din vedere, a se estompa; *fig.* a dispărea din amintire. **3.** Tranz. A distruge, a nimici. **4.** Tranz. şi refl. A (se) atinge de cineva sau de ceva în trecere pe lângă el. ✦ Tranz. Fig. *A o şterge* = a pleca pe neobservate.

ŞTERS, – ŞTEARSĂ (< *şterge*) adj. Lipsit de strălucire, spălăcit; neclar, voalat, estompat. ✦ Care şi-a pierdut relieful; tocit. ✦ Fig. (Despre glas) Lipsit de rezonanţă. ✦ Fig. Lipsit de personalitate, mediocru, umil.

ŞTERSĂTURĂ (< *şterge*) s. f. Faptul de a şterge; porţiune ştearsă dintr-un text scris.

ŞTEVIA, lac glaciar în m-ţii Retezat, la 2 060 m alt. Supr.: 0,77 ha; ad. max.: 3 m.

ŞTEVIE (< sl.) s. f. Plantă erbacee perenă din fam. poligonacee, cu tulpina înaltă de 1–2 m şi cu frunze mari de 20–30 cm, cărnoase, comestibile *(Rumex patientia).* Cunoscută şi sub numele de dragavei. ✦ Nume dat şi altor specii din genul *Rumex. Ştevia stânelor* = plantă nitrofilă cu frunze mari, lucioase, adânc cordate, late, cu vârful rotunjit (*Rumex alpinus*). Formează comunităţi compacte în golul de munte, în locuri unde solul este puternic îngrăşat (foste amplasamente de stâne). ✧ *Ş. de munte* = plantă erbacee perenă din familia Apiacee, cu tulpina înaltă de 50–100 cm, cu frunze palmat-partite, inflorescenţa umbelă compusă din flori mici albe-roz, la bază cu un involucru format din foliole colorate în roz-vişiniu *(Astrantia major).*

ŞTI (lat. *scire*) vb. IV. **1.** Tranz. şi intranz. A avea cunoştinţă, a fi informat despre ceva. ✦ Tranz. A lua cunoştinţă despre ceva, a afla. ✦ Tranz. A cunoaşte (bine) pe cineva. ✦ Refl. A se cunoaşte pe sine. ✦ Refl. recipr. A se cunoaşte unul pe altul. **2.** Intranz. A ţine seama de ceva; a avea respect sau teamă de cineva. ✦ Tranz. A recunoaşte, a considera drept... ✦ A avea parte, a dispune de ceva. ✦ A purta de grijă, a se interesa de... **3.** Tranz. (şi absol.) A stăpâni o ştiinţă, o artă, o tehnică, a fi instruit într-un anumit domeniu; *spec.* a cunoaşte, a vorbi o anumită limbă. ✧ Expr. *A şti carte* = a stăpâni deprinderea de a scrie şi a citi; *p. ext.* a fi instruit. ✦ A putea, a fi capabil să facă ceva. ✦A-şi da seama, a se dumeri. ✧ Expr. *A nu* (prea) *şti multe* = a riposta prompt; a se supăra uşor. *A-i fi* (cuiva) *nu ştiu cum* = a-i fi greu, penibil să... ✦ A prevedea; a-şi închipui, a bănui. ✦ A fi sigur de ceva. ✦ Refl. impers. A fi cunoscut de toată lumea.

ŞTIFT (< germ.) s. n. Piesă metalică de formă cilindrică sau conică, folosită la îmbinarea a două piese sau pentru asigurarea poziţiei lor relative. Pot fi netede, crestate şi filetate.

ŞTIFTUIT, -Ă (< *ştift*) adj. Fixat cu ştifturi.

ŞTIINŢĂ (< *şti*) s. f. **1.** Tip de cunoaştere sigură şi raţională în legătură cu natura lucrurilor şi a condiţiilor lor de existenţă în forma unui corp de adevăruri despre un obiect propriu. **2.** Ansamblu de cunoştinţe despre un obiect dat sau distinct (natură, societate, gândire etc.) dobândite prin descoperirea legilor obiective ale fenomenelor şi explicarea lor. ✧ *Ştiinţe umane* = grup de discipline având drept obiect omul ca fiinţă gânditoare, comportamentul său individual şi colectiv, activităţile sale, trecutul lui (psihologia, istoria, sociologia, etnologia etc.). *Ştiinţe aplicate* = ştiinţe care se ocupă cu activităţi concrete sau aplicaţii ale ştiinţelor teoretice în vederea realizării unor scopuri practice (de exemplu, medicina este o aplicaţie a diverselor ştiinţe teoretice: anatomia, fiziologia, chimia, în scopul tratării bolilor). *Ştiinţe normative* = discipline care au ca obiect ceea ce trebuie să fie, care descoperă mai cu seamă reguli (de exemplu, etica). ✧ *Ştiinţe sociale* = ştiinţe şi discipline care studiază societatea omenească în ansamblul ei, ca sistem global, subsisteme ale

acestuia, aspecte, laturi ale proceselor, fenomenelor sau relaţiilor sociale (ex. istoria, economia politică, sociologia). ✦ Care este propriu unui grup de oameni. *Ştiinţa politică* = ramură a ştiinţelor sociale care se ocupă cu studiul politicii, al organizării politice a societăţii; politologie. *Ştiinţe particulare (speciale)* = **ş.** care studiază câte un domeniu distinct al realităţii, de ex. mecanica, chimia, sociologia etc. *Ştiinţa despre ştiinţă* = **ş.** complexă de sinteză, recent constituită, care are drept obiect **ş.** ca fenomen social; scientică, scientologie. *Ştiinţa viitorului* = studiu şi cercetare inter- şi multidisciplinară a direcţiilor posibile de dezvoltare în viitor. Sin. *futurologie, viitorologie, prospectivă.* ✦ *Om de ştiinţă* = savant, învăţat. **3.** Pregătire intelectuală, instrucţie; învăţătură. *Ş. de carte* = cunoştinţe de scris şi citit. **4** Cunoaştere, cunoştinţă (despre ceva); ştire, veste. ✧ Expr. *Cu (bună) ştiinţă* = fiind conştient, având cunoştinţă deplină (a faptelor). *Cu ştiinţa cuiva* = cu asentimentul, cu consimţământul cuiva. *Spre ştiinţă* = ca să se ştie.

ŞTIINŢIFIC, -Ă (după fr. *scientifique*) adj. Care aparţine ştiinţei, privitor la ştiinţă; bazat pe principiile ştiinţei. *Spirit ş.* = ansamblu de dispoziţii intelectuale şi morale care fac ca un individ să aibă cultul adevărului stabilit fie prin demonstraţie raţională fie prin experiment.

ŞTIINŢIFICO-FANTASTIC adj. (Despre literatură, film) În care fantasticul este tratat verosimil prin amănunte ştiinţifice; science-fiction.

ŞTIMĂ[1] (< ngr.) s. f. (În mitologia populară) Duh feminin, care are rolul de paznic al apelor, al pădurilor, al comorilor etc.; este imaginat ca o femeie frumoasă.

ŞTIMĂ[2] (< germ.) s. f. Parte extrasă dintr-o partitură, care priveşte fiecare instrument sau voce.

ŞTIR (< bg., scr.) s. m. Nume dat plantelor erbacee anuale din genul *Amaranthus,* familia amarantaceelor, cu tulpina robustă, frunze alterne, întregi şi flori verzi *(A. retroflexus, A. silvestris)* sau purpurii *(A. paniculatus).*

ŞTIRB, -Ă (< sl.) adj. **1.** (Despre oameni şi animale) Căruia i-au căzut unul sau mai mulţi dinţi. **2.** (Despre vase) Cu marginea ciobită, căruia îi lipseşte o bucată din margine. ✦ (Despre instrumente de tăiat) Cu tăişul ştirbit, ciobit.

ŞTIRBEI, familie de boieri români din Ţara Românească. Întemeiată de

Barbu Ştirbei

Cernica Izvoranul, poreclit *Ştirbei* (sec. 17–18), care a avut un rol însemnat în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Mai importanţi: **1. Barbu Dimitrie Ş.,** domn al Ţării Româneşti (1849–1853, 1854–1856). Frate al domnului Gh. Bibescu. Înainte de 1848 a fost de mai multe ori ministru. A colaborat la redactarea *Regulamentului organic.* Ostil mişcărilor progresiste, a dus o politică în general conservatoare, dar cu unele realizări pozitive modernizatoare în domeniul agrar („aşezământul agricol" din 1851), al ad-ţiei de stat, învăţământului, armatei. Preocupat de probleme edilitare (Teatrul Naţional din Bucureşti, amenajarea grădinilor Cotroceni şi Cişmigiu). **2. Alexandru B.-Ş.** (1836–1895, n. Bucureşti), om politic conservator („junimist"). Fiul lui **Ş. (1).** De mai multe ori ministru. **3. Barbu Ş.** (1872–1946, n. Buftea, jud. Ilfov), om politic şi diplomat român. Fiul lui **Ş. (2).** M. de onoare al Acad. (1929) Administrator al Domeniilor Coroanei (1913–1927). Preşedinte al Consiliului de Miniştri, ministru de Interne şi ministru ad-interim la Finanţe şi la Afacerile Străine (4–20 iun. 1927). Marginalizat de către regele Carol al II-lea, după revenirea pe tronul ţării (1930), **Ş.** a părăsit România, stabilindu-se mai întâi în Franţa şi apoi în Elveţia (1931–1940). În 1944 a reprezentat România la negocierile de la Cairo cu reprezentanţii S.U.A., Marii Britanii şi U.R.S.S. privind ruperea alianţei cu statele Axei, ieşirea României din război şi încheierea armistiţiului. Membru al delegaţiei române trimise la Moscova pentru negocierea armistiţiului şi unul dintre semnatarii Convenţiei de armistiţiu (sept. 1944).

ŞTIRBI (< *ştirb*) vb. IV **1.** Intranz. (Despre oameni şi animale) A pierde unul sau mai mulţi dinţi. **2.** Refl. (Despre vase) A pierde o bucăţică din margine, a se ciobi. ✦ (Despre instrumente de tăiat) A pierde o bucăţică din tăiş, a deveni ştirb. **3.** Tranz. Fig. A micşora puterea, prestigiul cuiva; a aduce prejudicii prestigiului, autorităţii cuiva.

ŞTIRE (< *şti*) s. f. **1.** Veste (în presă, la posturile de radio, şi televiziune etc.), informaţie scurtă despre un eveniment. ✦ Document, sursă de informaţii. **2.** Cunoaştere, cunoştinţă.

ŞTIRIGOAIE s. f. v. **steregoaie.**

ŞTIUBEI (< *ştiob,* reg. „trunchi de copac scorburos") s. n. **1.** Stup primitiv. **2.** Vas făcut dintr-un trunchi scobit, care serveşte la păstrarea cerealelor.

ŞTIUBIENI, com. în jud. Botoşani, situată în C. Jijiei Superioare, pe râul Başeu; 2 927 loc. (2005). Iaz pentru piscicultură (304 ha), în satul Negreni. În satul **Ş.** se află biserica Sfinţii Voievozi (1835) şi casa „Kogălniceanu" (1890).

ŞTIUCA, com. în jud. Timiş, situată în zona de contact a dealurilor Pogănişului cu C. Lugojului; 1 768 loc. (2005). Pomicultură. Satul **Ş.** apare menţionat documentar în 1585. În satul Dragomireşti se află biserica de lemn Naşterea Domnului (1754), iar în satul Oloşag, biserica de zid Adormirea Maicii Domnului (sec. 18).

ŞTIUCĂ (< bg., scr.) s. f. Peşte teleostean răpitor din apele dulci, lung de 30–60 până la 150 cm, greu de 0,500–3 kg până la 15 kg, cu corpul puţin turtit lateral şi cu gura mare în formă de cioc de raţă, cu dinţi puternici *(Esox lucius);* mărliţă. Icrele de **ş.** sunt foarte apreciate.

ŞTIULEŢE s. m. Fruct al porumbului, cu sau fără păniuşile care îl învelesc.

ŞTIUTOR, -OARE (< *şti*) adj. Care ştie, care cunoaşte; care are cunoştinţe într-un anumit domeniu. ✧ (Substantivat) *Ş. de carte* = persoană care ştie să scrie şi să citească.

ŞTOLUI (< germ.) vb. IV tranz. A supune o piele operaţiei de ştoluire.

ŞTOLUIRE (< *ştolui*) s. f. Operaţie constând din mai multe întinderi ale pielii în diferite direcţii; se aplică pieilor fine, conferindu-le moliciune şi suplete.

ŞTOROBĂNEASA, com. în jud. Teleorman, situată în V C. Burnas, pe râul Teleorman; 3 458 loc. (2005). Viticultură. Conacele „Noica" (sfârşitul sec. 19) şi „Racota" (1900), în satul **Ş.**

Ştiucă

ŞTRAIF (< germ.) s. n. Bandă de carton sau de material textil, folosită în legătorie.

ŞTRAND (< germ.) s. n. Amenajare specială pe malul unei ape naturale sau lângă un bazin, folosit pentru cură de soare şi pentru baie.

ŞTREANG (< germ.) s. n. **1.** Frânghie (de cânepă); funie scurtă cu care se priponesc vitele. **2.** (Funie de) spânzurătoare. **3.** Şleau[2] (la ham).

ŞTRECUI (< germ.) vb. IV tranz. (IND. PIEL.) A îndepărta resturi de carne, grăsimi şi o parte din ţesutul conjunctiv subcutanat de pe pielea crudă în vederea operaţiilor următoare de prelucrare a pielii.

ŞTREMPEL, Gabriel (Gavril) (n. 1926, Pomi, jud. Satu Mare), istoric literar şi bibliograf român. M. de onoare al Acad. (1993). Director adjunct (din 1975) şi director general (din 1994) al Bibliotecii Acad. Române, calităţi care i-au permis să contribuie la îmbogăţirea colecţiilor. A repertorizat întreaga producţie de carte („Bibliografia modernă a cărţii", „Catalogul manuscriselor româneşti", „Publicaţiile periodice româneşti"). Studii, ediţii critice ale operelor lui Axinte Uricariul, Antim Ivireanul, Nicolae Costin, Ion Neculce.

ŞTRENGAR (< *ştreang*) s. m. (Şi adj.) Copil plin de vioiciune, zburdalnic, care se ţine de pozne şi de năzbâtii.

ŞTRENGĂRIŢĂ (< *ştrengar*) s. f. Fată care se poartă ca un ştrengar.

ŞTRUDEL (< germ.) s. n. Plăcintă din foi subţiri umplute cu mere, brânză, nuci etc. şi rulate în formă de sul.

ŞTUPUI vb. IV tranz. A ornamenta cu zimţi partea superioară a ramei unui obiect de încălţăminte.

ŞTUŢ (< germ.) s. n. Ţeavă scurtă, sudată sau prinsă cu şuruburi la un vas şi care serveşte ca element de legătură între acesta şi o conductă de admisie sau de evacuare.

ŞTUŢUI (< germ.) vb. IV tranz. A îndepărta partea de deşeu a pielii cu ajutorul foarfecelor sau al cuţitelor.

ŞUBĂ (< scr., ucr.) s. f. (În portul popular românesc) Haină lungă din postav, uneori şi căptuşită cu blană, purtată mai ales de bărbaţi. ✦ P. gener. Haină groasă căptuşită cu blană.

ŞUBER (< germ.) s. n. Piesă mobilă, ghidată, în formă de placă, care serveşte la închiderea parţială sau totală a unui canal de gaze.

ŞUBLER (< germ.) s. n. Instrument pentru măsurarea dimensiunilor liniare ale pieselor, format dintr-o riglă gradată prevăzută cu unul sau două vârfuri la unul din capete şi dintr-un cursor, care are, de asemenea, un vârf de măsurare şi care culisează pe riglă.

ŞUBRED, -Ă adj. (Despre oameni) Lipsit de vigoare, de vitalitate, de rezistenţă; firav, plăpând, delicat. ✦ (Despre lucruri) Lipsit de soliditate, de trăinicie. ✦ Fig. (Despre argumente, teorii etc.) Discutabil, uşor de combătut. ✦ P. ext. Precar, nesigur.

ŞUBREZENIE (< *şubred*) s. f. Lipsă de rezistenţă, de vitalitate; slăbiciune **(1)**. ✦ Precaritate, nesiguranţă.

ŞUBREZI (< *şubred*) vb. IV refl. (Despre fiinţe) A-şi pierde vigoarea, rezistenţa, vitalitatea; a slăbi. ✦ (Despre obiecte) A-şi pierde soliditatea, trăinicia; a fi pe punctul de a se strica.

ŞUEŢĂ s. f. Conversaţie uşoară şi amuzantă între prieteni.

ŞUGAG, com. în jud. Alba, situată la poalele NE ale m-ţilor Şureanu, pe cursul superior al râului Sebeş; 2 971 loc. (2005). Pe terit. com. **Ş.** se află hidrocentralele Gâlceag (150 MW), intrată în funcţiune în 1980, Şugag (150 MW), dată în folosinţă în 1984, şi Săsciori (42 MW), dată în exploatare în 1987. Centru de prelucr. artistică a lemnului. La **Ş.** are loc anual, în luna mai, manifestarea folclorică „Zi-i bade cu fluiera". În satul **Ş.**, atestat documentar în 1750, există mănăstirea Oaşa (de maici), cu biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului, ctitorie a romancierului Mihail Sadoveanu, cu picturi executate în 1987–1988. Tot în satul **Ş.** se află casa memorială a meşterului popular de sculptură în lemn, Nicolae Cernat (1892–1962), în care sunt expuse blidare, blide, unelte de sculptură în lemn, icoane pe sticlă ş.a. În arealul com. **Ş.** sunt cheile Şugagului, săpate de râul Şugag (afl. dr. al Sebeşului), rezervaţia naturală botanică „Tinoavele din luncile Prigoanei" (30 ha) şi rezervaţiile geologice „Pintenii din Coasta Jinei" (1 ha), „Masa Jidovului" (0,5 ha) şi „Stânca Grunzii" (0,5 ha), declarate monumente ale naturii în 1969.

ŞUGAŞ v. **Valea Crişului.**

ŞUGĂREL s. m. v. **sugărel.**

ŞUGUBĂŢ, -EAŢĂ (< sl.) adj. Glumeţ, hazliu, poznaş.

ŞUHOV, Vladimir Grigorievici (1853–1939), inginer rus. A elaborat un procedeu de cracare a petrolului în faza lichidă şi a construit cazanele acvatubulare care-i poartă numele. Conducător al lucrărilor de construcţie a peste 500 de poduri (peste Volga, Enisei etc.); lucrări teoretice de termotehnică şi de construcţii.

ŞUI[1], **ŞUIE** adj. (Pop.; despre fiinţe) Subţire, suplu, zvelt; (despre plante) mlădios; (despre obiecte) îngust.

ŞUI[2], **ŞUIE** (< sl.) adj. (Pop.) **1.** Strâmb, diform. **2.** Zănatic, zăpăcit.

ŞUICI, com. în jud. Argeş, situată în zona muscelelor Argeşului, la poalele SV ale masivului Tămaşu, pe cursul superior al râului Topolog; 2 762 loc. (2005). Centru pomicol. În satul **Ş.** se află cula „Brătianu" (sec. 18), cu două nivele şi foişor cu metereze, biserica Sf. Nicolae (sec. 18) construită ca paraclis al Curţii domneşti şi mai multe case vechi ţărăneşti. În satul Rudeni există biserica Sf. Gheorghe (1869–1872).

ŞUIER (< *şuiera*) s. n. **1.** Zgomot ascuţit şi continuu pe care-l face vântul, furtuna. ✦ Zgomot (asemănător cu cel al vântului) produs de cineva în timpul respiraţiei. ✦ Sunet ascuţit şi scurt produs de anumite obiecte când se mişcă în aer cu repeziciune. **2.** Sunet strident (destinat să anunţe, să avertizeze) produs de un instrument special sau cu gura. ✦ Sunet produs de un instrument muzical sau de cel care fluieră; *p. ext.* cântec fluierat. ✦ Sunet, ţipăt specific, scos de unele animale.

ŞUIERA (lat. **sibilare*) vb. I intranz. **1.** (Despre vânt, furtună, despre fiinţe sau despre unele obiecte) A produce şuiere **(1). 2.** (Despre oameni) A emite un sunet ascuţit şi prelung din gură sau suflând în anumite instrumente; *(p. analog.,* despre aparate în funcţiune) a produce un sunet strident şi lung. ✦ Tranz. A întâmpina pe cineva cu şuierături, în semn de dezaprobare; a fluiera. ✦ (Despre animale, păsări)

Gabriel Ştrempel

A scoate un sunet (prelung), specific speciei. ✦ Tranz. şi intranz. A intona o melodie fluierând sau cântând din frunză.

ŞUIERĂTOR, -OARE (< *şuiera*) adj., s. f. **1.** Adj. Care şuieră. *Consoană ş.* = consoană sibilantă **2.** S. f. (Rar) Instrument, dispozitiv care şuieră sau cu care se şuieră; fluierătoare **(1).**

ŞÜKRÜLLAH bin Şehabeddin Ahmed (c. 1388–după 1459), cronicar turc. Mare sfetnic al sultanilor Murad II şi Mehmet II. Lucrarea sa „Behdjet-üt-Tevarih" (încheiată cu anul 1451), scrisă în lb. persană, a marcat începuturile preocupărilor pentru istoria universală la turcii otomani. Cuprinde informaţii referitoare la români.

ŞUKŞIN, Vasili Makarovici (1929–1974), scriitor, regizor, scenarist şi actor rus. Creaţii bazate pe o filozofie de viaţă specific rusească într-o tonalitate lirică. Filme: „Călina roşie", „Când copacii erau mari", „Dacă vrei să fii fericit". Romane: „Liubavinii".

ŞULETEA, com. în jud. Vaslui, situată în E colinelor Fălciului, pe cursul superior al râului Epureni; 2 560 loc. (2005). Haltă de c.f. (în satul **Ş.**). Viticultură. În satul **Ş.**, atestat documentar în 1452, se află biserica Sf. Nicolae (ante 1812, reclădită în 1899), iar în satul Fedeşti, biserica de lemn Naşterea Maicii Domnului (1804).

ŞULUŢIU, Octav (1909–1949, n. Bucureşti), scriitor român. Romane de investigaţie psihologică a unor cazuri la limita patologicului („Ambigen"), cronici literare, o „Introducere în poezia lui George Coşbuc".

ŞULUŢIU-ŞTERCA, familie de nobili români din Transilvania, cu rol însemnat în sec. 19. Mai importanţi: **1. Alexandru Ş.-Ş** (1794–1867, n. Abrud), primul mitropolit greco-catolic („unit") din Transilvania (din 1853/1855). Participant la Adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848. A avut preocupări de istorie, îndeosebi privind răscoala lui Horea. **2. Iosif Ş.-Ş.** (1827–1911, n. Câmpeni), publicist şi om politic. Membru al conducerii Partidului Naţional, al băncii „Albina" şi vicepreşedinte al asociaţiei culturale ASTRA. A scris o biografie a lui Avram Iancu

ŞUMEN (ŠUMEN), oraş în NE Bulgariei, la poalele platoului omonim; 89,1 mii loc. (2001). Nod de comunicaţii. Ind. constr. de maşini, chimică, pielăriei, de prelucr. a lemnului (mobilă) şi a tutunului, alim. (conserve, bere). Produse de artizanat. Muzeu de istorie. Fondat în 927, în jurul unei fortăreţe. Stăpânit de turci în sec. 15-19, care au construit un fort. Moscheea Tombul (sec. 18). În perioada 1950–1964 s-a numit *Kolarovgrad.*

ŞUNCĂ (< germ., magh.) s. f. **1.** Porţiunea superioară a membrului posterior la porc. **2.** Pulpă de porc sărată şi afumată. **3.** P. restr. Slănină.

ŞUNCUIUŞ, com. în jud. Bihor, situată la poalele NE ale m-ţilor Pădurea Craiului, pe Crişu Repede; 3 434 loc. (2005). Staţie (în satul **Ş.**) şi haltă de c.f. (în satul Bălnaca). Expl. de bauxită (în satul Zece Hotare) şi de argile caolinoase şi refractare (în satul **Ş.**). Satul **Ş.** este atestat documentar în 1256. Pe terit. com. **Ş.** se află *Peştera Vântului* ale cărei galerii însumează 34 km.

ŞUNT (< engl.) s. n. **1.** (ELT.) Rezistor electric, conectat între două puncte ale unui circuit electric, pentru protejarea porţiunii de circuit cuprinsă între aceste puncte prin preluarea unei părţi de curent electric. **2.** (FIZIOL.) Derivare a circuitului sangvin pe alte căi circulatorii decât cele normale. **Ş.** apare în unele malformaţii congenitale ale inimii (ex. boala albastră) sau poate fi *chirurgical.*

ŞURA MARE 1. Peşteră situată în V m-ţilor Şureanu, pe pârâul Lunca Ponorului, la 460 m alt., la NE de satul Ohaba-Ponor (com. Pui, jud. Hunedoara). Lungimea galeriilor: 4 500 m. Este o peşteră activă, cu un portal monumental (37 m înălţime şi 12 m lăţime), având forma unui tunel. Galeria, cu lăţimi de 2-3 m şi înălţime de c. 30 m, este străbătută de un pârâu subteran care formează mai multe cascade şi lacuri şi trece printr-o sală de dimensiuni mari (45 m lungime, 35 m lăţime şi 30 m înălţime) şi prin mai multe săli mici. Peştera conţine numeroase stalagmite de 4-5 m înălţime şi blocuri de prăbuşire. Temp. în interiorul peşterii este constantă (8-10°C). Aici se află cea mai mare colonie de lilieci din ţară, care hibernează, şi de la care rezultă mari depozite de guano pe care se *dezvoltă numeroase insecte,* crustacee, fluturi ş.a. În cadrul coloniei de lilieci (peste 10 000 exemplare) a fost descoperit cel mai mic exemplar de liliac din Europa, cunoscut sub numele *Pipistrellus pipistrellus.* Peştera este greu accesibilă. Ea mai este cunoscută şi cu denumirea *Ohaba-Ponor.* **2.** Com. în jud. Sibiu situată în pod. Hârtibaciului; 3 375 loc. (2005). Pomicultură. Creşterea bovinelor. În satul **Ş.M.,** atestat documentar în 1332–1335, cu numele *Magnum Horreum,* se află o biserică din sec. 13 (azi biserică evanghelică), fortificată, cu unele modificări din perioada 1493–1523, şi o biserică de lemn (1722).

ŞURA MICĂ, com. în jud. Sibiu situată în SV pod. Hârtibaciului; 2 372 loc. (2005). În satul **Ş.M.,** atestat documentar în 1323, se află o biserică din sec. 13 (azi biserică evanghelică), refăcută şi fortificată în 1506.

ŞURĂ (< germ.) s. f. **1.** Construcţie anexă în gospodăria ţărănească, în care se păstrează uneltele şi se adăpostesc vitele. **2.** Şiră de paie, de fân etc.

ŞURDEŞTI v. **Şişeşti (1).**

ŞUREANU 1. Munţii ~, masiv muntos în partea central-nordică a Carpaţilor Meridionali, în grupa m-ţilor Parâng, limitat de depresiunile Petroşani (la S), Haţeg-Pui (la SV) şi Hunedoara (la V), dealurile Orăştiei (la NV) şi valea Sebeşului (la E). Nod hidrografic. În SE se leagă de m-ţii Parâng şi Lotru prin şaua de la Tărtărău. Este alcătuit din şisturi cristaline, străpunse pe alocuri de granite şi gnaisuri. În SV lor apare o arie largă de calcare jurasice şi cretacice. Relieful prezintă culmi rotunjite cu mai multe supr. de eroziune, bine dezvoltate, etajate la diferite înălţimi: platforma *Borăscu,* la 1 800–2 000 m alt., acoperită cu întinse păşuni alpine; platforma *Râu Şes,* la 1 400–1 600 m alt., cu păduri de molid şi brad în amestec cu fag; platforma *Luncani,* care aparţine complexului de nivelare Gornoviţa, la 800–1 000 m alt., cu păduri de fag şi carpen. În SV masivului, în zona platformei Luncani, s-a dezvoltat un bogat şi variat relief carstic (doline, numite local „cionfe", polii, peşterile Cioclovina Uscată, Şura Mare, Borda Mare ş.a., sohodoluri etc.). Alt. max.: 2 130 m (Vârful lui Pătru). În literatura de specialitate, m-ţii **Ş.** sunt numiţi uneori şi m-ţii *Sebeşului.* Pe pantele de NV ale m-ţilor **Ş.** au existat şi s-au dezvoltat în Antic. cele mai puternice aşezări şi cetăţi dacice: *Sarmizegetusa Regia* (Grădiştea de Munte), *Costeşti, Blidaru* ş.a. Partea de NV (cunoscută şi sub numele de m-ţii Orăştiei) şi cea de V sunt incluse în Parcul natural Grădiştea Muncelului – Cioclovina. **2.** Vârf în V m-ţilor **Ş.,** alcătuit din şisturi cristaline. Alt.: 2 059 m. Acoperit cu pajişti alpine. Accesibil pe trasee marcate dinspre depr. Petroşani sau dinspre şoseaua transalpină Novaci–Oaşa–Sebeş. La poalele acestui vârf se află circul şi lacul glaciar cu acelaşi nume. **3.** Lac glaciar în m-ţii **Ş.,** la 1 750 m alt., cantonat într-o depresiune de eroziune glaciară (circ glaciar)

barată de o morenă frontală. Supr.: 1 ha; ad. max.: 7,3 m. În jurul lacului, pe o supr. de c. 20 ha, se dezvoltă buruienişuri de munte (*Adenostyles alliaria*) şi numeroase exemplare de molid (*Picea abies*), zâmbru (*Pinus cembra*) şi jnepeni (*Pinus mugo*), precum şi o orchidacee rară (*Leucorchis albida L.*) prezentă în special în turbăria din partea de V a lacului. În apele lacului **Ş.** au fost identificate c. 300 de specii de diatomee, multe dintre ele endemisme locale. Lacul **Ş.,** cunoscut şi sub numele de *lezerul Ş.,* şi zona care îl înconjură au fost declarate rezervaţie ştiinţifică, ocrotită de lege.

ŞURUB (< germ.) s. m. Organ de maşină de formă cilindrică (mai rar conică) filetat pe o anumită porţiune sau pe toată lungimea şi prevăzut de obicei cu un cap hexagonal, pătrat, rotund etc. După utilizare, se deosebesc: *ş. de strângere* (de fixare), folosit la asamblarea unor piese, *ş. de mişcare,* care serveşte la transmiterea sau la aplicarea unei forţe, *ş. de reglare,* folosit la reglarea unor jocuri între piese etc.

ŞURUBELNIŢĂ (< *şurub*) s. f. Unealtă constituită dintr-o tijă metalică cu mâner, lăţită şi ascuţită la extremitatea liberă, care serveşte la strângerea sau deşurubarea şuruburilor.

ŞUŞANEA (< tc.) s. f. **1.** Trupă de teatru improvizată pentru un turneu. ✦ Spectacol de varietăţi cu numere improvizate, de o calitate discutabilă. **2.** P. ext. Aranjament între două sau mai multe persoane în vederea obţinerii unor avantaje personale.

ŞUŞANI, com. în jud. Vâlcea, situată în S piemontului Oltetului, pe cursul superior al râului Băişoara; 3 824 loc. (2005). Viticultură. În satul **Ş.** se află bisericile de lemn Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena (1779) şi Sf. Dumitru (1802, refăcută în 1895).

ŞUŞARĂ, Pavel (n. 1953, Bănia, jud. Caraş-Severin), critic, istoric de artă şi scriitor român. Versuri („Regula jocului"), proză („Sinuciderea se amână") şi albumul monografic „Corneliu Baba". Colaborează la „România literară", scriind preponderent despre arta românească, în care este expert. Membru al Asociaţiei Internaţionale a Criticilor de Artă.

ŞUŞIŢA, râu, afl. dr. al Siretului la S de Mărăşeşti; 68 km. Izv. din m-ţii Vrancei, de sub vf. Zboina Neagră, şi capătă o direcţie generală de curgere NV-SE, traversând partea de N a Subcarpaţilor Vrancei şi un segment al C. Siretului Inferior. Din cauza infiltraţiilor şi a evaporaţiei seacă vara, în anii secetoşi, pe unele porţiuni.

ŞUŞOTEALĂ (< *şuşoti*) s. f. Faptul de a şuşoti; sunete, vorbe şuşotite.

ŞUŞOTI (onomat.; cf. fr. *chuchoter*) vb. IV intranz. A vorbi încet (la urechea cuiva); a şopti; *p. ext.* a vorbi în taină. ✦ (Despre ape, frunze etc.) A produce un zgomot lin şi uniform; a şopoti.

ŞUT[1] (< fr., engl.) s. n. (La fotbal, handbal, hochei, polo etc.) Lovirea (cu piciorul ori cu un obiect) sau aruncarea (cu mâna) a mingii cu putere în scopul înscrierii unui punct.

ŞUT[2] (< germ.) s. n. Intervalul de timp dintr-o zi în care o echipă de muncitori lucrează în mină; schimb **(3).**

ŞUTA (< fr., engl.) vb. I intranz. (SPORT) A lovi sau a arunca cu putere mingea către poarta adversarilor; a trage un şut.

ŞUTEŞTI, com. în jud. Brăila, situată în NV C. Brăilei, pe dr. râului Buzău; 4 590 loc. (2005). Nod rutier. Creşterea bovinelor. În satul **Ş.,** înfiinţat în 1830, cu numele *Curtea Veche,* se află biserica Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena, construită în 1842 prin strădania logofătului Constantin Grigore Suţu şi a soţiei sale, Ruxandra. Rezervaţia naturală Pădurea Camenita.

ŞUVAR (< ucr.) s. m. *Ş. de munte* = plantă erbacee perenă, din familia gramineelor, răspândită prin fânete umede, locuri mocirloase şi prin şanţuri (*Poa trivialis*).

ŞUVIŢĂ (< bg.) s. f. **1.** Smoc de fire de păr, de lână etc. **2.** Fâşie lungă şi îngustă (din ceva). **3.** Fir de apă, pârâiaş.

ŞUVOI (< magh.) s. n. **1.** Curent de apă care se scurge cu repeziciune pe locurile înclinate (după ploi mari şi topirea zăpezii). ✦ Ploaie abundentă şi repede. ✦ Fig. Mulţime de oameni în mişcare. **2.** Curs de apă umflat de ploi.

ŞVAB[1] (< germ. *Schwabe,* locuitor din *Suabia*) s. m. Persoană aparţinând unei populaţii eterogene (colonişti germani, francezi, italieni, spanioli, bulgari) aşezaţi în sec. 18, de autorităţile habsburgice, în Banat, după ocuparea acestuia în 1718.

ŞVAB[2] (< germ., ucr.) s. m. Numele a două insecte din ordinul ortopterelor, care trăiesc în locuri întunecoase şi se hrănesc cu resturi de alimente: **a)** insectă lată, moale, neagră-cafenie, care miroase urât; libarcă, gândac de bucătărie (*Blatta orientalis*); **b)** insectă mică, galbenă-roşcată (*Phyelodromia germanica*).

ŞVAIŢER (< germ.) s. n. Sortiment de brânză fină, consistentă, fermentată cu ajutorul unor bacterii speciale şi prezentând goluri (7–9 mm) în masa sa; s-a produs iniţial în Elveţia.

ŞVARŢ (< germ.) s. n. Băutură preparată din cafea prăjită şi râşnită, fiartă în filtru şi îndulcită; filtru.

LINGVISTICA
30.994